SOURCES OF ORIENTAL LANGUAGES AND LITERATURES

18

Edited by

Şinasi Tekin • Gönül Alpay Tekin

TURKISH SOURCES

XVI

Zahiruddin Muhammad Babur Mirza

BÂBURNÂMA
Part One

Chaghatay Turkish Text
with Abdul-Rahim Khankhanan's
Persian Translation

Turkish Transcription, Persian Edition and English Translation by

W. M. Thackston, Jr.

Published at
The Department of Near Eastern Languages and Civilizations
Harvard University
1993

DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARININ KAYNAKLARI

18

Yayınlayanlar

Şinasi Tekin • Gönül Alpay Tekin

TÜRKÇE KAYNAKLAR

XVI

85866

Zahirüddin Muhammed Bâbur Mirza

BÂBURNÂME
I. Kısım

Çağatayca Aslı.
Abdurrahim Hanhanan'ın
Farsça Tercümesi, ve İngilizcesi.

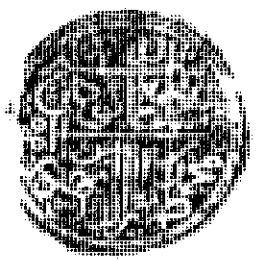
Hazırlayan

W. M. Thackston, Jr.

Yayınlandığı yer
Harvard Üniversitesi
Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü
1993

Copyright © 1993 by the Editors
All rights reserved

Bütün telif hakları yayınlayanlara âittir

Babur's seal:
Zahîruddîn Muhammad Bâbur Bahâdur ibn-i Sultân Umar-Shaykh Kürägän,
from a 15th-century *Shâhnâma,*
Royal Asiatic Society MS 239,
reproduced with slight computer enhancement from
Michael Brand and Glenn D. Lowry,
Akbar's India: Art from the Mughal City of Victory
(New York: Asia Society Galleries, 1986), p. 90.

Managing Editor of the Series
Carolyn I. Cross

This Volume has been typeset by W.M.Thackston,Jr.
Library of Congress Catalog Card Number 70-131003

TABLE OF CONTENTS

General Editorial Remarks vi

Preface to the Edition of the *Bâburnâma*
- Sources and Manuscripts vii
- Sigla vii
- Transcription of Text x
- Persian Translation of the *Bâburnâma* xii
- Acknowledgements xv

Maps
- Khurasan and Transoxiana xvi
- Transoxiana xvii
- The Fergana Valley xviii
- Environs of Kabul xix
- Hindustan xx

Genealogical Tables
- The Offspring of Yunus Khan xxi
- The Offspring of Umar-Shaykh Mirza II xxii
- The Timurids Figuring in the *Bâburnâma* xxiii

The *Bâburnâma:* Chaghatay Text, Persian Translation, English Translation
- Part One. Fergana and Transoxiana 1
- Part Two. Kabul 246
- Part Three. Hindustan 538

Notes to the Transcription and Edition 809
Persian Manuscript Variants 831
Vocabulary of the *Bâburnâma* 847
Classed Vocabulary 859
List of Works Cited and Reference Works 864
Index of Persons 868
Index of Places 882
Index of Persian and Turkish Poetry 897
Glossary of Terms Occurring in the English Translation 901

General Editorial Remarks

Unique in all of Islamic literature, the *Baburnama* not only affords unprecedented access into the personal and private life and thoughts of a prince who became an emperor and the events of his life, but, and more importantly, it is the first, and in some respects, the only true autobiography from the pre-modern period.

Prince Babur experienced intrigue, internecine warfare, humiliating defeats and glorious successes in his relatively short life, and for much of the end of the Timurid era it is the only first-hand account of the political history of the area that now covers the whole or major parts of the Turkish and Islamic republics of Kazakhstan, Kirgizistan, Uzbekistan, Turkmenistan, and Tajikistan, along with Pakistan and India.

The original Chaghatay Turkish in which it was written is, practically speaking, the sole example of true, untranslated narrative prose from the turn of the sixteenth century. This Chaghatay Turkish was the common written language of all the Asiatic Turkish peoples of that time and served as a *lingua franca* of the whole of Inner Asia.

With this edition we have not only the Chaghatay original transcribed for the first time but also the first edited text of the late-sixteenth-century Persian translation and a new, correct rendition into idiomatic English. Geographical names occurring in the text have been located and shown on detailed maps. Other proper names and technical terms are explained in the annotations, and various indices facilitate the usage of this unique source material.

Yayınlayanların Önsözü

Bütün İslam dünyasında hiç benzeri olmayan *Bâburnâme*, sadece büyük hükümdar Bâbur'un şahsî hayatına, düşüncelerine ve beklentilerine nüfuz eden eşsiz bir eser değil, belki ondan da önemli olarak, yeni çağ öncesinin ilk ve gerçek 'Hâtırât' kitabıdır.

Şehzâde Bâbur, uğradığı ihânetleri, savaşın felâketlerini, yenilginin ezikliklerini, kazandığı parlak zaferlerin coşkusunu bu eserinde bütün açıklığiyle, bütün samimiyetiyle anlatmakla kalmıyor aynı zamanda Timurîler devrinin sonunda, bugünkü Özbekistan, Türkmenistan, Kazakistan ve Kırgızistan gibi Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin bulunduğu bölgeler ile Tacikistan, Afganistan ve Hindistan'ın siyasî tarihi hakkında şahsî tecrübelere dayanan, başka kaynaklarda bulunmayan çok değerli bilgiler vermektedir.

Eserin yazıldığı Çağatay Türkçesi, 15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başlarında bütün İç Asya'daki Türk halklarının kullandıkları ve tercüme kokmayan mensur Türk yazı dilinin bir örneğidir. Bu yayında ilk defa olarak aslındaki Çağatay Türkçesinin transkripsiyonu verilmiş; eserde geçen yer adları haritalarla tesbit edilmiş, teknik terimler, kişi adları birer birer açıklanmış ve nihayet çeşitli fihristlerle eserden kolayca faydalanma imkânları sağlanmıştır. Ayrıca bundan önceki neşirlerde hiç dikkate alınmamış olan 16. yüzyılın sonuna âit Farsça tercümesi de aslı ile karşılaştırılarak verilmiştir. Bütün bu bilgilerin ışığında, metin eski yanlışlar düzeltilerek İngilizce'ye yeniden tercüme edilmiştir.

Preface to the Edition of the Baburnama

Sources and Manuscripts

A London, British Library, Or. 3714. Persian translation. Undated manuscript, but on internal evidence can be dated to circa A.D. 1590.

H Hyderabad, Salar Jang Library codex copy of the Turkish original. Undated, circa A.D. 1700. Reproduced in facsimile by Annette S. Beveridge.

K Kazan edition of Turkish text by Nikolai Ilminski. Kazan, 1857.

L London, British Library, Add. 26,200. Persian translation. Undated manuscript, possibly 16th-century.[1]

Sigla

‹ › added by editor to the Turkish text of manuscript H on the basis of the Persian translation and, in most cases, supported by Ilminski's Kazan edition.

[ ] added or emended by editor for a lacuna or slight mistranscription in H.

‹‹ ›› enclosed material is in H but, on the basis either of the Persian translation or of sense, should be deleted as a scribal error.

[...] significant portion of text omitted in H (usually resulting from haplography).

* word so indicated has been emended by the editor on the basis of the Persian translation. Such emendations usually involve misdotting of letters by the copyist of MS. H in such a way that brackets could not be used.

{ } enclosed material taken from margin of H or, when appropriate, directly from Persian translation.

(?) indicates that the reading of H is uncertain, but the word so indicated appears to be correct.

[1] Indianized spellings carefully marking aspirations and retroflexes, like دکهن *Dakkhan* (p. 176, line 7), ڈیک *dek* (p. 183, line 1) and بهادون *bhādūn* (p. 188, line 38), where other MSS have دکن, دیک and یادون, argue for a later date.

[?] a word so indicated appears thus in H, but the word either is unknown or does not fit the context.

Transcription of Text

ا a, ä, ā	د d	ط ṭ	ن n
ب b, p	ذ z̲	ظ ẓ	و v, w, o, ö, u, ü, ū
پ p	ر r	ع ‘	
ت t	ز z	غ ğ, q	ه h
ث s̲	ژ ž	ف f	ی y, e, ê, ı, i, ī, î
ج j, č	س s	ق q, ğ	ء ’
چ č	ش š	ك k, g	
ح ḥ	ص ṣ	ل l	
خ x	ض ḍ	م m	

With very few exceptions, native Chaghatay words are spelled *plene* in the Arabic script (e.g., ایلیکلامك *eliglämäk;* یوکوندورولیتورلار *yükündürülüptürlär;* بر یردا اولتورغوزغانده اغا اینی بیربیرینی قوچوشوب اویوشوب وداع قیلورلار *bir yerdä olturğuzğanda aqa-ini birbirini qocušup öpüšüp vidā‘ qılurlar),* and since Turkish vowels are not distinguished by length, there is no necessity to mark them long in the transcription. Persian and Arabic words are transcribed with full diacritical markings.

ê The circumflexed *ê* distinguishes the Persian *bêš* ‘more’ and *nê* ‘neither, nor’ from the Turkish *beš* ‘five’ and *ne* ‘what?’

î The circumflexed *î* distinguishes the unstressed Persian enclitic *yā-yi vaḥdat* and *yā-yi išārat,* both of which are used in Chaghatay *(ğalaṭ ğawğāî tüšti* ‘a false alarm broke out’; *nāšāyist ḥarakāt u af‘ālî kim Harīdā ṣādir boldı* ‘the unseemly actions and deeds that were done in Herat’).

b, p Occasionally the three dots of the *p* are marked in the text, but more often not. The converbal suffix *-ip/-üp* is consistently spelled with ب.

k, g As expected in normal pre-modern book copying, ك *(g)* is not distinguished from ك *(k)* in the Arabic script.

q, ğ From ample evidence in this and other contemporary texts it is clear that the distinction between post-vocalic *q* and *ğ* had been lost and that the loss resulted in indiscriminate spelling. Rather than reproduce the chaotic spelling of the text, the transcription has been done on an etymological basis (i.e., distinguishing *yıqıl-* from *yığıl-* by meaning, and transcribing the suffixes *-lağ* and *-maq* as such regardless of the spelling in the text). For the indiscriminate spelling of the dative suffix *-ğa/-qa,* see the next section on *-din/-tin.*

-din/-tin The ablative suffix is fairly consistently spelled *-tin* after words ending in *-t;* otherwise there is very little consistency. Apparently in both this suffix and the dative suffix *(-ğa/-qa)* the voiced variant *(-din, -ğa)* was considered the “original,” or unconditioned, suffix, which could be so written in any context. The unvoiced variant *(-tin, -qa)* was considered conditioned and was therefore reserved for specific environments, although it was not necessarily used even there.[2] In the transcription, *-din* and *-tin* are left as they occur in the text, thus giving both *Samarqanddın* and *Samarqandtın, Ošdın* and *Oštın.* The suffixes *-ğa* and *-qa* have been adjusted to reflect the environments in which they occur. When the conditioning environment is unclear or unknown (e.g., word-final voiced stops), *-ğa* and *-qa* are left as spelled in the text.

d/tu/ür The copula *(dur/dür/tur/tür),* like the *-din/-tin* suffix, has been left as it appears in the text, with the exception of the *-iptür* tense, indiscriminately written *-ib dür* and *-ib tür.* Here I have disregarded the textual spelling and rendered all as *-iptür.* I have also assumed that the copula exhibits back/front harmony with what precedes it and have so transcribed.

č Since the voiced palatal affricate *j* does not occur in native Chaghatay words, the suffix *-ča* has been left as such in the transcription. Although it is certainly possible that the *č* was voiced to *j* after voiced consonants and vowels (i.e., *anja* for *anča),* because there should not have been a distinction on the phonemic level and no distinction is made in the text, I have hesitated to impose a distinction on the transcription.

Inconsistencies in fronting and backing. As a general rule, non-Turkic words in Chaghatay are taken to contain back vowels; i.e., regardless of the vowels an Arabic or Persian word may contain, the Turkic endings show up as back *(-nıng, -nı, -ğa/-qa, -dın/ -tın, -lıq/-luq).* A fairly consistent exception to the general rule applies to words that contain a *k* or a *g* in the last syllable or near the end of the word, as *mulkgīr* ‘expansionist’ forms the abstract *mulkgīrlik* ‘expansionism,’ *ḥarakat* ‘movement’ gives *ḥarakatkä,* as in *mundaq ḥarakatkä iqdām* ‘undertake such a movement’ (58b). Other examples are: *kam* ‘little’ > *kamlik* ‘paucity’ (53b), and *nāzuk* ‘delicate’ > *nāzuklük* ‘delicacy’ (170b), *namāz-i dīgargächä* (158b), *kurohkä* (153b), *sarkašlik* (154a), *Harīlig* (179b), *šarīklik* (172b), *mardaklärgä* (182b). Even in these, however, there is lack of consistency, for the text has both *mulkgīrlik* (38a) and *mulkgīrlıq* (5b), *argigä* (62b) and *argığa* (63b), *kuštigīrlik* (366a) and *kuštigīrlıq* (378b), *guzarigä* (33b) and *guzarığa* (107b), *jangallärigä* (71a) and *jangalğa* (277b).

Words with *e* in the last syllable or *e* followed by *i* or *ī* tend to be construed as front, like *namāz-i pešīngächä* (60b), *darveślik* (166b), *bedillik* (35a), *Tangriberdigä* (238a), but these too are inconsistently spelled, for *bedillıq* (33b) and *Qādirberdiğa* (117b) also occur, and *bökävülgä* (239b) occurs along with *bökävülluq* (151b).

The arabicized forms of *kent* (‘-ville, -burg’), *-kant* and *-kand* (as in Tāškant and Ūzkand) tend to be construed, like *kent,* as front; but both *Tāškandqa* and *Tāškandkä* occur, once both on the same page (99b).

[2]The question does not arise for the orthography of *-gäi/-kä,* since they were not differentiated in the script.

The first-person plural past ending is almost always spelled *-duk* (-DWK), regardless of whether the verb stem is front or back (e.g., *yibärdük* 'we sent' and *alduk* 'we took'). In only a few instances is the ending spelled *-uq* after a back stem, as in *bolduq* 'we were' (77b, 184b); and *bolduk* occurs much more frequently. This ending has been left throughout spelled as it occurs in the text. Interestingly, the Persian translation almost always renders these first-person plural past verbs in the passive.

There are also a few isolated forms like *yatimlik* (43b), *sayyidlärigä* (168b) and *Türkmän cihralig* (68b), the palatization of the endings of which can be explained only by convention—assuming, of course, that the text we have is a faithful copy of the original. And, to be sure, there are some inexplicable inconsistencies in the Turkish itself, but these are quite sporadic and isolated and should be regarded as copyist's errors or slips of the pen. Instances are: *bermağaylar* (52a) for the expected *bermägäylär*, *yürümaq* (120a) for *yürümäk*, *üyiğa* (248a) for *üyigä*, and *baskan* (379b) for *basqan*. *Dädä* 'maternal uncle' usually takes the expected palatalized endings, but occasionally it has back suffixes.

va/u Normally the conjunction "and," however it may have been pronounced, is transcribed as *va*. In doublets like *gard u ğubär* (364b), *šor u fitna* (104a), *aṭrāf u javānib* (48a) it is assumed to have the Persian enclitic *-u* pronunciation.

The transcription of Chaghatay Turkish words has been approached with trepidation tempered by the conviction that the *Bāburnāma* is a text of sufficient importance to warrant the effort. Having little or no desire to make etymological pronouncements by transcribing words of doubtful vocalization, I have transcribed them as they are established in standard reference works (Clauson, Radloff and Kashghari, in that order) and have taken "older" forms *(ošbu)* to be preferable to "newer" ones *(ušbu)*, since I particularly wanted to avoid both the Ottomanization and the Uzbekification of Babur's language.

Interpolations in the Ilminski text. The text published by Nikolai Ilminski in Kazan in 1857 was based on a manuscript in St. Petersburg copied by George Jacob Kehr in 1737 from a manuscript done in Bukhara in 1126/1714. Generally it follows the text of the Hyderabad manuscript, and, for the most part, the differences between the Ilminski and the Hyderabad texts consist of gratuitous changes in wording or grammatical sequencing, as in the following examples:

Hyderabad	Ilminski	Translation
Sulṭān-Mas'ūd Mirzā ham čerig yığıp Tirmizqa muqābalada kelip olturdı. (33a)	*Sulṭān-Mas'ud Mirzā čerig yığıp Tirmizgä muqābalada keldi va olturdı.* (p. 41)	Sultan-Mas'ud Mirza, having gathered an army, came and sat besieging Termez.

Very occasionally interpolations of an explanatory or expansive nature are added, examples of which are the following (in the first example the Persian translation follows the Hyderabad version, in the second it is closer to the Ilminski text):

Hyderabad	Ilminski	Translation
Men Samarqandnı ikinči nawbat alğanda, bāvujūd kim [..... .....] Sar-i Pulda [..... ....] šikast bolup edi, kelip beš ay qal'adārlıq qıldım. [..... .....] Aṭrāf u javānibdaqı pādišāhlar va beglärdin heč naw' madad u mu'āvanat bolmadı. Ma'yūs bolup salıp čıqtım. (fol. 8b)	*Men Samarqandnı ikinči nawbat alğanda, bāvujūd kim Šaybānī Xān dek kiši birlä Sar-i Pulda čıqıp urušup anča kim imkānı bar edi, sa'y u ihtimāmdın taqṣīr qılmaduk, nečük kim maḥallıda maẕkūr bolğusıdur, šikast tapıp kelip beš ay qal'adārlıq qıldım. Qal'adārlıq ḍabṭı va istiḥkāmı va sardārlıqda taqṣīr bolmadı. Aṭrāf u javānibdaqı pādišāh u beglärdin heč naw' madad u mu'āvanat bolmadı. Ma'yūs bolup salıp čıqtım.* (p. 10f.)	The second time I took Samarkand, although [we had gone out and fought with an enemy like Shaybani Khan and, as far as possible, had left no striving or effort undone, as will be mentioned in its proper place,] I was defeated at Sar-i Pul and came and held the fortress for five months. [There was no shortcoming in holding the fort or its fortification or in the leadership.] There was no aid or assistance from the padishahs and begs of the surrounding areas. Despondent, I gave up and left.
Ošbu künlärdä Uzun Ḥasan-i Xwāja Ḥusayn, kim Jahāngīr Mirzānıng yağılıqıda va Samarqanddın čıqmaqımızğa ol bā'iṯ bolup edi, ... necük kim burun maẕkūr boldı, on–on beš nökäri bilä kelip qorğanğa kirdi. (94b-95a)	*Ošbu künlärdä Uzun Ḥasan-i Xwāja Ḥusayn, ki Jahāngīr Mīrzā yağılıqıda ol bā'iṯ bolup bizni Samarqanddın čıqarıp erdi va yana ne čağlığ fitna u fasād andın ẓāhir bolup erdi, ki mundın burun maẕkūr boluptur, ḥālā on–on beš nökäri birlä kelip qal'ağa kirdi.* (p. 116)	During those days Khwaja Husayn's Uzun Hasan, who had been instrumental in Jahangir Mirza's rebellion and our leaving Samarkand, [and from whom so many other seditious acts had come,] as has been related previously, [now] came with ten or fifteen of his liegemen and entered the fortress.

Up to 95a the Ilminski text follows the Hyderabad manuscript closely, but then it begins to vary inexplicably. The content is generally the same, but the wording has been almost completely changed. Mrs. Beveridge speculated that it had been retranslated from the Persian, and sometimes this does seem to be the case. For instance, assuming that the Hyderabad text represents the original, note in the passage below that the *nāmušaxxaṣ* of the Hyderabad text has been misread and translated as *bā šaxṣî* and then retranslated (?) as *bir kiši* in the Ilminski text. Babur's following speech is then broken up and the second part attributed to the interpolated "person." Khwaja Asadullah's Persian quip is given in Turkish in the Ilminski text.

Hyderabad	Persian	Ilminski
Daxkattä egändä Daxkatning gird u navāḥīsıdaqı tağlarnı hameša yayaq yürüp sayr qılur edim. Akṣar yalang ayaq yürür edim. Yalang ayaq köp yürügändin ayaqlar andaq bolup edi kim tağ u taš tafāvut qılmas edi.	*Dar ān ayyām ki dar Daxkat būdam dar kohhā-yi gird u navāḥi-i Daxkat hameša piyāda sayr mīkardam. Akṣar pāybirahna migaštam. Az jihat-i pāy-birahna gaštan-i bisyār pāyhā ānčunān šuda būd ki koh u sang tafāvut namikard.*	*Ošal künlär Daxkattä egänimdä hameša piyāda sayr qılur edim. Köpici yalang ayaq yürür edim. Köp ayaq yalang yürügändin ayaqlarım andaq bolup edi kim tağ u taš ta'ṣīr qılmas edi.*

Ošol sayr aṣnāsıda bir kün namāz-i dīgar bilā namāz-i šām arasıda bir inckā nāmušaxxaṣ yol bilā bir uy tüšüp baradur edi. Men dedim kim "Bu yol qayanğa barur eken? Uyğa köz salıng. Uynı ittürmäng tā yolning qaysarı čıqarı ma'lūm bolğay." Xwāja Asadullāh ẓirāfatî qıldı, dedi kim "Gāv gum šavad, cikār kunīm?" (97a-b)	*Dar aṣnā-yi hamīn sayr yak rozî miyān-i namāz-i šām u namāz-i dīgar dar yak rāh-i bārīk bā šaxṣî gāvî miraft. Guftam ki "In rāh kujā mirafta bāšad?" Guft, "Ba gāv naẓar andāẓid u gum nakunid tā ba kudām ṭaraf bar-āmadan-i rāh ma'lūm šavad." Xwāja Asadullāh ẓirāfatî kard, guft ki "Gāv gum šavad, cikār kunīm?"*	*Ošal vaqtta bir kün namāz-i dīgar bilän namāz-i šām arası bir inckā yol bilä bir kiši bir öküz alıp baradur edi. Men sordum ki "Bu yol qayda barur?" Ayttı kim "Öküzgä qaralang deyü turmang tā qayda barğay." Bu sözni ešitip Xwāja Asadullāh zirāfat qıldı, dedi kim "Agar öküz itsä, ne qılur biz?"* (p. 119)

Somewhat farther down, the Ilminski text shows further evidence of having been retranslated from the Persian. In the following example, Babur sends Jahangir Mirza a sable hat *(börk)*, translated into Persian as *ṭāqī* and then apparently retranslated as *ṭāqī*. And only retranslation could account for the change from H *bu kiši* to K *bu xalq* via the Persian *īn mardum* (instead of *īn mard*), and from H *maxṣūṣāna öz keygäningiz* to K *maxṣūṣāna keygänläringiz* via the Persian *maxṣūṣāna az pošīdahā-yi xwud*.

Qāsim Beg mubālağalar bilā 'arḍğa yetkürdi kim "Cun bu kiši baradur, Jahāngīr Mīrzāğa maxṣūṣāna öz keygäningizni yibäring." Bir as börkümni yibärdim. (97b)	*Qāsim Beg ba mubālağahā ba 'arḍ rasānīd ki "Cūn īn mardum mīravand, ba Jahāngīr Mīrzā maxṣūṣāna az pošīdahā-yi xwud čīzî bifiristid." Yak ṭāqi-i ās-i xwudrā firistādam.*	*Qāsim Beg köp mubālağa birlän 'arḍğa yetkürdi kim "Bu xalq anda baradurlar. Jahāngīr Mīrzāğa maxṣūṣāna keygänläringizdin yibäring." Bir keygän ṭāqīmnı yibärdim.*[3] (p. 119)

Persian Translation of the Baburnama

The Persian translation of the *Baburnama*, attributed to Abdul-Rahim Khankhanan, was completed and presented to Akbar Shah in 1589. Judged by what were obviously the Khankhanan's own standards, the translation is an extremely precise, careful, word-for-word rendition. However, on several counts it fails as a literary production in Persian, and were it not so indispensible for understanding the Turkish, it would scarcely be worth the trouble to edit. At times it is so literal and reproduces so closely the wording of the Turkish that the Persian, in and of itself, is all but incomprehensible. Not only has the translator reproduced the wording of the original, but he usually reproduces the syntax of the Turkish, and although this is not ordinarily problematic, it occasionally renders the Persian difficult to understand without recourse to the Turkish.

Converbal constructions. The main problem in this regard lies in the translator's reproduction of the Turkish converb wherever it is used. Since the converbal construction of Mongolian and Turkish had long been incorporated into literary Persian as the "participial absolute," by the time the Khankhanan made his translation the use of this construction was not only normal in written Persian but had become, practically speaking, obligatory in literary works. The following sentences are translated into conventional Persian:

[3] *Yetkürdi* and *yibäring* both misspelled in the printed text.

Cerig eligä farmān boldı kim yarağlanıp moljarlig moljarigä barıp uruš angezi qılğaylar. (334a)	*Ba mardum-i laškar farmān šud ki yarāğ basta molčārdār ba molčār-i xwud rafta angez-i jang bikunand.*	An order was given to the men of the army that, having armed themselves and each proceeding to his assigned post, they should provoke battle.
Akṣar-i yigitlär anda yaxšı yürüp qalın šibä urup ğanīmnı baš čıqarğalı qoymadılar. (217b–218a)	*Akṣar-i javānān dar ānjā xūbhā rafta šiba-i bisyārî zada ğanīmrā sar barāvurdan naguzāštand.*	Most of the warriors, by making great advances there and shooting many arrows, kept the enemy from putting their heads up.

However, the Persian equivalent of the converb is much more limited in use than its Turkish counterpart; and it is not now, and never has been, considered correct Persian to make the participial absolute parallel with an infinitive, i.e., to translate *atlanıp barıp yanğandın songra* as *ba'd az suwār šuda rafta bargaštan*,[4] as the Khankhanan does consistently. Example:

Yağın va capqun andaq boldı kim yana yanıp orduğa kelmäkkä tavahhum boldı. (226a)	*Bārān u bād ānčunān šud ki dar bargašta ba urdū āmadan tavahhum šud.*	There was so much rain and wind that there was apprehension over [whether we would be able to] turn back and return to camp.

Subjects of passive verbs. In Chaghatay the logical subject of a passivized verb is usually marked with the direct-object marker *-ni* to reflect a "hold-over" from the active construction from which the passive was made. The phenomenon is normal in Chaghatay Turkish; and although there is no parallel construction available in Persian, the Khankhanan has faithfully reproduced it.

Yüsuf 'Alī Rikābdārnı Kābulğa yibärildi. (220a)	*Yūsuf 'Alī Rikābdārrā ba Kābul firistāda šud.*	Yusuf Ali Rikabdar was sent to Kabul.
Ham qorğannı alıldı, ham ğanīmnı qacuruldı. (85b)	*Ham qal'a girifta šud u ham ğanīmrā gurezānida šud.*	Both the citadel had been taken and the enemy put to flight.

Impersonal passives. Passives of intransitive verbs are common in Chaghatay to indicate an impersonal construction. *Kelildi, tüšüldi, barıldı, atlanıldı, yanıldı, olturuldı* and the like are common throughout the text of the *Bāburnāma*, and the sense is much like the French *on est venu, on s'est arrêté*, &c. The Khankhanan's *āmada šud, firod āmada šud, rafta šud*, etc. are quite un-Persian.

Factitives. Equally odd are some of the factitive verbs the Khankhanan invented *(gūyāndan, girāndan)* to translate Turkish factitives, which, unlike Persian, can be freely made from practically any verb. Some of these, like *šinavāndan* (for *ešittürmäk), gūyāndan* and *dānāndan* (for *bildürmäk)* are comprehensible, if unusual or unidiomatic.

xanımğa va manga ešittürdilär (96a)	*ba xānīm u ba man šinavāndand*	They informed Khanïm and me (lit., "they made it heard to Khanïm and me").

[4] Such a Turkish construction would have to be rendered in Persian by *ba'd az suwār šudan u raftan u bargaštan*.

at üzdürüp öttük (90a)	*asprā ābbāzī kunānda guzaštīm*	We crossed by making the horses swim.
bu yürüštä išlärini köpräk bildürdilär (239a)	*darīn yūrūš kār-i xwudrā beštar dānāndand*	They showed their mettle even more in this campaign.

Others, while clearly factitive, fail to translate the sense of the Turkish. Examples are *gīrāndan* and *zer kunāndan*, used to translate *aldurmaq* and *basturmaq*. The factitive senses of 'cause to take/defeat' and 'let take/defeat' are achieved, but the main senses of *aldurmaq* ('allow oneself—or someone else—to be captured') and *basturmaq* ('allow oneself—or someone else—to be defeated') are lost.

Bassa ham olja alur; bastursa ham öz elini talap tüšürüp olja alur. (90a)	*Agar zer kardand ham olča migīrand u agar zer kunānand ham mardum-i xwudrā tārāj numūda u firod āvurda olča migīrand.*	If they defeat [the enemy], they take booty; and if they are defeated, they plunder and unhorse their own people and take booty.
'Ālam Xan Sulṭān Ibrāhīm Xanğa basturğanını 'arḍ qıldı. (255b)	*Zerkunāndan-i 'Ālam Xānrā peš-i Sulṭān Ibrāhīm 'arḍ kord.*	He reported that Alam Khan had been defeated by Sultan Ibrahim.

Formative elements with certain compound verbs. Forms such as *mī dar-āmadam* (101b) instead of the normal *dar mī-āmadam*, and *na bar-dārad* for the normal *bar nadārad* are to be attributed to the Khankhanan's Central Asian dialect of Persian, where compound verbs like *dar-āmadan* and *bar-dāštan* are construed as closed compounds so that formative elements like *mī* and *na* go outside instead of inside the compound as in standard Iranian Persian. This phenomenon is known from Luri and several other cognate languages and dialects of Persian.

Constructions with auxiliary verbs. *Tavānistan* can be construed with the full infinitive, short infinitive or past participle, e.g., *hamrāh-i man natavānistand gašt* (p. 61:10), *īstād natavānistand* (p. 68:27), *dar Hazāra ham natavānist būdan* (p. 35:31–2), *girifta natavānistand* (p. 49:39). All of these constructions are normal for their time and place.

Translation of *-räk*. The Turkish comparative suffix *-räk/-raq*, in addition to its function as comparative, can be added to any adjective to indicate "rather, somewhat." The construction is unidiomatically rendered in Persian by *-tarak*.

Dost Nāṣırnıng atı ḍa'īfraq edi (107b)	*asp-i Dost Nāṣir ḍa'īftarak būd*	Dost Nasir's horse was fairly weak
beta'zīmraq körüšüp edi	*beta'zīmtarak daryāfta būdand*	He had met [me] rather disrespectfully.
Bir kün ğanīm kišisi köpräk keldi; xaylī uruš boldı. (88b)	*yak roz az mardum-i ğanīm kas-i beštarak āmada xaylī jang šud*	One day rather many of the enemy came, and a lot of fighting broke out.

Chaghatay words retained in the Persian translation. These words fall into two categories. (1) There are those that had been, or were in the process of becoming, domesticated in Indo-Persian, mainly military and martial terms like *čapqulaš* ('fracas,' retained in the translation as *čāpqūlāš* but later established in normal Indo-Persian as *čapqulaš*) and *tolğama* ('flank attack'). Some, but not all of these, of course, survived in Indo-Persian and were eventually incorporated into Hindustani-Urdu. (2) Words which, I suspect, the Khankhanan did not understand or for which he could find no Persian equivalent, such as *čī šudīm* for *či bolduk* (161b), *bildürgä* (142a) and *pučqaq* (109a).

Preposed adjectives. In an number of cases the Khankhanan has retained Turkish word order by preposing attributive adjectives that normally follow the nouns they modify:

mundaq 'ajib u ğarib nemä xaylī dedi (109a)	*inčunīn 'ajib u ğarīb suxanān xaylī guft*	He said a lot of such strange things.

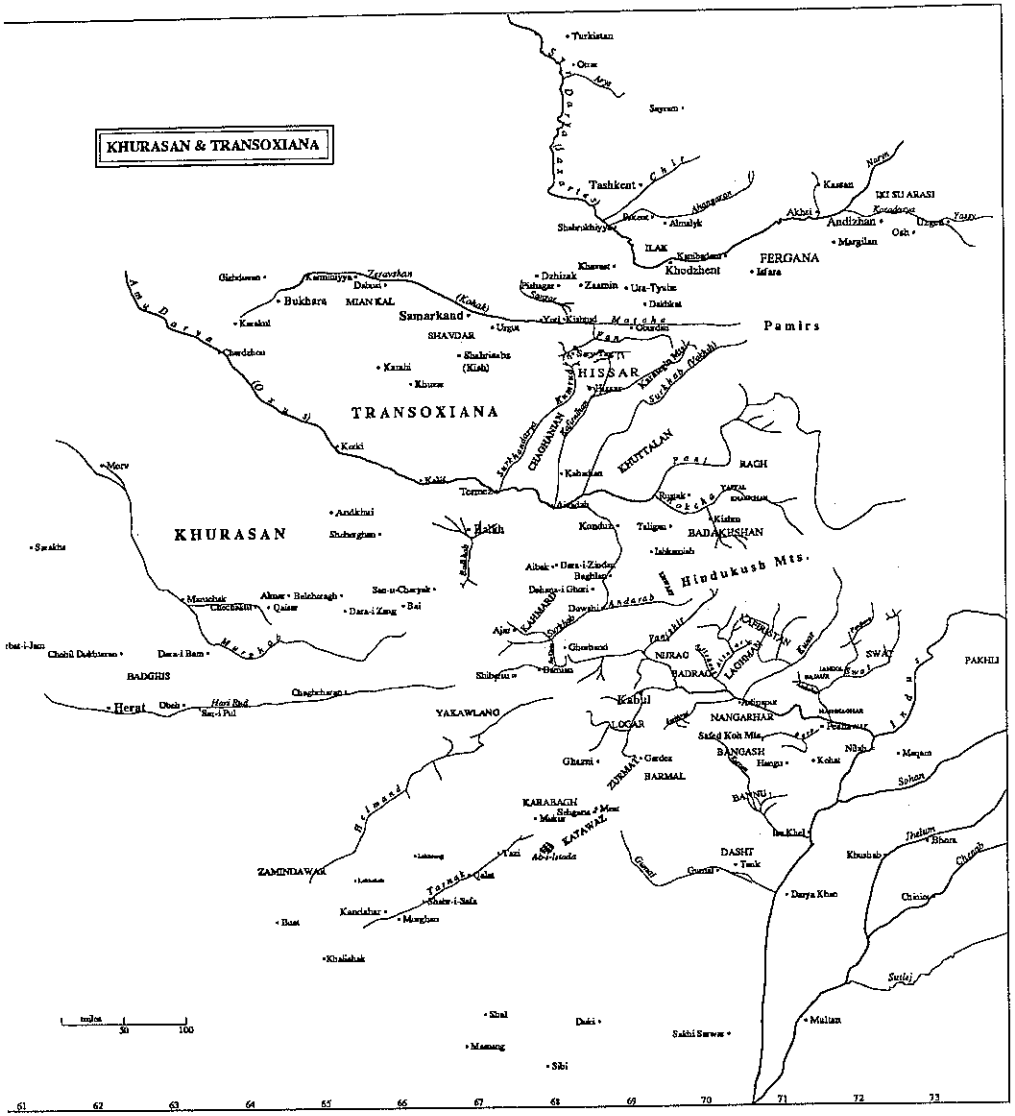
Other grammatical oddities. The pluralized form of the second-person plural pronoun *(siz > sizlär)* is normal in Chaghatay, but the translation into Persian as *shumāyān* (239a, e.g.) is very rare in the literary Persian of the Khankhanan's time. Both *shumāyān* ("you all") and *māyān* ("we all") are attested in very early New Persian and are occasionally met with in fifteenth- and sixteenth-century texts—and they are still in use in the colloquial Persian of Kabul today—but they are striking in a literary text.

I would like to append a short note here to lay to rest, once and for all, the perennial problem of Babur's name. Over the years he has been called Babur, Babar and Baber. That the name is Bābur there is not the slightest doubt. The historian Khwandamir, who knew Babur well, rhymes his name with *pur-tahavvur*.[5] He also rhymes the name of Babur's distant cousin Mirza Abu'l-Qasim Babur with Baysunghur, and Baysunghur he rhymes with *bahādur* and *tafākhur*.[6] Earlier researchers have found Babur rhymed with *-āvur*, as in *jang-āvur*, but since the suffix *-āvur* can just as easily be read *-āvar*, this is inconclusive. There is not the slightest doubt, however, in the reading of the nouns *tahavvur*, *bahādur* and *tafākhur*.

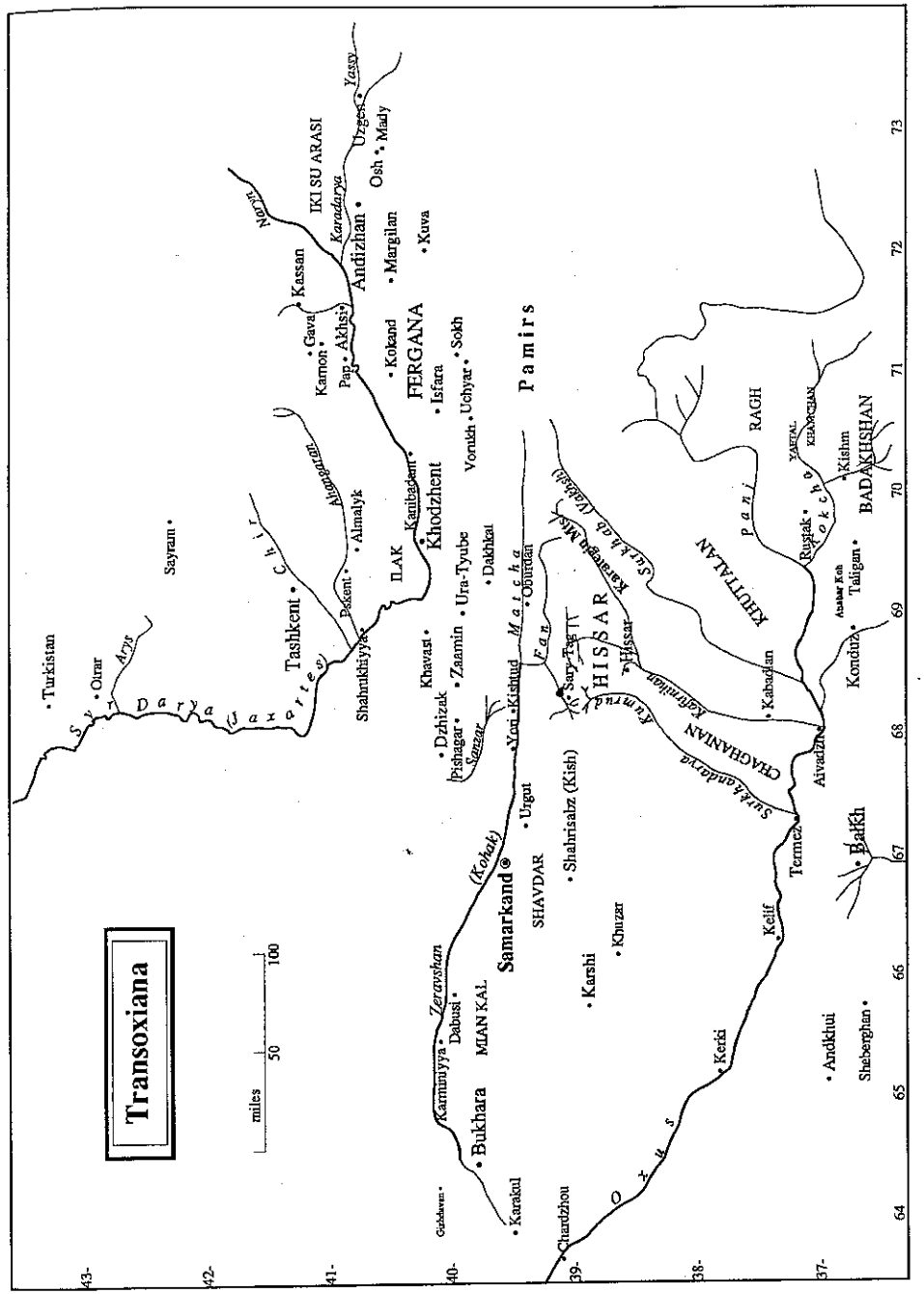
Acknowledgements

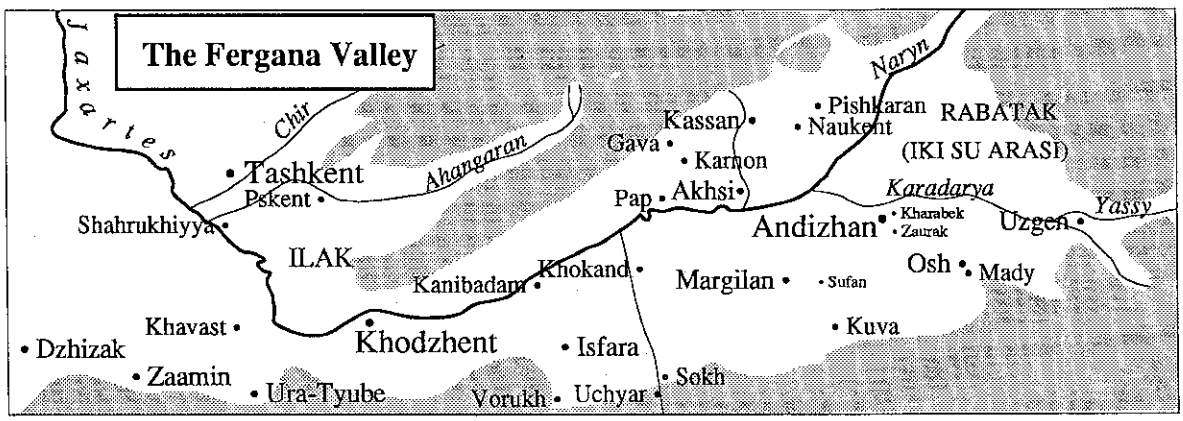
This project has take a good many years to complete, and as the years passed my endebtedness to friends, colleagues and students has grown. Thanks are due to Şinasi Tekin and Gönül Alpay Tekin for their unfailing encouragement. The staff of the Freer and Arthur M. Sackler Galleries in Washington have also been most generous in their interest in and support of this project. The greatest thanks go to my friend and colleague Mehrdad Izady, who took upon himself the onerous task of reading through both the Persian and English texts and correcting innumerable errors of all descriptions.

[5]Khwāndamīr, *Ḥabīb al-siyar*, IV, 259.
[6]Khwāndamīr, *Ḥabīb al-siyar*, IV, 22, 23, 223.

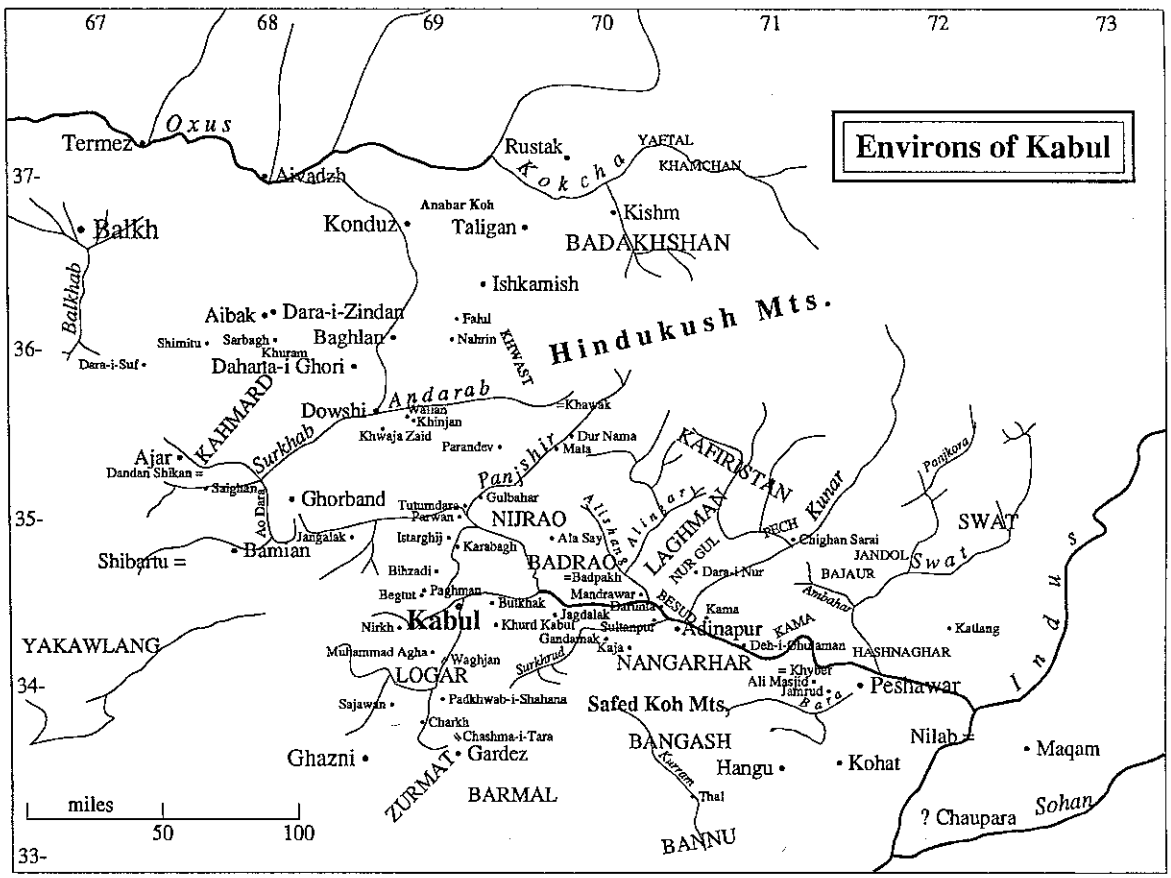

KHURASAN & TRANSOXIANA
TRANSOXIANA
KHURASAN
Pamirs
FERGANA
HISSAR
KHUTTALAN
RAGH
BADAKHSHAN
Hindukush Mts.
Tashkent
Samarkand
Andizhan
Khodzhent
Kabul
Herat
Balkh
Termez
Amu Darya (Oxus)
Syr Darya (Jaxartes)
Zeravshan
Kashka Darya
Surkhandarya
Kafirnihan
Vakhsh
Panj
Pyanj
Oxus
Indus
Sutlej
Jhelum
Chenab
Ravi
miles
50
100

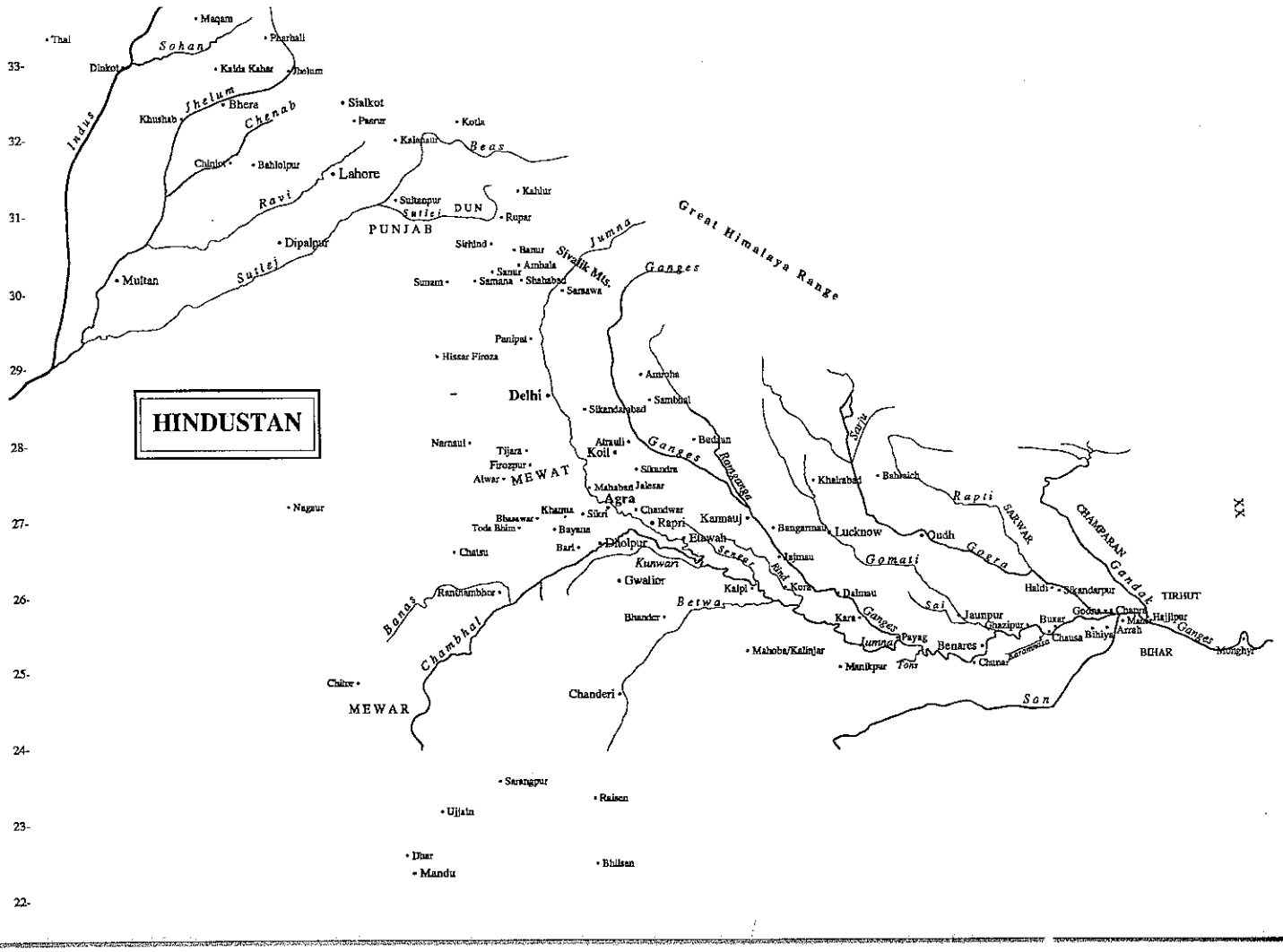

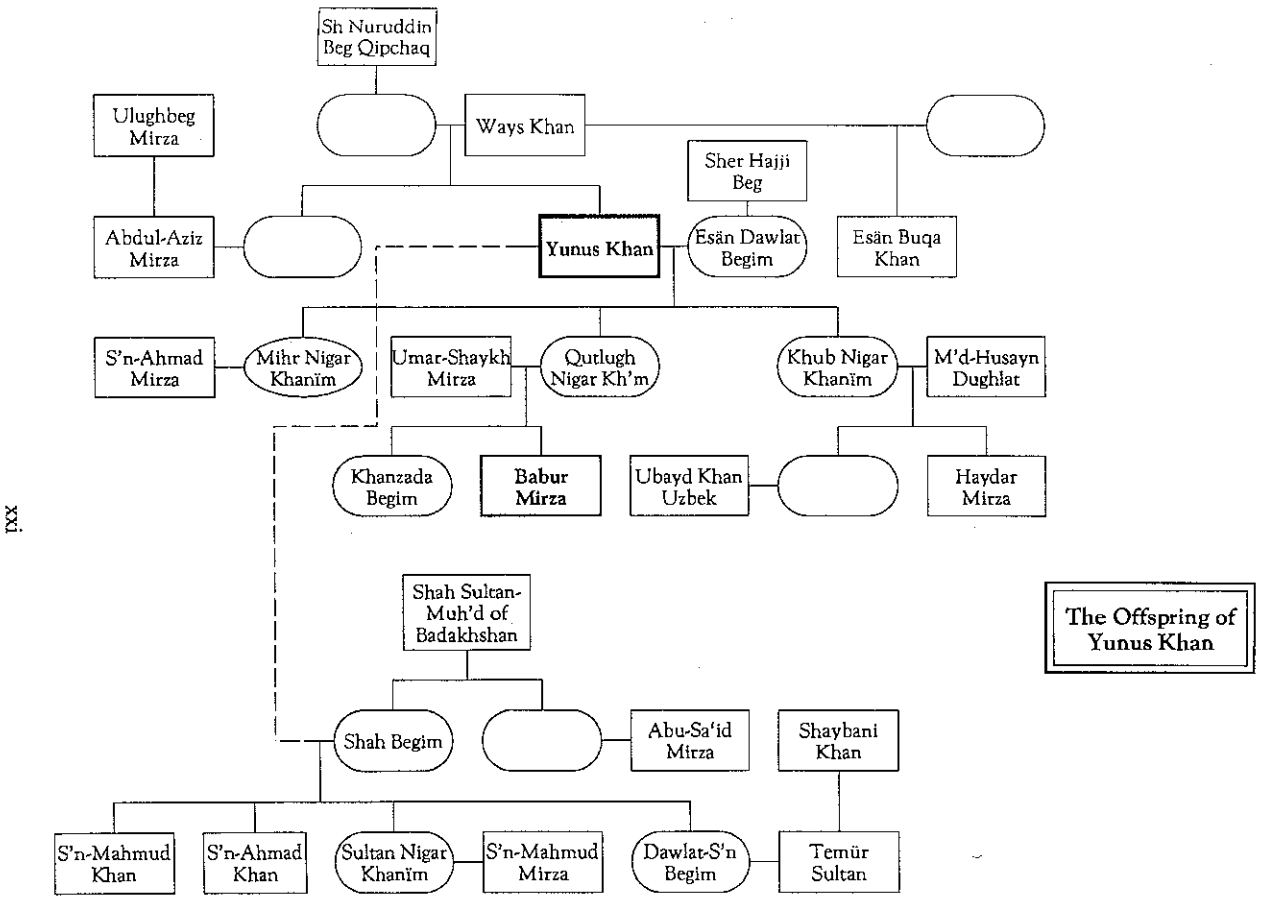

Transoxiana
Pamirs
FERGANA
HISSAR
KHUTTALAN
RAGH
BADAKHSHAN
CHAGHANIAN
Tashkent
Samarkand
Andizhan
Khodzhent
Termez
Balkh
Kelif
Kerki
Bukhara
Karakul
Chardzhou
Karshi
Shahrisabz (Kish)
Oxus
Syr Darya (Jaxartes)
Zeravshan
Kashka Darya
Surkhandarya
Kafirnihan
Vakhsh
Panj
Pyanj
IKI SU ARASI
miles
50
100

The Fergana Valley
Jaxartes
Chir
Ahangaran
Naryn
Karadarya
Yassy
Tashkent
Pskent
Shahrukhiyya
ILAK
Khavast
Dzhizak
Zaamin
Ura-Tyube
Khodzhent
Isfara
Vorukh
Uchyar
Sokh
Kanibadam
Khokand
Kassan
Gava
Karnon
Pap
Akhsi
Pishkaran
Naukent
RABATAK
(IKI SU ARASI)
Andizhan
Kharabek
Zaurak
Uzgen
Osh
Mady
Margilan
Sufan
Kuva

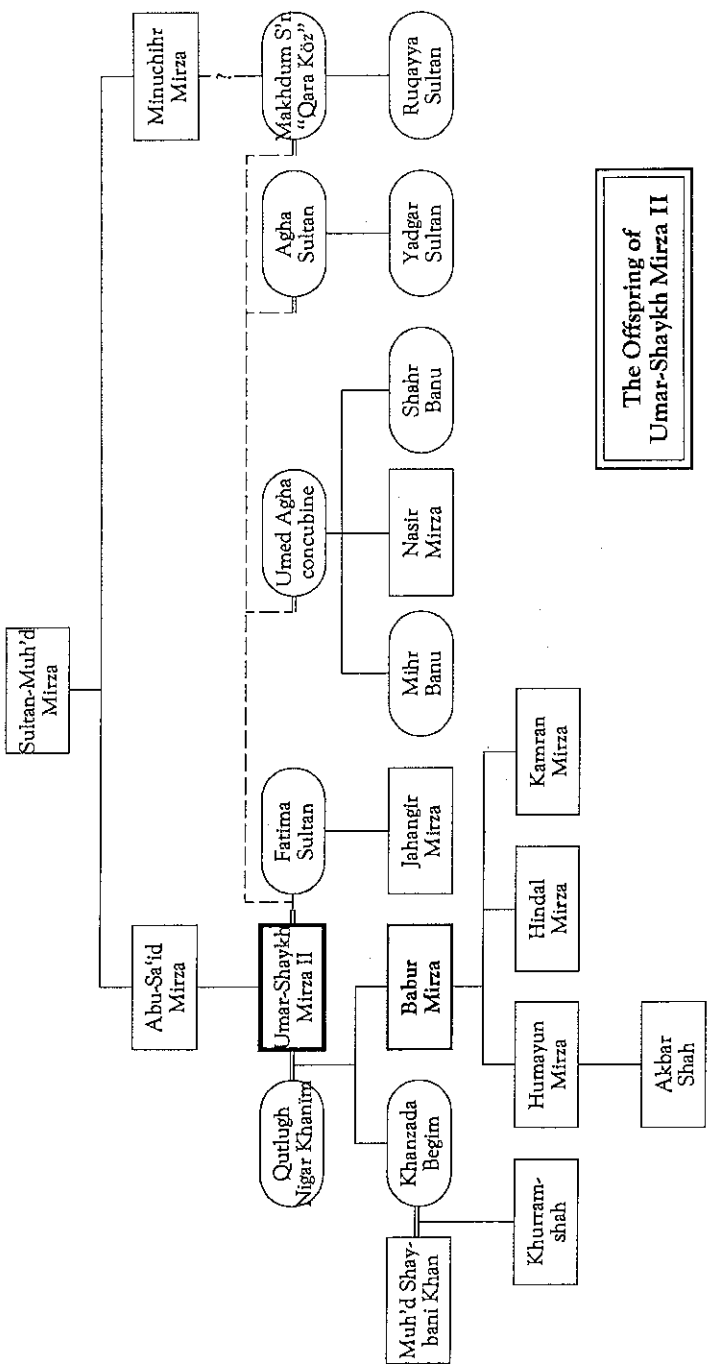

Environs of Kabul
67
68
69
70
71
72
73
37-
36-
35-
34-
33-
Oxus
Termez
Aivadzh
Balkh
Balkhab
Konduz
Anabar Koh
Taligan
Rustak
Kokcha
YAFTAL
KHAMCHAN
Kishm
BADAKHSHAN
Ishkamish
Hindukush Mts.
Aibak
Dara-i-Zindan
Fahl
Nahrin
Kiwkat
Shimitu
Sarbagh
Khuram
Baghlan
Dara-i-Suf
Dahana-i Ghori
KAHMARD
Andarab
Surkhab
Dowshi
Walian
Khinjan
Khwaja Zaid
Parandev
Khawak
Dur Nama
Mata
Ajar
Dandan Shikan
Saighan
Panjshir
KAFIRISTAN
Alishang
Alingar
LAGHMAN
Kunar
Ponikora
PECH
Chighan Sarai
JANDOL
SWAT
Swat
Indus
Ghorband
Ao Dara
Tutumdara
Parwan
Gulbahar
NIJRAO
Jangalak
Istarghij
Karabagh
Ala Say
BADRAO
=Badpakh
Bamian
Shibaritu
Bihzadi
Begmi
Paghman
Butkhak
Mandrawar
Darunta
BESUD
NUR GUL
Dara-i-Nur
BAJAUR
Ambahar
Kama
KAMA
Kabul
Nirkh
Khurd Kabul
Jagdalak
Sultanpur
Adinapur
Deh-i-Bhulaman
Kattang
HASHNAGHAR
YAKAWLANG
Muhammad Agha
Waghjan
LOGAR
Gandumak
Kaja
Surkhrud
NANGARHAR
= Khyber
Ali Masjid
Jamrud
Rara
Peshawar
Sajawan
Padkhwab-i-Shahana
Safed Koh Mts.
Charkh
Chashma-i-Tara
Gardez
Ghazni
ZURMAT
BARMAL
BANGASH
Kurram
Thal
Hangu
Kohat
Nilab
Maqam
? Chaupara
Sohan
BANNU
miles
50
100

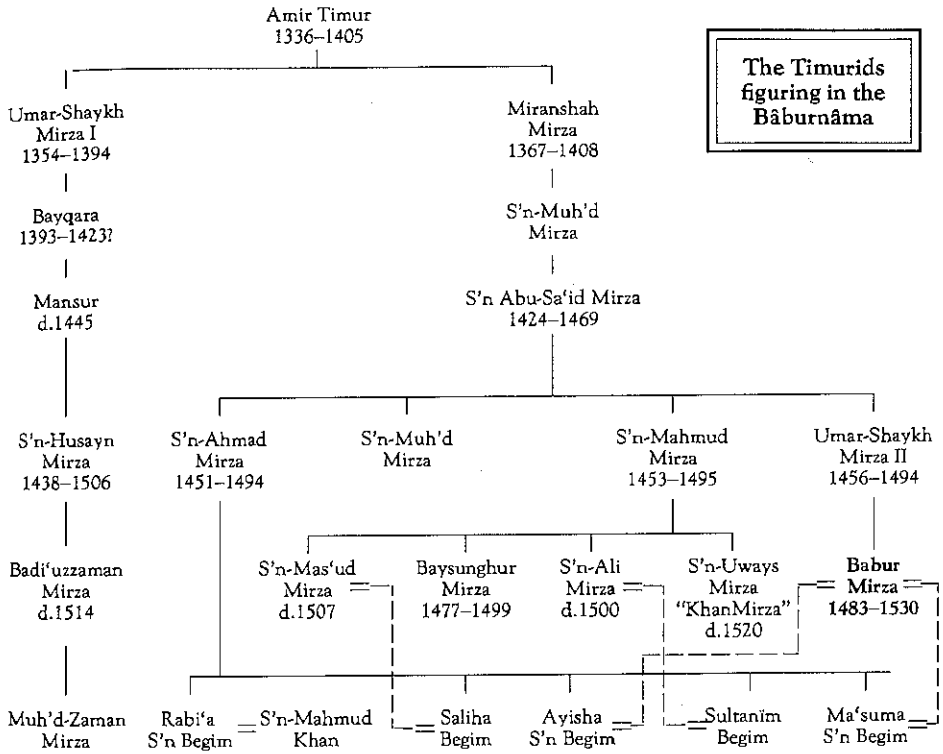

The Offspring of Yunus Khan

The Offspring of Umar-Shaykh Mirza II

The Timurids figuring in the Bâburnâma

BĀBURNĀMA

PART ONE

FERGANA AND TRANSOXIANA

A.H. 899–908
A.D. 1494–1503

در ماه رمضان سنهٔ هشتصد و نود و نه در ولایت فرغانه در دوازده سالگی پادشاه شدم.
ولایت فرغانه از اقلیم پنجم است و در کنارهٔ معمورهٔ عالم واقع شده. شرقی او کاشغر و غربی سمرقند و جنوبی کوهستان سرحد بدخشان و در شمالی او اگرچه پیش ازین شهرها بوده مثل آلمالیغ و آلماتو و یانگی، که در کتب تاریخ باطرار مشهور است، [۲ب] اما از جهت عبور اوزبك درین تاویخ ویران شده و اصلا معموره نمانده.
و این فرغانه مختصر ولایتیست اما میوه و غلهٔ فراوانست و در اطراف او کوهستان افتاده. غربی او که سمرقند و خجند باشد کوه نیست و بعد این جانب از طرف دیگر یاغی بیگانه نمی تواند درآمد.
دریای سیحون که بآب خجند شهرت یافته از طرف مابین [۲] شرق و شمال آمده از میان این ولایت [ل۲] شده بطرف غرب میرود و از جانب شمال خجند و جنوب فناکت که حالا بشاهرخیه مشهور است گذشته و ازآنجا بطرف شمال میل کرده جانب ترکستان میرود و بهیچ دریائی دیگر همراه نشده از ترکستان خیلی پائین‌تر تمام دریا در ریگستان منجذب میشود و غایب میگردد.
و درین ولایت هفت قصبه واقع است، پنج بجانب جنوب دریا و دو بطرف شمال.
از قصبات جانب جنوب یکی اندجانست که در وسط ولایت واقع شده و پای‌تخت ولایت فرغانه است. غله و میوه‌اش وافر وفراوانست و انگور و خربوزهٔ او خوب است و در ایام خربوزه بر سر فالیز خربوزه فروختن رسم آنجا نیست. [۲ب] از ناشپاتیهای اندجان بهتر ناشپاتی نمی‌باشد. در ماوراءالنهر غیر سمرقند و کیش هیچ قلعهٔ بکلانی قلعهٔ اندجان نیست. و سه دروازه دارد و ارگ بطرف جنوب شهر واقع شده نه جوی آب در قلعه می‌درآید و این عجبست که همه از یکجا هم نمی برآیند. گرداگرد قلعه کنار سنگ بست خندق سنگ ریزه‌دار شاه‌راه کلانی واقع شده و اطراف قلعه تمام محلاتست. و میان محله و قلعه همین شاه‌راه کنار خندق فاصله است.

IN THE MONTH OF RAMADAN in the year eight hundred ninety-nine [June 1494], in the province of Fergana, in my twelfth year I became king.

A DESCRIPTION OF FERGANA

The province of Fergana is in the fifth clime, situated on the edge of the civilized world. To the east is Kashghar, to the west Samarkand, and to the south the mountains that border Badakhshan. To the north, although formerly there were cities like Almalyk, Almatu and Yangi—which is called Otrar in books—because of {the passage of} the Mughuls and Uzbeks, as of this date it is in ruins and there is no longer any civilization.

It is a smallish province. Grain and fruit are plentiful. All around are mountains, except on the western side, that is Samarkand and Khodzhent, where there are no mountains, and so, aside from this direction, foreign enemies cannot penetrate.

The Jaxartes River, which is known as the Khodzhent river, [2] comes from the northeast, goes straight through the province and flows to the west. As it passes on the north side of

RAMAḌĀN AYI tārīx-i sekiz yüz toqsan toquzda Farğāna vilāyatıda on iki yašta pādišāh boldum.

Farğāna vilāyatı bešinči iqlīmdın dur. Ma'mūranıng kinārası vāqi' boluptur. Šarqı Kāšğar, ğarbı Samarqand, janūbı Badaxšānnıng sarḥaddı tağları, va šimālıda—agarči burun šahrlar bar egändür, misl-i Almalığ va Almatu va Yangı, kim kutubda Utrar bitirlär—Muğul va Özbäg jihatıdın bu tārīxda buzuluptur, aşlan ma'mūra qalmaydur.

Muxtaşar vilāyat tur. Ašlığ va mevası farāvān. Girdāgirdi tağ vāqi' boluptur. Ğarbī ṭarafıda, kim Samarqand va Xujand bolğay, tağ yoqtur. Ošbu jānibtın özgä heč jānibtın qıš [?] yağı kelä almas.

Sayḥūn daryāsı, kim Xujand suyı‹ğa› [2a] mašhūr dur, šarq va šimāl ṭarafıdın kelip bu vilāyatnıng iči bilä ötüp ğarb sarı aqar. Xujandnıng šimāli va F‹an›ākatning janūbī ṭarafıdın, kim ḥālā Šahruxiyyağa mašhūr dur, ötüp yana šimālğa mayl qılıp Turkistān sarı barur. Turkistāndın xaylî qoyıraq bu daryā tamām qumğa singär heč daryāğa qatılmas.

Yeti pāra qaşabası bar—beši Sayḥūn suyınıng janūb ṭarafı, iki šimāl jānibı.

Janūbī ṭarafıdaqı qaşabalar: (1) bir Andijān dur kim vasaṭta vāqi' boluptur. Farğāna vilāyatınıng pāytaxtı dur. Ašlığ vāfir, mevası farāvān, qavun üzümi yaxšı bolur. Qavun maḥallıda pālez bašıda qavun satmaq rasm emäs. Andijānnıng nāšpātisıdın yaxšıraq nāšpātī bolmas. Māvarānnahrda Samarqand va Kiš qorğanıdın songra mundın uluğraq qorğan yoqtur. Üč darvāzası bar. Argi janūb ṭarafıda vāqi' boluptur. Toquz tarnāw su kirär. Bu 'ajab tur kim bir yerdin ham čıqmas. Qal'anıng girdāgirdi xandaqnıng taš yanı sangrezalig šāhrāh [bol]uptur. Qal'anıng girdāgirdi tamām maḥallāt tur. Bu maḥalla bilä qal'ağa fāşila ošbu xandaq yaqasıdaqı šāhrā‹h› tur.

Khodzhent and the south side of Fanakat, which is now known as Shahrukhiyya, it turns again to the north and goes in the direction of Turkistan. Far below Turkistan [City] this river sinks completely into the sand and flows into no {other} body of water.

There are seven towns, five to the south of the Jaxartes and two to the north.

Of the towns on the southern side, (1) one is Andizhan, which is located in the middle [of the province]. It is the capital of Fergana. Grain and fruit are plentiful there, and the melons and grapes are excellent. During the melon season in the fall it is customary not even to sell them at the melon patches. There are no pears better than Andizhan pears. In all of Transoxiana, after the Samarkand and Kish fortresses, there is no larger fortress. It has three gates. The citadel is located on the south side. Nine water channels enter it, and it is amazing that they do not all come out at one place. Around the perimeter of the fortress, on the outer side of the ditch, is a gravel highway. Surrounding the fortress are all agricultural outskirts, which are separated from the fortress by this very ditch-side highway.

و جانور و شکاریش هم بسیار یافت میشود و قیرغاول او بسیار فربه میشود چنانچه نقل کردند که به اشکنهٔ یك قیرغاول چهار کس سیر شدند و تمام نتوانستند کرد.

مردم ولایت همه ترك اند و در میان شهری و بازاری کسی که ترکی نداند نمی‌باشد. [ل۲ب] و زبان مردم این ولایت بزبان قلم موافق است چه مصنفات میر علیشیر نوائی، باوجود آنکه در هری نشوونما یافته، باین زبان است. [٤] در میان مردم او حسن خیلی یافت میشود و خواجه یوسف که بموسیقی‌دانی مشهور است اندجانی بوده. هوای او خالی از عفونتی هم نیست چنانچه آشوب چشم و ورم او بسیار میشود و اطبا آنرا اقرب میگویند.

قصبهٔ دیگر اوش است. مابین شرق و جنوب اندجان بجانب شرق مایل‌تر و از اندجان چهار فرسنگ راه است. هوایش خوبست. آب روان بسیار دارد و بهار او بسیار خوب میشود و در فضیلت اوش احادیث وارد است. طرف مابین شرق و جنوب قلعه کوهی افتاده در نهایت موزونی موسوم به برا کوه، و بر قلهٔ این کوه سلطان محمود خان یك حجره انداخته وازین حجره پایان‌تر در بینی‌گاه این کوه در تاریخ نهصد ودو، یك حجرهٔ ایوان‌داری ساختم. اگرچه آن حجرهٔ اول ازین مرتفع‌ترست اما این حجره بسیار بهتر واقع شده تمام شهر و محلات زیر پا می‌نماید. [٤ب]

و رود اندجان از درون محلات اوش گذشته باندجان میرود. هر دو جانب این رود باغات افتاده و تمام این باغها مشرف برین رودخانه. بنفشه بسیار لطیف میشود و آبهای روان دارد. در بهار او لاله و گل بسیار وا می‌شود.

در دامنهٔ همین کوه در میان شهر و باغ یك مسجدی افتاده، مسجد جوزا نام. و از طرف کره یك شاه‌جوی کلانی می‌ریزد و نشیب‌تر از صحن بیرونی [ل۳] همین مسجد سه‌برگه‌زارست و میدانی در نهایت صفا واقع شده. هر مسافر و رهگذری که می‌آید اینجا استراحت میکند. یك ظرافت مردم اوباش اینست که هرکس درین میدان خواب کرد ازین شه‌جوی آب میگذرانند.

در آخران زمان عمرشیخ میرزا سرخ و سفید موج‌دار سنگی از همین کوه پیدا شد. دستهٔ کارد و تك‌بند و بعضی چیزها مانند این می‌سازند. خیلی سنگ خوبیست. [٥] در ولایت فرغانه در صفا و هوا مثل اوش قصبهٔ دیگر نیست.

یکی دیگر مرغینان است. دو غربی اندجان واقع شده و از اندجان هفت فرسنگ راه است. قصبهٔ خوبیست. انار و خوبانی او بسیار خوب میشود. یك جنس انار میشود موسوم

There are game and sporting birds. The pheasants there [**2b**] get extremely fat. It is said that not even four people can finish eating a stew made from just one pheasant.

The people are Turks. Among the city folk and merchants there is no one who does not know Turkish. The people's pronunciation is like the literary language since the works of Mir Ali-Sher Nawa'i, although he was raised in Herat, are in this language. Among the people there is much beauty. Khwaja Yusuf, who is famous for music, was from Andizhan. The air is unwholesome, and in the autumn the inflammation of the eyes {called *aqrab* by physicians} is rampant.

(2) Another is the town of Osh. It is to the southeast of Andizhan, somewhat more to the east [than the south]. It is four leagues from Andizhan. It has a good climate, and running water is abundant. The spring there is very beautiful. There are many sayings about the excellence of Osh. On the southeastern side of the fortress is located a well-proportioned mountain called Bara Koh. On the summit of this mountain Sultan-Mahmud Khan built a

Avı quši dağı [...] bolur. Qırğavulı **[2b]** beḥadd semiz bolur. Andaq rivāyat qıldılar kim bir qırğavulnı iškanasi bilä tört kiši yeyip tükätä almaydur.

Eli Türk dür. Šahrī va bāzārīsıda Türkī bilmäs kiši yoqtur. Elining lafẓı qalam bilä räst tur, ne üčün kim Mīr 'Alī-Šer Navā'ining muṣannafātı, bāvujūd kim Harīdä našvunamā tapıptur, bu til bilä dur. Elining arasıda ḥusn xaylî bar dur. Xwāja Yūsuf, kim mūsīqāda mašhūr dur, Andijānī dur. Havāsının 'ufūnatı bar. Küzlär el bizgäk* köp bolur.

(2) Yana bir Oš qaṣabası dur. Andijānnıng šarq-janūbī ṭarafı dur, šarqqa māyil. Andijāndın tört yığač yol dur. Havāsı xūb, aqar suyı farāvān dur. Bahārı bisyār yaxšı bolur. Ošning faḍīlatıda xaylî aḥādīs vārid dur. Qorğanının šarq-janūbī jānibıda bir mawzūn tağ tüšüptür, Barā Kohğa mawsūm. Bu tağning qullasıda Sulṭān-Maḥmūd Xan bir ḥujra salıptur. Ol ḥujradın qoyıraq ošbu tağning tumšuqıda tārīx-i toquz yüz ikidä men bir ayvānhğ ḥujra saldım. Agarči ol ḥujra mundın murtafi' dur, valî bu [ḥujr]a bisyār yaxšıraq vāqi' boluptur, tamām šahr va maḥallāt ayaq astıda. **[3a]**

Andijān rūdı Ošning maḥallätınıng ičı bilä ötüp Andijānğa barur. Bu rūdnıng har iki jānibi bāğāt tüšüptür, tamām bāğları rūdğa mušrif. Banafšası bisyār laṭīf, aqar suları bar. Bahārı bisyār yaxšı bolur. Qalın lāla va gullär ačılur.

Barā Koh tağı dāmanasıda šahr bilä tağnıng arasıda bir masjid tüšüptür, Masjid-i Jawzā atlığ. Tağ ṭarafıdın bir uluğ šahjūy aqar. Ošbu masjidning tašqarı ṣaḥnı nišībräk, si-bargälig, pursāya, ṣafālığ maydān vāqi' boluptur. Har musāfir va rahguzar kelsä, anda istirāḥat qılur. Aw‹bā›šnıng ẓirāfatı bu dur kim harkim anda uyqulasa, ol šahjūydın su quyarlar.

'Umar-Šayx Mīrzānıng āxir zamānlarıda qızıl bilä aq mawjlığ taš ošbu tağda paydā boldı. Bıčaq dastası va takband va ba'zı nemälär qılurlar. Xaylî yaxšı taš dur. Farğāna vilāyatıda ṣafā va havāda Oš čağlığ qaṣaba yoqtur.

(3) Yana bir Marğīnān dur. Andijānnıng ğarbıda dur. Andijāndın yeti yığač yol dur. Yaxšı qaṣaba vāqi' boluptur, pur-ni'mat. Anārı va ürüki asru xūb bolur. Bir jins anār bolur—"dāna-

pavilion. Farther down from that pavilion, on a spur of this same mountain, I had a porticoed pavilion built in the year 902 [A.D. 1496]. Although the former pavilion is higher up, the latter is situated much better because it overlooks the whole town and outskirts below. **[3]**

The Andizhan river passes through the outskirts of Osh and goes on to Andizhan. On both sides of the river are gardens, all of which overlook the river. The violets are very beautiful, and there is running water. The spring there is quite nice, when many tulips and roses blossom.

On the lower slopes of Bara Koh, between the town and the mountain, is a mosque called the Gemini Mosque. From the direction of the mountain there flows a large main irrigation canal. Below the outer courtyard of this mosque is a delightful, shady field of clover. Every traveller and wayfarer who comes stops there to rest. It is a joke on the part of the urchins of Osh to pour water from the canal on anyone who falls asleep there.

Toward the end of Umar-Shaykh Mirza's time a stone with red and white variegations was found on this mountain. Knife handles, belt buckles and other things are made of it. It is a very beautiful stone. In Fergana province there is no town with such good air as Osh.

(3) Another is Margilan, seven leagues west of Andizhan. It is a nice town with plenty of good things. Its pomegranates and apricots are superb. There is one type of pomegranate

بدانه‌کلان. باوجود شیرینی از می‌خوشی هم چاشنی دارد. بر انار سمنان ترجیح می‌توان
کرد. و یك جنس دیگر زردآلو می‌شود، دانهٔ اورا برآورده بجای آن مغز بادام انداخته خشك
می‌سازند، موسوم به سیحانی. بسیار لذیذست. جانور و شکار او خوبست. آهوی سفید او
نزدیك یافت میشود. مردم او همه تاجیك اند و مشت‌زن و پرشوروشر مردم اند. جنگره‌گی
در ماوراءالنهر بسیار شایع است. در سمرقند و بخارا جنگرهای نامی اکثر از مرغینان می
باشند. صاحب هدایه از موضع رشدان که از مضافات مرغینان است بوده است. [٥ب]

یك دیگر اسفره است. کوه‌پایه واقع شده آبهاء روان و باغچهای بصفا دارد. از مرغینان
طرف مابین غرب [ل٣ب] و جنوبست و از مرغینان نه فرسنگ راه است. سردرختی او بسیار
می‌شود و در باغچهای او اکثر درخت بادام است. و مردم او تمام کوهی و تاجیك اند.
بجانب جنوب در یك شرعی اسفره در میان پشتها یك پارچه سنگی افتاده، سنگ آئینه
میگویند. طول او تخمیناً ده گز باشد و بلندی او بعضی جا برابر قد آدم و بعضی جاهای
پست بکمر آدم میرسد. مثل آئینه همه چیز درو منعکس میشود. ولایت اسفره چهار بلوك کوه
پایه است، یکی اسفره، یکی وارخ، یکی سوخ، یکی هشیار. در محلی که محمد شیبانی خان
سلطان محمود خان و الچه خان‌را شکست داده تاشکند و شاهرخیه‌را گرفته بود در همین
کوهپایهٔ سوخ و هشیار آمده [٦] تا یك سال به تنقیص اوقات گذرانیده عزیمت کابل کردم.

یکی دیگر خجند است. بجانب غربی اندجان بیست وپنج فرسنگ راه است و از شهرهای
قدیم است. شیخ مصلحت و خواجه کمال از خجند بوده اند. میوه‌اش بسیار خوب میشود.
انارش بخوبی مشهور است چنانچه «سیب سمرقند و انار خجند» میگویند اما درین تاریخ انار
مرغینان بسیار بهتر است. قلعه‌اش در جای بلند واقع شده دریای سیحون از جانب شمال می
ریزد و دریا از قلعه یك تیرانداز راه بوده باشد. طرف شمال قلعه و دریا یك کوهی افتاده
موسوم به میوغل. میگویند که کان فیروزه و بعضی کانهای دیگر درین کوه یافت میشوند و
درین کوه مار بسیارست. شکارگاه خجند [ل٤] خوبست. آهوی سفید و بوغو و بزکوهی و
گوزن و مرغ دشتی و خرگوش بسیار یافت میشود. هوایش بسیار متعفن است. آشوب چشم
بسیار میشود تاآنکه اینچنین روایت کرده‌اند که گنجشك‌را هم [٦ب] آشوب چشم شده بود.
میگویند که تعفن هوایش بجهت کوه شمالی اوست.

called "big seed": in its sweetness it has something of the taste of an overripe apricot. It could be preferred to Simnan pomegranates. **[3b]** There is another type of apricot from which the stone is removed and stuffed with almond paste and then dried. It is called *subhani*. It is really delicious. The game there is good. White deer may be found nearby. The people are Sarts. They are a feisty people, ready with their fists. The custom of exorcism is widespread throughout Transoxiana, and most of the renowned exorcists of Samarkand and Bukhara are Margilanis. The author of the *Hidaya* was from a Margilan village called Rishtan.

(4) Another is Isfara, located in the hills. It has running water and pleasant gardens. It is nine leagues to the southwest of Margilan. There are many fruit trees, but most of its gardens are almond groves. The people are all Sart and Persian-speaking. One league to the south of Isfara, nestled among the hills, is a rock called Mirror Rock. It is approximately ten yards long and in some places as high as a man and in others as low as a person's waist. It reflects everything like a mirror. The Isfara region consists of four hill divisions, namely Isfara, Vorukh, Sokh and Uchyar. When Shaybani Khan and Sultan-Mahmud Khan defeated Alacha

kalān" derlär. Cüčüklükidä zardālū va [ma]yxošluqdın andak čāšnī bar. Simnān anār- **[3b]** -larığa tarjīḥ qılsa bolur. Yana bir jins ürük bolur kim dānasını alıp içigä mağz salıp quruturlar. "Subḥānī" derlär. Bisyār lazīz dur. Avı quši yaxši dur. Aq keyik yavuq tapılur. Eli Sart tur. Muštzan va puršarrušor el dür. Jinngīralıq* rasmı Māvarānnahrda šāyi' dur. Samarqand va Buxārāda nämdār jinngīralar* aksar Marğīnānī dur. Ṣāḥib-i Hidāya Marğīnānning Rišdān atlığ kentidin dur.

(4) Yana bir Isfara dur. Kohpāya vāqi' boluptur. Aqar suları, şafālığ bāğčaları bar. Marğīnānning ğarb-janūbıda dur. Marğīnān bilä Isfara arası toquz yığač yol dur. Sardiraxtīsı bisyār dur, valî bāğčalarıda aksar bādām diraxtı dur. Eli tamām Sart va fārsīgüy dur. Isfaranıng bir šar'ısıda janūb sarı puštalarnıng arasıda bir pārča taš tüšüptür, Sang-i Āyīna derlär. Uzunluqı taxmīnan on qarı bolğay, bulandlıqı ba'zı yeri kiši boyı, pastlıqı ba'zı yeri kišining beličä bolğay. Āyīna dek har nemä mun'akis bolur. Isfara vilāyatı tört bölük kohpāya dur: bir Isfara, yana bir Vārūx, yana bir Sox, yana bir Hušyār. Muḥammad Šaybānī Xan Sulṭān-Maḥmūd Xan bilä Alača Xanğa šikast berip Tāškand va Šāhruxiyyanı alğan maḥallda ošbu Sox **[4a]** bilä Hušyār kohpāyalarığa kelip bir yılga [sic] yavuq tanqīšlıq bilä ötkärip Kābul 'azīmatı qıldım.

(5) Yana bir Xujand dur. Andijāndın ğarb sarığa yegirmä beš yığač yol dur. Xujandtın Samarqand ham yegirmä beš yığač dur. Qadīm šahrlardın dur. Šayx Maṣlaḥat va Xwāja Kamāl Xujandtın durlar. Mevası bisyār yaxši bolur. Anārı yaxšılıqqa mašhūr dur. Nečük kim *seb-i Samarqand u anār-i Xujand* derlär, valî bu tārīxda Marğīnān anārı köp artuq dur. Qorğanı buland yerdä vāqi' boluptur. Sayḥūn suyı šimāl jānibıdın aqar. Qorğandın daryā bir oq atımı bolğay. Qorğan bilä daryānıng šimāl ṭarafıda bir tağ tüšüptür, Manoğal atlığ. Derlär kim bu tağda fīroza kānı va ba'zı kānlar tapılur. Bu tağda bisyār yılan bar. Xujandnıng avlağı va qušlağı bisyār yaxši dur. Aq keyik buğu-maral qırğavul tavušqanı köp tapılur. Havāsı bisyār muta'affin dur. Küzlär bizgäk köp bolur. Andaq rivāyat qıldılar kim čupčuq bizgäk bolğandur. Derlär kim havāsınıng ta'affunı šimāldaqı tağ jihatıdın dur.

Khan and took Tashkent and Shahrukhiyya, I came to the Sokh **[4]** and Uchyar hills, where I stayed in deprivation for nearly a year before setting out for Kabul.

(5) Another is Khodzhent, twenty-five leagues west of Andizhan. From Khodzhent to Samarkand is another twenty-five leagues. It is one of the cities of antiquity. Both Shaykh Maslahat and Khwaja Kamal were from Khodzhent. Its fruits are very good. The pomegranates are famous for their excellence, as the saying goes, "Apples of Samarkand and pomegranates of Khodzhent." However, as of this date, the pomegranates from Margilan are much better. The fortress is situated on high ground, with the Jaxartes River flowing to the north. The river is about an arrow shot from the fortress. To the north of the fortress and river is a mountain named Manoghal (?). It is said that turquoise mines and other types of mines are found on this mountain. There are many snakes on this mountain. The game and birds around Khodzhent are quite good: white deer, buck and doe, pheasant and hare are found in abundance. The air is really unwholesome, and there is much eye inflammation in the autumn. It has been said that even sparrows have inflammation of the eyes. They say that the bad air is due to the mountain to the north.

و از توابع او کند بادام است. اگرچه قصبهٔ کلانی نیست اما خوبك قصبچه‌ایست. بجهت خوبی بادام باین اسم موسوم شد. بهرموز و هندوستان ازینجا بادام میرود. از خجند پنج شش فرسنگ بطرف شرق واقع شده. [۷]

در میان خجند و کند بادام یك دشتی افتاده موسوم به ها درویش. همیشه درین دشت باد می وزد و بمرغینان که شرق‌رویه است ازینجا باد میرود و بخجند که غربی اوست دایم ازین باد می‌آید و تند بادها دارد. میگویند که درویشی چند درین بادیه به باد تند دوچار شده یکدیگررا نایافته «ها درویش، ها درویش» گفته گفته تمامی هلاك شدند. [۷ب] ازان وقت این بادیه‌را ها درویش میگویند.

و از قصبهای جانب شمال دریای سیحون یکی اخسی است که در کتب اخسیکت می نویسند چنانچه اثیرالدین شاعررا اثیرالدین اخسیکتی میگویند. در ولایت فرغانه بعد از اندجان ازین کلانتر قصبهٔ نیست. از اندجان بجانب غرب نه فرسنگ راه است. عمرشیخ میرزا این‌را پای‌تخت ساخته بود. دریای سیحون از پای قلعهٔ او میریزد و قلعهٔ او [۷ب] بر جر بلندی واقع شده بجای خندق جرهای عمیق افتاده عمرشیخ میرزا که این‌را پایتخت ساخته یك دو موتبه از بیرونها هم باز جرها انداخت. در فرغانه مثل این قلعهٔ مستحکمی نیست. محلات او از قلعه یك شرعی دورتر افتاده، مثل «ده کجا و درختان کجا؟» غالبًا بجهت اخسی گفته‌اند. و خربوزهٔ او بسیار خوب میشود. یك نوع خربوزه میشود، میرتیموری میگویند. اینچنین خربوزهٔ معلوم نیست که در عالم باشد. اگرچه خربوزهٔ بخارا خود مشهور است اما در محلی که سمرقند گرفته شده بود [۸] از اخسی و بخارا خربوزه آورده در یك مجلس بُرانیدم. خربوزهٔ اخسی‌را هیچ نسبتی نبود. شکار و جانورش بسیار خوبست. از دریای او بطرف اخسی دشتیست. آهوی سفید بسیار میشود. جانب اندجان او جنگل است. گوزن و مرغ دشتی و خرگرش بسیار یافت میشود و بسیار فربه میشود.

یکی دیگر کاسانست. بجانب شمال اخسی افتاده قصبهٔ خوردیست. چنانچه آب اندجان از اوش می‌آید، آب اخسی از کاسان می‌آید. بهوا جائیست بصفا. باغچهای خوب دارد ولی بجهت واقع شدن باغچهای بصفای او تمام در کنار سای، اورا پوستین پیش بره گفته‌اند. در صفا وهوا در میان مردم اوش و کاسان تعصب است.

One of Khodzhent's dependencies is Kanibadam (Almond Town), which, although it is not a town, is a rather nice little hamlet. Its almonds are excellent, and that is how it got its name. **[4b]** Its almonds are exported to Hormuz and Hindustan. It is five or six leagues east of Khodzhent.

Between Khodzhent and Kanibadam is a wilderness called Ha Darwesh. There is always a wind in this wilderness, and the wind always blows toward Margilan, which is to the east, and to Khodzhent, which is to the west. The winds are fierce. It is said that several dervishes encountered a fierce wind in this desert and, unable to find each other, kept crying out, "Hey, dervish!" over and over until they all perished. From that time on this wilderness has been called Ha Darwesh.

The towns to the north of the Jaxartes River:

(6) One is Akhsi. In books it is written Akhsikat, as the poet Asiruddin is called Asiruddin Akhsikati. Next to Andizhan it is the largest town in Fergana. It is nine leagues west of Andizhan. Umar-Shaykh Mirza made it his capital. Below the fortress, which is situated atop a high cliff, flows the Jaxartes. Instead of a ditch there are deep ravines. Umar-Shaykh Mirza,

Munıng tavābi'ıdın Kand-i Bādām dur. Agarči qaṣaba emäs, yaxšığına qaṣabača dur. Bādāmı yaxšı bolur. Bu jihattın **[4b]** bu ismğa mawsūm dur. Hurmuz va Hindūstānğa tamām munıng bādāmı barur. Xujanddın beš–altı yığač šarq ṭarafı dur.

Xujand bilä Kand-i Bādām arasıda bir dašṭî tüšüptür, Hā-Darvešğa mawsūm dur. Hameša bu dašṭta yel bar dur. Marğīnānğa kim šarqī dur, hameša mundın yel barur. Xujandğa kim ğarbī dur, dāyim mundın yel kelür. Tund yellärı bar. Derlär kim bir nečä darveš bu bādiyada tund yelgä yoluqup birbirini tapa almay, "Hāy darveš, hā darveš" dey dey tamām halāk bolurlar. Andın bäri bu bādiyanı Hā-Darveš derlär.

Sayḥūn suyınıng šimālī ṭarafıdaqı qaṣabalar: (6) Bir Axsī dur. Kitāblarda "Axsīkat" bitirlär, nečük kim Asīruddīn šā'imı Asīruddīn Axsīkatī derlär. Farğānada Andijāndın songra mundın uluğraq qaṣaba yoqtur. Andijāndın ğarb sarı toquz yığač yol dur. 'Umar-Šayx Mīrzā munı pāytaxt qılıp edi. Sayḥūn daryāsı qorğanınıng astıdın aqar. Qorğanı buland jar üstidä vāqi' boluptur. Xandaqınıng ornığa 'amīq jarlar dur. 'Umar-Šayx Mīrzā, kim munı pāytaxt qıldı, bir–iki martaba tašqarıraqdın yana jarlar saldı. Farğānada munča berk qorğan yoqtur. **[5a]** Maḥallātı qorğandın bir šar'ī yıraqraq tüšüptür. *Dih kujā u diraxtān kujā?* masalnı ğālibā Axsī üčün aytıpturlar. Qavunı yaxšı bolur. Bir naw' qavun dur kim ham mīrtīmūrī derlär. Andaq qavun ma'lūm emäs kim 'ālamda bolğay. Buxārā qavunı mašhūr dur. Samarqandnı alğan maḥallda Axsī Buxārādın qavun keltürüp bir majlisdä kestürdüm. Axsī qavununıng heč nisbatı yoq erdi. Avı quši bisyār yaxšı bolur. Sayḥūn daryāsınıng Axsī ṭarafı dašt tur. Aq keyiki bisyār bolur. Andijān ṭarafı jangal dur. Buğu-maral qırğavul tavušqanı köp tapılur. Asru semiz bolur.

(7) Yana bir Kāsān dur. Axsīnıng šimālıda tüšüptür. Kičikräk qaṣaba dur. Nečük kim Andijān suyı Ošdın kelür, Axsī suyı Kāsāndın kelür. Yaxšı havālığ yer dur. Ṣafālığ bāğčaları tamām say yaqasıda vāqi' bolğan üčün *"postīn peš-i barra"* deptürlär. Ṣafā va havāda Oš bilä Kāsān elining ta'aṣṣubı bar.

who made it his capital, once or twice had other ravines made further out. In all of Fergana there is not such a strong fortress. **[5]** The agricultural outskirts are located a league away. The proverb, "Where is the village, and where are the trees?" is certainly often said of Akhsi. The melons there are excellent. There is one type of melon called *mirtimuri*, and such a melon is not known to exist anywhere else in the world. The melons of Bukhara are famous, but when I took Samarkand I had melons brought from Akhsi and Bukhara and had them cut open in a gathering. The melon from Akhsi was incomparable. The game and birds there are very good. From the river toward Akhsi is wilderness where white deer are plentiful. On the Andizhan side there is forest where buck and doe, pheasant and hare are found in abundance. And they are exceptionally fat.

(7) The other is Kassan. It lies to the north of Akhsi and is a rather small town. Just as the river at Andizhan comes from Osh, at Akhsi it comes from Kassan. It is a place with good air. Because all the riverbanks are covered with pleasant gardens, they call it Postin Pesh-i Barra ("the fleece before the lamb"). The people of Osh and Kassan have a rivalry over who has the better climate.

در کوهستان گرداگرد ولایت فرغانه ییلاقهای خوب افتاده چوب تابولغو درین کرهستان میشود. دیگر در هیچ جا نمیشود. تابولغو چوبیست پوستش سرخ. عصا و دستهٔ قمچی و قفص [ل٥] جانوران [٨ب] ازو می‌سازند و تراش کرده تیرگز هم می‌سازند. خیلی خوب چوبیست. به تبرکی بجاهای دوردست می‌برند. و در بعضی کتب نوشته‌اند که یبروح الصنم درین کوهستان می‌باشد ولی درین مدت هیچ شنیده نشد. یك گیاه شنیده شد که در کوهستان ییتی کینت میشود و آن مردم "ایبق ارتی" میگویند بخاصیت مهرگیاه. غالبًا همان مهرگیاه است که آن مردم باین نام میگویند. و درین کوهستان کان فیروزه و کان آهن هست.

بحاصل ولایت فرغانه اگر عدل بکنند سه چهار هزار کس می‌توان نگاه داشت.

چون عمرشیخ میرزا بلندهمت و صاحب‌داعیه پادشاهی بود، همیشه دغدغهٔ ملك‌گیری داشت و چند نوبت بر سمرقند لشکر کشید. بعضی محل شکست یافت و بعضی وقت بی‌مراد برگشت. و چند نوبت خسر خود یونس خان‌را که از نسل پسر دوم چنگیز خان چغتای خان است و در یورت چغتای خان در الوس مغول درآن [٩] فرصت خان او بود که پدر کلان مادری من میشود استدعا نموده آورد. و در هر مرتبه آوردن ولایتها میداد. و چون موافق مدعای عمرشیخ میرزا نمیشد گاهی از جهت بدمعاشی عمرشیخ میرزا و گاه بجهت مخالفت اولوس مغول در ولایت ایستادن نتوانسته باز بمغولستان می‌برآمد. در آوردن نوبت آخر که در آن فرصت ولایت تاشکند در تصرف عمرشیخ میرزا بود که در کتابها شاش می‌نویسند و بعضی چاچ می‌نویسند که کمان [ل٥ب] چاچی عبارت از آنست بخان داد. از همان فرصت تا تاریخ نهصد وهشت ولایت تاشکند و شاهرخیه در تصرف خانان چغتای بود.

و درآن فرصت خانی اولوس مغول به پسر کلان یونس خان طفایی من سلطان محمود خان متعلق بود. برادر کلان عمرشیخ میرزا، پادشاه سمرقند سلطان احمد میرزا، و خان اولوس مغول سلطان محمود خان چون از معاش عمرشیخ میرزا متضرر بودند، با یکدیگر اتفاق کرده [٩ب] سلطان احمد میرزا سلطان محمودرا داماد ساخته در تاریخ مذکور از جنوب آب خجند سلطان احمد میرزا و از طرف شمال سلطان محمود خان باهم حرف وحکایت کرده بر سر عمرشیخ میرزا لشکر کشیدند.

In the mountains surrounding the province of Fergana are excellent summer pasture lands. There are spiraea trees in these mountains and nowhere else. The spiraea is a tree with red bark. **[5b]** From it are made staffs, whip handles and bird cages. It can be shaped into arrows. It is a very, very fine tree. It is taken to far-away places for good luck. In some books it is written that there is belladonna in these mountains; however, it has not been heard of in these times. A plant has been heard of in the Yeti Kent mountains, which the people there call *ayïq otï* [and claim that it has] the properties of mandrake. It most likely is the mandrake, but they call it by this other name. There are turquoise and iron mines in these mountains.

The income of Fergana province, if justly managed, will maintain three to four thousand men.

Since Umar-Shaykh Mirza was a padishah of exalted ambition with great claims, he was always bent on territorial expansion. Several times he led his army against Samarkand: sometimes he was defeated, and sometimes he returned disappointed. Several times also he invited his father-in-law, Yunus Khan, who was a descendant of Genghis Khan's second son, Chaghatay Khan, and was at that time the khan of the Mughul nation in Chaghatay Khan's

Farğāna vilāyatının girdāgirdi tağlarda yaxšı yayłağlar bar. Tobulğu yığačı bu tağlarda bolur. Özgä heč yerdä bolmas. Tobulğu bir yığačî dur, postı qızıl. 'Aṣā **[5b]** qılurlar, qamčı dastası qılurlar, qušlarğa qafas qılurlar. Tarāš qılıp tīr-gäz qılurlar. Xaylî xaylî yaxšı yığač dur. Tabarruklük bilä yıraq yerlärgä eltärlär. Ba'zı kitāblarda bitiptürlär kim yabrūḥu'l-ṣanam bu tağlarda dur, valî bu muddatta heč ešitilmädi. Bir giyāh ešitildi kim Yeti Kentning tağlarıda bolur. Ol el ayıq otı derlär, mihrgiyāh xāṣṣiyyatlığ; ğālibā mihrgiyāh dur; ol el bu at bilä ayturlar. Bu tağlarda fīroza kānı va temür kānı bolur.

Farğāna vilāyatının ḥāṣılı bilä agar 'adl qılsalar, üč–tört ming kiši saxlasa bolur.

Cun 'Umar-Šayx Mīrzā buland himmatlığ va uluğ dā'iyalığ pādišāh erdi, hameša mulkgīrlıq dağdağası bar erdi. Nečä nawbat Samarqand üstigä čerig tarttı. Ba'zı maḥall šikast taptı, ba'zı maḥall bemurād yandı. Nečä nawbat qayın atası Yūnus Xannı—kim Cinggiz Xannıng ikinči oğlı Cağatay Xan‹nıng› naslıdın dur, Cağatay Xannıng yurtıda Muğul ulusınıng xanı ol furṣatta ol erdi, kim mening uluğ atam bolğay—istid'ā qılıp keltürdi. Har qatla keltürgändä vilāyatlar berür erdi. Cun 'Umar-Šayx **[6a]** Mīrzānıng mudda'āsı dek bolmas erdi, gāhî 'Umar-Šayx Mīrzānıng badma'āšlıqıdın, gāhî Muğul ulusınıng muxālafatıdın, vilāyatta tura almay, yana Muğulistānğa čıqar erdi. Āxir nawbat keltürgändä ‹Tāškandni›—kim ol furṣatta Tāškand vilāyatı 'Umar-Šayx Mīrzā taṣarrufıda edi kim kitāblarda "Šāš" bitirlär, ba'zı "Cāč" bitirlär kim kamān-i čāčī andın 'ibārat tur—berdi. Ošal furṣattın tārīx-i toquz yüz sekizgäčä Tāškand va Šāhruxiyya vilāyatı Cağatay xanlarınıng taṣarrufıda edi.

Bu furṣatta Muğul ulusınıng xanlıqı Yūnus Xannıng uluğ oğh, mening tağayım Sulṭān-Maḥmūd Xanda edi. 'Umar-Šayx Mīrzānıng aqası Samarqand pādišāhı Sulṭān-Aḥmad Mīrzā va Muğul ulusınıng xanı Sulṭān-Maḥmūd Xan, čun 'Umar-Šayx Mīrzānıng badma'āšlısıdın mutaḍarrir erdilär, birbirläri bilä ittifāq qılıp Sulṭān-Aḥmad Mīrzā Sulṭān-Maḥmūd Xannı küyäw qılıp mazkūr bolğan tārīxda Xujand suyınıng janūb jānıbıdın Sulṭān-Aḥmad Mīrzā va šimāl ṭarafıdın Sulṭān-Maḥmūd Xan 'Umar-Šayx Mīrzānıng üstigä čerig tarıtılar.

territory. Each time he brought Yunus Khan in, he gave him lands, but since Yunus Khan did not always agree with Umar-Shaykh Mirza's ambitions, [6] sometimes owing to Umar-Shaykh Mirza's misconduct and other times owing to the rebelliousness of the Mughul nation, he was unable to remain in the province and left for Mughulistan. The last time he brought Yunus Khan in, he gave him Tashkent, which province was at that time under Umar-Shaykh Mirza's control. (In books Tashkent is called Shash and Chach, from which derives the "Chachi" bow.) From that date until 908 [A.D. 1503] the territory of Tashkent and Shahrukhiyya was under the control of the Chaghatayid khans.

At that date the khanate of the Mughul nation was held by Yunus Khan's eldest son, my maternal uncle Sultan-Mahmud Khan. Umar-Shaykh Mirza's elder brother, the padishah of Samarkand, Sultan-Ahmad Mirza, and the khan of the Mughul nation, Sultan-Mahmud Khan, made a pact together because they were suffering from Umar-Shaykh Mirza's misconduct. Sultan-Ahmad Mirza married one of his daughters to Sultan-Mahmud Khan, and on the above-mentioned date Sultan-Ahmad Mirza from the south of the Khodzhent river and Sultan-Mahmud Khan from the north led their armies out against Umar-Shaykh Mirza.

درین اثنا واقعهٔ غریبی روی داد. مذکرر شده بود که قلعهٔ اخسی بر جر بلند واقع شده است و عمارتها در کنار جر بود. در همین تاریخ روز دوشنبه چهارم شهر رمضان عمرشیخ میرزا از بالای جر با کبوتر و کبوترخانه پریده شنقار شد. سی ونه ساله بود.

[عمرشیخ میرزا]

ولادت [و] نسبش. ولادت او در سمرقند در تاریخ هشتصد وشصت بود. پسر چهارم سلطان ابوسعید میرزا بود. از سلطان احمد میرزا و سلطان محمد میرزا و سلطان محمود میرزا خوردتر بود. سلطان ابوسعید میرزا پسر سلطانمحمد میرزا، سلطان محمد میرزا از میرزا میرانشاه، و میرزا میرانشاه پسر سیوم تیمور بیگ بود، از عمرشیخ میرزا و جهانگیر میرزا [۱۰] خوردتر و از شاهرخ میرزا کلانتر. سلطان ابوسعید میرزا اول کابل‌را بمیرزا داده باباء کابلی‌را بیگ اتکه کرده رخصت داده بود. و از جهت طوی سنت کردن میرزایان از درهٔ گز گردانده بسمرقند برد. بعد از طوی [ل٦] بآن مناسبت که تیمور بیگ بعمرشیخ میرزای کلان ولایت فرغانه‌را داده بوده است ولایت اندجان‌را داده. تیمورتاش‌را بیگ اتکه ساخته فرستاد.

شکل وشمایلش. پست‌قد، گردریش، رنگ روی میگون مرد تنبلی بود. جامه‌را بسیار تنگ می پوشید چنانچه در بستن بندها شکم خودرا بدرون کشیده می‌بست و بعد از بستن که خودرا وا میگذاشت بسیار بود که بندها کنده می‌شد. در خوردن و پوشیدن بی‌تکلف بود. دستاررا بالای دستارپیچ می‌بست. درآن زمان دستارها تمام چهار پیچ بود. دستاررا بی‌چین بسته علاقه می‌گذاشت. در گرمیها در غیر دیوان اکثر طاقی مغولی می‌پوشید.

اخلاق واطوارش. [۱۰ب] حنفی مذهب و پاکیزه اعتقاد مردی بود. پنج وقت نماز ترک نمیکرد. قضای عمر خود بتمام ادا کرده بود و اکثر تلاوت میکرد. بحضرت خواجه عبیدالله ارادت داشت و بصحبت ایشان بسیار مشرف شده بود و حضرت خواجه هم فرزند گفته بودند. سواد روانی داشت. خمستین و کتب مثنوی و تاریخها خوانده بود و اکثر شاهنامه می خواند. اگرچه طبع نظمی داشت اما بشعر پروا نمیکرد. عدالتش درین مرتبه بود که در آمدن

At this point a strange thing happened. It has been mentioned that **[6b]** the Akhsi fortress is situated atop a high ravine. The buildings are at the edge of the ravine. On Monday, the fourth of Ramadan of this year [June 8, 1494], Umar-Shaykh Mirza toppled into the ravine along with his doves and dovecote and gave up the ghost. He was thirty-nine years old.

UMAR-SHAYKH MIRZA

His birth and lineage. He was born in 860 [1456] in Samarkand. He was Sultan Abu-Sa'id Mirza's fourth son, younger than Sultan-Ahmad Mirza, Sultan-Muhammad Mirza and Sultan-Mahmud Mirza. Sultan Abu-Sa'id Mirza was Sultan-Muhammad Mirza's son. Sultan-Muhammad Mirza was the son of Miranshah Mirza, Timur Beg's third son, who was younger than Umar-Shaykh Mirza and Jahangir Mirza, and older than Shahrukh Mirza.

His realm. First Sultan Abu-Sa'id Mirza gave Kabul to Umar-Shaykh Mirza and sent him off with Baba Kabuli as his *beg atäkä*. He recalled him from Dara Gaz to Samarkand for the mirzas' circumcision feast. Since Timur Beg had given Fergana to the elder Umar-Shaykh Mirza, he gave him the province of Andizhan and sent him off with Khudaberdi Tughchï Temürtash as his *beg atäkä*.

Bu asnāda ğarīb vāqi'a dast berdi. Mazkūr bolup **[6b]** edi kim Axsī qorğanı buland jar üstidä vāqi' boluptur. 'Imāratlar jar yaqasıda erdi. Ošbu tārīxda dušamba küni Ramaḍān ayının törtidä 'Umar-Šayx Mīrzā jardın kabūtar va kabūtarxāna bilä učup šunqar boldı. Otuz toquz yašar erdi.

['Umar-Šayx Mīrzā]

Vilādat u nasabı. ‹Vilādatı› sekiz yüz altmışda Samarqandda edi. Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzānıng törtünči oğlı edi, Sulṭān-Aḥmad Mīrzā, Sulṭān-Muḥammad Mīrzā, Sulṭān-Maḥmūd Mīrzādın kičik. Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzā Sulṭān-Muḥammad Mīrzānıng oğlı edi. Sulṭān-Muḥammad Mīrzā Mīrānšāh Mīrzānıng oğlı edi. Mīrānšāh Mīrzā Temür Begning üčünči oğlı edi, 'Umar-Šayx Mīrzā bilä Jahāngīr Mīrzādın kičik, Šāhrux Mīrzādın uluğ.

Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzā avval Kābulnı berip 'Umar-Šayx Mīrzāğa Baba Kābulīnı begatäkä qılıp ruxṣat berip edi. Mīrzālarnı sunnat qılur toyı jihatıdın Dara-i Gazdin yandurup Samarqand eltti. Toydın songra, ol munāsabat bilä kim Temür Beg uluğ 'Umar-Šayx Mīrzāğa Farğāna vilāyatını bergändür, Andijān vilāyatını berip Xudāberdi Tuğčı Temürtašnı begatäkä qılıp yibärdi.

Šakl u šamāyilı. Past boyluğ, tegirmä saqqallığ, qoba yüzlüg, tambal kiši edi. Ton- **[7a]** -nı bisyār tar keyär edi, andaq kim bağ bağlaturda qarnını ičigä tartıp bağlatur edi. Bağ bağlağandın song özini qoya bersä, bisyār bolur edi kim bağları üzülür edi. Keymäktä va yemäktä betakalluf edi. Dastārını dastārpeč čırmar edi. Ol zamānda dastārlar tamām čārpeč edi, bečīn čırmap 'alāqa qoyar edilär. Yazlar ğayr-i dīvānda aksar Muğulī börk keyär edi.

Axlāq va aṭvārı. Ḥanafī mazhablığ, pākeza i'tiqādlığ kiši erdi. Beš vaqt-i namāznı tark qılmas edi. 'Umrı qaḍālarını tamām qılıp edi. Aksar tilāvat qılur edi. Ḥaḍrat-i Xwāja 'Ubaydullāhqa irādatı bar edi. Ṣuḥbatlarığa bisyār mušarraf bolup edi. Ḥaḍrat-i Xwāja ham farzand dep erdilär. Ravān savādı bar edi. *Xamsatayn* va *Masnavī* kitāblarını va tārīxlarnı oqup erdi. Aksar *Šāhnāma* oqur edi. Ṭab'-i naẓmı bar edi, valī ši'rğa parvā qılmas edi. 'Adālatı bu martabada edi kim Xaṭāy kāravānı kelädürgändä Andijānning šarqī ṭarafıdaqı

His appearance and habits. He was short in stature, had a round beard and a fleshy face and was fat. [7] He wore his tunic so tight that in order to fasten the ties he had to hold his stomach in. If he let himself go after fastening the ties it often happened that the ties broke. He was unceremonious in both dress and speech. He wore his turban over a *dastarpech*. At that time turbans were all twisted four times, but he wrapped his without twisting and left the fringe hanging. In the summertime, except when he was holding court, he wore a Mongol cap.

His character. He was a Hanafi by sect and orthodox of belief. He never neglected the five prayer times. Throughout his lifetime he always made up missed prayers. He often recited the Koran. He was devoted to Khwaja Ubaydullah and considered it an honor to participate in his gatherings. The khwaja addressed him as "my son." He was well read and literate and had read both *Khamsa*s, the volumes of the *Mathnawi* and histories. He often read the *Shahnama*. He had some poetic talent, but he paid no attention to [composing] poetry. His sense of justice was such that once when he learned that a caravan from Cathay with a thousand beasts of burden had been trapped by heavy snow at the foot of the mountains to

کاروان خطا در کوهستان طرف شرقی اندجان آنچنان برفی باریده که کاروان‌را زیر کرد چنانچه غیر از دو کس کسی خلاص نشد. بعد از یافتن این خبر محصلان تعیین نموده جمیع امرال وجهات کاروانیان را جمع نموده [ل٦ب] هرچند وارث حاضر نبود باوجود احتیاج ضبط آن اموال نموده و نیکو نگاه داشته بعد از یك دو سال از خراسان و سمرقند ورثهٔ آنهارا طلبیده سالم و بی‌نقصان [١١] بایشان سپرد. و سخاوتش بسیار بود. خلقش هم مثل سخاوتش بود. خوش‌خلق و حراف و فصیح و شیرین‌زبان و شجاع و مردانه کسی بود. دو مرتبه خودش از همه جوانان برآمده شمشیر رسانید. یك مرتبه در دروازهٔ اخسی و یك مرتبه در دروازهٔ شاهرخیه. تیررا میانه می‌انداخت و ضرب مشت مضبوطی داشت چنانچه مشت او بکسی رسیده و نافتاده هرگز نبوده است. از جهت دغدغهٔ ملك‌گیری بسیار آشتیها بجنگها و دوستیها بدشمنیها مبدل می‌شد. در اوایل شراب بسیار میخورد. آخرها در هفته یك مرتبه یا دو مرتبه صحبت میشد. خوش‌صحبت کسی بود و بتقریبات ابیات خوب میخواند. و در اواخر معجون بسیار اختیار میکرد و در معجونی‌گری کله خشك میشد. یتیم‌شعار بود و نعل و داغ بسیار داشت. و همیشه نرد می‌باخت و گاهی قمار هم می‌کرد.

مصاف و جنگهایش. سه مرتبه جنگ کرد. اول [١١ب] به یونس خان در طرف شمال اندجان بر کنار دریای سیحون در جائی که به تکه‌سیگریتکو موسوم است مغلوب شده بدست افتاد. وآن موضع باین اسم ازآنجهت موسوم شده که این دریا چون از دامنهٔ کره میگذرد تنگی عرض او بمرتبهٔ شده است [ل٧] که اینچنین روایت کرده اند که یك وقتی تکهٔ ازین کنار بآن کنار جسته بود. درین مرتبه یونس خان نیکی کرده بولایت خودش رخصت داد. و چون در اینجا جنگ شده بود جنگ تکه سیگریتکو درین ولایت تاریخ شده. دیگری در ترکستان در کنار دریای ارس باوزبکانی که نواحی سمرقندرا تاخت کرده میرفتند. دریای ارس‌را که یخ بسته بود از بالای یخ گذشته و خوب زیر کرده مال و اسیری که می‌بردند بصاحبان آنها باز گردانید و هیچ طمع نکرد. [١٢] دیگری بسلطان احمد میرزا در میان شاهرخیه و اوراتیپه در خواص نام موضعی جنگ کرده شکست خورد.

ولایاتش. پدرش ولایت فرغانه‌را داده بود. چند گاه تاشکند و سیرام که برادر کلانش سلطان احمد میرزا داده بود در تصرف میرزا بود. شاهرخیه‌را بفریب گرفته چند گاه متصرف بود. و در اواخر تاشکند و شاهرخیه از دست برآمده بوده همین ولایت فرغانه بود و خجند و

the east of Andizhan and only two persons had survived, he sent his revenuers to make a record of all the goods in the caravan. [7b] Since the heirs were not present, despite the fact that he was in need, he kept the goods until, a year or two later, the heirs could be brought from Samarkand and Khurasan and the goods were turned over to them.

He was very liberal, and his moral character was equal to his liberality. He was a good-natured, talkative, eloquent and well-spoken man. He was brave and valiant. Twice he performed more valiantly than any of his warriors in wielding the sword. Once was at the gate of Akhsi, and another was at the gate of Shahrukhiyya. He was a middling shot. However, he packed quite a punch, and no one was ever hit by him who did not bite the dust. On account of his urge to expand his territory he turned many a truce into battle and many a friend into a foe.

Formerly he drank a lot. Later he held drinking parties only once or twice a week. He was fun to be with in a gathering and was good at reciting poetry for his companions. Later he grew rather fond of *ma'jun*, and under its influence he would lose his head. He was of a scrappy

[ta]ğlarnıng tüpidä ming uyluq kāravānnı andaq qar bastı kim iki kiši qutuldı. Xabar tapıp muḥaṣṣillar yibärip kāravānnıng jamī' jihātını [7b] ḍabṭ qıldı. Harčand kim vārisı ḥāḍir yoq erdi, bāvujūd-i iḥtiyāj saxlap bir yıl–iki yıldın songra Samarqand u Xurāsāndın vārislarını tiläp keltürüp māllarını tapšurdı. Bisyār saxāvatı bar erdi. Xuluqı dağı saxāvatıča bar erdi. Xošxuluq u ḥarrāf va faṣīḥ u širīnzabān kiši erdi. Šujā' u mardāna kiši edi. İki martaba özi jamī' yigitlärdin uzup qılıč yetkürdi, bir martaba Axsī ešikidä, yana bir martaba Šāhruxiyya ešikidä. Oqnı orta čağlığ atar edi. Bisyār ḍarb-i muštı bar edi. Anıng muštıdın yigit yıqılmağan yoqtur. Mulkgīrlıq dağdağası jihatıdın xaylî yarašlar urušqa va dostluqlar dušmanlıqqa mubaddal bolur edi. Burunlar köp ičär edi. Songralar haftada bir ya iki qatla ṣuḥbat tutar edi. Xošṣuḥbat kiši edi. Taqrīb bilä xūb abyāt oqur edi. Songralar ma'jūn köprāk ixtiyār qılur edi. Ma'jūnīlıqda kala xušk bolur edi. Yatīm-ši'ār erdi. Na'l va dāğı bisyār erdi. Hameša nard oynar erdi. Gāhî qimār ham qılur edi.

Maṣāf va urušları. Üč maṣāf urušı. Avval Yūnus Xan bilä Andijānnıng šimāl [8a] ṭarafıda Sayḥūn daryāsınıng yaqasıda Täkkä Segritkü degän yerdä. Bu jihatın ol mawḍa' bu ismğa mawsūm dur kim tağ dāmanası jihatıdın bu daryā andaq tar aqar kim rivāyat qılurlar kim ol yerdin täkkä segrigändür. Mağlūb bolup eliggä tüšti. Yana Yūnus Xan yaxšılıq qılıp vilāyatığa ruxṣat berdi. Bu yerdä uruš bolğan üčün Täkkä Segritkü Urušı ol vilāyatta tārix boluptur. Yana bir Turkistānda Urus suyı yaqasıda Samarqand navāḥīsını čapıp baradurğan Özbäg bilä Urus suyını muz bilä kečip yaxšı basıp asïr u mālnı ayrıp tamām igälärigä yandura berip heč nemä ṭama' qılmadı. Yana bir Sulṭān-Aḥmad Mīrzā bilä Šāhruxiyya va Ura Tepä arasıda Xavāṣṣ degän kenttä urušup mağlūb boldı.

Vilāyāti. Atası Farğāna vilāyatını berip edi. Nečä maḥall Tāškand va Sayram ham mīrzānıng taṣarrufıda edi kim aqası Sulṭān-Aḥmad Mīrzā berip edi. Šāhruxiyyanı farīb bilä alılıp nečä maḥall mutaṣarrif edi. Āxir čağlarda Tāškand va Šāhruxiyya eligtin čıqıp edi.

temperament and had many scars and brands to show for it. He always played backgammon, and occasionally he gambled.

His battles and frays. He fought three battles. The first was with Yunus Khan at a place called Täkkä Segritkü on the bank of the Jaxartes to the north of Andizhan. [8] The place was thus named because the river is so narrowed by the skirt of the mountain that it is said a mountain goat could jump across there. He was defeated there and taken prisoner. However, Yunus Khan treated him kindly and gave him permission to return to his province. Because the battle took place at that site, the Battle of Täkkä Segritkü became a chronological reference point in the area.

The second battle took place in Turkistan on the banks of the Arys river. He crossed the river on the ice, beat the Uzbeks who had raided the vicinity of Samarkand, took back the prisoners and booty they were carrying and returned all to their owners without coveting a single thing for himself.

He fought another battle with Sultan-Ahmad Mirza in a village called Khavast between Shahrukhiyya and Ura-Tyube, and there he was defeated.

His realms. His father gave him the province of Fergana. For some time Tashkent and Sayram were held by the mirza, who was given them by his elder brother Sultan-Ahmad Mirza. Shahrukhiyya was taken through a ruse, and for some time he remained in control of it. Toward the end of his life Tashkent and Shahrukhiyya were lost. [There remained] the

اوراتیپه که در اصل نام او اسروشنه است و استروش [۱۲ب] هم میگویند. خجندرا بعضی داخل فرغانه نمیگیرند. سلطان احمد میرزا که بتاشکند بر سر مغول رفته در کنار دریای چیر جنگ کرده شکست خورد. و در اوراتیپه حافظ بیگ دولدای بود. بمیرزا داد و از آن وقت اسروشنه در تصرف عمرشیخ میرزا بود.

اولادش. سه پسر و پنج دختر بود. کلانترین پسران من ظهیرالدین محمد بابر [ل۷ب] ام. مادرم قتلق نگار خانم بود. پسر دیگر جهانگیر میرزا بود، از من دو سال خوردتر. [۱۲] مادرش از امرای تومان قوم مغول بود، فاطمه سلطان نام. پسر دیگر ناصر میرزا بود، مادرش از اندجان بود و غنچه‌چی امید نام، از من چهار سال خورد بود.

و از همهٔ دختران کلانتر خانزاده بیگم همشیرهٔ زائیدهٔ من بود. از من پنج سال کلان بود. در گرفتن نوبت دوم سمرقند باوجود آنکه بر سر پل شکست شده بود، آمده پنج ماه قلعه داری کردم. از پادشاهان و امرای اطراف و جوانب هیچ نوع مدد و معاونت نشد. مایوس شده انداخته برآمدم. در آن فترات خانزاده بیگم بمحمد شیبانی خان افتاد. یك پسر ازو شد، خرم‌شاه نام. مقبول خوردی بود، ولایت بلخ‌را داده بود. بعد از مردن پدرش بعد از یك دو سال برحمت حق رسید. و در وقت زیر کردن شاه اسمعیل اوزبك‌را در مرو، خانزاده بیگم در مرو بود. از جهت من شاه اسمعیل، بیگم‌را خوب دیده بعزت وآبرو فرستادند. در قندز آمده بمن همراه شدند. امتداد مفارقت بده سال رسیده بود. من و محمدی کوکلتاش [۱۳ب] دوبدو آمدیم. بیگم و نزدیکان ایشان نشناختند باوجود آنکه گفتم. هم بعد از مدتی شناختند. [۱٤]

دختر دیگر مهر بانو بیگم، خواهر زائیدهٔ ناصر میرزا بود، از من دو سال بزرگ بود. دیگر دختر شهر بانو بیگم بود، او هم خواهر زائیدهٔ ناصر میرزا بود، از من هشت سال خورد بود. دختر دیگر یادگار سلطان بیگم بود. مادرش آغه سلطان نام غنچه‌چی بود. و دختر دیگر رقیه سلطان بیگم [ل۸] بود. مادرش مخدوم سلطان بیگم که قرا کوز بیگم میگویند بود. هر دو بعد از فوت میرزا شده بودند. یادگار سلطان بیگم‌را مادر کلان من ایسن دولت بیگم نگاه داشته بود. در وقتی که شیبانی خان اخسی و اندجان‌را گرفته بود یادگار سلطان بیگم بدست پسر حمزه سلطان، عبد اللطیف سلطان نام، افتاده بود. در

province of Fergana, along with Khodzhent—which some do not count as part of Fergana—and Ura-Tyube, which was originally called Usrushana or Ustrush. **[8b]** When Sultan-Ahmad Mirza rode to Tashkent against the Mughuls and was defeated on the banks of the Chir River, Hafiz Beg Dulday was in Ura-Tyube, and he gave it to [Umar-Shaykh] Mirza. From that time on Usrushana was held by Umar-Shaykh Mirza.

His offspring. Three sons and five daughters survived. The eldest of all the sons was I, Zahiruddin Muhammad Babur. My mother was Qutlugh Nigar Khanïm.

Another son was Jahangir Mirza, who was two years younger than I. His mother was from the tümän begs of the Mughuls, Fatima Sultan by name.

The third son was Nasir Mirza. His mother was from Andizhan, a concubine named Umed. He was four years younger than I.

The eldest of the daughters was Khanzada Begim, who was my sibling. She was five years older than I. The second time I took Samarkand, although I had suffered a defeat at Sar-i-Pul, I went and held the fortress for five months. The padishahs and begs from the surrounding territories gave me no aid or assistance whatsoever. Despondent, I gave up and left. During that interregnum Khanzada Begim fell captive to Muhammad Shaybani Khan. There was one

Farğāna vilāyatı edi va Xujand va Ura Tepä, kim aṣl-i atı Usrūšana dur, Usrūš ham derlär. Xujandnı ba'zı dāxil-i Farğāna **[8b]** tutmaslar. Sulṭān-Aḥmad Mīrzā, kim Tāškandkä Muğul üstigä barıp Cīr suyı yaqasıda kim šikast taptı, Ura Tepädä Ḥāfiẓ Beg Dulday edi. Mīrzāğa berdi. Andın bäri Usrūšna 'Umar-Šayx Mīrzā taṣarrufıda edi.

Awlādı. Üč oğul va beš qız qalıp edi. Barı oğlanlarıdın uluğ men, Ẓahīruddīn Muḥammad Babur, edim. Anam Qutluğ Nigār Xanım edi. Yana bir oğul Jahāngīr Mīrzā edi, mendin iki yaš kičik edi. Anası Muğulnıng tümän begläridin erdi, Fāṭima Sulṭān atlığ. Yana bir oğul Nāṣir Mīrzā edi. Anası Andijānlığ edi, ğunčačı erdi, Umīd atlığ. Mendin tört yaš kičik edi.

Barı qızlardın uluğ Xānzāda Begim erdi, mening bilä bir tuğqan erdi. Mendin beš yaš uluğ erdi. Men Samarqandnı ikinči nawbat alğanda bāvujūd kim Sar-i Pulda šikast bolup edi, kelip beš ay qal'adārlıq qıldım. Aṭrāf va javānibdaqı pādišāhlar va beglärdin heč naw' madad va mu'āvanat bolmadı. Ma'yūs bolup salıp čıqtım. Ol fatratta Xānzāda Begim Muḥammad Šaybānī Xanğa tüšüp edi. Bir oğlı edi, Xurramšāh atlığ. Maqbūl oğlan edi. Balx vilāyatını anga berip **[9a]** edi. Atası ölgändin bir–iki yıl songra Tengri raḥmatığa bardı. Šāh Ismā'īl Özbägni Marvda basqanda Xānzāda Begim Marvda edi. Mening jihatımdın ‹Šāh Ismā'īl begimni› yaxšı körüp abdān uzattılar. Qunduzda kelip manga qatıldılar. Mufāraqat imtidādı on yıl bolup edi. Men va Muḥammadi Kükältaš ikäw keldük, begim va begimning yavuqıdaqılar tanımadılar, bävujūd kim ayttım. Muddattın songra tanıdılar.

Yana bir qız Mihr Bānū Begim erdi. Nāṣir Mīrzā bilä bir tuğqan erdi. Mendin iki yaš uluğ edi. Yana bir qız Šahr Bānū Begim erdi. Bu dağı Nāṣir Mīrzā bilä bir tuğqan erdi. Mendin sekiz yaš kičik edi. ‹Yana bir qız Yādgār Sulṭān Begim edi. Anası Ağa Sulṭān atlığ ğunčačı edi.› Yana bir qız Ruqayya Sulṭān Begim erdi. Anası Maxdūm Sulṭān Begim edi—"Qara Köz Begim" derlär edi. İkäläsi mīrzānıng fawtıdın song boldılar. Yādgār Sulṭān Begimni mening uluğ anam Esän Dawlat Begim saxlap edi. Andijān Axsīnı Šaybānī Xan alğanda Yādgār Sulṭān Begim Ḥamza Sulṭānnıng 'Abdul-Laṭīf Sulṭān atlığ oğlığa tüšüp edi. Men Ḥamza

son named Khurramshah, a worthy lad. He was given Balkh, **[9]** and a year or two after his father died he too passed away. When Shah Isma'il defeated the Uzbek at Merv, Khanzada Begim was there. For my sake Shah Isma'il treated the begim well and had her honorably escorted to Konduz, where she joined me. We had been parted for ten years, and when Muhammadi Kükältash and I arrived together, the begim and those with her did not recognize me, even when I told them. A while later they realized who I was.

Another daughter was Mihr Banu Begim. She was a sibling to Nasir Mirza and was two years older than I.

Another was Shahr Banu Begim. She too was a sibling to Nasir Mirza and was eight years younger than I.

Another was Yadgar Sultan Begim, whose mother was Agha Sultan, a concubine.

Another was Ruqayya Sultan Begim. Her mother was Makhdum Sultan Begim, who was called Qara Köz (Black Eyes) Begim. [The latter] two were born after the mirza's death. Yadgar Sultan Begim was brought up by my grandmother, Esän Dawlat Begim. When [Shaybani] Khan took Andizhan and Akhsi, Yadgar Sultan Begim fell to Hamza Sultan's son Abdul-Latif Sultan. She rejoined me in Khuttalan when I crushed the Uzbek princes led by

ولایت ختلان زمانی که حمزه سلطان و سلطانانی را که همراه او بودند زیر کرده حصاررا گرفتم یادگار سلطان بیگم آمده بمن همراه شد. در همان فترات رقیه سلطان بیگم بجانی بیگ سلطان افتاده بود. یك دو پسر ازو شد و نماند. درین ایام خبر رسید که برحمت حق رفته است.

خواتین و سراری. اول قتلق نگار خانم بود. دختر دوم یونس خان بود و خواهر کلان سلطان محمود خان سلطان احمد خان. [۱٤ب].

یونس خان از نسل چغتای خانست که پسر دوم جنگیز خان بوده باین طور که یونس خان ابن ویس خان ابن شیرعلی اوغلان ابن محمد خان ابن خضر خواجه خان ابن تغلق تیمور خان ابن ایسن بوغا خان ابن دوا خان ابن براق خان ابن یسون توا ابن مواتوکان ابن چغتای خان ابن جنگیز خان. چون این قدر تقریب شد، از احوال خانان هم بطریق اجمال اندکی ذکر کرده شود.

یونس خان و ایسن بوغا خان پسران ویس خان بودند. مادر یونس خان ترکستانی بود، دختر ال۸ب] یا نبیرهٔ شیخ نورالدین بیگ که از امرای قپچاق و از رعایت‌کرده‌های تیمور بیگ بوده. در واقعهٔ ویس خان اولوس مغول دو فریق شد، بعضی بطرف یونس خان و اکثر بجانب ایسن بوغا خان. و پیشتر ازین خواهر کلان یونس خان‌را الغ‌بیگ میرزا به عبدالعزیز میرزا گرفته بود. بآن مناسبت ایرزن که از امرای تومان بارین بود و میرك ترکمان که از امرای تومان جراس بود خان‌را بسه چهار هزار خانه‌دار از [۱۵] اولوس مغول پیش الغ‌بیگ میرزا آوردند که کومك گرفته باز اولوس مغول‌را بتصرف درآورند. میرزا مروتی نکرده بعضی را اسیر کرد و بعضی‌را تنها تنها ساخته در ولایت پریشان کرد. ویرانی ایرزن در اولوس مغول تاریخ شده.

و خان‌را طرف عراق فرستادند و خان از یکسال بیشتر در تبریز بود. در آن محل پادشاه تبریز جهانشاه بارانی قراقویلوق بوده. ازآنجا بشیراز آمد. و در شیراز پسر دوم میرزا شاهرخ ابراهیم سلطان میرزا بود. و بعد از پنج شش ماه ابراهیم سلطان میرزا مرد و پسر او عبدالله میرزا بجای او نشست. خان نوکر عبدالله میرزا بوده ملازمت میکرد. هفده هژده سال خان در شیراز و آن ولایتها بود.

در زمانی که میان الغ‌بیگ میرزا و فرزندان او غوغا بود، ایسن بوغا خان فرصت یافته ولایت فرغانه‌را تا کند بادام تاخته و اندجان‌را گرفته مردم اورا تمام [ل۹] اسیر کرد. و

Hamza Sultan and took Hissar. During that same interregnum Ruqayya Sultan Begim fell to Jani Beg Sultan. **[9b]** There were one or two sons, but they did not survive. Recently news arrived that she had gone to God's mercy.

His wives and concubines. There was Qutlugh Nigar Khanïm, Yunus Khan's second daughter. She was Sultan-Mahmud Khan and Sultan-Ahmad Khan's elder sister. Yunus Khan was from the lineage of Chaghatay Khan, Genghis Khan's second son. He was Yunus Khan son of Ways Khan son of Sher-Ali Oghlan son of Muhammad Khan son of Khizr Khwaja Khan son of Tughluq Temür Khan son of Esän Buqa Khan son of Dua Khan son of Baraq Khan son of Yäsüntöä son of Möätükän son of Chaghatay Khan son of Genghis Khan.

Since we have a chance here, let us give a brief mention of the khans.

A BRIEF MENTION OF THE CHAGHATAYID KHANS

Yunus Khan and Esän Buqa Khan were sons of Ways Khan. Yunus Khan's mother was the daughter or granddaughter of Shaykh Nuruddin Beg, a Qipchaq beg of Turkistan who was patronized by Timur Beg. When Ways Khan was killed, the Mughul nation divided into two

Sulṭān baślığ sulṭānlarnı Xuttalān vilāyatıda basıp Ḥiśārnı alğanda manga qatıldı. Ošol fatratta Ruqayya Sulṭān Begim Jānī Beg Sulṭānğa tüšüp **[9b]** edi. Bir–iki oğul boldı, turmadı. Bu furṣatlarda xabar keldi kim Tengri raḥmatığa barıptur.

Xavātīn u sarārī. Qutluğ Nigār Xanïm edi, Yūnus Xannıng ikinči qızı. Sulṭān-Maḥmūd Xan va Sulṭān-Aḥmad Xannıng egāčisi edi.

Yūnus Xan Cinggiz Xannıng ikinči oğlı Cağatay Xan naslıdın dur. Yūnus Xan ibn-i Vays Xan ibn-i Šer-'Alī Oğlan ibn-i Muḥammad Xan ibn-i Xiḍr Xwāja Xan ibn-i Tuğluq Temür Xan ibn-i Esän Buqa Xan ibn-i Dua Xan ibn-i Baraq Xan ibn-i Yäsüntö'ä ibn-i Mö'ätükän ibn-i Cağatay Xan ibn-i Cinggiz Xan. Cun munča taqrīb boldı xanlarnıng aḥvālını dağı ijmāl bilä zikr qılalıng.

Yūnus Xan va Esän Buqa Xan Vays Xannıng oğlanları edi. Yūnus Xannıng anası Turkistānlığ Qıpčaq begläridin Temür Beg ri'āyat qılğan Šayx Nūruddīn Begning qızı ya nabīrası bolur. Vays Xannıng vāqi'asıda Muğul ulusı iki farīq bolur. Bir pāra Yūnus Xan sarı, köpräki Esän Buqa Xan sarı bolur. Burunraq Yūnus Xannıng egāčisini Uluğbeg Mīrzā 'Abdul-'Azīz Mīrzāğa alıp edi. Ol munāsabat bilä Erzän Barın tümän beglaridin {va} Mīrak Türkmän, kim Cīrās **[10a]** tümän begläridin edi, xannı üč–tört ming üylüg Muğul ulusı bilä Uluğbeg Mīrzāğa keltürdilär kim kömäk alıp yana Muğul ulusını alğaylar. Mīrzā muruvvatī qılmadı. Ba'zısını asīr qıldı, ba'zılarını birin birin vilāyatqa parīšān qıldı. Erzän buzuqluqı Muğul ulusıda bir tārīx boluptur.

Xannı 'Irāq sarı ötkärdilär. Barıp bir yıldın artuqraq Tabrīzda boldı. Ol maḥallda Tabrīz pādišāhı Jahānšāh Bārānī Qaraqoyluğ edi. Andın Šīrāz keldi. Šīrāzda Šāhrux Mīrzānıng ikinči oğlı Ibrāhīm-Sulṭān Mīrzā edi. Beš–altı aydın song Ibrāhīm-Sulṭān Mīrzā ölüp oğlı 'Abdullāh Mīrzānıng yeridä olturdı. 'Abdullāh Mīrzāğa xan nökär edi, mulāzamat qılur edi. On yeti–on sekiz yıl xan Šīrāz va ol vilāyatlarda boldı.

Uluğbeg Mīrzānıng va oğlanlarınıng ğawğālarıda Esän Buqa Xan furṣat tapıp kirip Farğāna vilāyatını Kand-i Bādāmğača čapıp kelip Andijānnı alıp elini tamām asīr qıldı.

factions. One faction took Yunus Khan's part, while the majority was for Esän Buqa Khan. Prior to this, Ulughbeg Mirza had betrothed Yunus Khan's elder sister to [his son] Abdul-Aziz Mirza. On that occasion, Erzän, a Barin tümän beg, and Mirak the Turcoman, who was one of the Chiras **[10]** tümän begs, brought the khan to Ulughbeg Mirza along with three or four thousand heads of household of the Mughul nation in order to receive aid in gaining control of the Mughul nation. [Ulughbeg] Mirza did not do well by them: some he imprisoned, and others he dispersed randomly throughout the province. The Diaspora of Erzän became a date to remember among the Mughul nation.

The khan was sent to Iraq. He stayed more than a year in Tabriz, the padishah of which at that time was Jahanshah the Qaraqoyunlu. From there he went to Shiraz, where Shahrukh Mirza's second son Ibrahim-Sultan Mirza was. Five or six months later Ibrahim-Sultan Mirza died, and his son Abdullah Mirza succeeded him. The khan became a liegeman to Abdullah Mirza and paid him homage. For seventeen or eighteen years the khan was in Shiraz and those regions.

During the strife between Ulughbeg Mirza and his sons, Esän Buqa Khan seized the opportunity to enter Fergana and plunder the province as far as Kanibadam. Continuing on,

سلطان ابوسعید میرزا وقتی که تخت‌را متصرف شد لشکر کشیده از یانگی آن طرف در
اشپره در مغولستان ایسن بوغا خان‌را [۱۵ب] خوب زیر کرد و از جهت دفع فتنهٔ او ابوسعید
میرزا یونس خان‌را باین مناسبت که عبدالعزیز میرزا خواهر کلان اورا گرفته بود از عراق و
خراسان طلبیده و طویها کرده و دوستان هم شده در میان اولوس مغول خان ساخته
فرستاد. درآن وقت امراء تومان ساغریچی بتمام از ایسن بوغا خان رنجیده بمغولستان آمده
بودند. یونس خان در میان اینها آمد. در آن زمان کلانترین امراء ساغریچی شیر حاجی بیگ
بود و ایسن دولت بیگم دختر اورا خان گرفت و بطریق تورهٔ مغول خان‌را و ایسن دولت بیگم
را بالای نمد سفیدی نشانده خان برداشتند.

و خان‌را از ایسن دولت بیگم سه دختر شد. کلان مهر نگار خانم بود که سلطان ابوسعید
میرزا به پسر کلان خود سلطان احمد میرزا گرفت. از میرزا هیچ پسر و دختری نشد. بعد
از آن در فترات بشیبانی خان افتاد. در وقت آمدن من در کابل بهمراهی شاه بیگم از
سمرقند بخراسان آمده از خراسان بکابل آمدند. در زمان قبل کردن شیبانی خان ناصر
میرزارا در قندهار من عزیمت [۱۶] لغمان گردم. خان میرزا و شاه بیگم و مهر نگار خانم به
بدخشان رفتند و در وقتی که مبارکشاه خان میرزارا بقلعهٔ ظفر طلبیده [ل۱۹ب] بود در راه
بچپقون ابابکر کاشغری دوچار شده شاه بیگم و مهر نگار خانم و اهل و عیال همهٔ مردم
باسیری افتادند و در حبس آن ظالم بدکردار وداع دنیای فانی کردند.

و دختر دوم والدهٔ من قتلق نگار خانم بود. در اکثر قزاقیها و فترتها همراه من بودند.
بعد از گرفتن کابل به پنج شش ماه در تاریخ نهصد ویازده برحمت حق پیوستند.

دختر سیوم خوب نگار خانم بود که بمحمد حسین کورکان دغلت داده بودند. یك دختر و
یك پسر ازو شده دختررا عبید خان گرفته بود. در وقتی که من سمرقند و بخارارا گرفتم
برآمده نتوانست و مانده بود. و چون عم او سید محمد میرزا بطریق ایلچی‌گری از جانب
سلطان ابوسعید خان در سمرقند پیش من آمده بود باو همراه شده رفت و سلطان ابوسعید
خان گرفت. پسر حیدر میرزا بود. بعد از کشته شدن پدر [۱۶ب] او بدست اوزبك،
بملازمت من آمده سه چهار سال بود. بعد ازآن اجازت طلبیده پیش خان بکاشغر رفت * باز
گردد بر اصل خود همه چیز * زر صافی و نقره و ارزیز * درین ایام میگویند که تایب شده
طریقهٔ خوبی پیدا کرده خط و تصویر و تیر و پیکان و زهگیر می‌سازد. بهمه چیز دستش

he took Andizhan and made prisoners of all the people. When Sultan Abu-Sa'id Mirza took the throne he led his army past Yangi to Ashpara in Mughulistan, [**10b**] where he soundly defeated Esän Buqa Khan. In order to stave off trouble [by Esän Buqa Khan], Sultan Abu-Sa'id Mirza summoned Yunus Khan from Iraq and Khurasan on the occasion of his marrying Khanïm, [Yunus Khan's] elder sister who had been formerly married to Abdul-Aziz Mirza. When [Sultan Abu-Sa'id Mirza] had given feasts and he [and Yunus Khan] had become friends, and he had sent [Yunus Khan] as khan in the Mughul *ulus*, all of the Saghrïchï tümän begs took offense at Esän Buqa Khan and came to Mughulistan. [Yunus Khan] went among them. At that time the chief of the Saghrïchï begs was Sher Hajji Beg. [Yunus Khan] took to wife Sher Hajji Beg's daughter Esän Dawlat Begim, and according to Mughul custom the khan and Esän Dawlat Begim were made to sit on a piece of white felt and raised as khan.

Esän Dawlat Begim had three daughters by the khan. The eldest was Mihr Nigar Khanïm, who was married to Sultan Abu-Sa'id Mirza's eldest son, Sultan-Ahmad Mirza. She had no sons or daughters by the mirza. Later, during the interregnum, she fell captive to Shaybani Khan. When I came to Kabul she and Shah Begim went from Samarkand to Khurasan, and from Khurasan to Kabul. When Shaybani Khan besieged Nasir Mirza in Kandahar, I set out

Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzā taxt alğanda čerig tartup barıp Yangıdın narı Ašparada Muğulistān-**[10b]**-da Esän Buqa Xannı yaxšı bastı. Munıng fitnasınıng daf'ığa Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzā Yūnus Xannı bu munāsabat bilä, kim 'Abdul-'Azīz Mīrzā alğan egäčisi Xanımnı alıp edi, 'Irāq va Xurāsāndın tiläp toylar qılıp dostlar bolup Muğul ulusıda xan qılıp yibärgändä Sağrıčı tümän begläri tamām ol furṣatta Esän Buqa Xandın yamanlap Muğulistānğa kelip edilär. Bularnıng arasığa keldi. Ol furṣatta Sağrıčı beglärining uluğı Šer Ḥājjī Beg erdi. Anıng qızı Esän Dawlat Begimni aldı. Muğul töräsi bilä xannı va Esän Dawlat Begimni bir aq kiyiz üstigä olturğuzup xan kötärdilär.

Xannıng bu Esän Dawlat Begimdin üč qızı boldı. Barıdın uluğ Mihr Nigār Xanım edi kim Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzā uluğ oğlı Sulṭān-Aḥmad Mīrzāğa qoyup edi. Mīrzādın heč oğul qız bolmadı. Songra fatratta Šaybānī Xanğa tüšüp edi. Men Kābulğa kelgändä Šāh Begim bilä Samarqandtın Xurāsānğa kelip Xurāsāndın Kābulğa keldilär. Šaybānī Xan Qandahārda Näṣir Mīrzānı qapağanda men Lamğān 'azīmatı qıldım. Xan Mīrzā va Šāh Begim va Mihr Nigār Xanım Badaxšānğa bardılar. Mīrzā Xannı Mubārakšāh **[11a]** Qal'a-i Ẓafarğa tiläkändä Abā-Bakr Kāšğarīnıng čapqunığa yoluqup Šāh Begim va Mihr Nigār Xanım va jamī' elning ahl u 'iyālı asīrlıqqa tüšti. Ol ẓālim badkirdārnıng ḥabsıda dunyā-yi fānīni vidā' qıldılar.

İkinči qız mening vālidam Qutluğ Nigār Xanım edi. Aksar qazaqlıqlarda va fatratlarda mening bilän bilä edilär. Kābulnı alğandın beš–altı ay songra tārīx-i toquz yüz on birdä Tengri raḥmatığa bardılar.

Üčünči qız Xūb Nigār Xanım edi. Muḥammad-Ḥusayn Kürägän Duğlatqa berip edilär. Bir qızı bir oğlı bolup edi. Qızını 'Ubayd Xan alıp edi. Men Buxārā va Samarqandnı alğanda čıqmay qalıp edi. Sulṭān-Sa'īd Xandın 'ammı Sayyid-Muḥammad Mīrzā Samarqandğa manga elčilikkä kelgändä anga qošulup bardı. Sulṭān-Sa'īd Xan aldı. Oğul Ḥaydar Mīrzā edi. Atasını Özbäg öltürgändin song kelip mening mulāzamatımda üč–tört yıl boldı. Songra ijāzat tiläp Kāšğarğa xan qašığa bardı. *Bāz gardad ba aṣl-i xwud hama čiz / zar-i ṣāfī u nuqra u arzīz.* Bu tārīxda deydürlär kim tāyib bolup yaxšı ṭarīqa paydā qılıptur. Xaṭṭ u taṣvīr va oq va paykān u zihgīr har nemägä eligi časpān dur. Ṭab'-i naẓmı **[11b]** ham bar dur. Manga 'arḍadāštı kelip

for Laghman. Khan Mirza, Shah Begim and Mihr Nigar Khanïm went to Badakhshan. When Mubarakshah invited Mirza Khan **[11]** to Zafar Fortress, he encountered Aba-Bakr Kashghari's raiders, and Shah Begim and Mihr Nigar Khanïm, along with all the folk of their people, fell into captivity, and they all bade farewell to this mortal world in that evil tyrant's prison.

The second daughter was my mother, Qutlugh Nigar Khanïm. She was with me during most of my guerilla engagements and interregna. She passed away five or six months after I took Kabul, in 911 [1505].

The third daughter was Khub Nigar Khanïm. She was given in marriage to Muhammad-Husayn Kürägän Dughlat, by whom she had a daughter and a son. The daughter was married to Ubayd Khan. When I took Bukhara and Samarkand she {was unable to leave and} stayed behind. When Sultan-Sa'id Khan's uncle Sayyid-Muhammad Mirza [Dughlat] came to me in Samarkand as an emissary from Sultan-Sa'id Khan, she joined him and went [to Kashghar,] where Sultan-Sa'id Khan married her. Khub Nigar's son was named Haydar Mirza. After his father was killed by the Uzbeks, he came and joined my retinue for three or four years. Later he requested permission to go to the khan in Kashghar. "Everything returns to its source—pure gold, silver or tin." As of this date it is said that he has repented and discovered the right path. Calligraphy, painting, arrows, arrow-barbs, string-grip—at each of

چسپانست. طبع نظم هم دارد. عرضه‌داشت او بمن آمده بود. آن انشایش هم بد نیست.

و یك زن دیگرش شاه بیگم بود. اگرچه دیگر زنان هم داشت اما مادر فرزندان همین دو بودند. شاه بیگم دختر شاه بدخشان شاه سلطانمحمد ال۱۰] بود. شاهان بدخشان نسب خودرا باسکندر فیلقوس میرسانند. میگویند که یك دختر دیگر همین شاه که خواهر کلان شاه بیگم باشد سلطان ابوسعید میرزا گرفته بود و ابابکر میرزا ازو شده بود. بخان ازین شاه بیگم دو پسر و دو دختر شده بود. ازین سه کلانتر و ازآن سه دختر که مذکور شد خوردتر سلطان محمود خان بود که در سمرقند و آن نواحی اورا بعضی خانیکه خان میگویند. واز سلطان محمود خان خورد سلطان احمد خان بود که به الچه خان مشهور است. و وجه تسمیهٔ الچه این میگویند که [۱۷] بزبان قلماق و مغول کشنده‌را «الاچی» میگویند و چون قلماق‌را چند دفعه زیر کرده کس بسیار ایشان‌را کشته بود اورا الاچی گفته گفته بجهت کثرت استعمال الچه شده است. و ذکر خانان بتقریبات خواهد آمد و وقایع و حالات ایشان آنجاها مذکور خواهد شد.

و از دیگران خورد و از یك دختر کلان سلطان نگار خانیم بود که بسلطان محمود میرزا برآورده بودند. و از میرزا یك پسر شده بود، سلطان ویس نام. ذکر او درین تاریخ خواهد آمد. و بعد از مردن سلطان محمود میرزا پسر خودرا گرفته و هیچکس‌را خبر نکرده به تاشکند پیش برادران خود رفته بود و بعد از چند سال به ادیك سلطان که از نسل سلطانان قزاق و نسل جوچی خان پسر کلان چنگیز خان بود دادند. و در وقتی‌که شیبانی خان خانان‌را زیر کرده تاشکند و شاهرخیه را گرفته بود با ده دوازده ال۱۰ب] نوکر مغول خود گریخته پیش ادیك سلطان رفت. و از ادیك سلطان دو دختر زائید، یکی‌را بیکی از سلطانان شیبانی و یکی‌را برشید سلطان [۱۷ب] پسر سلطان ابوسعید خان داد. و بعد از ادیك سلطان، خان اولوس قزاق قاسم خان گرفت. میگویند که از خانان و سلطانان اولوس قزاق هیچکس اولوس‌را مثل قاسم خان ضبط نکرده چنانکه لشکر اورا نزدیك بسیصد هزار تخمین می‌نموده‌اند. و بعد از مردن قاسم خان خانیم پیش سلطان سعید خان بکاشغر آمد.

و از همه خوردتر دولت سلطان خانیم بود که در ویرانی تاشکند بدست تیمور سلطان پسر شیبانی خان افتاد. ازو یك دختر شده بود و از سمرقند همراه من برآمده بودند و سه چهار سال در بدخشان بوده بعد ازآن بکاشغر پیش سلطان سعید خان رفتند.

these he has a deft hand. He also has poetic talent. **[11b]** I have received a petition of his, and his compositional style is not bad.

Another wife of the khan's was Shah Begim. Although he had other wives, the mothers of the sons and daughters were these two, [Esän Dawlat Begim and Shah Begim]. Shah Begim was a daughter of Shah Sultan-Muhammad, the shah of Badakhshan. (The Badakhshan shahs' lineage goes back to Alexander son of Philip. Another daughter of this shah, who would be Shah Begim's elder sister, was married to Sultan Abu-Sa'id Mirza and bore Aba-Bakr Mirza.) By Shah Begim the khan had two sons and two daughters. Eldest of the four, but younger than the aforementioned three daughters [by Esän Dawlat Begim], was Sultan-Mahmud Khan, whom some in Samarkand and those regions call Khanika Khan. Younger than Sultan-Mahmud Khan was Sultan-Ahmad Khan, who was known as Alacha Khan. The reason he was called Alacha Khan is as follows. They say that in the Qalmaq and Mughul language *alachi* means killer. Because he defeated the Qalmaq several times and killed many people, he was called *alachi,* which through frequent repetition became Alacha. The khans will be mentioned repeatedly in this history, and their circumstances will be given in the appropriate places.

edi. Inšäsı ham yaman emäs.

Xannıng yana bir xatunı Šāh Begim edi. Agarči özgä xatunları ham bar edi, valî oğlanlar va qızlarnıng anaları bu iki erdi. Šāh Begim Badaxšān šāhı Šāh Sulṭān-Muḥammadnıng qızı edi. Bu Badaxšān šāhları nasablarını Iskandar-i Fīlaqūsqa yetär derlär. Bu šāhnıng yana bir qızı, kim Šāh Begimning egäčisi bolğay, Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzā alıp edi. Andın Abā-Bakr Mīrzā bolup edi. Xannıng bu Šāh Begimdin iki oğul va iki qız bolup edi. Bu üčdin uluğ, mazkūr bolğan üč qızıdın kičik Sulṭān-Maḥmūd Xan edi kim Samarqandda ol navāḥīda ba'zı "Xānīka Xan" derlär. Sulṭān-Maḥmūd Xandın kičik Sulṭān-Aḥmad Xan edi kim "Alača Xan"ğa mašhūr dur. Alačanıng vajh-i tasmiyası munı derlär kim Qalmaq va Muğul tili bilä öltürgüčini "alači" derlär. Qalmaqnı nečä qatla basıp qalın kišisin qırğan üčün alači dey dey kasrat-i isti'māl bilä Alača boluptur. Bu tārīxta xanlarnıng zikri mukarraran taqrīb bilä kelgüsidür. Vaqāyi' va ḥālātları anda* mazkūr bolğusıdur.

Özgälärdin kičik bir qızdın uluğ **[12a]** Sulṭān Nigār Xanım edi kim Sulṭān-Maḥmūd Mīrzāğa čıqarıp edilär. Mīrzādın bir oğlı bolup edi, Sulṭān-Vays atlığ. Zikri bu tārīxda kelgüsidür. Sulṭān-Maḥmūd Mīrzā ölgändin song oğlını alıp hečkimgä xabar qılmay Tāškandkä aqalarığa barıp edi. Bir nečä yıldın song Adīk Sulṭānğa, kim Cinggiz Xannıng uluğ oğlı Joči nasli Qazaq sulṭānlarıdın dur, berdilär. Xanlarnı Šaybānī Xan basıp Tāškand va Šāhruxiyyanı alğanda on, ‹on› iki Muğul nökäri bilä qačıp Adīk Sulṭānğa bardı. Adīk Sulṭāndın iki qızı boldı, birini Šaybān sulṭānlarığa, yana birini Sulṭān Sa'īd Xannıng oğlı Rašīd Sulṭānğa berdi. Adīk Sulṭāndın song Qazaq ulusınıng xanı Qāsim Xan aldı. Derlär kim Qazaq xan va sulṭānlarınıng arasıda hečkim ol ulusnı Qāsim Xanča ḍabṭ qılğan emästür. Cerigini üč yüz minggä yavuq čınarlar edi. Qāsim Xan ölgändin song xanım Kāšğarğa Sulṭān Sa'īd Xan qašığa keldi.

Barıdın kičik Dawlat Sulṭān Xanım edi, Tāškand buzuqluqıda Šaybānī Xannıng oğlı Temür Sulṭānğa **[12b]** tüšüp erdi. Anıng bir qızı bolup edi. Samarqandtın mening bilän bilä čıqıp edilär. Üč–tört yıl Badaxšān vilāyatıda boldılar. Andın songra Kāšğarğa Sulṭān Sa'īd Xan qašığa bardılar.

Younger than these two, and the elder of the two daughters, **[12]** was Sultan Nigar Khanïm, who was given in marriage to Sultan-Mahmud Mirza, by whom she bore a son, Sultan-Ways by name. He will be mentioned in this history. After Sultan-Mahmud Mirza died she took her son and, without telling anyone, went to her elder brothers in Tashkent. A few years later they gave her to Adik Sultan, who was one of the Kazakh sultans descended from Jochi, Genghis Khan's eldest son. When Shaybani Khan defeated the khans and took Tashkent and Shahrukhiyya, she fled with ten or twelve of her Mughul retainers and went to Adik Sultan. By him she had two daughters, one of whom she married to one of the Shaybani princes and the other of whom she gave to Sultan-Sa'id Khan's son, Rashid Sultan. After Adik Sultan's death the khan of the Kazakh nation, Qasim Khan, married her. They say that among the Kazakh khans and sultans no one kept order among the nation like Qasim Khan. His army was counted at close to three hundred thousand. After Qasim Khan's death the lady went to Kashghar to Sultan-Sa'id Khan.

The youngest was Dawlat Sultan Khanïm. During the debacle of Tashkent she fell captive to Shaybani Khan's son Temür Sultan. **[12b]** By him she had a daughter, and they left Samarkand with me. For three or four years she stayed in Badakhshan, but later she went to Kashghar to Sultan-Sa'id Khan.

و از حرمهای عمرشیخ میرزا دیگری دختر خواجه حسین اولوس آغا بود. ازو یك دختر شده در خوردی فوت کرد. بعد از یك سال و نیم سال از حرم برآوردند. دیگری فاطمه سلطان آغا از نسل امرای تومان مغول بود و میرزا از همه پیشتر این فاطمه سلطان آغارا گرفته بود. دیگری قرا کوز بیگم بود که در آخران گرفته بود. [۱۸] خیلی دوستدار بود. بجهت خوشامد میرزا نسب اورا بمنوچهر میرزای برادر کلان سلطان ابوسعید میرزا میرسانیدند. غما و غنچه‌چی بسیار بود. یکی امید آغاچه بود و پیشتر از میرزا فوت کرده. ل[۱۱] در اواخر زمان میرزا یکی تون سلطان بود که از مغول بود، و یکی دیگر آغه سلطان بود.

امرایش. یکی خدابیردی تیمورتاش بود که از نسل برادر کلان آق بوغا بیگ حاکم هری است. در وقتی که سلطان ابوسعید میرزا جوکی میرزارا در شاهرخیه قبل داشت ولایت فرغانه را بعمر شیخ میرزا داده درخانهٔ اورا بخدابیردی تیمورتاش سپرده فرستاده بود. درآن محل این خدابردی تیمورتاش بیست وپنج ساله بود. اگرچه خورد سال بود اما توزوك و ضبط او بسیار خوب بود. بعد از یك دو سال در وقتی که ابراهیم بیگچاك نواحی اوش را تاخته بود خدابیردی تیمورتاش از عقب او رفته باو جنگ کرده شکست خورده شهید شد. درآن فرصت سلطان احمد میرزا در ییلاق اوراتیپه که از سمرقند هژده فرسنگ بجانب [۱۸ب] شرق است و به آق قچقای موسوم بوده و سلطان ابوسعید میرزا در بابا خاکی بود که از هری دوازده فرسنگ بجانب شرقست و این خبررا از عبدالوهاب شقاول عرضه‌داشت نموده بمیرزا دوانیدند. این یکصد وبیست وهفت فرسنگ راه در چهار روز تاخته بود.

دیگر حافظ بیگ دولدای بود که پسر سلطان ملك کاشغری و برادر خورد احمد حاجی بیگ بود و بعد از فوت خدابیردی بیگ اختیار درخانه‌را باو داده فرستاده بود. بعد از واقعهٔ سلطان ابوسعید میرزا چون بامرای اندجان صحبت او خوب ل[۱۱ب] نبرآمد پیش سلطان احمد میرزا بسمرقند رفت و در وقتی که شکست چیر به سلطان احمد میرزا رسید، در اوراتیپه حاکم بود. و چون میرزا بعزیمت سمرقند به اوراتیپه رسیدند اوراتیپه‌را بملازمان میرزا سپرده خود ملازم میرزا شد و میرزا هم حکومت اندجان را باو دادند. و آخران پیش سلطان محمود خان رفته بوده خان میرزا خان‌را باو سپرده [۱۹] دیزك‌را باو داده بودند و پیش از گرفتن کابل عزیمت مکه کرده از راه هند متوجه شده در راه برحمت حق رفت. فقیر و کم‌سخن و بی‌حیثیت کسی بود.

RETURN TO UMAR-SHAYKH MIRZA'S WIVES AND CONCUBINES

Another of Umar-Shaykh Mirza's wives was a daughter of Khwaja Husayn Beg, Ulus Agha. She had a daughter who died in infancy. A year to a year and a half later she was sent out of the harem. Another was Fatima Sultan Agha, who was of the Mughul tümän begs. The mirza married Fatima Sultan Agha before any of the others. Another was Qara Köz Begim, whom he married much later. She was very beloved by him. To please the mirza they gave her a lineage to Minuchihr Mirza, the elder brother of Sultan Abu-Sa'id Mirza. There were many mistresses and concubines, one of whom was Umed Agha, but she predeceased the mirza. Toward the end of the mirza's life there was Tun Sultan, a Mughul. Another was Agha Sultan.

His officers. One was Khudaberdi Temürtash, descended from the elder brother of Aq Buqa Beg the governor of Herat. When Sultan Abu-Sa'id Mirza besieged Juki Mirza at Shahrukhiyya and gave Fergana province to Umar-Shaykh Mirza, he assigned this Khudaberdi **[13]** Temürtash to the office of lord of the gate. At that time Khudaberdi Temürtash was

'Umar-Šayx Mīrzāning ḥaramlarıdın yana bir Xwāja Ḥusayn Begning qızı Ulus Ağa edi. Andın bir qız bolup edi. Kičikliktä öldi. Bir yıl–bir yarım yıldın song ḥaramdın čıqardılar. Yana bir Fāṭima Sulṭān Ağa edi. Muğul tümän begläridin edi. Mīrzā barıdın burun bu Fāṭima Sulṭan Ağanı alıp edi‹lär›. Yana bir Qara Köz Begim erdi. Songralar alıp edi. Xaylî sevgülüg edi. Mīrzāning xošāmadığa nasabını Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzāning aqası Minūčihr Mīrzāğa yetkürüp edi. Quma u ğunčačı xaylî bar edi. Bir Umīd Ağača edi. Mīrzādın burun ölüp edi. Mīrzāning äxir maḥallarıda bir Tun Sulṭān edi. Muğuldın edi. Yana bir Ağa Sulṭān edi.

Umarāsı. Xudāyberdi Temürtaš erdi. Harī ḥākimı Aq Buqa Begning aqası naslıdın dur. Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzā Jūkī Mīrzānı Šāhruxiyyada qapqanda Farğāna vilāyatını 'Umar-Šayx Mīrzāğa berip ešikni bu Xudāy- **[13a]** -berdi Temürtašqa bašlatıp yibärip erdi. Ol maḥallda bu Xudāyberdi Temürtaš yegirmä beš yašta erdi. Agarči kičik erdi, tüzüki va ḍabṭ u rabṭı bisyār yaxšı edi. Bir–iki yıldın songra Ibrāhīm Begčāk Oš navāḥīsını čapqanda Xudāyberdi Temürtaš käyničä barıp urušup basılıp šahīd boldı. Ol furṣatta Sulṭān-Aḥmad Mīrzā Ura Tepäning Aq Qačğay degän yaylağıda edi kim Samarqandtın on sekiz yığač šarq jānibı dur. Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzā Baba Xākīda erdi kim Harīdın on iki yığač šarq sarı dur. Bu xabarnı 'Abdul-Wahhāb Šiqavuldın 'arḍadāšt qılıp mīrzāğa čapturdılar. Bu yüz yegirmä altı yığač yolnı tört kündä čapadur.

Yana bir Ḥāfiẓ Muḥammad Beg Dulday erdi, Sulṭān Malik Kāšğarīning oğlı Aḥmad Ḥājjī Begning inisi erdi. Xudāyberdi Beg ölgändin songra munı ešik ixtiyārı qılıp yibärip erdilär. Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzāning vāqi'asıdın songra Andijān beglärining bilä yaxšı čıqışmağan jihatıdın Samarqandğa Sulṭān-Aḥmad Mīrzā mulāzamatığa bardı. Sulṭān-Aḥmad Mīrzāğa Cīr šikastı bolğanda Ura Tepädä erdi. **[13b]** 'Umar-Šayx Mīrzā Samarqand 'azīmatı bilä Ura Tepä üstigä kelgändä Ura Tepäni mīrzā mulāzimlarığa tapšurup mīrzā mulāzimatıda boldı. 'Umar-Šayx Mīrzā ham Andijān ḥukūmatını anga berdi. Songralar Sulṭān-Maḥmūd Xan qašığa barıp edi. Mīrzā Xannı tapšurup Dižakni anga berip edilär. Kābulnı alğandın burunraq Makka 'azīmatı qılıp Hind yolı bilä mutavajjih boldı. Yolda Tengri raḥmatığa barıptur. Faqīr va kamsuxan va beḥaysiyyat kiši erdi.

twenty-five years old. Although he was young, his management and administration were excellent. A year or two later when Ibrahim Begchik was raiding the vicinity of Osh, Khudaberdi Temürtash went out in pursuit, fought, was defeated and killed. At that time Sultan-Ahmad Mirza was in Ura-Tyube at a summer pasture called Aq Qachghay, eighteen leagues east of Samarkand. Sultan Abu-Sa'id Mirza was at Baba Khaki, which is twelve leagues east of Herat. The news was sent via Abdul-Wahhab Shiqavul and dispatched to the mirza at a gallop. The 126-league road was travelled in four days.

Another was Hafiz Muhammad Beg Dulday, a younger brother of Ahmad Hajji Beg and son of Sultan Malik Kashghari. After Khudaberdi Beg died he was sent as lord of the gate. After Sultan Abu-Sa'id Mirza's death, since he did not get on well with the begs of Andizhan, he went to Sultan-Ahmad Mirza's service in Samarkand. When Sultan-Ahmad Mirza suffered defeat at the Chir, he was in Ura-Tyube. **[13b]** Intent upon taking Samarkand, Umar-Shaykh Mirza attacked Ura-Tyube, and he turned Ura-Tyube over to the mirza's retainers and joined the mirza's retinue. Umar-Shaykh Mirza gave him the governorship of Andizhan. Later he went to Sultan-Mahmud Khan, who entrusted Mirza Khan to him and gave him Dzhizak. Before Kabul was taken he set out for Mecca via Hindustan. Along the way he went to God's mercy. He was an unassuming person of few words.

دیگر خواجه حسن بیگ بود. آدمی و فقیر مردی بود و بدستور آن زمان در وقت شراب خوردنها تویوق را خوب میگفته است.

دیگر شیخ مزید بیگ بود. در اول بیگ‌اتکهٔ من کرده بودند. ضبط و توزوك او خیلی خوب بود و خدمت بابو میرزا کرده بوده و در پیش عمرشیخ میرزا ازو کلانتر امرا نبود. مرد فاسقی بود. چهره‌ها نگاه میداشت.

دیگر علی مزید بیگ قوچین بود. دو مرتبه یاغی شد، یك مرتبه در اخسی و یکمرتبه در تاشکند. منافق و فاسق و حرام‌نمك و کارناآمدنی کسی بود.

دیگر حسن یعقوب بیگ بود. خورده‌دل و خوش‌طبع و چست و چسپان کسی بود. این بیت ازوست • باز آی ای همای که بی‌طوطی خطت • نزدیك شد که زاغ برد استخوان من • مرد مردانه بود و تیررا خوب می‌انداخت و چوگان هم خوب می‌باخت [۱۹ب] و خاك‌پله‌را خوب می پرید. و بعد از واقعهٔ عمرشیخ میرزا در درخانهٔ من صاحب‌اختیار شد. [ل۱۲] تنگ‌درون و کم حوصله و فتنه کسی بود.

دیگر قاسم بیگ قوچین بود. از امراء قدیم قوشون اندجان بود و بعد از حسن بیگ در درخانهٔ من صاحب‌اختیار او بود. تا آخر عمر اختیار و اعتبار او زیاده شد و کم نشد. مرد مردانه بود. یکمرتبه باوزبکانی که نواحی کاسان‌را تاخته میرفته‌اند از عقب ایشان درآمده و بایشان رسیده و جنگ کرده خوب زیر کرد. و در پیش عمرشیخ میرزا هم شمشیر زده بود و در جنگ یاسی کیچیت هم خوب چاپقولاش کرده بود. و در قزاقیها وقتی که از کوهستان مسچا عزیمت رفتن پیش سلطان محمود خان کردم قاسم بیگ جدا شده پیش خسروشاه رفت. و در تاریخ نهصد وده که خسروشاه‌را همراه گرفته در کابل مقیم‌را قبل کرده بودم قاسم بیگ درآن فرصت بازآمد. بدستور قدیم رعایت وشفقت کردم. و در وقتی که هزارهٔ ترکمان‌را در درهٔ خوش تاختم [۲۰] قاسم بیگ‌را از جهت اینکه باوجود پیری بهتر از جوانان گشته بود ولایت بنگش‌را بجلدوی او دادم. بعد از آن در وقت آمدن کابل بیگ اتکهٔ همایون کردم. و در وقتی که زمین داور فتح شد برحمت حق رفت. مسلمان و متدین و متقی مردی بود و از طعام شبهه‌دار پرهیز میکرد. رای و تدبیر او بسیار خوب بود. خیلی مطایبه میکرد و باوجود آنکه امی بود ظرافتهای خوش‌طبعانه بسیار میکرد.

Another was Khwaja Husayn Beg. He was a good person of dervish temperament. As was the fashion then, he recited verse well at drinking parties.

Another was Shaykh Mazid Beg. He was appointed my first *beg atäkä*. His management and administration were very good. He had served [Abu'l-Qasim] Babur Mirza. There was no greater beg in Umar-Shaykh Mirza's service than he was. He was a vicious man who kept catamites.

Another was Ali Mazid Beg. He was a Qauchin. He rebelled twice, once at Akhsi and once at Tashkent. He was a hypocritical, debauched, ungrateful and worthless person.

Another was Hasan Ya'qub Beg. He was an unambitious, good-natured and nimble man. This line is by him:

Come back, O phoenix, for without the parrot of your down
the raven is about to carry away my bones.

He was a valiant man. He was a good shot. He played polo well. **[14]** He leapt well at leap-frog. After Umar-Shaykh Mirza's death he became lord of my gate. He was of a dark temperament, impatient, seditious and suspicious.

Yana bir Xwāja Ḥusayn Beg erdi. Ādamī va faqīr kiši erdi. Ol zamān dastūrı birlä ičkülärdä qošuğlarnı yaxšı aytur egändür.

Yana bir Šayx Mazīd Beg edi. Manga avval beg-atäkä anı qılıp edilär. Ḍabṭı va tüzüki xaylî yaxšı edi. Babur Mīrzāğa xidmat qılğandur. 'Umar-Šayx Mīrzä qašıda andın uluğraq beg yoq edi. Fāsiq kiši erdi. Cuhra saxlar edi.

Yana bir 'Alī Mazīd Beg edi. Qaučin edi. İki qatla yağı boldı, bir martaba Axsīda, yana bir martaba Täškandtä. Munāfiq va fāsiq va ḥarāmnamak va yaramas kiši erdi.

Yana bir Ḥasan Ya'qūb Beg edi. Kičik köngüllüg, yaxšı ṭab'lığ, čust u časpān kiši erdi. Bu bayt anıng dur:

Bāz āy, ay humāy, ki be ṭūṭī-yi xaṭ-at / nazdik šud ki zāğ barad ustaxwān-i man.

Mardāna kiši edi. Oqnı yaxšı atar edi. Cawgānnı **[14a]** yaxšı oynar edi. Xāk-pillanı yaxšı sačarar erdi. 'Umar-Šayx Mīrzā vāqi'asıdın song mening ešikimdä ṣāḥib-ixtiyār ol edi. İči tar va kamḥawṣila va fitna qısqaraq kiši edi.

Yana bir Qāsim Beg edi. Qaučin edi. Qadīmī Andijānnıng qošun begläridin edi. Ḥasan Begdin song mening ešikimdä ṣāḥib-ixtiyār ol edi. Āxir-i 'umrığača ixtiyār u i'tibārı arttı va öksümädi. Mardāna kiši edi. Bir martaba Kāsān navāḥīsını čapqan Özbägning käyničä barıp yaxšı bastı. 'Umar-Šayx Mīrzā qašıda qılıč čapıp edi. Yassı Kečit urušıda ham yaxšı čapqulaštı. Qazaqlıqlarda Masčā* kohistānıdın Sulṭān-Maḥmūd Xan qašığa barmaq 'azīmatı qılğanda Qāsim Beg ayrılıp Xusrawšāh qašığa bardı. Tārīx-i toquz yüz onda kim Xusrawšāhnı alıp Kābulda Muqīmnı qapadım, Qāsim Beg ol furṣatta keldi. Yana burtaqı dek oq ri'āyat va šafaqat qıldım. Türkmän hazārasını Dara-i Xušta čapqanda Qāsim Beg bāvujūd-i qarılıq yigitlärdin yaxšıraq yürügän jihatıdın Bangaš vilāyatını jüldü berdim. Songra **[14b]** Kābulğa kelgändä Humāyūnğa beg-atäkä qıldım. Zamīn Dāwarnı alğan furṣatlarda Tengri raḥmatığa bardı. Musalmān va mutadayyin va muttaqī kiši erdi. Šubhalığ ṭa'āmdın parhez qılur erdi. Ra'y u tadbīrı bisyār yaxšı edi. Xaylî muṭāyaba qılur edi. Bāvujūd kim ummī edi, xoštab'āna ẓirāfatlar qılur edi.

Another was Qasim Beg. He was a Qauchin. He was a veteran of the Andizhan Corps. After Hasan Beg he became lord of my gate. Until the end of his life his rank and importance grew, never decreasing. He was a valiant man. Once he pursued the Uzbeks raiding the vicinity of Kassan and defeated them soundly. He wielded his sword for Umar-Shaykh Mirza. He also fought well at the battle of Yassy Kechit. During my guerilla engagements, when I set out to go from the Matcha mountains to Sultan-Mahmud Khan, Qasim Beg detached himself and went to Khusrawshah. In 910 when I captured Khusrawshah and defeated Muqim in Kabul, Qasim Beg came. I patronized him as I had before. When we raided the Turcoman Hazaras at Khush Valley, because Qasim Beg distinguished himself among the warriors, despite his advanced years, I gave him the province of Bangash as a reward. Later **[14b]** he went to Kabul, where I made him Humayun's *beg atäkä*. During the time we were taking Zamin Dawar he died. He was a good Muslim, religious and pious. He avoided suspect food. His tactics and strategy were excellent. He told good jokes. Although he was illiterate, he used to make jokes that indicated he had a good poetic nature.

دیگر باباقلی بیگ بود. از نسل شیخ علی بهادر بود. بعد از فوت شیخ [ل۱۲ب] مزید بیگ اورا بیگ اتکهٔ من کردند. در وقتی که سلطان احمد میرزا بر اندجان لشکر کشیده بود بسلطان احمد میرزا درآمده اوراتیپه‌را باو داد و بعد از سلطان محمود میرزا در وقتی که از سمرقند گریخته برآمده و می‌آمده سلطانعلی میرزا از اوراتیپه برآمده و باو جنگ کرده شکست داده اورا کشت. ضبط و یراغ او خوب بود. نوکررا خوب نگاه میداشت. بی‌نماز بود و روزه نمیگرفت. ظالم و کافروش کسی بود.

دیگر علی دوست طغایی بود. از امرای تومان ساغریچی [۲۰ب] بود. برادر کلان من ایسن دولت بیگم خویش میشد. از زمان عمرشیخ میرزا بیشتر رعایت کرده بودم. میگفتند که از دست او کاری می‌آید اما درآن چند سال که پیش من بود آنچنان کاری که ازو توان گفت ظاهر نشد. خدمت سلطان ابوسعید میرزا کرده بود. دعوی یده‌چی‌گری میکرد و میرشکار بود. اخلاق و اطوار کارناآمدنی بسیار داشت. بخیل و فتنه و زمخت و منافق و خودپسند و درشت‌گوی و خنك روی کسی بود.

دیگر ویس لاغری بود. از سمرقند از قوم توقچی بود. آخرها پیش عمرشیخ میرزا خیلی مقرب شده بود. در قزاقیها با من بود و رای و تدبیر او بسیار خوب بود. اندکی مفتن بود.

دیگر میر غیاث طغایی بود، برادر خورد علی دوست. در میان میرزادهای مغول در درخانهٔ سلطان ابوسعید میرزا ازین پیشتر کسی نبود. مهر چهارسوی میرزا سلطان ابوسعید حوالهٔ او بود و در اواخر [ل۱۳] زمان عمرشیخ میرزا بسیار مقرب شده بود. و بویس لاغری مصاحب بود. کاسان‌را که بسلطان محمود خان دادند بعد ازآن تا آخر عمر در خدمت خان بود. خان هم خیلی رعایت کرده بودند. بسیار خنده و هزال کسی بود و در فسق بی‌باك بود.

دیگر علی درویش بود، خراسانی. در پیش سلطان ابوسعید میرزا در جیرگهٔ چهرهای خراسان خدمت میکرد. در وقتی که سمرقند و خراسان در تحت ضبط سلطان ابوسعید میرزا درآمد جوانان کارآمدنی این هر دو پایتخت‌را تابین خاصه کرده چهرهای سمرقند و چهرهای خراسان میگفته‌اند. پیش من در دروازهٔ سمرقند خوبها تاخت. مردانه کسی بود. خط نستعلیق را یك طوری می‌نوشت. خوش‌آمد بسیار می‌گفت و خست بر طبع او غالب بود.

Another was Baba Qulï son of Baba-Ali Beg. He was descended from Shaykh Ali Bahadur. After Shaykh Mazid Beg died, they made him lord of my gate. When Sultan-Ahmad Mirza marched against Andizhan, he went over to Sultan-Ahmad Mirza and gave him Ura-Tyube. After Sultan-Mahmud Mirza's death, as he was fleeing from Samarkand, Sultan-Ali Mirza came forth from Ura-Tyube, defeated him in battle and killed him. His management and equipment were excellent, and he maintained his retainers well. He did not perform his prayers or fast. He was a tyrannical and heathenish person.

Another was Ali Dost Taghayï, from the Saghrïchï tümän begs. He was a relative of my mother's mother, Esän Dawlat Begim. I patronized him more than he had been in Umar-Shaykh Mirza's time. They said he would be useful, but during the years he was with me nothing worth mentioning ever came from him. **[15]** He served Sultan Abu-Sa'id Mirza. He claimed to know how to work the rain stone. He was a falconer. He was a person of worthless morals and manners, stingy, seditious, crude, hypocritical, egotistical, of harsh words and cold expression.

Yana bir Bābā-Qulı Bābā-'Alī Beg edi. Šayx 'Alī Bahādurnıng naslıdın edi. Šayx Mazīd Beg ölgändin song anı manga beg-atäkä qıldılar. Sulṭān-Aḥmad Mīrzā Andijānğa čerig tartqanda Sulṭān-Aḥmad Mīrzāğa kirip Ura Tepäni berdi. Sulṭān-Maḥmūd Mīrzādın song Samarqandtın qačıp kelädürgändä Ura Tepädin Sulṭān-'Alī Mīrzā čıqıp urušup basıp öltürdi. Ḍabtı va yarağı yaxšı edi. Nökärni yaxšı saxlar edi. Benamäz edi, roza tutmas edi, ẓālim u kāfirvaš kiši edi.

Yana bir 'Alī Dost Tağayı edi. Sağrıčı tümän begläridin edi. Mening anamnıng anası Esän Dawlat Begimgä uruq bolur edi. 'Umar-Šayx Mīrzā zamānıdın men köpräk ri'āyat qılıp edim. Eligidin iš kelür dedilär. Bu nečä yıl kim mening qašımda edi, heč andaq iši ẓāhir bolmadı **[15a]** kim desä bolğay. Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzāğa xidmat qılğandur. Yada-yadačılıq da'vāsını qılur edi. Quščı edi. Yaramas axlāq u aṭvārlığ kiši erdi, baxīl u fitna va zumuxt u munāfiq va xudpasand va qatıq sözlüg va savuq yüzlüg kiši edi.

Yana bir Vays Lāğarī erdi. Samarqandlığ Tuğčı elidin edi. 'Umar-Šayx Mīrzā qašıda songralar xaylî muqarrab bolup erdi. Mening bilä qazaqlıqlarda bar edi. Ra'y u tadbīrı xaylî yaxšı edi. Bir nemä muftin edi.

Yana bir Mīrğiyās Tağayı edi. 'Alī Dostnıng inisi edi. Muğul mīrzādaları arasıda Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzā ešikidä mundın ilgärirāk kiši yoq edi. Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzānıng čahārsū muhrı munda edi. 'Umar-Šayx Mīrzānıng āxir zamānlarıda köp muqarrab bolup edi. Vays Lāğarī bilä muṣāḥib edi. Kāsānnı, kim Sulṭān-Maḥmūd Xanğa berdilär, andın song āxir-i 'umrığača xan xidmatıda oq edi. Xan ham xaylî ri'āyat qılıp edi. Külägāč va hazzāl kiši edi, fisqta bebāk edi.

Yana bir 'Alī Darveš edi. Xurāsānlığ edi. Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzā qašıda Xurāsān čuhrası jergäsidä xidmat qılur edi. Xurāsān va Samarqand Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzānıng taḥt-i **[15b]** ḍabṭığa kirgändä bu iki pāytaxtnıng iškä yarar yigitlärini xāṣṣa tabin qılıp Xurāsān čuhra tabini Samarqand čuhra tabini der egändür. Mening qašımda Samarqand ešikidä yaxšılar bardı. Mardāna kiši edi. Nasxta'līq xaṭṭını ṭawrî bitir edi. Xošāmad aytur edi. Ṭab'ığa xissat ğālib edi.

Another was Ways Laghari. He was of the Tughchï people of Samarkand. At the end of Umar-Shaykh Mirza's lifetime he was a great confidant. He was with me during my guerilla encounters. His tactics and strategy were excellent, but he was a bit seditious.

Another was Mir Ghiyas Taghayï, a younger brother of Ali Dost. Among the Mughul princes there was no one further forward at Sultan Abu-Sa'id Mirza's gate. Sultan Abu-Sa'id Mirza's square seal was in his keeping. At the end of Umar-Shaykh Mirza's time he became a very close confidant. He was a chum of Ways Laghari. When Sultan-Mahmud Khan was given Kassan, he was in the khan's service until the end of his life. The khan patronized him greatly. He was a happy, joking person and flagrant in his debauchery.

Another was Ali Darwesh from Khurasan. He had served Sultan Abu-Sa'id Mirza in the circle of Khurasan pages. When Sultan Abu-Sa'id Mirza consolidated the throne of Khurasan and Samarkand, **[15b]** he organized the battle-worthy warriors from the two capitals into elite corps and called them the Khurasan Page Corps and the Samarkand Page Corps. For me he performed well at the Samarkand gate. He was a valiant man. He wrote the *nasta'liq* script beautifully. He was a sycophant, and parsimony prevailed in his nature.

دیگر قنبرعلی مغول بود ، اخته‌چی. چون پدر او در ولایت درآمده چندگاه سلاخی میکرده ازآنجهت قنبرعلی سلاخ می‌گفتند. پیش یونس خان آفتابچی بود. آخرها داخل امرا شده پیش من رعایتهای کلان یافت. تا رسیدن بر سر کار اهتمام او خوب بود و در وقت رسیدن بر سر کار کوتاهی و کجی داشت. پرگوی و پریشان‌گوی بود و این مقررست که بسیارگوی پریشان گویست. تنگ‌حوصله و تیره‌مغز کسی بود.

در وقتی [که] میرزارا این واقعه دست داد در اندجان در چهارباغ بودم. روز سه‌شنبه پنجم رمضان این خبر باندجان آمد. باضطراب سوار شده [ل۱۲ب] ملازمان حاضررا همراه گرفته عزیمت قلعه کردم. در محل رسیدن بدروازهٔ میرزا شیریم طغایی جلاو مرا گرفته بجانب نمازگاه روان شد. [۲۱] در خیال او این گذشته باشد که سلطان احمد میرزا پادشاه کلانست. بلشکر بسیار که بیاید اموا مرا و ولایت‌را باو خواهند سپرد. مرا باوزکند و بطرف آن کوه‌دامن گرفته ببرد که اگر ولایت‌را بسپارند من بدست ایشان نیفتاده باشم و پیش طغاییان خود الچه خان یا سلطان محمود خان بروم.

خواجه مولاناء قاضی پسر سلطان احمد قاضی - که از نسل شیخ برهان‌الدین قلیچ است و از طرف مادر بسلطان ایلیگ ماضی میرسد و خانه‌وادهٔ ایشان مرجع آن ولایت و شیخ الاسلام طور شده آمده اند [۲۱ب] و ذکر ایشان مکرر خواهد آمد - و امرائی که در قلعه بودند این خبررا یافته خواجه محمد درزی‌را که از بایریان و قدیمان عمرشیخ میرزا و اتکهٔ یك دختر او بود فرستاده دغدغهارا از خاطرهای اینها رفع کرده. نزدیك بنمازگاه رسیده بودیم که مرا گرفته برگشته در ارگ آمده فرود آمدم. خواجه مولانا قاضی و امرا پیش من آمده سخن و کینگاش‌را یکجا قرار داده بضبط و ربط برج و باروی قلعه مشغول شدند. حسن یعقوب و قاسم قوچین و بعضی دیگر امرائی که بمرغینان و آن طرفها بایلغار فرستاده بودند بعد از یك دو [۲۲] روز آمده ملازمت کرده همه یکدل و یکجهت شده بقلعه‌داری مشغول شدند.

و سلطان احمد میرزا ال۱٤] اوراتیپه و خجند و مرغینان‌را گرفته و آمده در چهار فرسنگ اندجان در قبا فرود آمد. درین محل درویش گاو نام [از] ارباب اندجان بجهت گفتن سخن نامناسبی به یاساق رسید. و ازین سیاست همهٔ مردم باصلاح آمدند.

Another was Qambar-Ali Mughul. He was from the equerry class. Because his father was a butcher for some time after he entered the province, he was called Qambar-Ali Sallakh (butcher). He served Yunus Khan as a ewer bearer and later became a beg. He was promoted to high rank in my service. Up until the time of battle his enthusiasm was superb, but when it came time for action his falseness was apparent. He was a talkative blitherer. It is certain that anyone who talks too much will speak much nonsense. His capacity was limited, and he was addle-brained.

*

When the accident happened to Umar-Shaykh Mirza, I was in the *charbagh* in Andizhan. On Tuesday the fifth of Ramadan the news reached Andizhan. I mounted in consternation and set out for the fortress with the retainers and servants who were there with me. When we arrived at the mirza's gate, Sherim Taghayï took my horse's reins and led me toward the *namazgah*. It occurred to him that if Sultan-Ahmad Mirza, a great padishah, [16] were to come with a large army, the begs would turn both me and the province over to him. Sherim Taghayï would therefore take me to Uzgen and the highlands. If the province were turned

Yana bir Qambar-'Alī Muğul edi. Axtačıdın edi. Atası vilāyatqa kirip nečä maḥall sallāxlıq qılğan üčün Qambar-'Alī Sallāx der edilär. Yūnus Xan qašıda āftābačı qılıp songra beg bolup edi. Mening qašımda xaylî uluğ ri'āyat tapıp edi. İškä tegünčä ihtimāmı yaxšı edi. İškä tegilgän maḥallda qaltağaylıqı bar edi. Purgüy u parīšängüy edi. Muqarrar dur harkim ki köp aytur parīšān aytur. Ḥawṣilası tar ya tūramağz kiši edi.

'Umar-Šayx Mīrzāğa bu vāqi'a dast bergändä men Andijānda čahārbāğda edim. Sišamba küni Ramaḍān ayının bešidä bu xabar Andijānğa keldi. Iḍṭirāb bilä atlanıp qašımdaqı ḥādir nökär-südär bilä qorğan 'azīmatı qıldım. Mīrzā darvāzasığa yetkän maḥallda Šerim Tağayı jilawumnı alıp namāzgāh sarı teprädi. Xayālığa bu kečiptür kim Sulṭān-Aḥmad Mīrzā uluğ **[16a]** pādišāh dur. Qalın čerig bilä kelsä beglär meni va vilāyatnı tapšurğularıdur. Meni Ūzkand va ol tağ dāmana sarı alıp barğay. Agar vilāyatnı bersälär, men bārî eliggä tüšmäy, tağayılarım Alača Xanğa ya Sulṭān-Maḥmūd Xanğa barğay men.

Xwāja Mawlānā Qāḍī—kim Sulṭān-Aḥmad Qāḍīnıng oğlı va Šayx Burhānuddīn Qılıčnıng naslı dur, ana tarafıdın Sulṭān Elig Māḍīğa yetär; bularnıng xānavādaları ol vilāyatta marja' va šayxu'l-islām yosunluq bola kelgändür, zikrları munda mukarrar kelgüsidür—va qorğan ičidäki beglär bu xabarnı tapıp Xwāja Muḥammad Darzīnı, kim 'Umar-Šayx Mīrzānıng bayırısı* va bir qızınıng atäkäsi edi, yibärip ol dağdağalarnı bularnıng xāṭırıdın raf' qılıp namāzgāhqa yavuq yetkän maḥallda meni alıp yandı. Kelip ärggä tüštüm. Xwāja Mawlānā Qāḍī va beglär mening qašımda kelip söz va kengäš bir yergä qoyup qorğannıng burj u bārūsınıng ḍabṭ u rabṭığa mašğūl boldılar. Ḥasan Ya'qūb va Qāsim Qaučın va ba'zı beglär kim Marğīnān va ol ṭaraflarda ılğar qoyup edilär, bir iki kündin song kelip mulāzamat qılıp barča yakdil u yakjihat, jidd **[16b]** u ihtimām bilä qal'adārlıqqa mašğūl boldılar.

Sulṭān-Aḥmad Mīrzā Ura Tepä va Xujand va Marğīnānnı alıp kelip Andijānnıng tört yığačıda Qubāğa tüšti. Bu furṣatta Darveš Gāv atlığ Andijānnıng arbābıdın nāmunāsib söz aytqan üčün yasağa yetti. Bu siyāsattın tamām el basıldılar.

over, at least I would not fall captive and could go to one of my uncles, Alacha Khan or Sultan-Mahmud Khan.

Khwaja Mawlana Qazi was the son of Sultan-Ahmad Qazi and of the lineage of Shaykh Burhanuddin Qilich, who traced his descent on his mother's side to Sultan Elig Mazi. Members of his family were like religious authorities and *shaykhu'l-islam*s in the province, and they will be mentioned repeatedly here. When he and the begs inside the fortress heard this news, they dispatched Khwaja Muhammad Darzi, a retainer of Umar-Shaykh Mirza and *atäkä* to one of his daughters, to set our minds at ease. Just as we were approaching the *namazgah*, he came and took me back to the citadel, where I alighted. Khwaja Mawlana Qazi and the begs came to me, and it was decided in council to make fast the tower and rampart of the fortress. Hasan Ya'qub, Qasim Qauchin and some of the begs who had been sent to reconnoiter in Margilan and those parts came a day or two later and joined my retinue wholeheartedly and set to work with great zeal **[16b]** to hold the fort.

Sultan-Ahmad Mirza took Ura-Tyube, Khodzhent and Margilan and camped in Kuva, four leagues from Andizhan. At this juncture Darwesh Gav, a lord of Andizhan, was executed for unseemly speech. After this punishment all the people came into line.

خواجه قاضی‌را و اوزون حسن و خواجه حسین‌را بایلچی‌گری باین مضمون فرستاده شد که ظاهرست که درین ولایت یك ملازم خود خواهند ماند. من هم ملازمم و هم فرزند. اگر این خدمت در عهدهٔ من بکنید، بهتر و آسان‌تر فیصل خواهد یافت. و سلطان احمد میرزا فقیر و کم‌سخن و آدمی کسی بود. سخنی و کاری که پیش می‌آمد بی‌امرا قرار نمی‌یافت. و امرا باین سخن ملتفت نشده جوابهای درشت گفته پیشتر کوچ کردند. و حضرت حق سبحانه وتعالی که بقدرت کاملهٔ خود هر کار مرا در هر محل چنانچه باید وشاید بی‌منت مخلوق راست آورده است اینجا هم چند [۲۲ب] کاری‌را باعث کود که آنها ازین آمدن به تنگ آمده بلکه ازین توجه پشیمان شده بی‌مراد برگشتند.

یکی آنکه قبا سیاه‌آب پرچهلهٔ دارد که بغیر از پل او از جائی دیگر نمی‌توان گذشت. و لشکر بسیار آمده و در پل بر سر هم ریخته اسپ و شتر بسیار دران سیاه آب افتاده و ضایع شد. و چون سه چهار سال پیش ازین در گذر دریای چیر شکست کلانی یافته بودند و این واقعه ازان یاد داده بر مردم لشکر وهم غالب شد. دیگر آنکه دران فرصت آنچنان مرگی اسپان [ل۱٤ب] افتاد که طویله طویله اسپ افتاده مردن گرفتند. دیگر آنکه سپاهی و رعیت مارا آنچنان یکدل و یکجهت یافتند که تا در جان و تن ایشان رمق و توان خواهد بود جانبازی خواهند کرد و تن نخواهند داد. ازین وجوه بریشان ضرور شد که در یك کروهی اندجان آمده و درویش محمد ترخان‌را فرستادند و از اندرون حسن یعقوب در نواحی نازگاه برآمده و یکدیگررا دیده و صلح گونهٔ کرده برگشتند.

و از جانب شمال دریای خجند که سلطان محمود خان متوجه شده بود آمده اخسی‌را قبل کرد. جهانگیر میرزا آنجا بود و از امرا علی درویش بیگ و میرزاقلی کوکلداش و محمد باقر بیگ و شیخ عبدالله ایشیك‌آغا در اخسی بودند. ویس لاغری و میر غیاث طغایی هم آنجا بودند و از امرا توهم کرده بکاسان که ولایت ویس لاغری بود رفتند. و چون ویس لاغری بیگ‌آتکهٔ ناصر میرزا بوده ناصر میرزا در کاسان می‌بوده و در وقت رسیدن خان بنواحی اخسی این امرا بخدمت خان درآمده کاسان را دادند. و میر غیاث در ملازمت خان مانده ویس لاغری ناصر میرزارا گرفته پیش سلطان احمد میرزا رفت و بمحمد مزید ترخان سپردند. و خان بنزدیك اخسی رفته چند مرتبه جنگ انداخته هیچ کاری نساختند و امرا و جوانان اخسی خوب جانبازیها کودند. درین اثنا بسلطان محمود خان عارضه پیش‌آمد و از جنگ انداختن [ل۱۵] هم بتنگ آمده بولایت خود مراجعت کرد.

Khwaja Qazi and Uzun Hasan, brother of Khwaja Husayn, were sent as emissaries with the following message [for Sultan-Ahmad Mirza]: he would certainly be stationing one of his loyal men in the province. As I was both loyal and like a son, if he entrusted this service to me, it would be executed better and more easily. Sultan-Ahmad Mirza was a man of few words, unassuming and mild, who made no decision on anything without his begs. The begs paid no attention to these words of ours but gave some harsh replies and marched on.

God, who by his perfect power has brought to fruition as desired every labor of mine at every time without obligation to any created being, here too effected a few things that caused them not merely to change their minds about coming but actually to regret having set out. So they returned without achieving their goal.

One reason was that the river at Kuva was a morass and could be crossed only at the bridge and nowhere else. When such a vast army approached [17] and amassed at the bridge, many horses and camels fell into the water and perished. Three or four years prior to this they had been dealt a defeat at the Chir river ford. This experience recalled that one, and the army was overcome by terror. Another thing was that just then such an epidemic broke out among the

Xwāja Qāḍīnı va Uzun Ḥasan-i Xwāja Ḥusaynnı elčilikkä bu maḍmūn bilä yibärildi kim "Bu vilāyatta mulāzimlardın bir kišini xud qoyulğusıdur. Men ham mulāzim va ham farzand, agar bu xidmatnı manga 'uhda qılsalar, yaxšıraq va āsānraq fayṣal tapqusıdur." Sulṭān-Aḥmad Mīrzā kamsuxan va faqīr va ādamī kiši edi. Har söz-ün iš-küč beglärsiz qarār tapmas edi. Beglär bu sözlärgä multafit bolmay, durušt javāblar aytıp ilgärigä köčtilär. Tengri ta'ālā kim öz qudrat-i kāmilası bilä har išimni har maḥallda andaq kim bāyad u šāyad beminnat-i maxlūq rāst keltürüptür, munda ham nečä išni bā'is qıldı kim alar bu kelmäkdin osandılar balk' bu tavajjuhdın pašimān bolup bemurād yandılar.

Biri bu kim Qubāning batğaqlığ* qara suyı bar. Köprügidin özgä yerdin kečip bola almas. Qalın čerig [17a] kelip köprügdä yığılıp qalın at va tevä bu qara suğa yıqılıp ḍāyi' boldı. Üč–tört yıl mundın burunraq Cīr suyining guzaridä oq šikast tapıp edilär. Bu vāqi'a andın yād berip čerig eligä vahmî ğālib boldı. Yana bir bu kim ol furṣatta andaq at ölāti boldı kim ṭavīla ṭavīla atlar yıqılıp ölä kirišti. Yana bir bu kim bizning sipāhī u ra'iyyatnı andaq yakdil u yakjihat taptılar kim tā jān u tanlarıda ramaq u tavān bar dur, jān tartmaqlardın qoymağaylar. Bu jihatlardın ẓarūrat bolup Andijānning bir yığačıdın Darveš Muḥammad Tarxannı yibärdilär. Ičkäridin Ḥasan Ya'qūb namāzgāh navāḥīsıda čıqıp körüšüp ṣulḥgūna qılıp yandılar.

Xujand suyining šimāl jānibıdın kim Sulṭān-Maḥmūd Xan mutavajjih edi, kelip Axsīnı qapadı. Jahāngīr Mīrzā anda edi. Beglärdin 'Alī Darveš Beg, Mīrzā-Qulı Kükältaš, Muḥammad Bāqir Beg, Šayx 'Abdullāh Ešik-Aqa Axsīda edilär. Ways Lāğarī, Mīrğiyās Tağayı ham anda edi. Beglärdin tavahhum qılıp Kāsānğa, kim Ways Lāğarīning vilāyatı edi, bardılar. Nāṣir Mīrzāğa Ways Lāğarī beg atäkä edi. Bu jihattın Nāṣir Mīrzā Kāsānda bolur edi. Xan Axsī navāḥīsığa yetkändä bu beglär xanğa [17b] kirip Kāsānnı berdilär. Mīrğiyās xan mulāzamatıda turup Ways Lāğarī Nāṣir Mīrzānı Sulṭān-Aḥmad Mīrzāğa alıp bardı. Muḥammad Mazīd Tarxanğa tapšurdılar. Xan Axsī yavuqığa kelip nečä qatla uruš saldı. Heč iš qıla almadı. Axsīdaqı beglär va yigitlär yaxšı jānlar tarttılar. Bu asnāda Sulṭān-Maḥmūd Xanğa 'āriḍa boldı. Uruš salıp ham osanıp edi. Öz vilāyatığa murāja'at qıldı.

horses that they fell in droves and began to die. Another thing was that our army and followers showed such singlemindedness of purpose and dedication that they shirked at no sacrifice so long as their lives and bodies held out. Therefore, when hard pressed, the [attackers] sent Darwesh Muhammad Tarkhan from a league away from Andizhan. From inside Hasan Ya'qub went out to the vicinity of the *namazgah* and met with [Darwesh Muhammad], and after a truce was arranged they withdrew.

Meantime, from north of the Khodzhent river Sultan-Mahmud Khan set forth and laid siege to Akhsi, where Jahangir Mirza was. The following begs were in Akhsi: Ali Darwesh Beg, Mirza-Quli Kükältash, Muhammad Baqir Beg, and Shaykh Abdullah Eshik-Aqa. Ways Laghari and Mir Ghiyas Taghayi had also been there, but fearing the [approaching] begs, they went to Kassan, which was Ways Laghari's territory. Ways Laghari was Nasir Mirza's *beg atäkä*, and hence Nasir Mirza was in Kassan. When the khan reached the vicinity of Akhsi, these begs went over to the khan [17b] and turned over Kassan. Mir Ghiyas remained in the khan's retinue, but Ways Laghari took Nasir Mirza to Sultan-Ahmad Mirza, who turned him over to Muhammad Mazid Tarkhan. As the khan approached Akhsi, he fought a few battles but was not able to gain any ground because the begs and warriors in Akhsi fought so valiantly. Meanwhile, Sultan-Mahmud Khan fell ill and, weary of battle, returned to his own territory.

و ابابکر دوغلت کاشغری که بهیچ کس سر فرو نمی‌آورد چند سال بود که حاکم کاشغر و ختن بود ، او هم دغدغهٔ ولایت کرده نزدیك اوزکند آمده قلعه انداخته بویرانی ولایت مشغول شد . [۲٤] خواجه قاضی و جمیع امرا تعیین شدند که رفته دفع کاشغری نمایند . چون نزدیك رسیدند کاشغری دید که حریف این فوج نیست . خواجه قاضی‌را در میان انداخته بصد مکر و حیله خلاص شد .

درین وقت که وقایع کلان روی داد امرا و جوانانی که از عمرشیخ میرزا مانده بودند مردانه جانبازیها کردند و از اخسی مادر میرزا شاه سلطان بیگم و جهانگیر میرزا و اهل حرم و امراء باندجان آمدند و رسوم عزا بجا آورده آش و طعام بفقرا و مساکین کشیده شد .

بعد از فراغ ازین مهمات به ترتیب و نسق ولایات و ضبط و ربط آن مشغول شد . حکومت اندجان‌را و اختیار درخانه بحسن یعقوب مقرر شد ، و اوش بقاسم قوچین قرار یافت . اخسی و مرغینان به اوزون حسن و علی دوست طغایی تعیین شدند . به دیگر امرا و جوانان عمرشیخ میرزا هر کس‌را فراخور حال او ولایت و زمین و موچه و جیرگه و وجه استقامت مقرر و معین شد .

چون سلطان احمد میرزا مراجعت کرد بعد از قطع دو سه [۲٤] منزل مزاج او از نهج اعتدال منحرف شده محرق تبی طاری شد [ل۱۵ب] و دران نواحی اوراتپه در وقت رسیدن بآقسو در اواسط شوال سنهٔ ۸۹۹ هشتصد ونود ونه در سن چهل وچهار سالگی عالم فانی‌را وداع کرد .

[سلطان احمد میرزا]

ولادت و نسبش . ولادت او در سنهٔ هشتصد وپنجاه وپنج در سالی که سلطان ابوسعید میرزا تخت‌را متصرف شده بوده از جمیع پسران سلطان ابوسعید میرزا کلانترین بود . مادر او دختر اوردو بوغا ترخان و خواهر کلان درویش محمد ترخان بوده و زن اعتباری میرزا این بود .

شکل وشمایلش . درازقد ، سرخ‌رو ، تنبل کسی بود . ریش او در منهٔ او بود و بس . در هر دو رخسارهٔ او ریش نبوده . بسیار خوش‌محاوره مردی بود . دستاررا بدستور آنزمان چهار پیچ بسته علاقه‌را پیشتر آورده بر سر ابرو میگذاشت .

Aba-Bakr Dughlat Kashghari, who bowed his head to no one, had been ruling Kashghar and Khotan for several years. Intent upon expansion, he approached Uzgen, subjected the fortress to bombardment and began to wreak devastation on the province. Khwaja Qazi and all the begs were assigned to go drive Kashghari off. When they approached, Kashghari realized that he was not equal to such a force. Leaving Khwaja Qazi to mediate, he escaped through wiles and subterfuge.

During the occurrence of such momentous events, the begs who were left from Umar-Shaykh Mirza's time performed manly feats of valor. The mirza's mother, Shah Sultan Begim, Jahangir Mirza, the women of the harem and the begs came to Andizhan from Akhsi. There they performed the rites of mourning and distributed food to the poor and unfortunate. **[18]**

After the completion of these tasks, arrangements for the disposition of the army and province were made. The governorship and lordship of the gate were settled upon Hasan Ya'qub. Osh was assigned to Qasim Qauchin. Uzun Hasan and Ali Dost Taghayï were

Abā-Bakr Duğlat Kāšğarī, kim hečkimgä baš endürmäy nečä yıl edi kim Kāšğar va Xutan ḫākimı edi, ol dağı vilāyat dağdağası bilä Üzkand yavuqığa kelip qorğan salıp vilāyatqa buzuqluq qıla kirišti. Xwāja Qāḍī va jamī' beglär ta'yīn boldı kim barıp Kāšğarını daf' qılğaylar. Yavuq yetkän maḥallda Kāšğarī kördi kim bu fawjnıng ḫarīfı emästür. Xwāja Qāḍīnı arağa salıp yüz makr u ḥīla bilä xalāṣ boldı.

Mundaq uluğ vaqāyi' rūy bergändä 'Umar-Šayx Mīrzādın qalğan beglär va yigitlär yaxšı qatlanıp mardāna jānlar tarttılar. Axsīdın mīrzānıng anası {Šāh} Sulṭān Begim va Jahāngīr Mīrzā va ahl-i ḫaram va beglär Andijānğa keldilär. 'Azā rasmını bajā keltürüp aš u ṭa'ām fuqarā u masākīnğa tartıldı. **[18a]**

Bu muhimmāttın fārığ bolğandın song čerig va vilāyātnıng tartīb u nasaqı va ḍabṭ u rabṭığa ištiğāl körsätildi. Andijān ḥukūmatı va ešik ixtiyārı Ḥasan Ya'qūbqa muqarrar boldı. Oš Qāsim Qaučınğa qarār taptı. Axsī va Marğīnān Uzun Ḥasanğa va 'Alī Dost Tağayığa ta'yīn boldı. 'Umar-Šayx Mīrzānıng özgä beglärı va yigitlärigä har qaysı farāxwar-i ḥālları vilāyat va yer va möčä va jergä va vajh-i istiqāmat muqarrar u mu'ayyan boldı.

Cun Sulṭān-Aḥmad Mīrzā murāja'at qıldı, iki–üč manzildın song mizājı i'tidāl nahjıdın munḥarif bolup muḥriq ısıtma tab ṭārī boldı. Ura Tepä navāḥīsı Aq Suğa yetkändä Šavvāl ayının avāsiṭında tārīx-i sekiz yüz toqsan toquzda qırq tört yašıda 'ālam-i fānīnı vidā' qıldı.

[Sulṭān-Aḥmad Mīrzā]

Vilādat u nasabı. Vilādatı sekiz yüz ellig bešdä Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzā taxt alğan yıl edi. Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzānıng barı oğlanlarıdın uluğı bu edi. Anası Ordu Buqa Tarxannıng qızı Darveš Muḥammad Tarxannıng egäčisi edi. Mīrzānıng i'tibārlığ xatunı edi.

Šakl u šamāyilı. Buland boyluğ, qonqar saqallığ, qızıl yüzlüg, tambal kiši erdi. Saqalı engäkidä edi. İki yangaqıda saqalı **[18b]** yoq edi. Bisyār xošmuḥāvara kiši erdi. Dastārnı ol zamān dastūrı bilä čārpeč čırmap 'alāqasını ilgärirāk qašınıng üstigä qoyar edi.

appointed to Akhsi and Margilan. Umar-Shaykh Mirza's other begs and warriors were each assigned lands, estates, stipends and maintenance according to their ranks.

When Sultan-Ahmad Mirza was two or three stages into his return march, he fell ill and developed a raging fever. When he reached Aq Su in the vicinity of Ura-Tyube, around the middle of Shawwal 899 [July 1494], he bade farewell to the mortal world at the age of forty-four.

SULTAN-AHMAD MIRZA

His birth and lineage. He was born in 855 [1451], the year Sultan Abu-Sa'id Mirza took the throne. He was the eldest of all Sultan Abu-Sa'id Mirza's sons. His mother was Ordu Buqa Tarkhan's daughter, the elder sister of Darwesh Muhammad Tarkhan. She was the mirza's principal wife.

His appearance and habits. He was tall of stature, had a brown beard and a red face and was fat. He had a beard on his chin but not on his cheeks. **[18b]** He was a very well-spoken person. He wrapped his turban, in accordance with the fashion of the time, in four folds and left the fringe forward over his eyebrows.

اخلاق واطوارش. حنفی مذهب، پاکیزه اعتقاد کسی بود. پنج وقت نمازرا بی‌ترک میگذارد و در محل شرب هم نماز او [۲٤ب] ترک نمی‌شد. بحضرت خواجه عبیدالله ارادت داشت. حضرت خواجه مربی و مقوی او بوده، بسیار مؤدب بود، علی الخصوص در صحبت خواجه چنانچه میگویند که در مجلس خواجه تا آن زمان که می‌نشسته ازین زانو بزانوی دیگر نمی گشته. یکمرتبه بر خلاف عادت در صحبت خواجه ازین زانو بزانوی دیگر تکیه کرده بوده بعد از برخاستن میرزا خواجه فرمودند در جائی که میرزا نشسته بودند ملاحظه نمایند. ظاهراً استخوانی آنجا بوده. هیچ چیز نخوانده بود، عامی بود. باوجود اینکه در شهر [ل١٦] کلان شده بود ترک ساده بود و از طبع بهرهٔ نداشت. عادل کمی بود. قدم حضرت خواجه هم در میان بود. اکثر مهمات بطریق شرع فیصل می یافت. در عهد و قول خود راست و درست بود. هرگز خلافی ازو ظاهر نشد. شجاعتی هم داشت. اگرچه هرگز همچنین نشده بود که دست خودش بکار رسیده باشد اما میگویند که در بعضی معرکها ازو اثر شجاعت ظاهر میشد. تیررا بسیار خوب می‌انداخته تیر و گز او اکثر [۲۵] بایلباسون میرسیده و قبق‌را هم ازین سر میدان درآمده تا بآن سر میدان رسیدن اکثر میزده. در آخران که بسیار تنبل شده بوده قیرغاول و بودنه‌را به پیازی می‌انداخته و کم خطا میکرده. میرشکار کسی بوده جانور بسیار می‌انداخته و خوب می‌انداخته. بعد از الغ‌بیگ میرزا مثل او میرشکار پادشاهی نبود. بسیار بسیار حیا داشت چنانچه میگویند که در خلوتها از محرمان و نزدیکان خود هم پای خودرا می‌پوشیده. گاهی بشراب خوردن می‌افتاد تا بیست سی روز میخورد. و چون از شراب می برآمد هم تا بیست سی روز نمیخورد. و گاهی بیك نشستن شب و روزرا میگذراند و خوب میخورد. در ایامی که شراب نمیخورد بسیط‌را گذرا میخورده. بر طبیعت او امساك غالب بود. کم‌سخن و آدمی کسی بود و اختیار او بدست امرا بود.

مصافهای او. چهار مصاف جنگ کرد. یکمرتبه بشیخ جمال ارغون برادر خورد [ل١٦ب] نعمت الله ارغون در [۲۵ب] زامین در آقار توزی جنگ کرده غالب شد. و یکمرتبهٔ دیگر بعمرشیخ میرزا هم در خواص جنگ کرده غالب شد. و یکمرتبه در نواحی تاشکند در کنار دریای چیر بسلطان محمود خان. اگرچه مصاف نبود، اما بمجرد یگان دوگان چاپقونچی مغول که از عقب لشکر درآمدند و دست به پرتال کردند، این مقدار لشکر بسیار جنگ نی، جدل نی، هیچکس به همدیگر نپرداخته و این بآن ندیده ویران شدند و بیشتر اهل لشکر در دریای چیر غرق شدند. و یکمرتبهٔ دیگر بحیدر کوکلداش در نواحی یار ییلاق غالب شد.

His character. He was a man of orthodox Hanafi belief. He never missed the five daily prayers. Even when he was drinking he did not skip his prayers. He was devoted to Khwaja Ubaydullah, who was his patron and protector. He was very polite, and especially respectful in the khwaja's company. It is said that in the khwaja's assembly he never sat shifting from one leg to the other. Only once in the khwaja's presence did he, contrary to his custom, shift his position. After the mirza had gone, the khwaja ordered the place where he had been sitting to be searched, and there was a bone there. He never read at all and was unlettered. Although he had grown up in the city, he was rustic and simple. He had not a shred of poetic talent. He was an equitable person, and, as he followed in the khwaja's footsteps, most of his affairs were decided according to Islamic law. His word was absolutely reliable: never did he break his word. He was brave, and although he never got a chance really to do battle, they say that in several frays his courage was obvious. **[19]**

He was an excellent archer, and his arrows and shafts usually hit the bull's eye. Mostly he could hit the target while charging from one end of the field to the other. Toward the end

Axlāq u aṭvārı. Ḥanafī mazhablığ, pakeza-i'tiqād kiši erdi. Beš vaqt-i namāznı betark ötär edi. Širb maḥallarıda ham namāzı tark bolmas edi. Ḥaḍrat-i Xwāja 'Ubaydullāhğa irādatı bar edi. ‹Ḥaḍrat-i Xwāja murabbī va muqavvī edilär. Bisyār mu'addab bar edi,› 'ala'l-xuṣūṣ Xwāja ṣuḥbatıda. Derlär kim hargiz Xwāja majlisıda tizi birbir tizigä yavutkan* emästür. Bir nawbat Ḥaḍrat-i Xwāja ṣuḥbatında xilāf-i 'ādat ayaqını yavutkap olturuptur. Mīrzā qopqandın song Ḥaḍrat-i Xwāja huyurupturlar kim mīrzā olturğan yerni baqqaylar. Bir süngäk bar egändür. Heč nemärsä oquğan emäs edi, 'ämmī edi. Bāvujūd kim šahrda ulğanıp edi, türk va sāda edi. Ṭab'dın bahrası yoq edi. 'Ādil kiši edi. Ḥaḍrat-i Xwājanıng ham ayaqları arada edi. Aksar muhimmāt šar' ṭarīqı bilä fayṣal tapar edi. 'Ahd u qawlığa räst u [duru]st edi. Hargiz andın xilāfī ẓāhir bolmadı. Šajā'at-[ši']ār erdi. Agarči heč andaq bolmadı kim özining eligi iškä yetmiš [bolğay], valî derlär kim ba'zı ma'rakalärdä andın asar-i šajā'at ẓāhir bolur egändür. Oqnı bisyār **[19a]** yaxšı atar erdi. İlbäsüngä oqı va tīr-gäzi aksar tegär edi. Qabaqnı maydännıng ol bašı bu bašıdın kirip aksar urar erdi. Äxirlar tambal bolğanlarıda qırğavul va bödänäni piyāzī bilä atıp kam yazar erdi. Quščı kiši erdi. Quš ğalaba salur erdi, yaxšı salur erdi. Uluğbeg Mīrzādın song anča quščı pādišāh yoq edi. Asru köp ḥayāsı bar erdi. Derlär kim xalvatlarda maḥram va ičkiläridin ham ayaqını yapar egändür. Gāhî kim ičkülükkä tüšär erdi, yigirmä–otuz kün payāpay ičär erdi. Gāhî kim čağırdın čıqar erdi, yana yigirmä–otuz kün ičmäs edi. Bir olturğan bilä majlisda gāhî bir kečä kündüz olturur erdi. Yaxšı ičär erdi. Cağır ičmäs künläri basīṭnı guzarā yer erdi. Ṭabī'atığa imsāk ğālib erdi. Kamsuxan u ādamī kiši erdi. Ixtiyārı beglär eligidä edi.

Maṣāfları. Tört maṣāf urušı. Šayx Jamāl Arğunnıng inisi Ni'mat Arğun bilä Zāmīn navāḥīsıda Aqar Tüzidä ğālib boldı. Yana bir martaba 'Umar-Šayx Mīrzā bilä Xavāṣṣta ham ğālib boldı. Yana bir martaba Tāškand navāḥīsıda Cīr suyınıng yaqasıda Sulṭān-Maḥmūd Xan bilä. Agarči maṣāf yoq **[19b]** edi, Muğulnıng čapqunčısı birin ikin čerigning käynidin kelip partalğa elig qoyğan bilä munča qalın čerig uruš yoq talaš yoq biri birgä baqmay buzuldılar. Köprāk čerig eli Cīr suyıda ğarq boldı. Yana bir martaba Ḥaydar Kükäldaš bilä Yär Yaylağnıng navāḥīsıda ğālib boldı.

of his life he got fat and hunted pheasant and quail with a flail, seldom missing. He was a great falconer, and quite good at it too. Aside from Ulughbeg Mirza, there was no king so given to falconry. He was extremely modest. They say that even in privacy with his confidants and *ichkis* he used to keep his feet covered. Once he started drinking he drank continually for twenty or thirty days, but when he stopped he did not drink again for another twenty or thirty days. Once he sat down in an assembly he could sit all night and through the next day. He was a good drinker. On the days he was not drinking he would take his meals casually. His temperament was dominated by parsimony. He was a man of few words and humane. His affairs were managed by his begs.

His battles. He fought four battles. He fought Shaykh Jamal Arghun's younger brother Ni'mat Arghun in the vicinity of Zaamin at Aqar Tozï and won. Another time he fought Umar-Shaykh Mirza at Khavast and won. Another time was with Sultan-Mahmud Khan beside the Chir River in the vicinity of Tashkent. Although it was not a real battle, **[19b]** Mughul raiders came from his rear by ones and twos and got hold of the baggage, and such a huge army fell to pieces without any fighting or endeavor or any encounter at all. Many of the soldiers were drowned in the Chir River. Another time he defeated Haydar Kükäldash near Yar Yaylagh.

ولایات او. سمرقند و بخارا بود که پدر او داده بود و بعد از کشتن عبدالقدوس شیخ جمال را تاشکند و شاهرخیه و سیرام‌را گرفته بود. و آخران تاشکند و سیرام‌را به برادر خود عمرشیخ میرزا داده بود. خجند و اوراتیپه‌را هم چند گاهی میرزا داشت.

اولاد او. دو پسر شده بود. در خوردی نماندند. و پنج دختر داشت. چهار از قتق بیگم بودند. کلانترین همه رابعه سلطان بیگم بود که اورا قرا کوز بیگم میگفتند و در زمان حیات خود بسلطان محمود خان داده و فرستاده بود. خان‌را ازو یك پسری [۲۶] شده بود، بابا خان نام. خیلی مقبول خوردی بود. در وقتی که اوزبکان خان‌را در خجند شهید کردند اورا و مثل او چند نارسیدهٔ دیگررا ضایع کودند. بعد از واقعهٔ سلطان محمود خان جانی بیگ سلطان گرفته بود.

دختر دوم صالحه سلطان بیگم بوده که اورا آق بیگم میگفتند. [ل۱۷] بعد از سلطان احمد میرزا سلطان محمود میرزا طویها کرده از برای پسر کلان خود سلطان مسعود میرزا گرفت. و در آخران بهمراهی شاه بیگم و مهر نگار خانم بکاشغر افتاد.

و دختر سیم عایشه سلطان بیگم بود. و در پنج‌سالگی خود که بسمرقند آمده بودم بمن نامزد کرده بودند. بعد ازان در قزاقیها بخجند آمده اورا گرفتم. در زمانی که نوبت دوم سمرقندرا گرفتم یك دختری ازو شد. بعد از چند روز برحمت حق رفت. و پیش از ویرانی تاشکند بانگیز خواهر کلان خود از من برآمد.

دختر چهارم سلطانم بیگم بود که حرم سلطان علی میرزا بود. بعد ازو تیمور سلطان گرفت و بعد ازو مهدی سلطان گرفت.

و از همه خوردتر [۲۶ب] معصومه سلطان بیگم بود. و مادر او حبیبه سلطان بیگم از قوم ارغون بود و برادرزادهٔ سلطان ارغون بود. و در وقتی که بخراسان رفتم اورا دیده خوش کردم خواستگاری کرده در کابل آورده گرفتم. ازو یك دختر شده و در همان ایام بمرض زاچه برحمت حق رفت و نام مادر بهمین دختر مانده شد.

زنان و حرم او. اول مهر نگار خانم دختر یونس خان که سلطان ابوسعید میرزا بجهت او نامزد کرده بود و زائیده خواهر کلان مادر من بوده.

دیگری از ترخانان بود که ترخان بیگم میگفتند.

His domain. He held Samarkand and Bukhara, which his father had given him. After Abdul-Quddus killed Shaykh Jamal, he seized Tashkent, Shahrukhiyya and Sayram, which remained under his control for a while. Later he gave Tashkent and Sayram to his younger brother Umar-Shaykh Mirza. Khodzhent and Ura-Tyube were held by Sultan-Ahmad Mirza for a time.

His children. He had two sons who died in infancy. He had five daughters. The eldest of the four he had by Qataq Begim was Rabi'a Sultan Begim, who was called Qara Köz (Black Eyes) Begim. During the mirza's lifetime she was married to Sultan-Mahmud Khan, by whom she had one son named Baba Khan. He was a very nice little boy, but when the Uzbeks martyred the khan at Khodzhent, they killed him and several children. After Sultan-Mahmud Khan's death Jani Beg **[20]** Sultan married her.

The second daughter was Saliha Begim, who was called Aq Begim. After Sultan-Ahmad Mirza's death Sultan-Mahmud Mirza arranged [wedding] feasts and married her to his eldest son, Sultan-Mas'ud Mirza. Later she went to Kashghar with Shah Begim and Mihr Nigar Khanïm.

Vilāyātı. Samarqand va Buxārā erdi kim atası berip edi. Šayx Jamālnı 'Abdul-Quddūs öltürgändin song Tāškand va Šāhruxiyya va Sayramnı alıp edi. Nečä maḥall taṣarrufida edi. Songra Tāškand bilä Sayramnı inisi 'Umar-Šayx Mīrzāğa berip edi. Xujand va Ura Tepä ham nečä maḥall Sulṭān-Aḥmad Mīrzāda edi.

Awlādı. İki oğul bolup edi. Kičiklikidä qalmadı. Beš qızı bar edi, törti Qataq* Begimdin. Barıdın uluğ Rābi'a Sulṭān Begim edi, Qara Köz Begim derlär edi. Sulṭān-Maḥmūd Xanğa özi ḥayātıda čıqarıp edi. Xandın bir oğlı bolup edi, Baba Xan atlığ. Xaylî maqbūlğına oğlan edi. Özbäglär xannı Xujandta šahīd qılğanda anı va yana andaq nečä [nāra]sīdanı ḍāyi' qıldılar. Sulṭān-Maḥmūd Xannıng vāqi'asıdın song Jānī Beg **[20a]** Sulṭān aldı.

İkinči qız Ṣāliḥa Begim edi, Aq Begim derlär edi. Sulṭān-Aḥmad Mīrzādın songra Sulṭān-Maḥmūd Mīrzā toylar qılıp uluğ oğlı Sulṭān-Mas'ūd Mīrzāğa aldı. Songra {Šāh} Begim Mihr Nigār Xanım bilä Kāšğarğa tüšti.

Üčünči qız 'Āyiša Sulṭān Begim edi. Beš yašımda Samarqandğa kelgändä manga qoyup edilär. Songra qazaqlıqlarda Xujandqa keldi. Alıp edim. Samarqandnı ikinči nawbat alğanda bir kinä qızı bolup edi. Nečä kündin song Tengri raḥmatığa bardı. Tāškand buzuqluqıdın burunraq egäčisining angezi bilä mendin čıqtı.

Törtünči qız Sulṭānım Begim edi. Sulṭān-'Alī Mīrzā alıp edi. Andın song Temür-Sulṭān alıp edi. Andın song Mahdī-Sulṭān alıp edi.

Barıdın kičik qız Ma'ṣūma Sulṭān Begim edi. Anası Arğundın Sulṭān Arğunnıng barādarzādası Ḥabība Sulṭān Begim edi. Men Xurāsānğa barğanda körüp xošlap tiläp Kābulğa keltürüp aldım. Bir qız boldı. Ošal furṣatta oq zāča zaḥmatı bilä Tengri raḥmatığa bardı. Qızığa anasınıng atını oq qoyuldı.

Xavātīn u sarārī. Avvalı Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzā qoyğan Mihr Nigār Xanım edi. Yūnus Xannıng uluğ qızı, mening anamnıng tuğqan egäčisi **[20b]** edi.

Yana bir Tarxanlardın edi, Tarxan Begim derlär edi.

The third daughter was Ayisha Sultan Begim. When I was five years old and went to Samarkand, we were affianced. Later, during my rencontres, she came to Khodzhent and I married her. The second time I took Samarkand she had a little girl who died after several days. Shortly before the debacle of Tashkent she left me at her elder sister's instigation.

The fourth daughter was Sultanïm Begim, who became the wife of Sultan-Ali Mirza. After Sultan-Ali Mirza's death Temür Sultan married her, and after his death Mahdi Sultan married her.

The youngest daughter was Ma'suma Sultan Begim. Her mother was Habiba Sultan Begim, niece of Sultan [Husayn] Arghun of the Arghuns. When I went to Khurasan I saw her, liked her and asked for her hand. I had her brought to Kabul and married her. She had one daughter, but she died in childbirth. The girl was named for her mother.

His wives and concubines. The first was Mihr Nigar Khanïm, whom Sultan Abu-Sa'id Mirza chose for him. She was Yunus Khan's eldest daughter and my mother's elder sister. **[20b]**

Another was Tarkhan Begim, who was of the Tarkhans.

دیگری قتق بیگم بود که کرکلداش همین ترخان بیگم بود که سلطان احمد میرزا بعاشقیها اورا گرفت و بسیار بسیار دوستدار میرزا بود. [ل۱۷ب] و بسیار مسلط بود. شراب میخورد. در زمان حیات او میرزا پیش هیچ حرم نمیرفته آخر اورا کشت و از بدنامی خلاص شد.

دیگری خوانزاده بیگم از خوانزادهای ترمذ بود. در حینی که در پنج‌سالگی خود بسمرقند پیش سلطان احمد میرزا آمده بودم میرزا اورا [۲۷] گرفته بود و هنوز ایام روپوشی او بود. برسم ترکانه بمن فرمودند که روی اورا وا کردم.

دیگری نبیرهٔ دختری احمد حاجی بیگ بود، لطیف بیگم نام. و بعد از میرزا حمزه سلطان گرفت و از حمزه سلطان سه پسر زائید. و در زمانی که من سلطانانی که به باشلیغی حمزه سلطان و تیمور سلطان بودند شکست داده حصاررا گرفتم این سلطان‌زادها و دیگر سلطان‌زاده‌ها هم بدست افتاده بودند. همه‌را آزاد کردم.

دیگری حبیبه سلطان بیگم برادرزادهٔ سلطان ارغون بود.

امرای او. جانی بیگ دولدای بود که برادر خورد سلطان ملك کاشغری باشد. سلطان ابوسعید میرزا حکومت سمرقند و اختیار درخانهٔ سلطان احمد میرزارا باو داده بود. اخلاق واطوار غریب داشته ازو چیزهای غریب بسیار نقل میکنند. از آنجمله در زمانی که حاکم سمرقند بوده از اوزبك ایلچی آمده بوده که در میان اوزبك بزورآوری مشهور بوده و اوزبکان مرد زورآوررا «بوکه» میگویند. جانی بیگ [۲۷ب] ازو پرسیده است «ترا بوکه میگویند. اگر بوکه باشی بیا تا دریابیم.» و این ایلچی هرچند مضایقه کرده اورا [ل۱۸] نگذاشته و باو دریافته و انداخته. مردانه کسی بود.

دیگر احمد حاجی بیگ بود که پسر سلطان ملك کاشغری باشد. و چند گاه سلطان ابوسعید میرزا حکومت هری‌را باو داده بوده و بعد از مردن عم او جانی بیگ جا و مرتبهٔ اورا داده بسمرقند فرستادند. خوش‌طبع و مردانه کسی بود. وفائی تخلص داشت و صاحب دیوان بود و شعر او بد نبوده این بیت اوست ** مستم ای محتسب امروز ز من دست بدار * احتسابم بکن آنروز که یابی هشیار ** میر علیشیر نوائی در زمانی که از هری بسمرقند می آمده باو همراه بوده بعد از آنکه میرزا سلطان حسین پادشاه شد بهری آمد و بسیار بسیار

Another was Qataq Begim. She was Tarkhan Begim's *kükäldash*. Sultan-Ahmad Mirza married her for love. He adored her passionately, but she was utterly domineering. She also drank wine. During her lifetime Sultan-Ahmad Mirza did not go to any of his other wives. In the end he had her killed and obtained release from disgrace.

Another was Khwanzada Begim. She was of the Termez *khwanzada*s. Sultan-Ahmad Mirza had just married her when I went to Samarkand at age five. Her face was still veiled, and they had me remove her veil, as is the Turkish custom.

Another was Ahmad Hajji Beg's granddaughter named Latif Begim. After the mirza died Hamza Sultan married her. By him she had three sons. When I defeated the sultans under Hamza Sultan and Temür Sultan and took Hissar, these and other princes fell into my hands. I freed them all.

Another was Habiba Sultan Begim, a niece of Sultan [Husayn] Arghun.

His officers. One was Jani Beg Dulday, Sultan Malik Kashghari's younger brother. Sultan Abu-Sa'id gave him the governorship of Samarkand and the lordship of Sultan-

Yana bir Qataq Begim edi. Oŝbu Tarxan Begimning kükäldaši edi. Sulṭān-Aḥmad Mīrzā 'āšiqlıqlar bilä alıp edi. Asru köp sevgülüg edi va köp musallaṭ edi. Cağır ičär edi. Anıng tiriglikidä Sulṭān-Aḥmad Mīrzā özgä ḥaramğa barmas edi. Āxir öltürdi va badnāmlıqdın xalāṣ boldı.

Yana bir X[w]ānzāda Begim edi. Tirmiz xwānzādalarıdın edi. Men Samarqandğa beš yašımda Sulṭān-Aḥmad Mīrzā qašığa kelgän furṣatta alıp edi. Hanüz yüz yapuğı bar edi. Turkāna rasm bilä manga buyurdılar, men yüzini ačtım.

Yana bir Aḥmad Ḥājjī Begning qız nabīrası edi, Laṭīf Begim atlığ. Mīrzādın song Ḥamza-Sulṭān alıp edi. Ḥamza-Sulṭāndın üč oğlı bolup edi. Men Ḥamza-Sulṭān va Temür-Sulṭān bašlığ sulṭānlarnı basıp Ḥiṣārnı alğanda bu sulṭānzādalar va yana nečä sulṭānzāda tüšüp edi. Barını āzād qıldım.

Yana bir Ḥabība Sulṭān Begim edi, Sulṭān Arğunning barādarzādası edi.

Umarāsı. Jānī Beg Dulday edi, Sulṭān Malik Kāšğarīning inisi edi. Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzā Samarqand ḥukūmatını va Sulṭān-Aḥmad Mīrzā öz ešikining **[21a]** ixtiyārını munga berip edi. Ġarīb axlāq u aṭvārlığ kiši egändür. Andın ğarīb nemälär xaylî rivāyat qılurlar. Ol jumladın biri bu dur kim Samarqand ḥākimı egän furṣatlar Özbägdin elči kelür. Özbäg ulusıda bu elči zorğa mašhür egändür. Özbäg zor kišini bökä der emiš. Jānī Beg der kim "Bökä mu sen? Bökä bolsang, kel, küräšäling." Bu elči har nečä muḍāyaqa qılur, qoymas. Küräšürlär. Jānī Beg yıqar. Mardāna kiši erdi.

Yana bir Aḥmad Ḥājjī Beg edi. Sulṭān Malik Kāšğarīning oğlı edi. Harī ḥukūmatını Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzā nečä maḥall anga berip edi. Abağası Jānī Beg ölgändin song anıng möčäsini berip Samarqandğa yibärdi. Xošṭab' u mardāna kiši edi. Vafā'ī taxalluṣ qılur edi. Ṣāḥib-dīvān erdi. Ši'rı yaman emäs edi. Bu bayt anıng dur kim:

Mastam, ay muḥtasib. Imroz zi man dast bidār./Iḥtisābam bikun ānroz ki yābī hušyār.

Mīr 'Alī-Šer Navā'ī Harīdın Samarqandğa kelgän furṣatlar Aḥmad Ḥājjī Beg bilä bolur edi. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā pādišāh bolğandın songra [Har]īgä keldi. Asru uluğ ri'āyat taptı.

Ahmad Mirza's gate. **[21]** He was quite an eccentric man, and many unusual things are told of him. One is that while he was governor of Samarkand, there arrived an Uzbek emissary who was renowned in the Uzbek nation for his strength. (Uzbeks call a strong man *bökä*.) Jani Beg asked, "Are you a *bökä*? If you are, come on, let's wrestle." The emissary refused as much as he could, but Jani Beg would not desist. They wrestled and Jani Beg threw him. He was a valiant man.

Another was Ahmad Hajji Beg, son of Sultan Malik Kashghari. Sultan Abu-Sa'id Mirza gave him the governorship of Herat for a time. After the death of his uncle Jani Beg, he was awarded his uncle's rank and sent to Samarkand. He was talented poetically and valiant. His pen name was Wafa'i, and he compiled a *divan*. His poetry is not bad. This line is by him:

I'm drunk, *muhtasib*. Leave me alone today.
Chastise me on a day you find me sober.

When Mir Ali-Sher Nawa'i went from Herat to Samarkand, he was with Ahmad Hajji Beg, but after Sultan-Husayn Mirza became padishah he went to Herat, where he received a great

رعایت بزرگ یافت. احمد حاجی بیگ تپچاقهای خوب نگاه میداشت و خوب سوار میشد، و تپچاقها اکثر خانه‌زاد او می‌بوده اند. اگرچه مرد مردانه بود اما سرداری او درخور مردانگی او نبوده بی‌پروا کسی بود. کار و [۲۸] مهم اورا نوکر و چاکر او سر و سامان میکردند. در وقتی که بایسنغر میرزا بسلطان علی میرزا در بخارا جنگ کرده مغلوب شده بدست افتاد و به تهمت خون درویش محمد ترخان بیعزتانه اورا کشتند.

دیگری درویش محمد ترخان بود که پسر اوردو بوغا ترخان باشد و طغایی زائیدهٔ سلطان احمد میرزا و سلطان محمود میرزا بوده و در پیش میرزا از همه امرا کلانتر و معتبرتر او بوده. مسلمان و آدمی و درویش‌وش مردی بود. همیشه کتابت مصحف میکرد [ل۱۸ب] و شطرنج هم بسیار می باخت و خوب می‌باخت. و علم جانورداری‌را خوب میدانست و خوب هم می‌انداخت. و در غوغای سلطان علی میرزا و بایسنغر میرزا در زمان کلانی خود به بدنامی مرد.

دیگر عبدالعلی ترخان بود. او خویش نزدیك درویش محمد ترخان میشد و خواهر خورد درویش محمد ترخان‌را هم داشت که مادر باقی ترخان باشد. اگرچه درویش محمد ترخان به طوره و عوچه و مرتبه ازین کلانتر بود اما این فرعون‌را بنظر نمی‌آورد. و چند گاه حکومت بخارا [۲۸ب] داشت و نوکر او بسه هزار رسیده بود. نوکررا بسیار خوب و پرشق نگاه میداشت. تجسس و تفحص و پرسش و دیوان و دستگاه و شیلان و مجلس او پادشاهانه بوده ضابط و ظالم و فاسق و مدمغ کسی بود. شیبانی خان اگرچه نوکر او نبود اما چند گاه همراه او بوده و سلطانان خورد و ریزه اکثر نوکر او شده بودند. و سبب این همه ترقی یافتن شیبانی خان و ویران شدن این همه خانوادها عبدالعلی ترخان شد.

دیگر سید یوسف اوغلاقچی بود. پدر کلان او از اولوس مغول آمده بوده و پدر اورا اولغ بیگ میرزا رعایت کرده بوده رای و تدبیر او خیلی خوب بود. مردانگی هم داشت. قپوزرا خوب می نواخته در اول آمدن من بکابل پیش من بود. رعایتهای کلان کرده بودم. فی الواقع ارزندهٔ رعایت هم بود. در سال اول که بعزیمت هندوستان لشکر کشیده بودم سید یوسف‌را در کابل گذاشته بودم. در همان زمان برحمت حق رفت.

دیگر [ل۱۹] درویش بیگ بود. از نسل ایگو تیمور بیگ بوده [۲۹] که تیمور بیگ رعایت او کرده بوده بحضرت خواجه ارادتی داشته و از علم موسیقی باخبر بوده ساز هم می‌نواخته

deal of patronage. Ahmad Hajji Beg kept and rode fine horses, **[21b]** most of which were bred in his own stables. He was valiant, but his ability to command was not equal to his valor. He was careless of his affairs, all of which were handled by his servants and retainers. When Baysunghur Mirza did battle and defeated Sultan-Ali Mirza in Bukhara, he was taken prisoner and put to death dishonorably, charged with the murder of Darwesh Muhammad Tarkhan.

Another was Darwesh Muhammad Tarkhan, son of Ordu Buqa Tarkhan. He was a maternal uncle to Sultan-Ahmad Mirza and Sultan-Mahmud Mirza. He was the greatest and most important of all the mirza's begs. He was a good Muslim, humane and unassuming. He always copied Korans. He played chess a lot and played well. He was well-versed in falconry and was a good falconer. In the end he died in suspicious circumstances at the height of his greatness during the troubles between Baysunghur Mirza and Sultan-Ali Mirza.

Another was Abdul-Ali Tarkhan, a close relative of Darwesh Muhammad Tarkhan, whose younger sister, the mother of Baqi Tarkhan, was his wife. Although Darwesh

Aḥmad Ḥājjī Beg yaxšı topčaqlar saxlap **[21b]** minär edi. Bu topčaqlar aksar xānazādı edi. Agarči mardāna kiši edi, sardārlıqı mardānalıqı dek emäs edi. Beparvā kiši edi. İš-küčini nökär-südäri sar u sāmān qılur edi. Baysunğur Mīrzā Sulṭān-'Alī Mīrzā bilä Buxārāda urušup mağlūb bolğanda eliggä tüšti. Darveš Muḥammad Tarxannıng qanınıng tuhmatı bilä be'izzatāna öltürdilär.

Yana bir Darveš Muḥammad Tarxan edi, Ordu Buqa Tarxannıng oğlı. Sulṭān-Aḥmad Mīrzā Sulṭān-Maḥmūd Mīrzānıng tuğqan tağayısı edi. Mīrzā qašıda barča beglärdin uluğraq va mu'tabarraq bu edi. Musalmān u ādamī u darveš kiši edi. Hameša muṣḥaf kitābat qılur edi. Šatranjnı bisyār oynar edi. Yaxšı oynar edi. Quš 'ilmını xūb bilür edi. Qušnı xūb salur edi. Āxir Baysunğur Mīrzā bilä Sulṭān-'Alī Mīrzānıng ğawğāsıda uluğluq zamānıda badnāmlıq bilä öldi.

Yana bir 'Abdul-'Alī Tarxan edi, Darveš Muḥammad Tarxan bilä yavuq uruq bolur edi. Singlisi ham munda edi, Bāqī Tarxannıng anası bolğay. Garči Darveš Muḥammad Tarxan törä va m[ö]čä bilä mundın uluğ edi, valî bu Fir'awn anı közigä ılmas edi. Nečä yıl Buxārā ḥukūmatı **[22a]** munda edi. Nökäri üč minggä yetip edi. Nökärni yaxšı va puršaqq saxlar edi. Baxšiš u pursiš va dīvān u dastgāh va šılan u majlisı pādišāhāna edi. Ḍābiṭ u ẓālim u fāsiq u mudammağ kiši edi. Šaybānī Xan, garči nökäri emäs edi, valî nečä maḥall munıng bilä bolur edi. Kičik-kirim sulṭānlar xud aksar nökäri bolup edilär. Šaybānī Xannıng munča taraqqī tapmaqığa va munča qadīm xānavādalar buzulmaqığa 'Abdul-'Alī Tarxan sabab boldı.

Yana bir Sayyid-Yūsuf Oğlaqčı edi. Uluğ atası Muğuldın kelgän egändür. Atasını Uluğbeg [Mīrzā ri]'āyat qılıp edi. Ra'y u tadbīrı xaylî yaxšı edi. Mardānalıqı ham bar edi. Qopuznı yaxšı čalur edi. Men avval Kābulğa kelgändä mening qašımda edi. Uluğ ri'āyat qılıp edim. Fī'l-vāqi' ri'āyat arzandası ham bar edi. Avvalğı yıl Hindustān 'azīmatı bilä čerig atlanğanda Sayyid-Yūsuf Begni Kābulda qoyup edim. Ošol furṣatta Tengri raḥmatığa bardı.

Yana bir Darveš Beg edi, Temür Beg ri'āyat qılğan Eygü Temür Begning naslıdın dur. Ḥaḍrat-i Xwājağa irādatı bar edi. Mūsīqā 'ilmıdın bāxabar edi. Sāz ham čalur edi. Ṭab'-i

Muhammad Tarkhan was higher in rank and position, this mountain of arrogance did not deign so much as to look at [Darwesh Muhammad]. For some years he held the governorship of Bukhara. **[22]** His retainers numbered three thousand, and he kept them splendidly. His liberality, concern for his realm, his court and accoutrements, table and assembly were regal, but he was a harsh, tyrannical, vicious and conceited man. Although Shaybani Khan was not his overlord, he was with him for a time, and most of the young and petty princes served in his retinue. The direct cause for Shaybani Khan's attaining such success and the ruin of such ancient families was this Abdul-Ali Tarkhan.

Another was Sayyid-Yusuf Oghlaqchī. His grandfather must have come from the Mughuls. His father was patronized by Ulughbeg Mirza. His strategy and tactics were excellent. He also possessed valor. He played the *qopuz* well. When I first came to Kabul he was with me. I promoted him to high rank, and truly he was worthy of patronage. The first year the army marched to Hindustan, I stationed Sayyid-Yusuf Beg in Kabul, and he passed away at that time.

Another was Darwesh Beg, a descendant of the Eygü Temür Beg patronized by Timur Beg. He knew something about music and played

طبع نظمی هم داشت. در وقتی که سلطان احمد میرزا در کنار دریای چیر شکست خورده بود در دریای چیر رفت.

دیگر محمد مزید ترخان بود. برادر خورد زائیدهٔ درویش محمد ترخان باشد. چند سال حاکم ترکستان بود و شیبانی خان ترکستان را ازو گرفت. رای و تدبیر او خوب بود اما بی باك و فاسق بود. در دوم نوبت و سیم نوبت که سمرقندرا گرفتم پیش من آمده بود. من هم خوب رعایت کرده بودم. در جنگ کول ملك مرد.

دیگر باقی ترخان بود. پسر عبدالعلی ترخان و عمزادهٔ سلطان احمد میرزا بود. بعد از پدر او بخارارا باو داده بودند. در زمان سلطان علی میرزا بسیار کلان شده بود و نوکر او به پنج شش هزار رسیده بود. بسلطان علی میرزا چندانی مطیع ومنقاد نبوده بشیبانی خان در قلعهٔ دیوسی جنگ کرده شکست خورد و بهمان شکست دادن شیبانی خان رفته بخارارا [۲۱ب] گرفت. بجانور میل بسیار داشت چنانچه میگویند که هفتصد جانور شکاری داشته. اخلاق و اطوار آنچنان نبود که توان گفت. در میرزادگی و دولت کلان شده بود. چون پدر او بشیبانی خان نیکی‌ها کرده بود پیش شیبانی خان رفت و آن ناحق‌شناس بی‌مروت در برابر آن نیکیها هیچ نوع رعایت وشفقت نکرد [ل۱۹ب] و بخواری و زاری در ولایت اخسی از عالم رفت.

دیگر سلطان حسین ارغون بوده. چون چند گاه حکومت قرا کول باو بود بسلطان حسین قراکولی مشهور شده بود و رای و تدبیر او خیلی خوب بود. و پیش من هم خیلی وقت بود.

دیگر قل‌محمد بغدادی توچین بود. مردانگی هم داشت.

دیگر عبدالکریم اشرت بوده، اویغور بوده در پیش سلطان احمد میرزا ایشیك‌آغا بوده سخی و مردانگی کسی بوده.

و بعد از واقعهٔ سلطان احمد میرزا، امرا اتفاق کرده شخصی‌را براه کوه پیش سلطان محمود میرزا فرستاده طلبیدند و ملك محمد میرزای پسر منوچهر میرزا که برادر کلان سلطان ابوسعید میرزا باشد بدغدغهٔ سلطنت اوباش و لوند [۲۰] چند کس‌را بخود همراه ساخته از اوردو جدا شد و بسمرقند آمده هیچ کاری هم نتوانست کرد. و سبب کشته شدن خود و مردن چند بیگناه دیگر شد.

the *saz*. He had poetic talent. **[22b]** When Sultan-Ahmad Mirza was defeated on the banks of the Chir, he was drowned in the river.

Another was Muhammad Mazid Tarkhan, Darwesh Muhammad Tarkhan's younger brother. He was the governor of Turkistan City for several years, and it was from him that Shaybani Khan took Turkistan. His tactics and strategy were excellent, but he was a flamboyantly vicious man. He was with me the second and third times I took Samarkand, and I patronized him well. He died at the Battle of Köl-i-Malik.

Another was Baqi Tarkhan, a son of Abdul-Ali Tarkhan and cousin to Sultan-Ahmad Mirza. After his father's death he was given Bukhara. During Sultan-Ali Mirza's time he grew very grand, and his retinue reached five or six thousand in number. He was not very obedient or submissive to Sultan-Ali Mirza. He fought with Shaybani Khan at the Dabusi fort and lost. In that same defeat Shaybani Khan went and took Bukhara. Baqi Tarkhan was very fond of falcons. They say that he had seven hundred of them. His character was nothing worth mentioning. He grew up in princeliness and riches. Because his father had done some favors for Shaybani Khan, he went to Shaybani Khan, but that unmanly ingrate gave him no

naẓmı **[22b]** bar edi. Sulṭān-Aḥmad Mīrzā Cīr Suyı yaqasıda šikast tapqanda Cīr Suyığa bardı.

Yana bir Muḥammad Mazīd Tarxan edi, Darveš Muḥammad Tarxannıng tuğqan inisi edi. Nečä yıl Turkistān ḥākimı edi. Šaybānī Xan Turkistānnı mundın aldı. Ra'y u tadbīrı yaxšı edi. Bebāk u fāsiq edi. Samarqandnı ikinči nawbatta üčünči nawbat alğanda mening qašımğa kelip edi. Men dağı yaxšı ri'āyat qılıp edim. Köl-i Malik urušıda öldi.

Yana bir Bāqī Tarxan edi, 'Abdul-'Alī Tarxannıng oğlı va Sulṭān-Aḥmad Mīrzā 'ammazādası edi. Atasıdın songra Buxārānı munga berip edilär. Sulṭān-'Alī Mīrzā zamānıda köp ulğayıp edi, nökäri beš–altı minggä yetip edi. Sulṭān-'Alī Mīrzāğa xaylî muṭī' u munqād emäs edi. Šaybānī Xan bilä Qal'a-i Dabūsīda urušup basturdı. Ošol basqan bilä Šaybānī Xan barıp Buxārānı aldı. Qušqa köp maylı bar edi. Derlär kim yeti yüz quši bar egändür. Andaq axlāq u aṭvārı yoq edi kim desä bolğay. Mīrzādalıqda va dawlatta ulğayıp edi. Atası Šaybānī Xanğa yaxšılıqlar qılğan jihatıdın Šaybānī Xan qašığa bardı. Ol ḥaqqnāšinās bemuruvvat ol yaxšılıqlarnıng muqābala- **[23a]** -sıda heč naw' ri'āyat u šafaqat qılmadı. Xwārlıq va zārlıq bilä Axsī vilāyatıda 'ālamdın bardı.

Yana bir Sulṭān-Ḥusayn Arğun edi, nečä maḥall Qara Köl ḥukūmatı anda üčün Sulṭān-Ḥusayn Qarakölīğa mašhūr edi. Ra'y u tadbīrı xaylî yaxšı edi. Mening qašımda ham xaylî bolup edi.

Yana bir Qul-Muḥammad Bağdā‹dī› edi, qaučın edi. Mardānalıqı bar egändür.

Yana bir 'Abdul-Karīm Ašrit edi. Uyğur edi. Sulṭān-Aḥmad Mīrzā qašıda ešik-aqa edi. Saxī u mardāna kiši edi.

Sulṭān-Aḥmad Mīrzā vāqi'asıdın song beglär ittifāq qılıp tağ yolı bilä Sulṭān-Maḥmūd Mīrzāğa kiši čapturup tilädilär. Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzānıng aqası Minūčihr Mīrzānıng oğlı Malik-Muḥammad Mīrzā salṭanat dağdağası bilä bir nečä lavand u awbāšnı özigä qošup ordudın ayrıldı. Samarqandğa kelip heč iš ham qıla almadı. Özining va yana nečä begunāh pādišāhzādalarnıng ölmäkigä sabab boldı.

patronage or favor at all in return for those favors. **[23]** He departed this world in misery and wretchedness in the province of Akhsi.

Another was Sultan-Husayn Arghun. Because he held the governorship of Karakul for a while, he became known as Sultan-Husayn of Karakul. His tactics and strategy were excellent. He was in my service.

Another was Qul-Muhammad Baghdadi, a Qauchin. He was valiant.

Another was Abdul-Karim Ashrit, an Uyghur. He was lord of Sultan-Ahmad Mirza's gate. He was a generous and valiant man.

After Sultan-Ahmad Mirza's death the begs agreed to send someone posthaste across the mountains to invite Sultan-Mahmud Mirza [to take the throne].

Malik-Muhammad Mirza, son of Sultan Abu-Sa'id Mirza's elder brother Minuchihr Mirza, aspiring to rule, gathered to himself some hooligans and scoundrels and left the camp. He went to Samarkand but was unable to do anything. He was the cause for his own death and that of several innocent princes.

و سلطان محمود میرزا بمجرد رسیدن این خبر بی‌توقف بسمرقند آمده بی‌زحمت ومشقت
بر تخت نشست. و از جهت چند کار سلطان محمود میرزا وضیع و شریف و سپاهی و رعیت
متنفر و گریزان شدند. اول اینکه ملك محمد میرزارا [که] پسر عم و داماد او بود و چهار
میرزای دیگررا بکوك سرای برآورده بود. دو کس از آنهارا گذاشته و ملك‌محمد میرزارا با
یك میرزای دیگر شهید کردند. [...] اگرچه ملك‌محمد میرزا اندك گناهی داشت اما میرزای
دیگر بیگناه بود. یکی دیگر آنکه، چنانچه خود ظالم و فاسق بود، امرا و نوکران او تمام ظالم
و فاسق بودند و مردم حصار، علی الخصوص [ل۲۰] جماعهٔ که بخسروشاه تعلق داشتند،
همیشه بشرب و زنا مشغول بودند تا باین مرتبهٔ که یکی از نوکران خسروشاه زن یکی‌را
کشیده برده و شوهر این زن پیش خسروشاه دادخواهی کرده [۲۰ب] جواب داده که "چند
سال بتو همراه بود. گو روزی چند پیش او هم باشد." اگرچه ضبط و توزوك او خوب بود
و دیوان‌شعار بود، علم سیاق‌را می دانست، اما طبع او بظلم و فسق مایل بود. بمجرد
درآمدن بسمرقند دیگر طور ترتیب و نسق و خرج و تحمیل بنیاد نهاد و بمتعلقان حضرت
خواجه عبیدالله - که قبل ازین بسیاری از فقرا و مساکین بحمایت ایشان از ظلم و تعدی
خلاص میشدند، چه جای آنکه بایشان اینچنین تکلیفات شود؟ - تعدی و تشدد کردن گرفت
بلکه تعدی و تشدد کردن باولاد خواجه هم سرایت کرد. و یك دیگر اینکه از ترس آنکه
فرزندان شهری و بازاری بلکه ترك و سپاهی‌را گرفته چهره می کردند، هیچ یك از خانهای
خود نمی‌برآمده اند. و مردم سمرقند که بیست و پنج سال در زمان سلطان احمد میرزا
برفاهیت وفراغت اوقات گذرانیده بودند و اکثر معامله بجهت حضرت خواجه بطریق عدل و
شرع بود، ازین طور ظلم و فسق بجان و دل آزرده و رنجیده شدند. [۲۱] وضیع و شریف
و فقیر و مسکین بنفرین و دعای بد زبان گشاده دستها برداشتند. ** حذر کن ز درد
درونهای ریش * که ریش درون عاقبت سر کند * بهم بر مکن تا توانی دلی * که آهی
جهانی بهم برکند ** لاجرم از شومی ظلم و فسق در سمرقند پنج شش [ل۲۰ب] ماه
حکومت بیش نکرد.

SULTAN-MAHMUD MIRZA TAKES THE THRONE OF SAMARKAND

As soon as Sultan-Mahmud Mirza heard of [his brother's death], he went to Samarkand and took the throne without opposition. However, high-born and low, military and civilian alike were repelled by several things Sultan-Mahmud Mirza did. The first of his acts was as follows. The above-mentioned Malik-Muhammad Mirza, **[23b]** who was his uncle's son and his own son-in-law, he sent to the Kök Saray with four other mirzas. Two of them were released, but Malik-Muhammad Mirza and one other mirza were executed. (Some of these could never have achieved the status of padishah; moreover, they had no such ambitions at all.) Although Malik-Muhammad Mirza was slightly at fault, the other was totally innocent.

In addition, although his administration and military management were quite excellent and he took pride in attending to his divan and knew accounting, he was by nature inclined to tyranny and viciousness. As soon as he entered Samarkand he began to lay the foundations of a new administration and tax imposts. They even began to be very aggressive and bring much force to bear upon Khwaja Ubaydullah's people, by whose protection many poor and unfortunate had escaped tyranny and aggression during former impositions and exactions, so why should they have been subject to such impositions? This aggression and force even touched the khwaja's sons. Moreover, his begs and retainers were all just as tyrannical and

Sulṭān-Maḥmūd Mīrzāğa bu xabar yetkäč oq betavaqquf Samarqandğa kelip bezaḥmat u bemašaqqat taxtqa olturdı. Sulṭān-Maḥmūd Mīrzānıng nečä išläridin vaḍī' u šarīf va sipāhī u ra'iyyat mutanaffīr u gurīzān boldılar. Avval bu kim mazkūr bolğan Malik-Muḥammad Mīrzānı kim **[23b]** abağasınıng oğlı va özining küyäwi edi, yana tört mīrzānı Kök Sarayğa
5 čıqarıp edi. İkisini qoyup Malik-Muḥammad Mīrzānı va yana bir mīrzānı šahīd qıldı. Bularnıng ba'zısığa xud pādišāhlıq ham tegmäs edi. Bu dağdağaları ham aṣlan yoq edi. Agarči Malik-Muḥammad Mīrzāda andak gunāhî bar edi, yana birning heč gunāhı yoq edi. Yana bir bu kim agarči ḍabṭ u tüzüki xaylî yaxšı edi, dīvān-šu'ār erdi, siyāq 'ilmını bilür edi, valî ṭab'ı ẓulm u fisqqa māyil edi. Samarqandğa kirgäč özgäčä tartīb u nasaq va xarj u taḥmīl
10 bunyād qıla bašladı. Ḥaḍrat-i Xwāja 'Ubaydullāhnıng muta'alliqlarığa kim burun xarj u taḥmīllarda köp faqīr u miskīn alarnıng ḥimāyatı bilä ẓulm u ta'addīdın xalāṣ bolurlar edi, ne jā-yi olkim alarğa mundaq taklīflar bolğay? Köp ta'addī u tašaddud qıla bašladılar, balk' bu ta'addī u tašaddud xwājanıng awlādığa dağı sarāyat qıldı. Yana bu kim özi kim nečük ẓālim u fāsiq edi, beg u begčä va nökär-südäri tamām ẓālim u fāsiq edilär kim Ḥiṣār eli, 'ala'l-xuṣūṣ
15 Xusrawšāhqa ta'alluq ahl, hameša širb u zināğa mašğūl edilär—bu martabada kim Xusrawšāhnıng nökärläridin biräw bir kišining xatunını tartıp eltär. Bu xatun- **[24a]** -nıng eri Xusrawšāhqa kelip dādxwāhlıq qılur. Javāb berür kim "Nečä yıl sening bilä edi, bir nečä kün anıng bilä bolsun." Yana bir bu kim šahrī u bāzārī balk' Türk u sipāhīnıng amrad oğlanlarını čuhra qılur qorqunčıdın üydin čıqmas edilär. Samarqand ahlı kim yegirmä–yegirmä beš yıl
20 Sulṭān-Aḥmad Mīrzānıng zamānıda rifāhiyyat u farāğat bilä ötkärip edilär, aksar mu'āmala xwāja jihatıdın 'adl u šar' ṭarīqı bilä edi, bu naw' ẓulm u fisqdın ba jān u dil āzarda u ranjīda boldılar. Vaḍī' u šarīf, faqīr u miskīn nifrīn u du'ā-yi badığa ağız ačıp qol kötärdilär.

Ḥazar kun zi dard-i darūnhā-yi rīš / ki rīš-i darūn 'āqibat sar kunad.
Baham bar makun tā tavānī dilī / ki āhī jahānī baham bar kunad.

25 Lājaram ẓulm u fisqnıng ša'āmatıdın Samarqandta altı ay bêš ḥukūmat qılmadı.

vicious as [Sultan-Mahmud Mirza] was. The people of Hissar, particularly Khusrawshah's dependents, were always addicted to wine and fornication. Once one of Khusrawshah's great liegemen seized a man's wife. **[24]** The woman's husband sought redress from Khusrawshah, who answered, "She's been with you for many years. Let her be with him for a few days." Another thing was that civilians, merchants, even Turks and soldiers' young sons could not leave their houses for fear of being turned into catamites. The people of Samarkand, who had lived in ease and comfort for twenty or twenty-five years under Sultan-Ahmad Mirza, most of whose affairs were conducted, thanks to Khwaja [Ubaydullah], with justice and in accordance with the religious law, were scandalized and outraged by such tyranny and vice. Lowborn and noble, poor and unfortunate all opened their mouths with curses and raised their hands in supplication.

Beware of festering inner wounds,
for inner wounds surface in the end.
Distress no one insofar as you are able,
for one cry of anguish can upset the whole world.

As a consequence of tyranny and vice, he ruled in Samarkand no more than five months.

درین سال بمن از پیش سلطان محمود میرزا عبدالقدوس نام ایلچی آمد و ساچیغ طوی
پسر کلان او سلطان مسعود میرزا که آق بیگم دختر دوم برادر کلان خود سلطان احمد
میرزارا بطوی و آئین بجهت او گرفته بود آورد. از طلا و نقره بادامها و پستها ساخته بودند.
و این ایلچی آمده ظاهراً خویشی بحسن یعقوب داشته و بجهت فریفتن این حسن یعقوب
بوعدهای دلفریب آمده بوده و این هم جوابهای نرم داده بلکه بهمان جانب شده طوری خودرا
کرده رخصت داد. بعد از پنج شش ماه مزاج حسن یعقوب منحرف شده بمردم نزدیك من
معاش بد کردن شروع نمود. و کارورا باینجا رسانید که مرا رخصت داده [۲۱ب] جهانگیر
میرزارا پادشاه کند. و اختلاط این حسن یعقوب بسایر امرا و سپاهی هم خوب نبود. و ازین
فکر او همهٔ مردم واقف شده بودند. خواجه قاضی و قاسم بیگ قوچین و علی دوست طغایی و
اوزون حسن و بعضی از دولتخواهان دیگر پیش والدهٔ کلان من ایسن دولت بیگم جمع شده
سخن‌را باینجا قرار داده شد که حسن یعقوب‌را معزول نموده فتنهٔ اورا تسکین باید داد.
و در میان زنان در رای و تدبیر مثل مادر کلان من ایسن دولت بیگم کم بوده باشد.
بسیار عاقله و مدبر بود. اکثر کار و مهم بمشورت ایشان میشد. و حسن یعقوب در ارگ می
بود و مادر من و مادر کلان من در قلعهٔ سنگین در چاقار بودند. بهمین [ل۲۱] عزیمت سوار
شده متوجه ارگ شدم. حسن یعقوب [۲۲] بشکار سوار شده بود. خبر او یافته از همانجا
بطرف سمرقند متوجه شد و امرائی‌را که بطرف او بازگشت بود گیرانده شد. امرای گیرانده
شده محمد باقر بیگ بود، سلطان محمود دولدای پدر سلطان محمد دولدای بود، و بعضی
دیگر هم بود. بعضی ازانها بطرف سمرقند رخصت داده شد. و اختیار درخانه و حکومت
اندجان بقاسم قوچین قرار یافت.
و حسن یعقوب که بعزیمت سمرقند تا کند بادام رفته بود بعد از چند روز اندیشهٔ فاسد
نموده عزیمت اخسی گرده در نواحی خوقان و در اخسی آمد. آن خبر یافته بهمراهی [۲۲ب]
بعضی از گرد جوانان‌را بر سر او بجهت ایلغار جدا نموده شد. و امرای ایلغار پیشتر از خود
جوانان‌را بقراولی جدا کرده بودند. حسن یعقوب خبر یافته شباشب بر سر این جوانانی که
بقراولی جدا کرده بودند روان گشته اوی مونگوزی قبل کرده شبیه گذاشته اند. و در شب

Events of the year 900 [1494–95]

An emissary named Abdul-Quddus Beg came to me from Sultan-Mahmud Mirza. He brought gifts from the celebration of the marriage of Sultan-Mahmud Mirza's eldest son, Sultan-Mas'ud Mirza, to Sultan-Ahmad Mirza's second daughter, Aq Begim. They had made almonds and pistachios of gold and silver.

The emissary must have been related to Hasan Ya'qub and must have been sent to make promises to entice Hasan Ya'qub to look favorably upon the mirza. **[24b]** He gave him smooth replies and, making as though he had been won over, gave the emissary leave to withdraw. Five or six months later Hasan Ya'qub's manner changed for the worse, and he began to quarrel with the men around me. Things went so far that he would have dismissed me and installed Jahangir Mirza as padishah. However, Hasan Ya'qub was on bad terms with all the officers and military men too, and everyone knew what was on his mind. Khwaja Qazi, Qasim Qauchin, Ali Dost Taghayï, Uzun Hasan and some of my other supporters met with my grandmother Esän Dawlat Begim and decided to depose Hasan Ya'qub and put down the

Manga Sulṭān-Maḥmūd Mīrzādın 'Abdul-Quddūs Beg atlığ elči keldi. Uluğ oğlı Sulṭān-Mas'ūd Mīrzāğa aqası Sulṭān-Aḥmad Mīrzānıng Aq Begim atlığ ikinči qızını toy u äyīn bilä alğan sačıqını keltürdi. Altundın va kümüšdin bädāmlar va pistalar qılıp edilär.

Bu kelgän elčining Ḥasan Ya'qūbqa [uru]qluqı bar egändür. Ḥasan Ya'qūbnı va'dalar bilä mīrzāğa baqturğalı **[24b]** kelgän egändür. Narm javāb aytıp balk' ol sarı bolğan dek qılıp elčigä ruxṣat berdi. Beš–altı aydın song Ḥasan Ya'qūbnıng mizājı munḥarif bolup mening yavuqumdaqı kiši-qara bilä yaman ma'āš qıla kirišti. Išni munga yetkürdi kim manga ruxṣat berip Jahāngīr Mīrzānı pādišāh qılğay. Ḥasan Ya'qūbnıng ixtilāṭı sāyir-i umarā u sipāhī bilä dağı yaxšı emäs edi. Anıng bu fikridin barı el vāqif bolup edilär. Xwāja Qāḍī va Qāsim Qaučın va 'Alī Dost Tağayı va Uzun Ḥasan va yana ba'zı dawlatxwāhlar mening uluğ anam Esän Dawlat Begimning qašıda yığılıp sözni bu yergä qoyuldı kim Ḥasan Ya'qūbnı ma'zūl qılıp fitnasığa taskīn berilgäy.

Xatunlar arasıda ra'y u tadbīrda mening uluğ anam Esän Dawlat Begimčä kam bolğay edi. Bisyār 'āqila u mudabbira edi. Köpräk iš-küč alarnıng mašvaratı bilä bolur edi. Ḥasan Ya'qūb argtä edi. Mening anam va uluğ anam Esän Dawlat Begim taš qorğanda čaqarda edilär. Bu 'azīmat bilä atlanıp arggä mutavajjih boldum. Ḥasan Ya'qūb qušqa atlanğan egändür. Xabar tapıp ošandın oq Samarqand **[25a]** sarı mutavajjih boldı. Anıng bilä bar kiši bar beglärni tuturuldı. Tutunğan beglär Muḥammad Bāqir Beg edi; Sulṭān-Maḥmūd Dulday, Sulṭān-Muḥammad Duldaynıng atası, edi; yana ba'zılar ham bar edi. Ba'zısığa Samarqand sarı ruxṣat berildi. Ešik ixtiyārı va Andijān ḥukūmatı Qāsim Qaučınğa qarār taptı.

Ḥasan Ya'qūb kim Samarqand 'azīmatı bilä Kand-i Bādāmğača barıp edi, nečä kündin song fāsid andeša bilä Axsī 'azīmatı qılıp Xūqān Orčın navāḥīsığa keldi. Xabar tapıp ba'zı beglär bilä yigitlärni anıng üstigä yibärildi. Ilğar beglärı özläridin ilgäriräk bir pāra yigitlärni qaravul yibärürlär. Ḥasan Ya'qūb xabar tapıp kečä bilä bu qaravul ayırğan yigitläming üstigä yürüp Uy Müngüzi {Šāx-i Gāv} qapap šibä qoyarlar. Qaranğu kečädä öz elining oqı oq Ḥasan Ya'qūbnıng qačarığa tegip qačarıdın burunraq öz 'amalığa giriftār boldı.

conspiracy. (For tactics and strategy there were few women like my grandmother Esän Dawlat Begim. She was very intelligent and a good planner. Most affairs were done by her counsel.) Hasan Ya'qub was in the citadel. My mother and my grandmother, Esän Dawlat Begim, were in the gatehouse in the outer fortress. Intent upon [deposing Hasan Ya'qub], I mounted and headed toward the citadel. Hasan Ya'qub had ridden out hunting, but as soon as he heard, he headed from where he was straight for Samarkand. **[25]** All the men and begs who were with him were arrested, including Muhammad Baqir Beg, Sultan-Muhammad Dulday's father Sultan-Mahmud Dulday and some others. Some were given leave to go to Samarkand. The lordship of the gate and the governorship of Andizhan were settled upon Qasim Qauchin.

While on his way to Samarkand, Hasan Ya'qub went to Kanibadam, and a few days later he set out with ill intentions for Akhsi and went to the Kokand Orchin region. When this was learned, some begs and warriors were sent to attack him. A detachment of warriors was sent as an advance party before the begs of the attack unit. Learning of this, Hasan Ya'qub surprised the warriors of the advance party by night and attacked Uy Müngüzi, shooting arrows. In the dark of night one of his own men's arrows hit Hasan Ya'qub in the cheek, and

تاریك از مردم خودش تیری بحسن یعقوب در گریزگاه او خورده پیشتر از گریختنش بعمل
خود گرفتار شد ** چو بد کردی مباش ایمن ز آفات * که واجب شد طبیعت‌را مکافات **
در همین سال از طعام شبهه‌دار پرهیز گرفتم. [۲۲] و تا کارد و قاشق و دستارخوان
احتیاط میکردم و تهجد هم کمتر ترك میشد. در ربیع الآخر بسلطان محمود میرزا عارضهٔ قوی
روی داده در شش روز از عالم گذشت. چهل و سه ساله بود.

[سلطان محمود میرزا]

اولادت و نسبش. ولادت در سنهٔ هشتصد وپنجاه [ل۲۱ب] وهفت بود. و پسر سیم سلطان
ابوسعید میرزا و برادر زائیدهٔ سلطان احمد میرزا بود.

شکل وشمایلش. پست‌قد و تنك‌ریش و تنبل و بی‌سینچی‌تر شخصی بود.

اخلاق و اطوارش. نمازرا ترك نمیکرده توزوك و ضبط او بسیار خرب بوده علم سیاق‌را
خوب میدانست. از ولایات او یك درم و یك دینار بی‌وقوف او خرج نمیشده و علوفهٔ نوکر او
اصلاً منکر نمیشد. مجلس و بخشش و دیوان و شیلان او بسیار خوب بوده و همه اینها
بقاعده و توزوك بود. یکنوع ترتیب و نسقی که داده بود سپاهی و رعیت ازو اصلاً تجاوز نمی
توانستند کود. و اولها بجهت شکار جانور قطره بسیار میکرد، و در آخران شکار تُهُلم بسیار
میکرد. و بظلم [۲۲ب] و فسق خیلی مشعوف بود و متصل شراب میخورد و چهره بسیار نگاه
میداشت. در قلمرو او هر جا امرد صاحب‌حسنی می‌بود بهر نوع اورا آورده چهره می‌ساخت.
پسران امرای خود بلکه کوکلداشان خودرا چهره می‌ساخته بلکه بآنهائی که از کوکلداشان او
زائیده شده بودند این خدمت میفرموده. و این فعل شوم در زمان او اینچنین شایع شده بود
که هیچکس بی‌چهره نمی‌بوده بلکه چهره نگاه داشتن‌را هنر دانسته چهره نگاه نداشتن‌را عیب
میکرده اند. و از شآمت ظلم و فسق او پسران او همه جوانه‌مرگ شدند. طبع نظمی داشت و
دیوان هم ترتیب داده بود اما شعر او بسیار است ولی بی‌مزه بوده. ازین طور شعر گفتن
ناگفتن بهتر. باعتقاد کسی بود. بحضرت خواجه [ل۲۲] عبیدالله استخفاف میکرد. و بیدل
کسی بود. حیای او کمتر بود. مسخرهٔ چند و بیباك چند در گرد و پیش او بودند، و در
سر دیوان در حضور خلق حرکات شنیع و اداهای زشت میکردند. بدکلام بود. سخن اورا فی
الحال فهمیده نمیشد.

before he could flee he fell prey to his own action.

When you have done evil, be not secure from calamity,
for retribution is a law of nature.

This year I began to abstain from suspect food. I was careful about knives, spoons and tablecloths. Even the after-midnight prayer was seldom omitted. [25b]

In the month of Rabi' II, Sultan-Mahmud Mirza was stricken with a severe illness, and within six days he passed from this world. He was forty-three years old.

SULTAN-MAHMUD MIRZA

His birth and lineage. He was born in 857 [1453], the third son of Sultan Abu-Sa'id Mirza. He was a full brother to Sultan-Ahmad Mirza.

His features. He was short in stature, had a scanty beard, was a fat and rather ill-shaped person.

His character and conduct were good. He never missed his prayers. His administration was excellent. He knew accounting well. Not a dirhem or a dinar was spent in his domain without his knowing about it. He never denied his liegemen their allowances. His assemblies,

Cu bad kardī, mabāš ayman zi āfāt / ki vājib šud ṭabī'atrā mukāfāt.

Ošbu yıl šubḥalığ ṭa'āmdın parhez qıla bašladım. Bıčaq u qašuq u dastār-xwānğača iḥtiyāṭ qılur edi‹m›. Tahajjud ham kamraq tark **[25b]** bolur edi.

Rabī'u'l-āxar ayıda Sulṭān-Maḥmūd Mīrzāğa qavī 'āriḍa yüzlänip altı kündä 'ālamdın kečti. Qırq üč yašar edi.

[Sulṭān-Maḥmūd Mīrzā]

Vilādat u nasabı. ‹Vilādatı› sekiz yüz ellig yetidä edi. Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzānıng üčünči oğlı edi. Sulṭān-Aḥmad Mīrzā bilä bir tuğqan edi.

Šakl u šamāyilı. Past boyluğ, soyuq saqallığ, tambal u sınčısızraq kiši edi.

Axlāq u aṭvārı yaxšı edi. Namāznı tark qılmas edi. Tüzüki va ẓabṭı bisyār yaxšı edi. Siyāq 'ilmını xūb bilür edi. Vilāyātıdın bir diram va bir dīnār anıng bevuqūfi xarj bolmas edi. Nökärining aṣlan 'alūfası munkir bolmas edi. Majlis u baxšiš u šılan u dīvānı bisyār yaxšı edi. Barčası qā'ida u tüzük bilä edi. Bir naw' tartīb u nasaqî kim qoyup edi sipāhī u ra'iyyat aṣlan andın tajāvuz qıla almas edi. Burun qušqa xaylî qatrar egändür. Songralar nihilam avını qalın avlar edi. Ẓulm u fisqqa köp mašğūf edi. Muttaṣil čağır ičär erdi. Cuhra qalın saxlar edi. Qalamrawıda čırayлığ amrad oğlan bolsa har naw' bilä keltürüp čuhra qılur edi. Beglärining oğlanlarını va oğlanları- **[26a]** -nıng beglärini balk' kükäldašlarını čuhra qılıp edi balk' özining kükäldašıdın tuğqanğa dağı bu xidmatnı buyurup erdi. Bu šūm fi'l anıng zamānıda andaq šāyi' edi kim čuhrasız kiši aṣlan yoq edi. Cuhra saxlamaqlıqnı hunar bilürlär erdi. Cuhra saxlamaslıqnı 'ayb qılurlar edi. Ẓulm u fisqnıng ša'āmatıdın oğlanları tamām javānmarg boldılar. Ṭab'-i naẓmı bar edi. Dīvān tartīb qılıp edi, valî ši'rı bisyār sust u bemaza edi. Andaq ši'r aytqandın aytmağan yaxšıraq. Bad-i'tiqād kiši edi. Ḥaḍrat-i Xwāja 'Ubaydullāhqa istixfāf qılur edi. Yüräksiz kiši edi. Ḥayāsı kamraq edi. Bir nečā masxara u bebāk tegräsidä bar edi. Dīvān bašıda va xalāyiq qašıda zišt u šanī' ḥarakatlär qılurlar edi. Badkalām edi. Sözini fi'l-ḥāl anglap bolmas edi.

table and divan were very good. Everything was done according to rule and with military precision. Neither military nor civilians were able to go against any arrangement or plan he made. He is said formerly to have ridden hard to falcons, and later he did a lot of battue hunting. He was addicted to vice and debauchery. He drank wine continually. He kept a lot of catamites, and in his realm wherever there was a comely beardless youth he did everything he could to turn him into a catamite. He turned his begs' sons and his sons' begs and *kükäldashes* into catamites—he even demanded this service of his own *kükäldash*es' sons. **[26]** During his time this shameful vice was so widespread that there was no one at all who did not have catamites. To keep them was considered a virtue, and not to keep them a fault. His sons all died young of shameful immoderation and debauchery.

He had poetic ability and made a divan, but his poetry is very weak and flat. He composed so much that it probably would have been better if he had composed less. He was irreligious. He made fun of Khwaja Ubaydullah. He was a cowardly man and had little modesty. Around him he had buffoons and clowns who performed lewd, indecent acts during his divan, right out in front of people. He did not express himself well, and no one could understand immediately what he meant.

مصافهای او. [۲٤] دو مرتبه جنگ کود ، هر دو مرتبه بسلطان حسین میرزا. یکمرتبه در استراباد مغلوب شد ، و یکمرتبه در نواحی اندخود در چکمن سرای نام جائی مغلوب شد. دو مرتبه بجانب جنوب بدخشان بکافرستان رفته غزات کرد. ازینجهت در طغرای و فرامین او سلطان محمود غازی مینوشته اند.

ولایات او. سلطان ابوسعید میرزا استرابادرا داده بود. و در واقعهٔ عراق به خراسان آمد. دران فرصت قنبرعلی بیگ حاکم حصار بحکم سلطان ابوسعید میرزا لشکر هندوستان‌را کشیده بعراق از عقب میرزا میرفته بخراسان رسیده بود. بسلطان محمود میرزا ملحق شد و بمجرد شنیدن آوازهٔ سلطان حسین میرزا مردم خراسان هجوم آورده سلطان محمود میرزارا از خراسان برآوردند. و بسمرقند پیش سلطان احمد میرزا آمد و بعد از چند ماه بسرداری احمد مشتاق سید بدر ارغون و خسروشاه و بعضی دیگر جوانان سلطان محمود میرزارا گرفته گریخته بحصار پیش قنبرعلی بیگ آمدند. ازان باز تهلفه با ولایاتی که جانب جنوب کوه کوهتن بود مثل ترمذ و [۲٤ب] و چغانیان و حصار و ختلان و قندز و بدخشان تا کوه هندوکش در تصرف سلطان ال۲۲ب] محمود میرزا بود. و بعد از مردن برادر کلان او سلطان احمد میرزا ، ولایات او هم در تصرف او شد.

اولاد او. پنج پسر و یازده دختر بود. کلانترین پسران او سلطان مسعود میرزا بود. و مادر او دختر میر بزرگ ترمذی خوانزاده بیگم بود. یك پسر دیگر بایسنغر میرزا بود ، مادر او پشه بیگم بود. یك پسر دیگر سلطان علی میرزا بود ، مادر او زهرا بیگی آغا بود ، اوزبك بود و غومه بود. یك پسر دیگر سلطان حسین میرزا بود ، مادر او خوانزاده بیگم نبیرهٔ میر بزرگ بود ، و در حیات میرزا در سیزده‌سالگی برحمت حق رفت. یك پسر دیگر سلطان ویس میرزا بود ، مادر او دختر یونس خان و خواهر خورد مادر من سلطان نگار خانم بود. حالات این چهار میرزا در وقایع سال مذکور خواهد شد.

سه دختر به بایسنغر میرزا زائیده خواهران بودند. کلانترین اینهارا سلطان محمود میرزا بملك محمد میرزا پسر عم خودش منوچهر میرزا داده [۲۵] بود.

دیگر پنج دختر از نبیرهٔ میر بزرگ خوانزاده بیگم بود. آخران کلانترین آنهارا بعد از سلطان محمود میرزا بابابکر کاشغری دادند. دختر دوم بیکه بیگم بود. سلطان حسین میرزا

His battles. He twice fought battles, both times with Sultan-Husayn Mirza. Once he was defeated at Astarabad, and once he was defeated at a place near Andkhui called Chakman Saray. Twice he made raids into Kafiristan south of Badakhshan, and for this reason **[26b]** he was styled "Sultan-Mahmud Ghazi" on his seal.

His domain. Sultan Abu-Sa'id Mirza gave him Astarabad. During the Iraqi debacle he went to Khurasan. At that time Qambar-Ali Beg, the governor of Hissar, mobilized the Hindustan army at Sultan Abu-Sa'id Mirza's order and was following the mirza to Iraq. When he reached Khurasan he joined Sultan-Mahmud Mirza. As soon as the people of Khurasan heard of Sultan-Husayn Mirza's approach, they attacked Sultan-Mahmud Mirza and drove him from Khurasan. He then went to Sultan-Ahmad Mirza in Samarkand. A few months later, Sayyid-Badr, Khusrawshah and some other warriors led by Ahmad Mushtaq took Sultan-Mahmud Mirza and fled with him to Qambar-Ali Beg in Hissar. Thereafter the region to the south of the Iron Gates and the Kohtan Mountains, i.e., Termez, Chaghanian, Hissar, Khuttalan, Konduz and Badakhshan up to the Hindu Kush range, was under Sultan-Mahmud Mirza's control.

Maṣāfları. İki qatla maṣāf urušti, har iki qatla Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā bilä. Bir martaba Astarābādta mağlūb boldı. Yana bir qatla Andxūd navāḥısıda Cäkmän degän yerdä ham mağlūb boldı. İki qatla Badaxšännıng janūb jānibı Käfiristānğa barıp ğazāt qıldı. Bu jihattın **[26b]** farāmīnınıng tuğrasıda "Sulṭān-Maḥmūd Ġāzī" bitirlär edi.

Vilāyāti. Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzā Astarābādnı berip edi. 'Irāq vāqi'asıda Xurāsānğa keldi. Ol furṣat Qambar-'Alī Beg Ḥiṣār ḥākimı Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzānıng ḥukmı bilä Hindūstān čerigini čerigläp 'Irāqqa mīrzānıng songıča baradur edi. Xurāsānğa yetip edi. Sulṭān-Maḥmūd Mīrzāğa mulḥaq boldı. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzānıng āvāzasını ešitkäč Xurāsān eli hujūm qılıp Sulṭān-Maḥmūd Mīrzānı Xurāsāndın čıqardılar. Samarqandğa Sulṭān-Aḥmad Mīrzānıng qašığa keldi. Nečä aydın song Aḥmad Muštāq bašlığ Sayyid-Badr va Xusrawšāh va yana ba'zı yigitlär Sulṭān-Maḥmūd Mīrzānı alıp qačıp Ḥiṣārğa Qambar-'Alī Beg qašığa keldilär. Andın beri Qah‹lu›qa bilä Kohtan tağınıng janūb ṭarafıdaqı vilāyät misl-i Tirmiz va Cağāniyān va Ḥiṣār va Xuttalān va Qunduz va Badaxšān Hindūkuš tağığača Sulṭān-Maḥmūd Mīrzānıng taṣarrufıda edi. Aqası Sulṭān-Aḥmad Mīrzā ölgändin song anıng vilāyātı dağı munıng taṣarrufıda boldı.

Awlādı. Beš oğul, on bir qız edi. Barı oğlanlardın uluğ Sulṭān-Mas'ūd Mīrzā edi, anası **[27a]** Mīr Buzurg Tirmizīnıng qızı edi. Yana bir oğul Baysunğur Mīrzā edi, anası Paša Begim edi. Yana bir oğul Sulṭān-'Alī Mīrzā edi, anası Zuhra Begi Ağa edi, Özbäg edi, ğuma edi. Yana bir oğul Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā edi, anası Xwānzāda Begim Mīr Buzurgnıng nabīrası edi. Mīrzā ḥayātıda on üč yašıda Tengri raḥmatığa bardı. Yana bir oğul Sulṭān-Vays Mīrzā edi, anası Yūnus Xannıng qızı mening anamnıng singli Sulṭan Nigār Xanım edi. Bu tört mīrzānıng ḥālātı bu tārīxda yıl vaqāyi'ıda mazkūr bolğusıdur.

Üč qız Baysunğur Mīrzā bilä bir tuğqan edi. Uluğraqını Sulṭān-Maḥmūd Mīrzā abağası Minūčihr Mīrzānıng oğlı Malik-Muḥammad Mīrzāğa čıqarıp edi.

Yana beš qız Mīr Buzurgnıng nabīrası Xwānzāda Begimdin edi. Uluğını Sulṭān-Maḥmūd Mīrzādın songra Abā-Bakr Kāšğarīğa **[27b]** berdilär. İkinči qız Bikä Begim edi. Sulṭān-

After the death of his elder brother, Sultan-Ahmad Mirza's possessions also came under his control.

His children. He had five sons and eleven daughters.

The eldest son was Sultan-Mas'ud Mirza, whose mother was **[27]** the daughter of Mir Buzurg of Termez.

Baysunghur Mirza was another, and his mother was Pasha Begim.

Another son was Sultan-Ali Mirza, whose mother was Zuhra Begi Agha, an Uzbek concubine.

Another son was Sultan-Husayn Mirza. His mother was Khwanzada Begim, a granddaughter of Mir Buzurg. He died during the mirza's lifetime at the age of thirteen.

Another was Sultan-Ways Mirza, whose mother was Yunus Khan's daughter, my mother's younger sister Sultan Nigar Khanïm. Accounts of these four princes will be mentioned in this history under the relevant year.

Of the three daughters who were full sisters to Baysunghur Mirza, the eldest was married to Malik-Muhammad Mirza, the son of Minuchihr Mirza, Sultan-Mahmud Mirza's paternal uncle.

There were five daughters by Khwanzada Begim, Mir Buzurg's granddaughter. The eldest was married to Aba-Bakr Kashghari after Sultan-Mahmud Mirza's death. **[27b]**

در وقتی که حصاررا محاصره کوده بود بحیدر میرزا نام پسر خود که از پاینده سلطان بیگم دختر سلطان ابوسعید میرزا زائیده شده بود گرفته و صلح کرده از گرد حصار بوخاسته. دختر سیم آق بیگم بود. دختر چهارم‌را در وقتی که سلطان حسین میرزا بو سر قندز آمده بود عمرشیخ میرزا [ل۲۲] پسر خود جهانگیر میرزارا با لشکر خود بکومك فرستاده بود، بجهانگیر میرزا نامزد شده بود. [۲۵ب] و در تاریخ نهصد وده در کنار دریای آمو باقی چغانیانی آمده مرا ملازمت کرد. [۲۶] این بیگمان همراه مادران خود در ترمذ بودند. اینها هم با باقی چغانیانی آمده همراه شدند. و چون بکهمرد آمده شد، جهانگیر میرزا گرفت. یك دختر شد، و درین تاریخ همراه مادر کلان خود خوانزاده بیگم در ولایت بدخشان است. دختر پنجم زینب سلطان بیگم بود. در وقتی که کابل‌را گرفتم بسعی مادر خود قتلق نگار خانیم اورا گرفتم. خیلی سازواری نشد. بعد از دو سه سال بزحمت آبله گرفتار شده از عالم گذشت. یك دختر دیگر مخدوم سلطان بیگم بود. بسلطان علی میرزا خواهر زائیده میشد و کلانتر ازو بود. و حالا در ولایت بدخشان است. دو دختر دیگر از غنچه‌چی شده بودند، نام یکی رجب سلطان و نام دیگر محب سلطان بود.

خواتین و سراری او. زن کلان او دختر میر بزرگ ترمذی خوانزاده بیگم بود. میرزا بسیار دوست میداشته اند. سلطان مسعود میرزا ازو بود. در فوت او میرزا تعزیت عظیمی گرفته بوده اند. و بعد ازو نبیرهٔ میر بزرگ‌را که برادرزادهٔ این خوانزاده بیگم باشد گرفتند. اورا هم خوانزاده بیگم میگفتند، و مادر پنج دختر و یك پسر بود. دیگری پشه بیگم برد. دختر علی شکر بیگ بهارلو [۲۶ب] بود که از امرای ترکمان قراقوی‌لوق محمدی میرزا پسر جهانشاه میرزا بارانی قراقویلوق اورا گرفته [ل۲۲ب] بوده. در وقتی که عراق و آذربایجان‌را اوزن حسن آق قویلوق از اولاد جهانشاه گرفت و فرزندان علی شکر بیگ با چهار پنج هزار خانه‌دار از ترکمان قراقویلوق در ملازمت سلطان ابوسعید میرزا آمده بودند و بعد از شکست یافتن سلطان ابوسعید میرزا باین ولایتها افتادند و در وقتی که سلطان محمود میرزا از سمرقند بحصار می‌آمد بملازمت سلطان محمود میرزا آمدند. این پشه بیگم‌را میرزا آن وقت گرفته برد. مادر یك پسر و سه دختر بوده.

دیگری سلطان نگار خانم بود. نسب او در وقایع خانان مشروح و مذکور شده.

The second was Bikä Begim. When Sultan-Husayn Mirza was besieging Hissar, before making peace and withdrawing, he betrothed her to Haydar Mirza, his son by Sultan Abu-Sa'id Mirza's daughter Payanda Sultan Begim.

The third daughter was Aq Begim.

The fourth was affianced to Jahangir Mirza when Sultan-Husayn Mirza attacked Konduz and Umar-Shaykh Mirza sent his son Jahangir Mirza with the Andizhan regiment as reinforcements. In 910 [1504–5] Baqi Chaghaniani came to me on the banks of the Oxus to pay homage. These ladies were then in Termez with their mothers and came with Baqi Chaghaniani's train and joined [me]. When we reached Kahmard Jahangir Mirza married her. He had one daughter by her. At this date she is with her grandmother Khwanzada Begim in Badakhshan.

The fifth daughter was Zaynab Sultan Begim. When I took Kabul, I married her through the good offices of my mother, Qutlugh Nigar Khanïm. She was not very congenial, and two or three years later she died of small-pox.

There was another daughter, Makhduma Sultan Begim, Sultan-Ali Mirza's elder sister. She is now in Badakhshan.

Ḥusayn Mīrzā Ḥiṣārnı muḥāṣara qılğanda Ḥaydar Mīrzā atlığ oğlığa kim Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzānıng qızı Pāyanda Sulṭān Begimdin tuğqan dur, alıp yarašıp Ḥiṣārnıng üstigä qoptı. Üčünči qız Aq Begim edi. Törtünči qız Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā Qunduz üstigä kelgända 'Umar-Šayx Mīrzā oğlı Jahāngīr Mīrzānı Andijān čerigi bilä kömäk yibärgändä Jahāngīr Mīrzāğa nāmzad bolup edi. Tārīx toquz yüz onda Amu Daryāsı yaqasıda Bāqī Cağāniyānī manga kelip kim mulāzamat qıldı. Bu begimlär anaları bilä Tirmizta edilär. Bular ham Bāqī Cağāniyānnıng köči bilä kelip qošuldılar. Kahmardqa kelgändä Jahāngīr Mīrzā aldı. Bir kinä qızı boldı. Bu tārīxda uluğ anası Xwānzāda Begim bilä Badaxšān vilāyatıda dur. Bešinči qız Zaynab Sulṭān Begim edi. Kābulnı alğanda anam Qutluğ Nigār Xanımnıng sa'yı bilä aldım. Xaylî sāzvārlığ bolmadı. İki–üč yıldın song ābla zaḥmatı bilä 'ālamdın bardı. Yana bir qız Maxdūma Sulṭan Begim edi. Sulṭān-'Alī Mīrzānıng bir tuğqan egäčisi dür. Ḥālā Badaxšān vilāyatıda dur. Yana iki qız ğunčačıdın bolup edi. Biri- **[28a]** -ning atı Rajab Sulṭan, yana birining Muḥibb Sulṭan dur.

Xavātīn u sarārī. Uluğ xatunı Mīr Buzurg Tirmizīnıng qızı Xwānzāda Begim edi. Mīrzā bisyār sevär edi. Sulṭan-Mas'ūd Mīrzānıng anası edi. Ol ölgändä mīrzā bisyār qatığ ta'ziyat tutqandur. Andın song Mīr Buzurgnıng nabīrası bu Xwānzāda Begimning barādarzādasını aldı. Anı ham Xwānzāda Begim derlär edi. Beš qız bir oğlınıng anası edi. Yana bir Paša Begim edi. Qaraqoyluğ Bahārlu aymaqı Türkmän begläridin 'Alī Šukr Begning qızı edi. Jahānšāh Mīrzā Bārānī Qaraqoyluğnıng oğlı Muḥammadī Mīrzā alıp edi. Āzarbāyjān va 'Irāqnı bu Jahānšāh awlādıdın Aqqoyluğ Uzun Ḥasan alğanda 'Alī Šukr Begning oğlanları tört beš ming üylüg Qaraqoyluğ Türkmänlär bilä Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzā mulāzamatığa kelip edilär. Sulṭan Abū-Sa'īd Mīrzā šikast tapqanda bu vilāyatlarğa tüštilär. Sulṭān-Maḥmūd Mīrzā Samarqanddın Ḥiṣār kelgändä Sulṭān-Maḥmūd Mīrzā mulāzamatığa keldilär. Bu Paša Begimni Mīrzā ol maḥallida alıp edi. Bir oğul üč qızımıng anası edi.

Yana bir Sulṭan Nigār Xanım edi. Nasabı xanlar vaqāyi'ıda mašrūḥ mazkūr boluptur.

There were two other daughters by concubines. **[28]** One was named Rajab Sultan, the other Muhibb Sultan.

His wives and concubines. His chief wife was Khwanzada Begim, daughter of Mir Buzurg of Termez. The mirza loved her very much. She was Sultan-Mas'ud Mirza's mother. When she died the mirza grieved greatly. Later he married Mir Buzurg's granddaughter, who was Khwanzada Begim's brother's daughter. She too was called Khwanzada Begim. She was the mother of five daughters and one son.

Another was Pasha Begim, the daughter of Ali-Shukr, a Turcoman beg of the Baharlu tribe of the Qaraqoyunlu confederation. She had been married to Jahanshah Mirza Barani Qaraqoyunlu's son Muhammadi Mirza. When Uzun Hasan of the Aqqoyunlu confederation took Azerbaijan and Iraq from Jahanshah's sons, Ali-Shukr Beg's sons entered Sultan Abu-Sa'id Mirza's service along with four or five thousand households of Qaraqoyunlu Turcomans. When Sultan Abu-Sa'id Mirza was defeated, they came to these regions [Transoxiana] and entered Sultan-Mahmud Mirza's service when he went to Hissar from Samarkand. It was then that the mirza married this Pasha Begim, who became the mother of one son and three daughters.

Another was Sultan Nigar Khanïm, whose lineage has already been given with that of the khans.

غومه و غنچه‌چی بسیار داشته اما غومای معتبر او زهرا بیگی آغا بوده از اوزبك بوده اورا در زمان حیات سلطان ابوسعید میرزا گرفته بوده مادر یك پسر و یك دختر بود. غنچه‌چی بسیار داشته از دوی آنها دو دختر شده بود که مذکور شد.

امرای او. اول خسروشاه بود. در ترکستان از قوم [۲۷] قپچاق بوده در خوردی خود خدمت امرای ترخان میکرده بعد ازان نوکر مزید بیگ ارغون شد. فی الجمله رعایتی کرده بود و در ویرانی عراق پیش سلطان محمود میرزا همراه شده در راه آمدنها چون خدمت شایسته بجای آورده بود میرزا رعایتی کوده بودند. و آخران خود بسیار کلان شده بود. و در زمان سلطان محمود میرزا نوکر او به پنج شش هزار رسیده بود. از دریای آمو تا کوه هندوکش ولایات غیر بدخشان تمام باو تعلق داشت [ل۲٤] و درویست میخورد. شیلان و سخارت او خوب بوده و باوجود ترکیت محکم پیدا کننده بود و چنانچه پیدا میکرد خوب خرج هم میکرد. و بعد از زمان سلطان محمود میرزا در زمان پسران او خود بی‌نهایت و بسیار کلان شده بود. نوکر او به بیست هزار نزدیك شده بود. اگرچه نماز میکرده و در طعام پرهیز می کوده اما تیره و فاسق بوده، کودن و بی‌فهم و بیوفا و حرام‌نمك کسی بود. از برای این پنج‌روزه دنیای گذرنده یك ولی نعمت‌زادهٔ خودرا [۲۷ب] که خود خدمت او کرده و نگاه داشته بود کور کرد، و یکی‌را کشت. در درگاه الهی عاصی و در پیش خلق مردود شده تا دور دامن قیامت سزاوار لعنت و نفرین شد. و از جهت این دنیای گذران اینچنین کارهای ناخوش کرد. با این مقدار ولایت بسیار و معمور و این مقدار بسیاری یراق و نوکر، به ماکیانی هم پنجه نرفت. و درین تاریخ ذکر او خواهد آمد.

دیگری پیرمحمد ایلچی بوغه بود. قوچین بود. و در دروازهٔ بلخ در جنگ هزاراسب پیش سلطان ابوسعید میرزا دعوی کرده مشت رسانیده بود. مردانه کسی بود و دایم در ملازمت میرزا می‌بود و میرزا برای او عمل میکرده. و در وقتی که سلطان حسین میرزا قندزرا در قبل داشت به تعصب خسروشاه بکس کم بی‌یراق شبیخون بی‌حسیب آورد و کاری هم نتوانست ساخت. بآن طور لشکر کلانی چکار می‌توانست ساخت؟ و متعاقب او قاوغونچی رفت. خودرا در دریا انداخت و غرق شد.

دیگری ایوب بود. در پیش [ل۲٤ب] سلطان ابوسعید میرزا در جیرگهٔ چهرهای خراسان خدمت میکرد. مردانه [۲۸] کسی بود. بیگ آتکهٔ میرزا بایسنغر بوده خوردن و پوشیدن او بصرفه بوده هزال و حراف بوده سلطان محمود میرزا «بی‌حیا» گفته مخاطب می‌ساخته‌اند.

There were many concubines and mistresses. **[28b]** The chief concubine was Zuhra Begi Agha, an Uzbek {he took during Sultan Abu-Sa'id Mirza's lifetime.} She had one son and one daughter. He had many mistresses. By two of them he had the two daughters already mentioned

His officers. One was Khusrawshah, a Qipchaq from Turkistan. In his youth he rendered confidential service to the Tarkhan begs, but later he became a liegeman to Mazid Beg Arghun, who immediately promoted him. During the Iraq debacle he joined Sultan-Mahmud Mirza and accompanied him, rendering worthy services, and for this Sultan-Mahmud Mirza patronized him. Later he really grew grand. During Sultan-Mahmud Mirza's time his retinue numbered five or six thousand. From the Oxus to the Hindu Kush mountains, apart from Badakhshan, all belonged to him, and he devoured the entire revenue from it. His table was excellent, as was his liberality. Despite his rusticity he knew how to acquire, and what he acquired he spent lavishly. After Sultan-Mahmud Mirza's death, during the time of his sons, he grew extremely grand, his retainers numbering close to twenty thousand. Although he

Quma **[28b]** va ğunčačısı xaylî bar edi. Mu'tabar ğuması Zuhra Begi Ağa edi. Özbägdin edi. ‹Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzānıng tiriglikidä yigitlikidä alıp edi.› Bir oğul bir qızınıng anası edi. Ğunčačı xaylî bar edi. İkisidin iki qız bolup edi kim mazkūr boldı.

Umarāsı. Xusrawšāh edi, Turkistānlığ Qıpčaqdın dur. Kičiklikidä Tarxan beglärigä yavuq xidmat qılur edi, balk' andın song Mazīd Beg Arğunğa nökär boldı. Fī'l-jumla ri'āyat qılıp edi. 'Irāq buzuqluqıda Sulṭān-Maḥmūd Mīrzāğa qošulup yolda kelürdä šāyistä xidmatlar qılğan üčün Sulṭān-Maḥmūd Mīrzā ri'āyat qılıp edi. Songralar asru köp ulğayıp edi. Sulṭān-Maḥmūd Mīrzānıng zamānıda oq nökäri beš-altı minggä yetip edi. Amū Daryāsıdın Hindūkuš tağığača vilāyät, ğayr-i Badaxšān, tamām munga ta'alluq edi. Darbast yer edi. Šılanı yaxšı edi va saxāvatı. Bāvujūd-i türklük muḥkam paydākunanda edi. Nečük kim paydā qılur edi, yaxšı ham xarj qılur edi. Sulṭān-Maḥmūd Mīrzādın song oğlanlarınıng zamānıda xud asru köp ulğayıp edi. Nökäri yegirmä minggä yavušup edi. Agarči namāz qılur edi va ṭa'āmda parhez qılur edi, valî ūra u fāsiq edi. Kawdan u befahm u bevafā **[29a]** u ḥarāmnamak kiši edi. Beš kün ötär dunyā üčün bir özi ustuvār [qıl]ğan valīni'matzādasını kor qıldı, yana birni öltürdi. Tengri qašıda 'āṣī va xalq qašıda mardūd boluptur. Dāman-i qiyāmatqača la'nat u nifrīn sazāvārı boldı. Bu ötär dunyā üčün mundaq yaman išlär qıldı va mundaq bisyär ma'mūr vilāyat u munča qalın yarağlığ nökär bilä bir mākiyān bilä ham tutušmadı. Bu tārīxda zikrı kelgüsidür.

Yana Pīr Muḥammad Elči Buqa edi, qaučın edi. Balx ešikidä Hazāraspī urušıda Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzā alıda* da'vā bilä mušt yetkürüptür. Mardāna kiši edi. Mīrzāğa dāyim mulāzamat qılur edi. Mīrzā ra'yı bilä 'amal qılur edi. Sulṭan-Ḥusayn Mīrzā Qunduzını qapağanda Xusrawšāhnıng ta'aṣṣubığa az kiši bilä yarağsız beḥasīb šabīxūn keldi. İš ham qıla almadı. Andaq qalın čeriggä ne iš qıla alğay edi? Songiča qavğunčı bardı. Özin daryāğa saldı, ğarq boldı.

Yana bir Ayyūb edi. Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzā qašıda Xurāsān čuhrası jergäsidä xidmat qılur edi. Mardāna kiši edi. Baysunğur Mīrzānıng beg atākäsi edi. Yemäk va keymäki ṣarfa bilä edi. Hazzāl u ḥarrāf edi. Sulṭān-Maḥmūd Mīrzā **[29b]** beḥayā dep muxāṭab qılur egändür.

performed his prayers and abstained from [suspect] food, he was mean and vicious. He was also a stupid, unintelligent, faithless and ungrateful person. **[29]** For the sake of this transitory world he had blinded the one of his benefactor's sons he had looked after himself, and killed another. He was sinful in the sight of God and damnable in the sight of men. He became worthy of being cursed at resurrection. For the sake of this transitory world he did such evil things, but with so much flourishing territory and so many armed retainers he couldn't say boo to a goose. He will be mentioned in this history.

Another was Pir Muhammad Elchi Buqa, a Qauchin. During the Hazaraspi battle he fought with determination for Sultan Abu-Sa'id Mirza at the gates of Balkh. He was a valiant man. He always served the mirza, and the mirza acted on his opinion. When Sultan-Husayn Mirza was besieging Konduz, he staged an ambush, unarmed and without plan, with only a few men, in rivalry to Khusrawshah. He was unable to accomplish anything. What did he think he could accomplish against such a vast army? While being pursued, he threw himself into the river and was drowned.

Another was Ayyub. He had served Sultan Abu-Sa'id Mirza in the Khurasan Page Corps. He was a valiant person. He was Baysunghur Mirza's *beg atäkä*. He dressed and ate frugally. He liked to joke and was talkative. Sultan-Mahmud Mirza used to call him "impudent." **[29b]**

دیگری ولی بوده، برادر خورد زائیدهٔ خسروشاه بوده نوکر خودرا خوب نگاه میداشت و سبب میل کشیدن بچشم سلطان مسعود میرزا و کشتن بایسنغر میرزا بوده. جمیع مردمان‌را عیب میکرده بدزبان و فحش‌گوی و خودپسند و تیره‌مغز کسی بوده غیر از خود هیچکس دیگررا در هیچ کار پسند نمیداشته. و در زمانی که در ولایت قندز در نواحی کیلکای و دوشی خسروشاه‌را از ترکران او جدا ساخته رخصت داده شده بود، او هم از ترس اوزبك باندراب و سراب آمده بوده و اویماقات آن نواحی هم اورا زیر کرده و تاراج ساخته مارا گفته بکابل آمدند. و ولی پیش محمد شیبانی خان رفت و در سمرقند فرمود تا گردن زدند.

دیگری شیخ عبدالله برلاس بود. یك دختر شاه سلطان‌محمدرا او داشته که خالهٔ سلطان محمود خان و ابابکر میرزا میشد. جامه‌را پرشق [۲۸ب] و تنگ می‌پوشیده و آدمی و اصیل کسی بوده.

دیگری محمود برلاس بود. از برلاسیان توندك بوده پیش سلطان ابوسعید میرزا هم داخل امرا بوده. در وقتی که ولایات عراق مسخر سلطان ابوسعید میرزا شد کرمان‌را باین محمود برلاس داده بوده. [ل۲۵] در وقتی که به ابابکر میرزا مزید بیگ ارغون و امرای ترکمان قراقویلوق همراه شده بر سر سلطان محمود میرزا بحصار آمدند و میرزا بسمرقند پیش برادر کلان خود رفت، محمود برلاس حصاررا نداده خوب نگاه داشت. شاعر بوده دیوان ترتیب داده بود.

بعد از فوت سلطان محمود میرزا خسروشاه این واقعه‌را از مردم پنهان داشته بخزینه دست انداز کرده. اینچنین چیزی چون پنهان می‌ماند؟ فی الحال بتمام اهل شهر خبر شده بمردم سمرقند آنروز یك عید کلانی بوده و سپاهی و رعیت در مقام هجوم کردن بر سر خسروشاه شدند. احمد حاجی بیگ و امرای ترخان این غوغارا پست کرده و خسروشاه‌را برآورده بجانب حصار گسیل گردند.

سلطان محمود میرزا [۲۹] در زمان حیات خود به پسر کلان خود سلطان مسعود میرزا حصار و به بایسنغر میرزا بخارارا داده رخصت نموده بود. درین واقعه هیچ کدام آنها حاضر نبودند. و بعد از برآوردن خسروشاه امرای سمرقند و حصار اتفاق نموده پیش بایسنغر میرزا به بخارا کس دوانیده و طلبیده آورده بر تخت سمرقند نشانیدند. و بایسنغر میرزا در وقتی که پادشاه شد هژده ساله بود.

Another was Wali, a full brother to Khusrawshah. He kept his men well. It was he who had Sultan-Mas'ud Mirza blinded and Baysunghur Mirza killed. He found fault with everyone. He was an evil-tongued, foul-mouthed, conceited and dull-witted fellow. He approved of nothing anyone other than himself did. When I went from Konduz and cut Khusrawshah off from his retainers and servants at Kilagai and in the vicinity of Dowshi and dismissed him, he too went to Andarab and Sarab in fear of the Uzbeks. The *aymaqs* in those regions defeated and plundered him and then came to Kabul as our supporters. Wali went to Muhammad Shaybani, who had him beheaded in Samarkand.

Another was Shaykh Abdullah Barlas. He was married to Shah Sultan-Muhammad's daughter, who would be an aunt to Aba-Bakr Mirza and Sultan-Mahmud Khan. He wore his tunic fashionably tight. He was a humane and noble person.

Another was Mahmud Barlas, of the Nawandak Barlases. He was a beg in Sultan Abu-Sa'id Mirza's service. When the province of Iraq was subjugated by Sultan Abu-Sa'id Mirza, he gave Kerman to Mahmud Barlas. [30] When Mazid Beg Arghun and the Qaraqoyunlu

Yana bir Valī edi. Xusrawšāhnıng tuğqan inisi edi. Nökärini yaxšı saxlar edi. Sulṭān-Mas'ūd Mīrzānıng közigä mīl tartmaqığa va Baysunğur Mīrzānıng öltürmäkigä bā'is ol edi. Jamī' elni 'ayb qılur edi. Badzabān u fuḥšgüy u xudpasand u tıramağz mardak edi. Özidin özgä heč kišini heč ištä pasand tutmas edi. Qunduz vilāyatıdın Kilagäyda va Dawšī navāḥīsıda Xusrawšāhnı nökär-südäridin ayrıp ruxṣat bergän furṣatta ol dağı Özbägning qorquncıdın Andarāb u Sarābğa kelip edi. Ol navāḥīdaqı aymaqları ‹a›nı basıp talap bizni dep Kābul keldilär. Valī Muḥammad Šaybānī qašığa bardı. Samarqand šahrıda boynığa urdurdı.

Yana bir Šayx 'Abdullāh Barlas edi. Šāh Sulṭān-Muḥammadnıng bir qızı munda edi kim Abā-Bakr Mīrzā bilä Sulṭān-Maḥmūd Xannıng xālası bolğay. Tonnı puršaqq u tar keyär erdi. Ādamī u aṣīl kiši edi.

Yana bir Maḥmūd Barlas edi. Navandāklığ Barlaslardın dur. Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzā qašıda ham beg edi. Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzāğa 'Irāq vilāyātı musaxxar bolğanda Kirmānnı Maḥmūd Barlas‹qa› berip edi. Abā-Bakr Mīrzāğa [**30a**] Mazīd Beg Arğun va Qaraqoyluğ Türkmän begläri qošulup Sulṭān-Maḥmūd Mīrzānıng üstigä Ḥiṣārda kelgändä Sulṭān-Maḥmūd Mīrzā aqasığa Samarqandğa bardı. Maḥmūd Barlas Ḥiṣārnı bermäy yaxšı saxladı. Šā'ir edi, dīvān tartīb qılıp edi.

Sulṭān-Maḥmūd Mīrzānıng fawtıdın songra Xusrawšāh bu vāqi'anı eldin yašurup xazīna‹ğa› dast-andāzlıq qıldı. Mundaq xabar nečük yašurun qalur? Fī'l-ḥāl barı šahr eligä bu xabar yayıldı. Samarqand ahlığa ol kün bir uluğ 'īd edi. Sipāhī u ra'iyyat Xusrawšāhnıng üstigä hujūm qılmaq maqāmıda boldılar. Aḥmad Ḥājji Beg va Tarxan begläri ğawğānı basıp Xusrawšāhnı čıqarıp Ḥiṣār uzattılar.

Sulṭān-Maḥmūd Mīrzā ḥayātıda uluğ oğlı Sulṭān-Mas'ūd Mīrzāğa Ḥiṣāmı berip Baysunğur Mīrzāğa Buxārānı berip oğlanlarığa ruxṣat berip edi. Bu vāqi'ada heč qaysı ḥāḍir emäs edi. Xusrawšāhnı čıqarğandın song Samarqand va Ḥiṣār begläri ittifāq bilä Buxārāğa Baysunğur Mīrzāğa kiši yibärip keltürüp Samarqand taxtığa olturğuzdılar. Baysunğur Mīrzā pādišāh bolğanda on sekiz yašar erdi.

Turcoman begs joined Aba-Bakr Mirza and attacked Sultan-Mahmud Mirza at Hissar, and Sultan-Mahmud Mirza went to his elder brother in Samarkand, Mahmud Barlas refused to give up Hissar and guarded it well. He was a poet and put together a divan.

*

Khusrawshah concealed Sultan-Mahmud Mirza's death from the people and plundered the treasury. But how could he keep such a thing hidden? The news immediately spread throughout the city. That day became a great day of rejoicing for the people of Samarkand. Both soldier and peasant rose up in rebellion against Khusrawshah. Ahmad Hajji Beg and the Tarkhan begs put down the insurrection and sent Khusrawshah to Hissar.

During Sultan-Mahmud Mirza's lifetime he had sent his eldest son Sultan-Mas'ud Mirza to rule Hissar and Baysunghur Mirza to rule Bukhara. When he died neither was present. After expelling Khusrawshah, the begs of Samarkand and Hissar agreed to send someone to Bukhara to bring Baysunghur Mirza to Samarkand, where they enthroned him. When Baysunghur Mirza became padishah he was eighteen years old.

در همان فرصت بتحریك و سخن سلطان جنید برلاس و بعضی ا[ل۲۵ب] اکابر سمرقند و سلطان محمود خان بداعیهٔ تسخیر سمرقند لشکر کشیده بنواحی کنپای آمد. و از سمرقند بایسنغر میرزا مردم بسیار پر یراق همراه گرفته برآمده در نواحی کنپای جنگ کردند. حیدر کوکلداش که رکن اعظم لشکر مغول بود هراول بود. با همهٔ مردم خود از اسپ فرود آمده بشیبه گذاشتن مشغول شدند. و بمجرد اسپ انداختن جوانان پر یراق و پر تعصب سمرقند و حصار مردمی که بسرداری حیدر کوکلداش فرود آمده بودند بتمام در زیر پای اسپ ماندند. و بعد از گریزاندن [۲۹ب] این جنگ هم نتوانستند کرد و شکست یافتند. بسیاری از مغول گشته شدند و بایسنغر میرزا هم در حضور خود مردم بسیاری‌را گردن زده بود چنانچه از کثرت کشتها سه جا خرگاه میرزارا تغییر داده بودند.

و در همین ایام ابراهیم سارو که از قوم مینگلیغ بود و در خدمت پدر من از خوردی خدمت کرده برتبهٔ امیری رسیده بود از جهت گناهی در آخران مردود شده بود، در قلعهٔ اسفره درآمده بنام بایسنغر میرزا خطبه خوانده در مقام مخالفت شد.

در ماه شعبان بجهت دفع فتنهٔ ابراهیم سارو عزیمت نموده لشکر سوار ساخته شد و در آخران همین ماه اسفره‌را قبل کرده فروز آمده شد. و آنروز ا[ل۲۶] جوانان شوخی کرده بمجرد رسیدن در پهلوی قلعه بام نوی برآورده قلعهٔ که حالا طرح انداخته بود گرفتند. سید قاسم ایشیك‌آغا آنروز از همه بهتر گشته و از میان مردم برآمده شمشیر رسانید. و سلطان احمد تنبل هم شمشیر رسانید. محمد دوست طغایی هم شمشیر رسانید اما اولوش بهادری‌را سید قاسم گرفت. و اولوش بهادری در مغول رسم قدیم است. [۴۰] در هر طوی و آش هرکه از میان همه مردم برآمده شمشیر رسانیده باشد این اولوش‌را او میگیرد. و در وقتی که بشاهرخیه رفته طغایی خود سلطان محمود خان‌را دیدم اولوش بهادری سید قاسم گرفت. و در جنگ روز اول بخدابیردی آتکهٔ من تیر تخش رسیده فوت کرد. و چون بی‌یراق جنگ انداخته شده بود بعضی جوانان ضایع شدند. خیلی کس زخمی شدند. در پیش ابراهیم سارو یك تخش‌انداز بود. بسیار خوب می انداخت. آنچنان تخش انداز دیده نشده [۴۰ب] بود. اکثر مردم‌را او زخمی ساخت. و بعد از فتح قلعه پیش من می باشید.

چون محاصره ممتد شد فرموده شد که در دو سه جا سوکوبها ساخته نقبها اندازند و به اسباب قلعه‌گیری بجد مشغول شوند. و امتداد محاصره ا[ل۲۶ب] بچهل روز کشیده آخر

At that time Sultan-Mahmud Khan, acting upon the advice of Sultan-Junayd **[30b]** Barlas and some of the notables of Samarkand, gathered his army and went to the Kambay region, intent upon taking Samarkand. Baysunghur Mirza came out of Samarkand with a large, well-equipped and well-armed army and engaged in battle in the vicinity of Kambay. Haydar Kükäldash, the commander-in-chief of the Mughul army, was the vanguard. All dismounted and began to fire, but just then a large mounted division of fanatical fighters from Samarkand and Hissar charged, and the dismounted troops under Haydar Beg's leadership fell under the horses' hooves. After being put to flight they were unable to fight and were defeated. Many Mughuls were killed, and many lost their heads in Baysunghur Mirza's presence. There were so many corpses that the royal tent had to be moved three times.

At this point Ibrahim Saru (who was from the Manglïgh people and, having served my father from childhood, had been promoted to beg but was later dismissed for some fault) entered the Isfara fortress and announced his rebellion by pronouncing the *khutba* in Baysunghur Mirza's name.

Ošol furṣatta Sulṭān-Maḥmūd Xan Sulṭān-Junayd **[30b]** Barlasnıng va Samarqandnıng ba'zı akābirınıng sözi bilä Samarqand dā'iyası bilä čerig tartıp Kanbāy navāḥīsıġa keldi. Samarqanddın ham Baysunğur Mīrzä qalın va köčüm va yarağlığ čerig bilä čıqıp Kanbāy navāḥīsıda maṣāf uruštılar. Ḥaydar Kükäldaš, kim Muğul čerigning rukn-i a'ẓamı› edi, irävül edi. Tamām attın tüšüp šibä qoymaqqa mašğūl boldı. Qalın atlığ ta'aṣṣubluğ Samarqand u Ḥiṣār yigitläri at salğan bilä Ḥaydar Beg bašlığ tüškänlär tamām at ayaqınıng astıġa oq qaldı. Munı aldurğan bilä uruša ham almadılar, basturdılar. Qalın Muğul kišisi qırıldı. Baysunğur Mīrzā öz alıda ham qalın kišining boynını urduruptur. Andaq kim ölügning kasratıdın üč yerdä xargāhnı yavungapturlar*.

Bu furṣatta Ibrāhīm Saru—kim Manglığ elidin edi, atamning alıda kičikdin xidmatlar qılıp beglik martabasıġa yetip edi, bir jarīma jihatıdın songralar mardūd edi—Isfara qorğanıġa kirip Baysunğur Mīrzāning atığa xuṭba oqup muxālafat maqāmıda boldı.

Ša'bān ayı Ibrāhīm Sarunıng fitnası anıng daf'ıġa 'azīmat qılıp **[31a]** čerig atlanıldı. Ošbu aynıng ayaqıda Isfaranı qapap tüštük. Ol küni yigitlär šūxluq qılıp yetkän bilä oq qorğanınıng tašıda yangı tam qoparıp saladurğan qorğanını aldılar. Sayyid-Qāsim ešik-aqa bu kün barčadın yaxšıraq yürüp uzup qılıč yetkürdi. Sulṭān-Aḥmad Tambal ham qılıč yetkürdi. Muḥammad Dost Tağayı ham qılıč yetkürdi, valī bahādur ülüšini Sayyid-Qāsim aldı. Bahādurluq ülüši Muğulda qadīmī rasmdur. Har toy va aš bolğanda harkim ki eldin uzup qılıč yetkürgän bolsa ol ülüšni ol alur. Šāhruxiyyada barıp tağayım Sulṭān-Maḥmūd Xannı körgän[d]ä bahādurluq ülüšini Sayyid-Qāsim aldı. Avvalqı kün urušda Xudāyberdi atākämgä taxš oqı tegip öldi. Cun yarağsız uruš salılıp edi, ba'zı yigit yeläng ḍayi' bolup xaylî kiši yaralığ boldı. Ibrāhīm Sarunıng qašıda taxšandāz bar edi: bisyār yaxši atar edi. Anča taxšandāz körülmäydür erdi. Aksar elni ol yaralığ qıldı. Qorğan fatḥıdın song mening qašımda bolur erdi.

Muḥāṣara mumtadd boldı. Buyuruldı kim iki–üč yerdä sarkoblar yasap naqblar salğay- **[31b]** -lar, qal'agīrlıq asbābıġa bi-jidd mašğūl bolğaylar. Muḥāṣara imtidādı qırq küngä tarttı.

THE SIEGE AND BATTLE OF ISFARA

In the month of Sha'ban the army mounted to put down Ibrahim Saru's rebellion. **[31]** At the end of this same month we made camp to lay siege to Isfara. The warriors made light of the situation, and as soon as they reached the outside of the fortress they took the section where a new roof was being built. That day Sayyid-Qasim Eshik-Aqa went forth and distinguished himself in wielding the sword. Sultan-Ahmad Tambal and Muhammad Dost Taghayï also got into the fray with their swords, but the *ülüsh* was taken by Sayyid-Qasim. (The *ülüsh*, the champion's portion, is an old custom among the Mughuls: at every banquet and feast, whoever has distinguished himself with the sword receives the *ülüsh*.) When I went to Shahrukhiyya to see my uncle Sultan-Mahmud Khan, Sayyid-Qasim took the *ülüsh*.

On the first day of battle my *atäkä* Khudaberdi was hit by an arrow from a cross-bow. Since battle had been enjoined without armor, several unprotected warriors were lost and many were wounded. Ibrahim Saru had a crossbowman who shot better than had ever been seen before. Most of the wounded were hit by him. After the fortress was taken he joined me.

The siege continued. It was ordered that siege machines be erected in two or three places, mines run [31b] and the implements of siege be brought in in earnest. The siege lasted forty

ابراهیم سارو عاجز آمده بتوسط خواجه مولانای قاضی اختیار غلامی نموده در ماه شوال شمشیر و ترکش را در کردن خود آویخته و آمده ملازمت [ل۲۷] نموده قلعه‌را سپرد.

خجند هم مدت مدید بود که بدیوان عمرشیخ میرزا [٤١] تعلق داشت. و چون درین فترت فتور در سرکار میرزا راه یافته بود، سلطان احمد میرزا متصرف شده بود. چون این مقدار تقریب شد بر سر او هم رفته شد. در خجند پدر میرمغول عبدالوهاب شغاول بود. بمجرد رسیدن بیمضایقه قلعه‌را سپرد.

و در همین ایام سلطان محمود خان بشاهرخیه آمده بود. و ازین پیشتر در وقتی که سلطان احمد میرزا در نواحی اندجان آمده بودند خان هم آمده اخسی‌را قبل کرده بودند چنانچه مذکور شد. در خاطر رسید که در زمانی که میان ما و ایشان فاصله نزدیك شده است، چون بجای پدر و برادر کلان اند، رفته ملازمت بکنم و کدورتهای گذشته رفع شود. از برای دیدن و شنیدن نزدیك و دور بهتر خواهد بود. این‌را بخاطر آورده و آمده بیرون شاهرخیه در باغی که حیدر بیگ طرح انداخته بود ملازمت خان کردم. و خان در چاردرهٔ که میان باغ طرح انداخته بودند در میان خانه [ل۲۷ب] نشسته بودند. بمجرد درآمدن در آن خانه سه مرتبه زانو زدم. خان هم تعظیم نموده برخاستند. و بعد از در [٤١ب] یافتن و بازگشته زانو زدن در پیش خود [ل۲۸] طلبیده در پهلوی خود نشانده شفقت ومهربانی بسیاری نمودند. و بعد از یك دو روز به کندرلك دابانی شده بجانب اخسی و اندجان عزیمت کردم. و باخسی رسیده مزار پدر خودرا طواف کردم. و از اخسی وقت نماز جمعه برآمده به بند سالار شده میان نماز شام و خفتن باندجان آمدم. و این راه که بند سالار باشد نه فرسنگ راه است.

و از صحرانشینان ولایت اندجان یکی مردم چکرك اند، و مردم بسیاری اند. پنج شش هزار خانه‌دار باشند. در کرهستانی که میان ولایت کاشغر و فرغانه است می‌باشند. اسپان بسیار و گوسفندان بی‌نهایت دارند. و دران کوهستان بجای گاو رسمی گاو قوطاس نگاه میدارند. قوطاس هم پیش ایشان بسیار میشود. چون کرهستان آنها بسیار مضبوط واقع شده در مالگذاری رایج نمی باشند. بنابر آن قاسم بیگ‌را سردار ساخته بچکرك فرستاده شد که از چکرك مال گرفته بلشکر چیزی رساند. قاسم بیگ رفته نزدیك به بیست [٤٢] هزار گوسفند و هزار و پانصد اسب گرفته بمردم لشکر قسمت کرد.

و بعد از برگشتن لشکر از چکرك بر سر اوراتپه که مدتها در تصرف عمرشیخ میرزا بود و در سال فوت میرزا از دست برآمده بود و درین فرصت از جانب بایسنغر میرزا برادر

days. Finally Ibrahim Saru, helpless, chose to submit through the mediation of Khwaja Mawlana Qazi, and in the month of Shawwal [June 1495] he hung his sword and bowcase around his neck and came out to make obeisance and turn over the fortress.

Khodzhent had long belonged to Umar-Shaykh Mirza's administration. However, because the rule in that administrative area had become slack during this interregnum, [the people] had begun to look to Sultan-Ahmad Mirza. With such an opportunity at hand, a move was made against it. Mir Mughul's father Abdul-Wahhab Shiqavul was in Khodzhent, but as soon as the army arrived he gave up the fortress without a fight.

At this point Sultan-Mahmud Khan came to Shahrukhiyya. Prior to this, when Sultan-Ahmad Mirza went to the vicinity of Andizhan, the khan too had gone and laid siege to Akhsi, as has been mentioned. It crossed my mind that since the distance was slight and since the khan was like my father and elder brother, if I were to go make obeisance and patch up our

Āxir Ibrāhīm Saru 'ājiz bolup Xwāja Mawlānā-yi Qāḍīnıng tavassuṭ bilä qulluqnı ixtiyār qılıp Šavvāl ayıda qılıč sağdaqını boynığa asıp kelip mulāzamat qılıp qorğannı tapšurdı.

Xujand ham muddat-i madīd edi kim 'Umar-Šayx Mīrzā dīvānığa ta'alluq edi. Bu fatratta ol sarkārda fatūr bolğan üčün Sulṭān-Aḥmad Mīrzāğa baqıp erdi. Cun munča taqrīb boldı anıng üstigä ham barıldı. Xujand ičidä Mīr Muğulnıng atası 'Abdul-Vahhāb Šiqavul erdi. Yetkäč oq qorğannı bemuḍāyaqa tapšurdı.

Bu furṣatta Sulṭān-Maḥmūd Xan Šāhruxiyyağa kelip edi. Mundın burunraq Sulṭān-Aḥmad Mīrzā Andijān navāḥīsığa kelgändä xan ham kelip Axsīnı qapap edi, nečük kim mazkūr boldı. Xāṭirğa yetti kim "Ara munča yavuq bolğanda xan čun ata-aqa durlar, barıp mulāzamat qılsam, ötkän kudüratlar raf' bolsa, yıraqta yavuqta ešitür körärgä yaxšı bolğay" dep kelip Šāhruxiyyadın tašqarı Ḥaydar Beg salğan bāğda xanğa mulāzamat qıldım. Xan bāğnıng ortasıda salğan uluğ čārdara [32a] üydä olturup edilär. Üydin kirgäč üč yükündüm. Xan ham ta'ẓīm qılıp qoptılar. Körüšüp yanıp yüküngändin song yanlarığa tiläp qalın šafaqat u mihrbānlıqlar körsättilär. Bir–iki kündin song Kindirlig Dabanı bilä Axsī va Andijān sarı 'azīmat qıldım. Axsīğa yetip atamnıng mazārını ṭavāf qıldım. Axsīdın namāz-i jum'a vaqtı čıqıp Band-i Sālār yolı bilä namāz-i šām bilä namāz-i xuftan arası Andijānğa keldim. Bu yol kim Band-i Sālār yolı bolğay, toquz yığač yol dur.

Andijān vilāyatınıng ṣaḥrānišīnlarıdın bir Cäkrāk eli dür. Qalın el dür. Beš–altı ming üylüg el bar dur. Farğāna bilä Kāšğar arasıdaqı tağlarda bolurlar. Atları köp va qoyları qahn dur. Ol tağlarda uy ornığa qotas saxlarlar. Qotasları ham bisyār bolur. Cun tağları berk va sarḥaddta vāqi' bolupturlar, māl bermäktä rāyij emästürlär. Cerigni Qāsim Beggä bašlatıp Cäkräkkä yibärildi kim Cäkräkdin māl alıp čeriggä nemä yetkürgäy. Qāsim Beg barıp yegirmä minggä yavuq qoy va ming–ming beš yüz at alıp čerig eligä üläšti.

Cerig Cäkräkdin yanğandın song Ura Tepäning üstigä—kim **[32b]** muddatlar 'Umar-Šayx Mīrzā taṣarrufıda edi, mīrzā ölär yılı eligdin čıqıp edi, bu furṣatta Baysunğur Mīrzā

past differences, it would have excellent propagandistic value. So saying, I went to make obeisance to the khan in the garden built by Haydar Beg outside of Shahrukhiyya.

The khan was seated in a large pavilion set up in the middle of the garden. **[32]** Immediately upon entering the tent I knelt thrice. The khan rose to honor me. After our interview I returned [to my place] and knelt, and then he invited me to his side and showed me much kindness. One or two days later I set out for Akhsi and Andizhan via the Kindirlig Pass. Upon reaching Akhsi I paid my respects at my father's tomb. I left Akhsi at noon on Friday and reached Andizhan late in the evening via the Band i-Salar road, a distance of nine leagues.

Among the inhabitants of the wilderness in Andizhan are the Chakrak people. They are a numerous folk, numbering five to six thousand households, living in the mountains between Fergana and Kashghar. They have many horses and sheep. In those mountains yaks are kept instead of cattle, and they possess many yaks. Since the mountains are fast and located on the borderlands, they are unaccustomed to paying tribute. Qasim Beg was put in charge of the army and dispatched to the Chakrak to obtain some tribute for the army. Qasim Beg went and took close to twenty thousand sheep and a thousand or fifteen hundred horses, which he distributed among the army.

After the army returned from the Chakrak, they rode against Ura-Tyube, **[32b]** which had long been under Umar-Shaykh Mirza's control but was lost the year he died and was being

خورد او سلطانعلی میرزا بود عزیمت کرده شد. و سلطان علی میرزا خبر ال۲۸ب] ایلغار یافته خود بکوهستان پلغر و مسچا خود تنها برآمده آتکهٔ خود شیخ ذوالنون‌را در اوراتیپه گذاشته بوده از خجند گذشته از میان راه خلیفه‌را پیش شیخ ذوالنون بطریق رسالت فرستاده شد. و آن مردك بیهوش جواب شافی نداده و خلیفه‌را گیرانده کشتن فرمود. چون خواست الهی نبود خلیفه خلاص شده بصد هزار مشقت و عذاب بعد از دو سه روز پیاده و برهنه آمد. و در نواحی اوراتیپه آمده شد. چون زمستان نزدیك رسیده بود مردم غله و آنچه داشتند بتمام برداشته بودند. ازین جهةها بعد از چند روز باندجان مراجعت کرده شد. و بعد از [٤٢ب] برگشتن ما مردم خان بر سر اوراتیپه رفتند. و مردم اوراتیپه ایستاده نتوانستند. مانده برآمدند و اوراتیپه‌را بمحمد حسین کورگان داده از آن تاریخ تا تاریخ نهصد و هشت اوراتیپه‌را محمد حسین کورگان داشت.

held for Baysunghur Mirza by his younger brother, Sultan-Ali Mirza. When Sultan-Ali Mirza was apprised of the situation, he himself went out to the mountains of Palghar and Matcha, leaving his *atäkä*, Shaykh Zu'n-Nun, in Ura-Tyube. From half way between Khodzhent [and Ura-Tyube], Khalifa was sent with a message to Shaykh Zu'n-Nun, but that senseless fellow, instead of giving a satisfactory answer, had Khalifa seized and ordered him executed. Since it was not God's will that it happen, Khalifa escaped and with much difficulty returned

jānibıdın inisi Sulṭān-'Alī Mīrzā anda edi—'azīmat qıldı. Sulṭān-'Alī Mīrzā xabar tapıp özi Palğar va Masčā kohistānlarğā čıqıp atäkäsi Šayx Zū'l-Nūnnı Ura Tepädä qoyup edi. Xujanddın ötüp ara yolğa yetkändä Xalīfanı Šayx Zū'l-Nūnğa risālat ṭarīqı bilä yibärildi, ol behoš mardak javāb-i šāfī bermäy Xalīfanı tuturup ölümgä buyurdı. Cun xwāst yoq egändür, Xalīfa xalāṣ bolup yüz tümän mašaqqat u 'azāblar bilä iki–üč kündin song yayaq va yalangač keldi. Ura Tepäning navaḥīsığa keldük. Cun qıš yavuq bolup edi, el aslığ tölükini tamām kötärip edilär. Bu jihatlardın nečä kündin song Andijān sarı murāja'at qılıldı. Biz yanğandın song xan kišisi Ura Tepä üstigä yürüdi. Ura Tepä kišisi tura almay salıp čıqtı. Xan Ura Tepäni Muḥammad Ḥusayn Kürägängä berdi. Ošol tārīxdın bäri toquz yüz sekizgäčä Ura Tepä Muḥammad Ḥusayn Kürägändä edi.

barefoot and naked two or three days later. We went to the vicinity of Ura-Tyube. Since winter was approaching, the people had taken in all their supplies and grain. For these reasons we withdrew several days later in the direction of Andizhan. After we moved out, the khan's men attacked Ura-Tyube. The men in Ura-Tyube, unable to withstand the attack, gave up and left. The khan gave Ura-Tyube to Muhammad-Husayn Kürägän, and it remained in his hands until 908 [1503].

سلطان‌حسين ميرزا از خراسان بر سر حصار لشكر كشيده در زمستان بترمذ آمده سلطان مسعود ميرزا هم لشكر جمع نموده بترمذ در مقابلهٔ او آمده نشست. خسروشاه خودش قندزرا محكم نموده برادر خورد خود ولی‌را بلشكر فرستاد و اكثر زمستان‌را در كنار دريا گذراندند و گذشته نتوانستند. سلطان حسين ميرزا كاردان و صاحب تجربه پادشاه بود. بطرف [ل٢٩] قندز بالای آب كوچ كرد و لشكر روبرورا غافل كرده بسرداری عبداللطيف بخشی پانصد ششصد مرد چيده‌را بگذر كلف فرستاد. و تا واقف شدن آن لشكر عبداللطيف بخشی با مردمی كه تعيين شده بودند از آب گذشته كنار دريارا مضبوط ساختند. و بمجرد رسيدن اين خبر بسلطان مسعود ميرزا، ولی خسروشاه بجهت رفتن بر سر اين مردمی كه از آب گذشته بودند هرچند سعی كرد سلطان مسعود ميرزا بسبب [٤٢] بيدلی خود يا بسعی باقی چغانيانی كه ضد ولی بود بر سر اين مردمی كه گذشته بودند نرفت و ويران طور شده بجانب حصار برگشتند.

سلطان حسين ميرزا از آب گذشته بديع‌الزمان ميرزا و ابراهيم حسين ميرزا و ذوالنون ارغون و محمد ولی بيگ‌را بر سر خسروشاه بايلغار جدا كرده مظفر حسين ميرزا و محمد برندق برلاس‌را بر سر ختلان فرستاده خود بر سر حصار آمد.

در نزديك رسيدنها خبردار شدند. سلطان مسعود ميرزا مصلحت بودن حصاررا درست نيافته بالارويهٔ رود كمرود شده براه سره تاق پيش برادر خورد خود بايسنغر ميرزا بسمرقند رفت. ولی هم خودرا بطرف ختلان كشيد و قلعهٔ حصاررا باقی چغانيانی و محمود برلاس و سلطان احمد پدر قوچ بيگ مضبوط ساختند.

سلطان حسين ميرزا اين خبر يافته [ل٢٩ب] ابوالحسن ميرزا و بعضی جوانان‌را به بالا [٤٢ب] رويهٔ درهٔ كمرود از عقب سلطان مسعود ميرزا فرستاد. در محل درآمدن بتنگی ميرسند و آنچنان كاری نمی‌توانند ساخت. ميرزا بيگ [فرنگی‌باز] بود. آنجا شمشير ميرسانده. و حمزه سلطان و مهدی سلطان چند سال بود كه از شيبانی خان جدا شده و آمده در ملازمت سلطان محمود ميرزا می‌بودند. با جميع اوزبكهای خود محمد دغلت و سلطان حسين دغلت با جميع مغولان خود كه در ولايت حصار می‌نشستند درين ويرانی بطرف قرا

Events of the year 901 (1495–96).

SULTAN-HUSAYN MIRZA BESIEGES HISSAR

Sultan-Husayn Mirza led his army from Khurasan against Hissar [33] and reached [the other side of the river from] Termez during the winter. Sultan-Mas'ud Mirza also gathered an army and camped facing him in Termez. For his part, Khusrawshah fortified Konduz and sent his younger brother Wali to [Sultan-Mas'ud Mirza's] army. These forces spent most of the winter on the river bank, unable to cross. Sultan-Husayn Mirza was an experienced ruler who knew what he was doing. He moved further up the river toward Konduz. He dispatched five or six hundred warriors under Abdul-Latif Bakhshi to the Kelif crossing to take the army opposite by surprise. By the time the other army had become aware of his presence, Abdul-Latif had crossed at Kelif with his men and secured the river bank. As soon as this news reached Sultan-Mas'ud Mirza, Khusrawshah's [brother] Wali did his utmost to launch an assault on those who had crossed, but, due either to Sultan-Mas'ud Mirza's timidity or to the

Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā Xurāsāndın Ḥiṣār [33a] üstigä čerig tartıp qıš Tirmiz toğrısı keldi. Sulṭān-Mas'ūd Mīrzā ham čerig yığıp Tirmizqa muqābalada kelip olturdı. Xusrawšāh özi Qunduzını muḥkam qılıp inisi Valī‹nı› čeriggä yibärdi. Qıšnıng aksarını su yaqasıda ötkärdilär, ötä almadılar. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā kārdān u ṣāḥib-tajriba pādišāh edi. Qunduz sarı su yoqqarı baqa köčti. Utrudaqı čerigni ğāfil qılıp 'Abdul-Laṭīf Baxšı bašlığ beš–altı yüz abdān kišini Kilif guzarigä yibärdi. Ol čerig vāqif bolğunča 'Abdul-Laṭīf Baxšı ta'ayyun bolğan el bilä Kilif guzaridin ötüp su yaqasını maḍbūṭ qıldı. Bu xabar Sulṭān-Mas'ūd Mīrzāğa kelgäč Valī Xusrawšāh, kim bu kečkän kišining üstigä barmaqnı har nečä sa'y qıldı, Sulṭān-Mas'ūd Mīrzā bedillıqıdın ya Bāqī Cağāniyānīnıng, kim Valīnıng ḍiddı edi, sa'yıdın bu kečkän kišining üstigä barmadı. Buzulğan yosunluğ Ḥiṣār sarı yandılar.

Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā su kečip Badī'uzzamān Mīrzānı va Ibrāhīm-Ḥusayn Mīrzā va Muḥammad Valī Beg va Zū'l-Nūn Arğunnı Xusrawšāh üstigä ılğar yibärdi. Muẓaffar ‹Ḥusayn› Mīrzā [33b] va Muḥammad Burunduq Barlasnı Xuttalān üstigä yibärdi. Özi Ḥiṣār üstigä keldi.

Yavuq yetkändä xabardār boldılar. Sulṭān-Mas'ūd Mīrzā Ḥiṣārda turmaqnıng maṣlaḥatını tapmay Kumrūd rūdı yoqqarı Sara Tağ yolı bilä inisi Baysunğur Mīrzā qašığa Samarqandğa bardı. Valī ham Xuttalān sarı tarttı. Ḥiṣār qorğanını Bāqī Cağāniyānī va Maḥmūd Barlas va Sulṭān-Aḥmad Qoč Begning atası berkittilär. Ḥamza Sulṭān va Mahdī Sulṭān nečä yıl edi kim Šaybānī Xandın ayrılıp kelip Sulṭān-Maḥmūd Mīrzā mulāzamatıda edilär. Jamī' Özbägläri bilä Muḥammad Duğlat, Sulṭān-Ḥusayn Duğlat jamī' Ḥiṣār vilāyatı olturušluğ Muğullar bilä bu buzuqluqta Qara Tekin sarı tarttılar.

Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā bu xabarlarnı tapıp Abū'l-Muḥsin Mīrzānı va ba'zı yigitlärni Kumrūd Darası yoqqarı Sulṭān-Mas'ūd Mīrzā käynigä yibärdi. Tangīgä kirgän maḥallda käynidin yetärlär; anča iš qıla almaslar. Mīrzā Beg Firangībāz anda qıhč yetkürür. Ibrāhīm Tarxan va Ya'qūb Ayyūb va yana ba'zı čerigni Ḥamza Sulṭānnıng va Muğullarnıng üstigä

efforts of Baqi Chaghaniani, who was hostile to Wali, no assault was made on the men who had crossed, and [Sultan-Mas'ud's army] retired in confusion to Hissar.

Sultan-Husayn Mirza crossed the river and sent Badi'uzzaman Mirza, Ibrahim-Husayn Mirza, Muhammad Wali Beg and Zu'n-Nun Arghun to attack Khusrawshah, and Muzaffar Mirza [33b] and Muhammad Burunduq Barlas to Khuttalan. He himself went against Hissar, but they learned of his approach as he drew near. Sultan-Mas'ud Mirza did not consider it prudent to stay in Hissar, so he went to his brother Baysunghur Mirza in Samarkand farther up the Kumrud River via the Sary-Tag road. Wali withdrew toward Khuttalan. Baqi Chaghaniani, Mahmud Barlas and Qoch Beg's father Sultan-Ahmad made fast the Hissar fortress. Several years prior to this Hamza Sultan and Mahdi Sultan had left Shaybani Khan and joined Sultan-Mahmud Mirza's retinue. They with all their Uzbeks, and Muhammad Dughlat and Sultan-Husayn Dughlat with all the Mughuls living in the Hissar province, retired in this confusion toward Karategin.

When Sultan-Husayn Mirza learned of these events, he sent Abu'l-Muhsin Mirza and some warriors farther up the Kumrud valley in pursuit of Sultan-Mas'ud Mirza. When they reached the defile, the pursuers were not able to do anything. Mirza Beg Firangibaz wielded his sword there. [Sultan-Husayn Mirza] sent Ibrahim Tarkhan, Ya'qub Ayyub and some other soldiers to attack Hamza Sultan and the Mughuls in Karategin. When they caught up

تیکین خودرا کشیدند . ابراهیم ترخان و یعقوب و ایوب و بعضی لشکر دیگررا بر سر حمزه سلطان و مغولان بقرا تیکین فرستادند. در قرا تیکین از عقب رسیده جنگ کردند و مردم ایلغار سلطان حسین میرزارا زیر کرده و اکثر این امرارا فرود آورده باز گذاشتند. [٤٤]

و بهمین برآمدن حمزه سلطان و مهدی سلطان و پسر حمزه سلطان چماق سلطان و محمد دغلت که آخران بمحمد حصاری مشهور شده بود و سلطان حسین دغلت و این اوزبکان که باین سلطان تعلق داشتند و مغولانی که در ولایت حصار [٤٤ب] می‌نشستند از نوکران سلطان محمود میرزا مارا گفته در ماه رمضان باندجان آمدند. دران ایام بدستور سلاطین تیموریه بر سر [ل٣٠] توشك می‌نشستم. حمزه سلطان و مهدي سلطان و چماق سلطان که آمدند بتعظیم این سلاطین برخاسته واز توشك فرود آمده باین [٣٠ب] سلطانان دریافتم. و سلطا[نا]ن را در دست راست در باغیش نشاندم. مغولانی هم که سردار ایشان محمد حصاری بود آمدند وهمه اختیار ملازمت کردند.

سلطان حسین میرزا قلعهٔ حصاررا قبل کرده فرود آمدند و بنقب انداختن و قلعه گرفتن و سنگ زدن و بکار و مهم دیگ ریختن شب و روز قرار و آرام نداشت. چهار پنج جا نقب انداخت و نقبی که بطرف شهر در دروازه انداخته بود خیلی پیش آمده بود. مردم قلعه هم نقب انداخته این نقب‌را یافتند. و مردم قلعه از بالا باینها دود کردند. و اینها بمجرد بستن و محکم کردن سوراخ این نقب دود بطرف بالا بمردم قلعه برگشته مردم قلعه بمردن نزدیك رسیده گریخته برآمدند. آخر کرزه کوزه آب آورده [٤٥] در نقب گذاشته مردم بیرون‌را از نقب گریزانیدند. و یك مرتبهٔ دیگر پارهٔ از جوانان جلد برآمده جوانانی‌را که بر سر نقب بردند گریزانیدند. دیگر از جائی که میرزا فرود آمده بود از طرف شمال دیگ ریخته و سنگ بسیاری زده یك برج‌را کاواك کرده بودند. نماز خفتن آن برج پرید. بعضی جوانان تیزی کرده رخصت جنگ طلبیدند. و «شب است» گفته میرزا رخصت نداد. و تا صباح شدن مردم قلعه خود برج‌را تمام برداشته بودند. و صباح آن جنگ هم نتوانستند انداخت. و درین دو ماه دو نیم ماه غیر از سیاست و نقب انداختن و سرکوب برخیزاندن و سنگ انداختن کاری نکرده جنگ نفزی نه انداخت.

بدیع‌الزمان میرزا و آن جماعتی‌را که بر سر [ل٣١] خسروشاه فرستاده بود در وقتی که در سه چهار فرسنگی از قندز پایان‌تر فرود آمدند خسروشاه با مردمی که همراه داشت راست کرده از قندز برآمده و شب در میان بوده بر سر بدیع‌الزمان میرزا و این لشکر آمد. و اینها باینمقدار میرزایان و اینمقدار سردار [٤٥ب] و امرا باوجود آنکه مردم ایشان دو برابر مردم

with them in Karategin a battle was enjoined. They defeated Sultan-Husayn Mirza's detachment **[34]** and unhorsed most of the begs, but they let them go.

With this exodus Hamza Sultan, Mahdi Sultan, Hamza Sultan's son Mamaq Sultan, Muhammad Dughlat, who later became known as Muhammad of Hissar, Sultan-Husayn Dughlat, the Uzbeks who belonged to these princes, and Sultan-Mahmud Mirza's liege Mughuls who were living in Hissar province all opted for us and came to Andizhan in Ramadan. At that time, in accordance with the usage of Timurid rulers, I used to sit on a cushion. When Hamza Sultan, Mahdi Sultan and Mamaq Sultan arrived, I rose to honor them, descended from the cushion and held an interview with these princes. I seated them in honor to my right. All the Mughuls led by Muhammad of Hissar came and elected to pay homage.

Sultan-Husayn Mirza came and camped besieging the Hissar fortress. There was no rest night or day as the works of siege were pursued: tunnels were dug, the fortress was bombarded, rocks were hurled and mortars were cast. Tunnels were dug in four or five places.

Qara Tekingä yibärdi. Qara Tekindä käyindin yetip uruštılar. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā- **[34a]** - nıng ılğarını basıp bu beglärning aksarını tüšürüp yana qoya berdilär.

Ošol čıqqan bilä Ḥamza Sulṭān va Mahdī Sulṭān va Ḥamza Sulṭānnıng oğlı Mamaq Sulṭān va Muḥammad Duğlat, kim songralar Muḥammad Ḥiṣārīğa mašhūr bolup edi, Sulṭān-Ḥusayn Duğlat va bu sulṭānlarğa ta'alluq Özbäglär ‹va› Ḥiṣār vilāyatı olturušluğ Sulṭān-Maḥmūd Mīrzā nökäri Muğullar bizni dep Ramaḍān ayı Andijānğa keldilär. Ol furṣatlar Tīmūriyya salāṭīnı dastūrı bilä tošäk üstidä olturur edim. Ḥamza Sulṭān bilä Mahdī Sulṭān va Mamaq Sulṭān kim keldilär, bu salāṭīnnıng ta'ẓīmığa qopup tošäkdin tüšüp bu sulṭānlar bilä körüštüm. Sulṭānlarnı ong qolda bağıšda olturğuzdum. Muḥammad Ḥiṣārī bašlığ barča Muğullar keldilär. Barča mulāzamatnı ixtiyār qıldılar.

Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā kelip Ḥiṣār qorğanını qapap tüšti. Naqb salmaq va qorğan almaq va taš urmaq va qazannıng iš-küčidä kečä kündüz ārām u qarārī yoq edi. Tört–beš yerdä naqb saldı. Šahr sarı darvāzada salğan naqb xaylī ilgäri kelip qorğan eli dağı naqb salıp bu naqbnı taptılar. Qorğan eli **[34b]** yoqqarıdın bularğa düd qıldılar. Alar tüšükni berkitkän bilä tütün yoqqarı qorğan eligä oq yanıp qorğan eli ölüm iči bolup qačıp čıqtılar. Äxir küza küza su keltürüp quyup tašqı elni naqbdın qačurdılar. Yana bir nawbat bir pāra jald yigitlär čıqıp naqb üstidäki yigitlärni qačurdılar. Yana mīrzā tüškän šimāl ṭarafıdın qazan qurup qalın taš urup bir burjnı kävāk qılıp edilär. Namāz-i xuftan burj učtı. Ba'zı yigitlär tezlik qılıp urušğa ruxṣat tilädilär. "Kečä dür" dep mīrzā ruxṣat bermädi. Tang atqunča xud qorğan eli burjnı tamām qoparıp edilär. Tanglası uruš ham salmadılar. Bu iki ay yarım ayda ğayr-az siyāsat va naqb salmaq sarkob qoparmaq va taš atmaqdın özgä yaxšı uruš salmadı.

Badī'uzzamān Mīrzā va ol jamā'atnı kim Xusrawšāh üstigä yibärip edi, Qunduzdın üč–tört yığač qoyıraq tüškändä Xusrawšāh bolğan kišisi bilä yasatıp Qunduzdın čıqıp ara qonup Badī'uzzamān Mīrzā va bu čerigning üstigä yasap keldi. Bular munča mīrzālar va munča sardār beglär **[35a]** (bāvujūd kim kišilärı iki Xusrawšāhnıng kišisičä bolmasa, bir yarım

The tunnel being dug toward the city gate had progressed far when the defenders, digging their own tunnel, discovered it. From above, the defenders **[34b]** forced smoke down on the attackers, who closed the opening, and the smoke came back up onto the defenders, who fled from the jaws of death. Finally, by bringing bucket after bucket of water and pouring it down, they drove the attackers from the tunnel. Another time a group of nimble warriors sallied forth and drove away the warriors who were on top of the tunnel. Another time, from north of where the mirza was camped they installed a mortar, hurled many stones and weakened a tower, which collapsed late that night. Some of the warriors importuned for permission to fight, but the mirza refused, saying, "It is nighttime." By daybreak the defenders had completely rebuilt the tower. That morning no battle was fought. For two or two and a half months there was no real battle, only punitive sallies, mining, building siege engines and catapulting of stones.

When Badi'uzzaman Mirza and as many of the group as he had sent against Khusrawshah camped three or four leagues below Konduz, Khusrawshah arrayed the men he had, set out from Konduz, stopped for one night and then attacked Badi'uzzaman Mirza and his army. All these mirzas and begs **[35]**—if they weren't double the number Khusrawshah had, they were easily one and a half times as many—nonetheless opted for safety and did not emerge from

خسروشاه اگر نباشد در یك و نیم خود چه سخن بود؟) رعایت جزم نموده از خندق نبرآمدند. و نوکر خسروشاه از نیك و بد، خورد و کلان چهار پنج هزار شاید باشد.

و خسروشاهی که از جهت این دنیای گذران و از جهت این نوکر بیوفای رفتنی اینمقدار بدی و بدنامی‌را اختیار نموده و اینمقدار ظلم و بیداد کردن‌را شعار خود ساخته اینمقدار ولایتهای کلان گرفته طرح نوکر بسیار نگاه داشتن‌را انداخت چنانچه در آخران نوکر و چاکر او به بیست سی هزار کشیده ولایات و پرگنات او از پادشاه خود و میرزایان خودش زیاده شده بود، در عمر خرد کاری که کرده بود همین بود و بهمین مقدار نام خسروشاه و توابع او بسرداری برآمده مردانه شدند، و از خندق نبرآمدگان بترسندگی مذکور شده به بیدلی افسانه شدند.

بدیع‌الزمان میرزا از آنجا کوچ کرده بچند کرچ بطالقان و بالقو تاغ فرود آمده خسروشاه در قلعهٔ قندز برد. برادر خورد خود ولی‌را با جماعهٔ از مردم نیك پر یراق باشکش [ل۲۱ب] و فلول و آن دامنه‌کوهها فرستاده بود که از بیرون تشویش بدهد. و یك مرتبه محب علی قورچی پارهٔ از جوانان نیك پر یراق همراه گرفته آمده در کنار آب ختلان بمردم اینها واخورده و زیر کرده یك مرتبه پارهٔ مردم فروز آورده چند سر بریده رفت. و بتعصب این، سیدیم علی دربان و برادر خورد او قلی بیگ و بهلول ایوب با چندی از جوانان نیك آمده در عنبرکوه در نواحی خواجه چنگال به لشکر خراسان در محل کوچ رسیده جنگ درپیوستند. سیدیم و قلی بابا و یك جماعهٔ جوانان‌را بتمام فرود آوردند.

این خبر بسلطان حسین میرزا رسید. و دیگر بجهت بارانهای بهار حصار لشکر خالی از تشویش نبود. [٤٦] طرح آشتی در میان انداخته از اندرون محمود برلاس آمد و از بیرون حاجی پیر بکاول و آغایان کلان و سازنده و خوانندهائی که بودند آمده دختر کلان سلطان محمود میرزا که از خوانزاده بیگم شده بود بحیدر میرزا که از پاینده سلطان بیگم شده بود و نبیرهٔ دختری سلطان ابوسعید میرزا بود گرفته از حصار برخاسته بجانب قندز رو کرد.

و به قندز هم آمده پارهٔ سیاست کرده در مقام محاصره شد. آخر بدیع‌الزمان میرزا در میان افتاده و آشتی کرده در اندرون و بیرون جوانانی که بدست افتاده بودند بیکدیگر داده

their trenches. Khusrawshah's men, good and bad, great and small, must have been four or five thousand men. For the sake of this transitory, ephemeral world and for the sake of faithless followers ready to flee at a moment's notice, Khusrawshah elected such evil and ill repute. A man who made his watchword such tyranny and injustice, who seized so many lands and maintained so many liegemen and retainers that toward the end of his time his servants numbered upwards of twenty to thirty thousand, whose realm dwarfed that of his own padishah and mirzas—in his entire lifetime this was his one engagement! For such a deed as this Khusrawshah and his followers became known as great and bold commanders, while those who did not leave the trenches gained a reputation for cowardice and became synonymous with timidity.

Badi'uzzaman Mirza marched away and came in a few marches to camp at Alghu Tagh at Taligan. Khusrawshah was in the Konduz fortress. His brother Wali he sent with a troop of warriors to Ishkamish, Falul and those foothills to give additional harassment [to the mirza] from outside. Muhibb-Ali Qorchi also took a troop of warriors and grappled with some of them on the bank of the Khuttalan river, [35b] defeated them, unhorsed a few and brought

ančada xud ne söz?) jazm ri'āyat qılıp xandaqdın čıqmadılar. Xusrawšāhnıng yaxšı-yaman uluğ-kičik nökäri tört–beš ming bolğay edi.

Xusrawšāh bu ötär dunyā-yi bebaqā üčün va ketär nökär-i bevafā üčün munča yamanlıq va badnāmlıqnı ixtiyār qılıp va munča ẓulm u bedād qılmaqnı özigä šu'ār qılıp munča uluğ vilāyatlar alıp munča qalın nökär u südär saxlamaq ṭarḥın salıp balk' songralar nökär u čākar yegirmä–otuz minggä tartıp vilāyät u parganāṭu öz pādišāhı va mīrzālarıdın artıp 'umrıda qılğan iši ošbu boldı. Ošmunča bilä Xusrawšāh va tavābi'ı‹nıng atı› sardārlıqqa čıqıp mardāna boldılar. Xandaqdın čıqmağanlar qorqaqlıqqa atılıp bedillik bilä afsāna boldılar.

Badī'uzzamān ‹Mīrzā› andın köčüp nečä köč bilä Ṭālaqānnıng Alğu Tağığa kelip tüšti. Xusrawšāh Qunduz qorğanıda edi. İnisi Valīnı bir pāra abdān yigitlär bilä Iškamiš va Falūl va ol tağ dāmanalarığa yibärip edi kim yana tašqarıdın xudūk u tašvīš bergäy. Yana Muḥibb-'Alī Qorčı bir pāra abdān yigitlärni alıp kelip Xuttalān suyınıng **[35b]** yaqasıda bularnıng kišisigä učrap basıp bir pāra kiši tüšürüp bir nečä baš kesip bardı. Songqı nawbat munıng ta'aṣṣubığa Sayyidim 'Alī Darbān va inisi Qulı Beg va Bahlūl-i Ayyūb bir pāra abdān yigitlär bilä kelip 'Anabar Koh dāmanasıda Xwāja Cangāl navāḥīsıda Xurāsān čerigi köčkän maḥallda elig alıšurlar. Qalın kiši yetip Sayyidim 'Alī va Qul Bābānı va yana bir pāra abdān yigitlärni tamām tüšürdilär.

Bu xabar Sulṭān-Ḥusayn Mīrzāğa yetišti. Dağı Ḥiṣārnıng bahār yağınları jihatıdın ham čerig xālī az tašvīš emäs erdi. Yaraš ṭarḥın arağa salıp ičkäridin Maḥmūd Barlas keldi. Tašqarıdın Ḥājjı Pīr Bökäül va uluğ ağalar va nekim bolğan sāzanda u xwānanda kelip Sulṭān-Maḥmūd Mīrzānıng Xwānzāda Begimdin bolğan uluğ qızını Ḥaydar Mīrzāğa, kim Pāyanda Sulṭān Begimdin bolup edi, Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzānıng qız nabīrasi edi, alıp Ḥiṣār üstidin qopup Qunduz sarı yüzländi.

Qunduzğa kelip ham bir pāra siyāsat qılıp muḥāṣara maqāmıda boldı. Āxir Badī'uzzamān Mīrzā arağa tüšüp yarašıp ičkäri tašqarı tüškän yigitlärni alıšıp **[36a]** yandılar. Xusrawšāhnıng

back a few heads. The next time, trying to outdo this, Sayyidim Ali Darban and his younger brother Qulī Beg, Bahlul Ayyub and a party of warriors encountered the Khurasan troops on their march in the vicinity of Khwaja Changal on the slopes of Anabar Kuh. However, as too many reached the fray, Sayyidim Ali, Qul Baba and a few of the warriors were completely unhorsed.

SULTAN-HUSAYN MIRZA WITHDRAWS FROM HISSAR

This news reached Sultan-Husayn Mirza. Moreover, the army was distressed by the spring rains in Hissar. A truce was proposed, and Mahmud Barlas on behalf of the defenders and Hajji Pir Bökäül on behalf of the attackers went out [to make arrangements]. The great ladies came with whatever musicians and singers there were, and Sultan-Mahmud Mirza's eldest daughter by Khwanzada Begim was taken for Haydar Mirza, whose mother was Payanda Sultan Begim and who was thus Sultan Abu-Sa'id Mirza's grandson. Leaving Hissar, [the mirza] headed toward Konduz.

Upon reaching Konduz, [Sultan-Husayn Mirza] made some punitive raids and laid siege. Finally Badi'uzzaman Mirza intervened, peace was made, prisoners were exchanged **[36]**

برگشتند. و این همه کلان شدن خسروشاه و این قدر کارهای [ل۲۲] بیرون از حد خودش کردن‌را دو مرتبه آمدن میرزا سلطان حسین و اورا ناگرفته برگشتن سبب شد.

در محلی که سلطان حسین میرزا به بلخ رسید بجهت مصلحت ماوراالنهر بلخ‌را به بدیع‌الزمان میرزا داده ولایت استرابادرا بمظفر حسین میرزا داد. و هر دورا بجهت بلخ و استراباد در یك مجلس فرمود که زانو زدند. ازینجهت بدیع‌الزمان میرزا تر شد [٤٦ب] و سبب این مقدار یاغیگریها و فتنها همین بود.

و در همین ماه رمضان در سمرقند فتنهٔ ترخانیان بود. شرح او اینست که بایسنغر میرزا آن مقدار که بامراء حصار و سپاهیان او اختلاط و آمیزش میکرد بامرای سمرقند و سپاهیان او اینمقدار نمیکرد. شیخ عبدالله برلاس که امیر کلان صاحب اختیار بود و پسران او آنچنان مقرب و ایچکی بودند که بعاشقی و معشوقی نسبت میکردند. امرای ترخان و بعضی امرای سمرقند ازینجهت‌ها دلگیر شدند. و درویش محمد ترخان از بخارا آمده و سلطانعلی میرزارا از قرشی آورده و پادشاه برداشته بباغ نو آمد. بایسنغر میرزا در باغ بود. بایسنغر میرزارا گرفته طور کرده و از نوکر و چاکر جدا ساخته بارگ آوردند. و هر دو میرزارا در یك جا نشاندند. و نماز دیگر تنگ خیال کردند که میرزارا بکوك‌سرای فرستند. بایسنغر میرزا به بهانهٔ طهارت کردن بعمارتی که در طرف ما بین شرق و شمال بوستان‌سرایست [ل۲۲ب] رفته در یك خانه درآمد. در دروازه ترخانیان ایستاده بودند. [٤٧] همراه میرزا محمدقلی قوچین و حسن شربتچی درآمده بودند. اتفاقًا در آن خانهٔ که میرزا بجهت طهارت درآمده بودند بطرف پشت آن خانه دری بوده که به تیغهٔ خشت برآورده بودند که ازین حویلی بیرون می‌برآمده. فی الحال این تیغه‌را انداخته و برآمده از ارگ بطرف غادفر این طرف‌تر از فصیل از آب موری برآمده و از دوتهی فصیل خودرا انداخته بخواجه کفشیر بخانهٔ خواجه‌کا خواجه رفتند. و آنهائی که بر درخانه ایستاده بودند بعد از زمانی ملاحظه میکنند می‌بینند که میرزا گریخته است. صباحش ترخانیان جمع شده بدرخانهٔ خواجه میروند. خواجه «نیست» گفته نداده اند. و اینها هم بزور نتوانسته‌اند گرفت چه جناب خواجها ازان عالی‌تر بود که بزور توانند گرفت. و بعد از یك دو روز خواجه ابوالمکارم و احمد حاجی بیگ و بعضی دیگر از امرا و سپاهیان و جمیع اهل شهر هجوم عام کرده و از خانهٔ خواجه میرزارا آورده سلطانعلی میرزا و ترخانیان‌را

and [the Khurasanis] withdrew. Sultan-Husayn Mirza's coming twice and withdrawing without being able to seize [Khusrawshah] were the cause for Khusrawshah's aggrandizement to such an extent and his undertaking things beyond his capacity.

When Sultan-Husayn Mirza reached Balkh, he gave it to Badi'uzzaman Mirza in the interests of Transoxiana, and he gave Badi'uzzaman Mirza's province of Astarabad to Muzaffar-Husayn Mirza. The two princes were made to kneel in homage for Balkh and Astarabad at the same assembly. That was why Badi'uzzaman was offended, and that was the cause for the rebellions and revolts that lasted so many years.

THE TARKHAN REVOLT

This same Ramadan there occurred in Samarkand the Tarkhans' revolt. It came about as follows. Baysunghur Mirza was not on such friendly terms with the begs and soldiers of Samarkand as he was with the begs and soldiers of Hissar. His favorite beg was Shaykh Abdullah Barlas, and his sons were such confidants and *ichkis* that they were as close as lovers and beloveds. The Tarkhan begs and some of the Samarkand begs were offended by this, and Darwesh Muhammad Tarkhan came from Bukhara, had Sultan-Ali Mirza brought from

munča ulğaymaqığa munča ḥaddı yetmäs išlärni qılmaqığa Sulṭān-Ḥusayn Mīrzānıng iki qatla kelip anı ala almay yanmaqı sabab boldı.

Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā Balxğa yetkändä Māvarännahr vilāyatı maṣlaḥatı üčün Balxnı Badī'uzzamān Mīrzāğa berip anıng vilāyatı Astarābādnı Muẓaffar-Ḥusayn Mīrzāğa berdi. Har ikäläsini Balxğa va Astarābādğa bir majlista yükündürdi. Bu jihattın Badī'uzzamān Mīrzā tar boldı. Munča yıl yağılıqlar va fitnalarnıng sababı ol edi.

Ošbu Ramaḍān ayı Samarqandda Tarxānīlarnıng fitnası edi. Šarḥı bu dur kim Baysunğur Mīrzā ol miqdār kim Ḥiṣār begläri va sipāhīları bilä ixtilāṭ u āmeziš qılur edi, Samarqand begläri va sipāhīları bilä anča qılmas edi. Šayx 'Abdullāh Barlas uluğ ixtiyār beg‹i› edi. Oğlanları andaq muqarrab va ički edilär kim 'äšiqlıq bilä ma'šūqluqqa nisbat qılurlar edi. Tarxan begläri va ba'zı Samarqand begläri bu jihatlardın tar boldılar, va Darveš Muḥammad Tarxan Buxār[ā]dın kelip Sulṭān-'Alī Mīrzānı Qaršıdın keltürüp pādišāh kötärip Bāğ-i Nawğa keldilär. Baysunğur Mīrzā Bāğ-i Nawda edi. Baysunğur Mīrzānı tutqun yosun-luğ qılıp nökär-südäridin ayrıp arggä keltürdilär. İkälä mīrzānı bir yerdä olturğuzdılar. Keč namāz-i digar Baysunğur Mīrzānı Kök Sarayğa čıqarur xayāl qıldılar. Baysunğur Mīrzā ṭahārat qılmaq bahānası bilä Bustān Saraynıng šarq-šimāl ṭarafıdaqı 'imāratlardın bir üygä kirdi. Ešikdä Tarxānīlar turup edilär. Mīrzā bilä Muḥammad-Qulı Qaučın Ḥasan Šarbatčı bilä kirdilär. Alqaḍā, mīrzā ṭahāratqa kirgän üyning arqa ṭarafıda xišt bilä tıqa qoparğan ešikī bar egändür kim ḥavīlīdın tašqarı čıqar egändür. Fī'l-ḥāl bu tıqanı yıqıp čıqıp argning Ġātfar ṭarafıdaqı faṣīldın beridin āb-muri bilä čıqıp du-tahī faṣīldın tašlap Xwāja Kafširgä Xwājaka Xwājanıng üyigä bardılar. Ābxānanıng ešikidä turğanlar bir zamāndın song mulāḥaẓa qılurlar körärlär kim mīrzā qačıptur. Tanglası Tarxānīlar yığılıp Xwājaka Xwājanıng ešikigä barurlar. Xwāja yoqtur dep bermäs. Bular ham zor bilä ala almaslar. Xwājalarnıng janābı andın 'alī edi kim zor qıla alğaylar edi. Bir–iki kündin song Xwāja Abū'l-Makārim va Aḥmad Ḥājjī Beg va yana ba'zı beg u begāt va sipāhīlar u jamī' šahr eli hujūm-i 'āmm qılıp Xwājanıng üyidin mīrzānı keltürüp Sulṭān-'Alī Mīrzānı va Tarxānīlarnı argtä qapadılar.

Karshi, made him padishah and went with him to the Bagh i Naw, where Baysunghur Mirza was. Making Baysunghur Mirza a sort of captive, [36b] they separated him from his liegemen and servants and took him to the citadel. There both mirzas were made to stay in one place. They thought of taking Baysunghur Mirza to the Kök Saray late that afternoon. On the pretext of making his ablutions, Baysunghur Mirza entered a room in one of the buildings on the northeast side of the Bustan Saray. The Tarkhans were standing at the door. Muhammad-Qulï Qauchin and Hasan Sharbatchï entered along with the mirza. By chance, in the back of the room the mirza entered in order to make his ablutions there was [another] door leading to the outside that had been bricked up. They immediately destroyed the blockage, got out through the aqueduct leading from the citadel rampart on the Ghatfar side, jumped from the water-course rampart and went to Khwajaka Khwaja's house in the Khwaja Kafshir [quarter]. Those who were standing at the door to the water closet looked in after a while and saw that the mirza had escaped. The next morning the Tarkhans gathered and went to Khwajaka Khwaja's gate. The khwaja refused to hand him over. The Tarkhans for their part were unable to use force, for the khwajas were of too exalted a station for them to be able to do so. A day or two later Khwaja Abu'l-Makarim, Ahmad Hajji Beg and some other begs and soldiers, along with the people of the city, launched a massive attack, [37] brought the mirza out of the khwaja's house and laid siege to Sultan-Ali Mirza and the Tarkhans in the citadel. They were

در ارگ قبل کردند. ارگ را یکروز هم نگاه نتوانستند داشت. [٤٧ب] محمد مزید ترخان از دروازهٔ چهارراهه برآمده و گریخته به بخارا رفت. و سلطانعلی میرزا با درویش محمد ترخان بدست افتادند.

بایسنغر میرزا در خانهٔ احمد حاجی بیگ بود که درویش محمد ترخان را آوردند. یکدو سخن [ل٢٢] پرسید. جواب خوبی نتوانست داد، و آنچنان کاری نکرده بود که جواب تواند داد. بکشتنش امر کرد. بیطاقی کرده بستون چسپیده. بستون چسپیدن کی میگذارند؟ بسیاست رسانیدند. سلطانعلی میرزارا فرمود که بکوك‌سرای برآورده بچشمهایش میل بکشند.

از عمارات عالی که تیمور بیگ انداخته یکی این کوك‌سرایست که در ارگ سمرقند واقع شده. این عمارت عجب خاصیتی دارد که از اولاد تیمور بیگ هرکه سر برداشته بر تخت بنشیند اینجا می نشیند، و هرکس بداعیهٔ تخت سر می‌نهد هم اینجا می‌نهد تا آنکه کنایتی شده در روزگاری که «فلان پادشاه‌زاده‌را بکوك‌سرای برآوردند» یعنی کشتند. سلطانعلی میرزارا بکوك‌سرای [٤٨] برآورده در چشمان او میل کشیدند. باختیار جراح یا بیخواست او، به چشمان سلطانعلی میرزا آسیبی نرسید. فی الحال اظهار نکرد و بخانهٔ خواجه (محمد) یحیی رفت. بعد از دو سه روز گریخته به بخارا پیش ترخانیان رفت و ازین سبب در میان اولاد حضرت خواجه عبیدالله تعصب افتاد و کلان او مربی کلان شد و خورد او مقوی خورد. بعد از چند روز حضرت خواجه یحیی هم به بخارا رفت.

بایسنغر میرزا لشکر کشیده بر سر سلطانعلی میرزا به بخارا رفت. و بمجرد رسیدن بخارا سلطانعلی میرزا بامراء ترخانی راست کرده برآمدند. اندکی جنگ شد. فتح بجانب سلطانعلی میرزا شده بایسنغر میرزا شکست [ل٢٢ب] یافت. احمد حاجی بیگ و یك جماعه از جوانان خوب بدست افتادند. اکثر آنهارا کشتند. احمد حاجی بیگ‌را به تهمت خون درویش محمد ترخان داه و غلام او برآمده بی‌عزتانه کشتند. [٤٨ب] سلطانعلی میرزا همان وقت از عقب بایسنغر میرزا به سمرقند روان شد.

این خبر در ماه شوال در اندجان بما رسید. و ما هم بداعیهٔ سمرقند در همین شوال بلشکر سوار شدیم. از حصار و قندز سلطان حسین میرزا برگشته بود. و خاطر سلطان مسعود میرزا و خسروشاه جمع شد. سلطان مسعود میرزا هم بدغدغهٔ سمرقند بر سر شهر

not able to hold the citadel for even a day. Muhammad Mazid Tarkhan departed by the Charraha gate for Bukhara. Sultan-Ali Mirza and Darwesh Muhammad Tarkhan were taken prisoner.

Baysunghur Mirza was in Ahmad Hajji Beg's house when Darwesh Muhammad Tarkhan was brought in. He asked him one or two things, but Darwesh Muhammad was unable to give satisfactory answer. In view of what he had done, there was no answer he could give. He sentenced him to death. In his helplessness Darwesh Muhammad Tarkhan clung to a column. Did he think they would let him go if he held on to a column? They took him to his execution. He ordered Sultan-Ali Mirza taken to the Kök Saray to be blinded.

One of the magnificent structures Timur Beg had built was the Kök Saray, which is located in the Samarkand citadel. It is a building with amazing properties. All of Timur Beg's offspring who raised their heads and sat on the throne sat here. All who lost their heads in quest of the throne lost it here. To say, "They've taken the prince to the Kök Saray," meant that they had killed him.

Sultan-Ali Mirza was taken to the Kök Saray and a needle was drawn across his eyes. Whether intentionally or unintentionally on the part of the surgeon, [37b] no [permanent]

Argni bir kün heč saxlay almadılar. Muḥammad Mazīd Tarxan Cahārraha Darvāzası bilä čıqıp Buxārā bardı. Sulṭān-'Alī Mīrzā bilä Darveš Muḥammad Tarxan eliggä tüšti.

Baysunğur Mīrzā, Aḥmad Ḥājjī Begning üyidä edi kim Darveš Muḥammad Tarxannı keltürdilär. Bir–iki söz sordı. Yaxšı javāb berä almadı. Andaq iš qılmaydur edi kim javāb berä alğay. Ölümgä buyurdı. Darveš Muḥammad Tarxan beṭāqatlıqtın sutūnğa yapıštı. Sutūnğa yapıšqan bilä qoyğaylar mu? Siyāsatqa yetkürdilär. Sulṭān-'Alī Mīrzānı buyurdı kim Kök Sarayğa čıqarıp közlärigä mīl tartqaylar.

Temür Beg salğan 'ālī 'imāratlardın biri Kök Saray dur kim Samarqandnıng argidä vāqi' boluptur. 'Ajab xāṣṣiyyatlığ 'imārat tur. Temür Beg awlādıdın harkim baš kötärip taxtqa oltursa ham munda olturur. Harkim taxt dā'iyası bilä baš qoysa ham munda qoyar ḥattā kim kināyatî bolup edi kim "Fulān pādišāhzādanı Kök Sarayğa čıqardılar," ya'nī öltürdilär. Sulṭān-'Alī Mīrzānı Kök Sarayğa čıqarıp közlärigä mīl tarttılar. Jarrāḥnıng ixtiyārı **[37b]** bilä ya bexwāst, mīldın Sulṭān-'Alī Mīrzānıng közlärigä āsībî yetmädi. Fī'l-ḥāl iẓhār qılmay Xwāja Yaḥyānıng üyigä bardı. İki–üč kündin song qačıp Buxārāğa Tarxanlarğa bardı. Ḥaḍrat-i Xwāja 'Ubaydnıng awlādınıng arasıda bu sababdın ta'aṣṣub tüšti, uluğı uluğığa murabbī boldı, kičiki kičik[ig]ä muqavvī. Bir nečä kündin song Xwāja Yaḥyā ham Buxārāğa bardı.

Baysunğur Mīrzā čerig tartıp Buxār[ā]ğa Sulṭān-'Alī Mīrzānıng üstigä bardı. Buxār[ā]ğa yavuq yetkän bilä Sulṭān-'Alī Mīrzā va Tarxan begläri yasap čıqtılar. Azağlaq uruš boldı. Fatḥ Sulṭān-'Alī Mīrzā sarı bolup Baysunğur Mīrzā šikast taptı. Aḥmad Ḥājjī Beg va yana bir pāra abdān yigitlär eliggä tüšti. Aksarını öltürdilär. Aḥmad Ḥājjī Begni Darveš Muḥammad Tarxannıng qanınıng tuhmatı bilä qul u dāduki čıqıp be'izzatāna öltürdilär. Sulṭān-'Alī Mīrzā Baysunğur Mīrzānıng käyničä oq Samarqandğa yürüdi.

Bu xabar Šavvāl ayı Andijānda bizgä keldi. Biz ham Samarqand dā'iyası bilä ošol Šavvāl ayı oq čerig atlanduk. Ḥiṣār ‹va› Qunduzdın Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā yanıp edi. Sulṭān-Mas'ūd Mīrzānıng va Xusrawšāhnıng xāṭırı jam' bolup edi. Sulṭān- **[38a]** Mas'ūd Mīrzā ham

damage was done to his eyes by the needle. Not revealing this immediately, he went to Khwaja Yahya's house and escaped two or three days later to the Tarkhans in Bukhara.

For this reason a rivalry sprang up between Khwaja Ubaydullah's sons—the elder son supporting the elder prince, and the younger taking the part of the younger. A few days later Khwaja Yahya also went to Bukhara.

Baysunghur Mirza gathered his army and went out against Sultan-Ali Mirza in Bukhara. When they were near Bukhara, Sultan-Ali Mirza and the Tarkhan begs arrayed their army and sallied forth. There was a little skirmish. Victory went to Sultan-Ali Mirza, and Baysunghur Mirza suffered defeat. Ahmad Hajji Beg and a few warriors were taken prisoner, and most of them were put to death. Ahmad Hajji Beg, charged with the murder of Darwesh Muhammad Tarkhan, was dishonorably put to death by [Ahmad Hajji Beg's] servants. Sultan-Ali Mirza rode straight to Samarkand in pursuit of Baysunghur Mirza.

BABUR LAYS SIEGE TO SAMARKAND

We received news of this in the month of Shawwal [June–July 1496] in Andizhan. That same month our army mounted in pursuit of our desire for Samarkand. Sultan-Husayn Mirza had withdrawn from Hissar and Konduz. Sultan-Mas'ud Mirza and Khusrawshah's minds

سبز آمده خسروشاه برادر خورد خود ولی‌را بمیرزا همراه کرد. سه چهار ماه از سه طرف سمرقندرا محاصره کرده شد. خواجه یحیی از پیش سلطانعلی میرزا آمده سخن اتفاق و یکجهتی در میان انداخت. سخن‌را بدیدن یکدیگر قرار داده از سمرقند دو سه شرعی پائین تر از طرف سغد من بلشکر خود رفتم. سلطانعلی میرزا بلشکر خود آمد. از آنطرف با چهار پنج کس سلطانعلی میرزا، و ازین طرف [ل۲٤] با چهار پنج کس من. در میان آب کوهك از آب گذشته بر سر اسپ یکدیگررا دیده و پرسش همدیگر کرده آنها بآن طرف رفتند و من باین طرف [٤٩] آمدم.

ملا بنائی [ل۲٤ب] و ملا صالح‌را آنجا در خدمت خواجه دیدم. محمد صالح‌را همان یکمرتبه دیدم. ملا بنائی خود آخران خیلی وقت در خدمت من می‌بود. و بعد از دیدن سلطانعلی میرزا چون سرما نزدیك رسیده بود و اهل سمرقند هم خیلی تنقیص نداشتند، من باندجان و سلطانعلی میرزا ببخارا مراجعت کردیم. سلطان مسعود میرزا بدختر شیخ عبدالله برلاس بسیار مایل بود و آنرا گرفته و دغدغهٔ ملك‌گیری‌را گذاشته بحصار برگشت بلکه ازین آمدن غرض همین بوده. از نواحی شیراز [٤٩ب] و کنپای مهدی سلطان گریخته بسمرقند رفت، و حمزه سلطان از زامین باجازت بسمرقند رفت.

were at ease. [38] With a like desire for Samarkand, Sultan-Mas'ud Mirza had come to Shahrisabz. Khusrawshah had sent his brother Wali to join the mirza. For three or four months we besieged Samarkand from three directions. Khwaja Yahya came on behalf of Sultan-Ali Mirza and delivered a message of solidarity. We decided to meet, and so I took my army from Samarkand two or three leagues down from Sughd. Sultan-Ali came from that direction with his army. From the other side Sultan-Ali Mirza with four or five of his men, and from this side I with four or five of my men crossed to an island in the middle of the Kohak river, held an

Samarqand dağdağası bilä Šahr-i Sabz üstigä keldi. Xusrawšāh inisi Valīnı mīrzāğa qaptı. Üč–tört ay bu üč ṭarafıdın Samarqandnı muḥāṣara qılduk. Xwāja Yaḥyā Sulṭān-'Alī Mīrzā qašıdın kelip ittifāq [u] yakjihatlıq sözini arağa saldı. Sözni körüšmäkkä qoyup Samarqanddın iki–üč šar'ī qoyıraq Suğd ṭarafıdın men čerigim bilä bardım. Ol ṭarafıdın Sulṭān-'Alī Mīrzā čerigi bilä keldi. Narıdın tört–beš kiši bilä Sulṭān-'Alī Mīrzā, beridin tört–beš kiši bilä men Kohak Suyının aralıqığa kečip at üstidä oq körüšüp sorušup alar ol ṭaraf bardılar, men bu ṭaraf keldim.

Mullā Bannā'īnı va Muḥammad Ṣāliḥnı anda xwāja xidmatıda kördüm. Muḥammad Ṣāliḥnı ošol bir qatla oq kördüm. Mullā Bannā'ī xud songralar xaylî mening xidmatımda boldı. Sulṭān-'Alī Mīrzā bilä körüškändin song, čun qıš yavuq kelip edi, Samarqand elining ham xaylî tanqīślıqı yoq edi, men Andijānğa Sulṭān-'Alī Mīrzā Buxārāğa murāja'at qılduk. Sulṭān-Mas'ūd Mīrzā Šayx 'Abdullāh Barlasnıng qızığa bisyār māyil edi. Anı alıp mulkgīrlik dağdağasını qoyup Ḥiṣārğa [38b] yandı. Balki bu kelmäkdin ğaraḍošbu egändür. Šīrāz va Kanbāy navāḥīsıdın Mahdī Sulṭān qačıp Samarqand bardı. Ḥamza Sulṭān Zāmīndın ijāzat bilä Samarqand bardı.

interview on horseback and asked after each other. Then they withdrew in their direction and I in mine.

While there I saw Mulla Bannai and Muhammad Salih in the khwaja's service. Muhammad Salih I saw only that one time, but Mulla Bannai was much in my service later on. After my interview with Sultan-Ali Mirza, since winter was approaching and the people of Samarkand were not in very dire straits, I returned to Andizhan and Sultan-Ali Mirza returned to Bukhara. Sultan-Mas'ud Mirza was quite desirous of marrying Shaykh Abdullah Barlas's daughter. He married her, gave up his desire for territory and withdrew to Hissar. [38b] Indeed, she was the only reason for his coming. Mahdi Sultan fled from Shiraz and Kambay to Samarkand, and Hamza Sultan left Zaamin with permission to go to Samarkand.

در همین زمستان کار بایسنغر میرزا فی الجمله در ترقی بود. عبدالکریم اشرت که از جانب سلطانعلی میرزا بکوفین و آن نواحی آمده بود از سمرقند مهدی سلطان مردم ایلغار بایسنغر میرزارا سرکرده و آمده بر سر اینها ایستادند. عبدالکریم اشرت و مهدی سلطان باهم روبرو شدند. بمجرد خلاندن شمشیر اسپ عبدالکریم افتاد. در حالت برخاستن او مهدی سلطان شمشیر انداخت [ل۵۰] که سر دست اورا جدا کرد. اورا گرفته آن ایلغاررا خوب زیو کردند.

و این سلطانان کار سمرقند و درخانهٔ میرزایان‌را مذبذب دیده پیشبینی کرده پیش شیبانی خان رفتند.

و بهمین مقدار کار مردم سمرقند بهم برآمده روبروی سلطانعلی میرزا لشکر کشیده بیرون آمدند. بایسنغر میرزا [ل۳۵] بسر پل آمد. سلطانعلی میرزا بخواجه کاردزن آمد. در همین فرصت بانگیز خواجه منیر اوشی خواجه ابوالمکارم و از امرای اندجان ویس لاغری و محمد باقر دیگر قاسم دولدای و یکجماعه از ایچکیان بایسنغر میرزا بر سر بخارا ایلغار کردند. نزدیك رسیده بودند که بخاریان خبردار شدند. کار اینها پیش نرفته برگشتند.

در وقتی که ما و سلطانعلی میرزا همدیگررا دیده بودیم مقرر شده بود که تابستان آنها از بخارا و من از اندجان آمده سمرقندرا محاصره بکنیم. بهمان میعاد در ماه رمضان از اندجان سوار شده. چون بنواحی یار ییلاق رسیده شد. خبر روبرو نشستن میرزایان‌را یافته تولون خواجه مغول را [ل۵۰ب] با دویست سیصد جوان قزاق ایلغار جدا کرده شد، در وقتی که اینها نزدیك رسیده اند بایسنغر میرزا خبر مارا یافته ویران طور شده بر می‌کردد. و این جوانان همان شب از کوندلان درآمده بسیار کس‌را به تیر زده و گرفته اولچهٔ بسیاری آوردند.

بعد از یك دو روز بقلعهٔ شیراز رسیده شد. شیرازرا قاسم دولدای داشت. داروغهٔ او شیرازرا نگاه داشتن نتوانسته قلعه‌را داد. شیراز در عهدهٔ ابراهیم سارو شد. صباح او نماز عید فطر آنجا گذارده بر سر سمرقند متوجه شده در قوروغ ابیار فرود آمده شد. همین روز قاسم دولدای، ویس لاغری، [ل۳۵ب] حسن نبیره سلطان محمد سیغل، سلطان محمود ویس با سیصد چهارصد کس آمده ملازمت کردند. سخن ایشان این بود که «بمجرد کوچ

Events of the Year 902 [1496–97]

This winter things were looking up for Baysunghur Mirza. When Abdul-Karim Ashrit came to the vicinity of Kufin on behalf of Sultan-Ali Mirza, Mahdi Sultan came against him from Samarkand leading Baysunghur Mirza's force. Abdul-Karim Ashrit and Mahdi Sultan met face to face. Mahdi Sultan stabbed Abdul-Karim's horse with his Circassian sword, and the horse dropped. As he was picking himself up, Mahdi Sultan lobbed off his hand at the wrist. Having seized him, they gave his troops a sound defeat.

When these sultans saw Samarkand's affairs and the mirza's gate about to topple, they foresightedly went to Shaybani Khan.

The Samarkandis pulled themselves together enough to assemble their army and go out to face Sultan-Ali Mirza. Baysunghur Mirza came to Sar-i-Pul. Sultan-Ali Mirza came to Khwaja Kardzan. At this point Khwaja Abu'l-Makarim and the Andizhan begs **[39]** Ways Laghari and Muhammad Baqir, as well as Qasim Dulday and a troop of Baysunghur Mirza's

Ošbu qišlıqta Baysunğur Mīrzānıng iši fī'l-jumla taraqqīda edi. 'Abdul-Karīm Ašrit, kim Sulṭān-'Alī Mīrzā jānibıdın Küfīn va ol navāḥīğa kelip edi, Samarqanddın Mahdī Sulṭān Baysunğur Mīrzānıng ılğarını bašlap kelip bularnıng üstigä turdılar. 'Abdul-Karīm Ašrit bilä Mahdī Sulṭān oq rūbarū boldı. 'Abdul-Karīmnıng atını Mahdī Sulṭān Carkasī qılıč bilä sančqač oq atı yıqılay özi qopar ḥālatta Mahdī Sulṭān eligini bandıdın tüšüra čaptı. Anı alıp ol ılğarnı yaxšı bastılar.

Bu sulṭānlar Samarqand išini va mīrzālarnıng ešikini muzabzab körüp ertä yazığa Šaybānī Xan qašığa bardılar.

Ošmunča bilä Samarqand kišisi omaqlanıp Sulṭān-'Alī Mīrzānıng rūbarūyığa čerig tartıp čıqtılar. Baysunğur Mīrzā Sar-i Pul keldi. Sulṭān-'Alī Mīrzā Xwāja Kārdzan keldi. Ošbu furṣatta Xwāja Munīr Ošīnıng angezi bilä Xwāja Abū'l-Makārim va Andijān begläridin **[39a]** Vays Lāğarī va Muḥammad Bāqir va yana Qāsim Dulday va Baysunğur Mīrzānıng bir pāra ičkiläridin Buxār[ā] üstigä ılğadılar. Yavuq yetä Buxār[ā]daqılar xabardār boldılar. Bularnıng iši yürümäy yandılar.

Sulṭān-'Alī Mīrzā bilä körüškändä andaq muqarrar bolup edi kim yaz alar Buxär[ā]dın, men Andijāndın kelip Samarqandnı muḥāṣara qılğay biz. Ošol mī'ād bilä Ramaḍān ayı Andijāndın atlanıp Yär Yaylağ navāḥīsığa yetkändä mīrzālarnıng rūbarū olturğan xabarını tapıp Tolun Xwāja Muğulnı iki–üč yüz qazaq yigitlär bilä ılğar ayırduk. Bular yavuq yetkän maḥallda Baysunğur Mīrzā bizning xabarımızını tapıp buzulğan yosunluğ yanar. Bu yigitlär ošol kečä kündälängdin kirip qalın kišini oqlap alıp qalın olja keltürdilär.

Biz iki–üč kündin song Šīrāz qorğanığa yettük. Šīrāz Qāsim Duldayda edi. Daruğası Šīrāzını saxla almay qorğannı berdi. Šīrāz qorğanı Ibrāhīm Saruğa 'uhda boldı. Tanglası 'īd-i fiṭr namāzını anda qılıp Samarqand üstigä mutavajjih bolup Ābyār Qoruğığa tüštük. Ošbu kün Qāsim Dulday, Vays Lāğarī, Ḥasan Nabīra-i Sulṭān-Muḥammad Sīğal, **[39b]** Sulṭān-Muḥammad Vays üč–tört yüz kiši bilä kelip mulāzamat qıldılar. Sözläri bu edi kim

ichkis, were instigated by Khwaja Munir of Osh to attack Bukhara. As they approached, the people in Bukhara learned of them. Their attempt failed and they withdrew.

SECOND SIEGE OF SAMARKAND

When I held my interview with Sultan-Ali Mirza, it was decided that during the summer he from Bukhara and I from Andizhan would go lay siege to Samarkand. Accordingly, in Ramadan, we rode from Andizhan. When we reached the vicinity of Yar Yaylagh and learned that the mirzas were camped opposite, we sent Tolun Khwaja forward with two or three hundred scouts. Baysunghur Mirza got wind of our approach, broke ranks and retreated. Our scouts caught up with their rear during the night, shot and captured many men and brought back much booty.

Two or three days later we arrived at the Shiraz fortress, which was Qasim Dulday's. His prefect was unable to hold Shiraz and surrendered the fort. The Shiraz fortress then became Ibrahim Saru's responsibility. The next morning we performed the holiday prayer for Id al-Fitr there and, setting out against Samarkand, reached Abyar field. That very day Qasim Dulday, Ways Laghari, Sultan-Muhammad Sighal's grandson Hasan Nabira **[39b]** and Sultan-Muhammad Ways came with three or four hundred men and paid homage. They said,

کرده برگشتن بایسنغر میرزا، مایان جدا شده بملازمت پادشاه آمدیم.» آخر معلوم شد که اینها بدعوی از بایسنغر میرزا جدا شده بجهت نگاه‌داشتن شیراز آمده بوده‌اند. [٥١] چون کار شیراز اینچنین شد بیچاره شده آمده‌اند.

چون به قرا بولاق فرود آمده شد به بعضی مواضع که آمده دیده بودند مغولانی که بی‌سری کرده دست‌انداز کرده بودند گرفته آوردند. قاسم بیگ بجهت سیاست دو سه آنهارا پاره پاره فرمود کردند. و بعد از چهار پنج سال در قزاقیها وقتی که از مسچا پیش خان مترجه شده بودیم قاسم بیگ از همین جهت از ما جدا شده بحصار رفت.

از قرا بولاق کوچ کرده و از آب گذشته در نواحی یام فرود آمده شد. همین روز بعضی امرای نزدیك در سر خیابان بسردم بایسنغر میرزا خودرا رساندند. در گلوی سلطان محمد تنبل نیزهٔ خلانیدند ولی نیفتاد. خواجکی ملاء صدر که برادر کلان خواجه کلان بود در گردنش تیری رسیده همان زمان برحمت حق رفت. خیلی خوب جوانی بود. پدر من رعایت کرده اورا مهردار کرده بود. طالبعلمی هم داشت. لغت خیلی میدانست. میرشکاری هم خوب بود و علم یده‌را هم میدانست. [٥١ب]

در زمانی که در نواحی یام بودیم از شهر مردم بسیاری از بازاری و غیر بازاری برآمده در اوردو بازار آمده سود و سودا میکردند. [ل٣٦] یك نماز دیگری بیکبار غوغای عامی شده این مسلمانان تمام بتاراج رفتند. ضبط لشکر تا این مرتبه بود که فرمان شد که این مال و جهات مردمرا هیچکس نگاه ندارد. تمام گردانیده بدهند. صباح آنروز یك پهر نشده بود که تا رشته‌تابی و سوزن شکسته که بود در مردم لشکر نماند و همه‌را بصاحبان آنها گردانیده دادند.

از آنجا کوچ کرده بطرف شرق سمرقند در یورت خان فرود آمده شد. از سمرقند سه کروه باشد. چهل پنجاه روز درین [٥٢] یورت نشسته شد. در آن چند روز که درین یورت بودیم چند نوبت از اندرون و بیرون جوانان پردل در خیابان خوب چاپقولاشها کردند. [٥٢ب] یکمرتبه در خیابان ابراهیم بیگچیك چاپقولاش کرد. در روی او شمشیری رسید. بعد ازان «ابراهیم چاپق» میگفتند. یك نوبت دیگر هم در خیابان بر پل مغاك ابوالقاسم کوهبر پیازی رساند. یك مرتبهٔ دیگر هم در خیابان در نواحی ترنار چاپقولاش شد. میر شاه قوچین پیازی رساند. بمیر شاه قوچین این طور شمشیر رسیده بود که نصف گردن او بریده شده بود. غایتش شهرگ او بریده نشده بود.

"As soon as Baysunghur Mirza moved back we separated ourselves and came in fealty to the padishah." In the end it became apparent that these men must have left at Baysunghur Mirza's behest and come in order to hold the Shiraz fort. Since the fate of Shiraz had turned out thus, there was nothing they could do but come [to us].

When camp was made in Qara Bulaq, the Mughuls who had run amok over some of the villages and hamlets that had come over [to us] were seized and brought in. Qasim Beg ordered two or three of them cut to pieces as exemplary punishment. Four or five years later during our guerilla rencontres as we were headed [through here] from Matcha to the khan, because [he feared retaliation for this order] Qasim Beg left us and went to Hissar.

We moved out of Qara Bulaq, crossed the river and camped opposite Yam. That very day some of the *ichki* begs got into a fracas with Baysunghur Mirza's men right on the Khiaban. Sultan-Ahmad Tambal's throat was pierced with a lance, but he was not unhorsed. Khwajagi Mulla Sadr, Khwaja Kalan's eldest brother, was shot in the neck and died instantly. He was a very good warrior my father had promoted and made his seal keeper. He was also a scholar

"Baysunğur Mīrzā köčüp yanğač biz ayrılıp pādišāh qulluqığa keldük." Āxir ma'lūm boldı kim bular da'vā bilä Baysunğur Mīrzādın ayrılıp Šīrāznı saxlağalı kelgän egändürlär. Šīrāz iši mundaq bolğač bečāra bolup keliptürlär.

Qara Bulaqqa tüškändä ba'zı kirgän kent-kesäkkä bašsızlıq qılğan Muğullarnı tutup keltürdilär. Qāsim Beg siyāsat üčün iki–üčini pāra-pāra qıldurdı. Tört–beš yıldın songra qazaqlıqlarda Masčādın xan qašığa mutavajjih bolğanda Qāsim Beg ošbu jihattın bizdin ayrılıp Ḥiṣārğa bardı.

Qara Bulaqdın köčüp su kečip Yam toğrısıda tüštük. Ošbu kün ba'zı ički beglär Xiyābān bašıda Baysunğur Mīrzānıng kišisi bilä elig alıštılar. Sulṭān-Aḥmad Tambalnıng boğzığa nayzalap tıqtılar, valî tüšmädi. Xwājakī Mullā Ṣadr, kim Xwāja Kalānnıng uluğ aqası edi, boğan boynığa oq tegdi. Ošal zamān Tengri raḥmatığa bardı. Xaylî yaxšı yigit edi. Atam ham ri'āyat qılıp muḥrdār qılıp edi. Ṭālib'ilm- **[40a]** -lıqı bar edi. Luğatnı xaylî bilür edi. Inšāsı ham yaxši edi. Quščılıqnı va yadačılıqnı ham bilür edi.

Yam navāḥīsıda egändä šahrdın qalın el bāzārī u ğayr-i bāzārī čıqıp Ordu Bāzārda bolup sūd u sawdā qılurlar edi. Bir namāz-i dīgar bayakbār ğawğā-yi 'āmmî bolup bu musalmānlar tamām talanğa bardılar. Cerig ḍabṭı bu martabada edi kim farmān boldı kim jamī' elning jihātın hečkim saxlamay tamām yandura bergäylär. Tanglası bir pahar bolmaydur edi kim ip ujı, ignä sınuğıča nemä čerig elidä qalmadı. Barčasını igälärigä yandura berdilär.

Andın köčüp Samarqandnıng šarq ṭarafı Xan Yurtığa tüšüldi. Samarqanddın üč kuroh bolğay qırq–ellig kün bu yurtta olturuldı. Bu yurtta egändä nečä nawbat taškarıdın ičkäridin köngüllüg yigitlär Xiyābānda yaxšılar čapqulaštılar. Bir martaba Xiyābānda Ibrāhīm Begčik čapqulaštı. Yüzigä čaptılar. Mundın song "Ibrāhīm Capıq" derlär edi. Yana bir nawbat ham Xiyābānda Pul-i Muğākta Abū'l-Qāsim Kohbur piyāzī yetkürdi. Yana bir qatla ham Xiyābānda tamāw navāḥīsıda čapqulaš **[40b]** boldı. Mīr Šāh Qaučın piyāzī yetkürdi. Mīr Šāh Qaučınnı andaq čaptılar kim boynınıng yarım‹ı›ğa yavuq čapılıp edi—ğāyataš, šahragi kesilmäydür edi.

[40] and knew many words. His composition was not bad either. He also knew falconry and could work the rain stone.

While we were in the vicinity of Yam a lot of merchants and other people came out of the town and set up a market in the camp. One afternoon a general riot broke out, and all these good Muslims were pillaged. However, discipline in the army was so good that when an order was issued for the return of all these people's goods, before the end of the first watch of the following day there was not so much as a strand of thread or broken needle left in the soldiers' hands. Everything was returned to its owner.

We left there and camped at Khan Yurtï, three kos to the east of Samarkand. For forty or fifty days we sat in this camp. While here, several times the hot-headed warriors from our side and theirs hacked away at each other on the Khiaban. Once Ibrahim Begchik got into the fray on the avenue and was hit in the face with a sword. Thereafter he was called Ibrahim Chapïq (Scarface). Another time on the avenue at the Mughak bridge Abu'l-Qasim Kohbur wielded the flail. Another time on the avenue in the vicinity of Tamaw a fracas broke out. **[40b]** Mir Shah Qauchin wielded the flail, but he was so cut up that his neck was severed through half way—at least his aorta was not cut.

در همان ایام که در یورت خان بودیم مردم قلعه بفریب کس فرستاده گفتند که «شب بطرف غار عاشقان بیائید که قلعه‌را خواهیم داد.» ما باین خیال شب سوار شده به پل مغاك آمدیم. یك جماعهٔ از جوانان [ل۲۶ب] خوب و پیادها در جائی که میعاد برد فرستاده شد. مردم اندرون از پیادها چهار پنجی‌را برآورده بودند که واقف شدند. خیلی پیادهای جلد بودند. نام یکی حاجی بود، بمن از خوردی خدمت کرده بود. دیگری‌را محمود کوندرسنگك میگفتند. همهٔ آنهارا کشتند.

دران ایام که درین یورت بودیم از سمرقند شهری و بازاری آن مقدار برآمده بردند که اوردو شهری شده بود. آنچه از شهرها بطلبند در اوردو یافت می‌شد. درین مدت غیر سمرقند مردم تمام قلعه‌ها و کوهها و دشتها درآمده بودند. در دامنهٔ کوه شاودار ارکت نام قلعه‌را یك جماعهٔ مضبوط کردند. ضرورت شد. ازین یورت کرچ کرده بر سر ارکت رفته شد. طاقت آوردن نتوانسته خواجه قاضی‌را در میان انداخته آمده درآمدند. ما هم گناه ایشان را عفو کرده بمحاصرهٔ سمرقند برگشتیم. [...]

•در همین سال نقارهائی که در میان سلطان حسین میرزا و بدیع‌الزمان میرزا برد بجنگ رسید. تفصیلش اینست که در سال گذشته بلخ‌را و استرابادرا ببدیع‌الزمان میرزا و مظفر حسین میرزا داده زانو زنانیده بودند چنانچه مذکور شد. ازان وقت تا این زمان بسیار ایلچیان رفتند و آمدند. علیشیر بیگ [۲۶ب] هم بایلچی‌گری رفت. هرچند سعی کردند بدادن استراباد به برادر خورد خود راضی نشد و گفت که «در ختنه کردن پسر من محمد مؤمن میرزا باو بخشیده‌اند.»

یکروز در میان میرزا و علیشیر بیگ یکصحبتی گذشت که به تیزفهمی میرزا و رقت قلب علیشیر بیگ دال است. علیشیر بیگ سخنان سری بسیار گوشکی بمیرزا گفت. بعد ازان گفت که «این سخنان‌را فراموش بکنید.» میرزا فی الحال گفت که «کدام سخنان‌را؟» علیشیر بیگ بسیار متاثر شده خیلی گریه کرد.

آخر در میان پدری و پسری گفت‌وگوی بآنجا منجر شد که پدر او بر سر پدر او، پسر او بر سر پسر او ببلخ و استراباد لشکر کشیدند، یعنی از جهت نزاع مظفر حسین میرزا و محمد مؤمن میرزا کار بآنجا کشید که پدر مظفر حسین [ل۲۸ب] میرزا سلطان حسین میرزا بر سر پدر محمد مؤمن میرزا که بدیع‌الزمان میرزا باشد به بلخ لشکر کشید و مظفر حسین میرزا که پسر سلطان حسین میرزاست بر سر محمد مومن میرزا که پسر بدیع‌الزمان میرزا باشد باسترابادِ لشکر کشید.

While we were in Khan Yurtï some of the defenders sent someone with the following deceitful message: "Come by night to Lovers' Cave and we'll turn over the fort." To this end we mounted and rode to the Mughak bridge. A contingent of warriors and footsoldiers were sent to the rendezvous. The defenders had taken out four or five of our footsoldiers before [the rest] realized what was happening. They were very quick soldiers. One named Hajji had served me from my childhood. Another was called Mahmud Kundarsangak. They were all killed.

While camped here so many townspeople and merchants came out of Samarkand that the camp had become a regular town. Everything that one might want in a city was to be found in the camp. During this time, with the one exception of Samarkand, all the fortresses and highlands and lowlands had come over to us. A fort called Urgut, in the foothills of the Shavdar mountains, was held by a group of men. By necessity we left the camp and rode

Xan Yurtıda egändä qorğandaqılar farïb bilä kiši yibärip dedilär kim "Kečä bilä Ğār-i 'Āšiqān ṭarafığa keling kim qorğannı berür biz." Bu xayāl bilä kečä atlanıp Pul-i Muğākkä keldim. Bir pāra abdān yigitlämi va piyādalarnı mī'ād yerigä yibärildi. Ičkäridin bizning piyādalardın tört–beš piyādanı čıqarıp edilär kim vāqif boldılar. Xaylî jald piyādalar edilär. Bir kišining atı Ḥājjī edi. Manga kičiktin xidmat qılıp edi. Yana birini Maḥmūd Kündarsangak der edilär. Barčasını öltürdilär.

Bu yurtta egändä Samarqanddın šahrī u bāzārī ol miqdār čıqıp edi kim ordu šahrî bolup edi. Har ne šahrlarda tiläsälär orduda tapılur edi. Bu muddatta bir Samarqanddın özgä tamām qorğanlar va tağ va tüz kirip edi. Šāvdār Tağının dāmanasıda Ūrgut* atlığ qorğannı bir jamā'at berkittilär. Ḍarūrat bolup bu yurtdın köčüp Ūrgut üstigä barıldı. Ṭāqat keltürä almay Xwāja Qāḍīnı **[41a]** arağa salıp kirdilär. Biz dağı gunāhlarını 'afv qılduk. Yana Samarqand muḥāṣarasığa yanduk.

Ošbu yıl Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā bilä Badī'uzzamān Mīrzā arasıdaqı niqārlar urušqa tarttı. Tafṣīlı bu dur kim ötkän yıl Balxnı va Astarābādnı Badī'uzzamān Mīrzāğa va Muẓaffar Mīrzāğa berip yükündürüp edilär, nečük kim* mazkūr boldı. Ošol muddattın bu muddatqa ğalaba elčilär bardılar va keldilär. Āxir 'Alī-Šer Beg ham elčilikkä keldi. Harčand sa'y qıldılar, Astarābādnı inisigä bermäkkä riḍā bolmadı. Dedi kim "Mening oğlum Muḥammad-Mu'min Mīrzānı xatna qılğanda mīrzā anga bağıšlaptur."

Bir kün 'Alī-Šer Beg bilä mīrzānıng arasıda bir ṣuḥbatī ötti kim mīrzānıng tezfahmlıqığa va 'Alī-Šer Begni‹ng› riqqat-i qalbığa dālī dur. 'Alī-Šer Beg sirrī sözlärni mīrzāğa gošakī ğalaba aytı. Dağı dedi kim "Bu sözlärni unutung." Mīrzā fī'l-ḥāl aytı kim "Qaysı sözlärni?" 'Alī-Šer Beg bisyār muta'assir bolup köp yığladı.

Āxir atalıq-oğulluq arasıda bu guftugūylar anga munjarr boldı kim atası atasınıng üstigä va oğlı oğlınıng üstigä Balx u Astarābādqa čerig tarttılar.

against Urgut. Unable to resist, they surrendered through Khwaja Qazi's mediation. **[41]** We pardoned their offenses and returned once again to the siege of Samarkand.

SULTAN-HUSAYN MIRZA AND BADI'UZZAMAN MIRZA COME TO BLOWS

During this year the feud between Sultan-Husayn Mirza and Badi'uzzaman Mirza turned into open hostilities. The details are as follows. The year before, Balkh was given to Badi'uzzaman Mirza and Astarabad to Muzaffar-Husayn Mirza, and the two princes were made to kneel in acceptance, as has already been related. From that time until now many emissaries went back and forth. Finally Ali-Sher Beg came as emissary, but, try as he may, [Badi'uzzaman Mirza] refused to turn over Astarabad to his younger brother, saying, "At my son Muhammad-Mu'min Mirza's circumcision feast [Sultan-Husayn] Mirza awarded it to him."

One day an exchange took place between Ali-Sher Beg and the mirza that is indicative of the mirza's quick understanding and the softness of Ali-Sher Beg's heart. Ali-Sher Beg had spoken many things in confidence to the mirza and then said, "You had best forget my words." The mirza immediately replied, "What words?" Ali-Sher Beg was moved to tears.

In the end the contention between fathers and sons resulted in father leading army against father and son against son in Balkh and Astarabad. **[41b]**

در پای گرزوان در اولانگ بیلچراغ از جانب پائین سلطان حسین میرزا و از جانب بالا بدیع الزمان میرزا آمدند. روز چهارشنبه غرهٔ رمضان ابوالمحسن میرزا با چندی از امرای سلطان حسین میرزا و یك جماعهٔ مردم ایلغار پیشتر آمده آنچنان جنگی هم نشده بدیع‌الزمان میرزا شکست یافت. بسیاری از جوانان نیك او بدست افتادند. [۵۷] سلطان حسین میرزا همه‌را فرمود کردن زدند، نه تنها اینجا، هرگاه هر پسر او که یاغی‌گری کرده شکست داد نوکران آنها هرکه بدست افتادند بتمام فرمود گردن زدند. چه کار کند؟ حق بطرف او بود. و این میرزایان آنچنان بفسق و عیش مشغول بودند که مثل پدر او کاردیده و کارکرده پادشاه این مقدار راه آمده و بمثل رمضان ماه متبرکی یکشب فرصت مانده از پدر خود ملاحظه نکرده و از خدای نترسیده هنوز کار او شواب خوردن بنشاط و مجلس‌آرائی بانبساط بود. مقرر است که هرکس اینچنین باشد آنچنان شکست می‌یابد، و مردمی که این نوع بگذرانند هرکس بر ایشان دست می‌یابد. چند سال که حکومت استراباد بدیع‌الزمان میرزا داشت در حوالی و حواشی جانب او جوانانی و مردمی که بودند بسیار پرشق و پرزیب شده بودند از طلا ونقره آلات و ادوات او بسیار شده بود و اسباب قماش و اسپان [ل۲۹] تپچاق بیشمار شده بود. همه اینهارا اینجا بای داد [۵۷ب] و در گریختن براه کوه به برادر خرد او و بزمین اوچمه خودش دوچار شده به تشویش تمام ازین اوچمه فرود آمد. مردم بسیار او درین اوچمه ضایع شدند.

سلطان حسین میرزا بعد از زیر کردن پسر خود به بلخ آمد. بدیع‌الزمان میرزا در بلخ شیخ علی طغایی‌را گذاشته بود و او چاره کردن نتوانسته و درآمده بلخ‌را سپرده سلطان حسین میرزا بلخ‌را بابراهیم حسین میرزا داده محمد ولی بیگ و شاه حسین چهره‌را همراه او گذاشت و خود بخراسان مراجعت کرد.

بدیع‌الزمان میرزا بعد از شکست تالان زده و گیرانده با پیر و جوان و سوار و پیادهٔ خود بقندز پیش خسروشاه رفت. خسروشاه هم خدمتها کرد. از اسب و شتر و خیمه و خرگاه و جمیع یراق سپاهی‌گری بمیرزا و جماعهٔ دیگر که همراه میرزا بودند آن مقدار خدمت و آدمی گری کرد که آنهائی که دیده‌اند گفتند که در میان یراق حال و یراق سابق تفاوت مگر طلا آلات و نقره آلات بوده باشد.

Into the Belcheragh meadow at the foot of Gurzuwan came Sultan-Husayn Mirza from below and Badi'uzzaman Mirza from above. On Wednesday the first of Ramadan, Abu'l-Muhsin Mirza advanced with a few of Sultan-Husayn Mirza's officers and light troops. There was not much of a battle, and [Badi'uzzaman's troops] were defeated. Many of his warriors were taken prisoner, and Sultan-Husayn Mirza had them all beheaded. It was not just here that he did this: every time his sons rebelled and he defeated them in battle he had all their fallen followers beheaded. What was he to do? He was right to do so. These princes were so besotted with their debauchery and pleasure that when an experienced ruler like their father was within half a day's journey away and only one night was left before a blessed and holy month like Ramadan, without notice of their father and without fear of God they went right on with their drinking and carousing. It is certain that such a person will be defeated and anyone will gain the upper hand over one who passes his time thus. In the several years during which the governorship of Astarabad was in Badi'uzzaman Mirza's hands his retinue and entourage were splendidly bedecked and arrayed. Gold and silver vessels and utensils were many, and his brocaded youths and **[42]** fine horses were without number. Here he lost everything. In

Gurzuvānnıng ayaqıda **[41b]** [Bel]-Cirāğ Ölängigä qoyıdın Sulṭān-Ḥusayn Mīrzä, yoqqarıdın Badī'uzzamān Mīrzā keldilär. Cahāršamba kün‹i› Ramaḍān ayınıng ğurrasıda Abū'l-Muḥsin Mīrzā Sulṭān-Ḥusayn Mīrzānıng bir nečä begläri va bir pāra ılğarı bilä ilgär‹ir›äk keldi. Andaq uruš ham bolmadı, basıldı. Qalın abdān yigitläri eliggä tüšti. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā barčasınıng boynığa u[r]durdı. Nê yalğuz munda emäs edi, qačan har oğlı kim yağılıqı yürüdi bastı eliggä tüškän nökärlärining tamām boynığa urdurdı. Ne qılsun? Ḥaqq anıng ṭarafı egändür. Bu mīrzälar andaq ifrāṭ bilä fisq u 'ayšğa mašğūl edilär kim atası dek kärdīda u kārkarda pādišāh tüščilig yol kelip Ramaḍān dek mutabarrik u 'azīz ayğa kečälik furṣat qalıp atasıdın imänmäy Tengridin qorqmay hanūz iši čağır ičmäk edi nišāṭ bilä, va majlisārālıq edi inbisāṭ bilä. Muqarrar dur kim mundaq bütkän kiši andaq šikast tapqay va bu naw' ötkän elgä harkim dast tapqay. Nečä yıl kim Astarābād ḥukūmatı Badī'uzzamān Mīrzāda edi, ḥavālī u ḥavāšīsı va yigit-yelängi bisyār puršaqq u purzeb bolup edi. Altun u kümüš ālāt u adavātı bisyār bolup edi, va qumāšpoš yigiti **[42a]** va topčaq atı bešumār bolup edi. Barčasını munda bay berdi. Qačarda tağ yolığa učrap eniš va učma yergä yoluqup özi tašvīš bilä bu učmadın tüšti, köp eli bu učmada ḍāyi' boldı.

Sulṭan-Ḥusayn Mīrzā oğlını basqandın song Balxqa keldi. Badī'uzzamān Mīrzā Balxta Šayx 'Alī Tağayını qoyup edi. Cāra qıla almay kirip Balxnı tapšurdı. Sulṭan-Ḥusayn Mīrzā Balxnı Ibrāhīm-Ḥusayn Mīrzāğa berip Muḥammad-Valī Beg va Šāh-Ḥusayn Cuhranı anıng bilä qoydı. Özi Xurāsānğa murāja'at qıldı.

Badī'uzzamān Mīrzā šikastdın song talatıp aldurup yigit-yelängi va yayaq-yalangı* bilä Qunduzğa Xusrawšāhqa tarttı. Xusrawšāh ham yaxšı xidmatlar qıldı. At va tevädin va xayma u xargāhdın balk' jamī' sipāhīlıq yarağıdın mīrzāğa va mīrzā bilä bolğanlarığa ol miqdār xidmat u ādamīgarlik qıldı kim körgänlär dedilär kim burunqı yarağ bilä bu yarağnıng arasıda tafāvut magar ṭilā ālāt va nuqra ālāt bolğay edi.

his flight he was faced with a mountain road on which he encountered a precipice and cliff, down which he descended himself with difficulty, losing many of his men over the cliff.

After Sultan-Husayn Mirza's defeat of his son he went to Balkh, where Badi'uzzaman Mirza had stationed Shaykh Ali Taghayi. Unable to do anything else, he turned over Balkh. Sultan-Husayn Mirza gave Balkh to Ibrahim-Husayn Mirza, and with him he stationed Muhammad-Wali Beg and Shah-Husayn Chuhra. Sultan-Husayn Mirza himself then withdrew to Khurasan.

After his defeat, Badi'uzzaman Mirza dragged himself, along with what was left of his destitute horsemen and footsoldiers, to Khusrawshah in Konduz. Khusrawshah received him hospitably and presented so many horses, camels, tents and military arms and armor of all sorts to the mirza and those who were with him that those who saw it said that the only difference between his former arms and his new arms was the difference between gold and silver.

در میان سلطان مسعود میرزا و خسروشاه از [۵۸] بی‌اعتدالی‌های او و کلانیهای آن، این قدر نقارها و کدورت‌ها شده بود که ولی‌را و باقی‌را به بدیع‌الزمان میرزا همراه ساخته [ل۲۹ب] بر سر سلطان مسعود میرزا بحصار فرستاد. بنزدیك قلعه هم نتوانستند آمد و در اطراف و نواحی یکدو مرتبه ازان طرف و ازین طرف شمشیر رسانیدند. یکمرتبه از جانب شمال حصار در قوشخانه محب علی قورچی از مردم جدا شده و آمده خوب شمشیری زد. در محلی که از اسپ انداخته میگرفته‌اند از طرف دیگر زور آورده خلاص کردند. بعد از چند روز گرگ آشتی کرده برگشتند.

و بعد از چند روز بدیع‌الزمان میرزا براه کوه بقندهار و زمین‌داور پیش ذوالنون ارغون و پسر او شاه‌شجاع ارغون خودرا کشید. ذوالنون باوجود خست و بخیلی خوب خدمتها کرد. بیك پیشکش کردن چهل هزار گوسفند پیشکش کرد.

این از غرایب واقعاتست که همان روز چهارشنبهی که سلطان حسین میرزا بدیع‌الزمان میرزارا شکست میدهد همان چهارشنبه [۵۸ب] در استراباد مظفر حسین میرزا محمد مؤمن میرزارا شکست میدهد. و این عجب‌تر که چهارشنبه نام شخصی محمد مؤمن میرزارا فروز آورده می‌آرد.

SULTAN-MAS'UD MIRZA AND KHUSRAWSHAH HAVE A FALLING-OUT

Between Sultan-Mas'ud Mirza and Khusrawshah disputes and quarrels had broken out because of the inordinate behavior of the one and the self-aggrandizement of the other. Therefore Khusrawshah attached Wali and Baqi **[42b]** to Badi'uzzaman Mirza and sent them against Sultan-Mas'ud Mirza in Hissar, but they were unable to get near the fort. Once or twice they engaged in skirmishes in the outlying areas, and once at Qushkhana, to the north of Hissar, Muhibb-Ali Qorchi separated himself from the main body and came forward to fight valiantly. He was unhorsed, but just as he was about to be taken captive his men drove

Sulṭān-Mas'ūd Mīrzā bilä Xusrawšāhning arasıda anıng bei'tidāllıqlarıdın va munıng ulğaymaqlarıdın niqārlar kudūratlar bolup edi. Valīnı va Bāqīnı **[42b]** Badī'uzzamān Mīrzāğa qošup Sulṭān-Mas'ūd Mīrzānıng üstigä Ḥiṣārğa yibärdi. Qorğanğa yaqın ham kelä almadılar. Aṭrāf u navāḥīda bir-iki qatla ol ṭarafdın bu ṭarafdın qılıč alıštılar. Bir nawbat Ḥiṣārnıng šimāl[ıda] Qušxānada Muḥibb-'Alī Qorčı eldin ayrılıp kelip yaxšı čaptı. Attın yıqılıp alur maḥallda yana ol ṭarafıdın zorlap xalāṣ qıldılar. Bir nečä kündin songra gurg-āštūraq qılıp yandılar.

Bir nečä kündin song Badī'uzzamān Mīrzā tağ yol bilä Qandahār u Zamīn Dāwarğa va Zū'l-Nūn Arğun va oğlı Šāh-Šujā' Arğunğa özini tarttı. Zū'l-Nūn Arğun bāvujūd-i xissat u baxīllıq yaxšılar qıldı. Bir peškaš qılğanda qırq ming qoy peškaš qıldı.

Bu ğarāyib-i vāqi'āttın dur kim ošol čahāršamba küni kim Sulṭan-Ḥusayn Mīrzā Badī'uzzamān Mīrzānı basar, ošol küni Astarābādta Muẓaffar Mīrzā Muḥammad-Mu'min Mīrzānı basar. Yana bu 'ajabraq kim Cāršamba atlığ kiši Muḥammad-Mu'min Mīrzānı tüšürüp keltürür.

in and rescued him. After a few days a truce was made and they retired.

A few days later Badi'uzzaman Mirza got himself across the mountain roads to Kandahar and Zamin Dawar to Zu'n-Nun Arghun and his son, Shah-Shuja' Arghun. Despite his stinginess and miserliness Zu'n-Nun Arghun served him well. In one presentation he gave him 40,000 sheep.

It is a strange coincidence that on the very Wednesday on which Sultan-Husayn Mirza defeated Badi'uzzaman Mirza, Muzaffar-Husayn Mirza defeated Muhammad-Mu'min Mirza in Astarabad. It is even stranger that a man named Charshamba (Wednesday) unhorsed Muhammad-Mu'min Mirza and brought him in.

در پشت باغ میدان در اولانگ قلبه فرود آمده شد. مردم سمرقند از سپاهی و شهری در نواحی پل محمد چپ بسیاری برآمدند. چون مردم ما طیار نبودند تا مستعد شدن جوانان سلطان قلی و باباقلی‌را فروز آورده بقلعه بردند. ما بعد از چند روز کوچ کرده بر پشت کهك بر سر قلبه فرود آمدیم. سیدیوسف بیگ‌را همین روز از قلعه برآوردند. در همین یورت درآمده ملازمت کرد.

مردم اندرون سمرقند ازان یورت کوچ [ل۲۷] کرده باین یورت [۵۲ب] آمدن مارا برگشته تصور کرده سپاهی و شهری بتمام تا پل میرزا از دروازهٔ شیخ‌زاده تا پل محمد چپ برآمدند. فرموده شد که جوانانی که بودند یراق پوشیده سوار شوند و از دو طرف از پل میرزا و از پل محمد چپ زورآور شوند. خدای تعالی راست آورد. غنیم شکست یافت. خوب خوب جوانان‌را و خوب خوب امرارا فروز آوردند، از آنجمله یکی محمد مسکین حافظ دولدای بزد: شمشیری باو رسیده بود که انگشت [۵٤] شهادت اورا جدا ساخته بود. دیگر محمد قاسم نبیره برادر خورد خود حسن نبیره‌را فروز آورده آورد. از اینچنین مردم سپاهی و جوانانی که مردم می شناختند خیلی بودند. [۵٤ب] دیگر از یتیمان شهر دیوانه جامه‌باف‌را و کل قاشوق‌را آوردند که در جنگ سنگ و یتیمی خیره و سرآمد بودند. بقصاص پیادهائی که در غار عاشقان کشته شده بودند فرموده شد که بعذابها کشتند. بمردم سمرقند این شکست کلی بود. بعد ازین از قلعه برآمدن آنها بر طرف شد و کار بآنجا رسید که مردم ما تا کنار خندق رفته داه و غلام می‌آوردند.

آفتاب بمیزان تحویل کود و سرد افتاد. امرائی که در کینگاش می‌درآمدند طلبیده و کینگاش کرده سخن اینجا قرار یافت که «مردم شهر این همه عاجز شده‌اند. بعنایت الهی امروز هم باشد میگیریم، فردا هم باشد میگیریم. تا آنکه در سردی تشویش میکشیم از نزدیك شهر برخاسته در یك قلعهٔ قیشلاق [ل۲۷ب] می‌باید انداخت. اگر رفتنی هم باشد آنوقت بی‌تردد‌تر میرود.» بجهت قیشلاق قلعهٔ خواجه دیداررا مصلحت دیدند و از آنجا کوچ کرده در اولانگی که پیش خواجه دیدارست فرود آمده شد. در قلعه درآمده جاهای خانه و کیپه‌را [۵۵] تعیین نموده استاکار و محصل گذاشته به یورت آمدیم. چند روز تا طیار شدن خانهای قیشلاقی در اولانگ نشسته شد.

Events of the year 903/1497–98.

Camp was made in the Qolba meadow behind the Bagh-i-Maydan. The people of Samarkand, civilian and military alike, came out in droves to the vicinity of the Muhammad Chap bridge. Since our people were not ready, [43] by the time the warriors were prepared Sultan-Qulï and Baba-Qulï had been unhorsed and taken to the fortress. A few days later we moved out and camped at the head of Qolba behind the Kohak. That day Sayyid-Yusuf Beg was expelled from Samarkand. He came to us at this camp and rendered homage.

The people in Samarkand, imagining that our move from one camp to another meant that we had withdrawn, came out as reinforcements, civilian and military alike, as far as the Mirza bridge {and through the Shaykhzada gate as far as the Muhammad Chap bridge}. We ordered that the warriors who were there should arm themselves and get to horse. From both sides, from the Mirza bridge and the Muhammad Chap bridge, they brought force to bear. By God's grace the enemy was defeated. They unhorsed some very great warriors and officers, among

Bāğ-i Maydānnıng arqası Qolba Ölängigä tüšüldi. Samarqand eli sipāhī u šahrī Pul-i Muḥammad Cap navāḥīsığa qalın čıqtılar. Cun bizing el tayar emäs edilär, [43a] yigitlär musta'idd bolğunča Sulṭān-Qulı va Baba-Qulını tüšürüp qorğanğa elttilär. Bir nečä kündin song köčüp Kohaknıng arqası Qolbanıng bašığa tüšüldi. Sayyid-Yüsuf Begni ošbu kün Samarqanddın čıqardılar. Ošbu yurtta kelip mulāzamat qıldı.

Samarqanddaqılar ol yurttın köčüp bu yurtqa kelgänimizni yandı taṣavvur qılıp kömäki sipāhī u šahrī Mīrzā Köprügigäčä Šayxzāda Darvāzasıdın Muḥammad Cap Köprügigäčä čıqtılar. Buyurduk kim bolğan yigitlär yarağlanıp atlandılar. İki ṭarafdın Pul-i Mirzādın va Pul-i Muḥammad Capdın zor keltürdilär. Tengri rāst keltürdi, yağı basıldı. Abdān abdān beglärni va yaxšı yaxšı yigitlärni tüšürüp keltürdilär. Ol jumladın bir Muḥammad Miskīn-i Ḥāfiẓ Dulday edi: šahādat barmaqını tüšürä čapıp alıp keltürdilär. Yana Muḥammad Qāsim Nabīra* inisi Ḥasan Nabīra‹nı› tüšürüp keltürdi. Mundaq sipāhī va el tanığu dek yigitlärdin xaylī bar erdi. Yana šahr yatımlärdin Devāna Jāmabāfnı va Kal Qašuqnı keltürdilär, kim jang-i sangda va yatīm- [43b] -liklärdä xīra u sarāmad edilär. Ğār-i 'Āšiqānda ölgän piyādalarnıng qiṣāṣığa buyuruldı kim 'azāblar bilä öltürdilär. Samarqand eligä bu kullī šikast edi. Mundın songra qorğandın čıqmaqları bar-ṭaraf boldı. İš anga yetti kim bizning el xandaq yaqasığača barıp qul va dāduk keltürürlär edi.

Āftāb Mīzānğa taḥvīl qıldı. Savuq tüšti. Barı kengäškä kirär beglärni tiläp kengäšip söz munga qarār taptı kim "Šahr kišisi munča 'ājiz boluptur. Tengri 'ināyatı bilä bukün ham bolsa alur biz. Tangla ham bolsa alur biz. Taškarı savuqta taṣvīš tartqunča šahrnıng yavuqıdın qopup bir qorğanda qıšlağ salmaq kerāk. Ketär ham bolsa ol maḥallda betaraddudraq ketär bolur." Qıšlağ‹qa› Xwāja Dīdār Qorğanını maṣlaḥat körüp köčüp Xwāja Dīdārnıng alıdaqı ölänggä tüšüldi. Qorğanğa kirip üy va käpä yerlärini ta'yīn qılıp ustākār u muḥaṣṣil qoyup yurtqa keldük. Nečä kün qıšlağī üylär tayar bolğunča ölängdä olturuldı.

them Hafiz Dulday's son Muhammad Miskin, whose index finger was cut off and brought in. Another was Muhammad Qasim Nabira's younger brother Hasan Nabira, who was unhorsed and brought in. There were many such warriors well known to the soldiers and folk. From the city rabble they brought in Dewana Jamabaf and Kal Qashuq, who were outstanding in pitching rocks and scrapping. [43b] In revenge for the footsoldiers killed at the Lovers' Cave it was ordered that they be tortured to death. This was a big defeat for the people of Samarkand. After this they ceased to sally forth from the fortress. Things went so far that our men could go right up to the edge of the trench and capture slaveboys and girls.

The sun entered Libra. It began to turn cold. The begs who participated in council were summoned, and it was decided as follows: "The people of the city are worn down. Perhaps even today, by God's favor, we will take the city. If not, probably tomorrow. Instead of suffering in the cold outside, we should remove ourselves from near the city and establish winter quarters in some fort. If one had then to move, one could do so without much hesitation." The Khwaja Didar fort was considered suitable for winter quarters, so we moved off and camped in the meadow facing Khwaja Didar. Upon entering the fortress, we assigned places for living and storage, stationed overseers and commissars and settled into camp. We stayed in the meadow for a few days while the winter rooms were being made ready.

درین مدت بایسنغر میرزا بترکستان پیش شیبانی خان متواتر کسان فرستاده شیبانی خان را بکمك طلبیده بود. خانهای قیشلاقی طیار شده بقلعه درآمدیم. شیبانی خان از ترکستان ایلغار کرده سحر [٥٥ب] همین پنجشنبه بر سر یورت ما آمده ایستاد. لشکر ما جمع نبود. بمصلحت قیشلاق بعضی برباط خواجه، بعضی به کابد، بعضی به شیراز رفته بودند. باوجود این حال با مردم حاضر لشکر راست کرده برآمده شد. شیبانی خان ایستاده نتوانست. خودرا بطرف سمرقند کشیده بنواحی سمرقند رفت. چون موافق مدعای بایسنغر میرزا نشد، اختلاط خوبی نکرد. بعد از چند روز هیچ کار نتوانست کرد. مأیوس شده به ترکستان مراجعت کرد. [٥٦]

بایسنغر میرزا هفت ماه قبل کشید. یك امیدواری او ازین بود. ازین هم ناامید شد و با دوصد سیصد گرسنه و برهنهٔ خود بقندز پیش خسروشاه خودرا کشید.

و در نواحی ترمذ وقتی که از دریای آمو می‌گذشت سید حسین اکبر که هم خویش [ل٣٨] سلطان مسعود میرزا و هم کس معتبر او بود و حاکم ترمذ برد خبر یافته بر سر بایسنغر میرزا آمد. میرزا از آب گذشته بود. بعضی مردم و اسباب که عقب مانده بود گرفت. میرم ترخان آنجا در آب رفت. محمد طاهر نام چهرهٔ بایسنغر میرزا هم بدست افتاد. بایسنغر میرزارا خسروشاه هم خوب دید.

بمجرد برآمدن بایسنغر میرزا، بما خبر آمد. از خواجه دیدار سوار شده بسمرقند [ل٤٠] متوجه شدیم. در راه اکابر و امرا و جوانان متعاقب هم باستقبال آمدند. آمده در ارگ بستان سرای فرود آمدیم. در اواخر ربیع الاول بعنایت الهی شهر و ولایت سمرقند میسر و مسخر شد.

در ربع مسکون در برابر سمرقند لطیف شهر کمتر است. [٥٩] از اقلیم پنجم است. طول او صَط نَو درجه و دقیقه است، عرض او مَ درجه و دقیقه است. [٥٩ب] شهر او سمرقند است. ولایت اورا ماوراءالنهر میگویند. از جهت اینکه هیچ یاغی با قهر و غلبه برو دست نیافته «بلدهٔ محفوظه» میگویند. اهل سمرقند در زمان امیرالمؤمنین عثمان مسلمان شده بوده‌اند. از تابعین، قثم [ل٤٠ب] بن عباس آنجا رفته بوده قبر او در کنارهٔ دروازهٔ آهنین است. حالا بمزار شاه مشهور است. سمرقندرا اسکندر بنا کرده بود. مغول و اولوس ترك «سمزکند» میگویند. تیمور بیگ پایتخت کرده برد. پیشتر از تیمور بیگ مثل تیمور بیگ

During this time Baysunghur Mirza was constantly sending people to Shaybani Khan in Turkistan requesting assistance. **[44]** Shaybani Khan hastened from Turkistan and, reaching our camp the very Wednesday morning our winter quarters were ready and we were entering the fortress, stood poised for attack. Our army was not together: some had gone to Rabat-i-Khwaja for winter supplies, some to Kabud, some to Shiraz. Nonetheless, we arrayed what army we had and made a sortie. Shaybani Khan was unable to make a stand and withdrew toward Samarkand, where he eventually went. Since Shaybani Khan did not share Baysunghur Mirza's ambitions, they did not hit it off. A few days later Shaybani Khan returned to Turkistan, disappointed at not being able to effect any action.

Baysunghur Mirza held out against the siege for seven months, and his one source of hope had been to hold out. However, eventually he gave up hope and got himself, along with two or three hundred hungry dependents, to Khusrawshah in Konduz.

When he was crossing the Oxus river in the vicinity of Termez, the governor there, Sayyid-Husayn Akbar, a relative of Sultan-Mas'ud Mirza and person of importance in his service, learned that Baysunghur was crossing and attacked. The mirza made it across, but

Bu muddatta Baysunğur Mīrzā Turkistānğa Šaybānī Xanğa mutavātir kišilär yibärip Šaybānī Xannı kömäk tiläptür. Qišlağ üylärі tayar bolup qorğanğa **[44a]** kirdük. Šaybānī Xan Turkistāndın ılğap ošol ‹panjšamba› saḥarı bizning yurtumız üstigä kelip turdı. Bizning čerigimiz yığın emäs edi. Qišlağ maşlaḥatığa ba'zı Ribāṭ-i Xwājağa, ba'zı Kābudğa, ba'zı Šīrāzğa barıp edilär. Bāvujūd ḥāḍir čerig kišisi bilä yasap čıqıldı. Šaybānī Xan turuš bermäy Samarqand sarı özini tarttı, Samarqand navāḥīsığa bardı. Cun Baysunğur Mīrzānıng mudda'āsı dek bolmadı, yaxšı ixtilāṭ qılmadı. Nečä kündin song heč iš qıla almay ma'yūs Turkistānğa murāja'at qıldı.

Baysunğur Mīrzā yeti ay qabal tarttı. Bir umedvārlıqı mundın edi. Mundın ham nawmīd boldı. İki–üč yüz ač uruqı bilä Qunduzğa Xusrawšāhqa özini tarttı.

Tirmiz navāḥīsıdın Amūnı kečädürgän maḥallda Sayyid-Ḥusayn Akbar, kim Sulṭān-Mas'ūd Mīrzānıng ham uruqı ham mu'tabar kišisi edi, Tirmiz ḥākimı edi, xabar tapıp Baysunğur Mīrzānıng üstigä keldi. Mīrzā sudın ötüp edi. Mīrim Tarxan anda suğa bardı. Käyin qalğan kiši-qara partal-martalnı aldı. Baysunğur Mīrzānıng Ṭāhir-Muḥammad atlığ čuhrası dağı eliggä tüšti. Baysunğur Mīrzānı Xusrawšāh dağı yaxšı kördi. **[44b]**

Baysunğur Mīrzā čıqqač bizgä xabar keldi. Xwāja Dīdārdın atlanıp Samarqandğa mutavajjih bolduk. Yolda akābir va beglär va yigitlär muta'āqib istiqbālğa keldilär. ‹Kelip argdä Bustān Sarāğa tüštüm. Tengri ta'ālā 'ināyatı bilä› Rabī'u'l-Avval ‹avāxirıda› Samarqand šahr u vilāyatı muyassar u musaxxar boldı.

[Vaṣf-i Samarqand]

Rub'-i maskūnda Samarqandča laṭīf šahr kamraq dur. Bešinčі iqlīmdın dur. Ṭūlı ṢṬ ramz-i nujūmī NW daraja u daqīqa dur. 'Arḍ M daraja u daqīqa dur. Šahrı Samarqand dur. Vilāyatı Māvarānnahr derlär. Heč yağı qahr u ğalaba bilä munga dast tapmağan üčün "balda-i maḥfūẓa" derlär. Samarqand Ḥaḍrat-i Amīru'l-Mu'minīn 'Usmān zamānıda musalmān bolğandur. Ṣaḥābadın Qusam ibn-i 'Abbās anda barğandur. Qabrı Āhanīn Darvāzasınıng tašıda dur. Ḥālā Mazār-i Šāhqa mašhūr dur. Samarqandnı Iskandar binā qılğandur. Muğul va Türk ulusı "Semizkand" derlär. Temür Beg pāytaxt qılıp edi. Temür Begdin burun Temür Beg dek uluğ pādišāh Samarqandnı pāytaxt qılğan emästür. Qorğanını faṣīlnıng üstidin

Mirim Tarkhan was drowned there. The personnel, camp followers and baggage that were left behind were seized. Baysunghur Mirza's page, Tahir-Muhammad, was also taken prisoner. Khusrawshah welcomed Baysunghur Mirza. **[44b]**

We received news as soon as Baysunghur Mirza departed, and so we mounted and set out from Khwaja Didar for Samarkand. The notables, begs and warriors came out one after the other to greet us along the way. {We camped in the Bustan Saray citadel.} In Rabi' I [November 1497] the city and province of Samarkand were taken and occupied.

A DESCRIPTION OF SAMARKAND

There are few cities in the civilized world as pleasant as Samarkand. It is in the fifth clime, 99° 56' longitude, 40° 40' latitude. The seat of the province is Samarkand. The province is Transoxiana. Because it has not been stormed and seized by enemies it is called *balda-i-mahfuza* (well protected town). Samarkand became Muslim during the time of the caliph Uthman. One of the Companions, Qutham ibn Abbas, went there, and his tomb outside the Iron Gate is now called Mazar-i-Shah (king's shrine). Samarkand is supposed to have been built by Alexander. The Mughuls and Turks call it Semizkand ("fat city"). Timur Beg made it his capital. Before that no ruler like him had ever made Samarkand his capital. I ordered that the fortress be paced

پادشاه کلانی پایتخت نکوده بود. قلعهٔ اورا از بالای فصیل فرسودم که قدم زدند. ده هزار و ششصد قدم برآمد. مردم او بتمام سنی و پاك‌مذهب و متشرع و متدین مردم اند. بعد از زمان حضرت رسالت آن مقدار ایمهٔ اسلام که از ماوراءالنهر پیدا شده‌اند از هیچ ولایت معلوم نیست که این مقدار پیدا شده باشند. شیخ ابو منصور ماتریدی که از ایمهٔ کلام است از ماتُرید نام محل [٦٠] سمرقند بوده. ایمهٔ کلامی دو فرقه اند، یکی‌را ماتریدیه میگویند و یکی‌را اشعریه. ماتریدیه باین شیخ ابو منصور منسوب اند. دیگر [ل٤١] صاحب بخاری خواجه اسماعیل خرتنك هم از ماوراءالنهر بوده. دیگر صاحب هدایه که در مذهب امام ابو حنیفه از هدایه معتبرتر [کتاب] فقه کم باشد از مرغینان نام قصبهٔ از ولایت فرغانه است که این هم داخل ماوراءالنهر است.

در کنارهٔ معموره واقع شده شرقی او فرغانه و کاشغر، غربی بخارا و خوارزم، شمال تاشکند و شاهرخیه که شاش و بناکت می‌نویسند، جنوبی بلخ و ترمذ.

آب کرهك از شمال او میرود، از سمرقند دو کروه باشد. در میان این آب و سمرقند یك پشتهٔ افتاده کوهك میگویند. چون این رود از پائین این پشته میرود بآب کوهك مشهور شده. ازین آب یك رود کلانی جدا شده بلکه دریاچه‌ایست که آب درغم میگویند. از جانب جنوب سمرقند میرود و از سمرقند یك شرعی باشد. باغات و محلات سمرقند و [٦٠ب] چند تومان باین آب معمور است. تا بخارا و ترا کول که قریب سی چهل فرسنگ راه باشد، باین آب کوهك مزروع و معمور است. اینچنین دریای کلانی اصلاً از زراعت و عمارت زیاده نمی‌آید بلکه در گرمیها سه چهار ماه به بخارا آب نمیرسد. انگور و خربوزه و سیب و انار او بلکه جمیع میوهٔ او خوب میشود و بسیار میشود. دو میوه از سمرقند مشهور است، سیب سمرقند و صاحبی سمرقند. زمستان او محکم است. برف او مثل برف کابل نمی‌افتد و هواهای خوب دارد. تابستان او مثل هواهای کابل نیست.

عمارات و باغات تیمور بیگ و الغ‌بیگ میرزا در سمرقند و محلات [ل٤١ب] او بسیارست. در ارگ سمرقند تیمور بیگ یك کشك کلانی انداخته، چهار آشیانه، بکوك‌سرای مشهور. بسیار عمارت عالیست. یکی نزدیك دروازهٔ آهنین درون قلعه یك مسجد جمعهٔ سنگینی انداخته، اکثر سنگ تراشانی که از هندوستان برده بوده آنجا کار کرده‌اند. و در کتابهٔ پیشطاق مسجد [٦١] این آیت را که وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْراهِيمُ القَواعِدَ الی آخره بآنچنان خط کلانی نوشته‌اند که از

off atop the wall, and it came to 10,700 paces. The people are all Sunnis and orthodox followers of the religious law. Ever since the time of the prophet there is no province known to have produced so many leaders of Islam as Transoxiana. **[45]** Shaykh Abu-Mansur, who is one of the great exponents of dialectic theology, was from a suburb of Samarkand called Maturid. Theologians are divided into two groups, the Maturidites and the Ash'arites. The attribution of the Maturidites is to this Shaykh Abu-Mansur. Another, the author of the *Sahih of Bukhari*, Khwaja Isma'il, was also from Transoxiana. The author of the *Hidaya*, a book of jurisprudence that holds a high place of distinction in the sect of Abu-Hanifa, was from the Margilan area of Fergana, which is within Transoxiana.

Samarkand lies on the edge of the civilized world. To the east are Fergana and Kashghar, to the west Bukhara and Khwarazm, to the north Tashkent and Shahrukhiyya, which are also called Shash and Banakath, and to the south are Balkh and Termez.

Two kos north of Samarkand flows the Kohak river. Between this river and Samarkand is located a hill called Kohak. Because the river flows at the foot of this hill, it is called the Kohak river. From it branches off a large waterway—indeed, it is a small river—called the

buyurdum kim qadam urdılar. On ming altı yüz qadam çıqtı. Anıng eli tamām Sunnī u pākmazhab u mutašarri' u mutadayyin el dür. Ḥaḍrat-i risālat zamānıdın bäri ol miqdār a'imma-i Islām kim Māvarānnahrdın paydā boluptur, heč vilāyattın ma'lūm **[45a]** emäs kim munča paydā bolmış bolğay. Šayx Abū-Manṣūr, kim a'imma-i kalāmdın dur, Samarqandnıng Māturīd atlığ maḥallasıdın dur. A'imma-i kalām iki firqa dur. Birni Māturīdiyya derlär, birni Aš'ariyya. Māturīdiyya bu Šayx Abū-Manṣūrğa mansūb dur. Yana ṣāḥib-i *Ṣaḥīḥ-i Buxārī* Xwāja Ismā'il ham Māvarānnahrdın dur. Yana ṣāḥib-i *Hidāyat*, kim Imām Abū-Ḥanīfa mazhabıda Hidāyatın mu'tabarraq kitāb-i fiqh kam bolğay, Farğānanıng Marğīnān atlığ vilāyatıdın dur. Ol ham dāxil-i Māvarānnahr dur.

Ma'mūranıng kinārasıda vāqi' boluptur. Šarqı Farğāna va Kāšğar; ğarbı Buxārā va Xwārazm; šimālı Tāškand va Šāhruxiyya, kim Šāš va Banākat bitirlär; janūbı Balx va Tirmiz.

Kohak Suyı šimālıdın aqar. Samarqanddın iki kuroh bolğay. Bu su bilä Samarqand arasıda bir puštaî tüšüptür. Kohak derlär. Bu rūd munıng tüpidin aqar üčün Kohak Suyı derlär. Bu sudın bir uluğ rūd ayrıpturlar balk' daryāčaî dur, Darğam Suyı derlär. Samarqandnıng janūbıdın aqar; Samarqanddın bir šar'ī bolğay. Samarqandnıng bāğāt u maḥallātı va yana nečā tümānātı bu su bilä ma'mūr dur. Buxārā va Qara Kölgäčä, kim otuz–qırq yığač yolğa yavuqlašur, Kohak Suyı bilä ma'mūr u mazrū' dur. Mundaq uluğ **[45b]** daryā aṣlan zirā'attın va 'imārattın artmas, balk' yazlar üč–tört ayı Buxārāğa su yetmäs. Üzümi va qavunı va alması va anārı balki jamī' mevası xūb bolur, valī iki meva Samarqanddın mašhūr dur—seb-i Samarqand u ṣāḥibī-i Samarqand. Qıšı muḥkam savuq tur, qarı agarči Kābul qarıča tüšmäs. Yazlar yaxšı havāsı bar, agarči Kābulča yoqtur.

Temür Begning va Uluğbeg Mīrzānıng 'imārāt u bāğātı Samarqand u maḥallātıda köptür. Samarqandnıng argidā Temür Beg bir uluğ köšk salıptur, tört āšyānlığ. Kök Sarayğa mašhūr dur. Bisyār 'ālī 'imārat tur. Yana Āhanīn Darvāzasığa yavuq qal'anıng ičidā bir masjid-i jum'a salıptur, sangīn. Aksar Hindustāndın eltkän sangtarāšlar anda išqılıpturlar. Masjidnıng ‹peštāqınıng› kitābasıda bu āyatnı *"wa-idhā yarfa'u Ibrāhīmu l-qawā'ida" ilā āxirih* andaq

Dargham river. It is one league south of Samarkand, and from it are irrigated the orchards and exurbs of Samarkand, as well as some of the subdistricts. As far as Bukhara and Karakul, nearly thirty or forty leagues away, the land is irrigated and cultivated from the Kohak river. **[45b]** Such a large river, however, receives no increase from the cultivation and habitation for which it supplies water, and indeed, for three or four months during the summer no water reaches Bukhara. The grapes, melons, apples and pomegranates—indeed all fruits—in Samarkand are excellent, but two types of Samarkand fruit are renowned, the apples and *sahibi* grapes of Samarkand. The winter is terribly cold, although the snowfall is not so great as in Kabul. The air is good in the summer, but not so good as in Kabul.

In Samarkand and its suburbs are many of Timur Beg and Ulughbeg Mirza's buildings and gardens.

In the Samarkand citadel Timur Beg had constructed a large four-story pavilion known as the Kök Saray. It is a superb building. Near the Iron Gate, inside the walls, he had a Friday mosque built of stone. Most of the stonemasons sent from Hindustan worked there. The inscription on the mosque, the Koranic verse, "And Abraham and Ishmael raised the foundations of the house" etc., is written in script so large that it can be read from nearly a

نزدیك یك كروه میتوان خواند. بسیار عالی عمارتیست. در شرقی سمرقند دو باغ طرح انداخته، یکی که دورتر است بباغ دولدای موسوم است، و آن که نزدیك‌تر است باغ دلگشاست. از دلگشا تا دروازهٔ فیروزهٔ او خیابانست، هر دو طرف او چوب تیرك ایستاده کرده‌اند. در دلگشا هم کشك کلانی انداخته است، در آن کشك جنگ هندوستان تیمور بیگ را تصویر کرده‌اند. دیگر در دامنهٔ پشتهٔ کوهك بر سر سیاه‌آب کان گل که این آب را آب رحمت میگویند یك باغ انداخته است موسوم به نقش جهان. در محلی که من دیدم خراب شده بود و نامی ازو بیش نمانده. در جنوب سمرقند باغ چنار است و بقلعه نزدیك است. دیگر در جانب پایان سمرقند باغ شمال و باغ بهشت است. و نبیرهٔ تیمور بیگ پسر جهانگیر [٦١ب] میرزا، محمد سلطان میرزا، در برآمد قلعهٔ سنگین سمرقند یك مدرسهٔ انداخته قبر تیمور بیگ و از اولاد او هرکس در سمرقند [ل٤٢] پادشاهی کرده قبر آنها در آن مدرسه است.

از عمارات الغ‌بیگ میرزا در درون قلعهٔ سمرقند مدرسه و خانقاه است. گنبد خانقاه بسیار گنبد کلانی است. در عالم اینچنین گنبد کم نشان میدهند. و نزدیك بهمین مدرسه و خانقاه یك حمامی خوب انداخته، بحمام میرزا مشهور است. از هر قسم سنگ فرشها ساخته‌اند. در خراسان و سمرقند آن طور حمام معلوم نیست که بوده باشد. دیگر در جنوب مدرسه یك مسجدی انداخته، مسجد مُقَطّع میگویند. ازین جهت مقطع میگویند که قطعه قطعه چوبهارا تراش کرده اسلیمی و خطایی نقشها انداخته‌اند. تمام دیوارها و سقفها بهمین طریق است. در میان قبلهٔ این مسجد و قبلهٔ مدرسه تفاوت بسیار است، غالبًا سمت قبلهٔ این مسجدرا بطریق منجمین عمل کرده اند.

یك عمارت عالی دیگر در دامنهٔ پشتهٔ [٦٢] کوهك رصد است که آلت نوشتن زیج است. سه آشیانه است. الغ‌بیگ میرزا باین رصد زیج کورکانی‌را نوشته که در عالم حالا این زیج معمول است و به زیج دیگر عمل کم میکنند. ازین پیشتر زیج ایلخانی معمول بود که خواجه نصیر در زمان هلاکو خان در مراغه رصد بسته نوشته بود.

غالبًا در عالم هفت هشت رصد بیش بسته نشده، از آنجمله یکی مامون خلیفه رصد بسته بوده که زیج مامونی‌را بآن نوشته‌اند. یکی بطلمیوس هم رصد بسته، یکی در هندوستان در زمان راجه بکرماجیت هندو در اُجین و دهار که از ملك [ل٤٢ب] مالوه است که حالا بمندو

league away. This too is a superb building. To the east of Samarkand he had two gardens constructed. {The farther of the two is called Bagh-i-Dulday and} the nearer Bagh-i-Dilgusha. An avenue was made from the Dilgusha garden to the Turquoise Gate, and on both sides poplar trees were planted. In the Dilgusha a large pavilion was constructed and in it **[46]** Timur Beg's India campaign was depicted. At the foot of Kohak hill, above the still river at Kan-i-Gil, which is known as the Ab-i-Rahmat river, a garden called Naqsh-i-Jahan was constructed. When I saw it the garden was in ruins, nothing more than a name remained. To the south of Samarkand near the fortress is the Bagh-i-Chanar. On the lower side of Samarkand are the Bagh-i-Shimal and the Bagh-i-Bihisht. Timur Beg's grandson, Jahangir Mirza's son Muhammad-Sultan Mirza, had a madrasa constructed in the gateway to the outer wall of Samarkand. The tombs of Timur Beg and all of his descendants who ruled Samarkand are there.

Of Ulughbeg Mirza's buildings inside the walls of Samarkand are a *madrasa* and a *khanaqah*. The dome over the *khanaqah* is huge—few domes one can point to in the world

uluğ xaṭṭ bilä bitiptürlär kim bir kuroh yavuq yerdin oqusa bolur. Bu ham bisyār 'ālī 'imārat tur. Samarqandnıng šarqıda iki bāğ salıptur. Biri, kim yıraqraq tur, Bāğ-i ‹Dulday dur; yavuqraqı Bāğ-i› Dilgušā dur. Dilgušādın Pīroza Darvāzasığača xiyābān qılıp iki ṭarafıda [tūrak] yığačı ektürüptür. Dilgušāda ham uluğ kösk salduruptur. Ol kösk- **[46a]** -tä Temür Begning Hindustān urušını taṣvīr qılıpturlar. Yana Pušta-i Kohakning dāmanasıda Kān-i Gilning qara suyınıng üstigä, kim bu sını Āb-i Raḥmat ham derlär, bir bāğ salıptur, Naqš-i Jahānğa mawsūm. Men körgän maḥallda bu bāğ buzulup erdi. Atı bêš qalmaydur edi. Yana Samarqandnıng janūbıda Bāğ-i Canār dur, qal'ağa yavuqtur. Yana Samarqandnıng qoyı yanıda Bāğ-i Šimāl u Bāğ-i Bihišt tur. Temür Begning nabīrası Jahāngīr Mīrzānıng oğlı Muḥammad-Sulṭān Mīrzā Samarqandnıng taš qorğanıda čaqarda bir madrasa salıptur. Temür Begning qabrı va awlādıdın harkim ki Samarqandta pādišāhlıq qılıptur, alarnıng qabrı ol madrasada dur.

Uluğbeg Mīrzānıng 'imāratlarıdın Samarqandnıng qal'asınıng ičidä madrasa u xānaqāh dur. Xānaqāhnıng gumbadi bisyār uluğ gumbad dur. 'Ālamda anča uluğ gumbad kam nišān berürlär. Yana ošbu madrasa u xānaqāhqa yavuq bir yaxšı ḥammām salıptur. Mīrzā Ḥammāmığa mašhūr dur. Har naw' tašlardın faršlar qılıptur. Xurāsān va Samarqandta anča ḥammām ma'lūm emäs kim bolğay. Yana **[46b]** madrasanıng janūbıda bir masjidî salıptur, Masjid-i Muqaṭṭa' derlär. Bu jihatın muqaṭṭa' derlär kim qiṭ'a qiṭ'a yığačlarnı tarāš qılıp islīmī u xaṭā'ī naqšlar salıpturlar. Tamām-i dīvārları va saqfı ošbu yosunluğtur. Bu masjidnıng qiblası bilä madrasanıng qiblasınıng arasıda bisyār tafāvut tur—ğālibā bu masjid qiblasınıng samtını munajjim ṭarīqı bilä 'amal qılıpturlar.

Yana 'ālī 'imāratî Pušta-i Kohak dāmanasıda raṣad dur kim zīj bitimäkning ālatı dur. Üč āšyānlığ dur. Uluğbeg Mīrzā bu raṣad bilä *Zīj-i Kürgānī*ni bitiptür kim 'ālamda ḥālā bu zīj musta'mal dur. Özgä zīj bilä kam 'amal qılurlar. Mundın burun *Zīj-i Īlxānī* musta'mal edi kim Xwāja Naṣīr Ṭūsī Hülägü Xan zamānıda Marāğada raṣad bağlaptur. Hülägü Xan dur kim Īlxān ham derlär.

Ġālibā 'ālamda yeti–sekiz raṣad bêš bağlamaydurlar. Ol jumladın bir Ma'mūn Xalīfa raṣad bağlaptur kim *Zīj-i Ma'mūnī*ni andın bitiptürlär. Bir Baṭlamiyūs ham raṣad bağlaptur. Yana Hindustānda Rāja Bikramājīt Hindū zamānıda Ujjayn va Dhārda, kim Mālwa mulki

are so large. Near the *madrasa* and *khanaqah* is a beautiful bathhouse known as the Mirza's Bath. It is paved in all sorts of stone. In all of Khurasan and Samarkand no such bath is known to exist. **[46b]** To the south of the *madrasa* was constructed a mosque called the Muqatta' mosque. It is called *muqatta'* because many little pieces of wood were carved in floral and geometric patterns. All the walls and ceiling are in this style. The kiblah of this mosque differs greatly from the kiblah of the *madrasa*, probably because the kiblah of this mosque was determined astronomically.

Another superb building on Kohak hill is the observatory, which is an instrument for compiling astronomical tables. It is three stories tall. Ulughbeg Mirza used this observatory to compile the *Zij-i-Kurgani*, which is the table used throughout the world now, others being little used. Prior to it the *Zij-i-Ilkhani*, which was done by Khwaja Nasîr Tusi in Maragha in the time of Hülägü Khan, was current. It was Hülägü Khan who was called the Ilkhan.

There have been probably not more than seven or eight observatories constructed in the whole world. One was made for the Caliph Ma'mun, for whom the *Zij-i-Ma'muni* was compiled. Another was made by Ptolemy. Another table, currently in use by the Hindus, was

مشهور است رصد ساخته بودند که حالا معمول هندوان آن زیج است. از بستن این رصد یکهزار وپانصد وهشتاد وچهار سال است. این زیج نظر بزیجهای دیگر ناقص‌تر است.

دیگر در دامنهٔ پشتهٔ کوهك بطرف غرب باغی انداخته، بباغ میدان موسوم. [٦٢ب] و در میانهٔ باغ یك عمارت عالی کرده، چهل ستون نام، دو آشیانه. ستونهای او تمام از سنگ است. در چهار برج این عمارت بصورت چهار مناره برجها برآورده راههای برآمدن بر بالا ازین چهار برج است. دیگر در تمام جاها ستون‌های سنگین است. بعضیهارا مارپیچ خیاره کرده اند. در چهار طرف آشیان بالا ایوانست، ستونهای او تمام سنگین است. در میان او خانهٔ چهاردره‌ایست. گرسی این عمارت تمام سنگ است. فرش کرده‌اند. ازین عمارت بطرف پشتهٔ کوهك یك باغچهٔ دیگری انداخته، دران یك ایوان کلانی عمارت کرده. در درون این ایوان یك تخت سنگین کلان گذاشته، طول او تخمیناً چهارده پانزده گز باشد، عرض او هفت هشت گز، عمق او یك گز. اینچنین سنگ کلانی‌را از خیلی راه دور آورده‌اند. در میانهٔ سنگ درزی شده میگویند که بعد از آوردن درین جا درز شده [٦٢] است. در همین باغچه یك چاردرهٔ دیگر انداخته‌اند، ایزارهٔ او تمام چینی است، چینی‌خانه میگویند. از خطای کس فرستاده آورده بوده. و در درون قلعهٔ سمرقند یکدیگر عمارت قدیمی است، بمسجد لقلقه مشهور. در میان مسجد اگر در زمین لگد بزنند آواز لق‌لق می‌آید. غریب امریست. هیچکس سر این‌را نمیداند.

و در زمان سلطان احمد میرزا هم از خورد و بزرگ امرا [٦٣ال] باغ و باغچه بسیاری انداخته اند. از آنجمله برابر چهارباغ درویش محمد ترخان با صفا و هوا و با مد نظر چهارباغ کم بوده باشد. از باغ میدان پایان‌تر بر سر بلندی مشرف بر اولانگ قلبه یك چهارباغ انداخته، تمام این اولنگ در زیر پاست. درین چهارباغ هم مرتبه مرتبه جاها بسیاق راست کرده و نارون‌ها و سرو و سفیدارها کاشته‌اند. خیلی سرآمد منزلیست. عیب او اینست که آب کلانی ندارد.

شهر سمرقند عجب آراسته شهریست. در سمرقند یك خصوصیتی است [٦٣ب] که در شهرهای دیگر کم بوده: هر حرفه‌گری‌را بازار جدائی است و مخلوط نیستند. طور رسمیست. دوکانهای خوب نانوائی و آش‌پزی خوب دارد. در عالم کاغذ خوب از سمرقند می‌برآید. کاغذجواز تمام از کان گل می‌آید. کان گل در کنار سیاه آب افتاده که این سیاه آب‌را آب

compiled in India in the time of Raja Vikramaditya the Hindu in Ujjain and Dhar, which is the kingdom of Malwa, now known as Mandu. It was compiled **[47]** 1,584 years ago and is the least complete of all these catalogues.

On the western side of Kohak hill was constructed a garden called Bagh-i-Maydan. In the middle of this garden was built a superb building called Chil Sutun, two stories high with columns all of stone. On the four towers of this building were raised four towers like minarets through which are ways to go up. In all other places there are columns of stone, some fluted in spirals. On all four sides of the upper storey are porticos with columns of stone. In the middle is a *chardara*. The building's plinth is paved in stone. Going from this building toward Kohak hill is another small garden where yet another portico was built. Inside the portico was placed a large stone slab, approximately fourteen or fifteen yards long, seven or eight yards wide and a yard thick. Such an enormous stone was brought from a great distance. In the middle is a crack people say developed after the stone was brought here. In this same small garden is another *chardara* **[47b]** with porcelain all around the dado. It is called the Chinikhana. Someone was sent to Cathay to bring the porcelain. Inside the Samarkand city wall there is

dür—ḥālā Mandūğa mashūr dur—yana bir raṣad qılıpturlar kim ḥālā Hindūlarnıng musta'malı Hindüstānda ol zīj dur. Bu raṣadnı bağlağanı **[47a]** ming beš yüz seksän tört yıl dur. Bu zījlarğa baqa nāqiṣ nāqiṣraq dur.

Yana Pušta-i Kohakning dāmanasıda ğarb sarı bāğî salıptur, Bāğ-i Maydānğa mawsūm. Bu bāğnıng ortasıda bir 'ālī 'imārat qılıptur, Cil Sutūn derlär, du-āšyāna, sutūnları tamām tašdın. Bu 'imāratnıng tört burjıda tört manār dek burjlar qoparıpturlar kim yoqqarıqı čıqar yollar bu tört burjdın dur. Özgä tamām yerlärdä tašdın sutūnlar dur, ba'zını mārpeč xiyāra qılıpturlar. Yoqqarıqı āšyānınıng tört ṭarafı ayvän dur, sutūnları taš*dın. Ortasıda čārdara üy dür. Bu 'imārat kursīsını tamām taštın farš qılıpturlar. Bu 'imāratın Pušta-i Kohak sarı dāmanada yana bir bāğča salıptur. Anda bir uluğ ayvān 'imārat qılıptur. Ayvānnıng ičidä bir uluğ taš taxt qoyuptur, ṭūlı taxmīnan on tört–on beš qarı bolğay, ['ar]ḍı yeti–sekiz qarı, 'umqı* bir qarı. Mundaq uluğ tašnı xaylî yıraq yoldın keltürüptürlär. Ortasıda darz boluptur: derlär kim ošbu yerdä keltürgändin song bu darz bolğandur. Ošbu bāğčada yana bir čārdara **[47b]** salıptur, īzārası tamām činī. Cinīxāna derlär. Xaṭāydın kiši yibärip keltürüptür. Samarqandnıng qal'asınıng ičidä yana bir qadīmī 'imārat tur, Masjid-i Laqlaqa derlär. Ol gumbadning ortasıda yergä tepsälär, tamām gumbaddin "laq-laq" ün kelür. Ğarīb amrî dur. Hečkim munıng sırını bilmäs.

Sulṭān-Aḥmad Mīrzānıng zamānıda ham beg-begāt qalın bāğ u bāğča saldılar. Ol jumladın Darveš Muḥammad Tarxannıng čārbāğıča ṣafālığ va havālığ va maddinaẓarlığ čārbāğ kam bolğay. Bāğ-i Maydāndın qoyıraq, bulandınıng üstidä Qolba Ölängigä mušrif bir čārbāğ salıptur. Tamām bu öläng ayaq astıda dur. Cārbāğda ham martaba martaba yerlärni siyāq bilä tüzätip yaxšı nārvānlar va sarv ‹va› safedār tikiptürlär. Xaylî sarāmad manzilî dur, 'aybı bu dur kim uluğ suyı yoqtur.

Samarqand šahrı 'ajab ārāsta šahrî dur. Bu šahrda bir xuṣūṣiyyatî bar kim özgä kam šahrda andaq bolğay. Har ḥirfagarning bir bašqa bāzārı bar, birbirlärigä maxlūṭ emästür. Ṭawr rasmî dur. **Xūb** nānvālıqları va āšpazlıqları bar dur. 'Ālamda yaxšı kāğaz Samarqanddın čıqar. Juvāz-i kāğazlar suyı tamām Kān-i Gildin kelädür. Kān-i Gil Siyāh-āb yaqasıda dur kim **[48a]**

yet another ancient building called the Laqlaqa mosque. If one stamps in a certain place under the middle of the dome, the whole dome reverberates with a clacking sound. It is a strange phenomenon. No one knows the secret behind it.

During the time of Sultan-Ahmad Mirza men of high rank and low built many gardens, large and small. For pleasure, good air and superb vista there are few like Darwesh Muhammad Tarkhan's *charbagh*. It is built below the Bagh-i-Maydan on a rise overlooking the Qolba meadow. The entire meadow lies stretched out below it. Planted in straight lines in the *charbagh* are beautiful ornamental trees, cypresses and poplars. It is a truly magnificent spot, the only flaw being the lack of a great stream.

The city of Samarkand is an amazingly ornamented city. There is one peculiarity here that is found in few other cities, and that is that every trade has a separate market and they are not commingled. This is a wonderful custom. There are excellent bakeries and cook shops. The best paper in the world comes from Samarkand. The water for the paper factories all comes from Kan-i-Gil. Kan-i-Gil is by the Siyah Ab, **[48]** the still river that is also called Ab-i-

رحمت هم میگویند. یك متاع دیگر سمرقند مخمل قرمزی است که باطراف و جوانب می‌برند.
گرداگرد اولنگهای خوب دارد. یك اولنگ مشهور اولنگ کان گل است که در شرقی سمرقند واقع است. اندکی بشمال مایل، یك شرعی بوده باشد. سیاه آبی که آب رحمت نام دارد از میان این کان گل جاریست. هفت هشت آسیا آب بوده باشد. اطراف این آب تمام آبگیر است. بعضی میگویند که نام اصل این اولنگ کان آبگیر بوده اما در تاریخها همین کان گل می‌نویسند. سلاطین سمرقند همیشه این اولنگ‌را قوروغ کرده نگاه [٦٤] میدارند. هر سال برآمده درین اولنگ یکماه دوماه می‌نشینند. و ازین اولنگ بلندتر بطرف مابین شرق و جنوب یك اولنگ دیگر واقع شده، [ل٤٣ب] موسوم به یورت خان. در شرقی سمرقند است. یك شرعی بوده باشد. این سیاه آب از میان او گذشته بکان گل میرود. در یورت خان این سیاه آب آنچنان گردگرد آمده که درون او جای فرود آمدن یك اردو بوده باشد. راههای برآمد او خیلی تنگ واقع شده صرفه در بودن این زمین ملاحظه نموده در زمان محاصرهٔ سمرقند چند وقت اینجا فرود آمده شده بود.
یك اولنگ قوروغ بودنه است. در میان باغ دلگشا و سمرقند واقع شده. یك دیگر اولنگ کول مغاك است، از سمرقند نزدیك به دو شرعی بوده باشد. بطرف غربی سمرقند است، اندکی بشمال مایل. این هم طور اولنگی است. در یکطرف او یك کول بزرگی واقع شده اولنگ کول مغاك میگویند. در محاصرهٔ سمرقند زمانی که من در یورت خان [٦٤ب] بودم، سلطانعلی میرزا درین اولنگ کول مغاك نشسته بود.
یك دیگر اولنگ قلبه است. این مختصرتر اولنگیست. شمال او موضع قلبه است و دریای کوهك، جنوب او باغ میدان و چهارباغ درویش محمد ترخان است، شرقی او پشتهٔ کوهك.
ولایات و ترمانات خوب دارد. ولایت کلان او که قرینهٔ سمرقند باشد بخاراست. بطرف غربی سمرقند بیست وپنج فرسنگ راه است. بخارا هم تومانات چندی دارد. طور شهری واقع شده میوهٔ او بسیار میشود. در ماوراءالنهر [ل٤٤] مثل خربوزهٔ بخارا خوب و بسیار نمی شود. اگرچه در ولایت فرغانه از اخسی یکنوع خربوزهٔ که میرتیموری میگویند از خربوزهٔ این شیرینتر و نازکتر میشود اما در بخارا از جنس خربوزه بسیار میشود و خوب میشود. دیگر آلوی بخارا مشهور است. مثل آلوی بخارا در هیچ جا آلو نمی‌باشد. پوست اورا کنده و خشك کرده بتبرکیها از ولایت بولایت می‌برند. از جهت تلیین بسیار تداوی خوبست. مرغ

Rahmat. Another product of Samarkand is red velvet, which is exported all over.

All around the city are beautiful meadows. One famous meadow is Kan-i-Gil, which is to the east of the city. Slightly to the north, it is one league away. The Qara Su, a seven- or eight-mill stream which is also called Ab-i-Rahmat, flows through Kan-i-Gil. Beside the river are reservoirs *(abgir)*. Some say that the original name of this meadow was Kan-i-Abgir, but in histories it is always called Kan-i-Gil. {The rulers of Samarkand have always made this meadow a protected reserve and come out every year to stay for a month or two.}

Higher up, to the southeast, is another meadow called Khan Yurtï. It is one league to the east of Samarkand. The still river flows through here before reaching Kan i-Gil and makes such a twisting course through Khan Yurtï that there is sufficient room for an army to camp. The exit is very narrow. Seeing the advantage of this place we camped here for a time while besieging Samarkand.

Another meadow is [48b] the Bödänä Qorughï. It is between the Dilgusha garden and Samarkand. Another is the Lake Mughak meadow, nearly two leagues to the west and slightly to the north of Samarkand. It is a fabulous meadow. On one side is a lake, for which reason

bu qara sunı Āb-i Raḥmat ham derlär. Samarqandnıng yana bir matā'ı qırmızı maxmal dur kim aṭrāf u javānibqa eltärlär.

Girdāgirdidä yaxšı ölänglärî bar. Bir mašhūr öläng Kān-i Gil Ölängi dür. Samarqand šahrıdın šarq ṭarafı dur. Bir nemä šimālğa māyil bir šar'ī bolğay. Qara su, kim Āb-i Raḥmat ham derlär, Kān-i Gilning ortasıdın aqar yeti–sekiz tegirmän suyı bolğay. Bu sunıng aṭrāfı tamām ābgīr dür. Ba'zı derlär kim bu ölängning aṣl-i atı Kān-i Ābgīr egändür, valî tārīxlarda tamām Kān-i Gil bitirlär. Xaylî yaxšı öläng ‹dür. Samarqandnıng salāṭīnı hameša bu öläng›ni qoruğ qılurlar. Har yıl bu ölänggä čıqıp bir ay–iki ay oltururlar. Bu ölängdin yoqqarıraq šarq-janūb sarı yana bir öläng vāqi' boluptur, Xan Yurtığa mawsūm. Samarqandnıng šarqı dur, Samarqanddın bir yığač bolğay. Bu qara su anıng arası bilä ötüp Kān-i Gil barur. Xan Yurtıda bu qara su andaq toğay evrülüp keliptür kim ičidä bir ordu tüšküncä yer bolğay. Cıqar yer xaylî tar vāqi' boluptur. Bu yerning ṣarfasını közläp Samarqand muḥāṣarasıda nečä maḥall munda olturulup edi.

Yana bir öläng **[48b]** Bödänä Qoruğı dur. Dilgušā Bāğı bilä Samarqand arasıda vāqi' boluptur. Yana Köl Muğāk Ölängi dür. Samarqanddın iki šar'īğa yavušqay ğarb sarı dur, nemä šimālğa māyil. Bu ham ṭawr ölängî dür. Bir yanıda uluğ köl vāqi' boluptur. Bu jihattın Köl Muğāk Ölängi derlär. Samarqand muḥāṣarasıda men Xan Yurtıda olturğanda bu ölängdä Sulṭān-'Alī Mīrzā olturup edi.

Yana bir Qolba Ölängi dür. Bu muxtaṣarraq öläng dür. Šimālı Qolba kenti va Kohak Daryāsı, janūbı Bāğ-i Maydān va Darveš Muḥammad Tarxanning čārbāğı, šarqı Pušta-i Kohak.

Yaxšı vilāyātı va tümänātı bar. Uluğ vilāyatî kim Samarqand qarînası dur, Buxārā dur. Samarqandnıng ğarbî ṭarafı yegirmä beš yığač yol dur. Buxārāning ham nečä tümänātı bar. Ṭawr šahrî vāqi' boluptur. Mevası köp bolur va xūb bolur. Qavunı bisyär yaxšı bolur. Māvarānnahrda Buxārā qavunıča köp va xūb qavun bolmas. Agarči Farğāna vilāyatıdın Axsīnıng bir naw' qavunı kim Mīrtūmūrî derlär munıng qavunıdın čüčükräk va nāzukraq bolur, valî Buxārāda har jins qavundın köp bolur, yaxšı bolur. Yana ālū-yi Buxārī mašhūr dur. Buxārā ālūsı dek ālū heč yerdä bolmas. Terisini soyup qurutup tabarruklüklär bilä vilāyat-**[49a]**-tın vilāyatqa eltärlär. Talyīn üčün bisyār yaxšı tadāvī dur. Parvārī tavuqı va qazı bisyār

it is called the Lake Mughak meadow. During the siege of Samarkand, while I stayed in Khan Yurtï, Sultan-Ali Mirza stayed in this meadow.

Another is the Qolba meadow, a fairly small meadow. North of it is Qolba village and the Kohak river, to the south is the Bagh-i-Maydan and Darwesh Muhammad Tarkhan's *charbagh*, to the east is Kohak hill.

The province of Samarkand has excellent districts and subdistricts. The largest district comparable to Samarkand is Bukhara, twenty-five leagues to the west of Samarkand. Bukhara also has subdistricts. It is a fantastic city. It has abundant and good fruit. The melons are very good. In all Transoxiana there are no melons so abundant and good as those of Bukhara. Although a melon called *mirtimuri* comes from Akhsi in Fergana province that is sweeter and has thinner rind than the Bukhara melon, nonetheless all sorts of excellent melons are to be found in abundance in Bukhara. The plums of Bukhara are famous. There are no plums anywhere like those of Bukhara. Dried plums with the skins removed are taken from province to province as presents. [49] Medicinally they are good laxatives. There are many

پرواری او بسیار می‌شرد. در ماوراءالنهر [٦٥] از شراب بخارا تندتر شراب نمیشود. من در سمرقند در اوایل شراب خوردنها شراب بخارارا میخوردم.

دیگر ولایت کیش است، در جنوبی سمرقند نه فرسنگ راه است. در میان کیش و سمرقند یك کوهی افتاده که آن‌را ایتماك دابان گویند. سنگهائی که سنگ‌تراشی میکنند تمام ازین کوه میآرند. در بهارها صحرا و شهر او از دیوار و بام چون خوب سبز میشود شهر سبز میگویند. چون زاد و بود تیمور بیگ این کیش بود، بجهت شهر و پای‌تخت ساختن سعی بسیار و اهتمام بینهایت کرد و عمارتهای عالی در کیش بنا نهاد و بجهت دیوان نشستن خود یك پیش‌طاق کلان و در طرف راست و در طرف چپ او بجهت امرای تواچی و امرای دیوان که نشسته دیوان بپرسند دو پیش‌طاق دیگر خوردتر از آن پیش‌طاق ساخته. دیگر بجهت نشستن مردمی که احوال ایشان پرسیده شود در هر ضلع این دیوان خانهٔ خورد و طاقچها کرده. اینچنین طاق عالی در عالم کم نشان میدهند. [٦٥ب] میگویند که از طاق کسری این بهتر است. [ل٤٤ب] دیگر در کیش مدرسه و مقبرهٔ ساخته قبر جهانگیر میرزا و مقابر بعضی دیگر از اولاد او آنجاست. چون قابلیت کیش بجهت شهر شدن برابر سمرقند نبود، آخر بجهت پایتخت همان سرقندرا اختیار نمود.

دیگر ولایت قرشی است که نسف و نخشب هم میگویند. قرشی نام مغولیست، گورخانه‌را بزبان مغولان قرشی میگویند. غالبًا این نام بعد از تسلط چنگیز خان شده بوده. کم‌آب‌تر جائیست. بهار او خوب میشود. زراعت و خربوزهٔ او خوب میشود. بجانب جنوب سمرقند است، اندکی بغرب مایل. هژده فرسنگ راه است. بصورت باغری قرا جانورکی می‌شود که قبل قوبروغ میگویند. چون در ولایت قرشی بیحد و بی‌نهایت می‌شود، دران نواحی مرغك قرشی میگویند.

دیگر ولایت خزارست. دیگر ولایت کرمنیه است، در میان بخارا و سمرقند. دیگر ولایت قرا کول است، از همه پایان‌آب‌تر است. از بخارا هفت فرسنگ در میان غرب و شمال است.

تومانات خوب دارد. [٦٦] از آنجمله تومان سغد است. و پیوست سغد تومانهاست، ابتدای آنها یار ییلاق و انتهای آنها بخارا. یك فرسنگ راه نیست که ده و معموره نباشد. اینچنین مشهور است که تیمور بیگ گفته بوده که «من یك باغی دارم که طول او سی فرسنگ است» و این طومانات را گفته بوده.

domestic fowl and geese there. In Transoxiana there is no wine stronger than Bukhara wines. When I first drank in Samarkand I drank Bukhara wines.

Another is the district of Kish, which is nine leagues to the south of Samarkand. Between Samarkand and Kish is a mountain called Itmäk Dabanï. The stone carved by stonecarvers is all brought from this mountain. Since in the spring the countryside, city, roofs and walls all turn beautifully green, it is also called Shahrisabz (Green City). Since Timur Beg was born and raised in Kish, he endeavored to make it his capital and had superb buildings constructed in Kish. For his own use as court he built a large *peshtaq* with two smaller *peshtaq*s on either side for the divan begs and tovachï begs to hold court in. On every wall of this *divankhana* he made many little arches for plaintiffs at court to sit in. Few such superb arches can be pointed out in the world. They say that it is more splendid than Chosroes' arch (Ctesiphon). He also built a *madrasa* and tomb in Kish. Jahangir Mirza and some of his other descendants are buried there. **[49b]** Since Kish did not have the capacity to become a city that Samarkand did, in the end Timur Beg chose Samarkand as his capital.

bolur. Mävarännahrda Buxārā čağırlarıdın tundraq čağır bolmas. Men Samarqandta avval ičkändä Buxārā čağırlarını ičär edim.

Yana Kiš vilāyäti dur. Samarqandnıng janūbı dur. Toquz yığač yol dur. Samarqand bilä Kiš arasıda bir tağ tüšüptür, İtmäk Dabanı derlär. Sangtarāšlıq qılur tašlarnı tamām bu tağdın eltärlär. Bahārlar ṣaḥrāsı va šahrı va bāmı u tamı xūb sabz bolur üčün Šahr-i Sabz ham derlär. Temür Begning zādubūdı Kišdin üčün šahr u pāytaxt qılurığa köp sa'y u ihtimāmlar qıldı. 'Ālī 'imāratlar Kišdä binā qıldı. Özigä dīvän olturur üčün bir uluğ peštāq va yana ong yanıda va sol yanıda tovačı beglärı bilä dīvān beglärı olturup dīvān sorar üčün iki kičikräk peštāq qılıptur. Yana sorun eli olturur üčün bu dīvānxānanıng har ḍil'ıda kičik kičik ṭāqčalar qılıptur. Munča 'ālī ṭāq 'ālamda kam nišān berürlär. Derlär kim Kisrā ṭāqıdın bu beyikräktür. Yana Kištä madrasa u maqbara qılıptur. Jahāngīr Mīrzā va yana ba'zı awlādınıng maqābir[ı] **[49b]** anda dur. Cun Kišning qābiliyyatı šahr bolmaqqa Samarqandča emäs edi, äxir pāytaxt üčün Temür Beg Samarqandnı oq ixtiyār qıldı.

Yana Qaršı vilāyatı dur kim Nasaf va Naxšab ham derlär. Qaršı Muğulča at tur. Gorxānanı Muğulī til bilä qaršı derlär—ğālibā bu at Cinggiz Xan tasalluṭıdın song bolğandur. Kamābraq yer dür. Bahārı xūb bolur. Ekini va qavunı yaxšı bolur. Samarqanddın janūb sarı dur, bir nemä ğarbqa māyil. On sekiz yığač yol dur. Bağrıqara yosunluğ quškına bolur kim qıl-quyruq derlär. Qaršı vilāyatıda beḥadd u benihāyat bolur üčün ol navāḥıda "murğak-i qaršı" derlär.

Yana Xuzār vilāyatı dur. Yana Karmına vilāyatı dur, Samarqand bilä Buxārā arasıda dur. Yana Qara Köl vilāyatı dur, barčadın pāyān-i äbraq dur, Buxārādın yeti yığač ğarb-šimālī dur.

Yaxšı tümänätı bar. Ol jumladın Suğd tümäni va Suğdğa payvast tümänlär dür. Bašı Yār Yaylağ, ayaqı Buxārā, bir yığač yol yoqtur kim kent va ma'mūra bolmağay. Andaq mašhūr dur kim Temür Beg degändür kim "Mening bir bāğım bar kim ṭūlı otuz yığač dur." Bu tümänätnı degändür.

Another is the district of Karshi, which is also called Nasaf and Nakhshab. Karshi is a Mongolian name. In Mongolian they call a tomb *qarshi*. This name probably came about after Genghis Khan's domination. It is a place with little water, but the spring is nice. The sown crops and the melons are good. It is eighteen leagues south of Samarkand and slightly to the west. There is a little bird rather like the sand grouse that is called *qïl quyruq*. Because there is no end to these birds in Karshi, in that region they call it a Karshi bird.

Others are the district of Khuzar and the district of Karminiyya, which is between Samarkand and Bukhara. Another is the district of Karakul, the farthest downstream of all, seven leagues northwest of Bukhara.

[Samarkand] has excellent subdistricts. Among them are the subdistrict of Sughd and its adjacent subdistricts. From Yar Yaylagh all the way to Bukhara there is not a league in which there is not a village or cultivated land. It is well known that Timur Beg said, "I have a garden thirty leagues long"—by which he meant these subdistricts.

دیگر تومان شاودارست. بشهر و محلات پیوست است. خیلی تومان خوبیست. یك طرف کوهیست که میان شهر سبز و سمرقندست دیهای او اکثر در دامنهٔ این کوه افتاده. یکطرف دیگر او دریای کوهکست. [ل٤٥] خوش‌هوا و پرصفاست. آب او فراوان و نعمت او ارزان. خیلی خوب تومان افتاده. روندهائی که مصر و شام‌را دیده‌اند اینچنین جائی نشان کم می دهند.

اگرچه دیگر تومانها هم دارد اما برابر اینهائی که مذکور شد نیستند. بنابرین بهمین اکتفا نموده شد.

حکومت سمرقندرا تیمور بیگ بجهانگیر میرزا داده بوده و بعد از فوت جهانگیر میرزا به پسر کلان او سلطان محمد جهانگیر داد. و شاه‌رخ میرزا جمیع ولایات ماوراء النهررا [٦٦ب] به پسر کلان خود الغ‌بیگ میرزا داد. و از الغ‌بیگ میرزا پسرش عبداللطیف میرزا گرفت. بجهت این پنج روزه دنیای گذران آنچنان دانشمند پدر پیر خودرا شهید کرد. تاریخ فوت الغ بیگ میرزا طوری واقع شده

الغ‌بیگ بحر علوم و خـــرد — که دنیا و دین‌را ازو بود پشت
ز عباس شهد شهادت چشید — شدش حرف تاریخ عباس کشت

اگرچه خودش هم پنج شش ماه بیش سلطنت نکرد، این بیت مشهور است که

پدرکش پادشاهی‌را نشـــاید — اگر شاید بجز شش مه نپـــاید

تاریخ او هم طوری واقع شده

عبداللطیف خسرو جمشیدفـر که بود — در سـلك بندگانش فریدون و زردهشت
بابا حسین کشت شب جمعه‌اش به تیر — تاریخش این نویس که بابا حسین کشت

بعد از عبداللطیف میرزا نبیرهٔ شاه‌رخ میرزا، پسر ابراهیم سلطان میرزا، عبدالله میرزا، که داماد الغ‌بیگ میرزا باشد بر تخت نشست. یك و نیم سال نهایتش نزدیك بدو سال پادشاهی کرد. [٦٧] بعد ازو سلطان ابوسعید میرزا گرفت و در حیات خود به پسر [ل٤٥ب] کلان خود سلطان احمد میرزا داده بود. بعد از سلطان ابوسعید میرزا سلطان احمد میرزا پادشاهی کرد. بعد از فوت سلطان احمد میرزا سلطان محمود میرزا بر تخت سمرقند نشست. بعد از سلطان محمود میرزا بایسنغر میرزارا پادشاه کردند. در غوغای

Another is the subdistrict of Shavdar, adjacent to the city and suburbs of Samarkand. It is a really excellent subdistrict. It is bounded on one side by a mountain situated between Samarkand and Shahrisabz. **[50]** The villages are mostly on the slopes of this mountain. On the other side it is bounded by the Kohak river. It is a very beautiful subdistrict with good climate, pleasant, with abundant water and inexpensive produce. Travelers who have seen Egypt and Syria cannot point to its equal. Although there are other subdistricts, they are not like the ones mentioned. So these will suffice.

Timur Beg gave the governorship of Samarkand to Jahangir Mirza. After Jahangir Mirza's death he gave it to Jahangir's eldest son, Muhammad-Sultan. Shahrukh Mirza gave the whole province of Transoxiana to his eldest son, Ulughbeg Mirza. Ulughbeg Mirza's son Abdul-Latif Mirza seized it from him, and for the sake of this transitory world he martyred his own learned and aged father. The chronogram for Ulughbeg Mirza's death has been excellently found in the following:

Ulughbeg, ocean of knowledge and wisdom,
by whom the world and religion were supported,

Yana Šāvdār tümäni dür. Šahr u maḥallātqa payvast tur. Xaylî yaxšı tümän dür. Bir ṭarafı Samarqand bilä Šahr-i Sabz arasıdaqı tağ **[50a]** vāqi' boluptur. Kentläri aksar bu tağnıng dāmanasıda tüšüptür. Yana bir ṭarafı Kohak Daryāsıdur, xušhavā u purṣafā, suyı farāvān, ni'matı arzān, xaylî yaxšı tümän tüšüptür. Miṣr u Šām körgän ravandalar munča čağlığ yer nišān bermäydürlär.

Agarči yana tümänläri ham bar, bu mazkūr bolğanlarča emäs. Ošmunča bilä iktifā qılıldı.

Temür Beg Samarqandnıng ḥukūmatını Jahāngīr Mīrzāğa berip edi. Jahāngīr Mīrzānıng fawtıdın song uluğ oğlı Muḥammad-Sulṭān-i Jahāngīrğa berdi. Šāhrux Mīrzā jamī' Māvarānnahr vilāyātını uluğ oğlı Uluğbeg Mīrzāğa berip edi. Uluğbeg Mīrzādın oğlı 'Abdul-Laṭīf Mīrzā aldı. Bu beš künlüg ötär dunyā üčün andaq dānišmand va qarı atasını šahīd qıldı. Uluğbeg Mīrzānıng fawtınıng tārīxı ṭawrî vāqi' boluptur. Naẓm:

Uluğbeg baḥr-i 'ulūm u xirad / ki dunyā u dīnrā azū būd pušt,
Zi 'Abbās šahd-i šahādat čašīd / šud-aš ḥarf-i tārīx 'Abbās kušt [853].

Agarči özi ham beš–altı ay bêš salṭanat qılmadı, bu bayt mašhūr dur kim (bayt):

Pidarkuš pādišahīrā našāyad / agar šāyad bajuz šiš mah napāyad.

Anıng tārīx‹ı› ham ṭawrî vāqi' boluptur:

'Abdul-Laṭīf xusraw-i Jamšīdfar ki būd / **[50b]**
dar silk-i bandagānaš Farīdūn u Zardahušt.
Bābā Ḥusayn kušt šab-i jum'a-aš ba tīr /
tārīxaš īn niwīs ki Bābā Ḥusayn kušt. [854].

'Abdul-Laṭīf Mīrzādın songra Šāhrux Mīrzānıng nabīrasi Ibrāhīm-Sulṭān Mīrzānıng oğlı 'Abdullāh Mīrzā, kim Uluğbeg Mīrzānıng küyäwi edi, taxtqa olturdı. Bir yarım yıl, iki yılga [sic] yavuqğa pādišāhlıq qıldı. Andın songra Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzā aldı. Öz ḥayātıda uluğ oğlı Sulṭān-Aḥmad Mīrzāğa berip edi. Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzādın song Sulṭān-Aḥmad Mīrzā pādišāhhq qıldı. Sulṭān-Aḥmad Mīrzānıng fawtıdın song Sulṭān-Maḥmūd Mīrzā Samarqand taxtığa olturdı. Sulṭān-Maḥmūd Mīrzādın song Baysunğur Mīrzānı pādišāh qıldılar. Tarxannıng

---

quaffed the draught of martyrdom from Abbas,
and his chronogram became "Killed by Abbas."

Abdul-Latif Mirza ruled no more than five or six months, as the famous line says,

A patricide is unworthy of kingship,
and even if he be worthy he will not last six months.

Abdul-Latif too has an excellent chronogram:

Abdul-Latif, a Chosroës as splendid as Jamshid, **[50b]**
among whose slaves were numbered Faridun and Zoroaster,
was shot by Baba Husayn on Friday.
Write this as his chronogram: "Baba Husayn killed him."

After Abdul-Latif Mirza, Abdullah Mirza, who was Shahrukh Mirza's grandson, Ibrahim-Sultan Mirza's son and Ulughbeg's son-in-law, took the throne. He ruled for a year and a half, or nearly two years. After him Sultan Abu-Sa'id Mirza took Samarkand. During his lifetime he gave it to his eldest son Sultan-Ahmad Mirza. After Sultan Abu-Sa'id Mirza's death Sultan-Ahmad Mirza ruled as padishah. After Sultan-Ahmad Mirza's death, Sultan-Mahmud Mirza took the throne of Samarkand. After Sultan-Mahmud Mirza, Baysunghur Mirza was made padishah. During the Tarkhan revolt Baysunghur Mirza was seized and his

ترخانیان بایسنغر میرزارا گرفته برادر خورد او سلطانعلی میرزارا یك دو روز نشاندند. باز همین بایسنغر میرزا گرفت چنانچه درین تاریخ مذکور شد. از بایسنغر میرزا من گرفتم. در وقایع بعد از دیگر کیفیتها معلوم خواهد شد.

بمجرد نشستن بر تخت سمرقند امرای سمرقندرا مثل ایام گذشته ایشان رعایت و عنایت کردم. و امرائی که همراه ما بودند فراخرر حال ایشان تربیت و شفقت کردم. دربارهٔ سلطان احمد تنبل رعایت بیشترك واقع شد. در جیرگای امرای نزدیك بود. در جیرگای امرای کلان رعایت کردم.

سمرقندرا که هفت ماه محاصره نموده بتشویشها گرفته شد. درآن آمدن بدست مردم لشکر [٦٧ب] اولجه چیزی افتاده بود. بغیر یك سمرقند، دیگر جمیع ولایت بمن درآمده بود یا بسلطانعلی میرزا. این ولایتها که بمایان درآمده بودند تاخت کرده نمی‌شد. و از ولایاتی که این همه تالان و تاراج یافته باشد چیز گرفتن چه نوع میسر می‌شود؟ اولجهٔ مردم لشکر تمام شد. و در زمانی که سمرقند گرفته شد آنقدار خراب بود که بمدد تخم و تقاوی احتیاج داشت چه جای آنکه کسی از آنها چیزی تواند گرفت. ازین جهت‌ها مردم لشکر بسیار تنقیص کشیدند. ما هم بمردم ال[٤٦] چیزی نتوانستیم رسانیدن. خانه‌های خودرا هم یاد کردند: یك یك دودو بگریختن رو آوردند. اول کسی که گریخت خان‌قلی بیان‌قلی بود. دیگر ابراهیم بیگچیك بود. مغولان بتمام گریختند. بعد از آن سلطان احمد تنبل هم گریخت.

بجهت تسکین این فتنه خواجه قاضی‌را فرستاده شد که اوزون حسن خودرا بخواجه قاضی خیلی مخلص و معتقد میگرفت و باتفاق اوزون حسن بعضی ازین گریختهارا سزا بدهند و بعضی را پیش ما فرستد. انگیزکنندهٔ این فتنها و تیزکنندهٔ [٦٨] این جماعهٔ که ازینجا گریخته رفته بودند اوزون حسن حرام‌نمك بود. همه اینها بعد از رفتن سلطان احمد تنبل ظاهر و آشکارا در مقام بدی شدند.

این چند سال که بداعیهٔ تسخیر سمرقند بجد لشکر کشیده می‌شد، از سلطان محمود خان اگرچه کمك و مدد معتدبه نمیشد، اما بعد از فتح سمرقند طمع اندجان میکردند. درین وقت که اکثر مردم لشکر و مغولان بتمام گریخته باخسی و اندجان رفتند، اوزون حسن و تنبل آن ولایتهارا بجهت جهانگیر میرزا طمع کردند. از چند وجه ممکن نبود که بآنها داده

younger brother, Sultan-Ali Mirza, was enthroned for a day or two, but Baysunghur Mirza regained it, as has been mentioned in this history. From Baysunghur Mirza I took Samarkand. Other information will be given for events that took place subsequently.

As soon as I took the throne of Samarkand I reconfirmed the begs of Samarkand in the favor and estates they had formerly enjoyed. I also promoted and awarded the begs who had been with us according to their status. **[51]** Of them all, Sultan-Ahmad Tambal was shown the greatest favor. He had been in the circle of *ichkis*, but he was promoted to the circle of great lords.

Upon taking Samarkand with great difficulty after seven months of siege, when we first entered the city some booty had fallen to the people of the army. With the one exception of Samarkand, all the province had joined either me or Sultan-Ali Mirza. It was not possible to attack the areas that had already joined. How too was it possible to take anything from the districts that had already suffered such pillage and plunder? The booty the army had taken came to an end. When I took Samarkand the city was in such distress that it needed assistance, seed and monetary advances. What then was anyone to take from it? For these reasons the

ğawğāsıda Baysunğur Mīrzānı tutup inisi Sulṭān-'Alī Mīrzānı bir–iki kün olturğuzdılar. Yana Baysunğur Mīrzā oq aldı, nečük kim bu tārīxda mazkūr boldı. Baysunğur Mīrzādın men aldım. Mundın songqı vaqāyi'da özgä kayfiyyatlar ma'lūm bolğusıdur.

Samarqand taxtığa olturğač Samarqand beglärini burunqı dek oq ri'āyat u 'ināyat qıldım. Bizning bilä bolğan beglärni ham farāxwar-i ḥāllarığa **[51a]** yaraša tarbiyat u šafaqat qıldım. Sulṭān-Aḥmad Tambalnıng bārasığa ri'āyat köprāk vāqi' boldı. İčki beglär jergäsidä edi, uluğ beglär jergäsidä ri'āyat qıldım.

Samarqandnı kim yeti ay muḥāṣara qılıp tašvīšlar bilä alduk, avval kelgändä čerig eligä olja-molja dek nemä tüšüp edi. Bir Samarqanddın özgä, jamī' vilāyät manga kirip edi yā* Sulṭān-'Alī Mīrzāğa. Bu kirgän vilāyatlarnı čapıp bolmas edi. Munča talan va tārāj tartqan vilāyatlardın nemä almaq xud nečük muyassar bolğay? Cerig elining oljası tükändi. Samarqandnı alğanda Samarqand andaq xarāb edi kim madad u tuxm u taqāvīğa iḥtiyājı bar edi—či jā-yi olkim kiši andın nemä ala alğay? Bu jihatlardın čerig eli köp tanqīšlıq tartılar. Biz ham elgä nemä yetkürä almaduk. Üylärini ham saqındılar, birär ikirär qačmaqqa yüz qoydılar. Avval kiši kim qačtı Xan-Qulı Buyan-Qulı edi, yana Ibrāhīm Begčik edi. Muğullar tamām qačtılar. Songra Sulṭān-Aḥmad Tambal ham qačtı.

Bu fitnanıng taskīnı üčün Xwāja Qāḍīnı yibärdük kim Uzun Ḥasan **[51b]** xwājağa özini xaylî muxliş u mu'taqid tutar edi. Uzun Ḥasannıng ittifāqı bilä qačqanlarnıng ba'zısığa sazā bergäylär, ba'zısını bizing qašımızğa yibärgäylär. Bu fitnalarnı angez qılğučı mundın qačıp barğanlarnı yamanlıqqa tez qılğučı xud Uzun Ḥasan ḥarāmnamak egändür. Barčası Sulṭān-Aḥmad Tambal barğan bilä ẓāhir u āškārā yamanlıq maqāmıda boldılar.

Samarqandnı almaq dā'iyası bilä nečä yıl kim bi-jidd čerig tartar edük. Sulṭān-Maḥmūd Xandın agarči mu'taddun-bihi madad va kömäk bolmas edi, valî Samarqand fatḥıdın song Andijānnı ṭama' qılurlar edi. Bu furṣatta kim aksar čerig eli va Muğullar tamām qačıp Andijān Axsīğa bardılar, Uzun Ḥasan va Tambal ol vilāyatlarnı Jahāngīr Mīrzāğa ṭama' qıldılar. Nečä

army suffered penury. We were in no position to give them anything. Thinking of their homes, they began to desert one by one and two by two. The first to desert was Khan-Qulï Buyan-Qulï, and then Ibrahim Begchik. The Mughuls all deserted. Later even Sultan-Ahmad Tambal deserted.

In order to quell this mutiny we sent Khwaja Qazi, of whom Uzun Hasan considered himself a great devotee, **[51b]** to come to an agreement with Uzun Hasan to punish some of the deserters and send others back to us. After all, it was the ingrate Uzun Hasan who had stirred up this mutiny and instigated the deserters to act so foully. They all took up an openly bad attitude after Sultan-Ahmad Tambal left.

During these several years while we had been leading the army in all earnestness to conquer Samarkand, although there was no substantive assistance forthcoming from Sultan-Mahmud Khan, after Samarkand was taken he began to have designs on Andizhan. At this point, when most of the army and Mughuls had all deserted and gone to Andizhan and Akhsi, Uzun Hasan and Tambal had designs on that province for Jahangir Mirza. It was impossible

شود. یکی آنکه اگرچه بخان این ولایتهارا وعده کرده نشده بود، اما خان طلبیده بود. هرگاه خان طلبیده باشد بعد ازآن بجهانگیر میرزا داده شود، تمام بخان یکروی باید شد. دیگر آنکه درینطور محل که مردم گریخته بآن ولایت رفتند بطریق تحکم طمع میکردند. و اگر پیشتر این سخن در میان می‌بود، فی الجمله وجهی داشت. تحکم آنهارا که می‌تواند کشید؟ مغول آنچه بود و لشکر اندجان و [ل٤٦ب] از امرا بعضی از نزدیکان‌هم باندجان رفته بودند. [٦٨ب] همراه من در سمرقند از خورد و بزرگ امرای نیك و بد نزدیك بهزار کس مانده باشند.

چون موافق استدعای ایشان نشد، آن مردمی‌را که متوهم شده گریخته رفته بودند طلبیده بخود همراه ساختند. مردم متوهم از ترس عمل خود اینچنین واقعه‌را از خدا میخواستند. از اخسی بر سر اندجان لشکر کشیده بدی و یاغی‌گری‌را صریح و آشکارا کردند.

تولون خواجه نام مردانه و سوآمد جوانان قزاق بارین بود. پدرم عمرشیخ میرزا رعایت کرده بود و هنوز در رعایت کردن بود. من خود تربیت کرده از امرا ساخته بودم. عجب مردانه و قزاق جوانی بود. ارزندهٔ رعایت بود. چون در میان مغولان رعایت یافته کس اعتمادی ما تولون خواجه بود، در وقتی که از سمرقند اولوس مغول رو بگریختن نهادند تولون خواجه‌را فرستاده شده بود که مردم‌را نصیحت نموده توهم‌را از خاطر ایشان برآورد تا مردم از ترس سر بباد ندهند. مردم را خود این چند مفتن حرام‌نمك آنچنان کرده بودند که وعده و وعید و نصیحت و تهدید [٦٩] هیچ فایده نمیکرد. و کوچ تولون خواجه در میان دوآب بود که این میان دوآب‌را رباطك اورچینی میگویند. اوزون حسن و سلطان احمد تنبل یك جماعهٔ‌را بایلغار بر سر تولون خواجه فرستادند. رفته در غافل گرفته آورده کشته‌اند. اوزون حسن و تنبل جهانگیررا گرفته آمده اندجان‌را محاصره کردند.

در وقتی که بلشکر سوار میشدیم در اندجان علی دوست [ل٤٧] طغایی و در اخسی اوزون حسن‌را گذاشته شده بود. بعد ازآن خواجه قاضی هم آمده بودند. از مردمی که از سمرقند رفته بودند خیلی جوانان بودند. خواجه قاضی اول در قلعه‌داری بجهت دولتخواهی من هژده هزار گوسفند خودرا بجوانانی که در قلعه بودند و باهل و [٦٩ب] عیال آنهائی که همراه ما بودند قسمت کرد. در مدت محاصره از والدهای من و خواجه قاضی متصل خطها می‌آمد که «مایان‌را اینچنین محاصره کرده‌اند. اگر آمده بفریاد ما نرسیدید، کار خراب می‌شود.

for several reasons that they be given it. One was that even if the province had not actually been promised to the khan, he still claimed it. As long as the khan made a claim, it would be necessary to come to an agreement with him if it were to be given to Jahangir Mirza. Another reason was that at such a time, with the people deserting and going to that province, he was claiming it out of arrogance. If this subject had been broached before, **[52]** there would have been a good reason for it. But who could tolerate his arrogance? What Mughuls there were, the Andizhan regiment and some of the begs and *ichkis* too had gone to Andizhan. In Samarkand there were around a thousand men all told left with me.

Since things did not turn out the way [Uzun Hasan and Sultan-Ahmad Tambal] had thought, they summoned all the people who had deserted in fear and attached them to themselves. Such a thing was what these cowards in their fear had been hoping for. They led the army from Akhsi to Andizhan and openly asserted their rebellion and hostility.

Tolun Khwaja was one of the valiant fighting men of the Barin tribe. My father Umar-Shaykh Mirza had favored him, and he was still very much in favor. I had promoted him to beg status. He was a phenomenally valiant and bold warrior and deserved favor. Because

jihatdın mumkin emäs edi kim alarğa berilgäy. Biri olkim agarči xanğa bu vilāyatlarnı va'da qıl‹ıl›maydur edi, valî xan tiläp edi. Xan tiläp turup Jahāngīr Mīrzāğa berilsä xan bilä tamām yakrū bolmaq keräk edi. Yana bir bu kim mundaq maḥallida kim el qačıp ol vilāyatqa bardı, taḥakkum ṭarīqı bilä ṭama' qıladur. Agar burunraq **[52a]** bu söz arada bolsa edi, fī'l-jumla vajhî bar erdi. Alarnıng taḥakkumını kim tartar? Bolğan Muğul va Andijān čerigi va ba'zı beglärdin ičkilärdin ham Andijānğa barıp edilär, mening bilä Samarqandta beg u beyik yaxšı u yaman minggä yavuqča kiši qalıp edi.

Alarnıng istid'āsı dek čun muyassar bolmadı, qačıp bargan tavahhumluğ ellärni tamām tiläp özlärigä qoštılar. Tavahhumluğ ellär xud mundaq vāqi'anı öz qorqunčıdın Tengridin tilär edilär. Axsīdın Andijān üstigä čerig tartıp yamanlıq va yağılıqnı ṣarīḥ u āškārā qıldılar.

Tolun Xwāja atlığ Bārīnnıng mardāna u sarāmad u qazaq yigitläridin edi. Atam 'Umar-Šayx Mīrzā ri'āyat qılıp edi va hanūz ri'āyat qılmaqta edi. Men xud tarbiyat qılıp beg qılıp edim. 'Ajab mardāna va qazaq yigit edi. Ri'āyat arzandası edi. Muğullar ičidä ri'āyat qılğan i'timādlığ kišimiz Tolun Xwāja üčün Samarqanddın Muğul ulusı qača kiriškändä Tolun Xwājanı yibärilip edi kim elgä naṣīḥat qılıp tavahhumnı xāṭirlarıdın čıqarğay tā el qorqunčtın sar ba-bād bermağaylar [sic]. Elni **[52b]** xud bu muftinlar bilä ḥarāmnamaklär andaq qılıp edilär kim va'da u va'id va naṣīḥat u tahdīd heč fāyida qılmas edi. Tolun Xwājanıng köči İki Su Arasıda edi kim bu İki Su Arasını Ribāṭak Orčını derlär. Uzun Ḥasan bilä Sulṭān-Aḥmad Tambal bir pāra ılğar Tolun Xwājanıng üstigä yibärdilär. Barıp ğāfillıqta alıp keltürüp öltürdilär. Uzun Ḥasan va Tambal Jahāngirnı alıp kelip Andijännı muḥāṣara qıldılar.

Cerig atlanurda Andijända 'Alī-Dost Tağayını va Axsīda Uzun Ḥasannı qoyulup edi. Songra Xwāja Qāḍī ham kelip edi. Samarqanddın barğan čerig elidin ham xaylî yigitlär bar edi. Xwāja Qāḍī avval qal'adārlıqta mening dawlatxwāhlıqım üčün on sekiz ming qoynı* qorğandaqı yigitlärgä va bizing bilä bolğan yigitlärning köčlärigä üläšti. Muḥāṣara muddatıda mening vālidalarımdın va Xwāja Qāḍīdın muttaṣil bu maḍmūn bilä xaṭṭlar kelür edi kim "Bizlärni mundaq muḥāṣara qılıpturlar. Agar kelip faryādımızğa yetmäsängiz, iš ošal

Tolun Khwaja was our most reliable man among the Mughuls, when the Mughul nation began to desert from Samarkand he was sent to advise the people and calm their apprehension least they do something foolish out of fear. **[52b]** These sowers of strife and these ingrates had put the Mughuls in such a state that no amount of promises, advice or threats was of any avail. Tolun Khwaja's march lay through Iki Su Arasï, which is also known as Rabatak Orchin. Uzun Hasan and Sultan-Ahmad Tambal sent a detachment to attack Tolun Khwaja. They took him by surprise, seized him and killed him. Uzun Hasan and Tambal then took Jahangir and laid siege to Andizhan.

THE SIEGE OF ANDIZHAN

When the army had ridden out [for Samarkand], Ali-Dost Taghayï had been stationed in Andizhan and Uzun Hasan in Akhsi. Later Khwaja Qazi had gone too. There too were many warriors who had left Samarkand. At the beginning of the siege Khwaja Qazi, in a show of support for me, distributed 18,000 sheep to the warriors in the fortress and the families of the warriors who were with us. During the period of siege letters arrived constantly from my mother and her people and Khwaja Qazi saying, "They have us under siege. If you do not come help us, it will be all over. Samarkand was taken through the strength of Andizhan. **[53]**

سمرقند بقوت اندجان گرفته شده بود. اگر اندجان در دست باشد، خدای تعالی راست آورد. باز سمرقندرا بدست توان آورد." متعاقب باین مضمون خطها آمد. درآن ایام یکمرتبه بیحضور شده باز صحت یافته بودم. ایام نقاهت‌را خوب رعایت نتوانستم کرد و تشویش عود کرد. این نوبت بسیار بد بیمار شدم چنانچه تا چهار روز زبان من گرفته شد. در دهان [۷۰] من به پنبه آب میچکاندند. آنهائی که همراه من بودند از خورد و بزرگ امرا و جوانان سپاهی از زندگی من مأیوس شده هرکس در فکر کار خود شد. [۷۰ب] درین طور محل نوکر اوزون حسن که بایلچی‌گری آمده بود و سخنان پریشان آورده بود امرا در رای غلط کرده مرا نموده باو رخصت داده‌اند. بعد از چهار پنج روز از آن حال اندکی بهتر شدم، اما در زبان من کلالت ماند.

و بعد از چند روز چون از مادران من، که مادر مادر من ایسن دولت بیگم باشد، دیگر از استاد و پیر من که خواجه [ل٤٧ب] مولانا قاضی باشد این نوع خطها آمده باینچنین اهتمام طلبیده باشند، بکدام دل کسی بایستد؟

در ماه رجب روز شنبه بمزیمت اندجان از سمرقند برآمده شد. درین نوبت در سمرقند چند روز پادشاهی کردم. شنبهٔ دیگر بود که بخجند رسیدم. همان روزش از اندجان یك کسی این خبررا آورد که هفت روز پیش ازین همان شنبه که از سمرقند بوآمدیم همان شنبه علی‌دوست طغایی قلعهٔ اندجان‌را بمخالفان داده.

تفصیلش اینست که نوکر اوزون حسن‌را که در بیحضوری من مرا نموده اجازت دادند در زمانی که مخالفان قلعه‌را [۷۱] محاصره داشتند. رفته گفته که زبان پادشاه گرفته شده بود و به پنبه آب در دهان ایشان میچکاندند. و بهمین طور تقریر رفته در پیش علی دوست سوگند خورده گفته. و در دروازهٔ خاکان علی‌دوست بود. ازین سخن بی‌پای شده و مخالفان‌را طلبیده عهد و شرط کرده قلعه‌را داده از ذخیره و مردم جنگی در قلعه هیچ کمی نبود. غایتش نامردی همان مردك منافق نمك‌حرام بود. و این سخنان که مذکور شد برای خود بهانه راست کرد.

بعد از گرفتن اندجان آمدن مرا بخجند شنیده خواجه مولانای قاضی‌را بی‌عزتانه در دروازهٔ ارگ از حلق کشیده شهید ساخته‌اند. نام خواجه مولانای قاضی عبدالله است، اما باین نام مشهور شده بوده. نسبت او از طرف پدر بشیخ برهان‌الدین قلیچ منتهی میشود، از جانب

If Andizhan is held, and God wills, Samarkand can be taken." Letters of this import came one after another.

Just then I fell ill. I recovered, but I was unable to take proper care of myself during convalescence and had a relapse. This time I was so critically ill that I could not speak for four days and they had to dribble water into my mouth from a piece of cotton. The brave warriors remaining with me despaired of my life and began to make their own plans. At this juncture the begs showed bad judgment and, before giving him leave to depart, showed me to Uzun Hasan's *nökär*, who had come as emissary with absurd proposals. Four or five days later my condition was a bit better, but I still had difficulty in speaking. Several days after that I was back to my old self.

With such letters coming from my mother and her mother, Esän Dawlat Begim, and also from my master and guide, Khwaja Mawlana Qazi, making such earnest pleas, how could one have the heart to stand idle?

On a Saturday in the month of Rajab we left Samarkand for Andizhan. This time **[53b]** I had ruled as padishah in Samarkand for one hundred days. It was the next Saturday by the

bolğusıdur. Samarqand Andijān quvvatı bilä alılıp edi. **[53a]** Agar Andijān eligtä bolsa yana Tengri rāst keltürsä, Samarqandnı eligläsä bolur." Muta'āqib bu maḍmūn bilä xaṭṭlar keldi. Ol furṣatta bir martaba beḥuḍūr bolup yaxšı bolup edim. Naqāhat ayyāmını abdān ri'āyat qıla almadım, üzüldüm. Bu nawbat asru yaman beḥuḍūr boldum, andaq kim tört küngäčä tilim tutuldı. Ağzımğa paxta bilä su tamızurlar erdi. Mening bilä qalğan beg u begät yeläng mening tirilmäkimdin ma'yūs bolup harkim öz fikridä boldılar. Ošmundaq maḥallda Uzun Ḥasannıng nökärini, kim elčilikkä kelip parīšān sözlär keltürüp edi, beglär ra'yda ğalaṭ qılıp ‹meni› körsätip ruxṣat berdilär. Tört–beš kündin song ol ḥāldın bir nemä yaxšıraq boldum, valī tilimdä kalālat qaldı. Nečä kündin song öz ḥālımğa keldim.

Cun analarımdın, kim anam va anamnıng anası Esän Dawlat Begim bolğay, yana ustād u pīrimdin, kim Xwāja Mawlānā Qāḍī bolğay, bu naw' xaṭṭlar kelip mundaq ihtimāmlar bilä tilägäylär, ne köngül bilä kiši turğay?

Rajab ayı šamba küni Andijān 'azīmatı bilä Samarqanddın čıqtuk. Bu nawbat **[53b]** Samarqand šahrıda yüz kün pādišāhlıq qıldım. Yana šamba edi kim Xujandğa yettim. Ošol küni Andijāndın bir kiši bu xabarnı keltürdi kim yeti kün mundın burun ošol šamba kim biz Samarqanddın čıqıptur biz, ošol šamba 'Alī-Dost Tağayı Andijān qal'asını muxāliflarğa beriptür.

Tafṣīlı bu dur kim Uzun Ḥasannıng nökärini, kim mening beḥuḍūrluqumda manga körsätip ijāzat berdilär, muxāliflar Andijān qorğanını qapağanda barıp deptür kim pādišāhnıng tili tutulup edi, ağzığa paxta bilä su tamızadurlar edi. Ošbu ta'rīf qılğan yosunluğ barıp 'Alī-Dostnıng qašıda ant ičip aytuptur. Xākān Darvāzasıda 'Alī-Dost edi. Bu sözdin bepāy bolup muxāliflarnı tiläp 'ahd u šarṭ qılıp qal'anı berdi. Zaxīradın urušur kišidin qorğanda heč kamlik yoq edi—ğāyataš ol munāfiq namakḥarām mardakning nāmardlıqı edi. Bu mazkūr bolğan sözlärni özigä bahāna rāst qıldı.

Andijānnı alğandın song mening Xujand kelgänimni ešitip Xwāja Mawlānā Qāḍīnı arg darvāzasıda be'izzatāna asıp šahīd qıldılar. Xwāja **[54a]** Mawlānā Qāḍīnıng atı 'Abdullāh dur. Bu at bilä mašhūr bolup edi. Ata ṭarafıdın nasabı Šayx Burhānuddin Qılıčqa muntahī

time we reached Khodzhent. That same day someone brought news from Andizhan that seven days before, that is, the very Saturday we left Samarkand, Ali-Dost Taghayï had turned the Andizhan fortress over to the enemy. The details are as follows:

When the enemy laid siege to the Andizhan fortress, Uzun Hasan's *nökär* who had been shown me in my illness before being given permission to withdraw went and said to them, "The padishah is unable to speak and water is being dribbled into his mouth with a piece of cotton." He went to Ali-Dost swore that the report was true. Ali-Dost was at the Khakan gate. Hearing this news, he lost his nerve, summoned the enemy, came to terms with them and turned over the fortress. Of supplies and fighting men there was no lack in the fortress. It was a result of that hypocritical, turn-coat's unmanliness, but he used the report just mentioned as an excuse for what he did.

After Andizhan was taken and they heard that I had come to Khodzhent, they hanged Khwaja Mawlana Qazi disgracefully at the citadel gate. **[54]** His name was Abdullah, but he had become known as Mawlana Qazi. On his father's side he was descended from Shaykh Burhanuddin Qilich, and on his mother's side from Sultan Elig Mazi. This family had become

مادر بسلطان ایلیك ماضی می‌رسد. در ولایت فرغانه این طبقه مقتدا و شیخ الاسلام و قاضی شده آمده‌اند. مرید خواجه عبید بود، ازیشان تربیت یافته بود. در ولی بودن خواجه قاضی [۷۱ب، ل٤٨] مرا هیچ شکی نیست. کدام کار بولایت ایشان ازین بهتر دلیل بوده باشد: از قصدکنندهای ایشان در اندك فرصت آثار و علامت نماند. خواجه قاضی عجب کسی بود. ترسیدن درو اصلاً نبود. آن دلیری از کسی دیده نشده بود. این صفت هم دلیل ولایتست. مردم سایر هرچند بهادر باشند، اندك دغدغه و توهمی دارند. در خواجه اصلاً دغدغه و توهم نبود. بعد از واقعهٔ خواجه جماعهٔ که بخواجه منسوب بودند مثل نوکر و چاکر و ایماق و احشام همه‌را گیرانده تاراج کردند. مادر کلان مرا و مادر و کوچهای آنهائی که همراه من بودند بخجند پیش من فرستادند.

بجهت اندجان سمرقندرا از دست دادیم. اندجان هم از دست برآمده و ما غافل، ازینجا رانده و ازآنجا مانده شده طور شد. بسیار شاق و دشوار آمد. ازانجهت که تا پادشاه شده بودم این نوع از نوکر و ولایت جدا نشده بودم، و تا خودرا دانسته بودم این طورها رنج و مشقت ندانسته بودم.

بعضی مردم منافق [۷۲] شیوه خلیفه‌را در درخانهٔ من نتوانستند دید. محمد حسین میرزا و بعضی‌را برین کردند که خلیفه‌را بطرف تاشکند رخصت داده شد. قاسم بیگ‌را بتاشکند پیش خان فرستاده استدعای آمدن نموده شد. خان هم لشکر کرده بجایگه آهنگران شده و در وقتی که در پایان کندرلیگ دابانی آمده فرود آمدند. من از خجند آمده خان دادای خودرا دیدیم. کندرلیگ دابانی‌را زیر کرده بطرف اخسی آمده فرود آمده شد. از آن طرف هم مخالفان لشکری که داشتند جمع نموده [ل٤٨ب] باخسی آمدند.

درین وقت قلعهٔ پاپ‌را بامید من مضبوط ساختند و از جهت اندکی بحیل رفتن خان مخالفان قلعهٔ پاپ‌را بزور گرفتند. اگرچه دیگر اخلاق و اطوار خان خوب بود، از سپاهی‌گری و سرداری بسیار بی‌بهره بود. و در وقتی که کار باینجا رسیده که اگر یك کوچ دیگر رفته شود بسیارش این بود که بی‌جنگ ولایت میسر شود. درین طور [۷۲ب] محل بسخنان فریب آمیز مخالفان گرش انداخته سخن اصلاح‌را در میان انداخته خواجه ابوالمکارم‌را با برادر کلان تنبل، بیگ تیلبه، که در آن محل ایشیك‌آغای خان بود بایلچی‌گری فرستادند. آن جماعه بجهت خلاص خود چند سخن راست و دروغ گفته بخان و یا مردمی که در میان بودند رشوه و پاره قبول کردند. و خان بهمین مقدار مراجعت کرد.

religious leaders, *shaykhu'l-islams* and cadis in Fergana. Khwaja Qazi was a disciple of Khwaja Ubaydullah and had been trained by him. Of Khwaja Qazi's being a saint I have no doubt. What better proves his sainthood than that within a short span of time there was no trace left of those who had him killed? Khwaja Qazi was a remarkable man. He knew no fear. No one so bold has ever been seen. This quality too indicates sainthood, for no matter how valiant other people may be, there is still a touch of apprehension and fear in them. There was absolutely no fear or apprehension in the khwaja. After the khwaja's death the people attached to him, such as *nökärs*, servants, tribes and clans, were all seized and plundered.

We had lost Samarkand for the sake of Andizhan. Now Andizhan too was lost. Taken unawares, we were, as the saying goes, "driven from pillar to post." It was very hard to take because, so long as I had been padishah, I had not been separated in such a way from my subjects and realm. [54b] For so long as I could remember I had never known such pain or distress.

bolur. Ana ṭarafıdın Sulṭān Elig Mādiğa yetär. Farğāna vilāyatıda bu ṭabaqa muqtadā va ṣayxu'l-islām va qāḍī bola kelgändürlär. Xwāja Qāḍī Ḥaḍrat-i Xwāja 'Ubaydullāhnıng murīdı edi. Alardın tarbiyat tapıp edi. Xwāja Qāḍīnıng valīlıqıda mening heč šakkim yoqtur. Qaysı iš valāyatqa mundın yaxšıraq dalīl dur kim alarğa qaṣd qılğanlardın az furṣatta āsār u

5 'alāmat qalmadı? Xwāja Qāḍī 'ajab kiši edi. Qor‹q›maq anda aṣlan yoq erdi. Anča dilīr kiši körülgän emäs. Bu ṣifat ham valāyat dalīlı dur. Sāyir-i el har nečā bahādur bolsa andak dağdağası va tavahhumı bolur. Xwājada aṣlan dağdağa u tavahhum yoq edi. Xwājanıng vāqi'asıdın song xwājağa mansūb ellär misl-i nökär u čākar va aymaq u aḥšāmnı tamām tuturup talatılar. [...]

10 Andijānğa bola Samarqandnı eligdin berdük. Andijān ham eligdin čıqmıš. Biz ğāfil az injā rānda u az ānjā mānda degän dek boldı. Bisyār šāqq u dušvār keldi ne üčün kim tā pādišāh bolup edim bu naw' nökärdin va vilāyat- [54b] -tın ayrılmaydur edim. Tā özümni bilip edim bu yosunluğ ranj u mašaqqatnı bilmäydür edim.

Xujandqa kelgäč ba'zı munāfiqševa ellär Xalīfanı mening ešikimdä körä almadılar.

15 Muḥammad-Ḥusayn Mīrzānı va ba'zılarnı barīn qıldılar ‹kim› Xalīfağa Tāškand sarı ruxṣat berildi. Qāsim Begni Tāškandkä xan qašığa yibärip Andijān üstigä yürümäkni istid'ā qılıldı. Xan ham čerig tartıp Āhangarān jölgäsi bilä kelip Kindirlig Dabanıming tüpidä tüškändä men Xujanddın barıp xan dädämni kördüm. Kindirlig Dabanını ašıp Axsīnı‹ng› ṭarafığa tüšüldi. Ol ṭarafdın muxāliflar ham bolğan čeriglärini yığıp Axsī keldilär.

20 Bu furṣatta Pap Qorğanını meni dep berkittilär. Xannıng bir nemä ḥiyal yürüšidin muxāliflar Pap Qorğanını zorlap aldılar. Xannıng agarči özgä axlāq u aṭvārı xūb erdi, valī sipāhīlıq bilä sipahdārlıqdın bisyār bebahra edi. Iš bu yergä yetkändä kim agar yana bir köč yürülsä edi köpräki bu edi kim urušsız oq vilāyat muyassar bolğay edi. Ošmundaq maḥallda muxāliflarnıng farībāmez sözlärini qulaqqa alıp iṣlāḥ ḥikāyatını arağa salıp [55a] Xwāja Abū'l-

25 Makārim bilä Tambal aqası Beg Telbäni, kim ol maḥallda xannıng ešik aqası edi, elčilikkä yibärdilär. Ol jam' özlärining xalāṣlıqı üčün bir nečā čın va yalğan sözlär aytıp xanğa ya aradaqılarğa pāra va rušva qabūl qıldılar. Xan ošmunča bilä murāja'at qıldı.

No sooner had we come to Khodzhent than some hypocrites who could not endure seeing Khalifa at my gate had prevailed upon Muhammad-Husayn Mirza and some others to have Khalifa dismissed to Tashkent. Qasim Beg had already been sent to the khan in Tashkent to ask for help in attacking Andizhan. The khan had led his army out through the Ahangaran valley and was camped at the base of the Kindirlig pass when I went out from Khodzhent to see my uncle the khan. We went through the Kindirlig pass and camped on the Akhsi side. From the other side the enemy gathered what forces they had and came to Akhsi.

At this time the Pap fortress opted for me and made fast the fort, but because of something amiss in the khan's advance, the enemy stormed Pap fortress and took it. The khan was a man of good moral character, but when it came to soldiering and commanding he had very little merit. It was so close that if he had made one more march the province would almost certainly have been taken without a fight, but at such a point he chose to listen to the wily words of the enemy and initiate peace talks [55] by sending Khwaja Abu'l-Makarim and Tambal's elder brother Beg Telbä, who was then lord of the khan's gate, as emissaries. To save themselves, those others [Tambal and Hasan] mingled truth and falsehood in what they said and agreed to pay bribes to the khan or to the intermediaries. With this the khan pulled back.

امرا و جوانان و نزدیکان که همراه من مانده بودند کوچ اکثر ایشان در اندجان برد. چون از گرفتن اندجان مایوس شدند، از خورد و بزرگ امرا و جوانان دیگر تا هفتصد هشتصد کس بتمام از من جدا شدند. مردم جدا شده از امرا: علی درویش بیگ، علی مزید قوچین، محمد باقر بیگ، شیخ عبدالله ایشیك‌آغا، میریم لاغری. مردم همراه مانده و غربت و محنت اختیار کرده نیك و بد تخمیناً از دو صد کس بیشتر و از سیصد کس کمتر باشند. از امرا: قاسم بیگ قوچین، ویس لاغری، ابراهیم ساروی مینگلیغ، شیریم طغایی، سیدیم قرا. [۷۲] از نزدیکان و ایچکیان میر شاه قوچین، سید قاسم ایشیك‌آغای جلایر، قاسم عجب، دوست محمد، علی‌دوست طغایی، امحمدعلی] مبشر، خدابیردی ال۴۹] توغچی، مغول یارك طغایی، سلطانقلی باباقلی، پیر ویش، شیخ ویس، یارعلی بلال، قاسم میراخور، حیدر رکاب دار.

بمن بسیار دشوار آمد. بی‌اختیار گریه بسیار کردم و بخجند آمدم. مادر مرا و مادر کلان مرا و اهل و عیال بعضی از آنهارا که همراه من مانده بودند بخجند پیش من فرستادند.

آن رمضان‌را در خجند گذرانیده شد. بسلطان محمود خان کس فرستاده کومك طلبیده بر سر سمرقند سواری نموده شد. پسر خود سلطان‌محمد خانیکه و احمد بیگ‌را با چهار پنجهزار کس بر سر سمرقند تعیین نموده و خان هم سواری نموده تا اوراتیپه آمدند. آنجا خان‌را دیده بر سر سمرقند براه یار ییلاق متوجه شدیم. سلطان‌محمد سلطان و احمد بیگ براه دیگر پیشتر بیار ییلاق آمده بوده‌اند. من براه بورکه ییلاق بسنکزار که داروغه‌نشین یار ییلاقست آمدم سلطان‌محمد [۷۲ب] سلطان و احمد بیگ خبر آمدن شیبانی خان و تاختن شیراز و آن نواحی‌را یافته برگشته بوده‌اند. ضرور شد. من هم برگشته بخجند آمدم.

چون دغدغهٔ سلطنت و داعیهٔ ملك‌گیری باشد، بیك مرتبه و دو مرتبه کار پیش نرفتن دیده نمیتوان نشستن. بخیال تسخیر اندجان بجهت طلبیدن کمك بتاشکند پیش خان رفتم. شاه بیگم‌را و خویشان و عزیزان‌را هم هفت هشت سال شده برد که ندیده بودم. باین بهانه آنهارا هم دیده شد. بعد از چند روز سید محمد میرزای دوغلت و ایوب بیگچیك و جان حسن باورن‌را با هفتصد هشتصد کس کمك تعیین کردند. این کمك‌را گرفته آمده و در خجند توقف ناکرده و گذشته و ایلغار کرده کند بادام‌را در دست ال۴۹ب] چپ گذاشته و شباشب آمده و نردبان گذاشته قلعهٔ نسوخ‌را که از خجند ده فرسنگ راه باشد بدزدی گرفته

The families of most of the begs, *ichkis* and warriors who remained with me were in Andizhan. Having despaired of taking Andizhan, begs and warriors all, some seven or eight hundred of them, deserted me. Among those who deserted were Ali Darwesh Beg, Ali Mazid Qauchin, Muhammad Baqir Beg, Shaykh Abdullah Eshik-aqa and Mirim Laghari. Those who remained with me, opting for exile and deprivation, were something more than two hundred but less than three hundred all told. Among the begs were Qasim Qauchin Beg, Ways Laghari Beg, Ibrahim Saru Mïnglïgh Beg, Sherim Taghayï, and Sidi Qara Beg. Among the *ichkis* were Mir Shah Qauchin, Sayyid Qasim Eshik-aqa Jalayir, Qasim Ajab, Ali-Dost Taghayï's Muhammad-Dost, Muhammad Ali Mubashshir, Khudaberdi Tughchï Mughul, Yarak Taghayï, Baba-Qulï's Sultan-Qulï, Pir Ways, Shaykh Ways, **[55b]** Yar-Ali Bilal, Qasim Mirakhur, and Haydar Rikabdar.

It was very difficult for me. I wept involuntarily. From there I went to Khodzhent, where my mother and grandmother were sent to me with the families of those who remained with me.

That Ramadan was spent in Khodzhent. I sent someone to Sultan-Mahmud Khan to ask for help and then mounted to attack Samarkand. Assigning his son Sultan-Muhammad

Beglär va ičkilär va yigitlär kim mening bilä qalıp edilär aksarının köčläri Andijända edi. Cun Andijän almaqtın ma'yüs boldılar, beg u begätdın va yigit yelängdin yeti–sekiz yüz kiši mendin tamām ayrıldılar. Ayrılğanlardın beglärdin 'Alī Darveš Beg, 'Alī Mazīd Qaučın, Muḥammad Bāqir Beg, Šayx 'Abdullāh Ešik-Aqa, Mīrim Lāğarī. Mening bilä qalğanlar ğurbat bilä miḥnatnı ixtiyār qılğanlar yaxšı yaman taxmīnan iki yüzdin köpräk, üč yüzdin azraq bolğay edi. Beglärdin Qāsim Qaučın Beg, Vays Lāğarī Beg, Ibrāhīm Saru Mınglığ Beg, Šerim Tağayı, Sīdī Qara Beg. İčkilärdin Mīr-Šāh Qaučın, Sayyid-Qāsim Ešik-Aqa Jalāyir, Qāsim 'Ajab, Muḥammad-Dost-i 'Alī-Dost Tağayı, Muḥammad 'Alī Mubaššir, Xudāberdi Tuğčı Muğul, Yārak Tağayı, Sulṭān-Qulı-i Bābā-Qulı, Pīr-Vays, Šayx-Vays, **[55b]** Yār-'Alī Bilāl, Qāsim Mīrāxur, Ḥaydar Rikābdār.

Manga bisyār dušvār keldi. Beixtiyār ğalaba yığladım. Andın Xujandqa keldim. Mening anamnı va uluğ anamnı ba'zı mening bilä qalğanlarnıng köčläri bilä Xujandqa mening qašımğa yibärdilär.

Ol Ramaḍānnı Xujandta* ötkärildi. Sulṭān-Maḥmūd Xanğa kiši yibärip kömäk tiläp Samarqand üstigä atlanıldı. Oğlı Sulṭān-Muḥammad Xānīkanı va Aḥmad Begni tört–beš ming čerig bilä Samarqand üstigä ta'yīn qılıp xan ham atlanıp Ura Tepägäčä keldilär. Anda xannı körüp Samarqand üstigä Yār Yaylağ ‹yolı› bilä mutavajjih boldum. Sulṭān-Muḥammad Sulṭān va Aḥmad Beg özgä yol bilä ilgärirāk Yār Yaylağ keliptür. Men Börkä Yaylağı bilä Sangzārğa, kim Yār Yaylağnıng daruğanišīnı ol qorğan dur, keldim. Sulṭān-Muḥammad Sulṭān va Aḥmad Beg Šaybānī Xannıng kelip Širāz va ol navāḥīnı čapqan xabarını tapıp yanıpturlar. Ḍarūr‹at› boldı. Men ham yanıp Xujandğa keldim.

Cun salṭanat dağdağası va mulkgīrlik dā'iyası bar, bir qatla–iki qatla iš yürümägän bilä baqıp olturup bolmas. Andijänğa yürüšmäk* xayālı bilä kömäk tiläy Tāškandkä xan qašığa **[56a]** bardım. Šāh Begimni va uruq-qayašnı ham yeti–sekiz yıl bar edi körmäydür edim. Bu bahāna bilä alarnı ham körüldi. Nečä kündin song Sayyid-Muḥammad Mīrzā Duğlatnı va Ayyūb Begčik va Jān Ḥasan Bārīnnı yeti–sekiz yüzčä čerig bilä kömäk ta'yīn qıldılar. Bu kömäkni alıp kelip Xujandta tavaqquf qılmay ötä čıqıp ılğap Kand-i Bādām‹tı› sol qolda qoyup kelip kečä bilä šatu qoyup Nasūx Qorğanını—kim Xujandtın on yığač yol dur, Kand-

Khanika and Ahmad Beg along with four or five thousand soldiers to go against Samarkand, the khan himself rode as far as Ura-Tyube. I saw the khan there and then set out against Samarkand via Yar Yaylagh. Sultan-Muhammad and Ahmad Beg had already reached Yar Yaylagh by a different route. I came to Börkä Yaylagh and Sanzar, which is the prefecture fortress of Yar Yaylagh. However, when Sultan-Muhammad Sultan and Ahmad Beg learned that Shaybani Khan was raiding Shiraz and that area, they turned back. I too was forced to turn back to Khodzhent.

When one has pretensions to rule and a desire for conquest, one cannot sit back and just watch if things don't go right once or twice. Thinking of advancing upon Andizhan, I went to Tashkent to ask the khan for assistance. **[56]** I had not seen Shah Begim or the family for seven or eight years. Upon this pretext I went to see them. Several days later they assigned Sayyid Muhammad Mirza Dughlat, Ayyub Begchik and Jan Hasan Barin with a force of seven or eight hundred to help us. Taking this assistance and without stopping in Khodzhent, we rode straight through, putting Kanibadam to our left, set up our ladders by night and took by stealth the Nasukh fortress, which is ten leagues from Khodzhent and three leagues from

شد. وقت خربوزه‌پز بود. در نسوخ یکنوع خربوزهٔ [۷٤] میشود که اسماعیل‌شیخی میگویند. پوست او زرد کیمخت و از خربوزه آسرده میشود. تخم او برابر سیبی تخمیناً بوده باشد و گوشت او چهار انگشت. عجب خربوزهٔ لذیذی است. آنطور خربوزه در آن نواحی نمی‌شود. و صباح امرای مغول بعرض رسانیدند که «مردم ما کم اند. بگرفتن این یك قلعه چکار پیش رود؟» فی الواقع همان طور بود. مصلحت ایستادن آنجا و مضبوط ساختن آن قلعه‌را نیافته برگشته باز بخجند آمده شد.

همین سال خسروشاه بهمراهی بایسنغر میرزا لشکر کشیده و بچغانیان آمده و بمکر و فریب بسلطان مسعود میرزا ایلچی فرستاده که «بیائید بر سر سمرقند برویم. سمرقند اگر میسر شود، یك میرزا در سمرقند بنشیند و یکی در حصار.» امرا و نزدیکان و جوانان و سپاهیان میرزا آزرده شده بودند ازین جهت که شیخ عبدالله برلاس که از پیش بایسنغر میرزا پیش [۷٤ب] سلطان مسعود میرزا رفت. چون پدرزن میرزا بود بسیار رعایت کلان یافت. باوجود که ولایت حصار محقر ولایتیست علوفهٔ اورا هزار تومان فلوس کرده ولایت ختلان‌را در و بست داده و ولایت ختلان تن جایگیر خیلی از امرا و نزدیکیان سلطان مسعود میرزا بود. همه‌را متصرف شد. خود و پسرانش کلی و جزوی اختیار درخانه‌را گرفتند. آنهائی که آزرده شده بودند گریخته گریخته پیش میرزا بایسنغر رفتند.

بسخنان فریب‌آمیز سلطان مسعود میرزارا [ل.٥٠] غافل ساخته و از چغانیان ایلغار کرده وقت نقاره قلعهٔ حصاررا قبل نموده گرفتند. سلطان مسعود میرزا از قلعه بیرون در محلات شهر در دولت‌سرا نام عمارتی بود که پدرش ساخته بود. بقلعه درآمدن نتوانسته و گریخته با شیخ عبدالله برلاس بطرف ختلان رفت. در میان راه ازا شیخ عبدالله برلاس جدا شده از گذر اوباج گذشته پیش سلطان حسین میرزا رفت. بمجرد مسخر شدن حصار بایسنغر میرزارا [۷٥] در حصار نشانده ختلان‌را به برادر خورد خود ولی داد. بعد از چند روز بداعیهٔ قبل نمودن بلخ سواری کرد و پیشتر از خود نظر بهادر نام نوکر کلان خودرا با سه چهار هزار کس بنواحی بلخ فرستاده. بعد از سه چهار روز بایسنغر میرزارا گرفته و آمده بلخ‌را محاصره کرده. در بلخ ابراهیم حسین میرزا بود. از امرای سلطان حسین میرزا هم خیلی بودند. به برادر خورد خود ولی لشکر بسیاری همراه کرده بجهت قبل نمودن شبرغان و تالان و تاراج نمودن آن نواحی فرستاد. ولی رفته و از نزدیك هم شبرغان‌را قبل نتوانست. و مردمی که

Kanibadam. It was melon season. There is a kind of melon in Nasukh called Isma'il-Shaykhi. It has a yellow skin as soft as glove leather, seeds like an apple's and flesh four fingers thick: it is an amazingly delicious melon. There are no melons like it in those parts. The next morning the Mughul begs said, "Our men are few. What's to be gained by taking this one fort?" In truth it was so. Finding that it was not in our interests to stay there or to hold the fort, we withdrew to Khodzhent.

KHUSRAWSHAH AND BAYSUNGHUR MIRZA TAKE HISSAR FROM SULTAN-MAS'UD MIRZA

That same year Khusrawshah and Baysunghur Mirza led their forces to Chaghanian and deceitfully and treacherously sent an emissary to Sultan-Mas'ud Mirza to say, **[56b]** "Come, advance upon Samarkand. If Samarkand is conquered, one mirza will rule in Samarkand and another in Hissar." Sultan-Mas'ud Mirza's begs, *ichkis* and warriors had been offended by him because when Shaykh Abdullah Barlas had left Baysunghur Mirza for Sultan-Mas'ud Mirza he had been disproportionately favored because he was the mirza's father-in-law.

i Bādāmdın üč yığač—oğurlap alduk. Qavun bısığı edi. Nasūxda bir naw' qavun bolur kim Ismā'īl-Šayxī derlär. Terisi sarığ kīmuxtluq āsūda qavun bolur. Tuxmı almača, goštı tört elig, 'ajab lazīz qavun dur. Anča qavun ol navāḥīda bolmas. Tanglasığa Muğul begläri 'arḍğa yetkürdilär kim "Kišimiz az. Bu bir qorğannı alğan bilä ne iš ačılğay?" Fī'l-vāqi' andaq edi. Anda turarnıng ya qorğannı berkitürning maṣlaḥatını tapmay yanıp yana Xujandğa keldük.

Ošbu yıl Xusrawšāh Baysunğur Mīrzā bilä čerig tartıp Cağāniyān kelip makr u farīb bilä Sulṭān-Mas'ūd Mīrzā‹ğa› elči yibärdi kim **[56b]** "Keling, Samarqand üstigä yürüling. Samarqand muyassar bolsa bir mīrzā Samarqandta olturğay, yana bir mīrzā Ḥiṣārda." Sulṭān-Mas'ūd Mīrzānıng beg va ičkisi va yigit-yelängi āzarda bolup edilär bu jihattın kim Šayx 'Abdullāh Barlas Baysunğur Mīrzā qašıdın Sulṭān-Mas'ūd Mīrzā qašığa kim bardı, čun mīrzāğa qayn-ata edi, asru uluğ ri'āyat taptı. Bāvujūd kim Ḥiṣār vilāyatı muḥaqqar u muxtaṣar vilāyat dur, 'alūfasını ming tümän fulūs qılıp Xuttalān vilāyatını darbast berdi. Xuttalān vilāyatıda Sulṭān-Mas'ūd Mīrzānıng xaylî beglärining va ičkilär[i]ning tanı bar erdi. Barčanı mutaṣarrif boldı. Özi va oğlanları kullī u juz'ī ešik ixtiyār‹ı›nı aldılar. Āzarda bolğanlar qačıp Baysunğur Mīrzāğa kelä bašladılar.

Farībāmez sözlär bilä Sulṭān-Mas'ūd Mīrzānı ğāfil qılıp Cağāniyāndın ılğap naqāra vaqtıda Ḥiṣār qorğanını qapay aldılar. Sulṭān-Mas'ūd Mīrzā qorğandın taškarı maḥallātta atası salğan Dawlatsarā atlığ 'imāratta erdi. Qorğanğa kirä almay qačıp Šayx 'Abdullāh Barlas bilä Xuttalān sarı tartdı. Arada Šayx 'Abdullāh Barlasdın ayrılıp Āwbāj Guzari bilä ötüp Sulṭan-Ḥusayn Mīrzāğa bardı. **[57a]** Ḥiṣār vilāyatı muyassar bolğač Baysunğur Mīrzānı Ḥiṣārda olturğuzup Xuttalānnı Valīğa berdi. Nečä kündin song Balxnı qapamaq dā'iyası bilä atlandı. Özidin ilgärirāk Naẓar Bahādur atlığ uluğ nökärini üč–tört ming kiši bilä Balx navāḥısığa yibärip üč–tört kündin song Baysunğur Mīrzānı alıp kelip Balxnı muḥāṣara qıldı. Balxta Ibrāhīm-Ḥusayn Mīrzā edi. Yana Sulṭan-Ḥusayn Mīrzānıng begläridin ham xaylī* bar erdi. İnisi Valīğa qalın čerig qošup Šuburğānnı qapamaqqa va ol navāḥīnı talan u tārāj qılmaqqa yibärdi. Valī barıp Šuburğānnı yavuqdın ham qapay almadı. Bolğan čerigni Zardak

Although Hissar is a poor and small province, his allowance was set at 10,000,000 fulus and he was given outright the province of Khuttalan, in which were the fiefs of many of Sultan-Mas'ud Mirza's begs and *ichkis*. Shaykh Abdullah took control of the whole, and he and his sons also took control of the office of the gate in all matters large and small. Those who were thus angered began to desert to Baysunghur Mirza.

Since Sultan-Mas'ud Mirza was caught off guard by [Khusrawshah and Baysunghur's] deceptive message, they galloped out of Chaghanian and took the Hissar fortress at dawn. At the time Sultan-Mas'ud Mirza was outside of the fortress in the suburbs in a building his father had built called the Dawlatsara. Unable to get into the fortress, he fled with Shaykh Abdullah Barlas for Khuttalan. He parted from Shaykh Abdullah Barlas along the way, crossed at the Aivadzh ford and went to Sultan-Husayn Mirza. **[57]** As soon as Hissar was taken, Khusrawshah enthroned Baysunghur Mirza in Hissar, gave Khuttalan to his brother Wali, and a few days later rode out with the intention of attacking Balkh. Ahead he sent his great *nökär* Nazar Bahadur with three or four thousand men to the vicinity of Balkh, and three or four days later he took Baysunghur Mirza and laid siege to Balkh, where Ibrahim-Husayn Mirza and many of Sultan-Husayn Mirza's begs were. Khusrawshah attached a large force to his brother Wali and dispatched him to lay siege to Sheberghan and plunder those regions. Wali went but was unable to lay close siege to Sheberghan, so he sent the forces he had to raid the people and

همراه او بودند بجهت تاختن ایل و اولوس که در چول زردك می‌باشند فرستادند. چول زردك را تاخته و صد هزار زیاده گوسفند و سه هزار نزدیك شتر گرفته آوردند. ولی از آنجا ولایت سان و چاریك را تاخته و تاراج نموده بعضی مردمی که در کوه مضبوط شده بودند گرفته و آمده در بلخ به برادر کلان خود [۷۵ب] ملحق شد.

در ایامی که خسروشاه بلخ را محاصره داشت یکروز نظر بهادر نام نوکو خودرا که مذکور شد بانداختن [ل۵۰ب] جویها و خراب کردن آنها فرستاد. از اندرون تنگری‌بیردی سمانچی که از رعایت کردهای سلطان حسین میرزا بود با هفتاد هشتاد جوان برآمده و آمده بنظر بهادر روبرو شده زیر کرد و سر اورا بریده بقلعه درآمد. بسیار مردانگی کرده نمایان کاری کرد.

و همین سال سلطان حسین میرزا جهت دفع ذوالنون ارغون و شاه‌شجاع پسر او که به بدیع الزمان میرزا نوکو شده و دختر داده در مقام فساد و فتنه بودند. لشکر کشیده آمده در قلعه بست فرود آمده بلشکر او از هیچ طرف غله نیامد. و نزدیك رسیده بود که از گرسنگی به تنگ آمده برخیزند که داروغهٔ بست قلعه‌را داده بمدد ذخیرهٔ قلعهٔ بست بخراسان مراجعت نمود.

چون مثل سلطان حسین میرزا پادشاه کلانی بآن مقدار اسباب و طمطراق چند نوبت بر سر [۷۶] قندز و حصار و قندهار لشکر کشیده و ناگرفته برگشت، پسران او و امرای او این مقدار دلیر شده یاغی‌گریها و فتنه‌ها کردند. سلطان حسین میرزا بجهت دفع ضرر پسر خود مظفر حسین میرزا، که بر استراباد مسلط شده در مقام بدی شده بود، بسرداری محمد ولی بیگ امرارا با لشکر بایلغار فرستاده خود در اولنگ‌نشین نشسته بود که بدیع‌الزمان میرزا و شاه بیگ پسر ذوالنون لشکر کشیده در غفلت بر سر میرزا آمدند. از اتفاقات حسنه آنکه سلطان مسعود میرزا که حصاررا گیرانده پیش سلطان حسین میرزا می‌آمد. همین روز رسید و لشکری که بر سر استراباد رفته بود هم آمده همین روز بمیرزا ملحق [ل۵۱] شد. بمجرد روبرو شدن جنگ کردن هم نتوانسته بدیع‌الزمان میرزا و شاه بیگ گریختند.

سلطان حسین میرزا سلطان مسعود میرزارا خوب دیده و بدامادی زانو زنانده در مقام عنایت و شفقت بود که [۷۶ب] بانگیز برادر خورد خسروشاه، باقی چغانیانی، که پیشتر ازین

tribes in Zardak Chöl. He attacked Zardak Chöl and brought back more than a hundred thousand sheep and nearly three thousand camels. Wali then raided and plundered the San-u-Charyak province, took prisoner some of the people holed up in the mountain and joined his brother in Balkh.

While Khusrawshah was besieging Balkh, one day he sent Nazar Bahadur, his *nökär* who has already been mentioned, to destroy the Balkh water channels. One of the defenders, Tengriberdi [57b] Samanchï, Sultan-Husayn Mirza's greatly favored beg, sallied forth with seventy or eighty warriors, faced Nazar Bahadur, struck him down, cut his head off and went back into the fortress. He performed valiantly and did an outstanding deed.

REBELLIONS AGAINST SULTAN-HUSAYN MIRZA

In this same year Sultan-Husayn Mirza led his forces to Bust to repel Zu'n-Nun Arghun and his son Shah-Shuja'. These two had become retainers of Badi'uzzaman Mirza, given him a daughter in marriage and taken up a position hostile to Sultan-Husayn. Camped in Bust, the army was receiving no grain from any direction and was close to giving up from hunger when

Cölidaqı el va ulusnı čapqalı yibärdi. Barıp Zardak Cölini čapıp yüz mingdin artuqraq qoy va üč minggä yavuq tevä alıp keldilär. Valī andın Sān u Cāryak vilāyatını čapıp talap tağda ba'zı berkilgän ellärni alıp kelip Balxta aqasığa mulḥaq boldı.

Xusrawšāh Balxnı muḥāṣara qılğan furṣatta bir kün mazkūr bolğan Naẓar Bahādur atlığ nökärini Balxning arıqlarını yıqqalı yibärdi. İčkäridin Tengriberdi **[57b]** Samančı, kim Sulṭan-Ḥusayn Mīrzānıng ri'āyat qılğan begi edi, yetmiš–seksän yigit bilä čıqıp kelip Naẓar Bahädur bilä rūbarū bolup yıqıtıp bašını kesip alıp qal'ağa kirdi. Bisyär mardāna barıp numāyān iš qıldı.

Ham ošbu yıl Sulṭan-Ḥusayn Mīrzā Zū'l-Nūn Arğunnıng va oğlı Šāh-Šujā'nıng, kim Badī'uzzamān Mīrzāğa nökär bolup qız berip fitna u fasād maqāmıda edilär, daf'ığa čerig tartıp kelip Bustğa tüšti. Cerigigä heč ṭarafdın ašlığ kelmädi. Ačlıqdın [ba]-tang kelä yavušup edilär kim Bust daruğası Bustnıng qorğanını berdi. Bustnıng zaxīrasınıng madadı bilä Xurāsānğa murāja'at qıldı.

Sulṭan-Ḥusayn Mīrzā dek uluğ pādišāh munča asbāb u ṭamṭarāq bilä nečä nawbat Qunduz u Ḥiṣār u Qandahār üstigä čeriglär tartıp ala almadı. Yanğan üčün oğlanları va yigitläri munča dilīr bolup yağılıqlar va fitnalar qıldılar. Yazığa Sulṭan-Ḥusayn Mīrzā oğlı Muẓaffar-Ḥusayn Mīrzānıng daf'-i ẓararığa kim Astarābādqa musallaṭ bolup yamanlıq maqāmıda edi, Muḥammad Valī Beg bašlığ beglärni qalın čerig bilä ılğar yibärip özi Nišīn Ölängidä olturup edi kim Badī'uzzamān Mīrzā va Zū'l-Nūnning oğlı Šāh Beg **[58a]** ğāfillıqta čerig tartıp mīrzānıng üstigä keldilär. Ittifāqāt-i ḥasanadın Sulṭān-Mas'ūd Mīrzā, kim Ḥiṣārnı aldurup Sulṭan-Ḥusayn Mīrzāğa kelädür edi, ošbu kün yetišti. Astarābādqa barğan čerig ham kelip ošbu kün mīrzāğa mulḥaq boldı. Rūbarū bolğač oq uruša ham almadı. Badī'uzzamān Mīrzā bilä Šāh Beg qačtı.

Sulṭan-Ḥusayn Mīrzā Sulṭān-Mas'ūd Mīrzānı yaxšı körüp küyäwlükkä yükündürüp 'ināyat u šafaqat maqāmıda edi kim Xusrawšāhnıng inisi Bāqī Cağāniyānī, kim mundın

the prefect of Bust gave up the fort. With the help of the supplies in Bust Sultan-Husayn returned to Khurasan.

When a great padishah like Sultan-Husayn Mirza, with so much equipment and paraphernalia, led his army several times against Konduz, Hissar and Kandahar and was unable to take them, his sons and officers were emboldened to rebel and sow strife. In the spring Sultan-Husayn Mirza dispatched a large force of begs led by Muhammad Wali Beg to put down his son Muzaffar-Husayn Mirza, who had taken control of Astarabad and was in rebellion. He himself was camped in Nishin meadow when Badi'uzzaman Mirza and Zu'n-Nun's son Shah Beg **[58]** took him by surprise. Fortuitously Sultan-Mas'ud Mirza, who had lost Hissar and was coming to Sultan-Husayn Mirza, arrived that very day. The army on its way to Astarabad also arrived that very day and joined him. As soon as the armies faced each other, Badi'uzzaman Mirza and Shah Beg realized that they were not up to battle and fled.

Sultan-Husayn Mirza received Sultan-Mas'ud Mirza well, had him kneel before him as son-in-law, and was showing him every favor when Sultan-Mas'ud Mirza was instigated by

آمده در ملازمت سلطان حسین میرزا می‌بود، در خراسان نایستاده و بیك بهانه برآمده بی رخصت سلطان حسین میرزا پیش خسروشاه رفت.

و خسروشاه بایسنغر میرزارا از حصار طلبیده آورد. در همین ایام میرانشاه میرزا، پسر الغ بیگ میرزا، به پدر خود یاغی شده بهزاره درآمده و در هزاره هم بی‌اعتدالیها کرده در هزاره هم نتوانست بودن، پیش خسروشاه آمده بود. بعضی کوته‌اندیشان خود برین بودند که هر سه پادشه زاده‌را کشته بنام خسروشاه خطبه بخوانند. این شق‌را مصلحت ندیده سلطان مسعود میرزارا که از زمان خوردی او نگاه داشته و کلان کرده بود و بیگ آتکهٔ او بود، بجهت مصلحت این پنج‌روزه دنیا که نی باو وفا کرد نی بهیچکس وفا خواهد کرد، گرفته و این کورنمك مردك [۷۷] بچشمهای او نشتر زده کور کرده.

چندی از کوکلداش و ایلداش و بایریاتش سلطان مسعود میرزارا گرفته بخیال آنکه بسمرقند پیش سلطانعلی میرزا به برند بکیش آمدند. آن جماعه هم در مقام قصد شدند. اینها از کیش گریخته از گذر چارجوی گذشته پیش سلطان حسین میرزا رفتند.

هرکس باین نوع حرکت شنیع اقدام کند و آنکه باین طور کاری اهتمام نماید صد هزار لعنت برو باد. [ل۱۵ب] تا به دور دامن قیامت هر که این افعال خسروشاه‌را بشنود لعنت بکند. و کسی که این افعال‌را شنیده لعنت نکند هم سزاوار لعنت داند.

بعد ازین حرکت شنیع، بایسنغر میرزارا پادشاه کرده بحصار رخصت داد. و بمیرانشاه میرزا سید کامل‌را بطریق کمك همراه کرده بطرف بامیان فرستاد.

Khusrawshah's younger brother Baqi Chaghaniani, who had joined Sultan-Husayn Mirza's retinue prior to this, to make some pretext about not being able to stay in Khurasan and left without Sultan-Husayn Mirza's permission to go to Khusrawshah.

Khusrawshah summoned Baysunghur Mirza from Hissar. At that same time Miranshah Mirza rebelled against his father Ulughbeg Mirza and joined the Hazaras. Because of some indiscretion he was unable to remain among the Hazaras, and so he too went to Khusrawshah. Some shortsighted people were of the opinion that all three princes should be killed and the *khutba* read in Khusrawshah's name. He did not deem it wise to go that far, but this treacherous little man did seize Sultan-Mas'ud Mirza, [58b] whom he had taken care of and raised from childhood, whose *beg atäkä* he was, and, for the sake of this transitory world, which not only proved faithless to him but will also prove faithless to everyone, had him blinded with the needle.

burunraq kelip Sulṭan-Ḥusayn Mīrzā mulāzamatıda bolur edi, angezi bilä Xurāsānda turmay bir bahāna bilä čıqıp Sulṭan-Ḥusayn Mīrzādın beruxṣat Xusrawšahqa bardı.

Xusrawšāh Ḥiṣārdın Baysunğur Mīrzānı tiläp keltürdi.Ošbu furṣatta Uluğbeg Mīrzānıng oğlı Mīrānšah Mīrzā atası bilä yağıqıp Hazārağa kirip Hazārada ham bei'tidāllıqlar qılıp Hazārada tura almay ol ham Xusrawšāh qašığa kelip edi. Ba'zı kütahandešlar xud barın ed‹i›lär kim üčälä pādišāhzādanı öltürüp Xusrawšāh atığa xuṭba oquṭqaylar. Ol šaqnı maṣlaḥat körmäy Sulṭān-Mas'ūd [58b] Mīrzānı, kim kičiklikidin bäri saxlap ulğatıp edi, beg atäkäsi edi, bu beš künlük dunyā maṣlaḥatı jihatıdın, kim nê anga vafā qıldı va nê hečkimgä vafā qılğusıdur, tutup bu kornamak mardak közlärigä ništar salıp kor qıldı.

Bir nečä kükäldaš-ämildaš va bayırısı Sulṭān-Mas'ūd Mīrzānı alıp Samarqandğa Sulṭān-'Alī Mīrzā qašığa keltürür xayāli bilä Kišqa keldilär. Ol jamā'at ham qaṣd maqāmıda boldılar. Kišdin qačıp Cārjū Guzari bilä ötüp Sulṭan-Ḥusayn Mīrzā qašığa bardı.

Harkim ki mundaq šanī' ḥarakatkä iqdām qılğay va ol kišigä kim bu naw' iškä ihtimām qılğay yüz ming la'nat dur. Dāman-i qiyāmatqača kim Xusrawšāhnıng bu af'ālını ešitsä la'nat qılsun. Bu af'ālını ešitip la'nat qılmağannı ham sazāvār-i la'nat bilsün.

Bu šanī' ḥarakattin song Baysunğur Mīrzānı pādišāh qılıp Ḥiṣārğa ruxṣat berdi. Mīrānšāh Mīrzāğa Sayyid-Kāmilnı kömäk qošup Bāmiyān sarı yibärdi.

Some of his own *kükäldash*es, personal servants and retainers went with Sultan-Mas'ud Mirza to Kish, thinking they would take him to Sultan-Ali Mirza in Samarkand. However, Sultan-Ali Mirza's party also had evil intentions, so they fled from Kish, crossed at the Chardzhu ford and went to Sultan-Husayn Mirza.

A hundred thousand curses upon anyone who performs or has performed such a despicable act! Until the dawn of doomsday let anyone who hears of these deeds of Khusrawshah curse him! Anyone who hears of these deeds and does not curse him deserves to be cursed himself!

After this despicable act Khusrawshah made Baysunghur Mirza padishah and gave him leave to go to Hissar. He assigned Sayyid Kamil to help Miranshah Mirza and sent them off to Bamian.

بسمرقند و اندجان مکرر متوجه شده و هیچ کاری نگشاده و باز برگشته بخجند آمده شد.
[۷۷ب] خجند جای محقریست. اوقات صاحب صد و دویست کس بتشویش میگذرد. صاحب
داعیه کسی خود چه طور تواند صبر کرد؟
بمحمد حسین کورگان دوغلت که در اوراتپه بود بداعیهٔ تسخیر سمرقند کسان فرستاده و
سخن کرده [از] دههای یار ییلاق پشاغررا که از مواضع ملك حضرت خواجه است و درین
فترات باز متعلق شده بود طلبیده شد که این زمستان عاریتی بدهد تا آنجا نشسته بولایت
سمرقند دست کرده آنچه از دست برآید بجا آورده شود. محمد حسین میرزا هم راضی شد.
از خجند سوار شده به پشاغر متوجه شدم.
در وقتی که بزامین رسیدم تب کردم. باوجود تب از زامین سوار شده ایلغار کرده از راه
کوه گذشته بر سر رباط خواجه آمدم که شاید در غافلی شاتو گذاشته و برآمده قلعهٔ رباط
خواجه‌را که داروغه‌نشین تومان شاودارست گرفته شود. وقت صبح رسیده شد. مردم او
خبردار شدند. باز برگشته و در هیچ جا توقف نکرده به پشاغر [۷۸] آمده شد. باوجود تب
سیزده چهارده فرسنگ راه بصعوبت و مشقت قطع کردم.
بعد از چند روز ابراهیم سارو و ویس لاغری [ل۵۲] و شیرم طغایی‌را و بعضی امرا و
جوانان ایچکی و نزدیکی‌را بایلغار تعیین نموده شد که رفته قلعهای یار ییلاق را خواه بسخن
خواه بزور بدست آرند. در آن ایام یار ییلاق‌را یوسف بیگ داشت. در برآمدن من از
سمرقند مانده بود. سلطانعلی میرزا هم رعایت کرده بود. سید یوسف بیگ برادر خورد خود
و پسر خودرا بضبط و ربط قلعهای یار ییلاق فرستاده بود. احمد یوسف، که درین تاریخ
حکومت سیالکوت را او دارد، در آن قلعها بود. امرا و جوانان ما هم رفته تمام زمستان بعضی
از آن قلعهارا بصلح بدست آوردند، و بعضی‌را جنگ کرده بزور گرفتند، و بعضی‌را بعیاری و
دزدی متصرف شدند. در آن ولایت از جهت مغول و اوزبك هیچ دیهی نیست که قلعه نداشته
باشد. در همین ایام از جهت ما سید یوسف بیگ [۷۸ب] و برادر خورد او و پسر اورا
بدگمان شده بخراسان رخصت داده فرستادند.

Events of the Year 904 (1498–99)

We had repeatedly gone out of Khodzhent to Samarkand and Andizhan and returned without accomplishing anything. Khodzhent is a smallish place. A man with a couple of hundred liegemen would have a hard time there. **[59]** How could someone with greater ambitions just sit around as a spectator?

BABUR LEAVES KHODZHENT FOR PISHAGAR

In furtherance of our ambition to wage another Samarkand campaign, we sent men to talk with Muhammad-Husayn Kürägän Dughlat in Ura-Tyube. We requested him to lend us Pishagar to stay in over the winter so that we might return to Samarkand when the opportunity presented itself. (Pishagar is a village in Yar Yaylagh that had belonged to Khwaja [Ahrar], but during the recent periods of instability it had come into Muhammad-Husayn Kürägän's possession.) Muhammad-Husayn Mirza agreed, and we set out from Khodzhent for Pishagar.

Samarqand va Andijänğa mukarraran yürüšüp heč iš ačılmay yana yanıp Xujandğa keldük. Xujand muḥaqqar yerî dür. Yüz–iki yüz nökärlig kišining awqātı tašvīš **[59a]** bilä ötär. Dā'iyalığ kiši nečük baqıp olturğay?

Muḥammad-Ḥusayn Kürägän Duğlat, kim Ura Tepädä edi, Samarqandğa yürüšmäk* dā'iyası bilä anga kišilär yibärip sözläšip Yār Yaylağ kentläridin Pišāğarnı, kim Ḥaḍrat-i Xwājanıng mulk kentläridin dür, bu fatarātta anga ta'alluq bolup edi, tilädük kim bu qıš 'āriyatī bergäy tā anda olturup Samarqand vilāyatığa eligdin kelgänčä evrüšgäy biz. Muḥammad-Ḥusayn Mīrzā ham rāḍī boldı. Xujandtın atlanıp Pišāğarğa mutavajjih boldum.

Zāmīnğa yetkän fursātta ısıtdım. Bāvujūd-i ısıtma Zāmīndın atlanıp ılğar qılıp tağ yolı bilä ötüp Ribāṭ-i Xwājanıng üstigä keldim kim ğāfillıqta šatu qoyup čıqıp Ribāṭ-i Xwāja qorğanını, kim Šāvdār tümänining daruğanišını ol dur, alılğay. Ṣubḥ vaqtı yetildi. Eli xabardār boldılar. Yana yanıp heč yerdä tavaqquf qılmay Pišāğarğa kelildi. Bāvujūd-i ısıtma on üč–on tört yığač yolnı şu'ūbat u mašaqqat bilä qaṭ' qıldım.

Nečä kündin song Ibrāhīm Sarunı va Vays Lāğarīnı va Šerim Tağayını ički beglär va yigitlär bilä ılğar ta'yīn qılduk kim barıp Yār Yaylağ qorğanlarını söz bilä ya zor bilä eliglägäylär. Ol furṣatta **[59b]** Yār Yaylağ Sayyid-Yūsuf Begdä edi. Men Samarqanddın čıqqanda qalıp edi. Sulṭān-'Alī Mīrzā ham ri'āyat qılıp edi. Sayyid-Yūsuf Beg ini–oğlını Yār Yaylağ qorğanlarınıng ḍabṭ u rabṭığa yibärip edi. Aḥmad Yūsuf, kim bu tārīxda Siyālkot ḥukūmatı anda dur, ol qorğanlarda edi. Bizning beglär va yigitlär ham barıp tamām qıš ba'zı qorğannı ṣulḥ bilä eliglädilär, ba'zını urušup zor bilä aldılar, ba'zını 'ayyārlıq va inčkälik bilä oğurlap mutaṣarrif boldılar. Ol vilāyatlarda Muğul va Özbäg jihatıdın heč kent yoqtur kim anıng qorğanı bolmağay.Ošbu furṣatlarda bizning jihatımızdın Sayyid-Yūsuf Beg va ini–oğlıdın badgumän bolup Xurāsānğa ruxṣat berdilär.

When we reached Zaamin I came down with a fever. Despite the fever we galloped from Zaamin across the mountain road to Rabat-i-Khwaja, the prefecture of Shavdar district, in order to take the fortress by surprise. We arrived at dawn but the people had already learned of our approach. We withdrew and went back to Pishagar without stopping. Despite my fever I had traversed a difficult, laborious road of thirteen or fourteen leagues.

Several days later we assigned Ibrahim Saru, Ways Laghari and Sherim Taghayï along with some *ichki* begs and warriors to capture the fortresses of Yar Yaylagh either by parlay or by force. **[59b]** Sayyid Yusuf Beg was then in Yar Yaylagh. He had remained behind when I left Samarkand and had been patronized by Sultan-Ali Mirza. To manage the forts of Yar Yaylagh Sayyid Yusuf Beg had sent his younger brother and his son. Ahmad Yusuf, who presently holds the governorship of Sialkot, was in those forts. Our begs and warriors went and spent the entire winter winning control of the forts—some they acquired by treaty, some they took by battle and force, and some they stole by stealth and subterfuge. Because of the Mughuls and Uzbeks there is not a single village in that region that does not have a fort. During that time [Sultan-Ali Mirza] became suspicious of Sayyid Yusuf, his brother and his son's dealings with us and dismissed them to Khurasan.

این زمستان باین تلاش و جدل گذشت. چون تابستان شد بجهت صلح خواجه یحیی‌را فرستادند. و خودها هم بانگیز لشکر در نواحی شیراز و کابد آمدند. سپاهیان همراه از دویست زیاده و از سیصد کمتر بودند، و در هر طرف غنیم پرزور. بگرد اندجان پاره گشته طالع هیچ مدد نکرد. بسمرقند دست کرده هیچ کار پیش نرفت. از جهت ضرورت صلح‌کونه کرده از پشاغر مراجعت کرده شد.

خجند یکجای محقری، اوقات یکی از امرا آنجا بتشویش میگذرد. یك و نیم سال نزدیك بدو سال آنجا مانده شد. این مسلمانان تا امکان داشت در خرج کشیدن و [ل۵۲] خدمت کردن تقصیر نکردند. بکدام رو بخجند رفته شود؟ بخجند هم رفته کسی چکار کند؟ •• بارماق‌ته نه مسکنی میسر • تورماق‌ته نه مأمنی مقرر •• (یعنی بجهت رفتن نی مسکنی میسر و بجهت ماندن نی مأمنی مقرر.)

آخر بهمین تردد و تفرقه به ییلاقهای طرف جنرب اوراتیپه رفته شد. [۷۹] چند روز در آن نواحی در کار خود حیران، جای رفتن و بودن خودرا نداشته سرگردان گذرانیده شد. یکروز در ایام بودن همین جا خواجه ابوالمکارم که مثل ما جلای وطن شده سرگردان بود، بدیدن من آمد. جای رفتن و بودن خود و کار کردنی و ناکردنی خودرا استعلام و استفسار کرده شد. متاثر شده بر حالت ما رقت کرد و فاتحه خوانده رفت. بمن هم بسیار تاثیر کرد. رقت کردم.

همین روز نماز دیگر تنگی بود که از پای دره یك سواری پیدا شد. این خود نوکر علی دوست طغایی بود، یولجوق نام. باین مضمون فرستاده بود که "اگر از من گناهان عظیم صادر شده ولی امیدوارم که عنایت فرموده و گناه مرا بخشیده باین طرف متوجه شوند که مرغینان‌را سپرده یکنوع غلامی و خدمتکاری بکنم که گناه من پاك شده حجاب من رفع شود."

در اینچنین حیرانی و سرگردانی بمجرد آمدن این خبر هیچ اندیشه نکرده همان زمان که وقت نشستن آفتاب بود بمرغینان بطریق ایلغار [۷۹ب] متوجه شدم. ازینجا تا مرغینان تخمیناً بیست، بیست وپنج فرسنگ راه بوده باشد. آن شب تا صباح و آنروز تا نماز پیشین در هیچ جا توقف نکرده رفته شد. نماز پیشین در تنگ‌آب نام موضعی از توابع خجند فرود [ل۵۲] آمده شد. اسپ خنك کرده آب و دانه داده نصف شب تا وقت نقاره از تنگ‌آب

That winter passed in such a tug-o'-war. When summer came Khwaja Yahya was sent to sue for peace. [Sultan-Ali Mirza] himself went, at the army's urging, to Shiraz and Kabud. The soldiers we had with us were between two and three hundred, and there were powerful enemies on every side. When we roamed around Andizhan, the stars gave no assistance. When we raised our hand against Samarkand, nothing was accomplished. Of necessity we made a truce and returned to Pishagar. **[60]**

Khodzhent is a smallish place—even a beg would have a hard time there. We were there for nearly half a year with all our family and dependents. The good Muslims there, during all that time, insofar as they were able, spared no expense and shirked no duty. With what honor could I go back to Khodzhent? And if we did go to Khodzhent, what were we to do? "No home to go to, no safe place to stay."

In the end we went with great trepidation to the summer pastures to the south of Ura-Tyube. For some days we wandered perplexed, not knowing where to go or where to stay. One day while we were there, Khwaja Abu'l-Makarim, an exile like ourselves, came to see me. When he sought to ascertain from us where we would go, where we would stay and what

Bu qiš bu naw' talāš va tartiš bilä ötti. Yaz bola şulḥ üčün Xwāja Yaḥyānı yibärdilär. Özläri ham čerig angezi bilä Širāz va Kābud navāḥısığā keldilär. Bizning bolğan sipāhīmız iki yüzdin köpräk va üč yüzdin azraq bolğay edi, har ṭarafda küčlüg ğanīmlar. Andijänğa evrüšüp ṭāli' heč madad qılmadı. Samarqandğa elig qoyup heč iš ačılmadı. Ḍarūratın şulḥgūna qılıp Pišāğardın **[60a]** murāja'at qılıldı.

Xujand bir muḥaqqar yer, bir begning awqātı anda tašvīš bilä ötär. Bir yarım yilgä yavuq ahl u 'iyāl* bilä anda edük. Ol musalmānlar ham bu muddatta imkānı barınča xarj tartmaqda va xidmat qılmaqta taqşīr qılmadılar. Yana ne yüz bilä Xujandğa barılğay? Xujandqa barıp ham kiši ne qılğay?

Barmaqqa nê maskanî ‹muyassar›; / turmaqqa nê ma'manî ‹muqarrar›.

Āxir ošbu taraddud u tafriqa bilä Ura Tepäning janūb ṭarafıdaqı yaylağlarğa barduk. Nečä kün ol navāḥīda öz išimizgä ḫayrān barur turarımızını bilmäy sargardān ötkärildi. Bir kün ošbu yerdä egändä Xwāja Abū'l-Makārim, kim bizning dek jalā-yi vaṭan bolup sargardān edi, meni körä keldi. Barur turar yerimizdin va qılur qılmas išimizdin isti'lām u istifsār qılıp muta'assir bolup bizning ḥālımızğa riqqat qılıp fātiḥa oqup bardı. Manga ham bisyār ta'sīr qıldı. Riqqat qıldım.

Ošbu kün keč namāz-i dīgar daranıng ayaqıdın bir atlığ kiši paydā boldı. Bu xud 'Alī-Dost Tağayınıng nökäri egändür, Yolčuq atlığ. Bu maḍmūn bilä yibäriptür kim "Agarči mendin 'aẓīm gunāhlar şādir boldı, valī umedım bar kim 'ināyat qılıp gunāhımnı bağışlap **[60b]** berigä mutavajjih bolsalar, Marğīnānnı tapšurup bir naw' qulluq va xidmatkārlıq qılğay men. Gunāhım arıp ḥijābım raf' bolğay."

Mundaq mutaḥayyirlıq va sargardānlıqda bu xabar kelgän bilä heč andeša u tavaqquf qılmay, ošol zamān oq kim āftāb olturur čağ edi, Marğīnānğa ılğar ṭarīqa‹sı› bilä mutavajjih boldum. Bu yer bilä Marğīnān arası taxmīnan yegirmä tört–yegirmä beš yığač bolğay edi. Ol kečä tang atqunča ol küni namāz-i pešingäčä heč yerdä tavaqquf qılmay yürüldi. Namāz-i pešīn Xujandnıng Tang Āb atlığ kentigä tüšüldi. At savutup atğa boğuz berip tün yarımı naqāra vaqtıda Tang Ābdın atlanıldı. Ol kečä tang atqunča va ol küni āftāb batqunča va yana

we intended to do, he became quite touched and, feeling sorry for us, recited the *Fatiha* and left. I too was touched and pitied him.

MARGILAN RECOVERED

In the late afternoon of that very day a rider appeared at the foot of the valley. It was Ali-Dost Taghayi's *nökär*, Yolchuq. He had been sent to deliver this message: "If grave faults have been committed by me, I am yet hopeful that you will show favor and forgive my shortcomings. **[60b]** If you will come hither I will turn over Margilan and serve you humbly. My sin will be washed clean and I will be delivered of my shame."

When this news arrived in the midst of such perplexity and indecision, I set out immediately, without thought or hesitation, just as the sun was setting, and galloped to Margilan, which was approximately twenty-four or twenty-five leagues from the place we were. I rode, without stopping anywhere, all night and through the morning until noon the next day, when I stopped at Tang Ab, a village in Khodzhent. We let our horses cool down and gave them some food and rode out of Tang Ab at midnight at the time of the drums. All

سواری نموده شد. آن شب تا صباح و آنروز تا آفتاب نشستن و شب او از صبح پیشتر وقت رسیدن در یك فرسنگی مرغینان، ویس بیگ و بعضی تردد کرده بعرض رسانیده که «علی دوست کسی است که چه نوع بدی کرده در میان یکنویت و دو نوبت کسی نرفته و ناآمده و گفت‌وگو و عهد شوط نشده بکدام اعتماد میرویم؟» فی الواقع تردد ایشان وجهی داشت. یکزمان ایستاده کینگاش کرده شد. آخر باین قرار یافت که اگرچه این ترددها وجهی دارد، ولی ازین پیشتر بایستی. سه شبانروز نیاسوده و توقف نکرده بیست وچهار، بیست وپنج [۸۰] فرسنگ راه آمده شد، نی در اسپ مجال مانده و نی در آدم. ازین جا بچه نوع برگشته شود؟ ازینجا برگشته بکدام طوف برآمده شود؟ چون این مقدار آمده‌ایم می‌باید رفت. هیچ چیز بی‌خواست الهی نمی‌شود. سخن‌را اینجا گذاشته و توکل نموده روان شدیم.

وقت سنت بود که بدروازهٔ قلعهٔ مرغینان آمدیم. علی‌دوست طغایی عقب دروازه ایستاده و دروازه‌را وا نکرده التماس عهد کرده. بعد از عهد و شرط کردن در دروازه‌را وا کرده ملازمت کرد. بعد از دیدن علی‌دوست در میان قلعه در حویلی مناسبی فرود آمده شد. [۸۱] مردمی که همراه من بودند، خورد و کلان، دوصد و چهل کس بود.

اوزون حسن و سلطان احمد تنبل بمردم ولایت بسیار ظلم نموده معاش بدی کرده بودند. مردم ولایت تمام مرا میطلبیدند. بعد از درآمدن مرغینان [ل۳۵ب] بعد از دو سه روز بقاسم بیگ از مردم پشاغر و از مردمی که نو نوکر شده بودند از نوکران علی‌دوست بیگ از صد کس بیشتر همراه ساخته بطرف جنوب اندجان بمردم کوهستان مثل اشپاریان و توروق‌شاران و چکرك و آن نواحی فرستاده شد که باستمالت یا بزور این ایلهارا بیارد و ابراهیم سارو و ویس لاغری و سیدی قرارا با صد مرد فرستادم که طرف اخسی رفته از آب خجند گذشته قلعه‌های آن طرف و مردم کوه‌را بهر طور که باشد بطرف ما مایل سازند.

بعد از چند روز اوزون حسن و سلطان احمد تنبل جهانگیر میرزارا گرفته آنچه سپاهی که داشتند و مغولان‌را جمع شوده از اخسی و اندجان هرکه بلشکر می‌توانست برآمد بلشکر برآورده بداعیهٔ قبل نمودن مرغینان آمده در یك شرعی مرغینان بطرف شرق در سپان نام موضعی آمده فرود آمدند. [۸۱ب] بعد از یك دو روز راست کرده و یراق پوشیده بمحلات مرغینان آمدند. باوجود آنکه قاسم بیگ‌را و ابراهیم سارو و ویس لاغری و این سرداران‌را بدو طرف بایلغار فرستاده شده بود و همراه من معدود چند مانده بودند، آنچه بودند از

that night, all the next day and all the following night we rode until, coming within a league of Margilan just before dawn, Ways Beg and some others hesitated and said, "Do you realize what an untrustworthy person Ali-Dost is? With what assurance are we to proceed, seeing that no intermediaries have come or gone, no deliberations held, no pacts made?" In truth their hesitation was not out of place. We halted and held council. Finally it was decided that although their hesitation was for good reason, [61] it should have been thought about before. We had now traveled twenty-four or twenty-five leagues in three days and nights without stopping. Neither the horses nor the men could go any further. How could we turn back from here? If we did turn back, where were we to go? Having come this far, we might as well go on. Nothing happens without God's will. Deciding thus, we put our trust in God and moved out.

The sun was high when I came to the gate of the Margilan fortress. Ali-Dost Taghayi stood behind the unopened gate and asked for terms. These granted, he opened the gate and made obeisance right there. After I held an interview with Ali-Dost we were shown to quarters in

kečäsi tangdın burunraq Marğīnānnıng bir yığačığa yetkändä Vays Beg va ba'zı taraddud qılıp 'arḍğa yetkürdilär kim " 'Alī-Dost ne naw' yamanlıq qılğan kiši dür? Arada bir nawbat iki nawbat kiši barmay kelmäy guftugū va 'ahd u šarṭ bolmay ne i'timād bilä baradur biz?" Fī'l-vāqi' taraddudlarınnıng vajhı bar erdi. Bir zamān turup kengäš qılduk. Äxir munga qarār
5 taptı kim bu taraddudlarnıng agarči vajhı bar, valī [61a] mundın burunraq kerāk erdi. Üč kečä kündüz tinmäy tavaqquf qılmay yegirmä tört–yegirmä beš yığač yolnı keldük. Nê atta majāl qalıptur va nê kišidä. Bu yerdin ne naw' yanılğay? Yanıp ham qaysarığa čıqılğay? Cun munča keliptür biz, barmaq kerāk. Heč nemä Tengrining xwāstıdın özgä bolmas. Sözni munga qoyup tavakkul qılıp teprädük.
10 Sunnat vaqtı edi kim Marğīnān qorğanınıng ešikigä keldim. 'Alī-Dost Tağayı darvāzanıng arqasıda turup darvāzanı ačmay 'ahd iltimās qıldı. 'Ahd u šarṭ qılğandın song darvāzanı ačıp darväza arasıda mulāzamat qıldı. 'Alī-Dostnı körgändin song qorğan ičidä bir munāsib ḥavīlıda tüšüldi. Mening bilä bolğan kiši uluğ u kičik iki yüz qırq kiši edi.

Uzun Ḥasan va Sulṭān-Aḥmad Tambal vilāyat eligä bisyār ẓulmlar ötkärip yaman ma'āš
15 qılıp edilär. Vilāyat eli tamām meni tilär edilär. Marğīnānğa kirgändin iki–üč kün song Qāsim Beggä Pišāğar*dın va yangı nökär bolğanlardın va 'Alī-Dost Begning nökärläridin yüzdin köpräk kiši qošup Andijānnıng janūb ṭarafıdaqı tağ el- [61b] -lärigä misl-i Ašpārīyān va Turuqšārān va Čäkrāk va ol navāḥilarğa yibärildi kim istīmālat bilä ya zor bu ellärni ke[l]türgäy. Ibrāhīm Sarunı va Vays Lāğarīnı va Sīdī Qaranı Axsī ṭarafığa yüzgä yavuq kiši
20 bilä yibärildi kim Xujand Suyını kečip ol yüzdäki qorğanlar bilä tağ ellärini har ṭawr qılıp bizgä baqturğaylar.

Bir nečä kündin song Uzun Ḥasan va Sulṭān-Aḥmad Tambal Jahāngīr Mīrzānı alıp ne kim bolğan sipāhī va Muğulnı yığıp Andijān Axsīnıng čeriggä čıqar kišisini čeriggä čıqarıp Marğīnānnı qapamaq dā'iyası bilä Marğīnānnıng bir šar'īsıda šarq sarı Sipān atlığ kentkä
25 kelip tüštilär. Bir–iki kündin song yasanıp yarağlanıp Marğīnānnıng maḥallātığa keldilär. Bāvujūd kim Qāsim Begni va Ibrāhīm Saru va Vays Lāğarī bašlığlarnı iki ṭarafğa ılğar yibärilip edi, mening bilä ma'dūdī qalıp edi. Bolğan yigitlär yasanıp čıqıtlar, maḥallāttın

a suitable place inside the walled town. I had with me two hundred forty men all told.

Uzun Hasan and Sultan-Ahmad Tambal had perpetrated much injustice on the people of the province and been very harsh. The people of the area were all desirous of me. Two or three days after entering Margilan, we attached to Qasim Beg over a hundred of the Pishagaris, those who had newly joined our retinue, and Ali-Dost Beg's men and sent them to the mountain folk to the south of Andizhan, [61b] such as Ashparian, Turuq Sharan, Chakrak and those regions, to recruit them either with enticements or by force. Ibrahim Saru, Ways Laghari and Sidi Qara were sent with nearly a hundred men toward Akhsi to cross the river at Khodzhent and win over however they could the mountain people and fortresses on that side of the river.

A few days later Uzun Hasan and Sultan-Ahmad Tambal took Jahangir Mirza, gathered what forces and Mughuls they had, mustered what troops they could from Andizhan and Akhsi, and, intent upon laying siege to Margilan, came to Supan, a village one league to the east of Margilan. A day or two later they arrived, armed and in battle array, on the outskirts of Margilan. Since Qasim Beg and the troops under Ibrahim Saru and Ways Laghari had been sent out in two directions, only a few men remained with me. What warriors there were set

جوانان راست کرده برآمدند و از محلات پیشتر آمدن نگذاشتند. آنروز خلیل چهره دستاریپچ خوب گشته دست او بکار رسید. آمده هیچ کار نتوانستند کرد. دیگر دوباره نزدیك قلعه نتوانستند آمد.

قاسم بیگ که بکوهستان جنوبی اندجان رفته بود اشپاریان و تورق‌شاران و چکرك و مردم آن نواحی از رعیت کره و صحرا و ایماق بتمام درآمدند و از سپاهی هم یکیك دودو گریخته آمدن [ل٤٥] گرفتند. ابواهیم سارو و ویس لاغری که بطرف اخسی از آب گذشته بودند قلعهٔ پاپ و یکدو قلعهٔ دیگر درآمدند.

اوزون حسن و تنبل ظالم و فاسق و کافروش مردم بودند. رعیت و مردم ولایت ازینها آزرده [۸۲] بودند. از کلانان اخسی حسن دیگچه با جماعهٔ خود و دیگر یك جماعه از لوند و اوباش اورا برین کردند که چوب‌دستیها گرفته آنهائی که در قلعهٔ اخسی بودند بضرب راست زده زده در ارگ درآورده ابراهیم سارو و ویس لاغری و سیدی قرا و آن جماعه‌را طلبیده بقلعهٔ سنگین اخسی درآوردند.

سلطان محمود خان بنده‌علی حیدر کرکلداش خودرا و حاجی غازی منغیت که در همان ایام از شیبانی خان گریخته پیش خان آمده بود بامرای تومان بارین بما کومك تعیین کرده بود. در همین محل آمدند.

این خبر که باوزون حسن رسید، بی‌پای شده نوکرانی که رعایت کرده بود و جوانان کارآمدنی خودرا بکمك ارگ اخسی تعیین کرده فرستاده سحر بکنار دریا رسیدند. لشکر ما و لشکر مغول خبر یافته یك جماعهٔ مردم‌را گفتند که اسپان خودرا برهنه ساخته از آب بگذراندند. مردمی که بکمك آمده بودند مضطرب و سراسیمه شده کشتی‌را بالا نکشیده از همانجائی که گذشته بودند [۸۲ب] خودهارا سر دادند. بقلعه گذشتن نتوانستند. پایان افتادند. لشکر ما و لشکر مغول هر کدام از هر طرف که بودند اسپ برهنه ساخته درآمدن گرفتند. مردم کشتی هیچ جنگ نتوانستند کرد. [ل٤٥ب] قارلوغاچ بخشی یکی از پسران مغول بیگ‌را طلبیده و دست اورا گرفته بشمشیر زده کشت. چه فایده؟ کار از آن گذشته بود. سبب کشته شدن اکثر مردم کشتی این حرکت شد. در یکزمان آنهائی که در دریا بودند بخشکی برآورده همه‌را کشتند. از مردم معتبر اوزون حسن [ل٤٥ب] قارلوغاچ بخشی بود، خلیل دیوانه بود، قاضی غلام بود. ازینها قاضی غلام ببهانهٔ غلامی خلاص شد. دیگر از جوانان معتبر او سید علی که حالا پیش من معتبر است، دیگر حیدرقلی [و] قلکهٔ کاشغری. از هفتاد هشتاد جوان کارآمدنی همین پنج شش معدود بیش خلاص نشدند.

forth in array and kept the enemy from proceeding past the outlying districts. That day Khalil Chuhra Dastarpech went out and did valiant combat. The enemy came on but was unable to accomplish anything. They did not get close to the fortress again. **[62]**

Thanks to Qasim Beg, who had gone to the mountains to the south of Andizhan, all the peasants and tribesmen in the hills and lowlands of Ashparian, Turuq Sharan, Chakrak and those regions joined us. Soldiers [from the enemy camp] also began to desert and come over to us one by one and two by two. The Pap fortress and two others joined the troops under Ibrahim Saru and Ways Laghari that had gone to the Akhsi side of the river.

Uzun Hasan and Tambal were tyrannical, debauched and heathenish men. The peasantry and people of the province had been reduced to misery by them. A group under Hasan Degcha, a notable of Akhsi, and a band of ruffians and rabble had taken clubs and driven into the citadel those who were in the outer fortress of Akhsi. They then summoned the troops led by Ibrahim Saru, Ways Laghari and Sidi Qara and let them into the Akhsi outer fort.

ilgäri kelgänni qoymadılar. Ol küni Xalīl Cuhra Dastārpeč yaxšı yürüp eligi išgä yetti. Kelip heč iš qıla almadılar. Yana ikiläy **[62a]** qorğan yavuqığa kelmädilär.

Qāsim Beg, kim Andijānnıng janūbī tağlarığa barıp edi, Ašpāriyān va Turuqšārān va Cäkräk va ol navāḥīdaqı tağ u tüzdäki ra'iyyat va aymaq tamām kirdilär. Sipāhīdın ham birär–ikirär bizgä qačıp kelä bašladılar. Ibrāhīm Saru va Vays Lāğarī bašlığlarğa kim Axsī ṭarafığa sudın ötüp edilär, Pap Qorğanı va yana bir–iki qorğan kirdi.

Uzun Ḥasan va Tambal ẓālim u fāsiq u kāfirvaš ellär edi. Ra'iyyat u vilāyat ellāri bulardın bisyār ağrıp edilär. Axsī uluğlarıdın Ḥasan Degča jamā'atı bilä va yana Axsīnıng bir pāra lavand u awbāšını barīn qılıp qara tayaq qılıp Axsīnıng taš qorğanıdaqılarnı ḍarb-i rāst arggä tıqıp Ibrāhīm Saru va Vays Lāğarī va Sīdī Qara bašlığlarnı tiläp Axsīnıng taš qorğanığa kivürdilär.

Sulṭān-Maḥmūd Xan Banda-'Alī Ḥaydar kükäldašını va Ḥājjī Ġāzī Manğıtını, kim ošol furṣatta Šaybānī Xandın qačıp xan qašığa kelip edi, yana Bārīn Tümänini‹ng› begläri bilä bizgä kömäk ta'yīn qılıp edi. Ošbu maḥallda keldilär.

Bu xabar Uzun Ḥasanğa yetip bepāy bolup ri'āyat **[62b]** qılğan nökärlärini va abdān yigitlärini Axsīnıng argigä kömäk ta'yīn qılıp yibärdi. Saḥar vaqtı daryā ‹ya›qasığa* yettilär. Bizing čerig va Muğul čerigi xabar tapıp bir pāra kišini at yalangačlatturup sudın kečürdilär. Kömäk kelgänlär yaldarap kemäni yoqqarı tarımay kečkän yerdin oq qoya berdilär. Qorğanğa ötä almay qoyı tüšti‹lär›. Bizing čerig va Muğul čerigi tuš tušdın at yalangačlap kirä bašladılar. Kemädäkilär heč uruša almadılar. Qarluğač Baxšı Muğul Beg oğlanlarıdın birni tiläp eligini tutup čapqulap öltürdi. Ne fāyida? kim iš andın ötüp edi. Aksar kemädäkilärning ölümgä barmaqığa bu ḥarakat sabab boldı. Bir zamānda daryādaqılarnı arığ alıp barını qırdılar. Uzun Ḥasannıng mu'tabar kišiläridin Qarluğač Baxšı edi, Xalīl Devāna edi, Qāḍī ğulām edi, bulardın bir Qāḍī ğulām qulluq bahānası bilä xalāş boldı. Yana mu'tabar yigitläridin Sayyid-'Alī, kim mening qašımda mu'tabar dur, yana Ḥaydar-Qulı yana Qulka Kāšğarī. Yetmiš–seksän abdān yigitdin ošbu beš–altı ma'dūdī bêš xalāş **[63a]** bolmadı.

Sultan-Mahmud Khan had assigned to us as auxiliaries Haydar Kükäldash's [son] Banda-Ali, Hajji Ghazi Manghit, who had recently deserted Shaybani Khan and joined the khan, and the Barin *tümän* and its begs. They arrived just then.

When Uzun Hasan learned this news he went to pieces and assigned his favorite *nökärs* **[62b]** and bold warriors to help the Akhsi citadel. They arrived at the river bank at dawn. When our and the Mughul forces learned of their approach, they had a contingent of men strip their horses and cross the river. In confusion the troops who had come to help began to shoot arrows from the place they had crossed without pulling their boat farther upstream. Unable to cross to the fort, they floated downstream. Our troops and the Mughul forces, who had stripped their horses, began to pour down from all sides. Those in the boat could not fight at all. Qarlughach Bakhshi called out one of Mughul Beg's sons, grabbed his hand and killed him with a blow. What was the use? It was too late for such deeds. This action caused most of those in the boat to go to their deaths. Instantly they made a clean sweep of those who were in the river and put them all to death. Among Uzun Hasan's highest-ranking men were Qarlughach Bakhshi, Khalil Dewana and the slave Qazi: of these only Qazi escaped on the excuse of being a slave. Also among his high-ranking warriors were Sayyid Ali, who is now of importance in my service, Haydar-Quli and Qulka Kashghari. Of seventy or eighty valiant warriors only these five or six escaped. **[63]**

این خبرهارا شنیده در نواحی مرغینان نشستن نتوانسته بطرف اندجان ویران طور شده کوچ کردند. در اندجان ناصر بگ‌را گذاشته [۸۲] بودند که یزنهٔ اوزون حسن بود. اگر ثانی او نباشد در ثالث او بودن خود چه سخن بود؟ صاحب تجربه کسی بود و مردانگی هم داشت. این کیفیتهارا دانسته و بی‌بنیادی ایشان‌را معلوم کرده قلعهٔ اندجان‌را مضبوط ساخته بمن کس فرستاد. در وقت رسیدن اینها باندجان مضبوط کردن قلعه‌را معلوم کرده سخن اینها بیکجا قرار نیافته ویران شده اوزون حسن بکوچ خود بطرف اخسی خودرا کشید. سلطان احمد تنبل بولایت خود باوش رفت. جهانگیر میرزارا چندی از نزدیکان و جوانان او از اوزون حسن گرفته و گریخته پیش تنبل که هنوز باوش نرسیده بود رفته همراه شدند.

خبر مضبوط ساختن اندجان [ل۵۵] بمن آمد. هیچ توقف نکرده در وقت آفتاب برآمدن از مرغینان سوار شده روز گشته بود که باندجان آمدم. ناصر بیگ و پسران او که دوست بیگ و میریم بیگ بوده باشند دیده و پرسیده و از عنایت و شفقت سرفراز ساختم. ولایت پدر که دو سال نزدیك شده بود که از دست رفته بود بعنایت [۸۳ب] الهی در ذی‌القعده سنه نهصد وچهار باز میسر شد.

سلطان احمد تنبل که بجهانگیر میرزا همراه شده بجانب اوش رفته بود. بمجرد درآمدن اوش اویاش و قریل ایاق اوش همه چوب‌دستیها گرفته ضرب راست زده از اوش برآورده [ل۵۵ب] و قلعه‌را بجهت ما نگاه داشته بما کس فرستادند. [۸۴ب] جهانگیر و تنبل با معدود چند سراسیمه‌وار رفته در اوزکند درآمدند.

اوزون حسن که باندجان درآمدن نتوانسته بطرف اخسی رفته بود، خبر آمد که در قلعهٔ اخسی درآمده است. چون سردار و سرفتنه او بود، بعد از آمدن این خبر در اندجان زیاده بر چهار پنج روز توقف نکرده عزیمت اخسی نمودم. بمجرد رسیدن باخسی چاره نتوانست کرد و عهد و امان طلبیده قلعه‌را سپرد.

چند روزی در اخسی بوده اخسی و کاسان و کار و مهم آن طرف‌را در قید ضبط و ربط درآورده امرای مغول‌را که بایلغار آمده بودند رخصت داده اوزون حسن‌را با کوچ و متعلقان او گرفته باندجان آمده شد. در اخسی قاسم ایوب‌را که زمرهٔ ایچکیان بمرتبهٔ بیگی رسیده بود عاریت گذاشته شد.

Unable to remain in the Margilan region after hearing of this, they decamped in disarray in the direction of Andizhan. In Andizhan they left Nasir Beg, Uzun Hasan's sister's husband. If he was not Uzun Hasan's second, there is no question as to his being his third. He was an experienced man of valor. When he learned the particulars [of the debacle] and realized that they had no ground upon which to stand, he made fast the Andizhan fortress and sent someone to me. When [Uzun and Tambal] reached Andizhan and realized that the fortress was shut tight to them, they could come to no agreement and so Uzun Hasan took himself off in disarray to his family in Akhsi. Sultan-Ahmad Tambal went to his own province of Osh. A few *ichkis* and warriors took Jahangir Mirza from Uzun Hasan and fled to join Tambal, who had not yet reached Osh.

ANDIZHAN RECOVERED

I received news that Andizhan had been made fast. I left Margilan as the sun was rising and rode without stopping to Andizhan, arriving at noon. I saw Nasir Beg and his sons Dost

Bu xabarlarnı ešitip Marğīnān navāḥīsıda oltura almay Andijān sarığa buzulğan yosunluğ* köčtilär. Andijānda Nāṣir Begni qoyup edilär, kim Uzun Ḥasannıng yäznäsi edi. Agar sānīsı bolmasa sālisı xud ne söz edi kim bar edi? Ṣāḥib-tajriba kiši edi, mardānalıqı ham bar edi. Bu kayfiyyatlarnı bilip alarnıng bebunyādlıqını ma'lūm qılıp Andijān qorğanını berkitip manga kiši yibärdi. Bular Andijānğa yetkändä qorğan berkigänni ma'lūm qılıp sözläri birbirigä qavušmay buzulup Uzun Ḥasan köčigä Axsī sarı tarttı. Sulṭān-Aḥmad Tambal öz vilāyatığa Ošqa bardı. Jahāngīr Mīrzānı bir nečä ičkilärі va yigitlärі Uzun Ḥasandın alıp qačıp Tambalğa, kim hanūz Ošqa yetmäydür edi, barıp qošuldılar.

Andijānnıng berkigän xabarı manga keldi. Heč tavaqquf qılmay Marğīnāndın āftāb čıqa atlanıp tüš qaytıp edi kim Andijānğa keldim. Nāṣir Begni va oğlanlarını, kim Dost Beg va Mīrim Beg bolğay, körüp sorup 'ināyat u šafaqattın umedvār u sarafrāz qıldım. Ata vilāyatı, kim iki yilgä yavuqlašıp [**63b**] edi kim eligdin čıqıp edi, Tengri 'ināyatı bilä Zī'l-Qa'da ayıda sana-i 904'dä yana muyassar u musaxxar boldı.

Sulṭān-Aḥmad Tambal, kim Jahāngīr Mīrzā bilä qatılıp Oš sarı tartıp edi, Ošqa kirgäč Ošda ham qızıl ayaq qara tayaq qılıp ḍarb-i rāst ura ura Ošdın qavlap qorğanını bizing üčün saxlap bizgä kiši yibärdilär. Jahāngīr Mīrzā va Tambal ma'dūdī bilä sarāsīmavār barıp Üzkandkä kirdilär.

Uzun Ḥasan kim Andijānğa kirä almay Axsī ṭarafığa barıp edi, xabar keldi kim barıp Axsīnıng argığa kirmiš. Cun sardār u sarfitna bu edi, bu xabar kelgäč Andijānda tört–beš kündin artuq tavaqquf qılmay Axsī 'azīmatı qılduk. Axsīğa yetkäč čāra qılmay 'ahd u amān tiläp qorğanını tapšurdı.

Bir nečä kün Axsīda turup Axsī va Kāsān va ol yüzning iš-küčini ḍabṭ u saranjām qılıp ılğar kelgän Muğul beglärigä ruxṣat berip Uzun Ḥasannı köč va muta'alliqları bilä alıp Andijānğa kelildi. Axsīda Qāsim 'Ajabnı, kim ički jergäsidä edi, alımda beglik martabasığa yetip edi, 'āriyatī qoyuldı.*

Beg and Mirim Beg and gave them reason to be hopeful of my favor. In Dhu'l-Qa'da of the year 904 [June 1498] my father's province, [**63b**] which had been lost for nearly two years, was once more conquered and subdued.

Sultan-Ahmad Tambal had gone off with Jahangir Mirza to Osh, but as soon as he entered the town, the rabble took up clubs and cudgels and drove him out. Then they sent someone to inform us that they were holding the fortress in our name. Jahangir Mirza, Tambal and a few others went off in total confusion to Uzgen.

Intelligence was received that Uzun Hasan, unable to enter Andizhan, had gone to Akhsi and entered the citadel there. Since he was the leader of this rebellion, we set out for Akhsi as soon as news was received, stopping not more than four or five days in Andizhan. When we reached Akhsi there was nothing he could do but sue for quarter and turn over the fortress.

We stayed in Akhsi a few days to arrange affairs in Akhsi, Kassan and that side of the river and dismissed the Mughul begs who had come to help. Uzun Hasan and his family and dependents were taken to Andizhan, and Qasim Ajab, a member of the *ichki* circle who had been promoted to beg in my service, was left in temporary command in Akhsi.

چون عهد نموده شده بود ، بمال و جان او نقصان نرسانیده بواه قرا تیکین بطرف حصار اجازت داده شد . با معدودی چند بحصار رفت و باقی تمام نوکران او جدا شده ال٥٦] ماندند . درین فترتها تالان و تاراج‌کنندهٔ مردمی که بما تعلق داشتند و متعلقان خواجه قاضی همینها بودند . باتفاق بعضی امرا سخن‌را [٨٥] درینجا مانده شد که «منشای این همه چغولیها و باعث این همه ویرانیها و تالان و تاراج کنندهٔ مؤمنان و مسلمانانی که بما تعلق داشتند این جماعه بودند . بصاحبان خود چه وفا کردند که با خواهند کرد ؟ اگر اینهارا گیرانده شود ویا تاراج فرموده شود ، چه عیب داشته باشد ؟ بتخصیص در پیش چشم ما اسپ مارا سوار شده و جامهٔ مارا پوشیده و گوسفندان مارا خورده می‌گشته باشند . این خود که تحمل تواند کرد ؟ اگو ترحم نموده گیرانده نشود ویا تاراج کرده نشود ، باری جماعهٔ که در قزاقیها و محنتها بمن همراه بودند از اموال حاضر خود آنچه بشناسند بآنها فرمان شود که بدست آنها درآید . بهمین مقدار اگو خلاص شوند ، منتها می‌باید بدارند .»

فی الواقع معقول نمود . فرمان شد که آنهائی که بما همراه بوده‌اند آنچه از اموال خود بشناسند بگیرند . اگوچه معقول و موجّه بود اما اندکی شتاب شده بود . مثل جهانگیر میرزا موذی پهلوی ما نشسته اینچنین رمانیدن مردم هیچ معنی نداشت . [٨٥ب] در ملك‌گیری و مملکت‌داری اگرچه بعضی کارها در ظاهر معقول و موجه می‌نماید اما در ضمن هر کار صد ملاحظه واجب و لازم است . بهمین یك بی‌ملاحظه حکم کردن ما چه مقدار سخن و فتنها برخاست! سبب برآمدن ما [ال٥٦ب] نوبت دوم از اندجان همین بی‌تامل حکم کردن ما شد . ازین جهت مغولان دغدغه و توهم بخود راه داده از رباطك اورچینی که میان دوآب هم میگویند بطرف اوزکند کوچ کرده به تنبل کس فرستادند .

پیش مادر من هزار و پانصد نزدیك بدو هزار مغول بود . دیگر از حصار بهمراهی حمزه سلطان و مهدی سلطان و محمد دوغلت و آنها همین مقدار مغول آمده باشد . همیشه بدیها و ویرانیها از اولوس مغول شده آمده است . تا باین تاریخ بمن پنج نوبت یاغی‌گری کردند . اینچنین نیست که بمن از جهت بی‌مناسبتی یاغی‌گری کرده باشند : اینچنین حرکتها بخانان خود هم مکرر کرده‌اند . این خبررا سلطان‌قلی چناق ، که پدر او خدابیردی بوقاق‌را از میان مغولان رعایت کرده بودم و پدر او پیشتر فوت کرده بود و خودش با مغولان می‌بود ، [٨٦]

Since a promise had been made to Uzun Hasan that no harm would be done to him or his property, he was given leave to go by the Karategin road. **[64]** He went with a few people to Hissar. All his other *nökärs* left him and stayed behind. These were the very ones who had seized and plundered the people who belonged to us and to Khwaja Qazi during the interregnum. I agreed with some of the begs who said, "It was this group who wrought such havoc and destruction and seized and plundered the good believers who were dependent upon us. Have they been so faithful to their own lords that they would be faithful to us? What harm would there be in our seizing them? Especially since we saw them with our own eyes mounting our own horses, putting on our own clothes and eating our own sheep. Who could endure such a thing? If you have compassion on them and do not allow them to be seized or plundered, at least let there be an order that the goods recognizably belonging to those who were with us during the rencontres and troubles be returned. If they are let go with just this much, they will have reason to be grateful."

Cun ‘ahd qılılıp edi, jān u mālığa ḍarar u nuqṣān yetkürmäy Qara Tekin yolı bilä ‹Hiṣār› sarığa **[64a]** ijāzat berildi. Ma‘dūdī bilä Ḥiṣārğa bardı. Özgä tamām nökärläri ayrılıp qaldılar. Bu fatratlarda bizgä ta‘alluq elgünni va Xwāja Qāḍī va muta‘alliqlarını tutqan talağan bular edilär. Ba‘zı beglär bilä ittifāq qılıp sözni munga qoyduk kim “Munča čuğulluq va buzuqčılıq qılğan va munča bizgä ta‘alluq mu’min u musalmānnı tutqan talağan bu jamā‘at edilär. Özlärining beglärigä ne vafā qıldılar kim bizgä vafā qılğaylar? Bularnı tutursak, ne ‘ayb bolğay? Bi-taxṣīṣ bizing közümizning utrusıda bizing atımızını minip bizing tonumızını keyip bizing qoyumızını yep yürügäylär. Munga xud kim taḥammul qıla alğay? Agar taraḥḥum qılıp tuturulmasa ya talatılmasa bizing bilä qazaqlıqlarda va miḥnatlarda bolğan jamā‘atnıng ḥāḍir tanığan mālları̆ğa bārī farmān bolsa kim eliglärigä kirsä ošmunča bilä qutulsalar minnatlar tutsalar kerāk.”

Fī’l-vāqi‘ ma‘qūl köründi. Farmān boldı kim bizing bilä bolğanlar tanığan nemälärini alsunlar. Agarči ma‘qūl u muvajjah edi, bir nemä šitāb bolmuš. Jahāngīr Mīrzā dek mūzī yanımızda olturup elni **[64b]** mundaq yürkütmäk heč ma‘näsı yoq edi. Mulkgīrlikdä va mamlakatdārlıqta agarči ba‘zı išlär ẓāhirda ma‘qūl u muvajjah körünür, valī har išning ḍimnıda yüz ming mulāḥaẓa vājib u lāzim dur. Ošbu bir bemulāḥaẓa ḥukm qılğanımızdın ne miqdār šor u fitnalar qoptı! Āxir Andijāndın ikinči nawbat čıqqanımızğa sabab ošbu beta’ammul ḥukm qılğanımız boldı. Bu jihattın Muğullar özlärigä dağdağa u tavahhum yol berip Ribāṭak Orčınıdın, kim İki Su Arası ham derlär, Üzkand ṭarafığa köčüp Tambalğa kiši yibärdilär.

Mening anam qašıda ming beš yüz–iki minggä yavuq Muğul ulusıdın bar edi. Yana Ḥiṣārdın Ḥamza-Sulṭān va Mahdī-Sulṭān va Muḥammad Duğlat alar bilä ošmunča čağlığ Muğul kelip edi. Hameša yamanlıq va buzuqčılıq Muğul ulusıdın bola kelgändür. Ošbu tārīxqača beš nawbat mening bilä yağıqtılar. Andaq emäs kim mening bilä bemunāsabatlıq jihatıdın yağıqmıš bolğaylar—mundaq ḥarakatlärni öz xanlarığa mukarrar qıldılar. Bu xabarnı Sulṭān-Qulı Canaq, kim atası Xudāyberdi Buqaqnı **[65a]** Muğullar arasıda ri‘āyat qılıp edim, atası burunraq ölüp edi, özi Muğullar bilä bolur edi, keltürdi. Yaxšı bardı. Öz el

---

That certainly seemed reasonable. It was ordered that those who had been with us should take what possessions they could identify. Although this action was reasonable and justified, it was a bit hasty. There was no sense in frightening these people away while a pest like Jahangir Mirza was sitting next door. **[64b]** In taking realms and administering kingdoms, although some things appear rational and reasonable on the surface, one has to consider a hundred thousand things behind every act. From our issuing this order without reflection, how much contention and strife arose! In the end this one ill-considered order resulted in our having to leave Andizhan a second time, and for that reason the Mughuls allowed themselves to act out of fear and apprehension to move through Rabatak Orchin (also called Iki Su Arasï) toward Uzgen and send someone to Tambal.

My mother had fifteen hundred to two thousand of the Mughul nation with her. An equal number of Mughuls had come from Hissar with Hamza Sultan, Mahdi Sultan and Muhammad Dughlat. (Havoc and destruction have always emanated from the Mughul nation. Up to the present date they have rebelled against me five times—not from any particular impropriety on my part, for they have often done the same with their own khans.) Sultan-Qulï Chanaq, whose late father, Khudaberdi Buqaq, **[65]** I had favored among the Mughuls, was with with the Mughuls and did well to bring me the news. (However, later he did such a heinous thing,

آورد. خوب کرد که از ایل و اولوس خود جدا شده این خبررا رسانید. اگرچه اینجا خوب کرد اما آخرها آنچنان قباحتها گرد که اگر صد مثل این خدمت بوده باشد که بپوسد [؟]، چنانچه مذکور خواهد شد. و قباحتهای آخرهای او هم نتیجهٔ مغول بودن او بود. بمجرد آمدن این خبر امرارا جمع ساخته مشورت کرده شد. امرا بعرض رسانیدند که «این جزوی کاریست. سواری نمودن پادشاه چه احتیاج؟ قاسم بیگ جمیع امرا و لشکررا سر کرده ببرد.» سخن باینجا قرار یافت. این‌را سهل گرفتند و این رای غلط بوده است. همین روز [ل۵۷] قاسم بیگ امرا و لشکررا سر کرده برآمد. تا مقام کردن اینها در میان راه، تنبل خود آمده بمغولان همراه شده بوده است. صباح آن پگاه بمجرد گذشتن از دریای آیلامیش از گذر یاسی کیچیت روبرو میشوند و خوب چاپقولاشها میکنند. قاسم بیگ خودش بسلطان محمود ارغون روبرو شده دو سه مرتبه شمشیر پی در پی انداخته سر برآوردن نمیگذارد. و بسیار جرانان ما هم چپقولاش میکنند و آخر شکست می‌یابند. قاسم بیگ و علی دوست طغایی و ابراهیم سارو و ویس لاغری [و] سیدی قرا، دیگر از امرا و نزدیکان سه چهاری برآمدند. دیگر اکثر امرا و [۸۶ب] ایچکیان بدست افتادند: علی درویش بیگ، میرم لاغری، توقه بیگ، طغایی بیگ محمد دوست علی دوست، میر شاه قوچین، میریم دیوان.

درین جنگ دو جوان عجب چاپقولاش میکنند. از طرف ما از برادران خورد ابراهیم سارو صمد نام، از طرف آنها از مغولان حصاری شهسوار نام روبرو میشوند. شهسوار همچنین می اندازد که از دولغه گذشته در سر صمد شمشیر خیلی می‌نشیند. باوجود این زخم صمد اینچنین می‌اندازد که از سر شهسوار برابر یك کف دست پارچهٔ استخوان‌را شمشیر گرفته میرود. شهسوار دولغه نداشته زخم شهسواررا خوب بستند و نیك شد. و این طرف کسی نبوده که زخم صمدرا خوب به بندد. بعد از سه چهار روز بهمان [ل۵۷ب] زخم رفت.

از قزاقیها و فلاکتها خلاص شده در اول گرفتن ولایت عجب شکست بی‌رقتی بود. قنبرعلی مغول که یك رکن اعظم ما بود در وقتی که اندجان گرفته شده بود بولایت خود رفته بود و اینجا نبود.

as will be related, that it could not be made up for by a hundred such good deeds, and that deed was the direct result of his being a Mughul.) As soon as the news arrived, I gathered the begs and held deliberations. The begs said, "This is an insignificant thing. What necessity is there for the padishah to ride out? Let Qasim Beg lead the begs and army." That is how it was decided. It was taken too lightly, and this tactic was wrong. That very day Qasim Beg rode out leading his begs and troops. By the time they bivouacked Tambal had come and joined the Mughuls. Early the next morning [our men] crossed the Ilamish river at a crossing called Yassy Kechit and faced the enemy. They clashed mightily. Qasim Beg himself faced Sultan-Muhammad Arghun, took two or three swings at him with his sword and kept him from raising his head. Many of our warriors got into the fray, but in the end they were defeated. **[65b]** Qasim Beg, Ali-Dost Taghayï, Ibrahim Saru, Ways Laghari, Sidi Qara and another three or four begs and *ichkis* got away. Most of the other begs and *ichkis* were taken captive,

u ulusıdın ayrılıp bu xabarnı yetkürdi. Agarči munda yaxšı bardı, valî songra andaq qabāḥatlar qıldı kim yüz munıng dek xidmat bolsa yapqay*, nečük kim mazkūr bolğusıdur. Songqı qabāḥatlar ham Muğullıqnıng natījasıdın edi. Bizgä xabar kelgäč beglärni yığıp mašvarat qılıldı. Beglär 'arḍğa yetkürdilär kim "Bu juzvī iš dür. Pādišāh atlanmaq ne iḥtiyāj? Qāsim Beg jamī' beglämi va čerigni bašlap barsun." Söz munga qarār taptı. Sahl tuttılar. Bu ra'y ğalaṭ egändür. Buküni Qāsim Beg beglärini va čerigni bašlap čıqtı. Aralağunča Tambal xud kelip Muğullarğa qošulğan egändür. Tanglası ertä bilä Ïlāmiš Daryāsınıng Yassı Kečit atlığ guzarini ötkäč oq rūbarū bolurlar. Yaxšı čapqulašurlar. Qāsim Beg özi Sulṭān-Muḥammad Arğun bilä rūbarū bolup iki–üč nawbat čapqulap baš čıqarğalı qoymas. Ğalaba yigitlär čapqulašurlar. Āxir šikast taparlar. **[65b]** Qāsim Beg, 'Alī-Dost Tağayı, Ibrāhīm Saru, Vays Lāğarī, Sīdī Qara bilä üč–tört begdin va ičkidin čıqtılar. Özgä aksar beglär va ičkilär eliggä tüštilär. Eliggä tüškän beglärdin va ičkilärdin 'Alī-Darveš Beg, Mīrim Lāğarī, Toqa Beg, Tağayı Beg Muḥammad-Dost-i 'Alī-Dost, Mīr-Šāh Qaučın, Mīrim Dīvān.

Bu urušda iki yigit ṭawrî čapqulašurlar. Bizing sarıdın Ibrāhīm Sarunıng iniläridin Ṣamad atlığ, alar sarıdın Ḥiṣārī Muğullardın Šahsuvār atlığ rūbarū bolurlar. Šahsuvār andaq čapar kim dulğadın ötüp Ṣamadnıng bašığa qılıč xaylî olturur. Bāvujūd-i bu zaxm Ṣamad andaq čapar kim Šahsuvārnıng bašıdın kaff-i dastča pārča süngäkni qılıčı alıp ketär. Šahsuvārnıng dulğası yoq egändür. Šahsuvārnıng bašını oydılar, yaxšı boldı. Ṣamadnıng bašını oyar kiši yoq edi. Üč–tört kündin song ošol zaxm bilä oq bardı.

Qazaqlıqlardın va falākatlardın xalāṣ bolup yangla vilāyat alğan maḥallda 'ajab bevaqt šikast edi. Qambar-'Alī Muğul, kim bir rukn-i a'ẓam ol edi, Andijānnı alğan čağda vilāyatığa barıp **[66a]** edi, yoq edi.

among them Ali Darwesh Beg, Mirim Laghari, Toqa Beg, Taghayï Beg Muhammad-Dost Ali-Dost, Mir Shah Qauchin, and Mirim Diwan.

In this battle two warriors fought outstandingly: for our side one of Ibrahim Saru's younger brothers, Samad by name, and for the other side a Mughul of Hissar, Shahsuwar by name, faced each other. Shahsuwar gave such a blow that it passed right through Samad's helmet and sank well into his head. Despite this wound Samad struck so hard that his sword broke off a piece of bone the size of the palm of the hand from Shahsuwar's skull. Shahsuwar had no helmet. They trepanned his head wound, and he got well. There was no one to trepan Samad's head, so he died of his wound three or four days later.

As we had just been delivered of our misfortune and the necessity for guerilla fighting, and just as we had regained our province, this was a singularly untimely defeat. Qambar-Ali Mughul, one of our principal supporters, had gone to his territory when we took Andizhan and so was not there. **[66]**

بهمین مقدار تنبل جهانگیررا گرفته و آمده [۸۷] در یك شرعی اندجان در اولنگی که در پیش پشتهٔ عیش است آمده فرود آمد. و یك دو مرتبه راست کرده از چل‌دختران تا دامنهٔ عیش آمد. جوانان ما هم از محلات و باغات بیرون راست کرده برآمدند. پیشتر نتوانست آمد. هم از دامنهٔ آن طرف برگشت. در همین آمدن این نواحی از امرای بدست افتاده میرم لاغری و توقه‌را کشت. نزدیك بیك ماه درین گردوپیش نشسته و هیچ کاری نکرده بطرف اوش رویه برگشت. اوش بابراهیم سارو داده شده بود. کس او آنجا بود. اوش‌را مضبوط ساختند.

Having accomplished this much, Tambal took Jahangir and camped a league away from Andizhan in a meadow in front of the Aysh hill. Once or twice he advanced in battle array past Childukhtaran to the slope of Aysh hill, but when our warriors came out in battle array from the suburbs and orchards he withdrew, unable to advance, to the other side of the hill.

Ošmunča bilä Tambal Jahängīrnı ahp kelip Andijännıng bir šar'ısı Pušta-i 'Ayšnıng alıdaqı ölänggä tüšti. Bir–iki qatla Cilduxtarän bilä yasap Pušta-i 'Ayšnıng dämanasığa keldi. Bizing yigitlär maḥallät u bāğättın tašqarı oq yasap čıqtılar. İlgäri kelä almadı. Dämanadın oq narı yandı. Ošbu navāḥīğa kelgändä tüškän beglärdin Mīrim Lāğarīnı va Toqanı öltürdi. Bir ayğa yavuq bu tegrädä olturup heč iš qıla almadı. Oš sarığa baqa yandı. Ošnı Ibrāhīm Saruğa berilip edi. Anıng kišisi anda edi. Ošnı berkittilär.

When he came to this vicinity he killed our fallen begs Mirim Laghari and Toqa. He stayed in the area for nearly a month unable to accomplish anything and then withdrew in the direction of Osh. Osh had been given to Ibrahim Saru, and his man there made fast the city.

بلشکر ولایات از سوار و پیاده بقدغن محصلان و تواچیان فرستاده شد و بقنبرعلی و از لشکر هرکس بولایت خود رفته بود باهتمام تواچیان دوانیده بجهت تورا و شاتو و کلند و تبر و آنچه اسباب و مصالح لشکر است محصلان باهتمام تعیین نموده شد.

از ولایات مردمی که بلشکر می‌آیند از سوار و پیاده یکجا کرده و نوکر [۸۷ب] و سپاهی که بجهت کار و مهم باین طرف و آن طرف رفته بودند جمع کرده و بخدای توکل نموده در هژدهم محرم در چهاه مانده بود طیار کرده بطرف اوش بر سر مخالفان برانغار و جوانغار و غول و هراول و سوار و پیاده را ترتیب داده یسال بسته متوجه شدیم.

در وقت نزدیك رسیدن باوش خبر یافته شد که مخالفان در نواحی اوش ایستادن نتوانسته بطرف رباط سرهنگ اورچینی که در شمالی اوش است خودرا کشیده‌اند. آن شب در لات‌کند فرود آمده شد. صباح آن در گذشتن از اوش خبر رسید که مخالفان بطرف اندجان رفته‌اند. ما هم بر سر اوزکند متوجه شدیم. از خود پیشتر بجهت تاختن نواحی اوزکند چاپقونچی تعیین جدا کرده شد. مخالفان که باندجان میروند شباشب بخندق درآمده در وقت زینه‌پایه ماندن بفصیل مردم اندرون قلعه [۸۸] می‌فهمند. هیچکاری نتوانستند کرد، برگشتند. چاپقونچی ما هم رفته نواحی اوزکندرا می‌تازند. آنقدار چیزی بدست ایشانها نافتاده و برگشته آمدند.

از قلعهای اوش قلعهٔ مادو که در آن میان بمحکمی مشهور است تنبل برادر خورد خود خلیل‌را در آن قلعه با دوصد دوصد و پنجاه کس مانده آن قلعه‌را مضبوط ساخته برد. برگشته آمده و بقلعهٔ مادو جنگ انداخته زور آورده شد. قلعهٔ مادو خیلی مضبوط قلعه‌ایست. طرف شمالی که سای است خیلی بلند واقع شده. اگر از سای تیر اندازند، شاید که بفصیل برسد. آب دزد او بهمین طرف واقع شده پایان رویهٔ قلعه مثل [ل۵۸ب] کوچه از دو طرف فصیل برداشته و آورده بآب رسانیده اند. طرفهای پشته خندق است. چون سای نزدیکست از سنگهای سای کلان کلان برابر دیگ سنگها بر قلعه برآورده اند. آنقدار از سنگهای کلان که از قلعهٔ مادو [۸۸ب] انداختند، این مقدار جنگ قلعه شده است. از هیچ قلعهٔ این مقدار سنگها نینداختند. عبدالقدوس کهبر برادر کلان کته بیگ زیر فصیل برآمده بود. از فصیل

Events of the Year 905 (1499–1500)

CAMPAIGN AGAINST SULTAN-AHMAD TAMBAL

Commissars were sent off urgently to get Qambar-Ali and all who had gone to their districts to muster cavalry and footsoldiers, and energetic ordinance officers were assigned to get shields, picks, axes and what other implements of war there were.

Liegemen and commanders who had gone off in all directions to tend to their own affairs drove their horsemen and footsoldiers from the provinces and gathered at the camp. Trusting in God, I set forth on the 18th of Muharram [Aug. 25, 1499] to Hafiz Beg's garden. **[66b]** We stayed there for a day or two, and when the remaining implements and equipment were ready we set out for Osh in full battle array—right wing, left wing, center, vanguard, cavalry and infantry—to face the enemy.

When we approached Osh we learned that the enemy had not been able to make a stand in the vicinity of Osh and had gone toward Rabat-i-Sarhang Orchin, to the north of Osh. That

Vilāyātnıng atlıġ yayaq čeriglärigä qadağa bilä tovačılar va muḥaṣṣillar yibärildi. Qambar-'Alīğa va yana har ne vilāyatlarğa barğan čeriglärgä ihtimām bilä tovačılar čapturup tura va ketmän va baltu va ne kim bolğan čerig maṣāliḥ u asbābığa ihtimāmlıġ muḥaṣṣillar ta'yīn qılıldı.

Vilāyātun čeriggä kelür atlıġ yayaq sürüp ol ṭaraf bu ṭaraf iš-kučkä barğan nökär u sipāhīnı yığıš[t]urup* Tengrigä tavakkul qılıp Muḥarram ayı- **[66b]** -nıng on sekizidä Ḥāfiẓ Begning čārbāğığa safar qıldım. Bir–iki kün čārbāğda turup qalğan asbāb u ālātını tayar u mukammal qılıp Oš sarı muxāliflarnıng üstigä baranğar u javanğar u ğol u hirävül u atlıġ yayaqnı yasap yasal bilä oq mutavajjih bolduk.

Ošqa yaqın yetkän maḥallda xabar tapıldı kim muxāliflar Oš navāḥīsıda tura almadı. Ribāṭ-i Sarhang Orčını sarığa, kim Ošnıng šimālı dur, tartmış. Ol axšam Lātkand kenttä tüšüldi. Tanglası yasap Ošdın ötkändä xabar keldi kim muxāliflar Andijān sarı barmış. Biz ham Ūzkand üstigä mutavajjih bolduk. Özümizdin ilgärirāk Ūzkand navāḥīsını čapqalı čapqunčı ayırduk. Muxāliflar kim Andijānğa barurlar, kečä bilä xandaqqa kirip faṣīlğa šatu qoyar čağda qorğandaqılar tuyarlar. Heč iš qıla almay yandılar. Bizing čapqunčı ham barıp Ūzkand navāḥīsını kim čapar anča nemä eliglärigä tüšmäy yanıp keldilär.

Oš qorğanlarıdın Māẕū qorğanıda, kim ol arada rustluq bilä mašhūr qorğan dur, Tambal inisi Xalīlnı iki yüz–iki yüz ellig kiši bilä qoyup **[67a]** ol qorğannı berkitip edi. Yanıp kelip Māẕū qorğanığa uruš salıp zor keltürdük. Māẕū Qorğanı xaylî rust qorğan dur. Šimālī sarı kim say dur, xaylî buland väqi' boluptur. Agar saydın oq atsalar šāyad kim faṣīlğa yetkäy. Ābduzdî ošbu ṭaraf väqi' boluptur. Qorğandın qoyığa baqa kūča dek iki ṭarafdın faṣīl qoparıp keltürüp suğa yetkürüptürlär. Pušta ṭarafları xandaq dur. Sayğa yavuq üčün say tašlarıdın uluğ uluğ qazan dek tašlar qorğanğa čıqarıp edilär. Ol miqdār uluğ tašlar kim Māẕū qorğanıda attılar, ošmunča qorğan uruši bolup heč qorğandın mundaq tašlar atmadılar. 'Abdul-Quddūs Kohbur Kata Begning aqası faṣīl tüpigä čıqıp edi. Faṣīldın andaq taš urdılar kim heč yeri yergä tegmäy

night we camped in Latkand village. The next morning we formed battle array and were passing through Osh when news came that the enemy had gone toward Andizhan, so we headed for Uzgen. A strike force was sent forward to attack the outskirts of Uzgen. The enemy went to Andizhan, but when they stole into the ditch by night and got their ladders up against the rampart, they were discovered by the defenders and had to withdraw without accomplishing anything.

MADY FORTRESS IS TAKEN

Tambal put his younger brother Khalil with two hundred, two hundred fifty men in the Mady fortress, one of the fortresses of Osh renowned for its impregnability, **[67]** and made fast the fort. We turned back to the Mady fortress and enjoined battle with force. The Mady fort is very strong. The northern face, which is on a river bed, is exceedingly high. An arrow shot from the river bed might reach the rampart. The water channel is on this side. Coming down from the fortress something like a lane with a rampart has been built on either side to reach the water. At the sides toward the high ground is a ditch. Being near the river bed, huge river rocks like the ones used for mortars had been brought up to the fortress. From no fortress have such large rocks been thrown in our experience of battle as they hurled from Mady fort. Abdul-Quddus Kohbur, Kätä Beg's elder brother, made it to the bottom of the rampart. They

آنچنان سنگ زدند که هیچ جای او بزمین نرسید و درست معلّق رفته از آن طور جای بلندی تا پایان خاکریز غلطان شده آمد ، اما هیچ تشویشی نیافت و همان زمان سوار شده روان شد . در آب‌دزد دوتهی بر سر یارعلی بلال یك سنگ ضربی زدند . آخر زخم سر اورا شکافته بستند . مردم بسیاری بسنگ ضایع شدند . صباح یك جنگ انداخته شد . پیشتر از چاشتگاه آب دزد گرفته شد . تا شب جنگ بود . آب‌دزد که گرفته شد تاب آوردن نتوانسته صلاح آن امان طلبیده برآمدند . خلیل برادر خورد تنبل سردار ایشان و هفتاد هشتاد صد کس دیگررا بند کرده باندجان فرستاده شد که باحتیاط نگاه دارند . از امرای ما و نزدیکیان و جوانان نیك ما هم در بند آنها افتاده بودند . این کار طور واقع شد .

مادورا گرفته آمده در اورنجو توبه نام دهی از دههای اوش فرود آمده شد . از آن طرف تنبل از اندجان برگشته در آب‌خان نام جائی از دههای رباط سرهنگ [ل۵۹] اورچینی فرود آمد . در میان این دو لشکر یك فرسنگ راه بوده باشد . درین روزها از جهت بیمار قنبرعلی باوش رفت .

تا یك ماه چهل روز نشسته شد و جنگ نشد ، اما هر روز غله‌آوران ما و غله‌آوران ایشان با هم جنگ میکردند . درین مدت شبها در گرد اوردو محکم احتیاط کرده میشد و خندق کنده میشد . جائی که خندق نبود شاخ گرفته میشد . آنچه سپاهی بود تمام یراق پوشیده [۸۹] در کنار خندق می برآمدند . باوجود این مقدار احتیاط هر سه روز چهار روز شبها در میان لشکر یك غوغائی و سرانی می‌برآمد . یکروز پیش غله‌آوران سیدی بیگ طغایی رفته بود . مردم غنیم زورتر آمده یکبار در اثنای جنگ سیدی بیگ‌را گرفتند .

در همین سال خسروشاه بخیال لشکر کشیدن بر سر بلخ بایسنغر میرزارا طلبیده و بقندز آورده بر سر بلخ سواری نمود . و در محلی که باآوباج رسید ، خسروشاه بدبخت کافرنعمت بدغدغهٔ سلطنت - که سلطنت یآن طور مردم ناکس بی‌هنر چنوع میرسد؟ نی اصل و نی نسب نی هنر نی حسب نی تدبیر نی شجاعت نی انصاف نی عدالت! بایسنغر میرزارا با امرای او گرفته چلهٔ کمان انداخته در دهم محرم اینچنین خوش‌طبع و پرفضیلت و بحسب ونسب آراسته پادشاه‌زاده‌را شهید کرد . و از امرا و نزدیکان او هم چندی‌را کشت .

dropped so many rocks from the rampart that from such a high place he turned a flip without any part of him touching the ground and then rolled to the base of the glacis of the fort. Uninjured, he mounted his horse right away and rode off. At the double water channel they hit Yar-Ali Bilal in the head with a rock. In the end his head had to be trepanned. Many were killed by the rocks. **[67b]** The assault was waged at dawn; a little before breakfast time the water channel was taken; the fighting continued until evening. Since the water channel had been taken, they were unable to hold out and the next morning they sued for quarter and emerged. Seventy, eighty or a hundred men under Tambal's brother Khalil were put into chains and sent to Andizhan to be kept under guard. Some of our begs, *ichkis* and valiant warriors had been taken prisoner by them, but this affair turned out very well.

Having taken Mady, we went to Ünchü Töpä, a village in Osh, and camped. From the other side Tambal withdrew from Andizhan and camped in Ab-i-Khan, a village in Rabat-i-Sarhang Orchin. There was about a league between the two armies. Just then Qambar-Ali went to Osh on account of illness.

We sat there for a month or forty days. There was no battle, but every day our foragers and theirs got into a fracas. During this period the camp perimeter was closely guarded at

durust mu'allaq ašıp ošandaq buland yerdin qorğannıng xākrezining tüpigāčā yumalana yumalana keldi, valî heč bušmadı. Ošol zamān oq atlanıp yürüdi. Du-tahī ābduzdta Yār-'Alī Bilālnıng bašığa bir ḍarb taš urdılar. Bašını āxir oydılar. Qalın kiši taš bilä **[67b]** ḍāyi' boldı. Ṣabāḥı kim uruš sahldı, čāštgāhdın burunraq ābduzd alıldı. Axšamğača uruš edi. Ābduzd kim alıldı, boldur[a] almay tanglasığa amān tiläp čıqtılar. Tambalnıng inisi Xalīl bašlığ yetmiš–seksän yüz kišini band qılıp Andijānğa yibärildi kim ihtiyāṭ bilä saxlağaylar. Bizing ham beglärimiz va ičkilärimiz va abdān kišilärimiz alarnıng bandığa tüšüp edi. Bu iš ṭawrî vāqi' boldı.

Māẓū‹nı› alıp kelip Ošnıng kentläridin Ünčü Töpä degän kenttä tüšüldi. Ol ṭarafdın Tambal Andijāndın yanıp Ribāṭ-i Sarhang Orčını kentläridin Āb-i Xān degän yergä tüšti. Bu iki čerigning arası bir yığač ‹yol› bolğay edi. Bu furṣatta Qambar-'Alī beḥuḍūrluq jihatıdın Ošqa bardı.

Bir ay–qırq küngāčā olturuldı. Uruš bolmadı, valî har kündä bizing ašlığčı va alarnıng ašḫğčısı atqulašurlar edi. Bu muddatta kečälär ordu girdini muḥkam iḥtiyāṭ qılılur edi. Xandaq qazılur edi. Xandaq bolmağan yerdä šāx tutulur edi. Bolğan sipāhī tamām yarağlanıp xandaq yaqasığa čıqarlar edi. Bāvujūd-i **[68a]** munča iḥtiyāṭ, har üč–tört kündä kečä bilä čerigdä bir ğawğā va sürän čıqar edi. Bir kün ašlığčınıng alığa Sīdī Beg Tağayı barıp edi. Ġanīmnıng kišisi zorraq kelip bayakbär uruš asnāsıda Sīdī Begni aldılar.

Ošbu yıl Xusrawšāh Balx üstigä čerig barur xayālı bilä Baysunğur Mīrzānı tiläp Qunduzğa keltürüp Balx üstigä atlandı. Āwbājqa yetkän čağda Xusrawšāh badbaxt kāfirni'mat salṭanat dağdağası bilä kim salṭanat andaq nākas behunarlarğa ne naw' yetkäy? Nê aṣl, nê nasab, nê hunar, nê ḥasab, nê tadbīr, nê šajā'at, nê inṣāf, nê 'adālat! Baysunğur Mīrzānı begläri bilä tutup Baysunğur Mīrzāğa kiriš salıp Muḥarram ayınıng on‹ı› edi kim mundaq xušṭab' u purfaḍīlat va ḥasab u nasab bilä ārāsta pādišāhzādanı šahīd qıldı. Begläri va ičkiläridin ham bir nečäni öltürdi.

night. A trench was dug, and where there were no trenches stakes were set up. The soldiers there went out to the edge of the trench fully armed. **[68]** Despite such precautions, every three or four nights an uproar or alarm was sounded in the camp. One day Sidi Beg Taghayi went out in front of the foragers, and the enemy came in great strength and in one fell swoop took Sidi Beg right in the middle of the fight.

BAYSUNGHUR MIRZA MURDERED BY KHUSRAWSHAH

This same year Khusrawshah, contemplating leading his army against Balkh, summoned Baysunghur Mirza to Konduz and rode off to Balkh. When they reached Aivadzh, Khusrawshah, this wretched traitor aspiring to rule—as though such a virtueless nobody could ever attain sovereignty, no origins, no lineage, no virtue, no worth, no organization, no courage, no equity, no justice—seized Baysunghur Mirza and his begs, strung his bow and, on the 10th of Muharram [August 17, 1499], martyred this prince who was so full of poetic talent, so learned, and of such good lineage and personal worth. Of his begs and *ichkis* too he killed a few.

[بایسنغر میرزا]

ولادت او و نسب او. [۸۹ب] ولادت او در هشتصد وهشتاد [ل۵۹ب] ودو در ولایت حصار بود. پسر دوم سلطان محمود میرزا بود. از سلطان مسعود میرزا خوردتر و از سلطانعلی میرزا و سلطان حسین میرزا و سلطان ویس میرزا که بخان میرزا مشهور است کلان. مادر او پشه بیگم بود.

شکل وشمایل او. کلان چشم و گردرو و میانه‌بالا و ترکمان چهره و پرملاحت جوانی بود.

اخلاق و اطوار او. عدالت‌پیشه و آدمی و خوش‌طبع و بافضیلت پادشاه‌زادهٔ بود. استاد او سید محمود شیعی بود: ازینجهت بایسنغر میرزا هم مطعون بود. آخران گفتند که در سمرقند از آن عقیدهٔ بد برگشته پاک‌اعتقاد شده بوده است. خیلی بشراب حرص داشته در وقتی که شراب نمیخورده ناز میگذارده. سخاوت و بخشش او باعتدال بود. خط نسخ‌تعلیق را خوب می‌نوشت. در نقاشی هم دست او بد نبود. شعررا هم طوری میگفت و عادلی تخلص کرده بود. شعر او آنقدار [۹۰] نشده بود که دیوان ترتیب بدهد. این مطلع ازوست ** سایه‌وار از ناتوانی جابجا می‌اوفتم * گر نگیرم روی دیواری ز پا می‌اوفتم ** در سمرقند غزلهای بایسنغر میرزا آنقدار شایع است که هیچ خانهٔ نباشد که اشعار میرزا در آن خانه نبوده باشد.

مصافهای او. دو مصاف جنگ کرد. یکمرتبه بسلطان محمود خان در اول تخت نشستن او و سلطان محمود خان باغوا و انگیز سلطان جنید برلاس و بعضی دیگر بداعیهٔ گرفتن سمرقند لشکر کشیده و از آق کوتل گذشته [ل۶۰] در نواحی رباط سغد و کنبای آمد. بایسنغر میرزا از سمرقند برآمده در کنبای جنگ کرده خوب زیر کرد. سه چهار هزار مغول‌را فرمود گردن زدن فرمود. حیدر کوکلداش که حل و عقد خان بود درین جنگ مرد. مرتبهٔ دیگر در بخارا بسلطانعلی میرزا جنگ نموده مغلوب شد.

ولایات او. پدر او سلطان محمود میرزا بخارارا داده بود. بعد از پدر او امرای پدر او جمع شده باتفاق هم [۹۰ب] در سمرقند پادشاه کردند. بخارا هم تا چند محل داخل دیوان او بود. بعد از یاغی‌گری ترخانیان از تصرف او برآمد. در زمانی که من سمرقندرا گرفتم بخسروشاه خودرا کشیده رفت. خسروشاه حصاررا گرفته داد.

BAYSUNGHUR MIRZA

His birth and lineage. He was born in 882 [1477] in the province of Hissar. He was Sultan-Mahmud Mirza's second son, younger than Sultan-Mas'ud Mirza and older than Sultan-Ali Mirza, Sultan-Husayn and Sultan-Ways Mirza, who was known as Khan Mirza. His mother was Pasha Begim.

His features. **[68b]** He had big eyes, a full face, a medium build, and Turcoman features—altogether a good-looking young man.

His character. He was a just and humane, poetically-inclined and learned prince. His teacher, Sayyid Mahmud, is said to have been a Shiite, and for this reason Baysunghur Mirza was similarly tainted. They say that later in Samarkand he renounced this vile doctrine and became orthodox. He was too fond of the wine cup, but when he was not drinking he performed his prayers. He was moderate in his liberality and generosity. He wrote the *nasta'liq* character very well, and his hand was not bad at painting either. He composed some marvelous poetry. His pen name was Adili, but he did not compose enough poetry to make a divan. This is one of his verses:

[Baysunğur Mirzā]

Vilādat u nasabı. Vilādatı sekiz yüz seksän ikidä Ḥişār vilāyatında edi. Sulṭān-Maḥmūd Mīrzānıng ikinči oğlı dur, Sulṭān-Mas'ūd Mīrzādın kičik, Sulṭān-'Alī Mīrzā va Sulṭān-Ḥusayn va Sulṭān-Vays Mīrzā‹dın›, kim "Xān Mīrzā" bilä mašhūr dur, uluğ. Anası Paša Begim edi.

Šakl **[68b]** *u šamāyilı*. Uluğ közlüg, qoba yüzlüg, orta boyluğ, Türkmän čihralig, malāḥatlığ yigit edi.

Axlāq u aṭvārı. 'Adālatpeša u ädamī u xušṭab' u faḍīlatlığ pādišāhzāda edi. Ustādı Sayyid-Maḥmūd ši'ī egändür. Bu jihattın Baysunğur Mīrzā ham maṭ'ūn edi. Songra dedilär kim Samarqandta ol yaman 'aqīdadın yanıp pāk-i'tiqād boluptur. Xaylī čağırğa ḥirşı bar erdi. Cağır ičmäs maḥallda namāz ötär edi. Saxāvatı va baxšišı i'tidāl bilä edi. Nasxta'līq xattını xaylī xūb bitir edi. Naqqāšlıqda ham eligi yaman emäs edi. Ši'rını ham ṭawrî aytur edi. 'Ādilī taxalluṣ qılur edi. Ši'rı dīvān tartīb qılğunča bolmaydur edi. Bu maṭla' anıng dur kim:

Sāyavār az nātavānī jā ba jā mīūftam. / Gar nagīram rū-yi dīvārî, zi pā mīūftam.

Samarqandta Baysunğur Mīrzānıng ğazalları anča šāyi' dur kim kam üy bolğay edi kim mīrzānıng aš'ārı ol üydä bolmağay edi.

Maṣāfları. İki maṣāf uruštı, bir qatla Sulṭān-Maḥmūd Xan bilä. Avval taxtqa olturğanıda Sulṭān-Maḥmūd Xan Sulṭān-Junayd Barlas va ba'zınıng iğvā u angezi jihatıdın Samarqand almaq **[69a]** dā'iyası bilä čerig tartıp Aq Kotaldın ötüp Ribāṭ-i Suğd va Kanbāy navāḥīsığa keldi. Baysunğur Mīrzā Samarqanddın čıqtı. Kanbāyda urušup yaxšı bastı. Üč–tört ming Muğulnıng boynığa urdurdı. Ḥaydar Kükäldaš, kim xannıng ḥall u 'aqdı edi, bu urušda öldi. Yana bir martaba Buxārāda Sulṭān-'Alī Mīrzā bilä urušup mağlūb boldı.

Vilāyātı. Atası Sulṭān-Maḥmūd Mīrzā Buxārānı berip edi. Atasıdın song atasınıng beglärı yığılıp ittifāq bilä Samarqandta pādišāh qıldılar. Buxārā ham nečä maḥallğača munıng dīvānığa dāxil edi. Tarxanlar yağılıqıdın song anıng taṣarrufıdın čıqtı. Men Samarqandnı alğanda Xusrawšāhqa tartar bardı. Xusrawšāh Ḥişārnı alıp berdi.

Like a shadow I stumble and fall from weakness.
If I don't lean against a wall I fall down.

Baysunghur Mirza's poetry was so popular in Samarkand that there were few houses in which you would not find some of his poems.

His battles. He fought two battles. Once he fought with Sultan-Mahmud Khan. When he first came to the throne, Sultan-Mahmud Khan was enticed by Sultan-Junayd Barlas and some others to take Samarkand. **[69]** He led his army through Aq Kotal to the vicinity of Rabat-i-Sughd and Kambay. Baysunghur Mirza came forth from Samarkand and defeated Sultan-Mahmud Khan at Kambay. He had three or four thousand Mughuls beheaded. Haydar Kükäldash, who was the khan's factotum, died in this battle.

Another time at Bukhara he fought Sultan-Ali Mirza and was defeated.

His realm. His father Sultan-Mahmud Mirza gave him Bukhara. After his father died, his father's begs agreed to make him padishah in Samarkand. Bukhara was also within his jurisdiction for a while, but he lost it after the Tarkhans' revolt. When I took Samarkand he went to Khusrawshah, who took Hissar and gave it to him.

هیچ اولاد ازو نماند. در محل آمدن پیش خسروشاه دختر عم خود سلطان خلیل میرزارا کرفت. دیگر زن و حرم نداشت. آنچنان باستقلال سلطنت نکرد که یك کسی‌را از پیش خود کلان کرده امیر معتبری کرده باشد. امرای او همان امرای پدر و عم او بودند.

بعد از واقعهٔ بایسنغر میرزا سلطان احمد قراول پدر قوچ بیگ با برادران و خویشان و کوچ و متعلقان خود از ولایت قرا تیکین برآمده و مارا گفته آمد. قنبرعلی که در اوش بیحضور بود از بیماری برخاسته آنهم آمد. درین طور محلی کمك غیبی سلطان احمد قراول بجماعهٔ خودش آمدن‌را شگون کرفته صباح آنروز راست کرده بر سر غنیم روان شدیم. در آب‌خان نتوانست ایستاد. ال٦٠ب] از یورت خود کوچ کرد. بعضی چادر و گلیم و مثل پارتال چیزها بمردم لشکر افتاد. آمده در یورت او فرود آمده شد.

همین شب تنبل جهانگیر میرزارا گرفته و از دست چپ ما گشته به خوبان نام دهی که بطرف اندجان در پهلوی ما از ما سه فرسنگ راه باشد آمده در آمد. صباح آن ما هم برانغار و جوانغار غول و هراول‌را ترتیب داده و کیچیم انداخته و یراق پوشیده و یاسال بسته و پیادهائی که تورا برداشته بودند در پیش خود انداخته بر سر غنیم روان شدیم. برانغار ما علی‌دوست طغایی بود با توابع خود. جوانغار ابراهیم سارو و ویس لاغری، سیدی قرا، محمد علی مبشر، برادر کلان خواجه کیچیك بیگ و بعضی نزدیکیان دیگر. سلطان‌احمد قراول و قوچ بیگ‌را با جماعهٔ خودش در جوانغار نوشته شد. قاسم بیگ در غول پیش من بود. ایراول قنبرعلی و بعضی از نزدیکیان و ایچکیان. از طرف مابین شرق و جنوب خوبان بموضع سقا که در یك‌کروهی خوبان بود رسیده شده بود که از موضع خوبان غنیم راست کرده برآمد. ما هم تیزترك روان شدیم. جزم و احتیاط را مرعی داشته تورا و پیادها ترتیب داده شده بود. در محل مقابله شدن عقب ماندند. بعنایت الهی بآنها هیچ احتیاج ال٦١] نشد. برسیدن کسهای جوانغار ما بهمراهی کسهای هراول آنها درآویختند. برادر خواجه کلان کیچیك بیگ در آنجا خوب چاپقولاش کرد. محمدعلی مبشر هم بعد از کیچیك بیگ چاپقولاش کرد. باینمقدار طاقت نیاورده یاغی کریخت. با آدمهای هراول ما که پیشاپیش بودند جنگ نرسید. باندکی جوانهای یاغی‌را آوردند. فرمودیم که «گردن زنید.» امیران ما قاسم بیگ و علی دوست بیگ بسیاری جزم و سرداری‌را رعایت کرده مردمان تعاقب میرفته‌را دور رفتن مصلحت ندیدند. ازین سبب

He had no children. When he went to Khusrawshah, he married his uncle Sultan-Khalil Mirza's daughter. He had no other wife or concubine. He never ruled so autonomously as to have elevated anyone or made anyone a high-ranking beg. His begs were those of his father and uncle. **[69b]**

After the death of Baysunghur Mirza, Qoch Beg's father Sultan-Ahmad Qaravul left Karategin along with his brothers, family and dependents and came to join us. Qambar-Ali, who was ill in Osh, got off his sick bed and came too. At such a juncture I took Sultan-Ahmad Qaravul's providential arrival with his people as a good omen, and the next morning we formed our ranks and rode against the enemy, who made no stand at Ab-i Khan and decamped, leaving some tents, rugs and baggage to fall into our army's hands. We then camped where they had been.

That evening Tambal took Jahangir and, circling around to our right, entered a village called Khunan, about three leagues away from us on the Andizhan side. The next morning we arrayed the right and left wings, center and vanguard, armed ourselves in mail, formed

Andın heč awlād qalmadı. Xusrawšāhqa kelgän maḥallda abağası Sulṭān-Xalīl Mīrzānıng qızını aldı. Özgä xatun u ğuması yoq edi. Andaq istiqlāl bilä salṭanat qılmadı kim bir kišini öz alıdın ulğaytup mu'tabar beg qılmış bolğay. Begläri ata-abağasınıng **[69b]** oq begläri edi.

Baysunğur Mīrzānıng vāqi'asıdın song Sulṭān-Aḥmad Qaravul, Qoč Begning atası, aqa-inisi va köč va muta'alliqları bilä Qara Tekin vilāyatıdın čıqıp bizni dep keldi. Qambar-'Alī, kim Ošda beḥuḍūr edi, beḥuḍūrluqdın qopup ol ham keldi. Mundaq maḥallda ğayb kömäki Sulṭān-Aḥmad Qaravul jamā'atı bilä kelip qatılğannı šükün tutup ṣabāḥı oq ğanīm üstigä yasap yürüdük. Āb-i Xānda turuš bermäy yurtıdın köčti. Ba'zı čadır u kilīm u partal dek nemälari čerig eligä tüšti. Kelip anıng yurtığa tüštük.

Ošbu axšamı Tambal Jahāngīrnı alıp ong yanımızdın evrülüp Xūbān [Xūnān?] degän kentkä, kim Andijān sarı yanımızda bizdin üč yığač bolğay edi, kelip kirdi. Ertäsigä biz ham baranğar javanğar ğol hirävülni tartūb qılıp keyim keyip yarağlanılıp yasal yasap tura kötärgän yayaqlarnı alımızğa sahp ğanīm üstigä yürüdük. Bizing barānğār 'Alī-Dost Tağayı edi tavābi'ı bilä, javanğar Ibrāhīm Saru va Vays Lāğarī, Sīdī Qara, Muḥammad-'Alī Mubaššir, Xwāja **[70a]** Kalān Begning aqası Kičik Beg, yana ba'zı ičkilär. Sulṭān-Aḥmad Qaravulnı va Qoč Begni aqa-inilāri bilä javanğarğa bitildi. Qāsim Beg ğolda mening qašımda edi. İrävül Qambar-'Alī va yana ba'zı ičkilär. Xūbānnıng šarq-janūb ṭarafıdın Saqā atlığ kentkä, kim Xūbāndın bir šar'ī bolğay, yetišip edük kim ğanīm kišisi Xūbān kentidin yasap čıqtı. Biz ham ıldamraq oq yürüdük. Jazm u iḥtiyāṭ mar'ī tutup tura yayaq kim tartīb qılılıp edi, muqābala bolur maḥallda käyin oq qaldılar. Tengri 'ināyatı bilä alarğa heč iḥtiyāj bolmadı. Yetkän bilä burunraq bizing javanğar kišisi anıng baranğarı bilä elig alıštı. Xwāja Kalānnıng aqası Kičik Beg anda yaxši čapqulaštı. Muḥammad-'Alī Mubaššir ham Kičik Begdin songra čapqulaštı. Ošmunča bilä tāb keltürä almay yağı qačtı. Baranğar bilä irävülgä pešāpeš uruš yetmädi. Qalın yigitlärni keltürdilär. Boyunlarığa buyurduk kim urdılar. Bizing beglär Qāsim Beg va 'Alī-Dost Beg köpräki 'Alī-Dost jazm u sardārlıqnı ri'āyat qılıp qavğunči- **[70b]** -nı yıraq yibärgänni maṣlaḥat körmädilär. Bu jihattın qalın kišisi eliggä

our ranks, put the footsoldiers holding shields before us, and marched against the enemy. In our right wing were Ali-Dost Taghayï and his men; in the left wing were Ibrahim Saru, Ways Laghari, Sidi Qara, Muhammad-Ali Mubashshir, **[70]** Khwaja Kalan Beg's elder brother Kichik Beg, and some *ichkis*. Sultan-Ahmad Qaravul and Qoch Beg and his brothers were assigned to the left wing. Qasim Beg was with me in the center. The vanguard was Qambar-Ali and some other *ichkis*. We had reached a village called Saqa, a league to the southeast of Khunan, when the enemy emerged from Khunan in battle array. We moved on a bit faster. When the encounter was made the shielded footsoldiers who had been arranged with such caution and care fell behind. Thank God there was no need for them. When they met, the men of our left wing grappled with their right wing. Khwaja Kalan's brother Kichik Beg really got into the fray, and after him was Muhammad-Ali Mubashshir. Unable to withstand such fighting, the enemy fled. The battle never even reached the right wing or the vanguard. Many warriors were brought in, and we ordered them beheaded. Our begs Qasim Beg and Ali-Dost Beg—and mostly Ali-Dost—maintaining caution and good generalship, did not think it advisable to send anyone far in pursuit. **[70b]** For that reason not many more were taken

آدمهای مانده بدست نیامدند. بقریهٔ خوبان چست فرود آمدیم. مرا اول مصاف و جنگ کردنم این بود. خدای تعالی بفضل و کرم خود فتح و ظفر روزی کرد. این‌را شوگون گرفتیم.

فرداش مادر مادر من که مادر کلان منست شاه سلطان بیگیم از اندجان آمد. باین اخیال که] جهانگیر اگر اسیر شده باشد درخواست کند.

چون زمستان قریب رسیده بود، در همه مردم غله کم مانده بود. بالای اوزکند رفتن‌را مصلحت نادیده مراجعت اندجان کردیم. بعد از چند روز مشورت کرده سخن‌را باین قرار داده شد که در اندجان [ل٦١ب] زمستان بودن بغنیم ضرری و آسیبی نمیرسد، بلکه دزدی و قزاقی کرده احتمال قوت گرفتن [٩١] دارد که کاری و مهمی بسازند. در یك جائی قیشلاق باید کرد که مردم لشکر از غله و سراد‌ای عاجز نشوند و بمردم غنیم هم قبل طور شده عاجز شوند. از جهت این مصلحت برباطك اورچینی که این رباطك اورچینی‌را میانه‌دوآب میگویند] رفته در نواحی ارمیان و نوشاب [ل٦٢] بخیال قیشلاق از اندجان کوچ نموده در نواحی این دهائی که مذکور شد قیشلاق انداخته شد.

درین نواحی زمینهای شکار خوب و جاهای آولاق می‌باشد. نزدیك بدریای آیلامیش و جنگلها بزکوهی و گوزن و خوك بسیار میشود. در آن قسم جنگل او که هرجا پاره افتاده است مرغ دشتی و خرگوش [...] بسیار میشود و رنگین میشود. روباه او نسبت بروباههای جای دیگر درنده تر میباشد. در ایام بودن درین قیشلاق در هر دو روز سه روز بشکار سوار میشدم. جنگلهای کلان را کافته برآورده بزکوهی و گوزن شکار میکردم. در جنگلهای تنگ او بمرغ دشتی جانور انداخته و گز کرده میشد. مرغ دشتی او بسیار [٩١ب] فربه میشود. تا در آن قیشلاق بودیم گوشت مرغ دشتی فراوان بود.

در ایام بودن این قیشلاق خدابیردی توغچی که نو رعایت کرده از امرا ساخته بودم دو سه مرتبه فرود آمده قزاق تنبل‌را زیر کرده سرها بریده آورد. از نواحی اندجان و اوش هم جوانان قزاق بعیاری قرار نگرفته و رفته ایلقیهای آنهارا رانده و مردم ایشان‌را کشته بسیار عاجز کردند. اگر آن زمستان در همان قیشلاق گذرانده میشد احتمال بیشتری این بود که تا رسیدن تابستان بی جنگ هم ویران شوند.

درینطور محلی که غنیم‌را اینچنین زبون و عاجز کرده‌ایم، قنبرعلی برفتن ولایت خود اجازت طلبید. هرچند [ل٦٢ب] که این حسابهارا خاطرنشان کرده منع کرده شد، جهل بیشتر کرد. عجب سبك و بی‌پاشنه مردکی بود. ضرورت شد. بولایت او رخصت داده شد.

prisoner. We camped at Khunan. This was the first real battle I had fought in. God, by his great generosity, granted me victory and triumph. We took it as a good omen.

The next day my father's mother, my grandmother Shah Sultan Begim, came from Andizhan, thinking that if Jahangir had been taken captive she would ask for [his release].

WINTER QUARTERS SET UP IN IKI SU ARASI

Since winter was approaching and grain supplies were exhausted, and it was not thought wise to move against Uzgen, we returned to Andizhan. Several days later we held council and decided that the enemy would suffer nothing by our wintering in Andizhan, whereas it was probable they would gain strength through hit-and-run strikes. It was necessary to winter some place where the army would not be helpless for lack of grain and the enemy might be driven to desperation by something like a siege. To accomplish this we moved out of Andizhan with a mind to winter in the vicinity of Armian and Noshab in Rabatak Orchin, which is also called Iki Su Arasï. **[71]** Arriving in those villages, we set up winter quarters.

tüšmädi. Xūbān kentigä oq tüštük. Mening avval maṣāf uruš urušqanım ošbu edi. Tengri ta'ālā öz faḍl u karamı bilä fatḥ u ẓafar rozī qıldı. Šükün tuttuk.

Tanglasığa oq atam*nıng anası, mening uluğ anam Šāh Sulṭān Begim, Andijāndın keldi bu xayāl bilä kim Jahāngīr agar eliggä tüškän bolsa darxwāst qılğay.

Cun qıš yavuqlašıp edi, yazıda ašlığ tölük qalmaydur edi. Üzkand üstigä barını maṣlaḥat körmäy Andijānğa murāja'at qılıldı. Nečä kündin song kengäšip sözni munga qarār berildi kim Andijända qıšlamaqdın ğanīm kišisigä heč ḍarar u āsībî yetmäs, balk' oğurluq va qazaqlıq bilä küčlätmäkining iḥtimālı bar dur. Bir yerdä qıšlamaq keräk kim čerig eli ašlığsızlıqtın 'äjiz bolmağay va ğanīm kišisigä ham qabal yosunluğ 'äjizlıqı bolğay. Bu maṣlaḥat üčün Ribāṭak Orčınıda kim bu Ribāṭak Orčınını İki Su Arası ham derlär, Armiyān va Nošāb navāḥī- **[71a]** -sıda qıšlamaq xayālı bilä Andijāndın köčüp mazkūr bolğan kentlärning navāḥīsığa kelip qıšlağ salduk.

Bu navāḥī yaxšı avlağ yerlär bolur. Ilāmiš Daryāsının yaqınıdaqı qalın jangallärdä buğu-maral va tonguz köp bolur. Ušaq ušaq jangalläridä qırğavul va tavušqan qalın bolur. Puštasıda tülküsi bisyär bolur va rangīn* bolur. Tülküsi özgä yerning tülküsigä baqa yügürük bolur. Bu qıšlağda egändä har iki–üč kündä avğa atlanur edim. Uluğ jangallärni örtäp buğu-maral avlar edük. Ušaq jangallärigä jergä salıp qırğavulğa quš salıp gäzlär edük. Qırğavulları beḥadd ‹semiz› bolur. Tā ol qıšlağta edük, qırğavul eti farāvān edi.

Ošbu qıšlağta egändä Xudāyberdi Tuğčı, kim yangı ri'āyat qılıp beg qılıp edim, iki–üč qatla tüšüp Tambalnıng qazaqını basıp bašlar kesip keltürdi. Andijān va Oš navāḥīsıdın ham qazaq yigitlär 'ayyārlıq bilä tinmäy barıp ılqıların sürüp ‹kišilärin öltürüp› bisyār 'äjiz qıldılar. Agar ol qıšnı ošol qıšlağta ötkärilsä edi, köpräk iḥtimālı bu edi kim **[71b]** yazğača urušsız oq buzulğaylar edi.

Ošmundaq ğanīmnı zabūn u 'äjiz qılğan maḥallda Qambar-'Alī vilāyatığa barmaqqa ijāzat tiladi. Har nečä bu ḥisāblarnı xātirnišān qılıp man' qılıldı, köpräk jahl qıldı. 'Ajab yengil va bemāsika mardak edi! Ḍarūrat boldı. Vilāyatığa ijāzat berildi. Burun vilāyatı

In the vicinity are good hunting grounds. In the thick forests on the Ilamish riverbanks mountain goat, deer and boar abound. In the small woods are many pheasants and hares. There are many foxes of all sorts in the hills. The foxes here run faster than foxes in other locales. While we were at these winter quarters I went out to hunt every two or three days. We set fire to the large forests and hunted down goat and deer, and we made a circle around the small woods and hunted pheasant with falcons and darts. The pheasants were incredibly fat. Pheasant was in plenty as long as we were in those winter quarters.

While there Khudaberdi Tughchï, whom I had recently promoted to beg, went down two or three times, defeated Tambal's raiders and brought their heads in. From Andizhan and Osh our own raiding warriors went out incessantly and drove our opponents' herds away, thus enfeebling them considerably. If we had been able to stay the entire winter in those quarters, it is quite likely that **[71b]** by spring they would have been overcome without fighting.

As we were thus wearing down our enemy, Qambar-Ali requested permission to go home. The more I tried to keep him from going by reminding him of these considerations, the more stupidly he acted. What an amazingly unreliable and indecisive fellow he was! There was nothing to be done: he was given permission to go home. His territory had first been

اول ولایت او خجند بود. درین نوبت در کرفتن اندجان، اسفره و کند بادام هم بار داده شد. در میان امرای ما [۹۲] بسیار نوکردار و بسیار ولایت‌دار قنبرعلی بود. نوکر و ولایت هیچکس آنمقدار نبود.

چهل پنجاه روز در آن قیشلاق بودیم. به تقریب قنبرعلی به بعضی مردم لشکر هم رخصت داده شد و ما خود به اندجان آمدیم. درین مدت که ما در قیشلاق بودیم کس تنبل آرام نگرفته بتاشکند پیش خان میرفت و می‌آمد. احمد بیگ که بیگ‌آتکهٔ سلطان‌محمد سلطان پسر سلطان محمود خان و رعایت کلان یافته سردار بود، عم زائیدهٔ تنبل بود. بیگ تیلبه که ایشیك‌آغای خان بود برادر کلان زائیدهٔ تنبل بود. آمده و رفته خان‌را برین کرده اند که به تنبل کمك فرستد. از کمك پیشتر، بیگ تیلبه که تا زائیده شده بود در مغولستان بود و در میان مغول کلان شده بود، در ولایت ندرآمده بود. بپادشاهان ولایت خدمت نکرده بود، و همین خدمت خانان کرده بود. کرچ و اهل و عیال‌را در تاشکند گذاشته و خود آمده به برادر خورد خود تنبل همراه شد.

درین ایام عجب حادثهٔ روی داد: قاسم عجب‌را که در اخسی بعاریت گذاشته شده بود باندك کسی از عقب قزاق برآمده [۹۲ب، ل۶۲] و تعاقب نموده در بیچراتا از آب خجند میگذرد. بمردم بسیار تنبل واخورده بدست می‌افتد.

چون تنبل خبر رفتن لشکر مارا یافت و برادر کلان او بیگ تیلبه بخان سخن کرده آمده بود و بآمدن کمك متیقن بود، از اوزکند سوار شده در میان درآب آمد. در همین اثنا از کاسان خبر تحقیق آمد که خان بکمك تنبل پسر خود سلطان محمد خانیکه‌را که بسلطانیم مشهور بود باحمد بیگ تعیین نموده و پنج شش هزار کس همراه ساخته براه ارجه‌کینت گذشته و آمده کاسان‌را قبل کردند. ما هم بمردم دوردست خود مقید نشده بمردم حاضر بی توقف در روز سردی زمستان بالله تعالی توکل نموده از اندجان براه بند سالار بر سر سلطانیم و احمد بیگ سوار شدیم. شب آن هیچ نایستاده صباح در اخسی فرود آمدیم. آن شب محکم سرد بود چنانچه دست و پای بعضی‌را سرما برد و چنانچه گوش بسیار کس مثل سیب پژمرده شده بود. [۹۳] در اخسی توقف نکرده بجای قاسم عجب یارك طغایی‌را هم عاریتی گذاشته بجهت رفتن بر سر کاسان گذشته شد. در وقت رسیدن یك کروهی کاسان خبر آمد که احمد بیگ خبر یافته با سلطانیم ویران شده طور شده تیز برگشت.

Khodzhent, but when we took Andizhan this time he was given Isfara and Kanibadam too. Among all our begs the one with the most territory and the most retainers was Qambar-Ali. No one had men and lands as he did.

We had been in those winter quarters for forty or fifty days. At Qambar-Ali's recommendation leave was also given to some of the army, and we ourselves went to Andizhan.

SULTAN-MAHMUD KHAN SENDS REINFORCEMENTS TO TAMBAL

During the time we were in winter quarters and Andizhan, Tambal's man was constantly coming and going to and from the khan in Tashkent. Ahmad Beg, who was beg atäkä to the khan's son Sultan-Muhammad Sultan and was the khan's favorite beg, was Tambal's paternal uncle. Beg Telbä, lord of the khan's gate, was Tambal's elder brother. With all this coming and going they persuaded the khan to send help to Tambal. Before being sent to help, Beg Telbä, [72] who had been in Mughulistan all his life and grown up among Mughuls, had never entered a civilized country, had never served the padishah of a civilized country, and had only served khans. He put his retinue, domestics and family in Tashkent and came to join his brother Tambal.

Xujand edi. Bu nawbat Andijānnı alğanda Isfara va Kand-i Bādāmnı ham anga berildi. Bizing beglär arasıda qalın vilāyatlığ va köp nökärlig Qambar-'Alī edi. Hečkimning nökäri va vilāyatı anča emäs edi.

Qırq–ellig kün ol qışlağta edük. Qambar-'Alīnıng taqrībı bilä ba'zı čerig eligä ham ruxṣat berildi. Özümiz ham Andijānğa keldük. Bu muddatta kim qışlağta va Andijānda edük, Tambalnıng kišisi tınmäy xan qašığa Täškandkä barur edi va kelür edi. Aḥmad Beg, kim xannıng oğlı Sulṭān-Muḥammad Sulṭānnıng beg atäkäsi va xannıng uluğ ri'āyat qılğan begi edi, Tambalnıng tuğqan abağası* edi. Beg Telbä, kim xannıng ešik-aqası edi, Tambalnıng tuğqan aqası edi. Bara kelä xannı barīn qıldılar kim Tambalğa kömäk yibärgäy. Kömäkdin burunraq Beg [72a] Telbä, kim tā tuğup edi Muğulistānda edi, Muğul arasıda ulğayıp edi, vilāyatqa kirmäydür edi, vilāyat pādišāhlar‹ı›ğa xidmat qılmaydur edi, xanlarğa oq xidmat qılıp edi, köč va ämil va 'iyālını Taškandtä qoyup özi kelip inisi Tambalğa qošuldı.

Bu furṣatta 'ajab ḥādisa dast berdi. Qāsim 'Ajabnı, kim Axsīda 'āriyatī qoyulup edi, azağlaq qaraq käyničä čıqıp qavlap Bixrātā bilä Xujand Suyıdın ötär. Tambalnıng qalın kišisigä učrap eligä tüšti.

Tambal čun čerigimizning tarqağan xabarını taptı va aqasınıng Telbä xan bilä sözläšip kelip edi, kömäk kelmäkkä muta'ayyin mutayaqqin edi, Üzkandtin atlanıp İki Su Arasığa keldi. Ošbu asnāda Kāsāndın taḥqīq xabar keldi kim xan Tambalnıng kömäkigä oğlı Sulṭān-Muḥammad Xānīkanı, kim Sulṭānımğa mašhūr edi, Aḥmad Beg bilä ta'yīn qılıp beš–altı ming čerig qošuptur. Arčakent yolı bilä ašıp kelip Kāsānnı qapadılar. Bizdaqı yıraqdaqı kišimizgä baqmay ḥāḍir kišimiz bilä betavaqquf qışnıng ḍarb-i savuqıda Tengrigä tavakkul qılıp Andijāndın Band-i [72b] Sālār yolı bilä Sulṭānım bilä Aḥmad Begning üstigä atlanduk. Kečäsi heč yerdä turmay tün qatıp ṣabāḥı Axsīğa tüštük. Ol axšam muḥkam qatığ savuq edi, andaq kim ba'zınıng elig ayaqın savuq aldı. Köp kišining qulaqları alma dek qabarčuqlanıp edi. Axsīda tavaqquf qılmay Qāsim 'Ajabnıng ornığa Yārak Tağayını ham 'āriyatī qoyup Kāsān üstigä öttük. Kāsānğa bir šar'ī yetkändä xabar keldi kim Aḥmad Beg xabar tapıp Sulṭānım bilä buzulğan yosunluğ ıldam yandı.

Just then a strange thing happened. Qasim Ajab, who had been temporarily stationed in Akhsi, went out in pursuit of a few brigands and, crossing the Khodzhent river at Bikhrata, ran into a large contingent of Tambal's men and followers.

When Tambal learned that our soldiers had gone away and that his brother Telbä had talked the khan into letting him come, he rode out of Uzgen, assured that help was on the way, and went to Iki Su Arasï. At this same time the news from Kassan was confirmed that the khan had assigned his son Sultan-Muhammad Khanika (known as Sultanïm) and Ahmad Beg to join Tambal with an army of five or six thousand. Taking the road through Archakent, they laid siege to Kassan. Not even thinking of those of our men who were far away, we took the men we had, put our trust in God and in the dead of winter took the Band-i Salar road from Andizhan, riding without halt against Sultanïm and Ahmad Beg. [72b] Without stopping that night we dismounted in Akhsi the next morning. That evening it was so cold that some got frostbite on their hands and feet. Many men's ears got blistered like apples. Without stopping in Akhsi, we put Yarak Taghayï temporarily in Qasim Ajab's place and proceeded against Kassan. When we were within a league of Kassan news came that Ahmad Beg had learned of our approach and turned back with Sultanïm in haste and disarray.

تنبل سواری مارا دانسته بکومك برادر کلان خود ایلغار کرده می‌آمده است. روز میان دو نماز بود که سیاهی تنبل از جانب نوکند پیدا [ل٦٢ب] شد. ازین طرر سبك برگشتن برادر کلان خود و اینچنین تیز رسیدن ما دنگ و متحیر شده ایستاده ماند. گفته شد که «خدای تعالی این‌را اینچنین آورده از جهت ماندگی گردن اسپان ایشان دراز شده آمده اند. بعد از دست کردن خدای راست آرد. یکی ازیشان نخواهد برآمد.» ویس لاغری و بعضی دیگر گفتند که «روز بیگاه شده است. این روز نشود. صباح کجا خواهد رفت؟ صباح هر جا باشد را خواهیم خورد.» این‌را گفته فی الحال دست [٩٢ب] کردن‌را صلاح ندیدند. درین طور قاپو غنیم آمده و هیچ متضرر نشده جدا شد. مثل است که «قاپوداغی‌نی قابماسه قاریغوچه قایغورور» یعنی در قاپو آمده‌را اگر نگرفت تا ایام پیری افسوس خواهد خورد و متاسف خواهد بود. ** کارهارا بوقت باید جست * کار بی‌وقت سست باشد سست ** تا صباح فرصت‌را غنیمت دانسته شبش در هیچ جا فرود نیامده و رفته در قلعهٔ ارخیان درآمدند. صباح آن بر سر غنیم رفته و آنهارا نیافته از عقب ایشان درآمده در نزدیکی قلعهٔ ارخیان صلاح قبل نمودن‌را نیافته در یك کروهی غزنهٔ نمنگان فرود آمده شد. سی چهل روز درین یورت بودیم و تنبل در قلعهٔ ارخیان بود. اندك اندك مردم ازین طرف رفته و از آن طرف آمده در میان راه با هم اسپ می‌انداختند و بر می‌گشتند. یك شبی شبیخون آمدند. از بیرون اردو یکپارهٔ تیر انداخته برگشتند. گرد [ل٦٤] اردورا [٩٤] خندق کنده و شاخ گرفته احتیاطها کرده شده بود. هیچ کاری نتوانستند کرد.

در ایام بودن همین یورت قنبرعلی دو سه مرتبه رنجیده برلایت خود رفتنی شد. یکمرتبه خود سوار شده روان شده بود. بعضی امرارا فرستاده بتشویش بسیار گردانیده شد.

درین اثنا سید یوسف مجمی بسلطان احمد تنبل کس فرستاده باز رجوع آورد. از کهپایهای اندجان اویغور «مجم» میگویند. دو کهپایه است. سید یوسف کلان مجم بوده آخرها از مردم روشناس درخانه شده بود و کار او از کلانتری گذشته بود و دعوی امرائی داشت. اگرچه هیچکس اورا از امرا نکرده بود، اما عجب منافق و بی‌پاشنه مردك بود. در همین نوبت که اندجان گرفته شد تا این تاریخ دو سه مرتبه بمن درآمده به تنبل یاغی شده باشد. دو سه نوبت به تنبل درآمده بمن یاغی شده باشد. یاغی شدن آخر او همین بود. با او ایل و اولوس و ایماق خیلی بود. «به تنبل همراه نشود، در میان اورا گیریم» گفته سوار شدیم.

Tambal must have learned of our riding out, for he came hurriedly to help his elder brother. It was late afternoon when the outline of Tambal's troops could be seen in the direction of Naukent. Astonished and confused by his brother's quick retreat and by our rapid approach, he stopped where he was.

"God has brought him in this fashion," we said. "He has come at full gallop. If we strike, and if God wills, not one of them will escape."

"It is late in the day," Ways Laghari and some others said. "If nothing happens today, [73] where can he go tomorrow morning? At dawn we will meet him wherever he may be." That is, they did not think it wise to make a strike immediately, and so a foe who had come thus to the gate got off scot-free. There is the proverb that says, "If you don't seize what is at hand you will rue it until old age."

One must act in a timely fashion, for untimely acts are ineffective.

By the next morning the enemy had taken advantage of the opportunity and had gone by night without halt and entered the Arkhian fortress. The next morning we rode against the

Tambal bizing atlanğanımızını bilip aqasığa kömäk ılğap keladür egändür. Kün iki namäz arası bolğay edi kim Tambalnıng qarası Nawkand sarıdın paydā boldı. Aqasınıng mundaq yengil* ketkänidin va bizing mundaq ıldam yetkänimizdin dang u mutaḥayyir bolup tura qaldı. Dedük kim "Xudāy munı mundaq keltürdi. Atınıng boynı qatıp keliptür. Yürüp elig qošqandın käyin käyin Tengri räst keltürsä birisi čıqmas." Vays Lāğarī va yana ba'zılar dedilär kim "Kün keč boluptur. Bu kün bolmasa tangla qa- [73a] -yanğa barğusıdur? Ṣabāḥ har qanda bolsa učratur biz" dep fī'l-ḥāl elig qošmaqnı ṣalāḥ körmäy [e]dilär. Ošmundaq qapu kelgän ğanīm heč naw' mutaḍarrir bolmay učraštı. Masal bar kim "Qapudaqını qapmasa qarığuča qayğurur." Bayt:

Kārhārā ba vaqt bāyad just / kār-i bevaqt sust bāšad, sust.

Tanglağača furṣatnı ğanīmat tutup kečäsigä heč yerdä tüšmäy barıp Arxiyān Qorğa‹n›ığa kirdilär. Ertäsigä ğanīmnıng üstigä yürüp tapmay songıča kelip Arxiyān Qorğanını yavuq qapamaqnıng ṣalāḥın tapmay bir šar'ısıda Ġazna Namangānğa tüšüldi. Otuz–qırq kün biz bu yurtta edük. Tambal Arxiyānnıng qorğanıda edi. Az az kiši beridin barıp narıdın kelip ara yolda atqulašıp yanar edi. Bir kečä šabīxūn keldilär. Ordunıng tašqarısıdın bir pāra oq qoyup yandılar. Ordu girdini xandaq qılıp šāx tutup iḥtiyāṭlar qılılıp edi. Heč iš qıla almadılar.

Ošbu yurtta egändä Qambar-'Alī iki–üč qatla [73b] yamanlap vilāyatığa barmaqčı boldı. Bir qatla xud atlanıp tepräp edi. Ba'zı beglämi yibärip tašvīšlar bilä yandurduk.

Bu asnāda Sayyid-Yūsuf Mujumī Sulṭān-Aḥmad Tambalğa kiši yibärip anga baqtı. Andijān kuhpāyalarıdın Uyğur Mujum derlär. İki kuhpāya dur. Sayyid-Yūsuf Mujum anıng uluğı edi. Songralar ešikdä tanıman bolup edi. İši uluğluqtın ötüp edi, beglik da'vāsı bar edi, agarči hečkim beg qılmaydur edi. 'Ajab munāfiq u bepāšina mardak edi. Men ošbu nawbat Andijānnı alğandın ošbu tārīxqača šāyad kim iki–üč qatla manga kirip Tambalğa yağıqtı eken, yana iki–üč qatla Tambalğa kirip manga yağıqtı eken. Āxir yağı bolğanı ošbu edi. Anıng bilä el u ulus u aymaq xaylî bar edi. Tambalğa qošulmasun dep aralay atlanduk. Ara

enemy. Not finding them, we went out in pursuit. However, we did not deem it wise to lay close siege to the Arkhian fortress, so we camped a league away in Ghazna Namangan. We stayed in this camp for thirty to forty days. Tambal was in the Arkhian fortress. A few men at a time would go out from our side and a few would come from theirs, charge each other and then turn around. One night they staged a surprise attack. They shot a few volleys of arrows from outside our camp, but since the camp had been defensively surrounded with trenches and pylons, they were unable to accomplish anything and withdrew.

While we were in that camp Qambar-Ali got angry two or three times [73b] and threatened to leave for home. Once he actually got on his horse and was riding off, but we sent some begs after him and managed with great difficulty to get him to return.

Meanwhile Sayyid-Yusuf Mujum sent a man to Sultan-Ahmad Tambal to say that he (Sayyid-Yusuf) was relying upon Tambal. (The Uyghurs in the foothills of Andizhan are called Mujum.) There are two foothill areas, and Sayyid-Yusuf Mujum was the chief of one of them. He later became a well-known personage at my gate. Having surpassed the status of chief, he gave himself airs of being a beg, although no one ever made him one. He was an astonishingly hypocritical and inconstant little man. From my taking of Andizhan the last time until that date he must have rebelled against Tambal and joined me two or three times and rebelled against me and joined Tambal two or three times. This was to be the last time he would rebel. With him he had many tribes and clans. We rode out to cut him off from

یکروز در میان بوده در نواحی بیشخاران آمدیم. [۱٤ب] در قلعهٔ او مردم تنبل آمده درآمده بودند. از امرای ایلغار ما علی درویش بیگ و قوچ بیگ با برادران خود در دروازهٔ بیشخاران رفته خوب [ل٦٤ب] چاپقولاشها کردند. قوچ بیگ خوب با برادران خود ترددات کرد. دست اکثر ایشان بکار رسید. در یك کروهی بیشخاران بر سر بلندی فرود آمده شد. تنبل جهانگیررا همراه گرفته و آمده پشت بقلعهٔ بیشخاران داده فرود آمد.

بعد از سه چهار روز امرای مخالف ما که علی‌دوست و قنبرعلی سلاغ با توابع و لواحق خود بوده باشند سخن صلح و صلاح در میان انداختن کرفتند. دولتخواهان مرا ازین صلح اصلاً علم و خبر نبود، و مایان باین اصلاً رضا نبودیم. چون دو امیر کلان این دو بودند، اکر بسخن اینها کوش نینداخته صلح نکنیم، دیکر احتمالها هم داشت. ضرورت شد. باین طور صلح کردند که از آب خجند ولایتهای طرف اخسی بجهانکیر تعلق داشته باشد، ولایتهای طرف اندجان بمن باشد. اوزکندرا هم بعد از برآوردن اهل و عیال خودها به دیوان ما واکذارند و بعد از قرار یافتن ولایتها من و جهانکیر میرزا باتفاق بر سر سمرقند برویم. بمجرد میسر و مسخر شدن تخت سمرقند، اندجان بجهانکیر میرزا داده شود. سخن باینجا قرار داده شد. [ل٦٥] جهانکیر میرزا و تنبل صباح آن آمده [۹۵] در اواخر رجب ملازمت کردند. بهمین طریق که مقرر شد عهدها و شرطها شد. جهانکیر میرزارا بطرف اخسی رخصت داده خود باندجان مراجعت کردم.

بمجرد آمدن باندجان برادر خورد تنبل خلیل و جمعی دیکر که در بند بودند از بند برآورده و خلعتها پوشانیده رخصت داده شد. آنها هم امرا و نزدیکانی که در بند بودند مثل طغایی بیگ محمد دوست و میر شاه قرچین و سیدی بیگ و قاسم عجب و پیرویس و میرم دیوان بوده باشند از بند برآورده فرستادند.

بعد از آمدن اندجان اطوار علی دوست تمام دیکر طور شد. آنهائی که همراه من از ولایتهای ایشان جدا ساخته رخصت داد و بقاسم بیگ [۹۵ب] درافتاده میکشت. در ظاهر این را سند ساخته که خلیفه و ابراهیم از هواداران خواجه قاضی اند. از من انتقام خواهند کرفت. پسر او محمد دوست خود پادشاهانه بنیادها نهاد. صحبت و شیلان و دیوان و دستکاه همه‌را بدستور سلاطین کردن کرفت. این پدر و پسر به تنبل تکیه کرده اینچنین حرکتها بنیاد

Tambal. In one night's halt we came to the Pishkaran region. Tambal's men had come earlier and entered the Pishkaran fortress. A detachment of our begs with Ali Darwesh Beg, Qoch Beg and his brothers got up to the Pishkaran gate and engaged in a good imbroglio. Qoch Beg and his brothers performed well. [74] We camped on a rise a league from Pishkaran. Tambal took Jahangir and camped with the fortress at his back.

Three or four days later the begs who disagreed with us, Ali-Dost and Qambar-Ali Sallakh's followers, began to propose a truce. I and my supporters had no knowledge whatsoever of this truce and would never have agreed to it. However, since these two fellows were great begs, if we did not listen to them and make overtures of peace, they were likely to make trouble. Our hand was forced. A truce was arranged whereby the territory on the Akhsi side of the Jaxartes river would be Jahangir's, and the Andizhan side would be mine. They would leave Uzgen in our jurisdiction after they got their families out. After affairs in the two territories were settled, Jahangir Mirza and I would join forces and proceed together against Samarkand. As soon as the Samarkand throne was secure, Andizhan would be given to Jahangir Mirza. [74b] This is how things were left. The next morning, toward the end of

qonup Pišxārān navāḥīsığa keldük. Pīšxārān qorğanığa Tambalnıng kišisi kelip kirgän egändür. Bizing ılğar beglärі 'Alī-Darveš Beg va Qoč Beg aqa-inisi bilä Pīšxārān ešikigä barıp yaxšılar čapqulaštılar. Qoč Beg aqa-inisi bilä [74a] yaxšılar bardılar. Eligläri aksarı iškä tegdi. Bīšxārānnıng bir šar'ısıda bir bulandī üstidä tüštük. Tambal Jahāngīrnı alıp Bīšxārān qorğanını arqayı tüšti.

Üč–tört kündin song bizing muxālif beglär, kim 'Alī-Dost va Qambar-'Alī Sallāx tavābi' u lavāḥiqı bilä bolğaylar, yaraš sözini arağa sala kirištilär. Mening va mening dawlatxwāhlarımnıng bu yarašdın aşlan 'ilm u xabarları yoq edi va bizlär bu şūratqa aşlan riḍā ermäs erdük. Cun iki uluğ beg bu iki mardak edi, agar bularnıng sözigä qulaq salmay şulḥ salmasa özgä iḥtimāllarī ham bar edi. Ḍarūrat boldı. Bu yosunluğ şulḥ boldı kim Xujand Suyınıng Axsī ṭarafı vilāyatlar Jahāngīrğa ta'alluq bolğay. Andijān ṭarafı vilāyatlar manga ta'alluq bolğay. Üzkandni ham köčlärini čıqarğandın song bizing dīvānğa qoyğaylar. Vilāyatlar qarār tapqandın käyin men va Jahāngīr Mīrzā ittifāq qılıp Samarqand üstigä yürügäy biz. Samarqand taxtı muyassar u musaxxar bolğač Andijānnı Jahāngīr Mīrzāğa [74b] berilgäy. Sözni munga qarār berildi. Jahāngīr Mīrzā va Tambal tanglasığa kelip Rajab ayınıng avāxında mulāzamat qıldılar. Ošbu muqarrar bolğan yosunluğ 'ahd u šarṭlar boldı. Jahāngīr Mīrzāğa Axsī sarı ruxṣat berip özüm Andijānğa murāja'at qıldım.

Andijānğa kelgäč Tambalnıng inisi Xalīl va jam'ī kim bandta edilär, banddın čıqarıp xil'atlar keydürüp ruxṣat berildi. Alardaqı banddaqı beglärni ičkilärni, kim Tağayı Beg ‹‹va›› Muḥammad-Dost va Mīr-Šāh Qaučın va Sīdī Beg va Qāsim 'Ajab va Pīr Vays va Mīrim Dīvān bašlığlar bolğay, bandtın čıqarıp yibärdilär.

Andijānğa kelgändin song 'Alī-Dostnıng aṭvārı tamām özgäča boldı. Mening bilä qazaqlıqlarda va miḥnatlarda bolğan kišilär bilä yaman ma'āš qıla kiriští. Avval Xalīfağa ruxṣat berdi. Andın song Ibrāhīm Sarunı va Vays Lāğarīnı begunāh bejihat tuturup talatıp vilāyatlarıdın ayrıp ruxṣat berdi. Qāsim Beg bilä čırmašıp yürür edi. Ẓāhirda munı sanad qıldı kim "Xalīfa va Ibrāhīm Xwāja Qāḍīnıng havādārları dur. Mendin intiqām alğuları dur." Oğlı Muḥammad-Dost xud pādišāhāna [75a] bunyādlar qoydı. Şuḥbat šılan u dīvān u dastgāh barčanı salāṭīn dastūrı bilä bašladı. Bu atalıq oğulluq Tambalğa arqalanıp mundaq ḥarakatlär

the month of Rajab, Jahangir Mirza and Tambal came and rendered homage, and pledges and promises were made. Jahangir Mirza was given leave to go to Akhsi, and I myself returned to Andizhan.

As soon as I arrived in Andizhan, Tambal's brother Khalil and the men who were in chains were set free, given robes of honor and given leave to depart. Our begs and *ichkis* who were held by them, i.e., those under the command of Taghayï Beg Muhammad-Dost, Mir Shah Qauchin, Sidi Beg, Qasim Ajab, Mir Ways and Mirim Diwan, were released and sent to us.

After coming to Andizhan, Ali-Dost underwent a radical change and began to quarrel with those who had been with me during our rencontres and times of trouble. First he dismissed Khalifa. Next, for no ostensible fault he had Ibrahim Saru and Ways Laghari seized, plundered, stripped of their territories and dismissed. He constantly clashed with Qasim Beg. He openly claimed that Khalifa and Ibrahim had been supporters of Khwaja Qazi and were going to take revenge on him. His son Muhammad-Dost took on regal airs [75] and began hosting receptions and dinners and holding court like a sultan. This father-son pair initiated such actions because they had Tambal's backing. I no longer had enough power to

کردند. در من هم آنقدار اختیار و اقتدار نماند که اینهارا ازین طور حرکتهای نامعقول منع توانم [ل٦٦] کرد. ازینجهت که مثل تنبل دشمنی در پهلو بحمایت او نشسته هرچه دلهای ایشان میخواست ایشان آنچنان میکردند. عجب محل نازکی بود. هیچ چیزی نمی‌توانستم گفت. ازین پدر و پسر در آن مدت خواری بسیار کشیده شد.

عایشه سلطان بیگم نام دختر سلطان احمد میرزا که در زمان حیات پدر و عم بمن نامزد کرده بودند، در خجند آمده بود. در ماه شعبان اورا گرفتم. در اوایل کدخدائی اگرچه مهر من [٩٦] بد نبود، ولی در اول کدخدائی از جهت حیا و حجاب در هر ده روز پانزده روز بیست روز یکمرتبه میرفتم. آخران خود آن مهر هم نماند، ولی حجاب هنوز بیشتر شد. در یکماه چهل روز مادر من خانیم بمحصلیها سرزنش کرده سرزنش کرده بتشویشها میفرستاد.

در همین ایام یك پسر اردو بازاری بود، بابری نام. نام او هم طوری مناسب افتاده بود

•• من انکا غریب میل پیدا قیلدیم • بلکیم انکا اوزنی زار و شیدا قیلدیم •• پیش از آن بهیچکس مایل نشده بودم، بلکه از گفت‌وشنید مهر و محبت نمی‌شنیدم و نمی‌گفتم. در آن محل‌ها یگان بیت دوگان بیت از فارسی میگفتم. این بیت‌را آنجا گفتم •• هیچکس چون من خراب و عاشق و رسوا مباد • هیچ محبوبی چو تو بی‌رحم و بی‌پروا مباد •• احیانًا بابری پیش من می‌آمد اما من از جهت حیا و حجاب بطرف بابری راست نگاه [ل٦٦ب] نمی‌توانستم کرد - [٩٦ب] چه جای آنکه اختلاط و حکایت توانم کرد؟ و از جهت اضطراب خاطر شکر آمدن او نمی‌توانستم گفت، چه امکان آن که از رفتن او شکایت توانم کرد؟ بتکلیف ملازمت کردن خود کرا طاقت بود؟ یکروز در همان اوان مهر و محبت جمعی همراه بودند. در یك کوچه می‌آمدم. بیکبار بابری روبروی من واخورد. مرا از جهت انفعال آن طرر حالتی شد که نزدیك بود که از هم جدا شوم. راست نگاه کردن یا سخن گفتن‌را خود امکان نبود. بصد حجاب و تشویش گذشته شد. این بیت محمد صالح بخاطر رسید •• شوم شرمنده هرگه یار خودرا در نظر بینم • رفیقان سوی من بینند و من سوی دگر بینم •• این بیت عجب حسب

forbid such unreasonable actions, and so, with a foe like Tambal backing and protecting them, they did as they pleased. It was a very delicate situation. It was impossible for me to say anything. Much humiliation was suffered at the hands of this father and son during that period.

MARRIAGE AND FIRST LOVE

Sultan-Ahmad Mirza's daughter Ayisha Sultan Begim, who had been affianced to me while my father and uncle were still alive, came to Khodzhent, and we were married in the month of Sha'ban. In the early days after the wedding, although my affection for her was not lacking, still it was my first marriage, and I was so bashful that I went to her only once every ten, fifteen or twenty days. Later on I lost my affection altogether, but I was still very bashful. Once every month or forty days my mother the khanïm drove me to her with all the severity of a quartermaster.

During this time **[75b]** there was a boy from the camp market named Baburi. Even his name was amazingly appropriate.

I developed a strange inclination for him—
rather I made myself miserable over him.

Before this I had never felt a desire for anyone, and neither did I listen to talk of love and affection nor did I speak of such things. At that time I used to compose single lines and

bunyā[d] qıldılar. Mendä ham anča ixtiyār u iqtidār qalmadı kim bu naw' nāma'qūl ḥarakatlärdin bularnı man' qıla alğay men, ne jihattın kim Tambal dek dušman munıng arqa va ḥimāyatı har ne köngülläri tilär edi andaq qılurlar edi. 'Ajab nāzuk maḥallî edi. Heč nemä dep bolmas edi‹m›. Bu atalıq oğulluqtın ol muddatta ğalaba xwārlıqlar tartıldı.

Sulṭān-Aḥmad Mīrzānıng 'Āyiša Sulṭān Begim atlığ qızını, kim ata abağa tirig egändä manga qalınlıq qılıp edilär, Xujandta kelip edi. Ša'bān ayıda aldım. Avval alğanda agarči mihrim yaman emäs edi, valî avval kadxudālıq edi. Ḥayā u ḥijāb jihātıdın har on–on beš–yegirmä kündä bir nawbat barur edim. Songralar xud ol mihr ham qalmadı, valî ḥijāb hanüz köpräk boldı. Bir ayda va qırq kündä anam xanım muḥaṣṣillıqlar bilä sürä sürä tašvīšlar bilä yibärür edi.

Bu furṣatlarda bir **[75b]** ordu bāzārīnıng oğlı bar edi, Bāburī atlığ. Anı ham ṭawrî munāsib tüšüp edi. "Men anga ğarīb mayl paydā qıldım, / balkim anga özni zār u šaydā qıldım." Andın burun heč kišigä māyil bolğan emäs edim, balk' mihr u maḥabbat guft u šunüdın ešitmäs edim, demäs edim. Ol maḥallar birär bayt ikirär bayt fārsīdın aytur edim. Bu baytnı anda aytıp edim (bayt):

Hečkas čun man xarāb u 'āšiq u rusvā mabād /
heč maḥbūbî ču tu beraḥm u beparvā mabād.

Aḥyānan Bāburī mening qašımğa kelür edi, valî men ḥayā u ḥijāb jihatıdın Bāburī sarı tüz baqa almas edim—ne jā-yi olkim ixtilāṭ u ḥikāyat qıla alğay men? Va naš'a u iḍṭirāb sababıdın ‹kelgänidin› šukr qıla almas edim—ne imkān olkim ketkänidin šikāyat qıla alğay men? Mulāzamat taklīfı qılmaqlıqqa xud kimgä ṭāqat bar edi? Bir kün ošol mihr u maḥabbat avānıda jam'î hamrāh edi. Bir kūčada keladür edim. Bayakbār Bāburī rūbarū učray tüšti. Manga infi'āldın andaq ḥāl boldı kim yaqın edi kim erigäy* men. Tüz baqmaqlıq ya söz qatmaqlıq- **[76a]** -nıng xud imkānı yoq edi. Yüz ḥijāb u tašvīš bilä ötüldi. Muḥammad Ṣāliḥnıng bu baytı xāṭirğa keldi (bayt):

Šavam šarmanda hargah yār-i xwudrā dar naẓar bīnam /
rafiqān sū-yi man bīnand u man sū-yi digar bīnam.

Bu bayt 'ajab ḥasb-i ḥāl vāqi' boldı. 'Išq u maḥabbat ṭuğyānıdın šabāb u junūn ğalabātıdın

couplets in Persian. I composed the following line there:

May no one be so distraught and devastated by love as I;
May no beloved be so pitiless and careless as you.

Occasionally Baburi came to me, but I was so bashful that I could not look him in the face, much less converse freely with him. In my excitement and agitation I could not thank him for coming, much less complain of his leaving. Who could bear to demand the ceremonies of fealty? One day, during this time of infatuation, a group was accompanying me down a lane, and all at once I found myself face to face with Baburi. I was so ashamed I almost went to pieces. There was no possibility of looking straight at him or of speaking coherently. **[76]** With a hundred embarrassments and difficulties I got past him. This line by Muhammad Salih came to my mind:

I am embarrassed every time I see my beloved.
My companions are looking at me, but my gaze is elsewhere.

It is amazing how appropriate this line was. In the throes of love, in the foment of youth and

حال واقع شد. از طغیان عشق و محبت و غلیان جوانی و جنون سربرهنه پابرهنه در کوچه و باغ و باغچه سیر میکردم، نه التفات آشنا و بیگانه، ونی پروای خود و غیر میکردم. ••
عاشق اولغاچ بیخود و دیوانه بولدوم بیلمادیم • کیم پری‌رخساره لار عشقیغه بو ایرمیش
خواص •• [۹۷] گاهی مثل دیوانها شبها به پشته و دشت میرفتم، گاهی باغات و محلات را
کوچه بکوچه می‌جستم، نی در گشتن اختیاری بود نی در نشستن، و نی در رفتن قراری بود
نی در ایستادن: •• نی بارورغه قوتیم بار، نی تورارغه طاقتیم • بیزنی بو حالت غه سین
قیلدینگ گرفتار ای کونگول ••

در همین سال در میان سلطانعلی میرزا [ل۶۷] و محمد مزید ترخان مخالفت افتاد. سببش این بود که ترخانیان بسیار صاحب‌اعتبار و اختیار شده بودند. بخارا را در و بست بی‌باقی گرفته بودند. از سرکار بخارا دانگی بکسی نمیداد. محمد مزید ترخان هم در سمرقند صاحب اختیار تمام ولایت را به پسران خود و توابع و لواحق خود گرفته بود. از شهر اندکی راتبه که تعیین کرده بودند دیگر یك فلس از هیچ ممر بسلطانعلی میرزا نمی‌رسید. سلطانعلی میرزا جوان کلانی شده بود: باین طور معاش اینها تا چند تحمل یکند؟ با چندی از نزدیکیان خود در مقام [۹۷ب] قصد محمد مزید ترخان شد. محمد مزید ترخان این معنی را فهمیده با نوکر و چاکر و توابع و لواحق او و با امرائی که باو بازگشت داشتند، مثل سلطان حسین ارغون، پیر احمد خواجه حسین برادر خورد اوزون حسن، قرا برلاس، صالح محمد و بعضی دیگر امرا و جوانان، از شهر برآمده.

در آن فرصتها بخان میرزا، سلطان محمود خان، محمد حسین دغلت و احمد بیگ و بسیاری از مغولان خودرا همراه ساخته بر سر سمرقند تعیین کرده بود. حافظ بیگ دولدای و پسر او طاهر بیگ خود بیگ آتکهٔ خان میرزا بودند. حسن نبیرهٔ و هندو بیگ و بعضی جوانان بجهت مناسبت حافظ بیگ و طاهر بیگ از سلطانعلی میرزا گریخته پیش خان میرزا رفته بودند. محمد مزید ترخان کسان فرستاده خان میرزا و لشکر مغول را طلبیده در نواحی شاودار [ل۶۷ب] آمده بمیرزا خان و امرای مغول ملاقات کرد. امرای مغول را [۹۸] بمحمد مزید بیگ و اینها خوبك اختلاطی نبرآمد، بلکه خیال گرفتن محمد مزید بیگ ترخان هم کرده بوده‌اند. این امرا فهمیده از لشکر مغول بیك بهانه جدا شدند. بمجرد جدا شدن لشکر

madness, I wandered bareheaded and barefoot around the lanes and streets and through the gardens and orchards, paying no attention to acquaintances or strangers, oblivious to self and others.

When I fell in love I became mad and crazed.
I knew not this to be part of loving beauties.

Sometimes I went out alone like a madman to the hills and wilderness, sometimes I roamed through the orchards and lanes of town, neither walking nor sitting within my own volition, restless in going and staying.

I have no strength to go, no power to stay.
You have snared us in this state, my heart.

SULTAN-ALI MIRZA QUARRELS WITH THE TARKHANS

This same year a disagreement broke out between Sultan-Ali Mirza and Muhammad Mazid Tarkhan. The reason was as follows. The Tarkhans had risen to the pinnacle of power and prestige. They had taken Bukhara as their exclusive property [**76b**] and gave not a penny of the revenue to anyone else. In Samarkand Muhammad Mazid Tarkhan was in power and had taken the whole province for his sons and followers. Except for the little salary they had

baš yalang ayaq yalang kūy u kūčada va bāg u bāğčada sayr qılur edim, nê iltifāt-i āšnā u begāna va nê parvā-yi öz u ğayr qılur edim.

'Āšiq olğač bexud u devāna boldum. Bilmādim /
kim parīruxsāralar 'išqığa bu ermiš xavāşş.

Gāhî telbälär dek yalğuz pušta u daštqa barur edim, gāhî bāğät u maḥallātnı kūča ba kūča axtarur* edim, nê yürümäktä ixtiyārım bar edi nê olturmaqta, nê barmaqta qarārım bar edi nê turmaqta (ši'r):

Nê barurğa quvvatım bar, nê turarga ṭāqatım; /
bizni bu ḥālatqa sen qıldıng giriftār, ay köngül.

Oşbu yıl Sulṭān-'Alī Mīrzā bilä Muḥammad Mazīd Tarxannıng arasıda muxālafat tüšti. Sababı bu edi kim tarxānīlar asru köp i'tibār u ixtiyār bolup edilär. Buxārānı darbast [**76b**] ‹be›bāqi alıp edi. Buxārā sarkārıdın dāngî kišigä bermäs edi. Muḥammad Mazīd Tarxan ham Samarqandta ṣāḥib-ixtiyār tamām vilāyātnı oğlanlarığa va tavābi' u lavāḥiqığa alıp edi. Šahrdın bir nemä rātiba kim ta'yīn qılıp edilär andın özgä bir fils heč mamarrdın Sulṭān-'Alī Mīrzāğa tegmäs edi. Sulṭān-'Alī Mīrzā uluğ yigit bolup edi. Bularnıng mundaq ma'āšığa nečä taḥammul qılsun? Bir nečä ičkilär bilä Muḥammad Mazīd Tarxannıng qaṣdı maqāmıda boldı. Muḥammad Mazīd Tarxan tuyup nökär-südäri va tavābi' u lavāḥiqı bilä yana anıng bilä bar kiši bar beglär bilä misl-i Sulṭān-Ḥusayn Arğun, Pīr-Aḥmad-i Xwāja Ḥusayn, Uzun Ḥasannıng inisi Qara Barlas, Šālih Muḥammad, yana ba'zı beglär va yigitlär bilä šahrdın čıqtı.

Ol furṣatlarda Xān Mīrzāğa Muḥammad-Ḥusayn Duğlatnı va Aḥmad Begni va yana qalın Muğul beglärini qošup Samarqand üstigä ta'yīn qılıp edi. Ḥāfiẓ Beg Dulday va oğlı Ṭāhir Beg xud Xān Mīrzānıng beg atäkäsi edilär. Ḥasan Nabīra va Hindū Beg va ba'zı yigitlär Ḥāfiẓ Beg va Ṭāhir Beg munāsabatı jihatıdın Sulṭān-'Alī Mīrzādın qačıp [**77a**] Mīrzā Xān qašığa barıp edilär. Muḥammad Mazīd Tarxan kišilär yibärip Xān Mīrzānı va Muğul čerigini tiläp Šāvdār navāḥīsıda kelip Mīrzā Xān[nı] körüp* Muğul begläri bilä mulāqāt qıldı. Muğul beglärining Muḥammad Mazīd Beg alar bilä yaxšığına ixtilāṭı čıqmadı, balk' Muḥammad Mazīd Tarxannı tutar xayālı ham qılğandurlar. Bu beglär anglap Muğul čerigidin bir bahāna bilä

fixed, not a penny from the city reached Sultan-Ali Mirza through any channel. Sultan-Ali Mirza was a young man of great stature—how was he to tolerate such treatment? He and a few of his *ichkis* plotted an attempt on Muhammad Mazid Tarkhan's life. Muhammad Mazid Tarkhan got wind of the affair and fled the city together with his servants, followers and what begs were there, such as Sultan-Husayn Arghun, Pir-Ahmad, Uzun Hasan's brother Khwaja Husayn, Qara Barlas, Salih Muhammad, and some other begs and warriors.

At that time [the khan] had attached Muhammad-Husayn Dughlat, Ahmad Beg and a large contingent of Mughul begs to Mirza Khan and assigned them to take Samarkand. Mirza Khan's beg atäkäs were Hafiz Beg Dulday and his son Tahir Beg. Hasan Nabira, Hindu Beg and some warriors deserted Sultan-Ali Mirza because they were related to Hafiz Beg and Tahir Beg [**77**] and went over to Mirza Khan. Muhammad Mazid Tarkhan sent some men to invite Mirza Khan and the Mughul army. They went to the Shavdar region, where he had an interview with Mirza Khan and met with the Mughul begs. The Mughul begs and Muhammad Mazid Beg did not hit it off well—in fact they thought of taking him prisoner. His begs understood this and separated themselves on some pretext from the Mughul army. With them

مغول هم ایستادن نتوانسته. در زمانی که در یار ییلاق فروز آمده بوده‌اند سلطانعلی میرزا از سمرقند یلغار نموده باندك کسی بر سر خان میرزا و لشکر مغول میرسد. جنگ هم نمی‌توانند کرد. ویران شده میگریزند. در آخرها از سلطانعلی میرزا خوبك کاری این شد.

محمد مزید ترخان و آنها ازین میرزایان مأیوس شده [میرا] مغول عبدالوهاب را که ازین پیشتر هم پیش من می‌بود و در قبل اندجان هم بخواجه خوب یکجهتیها کرده جانها کنده بود، بمن فرستاده مرا طلبیدند.

ما خود خراب این معامله بودیم و بجهت همین مصلحت صلح کرده برفتن بر سر سمرقند جازم بودیم. فی الحال میر مغول‌را باخسی پیش جهانگیر میرزا به بلجار، یعنی داك‌چوکی، [۹۸ب] فرستاده خود در مقام سواری نمودن بر سر سمرقند شدیم. در ماه ذی‌القعده بر سر سمرقند لشکر سوار شده دو روز در میان بوده بقبا آمده فرود آمدیم. نماز دیگر خبر رسید که برادر خورد تنبل خلیل آمده قلعهٔ اوش‌را بدزدی گرفته است. تفصیلش اینست که بندیانی‌را که سردار ایشان خلیل برادر خورد تنبل بود گذاشته شده بودند چنانچه مذکور شد. تنبل خلیل‌را بجهت برآوردن کوچ و اوروق‌را که در اوزکند بود فرستاده بود. به بهانهٔ برآوردن کوچ باوزکند درآمده [ل۶۸] «امروز برآیم و فردا برآیم» گفته و حیل کرده نمی برآمد. در سواری کودن ما بلشکر فرصت یافته در خالی ماندن اوش شباشب آمده قلعهٔ اوش را بدزدی گرفته است. بمجرد آمدن این خبر بما، ایستادن و با زبانیها در افتادن‌را از چند وجه مصلحت ندیده بطرف سمرقند متوجه شدیم. یکی اینکه سپاهی نام ما تمام بجهت یراغ نمودن لشکر هر کس هر جا خانه داشت [۹۹] بهر طرف خودرا کشیده بود. بر صلح اعتماد کرده از مکر و غدر اینها بیخبر و غافل بودیم. یکی دیگر اینکه از مثل علی‌دوست و قنبرعلی امرای کلان ما حرکتها ظاهر شد که بر آنها اعتماد نماند چنانکه مذکور شد. یکی دیگر اینکه جمیع امرای سمرقند که سردار ایشان محمد مزید ترخان بود مرا طلبیده میر مغول‌را فرستاده بودند. جائی که مثل سمرقند پایتخت بوده باشد، چه گرای این کند که بمثل یك اندجائی کسی اوقات ضایع کند؟

از قبا بمرغینان آمده شد. به پدر قوچ بیگ، سلطان احمد بیگ، مرغینان‌را داده شده بود. از جهت علایق و عوایق بمن همراه نتوانست شد و در مرغینان ماند. پسر او قوچ بیگ با یکدوئی از برادران او بمن همراه رفتند.

gone the Mughul forces could not make a stand, so they withdrew, but while they were camped in Yar Yaylagh Sultan-Ali Mirza rode out from Samarkand with a few men and attacked Mirza Khan and the Mughul forces, who, unable to fight, were routed. This, done towards the end of his life, was the one fairly good action taken by Sultan-Ali Mirza.

Despairing of these princes, Muhammad Mazid Tarkhan and his men sent Mir Mughul, the son of the Abdul-Wahhab who had formerly been with me and served valiantly and faithfully with Khwaja Qazi during the siege of Andizhan, to invite me to come.

We had been devastated by all this business. It was to settle all that that we had made a truce [with Jahangir] and resolved to move against Samarkand. We immediately sent Mir Mughul by post horse to Jahangir Mirza. **[77b]** In the month of Dhu'l-Qa'da the army mounted for Samarkand and, stopping twice along the way, we camped in Kuva. That afternoon news came that Sultan-Ahmad Tambal's brother Khalil had come and taken the Osh fortress by stealth. The details are as follows. When the truce was made, the prisoners under Khalil's command were released, as has been mentioned. Tambal sent Khalil to get

ayrıldılar. Bular ayrılğač Muğul čerigi ham tura almadı. Yanıp Yār Yaylağ tüškändä Sulṭān-'Alī Mīrzā az kiši bilä Samarqanddın ılğap Xān Mīrzā bilä Muğul čerigi‹ning› üstigä yetär. Uruša ham almaslar. Buzulup qačarlar. Āxir čağda Sulṭān-'Alī Mīrzānıng bir yaxšığına iši bu boldı.

Muḥammad Mazīd Tarxan ‹va› alar bu mīrzālardın ma'yūs bolup ‹Mīr› Muğul 'Abdul-Vahhābnı—kim mundın burunraq* ham mening qašımda bar edi, Andijān qabalıda ham Xwāja Qāḍī bilä yaxšı yakjihatlıqlar qılıp jānlar tartıp edi—manga yibärip meni tiläptürlär.

Biz xud xarāb-i bu mu'āmala edük. Ošbu maṣlaḥat üčün ṣulḥ qılıp Samarqand üstigä yürümäkkä jäzim edük. Fi'l-ḥāl Mīr Muğulnı Axsīğa Jahāngīr Mīrzā qašığa **[77b]** boljar bilä yibärip Samarqand üstigä atlanmaq‹ta› bolduk. Zī'l-Qa'da ayıda Samarqand üstigä čerig atlanıp ara iki qonup Qubāğa kelip tüštük. Namāz-i dīgari xabar keldi kim Sulṭān-Aḥmad Tambalnıng inisi Xalīl kelip Oš qorğan[ı]nı oğurlap alıptur. Tafṣīlı bu dur kim ṣulḥ bolğanda Tambalnıng inisi Xalīl bašlığ bandilarnı qoyulup edi, nečük kim mazkūr boldı. Tambal Xalīlnı Üzkanddäki köč va uruqnı čıqarmaq üčün yibärip edi. Köč čıqarmaq bahānası bilä barıp Üzkandgä kirip bu kün čıqay, tangla čıqay dep ḥiyal qılıp čıqmaydur edi. Biz čerig atlanğanda furṣat tapıp Oš xālī qalğanda kečä bilä kelip Oš qorğanını oğurlap alıptur. Bu xabar bizgä kelgäč turmaqnıng va yana bular bilä čırmašmaqnıng maṣlaḥatını nečä jihattın tapmay Samarqand sarı oq mutavajjih bolduq. Bir bu kim bizing sipāhī atağlığ tamām čerig yarağını qılmaq üčün üylüg üygä har sarığa tarqap edi. Ṣulḥqa i'timād qılıp bulamıng bu makr u ğadrıdın bexabar u ğāfil edük. Yana bir bu kim 'Alī-Dost **[78a]** va Qambar-'Alī dek uluğ beglärimizdin nečä nawbat ḥarakatlär ẓāhir boldı kim alarğa i'timād qalmadı, nečük kim mazkūr boldı. Yana bu kim jamī' Muḥammad Mazīd Tarxan bašlığ Samarqand begläri meni tiläy Mīr Muğulnı yibärip edilär. Samarqand dek pāytaxt turğunča ne girāy ol qılğay kim Andijān dek yer üčün kiši awqāt ḍāyi' qılğay?

Qubädın Marğīnānğa kelildi. Qoč Begning atası Sulṭān-Aḥmad Beggä Marğīnännı berilip edi. 'Alāyiq u 'avāyiq jihatıdın mening bilä ergäšä almadı. Marğīnända qaldı. Oğlı Qoč Beg bir–iki aqa inisi bilä mening bilä bardılar.

their kith and kin out of Uzgen. Under the pretext of getting his family out, he entered Uzgen and kept saying he would leave that day or the next, but he never left. When our army mounted he seized the opportunity of finding Osh empty and stole it by night. When we received this news, we thought for several reasons that it was unwise either to remain or to antagonize these people and so set out toward Samarkand. One reason was that our soldiers had gone off in all directions, wherever any had homes, to get military equipment. Relying on the truce, we were unaware of the treachery and deceit of these people. Another reason was that several times actions had been manifested by our great commanders Ali-Dost **[78]** and Qambar-Ali that precluded any reliance upon them, as has been mentioned. A third reason was that all the Samarkand begs under Muhammad Mazid Tarkhan had sent Mir Mughul to fetch me. With a capital like Samarkand there for the taking, who would be inclined to waste his time in a place like Andizhan?

We went from Kuva to Margilan, which had been given to Qoch Beg's father Sultan-Ahmad Beg. Because of other commitments and involvements he was unable to join me and remained there. His son Qoch Beg and one or two of his brothers went with me.

براه اسپره شدیم. در محن نام دهی از توابع اسپره آمده فرود آمدیم. از اتفاقات حسنه قاسم بیگ با جماعهٔ خود، علی‌دوست با جماعهٔ خود، سید قاسم و یکپاره جوان بسیاری [۱۹۹ب] همین شب در بودن محن مثل کسی که بدلك چوکی بیاید [ل۶۸ب] همه آمده همراه شدند. از آنجا سوار شده براه دشت خسبان رفته از پل چوپان به اوراتیپه آمدیم.

قنبرعلی از ولایت خود از خجند به تنبل اعتماد کرده بجهت مصلحت لشکر سخن کردن باخسی می‌آید. بمجرد بوقوع آمدن این واقعه تنبل اورا بند کرده و گرفته بر سر ولایتهای او میرود. آن یك مثل ترکی است که «اینانماغیل دوستونگنه سمان تیقار پوستونگنه» یعنی باور مکن دوست خودرا که کاه پر خواهد کرد پوست ترا. در راه وقتی که برآورده‌اند پیاده گریخته بصد تشویش در ایام بودن در اوراتیپه آمد.

در همین بودن در اوراتیپه خبر آمد که شیبانی خان در قلعهٔ دبوسی باقی ترخان‌را زیر کرده بر سر بخارا رفته است. از اوراتیپه از راه ییلاق بورکه به سنگزار آمده شد. داروغهٔ سنگزار قلعه را داد. قنبرعلی چون گیرانده آمده بود، اورا در سنگزار گذاشته [۱۰۰] شد.

آمده در فرود آمدن در یورت خان امرای سمرقند که سردار ایشان محمد مزید ترخان بود آمده ملازمت کردند. کیفیت تسخیر سمرقندرا بایشان مشورت کرده شد. گفتند که «خواجه یحیی هم خواهان پادشاه است. اگر خواجه برین باشد، سمرقند بی‌جنگ و جدل بآسانی میسر میشود.» ازین جهت چند نوبت بخواجه یحیی کسان فرستاده سخن کرده شد. خواجه یحیی درآوردن مارا در سمرقند جزم نموده نفرستاد، اما سخنی که ازو مأیوس توان شد هم نگفت.

از [ل۶۹] یورت خان کرچ نموده نزدیك درغم آمده شد. از نزدیك درغم بخواجه یحیی خواجه محمدعلی کتابدارارا فرستاده شد. خبر آورد که «بیائید. شهررا میدهیم.» از درغم نزدیك بشب سوار شده بشهر متوجه شدیم. سلطان محمود دولدای، پدر سلطان محمد دولدای، از یورت گریخته رفته ازین اتفاق آنهارا خبردار کرده. چون خبر یافتند، آن [۱۰۰ب] خیالی که کرده بودیم میسر نشد. بازگشته نزدیك درغم فرود آمدیم.

ابراهیم ساروی منگلیغ که از خوب رعایت‌کرده‌های من بود و علی‌دوست اورا گیرانده برآورده بود، در زمانی که من در یار ییلاق بودم، با محمد یوسف، پسر سید یوسف بیگ،

We were on the road to Isfara. We camped in a village of Isfara called Mihan. By happy coincidence Qasim Beg and Ali-Dost with troops and Sayyid-Qasim with another large contingent of warriors all arrived as though by prearrangement and joined us that night in Mihan. We rode out of there through the Khuspan plain, crossed the Chupan bridge and arrived in Ura-Tyube.

Qambar-Ali, trusting in Tambal, went from his own territory of Khodzhent to Akhsi to discuss army matters. No sooner did he arrive than Tambal had him taken prisoner **[78b]** and attacked his territory. There is a Turkish proverb: "Trust not your friend: he will stuff your hide with straw." Along the way [Qambar-Ali] managed to escape on foot and make his way with great difficulty to Ura-Tyube.

While in Ura-Tyube news came that Shaybani Khan had defeated Baqi Tarkhan at the Dabusi fort and was marching against Bukhara. We went from Ura-Tyube to Sanzar via the Börkä Yaylagh road. The prefect of Sanzar yielded the fortress. Since Qambar-Ali had allowed himself to be made prisoner and had been brought along, we placed him in Sanzar and proceeded.

Ispara yolığa bolduk. Isparanıng tavābi'ı Miḥan atlığ kentkä kelip tüštük. Ittifāqāt-i ḥasanadın Qāsim Beg jamā'atı bilä 'Alī-Dost jamā'atı bilä Sayyid-Qāsim yana bir pāra qalın yigitlär bilä oŝbu axšam Miḥanda egändä boljar qılğan dek barča kelip qatıldılar. Andın atlanıp Dašt-i Xuspān bilä yürüp Cupan Köprügidin ötüp Ura Tepä keldim.

Qambar-'Alī öz vilāyatı Xujandtın Tambalğa i'timād qılıp čerig maślaḥatını sözläšä Axsiğa kelür. Bu vāqi'a bolğač Tambal anı band qılıp alıp **[78b]** vilāyatlarınıng üstigä yürür. Ol bir Türkī masal bar kim "ınanmağıl dostungğa, saman tıqar postungğa." Yolda keltürädürgändä yayaq qačıp yüz tašvīšlär bilä Ura Tepä ‹e›gä‹ndä› keldi.

Ura Tepädä egändä xabar keldi kim Šaybānī Xan Qal'a-i Dabūsīda Bāqī Tarxan‹nı› basıp Buxārā üstigä barıptur. Ura Tepädin Börkä Yaylağı yolı bilä Sangzārğa keldük. Sangzār daruğası qorğannı berdi. Qambar-'Alī čun tuturup aldurup kelip edi, anı Sangzārda qoyup öttük.

Kelip Xan Yurtığa tüškändä Muḥammad Mazīd Tarxan bašlığ Samarqand begläri kelip mulāzamat qıldılar. Samarqand tasxīrınıng kayfiyyatını bular bilä mašvarat qılıldı. Dedilär kim "Xwāja Yaḥyā ham pādišāhnıng xwāhānı dur. Agar xwāja barīn bolsa Samarqand bejang u jadal āsānlıq ‹bilä› muyassar bolur." Bu jihattın nečä nawbat Xwāja Yaḥyāğa kišilär yibärip sözläšildi. Xwāja Yaḥyā bizni Samarqandğa kivürmäkni jazm etip yibärmädi, valī ma'yūs bolğu dek söz ham aytmadı.

Xan Yurtıdın köčüp Darğam yaqasığa keldük. Darğam yaqasıdın Xwāja Yaḥyāğa Xwāja Muḥammad-'Alī Kitāhdārnı yibärildi. Xabar keltürdi **[79a]** kim "Kelsünglär. Šahrnı berür biz." Darğamdın kečägä yavuq atlanıp šahrğa mutavajjih bolduk. Sulṭān-Maḥmūd Dulday, Sulṭān-Muḥammad Duldaynıng atası, yurttın oq qačıp barıp bu ittifāqdın alarnı xabardār qılıptur. Cun xabar taptılar ol qılğan xayāl muyassar bolmadı. Yanıp Darğam yaqasığa tüštük.

Ibrāhīm Saru-i Mınglığ—kim mening bir yaxšı ri'āyat qılğan begim edi, 'Alī-Dost tuturup qavlatıp edi—men Yār Yaylağqa kelgän furṣatta Sayyid-Yūsuf Begning uluğ oğlı

While we were camped at Khan Yurtï, the Samarkand begs under Muhammad Mazid Tarkhan's command came and paid homage. With them was discussed how to subdue Samarkand. They said, "Even Khwaja Yahya supports the padishah. And if the khwaja agrees, Samarkand can easily be taken without fighting or battle." Based on this, we sent people to hold discussions with Khwaja Yahya several times. Khwaja Yahya did not send word absolutely that he would admit us into Samarkand, but neither did he speak discouragingly.

We left Khan Yurtï and went to the banks of the Dargham. From there we sent Khwaja Muhammad-Ali Kitabdar to Khwaja Yahya, and he brought the following message: **[79]** "Come. We will give you the city." It was nearly night when we mounted at Dargham and set out for the city. Sultan-Mahmud Dulday, Sultan-Muhammad Dulday's father, fled from the camp and took word of this agreement to the foe. Once they had learned of it, it was not possible to carry out our plan. We returned and camped on the banks of the Dargham.

Ibrahim Saru Mïnglïgh, one of my favorite begs, had been seized and plundered by Ali-Dost. When I came to Yar Yaylagh, he came with Sayyid-Yusuf Beg's eldest son Muhammad

آمده ملازمت کرد. جمیع امرا و نزدیکیان ما که علی‌دوست بیگ ضد ایشان بود و بعضی از آنهارا برآورده و بعضی‌را تاراج کرده و بعضی‌را گیرانده بود، یگان یگان جمع شده آمدند. علی‌دوست ضعیف شده بود. ازانجهت که به تنبل تکیه کرده مرا و دولتخواهان مرا جفاها و عذابها میکرد، و طبع من باین مردك بد شده بود، هم از جهت انفعال و هم از جهت توهم، نتوانست ایستاد و رخصت طلبید. من هم منت داشتم و رخصت دادم. علی‌دوست و محمد دوست بهمان رخصت گرفتن پیش تنبل رفتند، و پیش تنبل مقرب شده یاغی‌گری [۱۰۱] و بدی بسیار ازین پدر و پسر بظهور آمد. و بعد از یك دو سال در دست علی‌دوست سوختنی برآمد [ل۶۹ب] و فوت کرد. محمد دوست باوزبك درآمده بود. فی الجمله بد نبرد. از آنجا هم کورنمکی کرده گریخت. در کوهپایهای اندجان رفته یاغی‌گریها و فتنها انگیز کرد. آخر بدست اوزبك افتاد. چشمهای اورا کور کردند. معنی «نمك فلانکس چشمهای اورا گرفت» این بوده.

بعد از رخصت دادن اینها غوری برلاس‌را با چند جوانی بجهت خبر بطرف بخارا فرستاده شده بود. خبر آمد که شیبانی خان بخارارا گرفته متوجه سمرقند شد. بودن در آن نواحی‌را مصلحت ندیده بطرف کش عزیمت کرده شد. کرچهای این امراء سمرقند هم اکثر در کش بود.

بعد از آمدن بکش بعد از یکدو هفته خبر آمد که سلطانعلی میرزا سمرقندرا به شیبانی خان داد. [۱۰۱ب] تفصیلش اینکه مادر سلطانعلی میرزا، زهره بیکی آغا، از نادانی و بیعقلی خود مخفی بشیبانی خان کس میفرستد باین مضمون که اگر شیبانی خان اورا بگیرد، پسرش سمرقندرا باو بدهد و بعد از گرفتن ولایت پدرش بسلطانعلی میرزا بدهد. ازین رای، ابویوسف ارغون خبر داشته بلکه نمایندهٔ این رای همان غدار بود.

Yusuf and paid homage. Ali-Dost had chased away some of our liege begs and *ichkis* who were opposed to him, had plundered others and held others prisoner. One by one they banded together and came. Ali-Dost had grown weak because he had had Tambal's backing in tormenting me and my supporters. Even my nature was repulsed by this fellow. No longer able to stay on account of shame and fear, he requested leave. I did him a favor and let him go. (As soon as they were given leave, Ali-Dost and Muhammad-Dost went to Tambal. **[79b]** As they became intimates of Tambal, much sedition and evil issued from this father-son pair. A year or two later an abscess appeared on Ali-Dost's hand and he died. Muhammad-Dost went to the Uzbeks and did not do altogether badly, but he fled from them after some act of ingratitude and went to the foothills of Andizhan and fomented rebellion and strife. Finally he fell into the Uzbeks' hands and they had him blinded, as saying goes, "Salt took his eyes.")

Muḥammad-Yūsuf bilä kelip mulāzamat qıldı. Bizing bayırı beglärimiz va ičkilärimiz kim 'Alī-Dostnıng ḍiddı edilär, bulamıng ba'zısını qavlap ba'zısını talap ba'zısını tuturup edi. Birär birär yığılıp keldilär. 'Alī-Dost ḍa'īf bolup edi ne üčün kim Tambalnı arqalanıp manga va mening dawlatxwāhlarımğa jafā u 'azāblar qılur edi, mening ham ṭab'ım bu mardak bilä yaman edi. Ham infi'āldın va ham tavahhumdın tura almadı. Ruxṣat tilädi. Men dağı minnat tuttum, ruxṣat berdim. 'Alī-Dost va Muḥammad-Dost ošol **[79b]** ruxṣat alğan bilä Tambal qašığa bardılar. Tambalğa muqarrab bolup ğalaba yağılıqlar va yamanlıqlar bu atalıq-oğulluqtın ẓuhūrğa keldi. Bir–iki yıldın song 'Alī-Dostnıng eligigä qart čıqıp öldi. Muḥammad-Dost Özbäggä kirip edi. Fī'l-jumla yaman emäs edi. Andın ham kornamaklik qılıp qačıp Andijānnıng kuhpāyalarığa barıp yağılıqlar va fitnalar angez qıldı. Āxir Özbäg eligä tüšti. Közlärini kor qıldılar. "Közlärini tuz tutu"nıng bu ma'nāsı bar emiš.

Bularğa ruxṣat bergändin song Ġūrī Barlasnı bir nečä yigitlär bilä xabar üčün Buxār[ā] sarı yibärilip edi. Xabar keldi kim Šaybānī Xan Buxārānı alıp Samarqand üstigä mutavajjih boldı. Ol navāḥīda bolmaqnı maṣlaḥat körmäy Kiš sarı 'azīmat qılduk. Bu Samarqand beglärining aksar köčläri ham Kišdä edi.

Kiškä kelgändin bir–iki haftadın song xabar keldi kim Sulṭān-'Alī Mīrzā Samarqandnı Šaybānī Xanğa berdi. Tafṣīlı bu dur kim Sulṭān-'Alī Mīrzānıng anası Zuhra Begi Ağa bilmäsliki va be'aqllıqıdın maxfī Šaybānī Xanğa kiši yibärür bu maḍmūn bilä kim Šaybānī Xan **[80a]** anı alur bolsa, oğlı Šaybānī Xanğa Samarqandnı bergäy. Atasınıng vilāyatını alğandın song Sulṭān-'Alī Mīrzāğa bergäy. Bu ra'ydın Abū-Yūsuf Arğunnıng xabarı bar egändür, balk' bu ra'ynı körsätküči ošol ğaddär egändür.

After giving them leave to depart Ghuri Barlas and a few warriors were sent to Bukhara to reconnoiter. Word was sent that Shaybani Khan had taken Bukhara and was headed for Samarkand. Not considering it wise to be in those parts, we set out for Kish, where most of the Samarkand begs' families were.

A week or two after coming to Kish news came that Sultan-Ali Mirza had yielded Samarkand to Shaybani Khan. The details are as follows. Sultan-Ali Mirza's mother, Zuhra Begi Agha, had stupidly and irrationally sent a secret message to Shaybani Khan to say that if Shaybani Khan [**80**] would marry her, her son would give Samarkand to Shaybani Khan. When Shaybani Khan had taken [Sultan-Ali's] father's territory, he could give it to Sultan-Ali Mirza. Sayyid-Yusuf Arghun must have known of this plan; indeed, that traitor probably coached her in it.

وقایع سنهٔ نهصد و شش

شیبانی خان بوعدهٔ همین زن آمده در باغ میدان فرود آمد. نیم روز بود که سلطانعلی میرزا امرا و سرداران و جوانان و ملازمان خودرا خبر ننموده بهیچکس کینگاش نکرده با چندی از نزدیکان خود از خورد و ریزه از دروازهٔ چهارراهه برآمده بباغ میدان پیش شیبانی خان رفت. خیلی خوب هم ندیده ال۷۰] و بعد از دیدن پایان‌تر از خود نشاند. خواجه از برآمدن میرزا خبر یافته در اضطراب شد و هیچ چاره نیافته [۱۰۲] خواجه هم برآمد. شیبانی خان برنخاسته خواجه‌را دید و یکپاره شکایت‌آمیز سخنان گفت. و در برخاستن خواجه شیبانی خان تعظیم کرده برخاست.

جان علی، پسر خراجه علی بای، در رباط خواجه بود. خبر برآمدن میرزای خودرا شینده او هم پیش شیبانی خان آمد. ازین زن بی‌دولت، چون ناقص‌عقل بود، بهوای رسیدن بشوهر خان رمان پسر خودرا بر باد داد. شیبانی خان یك ذره هم پروا نکرد، بلکه برابر غومه و غنچه‌چی هم بنظر نیاورد.

سلطانعلی میرزا هم بکار خود حیران و از برآمدن خود پشیمان برد. بعضی نزدیکیان او کیفیت را فهمیده خیال کردند که میرزارا گرفته بگریزند. سلطانعلی میرزا رضا نشد. چون اجل رسیده بود، خلاص نشد. با تیمور سلطان فرود می‌آمد. بعد از چهار پنج روز در اولنگ قلبه کشتند. از جهت این پنج‌روزه جان مردنی [۱۰۲ب] و رفتنی به نام بد رفت. بسخن زنی درآمده از زمرهٔ نیکنامان خودرا برآورد. وقایع اینچنین کسی‌را زیاده ازین نمی‌توان نوشت، و ازین طور حرکات شنیع ازین زیاده‌تر نمی‌توان شنید.

و بعد از کشتن سلطانعلی میرزا، جانعلی‌را پیش میرزای او فرستاد. از خواجه یحیی هم چون شیبانی خان متوهم بود، با دو پسر خواجه محمد زکریا و خواجه باقی بطرف خراسان رخصت داد. از عقب چند اوزبك رفته حضرت خواجه‌را با دو پسر ال۷۰ب] جوان در نواحی خواجه کاردزن شهید کردند. سخن شیبانی خان این بوده که «کار خواجه از من نبود. قنبر بی و کیپك بی کردند.» این از آن بدتر مثل است که «عذرش بدتر از گناه». اینچنین کارهارا امرا هرگاه بیوقوف خان خود و پادشاه خود کردن گیرند، پس خانی و پادشاهی اورا چه اعتبار؟

Events of the Year 906 [1500–1501]

SHAYBANI KHAN TAKES POSSESSION OF SAMARKAND

Shaybani Khan responded to that woman's promise and camped in the Bagh-i Maydan. At noon Sultan-Ali Mirza, without informing any of his begs or warriors, without consulting anyone, went out through the Charrah gate with an insignificant few of his immediate retinue, headed for Shaybani Khan in the Bagh-i Maydan. He was not very well received by Shaybani Khan, who seated him in a less honorable place than himself after the interview. When Khwaja Yahya learned that the prince had gone out, he was upset. There was nothing he could do but go out too. Shaybani Khan received him without rising and spoke somewhat reproachfully. When Khwaja Yahya rose to leave, Shaybani Khan rose respectfully.

Jan-Ali, Khwaja Ali Bay's son, was in Rabat-i-Khwaja. When he learned that his prince had gone out to Shaybani Khan, he went too. In her lust to get a husband, that wretched,

Vaqāyi'-i sana-i sitt wa-tis'mi'a

Šaybānī Xan ošol xatunning va'dası bilä kelip Bāğ-i Maydānğa tüšti. Tüš vaqtıda Sulṭān-'Alī Mīrzā beg u begätigä yigit-yelängigä hečkimgä xabar qılmay hečkim bilä kengäšmäy bir nečä yavuqıdaqı kičik-kirim bilä Cārrah Darvāzasıdın Bāğ-i Maydānğa Šaybānī Xan qašığa bardı. Šaybānī Xan xaylî yaxšı ham körmädi. Körüškändin song qoyı yanıda olturğuzdı. Xwāja Yaḥyā mīrzānıng čıqqanını xabar tapıp iḍṭirābta boldı. Heč čāra tapa almay xwāja ham čıqtı. Šaybānī Xan qopmay oq körüšti. Bir pāra šikāyat-āmez sözlär aytti. Xwāja Yaḥyā qopğanda Šaybānī Xan ta'ẓīm qılıp qoptı.

Jān-'Alī, Xwāja 'Alī Baynıng oğlı, Ribāṭ-i Xwājada edi. Mīrzāsınıng čıqqan xabarını ešitip ol ham Šaybānī Xan qašığa keldi. Bu bedawlat xatun, čun nāqiṣ-'aql erdi, ergä tegmäk tegär havāsı bilä oğlınıng xān- **[80b]** -u-mānın barbād berdi. Šaybānī Xan bir zarra parvā ham qılmadı, balk' ğuma ğunčačıča ham közgä ılmadı.

Sulṭān-'Alī Mīrzā ham öz išigä ḫayrān, čıqqanıdın beḫadd pašīmān edi. Ba'zı yavuqları kayfiyyatnı anglap mīrzānı alıp qačmaq xayālı qıldılar. Sulṭān-'Alī Mīrzā riḍā bolmadı. Cun ajal yetip edi, qutulmadı. Temür Sulṭān bilä tüšär edi. Tört–beš kündin song Qolba Ölängidä öltürdilär. Bu beš künlüg ölär jān üčün yaman at bilä bardı. Xatun sözigä kirip özini neknāmlar jergäsidin čıqardı. Mundaq kišining vaqāyi'ın mundın artuq bitip bolmas. Bu yosunluğ šanī' ḫarakātnı mundın artuq ešitip bolmas.

Sulṭān-'Alī Mīrzānı öltürgändin song Jān-'Alīnı ham mīrzāsı qašığa yibärdi. Xwāja Yaḥyādın čun Šaybānī Xan mutavahhim edi, iki oğlı Xwāja Muḥammad Zakariyā va Xwāja Bāqī bilä Xurāsān sarı ruxṣat berdi. Käyin‹din› bir nečä Özbäg barıp Ḥaḍrat-i Xwājanı iki yigit oğlı bilä Xwāja Kārdzan navāḥısıda šahīd qıldılar. Šaybānī Xanning sözi bu egändür kim "Xwājanıng iši **[81a]** mendin emäs edi. Qambar Bey va Köpäk Bey qıldılar." Bu andın yamanraq masal bar kim 'uzr-aš battar az gunāh. Mundaq išlärni beglär öz bašı bilä xanıdın pādišāhıdın bevuqūf qıla bašlasa, pas xanlıqığa va pādišāhlıqığa ne i'tibār?

feeble-minded woman brought destruction down on her son. **[80b]** Shaybani Khan paid her not the slightest attention and regarded her as less than a concubine.

Sultan-Ali Mirza was at a loss and regretted having gone out. Some of his retinue understood what was up and thought they could get the prince out. Sultan-Ali Mirza refused to consent. Since his time had come, nothing could save him. He stayed with Temür Sultan, and four or five days later they executed him in the Qolba meadow. For the sake of this transitory life he departed with a bad name. By listening to the words of women he removed himself from the circle of those of good repute. Of such a person no more can be written; of such horrible acts no more need be heard.

After Sultan-Ali Mirza was killed Jan-Ali too was dispatched after his prince. Since Shaybani Khan was in some fear of Khwaja Yahya, he dismissed him and his two sons, Khwaja Muhammad Zakariya and Khwaja Baqi, to Khurasan. A few Uzbeks followed behind them, and in the vicinity of Khwaja Kardzan they martyred the khwaja and his two young sons. Even worse, Shaybani Khan claimed that the affair of the khwaja was not his doing, **[81]** that it had been done by Qambar Bey and Köpäk Bey. As the saying goes, "The excuse is worse than the crime." If begs have free rein to engage in such acts without the knowledge of their khan or padishah, what is the use of khanate or kingship?

بمجرد گرفتن اوزبك سمرقندرا از كش بطرف حصار متوجه شديم. محمد مزيد ترخان و امراى سمرقند [۱۰۳] با كوچ و اهل و عيال خود همراه ما روان شدند. در فرود آمدن در اولنگ جلتوى چغانيان محمد مزيد ترخان و امراى سمرقند از ما جدا شده پيش خسروشاه رفته باو نوكر شدند.

ما از شهر و ولايت محروم و جاى رفتن و بودن ما نا معلوم، باوجود آنكه خسروشاه چه مقدار حيف بخانوادهٔ ما گذرانده بود، چاره نيافته از ميان ولايت او گذشته ميشد.

يك خيال كوده شده بود كه از راه قرا تيكين و الاى گذشته پيش خان داداى خورد خود كه الچه خان باشد رفته شود. آن ميسر نشد. از كمرود دابانى بلندتر گشته از سره تاق گذشتنى شديم. در وقت رسيدن بنواحى نونداك يك نوكر خسروشاه يك توقوز اسب و يك توقوز پارچه آورد. در فروز آمدن دهان كمرود شيرعلى چهره گريخته پيش ولى برادر خورد خسروشاه رفت. صباح آن قوچ بيگ جدا شده بحصار رفت.

در درهٔ كمرود درآمده رو به بالا روان شديم. [۱۰۳ب] در راههاى اوچمه و تنگى و كوتلهاى تند و تيز بسيار شتر و اسپ ماند. سه چهار منزل در ميان كرده بكوتل سره‌تاق رسيديم. كوتل، و چه كوتل! هرگز اينچنين تنگ و بلند كوتلى ديده نشده و هيچ [ل۷۱] وقت اينچنين راههاى تنگ و اوچمه رفته نشده، بتشويش و صعوبت بسيار از مخاطره تنگى و اوچمه گذشته بصد رنج و مشقت از كوتلهاى مهلك بلند تنگ گذشته بنواحى فان آمده شد. در ميان كوههاى فان يك كول كلانى افتاده محيط او تخمينًا يك كروه شرعى باشد. طور كوليست! خالى از غرابتى نيست.

خبر يافته شد كه ابراهيم‌ترخان قلعهٔ‌شيرازرا مضبوط‌كرده نشسته در قلعه‌هاى يار ييلاق هم قنبر على و ابوالقاسم كهبر كه در خواجه ديدار بودند در وقت گرفتن اوزبك سمرقند در خواجه ديدار نتوانسته‌اند ايستاد و به يار ييلاق آمده در قلعه‌هاى مابين او بوده و مضبوط كرده نشسته‌اند.

فان‌را بدست راست [۱۰٤] گذاشته بطرف كشتود روان شديم. ملك فان كه بكرم و سخاوت و خدمتكارى و انسانيت مشهور و معروف بوده سلطان مسعود ميرزا در وقتى كه سلطان حسين ميرزا بر سر حصار آمده بود پيش برادر خورد خود بايسنغر ميرزا بسمرقند باين راه رفته بود، ملك فان هفتاد هشتاد اسپ پيشكش كرده ديگر خدمتكاريها هم همين طور كرد. بمن يك اسپ فرودى فرستاد. خود هم نيامد. در وقتى كه بما رسيد مردمى كه

We set out from Kish for Hissar as soon as the Uzbeks took Samarkand. The Samarkand begs under Muhammad Mazid Tarkhan moved out with their kith and kin along with us. While camped at Chaltu meadow in Chaghanian, the Samarkand begs under Muhammad Mazid Tarkhan left and joined Khusrawshah's retinue.

There we were, deprived of city and province, not knowing where to go or where to stay. Although Khusrawshah had inflicted untold misery upon our dynasty, we had no choice but to pass through his territory.

I had had one thought, and that was to go through the Karategin and Alay mountains to my uncle Alacha Khan. That was not possible, so instead we proceeded up the Kumrud and went through the Sary-Tag pass. When we reached the vicinity of Nawandak, Khusrawshah's servant brought a toquz of horses and fabric. While camped at the mouth of the Kumrud, Sher-Ali **[81b]** Chuhra deserted and went to Wali, Khusrawshah's brother. The next morning Qoch Beg deserted and went to Hissar.

Samarqandnı Özbäg alğač Kišdin Ḥiṣär sarı mutavajjih bolduk. Muḥammad Mazīd Tarxan bašlığ Samarqand begläri köč u ahl u 'iyālları bilä bizing bilä teprädilär. Cağäniyänning Caltū Ölängigä tüškändä Muḥammad Mazīd Tarxan bašlığ Samarqand begläri ayrılıp barıp Xusrawšāhğa nökär boldılar.

Biz šahr u vilāyattın maḥrūm, barur turar yerimiz nāma'lūm. Bāvujūd kim Xusrawšāh ne miqdār bizning xānavādağa ḥayflar ötkärip edi, čāra tapa almay ḍarūrattın anıng vilāyatınıng iči bilä oq öttük.

Bir xayāl qılılıp edi kim Qara* Tekin va Alay bilä ötüp kičik xan-dadamğa, kim Alača Xan bolğay, barılğay. Ol muyassar bolmadı. Kumrūd yoqqarı yürüp Sarataq Dabanıdın ašmaq* bolduq. Navandāk navāḥīsığa yetkändä Xusrawšāhnıng nökäri bir toquz at va bir toquz pärča keltürdi. Kumrūd ağzığa tüškändä Šer-'Alī **[81b]** Cuhra qačıp Valī-i Xusrawšāh qašığa bardı. Tanglasığa Qoč Beg ayrılıp Ḥiṣār bardı.

Kumrūd darasığa kirip yoqqarı baqa yürüdük. Tangīda va učma yollarda va tund u tez kötällärdä qalın at va tevä qaldı. Üč–tört ara qonup Sarataq Kötäligä yettük. Kötäl, va ne naw' kötäl! Hargiz mundaq buland u tang kötäl körülgän emäs. Heč vaqt mundaq tangī va učma yollar bilä yürülgän emäs. Köp tašvīš u ṣu'ūbat bilä muxāṭara tangī va učmalardın ötüp yüz ranj u mašaqqat bilä muhlik buland u tang kötällärdin ašıp Fān navāḥīsığa keldük. Fān tağlarınıng arasıda bir uluğ köl tüšüptür. Muḥīṭı taxmīnan bir šar'ī bolğan ṭawr kölī dur. Ġarābatın xālī emäs.

Xabar tapıldı kim Ibrāhīm Tarxan Šīrāz qorğanını berkitip olturuptur. Yār Yaylağ qorğanlarıda ham Qambar-'Alī va Abū'l-Qāsim Kuhbur—kim Xwāja Dīdārda edi, Özbäg Samarqandnı alğanda Xwāja Dīdārda tura almay Yār Yaylağqa kelip qoyıqı qorğanlarda edi—berki[ti]p olturupturlar.

Fānnı ong qolda qoyup Kaštūd sarı yürüdük. Fān maliki kim karam u saxāvat va xidmatkārlıq u insāniyyat bilä mašhūr u ma'rūf **[82a]** edi, Sulṭān-Mas'ūd Mīrzā, Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā Ḥiṣār üstigä kelgändä, inisi Baysunğur Mīrzāğa Samarqandğa bu yol bilä barıp edi. Fān maliki yetmiš–seksän at peškaš qıldı. Özgä xidmatkārlıqlarını ham ošbu yosunluğ

We entered the Kumrud valley and headed up. In the narrows, precipitous roads and treacherous defiles many horses and camels were lost. After stopping to camp three or four times we reached the Sary-Tag defile. A defile, and what a defile! Never had such a high and narrow defile been seen. Never had such narrow and precipitous roads been met with. With much difficulty and hardship we got through the dangerous narrows and cliffs, passing through the mortal danger of the high and narrow defiles, and came to the Fan region. In the midst of the Fan mountains is a large lake, approximately a league in circumference. It is a fabulous place and not a little strange.

Word was received that Ibrahim Tarkhan had made fast the Shiraz fortress and was sitting tight. In the fortresses of Yar Yaylagh were holed up Qambar-Ali and Abu'l-Qasim Kohbur, who had been in Khwaja Didar but, unable to remain there when the Uzbeks took Samarkand, had gone to the lower fortresses of Yar Yaylagh and made them fast.

We put Fan to our right and proceeded toward Kishtud. The headman of Fan was renowned far and wide for his generosity and hospitality. **[82]** When Sultan-Husayn Mirza attacked Hissar, Sultan-Mas'ud Mirza took this way to go to his brother Baysunghur Mirza in Samarkand, and the headman of Fan presented him with seventy or eighty horses and

بسخاوت و کرم معروف و مشهور بودند خسیس شده جماعهٔ که بمروّت مذکور بودند مروت ایشان فراموش میشود. خسروشاه بسخاوت و کرم معروف و مشهور ال۷۱ب] بود. به بدیع الزمان میرزا چه نوع خدمتکاریها کودن او مذکور شد. دیگر بباقی ترخان و دیگر امرا بسیار انسانیت و بخششها نمود. دو مرتبه در ولایت او عبور ما واقع شد: ابنای جنس مارا مگو که انسانیتی که [۱۰٤ب] بادنی نوکر ما کردنی بود بما نکرد، بلکه برابر نوکر ما هم مارا نظر ندرآورد ** کیم کوروبتور ای کونگول اهل جهاندین یخشیلیق * کیم که اندین یخشی یوق کوز توتمه اندین یخشیلیق **

بمجرد گذشتن از قلعهٔ فان در قلعهٔ کشتود مردم اوزبك بوده باشد خیال گرده بر سر کشتود ایلغار نموده شد. قلعهٔ کشتود خود ویران بوده درین مدت کسی آنجا نشسته نبوده. از آنجا گذشته در کنار آب کوهك آمده فرود آمدیم. از گردش یاری از آب کوهك به پل گذشتیم. بعضی امرارا بسرداری قاسم بیگ فرستاده شد که قلعهٔ رباط خواجه‌را بدزدی بگیرند. از یاری گذشته و از کوه شنقارخانه گذشته به یار ییلاق آمدیم. امرائی که برباط خواجه رفته بودند زینه‌پایه مانده اند که در وقت زینه ماندن فهمیده‌اند یا فهمانده‌اند. گرفته نتوانستند و برگشته آمدند.

قنبرعلی در سنگزار بود. [۱۰۵] آمده دید. ابوالقاسم کُهبر و ابراهیم ترخان مردم خوب خودرا بملازمت فرستاده اظهار اخلاص کردند. از مواضع یار ییلاق بقلعهٔ اسفیدك آمدیم. در آن فرصت شیبانی خان در نواحی خواجه دیدار نشسته بود. سه چهار هزار اوزبکش همراه او بود [ل۷۲] و از سپاهیان جاهای دیگر همین مقدار دیگر جمع بوده باشند. داروغگی سمرقندرا بجان وفا میرزا داده با پانصد ششصد کس در قلعهٔ سمرقند بود. حمزه سلطان و مهدی سلطان با توابع و لواحق خود در نزدیك سمرقند در قوروغ بودنه نشسته بودند. مردم ما نیك و بد دوصد و چهل کس بود.

بهمه امرا و جوانان مشورت کرده سخن‌را اینجا قرار داده شد که شیبانی خان سمرقندرا درین نزدیکی گرفته هنوز مردم باو و او بمردم دل نهاده نشده‌اند. درین فرصت اگر یك کاری توانیم کود، خود کودیم. اگر [۱۰۵ب] بقلعهٔ سمرقند زینه‌پایه مانده و بدزدی گرفته

performed other services of equal value. To me he sent a second-rate horse without even coming himself. When it came to us, these people so renowned for their generosity had turned stingy, a folk so known for their hospitality had forgotten how to be hospitable. It has been mentioned what services Khusrawshah, also known for his generosity and hospitality, performed for Badi'uzzaman Mirza. Baqi Tarkhan and other begs too he received with the greatest of hospitality. However, the two times we passed through his territory, despite the reception he gave our peers, he did not show us the courtesy one would show to the least of our servants, indeed he treated us less well than he did them.

Who has seen, O heart, good of the people of the world?
Expect no good of him in whom there is no good.

After passing through Fan we hurried to Kishtud, thinking that the Uzbeks were in the fortress there. However, the Kishtud fort was in ruins, and no one had been there recently. Leaving there, **[82b]** we camped on the banks of the Kohak river. We crossed the Kohak river by the bridge opposite Yori. The begs under Qasim Beg were sent to take the Rabat-i-Khwaja fortress by stealth. We went through Yori, down Shunqarkhana mountain and reached Yar Yaylagh. When the begs who had gone to Rabat-i-Khwaja put up their ladders, the defenders

qıldı. Manga bir firodraq at yibärip özi ham kelmädi. Bizgä yetkändä saxāvat bilä mašhūr bolğan el xasīs bolur, muruvvat bilä mazkūr bolğan elning muruvvatı unutulur. Xusrawšāh, kim saxāvat u karam bilä ma'rūf u mašhūr edi, Badī'uzzamān Mīrzāğa ne naw' xidmatkärlıqlar qılğanı mazkūr boldı. Yana Bāqī Tarxanğa va özgä beglärgä asru köp insāniyyat u baxšišlar körsätti. İki nawbat vilāyatıdın 'ubūrumız vāqi' boldı: bizing abnā-yi jinsimiz demäy ki adnā nökärimizgä qılğan insāniyyatnı bizgä qılmadı, balk' nökärimizčä bizni közgä ılmadı. (Bayt)

Kim körüptür, ay köngül, ahl-i jahāndın yaxšılıq? /
Kim ki andın yaxšı yoq, köz tutma andın yaxšılıq.

Fāndın ötkäč Kaštūd qorğanıda Özbäg kišisi bar xayāl qılıp Kaštūd üstigä ılğaduk. Kaštūd qorğanı xud buzuq egändür. Bu muddatta anda kiši olturğan emäs egändür. Andın ötüp **[82b]** Kohak Suyının yaqasığa kelip tüštük. Yārīning toğrısıdın Kohak Suyıdın köprüg bilä kečtük. Qāsim Beg bašlığ beglärni yibärildi kim Ribāṭ-i Xwāja qorğanını oğurluq bilä alğaylar. Yārīdın ötüp Šunqārxāna Tağıdın ašıp Yār Yaylağqa keldük. Ribāṭ-i Xwājağa barğan beglär šatu qoyar maḥallda tuyupturlar ya ‹tu›yduruptırlar. Ala almay yanıp keldilär.

Qambar-'Alī Sangzārda edi. Kelip kördi. Abū'l-Qāsim Kuhbur va Ibrāhīm Tarxan abdān kišilärini mulāzamatqa yibärip qulluq va ixlāṣ iẓhārını qıldılar. Yār Yaylağ kentläridin Isfedak Qorğanığa keldük. Ol furṣatta Šaybānī Xan Xwāja Didār navāḥısıda olturup edi. Üč–tört ming Özbägi bar erdi. Yana yerlig sipāhīdın ham munča čağlığ kiši yiğılıp edi. Samarqand daruğalıqını Jān-Vafā Mīrzāğa berip edi. Beš–altı yüz kiši bilä Samarqand qorğanının ičidä edi. Ḥamza-Sulṭān bilä Mahdī-Sulṭān tavābi' u lavāḥiqı bilä Samarqandning yavuqıda Bödänä Qoruğıda olturup edi. Bizing kišimiz yaxšı va yaman iki yüz **[83a]** qırq kiši edi.

Barı beglär va yigit-yeläng bilä sözläšip sözni munga qoyduk kim Šaybānī Xan Samarqandnı yaqında alıp hanüz el anga va ol elgä köngül toxtatmaydurlar. Ošbu furṣatta bir iš qıla alsak, xud qılğay biz. Agar Samarqand qorğanını šatu qoyup oğurluq bilä alsaq,

either discovered them or had been tipped off in advance. Unable to take the fortress, they withdrew.

BABUR RENEWS HIS ATTACK ON SAMARKAND

Qambar-Ali was in Sanzar. He came and had an interview with me. Abu'l-Qasim Kohbur and Ibrahim Tarkhan sent their brave warriors to pay homage and show their servitude and obeisance. We went to Isfedak Fort, a village in Yar Yaylagh. Shaybani Khan was then in the vicinity of Khwaja Didar with three or four thousand Uzbeks. That many more too had gathered from other places. The prefecture of Samarkand had been given to Jan-Wafa Mirza, who was inside the Samarkand fortress with five or six hundred men. Hamza Sultan and Mahdi Sultan were camped with their followers in Bödänä field near Samarkand. Our men, all told, were two hundred forty in number. **[83]**

In consultation with all the begs and warriors we decided that since Shaybani Khan had only recently taken Samarkand, neither were the people yet attached to him nor was he to them. If we could take action now we would accomplish something. If we could get ladders up against the Samarkand walls and take them by stealth, the people of Samarkand would be

شود ، مردم سمرقند خود از ما اند . چه چاره دارند؟ اگر بما مدد نکنند ، بجهت اوزبك خود جنگ کردنی نخواهند بود . بعد از بدست آوردن سمرقند هرچه خواست الهی بوده باشد آن خواهد شد .

باین قرار بعد از نماز پیشین از یار ییلاق [ل۷۲ب] سوار شده در شب راه رفته نیم شبها به یورت خان رسیدیم . آن شب «مردم خبردار شدند» گفته نزدیك بقلعه نیامده از همین یورت خان برگشته شد . صباح شده بود که از رباط خواجه پایان‌تر از آب کهك گذشته باز به یار ییلاق آمدیم .

یکروز در قلعهٔ اسفیدك جمعی از ایچکیان مثل دوست‌ناصر ، نویان کوکلداش ، قاسم کوکلداش ، جان‌قلی کریمداد ، شیخ درویش ، خسرو کوکلداش ، میرم ناصر ، همه حاضر بودند و پیش من نشسته بودند . از هر طرف سخنان میگذشت . گفتم «بیائید بگوئید [۱۰۶] که خدای راست آرد ، سمرقندرا کی بگیریم؟» بعضی گفتند که «در بهار خواهیم گرفت». آن وقت تیرماه بود . بعضی یك ماه ، بعضی چهل روز ، [ل۷۲] بعضی بیست روز گفتند . نویان کوکلداش گفت «در چهارده روز میگریم.» خدای تعالی راست آورد . راست در چهارده روز سمرقندرا گرفتیم .

در همان فرصت عجب خوابی دیدم . خواب می‌بینم که حضرت خواجه عبید می‌آیند . من باستقبال ایشان برآمده‌ام . خواجه آمده نشستند . پیش خواجه غالبًا دسترخوان بی‌تکلف‌تری انداخته‌اند . ازین جهت در خاطر حضرت ایشان چیزی آمده باشد . ملا بابا بطرف من دیده اشارت میکند . من هم بایما گفتم «از من نیست . دسترخوان‌اندازنده تقصیر کرده است.» خواجه فهمیده این عذر مسموع افتاد . برخاستند . بمشایعت ایشان برآمدم . در دالان همین خانه از بازوی راست من یا [۱۰۶ب] از بازوی چپ من گرفته آنچنان برداشتند که یك پای من از زمین برخاست . تبرکی گفتند که «شیخ مصلحت بیردی.» در همان چند روز سمرقندرا گرفتم .

بعد از یکدو روز از قلعهٔ اسفیدك بقلعهٔ وسمند آمده شد . باوجود آنکه یکمرتبه بنواحی سمرقند رفته ایشان‌را خبردار ساخته آمده شده بود ، باز توکل بخدای تعالی کرده بهمان خیال از وسمند بعد از نماز پیشین بر سر سمرقند ایلغار کردیم . خواجه ابوالمکارم هم همراه بود . نیم‌شب به پل مغاك خیاوان رسیده هفتاد هشتاد جوان نیك‌را پیشتر از خود جدا کرده شد که روبروی غار عاشقان زینه‌پایه گذاشته و برآمده بر سر اینهائی که در دروازهٔ فیروزه اند رفته و دروازه‌را بدست آورده [ل۷۲ب] بما کس فرستند . این جوان رفته از روبروی غار

with us. What choice did they have? Even if they did not assist us, they would not fight for the Uzbeks. After we got hold of Samarkand, what would be would be.

Having made this decision, we rode out of Yar Yaylagh after noon and rode all through the evening, reaching Khan Yurtï at midnight. Thinking that the people had been warned of our approach that evening, we returned to Khan Yurtï without coming nearer the fortress. It was morning when we crossed the Kohak below Rabat-i-Khwaja and came again to Yar Yaylagh.

One day a group of *ichkis* were present and sitting with me in Isfedak Fort—Dost Nasir, Noyan Kükäldash, {Qasim Kükäldash}, Khan-Qulï, Karimdad, Shaykh Darwesh, Khusraw Kükäkdash, and Mirim Nasir. On all sides everyone was asking when, God willing, **[83b]** we would take Samarkand. Some said by summer (it was then late autumn), some said a month, some said forty days, some said twenty days. Noyan Kükäldash said, "We'll take it in fourteen days." Through the grace of God, in exactly fourteen days we took Samarkand.

Samarqand eli xud bizing dür. Ne čārası bar? Agar bizgä madad qılmasalar, Özbäg üčün xud urušmağulardur. Samarqandnı eliglägändin song har ne Tengrining xwāstı bolsa ol bolğusıdur.

Bu qarār bilä namāz-i pešīndin song Yār Yaylağtın atlanıp kečä tün qatıp yarım kečä Xan Yurtuğa yettük. Ol axšam el xabardār boluptur dep qorğannıng yavuqığa kelmäy Xan Yurtudın oq yanıldı. Tang atıp edi kim Ribāṭ-i Xwājadın qoyıraq Kohak Suyını kečip yana Yār Yaylağ keldük.

Bir kün Isfedak qorğanıda jam'ī ičkilär—misl-i Dost Nāṣir, Noyan Kükäldaš, Xan-Qulı Karīmdād, Šayx-Darveš, Xusraw Kükäldaš, Mīrim Nāṣir—barı ḥāḍir edilär. Mening qašımda olturup edilär. Har ṭarafdın söz ötädür edi. ‹Dedim› kim "Keling aytıng, kim **[83b]** Tengri räst keltürsä Samarqandnı qačan alğay biz?" Ba'zı dedilär kim "Yazğa alğay biz." Ol maḥall kеč küz edi. Ba'zı bir ay, ba'zı qırq kün, ba'zı yegirmä kün dedilär. Noyan Kükäldaš dedi kim "On tört kündä alur biz." Tengri räst keltürdi. Räst on tört kündä oq Samarqandnı alduk.

Ošol furṣatta 'ajab tüš kördüm. Tüš körär men kim Ḥaḍrat-i Xwāja 'Ubaydullāh kelmišlär. Men istiqbāllarığa čıqmıš men. Xwāja kelip olturdılar. Xwājanıng alığa ğālibā betakallufraq dastār-i xwān salmıšlar. Bu jihattın Ḥaḍrat xāṭırığa nemä kelmiš. Mullā Bābā mening sarı baqıp išārat qıladur. Men ham īmā bilä dedim kim "Mendin emästür. Dastār-i xwān salğučı taqṣīr qılıptur." Xwāja fahm qılıp bu 'uzr masmū' tüšti. Qoptılar. Uzata čıqtım. Ošbu üyning dālānıda ong qolumdın ya sol qolumdın tutup andaq kötärdilär kim bir ayaqım yerdin qoptı. Türkī dedilär kim "Šayx Maṣlaḥat berdi." Ošol nečä kündä oq Samarqandnı aldım.

Bir–iki kündin song Isfedak Qorğanıdın Vasmand Qorğanığa kelildi. Bāvujūd kim bir qatla Samarqand navāḥīsığa barıp tuydurup kelip edük, **[84a]** yana Tengrigä tavakkul qılıp ošol xayāl bilä Vasmandtın namāz-i pešīndin song Samarqand üstigä ılğaduk. Xwāja Abū'l-Makārim ham hamrāh edi. Yarım kečä Xiyāvānnıng Pul-i Muğākığa yetip yetmiš–seksän abdān yigitlämi ilgäri ayırduk kim Ġār-i 'Āšiqān toğrısıdın šatu qoyup čıqıp kelip Pīroza Darvāzasıdaqılarnıng üstigä yürüp* darvāzanı eligläp bizgä kiši yibärgäylär. Bu yigitlär

About that time I had a strange dream. I dreamed that Khwaja Ubaydullah had come and I had gone out to greet him. He came and sat down. The tablecloth must have been laid somewhat unceremoniously before him, for it seemed that he was offended. Mulla Baba looked at me and motioned. I motioned back as if to say, "It's not my fault. The steward is to blame." The khwaja understood and accepted this apology. Then he rose. I rose to escort him. In the entryway he took me by the arm, the right or the left, I don't remember which, and lifted me so that one of my feet was off the ground. In Turkish he said, "Shaykh Maslahat berdi." A few days later I took Samarkand.

SAMARKAND IS TAKEN BY SURPRISE

A day or two later we moved from Isfedak Fort to Wasmand Fort. Although we had gone once to Samarkand, let ourselves be discovered and returned, **[84]** once again we put our trust in God and, with that same plan in mind, charged from Wasmand after noon. Khwaja Abu'l-Makarim was along too. At midnight we reached the Mughak bridge on the Khiaban and sent a detachment of seventy or eighty brave warriors ahead to put ladders opposite Lovers' Cave, get up and attack those who were at the Turquoise Gate, take control of the gate and send someone to inform us. These warriors went, set their ladders opposite Lovers' Cave and got up. No one was aware. From there they went to the Turquoise Gate and attacked Fazil

عاشقان زینه‌پایه مانده برآمده‌اند. هیچکس نفهمیده است. [۱۰۷] از آنجا بدروازهٔ فیروزه درآمده فاضل ترخان، که از آن ترخانان نبود و از ترخانان سوداگر ترکستانی بود، در ترکستان به شیباق خان خدمت کرده رعایت یافته بود، بر سر او رسیده فاضل ترخان‌را با چند نوکر او کشته قفل دروازه‌را به تبر شکسته دروازه‌را وا کردند. در همان فرصت بمجرد رسیدن از دروازهٔ فیروزه درآمدم.

ابوالقاسم کُهبر خودش نیامده بود و برادر خورد خود احمد قاسم‌را با سی چهل نوکر خود فرستاده بود. از ابراهیم ترخان خود کسی نبود. بعد از درآمدن در شهر و نشستن در خانقاه [۱۰۷ب] احمد ترخان نام برادر خورد او با چند نوکرش همراه آمد.

مردم شهر هنوز در خواب بودند. دوکانداران از دوکانهای خود دیده و شناخته دعا میکردند. بعد از اندك زمانی اهل شهر خبردار شدند. بمردم ما و مردم شهر غریب بشاشت و نشاط بود. در رنگ سگان دیوانه اوزبکان‌را در کرچها بسنگ و چوب زده زده کشتند. تخمیناً چهارصد پانصد اوزبك‌را بهمین [۱۰۸] دستور کشتند. داروغهٔ شهر جان‌وفای اندکین [؟] در خانهای خواجه یحیی بود. گریخته برآمده پیش شیبانی خان رفت.

از دروازه برآمده همین بجانب مدرسه و خانقاه روان شدم و آمده [ل۷٤] در زیر طاق خانقاه نشستم. تا صباح شدن از هر طرف غوغا و سوران بود. بعضی از ارباب و دوکان داران که خبردار شدند به بشاشت و نشاطها آمده ماحضری آورده دعاها کردند. صباح آن خبر آمد که در دروازهٔ آهنین میان دو دروازه‌را اوزبکان مضبوط ساخته جنگ میکنند. فی الحال سوار شده بدروازهٔ آهنین متوجه شدیم. همراه من ده پانزده بیست کس بوده باشد. مردم قلاش شهر نو بدست آمده هرکس بکنجکاوی در هر گوشه مشغول. تا رسیدن من از دروازهٔ آهنین اوزبکان‌را برآورده بردند. شیبانی خان این خبررا یافته باضطراب در برآمدن آفتاب با صد، صد و پنجاه کس بدروازهٔ [۱۰۸ب] آهنین رسیده آمد. در عجب قاپوئی آمده بود، ولی همراه من کس بسیار کم بود چنانچه مذکور شد. شیبانی خان دید که هیچ کار نمی تواند کرد. نایستاد و زود برگشت. از آنجا برگشته آمده در بستان‌سرا فرود آمدم. [ل۷٤ب] اکابر و اشراف و کلانتران شهر آمده مرا دیده مبارکبادیها کردند.

نزدیك بصد و چهل سال بود که سمرقند پایتخت خانوادهٔ ما بود. از کجا آمده یاغی بیگانه متصرف شده بودند. ملك از دست رفته‌را حضرت حق سبحانه وتعالی باز داد. و غارت و تاراج یافته ولایت بتصرف ما درآمد.

Tarkhan, who was not one of those other Tarkhans but a Turkistani merchant Tarkhan who had served Shaybani Khan in Turkistan and been promoted. They fought with Fazil Tarkhan and a few of his men, killed them, broke the lock with an ax and opened the gate. I was just arriving and entered through the Turquoise Gate.

Abu'l-Qasim Kohbur did not come himself but sent his younger brother Ahmad Qasim with thirty or forty servants. None of Ibrahim Tarkhan's men was there. After I entered the city and took up my station in the khanaqah, his younger brother Ahmad Tarkhan **[84b]** came with a few liegemen.

The people of the city were still asleep. Shopkeepers looked out of their shops, recognized us and called down blessings upon us. A little while later the people got wind, and a strange joy and jubilation came over our people and the people of the city. Like mad dogs they stoned and clubbed the Uzbeks to death in the gutters. Somewhere between forty and a hundred Uzbeks were killed in this fashion. The city prefect Jan-Wafa was in Khwaja Yahya's quarters. He got out and fled to Wormwood Khan.

barıp Ġār-i 'Āšiqān toğrusıdın šatu qoyup čıqıpturlar. Heč kim tuymaydur. Andın Pīroza Darvāzasığa kelip Fāḍil Tarxan—kim ol tarxanlardın emäs, Turkistānī sawdāgar tarxanlarıdın bolur, Šaybānī Xanğa Turkistānda xidmat qılıp ri'āyat tapıp edi—üstigä turarlar. Fāḍil Tarxannı bir nečä nökäri bilä čapqulap öltürüp darvāzanıng quflını baltu bilä čapıp darvāzanı ačtılar. Ošbu furṣatta men yetkän bilä oq Pīroza Darvāzasıdın kirdim.

Abū'l-Qāsim Kuhbur özi kelmäydür edi. İnisi Aḥmad Qāsimnı otuz–qırqča nökäri bilä yibärip edi. Ibrāhīm Tarxannıng kišisi xud yoq edi. Šahrğa kirip xānaqāhda olturğanda Aḥmad Tarxan atlığ inisi **[84b]** bir nečä nökär bilä keldi.

Šahr eli hanūz uyqud[a] erdilär. Dukkāndārlar dukkānlardın baqıp tanıp du'ā qılurlar edi. Andak furṣatın song šahr eli xabardār boldılar. Bizing elgä va šahr el‹i›gä ğarīb bašāšat u naš'a edi. Telbä itlär dek Özbäglärni kūča sayılarda taš bilä tayaq bilä öltürdilär. Taxmīnan tört–beš yüz Özbägni ošbu dastūr bilä öltürdilär erken. Šahr daruğası Jān-Vafā Xwāja Yaḥyānıng üyläridä edi. Qačıp čıqıp Šıbaq Xan qašığa bardı.

Darvāzadın kirip madrasa u xānaqāh sarı oq yürüdüm. Kelip xānaqāhnıng ṭāqınıng astıda* olturdum. Tang atğunča tuš tušdın sürän edi va ğawğā edi. Ba'zı xabardār bolğan arbāb u dukkāndārlar kelip naš'a u bašāšatlar bilä körüp māḥaḍarī keltürüp du'ālar qıldılar. Tang atqandın song xabar keldi kim Āhanīn Darvāzasıda iki darvāzanıng arasını Özbäglär berkitip urušadurlar. Fī'l-ḥāl atlanıp Āhanīn Darvāzasığa mutavajjih boldum. Mening bilä on–on beš–yegirmä kiši bolğay edi. El qallāš yangı šahr eligä tüšüptür, har kim kunjkāvluqqa har goša- **[85a]** -da mašğūl. Men yetkünčä Āhanīn Darvāzasıdın Özbäglärni čıqartpturlar. Šıbaq Xan bu xabarnı tapıp iḍṭirāb bilä āftāb čıqqanda yüz–yüz ellig kiši bilä Āhanīn Darvāzasığa yetip keldi. Ġarīb qapuda kelip edi, valī mening bilä kiši köp az edi, nečük kim mazkūr boldı. Šıbaq Xan kördi kim heč iš qıla almas. Turmadı. Bat oq yandı. Andın yanıp kelip argtä Bustān Sarāğa tüštüm. Akābir u ašrāf va šahr uluğları meni kelip körüp mubārakbādlıqlar qıldılar.

Yüz qırq yılğa yavuq Samarqand pāytaxtı bizing xānavādada edi. Qandaqı yat yağı Özbäg kelip mutaṣarrif bolup edi. Eligdin ketkän mulkni yana Tengri berdi. Ġārat u tārāj yetkän mulk yana vilāyat taṣarrufumızğa kirdi.

Entering through the gate, I proceeded straight to the *madrasa* and *khanaqah* and sat down under the *khanaqah* arch. As dawn broke there were alarms and chaos on all sides. Some of the lords and shopkeepers came as soon as they received word, joyfully bringing us what food they had on hand and pouring blessings upon our head. After dawn word came that the Uzbeks had fortified themselves between the [outer and inner] gates at the Iron Gate and were putting up a fight. I immediately got to horse and set out for the Iron Gate. With me were ten, fifteen, twenty men. The wretches were ransacking the new city, everyone occupied in some spot out of curiosity. **[85]** By the time I arrived they had driven the Uzbeks out of the Iron Gate. When Wormwood Khan learned of this he came in alarm, reaching the Iron Gate with a hundred, a hundred a fifty men just as the sun was rising. He arrived at an odd moment, and I had only a few men with me, as has been mentioned. Wormwood Khan saw that there was nothing he could do, so he turned and got out fast. I went to the Bustan Saray in the citadel. The lords, notables and headmen of the city came to see me and offer congratulations.

For nearly a hundred and forty years the capital Samarkand had been in our family. Then came the Uzbeks, the foreign foe from God-knows-where, and took over. Now the property that had slipped from our hands had been restored by God. The plundered and pillaged kingdom once again entered our domain.

سلطان حسین میرزا هم هری‌را همین طور در غافلی گرفته بود ، اما پیش مرد کارشناس روشن و نزد ارباب انصاف مبین است که در میان این کار و آن کار تفارتهاست ، و در میان این گرفتن و آن گرفتن بسیار فرقست. اول آنکه سلطان حسین [ل۷۵] میرزا بسیار کاردیده و بسیار [۱۰۹] تجربه‌گذرانده کلان‌سال پادشاه بود. دوم اینکه غنیم او یادگار محمد میرزا ، هفده هژده ساله بی‌تجربه خوردسالی بود. سیم اینکه از میان غنیم داننده کیفیات و حالات میرعلی میراخور بمیرزا کسان فرستاده در عین غافلی بر سر غنیم آورد. چهارم اینکه غنیم او در قلعه نبود : در باغ زاغان بود. در وقت گرفتن سلطان حسین میرزا یادگار محمد میرزا و توابع او آنچنان بشرابخواری افتاده بودند که آنشب بر در یادگار محمد میرزا سه کس بوده ، آنها هم مست و خود هم مست. پنجم اینکه در همان مرتبه غافلی که مذکور شد آمد و گرفت.

من در گرفتن سمرقند نوزده‌ساله بودم ، نی کار بسیار دیده و نی تجربه شده بود. دوم آنکه غنیم من مثل شیبانی خان پرتجربه و کار بسیار دیده کلان‌سال کسی بود. سیوم آنکه از مردم سمرقند کسی بما نیامده بود. اگرچه مردم شهر بما دل داشتند ، اما از ترس شیبانی خان [۱۰۹ب] هیچکس این خیال نتوانست کرد. چهارم اینکه غنیم من در قلعه بود. هم قلعه گرفته شد و هم غنیم‌را گریزانیده شد. پنجم یکمرتبه بقصد سمرقند غنیم‌را فهمانیده در دوم مرتبه آمدن ، و خدای تعالی راست آورد ، سمرقند فتح شد.

ازین کیفیتها غرض سنگ کم بمردم زدن نیست. بیان واقع این بود که مذکور شد ، و ازین نوشتها مقصود خودرا زیاده نمودن نیست: راستی اینطور [ل۷۵ب] بود که مسطور گشت.

درین فتح شعرا تاریخها گفته بودند. از آنجمله یك بیت بخاطر مانده •• باز گفتا خرد که تاریخش* فتح بابر بهادرست بدان ••

بعد از فتح سمرقند شاودار و سغد و مردم قلعها که در تومانات بودند یگان یگان بمن رجوع آوردن گرفتند. از بعضی قلعها کسان اوزبك هم توهم نموده پرتافته برآمدند. در بعضی قلعها مردم اوزبك‌را زده زده برآورده بما درآمدند. بعضی داروغهای خودرا گرفته قلعهای خودرا مضبوط ساختند.

درین فرصت اهل و عیال و اوروق شیبانی خان و اوزبکان از ترکستان [۱۱۰] آمدند. شیبانی خان در نواحی خواجه دیدار و علیآباد بود. اینچنین درآمدن مردم قلعهارا و این نوع رجوع مردم را دیده از جائی که نشسته بود بطرف بخارا کوچ کرد. بعنایت الهی قلعهای سغد

SULTAN-HUSAYN'S SEIZURE OF HERAT COMPARED TO BABUR'S SEIZURE OF SAMARKAND

Sultan-Husayn Mirza also took Herat by surprise. However, it is obvious to knowledgeable persons and clear to people of discernment that between his seizure of Herat and my seizure of Samarkand lies a vast difference. First, Sultan-Husayn Mirza was a padishah who had seen many things, had much experience and was great in years. Second, his opponent was Yadgar-Muhammad Nasir Mirza, a youth seventeen or eighteen years old with no experience. **[85b]** Third, someone with inside knowledge of the foe, Mir-Ali Mirakhur, sent people to the prince and let them take their opponent by surprise. Fourth, his opponent was not in the fortress but was in the Zaghan Garden. The night Sultan-Husayn Mirza took Herat, Yadgar-Muhammad Mirza and his retainers were so besotted with drink that there were only three men at the gate, and they were drunk too. Fifth, he came and took [Herat] by surprise.

When I took Samarkand I was nineteen years old. Neither had I seen many things nor had I much experience. Second, my opponent was an experienced and elderly person like Wormwood Khan. Third, no one let us into Samarkand. Although the people of the city were

Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā ham Harīni ošbu yosunluğ ğāfillıqta alıptur, valî iš bilür kiši alıda rawšan, va inṣāflığ el qašıda mubayyan dur kim bu iš bilä bu alıš arasıda köp farq bar dur. Avval bu kim Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā köp išlär körgän, bisyār tajribalar kečürgän, uluğ yašlığ pādišāh edi. İkinči bu kim ğanīmı Yādgār-Muḥammad Nāṣir Mīrzā edi. On yeti–on sekiz yašlığ kiši betajriba **[85b]** oğlan edi. Üčünči bu kim ğanīmnıng ičidin kayfiyyāt u ḥālātını bilgän kiši Mīr-'Alī Mīr-Āxur mīrzāğa kišilär yibärip ğāfillıqta ğanīm üstigä keltürdi. Törtünči bu kim ğanīm qorğanda emäs edi—Bāğ-i Zāğānda edi. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā alğan maḥallda Yādgār-Muḥammad Mīrzā va tavābi'ı andaq ičkülükkä tüškän egändürlär kim ol kečä Yādgār-Muḥammad Mīrzānıng ešikidä üč kiši egändür, alar ham mast, ‹özi ham mast u bexabar.› Bešinči bu kim ol martaba ğāfillıqta oq keldi va aldı.

Men Samarqand alğanda on toquz yašta edim. Nê köp iš körüp edim, nê tajriba bolup edi. İkinči bu kim mening ğanīmım Šıbaq Xan dek purtajriba va köp iš körgän va uluğ yašlığ kiši edi. Üčünči bu kim bizgä Samarqanddın heč kiši kelmäydür edi. Agarči šahr eli manga köngüllüg edi, valî Šıbaq Xannıng qorqunčıdın heč kiši bu xayālnı qıla almas edi. Törtünči bu kim mening ğanīmum qorğanda edi. Ham qorğannı alıldı, ham ğanīmnı qačuruldı. Bešinči bu kim bir martaba Samarqand qaṣdığa kelip ğanīmğa tuydurup ikinči martaba kelgändä Tengr[i] rāst keltürdi Samarqand fatḥ boldı.

Bu degänlärdin ğaraḍ elgä sang kam urmaq emäs. **[86a]** Bayān-i vāqi'ī bu edi kim mazkūr boldı. Bu bitilgänlärdin maqṣūd özini artturmaq emäs. Rāstī bu edi kim masṭūr boldı.

Bu faṭḥda šu'arā tārīxlar aytıp edilär. Ol jumladın bir bayt xātirda qalıptur (bayt):

Bāz guftā xirad ki tārīxaš / 'Fatḥ-i Bābur Bahādur' ast, bidān.

Samarqand fatḥıdın song Šāvdār u Suğd u tümänät yavuqqı qorğanlar birär birär manga rujū' qıla bašladılar. Ba'zı qorğanlardın Özbäg daruğaları tavahhum qılıp salıp čıqtılar. Ba'zı qorğanlar Özbäg kišisini qavlap bizgä kirdilär. Ba'zı daruğalarını tutup qorğanlarnı berkittilär. Ošbu furṣatta Šıbaq Xannıng va Özbäglärining köč u uruqları Turkiständın keldilär. Šıbaq Xan Xwāja Dīdār va 'Alīābād navāḥīsıda edi. Qorğanlarnıng mundaq kirgänlärini va elning bu naw' rujū'ını körüp olturğan yerdin Buxārā sarı köčti. Tengri 'ināyatı bilä Suğd u

for us in heart, they were unable to think of actually doing anything out of fear of Wormwood. Fourth, my opponent was in the fortress. Both the fortress was taken and the opponent was driven out. Fifth, we had gone once to attack Samarkand but were discovered by the enemy and had to come a second time, when God brought it about and Samarkand was conquered.

I do not say these things to denigrate anyone else. **[86]** What I have said is all fact. I do not intend to aggrandize myself with what I have written. What I have written is the truth.

For this conquest the poets composed chronograms. Among them this line sticks in my mind:

Wisdom spake and said, "Know that the chronogram is 'the conquest of Babur Bahadur.' "

After the conquest of Samarkand the fortresses in the nearby districts of Shavdar and Sughd began to come over to me one by one. In terror the Uzbek prefects threw up some of the fortresses and left. The men in some of them chased the Uzbeks out and opted for us. Others imprisoned the prefects and made fast the fortresses.

That time Wormwood Khan and his Uzbeks' kith and kin had come from Turkistan. Wormwood was in Khwaja Didar and Aliabad. When he saw the fortresses coming over to us and the people returning to us like that, he left the place he was staying and decamped

و میان کار در سه چهار ماه اکثر بما رجوع کردند. باقی ترخان هم فرصت یافته آمده در قلعهٔ قرشی درآمد. خزار و قرشی هم از تصرف اوزبك برآمد. قرا کول‌را هم از مرو کس ابوالحسن میرزا آمده گرفت. کار ما بسیار بر سر ترقی شد.

والدهای من و کوچ و اوروق من بعد از برآمدن من از اندجان بصد تشویش و مشقتها به اوراتیپه آمده بودند. کس فرستاده بسمرقند آورده شد. در همان چند روز از دختر سلطان احمد میرزا عایشه سلطان بیگم اول زنی که در عقد نکاح من درآمده بود او بود، ازو یك دختری [ل٧٦] شد و بفخرالنسا موسوم شد. فرزند نخستین من او بود. در آن تاریخ من نوزده‌ساله بودم و در همان یکماه چهل روز [١١٠ب] برحمت حق رفت.

بعد از فتح سمرقند بکرات و مرات بخوانین و سلاطین و امرای سرحدنشین اطراف و جوانب از جهت استمداد و استعانت متواتر و متعاقب ایلچیان و تواچیان رفتند و آمدند. بعضی باوجود تجربها سهل‌انگاری کردند و بعضی که نسبت باین طبقه بی‌ادبیها و ناخوشیها واقع شده بود، از جهت توهمات خود تغافل کردند. و بعضیها که کمك فرستادند کمك معتدبه نبود چنانچه هر کدام در جای خود مذکور خواهد شد.

درین دوم مرتبه گرفتن سمرقند، علیشیر بیگ زنده بود. یکنوبت کتابت او هم آمد و من هم یك کتابت فرستاده بودم. در پشت کتابت بیت ترکی گفته و نوشته فرستاده بودم. تا جواب آمدن تفرقه و غوغائی شد. شیبانی خان در گرفتن سمرقند ملا بنائی‌را ملازم کرده بود و بشیبانی خان همراه بود. بعد از فتح سمرقند بعد از چند روزی بسمرقند آمد. قاسم بیگ ازو بدگمان شده [١١١] بطرف شهر سبز رخصت داد. و بعد از چند روز، چون صاحب فضیلت کسی بود و گناهی هم ازو صادر نشده بود، بسمرقند آورده شد. دایم قصیده و غزل میگذراند. در مقام نوا یك عملی بنام من بسته گذراند. در همان اثنا یك رباعی گفته گذراند

نی غله مرا کزو توانم نوشید [ل٧٦ب] — نی مهمل غله تا توانم پوشید
آنرا که نخوردنست ونی پوشیدن — در علم و هنر کجا تواند کوشید

در آن اوقات یگان بیت دوگان بیت میگفتم، ولی غزل تمام نکرده بودم. یك رباعیك ترکی گفته فرستادم

ایشلار باری کونگلونگ دیك بولغوسی‌دور — انعام و وظیفه باری بویرولغوسی‌دور

toward Bukhara. Through God's favor most of the Sughd and Mian Kal fortresses returned to us in three or four months. Baqi Tarkhan took the opportunity to enter the Karshi fortress. Khuzar and Karshi both slipped from the Uzbeks' control. Abu'l-Muhsin Mirza's man **[86b]** came from Merv and took Karakul. Things were looking up for us.

After I left Andizhan my mother and her people had gone with great difficulty to Ura-Tyube. Someone was sent to bring them to Samarkand. Within a few days a daughter was born to Sultan-Ahmad Mirza's daughter Ayisha Sultan Begim, the first to enter marriage with me. The girl was named Fakhrunnisa. She was my first-born, and I was then nineteen years old, but within a month to forty days she died.

After the conquest of Samarkand emissaries and commissars were constantly sent to request aid from the rulers and princes of the surrounding areas and the borders. Some, prior experience notwithstanding, took it lightly. Others who had suffered insults and unpleasantness from these people hid their heads in the sand in fear. Others who did send assistance sent nothing of substance, as each will be recorded in its proper place.

Miyān Kāl qorğanları üč–tört ayda aksar bizgä rujū' qıldılar. Bāqī Tarxan ham furṣat tapıp kelip Qarši qorğanığa kirdi. Xuzār va Qarši ham Özbäg taṣarrufıdın čıqtı. Qara Kölni ham Marvdın Abū'l-Muḥsin **[86b]** Mīrzānıng kišisi kelip aldı. İšimiz bisyār taraqqī üstidä boldı.

Mening vālidalarım va köč va uruqlarım, men Andijāndın čıqqandın songra, yüz taśvīš u mašaqqatlar bilä Ura Tepä kelip edilär. Kiši yibärip Samarqandğa keltürdük. Ošol nečä künda Sulṭān-Aḥmad Mīrzānıng qızı 'Āyiša Sulṭān Begimdin, kim avval mening 'aqd-i nikāḥımğa kirgän bu edi, bir qız boldı. Faxrunnisāğa mawsūm boldı. Mening tun farzandım bu edi. Ol tārīxda men on toquz yašta edim. Ošol bir ay–qırq kündä oq Tengri raḥmatığa bardı.

Samarqand fatḥıdın song karrāt u marrāt aṭrāf u javānibdaqı xavānīn u salāṭīn u umarā u sarḥaddnišīnlarğa istimdād u isti'ānat üčün mutavātir u muta'āqib elčilär u tovačılar bardılar va keldilär. Ba'zı bāvujūd-i tajribalar sahl-ingārlıq qıldılar. Ba'zıdın kim nisbat bu ṭabaqağa beadablıqlar u nāxošluqlar vāqi' bolup edi, öz tavahhumlarıdın tağāful qıldılar. Ba'zılar kim kömäk yibärdilär, mu'taddun-bihi kömäk emäs edi, nečük kim har qaysı öz yeridä mašrūḥ mazkūr bolğusidur.

Bu ikinči nawbat Samarqandnı alğanda 'Alī-Šer Beg **[87a]** tirig edi. Bir nawbat manga kitābatı ham kelip edi. Men ham bir kitābat yibärip edim. Arqasıda Türkī bayt aytıp bitip yibärip edim. Javāb kelüncä tafriqa u ğawğā boldı. Šıbaq Xan Samarqandnı alğanda Mullā Bannā'ını mulāzim qılıp edi. Šıbaq Xan bilä edi. Samarqand fatḥıdın nečä kündin songra Samarqandğa keldi. Qāsim Beg andın badgumān bolup Šahr-i Sabz sarı ruxṣat berdi. Nečä kündin song, čun faḍīlatlığ kiši edi, gunāhî ṣādir bolmaydur edi, Samarqandğa keltürdük. Dāyim qaṣīda u ğazal ötkärür edi. Navāda bir 'amal mening atımğa bağlap ötkärdi. Ošol asnāda bir rubā'ī aytıp ötkärdi. (Rubā'ī):

Ne ğalla marā kazū tavānam nošid. / Ne muhmal-i ğalla tā tavānam pošid.
Ānrā ki na xwardanast u ne pošidan / dar 'ilm u hunar kujā tavānad košīd?

Ol furṣatlarda birär–ikirär bayt aytur edim, valî ğazal tükätmäydür edim. Bir kinä Türkī rubā'ī aytıp yibärdim. (Rubā'ī):

İšlär barı könglüngdäki dek bolğusıdur. / In'ām u vaẓīfa barı buyrulğusıdur.

The second time I took Samarkand Ali-Sher Beg **[87]** was still alive. This time he sent me a letter. I sent him a letter too. On the back I wrote a line of poetry in Turkish, but before the reply could come chaos had broken out. When Wormwood Khan took Samarkand Mulla Banna'i joined his service and was still with him. A few days after our conquest he came to Samarkand. Qasim Beg was suspicious of him and dismissed him to Shahrisabz. But a few days after that, since he was a learned man and had committed no fault, we had him brought to Samarkand. He always composed *qasida*s and *ghazal*s. He made a musical composition in the *nawa* mode dedicated to me. At the same time he composed this quatrain:

I have neither grain on which to be nourished
Nor grain sack with which to be clothed.
How can he who has neither food nor clothing
Devote himself to learning and art?

At that time I composed lines of poetry in ones and twos, but I had not yet completed a whole *ghazal*. I composed a little quatrain in Turkish and sent it to him:

All things will be as your heart desires.
Stipend and position will both be commanded.

اول غله و مهمل که دیب ایردینگ بیلدم مهمل‌غه بوی و غله‌دین اوی تولغوسی‌دور
ملا بنائی بعد ازین رباعی قافیهٔ مصراع اول‌را ردیف ساخته بقافیه دیگر یك رباعی گفته [۱۱۱ب] گذراند
میرزام که شاه بحر و بر بولغوسی‌دور [عالم‌ده هنر بیرله سمر بولغوسی‌دور]
بیر مهمل اوچون مونجه عنایت بولدی معقول اگر دیسام نیلار بولغوسی‌دور؟
در همان ایام خواجه ابوالبرکه فراقی از شهر سبز آمده بود. گفت که در همان قافیه بایستی گفت. این رباعی‌را خواجه ابوالبرکه گفت
بو جورکه قیلدی دور سورلغوسی‌دور سلطان کرم بو عذرنی تولغوسی‌دور
توکولکان اکرچه تولاسا ای ساقی توکولکانیمیز بو دوردا تولغوسی‌دور
درین زمستان کار ما بسیار در ترقی بود و کار شیبانی خان در تنزل. درین اثنا یك دو کار نادرپایست شد. آنهائی که از مرو آمده قرا کول‌را گرفته بودند نگاه داشتن نتوانستند و قرا کول باز بدست و تصرف اوزبکان درآمد. و در قلعهٔ دبوسی احمد ترخان برادر خورد خود ابراهیم [ل۷۷] ترخان بود. شیبانی خان [۱۱۲] آمده قبل کرد. تا لشکر جمع نموده استعداد جنگ طیار نمودن ما، زور آورده گرفت و مردم‌را قتل عام کرد.
در گرفتن سمرقند مردم همراه همگی دوصد چهل کس بود. در مدت پنج شش ماه بعنایت الهی آنمقدار شد که بمثل شیبانی خان کسی بر سر پل مصاف جنگ کرده شد چنانچه مذکور خواهد شد. از مردم اطراف و جوانب و از جانب خان ایوب بیگچیك و تشقه محمود و بارین‌ها چهارصد پانصد کس بکمك آمده بودند. از جانب جهانگیر میرزا برادر خورد تنبل با صد دوصد کس بکمك آمده بود. از مثل سلطان حسین میرزا پادشاه صاحب‌تجربهٔ که افعال و اطوار شیبانی خان‌را هیچکس بهتر ازو نمیدانست، هیچکس بکمك نیامد. از بدیع‌الزمان میرزا کس نیامد. خسروشاه خود از توهم خود کسی نفرستاد. چون بدی بسیاری ازو نسبت باین خانواده [۱۱۲ب] شده بود چنانچه مذکور شد از ما ترس او بیشتر بود.
در ماه شوال بداعیهٔ جنگ با شیبانی خان سفر کرده در باغ نو برآمدم. تا پنج شش روز بمصلحت جمع شدن لشکر و طیار شدن استعداد جنگ در باغ نو نشسته شد. از باغ نو سوار شده کوچ بر کوچ متوجه شدیم و از سر پل گذشته فرود آمدیم. گرد اردورا تمام

That grain and sack of which you spoke—I know
You will fill a garment and grain will fill your house.
Mulla Banna'i took this quatrain of mine, [87b] turned it into another quatrain by making the rhyme of my first hemistich a refrain and adding another rhyme, and sent it to me.
My prince, who will be shah of land and sea,
Will be legend throughout the world for virtue.
He has shown such favor in rewarding nonsense:
Were my words reasonable, what all would there be?
Just then Khwaja Abu'l-Baraka Firaqi came to Samarkand from Shahrisabz. He said that it was necessary to reply in the first rhyme. This quatrain was composed by him:
Fate will be called to account for the cruelty it has perpetrated,
And the sultan of grace will accept your plight.
If what has been poured out is not filled, O saqi,
Our empty cups shall be filled in this age.
In these winter quarters things were looking up for us, while Wormwood Khan's fortune was on the wane. One or two untoward affairs, however, happened during that time. The men

Ol ğalla u muhmal ki dep erding, bildim / muhmalğa boy u ğalladın üy tolğusıdur.
Mullā Bannā'ī bu rubā'īnıng [87b] [avva]lqı miṣrā'nıng qāfiyasını radīf qılıp özgä ‹‹qāfiyasını radīf qılıp özgä›› qāfiya bilä yana bir rubā'ī aytıp ötkärdi. (Rubā'ī):
Mīrzām ki šah-i baḥr u bar bolğusıdur, / 'ālamda hunar birlä samar bolğusıdur.
Bir muhmal üčün munča 'ināyat boldı / ma'qūl agar desäm nelär bolğusıdur?
Ol furṣatta Xwāja Abū'l-Baraka* Firāqī Šahr-i Sabzdın Samarqandğa kelip edi. Dedi kim ošol qāfiyada aytmaq kerāk edi. Bu rubā'ını Xwāja Abū'l-Baraka ayttı (rubā'ī):
Bu jawr ki qıldı dawr sorulğusıdur. / Sulṭān-i karam bu 'uzrnı qolğusıdur.
Tökülgän agarči tolmas‹a›, ay sāqī, / tökülgänimiz bu dawrda tolğusıdur.
Bu qıšlıqta išimiz bisyār taraqqīda edi. Šıbaq Xannıng iši tanazzulda edi. Bu asnāda bir–iki iš yaramasraq boldı. Marvdın kelip Qara Kölni alğanlar toxtata almadılar. Qara Köl yana Özbäglär taṣarrufığa kirdi. Qal'a-i Dabūsīda Ibrāhīm Tarxannıng Aḥmad Tarxan atlığ inisi edi. Šıbaq Xan kelip qapadı. Biz čerig yığıp isti'dād tayar qılğunča zorlap aldı. Elini tamām qatl-i 'āmm qıldı.
Men Samarqandnı alğanda sanaqlığ iki yüz qırq kišim [88a] bar edi. Beš–altı aynıng arasıda Tengri ta'ālānıng 'ināyatı bilä anča boldı kim Šıbaq Xan dek kiši bilä Sar-i Pulda maṣāf uruštuk, nečük kim mazkūr bolğusıdur. Aṭrāf javānibdaqılardın xandın Ayyūb Begčik va Qašqa Maḥmūd va Bārīnlar tört–beš yüz kiši kömäkkä kelip edi. Jahāngīr Mīrzādın Tambalnıng inisi Xalīl yüz–iki yüz kiši bilä kömäkkä kelip edi. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā dek ṣāḥib-tajribalığ pādišāhdın, kim Šıbaq Xannıng af'āl u aṭvārını mīrzādın yaxšıraq kiši bilmäs edi, heč kiši kömäkkä kelmädi. Badī'uzzamān Mīrzādın ham kiši kelmädi. Xusrawšāh xud özining tavahhumıdın kiši yibärmädi. Cun ne miqdār yamanlıqlar andın nisbat bu xānavādağa väqi' bolup edi, nečük kim maqṣūd mazkūr boldı, bizdin qorqunčı köpräk edi.
Šavvāl ayı‹da› Šıbaq Xan bilä urušmaq dā'iyası bilä safar qılıp Bāğ-i Nawğa čıqtım. Beš–altı kün Bāğ-i Nawda čerig yığılmaq va isti'dād tayar bolmaq maṣlaḥatı üčün olturuldı. Bāğ-i Nawdın atlanıp kūč bar kūč mutavajjih bolduq. Sar-i Puldın ötüp tüštük. Ordu girdini tamām

who had come from Merv and taken Karakul were unable to hold it, and Karakul reverted to the Uzbeks. Then Ibrahim Tarkhan's brother, Ahmad Tarkhan, who was in Dabusi fort, was besieged by Wormwood. By the time we gathered our forces and were prepared, he had taken it by force and massacred the people.
When I took Samarkand I had two hundred forty men. [88] Within five or six months, thanks to God's great favor, there were enough to engage in battle someone like Wormwood Khan at Sar-i-Pul, as will be mentioned. From the surrounding areas and from the khan, Ayyub Begchik, Qashqa Mahmud and the Barins four or five hundred men came to help. From Jahangir Mirza came Tambal's brother Khalil with a hundred or two. From an experienced padishah like Sultan-Husayn Mirza, who knew Wormwood's ways better than anyone, came no assistance. No one came from Badi'uzzaman Mirza either. In his fear Khusrawshah sent no one; since our family had suffered untold evil at his hands, as has been mentioned, his fear of us was rather great.

THE BATTLE OF SAR-I-PUL

In the month of Shawwal [April–May, 1501] I moved out for the Bagh-i Naw, intent upon fighting Wormwood Khan. We stayed in the Bagh-i Naw for five or six days in order to gather our forces and make ready. Riding from there we proceeded, march by march, and camped

بشاخ و خندق احتیاط نموده مضبوط کردیم. شیبانی خان از آن طرف آمده [ل۷۷ب] در نواحی خواجه کاردزن فرود آمده تخمیناً یك فرسنگ بوده باشد. چهار پنج روز درین منزل نشسته شد. مردم ما و مردم یاغی هر روز ازین طرف رفته و از آن طرف آمده بیکدیگر اسب انداخته جنگ میکردند. یکروز از مردم غنیم کس بیشترك آمده خیلی جنگ شد. از هیچ طرف زیادتی نشد، اما از ما یك توغداری سبکی کرده و برگشته بخندق درآمده بود. بعضی گفتند که توغ سید قرا بیگ [۱۱۳] بوده. سیدی قرا اگرچه در سخن خود پخته بود، اما در شمشیر خود بی‌ته بود. در همین اوقات یکشبی شیبانی خان شبیخون آورد. گرد لشکررا بشاخ و خندق مضبوط و مستحکم کرده شده برد. هیچکاری نتوانست کرد. از سر خندق سوران انداخته یکپاره تیر گذاشته برگشتند.

بکار جنگ من سعی و اهتمام کردم. قنبرعلی ساعی بود. باقی ترخان بهزار دوهزار کس در کش فرود آمده در دو روز بما همراه میشود. سید محمد دوغلت میرزا اوهم از پیش خان دادام بکمك آمده بهزار، هزار و پانصد کس در دیول فرود آمده - چهار فرسنگ راه باشد - صباحی آن بما همراه میشود. و درین طور محل تعجیل کرده جنگ کردیم. ** بتندی سبك دست بردن به تیغ * بدندان گزد پشت دست دریغ ** سبب اهتمام من این بود که روز جنگ سکز یولدوز در میانها بود. اگر از آن [۱۱۳ب] روز بگذرد تا سیزده چهارده روز سکز یولدوز [ل۷۸] پس پشت غنیم میشد. این ملاحظه‌ها هیچ بوده بی‌تقریب تعجیل کرده‌ایم.

صباح بداعیهٔ جنگ جیبه کرده و اسبان کیچم انداخته برانغار و جوانغار و غول ایراول یسال ساخته متوجه شدیم. برانغار: ابراهیم سارو، ابراهیم جانی، ابوالقاسم کوه‌بر، و بعضی دیگر امرا. جونغار: محمد مزید ترخان، و ابراهیم ترخان، و دیگر امراء سمرقند سلطان حسین ارغون، قرا برلاس، پیراحمد خواجه حسین بود. در غول قاسم بیگ و بعضی ایچکیان نزدیك بودند. ایراول قنبرعلی سلاخ، بنده‌علی، خواجه علی، میر شاه قوچین، سید قاسم ایشیك آغا، خالدار برادر خورد بنده‌علی، قوچ بیگ، حیدر قاسم پسر قاسم بیگ. آنچه بودند از جوانان نیك پریراق و نزدیکیان بتمام در ایراول نوشته شده بود.

ما که راست کرده برآمدیم، غنیم هم از پیش راست کرده پیدا شد. برانغار محمود سلطان، جانی بیگ [۱۱٤] سلطان، تیمور سلطان. جونغار او همزه سلطان، مهدی سلطان، دیگر بعضی سلطانان بودند. بمجرد نزدیك رسیدن یسالها اوج برانغار غنیم از پس پشت ما

past Sar-i-Pul. We made the perimeter of the camp fast with pylons and trenches. **[88b]** From the other side Wormwood Khan approached and camped in the vicinity of Khwaja Kardzan, with about a league between us. For four or five days we sat where we were. During the day our men and his would ride from their respective sides against each other and do combat. One day rather many of the enemy came forward, and there was a large battle, but neither side gained a great advantage. Somebody from our side bearing a standard made a hasty retreat and entered the trenches. Some said, "That was Sidi Qara Beg's standard." Sidi Qara was a man of strong bark, but his sword lacked bite. One night Wormwood Khan staged a surprise attack, but the perimeter of the camp was well fortified with pylons and trenches and he was unable to do anything. They shouted from outside the trenches, shot a few arrows and retreated.

I exerted myself for the coming battle. So did Qambar-Ali. Baqi Tarkhan was camped in Kish with one or two thousand men and would join us in two days. Sayyid-Muhammad Mirza Dughlat came as reinforcement from my uncle the khan with a thousand or fifteen hundred men **[89]** and camped in Diyul, four leagues away. They would join us the next morning. At

šāx **[88b]** xandaq bilä iḥtiyāṭ qılıp maḍbūṭ qılduk. Šıbaq Xan narıdın kelip Xwāja Kārdzan navāḥısığa tüšti. Ara taxmīnan bir yığač bolğay edi. Tört–beš kün bu yurtta olturuldı. Bizing kišimiz va yağı kišisi kündä narıdın kelip beridin barıp atqulašıp urušurlar edi. Bir kün ğanīm kišisi köpräk keldi. Xaylî uruš boldı. Heč ṭarafdın artuqsılıq bolmadı. Bizning bir tuğluq kiši yengilräk yanıp xandaqqa kiriptür. Ba'zı "Sīdī Qara Begning tuğı edi" dedilär. Sīdī Qara [a]garči sözigä uz edi, qılıčığa ḤWLYA edi. Ošbu awqātta bir kečä Šıbaq Xan šabxafī keldi. Cerig girdini šāx u xandaq bilä mustaḥkam u maḍbūṭ qılıp edi. Kelip heč iš qıla almadı. Xandaqnıng tašıdın sürän salıp bir pāra oq qoyup yandılar.

Uruš išigä men sa'y u ihtimām qıldım. Qambar-'Alī ham sā'ī edi. Bāqī Tarxan ming–iki ming yarağlığ kiši bilä Kiškä tüšüptür. İki kündä bizgä qošulur. Sayyid-Muḥammad Mīrzā Duğlat ham xan-dädäm qašıdın kömäk kelip ming–ming beš yüz kiši **[89a]** bilä Diyūl tüšüptür. Ara tört yığač yol dur. Ṣabāḥığa bizgä qošulur. Ošmundaq maḥallda ta'jīl qıldık. Uruštuk. (Bayt):

Ba tundī sabuk dast burdan ba teğ: / ba dandān gazad pušt-i dast-i dareğ.

Mening ihtimāmımnıng jihatı bu edi kim uruš küni Sekiz Yulduz aralıqta edi. Agar ol kündin ötsä on üč–on tört küngäča Sekiz Yulduz ğanīm arqası sarı bolur edi. Ol mulāḥaẓalar heč egändür. Betaqrīb ta'jīl qılıptur biz.

Ṣabāḥı uruš dā'iyası bilä jebälänip atlarğa keyim-kejim salıp baranğar javanğar ğol irävül yasal yasap mutavajjih bolduk. ‹Baranğar›: Ibrāhīm Saru, Ibrāhīm Jānī, Abū'l-Qāsim Kuhbur, yana ba'zı beglär edi; javanğar: Muḥammad Mazīd [Tar]xan, Ibrāhīm Tarxan, yana Samarqand beglärі Sulṭān-Ḥusayn Arğun, Qara Barlas, Pīr-Aḥmad-i Xwāja Ḥusayn ed[i]; ğolda Qāsim Beg va yana ba'zı yavuq ičkilär edi; irävül: Qambar-'Alī Sallāx, Banda-'Alī Xwāja 'Alī, Mīr-Šāh Qaučın, Sayyid-Qāsim Ešik-Aqa, Xāldār Banda-'Alīnıng inisi, Qoč [Beg], Ḥaydar Qāsim [Qāsim] Begning oğlı. Bolğan abdān yigitlärni va ičkilärni tamām irävülgä bitiip edi.

Biz kim yasap čıqtuk, ğanīm ham utrudın **[89b]** yasap paydā boldı. Baranğarı Maḥmūd-Sulṭān, Jānī Beg Sulṭān, Temür Sulṭān; javanğarı Ḥamza Sulṭān, Mahdī Sulṭān, yana ba'zı sulṭānlar edi. Yasallar yavuq yetkäč ğanīmnıng baranğarınıng uji bizning arqamız sarı

such a time we hastened the battle.

Who reaches hastily for the sword will bite the back of his hand in regret.

The reason for my anxiousness was so that on the day of battle the Pleiades would be between the two armies. If the day had passed, the Pleiades would have been behind the enemy for thirteen or fourteen days. Such considerations were futile, and I hastened the battle for naught.

That morning we put on our mail for battle, armored the horses and set forth with right and left wings, center and vanguard arrayed. Right wing: Ibrahim Saru, Ibrahim Jani, Abu'l-Qasim Kohbur and some other begs. Left wing: Muhammad Mazid Tarkhan, Ibrahim Tarkhan, and the Samarkand begs Sultan-Husayn Arghun, Qara Barlas, Pir-Ahmad, Khwaja Husayn. Center: Qasim Beg and some other close *ichkis*. Vanguard: Qambar-Ali Sallakh, Banda-Ali Khwaja Ali, Mir Shah Qauchin, Sayyid-Qasim Eshik-aqa, Banda-Ali's brother Khaldar, Qoch Beg, and Qasim Beg's son Haydar Qasim. All the great warriors and *ichkis* were assigned to the vanguard.

As we set out in battle formation, the enemy appeared arrayed for battle directly opposite. **[89b]** Right wing: Mahmud Sultan, Jani-Beg Sultan, Temür Sultan. Left wing: Hamza Sultan, Mahdi Sultan, and some other princes. As the formations drew near each other, the point of the foe's right wing advanced toward our rear. I turned to face them. Our vanguard,

گشت. من هم روی خودرا بطرف آنها کردم. ایراول ما که جوانان کارکرده و کارآمده و
شمشیرزده و جوانان خوب بودند، تمام در ایراول نوشته شده بودند. بدست راست ماندند.
پیش ما هیچکس نماند. باوجود آن آنهائی که پیش آمده بودند زده گردانده در غول او
انداخته شد. [ل۷۸ب] بآنجا رسید که بشیبانی خان بعضی کلانان کهن‌سال گفته باشند که
«شیبانی خان یوروماك‌کیراك. تورماق دین ایش اوتتی» یعنی «شیبانی، می‌باید روان شد که
کار از ایستادن گذشت.» خودش مضبوط شده ایستاده است. برانغار غنیم جونغار مارا زیر
کرده بعقب پشت کردانید. ایراول ما هم بدست راست مانده پیش ما وا شد. از پیش و
پس مردم غنیم زور آورده تیر گذاشتن گرفتند. لشکر مغول [۱۱٤ب] که بکمك آمده بودند
در اصل طاقت جنگ کردن نداشت. جنگ کردن‌را گذاشته همین مردم مارا تاراج نموده از
اسب فرود آوردن گرفتند. یکی این نیست: همیشه عادت این شوم مغولان همین طور است که
اگر زیو کردند هم اولچه میگیرند و اگر زیر کنانند هم مردم خودرا تاراج نموده و فرود
آورده اولچه میگیرند. از غنیم مردم پیش‌را در چند نوبت زور آوردند. زده برگردانیده شد.
باز مردم پیش هم زور آوردند. از غنیم آنهائی که از عقب ما درآمده بودند همه آمده به توغ
ما تیر گذاشتن گرفتند. از پیش و پس زور آوردند. مردم مارا از جا درآوردند.

در جنگ یك هنر کلان اوزبك همین تولغمه است. هیچ جنگ او بی‌تولغمه نمی‌باشد. یکی
دیگر آنکه از پیش و پس صاحب و نوکر بتمام تیر گذاشته جلاوریز می‌آیند و در برگشتن
همان طور جلاوریز برمیگردند.

همراه من ده پانزده کس [ل۷۹] مانده برد. دریای کهك [۱۱۵] نزدیك برد. اوج برانغار
بدریا رسیده برد. بطرف دریا خودرا کشیدیم. وقت آمدن دریای کهك بمجرد رسیدن بدریا
با جیبه و کیچم در آب درآمدیم. از نصف بیشتر پایاب آمده شد. بعد از آن غرقاب برد.
تا یك گز انداز با جیبه و کیچیم اسب‌را آب‌بازی‌کنانده گذشتیم. بعد از برآمدن از آب
کیچیم‌را بریده پرتافته شد. از آب که بطرف شمال برآمده شد، از غنیم جدا شدیم، ولی
یکه و دوکه‌را تاراج کننده برهنه کننده همین شوم مغولان بودند. ابراهیم ترخان‌را و دیگر
خیلی از جوانان خوب‌را مغول تاراج کرده و از اسب فرود آورده ضایع کردند. بطرف شمال
دریای کهك آمده از نواحی قلبه دریای کهك‌را گذشته شد. میان دو نماز برد که از دروازهٔ
شیخزاده درآمده بارگ آمدم.

to which had been assigned all the warriors we had who were experienced in wielding the sword, was left to my right. No one was left in our fore; nonetheless, we fought those who advanced and drove them back to their center. Things had gone this far when some of Wormwood Khan's aged chiefs said, "We must move. The battle is past making a stand." However, he maintained his stand. The foe's right wing broke our left wing and went on toward our rear. Since our vanguard was left to our right, our front was exposed. From front and rear the enemy attacked and began to shoot. The Mughul troops who had come as reinforcements had no endurance for battle. They left the battle and began to unhorse and plunder our own men. It was not just here they did this: these wretched Mughuls **[90]** always do this. If they win they take booty; if they lose they unhorse their own people and plunder them for booty. A few times we pressed hard on those who were in front of us and fought them back. Those who were forward did the same. But the enemy who had circled around behind came up and rained arrows down on our standard. They pressed from front and rear, causing our men to move off.

yürüldi. Men ham yüzümni alar sarı qıldım. Bizning irävül kim ne kim bolğan iš körgän qılıč čapqan yigitlärni tamām irävülgä bitilip edi, ong qol sarı qaldı. Alımızda heč kiši qalmadı. Bāvujūd kim ilgäri kelgän kišilärni urup yandurup ğolğa tuqduk. Anga yetti kim Šıbaq Xannıng ba'zı qarı uluğları Šıbaq Xanğa deptürlär kim "Yürümäk kerāk. Turmaqdın iš ötti." Özi toxtap turuptur. Ğanīmnıng barangarı javanğarımızını basıp arqağa yürüldi. İrävül ham ong qol sarı qalıp alımız yalang boldı. Käyindin va ilgäridin ğanīm kišisi zorlap oq qoya kirišti. Muğul čerig, kim kömäkkä kelip edi, urušurğa xud ṭāqatları yoq edi. Urušmaqnı qoyup bizning elni oq talap attın tüšürä kirištilär. Bir bu emäs: hameša badbaxt Muğul- **[90a]** -nıng 'ādatı ošmundaq tur. Bassa ham olja alur; bastursa ham öz elini talap tüšürüp olja alur. Alımızdaqılarnı nečä nawbat zorlap kelgändä urup yandurduk. İlgärimiz ham zorladı. Käyin evrülgän kiši ham kelip bizning tuğqa oq qoya kirištilär. İlgäridin käyindin zorladılar. Bizning elni teprättilär.

Özbägning urušta bir uluğ hunarı ošbu tolğama dur. Heč urušı tolğamasız bolmas. Yana bir bu kim ilgäri va käyin beg va nökär tamām oq qoyup jilawluğ kelädürlär. Yanğanda ham parīšān yanmay jilawluğ yanadurlar.

Mening bilä on–on iki kiši qalıp edi. Kohak Daryäsı yaqın edi. Barangarnıng ujı daryäğa toqunup edi. Daryā sarı oq tarttuk. Kohak Daryäsınıng kirgän maḥallı edi. Daryäğa yetkän bilä jebälig kejimlig oq suğa kirdük. Yarımıdın köpräk yayap oq kelildi. Andın songra üzdürmä edi. Bir tīr-gäz atımı biz jebälig kejimlig at üzdürüp öttük. Sudın ötkäč kejimni ke[si]lip tašladuk. Sudın šimāl sarığa kim ötüldi, yağı- **[90b]** -dın učraštuk, valī yaka yarımnı tüšürgüči yalangačlağučı tamām bu šūm Muğul edi. Ibrāhīm Tarxannı va yana xaylī abdān abdān yigitlärni Muğul talap attın tüšürüp ḍāyi' qıldılar. Kohak Daryäsınıng šimāl ṭarafı bilä kelip Qolba navāḥīsıdın Kohak Daryäsını kečtük. İki namāz arası bar edi kim Šayxzāda Darvāzasıdın kirip arggä keldim.

One great merit of the Uzbeks in battle is the flank assault. They never do battle without using it. Another is that they all, officers and ordinary soldiers, from front to rear, charge galloping and shooting arrows. In retreat they do not go off pell-mell but withdraw at an orderly gallop.

Ten or twelve men were left with me. The Kohak river was near. The tip of my right wing was pressed against the river. We went straight for the river. It was the time of the river's flood. Reaching the river, we plunged right in with mail and horse armor. A bit more than half way across the horses could reach the bottom, but after that it was too deep and for an arrow-shot we in full mail had to make the armored horses swim. Once across we cut off the horses' armor and ditched it. Having crossed to the north of the river, **[90b]** we were free of the enemy, but these damn Mughuls were all over unhorsing my friends one by one and stripping them bare. Ibrahim Tarkhan and many other great warriors were unhorsed, plundered and killed by the Mughuls. Moving along the north shore of the Kohak, we then recrossed the Kohak in the vicinity of Qolba. It was afternoon when we entered by the Shaykhzada Gate and went to the citadel.

کلان کلان امرا و خوب خوب جوانان و مردم بسیاری درین جنگ تلف شدند. ابراهیم ترخان و ابراهیم سارو و ابراهیم [۱۱۵ب] جانی. این غریب چیزیست که در یك جنگ این سه امرای ابراهیم نام تلف شدند. ابوالقاسم کهبر پسر کلان حیدر قاسم بیگ، خدای‌بیردی توغچی، برادر خورد سلطان احمد تنبل خلیل که پیشتر ازین چند مرتبه مذکور شده بود درین جنگ تلف شدند. دیگر بعضیها بهر طرف گریختند. از آنجمله محمد مزید ترخان پیش خسروشاه بطرف حصار و قندز رفت. قنبرعلی سلاخ مغول [ل۷۹ب] که امیر کلان رعایت بسیار یافتهٔ ما بود، این مقدار رعایت یافته درین طور محلی بما همجهتی نکرده و آمده از سمرقند کوچ خودرا گرفته این هم پیش خسروشاه رفت. دیگر بعضی نزدیکیان و جوانان مثل کریسداد و خدای‌داد و ترکمان و جانکه کوکلتاش و ملا بابا پشاغری بطرف اوراتپه برآمدند. در آن اوقات ملا بابا نوکر نبود: مهمان طور می‌گشت. دیگر بعضیها مثل شیریم طغایی با جماعهٔ خود باوجود آنکه بهمراه ما در قلعهٔ سمرقند درآمده مشورت نموده مرده و زندهٔ خودرا در قلعهٔ سمرقند دیده قلعه‌را [۱۱۶] مضبوط گردنی شدیم. مادر من و خواهران من در قلعه ایستاده او کوچ و اوروق و کسان خودرا بطرف اوراتپه برآورده فرستاده خود با چند کس جریده در قلعه ماند. یکی این نیست: دایم درینطور اوقات که کارهای سخت افتاده همین طور تنکی و سبکی و ناهمجهتی ازو صادر شده آمده.

صباح آن روز خواجه ابوالمکارم و قاسم بیگ و جمیع امرا و نزدیکیان و جوانانی که بایشان سخن میرسید طلبیده و جمع ساخته و مشورت نموده سخن‌را بقلعه مضبوط نمودن مرده و زنده خودرا در قلعه دیدن قرار داده شد. من و قاسم بیگ با ایچکیان و جوانان نزدیکی خود کمك شدیم. باین مصلحت در میان شهر [ل۸۰] بر طاق مدرسهٔ الغ‌بیگ چادر سفید زده نشستیم. بدیگر امرا و جوانان دروازهارا و گرداگرد قلعه و فصیل مورچل قسمت نموده شد.

بعد از دو [ل۸۰ب] سه روز شیبانی خان آمده از قلعه دورتر فرود آمد. مردم اوباش و یتیمان محله‌محله کوی‌کوی سمرقند [۱۱۶ب] فوج‌فوج جمع شده و یتیمانه صلواتها گفته بدروازهٔ مدرسه آمده بجنگ می‌برآمدند. شیبانی خان که بجنگ سوار میشد نزدیك بقلعه هم نمی توانست آمد. چند روز باین دتیره [رتیر؟] گذشت. اوباش و یتیمان که زخم تیر و شمشیر و جنگ مصاف و میدان ندیده بودند ازین معامله دلیر شده دور دور برآمدن گرفتند. جوانان کاردیده اگر ازین طور بی‌صرفه برآمدنها منع میکردند، بایشان طعن کردن گرفتند.

Some very great begs and superb warriors were lost in this battle, such as Ibrahim Tarkhan, Ibrahim Saru, and Ibrahim Jani. It is strange that in one battle three great begs named Ibrahim were lost. Also lost in this battle were Haydar Qasim Beg's eldest son Abu'l-Qasim Kohbur, Khudaberdi Tughchï, and Sultan-Ahmad Tambal's brother Khalil, who has been mentioned several times. Others scattered in all directions. Among them was Muhammad Mazid Tarkhan, who went to Khusrawshah in Hissar and Konduz. Another was Qambar-Ali Sallakh Mughul, who was our greatly favored beg and had received such patronage but who at such a time refused to cooperate and took his family out of Samarkand and went to Khusrawshah. **[91]** Other *ichkis* and warriors like Karimdad Khudadad the Turcoman, Janka Kükäldash and Mulla Baba of Pishagar went to Ura-Tyube. Mulla Baba was not then a liegeman but rode as a guest. Others were like Sherim Taghayï and his band: although he had entered Samarkand at my side and had been at the consultations when we decided to make the Samarkand fortress fast and defend it to the last, when my mother and sisters stayed in the fortress, he sent his family and retainers out to Ura-Tyube and stayed by himself with a few of his people in the fortress. This was not the only time he did this. Every time things got

Uluğ uluğ beglär va yaxšı yaxšı yigitlär qalın kiši bu urušta talaf boldı: Ibrāhīm Tarxan, Ibrāhīm Saru, Ibrāhīm Jānī. Bu ğarīb tur kim bir urušta üč Ibrāhīm atlığ uluğ beg talaf boldı. Yana Abū'l-Qāsim Kuhbur Ḥaydar Qāsim Begning uluğ oğlı, Xudāyberdi Tuğči, Sulṭān-Aḥmad Tambal inisi Xalīl, kim burunraq nečä qatla mazkūr bolup edi, bu urušta talaf boldılar. Yana ba'zılar har sarığa qačtılar. Ol jumladın Muḥammad Mazīd Tarxan Xusrawšāhğa Ḥiṣār u Qunduz sarı bardı. Yana Qambar-'Alī Sallāx Muğul, kim uluğ ri'āyat qılğan begimiz ol edi, munča ri'āyat tapıp edi, mundaq maḥallda lamjihatlıq qılmay kelip Samarqandtın köčini alıp bu ham Xusrawšāhğa bardı. Yana ba'zı **[91a]** ičkilär va yigitlär misl-i Karīmdād, Xudāydād Türkmän va Jänka Kükäldaš va Mullā Bābā Pišāğarī Ura Tepä sarı čıqtılar. Ol furṣatta Mullā Bābā nökär emäs edi, mihmān yosunluğ yürür edi. Yana ba'zılar misl-i Šerim Tağayı jamā'atı bilä—bāvujūd kim bizing bilä bilä Samarqandğa kirdi, mašvarat qılıp ölüg tirigni Samarqand qorğanınıng ičidä körüp qorğannı berkitmäk bolduk, mening anam egäči singä qorğanda turup bolğan köč va uruq va kiši-qarasını Ura Tepägä čıqarıp yibärdi—özi bir nečä kiši-qarası bilä jarīda qorğanda turdı. Bir bu emäs: dāyim mundaq qatığ išlär tüškändä mundaq yupğalıq va nāhamjihatlıqlar andın ṣādir bolğandur.

Tanglasığa Xwāja Abū'l-Makārim va Qāsim Beg va jamī' beglär va ičkilär va söz tegär yigitlärni čarlap mašvarat qılıp sözni qorğannı berkitmäkkä va ölüg tirigni qorğan ičidä körmäkkä qoyduk. Men va Qāsim Beg va yavuqumdaqı ičkilär va yigitlär bilä kömäk bolduk. Bu maşlaḥat üčün šahrning ortasıda Uluğbeg Mīrzānıng madrasasınıng tamınıng üstidä **[91b]** aq öy tikip olturdum. Özgä beglärgä va yigitlärgä darvāzalarda va girdāgird-i qal'anıng [faṣılı]da boljarlar ülāšildi.

İki–üč kündin song Šıbaq Xan kelip qorğandın yıraqraq tüšti. Samarqandnıng maḥalla maḥalla küy küy awbāš u yatımläri fawj fawj yığılıp yatīmāna ṣalavātlar čekip madrasa ešikigä kelip urušqa čıqarlar edi. Šıbaq Xan urušqa kim atlanur edi, qorğannıng yavuqığa ham kelä almas edi. Nečä kün bu vatīra bilä ötti. Oq va qılıč zaxm-i ḍarbını va maṣāf u maydān qitāl u ḥarbını körmägän awbāš u aytām bu mu'āmaladın dilīr bolup yıraq čıqa kirištilär. İš körgän yigitlär mundaq beṣarfa čıqıšlardın man' qılsalar ṭa'n qıla kirištilär.

rough lie displayed just such unreliability and uncooperativeness.

BABUR IS BESIEGED IN SAMARKAND

The next morning Khwaja Abu'l-Makarim, Qasim Beg and all the begs, *ichkis* and warriors who were admitted to council were convoked. In deliberation we decided to make fast the fortress and get ready to defend it to the teeth. Qasim Beg, my immediate *ichkis* and warriors and I were to be reserves. To facilitate this, I had a tent set up on the roof of Ulughbeg Mirza's madrasa in the middle of the city, and there I stayed. **[91b]** Positions were distributed among the other begs and warriors at the gates and along the ramparts encircling the city.

Two or three days later Wormwood Khan camped close to the city wall. The rabble of Samarkand, district by district and lane by lane, gathered in throngs and came to the madrasa gate shouting prayers before going out to fight. When Wormwood Khan mounted for battle, he was unable to get near the walls. Several days passed in this fashion. The rabble, who had not experienced sword and arrow wounds and had not seen battle in the field, grew bold from these encounters and began to sortie farther. If warriors who had seen action tried to prevent these worthless sorties, they were reviled.

یك روز شیبانی خان بطرف دروازهٔ آهنین جنگ آورد. یتیمان چون دلیر شده بودند مثل دایمی دلیر شده دور برآمدند. از عقب ایشان بعضی از جوانان‌را سواره برآورده شد. بطرف اشتر گردن کوکلتاشان و ایچکیان و نزدیکیان برآمده بودند مثل نویان کوکلتاش، قل‌نظر طغایی و مزید و بعضیها. از آن طرف دو سه اوزبك باینها اسپ انداخته‌اند. بقل‌نظر چپقولاش شد. از اوزبکان آنچه بودند پیاده شده زور آوردند و یتیمان شهررا [۱۱۷] برداشتند و در دروازهٔ آهنین آورد آورده انداختند. قوچ بیگ و میر شاه قوچین در کنار مسجد خواجه خضر افتاده ماندند. بعد از برداشتن پیادها سواران پیش ایشان [ل۸۱] بمسجد خواجه خضر رسیده آمدند. قوچ بیگ برآمده بهمان اوزبکان پیشتر آمده خوب چاپقولاش کرد و نمایان کار کرد. همه مردم دیده ایستاده بودند. گریختها خود بهمان گریختن خود مشغول بودند. از تیر انداختن و بجنگ ایستادن کار گذشته بود. من از بالای دروازه ناوك می‌انداختم و مردم نزدیك من تیر می‌انداختند. از ملاحظهٔ تیر بالا از مسجد خواجه خضر پیش نتوانستند آمد و از همانجا برگشتند.

در ایام محاصره از بالای فصیل قلعه هر شب یکبار میگشتیم. گاهی من و گاهی قاسم بیگ و گاهی بعضی امرا و نزدیکان میگشتند. از دروازهٔ فیروزه تا دروازهٔ شیخزاده [۱۱۷ب] بالای فصیل اسپ‌سوار می‌توانستیم گشت. در دیگر جایها پیاده شده می‌گشتیم. از اول شب بیك گشتن صباح میشد.

یك روز شیبانی خان در میان دروازهٔ آهنین و دروازهٔ شیخزاده جنگ آورد. من کمك بودم. بمجرد جنگ اینجا شدن اینجا آمدم و از طرف دروازهٔ گازرستان و دروازهٔ سوزنگران پروا کوده نشد. همان روز در بالای دروازهٔ شیخزاده به تیر ناوك اسپ یك بوز اسپه‌را خوب انداختم. بمجرد رسیدن سر تیر رفت. درین میان آنمقدار زور آوردند که در نواحی اشتر گردن راست تا زیر فصیل آمدند. ما در اینجا بحرب و ضرب مشغول، از آن طرف [ل۸۱ب] تمام غافل. و آنها بیست و پنج بیست و شش زینه‌پایه طیار ساخته بوده‌اند که فراخی هر زینه آنمقدار بوده که دو کس سه کس بیکمرتبه پهلوی هم توانند برآمد و [۱۱۸] هفتصد هشتصد جوان خوب‌را بهمراهی این زینه‌ها در روبروی میانه دروازهٔ آهنگران و دروازهٔ سوزنگران پنهان کرده گذاشته خود باین طرف آمده جنگ انداخته بود. مردم تمام درین طرف بجنگ مشغول شدند و در محل خالی شدن مورچل از جائی که پنهان شده بودند برآمده و تند و تیز آمده این زینه‌هارا در میان این دو دروازهٔ مذکوره در روبروی حویلی محمد مزید

One day Wormwood Khan directed his attack at the Iron Gate. The mob, having grown bold, went far out as usual in their daring way. Some cavalrymen were sent out behind them. Some of our kükäldashes and close *ichkis*, such as Noyan Kükäldash, Qul-Nazar, Taghayï Mazid and some others, went out toward Shutur Gardan. Two or three Uzbeks charged them. [92] They exchanged sword blows with Qul-Nazar. The Uzbeks dismounted and pressed hard, making the city mob move back and jamming them against the Iron Gate. Qoch Beg and Mir Shah Qauchin stood dismounted beside the Khwaja Khizr mosque. As the people on foot were moved back, the forward horsemen were pressed toward the Khwaja Khizr mosque. Qoch Beg moved out and fought well with the advancing Uzbeks. He really did an outstanding job. All the people stood and watched. Those escaping below were occupied with making their escape. The affair was beyond shooting arrows and standing to fight. I was shooting with a slur-bow from atop the gate. Some others near me were shooting too. The enemy retreated, unable to advance past the Khwaja Khizr mosque because of our fire from above.

Bir kün Šıbaq Xan Āhanïn Darvāzası sarı uruš keltürdi. Yatïmlär čun dilïr bolup erdilär, dāyimqı dek dilïr va yıraq čıqtılar. Bularnıng arqasığa ba'zı yigitlärni atlığ čıqarıldı. Uštur Gardan ṭarafıda kükäldašlar va yavuq ičkilär čıqıp erdi, misl-i Noyan Kükäldaš, Qul-Naẓar Tağayı va Mazïd va ba'zılar. Andın bir–iki–üč Özbäg [92a] bularğa at saldı. Qul-Naẓar bilä qılıč alıš[tılar. Bolğan Öz]bäglär yayaqlap zor keltürdilär. Šahr yatïmlärini tepräʾttilär. Āhanïn da]rvāzasığa yığtılar. Qoč Beg va Mïr-Šāh Qaučın Xwāja Xiḍr Masjid[ı]nıng yanıda tüšüp qaldılar. Yayaqlarnı teprätkän bilä ilgäriki atlığları Xwāja Xiḍrnıng masjidığa yığılıp keldilär. Qoč Beg čıqıp ošbu ilgäri kelgän Özbäglär bilä yaxšı čapqulaštı. Numāyän iš qıldı. Barı el baqıp turup edi. Qoyıqı qačqanlar xud qačmaqları bilä oq bolup edilär. Oq atardın va urušqa turardın iš ötüp edi. Men darvāzanıng üstidin nāvak atadur edim. Yana ba'zı yavuqumdaqılar oq atadur edilär. Yoqqarıqı oqnıng ḍarbıdın Xwāja Xiḍr Masjidıdın ilgäri ötä almadılar. Ošandın oq yandılar.

Muḥāṣara avānıda qorğan faṣïlınıng üstidin har kečä evrülür edük*. Gāhî men, gāhî Qāsim Beg, gāhî yana beglärdin va ičkilärdin evrülürlär edi. Fïroza Darvāzasıdın Šayxzāda Darvāzasığača faṣïl üstidin at bilä yürüsä bolur edi. Özgä yerlärdä yayaq [92b] yürülür edi. Ba'zılar kim yayaq yürüp evrülürlär edi, bir evrülgünčä tang atar edi.

Bir kün Šıbaq Xan Āhanïn Darvāzası* bilä Šayxzāda Darvāzası arasıda uruš keltürdi. Men kim kömäk edim, uruš munda bolğač munda keldim. Gāzaristān Darvāzası bilä Sūzangarān Darvāzası ṭarafıdın parvā qılmaduk. Ol küni Šayxzāda Darvāzasınıng üstidin oq ujıda bir boz atlığnıng atını nāvak oqı bilä yaxšı attım. Oq bilä oq bardı. Bu aralıqta anča zor keltürdilär kim Uštur Gardan navāḥīsıda faṣïlnıng tüpigäča keldilär. Biz munda ḥarb u ḍarbqa mašğūl ol ṭarafıdın tamām ğāfil yegirmä beš–yegirmä altı šatu tayar qılğan egändürlär kim har šatunıng kengliki anča kim üč kiši–iki kiši yandaša čıqa alğay. Yeti–sekiz yüz abdān yigitni bu šatular bilä Gāzaristān Darvāzasınıng bilä Sūzangarān Darvāzasınıng aralıqı toğrısı busağa qoyup özi ol ṭarafdın uruš salğan egändür*. Tamām bu ṭaraf urušqa mašğūl bolup boljar xālī bolğan maḥallda busqan yerdin čıqıp [93a] ıldam kelip bu šatularnı iki

Every night during the siege we made the rounds of the top of the fortress rampart. Sometimes I, sometimes Qasim Beg, sometimes other begs and *ichkis* made the rounds. From the Turquoise Gate to the Shaykhzada Gate it was possible to go on horseback atop the ramparts. In other places we had to go on foot. [92b] By the time one made an entire round on foot, dawn would be breaking.

One day Wormwood Khan directed his attack between the Iron Gate and the Shaykhzada Gate. I, who was reserve, went there as soon as the fighting broke out, unconcerned about the side between the Gazaristan Gate and the Needlemakers' Gate. That day I made a good shot with my slur bow from atop the Shaykhzada Gate at a horseman's gray horse. It died instantly. Just then they mounted such an attack that they made it to the bottom of the rampart in the vicinity of Shutur Gardan. While we were thus occupied with the battle and completely heedless of the other side, they had made ready twenty-five or twenty-six ladders wide enough for two or three men to go up side by side. Seven or eight hundred brave warriors with their ladders ambushed the area between the Gazaristan Gate and the Needlemakers' Gate and began to do battle from that side. When all [our men] were occupied with the battle and their posts vacated, they emerged from their ambush [93] and quickly set up their ladders

ترخان بیك مرتبه بفصیل میگذارند. و اینجا مورچل قوچ بیگ و محمدقلی قوچین و یك جماعهٔ دیگر از جوانان بود و این جوانان در حویلی محمد مزید ترخان می‌بودند. دروازهٔ سوزنگران مورچل قرا برلاس بود. دروازهٔ گازرستان مورچل شیریم طغایی با برادران خودش و قتلق خواجهٔ کوکلتاش بود. چون جنگ از طرف دیگر شده بود، مودم مورچل غافل شده بودند و قُللوقچی و سایر مردم بجهت کار و مهم بخانهای خود و بازار رفته پریشان شده بودند. امرای مورچل با دو سه [۱۱۸ب] از یتیم و یسیر مانده بودند. قوچ بیگ و محمدقلی قوچین، شاه صوفی و یك جوان دیگر خوبها رفته و مردانگی‌ها کرده. بر سر فصیل بعضی از مردم [ل۸۲] غنیم برآمده بودند و بعضی در برآمدن بودند که این چهار کس که مذکور شدند دویده رسیده و چاپقولاش کرده کرده ضرب راست زده زده از قلعه فرود آورده گریزاندند. از همه بهتر قوچ بیگ خوبها کار کرد. یك کار پسندیده نمایان قوچ بیگ این بود. درین محاصره دو مرتبه دست او خوبها بکار رسید. قرا برلاس هم در مورچل دروازهٔ سوزنگران تنها مانده بود. او هم خوب ایستاد. قتلق خواجه کرکلتاش و قل‌نظر میرزا در مورچل خود در دروازهٔ گازرستان بودند. آنها هم بکس کسی خوب ایستاده از کوندلان آمده خوب چاپقولاش کردند.

دیگر یك نوبت قاسم بیگ جوانان‌را سر کرده از دروازهٔ سوزنگران برآمده اوزبکان‌را تا خواجه کفشیر [۱۱۹] دنبال کرده چند اوزبك‌را فرود آورد و سر بریده آمد.

حالا وقت رسیده بود که غله بپزد. هیچکس غلهٔ نو ندرآورده بود. ایام محاصره ممتد شد. بمردم بسیار تنقیص شد. بآنجا رسید که فقیر و مسکین گوشت سگ و گوشت خر خوردن گرفتند. دانهٔ اسپ که کم یافت شد برگ درختان‌را می‌دادند. آنجا تجربه شد که از همه برگها برگ توت و برگ قرا یینغاچ باسپ سازوارتر بوده است. بعضی چوبهای خشك‌را رنده کرده تراشهٔ آن‌را در آب خیسانده باسپ میدادند.

تا سه چهار ماه شیبانی خان نزدیك بقلعه نیامده [ل۸۲ب] از دورها در گرد قلعه گشته تغییر منزل میکرد. یك شبی در وقت غفلت مردم نزدیك به نیم‌شب از طرف دروازهٔ فیروزه آمده و نقارها نواخته سوران انداختند. من در مدرسه بودم. بسیار تردد و دغدغه شد. بعد ازین هم هر شب آمده نقاره [۱۱۹ب] نواخته و سوران انداخته غوغا میکردند.

هرچند باطراف و جوانب ایلچیان و کسان فرستاده شد، از هیچکس کمك و مدد نرسید. آن وقت که زور و قوت ما بود و هیچ طور شکست و نقصانی نشده، کمك و مدد نکردند:

against the ramparts between the two gates opposite Muhammad Mazid Tarkhan's quarters. That was the post of {Qoch Beg and} Muhammad-Qulï Qauchin and another band of warriors who were staying in Muhammad Mazid Tarkhan's quarters. The Needlemakers' Gate was Qara Barlas' post. The Gazaristan Gate was Sherim Taghayï and his brothers, Qïlsaq and Qutlugh Khwaja Kükäldash's post. Since the fighting had broken out on the other side, the men at this post were unaware and they and their servants had gone off to their houses or the market on business. The begs of the post were left with one or two tough civilians. Qoch Beg, Muhammad-Qulï Qauchin, Shah Sufi and another warrior fought bravely and valiantly. Some of the enemy made it to the top of the rampart. Others were getting up. These four men ran and fought hard and, chopping away with their swords, fought them back and put them to flight. Qoch Beg made the best showing. This was certainly one of his outstanding shows. He got into the fray twice during this siege. Qara Barlas was also left alone at his post, **[93b]** and he too held out well. Qutlugh Khwaja Kükäldash and Qul-Nazar Mirza were at their posts

darvāzanıng aralıqı Muḥammad Mazīd Tarxannıng ḥavīlīsınıng ‹toğrısıdın bir yolî oq faşılğa qoyarlar. Qoč Begning va› Muḥammad-Qulı Qaučınnıng yana bir böläk yigitlärning boljarı bu yer edi. Bu yigitlär Muḥammad Mazīd Tarxan ḥavīlīsıda bolurlar edi. Sūzangarān* Darvāzası Qara Barlasnıng boljarı edi. Gāzaristān Darvāzası Šerim Tağayınıng va aqa-
5 inisining va Qılsaq va Qutluğ Xwāja Kükäldašnıng boljarı edi. Uruš ol ṭaraf bolğan üčün boljar eli ğāfil bolup qul va qulluqčı iš-küč üčün üygä va bāzārğa barıp tarqašıp edilär. Boljar begläri bir–iki yatīm yasīr bilä qalıp edilär*. Qoč Beg, Muḥammad-Qulı Qaučın, Šāh Ṣūfi, yana bir yigit yaxšılar barıp mardānalıqlar qıldılar. Faṣīl üstigä yağı kišisi ba'zısı čıqıp edilär. Ba'zı čıqmaqta edilär. Bu mazkūr bolğan tört kiši yügürüp yetip čapqulaša čapqulaša ḍarb-
10 i rāst ura yürüdi. Tüšürüp qačurdılar. Barıdın Qoč Beg yaxšıraq bardı. Qoč Begning bir pasandīda u numāyān iši bu edi. Bu muḥāṣarada iki qatla xūblar eligi iškä tegdi. Qara Barlas ham Sūzangarān Darvāzası boljarıda **[93b]** yalğuz qalıp edi. Ol ham yaxšı toxtadı. Qutluğ* Xwāja Kükäldaš va Qul-Nazar Mīrzā boljarlarıda Gāzaristān Darvāzasıda edilär. Alar ham az kiši bilä yaxšı toxtap kündäländin yaxšılar atquladılar.

15 Yana bir nawbat Qāsim Beg yigitlärni bašlap Sūzangarān Darvāzasıdın čıqıp Özbäglärni Xwāja Kafširgäčä qavlap bir nečä kiši tüšürüp baš kesip keldi.

Ašlığ imdi bišqan čağ edi. Hečkim yangı ašlığ kivürmäydür edi. Muḥāṣara ayyāmı mumtadd boldı. Elgä bisyār tanqīšlıq boldı. Anga yetti kim faqīr u miskīn ‹it› eti ešäk eti yey
20 kirištilär. Atqa boğuz* kim kamyāft boldı, daraxtlarnıng bargini atqa berürlär edi. Anda tajriba boldı. Barı yafraqlardın tūt yafraqı va qara yığač yafraqı atqa sāzvārraq emiš. Ba'zı quruq yığačlarnı randa qılıp tarāšasını suğa ibitip atqa berürlär edi.

Üč–tört ayğača Šıbaq Xan qorğannıng yavuqığa kelmäy yıraqraqdın qorğannı evrülüp köčüp yürür edi. Bir axšam el ğāfil yarım kečägä yavuq Pīroza Darvāzası ṭarafida kelip naqāralar čalıp sürän saldılar. Men madrasa- **[94a]** -da edim. *Bisyār taraddud u dağdağa
25 boldı. Mundın song har kečä kelip naqāra čalıp sürän salıp ğawğā qılurlar edi.

Har nečä aṭrāf u javānibqa elčilär va kišilär yibärildi, hečkimdin kömäk u madadî yetišmädi. Ol maḥallda kim zor u quvvatımız bar edi, heč naw' šikast u nuqṣānî bolmaydur

at the Gazaristan Gate. They too held out well with few men and made good attacks on the enemy's rear.

Another time Qasim Beg led his warriors out of the Needlemakers' Gate in pursuit of the Uzbeks as far as Khwaja Kafshir, unhorsed a few and brought back their severed heads.

The grain was now ripe, but no one was bringing any new grain into town. The days of siege wore on. The people were in want. Things got so bad that the poor and unfortunate began to eat dogs and donkeys. Feed for horses was in such short supply that they fed them leaves. Experience taught that mulberry and beech leaves agreed with horses the best. Some shredded dry wood, wet the chips and fed that to the horses.

For three or four months Wormwood Khan kept moving around the city walls from fairly far out without ever coming close in. Once around midnight, while the people were off guard, they came to the Turquoise Gate side and beat drums and let out whoops. I was in the madrasa. **[94]** There was much apprehension and trepidation. After that they came every night beating drums and shouting to create confusion.

No matter how many emissaries and envoys were sent in every direction, aid and assistance came from no one. They had not sent help or assistance when we were strong and

درین طور محل خود بکدام حساب بکنند؟ بامید اینها قبل‌داری کردن بی‌تقریب بوده.
گذشتگان گفته‌اند که بجهت قلعه مضبوط کردن سر می‌باید و دو دست و دو پای می‌باید.
سر سردار باشد؛ دو دست دو کمك باشد که از دو طرف بیاید؛ دو پای آب و ذخیرهٔ قلعه
باشد. ما ازینهائی که در اطراف و جوانب ما بودند کمك و مدد چشم داشتیم. اینها خود هر
کدام در یك خیال دیگری بودند. مثل سلطان حسین میرزا مردانه و صاحب‌تجربه پادشاهی
بما مدد نمیکند و دلداریها داده ایلچی نمی‌فرستد و بشیبانی خان [۱۲۰] کمال‌الدین حسین
گازرگهی‌را در زمان محاصره بایلچی‌گری میفرستد.

تنبل از اندجان بنواحی بیشکینت آمد. خان‌را احمد بیگ و جمعی روبروی تنبل
برآوردند. در نواحی لکلکان و چارباغ توراك روبرو شدند. جنگی و [ل۸۲] ایستادنی هم
نشده از همدیگر جدا شدند. سلطان محمود خان مرد جنگ نبود. از سپاهی‌گری بسیار عاری
بوده در زمان روبرو شدن به تنبل از خان اقوال و افعال بیدلانه ظاهر میشود. احمد بیگ
ترك کسی بود، اما دولتخواه و مردانه بود. غریب درشت میگوید که «این تنبل چه مقدار
کس است که این مقدار تردد و دغدغه میکشید؟ اگر چشم شما بترسد، چشم خودرا بسته
و ایستاده روبرو شویم.»

had not experienced defeat or need. In a situation such as this with what expectation should they send assistance? It was useless to remain besieged in hopes of help from anyone. Our predecessors have said that to hold a fortress under siege, a head, two arms and two legs are necessary. The head is the commander, the two arms are reinforcements coming from two directions, and the two legs are the water and provisions of the fortress. We were looking for help from those around us, while they were each and all of a different opinion. A brave and experienced padishah like Sultan-Husayn Mirza not only gave us no assistance and sent no envoy with a word of encouragement but actually sent Kamaluddin Husayn of Gazargah on an embassy to Wormwood Khan during the siege.

edi, kömäk u madad qılmadılar. Mundaq maḥallda xud ne ḥisāb bilä madad qılğaylar? Bularnıng umedı bilä qabaldārlıq qabal qılmaq betaqrīb egändür. Burunqılar deptürlär kim qorğan berkitmäklikkä baš keräk, iki qol keräk, iki but keräk. Baš sardār bolğay, iki qol iki ṭarafdın kelür kömäk u madad bolğay, iki but qorğannıng suyı bilä zaxīrası bolğay. Biz bu aṭrāf u javānibdaqılardın kömäk u madad köz tutar biz. Bular xud har qaysı bir özgä xayālda. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā dek mardāna u ṣāḥib-tajriba pādišāh bizgä madad qılmay bizgä köngül* kömäklär berip elčı yibärmäy, Šıbaq Xanğa Kamāluddīn Ḥusayn Gāzargahını muḥāṣara avānıda elčilikkä yibärdi.

Tambal Andijāndın Beškent navāḥīsığa keldi. Xannı ham Aḥmad Beg va jam'ī Tambalnıng muqābalasığa čıqardılar. Laklakān [**94b**] va Türāk Cārbāğı navāḥīsıda rūbarū boldılar. Uruš bolmay učrašılar. Sulṭān-Maḥmūd Xan uruš kišisi emäs edi. Sipāhīlıqdın bisyār 'ārī edi. Tambal bilä utru bolğan čağ xandın bedilāna aqvāl u af'āl ẓāhir bolur. Aḥmad Beg türk kiši edi, valī mardāna u dawlatxwāh edi. Ġarīb durušt aytur. Der kim "Bu Tambal ne miqdār kiši dür kim munča dağdağa u taraddud tartasız? Agar közüngiz qorqsa közüngizni bağlap yürüp rūbarū bolalıng."

Tambal went from Andizhan to the vicinity of Beshkent. The khan, Ahmad Beg and a party went out to face him. In the vicinity of Laklakan **[94b]** and Turak Charbagh they faced each other but parted without fighting. Sultan-Mahmud Khan was not a fighting man and was devoid of any ability to command. When he faced Tambal cowardly words and actions were manifested by the khan. Ahmad Beg was a simple, rustic man, but he was brave and a good supporter. In his very coarse way he said, "How much of a man is this Tambal for you to be so scared? If your eyes are afraid, shut them and let's go face him."

امتداد محاصره بدرازی کشید. ذخیره و آزوق از هیچ طرف نیامد. کمك و مدد از هیچ طرف نرسید. سپاهی و رعیت نومید شده یگان دوگان خودرا [۱۲۰ب] از قلعه پرتافته گریختن گرفتند. شیبانی خان عاجزی مردم قلعه‌را فهمیده و آمده در نواحی غار عاشقان فرود آمد. من هم روبروی شیبانی خان در کوی پایان در خانهٔ ملك‌محمد میرزا آمدم. در همین روزها اوزون حسن خواجه حسین - که یاغی‌گری جهانگیر میرزا و از سمرقند برآمدن مارا باعث او بود و دیگر چه مقدار فتنه و فساد ازو ظاهر شده بود، چنانچه مذکور شد - با ده پانزده نوکر خود آمده در قلعه درآمد.

بسپاهی و شهری عسرت و تنقیص بیشتر شد. مردم نزدیکی و مردم معتبر خودرا از فصیل انداخته گریختن گرفتند. از امرا یکی ویس شیخ و ویس بایری گریخته فرود آمدند. از اطراف و جوانب بالکل مایوس شدیم. از هیچ طرف امیدواری نماند. آزوق و ذخیره در اصل کم بود. آنچه بود هم تمام شد. ال۸۲ب] از هیچ طرف آزوق و ذخیره نیامد. درین محل شیبانی خان [۱۲۱] سخن صلح در میان انداخت. اگر از یك طرف امیدواری می‌بود یا ذخیره می‌بود، بسخن صلح که گرش میانداخت؟ ضرورت شد. صلح کرنه کرده از شب نزدیك بدر پهر شده بود که از دروازهٔ شیخزاده برآمده شد.

والدهٔ خود خانیم‌را گرفته برآمدم. دو زن دیگر هم برآمدند، یکی بیچکا خلیفه بود و یکی مینگلیگ کرکلداش بود. خواهر کلان من خانزاده بیگم در همین برآمدن بدست شیبانی خان افتاد. در شاه‌جویهای [۱۲۱ب] کلان سغد در آنطور شب تاریك گشته و راه گم کرده بصد تشویش در وقت صبح از خواجه دیدار گذشته وقت سنت به پشتهٔ قاربوغ برآمدیم. و از شمال پشتهٔ قاربوغ از پایان موضع جودك گذشته قصد ایلان اوتی نموده روان شدیم. در راه بقنبرعلی و قاسم بیگ اسپ دوانده شد. اسپ من گذشت. بجهت دیدن اسپان ایشان که چه مقدار عقب مانده‌اند خم شده برگشته دیدم. تنگ اسپ خود کنده شده بوده زین برگشت. [۱۲۲] بر سر خود بر زمین آمدم. اگرچه همان زمان برخاسته سوار شدم، اما عقل من تا شب بقرار خود نیامد. این عالم و وقایع گذشته مثل خواب و خیال در چشم و دل من می‌نمود و می‌گذشت. نماز دیگر گذشته بود که در ایلان اوتی فرود آمده و اسپ کشته

Events of the Year 907 [1501–2]

The siege dragged on for a long time. No supplies or provisions were coming from any direction. No help or reinforcement arrived from any side. Soldier and civilian alike left the fortress in desperation one by one and two by two. Wormwood Khan, realizing that the people inside the walls were distressed, camped in the vicinity of Lovers' Cave. I moved directly opposite him in Malik Muhammad Mirza's quarters in the Kuy-i-Payan. Just about that time Khwaja Husayn's [brother] Uzun Hasan, who had caused Jahangir Mirza's rebellion and forced us to quit Samarkand before, as has been mentioned, [95] entered the fortress with ten or fifteen liegemen. To make such an entrance was a brave thing to do.

Want and deprivation became grave for soldier and civilian. Members of my immediate circle and important people began to desert over the walls. Begs of renown like Ways Shaykh and old retainers like Ways Laghari escaped and fled. We gave up all hope from any quarter. No hope was left from anywhere. Provisions and supplies had been scant to begin with. What

Muḥāṣara imtidādı uzaqqa tartu. Zaxīra u azuq heč ṭarafdın kelmädi. Kömäk u madad heč jānibdın yetišmädi. Sipāhī u ra'iyyat nawmed bolup birär–ikirär qorğandın tašlap qača kirištilär. Šıbaq Xan qorğan elining 'ājizlıqını anglap kelip Ġār-i 'Āšiqān navāḥīsıda tüšti. Men ham Šıbaq Xannıng rūbarūyığa Kūy-i Pāyān‹da› Malik-Muḥammad Mīrzānıng üylärigä keldim. Ošbu künlärdä Uzun Ḥasan-i Xwāja Ḥusayn, kim Jahāngīr Mīrzānıng yağılıqığa va Samarqanddın čıqmaqımızğa ol bā'is bolup edi, nečük kim burun **[95a]** mazkūr boldı, on–on beš nökäri bilä kelip qorğanğa kirdi. Bu kiriši xaylî mardāna kiriš edi.

Sipāhī u šahrīğa 'usrat u tanqīṣ köpräk boldı. Yavuq kišilär va mu'tabar kišilär faṣildın tašlap qača kirišti. Beg atağlığdın Pīr-Vays Šayx, Vays Lāğarī bayırı edilär. Qačıp tüšti‹lär›. Aṭrāf u javānibın bi'l-kull ma'yūs bolduk. Heč ṭarafdın umedvārlıq qalmadı. Azuq u zaxīra kam edi. Bolğanı ham tükändi. Heč ṭarafdın azuq u zaxīra kelmädi. Bu maḥallda Šıbaq Xan ṣulḥ sözini arağa saldı. Agar bir ṭarafdın umedvārlıq bolsa edi, ya zaxīra bolsa, ṣulḥ sözigä kim qulaq salur edi? Ḍarūrat boldı. Ṣulḥgūna qılıp kečädin iki pahar bola yavušup edi kim Šayxzāda Darvāzasıdın čıqıldı.

Vālidam xanımnı alıp čıqtım. Yana iki xatun kiši čıqtı, biri Bičkā Xalīfa edi, yana biri Menglig Kükäldaš edi. Mening egäčim Xānzāda Begim ošbu čıqqanda Šıbaq Xannıng eligigä tüšti. Suğdnıng uluğ šāhjūylarığa qaranğu kečäda urunup yol ittürüp yüz tašvīš bilä tang atqanda Xwāja Dīdārdın ötüp sunnat vaqıda **[95b]** Qarbuğ Puštasığa yarmaštuk. Qarbuğ Puštasınıng šimālıdın Jūdak kentining ayaqı bilä Ilan Otını tušlap* teprädük. Yolda barurda Qambar-'Alī va Qāsim Beg bilä at tartuštuk. Mening atım ötti. Anıng atınıng qalğanını baqar xayāl qılıp qay[ta]rıldım. Tang bošap egändür. Egärä yürüldi. Bašım bilä yergä yıqıldım. Agarči ošol zamān qopup atlandım, valī 'aqlım axšamğača qarārığa kelmädi. Bu 'ālamda ötkän vaqāyi' tüš va xayāl dek közümgä va könglümgä körünür va kečär edi. Keč namāz-i

there was came to an end. No provisions or supplies came from anywhere. At just this point Wormwood Khan initiated truce talks. Had there been any hope from any direction, or had there been any supplies, who would have listened to an offer of terms? There was nothing to be done. We arranged a cease-fire, and around the second watch of the night we left through the Shaykhzada Gate.

BABUR LEAVES SAMARKAND

I took my mother the khanïm with me. Two other women came out too, one was Khalifa's Bichka and the other was Menglig Kükäldash. My elder sister Khanzada Begim fell into Wormwood Khan's hands while we were leaving. In the dark of night we lost our way among the great canals in Sughd and with great difficulty passed Khwaja Didar as the sun was coming up. Early that morning **[95b]** we scrambled up Qarbugh hill. By noon we were at the foot of Judak village to the north of Qarbugh hill headed for Ilan Otï and still moving. Qambar-Ali, Qasim Beg and I were racing. My horse pulled ahead, and I turued to see how far behind they were. My girth strap must have snapped, for the saddle slipped over and I fell on my head. Although I got up immediately and got back on, my brain did not return to normal until that evening. Events happening in the world were like dreams and phantoms passing before my eyes and through my mind. Late that afternoon we stopped in Ilan Otï, killed a horse and cooked the meat on skewers. After giving the horses a moment's rest we remounted. A

گرشت اورا تلیم تلیم ساخته ال٨٤] کباب کرده لحظه اسپان‌را دم داده سوار شدیم. پیش از صبح در موضع خلیلیه آمده فرود آمدیم و از خلیلیه به دژك آمده شد.

در آن ایام در دژك پسر حافظ محمد بیگ دولدای، طاهر دولدای، بود. گوشتهای فربه و نانهای میدهٔ ارزان و خربوزهای شیرین و انگورهای خوب فراوان از آن طور عسرت باین طور ارزانی و از آن طور بلیت باین طور امانی آمده شد •• وهم و عسرت‌تین امانی تاپتوق • یانگی جان تازه جهانی تاپتوق •• [١٢٢ب] دغدغهٔ مردن از خاطرها رفع شده شدت گوسنگی دفع شد. در عمر خود این مقدار فراغت نکرده بودیم و مدت‌العمر قدر امانی و ارزانی این مقدار ندانسته بودیم. عشرت بعد از عسرت و فراغت پس از مشقت بلذت‌تر و خربتر می‌نماید. چهار پنج نوبت همینطور از شدت براحت و از مشقت بفراغت منتقل شده ایم. مرتبهٔ [١٢٣] اول این بود. از بلای دشمن و ابتلای گرسنگی خلاص شده براحت امانی و فراغت ارزانی رسیدیم.

سه چهار روز در دژك استراحت کرده شد. بعد از آن بطرف اوراتیپه عزیمت کرده شد. پشاغر اندکی از سر راه برکنارترست. چون مدتی آنجا بودم در گذشته رفتن رفته سیر او کردم. در قلعهٔ پشاغر آتون که مدتهای مدید بود که در ملازمت والدهٔ من خانیم می‌بود و درین نوبت بجهت بی‌اولاقی در سمرقند مانده بود بیك ناگاه واخورد. دریافتم ال٨٤ب] و پرسیدم. از سمرقند تا اینجا پیاده آمده بود.

خواهر خورد مادر من خانیم، خوب‌نگار خانیم، عالم فانی‌را وداع کرده بوده در اوراتیپه بخانیم و بمن شنواندند. مادر پدر من هم در اندجان فوت کرده بود. اورا هم اینجا شنواندند. خانیم بعد از شنقار شدن خان باباام مادران خودرا و برادران خودرا [١٢٣ب] و خواهران خورد خودرا که شاه بیگم و سلطان‌محمود خان و سلطان‌نگار خانیم و دولت‌سلطان خانیم باشند ندیده بودند و امتداد مفارقت بسیزده چهارده سال کشیده بود. بجهت دیدن این عزیزان و زائیده‌ها بتاشکند متوجه شدند.

من بمحمد حسین میرزا کینگاش کرده در موضع دخکت که از موضع اوراتیپه است قیشلاق کردن قرار دادم و رفته اوروق‌را در دهکت گذاشته بعد از چند روزی بجهت دیدن شاه بیگم و خان دادام و خویشان و عزیزان من هم عزیمت تاشکند کردم. رفته شاه بیگم و خان دادام‌را دیده چند روزی آنجا ماندم. خواهر کلان زائیدهٔ مادر من خانیم مهرنگار خانیم هم از سمرقند آمدند. مادر من خانیم بیحضور شدند. بسیار بیحضوری بدی کشیده مخاطرهٔ محکمی گذرانیدند.

little before dawn we stopped in the village of Khaliliyya. From there we went to Dzhizak.

Hafiz Muhammad Beg Dulday's son Tahir Dulday was then in Dzhizak. Fat meat, abundant bread made of fine flour, sweet melons, plenty of good grapes—from such hardship we had come to such plenty, from such catastrophe to such safety.

From fear and hardship we found release—new life, a new world we found. The fear of death was driven from our minds, **[96]** and the pangs of hunger were alleviated. Never in our lives had we been so relieved. Never had we appreciated safety and plenty so much. Ease and relief seem all the more pleasurable and good after hardship and distress. Four or five times in our life we went from such distress to ease and from such difficulty to relief. This was the first time. We had escaped the clutches of such an enemy and the affliction of hunger and reached the ease of safety and the relief of plenty.

We rested in Dzhizak for three or four days. Then we set out for Ura-Tyube. Pishagar was a little way off the road. Since I had been there for a period of time, I made an excursion to see it as we passed by. In the Pishagar fort I chanced to meet Atun, who had long been in my

dīgar Ilan Otda tüšüp at öltürüp etini šišlap kabāb qılıp atnı laḥza [t]indürüp atlanduk. Tangdın burunraq Xalīliyya kentigä kelip* tüštük. Xalīliyyadın Dižak kelildi.

Ol furṣatta Dižaktä Ḥāfiẓ Muḥammad Beg Duldaynıng oğlı Ṭāhir Dulday edi. Semiz etlär va mayda etmäklär arzān, čüčük qavunlar va yaxšı üzümlär farāvān, andaq 'usrattın mundaq arzānlıq va andaq baliyyattın mundaq amānlıqqa keldük. (Bayt):

Vahm u 'usrattın amānî tap°tuq / Yangı jān tāza jahānî tap°tuq.

Ölüm dağdağası xāṭirdın raf' bolup ačlıq **[96a]** šiddatı eldin daf' boldı. 'Umrumızda munča farāğat qılmaydur edük. Muddatu'l-'umr amānlıq va arzānlıq qadrını munča bilmäydür edük. 'Išrat 'usrattın song, farāğat mašaqqatın käyin lizzatlığraq va yaxšıraq körünür. Tört–beš nawbat ošmundaq šiddattın rāḥatqa va mašaqqattın farāğatqa muntaqil boluptur. Avvalqı nawbat bu edi. Mundaq dušman balāsıdın va ačlıq ibtilāsıdın xalāṣ bolup amānlıq rāḥatığa va arzānlıq farāğatığa yetištük.

Üč–tört kün Dižaktä istirāḥat qılduk. Andın song Ura Tepä sarı 'azīmat qılduk. Pišāğar bir nemä yoldın qaqasraq tur. Cun muddatî anda bolup edim ötüp barurda barıp anı sayr qıldım. Pišāğarnıng qorğanıda Atun—kim muddat-i madīd edi mening anam xanımğa mulāzamat qılur edi, bu nawbat ulağsızlıqtın Samarqandta qalıp edi—učray tüšti. Körüštüm, sordum. Samarqanddın bu yergä yayaq keliptür.

Mening anam xanımnıng singli Xūb Nigār Xanım 'ālam-i fānînı vidā' qılğan egändür. Ura Tepädä xanımğa va manga ešittürdilär. Mening atamnıng anası ham Andijānda fawt **[96b]** qılğan egändür. Anı ham munda ešittürdilär. Xanım xan-babam šunqar bolğalı anaları inilärı singillärini—kim Šāh Begim va Sulṭān-Maḥmūd Xan va Sulṭān Nigār Xanım va Dawlat Sulṭān Xanım bolğaylar—körmäydürlär edi. Mufāraqat imtidādı on üč–on tört yilgä tartıp edi. Tuğqanlarını körgäli Tāškandkä mutavajjih boldılar.

Men Muḥammad-Ḥusayn Mīrzā bilä sözläšip Ura Tepäning [kent]läridin Daxkat degän yerdä qıšlamaq boldum. Barıp uruqnı Daxkatta qoyup bir nečä kündin song Šāh Begimnı va xan dädämnı va uruq qayašnı körgäli men ham Tāškand 'azīmatı qıldım. Barıp Šāh Begim va xan dadamğa mulāzamat qılıp bir nečä kün anda boldum. Mening anamnıng tuğqan egäčisi Mihr Nigār Xanım ham Samarqanddın keldilär. Mening anam xanım beḥuḍūr boldılar. Xaylî yaman beḥuḍūrluq edi. Muḥkam muxāṭara ötkärdilär.

lady mother's service but had been left behind in Samarkand due to lack of mounts. I greeted her and asked how she was. She had walked all the way here from Samarkand.

My mother's younger sister, Khub Nigar Khanïm, had passed away. At Ura-Tyube they told my mother and me the news. My father's mother had also passed away at Andizhan. **[96b]** This too they told us here. My mother had not seen her step-mother Shah Begim or her younger brother and sisters, Sultan-Mahmud Khan, Sultan Nigar Khanïm and Dawlat Sultan Khanïm since my grandfather the khan had died. Their separation had lasted for thirteen or fourteen years. She set out for Tashkent in order to see her family.

I spoke with Muhammad-Husayn Mirza and decided to winter in a place called Dakhkat, a village in Ura-Tyube. I left my family in Dakhkat and set out a few days later for Tashkent to see Shah Begim, my uncle the khan and my kinsmen. I paid homage to Shah Begim and my uncle the khan and stayed there a few days. My mother's full sister Mihr Nigar Khanïm also came from Samarkand. My mother the khanïm fell ill. It was a very serious illness, and she was critically ill.

حضرت خواجکا خواجه از سمرقند برآمده و آمده [۱۲٤] در فرکت بودند. بفرکت رفته خواجه را دیدم. امیدوار بودم که خان دادام در مقام رعایت و عنایت شده ولایت و پرگنه بدهند. اوراتیپه‌را وعده کردند. محمد حسین میرزا نداد. نمی‌دانم بخودی [ل۸۵] خود نداد یا ازیشان اشارتی شد. بهر حال بعد از چند روز بدخکت آمدم. دخکت از موضع کوه‌پایهٔ اوراتیپه است، در پایان کوه بلندی واقع شده. بمجرد گذشتن ازین کوه ولایت مسچا میشود. مردم او اگرچه تاجیك اند، اما مثل اتراك گله‌دار و رمه‌دار مردم اند. گوسفندان دخکت‌را چهل هزار تخمین میکردند. درین موضع در خانهٔ رعایا فرود آمده شد.

من در خانهٔ یك کلانتری فرود آمدم. مردی پیری بود، هفتاد هشتادساله بوده باشد، و مادر او هنوز بود. خیلی عمر یافته زن بود. یکصد و یازده‌ساله بود. در وقت درآمدن تیمور بیگ در هندوستان [۱۲٤ب] یکی از خویشان او در آن لشکر بوده آن در خاطرش مانده بود. گاهی حکایت میکرد. در [د]خکت از همین زن زائیده و نبیره و فرزند نبیره و نبیرهٔ نبیره نود و شش کس حاضر بودند. با مُرده‌ها دوصد کس حساب میکردند. نبیرهٔ نبیرهٔ او جوانی بیست و پنج بیست و شش‌ساله سیاه‌ریش بود. در آن ایام که در دخکت بودم در کوههای گرد و نواحی دخکت همیشه پیاده سیر میکردم. اکثر پای‌برهنه میگشتم. از جهت پای برهنه گشتن بسیار پایها آنچنان شده بود که کوه و سنگ تفاوت نمیکرد. در اثنای همین سیر یك روزی میان نماز شام و نماز دیگر در یکراه باریك نامشخصی گاری میرفت. گفتم که «این راه کجا میرفته باشد؟» گفت «بگار نظر اندازید و گم نکنید تا بکدام طرف برآمدن راه معلوم شود.» خواجه اسدالله ظرافتی کرد گفت که «گاو گم [ل۸۵ب] شود، چکار کنیم؟»

در همین [۱۲۵] زمستان از سپاهیان بعضی‌ها بسکه بهمراهی ما در قزاقیها گشته نمی توانستند بجهت رفتن اندجان رخصت طلبیدند. قاسم بیگ بمبالغه‌ها بعرض رسانید که «چون این مردم میروند، بجهانگیر میرزا مخصوصانه از پوشیده‌های خود چیزی بفرستید.» یك طاقی آس خودرا فرستادم. قاسم بیگ باز مبالغه کرد که «یك چیزی اگر به تنبل فرستید چه شود؟» اگر رضا نبودم اما بجهت مبالغهٔ قاسم بیگ از نویان کوکلداش یك شمشیر کلان اورا که در سمرقند بجهت خود ساخته بود گرفته به تنبل فرستاده شد. شمشیری که بسر من رسید همین شمشیر بود، چنانچه در وقایع سال آینده مذکور خواهد شد.

Khwajaka Khwaja had left Samarkand and was living in Farkat. I went to Farkat to see him. I was hopeful that my uncle the khan would show favor and give me some territory or a province. He had promised Ura-Tyube, but Muhammad-Husayn Mirza [97] would not give it up. I don't know whether he refused on his own accord or whether he was acting on orders from above. Some days later I came back to Dakhkat, a mountainside village in Ura-Tyube situated at the base of a large mountain. The other side of this mountain is Matcha. Although the villagers here were Sarıs, they kept herds and flocks like Turks. The sheep of Dakhkat were numbered at forty thousand. We settled in the peasants' houses in this village.

I stayed in the house of a headman. He was old, seventy or eighty years old, but his mother was still alive, and she was a very aged woman, a hundred eleven years old. When Timur Beg invaded Hindustan one of this woman's kinsmen went to the army, and she remembered it and talked about it. In Dakhkat alone there were ninety-six of this woman's own children, grandchildren, great-grandchildren and great-great-grandchildren. Counting those who had died there were two hundred. One of her great-great-grandchildren was a young man of twenty-five or twenty-six with a jet-black beard.

Ḥaḍrat-i Xwājaka Xwāja Samarqanddın čıqıp kelip Farkatta olturup edilär. Farkatqa barıp Xwājanı kördüm. Umedvār edim kim xan dädäm ri'āyat u 'ināyat maqāmıda bolup vilāyat u pargana bergäylär. Ura Tepäni va'da qıldılar. Muḥammad-Ḥusayn Mīrzā **[97a]** bermädi. Bilmän özlükidin bermädi mü, ya yoqqarıdın išārat boldı. Munča kündin käyin Daxkat‹kä keldim. Daxkat› Ura Tepäning kuhpāya kentläridin dür, uluğ tağnıng tüpidä tüšüptür. Bu tağdın ötkäč Masčā bolur. Eli, agarči Sarı* u dihnišīn dür, valî atrāk dek gala-u ramalığ ellär dür. Daxkatning qoyını qırq ming čınalar edi. Bu kenttä ra'āyānıng üylärigä tüštük.

Men bir kalāntarînıng üyigä tüštüm. Qarı kiši edi. Altmıš–yetmišdä bar edi, valî anası hanūz bar edi. Xaylî 'umr tapqan xatun edi. Yüz on bir yašta edi. Temür Beg Hindüstānğa kirgändä bu xatunnıng uruq-qayašıdın biri ol čeriggä barıp egändür. Ol xāṭirıda bar edi. Ḥikāyat qılur edi. Bir Daxkattäošbu xatunnıng özidin tuğqan va nabīra va qız nabīra va nabīra-i nabīra toqsan altı kiši ḥāḍir edi. Ölgänläri bilä iki yüz ḥisāb qılurlar edi. Nabīrasınıng nabīrası bir yigit yegirmä beš–yegirmä altı yašar qapqara saqallığ yigit edi. Daxkatta egändä Daxkatning gird u navāḥīsıdaqı tağlarını hameša yayaq yürüp sayr qılur edim. Aksar yalang ayaq **[97b]** yürür edim. Yalang ayaq köp yürügändin ayaqlar andaq bolup edi kim tağ u taš* tafāvut qılmas edi. Ošol sayr asnāsıda bir kün namāz-i dīgar bilä namāz-i šām arasıda bir inčkä nāmušaxxaṣ yol bilä bir uy tüšüp baradur edi. Men dedim kim "Bu yol qayanğa barur eken? Uyğa köz salıng. Uynı ittürmäng tā yolning qaysarı čıqarı ma'lūm bolğay." Xwāja Asadullāh ẓirāfatî qıldı, dedi kim "Gāv gum* šavad, čikār kunīm?"

Ošbu qıš sipāhīlardın ba'zısı bizing bilä qazaqlıqlarda yürüy almay Andijānğa barmaqqa ruxṣat tilädilär. Qāsim Beg mubālağalar bilä 'arḍğa yetkürdi kim "Cun bu kiši baradur, Jahāngīr Mīrzāğa maxṣūṣāna öz keygäningizni yibäring." Bir as börkümni yibärdim. Qāsim Beg yana mubālağa qıldı kim "Tambalğa ham bir nemä yibärsängiz ne bolğay?" Agarči rāḍī emäs edim, Qāsim Begning mubālağası jihatıdın Noyan Kükäldašnıng bir uluğ yassı qılıčını, kim Samarqandta özi üčün yasatıp edi, Tambalğa yibärildi. Mening bašımğa teggän qılıč ošbu qılıč oq edi, nečük kim kelür yılnıng vaqāyi'ıda mazkūr bolğusıdur.

While in Dakhkat I used often to go for walks in the surrounding mountains. Mostly I walked barefooted. **[97b]** From having walked so much barefooted, my feet got so that mountains and stones made no difference. One day during one of those walks in the late afternoon or early evening there was a cow going down a narrow, scarcely distinguishable path. I said, "I wonder where this path leads to. Keep your eyes on the cow. Don't lose it so we can find out where the path goes." Khwaja Asadullah made a joke and said, "What should we do if the cow gets lost?"

This same winter some of the soldiers, unable to go with us on our raids, requested permission to go to Andizhan. With much insistence Qasim Beg said to me, "Since these men are going, send something special you have worn to Jahangir Mirza." I sent a sable hat. Qasim Beg insisted even more, saying, "Why not send something to Tambal?" I was not disposed to do it, but because of Qasim Beg's insistence I sent Tambal Noyan Kükäldash's big broad sword he had had made for himself in Samarkand. This was the very sword that later came crashing down on my head, as will be reported in the events of the coming year.

بعد از چند روز مادر کلان من ایسن دولت بیگم [که] درین برآمدن در سمرقند مانده بودند با کوچ و اوروق و گرسنه و لاغر چند آمدند.

در میان همین زمستان شیبانی خان آب خجندرا از بالای یخ گذشته نواحی شاهرخیه و پیسکینت را تاخته. [۱۲۵ب] بمجرد خبر آمدن بکمی مردم متوجه نشده زود تاخته سوار شدیم. بجانب موضع پایان خجند از روبروی هشت یك متوجه شدیم. عجایب سرد محکمی بود. دوین نواحی باد هادرویش کم نمیشود و تند میخیزد. در آنمرتبه سرد بود که در همین دو سه روز دو سه کس درین میان از شدت سرما مرده بود. بمن احتیاج غسل بود. در یك جوی آبی که تمام کنارهای او یخ بسته بود و میانهٔ [ل۸۶] آن از جهت تیزی آب یخ نبسته بود درین آب درآمده غسل کردم. شانزده مرتبه در آب غوطه خوردم. سردی آب خیلی تاثیر کرد. صباح آن آب خجندرا از روبروی خاص‌لار از بالای یخ گذشته شد و از آب گذشته و شب در میان بوده به پیسکینت آمده شد. شیبانی خان خود همین نواحی شاهرخیه‌را تاخته برگشته بوده.

در آن ایام پیسکینت به پسر ملا حیدر عبدالنان بود. [۱۲۶] از عبدالنان خوردتر مؤمن نام یك کارناآمدنی و پریشان پسرش در زمانی که من در سمرقند بودم پیش من آمده بود. فی الجمله رعایت کرده بودم. نمیدانم نویان کوکلداش با او در سمرقند چه طور معاش بدی کرده بوده. این معطیك کینه نگاه داشته بوده. بعد از رسیدن خبر برگشتن چاپقونچی اوزبك پیش خان کس فرستاده و از پیسکینت کوچ کرده در مواضع آهنگران سه چهار روز توقف کرده شد. بجهت آشنائی سمرقند مؤمن پسر ملا حیدر نویان کوکلداش و احمد قاسم و بعضی دیگررا بجهت طعام خوردن میطلبد. من که از پیسکینت کوچ کردم، این جمع در پیسکینت ماندند. این جماعه‌را بر سر جری صحبت میدهد. ما آمده در موضع سام‌سیرك که از توابع آهنگران است فرود آمدیم. صباح آن خبر آمد که نویان کوکلتاش در مستی از بالای جر افتاده مرده است. حق‌نظررا که طغایی زائیدهٔ نویان کوکلداش بود، [۱۲۶ب] با یك جماعهٔ دیگر فرستاده شد. رفته جاهائی که از آنجا افتاده [ل۸۶ب] بود احتیاط نموده نویان‌را در پیسکینت بخاك سپرده آمدند. از جائی که اینها صحبت داشته بودند یك تیرانداز دور در زیر جر بلندی مردهٔ نویان‌را یافته‌اند. بعضیهارا گمان شد که کینهٔ سمرقندرا در دل داشته مؤمن قصد نویان کرد. تحقیق آن‌را کسی ندانست. بمن عجب تاثیری کرد. در فوت کم کسی اینهمه متاثر شده بودم. تا یك هفته ده روز همیشه گریه میکردم. تاریخ وفات اورا «فوت شد نویان» یافته شد.

Some days after that my grandmother, Esän Dawlat Begim, **[98]** who had remained behind when I left Samarkand, arrived with the hungry and lean family members who had stayed in Samarkand.

In the middle of the winter Wormwood Khan crossed the Khodzhent river on the ice and raided the vicinity of Shahrukhiyya and Pskent. As soon as we received word we mounted, without regard for how few our men were, and set out for opposite Hasht Yak, a village down river. There was a terrible cold snap. In this region the wind from Ha Darwesh never ceases and always blows hard. It was so cold then that within two or three days two or three men died of the cold. I needed to make my ablutions. There was a canal, the edges of which were completely frozen, but in the middle the water ran so fast that it was not frozen, and there I made my ablutions. I went under sixteen times. The cold water had a great effect. The next morning we crossed the river on the ice opposite Khasslar. We crossed and came the next day to Pskent. Wormwood Khan had raided the vicinity of Shahrukhiyya and withdrawn.

Nečä kündin song mening uluğ anam Esän Dawlat **[98a]** Begim, kim men Samarqanddın čıqqanda qalıp edilär, Samarqandta qalğan köč uruq va ač u aruq bilä keldilär.

Ošbu qıš ortasıda Šıbaq* Xan Xujand Suyını muz bilä kečip Šāhruxiyya va Bīskent navāḥīsını čaptı. Xabar kelkäč kišimizning azlıqığa* baqmay čapa atlanduq. Xujandnıng qoyıqı kentläri Hašt Yak toğrısı bilä mutavajjih bolduk. Muḥkam ḍarb savuq edi. Bu navāḥīda Hā Darveš yeli öksümäs, hameša tund qopar. Ol martabada savuq edi kim ošol iki–üč künd[ä] iki–üč kiši bu arada savuqnıng šiddatıdın ölüp edi. Manga ğuslğa iḥtiyāj edi. Bir arıq suyıda kim yaqaları t[amā]m muz tongup edi, ortası sunıng tezliki jihatıdın yax bağlamaydur edi, bu suğa kirip ğusl qıldım. On altı qatla suğa čomdum. Sunıng savuqluqı xaylî ta'sīr qıldı. Tanglası Xujand Suyını Xāṣṣlar toğrısıdın muz üstidin öttük. Sudın ötüp tün qatıp Bīskentkä keldük. Šıbaq Xan xud Šāhruxiyya navāḥīsını oq čapıp yanğandur.

Ol furṣatta Bīskent Mullā Ḥaydarnıng oğlı 'Abdul-Mannānda edi. 'Abdul-Mannāndın kičikräk Mu'min atlığ bir yaramas va parīšān oğlı men Samarqandta egändä mening qašımğa kelip edi. Fī'l-jumla ri'āyat qılıp edim. Bilmän Noya[n] Kükäldaš Samarqand-**[98b]**-da anıng bilä ne ṭawr yaman ma'āš qılur. Bu kün-bergüči kīna saxlap egändür. Özbäg čapqunčısınıng yanılğan xabarı kelgäč xan qašığa kiši yibärip Bīskenttin köčüp Āhangarān kentläridä üč–tört kün tavaqquf* qılduk. Samarqanddaqı äšnālıq bilä Mullā Ḥaydarnıng oğlı Mu'min Noyan Kükäldašnı va Aḥmad Qāsimnı yana ba'zılarnı ağırlağalı* čarlar. Men kim Bīskenttin köčtüm, bu jam' Bīskenttä qaldılar. Bu jamā'atqa bir jar yaqasıda ṣuḥbat berür. Biz kelip Āhangarān kentlär‹i›din Sām Sayrak degän kentkä tüštük. Tanglası xabar keldi kim Noyan Kükäldaš jardın mastlıqda yıqılıp ölüptür. Ḥaqq-Naẓarnı, kim Noyannıng tuğqan tağayısı edi, yana bir jam' bilä yibärildi. Barıp Noyannıng yıqılğan yerlärni iḥtiyāṭ qılıp Noyannı Bīskenttä tofraqqa tapšurup keldilär. Bular ṣuḥbat tutqan yerdin bir oq atımı bir buland jamıng astıda Noyannıng ölügini tapıpturlar. Ba'zığa gumān boldı kim Samarqanddaqı kīnani saxlap Mu'min Noyanğa qaṣd qıldı. Taḥqīqını kiši bilmädi. Manga ğarīb ta'sīr qıldı. Kam kišining fawt‹ı›ğa munča muta'assir bolup edim. Bir hafta on küngäčä hameša **[99a]** yığlar edim. Fawtnıng tārīxı "fawt šud Noyan" tapıldı.

Pskent was then in the hands of Mulla Haydar's son Abdul-Mannan. He also had another son younger than Abdul-Mannan, a worthless scatter-brained named Mu'min. He had come to me while I was in Samarkand, and I had shown him great favor. I don't know what he and Noyan Kükäldash had quarreled over in Samarkand, **[98b]** but this sodomite nurtured a hatred of Noyan. When we had news that the Uzbek raiders had withdrawn, we decamped from Pskent and stopped for three or four days in some villages of Ahangaran. Because of their acquaintance in Samarkand, Mulla Haydar's son Mu'min invited to a banquet Noyan Kükäldash, Ahmad Qasim and some others who had stayed in Pskent when I left. He set up a party for this group on the edge of a cliff. We went on to a village called Samsarek in Ahangaran. The next morning news came that Noyan Kükäldash had fallen off the cliff while drunk and died. Noyan's uncle Haqqnazar and a party were sent. They searched the area where Noyan had fallen, buried him in Pskent and came back. They had found Noyan's body at the foot of the high cliff an arrowshot away from the place where the party was held. Some suspected that Mu'min, nurturing a grudge from Samarkand, had murdered Noyan. No one ever discovered the truth. I was singularly effected. Rarely have I been so effected by anyone's death. I wept for a week or ten days. **[99]** His chronogram was found thus: "Noyan passed away."

بعد از چند روز برگشته به دخکت آمدم. چون بهار شد، خبر آمدن شیبانی خان بر سر اوراتیپه در میان مردم افتاد. چون دخکت در زمین هموار بود، از آب‌بردن دابانی گذشته بکوهستان مسچا برآمده شد. پایان مسچا آب‌بردن است. ازین آب‌بردن پایان‌تر یك چشمه افتاده بر سر این چشمه مزاریست. از همین چشمه بالا داخل مسچاست و پایان به پلغر تعلق دارد. [۱۲۷] بر سر همین چشمه در سنگی که پهلوی این چشمه است این سه بیت‌را کنده ثبت نمودم

شنیدم که جمشید فـــرخ‌سرشت — بســـرچشمهٔ بر بسنگی نوشت
برین‌چشمه چون ما بسی‌دم زدند — برفتند تا چشـــم برهم زدند
گرفتیـــم عـــالم بمردی و زور — ولیکن نبـــردیم با خود بگور

در آن کوهستان این رسم است که در سنگها ابیات و بعضی چیزها نوشته میکنند. در همین ایام بودن مسچا ملا هجری شاعر از طرف حصار آمده ملازمت کرد. [ل۸۷] این مطلع‌را در همان ایام گفته بودم

تکلف هر نیچه‌صورت ته بولسه‌اندین‌ارتوق سین — سینی‌جان‌دیرلار اما بی‌تکلف جاندین‌ارتوق سین

شیباق خان بگرد و نواحی اوراتیپه آمده پارهٔ ویرانی کرده برگشت. در همان ایام که شیباق خان در گرد و نواحی اوراتیپه بود بکسی مردم خود و بی‌یراقی ایشان نظر نینداخته در مسچا اوروق را [۱۲۷ب] گذاشته از آب‌بردن دابانی از کره گذشته در نواحی دخکت آمدیم که شب نزدیك بصبح جمع شده هرچه قاپر باشد و از دست آید تقصیر کرده نشود. شیباق خان خود تیز برگشت. باز از کوه گذشته بمسچا آمده شد. در خاطر آمده که اینچنین از کوهی بکوهی الاخان والامان ولایتی نی و جائی نی گشتن بی‌تقریبست. پیش خان بتاشکند رفته شود، بهتر است. قاسم بیگ باین رفتن راضی نشد. در قرا بولاق بجهت ضبط و سیاست سه چهار مغول‌را کشته بود، چنانچه مذکور شد. غالبًا از همان جهت در رفتن تردد کرد. هرچند مبالغه کردیم، نشد. با برادران و خورد کلان توابع و لواحق خود بطرف حصار خودرا کشید. ما از کوتل آب‌بردن گذشته پیش خان بتاشکند متوجه شدیم.

در همین ایام تنبل لشکر کشیده در جلگای آهنگران آمد. در سر لشکر محمد دغلت که بمحمد حصاری مشهور بود و برادر [۱۲۸] خورد او سلطان‌حسین دغلت و قنبرعلی سلاغ متفق شده به تنبل قصد میکنند. بمجرد فهمیدن [ل۸۷ب] تنبل این مهم‌را، نتوانستند ایستادن و گریخته پیش خان آمدند و بما عید قربان در شاهرخیه شد.

Several days later I went back to Dakhkat. News came that when spring came Wormwood Khan was going to move against Ura-Tyube. Because Dakhkat was flat, we went through the Oburdan pass up to the Matcha hills. Oburdan is the lowest village in Matcha. A bit down from Oburdan is a spring, next to which is a shrine. What is above this spring is inside Matcha. Below belongs to Palghar. I had this poetry carved in a rock next to the spring:

I have heard that glorious Jamshid wrote on a stone at a spring,
"Like us many have spoken over this spring,
but they were gone in the twinkling of an eye.
We conquered the world with bravery and might,
but we did not take it with us to the grave."

In those mountains it is customary to carve poetry and other things on the rocks.

While we were there in Matcha, Mulla Hajri the poet came from Hissar and paid homage to me. Around that same time I composed this opening line:

With whatever artifice your portrait is made, you are still more.

Nečä kündin song yanıp Daxkatkä keldim. Yaz bola Šıbaq Xannıng Ura Tepä üstigä kelür xabarı boldı. Daxkat tüz yer üčün Ābburdan dabanı bilä Masčā Kohistānığa aštuk. Masčānıng qoyıqı kenti Ābburdan dur. Bu Ābburdandın qoyıraq bir čašma tüšüptür. Bu čašma bašıda mazārî dur. Ošbu čašmadın yoqqarı Masčā dāxilı dur. Qoyı Palğarğa ta'alluq dur. Ošbu čašma bašıda čašma yaqasıdaqı tašîda qazıp bu üč baytını sabt ettim:

Šunūdam ki Jamšid-i farrux-sirišt / ba sarčašma-î bar ba sangî nivišt:
"Barīn čašma čun mā basî dam zadand / biraftand tā čašm barham zadand.
Giriftīm 'ālam ba mardī u zor / valikan naburdīm bā xwad ba gor."

Ol kohistānda bu rasm dur kim tašqa qazıp abyāt va yanalar bitirlär.

Ošbu Masčāda egändä Mullā Hajrī šā'ir Ḥişār ṭarafıdın kelip mulāzamat qıldı. Bu maṭla'nı ošol ayyāmda aytıp edim:

Takalluf har nečä ṣūratta bolsa* andın artuq ‹s›en /
seni jān derlär, ammā betakalluf jāndın artuq sen.

Šıbaq Xan Ura Tepäning girdu navāḥīsığa kelip bir pāra buzuqčılıq qılıp yandı. Šıbaq Xan Ura Tepäning [**99b**] üstidä egändä kišimizning azlıqığa va yarağsızlıqığa baqmay Masčāda uruqnı qoyup Ābburdan dabanıdın ašıp Daxkat navāḥīsığa keldük kim kečä ertä yavuq sığınıp qapuğa kelgän išni taqṣīr qılmağay biz. Šıbaq Xan bat* oq yandı. Yana daban ašıp Masčāğa keldük.

Xāṭirğa kečti kim "Mundaq tağdın tağqa alaxan va alaman vilāyatımız yoq yerimiz yoq yürümäk* betaqrīb dur. Xan qašığa Tāškandkä oq baralıng*." Qāsim Beg bu yürümaqqa [sic] riḍā bolmadı. Qara Bulaqta üč–tört Muğulnı ḍabṭ u siyāsat üčün öltürüp edi, nečük kim mazkūr boldı—ğālibā ošol jihatıdın barmaqqa taraddud qıldı. Har nečä mubālağa qılduk, bolmadı. Aqa-ini va tavābi' u lavāḥiqı bilä Ḥişārğa tartu. Biz Ābburdan kötäli bilä ašıp xan qašığa Tāškandqa mutavajjih bolduk.

Ošbu ayyāmda Tambal čerig tartıp Āhangarān jölgäsigä keldi. Cerig üstidä Muḥammad Duğlat, kim Muḥammad Ḥişārığa mašhūr edi, yana inisi Sulṭān-Ḥusayn Duğlat Qambar-'Alī Sallāx muttafiq bolup Tambalğa qaṣd qılurlar. Bu muhimmnı Tambal sar bergängäč tura almadılar. Xan qašığa qačıp keldilär.

They call you "soul," but without artifice you are more than a soul.

Wormwood Khan came to the outskirts of Ura-Tyube and wrought a bit of havoc before withdrawing. While he was there, [**99b**] without regard for the fact that our men were few and without arms, we left the family in Matcha, went down the Oburdan pass to the vicinity of Dakhkat so that just before dawn we could sneak up to the gate and not miss the opportunity. Wormwood, however, pulled out quickly, and we returned to Matcha through the pass.

"To wander aimlessly from mountain to mountain," I thought, "with no realm and no place to stay is useless. Let's go to the khan in Tashkent." Qasim Beg was not happy with such a move: he had had three or four Mughuls executed as examples in Qara Bulaq, as has been mentioned. It was probably for that reason that he was afraid to go. Insist as we might, he wouldn't go and took his brothers and followers to Hissar. We took the Oburdan pass and set off to see the khan in Tashkent.

About that same time Tambal led his army to the Ahangaran valley. Men at the head of his army, such as Muhammad Dughlat, known as Muhammad Hisari, conspired with his brother Sultan-Husayn Dughlat and Qambar-Ali Sallakh to assassinate Tambal. However, Tambal learned of the plot, and they could remain no longer and fled to the khan.

بی‌توقف گذشته بتاشکند پیش خان رفتم. این رباعی‌را در قافیه معمول گفته بودم و تردد داشتم چه در آن محل تتبع مصطلحات شعر این مقدار نکرده بودم. خان خوش‌طبع کسی بود. شعر میگفت، اگرچه غزل بسر و سامانی کمتر داشت. این رباعی‌را بخان گذرانیده تردد خودرا عوض کردم. جواب شافی که تسلی دل شود نیافتم. ظاهراً در مصطلحات شعر کم تتبع کرده بوده اند. آن رباعی اینست

یاد ایتماس ایمیش کیشی‌نی محنت‌ته کیشی شاد ایتماس ایمیش کونگول‌نی غربت‌ته کیشی
کونگلوم بو غریب‌لیق‌ته شـــاد اولادی هیچ غربت‌ته سیرونماس ایـــرمیش البته کیشی

آخر معلوم شد که [۱۲۸ب] در الفاظ ترکی بموجب اقتضای محل تا و دال و دیگر غین و قاف و کاف هر کدام بیکدیگر مبدّل میشده‌اند.

بعد از چند روزی تنبل بر سر اوراتیپه آمد. بمجرد رسیدن این خبر خان از تاشکند لشکر کردند. در میان بیسکینت و سام سیرك برانغار و جونغار یسال ساخته دیم دیدند. بدستور مغول توغها بستند. خان از اسپ فرود آمد. نه توغ را آورده پیش خان ایستاده کرده [۱۲۹] یك مغول بیکدست گاو یك کرباس سفید درازی‌را بسته در دست خود گرفته ایستاده است. دیگر سه پارچهٔ سفید درازی‌را پایان‌تر از قطاس [ل۸۸] توغ بسته و از زیر چوب توغ گذرانده آورده یك کنار آن پارچه‌را خان بپای خود زیر کرده ایستاد. و یك پارچهٔ دیگررا که بهمان طریق بیك [ل۸۸ب] توغ دیگر بسته بودند من زیر کرده ایستادم و کنار یك پارچهٔ دیگررا سلطان‌محمد خانیکه. آن مغول که این پارچهارا بسته است دست گاورا بدست خود گرفته [۱۲۹ب] بزبان مغولی چیزها گفته بجانب توغ دیده اشارتها میکند. خان و تمام آن مردمی که ایستاده‌اند بجانب توغ قمیز می‌پاشند. تمام نفیرها و نقارهارا بیکبار می‌نوازند و تمام مردمی که در یسال ایستاده‌اند بیکبار سوران می‌اندازند. و سه مرتبه بهمین طور میکنند. بعد از آن سوار شده و سوران انداخته همه می‌تازند.

میان مغول تزوکی که چنگیز خان نهاده است بهمان دستور تا حال معمول است: برانغار برانغار و جونغار جونغار، غول غول ابّا عن جد. [۱۳۰] هرکس هر جائی که دارد همان جای خود می‌ایستد. در برانغار و جونغار هرکس بیشتر اعتبار دارد بجانب اوج، یعنی کنار فوج، می ایستد. از مردم برانغار در میان اوروغ چراس و بیگچیك تلاش اینکه در اوج برآمده

The Feast of the Sacrifice found us in Shahrukhiyya, and I proceeded without halt to Tashkent.

POETICAL COMPOSITION

I had composed the following quatrain, but I had some hesitation about the rhyme because at that time I had not yet made a study of the technique of poetry. **[100]** The khan had a poetic nature and composed poetry, although his successful *ghazal*s were rather few. I presented my quatrain to him and told him of my doubts, but I did not receive a satisfactory answer. Probably he had not studied the technicalities of poetry much either. The quatrain is this:

No one remembers anyone in tribulation.
No one gladdens anyone in exile.
In this exile my heart has not been gladdened.
No one can be comforted at all in exile.

Afterwards I found out that for purposes of rhyme, *t* and *d* are interchangeable, as are *gh* and *q*, and *k* [and *g*].

Bizgä qurbān ʻīdı Šāhruxiyyada boldı. Betavaqquf ötüp xan qašığa Tāškandkä bardım.

Bu rubāʻī aytıp edim. Maʻmūl qāfiyasıda taraddudum bar edi. Ol maḥallda šiʻr **[100a]** muṣṭalaḥātığa munča tatabbuʻ qılmaydur edim. Xan xoštabʻ kiši edi. Šiʻr aytur edi, agarči sar‹usā›mānlığ ğazalı kamraq edi. Bu rubāʻīnı xanğa ötkärip taraddudumnı ʻarḍ qıldım. Köngül [yaq]qu dek šāfī javāb tapmadım. Ġālibā šiʻr muṣṭalaḥātığa kamraq tatabbuʻ qılğandurlar. Ol bu durur:

Yād etmäs emiš kišini miḥnatta kiši. / Šād etmäs emiš köngülni ğurbatta kiši.

Könglüm bu ğarībliqda šād olmadı ‹heč›. / Ġurbatta sevünmäs ermiš albatta kiši.

Songra maʻlūm boldı kim türkī lafẓıda maḥall iqtiḍāsı bilä tā va dāl yana ğayn va qāf va kāf birbirläri bilä mubaddal bolurlar emiš.

Bir nečā kündin song Tambal Ura Tepäning üstigä keldi. Bu xabar kelgäč xan Tāškandtin čerig atlandı. Bīskent bilä Sām Sīrakning arasıda baranğar u javanğar yasal yasap DYM [?] čerig atlandı. Muğul dastūr bilä tuğ čattılar*. Xan attın tüšti. Toquz tuğnı xannıng alıda turğuzup kördilä[r]. Muğul bir uynıng orta eligigä bir uzun aq bözni bağlap eligigä tutuptur. Yana üč parča uzun bözni üč tuğnıng qotasıdın qoyıraq bağlap tuğnıng yığačınıng astıdın alıp keltürüp bir bözning ujını xan basıp turdı. Yana bir tuğqa bağlağan bözning ujını men basıp turdum. Yana bir bözni‹ng› ujını Sulṭān-Muḥammad Xānīka. **[100b]** Ol Muğul böz bağlağan uynıng orta eligini eligigä alıp Muğulča nemälär dep tuğqa baqıp išārat qıladur. Xan va tamām turğanlar tuğ sarığa qımızlar sačadurlar. Tamām nafīrlarnı va naqāralarnı bir yolī čaladurlar. Bolğan yasalda turğan čerig eli bir yolī sürän saladurlar. Üč nawbat ošmundaq qıladurlar. Andın song atlanıp sürän sahp ošmunča čerig dawrın čapadurlar.

Muğul arasıda Cinggiz Xannıng tüzüki ḥālāğača Cinggiz Xan yasap qoyğan dek oqtur: baranğar baranğar, javanğar javanğar, ğol ğol, aban ʻan jadd yerlig yeridä oq turar. Baranğar bilä javanğarda harkimning iʻtibārı köpräk tur, uj sarıraq turarlar. Baranğarda Cıras bilä Begčik uruqınıng hameša ujqa čıqmaq talašları bar. Ol furṣatta Cırasnıng tümän begisi Qašqa

---

THE MUGHUL YAK-TAIL STANDARD CEREMONY

A few days later Tambal moved against Ura-Tyube. As soon as the news was received, the khan rode out of Tashkent with his army. The right and left wings were arrayed between Pskent and Samsarek, and a count was taken. According to Mughul custom the [yak-tail] standards were acclaimed. The khan dismounted. Nine standards were set up before him. A Mughul tied a long piece of white cloth to a cow's shank and held the other end in his hand. Another three long pieces of cloth were tied [to the standards] below the yak tails and wrapped down to the bottom of the standard poles. The end of one piece of cloth was brought for the khan to stand on. I stood on the end of another, and Sultan-Muhammad Khanika stood on the third. **[100b]** The Mughul took hold of the cow's shank to which the cloth was tied, said something in Mongolian and, facing at the standards, made a sign. The khan and all those standing by threw their koumiss toward the standards. All at once the hautbois and drums were sounded, and the army standing in ranks let out whoops and shouts. Three times they did this. After that the army got on their horses, shouted and galloped around.

Among the Mughuls the arrangement of the army is exactly as Genghis Khan left it. Right wing, left wing, center—from father to son they remain where they were assigned. In the right and left wings the higher a man's rank, the closer to the edge he stands. In the right wing the Chiras and Begchik clans have always quarreled over the edge. At that time the *tümän beg*

میگشته باشند هست. در آن فرصت سردار تومان چراس قشقه‌محمود بود، خیلی جوان مردانه بود. در تومان بیگچیك که به همین تومان مشهور است سردار تومان ایوب یعقوب بود. از جهت برآمدن از اوج میان هم جنگ کردند، بیکدیگر شمشیرها برآوردند. آخر ظاهراً اینچنین قرار یافت که در جیرگا یکی بلندتر بایستد، در یسال یکی در اوج برآید.

صباح آن در نواحی سام‌سیرك جیرگا انداخته شکار کردند. ال۸۹] و آمده در چهارباغ تورك فرود آمده شد.

اول غزلی که تمام کردم این روز در همین منزل تمام کردم. آن غزل تمام کرده شده اینست [۱۲۰ب]

جانیم دین اوزکا یار وفادار تاپمادیم کونکلوم‌دین اوزکا محرم اسرار تاپمادیم

هفت بیت است. بعد ازین هر غزلی که تمام شد بهمین ترتیب نوشته شد. ازینجا کوچ بر کوچ در کنار دریای خجند آمدند. یك روزی بطریق سیر از آب گذشته و آش پخته جوانان و خوردان بشوخی انداخته شد. همین روز قلاب طلای تکبند مرا دزدیدند. صباح همین روز خانقلی بیان‌قلی و سلطان‌محمد ویس گریخته پیش تنبل رفتند. بهمه گمان شد که این حرکت ازینها صادر شده است، اگرچه تحقیق نشد. احمد قاسم کهبر هم اجازت طلبیده باوراتیپه رفت. او هم بهمین رفتن دیگر نیامد و پیش تنبل رفت.

of the Chiras was Qashqa Mahmud, who was a very brave man. The *tümän beg* of the Begchik *tümän*, which is known simply as "the *tümän*," was Ayyub Ya'qub. They fought over who was to be at the edge. They had even drawn swords at each other. Finally it must have been decided that in the *jergä* one would stand in a more honorable position and in the array the other would be at the edge.

The next morning they formed a circle in Samsarek and held a hunt. Camp was made in Turak Charbagh. **[101]**

The first *ghazal* I ever completed I finished that day in that place. It begins:

Maḥmūd edi. Xaylî mardāna yigit edi. Begčik tümänining, kim "tümän"gä oq mašhūr dur, tümän begisi Ayyūb Ya'qūb edi. Ujqa čıqmaq üčün uruštılar. Birbirlärigä qılıčlar suğuruštılar. Āxir ğālibā mundaq qarār tapıldı kim jergädä birisi yoqqa‹rı› turğay yasalda yana biri ujqa čıqqay.

Tanglasığa Sām Sīrak navāḥīsını jergä salıp avladılar. Kelip Türāk Cārbāğığa tüšüldi. **[101a]**

Avval ğazalî kim tükättim ošbu kün ošbu yurtta tükättim. Ol tükängän ğazal bu dur:

Jānımdın özgä yār-i vafādār tapmadım. /
Könglümdin özgä maḥram-i asrār tapmadım.

Altı bayt dur. Mundın song har ğazal kim tükändi ošol tartīb bilä oq bitildi. Mundın küč ba-küč Xujand Daryāsının yaqasığa keldilär. Bir kün sayr ṭarīqı bilä sudın ötüp aš bıšurup yigitlärni va čuhralamı šūxluqqa salduk. Ošbu kün mening takbandımnıng altun qullābını oğurladılar. Tanglasığa oq Xān-Qulı Buyan-Qulı bilä Sulṭān-Muḥammad Vays qačıp Tambalğa bardılar. Barčağa gumā‹n› boldı kim bu ḥarakat bulardın ṣādir boluptur, agarči taḥqīq bolmadı. Aḥmad Qāsim Kuhbur ham ijāzat tilāp Ura Tepägä bardı. Ol ham ošbu barğan bilä kelmädi. Tambalğa bardı.

Other than my own soul I never found a faithful friend.
Other than my own heart I never found a confidant.

It consisted of six lines. Thereafter, every *ghazal* that was completed was written down in that same arrangement.

From there they went march by march to the banks of the Jaxartes. One day we crossed the river on an excursion, cooked some food and made merry with the warriors and pages. That day my gold belt clasp was stolen. By the next morning Khan-Qulï Buyan-Qulï and Sultan-Muhammad Ways had deserted to Tambal. Everyone suspected them of the deed, although it was never proven. Ahmad Qasim Kohbur also requested leave to go to Ura-Tyube. He never came back but went instead to Tambal.

این یوروش خان اندکی بی‌فایده‌تر یوروشی بود. قلعه گرفتنی نی غنیم زیرکردنی نی، رفتند و آمدند. درین وقت که در تاشکند [۱۲۱] بودم خیلی قلاشی و خواری کشیده شد. ولایتی نی، امیدواری ولایتی نی، نوکر اکثر پریشان شده جدا شدند. معدود چندی که مانده بودند از قلاشی همراه من نی‌توانستند گشت. بدرخانهٔ خان‌دادام که میرفتم گاهی بیک کس و گاهی بدو کس میرفتم، اما خوبی که داشت این بود که بیگانه نبودند و زائیده بودند. خان‌دادام‌را کورنش کرده پیش شاه بیگم می‌آمدم. مثل خانهٔ خود [ل۸۹ب] سربرهنه و پابرهنه می‌درآمدم.

آخر ازین طور سرگردانی و ازین قسم بیخان‌ومانی بتنگ آمدم و بجان رسیدم. با خود گفتم که «زنده بودن باین دشواری سر خودرا گرفته بیک طرف گم شوم، بهتر. و باین نوع خواری و زاری، تا دانستن مردم، تا جائی که پای من برود بروم، بهتر است.» روان شدن خطای‌را جزم کرده سر خود گرفته رفتن‌را عزم کردم که از خوردی باز هوس سیر خطای داشتم، اما از جهت [۱۲۱ب] سلطنت و علایق میسر نمیشد. سلطانت خود رفت. مادر من هم بمادر و برادران خورد خود یکجا شدند. موانع سیر رفع شد و آن دغدغها دفع گردید. بتوسط خواجه ابوالمکارم این سخن‌را در میان انداختم که مثل شیبانی خان غنیمی پیدا شده ضرر او بترک و مغول مساوی است. فکر اورا حالا که اولوس‌را هنوز خوب زیر نکرده و بسیار کلان نشده کردن واجبست چنانکه گفته‌اند

امروز بکش چو می‌توان کشت — آتش چو بلند شد جهان سوخت
مگذار که زه کند کمـــان‌را — دشمن چو به تیر می‌توان دوخت

کیچیك خان دادام، یعنی خان دادای خورد من هم بیست و پنج، بیست و چهار سال است که ملاقات نکرده‌اند. من هم ایشان‌را ندیده‌ام. اینچنین شود که من هم بروم و کیچیك خان دادام را ببینم و هم واسطه و ساعی ملاقات نمودن شوم؟

غرض من این بود که باین بهانه [۱۲۲] ازین میان برآیم. درین صورت در رفتن بمغولستان و طرفان [ل۹۰] خود هیچ دغدغه نماند. بعد از آن جیلاو من بدست سن میشود و ازین خیال من هیچکس صاحب وقوف نبود. هیچکس‌را صاحب وقوف هم کرده نمیشد. ازینجهت که بمادر خود ممکن نبود که اینچنین سخنان گفته شود. دیگر چندی از خورد و کلانی که در

Events of the Year 908 [1502–3]

This expedition of the khan's turned out to be fairly useless. He went and returned without taking any forts or defeating any enemies.

During this period in Tashkent I endured much hardship and misery. I had no realm—and no hope of any realm—to rule. Most of my liegemen had departed. The few who were left were too wretched to move about with me. If I went to my uncle the khan's gate, I went sometimes with one other person and sometimes with two—at least he was a relative and not a stranger. **[101b]** After meeting with my uncle the khan, I used to go to see Shah Begim, as though I were entering my own house, bareheaded and barefoot.

Finally I had had all I could take of this homelessness and alienation. "With such difficulties," I said to myself, "it would be better to go off on my own so long as I am alive, and with such deprivation and wretchedness it would be better for me to go off to wherever

Xannıng bu yürüši befāyidaraq yürüš edi. Qorğan almaq ‹yoq› va yağı basmaq yoq bardılar keldilär.

Bu muddatta kim Tāškandtä edim xaylî qallāšlıq va xwārlıq tarıldı. Vilāyat yoq, vilāyat umedvārlıqı yoq. Nökär aksar tarqadı. Ma'dūdî kim qahp edi qallāšlıqtın mening bilä yürüy almas edilär. Xan dädämning ešikigä barsam gāhî bir kiši bilä gāhî iki kiši bilä barur edim, valî yaxšılıqı bu edi kim yat emäs edilär, tuğqan edilär. **[101b]** Xan dadamğa körünüš qılıp Šāh Begim qašığa kelür edim. Öz üyim dek baš yalang ayaq yalang kirär edim.

Āxir mundaq sargardānlıqtın va bu naw' bexānumānlıqtın jānğa* yettim. Dedim kim "Mundaq dušvārlıq bilä tirilgüncä baš alıp itsäm yaxšı, bu naw' xwārlıq va zārlıq bilä el bilgüncä ayaqım yetkänčä ketsäm yaxšı." Xaṭāyğa barmaqnı jazm qılıp baš alıp ketmäkkä 'azm qıldım. Kičiklikdin beri Xaṭāy sarığa havasım bar edi, valî salṭanat u 'alāyiq jihatıdın muyassar bolmas edi. Salṭanat xud bardı. Anam analarığa inilärigä [sic] qošuldılar. Sayr mavāni'ı raf' boldı. Ol dağdağalar daf' boldı. Xwāja Abū'l-Makārimnıng tavassuṭı bilä bu sözni arağa saldım kim Šıbaq Xan dek ğanīm paydā boluptur. Munıng ḍararı Türkkä va Muğulğa musāvī dur. Munıng fikrini ḥālāhıqta kim ulusnı hanūz yaxšı basmaydur va köp ulğaymaydur qılmaqlıq vājib tur, nečük kim deptürlär:

Imroz bikuš ču mītavān kušt / ātaš ču buland šud jahān soxt.
Mag'zār ki zih kunad kamānrā / dušman ču ba tīr mītavān doxt.

Kičik Xan dädäm ham yegirmä tört–yegirmä beš yıl dur kim mulāqāt qılmaydurlar. Men ham alarnı* körgän emäs men. Bola alğay mu kim men barsam ham Kičik Xan dädämni körsäm ham mulāqāt qılmaqqa vāsiṭa u sā'i bolsam?

Ğaraḍım bu edi kim bu bahāna bilä bu aradın **[102a]** čıqsam, Muğulistān u Ṭurfānğa barğanda xud heč mānî'î u dağdağa qalmas. Öz jilawım özümning eligidä bolur. Bu xayālımdın heč kiši ṣāḥib-vuqūf emäs edi. Kišini ṣāḥib-vuqūf ham qılıp bolmas edi ne jihattın kim anamğa xud mumkin emäs edi kim mundaq sözlärni ayta bolğay. Yana bir nečä uluğ

my feet will carry me, even to the ends of the earth." I decided to go to Cathay on my own. From my childhood I had had a desire to go to Cathay, but because of having to rule and other obstacles, it had never been possible. Now there was nothing for me to rule. My mother had rejoined her brothers and kinfolk. Obstacles to my travel had disappeared, as had my former ambitions. Through the intermediary of Khwaja Abu'l-Makarim I stated the following case [to the khan]: an enemy like Wormwood Khan had appeared on the scene, and he posed a threat to Turk and Mughul alike. He should be dealt with now while he had not yet totally defeated the nation or grown too strong, as has been said:

Put out a fire today while you can, for when it blazes high it will burn the world.
Do not allow the enemy to string his bow while you are able to pierce him with an arrow.

[My mother's people] had not met with my uncle Kichik Khan for twenty or twenty-five years, and I had never seen him. Would it be possible for me to go and both meet my uncle Kichik Khan and be instrumental in creating a meeting?

It was my aim to leave here on this pretext **[102]** and go to Mughulistan and Turfan, since there was no longer any impediment and my reins were in my own hands. No one knew of this plan of mine. It was not possible either to let anyone know because it was out of the question to speak of such things to my mother. Also, the people around me, great and small,

گرد و گوشهٔ من بودند بامیدواری‌های دیگر بمن وابسته شده سرگردانیها کشید[ه] میگشتند. بایشان هم اینچنین سخنان گفتن هیچ لطفی نداشت.

خواجه ابوالمکارم که این سخنان‌را بشاه بیگم و خان دادام گفتند، ازیشان رضای فهم می شود. باز بخاطر ایشان میرسد که از جهت رعایت نیافتن مگر رخصت میطلبیده باشم. ازین وجه در رخصت اندك تامل کردند.

در همین ایام از خان دادام خورد یك کس آمد که تحقیق خان خورد می‌آید. این خیال هم نشد. یك کس دیگر آمد و خبر نزدیك رسیدن [۱۲۲ب] خان خوردرا که آورد شاه بیگم و خواهران خورد کیچیك خان دادام سلطان نگار خانیم و دولت سلطان خانیم و من و سلطان محمد خانیکه و میرزا خان همه پیش‌واز کیچیك خان‌دادام برآمدیم.

در میان تاشکند و سیرام یغما نام دهی است و دیگر چند دهکها باشند. قبر ابراهیم آتا و اسحاق آتا آنجاست. تا این مواضع رفته شد. چون همین ساعت آمدن کیچیك خان دادام معلوم نداشتیم خالی‌ذهن بسیر سوار شده بودم که بیکبار خان واخوردند. پیشتر روان شدم که در همین وقت [ل۹۰ب] فرود آمدن کیچیك خان دادام واقف شد. خیلی در اضطراب شد. غالبًا اینچنین خیال داشته که در یك جائی فرود آمده نشسته بمن بتعظیم دریابد. باری زود نزدیك رسیده فرود آمدم. محل آن تقاضا نکرد. همین که فرود آمدم فرصت نیافته زانو زده دریافتم. در اضطراب و انفعال شده [۱۲۲] فی الحال سلطان‌سعید خان و باباخان سلطان‌را فرمودند که از اسب فرود آمده و زانو زده بمن دریابند. از پسران خان همین دو سلطان [۱۲۲ب] آمده بودند. در سن سیزده چهارده سالگی بوده باشند. باین سلطانان دریافته و سوار شده پیش شاه بیگم آمده شد که کیچیك خان دادام شاه بیگم‌را و خانمان‌را دیده و دریافته و نشسته کیفیت و حالات گذشته گذرانده تا نیم‌شب با همدیگر گفتند.

صباح آن کیچیك خان دادام بمن برسم مغولچه سرویا و قرر خود با اسپ زین‌دار خاصهٔ خود عنایت کرد و طاقی مغولی مفتول‌دار و جامهٔ اطلس خطایی سانچمه‌دوخته و قور خطایی برسم قدیم با سنگ و چانتای او. جانب چانتای سه چهار چیز مثل چیزکهائی که عورات در پیش گریبان خود مثل عنبردان و خریطهٔ او می‌آویزند آویخته بود. دست چپ هم همین طور سه چهار چیز آویخته بودند.

followed me and endured deprivation in other hopes. There was no delight to be derived in speaking of such things to these people.

As soon as Khwaja Abu'l-Makarim spoke to Shah Begim and my uncle the khan, he perceived that they would be agreeable. However, it then crossed their minds that I might be requesting permission to leave because I had not been shown favor. Since this touched upon their honor, they hesitated somewhat in granting their permission.

KICHIK KHAN COMES TO TASHKENT

At this juncture someone came from my uncle Kichik Khan with news that he was actually on his way. So my scheme came to naught. As soon as another person came with news that Kichik Khan was near, Shah Begim and my uncle Kichik Khan's sisters, Sultan Nigar Khanïm and Dawlat Sultan Khanïm, all went out with Sultan-Muhammad Khanika, Mirza Khan and myself to meet my uncle Kichik Khan.

kičik kim girdugošamda bolurlar edi, özgä umedvārlıqlar ‹bilä› manga erišip* sargardānlıq tartıp yürürlär. Alarğa ham mundaq sözlärni aytmaqnıng heč lutfı yoq edi.

Xwāja Abū'l-Makārim Šāh Begimgä va xan dädämgä bu sözni aytqač alardın riḍānı fahm bolur. Yana xāṭirlarığa kečär kim ri'āyat tapmağandın magar ruxṣat tiläydür men. Bu jihattın nāmūs qılıp ruxṣatta andak ta'ammul qıldılar.

Ošbu furṣatta kičik dädämdin bir kiši keldi kim taḥqīq Kičik Xan kelädür. Bu xayāl ham bolmadı. Yana bir kiši kelip Kičik Xannıng yaqın yetkänining xabarını aytqač Šāh Begim va Kičik Xan dädämning singilläri Sulṭān Nigār Xanım va Dawlat Sulṭān Xanım va men va Sulṭān-Muḥammad Xānika va Mīrzā Xan barča Kičik Xan dadamğa utru čıqtuk.

Tāškand bilä Sayrāmnıng arasıda Yağ‹m›a degän kent va yana bir nečä kentkinälär bar. Ibrāhīm Ata va Isḥāq Atanıng qabrı anda dur. Bu kentlärgäčä barıldı. Kičik Xan dädämning bu zamān kelürini **[102b]** taḥqīq bilmäy xālī-zihn sur'at bilä atlanıp edim. Bayakbār xan učray oq tüštilär. İlgäri yürüdüm. Men tüškändä oq Kičik Xan dädäm vāqif boldı. Xaylî iḍṭirābta boldı—ğālibā andaq xayālı bar egändür kim bir yerdä tüšüp olturup mening bilä ta'ẓīm bilä körüškäylär. Yavuq yetišip tüštüm. Maḥall ol taq‹ā›ḍā qılmadı. Yüküngüčä furṣat ham bolmadı. Yükünüp barıp körüštüm. Iḍṭirāb u infi'ālda bolup fī'l-ḥāl Sulṭān Sa'īd Xan bilä Bābā Xan Sulṭānnı buyurdılar kim tüšüp mening bilä yükünüp körüškäylär. Xannıng oğlanlarıdın* ošbu iki sulṭān oq kelip edi. On üč–on tört yašta bolğaylar edi. Bu sulṭānlar bilä körüšüp atlanıp Šāh Begim qašığa keldük. [...] olturup ötkän kečkän kayfiyyat u ḥālāttın yarım kečägäčä olturup aytıštılar.

Tanglası Kičik Xan dädäm manga Muğulča rasmlığ baš-ayaq va qorını va egärlig xāṣṣa atını 'ināyat qıldı. Maftūlluğ Muğulī börk va sančma tikkän Xaṭā'ī aṭlas ton va Xaṭā'ī qor burunqı rasmlığ taši čantayı bilä. Cantaynı sol sarı yana üč–tört nernä xatun kišining yaqasığa asar 'ambardān va xarīṭası dek nemälär asıpturlar. Ong sarı ham ošmundaq üč–tört nemä asıpturlar.

Between Tashkent and Sayram there are several hamlets and a village called Yaghma, where Ata Ibrahim and Ata Ishaq's tombs are. We went as far as these villages. Since we did not know for certain when my uncle Kichik Khan would be coming, **[102b]** I had ridden out without a care. All of a sudden the khan loomed before us. I rode forward. As I dismounted, my uncle Kichik Khan became aware of me and was very upset. He had probably planned to dismount somewhere, seat himself and meet me ceremoniously. I was quite near when I dismounted, and there was no time for that. He did not even have a chance to dismount. I knelt and went forward to meet him. Flustered and agitated, he immediately ordered Sultan Sa'id Khan and Baba Khan Sultan to dismount, kneel and meet me. Of the khan's sons only these two had come. They were thirteen or fourteen years old. Having met with them, we mounted and went to Shah Begim. They sat around talking about old times until midnight.

The next morning my uncle Kichik Khan, in accordance with Mughul custom, presented me with a robe, a quiver, his own horse and saddle, a Mughul hat of spun [wool?], an embroidered Chinese brocade tunic, a Chinese quiver with its stone and satchel in the old fashion. On the left side of the satchel were hung three or four things such as ladies hang on their collars, like an ambergris bottle and its reticule. On the right side too were hung three or four things.

از آنجا متوجه تاشکند شدند. خان دادام کلان هم از تاشکند سه چهار فرسنگ پیش‌واز برآمده آمد. در یك جائی شامیانه دوخته [۱۲٤] خان کلان نشست. خان خورد از روبرو پیدا شد. چون نزدیك رسید از دست چپ خان از عقب گردیده آمده پیش خان فرود آمدند. در جای کورنش که رسید [ل۹۱] نه مرتبه زانو زده و آمده دریافت. خان کلان هم بمجرد رسیدن خان خورد ایستاده شده دریافت. تا بسیار زمان وقت دریافتن بهم چسپیده ایستادند. [ل۹۱ب] در برگشتن هم خان خورد نه مرتبه زانو زد. در کشیدن پیشکش و تارتیق هم بسیار زانو زد. بعد از آن آمده نشستند.

مردم خان خورد تمام برسم مغولچه خودرا راست ساخته طاقیهای مغولچه جامهای اطلس خطایی سانچه دوخته و برسم مغولچه ترکشها و زینهای ساغری سبز و اسپان مغولی بولعجب زیب غیر مکرری آمد. خان خورد بکس کمی آمده بودند. از هزار کس زیاده و از دو هزار کم بوده باشند. کیچیك خان دادام اطوار عجبی داشت. در شمشیر خود محکم و [۱۲٤ب] درست و مضبوط مردانه بود. ازین اسلحه بشمشیر بسیار مقید بود و میگفت که «شمشیر و پیازی و کیستن و تبرزین و تبرتیشه که باشد اگر برسد یك جای او کارگر است، و شمشیر که برسد از سر تا پای او کارگر است.» شمشیر معتمد برندهٔ خودرا هرگز از خود جدا نمیکرد - یا در کمرش میبود یا در دستش. چون در کنار و گوشهٔ ولایت کلان شده بود، یك چیزی روستائی‌تر و اندکی درشت‌گوی بود.

بهمین زیب مغولچه که مذکور شد همراه خان دادام خورد آمدم. خواجه ابوالمکارم همراه خان دادام کلان بود. مرا نشناخت. پرسیده است که «ایشان کدام سلطان اند؟» بعد از گفتن شناخته است.

بتاشکند آمده بزودی بر سر سلطان‌احمد تنبل لشکر کشیدند. از راه کندرلیگ دابانی متوجه شدند. بجلگه آهنگران که رسیدند خان خوردرا و مرا پیشتر از خود [۱۲۵] جدا کردند.

از کوتل دابان گذشته در نواحی زیرقان و کرنان هر دو خان یکجا شدند. در نواحی کرنان یکروز [ل۹۲] دیم دیدند. لشکر خودرا سی هزار سوار تخمین کردند. از پیش خبر سرکرد که تنبل هم لشکر خودرا جمع کرده باخسی آمده خانان مشورت کردند. رأیهای ایشان باین قرار گرفت که بمن یك جماعتی از لشکر همراه کنند و از دریای خجند گذشته بطرف اوش و اوزکند رفته از عقب او درآئیم. سخن‌را اینجا مانده ایوب بیگچیك‌را با تومان خودش، جان‌حسن بارین بارین‌های او، محمد حصاری دغلت و سلطان‌حسین دغلت و سلطان

From there they set out in the direction of Tashkent. **[103]** My uncle Ulugh Khan had also come out three or four leagues from Tashkent in greeting. Canopies were set up, and Ulugh Khan sat there. As Kichik Khan approached he circled around behind the khan's left and stopped in front of him. When he reached the place for the meeting he knelt nine times before proceeding for the encounter. Ulugh Khan rose as Kichik Khan approached, and they met. They stood embracing each other for a long time. As he withdrew, Kichik Khan knelt nine times. He knelt many times as the gifts were presented. After that he came forward, and they sat down.

Kichik Khan's men were all outfitted in the Mongolian manner—Mongolian hats, embroidered Chinese brocade tunics, green leather Mongolian bowcases and saddles, Mongolian horses, and fantastic finery. Kichik Khan had come with rather few men, more than a thousand but fewer than two thousand. My uncle Kichik Khan was a peculiar man. He

Ol yerdin Tāškand sarı mutavajjih boldılar. **[103a]** Uluğ Xan dädäm ham Tāškanddin üč–
tört yığač yol utru čıqıp keldi. Bir yerdä šämiyänalar tikip Uluğ Xan olturdı. Kičik Xan
rübarūdın keläduür edi. Yavuq yetkäč xannıng sol qolı bilä käyindin evrülüp kelip xannıng
alıda tüšüp keldi. Körüšür yergä yetišip toquz qatla yükünüp kelip körüšti. Uluğ Xan ham
Kičik Xan yaqın yetkäč qopup körüštilär. Ġalaba qučušup turdılar. Yanğanda ham Kičik Xan
toquz qatla yüküldi. Tartığ tartqanda ham qalın yüküldi. Andın song kelip olturdılar.

Kičik Xannıng kišiläri tamäm Muğulča yasatıp edilä‹r›. Muğulča börklär, Xaṭā'ī aṭlas va
sančma tikkän tonlar va Muğulča yašıl sağrılığ sağdaqlar va egärlär va Muğulī atlar va ṭawrī
ğayr-i mukarrar zeb bilä keldi. Kičik Xan azraq kiši bilä kelip edi, mingdin köpräk, iki
mingdin azraq bolğay edi. Kičik Xan dädäm ğarīb aṭvä‹r›luğ kiši edi. Qılıčığa muḥkam erklig
va mardāna kiši edi. Bu asliḥadın qılıčqa köpräk mu'taqid edi. Der edi kim šišpar va piyäzī
va kīstan va tabarzīn va baltu kim bar teg‹s›ä bir yeri kārgar dür. Qılıč agar tegsä bašdın
ayaqı[ğa] kārgar dür. Kesär qılıčını hargiz özidin ayırmas edi, ya belidä edi **[103b]** ya eligigä.
Yaqa yerdä ulğayğan* üčün bir nemä rüstā'īraq duruštgüyraq edi.

Ošbu Muğulča zeb bilä kim mazkür boldı Kičik Xan dädäm bilä keldim. Xwāja Abū'l-
Makārim Uluğ Xan dädäm bilä edi. Meni tanımaydur. Soruptur kim "Bular qaysı sulṭān dur?"
Aytqandın song tanıptur.

Tāškandkä kelip bat oq Sulṭān-Aḥmad Tambalnıng üstigä Andigānğa čerig tartılar.
Kindirlig dabanınıng yolı bilä mutavajjih boldılar. Āhangarān jölgäsi yetä Kičik Xannı va
meni ilgäriräk ayırdılar.

Dabandın ašıp Zabarqān [...] Karnān navāḥīsıda bir kün dīm [?] kördilär. Ceriglärini otuz
ming kiši čınadılar. İlgäridin xabar kelä bašladı kim Tambal ham čerigini yığıp Axsīğa
keliptür. Xanla[r] mašvarat qılıp ra'yları munga qarār taptı kim manga bir pāra čerig
qošqaylar. Xujand Suyını ötüp Oš va Ūzkand sarı barıp arqasığa evrülgäy men. Sözni munga
qoyup Ayyūb Begčikni tümäni bilä, Jān-Ḥasan Barinnı* Barinları* bilä, Muḥammad Ḥiṣārī

was manly and brave, but he held tight to his sword. Of all his weapons he trusted most in his sword. "Six-flanged mace, flail, hatchet and battle ax work in one place when they strike," he would say, "but when a sword hits the mark it works from head to foot." He was never separated from his sharp sword—it was either at his side **[103b]** or in his hand. Because he had grown up in a remote place he was somewhat rustic and coarse of speech.

Wearing the Mongolian finery I have mentioned, I accompanied my uncle Kichik Khan. Khwaja Abu'l-Makarim was with my uncle Ulugh Khan, and they did not recognize me. "What Mughul prince is this?" they asked, although they knew me after I spoke.

Immediately upon reaching Tashkent, they led the army to Andizhan against Sultan-Ahmad Tambal, setting out via the Kindirlig pass road. When we reached the Ahangaran valley, Kichik Khan and I were dispatched ahead.

After going through the pass, a troop review was held one day in Zabarqan in the vicinity of Karnon. The soldiers numbered 30,000. From ahead news began to come that Tambal had gathered his forces and was moving toward Akhsi. The khans consulted and decided to assign me a contingent. I would cross the Jaxartes, go toward Osh and Uzgen and circle around behind him. Having decided this, Ayyub Begchik with his battalion, Jan Hasan Barin with the Barins, Muhammad Hisari Dughlat, Sultan-Husayn Dughlat and Sultan-Ahmad Mirza

احمد میرزای دغلت با دغلتهای خودش، قنبرعلی، ساریق‌باش میرزا ایتارچی‌را داروغهٔ لشکر کرده بمن همراه ساختند.

از کرنان از خانان جدا شده از نواحی سکان دریای خجندرا به سال گذشته از رباط خوقان گذشته قبارا زیر کرده [۱۲۵ب] از رباط آلایلوق بر سر اوش ایلغار کردیم.

وقت سحر بر سر قلعهٔ اوش در غفلت آن مردم رسیدیم. مردم اوش[ش] چاره نتوانستند کرد. اوش‌را سپردند. بالطبع مردم ولایت مارا بسیار میخواستند. از ترس تنبل و هم از دور بودن ما چارهٔ کار خودرا نمی‌یافتند. بمجرد آمده درآمدن در اوش از جانب شرق و جنوب اندجان از کوه و میدان ایل و اولوس تمام درآمدند. مردم اوزکند، که پیشتر ازین پای‌تخت فرغانه آن بوده و قلعهٔ خوبی دارد و در سرحد واقع شده، مردم او بندگی مارا اختیار نموده و کس فرستاده بما درآمدند.

بعد از چند روز مرغینان هم داروغهٔ خودرا زده برآورده بمن درآمدند. از آب [ل۱۲ب] خجند آنچه بطرف اندجان بودند از قلعه‌ها، غیر اندجان، دیگر تمام مردم درآمدند. درین ایام باوجود [۱۲۶] آنکه اینچنین قلعه‌ها بدست ما درآمد و در ولایت اینچنین شور و فتنه قایم شد، بتنبل هنوز بخود نیاورده در میان اخسی و کرنان با لشکر سوار و پیادهٔ خود بخانان روبرو شده خودرا بشاخ‌بند و خندق مضبوط کرده نشسته بود. چند نوبت از آن طرف و ازین طرف اندك و بیش جنگ‌منگی میشود، اما از هیچ جانب غالبیت و مغلوبیت مشخص و معلوم نمیشود.

چون از طرف اندجان ایل و اولوس و قلعه و ولایت اکثر بمن درآمدند، مردم اندجان هم بالطبع مرا میخواستند، ولی چارهٔ خودرا نمی‌یافتند.

بخاطر رسید که [اگر] یك‌شبی نزدیك اندجان رفته و کس در آورده بخواجه‌ها و اربابهای او سخن گفته شود، احتمال دارد که مارا از یکطرفی درآرند. باین خیال از اوش سوار شده نیم شب در یك کروهی اندجان در روبروی چلدختران آمده شد. قنبرعلی بیگ و بعضی امرای [۱۲۶ب] دیگررا پیشتر فرستاده شد که پنهانی کس در قلعه درآورده بخواجه و ارباب سخن بگویند. ما در انتظار این امرائی که رفته بودند همانطور بالای اسپ ایستاده بودیم، بعضی در پینکی و بعضی خواب‌آلوده. شاید سه پهر از شب گذشته باشد که بیکبار آواز طبل باز و سوران برآمد. بسیاری و کمی یاغی‌را ندانسته مردم غافل خواب‌آلود بیك ناگاه هیچ یك

Dughlat by themselves—the Dughlat battalions were not there—and Qambar-Ali Sarïghbash Mirza of the Itarji were put in charge of the forces and assigned to me.

We left the khans at Karnon, crossed the Jaxartes by raft in the vicinity of Sakan, passed through the Kokand **[104]** district, attacked Kuva and rode against the Alayluq district and Osh.

At dawn we took the Osh citadel by surprise. The people of Osh were unable to do anything but surrender. The people of the province were naturally inclined toward us, but out of fear of Tambal and because we had been far away they had not been able to do anything about it. As soon as we entered Osh, the people of highland and lowland to the east and south of Andizhan all joined us. (Uzgen, which was formerly the capital of Fergana, has a good citadel and is located on the border.) The people accepted fealty to us, sent emissaries and came over to me.

A few days later the people of Margilan beat up their prefect, chased him away and joined me. With the exception of Andizhan itself, all the citadels on the Andizhan side of the Jaxartes

Duğlatnı, Sulṭān-Ḥusayn Duğlatnı, Sulṭān-Aḥmad Mīrzā-yi Duğlatnı, özilärini—Duğlat tümäni bularda emäs edi—Qambar-'Alïnı, Sarığbaš Mīrzā-yi Itārjïnı čerig daruğası qılıp manga qoštılar.

Karnāndın xanlardın ayırılıp Sakān (?) navāḥīsıdın Xujand Suyını sal bilä kečip Xūqān
5 **[104a]** Orčını bilä ötüp Qubānı basturup Alayluq Orčını bilä Oš üstigä ılğaduk.

Saḥar vaqtı Oš qorğanığa ğāfillıqta yetiştük. Oš eli čāra qıla almadılar. Ošnı tapšurdılar. Bi'l-ṭab' vilāyat eli bizni köp tilär erdilär. Tambalnıng qorqunčıdın va bizing yıraqlıqımızdın čāraların tapa almaslar edi. Ošqa kelip kirgäč Andijānnıng šarq u janūbıdaqı tağ u tüz* el u ulusları tamām kirdilär. Ūzkandning, kim burun Farğānanıng pāytaxtı ol egändür, yaxšı
10 qorğanı bar. Sarḥaddta vāqi' boluptur. Eli bizing qulluqumızını qabūl qılıp kiši yibärip manga kirdilär.

Nečä kündin song Marğīnānlığ ham daruğasını urup qavlap manga kirdilär. Xujand Suyınıng Andijān ṭarafıdaqı qorğanlardın, bir Andijāndın özgä, tamām kirdilär. Bu ayyāmda, bāvujūd kim mundaq šor u fitna qāyim boldı, Tambal hanūz özigä keltürmäy Axsī bilä Karnān
15 aralıqıda atlığ yayaq čerigi bilä xanlar bilä rūbarū bolup özini šāx u xandaq bilä berkitip olturup edi. Bir nečä nawbat ol ṭarafdın azağlaq uruš-muruš bolur, valî hečjānibtın ğālibiyyat u mağlūbiyyat mušaxxaṣ u ma'lūm bolmas.

Cun Andijān ṭarafıdaqı el u ulus **[104b]** va qorğan u vilāyat aksar manga kirdilär, Andijānnıng eli ham bi'l-ṭab' meni tilär edilär, valî čāraların tapa almaslar edi.
20 Xāṭirğa* yetti kim bir kečä Andijānnıng yavuqığa barıp kiši kivürüp xwāja u arbābları bilä sözläš‹s›äk, iḥtimālı bar kim bizni bir ṭarafdın kivürgäylär. Bu xayāl bilä Ošdın atlanıp yarım kečä Andijānnıng bir kurohıda Cilduxtarān rūbarūyığa keldük. Qambar-'Alī Beg va yana ba'zı beglärni ilgäriräk yibärildi kim inčkälik bilä qorğanğa kiši kivürüp xwāja u arbāb bilä sözläškäylär*. Biz bu barğan beglärning intiẓārında at üstidä oq turup edük—ba'zı
25 örgüdämäktä, ba'zı xwābālüd. Kečäning üč paharı bolğay edi. Bayakbār ṭabl-i bāz üni va sürän čıqtı. Yağının köpini azını bilmäy ğāfil va uyquluğ el bir yolî oq birbirgä baqmay

were with me. During these days, although there was much unrest and strife, Tambal had still not come to his senses and so, faced with the khans and their cavalry and infantry between Akhsi and Karnon, he fortified himself with pilings and trenches and sat there. A few skirmishes took place, but there was no clear victory or defeat for either side.

When the tribes, clans, fortresses and countryside on the Andizhan side **[104b]** joined me, the townspeople of Andizhan were naturally desirous of me, but there was nothing they could do about it.

A SKIRMISH AT CHILDUKHTARAN

It occurred to me that if someone could get near Andizhan by night and slip inside, and if we could confer with the khwaja and the lords, it was probable that they would get us in somehow. With this plan in mind we rode from Osh and came opposite Childukhtaran, a league from Andizhan. At midnight Qambar-Ali Beg and some other begs were sent forward to get someone inside the citadel by stealth and confer with the khwaja and lords. We remained on horseback waiting for the begs who had gone—some snoozing, others dozing. It must have been the third watch of the night when all at once the sound of drums and war cries were heard. Not knowing how many or how few they were, these surprised and drowsy

بدیگری متوجه نشده گریختند. مرا فرصت جمع نمودن مردم هم نشد و بجانب یاغی ال۹۲] روان شدم. میر شاه قوچین، بابا شیرزاد، دوست‌ناصر همراه من روان شدند. بعد ما چهار کس، دیگر همهٔ مردم بگریختن رو آوردند. اندك راهی رفته بودم که این جماعه تیر گذاشته و سوران انداخته رسیده آمدند. یك اسپ قشقه نزدیك بمن درآمده آمد. اسپ اورا به تیر زدم. معلق زده رفت. اندکی توقف کردند. [۱۲۷] این سه کس که همراه من بودند گفتند «شب تاریك، بسیاری و کمی یاغی معلوم و مشخص نیست. لشکری که بود تمام رفت. از ما چهار کس چه مقدار متضرر خواهند شد؟ رفته این مردم گریخته‌را جمع نموده جنگ باید کرد.» قاتره کرده بمردم رسیده به قمچی زده هرچند کرده شد مردم نایستادند. باز بهمین چهار کس برگشته تیر گذاشته شد. اندك ایستادند. چون یك دو نوبت دیدند که سه چهار کس بیش نیستیم، باز بدنبال کردن مردم و فروز آوردن ایشان مشغول شدند. بهمین دستور سه چهار مرتبه مردم‌را نگاه‌داشتیم. چون نمی ایستادند، باز بهمین سه کس برگشته و تیر گذاشته غنیم‌را گرداندیم. ما سه کروه مردم‌را تا روبروی پشتهٔ خرابوك و پشامون دنبال کرده آمدند. در وقت رسیدن به پشته مبشر محمد علی وا [۱۲۷ب] خوردند. من گفتم که «اینها کس کمی اند. بیائید، رفته اسپ اندازیم!» چون رفته اسپ تاختم، اینها ایستاده [۱۲۸] ماندند.

بعد از آن مردم پریشان شده ازین طرف و ازان طرف جمع شده آمدند. بعضی جوانان خوب خوب بهمین ال۹۲ب] پریشان شدن راست باوش رفته‌اند.

کیفیت اینچنین بوده که از تومان ایوب بیگچیك چند مغولی از اوش از ما جدا شده از جهت قراقی بگرد اندجان آمده بوده‌اند. غوغای لشکر مارا شنیده به پنهانی پیشتر آمده در اوران غلط میکنند. این اوران دو نوع می‌شود: یکی از قوم قوم چنانچه اوران بعضی قوم «دردانه» است، و از بعضی «توقبای»، و از بعضی «لولو». یکی دیگر آنکه در تمام لشکر در وقت کار دو لفظ‌را اوران نام می‌مانند که در وقت کار در وقت واخوردن یکی اگر یك لفظ بگوید، دیگر آن لفظ معهودرا بگوید تا باین طریق کس خود از یاغی جدا شود و خودرا از بیگانه فرق تواند کرد. در آن یورش الفاظ معهود اوران «تاشکند» و «سیرام» بود که اگر «تاشکند» گفته شود، دیگری [۱۲۸ب] «سیرام» بگوید؛ و اگر «سیرام» گفته شود، دیگری «تاشکند» بگوید. درین میان خواجه محمد علی پیشتر از مردم دیگر بوده مغولان «تاشکند تاشکند» گفته می‌آیند. خواجه محمد علی مرد تاجیکی در اضطراب شده در مقابل آن هم

people, without looking at each other, turned around and fled. I had no chance to reach them. I raced toward the enemy. Mir Shah Qauchin, Baba Sherzad and Dost Nasir moved out with me. Aside from us four everyone started to flee. I had withdrawn a bit when the warriors reached me, firing arrows and giving war cries. One man on a horse with a blaze on its forehead snuck up close to me. I shot his horse. It turned a flip. They made as though to retreat a bit **[105]**

The three men with me said, "In the pitch black of night we don't know how many or how few the enemy are. The forces we had have all gone away. How much harm can we four inflict? We should go reach our men and put up a fight." We went off in pursuit and caught up with the men, but no matter how hard we whipped them, they would not assemble. We four returned and shot arrows, holding them off for a little while. When they looked a time or two and saw that we were no more than three or four, they busied themselves pursuing and unhorsing men. I went three or four times in a similar manner and tried to hold them off. When they could no longer be held off, I pulled back with my three men, let a few arrows fly and

dawrlap qača berdilär. Men elni tegünčä furṣat ham bolmadı. Yağı sarı oq yürüdüm. Mīr-Šāh Qaučın, Bābā Šerzād, Dost Nāṣir mening bilä oq teprädilär. Biz tört kišidin özgä jamī' el qačmaqqa oq yüz qoydılar. Azraqča yanıp edim kim bu darıŋğanlar* oq qoyup sürän salıp yetišip keldilär. Bir qašğa atlığ kiši manga yaqın sığınıp keldi. Atını oqladım. Yumalanıp bardı. Bir nemä yanılğan dek **[105a]** boldılar. Mening bilä bolğan üč kiši dedilär kim "Qaranğu kečä yağınıng köpi azı ma'lūm u mušaxxaṣ emäs. Bolğan čerig eli tamām kettilär. Biz tört kišidin ne miqdār mutaḍarrir bolğaylar? Barıp bu darıŋğan* elgä yetip urušmaq keräk." Qatrap elgä yetip urup qamčılap harčand qılıp el yığılmadı. Yana bu tört kiši bilä yanıp oq qoyduk. Azraqča toxtadılar. Cun bir–iki nawbat kördilär, biz üč–tört kiši bêš emäs biz, yana elni qavla‹maq›qa va tüšürmäkkä mašğūl boldılar. Ošbu dastūr bilä üč–tört qatla barıp elni tıydım. El tıyılmağač yana ošbu üč kiši bilä yanıp oq qoyup ğanīmnı yandurdum. İki–üč* kurohgāčä elni Xarābūk va Pišāmūnnıng rūbarūyıdaqı puštağača* qavlay keldilär. Puštağa yetkändä Muḥammad-'Alī Mubaššir učradı. Men dedim kim "Bu az kiši dür. Turup at salalıng." Turup at salduk. Erišä turup qaldılar.

Parišān bolğan el ol ṭarafdın bu ṭarafdın yığılıp keldilär. Ba'zı abdān abdān yigitlär ošbu darıŋğan* bilä rāst Ošqa barıpturlar.

Bu kayfiyyat mundaq egändür kim Ayyūb Begčikning tümänidin bir nečä Muğul Ošdın bizdin ayrılıp qaraqlıqqa Andijānnıng girdığa kelgän egändürlär. Bizing čerigning ğawğāsın ešitip inčkälik bilä ilgäriräk kelip ura‹n›dašurlar. Bu uran iki naw' bolur: **[105b]** har qawm qawmnıng nečük kim ba'zı qawmnıng uranı "durrdāna" dur, va ba'zınıng "toqpay*," ba'zınıng "lūlū," yana bir tamām čeriggä iš maḥallıda iki lafẓnı uran qoyarlar kim iš vaqtıda učrašqanda biri bir lafẓnı aytqanda yana biri ol ma'hūd lafẓnı aytqay tā bu ṭarīq bilä el yağıdın ayrılğay va özini kišini yatdın farq qılğay. Ol yürüštä ma'hūd uran alfāẓı "Tāškand" bilä "Sayrām" edi. "Tāškand" va yana "Sayrām" deyilgäy, "Sayrām" va yana "Tāškand". Bu ura‹n›dašurda Xwāja Muḥammad-'Alī ilgäriräk egändür. Muğullar "Tāškand Tāškand" dep kelürlär. Xwāja Muḥammad-'Alī sart* kiši iḳṭirābta bolur. Muqābalada ol ham "Tāškand

forced the enemy to withdraw. They pursued us two or three leagues to the hill opposite Kharabek and Pishamun. Upon reaching the hill, Muhammad-Ali Mubashshir appeared. "These are but a few men," I said. "Let's stand and charge." We stood and charged. When we reached them they just stood there.

The men who had scattered in all directions gathered. Some very great warriors had gone straight to Osh in this fray.

Such were the circumstances when some Mughuls from Ayyub Begchik's battalion separated from us at Osh and went as brigands to the outskirts of Andizhan. Having heard of the chaos in our army, they snuck up and exchanged passwords. (Passwords are of two sorts, **[105b]** and every group has its own. Some use the word "durdana" as a password, others use "tuqbay," some use "lulu." When an entire army is engaged in an action, two words are used as sign and countersign so that when they encounter each other during an action they exchange passwords, one saying the sign and the other the countersign, and by this means friend can be distinguished from foe.) During this campaign the passwords were "Tashkent" and "Sayram." If one said "Tashkent" or "Sayram," the other would reply "Sayram" or "Tashkent." During the exchange Khwaja Muhammad Ali was further forward. The Mughuls came saying "Tashkent Tashkent." Khwaja Muhammad Ali, a Persian fellow, was

«تاشکند تاشکند» میگویند. مغولان کس یاغی خیال نموده و سوران انداخته و طبل باز نواخته تیر می‌مانند. بهمین طریق غوغای غلطی بیکبار پریشان شدیم. آن خیالی که کرده بودیم نشد. باز برگشته باوش آمدیم.

بعد از پنج شش روز در رجوع نمودن مردم کوه و میدان و قلعها تنبل و توابع او بیدل و بی پای شده مردم او و لشکر او بکوه و صحرا گریختن گرفتند. بعضی از آنها [ل۹٤] که از میان او آمده بودند گفتند که کار تنبل بویران شدن رسیده است. در همین سه چهار روز تحقیق ویران شده خواهد برگشت. بمجرد آمدن این خبر بر سر اندجان سواری کردیم. در قلعهٔ اندجان برادر خورد تنبل سلطان‌محمد کلپك بود. از راه توتلوق آمده از طرف جنوب اندجان از خاکان نماز پیشین چاپقون فرستاده شد. خود هم از عقب چاپقونچی رفته بدامنهٔ پشتهٔ عیش که بطرف خاکان است آمدم. از قراول خبر آمد که سلطان‌محمد کلپك با مردمی که دارد از محله و باغات بیرون در دامنهٔ پشتهٔ عیش برآمده است. چاپقونچی هنوز جمع نشده بود. بجمع نمودن چاپقونچی متوجه نشده بی‌توقف بطرف یاغی زود روان شدم. مردم کلپك از پانصد کس بیشتر بوده باشد. اگرچه مردم ما از آن بیشتر بود، اما مردم لشکر به چاپقون رفته پریشان شده بودند. در وقت روبرو شدن شاید همان مقدار بوده باشند. یاسال و ترتیب‌را ملاحظه نکرده جلوریز بر سر غنیم متوجه شدیم. بمجرد نزدیك رسیدن نتوانست ایستاد. یك دو شمشیر [۱۲۹ب] رد و بدل هم نشد و گریخت. مردم اورا تا دروازهٔ خاکان فرود آورده فرود آورده رفتند.

یاغی‌را زیر کرده در کنار محله در وقتی که بخواجه کته رسیدیم نماز شام شده بود. خیال داشتم که تیز و تند بدروازه برسم. از امرای کلان کهن‌سال چنانچه ناصر بیگ، پدر دوست بیگ، و قنبرعلی بیگ بعرض رسانیدند که «بیگاه شده است. در [ل۹٤ب] تاریکی نزدیك بقلعه درآمده رفتن بیحساب است. اندکی عقب‌تر خودرا کشیده فرود آئیم. صباح چه چارهٔ دارند؟ قلعه‌را میدهند.» بسخن این امرای صاحب‌تجربه درآمده از کنار محلات برگشتیم. اگر بدروازهٔ قلعه رفته می‌شد، بی‌شك و شبهه قلعه بدست می‌آمده است.

نماز خفتن بود که از جوی خاکان گذشته در کنار ده رباط زورق فرود آمده شد. باوجود آنکه خبر ویران شده آمدن تنبل باندجان رسیده بود، [۱٤۰] از بی‌تجربگی غفلتی شد. مثل

flustered and kept saying "Tashkent Tashkent" too. The Mughuls, thinking he was one of the enemy, let out a war cry, beat the drums and fired arrows. Because of this mistake chaos broke out, and we were scattered. The plan I had envisioned failed. In retreat we went to Osh.

ANOTHER ATTEMPT ON ANDIZHAN

Five or six days later Tambal and his followers were demoralized when highland, lowland, fortress and citadel rejoined me, and his forces and people began to flee in threes and fours into the hills and plain. Some of those who had come from inside said, "Tambal's strategy is crumbling. Within three or four days it will be all over and he will withdraw." As soon as this news was received, we mounted to go to Andizhan. In the Andizhan citadel was Tambal's youngest brother, Sultan-Muhammad Kalpuk. Coming by the Tutluq road, a midday raid was made on Khakan to the south of Andizhan. **[106]** I myself rode behind the raiders and came to the foot of Aysh hill on the Khakan side. News came from the scouts that Sultan-Muhammad Kalpuk had gone out with the men he had to the foot of Aysh hill outside the city quarters and orchards. The raiders had still not assembled. Without looking to see if the scouts were assembling, I moved quickly without stopping toward the enemy. Kalpuk's

Tāškand" der. Muğullar yağı kišisi xayāl qılıp sürän salıp ṭabl-i bāz čalıp oq qoyarlar. Ošbu ṭarīq ğalaṭ ğawğā bilä tur.ap (?) parīšān bolduk. Ol qılğan xayāl bolmadı. Yana yanıp Ošqa keldük.

Beš–altı kündin song tağ u tüz va diz u qorğan manga rujū' qılğanıdın Tambal va tavābi'ı bedil u bepāy bolup čerigi va eli üčär–törtär tağqa va tüzgä qača kiriştilär. Ba'zı anıng ičidin kelgänlär dedilär kim "Tambalnıng iši buzulmaqqa yetiptür. Ošbu üč–tört kündä taḥqīq buzulup yanğusıdur." Bu xabarlar kelgäč Andijān üstigä atlanduq. Andijān qorğanıda Tambalnıng kičik inisi Sulṭān-Muḥammad Kalpuk edi. Tutluq yolı bilä kelip Andijānnıng janūb ṭarafığa Xākānğa **[106a]** namāz-i pešīndä čapqun qoyuldı. Özüm ham čapqunčınıng käyničä yürüp Pušta-i 'Ayšnıng Xākān ṭarafıdaqı dāmanasığa keldim. Qaravuldın xabar keldi kim Sulṭān-Muḥammad Kalpuk bolğan kišisi bilä maḥalla u bāğāttın tašqarı Pušta-i 'Ayšnıng dāmanasığa čıqıptur. Capqunčı hanūz yığılmaydur edi. Capqunčınıng yığılurığa baqmay betavaqquf yağı sarı tez oq teprädim. Kalpukning kišisi beš yüzdin köpräk bolğay edi. Agarči bizing kišimiz andın köpräk edi, valî čerig eli čapqunğa tarqap edi. Rūbarū bolğan maḥallda ošanča oq bolğay edük. Yasal u tartībnı mulāḥaẓa qılmay jilawrez oq ğanīm sarı mutavajjih bolduk. Yavuq yetkäč toxtay almadı. Bir–iki qılıč alışunča ham bolmadı. Qača berdi. Kišisini Xākān darvāzasınıng yavuqığača* tüšürä* bardılar.

Yağını basıp maḥallanıng yaqası Xwāja Katağa yetkändä namāz-i šām bolup edi. Tez oq darvāzağa yetär xayālım bar edi. Uluğ qarı tajribalığ beglär Nāṣir Beg, Dost Begni‹ng› atası, ‹va› Qambar-'Alī Beg 'arḍğa yetkürdilär kim "Keč boluptur. Qaranğuda qorğanğa yaqın sığınıp barmaq beṣavāb dur. Käyinräk tartıp tüšäling. Tangla ne čäraları bar dur? Qorğannı berürlär." Bu tajribalığ beglärning sözigä kirip maḥallātnıng yaqasıdın **[106b]** oq yanduq. Agar qorğan ešikigä barsaq egändür, bešakk u šubha qorğan eliggä kirär egändür.

Namāz-i xuftan edi. Kelip Xākān arıqıdın ötüp Ribāṭ-i Zawraq kentining yanığa tüšüldi. Bāvujūd kim Tambalnıng buzulup yanıp Andijānğa kelür xabarı bar edi, betajribalıqdın

men were more than five hundred. Although our men were more numerous, our forces had dispersed for the strike. As we came face to face we were just about equal in numbers. Without regard to array and arrangement, we set off at full gallop toward the enemy. As we approached, [the enemy] could not maintain their position. They could not even strike a blow of the sword but instead turned and fled. Up to near the Khakan gate [Tambal's] men were pursued and felled.

By the time the enemy was defeated and we reached Khwaja Kata at the edge of the suburbs, it was evening. It was my plan to reach the gate quickly. The aged and experienced Dost Beg's father Nasir Beg and Qambar-Ali Beg said, "It's late. It would be ill advised to sneak up on the citadel at night. Let's pull back and camp. At dawn what can they do but hand over the citadel?" Acting upon these experienced begs' advice, we pulled back to the edge of the suburbs. **[106b]** If we had gone on to the citadel gateway, doubtless the citadel would have fallen into our hands.

It was nighttime. We crossed the Khakan irrigation canal and camped beside the village of Rabat-i-Zaurak. Since news had been received that Tambal was as good as beaten and would retreat to Andizhan, from inexperience I made a mistake. Instead of camping in a fortifiable place on the edge of a canal like the Khakan canal, we crossed and camped in the

جوی خاکان جای مضبوطی‌را مضبوط ساخته فرود نیامده و از جوی گذشته آمده در کنار ده رباط زورق در زمین میدانی فرود آمده شد. قراول نی، چنغداول نی، غافل خواب کرده بودیم.

در سر صبح مردم در خواب شیرین که قنبرعلی بیگ قاتره کرده و فریاد کرده آمد که «غنیم رسید. برخیزید!» همین‌را گفته و لحظهٔ توقف نکرده گذشت. من همیشه در امانی‌ها هم جامه‌را نبرآورده همین طور تکیه میکردم. بمجرد برخاستن شمشیر و ترکش‌را بسته فی الحال سوار شدم. توغچی‌را تا بستن توغ فرصت نشد. توغ‌را همانطور بدست خود گرفته سوار شد و از آن طرف که یاغی می‌آمد متوجه شدیم. در اول سوار شدن ده پانزده کس همراه بود. یك تیرانداز آمده بودیم که بچاپقونچی غنیم رسیدیم. درین حالت همراه من تا ده کس بوده باشد. تیز رسیده و تیر گذاشته [ل١٤٠ب] مردم پیش آمده‌را برسیدن برداشته و پیش انداخته روان شدیم و تا یك تیر [ل٩٥] انداز دنبال کرده رفته بودیم. بغول غنیم رسیدیم. سلطان‌احمد تنبل با صد کس تخمیناً ایستاده است. تنبل با یك کس دیگر پیشتر از یسال خود «اورا اورا!» گفته ایستاده، اما مردمش پهلو داده «گریزم؟ نگریزم؟» گفته طور شده ایستاده‌اند. در همین زمان همراه من سه کس مانده بود. یکی دوست‌ناصر، دیگر میرزاقلی گوکلداش، دیگر کریمداد خدایداد ترکمان. یك تیر که در شست من بود بدولغهٔ تنبل انداختم. باز بتوکش دست بردم. خان دادام یك گوشه گیر سرسبز داده بودند. آن برآمد. به پرتافتن آن حیفم آمد. تا باز در ترکش ماندن فرصت دو تیر انداختن فوت شده باشد. تیر دیگررا در چله مانده پیشتر رفتم. این سه کس عقب‌تر ماندند. روبروی من دو کس که بودند یکی از آنها که تنبل بوده آنهم پیشتر آمد. در میان یك شاهراهی بود. من ازین طرف، او ازان طرف در راه درآمده در همین راه روبرو شدیم چنانچه دست راست من بجانب غنیم و دست راست تنبل بجانب من شد. غیر از کیچم دیگر تنبل همه یراغ داشت. پیش من غیر از شمشیر و ترکش هیچ یراغی نبود. تیری که در دست داشتم سر اورا با غربیچی دوخته انداختم. در همین حالت [ل٩٥ب] یك تیر شیبه بران راست من خورد و بران گذشت. در سر من طاقی دولغه بود. تنبل بر سر من شمشیر انداخت. سر من از ضرب کرخت شد. [ل٩٦] باوجود آنکه یك تار از طاقی بریده نشد، اما در سر من خیلی زخم شد. شمشیررا روشن نکرده بودم، در زنگ بود. تا برآوردن فرصت نشد؛ و در میان دشمن بسیاری یکه و تنها ماندم. محل ایستادن نبود. جلاورا گرداندم. یك شمشیر دیگر هم بر تیرهای من افتاده

flat open ground beside Rabat-i-Zaurak village. No scouts, no rear guard—we lay down open to attack.

At dawn's first light everyone was dozing peacefully when Qambar-Ali Beg rushed in shouting, "The enemy is upon us! Get up!" Having said this, he paused not an instant and ran straight through without returning. Even in times of security I never took off my tunic or quiver but simply lay back as I was. I jumped up, fastened my sword and quiver and immediately got to horse. With no time for the *tughchī* to fasten the yak tail, he mounted with it in his hand. We set off in the direction from which they enemy was coming. As I rode out I had with me ten or fifteen men. We had gone about an arrowshot when we encountered about as many enemy raiders as there were of us. Proceeding quickly, we shot and moved up, taking the foremost men. We had pursued them the distance of another arrowshot when we encountered their center. Sultan-Ahmad Tambal was standing maintaining his position with around a hundred men. **[107]** Tambal himself was standing with one other man a bit forward

ğaflatî boldı. Xākān arıqı dek berk arıqnıng yaqası berkilip tüšmäy arıqdın ötüp kelip Ribāṭ-i Zawraq kentining yanığa tüptüz yergä tüšüldi. Qaravul yoq, čangdavul yoq, ğāfil yatıp edi.

Tang bašıda el čüčük uyquda edi kim Qambar-'Alī Beg qatrap yetip qičqırıp ayttı kim "Yağı yetti. Qopung!" Ošmunča dep laḥẓa tavaqquf qılmay ötä čıqtı, yanmadı. Men hameša amānlıqda ham ton oqdaq čıqarmay oq takya qılur edim. Qopqač oq qılıč sağdaqnı bağlap fi'l-ḥāl atlandım. Tuğčı tuğ bağlağuča furṣat bolmadı. Tuğnı eligigä alıp oq atlandı. Yağı keladürgän sarı oq mutavajjih bolduq. Ol atlanğanda on–on beš kiši hamrāh edi. Bir oq atımı kelip edük kim yağınıng čapqunčısığa yettük. Bu ḥālatta mening bilä onča kiši bolğay edi. Ildam yürüp yetip oq qoyup ilgäriki kišisini alğan bilä teprädük. Yana oq atımı qavlap barıp edük kim ğolığa yettük. Sulṭān-Aḥmad Tambal yüzčä čağlığ kiši bilä **[107a]** toxtap turuptur. Tambal özi yana bir kiši bilä yasalıdın ešiklig törlüg ilgäriräk "Ur! Ur!" dep turuptur, valî eli aksar yanlarını berip qačay qačmay degän dek aytıp turupturlar. Ošbu zamānda mening bilä üč kiši qalıp edi—bir Dost Nāṣir, yana Mīrzā-Qulı* Kükäldaš, yana Karīmdād Xudāydād Türkmän. Bir oq kim šastımda edi Tambalnıng dulğasığa oq attım. Yana sağdaqqa elig elttim. Xan dädäm bir sarsabz gošagīr berip edi. Ol čıqdı. Tašlağalı ḫayfım keldi. Yana sağdaqqa salğuča iki oq atqunča furṣat boldı eken. Yana bir oqnı holılap [?] ilgäriräk yürüdüm. Bu üč kiši ham käyinräk qaldı. Utrumdaqı iki kišidin biri kim Tambal egändür, ol ham ilgäriräk yürüdi. Arada bir šāhrāh edi, men bu sarıdın, ol ol sarıdın. Yolğa kirip yolda rūbarū bolduk andaq kim mening ong qolum yağı sarı, Tambalnıng ong qolı bizing sarı boldı. Tambalnıng bir kejimdin özgä barča yarağı bar edi. Mening sağdaq qılıčdın özgä heč yarağım yoq edi. Eligimdaqı oq bilä qalqa… ğarbıčısığa kükläy attım. Ošbu ḥālatta ong ‹bu›tumğa šibä oqı bilä ötkär attılar. Bašımda dulğa börki edi. Tambal bašımğa čaptı. Bašım qılıč ḍarbıdın kirixt **[107b]** boldı. Bāvujūd kim dulğa börkining bir tārı ke[si]lmädi, bašımğa xaylî yara boldı. Qılıčnı baldaqlamaydur edim. Qınıda edi. Qılıč suğurğuča furṣat bolmadı. Qalın dušman ičidä yaka va yalğuz qaldım. Turar maḥall emäs edi. Jilawnı yandurdum. Yana bir qılıč ham

of his battle array, shouting, "Strike! Strike!" However, most of his men had turned aside, wondering whether to flee or not. At that point three men were left with me, Dost Nasir, Mirza-Qulī Kükäldash and Karimdad Khudadad the Turcoman. I shot an arrow I had in my thumb ring at Tambal's helmet. Then I reached into my quiver. My uncle the khan had given me a fresh *goshagir*: that is what came to hand. It would have been a shame to throw it away, but by the time I reached back into the quiver I could have shot two more arrows. When I had another arrow on the string I went forward. The other three remained behind.

Of the two men who were before me, one was Tambal, and he too came forward. There was a highway between us, I on one side and he on the other. We both entered the road and came face to face, I with my right arm toward the enemy and Tambal with his right arm toward us. Tambal had on all his armor except for the horse mail. I had none save my quiver and sword. I took aim at his mailed head with the arrow I had in my hand and shot. Just then a *shibä* arrow struck me in the thigh, piercing straight through. I had an underhelmet cap on my head. Tambal landed such a blow on my head that my head went numb. **[107b]** Although not a thread of the cap was cut, my head was badly wounded. I had not unsheathed my sword: it was still in the scabbard. There was no time to draw my sword. There I remained, alone in the midst of the numerous enemy, but it was no time to stand still. As I turned my reins,

است. [۱٤۱] هفت هشت قدم برگشته بودم که از پیادها سه کس آمده همراه شدند. بعد از
من تنبل بر دوست‌ناصر هم شمشیر انداخته بوده تا یك نشانه‌انداز از عقب ما آمدند.
اریغ خاکان شاهجوی کلانیست و عمیق است. از هر جای او گذشته نمیشود. خدای
راست آورد. بیك گذر این جوی راست روبرو آمده شد. بمجرد گذشتن از جو، اسپ دوست
ناصر ضعیفترك بود. افتاده ایستاده شد و اورا سوار کرده میان پشته‌هائی که مابین خرابوك و
قراغینه است ازین پشته بآن پشته برآمده از بیراهه بطرف اوش خودرا کشیدیم. وقتی که باین
پشته‌ها می برآمدیم مزید طغایی آمده همراه شد. در پای راست او هم از ران پایان‌تر تیری
رسیده بوده. اگرچه بران نگذشته بود اما باوش بتشویش تمام آمد. مردم خوب مارا فرود
آوردند. ناصر بیگ، [۱٤۱ب] محمدعلی میشر، خواجه محمدعلی، خسرو کوکلداش، نعمان
چهره اینجا افتادند. دیگر هم از سپاهیان خورد و کلان خیلی کس افتاد.
خانان از عقب تنبل آمده در نواحی اندجان فرود آمدند. خان کلان [ل۹٦ب] در کنار
قورق در باغ مادر کلان من ایسن دولت بیگم که به قوش تیگیرمان موسوم است فرود آمد.
خان خورد در نزدیك لنگر بابا توکل فرود آمدند. بعد از دو روز از اوش آمدیم. خان کلان
را در قوش تیگیرمان دیدم. در همان زمان که خان‌را دیدم آن جاهائی که بمن درآمده بودند
بخان خورد دادند. بمن اینچنین عذر گفتند که مثل شیبانی غنیمی، مثل سمرقند شهری‌را
گرفته کلان شده میرود. بهمین مصلحت خان خوردرا از چه جا آورده‌ایم اینجا جائی ندارد.
ولایتهای او در جنوبی دریای خجند آنچه باشد باندجان، این ولایتهارا بخان خورد می‌باید
داد که آنجا یورت خود بکند. شمال دریای خجند با اخسی، این ولایتهارا بمن وعده کردند
[۱٤۲] و گفتند که بعد از قرار گرفتن این ملك رفته ولایت سمرقندرا گرفته بمن بدهند. بعد
از آن فرغانه تمام به خان خورد باشد. غالبًا این سخنان بمن فریب دادن بوده بعد از میسر
شدن وقوع آن معلوم نبود. چاره نداشتم. خواهی نخواهی راضی شدم.
از پیش خان کلان سوار شده بدیدن خان خورد میرفتم که در راه قنبرعلی بیگ که بسلاغ
مشهور است در پهلوی من آمده گفت که «دیدید؟ فی الحال ولایتهائی که داشتیم گرفتند.
بشما از پیش ایشان کاری نمیگشاید. حالا که اوش و مرغینان و اوزکند و ولایتها و ایل و
اولوس در دست شماست [ل۹۷] فی الحال رفته و در اوش درآمده جمیع قلاع‌را مضبوط

another sword blow landed on my arrows. I had retreated about seven or eight paces when the three on foot joined me. After [wielding his sword against] me, Tambal was aiming blows at Dost Nasir. They came after us, about an arrow shot away.

The Khakan canal is a large irrigation main, and it runs too deep to be crossed everywhere. Thank God, we came directly to a ford in the canal. As soon as we were across, Dost Nasir's horse weakened and collapsed. We stopped long enough to get him rehorsed and went toward Osh by way of the rise between Kharabek and Qaraghina. When we got up on the rise, Mazid Taghayï joined us. He too had been struck by an arrow below the right knee. The arrow had not gone all the way through, and he reached Osh only with great difficulty. My brave warriors had been felled. Nasir Beg, Muhammad Ali Mubashshir, Khwaja Muhammad Ali, Khusraw Kükäldash and Nu'man Chuhra all fell there, as did many other brave young men.

The khans went straight out after Tambal and camped in the vicinity of Andizhan. Ulugh Khan camped beside the meadow [108] in my grandmother Esän Dawlat Begim's garden called Qush Tegirmän. Kichik Khan camped near the Baba Tükäl Langar. Two days later I came to Osh. I saw Ulugh Khan at Qush Tegirmän. When I came to see the khan, the towns that had joined me were given to Kichik Khan. By way of justification to me they said that

oqlarımğa tüšüptür. Yeti–sekiz qadam yanıp edim kim yayaq üč kiši manga qatıldı. Mendin songra Tambal Dost Nāṣirğa ham qılıč salğandur. Bir nišāna atımı käynimizčä keldilär.

Xākān arıqı uluğ šāhjūy dur, va čuqur aqar. Har yeridin kečip bolmas. Tengri rāst keltürdi, bu arıqnıng bir guzarığa toptoğrı oq keldük. Arıqdın kečkäč Dost Nāṣirnıng atı ḍa'ïfraq edi, yıqıldı. Turup anı atlanturup Xarābük bilä Qarāğīnanıng aralıqıdaqı pušta bilä pušta bilä Oš sarı barduk. Bu puštağa čıqqan maḥallda Mazīd Tağayı kelip qatıldı. Anıng ham ong ayaqığa tizidin qoyıraq oq tegiptür. Agarči ötä čıqmaydur edi, valî Ošqa bisyār tašvīš bilä keldi. Mening ābādān kišilärimni tüšürdilär. Nāṣir Beg, Muḥammad-'Alī Mubaššir, Xwāja Muḥammad-'Alī, Xusraw Kükäldaš, Nu'mān Cuhra munda tüštilär, yana ham yigit-yelängdin xaylî kiši tüšti.

Xanlar Tambalnıng so[ngı]ča oq kelip Andijānnıng navāḥīsığa tüštilär. Uluğ Xan qoruğnıng yanıda, **[108a]** mening uluğ anam Esän Dawlat Begimning bāğığa, kim Quš Tegirmängä mawsūm dur, tüšti. Kičik Xan Bābā Tükäl Langarining yavuqığa tüšti. İki kündin song Ošdın keldim. Uluğ Xannı Quš Tegirmändä kördüm. Xannı körgän* zamān oq manga kirgän yerlärni Kičik Xanğa berdilär. Manga mundaq 'uzr ayttılar kim Šıbaq Xan dek ğanīm Samarqand dek šahrnı alıp ulğayıp baradur. Ošbu maṣlaḥat üčün Kičik Xannı ne yerdin keltürüptürlär. Munda yeri yoq, ol vilāyatları yıraq. Xujand Daryāsınıng janūbı Andijān bašlığ vilāyatlarnı Kičik ‹Xanğa› bermäk kerāk kim anda yurtlanğay. Xujand Daryāsınıng šimālı Axsī bašlığ vilāyatlarnı manga va'da qıldılar. Dedilär kim munda toxtağandın song yürüp Samarqand* vilāyatını alıp manga bergäylär. Andın song Farğāna tamām Kičik Xanğa bolğay. Ġālibā* manga bu sözlär farīb egändür. Muyassar bolğandın song vuqū'ı ma'lūm emäs edi. Cāra yoq edi. Xwāhī, nāxwāhī, rāḍī boldum.

Uluğ Xannıng qašıda biz atlanıp Kičik Xannı körä baradurğanda Qambar-'Alī Beg, kim Sallāxqa mašhūr edi, manga yandašıp kelip ayttı kim "Kördüng mü? Fī'l-ḥāl bolğan vilāyatlarnı aldılar. Sizgä bulardın iš ačılmas. **[108b]** Ḥālā kim Oš va Marğīnān va Ūzkand va kirgän vilāyat u el u ulus eligingizdä dür, fī'l-ḥāl barıp Ošqa kirip qorğanlarnı berkitip

since an enemy like Wormwood Khan had taken a city like Samarkand and was constantly growing stronger, they had brought Kichik Khan from Lord-knows-where. Here he had neither place to stay nor realm to rule. It was necessary to give Kichik Khan the area to the south of the Jaxartes to Andizhan to make his home. I was promised the area to the north of the Jaxartes with Akhsi at its head. They said that after they had consolidated this area they would take the province of Samarkand and give it to me. Thereafter the whole of Fergana would be Kichik Khan's. They were probably deceiving me with these words. It was uncertain whether it would actually come to pass, even if it were possible. However, there was nothing I could do about it, and so, like it or not, I gave my consent.

In Ulugh Khan's presence we mounted to go see Kichik Khan. Along the way Qambar-Ali Beg, known as Sallakh, rode up beside me and said, "You see? They have taken away the regions you had in the bag. Nothing's going to come your way from these people. **[108b]** Now that you've got Osh, Margilan, Uzgen and the provinces and people who have joined you in your pocket, you should go to Osh and reinforce those who are there. Then send somebody

ساخته بسلطان احمد تنبل کس فرستاده و بار آشتی کرده و مغول‌را زده برآورده ولایتهارا به برادر خورد و برادر کلان حصه بکنید.» من گفتم که «روا باشد؟ خانان [۱۴۲ب] زائیدها و خویشان منند. باینها نوکری کردن من بهتر از پادشاهی بر تنبل کردن است.» دید که سخنش تاثیر نکرد. از گفتن خود پشیمان شده برگشت.

من رفته کیچیك خان دادام‌را دیدم. در دیدن اول بیخبر درآمده رفته بردم. بخان خورد تا فرود آمدن فرصت نشد و بی‌تعظیم‌ترك دریافته بودند. درین نوبت چون نزدیك‌ترك آمدم تا کنار طناب چادر دویده برآمد. از جهت زخم تیری که در پا داشتم عصا گرفته بتشویش تمام میرفتم. بعد از آن دریافته «برادر بهادر بوده‌اید شما» گفته از بازوی من گرفته در چادر درآورد. چادر خوردی بود. چون در کنار و گوشهٔ ولایت کلان شده بود، چادر و جای نشست او بی‌تکلفانه و قزاقانه بود. خربوزه و انگور و اسباب رکابخانه تمام در همان چادری که خود نشسته بود گذاشته بود.

چون از پیش خان خورد برخاسته [۱۴۳] باردوی خود آمدم، از برای دیدن زخم من اتیکه بخشی نام جراح خودرا فرستاه است. مردم مغول جراح‌را «بخشی» میگویند. در جراحی بسیار حاذق بود. اگر مغز کسی می‌برآمد، دارو میداد. و اگر در رگها هم هر طور زخم میشد، آسان معالجه میکرد. به بعضی جراحت‌ها مثل مرهم داروی می‌نهاد و به بعضی از برای خوردن دارو میداد. [ل۹۷ب] بزخم ران من پوچقان‌را فرمود که ببندند و فتیله نگذاشت. مثل رگ چیزی هم یك مرتبه خوراند. هم او میگفت «یك مرتبه پایچهٔ یکی شکسته بود و مقدار یك قبضه از آن استخوان ریزه ریزه شده بود. گوشت اورا پاره کرده استخوانهای ریزه شدهٔ پای اورا تمام برآورده بجای آن داروئی‌را میده کرده انداختم. آن دارو بجای استخوان مثل استخوان جوشیده نیك شد.» اینچنین عجیب و غریب سخنان خیلی گفت که جراحان [۱۴۳ب] این ولایتها از آنطور مداوا عاجز اند.

بعد از سه چهار روز قنبرعلی از آن سخنانی که گفته بود وهم کرده و گریخته در اندجان درآمد. بعد از چند روز خانان اتفاق نموده ایروب بیگچیك‌را با ترمانش، جان‌حسن بارین با تومان بارین، ساریق‌باش میرزارا سردار لشکر کرده و هزار، دو هزار کس‌را بمن همراه نموده بطرف اخسی فرستادند.

در اخسی برادر خورد تنبل شیخ بایزید بود، در کاسان شهباز قارلوق. در آن ایام شهباز آمده در پیش قلعهٔ نوکند نشسته بود. از دریای خجند از پیش بیچراتا از آب گذشته به نوکند بر سر شهباز ایلغار کرده شد. پیشتر از صبح وقتی که نزدیك بنوکند رسیده

to make peace with Sultan-Ahmad Tambal, strike the Mughuls, drive them out and then divide up the area between you like brothers."

"Would such a thing be possible?" I replied. "It is more important for me to serve my kinsmen the khans than to rule over Tambal as king." He saw that his words had made no impact on me and regretted having spoken.

A VISIT TO KICHIK KHAN

I went to see my uncle Kichik Khan. The last time I had come upon him unprepared. There had been no chance for him to dismount, and hence we met without ceremony. This time, as I drew near, he came running out to the end of the tent ropes. Because of the arrow wound in my leg I was holding a staff and walking with difficulty. When we met he took my arm and led me into the tent, saying, "You must be my little brother the hero." A smallish tent had been pitched. Because he had grown up in a remote place, his tent and dwelling were unadorned. It looked like a robber's den—melons and grapes and horse trappings strewn all over. I left

Sulṭān-Aḥmad Tambalğa kiši yibärip yarašıp Muğulnı urup čıqarıp vilāyatlarnı aqa-ini ḥiṣṣa qılıng." Men dedim kim "Ravā ‹bo›lğay? Xanlar tuğqanlarım. Bularğa nökärlik qılğanım Tambalğa pādišāhlıq qılğandın artuqraq dur." Kördi kim sözi ta'sīr qılmadı. Aytqanıdın pašīmān bolup yandı.

Men barıp Kičik Xan dädämni kördüm. Burun körüškändä bexabar yetip bardım. Kičik Xan tüškünčä furṣat bolmadı. Beta'ẓīmraq körüšüp edi. Bu nawbat yavuqraq keldim ersä, čadırnıng ṭanābınıng ujığa yügürüp čıqtı. Ayaqımda oq yarası jihatıdın 'aṣā tutup tašvīš bilä yürür edim. Yetip körüšüp "İnim bahādur emiš siz" dep eligimdin qoldap čadırğa keltürdi. Kičikräk čadır tikiptürlär. Yaqa yerdä ulğayğan üčün čadır va olturur yeri betakallufāna va qaraqāna—qavun va üzüm va rikābxāna ašyāsı tamām özi olturu[r] čadırda*.

Oq Kičik Xannıng qašıdın qopup özümning [o]rd[umğa] keldim. Yaramnı baqqalı Atika Baxšı atlığ Muğul jarrāḥını yibäriptür. Muğul eli jarrāḥını ham baxšı der. Jarrāḥlıqda bisyār ḥāziq edi. Kišining mağz[ı] **[109a]** čıq‹s›a dārū berür edi. İldizdin har törlüg yara bolsa edi, āsān mu'ālaja qılur edi. Ba'zı jarāḥatqa marham dek dārū qoyar edi. Ba'zığa yegäli dārū berür edi. Mening butumnıng yarasığa pučqaq yaqmaqnı buyurdı. Fatīla qoymadı. İldiz dek nemäni ham bir qatla yedürdi. Özi der erdi kim "Birāwning inčkä päyčası sınıp bir tutamča yeri reza bolup edi. Etini qazıp* ayaq süngäklärni tamām alıp süngäk ornığa* dārūnı un qılıp saldım. Ol dārū süngäk ornığa süngäk dek oq bütti." Mundaq 'ajīb u ğarīb nemä xaylī dedi kim vilāyat jarrāḥları andaq mudāvädın 'ājiz durlar.

Üč–tört kündin käyin Qambar-'Alī aytqan sözläridin mutavahhim bolup qačıp Andijānğa kirdi. Bir nečä kündin song xanlar ittifāq qılıp Ayyūb Begčikni tümän bilä Jān-Ḥasan Barin* tümäni bilä Sarığbaš Mīrzānı čerig begi qılıp ming–iki mingčä kiši manga qošup Axsī ṭarafığa yibärdilär.

Axsīda Tambalnıng inisi [Šay]x-Bāyazīd edi. Kāsānda Šahbāz Qarlığ edi. Ol furṣatta Šahbāz kelip Nawkandning [qor]ğanınıng alıda olturup edi. Xujand Daryāsıdın Bīxrātānıng alıdın kečip Nawkandkä [Šah]bāznıng üstigä ılğaduk. Tangdın burunraq Nawkandkä yavuq

Kichik Khan and went to my own camp.

A Mughul surgeon named Atika Bakhshi was sent to tend to my wound. The Mughul people call a surgeon bakhshi. He was quite an expert at surgery. If somebody's brains had spilled out, **[109]** he gave him some medicine. He could easily treat any sort of wound from his herb bag. For some wounds he prescribed a salve-like medicine; for others he dispensed medicine to be swallowed. For the wound on my thigh he ordered an animal's foot to be rubbed on it, and he did not apply a dressing. Once he had me swallow something herbal. He used to say, "A fellow broke his leg. It was shattered for a span. I hollowed out the flesh, took out all the bone splinters, made a paste and put it in place of the bone. The medicine healed just like bone where the bone had been." He told me of all sorts of strange and remarkable things the surgeons in our country were incapable of treating.

Three or four days later Qambar-Ali grew apprehensive over what he had said to me and fled to Andizhan. A few days later the khans came to an agreement and put Ayyub Begchik and his battalion, Jan-Hasan and the Barin battalion and Sarïghbash Mirza in charge of the troops, assigned abont two thousand men to me and sent us to Akhsi.

Tambal's brother Shaykh-Bayazid was at Akhsi. Shahbaz Qarlïgh was at Kassan. At that time Shahbaz came, took Naukent citadel and sat there. We crossed the Jaxartes at Bikhrata and rode against Shahbaz at Naukent. When we reached the vicinity of Naukent shortly

بردیم، امرا بعرض رسانیدند که «این کس خود جزم خبردار شده است. یاسال راست ناکرده همینطور نزدیك رسیده برویم مناسب باشد.» بنابر آن آهسته‌تر روان شدیم. شهباز خود [۱٤٤] غافل بوده. در وقتی [ل۹۸] که نزدیك باو رسیدیم خبردار شده از بیرون گریخته درون قلعه درآمده. بهمین نهج بسیار واقع شده. «غنیم‌را خبردار شده» گفته سهل انگاری کرده شده و محل کار فوت شده. تجربه همینطور چیزهاست. غرض که در وقت رسیدن قاپو جد و اهتمام‌را تقصیر نباید کرد. بعد از آن پشیمانی چه فایده دارد؟ در وقت صبح در گرد قلعه اندك جنگی شد و بجد جنگ نه انداختیم.

از نوکند بطرف کوه بجانب بیشخاران بمصلحت چاپقون رفته شد. شهباز قارلوق فرصت‌را غنیمت دانسته نوکندرا پرتافته و گریخته بکاسان رفت. ما برگشته آمده و در نوکند آمده نشستیم. درین ایام اطراف و جوانب‌را چند مرتبه لشکر ما رفته تاختند. یك نوبت رفته مواضع اخسی‌را تاختند. یك نوبت رفته کاسان‌را تاختند. شهباز با پسر خواندهٔ اوزون حسن، میرم نامی، بجنگ برآمدند و جنگ کردند [۱٤٤ب] و شکست یافتند. میرم آنجا مرد.

از قلعه‌های مضبوط اخسی یکی قلعهٔ پاپ است. مردم قلعه قلعهٔ پاپ‌را مضبوط کرده بما کس فرستادند. سید قاسم‌را با چند جوانی فرستاده شد. از برابر مواضع بالارویهٔ اخسی از دریا گذشته و رفته در قلعهٔ پاپ درآمدند. بعد از چند روزی غریب امری واقع شد. در آن محل ابراهیم چاپوق تغایی احمد، قاسم کهبر، قاسم حسنکه ارغون، شیخ بایزید در اخسی بودند. باینهائی که مذکور شدند تا دوصد جوان خوب تنبل همراه نموده در غافلی [ل۹۸ب] یك شبی بر سر قلعه پاپ میفرستد. سید قاسم احتیاط ننموده غافل خواب کرده بود. بقلعه رسیده و شاتو گذاشته و برآمده دروازه‌را گرفته و پل روان‌را انداخته تا هفتاد هشتاد جوان خوب درآمده بودند که بسید قاسم خبری میشود. خواب‌آلوده و ته پیراهن برخاسته با پنج شش کس تیراندازی کرده و زده زده اینهارا [۱٤٥] می‌برآرد و چند سر بریده فرستاد. اگرچه اینچنین بغفلت خواب کردنش ناسردارانه بود، اما با کس کمی اینچنین جوانان خوب یراقداررا ضرب راست زده برآوردن او خیلی مردانه بود.

درین مدت خانان بمحاصرهٔ قلعهٔ اندجان مشغول بودند. مردم قلعه نزدیك آمدن بقلعه نمیگذاشتند. جوانان سواره بیرون برآمده چاپقولاش میکردند.

before dawn, **[109b]** the begs said, "This person has learned of our plan. It would be appropriate for us to get closer in without breaking formation." We proceeded slowly. Shahbaz had been unprepared; however, as we approached Naukent, he learned of our approach and fled inside. Thus it often happens. You don't take an enemy seriously when you think he has discovered you, and the opportunity for action is lost. Experience is made of such things. The important thing is that when opportunity knocks, one should not waver in one's determination. Regrets later on are useless.

At dawn there were a few skirmishes around the citadel, but we did not enjoin serious battle.

We left Naukent for the mountain in the direction of Pishkaran in order to make a raid. Shahbaz Qarlïgh took the opportunity to leave Naukent and flee to Kassan. We returned and set ourselves up in Naukent. During those days the forces made a few raids on the outlying areas. Once they raided the villages of Akhsi. Another time they raided Kassan. Shahbaz and Uzun Hasan's stepson Mirim came out to do battle, but they were pushed back. Mirim died there.

yetkän **[109b]** maḥallda beglär 'arḍğa yetkürdilär kim "Bu kiši xud jazm tuyuptur. Yasalnı buzmay yavuqta* oq yetip barsak munāsib dur." Āhistaraq yürüldi. Šahbāz xud ğāfil egändür. Biz Nawkand yaqınığa yetkän maḥallda tuyup taşqarıdın qačıp kiriptür. Ošbu yosunluğ bisyār vāqi' bolur: ğanīmnı tuyuptur dep sahlingārlıq qılıptur, iš maḥallı fawt boluptur. Tajriba ošmundaq nemälär dür—ğaraḍ kim iš qapuğa kelgän maḥallda jidd u ihtimāmnı taqṣīr qılmamaq kerāk. Songra pašīmānlıq befāyida dur. Tang atqanda qorğan girdidä azağlaq uruš boldı. Bi-jidd uruš salmaduk.

Nawkanddin tağ sarı Pīšxwārān ṭarafığa čapqun maşlaḥatığa barıldı. Šahbāz Qarlığ furṣatnı ğanīmat tutup Nawkandni tašlap qačıp Kāsānğa bardı. Biz yanıp kelip Nawkandtä olturduk. Bu ayyāmda aṭrāf u javānibnı nečä qatla čerig barıp čaptılar. Bir nawbat Axsīnıng kentlärini čaptılar. Yana bir qatla barıp Kāsännı čaptılar. Šahbāz bilä Uzu[n] Ḥasannıng Mīrim atlığ saxlağan* oğlı urušığa čıqtılar, uruštılar, basıldılar. Mīr[im] anda öldi.

Axsīnıng berk qorğanlarıdın biri Pap Qorğanı dur. Paplığ Pa[p] Qorğanını berkitip bizgä kiši yibäriptürlär. Sayyid-Qāsimnı bir nečä yigitlär bilä yibärildi. **[110a]** Axsīnıng yoqqarıqı kentläri toğrısıdın daryānı ötüp barıp Pap Qorğanığa kirdilär. Bir nečä kündin käyin ğarīb amrî vāqi' boldı. Ol maḥall Ibrāhīm Capıq, Tağayı Aḥmad, Qāsim Kuhbur, Qāsim Xānika Arğun, Šayx-Bāyazīd bilä Axsīda edilär. Bu mazkūr bolğanlarğa iki yüzčä abdān yigitlärni qošup ğāfillıqta bir kečä Pap Qorğanınıng üstigä yibärür. Sayyid-Qāsim iḥtiyāṭ qılmay ğāfil yatqan egändür. Qorğanğa yetip šatu qoyup čıqıp darvāzanı alıp pul-i ravān salılıp yetmiš–seksänčä abdān yarağlığ yigitlär kirgändä Sayyid-Qāsimğa xabar bolur. Uyquluğ köngläk čān [?] qopup beš–altı kiši bilä atqulap ura ura bularnı čıqarur. Bir nečä baš kesip yibärdi. Agarči mundaq ğaflat bilä yatmaqlıqı köp besardārāna edi, valî az kiši bilä mundaq yarağlığ ābādān qalın yigitlärni ḍarb-i rāst urup čıqarmaqı xaylî mardāna edi.

Bu muddatta xanlar Andijān qorğanınıng muḥāṣarasığa mašğūl edilär. Qorğan eli qorğannıng yaqınığa kelgänni qoymaslar edi. Yigitlär atlığ čıqıp taşqarı [ča]pqulašurla[r] edi.

One of the strongest fortresses around Akhsi is Pap Fortress. The people of Pap made fast the fortress and sent someone to us. Sayyid-Qasim was sent with a few warriors. **[110]** They crossed the river opposite the villages above Akhsi and entered Pap Fortress. A few days later a strange thing happened. Ibrahim Chapïq, Taghayï Ahmad, Qasim Kohbur, Qasim Khanika Arghun and Shaykh-Bayazid were then in Akhsi. {Tambal} banded together these and another two hundred warriors and sent them to make a surprise attack on Pap Fortress one night. Sayyid-Qasim had not taken adequate precautions and laid himself open to attack. The fortress was reached, ladders were put in place, the gate was taken, a rolling bridge was moved up, and seventy or eighty armed warriors were inside before Sayyid-Qasim was aware of what was happening. Half asleep and in his nightshirt, Sayyid-Qasim and five or six of his men shot arrows and fought them off. A few heads were cut off and sent. Although it was very unmilitary to lay oneself open to a surprise attack like that, it was still very heroic to drive off so many armed warriors with blows of the sword and with so few men.

At this time the khans were busy besieging the Andizhan fortress. Those inside would not let anyone get near the citadel. Warriors came outside on horseback to fight.

از اخسی شیخ بایزید اظهار دولتخواهی نموده کس فرستادن گرفت و مارا بجد طلبید.
ازین طلبیدن غرضش این بود که بهر حیله مرا از خانان جدا سازد و بعد از جدا شدن من
از خانان دیگر ایشان نمی‌توانستند ایستاد. این طلبیدن باتفاق برادر کلان او تنبل بوده از
خانان جدا شده بایشان اتفاق نمودن پیش من محال بود. طلبیدن ایشان‌را بخانان ایما کرده
شد. خانان گفته اند که «برود، بهر طریق که تواند شیخ بایزیدرا [۱٤٥ب] بگیرد.» این مکر
و فریب داب و طریق ما نبود. علی الخصوص که در میان عهد باشد، اینطور بدعهدی خود
چون شود؟ اما بخاطر گذشت که هرطور کرده [ل۹۹] در اخسی خودرا انداخته شود یا شیخ
بایزید از تنبل قطع نموده بطرف ما شود، یا یك نقشی بنشینند که مناسب دولت باشد. ما
هم کسی فرستادیم و عهد و شرط کرده مارا باخسی طلبید و رفتیم. پیش‌واز برآمده برادر
خورد من ناصر میرزارا هم آورده مارا بقلعهٔ اخسی گرفته رفت. در قلعهٔ سنگین در عمارتهای
پدر من از برای من جا و مقام تعیین کرد. رفته آنجا فرود آمدم.

تنبل به شیبانی خان برادر کلان خود بیگ تیلبه‌را فرستاده اظهار اطاعت نموده طلبیده
بود. درین ایام نشانهای شیبانی خان آمد. «می‌آیم» گفته نوشته بود. بمجرد رسیدن این خبر
خانان بی پای شدند و نتوانستند نشست و از سر اندجان [۱٤٦] برخاستند.

خان خورد بعدل و مسلمانی شهرت داشت. در اوش و مرغینان و جاهای دیگر که بما
درآمده بودند مغولانی که در آنجا گذاشته بودند بر خلاف چشمداشت بمردم ظلم و بدمعاشی
کردن گرفتند. بمجرد برخاستن خانان از سر اندجان مردم اوش و مرغینان هجوم کرده مغولانی
را که در قلعه بودند گرفته و تاراج کرده زده برآوردند.

خانان از دریای خجند نگذشته از راه مرغینان [۱٤٦ب] و کندبادام برگشته از خجند از
دریا گذشته. تنبل از عقب خانان بمرغینان آمد. ما درین حالت متردد بودیم. در ایستادن
بایشان خیلی اعتماد نبود. بیجهت پرتافته برآمدن خوش نمی‌آمد.

یك صباحی از [ل۹۹ب] مرغینان جهانگیر میرزا از تنبل جدا شده گریخته آمد. من در
حمام بودم که میرزا آمد. دریافتم. در همین زمان شیخ بایزید باضطراب آمد. دست و پا گم
کرده است. میرزا و ابراهیم بیگ [۱٤۷] گفتند که «شیخ بایزیدرا می‌باید گرفت و ارگ‌را

Shaykh-Bayazid started making overtures of fealty by sending people from Akhsi to issue us a serious invitation. His object in this invitation was to separate me from the khans by whatever ruse he could. [110b] After I was separated from them, the khans would not be able to maintain their stand. Apparently his invitation was made with the connivance of his elder brother, Tambal. After I was separated from the khans it would have been impossible for us to make an agreement with Shaykh-Bayazid and Tambal. We indicated to the khans that an invitation had been issued.

"Let him go" the khans said of me. "Let him get hold of Shaykh-Bayazid by any means at all." Such a deceitful trick was not in our way of conduct, especially with a pact in effect. How could I break my word? It occurred to me that if we got ourselves to Akhsi somehow or other, either Shaykh-Bayazid would break with Tambal and come over to our side, or something would happen that would be to our advantage. We also sent an envoy. Pacts and promises were made, and he invited us to Akhsi. We went. He came out to greet me with my brother Nasir Mirza and took us into the Akhsi citadel. He assigned me to quarters in the buildings my father had built in the outer fortress. I went and camped there.

Axsīdın Šayx-Bāyazīd dawlatxwāhlıq izhār qılıp kiši yibärä bašladı. Bizni bi-jidd tiladi. Bu tilämäkin[ing] ğaraḍı bu edi kim har ḥīla bilä meni xanlardın ayırğay. **[110b]** Men xanlardın ayrılğandın song xanlar tura almaslar edi. Bu tilämäki aqası Tambalnıng ittifāqı bilä egändür. Xanlardın ayrılıp bular bilä ittifāq qılmaqlıq bizning qašımızda muḥāl erdi. Munıng tilärini xanlarğa īmā qılduk. Xanlar deptürlär kim "Barsun. Har ṭawr qılıp Šayx-Bāyazīdnı tutsun." Bu makr u farīb bizing da'b u ṭarīqımız emäs edi, 'alā'l-xuṣūṣ kim arada 'ahd bolğay. Bu naw' bad'ahdlıq xud nečük bolğay? Xāṭırığa bu kečti kim har ṭawr qılıp özümizni Axsīğa salsak yā Šayx-Bāyazīd Tambaldın qaṭ' qılıp bizing sarı bolğay yā bir naqšī üyürülgäy kim munāsib-i dawlat bolğay. Biz ham kiši yibärdük. 'Ahd u šarṭ qılıp bizni Axsīğa tiladi. Barduk. Utru inim Nāṣir Mīrzānı ham keltürüp bizni Axsī qorğanığa alıp bardı. Taš qorğanda čıqıp 'imāratlarında manga yurt u maqām ta'yīn qılıptur. Barıp anda tüštüm.

Tambal Šıbaq Xanğa aqası Beg Telbäni yibärip iṭā'at izhārı qılıp tiläp edi. Bu furṣatta Šıbaq Xannıng nišānları keldi. "Yürüy men" dep bitiptür. Bu xabar xanla[r]ğa yetkäč bepāy bolup oltur[a] almay Andijān üstidin qoptılar.

Kičik Xannıng 'adl u musalmānlıq bilä šuhratı bar edi. Oš va Marğīnān bu kirgän qorğanlarda qoyğan Muğulları elning čašmdāštınıng xilāfı ẓulm u badma'āšlıq qıla **[111a]** bašladılar. Xanlar Andijāndın qopqač Oš va Marğīnān eli hujūm qılıp qorğandaqı Muğullarnı tutup talap urup qavlap čıqardılar.

Xanlar Xujand Daryāsını kečmäy Marğīnān va Kand-i Bādām bilä yanıp Xujanddın Daryānı kečtilär. Tambal xanlarnıng käyničä Marğīnānğa keldi. Biz bu ḥālātta mutaraddid edük. Turmaqqa bularğa xaylī i'timād yoq edi. Bejihat salıp čıqmaq xoš baqmaydur edi.

Bir šabāḥī Marğīnāndın Jahāngīr Mīrzā Tambaldın ayrılıp qačıp keldi. Men ḥammāmda edim kim mīrzā keldi, körüštüm. Ošbu zamān Šayx-Bāyazīd ham iḍṭırāb bilä keldi, aldaraptur. Mīrzā va Ibrāhīm Beg alar dedilär kim "Šayx-Bāyazīdnı tutmaq keräk. Argni eliglämäk

Tambal sent his elder brother, Beg Telbä, to Wormwood Khan to make overtures of submission and invite him. At this time decrees came from Wormwood Khan saying that he was coming. As soon as the khans heard this, they went to pieces and, unable to stay [where they were], left Andizhan.

Kichik Khan had a reputation for justice and for being a good Muslim. Contrary to expectations, however, the Mughuls he had stationed in the fortresses at Osh, Margilan and the other places that had come over to us began to inflict overbearing tyranny. **[111]** As soon as the khans left Andizhan, the people of Osh and Margilan attacked, seized and plundered the Mughuls who were in the citadels and chased them out.

Without crossing the Jaxartes, the khans withdrew to Margilan and Kanibadam and crossed there. Tambal pursued the khans as far as Margilan. Here we hesitated. I did {not} feel confident that they would make a stand, but it did not seem well to strike out without good reason.

AN ATTEMPT TO DEFEND AKHSI

Jahangir Mirza escaped from Tambal and arrived one morning from Margilan. I was in the bath when he came, and there I received him. At that time Shaykh-Bayazid also came in a totally confused state. The mirza and Ibrahim Beg said, "We should seize Shaykh-Bayazid.

بدست می‌باید آورد.» فی الواقع حساب کار همین بود. من گفتم که «ما عهد کرده‌ایم. چگونه نقض بکنیم؟» شیخ بایزید بارگ رفت. بر سر پل کسی بایستی گذاشت. بر سر پل هم کس نماندیم. از بی‌تجربگیها اینچنین مساهله شد. سر صبح بود که تنبل با دو سه هزار کس یراغ دار آمده از پل گذشته در ارگ درآمد. من در اصل کس کمتر داشتم. باز چون باخسی درآمدیم بعضی‌را بقلعه‌ها و بعضی‌را بداروغگی و بعضی‌را به تحصیل هر طرف هر طرف فرستاده شده بود. در اخسی همراه من از صد کس چیزی بیشتر بوده باشند. بهمین مردمی که همراه بودند سوار شده بر سر هر کوچه جوانان‌را در تعیین نمودن و در سامان جنگ گردن بودیم که شیخ بایزید و قنبرعلی و محمد دوست از پیش تنبل بجهت صلاح قاتره کرده آمدند.

آنهائی که بجنگ تعیین یافته بودند هرکس در جائی که بود بجای خود [۱٤۷ب] ایستاده کرده بجهت مشورت کردن در گورخانهٔ پدر خود فرود آمده جهانگیر میرزارا هم طلبیدم. محمد دوست برگشت. شیخ بایزید و قنبرعلی همراه آمدند. در ایوان جنوبی مقبره نشسته در مشورت کردن بودیم که جهانگیر میرزا با ابراهیم ال۱۰۰] چاپوق سخن‌را بگرفتن اینها قرار داده بودند. جهانگیر میرزا در گوش من گفت که «اینهارا می باید گرفت.» من گفتم که «اضطراب نکنید. حالا کار از گرفتن گذشته. ببینیم، شاید باصلاح کاری شود که بیك چیزی مانند باشد چرا که ایشان بسیار، ما بسیار کم و ایشان باوجود این قوت در ارگ و ما باین ضعف در قلعهٔ بیرون. شیخ بایزید و قنبرعلی هم درین کنگاش حاضر بودند. جهانگیر میرزا بطرف ابراهیم بیگ دیده ازین کار منع نموده اشارت کرد. نمیدانم عکس فهمیده یا خود تغافل نموده این حرکت‌را کرد. فی الحال شیخ بایزیدرا گرفت. جوانانی که ایستاده بودند از هر طرف چسپیده این دو کس‌را ترت‌پرت کردند. کار از صلح و صلاح گذشت. این دو کس را سپرده بجنگ سوار شدیم.

یکطرف شهر در عهدهٔ جهانگیر میرزا کرده شد. مردم میرزا اندك بودند. یك جماعه از مردم خرد بمیرزا کمك تعیین کردم. اول آنجا رسیده هرجا هرجا از برای جنگ مردم‌را تعیین کرده باز بیکطرف آمدم. در میان شهر گشاده هموار زمینی بود. آنجا یك جماعه از جوانان گذاشته رفته شده این جماعه‌را سوار و پیاده بسیار آمده از آنجا برداشته در کوچه انداخته اند. در همین حالت من رسیده آمدم. بمجرد رسیدن اسپ انداختم. ایستاد نتوانستند و مانده گریختند. از کوچه گریزانیده بمیدان برآورده در وقت رسانیدن شمشیر بر پای

We must get hold of the citadel." In fact, that is precisely what we should have done, but I said, "A pact has been made. How can we break our word?" Shaykh-Bayazid went to the citadel. Someone should have been stationed at the bridge, but we had not done it. All these things happened through inexperience. At dawn Tarnbal came with two to three hundred men, crossed the bridge and entered the citadel. My men, to begin with, were few. As soon as he entered Akhsi, some were sent in all directions to the citadels, some to the prefecture and the tax office. I had more than a hundred men in Akhsi. **[111b]** We were about to mount with the men we had stationed at the head of every lane and arm ourselves for battle when Shaykh-Bayazid, Qambar-Ali and Muhammad Dost came galloping from Tambal to discuss a truce.

I stationed in their places those who were assigned to fight, went to my father's tomb for consultation and summoned Jahangir Mirza. Muhammad Dost returned. Shaykh-Bayazid and Qambar-Ali Beg came. We were seated in the portico to the south of the tomb ready for consultation when Jahangir Mirza and Ibrahim Chapïq decided that those men should be seized. Jahangir Mirza whispered into my ear, "These should be seized."

keräk." Fī'l-vāqi' išning ḥisābı bu edi. Men dedim kim " 'Ahd qılıptur. Biz nečük naqz-i 'ahd qılğay biz?" Šayx-Bāyazīd arggä bardı. Köprüggä kiši qoymaq keräk edi. Köprüggä ham kiši qoymaduk. Betajribalıqdın mundaq ošallar boldı. Tang bašıda Tambal iki–üč ming yarağlığ kiši bilä kelip köprügdin ötüp arggä kirdi. M[eni]ng aṣlda kišim azraq edi. Axsīğa kirgäč yana ba'zını qorğanlarğa va ba'zını daruğalıq va taḥṣīlğa har ṭaraf har ṭaraf yibärilip edi. Mening bilä Axsīda **[111b]** yüzdin köpräk kiši bolğay edi. Bolğan kiši bilä atlanıp kūča kūčaning bašıda yigitlärni ta'yīn qılmaqqa va uruš yarağıda edük kim Šayx-Bāyazīd va Qambar-'Alī va Muḥammad Dost Tambal qašıdın iṣlāḥ üčün qatrap keldilär.

Urušqa ta'yīn bolğanlarnı yerlig yerigä turğurup mašvarat qılmaqqa atamnıng gorxānasığa kelip tüšüp Jahāngīr Mīrzānı ham tilädim. Muḥammad Dost yandı. Šayx-Bāyazīd bilä Qambar-'Alī Beg keldilär. Maqbaranıng janūb ayvānıda olturup mašvarat qılmaqqa edük kim Jahāngīr Mīrzā Ibrāhīm Capıq bilä sözni bularnı tutmaqqa qoyğan egändürlär, Jahāngīr Mīrzā mening qulaqımğa aytı kim "Bularnı tutmaq keräk." Men dedim kim "Iḍtirāb qılmang. Ḥālā iš tutmaqdın ötti. Köräling, šāyad kim iṣlāḥ bilä iš bir nemägä oxšağay ne üčün kim alar asru qalın, biz köp az, özgä bu qavīlıq bilä alar argtä va bu ḍa'iflıq bilä biz taš qorğanda." Šayx-Bāyazīd va Qambar-'Alī ham bu kengāštä ḥāḍir edilär. Jahāngīr Mīrzā Ibrāhīm Beg sarı baqıp bu išdin man' qıla išārat qıldı. Bilmän 'aks fahmladı mu, ya xud tağāful qılıp bu ḥarakatnı qıldı mu. Fī'l-ḥāl Šayx-Bāyazīdnı tuttı. Turğan yigitlär tuš **[112a]** tušdın yapışıp bu iki kišini* tart-part qıldılar. İš ṣulḥ u iṣlāḥdın ötti. Bu iki kišini tapšurup urušqa atlanduk.

Šahrnıng bir ṭarafını Jahāngīr Mīrzānıng 'uhdasığa qılıldı. Mīrzānıng kišisi az edi. Bir pāra öz kišimdin ham mīrzāğa kömäk ta'yīn qıldım. Avval anda yetip har yerdä urušqa elni ta'yīn qılıp yana bir ṭarafqa keldim. Šahrnıng ortasıda tüzräk yer bar edi. Anda bir pāra yigitlärni qoyup barılıp edi. Bu jamā'atnı qalın atlığ yayaq* kelip ol yerdin kötärip kūčagä yıqıpturlar. Ošbu ḥālatta men yetip bardım. Yetkäč oq at yügürüttüm. Turuš bermäy dawr kävräp qača berdilär. Kūčadin qačurup tüzgä čıqarıp qılıč yetkürür maḥallda atımnıng

"Don't make a ruckus," I said. "Things are past seizure. Let's see—perhaps with a truce things will go better. Not only are they many and we few, but they are strong in the citadel while we are weak in the outer fortress." Shaykh-Bayazid and Qambar-Ali were present at this consultation. Jahangir Mirza signaled to Ibrahim Beg not to do it. I do not know whether he really misunderstood or whether he only pretended to misunderstand: anyway, he immediately seized Shaykh-Bayazid. The warriors standing by rushed in from all directions **[112]** and roughed them up. Things had gone beyond peace and truce. We handed over the two men and mounted for battle.

Jahangir Mirza was given responsibility for one side of the city. Since he had only a few men, I posted a detachment of my own men as reinforcements. Upon first arriving there I assigned the men to fight everywhere, and then I went to one side. In the middle of the city was a fairly open space. I dispatched a troop of warriors there. A large number of cavalry and infantry came and forced them up from there into a lane. At just that moment I arrived and raced in. Unable to make a stand, they wheeled around and fled. Having driven them out of the lane into the open space, they shot arrows at my horse's feet just as I was brandishing my

ل۱۰۰ب] اسپ من تیر زدند. اسپ من رم خورده و جسته در میان غنیم مرا بر زمین زد. چست برخاسته یك تیر انداختم. صاحب قدم کاهل اسپ زبونی داشت. فرود آمده بمن کشید. سوار شده اینجا کس تعیین نموده بر سر کوچهٔ دیگر متوجه شدم. سلطان‌محمد ویس زبونی اسپ مرا دیده فرود آمده بمن اسپ خودرا کشید. بر آن اسپ سوار شدم.

در همان فرصت قنبرعلی بیگ پسر قاسم بیگ زخمی از پیش جهانگیر میرزا آمد. گفت که مدتی شد که جهانگیر میرزارا زور آورده بی‌جان ساختند. جهانگیر میرزا برآمده رفت. ما متحیر شدیم. در همین حالت سید قاسم که در قلعهٔ پاپ بود رسیده آمد. عجب بی‌محل آمدن بود! درینطور محلی آنچنان قلعهٔ مضبوطی اگر در دست می‌بود، طوری بود. من با ابراهیم بیگ گفتم که «چه می باید کرد؟» اندك زخمی داشت. نمیدانم از آن بود یا از دل بای دادن بود - جواب سنجیده نتوانست گفت. یك خیال کردم که از پل گذشته و پل‌را ویران کرده بطرف اندجان متوجه شویم. بابا شیرزاد آنجا خیلی خوب کرد و گفت که «از همین دروازه زور برآورده می‌برآئیم.» بسخن بابا شیرزاد بطرف دروازه متوجه شدیم. خواجه میرمیران هم در آن حال [۱٤۸] مردانه سخن گفت. در وقت درآمدن بکوچه سید قاسم دوست ناصر با باقی حیز چاپقولاش میکنند. من و ابراهیم بیگ و میرزاقلی کوکلداش پیشتر بودیم. ال۱۰۱] بمجرد روبرو شدن بدروازه دیدم که شیخ بایزید بر بالای پیراهن فرجی پوشیده با سه چهار سوار از دروازه درآمده می‌آید. تیری که در شست داشتم پر کرده انداختم. از گردنش گذشت. خیلی خوب انداختم. بمجرد درآمدن از دروازه بجانب کوچه که در دست راست بود باضطراب مانده گریخت. ما هم از عقب او روان شدیم. صباح در زمانی که شیخ بایزید و همراهانش‌را که بیخواست گرفته بودیم در پیش مردم جهانگیر میرزا بودند، در وقتی که اینها برآمدند شیخ بایزیدرا همراه گرفته می‌برآیند، یك خیال میکنند که بکشند. خوب شد که نکشته‌اند و میگذارند. ازیشان خلاص شده در وقت درآمده آمدن از دروازه بمن دوچار شد. [۱٤۸ب] میرزاقلی کوکلداش بیك پیاده پیازی رسانید. یك پیادهٔ دیگر بعد از گذشتن میرزاقلی به ابراهیم بیگ تیر پر کرد. ابراهیم بیگ هی‌هی گفته گذشته بود که از مقدار فاصلهٔ پیشانه‌خانه و دهلیز آن بمن تیری انداخت که در بغل من رسید. جیبهٔ قلماقی بود. دو برگ‌را شکافته و بریده بوده است. این تیررا انداخته گریخت. از پشت او انداختم.

sword. My horse reared and threw me to the ground in the midst of the enemy. I jumped up and shot an arrow. Sahib-Qadam Kahil had a wretched little horse. He got off and gave it to me. I stationed some men here and headed for the head of the lane. Sultan-Muhammad Ways saw how wretched my horse was, dismounted and offered me his, which I mounted.

Just then Qambar-Ali Beg, Qasim Beg's son, came wounded from Jahangir Mirza. He said that a short while ago Jahangir Mirza had been pressed and forced to move off. **[112b]** We were perplexed. Just then Sayyid-Qasim, who had been in Pap Fortress, arrived. What an extraordinarily untimely arrival! At such a time it would have been wonderful to have such a strong fortress in hand. I asked Ibrahim Beg what was to be done. He was slightly wounded. I don't know if it was because of that or because he was confused, but he was unable to give a considered opinion. My plan was to cross the bridge, destroy it and head for Andizhan. Baba Sherzad made a very good suggestion. "We'll force our way through the gate and get out," he said. Acting upon Baba Sherzad's advice, we headed toward the gate. At that point Khwaja

ayaqığa oqladılar. Atım bükülüp yağının ortasığa meni yergä urdı. Cust qopup* bir oq attım. Ṣāḥib-qadam Kāhilnıng bir zabū[n]ğına atı bar edi. Tüšüp manga tarttı. Mindim. Munda kiši ta'yīn qılıp yana bir kūča bašığa mutavajjih boldum. Sulṭān-Muḥammad Vays atımnıng zabūnluqını körüp [tüš]üp atını manga tarttı. Ol atqa mindim.

Ošbu furṣatta Qambar-'Alī Beg Qāsim Begning oğlı yaralığ Jahāngīr Mīrzā qašıdıtı keldi. Aytıı kim muddatî boldı kim Jahāngīr **[112b]** Mīrzānı zorlap teprättilär. Jahāngīr Mīrzā čıqıp ketti. Biz mutaḥayyir bolduk. Ošbu furṣatta Sayyid-Qāsim, kim Pap Qorğanıda edi, yetip keldi. 'Ajab bemaḥall keliš edi! Mundaq maḥallda andaq berk qorğan eligtä bolsa edi, ṭawrî edi. Men Ibrāhīm Beggä dedim kim "Ne qılmaq kerāk?" Azraq yarası bar edi. Andın mu edi, ya aldarağanıdın mu edi, ābādān javāb berä [a]lmadı. Bir xayāl qıldım kim köprügdin ötüp köprügni buzup Andijān sarı mutavajjih bolğay biz. Bābā Šerzād and[a] xaylî yaxšı bardı. Dedi kim "Darvāzadın oq zorlap čıqar biz." Bābā Šerzādnıng sözi bilä darvāza sarı oq mutavajjih bolduk. Xwāja Mīrmīrā[n] ham ol ḥālda mardāna sözlär aytı. Kūča arasıda keladürgändä Sayyid-Qāsim, Dost Nāṣir Bāqī Ḥīz bilä čapqulašurlar. Men va Ibrāhīm Beg va Mīrzā-Qulı Kükäldaš ilgäriräk edük. Darvāzağa rūbarū bolğač oq kördüm kim Šayx-Bāyazīd köyläk üstüdä farajî keyip üč–tört atlığ bilä darvāzadın kirip kelädür. Šastımdaqı oqnı toldurup attım. Boynıdın yazdım. Xaylî yaxšı attım. Iḍṭirāb bilä darvāzadın kirgäč ong qol sarı barur kūča bilä qača berdi. Biz ham anıng käyničä yürüdük. [...

...] Mīrzā-Qulı Kükäldaš bir yayaqqa **[113a]** piyāzī yetkürdi. Yana bir yayaq Mīrzā-Qulı ötkäč Ibrāhīm Beggä oq toldurdı. Ibrāhīm Beg "hay-hay" dep ötä bergäč ešiklig törlüg yerdin mening qoltuqumğa oq attı. Qalmaqî jebäning iki qadd yafraqını kesiptür. Qača berdi. Arqasığa attım.

Mirmiran also spoke bravely. As we were coming down the lane, Sayyid-Qasim, Dost Nasir and Baqi the Catamite were hacking away. Ibrahim Beg, Mirza-Qulï Kükäldash and I were ahead. Just as we reached the gate I saw Shaykh-Bayazid wearing nothing but a fur vest over his shirt, coming through the gate with three or four horsemen. I drew the arrow I had in my thumb ring and shot. It grazed his neck, but it was a very good shot. Just as he came with trepidation through the gate he took off down a lane to the right. We lit out after him. {That morning, when we had seized Shaykh-Bayazid and his companions against our will, they were left with Jahangir Mirza's men. When they left they took Shaykh-Bayazid along, planning to kill him. It was a good thing they did not kill him and let him escape, for just as he was going out the gate I chanced upon him.} Mirza-Qulï Kükäldash took down a footsoldier with his flail. **[113]** After Mirza-Qulï crossed, another footsoldier took aim at Ibrahim Beg, but as Ibrahim Beg crossed yelling "hey, hey," the soldier shot me in the side from a short distance away. Two plates of my Qalmaqi armor were pierced and broken. I shot at his back as he fled.

در همین حالت یك پیاده از بالای فصیل گریخته میرفت. طاقی اورا بکنگرهٔ دوخته انداختم. طاقی اورا در کنگره همانطور دوخته و آویزان ماند و دستار او در دست او پیچیده بدر رفت. یك سوار دیگر از پهلوی من بهمان کوچه که شیخ بایزید گریخته بود میگذشت. بنوك شمشیر در شقیقهٔ او زدم. از اسپ کج شده بود که [ل۱۰۱ب] بدیوار کوچه تکیه کرد و نیفتاد و بتشویش تمام گریخته خلاص شد. در دروازه سوار و پیاده که بود گریزانده [۱٤۹] دروازه‌را گرفته شد. کار از تدبیر گذشته بود چنانچه دو سه هزار کس یراقدار در ارگ، ما صد، نهایتش دوصد، کس در قلعهٔ سنگی بیرون. دیگر جهانگیر میرزارا یك شیر پختن پیش ازین زده برآورده‌اند. نصف مردم ما همراه او بدر رفته باوجود این حال از بیتجربگی در دروازه ایستاده بجهانگیر میرزا کس فرستاده شد که «اگر نزدیك باشد بیاید، یکمرتبهٔ دیگر زور بیاریم» اما کار ازین گذشته بود. اسپ ابراهیم بیگ ضعیف شده بود، یا ازینجهت که زخمی شده بود، بمن گفت که «اسپ من خرابست.» سلیمان نام نوکری محمد علی مبشر داشت. در همین حالت بی‌آنکه کسی تکلیف کند فروز آمده اسپ خودرا بابراهیم بیگ داد. خیلی مردانه کار کرد. در دمی که در همین دروازه ایستاده بودیم کیچیك علی، که الحال شقدار کول است، مردانگی اظهار کرد. در آن محل نوکر سلطان‌محمد ویس بود. [۱٤۹ب] اوش‌دا ایکی بار هم خوب کار کرد. تا آمدن کسی که بمیرزا رفته بود در دروازه درنگ کرده شد. آنکس که رفته برد آمده گفت که مدتی است که جهانگیر میرزا برآمده رفته است. از ایستادن کار گذشت. ما هم روان شدیم. اینقدر هم که ایستادیم بیحساب بود. بیست سی کس همراه مانده بود. بمجرد روان شدن مردم بسیار اوپچین رسیده آمدند. ما از پل روان گذشته بودیم ال۱۰۲] که بجانب شهر پل روان مردم غنیم رسیدند. پسر قاسم بیگ پدر کلان مادری حمزه بیگ، بنده‌علی بیگ، به ابراهیم بیگ فریاد کرده میگوید که «دایم تعصب و لاف داشتی. بایست چند شمشیر رد و بدل بکنیم!» ابراهیم بیگ در پهلوی من بود. گفت «بیا، چه مانع است؟» مرد بیهوش درینطور محل شکست تعصب میکند. چه محل تعصب است؟ وقت درنگ و توقف نبود. تیز روان شدیم. مردم یاغی [۱۵۰] از عقب ما جلوریز مردم مارا فروز آورده فروز آورده می‌آیند.

در یك شرعی اخسی گنبد چمن نام جائیست. از گنبد چمن گذشته بودیم که ابراهیم بیگ فریاد کرده مرا می‌طلبد. عقب نگاه کردم. دیدم که یك چهرهٔ شیخ بایزید بابراهیم بیگ خودرا

Just then a footsoldier was escaping across the top of the rampart. I took aim at his cap through the crenellations of the rampart and shot. The arrow pinned his cap to the crenellation, and his turban tumbled into his hands in tatters. Another horseman was escaping past me toward the lane down which Shaykh-Bayazid had fled. With the tip of my sword I pierced the tuft on his cap. He almost fell off his horse, but he righted himself against a wall in the lane and kept himself from falling. With great difficulty he escaped and was saved. We drove the remaining horsemen and footsoldiers from the gate and took it. It was too late for tactics: there were two to three thousand armed men in the citadel, and we were a hundred or two in the outer fortress. They had chased Jahangir Mirza out a little while before. Half of our men had left with him. Nonetheless, out of inexperience, we stood at the gate and sent someone to Jahangir Mirza to tell him to come if he was nearby and we would press on together. It was too late for that, however. Either because his horse was weak or because he was wounded, Ibrahim Beg said to me, "My horse is finished." Muhammad-Ali Mubashshir had a servant

Ošbu ḥālatta bir yayaq faṣīl üstidin qačıp baradur. Börkini faṣīlnıng kungurasigä kükläy attım. Börki kunguragä qada oq ʻalīq qaldı. Dastārı eligigä čoqulup* bardı. Yana bir atlığ mening yanımdın Šayx-Bāyazīd qačqan küča sarı qačıp baradur. Qılıč bilä čoqusığa sančtım. Attın egilip edi kim küča tamığa tayandı. Yıqılmadı. Tašvīš bilä qačıp qutuldı. Darvāzağa bolğan atlığ yayaqnı qavlap darvāzanı alduk. İš tadbīrdın ötüp edi, nečük kim iki–üč ming yarağlığ kiši argtä, biz yüz–iki yüz kiši taš qorğanda. Yana Jahāngīr Mīrzānı bir süt bışımı burunraq qavlap čıqarıpturlar. Kišimizning yarımı anıng bilä čıqıptur. Bāvujūd-i bu ḥāl, betajribalıqtın darvāzada turup Jahāngīr Mīrzāğa kiši yibärildi kim "Yavuq bolsa kelsün; yana zorlalıng!" İš andın ötüp edi. Ibrāhīm Begning atı ḍaʻīf edi mü, ya yaralığ mu edi, manga dedi kim "Atım xarābtur." Muḥammad-ʻAlī Mubaššırnıng Sulaymān atlığ **[113b]** nökäri bar edi. Ošbu ḥālatta hečkiši taklīf qılmay tüšti. Atını Ibrāhīm Beggä berdi. Xaylī mardāna iš qıldı. Ošol darvāzada turğanda Kičik ʻAlī, kim Koil* šiqqdārı dur, mardānalıq iẓhārı qıldı. Ol maḥallda Sulṭan-Muḥammad Vays nökäri edi. Ošda iki bār ham yaxšı bardı. Mīrzāğa barğan kiši kelgünčä darvāza[da] dirang qılduk. Barğan kiši kelip dedi kim muddatī dur kim Jahāngīr Mīrzā čıqıp ketiptür. Turardın ötti. Biz ham teprädük. Munča ham kim turuldı beḥisāb edi. Yegirmä–otuzča kiši bizing bilä qalıp edi. Biz teprägäč qalın üpčinliğ kiši yetip oq keldi. Biz pul-i ravāndın ötüp edük kim pul-i ravānnıng šahr ṭarafığa yağı kišisi yetti. Qāsim Begning oğlı Ḥamzanıng anasının atası Banda-ʻAlī Beg Ibrāhīm Beggä qıčqırıp aytadur kim "Dāyim taʻaṣṣub u lāfıng bar erdi. Tur! Qılıč alıšalıng!" Ibrāhīm Beg mening yanımda edi. Dedi kim "Kel, ne mānīʻ dur?" Behoš kiši mundaq šikast maḥallıda taʻaṣṣub qıladur. Bemaḥall taʻaṣṣub dur. Dirang u tavaqquf čağı emäs erdi. Ildam oq yürüdük. Yağı kišisi bizning songımızča jilawrez kišimizni tüšürä kelädür.

Axsīnıng bir šarʻīsıda Gumbad-i Caman degän yer bar. Gumbad-i Camandın ötä Ibrāhīm Beg meni čarlaydur. Käyin baqsam **[114a]** Šayx-Bāyazīdnıng bir čuhrası Ibrāhīm Beggä

named Sulayman. **[113b]** In a situation like that, with no one telling him to, he got down and gave his horse to Ibrahim Beg. It was a very manly thing to do. Kichik Ali, now the governor of Koil, made a brave showing there at the gate. At that time he was Sultan-Muhammad Ways's servant and had made two good showings at Osh. We paused at the gate until the man who had gone to Jahangir Mirza came back. When he arrived he said that Jahangir Mirza had fled some time ago. It was too late to make a stand, so we moved off too. It had been a mistake to stay as long as we had. Twenty to thirty men were left with us. As soon as we began to move, many mail-clad men came. We were across the rolling bridge when the enemy arrived on the city side of the bridge. Banda-Ali Beg, the maternal grandfather of Qasim Beg's son Hamza, shouted to Ibrahim Beg, "You have always boasted of your zeal. Stand and let's exchange blows!" Ibrahim Beg was beside me. "Come on," he shouted, "what's keeping you?" This senseless man was for making a show of zeal in the midst of such defeat—a most untimely zealousness. It was no time to stop and make a stand. We raced on with the enemy hard at our heels and felling our men.

BABUR FLEES AKHSI

When we had passed a place called Gumbadh-Chaman, a league out of Akhsi, Ibrahim Beg called out to me. I looked back and saw **[114]** that one of Shaykh-Bayazid's pages was

رسانیده است. جلاو خودرا گرداندم. خان‌قلی بیان‌قلی در پهلوی من بود. «چه وقت برگشتن است؟» گفته جلاو مرا گرفته تیز روان شد. تا رسیدن به سنگ، بیشتری مردم مارا فرود آوردند. سنگ از اخسی دو شرعی باشد. از سنگ که گذشتیم از عقب کس غنیم در نظر ندرآمد. بالارویهٔ آب سنگ روان شدیم. درین حالت هشت کس مانده بودیم: دوست‌ناصر، قنبرعلی قاسم بیگ، خانقلی بیان‌قلی، میرزاقلی کوکلداش، شاهم ناصر، عبدالقدوس سیدی قرا، خواجه حسینی، هشتم من بودم. در بالارویهٔ آب [۱۵۰ب] طور راهکی پیش آمد. در میان جرها از سر مردم دور راه خلوتی همانطور بالا آب رفته و آب‌را بدست راست گذاشته بیك راه خشك [ل۱۰۲ب] دیگری درآمدیم. نماز دیگر بلندی بود که از میان جرها بمیدان برآمده شد. در میدان از دور سیاهی نمودار شد. مردم‌را در پناه ایستاده کرده خود پیاده شده بر یك پشتهٔ برآمده قراولی میکردم که سوار بسیار از پس پشت ما بر بالای پشته قاتره کرده برآمدند. بسیار و کم ایشان تحقیق نتوانستیم کرد و سوار شده روان شدیم. این مردمی که از عقب آمدند همگی بیست، بیست و پنج کس بودند. ما هشت کس چنانچه مذکور شد. اگر در اول وهله این مقدار کس بودن ایشان را میدانستیم، خوب جنگ میکردیم. ما خیال کردیم که قاوغونچی از عقب ایشان پیوست خواهد بود. ازینجهت مانده روان شدیم. یاغی گریخته اگر بسیار هم باشد بقاوغونچی کم هم چهره نمیتواند شد، چنانچه گفته‌اند که «صف مغلوب‌را هوئی بمندست.»

خانقلی گفت که «باینطور نمیشود. همهٔ مارا خواهند گرفت. دو اسپ خوب‌را ازین میان چیده شما و میرزاقلی کوکلداش اسپان همدیگررا قوش ساخته تیز بگردید. شاید توانید برآمد.» بد نمیگفت. چون کار جنگ نشد، این می‌شد. امکان خلاصی بود، اما فی الحال یکی را در میان غنیم فرود آورده گذاشتن خوش نیامد. آخر خود یگان یگان تمام ماندند. این اسپی که سوار بودم سست‌تر بود. خانقلی فرود آمده اسپ خودرا داد. از بالای اسپ جسته بدان اسپ سوار شدم. خانقلی بر اسپ من سوار شد. [۱۵۱] در همین حالت شاهم ناصر و عبدالقدوس ال۱۰۲] سیدی قرارا که عقبترك مانده بودند فرود آوردند. خانقلی هم ماند. محل حمایت و مدد نبود. زور اسپ را فهمیده درخور آن رفته میشد. کسی که اسپش از کار میماند میماند. اسپ دوست بیگ هم سستی کرد و ماند. این اسپی که سوار بودم هم سستی کردن گرفت. قنبرعلی فرود آمده اسپ خودرا داد. سوار شدم. قنبرعلی هم بر اسپ من سوار شد و ماند. خواجه حسینی مرد لنگی بود. بطرف پشتها خودرا کشید. من ماندم و

---

catching up with him. I turned my reins. Khan-Qulï Buyan-Qulï was at my side. He said it would be ill timed to turn back. He took my reins and moved on. By the time we reached Sang, which is two leagues from Akhsi, most of our men had been felled. When we passed Sang, neither our men nor the enemy was visible, so we went up river at Sang. There were only eight of us left: Dost Nasir, Qasim Beg's Qambar-Ali, Khan-Qulï Buyan-Qulï, Mirza-Qulï Kükäldash, Shahïm Nasir, Sidi-Qara's Abdul-Quddus, and Khwaja Husayni. I was the eighth.

Above the river we came across a pretty good little road. We started up the valley on this deserted road, away from the beaten track, keeping the water on our right, and entered a protected valley. It was noon the next day when we emerged from the hills onto an open plain. On the plain, off in the distance, a mass of people could be seen. I had my men stay in a safe place and had gone out myself on foot to a hillock to scout when, from behind us, many horsemen came galloping over the crest of the hill. There was no time to ascertain how many

yetkürüptür. Jilawımnı yandurdum. Xan-Qulı Buyan-Qulı mening yanımda edi. "Bemaḥall yanmaq dur" dedi. Jilawımnı ahp teprädi. Sanggä yetkünčä aksar kišimizni tüšürdilär. Sang Axsïdın iki šar'ï dur. Sangdin ötkäč kišimiz va yağı kišisi körünmäy Sang suyı yoqqarı oq yürüdük. Ošbu ḥālatta sekiz kiši qalıp edük, Dost Nāṣir, Qambar-'Alï-i Qāsim Beg, Xan-Qulı Buyan-Qulı, Mïrzā-Qulı Kükäldaš, Šāhım Nāṣir, 'Abdul-Quddūs Sïdï Qara, Xwāja Ḥusaynï, sekizinči men edim. Bu su yoqqarı ṭawr yolğına učradı. Qulnıng iči kiši mamarrıdın yıraq xalvat yol qul yoqqarı oq yürüp sunı ong qulğa qoyup yana bir qoruğ qulğa kirdük. Ertä namāz-i dïgar edi kim quldın tüzgä čıqıldı. Tüzdä yıraqdın bir qara köründi. Elni panāhda turğurup özüm yayaq bir puštağa čıqıp qaravulluq qıladur edim kim qalın atlığ* arqamızdın bir puštanıng üstigä qatrap čıqtılar. Köp va azını taḥqïq qılğunča bolmadı. Atlanıp yürüy berdik. Qavğunčı yegirmä–yegirmä beš kiši egändür. Biz sekiz kiši edük, nečük kim mazkür boldı. Agar ol vahlada munča kiši egänini taḥqïq bilsäk edi, yaxšı urušur edük. Xayālı<m>ğa kečti kim qavğunčı **[114b]** bularnıng käynidä payvast bolğusıdur. Bu jihatdın yürüy berdük. Qačqan yağı köp bolsa, ham az qavunčı bilä čihra bola almas, nečük kim deptürlär: *Ṣaf-i mağlūbrā hūî basandast.*

Xan-Qulı dedi kim "Mundaq bilä bolmas. Barčamızını alur. İki yaxšı atnı bu aradın alıp siz va Mïrzā-Qulı Kükäldaš at qošlap ıldam yürüng. Šāyad čıqa alğay siz." Yaman aytmaydur edi. Cun uruš iši bolmadı, bu bolsa imkān-i xalāṣlıq bar erdi. Fï'l-ḥāl birāwni yağı arasıda tüšürüp qoymaqlıq xoš baqmadı. Āxir xud birär birär tamām qaldılar. Bu mingän atım bir nemä sustraq* edi. Xan-Qulı tüšüp atını berdi. Üstidin oq sačrap mindim. Xan-Qulı mening atımğa mindi. Ošbu ḥālatta Šāhım Nāṣir bilä 'Abdul-Quddūs Sïdï Qaranı, kim käyin qalıp edilär, tüšürdilär. Xan-Qulı ham qaldı. Maḥall-i ḥimāyat u madad emäs edi. Atnıng zorığa oq bildürüp barıladur edi. Atı yaramağan qaladur edi. Dost Begning atı ham boldurdı, qaldı. Bu mingän atım ham sustlıq qıla başladı. Qambar-'Alï tüšüp atını berdi. Mindim. Qambar-'Alï ham atımğa mindi va qaldı. Xwāja Ḥusaynï bir lang kiši edi. Puštalar[ğa] özini tartıı. Men

---

or how few they were. We jumped on our horses and took off. There were twenty to twenty-five in pursuit. We were eight, as has been mentioned. If we had known then for certain how few they were, we would have fought hard. However, I thought there would be more pursuers behind these, **[114b]** so we took off. Be a fleeing enemy however many, he cannot turn to face even a few pursuers, as is said: "For ranks already on the run it is sufficient to say 'boo.' "

"This is no good," Khan-Qulï said. "They'll take us all. You take two good horses and ride at full gallop with Mirza-Qulï Kükäldash. Maybe you can get away." This was not bad advice. Since it was impossible to fight, if this worked there was a possibility of escape; however, I did not like the idea of leaving anybody without a horse in the midst of the enemy. Finally, one by one, they fell behind.

The horse I was on was fairly weak. Khan-Qulï got off and gave me his. I jumped down and got on his horse. Khan-Qulï got on mine. Just then Shahïm Nasir and Sidi-Qara's Abdul-Quddus, both of whom had lagged behind, were felled. Khan-Qulï too lagged. It was no time to give protection and assistance. One had to judge the strength of one's horse and proceed accordingly. When one's horse was unable to go on, one fell behind. Dost Beg's horse wearied and faltered too. The horse I was on was also beginning to tire. Qambar-Ali got off his horse and gave it to me. I got on. He mounted mine and fell behind. Khwaja Husayni was lame, but he managed to make it to the hills. I was left with Mirza-Qulï Kükäldash. It was no

میرزاقلی کوکلداش. اسپان‌را قوش ساخته دواندن مقدور نمانده بود. قاتره کرده میرفتیم. اسپ میرزاقلی هم سستی گردن گرفت. من گفتم که «ترا پرتافته کجا بروم؟ بیا! زنده مردهٔ ما یکجا باشد.» چند دفعه میرزاقلی‌را دیده دیده میرفتم. آخر میرزاقلی گفت که «اسپ من مانده است. شما نمی‌توانید رفت اگر بمن مقید میشوید. خودرا میگیرانید. [۱۵۱ب] بروید! شاید توانید برآمد.» مرا طرفه حالتی روی داد. میرزاقلی هم ماند. من تنها ماندم.

از غنیم دو کس پیدا شد، نام یکی بابای سیرامی، یکی دیگر بنده‌علی. بمن نزدیک‌تر آمدند. اسپ من مانده شده بود و کوه هم نزدیک بیک کروه بود. یک سنگ توده واخورد. یکی خیال کردم که اسپ مانده شده است و کوه هم اندکی دورتر است. کجا بروم؟ در ترکش من هم تا بیست تیر بود. فرود آیم و برین سنگ‌توده تا تیر دارم تیراندازی بکنم. باز بخاطر رسید که شاید تا کوه توانم رسید. بعد از رسیدن بکوه تیر چندرا در کمر خود [ل۱۰۳ب] خلانده بکوه بچسپم. بضرب پای خود خیلی اعتماد هم داشتم. باین خیال روان شدم. در اسپ من مجال تیز قاتره کردن نمانده بود. اینها در جائی که تیر برسد رسیدند. من هم تیر خودرا صرفه کرده نینداختم. اینها هم احتراز کرده نزدیک‌تر نیامدند. بهمین دستور از عقب من [۱۵۲] می‌آمدند. در وقت آفتاب نشستن بکوه نزدیک رسیدم. یکدفعه گفتند که «اینچنین کرده کجا میروید؟ جهانگیر میرزارا گرفته آوردند. ناصر میرزا خود در دست ایشان بود.» بمن ازین سخنان ایشان خیلی دغدغه شد. ازینجهت که همهٔ ما اگر در دست او باشیم، احتمال خطر بسیار است. جواب ندادم و بطرف کوه روان شدم. خیلی راه دیگر رفته شده بود که باز سخن گفتن گرفتند. این مرتبه از مرتبهٔ اول ملایم‌تر حکایت کردند. از اسپ فرود آمده سخن گفتن گرفتند. بسخن اینها گوش نینداخته مانده روان شدم و بالارویهٔ دره میروم. تا نماز خفتن رفتم. آخر بیک سنگی که برابر خانهٔ بود رسیدم. از عقب سنگ گشتم. سیگریتمها پیش آمد و اسپ نتوانست رفت. آنها از اسپ فرود آمدند. بحرمت و تعظیم هنوز ملایم‌تر گفتن گرفتند. میگویند که «اینچنین کرده در شب تاریک راه نی کجا میروید؟» سوگندان میخورند که «شمارا سلطان‌احمد بیگ پادشاه می بردارد.» من گفتم [۱۵۲ب] «دلم قرار نمیگیرد. آنجا رفتن خود ممکن نیست. اگر خدمت برجا کردن شمارا در خیال باشد، خود اینچنین قاپوی خدمت در سالها یافت نمیشود. مرا بیک راهی سرکنید [ل۱۰۴] که پیش خانان بروم. شمایان‌را از آنچه خاطر شما میخواسته باشد زیاده‌تر رعایت و

longer possible to gallop, [115] but we trotted on. Mirza-Qulï's horse started weakening. I said, "If I leave you, where shall I go? Ride on! Life and death are all the same to me." I rode toward Mirza-Qulï a few times, but finally he said, "My horse is worn out. It can't go any further. Don't let yourself get caught on my account. Go on! Maybe you can get away." I had an odd feeling. Mirza-Qulï fell behind, and I was left alone.

Two of the enemy appeared. One was named Baba Sayrami, the other Banda-Alï. They were closing in on me. My horse was tired, and the mountain was a league away. An outcropping of rock loomed ahead. I had a vision of my horse collapsing while the mountain was still far off. Where was I to go? I had about twenty arrows in my quiver. I would dismount and fight to my last arrow at the outcropping. Then it occurred to me that I might be able to make it to the mountain. After reaching the mountain I would put a few arrows into my belt and scramble up the mountain. I had confidence in my footing. With this plan in mind I proceeded. My horse was no longer able to canter. My pursuers had come within arrow range. I did not shoot in order to save my arrows. **[115b]** They came closer very cautiously, closing

qaldım va Mīrzā-Qulı Kükäldaš. Atının qoš ayaq alurğa maqd- **[115a]** -ūrı qalmaydur edi. Qatrap oq baradur erdük. Mīrzā-Qulının atı ham sustlıq qıla bašladı. Men dedim kim "Seni tašlap qayan baray? Yürü! Ölüg tirig bilä oq bolay*." Nečä nawbat Mīrzā-Qulığa baqa yürüdüm. Āxir Mīrzā-Qulı dedi kim "Mening atım bolduruptur. Bara almas. Siz manga baqa aldurmang. Yürüng! Šāyad čıqa alğay siz." Manga ğarīb ḥālatî boldı. Mīrzā-Qulı ham qaldı. Men yalğuz qaldım.

Yağıdın iki kiši paydā boldı—birining atı Bābā Sayrāmī, yana biri Banda-'Alï. Manga yavuqraq keldilär. Atım boldurup edi va tağ ham bir kurohkä yavuq bar edi. Bir sangtūda učradı. Bir xayāl qıldım kim at hariptur va tağ ham yıraqraq. Qayan baray? Sağdaqımda ham yegirmäčä oq bar edi. Tüšäy bu sangtūdada oqum barıča atqulašay. Yana xāṭirğa yetti kim šāyad tağqa yetišä alğay men. Tağqa yetkändin songra bir pāra oqnı belimgä sančıp tağqa yarmašay. Ḍarb-i pāyımğa xaylî i'timādım bar edi. Bu xayāl bilä yürüy berdim. Atımnıng ıldam qatrar majālı qalmaydur edi. Bular ham oq yetär yergä yettilär. Men ham oqumnı ayap atmadım. **[115b]** Bular ham iḥtirāz qılıp yavuqraq kelmädilär. Ošol dastūr bilä eräšip kelädürlär edi. Āftāb oltura tağqa yavuq yettim. Bar-dast ayttılar, "Mundaq yetip qayan barasız? Jahāngīr Mīrzānı tutup keltürdilär. Nāṣir Mīrzā xud alarnıng eligidä edi." Manga bu sözläridin xaylî dağdağa boldı bu jihatdın kim barčamız anıng eligidä bolsak xaṭar iḥtimālı köptür. Javāb bermädim. Tağ sarı yürüdüm. Yana xaylî yol barılıp edi kim yana söz ayta kirištilär. Bu yol avvalqı nawbatdın* mulāyimraq ḥikāyat qıldılar. Atdın tüšüp söz ayta kirištilär. Bularnıng sözigä qulaq salmay yürüy berdim. Dara yoqqarı oq baradur men. Namāz-i xuftanğača bardım. Āxir bir üyčä tašqa yettim. Tašdın evrüldüm. Segirtčälär boldı. At bara [a]lmadı. Alar ham tüštilär. Ḥurmat u ta'ẓīm bilä hanüz mulāyimraq ayta kirištilär. Dedilär kim "Mundaq itip qaranğu kečä yol yoq qayanğa barasız?" Antlar ičädürlär kim "Sizni Sulṭān-Aḥmad Beg pādišāh kötärür." Men dedim kim "Mening könglüm toxtamaydur. Anda barmaq xud mumkin emäs. Agar sizlärning ba-jāgāh xidmat qılur xayālıngız bar dur, xud mundaq xidmat **[116a]** qapusı yıllarda tapılmas. Meni bir yolğa bašlang kim xanlar

in on me. The sun was setting as I reached the mountain. They cupped their hands to their mouths and shouted, "You've come this far, but where are you going? They already have Jahangir Mirza, and Nasir Mirza is in their hands." I was really frightened by their words, for if we all fell into their hands the probability of danger was great. I did not answer but continued toward the mountain. We had covered a lot of ground before they began to speak again. This time they spoke more politely than they had before. When I got off my horse they began to speak, but I went on without paying any attention to what they were saying. I kept on going up the valley until nightfall.

Finally I reached a rock the size of a house. I circled round it. There were dropoffs too steep for a horse to go there. They too dismounted. They were still speaking respectfully and deferentially.

"Lost like this in the black of night and no road, where are you going to go?" they said. Then they swore oaths and said, "Sultan-Ahmad Beg will make you padishah."

"I don't believe it," I said. "It is out of the question to go there. If you have any intention of doing a service, then it would be a greater service than you could render in years of waiting at the gate **[116]** to show me a road that will take me to the khans. I will reward you with more

شفقت بکنم. اگر اینهم نکنید، براهی که آمده‌اید برگردید. هرچه نصیب است پیش من خواهد آمد. اینهم یك خوب خدمتیست.» گفتند که «کاشکی نمی‌آمدیم. چون آمدیم، شمارا اینچنین پرتافته چه طور برگردیم؟ چون آنجا نمی‌روید هرکجا میرفته باشید در خدمت خواهیم بود.» من گفتم «پس بر صدق قول خود عهد بکنید.» بمصحف و سوگندان مغلظه عهد کردند.

بمن فی الجمله اطمینانی شد. گفتم که «نزدیك بهمین دره یك راه گشادی‌را نشان داده بودند. همان راه‌را سرکنید.» اگرچه عهد کرده بودند، اما اطمینان تمام نشده بود. آنهارا پیش کرده خود از عقب آنها روان شدم. یك دو کروه راه رفته [۱۵۲] شده بود که بیك سای رسیده شد. گفتم که «راه دره گشادی که نشان داده بودند همین نباشد.» اینها استبعاد کردند و گفتند که «آن راه خیلکی پیش است.» آن راه درهٔ گشاد خود همین بوده و اینها در مقام غدر شده پنهان کرده بوده‌اند. تا نیم‌شب راه رفته باز بیك راه رفته باز بیك آبی رسیدیم. اینها درین زمان گفتند که «ما غافل شده‌ایم. راه درهٔ گشاد عقب مانده است.» گفتم «پس چه می‌باید کرد؟» گفتند که «در پیش راه غوا نزدیکست. از آن راه بفرکت میرود.» و آن راه‌را سر کردند. تا سه پاس شب راه آمدیم. به سای کرتان که از غوا برآمده می‌آید رسیدیم. بابا سیرامی گفت که «شما اینجا [ل٤٠١ب] بایستید. من رفته راه غوارا احتیاط کرده بیایم.» بعد از مدتی آمد و گفت که در میدان از مردم چند کسی باین راه آمده اند. ازین راه گذشته نمیشود. این سخن‌را شنیده [۱۵۲ب] متحیر شدم. میانهٔ ولایت صبح نزدیك و مقصد دور. من گفتم که «بیك جائی سر کنید که روز آنجا پنهان بوده چون شب شود اسپی چیزی بدست آورده و از آب خجند گذشته از آن طرف آب بطرف خجند رفته شود.» گفتند که «اینجا یك پشتهٔ هست. آنجا پنهان می‌توان بود.»

داروغهٔ کرتان بنده‌علی بود. گفت که «باسپهای ما و بما از چیزی خوردن چاره و گذر نیست. من بکرتان بروم. هرچه میسر شود بیارم.» از آنجا برگشته بکرتان رو آوردیم و در یك کروهی کرتان ایستادیم. بنده‌علی رفت و مدت مدید ماند. صبح دمیده می‌آید و این مردك هیچ نمی‌آید. خیلی اضطراب شد. صبح شده بود که بنده‌علی قاتره کرده آمد. دانهٔ اسپ خود چیزی نیاورد، اما سه نان آورد. هرکدام ما یك نان‌را گرفته و در بغل انداخته باضطراب

than your hearts could desire. If you won't do this, then go back the way you came. That too would be a great service to me."

"Would that we had never come," they said. "Now that we are here, how can we let you go and return? Since you won't go there, we'll serve you wherever you go."

"Swear that you're telling the truth," I said. They swore a solemn oath on the Koran. I felt a great relief.

"Near this valley the road to Keng Qul was pointed out to me," I said. "Guide me there." Although they had sworn, I still did not feel totally at ease, so I had them ride ahead with me behind. We had gone two leagues when we reached a stream.

"This is not the way to Keng Qul," I said.

They acted surprised and said, "The road is way ahead." It probably was the Keng Qul road, but they were acting deceitfully to keep it from me. Around midnight we reached another stream. This time they said, "We were caught off guard. The Keng Qul road lies behind."

"Then what are we to do?" I asked.

qašığa baray. Sizlärgä köngülläringiz tilägändin artuqraq ri'āyat u šafaqat qılay. Yoq agar munı qılmasangız, kelgän yolungız bilä yanıng. Mening alım atığım (?). Bu ham bir yaxši xidmatî dur." Dedilär kim "Kāški ‹kelmä›säk edi. Cun keldük sizni mundaq salıp ne ṭawr yanalıng? Cun barmay siz, har qayan barsangız xidmatta bolğurmızdur." Men dedim, "Pas ṣidq-i qawlungızğa 'ahd qılıng!" Muṣḥaf u muğallaẓa bilä 'ahd qıldılar.

Manga fi'l-ḥāl iṭmīnānî boldı. Dedim kim "Ošbu daranıng yaqınıda Keng Qul yolını nišān berip edilär. Ošol yolğa bašlang." Agarči 'ahd qıldılar, valî iṭmīnān tamām bolmaydur edi. Alarnı ilgäri yürütüp käyinläričä yürüdüm. Bir–iki kuroh yol barılıp edi. Bir say suyığa yettük. Dedim kim "Keng Qul yolı ošbu bolmağay." Bular istib'ād qıldılar, dedilär kim "Ol yol xaylî ilgäri dür." Keng Qul yolı xud ošol egändür. Bular ğadr maqāmıda bolup yašurupturlar. Yarım kečägäčä barıp yana bir suğa yettük. Bular bu zamān ayttılar kim "Ġāfil boluptur biz. Keng Qul yolı käyin qalmış." Dedim kim "Pas, ne qılmaq kerāk?" Dedilär kim "Alımızda Ġavā yolı yaqın dur. Ol yol bilä Farkatqa ašar- **[116b]** -lar." Ol yolğa bašladılar. Üč pāsığača yol keldük. Karnān sayığa kim Ġavādın čıqıp kelür yettük. Bābā Sayrāmī dedi kim "Siz munda turung. Men barıp Ġavā yolını iḥtiyāṭ qılıp keläy." Muddatîdın songra keldi. Dedi kim "Börk* bašlığ bir nečä kiši bu yolğa keliptür. Mundın ötüp bolmas." Bu sözni ešitip mutaḥayyir boldum. Vilāyat arası tang yavuq va maqṣad yıraq. Men dedim kim "Bir yergä bašlang kim kündüz anda buqup kečä bolğač at-mat eligläp Xujand Suyını kečip ol yüz bilä Xujand sarı baralıng." Dedilär kim "[A]nda bir pušta bar dur. Anda buqsa bolur."

Karnān daruğası Banda-'Alī edi. Dedi kim "Atımızğa va özimizgä boğuzdın guzar yoqtur. Men Karnānğa baray bir nemä muyassar bolsa keltüräy." Ol yerdin yanıp Karnānğa yüzländük. Karnānnıng bir kurohidä turduk. Banda-'Alī bardı. Muddat-i madīd qaldı. Ṣubḥ uzalap kelädür. Bu heč kelmäydür. Xaylî iḍṭirāb boldı. Tang atıp edi kim Banda-'Alī qatrap keldi. At boğzı keltürmädi. Üč nān keltürdi. Har birimiz bir nānî qoyunğa salıp iḍṭirāb bilä

"Nearby ahead of us is the road to Gava," they replied. "It leads to Farkat." **[116b]** They led me to that road.

By the third watch we came to the road. We reached the Karnon stream, which branches off and flows this way from Gava.

"You stay here," said Baba Sayrami. "I'll go check out the Gava road and come back." Some time later he returned and said, "A few men led by a man in a Mongol hat are on the road. We can't go that way."

I was stunned to hear this—in the midst of the country, dawn near and our goal yet distant.

"Lead us to a place where we can rest during the day," I said. "When night falls we can get hold of some horses, cross the river and go down the other side toward Khodzhent."

"There's a hill over there," they said. "You can rest there."

Banda-Ali was the prefect of Karnon. He said, "We have to get food for ourselves and our horses. I'll go to Karnon and bring back what I can." We doubled back in the direction of Karnon. We stopped a league from Karnon. Banda-Ali proceeded. He was gone a long time. It was morning when he returned at last, bringing nothing. He was quite upset. When Banda-Ali came galloping in at dawn, he had brought no feed for the horses, but he did bring three loaves of bread. Distressed, each of us put a loaf into his bosom and went back up the hill. Having tied our horses in the valley, each of us went off in a different direction onto a

برگشته بر بالای پشتهٔ که پنهان میخواستیم شویم برآمده [۱۵٤] و در میدان آب‌کندها اسپان را بسته هرکدام بهر طرف بر یك بلندی برآمده قراولی کرده نشستیم.

نیم‌روز نزدیك رسیده بود که احمد قوشچی با چهار سوار از غوا بطرف اخسی میرود. یکی خیال کردم که قوشچی‌را طلبیده و وعده و استمالت داده اسپان ایشان‌را گرفته شود که [ل۱۰۵] اسپهای ما یکشب و یکروز در حرب و ضرب بودند. دانه هم نیافته بودند و خراب شده بودند. باز دل قرار نگرفت و بایشان اعتماد نتوانستیم کرد. با اینهائی که پیش ما بودند سخن‌را اینجا ماندیم که اینها شب در کرنان ماندنی اند. شب به پنهانی درآمده اسپان ایشان‌را برآریم که خودرا بیك جائی توانیم رسانید.

روز نیم‌روز بود که در جائی که نظر میرسد بر بالای اسپی یك چیزی می‌نماید که می درخشد. هیچ ندانستیم که چه چیز است. این خود محمد باقر بیگ بود. [۱۵٤ب] در اخسی همراه ما بود. در وقت برآمدن از اخسی هرکس بهر طرف افتاده بود. محمد باقر بیگ این طرف افتاده پنهان شده میگشته برده.

بنده‌علی و بابای سیرامی گفتند که «دو روز است که اسپان دانه و خوراك نیافته‌اند. در جلگائی فرود آمده اسپان‌را بکاه خوردن بگذاریم.» از آنجا سوار شده در جلگا فرود آمده اسپان را بکاه خوردن گذاشتیم. نماز دیگر بود که یك سواری بر بالای پشتهٔ که آنجا پنهان شده بودیم برآمده میرود. شناختم: کلانتر غوا قادربیردی بود. باینها گفتم که «قادربیردی‌را بطلبید.» طلبیدند. دیده و احوال پرسیده سخنان عنایت و شفقت گفته و وعدها کرده و استمالت داده فرستادیم که ارغامچی و داسی که کاه درو میکنند و تیشه و اسباب آب گذشتن و خوراك اسپ و خوردنی، و اگر میسر شود، اسپ هم بیارد. میعاد نماز خفتن کرده شد که در همین جا بیاید.

نماز شام گذشته بود که یك [۱۵۵] سواری [ل۱۰۵ب] از طرف کرنان بجانب غوا گذشته میرود. «کیستی؟» گفته رسیده شد. جواب داد. این خود محمد باقر بیگ بوده. دیروز جائی که پنهان بود بیك جای دیگر از برای پنهان شدن میرفته. آنچنان آواز خودرا تغییر داده بود که باوجود آنکه سالها همراه من بود اصلاً نتوانستم شناخت. اگر اورا شناخته بخود همراه میکردیم خوب بود. از گذشته رفتن این خیلی دغدغه شد. بمیعادی که بقادربیردی غوائی کرده شده بود نتوانستیم ایستاد. بنده‌علی گفت که «در محلات کرنان باغچهای خلوت هست که آنجا هیچکس گمان نمی‌برد. آنجا رفته بقادربیردی کس فرستاده شود. او همانجا بیاید.»

promontory to keep watch.

It was nearly noon [117] when Ahmad Qushchï and four horsemen came from Gava headed in the direction of Akhsi. I thought of calling out to him and persuading him to give us his horses, for ours had been through hell for a day and a night. Having had nothing to eat, they were finished. However, something told me not to trust them. It was decided among us that the two with me would go that evening to Karnon, which they would enter by stealth, and we would obtain some horses that would enable us to get ourselves somewhere.

It was noon when, off in the far distance, something on horseback could be seen reflecting the light. We had no idea what it was. It turned out to be Muhammad Baqir Beg, who had been with us at Akhsi. When we got out of Akhsi everyone had taken off in all directions. Muhammad Baqir Beg had come this way and was traveling clandestinely.

Banda-Ali and Baba Sayrami said, "The horses have had nothing to eat for two days. Let's stop in the dale and let them graze." We mounted, rode to the dale and grazed the horses. It

yanıp yoqqar[ı] puštanıng üstigä čıqıp bir qulda atlarnı bağlap har qaysımız bir ṭarafğa bir bulandîğa čıqıp qaravulluq qılıp olturduk.

Tüškä yavušup edi [117a] kim Aḥmad Quščı tört atlığ bilä Ġavādın Axsī sarığa baradur. Bir xayāl qıldım kim Aḥmad Quščını čarlap va'da u istimālat berip atlarnı alalıng kim atlarımız bir kečä kündüz ḥarb u ḍarbda edi. Boğuz ham tapmaydur edi. Xarāb bolup edi. Yana köngül toxtamay bularğa ınana almaduk. Qašımdaqılar bilä sözni munga qoyduk kim bular bu axšam Karnānda bolğularıdur, kečä inčkälik bilä kirip atlarını čıqaralıng kim özümizni bir yergä yetkürä algay [sic] biz.

Kün tüš bar edi kim köz yetär yerdä bir atnıng üstidä bir nemä ıltrap körünädür. Heč bilmädük kim ne nemä dür. Bu xud Muḥammad-Bāqir Beg egändür. Axsīda bizning bilä edi. Axsīdın čıqqanda harkim har ṭaraf tüšüp edi. Muḥammad-Bāqir Beg bu sarı tüšüp yašunup yürüydür egändür.

Banda-'Alī bilä Bābā Sayrāmī aytılar kim "Atlar iki kün dür kim boğuz tapmadı. Jölgägä tüšüp atlarnı otğa qoyalıng." Ol yerdin atlanıp jölgägä tüšüp atlarnı otğa qoyduk. Namāz-i dīgar edi kim bir atlığ kiši biz buqqan puštağa čıqıp baradur. Tanıdım—Ġavānıng uluğı Qādirberdi. Bularğa dedim kim "Qādirberdini čarlang!" Carladılar. Keldi. Körüp sorup 'ināyat šafaqat sözlär aytıp va'dalar qılıp istimālatlar berip yibärdim kim arğamčı va orğaq va baltu va su kečmäk asbābı va at boğzı va yegülük [117b] va, agar muyassar bolsa, at ham keltürgäy. Namāz-i xuftanğa mī'ād qılduk kim ošbu yerdä oq kelgäy.

Kеč namāz-i šām edi kim bir atlığ Karnān ṭarafıdın Ġavā sarı ötüp baradur. "Kim sen?" dep sorduk. Javāb berdi. Bu xud Muḥammad-Bāqir Beg egändür. Baya kün tüštä körgän yerdin yana bir yergä yašunğalı baradur egändür. Andaq ünini tağyīr berdi kim, bāvujūd kim yıllar mening bilä edi, aşlan tanıy almadım. Agar anı tanıp özimizgä qošsak, xūb edi. Munıng ötkänidin xaylî dağdağa boldı. Qādirberdi Ġavāğa* qılğan mī'ādqa tura [a]lmaduk. Banda-'Alī dedi kim "Karnānnıng maḥallātıda xalvat bāğčalar bar kim anda hečkiši gumān eltmäs. Anda barıp Qādirberdigä kiši yibäräling anda kelsün." Bu xayāl bilä atlanıp Karnānnıng

was evening when a rider came up the hill. I recognized him: it was Qadirberdi, the headman of Gava. I said to them, "Let's call out to Qadirberdi." We called and he came. When I saw him I asked how he was and spoke kindly and favorably. Giving him assurances of safety, I sent him to bring some rope, a sickle, an ax, paraphernalia for crossing water, feed for the horses, food for us [117b] and, if possible, horses. We set a rendezvous for that night at that same spot.

It was late in the evening when a horseman could be seen going from the direction of Karnon toward Gava. We asked him who he was but he would not say. It must have been Muhammad Baqir Beg going to hide himself again in a different place from the one we had seen him in around noon the previous day. He had so disguised his voice that, although he had been with me for years, I did not recognize him at all. If we had recognized him and let him join us, it would have been good. There was much trepidation over his passing. We could not stay to meet Qadirberdi at Gava.

"There are some abandoned gardens in the outskirts of Karnon where no one will suspect us," said Banda-Ali. "Let's go there and send word to Qadirberdi to come there." With this plan in mind I mounted and went to the outskirts of Karnon. It was winter and very cold. An

باین خیال سوار شده بمحلات کرنان آمدیم. زمستان بود و خیلی سرد بود. یك پوستین کهنهٔ کهل یافته آورد. پوشیدم. یك کاسه آش یمدان که از آرد ارزن می‌پزند یافته آورد. آشامیدم. عجب حضوری کردم. به بنده علی گفتم که «بقادربیردی کسی فرستادی؟» گفت «فرستادم.» این بی‌سعادت [۱۵۵ب] مردکان روستائی خود قادربیردی‌را اتفاق نموده باخسی پیش تنبل فرستاده بوده‌اند.

در یك خانهٔ دیواری درآمده و آتش درگیرانده یك‌لحظه بخواب رفتم. این مردکان پرکاری کرده باز بمن میگویند که «تا از قادربیردی خبر گرفته نشود ازینجا جنبیدن نمیشود. اینجا در میان محلات واقع است. در کنار باغها جائی هست. آنجا ال۱۰۶] اگر رفته شود هیچکس گمان نمیبرد.» در آن نیم‌شب سوار شده بباغ کنار محلات رفتم. بابای سیرامی از بالای بام آن طرف و این طرف نگاه کرده قراولی میکند. نزدیك به نیم‌روز شده بود که از بالای بام فرود آمده و پیش من آمده میگوید که «یوسف داروغه می‌آید.» بمن غریب دغدغه شد. گفتم که «بفهم که مرا دانسته می‌آید.» برآمده و سخن کرده آمد و گفت که «یوسف داروغه میگوید که در دروازهٔ اخسی یك پیاده واخورد و گفت که پادشاه در کرنان در فلان جاست. من بکسی خبر نکرده این پیاده‌را با ولی خزانچی که در جنگ بدست من افتاده بود در یك جائی نگاه‌داشته [۱۵۶] پیش شما تاخته آمدم. امرارا ازین کار خبر نیست.» گفتم که «در خاطر تو چه میرسد؟» گفت «همه نوکران شما اند. چه چاره دارند؟ می‌باید رفت. شمارا پادشاه بر میدارند.» گفتم که «این مقدار غوغا و جنگ شده بکدام اعتماد بروم؟» در همین مکالمه بودیم که یوسف بهر دو زانوی خود در پیش من زانو زده گفت که «از شما چه پنهان بکنم؟ سلطان احمد بیگ‌را خبر نیست. شیخ بایزید بیگ خبر شمارا یافته مرا فرستاده.» بشنیدن این سخن مرا غریب حالتی شد. در عالم بدتر از وهم جان چیز نمی‌بوده است. من گفتم که «راستیهارا بگو! اگر کار بطریق دیگر خواهد شد، پس من وضو بکنم.» یوسف سوگندان خورد، اما بسوگندان او که باور میکند؟ در خرد بیطاقتی فهم کردم. برخاستم و بگوشهٔ باغ رفتم. بخود اندیشیدم و ل۱۰۶ب] گفتم که اگر کسی صد سال و اگر هزار سال عمر بیابد، آخر خود [...]

[PERSIAN TEXT OF THE REMAINDER OF THIS SECTION LACKING]

old sheepskin coat was found and brought to me. I put it on. A cup of millet-flour soup was brought. I drank it. God it felt good!

"Did you send someone to Qadirberdi?" I asked Banda-Ali.

"I did," he said, but in fact those wretched village fellows had conspired {with Qadirberdi} to send word to Tambal in Akhsi.

I went up on a roof, lit a fire and closed my eyes to sleep. The fellows busied themselves and then said, "We can't move from here until we get word from Qadirberdi. This place is in the middle of the residential area. There are empty orchards nearby. **[118]** If we go there, no one will suspect."

At midnight I mounted and went to a near-by orchard. Baba Sayrami was on the roof keeping watch in all directions. Near noon he jumped down from the roof and came to me to say, "Yusuf the prefect is coming." I was oddly apprehensive.

"Find out if he's coming because he knows I'm here," I said.

Baba Sayrami went out, talked with Yusuf the prefect and returned. "Yusuf the prefect says that a footsoldier appeared at the Akhsi gate," he reported. "The soldier said that the

maḥallāṉğa keldim. Qıš edi. Xaylî savuq edi. Bir eski gawl postīn tapıp keltürdi. Keydim. Bir ayaq yämdän‹ä›šnı keltürdi. İčtim. 'Ajab ḥuḍūr qıldım. Banda-'Alīğa dedim kim "Qādirberdiğa kiši yibärding mü?" Dedi kim "Yibärdim." Bu besa'ādat rūstā'ī mardaklär xud bu kišini ittifāq bilä Axsīğa Tambal qašığa yibärmišlär.

Bir tam üygä kirip ot yaqıp bir zamān közüm uyquğa bardı. Bu mardaklär purkārlıq qıhp yana manga aytadurlar kim "Qādirberdidin xabar almağunča xud bu yerdin tepräp bolmas. Bu yer maḥallāṉ arasıdur. Yaqada xālī bāğlar bar. Anda **[118a]** barsak, hečkim gumān eltmäs." Yarım kečädä atlanıp yaqa bāğqa bardım. Bābā Sayrāmī tam üstidin ol sarı bu sarı qaralaydur edi. Kün tüškä yavuq tamdın tüšüp mening qašımda kelip aytadur kim "Yūsuf Daruğa keläydür." Manga ğarīb dağdağa boldı. Dedim kim "Anglağıl kim meni bilip keläydür." Cıqıp sözläšip keldi. Dedi kim "Yūsuf Daruğa aytadur Axsī darvāzasıda bir yayaq učradı. Dedi kim pādišāh Karnända fulān yerdä dür. Men kišigä bildürmäy bu yayaqnı Valī Xizānačı bilä, kim urušta manga tüšüp edi, bir yerdä saxlap özüm sizgä čapa keldim. Beglärning bu išdin xabarı yoqtur." Dedim kim "Sening xāṭırıngğa ne yetädür?" Aytı kim "Barča nökärläringiz dür. Ne čäraları bar? Barmaq kerāk. Sizni pādišāh kötärürlär." Dedim kim "Munča ğawğā va uruš bolup ne i'timād bilä baray?"Ošbu mukālamada edük kim Yūsuf iki tizi bilä alımda yükünüp aytı kim "Ne yašuray? Sulṭān-Aḥmadnıng xabarı yoqtur. Šayx-Bāyazīd Beg sizning xabarıngızını tapıp meni yibärdi." Mumı degäč manga ğarīb ḥālatî boldı. 'Ālamda jān vaḥmıdın yamanraq nemä bolmas emiš. Men dedim kim "Rāstlıqını ayt! Agar iš özgäčäräk bolğudektür, xud vuḍū qılay." Yūsuf antlar ičti, valî anıng antığa kim ınanadur? **[118b]**

Özümdä beṭāqatlıqî fahm qıldım. Qoptum. Bāğ gošasığa bardım. Özüm bilä andeša qıldım. Dedim kim kiši agar yüz, agar ming yašasa, äxir ölmäk kerāk. *Agar ṣad sāl [mānī] var yakî roz / bibāyad raft azīn kāx-i dil-afroz.* Özümni ölümgä qarār berdim. Ošol bāğda bir su aqıp keläydür edi. Vuḍū qıldım. İki rak'at namāz oqudum. Bašımnı munājātqa qoyup tiläk

padishah was in such-and-such a place in Karnon. Without informing anyone he hid the soldier with Wali Khizanachi, who had fallen prisoner to him in the battle, and came to you as fast as he could. The begs know nothing of this."

"What do you think?" I asked.

"We are all your servants," he said. "What's to be done? We must go. They'll make you padishah."

"With all this chaos and fighting, with what assurance can I go?" I asked.

We were speaking thus when Yusuf fell to his knees before me and said, "Why hide it? Sultan-Ahmad knows nothing of this. Shaykh-Bayazid Beg found out where you were and sent me." As soon as he said this, I felt very odd. There is nothing in the world worse than fear for one's life.

"Speak the truth!" I said. "If it is otherwise I will prepare for my death."

Yusuf swore, but who could believe him? **[118b]** I felt that I could endure no more. I rose and went to a corner of the orchard. I thought to myself that whether one lived to a hundred or a thousand, in the end one had to die.

Be it a hundred years or one day,
in the end one must depart from this noxious palace.

I readied myself for death. There was running water in the orchard. I made my ablutions and performed two cycles of prayer. I put my head down for intimate conversation with God

and was making my requests when I dozed off. I dreamed that Khwaja Ya'qub, son of Khwaja Yahya and grandson of Khwaja Ubaydullah, was coming straight toward me on a dappled horse, surrounded by a group also mounted on dappled horses. "Grieve not," he said. "Khwaja Ahrar has sent me to you. He has said that we were to assist you and seat you on the royal throne. Whenever you are in difficult straits, think of us and speak. We will be there. Now victory and triumph are coming to you. Raise your head and awake!"

I awoke happy just as Yusuf the prefect and his comrades were conspiring together, saying, "We must seize him and tie him up."

When I heard this I said, "This is how you speak? I'd like to see which of you will come and take me!" No sooner had I spoken than from outside the orchard wall came the sound of many riders. **[119]** Yusuf the prefect said, "If we had seized you and taken you to Tambal, it would have been better for us. Now he has sent many men. It is certain that it is to take you, for this is the sound of the horses of the men Tambal has sent."

tiläydür edim kim közüm uyquğa* barıptur. Körädür men kim Xwāja Ya'qūb, Xwāja Yaḥyānıng oğlı, Ḥaḍrat-i Xwāja 'Ubaydullāhnıng nabīraları rūbarūyımğa ablaq at minip köp jamā'at ablaq suvārlar bilän keldilär. Dedilär kim "Ġam yemängiz. Xwāja Aḥrār meni sizgä yibärdilär. Dedilär kim biz alarğa isti'ānat yetkürüp pādišāhlıq ma[s]nadığa olturğuzup biz. Har yerd[ä] muškil iš tüš[s]ä, bizni naẓarığa keltürüp yād etsün: biz anda ḥāḍir bolur biz. Ḥālā ošbu sā'at fatḥ u nuṣrat sizning sarı dur. Baš kötäring oyğanıng!"

Ošal ḥālda xošḥāl bolup oyğandım kim Yūsuf Daruğa va hamrāhları birbirgä maṣlaḥat qıladurlar kim bahāna qılıp ḥiyal qıladur: "Tutup bağlamaq keräk." Bu sözni men ešitip dedim kim "Sizlär bu yosunluğ sözlärsiz. Āyā köräyäm kim qaysıngız mening qašımğa kelä alur?" Ošbu sözning üstidä edim kim bāğnıng dīvārıdın tašqarı qalın atlığnıng kelür āvāzı keldi. **[119a]** Yūsuf Daruğa dedi kim "Agar siz*ni alıp Tambal qašığa barsak edi, bizning išimiz ilgäri barur edi. Ḥālā yana köp kiši yibäriptür. Sizni tutqalı ol yaqīn qıldı kim bu āvāz Tambalnıng yibärgän kišilärining atını‹ng› tauši bolğay." Bu sözni ešitkäč manga iḍṭirāb köpraq [sic] bolup qılur išimni bilmädim. Ošal ḥında bu atlığlar bāğnıng ešikini qaparğa* furṣat qılmay dīvārnı kim eski bolğan yerdin raxna qılıp kirdilär. Körsäm kim Qutluğ Muḥammad Barlas va Bābā-yi Parğarī—kim mening jān tartqan nökärlärim on–on beš–yegirmä kiši bolğay—yetip keldilär. Bular yavuq kelip attın özlärini tašlap yıraqdın yükünüp ta'ẓīm qılıp mening ayaqımga [sic] yıqıldılar. Ošal ḥālda manga andaq ḥālat boldı kim gūyā manga yangı baštın Xudāy jān berdi.

Men dedim kim "Avval Yūsuf Daruğanı va bu turğan mazdūr mardaklärni tutup bağlang!" Ošal mardaklär qača berip erdi kim bir yerdä biräwni tutup bağlap keltürdilär. Men dedim kim "Sizlär qaydın keläsiz? Nečük xabar taptıngız?" Qutluğ Muḥammad Barlas ayttı kim "Axsīdın qačıp čıqqanda sizdin ayrıla tüškändä Andijān keldim kim xanlar ham Andijān keliptürlär. Men tüš kördüm kim Xwāja 'Ubaydullāh dedilär kim 'Babur pādišāh Karnān **[119b]** degän kenttä dür. Barıp anı alıp keling kim pādišāhlıq masnadı anga ta'alluq boluptur.' Men bu tüšni körüp xošḥāl bolup Uluğ Xan Kičik Xanğa 'arḍ qıldım. Xanlarğa dedim kim 'Mening beš–altı ini-oğlum bar. Yana bir nečä yigit qošunıngız. Karnān ṭarafıdın barıp xabar ala men.' Xanlar dedilär kim 'Bizing xāṭırımızğa ham yetädür kim ošal bolğa‹n›

When I heard this, my trepidation increased and I did not know what to do. At that very instant the horsemen, without waiting to break down the gate, crashed through a hole they made in a crumbling place in the wall. I saw that they were Qutlugh Muhammad Barlas and Baba Parghari, who had been my faithful servants for ten to fifteen years. As they approached they got down from their horses, knelt from afar and then fell respectfully at my feet. I felt as though God had granted me a new lease on life.

"First seize Yusuf the prefect and his mercenary henchmen standing here, and tie them up," I said. The villains had fled, but one was caught, tied up and brought back.

"Where did you come from?" I asked. "And how did you find out where I was?"

Qutlugh Muhammad Barlas said, "When we fled from Akhsi and got separated, I went to Andizhan because the khans had gone there. In a dream I saw Khwaja Ubaydullah saying, 'Babur Padishah is in a village called Karnon. **[119b]** Go, get him and come, for the royal throne belongs to him.' When I had this dream I rejoiced and told it to Ulugh Khan and Kichik Khan. I said to them, 'I have five or six brothers and sons. I'll take a few warriors of your

platoon to Kamon and bring news.' The khans said, 'It seems to us that what has happened will happen again.' They assigned ten men and said, 'Go there, investigate thoroughly and report all that you find.' While we were speaking, Baba Parghari said, 'I too want to help.' He joined with two brave brothers of his, and we rode out. We have been on the road for three days. Thank God we found you."

Then they said, "Come, get to horse. Take these men who are tied up and get going. It would be better not to stay here. Tambal knows that you have come here. Let's join the khans however we may."

barğan bolğay.' On kiši ta'yīn qıldılar. Dedilär kim 'Ošal sarı barıp xūb taḥqīq qılıp xabar alıng. Barı kim ẓāhiran xabar tapqay siz.' Ošol sözdä edük kim Bābā-yi Parğarī dedi kim 'Men ham barıp istär men.' Ol ham iki yigit inisi bilän ittifāq qılıp atlanduk. Bu kün üč kün dür kim yol kelä biz. Alḥamdu lillāh sizni taptuk" dedilär.

Ayttılar kim "Yürüng, atlanıng! Bu bağlağanlarnı ham alıp baralıng! Munda o‹l›turmaq yaxšı emästür. Tambal sizni‹ng› munda kelgän xabarıngızı tapıptur. Har ṭawr qılıp barıp xanlarğa qošulalıng." Ošal zamān atlanıp Andijān ṭarafığa yürüy berdük. İki kün bolup erdi kim heč ṭa'ām yemäydür edim. Namāz-i pešīn bolup edi kim qūtî tapıp kelip bir yerdä tüšüp olturup kabāb qıldılar. Ošal kabābdın toyğunča yedim.

Andın songra atlanıp beš künlüg yolnı iki kečä va kündüzılğar qılıp kelip Andijānğa kirip Uluğ Xan dädämni va Kičik Xan dädämni körünüš qıldım va ötkän künlär[n]i tamām bayān qıldım. Xanlar bilän tört ay birlä* bolundı*. Har yergä **[120a]** barğan kürägän nökärlärim yığıldılar. Üč yüzdin köpräk kiši bar edi. Xāṭırımğa keldi kim tā kay bu Farğāna vilāyatıda sargardān bolup yürümaq [sic] keräk. Har ṭarafğa ṭalab qıla men dep Muḥarram ayıda Farğāna vilāyatıdın Xurāsān ṭalabığa atlanıp čıqtım.

Immediately we mounted and set out for Andizhan. I had not eaten anything for two days. It was afternoon when we found some victuals, stopped in a spot and roasted some meat, of which I ate my fill. Then we remounted, traversed at a gallop a five-day distance in two days and nights, and came to Andizhan. There I had an audience with my uncles Ulugh Khan and Kichik Khan and told them all about the past days.

I remained with the khans for four months. More than three hundred of my liegemen gathered from wherever they had fled to. **[120]** I wondered how long I would have to wander about Fergana province, but in Muharram I rode out of Fergana for Khurasan in search of a quest wherever [the opportunity might present itself].

Zahiruddin Muhammad Babur Mirza

Baburnama

SOURCES OF ORIENTAL LANGUAGES AND LITERATURES

18

Edited by

Şinasi Tekin • Gönül Alpay Tekin

TURKISH SOURCES

XVI

Zahiruddin Muhammad Babur Mirza

BÂBURNÂMA
Part Two

Chaghatay Turkish Text
with Abdul-Rahim Khankhanan's
Persian Translation

Turkish Transcription, Persian Edition and English Translation by

W. M. Thackston, Jr.

Published at
The Department of Near Eastern Languages and Civilizations
Harvard University
1993

85867

DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARININ KAYNAKLARI

18

Yayınlayanlar

Şinasi Tekin • Gönül Alpay Tekin

TÜRKÇE KAYNAKLAR

XVI

Zahirüddin Muhammed Bâbur Mirza

BÂBURNÂME
II. Kısım

Çağatayca Aslı.
Abdurrahim Hanhanan'ın
Farsça Tercümesi, ve İngilizcesi.

Hazırlayan

W. M. Thackston, Jr.

Yayınlandığı yer
Harvard Üniversitesi
Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü
1993

Copyright © 1993 by the Editors
All rights reserved

•

Bütün telif hakları yayınlayanlara âittir

Babur's seal:
Zahîruddîn Muhammad Bâbur Bahâdur ibn-i Sultân Umar-Shaykh Kürägän,
from a 15th-century *Shâhnâma,*
Royal Asiatic Society MS 239,
reproduced with slight computer enhancement from
Michael Brand and Glenn D. Lowry,
Akbar's India: Art from the Mughal City of Victory
(New York: Asia Society Galleries, 1986), p. 90.

•

Managing Editor of the Series
Carolyn I. Cross

This Volume has been typeset by W.M.Thackston,Jr.
Library of Congress Catalog Card Number 70-131003

BĀBURNĀMA

PART TWO

KABUL

A.H. 910–926
A.D. 1504–1520

در ماه محرم از ولایت فرغانه بقصد عزیمت خراسان به ییلاغ ایلاك که از ییلاغهای ولایت حصار است آمده فرود آمدیم. در همین یورت در ابتدای سال بیست و سه استره در روی خود ماندم. خورد و کلان مردمی که در گرد و پیش من بامیدواری میگشتند از دوصد کس بیشتر و از سیصد کس کمتر بودند. اکثر پیاده و در درستهای ایشان چوبها و در پاهای ایشان چاروق و بر کتفهای ایشان چاپان بود. عسرت درین مرتبه بود که در میان ما دو چادر بود. چادر من بجهت مادر من دوخته میشد. بمن در هر یورت یك آلاچوقی می‌ساختند. در آن آلاچوق می‌نشستم.

اگرچه عزیمت خراسان کرده شده بود، ولی بهمین حال ازین ولایتها و نوکران خسروشاه امیدواری بود. [۱۵۷] در هر چند روز یکی می‌آمد و از ولایت و اولوس سخنان تقریر میکرد که موجب امیدواری میشد. در همین ایام ملا بابا پشاغری که پیش خسروشاه بایلچی گری فرستاده شده بود آمد. از خسروشاه سخنی که فی الجمله تسلی دل از آن تواند بود نیاورد، اما از ایل و اولوس سخنان آورد.

از ایلاك بسه چهار منزل در نواحی حصار در خواجه عماد نام جائی آمده فرود آمده شد. درین منزل محب‌علی قورچی از پیش خسروشاه بایلچی‌گری آمد. خسروشاه که بکرم و سخاوت مشهور بوده و دو مرتبه از میان ولایت او [ل۱۰۷] عبور ما واقع شده انسانیتی که بادنی مردم کرده بود بما نکرد.

چون از ایل و اولوس و ولایت امیدواری بود، یگان روز در هر منزل توقف میشد. شیرم طغایی که در آن ایام ازو کلانتر کسی نداشتیم، برفتن خراسان تاب نیاورده خیال جدا شدن داشت. در وقتی که در سر پل شکست خورده برگشتم همهٔ کوچ خودرا برآورده خود جریده شده بقلعه‌داری مانده بود. نامردتر کسی بود. چند نوبت اینچنین حرکت کرد.

Events of the Year 910 [1504–5]

BABUR LEAVES FERGANA

In the month of Muharram [June 1504] I left Fergana for Khurasan, stopping at Ilak Yaylagh, one of the summer pastures of Hissar province. Here, at the beginning of my twenty-third year, I first put a razor to my face. Great and small alike were rushing to join me with great expectations. There must have been between two and three hundred men, mostly on foot, with clubs in their hands, rough boots on their feet, and shepherd's cloaks on their backs. Hardship had reached such proportions that amongst all of us there were only two tents. My own tent was pitched for my mother, and for myself a rude hut was made at every campsite and I stayed in those huts.

Although we had set out for Khurasan, there was hope from this province and from Khusrawshah's liegemen. Every few days someone came to give encouraging reports of the tribes and folk of the province. At this juncture Mulla Baba Pishaghari, who had been sent

Muḥarram ayı Farğāna vilāyatıdın Xurāsān 'azīmatı bilä Īlāk Yaylağığa, kim Ḥiṣār vilāyatınıng yaylağlarıdın dur, kelip tüštüm. Ošbu yurtta yegirmä üč yašnıng ibtidāsıda yüzümgä üstura qoydum. Uluğ kičik meni umedvārlıq bilä eräšip yürüydürgänlär. İki yüzdin köpräk üč yüzdin azraq bolğay edi. Aksar yayaq va elig[l]äridä tayaq va ayaqlarıda čaruq va eginläridä čapān erdi. 'Usrat bu martabada edi kim bizing arada iki čadır edi. Mening čadırım vālidamğa tikilür edi. Manga har yurtta alačuq yasar edilär. Alačuqda olturur edim.

Agarči Xurāsān 'azīmatı qılılıp edi, valî ošbu ḥāl bilä bu vilāyattın va Xusrawšāhnıng nökärläridin umedvārlıq bar erdi. Bir nečä kündä bir kiši kelip vilāyattın va el va ulusdın sözlär taqrīr qılur edi kim mūjib-i umedvārlıq bolur edi. Bu furṣatta Mullā Bābā Pišāğarīnı, kim Xusrawšāhqa elčilikkä yibärilip edi, keldi. Xusrawšāhdın köngülgä yaqqu dek söz keltürmädi, valî el ulusdın sözlär **[120b]** keltürdi.

Īlāktin üč–tört köč bilä Ḥiṣār navāḥīsığa Xwāja 'Imād degän yergä kelip tüšüldi. Bu yurtta Muḥibb-'Alī Qorčı Xusrawšāhdın elčilikkä keldi. Xusrawšāh, kim karam u saxāvat bilä mašhūr edi, iki nawbat murūrımız anıng vilāyatıdın vāqi' boldı, adnā kišilärgä qılğan insāniyyatnı bizgä qılmadı.

Cun el va vilāyattın umedvārlıq bar edi, birär manzilda dirang bolur edi. Šerim Tağayı, kim ol furṣat andın uluğraq kišimiz yoq edi, Xurāsān barurğa tāb keltürmäy ayrılur xayālı bar edi. Sar-i Puldın šikast tapıp kelgändä dağı köčni yibärip özi jarīda qal'adārlıqta turup edi. Nāmardraq kiši edi. Nečä nawbat mundaq ḥarakat qıldı.

as emissary to Khusrawshah, came bringing no pleasing words from Khusrawshah, but he did report promises from the tribes. **[120b]**

In two or three marches we went from Ilak to a place called Khwaja Imad. At this camp Muhibb-Ali Qorchï came as emissary from Khusrawshah, who, though known for his generosity and liberality, had not done us the courtesy one would show to the least of people during the two times we had passed through his domain.

Since there was hope from the tribes and people of the province, we tarried at each halting place. Sherim Taghayï, who was then the greatest of my men, could not bear to go to Khurasan and thought of going off on his own. When we were defeated at Sar-i-Pul, he had sent his family off and stayed by himself to command the fort. He was a rather unmanly person. He did such things several times.

در وقت رسیدن بقبادیان، برادر خورد خسروشاه، باقی چغانیانی، که چغانیان و شهر صفا و ترمذ ازو بود، خطیب قرشی‌را فرستاده و اظهار دولتخواهی نموده بما همراه شدنی شد. در وقت گذشتن از آب آمو از گذر آوباج آمده ملازمت کرد. باستدعای باقی چغانیانی از روبروی ترمذ آمده کوچ و بسائیهای باقی‌را بی‌باقی از آب گذرانده و بخود همراه کرده بجانب کهمرد و بامیان - که در آن ایام اینجاها به احمد قاسم پسر باقی که خواهرزادهٔ خسروشاه بود تعلق داشت - متوجه شدیم که خانه و مردم خودرا در آجر نام قلعه که از مضافات کهمرد است مضبوط کرده. بعد از آن هر مصلحتی که روی دهد آن‌را دیده فراخور آن عمل کرده شود. در وقت رسیدن به ایبك، [۱۵۸] یارعلی بلال که در اوایل پیش من بود و شمشیرهای خوب زده بود و درین فترتها از من جدا شده پیش خسروشاه می‌بود [ل۱۰۷ب] با چند جوانی گریخته آمد و از مغولانی که پیش خسروشاه بودند سخنان دولتخواهانه عرض کرد. در وقت رسیدن بدرهٔ زندان قنبرعلی بیگ، که قنبرعلی سلاخ هم میگویند، گریخته آمد.

بسه چهار کوچ بکهمرد آمده در قلعه آجر خانه و مردم‌را گذاشته شد. در آن چند روزی که در آجر بودیم دختر سلطان‌محمود میرزا که از خوانزاده بیگم شده بود و پیش ازین میرزایان در حیات خود بجهت جهانگیر میرزا خواستگاری کرده بودند بجهانگیر میرزا نکاح کرده شد.

در همین اثنا باقی بیگ بکرات و مرات بمن گویانید که «در یك ولایت دو پادشاه و در یك لشکر دو امیر موجب تفرقه و ویرانیست و سبب فتنه و پریشانیست چنانچه گفته‌اند [۱۵۸ب] ده درویش در گلیمی بخسپند و دو پادشاه در اقلیمی نگنجند.

نیم نانی گر خورد مرد خدای — بذل درویشان کند نیمی دگر
ملك اقلیمی بگیرد پادشـــاه — همچنـــان در بند اقلیمی دگر

امید اینچنین است که امروز و فردا جمیع نوکران و سرداران خسروشاه آمده بندگی پادشاه را قبول بکنند. آنجا مردم مفتن بسیار اند، مثل پسران ایوب و دیگر هم بعضی مردم هستند که در میان میرزایان همیشه باعث فتنه و محرك بدی بوده‌اند. حالا در همین فرصت جهانگیر میرزارا بخیر و خوبی بطرف خراسان رخصت داده شود که فردا موجب ندامت و پشیمانی نشود؟» چون در شان من این نبود که از برادران و خویشان هرچند [ل۱۰۸] بی‌ادائی واقع شود از من متضرر شوند. اگرچه میان جهانگیر میرزا و ما بجهت نوکر و ملك کدورتها و [۱۵۹] نقارها خیلی شده بود، اما درین نوبت او از آن ولایت همراه من شده آمده بود. در مقام زائیدگی و خویشی و خدمتکاری بود. درین وقت هیچ چیزی هم ظاهر نشده بود که

When we reached Kabadian, Khusrawshah's younger brother Baqi Chaghaniani, who held Chaghanian, Shahrisafa and Termez, sent Khatib Qarshi to make offers of fealty and say that he stood ready to join us. When we crossed the Oxus at Aivadzh, he came to pay homage. At Baqi's own behest he went opposite Termez, sent his family across and joined us. We headed toward Kahmard and Bamian, which then belonged to Khusrawshah's nephew Ahmad Qasim, to fortify the *üy el* at the Kahmard fortress in Ajar valley and to take necessary action should anything happen. **[121]** When we reached Aibak, Yar-Ali Bilal, who had formerly been with me and wielded a good sword but had left me during the interregnum, reported that Khusrawshah's Mughuls were supporting me. When we reached Dara-i-Zindan, Qambar-Ali Beg, who was also called Sallakh, deserted and came [to me].

In three or four marches we came to Kahmard and left the household at Ajar fortress. While we were in Ajar, Sultan-Mahmud Mirza and Khwanzada Begim's daughter, who had

Qubādiyānğa yetkändä Xusrawšāhnıng inisi Bāqī Cağāniyānī, kim Cağāniyān va Šahr-i Ṣafā va Tirmiz anda edi, Xaṭīb Qurašīnı yibärip dawlatxwāhlıq iẓhārı qılıp bizgä qošulmaq boldı. Āmū Suyını Āwbāj* guzaridin ötkändä kelip mulāzamat qıldı. Bāqīnıng istid'āsıdın Tirmiz toğrısı kelip köčlärini Āmūdın bebāqī kečürüp özümizgä qošup Kāhmard va Bāmiyān sarığa, kim ol furṣatta bu yerlär oğlı Aḥmad Qāsimğa—kim Xusrawšāhnıng xwāharzādası dur—ta'alluq edi, mutavajjih bolduq kim Kahmardnıng Ajar atlığ dara qorğanıda üy-elni **[121a]** berkitip yana bir maṣlaḥat rūy bersä anga körä 'amal qılğay biz. Aybakkä yetkändä Yār-'Alī Bilāl—kim burun mening qašımda edi, yaxšı qılıčlar čapıp edi, bu fatratlarda mendin ayrılıp edi—Xusrawšāh qašıda bolur edi. Bir nečä yigit bilä qačıp keldi. Xusrawšāhnıng Muğullarıdın dawlatxwāhāna sözlär 'arḍ qıldı. Dara-i Zindānğa yetkändä Qambar-'Alī Beg, ‹kim› Sallāx ham dedilär, qačıp keldi.

Üč–tört köč bilä Kahmard kelip Ajar qorğanıda üy-elni qoyduk. Ajarda egändä Sulṭān-Maḥmūd Mīrzānıng Xwānzāda Begimdin bolğan qızını, kim burun Jahāngīr Mīrzāğa mīrzālar tirigidä qoyup edilär, Jahāngīr Mīrzāğa nikāḥ boldı.

Ošbu asnāda Bāqī Beg manga karrāt u marrāt ayturdı kim "Bir vilāyatqa iki pādišāh, va čeriggä iki mīrsipāh mūjib-i tafriqa [va] vīrānlıq va sabab-i fitna va parīšānlıq dur, nečük kim deptürlär: 'Dah darveš dar gilīmī bixuspand u du pādišāh dar iqlīmī nagunjand.'

Nīm nānī gar xwarad mard-i Xudāy / bazl-i darvešān kunad nīmī digar.
Mulk-i iqlīmī bigīrad pādišāh / hamčunān dar band-i iqlīmī digar.

Umed andaq tur kim ošbu kün tangla Xusrawšāhnıng jamī' nökär-südäri* kelip pādišāh qulluqını qabūl qılğaylar. Anda bisyār muftin ellär bar, misl-i Ayyūb- **[121b]** -nıng oğlanları, va yana ham ba'zılar bar kim bizing mīrzālarnıng arasıda hameša yamanlıq va fitnağa bā'is u muḥarrik edilär. Ḥālā ošbu furṣatta Jahāngīr Mīrzāğa Xurāsān sarı xayr u xūbluq bilä ruxṣat berilsä kim tang[l]alıq kündä mūjib-i nadāmat va pašīmānlıq bolmağay?" Cun mening šānımda bu emäs edi kim aqa-ini va uruq-qayašdın bir nečä beadālıq vāqi' bolsa mendin mutaḍarrir bolğaylar. Agarči Jahāngīr Mīrzā bilä bizing aramızda burun mulk va nökär jihatıdın kudūratlar va niqārlar xaylî bolup edi, valî bu nawbat ol vilāyattın mening bilä hamrāh bolup kelip edi. Tuğqanlıq va xidmatkārlıq maqāmıda edi. Bu zamān andın heč ham

---

been affianced to Jahangir Mirza while the mirzas were still alive, was espoused to Jahangir Mirza.

At this same time Baqi Beg said to me time and again, "Two padishahs in one province and two generals in one army cause strife and tribulation, as has been said: 'Ten poor men can sleep on one rug, but two kings cannot fit into one clime.

If a man of God eats half a loaf of bread, he gives the other half to the poor:
A king may take possession of an entire clime, but he will still hunger for another.'

There is hope that today or tomorrow all of Khusrawshah's liegemen will come and accept to serve you as padishah. However, there are some very mischievous men there, like Ayyub's sons, **[121b]** and there are some others who have constantly fomented strife and dissent among our princes. If Jahangir Mirza is permitted now to go freely into Khurasan, will you not regret it tomorrow morning?"

Since it was not in me that my brothers or relatives should suffer from me on account of some breach of etiquette, although Jahangir Mirza and I had formerly had many fallings-out over territory and liegemen, this time he had come along with me from our homeland and had taken up the proper stance of brother and servant. Until now he had done nothing to provoke

سبب کدورت باشد. هرچند بتکرار عرض کنانید، من قبول نکردم. آخر چنانچه باقی بیگ گفته بود همان مفتنان، که یوسف ایوب و بهلول ایوب باشند، از پیش من گریخته پیش جهانگیر میرزا رفته در مقام شر و فتنه شده جهانگیر میرزارا از من جدا ساخته بخراسان بردند.

در همین ایام از سلطان‌حسین میرزا به بدیع‌الزمان میرزا و بمن و بخسروشاه و به ذوالنون بیگ بمضمون دور و دراز نشانها آمد. آن نشانها درین تاریخ پیش منند. مضمونش این بود که «سلطان احمد میرزا و سلطان‌محمود میرزا و الغ‌بیگ میرزا و آن برادران در آن وقتی که اتفاق نموده بر سر من آمدند من کنار مرغاب‌را مضبوط کردم. میرزایان [۱۵۹ب] نزدیك رسیده و هیچ کار نساخته برگشتند. حالا هم اگر اوزبك متوجه شود من کنار مرغاب‌را مضبوط بکنم. بدیع‌الزمان میرزا قلاع بلخ و شبرغان و اندخودرا بمردم اعتمادی مضبوط خود محکم کرده خود گرزوان و درهٔ زنگ و آن کوهستان‌را مضبوط کند.»

خبر آمدن این نواحی من [ل۱۰۸ب] بایشان رفته بود. بمن هم نوشته بودند که «تو کهمرد و آجر و آن کوهپایه‌را مضبوط بکن. خسروشاه در قلعه‌های حصار و قندز مردم اعتمادی خود گذاشته خود و ولی برادر خوردش کوهستان بدخشان‌را و ختلان‌را مضبوط بکنند. اوزبك کاری نساخته خواهد برگشت.» این خطهای سلطان‌حسین میرزا موجب ناامیدی شد چرا که در یورت تیمور بیگ درین تاریخ ازو کلانتر پادشاهی هم بسال و هم بولایت و هم لشکر دیگری نبود. آنچنان چشم داشته می‌شد که پیاپی ایلچیان و تواچیان بجد [۱۶۰] و قدغن آمده اینچنین حکمها بیارند که «در گذرهای ترمذ و کلف و کرکی کشتی این مقدار طیار بکنید، اسباب پل‌بستن اینمقدار طیار بکنید، بالاهای گذرهای توقوز اولوم‌را خوب احتیاط بکنید» تا مردمی که درین چند ساله از تفرقهٔ اوزبك دلشکسته شده بودند دلهای ایشان قوی شده امیدوار شوند. هرگاه مثل سلطان‌حسین میرزا کسی که در جای تیمور بیگ نشسته است و پادشاه کلانی است بر سر غنیم رفتن‌را نگوید و جا مضبوط کردن‌را بگوید، بمردم چه امیدواری بماند؟

آنهائی که بهمراهی ما آمده بودند از اسپ و آدم گرسنه و لاغر و اهل و عیال و اموال و اشیای باقی چغانیانی و پسرش احمد قاسم و سپاهیانی که همراه او بودند و ایماقاتی که بایشان نسبت داشتند باسبابهای ایشان تمام در آجر [ل۱۰۹] گذاشته لشکررا گرفته برآمده شد.

---

a quarrel. Let Baqi Beg repeat his words as much as he wanted, I refused to accept; but, in the end, exactly as he said, those sowers of strife, Yusuf Ayyub and Bahlul Ayyub, deserted me, went to Jahangir Mirza and worked their sedition by separating him from me and taking him to Khurasan.

LETTERS FROM SULTAN-HUSAYN MIRZA

During this same time long drawn-out letters with similar contents came from Sultan-Husayn Mirza to Badi'uzzaman Mirza, me, Khusrawshah and Zu'n-Nun. **[122]** (I still, as of this date, have in my possession one or two of those letters.) The contents were as follows:

"When Sultan-Ahmad Mirza, Sultan-Mahmud Mirza, Ulughbeg Mirza and those brothers conspired and set forth, I had the banks of the Murghab River fortified. When the princes approached, they withdrew, unable to take any action. Even now, should the Uzbek approach, I shall fortify the banks of the Murghab. Let Badi'uzzaman Mirza station armed men at the fortresses in Balkh, Sheberghan and Andkhui, and let him fortify Gurzuwan, Dara-i-Zang and those highlands."

bolmaydur edi kim sabab-i kudūrat bolğay. Har nečä tikrār bilä 'arḍ qıldurdı, men qabūl qılmadım. Āxir Bāqī Beg aytqan dek ošol muftinlar*, kim Yūsuf Ayyūb va Bahlūl Ayyūb bolğay, mening qašımdın Jahāngīr Mīrzāğa qačıp barıp šarr u fitna maqāmıda bolup Jahāngīr Mīrzānı mendin ayrıp Xurāsān elttilär.

Ošbu furṣatlar Sulṭan-Ḥusayn Mīrzādın Badī'uzzamān Mīrzāğa va manga va Xusrawšāhğa va Zū'l-Nūnğa bir maḍmūn bilä uzun **[122a]** uzaq nišānlar keldi. Ol nišānlar bu tārīxqa* yak du mendä dür. Maḍmūnı bu erdi kim "Sulṭān-Aḥmad Mīrzā va Sulṭān-Maḥmūd Mīrzā va Uluğbeg Mīrzā va ol aqa-inilär ittifāq qılıp yürügändä men Murğāb yaqasını berkittim. Mīrzālar yavuq yetip heč iš qıla* almay yandılar. Ḥālā ham agar Özbäg mutavajjih bolsa, men Murğāb yaqasını berkitäy. Badī'uzzamān Mīrzā Balx va Šuburğān va Andxūd qorğanlarığa maḍbūṭ kišilärini qoyup özi Gurzuvān va Dara-i Zang va ol kohistännı berkitsün."

Mening bu navāḥīğa kelgän xabarım barıp edi. Manga ham bitip edi kim "Sen Kahmard va Ajarda ol kuhpāyanı berkit. Xusrawšāh Ḥiṣār va Qunduz qorğanlarıda i'timād kišiläri qoyup özi* va inisi Valī Badaxšān va Xuttalān tağlarını berkitsünlär. Özbäg iš qıla almay yanğusıdur" dep Sulṭan-Ḥusayn Mīrzānıng bu xaṭṭları mūjib-i nāumedlik boldı, ne üčün kim Temür Begning yurtıda bu tārīxda andın uluğraq pādišāh ham yaš va ham vilāyat va ham čerig bilä yoq edi. Andaq köz tutulur edi kim payāpay elčilär va tovačılar jidd va qadağa bilä kelip mundaq ḥukmlar keltürgäy edi kim "Tirmiz va Kilif va Kirkī guzar- **[122b]** -läridä kemä munča yasatıng. Köprüg asbābı bu miqdār tayar qılıng. Yoqqarı Toquz Ölüm guzarläri‹ni› yaxšı iḥtiyāṭ qılıng"—tā bu nečä yıl Özbäg tafriqasıdın dilšikasta bolğan ellärning köngli qavī bolup umedvār bolğaylar edi. Sulṭan-Ḥusayn Mīrzā dek Temür Beg ornığa* olturğan uluğ pādišāh ğanīmnıng üstigä yürümäkni demäy yer berkitmäkni desä el u ulusqa ne umedvārlıq qalğay?

Bizing bilä kelgän nekim bolğan ač uruq üy-elni va Bāqī Cağāniyānī va oğlı Aḥmad* Qāsimnıng bolğan sipāhīlarınıng va aymaqlarınıng köč va māllarını tamām Ajarda qoyup čerigni alıp čıqtuk.

When I reached these regions news of me had already gone forth. [Sultan-Husayn Mirza] wrote to me, saying, "You fortify the mountain spur at Kahmard and Ajar. Let Khusrawshah place trusty men in the fortresses at Hissar and Konduz, and let him and his younger brother Wali fortify the mountains of Badakhshan and Khuttalan. The Uzbek, unable to take action, will withdraw." These letters of Sultan-Husayn Mirza caused despair. At that date there was no padishah within Timur Beg's domain greater in age, estate or army than he. It would have been expected that emissaries and commissars would be coming hard on each other's heels in all seriousness and urgency bearing orders, for example, to build so many boats at the Termez, Kelif and Kerki crossings, **[122b]** gather so much material for bridges, and keep a close watch on the Toquz Ölüm crossings above. In this manner the people who had been disheartened by so many years of Uzbek disruption would take heart and become hopeful. If a great padishah like Sultan-Husayn, sitting in Timur Beg's stead, said merely to fortify localities, rather than saying to attack the enemy, what hope was left to the people?

In Ajar we left all the hungry relatives and hangers-on who had come with us, as well as Baqi Chaghaniani's family and belongings and his son Ahmad Qasim's soldiers and tribes, and led the army forth.

از مغولان خسروشاه متواتر کسان آمدن گرفتند تا که «از طایخان دولتخواهی پادشاه اختیار [۱۶۰ب] نموده اولوس مغول بتمام کوچ نموده خودرا بطرف اشکمش و فلول کشیده ایم. پادشاه جهد نموده زودتر رسیده بیایند که اکثر مردم خسروشاه ویران شده به بندگی پادشاه می‌آیند.» درین محل خبر اندجان گرفته بر سر قندز و حصار لشکر کردن شیباق خان آمد. این خبررا شنیده خسروشاه در قندز قرار نتوانست کرد و مردمی که داشت بتمام کوچانده عزیمت کابل کرد. بمجرد برآمدن خسروشاه از قندز قلعهٔ قندزرا ملا محمد ترکستانی نام نوکر اعتمادی قدیم خسروشاه بجهت شیباق خان مضبوط ساخت.

در وقتی که ما از راه شمتو بطرف سرخ‌آب متوجه شدیم، چهار هزار خانه‌دار مغول از آنچه بخسروشاه تعلق داشت و آنچه در حصار و قندز می‌بودند بابسایهای خود آمده همراه شدند.

قنبرعلی مغول، که مکرر ذکر او خواهد آمد، پریشان‌گوی مردکی بود. اطوار او به باقی بیگ خوش نیامد. از جهت خاطر باقی بیگ اورا رخصت داده شد. پسرش عبدالشکور از آن زمان باز ملازم جهانگیر میرزا شد.

خسروشاه خبر همراه شدن اولوس مغول‌را بما شنیده خیلی بی‌پای شد و چاره نیافته داماد خود یعقوب ایوب‌را بایلچی‌گری فرستاده بندگی و دولتخواهی اظهار نموده استدعا کرده بود که «اگر عهد بکنند به بندگی می‌آیدم.» چون باقی چغانیانی صاحب‌اختیار بوده هرچند که [ل۱۰۹ب] خودرا دولتخواه میگرفت، طرف برادر خودرا هم از دست نمیداد. او برین شد که باین طریق عهد شود که جان او در امان باشد. در مال او هم هر مقدار که خودش اختیار نماید مضایقه نشود. بهمین طریق عهد نموده بعد از اجازه نمودن یعقوب پایان آب سرخ کوچ نموده نزدیك بمحل همراه شدن آب اندراب فرود آمده شد.

صباح آن در اواسط ربیع الاول از آب اندراب جریده گذشته در نواحی دوشی در سایهٔ یك چنار کلانی نشستم. از آن طرف خسروشاه با تجمل و حشمتی که داشت بمردم بسیاری آمده بقاعده و دستور از دور فرود آمده آمده در دریافتن سه مرتبه زانو زد و در برگشتن هم سه نوبت. در پرسیدنها و پیشکش کشیدنها هم یگان مرتبه زانو زد. بجهانگیر میرزا و میرزا خان هم بهمین دستور. مردك پیر تنبل سالها بمراد خود گشته از سلطنت، غیر ازآنکه بنام خود خطبه نخوانانده بود، باقی همه داشت. بیست و پنج و بیست و شش مرتبه پیاپی زانو

Men began to come continually from Khusrawshah's Mughuls, saying, "From Taykhan to Taligan we have accepted fealty to the illustrious padishah, and we have led the Mughul people who were there to Ishkamish and Falul. Let the padishah exert all effort and come, for most of Khusrawshah's men are in disarray and will come to serve the padishah." At that time news came that Wormwood Khan had taken Andizhan and had mounted his army against Hissar and Konduz. When he heard the news, Khusrawshah, unable to hold Konduz, moved out the men he had and set forth for Kabul. **[123]** As soon as Khusrawshah left Konduz, his old liegeman and warrior, Mulla Muhammad Turkistani, fortified [Konduz] for Wormwood Khan.

While we were proceeding along the Shimitu road toward the Red River (Surkhab), three to four thousand householders that had belonged to Khusrawshah in Hissar and Konduz came and joined the train of the Mughul nation.

The oft-mentioned Qambar-Ali Mughul was a blitherer, and Baqi Beg did not like him. On Baqi Beg's account he was given leave to withdraw. His son Abdul-Shakur became attached to Jahangir Mirza's retinue from that time on.

Xusrawšāhnıng Muğullarıdın mutavātir kiši kelä bašladı kim "Ṭāyxāndın Ṭālaqān mašhūr pādišāhnıng dawlatxwāhlıqını tiläp bolğan Muğul ulusı köčüp Iškamiš va Falūl sarı tarttuk. Pādišāh jahd qılıp batraq yetä kelsünlär kim Xusrawšāhnıng aksar kišisi buzulup pādišāh qulluqığa kelgüsidür." Bu maḥallda Šıbaq* Xannıng Andijānnı alıp Ḥiṣār Qunduz üstigä čerig atlanğan xabarı keldi. Bu xabarnı ešitip Xusrawšāh Qunduzda toxtay almay bolğan kišisi köčürüp **[123a]** Kābul 'azīmatı qıldı. Xusrawšāh Qunduzdın köčüp čıqqač oq Qunduznı Mullā Muḥammad Turkistānī atlığ ābādān i'timādlığ bayırı kišisi Šıbaq Xan üčün berkitti.

Biz Šimitū* yolı bilä Qızıl Su sarı egän furṣatta üč–tört ming üylüg kim Xusrawšāhğa ta'alluq va Ḥiṣār Qunduzda bolur Muğul ulusı köčläri bilä kelip qošuldılar.

Qambar-'Alī Muğul, kim zikri mukarrar keliptür, parīšāngūy kiši edi. Anıng aṭvārı Bāqī Beggä yaqmadı. Bāqī Begning xāṭirı jihatıdın ruxṣat berildi. Oğlı 'Abdul-Šakūr andın beri Jahāngīr Mīrzā mulāzimı boldı.

Xusrawšāh Muğul ulusınıng bizgä qošulğanını ešitip xaylî bepāy bolup čārasını tapa almay küyäwi Ya'qūb-i Ayyūbnı elčilikkä yibärip qulluq va dawlatxwāhlıq iẓhār qılıp istid'ā qılıptur kim "Agar 'ahd qılsalar, qulluqqa kelgümdür." Cun Bāqī Cağāniyānī ixtiyār edi, har nečä kim dawlatxwāh tutar edi, aqasınıng ṭarafını ham qoymas edi. Ol barīn boldı. Bu yosunluğ 'ahd boldı kim anıng jānı amānda bolğay, mālığa ham har miqdār kim özi ixtiyār qilsa muḍāyaqa bolmağay. Ya'qūbqa ijāzat bergändin song Qızıl Su qoyı köčüp Andarāb Suyınıng qatılışığa yavuq **[123b]** tüšüldi.

Tanglası Rabī'u'l-avval ayınıng avāsiṭıda jarīda Andarāb Suyını ötüp Dawšī navāḥīsıda bir uluğ čanār tüpidä olturdum. Ol ṭarafdın Xusrawšāh va ḥišmat u tajammulı bilä qalın kiši bilä keldi. Qā'ida u dastūr bilä yıraqdın tüšüp keldi. Körüšürdä üč qatla yükünüp yanğanda ham üč qatla sorğanda va tartıq tartqanda birär yükündi. Jahāngīr Mīrzā bilä va Mīrzā Xanğa dağıošbu dastūr bilä. Qarı tambal mardak nečä yıllar öz murādıča yürüp salṭanattın tek bir xuṭba öz atığa oquymaydur edi. Yegirmä beš–yegirmä altı qatla payāpay yükündi va bardı

KHUSRAWSHAH OFFERS TO JOIN BABUR

When Khusrawshah heard that the Mughul nation had joined us, he lost his nerve and, unable to do anything about it, sent his son-in-law Ya'qub Ayyub as emissary to make a show of fealty and offer to come in servitude if a pact was made. Since Baqi Chaghaniani was powerful, no matter how much he wished us well, he was not going to relinquish his elder brother's part. He insisted that a pact be made to the effect that his life would be spared and that he would not be prevented from taking as many of his possessions as he chose. After Ya'qub was permitted to leave, we moved down the Red River (Surkhab) and camped near the confluence with the Andarab. **[123b]**

The next morning, the middle of Rabi' I, I crossed the Andarab without a large retinue and sat down beneath a large plane tree in the Dowshi region. From the other side came Khusrawshah with many of his retinue and much panoply. According to protocol he dismounted from afar and approached. When we met he knelt thrice and when he withdrew he knelt thrice; he knelt once both when he asked my condition and when he presented his gifts. He did the same with Jahangir Mirza and Mirza Khan. This fat old man, who had conducted himself as he wished for many years and stopped short only of having the khutba read in his name, genuflected twenty-five or twenty-six times coming and going. He got so

زد و رفت و آمد. مانده شد. نزدیك بود كه دراز بیفتد. چندساله سلطنت و امیری تمام از بینیهای او برآمد. بعد از دریافتن و پیشكش كشیدن فرمودم كه نشست. یك گری، دو گری نشسته ازآن طرف و ازین طرف سخن و حكایت گفته شد. باوجود نامردی و نمك‌حرامی كاواك و بیمزه‌گوی هم بود. درینطور محلی كه اعتمادی و اعتباری نوكران او در پیش چشمش خیل [ل۱۱۰] خیل آمده بمن نوكر می شدند و كارش باینجا رسیده كه مردكی كه پادشاهی كرده میگشت اینچنین خوار و زار خواهی ناخواهی باین طورها دیده. دو غریب حرفی ازو صادر شد. یكی آنكه از جهت جدا شدن نوكران او باو دلداری داده میشد. در مقابله اینچنین گفت كه «این نوكران چهار مرتبه همینطور از من جدا شده [۱۶۱] باز آمده اند.» یك دیگر آنكه برادر خورد او ولی‌را پرسیدم كه او كی خواهد آمد و از دریای آمو بكدام گذر خواهد گذشت. گفت كه «اگر گذر یافت شود، خود زود خواهد آمد، اما در كلان شدن آب گذرها تغییر می‌یابد. آن مثل است كه آن گذررا آب برد.» در انتقال دولت و نوكر او خدای تعالی همین سخن‌را از زبان خودش برآورد.

بعد از یك دو گری من سوار شده باوردو آمدم. او هم جائی كه فرود آمده بود رفت. از همین روز خورد و كلان و نیك و بد و امرا و غیر امرا نوكران او خیل خیل بكوچ و مالهای خود ازو جدا شده آمدن گرفتند. صباح آن نماز پیشین و نماز دیگر هیچكس پیش او نماند. قل اللهم مالك الملك تؤتی الملك من تشاء و تنزع الملك ممن تشاء وتعز من تشاء تذل من تشاء وبیدك الخیر انك علی كل شیء قدیر. عجب قادریست: [۱۶۱ب] یك كسی كه صاحب بیست سی هزار نوكر بود از قهلغه كه دربند آهنین هم میگویند تا كوه هندوكش ولایت كه بسلطان محمود میرزا تعلق داشت همه در تحت تصرف او بود، یك محصل او حسن برلاس نام مردك پیری [ل۱۱۰ب] از ایلاك تا آوباج بدرشتی‌ها محصلی كرده مارا می‌كوچانید و فرود می‌آورد. در یك و نیم روز، جنگی نی و جدلی نی، در پیش مثل ما دوصد دوصد و پنجاه قلاش چند مفلوك آنچنان خوار و زار و زبون و عاجز كرد كه نی در نوكرش اختیاری ماند نی در مال و جانش.

در همان شبی كه خسروشاه‌را دیده برگشتیم، میرزا خان پیش من آمده دعوای خون برادران خود كرد. در میان ما بعضی هم برین بودند. فی الواقع بشرع و عرف هم مناسب آنچنان بود كه اینچنین مردم بسزای خود برسند. چون عهد شده بود خسروشاه‌را آزاد كرده

confused he almost fell down. After the ritual of interview and presentation of gifts I ordered him to sit down. He sat down for a ghari or two rambling on about this and that. His cowardice and ingratitude were apparent in his meaningless and tasteless words. In such a situation, where his trusted and important liegemen were flocking before his very eyes to become my liegemen, this twerp who had ridden out acting like a padishah was reduced to such a sorry state and, like it or not, had had to come and have such an interview. **[124]**

He said two very strange things. One was when he was being consoled for his liegemen's departure. In reply he said, "These liegemen have left me like this four times, but they've always come back." Another thing was when I asked him when his younger brother Wali would come and where he would cross the Oxus. He said, "If he finds a crossing he will come speedily, but when the water rises the crossings change, as the saying goes, 'The water carried off the crossing.' " God put these words in his mouth when his fortune and liegemen departed. A ghari or two later I mounted and went to my camp, and he went to where he was staying.

From that very day all his officers and liegemen, great and small alike, left him in droves with their families and possessions and began to join us. From noon the next day until the late

va keldi. Talıqıp tamām yıqıla yazdı. Necä yıl qılğan begliki va salṭanatı tamām burnıdın čıqtı. Kö[rü]šüp tartıq tartqandın songra buyurdum kim olturdı. Bir garī–iki garī olturup ol ṭarafdın bu ṭarafdın söz va ḥikāyat aytıldı. Bāv[ujūd-i] nāmardlıq va namakḥarāmlıq kāvāk va bemazzagūyī ham bar egändür. Mundaq maḥallda kim i'timād u i'tibār nökärläri közining alıda xayl xayl kelip manga nökär boladurlar özining iši bu yergä yetiptür kim pādišāhlıq qılıp yürüydürgän mardak mundaq xwār u zār va xwāhī u nāxwāhī kelip ne ṭawrlar bilä körüšti. **[124a]** İki ğarīb ḥarfī andın ṣādir boldı, biri bu kim nökärläri ayrılğan jihātıdın anga köngül berilädür edi. Muqābalada mundaq dedi kim "Bu nökär tört qatla ošmundaq mendin ayrılıptur, yana keliptür." Yana biri bu kim inisi Valīnı sordum kim ol qačan kelgüsidür, Āmū Daryāsıdın qaysı guzar bilä ötküsidür. Dedi kim "Agar guzar tapılsa xud bat kelgüsidür, valî guzarlär su ulğayğač tağyīr tapar. Ol masal bar kim 'ān guzarrā āb burd.' " Anıng dawlatınıng va nökärining intiqālıda bu ḥarfnı anıng tiligä Tengri saldı.

Bir–iki garīdın song men atlanıp orduğa keldim. Ol dağı tüškän yerigä bardı.Ošbu kündin uluğ kičik yaxšı yaman beg va beg-nökärläri xayl xayl köč va mālları bilä andın ayrılıp bizgä kelä bašladı. Tang[l]ası namāz-i pešīn namāz-i dīgargāčä heč kiši anıng qašıda qalmadı. Qul: allahumma, mālika 'l-mulk, tu'tī 'l-mulka man tašā'u wa-tanza'u 'l-mulka mimman tašā'u wa-tu'izzu man tašā'u wa-tuzillu man tašā'. Bi-yadika 'l-xayr, innaka 'alā kulli šay'in qadīr. 'Ajab qādirî dur! Bir kiši kim yegirmä–otuz ming nökärning igäsi edi, Qahlağadın—kim Darband-i Āhanīn ham derlär—Hindūkuš tağığača Sulṭān-Maḥmūd Mīrzāğa ta'alluq vilāyāt tamām anıng taḥt-i taṣarrufıda **[124b]** edi, bir muḥaṣṣılı Ḥasan Barlas atlığ qarı mardak Īlāktin Āwbājğača duruštluqlar bilä muḥaṣṣıllıq qılıp bizni köčürüp tüšürür edi, bir yarım kündä uruš yoq, talaš yoq, bizing dek qallāš va maflūk iki yüz–iki yüz ellig kišining qašıda andaq xwār-zār u zabūn u 'ājiz qıldı kim nê nökärigä ixtiyārı qaldı, nê mālığa, nê jānığa.

Xusrawšāhnı körüp yanğan axšamı Mīrzā Xan mening qašımğa kelip aqalarınıng qanı da'vā qıldı. Bizning arada ba'zılar ham barīn edilär. Fī'l-vāqi' šar' u 'urf bilä ham munāsib andaq edi kim mundaq kišilär sazāsığa yetkäy. Cun 'ahd bolup edi, Xusrawšāhnı āzāda* qılıp

afternoon no one was left with him. "Say, O God, thou givest kingdom to whomsoever thou willest, and thou takest away kingdom from whomsoever thou willest. Thou ennoblest whomsoever thou willest, and thou humblest whomsoever thou willest. In thy hand is goodness. Thou art omnipotent above all things." What a fantastically omnipotent God! A man who had twenty to thirty thousand liegemen and who controlled Sultan-Mahmud Mirza's territory from Quhlugha—which is also called the Iron Gates—to the Hindu Kush mountains, **[124b]** one of whose tax collectors, an old villain called Hasan Barlas, extracted harsh tribute from Ilak to Aivadzh and made us move out and camp elsewhere, without battle, without raid, had been so humiliated and disgraced in half a day in front of two hundred, two hundred fifty wretched, ragtag men like us that he retained no power over his servants, his possessions or his life.

The evening after I saw Khusrawshah and returned, Mirza Khan came to me and claimed blood revenge for his elder brothers. Some of those among us were supportive of his claim. Actually, according to both religious and customary law, it would have proper for such persons to be punished. However, since a pact was in effect, Khusrawshah was freed and a

فرمان شد که آنچه اسباب خود تواند برد ببرد. در سه چهار قطار [۱۶۲] خجر و شتر آنچه داشت از جواهر و طلا آلات و نقره آلات و اسباب نفیس بار کرده برد. شیریم طغایی‌را همراه ساخته گفتیم که خسروشاه را از راه غوری و دهانه بطرف خراسان فرستاده خود بکهمرد رفته کوچ‌را از عقب ما بکابل بیارد.

از آن یورت بعزیمت کابل کوچ نموده در خواجه زید آمده فرود آمده شد و در همین روز چاپقونچی اوزبك حمزه بی منغیت سر کرده آمده نواحی دوشی‌را تاخت. سید قاسم ایشك‌آغا و احمد قاسم کوهبر و بعضی جوانان‌را فرستاده شد. رفته چاپقونچی‌را خوب زیر کرده چند سر بریده آوردند.

در همین یورت جیبه‌خانهٔ خسروشاه‌را قسمت نموده شد. تا هفتصد هشتصد جوشن و کوهه بود. از خسروشاه چیزهائی که مانده بود یکی این بود و چینیها هم خیلی [ل۱۱۱] افتاد. دیگر چیزی که در نظر آید نبود.

از خواجه زید بسه چهار منزل بغوربند آمدیم. در وقتی که در سر اشترشهر فرود آمدیم خبر یافتیم که شیرکهٔ ارغون، که از امرای [۱۶۲ب] صاحب‌اختیار مقیم بود، از ما بیخبر لشکر کرده و آمده در کنار آب‌باران نشسته که مردمی که از راه گذشته پیش عبدالرزاق میرزا که در آن محل از کابل گریخته رفته در میان افغان ترکلانی در نواحی لمغان بود می رفتند رفتن نگذارد. بمجرد رسیدن این خبر میان دو نماز بود که از آنجا کوچ نموده شب راه رفته از کوتل هوپیان گذشتیم.

سهیل‌را هرگز ندیده بودم. در وقت برآمدن بر کوه بطرف جنوب در پستی ستارهٔ روشنی نمودار شد. گفتم «سهیل نباشد؟» گفتند که «سهیل است.» باقی چغانیانی این بیت‌را خواند:

تو سهیلی تا کجا تابی و کی طالع شوی؟ چشم تو بر هرکه می‌افتد نشان دولتست

آفتاب یك نیزه برآمده بود که در پای سنجد دره آمده فرود آمده شد. جوانانی که پیشتر بقراولی فرستاده بودیم و بعضی جوانان دیگر در پایان قرا باغ در نواحی ایگری یار بمجرد رسیدن [۱۶۲] بشیرکه برو می‌تازند. اندك و بیش جنگ طوری میکنند. بمجرد رسیدن زور اورا برداشته میگریزانند و شیرکه‌را با هفتاد هشتاد جوان خوب او فرود آورده آوردند. [۱۶۲ب] چون شیرکه‌را بخشیده ملازم کرده شد.

edict was issued that he should take away his things as stipulated. He took jewels, gold, silver and precious objects loaded on three or four trains of mules and camels. I sent Sherim Taghayï along and said that he should escort Khusrawshah in the direction of Khurasan via Ghori and Dahana and then go himself to Kahmard and bring our family after us to Kabul.

Setting out from that camp and moving for Kabul, we came to Khwaja Zaid. That very day an Uzbek strike force led by Hamza Bey Manghït raided Dowshi. Sayyid-Qasim Eshik-aqa and Ahmad Qasim Kohbur **[125]** were dispatched with some warriors. They went, dealt the raiders a decisive defeat and brought back a few severed heads.

At this same campsite the arms in Khusrawshah's storehouse were distributed. There must have been seven or eight hundred breastplates and helmets. This was just one of the things left behind by Khusrawshah. A great deal of china also fell to us, but otherwise, there was nothing worth looking at.

From Khwaja Zaid we came in four or five bivouacs to Ghorband. As we camped at Ushturshahr we learned that Sherka Arghun, Muqim's chief officer, had mustered an army and was sitting on the banks of the Baran, unaware of us, and not allowing people who crossed

farmān boldı kim aytılğanča* nemäsini elitkäy. Üč–tört qiṭār xačır va tevädä bolğan javāhir va altun kümüš va nafīs nemälärini yükläp eltti. Šerim Tağayını qošup [ay]ttuk kim Xusrawšāhnı Ġawrī va Dahāna bilä Xurāsān sarı yibärip özi* Kahmard barıp köč songımızča Kābul keltürgäy.

Ol yurttın Kābul ʻazīmatı bilä köčüp Xwāja Zayd kelip tüštük. Ošbu küni Özbägning čapqunčısını Ḥamza Bey Manğıt bašlap kelip Dawšī navāḥīsını čaptı. Sayyid-Qāsim Ešik-Aqanı va Aḥmad Qāsim Kuhburnı **[125a]** baʻzı yigitlär bilä yibärildi. Barıp čapqunčını yaxšı basıp bir nečä baš kesip keltürdilär.

Ošbu yurtta Xusrawšāhnıng jebäxānasıdaqı jebälärni üläšildi. Yeti–sekiz yüzčä jawšan va koha bolğay edi. Xusrawšāhdın qalğan nemälärdin bir bu edi; yana čīnīları dağı xaylî tüšti. Özgä közgä körüngü dek nemä yoq edi.

Xwāja Zaydtın tört–beš köč bilä Ġorband keldük. Uštur Šahrğa tüškändä xabar taptuk kim Šerk[a] Arğun, kim Muqīmnıng ixtiyār begi erdi, bizdin bexabar čerigläp kelip Bārān yaqasıda olturuptur kim Panjhīr yolı bilä ötkän kišini ʻAbdul-Razzāq Mīrzāğa, kim ol maḥallda Kābuldın qačıp barıp Tarkalānī Afğān arasıda Lamğān navāḥīsıda edi, barğalı qoymağay. Bu xabar tapqač iki namāz arasıda andın köčüp kečä tün qaytıp ṣubḥ vaqtı Hūpiyān Kötäli bilä aštuk.

Suhaylnı hargiz körgän emäs edim. K[ötäl]gä čıqqač oq janūb ṭarafı past yaruq yulduz köründi. Dedim kim "Suhayl bolmağay?" Dedilär kim "Suhayl dur." Bāqī Cağāniyānī bu baytnı oqudı kim:

Tu Suhaylī tā kujā tābī u kay ṭālīʻ šavī? / Cašm-i tu bar har ki mīuftad nišān-i dawlatast.

Āftāb bir nayza boyı čıqıp edi kim Sinjid Dara ayaqıda kelip tüšüldi. Bizning ilgäri **[125b]** barğan qaravul yigitläri va baʻzı yigitlär Qara Bāğnıng ayaqı Egri Yar navāḥīsıda Šerkagä yetkän bilä oq elig qošarlar. Azağlaq urušqan dek qılur bat oq alğan bilä teprärlär. Šerkani va yana yetmiš–seksän yüz äbädän yigitlärni* tüšürüp keltürdilär. Šerk[a]ning qanını bağıšlap mulāzim qıldı.

on the Panjshir road to go to Abdul-Razzaq Mirza, who at that time had fled from Kabul and was in the Laghman region among the Tarkalani Afghans. As soon as we heard this news we set out in the afternoon and rode hard for several days, passing through the Hupian Pass at dawn.

I had never seen the star Canopus. As we went through the pass a brilliant star could be seen low on the southern horizon. "Is this not Canopus?" I asked. They replied that it was. Baqi Chaghaniani recited this line:

Canopus, how far do you shine and when do you rise?
You are a sign of fortune to all upon whom your eye lights."

The sun had risen a spear length when we stopped at the foot of Sinjit valley. The scouts who had gone ahead of us **[125b]** joined hands with some other warriors in the Egri Yar region below Karabagh when they reached Sherka. There was a minor skirmish, and they moved off when arrows were fired, but they unhorsed Sherka and seventy or eighty valiant warriors and took them prisoner. I spared Sherka's life and attached him to my retinue.

خسروشاه که بایل و اولوس خود مقید نشده از قندز بعزیمت کابل می‌برآید، مردمی که باو متعلق بودند [ل۱۱۱ب] و ایل و اولوس او پنج شش هزار دیگر میشوند. مردم بدخشان یك جماعت سید علی دربان که در هزارهٔ روستا بود از کوتل پنجهیر گذشته در همین یورت آمده ملازمت ما کرد. یك جماعهٔ دیگر یوسف ایوب و بهلول ایوب آنها هم در همین یورت بملازمت آمدند. یك جماعهٔ دیگر از ختلان با برادر خورد او ولی، یك جماعت دیگر ایلانچق و نگدری و قاقشال و ایماقاتی که در قندز می‌نشستند: این هر دو جماعت از راه اندراب و سراب آمده میخواستند که از کوتل پنجهیر بگذرند، و ایماقها عقب بر در سراب بودند که از عقب ولی آمد. ایماقها راه اورا گرفته و جنگ کرده زیر کرده‌اند. خودش زیر کنانیده باوزبك رفته شیبانك خان در چهارسوی سمرقند فرمود که [۱٦٤] گردنش زدند. باقی تمام نوکر سردار او تالان زده و گیرانده همراه اویماقات در همین منزل به بندگی آمدند. سید یوسف بیگ اغلاقچی هم همراه ایماقات در همین منزل آمد.

ازین منزل کوچ نموده در اولانگ آقسرای که در کنار قراباغ است فرود آمده شد. مردم خسروشاه بظلم و بی‌سری آموخته بودند بر بندهای خدا ظلم کردن گرفتند. آخر یك نوکر خوب سیدیم علی دربان‌را بجهت آنکه کوزهٔ روغن یك شخصی‌را کشیده گرفته بود در درخانه آورده چوب فرمودم که بزنند. در ته چوب جانش برآمد. ازین سیاست تمام مردم باز آمدند.

در همین منزل [ل۱۱۲] رفتن و نارفتن بر سر کابل‌را کینگاش کرده شد. رای سید یوسف بیگ و بعضی این بود که زمستان نزدیکست. فی الحال بلغمان رفته شود از آنجا هرچه مصلحت روی دهد فراخور آن عمل کرده، و باقی چغانیانی و بعضی رفتن بر سر کابل‌را مصلحت دیدند. سخن‌را برفتن بر سر کابل قرار داده از آنجا کوچ نموده در قوروق ابا آمده فرود شد.

در همین منزل والدهٔ من خانیم و اوروقی که در کهمرد مانده بود مخاطرهای صعب گذرانده آمده همراه شدند. تفصیلش اینست که شیرم طغایی‌را بخسروشاه همراه کرده فرستاده شده بود. خسروشاه [۱٦٤ب] را بطرف خراسان راهی ساخته خود اوروق‌را بیارد. در وقت رسیدن بدهانه شیرم بی‌اختیار میشود و خسروشاه همراه شیریم هر دو بکهمرد می روند. احمد قاسم خواهرزادهٔ خسروشاه در کهمرد بود. خسروشاه احمد قاسم‌را برین میکند که باوروق در مقام بدی میشوند. بسیاری از نوکران مغول باقی چغانیانی همراه اوروق در کهمرد بودند. مخفی با شیریم سخن یکی کرده در مقام گرفتن خسروشاه و احمد قاسم

Khusrawshah left Konduz for Kabul without a thought for his people. The people belonging to him were five or six groups. In Badakhshan one group belonging to Sayyidim Ali Darban, who was in the Rusta Hazara, crossed the Panjshir and made obeisance to us at this camp. Another group of Yusuf Ayyub and Bahlul Ayyub's came to make obeisance at this camp. Another group from Khuttalan belonging to Khusrawshah's brother Wali, another group of Yïlanchuq, Nägüdäri, Qaqshal and *aymaq*s dwelling in Konduz province—the two latter groups came to Andarab and Sarab imagining they would cross the Panjshir. The *aymaq*s were ahead at Sarab when Wali came from behind. The *aymaq* blocked his way and defeated him in a fight. He himself fled to the Uzbek. Wormwood Khan had him decapitated at the marketplace in Samarkand. His retainers, plundered and taken prisoner, came with the aymaqs to this camp in servitude. Sayyid-Yusuf Beg Oghlaqchï also came with the *aymaq*s. **[126]**

Xusrawšāh, kim Qunduzdın elgünigä baqmay Kābul ʻazīmatı bilä čıqar, anga taʻalluq el u ulus beš–altı böläk bolurlar. Badaxšändaqılar bir böläk Sayyidim ʻAlī Darbān, kim Rūstā Hazārasıda edi, Panjhīr bilä ašıp ošbu yurtta bizgä mulāzamat qıldı. Yana bir böläk Yūsuf-i Ayyūb va Bahlūl-i Ayyūb alar dağı bu yurtta mulāzamatqa keldilär. Yana bir böläk Xuttalāndın inisi Valī, yana bir böläk Yılančuq va Nägüdärī va Qaqšal va Qunduz vilāyatı olturušluğ aymaqlar, bu har iki böläk Andarāb va Sarāb bilä kelip Panjhīr ašar xayālda edilär. Aymaqlar ilgärirāk Sarābta edilär kim käyindin Valī keldi. Aymaq yolını tusup urušup bastılar. Özi qačıp Özbäggä ketti. Šıbaq Xan Samarqandnıng čārsūyıda boynığa urdurdı. Bolğan nökär-südäri* talatıp aldurup aymaqlar bilä ošbu yurtta qulluqqa keldilär. Sayyid-Yūsuf Beg Oğlaqčı ham **[126a]** [a]ymaqlar bilä keldi.

Bu yurtın köčüp Qara Bāğ yanıdaqı Aq Sarāy* Ölängigä tüšüldi. Xusrawšāhnıng elgüni ẓulm va besarlıqqa örgängän el elgä ẓulm qıla bašladılar. Āxir Sayyidim ʻAlī Darbānnıng bir abdān nökäri biräwning bir kūza yağını tartıp alğan üčün ešikkä keltürtüp tayaqlattım. Tayaq astıda oq jānı čıqtı. El bu siyāsattın tamām basıldılar.

Ošbu yurtta egändä Kābulnıng üstigä fī'l-ḥāl barurnı barmasnı kengäšildi. Sayyid-Yūsuf va baʻzınıng raʼyı barīn edi kim qıš yavuq tur, fī'l-ḥāl Lamğan barılğay, andın yana ne maṣlaḥat rūy bersä anga yaraša ʻamal qılılğay. Bāqī Cağāniyānī va baʻzı Kābul üstigä barmaqqa qoyup andın köčüp kelip Abā Qoruğığa tüšüldi.

Ošbu yurtta mening vālidam xanım va Kahmardta qalğan uruq ṣaʻb muxāṭara ötkärip kelip qošuldılar. Tafṣīlı bu dur kim Šerim Tağayını Xusrawšāhqa qošup yibärilip edi kim Xusrawšāhnı Xurāsān uzatıp özi barıp uruqnı keltürgäy. Dahānağa yetkändä Šerim beixtiyār bolur. Xusrawšāh Šerim bilä oq Kahmard barurlar. Xwāharzādası Aḥmad Qāsim Kahmardta edi. Xusrawšāh **[126b]** Aḥmad Qāsimnı barīn qılıp uruqqa yama‹n›lıq maqāmıda bolurlar. Bāqī Cağāniyānınıng qalın Muğul nökärläri uruq bilä Kahmardta edilär. Maxfī Šerim bilä sözni bir yergä qoyup Xusrawšāh va Aḥmad Qāsimnı tutmaq bolurlar. Xusrawšāh bilä

BABUR TAKES KABUL

We left that camp and stopped at Aq Saray meadow beside Karabagh. Khusrawshah's people, who had learned how to tyrannize, began to oppress the people. Finally I had one of Sayyidim Ali Darban's warriors brought to the gate and clubbed for having taken a pot of oil from someone. He died under the blows. The people were all cowed by this punishment.

At this camp deliberations were held whether or not to move immediately against Kabul. Sayyid Yusuf and some others were of the opinion that since winter was fast approaching we should go immediately to Laghman and then do what was appropriate for whatever eventuality should happen. Baqi Chaghaniani and some of the others who were decided to move against Kabul left there and camped at the Aba field.

While at that camp my lady mother and the *uruq* that had remained at Kahmard passed through great danger and came to join me. Details are as follows. Sherim Taghayï was attached to Khusrawshah and assigned to escort Khusrawshah to Khurasan and then bring the *uruq*. When he reached Dahana, Sherim had no choice and Khusrawshah went right along to Kahmard with him. Khusrawshah's nephew Ahmad Qasim was in Kahmard. Khusrawshah **[126b]** convinced Ahmad Qasim to attack the uruq. Many of Baqi Chaghaniani's Mughul liegemen were with the *uruq* in Kahmard. Secretly they conspired with Sherim to seize Khusrawshah and Ahmad Qasim. However, Khusrawshah and Ahmad Qasim escaped by the

میشوند. خسروشاه و احمد قاسم این‌را فهمیده از راهی که در کنار درهٔ آجر است گریخته بخراسان میروند. غرض ازین یکجهتی مغول خودرا ازیشان جدا کردن بوده مردمی که همراه اوروق بودند از دغدغهٔ خسروشاه خلاص شده از آجر برآمده در وقتی که بکهمرد میرسند مردم سیغانچی یاغی شده راه‌را بند میکنند. اکثر اوروق و ایل [ل۱۱۲ب] و اولوس که تعلق بباقی بیگ داشت ایشان تاراج کردند. پسر قل‌بایزید تیزك [۱۶۵] خورد بود. آنجا اسیر افتاد. بعد از سه چهار سال در کابل آمد. اوروق تاراج شدند و گیرانده از راه کوتل قپچاق که ما گذشته بودیم گذشته در قوروق آبا آمده بما همراه شدند.

از آنجا کوچ نموده در میان یك منزل کرده در اولانگ چالاك آمده فرود آمده شد. در اولانگ چالاك کینگاش کرده قرار سخن بمحاصره کردن کابل داده و از آنجا کوچ کرده من خود با همهٔ مردم که در غول بودند آمده در میان باغ حیدرتقی و گورخانهٔ قل‌بایزید بکاول فرود آمدیم. جهانگیر میرزا با مردم برانغار در چهارباغ کلان ما آمده فروز آمد. ناصر میرزا با مردم جونغار در عقب گورخانهٔ قتلق‌قدم اولانگی که هست آنجا آمده فرود آمد. دایم کس ما رفته بمقیم سخن میکردند. گاهی عذر آورده گاهی سخن نرم میگفت. حیل او ازین جهت بود که در وقتی که ما شیرکه‌را گرفتیم او به پدر خود و برادر کلان خود کسی دوانده بود. چون از جانب برادر کلان امیدواری داشت درنگ میکرد. [۱۶۵ب]

یك روزی فرمان شد که غول برانغار و جونغار تمام جیبه پوشیده بر اسپان خود کیچیم انداخته نزدیك بقلعه رفته هم یراغ نموده شود هم بمردم درونی سیاست باشد. جهانگیر میرزا و مردم [ل۱۱۲] برانغار از روبروی خود بطرف کوچهٔ باغ پیش آمدند. چون در پیش غول آب بود من با مردم غول از طرف گورخانهٔ قتلق‌قدم بر بالای توپهٔ که [ل۱۱۲ب] پیشتر از پشته است برآمدم. مردم ایراول بر بالای پل قتلق‌قدم ریخته رفتند. در آن محل پل نبود. جوانان شوخی کرده تا دروازهٔ چرمگران تاختند. اندك مردمی که برآمده بودند بجنگ نتوانستند ایستاد و گریخته در میان قلعه درآمدند. در خاکریز ارگ در پهلوی بلندی از مردم کابل بسیاری بتفرج برآمده بودند. همین که گریختند گرد بسیاری شد و از بالای افتادند. در میان دروازه و پل بر بالای پشته بلندی و اوردو در میان راه زمین‌را کافته کوکها [۱۶۶] ساخته خس‌پوش کرده بودند. سلطان‌علی چناق و بعضی از جوانان در وقت تاختن افتاده بودند. از طرف برانغار یك دو جوانی با چندی که از میان کوچه و باغ برآمده بودند یك دو شمشیری باهم انداخته رد و بدل کردند. چون بجنگ فرمان نبود بهمین مقدار برگشتند.

---

road beside the Ajar valley and went to Khurasan. The aim of this coöperation on the part of the Mughuls was to separate themselves from them. When the *uruq* and the people there were freed from fear of Khusrawshah, they left Ajar and reached Kahmard, but the Asiqanchi tribe was in revolt and blocking the way. They seized and plundered most of the *uruq* and the people belonging to Baqi Beg. Qul-Bayazid's small son Tezak fell prisoner there. Three or four years later he came to Kabul. The uruq, having suffered plunder and seizure, went via the Qipchaq road, by which we had gone, and joined us at the Aba field.

Leaving there, we made one overnight stop and held deliberations at Chalak meadow. It was decided to lay siege. I left and, with a few men from the center, camped between Haydar Taqi's garden and Qul-Bayazid Bökäül's tomb. Jahangir Mirza and the men from the left flank camped in our large *charbagh*. Nasir Mirza and the men of the right flank camped in the meadow behind Qutlugh-Qadam's tomb. **[127]** Our men were constantly going and

Aḥmad Qāsim Ajar darasının yanıdaqı yolı bilä qačıp Xurāsān barurlar. Muğullarnıng bu yakjihatlıqıdın ğaraḍ özlärini alardın ayırmaqlıq egändür. Uruq bilä bolğan el Xusrawšāhnıng dağdağısıdın xalāṣ bolup Ajardın čıqıp Kahmardqa yetkän maḥallda Asīqānčī (?) eli yağıqıp yolını tutarlar*. Aksar uruqnı Bāqī Beggä ta'alluq el ulusını ala‹r› taladılar*. Qul-Bāyazīdnıng oğlı Tezak kičik edi. Anda yäsir tüšti. Üč–tört yıldın songra Kābulda keldi. Uruq talatıp aldurup* biz ötkän Qıpčaq yolı bilä ašıp Abā Qoruğıda kelip bizgä qošuldılar.

Andın köčkän bilä arada bir qonup Cālāk Ölängidä kengäšip sözni muḥāṣarağa* qoyup köčüp men özüm nekim bolğan ğol kišisi bilä Ḥaydar Taqīnıng bāğı bilä Qul-Bāyazīd Bökävülning gorxānasınıng aralıqıda tüštüm. Jahāngīr Mīrzā baranğar adamı bilä bizning uluğ čārbāğğa tüšti. Nāṣir Mīrzā javanğar eli bilä Qutluğ-Qadam*nıng gorxānasınıng arqasıdaqı ölänggä tüšti. **[127a]** Dāyim kišimiz barıp Muqīm bilä sözläšür edi. Gāhî 'uzr keltürüp gā‹hî› yumšaq söz aytur edi. Ḥiyalı* munıng üčün edi kim biz Šerkani alğač oq atasığa aqasığa kiši čapturğandur. Ata-aqasıdın umedvārlıqı bar jihatıdın dirang qılur edi.

Bir kün farmān boldı kim ğol baranğar javanğar tamām jebä keyip atlarığa kejim salıp ‹qorğanğa› yavuqraq barıp ham yarağ körülgäy ham ičkäriki elgä siyāsatî bolğay. Jahāngīr Mīrzā va baranğar toğrısıdın Kūča-i Bāğ bilä ilgär[ir]äk keldilär. Ġolnıng alı‹da› čun su edi, men ğol kišisi birlä Qutluğ-Qadamnıng gorxānası ṭarafıdın kelip puštadın ilgäriki tepä üstigä čıqtım. İrävül kišisi Qutluğ-Qadamnıng köprügining üstigä tıqılıp bardılar. Ol maḥall köprüg yoq edi. Yigitlär šūxlar šūxlıq qılıp Carmgarlär Darvāzasığača čaptılar. Azağlaq čıqqan kišisi urušqa turmay qačqan bilä qorğanğa kirdilär. Argning xākrezi* bulandî yanıd[a] qalın Kābul eli tafarrujqa čıqıp edilär. Qačqan bilä qalın gardläšip endilär. Köprüg bilä darvāza arasıdaqı bulandlığ puštanıng üstidä yol ortasıda qalın čuqurčaqlar qazıp **[127b]** xaspoš qılıp edilär. Sulṭān-Qulı Canaq va ba'zı yigitlär čapqanda tıqılıp yıqılıp edi[lär]. Baranğar ṭarafıdın bir–iki yigit Kūča-i Bāğ ara čıqqanlar bilä bir–iki qılıč salışıp alışurlar. Cun urušqa farmān yoq edi, ošmunča bilä yandılar.

---

holding deliberations with Muqim. Sometimes they brought excuses, and sometimes he spoke mildly. The reason for his subterfuge was that when we captured Sherka he immediately sent someone to his father and elder brother, and he was delaying because he was still in hopes of his father and brother.

One day it was ordered that the center and right and left flanks should all arm themselves and their horses and ride close to the fortress to let their arms be seen as an admonition to the people inside. Jahangir Mirza and the right flank advanced directly ahead on the Kucha-i-Bagh. Since the river was ahead of the center, I went with the center toward Qutlugh-Qadam's tomb and emerged on the hill in front of the rise. The vanguard gathered where the Qutlugh-Qadam bridge is now, though at that time there was no bridge. The warriors, making light of the situation, galloped as far as the Charmgaran Gate. The few people who had come out fled back to the fortress without standing to fight. Many citizens of Kabul had come out on the rise of the citadel glacis to watch, but with the retreat and rising dust many fell down. Many pits had been dug in the middle of the road on top of the high rise between the bridge and the gate and covered over with straw. **[127b]** Sultan-Qulï Chanaq and some warriors fell in as they rode forward. From the right-flank side one or two warriors were wielding their swords against those who had emerged in the Kucha-i-Bagh. Since there was no command for battle they withdrew as they were.

مردم قلعه بسیار ترسیده و دلگیر آمدند. مقیم امرارا در میان انداخته به بندگی آمدن و کابل سپردن‌را اختیار نمود. بتوسط باقی بیگ چغانیانی آمده ملازمت نمود. ما هم در مقام عنایت و شفقت شده دغدغه و توهم‌را از خاطرش رفع کردیم. مقرر شد که فردای آن با تمام نوکر و چاکر و مال و جهات خود برآید و قلعه‌را بسپارد. مردمی که بخسروشاه متعلق بودند مردمی بودند که به بی‌سری و دست‌اندازی آموخته بودند. بجهت برآوردن کوچ مقیم جهانگیر میرزا و ناصر میرزارا و امرای کلان و ایچکیان‌را تعیین کردیم [۱۶۶ب] که مقیم‌را و مردمی‌را [ل۱۱٤] که متعلق بمقیم اند با مال و جهات ایشان از کابل برآرند و از برای مقیم در تیپا یورت مقرر فرمودیم. صباح آن میرزایان و امرا بدروازه رفته هجوم و غوغای خلایق‌را بسیار دیده بمن کس فرستادند که «تا شما نیائید این مردم‌را کس منع نمی‌تواند کرد.» آخر خود سوار شدم. چهار پنج کس‌را به تیر زده یك دو کس‌را پاره پاره فرمودیم کردند. غوغا پست شد. مقیم با متعلقان خود سالم و سلامت رفته در تیپه فرود آمدند.

در اواخر ماه ربیع الآخر الله تعالی بفضل و کرم خود کابل و غزنی و ملك و ولایت اورا بی جنگ و جدل میسر و مسخر کرد.

[وصف کابل]

کابل از اقلیم چهارم است. در میان معموره واقع شده شرقی او لغانات و پرشاور و هشنغر و بعضی از ولایات هند است. و غربی او کوهستانهاست که کرنو و غور در آن کوهستانست. درین تاریخ مامن و مسکن قوم نکدری و هزاره [۱۶۷] این کوهستانست. و شمالی او ولایت قندز و اندرابست. کوه هندوکش در میانست. جنوبی او فرمل و نغر و بنو و افغانستانست.

مختصر ولایت است. طولانی افتاده طول او از مشرق بطرف مغربست. اطراف و جوانب او تمام کوه است. قلعهٔ او بکوه پیوست است. در میان غرب و جنوب قلعه یك پارچه کوه خوردیست. در قلهٔ آن کوه چون شاه کابل عمارت کرده بوده این کوه‌را شاه‌کابل میگویند. ابتدای این کوه از تنگی دیورین است تا تنگی ده [ل۱۱٤ب] یعقوب تمام میشود. گرداگرد او یك شرعی بوده باشد. در دامنهٔ این کوه تمام باغات است. در زمان عم من الغ‌بیگ میرزا ویس آتکه در دامنهٔ این کوه یك جوئی برآورده باغاتی که درین دامنه است تمام باین جوی معمورست. پایان آب کلکنه نام محله‌ایست، خلوت گوشهاست. بسیار لوندیها آنجا کرده شده

The people of the fortress were in a dither. Muqim decided to commit his officers to my service and turn over Kabul. Through the offices of Baqi Chaghaniani he came and joined my retinue. We treated him with compassion and favor and calmed his apprehension. It was settled that the next morning he would leave with his liegemen, servants, possessions and property and turn over the fortress. Khusrawshah's people had forgotten their discipline and learned to be aggressive. We appointed Jahangir Mirza, Nasir Mirza and our great begs and *ichkis* to escort Muqim and his people, money and property out of Kabul. We assigned Yurt hill to Muqim. The next morning the mirzas and begs went to the gates, but seeing the chaos and riotousness of the populace, they sent someone to me to say, "Unless you come yourself no one will be able to control these people." In the end I rode there and had four or five people shot and one or two dismembered. **[128]** The riot ceased. Muqim went safe and sound with his retinue and camped on the hill.

Qorğan eli bisyār aldaradılar. Muqīm beglärni arağa salıp qulluqqa kelip Kābulnı tapšurmaq boldı. Bāqī Beg Cağāniyānīnıng tavassuṭı bilä kelip mulāzamat qıldı. Biz dağı 'ināyat u šafaqat maqāmıda bolup dağdağa u tavahhumnı anıng xāṭırıdın raf' qılduk. Muqarrar boldı kim tang[l]ası bolğan nökär va südär va māl u jihātı bilä čıqıp qorğannı tapšurğay. Xusrawšāhqa ta'alluq ellär besarlıq va dastandāzlıqqa örgängän ellär edi. Muqīmnıng köčini čıqarmaqqa Jahāngīr Mīrzānı va Nāṣir Mīrzānı uluğ beglärni ičkilärni ta'yīn qılduk kim Muqīmnı va Muqīmğa ta'alluq elgünni māl u jihātları bilä Kābuldın čıqarğaylar. Muqīmğa Yurt Tepäni ta'yīn qılduk. Ṣabāḥı mīrzālar va beglär darvāzalarğa barıp xalāyiqnıng hujūm va ğawğāsını köp körüp manga kiši yibärdilär kim "Siz kelmägüncä bu elni kiši man' qılıp bolmas." Āxir özüm atlandım. Tört–beš kišini oqlap bir–iki kišini pāra **[128a]** pāra qıldurdum. Ġawğā basıldı. Muqīm muta'alliqları bilä sālim u salāmat barıp tepägä tüšti.

Rabī'u'l-avval ayınıng avāxırıda Tengri ta'ālā faḍl u karamı bilä Kābul va Ġaznī mulk u vilāyatını* bejang u jadal muyassar u musaxxar qıldı.

[Vaṣf-i Kābul]

Kābul vilāyatı törtünči iqlīmdın dur. Ma'mūranıng ortasıda tüšüptür. Šarqı Lamğānāt va Puršāvūr, kim Karnū* va Ġawr ol kohistānda dur. Bu tārīxda Hazāra va Nikdarī qawmınıng ma'man u maskanı bu tağlar dur. Šimālı Qunduz va Andarāb vilāyatı dur. Hindūkuš dağı vāsiṭa dur. Janūbı Farmul va Nağar va Bannū va Afğānistān dur.

Muxtaṣar vilāyat tur. Ṭūlānī vāqi' boluptur. Ṭūlı mašriqdın mağribqa baqa dur. Aṭrāf u javānibı tamām tağ dur. Qal'ası tağqa payvast dur. Qal'anıng qullasıda šāh-i Kābul 'imārat qılğan üčün bu tağnı Šāh-i Kābul derlär. Bu tağnıng ibtidāsı Dīūrīn Tangīsidin dür. Dih-i Ya'qūb tangīsidä tükänür. Girdāgirdi iki šar'ī bolğay. Bu tağnıng dāmanası tamām bāğāt dur. Mening 'ammım Uluğbeg Mīrzā zamānıda Vays Atäkä, mīrzānıng atäkäsi, bu tağnıng dāmanasıda bir arıq čıqarıptur. Dāmanadaqı bāğāt tamām bu arıq bilä ma'mūr dur. Pāyān-i āb Gulkana atlığ maḥalla dur, xalvat gošāna dur—ğalaba lavandlıqlar anda qılılıp edi. Gāhî

Toward the end of Rabi' I, through God's grace and favor, I regained once more the kingdom of Kabul and Ghazni without bloodshed.

A DESCRIPTION OF KABUL

The province of Kabul is in the fourth clime and is located in the middle of the civilized region. To the east are the Laghman region and Peshawar, in which highlands are Karnu and Ghur. As of this date those mountains are the strongholds of the Hazara and Nikdari peoples. To the north are the provinces of Konduz and Andarab, separated from Kabul by the Hindu Kush mountains. To the south are Barmal, Naghar, Bannu and Afghanistan.

It is a petty little province, rectangular in shape stretching from east to west and completely surrounded by mountains. The fortress is adjacent to the mountains. Because a shah of Kabul once built an edifice at the summit of the fortress, the mountain itself is called Shah Kabul. The mountain begins at Diurin defile and ends at Ya'qub Deh defile. The perimeter must be two leagues. On the slopes of the mountain are orchards. During my uncle Ulughbeg Mirza's time Ways Atäkä, the mirza's tutor, had an irrigation canal run out to the slopes of the mountain, and the orchards on the slope are irrigated by this canal. At the end of the canal is an area called Gulkana, a secluded, cozy spot. Much debauchery is indulged

بود. بطریق مطایبه این بیت خواجه حافظ تغییر داده [۱۶۷ب] خوانده میشد ** ای خوش
آن وقت که بی‌پا و سر ایامی چند * ساکن کلکنه بودیم به بدنامی چند ** در جانب جنوبی
قلعه و شرقی شاه کابل یك کول کلانیست. گرداگرد او یك شرعی نزدیك میشود. از شاه کابل
کابل‌رویه سه چشمهٔ خورد برآمده، دوی از آن در نواحی کلکنه است. بر سر یك چشمه
خواجه شمو نام مزاریست، و در چشمهٔ دیگر قدمگاه خواجه خضر است. این دو جا گشتگاه
مردم کابل است. یك چشمهٔ دیگر روبروی خواجه عبد الصمد است، خواجه روشنائی
میگویند. از شاه کابل یك بینی‌گاهی جدا شده آمده عقابین میگویند. ازینها جدا یك کوه
خوردیست، ارگ کابل بر بالای این کوه است. قلعه طرف شمال ارگ است. این ارگ غریب
مرتفع و خوش‌هوا جائی واقع شده. برین کول کلان سه اولانگ دیگر، که سیه‌سنگ و سونگ
قورغان و چالاك باشد، مشرف است و تمام اینها زیر [۱۶۸] پای اند. اولانگها در محل
سبزی بسیار خوب [ل۱۱۵] می‌نماید. در بهار باد شمال هرگز کم نیست. باد پروان
میگویند. در ارگ بطرف شمال او خانهای دریچه‌دار بسیار خوش‌هواست. ملا محمد طالب
معمائی در تعریف ارگ کابل یك بیت باسم بدیع‌الزمان بسته میخواند ** بخور در ارگ کابل
می، بگردان کاسه پی در پی * که هم کوهست و هم دریا و هم شهر است و هم صحرا **

هندوستانی غیر هندوستان‌را خراسان میگوید چنانچه عرب غیر عرب‌را عجم میگوید. در
میان هندوستان و خراسان براه خشکی دو بندر است، یکی کابل یکی قندهار. از فرغانه و
ترکستان و سمرقند و بخارا و بلخ و حصار و بدخشان کاروان بکابل می‌آید، و از خراسان
بقندهار می‌آید. در میان خراسان و هندوستان واسطه این ولایت است. بسیار سوداگرخانهٔ
خوبیست. سوداگران اگر بروم و خطای [۱۶۸ب] روند، نهایت همین قدر سودا توانند کرد.
هر سال هفت هشت ده هزار اسپ بکابل می‌آید و از جانب هندوستان هم پانزده بیست هزار
خانه‌وار کاروان بکابل می آید. متاع هندوستان برده و رخت سفید و قند و نبات و شکر و
عقاقیر می‌آرند. بسیاری از سوداگران باشند که بده‌سی و ده‌چهل راضی نباشند. متاع
خراسان و عراق و روم و چین در کابل یافته میشود. از هندوستان خود بندر اوست.

گرم‌سیل و سردسیل او نزدیك هم است. از کابل در یك روز آنچنان جائی می‌توان رفت
که هرگز برف [ل۱۱۵ب] آنجا نمی‌بارد و از آنجا در دو ساعت نجومی جائی می‌توان رفت که
هرگز برف از آنجا برطرف نمیشود، مگر احیانًا آنچنان تابستانی بیاید که برف نماند. میوهای

in there. Sometimes as a pleasantry **[128b]** this verse, a parody on a line by Khwaja Hafiz, is recited:

How happy that time when, unbridled and unconstrained,
we spent a few days in Gulkana with persons of ill repute.

To the south of the fortress, to the east of Shah Kabul, is a large lake nearly a league in circumference. Headed toward Kabul from the Shah Kabul mountain there are three small springs. Of the two that are in the Gulkana area, one is next to the Khwaja Shamu shrine and the other is at Khwaja Khizr's footprint. These two places are promenades for the inhabitants of Kabul. The third spring is opposite Khwaja Abdul-Samad and is called Khwaja Rawshanai.

From the Shah Kabul mountain a spur called Uqabayn juts off. Separate from Uqabayn is another little patch of mountain upon which the Kabul fortress citadel is located. The citadel is to the north of the great city wall. This citadel is situated in an exceptionally elevated place with wonderfully good air. It overlooks the large lake and three meadows, Siyah Sang, Song Qorghan and Chalak, all of which lie below it. When the meadows are green it is a very beautiful sight. In the spring and summer in Kabul the north wind, which they call the Parwan

muṭayaba **[128b]** yosunluğ Xwāja Ḥāfiẓnıng bu baytını tağyīr oqulur edi kim

Ay xwaš ān vaqt ki bepāusar ayyāmî čand / sākin-i Gulkana būdīm ba badnāmî čand.

Qal'anıng janūbıda Šāh-i Kābulnıng šarqıda bir uluğ köl tüšüptür. Girdāgirdi bir šar'ī yavušur. Šāh-i Kābul tağıdın Kābul sarı baqa üč kičikräk čašma čıqar. İkisi Gulkana navāḥīsıda dur, bir čašma bašıda Xwāja Šamū atlığ mazār dur. Yana biridā Xwāja Xiḍrnıng qadamgāhı dur. Bu iki yer Kābul elining gaštgāhı dur. Yana bir čašma Xwāja 'Abdul-Ṣamad toğrısıda dur, Xwāja Rawšanā'ī derlär. Šāh-i Kābul tağıdın bir tumšuq ayrılıp keliptür, 'Uqābayn derlär. 'Uqābayndın bašqa yana bir pārčağına tağ tüšüptür. Kābul qal'asınıng argi bu tağnıng üstidä dür. Uluğ qorğan argning šimālī ṭarafıda dur. Bu arg ğarīb murtafi' va yaxšı havālığ yer vāqi' boluptur. Bu, uluğ köl va üč ölänggä, kim Siyah Sang va Song Qorğan va Cālāk bolğay, mušrif dur. Barča ayaq astıda dur. Ölänglär sabzlıq maḥallıda bisyār yaxšı körünür. Yazlar Kābulda šimālī yeli kam emästür. Parvān yeli derlär. Argtä šimālī sarı darīčalığ üylär asru xošhavā dur. Mullā Muḥammad Ṭālib Mu'ammā'ī Kābul argining **[129a]** ta'rīfıda bu baytını Badī'uzzamān Mīrzā atığa bağlap oqur edi kim

Bixwar dar arg-i Kābul may, bigardān kāsa pay dar pay /
ki ham kohast u ham daryā u ham šahr ast u ham ṣaḥrā.

Hindūstānī ğayr-i Hindūstānnı Xurāsān der, nečük kim 'Arab ğayr-i 'Arabnı 'Ajam der. Hindūstān bilä Xurāsān arasıda xuškī yolıdın iki bandar dur, bir Kābul yana bir Qandahār. Farğāna va Turkistān va Samarqand va Buxārā va Balx va Ḥiṣār va Badaxšāndın kāravān Kābulğa kelürlär. Xurāsāndın kāravān Qandahārğa kelür. Hindūstān bilä Xurāsānğa vāsiṭa bu vilāyat tur. Bisyār yaxšı sawdāxāna dur. Sawdāgarlar Xaṭāyğa ya Rūmğa barsalar ošmunča oq sawdā qılğaylar. Har yıl yeti–sekiz–on ming at Kābulğa kelür. Qoynı [?] Hindūstāndın on–on beš–yegirmä ming uyluğ kāravān Kābulğa kelür. Hindūstān ‹matā'ı› barda va aq raxt va qand va šakar va 'aqāqīr keltürürlär. Köp sawdāgar bolğay kim dah-sī, dah-čilğa rāḍī bolmağay. Xurāsān va 'Irāq va Rūm va Cīn matā'ı Kābulda tapılur. Hindūstānnıng xud bandarı dur.

wind, never dies down. Within the citadel the rooms with apertures facing the north are well ventilated. Mulla Muhammad Talib Mu'amma'i versified a description of the Kabul citadel **[129]** in this line dedicated to Badi'uzzaman Mirza:

Drink wine in Kabul citadel, send round the cup again and again,
for there is both mountain and water, both city and countryside.

Hindustanis call everything outside of Hindustan Khurasan, just as the Arabs call everything not Arab Ajam. On the land route between Hindustan and Khurasan there are two trading depots, Kabul and Kandahar. Caravans come to Kabul from Fergana, Turkistan, Samarkand, Bukhara, Balkh, Hissar and Badakhshan. Caravans from Khurasan go to Kandahar. This province is the entrepôt between Hindustan and Khurasan, and thus it is an excellent mercantile center. Merchants who go to Cathay and Anatolia do no greater business. Every year seven, eight or ten thousand horses come to Kabul. From Hindustan caravans of ten, fifteen, twenty thousand pack animals come to Kabul bringing slaves, textiles, rock sugar, refined sugar and spices. There are many merchants who would not be satisfied with a 300–400% profit. Goods from Khurasan, Iraq, Anatolia and China can be found in Kabul, not to mention the fact that it is the principal depot for Hindustan.

گرمسیلی و سردسیلی در توابع کابل بسیار است و نزدیك است. از میوهای سردسیلی در کابل و مواضع کابل انگور و انار و زردآلو و سیب و بهی و امرود و شفتالو و آلو و سنجد و بادام و چهارمغز بسیار است. من نهال آلوبالو آورده کاراندم. آلوبالوی خوب شد و هنوز در ترقی بود. میوهای گرمسیلی مثل نارنج و ترنج املوك و نیشکر از لمغانات می‌آرند. نیشکررا من آورده کارانده بودم. جلغوزه‌را از بخارا می‌آرند. بسیار می‌آید. شهدخانه‌ها هم دارد. بغیر کوهستان غربی از طرف دیگر عسل نمی‌آید. ریواج کابل خوب میشود و بهی و آلوی او هم خوب میشود. بادرنگش هم خوب است. یك نوع انگور میشود که آب انگور میگویند. خیلی خوب انگور است. شرابهای مست هم میشود. شراب دامن کوه خواجه خان سعید به تندی [۱۶۹ب] مشهور است. اگرچه حالا از روی تقلید تعریف کرده میشود ** لذت می مست داند هوشیاران‌را چه حظ؟ ** زراعت او خوب نمیشود. زراعت خوبش چار وی پنج وی است. خربوزهٔ او هم خوب [ل۱۱۶] نمی‌شود. اگر تخم خراسان باشد فی‌الجمله بد نمیشود. هوایش بسیار لطیف است. مثل کابل جائی بهوائی معلوم نیست که در عالم بوده باشد. در تابستان شبها بی‌پوستین [۱۶۹] خواب نمی‌توان کرد. در زمستان، اگرچه برف بسیار می افتد، اما سرد او مفرط نیست. سمرقند و تبریز بخوش هوائی مشهور اند، اما سرد آنها بسیار مفرط است.

در اطراف او چهار اولانگ خوب واقع شده. طرف میان شرق و شمال اولانگ سونگ قورغانست. از کابل دو کروه بوده باشد. اولانگ خوب اوست. کاه او با اسپ سزاوار است. مگسش کم میشود. مابین غرب و شمال اولانگ چالاك است. از کابل یك کروه باشد. اولانگ گشاده‌ایست. در بهار مگس او اسپ‌را تشویش میدهد. غربی او اولانگ دیورین است. اگرچه اینجا دو اولانگ است، یکی اولانگ تیبا، یکی اولانگ قوش‌ناور، باین حساب پنج اولانگ میشود. هر دو اولانگ از کابل یکان شرعی باشد. مختصر اولانگهاست، اما کاه او باسپ بسیار سزاوار است. [۱۷۰] مگس درو نمی‌باشد. در اولانگهای کابل برابر اینها اولانگ نمی‌باشد. شرقی او اولانگ سیاه‌سنگ است. در میان دروازهٔ چرمگران و این اولانگ واسطه گورخانهٔ قتلق قدم است. چون در بهار مگس او بسیار میشود، این اولانگ‌را کم نگاهداشت میکنند. باین

There are regions with both warm and cold climates nearby. Within a day's ride from Kabul it is possible to reach a place where snow never falls. Within two hours one can go to a place where the snows never melt—except in the rare summer so severe that there is no snow left. **[129b]** Both tropical and cold-weather fruits are abundant in Kabul's dependencies, and they are nearby. Among the cold-weather fruits of Kabul and its villages are abundant grapes, pomegranates, apricots, apples, quinces, pears, peaches, plums, jujubes, almonds and nuts. I had a sour cherry sapling brought and planted. It took well and keeps getting better all the time. Tropical fruits, such as oranges, citrons, *amluk* and sugarcane are brought in from the Laghman region. I had some sugarcane brought and planted. *Jalghoza*s are brought from Nijrao. Much honey comes from the mountains around Kabul, where beehives are kept. Only from the mountains on the western side does honey not come.

Kabul's rhubarb is excellent. The quinces and plums are also good, as are the citrus fruits. There is one variety of grape called *ab-angur*, which is superb. Kabul wine is intoxicating. The wine from the slopes of Khwaja Khawand Sa'id mountain is known for being strong, although at present it can only be praised second-hand.

Only the drinker knows the pleasure of wine.
What enjoyment thereof can the sober have?

Garmser va sardseri yavuq tur. Kābuldın bir kündä andaq yergä barsa bolur kim hargiz qar yağmas. İki sā'at-i nujūmīda andaq yergä barsa bolur kim hargiz qarı öksümäs, magar aḥyānan andaq yaz kelgäy kim **[129b]** qar qalmağay. Garmserī va sardserī mevalar Kābul tavābi'ıda köp tür va yavuq tur. Kābulda va kentläridä sardserī mevalardın üzüm va anār va ürük va alma va bihī va amrūd va šaftālū va ālū va sinjid va bādām va yangaq köp tür. Men ālūbālū nihālı keltürüp ektürüp men. Yaxšı ālūbālūlar boldı, va hanūz taraqqīda edi. Garmserī mevalar misl-i nāranj va turunj va amlūk va nayšakar Lamğānāttın keltürürlär. Nayšakarni keltürüp ektürüp edim. Jalğozanı Nijrāwdın keltürü[r]lär. Kābul aṭrāfıdaqı kohistāndın 'asal bisyār kelür. Šahdxānaları bar dur. Bir ğarbī ṭarafıdaqı kohistāndın 'asal kelmäs.

Kābulnıng rīvājı* xūb bolur. Bihī bilä ālūsı ham yaxšı dur. Bādrangi dağı yaxšı bolur. Bir naw' üzüm bolur. Āb-angūr derlär. Xaylî yaxšı üzüm dür. Mast čağırları bolur. Xwāja Xāvand Sa'īd dāman-i kohınıng čağırı tundluq bilä mašhūr dur, agarči ḥālā taqlīd yüzidin ta'rīf qılıladur:

Lizzat-i may mast dānad / hošyārānrā či ḥazz?

Ekini yaxšı bolmas. [...] agar Xurāsān tuxmı bolsa, fi'l-jumla yaman bolmas. Bisyār laṭīf havāsı bar. Kābul havāsı dek havālığ yer 'ālamda ma'lūm bolmas kim bolğay. Yazlarda kečälär bepostīn yatıp bolmas. Qışlar agarči qarı aksar uluğ tüšär, valî mufriṭ savuqı yoqtur. Samarqand va Tabrīz ham xošhavā- **[130a]** -lıqqa mašhūr dur, valî mufriṭ savuqları bar dur.

Aṭrāfıda tört xūb öläng vāqi' boluptu[r]. Šarq-šimālī ṭarafı Song Qorğan Ölängi dür. Kābuldın iki kuroh bolğay. Yaxšı öläng dür. Otı atqa sāzvār dur. Cibini kam bolur. Ġarb-šimālı Cālāk Ölängi dür. Kābuldın bir kuroh dur. Keng öläng dür. Yazlar čibini atqa tašvīš berür. Ġarbı Dīūrīn* Ölängi [...] yana bir Quš Nāvar Ölängi. Bu ḥisāb bilä beš öläng bolğay, har iki öläng Kābuldın birär šar'ī bolğay. Muxtaṣar ölänglär dür, valî otı atqa bisyār sāzvār dur, čibini bolmas. Kābul ölängläridä bu ölänglärčä öläng yoqtur. Šarqı Siyah Sang Ölängi dür, Carmgarlär Darvāzası bilä bu öläng arasıda vāsiṭa Qutluğ-Qadamnıng gorxānası dur.

Sown crops are not good. {A four- or fivefold return on agriculture is considered good. The melons are not good,} but if seeds from Khurasan are used the results are not bad. The climate is excellent. In fact, no place in the world is known to have such a good climate as Kabul. In spring and summer one cannot sleep at night without a fur blanket. Although there is usually a heavy snowfall in the winter, the cold is not excessive. Samarkand and Tabriz are known for their good climates, but the cold there is extreme. **[130]**

Around [Kabul] are located four good meadows. Two leagues to the northeast of Kabul is Song Qorghan, an excellent meadow. The grass agrees with horses, and there are few flies. One league to the northwest of Kabul is Chalak meadow. It is a broad meadow, but in the spring and summer the flies there trouble the horses. To the west is the Diurin meadow, {which is really two meadows, Teba meadow} and Qush Nawar meadow. By this reckoning there are five meadows. The latter two are each a league out of Kabul. Both are rather small meadows, but the grass is good and there are no flies. Among Kabul's meadows there are none like these. To the east is Siyah Sang meadow, and half way between the Charmgaran Gate and this meadow is Qutlugh-Qadam's tomb. It is not much maintained because of the many

اولانگ پیوست اولانگ کمری هم هست. باین اعتبار در گرد کابل شش اولانگ میشود، اما چهار اولانگ مشهور است.

ولایات کابل مضبوط ولایاتست. زود درآمدن غنیم درین ولایات مشکلست. در میان کابل و بدخشان و بلخ و قندز واسطه کوه هندوکش افتاده. ازین کوه هفت راه می‌برآید. سه راه در پنجهیر است، بلندتر کوتل خواك است. ازین پایان‌تر طول، از آن [ل۱۱۶ب] پایان‌تر بازارك. بهترین این سه کوتل طول است، اما راهش اندکی درازتر است. غالبًا از همین جهت طول میگویند. راست‌ترین کوتلها بازارك است. از راه طول و بازارك در سراب [۱۷۰ب] فرود میآیند. مردم سراب چون در موضع پارندی آمده تمام میشود، کوتل پارندی میگویند. یك دیگر راه پروانست. در میان کوه کلان و پروان هفت کوتل دیگر است، «هفت‌بچه» میگویند. از اطراف اندراب دو راه آمده در پایان کوتل کلان یکی شده از راه هفت‌بچه به پروان می‌آیند. بسیار پرمشقت راه است. سه راه دیگر در غوربند است. براه پروان نزدیك‌تر راه کوتل یانگی یولی است. به ولیان وخنجان فرود می‌آید. راه دیگر کوتل قپچاق است. در محل آب اندراب و سرخ آب فرود می‌آید. این راه هم راه خوبیست. راه دیگر کوتل شبرتوست. در تابستان وقت کلانی آبها یکی ازین کوتل فرود آمده براه بامیان و سایقان میروند، و در زمستان براه آب دره میروند. در زمستان تا چهار پنج ماه جمیع راهها بسته میشود. از راه شبرتو ازین کوتل گذشته براه آب دره میروند. بهارها آبها چون سیلاب شده اند این راهها حکم زمستانست چراکه رودخانهارا برای بزرگ شدن آب گذشتن نمیشود. ازآن سبب از رودخانه نمیروند. از کوه گذشتن اگر خیال کنند متعذر است. در پاییزها و خزانها سه چهار ماه برف کمست و آبها کوچك. ازین راهها محل عبور هست. از کوهها و تنگیها دزدان کافر آمده راه میزنند. [۱۷۱]

راهی که از خراسان می‌آید بقندهار رسیده می‌آید. این راه راه راستیست و کوتل نیست.

از طرف هندوستان چهار راه برآمده. یك راه از لغانات، درین راه در کوههای خیبر اندك کوتل هست. یك راه دیگر راه بنگش است. یك راه دیگر راه نغر است. یك راه دیگر راه فرمل است. درین [ل۱۱۷] راهها هم اندك و بیش کوتلها هست. از دریای سند از سه گذر او گذشته باین راهها می‌آیند. آبهائی که از گذر نیلاب میگذرند براه لغانات می‌آیند. در

flies in summer. Adjacent to this meadow is the Kamari meadow. By this reckoning there are six meadows around Kabul, but they are generally known as four.

Kabul province is a well fortified province, difficult for foreign enemies to invade. The Hindu Kush mountains separate Kabul from Balkh, Konduz and Badakhshan. There are seven roads by which one may traverse these mountains. Three are in Panjshir. The highest is the Khawak pass. Further down is Tul, and further down from that is Bazarak. **[130b]** The best of these passes is Tul, but the road is a bit longer. It is probably for this reason that it is called Tul. The most direct route is Bazarak. Both Tul and Bazarak lead to Sarab. Because the people of Sarab use the Bazarak pass to descend to a village called Parandev, they call it the Parandev pass. Another is the Parwan road. Because there are seven passes between the great pass and Parwan, they call it Haft Bachcha. In the direction of the Andarab are two roads that join at the great pass and lead to Haft Bachcha and Parwan. This is a very difficult road. There are also three roads in Ghorband. The road nearest Parwan is the Yangï Yol pass. It descends to Walian and Khinjan. The second, also a good road, is the Qipchaq pass, which descends to the confluence of the Andarab and the Red River (Surkhab). The third is through

Yazlar čibini köp bolur üčün bu ölängni kam qorurlar. Bu ölänggä payvast Kamarī Ölängi ham bar. Bu i'tibār bilä Kābul girdid[ä] altı öläng bolğay, valî tört öläng mašhūr dur.

Kābul vilāyatı berk vilāyat dur. Yağını‹ng› bu vilāyatqa* kirmäki muškil dur. Balx va Qunduz va Badaxšān bilä Kābul arasıda Hindūkuš tağı tüšüptür. Bu tağdın yeti yol ašar, üč yol Panjhīrda dur. Yoqqarıraq Xavāk* Kötäli dür, andın qoyıraq Ṭūl, andın qoyıraq Bāzārak. Bu üč kötäldin **[130b]** yaxšıraqı Ṭūl dur, valî yolı bir nemä uzunraq tur—ğālibā bu jihatdın Ṭūl derlär. Toğrıraqı Bāzārak dur. Ṭūl va Bāzārak Sarābqa tüšär. Bāzārak kötälini Sarāb eli Pārandī atlığ kentigä enär üčün Pārandī Kötäli derlär. Yana bir Parvān yolı dur. Uluğ kötäl bilä Parvān arasıda yana yeti kötäl bar üčün Haft Bačča derlär. Andarāb ṭarafıdın iki yol kelip uluğ kötäldä qatılıp Haft Bačča bilä Parvānğa kelürlär. Bisyār purmašaqqat yol dur. Yana üč yol Ġawrbandta dur. Parvān yolığa yavuqraq yol Yangı Yol Kötäli dür. Valiyān va Xinjānğa enär. Yana bir yol Qıpčaq Kötäli dür. Andarāb Suyı bilä Qızıl Suning qatılıšığa enär. Bu yol dağı yaxšı yol dur. Yana bir yol Šibartu Kötäli dür. Yazlar su ulğaysa Šibartu Kötälidin ašıp Bāmiyān va Sāyqan bilä yürürlär. Qıšlar Āb Dara bilä yürüšürlär. Qıšlar tört–beš ay jamī' yollar bağlanur: bir Šibartu yolıdın özgä. Bu kötäldin ašıp Āb Dara bilä yürürlär. Yazlar sular kirgändä ham bu yollarning qıšqı ḥukmı bar ne üčün kim takāb* yolları su uluğ bolğandın ötüp bolmas. Takāb bilä yürümäy tağ bilä yürür xayāl qılsalar 'ubūr muta'azzir dur. Küzlär* üč–tört ay kim qar kam dur va sular **[131a]** [ki]čik, bu yollarning 'ubūrı maḥallı dur. Tağlardın va tangīlardın quṭṭā'uṭṭarīq kāfir kim [...] tur.

Xurāsān ṭarafıdın kelür yol Qandahār bilä kelür. Bu yol tüptüz yol dur. Bu yolda kötäl yoqtur.

Hindūstān ṭarafıdın tört yol čıqar, bir yol Lamğānāt bilä. Bu yolda Xaybar tağlarıda azraqča kötäl bar. Yana bir yol Bangaš bilä, yana bir yol Nağar bilä, yana bir yol Farmul bilä. Bu yollarda ham azraqča kötällär bar. Sind Suyının üč guzaridin ötüp bu yollar bilä kelürlär. Nīlāb guzaridin ötkänlär Lamğā[nā]t bilä kelürlär. Qıšlar Kābul Suyı bilä Sind Suyının

the Shibartu pass. When the water rises in spring and summer one goes through the Shibartu pass and proceeds to Bamian and Saighan. In the winter one goes via Ao Dara. For four to five months during the winter all roads are closed, with the one exception of the Shibartu road. Through this pass one gets to Ao Dara. When the waters rise in spring these roads are as bad as they are in the winter because it is impossible to pass when the rivers swell in the hollows. Since one cannot go through the hollows, it is impossible to think of crossing the mountains. It is possible to make the crossing by these roads only during the three or four months when there is little snow and the streams are low. **[131]** Kafir highway robbers {come down} out of the mountains and defiles {and hold up travelers}.

The road coming from Khurasan goes via Kandahar. That road is flat as can be and has no passes.

Four roads lead from Hindustan. One goes via the Laghman region. There are a few passes on this road in the Khyber mountains. The second road goes via Bangash, the third via Naghar, and the fourth via Barmal. On all of these roads are a few passes. These roads are used when crossing the Indus river at any of its three crossings. Those who cross at the Nilab crossing come via the Laghman region. In winter the Indus and Kabul rivers can be crossed

زمستان بالاتر از محل اجتماع آب کابل و آب سند، آب سواد و آب کابل‌را بگذر میگذرند. در اکثر لشکرهائی که بهندوستان آمدم این آبهارا بگذر گذشتم. درین نوبت که آمده سلطان ابراهیم‌را زیر کرده هندوستان‌را فتح کردم، از گذر نیلاب بکشتی گذشتم. غیر از همین جا از هیچ جای دیگر از آب سند بی‌کشتی گذشته نمیشود. آنهائی که از گذر دینکوت [۱۷۱ب] میگذرند به بنگش میآیند، و آنهائی که از گذر چوپاره میگذرند اگر براه فرمل بیایند بغزنی میآیند و اگر براه دشت بروند بقندهار میروند.

و اقوام مختلف در ولایت کابل بسیار است. در جلگاها و میدانها اتراك و ایماق و اعراب اند. در شهر و بعضی دهها تاجیکانند و در بعضی مواضع دیگر و ولایات او پشائی و پراچی و تاجیك و برکی و افغان. در کوهستان غربی هزاره و نکدریست. در میان هزاره و نگدری بعضی بزبان مغول هم سخن می‌کنند. در کوهستان مابین شرق و شمال کافرستان است. مثل کتور و گبرك. جنوبی افغانستانست.

به یازده یا دوازده لفظ در ولایت کابل تلفظ میکنند: عربی و فارسی و ترکی و مغولی و هندی، افغانی، پشائی و پراچی، گبری، برکی، لمغانی. این مقدار اقوام مختلف و الفاظ متغایر معلوم نیست که در هیچ ولایتی بوده باشد.

ولایات او چهارده [ل۱۱۷ب] تومان است. در سمرقند و بخارا و آن نواحی ولایتچهارا که در تحت یك ولایت کلانی بوده باشد «تومان» میگویند. در اندجان و کاشغر و آن نواحی «اورچین»، [۱۷۲] و در هندوستان «پرگنه». اگرچه بجور و سواد و پرشاور و هشنغر در اوایل از توابع کابل بوده اما درین تاریخ از جهت قوم افغان بعضی از آنها ویران شده، بعضی از آنها در تصرف افغان درآمده، معنی ولایت بودن در آنها نمانده.

شرقی او لمغانات است. این ولایات پنج تومان و دو بولوك است. کلانترین تومانات لمغان نیکنهار است. در بعضی از تواریخ «نگرهار» هم نوشته‌اند. جای داروغه‌نشین او آدینه‌پور است. از کابل سیزده فرسنگ راه است. در میان کابل و نیکنهار بسیار پرمشقت راه است. در سه چهار جا خورد خورد کوتلها دارد. دو سه جا تنگی‌ها هست. خرلجی و جمیع افغانان قطاع‌الطریق این راه‌را میزدند. درین میانها معمورهٔ نبود. در پایان قوروق سای قراتورا من معموره کنانیدم. ازینجهت راه امن شد. در میان گرمسیل و سردسیل فاصله کوتل بادام‌چشمه است. طرف کابل این کوتل برف می‌بارد، و طرف قوروق سای و لمغانات [۱۷۲ب] برف نمی

above their confluence. On most of my Hindustan campaigns I crossed at these fords. This last time I came and conquered Hindustan by defeating Sultan Ibrahim, I crossed at Nilab by boat. Other than there, there is no place the Indus can be crossed other than by boat. Those who cross at Dinkot go to Bangash. Those who cross at Chaupara, if they go via Barmal, come to Ghazni. If they go via Dasht they come to Kandahar.

There are various peoples in Kabul province. In the glens and plains are Turks, *aymaqs* and Arabs. The people in the towns and in some villages are Sarts. In some other villages **[131b]** and throughout the countryside are Pashais, Parachis, Tajiks, Barakis and Afghans. In the mountains of Ghazni are Hazaras and Nägüdäris, among some of whom Mongolian is spoken. In the mountains to the northeast is Kafiristan, such as Kator and Gabarik. To the south is Afghanistan.

Eleven or twelve dialects are spoken in Kabul province: Arabic, Persian, Turkish, Mongolian, Hindi, Afghani, Pashai, Parachi, Gibari, Baraki, and Lamghani. It is not known whether there are so many different peoples and languages in any other province.

qatılışıdın yoqqarıraq Sind Suyını va Kābul Suyını guzar bilä ötärlär. Men aksar Hindūstān čeriglärigä kim keldim guzarlär bilä öttüm. Bu nawbat kim kelip Sulṭān-Ibrāhīmnı basıp alıp Hindūstānnı fatḥ qıldım, Nīlāb guzaridin kemä bilä öttüm. Ošmundın özgä Sind Suyıdın heč yerdin kemäsiz ötsä bolmas. Dīnkot guzari bilä ötkänlär Bangaš bilä kelürlär. Cawbāra guzari bilä ötkänlär agar Farmul bilä kelsälär, Ġaznī kelürlär. Agar Dašt bilä barsalar, Qandahār barurlar.

Muxtalif aqvām Kābul vilāyatıda bar dur. Jölgäsidä va tüzläridä Atrāk va Aymaq va A'rāb dur. Šahrıda va ba'zı kentläridä Sartlar dur. Yana ba'zı **[131b]** kentläridä va vilāyātıda Pašā'ī va Parāčī va Tājīk va Barakī va Afġān dur. Ġaznī tağlarıda Hazāra va Nägüdärī dur. Hazāra va Nägüdärī arasıda ba'zı Muğulī til bilä ḥikāyat qılurlar. Šarq-šimālī ṭarafıdaqı tağlarda Kāfiristān dur, misl-i Kator va Gabarik. Janūbī Afġanistān dur.

On bir–on iki lafẓ bilä Kābul vilāyatıda talaffuẓ qılurlar: 'Arabī, Fārsī, Turkī, Muğūlī, Hindī, Afğānī, Pašā'ī, Parāčī, Gibarī, Barakī, Lamğānī. Munča muxtalif aqvām va mutağāyir alfāẓ ma'lūm emäs kim heč vilāyatta bolğay.

Vilāyātı on tört tümän dür. Samarqand va Buxārā va bu navāḥīda vilāyatčalarnı kim yana bir uluğ* vilāyat[nı]ng taḥtıda bolğay "tümän" derlär, Andijān va Kāšğar va ol arada "orčın," Hindūstānda "pargana." Agarči Bajawr va Swād* [va] Puršāvur va Hašnağar burun Kābul tavābi'ıdın ergändür, bu tārīxda Afğān qawmı jihatıdın ba'zı buzulup ba'zısı Afğānğa kiriptür, vilāyatlıqı qalmaydur.

Šarqı Lamğānāt tur. Bu vilāyat beš tümän va iki bölük tür. Lamğān tümänläridin uluğraqı Nīknahār dur. Ba'zı tārīxlarda "Nagarhār" bitiptürlär. Dārūğanišīn yeri Ādīnapūr dur. Kābuldın šarq sarı on üč yığač yol dur. Nīknahār bilä Kābul arası asru qatığ va yaman yol dur. Üč–tört yerdä kičikräk kičikräk **[132a]** kötällärî bar. İki üč yerdä tangīlarî bar. Xirilǰī va jamī' quṭṭā<'>uṭṭarīq Afğānlar bu yolnı urarlar erdi. Bu aralıqta ma'mūra yoq edi. Quruq Saynıng ayaqı Quratūnı* men ma'mūra qıldurdum. Bu jihatdın yol amn boldı.

Garmser bilä sardser arasıda fāṣila Bādām Cašma Kötäli dür. Bu kötälning Kābul ṭarafıda qar yağar. Quruq Say Lamğānāt ṭarafıda qar yağmas. Bu kötäldin engäč kiši özgä 'ālamî

The province consists of fourteen districts *(tümän)*. In Samarkand and Bukhara and those regions, a subprovince under a greater province is called a *tümän*. In Andizhan and Kashghar it is called an *orchin*, and in Hindustan it is called a *pargana*. Although formerly Bajaur, Swat, Peshawar and Hashnaghar were dependencies of Kabul, as of this date some have been devastated by the Afghan tribes and others have entered the Afghan domain, so the status of province no longer applies to them.

To the east is the Laghman region. This province consists of five districts and two subdistricts. The largest of the Laghman districts is Nangarhar, which is called "Nagarhar" in some histories. Its seat is Adinapur. It is thirteen leagues east of Kabul. The road between Nangarhar and Kabul is tortuous and bad. In three or four places there are very, very narrow passes. **[132]** In two or three places there are defiles. The Khirilji and Afghans, all of whom are highway robbers, made this road unsafe. Until recently there had not been any cultivation, but I improved the village of Quratu at the foot of the Quruq Say, and then the road became safe.

The dividing line between the warm and cold regions is the Badam Chashma pass. On the Kabul side of the pass snow falls. On the Laghman side of the Quruq Say snow does not fall.

بارد. بمجرد گذشتن ازین کوتل عالم دیگری مشاهده میشود: چوبهایش طریق دیگر و کاهها روش دیگر و جانورها وضع دیگر و راه و رسم مردم بر نهج دیگر. در نیکنهار نُه رود است. شالی و گندم او خوب میشود. نارنج و ترنج و انار او بسیار میشود و خوب [ل۱۱۸] میشود. در پیش قلعهٔ آدینه‌پور بجانب جنوب بر بالای یك بلندی در تاریخ نهصد و چهارده چهارباغی طرح انداختم، به باغ وفا موسوم. بر رود مشرف و رود در میان باغ و قلعه واقع شده. در سالی که پهار خان‌را زیر کرده لاهور و دیپالپوررا فتح کردم، کیله آورده کارانده بودم. سبز شده بود. سال پیش ازو نیشکر هم کاشته [۱۷۳] شده بود. نیشکرهای خوب شده بود. به بدخشان و بخارا فرستاده شده بود از آن نیشکرها. زمینش مرتفع، آب روان متصل، هوای او در زمستانها معتدل. در میان باغ پشتهٔ خوردی واقع شده یك آسیا آب در میان باغ از بالای همین پشتهٔ که در میان باغ افتاده جاریست. چارچمنی که در میان باغ می باشد در بالای این پشته واقع شده. طرف [۱۷۳ب] میان غرب و جنوب باغ حوض ده‌در دهی است. اطراف او تمام درختهای نارنج است. درختهای انار هم هست. گرداگرد حوض تمام سه‌برگه‌زار است. جای عین باغ همینست. در وقت زرد شدن نارنجها بسیار خوب می نماید. خیلی باغ خوبی طرح شده.

و طرف [۱۷٤] جنوب کوه سفید نیکنهار واقع شده. در میان نیکنهار و بنگش واسطه همین کوه است. راه سواره درین کوه نیست، و نه رود از همین کوه می‌برآید. ازین کوه هرگز برف کم نمیشود. از همینجهت غالبًا کوه سفید میگویند. در جلگاهای پایان کوه هرگز برف نمی‌افتد. فاصله میان باغ و کوه آنقدر جا که جماعه فرود آیند هست. در دامنهٔ کوه جاهای خوش‌هوا بسیار است. [ل۱۱۸ب] آبهایش سرد، احتیاج به یخ نمیشود.

طرف جنوب قلعهٔ آدینه‌پور سرخ‌رود است. قلعه بالای بلندی واقع شده طرف رود چهل پنجاه گز یك‌انداز کوه است. طرف شمال او یك پارچه کوهی افتاده، خیلی قلعهٔ مضبوط است. این کوه در میان نیکنهار و لمغانات واسطه افتاده، هرگاه در کابل برف می‌بارد بر قلهٔ این کوه هم برف می بارد. مردم [۱۷٤ب] لمغان باریدن برف کابل‌را ازینجا میدانند. راهی که از کابل باین لمغانات می آید اگر بقوروق‌سای بیایند، یك راه دیگر از کوتل دبری گذشته از بولان بطرف لمغانات میگذرد. یك راه از قوروق‌سای پایان‌تر از قوراتو گذشته از اولوق نوراب باران‌را گذشته و از کوتل بادپخ گذشته بلمغان میروند. و اگر براه نجراو بیایند از بدراو گذشته از قرامانگریق گذشته بکوتل بادپخ میروند.

As one comes down from this pass one sees a different world: different trees, different grass, different animals, different manners and customs. There are nine rivers in Nangarhar. The rice and wheat there are good. The oranges, citron and pomegranates are plentiful and good.

In 914 [1508–9] I had constructed a *charbagh* garden called Bagh-i-Wafa on a rise to the south of the Adinapur fortress. It overlooks the river, which flows between the fortress and the garden. It yields many oranges, citrons and pomegranates. The year I defeated Pahar Khan and conquered Lahore and Dipalpur I had a banana tree brought and planted. It thrived. The year before that sugarcane had been planted. It was becoming good sugarcane and some of it was being sent to Badakhshan and Bukhara. The ground is high, with constant running water, and the weather is mild in winter. In the middle of the garden is a small hill **[132b]** from which a one-mill stream always flows through the garden. The *charchaman* in the middle of the garden is situated atop this hill. In the southwest portion of the garden is a ten-by-ten pool surrounded by orange trees and also some pomegranate trees. All around the pool is a clover

mulāḥaẓa qılur: yığačlar özgäčä, otlar özgäčä, jānvarlar özgäčä, elining rāh u rasmı özgäčä. Nīknahār toquz rūd tur. Šalısı va buğdayı yaxšı bolur. Nāranjı va turunjı va anārı bisyār bolur, yaxšı bolur. Ādīnapūr qorğanının alıda janūbī ṭarafıda bir bulandīda tārīx-i toquz yüz on törttä bir čārbāğ saldım, Bāğ-i Vafāğa mawsūm. Rūdqa mušrif dur. Qorğan bilä bāğnıng arasıda dur. Nāranjı va turunjı va anārı bisyār dur. Pahār Xannı basıp Lāhawr va Dīpālpūrnı fatḥ qılğan yılı kela keltürüp ektürtüp edim. Sabz bolup edi. Andın burunqı yılı nayšakar dağı ekilip edi. Yaxšı nayšakarlär bolur edi, va Badaxšān va Buxārāğa ol nayšakarlärdin yibärilip erdi. Yeri murtafi', aqar suyı muttaṣil, havāsı qıšlar mu'tadil. Bāğnıng ortasıda bir kičikräk **[132b]** pušta vāqi' boluptur. Bir tegirmän suyı bāğnıng ortasıdın va bu bāğnıng ičidäki puštanıng üstidin hameša jārī dur. Bāğ ortasıdaqı čārčaman bu puštanıng üstidä vāqi' boluptur. Bāğnıng ğarb-janūb ṭarafıda dah-dar-dah ḥawḍî dur. Aṭrāfı tamām nāranj diraxtları dur. Anārlar diraxtları ham bar. Bu ḥawḍnıng girdāgirdi tamām si-bargazār dur. Bāğnıng 'ayn yeri ošbu du[r]. Nāranjlar sarğanğan maḥallda bisyār yaxšı körünür, xaylî yaxšı vāqi' boluptur.

Koh-i Safed Nīknahārnıng janūbıda vāqi' boluptur. Bangaš bilä Nīknahārğa vāsiṭa ošbu tağ dur. Atlığqa yol yoqtur. Toquz rūd ošbu tağdın čıqar. Bu tağdın qar hargiz öksümäs. Bu jihatdın ğālibā Koh-i Safed derlär. Qoyı jölgädä hargiz qar tüšmäs. Fāṣila tüščilig yer dür. Bu tağ dāmanasıda yaxšı havālığ yerlär bar. Suları savuq, yax iḥtiyāj bolmas.

Ādīnapūr qorğanının janūb ṭarafı Surx Rūd tur. Qorğan bulandīda vāqi' boluptur. Du ṭarafı qırq–ellig qarı yak-andāz tağ dur. Šimālıda bir pārča tağ tüšüptür. Xaylî berk qorğan dur. Bu tağ Nīknahār bilä Lamğānātnıng arasıda dur. Har qačan Kābulda qar yağsa bu tağnıng qullasığa qar tüšär. Lamğān eli **[133a]** Kābulda qar yağqannı mundın bilürlär.

Bu Lamğānātqa Kābuldın kelür yol agar Quruq Say bilä kelsälär bir yol Dirī Kötälidin ašıp barıp Būlāndın Bārān Suyıdın ötüp Lamğānāt sarı ötär. Yana bir yol Quruq Say qoyı Quratudın ötüp Lamğān [...] barur. Agar Nijrāw bilä kelsälär Badrāwdın ötüp Qarāngrīqdın ötüp Bādpax Kötäligä barur.

---

meadow. The best place in the garden is there. When the oranges turn yellow it is a very beautiful sight—really beautifully laid out.

The Safed Koh mountains are located to the south of Nangarhar. This range separates Bangash from Nangarhar. There is no road for a mounted rider. Nine rivers emerge from these mountains, and the snows there never melt. It is probably for this reason that it is called Safed Koh (White Mountain). Below, a half-day's journey away in the glens, it never snows. On the slopes of this range are places with excellent climate. The waters are cold, and there is no need for ice.

To the south of the Adinapur fortress is the Surkhrud river. The fortress is situated on a promontory a sheer drop of forty to fifty yards down on either side, and to the north of it is a mountain outcropping. Is it a very strong fortress. This mountain is between Nangarhar and the Laghman region. Whenever it snows in Kabul, snow falls on the peak of this mountain and the people in Laghman **[133]** know that snow has fallen in Kabul.

If one goes from Kabul to the Laghman region via the Quruq Say, one takes the road down through the Diri pass, crosses the Baran river at Bolan and proceeds toward Laghman. There is another road farther down the Quruq Say that crosses at Quratu, {crosses the Nurab [tributary?] of the Baran at Uluq and leads to Laghman through the Badpakh pass.} If one goes via Nijrao, one crosses the Badrao then the Qarangriq and enters the Badpakh pass.

اگرچه از پنج تومان لمغان یکی نیکنهار است، اما لمغان‌را بدان سه تومان اطلاق میکنند. از سه تومان یکی تومان علیشنگست. شمالی او بهندوکش پیوسته کوههای کلان برف بسیار است. این کوهستان تمام کافرستانست. نزدیك‌ترین کافرستان [به] علیشنگ میل است. رود علیشنگ از میل می‌برآید. قبر مهتر لام پدر حضرت نوح پیغمبر در تومان علیشنگ است. در بعضی تواریخ مهتر لام‌را لمك و لمکان گفته‌اند. بسیار [۱۷۵] ملاحظه کرده شده است که آن مردم بعضی محل بجای کاف غین تلفظ میکنند. ازینجهت [ل۱۱۹] غالبًا این ولایت‌را لمغان گفته‌اند.

یك دیگر تومان النگار است. نزدیك‌ترین کافرستان بالنگار کافرستان کوار است. رود النگار از کوار می‌برآید و این دو رود از میان علی‌شنگ و النگار گذشته بیکدیگر همراه شده پایان‌تر از تومان دیگر که مندراور است بآب باران همراه میشود.

از آن دو بلوك که مذکور شده یکی درهٔ نور است. غیر مکرر جائی واقع شده. در پیشگاه دره بر بالای بینیگاهی قلعه‌ای افتاده از هر دو طرف رودست. شالی‌پایهٔ او بسیار است. بی راه گشته نمی‌شود. نارنج و ترنج و میوهای گرمسیلی دارد. اندکی درخت خرما هم هست. کنار رودی که در دو طرف قلعه است تمام درخت است، بیشترش چوب [۱۷۵ب] املوك. این میوه‌را بعضی از ترکان «قرا یمیش» میگویند. در درهٔ نور بسیار میشود. در جای دیگر این میوه دیده نشده. انگور هم میشود. انگورش بتمام بالای درخت است. در لمغانات شراب درهٔ نور مشهور است و دو نوع شراب میشود، اره‌تاشی و سوهن‌تاشی میگویند. اره‌تاشی زردچه است، سوهن‌تاشی خوشرنگ سرخ می‌شود، اما اره‌تاشی کیفیت‌دارتر است، اگرچه کیفیت هر دو بقدر شهرت ایشان نیست. بالاتر ازین جا در سر دره‌های این کوه میمون هم میشود. ازین پایان‌تر بجانب هندوستان میمون میشود، بالاتر نی. این مردم پیش ازین خوك نگاه میداشته‌اند. در زمان ما برطرف کردند.

یك تومان دیگر کنر و نورگل است. [ل۱۱۹ب] این تومان از لمغانات اندکی جدا واقع شده در میان کافرستان در سرحد ولایت است. اگرچه کلانی او برابر دیگر تومانات هست اما از همینجهت حاصلش [۱۷۶] کم است و کمتر میدهند. آب چغان‌سرای از میان شرق و شمال در میان کافرستان شده و از میان این ولایت گذشته در بلوك کامه بآب‌باران همراه شده بطرف شرق میرود. نورگل بجانب غرب این آبست و کنر طرف شرق.

Although Nangarhar is one of the five districts of Laghman, when speaking of the Laghman region one usually means only three districts. One of the three is the Alishang district. In the north it consists of huge, impregnable snow-covered mountains adjoining the Hindu Kush. This mountainous region is all Kafiristan. The closest place in Kafiristan to Alishang is Mil, from which the Alishang river flows. The tomb of Noah's father, Mehter Lam, is in the Alishang district. In one history Mehter Lam is called both Lamak and Lamkan, and it has been noticed that among those people sometimes they pronounce *k* as *gh*. That is probably why the province is called Lamghan.

Another district is Alingar. The closest place in Kafiristan to Alingar is Kawar, from which the Alingar river flows. These two rivers join after traversing the Alishang and Alingar districts. The resulting stream joins the Baran river below the Mandrawar district. **[133b]**

One of the other two districts is Dara-i-Nur. It is situated in an extraordinary place. The fortress is located on a mountain spur at the entrance to the valley with rivers on either side. There are many rice fields. One can go only where there is a road. There are oranges and

Agarči Lamğānnıng beš tümänidin bir tümäni Nīknahār dur, valî Lamğānātnı ol üč tümängä iṭlāq qılurlar. Ol üč tümändin biri 'Alīšang Tümäni dür. Šimālıda Hindūkuš tağığa payvasta qarlığ uluğ berk tağlar dur. Bu tağ tamām Kāfiristān dur. 'Alīšangğa yavuqraq Kāfiristān Mīl dur. 'Alīšang rūdı Mīldın čıqar. Ḥaḍrat-i Nūḥ payğambarnıng atası Mihtar Lāmnıng qabrı 'Alīšang Tümänidä dür. Ba'zı tārīxda Mihtar Lāmnı "Lamak" va "Lamkān" ham deptürlär. Ol elni xaylî mulāḥaẓa qılılıptur kim ba'zı maḥall *kāf* ornığa *ğayn* talaffuẓ qılurlar. Bu jihatdın ğālibā bu vilāyatnı Lamğān deptürlär.

Yana bir tümän Alingār dur. Alingārğa yavuqraq Kāfiristān Kavār dur. Alingār rūdı Kavārdın čıqar. Bu iki rūd 'Alīšang bilä Alingārdın ötüp birbirigä qatılıp yana bir tümändin, kim Mandarāwar dur, **[133b]** qoyıraq Bārān Suyığa qatılur.

Ol iki bölükdin bir Dara-i Nūr dur. Ġayr-i mukarr[ar] yerî vāqi' boluptur. Daranıng pešgāhıda qorğanî bir tumšuqnıng üstidä tüšüptü[r] kim iki ṭarafıdın rūd tur. Šalı pāyası bisyār dur. Yolsız yürüp bolmas. Nāranj va turunj va garmserī mevaları bar dur. Azraqča xurmā yığačı ham bar dur. Qorğannıng iki ṭarafıdaqı rūd yaqaları tamām diraxt dur. Köpräki amlūk yığačı dur. Bu mevanı ba'zı Türklär "qara yemiš" derlär. Dara-i Nūrda bisyār bolur. Özgä yerdä bu mevanı körülmädi. Üzümi ham bolur. Üzümi tamām diraxt üstidä dür. Lamğānätta Dara-i Nūr čağırı mašhūr dur. İki naw' čağır bolur, arratāšī va sawhāntāšī derlär. Arratāšī zardča dur, sawhāntāšī xošrang qıpqızıl bolur, valî arratāšī kayfiyyatlığraq dur—agarči ikäläsining kayfiyyatı šuhratıča yoqtur. Yoqqarı sardaralarıda maymūn bolur. Mundın qoyı Hindūstān sarı ham maymūn bolur. Mundın yoqqarı bolmas. Bu el burun tonguz saxlar edilär. Bizing zamānda bar-ṭaraf qıldılar.

Yana bir tümän Kunar va Nūrgul dur. Bu tümän Lamğānāttın bašqaraq vāqi' boluptur. Kāfiristānnıng ičidä vilāyatnıng sarḥaddı dur. Agarči uluğluqı Lamğān tümänläričä bar dur, valî bu jihattın mālı kesim dur. **[134a]** Azraq berürlär. Cağān Sarāy suyı šarq-šimālī ṭarafıdın Kāfiristānnıng iči bilä kelip bu vilāyatnıng arası bilä ötüp Kāma bölükidä Bārān Suyığa qošulup šarqqa baqa aqar. Nūrgul bu sunıng ğarb ṭarafı dur, Kunar šarq ṭarafı.

---

citrons and warm-weather fruits. There are also a few date trees. The banks of the river on either side of the fortress are completely covered with trees, most of which are *amluk* trees. Some Turks call this fruit *qara yemish*, and there is a lot of it in Dara-i-Nur, although it is not to be seen anywhere else. It also has grapes, and the vines all grow over trees. In the Laghman region Dara-i-Nur wine is famous. There are two sorts, called *arratashi* and *sawhantashi*. The *arratashi* is yellowish, while the *sawhantashi* is a beautiful bright red color. The *arratashi* is more enjoyable, although neither is equal to its reputation. At a higher elevation there are monkeys in some of the valleys. At lower elevations in the direction of Hindustan there are also monkeys. Higher than this they are not found. The people here used to keep pigs, but they have abandoned the practice in our time.

Kunar and Nur Gul. Another district is Kunar and Nur Gul. This district is located apart from the Laghman region. It is actually inside Kafiristan and forms the border of the province. Although it is about as large as the Laghman districts, the revenue is small because of its remoteness **[134]** and the people do not pay. The Chighan Sarai river enters Kafiristan from the northeastern side, passes through this district, joins the Baran river in the Kama subdistrict and flows on to the east. Nur Gul is on the western bank of the river, and Kunar is to the east.

میر سید علی همدانی سیاحت نموده و آمده از کنر یك کروه شرعی بلندتر نقل کرده‌اند و مریدان ازینجا بختلان برده‌اند. در جائی که نقل کرده بوده‌اند حالا مزاری شده. در تاریخ نهصد وبیست که آمده چغان‌سرای‌را گرفتم طواف کرده بودم.

نارنج و ترنج و کرنج او بسیار میشود. شراب تند هم از کافرستان می‌آرند. این مردم عجب چیزی روایت کردند، محال می‌نماید، اما این خبر بتواتر رسیده. بجانب پایان این تومان که لته کندی میگویند که از آن پایان‌تر بدرهٔ نور تعلق دارد از همین لته‌کندی بلندتر تمام این کوهستان که کنر [۱۷۶ب] و نورگل و بجور و سواد و آن نواحی باشد، این شایع است که هر زنی که بمیرد اورا بالای کتی انداخته و از چهار طرف آن کت گرفته برمیدارند. اگر کار بدی نکرده بوده است، این بردارندهارا بیخواست متحرك میکند تا این مرتبه که اگر تکلف نموده خودهارا نگاه دارند آن مرده از بالای کت [ل۱۲۰] می‌افتد. و اگر فعل بدی کرده باشد حرکت نمیکند. این سخن‌را تنها از همین مردم شنیده نشد، مردم بجور و سواد و جمیع این کوهستان متفق‌الکلمه این سخن‌را روایت کردند. حیدرعلی بجوری که سلطان بجور بود آن ولایت‌را خیلی خوب ضبط کرده بود، در مردن مادر خود گریه نمیکند و عزا نمیگیرد و سیاه نمی‌پوشد. میگوید که «بروید و بالای کت بیندازید. اگر متحرك نشود خواهم سوخت.» بالای کت می‌اندازند و حرکت معهود از مرده صادر میشود. این‌را شنیده سیاه می‌پوشد و عزا می‌گیرد. [۱۷۷]

یك بولوك دیگر چغان‌سرای است. یك موضع است و محقر جائیست. در دهنهٔ کافرستانست. مردم آنجا چون بکافران آمیخته‌اند اگرچه مسلمانند اما رسوم کفاررا بجای می آرند. رود کلان که بآب چغان‌سرای مشهور است از جانب شرق شمال چغان‌سرای از پشت بجور می‌آید. از طرف غرب از میان پیچ نام کافرستان یك آب خورد دیگر آمده باین آب همراه میشود. در چغان‌سرای شرابهای تند زردچه میشود. بشرابهای درهٔ نور هیچ نسبت ندارد. در چغان‌سرای انگور و باغ نمیشود. از بالا آب از کافرستان و کافرستان پیچ می آرند. در وقتی که من چغان‌سرای‌را گرفتم کافران پیچ بکمك این مردم آمده بودند. در میان آنها این قدر شایع است که در گردن هر کافر یك خیك شراب بود. بجای آب شراب میخوردند.

کامه [۱۷۷ب] اگرچه جای جدائی نیست و از توابع نیکنهار است [ل۱۲۰ب] اما این‌را هم بلوك میگویند.

Mir Sayyid-Ali Hamadani came here on his travels and passed away a league above Kunar. His disciples carried him from here to Khuttalan. There is now a shrine in the spot where he died. In the year 920, when I took Chighan Sarai, I circumambulated the shrine.

Oranges, citrons and rice are abundant. Heady wines are also brought from Kafiristan. The people here tell strange things that seem impossible, but one hears them over and over. The lower part of this district is called Lamata Kandi. Below it belongs to Dara-i-Nur and Atar. All throughout the mountains above Lamata Kandi, in Kunar, Nur Gul, Bajaur, Swat and those regions, it is well known that when a woman dies they put her on a cot and lift it at the four corners. If she has not done an evil deed, she causes the men who are carrying her to shake involuntarily in so violent a manner that if they try to stop themselves from shaking, the corpse falls from the cot. If she has done an evil deed, she causes no movement. Not only has this been heard from these people, but all the mountain people from Bajaur and Swat are unanimous in relating this tale. **[134b]** Haydar Ali, the sultan of Bajaur, kept an iron control

Mīr Sayyid-'Alī Hamadānī *(raḥmatu'llāh)* siyāḥat qılıp kelip Kunardın bir šar'ī yoqqarıraq naql qılıptur. Murīdları mundın Xuttalānğa eltiptürlär. Naql qılğan yerläri ḥālā mazārî boluptur. Tārīx-i 920'dä kim Cağān Sarāynı kelip aldım ṭavāf qılıp edim.

Nāranj va turunj va kirinji bisyār bolur. Tund čağırlar ham Kāfiristāndın keltürürlär.

Bu el 'ajab nemä rivāyat qıldılar. Muḥāl körünädür, valî bu xabar tavāturğa yetišti. Bu tümänning qoyı ayaqı, kim Lamata Kandi derlär, kim andın qoyı Dara-i Nūr va Atarğa ta'alluq dur, ošbu Lamata Kandidin yoqqarı tamām bu kohistānda, kim Kunar va Nūrgul va Bajawr va Swād va ol navāḥī bolğay, bu šāyi' dur kim har xatun kim ölsä anı katqa salıp tört ṭarafıdın tutup kötärürlär. Agar yaman iš qılmağan bolsa, bu kötärgänlärni bexwāst mutaḥarrik qılur. Bu martabada agar takalluf qılıp [öz]lärini saxlasalar, ölüg kattın tüšär. Agar yaman ḥarakat qılğan bolsa, ḥarakat qılmas. Munı yalğuz bu eldin ešitilmädi. Bajawr va Swād va jamī' bu kohistān eli muttafiqu'l-kalima **[134b]** bu ḥarfnı rivāyat qıldılar. Ḥaydar 'Alī Bajawrī, kim Bajawrnıng sulṭānı edi, ol vilāyatnı xaylî yaxšı ḍabṭ qılıp edi. Anası ölgändä yığlamas 'azā tutmas qara čırmamas der kim "Barıng katqa salıng. Agar mutaḥarrik bolmasa küydürgümdür." Katqa salurlar, ma'hūd ḥarakat ol ölügdin ṣādir bolur. Munı ešitkäč qara čırmap 'azā tutar.

Yana bir bölük Ciğān Sarāy dur. Bir kent tür. Muḥaqqar yerî dür. Kāfiristānnıng ağzı dur. Eli kāfirlär bilä āmexta üčün, agarči musalmān dur, valî kuffār [ru]sūmını bajāy keltürürlär. Uluğrūd kim Cağān Sarāy Suyığa mašhūr dur, Cağān Sarāynıng šarq-šimālıdın va Bajawrnıng arqasıdın kelür. Ġarb ṭarafıda Peč* atlığ Kāfiristāndın yana bir kičikräk su kelip bu suğa qatılur. Cağān Sarāynıng zardča tund čağırları bolur. Dara-i Nūr čağırığa heč nisbatı yoqtur. Özining üzümi va bāğı bolmas. Su yoqqarıqı Kāfiristāndın va Peč Kāfiristānidın keltürürlär. Men Cağān Sarāynı alğanda Peč kāfirları bu elgä kömäk kelip edi. Cağır anda andaq šāyi' dur kim har kāfirnıng boynıda bir xīk čağır edi. Su ornığa čağır ičip yürülär edi.

Kāma, agarči bašqa yer emäs, Nīknahār tavābi'ıdın dur, valî munı ham bölük derlär.

---

over Bajaur. When his mother died he did not weep, he did not mourn and he did not put on black but said, "Go put her on the cot. If there is no movement I'll burn her." They put her on the cot and the desired motion caused by the corpse occurred. Only when he heard this did he put on black and begin to mourn.

Chighan Sarai. Another subdistrict is Chighan Sarai, which is only one village, and a wretched place at that. It is at the mouth of Kafiristan. Because the people, though Muslim, have mingled with the Kafirs, they have taken on infidel customs. A large torrent known as the Chighan Sarai river flows from the northeast of Chighan Sarai and comes out behind Bajaur. To the west it is joined by another little river called Pech that comes from Kafiristan. Chighan Sarai produces heavy yellowish wines that are no in way comparable to the wine of Dara-i-Nur. The village has no grapes or orchards of its own, and water has to be brought down from Kafiristan and the Pech. When I took Chighan Sarai the Pech Kafirs came to help these people. Wine is so prevalent there that around the neck of every Kafir hangs a wine skein. Instead of drinking water on the march they drink wine.

Kama. Although Kama is not an independent place and belongs to Nangarhar, it is also called a subdistrict.

یك دیگر تومان نجراو است. بطرف شرق شمال کابل در کوهستان واقع شده عقب او در کوهستان تمام کافران اند و کافرستان است. طور گوشه‌ایست. انگور و میوهٔ او بسیار، شراب او هم بسیار میشود اما جوشیده میکنند. در زمستان مرغ را بسیار پروار میکنند. مردم او شرابخور و بی‌نماز و ناوهم و کافروش مردم اند.

در کوهستان او ناژو و جلغوزه و چوب بلوت و خنجك بسیار میشود. درخت ناژو و بلوت و جلغوزه ازین پایان‌تر میشود و از نجراو بالا اصلاً نمیشود. اینها از درختهای هندوستانند. چراغ تمام مردم این کوهستان از چوب جلغوزه است. مثل شمع روشن میشود و میسوزد، خیلی غرابت دارد. در کوهستان نجراو روبه‌پران میشود. روبه‌پران یك جانوریست [۱۷۸] از موشك پران کلانتر. در میان هر دو دست و هر دو ران او پرده‌ایست در رنگ بال شب‌پره. دایم می‌آوردند. میگویند که از درختی بدرختی نشیب‌رویه یك گزانداز می‌پرد. من خود پریدن اورا ندیده‌ام، اما بدرختی گذاشته شد: چسپیده چست برآمد. از آنجا پرانیده شد. مثل پرنده بالهای خودرا گشاده بی‌آزار فرود آمد. درین کوهستان جانور لوچه [؟] میشود. این جانوررا «بوقلمون» میگویند. از سر تا دم او پنج شش رنگ مختلف دارد. مثل گردن کبوتر برّاقست. کلانی او برابر کبك دری باشد. غالباً کبك دری هندوستان همین است. آن مردم عجب چیزی روایت کردند. در وقتی که زمستان [ل۱۲۱] میشود در دامنهٔ کوهها فرود می‌آید. اگر پرانیدند همین که از بالای باغ انگوری گذشت دیگر اصلاً نمی‌تواند پرید و میگیرند. در نجراو یك موش دیگری میشده است، موش مشکین. میگویند [۱۷۸ب] که بوی مشك ازو می‌آید. آن‌را من ندیده‌ام.

یك دیگر تومان پنجهیر است. پنجهیر بر سر راه واقع شده کافرستان باو بسیار نزدیك است. مرور و عبور کفار قطاع‌الطریق از میان پنجهیر است که از جهت نزدیکی بکفار ازین جا هم کیسیم میگیرند. درین نوبت که من آمده هندوستان‌را فتح کردم کافران آمده از پنجهیر مردم بسیاری کشته‌اند و خرابی بسیار کرده.

یك دیگر تومان غوربند است. در آن ولایت کوتل‌را «بند» میگویند. بطرف [غور] ازین کوتل میروند. غالباً ازین جهت غوربند گفته‌اند. سر دره‌های اورا هزاره‌ها در قید خود درآورده‌اند. چند دهی دارد و کم‌حاصل جائیست. میگویند که در کوههای غوربند کان نقره و کان لاجورد میشود.

دیگر در دامنهٔ کوه دهها دارد. بالارویه مته و کجه و پروان، و پایان‌رویه دوازده سیزده ده باشد. مواضع او هم میوه‌دار است. شرابهای آنها از همان مواضع است. درین میان شرابهای [۱۷۹] خواجه خان سعید از همه تندتر است. ازین مواضع بتمام چون در دامنهٔ کوه

Nijrao. Another district is Nijrao. **[135]** It is located in the mountains to the northeast of Kabul. Beyond it the mountains are all Kafiristan. It is a remarkably inaccessable place. It has abundant grapes and fruit and much wine—although it is boiled. In the winter they get their chickens very fat. The people drink wine, do not pray, are fearless and act like infidels.

In the mountains there are many pine, oak and wormwood trees. The pines and oaks are found at lower altitudes, but not at all above Nijrao—they are really subcontinental trees. The people of these mountains make their torches from jalghoza branches, which burn like candles. Very strange. In the Nijrao mountains are flying foxes, which are animals a bit larger than squirrels, with membranes between their arms and legs, like a bat's wing. They used to bring them [to me] all the time. They say that they can fly down from tree to tree as far as an arrowshot. I myself did not see one fly, but one was put on a tree, and it scrambled right up. Then they goaded it, and it spread its wings and sailed down as easily as though flying.

Yana bir **[135a]** Nijrāw Tümäni dür. Kābulnıng šarq-šimālıda kohistānda vāqi‘ boluptur. Arqasıda tağlar tamām Kāfiristān dur. Ṭawr gošāna dur. Üzüm va mevası bisyār, čağırı ham ğalaba bolur, valî jošīda qılurlar. Qıšlar tavuqnı bisyār parvārī qılurlar. Eli šarābxwār va benamāz va nāvahm va kāfirvaš el dür.

Tağlarıda nāžū va jalğoza va balūt va xunjak yığačları bisyār bolur. Nāž va jalğoza [va] balūt diraxtı mundın qoyı bolur. Nijrāwdın yoqqarı aṣlan bolmas, Hindūstānī diraxtlardın dur. Bu kohistān elining čirāğları tamām jalğoza yığačıdın dur. Šam‘ dek yanar. Xaylî ğarābatı bar dur. Nijrāw tağlarıda rūbah-i parān bolur. Rūbah-i parān bir jānvarî dur, müšakdin uluğraq, iki qolı bilä iki butının arasıda parda dur, šabparanıng qanatı dek. Dāyim keltürürlär edi. Derlär kim yığačdın yığačqa našībgä baqa bir gäz atımı učar. Men xud učqanını körmädim. Yığačqa qoyduk. Cust yarmašıp čıqtı. Andın qolladılar (?), qanatını yayıp učqan dek atıp beāzār tüšti. Bu tağlarda lūča [?] quši ham bolur. Bu qušnı būqalamūn derlär. Bašıdın quyruqığača beš–altı muxtalif rangi bar. Kabūtarnıng boyı dek barrāq dur. Uluğluqı kabk-i darīča bolğay—ğālibā Hindūstān kabk-i darīsı dur. Ol el ‘ajab nemä rivāyat qıldılar. Qıš bolğač tağ dāmanalarığa tüšär. Agar učursa- **[135b]** -lar kim üzüm bāğıdın ötsä yana aṣlan uča almas tutarlar. Yana bir sıčqan Nijrāwda bolur emiš, müš-i miškīn derlär. Mišk ıdı andın kelür emiš. Anı men körmäydür men.

Yana bir Panjhīr Tümäni dür. Panjhīr yol üstidä vāqi‘ boluptur. Kāfiristān anga bisyār yavuq tur. Quṭṭā‘uṭṭarīq kuffārnıng murūrı Panjhīrdın dur. Kuffārğa yavuq üčün mundın ham kesim alurlar. Men bu nawbat kelip Hindūstānnı fatḥ qılğanda kāfirlar kelip Panjhīrdın qalın kiši öltürüp köp xarābliqlar qılıpturlar.

Yana bir Ġawrband Tümäni dur. Ol vilāyatlarda kötälni “band” derlär. Ġawr sarı bu kötäl bilä barurlar. Ġālibā ol jihatdın Ġawrband deptürlär. Sardaralarını Hazāralar šuğl qılıptur. Bir nečä kent tür. Kam-ḥāṣılraq yer dür. Derlär kim Ġawrband tağlarıda kümiš [sic] kānı va lājavard kānı bolur.

Yana Koh Dāmana kentläri dür. Bašı Mata, Kaja va Parvān, va ayaqı Durnāma, on iki–on üč kent tür. Mevalig kentlär dür. Cağırları [...] barıdın tundraq tur. Bu kentlär tamām tağ

The *lucha* bird, which is called *buqalamun*, is also found in these mountains. From head to tail it has five or six different colors as brilliant as a pigeon's throat. It is about as large as a partridge, and probably is the Hindustani partridge. The people there say something amazing about it: as soon as winter sets in, these birds descend to the foothills. If they are put to flight **[135b]** over a grape orchard they absolutely cannot fly any longer and can then be caught. Another type of rodent called a musk rat is said to be found in Nijrao. The scent of musk is said to be emitted from it, but I did not see it myself.

Panjshir. Another district, Panjshir, is located on the road quite near Kafiristan. The Kafir highway robbers' route is through Panjshir. Due to its proximity to the Kafirs the revenue intake is small. This last time I went to conquer Hindustan the Kafirs came, killed many people from Panjshir and wrought much havoc.

Ghorband. Another is the district of Ghorband. In that region a pass is called band. Since one goes to Ghor through a pass there, that is probably why it is called Ghorband. The Hazaras have occupied the entrances to the valleys. There are a few villages that are meagre sources of revenue. They say that in the Ghorband mountains there are silver and lapis lazuli mines.

Then there are the other villages of Koh Daman, with Mata, Kaja and Parwan at the top and Dur Nama at the bottom, some twelve or thirteen villages. These villages produce fruit,

و بالای کوه واقع شده اگرچه مال خودرا ادا میکنند اما در خراج رایج نیستند.
ازین مواضع پایان در دامنهٔ در میان کوه و آب باران دو پارچه دشت هموار واقع شده، یکی‌را کره‌تازیان [ل۱۲۱ب] میگویند، دیگری‌را دشت شیخ. در تابستان کاه چیکین‌تاله بسیار خوب میشود. ایماق و اتراك هستند [که] اینجا می‌آیند.
درین دامنه رنگه‌رنگه انواع لاله‌ها میشود. یك مرتبه فرمودم شمردند. سی و دو، سی و سه نوع لاله برآمد. یك طور لاله است، ازو اندك بوی گل سرخ می‌آید، لالهٔ گل‌بوی میگویند. در دشت شیخ در یك پارچه زمین میشود و در جای دیگر نمیشود. و دیگر در همین دامنه از پروان پایان‌تر لالهٔ صدبرگ میشود. آنهم در یك پارچه جائی در برامد تنگی غوربند میشود. در میان این دو دشت یك کوه خوردتری افتاده. درین کوه یك پارچه ریگی افتاده، از سر کوه تا پایان کوه خواجه ریگ‌روان [۱۷۹ب] میگویند. در تابستانها میگویند که آواز نقاره و دهل ازین ریگ می‌آید.
دیگر از توابع کابل مواضع چندیست. در جانب غرب جنوب کابل یك کوه کلان پربرفست. برف این سال به برف سال دیگر میرسد. کم سالی باشد که این برف بآن برف نرسد. از یخدانهای کابل اگر یخ تمام شود، ازین کوه برف آورده یخ‌آب کرده میخورند. از کابل سه شرعی راه بوده باشد. کوه بامیان و این کوه هر دو کوه یکرگ واقع شده. هیرمند و سند و دوغابهٔ قندز و بلخ‌آب ازین کوه برمی‌آیند. میگویند که در یك روز از آب هر چهار دریا می توان آشامید.
این مواضع اکثر در دامنهٔ همین کوه واقع شده. باغ انگور او بسیار میشود. هر جنس میوهٔ او هم می‌شود. در میان این مواضع برابر استالف و استرغچ موضعی [ل۱۲۲] هست، الغ‌بیگ میرزا این مواضع‌را خراسان و سمرقند میگفته. پمغان هم در تیر این مواضع نیست. اگرچه انگور [۱۸۰] و میوهٔ او برابر این مواضع نیست، اما هوای اورا هیچ نسبتی نیست. کوه پر برف کوه پمغانست. مثل استالیف موضعی معلوم نیست که در خیلی جا بوده باشد. رود کلانی از میان آن مواضع جاریست. هر دو طرف رود باغاتست. پرصفا و پرسبزه باغچها دارد. آبش سرد است. به یخآب احتیاج نمیشود. اکثر صافست. درین مواضع باغ کلان نام باغیست که الغ بیگ میرزا غصب کرده گرفته بوده و من بصاحبان او بهای آن باغ‌را داده گرفتم. بیرون از باغ چنارهای کلانیست. زیر چنارها سایهای سبزه‌دار و پرصفا منزلها هست. از میان باغ یك آسیا

and in these parts the wines {of Khwaja Khawand Sa'id} are the strongest of all. Owing to the fact that these villages are all on mountain skirts and summits, the people are not accustomed to paying taxes, although they do give some tribute.

In the foothills below these villages, between the mountain and the Baran river, there are two tracts of flat land, one called Kurra Taziyan and the other Dasht-i-Shaykh. In the summer the *chikin tala* grass **[136]** is very good. *Aymaq*s and Turks come here in the summer.

Tulips of many varieties are found in these foothills. I once had them counted, and there turned out to be thirty-two or thirty-three unique varieties. There is one sort that gives off a bit of the scent of red roses, for which reason it was called a *gulboy* (rose-scent) tulip. It is found on a patch of land in Dasht-i-Shaykh and nowhere else. In these same foothills below Parwan is found the centifoil tulip. It is found in a patch of ground at the mouth of the Ghorband defile. Between these two flatlands there is a smallish mountain on which is a patch of sand extending from the top of the mountain down to the bottom called Khwaja Reg-i-Rawan. They say that in the summer the sound of drums comes from the sand.

etäkidä va tağ vāqi' bolğan üčün, agarči māllarını adā qılurlar, valî xar‹ā›jda rāyij emästürlär.

Bu kentlärdin qoyı dāmanada tağ bilä Bārān Suyının aralıqıda iki pārča hamvār dašt vāqi' boluptur. Birini Kurra-i Tāziyān derlär, yana birni Dašt-i Šayx. Yazlar čikin-tala otı **[136a]** bisyār yaxšı bolur. Aymaq va Atrāk yaz munda kelürlär.

Bu dāmanada rangāranga* pur anvā'-i lālalar bolur. Bir qatla sanattım: otuz iki–otuz üč naw' ğayr-i mukarrar lāla čıqtı. Bir naw' lāla dur: andın andak qızıl gul ıdı kelür, lāla-i gulboy der erdük. Dašt-i Šayxda bir pārča yerdä bolur. Özgä yerdä bolmas. Yana ošbu dāmanada Parvāndın qoyıraq ṣadbarg lāla bolur. Ol ham bir pārča yerdä Ġawrband tangīsının čıqışıda bolur. Bu iki daštnıng arasıda bir kičikräk tağ tüšüptür. Bu tağda bir pārča qum tüšüptür. Tağnıng bašıdın tüpigäčä Xwāja Reg-i Ravān derlär. Yazlar derlär kim naqāra va duhul üni bu qumdın kelür.

Yana Kābul tavābi'ı kentlär dür. Kābulnıng ğarb-janūbıda uluğ qarlığ tağ tüšüptü[r]. Qarı qarğa yetär. Kam yıl bolğay kim qarğa yetmägäy. Kābulda yaxdānlar yaxı tükänsä, bu tağdın qar keltürüp yax-āb qılıp ičärlär. Kābuldın üč šar'ī bolğay. Bāmiyān tağı va bu tağ bir rag tağ vāqi' boluptur. Hirmand va Sind va Dūğāba Qunduz va Balxāb bu tağdın čıqardılar kim bir kündä har tört daryā suyıdın ičsä bolur.

Bu kentlär aksar bu tağnıng dāmanasıda vāqi' boluptur. Bāğda üzümi qalın bolur. Har jins mevasi ham bisyār bolur. Bu kentlär arasıda Istālīf va Istarğijča kent yoqtur. Uluğbeg Mīrzā bu kentlärni **[136b]** Xurāsān va Samarqand der egändür. Pamğān* ham bu kentlär tīrıda dur. Agarči üzümi va meva ol kentlärčä bolmas, valî havāsınıng heč nisbatı yoqtur. Qarlığ tağ Pamğān tağı dur. Istālīfča kent ma'lūm emäs kim xaylî yerlärdä bolğay. Uluğ rūd kentning ičidin aqar. Rūdnıng har iki ṭarafı bāğāt dur. Sabzalığ ṣafālığ qına bāğčaları bar dur. Suyı savuq tur. Yax-ābqa iḥtiyāj bolmas. Aksar ṣāf tur. Bu kenttä Bāğ-i Kalān atlığ Uluğbeg Mīrzānıng bir ğaṣūb bāğı bar edi. Men igälärigä bahā berip aldım. Bāğdın tašqarı uluğ čanārlar bar. Canārlarnıng tüpi sabzalığ sāyalığ ṣafālığ manzilî dur. Bāğnıng ortasıdın bir

Kabul dependencies. Then there are the village dependencies of Kabul. To the south-west of Kabul is a large mountain covered year round with snow. Few are the years in which the snow covering does not last all year. If the Kabul icehouses run short of ice, they bring snow from this mountain to make cold drinking water. It is three leagues from Kabul. The Bamian mountain and this mountain are part of a single chain. The Helmand, the Sind, the Dughaba of Konduz, and the Balkhab rivers all have their sources in this range, and in one day it is possible to drink from the waters of all four rivers.

Most of these villages are located on the slopes of the mountain. There are many grapes in the orchards. There is also an abundance of all sorts of fruit. Among these villages there are none like Istalif and Istarghij, which Ulughbeg Mirza used to call **[136b]** Khurasan and Samarkand. Paghman is within an arrowshot of these villages. Although the grapes and fruit are not so good as those of the former villages, the climate is incomparable. The mountain at Paghman is snow-covered. There are few places known to equal Istalif. A large torrent runs through the middle of the village, and on both sides of the torrent are orchards. There are verdant, pleasant small gardens plots. The water is so pure and cold that there is no need for iced water. In this village is a garden called Bagh-i-Kalan that Ulughbeg Mirza confiscated. I paid the owners for it. Outside the garden are large plane trees. At the base of the plane trees is a pleasant, shady green spot. From the middle of the garden a one-mill stream flows

آب همیشه جاریست. در کنار این جو چنارها و درختها بسیار است. در اوایل این جو کج و بی‌سیاق بود. من [۱۸۰ب] فرمودم که این جوی‌را برجه و سیاق ساختند. بسیار جوی خوبی شد. [۱۸۱]

ازین مواضع پایان‌تر از دشت یك كروه و نیم كروه بلندرویه در دامنهٔ پایان كوه چشمهٔ واقع شده، خواجه سیاران میگویند. درین چشمه در اطراف او سه نوع درختهاست. بالای چشمه درخت چنار بسیار است. لطیف سایها دارد. در دو طرف چشمه در بالای پشتهائی كه پایان كوه است درخت بلوط بسیار است. غیر ازین دو پارچه بلوطستان دیگر در كوه غربی كابل بلوط اصلاً نمیشود. در پیش چشمه [ل۱۲۲ب] كه طرف دشت باشد ارغوان‌زار بسیار بسیار واقع شده. درین ولایت غیر از همینجا ارغوان‌زار دیگر اصلاً نمیشود. میگویند كه این سه جنس درخت از كرامت این سه عزیز است. وجه تسمیهٔ سه‌یاران [۱۸۱ب] این‌را میگویند. اطراف این چشمه‌را من سنگ‌كاری فرمودم كردند. چشمه‌را بگچ و سارو ده‌درده فرمودم كه ساختند. [۱۸۲] چار حد این چشمه بسیاق و گونیا تختی شد. در وقت شكفتن گل ارغوان اینقدر جا معلوم نیست كه در عالم بوده باشد. ارغوان زرد او هم بسیار میشود. ارغوان زرد و ارغوان سرخ در دامنه درهم وا میشود.

در طرف مابین غرب و جنوب این چشمه از یك دره همیشه نیم آسیا آب جاریست. این آب‌را من جویی ساخته فرمودم كه كنده در بالای پشته كه طرف غرب و جنوب سیاران است آوردند و بالای پشته یك گرد صفهٔ اندازاندم. تاریخ این جوی «جوی خوش» یافته شد.

دیگر تومان لهوگر است. ده كلان او چرخ است. حضرت مولانا یعقوب قدّس سرّه ازین چرخ است. ملازاده ملا عثمان هم چرخی است. سجاوند هم از موضع لهوگر است. خواجه احمد و خواجه یونس از همین سجاوند بوده‌اند. باغات چرخ بسیار است. [۱۸۲ب] در دیگر مواضع لهوگر باغ نمیشود. مردم اوغان‌شال اند. در كابل این لفظ شایع است. غالبًا «افغان شعار» است كه «اوغان‌شال» میگویند.

یك دیگر ولایت غزنی است. بعضی تومان هم میگویند. پای تخت سبكتكین و سلطان محمود و اولاد او غزنی بوده. بعضی [ل۱۲۳] غزنین هم نوشته‌اند. پای‌تخت شهاب‌الدین غوری هم غزنی بوده این سلطان شهاب‌الدین‌را در طبقات ناصری و بعضی تاریخ هند «معزالدین» نوشته‌اند. از اقلیم سیوم است. زابل هم میگویند. زابلستان عبارت ازین ولایت

---

constantly. On the banks of the stream are plane and other trees. Formerly the stream ran higgledy-piggledy, but I ordered it to be straightened. Now it is a very beautiful place. Below these villages and a league or a league and a half above the flatland in a hollow in the foothills is a spring called Khwaja Seyaran. The spring and vicinity are surrounded by three types of trees. In the middle of the spring are huge plane trees that give magnificent shade. To either side of the spring on the hills at the base of the mountain are many oak trees. Aside from these two oak groves **[137]** there are no oaks at all in the mountains to the west of Kabul. In front of the spring, the direction of the flatland, is a large grove of Judas-trees. There are no other Judas-tree groves in this province. They say that these three sorts of trees are miracles of the three saints for whom the spring is named. I had the spring surrounded with stonework plastered and mortared into a ten-by-ten pool, such that the four sides would form symmetrical, straight benches overlooking the entire grove of Judas-trees. When the Judas-trees blossom there is no place in the world to equal it. There are also many yellow Judas-trees, and in the foothills they blossom together with the red Judas-trees.

tegirmän suyı hameša jārī dur. Bu arıq yaqasıda čanārlar va diraxtlar dur. Burun bu arıq egri-bükri va besiyāq edi. Men buyurdum kim bu arıqnı raja va siyāq bilä qıldılar. Bisyār yaxšı yer boldı. Bu kentlärdin qoyıraq dašttın bir kuroh, bir yarım kuroh yoqqarı baqa dāmanada tağnıng tüpidä čašma vāqi‘ boluptur, Xwāja Si-Yārān derlär. Bu čašmada va bu čašmanıng aṭrāfıda üč naw‘ diraxtlar dur. Cašmanıng ortasıda qalın čanār diraxtları dur. Laṭīf sāyası bar dur. Cašmanıng iki ṭarafıda tağ tüpidäki puštalarda qalın balūt diraxtı dur. Ošbu **[137a]** iki pārča balūtistāndın özgä Kābulnıng ğarbī tağıda balūt diraxtı aṣlan bolmas. Cašmanıng alıda, kim dašt ṭarafı bolğay, qalın arğavānzār vāqi‘ boluptur. Bu vilāyatta ošbu arğavānzārdın özgä arğavānzār aṣlan yoqtur. Derlär kim bu üč jins diraxt üč ‘azīznıng karāmatı dur. Si-Yārānğa vajh-i tasmiya munı derlär. Bu čašmanıng aṭrāfını men sangkārlıq qıldurdum. Cašmanı gač va sārūj bilä dah-dar-dah qıldurdum. Bu čašmanıng čārḥaddı siyāqlığ günyālığ taxtî boldı, tamām arğavānzārğa mušrif. Arğavān guli ačılğan maḥallda munča yer ma‘lūm emäs kim ‘ālamda bolğay. Sarığ arğavānı ham bisyār bolur. Sarığ arğavān bilä qızıl arğavān dāmanada darham ačılurlar.

Bu čašmanıng ğarb-janūb ṭarafıda bir daradın hameša yarım tegirmän suyî jārī dur. Bu sunı men arıq qazdurup Si-Yārānnıng ğarb-janūb ṭarafıdaqı puštanıng üstigä keltürttüm. Puštanıng üstidä uluğ gird ṣuffa saldurdum. Ṣuffanıng girdidä tamām tal diraxtları ekildi. Xaylî yaxšı manzilî boldı. Bu ṣuffadın yoqqarıraq puštanıng yanıda üzüm bāğı saldurdum. Bu arıqnıng tārīxı jūy-i xoš tapıldı.

Yana Lahogar Tümäni dür. Uluğ kenti Carx dur. Ḥaḍrat-i Mullā Ya‘qūb bu Carxdın dur. Mullāzāda Mullā ‘Usmān **[137b]** ham Carxī dur. Sajāvand ham Lahogar kentläridin dür. Xwāja Aḥmad va Xwāja Yūnus bu Sajāvanddın durlar. Carxnıng bāğātı qalın dur. Lahogarnıng özgä kentläridä bāğ bolmas. Awğān Šāl el dür. Kābulda bu lafẓ šāyi‘ dur. Ġālibā “Avğān-šu‘ār” dur kim Awğān Šāl derlär.

Yana bir Ġaznī vilāyatı dur. Ba‘zı tümän ham derlär. Säbük Tekin bilä Sulṭān Maḥmūdnıng va awlādınıng pāytaxtı Ġaznī egändür. Ba‘zı “Ġaznīn” ham bitiptürlär. Sulṭān Šihābuddīn Ġūrīnıng ham pāytaxtı bu egändür. Bu Sulṭān Šihābuddīnnı Ṭabaqāt-i Nāṣirīda va ba‘zı Hind tārīxıda “Mu‘izzuddīn” bitiptürlär. Üčünči iqlīmdın dur. Zābul ham derlär. Zābulistān bu

---

Southwest of the spring is a constantly flowing stream, a half-mill in force, that comes from a valley. I had a channel dug for this stream and had it brought to the hillock to the southwest of Seyaran. Atop the hillock I had a large round platform installed. All around the platform were planted willow trees. It turned out to be a very beautiful spot. A little higher up from this platform on the side of the hillock I had a grape garden constructed. The date of the channel was found in the chronogram *juy-i-khosh* [925].

Logar. Another district is Logar, the largest village in which is Charkh. Mulla Ya‘qub was from Charkh, as was Mullazada Mulla Usman. **[137b]** Sajawan is among the villages of Logar. Khwaja Ahmad and Khwaja Yunus were from Sajawan. Charkh has many orchards, but there are none in the other Logar villages. In Kabul the people there are called Awghan Shal, which is probably a corruption of Afghan-shu‘ar.

Ghazni. Another is the province of Ghazni, which some call a district. It was the capital of Sabuktekin, Sultan Mahmud and his descendants. Sometimes it is written Ghaznin. It was also the capital of Sultan Shihabuddin Ghori, who is called Mu‘izzuddin in the *Tabaqat-i-Nasiri* and another history of India. Ghazni is in the third clime and is also known as Zabul.

است. بعضی قندهاررا هم داخل زابلستان گرفته‌اند. از کابل غرب‌روبه چهارده فرسنگ راه است. این راه‌را از سر صبح روان شده در میان دو نماز و نماز دیگر بکابل رفته شده است. آدینه‌پور که سیزده [۱۸۳] فرسنگ راه است از جهت بدی راه او هرگز در یك روز آمده نشد. محقر ولایتیست. رودش چهار پنج آسیا آب بوده باشد. شهر غزنی و دیگر چهار پنج موضع بهمین آب معمور است. سه چهار موضع دیگرش بکاریز معمور است. از انگور کابل انگور غزنی بهتر است. خربوزهٔ او هم از خربوزهٔ کابل زیاده‌تر است. سیب او هم خوب میشود. بهندوستان می‌برند. زراعتش بسیار پرمشقت است. هر مقدار زمین‌را که میکارند برروی او تمام خاك نو هر سال می‌آرند، اما از زراعت کابل حاصل زراعت او بیشتر است. روین می‌کارند. بتمام هندوستان می‌برند. محصول خوب این مردم روین است. صحرانشین او هزاره و افغانست. نسبت بکابل در غزنی همیشه ارزانی بیشتر است. مردم او حنفی‌مذهب پاکیزه‌اعتقاد و مسلمان [۱۸۳ب] مردم اند. مردم سه‌ماهه‌دار بسیارند. اهل و عیال ایشان بسیار محفوظ و مستور است.

ملا عبدالرحمن از اکابر غزنی [ل۱۲۳ب] بوده دانشمند مردی بود. همیشه درس میگفت. بسیار متقی و متدین و پرهیزگار بود. در سال مردن ناصر میرزا از عالم نقل کرد. قبر سلطان محمود در محلات اوست که بجهت بودن قبر سلطان‌محمود "روضه" میگویند. انگور خوب غزنی از روضه است. از اولاد او قبر سلطان‌مسعود و سلطان‌ابراهیم هم در غزنی است. مزارات متبرك در غزنی بسیار است. در سال گرفتن کابل که کُهَت و بنو و دشت افغانستان را تاخته و قبل بسیاری کرده از دُکّی گذشته از کنار آب‌ایستاده بغزنی آمدم. گفتند که در مواضع غزنی یك مزاریست که بمجرد خواندن صلوات قبر متحرك میشود. رفته ملاحظه کرده شد. تحرك قبر محسوس شد. آخر معلوم شد [۱۸۴] که تزویر مجاوران بوده. بالای قبر یك جلیه ساخته‌اند. هر زمان خودرا بجلیه میرسانند. چون جلیه میجنبد قبر هم آنچنان محسوس می‌شود که گویا می‌جنبد چنانچه در نظر مردمی که در کشتی نشسته‌اند ساحل متحرك محسوس میشود. فرمودم که مجاوران از جلیه دور ایستادند. هرچند صلوات گفتند در قبر حرکتی محسوس نشد. فرمودم که جلیه‌را از بالای قبر ویران کردند و گنبد ساختند. مجاوران را ازین حرکت به تهدیدها منع کرده شد.

Zabulistan consists of this province, and some consider Kandahar to be in Zabulistan. Ghazni is fourteen leagues [south]west of Kabul. Those who take this road leave Ghazni at daybreak and arrive in Kabul in the afternoon, whereas the thirteen-league road between [Kabul and] Adinapur is so poor that no one can do it in a day. It is a miserable province. The river is a four- or five-mill stream. The city of Ghazni and another four or five villages are watered by it. Another three or four villages are irrigated by subterranean aquaducts. The grapes of Ghazni are better than those of Kabul. Its melons too are better than Kabul's. The apples are also good **[138]** and are taken to Hindustan. The agriculture is very laborious because whatever amount of land is planted must have new soil brought in every year. However, the yield is better than that of Kabul. They plant madder, all of which is taken to Hindustan and which is these people's best crop. Hazaras and Afghans live in the Ghazni countryside. Relative to Kabul, prices are always better in Ghazni. The inhabitants are Hanafi by sect, good, orthodox Muslims. There are many who observe the three-month fast. Their wives and families are kept well secluded.

vilāyattın 'ibārat tur. Ba'zı Qandahārnı ham Zābulistān dāxilı tutupturlar. Kābuldın ğarbqa baqa on tört yığač yol dur. Bu yolnı bar[ğan]lar tang bašıda Ġaznīdın tepräp iki namāz arası va namāz-i dīgar Kābulğa barılıptur. Ādīnapūr, kim on üč yığač yol dur, yolının yamanlıqıdın hargiz bir kündä kelilgän emäs. Muḥaqqar vilāyat tur. Rūdı tört–beš tegirmän suyı bolğay. Ġaznīnıng šahrı yana tört–beš kenti ošbu su bilä ma'mūr dur. Yana üč–tört kenti kārez bilä ma'mūr dur. Kābul üzümidin Ġaznī üzümi yaxšıraq bolur. Qavunı ham Kābul qavunıdın artuqraq dur. Alması ham yaxšı **[138a]** bolur. Hindūstānğa eltärlär. Ekini bisyār purmašaqqat tur. Har miqdār yer kim ekärlär yüzigä tamām yangı tofraq har yıl kivürürlär, valî Kābul ekinidin munıng ekinining ḥāṣılı artuqraq dur. Royan ekärlär. Tamām Hindūstānğa barur. Bu elning yaxšı maḥṣūlı royan dur. Ṣaḥrānišīnı Hazāra va Afğān dur. Kābulğa baqa Ġaznī hameša arzānlıq dur. Eli Ḥanafī mazhablığ, pākeza i'tiqādlığ musalmān el dür. Si-māhadār eli xaylî bar dur. Ahl u 'iyālları bisyār maḥfūẓ u mastūr dur.

Mullā 'Abdul-Raḥmān Ġaznīnıng akābirıdın edi, dānišmand kiši edi. Hameša dars aytur edi, bisyār mutadayyin va muttaqī va parhezgār kiši edi. Nāṣir Mīrzā ölgän yılı 'ālamdın naql qıldı. Sulṭān Maḥmūdnıng qabrı Ġaznīnıng maḥallātıda dur kim sulṭān qabrı anda üčün Rawḍa derlär. Ġaznīnıng yaxšı üzümi Rawḍadın dur. Awlādı Sulṭān Mas'ūd bilä Sulṭān Ibrāhīmnıng qabrı ham Ġaznīda dur. Mutabarrik mazārāt Ġaznīda bisyār dur. Kābul va Ġaznīnı alğan yılı kim Kohat va Bannū va Dašt va Afğānistānnı čapıp ğalaba qabal qılıp Dukī bilä ötüp Āb-i Istādanıng yanı bilä Ġaznīğa keldim. Dedilär Ġaznīnıng kentläridä bir mazār bar dur kim ṣalavāt aytqač qabr mutaḥarrik bolur. Barıp mulāḥaẓa qılıldı. Qabrnıng teprätkäni **[138b]** maḥsūs boldı. Songra ma'lūm boldı kim mujāvirlarnıng tazvīrı egändür. Qabrnıng üstigä bir jalya yasapturlar. Har zamān jalyağa yetädürlär*. Jalya teprägäč qabr teprätkän dek maḥsūs boladur, nečük kim kemägä kirmägän el kemägä kirgäč sāḥil mutaḥarrik maḥsūs bolur. Buyurdum kim mujāvirlar jalyadın yıraq turdılar. Har nečä ṣalavāt ayttılar, qabrda ḥarakatî maḥsūs bolmādı. Buyurdum jalyanı buzup qabrnıng üstidä gumbad qıldılar. Mujāvirlarnı bu ḥarakattin tahdīd bilä man' qılıldı.

Mulla Abdul-Rahman, a learned scholar, was one of the eminent men of Ghazni. He always taught and was a very religiously observant and pious man. He passed away the same year that Nasir Mirza died. Sultan Mahmud's tomb is in one of the suburbs of Ghazni, which is called Rawza ("garden") because the sultan's tomb is there. The best grapes of Ghazni come from Rawza. Sultan Mahmud's sons Sultan Mas'ud and Sultan Ibrahim are also buried in Ghazni. There are many important shrines in Ghazni. The year I took Kabul and Ghazni, when I overran Kohat, Bannu, Dasht and Afghanistan, I passed by Duki and the Ab-i-Istada on my way to Ghazni. I was told that in the villages of Ghazni was a shrine where the tomb moved when prayers were spoken. I went to inspect it. The movement of the tomb could be felt. **[138b]** Then it was discovered that it was a trick on the part of the attendants. They had made a screen over the tomb and would go constantly up to the screen. When they made the screen move it seemed as though the tomb was moving, just as it seems to people riding in a boat for the first time that the shore is moving. I ordered the attendants to stand away from the screen. No matter how many times they spoke prayers, no motion appeared in the tomb. I ordered the screen demolished and a dome built over the grave. The attendants were forbidden on pain of punishment ever to do this again.

غزنی بسیار محقر جائیست. پادشاهانی که هندوستان و خراسان در تحت ضبط ایشان بوده باوجود خراسان چون اینچنین جای محقری‌را پای‌تخت کرده‌اند همیشه تعجب کرده می شود. در زمان سلطان سه چهار بند بوده. [ل۱۲٤] در همین آب غزنی بطرف شمال غزنی سه فرسنگ بالای آب سلطان یك بند کلانی انداخته. بلندی این بند چهل پنجاه گز بوده باشد، درازی او تخمیناً سیصد گز باشد. آب‌را در آنجا ذخیره ساخته [۱۸٤ب] بقدر احتیاج در کشته‌ها آب می‌گذارند. علاءالدین جهانسوز غوری در وقتی که برین ولایت مسلط شده بود این بندرا ویران ساخته و مقابر بسیاری از اولاد سلطان‌را سوخته و شهر غزنی‌را خراب ساخته و سوخته و مردم او تاراج کرده و قتل نموده و از ویرانی دقیقه نامرعی نگذاشته. از آن باز این بند ویران است. در سالی که هندوستان فتح شد از برای ساختن این بند همراه خواجه کلان زرها فرستاده شد. از عنایت الهی امید این هست که این بند آبادان شود. یك دیگر بند سَخَن است در جانب شرق غزنی. این هم از غزنی دو سه فرسنگ بوده باشد. این هم مدتهاست که خرابست. قابلیت آبادان کردن هم ندارد. یك دیگر بند سرده است. این بند معمور است.

در کتابها نوشته‌اند که در غزنی چشمه‌ایست که اگر نجاست و قاذورات‌را درین چشمه اندازند همانزمان شورش و طوفان و بارندگی و برف میشود. در تاریخ دیگر دیده شده [۱۸۵] که در وقت محاصره نمودن رای هند سبکتکین‌را در غزنی سبکتکین می‌فرماید که درین چشمه نجاست و قاذورات بیندازند. شورش و طوفان و بارندگی و برف میشود. باین حیله آن غنیم‌را دفع میکند. من در غزنی هرچند تفحص و تجسس کردم ازین چشمه هیچکس [ل۱۲٤ب] نشان نداد. درین ولایتها غزنی و خوارزم بسردی مشهور است چنانچه در عراقین و آذربایجان سلطانیه و تبریز بسردی مشهور است.

یکی دیگر تومان زرمت است. در جانب جنوب کابل است و بجانب مابین شرق و جنوب غزنی است. از کابل دوازده سیزده فرسنگ و از غزنی هفت هشت فرسنگ راه باشد. هشت موضع است. جای داروغه‌نشین او گردیز است. در میان قلعهٔ گردیز اکثر سه‌طبقه و چهارطبقه خانها است. گردیز خالی از استحکامی نیست. مردم او به ناصر میرزا یاغی شده میرزارا خیلی تشویش دادند. در جانب جنوب این تومان کوه است، کوه [۱۸۵ب] برکستان میگویند. در دامنهٔ این کوه در جای مرتفعی چشمهٔ افتاده قبر شیخ محمد مسلمان در آنجاست. مردم زرمت اوغان‌شال مردم اند. کشت و زراعت میکنند. درخت و باغات نمی‌شود. [...]

Ghazni is a truly miserable place. Why kings who hold Hindustan and Khurasan would ever make such a wretched place their capital has always been a source of amazement. In Sultan [Mahmud]'s time there were three or four dams. One large dam was constructed by him on the Ghazni river three leagues upriver to the north of Ghazni. It was forty or fifty yards high and approximately three hundred yards long. A reservoir was created behind it, and the waterways to the fields were opened according to need. When Ala'uddin Jahansoz Ghori gained control of this province he wrecked this dam, torched the tomb of Sultan Mahmud and those of many of his sons, and destroyed and burned the city of Ghazni. The people were pillaged and killed. In massacre and devastation he left no stone unturned. **[139]** From that time forth this dam has lain in ruins. The year I conquered Hindustan I sent money with Khwaja Kalan to repair this dam. By the grace of God there is hope that it will flourish once more. Another dam is the Sakhan dam, two or three leagues to the east of Ghazni. It too has lain in ruins for a long time and is beyond repair. Another is the Sardeh dam, which is in a good state of repair.

Asru muḥaqqar yer dür. Pādišāhlar kim Hindūstān va Xurāsān alarnıng taḥt-i ḍabṭıda egändür, bāvujūd-i Xurāsānāt, nečük mundaq muḥaqqar yerni pāytaxt qıldılar eken hameša ta'ajjub qılılur. Sulṭān zamānıda üč–tört band bar egändür. Bir band ošbu Ġaznī Suyıda Ġaznīdın šimāl sarı üč yığač su yoqqarı sulṭān bir uluğ bandî salıptur. Bu bandnıng bulandlıqı qırq–ellig qarı bolğay. Uzunluqı taxmīnan üč yüz qarı bolğay. Sunı anda zaxīra qılıp bi-qadr-i iḥtiyāj ekingä su ačarlar ergändür. 'Alā'uddīn Jahānsoz Ġūrī bu vilāyatqa musallaṭ bolğanda bu bandnı buzuptur va sulṭānnıng awlādınıng bisyār maqābirını küydürüptür, šahr-i Ġaznīnı buzuptur va küydürüptür. Elini talaptur, öltürüptü[r]. Qatl va buzuqluq- **[139a]** -dın daqīqa nāmar'ī qoymaydur. Andın beri bu band buzuq dur. Hindūstānnı fatḥ qılğan yıl bu bandnı yasamaq üčün Xwāja Kalāndın yarmaq yibärildi. Tengri 'ināyatıdın umed bar kim bu band ābādān bolğay. Yana bir band Saxan (?) dur. Ġaznīnıng šarqıda bu ham Ġaznīdın iki–üč yığač bolğay. Bu ham muddatlar dur xarāb tur. Ābādān qılur qābiliyyatı ham yoqtur. Yana bir Sardih bandı dur. Bu band ma'mūr dur.

Kitāblarda bitiptürlär kim Ġaznīda bir čašma bar dur kim agar najāsat va qāzūrātnı bu čašmağa salsalar*, ol zamān tolğaq va ṭūfān* va yağın va čapqun bolur. Yana bir tārīxda körülüptür kim Rāy-i Hind Säbük Tekinni Ġaznīda muḥāṣara qılğanda Säbük Tekin buyurur kim bu čašmağa najāsat bilä qāzūrāt salurlar. Tolğaq va ṭūfān va yağın va čapqun bolur. Bu ḥīla bilä ol ğanīmnı daf' qılur. Men Ġaznīda har nečä tajassus qıldım bu čašmadın hečkim nišān bermädi. Bu vilāyatlarda Ġaznī va Xwārazm savuqluq bilä mašhūr dur, nečük kim 'Irāqayn va Āzarbayjānda Sulṭāniyya bilä Tabrīz savuqluq bilä šuhratı bar.

Yana bir Zurmat Tümäni dür. Kābulnıng janūbı dur. Ġaznīnıng šarq-janūbı Kābuldın on iki, on üč yığač va Ġaznīdın yeti sekiz yığač yol bolğay. Sekiz kent tür. Dārūğanišīn yeri Gardez dur. Gardez qorğanınıng ičidä aksar si-ṭabaqa va čār-ṭabaqa üylär **[139b]** dür. Gardez xālī-az istiḥkāmî emäs. Nāṣir Mīrzā bilä yağıqıp mīrzāğa xaylî tašvīš berdi. Zurmat eli Awğān Šāl el dür. Ekin va zirā'at qılurlar. Diraxt va bāğ va bāğāt bolmas. Bu tümänning janūbıda tağ dur. Barakistān Tağı derlär. Bu tağnıng dāmanasıda murtafi' yerdä čašma tüšüptür, Šayx Muḥammad Musalmānnıng qabrı bu yerdä dür.

It is recorded in books that there is a certain spring in Ghazni. If any filth or dirt is thrown into this spring, at once a violent hail storm breaks out. It was seen in a history book that when the Ray of Hind laid siege to Ghazni, Sabuktekin ordered filth and dirt thrown into the spring. There was a violent hail storm, and by this trick he repelled the enemy. No matter how much I searched for this spring in Ghazni, no sign of it could be found.

In these parts Ghazni and Khwarazm are as well known for being cold as Sultaniyya and Tabriz are in the two Iraqs and Azerbaijan.

Zurmat. Another district is Zurmat, twelve or thirteen leagues to the south of Kabul, and seven or eight leagues to the southeast of Ghazni. It consists of seven villages of which Gardez is the seat. Inside the Gardez city wall most of the buildings are three and four stories. **[139b]** Gardez is a fairly strong place. When they rebelled against Nasir Mirza they gave him a lot of trouble. The people of Zurmat are Awghan Shal. They sow and harvest crops and have no orchards or gardens. To the south of this district is a mountain called Barakistan. In a high place on the slopes of this mountain is a spring where Shaykh Muhammad Musalman's tomb is located.

یك دیگر تومان فرمل است. محقر جائی است. سیب او بد نمی‌شود. بملتان و هندوستان می برند. در هندوستان در زمان افغانان شیخزاده‌هائی که رعایت یافته بوده‌اند از اولاد شیخ محمد مسلمان از فرمل بوده‌اند.

یك دیگر تومان بنگش است. گرداگرد او تمام افغانان قطاع‌الطریق اند. مثل خوگیانی و خرلجی و توری و لندر در کناره افتاه ازینجهت خاطرخواه مال نمی‌دهند. بمن هم کارهای کلان در میان آمد، مثل فتح قندهار و بلخ و بدخشان و فتح هندوستان، ازین جهتها فرصت ضبط بنگش نشد. خدای تعالی [ل۱۲۵] راست آرد بمجرد یافتن فرصت بجهت ضبط بنگش با قطاع الطریق او متیقن هستم.

از بلوکات کابل یکی آله‌سای است. [۱۸۶] از نجراو دو سه شرعی راه باشد. بطرف شرق از طرف نجراو راست بر راست می‌آید. چون بکوره نام جائی می‌رسد بطرف آله‌سای از کوتل خوردی می‌برآید. درین طرف در میان گرمسیل و سردسیل فاصله همین کوتل کوره است. در همین کوتل کوره در اول بهار گذر جانوران است. از توابع نجراو مردم پچقان درین کوتل جانور بسیاری می‌گیرند. در برآمد کوتل هرجا هرجا از سنگ پناهها ساخته‌اند. کسانی که جانور میگیرند درین پناهها نشسته یکطرف دام‌را پنج شش گز دورتر مضبوط میکنند و یکطرف دام‌را در زیر سنگی زیر می‌کنند. در طرف دیگر دام نصف دام سه چهار گز چوبی‌را می‌بندند. یکطرف چوب در دست آن کسی است که در پناه سنگ نشسته است و از میان شکافهای پناهی که از سنگ ساخته است می‌بیند و منتظر نشسته است. همین که جانور نزدیك رسید دام‌را می‌بردارد. جانوران خودها در میان دام می‌درآیند. باین تدبیر جانور بسیاری میگیرند. [۱۸۶ب] اینچنین مبالغه می‌کنند که گاهی آنمقدار جانور بسیار می گیرند که فرصت سر بریدن نمی‌شود.

در آن ولایت انار آله‌سای مشهور است. اگرچه انار اعلی نیست اما در آن ولایت از انار آله سای بهتر اناری نمی‌شود. انارهای اورا بتمام بهندوستان می‌برند. انگور او هم بد نمی‌شود. از شرابهای نجراو شرابهای [ل۱۲۵ب] آله‌سای تندتر و خوشرنگ‌ترست.

یك دیگر بلوك بدراو است. در پهلوی آله‌سای است. اینجا میوه نمی‌شود. کوههای او کافرست. غله می‌گیرند.

چنانچه در خراسان و سمرقند اتراك و ایماق صحرانشین است، صحرانشین این ولایت هزاره و افغان است. کلی برین هزارها هزارهٔ سلطان‌مسعودی است و کلی برین افغانان افغان مهمند است.

Barmal. Another is the district of Barmal, a wretched place, though its apples are not bad and are taken to Multan and Hindustan. The *shaykhzada*s, the offspring of Shaykh Muhammad Musalman who were patronized in Hindustan during the Afghan period, were from Barmal.

Bangash. Another is the district of Bangash. Since it is completely surrounded by Afghan highway robbers, like the Khugiani, Khirilji, Turi and Landar, they do not pay the desired amount of tribute. Because I was absorbed in other affairs, such as the conquests of Kandahar, Balkh, Badakhshan and Hindustan, I did not have a chance to get Bangash under control. If God allows, when I have an opportunity I will certainly deal with the Bangash bandits.

Ala Say. One of the Kabul subdistricts is Ala Say, which is two or three leagues to the east of Nijrao. Going east from Nijrao one traverses a flat plain and reaches a place called Kura. Right there is a little pass to Ala Say. The Kura pass is the dividing line between warm

Yana Furmul Tümäni dür. Muḥaqqar yerî dür. Alması yaman bolmas. Multān va Hindūstānğa eltärlär. Hindūstānğa Afğān zamānıda ri'āyat tapqan Šayx Muḥammad Musalmānnıng awlādı šayxzādalar Furmuldın durlar.

Yana bir Bangaš Tümäni dür. Girdāgirdi tamām quṭṭā'uṭṭarīq Afğānī dur, misl-i Xūgiyānī va Xirilǰī va Tūrī va Landar bu yaqada tüšüptü[r]. Bu jihatlardın xāṭirxwāh māl bermäslär. Manga ham uluğ išlär [a]rağa (?) tüšti, misl-i Qandahār va Balx va Badaxšān va Hindūstān fatḥı. Bu sabablardın Bangašnıng ḍabṭığa furṣat bolmadı. Tengri rāst kel[t]ürüp furṣat tapğač Bangašnıng quṭṭā[']uṭṭarīqı bilä ḍabṭığa mutayaqqin* dur men.

Kābul bölükātıdın bir bölük Ala Say Bölüki dür. Nijrāwdın iki–üč šar'ī bolğay. Šarq sarı Nijrāw ṭarafıdın tüptüz kelür Kūra degän yergä yetkäč oq Ala Say sarı kičikräk kötäl enär. Bu ṭaraf garmser bilä sardser arasıda fāṣila Kūra kötäli dür. Ošbu Kūra kötälidä ertä yazlar qušlarnıng guzari dur. Nijrāw tavābi'ıdın Pačağān eli bu kötäldä qalın **[140a]** quš tutarlar. Kötälning čıqışıda har yerdä har yerdä tašdın panāhlar yasapturlar. Quš tutar kišilär bu panāhlarda olturup tornıng bir ujını beš–altı qarı yıraqraq berkitürlär. Tornıng bir ṭarafını yerdä tašqa basururlar. Yana bir ṭarafıda tornıng yarımığača üč–tört qarı yığač bağlarlar. Yığačnıng bir ujı panāhda olturğan kišining eligidä dür. Yasağan panāhnıng töšükläridin [...] muntaẓir dur. Qušlar yavuq kelgäč oq tornı kötärürlär. Qušlär özi oq torğa kirär. Bu tadbīr bilä ğalaba quš tutarlar kim boğuzlarığa furṣat bolmas.

Ol vilāyat[ta] Ala Say [...] anārıdın yaxšıraq anār bolmas. Munıng anārlarını tamām Hindūstānğa eltärlär. Üzümi ham yaman bolmas. Nijrāw čağırlarıdın Ala Say čağırları tundraq va xošrangraq tur.

Yana bir Badrāw Bölüki dür. Ala Saynıng yanıda dur. Munda meva bolmas. Kārandası kāfir dur. Ašlığ alurlar.

Nečük kim Xurāsān va Samarqandta Atrāk va Aymaq ṣaḥrānišīn durlar, bu vilāyatnıng ṣaḥrānišīnı Hazāra va Afğān dur. Hazāralardın kullī rā'ī [?] Sulṭān-Mas'ūdī Hazāra dur. Afğānlardın kullī rā'ī Mohmand Afğānı dur.

---

and cold climates. It is also the route taken by birds in the autumn. The Pachaghan people, dependents of Nijrao, catch many birds in this pass. **[140]** In every spot at the mouth of the pass they have built stone blinds. The men who catch birds by sitting in these blinds secure one edge of a net five or six yards away and weight it down to the ground with stones. To the middle of the other side they fasten a stick three or four yards long. One end of the stick is held by the man who waits and watches through holes in the blind. As soon as birds approach he raises the net, and the birds enter. By this machination they catch birds faster than they can decapitate them.

In those regions the pomegranates of Ala Say are {famous, although they are not the best kind,} but they are all exported to Hindustan. The grapes are not bad either. Among the wines of Nijrao the Ala Say wines are the strongest and have the best color.

Badrao. Another is the Badrao district, next to Ala Say. There is no fruit there, but it is cultivated by Kafirs, who harvest grain.

Just as in Khurasan and Samarkand Turks and *aymaq*s dwell in the countryside, [in Kabul] there are Hazaras and Afghans. Chief among the Hazaras are the Sultan-Mas'udi Hazaras, and chief among the Afghans are the Mohmand Afghans.

جمع ولایت کابل‌را با تمغا و صحرانشین هشت لك شاهرخی جمع کردند.
کوهستان طرف شرق ولایت کابل دو طور است، و کوهستان طرف غرب دو طور است. کوهستان اندراب و خواست [۱۸۷] و بدخشانات تمام ارچه‌دار بسیار چشمه‌دار و پشتهای نرم دار کوهستان است. کاه او از کوه و پشته و جلگا یك طور می‌شود و خوب می‌شود. اکثر کاه بوتکه است. باسپ بسیار سازوارست. در ولایت اندجان این کاه‌را «بوتکه اوتی» میگویند. وجه تسمیهٔ او معلوم نبود. درین ولایتها معلوم شد. چون این کاه بوته‌بوته می‌برآید، بنابر آن بوته که می‌گویند یایلاقهای حصار و ختلان و سمرقند و فرغانه و مغولستان تمام بهمین وضع ییلاقهاست. اگرچه ییلاقهای فرغانه و مغولستان باین ییلاقها نسبت ندارد ولی بهمین روش کوهها و ییلاقهاست.

یك دیگر نجراو است. در کوههای لغانات و سواد و بجور ناژو و جلغوزه و زیتون و بلوط و خنجك بسیار می‌شود و بلند می‌شود. کاه او در برابر کاه این کوهستان نیست. بسیار می شود و بلندتر ولی بی‌فایده کاهیست، [ل۱۲۶] باسپ و گوسفند سازوار نیست. اگرچه برابر آن کوهستان بلند نیست و در نظر حقیر درمی‌آید، اما غریب [۱۸۷ب] مضبوط کوههاست. هموارهموار پشته‌ها می‌نماید، اما تمام پشته و کوه او سنگ‌دار پشته و کوه است. از همه جای او باسپ نمیتوان گشت. درین کوهستان جانوران هندوستان بسیار است. مثل طوطی و شارك و طاوس و لوچه و میمون و نیله‌گاو و کوته‌پای بلکه غیر ازین جانورهائی که مذکور شد دیگر جنس مرغان و جانوران می‌شود که در هندوستان هم اینچنین جانوران شنیده نشد.
کوهستان طرف غرب کوههای درهٔ زندان و درهٔ صوف و گرزوان و غرجستان است که همه کوهها بیك روش است. کاه‌زار او تمام در جلگاها می‌شود. مثل آن کوهستان در کوه و پشته یك دست کاه نمی‌شود. آنمقدار بسیار چوب و ارچه هم ندارد. کاهش باسپ و گوسفند سازوار است. بالای این کوهها تمام اسپ‌تاز و هموار است. زراعتها بتمام آنجا می‌شود. آهوی این کوهستان هم بسیار می‌شود. تك‌آبهای او دره‌های مضبوط است. اکثر جاهای او یك‌انداز است. از همه جا [۱۸۸] نمیتوان فرود آمد. این عجب چیزیست که جاهای مضبوط همه کوهستان در بلندیهای کوه می‌باشد و جاهای مضبوط این کوهستان در پستیهای او واقع شده.

The total revenue of Kabul province, customs and countryside was eight lakhs (800,000) shahrukhis. **[140b]**

The mountains on the eastern side of Kabul province are of two sorts. To the west the mountains are also of two sorts. The mountains of Andarab, Khwast and the Badakhshan region are all covered with juniper, have many springs and are soft, rolling, hilly mountains. The grass on the mountains and hills and in the glens is uniformly good. Mostly the grass grows in clumps and agrees well with horses. In Andizhan they call this kind of grass "clump grass" *(bütägä otï)*. I never understood why it was so called, but in this region it became obvious: it is called *bütägä* because it comes out in clumps *(bütä)*. The summer pastures of Hissar, Khuttalan, Samarkand, Fergana and Mughulistan are all like the summer pastures here, and although these can scarcely be compared to those of Fergana and Mughulistan, the mountains and pastures are similar.

On the other hand, the mountains of Nijrao, Laghman, Bajaur and Swat have many *nazhu, jalghoza*, oak, olive and wormwood trees. The grass also differs from the grass of those other mountains. It is plentiful and grows high, but it is useless and is not good for either horses or

Kābulnıng jam'ını vilāyat va tamğa va şaḥrānišīnı bilä sekiz lak šāhruxī jam' qıldılar. **[140b]**

Kābul vilāyatınıng šarq ṭarafıdaqı tağları iki törlüg dür; ğarb ṭarafıdaqı tağları iki törlüg dür. Andarāb va Xwāst va Badaxšānāt tağları tamām arčalığ qalın čašmalığ yumšaq puštalığ tağlar dur. Otı tağınıng va puštasınıng va jölgäsining yer dek bolur xūb. Aksar bütägä otı bolur. Atqa bisyār sāzvār ot tur. Andijān vilāyatıda bu otnı "bütägä otı" derlär. Vajh-i tasmiyası ma'lūm emäs erdi. Bu vilāyatlarda ma'lūm boldı. Bu ot bütä bütä čıqar üčün bütägä derlär emiš. Ḥiṣār va Xuttalān va Samarqand va Farğāna va Muğulistānnıng yaylağları tamāmošbu vaḍ'lığ yaylağlar dur. Agarči Farğāna bilä Muğulistānnıng yaylağlarınıng bu yaylağlarğa heč nisbatı yoqtu[r], valî bir yosunluğ tağlar va yaylağlar dur.

Yana bir Nijrāw va Lamğānāt va Bajawr va Swād tağları qalın nāžū va jalğoza balūt va zaytūn va xunjaklığ tağlar dur. Otı bu tağlarnıng otı dek emäs tür. Qalın bolur va buland bolur, valî befāyida ot tur. At bilä qoyğa sāzvār emäs tür. Agarči ol tağlarča buland emästür, közgä ḥaqīr körünür, valî ğarīb berk tağlar dur. Hamvār hamvār tepälär körünür, valî tamām puštası va tağı berk tašlığ pušta va tağ dur. Har yeridin at bilä yürüp bolmas. Bu tağlarda Hindūstān qušları Hindūstān jānvarları **[141a]** bisyār dur, misl-i ṭūṭī va šārak va ṭāūs va luča va maymūn va nīlagāv va kūtahpāy, balki bu mazkūr bolğan jānvarlardın dağı özgä özgä jins qušlar va jānvarlar bolur kim Hindūstānda dağı andaq jānvarlarnı ešitilmäydür.

Ġarb ṭarafıdaqı tağlar Dara-i Zindān* va Dara-i Ṣūf va Gurzuvān va Ġarjistān tağları bir yosunluğ tağlar dur. Otlağı aksar jölgäläridä bolur. Ol tağlar dek tağı va puštası yakdast ot bolmas. Andaq qalın yığačı va arčası ham yoqtur, valî otı atqa va qoyğa sāzvār dur. Bu tağlarnıng üsti tamām at čapqu dek hamvār dur. Ekinläri tamām anda bolur. Bu tağlarnıng keyiki qalın bolur. Tak-ābları berk daralar dur. Aksar yerläri yak-andāz dur. Har yerdin tüšüp bolmas. Bu 'ajab tur: jamī' tağlarnıng berk yerläri bulandīlarda bolsa, bu tağlarnıng berk yerläri pastīlarıda vāqi' boluptur.

sheep. Although these mountains are not so high as the former and appear small, they are nonetheless quite impregnable mountains. They seem to be very low, very level hills, but all the hills and peaks are strong, rocky hills and peaks. There are many places impossible to reach on horseback. In these mountains there are many Indian birds and animals, **[141]** such as the parrot, myna, peacock, *lucha*, monkey, nilgau, and *kutahpay*. Aside from the ones mentioned, there are many and various types of birds and animals that have not been heard of in India.

The mountains to the west, Dara-i-Zindan, Dara-i-Suf, Gurzuwan and Gharjistan, are also similar to each other. The grasslands are mostly in the glens, but, unlike the other mountains, neither do the mountains and hills have a single type of grass nor are there so many trees or juniper covering. However, the grass is suitable for horses and sheep. The mountain tops are flat enough to run a horse, and that is where planting is done. There is much game on these mountains. The ravines are valley strongholds, most precipitous and inaccessible from above. It is an oddity that everywhere mountain strongholds are in the high places, but in these mountains they are in the low-lying places.

کوهستان غور و کرنو و هزاره هم بهمین روش است. کاه‌زار او در جلگا و میدان می باشد. درختش کم است و چوب ارچه خود نمی‌شود. کاه او باسپ و گوسفند سازوار است. [ل۱۲۶ب] آهویش بسیار میشود. جاهای مضبوط این کوهستان که مذکور شد در پستیهای اوست. این کوهستان آنچنان نیستند.

دیگر کوهستان خواجه اسماعیل و دشت و دکی و افغانستان است. همه بیك روش است، پست پست. و کاهش کم و آبش تنقیص بی‌درخت بدنمای هیچ‌کاره کوهستان است. کوهستانش بمردمش مناسب افتاده چنانچه گفته‌اند که «تینگ بولماغونچه توش بولماس.» در عالم باینچنین وضع ناخوش شاید کم باشد.

در کابل اگرچه سرما بسیار میشود و برف او کلان می‌افتد، اما خوب هیمها دارد و نزدیك است. در یك روز رفته آورده میشود. هیمهٔ او خنجك [۱۸۸ب] و بلوط و بادامچه و قرقند است. بهترین اینها خنجك است. روشن می‌سوزد. از دود او هم بوی خوبی می‌آید و اخگر او هم خیلی می‌پاید. تر او هم میسوزد. بلوط هم خوب هیمه‌ایست. اگرچه تیره‌تر می سوزد اما روشن و تابدار می‌سوزد و انگشت او هم بسیار می‌پاید و بوی خوب دارد. در درخت بلوط یك عجب خاصیتی است: اگر در شاخ برگ سبزدار او آتش بدهند بشرفه و آواز می‌سوزد. از پا تا سر بشرفه میسوزد و در یك زمان می‌سوزد. دیدن سوختن این درخت خیلی تفرج خوبیست. بادامچه از همه بیشتر است و شایع‌تر. انگشت او نمی‌پاید. قرقند پست پست خارها می‌شود. تر و خشك او برابر می‌سوزد. هیمهٔ تمام مردم غزنی ازین است.

ولایات کابل در میان این کوهستان واقع شده. این کوهستان مثل کرتهای [ل۱۲۷] یورونچقه واقع شده. در میان کوهها میدان میدان هموار جلگاها افتاده. اکثر مواضع او و آبادانی او درین [۱۸۹] میانهاست. آهوی او و شکار او کمتر است. در فصل تیرماه و بهار آهوی سرخ که ارقاروغلچه باشد در گذر قیشلاق و ییلاق معین توتغاول‌ها دارد. جوانان هوسناك و سگدار رفته توتغاول‌را نگاهداشته آهو می‌گیرانند. در طرف سرخاب و خورد کابل گوره‌خر هم میشود. آهوی سفید خود اصلاً نیست. در غزنی آهوی سفید و گوره‌خر می‌شود. در برابر آهوی سفید غزنی آهوی فربه در کم جائی بوده باشد.

در بهار شکارگاه کابل بسیار است. اکثر گذر مرغان و جانوران از کنار آب باران است چرا که طرف شرق تمام کوهستان است. طرف غرب هم تمام کوهستان است. از روبروی همین جا که کنار آب باران باشد یك کوتل کلان همین هندوکش است و بس و دیگر کوتل نیست. ازینجهت تمام جانوران ازین جا می‌گذرند. اگر باد باشد [۱۸۹ب] یا بالای کوتل

The mountains of Ghur, Karnu and Hazara are similar. The grasslands are in the glens, and there are few trees. There is no juniper at all. The grass is suitable for horses and sheep. The game is plentiful. Whereas the strongholds of the aforementioned mountains are in the low places, it is not so in these mountains.

The Khwaja Isma'il, Dasht, Duki and Afghanistan mountains are also of one sort. They are very low, with little grass and scanty water, treeless, ugly and worthless mountains. **[141b]** They are worthy of their inhabitants, as the proverb says, "There is no noon without a dawn." There are few such worthless mountains in the world.

Although Kabul has a heavy snowfall in the winter, it has good, readily available firewood. One can gather and bring it in within a day. The firewoods are wormwood, oak, small almond and *qarqand*. The best of these is wormwood. It burns bright and its smoke gives a good odor. The embers last a long time. It burns green. Oak is also a good firewood.

Ġawr va Karnū* va Hazāra tağları ham bu yosunluğ tağlar dur. Otlağı jölgäsidä bolur. Tağlarıda yığačı ham kam dur. Arča yığači xud yoqtur. Otı atqa va qoyğa sāzvār dur. Keyiki qalın bolur. Mazkūr bolğan tağlarnıng berk yerläri qoyılarıda bolur. Bu tağlar andaq emästür.

Yana Xwāja Ismā'īl va Dašt va Dukī va Afğānistān tağları bir yosunluğ tağlar dur. Past past, otı az, suyı tanqīş, yığačsız, badnumāy, yaramas **[141b]** tağlar dur. Tağları ellärigä munāsib tüšüptür, nečük kim "ting [?] bolmağunča tüš bolmas" deptürlär. 'Ālamda mundaq yaramas vaḍ'lığ tağlar kam bolğay.

Kābulnıng agarči qıš qarı uluğ tüšär, valî yaxšı otunları bar dur va yavuq dur. Bir kündä barıp keltürsä bolur. Otunları xunjak va balūṭ va bādāmča va qarqand dur. Bulardın yaxšıraqı xunjak dur. Yaruq küyär. Tütünining yaxšı ıdı bolur. Coğı ham ğalaba turar. Öti ham küyär. Balūṭ ham yaxšı otun dur. Agarči tīraraq küyär, valî tābluğ küyär. Coğı qalın turar*. Balūṭ yığačıda yana bir 'ajab xāṣṣiyyatî dur. Sabz barglig šāxlarığa ot qoysalar, ğarīb širaqqa bilä küyär. Ayaqıdın bašığača širaqqa bilä bir zamānda küyär. Bu yığačnıng küymäki xaylî yaxšı tafarruj dur. Bādāmča barčadın köpräk va šāyi'raq [...] turmas. Qarqand past past tikänlär bolur. Öti quruqı teng küyär. Tamām Ġaznī elining otunı bu dur.

Kābul vilāyatı tağ aralarıda vāqi' boluptur. Yorunčqa pulları dek tağlar tüšüptür. Aralarıda [... ā]bādānlıqları bu aralıqlarda dur. Keyiki va avı azraq dur. Küz va yaz faṣllarıda qızıl keyik kim arqarığalča bolğay qışlağqa yaylağqa ötärdä mu'ayyan tutqavulları bar dur. Havaslığ va itlig yigitlär barıp tutqavul- **[142a]** -nı saxlap keyik aldururlar. Xurd Kābul va Surxāb ṭarafı qulanı ham bolur. Aq keyik xud aṣlan yoqtur. Ġaznīnıng aq keyiki va qulanı bu bolur. Ġaznīnıng aq keyikičä semiz keyik kam yerdä bolğay.

Yazlar Kābul qušlağı qalın dur. Aksar qušınıng guzari Bārān yaqası dur, ne üčün kim šarqı tağlar dur, ğarb ṭarafı ham tağlar dur. Ošbunıng toğrısıdın, kim Bārān yaqası bolğay, bir uluğ Hindūkuš kötäli dür va bas. Özgä kötäl yoqtur. Bu jihattın tamām qušlar munung [sic] bilä ötär. Agar yel bolsa ya Hindūkuš kötäli üstidä andak bulut bolsa, qušlar ötä almas.

Although its flame is less bright, it burns hot and the embers last. Oak has a curious characteristic: if a branch with green leaves is lit it kindles and burns rapidly from one end to the other with sparks and crackling. It is quite a sight to see this wood burn. The small almond is the most abundant and most used {but its embers} do not last long. *Qarqand* is a low-growing, thorny wood that burns equally well green and cured. All the people of Ghazni burn this wood.

The province of Kabul lies in the midst of mountains that look like rows of clover. Throughout the mountains are flat valleys and glens in which are scattered inhabited places. There is little game or fowl. In the autumn and spring seasons, when the *qïzïl keyik*, wild mountain sheep, is migrating between winter and summer pasture, there are certain hunting grounds kept by eager youths who go out with dogs and hunt. **[142]** In the direction of Khurd Kabul and the Surkhab there is abundant wild ass, but there is absolutely no small game. Ghazni has both small game and wild ass, there being few places that have such fat game as Ghazni.

In the spring there are many fowling grounds in Kabul. Mostly the migratory route of birds is along the banks of the Baran river. This is because there are mountains to the east and west and the only great pass through the Hindu Kush is in a direct line with the Baran river. There is no other pass. For this reason all birds must go through here. If there is wind or even

هندوکش اندك ابری باشد ، جانوران نمی‌توانند گذشت. تمام در میدان آب باران فرود می آیند. درین محل مردم آن نواحی جانور بسیاری می‌گیرند. در کنارهٔ آب باران در آخر زمستان مرغابی بسیار می‌آید و بسیار فربه میشود. بعد از آن کلنگ و قرقره و جانوان کلان بسیار و بیحد می‌شود.

در کنار آب باران از برای کلنگ طناب کرده بطناب بسیار می‌گیرند. بوتیمار و قرقره و حواصل‌را هم بطناب بسیار میگیرند. اینطور جانور غیر مکرر است. کیفیت گرفتن آن اینطور است که برابر یك گزانداز طناب باریکی می‌تابند و در سر این طناب گزی‌را مضبوط می سازند. در طرف دیگرش از شاخ بیلدورگائی ساخته‌اند. این بیلدورگارا مضبوط می‌سازند. به پُری و ضخامت صاعد یك چوبیست، درازی او برابر یك وجب باشد. از طرف گز این طناب‌را باین چوب تا تمام شدن می‌پیچند. بعد از تمام شدن طناب بیلدورگارا مضبوط می سازند. بعد از آن آن چوب‌را برابر بند دست [۱۹۰] در میان طناب پیچیده می‌برآرند. طناب همانطور پیچیده و کاواك می ایستد. بیلدورگارا در دست انداخته در پیش‌رویهٔ جانورانی که می‌آیند گزرا می‌اندازند. [۱۹۰ب] اگر در گردن و قنات جانور بیفتد پیچیده آن جانور می‌افتد. تمام مردم آب باران باین طریق جانور بسیار می‌گیرند، اما اینطور جانور گرفتن خیلی مشقت دارد. باران‌دار شبهای تاریك راه این جانوران از جهت سباع و درندها تا صبح قرار نمی‌گیرند و متصل می‌پرند و پست می پرند. در شبهای تاریك راه این جانوران از بالای آبهای روانست. چون در شبهای تار سفید و روشن می‌نمایند، از ترس بالای آب و پایان آب تا صبح شدن می‌روند و می‌آیند. طناب‌را درین محل می‌اندازند. من یك مرتبه شبی طناب انداختم. طناب گسست. جانور هم یافت نشد. صباح آن جانوررا با طناب گسسته یافته آوردند. [ل۱۲۸] باین طریق مردم آب باران بوتیمار بسیار میگیرند. کلکیِ ساج از بوتیمار می‌شود. بعراق و خراسان از کابل یك متاعی که میرود کلکی ساج است.

دیگر جمعی غلامان صیاد اند. کار و پیشهٔ [۱۹۱] ایشان جانور گرفتن است. دوصد، سه صد خانه‌وار بوده باشند. از اولاد تیمور بیگ یکی از آنها این غلامان‌را از نواحی ملتان کوچانده آورده بوده. کولها ساخته و شاخها فرو برده بالای کول دام گذاشته هر جنس جانور میگیرند. تنها همین صیادان نمی‌گیرند بلکه تمام مردمی که در آب باران می‌نشینند طنابها ساخته و دامها مانده بهر تدبیر جانور بسیار میگیرند و هر قسم جانور می‌گیرند.

در همین موسم در آب باران گذر ماهی میشود. اول بدام و دیگر به چپ بسته ماهی بسیاری می‌گیرند. دیگر در وقت تیرماه که قولان قویروغی نام کاهی برآمده و بکمال رسیده و

---

a few clouds over the Hindu Kush pass, the birds cannot go through and so descend to the Baran plain. At this point the people of that region catch many birds. Toward the end of winter many ducks come to the banks of the Baran, and they are very fat. After them cranes, herons and other large birds come in large numbers.

On the banks of the Baran they catch many cranes by shooting ropes. Grey herons, herons and pelicans are also caught in large numbers with ropes. It is a singular method of catching birds, and this is how it is done. About an arrow-shot length of thin rope is twisted. One end of the rope is tied to an arrow shaft, and the other end is securely fastened to a *bildürgä* made of a piece of wood as thick as a man's forearm **[142b]** and a span long. They coil the rope from the shaft end all the way to the piece of wood and then make fast the *bildürgä*. Then they pull the piece of wood out from the coiled rope, leaving its place empty inside the coil. Holding the *bildürgä* they shoot the shaft into the approaching flocks. It gets tangled around a bird's

Tamām Bārān tüzigä tüšär. Bu maḥall ol navāḥīdaqı ellär qalın quš alurlar. Bārān yaqasıda qıšnıng āxirlarıda ördäk qalın kelür. Bisyār semiz bolur. Andın songra turna va qarqara uluğ quślar qalın va beḥadd bolur.

Bārān yaqasıda turnağa ṭanāb atıp ṭanāb bilä qalın tutarlar. Oqar va qarqara va qotannı ham ṭanāb bilä qalın tutarlar. Bu naw' quš tutmaq ğayr-i mukarrar dur. Tutmaqınıng kayfiyyatı bu törlüg dür kim bir gäz atımı inčkä ṭanāb ešärlär. Bu ṭanābnıng bir ujıda gäzni berkitürlär. Yana bir ujıda šāxdın bildürgä yasapturlar. Bu bildü[r]gäni berkitürlär. Yana bir biläkčä yığač dur. **[142b]** Uzunluqı bir qarıš bolğay. Gäz ṭarafıdın bu ṭanābnı bu yığačqa tükängüčä čırmarlar. Ṭanāb tükängändin song bildürgäni berkitürlär. Andın song biläkčä yığačnı ṭanāb ičidin čıqarurlar. Ṭanāb čırmaqlıq kāvāk oq turar. Bildürgäni eliggä salıp keladürgän qušnıng alı sarı gäzni atarlar. Qušnıng qanatığa ya boynığa tüšä čırmašıp quš yıqılur. Tamām Bārān eli bu ṭarīq bilä qalın quš tutarlar, valî bu quš tutmaqnıng xaylî mašaqqatı bar. Yamğurluğ va qaranğu kečäläri keräk. Bu kečälärdä bu quślar sibā' va darandalar jihatıdın tang atqunča tinmäslär va muttaṣil učarlar va past učarlar. Qaranğu kečälärdä quślarnıng yolı aqar su dur. Qaranğuda aqarıp körünür. Qorquncdın su yoqqarı su qoyı tang atqunča barurlar va kelürlär. Ṭanābnı bu maḥallda atarlar. Men bir qatla kečä ṭanāb attım. Ṭanāb üzüldi. Quš ham tapılmadı. Tanglasığa qušnı üzülgän ṭanāb bilä tapıp keltürdilär. Bu ṭarīq bilä Bārān eli qalın oqar tutarlar. Sāj otağası oqardın bolur. 'Irāqqa va Xurāsānğa Kābuldın bir matā'î kim barur sāj otağası dur.

Yana jam'î ṣayyād qullar dur. İki yüz–üč yüz üylüg bolğaylar. Temür Beg awlādıdın birisi bu qullarnı Multān navāḥī- **[143a]** -sıdın köčürüp kelgändür. İšläri köčülgäri quš tutmaq dur. Köllär yasap qalın yığačlar* tikip köl ortasıda tor qoyup har jins quš tutarlar. Nê yalğuz ṣayyād quš tutar—Bārān olturušluğ ellär ṭanāb atıp tuzaq qoyup har tadbīr bilä qalın quš va har anvā' quślar tutarlar.

Ošbu mawsimda Bārān Suyıda balıqnıng guzari bolur. Tor bilä yana čač bağlap qalın balıq tutarlar. Yana küz maḥallarıda kim [...] qulan quyruqıdın on–on iki puštvāra, yana* kök

---

wings or neck, and the bird falls. All the Baran people catch many birds in this manner, but this method of bird catching is very laborious. It is necessary to have a dark, rainy night, for on such nights the birds constantly fly low until dawn in fear of wild beasts. On dark nights the birds following the running water appear white. In their fear they fly up and down the river until dawn. At such times the people shoot their ropes. One night I shot a rope but it broke and the bird could not be found. The next morning the bird with the broken rope was found and brought in. In this manner the Baran people catch a lot of herons, from which turban plumes are made. One product that is exported from Kabul to Iraq and Khurasan is the turban plume.

There is also a group of professional hunter bondsmen, some two to three hundred households of them. One of Timur Beg's descendants brought these bondsmen from the Multan region. **[143]** They earn their living by catching migratory birds. They dig tanks, stick branches and set traps in the middle of the tanks and catch all sorts of birds. Not only professional hunters catch birds, but all the people living near the Baran cast ropes, set traps and catch many birds of all sorts by every conceivable method.

During the same season fish migrate in the Baran river. Many fish are caught with nets and wattles. In the autumn, when the plant known as *qulan quyruqï* (wild ass tail) {has matured,

گل کرده دانه می‌بندد ، از این قولان قویروغی ده دوازده پشتواره و از کوك شیبق بیست
سی پشتواره بر سر آب آورده و ریزه ریزه کرده در آب می‌اندازند و در همان زمان که در
آب انداختند در آب درآمده [۱۹۱ب] ماهیانی که مست شده‌اند شروع در گرفتن آنها
میکنند. و پایان‌تر در یك جای مناسبی چچ می‌بندند. چچ بستن اینچنین است که از چچهای
تال برابر انگشت برابر انگشت چچهارا مثل چیغ می‌بافند و این چیغ در جائی که آب از بالا می
ریزد کاواك مانده در اطراف او سنگ می‌چینند چنانچه آب باین چیغ ریخته و آواز کرده
[ل۱۲۸ب] فرود می‌آید. و بمجرد فرود آمدن به پایان می‌رود. ماهیی که به پایان آب می‌رفته
باشد در بالای چیغ می‌ماند و ماهیان مست شده‌را از بالا آب گرفته گرفته می‌آیند و درین چچ
خود بسیار می‌گیرند. در آب گلبهار و در آب پروان و آب استالف باین طریق ماهی بسیار می
گیرند.

دیگر در زمستان در لغانات بعجایب طوری ماهی می‌گیرند. در جائی که آب از بالا می
ریخته باشد برابر خانه جاهارا مغاك‌ترك کرده مثل پایهٔ دیگدان [۱۹۲] سنگهارا دران مغاکها
گذاشته بالای آن‌را سنگ می‌چینند. درین جا بجانب پایان آب یك دری می‌مانند و سنگ‌را
آنچنان می چینند که بغیر از همین یك در از هیچ جائی ماهی درآمده برآمدن نمی‌تواند. از
بالای این سنگهای چیده آب میرود. عمل ماهیخانه می‌کنند. در زمستان هرگاه ماهی در کار
شود ازین مغاکها یکی‌را واکرده چهل پنجاه ماهی در یك زمان می‌آرند. اینچنین وا میکنند که
در جائی معین مشخص این مغاك راه می‌کنند و بغیر از همان در مغاك تمام اطراف اورا به
پلال برنج مضبوط ساخته بالای آن سنگ می‌گذارند و بر در او مثل چیغ چیزی بافته هر دو
سر اورا یك جا جمع کرده می‌بندند و در میان این یك چیز دیگر از چیغ بافته مضبوط می
کنند چنانچه دهان او به چیغ برابر باشد. درازی او برابر نصف چیغ سابق باشد. دهان
درونی اورا تنگ می‌کنند. از دهان درونی این چیغ درونی که درآمد [ل۱۲۹] در درون چیغ
کلان [۱۹۲ب] می‌درآید و دهان پایانی چیغ کلان‌را آنچنان کرده‌اند که ماهی نتواند برآمد.
دهان درونی پایانی چیغ درونی‌را آنچنان کرده‌اند که از دهان بالائی او که ماهی درآمد از
دهان درونی یگان یگان میگذرد و سر چوبهای دهان درونی‌را یکی کرده‌اند. ازین دهان که
گذشته در میان چیغ کلان درآمد. دهان برآمدرا خود مضبوط کرده اند. ماهی نمی‌تواند
برآمد. اگر برگردد ، از جهت سیخهائی که در دهان درونی این چیغ خورد ساخته‌اند گذشته
نمی‌تواند. این چیغی که مذکور شد هرگاه آورده در ماهیخانه مضبوط ساختند. سر ماهیخانه‌را
وا می‌کنند. گرداگرد او به پلال برنج مضبوطست. هرچه بدست آید درین مغاك میگیرند. هر

flowered and set seed}, they take ten to twelve heaps of *qulan quyruqï* and twenty to thirty heaps of green wormwood to the water, break the plants into little pieces and throw them in. As soon as they throw the plants in and they enter the water, they begin to pick up the drugged fish from the wattles they have set in an appropriate place downstream. Wattles are set as follows. Willow branches as big around as a finger are loosely woven into things like wattles. The wattle is then set empty at a place where the water pours down, and around it stones are piled up so that the water trickles through. As the water goes downstream the drugged fish remain on top of the wattle, from which they can be picked up. They catch a lot of fish with these wattles. They also fish using this method on the streams at Gulbahar, Parwan and Istalif.

In the winter in Laghman they have an unusual method of fishing. **[143b]** In a place where water pours down, holes about the size of a tent are dug out and stones are piled up, like stones for a camp fire, until they cover the hole, except for one opening under water. They pile the

šibaqdın yigirmi–otuz puštvāra su bašığa keltürüp yančıp suğa salurlar. Salğan zamān oq suğa kirip mast bolğan balıqnı tuta kirišürlär. Qoyıraq bir munāsib yerdä čač bağlarlar. Cač bağlamaq andaq tur kim tal ğunčalarından ba[r]maqča barmaqča ğunčalarnı čığ dek toqurlar. Bu čığnı sunıng tökülür yeridä kāvāk qoyup aṭrāfığa taš qalarlar andaq kim su bu čığqa šarılap tüškäy, tüškän bilä qoyı oq barğay. Su qoyı barur, balıq čığnıng üstidä qalur. Mast bolğan balıqnı yoqqarıdın tuta tuta kelürlär. Bu čačda qalın tutarlar. Gulbahār Suyıda Parvān Suyı va Istālīf Suyıda bu ṭarīqa bilä tutarlar.

Yana qıš Lamğānātta ğarīb ṭawr **[143b]** balıq tutarlar. Su tökülür yerlärdä üy ornıča yerni čuqurraq qılıp ojaq pāyası dek tašlarnı bu čuqurlarda qoyup üstigä taš qalarlar. Bu yergä su qoyıdın bir ešik qoyarlar. Tašnı andaq qalarlar kim ošbu bir ešikdin özgä heč yerdin balıq kirip čıqa almas. Bu qalağan tašnıng üstidin su aqar māhīxāna ‘amalı qılurlar. Qıšlar har qačan balıq kerāk bolsa bu čuqurlarnıng birini ačıp qırq–ellig balıq bir zamānda keltürürlär. Bu ṭarīq ačarlar kim ol čuqurnı mu‘ayyan belgülüg yerdä qılurlar. Ol čuqurnıng bir ešikidin bašqa tamām aṭrāfığa kirinj palālı qoyup üstigä taš qoyarlar. Ešikigä čığ dek nemä toqup iki bašını bir yergä qatıp bağlarlar. Yana munıng ičidä yana bir nemä čığdın toqup berkitürlar andaq kim ağzı bu čığ bilä barābar bolğay. Uzunluqı burunqı čığnıng yarımıča bolğay. İčkäriki ağıznı tar qılurlar. Bu ičkäriki čığnıng ičkäriki ağzıdın kim kirär uluğ čığnıng ičigä kirär. Uluğ čığnıng qoyıqı ağzını andaq qılıpturlar kim balıq čıqa almas. İčkäriki čığnıng qoyıqı ičkäriki ağzını andaq qılıpturlar. Yoqqarıqı ağzıdın balıq kim kirär ičkäriki **[144a]** ağzıdın birär birär ötär. Bu ičkäriki ağzınıng yığačlarınıng ujını bir qılıpturlar. Bu ağzıdın ötüp uluğ čığnıng ičigä kim kirär čıqar ağzını xud berkitiptürlär. Balıq čıqa almas. Yansa bu kičik čığnıng ičkäriki ağzınıng šıšlar jihatıdın ötä almas. Bu čığnı ol qoyğan ešikkä kim berkitürlär māhīxānanıng üstünini ačarlar. Girdāgirdi xud kirinj palālı* bilä maḍbūṭ tur. Har ne eliggä

stones in such a way that the fish, once having entered, cannot get out except through that one opening. The water runs through the piled stones, and thus a fish tank is created. In the winter whenever fish are wanted they open one of these holes and take out anywhere from forty to fifty fish. They make the opening in a particular, marked place, and aside from that one opening the other sides are covered with straw and stones. For the opening they weave something like a wattle and fasten two edges together securely [to make a cage]. Inside it they fasten another wattle-like cage, which is only half as long as the first cage and one end of which is the size of the opening in the [first] cage. The other end of the second cage is made narrow, so when [a fish] goes through the inner end of the inner cage, it is inside the big one. The lower end of the big cage is made so that the fish cannot get out. The inner, lower end of the inner cage is also made so that when fish enter the upper end, **[144]** they can only go one by one through the inner end. They fasten sticks at the inner end, and so when the fish passes through this end it enters the large cage and is held fast, unable to get out. If the fish tries to get out the way it entered it is prevented by the sharp sticks at the mouth of the inner cage. Having fastened this cage to the opening, they open the top of the fish tank, which is made secure all around by straw. Whatever they catch they catch in such tanks. Any fish that

ماهی که بگریزد چون در همان یکی است بی‌اختیار در چیغ مذکور می‌درآید آنجا میگیرند. اینطور ماهی گرفتن در هیچ جائی دیده نشد. [۱۹۳]

بعد از گرفتن کابل بعد از چند روز مقیم رخصت قندهار طلبید. چون بعهد و شرط آمده بود با تمام مردم و رخت و متاع خودش سالم و سلامت بطرف پدر و برادر کلانش رخصت داده شد. بعد از رخصت دادن ولایات کابل‌را تنها بهمین امرای مهمان تقسیم نموده شد. غزنی‌را با توابع و لواحق بجهانگیر میرزا داده شد. تومان نیکنهار و مندراور و درهٔنور و دره کنر و نورگل و جیغان سرای‌را بناصر میرزا داده شد. بامرا و جوانانی که بهمراهی من در قزاقیها گشته آمده بودند ببعضیها مثل دهی و زمینی و قلبه داده شد. ولایت خود هیچ داده نشد. تنها این نیست: هرگاه که الله تعالی دولتی داد، امرا و جوانان مهمان و غریب‌را [ل۱۲۹ب] از بایریان و اندجانیان بهتر و بیشتر دیده‌ام. باوجود این عجب بلائیست که همیشه مردم مرا عیب میکنند که غیر از بایری و اندجانی دیگری‌را رعایت نمی‌کند. مثل است که «دشمن نی دیماس؟ توشکا نی کیرماس؟» یعنی دشمن چیست که نمی‌گوید [۱۹۳ب] و در خواب چیست که نمی‌درآید؟

دروازهٔ شهررا توان بست نتوان دهن مخالفان بست

چون از حصار و سمرقند و قندز ایل و اولوس بسیاری آمده بودند مصلحت آنچنان دیده شد که کابل محقر جائیست و سیفی است و قلمی نیست. بهمهٔ مردم خود زر نمی‌توان رسانید. بکوچ و اهل و عیال این ایل و اولوس یگان چیزی از غله رسانیده بلشکر و چاپقون سواری کرده شود. سخن درینجا قرار یافته بولایات کابل و غزنی سی هزار خروار غله تحمیل شد. چون درآمد و حاصل [۱۹٤] کابل‌را نادانسته اینچنین تحمیل کلی کرده شد. ولایت خیلی خراب شد.

در همین محل خط بابری‌را اختراع کردم.

بهزارهٔ سلطان‌مسعودی اسپ و گوسفند بسیاری انداخته تحصیلداران فرستاده شد. بعد از چند روز از تحصیلداران خبر رسید که هزاره‌ها مال نداده در مقام سرکشی شده‌اند. پیشتر ازین هم چند نوبت راه غزنی و گردیزرا زده بودند. ازین جهتها بجهت تاختن هزارهٔ سلطان‌مسعودی سواری نموده شد. براه میدان آمده از کوتل نرخ شباشب گذشته وقت [۱۹٤ب] فرض در [ل۱۳۰] نواحی چیتو هزارهارا تاخته شد و خاطرخواه تاخته [نه] شد.

escape through the one and only opening fall into the cage and are trapped there. This method of fishing has not been observed elsewhere.

MUQIM DEPARTS AND LANDS ARE ASSIGNED

A few days after Kabul was taken, Muqim requested leave to go to Kandahar. Since he had come under a pact, he and all his men and belongings were allowed to go to his father and brother in safety. After Muqim was given leave to depart, the areas outside of Kabul were divided among the princes and all the guest begs. Ghazni was given to Jahangir Mirza and his followers. Nasir Mirza was given Nangarhar district, Mandrawar, Dara i Nur, Kunar, Nur Gul and Chighan Sarai. Villages and fiefs were given to some of the begs and warriors who had been with me during our rencontres. **[144b]** Of [Kabul] province itself nothing was given. This was not the only time I treated guests and foreign begs and warriors with more favor than I did my old retainers and the Andizhanis, indeed every time God granted a boon I did so. This

kelsä bu čuqurda tutarlar. Har balıq kim qačsa ešik xud bir oq tur. Ošol mazkūr bolğan čığqa tüšär. Anda tutarlar. Bu naw‘ balıq tutmaq özgä yerdä körülgän emäs.

Kābul alğandın bir nečä kün song Muqīm Qandahār sarığa ruxṣat tilädi. Cun ‘ahd u šarṭ bilä kelip edi, tamām kiši-qara va raxt u matā‘ı bilä sālim u salāmat ata-aqası sarı ruxṣat berildi. Muqīmğa ruxṣat bergändin song Kābul vilāyatını mīrzālarğa va tamām mihmān beglärgä oq taqsīm qılıldı. Ġaznīnı tavābi‘ u lavāḥiqı bilä Jahāngīr Mīrzāğa berildi. Nīknahār tümänini va Mandarāwar va Dara-i Nūr va Kunar va Nūrgal va Cīğān Sarāynı Nāṣir Mīrzāğa berildi. Özüm bilä qazaqlıqlarda bilä bolup kelgän beglärgä va yigitlärgä ba‘zı- **[144b]** -sığa kent va tuyūl dek berildi. Vilāyat xud heč berilmädi. Yalğuz bu emäs. Har qačan kim Tengri ta‘ālā dawlatî berdi, mihmān va ğarīb beglärni va yigitlärni bayırılardın va Andijānīlardın artuqraq va yaxšıraq kördüm. Bāvujūd, ‘ajab malāmatî dur kim hameša el meni ğaybat qılurlar kim bayırıdın va Andijānīdın özgäni ri‘āyat qılmas. Masal bar kim “Dušman ne demäs? Tüškä ne kirmäs?”

Darvāza-i šahrrā tavān bast / nat’vān dahan-i muxālifān bast.

Cun Samarqand va Ḥiṣār va Qunduzdın qalın el va ulus Kābul vilāyatığa kelip edilär, maṣlaḥat andaq körüldi kim Kābul muḥaqqar yer dür. Sayfî dur, qalamî emäs, barča elgä yarmaq xud yetkürüp bolmas. Bu el va ulusnıng köčlärigä birär nemä aslığ berip čerig va čapqunğa atlanılğay. Söz munga qarār tapıp Kābul va Ġaznī vilāyat va tavābi‘ığa otuz ming xarvār ašlığ taḥmīl boldı. Kābulnıng darāmad va ḥāṣilını bilmäy mundaq kullī taḥmīl bolğan üčün vilāyat xaylî xarāb boldı.

Ošbu maḥallarda Bāburī xaṭṭnı ixtirā‘ qıldım.

Sulṭān-Mas‘ūdī Hazārasığa qalın qoy va at salıldı. Taḥṣīldārlar yibärildi. Nečä kündin song taḥṣīldārlardın xabar keldi kim Hazāralar mālnı **[145a]** bermäy sarkašlik maqāmıda durlar. Mundın burunraq ham nečä nawbat Gardez va Ġaznī yollarını urup edilär. Bu jihatlardın Sulṭān-Mas‘ūdī Hazāranı čapa atlanıldı. Maydān yolı bilä kelip Nirx Kötälidin tünläp ötüp farẓ vaqtıda Citū navāḥīsıda Hazāralarnı čapıldı. Xāṭirxwāh čapılmadı. Andın

not withstanding, it was with an odd reproach that they always gossiped that I did not favor anyone except Andizhanis and old retainers! There is a proverb that says, “What will your enemy not say? What will not enter his dream?”

City gates can be closed but never the mouths of opponents.

Many tribes and clans had come to Kabul from Samarkand, Hissar and Konduz. Kabul is poor; moreover, it is a military place, not a civilian city, and could not supply money to all these people. However, it was deemed wise to give some grain to the families of each of these tribes and clans and then ride out on forays. It was decided to levy thirty thousand loads of grain on the provinces of Kabul and Ghazni. We did not know the income or harvest of Kabul, and the province suffered heavily under such an enormous impost.

Around that time I invented the Baburi script.

A large tribute of sheep and horses had been imposed on the Sultan-Mas‘udi Hazaras. Collectors were sent. Several days later word was received that the Hazaras refused to pay tribute **[145]** and were being refractory. Because prior to this they had held up people on the Gardez and Ghazni roads, we rode out to attack them. We took the flat road, went through the Nirkh pass by night and attacked them early in the morning in the vicinity of Chitu. The

از آنجا براه سنگ سوراخ برگشته جهانگیر میرزارا رخصت [۱۹۵] غزنی داده شد. در وقت فرود آمدن در کابل پسر دریا خان، یارحسین، از طرف بهره به بندگی آمد.

بعد از چند روز طرح لشکر انداخته [۱۹۵ب] مردمانی که هر طرف‌را می‌دانند طلبیده اطراف و جوانب‌را تحقیق کرده شد. بعضی دشت‌را گفتند، بعضی بنگش‌را مناسب دیدند، بعضی هندوستان‌را مصلحت دانستند. کینگاش بیورش هندوستان قرار یافت.

در ماه شعبان در وقتی که آفتاب در برج دلو بود که از کابل بعزیمت هندوستان سواری نموده شد، از راه بادام‌چشمه و جگدالیك شش منزل در راه کرده آدینه‌پور آمده شد. ولایت گرمسیل و نواحی هندوستان‌را هرگز دیده نشده بود. بمجرد رسیدن، عالم دیگر در نظر آمد: گیاهان طریق دیگر، درختها روش [دیگر]، وحوش رنگ دیگر، و طیور طرز دیگر، راه و رسم ایل و اولوس بوضع دیگر. حیرتی شد و فی الواقع جای حیرت است.

ناصر میرزا که پیشترك بولایت خود آمده بود در آدینه‌پور آمده ملازمت کرد. اویماق و احشام از آنطرفها بجهت مصلحت قیشلاق بتمام کوچ نموده بلمغانات آمده [۱۹۶] بودند. بجهت لشکرهای ایشان و لشکرهائی که عقب مانده بودند یك دو روزی در آن نواحی توقف کرده و بخود همراه ساخته و آمده از جوی شاهی پایان‌تر در قوش‌گنبذ فرود [ل۱۲۰ب] آمدیم.

ناصر میرزا "بنوکر و چاکر خود از ولایت خود یك چیزی رسانیده دو سه روزی عقب‌تر بیایم" گفته از قوش‌گنبد رخصت طلبیده ماند. از قوش‌گنبد کوچ نموده در گرم‌چشمه فرود آمده بودیم که از کلانتران گاگیانی پخی‌را که همراه کاروانیان بوده آوردند. از جهت مصلحت راه و زمین پخی‌را همراه کرده شد. بیك دو کوچ از خیبر گذشته در جام فرود آمده شد.

تعریف گوره‌کهتری شنیده شده بود. یك معبد جوگیان و هندوان این بوده از جاهای دور آمده درین گوره‌کهتری موی سر و ریش می‌تراشیده بوده‌اند. چون در جام فرود آمده شد، همان زمان بجهت سیر کردن بگرام سوار شدم. یك درخت [۱۹۶ب] بر کلانی‌را دیده نواحی بگرام‌را سیر کردم. راهبر ملّك‌بوسعید کمری بود. هرچند گوره‌کهتری‌را پرسیده شد نگفت. در وقتی که برگشته باردو [۱۹۷] نزدیك آمدیم، بخواجه محمد امین گفته است که «گوره کهتری پهلوی بگرام بود. از جهت ملاحظهٔ غارهای تنگ و جاهای مخاطره نگفتم.» خواجه فی الحال [۱۹۷ب] خباثت کرده آنچه او گفته بود گفت. روز بیگاه شده بود و راه هم دور بود. نتوانستیم رفت.

attack was less than satisfactory. Afterwards we returned by the Sang i Surakh road and gave Jahangir Mirza leave to go to Ghazni. When we were back in Kabul, Darya Khan's son Yar-Husayn came from Bhera to pay homage.

Several days later the army was mustered, and persons who knew the lay of the land were summoned to scout out the surrounding areas. Some said that Dasht was good, others said that Bangash was suitable, others thought Hindustan best. In consultation a campaign to Hindustan was decided.

FIRST INCURSION INTO HINDUSTAN

In the month of Sha'ban [January 1505] when the sun was in the sign of Aquarius we rode out of Kabul for Hindustan. Stopping six times overnight on the Badam Chashma and Jagdalak road, we came to Adinapur. I had never seen a hot climate or any of Hindustan before. When we reached Nangarhar a different world came into view—different plants, different trees, different animals and birds, different tribes and people, **[145b]** different manners and customs. It was astonishing. Truly astonishing.

Sang-i Sūrāx yolı bilä yanıp Jahāngīr Mīrzāğa Ġaznīğa ruxṣat berildi. Kābulğa tüškändä Daryā Xannıng oğlı Yār-Ḥusayn Bhera ṭarafıdın qulluqqa keldi.

Nečä kündin song čerig ṭarḥını salıp yer-su bilür kišilärni čarlap aṭrāf u javānibnı taḥqīq qılıldı. Ba'zı Daštnı dedilär, ba'zı Bangašnı munāsib kördilär, ba'zı Hindūstännı maṣlaḥat kördilär. Kengäš Hindūstān yürüšigä qarār taptı.

Ša'bān ayıda āftāb Dalv burjıda edi kim Kābuldın Hindūstān 'azīmatı bilä atlanıldı. Bādā[m] Cašma va Jagdālīk yolı bilä ar[a] altı qonup Ādīnapūr kelildi. Garmser vilāyatlarını va Hindūstān navāḥīsını hargiz körülgän emäs erdi. Nīknahārğa yetkäč özgä 'ālam naẓarğa keldi. Giyāhlar özgäčä va yığačlar özgäčä va vuḥūš özgäčä va ṭuyūr özgäčä, el va ulusınıng **[145b]** rāh u rasmı özgäčä. Ḥayratî boldı. Fī'l-vāqi' jā-yi ḥayrat tur.

Nāṣir Mīrzā, kim ilgäriräk vilāyatığa kelip edi, Ādīnapūrda kelip mulāzamat qıldı. Ol yüzdin kelgän aymaq va aḥšām qıšlağ maṣlaḥatığa tamām köčüp Lamğānāt kelip edilär. Alarnıng čeriglärini va käyin qalğan čeriglärni bir–iki kün ol navāḥīda turup özümizgä qošup kelip Jūy-i Šāhīdın ötüp qoyı Quš* Gumbazkä tüšüldi. Nāṣir Mīrzā nökär-südäri*gä vilāyatıdın birär nemä yetkürüp iki–üč kün käyinräkdin keläy dep Quš Gumbazdin ruxṣat tiläp qaldı. Quš Gumbaztin köčüp Garm Cašmağa tüškändä Gāgiyānīnıng uluğlarıdın Pixī, kim kāravānî bilä egändür, keltürdilär. Yol iz maṣlaḥatı jihatıdın Pixīnı hamrāh qılıldı. Bir–iki köč bilä Xaybardın ötüp Jāmğa tüšüldi.

Gūrh Katrīnıng ta'rīfın ešitilip edi. Jokılarnı[ng] va hindūlarnıng bir ma'badı bu emiš. Yıraq yerlärdin kelip Gūrh Katrīdä sač va saqal qırqar ermišlär. Jāmğa tüškäč Bigrāmnı sayr qıla atlandım. Uluğ bar yığačnı körüp Bigrāmnıng navāḥīsını sayr qıldım. Baščı Malik Bū-Sa'īd Kamarī edi. Bir nečä Gūrh Katrīni sorduk. Aytmadı. Yanıp orduğa **[146a]** yetkändä Xwāja Muḥammad Amīnğa aytuptur kim "Gūrh Katrī Bigrāmnıng qašıda edi. Tar ğār va muxāṭara yerî üčün aytmadım." Xwāja fī'l-ḥāl xabāsat qılıp anıng degänin ayttı. Kün keč bolup edi va yol ham yıraq edi. Bara almaduk.

Nasir Mirza had come ahead to his province and paid homage at Adinapur. The tribes and clans who had come from the other side had all migrated into the Laghman region for the winter. We stopped there for a day or two to allow those soldiers and also those who had remained behind to join us. Then we crossed the Juy i Shahi and camped in Khush Gumbaz. Nasir Mirza requested leave to stay in Khush Gumbaz in order to get something from the province for his servants and retainers, and said he would follow us in two or three days. When we marched out of Khush Gumbaz and camped in Garm Chashma, Pikhi, one of the headmen of the Gagiani who had been with a caravan, was brought in. Pikhi was taken along to find roads. In two or three marches we went through the Khyber and camped in Jam.

I had heard tell of Gurh Kattri. It was a holy place for yogis and Hindus, who came from far-away places to cut their hair and beards there. While camped at Jam I rode out to see Bigram. I saw the great banyan tree and explored the vicinity of Bigram. Malik Bu-Sa'id Kamari was my guide. I asked him something about Gurh Kattri, but he did not say anything. When we got back to the camp **[146]** he said to Khwaja Muhammad Amin, "Gurh Kattri was right next to Bigram, but since it is a narrow cave and a dangerous place I didn't say anything." The khwaja immediately reviled him and told me what he had said. It was too late in the day and too far for us to go back.

درین منزل گذشتن آب سند و کدام طرف متوجه شدن‌را مشورت کرده شد. باقی چغانیانی بعرض رسانید که از آب نگذشته از همین جا در میان یك جائی منزل کرده کهت نام جائی است. آنجا رفته می‌شود که مردم پرجمعیت بسیار مال آنجا می‌باشند. چند کابلی‌را هم آورد که موافق آنچه او گفته بود [ل۱۲۱] بعرض رسانیدند. این جاها هرگز شنیده نشده بود. هرگاه مرد کلان صاحب اختیار طرف کهت‌را مصلحت دیده بجهت مدعای خود گواهان هم گذرانیده باشد. فسخ عزیمت آب گذشتن و هندوستان کرده از جام کوچ نموده و آب باره‌را گذشته نزدیك به محمد پخ دابانی آمده فرود آمده شد. در آن محل افغانان گاگیانی در پشاورر بودند. از وهم لشکر در دامنهٔ این کوه خودرا کشیده بودند. از [۱۹۸] کلانتران گاگیانی خسرو گاگیانی درین منزل آمده ملازمت کرده اورا هم همراه پخی بجهت مصلحت راه و زمین کرده شد. ازین منزل نیم‌شب کوچ نموده و در آفتاب برآمد از محمد پخ گذشته در چاشتگاه کهت‌را تاخته شد. گاو و گاومیش بسیاری افتاد. از افغانان هم اسیر بسیاری افتاد. اسیران‌را جدا کرده همه‌را آزاد کرده شد. در خانه‌های ایشان غله خود بسیار و بی‌نهایت بود. چاپقونچی تا کنار دریای سند تاخته و یك شب همانجاها بوده روز دیگر آمده بما همراه شدند. موافق آنچه چغانیانی عرض نموده بود چیزی بدست مردم لشکر نیفتاد. باقی بیگ ازین سعی خود شرمنده طور شد.

در کهت دو شبانه‌روز بوده و چاپقونچی‌را جمع ساخته به کدام طرف رفتن مناسب بوده باشد کینگاش کرده شد. سخن باینجا قرار یافت که افغانان نواحی [۱۹۸ب] بنو و بنگش‌را تاخته براه نغر و فرمل برگشته شود.

یارحسین پسر دریا خان که در کابل آمده ملازمت نموده بود استدعا کرد که «به دله‌زاك [ل۱۲۱ب] و یوسف‌زئی و گاگیانی فرمانها نوشته شود که از سخن من بیرون نه برآیند. در آنطرف آب سند شمشیر پادشاه‌را بزنم.» موافق مدعای او فرمانها داده از کهت رخصت داده شد.

از کهت کوچ نموده بالارویه بطرف بنگش براه هنگو متوجه شدیم. در کهت و هنگو یك درهٔ افتاده، هر دو طرفش کوه. راه از همین دره میرود. در وقت کوچ نموده باین دره درآمدن افغانان کهت و آن نواحی بتمام جمع شده بالای کوههائی که در دو طرف دره اند برآمده و سوران انداخته غوغا کردن گرفتند. ملك بوسعید کمری که جمیع افغانستان‌را خوب می‌دانست درین یورش رهبر او بود، بعرض رسانید که پیشترك بطرف راست این راه یك

A FORAY TO KOHAT

While in this camp we deliberated crossing the Indus and where to go. Baqi Chaghaniani said that without crossing the river it was possible to go with one night's halt to a place called Kohat, where there were many tribes with ample herds. He produced a couple of Kabulis who verified what he said. We had never heard of these places, but since my man of great authority thought it wise to go to Kohat and had produced several witnesses to back his claim, we cancelled our plan to cross the river and go to Hindustan, marched out of Jam, crossed the Bara and camped near the Muhammad Pikh pass. The Gagiani Afghans were then in Peshawar, but in dread of our army they had withdrawn into the foothills. The headman of the Gagiani, Khusraw Gagiani, came and rendered homage at this camp. He was taken along with Pikhi to guide us. **[146b]** We marched out at midnight, crossed the Muhammad Pikh as day was breaking and raided Kohat at breakfast time. Many cows and oxen were taken. Many Afghan prisoners were taken too, but they were all released. There was no end to the grain in their

Bu yurtta Sind Suyı kečärni va qaysarı mutavajjih bolurnı mašvarat qılıldı. Bāqī Cağāniyānī 'arḍğa yetkürdi kim su kečmäy ošbu yerdin ara qonup Kohat atlığ yergä barsa bolur emiš kim qalın jam'iyyatlığ va māllığ ellär emiš. Bir nečä Kābulīnı keltürdi kim özining sözigä muvāfiq sözlär 'arḍğa yetkürdilär. Bu yerlärni hargiz ešitilgän emäs erdi. Uluğ ixtiyār kiši Kohat sarınıı maṣlaḥat körüp özining mudda'āsının isbātığa nečä qatuq ham ötkärdi esä, su ötmäkni va Hindūstān 'azīmatını fasx* qılıp Jāmdın köčüp Bāra Suyını ötüp Muḥammad Pix Dabanığa yavuqraq kelip tüšüldi. Ol maḥallda Gāgiyānī Afğānī Puršāvūrda edi. Cerig vahmıdın bu tağ dāmanalarığa tartıp edilär. Gāgiyānīnıng uluğlarıdın Xusraw Gāgiyānī bu yurtta kelip mulāzamat qıldı. Anı ham Pixī bilä yol iz **[146b]** maṣlaḥatı jihatıdın hamrāh qılıldı. Bu yurttın yarım kečä köčüp kün čıqa Muḥammad Pixnı ötüp čāštgāhda Kohatnı čapıldı. Qalın gāv va gāvmeš tüšti. Afğānlardın dağı qalın asīr tüšti. Asīrnı tamām ayrıp āzād qılıldı. Üyläridä ašlığ xud benihāyat edi. Capqunčı Sind Daryāsı yaqasığača čapıp ara qonup kelip bizgä qošuldılar. Bāqī Cağāniyānī 'arḍğa yetkürgän dek nemä čerig eligä tüšmädi. Bāqī Beg bu sa'ydın šarmandaraq boldı.

Kohatta iki ‹ara› qonup čapqunčınıı yığıp qaysarı yürür maṣlaḥatını kengäšildi. Söz munga qarār taptı kim Bangaš va Bannū navāḥīsıdaqı Afğānlarnı čapıp Nağar yolı bilä ya Furmul yolı bilä yanılğay.

Yār-Ḥusayn, Daryā Xannıng oğlı kim Kābulda kelip mulāzamat qılıp erdi, istid'ā qıldı kim "Dila-Zāk va Yūsufzay va [Gā]giyānīğa farmānlar bolsa kim mening sözümdin čıqmaslar, Sind Suyınıng ol yüzidä pādišāh qılıčın čalsam." Mudda'āsı dek farmānlar berip Kohatdın ruxṣat berildi.

Kohattın köčüp yoqqarı Bangaš sarı Hangū yolı bilä mutavajjih bolduk. Kohat bilä **[147a]** Hangūnıng arasıda bir dara tüšüptür, iki ṭarafı tağ. Yol bu dara bilä barur. Köčüp bu darağa kirgändä Kohatnıng va ol navāḥīnıng Afğānları tamām yığılıp daranıng iki ṭarafıdaqı tağ üstigä čıqıp sürän salıp ğawğā qıla bašladılar. Malik Bū-Sa'īd Kamarī—kim jamī' Afğānistānnı yaxšı bilür edi, bu yürüšdä bašči ol edi—'arḍğa yetkürdi kim "İlgäriräk yolnıng rāst ṭarafıda

---

houses. The raiding party sent off to the banks of the Indus returned after a night and joined us. The army had not acquired anything like what Baqi Chaghaniani had claimed, and he was rather embarassed by this effort.

Stopping two nights in Kohat, we assembled the raiding forces and discussed where to go. It was decided to raid the Afghans in the vicinity of Bangash and Bannu and then return by either the Naghar or the Barmal road.

Yar-Husayn, Darya Khan's son who had come to pay homage in Kabul, made the following request: "If orders are issued to the Dilazak, Yusufzai and Gagiani tribes not to transgress my command, I will wield the padishah's sword on the other side of the Indus." Decrees were given according to his request, and he was given leave to depart Kohat.

Marching out of Kohat, we headed up the Hangu road in the direction of Bangash. Between Kohat and **[147]** Hangu is a valley fenced in on either side by mountains, and the road runs through the valley. While we were marching through this valley, the Afghans from Kohat and vicinity massed in the mountains on both sides, shouting and creating confusion. Malik Bu-Sa'id Kamari, who knew all of Afghanistan well and was our guide on this campaign, said, "Up ahead, on the right side of the road is a patch of mountain. If these

پارچه کوهی افتاده. اگر افغانان ازین [۱۹۹] کوه بآن کوه بگذرند ، چون کوه جدائیست از هر طرف چسپیده می‌توان گرفت. خدای تعالی راست آورد. این افغانان بما درافتاده آمده و بر همان پارچه کوه برآمدند. یك جماعهٔ از جوانان‌را فرموده شد که فی الحال گردنهٔرا که در میان دو کوه است بگیرند و بمردم دیگر لشکر فرمان شد که از آن طرف و ازین طرف هرکس از جانب خود رفته این افغانان‌را بجزای ایشان برسانند. همین که هرکس از طرف خود روان شد جنگ هم نتوانستند کرد و در یك زمان صد ، صد و پنجاه افغان‌را فرود آورده بعضیهارا زنده و از اکثری سرهای ایشان‌را آوردند. افغانان که از جنگ کردن عاجز می شده‌اند در پیش غنیم خود کاه‌را بدندان گرفته میآمده اند ، [ل۱۲۲] یعنی من گاو تو ام. این رسم‌را آنجا دیده شد. افغانان عاجز شده کاه بدندان گرفته آمدند. آنهائی‌را که زنده گرفته آورده بودند فرموده شد که همه‌را گردن زده از سرهای [۱۹۹ب] ایشان در منزلی که فرود آمده شده بود کله‌مناره برخیزانیده شد.

صباح آن از آنجا کوچ نموده در نواحی هنگو فرود آمده شد. افغانان این نواحی هم یك پارچه کوهی‌را سنگر کردند. لفظ سنگررا در آمدن کابل شنیده شد. این مردم از کوه جائی را که مضبوط می‌سازند سنگر می‌گفته‌اند. مردم لشکر بمجرد رسیدن سنگر این افغانان‌را شکسته صد ، دوصد سر افغانان متمردرا بریده آوردند. اینجا هم کله‌مناره برخیزانیده شد.

از هنگو کوچ نموده و یك منزل در میان کرده در پای بنگش بالای تهَل نام جائیست آنجا فرود آمده شد. اینجا هم مردم لشکر بتاختن افغانانی که درین گرد و نواحی بودند رفته بودند. از یك سنگر بعضی چاپقونچی سبکترك برگشته‌اند.

ازینجا کوچ نموده بی‌راه گشته در میان یك منزل کرده صباح آن از سرنشیبی در نهایت تندی فرود آمده از دور و دراز تنگی گذشته در بنو فرود آمده شد. مردم لشکر و شتر و اسپ درین بلندی کوه و این تنگی بسیار بسیار مشقت [۲۰۰] کشیدند. گاوان اولجه خود اکثری ماندند. راه عامه در دست راست تا یك دو کروهی بوده این راه راه سواران نبود. چون شبانان و چوپانان گاهی گله و رمه‌را باین راه و این تنگی می‌گذرانده‌اند ، این راه‌را گوسفند [ل۱۲۲ب] لیار می‌گفته اند. راه‌را بزبان افغانان «لیار» می‌گویند. رهبر ملك بوسعید کمری بود. اکثر مردم لشکر چپ افتادن راه‌را از ملك بوسعید کمری دانستند.

بمجرد برآمدن از کوههای بنگش و نغر، بنو در نظر درآمد. جای هموارى واقع شده شمالی او کوهستان بنگش و نغر است. رود بنگش در بنو می‌برآید. بنو باین آب معمور است. جنوبی او جوی باره و آب سندست. شرقی او دینکوت است ، و غربی او دشت که

Afghans cross from this mountain to that one, since it is isolated, we can circle around and take them. Thank God, the Afghans moved to the isolated mountain. A troop of warriors was sent immediately to take the narrows between the two mountains. The rest of the army was ordered to come in from all directions {and give the Afghans their due. When the assault was made from all sides, the Afghans} were not able to put up a fight. In a flash a hundred, a hundred fifty embattled Afghans were seized. Some were brought in alive, but mostly only heads were brought. If Afghans are unable to fight they come before their enemies with grass in their teeth, as if to say, "I am your cow." We observed that custom there. **[147b]** The defeated Afghans came with grass in their teeth. Those who were brought in alive were ordered beheaded, and a tower of skulls was erected in the camp.

The next morning we marched out of there and dismounted in Hangu. The Afghans in that region had turned an isolated mountain into a *sangar*, a word we had heard when we came

pārča tağ tüšüptü[r]. Agar bu Afğānlar bu tağdın ol tağqa ötsälär, bašqa tağ dur, čırmap alsa bolur. Tengri rāst keltürüp bu Afğānlar ayrılıp kelip ošol pārča tağqa čıqtılar. Bir pāra yigitlärni yibärildi kim fī'l-ḥāl iki tağnıng arasıdaqı gardanani alğaylar. Özgä čerig eligä tā farmān boldı kim ol yüzdin bu yüzdin tušluq tušıdın yürügän bilä [...] uruša ham almadılar. Bir zamānda yüz–yüz ellig Afğānnı čapqulap alıp ba'zısını tirig, aksarnıng bašını keltürdilär. Afğānlar urušmaqdın 'ājiz bolsalar, ğanīmlarınıng alıda ot tišläp kelür emiš, ya'nī "Men sening uyungdur men" degän emiš. Bu rasmnı anda **[147b]** kördük. 'Ājiz bolğan Afğānlar ot tišläp keldilär. Tirig keltürgänlärni ham boyunlarını urdurup tüškän yurtta kala-manāra qoparıldı.

Tanglası andın köčüp Hangūğa tüšüldi. Bu navāḥīdaqı Afğānlar bir pārča tağnı sangar qıldılar. "Sangar" lafẓını Kābulğa kelgändä ešitildi. Bu el tağnı berkitkänni "sangar" derlär ermiš. ‹... sangar›ını ušatıp yüz–iki yüz mutamarrid Afğānlarnıng bašlar[ı]nı kesip keltürdilär. Munda ham kala-manāra qoparıldı.

Hangūdın köčüp ara qonup yoqqarı Bangašnıng ayaqı Thal* degän yergä tüšüldi. Munda ham čerig eli bu gird u navāḥīdaqı Afğānlarnı čapa barıp edilär. Bir sangardın ba'zı čapqunčı yengilräk yanıptur.

Mundın köčüp yolsız yürüp ara* bir qonup tanglası bir tiptik enišdin enip uzun uzaq tangīdin ötüp Bannūğa tüšüldi. Cerig eli va tevä va at bu enišdä va tangīdä asru köp emgändilär. Tüškän olja uylar xud aksarı qaldı. 'Āmma yol ong qolumızda bir–iki kuroh egändür. Bu yol atlığ yolı emäs egändür. Qoyčı va čupan gāhî galla u rammanı bu yol va tangī bilä **[148a]** endürür üčün bu yolnı Gosfand Liyār der ermišlär. Yolnı Afğān tili bilä liyār derlär. Baščı Malik Bū-Sa'īd Kamarī edi. Aksar čerig eli yol čap tüškänini Malik Bū-Sa'īddın kördilär.

Bangaš va Nağar tağlarıdın ötkäč oq Bannū tüptüz yerdä vāqi' boluptur. Šimālı Bangaš va Nağarnıng tağları dur. Bangaš rūdı Bannūğa čıqar. Bannū bu su bilä ma'mūr dur. Janūbı Cūpāra va Sind Suyı dur. Šarqı Dīnkot, ğarbı Dašt, kim Bāzār va Tāk ham derlär. Afğān

to Kabul. When these people fortify a mountain they call it *sangar*. {As soon as the army reached it, they} smashed the fortifications, cut off the heads of a hundred or so rebellious Afghans and brought them back. A tower of skulls was erected there too.

Marching from Hangu we stopped for one night along the way and then camped below Bangash in a place called Thal. Here too the army made raids on the Afghans in the area. One of the raiding parties returned from a *sangar* rather lightly laden.

We marched out of there, proceeded without a road, spent one night along the way, went down a very steep descent and through a long, narrow defile and stopped in Bannu. The soldiers, camels and horses had had a rough time getting down the descent and through the defile. Most of the cattle taken as booty was left behind. The frequented road lay a league or two to our right. The road we were on was not for horses. It was said to be called Gosfand Lyar because occasionally shepherds and herdsmen brought their flocks and herds down this road through the defile. **[148]** (*Lyar* means road in the Afghan language.) Our guide was Malik Bu-Sa'id Kamari. Most of the soldiers blamed him for the difficulty of the road.

As soon as one passes through the Bangash and Naghar mountains there is Bannu lying on an open plain as flat as a board. To the north are the mountains of Bangash and Naghar. The Bangash river runs through Bannu and provides irrigation. To the south are Chaupara and

بازار و تاك هم میگویند. از قبایل افغان کورانی، گیوی، سور، عیسی‌خیل، نیازی این ولایت‌را می‌کارند.

بمجرد فرود آمدن در بنو خبر یافته شد که قبایلی که درین میدان باشند در کوهستان شمالی سنگر نموده می‌باشند. لشکررا بجهانگیر میرزا همراه و سر براه ساخته فرستاده شد. سنگر گیوی بوده رفته در یکلحظه گرفته [۲۰۰ب] قتل عام کرده شد. سر بسیاری بریده آوردند. از رخت بدست مردم لشکر بسیار افتاد. در بنو هم کله‌مناره برخیزانیده شد. بعد از بدست آمدن این سنگر از کلانتران گیوی شادی خان نامی کاه بدندان گرفته بملازمت آمد. اسیران اورا بخشیده شد.

در وقت تاختن کهت اینچنین مقرر شده بود که افغانان نواحی بنگش و بنورا تاخته از راه نغر یا فرمل برگشته شود. بعد از تاختن بنو مردمی که هر طرف راه می‌دانستند بعرض رسانیدند که دشت نزدیك است. مردم او هم جمعیت‌دار مردم اند، راه او هم خوب است. سخن براه فرمل برآمدن‌را ال۱۲۲] بتاختن دشت و از آن راه برآمدن قرار داده صباح آن از آنجا کوچ نموده در کنار همین رود بموضع عیسی‌خیل فرود آمده شد. عیسی‌خیل خبر یافته خودهارا بکوهستان چوپاره کشیده بودند. از موضع عیسی‌خیل کوچ نموده در دامنهٔ کوهستان چوپاره فرود آمده شد. چاپقونچی بکوهستان رفته یك سنگر عیسی‌خیل‌را [۲۰۱] شکسته گوسفند و گله و رخت آوردند. همین شب افغانان عیسی‌خیل شبیخون آوردند. در آن یورش احتیاط بسیاری کرده میشد. کاری نتوانستند ساخت. اینچنین احتیاط کرده میشد که برانغار جوانغار غول ایراول هر کدام در بودال خود فرود آمده و هر کدام از طرف خود یراق پوشیده و پیاده در گرد اردو از چادرها یك تیرانداز دورترك برآمده شب همانجا می‌بودند.

هر شب بهمین دستور تمام مردم لشکررا برآورده میشد. از ایچکیان سه چهاری‌را با مشعل هر شب بنوبت گر اوردو گردانده میشد. من هم یك نوبت می‌گشتم. کسی که برآمده نمی‌بود بینی اورا شکاف نموده گرد لشکر گردانده میشد. برانغار جهانگیر میرزا، باقی چغانیانی، شیریم طغایی، سید حسین اکبر و بعضی امرای دیگر بودند. جوانغار میرزا خان، عبدالرزاق میرزا، قاسم بیگ و بعضی امرا بودند. در قول از امرای کلان کسی نبود. تمام امرای نزدیك بودند. در ایراول سید قاسم ایشیك‌اغا، بابا اوغلی، الله [۲۰۱ب] بیردی و بعضی دیگر از امرا بودند. لشکررا شش جماعه کرده شده بود. بهر جماعه یکشبانه‌روز نوبت چاغداولی [ل۱۲۲ب] بود.

---

the Indus River. To the east is Dinkot, and to the west is Dasht, which is also called Bazar and Tank. The Afghan tribes Kurani, Givi, Sur, Isa Khel and Niazi cultivate this province.

As soon as we stopped in Bannu word was received that the tribes of the plain had made a *sangar* in the mountains to the north. The army was sent under the command of Jahangir Mirza. Apparently it was the Givis' *sangar*. In no time at all it was taken, a massacre was held, and many heads were cut off and brought back. Many fine textiles fell into the soldiers' hands. A tower of skulls was erected in Bannu. After this *sangar* was taken, Shadi Khan, one of the Givi chiefs, came with grass between his teeth to pay homage. We pardoned the captives.

When Kohat was raided it was decided to raid the Afghans in the vicinity of Bangash and Bannu and then return by the Naghar or Barmal road. **[148b]** After raiding Bannu, those who knew the lay of the land said that Dasht was nearby and the people were numerous. Furthermore, the road was good and led to Barmal.

qabāyilıdın Kūrānī, Gīvī, Sū[r], ʻĪsā Xayl, Niyāzī bu vilāyatnı ekärlär.

Bannūğa tüškäč oq xabar tapıldı kim tüzdäki qabāyilı šimālīdaqı tağlarda sangarlap tururlar. Cerigni Jahāngīr Mīrzāğa bašlatıp yibärildi. Gīvīnıng sangarı egändür. Barıp bir zamānda alıp qatl-i ʻāmm qılıp qalın baš kesip keltürdilär. Aq raxttın čerig eligä xaylî tüšti. Bannūda ham kala-manāra qoparıldı. Bu sangar alınğandın song Gīvīnıng uluğlarıdın Šādī Xan atlığ mulāzamatqa ot tišläp keldi. Asīrlarnı bağışladuk.

Kohatnı čapqanda mundaq muqarrar bolup edi kim Bangaš va Bannū navāḥīsıdaqı Afğānlarnı čapıp Nağar yolı bilä ya Furmul yolı bilä **[148b]** yanılğay. Bannūnı čapqandın song yer-sunı bilür kišilär ʻarḍğa yetkürdilär kim Dašt yavuq tur. Eli ham jamʻiyyatlığ el dur. Yolı ham yaxšı dur, Furmulğa čıqar.

Sözni Daštnı čapıp ol yol bilä čıqarğa qoyup tanglası andın köčüpošbu rūdnıng yaqasıda ʻĪsā Xaylnıng kentigä tüšüldi. ʻĪsā Xayl xabar tapıp Cūpāra tağlarığa özlärini tartıpturlar. ʻĪsā Xaylnıng kentidin köčüp Cūpāra tağlarınıng dāmanasığa tüšüldi. Capqunčı tağlarğa barıp ʻĪsā Xaylnıng bir sangarını ušatıp qoy va galla va raxt keltürdilär.Ošbu axšam ʻĪsā Xayl Afğānları šabīxūn keltürdilär. Ol yürüšdä bisyār iḥtiyāṭ qılılur erdi. Heč iš qıla almadılar. Mundaq iḥtiyāṭ qılılur erdi kim barangğar javangğar qol irävül, har qaysı budallığ budalıda tüšüp har qol öz tušıdın yarağlanıp yayaq ordunıng girdığa čadırlardın bir oq atımı yıraqraq čıqıp kečä ošanda oq bolurlar erdi. Har kečä bu dastūr bilä tamām čerig elini čıqarılur erdi. İčkilärdin üč–törti maš'al bilä har axšam nawbat bilä [e]vrülür erdilär. Men ham birär nawbat evürülür [sic] erdim. Cıqmağan kišining **[149a]** burnını* tešip čerigdin evürtür erdük. Barangğar Jahāngīr Mīrzā, Bāqī Cağāniyānī, Šerim Tağayı, Sayyid-Ḥusayn Akbar va yana ba'zı beglär erdi. Javangğar Mīrzā Xan, ʻAbdul-Razzāq Mīrzā, Qāsim Beg va yana ba'zı beglär erdi. Qolda uluğ beglärdin kiši yoq edi; tamām ički beglär edi. İrävüldä Sayyid-Qāsim Ešik-Aqa, Bābā-Oğlı, Allāh-Qulı Paran va yana ba'zı beglär edi. Cerigni altı bölük qılılıp erdi. Har böläkkä bir kečä kündüz čağdavulluq nawbatı edi.

A FORAY TO DASHT

Having decided to raid Dasht and leave by that road, the next morning we marched out and stopped on the banks of the river in a village of the Isa Khel, but they had learned of our approach and taken refuge in the Chaupara mountains. We then marched from the Isa Khel village to the slopes of the Chaupara mountains. A raiding party went to the mountains, destroyed an Isa Khel *sangar* and brought back sheep, cattle and textiles. That very evening the Isa Khel Afghans staged an ambush on us. However, we had taken much precaution on that campaign, and they were unable to effect anything. Our precautionary measures were to station the right and left wings, center and vanguard just as they dismounted, and each section went out armed and on foot and stayed all night an arrow-shot away from the tents. Every night the entire army was sent out in this manner. Three or four *ichkis* took turns patroling the camp every night with torches. I also took a turn on patrol. **[149]** Anyone who did not go out had his nose slit and was paraded around the camp. In the right wing were Jahangir Mirza, Baqi Chaghaniani, Sherim Taghayï, Sayyid-Husayn Akbar and some other begs. In the left wing were Mirza Khan, Abdul-Razzaq Mirza, Qasim Beg and some other begs. There were no great begs in the center: they were all *ichki* begs. In the vanguard were Sayyid-Qasim Eshik-aqa, Baba-oghlï, Allah-Qulï Paran and some other begs. The army was divided into six divisions, each of which was assigned a twenty-four-hour watch.

از آن دامنه کوچ نموده غرب‌رویه رفته در میان دشت و بنو در یك قول بی‌آبی فرود آمده شد. مردم لشکر سای‌را کافته از برای خود و گله و رمه و چاروای خود آب گرفتند. این سای‌را یك گز یکنیم که می‌کافتند آب می‌برآمد. تنها درین سای اینچنین آب نمی‌برآید، خاصیت جمیع رودهای هندوستان اینچنین است که یك گز یك و نیم گز که کندند البته آب می‌برآید. عجب قادری است. در هندوستان که غیر از دریاها آب روان نمی‌شود، رودهای او اینچنین بآب نزدیك واقع شده.

از همین رود خشك سحر کوچ نموده نماز دیگر بمواضع دشت مردم جریده‌اسپ رسیده چاپقونچی چند موضعی‌را تاخته گله و رخت بسیار و اسبان سودا آوردند. این شب تا صباح آن و صباح آن تا شب چاروای باردار و گله و شتر و پیاده لشکر می‌آمدند. [۲۰۲] این روز که اینجا مانده شد چاپقونچی رفته از مواضع دشت گوسفند و گاو بسیاری آوردند. بسوداگران افغان واخورده رخت سفید بسیاری و عقاقیر و قند و نبات و اسپان تپچاق و اسپان سودا آوردند. خواجه خضر نوحانی که در میان افغانان از سوداگران مشهور و معتبر بود میدی مغول اورا فرود آورده و سر اورا بریده آورده. شیریم طغایی از عقب چاپقونچی رفته بود. یك افغان پیاده باو روبرو شده شمشیری انداخت که انگشت شهادت اورا فرود آورد.

صباح آن کوچ نموده در میان مواضع [ل۱۲٤] دشت نزدیك‌ترك فرود آمده شد. از آنجا کوچ نموده در کنار آب گومل فرود آمده شد. از دشت بطرف غزنی دو راه می‌برآمده، یکی راه سنگ سوراخ که از بُرَك گذشته بفرمل می‌برآید، یکی کنار آب گومل‌را گرفته و به بُرَك نرسیده این هم بفرمل می‌آید. راه گومل‌را بعضی خوش کردند. در چند روزی که در دشت بودیم چند روز پیاپی بارانها بارید. آب گومل [۲۰۲ب] خیلی کلان شده بود چنانچه بتشویش گذر یافته گذشتیم. مردمانی که راه می‌دانستند بعرض رسانیدند که در راه گومل همین رودرا چند مرتبه می‌باید گذشت. اگر آب اینچنین کلان بوده باشد مشکل است. درین راه هم تردد شده هنوز سخن در یکجا قرار نیافته بود که صباح آن طبل کوچ نواخته بر سر اسپ سخن کرده بکدام راه باید رفت را خیال داشتم که قرار بدهم. عید فطر بود. من بغسل عید مشغول بودم. جهانگیر میرزا و امرا باهم سخن کرده‌اند. بعضیها گفته‌اند که کوه غربی دشت که کوه مهتر سلیمان می‌گویند همین کوه در میان دشت و دکی واقع شده از بینی

Headed west from the slopes, we stopped in a waterless depression between Dasht and Bannu. The soldiers dug in the dry riverbed and got water for themselves and their animals. One had to dig down only a yard or a yard and a half to find water. It was not only in this dry riverbed that water came forth like that, indeed all the riverbeds of Hindustan are like this. Dig a yard or a yard and a half down and water will gush forth. What a marvelous provision God has made that in Hindustan, where no water flows other than in great rivers, water should lie so close.

Marching at dawn from that dry riverbed, the soldiers who were riding unencumbered reached the villages of Dasht that afternoon. The raiding party attacked a few villages and brought back flocks, textiles and trade ponies. All through that evening and the next morning till noon the laden trains and camels and people on foot that had lagged behind **[149b]** kept on coming. That day, while we stayed there, a raiding party went and got a lot of cattle and sheep from the villages of Dasht. Encountering some Afghan merchants, they brought back a lot of fine textiles, aromatic roots, refined and raw sugar, thoroughbred horses and trade ponies. Khwaja Khizr Nohani, a well-known and important Afghan merchant, was felled and

Ol dāmanadın köčüp ğarbqa baqa yürüp Dašt bilä Bannūnıng arasıda bir susız qulda tüšüldi. Cerig eli saynı qazıp özläri va kälä-qaralarığa su aldılar. Bu saydın bir qarı–bir yarım qarı qazsa, su čıqar erdi. Nê yalğuz bu saydın mundaq su čıqar, Hindūstännıng jamī' rūdlarınıng bu xāṣṣiyyatı bar. Bir qarı–bir yarım qarı qazsa, albatta su čıqar. 'Ajab Qādirî dur! Hindūstānda kim daryālardın özgä aqar su bolmas, rūdları mundaq suğa yavuq vāqi' boluptur.

Ošbu quruq rūddın saḥar köčüp namāz-i dīgar Daštnıng kentlärigä jarīda atlığ čerig eli yetišti. Capqunčı bir nečä kentni čapıp galla va raxt va sawdā atları keltürdilär. Bu axšam tangğača tanglası tüškäča käyin qalğan yüklüg galla va tevä va yayaq yalang **[149b]** kelä qaldı. Bu kün kim munda turuldı, čapqunčı barıp Daštnıng kentläridin qalın uy va qoy keltürdilär. Afğānlarnıng sawdāgarlärini yoluqturup qalın aq raxt va 'aqāqīr va qand va nabāt, topčaq atlar va sawdā atları keltürdilär. Xwāja Xiḍr Noḥānī‹nı›, kim Afğānlar arasıda mašhūr va mu'tabar sawdāgarlärdin edi, Hindī Muğul tüšürüp bašını kesip keltürdi. Šerim Tağayı čapqunčınıng käyničä barıp edi. Bir yayaq Afğān Šerim Tağayı bilä rūbarū bolup Šerim Tağayınıng šahādat barmaqını tüšürä čaptı.

Tanglasığa köčüp Daštnıng kentlärining arasıda yavuqraq tüšüldi. Andın köčüp Gūmal Suyınıng yaqasığa tüšüldi. Daštdın Ġaznī ṭarafı iki yol čıqar ermiš, bir Sang-i Sūrāx yolı kim Barakdin ötüp Furmul kelür, yana bir Gūmal Rūdnı yaqalap Barakkä yetmäy. Bu ham Furmul kelür. Gūmal yolını ba'zı xošladılar. Daštta egändä iki–üč kün payāpay yamğurlar yağdı. Gūmal Rūdı xaylî ulğayıp edi, andaq kim tašvīš bilä guzar tapıp* öttük. Yol bilür kišilär 'arḍ qıldılar kim Gūmal yolıda bu rūdnı nečä qatla kečmäk keräk. Agar su mundaq uluğ bolsa, muškil dür. Bu yolıda ham taraddud boldı. Hanūz sözni bir yergä qoyulmaydur erdi. Tanglası ṭabl-i kūč čaldurup at üstidä **[150a]** oq sözläšip qaysı yol bilä yürürni qarār berür xayālda edim. 'Īd-i fiṭr edi. Men 'īd ğuslığa mašğūl boldum. Jahāngīr Mīrzā va beglär sözläšiptürlär. Ba'zılar deptürlär kim Daštnıng ğarbī tağınıng—kim Koh-i Mihtar Sulaymān derlär, ošbu tağ Dašt bilä Dukīning arasıda tüšüptür—tumšuqıdın evrülsä, yol tüz dür. Agarči bir–iki köč

decapitated by Hindi Mughul. Sherim Taghayï went out after the raiding party. An Afghan on foot faced Sherim Taghayï and lobbed off his index finger.

RETURN TO KABUL

The next morning we marched and stopped closer to the Dasht villages. Leaving there, we stopped on the banks of the Gumal river. From Dasht there were said to be two roads to Ghazni. One was the Sang i Surakh road, which passes through Barak and leads to Barmal. The other follows the Gumal river to Barmal without going to Barak. Some preferred the Gumal road. While we were in Dasht it rained constantly for two or three days. The Gumal river got so high that it was only with difficulty that we crossed. Those who knew the way said that it would be necessary to cross the river several times if we took the Gumal road, and with the water so high it would be difficult. Furthermore, there was always uncertainty on that road. We still had not reached a decision when the marching drums were sounded the next morning. **[150]** I planned to hold deliberations on horseback as to which road to take. It was the Fitr holiday [March 7, 1505]. I was busy performing my ablutions for the holiday, and Jahangir Mirza and the begs were talking together. Some said that if we went around the spur of the mountains to the west of Dasht, which are called the Mehter Sulaiman mountains and lie between Dasht and Duki, the road would be flat. Although there was a difference of a

گاه او می‌توان گشت. راه هموار است، اگرچه یك دو کوچ تفاوت میکند. رایهای ایشان باین قرار یافته براه بینی‌گاه شده‌اند. تا از غسل فارغ شدن مردم لشکر براه بینی‌گاه سرراست شده اکثر از رود گومل هم گذشته بودند. چون راههای دیده نبود دوری و نزدیکی راه‌را ندانسته [۲۰۳] بسخن اراجیف باین راه درآمدیم. نماز عید در کنار دریای گومل گزارده شد. در آن سال نوروز [ل۱۲٤ب] به عید نزدیك آمده بود. تفاوت یك دو روز بود. بآن تقریب این غزل‌را گفته بودم

یانگی‌آی‌یار یوزی‌بیرله‌کوروپ‌ایل شاد بیرم‌لار
منگا یوز و قاشینکدین ایرو بیرم آییدا غم‌لار
یوزی نوروزی وصلی عیدنی بـــابر غنیمت توت
که‌موندین‌یخشی‌بولماس بولسه‌یوز نوروز بیرم‌لار

آب گومل‌را گذشته جنوب‌رویهٔ دامنهٔ کوه‌را گرفته روان شدیم. [۲۰۳ب] یك دو کروه رفته شده بود که یك چندی از افغانان خون گرفته در پشتهٔ که در دامنهٔ کوه بود پیدا شدند. جلوریز بآنطرف متوجه شدیم. اکثر گریختند. بعضیها جهل کرده در کوههای خورد که در دامنه بود در کمرها مضبوط شدند. یك افغان بر یك پارچه کوهی ایستاده بود. ظاهراً طرف دیگرش اوچمه و یك‌انداز بوده راه رفتنش هم نبوده. سلطان‌علی چناق با جیبه برآمده و چاپقولاش کرده اورا گرفت. روبروی من یك کار کردنش این بود. این کار سبب رعایت و ترقی او شد. در کمر دیگر قتلق‌قدم بیك افغان چاپقولاش کرده و بیکدیگر درافتاده از ده دوازده گز باهم پریدند و سر اورا بریده آورد. بر یك کوه دیگر کته بیگ [به یك] افغانی دست و گریبان شده از بالای کوه تا نصف کوه غلطیده و معلق زده آمدند. سر اورا هم بریده آورد. اسیران این افغانان هم بسیار افتاده بودند و آزاد کرده شد.

از دشت کوچ نموده دامنهٔ کوه مهتر سلیمان‌را گرفته جنوب‌رویه رفته سه منزل [ل۱۲۵] در میان کرده [۲۰٤] به بیله نام قصبچهٔ که در کنار سند است و از توابع ملتان رسیده شد. مردم او بکشتیها درآمده از آب گذشتند. بعضیها خودهارا در آب انداخته گذشتند. در روبروی همین موضع یك ارالی بود. مردم عقب‌مانده در آن ارال نمودار شدند. اکثر از مردم لشکر باسپ و یراق خودرا انداخته گذشتند. چند کس‌را آب برد. از نوکران من یکی قل احمد آروق بود، یکی دیگر مهتر فراش از نوکران جهانگیر میرزا، یکی قایتماس ترکمان بود. درین ارال مثل رخت و پرتال چیزها بدست بعضی مردم لشکر افتاد. مردم این نواحی

---

march or two, they decided to take the spur road. By the time my ablutions were done the army had all taken the flat spur road and were mostly already across the Gumal river. Since these roads had not been seen, we were proceeding according to hear-say without knowing how long the roads were. The holiday prayers were performed on the banks of the Gumal. That year Nawroz was close to the holiday, two or three days difference. On that occasion I composed the following poem:

Happy is the festival for those who see the new moon and the beloved's face together.
For me, separated from your face and brow, there is sadness in the festival moon.
Seize the Nawroz of his face and the festival of union, Babur,
For in a hundred Nawroz festivals there will be nothing better than this.

We crossed the Gumal river and headed south along the mountain slopes. We had gone a league or two **[150b]** when a few Afghans, intent upon revenge, appeared on the foothills of the mountain. We headed for them at a gallop. Most of them ran away. Some bravados

tafāvut qılur, ra'yları munga qarār tapıp tumšuq yolığa bolupturlar. Ġusldın fārīġ bolğunča čerig eli tamām tumšuq yolığa tüz alıp aksar Gümal Rūdıdın ham kečiptürlär. Cun körülgän yollar emäs edi, yolnıng yıraq-yavuqını bilmäy arājīf söz bilä bu yolğa kirdük. 'Īd namāzını Gümal Rūdınıng yaqasıda ötäldi. Nawroz ol 'īdqa yavuq kelip edi. Tafāvut bir–iki kün* edi. Ol taqrīb bilä bu ğazalnı aytıp erdim:

Yangı ay yār yüzi birlä körüp el šād bayramlar /
manga yüz u qašıngdın ayru bayram ayıda ğamlar.
Yüzi nawrozı, vaṣlı 'īdını Bābur ğanīmat tut /
ki mundın yaxšı bolmas bolsa yüz nawroz bayramlar.

Gümal Rūdını ötüp janūb sarı baqa tağ dāmanası bilä yürüdük. Bir–iki kuroh barılıp **[150b]** edi kim qanı tutulğan bir nečä Afğān tağ etäkidäki puštalarda paydā boldılar. Jilawrez ol sarı mutavajjih bolduk. Aksarı qačtılar. Ba'zısı jahl qılıp dāmanadaqı ušaq tağlarda va kamarlärdä berkidilär. Bir Afğān bir pārča tağnıng üstidä turup edi—ğālibā narı yanı učma edi. Ketär yeri ham yoq edi. Sulṭān-Qulı Canaq jebälig čıqıp čapqulap aldı. Mening qašımda bir qılğan iši ošbu edi. Ošbu iši sabab-i ri'āyatı va taraqqīsı boldı. Yana bir kamardä Qutluğ-Qadam bir Afğān bilä čapqulašıp tutağlašıp on–on iki qarı yerdin bilä oq učtılar. Bašını kesip keltürdi. Yana bir tağnıng üstidä Käpä bir Afğān bilä dast u garībān bolup tağ üstidin tağnıng yarımısığača yumalanıp keldilär. Anıng ham bašını keltürdi. Bu Afğānlarnı‹ng› dağı asīrı xaylî tüšüp edi. Tamām āzād qılıldı.

Daštın köčüp Mihtar Sulaymān Tağını dāmanalap janūb sarı baqa yürüp üč arada qonup Sind Suyınıng yaqasıdaqı Multān tavābi'ı käynlärdin Bīla degän qaṣabačağa yetišildi. Eli kemälärgä kirip su öttilär. Ba'zı özlärini suğa salıp öttilär. Ošbu kent toğrısıda bir aral bar edi. **[151a]** Käyin qalğan ellär aralda köründilär. Aksar čerigi eli at va yarağ bilä özlärini salıp öttilär. Bir nečä kiši suğa bardı. Mening nökärlärimdin bir Qul Aruq edi, bir Mihtar Farrāš edi Jahāngīr Mīrzā nökärläridin, bir Qay‹t›mas Türkmän edi. Bu aralda ba'zı raxt va partal dek nemälär čerig eligä tüšti. Bu navāḥınıng eli kemälär bilä tamām Sind Suyınıng ol yüzigä

---

fortified themselves in the jagged peaks and cliffs of the foothills. One Afghan was standing on an isolated mountain. There must have been a cliff on the other side, for there was no way for him to get away. Sultan-Qulï Chanaq went out armed and fought with him. This was one outstanding feat of his in my presence, and it was the reason for his promotion. On another cliff Qutlugh-Qadam exchanged blows and grappled with an Afghan, and they fell ten or twelve yards straight down. Qutlugh-Qadam cut off the Afghan's head and brought it in. On another mountain Käpä tangled with an Afghan, and they rolled half way down the mountain. Käpä brought that head in too. Many of these Afghans were taken prisoner, but they were all set free.

Marching out of Dasht and hugging the skirts of Mehter Sulaiman mountain, we proceeded in a southerly direction, camped three times overnight and reached a small town belonging to Multan called Bila on the banks of the Indus. Some of the inhabitants jumped into boats and crossed the river; others threw themselves into the water. Opposite this village was an island. **[151]** The people who had been left behind could be seen on the island. Most of the soldiers plunged, with their horses and armor, into the water and crossed to the island. A few were swept away by the water, among them one of my servants, Qul Aruq, Jahangir Mirza's servant Mihtar Farrash, and Qaytmas the Turcoman. On the island some textiles and baggage-like things fell into the soldiers' hands. The people of the region all crossed to the

بکشتیها تمام از آب سند بآن طرف گذشتند. جماعهٔ که از روبروی همین ارال گذشته بودند یك پاره بکلانی آب اعتماد کرده و شمشیرهای خودرا بدستهای خود گرفته شمشیربازی نموده تیکه کردن گرفتند. از آن جماعهٔ که در آن ارال گذشته بودند قل‌بایزید بکاول تنها باسپ برهنه در مقابلهٔ آنها خودرا در آب انداخت. آب آن طرف [۲۰٤ب] ارال دو سه حصه شده بود، آب این طرف ارال یك حصه. اسپرا آب بازی کنانیده در مقابلهٔ مردم آن طرف در یك تیراندازی [ل۱۲٦] به پایاب برآمد. آب تا جناق زین بوده باشد. نزدیك بیك شیر پختن درنگ کرد. غالبًا حمل خودرا راست کرده باشد. از عقب هیچکس کمك نیامده احتمال آمدن کمك هم نبود. از همانجا بر سر آن مردم تیز گشت. یك دو تیری انداختند. خودرا نتوانستند نگاهداشت و مانده گریختند. تنها باسپ ییداق بی‌کومك از مثل آب سند دریائی آب‌بازی کنانیده گذشتند و غنیم خودرا گریزانیده جای آنهارا گرفت. محکم مردانه کاری کرد. بعد از گریزانیدن غنیم مردم لشکر گذشته رخت و کلیم و اولجه آوردند. اگرچه پیش ازین هم از جهت خدمت و مردانگیهای او که چند نوبت ظاهر شده بود در مقام رعایت و شفقت او شده از مرتبهٔ باورچی‌گری بمرتبهٔ بکاولی خاصه رسانیده بودم ازین کار خود دربارهٔ او در مقام عنایت و تربیت کلی کلی شدم و کلی عنایت و تربیت هم کردم چنانچه مذکور خواهد شد. فی الواقع ارزندهٔ عنایت و تربیت هم بود.

دو کوچ دیگر کنار آب سندرا گرفته پایان آب‌رویه کوچ کرده شد. مردم لشکر بچاپقونها تاخته تاخته اسپان خودرا خراب کردند. مال آن تاختها هم چیز [۲۰۵] ارزنده نبود. تمام گاو بود. در دشت خود گوسفند و بعضی جا مثل رخت چیزها هم بدست مردم لشکر می افتاد. بعد از گذشتن از دشت غیر از گاو چیزی دیگر نبود. در کوچهای کنار دریای سند خود آنچنان شد که یك قوللوقچی سیصد [ل۱۲٦ب] گاو چهارصد گاو می‌آورد. چنانچه می آوردند از بسیاری همانطور میماندند.

سه کوچ بهمان کنار دریا آمده شد. بعد از سه کوچ در روبروی مزار پیر کانو از دریای سند جدا شده بمزار پیر کانو فرود آمده شد. چون بعضی از مردم لشکر بمجاوران مزار مزاحم شده بودند یکی‌را بجهت سیاست پاره‌پاره فرمودم کردند. این مزار در هندوستان بسیار مزار معتبریست. در دامنهٔ کوههائی که پیوست کوه سلیمانند واقع شده.

ازین مزار کوچ نموده بر سر کوتل فرود آمده شد. در آنجا کوچ نموده در رودی که تعلق بولایت دکی داشت فرود آمده شد. در وقت کوچ نمودن [۲۰٦] ازین منزل نوکر شاه بیگ فاضل کوکلتاش که داروغهٔ سیوی بود با بیست کس از نوکران اورا که بقراولی آمده بودند

other side of the Indus in boats. A few of those who had crossed opposite the island, trusting in the breadth of the river, began to brandish their swords. All by himself Qul-Bayazid Bökäül, who had crossed to the island, stripped himself and his horse and hurled himself into the water opposite these people. The river on the other side of the island was twice as broad as this side. The horse swam across and, an arrow shot from the people on the other side, found its footing and began to wade. The water was up to the horse's girth strap. Qul-Bayazid paused an instant, probably to adjust his arms. With no reinforcement from behind, and no possibility of reinforcement, he charged them from where he was. They shot an arrow or two, but then turned and fled, unable to maintain their position. All alone with an unsaddled horse, without reinforcement, he swam across a river like the Indus, put the enemy to flight and took their position. What a brave act! After he put the enemy to flight, **[151b]** the soldiers crossed and brought back textiles and animals as booty. Although Qul-Bayazid had already been in favor due to previous service and several acts of valor, I admitted him to great favor and promoted

öttilär. Ošol aral toğrısıdın ötkänlär bir pārası sunıng uluğluqığa i'timād* qılıp qılıčları eliglärigä alıp šamširbāzlıq qılıp tikä qılıp bašladılar. Aralğa ötkänlärdin Qul-Bāyazīd Bökävül yalğuz yalangač at bilä alarnıng muqābilasıdın özini suğa saldı. Aralnıng ol yüzdäki su‹yı› iki–üč ḥiṣṣa bolğay edi, bu yüzdäki su bir ḥiṣṣa. At üzdürüp ol yüzdäkilärning muqābilasıda bir oq atımı yerdä pāyābqa čıqtı. Su atnıng qaytalıda bolğay edi. Bir süt bışımığa yavuq dirang qıldı—ğālibā ḥamlını tüzdi eken. Käyindin hečkim kömäk kelmädi, va kömäk kelür iḥtimālı ham yoq edi. Ošandın bularnıng üstigä ıldam yürüdi. Bir–iki oq attılar. Boldura almadılar. Qača berdilär. Yalğuz yaydaq at bilä kömäksiz Sind Suyı dek daryādın üzdürüp kečip ğanīmlarnı qačurup yerlärini aldı. Muḥkam mardāna iš qıldı! Yağını qačurğandın songra **[151b]** čerig eli ötüp raxt va kälä-qara olja keltürdilär. Agarči mundın burun ham xidmatıdin va mardānalıqlarıdın, kim nečä nawbat ẓāhir bolup edi, ri'āyatı va šafaqatı maqāmıda bolup bavurčılıq martabasıdın xāṣṣa bökävülluq martabasığa yetkürüp erdim. Bu išidin xud anıng bārasıda kullī 'ināyat va tarbiyat maqāmıda boldum, va kullī 'ināyat va tarbiyat qıldım, nečük kim mazkūr bolğusıdur. ‹Fī'l›-vāqi' 'ināyat va tarbiyat arzand[a]sı ham bar erdi.

Yana iki köč Sind Suyını yaqalap su qoyığa baqa köčüldi. Cerig eli čapqun čapa čapa atlarını xarāb qıldılar. Mālı ham arzanda-i čapqun emäs. Tamām uy dur. Daštta xud qoy va ba'zı yerdä raxt dek nemälär ham čerig eligä tüšär edi. Daštın ötkäč uydın özgä nemä yoq edi. Sind Suyı yaqasıdaqı köčlärdä xud andaq boldı kim bir qulluqčı üč yüz uy–törт yüz uy keltürür edi. Nečük kim keltürür edilär, köplükidin har köčdä yana ošandaq qalur edi.

Üč köč Sind yaqası bilä oq keldük. Üč köčdin song Pīr Kānū mazārı toğrısıdın Sind Daryāsıdın ayrılıp Pīr Kānū mazārığa kelip tüštük. Cerig elidin ba'zı mazārnıng mujāvirlarığa muzāḥim bolğan üčün birini siyāsat üčün pāra pāra qıldurdum. Bu mazār Hindūstända **[152a]** bisyār mu'tabar mazār dur. Mihtar Sulaymān Tağınıng payvastı tağlarnıng dāmanasıda vāqi' boluptur.

Bu mazārdın köčüp kötäl üstidä tüšüldi. Andın köčüp Dukī vilāyatığa ta'alluq rūdğa tüšüldi. Ol yurttın köčkändä Šāh Beg nökäri Fāḍil Kükäldašnıng, kim Sīvīnıng daruğa‹sı› edi, yigirmičä qara‹vu›lluqqa kelgän kišisini tutup keltürdilär. Ol maḥall čun kudūratî yoq edi, at

him from the rank of cook to that of royal taster, as will be mentioned. In truth he was worthy of favor and promotion.

Two marches were made further on down the banks of the Indus. The soldiers ruined their horses galloping off on raids. The booty they got was not worth the effort—nothing but cattle. In Dasht sheep and in other places textiles had been taken, but from Dasht on there was nothing but cattle. A household servant could bring in three or four hundred head of cattle during the marches down the banks of the Indus. In fact, they brought in so many cattle that much of it had to be left behind on the march.

We proceeded three marches down the bank. After three marches we left the Indus opposite Pir Kanu and stopped at Pir Kanu's shrine. I had one of the soldiers hacked to pieces for bothering some of the residents at the shrine. This is an important shrine in Hindustan **[152]** and is located on the slopes of the mountains adjoining Mehter Sulaiman mountain.

We left the shrine and stopped first at the top of a pass and then by a river belonging to Duki. While marched from that camp some twenty scouts of Shah Beg's liegeman Fazil Kükäldash, the prefect of Sibi, were captured and brought in. Since at that time we had no

گرفته آوردند. در آن محل چون کدورتی نبود، آنهارا باسپ و یراق ایشان گذاشته شد. یك منزل در میان کرده نزدیك بچوتالی که از مواضع دکی است فرود آمده شد.

از آب سند آنطرف‌تر و در کنار سند اگرچه آرام نگرفته چاپقون میکردند، اما دانهٔ اسپ و خوید سبز بسیار بود. اسپ نمی‌ماند. از دریای سند که بطرف پیر کانو برآمده شد، خوید سبز نبود. احیانًا در دو سه منزل اندك خویدزاری یافت می‌شد. دانهٔ اسپ خود مطلق یافت نمیشد. از همین منزلها اسپ مردم لشکر ماندن گرفت. در منزلی که از چوتالی [ل۱۲۷] گذشته درآن فرود آمده شد از جهت بی‌اولاغی خرگاه من هم ماند. در همین منزل شبش آنچنان باران شد که آب در چادرها از ساق گذشت. بالای کلیمها نشستم. این شب بهمینطور [۲۰۶] عسرت صبح شد.

بعد از یك دو کوچ جهانگیر میرزا آمده در گوش من گفت که «سخن خلوت دارم.» خلوت کرده شد. عرض کرد که «باقی چغانیانی آمده بمن گفت که پادشاه‌را با هفت هشت کس رخصت داده و از آب سند گذرانده شمارا پادشاه برداریم.» من گفتم که «دیگر کها درین کینگاش بوده‌اند؟» گفت که «فی الحال خود بمن باقی بیگ گفت. دیگران‌را نمیدانم.» من گفتم که «دیگران‌را هم تحقیق بکنید.» غالبًا سید حسین اکبر و سلطانعلی چهره و بعضی امرای خسروشاهی و جوانان دیگر بوده‌اند. فی الواقع جهانگیر میرزا اینجا بسیار خوب رفت زائیدگیهارا بجا آورد. این کار جهانگیر میرزا در مقابلهٔ آن کار من بود که آنهم در کهمرد باغوا و افساد این بدبخت مردك بود.

در وقتی که ازین منزل کوچ نموده در منزل دیگر فرود می‌آمدیم از مردم لشکر جماعهٔ که اسپان ایشان بکاری می‌آمد بجهانگیر میرزا همراه نموده به تاختن افغانانی که در آن نواحی می نشینند [۲۰۶ب] فرستاده شد.

در همین منزل اسپان مردم لشکر ماندن گرفتند. روزی میشد که دوصد سیصد اسپ می ماند. مردم نیك و کسان خوب پیاده شدند. شاه‌محمود اوغلاقچی که از ایچکیان [ل۱۲۷ب] خوب بسامان من بود اسپان او بتمام مانده پیاده آمد. تا رسیدن غزنی باسپان مردم لشکر این حال بود.

بعد از سه کوچ جهانگیر میرزا یك جماعهٔ افغانان‌را تاخته پاره گوسفندی آورد. بعد از یك دو کوچ بآب ایستاده رسیده شد. غریب آب کلانی در نظر آمد. دشتهای آن طرف آب اصلاً نمی نمود. آب بآسمان پیوست می‌نمود. این کوهها و پشته‌ها چنانچه کوه و پشته آن طرف

quarrel with him, we let them go with their horses and arms. After stopping overnight we camped near a village called Chotiali in Duki.

Although we made constant raids before reaching the Indus and along the riverbank, there had been plenty of fodder and green grain for the horses. Once we left the banks of the Indus at Pir Kanu, there was no more green grain. Occasionally every two or three marches a grain field would be found, but there was no fodder for the horses. From these camps the soldiers' horses began to lag behind. After Chotiali my tent had to be left behind for lack of pack animals. At that camp it rained so hard one evening that the water was up to our shins inside the tents. I piled rugs up in one spot and sat on them the whole miserable night through.

A PLOT IS DISCOVERED

Two marches later Jahangir Mirza came and whispered to me, **[152b]** "I need a word with you in private." When we were alone he said, "Baqi Chaghaniani came to me and said, 'Let's dismiss the padishah with eight to ten men, send him across the Indus and make you padishah.' "

va yarağları bilä oq qoya berdük. Ara qonup Dukīning kentläridin Cūtālī degän kentning yavuqığa tüštük.

Sind Suyıdın narıraq va Sind Suyının yaqasıda agarči tinmäy čapqun qılur edilär, valî at boğzı va kök xaved bisyār edi, at qalmas edi. Sind daryāsıdın kim Pīr Kānū sarı baqa čıqa[re]di, kök xaved xud yoq edi. Aḥyānan iki–üč köčtä azağlaq xavedzār tapılur edi. At boğzı xud tapılmas edi. Ošbu yurtlardın čerig elining atları qala başladı. Cūtālīdın ötüp tüškän yurtta ulağsızlıqdın mening xargāhım ham qaldı. Ošbu yurtta axšamı andaq yamğur boldı kim čadır ičidä su inčikkä pāyčadın edi. Kilīmlärni bir yerdä yığışturup buland qılıp üstidä olturdum. Bu kečä ošmundaq 'usrat* bilä tang attı.

Yana iki köčdin song Jahāngīr Mīrzā kelip qulaqımğa **[152b]** dedi kim "Xalvat sözüm bar." Xalvat qılıldı. 'Arḍ qıldı kim "Bāqī Cağāniyānī manga kelip dedi kim 'Pādišāhnı yeti–sekiz–on kiši bilä ruxṣat berip Sind Suyını ötkärip sizni pādišāh kötäräling.' " Men ayttım kim "Yana kimlär emiš bu ken‹g›äštä?" Aytti kim "Manga fī'l-ḥāl Bāqī Beg aytti, özgäsini bilmädim." Men dedim "Yana özgälärini dağı taḥqīq qılıng—ğālibā Sayyid-Ḥusayn Akbar va Sulṭān-'Alī Cuhra, yana ba'zı Xusrawšāhī beg-begāt yigit-yeläng ham bar edi eken." Fī'l-vāqi' Jahāngīr Mīrzā munda asru xūb bardı. Tuğqanlıqnı bajā keltürdi. Jahāngīr Mīrzānıng bu iši mening ol išimning muqābalasıda edi kim Kāhmardda—va ol ham bu badbaxt mardakning iğvā u ifsādı bilä edi.

Ol yurttın köčüp yana bir yurtqa tüškändä čerig elidin atı yarar kišini Jahāngīr Mīrzāğa başlatıp ol navāḥīda olturur Afğānlarnı čapqalı yibärildi.

Ošbu yurtlarda čerig elining atları köp qala başladı. Künî bolur edi kim iki yüz at–üč yüz at qalur edi. Abdān abdān kišilär yayaqladılar. Šāh-Maḥmūd Oğlaqčı, kim mening abdān ičkilärimdin edi, atları tamām qalıp yayaq keldi. Ġaznīğača čerig elining atlarığa bu ḥāl edi.

Üč–tört köčdin songra Jahāngīr Mīrzā bir pāra **[153a]** Afğānlarnı čapıp bir pāra qoy keltürdi. Bir–iki köčdin song Āb-i Īstādağa yettük. Ġarīb uluğ su naẓarğa keldi. Ol yüzdäki daštlar xud aşlan körünmaydür. Su äsmän bilä payvast körünädür. Ol yüzdäki tağlar va

"Who else was in on this plot?" I asked.

"Baqi Beg spoke to me just now," he said. "I don't know who else there was."

"Find out who the others are," I said. "Sayyid-Husayn Akbar, Sultan-Ali Chuhra and some of Khusrawshah's other begs and warriors are probably in on it."

This was truly a very good deed Jahangir Mirza did, a brotherly good deed in return for what I did for him at Kahmard when that same wretched Baqi Beg tried to tempt me and lead me astray [with regard to Jahangir Mirza].

After moving out of that camp and stopping in another, those whose horses were able were put under Jahangir Mirza's charge and sent to raid the Afghans living in the area.

While we were there many of the soldiers' horses began to be left behind. It got so bad that two hundred, three hundred horses were abandoned. Very great warriors went on foot. Shah-Mahmud Oghlaqchï, one of my great *ichkis*, lost all his horses and had to go on foot. This happened to the soldiers' horses all the way to Ghazni.

Three or four marches later Jahangir Mirza **[153]** raided a band of Afghans and brought back some sheep.

Two or three marches after that we reached Ab-i-Istada. A strange, large body of water came into view. The plateaux on the other side could not be seen at all. The water seemed to be joined to the sky. The mountains and hills on the other side seemed to hang between the

سراب معلق می‌نماید این کوهها و پشته‌ها هم در میان زمین و آسمان معلق مینمود. آبهای اینجا جمع شده از وادی کته‌واز و از جلگهٔ زرمت و از رود غزنی و از اولانگ قراباغ سیلهای باران بهار و در بهارها وقت کلان شدن آبها آنچه از زراعت زیاده می‌مانده بوده است. [۲۰۷]

وقتی که در یك کروهی آب‌ایستاده رسیده شد، عجب چیزی ملاحظه کرده شد. هر زمان در میان آب و آسمان مثل شفق چیزی سرخ مینماید و باز برطرف میشود. تا نزدیك رسیدن این حال بود. چون نزدیك رسیده شد معلوم شد که باغلان‌قاز بود. چه ده هزار چه بیست هزار، بیحد و بی‌نهایت همه باغلان‌قاز بود. در وقت پریده قنات زدن باغلان‌قاز پرهای سرخ آنها گاه مینموده و گاه نمی‌نموده بوده. چه [نه] تنها این جانور از هر قسم هر قسم جانور بی‌حد و حصر در کنار این آب بوده تخم جانور بسیاری در گوشه و کنار این آب بوده افغان چند که بجهت [ل۱۲۸] گرفتن تخم این جانوران آمده بودند مارا دیده و گریخته خودرا در آب انداختند. یك چند کس ما هم نزدیك یك کروه رفته [۲۰۷ب] گرفته آوردند. غرض که این مقدار راه که رفتند آب بیك قاعده تا شکم اسپ بود. بجهت زمین هموار غالبًا آب عمیق نبوده در کنار رود دشت کته‌واز که بآب‌ایستاده می‌آید آمده فرود آمدیم. این رود رود خشکیست. اینجا هرگز آب روان نیست. چند نوبت که ازین گذشتیم هرگز درین رود آب روان دیده نشد. درین نوبت بجهت بارانهای [۲۰۸] بهاری درین رود آنچنان آب آمده بود که اصلاً گذر یافته نشد. اگرچه خیلی عریض نیست ولی بسیار عمیق بود. تمام اسپ و شتررا شناو کنانده گذشته شد. بعضی مثل پرتال چیزهارا به ارغمچی بسته از آنطرف کشیده گرفتند. ازین آب گذشته براه کهنه‌نانی از بند سرده گذشته بغزنی آمدیم. جهانگیر میرزا یك دو روز مهمانداریها کرده آشها کشیده [۲۰۸ب] پیشکشها کرد.

در آن سال اکثر آبها کلان آمده بود چنانچه از آب ده‌یعقوب گذر یافت نمیشد. من کشتی که در کول ساخته بودیم آورده در روبروی کمری در آب ده یعقوب انداختم. مردم بکشتی میگذشتند.

ازین جهت از کوتل سجاوند گذشته و یك رویه آمده از کمری بکشتی از آب گذشته در ماه ذی‌الحجه به کابل آمدیم. سید یوسف بیگ چند روز پیشترك بزحمت قولنج برحمت حق رفته بود.

ناصر میرزا به نوکر و چاکر خود از ولایتهایش چیزی رسانیده دو سه روز [ل۱۲۸ب] عقب ترك می‌آیم گفته از قوش‌گنبذ رخصت طلبیده مانده بود. چون از ما جدا شد بجهت اندك

earth and the sky, like a mirage. All this water collected from the Katawaz riverbed, the Zurmat glen, the springtime rain run-off from the Karabagh meadow of the Ghazni river and the overflow from the spring floods.

As we approached within a kos of the Ab-i-Istada, we noticed a strange thing. Between the water and the sky a reddish glow like dawn could be seen constantly flashing on and off. It continued the same as we approached. When we were quite near we discovered that it was flocks of geese—not ten thousand or twenty thousand, but so many geese innumerable in flight that when they beat their wings sometimes their red feathers showed on and off. Not only these birds, but birds of every sort beyond number came to the edges of this water to lay eggs. **[153b]**

Two Afghans who had come to gather eggs threw themselves into the water when they saw us. A few men went out nearly a half a kos and brought them back. For as far as they went the water was the same depth, up to a horse's underbelly. Since the land was so flat the water

puštaları ṭawr kim sarābnıng ol yüzidäki tağ va puštalar mu'allaq körünür, bu tağlar va puštalar ham yer bilä kökning arasıda mu'allaq körünädür. Munda yığılur sular Katawāz vādīsınıng va Zurmat jölgäsining va Ġaznī rūdınıng Qara Bāğ Ölängining bahār yamğurlarınıng saylları va yazlar su ulğayğanda zirā'attın ötqan [sic] suları emiš.

Āb-i Īstādağa bir kuroh yetkändä 'ajab nemä mulāḥaẓa qılduk. Har zamān bu su bilä āsmānnıng arasıda šafaq dek nemä qıpqızıl körünädür. Yana bar-ṭaraf boladur. Yavuq yetkünčä bu ḥāl edi. Yavuq yetkändä ma'lūm boldı kim bağlan qaz egändür, nê on ming va nê yegirmä ming—asru köp bağlan qaz qalın bağlan qaz učup qanat urğanda qızıl parları gāh körünüp gāh körünmäs egändür. Nê yalğuz bu quš, har qušdın beḥadd u ḥaṣr bu su yaqasıda qalın qušning yumurtqası bu su qıraqıda. Bu qušlarnıng **[153b]** yumurtqalarını alğalı kelgän iki Afğān bizni körgän bilä özini suğa saldı. Bir nečä kiši yarım kurohkä yavuq barıp keltürdilär—ğaraḍ kim munča yol kim bardılar su bir qā'ida bilä atnıng qarnıda edi. Tüz yer üčün ğālibā suyı čuqur emästür. Katawā‹z› daštınıng Āb-i Īstādağa kelür rūdınıng yaqasığa kelip tüštük. Bu rūd quruq rūd tur. Munda hargiz su aqmas. Nečä nawbat kim mundın ötüptürbiz, hargiz bu rūdta aqar su körülmäydür. Bu nawbat yaz yağınları jihatıdın bu rūdta andaq su keliptür kim aṣlan guzar tapa almaduk. Agarči xaylî 'arīḍ emäs, valî bisyār 'amīq edi. Tamām at va teväni üzdürüp kečildi. Ba'zı partal dek nemäni arğamčığa bağlap ol yüzdin tartıp aldılar. Bu sudın ötüp Kuhna Nānī bilä Sardih bandıdın ötüp Ġaznīğa keldük. Jahāngīr Mīrzā bir–iki kün mihmāndārlıq qılıp ašlar tartıp peškašlar qıldı.

Ol yıl aksar sular uluğ kirip erdi, andaq kim Dih-i Ya'qūb suyıdın guzar tapılmas edi. Men köldä yasatqan kemäni keltürüp Kamarī toğrıda Dih-i Ya'qūb suyığa salıp el kemä bilä ötär erdilär.

Bu jihatıdın Sajāvand kötälidin ötüp yakrūya kelip Kamarīdın kemä bilä sunı kečip Zī'l-Ḥijja ayıda **[154a]** Kābulğa keldük. Sayyid-Yūsuf Beg bir nečä kün burunraq qawlūnj zaḥmatı bilä Tengri raḥmatığa barıptur.

Nāṣir Mīrzā nökär-südärigä* vilāyatlarıdın birär nemä yetkürüp iki–üč kün käyinräkdin keläy dep Quš Gumbaddin ruxṣat tiläp qalıp edi. Bizdin ayrılğač Dara-i Nūr eli bir nečä

was not very deep. We went along the bank of the riverbed coming to Ab-i-Istada from the Katawaz plateau and camped. The few times we had passed here before this had been a dry riverbed and never had any water in it. This time, however, because of the spring rains, there was so much water that we could find no place to cross. Although it was not very wide, it was extremely deep. The horses and camels were made to swim across. Some of the baggage was tied to ropes and hauled across. After crossing the water we went through Old Nani and past the Sardeh Dam to Ghazni. Jahangir Mirza hosted us for a day or two, giving banquets and presents.

That year most rivers were so swollen that no ford could be found across the Ya'qub Deh river. A boat I had had made in the lake was brought and put in the water opposite Kamari, and the crossing was made by boat.

Proceeding straight through the Sajawan pass and crossing the river at Kamari by boat, **[154]** we arrived in Kabul in the month of Dhu'l-Hijja [May 1505]. Sayyid-Yusuf Beg had died of colic a few days before.

NASIR MIRZA'S MISCONDUCT

Nasir Mirza had been granted leave at Khush Gumbaz to get some things from his territory for his servants, and he said he would follow us two or three days later. Once parted

سرکشی کردن مردم درهٔ نور لشکر خودرا تمام بدرهٔ نور میفرستد. از جهت مضبوطی قلعهٔ درهٔ نور و زمینهای شالی‌زار او و در بینی‌گاه کوه بودن قلعه، چنانچه [۲۰۹] قبل ازین مذکور شده بود، سردار این لشکر فضلی احتیاط لشکر ننموده در اینچنین راه یکرهه و جای بینی‌گاه پریشان چاپقون را می‌گذارد. مردم درهٔ نور برآمده چاپقونچیِ پریشان رفته‌را بمجرد برداشتن دیگران هم نتوانسته‌اند ایستاد و می‌گریزند. یك جماعه‌را کشته اسپ و یراق بسیاری گرفتند. در آن لشکری که مثل فضلی کسی سردار باشد حالش همینطور شدنی است. ازینجهت بود یا آنکه در دل ناصر میرزا کجی بود، باری از عقب ما نیامد و ماند.

دیگر پسران ایوب یوسف و بهلول که مثل اینها شریر و مفتن و مدمغ و متکبر کس نبوده باشد، النگاررا بیوسف و علیشنگ‌را به بهلول داده شده بود. اینها هم از ولایت خود چیزی گرفته همراه ناصر میرزا آمدنی بودند. چون ناصر میرزا نیامد اینها هم نیامدند. این زمستان همکاسه و همصحبت ناصر میرزا اینها بودند. این زمستان یك مرتبه رفته افغانان ترکلانی‌را میتازد. [۲۰۹ب] تمام ایماقات و ایل و اولوس بالا که به نیکنهار و لغانات آمده بودند کوچانده و رانده در کنار آب باران آمد.

در آن ایام [که] ناصر میرزا در آب باران و آن نواحی بود، خبر کشتن بدخشانیان اوزبکان را و به ایشان یك‌رویه شدن آمد. [ل۱۲۹] تفصیلش اینست که شیبانی خان قندزرا به قنبر بی داده خود بخوارزم رفت. قنبر بی بجهت استمالت دادن مردم بدخشان محمود نام پسر محمد مخدومی‌را به بدخشان فرستاد. مبارکشاه که پدران او از امرای شاهان بدخشان بوده سر برداشته پسر مخدومی‌را با چند اوزبك سرهای ایشان‌را بریده قلعهٔ ظفررا که در اوایل به شاف تنور مشهور بوده قلعه ساخته مضبوط کرد و قلعهٔ ظفر او نام ماند. دیگر محمد قورچی که یکی از قورچیان خسروشاه بود در آن وقت خملنگان در دست او بود. در روستاق صدر شیبانی خان‌را با چند اوزبك کشته [۲۱۰] خملنگان‌را مستحکم کرد. یك راغی دیگر هم که پدران او از امرای شاهان بدخشان بوده در راغ یاغی شد. جهانگیر ترکمان که نوکر ولی خسروشاه بود درین ویرانی از میر خود جدا شده چندی از سپاهیانِ گریخته وماندہ و اویماق را جمع‌نموده خودرا بیك گوشهٔ کشید.

from us, he sent a force against Dara-i-Nur to deal with a bit of disobedience on the part of the Dara-i-Nur people. It has been mentioned before that Dara-i-Nur is difficult of access because its fortress is so well fortified {on a mountain outcropping} and because the surrounding lands are rice fields. The commander of this force, Fazli, failed to take the necessary precautions and let his raiders scatter over rough ground with a road that could only be traversed single file. When the Dara-i-Nur people emerged and pressed the scattered raiders back, the others were unable to maintain their position and fled. A few men were killed and many horses and arms were seized. This is bound to happen to a force commanded by someone like Fazli! Either for this reason or because of some crookedness in Nasir Mirza's heart, he did not follow us and stayed where he was.

In addition there were Ayyub's sons, Yusuf and Bahlul, than whom there were none more evil, sedicious, wrong-headed or puffed up with pride. Yusuf was given Alingar, and Bahlul was given Alishang. **[154b]** These two were supposed to get some things from their territories and then come with Nasir Mirza but when Nasir did not come, they did not come either. That winter these two were Nasir Mirza's drinking partners and comrades. Once that winter they

sarkašlik qılğan jihatıdın čerigni Dara-i Nūr üstigä yibärür. Dara-i Nūrnıng qorğanınıng berkliki va yerlärining šālīzār jihatıdın bortaqlıqı burun mazkūr bolup edi. Bu čerigning sardārı Faḍlī čerigni iḥtiyāṭ qılmay mundaq yakrahīna yol va bo[r]taq yerdä parīšān čapqunğa qoyar. Dara-i Nūr kišisi čıqıp parīšān ba[r]ğan čapqunčını teprätkän bilä özgälär ham tura almaslar, qačarlar. Bir pāra kišini öltürüp qalın at va yarağ aldılar. Ol čerigdä kim Faḍlī dek kiši sardār bolğay, ḥālı ošmundaq oq bolğusıdur! Bu jihattın mu, ya Nāṣir Mīrzānıng köngli egriliki bar erdi ol jihatdın mu, bizing songımızča kelmädi, qaldı.

Yana Ayyūbnıng oğlanları Yūsuf va Bahlūl, kim bularča šarīr u muftin u mudammağ u mutakabbir kiši bolmağay edi, Alingārnı Yūsufqa va 'Alīšangnı Bahlūlğa berilip **[154b]** erdi. Bular ham vilāyatlardın birär nemä alıp Nāṣir Mīrzā bilä kelmäkči edilär. Cun Nāṣir Mīrzā kelmädi, bular ham kelmädilär. Bu qıš Nāṣir Mīrzānıng hamkāsa u hamṣuḥbatı bular edilär. Bu qıš bir qatla barıp Tarkalānī Afğānını čaparlar. Yaz bola tamām aymaqāt va tašqı el va ulusnıng köč va mālları kim Nīknahār va Lamğānāt kelip edilär, köčürüp sürüp Bārān yaqasığa keldi.

Nāṣir Mīrzā Bārān va ol navāḥīda egändä Badaxšānīlarnıng Özbäglärni öltürüp Özbäg bilä yakrūy bolğan xabarı keldi. Tafṣīlı bu dur kim Šaybānī Xan Qunduznı Qambar Beygä berip özi Xwārazm bardı. Qambar Badaxšān eligä istimālat berür jihatıdın Muḥammad Maxdūmīnıng Maḥmūd atlığ oğlını Badaxšānğa yibärdi. Mubārakšāh, kim ataları Badaxšān šāhlarınıng begläridin egändür, baš kötärip Maxdūmīnıng oğlınıng yana nečä Özbägning bašını kesti. Qal'a-i Ẓafarnı, kim burun Šāf Tannūrğa mašhūr egändür, qorğan qılıp berkitti. Qal'a-i Ẓafar atını ol qoydı. Yana Muḥammad Qorčı, kim Xusrawšāhnıng bir qorčısı edi, ol vaqt Xamlangān anıng eligidä edi. Rostāqda Šaybānī Xannıng ṣadrını bir nečä Özbäg bilä öltürüp Xamlangān mustaḥkam qıldı. Zubayr Rāğī ham **[155a]** ‹kim› ataları šāhlarnıng begläridin egändür, Rāğda yağıqtı. Jahāngīr Türkmän, kim Valī-i Xusrawšāhnıng nökäri edi, bu buzuqluqda begidin ayrılıp bir nečä qalğan qačqan sipāhī va aymaqnı yığıp özini berkkä tarttı.

raided the Tarkalani Afghans. When spring came they drove away all the aymaqs and outland tribes and clans' families and herds that had come to Nangarhar and Laghman and went themselves to the banks of the Baran river.

While Nasir Mirza was in Baran and that region, he had received news that the Badakhshanis had united against the Uzbeks and killed some of them. The details are as follows. Shaybani Khan gave Konduz to Qambar Bey and withdrew to Khwarazm. In order to mollify the people of Badakhshan, Qambar sent Muhammad Makhdumi's son, Mahmud by name, to Badakhshan. Mubarakshah, whose forefathers had been begs to the kings of Badakhshan, raised his own head in rebellion, cut off the heads of Makhdumi's son and few other Uzbeks, and made fast Shaf Tannur fort, which he renamed Fort Zafar. Muhammad Qorchï, one of Khusrawshah's *qorchï*s, was then holding Khamlangan. He killed Shaybani Khan's finance minister in Rustak and a few other Uzbeks and fortified Khamlangan. Zubayr of Ragh, **[155]** whose forefathers were begs to the kings [of Badakhshan], rebelled in Ragh. Jahangir the Turcoman, a liegeman to Khusrawshah's brother Wali, withdrew from his beg during these troubles, gathered a few deserters and *aymaq*s [left behind by Wali], and holed up in the mountains.

این خبرهارا یافته بهوای بدخشان به انگیز و اغوای بیعقل و کوته‌اندیشی چند جمیع آن ایل و اولوس که ازآن طرف آمده بودند کوچ و مال ایشان‌را رانده و کوچانده از راه شبرتو و آب‌دره بآن طرف گذشت.

خسروشاه با احمد قاسم از آجر که گریخته بطرف خراسان رفتند، در راه به بدیع‌الزمان میرزا و ذوالنون بیگ ملاقی شده و همه آنها رفته در هری سلطان‌حسین میرزارا ملازمت کردند. اینها که چند سال بمیرزا یاغی‌گریها کرده [ل۱۲۹ب] انواع بی‌ادبیها ازینها ظاهر شده بود ازینها در دل میرزا چه داغها که [۲۱۰ب] نبود؟ همهٔ اینها بسبب من با همچنین خواری و زاری رفته میرزارا دیدند. خسروشاه‌را از نوکر و چاکرش جدا ساخته اینچنین زبون نمی کردم و کابل‌را از پسر ذوالنون مقیم نمی‌گرفتم رفته میرزارا دیدن ایشان ممکن نبود. بدیع الزمان میرزا خود بدست ایشان خمیر بود. از سخن ایشان تجاوز نمی‌توانست کرد. سلطان حسین میرزا بهمه در مقام احسان شده بدیهای ایشان‌را بروی ایشان نیاورده انعامها هم کرد.

خسروشاه بعد از چند محل بطرف ولایت خود رخصت طلبیده که «من اگر بروم آنولایت‌را بتمام میگیرم.» چون این آمدنش بی‌یراق و بی‌حساب بود در رخصت او حیل کردند. چون ایشان حیل کردند، این در رخصت تکرار کرد. چون ابرام بسیار کرد محمد برندق طور جوابی داد. گفت که «با سی هزار نوکر خود و تمام ولایت در دست تو بود چه کردی که حالا با پانصد کس خود بولایتهائی که در تصرف اوزبك است [۲۱۱] خواهی کرد؟» هرچند نصیحت نموده سخنان معقول گفتند، چون اجل رسیده بود تاثیر نکرد. ابرام بیشتر کرد. آخر اجازت دادند. با سیصد چهارصد کس در حد راست دهانه درآمده آمد. در همان فرصت ناصر میرزا آن طرف گذشته بود. ناصر میرزارا در نواحی دهانه دید.

سرداران بدخشان ناصر میرزارا تنها میطلبیدند. خسروشاه‌را نمی‌خواستند. [ل۱۴۰] ناصر میرزا هرچند سعی کرد خسروشاه فهمیده برفتن کوهستان راضی نشد. خیال خسروشاه این بود که ناصر میرزارا تعبیه طوری ساخته گرفته گشته ولایت‌را بدست آرد. آخر صحبت نبرآمده در نواحی اشکمش هر دو راست کرده و جیبه پوشیده و جنگ‌را آماده شده و جدا شده ناصر میرزا بطرف بدخشان خودرا کشیده خسروشاه جماعهٔ از لنگ و لوند چندی‌را جمع ساخته از نیك و بد تا مقدار هزار کس خود بداعیهٔ قبل کردن قندز آمد. در یك دو فرسنگ در خواجه چارطاق فرود آمده.

When Nasir Mirza learned all this, at the instigation of a few silly, shortsighted men who coveted Badakhshan he caused the families and herds of the outland tribes that had come from the Transoxus to move and drove them down the Shibartu and Ao Dara roads.

THE FATE OF KHUSRAWSHAH

When Khusrawshah and Ahmad Qasim had fled from Ajar and headed toward Khurasan, they met Badi'uzzaman Mirza and Zu'n-Nun Beg along the way. Together they all went to pay homage to Sultan-Husayn Mirza in Herat. These were the very men who had rebelled for so many years against the mirza and who by their many breaches of etiquette had left not a few scars on the mirza's heart. They had all left my presence in disgrace and misery and gone to see the mirza. Had I not reduced Khusrawshah to such a state by separating him from his servants and liegemen, and had I not taken Kabul from Zu'n-Nun Beg's son Muqim, it would not have been possible for them to go see the mirza. Badi'uzzaman Mirza was putty in their hands **[155b]** and was incapable of going against anything they said. Sultan-Husayn Mirza received them well without reproaching them for their past offenses and even rewarded them.

After some time Khusrawshah requested leave to go to his territories, saying, "If I can go

Nāṣir Mīrzā bu xabarlarnı tapıp Badaxšān havāsı bilä bir nečä be'aql va kūtahandešnıng angez u iğvāsıdın jamī' ol yüzdin kelgän taşqı ellarnıng köč va mālların köčürüp sürüp Šibar Tu va Āb Dara yolı bilä ol yüzgä ötti.

Xusrawšāh Aḥmad Qāsim bilä Ajardın qačıp Xurāsān sarı kim bardılar, yolda Badī'uzzamān Mīrzāğa va Zū'l-Nūn Beggä mulāqī bolup barčaları barıp Harīda Sulṭān-Ḥusayn Mīrzāğa mulāzamat qıldılar. Bular kim nečä yıllar mīrzāğa yağılıqlar qılıp anvā'-i beadablıqlar bulardın ẓāhir bolup edi, bulardın mīrzānıng könglidaqı [sic] dāğlar kam* yoq edi. Barčaları mening pêšimdin mundaq xwārlıq va zārlıqlar bilä barıp mīrzānı kördilär. Xusrawšāhnı nökär-südäridin ayrıp mundaq zabūn qılmasam edi, Kābulnı Zū'l-Nūnnıng oğlı Muqīmdın almasam edi, barıp mīrzānı körmäkläri mumkin emäs edi. Badī'uzzamān Mīrzā xud bularnıng **[155b]** e‹li›gidä xamīr edi. Bularnıng sözläridin tajāvuz qıla almas edi. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā barığa iḥsān maqāmıda bolup yamanlıqlarnı yüzlärigä keltürmäy in'āmlar ham qıldı.

Xusrawšāh nečä maḥalldın song öz vilāyatları sarı ruxṣat tilädi kim "Men barsam ol vilāyatları tamām alur men." Cun bu kelmäki yarağsız va beḥisāb edi, ruxṣatığa ḥiyal qıldılar. Alar ḥiyal qılğan sayı bu ruxṣatnı tikrār qıldı. Cun ibrām köp qıldı, Muḥammad Burunduq ṭawr javāb berdi. Ayttı kim "Otuz ming nökäring bilä tamām vilāyatlarıng kim eligingdä edi, ne qıldıng kim ḥālā beš yüz kišing bilä Özbäg taṣarrufıda vilāyatlarğa ne qılğay sen?" Bir nečä naṣīḥatlar qılıp ma'qūl sözlär dedilär. Cun ajal yetip edi, ta'sīr qılmadī. Ibrām köprāk qıldı. Āxir ijāzat berdilär. Üč–tört yüz kišisi bilä rāst Dahāna ḥaddığa kirip keldi. Ošol furṣatta Nāṣir Mīrzā ol yüzgä ötüp edi. Kelip Nāṣir Mīrzānı Dahāna navāḥīsıda kördi.

Badaxšān sardārları Nāṣir Mīrzānı yalğuz tilär edilär. Xusrawšāhnı tilämäs edilär. Nāṣir Mīrzā har nečä sa'y qıldı, Xusrawšāh anglap kohistān barurğa rāḍī bolmadı. Xusrawšāh xayālı bu edi kim mīrzānı ta'biya **[156a]** dek alıp yürüp vilāyatnı eliglägäy. Āxir ṣuḥbat čıqmay Iškamiš navāḥīsıda yasašıp jebälär keyišip uruša yazıp ayrılıp Nāṣir Mīrzā Badaxšān sarı tarttı. Xusrawšāh böläk lang u lavandnı yığıp yaxšı yaman mingčä kišisi bilä Qunduznı qapamaq dā'iyası bilä kelip bir–iki yığač Xwāja Cārṭāqqa tüšti.

I will take all those provinces." Since he had come without arms and without retinue, they finessed in granting him leave. The more they finessed the more he repeated his request. When he became excessively importunate, Muhammad Burunduq gave him a superb answer: "When you had thirty thousand liegemen and all your territory, what did you accomplish? Now that you have five hundred men and your territory is in the hands of the Uzbek, what do you propose to do?" They gave him good advice and spoke reasonably, but since his fate was sealed, it had no effect. He importuned so much that in the end they granted him leave. With three or four hundred men he went straight to the border at Dahana. Just then Nasir Mirza was crossing to that side, and when Khusrawshah got to Dahana he saw Nasir Mirza.

The Badakhshan commanders had invited Nasir Mirza alone. They had not invited Khusrawshah. No matter how Nasir Mirza tried, Khusrawshah, well understanding what was happening, refused to go into the mountains. It was Khusrawshah's plan to trick the mirza **[156]** and get hold of the territory himself. Finally, unable to agree, they drew up their battle ranks, dressed their horses in armor and got ready for battle near Ishkamish and withdrew. Nasir Mirza withdrew toward Badakhshan. Khusrawshah gathered a troop of ragtags and ruffians and, setting out intending to lay siege to Konduz with about a thousand men altogether, proceeded a league or so and camped at Khwaja Chartaq.

محمد شیبانی خان [۲۱۱ب] در اندجان سلطان‌احمد تنبل‌را گرفته بمجرد متوجه شدن بر
سر حصار بی‌جنگی و بی‌تلاشی ولایتها پرتافته برآمدند. شیبانی خان بحصار آمده شیریم چهره
و یك جماعهٔ از جوانان خوب بودند. باوجود آنکه میران ایشان ولایتهارا پرتافته رفتند اینها
قلعهٔ حصاررا نداده مضبوط کردند. شیبانی خان محاصرهٔ حصاررا در عهدهٔ حمزه‌سلطان و
مهدی‌سلطان نموده خود بقندز آمده ولایت قندزرا به برادر خورد خود محمود سلطان داده
خودش بی‌توقف بخوارزم بر سر چین صوفی متوجه شد. هنوز بسمرقند نرسیده بود که برادر
خوردش محمود سلطان در قندز مرد. قندزرا [به] قنبر بی مروی داد.
در وقت آمدن خسروشاه در قندز قنبربی بود و قنبر بی متعاقب بحمزه‌سلطان و دیگر
سلطانانی که مانده بودند کسان تازانده طلبیده حمزه‌سلطان در کنار [ل۱٤۰ب] آب آمویه
بسرای آمده [۲۱۲] لشکر خودرا به پسران و امرای خود همراه کرده بقندز فرستاد. بمجرد
رسیدن اینها برآمدند. جنگ نتوانست کرد. تنبل مردك گریختن هم نتوانست. مردم حمزه
سلطان فرود آوردند. احمد قاسم خواهرزادهٔاو و شیریم چهره‌را و بعضی جوانان نیك‌را
کشتند. بقندز آورده خسروشاه‌را گردن زده سر اورا بخوارزم پیش شیبانی خان فرستادند.
چنانچه خسروشاه گفته بود بمجرد آمدن او بنواحی قندز نوکر و چاکر او که پیش من
بودند اطوار ایشان بطریق دیگر شد. اکثر کوچ کرده بخواجه ریواج و آنطرف‌ها خودرا
کشیدند. پیش من بیشتری نوکر و چاکر او بودند. مغولان خوب رفتند. در مقام یکجهتی
بودند. بمجرد آمدن این خبر چنانچه آبی بر آتش بزنند فرو نشستند.

Muhammad Shaybani Khan, who had taken Sultan-Ahmad Tambal in Andizhan, moved against Hissar and left the province without a battle or engagement. Sherim Chuhra was in Hissar with a troop of brave warriors. Although their begs had left the province and fled, these men holed up in the Hissar fortress, refusing to yield. Shaybani Khan put Hamza Sultan and Mahdi Sultan in charge of the siege and went himself to Konduz, which he gave to his younger brother, Mahmud Sultan. Shaybani Khan himself then headed directly to Khwarazm to engage Chïn Sufi. No sooner had he reached Samarkand than his brother Mahmud Sultan died in Konduz, which was then given to Qambar Bey of Merv.

When Khusrawshah arrived, Qambar Bey was in Konduz. Qambar Bey sent messenger after messenger to Hamza Sultan and the other Uzbek princes to request [reinforcements].

Muḥammad Šaybānī Xan, kim Andijānda Sulṭān-Aḥmad Tambalnı alıp Ḥiṣār üstigä mutavajjih bolğan bilä urušsız va talašsız vilāyatlarnı tašlap čıqtılar. Šaybānī Xan Ḥiṣār keldi. Ḥiṣārda Šerim Cuhra va bir pāra abdān yigitlär edi. Bāvujūd kim begläri vilāyatlarını tašlap kettilär, bular Ḥiṣār qorğanını bermäy berkittilär. Šaybānī Xan Ḥiṣārning muḥāṣarasını Ḥamza Sulṭān bilä Mahdī Sulṭānğa ‘uhda qılıp özi Qunduz kelip inisi Maḥmūd Sulṭānğa Qunduz vilāyatını berip özi betavaqquf Xwārazmğa Cın Ṣūfīning üstigä mutavajjih boldı. Hanüz Samarqandğa yetmäydür edi kim inisi Maḥmūd Sulṭān Qunduzda öldi. Qunduznı Qambar Bey Marvīğa berdi.

Xusrawšāh kelgän maḥall Qunduzda Qambar Bey edi. Qambar Bey muta‘āqib Ḥamza Sulṭānğa va özgä ‹qalğan› sulṭānlarğa kišilär čapturup **[156b]** tilädi. Ḥamza Sulṭān Amū* yaqasığa Sarāyğa kelip čerigini oğlanları va beglärigä bašlatıp Qunduz yibärdi. Bular yetkän bilä oq čıqtılar. Uruša ham almadı. Tambal mardak qača ham almadı. Ošal zamān oq Ḥamza Sulṭānning kišiläri tüšürdilär. Xwāharzādası Aḥmad Qāsimnı, Šerim Cuhranı, yana ba‘zı abdān yigitlärni öltürdilär. Qunduzğa keltürüp Xusrawšāhning boynığa urup bašını Xwārazmğa Šaybānī Xan qašığa yibärdilär.

Xusrawšāh aytqan dek Xusrawšāh Qunduz navāḥīsıda kelgän bilä mening qašımdaqı nökär-südärining ṭawrları özgäčäräk boldı. Aksar köčüp Xwāja Rīvāj va ol ṭaraflar özlärini tarttılar. Mening qašımda köpräki ‹a›nıng nökär-südäri edi. Muğullar yaxšı bardılar. Yakjihatlıq maqāmıda edilär. Bu xabar kelgän bilä otqa su urğan dek basıla qaldılar.

Muhammad Shaybani Khan, who had taken Sultan-Ahmad Tambal in Andizhan, moved against Hissar and left the province without a battle or engagement. Sherim Chuhra was in Hissar with a troop of brave warriors. Although their begs had left the province and fled, these men holed up in the Hissar fortress, refusing to yield. Shaybani Khan put Hamza Sultan and Mahdi Sultan in charge of the siege and went himself to Konduz, which he gave to his younger brother, Mahmud Sultan. Shaybani Khan himself then headed directly to Khwarazm to engage Chïn Sufi. No sooner had he reached Samarkand than his brother Mahmud Sultan died in Konduz, which was then given to Qambar Bey of Merv.

When Khusrawshah arrived, Qambar Bey was in Konduz. Qambar Bey sent messenger after messenger to Hamza Sultan and the other Uzbek princes to request [reinforcements].

[156b] Hamza Sultan, having come as far as Sarai on the banks of the Oxus, put his sons and begs in charge of the army and sent them to Konduz. When they arrived, [Khusrawshah] could not fight. That fat little man could not even flee. Just then Hamza Sultan's men unhorsed him and killed his nephew Ahmad Qasim, Sherim Chuhra and some other brave warriors. Khusrawshah was brought to Konduz and beheaded, and his head was sent to Shaybani Khan in Khwarazm.

Just as he had said they would do, Khusrawshah's men changed their demeanor toward me when Khusrawshah reached Konduz. Most of them betook themselves to Khwaja Rawash and those parts. Most of the men with me had been his men. The Mughuls reacted well and remained loyal. The news [of Khusrawshah's death] quenched his men's unruliness like water on fire.

اختیار شد که سازها بیکدیگر زده شدند. جهانگیر میرزا در تیپه در عمارتهای انداختهٔ الغ بیگ میرزا بر بالای یك ایوان بالاخانه بود. بمجرد زلزله شدن خودرا انداخت. آسیبی نرسید. از نزدیکیان جهانگیر میرزا یك کسی در همین بالاخانه بوده بام بالاخانه بالای او افتاده است. خدا نگاهداشت. بهیچ جای او آزاری نرسید. جاهای تیپه اکثر هموار شد. همان روز سی و سه مرتبه زمین جنبید. تا یك ماه [۲۱٤] هر شب و هر روز یك دو مرتبه زمین می‌جنبید. شکست و ریخت برج و بارهٔ قلعه‌را بامرا و سپاهیان فرموده شد که اصلاح و مرمت بکنند. در بیست روز یك ماه بجد و اهتمام شکسته و ریختهٔ قلعه‌را تمام ساخته برخیزانیده شد.

پیشتر ازین عزیمت طرف قندهار بجهت بیحضوری و زلزله عقب‌تر افتاده بود. بیحضوری‌را گذرانیده و قلعه‌را راست ساخته عزیمت سابق [ل۱٤۲] مصمم شد. هنوز طرف قندهار رفتن را و بجهت چاپقون کوه و صحرا گشتن‌را جزم کرده نشده بود. در وقت فرود آمدن پایان شنیز جهانگیر میرزارا و امرارا جمع نموده کینگاش کرده شد. سخن برفتن بر سر قلات قرار یافت. جهانگیر میرزا و باقی چغانیانی باین یورش بیشتر سعی کردند.

در وقت رسیدن به تازی خبر یافته شد که شیرعلی چهره [۲۱٤ب] و کیچیك باقی دیوانه با چند کس دیگر خیال گریختن داشته‌اند. اینهارا گیرانده شیرعلی چهره‌را که انواع فتنه‌ها و بدیها در زمان بودن پیش من و غیر من در آن ولایت و درین ولایت ازو ظاهر شده بود، به یساق رسانیده شد. دیگران‌را از اسپ و یراغ ایشان جدا کرده گذاشته شد.

در وقت رسیدن بقلات بی‌یراق و بی‌اسباب بمجرد رسیدن جنگ انداختیم. خیلی جنگ شد. برادر کلان خواجه کلان کیچیك بیگ خیلی جوان مردانهٔ بود. چند مرتبه در پیش من شمشیرها زده بود چنانچه درین تاریخ مذکور [ل۱٤۲ب] شده است. به برج جانب غرب جنوب قلات چسپیده نزدیك به برآمدن رسیده بود که در چشمش به نیزه زدند. بعد از [ل۱٤۳] یك دو روز بعد از گرفتن قلات بهمان زخم رفت. کیچیك باقی دیوانه که با شیرعلی در وقت گریختنش گیرانیده شده بود اینجا بجهت تدارك آن قباحتش در دروازه وقت در آمدن زیر فصیل بزخم سنگ مرد. یك دو کس دیگر هم مرد. تا نماز دیگر بهمین دستور جنگ کرده شد. در وقت جنگ نموده و زورها زده سست شدن جوانان اندرونیان امان طلبیده قلعه‌را سپردند. قلات‌را ذوالنون بمقیم داده بود. از نوکران مقیم فرخ ارغون و قرا بولوت در قلات بودند. ترکشها و شمشیرهای خودرا در گردنهای خود آویخته آمدند.

picked them both up when he was so shaken that they crashed together. Jahangir Mirza was in the *ayvan* of an upper apartment in one of Ulughbeg Mirza's buildings in Teba. When the earthquake struck he got out without injury. One of his comrades was in the upper apartment, and the roof fell on him. It was through God's protection that he suffered no injury. Most of the houses in Teba were flattened. The earth shook thirty-three times that day. {For a month at least the earth shook once a day.} The begs and soldiers were ordered to repair the cracks and breaches in the towers and ramparts. **[158]** In twenty days to a month the cracks and breaks in the fortress were fixed thanks to their energetic action.

The former start we had made for Kandahar was delayed by my illness and the earthquake. When I had recovered and the fortress had been fixed, our former campaign was resumed, but we still had not decided whether to go via Kandahar or to scout the highlands and lowlands for raiding possibilities. While camped at the foot of the Sh'niz I gathered Jahangir Mirza and the begs for consultation, during which it was decided to go against Qalat. Jahangir Mirza and Baqi Chaghaniani lobbied hard for this campaign.

birbirgä urundılar. Jahāngīr Mīrzā Tepädä Uluğbeg Mīrzā salğan 'imāratlardın bir bālāxānanıng ayvānıda edi. Zalzala bolğač özini tašladı, āsībî yetmädi. Jahāngīr Mīrzānıng yavuqlarıdın bir ošbu bālāxānada egändür. Bālāxāna tamı üstigä yıqılıptur. Tengri saxlay heč yerigä āzārî yetmädi. Tepädäki üylär aksar tüptüz boldı. Ošol kün otuz üč qatla yer teprändi. [...] qorğannıng burj u bārūsınıng šikast u rextını beglärgä va sipāhīlarğa farmān boldı kim işlāḥ u marammat qılğay- **[158a]** -lar. Yegirmä kün bir ayda jidd u ihtimām bilä qorğannıng sınuq buzuqını bütkärip qoparıldı.

Burun Qandahār ṭarafı qılğan 'azīmat beḥuḍūrluq va zalzala jihatıdın käyinräk qalıp edi. Beḥuḍūrluqnı ötkärip qorğannı bütkärip burunqı 'azīmat muṣammam boldı. Hanūz Qandahār ṭarafı barmaqnı ya čapqun üčün tağ va tüzni axtarmaqnı jazm qılmaydur edük. Šinīznıng ayaqığa tüškändä Jahāngīr Mīrzānı va beglärni yığıp kengāšildi. Söz Qalātnıng üstigä barmaqqa qarār taptı. Jahāngīr Mīrzā va Bāqī Cağāniyānī bu yürüškä köprämk sa'y qıldılar.

Tāzī*ğa yetkän maḥallda xabar taptık kim Šer-'Alī Cuhra va Kičik Bāqī Devāna va yana bir nečä kišining qačar xayālları bar emiš. Bularnı tuturup Šer-'Alī Cuhradın, kim anvā'-i fitnalar va yamanlıqlar mening qašımda egändä va ğayr-i mening qašımda egändä ol vilāyatta va bu vilāyatta ẓāhir u vāqi' bolup edi, yasaqqa yetkürüldi. Özgälärini at va yarağıdın ayrıp qoyduk.

Qalātqa yetkändä beyarağ va beasbāb yetkän bilä oq har ṭarafdın uruš salduk. Xaylî uruš boldı. Xwāja Kalānnıng aqası Kičik Beg xaylî mardāna yigit edi. Nečä nawbat mening alımda qılıčlar čapıp edi, nečük kim bu tārīxda mazkūr boluptur. Qalātnıng **[158b]** ğarb janūb ṭarafı burjıdın yapışıp čıqa yavušqan maḥallda közigä nayza bilä sančtılar. Bir–iki kündin käyin Qalātnı alğandın song ošbu yara bilä bardı. Kičik Bāqī Devāna Šer-'Alī bilä qačadurğanıda tuturulup edi. Munda ol qabāḥatınıng tadārukigä darvāzada faṣīl qoyıga [sic] kirgändä taš zaxmı bilä öldi. Yana bir–iki kiši ham öldi. Namāz-i dīgargāčä ošbu dastūr urušuldı. Yigit urušup zorlap sust bolğan maḥallda ičkärikilär amān tiläp qorğannı tapšurdılar. Qalātnı Zū'l-Nūn Arğun Muqīmğa berip edi. Muqīmnıng nökärläridin Farrux Arğun va Qara Bulut Qalātta edilär. Sağdaq qılıčlarını boyunlarığa asıp keldilär. Gunāhlarnı 'afv qılduk. Bu ṭabaqağa

When we reached Tazi, we received word that Sher-Ali Chuhra, Kichik Baqi Dewana and another few men were planning to desert. They were seized, and Sher-Ali Chuhra, who had caused all sorts of strife and evil for me and others too both in Transoxiana and here, was executed. The others were stripped of their horses and arms and let go.

Immediately upon reaching Qalat we attacked from all sides without our arms and implements. It was a great battle. Khwaja Kalan's elder brother, Kichik Beg, was a valiant warrior who wielded his sword well in my presence several times, as will be recorded in this history. He got himself up to the tower on the western side of Qalat **[158b]** and just as he was about to go up, a spear hit him in the eye. A day or two after taking Qalat he died of this wound. Kichik Baqi Dewana, who had been seized when he and Sher-Ali were about to desert, in expiation for that baseness died here of a wound inflicted on him by a rock when he went under the rampart at the gateway. Another one or two died too. The fighting continued in this manner until after noon. Just as our warriors were worn out from the battle, the defenders sought quarter and yielded the fortress. Zu'n-Nun Arghun had given Qalat to Muqim, and his liegemen Farrukh Arghun and Qara Bulut were there. They hung their bowcases and swords around their necks and came out. We pardoned their offenses. It was not my intent to alienate

گناههای ایشان‌را عفو کرده شد. باین طبقه مزاحم شدن غرض من نبود چرا که مثل اوزبك غنیمی در پهلوی ما ایستاده در میان خودها اینچنین‌ها که شود از دور و نزدیك [۲۱۵] بیننده‌ها و شنونده‌ها چه گویند؟

این یورش چون بسعی جهانگیر میرزا و باقی بیگ شده بود، نگاهداشتن قلات در عهدهٔ میرزا نموده شد. قبول نکرد. باقی هم درین باب جواب خوبی نتوانست یافت. اینمقدار زور آورده و جنگ کرده گرفتن ما بی‌فایده شد. از قلات بطرف جنوب رفته افغانان سواسنگ و الاتاغ و آن نواحی‌را تاخته کابل آمدیم.

در شب فرود آمدن در کابل من در قلعه رفتم. چادر و طویله در چارباغ بود. دزد خرلچی آمده [ل۱۴۲ب] اسپ جرده جیبه‌لار مرا و خنجر خاصهٔ مرا از چارباغ برآورده برد.

بعد از آمده در کنار آمو همراه شدن باقی چغانیانی ازو باعتبارتر و باختیارتر کسی نبود. هر سخنی که بگوید و هر کاری که بکنَد سخن سخن او بود، کار کار او بود، اگرچه ازو خدمتی که شایسته باشد یا انسانیتی که بایسته باشد هرگز بظهور [۲۱۵ب] نیامده بود، بلکه انواع بی‌ادبیها ازو واقع شد. خسیس و زمخت و حسود و بداندرون و ناتوان‌بین و کج‌خلق کسی بود. خستّش تا این مرتبه بود که ترمذرا که پرتافته با کوچ و مال خود آمده بما همراه شد گوسفندان خاصهٔ او تا سی چهل هزار بود. در هر منزل گوسفند بسیاری از پیش ما می گذشت. جوانان و ملازمان ما از گرسنگی عذاب می‌کشیدند. یك گوسفند هم نداد. آخر در وقت کهمرد رفتن پنجاه گوسفند داد.

باوجود آنکه مرا پادشاه برداشته بود نقارهٔ خودرا در پیش در خود می‌نواخت. بهیچکس صاف نبود و هیچکس‌را نمی‌توانست دید. کابل حاصلی که دارد از تمغاست. تمغا دروبست و داروغگی کابل و پنجهیر و کدی‌هزاره و کوشکك و اختیار درخانه تمام ازو بود. اینقدر رعایت یافته اصلاً راضی و شاکر نبود و باوجود آنکه چه نوع خیالات فاسده کرده بود [۲۱۶] چنانچه مذکور شد اصلاً بخود نیاوردیم و برویش نینداختیم. همیشه ناز کرده رخصت میطلبید. ناز اورا کشیده بعذرخواهیها منع کرده [ل۱۴۴] میشد. یك دو روزی باز آمده باز در مقام رخصت میشد. ناز و طلب رخصت او از حد گذشت. ما هم از اخلاق و افعال او بجان رسیدیم. رخصت داده شد. از رخصت طلبیدن خود پشیمان شد. اضطرابها کردن گرفت. فایده نکرد. بمن گفته می‌فرستد که «شما شرط کرده بودید که تا نه گناه از من صادر

these people, for if we did so with a foe like the Uzbek menacing us, what would they say who heard of it from far and near?

Inasmuch as this campaign had been made at the insistence of Jahangir Mirza and Baqi Beg, we put Qalat into the mirza's charge. However, he refused to accept. Baqi was similarly unable to make a suitable response in this regard. To have taken Qalat with so much effort and battle was in vain.

We raided the Afghans to the south of Qalat in Sawa Sang, Ala Tagh **[159]** and those areas and returned to Kabul.

The evening we dismounted in Kabul, I went to the fortress, but my tent and stable were in the Charbagh. A Khirilji thief came and made off from the Charbagh with a bay horse of mine and its armor and my personal mule.

THE FATE OF BAQI CHAGHANIANI

Ever since Baqi Chaghaniani had come and joined us on the banks of the Oxus, no one had held such authority. Whatever was said, whatever was done, it was his word and his deed, notwithstanding the fact that no service worthy of mention or civility one might expect had

muzāḥim bolmaq mening [ğ]araḍım emäs edi, ne jihattın kim Özbäg dek ğanīm yanımızda turup ičin [sic] arada mundaqlar bolsa yıraqdın yavuqdın ešitkän körgänlär ne degäylär?

Bu yürüš čun Jahāngīr Mīrzānıng va Bāqī Begning sa'yı bilä bolup edi, Qalātnı saxlamaqnı mīrzāğa 'uhda qılduk. Qabūl qılmadı. Bāqī ham bu bābta yaxšı javāb tapa almadı. Qalātnı munča urušup zorlap alğanımız befāyida boldı.

Qalāttın janūb sarı baqa Savā Sang va Ala Tağ **[159a]** va ol navāḥīdaqı Afğānlarnı čapıp Kābul keldük.

Kābul tüškän axšamı men qorğanğa bardım. Cadır va ṭavīla Cārbāğda edi. Xiriljī oğrısı kelip mening bir jebälär jerdä atımnı va yana bir xāṣṣa xačırımnı Cārbāğdın čıqarıp eltti.

Bāqī Cağāniyānī Amū yaqasıda kelip bizgä qošulğalı andın i'tibārraq va ixtiyārraq kiši yoq edi. Har söz desä, har iš qılsa, söz ‹a›nıng sözi edi, iš anıng iši edi. Agarči andın xidmatî ki šāyista bolğay va insāniyyatî ki bāyista bolğay hargiz ẓuhūrğa kelmädi, balki anvā'-i beadablıqlar va yamanlıqlar andın vāqi' boldı, xasīs u zumuxt u ḥasūd u badandarūn u nātavānbīn u kajxuluq kiši edi. Xissatı bu martabada edi kim Tirmiznı salıp köč va mālı bilä kim bizgä qošuldı, özining xāṣṣa qoyı—šāyad kim otuz–qırq ming bolğay edi—har yurtta qalın qoylar bizing alımızdın ötär edi, bizing yigit-yeläng ačlıqdın 'azāb tartar edilär, bir qoy bermädi! Āxir Kahmardqa barğanda ellig qoy berdi.

Bāvujūd kim meni pādišāh kötärip edi, naqārasını özining ešikidä čaldurur edi. Hečkim bilä ṣāf emäs edi. Hečkimni körä almas edi. Kābulnıng ḥāṣılı kim bar tamğadın dur, tamğanı darbast va Kābulnıng daruğalıqı **[159b]** va Panjhīr va Kadī Hazāra va Kūškak va ešik ixtiyārı tamām anda edi. Ošmunča ri'āyat tapıp aṣlan rāḍī u šākir emäs edi. Bāvujūd kim ne naw' fāsid fāṣid xayāllar qılıp edi—nečük kim mazkūr boldı—aṣlan özümizgä almaduq, yüzigä salmaduq. Hameša nāz qılıp ruxṣat tilär edi. Nāzını tartıp 'uzrxwāhlıqlar bilä man' qılur edük. Bir–iki kün basılıp yana ruxṣat maqāmıda bolur edi. Nāzı va ruxṣatı ḥaddın aštı. Biz ham anıng axlāq u af'ālıdın jānğa yettük, ruxṣat berdük. Ruxṣat tilägänidin song pašemān boldı. Iḍṭirāblar qıla kirišti. Fāyida qılmadı. Manga bitittürüp yibäriptür kim "Šarṭ qılıp edilär kim toquz gunāh

ever been seen of him. Indeed I had received from him all sorts of discourtesies and ill treatment, and he was a niggardly, coarse, envious, spiteful bully and an ill-natured person. His miserliness was of such a degree that after he gave up Termez and joined us with his family and possessions, at every campsite his own huge personal flocks—which may have numbered some thirty or forty thousand head—passed before our eyes. To our warriors and braves tormented by hunger he gave not a single one. Finally in Kahmard he donated fifty sheep. Although he acknowledged me as his padishah, he had the *naqara* beat at his gate. He was on good terms with no one and was jealous of everyone. What revenue there is from Kabul comes from the *tamgha*, and he held the *tamgha* autonomously, as well as the office of prefect of Kabul, **[159b]** Panjshir and Gadi Hazara and Kushkak and the office of lord of the gate. Despite all this favor and promotion he was neither satisfied nor grateful. No matter how many ill-conceived plans he laid—as have been mentioned—we neither showed our displeasure nor threw them in his face. He was always whining asking for leave. We suffered his whining and apologized for not granting him leave. This would put him off for day or two, but then he would be back asking for leave again. He had gone too far with his whining and leave-taking. Sick to death of his manners and his deeds, we dismissed him. After being dismissed he changed his mind and began to agitate. It was no use. He had a letter written and delivered to me, saying, "You stipulated that I would not be called to account until I had

نشود نپرسند.» من از دست ملا بابا یازده گناه اورا یگان یگان خاطرنشان کرده گفته فرستادم. ملزم شد. همراه کوچ و مالش بطرف هندوستان رخصت داده شد. چندی از نوکرانش از خیبر گذرانده برگشته آمدند. بکاروان باقی گاگیانی همراه شده از نیلاب گذشت.

در آن محل یار حسین دریا خان در کچه‌کوت بود. فرمانی‌را که [۲۱۶ب] از کهت گرفته برگشته سند ساخته از دلَه‌زاك و یوسف‌زئی یك جماعهٔ از افغانان‌را و دیگر یك جماعهٔ از جت و کُجررا بخود یار و نوکر ساخته کار و بارش تاراج نمودن مردم و راه زدن بود. خبر باقی‌را شنیده و راه اورا گرفته باقی و همراهان باقی‌را پاك گرفتند. باقی‌را کشته زن اورا گرفت. اگرچه ما به باقی هیچ بدی نکرده گذاشتیم، اما بدیهای او پیش او آمده بعمل خود گرفتار شد.

تو بد کنندهٔ خودرا بروزگار سپار که روزگار ترا چاکریست کینه‌گذار

درین زمستان تا یك دو برف باریدن در چهارباغ نشسته بودیم. تا [ل۱٤٤ب] آمدن ما بکابل هزارهٔ ترکمان انواع بی‌ادبیها و رهزنیها کرده بودند. خیال تاختن آنها کرده و در شهر در عمارت الغ‌بیگ میرزا بستان‌سرا نام درآمده از آنجا در ماه شعبان بتاختن هزارهٔ ترکمان سوار شدیم. در دهنهٔ درهٔ خوش در جنگلك چپقون فرستاده شد. اندکی از هزاره تاخته شد. [۲۱۷] نزدیك بدرهٔ خوش در یك سومج یك پاره هزاره پنهان شده بوده‌اند. شیخ درویش کوکلتاش که در اکثر قزاقیها همراه بود منصب قوربیگی‌گری ازو بود و کمان‌را پرزور می‌کشید تیررا خوب می‌انداخت، در دهن همین سموج غافل نزدیك درآمده می‌رود. از اندرون یك هزاره به پستان او تیری میزند. همان روز مرد. بیشتری از هزارهٔ ترکمان در درهٔ خوش قیشلاق کرده بوده‌اند. بر سر ایشان متوجه شدیم. درهٔ خوش طور درهٔ افتاده. تا نزدیك نیم کروه در دهنهٔ دره تنگی افتاده راه در کمر کوه واقع شده از راه به پایان‌تر هم پنجاه شصت گز یك‌انداز است. از راه بلندتر هم یك رهه است. یك یك سوار میگذرد. ازین تنگی گذشته آن روز تا در میان دو نماز رفته و بمردم نرسیده در یك جای منزل کردیم. یك شترلوك فربه هزاره‌را یافته آوردند. آن‌را کشته از گوشت او یکپاره کباب کردیم. یکپاره در آفتاب پخته خوردیم. این مقدار لذیذ گوشت [۲۱۷ب] شتر هرگز خورده نشده بود. بعضی از گوشت او و گوشت گوسفند [ل۱٤٥] فرق نتوانستند کرد. از آنجا پگاه کوچ نموده

committed nine offenses." I had Mulla Baba write a memorandum ennumerating eleven offenses one by one and sent it to him. That got him. He asked for leave to take his family and possessions to Hindustan. A few of his retainers took him through the Khyber pass, then he joined Baqi Gagiani's caravan and crossed at Nilab.

At that time Darya Khan's son Yar-Husayn was in Kachakot. He had taken the decrees he had received at Kohat and used them to form an alliance with a band of Dilazak and Yusufzai Afghans and another band of Jats and Gujars and then set about waylaying and plundering. When he got word of Baqi, **[160]** he blocked the way and made off with Baqi and everybody with him. He killed Baqi and took his wife.

We had let Baqi go without doing him any ill, but his own misdeeds caught up with him and he fell prey to his own evil.

Entrust to fate him who does you evil, for fate is an avenging servant for you.

A RAID ON THE TURCOMAN HAZARAS

That winter we stayed put in the Charbagh until it had snowed once or twice. Ever since

mendin ṣādir bolmağunča sormağaylar." Men Mullā Bābādın on bir gunāhını birär birär xāṭirnišān qılıp aytıp yibärdim. Mulzam boldı. Köč va mālı bilä Hindūstān ṭarafığa ruxṣat berildi. Özining bir nečä nökärläri Xaybardın ötkärip keldilär. Bāqī Gāgiyānīnıng kāravānığa qatılıp Nīlābnı kečti.

Ol maḥallda Yār-Ḥusayn Daryā Xan Kačakotta edi. Kohattın alıp barğan farmānlarını sanad qılıp Dila-Zāk bilä Yūsufzaīdın bir pāra Afğānlarnı va yana bir pāra Jat-Gujurnı özigä yār va nökär qılıp iš-küči el talamaq yol urmaq edi. Bāqīnıng xabarını ešitip **[160a]** yolını tusup Bāqī bilä barğanlarnı arığ aldı. Bāqīnı öltürüp xatunını aldı.

Agarči biz Bāqīğa heč yamanlıq qılmay qoya berdük, valî öz yamanlıqı alığa kelip öz ‘amalığa giriftār boldı.

Tu badkunanda-i xwudrā ba rozgār sipār / ki rozgār turā čākirîst kīnaguzār.

Bu qıš bir–iki qatla qar yağqunča čārbāğda oq olturup edük. Biz Kābul kelgäni Türkmän Hazārası anvā‘-i* beadablıqlar va rahzanlıqlar qılıp edilär. Alarnı čapmaq xayāl qılıp šahrda Uluğbeg Mīrzānıng Bustānsarā atlığ ‘imāratığa kirip andın Ša‘bān ayıda Türkmän Hazārasını čapa atlanduk. Dara-i Xoš ağzıda Jangalaktä čapqun qoyduk. Azağlaq hazāra čapıldı. Dara-i Xoš yavuqıda bir sumjda bir pāra hazāra yašunğan egändür. Šayx Darveš Kükäldaš, kim aksar qaza‹q›lıqlarda bilä edi, qorbegilik manṣabı anda edi. Yaynı küčlüg tartar edi. Oqnı xūb atar edi. Bu sumjnıng ağzığa ğāfil yavuq oq kirip barur. Ičkäridin bir hazāra emčäkigä oq oqlar. Ošol kün oq öldi. Türkmän Hazārasınıng köpräki Dara-i Xošta qıšlağan egändür. Alarnıng üstigä mutavajjih bolduq. Dara-i Xoš ṭawr dara tüšüptür. Yarım kurohkä yavuq dara ağzıda tangī tüšüptür. Yol tağnıng **[160b]** kamaridä vāqi‘ boluptur. Yoldın qoyı ham ellig–altmıš qarı yak-andāz dur. Yoldın yoqqarı ham yol čuburtma* dur. Atlığ birär birär ötär. Bu tangīdın ötüp ol kün iki namāz arasığača barıp elgä yetmäy bir yerdä qonduk. Hazāranıng bir semizlüg teväsini tapıp keltürdilär. Anı öltürüp goštıdın bir pāra kabāb qılduk. Bir pārasını āftābada bıšırup yedük. Anča lazīz tevä eti hargiz yeyilgän emäs edi. Ba‘zı qoy etidin farq qıla

we had come to Kabul, the Turcoman Hazaras had committed all sorts of breaches of etiquette and highway banditry. Planning to attack them, we went to town to the Bustan Sara, the building Ulughbeg Mirza had built, and in in the month of Sha'ban we rode out to attack the Turcoman Hazaras. We made a raid at Jangalak at the mouth of the Khush valley and defeated a few Hazaras. A band of Hazaras was said to be hiding in a cave near the Khush valley. Shaykh Darwesh Kükäldash, who had been with me during most of my rencontres and held the post of *qor begi*, could draw a strong bow and was a good shot. He went incautiously right up to the mouth of the cave, and a Hazara shot him in the chest. He died that very day.

Most of the Turcoman Hazaras were wintering in the Khush valley. We set out for them. The Khush valley is superbly located. There is a defile nearly half a kos long at the entrance to the valley, and the road **[160b]** is along the face of the mountain with a drop-off of fifty to sixty yards straight down. Above the road is sheer. Horsemen have to go single file. We got through the defile and kept on going until midafternoon that day without meeting anyone, so we stopped for the night. A fat camel belonging to the Hazaras was found and brought in for slaughter. We roasted some of the meat and cooked some in a ewer. I had never eaten such delicious camel meat. Some could not distinguish it from mutton. Early the next day we

در منزلی که هزاره‌ها قیشلاق کرده بودند متوجه شدیم. یك پهر بود که از پیش کسی آمد گفت که در یك تنگی هزاره‌ها گذر آب‌را بشاخها مضبوط ساخته مردم‌را بند ساخته جنگ میکنند. بمجرد شنیدن، تیزتر روان شدیم. یك پاره راهی که رفته شد بجائی که هزاره‌ها فرود آمده جنگ می‌کردند رسیده شد. آن زمستان برف بسیار بلند افتاده بود. بی‌راه رفتن اشکالی داشت. کناره‌های آب تکاب تمام یخ بسته بود. ازین آب از جهت یخ و برف از جای بی‌راه گذشته نمی‌شد. هزارها در جای برآمد این آب شاخ بسیاری بریده انداخته بودند. خودها در تکاب و کنارها پیاده و سوار تیر گذاشته جنگ میکردند.

محمدعلی مبشر بیگ از امرای نو رعایت‌کردهٔ من بود. خیلی مردانه قابل رعایت و جوان خوبی بود. [۲۱۸] جیبه‌اش نبود. پیشترك براهی که بشاخ انداخته بودند متوجه شد. در گردگاه او به تیر زدند. همان زمان جان تسلیم کرد. تیز و تند آمده شده بود. اکثری جیبه نداشتند. یك دو تیر گذشته گذشته افتاد. احمد یوسف بیگ اضطرابها کرد. هر زمان میگوید که «برهنه اینچنین درآمده میروید؟ دو سه تیررا دیدم که از سر شما گذشت.» من گفتم که «شما مردانه باشید. اینچنینها از سر من بسیار گذشته است.» همین مقدار بود که از طرف [ل۱٤٥ب] دست راست قاسم بیگ با اوپچین خود ازین آب گذر یافته و گذشته بمجرد اسپ انداختن هزاره‌ها تنوانستند ایستاد و مانده گریختند. جماعهٔ که در میان ایشان درآمده رفته بودند فرود آورده فرود آورده از عقب ایشان روان شدند.

بقاسم بیگ بجهت این کار بنگش‌را بجلدو داده شد. حاتم قوربیگی هم درین یورش بد نبود. ازینجهت موچهٔ شیخ درویش کوکلتاش که قوربیگی‌گری باشد بحاتم عنایت شد. از جهت [۲۱۸ب] خوب گشتن کیپك‌قلی بابا منصب محمدعلی مبشر بیگ‌را بکیپك تفویض کردیم.

سلطانقلی چناق از عقب ایشان بود. از جهت بسیاری و بلندی برف از راه برآمد نمی‌شد. من هم بهمراهی این جوانان آمدم. در نزدیکی قیشلاقهای هزاره بگوسفند و ایلقیان ایشان رسیده شد من بخودی خود تا چهارصد پانصد گوسفند و بیست و پنج اسپ جمع کردم. سلطانقلی و دو سه کس دیگر نزدیك بودند. جی شدیم. دو نوبت خودم چاپقون تاخته‌ام من. یکی اینست. مرتبهٔ دیگر هم بر سر همین هزارهٔ ترکمان در وقت آمدن از خراسان. چاپقونچی رفته اسپ و گوسفند بسیاری آوردند. کوچ و خورد و ریزهٔ هزارها پیاده شده بر پشته‌های برف‌دار برآمده ایستادند. اندکی کاهلی کردیم. روز هم بیگاه شده بود. برگشته در خانه‌های

marched off toward the Hazara winter campsite. It was the first *pahar* when a man came from ahead saying that the Hazaras had blocked a ford in a defile with branches, had stopped our men and were fighting. As soon as we heard this we charged forward. We had not gone far before we reached the place where the Hazaras had blocked the road and were fighting. That winter a lot of snow had fallen, and the water at the edge of the gully was all frozen. On account of the ice and snow it was not possible to cross the river except at the road. The Hazaras had cut many branches and piled them where the road crossed the river. They themselves, mounted and on foot in the gully and sides, were shooting and fighting. **[161]**

Muhammad Ali Mubashshir was one of my newly favored begs. He was very brave and worthy of favor. Without armor he advanced to where the branches were piled on the road. They shot him from all sides and he died instantly. We had come forward in haste, mostly without armor. An arrow or two whizzed by and fell to the ground. Ahmad Yusuf Beg grew agitated and kept saying, "Are you going in unarmed? I saw a couple of arrows go right by your head."

almadılar. Andın ertä köčüp hazāra-larnıng qıšlağan yurtları üstigä mutavajjih bolduk. Bir pahar bar edi kim ilgäridin kiši keldi, dedi kim bir tangīda hazāralar su guzarini šāxlar bilä berkitip elni tusup urušadurlar. Munı ešitkäč tez oq teprädük. Bir pāra yol barduk. Hazāralar tusup urušadurğan yergä yettük. Ol qıš qar bisyār uluğ tüšüp edi. Yolsız yürümäkning iškālı bar erdi. Takāb sularınıng yaqaları tamām muz bağlap edi. Bu sudın yax va qa‹r› jihatıdın yolsız yerdin ötüp bolmas edi. Hazāralar bu sunıng čıqar yeridä qalın šāx kesip salıp edilär. Özläri takābda va yanlarda atlığ **[161a]** va yayaq oq qoyup urušadurlar erdi.

Muḥammad ‘Alī Mubaššir mening yangı ri‘āyat qılğan beglärimdin edi. Xaylî mardāna u qābil-i ri‘āyat yaxšı yigit edi. Jebäsi yoq ilgäriräk šāx salğan yolğa mutavajjih boldı. Yaqınığa oqladılar. Ošol zamān jān ‹taslīm› qıldı. Ildam kelilip edi. Aksarnıng jebäsi yoq edi. Bir–iki oq ötüp ötüp tüšti. Aḥmad Yūsuf Beg iḍṭirāblar qılıp har zamān aytadur kim “Yalangač mundaq kirip barasız? İki–üč oqnı kördüm kim bašıngızdın ötti.” Men dedim kim “Siz mardāna bolung! Mening bašımdın mundaqlar xaylî ötüptür.” Ošmunča edi kim ong qol ṭarafıdın Qāsim Beg üpčini bilä bu sudın guzar tapıp kečip at salğan bilä hazāralar toxtay almay qača berdilär. Elig alıšıp turğanlar tüšürä tüšürä käyinčä teprädilär.

Qāsim Beggä bu iš üčün Bangašnı jüldü berildi. Ḥātim Qorbegi ham bu yürüšdä yaman emäs edi. Bu jihatdın Šayx Darveš Kükäldašnı‹ng› möčäsi qorbegilikni Ḥātimğa ‘ināyat boldı. Keyik Qulı Bābā ham bu yürüšdä yaxšı yürügän üčün bir kentni Keyikkä ‘ināyat qılduk.

Sulṭān-Qulı Canaq bularnıng songıča edi. Qar uluğ jihatıdın čığırdın čıqıp bolmas edi. Men ham bu yigitlär bilä oq keldim. **[161b]**

Hazāralarnıng qıšlağlarınıng yavuqıda qoy va ılqılarığa yetištük. Men özüm tört–beš yüzčä qoy va yegirmä beš at yığdım. Sulṭān-Qulı yana iki–üč kiši yavuq edilär. Cī [?] bolduk. İki nawbat özüm čapqun čapıptur men. Bir bu dur. Yana bir qatla ham ošbu Türkmän Hazārasını Xurāsāndın kelädürgändä čapqunčı barıp qalın qoy va at keltürdilär. Hazāralarnıng köč va oğlan-ušaqları yayaqlap qarlığ puštalarğa čıqıp turdılar. Bir nemä kāhillıq qılduk. Kün ham keč bolup edi. Yanıp hazāralarnıng üylärigä oq tüšüldi. Bu qıš qar xaylî uluğ tüšüp edi.

“Be brave,” I said. “Many like this have gone past my head.” This was the state of affairs when Qasim Beg in his chain mail managed to cross the river to my right. The Hazaras were unable to maintain their position in the face of the charge and fled. Those who remained to engage in hand-to-hand combat were felled and driven back.

For this action Qasim Beg was given Bangash as a reward. Hatim Qorbegi did not do badly in this action either, and for that reason he was given Shaykh Darwesh Kükäldash's post as *qor begi*. Keyik Qul Baba also made a good showing during this action, and he was rewarded with a village.

Sultan-Qulï Chanaq was in pursuit of the Hazaras, but because of the heavy and deep-packed snow he could not get off the road. I too went along with these warriors. **[161b]** Near the Hazaras' winter quarters we came across their flocks and herds. I myself rounded up four or five hundred sheep and twenty-five horses. Sultan-Qulï and another two or three men were near.... Twice I participated in a raid. This was the first time; the second was when we were coming from Khurasan and raided these same Turcoman Hazaras, bringing in a lot of sheep and horses. The Hazara women and children ran off on foot to the snow-covered hills and stayed there. We hung around idly for a while, but it was getting late in the day so we went

هزاره فرود آمده شد. این زمستان [ل۱٤٦] برف خیلی بلند افتاده بود. در همین جا از راه [۲۱۹] بیرون برف تا خوی‌گیر اسپ بود. شب جماعهٔ که بچاغداول برآمده بودند از جهت بلندی برف تا صبح بر سر اسپ بودند.

صباح آن برگشته در میان درهٔ خوش در قیشلاق هزارها شب بوده و از آنجا کوچ نموده در جنگلك فرود آمده شد. یارك طغایی و بعضیها عقب‌تر آمده بودند. بآنها فرموده شد که هزارهائی که شیخ درویش‌را به تیر زده بودند رفته بگیرند. بدبختان خون گرفته هنوز در سمج بوده‌اند. اینها رفته و دود گذاشته هفتاد هشتاد هزاره‌را گرفتند. بیشتری از آنها به شمشیر رفتند.

از یوروش هزاره برگشته بجهت مصلحت گرفتن مال نجراو در پایان آب باران در نواحی آی توغدی آمدیم. جهانگیر میرزا از غزنی در اوقات بودن در نواحی آی‌توغدی بملازمت آمد. درین اثنا در سیزدهم رمضان بمن تشویش قویانگ صعبی شد چنانچه تا چهل روز [۲۱۹ب] مرا ازین پهلو بآن پهلوی دیگری میگردانید.

از دره‌های نجراو و درهٔ پچغان علی الخصوص کلانتر موضعی که در میان دره است حسین غینی آغا با برادر خورد خود بسرکشی و ناوهمی مشهور و معروف بودند. لشکر جهانگیر میرزارا سر کرده لشکر ساخته فرستاده شد. قاسم بیگ هم رفت. لشکر رفته جائی که سنگر ساخته بودند بزور گرفته یك پارهٔ از آنهارا بسیاست رسانیدند.

از [ل۱٤٦ب] جهت تشویش قویانگ مثل محفه چیزی ساخته از کنار آب باران تا شهر مرا برداشته به بستان‌سرا آوردند که همان زمستان یك چند روزی در بستان‌سرا نشستیم. این بیحضوری هنوز نیك نشده بود که در جانب روی راست من دابغولی برآمد. نشتر انداختند. از جهت این مرض مسهل هم خوردم. صحت یافته بچهارباغ برآمدم.

جهانگیر میرزا بملازمت آمد. پسران ایوب یوسف [۲۲۰] و بهلول بمجرد رفتن پیش میرزا در مقام فتنه و شر انگیزی بودند. این نوبت جهانگیر میرزارا مثل پیش یافته نشد. بعد از چند روز از تیپا کوچ نموده و جیبه پوشیده بسرعت بغزنی رفت. قلعهٔ باقی‌را گرفته چند کس اورا کشته مردم قلعه‌را تمام تاراج کرد. از خورد و کلان مردمی که داشت کوچانده در میان هزاره بطرف بامیان رو آورد. بخدای تعالی روشن است که از من و از مردمی که بمن تعلق داشتند هیچ کاری و سخنی واقع نشده بود که سبب این قدر کدورت و نقار شود. آخران شنیده شدکه این سخن‌را سبب رفتن خود کرده است. در وقت آمدن جهانگیر میرزا از غزنی

back and camped in the Hazaras' tents. That winter the snow was very heavy. When we got off the road in that area the snow was right up to a horse's girth strap. Because the snow was so deep, those who went out on patrol at night stayed in the saddle all night long.

The next morning we headed back, stayed the night in the Hazaras' winter camp in Khush valley and then went on and stopped in Jangalak. Yarak Taghayï and some other late-comers were ordered to go and take the Hazaras who had shot Shaykh Darwesh. Those wretches on whom vengeance was to be wrought must have still been in the cave. They smoked out seventy or eighty Hazaras and put most of them to the sword.

As we were returning from our Hazara campaign we went to the vicinity of Ay Tughdï at the foot of the Baran to collect tribute from Nijrao. Jahangir Mirza **[162]** came from Ghazni to pay homage while we were in the Ay Tughdï area. Around this same time, on the 13th of Ramadan [February 7, 1506] I was afflicted with terrible sciatic pain. It was so bad that for forty days someone had to turn me from one side to the other.

Ošbu yerdä yoldın tašqarı qar rāst atnıng qaytalıda edi. Kečä čağdavulluqqa čıqqanlar qar uluğ jihatıdın tang atqunča at üstidä oq edilär.

Tanglası yanıp Dara-i Xošnıng ičidä hazāralarnıng qıšlağıda qonup andın köčüp Jangalakkä tüšüldi. Yārak Tağay va ba'zılar käyinräkdin kelip edi. Alarğa buyruldı kim Šayx Darvešnı oqlağan hazāralarnı barıp alıngız. Qanı tutulğan badbaxtlar sumjta egändür. Bular barıp tütün qoyup yetmiš–seksän hazāranı aldılar. Köpräki qılıčqa bardı.

Hazāra yürüšidin yanıp Nijrāwdın māl alur maṣlaḥatığa Bārānnıng ayaqı Ay Tuğdı navāḥīsığa keldük. Jahāngīr Mīrzā **[162a]** Ġaznīdın ‹Ay› Tuğdı navāḥīsıda egändä mulāzamatqa keldi. Bu asnāda Ramaḍān ayınıng on üčidä manga ṣa'b qoyang tašvīši boldı. Andaq kim qırq küngäčä meni bu yandın ol yanğa kiši evrür edi.

Nijrāw daralarıdın Pačağān darası 'alā'l-xuṣūṣ bu darada Ġayn kentining uluğı Ḥusayn Ġaynī aqa-inisi bilä sarkašlik va nāvahmlıq bilä mašhūr u ma'rūf edilär. Cerigni Jahāngīr Mīrzāğa bašlatıp yibärildi. Qāsim Beg ham bardı. Cerig barıp sarkobkä čıqıp sangarlağan yerini zorlap alıp bir pārasını siyāsatqa yetkürdilär.

Qoyang tašvīši jihatıdın miḥaffa dek nemä yasap Bārān yaqasıdın šahrğača meni kötärip Bustānsarāğa keltürdilär kim ošol qıš oq bir nečä kün Bustānsarāda olturdum. Bu beḥuḍūrluq hanūz yaxši bolmaydur edi kim ong yüzümgä dābğūlî čıqtı. Ništar saldılar. Bu maraḍ üčün mushil ham ičtim. Ṣiḥḥat tapıp čārbāğqa čıqtım.

Jahāngīr Mīrzā mulāzamatqa keldi. Ayyūb oğlanları, Yūsuf va Bahlūl, mīrzā qašığa barğalı fitna va šarrangezlik maqāmıda edilär. Bu nawbat Jahāngīr Mīrzānı burunqı dek tapılmadı. Nečä kündin song Tepädin köčüp jebälänip ıldam Ġaznīğa bardı. Nānī qorğanı alıp bir nečä kišisini öltürüp elini tamām taladı. Bolğan kiši-qarasını **[162b]** köčüp hazāra arası bilä Bāmiyān ṭarafı yüzländi. Tengrigä rawšan dur kim mendin va mengä ta'alluq eldin heč iš va sözî vāqi' bolmadı kim sabab-i munča kudūrat u niqār bolğay. Songra ešitildi kim bu sözni ketmäkining sababı qılmıš. Jahāngīr Mīrzā Ġaznīdın kelädürgändä Qāsim Beg va

Known for insolence and fearlessness throughout the Nijrao valleys, and in particular the Pachaghan valley, were the headman of the village of Ghain, Husayn Ghaini, and his brothers. Jahangir Mirza was put in charge of the army and dispatched to deal with them. Qasim Beg was along too. The army went, took by storm the place that had been fortified and put a number to death.

Because of my sciatica I had a thing like a litter built to take me from the banks of the Baran to town, and they put me in the Bustan Sara, where I stayed for a few days that winter. No sooner had I recovered from that illness than I got a boil on my right cheek. It was lanced. I also took a purge for this illness. When I was well I went out to the Charbagh.

JAHANGIR MIRZA'S MISCONDUCT

Jahangir Mirza came to pay homage. Ayyub's sons Yusuf and Bahlul had been misbehaving and stirring up strife ever since they joined Jahangir Mirza, and this time Jahangir Mirza was not as he had been before. A few days later he marched from Teba, armed himself and rode at a gallop to Ghazni. He took the Nani fortress, killed a few men and plundered all the people. Then, marching off with what men he had, **[162b]** he went toward Bamian among the Hazaras. God knows that neither by me nor by my people had any word been said or anything done to cause such ill feeling. Later I heard that he went off because of the following exchange. When Jahangir Mirza came from Ghazni, Qasim Beg and some

قاسم بیگ و امرا پیشواز رفته بودند. میرزا به بودنه جانور می‌اندازد. در وقت رسیده چنگال انداختن جانور، بودنه خودرا بزمین میزنند. [۲۲۰ب، ل۱٤۷] فریاد می‌کنند که «گرفت یا نی؟ گرفت یا نی؟» قاسم‌بیگ میگوید که «در وقتی که غنیم‌را اینچنین زبون ساخته باشد کی میگذارد؟ میگیرد.» این سخن بآنها بلائی میشود. یك جهت رفتن ایشان این بوده. دیگر یك دو ازین خراب‌تر و سست‌تر سخن‌را هم سند کردند. دیگر غزنی‌را بآن حال کرده از میان هزاره شده بایماق رفتند. در آن فرصت ایماقها از ناصر میرزا جدا شده بودند، اما باوزبك ندرآمده بودند. در یای و استراب و ییلاقهای آن نواحی بودند.

در همین اوقات سلطان‌حسین میرزا بجهت دفع محمد شیبانی خان عزم جزم کرده تمام پسران خودرا طلبید. مرا هم سید افضل پسر سید سلطانعلی خواب‌بین‌را فرستاده طلبیده بود. عزیمت کردن بجانب خراسان از چند جهت بما لازم شد. یکی اینکه مثل سلطان‌حسین میرزا [۲۲۱] بجای تیمور بیگ نشسته کلان پادشاهی جمعیت کرده از اطراف و جوانب پسران خود و امرای خودرا طلبیده. در وقت بر سر مثل شیبانی خان غنیمی عازم شدن، مردم اگر به پای خود بروند ما بسر خود برویم. مردم اگر بچوب دستی روان شوند، ما بسنگ روان شویم. یك دیگر اینکه جهانگیر میرزا که مکدر شده به بدی رفت، یا کدورت اورا رفع کنیم یا مضرت اورا دفع کنیم. در همین سال شیبانی خان چین صوفی‌را در خوارزم ده ماه محاصره کرده گرفت. درین محاصره جنگها شد. جوانان [ل۱٤۷ب] خوارزم بسیار مردانگیها کردند هیچ تقصیر نکردند. آنچنان تیراندازیها کردند که بارها از سپر و از جیبه و بعضی محل از دو جیبه پران پران انداخته‌اند. ده ماه قبلداری کشیدند. از هیچ جائی امیدواری نشد. بعضی مردم سست و زبون او بیدلی کرده باوزبك سخن در میان آورده اوزبك‌را بالای قلعه برآوردند. [۲۲۱ب] چین صوفی خبردار شده و خود آمده بالای قلعه برآمدگان‌را در وقت زده فرود آوردن تیر شیبه رسیده مرد. جنگی نماند. قلعه‌را گرفتند. رحمت بر چین صوفی که در بمردانگی جان کندن و مشقت نمودن دقیقهٔ نامرعی نگذاشت.

شیبانی خان خوارزم‌را به کپك داده خود بسمرقند آمد.

در اواخر این سال در اواخر ماه ذی‌الحجه سلطان‌حسین میرزا در وقتی که بر سر شیبانی خان لشکر کرده در بابا الهی رسیده برحمت حق رفت.

other begs went out to meet him. Jahangir sent a falcon off after a quail. When the falcon reached the quail and was about to dig its talons in, the quail hurled itself to the ground. "Did it take it?" all shouted. Qasim Beg said, "How could it let a foe escape that makes itself so vile? Of course it took it." This was taken as an insult and was one reason they went off. In addition, they used as excuses a few other old-womanish peevishnesses even sillier and more baseless than this. After leaving Ghazni in that state, they went off through the Hazaras to the *aymaq*s. Just then the *aymaq*s had withdrawn from Nasir Mirza, but they had not yet joined the Uzbeks. They were in the summer pastures of Yay, Astarob and those regions.

About that time Sultan-Husayn Mirza resolved to repel Shaybani Khan and summoned all his sons. He sent Sayyid Sultan-Ali Khwabbin's son, Sayyid Afzal, to invite me too. There were several reasons why we felt it necessary to go to Khurasan. One was that when a great padishah like Sultan-Husayn Mirza, who sat on Timur Beg's throne, **[163]** sent out a summons to all parts to his sons and begs and was mounting a campaign against a foe like

beglär utru barıp edilär. Mīrzā bödänägä quš salur. Yetip quš ayaqın salur maḥallda bödänä özini yergä urar. Qıčqırušurlar kim "Aldı mu? Aldı mu?" Qāsim Beg der kim "Ġanīmnı mundaq zabūn qılğanda qačan qoyar? Alur." Bu söz alarğa balāyatî bolur. Bir ketmäklärining jihatı bu edi. Yana bir–iki mundın xarābraq va sustraq pīrzanī ham sanad qıldılar. Dağı Ġaznīnı ol ḥāl qılıp hazāra arası bilä özlärini aymaqqa tarttılar. Ol furṣatta aymaqlar Nāṣir Mīrzādın ayrılıp edilär, valî Özbäggä kirmäydür edilär. Yāy va Astarāb va ol navāḥīnıng yaylağlarıda edilär.

Ošbu maḥallarda Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā Šaybānī Xannıng daf'ığa 'azm u jazm qılıp tamām oğlanlarını tilätti. Meni dağı Sayyid Sulṭān 'Alī Xwābbīnnıng oğlı Sayyid Afḍalnı yibärip tiläp edi. Xuṛāsān jānibı 'azīmat qılmaq bizgä nečä jihattın lāzim boldı. Bir bu kim Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā dek Temür Beg **[163a]** ornığa olturğan uluğ pādišāh ...aq qılıp aṭrāf u javānibdın oğlanlarını va begläri tilätip Šaybānī Xan dek ğanīmnıng üstigä 'āzim bolğanda, el ayaq bilä barğanda biz baš bilä barğay biz; el tayaq bilä barğanda, biz taš bilä barğay biz. Yana bu kim Jahāngīr Mīrzā mundaq mukaddar va yamanlıq bilä kim bardı, ya kudūratını raf' qılğay biz, ya maḍarratını daf'. Ošbu yıl Šaybānī Xan Cın Ṣūfīnı Xwārazmda on ay muḥāṣara qılıp aldı. Bu muḥāṣarada qalın uruślar boldı. Xwārazm yigitläri bisyār mardānalıqlar qıldılar. Heč taqṣīr qılmadılar. Andaq tīrandāzlıq qıldılar kim bārlar qalqandın jebädin ba'zı maḥallda iki jebädin ötkärä ötkärä atıpturlar. On ay qabaldārlıq tarttılar. Heč yerdin umedvārlıq bolmadı. Ba'zı yigit-yelängi bedillıq qılıp Özbäg bilä sözläšip Özbägni qorğanğa čıqqanlarnı urup tüšürür maḥallda šibä oqı tegip özining čuhrası käyindin oq bilä urdı, öldi. Urušur kiši qalmadı. Qorğannı aldılar. Raḥmat Cın Ṣūfīğa—mardānalıq bilä **[163b]** tartmaqda daqīqa nāmar'ī qoymadı.

Šaybānī Xan Xwārazmnı Köpäk Beygä berip özi Samarqand keldi.

Bu yılnıng āxırı Z[ū]'l-Ḥijja ay[ı]da Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā Šaybānī Xannıng üstigä čerig tartıp Bābā Ilāhīğa yetkändä Tengri raḥmatığa bardı.

Shaybani Khan, if others were going on foot, we would go on our heads, and if others were going armed with clubs, we would go armed with rocks. Another reason was that, given the bad feeling with which Jahangir Mirza had gone off, either I would have to resolve the dispute or I would have to ward off an attack by him.

That very year Shaybani Khan had besieged Chïn Sufi in Khwarazm for ten months. There had been a lot of fighting and the Khwarazm warriors had performed very bravely with no shortcoming. They had shot so well that arrows had pierced shields and armor, sometimes even two layers of armor. They had held out under siege for ten months without reinforcement from any quarter. Finally, some [of Chïn Sufi's men] despaired and opened negotiations with the Uzbeks. As he was firing trying to unhorse the Uzbeks who were being let into the fortress, he was hit by an arrow shot from behind by his own page and died. There was no one left to fight, and they yielded the fortress. God have mercy on Chïn Sufi—he did all he could to fight valiantly. **[163b]**

Shaybani Khan gave Khwarazm to Köpäk Bey and went to Samarkand.

In the latter part of the year, in Dhu'l-Hijja [May 1506], having led his army against Shaybani Khan as far as Baba Ilahi, Sultan-Husayn Mirza died.

[سلطان‌حسین میرزا]

ولادت و نسبش. ولادت او در هشتصد و چهل و دو در هری در زمان شاهرخ میرزا بوده سلطان‌حسین ابن منصور ابن بایقرا ابن عمرشیخ ابن امیر تیمور. منصور میرزا و بایقرا میرزا پادشاهی نکرده بوده‌اند. مادر او فیروزه بیگم بود، نبیرهٔ تیمور بیگ. سلطان‌حسین میرزا نبیرهٔ میرانشاه میرزا هم میشد. سلطان‌حسین میرزا کریم‌الطرفین بود. اصیل پادشاه بود. اینها دو برادر و دو خواهر زائیده [۲۲۲] بودند. بایقرا میرزا و سلطان‌حسین میرزا، آکا بیگم و یك دختر دیگر که احمد خان گرفته. بایقرا میرزا از سلطان‌حسین میرزا کلان بوده و نوکر او بوده، اما بر سر [ل۱٤۸] دیوان حاضر نمی‌شده در غیر دیوان بر یك توشك می نشسته‌اند. برادر خورد او ولایت بلخ‌را باو داده بود. چند سال حکومت بلخ کرد. سه پسر داشت، سلطان‌محمد میرزا و سلطان ویس میرزا و سلطان‌اسکندر میرزا. آکا بیگم خواهر کلان میرزا بوده نبیرهٔ میرانشاه میرزا، سلطان احمد میرزا گرفته بود. یك پسر داشته، کیچیك میرزا نام. در اوایل ملازمت طغایی خود می‌کرده در آخران ترك سپاهی‌گری کرده بمطالعه مشغول شد. می‌گویند که دانشمند شده بوده طبع نظمی هم داشته این رباعی ازوست:

عمری بصلاح می‌ستودم خودرا — در شیوهٔ زهد می‌نمودم خودرا
چون عشق آمد کدام زهد و چه صلاح — المنّةُ لله آزمودم خودرا [۲۲۲ب]

با رباعی ملا توارد واقع شده. در آخران طواف حج هم کرد. بدکه بیگم خواهر خورد میرزا بود. باحمد خان که خان حاجی ترخان بود داده بود. دو پسر ازو شده بود. در هری آمده خیلی مدت در ملازمت میرزا بود[اند].

شکل و شمایل او. تنگ‌چشم و شیراندام مردی بود. از کمر پایان باریك‌تر بوده باوجود اینکه کلان‌سال شده سفیدریش شده بود خوشرنگ سرخ و سبز ابریشمینه می‌پوشید. طاقی پوست برهٔ سیاه می‌پوشیده یا قلپاق. احیانًا در عیدها دستار خورد سه‌پیچ‌را پهن و نمایان بسته اوتاغهٔ قرقرا بر سر [ل۱٤۸ب] خلانده به نماز می‌رفته.

اخلاق و اطوار او. در اول گرفتن تخت خیال این داشته که دوازده امام‌را در خطبه خوانده شود. بعضیها منع کرده‌اند. در آخران خود جمیع کار و بار او موافق مذهب سنت و جماعت بوده. از جهت زحمت مفاصل نماز [۲۲۳] نمی‌توانست کرد. روزه هم نمیگرفت. حراف و خوش خلق کسی بود. خلق او اندکی گذراتر افتاده بود. سخنش هم مثل خلقش بود. در بعضی معاملات رعایت شرع بسیار میکرد. یکمرتبه یك پسر خودرا بجهت کشتن شخصی

SULTAN-HUSAYN MIRZA

Birth and lineage. He was born at Herat in 842 [1438] during Shahrukh's reign. He was Sultan-Husayn Mirza son of Mansur son of Bayqara son of Umar-Shaykh son of Amir Timur. Mansur Mirza and Bayqara Mirza did not rule.

His mother was Firoza Begim. Through her he was a grandson both of Timur Beg's grandson Sultan-Husayn and of Miranshah Mirza, and thus noble on both sides—a king born. [Mansur Mirza and Firoza Begim] had two sons, Bayqara Mirza and Sultan-Husayn Mirza, and two daughters, Äkä Begim and Badka Begim, whom Ahmad Khan married.

Although Bayqara Mirza was older than Sultan-Husayn Mirza, Sultan-Husayn was still his liege lord. Bayqara Mirza was not always present at court, although at other than divan court they sat on the same cushion. The younger brother gave [the elder brother] the province of Balkh, where he ruled for a few years. Bayqara Mirza had three sons, Sultan-Muhammad Mirza, Sultan-Ways Mirza and Sultan-Iskandar Mirza.

[Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā]

Vilādat u nasabı. Vilādatı sekiz yüz qırq ikidä Harīda Šāhrux Mīrzā zamānıda edi. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā ibn-i Manṣūr ibn-i Bayqara ibn-i 'Umar-Šayx ibn-i Amīr Temür. Manṣūr Mīrzā bilä Bayqar[a] Mīrzā pādišāhlıq qılğan emäs. Anası Fīroza Begim edi. Temür Begning nabīrası Sulṭān-Ḥusayn*nıng va Amīrānšāh Mīrzānıng nabīrası bolur edi. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā karīmu'l-ṭarafayn edi. Aṣīl pādišāh edi. Bir tuğqan iki oğul iki qız edilär—Bayqara Mīrzā va Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā, Äkä Begim, va yana Aḥmad Xan algan [sic] qız*, Badka Begim.

Bayqara Mīrzā Sulṭān-Ḥusayn Mīrzādın uluğ edi. Nökäri edi, valî dīvān bašıda ḥāḍir bolmas edi; ğayr-i dīvānda bir töšäkdä oltururlar edi. İnisi Balx vilāyatını berip edi, nečä yıl Balxta ḥukūmat qıldı. Üč oğlı bar edi, Sulṭān-Muḥammad Mīrza va Sulṭān-Vays Mīrzā va Sulṭān-Iskandar Mīrzā. Äkä Begim **[164a]** mīrzānıng egäčisi edi. Mīrānšāh Mīrzānıng nabīrası Sulṭān-Aḥmad Mīrzā alıp edi. Bir oğlı bar edi, Kičik Mīrzā atlığ. Burunlar tağayısığa mulāzamat qılur edi. Songra sipāhīlıqnı tark qılıp muṭāla'ağa mašğūl boldı. Dedilär kim dānišmand bolup egändür. Ṭab'-i naẓmı ham bar egändür. Bu rubā'ī anıng dur:

'Umrî ba ṣalāḥ mīsutūdam xwudrā / dar ševa-i zuhd mīnumūdam xwudrā.
Cun 'išq āmad, kudām zuhd u či ṣalāḥ? / Alminnatu lillāh āzmūdam xwudrā.

Mullānıng rubā'ısı bilä tavārud boluptur. Āxirlar ḥajj ṭavāf ham qıldı. Badka Begim ham mīrzānıng egäčisi edi. Qazaqlıqlarıda Aḥmad Xan Ḥājjī Tarxan xanığa berip edi. İki oğlı bolup edi. Harīda kelip xaylî muddat mīrzā mulāzamatıda boldılar.

Šakl u šamāyil. Qıyıq közlüg, šer-andām boyluğ kiši edi. Belidin qoyı inčkä edi. Bāvujūd kim uluğ yaš yašap aq saqallığ bolup edi, xošrang qızıl yašıl abrīšamīna keyär edi. Qara quzı börk keyär edi, ya qalpaq. Aḥyānan 'īdlarda kičik si-dastārnı yapyassı yaman čırmap qarqara otağası sančıp namāzğa barur edi.

Äkä Begim **[164]** was the prince's elder sister. She was married to Sultan-Ahmad Mirza, Miranshah Mirza's grandson, and had one son named Kichik Mirza. At first he was in his maternal uncle's service, but later he left the military and took up study. It is said that he became a scholar. He had a talent for poetry. This quatrain is his:

My whole life I took great pains to acquire piety;
In asceticism I showed myself to be outstanding.
When love arrived, where did my asceticism and piety go?
Thank God I tested myself.

It is very similar to a quatrain by Mulla [Jami]. In the end he went on the pilgrimage.

Badka Begim was also older than the Mirza. During his rencontres she was married to Ahmad Khan, the khan of Hajji Tarkhan. There were two sons by this marriage, both of whom went to Herat and were long in the Mirza's service.

His appearance. His eyes were slanted, and he had the build of a lion, slender from the waist down. Even when he was very old and had a white beard he wore beautiful red and green silk. He wore either a karakul cap or a *qalpaq*. Occasionally on feast days he would put on a flat, badly wrapped little trifold turban, stick a heron feather in it and go to the prayer.

بخونیان او سپرده بدارالقضا فرستاد. در اول گرفتن تخت تا شش هفت سال تایب بود. بعد از آن بشرابخوری افتاد. نزدیك بچهل سال که در خراسان پادشاه بود هیچ روز نبود که بعد از نماز پیشین شراب نخورد، اما هرگز صبوحی نمی‌کرده. پسران او و جمیع سپاهی و شهری اورا این حال بود. بافراط عیش و فسق می‌کردند. شجاع و مردانه کسی بود. بارها خود شمشیر رسانیده بود بلکه در یك معرکه بارها شمشیر رسانیده بود. از نسل تیمور بیگ معلوم نیست که هیچکس برابر سلطان‌حسین میرزا شمشیر زده باشد. طبع نظمی هم داشته دیوان هم ترتیب داده بود. ترکی میگفته [۲۲۳ب] تخلص او حسینی بوده. بعضی ابیات او بد نیست اما تمام دیوان میرزا در یك وزن است. باوجود آنکه هم بسال و هم بسلطنت پادشاه کلان بود، [ل۱٤۹] در رنگ خوردسالان قوچقار نگاه می‌داشته و کبوتربازی می‌کرده. مرغ هم جنگ می‌انداخته.

جنگهای مصاف او. در قزاقیهای خود یکی در کنار آب گرگان در آب خودرا زده و گذشته و یك پارهٔ اوزبك‌را خوب زیر کرده. یك مرتبهٔ دیگر سلطان‌ابوسعید میرزا محمد علی بخشی‌را سردار ساخته سه هزار سواررا بر سر او ایلغار فرستاده بود. سلطان‌حسین میرزا با شصت جوان آمده و رسیده ضرب راست زیر کرد. یك کار خوب و کار نمایان سلطان‌حسین میرزا این است. یکمرتبهٔ دیگر در استراباد سلطان‌محمود میرزا جنگ کرده زیر کرد. یکمرتبهٔ دیگر هم در استراباد به حسین ترکمان سعدلیق جنگ کرده زیر کرد. یکمرتبهٔ دیگر بعد از گرفتن تخت در چناران به یادگار محمد میرزا جنگ کرده زیر کرد. دیگر از سرپل مرغاب ایلغار [۲۲٤] کرده و آمده در باغ زاغان یادگار محمد میرزا که شراب خورده مست افتاده بود آمده گرفت. و بهمان گرفتن خراسان‌را نگاهداشت. دیگر در نواحی اندخود و شبرغان در چیکمان بسلطان‌محمود میرزا جنگ کرده غالب شد. دیگر ابابکر میرزارا که از عراق آمده ترکمانان قراقویلوق همراه شده و آمده الغ بیگ میرزارا در تکانه و خمار زیر کرده کابل‌را گرفته و بدغدغهٔ عراق کابل‌را پرتافته از خیبر گذشته از نواحی خوشاب و ملتان گذشته

His character. When he first took the throne he thought to have the Twelve Imams' names read in the *khutba;* **[164b]** however, Ali-Sher Beg and others kept him from doing it. Later all of his acts were in accordance with the Sunni sect. Because of arthritis he was unable to perform prayers; he did not fast either. He was a talkative and good-humored person. His character was a bit sharp, and his words were like his character. In some of his dealings he maintained the religious law scrupulously. Once, because his son had killed a man, he turned him over to the dead man's heirs and sent him to the tribunal.

He was abstinent for six or seven years when he first came to the throne, but he later took to drink. For the nearly forty years he was king in Khurasan not a day passed that he did not drink after the midday prayer, but he never had a morning draught. His sons and all his military and civilian men were addicted to drink and lived with inordinate revelry and debauchery.

He was a brave and courageous person. Many times he took to the sword himself, and he often wielded the sword in battle. Of Timur Beg's progeny no one is known to have wielded the sword as did Sultan-Husayn Mirza. He had poetic talent and composed a divan. He composed in Turkish too, and his the pen name was Husayni. Some of his lines are not bad, but his divan is all in one meter. Although he was a great king both in terms of longevity and in terms of rule, **[165]** he kept rams and doves like a little child and also indulged in gamecocks.

Axlāq u aṭvārı. Avval taxt alganda [sic] xayālı bar egändür kim Davāzdah Imāmnı xuṭbada **[164b]** oqutqay. 'Alī-Šer Beg va ba'zılar man' qılıpturlar. Songralar xud jamī' iš-küči sunnat u jamā'at mazhabı bilä muvāfiq edi. Mafāṣil zaḥmatı jihatıdın namāz qıla almas edi. Roz[a] ham tutmas edi. Ḥarrāf u xošxuluq kiši edi. Xuluqı bir nemä guzarāraq vāqi' bolup edi. Sözi ham xuluqı dek edi. Ba'zı mu'āmalātta šar'nı bisyār ri'āyat qılur edi. Bir qatla bir oğlı, bir kišini öltürgän üčün, qanlığlarığa tapšurup dāru'l-qaḍāğa yibär[d]i. Avval taxt alğan maḥallda altı–yeti yıl tāyib edi. Andın songra ičkügä tüšti. Qırq yılğa yavuq kim Xurāsānda pādišāh edi, heč kün yoq edi kim namāz-i pešındın song ičmägäy, valî hargiz ṣabūḥī qılmas edi. Oğlanları va jamī' sipāhīğa va šahrīğa bu ḥāl edi. Ifrāṭ bilä 'ayš u fisq qılurlar edi. Šujā' u mardāna kiši edi. Bārlar özi qılıč yetkürüptür, balki har ma'rakadä bārlar qılıč yetkürüptür. Temür Beg naslıdın hečkim ma'lūm emäs kim Sulṭān-Ḥusayn Mīrzāča qılıč čapmış bolğay. Ṭab'-i naẓmı bar edi. Dīvān ham tartīb qılıp edi. Türkī aytur edi. Taxalluṣı Ḥusaynī edi. Ba'zı baytları yaman emästür, valî mīrzānıng dīvānı tamām bir vaznda dur. Bāvujūd kim ham yaš va ham salṭanat bilä uluğ pādišāh edi, kičik- **[165a]** -lär dek qočqar saxlap kabūtar oynar edi. Tāvuš [?] ham urušqa salur edi.

Maṣāf va urušları. Qazaqlıqlarıda bir martaba Gurgān Suyını üzdürüp kečip bir pāra Özbägnı yaxšı bastı. Yana bir qatla Sulṭān Bu-Sa'īd Mīrzā Muḥammad 'Alī Baxšı bašlığ üč ming kišini ılğar yibärip edi. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā altmış yigit bilä kelip tegip ḍarb-i rāst bastı. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzānıng bir yaxšı iši va numāyān iši bu dur.

Yana bir martaba Astarābādta Sulṭān-Maḥmūd Mīrzā bilä urušup bastı.

Yana bir martaba ham Astarābādta Sa'dlığ Sa'd ibn-i Ḥusayn Türkmänni urušup bastı.

Yana taxt alğandın song Canārānda Yādgār-Muḥammad Mīrzā bilä urušup bastı.

Yana Sar-i Pul Murğābdın ılğap kelip Bāg-i Zāğānda Yādgār-Muḥammad Mīrzā ‹kim› ičip yatıp edi, aldı. Ošol alğan bilä Xurāsānnı toxtattı.

Yana Andxūd va Šuburğān navāḥīsıda Cekmändä Sulṭān-Maḥmūd Mīrzā bilä urušup ğālib boldı.

Yana Abā-Bakr Mīrzānı, kim 'Irāqdın kelgän Qaraqoyluğ Türkmänlärğa [sic] qošulup kelip Uluğbeg Mīrzānı Takāna va Xumārda basıp Kābulnı aldı. 'Irāq dağdağası bilä Kābulnı

His battles. During his rencontres he once caused his horse to swim across the Gurgan River and soundly defeated a band of Uzbeks.

Another time Sultan Abu-Sa'id Mirza sent three thousand troops into battle under Muhammad-Ali Bakhshï. Sultan-Husayn Mirza enjoined battle with only sixty warriors and beat them hands down. This was one of Sultan-Husayn Mirza's outstanding feats.

At Astarabad he fought with and beat Sultan-Mahmud Mirza.

Another time at Astarabad he defeated Sa'dlïq Sa'd b. Husayn the Turcoman.

After taking the throne, he defeated Yadgar-Muhammad Mirza at Chanaran.

He attacked from Sar-i Pul on the Murghab River and surprised Yadgar-Muhammad Mirza, who was prone from drink in the Bagh-i Zaghan. With that capture he secured Khurasan.

Again he fought with Sultan-Mahmud Mirza at Chakman [Saray] in the vicinity of Andkhui and Sheberghan and beat him.

By defeating Aba-Bakr Mirza, who had joined with the Black Sheep Turcomans who had come from Iraq and beaten Ulughbeg Mirza at Takana and Khimar, Sultan-Husayn Mirza took Kabul. Because of the turmoil in Iraq he left Kabul, went through the Khyber Pass,

بسیوی برآمد و از آنجا رفته [ل۱٤۹ب] کرمان‌را گرفت و نگاهداشتن نتوانسته در وقت درآمدن در ولایت خراسان سلطان‌حسین میرزا ایلغار کرده رفت و گرفت. و یکمرتبه در بیل چراغ یك پسر خود بدیع‌الزمان میرزارا زیر کرد. و یك مرتبه لشکر کشیده و آمده و قندزرا قبل کرده و گرفته نتوانست و برگشت. ویکمرتبه حصاررا هم قبل کرده گرفته نتوانست و برگشت. و یك مرتبه دیگر بر سر ولایت ذوالنون بیگ آمد. داروغهٔ بُست [۲۲٤ب] بست‌را داد و دیگر هیچ کاری نکرد و بست‌را هم پرتافته برگشت. مثل سلطان‌حسین میرزا پادشاه کلان مردانه درین دو سه جنگ عزم پادشاهانه‌را بجای نیاورده و هیچ کاری‌را تمام نکرده برگشت. دیگر در اولانگ نشین به پسر خود بدیع‌الزمان میرزا که با پسر ذوالنون بیگ شاه شجاع بیگ آمده بود، جنگ کرده زیر کرد. اینجا عجب امور اتفاقی واقع میشود. سلطان حسین میرزا از لشکر جدا بوده اکثر لشکر خودرا بنواحی استراباد فرستاده بود. در همان روز جنگ لشکری که باستراباد رفته بوده آمده همراه می‌شود. ازین طرف سلطان‌مسعود میرزا که حصاررا بایسنغر میرزا گیرانده پیش سلطان‌حسین میرزا می‌آمده او هم همین روز می‌رسد. [...]

ولایات او. ولایت او خراسان بود. شرقی او بلخ، غربی او بسطام و دامغان، شمالی او خوارزم، جنوبی او قندهار و سیستان. چون مثل هری شهری بدست او افتاد [ل۱۵۰] کارش شب و روز [۲۲۵] غیر از عیش و عشرت چیز دیگر نبود بلکه در توابع و لواحق هم کسی که عیش و عشرت نمی‌کرده باشد نبود. رنج و تعب جهانگیری و لشکرکشی نکشید. لاجرم تا رفت نوکر و ولایت او کم شد و زیاد نشد.

اولاد او. چهارده پسر و یازده دختر مانده بود. کلانترین پسرانش بدیع‌الزمان میرزا بود. مادر او دختر سنجر میرزای مروی بود.

دیگر شاه‌غریب میرزا بود. اگرچه هیأت او بد بود، طبعش خوب بود. و اگرچه بدن او ناتوان بود، کلامش مرغوب بود. غریبی تخلص میکرد. دیوان هم ترتیب داده بود. ترکی و فارسی شعر میگفت. این بیت ازوست ** در گذر دیدم پری‌روئی شدم دیوانه‌اش * چیست نام او؟ کجا باشد؟ ندانم خانه‌اش ** چندگاه حکومت هری‌را سلطان‌حسین میرزا بشاه‌غریب میرزا داده بود. هم در زمان پدر خودش نقل کرد. ازو پسر و دختری نماند.

crossed the Khushab near Multan and reached Sibi. Leaving there, he took Kerman; however, unable to hold it, **[165b]** he attacked and seized the province of Khurasan.

At Belcheragh he once defeated his son Badi'uzzaman Mirza. Once again at Halwa Chashma he defeated two of his sons, Abu'l-Muhsin Mirza and Kipik Mirza.

Once he led his army to attack Konduz but, unable to take it, withdrew. Another time he attacked Hissar, which he was unable to take. Yet another time he moved against Zu'n-Nun's province. The prefect of Bust turned over Bust, but nothing else was accomplished. He even left Bust and withdrew. In these two or three campaigns a brave and great king like Sultan-Husayn Mirza did not show royal resolve and withdrew without accomplishing anything.

At Nishin meadow he defeated his son Badi'uzzaman Mirza, who had come with Zu'n-Nun's son Shah Beg. Here a strange coincidence of events occurred. The army with Sultan-Husayn Mirza was small, most of his troops having been sent to Astarabad. The very day of the encounter the troops that had gone to Astarabad arrived and joined him. From the other side Sultan-Mas'ud Mirza, who had let Baysunghur Mirza take Hissar, was coming to Sultan-Husayn Mirza. He too arrived that very day, and so did Haydar Mirza, who had gone to attack Badi'uzzaman Mirza in Sabzawar.

tašlap Xaybardın ötüp Xošāb bilä Multān navāḥīsıdın ötüp Sīvī čıqtı. Andın barıp Kirmännı alıp toxtata almay **[165b]** Xurāsān vilāyatığa kirgändä Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā ılğap barıp aldı.

Yana Belčirāğta bir oğlı Badī'uzzamān Mīrzānı bastı. Yana Ḥalvā Cašmada iki oğlı Abū'l-Muḥsin Mīrzā va Kipik Mīrzānı bastı. Yana bir martaba čerig tartıp kelip Qunduznı qapap* ala almay yandı. Yana bir martaba Ḥiṣārnı ham qapap ala almay yandı. Yana bir nawbat Zū'l-Nūn vilāyatınıng üstigä keldi. Bust daruğası Bustnı berdi. Özgä heč iš qılmadı. Bustnı ham tašlap yandı. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā dek mardāna va uluğ pādišāh bu iki–üč yürüšdä pādišāhāna 'azmî ba-jāy keltürdi. Heč išni bütkärmäy yandı.

Yana Nišīn Ölängidä oğlı Mīrzā Badī'uzzamānnı, kim Zū'l-Nūnnıng oğlı Šāh Beg bilä kelip edi, urušup bastı. Munda 'ajab umūr ittifāqı vāqi' bolur. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā bilä čerig azegändür. Aksar čerigni Astarābād navāḥīsığa yibärgän egändür. Ošol uruš küni Astarābādqa barğan čerig kelip qošulur. Bu sarıdın Sulṭān-Mas'ūd Mīrzā, kim Ḥiṣārnı Baysunğur Mīrzāğa aldurup Sulṭān-Ḥusayn Mīrzāğa kelädür edi, ol ham ošbu kün kelür. Ḥaydar Mīrzā, kim Sabzavār*da Badī'uzzamān utrusığa ılğar barıp edi, ol ham ošbu kün keldi.

Vilāyātı. Xurāsān vilāyatı edi. Šarqı Balx, ğarbı Bisṭām, **[166a]** va Dāmğān, šimālı Xwārazm, janūbı Qandahār va Sīstān. Cun Harī dek šahr eligigä tüšti, tün va kün 'ayš u 'išrattın özgä iši yoq edi, balki tavābi' u lavāḥiqıda 'ayš u 'išrat qılmas kiši yoq edi. Jahāngīrlıq va laškarkašlik ranj u ta'bın tartmadı, lājaram barğan sayı nökär va vilāyatı kam boldı, artmadı.

Awlādı. On tört oğul, on bir qız qalıp edi. Barı oğlanlardın uluğ Badī'uzzamān Mīrzā edi. Anası Sanjar Mīrzā-yi Marvīnıng qızı edi.

Yana Šāh-Ġarīb Mīrzā edi. Bükri* edi. Agarči hay'atı yaman edi, ṭab'ı xūb edi; agarči badanı nātavān edi, kalāmı marğūb edi. Ġurbatī taxalluṣ qılur edi. Dīvān ham tartīb qılıp edi. Türkī va Fārsī ši'r aytur edi. Bu bayt anıng dur kim:

Dar guzar dīdam parīrūyî. Šudam devāna-aš. /
Cīst nām-i ū? Kujā bāšad, nadānam, xāna-aš?

Nečä maḥall Harī ḥukūmatını Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā Šāh-Ġarīb Mīrzāğa berip edi. Atasınıng zamānıda oq naql qıldı. Andın oğul qız qalmadı.

His realm. His realm was Khurasan, Balkh in the east, Bistam **[166]** and Damghan in the west, Khwarazm in the north, and Kandahar and Seistan in the south. When a city like Herat fell to his possession, he did nothing night and day but revel and carouse. Among his followers and retainers there was no one who did not indulge in revelry and carousal. He abandoned the toil and trouble of conquest and military leadership. Consequently, as time passed, his retainers and realm dwindled instead of increasing.

His children. Fourteen sons, eleven daughters survived infancy. The eldest son was Badi'uzzaman Mirza, whose mother was [Bikä Sultan] the daughter of Sanjar Mirza of Merv.

Next was Shah-Gharib Mirza. He was lame and, although his body was deformed, his nature was good. Although his body was weak, his words were pleasing. His pen name was Ghurbati, and he made a divan and composed in both Turkish and Persian. This line is his:

I spied a beauty in the lane and became mad for her.
What is her name? Where does she live? I do not know her house.

For some time Shah-Gharib Mirza was given the governorship of Herat by Sultan-Husayn Mirza. He died during his father's lifetime leaving no offspring.

دیگر مظفرحسین میرزا ، پسر دوستدار سلطان‌حسین میرزا او بود ، اگرچه [۲۲۵ب] خیلی لایق دوستداری اخلاق و افعال نداشت. از جهت زیاده دیدن این اکثر پسران او یاغی‌گری کردند. مادر این هر دو خدیجه بیگم بود که غونچه‌چی سلطان‌ابوسعید میرزا بود. از میرزا آق بیگم نام یك دختری هم داشته.

دیگر ابوالمحسن میرزا بود.

دیگر کیپك میرزا بود که نام او محمدمحسن میرزا بود. مادر این هر دو لطیف‌سلطان آغچه بود.

دیگر ابوتراب میرزا بود. اولها ازو خیلی [ل۱۵۰ب] رشد روایت میکردند. در زیاده شدن بیماری و اشتداد مرض پدر خود طور دیگر خبر شنیده همراه برادر خورد خود محمد حسین میرزا بعراق رفت. در عراق ترك سپاهی‌گری کرده درویشی اختیار نموده بود. دیگر ازو خبر یافته نشد. یك پسر داشت، سهراب میرزا نام. در وقتی که من حمزه‌سلطان و مهدی سلطان و سلطانان دیگررا زیر کرده حصاررا گرفتم پیش من بود. یك چشم او کور بود. غریب بدهیات بود. اخلاق او هم مثل هیأت او بود. بی‌اعتدالی کرد [۲۲۶] و نتوانست ایستاد و رفت. در نواحی استراباد از جهت بی‌اعتدالی اورا نجم ثانی بعذاب کشت.

دیگر محمدحسین میرزا بود. در عراق اورا و شاه‌اسماعیل‌را یکجا بند کرده بودند. آنوقت باو مرید شده بوده بعد ازان رافضی غلیظی شده بود. باوجود آنکه پدر و برادر کلان و برادران خورد او همه سنی، این اینچنین رافضی در استراباد بهمان گمراهی و بطالت مرد. اورا خیلی مردانه و بهادر می‌گفتند. هیچ آنطور کاری ازو ظاهر نشد که لایق نوشتن بوده باشد. طبع نظمی هم داشته این بیت اوست ** آلودهٔ گردی، ز پی صید که گشتی؟ * غرق عرقی، در دل گرم که گذشتی؟ **

دیگر فریدون‌حسین میرزا بود. کمان‌را زور کشیده تیررا خوب می‌انداخت. کمان گروهٔ اورا می‌گفتند که چهل من بوده. خودش خیلی مردانه بود ولی فیرزجنگ نبوده. هرجا که جنگ کرد مغلوب [ل۱۵۱] شد. در رباط دودر فریدون‌حسین میرزا و برادر خوردش ابن‌حسین میرزا به تیمور سلطان و عبید سلطان جنگ کردند و مغلوب شدند. آنجا فریدون‌حسین میرزا خوبها تردد کرده بوده در دامغان محمدزمان میرزا بدست [۲۲۶ب] شیباق خان افتادند. هر دورا نکشت و گذاشت. بعد ازان در وقتی که شاه‌محمد دیوانه قلات‌را مضبوط کرده بود

Another was Muzaffar Mirza. He was Sultan-Husayn Mirza's favorite son, although his character and actions were not so loveable. Because the other sons saw him so much more favored, most of them rebelled. The mother of these two sons [Muzaffar and Shah-Gharib] was Khadija Begim, who had been a concubine of Sultan Abu-Sa'id Mirza, **[166b]** by whom she had a daughter named Aq Begim.

Another was Abu'l-Muhsin Mirza; and another was Kipik Mirza, whose name was Muhammad-Muhsin. The mother of these two was Latif Sultan Aghacha.

Another was Abu-Turab Mirza. Formerly he was much spoken of as a prodigy. When his father's illness was growing worse he received news to the contrary and fled with his younger brother Muhammad-Husayn Mirza to Iraq, where he abandoned the military and became a dervish. Thereafter nothing was heard of him. He left one son, Suhrab Mirza, who was with me when I defeated the Uzbek princes led by Hamza Sultan and Mahdi Sultan and took Hissar. He was blind in one eye and exceptionally ill-featured, and his character was equal to his looks. For committing an act of immoderation he could not stay [with me] and fled, but

Yana bir Muẓaffar Mīrzā edi. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzānıng sevgülüg oğlı bu edi, agarči xaylî sevgü dek axlāq u af'ālı ham yoq edi. Oğlanları munı köp artuq körgän üčün, aksar yağıqtılar. Bu ikäläsining anası Xadīja Begim edi kim Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzānıng ğunča- **[166b]** -čısı edi. Mīrzādın Aq Begim atlığ bir qızı ham bar edi.

Yana Abū'l-Muḥsin Mīrzā edi va Kipik Mīrzā edi kim atı Muḥammad-Muḥsin edi. Bu ikining anası Laṭīf Sulṭān Ağača edi.

Yana Abū-Turāb Mīrzā edi. Burunlar andın xaylî rušdı rivāyat qılurlar edi. Atasının beḥuḍūrluqı artqanda özgäčä xabar ešitip inisi Muḥammad-Muḥsin Mīrzā bilä qačıp 'Irāqqa bardı. 'Irāqda sipāhīlıqnı tark qılıp darveślik ixtiyār qılıptur. Yana andın xabarî tapılmadı. Bir oğlı bar edi, Suhrāb Mīrzā atlığ. Men Ḥamza Sulṭān bilä va Mahdī Sulṭān bašlığ sulṭānlarnı basıp Ḥiṣārnı alğanda mening qašımda edi. Bir közi kor edi. Ġarīb badhay'at edi. Axlāqı ham hay'atı dek edi. Bir bei'tidāllıq qıldı. Tura almadı. Ketti. Astarābād navāḥısıda bei'tidāllıqıdın Najm-i Sānī 'azāb bilä öltürdi.

Yana bir Muḥammad-Ḥusayn Mīrzā edi. 'Irāqta munı va Šāh Ismā'īlnı bir yerdä band qılğan egändürlär. Ol ‹va›qt anga murīd bolup egändür. Songra ğalīẓ Rāfiḍī bolup edi. Bāvujūd kim ata-aqa-inisi barı sunnī, bu mundaq Rāfiḍī Astarābādta ošol gumrāhlıq va baṭṭālat bilä öldi. Anı xaylî mardāna u bahādur derlär edi. Heč andaq iši ẓāhir bolmadı kim bitimäkkä lāyiq bolğay. Ṭab'-i naẓmı bar egändür. Bu bayt anıng dur kim:

Ālūda-i gardī: zi pay-i ṣayd-i ki gaštī? / Ġarq-i 'araqī: dar dil-i garm-i ki guzaštī?

Yana bir Farīdūn- **[167a]** Ḥusayn Mīrzā edi. Yaynı küčlüg tartıp oqnı yaxšı atar edi. Kamān-i gurohasını derlär kim qırq batman egändür. Özi xaylî mardāna edi, valî firozjang emäs edi. Har yerdä kim uruštı, mağlūb* boldı. Ribāṭ-i Du Darda Farīdūn-Ḥusayn Mīrzā va inisi Ibn-i Ḥusayn Mīrzā va Temür Sulṭān va 'Ubayd Sulṭān bilä Šıbaq* Xannıng ılğarı bilä uruštılar, mağlūb boldılar. Anda Farīdūn-Ḥusayn Mīrzā xaylî yaxšılar barıptur. Dāmğända Farīdūn-Ḥusayn Mīrzā va Muḥammad-Zamān Mīrzā Šaybānī Xan eligigä tüšti. Har ikisini öltürmädi. Qoya berdi. Songra Šāh Muḥammad Devāna Qalātnı berkitkändä anda barıp edi.

---

he was painfully put to death for his immoderation by Najm-i-Sani in the vicinity of Astarabad.

Another was Muhammad-Husayn Mirza. He and Shah Isma'il were confined together in Iraq, and it must have been then that he became a devotee of [Shah Isma'il]. Later he became a dyed-in-the-wool Shiite. Although his father and brothers were all Sunni, he died astray in that heresy in Astarabad. He is said to have been very brave and heroic, but no deed of his is so outstanding as to be worthy of writing about. He had some poetic talent, and this line is by him:

Covered with dust, whom are you hunting down?
Drenched in sweat, into whose warm heart have you penetrated?

Another was Faridun-Husayn Mirza. **[167]** He pulled a hard bow and was an excellent shot. His cross-bow is said to have weighed forty *batmans*. He was very courageous, but he was not victorious in battle. Every time he fought he was defeated. At Robat-i-Dudar Faridun-Husayn Mirza and his younger brother Ibn-i-Husayn Mirza fought Wormwood Khan's attack under Timur Sultan and Ubayd Sultan, and they were defeated, although Faridun-Husayn Mirza made several good showings. At Damghan Faridun-Husayn Mirza and Muhammad-Zaman Mirza were taken prisoner by Shaybani Khan. Instead of executing them, he let them both go. Later, when Shah-Muhammad Dewana fortified Kalat, he went there. When the

آنجا رفته و چون اوزبك قلات را گرفت بدست افتاد و كشتند. اين هر سه از مينگلى بى آغچه نام غنچه‌چى اوزبك ميرزا شده بودند.

ديگر حيدر ميرزا بود. مادر او پاينده‌سلطان بيگم دختر سلطان‌ابوسعيد ميرزا بود. در زمان پدر خود در مشهد و بلخ چندگاهى حكومت كرد. در وقت قبل نمودن حصار دختر سلطان‌محمود ميرزارا كه از خانزاده بيگم شده بود از براى اين گرفته و صلح نموده از سر حصار برخاست. ازو يك دخترکى مانده بود، شاد بيگم نام. آخران بكابل آمد. بعادل سلطان داده شد. حيدر ميرزا هم در زمان پدر از عالم رفت.

ديگر محمدمعصوم ميرزا بود. قندهاررا باو داده بود. باين مناسبت يك دختر الغ‌بيگ ميرزارا بجهت اين پسر خود [۲۲۷] خواستارى كرد. بعد از آوردن در هرى طوى كلانى كرده چارطاق خوبى بست. اگرچه قندهاررا باين داده بود اما اگر سياه كند و اگر سفيد، شاه بيگ ارغون بود. درين ميرزا اختيارى و اعتبارى نبود. [ل۱۵۱ب] ازين جهت در قندهار نايستاده بخراسان رفت و هم در حيات پدر خود از عالم گذشت.

ديگر ابراهيم‌حسين ميرزا بود. طبعش بد نبوده شراب هرى‌را بافراط خورده هم در زمان پدر خود مرد.

ديگر فرخ‌حسين ميرزا بود. او خود زيادە عمرى نيافت و پيشتر از برادر خورد خود ابراهيم حسين ميرزا نماند و رحلت كرد.

ديگر ابن‌حسين ميرزا بود. محمدقاسم ميرزا بود. ذكر ايشان خواهد آمد. مادر اين پنج ميرزا پاپا آغاچه بود و غونچه‌چى بود.

كلانترين دختران سلطانيم بيگم بود. تنها زائيده شده بود. مادر او چولى بيگم نامى دختر يكى از امراى اذاق ميشود. خيلى سخن‌دان بود اما در سخنش مزهٔ و حالت نبود. برادر كلانش به پسر ميانگى بايقرا ميرزا سلطان‌ويس ميرزا داده بود. يك پسر و يك دختر ازو شده بود. دختر اورا از سلطانان [۲۲۷ب] شبان به برادر خورد ييل بارس سلطان ايسن‌قلى سلطان داده بود. پسر او محمدسلطان ميرزاست كه درين تاريخ ولايت قنوج‌را باو داده‌ام. سلطانيم بيگم در همين تاريخ نبيرهٔ خودرا گرفته بهندوستان مى‌آمد. در نيلاب برحمت حق رفت. استخوان اورا مردم او گرفته گشتند و نبيرهٔ او آمد.

ديگر از پاينده سلطان بيگم زائيده چهار دختر بود. از همه كلانتر آق بيگم بود. به محمد قاسم ارلات نبيرهٔ خواهر بابر ميرزا بيكه بيگم داده بودند. ازو يك دخترکى شده بود، قرا

Uzbek took Kalat he was taken prisoner and killed. All three of these princes were sons of Mengli Bey Aghacha, an Uzbek concubine.

Another was Haydar Mirza. His mother was Payanda Sultan Begim, Sultan Abu-Sa'id Mirza's daughter. During his father's lifetime he governed Mashhad and Balkh for a time. When Sultan-Husayn Mirza attacked Hissar, Sultan-Mahmud Mirza's daughter by Khwanzada Begim was affianced to him, after which he left Hissar. One little daughter survived infancy, Shad Begim by name. She later came to Kabul and was given in marriage to Adil Sultan. Haydar Mirza departed this world during his father's lifetime. **[167b]**

Another was Muhammad-Ma'sum Mirza. He was given Kandahar, upon which occasion Ulughbeg Mirza's daughter was affianced to him. She was brought to Herat and a large banquet was given for which a beautiful pavilion was set up. Although he was given Kandahar, no matter what he did it was really Shah Beg Arghun who did everything. This

Qalātnı Özbäg alğanda eliggä tüšti. Öltürdilär. Bu üčäläsi Mengli Bey Ağača atlığ mīrzānı‹ng› Özbäg ğunčačısıdın bolup edilär.

Yana Ḥaydar Mīrzā edi. Anası Pāyanda Sulṭān Begim edi—Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzānıng qızı edi. Atası zamānıda Mašhad va Balxta nečä maḥall ḥukūmat qıldı. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā Ḥiṣārnı qapağanda Sulṭān-Maḥmūd Mīrzānıng Xwānzāda Begimdin bolğan qızı munga alıp yarašıp Ḥiṣār üstidin qoptılar. Bir kinä qızı qalıp edi, Šād Begim atlığ. Songra Kābulğa keldi. 'Ādil Sulṭānğa berildi. Ḥaydar Mīrzā atası zamānıda **[167b]** oq 'ālamdın bardı.

Yana Muḥammad-Ma'ṣūm Mīrzā edi. Qandahār anga berip edi. Bu munāsabat bilä Uluğbeg Mīrzānıng bir qızı bu oğlığa qoldı. Harīgä keltürgändä uluğ toy qılıp yaxšı čārṭāq bağladı. Agarči Qandahārnı berip ed[i], valî—aq qılsa, qara qılsa—Šāh Beg Arğun qılur edi. Bu mīrzāda ixtiyārî va i'tibārî yoq edi. Bu jihattın Qandahārda turmay Xurāsān bardı. Atasınıng ḥayātıda oq kečti.

Yana Farrux-Ḥusayn ‹Mīrzā edi.› Mīrzādın burunraq bu dunyādın riḥlat qıldı.

Yana Ibrāhīm-Ḥusayn Mīrzā edi. Ṭab'ı yaman emäs egändü[r]. Harī čağrını ifrāṭ bilä ičä ičä oq atası zamānıda öldi.

Yana Ibn-i Ḥusayn Mīrzā bilä Muḥammad-Qāsim Mīrzā edi. Zikrlär‹i› kelgüsidür.

Bu beš mīrzānıng anası* Papa Ağača edi, ğunčačı edi.

Barıdın uluğ qız Sulṭānım Begim edi. Yalğuz tuğup edi. Anası Cöli Begim atlığ, Adaq beglärining qızı bolur. Xaylî söz bilür edi. Sözgä mungî [?] yoq edi. Aqası Bayqara Mīrzānıng ortančı oğlı Sulṭān-Vays Mīrzāğa čıqarıp edi. Bir qız bir oğlı bolup edi. Qızını Šabān sulṭānlarıdın Yılı Bars Sulṭānnıng inisi Esän-Qulı Sulṭānğa čıqarıp edi. Oğlı Muḥammad Sulṭān Mīrzā dur kim bu tārīxda Qannawj vilāyatını anga beriptür men. Sulṭānım Begim Kābuldınošbu **[168a]** tārīxda nabīrasını alıp Hindūstānğa keladürgändä Nīlābta Tengri ḥukmını bütkäriptür*. Süngäkini kiši-qarası alıp yandılar. Nabīrası keldi.

Yana Pāyanda Sulṭān Begim‹dın tuğqan tört qız edi. Barıdın uluğ Aq Begim› edi. Babur Mīrzānıng singli Bikä Begimning nabīrası Muḥammad-Qāsim Arlatqa čıqarıp edi. Bir kinä

prince had no say of importance in any matter. For this reason he left Kandahar and went to Khurasan. He passed away during his father's lifetime.

Another, Farrukh-Husayn Mirza, predeceased his father.

Another was Ibrahim-Husayn Mirza. His temperament was not bad, but by overindulging in Herat wine he drank himself to death during his father's lifetime.

Another two were Ibn-i Husayn Mirza and Muhammad-Qasim Mirza. They will be mentioned later. The mother of these five mirzas was Papa Aghacha, a concubine.

The eldest daughter was Sultanïm Begim. She was without siblings, and her mother was Chöli Begim, of the Adaq begs. She had a large vocabulary, but there was not much zest in her words. She was married to her cousin, Bayqara Mirza's middle son, Sultan-Ways Mirza, and had by him a daughter and a son. The daughter was given in marriage to Esän-qulï Sultan, younger brother of Yili Bars Sultan of the Shaban sultans. The son is Muhammad-Sultan Mirza, to whom at this date I have given the governorship of the province of Kannauj. **[168]** Sultanïm Begim died at Nilab as she was bringing her grandson from Kabul to Hindustan. Her people took her remains and returned [to Kabul]. Her grandson came on [to Hindustan].

By Payanda Sultan Begim there were four daughters. The eldest was Aq Begim, who was married to Muhammad-Qasim Arlat, a grandson of Abu'l-Qasim Babur Mirza's sister Bikä

کوز بیگم نام. ناصر میرزا [ل۱۵۲] گرفته بود. دختر دوم او کیچیك بیگم بود. سلطان‌مسعود میرزا بسیار مایل بود. هرچند سعی کرد پاینده سلطان بیگم ملاحظه ناقصی کرده برادر نداد. آخر بملا خواجه که از نسل سید اتا بود داد. دختر سیوم بیکه بیگم‌را و دختر چهارم آغابیگم‌را به پسران خواهر خورد خود رابعه‌سلطان بیگم بابر میرزا و سلطان‌مراد میرزا داده بود.

از مینگلی بی آغاچه دو دختر شده بود. کلان آنهارا بسید عبدالله میرزا که از سادات اندخود میشود و نبیرهٔ دختری بایقرا [۲۲۸] میرزا بود داده بود. یك پسری داشت، سید برکه نام. در وقتی که من سمرقندرا گرفته بودم ملازمت میکرد. آخر بطرف اورگنج افتاد و دعوی سلطنت کرد. در استراباد قزیل‌باشان کشتند.

نام یك دختر دیگر فاطمه‌سلطان بود. به یادگارمحمد میرزا که از نسل تیمور بیگ بود داده بودند.

از پاپا آغاچه سه دختر شده بود. کلان آنها سلطان‌نژاد بیگم بود. سلطان‌حسین میرزا به پسر خورد برادر کلان خود سکندر میرزا داده بود. دختر دوم او بیگم سلطان بود. بسلطان مسعود میرزا بعد از معیوب شدن چشم او داده بودند. یك پسر و یك دختر ازو شده بود. دختر اورا حرم سلطان‌حسین میرزا اپاق بیگم نگاهداشته بود. از هری بکابل آمد. بسید میرزا اپاق داده شد. بیگم سلطان بعد از کشتن اوزبکان سلطان‌مسعود میرزارا پسر خودرا گرفته بطرف [ل۱۵۲ب] مکه رفت. درین ایام خبر آمد که او و پسرش در مکه بوده‌اند.

دختر سیوم اورا بسید میرزا نامی از سادات اندخود [۲۲۸ب] داده بودند. بیشترین بسید میرزا مشهور بود.

دیگر از یك غنچه‌چی یك دختر شده بود، عایشه سلطان نام. مادر او زبیره آغاچه نبیرهٔ حسن شیخ تیمور بود. از سلطانان شبان بقاسم سلطان داده بودند. ازو یك پسر شده بود، قاسم حسین نام. در هندوستان بملازمت من آمد و در غزای رانا سنگا بود. بداون‌را باو داده شد. بعد از قاسم‌سلطان پوران‌سلطان نام از خویشان او گرفت. ازو یك پسری هست، عبدالله سلطان نام. درین تاریخ در ملازمت من می‌باشد. باوجود آنکه خوردسال است اما خدمت او بد نیست.

Begim. By him she had a little girl named Qara Köz Begim. Nasir Mirza married her. [Payanda's] second daughter was Kichik Begim. Sultan-Mas'ud Mirza was very fond of her, but no matter how he tried Payanda Sultan Begim viewed him askance and would not give her to him. Later she was married to Mulla Khwaja, a descendant of Sayyid Ata. She married her third daughter, Bikä Begim, and her fourth daughter, Agha Begim, to her younger sister Rabi'a Sultan Begim's sons Babur Mirza and Sultan-Murad Mirza.

By Mengli Bey Aghacha there were two daughters. The elder was named Maryam Sultan, and she was married to Sayyid Abdullah Mirza of the Andkhui sayyids, a grandson of Bayqara Mirza by one of his daughters. They had one son, Sayyid Baraka. When I took Samarkand he entered my service. Later he went to Urgench and made a claim for the throne, but the Qïzïlbash killed him at Astarabad. There was another girl named Fatima Sultan. She was married to Yadgar Mirza, who was of Timurid descent.

There were three daughters by Papa Aghacha. The eldest was Sultan-Nizhad Begim. She was married to Sultan-Husayn Mirza's brother's youngest son Iskandar Mirza. The middle

qızı bolup edi, Qara Köz Begim atlığ. Nāṣir Mīrzā alıp edi. İkinči qız Kičik Begim edi. Sulṭān-Mas'ūd Mīrzā bisyār māyil edi. Har nečä sa'y qıldı, Pāyanda Sulṭān Begim qısqa mulāḥaẓa qılıp bermädi. Songra Sayyid Atanıng naslı Mullā Xwājaġa čıqarıp edi. Üčünči qızı Bikä Begimni va törtünči qızı Aġa Begimni singli Rābi'a Sulṭān Begimning oġlanları Babur Mīrzā bilä Sulṭān Murād Mīrzāġa berip edi.

Mengli Bey Aġačadın iki qız bolup edi. Uluġınıng* atı Maryam* Sulṭān edi. Andxūd sayyidläridin Sayyid 'Abdullāh Mīrzāġa, kim Bayqara Mīrzānıng qız nabīrası edi, berip edilär. Bir oġlı bar edi, Sayyid Baraka atlığ. Men Samarqandnı alġanda mulāzamat qılur edi. Songra Ürgänč sarı tüšüp salṭanat da'vāsı qıldı. Astarābādta Qızılbašlar öltürdilär.

Yana bir qızınıng atı Fāṭima Sulṭān edi. Temür Beg naslıdın Yādgār Mīrzāġa berip edilär.

Papa Aġačadın üč qız bolup edi. Uluġı Sulṭānnižād Begim edi. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā aqasınıng kičik oġlı Iskandar Mīrzāġa čıqarıp edi. İkinči qızı Begim Sulṭān edi. Sulṭān-Mas'ūd Mīrzāġa—közi **[168b]** ma'yūb bolġandın song—berip edilär. Bir qız bir oġul bolup edi. Qızını Sulṭān-Ḥusayn Mīrzānıng ḥaramı Apaq* Begim saxlap edi. Harīdin Kābulġa keldi. Sayyid Mīrzā Apaqqa berildi. Begim Sulṭān Sulṭān-Mas'ūd Mīrzānı Özbäg öltürgändin song oġlını alıp Ka'ba sarı bardı. Bu furṣatta xabar keldi kim özi va oġlı Makkadä emiš, oġlı uluġ qına bolġan emiš.

Üčünči qızı Sayyid Mīrzā degän Andxūd sayyidlärigä berip edilär. Artuqını Sayyid Mīrzā mašhūr edi.

Yana bir ğunčačıdın bir qız bolup edi, 'Āyiša Sulṭān atlığ. Anası Zubayda Aġa edi. Ḥasan Šayx Temürning nabīrası edi. Šabān sulṭānlarıdın Qāsim Sulṭānġa berip edilär. Andın bir oġlı bolup edi, Qāsim Ḥusayn Sulṭān atlığ. Hindūstānda mening mulāzamatımġa keldi. Rānā Sangānıng ğazvıda bar er[d]i. Badāonnı anga berildi. Qāsim Sulṭāndın song Pūrān Sulṭān atlığ uruqlarıdın aldı. Andın bir oġlı bar, 'Abdullāh Sulṭān atlığ. Bu tārīxda mening mulāzamatımda dur. Bāvujūd kim kičik yašlığ tur, xidmatı yaman emäs.

girl was Begim Sultan, who was given in marriage to Sultan-Mas'ud Mirza after his eyesight was damaged. **[168b]** They had a daughter and a son. The daughter was raised by Sultan-Husayn Mirza's wife Apaq Begim. She left Herat and came to Kabul and was married to Sayyid Mirza Apaq. After Sultan-Mas'ud Mirza was killed by the Uzbeks, [Begim Sultan] took her son on the pilgrimage. Lately it has been heard that both she and her son are in Mecca and that he has become rather grand. The third daughter was married to one of the Andkhui sayyids who is usually styled Sayyid-Mirza.

There was another daughter by another concubine, and she was called Ayisha Sultan. Her mother was Zubayda Agha, and she was a granddaughter of Hasan Shaykh-Temür. She was married to Qasim Sultan, one of the Shaban sultans. By him she had a son named Qasim Husayn Sultan. He joined my service in Hindustan, was present during the campaign against Rana Sanga and has been given Budaun. After Qasim Sultan she married a relative [of her first husband], Puran Sultan, by whom she had a son named Abdullah Sultan. As of this date he is in my service, and although he is young his service is not bad.

خواتین و سراری او. اول زنی که گرفته بود بیکه سلطان بیگم دختر سنجر میرزای مروی بود. بدیع‌الزمان میرزا ازین زائیده شده بود. بسیار کج‌خلق بود. سلطان‌حسین میرزارا بسیار میرنجانده از کج‌خلقی میرزا به تنگ آمد. گذاشت و خلاص شد. چه کند؟ حق بجانب میرزا بود. ** زن بد در سرای مرد نکو * هم درین عالم است دوزخ او ** [۲۲۹] الله تعالی بر هیچ مسلمان این بلارا نیندازد و زن بدخوی کج‌خلق الهی در عالم نماند.

دیگر چولی بیگم بود. دختر یکی از امرای اذاق بود. سلطانیم بیگم ازو شده بود.

دیگر شهربانو بیگم بود. دختر سلطان‌ابوسعید میرزا [ل۱۵۲] بود. بعد از گرفتن تخت اورا گرفته بود. در جنگ چیکمان وقتی که جمع حرمهای میرزا از محفه برآمده بر اسپ سوار می‌شده اند این باعتماد برادر خورد خود از محفه نمی‌برآمد و بر اسپ سوار نمی‌شود. این‌را بمیرزا میرسانند. ازین جهت شهر بانو بیگم‌را گذاشت و خواهر خورد او پاینده‌سلطان بیگم‌را گرفت. بعد از گرفتن اوزبك خراسان‌را پاینده‌سلطان بیگم بعراق رفت و در عراق در غریبی نقل کرد.

دیگر خدیجه بیگم بود. غنچه‌چی سلطان‌ابوسعید میرزا بود. از میرزا یك دختر داشت، آق بیگم نام. بعد از شکست عراق سلطان‌ابوسعید میرزا بهری آمد. در هری سلطان‌حسین میرزا گرفته و دوست داشت. از مرتبهٔ غنچه‌چی‌گری [۲۲۹ب] بمرتبهٔ بیگمی ترقی کرد. آخران خود بسیار صاحب‌اختیار شده بود. محمدمؤمن میرزارا بسعی او کشتند. پسران سلطان حسین میرزا که یاغی‌گری کردند بیشتر از جهت این بود. خودرا بسیار عاقله میگرفته اما بی عقل و پرگوی زنی بوده رافضیه هم بوده. شاه‌غریب میرزا و مظفرحسین حیرزا ازین زائیده شده بودند.

دیگر اپاق بیگم بود. ازو هیچ پسر و دختری نشد. پاپا آغاچه که این مقدار دوستدار بود کوکلداش این بود. چون پسر و دختر ازو نشده بود، پسران و دختران پاپا آغاچه‌را مثل پسران خود نگاه میداشته. در بیحضوریهای میرزا بسیار خوب خدمت میکرده از حرمان هیچکس مقدار [ل۱۵۲ب] او خدمت نمی‌توانستند کرد. در سالی که من بهندوستان می‌آمدم از هری آمد. من هم تعظیم و احترام ایشان‌را آنچه از دست می‌آمد کردم. در وقتی که چندیری‌را محاصره داشتم خبر آمد که در کابل [۲۳۰] برحمت حق رفته.

در غومه‌ها یکی لطیف سلطان بود که ابوالمحسن میرزا و کیپك میرزا ازو شده بودند.

دیگر مینگلی بی آغاچه بود. اوزبك بود. و از مردم شهر بانو بیگم بود. مادر ابوتراب میرزا و محمد حسین میرزا و فریدون‌حسین میرزا بود. دو دختر دیگر هم داشته.

His wives and concubines. His first wife was Bikä Sultan Begim, daughter of Sanjar Mirza of Merv. Badi'uzzaman Mirza was born of her. She was very ill-tempered, and Sultan-Husayn Mirza suffered greatly from her. Because of her ill temper the mirza came to such grief that in the end he put her away and was delivered. What was he to do? **[169]** He had every right.

Khadija Begim had been Sultan Abu-Sa'id Mirza's concubine, and by him she had one daughter, Aq Begim by name. After Sultan Abu-Sa'id Mirza's defeat in Iraq she came to Herat, where Sultan-Husayn fell in love with her and married her. From the rank of concubine she advanced to the status of begim. Afterwards she became completely dominant. Muhammad-Mu'min Mirza was killed through her machinations. It was mostly her doings that caused Sultan-Husayn Mirza's sons to rebel. She thought herself clever, but she was a

Xavātīn u sarārī. Avval alğan xatunı Bikä Sulṭān Begim edi. Sanjar Mīrzā-i Marvīnıng qızı edi. Badī'uzzamān Mīrzā mundın tuğup edi. Köp kajxuluq edi. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzānı köp ağrıtur edi. Kajxuluqlıqıdın mīrzā ba-tang keldi. Āxir qoydı va xalāṣ boldı. Ne **[169a]** qılsun? Ḥaqq mīrzā jānibı edi.

Zan-i bad dar sarā-yi mard-i nikū / ham darīn 'ālam ast dozax-i ū.

Tengri heč musalmānğa bu balānı salmağay. Yaman xoyluğ kajxuluq xatun, ilāhī, 'ālamda qalmağay!

Yana bir Cöli Begim edi. Adaq beglärining qızı edi. Sulṭānım Begim andın tuğup edi.

Yana Šahrbānū Begim edi. Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzānıng qızı edi. Taxt alğandın song alıp edi. Cäkmän urušıda mīrzānıng jamī' ḥaramları miḥaffadın čıqıp atqa mingändä bu inisining i'timādığa miḥaffadın čıqmas, atqa minmäs. Munı mīrzāğa yetkürürlär. Bu jihatdın Šahrbānū Begimni qoydı va singli Pāyanda Sulṭān Begimni aldı. Özbäg Xurāsānnı alğandın song Pāyanda Sulṭān Begim 'Irāqqa bardı. 'Irāqta ğarīblıqta naql qıldı.

Yana Xadīja Begim edi. Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzānıng ğunčačısı edi. Mīrzādın bir qızı bar edi, Aq Begim atlığ. 'Irāqta Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzānıng šikastıdın song Harī keldi. Harīdä Sulṭān-Ḥusayn [Mīrz]ā aldı va sevdi. Ǵunčačılıq martabasıdın begimlik martabasığa taraqqī qıldı. Songralar xud asru ixtiyār bolup edi. Muḥammad-Mu'min Mīrzānı anıng sa'yı bilä öltürdilär. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzānıng oğlanları kim yağıqtılar, köpräki munıng jihatıdın edi. Özini 'āqila tutar edi, valî be'aql u purgūy xatun edi. Rāfiḍiyya ham egändür. Šāh-Ǵarīb Mīrzā bilä Muẓaffar-Ḥusayn Mīrzā **[169b]** mundın tuğup edi.

Yana Apaq Begim edi. Andın heč oğul qız bolmadı. Papa Ağača, kim munča sevgülüg edi, munıng kükäldaši edi. Cun oğlı qızı yoq edi, Papa Ağačanıng oğlanlarını oğlı dek saxlar edi. Mīrzānıng beḥuḍūrluqlarında bisyār yaxšı xidmat qılur edi. Ḥaramlarıdın hečkim munča xidmat qıla almas edi. Men Hindūstānğa kelür yıl Harīdin keldi. Men ham ta'ẓīm u iḥtirāmların eligdin kelgänčä qıldım. Canderīnı muḥāṣara qılğanda xabar keldi Kābulda Tengri ḥukmını bütkärmiš.

[Ǵuma]lardın bir Laṭīf Sulṭān Ağača edi. Cāršambahīlardın dur kim Abū'l-Muḥsin Mīrzā bilä Ki[p]lik Mīrzā andın tuğup edi.

Yana Mengli Bey Ağača edi. Özbäg edi. Šahrbānū Begimning kiši-qarasıdın bolur edi. Abū-Turāb Mīrzā va Muḥammad-Ḥusayn Mīrzā va Farīdūn-Ḥusayn Mīrzānıng anası edi. Yana iki qızı ham bar edi.

---

brainless chatterbox female. She was also a Shiite. Shah-Gharib Mirza and Muzaffar-Husayn Mirza **[169b]** were born of her.

Apaq Begim had no children. Papa Aghacha, who was so dear [to the Mirza], was her *kükäldash*. Having no children of her own, she cared for Papa Aghacha's as her own. During the mirza's illnesses she nursed him beautifully; none of his women could nurse as she did. The year I came to Hindustan she came from Herat, and I did her as much honor and paid her as much respect as I possibly could. During the siege of Chanderi I heard the news of her death in Kabul.

Latif Sultan Aghacha was a concubine. She was of the Charshambais and was the mother of Abu'l-Muhsin Mirza and Kipik Mirza.

Mengli Bey Aghacha was an Uzbek. She was one of Shahrbanu Begim's retinue and the mother of Abu-Turab Mirza, Muhammad-Husayn Mirza and Faridun-Husayn Mirza. There were also two daughters.

دیگر پاپا آغاچه بعد کوکلداش آپاق بیگم می‌شد میرزا دیده و دوست داشته گرفت. مادر پنج پسر و چهار دختر بود چنانچه مذکور شد.

دیگر بیکی‌سلطان آغاچه بود. ازو پسری و دختری نشد.

دیگر خورد و ریزه غوما و غونچه‌چی بسیار بود. از زنان و غومه‌ها، معتبر همین‌ها بودند که مذکور شدند.

مثل سلطان‌حسین میرزا پادشاه کلان و مثل هری شهر اسلام این عجب است که ازین چهارده پسرش سه کس آنها ولدالزنا نبودند. فسق و فجور در خودش و پسرانش و ایل و اولوس او شایع بود. از شآمت همین‌ها بود که اینطور خانوادهٔ کلان در هفت هشت سال غیر [۲۲۰ب] از یك محمدزمان میرزا دیگر اثر و علامت نماند.

[امرای] او. یکی محمد برونداق برلاس بود. از نسل چاکوی برلاس بود. محمد برندق بن علی بن برندوق بن جهانشاه بن چاکوی برلاس. پیش بابر میرزا امیر بود. بعد ازو [ل۱۵٤] سلطان ابوسعید میرزا هم رعایت کرده جهانگیر برلاس‌را کابل باو داده آتکهٔ الغ‌بیگ میرزا ساخته بود. بعد از سلطان‌ابوسعید میرزا الغ‌بیگ میرزا در مقام قصد برلاسان شد. اینها فهمیده میرزارا گرفته ایل و الوس خودرا کوچانده بطرف قندز کوچ کردند. از بالای هندوکش میرزارا آدمیانه بطرف کابل فرستاده خودها بخراسان پیش سلطان‌حسین میرزا رفتند. میرزا هم خوب رعایتهای ایشان کرد. محمد برندق بسیار دانا مردی بود و بی‌نهایت سردار شخصی بود. بجانور شکاری هم بسیار میل داشت چنانچه یك جانور او اگر می‌مرده یا گم می‌شده، نام پسران خودرا گرفته میگفته که «تا مردن [۲۲۱] یا گم شدن این جانور اگر فلانی می‌مرد چه میشد؟» یا «گردن فلانی میشکست چه میشد؟»

دیگر مظفر برلاس بود. در قزاقی‌های میرزا همراه بوده. نمیدانم بمیرزا کدام طور او خوش آمده بسیار رعایت کلان کرده بود. اعتبار او درین مرتبه بود که سلطان‌حسین میرزا در قزاقیهای خود باو اینچنین شرط کرده بود که هر ولایتی که مسخر شود چهار دانگ از میرزا باشد و دو دانگ ازو. عجب شرطی است. در پادشاهی کی راست می‌آید که یك مرد قراچوی را بخود شریك طور بکند؟ با برادر و پسر اینچنین شرط میسر نشود، بامیری و سرداری خود چه‌گونه میسر شود؟ بعد از گرفتن تخت ازین شرط پشیمان شد، [ل۱۵٤ب] اما سود

Papa Aghacha was Apaq Begim's *kükäldash*. The mirza saw her, fell in love with her and took her [as a concubine]. She was the mother of five sons and four daughters, as has been mentioned.

Begi Sultan Aghacha had no children.

There were many other concubines and mistresses of no consequence. The important wives and concubines are those who have been mentioned.

It is strange that of the fourteen sons of a great king like Sultan-Husayn Mirza, the king of an Islamic city like Herat, only three were not illegitimate. In himself, **[170]** his sons, his people and his nation vice and debauchery were rife and rampant. It was due to their shamefulness that, of such a great house, within seven or eight years, the only trace of them left was Muhammad-Zaman Mirza.

HIS AMIRS

Muhammad Burunduq Barlas. He was descended from Chäkü Barlas: Muhammad Burunduq b. Ali b. Burunduq b. Jahanshah b. Chäkü Barlas. He was a beg under [Abu'l-

Yana Papa Ağača edi. Apaq Begimning kükäldaši bolur edi. Mīrzā körüp sevüp aldı. Beš oğul tört qızının anası edi, nečük kim mazkūr boldı.

Yana bir Begi Sulṭān Ağača edi. Andın oğul qız bolmadı.

Yana kičik-kirim ğuma ğunčači bisyār edi. Xatunlardın va ğumalardın mu'tabar bular edi kim mazkūr boldı.

Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā dek uluğ pādišāh Harī dek Islām šahrının pādišāhı bu 'ajab tur kim bu on tört oğlıdın üči valadu'l-zinā emäs edi. Fisq u fujūr özi- **[170a]** -dä oğlanlarıda va el u ulusıda asru šāyi' edi. Ošbu alarnıng ša'āmatıdın edi kim mundaq uluğ xānavādadın yeti–sekiz yılda, bir Muḥammad-Zamān Mīrzādın özgä, āsār u 'alāmat qalmadı.

Umarāsı. Bir Muḥammad Burunduq Barlas edi. Cäkü Barlas naslıdın dur. Muḥammad Burunduq ibn-i 'Alī ibn-i Burunduq ibn-i Jahānšāh ibn-i Cäkü Barlas. Babur Mīrzā qašıda beg edi. Andın song Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzā ham ri'āyat qılıp munga Jahāngīr Barlas bilä Kābulnı berip Uluğbeg Mīrzāğa atäkä qılıp edi. Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzādın song Uluğbeg Mīrzā Barlaslarğa qaṣd qılur maqāmıda boldı. Bular tuyup mīrzānı tutup el u ulusını köčürüp Qunduz sarı köčtilär. Hindūkušnıng üstidin mīrzānı ādamiyāna Kābul sarı uzatıp özläri Xurāsānğa Sulṭān-Ḥusayn Mīrzāğa bardılar. Mīrzā ham yaxšı ri'āyatların qıldı. Muḥammad Burunduq asru bilimlig kiši edi. Bisyār sardār kiši edi. Qušqa asru köp maylı bar edi—andaq kim bir quši ölsä ya itsä, oğlanlarınıng atını tutup aytur egändür kim "Bu quš ölgünčä ya itkünčä Fulānī ölsä, ne edi?" ya "Fulāninıng boynı sınsa, ne edi?"

Yana Muẓaffar Barlas edi. Mīrzānıng qazaqlıqlarında bar edi. Bilmän mīrzāğa qaysı ṭawrı xoš yaqıp asru uluğ ri'āyat qılıp edi. I'tibārı bu martabada edi kim Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā qazaqlıqıda anıng bilä mundaq šarṭ qılıp edi har vilāyat kim musaxxar bolsa čahār-dāng mīrzānıng **[170b]** bolğay, du-dāng anıng. Bu 'ajab šarṭî dur. Pādšāhlıqta qačan rāst kelgäy kim bir qaraču kišini özi bilä šarīk qılğay? İni-oğul bilä mundaq šarṭ muyassar bolmas: beg kiši bilä xud nečük muyassar bolur? Taxt alğandın song bu šarṭtın pašemān boldı, valî sūd qılmadı. Bu tīramağz mardak ham munča ri'āyat tapıp mīrzāğa ziyādasarlıqlar qılur edi.

Qasim] Babur Mirza. Afterwards he was also patronized by Sultan Abu-Sa'id Mirza, who gave Kabul to him and Jahangir Barlas and made him *beg atäkä* to Ulughbeg Mirza. After Sultan Abu-Sa'id Mirza's death, Ulughbeg Mirza rose up in rebellion against the Barlas tribe, but they learned of it, kidnapped the prince and moved the tribe toward Konduz. From atop the Hindu Kush they graciously sent the prince back to Kabul and then went themselves to Khurasan to Sultan-Husayn Mirza, who patronized them well. Muhammad Burunduq was an extremely intelligent man and a great military leader. He was so inordinately fond of hawking that when a falcon died or was lost, he would call his sons' names and say, "If so-and-so were to die or break his neck, what would it be compared to the death or loss of this bird?"

Muzaffar Barlas. He was present during the mirza's rencontres. I do not know what it was in him that pleased the mirza so, but he certainly patronized him greatly. He was of such importance that during the rencontres Sultan-Husayn Mirza promised him that of whatever realms were conquered two thirds would be the mirza's **[170b]** and one third would be his. This was a strange promise. When one is king how can it be right to make a subject a co-ruler? One does not make such a promise to one's own brother or son, much less to a beg. After ascending the throne he regretted having made this promise, but it was too late. This dull-witted jerk had received such patronage that he had visions of grandeur, but the mirza never

نکرد. این تیره‌مغز مردك هم این مقدار رعایت یافته بمیرزا زیاده‌سری‌ها می‌کرده میرزا برأی
او عمل نمی‌کرده. آخر گفتند که مسموم شد، والله اعلم بحقیقة الحال.
دیگر علیشیر بیگ نوائی بود. امیر او نبود بلکه مصاحب او بود. در خوردی هم‌مکتب بوده
[۲۲۱ب] خصوصیت بسیار بوده. نمیدانم بکدام جریمه سلطان‌ابوسعید میرزا از هری اخراج
کرد. بسمرقند رفت. چند سال که در سمرقند بود احمد حاجی بیگ مربی و مقوی او بود.
مزاج علیشیر بیگ بنزاکت مشهور است. مردم نزاکت اورا از غرور دولتش میدانستند.
اینچنین نبوده. این صفت جبلی او بوده. در زمانی که در سمرقند هم بود همین طور نازك
مزاج بود. علیشیر بیگ بی‌نظیر کسی بود. بزبان ترکی تا شعر گفته شده است هیچکس
اینقدر بسیار و خوب نگفته است. شش کتاب مثنوی نظم کرده، پنج در جواب خمسه،
دیگر در وزن منطق‌الطیر، لسان الطیر نام. چهار دیوان غزلیات ترتیب داده، غرایب‌الصغر،
نوادر الشباب، بدایع الوسط، فواید الکبر. بعضی مصنفات دیگر هم دارد که نسبت باینها
فرودتر و سست‌تر واقع شده. ازانجمله انشاهای مولانا عبدالرحمن جامی‌را تقلید کرده جمع
نموده است. حاصل که بهر کس بجهت هر کاری هر خط که نوشته جمع فرموده است. [۲۲۲]
دیگر میزان‌الاوزان نام عروضی نوشته. بسیار مدخول است. در بیست و چهار [ل۱۵۵] وزن
رباعی در چهار وزن غلط کرده. در اوزان بعضی بحور هم خطا کرده. بکسی که متوجه
بعروض شود معلوم شدنی است. دیوان فارسی هم ترتیب داده و در فارسی فانی تخلص
کرده. بعضی ابیات او بد نیستند ولی اکثر سست و فرود اند. دیگر در موسیقی خوب چیزها
بسته. خوب نقشها و خوب پیش‌روها هست. باهل فضل و اهل هنر مثل علیشیر بیگ مربی و
مقوی معلوم نیست که هرگز پیدا شده باشد. استا قلی محمد و شیخی نایی و حسین عودی
که در ساز سرآمد بودند بتربیت و تقویت علیشیر بیگ این مقدار ترقی و شهرت کردند. استا
بهزاد و شاه‌مظفر در تصویر بسعی و اهتمام بیگ اینمقدار مشهور و معروف شدند. این مقدار
بنای خیر که او کرد کم کس اینقدر موفق شده باشد. پسر و دختر و اهل و عیال نی، عالم
را طوری فرود جریده گذراند. در اوایل مهردار بوده [۲۲۲ب] و در اواسط میر شده چند
وقت در استراباد حکومت کرد. بعد از آن سپاهی‌گری‌را ترك کرده از میرزا چیزی نمیگرفته
بلکه در سالی بمیرزا مبالغ کلی پیشکش می‌کرده. در وقت برگشتن سلطان‌حسین میرزا از

did anything he advised. In the end they say he was poisoned, but God only knows the truth of the matter.

Ali-Sher Beg Nawa'i. He was not a beg but a companion. He [and Sultan-Husayn] were schoolmates in their youth and were close friends. I do not know for what offense Sultan Abu-Sa'id Mirza expelled him from Herat, but he went to Samarkand and stayed there for a few years under Ahmad Hajji Beg's patronage and protection. Ali-Sher Beg is well known for his temperamental delicacy. People imagined that it was due to pride in his wealth, but it probably was not so: this characteristic was simply innate in him. While he was in Samarkand he was just as finicky. Ali-Sher Beg had no equal. No one composed so much or so well in the Turkish language as he did.

He composed six *mathnawi*s, five in imitation of the Khamsa and one called *Lisan al-tayr* (Tongue of the birds), in the meter of [Attar's] *Mantiq al-tayr* (Discourse of the birds). He completed four divans of *ghazal*s, entitled *Gharayib al-sighar* (Extraordinary verse from childhood), *Nawadir al-shabab* (Rarities of youth), *Badi' al-wasat* (Remarkable verse from middle age), and *Fawayid al-kibar* (Benefits of old age). He has some good quatrains also. There are also some compositions by him which, in comparison with the ones mentioned,

Mīrzā ra'y[ı] bilä 'amal qılmas edi. Āxir dedilär kim masmūm boldı, wa'llāhu a'lamu bi-ḥaqīqati'l-ḥāl.

Yana 'Alī-Šer Beg Navā'ī edi. Begi emäs edi, balki muṣāḥibı edi. Kičiklikidä hammaktab egändürlär. Xuṣūṣiyyat bisyār egändür. Bilmän ne jarīma bilä Sulṭān Abu-Sa'īd Mīrzā Harīdin ixrāj qıldı. Samarqandğa bardı. Nečä yıl kim Samarqandta edi, Aḥmad Ḥājjī Beg murabbī u muqavvīsı edi. 'Alī-Šer Begning mizājı nāzuklük bilä mašhūr dur. El nazākatini dawlatınıng ğurūrıdın taṣavvur qılur erdilär. Andaq emäs egändür. Bu ṣifat anga jibillī egändür. Samarqandta egändä ham ošmundaq nāzukmizāj egändür. 'Alī-Šer Beg naẓīrı yoq kiši edi. Türkī til bilä tā ši'r aytıpturlar, hečkim anča köp va xūb aytqan emäs. Altı masnavī kitāb naẓm qılıptur, beši Xamsa javābıda, yana biri *Manṭiqu'l-ṭayr* vaznıda, *Lisānu'l-ṭayr* atlığ. Tört ğazaliyyāt dīvānı tartīb qılıptur, *Ġarāyibu'l-ṣiğar, Navādiru'l-šabāb, Badī'u'l-vasaṭ, Favāyidu'l-kibar* atlığ. Yaxšı rubā'iyyātı ham bar. Yana ba'zı muṣannafātı bar kim bu mazkūr bolğan- **[171a]** -larğa baqa pastraq va sustraq vāqi' boluptur. Ol jumladın inšālarını Mawlānā 'Abdul-Raḥmān Jāmīğa taqlīd qılıp jam' qılıptur. Ḥāṣil kim har kimgä har iš üčün har xaṭṭ kim bitiptür yığıšturuptur. Yana *Mīzānu*'l-awzān* atlığ 'arūḍ bitiptür; bisyār madxūl dur. Yegirmi tört rubā'ī vaznıda tört vaznda ğalaṭ qılıptur. Ba'zı buḥūrnıng awzānıda ham yangılıptur. 'Arūḍğa mutavajjih bolğan kišigä ma'lūm bolğusıdur. Fārsī dīvān ham tartīb qılıptur. Fārsī naẓmda Fānī taxalluṣ qılıptur. Ba'zı abyātı yaman emästür, valî aksarı sust u firod tur. Yana mūsīqāda yaxšı nemälär bağlaptur. Yaxšı naqšları va yaxšı pešrawları bar dur.

Ahl-i faḍl u ahl-i hunarğa 'Alī-Šer Begčä murabbī u muqavvī ma'lūm emäs kim hargiz paydā bolmıš bolğay. Ustād Qul-Muḥammad va Šayxī Nāyī va Ḥusayn 'Ūdī, kim sāzda sarāmad edilär, begning tarbiyat u taqviyatıdın munča taraqqī u šuhrat qıldılar. Ustād Bihzād va Šāh-Muẓaffar taṣvīrda begning sa'y u ihtimāmı bilä mundaq mašhūr u ma'rūf boldılar.

Munča binā-yi xayr kim ol qıldı kam kiši mundaq muvaffaq bolmıš bolğay. Oğul va qız va ahl u 'iyāl yoq, 'ālamnı ṭawrî fard u jarīda ötkärdi. Avāyil muhrdār edi. Avāsiṭ beg bolup nečä maḥall Astarābādta ḥukūmat qıldı. Avāxir sipāhīlıqnı tark qıldı. Mīrzādın nemä almas edi, balki yılda mīrzāğa kullī mablağlar peškaš qılur edi. **[171b]**

[171] are inferior and weak. Among these are his epistolary compositions, which he gathered in imitation of Mawlana Abdul-Rahman Jami. In short, he collected every letter he ever wrote to anybody for anything. Another [of his works] is the *Mizan al-awzan* on metrics. It is full of mistakes. Of the twenty-four quatrain meters he has made mistakes in four. In the scansion of some of the meters he has also made mistakes. This will be obvious to anybody who knows metrics. He also made a Persian divan in which he uses Fani as his pen name. Some of his lines are not bad, but most are flat and of low quality. He also composed some excellent things in music. He has some good tunes and preludes.

No one is known ever to have been such a patron and encourager of artists as was Ali-Sher Beg. Master Qul-Muhammad, Shaykhi the flutist and Husayn the lutanist, who are tops on their instruments, gained advancement and reputation through the beg's patronage and encouragement. Master Bihzad and Shah-Muzaffar became so famous for painting through the beg's good offices.

Few have built as many charitable edifices as he did. He had no children or family and lived exceptionally alone and unencumbered. At first he was a seal keeper; later he became a beg and governed Astarabad for a time. In the end he gave up the military. He took nothing from the mirza but rather made gifts of substantial sums every year to the mirza. **[171b]**

لشکر استراباد باستقبال آمد. بمیرزا تا دریافته برخاستن یك حالتی اورا شد و نتوانست برخاست. برداشته بردند. طبیبان اصلاً تشخیص نتوانستند کرد. هم صباح آن برحمت حق رفت. یك بیت حسب حال واقع شده ** بو درد ایلا که اولار مین مرض چو ظاهر [ل۱۵۵ب] ایماس * طبیبلار بو بلاغه نی چاره قیلغای‌لار؟ **

دیگر ولی بیگ از نسل حاجی سیف‌الدین بیگ بود. از امرای کلان میرزا بود. بعد از تخت گرفتن سلطان‌حسین میرزا عمر بسیاری نیافت و زود فوت کرد.

دیگر شیخ حسن تیمور بود. این‌را بابر میرزا رعایت کرده بمرتبهٔ امیری رسانده بود.

دیگر نویان بیگ بود. پدر او از سیّدان ترمذ بود. از طرف مادر هم [۲۲۳] سلطان ابوسعید میرزا هم رعایت کرده بود. پیش احمد میرزا میر معتبر بوده پیش سلطان‌حسین میرزا هم که رفت رعایت خوب یافت. لوند و خوش‌باش و شراب‌خواره و عیاش کسی بود. حسن یعقوب بجهت اینکه در خدمت پدر می‌بوده حسن نویان هم میگفتند.

دیگر جهانگیر برلاس بود. در کابل چند گاه او و محمد برندوق بشرکت حکومت کرده بوده اند. آخران پیش سلطان‌حسین میرزا رفت و رعایت خوب یافت. حرکات و سکنات او بظرافت و لطافت بود. خوش‌معاش کسی بود. [...] مصاحب بدیع‌الزمان میرزا بود. مصاحب میرزارا یاد کرده تعریف می‌کرد.

دیگر میرزا احمدعلی فارسی بود. [...]

دیگر عبدالخالق بیگ بود. فیروزشاه بیگ که از کلان رعایت کرده‌های میرزا شاهرخ بود پدر کلان این بوده. ازین جهت عبدالخالق فیروزشاهی میگفته‌اند. چندگاه خوارزم‌را داشته.

دیگر ابراهیم دولدی بود. حساب کار و طریق ملك‌داری‌را [۲۲۳ب] خوب میدانست.

ثانی اثنین محمد برندوق بود.

دیگر ذوالنون ارغون بود. مردانه مردی بود. در پیش سلطان ابوسعید میرزا [ل۱۵۶] در یکه‌گی‌ها خوب شمشیرها زده بوده بعد ازآن هم هرجا کار شده دست او بکار رسیده. در

When Sultan-Husayn Mirza was returning from the Astarabad campaign he went out to greet him. As he went to get up after his interview with the mirza, he had a seizure and could not rise. They got him up, but the physicians were incapable of making a diagnosis. The next morning he passed away. One of his lines of poetry is appropriate:

Since no disease is apparent in this pain of which I am dying,
What can physicians do for this calamity?

Ahmad Tükäl Barlas. For a time he held the governorship of Kandahar.

Wali Beg. A descendant of Hajji Sayfuddin Beg and a Nüküz, he was one of the mirza's great begs. He did not live long after Sultan-Husayn Mirza ascended the throne. He was observant of the prayers and was coarse but sincere.

Hasan Shaykh Temür. He was promoted by Babur Mirza to the rank of beg.

Noyan Beg. His father was of the Termez sayyids; on his mother's side he was kin to both Sultan Abu-Sa'id Mirza and Sultan-Husayn Mirza. He was patronized by Sultan Abu-Sa'id Mirza, and he was an important beg in Sultan-Ahmad Mirza's service. He also served Sultan-Husayn Mirza and was well rewarded. He was an adventurer, a roué, a heavy drinker and loved to have a good time. Hasan Ya'qub became known as Noyan's Hasan because he was in his service.

Jahangir Barlas. For a while he ruled Kabul jointly with Muhammad Burunduq. **[172]** Later he joined Sultan-Husayn Mirza's service and was well rewarded. He was elegant and

Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā Astarābād čerigidin yanğanda istiqbālğa keld[i]. Mīrzā bilä körüšüp qopqunča bir ḥālatî boldı. Qopa almadı. Kötärip elttilär. Aşlan tašxīş qıla almadılar. Tanglasığa oq Tengri raḥmatığa bardı. Bir baytı ḥasb-i ḥāl vāqi' boluptur:

Bu dard ilä ki ölär men maraḍču ẓāhir emäs /
Ṭabīb[a]lar bu balāğa ne čära qılğaylar?

Yana Aḥmad Tükäl Barlas edi. Burunlar muddatî Qandahār ḥukūmatı munda edi.

Yana Valī Beg edi. Ḥājjī Sayfuddīn Begning naslıdın dur. Nüküz dür. Mīrzānıng uluğ begi edi. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā taxt alğandın song xaylî 'umr tapmadı, bat oq öldi. Musalmān u namāzguzār u türk u ṣādiq kiši edi. Yana Ḥasan Šayx-Temür edi. Munı Babur Mīrzā ri'āyat qılıp beglik martabasığa yetkürüp edi.

Yana Noyan Beg edi. Atası Tirmiz sayyidläridin dür. Ana ṭarafıdın ham Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzā ham Sulṭān-Ḥusayn Mīrzāğa uruq bolur. Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzā ham ri'āyat qılıp edi. Sulṭān-Aḥmad Mīrzā qašıda mu'tabar beg edi. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā qašığa bardı. Yaxšı ri'āyat taptı. Lavand u xošbāš u šarābxwāra u 'ayyāš kiši edi. Ḥasan-i Ya'qūb anıng xidmatıda bolğan üčün Ḥasan-i Noyan ham derlär edi.

Yana Jahāngīr Barlas edi. Kābulda nečä maḥall Muḥammad Burunduq bilä šarīklig ḥukūmat qılıp- **[172a]** -turlar. Songra Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā qašığa bardı. Yaxšı ri'āyatın qıldı. Ḥarakāt u sakanātı ẓirāfat u liṭāfat bilä edi. Xošma'āš kiši edi. Av va qušning rāh u ravišini yaxšı bilür üčün Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā aksar bu išlärni anga rujū' qılur edi. Badī'uzzamān Mīrzānıng muṣāḥibı edi. Mīrzā muṣāḥiblıqın yād qılıp ta'rīf qılur edi.

Yana Mīrzā Aḥmad 'Alī Fārsī Barlas edi. Agarči ši'r aytmas edi, xoštab' u ši'ršinās u ẓarīf u yatīmča kiši edi.

Yana 'Abdul-Xāliq Beg edi. Fīrozšāh Beg, kim Šāhrux Mīrzānıng uluğ ri'āyat qılğan begi edi, munıng uluğ atası dur. Bu jihattın 'Abdul-Xāliq-i Fīrozšāh derlär. Bir nečä maḥall Xwārazm munda edi.

Yana Ibrāhīm Dulday edi. Iš ḥasbānını va mulkdārlıq ṭarīqını yaxšı bilür edi. Muḥammad Burunduqnıng sānī-i isnaynı edi.

Yana Zū'l-Nūn Arğun edi. Mardāna kiši edi. Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzā qašıda igälikläridä yaxšı qılıčlar čapqandur. Andın songra ham har yeridä eligi iškä yetiptür, mardānalıqıda söz

---

refined in his manners. He knew how to have a good time. Because he knew the methodology of hunting and falconry Sultan-Husayn Mirza left most of these things to him. He was a companion to Badi'uzzaman Mirza and used to reminisce about being with him.

Mirza Ahmad Ali Farsi Barlas. Although he did not compose poetry, he had talent and knew poetry well. He was elegant and a scoundrel.

Abdul-Khaliq Beg. Firozshah Beg, whom Shahrukh Mirza patronized so greatly, was his grandfather, for which reason he was known as Abdul-Khaliq Firozshah. He held Khwarazm for a while.

Ibrahim Dulday. He knew finance and administration very well. He was Muhammad Burunduq's right-hand man.

Zu'n-Nun Arghun. He was a courageous man and wielded the sword well in Sultan Abu-Sa'id Mirza's service in his man-to-man combats. Afterwards also he joined the fray

مردانگی او سخن نیست اما اندکی کم‌عقل‌تر کسی بود. از پیش میرزایان ما پیش سلطان حسین میرزا رفت. غور و نگدررا باو دادند. با هفتاد هشتاد کس در آن نواحی خوبها شمشیر زد. به اندك اندك کس بسیار بسیار هزاره و نوگدری‌را خوبها زیر کرده هزاره و نگدری‌را آنچنان ضبط کسی نکرده. بعد از چندگاه زمین‌داوررا هم باو دادند. پسر او شاه شجاع ارغون هم با پدر خود در خوردی همراه گشته شمشیرها زد. سلطان‌حسین میرزا برغم پدرش رعایت کرده قندهاررا بشرکت پدر داد. آخران این پدر و پسر در میان پسر و پدر یاغی‌گریها انداخته فتنه‌ها کردند. آخر در سالی که من خسروشاه‌را گرفته [۲۲٤] و از نوکر و چاکر جدا ساخته کابل‌را از مقیم پسر خورد ذوالنون گرفتم، ذوالنون و خسروشاه از جهت من بیچاره شده رفته سلطان‌حسین میرزارا دیدند. بعد از سلطان‌حسین میرزا بیشتر کلان شد. ولایتهای دامن کوه هری‌را مثل آوبه و چخچران‌را باین دادند. بدیع‌الزمان‌میرزا و مظفر میرزا که بشرکت پادشاه شدند، در درخانهٔ بدیع الزمان میرزا این صاحب‌اختیار بود و در درخانهٔ مظفر میرزا محمد برندوق برلاس صاحب‌اختیار بود. اگرچه مردانگی داشت اما اندکی دیوانه طور و گول کسی بود. دیوانه و گول نباشد، اینچنین خوش‌آمدرا قبول کرده خودرا رسوا میکند؟ تفصیلش اینست که چون در هری [ل۱۵٦ب] اینچنین صاحب‌اختیار و صاحب اعتبار شد، چندی از شیخ و ملا آمده باو گفتند که «قطب بما اختلاط میکند. ترا هژبرالله لقب شده است. تو اوزبك‌را زیر خواهی کرد و خواهی گرفت.» او این خوش‌آمدرا باور کرده در گردن خود فوطه [۲۲٤ب] انداخته شکرها کرده بوده. در نواحی بادغیس که شیباق خان بر سر میرزایان آمده یکی‌را بدیگری همراه شدن نگذاشته زیر کرد، ذوالنون با صد، صد و پنجاه کس در قرا رباط روبروی شیباق خان همین سخن‌را باور کرده ایستاد. بمجرد رسیدن مردم بسیار همانطور گرفته روان شدند و ذوالنون‌را گرفته کشتند. پاك‌مذهب کسی بود. نماز خودرا ترك نمی‌کرد و نمازهای زیادتی هم خیلی می‌گذارده. بشطرنج خیلی مشعوف بوده. مردم اگر بیك دست ببازند، او بهر دو دست می‌باخت. هرطور دلش میخواسته می‌باخته. امساك و خست بر طبیعت او غالت بود.

دیگر درویش‌علی بیگ بود. برادر خورد زائیدهٔ علیشیر بیگ بود. چندگاه حکومت بلخ باو بود. در بلخ خوب حکومتها کرده بوده تیره‌مغز و مدمغ و بی‌هنرتر شخصی بود. سلطان‌حسین میرزا در اول آمدن خود بر قندز و حصار از تیره‌مغزیهای او بود که اورا گیراندند. از

whenever he could. There was no disputing his bravery, but he was rather crazy. He left the service of our [Miranshahid] mirzas and entered the service of Sultan-Husayn Mirza, who gave him Ghur and the Nägüdär. With seventy or eighty men **[172b]** he won many battles in those regions. With very, very few men he subdued many, many Hazaras and Nägüdäris. No one else has ever maintained order among the Hazaras and Nägüdäris as he did. For some time after he was given Zamin Dawar. His son Shah-Shuja' Arghun, even in his childhood, did battle alongside his father. Against Zu'n-Nun's wishes, Sultan-Husayn Mirza promoted Shah-Shuja' and made him co-ruler with his father in Kandahar. Later this father and son caused rebellion and stirred up strife between the father and son [Sultan-Husayn and Badi'uzzaman Mirza]. Later, when I captured Khusrawshah, separated him from his retainers and took Kabul {from Zu'n-Nun's youngest son, Muqim,} Zu'n-Nun and Khusrawshah, unable to counter me, went to Sultan-Husayn Mirza. He grew even greater after Sultan-Husayn Mirza died, when he was given the piedmont region around Herat, such as Obeh and Chaghcharan. When Badi'uzzaman Mirza and Muzaffar Mirza became co-rulers, he was

yoq edi. Bir nemä telbäräk kiši edi. Bizning mīrzālarnıng qašıdın Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā qašığa bardı. Ġūrnı va Nägüdärini berdi. Yetmiš–seksän kiši bilä ol navāḥīda yaxšılar qılıč čaptı. Az az kiši **[172b]** bilä qalın qalın Hazāra ‹va› Nägüdärini yaxšılar bastı. Hazāra va Nägüdärini anča kiši ḍabṭ qılğan emäs. Nečä maḥalldın song Zamīn Dāvarnı ham berdilär. Oğlı Šah-Šujā' Arğun ham atası bilä bilä kičiklikläridä yürüp qılıčlar čaptı. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā atasınıng rağmığa ri'āyat qılıp Qandahārnı atası bilä šarīklig berdi. Songra bu ata-oğul ol oğul bilä ata arasıda yağılıqlar salıp fitnalar qıldılar. Āxir men Xusrawšāhnı tutup nökär-südäridin ayrıp Kābulnı [...] Zū'l-Nūn Xusrawšāh mening jihatımdın bečāra bolup barıp Sulṭān-Ḥusayn Mīrzānı kördilär. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzādın songra köpräk ulğaydı. Harīning dāman-i koh vilāyatlarını misl-i Āwbih va Caxčarān munga berdilär. Badī'uzzamān Mīrzā Muẓaffar Mīrzā kim šarīklig pādišāh boldılar, Badī'uzzamān Mīrzā ešikidä bu ṣāḥib-ixtiyār edi. Muẓaffar Mīrzā ešikidä Muḥammad Burunduq Barlas ṣāḥib-ixtiyār edi. Agarči mardānalıqı bar edi, valî bir nemä telbäräk va gol kiši edi. Telbä va gol bolmas‹a›, mundaq xošāmadnı qabūl qılıp özini rusvā qılur mu? Tafṣīlı bu dur kim Harīdä mundaq kim i'tibār u ixtiyār boldı, bir nečä šayx u mullā anga kelip derlär kim "Quṭb bizning bilä ixtilāṭ qıladur. Sengä Hižibrullāh* laqab boldı. Sen Özbägni alğungdur." Bu xošāmadnı ınanıp boynığa fūṭa salıp šukrlar qılıptur. Bādğīs navāḥīsıda **[173a]** Šaybānī Xan kim mīrzālarnıng üstigä kelip birini birigä qošqalı* qoymay bastı, Zū'l-Nūn yüz–yüz elligčä kiši bilä Qara Ribāṭta* Šaybānī Xan r[ū]barūsıda ošbu sözgä čın tutup turdı. Qalın kiši yetkän bilä alıp oq teprädilär. Zū'l-Nūnnı alıp öltürdilär. Pākmazhab kiši edi. Namāznı tark qılmas edi. Artuqı namāzlar ham xaylî ötär edi. Šaṭranjğa köp maš'ūf edi. El bir elig bilä oynasa, ol iki elig bilä* oynar edi. Har nečük köngli tilär oynar edi. Imsāk u xissat ṭabī'atıda ğālib edi.

Yana Darveš 'Alī Beg edi. 'Alī-Šer Begning tuğqan inisi edi. Nečä maḥall Balxnıng ḥukūmatı munda edi. Balxda yaxšı begliklär qıldı. Tīramağz u behunarraq kiši edi. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā avval Qunduz va Ḥiṣār üstigä kelgändä tīramağzlıqıdın tuturdılar. Balx

Badi'uzzaman Mirza's steward, while Muhammad Burunduq Barlas was Muzaffar Mirza's steward.

Although he was brave he was a bit of a fool. If he were not, would he have been so susceptible to flattery and disgraced himself? The details are as follows. He held such a position of authority and importance in Herat that several shaykhs and mullas went to him and said, "We are in touch with the Qutb. He has named you 'Lion of God,' and you will conquer the Uzbeks." He swallowed this flattery and, throwing a shawl around his neck, said prayers of gratitude. **[173]** When Shaybani Khan had defeated the mirzas one by one at Badghis, Zu'n-Nun, believing those words to be true, faced Shaybani Khan at Kara Robat with a hundred or a hundred and fifty men. A large contingent came forth, seized them and took them away. Zu'n-Nun was taken and executed.

He was quite orthodox and never missed his prayers. He often performed supererogatory prayers too. He adored chess and put his whole heart and soul into playing. He played however he wanted. Avarice and stinginess were dominant in his character.

Darwesh Ali Beg. He was Ali-Sher Beg's younger brother. For a time he governed Balkh, where he commanded well. He was dull witted and devoid of talent. When Sultan-Husayn Mirza first attacked Konduz he was taken captive due to his own stupidity and relieved of the

حکومت بلخ معزول شد. [۲۲۵] در تاریخ نهصد و شانزده در وقتی که من قندز آمدم پیش من آمده بود. مسخ و مبهوتی بود. از قابلیت امارت دور و از صلاحیت نزدیکی بودن مهجور بود. غالبًا بواسطهٔ علیشیر [ل۱۵۷] بیگ رعایت یافته بوده.

دیگر مغول بیگ بود. چندگاه حکومت هری باو متعلق بود. بعد ازآن استرابادرا باو دادند. از استراباد بعراق پیش یعقوب بیگ گریخته رفت. یتیمچه شخصی بود. همیشه قمار میکرد.

دیگر سید بدر بود. بسیار زور و بسیار شیرین‌حرکات کسی بود. عجب صاحب‌اصول بود. غریب رقصی میکرد. غیر مکرر رقص میکرد. غالبًا آن رقص اختراع او بوده. همیشه در ملازمت میرزا می‌بوده دایم حریف شراب و هم‌صحبتش بود. [...]

دیگر سلطان‌جنید برلاس بود. آخران پیش سلطان‌احمد میرزا آمده بود. این سلطان‌جنید برلاس که درین تاریخ حکومت جونه‌پور بشرکت باو متعلق است، پدر اوست.

دیگر شیخ ابوسعید خان در میان بود. نمیدانم در یك جنگی بمیرزا اسپ درآورده باشد یا غنیمی که قصد میرزا کرده بوده دفع نموده باشد [۲۳۵ب] از آن جهت باین لقب ملقب شده است.

دیگر بهبود بیگ بود. اولها در جرگهٔ چهره‌ها خدمت می‌کرد. چون در قزاقیهای میرزا خدمت کرده بود آن‌را ملاحظه نموده این عنایت کرده بود که در تمغا و سکه نام او بود.

دیگر شیخم بیگ بود. چون سهیلی تخلص میکرده شیخم سهیلی میگفته‌اند. یك طور شعری میگفته الفاظ و معانی ترساننده بجور درج میکرده. از جملهٔ ابیات او یکی اینست

شب غم گردباد آهم از جا بُرد گردون‌را فرو برد اژدهای سیلِ اشکم ربع مسکون‌را

مشهور است که نوبتی این بیت‌را در خدمت [ل۱۵۷ب] مولانا عبدالرحمن جامی خوانده است. ملا فرموده‌اند که «شما شعر میگوئید یا آدم می‌ترسانید؟» دیوان ترتیب کرده بود. مثنویات هم دارد.

---

governorship of Balkh. When I went to Konduz in 916 [1510] he came to me. He was vacant and babbling, not worthy to be a beg and with no aptitude for companionship. It must have been through Ali-Sher Beg's influence that he was ever promoted.

Mughul Beg. For a time he held the governorship of Herat. Later he was given Astarabad. From Astarabad he fled to Ya'qub Beg in Iraq. He was a scoundrel and an inveterate gambler.

Sayyid Badr. He was very strong and extremely graceful. **[173b]** He was amazingly well mannered. He was a fantastic dancer and performed inimitable dances that must have been his own invention. He was constantly in the mirza's service and was always invited to drinking parties.

Islim Barlas. He was a coarse individual, but he certainly knew falconry well. Some things he performed wonderfully. He could draw a thirty- or forty-*batman* bow and send a reed straight through the target. In the *qabaq* field he could charge from one end of the field, unstring his bow, string it again, shoot and hit the target. He could tie his string-grip to one end of a string a yard or a yard and a half long and then tie the other end to a tree, pull it and fire an arrow through the string-grip. He could do a lot of such amazing things. He was always in [the mirza's] service and attended every party.

Sultan Junayd Barlas. In his old age he joined Sultan-Ahmad Mirza. He is the father of the Sultan-Junayd Barlas who is now the co-governor of Jaunpur.

Shaykh Abu-Sa'id Khan "Dar-miyan." I do not know whether it is because he brought a horse to the mirza during a battle or because he repelled an assailant that he gained his

ḥukūmatıdın ma'zūl boldı. Tārīx-i toquz yüz on altı men Qunduz kelgändä mening qašımğa kelip edi. Masx u mabhūt edi, beglik qābiliyyatıdın dūr va ičkilik ṣalāḥiyyatıdın mahjūr—ğālibā 'Alī-Šer Beg vāsiṭasıdın munča ri'āyat tapqandur.

Yana Muğul Beg edi. Nečä maḥall Harī ḥukūmatı anda edi. Songra Astarābādnı berdilär. Astarābādtın 'Irāqqa Ya'qūb Beg qašığa qačıp bardı. Yatīmča kiši edi. Hameša qimār qılur edi.

Yana Sayyid Badr edi. Bisyār zor va asru šīrīn-ḥarakāt kiši **[173b]** edi. 'Ajab ṣāḥib-uṣūl kiši edi; ğarīb xūb raqṣ qılur edi, ğayr-i mukarrar raqṣ qılur edi—ğālibā ol raqṣ anıng ixtirā['ı] edi. Hameša mīrzā mulāzamatıda bolur edi. Dāyim ḥarīf-i šarāb va hamṣuḥbatı edi.

Yana Islīm Barlas edi. Türk kiši edi. Quščılıqnı yaxšı bilür edi. Ba'zı išlärni ṭawrî qılur edi. Otuz–qırq batman küč ya‹y› bilä nay atıp taxtadın ötkärür edi. Qabaq maydānıda maydān bašıdın čapıp yaynı tüšürüp qurup atıp qabaqnı urar edi. Yana zihgīrnı bir qarı, bir yarım qarı rištağa bağlap rištanıng yana bir ujını bir yığačqa bağlap alur va bu ḥālatta oqnı atıp zihgīrdın ötkärür edi. Mundaq ğarīb išläri xaylî bar edi. Hameša mulāzamat qılur edi. Har ṣuḥbatta bar edi.

Yana Sulṭān Junayd Barlas edi. Songralar Sulṭān-Aḥmad Mīrzā qašığa kelip edi. Bu Sulṭān Junayd Barlasnıng—kim bu tārīxda Jawnapūr ḥukūmatı širkat bilä anga ta'alluq dur—atası dur.

Yana Šayx Abū-Sa'īd Xan Dar-Miyān edi. Bilmän bir urušta mīrzāğa at keltürüp mü dür, ya mīrzāğa qaṣd qılğan ğanīmnı daf' qılıp mu dur—ol jihattın bu laqab bilä mulaqqab boluptur.

Yana Bihbūd Beg edi. Burunlar čuhra jergäsidä xidmat qılur edi. Mīrzānıng qazaqlıq-**[174a]** -larıda xidmatı yaqıp Bihbūd Beggä bu 'ināyatnı qılıp edi kim tamğada va sikkadä anıng atı edi.

Yana Šayxım Beg edi. Suhaylī taxalluṣ qılur üčün Šayxım Suhaylī derlär edi. Bir ṭawr ši'r aytur edi. Qorqqu dek alfāẓ u ma'ānī darj qılur edi. Anıng abyātıdın dur:

Šab-i ğam girdbā[d]-i āham az jā burd gardūnrā /
firo burd aždihā-yi sayl-i aškam rub'-i maskūnrā.

Mašhūr dur kim bir qatla bu baytnı Mawlānā 'Abdul-Raḥmān Jāmīnı‹ng› xidmatıda oquptur. Mawlānā aytıpturlar kim "Mīrzā, ši'r ayta siz, ya ādam qorquta* siz?" Dīvān tartīb qılıp edi. Masnaviyyātı ham bar.

---

nickname.

Bihbud Beg. Early he served in the circle of pages. During the mirza's rencontres **[174]** he favored Bihbud Beg to such an extent that his name appeared on customs stamps and coinage.

Shaykhïm Beg. Because his pen name was Suhayli, he was called Shaykhïm Suhayli. He composed some fantastic poetry in which he used ferocious words and meanings. One of his lines is the following:

On the night of grief the whirlpool of my cries swept the celestial spheres away:
The dragon of my torriential tears carried off the inhabited quarter of the world.

It is well known that once when he recited this line to Mawlana Abdul-Rahman Jami, the Mawlana quipped, "Mirza, are you out to compose poetry or to frighten people?" He has put together a *divan* and has *mathnawi*s also.

دیگر محمد ولی بیگ بود. ولی بیگی که مذکور شد، این پسر او بود. در آخران پیش میرزا میر کلانی شده بود. باوجود اینکه میر کلانی شده بود، هرگز خدمت خودرا ترک نمیکرده شب و روز در درخانه می‌بوده چنانچه آش [۲۲۶] و شیلان او هم در درخانه کشیده میشده. اینچنین ملازمت‌کننده مقرر است که اینچنین رعایت یابد. عجایب بلائیست درین زمان یکی که نام میری‌را یافت و گرد و پیش خود پنج شش کل و کوری‌را دید بچه تکلیفات بدرخانه باید آورد؟ آنطور ملازمت خود کجاست؟ از بی‌دولتی خودهای ایشان باشد. آش و شیلان محمد ولی بیگ خوب بود. نوکر خودرا پرشق و رنگه نگاه میداشت. بفقیر و مسکین بدست خود بسیار خیر میکرده. فحشگو بدزبان کسی بود. در تاریخ نهصد و هفده در گرفتن سمرقند محمد ولی بیگ و درویش‌علی کتابدار پیش من بودند. آن وقت افلیج شده و بود، نی در سخن او مزه مانده بود، نی درو قابل این مقدار رعایت بود. غالبًا خدمت اورا بآن مرتبه رسانیده بوده است.

دیگر باباعلی ایشیك‌آغا بود. اول علیشیر بیگ رعایت کرده بود. آخر بجهت مردانگی او میرزا گرفته و ایشیك‌آغائی کرده بمرتبهٔ میری رسانیده [۲۲۶ب] بود. یونس‌علی که درین تاریخ پیش من میر و مقرب و [ل۱۵۸] نزدیکی است و ذکر او مکرر خواهد آمد پسر اوست.

دیگر بدرالدین بود. اول در پیش میرك عبدالرحیم صدر سلطان‌ابوسعید میرزا بود. خیلی چست و چسبان بوده میگویند که از هفت اسپ جسته بود. این و باباعلی مصاحب هم بوده‌اند.

دیگر حسن‌علی جلایر بود. نام اصلی او حسین‌علی جلایر بود ولی بحسن‌علی مشهور بوده. پدر او علی جلایررا بابر میرزا رعایت کرده میر ساخته بود. بعد از آن، چون هری‌را یادگار محمد میرزا گرفت، از علی جلایر کلانتری نداشته. حسن‌علی جلایر پیش سلطان‌حسین میرزا قوش‌بیگی بود. شاعر بود، طفیلی تخلص میکرد. قصیده‌را بسیار خوب میگفت. در زمان خود در قصیده سرآمد بود. در تاریخ نهصد و هفده که سمرقندرا گرفتم پیش من آمد. پنج شش سال پیش من بود. بنام من هم خوب قصیده‌ها گفت. بی‌باك و متلف کسی بود. چهره نگاه میداشت و همیشه نرد می باخت. قمار هم میکرد.

دیگر خواجه عبدالله [۲۲۷] مروارید. اول صدر بود. آخران نزدیکی و ایچکی و مقرب و میر شده بود. پرفضایل کسی بود. قانون‌را مثل او کسی ننواخته در قانون گرفت کردن اختراع اوست. خطوط‌را خوب می‌نوشته تعلیق‌را بهتر و خوبتر می‌نوشته. انشا هم خوب

Muhammad-Wali Beg. The Wali Beg who has been mentioned was his son. In the end he became a high-ranking officer in the mirza's service but, although he was a great beg, he never abandoned his station. Day and night he leaned against the gate, and even his meals were brought to him right there. A person who serves thus will of course get promoted. What a ghastly time this is that a beg who sees five or six bald and blind people behind him has trouble getting to the gate. Where is that old type of service? Well, it's their own wretchedness. Muhammad-Wali's victuals were good, and his servants were kept in very smart livery. **[174b]** He usually dispensed charity to the poor with his own hand. He was a foul-mouthed swearer. When I took Samarkand in 917 [1511], Muhammad-Wali Beg and Darwesh Ali Kitabdar were with me. At that time he was paralyzed, his words were without flair, and he wasn't worthy of promotion. Probably all that service got him to the rank he attained.

Baba Ali the gatekeeper. He was first patronized by Ali-Sher Beg and raised to the rank of beg. Yunus Ali, who at this date is one of my begs, courtiers and intimates and will be mentioned often, is his son.

Yana Muḥammad Valī Beg edi. Valī Begning kim mazkūr boldı anıng oğlı edi. Āxirlar mīrzā qašıda uluğ beg bolup edi. Bāvujūd kim uluğ beg edi, hargiz xidmatını tark qılmas edi. Kečä va kündüz ešiktä yastanıp edi, andaq kim ašı va šılanı dāyim ešiktä oq tartılur edi. Mundaq mulāzamat [qıl]ur kiši muqarrar dur kim andaq ri'āyat tapqay. 'Ajab balāî dur bu zamānda biräw kim beg ataldı käynidä beš–altı kal u kūrnı kördi, taklīflar bilä ešikkä keltürmäk keräk. Ol naw' mulāzamat xud qanda dur? Özlärning bedawlatlıqı eken. Muḥammad Valī Begning ašı va šılanı yaxšı edi. Nökäri puršaqq u ranga saxlar edi. Faqīr u miskīngä **[174b]** öz eligi bilä ğalaba xayr qılur edi. Fuḥšgüy u badzabān kiši edi. Tārīx-i toquz yüz on yetidä men Samarqandnı alğanda Muḥammad Valī Beg va Darveš 'Alī Kitābdār mening qašımda edilär. Ol vaqt iflīj bolup edi, nê sözidä maza bar edi, nê özidä munča ri'āyat qābilı emäs edi—ğālibā xidmat anı ol martabağa yetkürgändür.

Yana Bābā 'Alī Ešik-Aqa edi. Avval 'Alī-Šer Beg ri'āyat qılıp [...] beglik martabasığa yetkürüp edi. Yūnus 'Alī, kim bu tārīxda mening qašımda beg u muqarrab u ički dur, zikri mukarrar kelgüsidür, munıng oğlı dur.

Yana Badruddīn edi. Burun Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzānıng ṣadrı Mīrak 'Abdul-Raḥīm qašıda edi. Xaylî čust u časpān egändür. Derlär kim yeti attın sačrağandur. Bu va Bābā 'Alī muṣāḥiblar edilär.

Yana Ḥasan 'Alī Jalayir edi. Aṣl-i atı Ḥusayn Jalayir dur, valî Ḥasan 'Alīğa mašhūr dur. Atası 'Alī Jalayirnı Babur Mīrzā ri'āyat qılıp beg qılğandur. Songra Yādgār-Muḥammad Mīrzā Harīni alğanda 'Alī Jalayirdın uluğraq kišisi yoq edi. Ḥasan 'Alī Jalayir Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā qašıda quš begi edi. Šā'ir edi. Ṭufaylī taxalluṣ qılur edi. Qaṣīdanı bisyār yaxšı aytur edi. Öz zamānıda qaṣīdada sarāmad edi. Tārīx-i toquz yüz on yetidä kim Samarqandnı aldım, mening qašımğa keldi. Beš–altı yıl mening qašımda boldı. Mening atımğa ham yaxšı qaṣīdalar ayttı. Bebāk u mutlif **[175a]** kiši edi. Cuhra saxlar edi. Hameša nard oynar edi. Qımar qılur edi.

Yana Xwāja 'Abdullāh Murvārī‹d› edi. Burun ṣadr edi. Songra ički u muqarrab u beg bolup edi. Purfaḍāyil kiši edi. Qānūnnı anča kiši čalmaydur. Qānūnda girift qılmaq munıng ixtirā'ı dur. Xuṭūṭnı xūb bitir edi. Ta'līqnı xūbraq bitir edi. Inšānı xūb qılur edi. Xošṣuḥbat

---

Badruddin. Formerly he was with Mirak Abdul-Rahim, Sultan Abu-Sa'id's finance minister. He was very nimble and quick. They say he could jump over seven horses. He and Baba Ali were chums.

Hasan-i Ali Jalayir. His name was originally Husayn Jalayir, but he became known as Hasan-i Ali. His father, Ali Jalayir, was patronized by Babur Mirza and made a beg. Later when Yadgar-Muhammad Mirza came to power, there was no one greater than Ali Jalayir. Hasan-i Ali Jalayir was a falconer for Sultan-Husayn Mirza. He was a poet with the pen name Tufayli. He wrote very good *qasida*s and was the premier *qasida* writer of his time. In 917 [1511], when I took Samarkand, he joined me and remained with me for five or six years. He wrote good *qasida*s for me. He was an insouciant and extravagant individual. **[175]** He kept catamites. He always played backgammon and was an inveterate gambler.

Khwaja Abdullah Murvari[d]. Formerly he was a finance minister, then he became an *ichki*, a courtier and a beg. He was a very learned man. No one could play the dulcimer the way he did: the *girift* style in dulcimer-playing is his invention. He was also good at calligraphy, and he wrote the *ta'liq* script best. His epistolary style was very good. He was

میکرده خوش صحبت مردی بود. شاعر هم بود، بیانی تخلص میکرد. شعر او نسبت بحیثیات دیگرش فرود بود اما شعررا خوب می‌شناخته. فاسق و بی‌باك بود. از شآمت فسق بمرض آبله گرفتار شده از دست و پای خود مانده. چند سال عذابها [ل۱۵۸ب] و مشقتهای گوناگون کشیده بهمان بلیه از عالم نقل کرد.

دیگر محمد سید اوروس بود. اوروس ارغون که در گرفتن تخت سلطان‌ابوسعید میرزا میر کلان صاحب‌اختیار او بود، پدر این بود. در زمان خوب جوانان کاری بودند. از آن سرآمدان یکی این بود. کمان او زور و تیر او دراز و مضبوط‌انداز و خوب‌انداز بوده حکومت اندخود چندگاه باو بود.

دیگر میر علی میراخور بود. این آنست که بسلطان‌حسین میرزا کس فرستاده در غافلیت [۲۲۷ب] یادگار محمد میرزا بر سر او آورد.

دیگر سید حسین اوغلاقچی بود. پسر سید اوغلاقچی و برادر کلان سید یوسف بیگ بود. میرزا فرخ نام باحیثیت و قابلیت پسری داشت. در تاریخ نهصد و هفده که من سمرقندرا گرفتم پیش من آمده بود. شعر اگرچه کم گفته بود ولی طوری میگفت. اسطرلاب و نجوم‌را خوب میدانست. صحبت و اختلاط او هم خوب بود. اندکی بدشراب بود. در جنگ غجدوان مرد.

دیگر تینگری‌بیردی سمانچی بود. ترك و مردانه و شمشیرزن جوانی بود. در دروازهٔ بلخ نظر بهادر نام نوکر کلان خسروشاه‌را خوب چاپقولاش کرده گرفت چنانچه مذکور شد.

دیگر چندی از امرای ترکمان بودند که پیش میرزا آمده رعایت یافته بودند. از اول آمده ها یکی علیخان بایندر بود. دیگر اسد بیگ و تهمتن بیگ بودند. برادران هم بودند. دختر تهمتن بیگ را بدیع‌الزمان میرزا گرفته بود. محمدزمان میرزا ازو بود. دیگر ابراهیم چغتای بود. دیگر امیر عمر بیگ [ل۱۵۹] بود. [۲۲۸] آخران پیش بدیع‌الزمان میرزا می‌بود. مردانه و ترك و خوب کسی بود. ابوالفتح نام یك پسر او از عراق پیش من آمد. درین تاریخ هم هست. بسیار سست و بی‌جرأت و ناشدنی است. از آنطور پدری اینطور پسرا!

از آخر آمده‌ها که بعد از گرفتن شاه اسمعیل عراق و آذربایجان‌را آمده بودند یکی عبد الباقی میرزا بود. از نسل تیمور بیگ است و میرانشاهی است. از اول از نسل اینها بآن ولایتها رفته و داعیهٔ سلطنت‌را از سر خود برآورده و بآن پادشاهان ملازمت کرده رعایت یافته

a good conversationalist and composed poetry, in which his pen name was Bayani. His poetry was quite inferior to his other accomplishments, but he knew poetry well. He was a libertine and a rake. Due to his shameful debauchery he was afflicted by the pox and lost the use of his hands and feet. For many years he suffered various and sundry pains and hardships, and in the end he passed from this world with this affliction.

Muhammad [b.] Sayyid Urus. Urus Arghun, who was a great and powerful beg when Sultan Abu-Sa'id took the throne, was his father. In those days there were youths who were expert archers, and he was one of the best. His bow was strong, his arrow long, and he was an expert shot. He held the governorship of Andkhui for a while.

Mir Ali the Stablemaster. It was he who sent somebody to lead Sultan-Husayn Mirza to take Yadgar-Muhammad Mirza by surprise.

Sayyid Hasan Oghlaqchï. He was the younger brother of Sayyid Yusuf Beg and son of Sayyid Oghlaqchï. He also had an accomplished and talented son named Mirza Farrukh. **[175b]** In 917 [1511], when I took Samarkand, he came to me. Although he composed but

kiši edi. Ši'r aytur edi. Bayānī taxalluṣ qılur edi. Ši'rı özgä ḥaysiyyatığa baqa köp firod tur edi, valî ši'rnı xūb tanır edi. Fāsiq u bebāk edi. Fisqnıng ša'āmatıdın ābla maraḍığa giriftār bolup elig-ayaqdın qalıp nečä yıl törlüg törlüg 'azāb u mašaqqatlar ta[r]tıpošbu baliyya bilä oq 'ālamdın naql qıldı.

Yana Muḥammad Sayyid Urus edi. Urus Arğun, kim Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzā taxt alğanda uluğ va ixtiyār beg ol edi, munıng atası dur. Ol zamānda yaxšı atıšlığ yigitlär bar edi. Ol sarāmadlardın biri bu dur. Yayı qatığ, oqı uzun, [b]erk atıšlığ va yaxšı atıšlığ egändür. Andxūd ḥukūmatı nečä maḥallar anda edi.

Yana Mīr 'Alī Mīr-Axur edi. Bu ol dur kim Sulṭān-Ḥusayn Mīrzāğa kiši yibärip Yādgār-Muḥammad Mīrzānıng ğāfillıqıda üstigä keltürdi.

Yana Sayyid Ḥasan Oğlaqčı edi. Sayyid Oğlaqčınıng oğlı Sayyid Yūsuf Begning inisi edi, va Mīrzā Farrux atlığ ḥaysiyyatlığ va qābiliyyatlığ oğlı **[175b]** bar edi. Tārīx-i toquz yüz on yetidä men Samarqandnı alğanda mening qašımğa kelip edi. Ši'rnı agarči kam aytıp edi, valî ṭawrî aytur edi. Aṣturlāb u nujūmnı yaxšı bilür edi. Yaxšı ṣuḥbatı va ixtilāṭı ham yaxšı edi. Bir nemä badšarāb edi. Ǵijduvān urušıda öldi.

Yana Tengri-Berdi Samančı edi. Türk u mardāna va qılıčlığ beg edi. Balx ešikidä Naẓar Bahādur atlığ Xusrawšāhnıng uluğ nökär[i]ni yaxšı čapqulap aldı, nečük kim mazkūr boldı.

Yana bir nečä Türkmän begläri edi kim mīrzā qašığa kelip ri'āyat tapıp edilär. Burun kelgän bir 'Alīxān Bayındır edi. Yana Asad Beg va Tahamtan Beg edi. Bular aqa-ini edilär. Tahamtan Begning qızını Badī'uzzamān Mīrzā alıp edi kim Muḥammad-Zamān Mīrzā andın dur. Yana Ibrāhīm Cağatay edi. Yana Amīr 'Umar Beg edi. Songralar Badī'uzzamān Mīrzā qašıda bolur edi. Mardāna va Türk va yaxšı kiši edi. Abū'l-Fatḥ atlığ bir oğlı 'Irāqdın mening qašımğa keldi. Bu tārīxda ham bar dur. Bisyār sust u bejur'at va bolumsız dur. Anıng dek atadın, munıng dek oğlı!

Songra kelgänlärdin kim Šāh Ismā'īl 'Irāq va Āzarbāyjānğa mutaṣarrif bolğanda andın Xurāsān kelip edilär bir 'Abdul-Bāqī Mīrzā edi. Temür Beg naslıdın dur, Mīrānšāhī dur. Burundın bularnıng naslı ol vilāyatlarğa barıp salṭanat dā'iyasını baš- **[176a]** -larıdın čıqarıp

little poetry, it was pretty good. He knew all about astrolabes and astronomy. His conversation was good and he mixed well with everyone. He was fairly bad when in his cups. He died at the Battle of Gizhduvan.

Tengriberdi Samanchï. He was a coarse but brave, sword-wielding beg. At the gates of Balkh he battled beautifully with Nazar Bahadur, Khusrawshah's great liegeman, as has been mentioned.

There were several other Turcoman begs who came to the mirza's service and found favor. One of the first to come was Ali Khan Bayïndïr. Others were the brothers Asad Beg and Tahamtan Beg. Tahamtan Beg's daughter was married to Badi'uzzaman Mirza, and she was the mother of Muhammad-Zaman Mirza. Another was Ibrahim Chaghatay. Another was Amir-Umar Beg, who was later with Badi'uzzaman Mirza and was brave, a real Turk and a good person. One of his sons, Abu'l-Fath by name, came to me from Iraq. At this date he is still with me, but he is a weak, timorous and unreliable coward. Such a son from such a father!

Abdul-Baqi Mirza, a descendant of Timur Beg through Miranshah, was one of those who came to Khurasan later, after Shah Isma'il had taken control of Iraq and Azerbaijan. Formerly Miranshah's descendants went to that territory and, having gotten their pretense to the throne out of their heads, **[176]** entered the service of the kings there and attained honor. This Abdul-

آمده‌اند. عم این عبدالباقی میرزا تیمور عثمان پیش یعقوب بیگ کلان و معتبر میری بوده یك نوبت لشکر بسیاری همراه نموده خیال کرده بودند که بر سر خراسان فرستند. بمجرد آمدن عبدالباقی میرزا سلطان‌حسین میرزا هم خوب رعایت کرده و داماد ساخته سلطانیم بیگم‌را که مادر محمدسلطان میرزا بود داد.

دیگر از آخر آمده‌ها مراد بیگ بایندر بود.

صدور او. یکی میر سربرهنه بود. [۲۳۸ب] از دهھای اندجان است. غالبًا متسید است. بسیار خوش‌صحبت و خوش‌طبع و شیرین‌کلام کسی بود. در پیش فضلا و شعرای خراسان دخل او و سخن او معتبر و سند بود. در مقبلهٔ قصهٔ حمزه عمر خودرا ضایع کرده یك دور و دراز قصهٔ دروغی بسته. این امر مخالف طبع و عقل است.

دیگر کمال‌الدین حسین گازرگاهی بود. اگرچه صوفی نبود متصوف بود. در پیش [ل۱۵۹ب] علیشیر بیگ اینچنین متصوفان جمع شده و وجد و سماع میکرده‌اند. از اکثر آنها اصول این بهتر بوده. غالبًا سبب رعایت او اصول او بوده. دیگر حیثیتی که توان گفت نبود. یك تصنیفی دارد، مجالس‌العشاق نام. بنام سلطان‌حسین میرزا بسته نوشته است. بسیار سست و اکثری دروغ و بیمزه دروغ و بی‌ادبانه حرفها نوشته چنانچه از بعضی‌ها توهم کفر میشود چنانچه خیلی از ابنیا و بسیاری از اولیارا بعشق مجازی منسوب ساخته از برای هر کدام معشوقی و محبوبی پیدا کرده. [۲۳۹] این عجب گولانه امریست که در دیباجه سلطان حسین میرزا «تصنیف و تحریر منست» گفته و نوشته در کتاب بر سر اشعار و غزلیات کمال الدین اینچنین تمام «لحررها»، یعنی از مصنف این کتاب، نوشته است. از خوش‌آمدِ همین کمال‌الدین حسین ذوالنون ارغون به هژبرالله ملقب شد.

وزرای او. یکی مجدالدین محمد بود. پسر خواجه پیراحمد خوافی که دیوان یك‌قلمهٔ میرزا شاهرخ بود. اولها در دیوان سلطان‌حسین میرزا ترتیب و نسق خاطرخواه نبود. اتلاف و اسراف بسیاری شد، نی رعیت معمور بود و نی سپاهی مشکور. در آن وقت مجدالدین محمد پروانچی بود، «میرك» می‌گفته‌اند. بمیرزا اندك زری در کار شده در وقت طلبیدن دیوانیان «نیست و حاصل نمی‌شود» گفته جواب میدهند. مجدالدین محمد حاضر بوده تبسم

Baqi Mirza's paternal uncle Temür Usman was a great and respected beg in Ya'qub Beg [Aqqoyunlu]'s service. Once he planned to send a large force against Khurasan, but when Abdul-Baqi Mirza arrived, Sultan-Husayn Mirza showed him great favor by making him his son-in-law, giving him Sultanïm Begim, the mother of Muhammad-Sultan Mirza.

Another of those who came later was Murad Beg Bayïndïr.

FINANCE MINISTERS

Mir Sarbirahna. He is from a village in Andizhan and pretends to be a *sayyid*. He is a very good conversationalist, has poetic talent and is a good speaker. Among the learned men and poets of Khurasan his word carries great weight. However, he has wasted his life on an imitation of the story of Amir Hamza and has produced a lengthy, overlong pack of lies contrary to good taste and sound reason.

Kamaluddin Husayn of Gazargah. Although he was no Sufi, he pretended to be one. A lot of pseudo-sufis who indulged in ecstatics and music hung around Ali-Sher Beg, but Kamaluddin's manners were better than most of them. Probably the reason for his being patronized was his manners, for otherwise he had no particular accomplishment. He has one work called *Majlis al-ushshaq*, in which he attributed what he wrote to Sultan-Husayn Mirza,

ol pādišāhlarğa mulāzamat qılıp ri'āyat tapa kelgändü[r]lär. Bu 'Abdul-Bāqī Mīrzānıng 'ammı Temür 'Usmān Ya'qūb Beg qašıda uluğ va mu'tabar beg egändür. Bir nawbat Xurāsān üstigä qalın čerig qošup yibärmäk xayāl ham qılğandur. 'Abdul-Bāqī Mīrzā kelgäč Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā ham yaxšı ri'āyatını qılıp küyäw qılıp Sulṭānım Begimni, kim Muḥammad-Sulṭān Mīrzānıng anası edi, berdi.

Yana songra kelgänlärdin Murād Beg Bayındırī edi.

Ṣudūr. Bir Mīr Sarbirahna edi. Andijānnıng kentläridin dür—ğālibā mutasayyid dur. Bisyār xošṣuḥbat u xošṭab' u šīrīnkalām kiši edi. Xurāsān fuḍalāsı va šu'arāsı qašıda anıng daxlı va sözi mu'tabar va sanad edi. Amīr Ḥamza qaṣīdasınıng muqābalasıda 'umrî ḍāyi' qılıp uzun uzaq yalğan qiṣṣa bağlaptur. Bu amr muxālif-i ṭab' u 'aql dur.

Yana Kamāluddīn Ḥusayn Gāzargāhī edi. Agarči ṣūfī emäs edi, mutaṣavvif edi. 'Alī-Šer Beg qašıda mundaq mutaṣavviflar yığılıp vajd u samā' qılurlar egändür. Aksarıdın munıng uṣūlı yaxšıraq egändür—ğālibā sabab-i ri'āyatı uṣūlı boluptur. Özgä degü dek ḥaysiyyatı yoq edi. Bir taṣnīfı bar, Majlisu'l-'uššāq atlığ. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzānıng atığa bağlap bitiptür. Bisyār sust va aksarı yalğan va bemaza yalğan **[176b]** beadabāna ḥarflar bitiptür andaq kim ba'zıdın tavahhum-i kufr dur, nečük kim xaylî ambiyānı ('alayhimu'l-salām) va awliyānı majāzī 'āšiqlıqqa mansūb qılıp har qaysığa ma'šūq u maḥbūbî paydā qılıptur. Yana bu 'ajab golāna amrî dur kim debāčada Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā "özümning taḥrīr u taṣnīfı dur" dep bitiptür; kitāb arasıda keltürülgän Kamāluddīn Ḥusaynnıng aš'ār u ğazaliyyātınıng bašıda tamām "li-muḥarririhi" bitiptür. Ošbu Kamāluddīn Ḥusaynnıng xošāmadıdın Zū'l-Nūn Arğun Hižibrullāhğa mulaqqab boldı.

Vuzarā. Bir Majduddīn Muḥammad edi. Šāhrux Mīrzānıng yakqalama dīvānı Xwāja Pīr-Aḥmad X‹w›āfiının oğlı edi. Burunlar Sulṭān-Ḥusayn Mīrzānıng dīvānıda xāṭirxwāh tartīb u nasaqî yoq edi. Isrāf u itlāf bisyār bolur edi, nê ra'iyyat ma'mūr edi, nê sipāhī šākir. Ol furṣatta Majduddīn Muḥammad parvānači edi. Mīrak derlär edi. Mīrzāğa azraq yarmaq muhimm bolup dīvānīlardın tilägändä dīvānīlar "Yoqtur, ḥāṣil bolmas" dep javāb berürlär. Majduddīn Muḥammad ḥāḍir egändür. Tabassum qılur. Mīrzā jihat sorsa xalvat qılıp

but it is weak and mostly lies, **[176b]** tasteless and impious words that he writes, so much so that sometimes it is near blasphemy, for he ascribes carnal love to many of the prophets and saints and invents a paramour for each of them. Another piece of folly is that in the introduction Sultan-Husayn Mirza writes that it is "my own composition." But at the head of each of the poems by Kamaluddin Husayn included in the book is written "by the writer." It was due to this very Kamaluddin Husayn's sycophancy that Zu'n-Nun Arghun was dubbed "Lion of God."

VIZIERS

Majduddin Muhammad. He was the son of Shahrukh Mirza's divan plenipotentiary, Khwaja Pir-Ahmad of Khwaf. Early on there was no order in Sultan-Husayn Mirza's divan, and extravagance and squander were rife—neither was the peasantry well maintained nor did the soldiery have any reason to be grateful. At that time Majduddin Muhammad was a clerk and was called Mirak. Once when the mirza needed a little money and asked the divanis, they answered, "There is none, there is no income." Majduddin Muhammad was present and smiled. When the mirza asked why [he had smiled], he withdrew in private and told him what

میکند. میرزا چون جهت می‌پرسد خلوت کرده آنچه در دل داشته گفته عرض میکند که «اگر میرزا شرط بکنند که دست مرا قوی ساخته از سخن من تجاوز نکنند، [ل۱۶۰] در اندك زمانی آنچنان بکنم که رعیت معمور و سپاهی مشکور [۲۳۹ب] و خزانه موفور شود.» میرزا هم موافق دلخواه او عهد و شرط کرده در تمام ممالك خراسان اورا صاحب‌اختیار کرده جمیع مهمات را در عهدهٔ او کرد. این هم فراخور امکان خود سعی و اهتمام کرده در اندك زمانی سپاهی و رعیت‌را راضی و شاکر ساخت و در خزانه هم زر بسیاری فرود آورد. ولایات‌را معمور و آبادان کرد اما بعلیشیر بیگ و جمیع امرا باو سری داشتند و بتمام اهل منصب ضدانه معاش کرد. ازینجهت همه باو بد شدند و سعی و اغوا کرده مجدالدین محمدرا گیرانده و معزول کردند. و بجای او نظام‌الملك دیوان شد. بعد از چندگاه نظام‌الملك‌را هم گیرانده و کشته خواجه افضل‌را از عراق آورده دیوان کردند. در ایامی که من بکابل آمدم خواجه افضل‌را میر کرده بودند. در دیوان مهر هم میکرد.

دیگر خواجه عطا بود. اگرچه مثل ایشان صاحب‌منصب و دیوان نبود اما در جمیع خراسانات بی‌مشورت او هیچ مهم فیصل نمی‌یافت. [۲۴۰] متقی و نمازگذار و متدین کسی بود. مشغولی هم داشته.

توابع و لواحق سلطان‌حسین میرزا اینها بودند که مذکور شدند. زمان سلطان‌حسین میرزا عجب زمانی بود، از اهل فضل و مردم بی‌نظیر خراسان به تخصیص شهر هری مملو بود. هرکس‌را بهر کاری که مشغولی بود همت و غرض او آن بود که [ل۱۶۰ب] آن کاررا بکمال برساند.

شعرا. یکی مولانا عبدالرحمن جامی بود که در علوم ظاهر و باطن در زمان خودش آنمقدار کسی نبود. شعر او خود معلوم است. جناب ملا از آن عالی‌ترست که بتعریف احتیاج داشته باشد. غایتش در خاطر گذشت که درین اجزاء محقر از جهت تیمن و تبرك نام ایشان مذکور و شمهٔ از صفات ایشان مسطور شود.

دیگر شیخ‌الاسلام سیف‌الدین احمد بود. از نسل ملا سعدالدین تفتازانی است. ازو اینطرف در ممالك خراسان شیخ‌الاسلام شده آمده‌اند. بسیار دانشمند کسی بود. علوم عربیه و علوم نقلیه‌را خوب میدانسته بسیار متقی و متدین کسی بود. اگرچه شافعی بود، همهٔ مذاهب را رعایت [۲۴۰ب] میکرده. میگویند که هفتاد سال نزدیك بود که نماز جماعت ترك نکرده بود. شاه اسمعیل در گرفتن هری اورا شهید کرد. از نسل ایشان کسی نماند.

was in his mind, saying, "If the mirza would stipulate that my hand be strengthened and that my word not be crossed, in a little while I shall make it so that the realm will flourish, the peasantry will be grateful, the treasury full and the army numerous." The mirza granted his request and put him in charge of all of Khurasan and turned over all tax collection to his care. He in turn endeavored to the best of his ability, and in a short while the army and peasantry were satisfied and grateful: he caused plenty of money to pour into the treasury and he made the realm flourish. However, he was at odds with all the begs and officeholders, with Ali-Sher Beg at their head. For this reason they became upset with him. By intrigue they put a stop to him and had him deposed from office. Nizamulmulk became divan in his stead. After some time they put a stop to Nizamulmulk and had him killed. After him Khwaja Afzal was brought from Iraq and made divan. When I came to Kabul, they had made Khwaja Afzal a beg, and he affixed the seal in the divan.

Khwaja Atâ. Although he did not hold such an office as [others] did and was not a divan, in all parts of Khurasan no decision was made without consulting Khwaja Atâ. He was a pious man, observant of his prayers and a religious individual. He is still active.

könglidäkini ‘arḍ qılıp der kim “Mīrzā šarṭ qılsalar kim mening eligimni qavī qılıp sözümdin tajāvuz qılmasalar, az furṣatta andaq qılay kim vilāyat **[177a]** ma‘mūr u ra‘iyyat šākir, xizāna mawfūr u sipāhī vāfir bolğay.” Mīrzā ham anıng dilxwāhı ‘ahd u šarṭ qılıp tamām Xurāsān mamālikidä anı ixtiyār qılıp jamī‘ muhimmātnı anıng ‘uhdasığa qıldı. Bu ham imkānı barıča sa‘y u ihtimām qılıp az furṣatta sipāhī u ra‘iyyatnı rāḍī u šākir qıldı. Xizānağa ham vāfir yarmaqlar tüšürdi. Vilāyātnı ma‘mūr u ābādān qıldı, valî ‘Alī-Šer Beg bašlığ jamī‘ beglär u ahl-i manṣab bilä ḍiddāna ma‘āš qıldı. Bu jihattın barča anıng bilä yaman boldılar. Sa‘y u iğvā qılıp Majduddīn Muḥammadnı tuturup ma‘zūl qıldılar. Anıng ornığa Niẓāmu’l-Mulk dīvān boldı. Nečä maḥalldın song Niẓāmu’l-Mulknı ham tuturup öltürüp Xwāja Afḍalnı ‘Irāqdın keltürüp dīvān qıldılar. Men Kābul kelgän furṣatta Xwāja Afḍalnı beg qılıp edilär. Dīvānda ham muhr basar edi.

Yana Xwāja ‘Aṭā edi. Agarči alar dek ṣāḥib-manṣab u dīvān emäs edi, valî jamī‘ Xurāsānätta Xwāja ‘Aṭānıng be-mašvaratı heč muhimm fayṣal tapmas edi. Muttaqī u namāzguzār u mutadayyin kiši edi. Mašğūlluqı ham bar egändür.

Sulṭān-Ḥusayn Mīrzānıng tavābi‘ u lavāḥiqı bular edi kim mazkūr boldı.

Sulṭān-Ḥusayn **[177b]** Mīrzānıng zamānı ‘ajab zamānî edi. Ahl-i faḍl u benaẓīr eldin Xurāsān, bi-taxṣīṣ Harī šahrı, mamlū edi. Har kišining kim bir iškä mašğūlluqı bar edi, himmatı u ğaraḍı ol edi kim ol išni kamālğa yetkürgäy. Bu jumladın bir Mawlānā ‘Abdul-Raḥmān Jāmī edi kim ẓāhir u bāṭin ‘ulūmıda ol zamānda ol miqdār kiši yoq edi. Ši‘r xud ma‘lūm dur. Mullānıng janābı andın ‘ālīraq dur kim ta‘rīfqa iḥtiyājı bolğay—ğāyataš xāṭirğa kečti kim bu muḥaqqar ajzāda tayammun u tabarruk jihatıdın alarnıng atları mazkūr va šammaî ṣifatlarıdın masṭūr bolğay.

Yana Šayxu’l-Islām Sayfuddīn Aḥmad edi. Mawlānā Sa‘duddīn Taftāzānīnıng naslıdın dur. Andın Harī Xurāsān mamālikidä šayxu’l-islām bola kelgändürlär. Bisyār dānišmand kiši edi. ‘Arabiyya ‘ulūmını va naqliyya ‘ulūmını xūb bilür edi. Bisyār muttaqī u mutadayyin kiši edi. Agarči Šāfi‘ī-mazhab edi, mazāhibnı ri‘āyat qılur edi. Derlär kim yetmiš yilgä yavuq jamā‘at namāzını tark qılmaydur. Šāh Ismā‘īl Harīni* alğanda šahīd qıldı. Alarnıng naslıdın kiši qalmadı.

LEARNED MEN

Sultan-Husayn Mirza’s followers and retainers are those who have been mentioned. Sultan-Husayn **[177b]** Mirza’s time was a marvelous time. Khurasan, especially the city of Herat, was filled with people of talent and extraordinary persons. Everyone who had an occupation was determined to execute his job to perfection. Among them was Mawlana Abdul-Rahman Jami. In esoteric and exoteric knowledge there was no one like him at that time. His fame is such that it is beyond need of description. However, it occurs to me that, for good luck, at least a mention of him should be made in these miserable pages.

Shaykhu’l-Islam Sayfuddin Ahmad. He was a descendant of Mawlana Sa‘duddin Taftazani, of who[se family] there have been many *shaykhu’l-islam*s in Herat and Khurasan. He was a very scholarly person and knew the Arabic sciences and the traditional disciplines well. He was pious and religious. Although he was Shafiite by sect, he honored [all] the sects. They say that for seventy years he never missed a congregational prayer. When Shah Isma‘il took Herat, he martyred him. No one remains of his line.

دیگر ملا شیخ حسین بود. اگرچه ظهور و ترقی ملا شیخ حسین در زمان سلطان‌ابوسعید میرزا بوده چون در زمان سلطان‌حسین میرزا هم بوده از آن جهت مذکور شد. حکمیات و عقلیات و علم کلام‌را خوب میدانسته در اندکی از الفاظ بسیار سخن یافته در وقت گفت‌وگو کردن اختراع او بود. در زمان سلطان‌ابوسعید میرزا بسیار مقرب و صاحب‌اختیار بود. در جمیع مهمات ممالك دخل او بوده احتساب‌را خود ازو بهتر کسی نکرده. از همین جهت که در زمان [ل۱۶۱] سلطان ابوسعید میرزا مقرب بوده در زمان سلطان‌حسین میرزا باینچنین بی نظیر کسی اهانتها رسانیدند.

دیگر ملازادهٔ ملا عثمان بود. از چرخ نام دهی بوده که از تومان لهوگر که از تومانات کابل است. چون در زمان الغ‌بیگ میرزا در سن چهارده‌سالگی درس میگفته [۲٤۱] ملای مادرزاد میگفته اند. در وقتی که از سمرقند بمکه رفته در وقت مراجعت بهری رسیده بود که سلطان حسین میرزا منع نموده نگاهداشت. بسیار دانشمند کسی بود. در آن زمان برابر او دانشمند هیچکس نبود. میگویند که بمرتبهٔ اجتهاد رسیده بوده ولی اجتهاد نکرده بوده. ازو منقول است که میگفته که «کسیکه چیزی‌را شنید چه‌طور فراموش میکند؟» قوی حافظه داشته.

دیگر میر مرتاض بود. حکمیات و معقولات‌را خوب میدانسته. ازآنجهت باین لقب ملقب شده که بسیار روزه میگرفته. بشطرنج شغف بسیاری داشت درین مرتبه که اگر دو حریف وا میخوردند بیکی شطرنج باخته دامن دیگری‌را گرفته می‌نشسته که مبادا برود.

دیگر ملا مسعود شروانی بود.

دیگر ملا عبدالغفور لاری بود، هم مرید و هم شاگرد ملا عبدالرحمن جامی بود. اکثر مصنفات ملارا در پیش ملا گذرانده بود. بر نفحات مثل شرح چیزی نوشته در علوم ظاهری بسیار مستحضر بود. باوجود علوم ظاهری [۲٤۱ب] از علوم باطنی هم بهره‌مند بود. عجب بی تعین و بیتکلف کسی بود. هرکسی‌را که ملا میگفتند از جزو کشیدن [ل۱۶۱ب] پیش او عارش نبود. در هر جائی درویشی نشان میدادند تا رسیدن پیش او قراری نداشت. در وقت رفتن من بخراسان ملا عبدالغفور مریض بود. در وقت طواف نمودن مزار ملا بعیادت ملا عبدالغفور رفته بودم. در مدرسهٔ ملا بود. بعد از چند روز بهمان مرض نقل کرد.

دیگر میر جمال‌الدین محدث بود. در خراسان دانای علم حدیث مثل او نبود. خیلی معمر است. تا این تاریخ زنده بود.

Mulla Shaykh Husayn. Although his career took place during the time of Sultan Abu-Sa'id, since he lived into Sultan-Husayn's time, he is mentioned here. **[178]** He knew the philosophical and rational sciences and dialectic theology well. He could express much in a few words, and to speak with precision was his invention. In Sultan Abu-Sa'id's time he was close to the royal personage and powerful. He had a hand in all dealings in the realm. No one managed the office of enforcer of public morals better than he. Because he was of Sultan Abu-Sa'id's elite, during Sultan-Husayn Mirza's time such a peerless person was subjected to insults.

Mullazada son of Mulla Usman. He was from a village called Charkh in the Logar district, one of the districts of Kabul. In Ulughbeg Mirza's time, at the age of fourteen, because he studied so much they called him Mulla Madarzad ("born a mulla"). As he was on his way back to Samarkand from the pilgrimage, Sultan-Husayn Mirza prevented him [from continuing] and kept him [in Herat]. He was a very scholarly man; at that time there was no one so scholarly as he. They say that he reached the level of a *mujtahid*, but he did not practice. It is told of him that he used to say, "How can one forget something one has heard?" He had quite a prodigious memory.

Yana Mawlānā Šayx Ḥusayn edi. Agarči Mullā Šayx Ḥusaynning ẓuhū[r] u taraqqīsı Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzānıng zamānıda egändür, čun Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā zamānıda ham bar egändür, ol jihat- **[178a]** -dın mazkūr boldı. Ḥikmiyyāt u 'aqliyyāt u kalām 'ilm[ı]nı xūb bilür edi. Az alfāẓda köp söz tapıp diqqat bilä guftugū qılmaq anıng ixtirā'ı dur. Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzānıng zamānıda bisyār muqarrab u ixtiyār edi. Jamī' mamālik muhimmātıda anıng daxlı bar edi. Iḥtisāb xud andın yaxšıraq kiši qılğan emästür. Šu jihattın kim Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzā qašıda muqarrab egändür, Sulṭān-Ḥusayn Mīrzānıng zamānıda mundaq benaẓīr kišigä ihānatlar yetkürd[i]lär.

Yana Mullāzāda-i Mullā 'Usmān edi. Kābul tümänläridin Lahogar tümäninig Carx atlığ kentidin dür. Uluğbeg Mīrzā zamānıda on tört yašıda dars aytqan üčün "mullā māzadzād" derlär ergändürlär. Samarqanddın barıp Ka'banı ṭavāf qılıp Harīgä kelgändä Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā man' qılıp saxladı. Bisyār dānišmand kiši edi. Ol zamānda anča dānišmand kiši yoq edi. Derlär kim ijtihād martabasığa yetkändür, valî ijtihād qılmaydur. Andın manqūl dur ‹kim› der ermiš kim "Kiši bir nemäni kim ešitti yana nečük unutur?" Qavī ḥāfiẓası bar egändür.

Yana Mīr Murtāḍ edi. Ḥikmiyyāt u ma'qūlātnı yaxšı bilür edi. Anıng üčün bu laqab bilä mulaqqab boluptur kim bisyār **[178b]** roza tutar egändür. Šaṭranjğa köp ša'afı bar egändür. Bu martabada kim agar iki ḥarīf učrasa biri bilä šaṭranj oynap yana birining etäkini tutup olturur egändür kim ketmägäy dep. Yana Mullā Mas'ūd Šīrvānī edi.

Yana Mullā 'Abdul-Ġafūr Lār Mawlānā 'Abdul-Raḥmān Jāmīnıng ham murīdı ham šāgirdi edi. Mullānıng aksar muṣannafātını mullā qašıda ötkärip edi. Nafaḥātqa šarḥ yosunluğ bir nemä bitiptür. 'Ulūm-i ẓāhirīğa bisyār mustaḥḍir edi. Bāvujūd-i 'ulūm-i ẓāhirī, 'ulūm-i bāṭinīdın ham bahramand edi. 'Ajab beta'ayyun u betakalluf kiši edi. Harkimni mullā desälär, anıng alıda juzv* tartmaqdın* 'ārı yoq edi. Harīdä darveší nišān bersälär, anıng qašığa yetmägünčä qarārı yoq edi. Men Xurāsān barğanda Mullā 'Abdul-ğafūr marīḍ edi. Mullānıng mazārını ṭavāf qılğanda Mullā 'Abdul-Ġafūrnıng 'iyādatığa barıp edim. Mullānıng madrasasıda edi. Nečä kündin song ošol maraḍ bilä oq naql qıldı.

Yana Mīr Jamāluddīn Muḥaddis edi. Ḥadīs 'ilmını Xurāsānda anča bilür kiši yoq edi. Xaylî mu'ammar dur. Bu tārīxqača tirig edi.

Mir Murtaz. He knew well the philosophical and rational sciences. He earned his nickname by fasting so much. **[178b]** He was so addicted to chess that while playing with one person he would grab another person's skirt to keep him from getting away.

Mulla Mas'ud Shirwani was another.

Mulla Abdul-Ghafur of Lar. He was Mawlana Abdul-Rahman Jami's disciple and student. Most of Jami's works were turned over to him. He has written something like a commentary on the Nafahat. He was very adept at the exoteric sciences and was not unadept at the esoteric sciences. He was remarkably unaffected and unceremonious. He had no objection to letting anyone calling himself a mulla copy his notes. Whenever he heard of a dervish, he did not rest until he had gone to see him. When I went to Khurasan Mulla Abdul-Ghafur was ill. When I visited Jami's tomb I paid a call on Mulla Abdul-Ghafur in Jami's madrasa. A few days later he died of that illness.

Mir Jamaluddin Muhaddith. In Khurasan there was no one who knew *hadith* as he did. Extremely aged, he is, as of this date, still alive.

دیگر میر عطاءالله مشهدی بود. علوم عربیه‌را خوب می‌دانست. در قافیه یك رسالهٔ فارسی نوشته طوری نوشته. عیبش اینست که بجهت امثله تمام ابیات خودرا آورده. دیگر آنکه پیش از هر بیتی لفظ «چنانکه درین بیت بنده گفته»را لازم کرده. دیگر در علم صنایع شعر بدایع الصنایع نام رسالهٔ نوشته. خیلی خوب نوشته. طور رساله‌ایست. در مذهب انحرافی داشته. [۲۴۲]

دیگر قاضی اختیار بود. قضارا خوب کرد. در فقه رسالهٔ فارسی نوشته طور رساله‌ایست. دیگر بهر مضمون بجهت اقتباس آیات کلامی‌را جمع نموده. در وقت ملاقات نمودن بمیرزایان در مرغاب قاضی اختیار و محمد میر یوسف همراه آمده دیدند. از خط بابری سخن برآمد. مفردات‌را طلبیده نوشتم. در همان مجلس مفردات‌را خوانده و قواعد اورا دانسته چیزها نوشت.

دیگر محمد میر یوسف بود. شاگرد شیخ‌الاسلام بود. آخران شیخ‌الاسلام [ل۱۶۲] بجای خود اورا نصب کرد. در بعضی مجلس قاضی اختیار بلندتر می‌نشست، در بعضی مجلس این. آخران بکار سپاهی‌گری و سرداری آنچنان مفتون و مشعوف بود که بغیر ازین دو کار از الفاظ او، نی علم معلوم بود ونی از کلام او فهم مفهوم اگرچه از هر دو نصیب و بهره نداشت. عاقبت از همین دغدغها مال و جان و خان و مان او برباد رفت.

شعراء.

سرآمد و سردفتر این جمع هم ملا عبدالرحمن جامی بود. دیگر شیخم سهیلی و حسن‌علی [۲۴۲ب] طفیلی جلایر بود که نامهای ایشان وصفات ایشان در جرگهٔ امرای سلطان‌حسین میرزا و نزدیکیان او مذکور و مسطور شد.

دیگر آصفی بود. از جهت وزیرزادگی آصفی تخلص کرده شعر او از رنگ و معنی خالی نیست اگرچه از عشق و حال بی‌بهره است. دعوی خودش این بود که «من هرگز هیچ غزل خودرا در وادی جمع نمودن او نشده‌ام.» غالبًا تکلف باشد. این غزلیات اورا انیسی یا قرابتی جمع کرده است. غیر از غزل نوع دیگر شعر کم گفته. وقتی که بخراسان رفتم ملازمت کرده بود.

دیگر بنائی [بود]. هروی‌الاصل است. پدر او اوستا محمد سبز بنا نام داشته ازینجهت اینچنین تخلص کرده. در غزل او رنگ و حال هر دو هست. دیوان ترتیب داده است. مثنویات هم دارد. یك مثنوی دارد در باب میوه‌ها در بحر متقارب. بی‌ماحصل چیزیست.

Mir Ata'ullah of Mashhad. He knows the Arabic sciences well. He has written a treatise in Persian on rhyme. Its only fault is that he uses only his own poetry as examples **[179]** and deems it necessary to preface every line with the words "as in this line of mine." Some critics have made justifiable criticisms of his treatise on rhyme. Another treatise of his on rhetorical devices, called *Badayi' al-sanayi'* (Remarkable rhetorical devices), is very good. There is said to be some deviation in his religion.

Qazi Ikhtiyar. He executed the office of cadi with distinction. He wrote a treatise in Persian on jurisprudence, and it is superb. He also made a selection of Koranic verses that have similar meanings. Qazi Ikhtiyar and Muhammad Mir Yusuf joined the princes at Murghab to come see me. A question was asked about my Baburi script. He requested the individual letters, which I wrote down for him. During that very session he learned the letters, mastered the principles and wrote something in it.

Mir Muhammad Yusuf. He was the Shaykhu'l-Islam's pupil. Later he was appointed to the Shaykhu'l-Islam's place. In some assemblies the Shaykhu'l-Islam sits above Qazi

Yana Mīr 'Aṭā'ullāh Mashadī edi. 'Arabiyyat 'ilmını yaxšı bilür edi. Qāfiyad[a] bir Fārsī risāla bitiptür. 'Aybı bu dur kim amsila üčün tamām özining abyātını **[179a]** keltürüptür. Yana har baytıdın burun čunānki darīn bayt-i banda lafẓını lāzim tutuptur. Qāfiya risālasıda ba'zı mu'āriḍları muvajjah daxllar qılıpturlar. Yana ṣanāyi'-i ši'rda Badāyi'u'l-ṣanāyi' atlığ risāla bitiptür. Xaylî yaxšı bitiptür. Mazhabıda inḥirāfî bar egändür.

Yana Qāḍī Ixtiyār edi. Qāḍīlıqnı xūb qıldı. Fiqhda bir Fārsī risāla bitiptür. Ṭawr risāla dur. Yana har maḍmūn bilä iqtibās üčün āyāt-i kalāmīnı jam' qılıptur. Murğābta mīrzālar bilä mulāqāt qılğanda Qāḍī Ixtiyār u Muḥammad Mīr Yūsuf bilä kelip meni kördilär. Bāburī xaṭṭıdın sor čıqtı. Mufradātnı tilädi. Bitidim. Ošol majlisda mufradātnı oqup qavā'idını bilip nemälär bitidi.

Yana Mīr Muḥammad Yūsuf edi. Šayxu'l-Islāmnıng šāgirdi edi. Songra Šayxu'l-Islām özining yeridä anı naṣb qıldı. Ba'zı majlisda Šayxu'l-Islām Qāḍī Ixtiyār yoqqarı olturur edi, ba'zı majlisda bu. Songralar sipāhīlıq bilä sardārlıq išigä andaq maftūn u maš'ūf edi kim bu iki išdin özgä anıng alfāẓıdın nê 'ilm ma'lūm bolur edi va anıng kalāmıdın nê fahm mafhūm—agarči har ikäläsidin naṣīb u bahrası yoq edi. 'Āqibat ošbu dağdağalardın māl u jānı va xānumānı bar-bād bardı. Ši'ī egändür.

Šu'arādın. Bu jam'nıng ham sarāmad u sardaftarı **[179b]** Mawlānā 'Abdul-Raḥmān Jāmī edi. Yana Šayxım Suhaylī va Ḥasan 'Alī Ṭufaylī Jalayir edi kim atları va ṣifatları Sulṭān-Ḥusayn Mīrzānıng begläri va ičkiläri jergäsidä mazkūr u masṭūr boldı.

Yana Āṣafī edi. Vazīrzāda üčün Āṣafī taxalluṣ qılıptur. Ši'rı rang u mufiddın xālī emästür, agarči 'išq u ḥāldın bebahra dur. Özining da'v[ā]sı bu edi kim "Men hargiz heč ğazalımnı yığıšturmaq vādīsıda bolmadım"—ğālibā takalluf bolğay. Bu ğazaliyyātını inisi ya qarābatı jam' qılıptur; ğazaldın özgä naw' ši'r kam aytıptur. Men Xurāsān barğanda mulāzamat qılıp edi.

Yana Bannā'ī edi. Harīlig dür. Atası Ustād Muḥammad sarbannā üčün mundaq taxalluṣ qılıptur. Ġazalıda rang u ḥāl bar dur. Dīvān tartīb qılıptur. Masnavīları ham bar. Bir masnavīsı bar, mevalar bābıda, mutaqārib baḥrıda. Bem‹ā›ḥaṣal nemä deptür. Bekārī qılıptur. Yana bir

---

Ikhtiyar. In other assemblies [it is vice versa]. Later he became so infatuated with military science and military command that he talked of nothing else, although he did not have the slightest talent for either. In the end he ruined himself and all he had on account of this obsession. He is said to have been a Shiite.

POETS

Of this group the most outstanding **[179b]** was Mawlana Abdul-Rahman "Jami". Two others were Shaykhïm "Suhayli" and Husayn Ali "Tufayli" Jalayir, whose names and descriptions have already been given under Sultan-Husayn's circle of begs and *ichkis*.

"Asafi." Because he was the son of a vizier he adopted "Asafi" as his pen name. His poetry is not devoid of verve and benefit, although he does not exhibit any trace of love or ecstasy. His own claim was that he had never made any effort to collect any of his own *ghazals*. This was an affectation on his part, because he left it to a brother or some other relative to collect his poetry. Aside from *ghazals* he composed little poetry. When I went to Khurasan he paid homage to me.

"Banna'i." He was from Herat. His father, Ustad Muhammad, was a master builder *(bannâ)*, and for this reason he adopted the pen name Banna'i. His *ghazals* exhibit verve and ecstasy. He has made a *divan* and has *mathnawi*s. He has one *mathnawi* in the *mutaqarib*

بیکاری کرده. یك مثنوی مختصری دارد در بحر خفیف. یك مثنوی دیگری دارد [ل۱۶۲ب] کلانتر ازین، آنهم در بحر [۲۴۳] خفیف. این مثنوی در اواخر تمام کرده بوده. در اوایل از موسیقی بیخبر بوده ازین جهت علیشیر بیگ طعن میکرده. یك سالی میرزا بمرو بجهت قیشلاق میرود. علیشیر بیگ هم میرود. بنائی در هری می‌ماند. آن زمستان موسیقی مشق میکند. تا تابستان آنچنان میشود که کارها می‌بندد. در تابستان وقت آمدن میرزا بهری صوت و نقش بسته میگذراند. علیشیر بیگ تعجب کرده تحسین میکند. در موسیقی طور کارها بسته. از آنجمله یك نقشی دارد به نه‌رنگ موسوم. تمام شدن این نه رنگ و یلدای نقش در راست است. بعلیشیر بیگ خیلی متعرض بوده. ازینجهت خیلی جفاها کشید. آخر نتوانست ایستاد. بعراق و آذربایجان پیش یعقوب بیگ رفت. پیش یعقوب بد نبوده حریف مجلس شده بود. بعد از مردن یعقوب بیگ در آن ولایتها نتوانست قرار گرفت و بهری آمد. هنوز ظرافت و تعرض او بحال خود بود. ازآنجمله یکی اینست که یك روز [۲۴۳ب] در مجلس شطرنج علیشیر بیگ پای خودرا دراز میکند بکون بنائی میرسد. علیشیر بیگ بمطایبه میگوید که «عجب بلائیست در هری اگر پای دراز میکنی بکون شاعر میرسد.» بنائی میگوید که «اگر جمع میکنی هم بکون شاعر میرسد.» آخر از جهت ظرافتهای خود باز از هری عزیمت سمرقند کرد. علیشیر بیگ چیز بسیاری اختراع نموده بود و خوب چیزها اختراع کرده بود. هرکس در هر کاری یك چیزی که اختراع میکرد از جهت [ل۱۶۲] رواج و رونق آن چیز «علیشیری» میگفته‌اند. بعضی بظرافت بعلیشیر بیگ اسناد میکرده‌اند چنانچه علیشیر بیگ در درد گوش خود رومالی بسته بوده آن طریق رومال بستن‌را «ناز علیشیری» نام ماندند. بنائی از هری عزیمت سمرقند میکند. در آن وقت بجهت خر خود به پالان‌دوز پالان غیرمکرری فرموده نام اورا علیشیری میگوید. پالان علیشیری مشهور شد.

دیگر سیفی بخاری بود. فی الجمله ملائی داشته مفصل کتابهای خواندهٔ خودرا بمردم نموده ملائی خودرا اثبات میکرده. دیوان ترتیب داده بود. یك دیوان دیگری هم دارد که بجهت جمیع حرفه‌گران گفته مثل‌را بسیار گفت. [۲۴۴] مثنوی ندارد چنانچه این قطعهٔ او برین معنی دال است

مثنوی‌گرچه سنّت شعراست — من غزل فرض عین میدانم
پنج بیتی که دلپذیـــر بود — بهتر از خمستیـــن میدانم

meter about fruit, but it is not a polished piece and he wasted his time on it. He has another short *mathnawi* in the *khafif* meter and another rather long *mathnawi*, also in the *khafif* meter, that he finished later.

Early in his career he knew nothing of music, for which he was taunted by Ali-Sher Beg. One year when the mirza went to Merv for the winter Ali-Sher Beg went too. Banna'i stayed in Herat and studied music. By summer he had progressed to the point of composing. That summer when the mirza returned to Herat **[180]** he presented a vocal composition and a melody. Ali-Sher Beg was astonished but complimented him nonetheless. He had some really fine musical compositions. One of them is a melody called Nuh Rang, in which there is a nine-fold theme and variation on a melody in the Rast mode. Banna'i was a great rival of Ali-Sher Beg and suffered much ill treatment in this regard. Finally he could take no more and went to Ya'qub Beg in Iraq and Azerbaijan. He did not do badly at Ya'qub Beg's court and became a fixture at parties. After Ya'qub Beg's death he left that country and returned to Herat, still with his witticisms and ready retorts. One day at a chess party Ali-Sher Beg stretched out his leg and touched Banna'i's backside.

muxtaṣar masnavīsı bar, xafīf baḥrıda. Yana bir uluğraq masnavīsı bar: ol ham xafīf baḥrıda. Bu masnavīnı songralar tükätip edi. Burunlar mūsīqādın bexabar egändür. Bu jihattın 'Alī-Šer Beg ṭa'n qılur egändür. Bir yıl mīrzā Marvğa qışlay barğanda 'Alī-Šer Beg ham barur. Bannā'ī Harīdä qalur. Ol qış mūsīqā mašq qılur. Yazğača anča bolur kim išlär bağlar. Yaz mīrzā Harīgä **[180a]** kelgändä ṣawt u naqš ötkärür. 'Alī-Šer Beg ta'ajjub qılıp taḥsīn qılur. Mūsīqāda ṭawr išlär bağlaptur. Ol jumladın bir naqšı bar, nuhrangğa mawsūm. Toquz rangnıng tükäniši va naqšnıng yilläsi rāstta dur. 'Alī-Šer Beggä xaylî muta'arriḍ egändür. Bu jihattın xaylî jafālar tarttı. Āxir tur[a] almay 'Irāq va Āzarbāyjānğa Ya'qūb Beg qašıda bardı. Ya'qūb Beg qašıda yaman emäs edi. Ḥarīf-i majlis bolup edi. Ya'qūb Beg ölgändin song ol vilāyatlarda turmay Harīgä keldi. Hanūz ẓirāfat u ta'arruḍı bar edi. Ol jumladın biri bu dur kim bir kün šaṭranj majlisıda 'Alī-Šer Beg ayaqını uzatur. Bannā'ınıng kötigä yetkär. 'Alī-Šer Beg muṭāyaba bilä der kim " 'Ajab balâîst: dar Harī agar pāy darāz mīkunī, ba kūn-i šā'ir mīrasad." Bannā'ī der kim "Agar jam' mīkunī ham ba kūn-i šā'ir mīrasad." Āxir bu ẓirāfatlarıdın yana Harīdin Samarqand 'azīmatı qıldı. 'Alī-Šer Beggä qalın nemälär ixtirā' qılıp edi, va yaxšı nemälär ixtirā' qılıp har kiši kim har ištä bir nemä paydā qıldı ol nemäning ravāj u rawnaqı üčün 'ališerī der edi. Ba'zı ẓirāfat bilä 'Alī-Šer Beggä isnād qılurlar edi, nečük kim 'Alī-Šer Beg qulaq ağrığıda yağlığ bağlağan üčün xatunlar kök yağlığnı qıyıq bağlağannı "nāz-i 'alīšerī" at qoydılar. Bu jumladın Bannā'ī Harīdin 'azīmat **[180b]** qılur vaqt ešäki* üčün pālāndozğa ğayr-i mukarrar pālānî buyurur. Atını 'alīšerī [...] mašhūr boldı.

Yana Sayfī Buxārī edi. Fī'l-jumla mullālıqı bar edi. Oquğan kitāblarnıng mufaṣṣalını elgä körsätip mullālıqını isbāt qılur edi. Dīvān tartīb qılıptur. Yana bir dīvānı ham bar kim jamī' ḥirfalar üčün aytıptur. Masalnı köp atıptur. Masnavīsı yoqtur, nečük kim bu qiṭ'ası anga dāll dur:

Masnavī garči sunnat-i šu'arāst / man ğazal farḍ-i 'ayn mīdānam.
Panj baytî ki dilpazīr buvad / bihtar az Xamsatayn mīdānam.

"What a sad state this is," Ali-Sher Beg said in jest, "that in Herat one cannot stretch out a leg without poking a poet in the ass."

"Yes," Banna'i retorted, "and if you pull your leg back in, you'll poke another." In the end he left Herat for Samarkand because of such witticisms.

Many things were devised for Ali-Sher Beg, and anyone who devised something of any sort and wanted it to sell called it "Alisheri." Many elegant things were thus named for Ali-Sher Beg. For example, just because Ali-Sher Beg had tied his head up in a handkerchief when he had an earache, the triangular blue kerchief ladies used was dubbed an "Alisheri comforter." When Banna'i decided to leave Herat **[180b]** he commissioned an outrageous saddle cloth for his donkey, and it became known as an Alisheri.

"Sayfi" of Bukhara. He had reached the pinnacle of mullahood, and in order to prove that he was a mulla he would show a list of all the books he had read. He composed a *divan*. He has another divan that was composed for tradesmen and craftsmen. He composed many proverbs. He has no *mathnawi*s, as he himself said in this piece:

Although *mathnawi* is the stock in trade of poets,
I consider the *ghazal* obligatory upon myself.
If there are five lines that are pleasing,
They are better than the two *Khamsa*s.

يك عروض فارسی دارد. بسيار كم‌سخن است، بيك حساب بسيار پرسخن است، كم‌سخن باين معنی كه چيزهای كارآمدنی‌را ننوشته، پرسخن باين معنی كه كلمات روشن و ظاهررا با نقطه و اعراب اورا نوشته. شراب‌را بد ميخورده و بدشراب بود. محكم مشتی داشته.

ديگر عبدالله مثنوی‌گوی بود. از جام است. خواهرزادهٔ ملا مشيود. تخلصش هاتفی است. در مقابلهٔ خمسه مثنويها گفته در مقابلهٔ هفت منظر، تيمورنامه گفته. ازين مثنويات [ل١٦٢ب] او ليلی ومجنون مشهورتر است اگرچه لطافت او درخور شهرت او نيست.

ديگر ميرحسين معمائی است. غالبًا معمارا مثل او هيچكس نگفته. اوقات او هميشه بفكر معما مصروف می‌شده [٢٤٤ب] عجب فقير و نامراد و بی‌بد كسی بوده.

ديگر ملا محمد بدخشی بود. از اشكمش است. اشكمش داخل بدخشان نيست، عجب است كه بدخشی تخلص كرده. شعر او در برابر شعر اين شعرائی كه اسامی ايشان مذكور شد نبوده. در معما رسالهٔ نوشته. معمايش هم خيلی خوب نيست. خوش‌صحبت كسی بود. در سمرقند مرا ملازمت كرده بود.

ديگر يوسف بديعی از ولايت فرغانه است. قصيده‌را بد نميگفته.

ديگر آهی بود. غزل‌را طوری ميگفته. آخران پيش ابن‌حسين ميرزا می‌بود. صاحب‌ديوان است.

ديگر محمد صالح بود. غزلهای چاشنی‌دار دارد اگرچه هموارى او در برابر چاشنی او نيست. شعر تركی هم دارد. بد نگفته. آخران پيش شيبانی خان آمده بود. فی الجمله رعايت كرده بود. باسم شيبانی خان يك مثنوی تركی نوشته بود در وزن رمل مسدس مخبون كه وزن سبحه باشد. بسيار سست و فرود است. خواننده از شعر محمد صالح بی‌اعتقاد ميشود.

يك بيت خوب او اينست ** بولدی تنبلغه وطن فرغانه * قيلدی فرغانه‌نی تنبل‌خانه ** ولايت فرغانه‌را «تنبل‌خانه» هم ميگويند. در آن مثنوی اين قدر بيت معلوم نيست كه باشد. شرير و ظالم‌طبع و بی‌رحم كسی بود.

ديگر شاه [ل١٦٤] حسين كامی بود. شعرهای اين هم بد نيست. غزل‌گوی است. غالبًا ديوانی هم دارد.

He has a Persian [treatise] on metrics in which he says too much and too little. Too little in the sense that the necessary things are not written, and too much in the sense that the obvious words are dotted and pointed. He is said to have been bad to drink and a reprobate. He was a powerful boxer too.

Abdullah Mathnawi-guy. He is from Jam and a nephew of Mulla Jami. His pen name was Hatifi. He has composed mathnawis in imitation of the Khamsa. The *mathnawi* he wrote in imitation of the *Haft paykar* (Seven beauties) he called *Haft manzar* (Seven belvederes), and his imitation of the *Sikandarnama* is *Timurnama*. Of these *mathnawi*s his *Layli and Majnun* is the most famous, although it is not so nice as it is reputed to be.

Mir Husayn "Mu'amma'i." Probably no one has composed so many riddles. He spent all his time thinking them up. He was an amazingly unambitious and inoffensive person. **[181]**

Mulla Muhammad "Badakhshi." He was from Ishkamish, but since Ishkamish is not in Badakhshan it is strange that he took the pen name Badakhshi. His poetry is not equal to that of the poets already mentioned. He wrote a treatise on the riddle, but his riddles are not very good. He was also a good conversationalist. He paid me homage in Samarkand.

Bir Fārsī ʻarūḍ bar. Bisyār kamsuxan dur; bir ḥisāb bilä asru pursuxan dur. Kamsuxan bu maʻnā bilä kim keräklig nemälärni bitimäydür; pursuxan bu maʻnā bilä kim rawšan u ẓāhir kalimalarnı nuqṭa u iʻrābığača bitiptür. Cağırnı yaman ičär egändür. Badšarāb egändür. Muḥkam ḍarb-i muštı bar egändür.

Yana ʻAbdullāh Masnavīgüy edi. Jāmdın dur. Mullānıng xwāharzādası bolur. Taxalluṣı Hātifī edi. Xamsa muqābalasıda masnavīlar aytıptur. Haft paykar muqābalasıda aytqan masnavīsığa Haft manẓar at qoyuptur; [I]skandarnāma muqābalasıda Tīmūrnāma aytıptur. Bu masnavīlarıdın Laylī u Majnūn mašhūrraq dur, agarči liṭāfatı šuhratıča yoqtur.

Yana Mīr Ḥusayn Muʻammāʼī edi. Ġālibā muʻammānı anča hečkim aytqan emäs. Hameša awqātı muʻammā fikrığa maṣrūf egändür. ʻAjab faqīr u nāmurād u bebad kiši egändür. **[181a]**

Yana Mullā Muḥammad Badaxšī edi. Iškamīšdın dur. Iškamīš Badaxšān dāxilı emäs: ʻajab dur kim Badaxšī taxalluṣ qılıptur. Šiʻrı bu mazkūr bolğan šāʻirlarnıng šiʻrıča yoqtur. Muʻammāda risāla bitiptür. Muʻammāsı ham xaylî yaxšı emäs. Xošṣuḥbat kiši edi. Samarqandta manga mulāzamat qılıp edi.

Yana Yūsuf Badīʻī edi. Farğāna vilāyatıdın dur. Qaṣīdanı yaman aytmas egändür.

Yana Āhī edi. Ġazalnı ṭawrî aytur edi. Songralar Ibn-i Ḥusayn Mīrzā qašıda bolur edi. Ṣāḥib-dīvān dur.

Yana Muḥammad Ṣāliḥ edi. Cāšnīlığ ğazalları bar, agarči hamvārlıqı čāšnīsıča yoqtur. Türkī šiʻrı ham bar; yaman aytmaydur. Songra Šaybānī Xan qašığa kelip edi. Fīʼl-jumla riʻāyat qılıp edi. Šaybānī Xannıng atığa bir Türkī masnavī bitiptür, ramal-i musaddas-i maxbūn vaznıda kim Subḥa ‹va›znı bolğay. Bisyār sust u firod tur. Anı oquğan kiši Muḥammad Ṣāliḥnıng šiʻrıdın beiʻtiqād bolur. Bir yaxšı baytı bu dur:

Boldı tambalğa vaṭan Farğāna / qıldı Farğānanı Tambalxāna.

Andijān vilāyatını "Tambalxāna" ham derlär. Ol masnavīda munča bayt maʻlūm emäs kim bolğay. Širrīr u ẓālimṭabʻ u beraḥm kiši edi.

Yana Šāh-Ḥusayn Kāmī edi. Munıng šiʻrları ham yaman emäs: ğazalgüy dur—ğālibā dīvānı ham bar dur.

Yusuf "Badi'i." He was from the province of Fergana and composed fairly good *qasida*s.

"Ahi." He composed really good *ghazal*s. Toward the end of his career he joined Ibn-i Husayn Mirza's retinue. He also has a divan.

Muhammad "Salih." He has delightful *ghazal*s, although they are not so uniform as they are delightful. He composed Turkish poetry too, which is not bad. Later he joined Shaybani Khan and was well patronized. He wrote a *mathnawi* in Turkish in the meter *ramal* hexameter, which is to say the meter of [Jami's] *Subhat [al-abrar]*, and dedicated it to Shaybani Khan. It is very weak and of poor quality. Anyone who reads it will lose faith in Muhammad Salih's poetry. The one good line from it is this:

A fat man *(tambal)* settled in Fergana:
He turned Fergana into Tambalkhana ["fat man's house"].

(Andizhan province is called Tambalkhana.) It is not known if there is another such line in that *mathnawi*. He was an evil, iniquitous and pitiless man.

Shah-Husayn "Kami." His poetry is not bad. He composed *ghazal*s and is said to have a *divan*.

دیگر هلالی است. درین تاریخ هم هست. غزلهایش هموار و رنگین و کم‌خدشه است. دیوان هم دارد. یك مثنوی دارد در بحر خفیف به شاه و درویش موسوم. اگرچه بعضی ابیات او طوری واقع شده اما مضمون این مثنوی و استخوان‌بندی او بسیار کاواك و خراب است. شعرای ماتقدم بجهت عشق و عاشقی مثنویاتی که گفته‌اند عاشقی‌را بمرد و معشوقی‌را بزن نسبت کرده اند. هلالی درویش‌را عاشق ساخته و شاه‌را معشوق. ابیاتی که در افعال و اقوال شاه گفته حاصل که شاه‌را جلبی و فاحشه کرده بجهت مصلحت مثنوی خود یك جوانی‌را [۲٤٥ب] - آنگاه پادشاه جوانی‌را - بسیار بی‌صورت است که مثل فاحشه‌ها و جلبها تعریف بکند. حافظهٔ قوی داشته سی چهل هزار بیت یاد داشته. میگویند که اکثر ابیات خمستین‌را یاد داشته. در علم عروض و قافیه خیلی مستحضر است.

دیگر اهلی است. عامی بوده شعرهای او بد نیست. دیوان هم دارد.

از خوشنویسان اگرچه خیلی مردم بودند، اما سرآمد همه در نسخ‌تعلیق سلطانعلی مشهدی بود. بجهت میرزا و علیشیر بیگ کتابت بسیاری کرده هر روز سی بیت بجهت میرزا و بیست بیت بجهت علیشیر بیگ می‌نوشته.

از مصوران بهزاد بود. کار مصوری‌را بسیار نازك کرد اما چهرهٔ آدم بی‌ریش‌را بد می گشاده [ل١٦٤ب] غبغب اورا بسیار کلان میکشیده. آدم ریش‌دارا خوب چهره‌گشائی میکرده. دیگر شاه‌مظفر بود. تصویررا بسیار نازك میکرد. عمر بسیاری نیافت. در محل ترقی از عالم رفت.

از اهل نغمه قانون‌را مقدار خواجه عبدالله مروارید کسی ننواخت [٢٤٦] چنانچه مذکور شد.

دیگر قل‌محمد عودی بود. غچك‌را هم خوب می‌نواخت. در غچك سه تار او بست. از اهل نغمه و اهل ساز هیچکس اینمقدار بسیار و خوب پیشرو نبسته باشد.

دیگر شیخی نایی است. عودرا و غچك‌را هم خوب می‌نواخته. از دوازده سیزده‌سالگی خود باز نی‌را خوب می‌نواخته. یك نوبت در صحبت بدیع‌الزمان میرزا یك کاری‌را از نی خوب می‌برآرد. قل‌محمد از غچك آن کاررا برآورده نتوانست. گفت که «غچك ساز ناقص است.»

"Hilali." As of this date he is still alive. His *ghazal*s are uniformly delightful with few flaws. He has a *divan* and a *mathnawi* in the *khafif* meter called **[181b]** *The Shah and the Dervish.* Although some lines are wonderful, the content of this *mathnawi* is hollow and the premise is terrible. In the *mathnawi*s poets of former times wrote on love, they give the attributes of the lover to a man and those of the beloved to a woman. Hilali has made a dervish the lover and a king the beloved. The lines in which the acts and speech of the king are reported make the king into a shameless strumpet. It is really an affront that, in the interests of his poem, he should describe a young man—and a king at that—as a shameless woman or prostitute. He is supposed to have a prodigious memory and to have memorized thirty or forty thousand lines of poetry. It is said that he has committed most of the two *Khamsa*s to memory. He has a good recall of the sciences of metrics, rhyme and poetics.

"Ahli." He is a commoner, but his poetry is not bad and he has a *divan.*

ARTISTS

Although there were many calligraphers, the most outstanding of all in *naskh-ta'liq* was Sultan-Ali of Mashhad. He copied a great deal both for the mirza and for Ali-Sher Beg. Every day he copied thirty lines for the mirza and twenty lines for Ali-Sher Beg.

Yana Hilālī edi. Bu tārīxda ham bar dur. Ġazalları hamvār u rangīn u kamxadša dur. Dīvānı bar dur. Bir masnavīsı bar, xafīf baḥrıda, **[181b]** *Šāh u darveš*qa mawsūm. Agarči ba'zı baytları ṭawrî vāqi' boluptur, valî bu masnavīnıng maḍmūnı va ustaxwānbandlıqı bisyār kāvāk u xarāb tur. Šu'arā-yi mātaqaddam* 'išq u 'āšiqlıq üčün masnavīlar kim aytıpturlar 'āšiqlıqnı ergä va ma'šūqluqnı xatunğa nisbat qılıpturlar. Hilālī darvešnı 'āšiq qılıptur va šāhnı ma'šūq. Abyātî kim šāhnıng af'āl u aqvālıda deptür ḥāṣil kim šāhnı jala'ī u fāḥiša qılıptur. Öz masnavīsınıng maṣlaḥatığa bir yigitîni va yana šāh yigitîni bisyār beşūrat tur kim jalablar u fāḥišalar dek ta'rīf qılğay. Bisyār qavī ḥāfiẓası bar emiš. Otuz–qırq ming bayt yādıda bar emiš. Derlär kim Xamsataynnıng aksar-i abyātı yādıda bar. 'Arūḍ u qāfiya u ši'r 'ilmığa mustaḥḍir dur.

Yana Ahlī dur. 'Āmmī dur. Ši'rları yaman emäs. Dīvānı ham bar dur.

Xošnivīslardın. Agarči xaylî kiši bar edi, valî barınıng sarāmadı nasx-ta'līqda Sulṭān-'Alī Mašhadī edi. Mīrzā üčün 'Alī-Šer Beg üčün qalın kitābatlar qıldı. Har kündä otuz bayt mīrzā üčün va yegirmä bayt 'Alī-Šer Beg üčün biti‹r› edi.

Muṣavvirlardın. Bihzād edi. Muṣavvirlıq išini bisyār nāzuk qıldı, valî saqalsız elning čihrasining yaman ačadur: ğabğabını köp uluğ tartadur. Saqallığ kišini yaxšı čihrasi gušāylıq qıladur.

Yana Šāh-Muẓaffar edi. Taṣvīrı köp nāzuk **[182a]** qılur edi. Taš'īrnı xudguzarā nāzuk qılur edi. Xaylî 'umr tapmadı. Taraqqī maḥallıda oq 'ālamdın bardı.

Ahl-i nağmadın. Qānūnnı Xwāja 'Abdullāh Murvārīča kiši čalmas edi, nečük kim mazkūr boldı.

Yana Qul-Muḥammad 'Ūdī edi. Ġičakni ham xūb čalur edi. Ġičakkä bu üč qıl taqtı. Nağmadın va ahl-i sāzdın hečkim munča köp va xūb pešraw bağlağan emästür. Pešrawdın özgä išlärdä munča emästür.

Yana Šayxī Nāyī edi. 'Ūdnı va ğičakni ham xūb čalur egändür. On iki–on üč yašıdın beri naynı xūb čalur egändür. Bir nawbat Badī'uzzamān Mīrzānıng ṣuḥbatıda bir išni naydın xūb čıqarur. Qul-Muḥammad ğičakdä ol* išni čıqara almas. Der kim "Ġičak nāqiṣ sāz dur." Šayxī

Bihzad was one of the painters. He painted extremely delicately, but he made the faces of beardless people badly by drawing the double chin too big. He drew the faces of bearded people quite well.

Shah Muzaffar also painted very delicately, **[182]** and he did very swift and delicate floral work. He did not live long, passing away just as he was gaining advancement.

MUSICIANS

Among musicians no one could play the dulcimer the way Abdullah Murwari did, as has been mentioned.

There was also Qul-Muhammad the lutanist. He played the ghichak beautifully and added three strings to the instrument. No musician composed so many beautiful preludes as did he. Even aside from preludes there are none like him.

Shaykhi the flutist played both the lute and the ghichak superbly. From the age of twelve or thirteen on he played the reed well. Once at a gathering at Badi'uzzaman Mirza's he produced a beautiful melody on the reed. Qul-Muhammad was unable to reproduce it on the

شیخی فی الحال غچك را از دست قل‌محمد گرفته آن کاررا در غچك خوب و پاکیزه می‌نوازد. از شیخی یك چیزی روایت کردند. در نغمات آنچنان مستحضر بوده که هر نغمهٔ که می‌شنیده میگفته که فلان پردهٔ فلانی باین آهنگ است اما کار بسیاری نبسته. یك دو نقشی ازو میگویند.

دیگر شاه‌قلی غچکی بود. عراقی است. بخراسان آمده و ساز مشق کرده ترقی کرد. خیلی نقش و پیشرو و کارها بسته. [۲٤٦ب]

دیگر حسین عودی بود. عودرا بمزه نواخته چیزهای بمزه می‌گفت. تارهای عودرا یکه کرده او نواخته. عیبش این بود که بسیار بناز می‌نواخت. یك نوبت شیبانی خان [ل۱٦٥] ساز نواختن میفرماید. تکلف کرده هم بد می‌نوازد هم ساز خودرا نیاورده ساز کارناآمدنی می‌آرد. شیبانی خان فهمیده میفرماید که در همان صحبت گردنی بسیاری بزنند. شیبانی خان در عالم یك کار خوبی که دارد اینست. فی الواقع خوب کرده اینچنین نازك مردکان‌را ازین بیشتر سزا می‌باید داد.

از مصنفان غلام شادی است. پسر شادی خواننده بود. اگرچه ساز می‌نواخته اما در جرگهٔ این سازنده‌ها که مذکور شدند نمی‌نواخت. صوتهای خوب و نقشهای مرغوب دارد. در آن زمان برابر او هیچکس صوت و نقش بسیار نبسته. آخر شیبانی بمحمدامین خان قراخانی فرستاد. [۲٤۷] دیگر خبرش نیامد.

دیگر میر عزو بود. این ساز نمی‌نواخت، مصنف بود. اگرچه کار کمی بسته اما آنچه دارد بمزه دارد. بنائی هم مصنف بود. نقشها و صوتهای خوب دارد.

دیگر از مردم بی‌نظیر یکی پهلوان محمد بوسعید بود. در کشتی‌گیری خود سرآمد بود. شعر هم میگفته صوت و نقش هم می‌بسته. در چارگاه نقش خوبی دارد. خوش‌صحبت کسی بود. کشتی‌گیری‌را باین قدر حیثیت جمع نمودن غرابتی دارد.

در وقت نقل نمودن سلطان‌حسین میرزا از عالم از میرزایان بدیع‌الزمیان میرزا و مظفر حسین میرزا حاضر بودند. چون پسر دوستدار مظفرحسین میرزا بود و محمد برندوق برلاس که امیر صاحب‌اختیار بود آتکهٔ او بود، مادر [ل۱٦٥ب] او خدیجه بیگم بود، زن اعتباری میرزا بود، مردم میرزا هم بیشتر بمظفر میرزا رجوع داشتند، ازینجهت‌ها بدیع‌الزمان میرزا

ghichak and said, "The ghichak is a limited instrument." Shaykhi immediately took the ghichak from Qul-Muhammad's hand and played it beautifully, without flaw, on the ghichak. Other such stories are also told about Shaykhi. He had such a recall of melodies that any melody he heard he could say whose it was and in what mode, but he did not do much composition, only one or two melodies.

Shah-Qulï the guitarist was from Iraq. He came to Khurasan and learned the instrument, attaining great heights. He composed many melodies, preludes and tunes.

Husayn the lutanist composed tasteful things on the lute. He could make all the strings of the lute as one and play like that. His flaw lay in that he played too coquettishly. **[182b]** Once Shaybani Khan ordered him to play. He made a big fuss about it and not only played badly but also brought not his own instrument but an inferior instrument. Shaybani Khan caught on and ordered him to be severely beaten right in the assembly. The one good thing Shaybani Khan did in this world was this. Really he did a good thing: such temperamental fellows deserve such punishment.

Another musician was Ghulam Shadi, the son of Shadi the singer. Although he could play, he did not play so well as the others. He had a good voice and made some beautiful melodies.

fï'l-ḥāl Qul-Muḥammadnıng eligidin ǧičakni alıp ol išni ǧičakdä xūb u pākeza čalur. Šayxīdın yana bir nemä rivāyat qıldılar. Nağamātqa andaq mustaḥdir egändür kim har nağma kim ešitsä der egändür kim fulānīnıng fulān pardası munga āhang dur, valî xaylî iš bağlamaydur. Bir–iki naqšî andın derlär.

Yana Šāh-Qulı Ǵičakī edi. 'Irāqī dur. Xurāsānğa kelip sāz mašq qılıp taraqqī qıldı. Xaylî naqš u pešraw va išlär bağlaptur.

Yana Ḥusayn 'Ūdī edi. 'Ūdnı mazalığ nemälär aytur edi. 'Ūdnıng tārlarını yaka qılıp bu čalıptur. 'Aybı bu edi ki bisyār nāz bilä čalur edi. **[182b]** Šaybānī Xan bir nawbat sāz buyuru‹p› takalluf qılıp ham yaman čalur ham öz sāzını keltü‹r›mäy yaramas sāz keltürür. Šaybānī Xan fahmlar. Buyurur kim ṣuḥbatta oq ğalaba gardanīlar urarlar. Šaybānī Xanning 'ālamda bir yaxšı iši kim bar bu dur. Fī'l-wāqi' xūb barur. Ošmundaq nāzuk mardaklärgä mundın köpräk sazā keräk.

Yana muṣanniflardın Ǵulām Šādī edi. Šādī Xwānandanıng oğlı edi. Agarči sāz čalur edi, valî bu sāzandalar jergä*sidä čalmas edi. Yaxšı ṣawtları va xūb naqšları bar. Ol zamānda anča naqš u ṣawt bağlar kiši yoq edi. Āxir Šaybānī Xan Qazān Xanı Muḥammad Xanğa yibärdi. Yana xabarı kelmädi.

Yana Mīr 'Izzū (?) edi. Bu sāz čalmas edi. Muṣannif edi. Agarči az iš bağlaptur, valî mazalığ išläri bar.

Bannā'ī muṣannif edi. Yaxšı ṣawt u naqšları bar dur.

Yana benaẓīr eldin bir Pahlavān Muḥammad Busa'īd edi. Kuštīgīrlıqda xud sarāmad edi. Ši'r ham aytur edi va ṣawt u naqšlar ham bağlar edi. Cārgāhda bir yaxšı naqšı bar. Xošṣuḥbat kiši edi. Kuštīgīrlıq bilä munča ḥaysiyyatnı jam' qılmaq ğarābatî bar.

Sulṭān-Ḥusayn Mīrzā 'ālamdın naql qılğanda mīrzālardın Badī'uzzamān Mīrzā va Muẓaffar-Ḥusayn Mīrzā ḥāḍir edilär. Cun sevgülüg oğul Muẓaffar-Ḥusayn Mīrzā edi, va Muḥammad Bur[undu]q Barlas ṣāḥib-ixtiyār beg edi, atäkäsi edi, anası Xadīja Begim edi, **[183a]** mīrzānıng i'tibārlığ xatunı edi, mīrzānıng eli ham Muẓaffar Mīrzāğa rujū'ı xaylî bar

At that time there was no one like him for voice composition. In the end Shaybani Khan sent him to the Khan of Kazan, Muhammad Amin Khan. He was never heard from again.

Mir Izzu did not play, but he did compose. Although he composed few things, he has some nice works.

Banna'i was also a musician and has some good vocal and instrumental compositions.

Another incomparable was Pahlawan Muhammad Bu-Sa'id, an outstanding wrestler who also composed poetry and wrote vocal and instrumental compositions. He has a beautiful melody in the Chargah mode. He was good company, and to have such accomplishments and be a wrestler too is a marvel.

RETURN TO THE NARRATIVE

When Sultan-Husayn Mirza died, only the princes Badi'uzzaman and Muzaffar-Husayn were present. Muzaffar-Husayn was the favorite son, and Muhammad Burunduq Barlas, his *atäkä*, was the chief beg. [Muzaffar-Husayn's] mother was Khadija Begim, **[183]** the Mirza's principle wife. The mirza's people also often referred to Muzaffar Mirza. For these reasons

تردد نموده خیال آمدن نداشت. مظفر میرزا [۲٤۷ب] و محمد بیگ خودها سوار شده و رفته
ترددرا از خاطر میرزا رفع کردند و میرزارا آوردند. سلطان‌حسین میرزارا بهری آورده برسم
و آئین پادشاهانه برداشت کرده در مدرسهٔ خودش دفن کردند. درین ایام ذوالنون بیگ هم
حاضر بود. محمد برندق بیگ و ذوالنون بیگ و دیگر امرائی که از سلطان‌حسین میرزا مانده
بودند و همراه میرزایان بوده جمع شده و اتفاق کرده بدیع‌الزمان میرزارا با مظفرحسین میرزا
در تخت هری بشرکت پادشاه برداشتند. در درخانهٔ بدیع‌الزمان میرزا صاحب‌اختیار ذوالنون
بیگ، در درخانهٔ مظفرحسین میرزا صاحب‌اختیار محمد برندق بیگ بود. از جانب بدیع‌الزمان
میرزا داروغهٔ شهر شیخ‌علی طغایی، از طرف مظفرحسین میرزا یوسف‌علی کوکلتاش بود. این
غریب امری بود. هرگز در پادشاهی شرکت شنیده نشده سخن شیخ سعدی که خلاف [۲٤۸]
مضمونش واقع شد چنانچه در گلستان آورده «ده درویش در یك گلیمی بخسپند و دو
پادشاه در اقلیمی نگنجند.»

Badi'uzzaman Mirza was apprehensive and thought of not coming. Muzaffar Mirza and Muhammad Beg got on their horses and went to him to allay his fears and get him to come.

Sultan-Husayn Mirza was brought to Herat with all royal honors and ceremony and buried in his *madrasa.*

At this time Zu'n-Nun Beg was also present. Muhammad Burunduq Beg and the begs who remained met with these princes and agreed that Badi'uzzaman Mirza and Muzaffar-

edi. Bu jihatlardın Badī'uzzamān Mīrzā taraddud qılıp kelmäs xayāl‹ı› edi. Muẓaffar Mīrzā va Muḥammad Beg özläri atlanıp barıp taraddudnı mīrzānıng könglidin raf' qılıp Badī'uzzamān Mīrzānı keltürdilär. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzānı Harīğa keltürüp pādišāhāna rasm u āīn bilä bardāšt qılıp madrasasıda dafn qıldılar. Bu furṣatta Zū'l-Nūn Beg ham ḥāḍir boldılar. Muḥammad Burunduq Beg, Zū'l-Nūn Beg va yana Sulṭān-Ḥusayn Mīrzādın qalğan va bu mīrzālar bilä bolğan beglär yığılıp ittifāq qılıp Badī'uzzamān Mīrzā bilä Muẓaffar-Ḥusayn Mīrzānı Harī taxtıda bi-širkat pādišāh qıldılar. Badī'uzzamān Mīrzā ešikid‹ä› ṣāḥib-ixtiyār Zū'l-Nūn Beg, Muẓaffar-Ḥusayn Mīrzā ešikid‹ä› ṣāḥib-ixtiyār Muḥammad Burunduq Beg. Badī'uzzamān Mīrzā jānibıdın šahr daruğası Šayx 'Alī Tağayı, Muẓaffar Mīrzā ṭarafıdın Yūsuf 'Alī Kükäldaš. Bu ğarīb amrî edi: hargiz pādišāhlıqda širkat ešitilgän emäs. Šayx Sa'dī sözining maḍmūnınıng xilāfı vāqi' boldı, nečük kim *Gulistān*da keltürüptür: *"Dah darveš dar gilīmî bixuspand u du pādišāh dar iqlīmî nagunjand."*

Husayn Mirza should be made kings jointly on the throne of Herat. Badi'uzzaman Mirza's steward was Zu'n-Nun Beg, and Muzaffar-Husayn Mirza's was Muhammad Burunduq Beg. On Badi'uzzaman Mirza's behalf the civil prefect was Shaykh-Ali Taghayï, and on Muzaffar Mirza's behalf Yusuf Ali Kükäldash. This was a strange arrangement: never has a joint kingship been heard of. It is contrary to the purport of Shaykh Sa'di's words in the *Gulistan:* "Ten poor men can sleep under one blanket, but two kings cannot fit into one clime."

در ماه محرم بجهت دفع اوزبك عزیمت خراسان کرده براه غوربند و شبرتو متوجه شدیم. جهانگیر میرزا از آن ولایت بناخوشی برآمده بود. بجهت آنکه ایماق‌را بدست آورده شود و مفتنان فتنه‌انگیزی نتوانند کرد در اشترشهر از اوروق جدا شده در اوروق ولی‌خازن و دولتقدم قراول‌را [ل۱٦٦] گذاشته جریده و تیز روان شدیم. آن روز بقلعهٔ ضحاك آمدیم. از آنجا بکوتل گنبدك گذشته سایقان‌را زیر کرده از کوتل دندان‌شکن گذشته در اولانگ کهمرد فرود آمده شد. بسید افضل خواب‌بین سلطانمحمد دولدای‌را همراه کرده کیفیت متوجه شدن خود از کابل‌را عرضه داشت کرده بسلطان‌حسین میرزا فرستاده شد. جهانگیر میرزا عقب‌تر مانده [۲٤۸ب] بود. در وقت رسیدن روبروی بامیان با بیست سی کس بسیر بامیان می‌آمده در وقت رسیدن نزدیك بامیان چادرهای اوروق مارا که عقب مانده بود می‌بینند. مارا خیال کرده زود می‌گردند. باردوی خود رسیده و بهیچ چیز مقید نشده کوچ می‌کنند و بعقب خود نگاه نکرده بنواحی یکه اولانگ میروند.

شیبانی خان بلخ‌را محاصره کرده بود. در بلخ سلطان‌قلنچاق بود. شیبانی‌خان دو سه سلطان‌را با سه چهار هزار کس بجهت تاختن بدخشان فرستاد. در آن ایام مبارکشاه و زبیر به ناصر میرزا آمده همراه شده بودند. اگرچه پیشتر نقار و کدورت داشتند، در پایان‌رویهٔ کشم در شاخدان لشکر کرده نشسته بودند که این اوزبکان سر صبح شبیخون آمده بر سر ناصر میرزا رفت. ناصر میرزا فی الحال خودرا بر سر پشتهٔ کشید و مردم [ل۱٦٦ب] خودرا جمع نموده و نفیر نواخته بمجرد روان شدن اوزبکان‌را گرفته روان شدند. آب کشم کلان شده بود. ازین آب گذشته آمده بودند. [ل۱٦۷] کس بسیار [۲٤۹] ایشان بشمشیر و به تیر رفته کس بسیاری بدست افتاد. در آب هم کس بسیار ایشان مرد. مبارکشاه و زبیر از میرزا بلندتر بطرف کشم بودند. اوزبکانی که بجهت رفتن بر سر ایشان جدا شده بودند، آنهارا بر سر پشته گریزانیدند. در وقت گریزانیدن ناصر میرزا یاغی خودرا این خبر یافته بر سر این جماعت رفت. از بالا هم امرای کوهستان سوار و پیادهٔ خودرا جمع نموده روان شدند. درین حال اوزبك تاب مقاومت نیاوردند و فرار نمودند. ازین جماعت هم کس بسیاری بدست افتاده بسیار مردم بشمشیر و به تیر و بآب رفتند. شاید هزار، هزار و پانصد اوزبك مرده باشد.

Events of the year 912

In the month of Muharram [May-June 1506] we took the Ghorband and Shibartu road to Khurasan to repel the Uzbek. **[183b]**

Jahangir Mirza had left the province in a huff. If he gathered the tribesmen around him, I wondered what mischief some of those evil and seditious people would stir up. I said, "Let's leave our baggage train at Ushturshahr in the custody of Wali the treasurer and Dawlat-Qadam Qaravul and get hold of the tribes as fast as possible." So saying, we set out unencumbered. That day we reached Fort Zahhak. Thence we came by way of the Gumbazak Pass, took Saighan, went through the Dandan Shikan pass and stopped at Kahmard meadow. Sultan-Muhammad Dulday was attached to Sayyid-Afzal Khwabbin, and a report that we had set out from Kabul was sent to Sultan-Husayn Mirza.

Jahangir Mirza had lingered a bit behind. As we approached Bamian there were twenty or thirty men coming from the opposite direction toward Bamian. As they got nearer they could see the tents of our campfollowers who had stayed behind. Thinking they were we, they

Muḥarram ayı Özbäg daf'ı jihatıdın **[183b]** Xurāsān 'azīmatı qılıldı. Ġa‹w›rband va Šibar Tu yolı bilä mutavajjih bolduq. Jahāngīr Mīrzā ol vilāyattın čun nāxošluq bilä čıqıp edi, aymaqnı özigä qošsa, ba'zı širrīr u muftinlar yana ne angezlär qılur eken dep Uštur Šahrdın uruqdın ayrılıp uruqta Valī Xāzinnı va Dawlatqadam Qaravulnı qoyup aymaqnı batraq eligläling dep jarīda tez teprädük. Ol kün Ḍaḥḥāk Qal'asığa keldük. Andın Gumbazak Kötäli bilä ašıp Sāyqānnı basturup Dandānšikan Kötälidin ötüp Kahmard Ölängigä tüšüldi. Sayyid Afḍal Xwābbīngä Sulṭān-Muḥammad Duldaynı qošup Kābuldın mutavajjih bolğanımızның kayfiyyatını 'arḍadāšt qılıp Sulṭān-Ḥusayn Mīrzāğa yibärildi. Jahāngīr Mīrzā käyinräk qalğan egändür. Bāmiyān toğrısığa yetkändä yegirmä–otuz kiši bilä Bāmiyānnıng sarığa kelädür egändür. Bāmiyānğa yavuq yetkändä bizing käyin qalğan uruqnıng čadırlarını körärlär. Bizni xayāl qılıp tez oq yanarlar. Ordularığa yetkäč heč nemägä baqmay köčärlär. Käyinlärigä baqmay Yaka Öläng navāḥīsığa tartarlar.

Šaybānī Xan Balxnı muḥāṣara qılıp edi. Balxta Sulṭān Qulančaq edi. Šaybānī Xan iki–üč sulṭānnı üč–tört ming kiši bilä Badaxšānnı čapqalı yibärdi. Ol furṣat Mubārakšāh va Zubayr, yana Nāṣir Mīrzāğa kelip qošulup **[184a]** edilär. Agarči burunraq niqār u kudūratları bar edi, Kišmnıng ayaqıda Šāxdānda Kišm Suyınıng šarqī ṭarafıda čerigläp olturup edilär kim bu Özbäglä‹r› tang bašıda šabīxūn kelip Kišm Suyını ötüp Nāṣir Mīrzānıng üstigä yürüdi. Nāṣir Mīrzā fī'l-ḥāl özini puštağa tarttı. Puštadın elini yığıšturup* nafīr čaldurup yürügän bilä Özbäglärni alğan bilä oq teprädi. Kišm Suyı uluğ edi. Bu sudın kečip kelip edilär. Qalın kišisi oqqa qılıčqa barıp ğalaba kišisi eliggä tüšti. Suda ham köp kišisi öldi. Mubārakšāh va Zubayr mīrzādın yoqqar[ır]aq Kišm sarı edilär. Alarnıng üstigä ayrılğan Özbäglär alarnı puštağa qačurdı. Nāṣir Mīrzā yağısını qačurğanda munı xabar tapıp bu jamā'atnıng üstigä yürüdi. Yoqqarıdın kohistān begläri ham atlığ-yayaqını yığıp yürügän bilä turuš ber[ä] almadılar, qačtılar. Bu jamā'attın ham qalın kiši eliggä tüšüp köp kiši oqqa va qılıčqa va suğa bardı. Šāyad kim ming–ming beš yüz Özbäg öldi eken. Nāṣir Mīrzānıng bir yaxšı fatḥı bu edi. Bu

quickly retreated. As soon as they reached their own camp they decamped without care for anything, and without so much as a backward look they withdrew to Yakawlang.

Shaybani Khan had laid siege to Balkh, where Sultan Qulanchaq was. Shaybani Khan had sent two or three princes with three or four thousand troops to attack Badakhshan. At that time Mubarakshah and Zubayr had joined Nasir Mirza. **[184]** Although previously there had been quarrels and bad blood, they had assembled their forces and camped at the eastern side of the Kishm River in Shakhdan below the Kishm when, at dawn, the Uzbeks made a surprise attack, crossing the Kishm and attacking Nasir Mirza, who immediately withdrew to the hills. He gathered his troops from the hillsides and, sounding the charge, advanced and took the Uzbeks. The Kishm River was swollen, and as they crossed the river many were shot or fell to the sword, and many more were taken prisoner or died in the river. Mubarakshah and Zubayr were further up the Kishm than the mirza was. As the Uzbeks came down upon them they forced them to flee to the hills. When Nasir Mirza had routed his foes and learned that the enemy had put them to flight, he advanced upon this group. From above, the begs of Kohistan gathered their cavalry and infantry and advanced, and the Uzbeks, unable to make a stand, were routed. Of this group too, many were taken prisoner and many were hit, run through or died in the river. Perhaps a thousand or fifteen hundred Uzbeks died. This was one

فتح خوب ناصر میرزا این بود. در زمانی که در جلگهٔ کهمرد بودیم کس ناصر میرزا این خبررا آورد.

در زمانی که درین نواحی بودیم لشکر ما رفته از غوری و دهنه غله آوردند. در همین نواحی از سید افضل و سلطان‌محمد دولدای که بخراسان فرستاده شده بودند [۲٤۹ب] خطها آمد. خبر فوت سلطان‌حسین میرزا آمد. باوجود اینها ناموس این خانواده‌را ملاحظه نموده بجانب خراسان متوجه شدیم. اگرچه درین توجه دیگر غرضها هم بود، از میان درهٔ آجر گذشته براه توپ و منداغان از کوتلهای بلخاب گذشته بکوههای صاف برآمده شد. خبر تاختن اوزبکان سان و چاریك‌را یافته قاسم بیگ‌را با لشکر بر [ل۱۷٦ب] سر چاپقونچی فرستاده شد. رفته و بایشان واخورده و خوب زیر کرده سر بسیاری بریده آوردند.

بجهانگیر میرزا و ایماقان کسان فرستاده شد. تا رسیدن خبر ایشان چند روز در ییلاغ کوه صاف نشسته شد. درین نواحی آهو بسیار بسیار میشود و یکمرتبه شکار کرده شد. بعد از یك دو روز تمام ایماقان آمده ملازمت کردند. بایماقان هرچند جهانگیر میرزا کسان فرستاده یك نوبت عمادالدین مسعودرا فرستاد، نرفتند و پیش من آمدند. آخر بمیرزا ضرورت [۲۵۰] شد. از کوه صاف گذشته در وقت فرود آمدن در درهٔ پای آمده ملازمت کرد. چون مارا دغدغهٔ خراسان بود، میرزارا ندیده و بایماقان پروا نکرده از گرزوان و المار و قیصار و چیچکتو گذشته از اولوم فخرالدین گذشته از توابع بادغیس بدرهٔ بام نام جائی آمدیم.

چون عالم پرتفرقه بود، هرکسی دست‌انداز کرده از ولایت و ایل و اولوس چیزی می گرفت. بر اتراك و ایماق آن نواحی تحمیل نموده چیزی گرفتن شروع کردیم. درین یك ماه، دو ماه شاید که سیصد تومن کپکی گرفته شده باشد.

از ما چند روز پیشترك چاپقونچی اوزبك‌را ایلغاری که از خراسان فرستاده بودند از مردم ذوالنون بیگ در پنددہ و مروچاق خوب زیر کرده اوزبك بسیاری‌را کشته‌اند. بدیع‌الزمان میرزا و مظفرحسین میرزا و محمد برندوق برلاس و ذوالنون ارغون و شاه بیگ پسر ذوالنون بر سر شیبانی خان که [۲۵۰ب] در بلخ سلطان قلنچاق‌را محاصره کرده بود رفتن‌را جزم کرده بجمیع فرزندان سلطان‌حسین میرزا کسان فرستاده طلبیدند و باین عزیمت از هری برآمدند. در وقت رسیدن بادغیس در چهل دختران [ل۱٦۸] ابوالحسن میرزا از مرو آمده

good victory of Nasir Mirza's. News of this was brought to us by one of Nasir Mirza's men while we were in the Kahmard plain.

BABUR PROCEEDS TOWARD KHURASAN

While we were in this region our army obtained grain from Ghori and Dahana. **[184b]** Here we received letters from Sayyid-Afzal and Sultan-Muhammad Dulday, who had been sent to Khurasan, with the news of Sultan-Husayn Mirza's death. Nonetheless, out of concern for the good name of this dynasty, we set out for Khurasan, although there were other reasons also for our going. We went through the Ajar Valley, Top and Mundagan, crossed the Balkh River and emerged at Koh-i-Saf. When we received news of the Uzbek's raid on San-u-Charyak, we sent troops with Qasim Beg against the raiders. He met them, defeated them soundly and brought back many severed heads.

We sent men to Jahangir Mirza and the *aymaq*s and camped for several days in the Koh-i-Saf summer pasture until they should bring back news. There are an awful lot of deer in this region. We went hunting once. After a day or two all the tribesmen came and swore fealty to me. Several times Jahangir Mirza had sent people to the tribes, once sending Imaduddin

xabarnı Kahmard jölgäsidä egändä Nāṣir Mīrzā kišisi keltürdi.

Bu navāḥīda egändä bizing čerig barıp Ġawrī va Dahanadın ašlığ keltürdilär. **[184b]** Ošbu navāḥīda Sayyid Afḍal bilä Sulṭān-Muḥammad Duldaydın, kim Xurāsānġa yibärilip edi, xaṭṭlar keldi. Sulṭān-Ḥusayn Mīrzānıng fawtınıng xabarı edi. Bāvujūd, bu xānavādanıng nāmūsını qaralap Xurāsān jānibığa mutavajjih bolduq. Agarči bu tavajjuhda özgä ğaraḍlar ham bar edi, Ajar darasınıng iči bilä ötüp Top va Muṇdağān bilä Balxāb bilä enip Koh-i Ṣāfqa čıqıldı. Özbägnı Sān u Cahāryak čapqanını xabar tapıp Qāsim Begni čerig bilä čapqunčınıng üstigä yibärdük. Barıp učratıp yaxšı basıp qalın baš kesip keltürdilär.

Jahāngīr Mīrzāğa va aymaqlarğa kišilär yibärdük. Alardın xabar alğunča nečä kün Koh-i Ṣāf yaylağıda olturduk. Bu navāḥī keyiki asru qalın bolur. Bir martaba avladuk. Bir–iki kündin song tamām aymaqlar kelip mulāzamat qıldılar. Aymaqlarğa Jahāngīr Mīrzā bir nečä qatla* kišilär yibärdi. Bir nawbat 'Imāduddīn Mas'ūdnı yibärdi. Barmadılar. Mening qašımğa keldilär. Āxir mīrzāğa ḍarūrat boldı. Koh-i Ṣāfdın Dara-i Bāyğa tüškändä meni kelip kördi. Cun bizgä Xurāsān dağdağası edi, mīrz[āğa] baqmay aymaqqa parvāy qılmay Gurzuvān va Almār va Qayṣār va Cīčaktū bilä yürüp Faxruddīn Ölümidin ötüp Bādğīs tavābi'ıdın Dara-i Bām degän yergä keldük.

Cun **[185a]** pur-tafriqa 'ālam edi, harkim dastandāzlıq qılıp vilāyatdın va eldin nemä alur edilär, biz ham bir yaqadın ol navāḥīdaqı aymaq va atrākkä taḥmīl qılıp nemä ala kiriштük. Bu bir ay–iki aynıng ičidä šāyad kim üč yüz tümän-i kepikī alıldı eken.

Bizdin bir nečä kün burunraq Özbägning čapqunčısını Xurāsān ılğarı Zū'l-Nūn Begning kišiläri Pand Dih va Marūčāqta yaxšı basıp qalın Özbäg öltürüptürlär. Badi'uzzamān Mīrzā, Muẓaffar Mīrzā, Burunduq Muḥammad Barlas, Zū'l-Nūn Arğun oğlı Šāh Beg Šaybānī Xannıng üstigä, kim Balxda Sulṭān Qulančaqnı muḥāṣara qılıp edi, yürümäkni jazm qılıp jamī' Sulṭān-Ḥusayn Mīrzānıng oğlanlarığa kišilär yibärip tilättilär. Dağı bu 'azīmat bilä Harīdin čıqtılar. Bādğīsqa yetkändä Cihilduxtarända Abū'l-Muḥsin Mīrzā Marvdın kelip

Mas'ud. They did not go [to him], but they came to me instead. Finally there was nothing the mirza could do, so he came to see me when I went down from Koh-i-Saf and camped in Dara-i-Bai. As we were anxious over Khurasan, with no attention to him and no concern for the tribes, we advanced through Gurzuwan, Almar, Qaisar and Chechaktu, passed through Fakhruddin Ölümi and came to a place called Dara-i-Bam, a dependency of Badghis. **[185]**

As this was a world in strife, anyone who stretched forth his hand could take from the province and people. We, too, for our part, imposed a tribute on the tribes and Turks of those regions and began to take something. Within a month or two we had taken in perhaps three hundred Kepeki *tümän*s.

A few days before us the Khurasan troops and Zu'n-Nun's forces had soundly defeated the Uzbek raiders at Pand Deh and Maruchak and killed many of the enemy.

Badi'uzzaman Mirza, Muzaffar Mirza, Muhammad Burunduq Barlas and Zu'n-Nun Arghun's son Shah Beg had decided to move against Shaybani Khan, who was besieging Sultan Qulanchaq at Balkh. To this end people were sent from Herat to summon all of Sultan-Husayn Mirza's sons. As they reached Badghis, Abu'l-Muhsin Mirza came from Merv and

همراه شد. ابن‌حسین میرزا هم بعد ازو از تون و قاین آمد. کیپك میرزا که در مشهد بود هرچند کسان فرستادند سخنان نامعقول گفته و نامردی کرده نیامد. تعصب او بمظفر میرزا بود، یعنی در پادشاه بودن او «من چون پیش او بروم؟» این‌را در خاطر آورده در اینچنین محلی که جمیع برادران از خورد و کلان در یك جا جمع شده و اتفاق نموده بر سر مثل شیباق خان غنیمی عزم جزم کرده می‌رفته باشند اینچنین تعصب بی‌مزه کرد و نه آمد. این ناآمدن اورا که به تعصب حمل میکند بلکه همه به نامردی حمل خواهند کرد. غرض که درین دنیا از مردم همینطور چیزها می‌ماند. هرکه از عقل بهره‌ور باشد چرا برینطور حرکتی [۲۵۱] اقدام نماید که بعد ازو بد می‌گفته باشند؟ و هرکسی‌را که از هوش اثری بوده باشد چرا بآنچنان امر اقدام و اهتمام ننماید که بعد از کردن مستحسن بگویند؟ ** ذکر باقی‌را حکیمان عمر ثانی گفته‌اند ** بمن هم ایلچیان آمدند. بعد از آن محمد برندوق برلاس هم آمد. من خود چرا نروم؟ دوصد فرسنگ راه‌را بهمین مصلحت طی کرده‌ام. همراه محمد بیگ متوجه شدم. در آن فرصت میرزایان آمده در مرغاب آمده بودند.

روز دوشنبه هشتم ماه جمادی‌الآخر بمیرزایان ملاقات شد. ابوالمحسن میرزا نیم‌کروه استقبال آمده بود. نزدیك رسیدیم. من ازین طرف از اسپ فرود آمدم. ابوالمحسن میرزا از آن طرف فرود آمد. رفته و دریافته بر اسپان سوار شدیم. اندکی پیش آمده نزدیك اوردو مظفر میرزا و ابن حسین میرزا آمدند. اینها از ابوالمحسن میرزا بسال خورد بودند. [۲۵۱ب] لایق این بود که پیشتر باستقبال می‌آمدند. غالبًا این تاخیر بجهت خمار بوده باشد، نه از تکبّر. و این تقصیر از سبب عیش و عشرت بوده [ل۱۶۸ب] باشد، نه از تکدّر. مظفر میرزا مبالغه کرد. بر سر اسپ دریافتیم. بابن‌حسین میرزا هم بهمین نوع دریافته شد. آمده در درخانهٔ بدیع‌الزمان میرزا فرود آمدیم. غریب [ل۱۶۹] ازدحام و جمعیت بود. آنچنان غلو بود که بعضیهارا تا سه چهار قدم پای ایشان بزمین نمی‌رسید. بعضی که بجهت کاری و مهمی خیال گشتن می‌کرد چهار پنج قدم راه عقب رویه بی‌اختیار گرفته می‌رفتند.

بخانهٔ دیوانخانهٔ بدیع‌الزمان میرزا رسیدیم. مقرر آنچنان بود که بمجرد درآمدن درخانه، زانو بزنم، بدیع‌الزمان میرزا برخاسته تا عرق بیاید، بعد ازآن دریابیم. بمجرد درآمدن

joined them at Chehil Dukhtaran. Later Ibn-i-Husayn Mirza came from Tun and Qayin. Kipik Mirza was in Mashhad. Many people were sent, but he behaved in an unreasonable and unmanly fashion and refused to come because of his jealousy of Muzaffar Mirza, of whom, when he became king, he said, "How can I go before him?" At such a juncture, when all the brothers were gathering in one place and **[185b]** agreeing to move against an enemy like Shaybani Khan, he indulged in petty jealousy and refused to come. His refusal to come is now attributed to jealousy, but everybody will attribute it to cowardice. In the end, only such things survive a person in this world. Anyone who has a modicum of intelligence will take steps so that he will not be ill spoken of afterwards. Why should anyone who has a trace of awareness not take pains that his actions be approved? The wise have said that a good memory is a second life.

Emissaries came to me too. Later even Muhammad Burunduq Barlas came. Why should I not go? I had already traversed a road of one or two hundred stages for this purpose. I set out at once with Muhammad Beg. At that time the mirzas had come to the Murghab.

qošuldı. Ibn-i Ḥusayn Mīrzā ham andın song Tūn va Qāyindın keldi. Kipik Mīrzā Mašhadta edi. Har nečä kišilär yibärdilär, näma'qūl sözlär aytup nämardlıq qılıp kelmädi. Anıng ta'aṣṣubı Muẓaffar Mīrzā bilä edi, ya'nī ol pādišāh bolğanda "Men nečük anıng qašığa barğay men?" dep mundaq maḥallda kim jamī' aqa-ini bir yerdä yığılıp **[185b]** ittifāq qılıp Šaybānī Xan dek ğanīm üstigä 'azm u jazm qılıp yürüydürgändä mundaq bemaza ta'aṣṣub qılıp kelmädi. Anıng bu kelmämäkini ḥālā kim ta'aṣṣubqa ḥaml qılur, barča nämardlıqıqa ḥaml qılğularıdur—ğaraḍ kim bu dunyāda kišidin ošmundaq nemälär qalur. Harkim 'aqldın bahravar bolsa negä andaq ḥarakatğa iqdām qılğay kim andın song yaman degäylär? Va har kišigä hošdın asar bolsa, negä andaq amrğa ihtimām qılmağay kim qılğandın song mustaḥsan degäylä[r]?

Zikr-i nāmîrā ḥakīmān 'umr-i sānī gufta and.

Manga dağı elčilär* keldilär. Songr[a] Muḥammad Burunduq Barlas ham keldi. Men xud negä barmağay men? Yüz–iki yüz yığač yolnı bu maṣlaḥat üčün ṭay qılıptur men. Muḥammad Beg bilä oq mutavajjih boldum. Ol furṣatta mīrzālar Murğābqa kelip edilär.

Dušamba küni Jumādā'l-āxar ayının sekiz[i]dä mīrzālar bilä mulāqāt boldı. Abū'l-Muḥsin Mīrzā yarım kuroh istiqbāl kelip edi. Yavuq yetištük. Men bu ṭarafıdın attın tüštüm. Abū'l-Muḥsin Mīrzā ol ṭarafdın attın tüšti. Yürüp körüšüp atlanıldı. İlgäriräk kelä ordunıng yavuqıda Muẓaffar Mīrzā va Ibn-i Ḥusayn Mīrzā keldilär. Bular Abū'l-Muḥsin Mīrzādın yašta* kičik edilär. Keräk kim burunraq istiqbālğa kelsälär edi. Ġālibā bu ta'xīr xumār **[186a]** jihatıdın egändür—nê takabburdın, va bu taqṣīr 'ayš u 'išrat sababıdın egändür—nê takaddurdın. Muẓaffar Mīrzā mubālağa qıldı. At üstidä körüštük. Ibn-i Ḥusayn Mīrzā bilä ham ošbu naw' körüšüldi. Kelip Badī'uzzamān Mīrzānıng ešikigä tüštük. Ġarīb izdiḥām* u jam'iyyat edi—andaq ğulūw edi kim yığılıšda ba'zınıng üč–tört qadam yol ayaqı yergä tegmäs edi. Ba'zı kim iš-küč üčün yanmaq xayāl qılsa edi, tört–beš qadam yol käyingä baqa beixtiyār alıp barurlar edi.

Badī'uzzamān Mīrzānıng dīvānxāna üyigä yettük. Muqarrar andaq edi kim ınen üydin kirgäč yüküngäy men. Badī'uzzamān Mīrzā qopup 'irqqa kelgäy, dağı körüšülgäy men.

BABUR MEETS HIS COUSINS AND VISITS HERAT

On Monday the 8th of Jumada II [October 26, 1506], I met with the mirzas. Abu'l-Muhsin Mirza came out half a kos to greet me. As we approached each other, I dismounted on one side and he on the other. We walked forward, met and then remounted. Further on, near the camp, Muzaffar Mirza and Ibn-i-Husayn Mirza came. They were both younger than Abu'l-Muhsin Mirza and should have come farther out to greet me. Their delay was probably due to a hangover, **[186]** not to arrogance. This shortcoming was on account of their having indulged in revelry and pleasure, not a desire to offend. Muzaffar Mirza apologized profusely, and we met on horseback. A similar meeting was held on horseback with Ibn-i-Husayn Mirza. We dismounted at Badi'uzzaman Mirza's gate. What an awful crowd there was. It was so congested that during the gathering some were lifted up off the ground and carried three or four paces. Others who thought they would get out for some reason were picked up and carried backwards four or five paces.

We reached Badi'uzzaman Mirza's court tent. It had been settled that I would kneel as soon as I entered the tent. Badi'uzzaman Mirza would rise and come forward, and there we

درخانه من زانو زدم و بی‌درنگ متوجه شدم. بدیع‌الزمان میرزا آهسته‌تر برخاسته [۲۵۲] سست تر روان شد. قاسم بیگ، چون دولتخواه بود و ناموس من ناموس او بود، از بند کمر من گرفته یکی کشید. واقف شدم. به تأنی روان شده در جائی که مقرر شده بود دریافته شد. درین خانهٔ سفید کلان چهار جا توشك انداخته بودند. در خانه‌های سفید کلان بدیع‌الزمان میرزا البته در کنار خانه در می‌ساختند. میرزا دایم در کنار این در می‌نشست. یك توشك را در کنار این در انداخته بودند. بدیع‌الزمان میرزا و مظفرحسین میرزا برین توشك نشستند. یك توشك دیگر بطرف راست در تور خانه انداخته بودند. ابوالمحسن میرزا و من بر آن توشك نشستیم. [۲۵۲ب و ۲۵۳ تصویر] [۲۵۲ب] از توشك بدیع‌الزمان پایان‌تر بجانب چپ یك توشك دیگر انداخته بودند. قاسم سلطان اوزبك از سلطانان شبان که داماد میرزا می‌شد و پدر قاسم حسین سلطان باشد با ابن‌حسین میرزا برین توشك نشستند. به [ل۱۶۹ب] دست راستش از توشکی که برای من انداخته بودند پایان‌تر یك توشك دیگر انداخته بودند. جهانگیر میرزا با عبد الرزاق میرزا بر آن توشك نشستند. محمد برندوق بیگ و ذوالنون بیگ و قاسم بیگ در دست راست از قاسم سلطان و ابن‌حسین میرزا خیلی پایان‌تر نشستند.

آش کشیده شد. باوجود که صحبت نبود، در جائی که آش کشیده بودند شیره مانده صراحیهای طلا و نقره‌را بر سر شیره چیدند. پدران و برادران کلان ما تورهٔ جنگیزرا غریب رعایت میکردند. در مجلس و دیوان و در طوی و آش [۲۵٤] در نشستن و برخاستن خلاف توره کاری نمی‌کردند. تورهٔ جنگیز خان نص قاطع نیست که البته کسی بآن عمل نماید. هرکس قاعدهٔ خوبی مانده باشد بآن عمل می‌باید کرد. اگر پدر کار بدی کرده باشد بکار نیك بدل می‌باید کرد.

بعد از آش سوار شده بجائی که فرود آمده بودیم آمدیم. میان اردوی ما و اردوی میرزایان یك کروه شرعی بود.

در نوبت دوم آمدن میرزا بدیع‌الزمان مثل سابق تعظیم نکرد. بمحمد برندوق بیگ و ذوالنون بیگ گفته فرستادم که اگر سال من خورد است اما تورهٔ من کلان است. تخت پدررا که سمرقند باشد دو نوبت ضرب راست گرفته نشسته‌ام و بجهت این خانواده بیاغی بیگانه که این همه جنگ و جدل کرده است که من کرده‌ام؟ در تعظیم من تاخیر بی‌وجه است. بعدَ از مذکور شدن این سخن، [۲۵٤ب] چون معقول بود، معترف شده تعظیم‌را خاطرخواه کردند.

would meet each other. As I entered the tent I knelt once and started forward without delay. Badi'uzzaman rose quite sluggishly and came slowly forward. Qasim Beg, a partisan whose honor was dependent upon my own, gave a tug on my belt. I realized what was going on. Moving more slowly I advanced to the appointed spot, where we met.

In this huge tent four cushions had been placed. Badi'uzzaman Mirza's tents were always provided with a doorway on one side, and he always sat on the side of the doorway. One of the cushions had been placed on the doorway side, and there Badi'uzzaman Mirza and **[186b]** Muzaffar Mirza sat. Another cushion had been placed on the right-hand place of honor. Abu'l-Muhsin Mirza and I sat there. To the left of Badi'uzzaman Mirza's cushion another cushion had been placed, and there, to the right of my cushion, sat Qasim Sultan the Uzbek and Ibn-i-Husayn Mirza. (Qasim Sultan of the Shaban Sultans was the mirza's son-in-law and father of Qasim Husayn Sultan.) There was one more cushion, and there Jahangir Mirza sat with Abdul-Razzaq Mirza. Muhammad Burunduq and Zu'n-Nun Beg sat on my right with Qasim Beg, in a position much inferior to Qasim Sultan and Ibn-i-Husayn Mirza.

Üydin kirgāč bir yükündüm dağı bedirang mutavajjih boldum. Badī'uzzamān Mīrzā āhastaraq qopup sustraq yürüdi. Qāsim Beg, čün dawlatxwāh edi va mening nāmūsumning nāmūsı edi, belbağımdın bir tarttı. Vāqif boldum. Ta'annī bilä yürüp muqarrar bolğan yerdä körüšüldi.

Bu uluğ aq öydä tört töšäk salıp edilär. Badī'uzzamān Mīrzānıng aq öyläri albatta yan ešiklig bolur edi. Mīrzā dā'im bu ešikning yanıda olturur edi. Bir töšäkni bu ešikning yanıda salıp edilär. Badī'uzzamān Mīrzā va **[186b]** Muẓaffar Mīrzā töšäkdä olturdılar. Yana bir töšäk rāst tördä salıp edilär: Abū'l-Muḥsin Mīrzā va men bu töšäkdä olturduk. Badī'uzzamān Mīrzānıng töšäkidin tüpi čap yanda yana bir töšäk salıp edilär: Qāsim Sulṭān Özbäg Šabān sulṭānlardın, kim mīrzānıng küyäwi bolur edi, Qāsim Ḥusayn Sulṭānnıng atası bolğa[y], yana Ibn-i Ḥusayn Mīrzā bu töšäkdä olturdılar. Manga salğan töšäkdin qoyı ong qolumda yana bir töšäk salıp edilär: Jahāngīr Mīrzā bilä 'Abdul-Razzāq Mīrzā ol töšäkdä olturdılar. Muḥammad Burunduq Beg va Zū'l-Nūn Beg va Qāsim Beg ong yanda Qāsim Sulṭān bilä Ibn-i Ḥusayn Mīrzādın xaylî qoyıraq olturdılar.

Aš tartıldı bāvujūd kim ṣuḥbat yoq edi. Aš tartıladurğan yerdä širä qoyup altun va kümüš ṣurāḥīlarnı širä üstigä berdilär (?). Burunlar bizning ata-aqa Cinggiz töräsini ğarīb ri'āyat qılurlar edi. Majlisda va dīvānda toy va ašda olturmaqda va qoymaqda xilāf-i törä iš qılmaslar edi. Cinggiz Xannıng töräsi naṣṣ-i qāṭi' emästür kim albatta kiši anıng bilä 'amal qılğay. Harkimdin yaxšı qā'ida qalğan bolsa anıng bilä 'amal qılmaq keräk. Agar ata yaman iš qılğan bolsa yaxšı iš bilä badal qılmaq keräk.

Ašdın song atlanıp tüškän yergä keldim. Bizning ordu bilä **[187a]** mīrzālarnıng ordusınıng arası bir šar'ī bolğay edi.

İkinči nawbat kelgändä Badī'uzzamān Mīrzā burunqı dek ta'ẓīm qılmadı. Muḥammad Burunduq Beggä va Zū'l-Nūn Beggä aytturdum kim "Agarči yašım kičik tür, valî törüm uluğ dur. Ata taxtıda, kim Samarqand bolğay, iki nawbat ḍarb-i rāst alıp olturuptur men. Bu xānavāda üčün yat yağı bilä kim munča jang u jadal qılıptur kim men qılıptur men? Mening ta'ẓīm‹ım›da ta'xīr bevajh dur." Bu söz mazkūr bolğač, čün ma'qūl edi, mu'tarif bolup ta'ẓīmnı xāṭirxwāh qıldılar.

Food was served, although it was not a convivial gathering. In the place where food was being served trays were placed and on them were set gold and silver vessels. In former times our fathers and forefathers meticulously observed the Genghisid Code. In assemblies and court, at banquets and dinners, in sitting and serving, nothing was allowed to go counter to the code. However, Genghis Khan's code is not a binding text according to which a person must act absolutely. It is necessary to act in accordance with a good rule when someone leaves one behind; if, however, an ancestor has set a bad precedent, it should be replaced by a good one.

After dining we mounted our horses and returned to where we were staying, a league from the mirzas' camp **[187]**.

The second time we came, Badi'uzzaman Mirza did not do me the courtesy he had done before. I said to Muhammad Burunduq Beg and Zu'n-Nun Beg that although I was young in years, nonetheless my rank was high. Twice by dint of the sword I had recaptured and sat on my ancestral throne in Samarkand. Who had fought with foreigners and rebels for the sake of this dynasty as I had done? To delay in honoring me was inexcusable. As soon as this was mentioned—since it was reasonable, after all—he apologized and showed me the appropriate courtesy.

یکمرتبهٔ دیگر در رفتن پیش بدیع‌الزمان میرزا بعد از نماز پیشین مجلس شراب شد. من در آن ایام نمی‌خوردم. عجب آراسته مجلسی بود. [ل۱۷۰] در خوانها از هر قسم کزک‌ها ترتیب داده بودند. کباب مرغ و کباب قاز، از هر جنس اطعمه کشیدند. تعریف مجلس بدیع‌الزمان میرزا بسیار میکردند. [ل۱۷۰ب] فی الواقع بی‌غل و غش و آرامیده مجلسی بود. در اوقات بودن در کنار مرغاب دو سه مرتبه در مجلس شراب میرزا حاضر شدم. ناخوردن مرا چون می‌دانستند تکلیفی نکردند. در مجلس مظفر میرزا هم یکمرتبه رفتم. حسن‌علی جلایر و میر بدر پیش او نوکر بودند. در آن مجلس حاضر بودند. در رسیدن کیفیت میر بدر رقص کرد و خوب رقص کرد. غالبًا آن رقص اختراع میر بدر باشد. [۲۵۵]

میرزایان تا از هری برآمده و اتفاق کرده و جمع شده بمرغاب آمدن سه چهار ماه شد. سلطان قلنچاق به تنگ آمده قلعهٔ بلخ‌را باوزبك داد. بعد از استماع خبر این جمیعت اوزبکان بعد از گرفتن بلخ بسمرقند مراجعت کردند. این میرزایان اگرچه در صحبت و صحبت‌آرائی و اختلاط و آمیزش طوری بودند، اما از ریو [کذا] و رنگ سپاهی‌گری دور، و از جنگ و جدل و مردانگی برکنار بودند.

در ایام بودن در مرغاب خبر آمد که حق‌نظر چپا با چهارصد پانصد کس آمده نواحی چیچکتورا تاخت. همهٔ میرزایان حاضر شده هرچند کردند بر سر این چاپقونچی ایلغار نتوانستند جدا کرد. میان مرغاب و چیچکتو ده فرسنگ راه است. این کاررا من طلبیدم. ناموس کرده مرا هم رخصت ندادند.

چون شیباق خان برگشت، سال هم [۲۵۵ب] آخر شده بود، آنچنان قرار یافت که این زمستان میرزایان هرکدام در جای مناسبی قیشلاق کرده پگاه‌تر از تابستان جمعیت نموده بجهت دفع غنیم متوجه شوند. مرا هم تکلیف در نواحی خراسان قیشلاق نمودن کردند چون کابل و غزنین پر [ل۱۷۱] شروشور جاهاست، از ترك و مغول و از ایماق و احشام و افغان و هزاره ایل و اولوس مختلف آنجا جمع شده بود. دیگر میان خراسان و کابل از راه نزدیکتر که راه کوه باشد اگر برف و هیچ چیز مانع نباشد یکماهه راه باشد. بهمواری چهل پنجاه روزه راه بوده باشد. ولایت هم هنوز خوب دل نهاده نشده بود.

Another time when I went before Badi'uzzaman Mirza in the afternoon, there was a drinking party. At that time I did not drink. It was a really elaborate gathering. On tables were foodstuffs of every description. Roast fowl, goose and every type of food were served. Badi'uzzaman Mirza's parties were much talked about, and truly it was a quietly elegant gathering that lacked nothing. Two or three times I attended the mirza's drinking parties on the banks of the Murghab. Since they knew I did not drink, they did not offer me any.

Once I went to a party at Muzaffar Mirza's. Hasan-i-Ali Jalayir and Mir Badr were in attendance. **[187b]** Everybody was friendly at that party. When everyone was feeling good, Mir Badr danced. He danced well, and the type of dancing he did was probably of his own devising.

It took three or four months for the mirzas to get out of Herat, come to an agreement, gather themselves and get to the Murghab. Sultan Qulanchaq was forced to turn the Balkh fort over to the Uzbeks. After taking Balkh the Uzbeks learned of the mirzas' gathering and so returned to Samarkand. Although these mirzas were outstanding in the social graces, they were strangers to the reality of military command and the rough and tumble of battle.

Yana bir nawbat Badī'uzzamān Mīrzā qašığa barğanda namāz-i pešindin song čağır majlisı boldı. Men ol maḥallar ičmäs edim. Ṭawr ārāsta majlisî edi: xwānlarda har naw' kezäklär yasap edilär. Tavuq kabābı va qaz kabābı va har jins aṭ'imadın tarttılar. Badī'uzzamān Mīrzānıng majlisını xaylî ta'rīf qılurlar edi. Fī'l-vāqi' beğalluğuš va ārāmīda majlisî edi. Murğāb yaqasıda egändä iki–üč qatla mīrzānıng čağır majlisıda ḥāḍir boldum. İčmäsimni čün bilürlär edi, taklīf qılmadılar. Muẓaffar Mīrzānıng majlisıda ham bir nawbat bardım. Ḥasan 'Alī Jalayir va Mīr Badr Muẓaffar Mīrzā qašıda **[187b]** edilär. Ol majlisda bar edilär. Kayfiyyat bolğanda Mīr Badr raqṣ qıldı. Xū‹b› raqṣ qıldı—ğālibā ol naw' raqṣ Mīr Badrnıng ixtirā'ı dur.

Mīrzālar Harīdin čıqıp ittifāq qılıp yığılıp Murğābqa kelgünčä üč–tört ay boldı. Sulṭān Qulančaq ba-tang* kelip Balx qal'asını Özbäggä berdi. Özbäg Balxnı alğandın song bu jam'iyyatnıng istimā'ıdın Samarqandğa murāja'at qıldı. Bu mīrzālar, agarči ṣuḥbat va ṣuḥbatārāylıqda va ixtilāṭ u āmezišda ṭawrî edilär, valî sipāhlıq rev u rangıdın yıraq, va mardānalıq jadal u jangıdın qıraq edilär.

Murğābda olturğanda maḥallarda xabar keldi kim Ḥaqq-Naẓar Capān* tört–beš yüz kiši bilä kelip Čičäk Tu navāḥīsını čaptı. Barča mīrzālar ḥāḍir bolup har nečä qılıp bu čapqunčınıng üstigä ılğar berä almadılar. Murğāb bilä va Čičäk Tunıng arası on yığač yol dur. Bu išni men tilädim. Nāmūs qılıp manga ham ruxṣat bermädilä[r].

Cun Šıbaq Xan yandı, yıl ham keč bolup edi, andaq qarār taptı kim bu qıš mīrzālar har qaysı bir munāsib jāyda* qıšlap ertä yaz jam'iyyat ğanīm daf'ığa mutavajjih bolğaylar.

Manga ham Xurāsān navāḥī‹sı›da qıšlağ taklīfı qıldılar. Cun Kābul va Ġaznī puršarrušor yerlär edi, Türk va Muğuldın va aymaq va aḥšāmdın va Afğān va Hazāradın muxtalif el u ulus **[188a]** anda yığılıp edilär, yana Xurāsān bilä Kābul arası yavuqraq yoldın kim tağ yolı bolğay, agar qar va heč nemä māni' bolmas, bir ayčılıq yol edi. Tüz bilä qırq–ellig künlüg yol edi. Vilāyat ham hanūz ẏaxšı köngül basmaydur edi.

While we were camped at the Murghab, news arrived that Haqqnazar Chapan had overrun the Chechaktu region with four or five hundred men. All the mirzas were present, but no matter what they did they could not manage to send a force against this raider. Between the Murghab and Chechaktu was ten stages. I volunteered for this mission, but as it touched upon their honor they did not let me go.

Since Wormwood Khan had withdrawn, and it was getting late in the year, it was decided that the mirzas should winter over wherever it was convenient and then move together against the enemy next spring.

They insisted that I winter over in Khurasan. Kabul and Ghazni were evil places filled with strife, and Turks, Mughuls, tribesmen and nomads, Afghans and Hazaras were lurking there. **[188]** By the shortest route, which was through the mountains, it would take a month to get from Khurasan to Kabul—provided there was no snow or other impediment. By the low country it was a forty- to fifty-day journey. The country was also not fully devoted to me.

از دولتخواهان هیچکس قیشلاق نمودن آنجارا صلاح ندیدند. بمیرزایان عذر گفته شد. تکلیف را بجدتر کردند. آخر بدیع‌الزمان و ابوالمحسن میرزا و مظفر میرزا سوار شده بخانهٔ من آمده تکلیف [۲۵۶] ماندنِ زمستان کردند. در روی میرزایان «نی» نتوانستیم گفت. یکی اینکه اینچنینَ پادشاهان خودها آمده تکلیف ماندن کردند. دیگر هری‌را که در ربع مسکون آنچنان شهری نیست و در زمان سلطان‌حسین میرزا از تصرف و تکلف میرزا زیب و زینت هری یکی بده بلکه بیست ترقی کرده بود، آرزوی دیدن بسیار بود. ازین جهت‌ها بودن‌را قبول کرده شد.

ابوالمحسن میرزا بولایت خود بمرو رفت. ابن‌حسین میرزا هم بتون و قاین رفت. بدیع‌الزمان میرزا و مظفر میرزا عزیمت هری کردند. دو سه روز عقب‌تر براه چل‌دختران و تاش‌رباط من بهری متوجه شدم.

همهٔ بیگمان پاینده‌سلطان بیگم عمهٔ من، و خدیجه بیگم، و آفاق بیگم، و دیگر دختران سلطان ابوسعید میرزا، و عمه‌بیگمان [۲۵۶ب] همه در مدرسهٔ سلطان‌حسین جمع شدند. همهٔ بیگمان در مقبرهٔ [ل۱۷۱ب] میرزا بودند که رفته دیدم. اول به پاینده‌سلطان بیگم زانو زده دریافتم. بعد از آن به آفاق بیگم زانو نزده دریافتم. بعد از آن بخدیجه بیگم زانو زده [۲۵۷] دریافتم. یك زمانی اینجا نشسته بعد از خواندن حافظان قرآن‌را، در مدرسهٔ جنوبی که منزل خدیجه بیگم آنجا بود رفته شد. آش اوراً کشیدند. بعد از آش کشیدن بخانهٔ [۲۵۷ب] پاینده سلطان بیگم رفتم. آن شب آنجا بودم.

اول بجهت من در باغ نو منزل تعیین کرده بودند. صباح آن آمده در باغ نو فرود آمدم. در باغ نو یك شب ماندم. آن‌را مناسب ندیده خانه‌های علیشیر بیگ‌را تعیین کردند. تا برآمدن از هری در خانه‌های علیشیر بیگ بودم. در هر یك دو روز در باغ جهان‌آرا رفته بدیع الزمان میرزارا کورونوش می‌کردم.

بعد از چند روز مظفر میرزا بخانهٔ خود طلبید. مظفر میرزا در باغ سفید می‌نشست. خدیجه بیگم هم آنجا بود. جهانگیر میرزا همراه من رفت. در ملازمت خدیجه بیگم بعد از کشیدن آش و طعام، مظفر میرزا مارا در عمارتی که بابر میرزا ساخته، طربخانه نام، برد. در طربخانه مجلس شراب شد. طربخانه در میان باغچهٔ واقع شده است. مختصرتر عمارت است دو آشیانه اما عمارتك شیرین است. در آشیانهٔ بالائی تکلف بیشتر کرده‌اند. در چهار

Not one of our well-wishers thought it wise for us to winter there. We made our apologies to the mirzas, but they would not accept. They insisted. The more excuses we made, the more they pressed their invitation. Finally Badi'uzzaman Mirza, Abu'l-Muhsin Mirza and Muzaffar Mirza rode over to my tent to urge me to stay the winter. We could not say no to the mirzas' faces, when such royalty had come themselves to urge us to stay. Besides, I really wanted to see Herat, which had no equal in all the world and which during Sultan-Husayn Mirza's reign had been adorned and decorated ten, nay twenty times over. For these reasons we accepted to stay.

Abu'l-Muhsin Mirza went to his province of Merv. Ibn-i-Husayn Mirza went to Tun and Qayin. Badi'uzzaman Mirza and Muzaffar Mirza set out for Herat. Two or three days later I set out for Herat via the Chehil Dukhtaran and Tash Robat road.

All the ladies, my aunt Payanda Sultan Begim, Khadija Begim and some of my other aunts, Sultan Abu-Sa'id Mirza's daughters, were gathered at the Sultan-Husayn Mirza

Dawlatxwāhlardın* hečkim bizning anda qıšlarımızını ṣalāḥ körmädilär. Mīrzālarğa 'uzr ayttuq. Qabūl qılmadılar. Köpräk taklīf qıldılar. Har nečä 'uzr dedük, taklīfni bi-jiddraq qıld[ıl]ar. Āxir Badī'uzzamān Mīrzā va Abū'l-Muḥsin Mīrzā va Muẓaffar Mīrzā atlanıp mening üyümgä kelip qıš turmaq taklīfını qıldılar. Mīrzālar yüzigä yoq dey almaduk. Mundaq pādišāhlar özläri kelip turmaq taklīfını qıldılar, yana Harīni—kim rub'-i maskūnda andaq šahr yoqtur, va Sulṭān-Ḥusayn Mīrzānıng zamānıda mīrzānıng taṣarrufıdın va takallufıdın Harīning zeb u zīnatı birgä on, balki yegirmä taraqqī qılıp edi—körmäk ārzūsı xaylî bar edi. Bu jihatlardın turmaqnı qabūl qılduk.

Abū'l-Muḥsin Mīrzā vilāyat‹ı›ğa Marvğa bardı. Ibn-i Ḥusayn Mīrzā ham Tūn va Qāyinğa bardı. Badī'uzzamān Mīrzā va Muẓaffar Mīrzā Harīgä 'azīmat qıldılar. İki–üč kün käyinräkdin Cilduxtarān va Taš Ribāṭ yolı bilä men ham Harīgä mutavajjih boldum.

Barča begimlär, Pāyanda Sulṭān Begim, mening 'ammam Xadīja Begim, nemä Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzānıng qızları 'amma begimlär barča Sulṭān-Ḥusayn Mīrzānıng madrasasıda yığıldılar. Barča begimlär **[188b]** mīrzānıng maqbarasıda edilär kim barıp kördüm. Avval Pāyanda Sulṭān Begim bilä yükünüp körüštüm. Andın song Āfāq Begim bilä yükünmäy körüštüm. Andın käyin Xadīja Begim bilä yükünüp körüštüm. Bir zamān munda olturup ḥāfiẓlar Qur'ān oquğandın song janūbī madrasada, kim Xadīja Begimning üyini tikip edilär, barduk. Xadīja Begimning ašını tarttılar. Aš tartılğandın käyin Pāyanda Sulṭān Begimning üyigä bardım. Ol kečä anda boldum.

Avval manga Bāğ-i Nawda yurt* ta'yīn qılıp edilär. Tanglası kelip Bāğ-i Nawda tüštüm. Bāğ-i Nawda bir kečä boldum. Anı munāsib körmäy 'Alī-Šer Begning üylärini ta'yīn qıldılar. Harīdin čıqqunča 'Alī-Šer Begning üyläridä edim. Har iki–üč kündä barıp Bāğ-i Jahānārāda Badī'uzzamān Mīrzāğa körünüš qılur edim.

Nečä kündin song Muẓaffar Mīrzā üyigä čarladı. Muẓaffar Mīrzā Bāğ-i Safedtä olturur edi. Xadīja Begim anda edi. Jahāngīr Mīrzā mening bilä bardı. Xadīja Begim qašıda aš u ṭa'ām tartılğandın käyin Muẓaffar Mīrzā bizni Bābur Mīrzā salğan Ṭarabxān‹a› atlığ 'imāratqa alıp bardı. Ṭarabxānada čağır majlisı boldı. Ṭarabxāna bāğčanıng ortasıda vāqi' boluptur. Muxtaṣarraq 'imārat tur. İki āšyānalıq valî šīrīnğına 'imārat tur. Yoqqarıqı āšyānıda

---

Madrasa. All the ladies **[188b]** were at the mirza's tomb when I went to see them. First I knelt to Payanda Sultan Begim and had an interview. Then, without kneeling to Apaq Begim, I had a meeting with her. After that I knelt to Khadija Begim and had a meeting with her. We stayed for a while and, after some recitation from the Koran, went to the south *madrasa*, where Khadija Begim's tent had been set up. Khadija Begim's food was served. After dining I went to Payanda Sultan Begim's tent and stayed that night with her.

A campsite was first assigned to me in the Bagh-i-Naw, where I came at dawn. I stayed there one night, but since I found it unsuitable I was assigned Ali-Sher Beg's quarters, and there I stayed until I left Herat. Every two or three days I went to the Jahanara Garden and paid court to Badi'uzzaman Mirza.

A PARTY AT MUZAFFAR MIRZA'S

Several days later Muzaffar Mirza sent an invitation to his quarters in the Bagh-i-Safed. Khadija Begim was there too. Jahangir Mirza went along with me. After dinner was served in Khadija Begim's presence, Muzaffar Mirza took us to an edifice built by Babur Mirza called the Tarabkhana, where a drinking party was held. The Tarabkhana was situated in the middle of a small garden. It was a smallish building of two stories and rather pleasant. The

کنج او چهار حجره است. در میان این چهار حجره [۲۵۸] و مابین اینها تمام داخل یك خانه است. مابین حجره‌ها مثل چهار شه‌نشین شده هر ضلع این خانه مصور است. اگرچه این عمارت را بابر میرزا کرده بوده اما این تصویرهارا سلطان‌ابوسعید میرزا فرموده بوده مصافها و جنگهای اورا تصویر کرده‌اند. [ل۱۷۲]

در شه‌نشین شمالی دو توشك انداخته بودند، یکی بدیگری روبرو. کنارهای توشك بطرف شمال بود. بر یك توشك مظفر میرزا و من نشستیم. بر توشك دیگر سلطان‌مسعود میرزا و جهانگیر میرزا نشستند. چون در خانهٔ مظفر میرزا مهمان بودیم مظفر میرزا مرا از خود بلندتر نشاند. پیمانهای عشرت پر کرده و ساقیان ایستاده باهل مجلس پیاله داشتن گرفتند. شرابهای مروق هم اهل مجلس مثل آب حیوان نوشیدن گرفتند. مجلس گرم شد. کیفیتها در دماغ برآمد.

درین خیال بودند که مرا هم بخورانند و مرا هم درین دایره درآرند. من اگرچه [۲۵۸ب] تا آن وقت ارتکاب شراب نکرده بودم و کیفیت و حالت اورا کما هو حقه نمی‌دانستم، اما بخوردن شراب میل داشتم. به طی نمودن این وادی دلم می‌کشید. در خوردی بی‌میل بودم. کیفیت و نشأهٔ شراب را نمی‌دانستم. پدرم گاهی که تکلیف شراب میکرد عذرها گفته ارتکاب نمی‌کردم. بعد از پدرم از یمن قدم خواجه قاضی زاهد و متقی بودم. از طعام شبهه‌دار اجتناب میکردم - چه جای آنکه ارتکاب شراب بکنم! بعد از آن از هواهای جوانی و تقاضای نفس که بشراب میل پیدا شد کسی که تکلیف بکند نبود، بلکه کسی که میل مرا بشراب داند هم نبود. اگرچه مایل بودم اما اینطور کار ناکردنی‌را بخودی خود کردن مشکل بود. در خاطر آمد که چون این همه تکلیف میکنند، [ل۱۷۲ب] دیگر در مثل هری شهر آراستهٔ آمده‌ایم که جمیع اسباب و آلات عیش و عشرت مکمل و مهیا و اشیا و ادوات تکلف [۲۵۹] و تنعم آماده پیدا، حالا نخورم دیگر کی خواهم خورد؟ بخوردن شراب جزم کردم، اما در خاطر گذشت که بدیع‌الزمان میرزا برادر کلان است: از دست او و در خانهٔ او نخورم، از دست برادر خورد او و در خانهٔ او بخورم، در خاطرش چه آید؟ این‌را بخاطر آورده این تردد خودرا گفتم. این عذر مرا معقول دانسته درین صحبت تکلیف شراب نکردند. مقرر

upper story had been constructed very elaborately. In the four corners were four alcoves. Aside from these four alcoves, the space in the middle and between the alcoves was all like the interior of one room. **[189]** It was one room, and between the alcoves were things like *shahnishin*s. Every side of the room was painted. Although the building had been built by Babur Mirza, the paintings were commissioned by Sultan Abu-Sa'id Mirza to depict his battles and encounters.

On the *shahnishin* on the north side were placed two cushions that faced each other with their sides toward the north. On one cushion Muzaffar Mirza and I sat down. Sultan-Mas'ud Mirza and Jahangir Mirza sat on the other. Since we were guests in Muzaffar Mirza's quarters, he had me sit in a place of greater honor. The pleasure cups were filled and the cupbearers began to circulate and offer them to the guests, who started gulping down the clear wine as though it was the water of life. The party grew heated as the wine went to people's heads.

They thought they could make me drink and draw me into the circle. Although at that time I had not committed the sin of drinking to tipsiness, had not experienced drunkenness and did not know the delight and pleasure of being drunk as it should be known, not only was I

takalluf köpräk qılıpturlar. Tört kunjıda tört ḥujra dür. Özgä bu tört ḥujranıng ortası va mābaynları tamām bir üy dāxilı **[189a]** dur. Bir üyî dur kim ḥujralarnıng mābaynı tört šahnišīn yosunluğ boluptur. Bu üyning har ḍil'ı muṣavvar dur. Agarči bu 'imāratnı Bābur Mīrzā qılğandur, valî bu taṣvīrlarnı Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzā buyurğandur. Maṣāf va urušlarını taṣvīr qılıpturlar.

Šimālī sarığa šahnišīnda iki töšäk saldılar. Birbirgä rūbarū töšäklärning yanları šimāl sarı edi. Bir töšäkdä Muẓaffar Mīrzā va men olturduk. Yana bir töšäkdä Sulṭān-Mas'ūd Mīrzā va Jahāngīr Mīrzā olturdılar. Muẓaffar Mīrzānıng üyidä, čün mihmān edük, meni Muẓaffar Mīrzā özidin yoqqarı aldı. 'Išrat paymānaların toldurup sāqīlar yürüp majlis ahlığa tuta kiriштilär. Muravvaq čağırlarnı majlis ahlı ham ḥayavān suyı dek yuta kiriштilär. Majlis qızıqtı. Cağırlar bašqa čıqtı.

Bu xayālda edilär kim manga ičürgäylär, meni ham bu dāyirağa kirürgäylär. Men, agarči bu čağča naš'a bolğunča čağır irtikāb qılmaydur edim, mastlıq va sarxošluq kayfiyyatı va ḥālatını kamā huwa ḥaqquh bilmäydür edim, valî čağır ičmäkkä maylım bar edi, va bu vādīnı ṭay qılmaqqa könglüm tartar edi. Kičikliktä bemayl edim. Cağırnıng kayfiyyatını bilmäs edim. Atam gāhî kim čağır taklīfı qılsalar ham 'uzrlar aytıp* **[189b]** irtikāb qılmas edim. Atamdın song Xwāja Qāḍīnıng yumn-i qadamıdın zāhid u muttaqī edim. Šubhalığ ṭa'āmdın ijtināb qılur edim—ne jā-yi ol kim čağır irtikāb qılğay men? Songralar yigitlik havāsıdın va nafs taqāḍāsıdın kim čağırğa mayl paydā boldı, taklīf qılur kiši yoq erdi, balki čağırğa maylımnı bilür kiši yoq edi. Könglüm agarči māyil edi, mundaq qılmağan amrnı özlük bilä qılmaq muškil edi. Xāṭirğa kečti kim "Cun munča taklīf qıladurlar, yana Harī dek ārāsta šahrīğa keliptür biz kim jamī' 'ayš u 'išrat asbāb u ālātı mukammal u muhayyā, va barı takalluf u tana''um ašyā u adavātı āmāda u paydā, ḥālā ičmäsäm, qačan ičär men?" dep ičmäkkä 'azm qıldım va bu vādīnı ṭay qılmaqnı jazm qıldım, valî xāṭirğa kečti kim Badī'uzzamān Mīrzā aqa dur. Anıng eligidin va anıng üyidä ičmäy inisining eligidin va inisining üyidä ičsäm, xāṭirığa nemä kelgäy dep bu taraddudumnı ayttım. Bu 'uzrumnı ma'qūl dep bu ṣuḥbatta čağır taklīfı qılmadılar. Muqarrar andaq boldı kim Badī'uzzamān

inclined to have a drink of wine, but my heart was actually urging me to cross that valley. In my childhood I had no desire, for I did not know the pleasure of wine. Occasionally my father had offered me some, but I had made excuses **[189b]** and not committed the sin. After my father['s death] I was abstinent and followed piously in Khwaja Qazi's blessed footsteps. How could I, who avoided suspect food, have committed the sin of drinking wine? Later, with the desires of young manhood and the promptings of the carnal soul, when there was an inclination for wine, nobody offered. There was nobody who even knew that I was so inclined. So, although I was willing, it was a difficult thing to do all by oneself. It crossed my mind that since they were making such offers, and here we had come to a fabulous city like Herat, where all the implements of pleasure and revelry were ready and present, and all the devices of entertainment and enjoyment were close at hand, if I didn't drink now, when would I? Deliberating thus with myself, I resolved to make the leap and drink. However, it then occurred to me that since I had not accepted a drink from Badi'uzzaman Mirza, who was the elder brother, if I took a drink in his younger brother's house, it might constitute an affront. I voiced my hesitation. Agreeing that my excuse was reasonable, they did not offer me any

آنچنان شد که در وقت یکجا جمع شدن بدیع‌الزمان میرزا و مظفر میرزا به تکلیف هر دو میرزا خورده شود.

در مجلس از اهل نغمه حافظ حاجی بود. جلال‌الدین محمود نیی بود. برادر خورد غلام شادی، شادی‌بچه بود، چنگ می‌نواخت. حافظ حاجی خوب می‌خواند. مردم هری پست و نازك و هموار می‌خوانند. یك خوانندهٔ جهانگیر میرزا بود، میر جان نام. سمرقندی بود. بلند و درشت و ناهموار می‌خواند و جهانگیر میرزا در محل کیفیت فرمود که بخواند. [۲۵۹ب] عجایب بلند و درشت و بیمزه خواند! مردم [ل۱۷۲] خراسان پرظرافت می‌زیند. مردم ازینطور خواندن او بعضی گوش خودرا می‌گیرند، بعضی روی خودرا درهم میکشند. از ملاحظهٔ میرزا هیچکس منع نمی‌تواند کرد.

بعد از نماز شام از طربخانه بخانهٔ قیشلاقی نوئی که مظفر میرزا ساخته بود آمدیم. در وقتی که باین خانه آمدیم در اواخر مستیها یوسف علی کوکلتاش برخاسته رقاصی کرد. صاحب اصول کسی بود. خوب رقص کرد. بعد از آمدن این خانه، صحبت خیلی گرم شد. مظفر میرزا یك کمر شمشیر یك جبهٔ بره یك تپچاق بوز بمن داد. در همین خانه جانك ترکی گفت. مظفر میرزا کته‌ماه و کیچیك‌ماه نام غلامان داشت. در محل مستی یك پاره گرم‌خوئیهای بیمزه کردند. تا بیگاهان صحبت گرم بود. بعد از آن، اهل مجلس متفرق شدند. این شب من در همین خانه بودم.

خبر تکلیف شراب نمودن مرا قاسم بیگ شنیده بذوالنون بیگ کس فرستاده ذوالنون بیگ بطریق نصیحت بمیرزایان سخنان درشت درشت گفته تکلیف شراب‌را تمام برطرف کردند.

بدیع‌الزمان میرزا خبر مهمانی مظفر میرزارا شنیده در باغ جهان‌آرا در مقوی‌خانه مجلسی [۲۶۰] ترتیب داده مرا هم طلبیدند. بعضی از ایچکیان و [ل۱۷۲ب] و جوانان‌را هم طلبیدند. نزدیکیان من از جهت من شراب نمیتوانستند خورد. اگر گاهی میخواستند هم که بخورند، بعد از یکماه، [ل۱۷٤] چهل روز درهارا بسته بصد دغدغه میخورند. آنچنان کسان را طلبیدند. اینجا هم که آمدند گاهی مرا غافل کرده گاهی دستهای خودرا پناه ساخته بتشویشها میخوردند. اگرچه از من مردم میان صحبت‌را رخصت عام طوری شده بود چرا که این صحبت مثل صحبت پدر یا برادر کلان بود. بیدهای مولّه‌را آوردند. نمیدانم در شاخهای اصلی درخت‌را یا در شاخهای عملی میان آن شاخها بدرازی شاخ کمان‌را باریك باریك بریده مانده بودند. طوری مینمود.

wine at this gathering. It was decided that both Badi'uzzaman Mirza and Muzaffar Mirza should gather in one place and that I should drink at the invitation of both mirzas together.

The entertainers at this gathering **[190]** were Hafiz Hajji, Jalaluddin Mahmud the flutist and Ghulam Shadi's brother Shadi Bachcha, who played the harp. Hafiz Hajji recited beautifully. The Heratis recite low, delicately and evenly. Jahangir Mirza had one of his singers along, a Samarkandi named Mir Jan. He recited in high voice, coarsely and unevenly. In the heat of pleasure Jahangir Mirza ordered him to recite. He recited terribly in a high, coarse voice. Khurasanis all lead a life of elegance, and one of them stopped up his ears at this fellow's singing while another made a face; but because Jahangir was a prince, no one could tell him to stop.

Late in the evening we left the Tarabkhana and went to Muzaffar Mirza's newly established winter quarters. There Yusuf Ali Kükäldash, high as a kite, got up and danced, which he did very well with much elegance. In those quarters the conviviality really waxed warm. Muzaffar Mirza gave me a sword belt, a lambskin jacket and a grey thoroughbred

Mīrzā bilä Muẓaffar Mīrzā bir yerdä bolğanda ikälä mīrzānıng taklīfı bilä ičilgäy.

Majlista nağma ahlıdın **[190a]** Ḥāfiẓ Ḥājjī edi, Jalāluddīn Maḥmūd Nāyī edi, Ġulām Šādīnıng inisi Šādī Bačča edi. Cang čalur edi. Ḥāfiẓ Ḥājjī xūb oqur edi. Harī eli past u nāzuk u hamvār oqurlar. Jahāngīr Mīrzānıng bir xwānandası bar edi, Mīr Jān atlığ. Samarqandī edi. Buland u durušt u nāhamvār oqur edi. Jahāngīr Mīrzā kayfiyyat maḥallıda buyurdı kim oquğay*. Ġarīb buland u durušt u bemaza oqudı. Xurāsān eli purẓirāfat tirilür. El munıng bu oqušıdın birisi qulaqın tuta mu dur, yana biri čırayın čıta mu dur. Mīrzā jihatıdın hečkim man' qıla almaydur.

Namāz-i šāmdın song Ṭarabxānadın Muẓaffar Mīrzā salğan yangı qıšlağı üyigä keldük. Ošbu üygä kelgändä āxir mastlıqlarda Yūsuf 'Alī Kükäldaš qopup raqqāṣlıq qıldı. Ṣāḥib-uṣūl kiši edi. Yaxšı raqṣ qıldı. Bu üygä kelgändä ṣuḥbat xaylî garm boldı. Muẓaffar Mīrzā bir kamar-šamšer, bir quzı jebä, bir boz topčaq manga berdi. Bu üygä kelgändä Jānak Türkī aytu. Muẓaffar Mīrzānıng Kätä Māh va Kičik Māh atlığ qul*ları bar edi. Mastlıq maḥallarıda bir pāra bemaza garmxūluqlar qıldılar. Kečkäčä garm ṣuḥbat edi. Majlis tarqadı. Men bu axšam ošbu üydä oq boldım.

Manga čağır taklīfı qılur xabarını Qāsim Beg ešitip Zū'l-Nūn Beggä kiši yibäriptür. Zū'l-Nūn Beg mīrzālarğa naṣīḥat yosunluğ qatığ qatığ aytıp čağır taklīfını tamām bar-ṭaraf qılıpturlar. **[190b]**

Badī'uzzamān Mīrzā Muẓaffar Mīrzānıng mihmāndārlıqını ešitip Bāğ-i Jahānārāda Muqavvāxānada majlis tartīb qılıp meni tilädi. Bizing ba'zı ičkilärni va yigitlärni ham tilädilär. Mening yavuqdaqılarım mening jihatımdın ičä almaslar edi. Agar ičärläri ham bolsa bir ay, qırq kündä ešik elini bağlap yüz dağdağa bilä ičär edilär. Andaq kišilärni čarladılar munda ham kim keläylär gāhî meni ğāfil qılıp gāhî eliglärini panāh qılıp yüz taśvīšlär bilä ičär edilär, agarči mendin ṣuḥbatdaqı kišigä ruxṣat-i 'āmm bolğan yosunluğ bolup edi, ne jihatdın kim bu ṣuḥbat ata-aqamız dek kišining ṣuḥbatı edi.

horse. Janak recited in Turkish. Muzaffar Mirza's slaves Kätä Mah and Kichik Mah were also there, and in the midst of the drunkenness they did some obscene impertinences. The party went on quite animated until late, when the gathering broke up. That night I stayed there.

When Qasim Beg heard that they were going to offer me wine, he sent somebody to Zu'n-Nun Beg, who gave the mirzas some pretty strong admonition. Thereafter all offers of wine ceased. **[190b]**

A PARTY AT BADI'UZZAMAN MIRZA'S

When Badi'uzzaman Mirza heard of Muzaffar Mirza's entertainment, he arranged an assembly in the Jahanara Garden in the Muqawwakhana and sent me an invitation. Some of our *ichkis* and warriors were also invited. They could not drink in my presence out of respect for me, and when they did drink, maybe once every thirty to forty days, they would do it with the door bolted fast and with a hundred trepidations. Invited, they went, but it was very difficult for them to drink. Sometimes they tried to distract me, and sometimes they held up their hands to conceal what they were doing, although all those in attendance had blanket permission from me because it was a party given by someone who was like my father or elder brother.

آخر در صحبت پیش من کباب قاز آورده ماندند. چون ریزه کردن جانوررا و ویران کردن اورا نمیدانستم و نکرده بودم، باو دست نبردم. بدیع‌الزمان میرزا گفت که «چرا میل نمیکنید؟» من گفتم که «از ویران ساختن او عاجزم.» فی الحال بدیع‌الزمان میرزا قازی‌را که در پیش من بود ویران ساخته و ریزه کرده پیش من ماند. درین طور کارهائی بدیع‌الزمان میرزا [۲۶۱] بی‌نظیر کسی بود. آخر در صحبت یك کمر خنجر مرصع و چارقاب و تپچاق بمن داد.

در بیست روزی که در هری بودم هر روز جاهائی‌را که ندیده بودم سوار شده سیر میکردم. راهبر و غجرچی ما درین سیر یوسف‌علی کوکلتاش بود. در هر سیرگاه که فرود آمده میشد یوسف علی کوکلتاش یك نوع آشی می‌کشید. درین بیست روز سیرگاههای مشهور غیر خانقاه سلطان‌حسین میرزا [ل۱۷٤ب] دیگر جائی ندیده شاید نمانده باشد.

گازرگاه و باغچهٔ علیشیر بیگ و جواز کاغذ و تخت آستانه و پلگاه و کهدستان و باغ نظرگاه و نعمت‌آباد و خیابان گازرگاه و حظیرهٔ سلطان‌احمد میرزا و تخت سفر و تخت نوائی و تخت برکیر و تخت حاجی بیگ و شیخ بهاءالدین عمر و شیخ زین‌الدین و مزارات مولانا عبدالرحمن جامی و مقابر او و نمازگاه مختار و حوض ماهیان و ساق‌سلمان و بلوری [۲۶۱ب] که اصل او ابوالولید بوده، و امام‌فخر و باغ خیابان و مدارس و مقابر میرزا و مدرسهٔ گهرشاد بیگم و مقبرهٔ او و مسجد جامع او و باغ زاغان و باغ نو و باغ زبیده و آق سرای ساختهٔ سلطان ابوسعید میرزا که بر سر دروازهٔ عراق ساخته است، و پوران و صفهٔ تیراندازان و چرغالانگ و میر واحد و پل مالان و خواجه طاق و باغ سفید او طربخانه و باغ جهان‌آرا و کوشك و مقوی خانه و سوسنی‌خانه و دوازده برج و حوض کلان طرف شمال جهان‌آرا و چهار عمارت چهار طرف او و پنج دروازهٔ قلعه: دروازهٔ ملك و دروازهٔ عراق و دروازهٔ پیروزآباد و دروازهٔ خوش و دروازهٔ قپچاق، و بازار ملك و چارسو و مدرسهٔ شیخ‌الاسلام و مسجد جامع ملکان و باغ شهر و مدرسهٔ بدیع‌الزمان میرزا که در کنار جوی انجیر ساخته، و خانه‌های بودن علیشیر بیگ که انسیه میگویند، او مقبره و مسجد جامع او که قدسیه [۲٦۲، ل۱۷۵] میگویند، او مدرسه و خانقاه او که خلاصیه و اخلاصیه میگویند، او حمام و دارالشفای او که صفائیه و شفائیه می‌گویند - این همه‌را در اندك فرصت سیر کردم.

...

At this gathering they placed a roast goose before me. Since I had never carved or disjointed a fowl, I did not touch it. Badi'uzzaman Mirza asked, "Do you not care for it?" I said that I did not know how to disjoint it. Immediately Badi'uzzaman Mirza carved and disjointed it and set it before me. **[191]** In such things Badi'uzzaman Mirza was without equal. At the end of the entertainment he gave me a jewel-studded belt, a dagger, a *charqab* and a thoroughbred horse.

SIGHTSEEING IN HERAT

On each of the twenty days I was in Herat I went out on horseback to tour the places I had not seen. My guide on these excursions was Yusuf Ali Kükältash. At every place we stopped, Yusuf Ali Kükältash had me served something to eat. During these twenty days, with the one exception of Sultan-Husayn Mirza's *khanaqah*, there was no place we did not see.

I saw Gazargah, Ali-Sher Beg's garden, Juwaz-i-Kaghidh, Takht-i-Asitana, Puligah, Kahdistan, the Nazargah Garden, Ni'matabad, the Gazargah Avenue, Sultan-Ahmad Mirza's burial enclosure, the Takht-i-Safar, the Takht-i-Nawa'i, the Takht-i-Barkir, Takht-i-Hajji

Muvallahlarnı keltürdilär. Bilmän šāx*larınıng ya 'amalī šāxlarınıng aralarığa kimsänni šāxnıng uzunluqı bilä inčkä inčkä kesip qoyupturlar. Ṭawrî körünädür.

Bu ṣuḥbatta mening alımğa qaz kabābı qoydılar. Cun quš buzmaqını va torğamaqını qılğan emäs edim, elig elitmädim. Badī'uzzamān Mīrzā dedi kim "Negä mayl qılmas siz?" Men dedim, "Torğamaqdın 'ājiz dur men." Fī'l-ḥāl Badī'uzzamān Mīrzā mening alımdaqı qaznı buzup torğap alımda qoydı. Mundaq **[191a]** išlärdä Badī'uzzamān Mīrzā benaẓīr kiši edi. Āxir-i ṣuḥbatta bir muraṣṣa' kamar-xanjar, čarqab, topčaq manga berdi.

Yegirmä kün kim Harīdä edim, har kündä körmägän yerlärni atlanıp sayr qılur edim. Ġajarčımız bu sayrlarda Yūsuf 'Alī Kükäldaš edi. Har qaysı sayrgāhqa tüšüp edi Yūsuf 'Alī Kükäldaš bir naw' aš tartar edi. Bu yegirmä kündä mašhūr sayrgāhlardın—bir Sulṭān-Ḥusayn Mīrzānıng xānaqāhıdın özgä—körülmägän yer* šāyad qalmadı eken. Gāzargāh va 'Alī-Šer Begning bāğčası va Juvāz-i Kāğaz va Taxt-i Āstāna va Būlī-gāh [?] va Kahdistān va Bāğ-i Naẓargāh va Ni'matābād va Gāzargāhnıng Xiyābānı va Sulṭān-Aḥmad Mīrzānıng ḥaẓīrası va Taxt-i Safar va Taxt-i Navā'ī va Taxt-i Barkar [?] va Taxt-i Ḥājjī Beg va Šayx Bahā'uddīn 'Umar va Šayx Zaynuddīn va Mawlānā 'Abdul-Raḥmān Jāmīnıng mazārāt va maqābirını va Namāzgāh-i Muxtār va Ḥawḍ-i Māhiyān va Sāqsalmān va Bulūrī kim aṣlı Abū'l-Walīd egändür, va Imām Faxr va Bāğ-i Xiyābān va Mīrzānıng madāris u maqābirını va Guharšād Begimning madrasa u maqbarasını va Masjid-i Jāmi'ını va Bāğ-i Zāğān va Bāğ-i Naw* va Bāğ-i Zubayda va Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzā salğan Darvāza-i 'Irāqnıng bašıda* Aq Saray **[191b]** va Pūrān va Ṣuffa-i Tīr-andāzān va Cirā[ğ Ö]läng va Amīr Vāḥid va Pul-i Mālān va Xwāja Ṭāq va Bāğ-i Safed va Ṭarabxāna va Bāğ-i Jahānārā va Köšk va Muqavvāxāna va Sūsanīxāna va Duvāzdah Burj va Jahānārānıng šimālī ṭarafıdaqı uluğ ḥawḍ va tört ṭarafıdaqı tört 'imārat va qal'anıng beš darvāzası va Darvāza-i Malik va Darvāza-i 'Irāq va Darvāza-i Pīrozābād va Darvāza-i Xūš va Darvāza-i Qipčāq va Bāzār-i Malik va Cārsū va Šayxu'l-Islāmnıng madrasası va Maliklärni[ng] masjid-i jāmi'ını va Bāğ-i Šahr va Badī'uzzamān Mīrzānıng Jūy-i Injīl yaqasıdaqı madrasası va 'Alī-Šer Begning olturur üyläri kim Unsiyya derlär, maqbara u masjid-i jāmi'ını kim Qudsiyya derlär, madrasası va xānaqāhını ‹kim› Xalāṣiyya va Ixlāṣiyya derlär, ḥammām va dāruššifāsını ‹kim› Ṣafā'iyya va Šifā'iyya derlär—barını andak furṣatta sayr qıldım.

Beg, Shaykh Baha'uddin Umar, Shaykh Zaynuddin and Mawlana Abdul-Rahman Jami's shrines and tombs, the Mukhtar *namazgah*, the Hawz-i-Mahian, Saq Salman and Buluri, which was originally [the shrine of] Abu'l-Walid, Imam Fakhr, the Khiaban Garden, the Mirza's *madrasa*s and tombs, Gawharshad Begim's *madrasa*, tomb and Friday mosque, the Zaghan Garden, the Naw Garden, the Zubayda Garden, the Aq Saray built by Sultan Abu-Sa'id Mirza outside the Iraq Gate, **[191b]** Puran, the Suffa-i-Tirandazan, Cheragh Meadow, Amir Wahid, the Malan Bridge, Khwaja Taq, the Safed Garden, the Tarabkhana, the Jahanara Garden, Kushk, the Muqawwakhana, the Susanikhana, the Duwazdah Burj, the great pool on the northern side of Jahanara and the four structures along its four sides, the five gates to the fort, the Malik Gate, the Iraq Gate, the Firozabad Gate, the Khush Gate, the Qipchaq Gate, the Malik Bazaar, the marketplace, Shaykhu'l-Islam's *madrasa*, the Maliks' Friday mosque, the Bagh-i-Shahr, Badi'uzzaman Mirza's *madrasa* on the banks of the Injil Canal, Ali-Sher Beg's quarters, which were called Unsiyya, his tomb and Friday mosque, which were called Qudsiyya, his *madrasa* and *khanaqah* called Khalasiyya and Ikhlasiyya, and his bath and hospital, which were called Safa'iyya and Shifa'iyya. All these I saw in a short period of time.

دختر خورد سلطان‌احمد میرزا معصومه سلطان بیگم که مادر او حبیبه سلطان بیگم ازین فترتها پیشتر بخراسان آورده بوده یك روزی که بدیدن آکام آمده بودم با مادر خود آمده مرا دید. بمجرد دیدن مرا میل بسیاری پیدا شد. مخفی کسان فرستاده با آکام و ینگام - پاینده سلطان بیگم‌را «آکام» می‌گفتم و حبیبه سلطان بیگم‌را «ینگام» میگفتم - سخن کرده آنچنان مقرر کرده شد که از عقب من ینگام دختر خودرا گرفته بکابل بیاید.

«قیشلاق اینجا باید کرد» گفته محمد برندوق بیگ و ذوالنون بیگ بجد سعیها میکنند و اسباب قیشلاق و جای آن‌را خوب سامان نمیدهند. زمستان شد. در کوهستانی که در میان بود برفها بارید. از طرف کابل [۲۶۲ب] هنوز دغدغه بیشتر شد. اینها نی جائی‌را بجهت قیشلاق سامان میدهند، نی در جای سامانی قیشلاق میفرمایند. آخر ضرورت شد. صریح گفته نتوانستیم.

ببهانهٔ قیشلاق از هری در هفتم شعبان برآمده در نواحی بادغیس در هر یورت یك یك روز و دو دو روز توقف کرده کوچ میکردیم تا مردمی که بجهت تحصیل و کار و مهم بولایات رفته اند آمده همراه شوند. آن مقدار مکث و درنگ شد که بعد از گذشتن از لنگر میر غیاث‌الدین در کوچ دوم یا سیوم ماه رمضان دیده [ل۱۷۵ب] شد. از آنجماعت که بجهت کار و مهم رفته بودند بعضی از ایشان آمده همراه شدند. بعضیها بعد از بیست روز یك ماه در کابل آمدند. بعضیها مانده نوکر میرزایان شدند. ازینجمله یکی سیدیم علی دربان بود. آنجا ماند و نوکر بدیع‌الزمان میرزا شد. از نوکران خسروشاه هیچکس‌را مثل او رعایت نکرده بودم. در وقتی که جهانگیر میرزا غزنی‌را پرتافته برآمد، [۲۶۳] غزنی بسیدیم‌علی داده شده بود. برادر زن خود دوست‌انکو شیخ را در غزنی مانده خود بلشکر آمده بود. فی الواقع در میان نوکران خسروشاه ازین دو کس که سیدیم‌علی دربان و محب‌علی قورچی باشند بهتر کسی نبود. سیدیم اخلاق و اطوار خوب داشت. در شمشیر خود بسیار مردانه مردی بود. در خانهٔ خود بی‌مجلسی و صحبتی نبود. سخاوت بسیاری داشت. عجب بکفایت و بسامان کسی بود. ظرافت و لطافت او رنگین، و اختلاط و حکایت او شیرین بود. خوش‌خلق و حراف و هزال مردی بود. عیبش این بود که گذرا فاسق و مغلم بود. در مذهبش انحرافی بوده یك چیزی منافق‌شیوه طور کسی بود. بعضی نفاق اورا بهزل حمل می‌کنند اما بی‌چیزی هم نبوده. بدیع‌الزمان میرزا در وقتی که هری‌را بدست غنیم داده پیش شاه بیگ می‌آمده‌اند.

Before the time of instability, Ma'suma Sultan Begim, Sultan-Ahmad Mirza's youngest daughter, had been brought to Khurasan by her mother, Habiba Sultan Begim. One day when I went to see my *äkä*, she came with her mother and saw me. Upon first seeing me she felt a great inclination toward me. By secret messenger my *äkä* and *yengä*, **[192]** as I called Payanda Sultan Begim and Habiba Sultan Begim, discussed the matter and decided that after I left, *yengä* would take her daughter to Kabul.

Muhammad Burunduq Beg and Zu'n-Nun Beg tried hard to get me to stay for the winter, but they were forthcoming with good arrangements for neither a place nor provisions for the winter. It was now winter, and snow had fallen in the mountains between [Herat and Kabul]. I was getting ever more apprehensive over Kabul, and these people had come up with no place for the winter and no provisions. In the end there was nothing else to do, although we could not say so frankly.

BABUR LEAVES HERAT FOR KABUL

On the pretext of finding winter quarters, we left Herat on the 7th of Sha'ban [December 23, 1506]. We marched, stopping a day or two at a time in the Badghis region, so that those

Sulṭān-Aḥmad Mīrzāning kičik qızını Ma'ṣūma Sulṭān Begimni anası Ḥabība Sulṭān Begim bu fatratlardın burunraq Xurāsān alıp kelgän egändür. Bir kün men äkämni körä kelgändä anası bilä kelip meni kördi. Körgäč oq manga xaylî mayl paydā boldı. Maxfî kišilär yibärip äkäm bilä yengä bilä—Pāyanda Sulṭān Begimni **[192a]** "äkä" der edim, Ḥabība Sulṭān Begimni "yengä" der edim—sözläšip andaq muqarrar qıldı kim mening käynimčä yengä qızını alıp Kābulğa kelgäy.

Meni [?] qıšlang dep Muḥammad Burunduq Beg va Zū'l-Nūn Beg bi-jidd sa'ylar qıladurlar edi, valî qıšlağ yeri va qıšlamaq asbābını yaxšı sāmān bermäydürlär edi. Qıš boldı va aradaqı tağlarda qarlar yağdı. Kābul ṭarafıdın hanūz dağdağa köpräk boldı. Bular nê qıšlağlığ yer, nê sāmān berädür, nê sāmānlığ yerdä qıšlağ. Āxir ḍarūrat boldı. Ṣarīḥ ayta almaduq.

Qıšlağ bahānası bilä Harīdin Ša'bān ayının yetisidä čıqıp Bādğīs navāḥī‹sı›da har yurtta birär kün–ikirär kün tavaqquf qıla qıla köč qılur edük tā vilāyātlarğa taḥṣīl va iš-küč üčün barğanlar kelip qošulğaylar. Ol miqdār maks u dirang boldı kim Langar-i Mīr Ġiyāsdın iki–üč köč ötkändä Ramaḍān ayı körüldi. Vilāyatlarğa iš-küč üčün barğan yigit-yelängdin ba'zısı kelip qatıldı. Ba'zısı yegirmä kün–bir aydın song Kābulğa* keldilär. Ba'zısı qalıp mīrzālarğa nökär boldılar. Bu jumladın bir Sayyidim 'Alī Darbān edi. Qalıp Badī'uzzamān Mīrzāğa nökär boldı. Xusrawšāh nökärläridin hečkimni anča ri'āyat qılamaydur edim. Jahāngīr Mīrzā Ġaznīnı tašlap čıqqanda Ġaznīnı Sayyidimgä berilip edi. Özining qayın inisi Dost **[192b]** Angu [?] Šayxnı Ġaznīğa qoyup özi čeriggä kelip edi. Fī'l-vāqi' Xusrawšāhnıng nökärlärining arasıda bu iki kišidin kim Sayyidim 'Alī Darbān bilä Muḥibb 'Alī Qorčı bolğay, yaxšıraq kiši yoq edi. Sayyidim yaxšı axlāq u aṭvārlığ kiši edi. Qılıčqa mardāna kiši edi. Üyidä bemajlis u ṣuḥbatî emäs edi. Xaylî saxāvatı bar edi. 'Ajab kifāyatlığ va sāmānlığ kiši edi. Ẓirāfat u liṭāfatı rangīn, ixtilāṭ u ḥikāyatı šīrīn, xošxuluq u ḥarrāf u hazzāl kiši edi. 'Aybı bu edi kim guzarā fāsiq u muğlim edi. Mazhabıda inḥirāfî bar egändür. Bir nemä munāfiqševaraq kiši edi. Ba'zı nifāqını hazlğa ḥaml qılurlar edi, valî bečīzî emäs egändür. Badī'uzzamān Mīrzā

who had gone to their estates to collect revenue and on business could join us. We halted and delayed so much that two or three days out of Langar-i-Mir Ghiyas we saw the Ramadan moon. Some of the warriors who had gone to their estates rejoined us; others came to Kabul twenty days to a month later [than we], while still others stayed and joined the mirzas' service. One of these was Sayyidim Ali Darban. He remained and became an attendant to Badi'uzzaman Mirza. I had promoted none of Khusrawshah's attendants more than him. When Jahangir Mirza left Ghazni he turned it over to Sayyidim, and when he in turn had come away with the army, he had stationed his brother-in-law, Dost **[192b]** Eygü Shaykh, in Ghazni. Truly among Khusrawshah's retainers there were none better than Sayyidim Ali Darban and Muhibb-Ali Qorchï. Sayyidim was a man of good character and disposition. He was courageous with the sword. His quarters were never without a convivial gathering and good conversation. He was very generous and an amazingly organized and competent person. His elegance and grace were superb, his company and conversation sweet. He was jovial, talkative and witty. His only fault was that he practiced vice and pederasty. There was also some deviation in his religion. He was a slightly hypocritical person, which characteristic some attributed to his wit, but there was more to it than that. When Badi'uzzaman Mirza let Wormwood take Herat

بجهت گفتن سخنان منافقانه در میان شاه بیگ و میرزا ، میرزا اورا کشته در آب [۲۶۳ب] هیرمند انداخته است. حکایت محب‌علی در ذیل وقایع خواهد [ل۱۷۶] آمد.

از لنگر میر غیاث گذشته مواضع کنار غرجستان‌را زیر کرده به چخچران آمدیم. در وقت از لنگر گذشته بنواحی چخچران رسیدن پیوسته برف بود. هرچند میرفتیم برف بلندتر میشد. در نواحی چخچران خود برف از ران اسپ بلندتر بود. چخچران بذوالنون بیگ تعلق داشت. میرك جان اپردی نام نوکر او آنجا بود. جمیع غله‌های ذوالنون بیگ‌را بها داده گرفته شد. چون از چخچران گذشتیم بعد از دو سه روز برف بسیار بسیار شد. از اوزانگوی اسپ بلندتر بود. در اکثر جاها پای اسپ بزمین نمی‌رسید. دیگر همیشه برف می‌بارید.

چون از چراغدان گذشتیم هم برف بلند شد ، هم راه نامعلوم شد. از نواحی لنگر میر غیاث بکابل بکدام راه میتوان رفت؟ در باب این رفتن کینگاش کرده شد. من و اکثری برین بودیم که زمستان است براه [۲۶٤] قندهار اگرچه اندکی دورتر است اما بی‌تردد و دغدغه رفته میشود و در راه کوه دغدغه و تردد است. قاسم بیگ آن راه‌را دور و این راه‌را نزدیك گفته بسیار جهل کرد. آخر بهمین راه شدیم.

سلطان نامی پشائی راهبر بود. نمیدانم از پیریش بود یا از دل بای دادن او بود یا از جهت بسیاری برف بود ، باری راه‌را گم کرد و سر نتوانست نمود. چون بسعی قاسم بیگ باین راه شده بودیم قاسم بیگ بناموس افتاده خود و پسرانش همه فرود آمده و برفهارا زیر کرده و راه پیدا کرده پیش می‌رفتند. یکروز هم برف بسیار بود و هم راه نامشخص ، هرچند سعیها کردیم نتوانستیم راه رفت. چاره نیافته و بر [ل۱۷۶ب] گشته در یك جائی که هیزم بسیاری بود فرود آمده تا شصت هفتاد جوان خوب‌را تعیین کردیم که ازینجائی که هستیم برگشته در پایان قولها از هزاره و مردم دیگر که قیشلاق [۲٦٤ب] نموده باشند راهبری از برای راه سرنمودن پیدا کرده بیارند. تا آمدن آنهائی که به اوردو رفته بودند سه چهار روز ازین منزل کوچ ننمودیم. رفته‌ها هم راهبر خوبی نتوانستند آورد. توکل کرده و سلطان پشائی‌را پیش انداخته بهمین راهی که راه نیافته برگشته بودیم روان شدیم. در آن چند روز تشویشها و مشقتهای بسیار کشیده شد چنانچه در مدت‌العمر اینقدر مشقت کم کشیده شده بود. این مطلع در همان ایام گفته شد

چرخ نینگ مین کورماگان جور وجفاسی قالدی‌مو
خسته کونگلوم چیکماگان درد و بلاسی قالدی‌مو

---

and went to Shah Beg, because Sayyidim Ali was duplicitous with the mirza and Shah Beg, the mirza killed him and had him thrown into the Helmand River. Muhibb-Ali's story will come in its proper place in the history.

Leaving Langar-i-Mir Ghiyas, we skirted the villages of Gharjistan and came to Chaghcharan. There was snow all the way from Langar to Gharjistan. The farther we went the deeper the snow was. Chaghcharan belonged to Zu'n-Nun Beg and was under the charge of his servant Mirak Jan Apardi. We purchased all of Zu'n-Nun Beg's grain. Two or three marches out of Chaghcharan the snow was so deep it came above the horses' stirrups, **[193]** and in most places the horses' hooves did not reach the ground. And still it kept on snowing.

Out of Cheraghdan there was so much snow that the road was completely obscured. In the Langar-i-Mir Ghiyas region we deliberated over which road we should take to Kabul. I and most of the others were of the opinion that since it was winter, the mountain road would

Harīni Šıbaq*qa aldurup Šāh Beggä kelgändä mīrzā bilä Šāh Begning arasıda nifāqāmez* söz aytqan üčün mīrzā öltürüp Hirmand suyığa tašlattur. Muḥibb 'Alīning ḥikāyatı vaqāyi' ẕaylıda kelgüsidür.

Langar-i Mīr Ġiyāsdın ötüp Ġarjistānning yaqa kentlärini basturup Caxčarāngä* kelildi. Langardin ötüp Ġarjistān navāḥī‹sı›da yetkändä payvasta qar edi. Barğan sayı qar uluğraq bolur edi. Caxčarān Zū'l-Nūn Beggä ta'alluq edi. Mīrak-Jān Apardı atlığ nökäri and[a] edi. Zū'l-Nūn Begning ašlığlarını tamām bahā berip alduk. Caxčarāndın iki–üč köč ötkäč qar asru uluğ boldı. Üzängüdin yoqqarıraq **[193a]** edi, balki aksar yerdin atning ayaqı yergä yetmäs edi. Yana qar dāyim yağar edi.

Cirāğdāndın ötkäč ham qar köp uluğ boldı. Ham yol nāma'lūm boldı. Langar-i Mīr Ġiyās navāḥīsıda Kābulğa ne yol bilä barurumızni kengäštük. Men va aksar barīn edük kim qıš dur, tağ yolıda köp dağdağa u taraddud tur. Qandahār yolı agarči bir nemä yıraqraq tur, valî betaraddud u bedağdağa barılur. Qāsim Beg "Ol yol ne yıraq dur! Bu yol bilä barur biz" dep köp jahl qıldı. Bu yolğa bolduk.

Bir Sulṭān atlığ Pašā'ī bašči edi. Qarılıqıdın mu, ya aldarağanıdın mu, ya qarning uluğluqıdın mu, yolnı yoqattı. Bašlay almadı. Cun Qāsim Begning sa'yı bilä bu yolğa bolup edük, Qāsim Beg nāmūsqa tüšüp özi va oğlanları oq qar te[p]ip yol tapıp ilgäri yürürlär edi. Bir kün ham qar asru uluğ boldı, ham yol nāmušaxxaṣ. Bir nečä sa'ylar qılduk. Bara almaduk. Cāra tapa almay yanıp bir otunluğ yergä tüšüp yetmiš–seksän abdān yigitlärni ta'yīn qılduq kim izimiz bilä yanıp qul qoyı qıšlağan hazāra hazāradın tapıp yol bašlağalı keltürgäylär. Ordu barğanlar kelgünčä üč–tört kün bu yurttın köčülmädi. Barğanlar ham abdān yol bašlar kiši keltürmädilär. **[193b]** Tavakkul qılıp Sulṭān Pašā'ını ilgäri salıp ošbu yolğa oq kim yol tapa almay yanılıp edi bolduk. Ol nečä kün bisyār tašvīš u mašaqqatlar tartıldı, andaq kim muddatul'umr munča mašaqqat kamraq tartılıp edi. Bu maṭla'nı ošol furṣatta aytıldı:

Cārxning men körmägän jawr u jafāsı qaldı mu? /
Xasta könglüm čekmägän dard u balāsı qaldı mu?

---

be fraught with danger. The Kandahar road, although slightly longer, would be safer. Qasim Beg said that the latter road was too long and we should go by the former. In so saying he made a great mistake, but by that road we went.

Our guide was a Pashai named Sultan. Whether he was too old or faint-hearted, or whether because of the depth of the snow, in any case he lost the road and could not guide us. Since it was at Qasim Beg's insistence that we had come by this road, and it reflected upon his honor, he and his sons trampled down the snow, found the road again and went on ahead. One day the snow was so deep and the road so obscured that no matter what we did we could not go on. There was nothing for us to do but turn back and camp in a place with firewood. I appointed seventy or eighty warriors to retrace our steps to find and bring to guide us any Hazaras who were wintering in the valley. We did not move from this camp for three or four days until those who had gone out returned. When they did return they did not bring with them anyone who could show us the way. **[193b]** Trusting in God, we sent Sultan Pashai ahead and set out back down the very road where we had lost the way. During those few days much hardship and misery were endured, more than I had ever endured in my whole life. At that time I composed this line:

Is there any cruelty or misery the spheres can inflict I have not suffered?
Is there any pain or torment my wounded heart has not suffered?

نزدیك بیك هفته برف زیر كرده از یك كروه و یك ونیم كروه زیاد كوچ نمی‌توانستیم برآوردم. كرد. برف زیر كننده من بود. با ده پانزده نزدیكی و قاسم بیگ بود و دو پسرش تینگری بیردی و قنبرعلی با دو سه نوكرش همینهائی كه مذكور شدند پیاده گشته برف زیر [٢٦٥] می كردیم. در هر قدم نهادن تا كمر و تا سینه فرو رفته فرو رفته برف زیر می‌كردیم. بعد از رفتن چند قدم حمل شخصی كه پیشتر بود سوخته می‌ایستاد، دیگری پیش می‌گذشت. این ده پانزده بیست كس كه برف‌را زیر می‌كردند آنقدر می‌شد كه اسپ خالی‌را كشیده میشد.

این اسپ خالی‌را كه كشیده میشد تا ركاب و تا خویگیر فرو رفته فرو رفته تا [ل١٧٧] ده پانزده قدم راه رفته مانده میشد. این اسپ‌را بگوشه كشیده یك اسپ خالی دیگری‌را پیش كشیده میشد. بهمین دستور همین ده پانزده بیست كس برف زیر می‌كردیم. اسپان همین ده پانزده بیست كس پیش كشیده می‌شد. دیگر تمام جوانان خوب و جماعهٔ كه امرا نام داشتند از اسپ خود فرود نیامده در راه طیار كوفتهٔ زیر كرده درآمده سرهای خودرا پایان انداخته می‌آمدند. محل آن نبود كه بگسی تكلیف و زوری توان كرد. هركسی‌را همتی و جراتی باشد، [٢٦٥ب] اینطور كارهائی‌را خود طلبیده میكند. بهمین طریق برف زیر كرده و راه ساخته از ونجوكان نام جائی در سه چهار روز در پایان كوتل زرین به خوال قوتی نام خوالی آمدیم.

همین روز غریب چاپقونی بود. برف می‌بارید چنانچه بهمه وهم مردن غالب شد. مردم آن كوهستان غارها و كاواكیهارا «خوال» می‌گویند. در وقت رسیدن باین خوال، چاپقون بسیار تیز شد. در كنار همین خوال فرود آمده شد. برف بلند و راه یكرهه براه كوفته و زیر كرده هم اسپ بحیله می‌رفت. روزها بغایت در كوتاهی مردم پیش در روشنی روز در پیش این خوال آمدند. تا نماز شام و نماز خفتن مردم از آمدن ماندند. بعد از آن هركس هرجا كه ایستاده بودند در همانجا فرود آمده. مردم بسیاری بر بالای اسپ صباح كردند.

خوال تنگ نمود. من در دهن خوال پاروئی‌را گرفته برف‌را رُفته از برای خود برابر [٢٦٦] نمدتكیه جائی ساختم. [ل١٧٧ب] برف تا سینه كافتم. هنوز بزمین نمی‌رسید. اندكی از باد پناه شد. همانجا نشستم. چندی گفتند كه «در میان خوال بروید.» نرفتم. در خاطر گذشت كه همه مردم در برف و چاپقون، من در خانهٔ گرم و در استراحت، آنجا همهٔ اولوس در تشویش و مشقت، اینجا من خواب بفراغت از مروت دور و از همجهتی بركنار كاریست. هر

For nearly a week we proceeded, unable to cover more than a league or a league and a half a day. I became a snow trampler with ten or fifteen of my *ichki*s, Qasim Beg, his sons Tengriberdi and Qambar-Ali and another two or three of their servants. We progressed on foot, trampling the snow down. One person would advance for eight to ten yards, trampling down the snow. Every time we put our foot down we would sink in to the waist or chest and pack the snow down. After going however many paces, the lead man would stop, exhausted. Then another would go in front. Together these ten, fifteen or twenty people on foot could pack down enough snow for an unmounted horse to be led through. Sinking down to the stirrups or girth strap, the horse could be pulled forward for ten or fifteen paces before it gave out. It was pulled aside and another unmounted horse could be led forward. In this manner we ten to twenty persons **[194]** trampled down the snow, and our horses were pulled through. Then all the rest of those who enjoyed the titles of fearless warriors and begs entered the prepared, packed down road without dismounting and proceeded with their heads hung low. It was no time to compel or insist. Anyone with stamina and fortitude will join in such a labor without waiting for an invitation. So, by packing down the snow and creating a road, we made it in

Bir haftağa yavuq qar tepip kündä bir šar'ī, bir yarım šar'ïdın artuq köčülmäs edi. Qar tepär kiši men edim on–on beš ički bilä va Qāsim Beg edi. İki oğlı Tengriberdi va Qambar-'Alī bilä yana iki–üč nökäri ham bar edi. Ošbu mazkūr bolğanlar yayaq yürüp qar tepär edük. Har kiši yeti–sekiz–on qarı ilgäri yürüp qar tepär edi. Har qadam qoyğanda beligäčä kögsigäčä bata bata qar tepär edi. Bir nečä qadam barğandın song ilgäriki kišining ḥamlı küyüp turar edi. Yana bir kiši ilgäri ötär edi. Bu on–on beš–yegirmä kiši yayaq qarnı kim tepär edi, anča bolur edi kim boš atnı tartsa bolur edi. Boš atnı tartılur edi, üzängüsiğača [sic] qaytalığača köp köp bata bata bu boš at ham on–on beš qadamča yol yürüp talıqur edi. Bu atnı yaqağa tartıp yana bir boš atnı ilgäri tartılur edi. Ošbu dastūr bilä biz on–on beš–yegirmä **[194a]** kiši oq qar teptük. Ošbu on–on beš–yegirmä kišining atları oq ilgäri tartıldı. Özgä tamām abdān abdān yigitlär va beg atanğanlar atlarıdın ham tüšmäy tayar tepilgän va basılğan* yolğa kirip bašların qoyı salıp kelürlär edi. Maḥall ol emäs edi kim kišigä taklīf u zorī qılılğay. Harkimning himmat u jur'atı bolsa mundaq išlärni özi tiläp qılur. Ošbu ṭarīq bilä qar tepip yol qılıp ANJWKAN yerdin üč–tört kündä Kötäl-i Zirīnnıng tüpigä Xavāl Qutı degän xavālğa kelduk.

Ošbu kün ğarīb čapqun bilä qar yağar edi. Andaq kim barčağa ölüm vahmı boldı. Ol el tağdaqı ğār va kāvākīlarnı "xavāl" derlär. Bu xavālğa yetkändä čapqun beḥadd tez boldı. Ošbu xavāl qašıda oq tüšüldi. Qar uluğ yol tegirmä tepi[l]gän basalğan yol bilä ham at baḥīla baradur. Künlär ğāyat qısqalıqqa ilgäriki kiši yaruqta xavāl alığa keldilär. Namāz-i šām namāz-i xuftanğača el kelä qaldı. Andın songra turğan turğan yerdä oq tüšti. Köp el atnıng üstidä oq tang yettürdi.

Xavāl tarraq köründi. Men xavālnıng ağzıda küräk alıp qar küräp özümgä bir takyanamad ornı yer yasadım. Qarnı kögüskäčä qazdım. Hanūz **[194b]** yergä yetmäydür edi. Bir nemä yelgä panāh boldı. Ošanda oq olturdum. Har nečä dedilär kim "Xavālğa barıng," barmadım. Köngülgä kečti kim barča el qarda va čapqunda, men ısığ üydä va istirāḥat bilä, munda barča ulus tašvīš bilä mašaqqatta, men munda uyqu bilä farāğatta muruvvattın yıraq va hamjihatlıqtın qıraq iš tür. Men har tašvīš u mašaqqat bolsa, körä men. Har nečük el ṭāqat

three or four days from that horrible place to a cave known as Khawal Qutï, below the Zirrin Pass.

That day there was an amazing snowstorm. It was so terrible we all thought we were going to die. The people there call the caves and hollows in the mountains khawals. As we arrived the storm was unbelievably fierce. We dismounted right in front of the khawal. The snow was so deep that the horses had difficulty coming across a road that had been trampled and packed down. The days were at their shortest, and it was still light when the first people arrived at the cave. By the prayer and nighttime they were still coming. Thereafter they dismounted where they stood. Many spent the night on horseback.

The cave seemed to be rather small. I took a shovel and cleared away enough snow at the mouth of the cave to make myself a place to sit. I dug down chest deep, and still I did not reach the ground; **[194b]** but it was a bit of shelter from the wind. There I sat down. Several people said for me to come inside, but I refused. I figured that to leave my people out in the snow and the storm, with me comfortable in a warm place, or to abandon all the people to hardship and misery, with me here asleep without a care, was neither a manly nor a comradely thing

تشویش و مشقت باشد ، ببینم. هرطور مردم طاقت آورده بایستند ، ما هم بایستیم. یك مثل فارسی است که «مرگ بیاران عید است.» در آنطور چاپقون در چوقوری که کافته و ساخته بودم نشستم. تا نماز خفتن برف آنچنان زور آورده بارید که من بر سر پا نشسته ماندم بر پشت من و بر سر من و بر گوشهای من چهار انگشت برف نشسته بود. همان شب در گوش من سردی تاثیر کرد. نماز خفتن جماعهٔ که غاررا خوب ملاحظه نمودند فریاد کردند که [۲٦٦ب] «خوال بسیار فراخ است. تمام این مردم‌را جا می‌شود.» این‌را که شنیدیم برفی‌را که بر سر و روی من بود افشانده در خوال درآمدم. جوانانی‌را که در نواحی خوال بودند هم طلبیدم. از برای چهل پنجاه کس جا پیدا شد بفراغت. آزوق و یخنی و قاوروق و هرچیز که حاضر بود از هرکه بود آوردند. درینطور سرد و برف و چاپقون در عجب جای گرم امن بفراغتی آمدیم.

صباح آن برف و چاپقون ایستاد. پگاه کوچ کرده بهمان دستور سابق برف زیر کرده و راه ساخته بر بالای دابان برآمدیم. راه خود در نهایت [ل۱۷۸] تندی بالا می‌برآمده کوتل زرین میگفتند. بالا نبرآمده به پایان دره روان شدیم. پیش ازآنکه به پایان دابان برسیم روز بآخر رسید. در دهنهٔ دره منزل کردیم. آن شب سرمای عظیم بود. بمشقت و صعوبت بسیار آن شب‌را گذرانیده شد. دست [۲٦۷] و پای کس بسیاری‌را سرما برد. پای کپه‌را و دست سیوندوك ترکمان‌را و پای اخی‌را همین شب سرما برد. صباح پگاه به پایان دره روان شدیم. باوجود اینکه می‌دانستیم که این راه نیست ، دیده و دانسته و توکل کرده به پایان دره روان شدیم. از جاهای بد و اوچمه‌ها فرود آمده شد. روز نماز شام بود که از دهنهٔ دره برآمدیم. هیچ پیر کلان‌سالی یاد ندارد که ازین کوتل در وقتی که برف اینقدر کلان بوده باشد کسی گذشته باشد بلکه درین فصل معلوم نیست که عبور نمودن ازین کوتل در دل کسی گذشته باشد. اگرچه از بلندی برف چند روز خیلی تشویش دیدیم اما آخر بسبب همین برف بلند خودرا بمنزل رسانیده شد چرا که اگر اینمقدار برف بلند نمی‌بود از آنچنان بیرهه و اوچمه که می‌توانست گذشت؟ بلکه اگر برف بلند نمی‌بود در اوچمهٔ اول اسپ و شتر مردم تمام می ماند ** هر نیك و بدی که در شمار است * چون درنگری صلاح کار است ** [۲٦۷ب]

to do. Whatever hardship and difficulty there was, I would suffer it too. Whatever the people could endure, I could too. There is a Persian proverb: "Death with friends is a feast." In the midst of such a storm there I sat in a dug-out hole. By the time of the night prayer the snowstorm was still raging so much that I sat all huddled up. There were four spans of snow on my back and covering my head and ears. That night my ears got frostbite. At the night prayer those who had made a thorough inspection of the cave called out, "The cave is really big. There's enough room for everybody." When I heard this, I shook the snow off myself and, calling the warriors who were nearby to come in, went into the cave. There was enough room for forty or fifty people comfortably. All who were there brought out their provisions, hardtack, parched grain and whatever they had. In the midst of such cold and such a storm, what a marvelously warm, safe and secure place we had come to!

At dawn the storm stopped. We set out early and, by trampling down the snow again, made it to the top of the pass. **[195]** The road itself seemed to take a turn and go higher up to what is called the Zirrin Pass. We did not follow it higher but went right down the valley bottom. It was late in the day before we reached the other side of the pass. We spent the night

qılıp tursa, tura men. Bir Fārsī masal bar: "Marg ba yārān sūr ast." Ošandaq čapqunda qazğan yasağan čuqurda olturdum. Namāz-i xuftanğača qar anča čapqudap yağdı kim men engišip olturup edim. Arqamğa va bašımğa va qulaqlarımnıng üstigä tört elig qar bar edi. Ošol kečä qulaqımğa savuq ta'sīr qıldı. Namāz-i xuftanda ğārnı yaxši mulāḥaẓa qılğanlar qıčqırıštılar kim "Xavāl asru keng xavāl dur. Bu elgä tamām yer bar." Munı ki ešittim, üstümdäki qarnı* silkip xavālğa keldim. Xavāl nav[ā]ḥīsıdaqı yigitlärni ham tilädim. Qırq–ellig kišigä farāğat bilä yeridä boldı. Azuq va yaxnı va qavruq* va har nemä kim ḥāḍir edi harkimning kim bar edi keltürdilär. Mundaq savuq va qa‹r va› čapqunda 'ajab ısığ va amn u farāğatlığ yergä keldük!

Tanglasığa qar va čapqun turdı. Ertä köčüp ošol dastūr bilä qar tepip yol yasap* **[195a]** daban üstigä čıqtuk. Yol xud qırlap yoqqarı čıqar egändür. Kötäl-i Zirīn der emišlär. Biz yoqqarı čıqmay dara qoyı oq endük. Dabandın tüpigä yetkünčä kün keč boldı. Dara ağzıda oq qonduk. Ol axšam bisyār ḍarb savuq edi. Asru köp mašaqqat u ṣu'ūbat bilä ol axšamnı ötkärdük. Köp kišining elig-ayaqın savuq eltti. Käpäning ayaqın, Sevindük Türkmänning eligin, yana Axīnıng ayaqın ošol kečä savuq eltti. Ertäsigä dara qoyığa oq yürüdük. Bāvujūd yol bu emäs egänini bilip körüp tavakkul qılıp dara dara qoyı oq yürüldi. Yaman učma segritmä yerlärdin tüšüldi. Kečä namāz-i šām edi kim daranıng ağzığa čıqtuk. Heč qarı uluğ yād bilmäs kim bu kötälning mundaq uluğ qarı bar ergändä kiši 'ubūr etmiš bolğay, balki bu faṣlda ma'lūm emäs kim bu kötäldin 'ubūr etmäk kišining köngligä yetmiš bolğay. Agarči uluğ qardın nečä kün xaylî tašvīš kördük, valî āxir ošbu uluğ qar sababıdın özümizni manzilğa yetkürdük, ne üčün kim agar mundaq uluğ qar bolmasa, andaq berah učma va segritmädin kim ötä [a]lğay **[195b]** edi? Balki agar uluğ qar bolmasa, avvalqı učmada oq elning at va teväsi tamām qalğay edi.

Har nek u badî ki dar šumār ast / tā darnigarī ṣalāḥ-i kār ast.

at the mouth of the valley. That night was bitterly cold, and we spent it in utter misery and hardship. Many people's hands and feet were frostbitten. Käpä's feet, Sevindük the Turcoman's hands and Akhi's feet were frostbitten that night. Early the next day we proceeded straight down the valley. Although we could see this was not the road, we put our trust in God and marched through the valley bottom. In places with treacherous slopes and precipices we had to dismount. It was evening when we emerged through the mouth of the valley. Not even the oldest men with the longest memory could remember this pass being crossed with the snow so deep; it was not even known whether it had ever occurred to anyone to attempt a crossing at this time of year. Although for a few days we had experienced a great deal of difficulty because of so much snow, in the end it was due to the depth of the snow that we were able to get ourselves to our destination. If the snow had not been so deep, how could those trackless slopes and falls have been crossed? **[195b]** If the snow had not been so deep, everybody's horses and beasts of burden would all have been stuck on the first slope.

Whatever happens, good or bad, when you look closely,
[you'll find that] it is all for the best.

نماز خفتن بود که در یکه اولانگ آمده فرود آمدیم. مردم یکه اولانگ در وقت فرود آمدن
از ما خبر یافتند و مارا به خانه‌های گرم برده، گوسفندهای فربه از برای ما آوردند و از
برای اسپ کاه و دانه بی‌نهایت جمع شده، [ل۱۶۷ب] از برای آتش روشن کردن هیزم و
سرکین‌را بیحد و بی‌غایت، از آنچنان سرما و برف خلاص شده اینچنین ده و خانه‌های گرم
یافتن، از آنچنان مشقت و بلا رهائی یافته اینچنین نان بسیار و گوسفندهای فربه یافتن
حضوریست که اینچنین مشقت کشیدگان میدانند، و فراغتیست [که] اینچنین بلا گذراندگان می
شناسند. خاطرجمع و دل‌آسوده یك روز در یکه اولانگ توقف کردیم. از یکه اولانگ کوچ
نموده دو فرسنگ راه آمده فرود آمدیم. صباح آن عید رمضان شد. از میان بامیان گذشته و
از کوتل شبرتو فرود آمده و بجنگلك نرسیده فرود آمده شد. [۲۶۸]

هزارهٔ ترکمان با کوچها و مالهای خود بر سر راه ما قیشلاق کرده بوده‌اند و از ما اصلاً
خبر نداشتند. صباح آن در کوچ نموده آمدن در میان آغیل ایشان و آلاچوقهای ایشان
درآمده آمدیم. دو سه آغیل بتاراج رفت. دیگران خانه و روزگار خودرا پرتافته و فرزندان و
خوردان خودرا گرفته خودرا بکوه کشیدند. از پیش خبر آمد که چند هزاره پیش مردم
لشکررا در یك تنگی گرفته و تیر گذاشته کسی‌را گذشتن نمیگذارند. بمجرد آمدن این خبر
تیزتر گشتیم. نزدیك رسیده دیدم که تنگی هم نیست. چند هزاره از یك بینی‌گاهی برآمده
تیر میگذارند. پرتل جمع شده ایستاده است. جوانان خوب خوب

قراسیـــــن یاغی‌نینگ کوروبتورلار — دنگ و حیـــران بولوب توروبتورلار
مین ییتیب تیز اول‌ساری یورودوم [۲۶۸ب] تور وتور دیب ایلگـــاری یورودوم
غرضـــیم ایل‌نی تیز قیلماق ایدی — یاغی بیرله ستیز قیلماق ایـــــدی
تیز ایتیب ایلنی تـــارتتیم اوزنی — هیچ کیم هـــم ایشیتمادی سوزنی [ل۱۷۹]
یوق ایدی جبه و کیجیـــم و یراق — میندا بار ایدی نیك اوق وساغداق
توردوم ایسه تمـــام ایـــل توردی — یاغی گویا بولارنی اولـــــتوردی
سین نوکرکیم قیلورسین انینگ اوچون — یاراغای بیر محل‌دا جانینگ اوچون
یوق‌که نوکر توروب بیگی یوروگای [۲۶۹] — نوکر آســـــوده و بیگی چوروگای
نوکری کیم بو طور دور نی اسیق — نی ایشینگگا یـارار نی آشقه قاتیق
آخر آت سـالدیم ایلگاری یورودوم — سوروبان تاقـــقه یوققاری یورودوم

Night had fallen by the time we reached Yakawlang. The Yakawlang people heard of our arrival. Warm houses, fat sheep, hay and fodder for the horses, abundant water, plenty of kindling and dung for fires. To be delivered from such cold and snow and to find such a village and warm houses, to be saved from such hardship and misery and to discover so much bread and fat sheep—this is a comfort that only those who have endured such hardships can know, a relief that only those who have undergone such travails can comprehend. Easy of mind and heart we stayed in Yakawlang for one day. From there we proceeded one stage. The next day was the Ramadan feast. Passing through Bamian and crossing the Shibartu Pass, we stopped before reaching Jangalak.

A RAID ON THE TURCOMAN HAZARAS

The Turcoman Hazaras were camped for the winter with their people and animals right along our path, utterly unaware of our approach. While on the march that morning we stopped

Namāz-i xuftan bolup edi kim Yaka Ölänggä kelip tüštük. Yaka Öläng eli biz kelip tüškändä oq xabar taptılar. Isığ üylär, semiz qoylar, atqa ot va borsu benihāyat, ot yaqmaqqa otun va tezäkkä beḥadd u -ğāyat. Andaq savuq va qardın qutulup mundaq kent va ısığ üylär tapmaq, andaq mašaqqat u balādın xalāṣ bolup mundaq qalın nān va semiz qoylar tapmaq ḥuḍūrî dur kim mundaq mašaqqatlarnı körgänlär bilür, farāğatî dur kim mundaq balālar kečürgänlär [...]. Xāṭirjam' va köngül* ‹āsūda› bir kün Yaka Ölängdä tavaqquf qılduk. Yaka Ölängdin köčüp iki yığač yol kelip tüšüldi. Tanglası Ramaḍān 'īdı boldı. Bāmiyān bilä yürüp Šibar-Tu Kötäldin ašıp Jangalak yetmäy tüšüldi.

Türkmän hazārası köčläri va mālları bilä yolumızının üstidä oq qıšlağan egändür. Bizdin aṣlan xabarları yoq. Tanglası köčüp kelürdä bularnıng ağıl va alačuqlarınıng arasığa kelä tüštük. İki–üč böläk ağıl tālān u tārājğa bardı. Özgäläri üy va rozgārin salıp oğlan-ušaqın **[196a]** alıp tağqa tarttılar. İlgäridin xabar keldi kim bir nečä hazāra čerig elini‹ng› alını tusup oqlašıp kišini ötkäli qoymaydurlar. Bu xabar kelgäč ıldam oq yürüdüm. Yetip kördüm* ersä tangî* ham emäs. Bir nečä hazāra bir tumšuqdın kelip oq qoyadurlar. Temir [?] yığılıp turuptur, abdan abdan yigitlär dek

Qarasın yağınıng körüptürlär / dang u ḥayrān bolup turupturlar.
Men yetip tez ol sarı yürüdüm / tur u tur* dep ilgäri yürüdüm.
Ġaraḍım elni tez qılmaq edi / yağı birlä sitez* qılmaq edi.
Tez etip elni, tarttım özni / hečkim ham ešitmädi sözni.
Yoq edi jebä u kejim u yarağ / mendä bar erdi nek oq u sağdaq*.
Yürüdüm ersä* tamām el turdı / yağı gūyā bularnı öltürdi.
Sen nökär kim qılur sen anıng üčün / yarağay bir maḥallda jānıng üčün;
Yoq ki nökär turup begi yürügäy / nökär āsūda u begi čürügäy.
Nökärî kim bu ṭawr dur ne asıq*? / Nê išinggä* yarar nê ašqa qatıq.
Āxir at saldım ilgäri yürüdüm / sürübän tağqa yoqqarı yürüdüm **[196b]**

among their corrals and tents. Two or three corrals were plundered. The Hazaras themselves abandoned their tents and possessions and, grabbing their infants and children, **[196]** fled to the hills. Word was received from ahead that a few Hazaras had blocked the army's way and were shooting arrows to prevent them from proceeding. As soon as I heard this, I set out in haste. When I reached the spot I saw that there was no defile, only a few Hazaras shooting from a mountain spur. Like intrepid warriors [my men] had piled up their baggage and were gathered there:

Seeing the mass of the enemy, they stood perplexed and idle.
As I arrived I hastened in their direction, galloping forward and yelling, "Stand and fight!"
It was my intent to hurry my men, to make them fight the enemy.
Hurrying the men, I pulled myself forward, but no one heard my words.
Without armor, horse armor or arms, I had only good arrows and quiver.
If I stopped they all would stop as though slain by the enemy.
When you make someone a servant it is so that he may save your life some day,
Not in order that the servant may stand idle while his lord is abandoned in the fray.
Of what use is such a servant? Neither is he fit for your service nor is he worth his keep.

مینی کوروب یورودی ایل داغی　　قالدی ایل‌دین کیین‌گا قورقاغی
ییتیبان تیز تاقه یارماشتوك　　اوقیغه باقمایین یوروب آشتوك
گاهی آت‌تین توشوب گهی آتلیق　　یوروبان ایلگاریگا جرأت‌لیق
یاغی هم تاغ‌دین اوق قویار ایردی　　[۲۶۹ب]زور کورگاچ سالیب یوروی بیردی
تاقه چیقتوك هزاره‌نی قاولاب　　قیر و قولدا کیبك کیبی آولاب
داریغان‌نی کیبك دیك آتقولادوك　　تالابان مال و قویی‌نی بولادوك
قیریبان ترکمان هزاره‌سینی　　ایلادوك بند کیشی قاره‌سینی
ایر اتاغلیق‌نی دستگیر ایتتوك　　اهل و اولادینی اسیر ایتتوك

خلاصهٔ این ابیات آنکه چون راه مردم پیش‌را هزارها گرفتند همه مردم حیران شده ایستادند. درین وقت خود تنها رسیده آمد. مردمی که گریخته می‌رفتند «تور! تور!» گفته ایشان‌را دل دادند. ازین [۲۷۰] مردم هیچکس سخن نشنیده بجانب غنیم متوجه نشدند و جابجا ایستادند. باوجود آنکه جیبه و کیجم و یراق غیر ترکش و کمان چیزی نبود، فرمودند که نگاهداشتن نوکر بسبب اینست که در یك محلی بکار اینکس بیاید و فدای صاحب شود، نی‌آنکه نوکر بایستد و صاحب متوجه غنیم شود. بعد از آن خود تنها متوجه غنیم شده اسپ انداختند. چون مردم دیدند که ایشان روان شدند مردم هم همراهی کردند. بمجرد رسیدن بکوهی که هزاره‌ها بر [ل۱۷۸ب] بالای آن بودند چسپیدند و اصلاً ملاحظهٔ تیر ایشان ننموده متوجه شدند. گاهی سواره و گاهی پیاده می‌رفتند. چون غنیم دید که لشکر زور آمد تاب نتوانست [ل۱۸۰] آورد و مانده روان شد. ایشان هزاره‌را دنبال نموده بر کوه برآمدند و مثل آهو و شکاریها پیش انداخته شکار کردند و آنچه گرفته بودند از اموال و اسباب جدا کردند [۲۷۱ب] و عیال و اطفال ایشان‌را بند کردند.

از اموال هزاره پارهٔ گوسفندی خود هم جمع کردم. به یارك طغایی سپرده خود پیشتر گذشتم. از بلندیها و پستیهای کوهستان گشته اسپ و گوسفند هزاره‌هارا پیش انداخته به لنگر تیمور بیگ آورده فرود آمدیم. از کلانتران هزاره چهارده پانزده کس از مردم سرکش و رهزن آنها بدست افتاده بود. در خیال خود این بود که در منزلی که فرود آمده بودیم بانواع عذاب و عقوبت بکشیم که جمیع رهزنان و سرکشان‌را عبرت شود. اینها بقاسم‌بیگ واخورده قاسم‌بیگ ترحمی بیموقع کرده خلاص میکند

نکوئی با بدان کردن چنانست　　که بد کردن بجای نیك مردان
زمین شوره سنبل بر نیارد　　درو تخم عمل ضایع مگردان

اسیران‌را هم ترحم نموده آزاد کرده شد.

در وقت تاختن همین هزارهٔ ترکمان شنیده شد [۲۷۲] که محمدحسین میرزا دغلت و سلطان سنجر برلاس جمعی از مغولان‌را که در کابل مانده بودند بطرف خود کشیده خان میرزارا پادشاه کرده کابل‌را قبل کرده‌اند. در میان مردم این خبررا انداخته‌اند که بدیع الزمان میرزا و مظفر میرزا پادشاه‌را گرفته بقلعهٔ اختیارالدین هری که حالا بآله‌قورغان مشهور است برآورده‌اند.

Finally I spurred my horse forward and drove it up the mountain. **[196b]**
Seeing me, the men rode forward, leaving their fear behind.
We reached the mountain and clambered up, disregarding the shower of arrows.
Some dismounted, some on horseback, they raced fearlessly forward.
The foe was raining down arrows from the mountain,

Meni körüp yürüdi el dağı / qaldı eldin käyingä qorqaqı.
Yetibän tez tağqa yarmaštuk* / oqığa baqmayın yürüp aštuk.
Gāhî attın tüšüp gahî atlığ / yürübän ilgärigä jur'atlığ.
Yağı ham tağdın oq qoyar erdi / zor körgäč salıp yürü[y] berdi.
Tağqa čıqtuk Hazāranı qavlap / qır u qulda keyik kibi avlap,
Darığannı keyik dek atquladuk / talaban māl u qoyını buladuk.
Qırıban Türkmän hazārasını / äylädük band kiši-qarasını.
Er atağlığnı dastgīr ettük / ahl u awlādını asīr ettük.

Hazāra mālıdın men ham bir pāra qoy yığıšturdum. Yārak Tağayığa tapšurup özüm ilgäri öttüm. Qırlar bilä qullar bilä yürüp hazāralarning at va qoyları sürüp Temür Beg Langarığa keltürüp tüštük. Türkmän hazārasının on tört–on beš sarkaši va rahzan uluğlarıdın eliggä tüšüp edi. Xayālımda bu edi kim tüškän yurtta törlüg törlüg 'azāb u 'uqūbat bilä öltürgäylär kim jamī' rahzan u sarkašlärgä 'ibrat bolğay. Yolda Qāsim Beggä **[197a]** yoluqup bemawqi' taraḥḥum qılıp xalāṣ qılıptur.

Zamīn-i šora sumbul bar nayārad / darū tuxm-i amal ḍāyi' magardān.
Nikūyī bā badān kardan čunānast / ki bad kardan bajāy-i nekmardān.

Asīrlarnı ham taraḥḥum qılıp āzād qılıld[ı].

Ošbu Türkmän hazārasını čapq[an]da ešitildi kim Muḥammad Ḥusayn Mīrzā Duğlat yana Sulṭān Sanjar Barlas va jam'î Kābulda qalğan Muğullarnı özlärigä tartıp Mīrzā Xannı pādišāh qılıp Kābulnı qapapturlar. El arasıda bu xabarnı salıpturlar kim Badī'uzzamān va Muẓaffar Mīrzā pādišāhnı tutup Harīning Qal'a-i Ixtiyāruddīnığa—kim ḥālā Ala Qorğanğa mašhūr dur—čıqarıpturlar.

---

but seeing our strength they took to flight.
We emerged onto the hill in pursuit of the Hazaras, tracking them down like deer 'cross hill and dale.
We shot them down like deer and divided the plundered herds and flocks.
We made captive the people of the defeated Turcoman Hazaras.
The menfolk we captured and their women and children we took prisoner.

I too rounded up a few of the Hazaras' sheep, which I turned over to Yarak Taghayï, and then proceeded to the front. Across peaks and valleys we drove the Hazaras' horses and sheep to Timur Beg's Langar, where we camped. Fourteen or fifteen of the Turcoman Hazara renegades and bandit chiefs had been captured, and it was my plan, when we had camped, to execute them with various tortures to serve as examples to all bandits and renegades. However, along the way they encountered Qasim Beg, **[197]** who, with misplaced clemency, freed them.

Brackish earth does not yield hyacinths, so waste not seeds of hope therein.
Doing good to the evil is as bad as doing evil to the good.

Nonetheless, he had compassion and the prisoners were set free.

While raiding these very Turcoman Hazaras it was heard that Muhammad-Husayn Mirza Dughlat, Sultan-Sanjar Barlas and a band of men had won over the Mughuls who had stayed in Kabul, set Mirza Khan up as padishah and laid siege to Kabul. They had also spread a rumor among the people that Badi'uzzaman Mirza and Muzaffar Mirza were holding me, the padishah, prisoner and had sent me to Herat's Ikhtiyaruddin Fortress, which is now known as Ala Qorghan.

در قلعهٔ کابل از سرداران ملا [ل۱۸۰ب] بابای پشاغری، خلیفه، محب‌علی قورچی، احمد یوسف و احمد قاسم بودند. اینها خوب رفته‌اند. قلعه‌را مضبوط و مستحکم کرده نگاه داشته اند.

از لنگر تیمور بیگ از دست محمد اندجانی نام نوکر قاسم بیگ از توقبای بامرائی که در کابل بودند کیفیت آمدن اینجائی خودرا نوشته فرستاده‌ایم. آنچنان مقرر شد که «از تنگی غوربند برآمده بر سر آنها ایلغار بکنیم. نشانه این باشد که بعد از گذشتن از کوه منار آتش بلندی روشن خواهیم کرد. [۲۷۲ب] شما هم در ارگ بر بالای کوشك کهنه که حالا خزینه است آتش بلندی روشن بکنید تا بدانیم که آمدن مارا دانستید. ما که ازین طرف برسیم شمایان از اندرون برآمده آنچه از دست شما بیاید تقصیر نکنید.» این سخنان‌را تمام نموده محمد اندجانی‌را فرستاده شد.

صباح آن از لنگر سوار شده در برابر اشترشهر فرود آمده شد. از آنجا پگاه سوار شده نزدیك بشب از تنگی غوربند برآمده بر سرپل فرود آمدیم. اسپان‌را خنك کرده و آسوده ساخته نماز پیشین از [۲۷۳] سرپل سوار شدیم. تا توتقاول رسیدن برف نبود. چون از توتقاول گذشتیم هرچند رفتیم برف بلندتر شد. در میان دمه‌یخشی و منار سرما آنچنان بود که مدة‌العمر آنچنان سرما کم دیده شده بود.

احمدی یساول‌را هم با قرا احمد یورتچی پیش امرای کابل فرستاده شد که «بهمان میعاد آمدیم. واقف و مردانه باشید!» از کوه منار گذشته در دامنهٔ فرود آمده از سرما بی‌طاقت شده آتشها روشن ساخته خودهارا گرم ساختیم. [ل۱۸۱] اگرچه محل آتش روشن کردن نبود، اما از ضرب سرما بی‌طاقت [۲۷۳ب] شده آتش روشن کرده شد. صبح نزدیك شده بود که از دامنهٔ کوه منار سوار شدیم. در میان کابل و منار برف تا ران اسپ بود. همه جارا برف [۲۷٤] گرفته بود. کسی که از راه می‌برآمد بتشویش میگشت. این میان‌را بتمام در برف فرو رفته آمدیم. ازین جهت در وقت فرض بکابل بحیله رسیدیم. [۲۷٤ب] پیشتر از رسیدن به بی‌بی‌ماه‌روی از ارگ آتش بلندی ظاهر شد. معلوم شد که خبردار شده‌اند.

چون به پل سیدقاسم رسیدیم شیریم طغایی‌را با مردم برانغار بطرف پل ملا بابا فرستاده شد. غول و جوانغار براه بابا لولی شدیم. درآن محل بجای باغ خلیفه یك باغچهٔ خوردی بود

In command of the Kabul fortress were Mulla Baba of Pishagar, Khalifa, Muhibb-Ali Qorchï, Ahmad Yusuf and Ahmad Qasim. They did a good job of making fast and defending the fortress.

BABUR PROCEEDS TO KABUL

From Timur Beg's Langar we wrote to the begs in Kabul a description of how we had come to this place and sent it from Toqbay with Qasim Beg's servant, Muhammad of Andizhan. It was then decided that we would go through the Ghorband defile and attack. The sign would be that we would light a fire as soon as we had crossed Manar mountain. "You too light a large fire on top of the old pavilion in the citadel (which is now the treasury) so that we may know that you know we are coming. **[197b]** As we come from this direction, you emerge from inside and make no mistake about it." After making Muhammad of Andijan understand these words, I sent him off.

The next morning we mounted at Langar and rode to opposite Ushtur Shahr. From there we got an early start and reached the Ghorband defile around midday, where we dismounted at the bridge. We watered the horses and let them rest, and around noon we rode from there.

Kābul qorğanıda Mullā Bābā-yi Pišāğarī, Xalīfa va Muḥibb-'Alī Qorčı va Aḥmad Yūsuf va Aḥmad Qāsim bašlığlar edi. Bular yaxšı bardılar. Qorğannı maḍbūṭ u mustaḥkam qılıp asradılar.

Temür Beg Langaridin Muḥammad Andijānī atlığ Qāsim Begning nökäri Toqbāydın Kābuldaqı beglärgä bu yergä kelgänimizning kayfiyyatını bitip yibärdük. Andaq muqarrar boldı kim "Ġawrband tangīsıdın čıqıp alarnıng üstigä ılğağumızdur. Nišāna bu bolsun kim Manār Tağıdın ötkäč oq ot yandurğumızdur. Sizlär ham argtä eski köškning üstidä—kim ḥālā xazīna dur—uluğ ot yandurungız tā bilgäy* biz* kim **[197b]** bizing kelgänimizni bilip sizlär. Biz bu sarıdın yetkäč siz ičkäridin čıqıp eligingizdin kelürini taqṣīr qılmang." Bu sözlärni tuyutturup Muḥammad Andijānīnı yibärildi.

Tanglası Langardın atlanıp Uštur Šahr toğrısığa tüšüldi. Andın ertä atlanıp tüškä yavuq Ġawrband tangīsıdın čıqıp köprüg bašıda tüštük. At suğarıp atnı tindürüp namāz-i pešin köprüg bašıdın atlanduk. Tutqavulğača qar yoq edi. Tutqavuldın ötä barğan sayı qar uluğraq boldı. Zamma Yaxšı bilä Manār arasıda andaq savuq edi kim muddatul'umr anča savuq kam körülüp edi.

Aḥmad Yasavul bilä Qara Aḥmad Yurtčını dağı Kābuldaqı beglärgä yibärildi kim "Ošol mī'ād bilä keldük. Vāqif u mardāna bolung." Manār Tağıdın ötüp dāmanada tüšüp savuqdın beṭāqat bolup otlar yandurup ısıduk. Agarči ot yandurur maḥall emäs edi, savuq ḍarbıdın beṭāqat bolup ot yanduruldı. Tang ata yavušup edi kim Manār Tağının dāmanasıdın atlanduk. Manār bilä Kābulnıng arasıda qar atnı[ng] tizidä bar erdi. Qatqan bolup edi. Yoldın čıqqan kiši tašvīš bilä yürür edi. Bu aralıqnı tamām čuburup keldük. Bu jihatdın farḍ vaqtıda Kābulğa **[198a]** bi-ḥīla yettük. Bībī Māhrūyğa yetär*din burunraq argdin uluğ ot čıqtı. Ma'lūm boldı kim xabardār bolmıšlar.

Sayyid Qāsimnıng köprügigä yetä Šerim Tağayı bilä baranğar kišisini Mullā Bābānıng köprügi sarı yibärildi. Javanğar va ğol Bābā Lūlī yolı bilä bolduk. Ol maḥall Xalīfanıng

There was no snow as far as Tutqavul, but the farther we got from Tutqavul the deeper the snow was. Rarely in our lives had we experienced such cold as we did between Zamma Yakhshï and Manar.

Ahmad Yasavul and Qara Ahmad Yurtchï were also sent to the begs in Kabul with the following message: "We are coming as planned. Be aware and be brave." After crossing Manar mountain and dismounting in the foothills, we could not stand the cold any longer and lit a fire to get warm. Although it was no time to be lighting a fire, the cold was so unbearable that a fire had to be lit. Just before the break of dawn we rode from the foothills of Manar mountain. Between Manar and Kabul the snow was up to the horses' knees and had become hard. Anyone who left the path had rough going. We had to go the whole distance single file, and for this very reason we made it to Kabul undiscovered by the time of the farz prayer. **[198]** A little before we reached Bibi Mahruy we knew from a large fire in the citadel that they were aware of our presence.

THE REBELS ARE ATTACKED IN KABUL

When we reached the Sayyid Qasim bridge the men of the right wing were sent with Sherim Taghayï to the Mulla Baba bridge. We took the Baba Luli road with the left wing and

که الغ‌بیگ میرزا ساخته بود بصورت لنگر. اگرچه درخت و چوب او نمانده بود اما محوطهٔ او بحال خود بود. خان میرزا آنجا نشسته بود. محمدحسین میرزا در باغ بهشت ساختهٔ الغ‌بیگ میرزا بود. بگورستان طرف باغ ملا بابا رسیده بودیم که جماعهٔرا که تیزی کرده پیش رفته بودند زده و گردانده پیش ما آوردند. چندی که پیشتر رفته بودند در حویلی خان میرزا درآمده چهار کس بودند. یکی سیدقاسم ایشیك‌آقا بود، دیگری قنبرعلی قاسم بیگ، دیگر شیرقلی قراول مغول بود. یکی دیگر سلطان‌احمد [۲۷۵] مغول بود، از جماعهٔ شیرقلی مغول. این چهار کس بمجرد رسیدن بی‌تحاشی در حویلی که خان میرزا نشسته بود می‌درآیند، غوغا می‌شود. خان میرزا بر اسپی سوار شده گریخته [ل۱۸۱ب] می‌برآید. برادر خورد محمد حسین قوربیگی هم نوکر خان میرزا شده بود. ازین چهار کس شیرقلی مغول‌را بشمشیر زده می اندازد. در وقت بریدن سر خلاص میشود. این چهار کس شمشیر خورده و تیر خورده و زخمی شده در جائی که مذکور شد پیش ما درآمده آمدند.

[در] کوچهٔ تنگ سواران جمع شدند و ازدحام شد. مردم بالای هم جمع شده ایستادند، نی پیش می‌توانند رفت نی عقب می‌توانند گشت. من بجوانانی که نزدیك من بودند گفتم که «فرود آئید و زور بکنید!» دوست‌ناصر، خواجه محمدعلی کتابدار، بابا شیرزاد، شاه‌محمود و چند جوان دیگر هم فرود آمده و رفته تیر گذاشتند. غنیم مانده گریخت. [۲۷۵ب]

از جهت مردم قلعه بسیار انتظار کشیدم. در وقت کار نتواستند رسید. بعد از برداشتن غنیم یکی یکی و دو دو تاخته آمدن گرفتند. هنوز به چارباغی که خان میرزا فرود آمده بود نرسیده بودم که از مردم قلعه احمد یوسف و سید یوسف آمدند. بهمراهی من در آن باغی که خان میرزا بود درآمدند. دیدم که خان میرزا نیست، گریخته. برآمده تیز برگشتم. احمد یوسف از عقب من بود. از دروازهٔ چارباغ دوست سرپلی پیاده که در کابل بجهت مردانگی او رعایت کرده منصب کوتوالی باو داده گذاشته شده بود شمشیر برهنه در دست درآمده آمد و بمن رو کرده می‌آید. من جیبه پوشیده بودم. غربیچی نه بسته بودم. دولغه هم نپوشیده بودم. هرچند «هی دوست، هی دوست» گفته فریاد کردم. احمد یوسف هم فریاد کرد. از جهت اینکه در سرما و برف در بشره تغییری [ل۱۸۲] شده بود [۲۷۶] از آنجهت بوده باشد مرا نشناخت یا از جهت اضطراب جنگ بوده باشد، باری بی‌تحاشی بر بازوی برهنهٔ من شمشیر انداخت. عنایت الهی شامل بود: سرموئی نبرید، کار نکرد ** اگر تیغ عالم بجنبد ز

---

center. At that time there was a small garden where Khalifa's garden stands today, rather like a *langar,* that had been made by Ulughbeg Mirza. Although the trees and shrubs were no longer there, the surrounding wall still stood. Mirza Khan was stopping there. Muhammad-Husayn Mirza was in the Bagh-i-Bihisht, also made by Ulughbeg Mirza. I had reached the cemetery on the side of the Mulla Baba garden lane when those who had gone raced forward and were forced back to join us. There were four men who had gone forward and entered Mirza Khan's quarters. They were Sayyid Qasim Eshik-aqa, Qambar-Ali son of Qasim Beg, the Mughul Sher-Qulï Qaravul and Sultan-Ahmad Mughul from Sher-Qulï's group. These four had gone fearlessly right into Mirza Khan's quarters and created an uproar: Mirza Khan had jumped on a horse and fled. Abu'l-Hasan Qorbegi's brother Muhammad Husayn had become a servant of Mirza Khan. **[198b]** He had slashed at Sher-Qulï, had him down and was about to cut his head off when Sher-Qulï escaped. These four men, with sword and arrow wounds, rejoined us in the above-mentioned place.

bāğının ornıd[a] bir kičikräk bāğča edi. Uluğbeg Mīrzā salıp edi, langar yosunluğ. Agarči diraxt u yığačı qalmaydur edi, valî muḥavvaṭası bar edi. Mīrzā Xan anda olturup edi. Muḥammad Ḥusayn Mīrzā Uluğbeg Mīrzā salğan Bāğ-i Bihištta edi. Men Mullā Bābāning bāğının küča ṭarafıdaqı goristānğa yetip edim kim tezlik qılıp ilgäri barğanlarnı urup yandurup bizgä yığtılar. İlgäri barıp Mīrzā Xan olturğan ḥavīlīğa* kirgänlär tört kiši edi. Bir Sayyid Qāsim Ešik-Aqa edi. Yana bir Qambar 'Alī-i Qāsim Beg edi; yana bir Šer-Qulı Qara‹vu›l Muğul edi; yana bir Sulṭān-Aḥmad Muğul edi—Šer-Qulının jamā'atıdın edi. Bu tört kiši yetkän bilä betaḥāšī oq Mīrzā Xan olturğan ḥavīlīğa* kirärlär; ğawğā bolur. Mīrzā Xan bir atqa minip qačıp čıqar. Abū'l-Ḥasan Qorbegining inisi Muḥammad Ḥusayn ham Mīrzā Xanğa **[198b]** nökär bolup edi. Bu tört kišidin Šer-Qulını čapıp yıqar. Bašını kesär maḥallda xalāṣ bolur. Bu tört kiši qılıč yep oq yep yaralığ bolup mazkūr bolğan yerdä bizgä yığılıp* keldilär.

Tar küčada atlığ el tıqıldılar turdılar—nê ilgäri yürüy aladurlar, nê käyingä yana aladurlar. Men yavuqumdaqı yigitlärgä dedim kim "Tüšüp zorlang!" Dost Nāṣir, Xwāja Muḥammad 'Alī Kitābdār, Bābā Šerzād, Šāh Maḥmūd, yana bir nečä yigit tüšüp yürüp oq qoydılar. Yağı qača berdi.

Qorğandaqılarnı köz tuttuk. İš vaqtıda yetišä almadılar. Yağını teprätkändin song birin ikin čapılışıp kelä bašladılar. Hanüz Mīrzā Xan olturğan čārbāğqa kirmäydür edim kim qorğandaqılardın Aḥmad Yūsuf-i Sayyid Yūsuf keldi. Mening bilä hamrāh oq Mīrzā Xan olturğan bāğqa kirdük. Kördüm Mīrzā Xan yoqtur. Qačıp čıqıptur. Tez oq yandım. Aḥmad Yūsuf mening songumča edi. Cārbāğning ešikidin Dost Sarpulī piyāda kim Kābulda mardānalıqı jihatıdın ri'āyat qılıp kotvāllıq manṣabını berip Kābulda qoyulup edi, yalangač qılıč eligidä kirip keldi. Manga oq tegilip kelädür. Men jebä keyip edim; ğarbıčı bağla- **[199a]** -maydur edim; dulğa ham keymäydür edim. Har nečä qıčqıra edim "Hay Dost! Hay Dost!" dep Aḥmad Yūsuf ham qıčqırdı. Men savuqqa va qarğa küygänimdin mü meni tanımadı, ya uruš iḍṭirābıdın mu edi, betaḥāšī yalang bāzūmğa oq qılıč saldı. Tengri 'ināyatı edi sar-mūî kār qılmadı.

In the narrow lane the horsemen crowded together, unable to go forward or backward. I said to the warriors near me, "Dismount and fight!" Dost Nasir, Khwaja Muhammad-Ali Kitabdar, Baba Sherzad, Shah Mahmud and a few other warriors dismounted and started shooting to force the enemy to flee.

We were waiting for the men from the fortress, but in the midst of battle they could not get to us; however, after forcing the enemy back they managed to cut their way through, one by one and two by two. I was on the verge of entering the garden where Mirza Khan was staying, when one of the men from the fortress, Ahmad Yusuf the son of Sayyid Yusuf, came. Together we entered the garden. I saw that Mirza Khan was not there—he had flown the coop. I ran back with Ahmad Yusuf on my heels. Dost Sarpuli, a footsoldier who had been promoted for bravery to the rank of castellan and stationed in Kabul, came through the garden gate with a naked sword in his hand, headed straight for me. I was wearing my armor, but I had not fastened the plates. **[199]** I did not have my helmet on either. I kept calling out, "Hey, Dost! Hey, Dost!" Ahmad Yusuf was also shouting. He did not recognize me—either because my face had been burned by the cold and snow, or because of the confusion of battle—but in any case he made a fearless swipe at my unprotected arm with his sword. Thank God it did not cut me at all.

جای * نبرّد رگی تا نخواهد خدای ** من این دعارا خوانده بودم، از خاصیت آن بود که خدای تعالی این مضرت‌را دفع کرد و این بلای متوجه‌شده‌را رفع نمود. آن دعا اینست: «اللهم انت ربی لا اله الا انت علیك توکلت وانت رب العرش العظیم ماشاء الله کان وما لم یشأ لم یکن ولا حول ولا قوه الا بالله العلی العظیم واعلم ان الله علی کل شیء قدیر وان الله قد احاط بکل شیء علماً واحصی کل شیء عدداً اللهم انی اعوذ بك من شر نفسی ومن شر غیری ومن [۲۷۶ب] کل ذی شر ومن شر کل دابه انت آخذ بناصیتها انك رب العرش العظیم.»

از آنجا برآمده بباغ بهشت که محمد حسین میرزا آنجا بود آمدم. گریخته برآمده پنهان شده بوده در رخنهٔ باغچهٔ که محمد حسین میرزا فرود آمده بود هفت هشت کس تیر و کمان‌دار ایستاده بودند. من بر سر اینها اسپ خودرا پاشنه کردم. نتوانستند ایستاد و گریختند. من رسیده بیکی شمشیر انداختم. آنچنان معلق زده رفت که تصور کردم که مگر سرش پریده رفته باشد. گذرا شدم. بکسی که شمشیر انداختم کوکلتاش خان میرزا تولك کوکلتاش بوده. شمشیر بدست او رسیده بود.

در وقت رسیدن بدروازهٔ خانه‌هائی که محمد حسین میرزا نشسته بود از بالای بام یك مغولی که نوکر من بود و من اورا می‌شناختم [ل۱۸۲ب] تیری‌را پر کرده بروی من کشید. از هر طرف آواز برآمد که «هی هی، پادشاه است.» [۲۷۷] تیررا گردانده و انداخته گریخت. اگرچه از تیر انداختن هم کار گذشته بود، میرزای او و سرداران او گریخته رفته بودند و گرفتار شدند. تیر برای که اندازد؟

در همین جا سلطان‌سنجر برلاس‌را که رعایت کرده تومان نیکنهاررا باو عنایت کرده بودم آنهم درین فتنه باینها شریك بود گرفته و گردن اورا بسته آوردند. مضطرب شده فریاد میکند که «گناه من چیست؟» گناه ازین بیشتر می‌باشد که باین جماعه از همجهتان و هم‌مشورتان یك کلانتری تو باشی؟ چون والدهٔ خان‌دادام، شاه بیگم، خواهرزادهٔ او میشد، فرمودم که اینچنین بی‌عزتانه اورا بر زمین نکشند. مرگی و بلائی نیست.

ازینجا برآمده احمد قاسم کهبررا که از امرای درون قلعه یکی او بود با یك جماعهٔ از جوانان از عقب خان‌میرزا فرستادم.

If the sword of the world moves from its place, it will sever no vein unless God wills.

I had recited the following prayer, and it was through its efficacy that God warded off this harm and averted the catastrophe that was headed straight for me. The prayer is this: "In the name of God, the compassionate, the merciful. O God, thou art my lord. There is no god but thou. In thee, lord of the great throne, have I put my trust. What God wills comes to be, and what God wills not is not. There is no might or strength save through God the exalted, the mighty. I know that God is of all things capable, that he has encompassed everything with his knowledge, and that he has reckoned the number of everything. O God, I take refuge with thee from the evil of mine own soul and from the evil of others and from the evil of every evil thing and from the evil of every beast, which thou holdest by the forelock. Thou art the lord of the great throne."

I emerged from there and went to the Bagh-i-Bihisht, where Muhammad-Husayn Mirza was staying. He had fled and gone into hiding. In the breach of the garden wall of Muhammad-Husayn Mirza's quarters stood seven or eight men armed with bows and arrows. I spurred my horse toward them. **[199b]** Unable to make a stand, they fled. As I came upon them I swiped one of them with my sword. The way he went rolling made me think his head had been

Agar teğ-i 'ālam bijumbad zi jāy / naburrad ragî tā naxwāhad Xudāy.

Men bu du'ānı oqup edim. Anıng xāṣiyyatıdın edi kim Tengri ta'ālā bu maḍarratnı daf' qıldı, va bu mutavajjih bolğan balānı raf' qıldı. Ol du'ā bu dur: *Bismi' llāhi' r-raḥmāni' l-raḥīm. Allahumma, anta rabbī, lā ilāha illā anta, 'alayka tawakkaltu wa-anta rabbu' l-'arši' l-'aẓīm. Mā šā' a' llāhu kān, wa-mā lam yaša' lam yakun, wa-lā ḥawla wa-lā quwwata illā bi' llāhi' l-'alīyi' l-'aẓīm. Wa-a'lamu anna' llāha 'alā kulli šay' in qadīrun wa-anna' llāha qad aḥāṭa bi-kulli šay' in 'ilman, wa-aḥṣā kulla šay' in 'adadan. Allahumma innī a'ūzu bika min šarri nafsī wa-min šarri ğayrī wa-min šarri kulli zī šarrin wa-min šarri kulli dābbatin anta āxizun bi-nāṣiyatihā. Innaka rabbu' l-'arši' l-'aẓīm.*

Andın çıqıp Muḥammad Ḥusayn Mīrzā olturğan Bāğ-i Bihištqa keldim. Muḥammad Ḥusayn Mīrzā qačıp çıqıp yašunğandur. Muḥammad Ḥusayn Mīrzā olturğan bāğčanıng raxnasıda yeti–sekiz oqluğ yaylığ kiši turuptur. Men bu kišilärning üstigä pāšina **[199b]** qıldım. Toxtay almadılar. Qača berdilär. Men yetip birigä qılıč saldım. Andaq yumalanıp bardı kim taṣavvur qıldım kim magar bašı učup ketti. Ötä çıqtım. Men qılıč salğan kiši Mīrzā Xanning kükäldaši Tüläk Kükäldaš egändür. Qılıč eginigä tüškän egändür.

Muḥammad Ḥusayn Mīrzā olturğan üylärning ešikigä yetkändä tam üstidin bir Muğul, kim mening nökärim edi, men anı tanır edim, ešiklig törlüg yerdin oqnı yüzümgä tarttı*. Ol ṭarafdın bu ṭarafdın "Hay hay, pādišāh dur" ‹dep› yetištilär. Oqnı yandurup salıp qačtı. Oq atmaqdın ham iš ötüp edi. Mīrzānsı ‹va› sardārları qačtı. Giriftār boldı. Kim üčün oq atar?

Ošbu yerdä Sulṭān Sanjar Barlasnı—kim ri'āyat qılıp Nīknahār tümänini anga 'ināyat qılıp edi, ol ham bu fitnada bular bilä šarīk edi—tutup boynını bağlap keltürdilär. Muḍṭarib bolup qıčqıradur kim "Hay, mendä ne gunāh?" Gunāh mundın artuq bolur kim bu jam' bilä hamjihat u hammašvaratlardın bir uluğraqı sen? Cun xan dädämning vālidası Šāh Begim xwāharzādası bolur edi, buyurdum kim "Mundaq be'izzatāna kirdürmäng. Ölüm yoqtur."

Mundın çıqıp Aḥmad Qāsim Kuhburnı, kim qorğandaqı beglärdin biri ol edi, **[200a]** bir pāra yigitlär bilä Mīrzā Xanning songıča yibärdim.

---

knocked off. I passed on. The person I had lobbed with my sword turned out to be Mirza Khan's *kükäldas*h, Tüläk Kükäldash. The blow must have landed on his back.

When I reached the gateway to the quarters inhabited by Muhammad-Husayn Mirza, on the roof was a Mughul I recognized, for he had been my servant. He had an arrow drawn in his bow aimed at me. From all directions men came running and shouting, "Hey! It's the padishah!" He turned his arrow away, let it go and ran. It was too late to be shooting arrows anyway: the mirza's officers had fled, the mirza had been captured. On whose behalf was he going to shoot?

To that very place Sultan-Sanjar Barlas was brought, bound at the neck. (This Sultan-Sanjar Barlas had been patronized and favored with the Nangarhar district, but during this disturbance he had joined those others.) Greatly agitated, he shouted, "Hey! What have I done wrong?"

"Can there be any greater wrong than your being one of the ringleaders in cahoots with these people?" I replied. However, since he was the nephew of Shah Begim, my uncle the khan's mother, I gave the order, "Do not place him so dishonorably on the ground. There is no death sentence."

Upon leaving there I sent Ahmad Qasim Kohbur, one of the begs from the fortress, **[200]** with a contingent of warriors in pursuit of Mirza Khan.

در کنار همین باغ بهشت شاه بیگم و خانیم خانه‌ها ساخته نشسته بودند. ازین باغ برآمده بدیدن شاه بیگم [۲۷۷ب] و خانیم رفتم. مردم شهر و اوباش چوب‌دستیها گرفته هجوم کرده اند. در گوشه و کنار بگرفتن مردم و تاراج نمودن اموال دست اندازی میخواستند بکنند. بنا بران مردم‌را هر جا گذاشته و تعیین کرده که مردم‌را زده و رانده برآرند. شاه بیگم و خانیم در یك خانه نشسته بودند. در جائی که دایم فرود می‌آمدم فرود آمده و مثل سابق [ل۱۸۳] بادب و تعظیم رفته دریافتم. شاه بیگم و خانیم بیحد و بیقیاس مضطرب و منفعل و سرافکنده و خجل شدند. نی عذر معقولی می‌توانند گفت و نی [ل۱۸۳ب] طرح پرسشهای مشفقانه می‌توانند انداخت. اینها طمع من اینچنین نبود، که این جمع در مقام هر بدبختی که می‌شدند آنچنان نبود که بسخنان بیگم و خانیم گوش نیندازند. خان میرزا خود نبیرهٔ زائیدهٔ شاه بیگم بود. شب و روز در پیش بیگم اگر بسخن ایشان نمی‌درآمدند خان میرزارا خود نگذاشته پیش خود نگاه میتوانستند نگاهداشت. [۲۷۸] چند مرتبه هم که از ناهمواری زمانه و ناسازگاری دوران از تخت و ملك و نوکر و چاکر جدا شده بایشان التجا بردم، مادر من هم رفت. هیچ نوع رعایتی و شفقتی دیده نشد. برادر خورد من خان میرزا و مادر او سلطان نگار خانیم ولایتهای عین و معمور داشتند. من و مادر من ولایت بجای خود باشد، صاحب یك موضع و یك چند جانور هم نتوانستیم شد. مادر من دختر یونس خان، و من نبیرهٔ او گویا نبودم.

از آن طبقه هرکس که بسر وقت من افتاد آنچه از دست من آمد زائیدگی و خویشی‌را بجا آوردم چنانچه شاه بیگم که آمدند پمغان‌را که از جاهای اعلای کابل است بایشان دادم. دیگر در هر نوع فرزندی و خدمتکاری تقصیر نکردم. سلطان‌سعید خان، خان کاشغر، با چند پیاده و برهنه آمد. مثل برادران زائیدهٔ خود دیده از تومانات لمغان تومان مندراوررا دادم. در زمانی [۲۷۸ب] که شاه اسمعیل شیبای خان‌را در مرو کشته بقندز که گذشتم مردم ولایت اندجان بطرف من دیده بعضی از داروغه‌های خودرا برآورده [ل۱۸٤] بعضی جاهارا مضبوط کرده بمن کس فرستادند، من بسلطان‌سعید خان نوکران بایری خودرا سپرده و کمك همراه نموده زاد و بود ولایت اندجان‌را بخشیده و خان ساخته فرستادم. تا این تاریخ هم از آن طبقه هرکس که آمد از زائیده‌های خود کمتر ندیدم. چنانچه چین تیمور سلطان و ایسن تیمور سلطان و توخته‌بوغا سلطان و بابا سلطان درین تاریخ پیش منند. همه‌را از زائیده‌های خود بهتر دیده رعایت و شفقت کرده‌ام.

Shah Begim and [Mihr Nigar] Khanïm had had their tents pitched and were staying beside the Bagh-i-Bihisht, and there I went to see them. The inhabitants and rabble of the city had taken clubs and were attacking, holding up people in corners and crannies and plundering their belongings. I stationed men to beat off all these people and drive them away. Shah Begim and Khanïm were sitting together in a tent. I dismounted at the usual distance and came forward, as politely as ever, to have an interview with them. Shah Begim and Khanïm were agitated, upset and embarrassed in the extreme. Neither could they make reasonable excuses nor were they able to get through the pleasantries of affectionate conversation. I would not have expected it of them. However impolite this group may have been, it was not as though they were people who would not listen to a *begi*m or a *khani*m. Mirza Khan was Shah Begim's own grandson and was with her day and night. If she had not become a party to these people, she would not have had to give Mirza Khan up and could have kept him with her. The few times I had been separated from my throne, kingdom, liegemen and servants by the adverse vicissitudes of fortune and fate **[200b]** and had taken refuge with them—and my mother

Ošbu Bāğ-i Bihištnıng yanıda Šāh Begim va xanım üylär yasap olturup edilär. Bu bāğdın čıqıp Šāh Begimni va xanımnı körä bardım. Šahr eli va qara-tayaq hujüm qılıpturlar. Goša u kinārda el tutmaqqa māl talamaqqa elig qoyupturlar. Kišilär qoyup barča elni urup sürüp čıqar erdi. Šāh Begim va xanım bir üydä olturup edilär. Dāyimqı yerdä tüšüp kelip burunqı dek adab u ta'ẓīm bilä yürüp körüštüm. Šāh Begim va xanım beḥadd u beqiyās muḍṭarib u munfa'il u sarafkanda u xajil bolupturlar. Nê ma'qūl 'uzr ayta aladurlar, nê mušfiqāna sormaq ṭarḥın sala aladurlar. Bulardın ṭama'ım mundaq emäs edi. Bu jam' har badbaxtlıq maqāmıda bolsalar edi, andaq emäs edi kim begimning xanımnıng sözlarigä qulaq salmağaylar edi. Mīrzā Xan xud Šāh Begimning tuğqan nabīrası kečä va kündüz begim qašıda. Bular sözlärigä kirmäsä Mīrzā Xannı qoymay özlärining qašıda saqlasa xud bolur edi. Nečä qatla ham kim zamāna nāhamvārlıqıdın va dawrān nāsāzgārlıqıdın taxt u mulk u nökär u südärdin ayrılıp alarğa **[200b]** iltijā elttim, anam ham bardı, heč naw' ri'āyatî va šafaqatî körmädük. Mening inim Mīrzā Xannıng va anası Sulṭān-Nigār Xanımnıng 'ayn u ma'mūr vilāyatları bar edi. Men va anam—vilāyat xud tursun—bir kent va bir nečä qoš igäsi* bola almaduk. Mening anam Yūnus Xan qızı va men nabīrası emäs mü edim?

Ol ṭabaqadın harkim ki mening sarvaqtımğa tüšti eligimdin kelgänčä tuğqanlıqnı va yaxšılıqnı bajā keltürdüm. Nečük kim Šāh Begim keldilär, Pamğännı, kim Kābulnıng a'lā yerläridin dür, berdim. Yana har naw' farzandlıq va xidmatkārlıqta taqṣīrî qılmadım. Sulṭān Sa'īd Xan, Kāšğar xanı, beš–altı yayaq yeläng bilä keldi: tuğqan inilärim dek körüp Lamğān tümänläridin Mandrāwar tümänini berdim. Šāh Ismā'il Šaybānī Xannı Marvda alğanda Qunduzğa kim öttüm Andijān vilāyatı mening sarı baqıp ba'zı daruğalarını qavlap ba'zı yerlärini berkitip manga kiši yibärdilär, men Sulṭān Sa'īd Xanğa barı nökärlärimni tapšurup kömäk qošup zādubūd Andijān vilāyatını bağıšlap xan qılıp yibärdim. Bu tārīxqača ham ol ṭabaqadın harkim ki keldi öz tuğqanlarımdın özgä körmädim. Nečük ki Cın Temür Sulṭān va Esän Temür Sulṭān va Toxta **[201a]** Sulṭān va Bābā Sulṭān bu tārīxda mening qašımda durlar—barčanı öz tuğqanlarımdın yaxšıraq körüp ri'āyat u šafaqatlar qılıptur men.

---

too—we had not seen the least favor or affection from them. My "little brother" Mirza Khan and his mother Sultan Nigar Khanïm had rich cultivated lands. My mother and I—not to speak of lands—were unable to possess a single village or a few pair [of oxen]. Was my mother not the daughter of Yunus Khan, and was I not his grandson?

Whenever any of this clan came to me when I was enjoying good fortune, insofar as I could I recognized the obligation of kinship and did well by them. For example, when Shah Begim came, I gave her Paghman, one of the best places in Kabul. I failed in no way in filial duty and service to her. Sultan Sa'id Khan, the Khan of Kashghar, came to me with five or six naked footsoldiers. I regarded him as one of my own younger brothers and gave him the district of Mandrawar in Laghman. When Shah Isma'il captured Shaybani Khan in Merv, when I crossed [the river] to Konduz, and the people of Andizhan, looking toward me, chased out some of their prefects, made fast some localities and sent a messenger to me, I turned over all my retainers to Sultan Sa'id Khan, gave him reinforcements, granted him the living from the province of Andizhan and sent him forth as khan. Up to this very date none of that clan who has come to me has been treated with anything but what is due a kinsman—witness Chïn Temür Sultan, Esän Temür Sultan, Tokhta Sultan [**201**] and Baba Sultan, who are with me at this date. I have treated them all better and shown them more favor than my own flesh and blood.

ازین نوشته‌ها غرض شکایت نیست. حکایت راستیست که نوشته‌ام. ازین مسطور شده‌ها مقصود تعریف خود نیست. بیان واقعش اینست که تحریر نموده‌ام. چون درین تاریخ آنچنان التزام نموده شد که راستی [۲۷۹] هر سخن‌را نوشته شود و بیان واقع هر کاری‌را تحریر نموده شود، لاجرم از پدر و برادر کلان هر نیکی و بدی که شایع بود تقریر کردم، و از خویش و بیگانه هر عیب و هنر که بیان واقع بود تحریر نمودم. خواننده معذور دارد و شنونده از مقام تعرض بگذرد.

ازینجا برخاسته در چهارباغی که خان میرزا فرود آمده بود آمده بویالات و ایماقات و احشام فتحنامه‌ها فرستاده شد. بعد ازان سوار شده بأرگ آمدم. محمدحسین میرزا بتوشك خانهٔ خانیم از ترس گریخته درآمده در بوغچهٔ توشك خودرا بسته بوده است. از مردم درون قلعه میرم دیوان و بعضی دیگررا گذاشته شد که این خانه‌هارا جسته محمدحسین میرزارا یافته بیارند. [ل۱۸٤ب] بدرخانهٔ خانیم آمده درشت‌تر و بی‌ادبانه‌تر سخنان گفته‌اند. باری بهر حال محمدحسین میرزارا از توشك‌خانهٔ خانیم یافته در ارگ آوردند. [۲۸۰] من مثل سابق تعظیم کرده و برخاسته خیلی هم درشت بروی او نیامدم. محمدحسین میرزا که با اینچنین زشت و شنیع حرکات اقدام کرد و باین نوع شور و فتنه‌انگیزیها اهتمام نمود، اگر پاره پاره میکردم جای آن داشت و بانواع عذاب و عقوبت سزاوار بود. چون در میان یك نوع خویشی شده بود از خانیم زائیدهٔ من خوب نگار خانیم فرزندان و دختران داشت این حقوق‌را یاد کرده محمدحسین میرزارا آزاد نمودم. بطرف خراسان رخصت داده شد. این بیمروت و حق ناشناس مرد اینچنین نیکیهای مرا که جان اورا بخشیدم بالکل فراموش کرده در پیش شیبانی خان از من شکایتها و غیبتها کرده بوده اندك وقتی نگذشت که شیبانی خان اورا کشته بجزای او رسانید

تو بدکنندهٔ خودرا بروزگار سپار که روزگار ترا چاکریست کینه‌گزار

احمد قاسم کهبر و چند جوان دیگررا که از عقب میرزا فرستاده شده بودند در پشته‌های قرغه ییلاق بخان میرزا میرسند. گریختن هم نمی‌توانند. قوت و جرأت [۲۸۰ب] دست جنبانیدن هم نداشت. باری گرفته آوردند. من در دیوانخانهٔ کهنه در ایوان مابین شرق شمال او نشسته بودم. گفتم که «بیا دریابیم.» از اضطراب تا زانو زده آمدن دو مرتبه افتاد. بعد

I have not written these things in order to complain: I have simply written the truth. I do not intend by what I have written to compliment myself: I have simply set down exactly what happened. Since I have made it a point in this history to write the truth of every matter and to set down no more than the reality of every event, as a consequence I have reported every good and evil I have seen of father and brother and set down the actuality of every fault and virtue of relative and stranger. May the reader excuse me; may the listener take me not to task.

I left that place and went to the garden where Mirza Khan had been staying. Notices of victory were sent to the various provinces and to the tribes and clans. After that I rode to the citadel.

THE REBELS ARE ARRESTED

Muhammad-Husayn Mirza had run away in fear to Khanïm's *töshäkkhan*a and wrapped himself up in a mattress sack. We assigned Mirim Diwan and some others from the fortress to search these tents, find Muhammad-Husayn Mirza and bring him in. When Mirim Diwan reached Khanïm's gate he spoke rather rudely and impolitely, **[201b]** but in any case he found Muhammad-Husayn Mirza in the *töshäkkhan*a and brought him to me in the citadel. I rose

Bu bitilgänlärdin ğaraḍ šikāyat emäs. Rāst ḥikāyat tur kim bitiptür men. Bu masṭūr bolğanlardın maqṣūd özning ta'rīfı emäs. Bayān-i vāqi'ı bu edi kim taḥrīr etiptür men. Cun bu tārīxda andaq iltizām qılılıptur kim har sözning rāstını bitigäy, va har išni išning bayān-i vāqi'ını taḥrīr [bi]tilgäy, lājaram ata-aqadın har yaxšılıq va yamanlıq kim šāyi' edi taqrīr qıldım, va xweš u begānadın har 'ayb u hunar kim bayān-i vāqi' edi taḥrīr äylädim. Oquğunčı ma'zūr tutsun; ešitkünči ta'arruḍ maqāmıdın ötsün.

Mundın qopup Mīrzā Xan olturğan čārbāğqa kelip vilāyatlarğa va aymaq u aḥšāmğa fatḥnāmalar yibärildi. Andın song atlanıp arggä keldim.

Muḥammad Ḥusayn Mīrzā xanımnıng töšäkxānasığa qorqunčdın qačıp kirip töšäkning buğčasığa özini bağlatıptur. Qorğandaqılardın Mīrim Dīvānnı va yana ba'zını qoyduk kim bu üylärni axtarıp* Muḥammad Ḥusayn Mīrzānı tapıp keltürgäylär. Xanımnıng ešikigä kelip duruštraq beadabāna- **[201b]** -raq sözlär aytıptur. Bārî ba-har ḥāl Muḥammad Ḥusayn Mīrzānı xanımnıng töšäkxānasıdın tapıp argtä mening qašımğa keltürdilär. Men burunqı dek oq ta'ẓīm qılıp qoptum. Xaylî ham durušt yüzigä kelmädim. Muḥammad Ḥusayn Mīrzā kim mundaq zišt u šanī' ḥarakātqa iqdām qıldı va bu naw' šor u fitna angez u bunyādığa ihtimām äylädi, agar pāra pāra qılsam, purbār edi. Törlüg törlüg 'azāb u 'uqūbat bilä ölmäkkä sazāvār edi. Cun arada bir naw' uruqluq bolup edi, mening tuğqan xālam Xūb-Nigār Xanımdın oğlanları va qızları bar edi, bu ḥuqūqnı yād qılıp Muḥammad Ḥusayn Mīrzānı āzād qıldım. Xurāsān sarı ruxṣat berildi. Bu bemuruvvat u ḥaqqnāšinās kiši mening mundaq yaxšılıqımnı kim jānnı bağışladım bi'l-kull unutup Šıbaq Xan qašıda mendin ğaybatlar va šikāyatlar qılıptur. Az furṣat ötmädi kim Šıbaq Xan oq öltürup jazāsığa yetkürdi.

Tu badkunanda-i xwudrā ba rozgār sipār / kı rozgār turā čākarīst kīnaguzār.

Aḥmad Qāsim Kuhbur va yana ba'zı bir nečä yigitni kim Mīrzā Xannıng songıča yibärilip edi, Qarğa ya[y]lağ puštalarıda Mīrzā Xanğa yetärlär. Qača ham almas. Elig teprätkünčä quvvat u jur'atı ham yoq edi. Alıp keldilär. **[202a]** Men eski dīvānxānanıng šarq šimālī sa[r]ıqı ayvānıda olturup edim. Men dedim "Kel, körüšäling." Aldarağandın yükünüp kelgünčä iki

---

in his honor, as I always had in the past, and did not take him to task very harshly. If I had had him ripped to pieces for undertaking such heinous and shameful actions and for initiating and engaging in such mutiny and treason, it would have been proper. He deserved to die under torture. However, since there were family connections, his sons and daughters being my own aunt Khub Nigar Khanïm's children, I kept these claims in mind and let him go free. He was given leave to go to Khurasan. This cowardly ingrate completely forgot all my goodness toward him in sparing his life and spread gossip and complaints of me to Wormwood Khan. Well, it wasn't long before Wormwood put him to death and gave him his just deserts.

Entrust to fate him who does you ill, for fate is a vengeful servant of yours.

Ahmad Qasim Kohbur and the few other warriors who had been sent in pursuit of Mirza Khan caught up with him in the hills of Qargha Yaylagh. He was unable to flee; indeed, he did not have the strength or the audacity to wave his hand. They caught him and brought him in **[202]** to me while I was seated in the portico on the northeastern side of the old *divankhana*. "Come," I said, "let us see each other." In his confusion he stumbled twice by the time he knelt and came forward. After our interview I had him sit beside me to give him courage. I had

از دریافتن در پهلوی خود نشانیده دل دادم. [ل۱۸۵] شربت آوردند. بجهت رفع توهم خان میرزا اول شربت‌را خود آشامیدم و باو دادم.

چون جماعهٔ سپاهی و رعیت و مغول و چغتای متوهم و مذبذب بودند چند روز احتیاط‌را مرعی داشته خان میرزارا در خانهٔ خواهران او فرموده شد که باشد. چون ازین ایل و اولوس که مذکور شد هنوز دغدغه و تردد بود، بودن خان میرزارا در کابل صلاح ندیده بعد از چند روز بخراسان رخصت داده شد. بعد از رخصت دادن ایشان بسیر باران و چاش‌توپه و دامنهٔ گلبهار رفته شد. در بهاران طرف باران و دشت چاش‌توپه و دامنهٔ گلبهار بسیار خوب میشود. سبزهٔ او در ولایت کابل نسبت بجاهای دیگر بسیار خوب می‌شود. انواع لاله‌ها را می شود. یکمرتبه انواع لاله‌را فرمودم [۲۸۱] که شمرند، سی و چهار نوع لاله برآمد چنانچه در تعریف این جاها یك بیتی گفته شده بود ** سبزه و گل‌لار بیله جنّت بولور کابل بهار * خاصه بو موسم‌دا باران یازیسی و گلبهار ** در همین سیر کردنها این غزل‌را تمام کردم ** منینگ کونگلوم که گل‌نینگ غنچه‌سی دیك ته بته قاندور * اگر یوز مینگ بهار اولسه اچیلماغی نه امکاندور ** فی‌الواقع در بهاران بجهت سیر کردن و جانور پرانیدن و تیرانداختن برابر اینجاها کم جاها بوده باشد چنانچه تعریف و توصیف ولایات کابل و غزنی شمهٔ مذکور و مسطور شده.

در همین سال از جهت معاش ناصر میرزا و تربیت‌کرده‌های او و اختلاط ایشان، امرای [ل۱۸۵ب] بدخشان که محمد قورچی و مبارکشاه و زبیر و جهانگیر بوده باشند رنجیده بلکه یاغی شدند. همه اتفاق کرده لشکر کشیده از طرف میدان دریای کوکچه که بطرف یفتل و راغ است سوار و پیادهٔ خودرا جمع کرده براه پشته‌ها نزدیك بخمچان آمدند. [۲۸۱ب] ناصر میرزا و مردمی که نزدیك او بودند بی‌تجربه جوانان اندیشه و ملاحظه ننموده باینها بجهت جنگ به پشته‌ها آمده جنگ میکنند. زمین میدان و کوه درهم پیاده بسیار در یك دو مرتبه اسپ انداختن پا محکم کرده و زده که میگردانند تاب نمی‌توانند آورد و می‌گریزند. بدخشانیان ناصر میرزارا زیر کرده توابع و لواحقی که داشت تالان و تاراج کردند.

sherbet brought, and in order to lessen his fear I tasted the sherbet first and then offered it to him.

Since the soldiers, civilians, Mughuls and Chaghatays who had joined Mirza Khan were in trepidation and anxious, as a precaution we ordered him to stay in his elder sister's house for a few days. However, since these people and tribes were still anxious and hesitant, I saw that it was not politic for Mirza Khan to remain in Kabul and gave him leave a few days later to go to Khurasan.

EXCURSION TO KOH-DAMAN

After dismissing them we went to the Baran, Chash Töpä and the Gulbahar hills. In the spring the plains of the Baran, the plateau of Chash Töpä and the hills of Gulbahar are extremely beautiful. Compared to other places in the province of Kabul the greenery there is very beautiful. All sorts of tulips blossom there. Once I had the types of tulip counted, and there turned out to be thirty or forty varieties. As a line of poetry describing these places says:

With its greenery and flowers, Kabul is paradise in the spring,
Especially the Baran plain and Gulbahar at this season.

While on this excursion I completed this *ghazal*:

qatla yıqıldı. Körüškändin song yanımda olturğuzup köngül berdim. Šarbat keltürdilär. Mīrzā Xannıng daf'-i tavahhumığa šarbatnı avval özüm ičip anga berdim.

Cun Mīrzā Xanğa kirgän sipāhī u ra'iyyat u Muğul u Cağatay mutavahhim u muzabzib edilär, nečä kün iḥtiyāṭnı mar'ī tutup Mīrzā Xannı egäčisining üyidä oq buyurduk kim bolğay. Bu mazkūr bolğan el u ulusdın čün hanūz dağdağa u taraddud bar edi, Mīrzā Xannıng Kābulda bolmaqını ṣalāḥ körmäy bir nečä kündin song Xurāsān sarı ruxṣat berildi.

Bularğa ruxṣat bergändin song Bārān va Cāš Töpä va Gulbahār dāmanası sayrığa barduk. Bahārlar Bārān yazısı Cāš Töpä daštı va Gulbahār dāmanası bisyār xūb bolur. Sabzası Kābul vilāyatınıng özgä yerlärigä baqa xaylî yaxšı bolur. Törlüg törlüg lālalar ačılur. Bir qatla lāla anvā'ını buyurdum kim sanadılar. Otuz–tört naw' lāla čıqtı, nečük kim bu yerlärning ta'rīfıda bir baytî aytılıp edi:

Sabza u gullär bilä jannat bolur Kābul bahār /
xāṣṣa bu mawsimda Bārān yazısı u Gulbahār.

Ošbu sayr kelgändä bu ğazalnı tükättim:

Mening könglüm ki gulning ğunčası dek **[202b]** tah ba tah qan dur /
agar yüz ming bahār olsa ačılmaqı ne imkān dur?

Fī'l-vāqi' bahārlar sayr qılmaqqa va quš salmaqqa va quš atmaqqa bu yerlärčä yer kam oq bolğay, nečük kim Kābul va Ġaznī vilāyatınıng ta'rīf u tawṣīfıda šammaî mazkūr u masṭūr boldı.

Ošbu yıl Nāṣir Mīrzānıng va tarbiyatkardalarınıng ixtilāṭ u ma'āšıdın Badaxšān begläri, kim Muḥammad Qorčı va Mubārakšāh va Zubayr va Jahāngīr bolğay, ranjīda balki yağı boldılar. Barča ittifāq qılıp čerig tartıp Kokča Suyınıng Yaftal va Rāğ sarı tüzi bilä atlığ yayaqnı yığıp yasap puštalar bilä Xamčānnıng yavuqığa keldilär. Nāṣir Mīrzā va qašıdaqı betajriba yigitlär andeša u mulāḥaẓa qılmay bular bilä urušqa puštalarda kelip urušurlar. Yeri bortaq, yayaqı qalın, bir–iki qatla at salğanda toxtap urup ki yandururlar boldura almaslar. Qača berürlär. Badaxšānīlar Nāṣir Mīrzānı basıp bolğan tavābi' u lavāḥiqını talan u tārāj qıldılar.

Like a rose bud, my heart is steeped in blood— **[202b]**
Even if there were a hundred thousand springs,
what possibility would there be of its opening?

Truly there are few places equal to these for springtime excursions, hawking and shooting birds, as was mentioned briefly in the descriptions of Kabul and Ghazni.

NASIR MIRZA IS DRIVEN FROM BADAKHSHAN

This same year the Badakhshan begs Muhammad Qorchï, Mubarakshah, Zubayr and Jahangir were not merely angered by the treatment they received from Nasir Mirza and his henchmen but actually forced into rebellion. They joined forces, gathered and arrayed their footsoldiers and horsemen on the Kokcha river plain near Yaftal and Ragh and proceeded through the hills to the vicinity of Khamchan. The mirza and his inexperienced begs met them unstrategically and incautiously and enjoined battle in the hills. The battleground was uneven and the [Badakhshani] footsoldiers were many. When they charged on horseback once or twice, the [Badakhshanis] held their ground and then counterattacked to drive back their opponents, who were unable to resist and ran away. The Badakhshanis, having defeated Nasir Mirza, pillaged and plundered his followers and dependents who were there.

ناصر میرزا با نزدیکیان خود زیر کنانیده و تاراج یافته براه اشکمش و نارین به کیلکای
آمده و بالارویهٔ سرخ‌آب گشته براه آب‌دره درآمده و از کوتل شبرتو گذشته با هفتاد هشتاد
نوکر و چاکر تالان یافته گیرانیده برهنه گرسته بکابل آمد.
عجب قادریست. دو سه سال پیش ازین ناصر میرزا تمام ایل و اولوس‌را کوچانیده و
راندہ و یاغی شده از کابل برآمده و به بدخشان رفته دره‌ها و قلعه‌هارا مضبوط ساخته بچه ۵
خیالها میگشت؟ از کرده‌های سابق خود سرافکنده و خجل از آن نوع جدا شدن شرمنده و
منفعل شدند. من هم هیچ بروی او نیاوردم. خوب پرسیده [۲۸۲] و مهربانی نموده از انفعال
برآوردم.

Nasir Mirza and his comrades, beaten and plundered, went through Ishkamish and Nahrin to Kilagay, then up the Red River (Surkhab) to the Aodara road and through the Shibartu pass. Finally he and seventy or eighty retainers and servants, beaten and stripped bare, hungry and naked, arrived in Kabul.

Nāṣir Mīrzā yavuqıdaqıları bilä basturup talatıp Iškamīš va Nārīn Kīlāgāy kelip Qızıl Su yoqqarı oq yürüp Ābdara yolığa kirip Šibartū Kötälidin ašıp Kābulğa yetmiš–seksän talatqan aldurğan ač yalangač nökär-südäri bilä keldi.

'Ajab Qādirî dur: iki–üč yıl mundın burun Nāṣir Mīrzā tamām el u ulusnı köčürüp sürüp
5 Kābuldın yağıqıp čıqıp **[203a]** Badaxšānğa yetip dara va qorğanlarını berkitip ne xayāllar bilä yürür edi? Burunqı qılğanlarıdın sarafkanda u xajil, ol naw' ayrılğanlarıdın šarmanda u munfa'il boluptur. Men dağı hečnaw' yüzigä kelmädim. Yaxšı sorup istäp infi'āldın čıqardım.

What an amazingly omnipotent God he is! Two or three years previously Nasir Mirza had driven out all the tribes and clans and left Kabul in rebellion **[203]** for Badakhshan, where he had gone about fortifying valleys and fortresses, who knows with what all in mind. Now he was humbled by his past deeds, ashamed of the way he had gone off and distraught. I, for my part, did not berate him in the slightest but received him warmly and soothed his distress.

بدغدغهٔ تاختن غلچی از کابل سواری کردیم. در وقت [ل۱۸۶] فرود آمدن در سرده خبر آوردند که در مشت و سه‌گانه که از سرده یك فرسنگ بوده باشد مهمند بسیاری غافل نشسته اند. امرا و جوانانی که همراه بودند برین شدند که مهمندرا می‌باید تاخت. من گفتم که «روا باشد؟ بکدام عزیمت سوار شده باشیم؟ بمقصد نرسیده رعیت خودرا بتازیم و برگردیم؟ این کار ممکن نیست.» از سرده سوار شده صحرای کته‌وازرا شباشب در تاریکی طی کردیم. شب تاریك زمین هموار نی کوه و پشته مینماید نی راه و اثر معلوم میشود. هیچکس سر نتوانست کرد. آخر من خود سر کردم. یك دو مرتبه باین نواحی رسیده بودم. بهمان قیاس قطب‌را بدست راست خود گرفته روان شدم. خدای تعالی راست آورد. راست براست برود قیاقتو و اولابه‌تو آمده شد بجائی که غلچی می‌نشیند که خواجه اسمعیل تربتی باشد. از همین رود راه می‌برآید در آن [۲۸۲ب] رود فرود آمده خودها و اسپان ساعتی خواب کرده و دم گرفته وقت صبح از آنجا روان شدیم. آفتاب برآمده بود که ازین پشته‌ها و قولها بصحرا برآمدیم. از اینجا آنجائی که غلچی می‌نشیند یك فرسنگ خوبی بوده باشد. سیاهی غلچی بود یا دود نمودار شد، مردم یاوه‌تاز لشکر تمام تاختند. تا یك دو کروه تاخته آدم و اسپرا تیر زده مردم‌را نگاه داشتم. اینچنین پنج شش هزار کس چاپقون گذاشته لشکررا نگاهداشتن خیلی اشکال دارد. خدای راست آورد. لشکر ایستاد. نزدیك بیك کروه شرعی آمده و سیاهی افغانان‌را دیده چاپقون گذاشته شد. گوسفند بسیاری درین چاپقون [ل۱۸۶ب] افتاد. در هیچ چاپقونی اینقدر گوسفند نیفتاده بود. در وقتی که مالها گردانده فرود می‌آمدیم از هر طرف جماعت جماعت آمده و در میدان فرود آمده انگیز جنگ کردند. یك جماعه‌را بعضی از امرا و نزدیکیان رفته و پاك و پاکیزه گرفته تمام ایشان‌را کشتند. یك جماعهٔ دیگررا ناصر میرزا سوار شده همهٔ ایشان‌را کشت. [۲۸۳] از سر افغانان کشته شده کله‌منار برخیزانیده شد. دوست پیاده کوتوال که اسم او در بالا مذکور شده بود، در پای او تیر رسید. در وقتی که بکابل رسیدیم فوت کرد.

از خواجه اسمعیل کوچ نموده به اولابه‌تو آمده فرود آمدیم. اینجا فرمان شد که بعضی از امرا و نزدیکیان گشته و اهتمام کرده خمس این غنایم‌را بگیرند. از قاسم بیگ و بعضیها رعایت نموده خمس نگرفتیم. خمسی که در قلم آمد شانزده هزار گوسفند بود که خمس

Events of the Year 913 [1507–8]

A RAID ON THE GHILZAI

We rode out of Kabul intending to raid the Ghilzai, but when we stopped at Sardeh word was received of Mohmands camped open to attack at Mest and Sehgana, about a league away from Sardeh. The begs and warriors were of the opinion that we should attack the Mohmands. I said, "Is this right? With what intention should we ride? Should we raid our own subjects and return without reaching our goal? This is impossible!"

We rode from Sardeh and rode through the Katawaz plain in the dark of night. Pitch black, across absolutely flat ground, neither mountain or hill nor road or track visible—no one could lead us. Finally I took the lead. Once or twice I had been through this region, and based on that I led my men, keeping the north star to my right. Thank God, we came to the Ulabatu and Qayaqtu rivers to the place where the Ghilzai were camped, where Khwaja Isma'il's tomb is, where the road crosses the river. Stopping at the river, **[203b]** we slept a bit and the horses

Ǵiljīnı čapmaq dağdağası bilä Kābuldın atlanıldı. Sardihkä tüškändä xabar keltürdilär kim Mist* va Sihgānada, kim Sardihdın bir yığač bolğay, qalın Mohmand ğāfil olturuptur. Bolğan beglär va yigitlär barīn boldılar kim Mohmandnı čapmaq keräk. Men dedim kim "Ravā bolğay mu? Ne 'azīmat bilä atlanğay biz? Maqṣadqa yetmäy öz ra'iyyatımızni oq čapıp yanğay biz? Bu iš mumkin emäs." Sardihdin atlanıp Katawāz tüzini kečä bilä qaranğuda ṭay qılduk. Qayqaranğu kečä tüptüz yer—nê tağ u pušta körünädür, nê yolda yer ma'lūm boladur—hečkim bašlay almadı. Āxir men oq bašladım. Bir–iki qatla bu navāḥīğa yetip edim. Ošol qiyās bilä quṭbnı ong yanımğa* alıp teprädim. Tengri rāst keltürdi. Rāst Qayāqtū va Ūlābatū rūdığa oq kelildi kim Ǵiljī olturğan yergä, kim Xwāja Ismā'īl turbatı bolğay, ošbu rūdtın yol čıqar. Ol rūdta tüšüp özümiz va **[203b]** atımız bir zamān uyuxlap dam alıp tang atqanda andın teprädük. Āftāb čıqıp edi kim bu puštalardın va qullardın tüzgä čıqqač [...] Ǵiljīnıng qarası mu, ya tütüni mü köründi. Ya xud DLMHgä ya bihtāz [?] čerig eli tamām čapqun qoydılar. Bir–iki kurohkäčä čapıp kišini atnı oqlap elni tıydım. Mundaq jilawrez beš–altı ming čapqun qoyğan čerigning tıymaqınıng xaylî iškāli bar. Tengri rāst keltürdi. Cerig tıyıldı. Yana bir šar'iğa yavuq yol kelip Afğānnıng qarasını körüp čapqun qoyuldı. Qalın qoy bu čapqunda tüšti. Heč čapqunda munča qalın qoy tüškän emäs edi. Mālnı yandurup tüškändin song har ṭarafdın böläk-böläk kelip tüzgä tüšüp uruš-angezī qıldılar. Bir böläkni ba'zı beglär va ičkilär barıp arığ alıp tamām öltürdilär. Yana bir böläkini Nāṣir Mīrzā atlanıp barını qırdı. Ölgän Afğānlarnıng bašıdın kala-manāra qoparıldı*. Dost Piyāda Kotvālnıng, kim atı mazkūr bolup edi, ayaqığa oq tegdi. Kābulğa kelgändä öldi.

Xwāja Ismā'ildın köčüp Ūlābatūğa kelip tüštük. Munda farmān boldı kim ba'zı beglär va ičkilär yürüp ihtimām qılıp bu ğanāyimnıng xumsını alğaylar. Qāsim Beg va ba'zılardın ri'āyat qılıp xumsın almaduk. **[204a]** Qalamğa kelgän xums on altı ming qoy čıqtı, kim seksän

rested before setting out at dawn. The sun was up when we emerged from the hills and valleys into the plain. {It was a good league away from the place where the Ghilzai were camped.} From there we could see something, either the outline of the Ghilzai themselves or the smoke [of their campfires]. The soldiers galloped off impetuously. Galloping for a league or two, I managed to stop them by shooting arrows at men and horses, but it is very difficult to stop an army of five or six thousand galloping raiders. Thank God they stopped. Proceeding along the road about a league more we could see the amassed Afghans, and the raid was on. Many sheep were taken in this raid. In fact, in no other raid had so many sheep been taken. After taking the animals back with us and camping, bands [of Afghans] streamed into the plain from all directions to provoke a fight. Some of the begs and *ichki*s went against one of the bands and made a clean sweep, killing every one of them. Nasir Mirza rode against another band and killed them all. A tower of dead Afghan skulls was erected. The infantryman Dost the castellan, whose name has been mentioned, was shot in the foot and died after returning to Kabul.

Marching from Khwaja Isma'il we stopped again at Ulabatu. Some of the begs and *ichki*s were ordered to go and tend to the taking of the fifth of the booty. As a favor to Qasim Beg and some others we did not take the fifth. **[204]** The fifth that was recorded amounted to

هشتاد هزار باشد. با تلف‌شده‌ها و رعایت کرده‌ها در یك لك گوسفند هیچ سخن نبود. از آن منزل صبح کوچ نموده در صحرای کته‌واز بجهت شکار جرگه کرده شد. آهو و گوره‌خر این دشت همیشه فربه میشود و بسیار میشود. در میان جرگه گوره‌خر و آهوی بسیاری درآمد. گوره‌خر و آهوی بسیاری‌را کشتند. در اثنای شکار از عقب یك گوره‌خری تاختم. نزدیك رسیده یك تیر زدم. یك تیر دیگر هم زدم اما این زخم چنانچه بیندازد کاری نبود. اما از ضرب این دو زخم از دویدن سابق آهسته تر شد. پاشنه کرده و نزدیك [ل۱۸۷] درآمده از دو گوش [۲۸۳ب] عقب‌ترك بر پس‌سر او شمشیر انداختم. تا نای گلوی او بریده و معلق زده رفت و پاهای عقب او برکاب من رسید. شمشیر من خیلی خوب برید. [۲۸٤ب] عجب گوره‌خر فربهی بود. قَبُرغهٔ او یك‌گز چیزی کمتر بوده باشد. شیریم طغایی و بعضی که آهوی مغولستان‌را دیده بودند تعجب کرده گفتند که مغولستان هم اینمقدار آهوی فربه کم دیده شده. این روز یك گوره‌خر دیگر هم انداختم. گوره خر و آهوئی که درین شکار افتاد اکثر فربه بود اما هیچکدام برابر گوره‌خری که من کشتم فربه نبود. ازین چاپقون برگشته در کابل آمده فرود آمدیم.

در اواخر سال گذشته شیباق خان از سمرقند بداعیهٔ تسخیر خراسان بلشکر سوار شد. شاه منصور بخشی نمك‌حرام که اندخود ازو بود به شیباق خان کسان فرستاده بسواری تیزتر کرد. در وقت رسیدن بنواحی اندخود این بدبخت باعتماد اینکه [ل۱۸۷ب] من باوزبك کس فرستاده طلبیده ام خودرا مرتب ساخته و اوتاغه بر سر خود زده پیشکش و تارتیق گرفته می برآید. درینوقت برآمدن [ل۱۸۸] اوزبکان بی‌سر از هر طرف درآمده آن حیز نامردرا و پیشکش و تارتیق [۲۸۵] اورا و مردمی‌را که همراه او بودند در یك لمحه ترت‌پرت کردند. [۲۸۵ب]

بدیع الزمان میرزا و مظفر میرزا و محمد برندوق برلاس و ذوالنون ارغون همه در نواحی بابا خاکی لشکر کشیده نشسته بودند. نی بجنگ کردن عازم بودند نی بقلعه مضبوط نمودن جازم. هیچ کاری‌را مشخص نکرده و هیچ کردن کاری‌را محقق ندانسته سراسیمه‌وار نشسته بودند. محمد برندوق برلاس مرد حساب‌دانی بود. او میگفت که «مظفر میرزا و من قلعهٔ هری را مضبوط بکنیم. بدیع الزمان میرزا و ذوالنون بیگ در اطراف و نواحی هری بکوهستان رفته از سیستان سلطانعلی ارغون‌را و از قندهار و زمین‌داور شاه بیگ‌را و مقیم‌را با لشکرهای

sixteen thousand sheep, which was a fifth of eighty thousand. Taking into consideration those that were lost and those given as favors, there must have been at least a lac (100,000) of sheep.

A HUNT

Riding out early one day from that camp we made a hunting circle in the Katawaz plain and encircled many wild asses and deer. {There are always many fat wild asses and deer in this plain.} During the hunt I galloped off after a wild ass and shot an arrow at it as I got near. I shot another arrow too, but these wounds were still not enough to fell it, although they were enough to slow it down from its former pace. I spurred my horse on. As I got closer I slashed it with my sword just behind its ears. The sword cut through down to its windpipe. The animal flipped over and its hind legs hit my stirrup. My aim with the sword was superb. The ass was incredibly fat, and the fat on its ribs was only a bit less than a span thick. Sherim Taghayï and those who had seen game in Mughulistan were amazed and said, "We have seldom seen such fat animals even in Mughulistan." That day I shot another wild ass too. Most of the wild asses and deer felled in that hunt were fat, but none was as fat as the one I killed. After this raid we rode back to Kabul.

mingdin xumsı bolğay. Talaf bolğan va ri'āyat qılğan bilä bir lak·qoyda heč söz yoq edi. Ol yurttın ertä bilä atlanıp Katawāz* tüzidä av ... [...]. Jergä arasığa qulan va keyik qalın kirdi. Qalın qulan va keyik öltürdilär. Av asnāsıda bir qulannıng songıča čaptım. Yavuqraq yetip bir oq urdum. Yana bir oq ham urdum, valî bu* zaxmlar yıqılğuča kārī emäs edi. Bu iki zaxmnıng ḳarbıdın burunqı yügürüšidin āhistaraq boldı. Pāšina qıldım. Yaqın sığınıp kelip iki qulaqıdın käyinki čäkäsigä oq čaptım. Kägirtäki oq enip qaldı. Mu'allaq ašıp bardı. Käyin ayaqı üzängümgä tegä yazıp qaldı. Qılıčım xaylî yaxšı ketti. Ġarīb semiz qulan edi. Qazısı kišining bir qarıšıdın juz'ī kamraq bolğay edi. Šerim Tağayı va ba'zı Muğulistān keyikini körgänlär ta'ajjub qılıp dedilär kim "Muğulistānda ham munča semiz keyik kam körüptür biz." Bu* kün ham yana bir qulan attım. Ošbu avda tüškän qulan va keyik aksarı semiz edi, valî heč qaysısı men öltürgän qulanča semiz emäs edi. Bu čapqundın yanıp kelip Kābul tüštük.

Ötkän yılning ayaqıda Šıbaq Xan Samarqanddın Xurāsān dā'iyası bilä čerig **[204b]** atlandı. Šāh Manṣūr Baxšı köt bergüči namaḳharām, kim Andxūd and[a] edi, Šıbaq Xanğa kišilär yibärip Šıbaq Xannı atlanmaqqa tezräk qılıptur. Andxūd navāḥısığa kelgändä bu köt bergüči "Özbäggä kiši yibäriptür men" dep i'timād* qılıp yasatıp bašığa otağa sančıp peškaš tartıq alıp čıqarda bašsız Özbäg tuš tušdın rez qılıp bu kündihnı va tartıq va peškaš va kiši-qarasını tart-part qılıpturlar.

Badī'uzzamān Mīrzā va Muẓaffar Mīrzā va Muḥammad Burunduq Barlas va Zū'l-Nūn Arğun barı Bābā Xākī navāḥısıda čerig bilä olturup edilär—nê urušmaqqa 'āzim edilär, nê* qorğan berkitmäk[k]ä jāzim. Heč išni mušaxxaṣ qılmay heč išning qılurın muḥaqqaq bilmäy sarāsīmavār olturup edilär. Muḥammad Burunduq Beg ḥisāb bilür kiši edi. Ol degändür kim "Muẓaffar Mīrzā va men Harīning qorğanı ketäling. Badī'uzzamān Mīrzā bilä Zū'l-Nūn Beg Harīning aṭrāf u navāḥısıdaqı tağlarğa barıp Sīstāndın Sulṭān-'Alī Argunnı Qandahār va

SHAYBANI KHAN MOVES AGAINST KHURASAN

At the end of the previous year Wormwood Khan had set out from Samarkand with his army to take Khurasan. **[204b]** That vile ingrate Shah Mansur Bakhshï, that pederast's whore who was in Andkhui, send messengers to Wormwood Khan to hasten his march. When Wormwood arrived in Andkhui this catamite, relying on the fact that it was he who had sent word to the Uzbek, stuck a plume in his turban and went out with gifts and presents. The unruly Uzbeks swarmed over him from all directions and ripped this catamite, his retinue and his gifts and presents to shreds.

Badi'uzzaman Mirza, Muzaffar Mirza, Muhammad Burunduq Barlas and Zu'n-Nun Arghun were all camped with their forces in Baba Khaki, neither intent upon battle nor decided upon fortifying the fortress [in Herat]. Undecided upon what action to take and unclear on what to do, they sat in confusion. Muhammad Burunduq Beg was a man who knew the score. He said, "Let Muzaffar Mirza and me go to the Herat fortress. Let Badi'uzzaman Mirza and Zu'n-Nun Beg go to the mountains around Herat, and let them attach to themselves Sultan-Ali Arghun from Seistan, and Shah Beg and Muqim and their forces from Zamin

ایشان آورده بخود همراه سازند. هرچه لشکرهای هزاره و نگدری باشد جمع نموده مستعد و مکمل شده باشند. بکوهستان رفتن غنیم خود مشکل است. از ملاحظهٔ لشکر بیرون و دغدغهٔ ایشان بر سر قلعه هم نمیتواند آمدن.» خوب گفته بوده و رای حسابی بخاطرش رسیده بوده.

ذوالنون ارغون اگرچه مردانه مردی بود اما خسیس و مال [۲۸۶] دوست و از رای و حساب دورتر بود. گول طور و دیوانه طور مردی بود. درین ایام که در هری برادران بشرکت پادشاه بودند در درخانهٔ بدیع‌الزمان [ل۱۸۸ب] میرزا او صاحب‌اختیار بود چنانچه مذکور شد. از جهت مالدوستی خود به بودن محمد برندوق در شهر راضی نشد. بودن خودرا در شهر خیال کرد. آنهم بجائی نتوانست رسانید. از برای گولی و دیوانگی او ازین بهتر دلیلی می‌باشد که از مردم زراق طماع دروغ و خوش‌آمدی‌را قبول کرده خودرا فضیحت و رسوا کرد؟ تفصیلش اینست که چون در هری صاحب‌اختیار و اعتبار شد یك چندی از شیخ و ملا باو آمده گفتند که «قطب بما اختلاط می‌کند. ترا هژبرالله لقب شده تو اوزبك‌را زیر خواهی کرد.» این سخن‌را باور کرده و فوطه بگردن انداخته شکرها کرده از همین جهتها برای معقول محمد برندوق عمل نکرده نی کار قلعه‌را مضبوط کرد نی یراغ جنگ‌را مربوط نی قراول نی چاغداول که از [۲۸۶ب] آمدن یاغی آگاه بکند نی در یسال ترتیب و نسق که اگر یاغی بیاید جنگ‌را خاطرخواه بکند.

شیباق خان در ماه محرم از مرغاب گذشته در وقت نزدیك رسیدن بنواحی سراکای خبردار میشوند. سراسیمه شده هیچ کاری نتوانستند کرد، نی مردم‌را جمع میتوانند کرد، نی یاسال میتوانند نمود. هرکس از طرف خود مانده روان میشود. ذوالنون ارغون بهمین خوش‌آمد غره شده در روبروی چهل، [ل۱۸۹] پنجاه هزار اوزبك با صد، صد و پنجاه کس خود در قرا رباط می‌ایستد. مردم بسیار بمجرد رسیدن گرفته روان میشوند. ذوالنون‌را گرفته سرش‌را [ل۱۸۹ب] می‌برند.

مادر و خواهر و حرمها و خزاین میرزایان در قلعهٔ اختیارالدین که بآله‌قورغان مشهور است بوده اند. میرزایان بیگاه بشهر میرسند. تا نیم شب اسپان خودرا دم داده خواب میکنند. وقت سحر پرتافته می‌برآیند. قلعه مضبوط نمودن‌را خیال نتوانستند کرد. درین قدر فرصت و فرجه مادر و خواهر [۲۸۷] و زن و فرزند خودرا نمی‌توانند برآورد و بدست اوزبك باسیری پرتافته می‌گریزند.

Dawar. Then let them collect what Hazara and Nägüdäri forces there are and ride out ready for battle. The enemy will find it difficult to reach the mountain, and they will not be able to attack the fortress for fear of the forces outside." He spoke well, and his plan was well thought out. **[205]**

Although Zu'n-Nun Arghun was a brave man, he was stingy and avaricious, in addition to being impractical and rather stupid and crazy. At that time, when the two brothers were ruling jointly in Herat, he was the lord of Badi'uzzaman Mirza's gate, as has been mentioned. He was so avaricious that he could not abide to have Muhammad Burunduq stay in the city, for he himself had plans to stay there, but in no way could he make himself Muhammad Burunduq's equal. Nothing is more indicative of his stupidity and craziness than that he degraded himself by swallowing the flattery of deceitful and ambitious men. The details are as follows. While he was in power in Herat, a few shaykhs and mullas came to him and said, "We are in touch with the Qutb. You have been named Hizhibrullah (Lion of God), and you will conquer the Uzbek." He believed it and, putting his shawl around his neck, made declarations of thanks. For the same reasons Muhammad Burunduq's good advice was not

Zamīn-Dāvardın Šāh Begni va Muqīmnı čerigläri bilä özlärigä qošsunlar. Ne kim bolğan Hazāra va Nägüdärī čeriglärini yığıp musta'idd va mukammal yürüsünlär. Ġanīmnıng xud tağqa barmaqı muškil dür. Tašqarıqı čerigning dağdağasıdın qorğan üstigä ham kelä almas." Xūb aytıptur. Ḥisāblığ **[205a]** ra'y xāṭırığa yetiptür.

Zū'l-Nūn Arğūn agarči mardāna kiši erdi, valî xasīs u māldos[t], va ra'y u ḥisābdın yıraqraq va golräk va telbäräk kiši edi. Bu furṣatlarda kim Harīdä aqa-ini širkat bilä pādišāh edilär, Badī'uzzamān Mīrzā qašıda bu ṣāḥib-ixtiyār edi, nečük kim mazkūr boldı. Māldostlıqı jihatıdın Muḥammad Burunduqnıng šahrda turmaqığa rāḍī bolmadı. Özi šahrda turar xayāl qıldı. Anı ham oxšata almadı. Anıng gollük va telbälikigä heč nemä mundın yaxšıraq dalīl bolur mu kim zarrāq u ṭammā' elning yalğan va xošāmadın qabūl qılıp özini faḍīḥat u rusvā qıldı? Tafṣīlı bu dur kim Harīdä mundaq kim i'tibār u ixtiyār boldı, bir nečä šayx u mullā anga kelip derlär kim "Quṭb bizning bilä ixtilāṭ qıladur. Sanga Hižibrullāh laqab boldı. Sen Özbägni alğungdur." Bu sözgä ınanıp boynığa fūṭa salıp šukrlar qılıptur. Ošbu jihatlardın Muḥammad Burunduqnıng ma'qūl ra'yı bilä 'amal qılma‹y›, nê qorğan išini maḍbūṭ qılıptur, nê uruš yarağını marbūṭ, nê qaravul nê čağdavul kim yağı kelüridin āgāh qılğay, nê yasalda tartīb u nasaq kim yağı kelsä uruš xāṭirxwāh qılğay.

Šıbaq Xan Muḥarram ayıda Murğābdın ötüp Sīrkāy navāḥīsığa **[205b]** yavuq yetkändä oq xabardār bolurlar. Sarāsīma bolup heč iš qıla almaslar, nê el yığa alurlar, nê yasal qıla alurlar. Tušluq tušıdın yürüy berürlär. Zū'l-Nūn Arğūn ošbu xošāmadğa ğarr‹a› bolup qırq–ellig ming Özbägning utrusıda yüz–yüz elligčä kišisi bilä Qara Ribāṭta turar. Qalın kiši yetkän bilä oq alıp teprärlär. Zū'l-Nūnnı alıp öltürüp bašını kestilär.

Mīrzālarnıng ana-egäči-singli va ḥaramları va xazāyinı tamām Qal'a-i Ixtiyāruddında edi kim Ala Qorğanğa mašhūr dur. Mīrzālar keč šahrğa yetärlär. Yarım kečägäčä atlarını tindürüp uyuxlarlar. Saḥar vaqtı salıp teprärlär. Qorğan berkitürni xud xayāl qıla almaslar. Munča furṣat u furjada ana-egäči-singilni va köč va oğlan-ušaqnı ham alıp čıqmay Özbägning asīrlikigä tašlap qačarlar.

followed, and the fortress was not made fast, battle weapons were not made ready, reconnoiterers and scouts were not sent to give advance information on the enemy's advance, and the army was not adequately prepared for battle should the enemy approach.

SHAYBANI KHAN TAKES HERAT

Wormwood Khan had crossed the Murghab in the month of Muharram [May–June 1507] and approached the vicinity of Sirkay. **[205b]** When [the Heratis] learned of it, they went to pieces and were unable to do anything—neither could they gather their men nor were they able to array their forces. Instead each set out on his own. Zu'n-Nun Arghun, taken in by the [above-mentioned] flattery, took up a stand with some hundred, hundred-fifty men at Kara Robat in the face of forty to fifty thousand Uzbeks. As this massive force moved in they swept his men aside, captured him, put him to death and cut off his head.

The princes' mothers, sisters, wives and treasuries were in the Ikhtiyaruddin Fortress, which is now known as Ala Qorghan. The princes reached the city late at night, and by midnight they had put their horses to rest and gone to sleep. At dawn they moved out. They could give no thought to fortifying the fortress. At such a juncture they left their mothers, sisters, wives and children to be taken prisoner by the Uzbeks and fled.

پاینده سلطان بیگم و خدیجه بیگم با حرمهای سلطان‌حسین میرزا و حرمهای بدیع‌الزمان میرزا و مظفر میرزا و فرزندان و خوردان ایشان و آنچه از خزاین و بیوتات میرزایان بود تمام در درون آله‌قورغان بود. قلعه‌را خاطرخواه مضبوط نکرده بودند. جوانانی که بکمك قلعه تعیین شده بودند نرسیده بودند. عاشق‌محمد ارغون، برادر خورد مزید بیگ، پیاده از لشکر گریخته برآمده و آمده در قلعه درآمد. دیگر علیخان پسر امیر عمر بیگ بود. دیگر شیخ عبدالله بکاول بود. دیگر میرزا بیگ کیخسروی بود. دیگر میرکی کور دیوان بود.

بعد از آمدن شیبانی خان بعد از دو سه روز شیخ‌الاسلام و اکابر عهد و شرط کرده کلیدهای قلعهٔ سنگین‌را گرفته رفتند. قلعه‌را این عاشق‌محمد شانزده [ل۱۹۰] هفده روز نگاهداشت. از بیرون از طرف [۲۸۷ب] بازار اسپ نقب انداخته و آتش زده یك برج‌را پراندند. مردم قلعه دستپاچه شده قلعه‌را نگاه نتوانستند داشت و گیراندند.

بعد از گرفتن هری شیبانی خان بزاه‌وزاد این پادشاهان بدمعاش کرد، نی تنها باین جمع [بلکه] بهمه خلایق، روستائی و نادیده مردی. بجهت پنج‌روزه دنیای گذران این همه نام بد گذاشت. از شیبانی خان افعال و حرکاتی که در هری صادر شد اول اینکه از جهت چرك دنیائی خدیجه‌بیگم‌را بشاه‌منصور بخشی نادرست گیرانده انواع قینها فرمود کردند. دیگر مثل شیخ پوران عزیز ولی مردی‌را بمغول عبدالوهاب گیراند. هر پسر اورا بیکی گیراند. دیگر جمیع اهل‌شعر و اهل طبع‌را بملا بنائی گیراند. از ظرفای خراسان درین ماده یك قطعهٔ مشهور شد

بجز عبدالله کیرخر امروز — ندیده هیچ شاعر روی زررا
بنائی زر طمع دارد ز شاعر — مگر خواهد گرفتن کیر خررا [۲۸۸]

دیگر خانزاده خانیم نام حرم مظفر میرزارا بمجرد گرفتن هری به بر [ل۱۹۰ب] آمدن عدّت هم مقید نشده نکاح کرده گرفت. دیگر قاضی اختیار و محمد میر یوسف‌را که از ملایان مشهور از خراسان و هری بودند، باوجود عامی بودن از تفسیر سبق گفت. دیگر در خط و تصویر ملا سلطانعلی و بهزاد مصور قلم درآورده اصلاح نمود. دیگر هرچند روزی که یك بیت بیمزه میگفت بر منبر خوانانده و در چارسو آویزانده از مردم شهر صله می‌گرفت.

[...] علم قراءت‌را طوری میدانست اما اینچنین گولانه و ابلهانه و استاخانه و کافرانه احوال و

Sultan-Husayn Mirza's wives, with Payanda Sultan Begim and Khadija Begim at the head, as well as Badi'uzzaman Mirza and Muzaffar Mirza's wives and small children and the princes' treasuries and workshops were all inside the Ala Qorghan. Neither had they fortified the fortress adequately nor had the reinforcements for the fortress arrived. Mazid Beg's brother Ashiq-Muhammad Arghun escaped from the army on foot and entered the fortress. **[206]** Amir Umar's son Ali-Khan, Shaykh-Muhammad Abdullah Bökäül and Mirza Beg Kaykhusrawi and Miraki Kor Diwan were also there.

Two or three days after Wormwood Khan arrived, the *shaykhu'l-islam* and the elders of the city made terms and went out with the keys to the fortress. Ashiq-Muhammad held the fort for sixteen or seventeen days. A mine was laid from outside near the horse market and lit, and a tower was blown up. Thereupon the people inside the fort lost heart and, unable to hold the fortress, gave themselves up.

When Wormwood Khan took Herat he maltreated the princes' wives and children. Not only with them but with all the people, even rustics and insignificant little people, he left behind a bad name for his love of this fleeting world. First among the improper things Wormwood did in Herat was that for the sake of this filthy world he turned Khadija Begim

Pāyanda Sulṭān Begim, Xadīja Begim bašlığ Sulṭān-Ḥusayn Mīrzānıng ḥaramları va Badī'uzzamān Mīrzānıng va Muẓaffar Mīrzānıng ḥaramları va oğlan-ušaqları—nekim bolğay—mīrzālarnıng xazāyin u buyūtātı tamām Ala Qorğannıng ičidä edi. Qorğannı xāṭirxwāh ḍabṭ u saranjām qılmaydurlar edi. Qorğan kömäki yigitlär ham yetmäydürlär edi. 'Āšiq Muḥammad Arğun Mazīd Begning inisi yayaq čerigdin qačıp kelip qorğanğa **[206a]** kirdi, yana 'Alīxān Amīr 'Umarnıng oğlı edi, yana Šayx Muḥammad 'Abdullāh Bökävül edi, yana Mīrzā Beg Kayxusravī edi, yana Mīrakī Kor Dīvān edi.

Šıbaq Xan kelgäč iki–üč kündin song šayxu'l-islām va akābir 'ahd u šarṭ qılıp taš qorğannıng kilīdlärini alıp bardılar. Qorğannı bu 'Āšiq Muḥammad on altı–on yeti kün saxladı. Tašqarıdın at bāzārı ṭarafıdın naqb salıp ot urup bir burjını učurdılar. Qorğan eli dastpāča bolup qorğannı saxlay almadılar. Aldurdılar.

Šıbaq Xan Harīni alğač bu pādišāhlarnıng zāhuzādı bilä yaman ma'āš qıldı. Nê yalğuz bu jam' bilä, barı xalāyiq bilä, rūstā'ī u nādīda kiši, beš künlüg ötär dunyā üčün mundaq yaman at qazğandı. Šıbaq Xandın nāšāyist ḥarakāt u af'ālî kim Harīdä ṣādir boldı, avval bu kim čirk dunyā üčün Xadīja Begimni Šāh Manṣūr Baxšı kütär köčigä tuturup törlüg törlüg qınlar qıldurdı. Yana Šayx Pūrān dek valī-i 'azīz kišini Muğul 'Abdul-Vahhābğa tuturdı. Har oğlını yana bir kišigä tuturdı. Yana jamī' ahl-i ši'r u ahl-i ṭab'nı Mullā Bannā'īğa tuturdı. Xurāsān ẓurafāsıdın bu māddada bir qiṭ'a mašhūr boldı:

Bajuz 'Abdullah-i kīr-i xar imroz / nadīda heč šā'ir rūy-i zarrā.
Banā'ī zar ṭama' dārad zi šā'ir / magar xwāhad giriftan kīr-i xarrā. **[206b]**

Yana Muẓaffar Mīrzānıng Xānzāda Xanım atlığ ḥaramını Harīni alğač oq 'iddat čıqarığa baqmay nikāḥ qılıp aldı. Yana Qāḍī Ixtiyār bilä Muḥammad Mīr Yūsufğa kim Harīning mašhūr u xoštab' mullālarıdın edilär, bāvujūd-i 'āmmīlıq tafsīrdın sabaq etti. Yana Mullā Sulṭān-'Alī Mašhadī bilä Bihzād muṣavvirnıng xaṭṭ u taṣvīrığa qalam kivürüp işlāḥ qıldı. Yana har nečä kündä bir bemaza bayt kim aytur edi mimbarda oqutup čārsūda asturup šahr elidin ṣila alur edi. Agarči saḥarxez edi, va beš vaqt namāzını tark qılmas edi, qirā'at 'ilm[ı]nı ṭawrî bilür edi, valî mundaq golāna u ablahāna u ustāxāna u kāfirāna aqvāl u af'āl andın bisyār ṣādir bolur edi.

over to Shah Mansur Bakhshi's wife for safe keeping and let her torment her in all sorts of ways. He had the Mughul Abdul-Wahhab hold a saintly person like Shaykh Puran prisoner, and each of Shaykh Puran's sons was turned over to a different person. All the poets and literati were put in Mulla Bannai's charge. In this connection the following occasional piece became famous among the wits of Khurasan:

Except for Abdullah the donkey's prick no poet today has seen the face of gold.
Bannai craves gold from poets: perhaps he will get the donkey's prick. **[206b]**

As soon as he seized Herat he married Muzaffar Mirza's wife, Khanzada Khanïm, without waiting for the prescribed interval to elapse. His illiteracy notwithstanding, he presumed to give lessons in Koranic interpretation to Qazi Ikhtiyar and Muhammad Mir Yusuf, who were among Herat's renowned and talented mullas. To the calligraphy of Sultan-Ali Mashhadi and the painting of Bihzad he took his pen and made corrections. Moreover, every few days he would compose some insipid poetry and have it recited from the pulpit and hung in the marketplace to receive accolades from the populace. He rose with the dawn and never neglected the five daily prayers, and he knew how to recite the Koran very well, but he nonetheless did and said so many such stupid, imbecilic, audacious and heathenish things.

افعال ازو بسیار صادر میشد. بعد از گرفتن هری بده پانزده روز از کهدستان به پل سالار آمده هر لشکری که داشت به تیمور سلطان و عبید سلطان همراه نموده بر سر ابوالمحسن میرزا و کیپك میرزا که در مشهد غافل نشسته بودند فرستاد. یك مرتبه کلات‌را خواسته‌اند که مضبوط نمایند. یك مرتبهٔ دیگر آمدن این لشکررا شنیده براه دیگر بر سر شیبك خان خواسته‌اند [۲۸۸ب] که ایلغار نمایند. این عجب خیال خوبی بوده بهیچ کاری سخن‌را قرار نتوانسته‌اند داد و نشسته بودند که تیمور سلطان و عبید سلطان با لشکر ایلغار نموده می رسند. میرزایان هم راست کرده می‌برآیند. ابوالمحسن میرزارا خود زود می‌بردارند. کیپك میرزا باندك کسی بر سر ال۱۹۱] غنیم برادر خود می‌تازد. آن‌را هم می‌بردارند. هر دو برادررا فرود می‌آرند. در وقتی که هر دورا یك جا نشانده بودند، هر دو برادر با همدیگر دریافته ال۱۹۱ب] و روی همدیگررا بوسیده وداع میکنند. از ابوالمحسن میرزا بیدلی ظاهر میشود. کیپك میرزارا چندانی تفاوت نکرده بوده سر هر دو میرزارا در وقتی که شیبك خان در پل سالار بوده می‌فرستند.

درین ایام شاه بیگ و برادر خورد او محمد مقیم از توهم شیبك خان مکرر ایلچیان و عرضه داشتها فرستاده اظهار یکجهتی و دولتخواهی‌ها کردند. مقیم خود در یك عرضه‌داشت خود صریح مرا طلبیده بود. درین وقتی که اوزبك ولایت‌را بالکل گرفته باشد دیده ایستادن ما مناسب ننمود. چون [۲۸۹] اینمقدار ایلچیان و عرضه‌داشتها فرستاده مارا طلبیدند. در آمده ملازمت نمودن ایشان تردد کمتر ماند. بهمهٔ امرا و مردم صاحب‌رای مشورت کرده سخن را اینجا مانده شد که بلشکر سواری نمائیم. بعد از همراه شدن امرای ارغون بر سر خراسان رفتن با هر مصلحت دیگر که باشد بصلاح و صوابدید ایشان قرار داده شود. باین عزیمت بطرف قندهار متوجه شدیم.

حبیبه سلطان بیگم که اورا «ینگه» میگفتم چنانچه مذکور شد دختر خود معصومه‌سلطان بیگم‌را بدستوری که در هری مقرر شده بود گرفته آمد. در غزنی ملاقات کرده شد. خسرو کوکلتاش سلطانقلی چناق گدای بلال از هری گریخته پیش ابن‌حسین میرزا رفته بودند. از آنجا پیش ابوالمحسن میرزا رفتند. آنجا هم نتوانستند ایستاد. ال۱۹۲] به پیش ما متوجه شده همراه اینها آمدند.

Ten or fifteen days after taking Herat he left the Kahdistan meadow for Pul-i-Salar, put his nephew Temür Sultan and Ubayd Sultan in charge of the army and sent them against Abu'l-Muhsin Mirza and Kipik Mirza, who were sitting vulnerable in Mashhad. Once they thought of fortifying Kalat; another time they heard that the Uzbek army was approaching and were going to set out against Wormwood Khan by a different route. These were very good plans, but while they were sitting there unable to agree on any concerted action, Temür Sultan and Ubayd Sultan's army poured down on them. The princes arrayed their forces and went out to battle. Abu'l-Muhsin **[207]** Mirza was soon overcome and routed. Kipik Mirza attacked his elder brother's foe with a few men: he too was carried off, and so both brothers were felled. When the two brothers were brought together they embraced, kissed each other and made their farewells. Abu'l-Muhsin Mirza showed a lack of courage, but Kipik Mirza was not affected in the slightest. Both princes' heads were sent to Wormwood Khan in Pul-i-Salar.

Harīni alğandın on–on beš kündin song Kahdistāndın Pul-i Sālārğa kelip bolğan čerigini yegäni Temür Sulṭān bilä 'Ubayd Sulṭānğa bašlatıp Abū'l-Muḥsin Mīrzā bilä Kipik Mīrzānıng üstigä, kim Mašhadta ğāfil olturup edilär, yibärdi. Bir martaba Kalātnı berkitmäk xayāl qılıpturlar. Yana bir martaba bu čerigning keladürgänini ešitip özgä yol bilä Šıbaq Xannıng üstigä ılğamaq bolurlar*. Bu 'ajab yaxšı xayāl egändür. Heč iškä sözini qarār berä almay olturğanda Temür Sulṭān bilä 'Ubayd Sulṭān čerig bilä ılğap yetišür. Mīrzālar ham yasap čıqarlar. Abū'l-Muḥsin **[207a]** Mīrzānı bat oq alıp teprärlär. Kipik Mīrzā azraq kiši bilä aqasınıng ğanīmığa čapar. Anı ham kötärürlär. İkilär aqa-inini tüšürürlär. Bir yerdä olturğuzğanda aqa-ini birbirini qučušup öpüšü[p] vidā' qılurlar. Abū'l-Muḥsin Mīrzādın bedillıq ẓāhir bolur. Kipik Mīrzāğa čandānî tafāvut qılmas. İkälä mīrzānıng bašlarını Šıbaq Xan Pul-i Sālār egändä yibärürlär.

Bu ayyāmda Šāh Beg va inisi Muḥammad Muqīm Šıbaq Xannıng tavahhumıdın mukarrar elčilär va 'arḍadāštlar yibärip iẓhār-i yakjihatlıq va dawlatxwāhlıqlar qıldılar. Muqīm xud bir 'arḍadāštıda ṣarīḥ meni tiläp edi. Özbäg vilāyatını mundaq bi'l-kull* alğan maḥallda bizing baqıp turmaqımız munāsib körünmädi. Cun munča elčilär va 'arḍadāštlar yibärip bizni tilädilär, alarnıng kelip mulāzamat qılmaqlarıda taraddud kamraq qaldı. Barı beglär va ṣāḥibra'y kišilär bilä mašvarat qılıp sözni munga qoyuldı kim čerig atlanılğay, bu Arğun begläri qatılğandın song Xurāsān üstigä yürümäkni bā har maṣlaḥat bolsa bularnıng ṣalāḥ u ṣavābdīdı bilä qarār berilgäy. Bu 'azīmat bilä Qandahār sarı mutavajjih bolduk.

Ḥabība Sulṭān Begim, kim "yengä" der edim, nečük kim mazkūr boldı, qızı Ma'ṣūma Sulṭān Begimni Harīdä muqarrar bolğan yosunluğ alıp keldi. **[207b]** Ġaznīda mulāqāt qılduk. Xusraw Kükäldaš va Sulṭān-Qulı Canaq va Gadā'ī Bilāl Harīdin qačıp Ibn-i Ḥusayn Mīrzāğa ‹barıp› edilär. Andın Abū'l-Muḥsin Mīrzā qašığa barurlar. Anda ham tura almay yana bizgä mutavajjih boldılar.

At this time Shah Beg and his brother Muhammad Muqim, in trepidation over Wormwood Khan, were constantly sending emissaries and letters to make a display of their amity and friendship. Muqim himself explicitly invited me in one of his letters. Certainly it was not seemly for us to stand by and look on while the Uzbeks were completely overrunning the province. With such emissaries and letters being sent inviting us, there remained little doubt that they would come and pay homage to me. Upon consultation with all the begs and counsellors it was decided to mount the army and, after joining these Arghun begs, to reach a decision to proceed against Khurasan as they saw fit. With this intention we set out for Kandahar.

As has been mentioned, Habiba Sultan Begim, whom I called Yengä, had brought her daughter, Ma'suma Sultan Begim, as had been decided in Herat. **[207b]** We met in Ghazni. With them came Khusraw Kükäldash, Sultan-Qulï Chanaq and Gadai Bilal, who had escaped from Herat and been with Ibn-i-Husayn Mirza. From there they went to Abu'l-Muhsin Mirza. Unable to remain with him, they accompanied [the ladies] to us.

در وقت رسیدن بقلات سوداگران هندوستان که بجهت سودا نمودن بقلات آمده بودند نتوانستند [۲۸۹ب] گریخت. مردم لشگر بر سر ایشان بیك ناگاه رسیدند. اکثری برین شدند که درین طور محل یاغی‌گریها جماعهٔ که در ولایت یاغی آمده باشند تاراج می‌باید کرد. من راضی نشدم. گفتم که «سوداگران را چه گناه است؟ از اینچنین جزئی جزئی فایده‌ها رضای حق تعالی را در میان دیده اگر بگذریم در مقابلهٔ این کلی کلی فواید الله تعالی روزی خواهد کرد، چنانچه در همین چند روز در وقتی که بر سر غلچی سواری کردیم. مهمندان با گوسفند و مال و اهل و عیال خود در یك فرسنگی لشکر بودند. اکثر بجهت تاختن آنها بجد شدند. همین را ملاحظه نموده من رضا نشدم. صباح آن الله تعالی از مال افغان یاغی که غلچی باشد آنمقدار بمردم لشکر روزی کرد که در هیچ چاپقونی اینقدر نیفتاده بود. از قلات گذشته فرود آمده ازین سوداگران برسم پیشکش یگان چیزی گرفته شد.

خان میرزارا که بعد از گرفتن کابل بطرف خراسان رخصت داده شده بود، دیگر [۲۹۰] عبد الرزاق میرزا که در وقت برآمدن از خراسان آنجا مانده بود، بعد از گذشتن از قلات این دو میرزا از قندهار گریخته آمدند. نبیرهٔ بهار میرزا، پسر جهانگیر میرزا، که پیرمحمد میرزا باشد، مادر این پیرمحمد میرزا همراه این میرزایان آمده ملازمت کرده.

بشاه بیگ و مقیم خطها فرستاده شد که [ل۱۹۲ب] «بسخن شمایان اینجا آمدیم. مثل اوزبك یاغی بیگانه خراسان را گرفت. بیائید، هرطور صلاح دولت بوده باشد باتفاق و صوابدید شمایان قرار داده شود.» از خط نوشتن و مارا طلبیدن منکر شده روستائیانه و درشت جوابها فرستادند. از آن روستائی‌گریها یکی این بود که در خطی که بمن نوشته بود بر پشت آن خط جائی که امرا بامرا بلکه امرای کلان‌مرتبه‌تر بخورد‌پایه‌تر امیری جائی که مهر بکند در میان کاغذ آنجا مهر کرده فرستاده بود. اگر اینچنین روستائیانه حرکتها نمیکردند و این نوع درشت جوابها نمی‌فرستادند، کار باینجا کی میرسید؟ چنانچه [۲۹۰ب] گفته‌اند

ستیزه بجائی رساند سخن که ویران کند خاندان کهن

از همین ستیزهای ایشان و روستائی‌گریها بود که خان‌ومان خودهارا و سی چهل‌ساله سامان و جمعیت خودرا برباد دادند.

در نواحی شهر صفا یك روزی در میان اوردو و غوغای غلطی افتاد. همه مردم لشکر یراغ پوشیده سوار شدند. من بغسل و طهارت مشغول بودم. امرا اضطرابهای بسیاری کردند. فارغ شده سوار شدم. چون غوغای غلط بود بعد از لحظهٔ تسکین یافت.

When we reached Qalat, there were a lot of Indian merchants who must have come to Qalat to trade and were unable to escape. When the army came upon them most were of the opinion that in time of rebellion those who came to outlaw areas should be plundered. I refused to give my sanction, saying, "What fault is it of the merchants? If we see God's pleasure in foregoing such meagre profits, in return God will grant us great profits, just as only a few days ago while we were riding to attack the Ghilzai, most of you were of the opinion that we should attack the Mohmand Afghans who were a league away with their flocks, herds, and kinfolk. For this same reason I withheld my consent, and the next morning God granted the soldiers more of the rebel Afghans', that is, the Ghilzais', sheep than had ever fallen their lot before in any raid." As we camped on the other side of Qalat something was taken from each of the merchants as a "gift."

After we passed through Qalat, Mirza Khan, who had been dismissed to Khurasan after I took Kabul, and Abdul-Razzaq Mirza, who had remained behind when I left Khurasan, **[208]** fled from Kandahar and came to me. With these mirzas came the mother of Pir-

Bular bilä Qalātqa yetkändä qalın Hindūstān sawdāgari, kim Qalātqa sawdā qılğalı kelgän egändürlär, qača almadılar. Cerig eli üstigä oq yetip bardı. Aksar barīn boldılar kim mundaq yağılıq maḥallda yağı vilāyatğa keladürgänni talamaq keräk. Men riḍā bolmadım. Dedim kim "Sawdāgarning ne gunāhı? Mundaq juz'ī juz'ī fāyidadın Tengri riḍāsız arad[a] körüp kečsäk, munıng muqābalasıda kullī kullī favāyid Tengri ta'ālā rozī qılğusıdur, nečük kim ošbu nečä kündä Ġiljīnı čapa atlanğanda Mohmand Afğānı qoy va māl u ahl u 'iyāl bilä čerigning bir yığačıda egändä aksar anı čapmaqqa barīn boldungız. Ošmunı mulāḥaẓa qılıp men riḍā bolmadım. Tanglasığa oq Tengri ta'ālā yağı Afğānnıng mālıdın kim Ġiljī bolğay anča čerig eligä rozī qıldı kim heč čapqunda munča qoy tüšmäydür edi." Qalāttın ötüp tüšüp bu sawdāgarlärdin peškaš rasmı bilä birär nemä alıldı.

Mīrzā Xannı, kim Kābulnı alğandın songra Xurāsān sarı ruxṣat berilip edi, yana 'Abdul-Razzāq Mīrzā, kim men Xurāsāndın **[208a]** čıqqanda qalıp edi, Qalāttın ötkändä bu iki mīrzā Qandahārdın qačıp keldilär. Bahār Mīrzānıng nabīrası Jahāngīr Mīrzānıng oğlı Pīr-Muḥammad Mīrzā. Bu Pīr-Muḥammad Mīrzānıng anası mīrzālar bilä kelip mulāzamat qıldı.

Šāh Beg bilä Muqīmğa kišilär va xaṭṭlar yibärildi kim "Sizning sözüngiz bilä keldük. Özbäg dek yat yağı Xurāsānnı aldı. Keling, ne ṭawr kim ṣalāḥ-i dawlat bolsa, sizning ittifāq u ṣavābdīdıngız bilä qarār beräli." Xaṭṭ yetmäktin va bizni tilämäkdin munkir bolup rūstā'iyāna u durušt javāblar yibärdilär. Ol rūstā'ilıqlardın biri bu edi kim Šāh Beg manga bitilgän xaṭṭının arqasıda beglär beglärgä, balki uluğraq martabalığ beglär kičikräk jergälig beglärgä muhr basar yerdä kāğaznıng ortasıda muhr basıp yibäriptür. Agar mundaq rūstā'iyāna ḥarakātlar qılmasa erdi va bu naw' durušt javāblar yibärmäsä edi, iš munga yetmäs edi, nečük kim:

Siteza ba jā'î rasānad suxan / ki vīrān kunad xānidān-i kuhan.

Ošbu sitezalarıdın va rūstā'ilıqlarıdın edi kim xānumānlarını va otuz–qırq yıl qazğanlarını barbād berdilär.

Šahr-i Ṣafā navāḥī[sı]da ergändä bir kün ordu ičidä ğalaṭ ğawğāî tüšti. Barča čerig eli yarağlanıp atlandılar. Men ğusl u ṭahāratqa mašğūl **[208b]** edim. Beglär ğalaba iḍṭirāblar qıldılar. Fārīğ bolup atlandım. Cun ğawğā ğalaṭ edi, bir zamāndın song basıldı.

Muhammad Mirza, son of Jahangir Mirza and grandson of Bahar Mirza, to pay homage to me.

Men and letters were sent to Shah Beg and Muqim to say, "We have come as you requested. A foreign invader like the Uzbek has taken Khurasan. Come, let us agree on a plan in our best interests." They sent back rude, impolite replies, denying that they had invited us. One of their rude acts was that on the back of the letter Shah Beg wrote to me he put his seal in the middle of the page, the spot where begs normally place their seal when writing to other begs, or when superior begs write to inferior ones. If he had not done such rude things or had not sent such impolite replies, things would not have gone so far, as the line says:

A word can stir up strife that will bring down an ancient line.

It was through such spite and rudeness that they ruined many families and destroyed thirty to forty years of accumulated wealth.

One day while in the vicinity of Shahr-i-Safa a false alarm broke out in camp. All the men armed themselves and got to horse. I was taking a bath at the time. **[208b]** The begs were very upset, and when I was finished I got on my horse. Since it was only a false alarm things quieted down after a time.

از آنجا کوچ بر کوچ گشته و آمده در گذر فرود آمدیم. اینجا هم هرچند طرح سخن گفتن انداخته شد، پروا نکرده همانطور در مقام سرکشی و عناد بودند. دولتخواهانی که هر طرف را میدانستند عرض کردند که سر رودهائی که بقندهار می‌آید بطرف بابا حسن ابدال و خلیشك است بآن رو گذشته رودهائی که بقندهار می‌آیند همه‌را مضبوط می‌باید کرد. سخن‌را باینجا [۲۹۱] قرار داده صباحی جیبه پوشیده برانغار جوانغار یسال راست کرده بطرف خلیشك [ل۱۹۳] کوچ نموده شد.

شاه بیگ و مقیم در بینی‌گاه کوه قندهار جائی که من عمارتی ساخته‌ام در پیش آن شامیانه زده نشسته بودند. مردم مقیم تیزی کرده نزدیك‌تر آمدند. طوفان ارغون که در نواحی شهر صفا گریخته آمده بود تنها بطرف یسال ارغون درآمده می‌رود. عشق‌الله نامی با هفت هشت کس جدا شد. تیزتر می‌آید. طوفان تنها رفته و روبرو شده و شمشیر رد و بدل کرده و عشق‌الله‌را از اسپ انداخته و سر اورا بریده در وقتی که از برابر سنگ لخشك میگذشتیم آورد. شوگون گرفته شد. چون این زمینی در میان محلات و درختان بود جنگ کردن درینجا صلاح ندیده از زیر دامنه گذشته از رود اولانگی که طرف قندهار بود درانجا منزل تعیین کرده فرود می‌آمدیم که شیرقلی قراول تیز آمده [۲۹۱ب] عرض کرد که یاغی راست ساخته رسید.

بعد از گذشتن از قلات مردم لشکر گرسنگی و تنقیص بسیاری کشیده بودند. در وقت رسیدن خلیشك بالارویه و پایان‌رویه از جهت گاو و گوسفند و سامان خود بیشتری از مردم لشکر جدا شده و پریشان شده بودند. بجمع شدن لشکر مقید نشده تاخته سوار شدیم. مردم ما آنچه بودند نزدیك بدو هزار کس بوده باشند. در وقت فرود آمدن اینجا، چنانچه مذکور شد، بالا و پایان مردم لشکر رفته بودند. وقت جنگ آنها نتوانستند همراه شد. در جنگ مردم حاضر ما هزار کس بوده باشند. اگرچه مردم ما کم بودند اما خیلی [ل۱۹۳ب] خوب توزوك و مضبوط یسال تعبیه و ترتیب کرده بودم. هیچ محل آنمقدار ترتیب و نسق نساخته بودم. در تابین خاصه تمام جوانانی که [ل۱۹٤] از دست ایشان کار می‌آمد جدا ساخته ده ده و پنجاه پنجاه کس نوشته سردار ده کس و سردار پنجاه کس تعیین نموده بودم. هر ده و هر پنجاه در دست راست [۲۹۲] و در دست چپ جای ایستادن خودهارا

We proceeded march by march until we camped at the mouth of a valley. Here too we made an attempt to hold discussions [with the Arghuns], but they paid no attention and kept up their obstinant, hauty stance. Our friends who knew the lay of the land reported that since the head of the waterways that flow to Kandahar was in the direction of Baba Husayn Abdal and Khalishak, we should head in that direction and destroy all the waterways coming to Kandahar. With this decided, the next morning we armed ourselves, arrayed the right and left wings and marched to Khalishak.

THE BATTLE OF KANDAHAR

Shah Beg and Muqim had set up an awning in front of the mountain outcropping where I [later] had a building carved from the rock, and there they sat. Muqim's men hastened to come rather near among the trees. All by himself Tufan Arghun, who had run away and come to us while we were in Shahr-i-Safa, sneaked up near the Arghuns' battle lines. A man named Ishqullah was coming toward him with a detachment of seven or eight men. Ishqullah was

Andın kūč bar kūč yürüp kelip guzar*ğa tüštük. Munda ham har nečä sözläšmäk ṭarḥını salduq, parvā qılmay ‘inād u sarkašlik maqāmıda oq ediläṛ. Yer-sunı bilür dawlatxwāhlar ‘arḍ qıldılar kim Qandahārğa kelür rūdlarnıng başı Bābā Ḥasan Abdāl va Xalīšak ṭarafıdur. Ol yüzgä ötüp Qandahārğa kelür rūdlarnı tamām yıqmaq [?] keräk. Sözni munga qoyup ṣabāḥı jebälänip baranğar javanğar yasal yasap Xalīšak sarı* köčüldi.

Šāh Beg va Muqīm Qandahār tağının men taš ‘imārat qazdurğan tumšuqının alıda šāmiyāna tikip olturup edilär. Muqīmnıng kišisi tezlik qılıp yığač arasıda yaqınraq keldilär. Ṭūfān Arğun, kim Šahr-i Ṣafā navāḥīṣı]da egändä qačıp kelip edi, yalğuz Arğunlarnıng yasalı sarıraq sığınıptur. ‘Išqullāh degän yeti–sekiz kiši bilä ayrılıp tez*räk kelür. ‘Išqullāh yeti–sekiz kišidin ilgäriräk ayrılur. Ṭūfān Arğun yalğuz barıp rūbarū bolup qılıč alışıp atdın yıqıp başını kesip men Sang-i Laxšak toğrısıdın ötkändä keltürdi. Šükün tuttuq. Cun bu yer maḥallāt va yığač arası edi, mundaq urušmaqnı ṣalāḥ körmäy dāmana bilä ötüp Xalīšakning alıda rūdnıng Qandahār ṭarafıdaqı **[209a]** ölängdä yurt ta‘yīn qılıp tüšädür edük kim Šer-Qulı Qaravul ıldam kelip ‘arḍ qıldı kim yağı yasap yetišti.

Qalāttın ötkäli čerig eli xaylî [a]člıq tanqīṣlıq tartıp edi. Xalīšak navāḥīsığa kelgäč yoqqarı qoyı qoy va uy va ašlığ va saman jihatıdın čerig elining köpräki botrap tarqap edi. Cerigni yığılurığa baqmay čapa atlanıldı. Bizing ne kim bolğan kišimiz iki minggä yavušqay edi. Munda tüšär maḥallda, nečük kim mazkūr boldı, yoqqarı qoyı čerig elidin xaylî kiši barıp edi. Uruš vaqtı alar qošula almadılar. Urušta ḥāḍir kišimiz ming čağlığ bolğay edi. Agarči kišimiz az edi, valî xaylî yaxšı tüzük va maḍbūṭ yasal ta‘biya u tartīb qılıp edim. Heč maḥall anča tartīb u nasaq bilä yasamaydur edim. Xāṣṣa tabinda, kim tamām eligidin iš kelür yigitlärni ayrılıp edi, tamām on-on va ellig-ellig bitilip bitilip on uluğı va ellig uluğı ta‘yīn etip edim. Har on va har ellig ong qolda va sol qolda turar yerlärini bilip uruš čağı qılur išlärini

somewhat ahead of the other seven or eight. Alone Tufan Arghun faced him, they exchanged sword blows, and Tufan unhorsed his opponent, cut off his head and brought it while I was passing Sang-i-Lakhshak. We took it as a good omen. Since this place was in the midst of the suburbs and orchards, we did not think it wise to fight here and so were skirting the hills. We had chosen a place in a meadow on the Kandahar side of the waterway in front of Khalishak **[209]** and were dismounting when Sher-Qulï Qaravul rushed in to report that the foe was upon us in full battle array.

On our march from Qalat the soldiers had suffered greatly from hunger. As soon as we reached the vicinity of Khalishak most of the men had dispersed up and down to look for sheep and cattle and grain and fodder. We jumped on our horses to attack without a thought for gathering the army. In toto the men we had at the time were nearly two thousand, but, as I have just said, when we made camp many had gone hither and yon. When the battle broke out they were unable to rejoin us, so our men who participated in the battle were around a thousand in number. Although our men were few, I had arranged them in an excellent formation. Never before had I made such a good battle array. Under my immediate command I had a select band of warriors upon whom I knew I could depend, and I had posted them in groups of ten and fifty under commanders of ten and fifty. Each group of ten and fifty had its place to stand in the right and left wings and knew what they were to do during battle. As soon as the right wing,

دانسته در وقت جنگ کار کردنی خودرا معلوم نموده حاضر و ناظر بودند. برانغار و جوانغار و دست راست و دست چپ و پهلوی راست و پهلوی چپ و راست و چپ در تاخته سوار شدن بی‌کلفت راست ساختن و بی‌منت تواچی مردم لشکر هرکس از جای خود روبروی خود متوجه شدند. اگرچه برانغار و اونگ قول و اونگ یان و اونگ یك معنی دارد، اما بجهت تشخیص معانی مختلفه به تغییر الفاظ اطلاق کردم چنانچه میمنه و میسره که برانغار و جوانغار می‌گویند، در یسال قلب‌را که غول می‌گویند این میمنه و میسره داخل غول نیستند. بنابرآن اینجا آن نوع فوج جدارا بهمان صرافت خود برانغار جوانغار گفته شد. دیگر غول که فوج علیحده است یمین و یسار اورا بجهت امتیاز اونگ قول و سول [۲۹۲ب] قول نوشته شد. دیگر در غول که تابین خاصه می‌باشد یمین و یسار اورا اونگ یان و سول یان ذکر کرده شد. دیگر در تابین خاصه جوانانیکه نزدیك می‌باشند یمین و یسار اورا اونگ و سول نام نهاده شد.

برانغار میرزا خان، شیریم طغایی، یارك طغایی با برادران خود، چلمه مغول، ایوب بیگ، محمد بیگ، [ل۱۹٤ب] ابراهیم بیگ، علی سید مغول با مغولان خود، سلطان‌علی چهره، خدای بخش با برادران خود.

جوانغار عبدالرزاق میرزا، قاسم بیگ، تینگری‌بیردی، قنبرعلی، احمد ایلچی بوغه، غوری برلاس، سید حسین اکبر، میرشاه قوچین.

ایراول ناصر میرزا، سید قاسم ایشیك‌آغا، محب‌علی قورچی، پاپا اوغلی، الله‌ویرن ترکمان، شیرقلی قراول مغول با برادران خود، علی‌محمد.

در غول در دست راست من: قاسم کوکلتاش، خسرو کوکلداش، سلطانمحمد دولدای، شاه محمود [۲۹۳] پروانچی، قل‌بایزید بکاول، کمال شربتچی. در دست چپ من: خواجه محمد علی، دوست‌ناصر، میرم ناصر، بابا شیرزاد، خانقلی، ولی خزانچی، قتلق‌قدم قراول، مقصود سوچی، بابا شیخ. دیگر در غول تمام نزدیکیان و ایچکیان بودند. از امرای کلان کسی نبود. ازینجماعه که مذکور شدند هنوز هیچکس بمرتبهٔ امیری نرسیده بود. جماعهٔ که پیش در بوی نوشته شده بودند شیر بیگ، جانم قوربیگی، کپك‌قلی بابا، ابوالحسن قورچی،

left wing, right flank, left flank, right side and left side, right and left were mounted for battle, the army moved out, each in its proper place, without the trouble of arraying them and without the necessity of *tovachï*s. **[209b]**

BATTLE ARRAY

Although "right wing," "right arm," "right flank" and "right" all basically mean the same thing, I use them to distinguish different things. For example, in the array the right and left wings, which are called *baranghar* and *javanghar*, are not included in the center, which we call *qol*. Here, therefore, those separate units are called "right wing" and "left wing" exclusively. Then, the center, which is a unit all by itself, has its own right and left, which will be called "right arm" and "left arm" in order to distinguish them. Also within the center, the right and left of the royal contingent are called "right flank" and "left flank." Then, within the royal contingent are the warriors who form the *boy*—in Turkish a solitary thing is called *boy*, but that is not the meaning I am using here. I use it to mean "close." Their right and left are called simply "right" and "left."

VANGUARD

Nasir Mirza, Sayyid Qasim Eshik-aqa, Muhibb-Ali Qorchï, Baba-oghlï, Allahverän the Turcoman, Sher-Qulï Qaravul Mughul and his brothers, and Muhammad-Ali.

ma'lūm qılıp ḥāḍir u nāẓir erdilär. Baranğar va javanğar va ong qol va sol qol, ong yan va sol yan, ong va sol čapa atlanğač bekulfat-i yasamaq va beminnat-i tovačı čerig eli yerlig yeri bilä oq mutavajjih **[209b]** boldılar.

Agarči "baranğar" va "ong qol" va "ong yan" va "ong" bir ma'nāsı bar, valî alfāẓ tağyīrı bilä taškīš üčün muxtalif ma'ānīğa men iṭlāq qıldım, nečük kim "maymana" va "maysara," kim baranğar va javanğar derlär, ya yasalda qalbnıng, kim ğol derlär, dāxilı emäs. Munda bu naw' yasalnı ošol şirāfatı bilä baranğar va javanğar deyildi. Yana ğol, kim bašqa yasal dur, munıng yamīn u yasārını imtiyāz üčün ong qol sol qol bitildi. Yana ğolda kim xāṣṣa tabin dur, munıng yamīn u yasārını ong yan va sol yan aytıldı. Yana xāṣṣa tabinda kim boy yigiti dür, Türkī lafẓıda "mujarrad"nı ham "boy" derlär. Munda ol boy murād emästür, yaqın murād tur. Munıng yamīn u yasārını ong va sol ataldı.

Baranğar: Mīrzā Xan, Šerim Tağayı, Yārak Tağayı aqa-iniläri bilä, Calma Muğul, Ayyūb Beg, Muḥammad Beg, Ibrāhīm Beg, 'Alī Sayyid Muğul Muğulları bilä, Sulṭān-'Alī* Cuhra, Xudābaxš, va Abū'l-Muḥsin aqa-iniläri bilä.

Javanğar: 'Abdul-Razzāq Mīrzā, Qāsim Beg, Tengriberdi, Qambar-'Alī, Aḥmad Elči Buqa, Ġūrī Barlas, Sayyid Ḥusayn Akbar, Mīr Šāh Qaučın.

İrävül: Nāṣir Mīrzā, Sayyid Qāsim Ešik-Aqa, Muḥibb 'Alī Qorčı, Papa-oğlı, Allāh-Verän Türkmän, Šer-Qulı Qaravul Muğul aqa-inisi bilä, Muḥammad 'Alī.

Ġolda mening ong qolumda Qāsim Kükäldaš, Xusraw Kükäldaš, Sulṭān Muḥammad Dulday, Šāh Maḥmūd Par‹v›ānačı, Qul-Bāyazīd Bökävül, **[210a]** Kamāl Šarbatčı. Sol qolumda Xwāja Muḥammad 'Alī, Dost Nāṣir, Mīrim Nāṣir, Bābā Šerzā‹d›, Xan-Qulı, Valī Xizānačı, Qutluğqadam* Qaravul, Maqṣūd Sučı, Bābā Šayx. Ġolda tamām ičkilär edi. Uluğ beglärdin kiši yoq edi. Bu mazkūr bolğanlardın hanūz hečkim beglik martabasığa yetmäydür edi. Bu boyda bitilgän Šer Beg, Jānım Qorbegi, Keyik Qul-Bābā, Abū'l-Ḥasan Qorčı, Muğullardın

RIGHT WING

Mirza Khan, Sherim Taghayï, Yarak Taghayï and his brothers, Chalma Mughul, Ayyub Beg, Muhammad Beg, Ibrahim Beg, Ali Sayyid Mughul with his Mughuls, Sultan-Ali Chuhra, Khudabakhsh, and Abu'l-Muhsin and his brothers.

LEFT WING

Abdul-Razzaq Mirza, Qasim Beg, Tengriberdi, Qambar-Ali, Ahmad Elchi Buqa, Ghuri Barlas, Sayyid-Husayn Akbar, and Mir Shah Qauchin.

CENTER TO MY RIGHT

Qasim Kükäldash, Khusraw Kükäldash, Sultan-Muhammad Dulday, Shah-Mahmud Parvanachï, Qul-Bayazid Bökäül, **[210]** and Kamal Sharbatchï.

CENTER TO MY LEFT

Khwaja Muhammad-Ali, Dost Nasir, Mirim Nasir, Baba Sherzad, Khan-Qulï, Wali Khizanachï, Qutlugh-Qadam Qaravul, Maqsud Suchï, and Baba Shaykh. All in the center were *ichki*s, with no great begs. None of those mentioned had yet been promoted to the rank of beg.

BOY

Sher Beg, Janïm Qorbegi, Keyik Qul Baba, Abu'l-Hasan Qorchï, and of the Mughuls

از مغولان اوروش علی، سید درویش علی، سید خوش‌کیلدی، چمله دوست کیلدی، چلمه یاغچی، داماچی هندی، از ترکمانان منصور، رستم با برادران خود، شاه نظر، سیوندوك.

مردم غنیم دو جماعت شدند، یك جماعه شاه‌شجاع ارغون که بشاه بیگ مشهور است، بعد ازین شاه بیگ نوشته خواهد شد، یك جماعهٔ دیگر برادر خورد او مقیم. سپاهی ارغونان را شش هفت هزار تخمین می‌کردند. [۲۹۳ب، ل۱۹۵] در چهار پنج هزار کس یراق‌دار خود هیچ سخن نبود.

بغول و برانغار خود روبرو شد. مقیم بجوانغار روبرو شد. لشکر مقیم از لشکر برادر کلانش جزوی کمتر بود. بجوانغار ما که قاسم بیگ و همراهان او باشند محکم زور آمده. تا وقت جنگ دو سه کس از قاسم بیگ آمده کمك طلبید. چون در پیش ما غنیم ما هم زور بود کس جدا نتوانستیم کرد. بطرف غنیم بیدرنگ متوجه شدیم. در وقت شروع تیر آمدن یکمرتبه ایراول مارا زده گردانده در غول درآوردند. تیر گذاشته که روان شدیم. اندك فرصتی ایشان هم تیر گذاشته ایستاده طور شده ماندند. در روی بروی من یك کسی مردم‌را فریاد کرده از اسپ فرود آمده تیر انداختن‌را خیال کرد. ما بی‌توقف روان شده بمجرد رسیده آمدن تاب نتوانست آورد. سوار شده مانده روان شد. این کسی که پیاده شده بود شاه بیگ خود بوده. در اثنای جنگ پیری بیگ ترکمان با چهار پنج برادر خود دستارهای خودرا در دست گرفته از یاغی رو گردانده در میان ما درآمد. این پیری بیگ ازآن ترکمانانست که در وقت مسلط شدن شاه اسمعیل بر سلاطین بایندر و متصرف شدن ممالك عراق‌را بهمراهی عبدالباقی میرزا و مراد بیگ بایندر و امرای ترکمان آمده بودند.

برانغار ما یاغی خودرا پیشتر گرفته روان شد. اوج برانغار بآن باغی که من ساخته‌ام غوطه خورده رفت. جوانغار ما از [ل۱۹۵ب] بابا حسن ابدال خیلی پایانتر بجویبار کلان و جویهای او رسیده رفت. در روبروی جوانغار ما مقیم با توابع و لواحق خود بود. مردم جوانغار نظر بغینم خود که مقیم باشد بسیار کم بودند. الله تعالی راست آورد. از جویبارهای کلان که بقندهار و مواضع او میرود سه چهار جویبار کلان در میان جوانغار ما و غنیم او واقع شد. سر گذررا گرفته غنیم‌را نگذاشتند که بگذرد. مردم جوانغار باوجود کمی خوبها ایستاده پا مضبوط کردند. از طرف ارغونان حلواچی ترخان در میان آب با قنبرعلی و تینگری‌بیردی چاپقولاش کردند. قنبرعلی زخمی شد. در پیشانی قاسم بیگ تیر رسید. بر بالای ابروی غوری برلاس تیر رسید، از بالای رخسارهٔ او برآمد.

Urus Ali, Sayyid Darwesh Ali, Sayyid Khoshkeldi, Chalma Dostkeldi, Chalma Yaghchï, Damachï Hindi, and the Turcomans Mansur, Rustam-Ali and his brothers, Shahnazar and Sevindük.

The enemy was divided into two contingents, one under Shah-Shuja' Arghun, who will be called Shah Beg from now on, and the other under his younger brother, Muqim. The Arghun masses were estimated at six to seven thousand. That they were at least four to five thousand armed men there was no doubt.

Center and right wing faced each other. Muqim faced the left wing. Muqim's forces may have been somewhat fewer than those of his elder brother, and he launched a hard attack on our left wing, which was under Qasim Beg. Before the fighting began two or three men came from Qasim Beg to request reinforcements. Since our own foe was pressing down on us, we could not spare anyone. Without hesitation we charged the enemy. When the arrows started flying **[210b]** our vanguard was forced back upon the center. When we advanced with a volley of arrows, they wasted no time in returning the volley as though to make a stand. Someone in front of me called out to his men as he dismounted, planning to shoot, but he was unable

Urus ʻAlī, Sayyid Darveš ʻAlī, Sayyid Xoškeldi, Calma Dostke‹l›di, Calma Yağčı*, Damačı Hindī, Türkmänlärdin Manṣūr va Rustam ʻAlī aqa-inisi bilä, Šāhnaẓar, Sevindük.

Ġanīm kišisi iki böläk boldı. Bir böläk Šāh Šujāʻ Arğun, kim Šāh Beg oq bitilgüsidür, yana bir böläk inisi Muqīm. Bu Arğunlarnıng qarasını altı–yeti ming čınarlar edi. Tört–beš ming yarağlığ kišisidä xud heč söz yoq edi kim bar edi.

Ġol bilä va baranğar bilä özi rūbarū boldı. Muqīm javanğar bilä rūbarū boldı. Muqīmnıng čerigi aqasınıng čerigidin xabarı kamraq bolğay edi. Bizing javanğarğa kim Qāsim Beg ala‹r› bolğay muḥkam zor keldi. Uruš vaqtığača iki–üč kiši Qāsim Begdin kelip kömäk tilädi. Cun alımızda bizing ğanīm‹ım›ız ham zor edi, kiši ayıra almaduq. Ġanīm ṭarafı bedirang mutavajjih bolduk. Oq kelä bašlağan furṣatta **[210b]** bir dast bizing irävülümizni urup yandurup yandurup ğolğa tıqtılar. Oq qoyup kim yürüdük andak furṣat oq qoyup toxtağan dek qıldılar. Utrumda bir kiši elni čaqırıp attın tüšüp oq qoyar xayāl qıldı. Biz betavaqquf yürüp kelgänimiz bilä boldura almadı. Atlanıp yürüy berdi. Bu yayaq tüškän Šāh Beg özi egändür. Uruš asnāsıda Pīrī Beg Türkmän tört–beš aqa-inisi bilä dastārların alıp yağıdın yüz evürüp bizgä kirdilär. Bu Pīrī Beg ol Türkmänlärdin dür kim Šāh Ismāʻīl Bayındır salāṭīnğa musallaṭ bolup ʻIrāq mamālikığa mutaṣarrif bolğanda ʻAbdul-Bāqī Mīrzā va Murād Beg Bayındır bašlığ Türkmän begläri bilä kelip edilär.

Baranğarımız yağını burunraq alıp teprädi. Baranğarımızning ujı men yasağan bāğqa sančılıp bardı. Javanğarımız Bābā Ḥasan Abdāldın xaylî qoyıraq uluğ axmıl arıqlarğa tegilip* bardı. Bizning javanğarnıng utrusıda Muqīm edi, tavābiʻ u lavāḥiqı bilä. Javanğar kišisi ğanīmı Muqīm‹ğa› baqa asru az edi. Tengri rāst keltürdi, Qandahārğa va kentlarığa [sic] barur üč–tört uluğ axmıl arıqlar bizing javanğar bilä ğanīm arasıda vāqiʻ boldı. Guzar bašını tutup ötkäli qoymadılar. Javanğar kišisi bāvujūd-i azlıq yaxšılar toxtap ayaq **[211a]** berkitti. Arğunlar ṭarafıdın Ḥalvāčı Tarxan su ičidä Qambar ʻAlī va Tengriberdi bilä čapqulaštılar. Qambar ʻAlī yaralığ boldı. Qāsim Begning pešānīsığa oq tegdi. Ġūrī Barlasnıng qašınıng üstigä oq tegdi. Qačarınıng üstidä čıqtı.

to resist our rapid charge and jumped back on his horse and rode away. This man who had dismounted turned out to be none other than Shah Beg himself. During the battle Piri Beg the Turcoman and his four or five brothers took their turbans in their hands, abandoned the rebels and joined us. (This Piri Beg is one of those Turcomans who had come under Abdul-Baqi Mirza and Murad Beg Bayïndïr when Shah Isma'il conquered the Bayïndïr sultans and gained control of Iraq.)

Our right wing had already overrun the enemy. The tip of our right wing speared their way as far as the place where I have since had a garden made. Our left wing went cascading into the great watercoarse far, far downriver from Baba Hasan Abdal. Muqim was directly opposite our left wing. The men of the left wing all told were many fewer than their opponent Muqim. Thank God, between the foe and the left wing there were three or four main irrigation canals going toward Kandahar and the villages. They held the ford and kept the enemy from crossing. The men of the left wing, despite their small number, held their ground well. **[211]** Qambar-Ali and Tengriberdi exchanged sword blows right in the water with Halvachï Tarkhan from the Arghun side. Qambar-Ali was wounded. Qasim Beg was struck in the forehead by an arrow. Ghuri Barlas was struck above the eyebrow, and the arrow came out above his cheek.

در همین فرصت یاغی‌را گریزانیده ازین جویبارها بطرف بینی‌گاه کوه مرغان گذشته شد. در وقت گذشتن از جویها تپچاق بوز سوار شخصی در دامنهٔ کوه در رفتن اینطرف یا آنطرف حیران و متردد شده آخر بیك طرفی روان شده بشاه بیگ مانا بود. غالبًا شاه بیگ بوده.

بمجرد زیر کردن غنیم تمام مردم لشکر بفروز آوردن و دنبال نمودن غنیم رفتند. همراه من از روی شماره یازده کش مانده بود. ازآن یازده کس یکی عبدالله کتابدار بود. مقیم هنوز ایستاده جنگ میکرد. بکمی مردم خود متوجه نشده بخدایتعالی توکل کرده نقارهارا نواخته بطرف غنیم روان شدیم. [ل۱۹۶] ** کوپ و آزغه تینگری‌دور بیرکوچی * بو درگه دا یوقتور کیشی‌نینك کوچی ** یعنی بکم و بیش دهنده خدایست، درین درگاه کسی‌را زوری نیست. کم من فئة قلیلة غلبت فئة کثیرة باذن الله. آواز نقاره‌هارا شنیده و متوجه شدن مارا دیده طریق قراررا فراموش کرده راه فرار پیش گرفت. خدای تعالی راست آورد. غنیم را گریزانیده و جانب قندهار رفته بچهارباغ فرخزاد که درین تاریخ ازو اثری نمانده آمده فرود آمدیم.

شاه بیگ و مقیم که گریخته در قلعهٔ قندهار نتوانستند درآمد، شاه بیگ بطرف شال و مستونگ برآمد. مقیم بطرف زمین‌داور رفت. کسی که قلعه‌را تواند مضبوط ساخت نگذاشته بودند. از برادران قلی بیگ ارغون، احمدعلی ترخان و بعضیها که اخلاص و عقیدهٔ ایشان بمن معلوم شده بود در قلعه بودند. سخن در میان آورده بجان برادران خود امان طلبیدند. مذکور شدگان بعنایت مشمول شده استدعائی که کرده بودند مبذول شد. دروازهٔ ماشور قلعه را وا کردند. بی‌سری مردم را ملاحظه نموده دروازه‌های دیگررا وا نکردند. بهمین دروازهٔ وا شده شیرم‌بیگ و یارك‌بیگ را تعیین کرده شد. خود با چند نزدیکی درآمده و مردم بی‌سررا به آتقو وتکه زده یك‌دوئی‌را فرمودم که کشتند.

اول بخزینهٔ مقیم رسیدم. در میان قلعهٔ سنگین بود. عبدالرزاق میرزا از من پیشتر آمده فرود آمده بوده است. بعبدالرزاق [ل۱۹۶ب] میرزا از خزینه یگان چیزی عنایت کرده بر سر این خزینه دوست‌ناصر بیگ‌را و قل‌بایزید بکاول‌را و از بخشیان محمد بخشی‌را تعیین کردم. ازینجا گذشته به ارگ رفتم. بر سر خزینهٔ شاه بیگ خواجه محمدعلی‌را و شاه محمودرا و از بخشیان طغایی‌شاه بخشی‌را مقرر کرده شد. بخانهٔ میرجان نام دیوان ذوالنون بیگ میرم

At this point, having forced our opponents to take flight, we went from the irrigation canals toward an outcropping of Murghan mountain. While we were crossing the canals a man on a grey horse at the base of the mountain seemed to be hesitating whether to come our way or go the other way. Finally he went off in one direction. I thought it looked like Shah Beg, and it probably was.

Having routed their foes, the soldiers all went off in pursuit. Eleven men, of whom Abdullah Kitabdar was one, remained with me. Muqim was still holding his ground and fighting. Disregarding how few our men were, and relying upon God, we had the drums sounded and headed toward the foe.

God grants [victory] both to the many and to the few:
No one has might in the [divine] court.

"Many a small band has defeated a large one with God's permission." Hearing the sound of our drums and realizing that we were charging in his direction, the enemy abandoned his ground and took flight, thank God. After defeating our foe we went to Kandahar and camped in Farrukhzad's garden, no trace of which now remains. **[211b]**

Ošbu furṣatta yağını qačurup bu arıqlardın Murğān Tağının tumšuqı sarı öttük. Arıqlardın ötär furṣatta bir boz topčaqlığ kiši tağ dāmanasıda ol sarı bu sarı barmaqqa mutaraddid bolup āxir bir sarı baqa teprädi. Šāh Beggä oxšattım, ğālibā Šāh Beg egändür.

Yağını basqač tamām čerig kiši tüšürmäkkä va yağını qavlamaqqa bardılar. Mening bilä sanaqlığ on bir kiši qalıp edi. Ol on bir kišidin 'Abdullāh Kitābdār edi. Muqīm hanūz turup urušadur edi. Kišimizning azığa baqmay Tengrigä tavakkul qılıp naqāralarnı qaqıp ğanīm sarı baqıp yürüdük.

Köp u azğa Tengri dür bergüči / bu dargahda yoqtur kišining küči.

"Kam min fi' atin qalīlatin ğalabat fi' atan kasīratan bi-izni 'llāh." Naqāra ünini istimā' qılıp bizing mutavajjih bolğanımız bilip qarār ṭarīqın unutup farār yolın tuttı. Tengri rāst keltürüp yağını qačurup Qandahār sarı yürüp Farruxzād Begning čahārbāğığa, kim bu tārīxda andın asar qalmaydur, **[211b]** kelip tüštük.

Šāh Beg va Muqīm kim qačtılar, Qandahār qal'asığa kirä [a]lmadılar. Šāh Beg Šāl va Mastūng sarı čıqtı. Muqīm Zamīn Dāwar ṭarafı bardı. Qorğan berkitkünčä kiši qoymaydur edi. Qulı Beg Arğunning aqa-inisidin Aḥmad 'Alī Tarxan va ba'zılar kim manga ixlāṣ u 'aqīdaları ma'lūm bolup edi, qorğanda edilär. Sözläšip aqa-inilärining jānığa* amān tilädilär. Mazkūr bolğanlar 'ināyat bilä mašmūl bolup qılğan istid'āları mabzūl boldı*. Qorğannıng Māšūr Darvāzasını ačtılar. Elning baššızlıqını mulāḥaẓa qılıp özgä darvāzalarnı ačılmadı. Ošbu ačılğan darvāzada Šerim Begni va Yārım Begni ta'yīn qılıldı. Özüm bir nečä ičkilär bilä kirip baššız elni atqulap siyāsat üčün bir–iki kišini ham buyurdum kim öltürdilär.

Avval Muqīmnıng xazīnasığa yettim kim taš qorğanda edi. [...] 'Abdul-Razzāq Mīrzāğa birär nemä xazīnadın 'ināyat qılıp bu xazīnanıng üstigä Dost Nāṣir Begni va Qul-Bāyazīd Bökävülni va baxšılardın Muḥammad Baxšını muqarrar qılıldı. [...] Mīr Jān degän Zū'l-Nūnnıng dīvānınıng üyigä Mīrim Nāṣirnı va Maqṣūd Sučını yibärildi. Nāṣir Mīrzāğa

BABUR ENTERS KANDAHAR

When Shah Beg and Muqim fled, they were unable to enter the Kandahar fortress. Shah Beg went to Shal and Mastung, and Muqim went toward Zamin Dawar. There was no one left to man the fortress. Ahmad Ali Tarkhan, one of Qulï Beg Arghun's brothers, was in the fortress along with some others whose loyalty to me was known. During deliberations they pleaded for their brothers' lives, and as a favor to them their request was granted. They opened the Mashur gate to the fortress, but seeing the unruliness of the soldiers, they did not open the other gates. At this one opened gate Sherim Beg and Yarim Beg were stationed. I myself entered with the *ichki*s I had with me and ordered one or two of the unruly ones executed to set an example.

First I entered Muqim's treasury in the outer fortress. {Abdul-Razzaq Mirza got there before me.} Abdul-Razzaq Mirza was granted a few things from the treasury as a favor, and then Dost Nasir Beg, Qul-Bayazid Beg Bökäül and Muhammad Bakhshï, one of the *bakhshi*s, were assigned to the treasury. {From there I went to the citadel. Khwaja Muhammad Ali, Shah Mahmud and Taghayï Shah Bakhshï from the *bakhshi*s were assigned to Shah Beg's treasury.} Mirim Nasir and Maqsud Suchï were sent to the house of Zu'n-Nun's divan Mir Jan, and he was put in Nasir Mirza's custody. Shaykh Abu-Sa'id Tarkhan was turned over to Mirza Khan's custody. ... was put into Abdul-Razzaq's custody. **[212]**

ناصررا و مقصود سوچی‌را فرستاده شد. به ناصر میرزا [...] گیرانده شد. بمیرزا خان شیخ ابوسعید ترخان‌را گیرانده شد. بعبدالرزاق میرزا [...] گیرانده شد.

در آن ولایتها اینقدر زر سفید هرگز دیده نشده بود بلکه از کسی که این مقدار زر دیده باشد هم شنیده نشده بود. آن شب در ارگ بودیم. سنبل غلام شاه بیگ‌را گرفته آوردند.

درآن محل اگرچه همین محرمیتی بیش نداشت و آنقدر رعایت نیافته بود، بیکی سپردم. خوب احتیاط ننموده گریزانیده است. صباح آن بباغ فرخزاد که اردو آنجا بود آمدیم.

ولایت قندهاررا به ناصر میرزا دادم. خزانه‌هارا ضبط نموده در وقت بار کرده برآوردن از خزانهٔ درون ارگ بار یك قطار زر سفید ناصر میرزا گرفته نگاهداشت. آن‌را نه طلبیده به ناصر میرزا عنایت کردم.

ازآنجا کوچ نموده در اولانگ قوشخانه فرود آمده شد. اردورا کوچانیده خود سیرها کرده دیرتر به اردو آمدیم. اردوی سابق نبود. شناخته نمیشد. اسپان تپچاق و قطار قطار نر وماده‌ها و خچرها رخت [ل۱۹۷] قماش‌دار و خرجین‌دار مایه‌ها و چادرها و شامیانهای مخمل و سقرلاط در هر خانه خروار خروار صندوقهائی. مال و جهات این دو برادررا جدا جدا خزانه کرده شده بود. در هر خزانه صندوق صندوق و تنگ تنگ رختها، آرتماق آرتماق و قاب قاب تنکه‌هاء سفید. در منزل هرکس و چادر هرکس از هر جنس اولجه بسیار بود. گوسفند هم بسیار بود. بگوسفند چندان پروائی هم نکردند.

بقاسم بیگ جماعهٔ درون قلات‌را که نوکران مقیم بودند و سردار ایشان قوچ ارغون و تاج الدین محمود با مال و جهات ایشان باو عنایت کردم. قاسم بیگ چون مرد حسابدانی بود بسیار بودن ما در نواحی قندهار صلاح ندیده گفته گفته بمحصلیها مارا کوچانید. چنانچه مذکور شد، قندهاررا بناصر میرزا عنایت کرده ناصر میرزارا رخصت داده عزیمت کابل کرده شد.

زمان بودن در نواحی قندهار فرصت قسمت نمودن خزانه نشد. در قراباغ توقف نموده خزانه‌را قسمت نموده شد. شمردن اشکالی داشت. به ترازو برکشیده قسمت نموده شد. امرا و سرداران نوکر و تابین خروار خروار قاب قاب تنکهٔ سفیدرا بوجه علوفه‌های خود بار کرده و برداشته میبردند. باولجه و مال بسیار و ناموس کلان بکابل آمده شد.

دختر سلطان‌احمد میرزا معصومه‌سلطان بیگم‌را از خراسان طلبیده آورده شده بود. [ل۱۹۷ب] در همین آمدن عقد کردیم.

So much silver coin had never been seen in those countries. In fact, nobody had been heard of who had seen so much coin. I spent that night in the citadel. Shah Beg's slave Sambhal was captured and brought in. Although he was then an intimate, he had not yet received so much favor. I had him put into someone's custody, but he was not well guarded and was allowed to escape. The next morning I went to Farrukhzad's garden, where the army camp was.

I gave the province of Kandahar to Nasir Mirza. When the treasury was inventoried and loaded to go, Nasir Mirza took a camel train of silver tankas from the citadel treasury and kept them. I did not ask for them back but simply gave them to him as a favor.

Leaving there camp was made in Qushkhana meadow. While the army camp was sent on the march, I made an excursion and returned to the camp rather late. It was not the same old camp! What had happened to the camp I knew? There were beautiful, fine horses, strings and strings of camels and mules with fine textile trappings, brocade and velvet tents and canopies. In every tent there were piles of chests. These two brothers' possessions had been kept in separate treasuries. From each treasury had come chest after chest and bale after bale of

tuturuldı. Mīrzā Xānğa Šayx Bā-Sa'īd Tarxannı tuturıldı. 'Abdul-Razzāqqa [...] **[212a]** tuturıldı.

Ol vilāyatlarda mundaq qalın aq yarmaqnı hargiz körüngän emäs edi, balki munča yarmaq körgän kišidin ham ešitilgän emäs edi. Ol kečäsi argtä oq boldum. Šāh Begning Sambal qulını tutup keltürdilär. Ol maḥallda agarči maḥramı edi, anča ri'āyat tapmaydur edi. Birävgä tapšurdum. Yaxšı iḥtiyāṭ qılmay qačuruptur. Tanglası Farruxzādnıng čahārbāğığa, kim ordu anda edi, keldim.

Qandahār vilāyatını Nāṣir Mīrzāğa berdim. Xizānalarnı ḍabṭ qılıp yükläp čıqar maḥallda argtaqı xizānadın bir qiṭār tevä yüki aq tanka Nāṣir Mīrzā alıp qalıptur. Anı tilämäy Nāṣir Mīrzāğa oq 'ināyat qıldım.

Andın köčüp Qušxāna Ölängigä tüšüldi. Ordunı köčürüp özüm sayr qılıp kečräk orduğa keldim. Burunqı ordu emäs. Tanığumız ordu ne boluptur? Yaxšı topčaq atlar va qiṭār qiṭār nar u mäda tevälär xačırlar va qumāš raxtlığ xarzīnlığ māyalar va saqirlāṭ va maxmal čadırlar va šāmiyānalar va har kārxānada xarvār xarvār ṣandūqlar. Bu iki aqa-inining jihātını bašqa bašqa xizāna qılılıp edi. Har xizānada ṣandūq-ṣandūq va tang-tang raxtlar va artmaq-artmaq va qap-qap aq tankalar—harkimning otağıda va čadırıda har jins oljadın bisyār edi. Qoy ham bisyār edi. Qoyğa čandān ham parvā **[212b]** qılmadılar.

Qāsim Beggä Qalātnıng ičidäkilärni kim Muqīmnıng nökärläri edi, bašlığı Qoč Arğun va Tājuddīn Maḥmūd edi, māl u jihātlar bilä 'ināyat qıldım. Qāsim Beg čun ḥisāb bilür kiši edi, Qandahār navāḥīsıda köp turarımızni ṣalāḥ körmäy ayta ayta muḥaṣṣillıqları bilä köčtürdi. Nečük kim mazkūr boldı, Qandahārnı Nāṣir Mīrzāğa 'ināyat qılıp Nāṣir Mīrzāğa ruxṣat berip Kābul 'azīmatı qılıldı.

Qandahār navāḥīsıda xizāna üläškücä furṣat bolmadı. Qara Bāğda tört–beš kün turup xizānanı üläšildi. Sanamaqnıng iškālı bar edi. Tarāzū bilä tartılıp üläšildi. Beg u begāt, nökär u tabin, xarvār-xarvār va qap-qap aq tankanı vajh u 'alūfalarığa yükläp kötärip eltärlär edi. Qalın olja va māl, uluğ ābrū u nāmūs bilä Kābulğa keli[l]di.

Sulṭān Aḥmad Mīrzānıng qızı Ma'ṣūma Sulṭān Begimni, kim Xurāsāndın tiläp keltürüp edim, ošbu kelgänimdä 'aqd qıldım.

---

textiles and bag after bag and sack after sack of tankas. In every man's tent were spoils of every description. There were many sheep too, but the men paid little attention to them. **[212b]**

To Qasim Beg I gave Muqim's retainers in Qalat under Qoch Arghun and Tajuddin Mahmud along with their possessions. Since Qasim Beg was a savvy man, he did not consider it wise for us to remain in the Kandahar region, and by telling me this over and over and worrying and fretting he got us to move off. As has been mentioned, Kandahar was given to Nasir Mirza, and he was given leave to depart. We set out for Kabul.

There had been no opportunity to distribute the treasury while we were in Kandahar. We stopped in Karabagh for four or five days and divided it there. {It was so difficult to count it had to be weighed in scales and divided.} All the begs, retainers and the *tabin* packed up and took away load after load and sack after sack of silver coins for their own pay and the subsistence of the soldiers. With much spoil and booty we returned to Kabul with great honor.

When I arrived [in Kabul] I was married to Sultan-Ahmad Mirza's daughter, Ma'suma Sultan Begim, whom I had invited and had brought from Khurasan.

بعد از شش هفت روز از نوکران ناصر میرزا خبر آمدن شیباق خان و قبل نمودن قندهار آورد. پیشتر مذکور شده بود که مقیم بطرف زمین‌داور گریخت. رفته شیباق خان‌را می‌بینند. از شاه بیگ هم متواتر کسان رفته از انگیز و اغوای اینها شیباق خان از هری براه کوهستان مرا در قندهار خیال کرده بر سر قندهار ایلغار میکند. همین‌را ملاحظه نموده قاسم بیگ که مرد صاحب تجربه بود بمحصلیها از قندهار مارا کوچانید ** هرچه در آینه جوان بیند * پیر در خشت پخته آن بیند ** آمده ناصر میرزارا در قندهار محاصره میکند.

بعد از آمدن [این خبر]، امرارا طلبیده مشورت کرده شد. این سخنان در میان افتاد که مثل اوزبك و شیباق خان جماعهٔ بیگانه و دشمن کهن‌سال ولایاتی‌را که در دست اولاد تیمور بیگ بود متصرف شدند. از ترك و چغتای در هر گوشه و کنار که مانده بودند بعضی برغبت و بعضی بکره باوزبك پیوسته شدند. یکی من در کابل مانده بودم و دشمن بسیار قوی، ما بسیار ضعیف، نی مصالحه کردن‌را احتمالی نی مقاومت نمودن‌را مجالی. درین مقدار قوت و قدرت از برای خود فکر یکجائی کرد[نی] نیست، و درین قدر فرجه و فرصت از دشمن قوی دورتر البته جدا شدنی [نیست]. یا جانب بدخشان یا جانب هندوستان عزیمت باید کرد. ازین دو طرف رفتن‌را [ل۱۹۸] بیك طرف جزم می‌باید نمود.

قاسم بیگ و شیریم بیگ با توابع خود رفتن بدخشان‌را صلاح میدیدند. درآن ایام از جماعهٔ بدخشانی که در بدخشان سر برآورده بودند مبارکشاه و زبیر بودند. دیگر جهانگیر ترکمان و محمد قورچی بود. ناصر میرزارا برآورده بودند. باوزبك هم نه درآورده بودند. من و بعضی نزدیکیان و امرای ایچکی رفتن طرف هندوستان‌را ترجیح نموده بلمغان متوجه شدیم.

بعد از فتح قندهار قلات و ولایت ترنوك‌را بعبدالرزاق میرزا عنایت کرده عبدالرزاق میرزا در قلات گذاشته شده بود. چون اوزبك قندهاررا آمده محاصره کرد، عبدالرزاق میرزا در قلات نتوانست قرار گرفت و قلات‌را پرتافته برآمد. در وقت کوچ نمودن ما از کابل درآمد. عبدالرزاق میرزارا در کابل گذاشته شد.

در بدخشان چون از پادشاه و پادشاهزاده کسی نبود، خان میرزا بمناسبت شاه بیگم یا صوابدید او بجانب بدخشان میل نمود. خان میرزارا بطرف بدخشان رخصت داده شد. شاه

SHAYBANI KHAN LAYS SIEGE TO KANDAHAR

Six or seven days later one of Nasir Mirza's retainers brought the news that Wormwood Khan had laid siege to Kandahar. It has already been mentioned that Muqim fled to Zamin Dawar. When he got there he went to see Wormwood Khan. Messengers constantly went from Shah Beg too. Instigated by them **[213]** Wormwood Khan rode from Herat across the mountain road to attack Kandahar, thinking he would find me there. It was as a precaution against this very eventuality that the experienced Qasim Beg had insisted we move out of Kandahar.

What a youth sees in the mirror an old man sees in a baked brick.

Wormwood arrived and laid siege to Nasir Mirza in Kandahar.

As soon as I heard of this I summoned the begs for consultation. The following topics were discussed. A foreign people like the Uzbeks and an old enemy like Wormwood Khan had overrun the territory held by Timur Beg's descendants. Turk and Chaghatay, in every nook and cranny where they were left, had joined the Uzbeks, some willingly and others unwillingly. Only I was left in Kabul. The foe was very powerful, and we were very weak. There was neither any possibility for coming to terms nor any scope for resisting. Such power and strength did not allow us to think of any territory for ourselves, and at such a juncture there

Altı–yeti kündin song Nāṣir Mīrzāning nökärläridin bir kiši Šıbaq Xan kelip Qandahārnı* qapağannıng xabarını keltürdi. Burun mazkūr bolup edi kim Muqīm Zamīn Dāwar ṭarafı qačtı. Barıp Šıbaq Xannı körär. Šāh Begdin ham mutavātir kišilär barur. Bularning iğvā u angezidin **[213a]** Šıbaq Xan Harīdin tağ yolı bilä meni* Qandahārda xayāl qılıp Qandahār üstigä ılğar. Ošmunı mulāḥaẓa qılıp Qāsim Beg tajribalığ kiši muḥaṣṣıllıqlar bilä Qandahārdın bizni köčürdi.

Harči dar āyina javān bīnad / pīr dar xišt-i puxta ān bīnad.

Kelip Nāṣir Mīrzānı Qandahārda muḥāṣara qılur.

Bu xabar kelgäč beglärni tiläp mašvarat qılıldı. Bu sözlär arağa tüšti kim Özbäg va Šıbaq Xan dek yat el va qarı dušman jamī' Temür Begning awlādınıng eligidäki vilāyātqa mutaṣarrif boldılar. Türk va Cağataydın har goša u kinārda ham kim qalıp edilär, ba'zı rağbat bilä ba'zı karh bilä Özbäggä payvasta boldılar. Bir men Kābulda qalıp edim. Dušman bisyār qavī, biz köp ḍa'īf. Nê maṣlaḥat qılmaqqa iḥtimāl, nê muqāvamat qılmaqqa majāl. Munča quvvat u qudrat özümizgä bir yer fikrini qılğu yoqtur, va bu miqdār furja u furṣatta qavī dušmandın yıraqraq ayrılğu yoqtur. Ya Badaxšān jānibı ya Hindūstān sarı 'azm qılmaq kerāk. Bu iki ṭarafdın bir ṭarafqa barmaqnı jazm qılmaq kerāk.

Qāsim Beg va Šerim Beg tavābi'ı bilä Badaxšān barmaqqa barīn edilär. Ol furṣatta Badaxšānda baš kötärgänlär Badaxšānīlardın Mubārakšāh va Zubayr edi. Yana Jahāngīr Türkmän va Muḥammad Qorčı edi. Nāṣir Mīrzānı čıqarıp edilär. Özbäggä **[213b]** ham kir-mäydürlär edi. Men va ba'zı ički beglär Hindūstān ṭarafı barmaqnı tarjīḥ qılıp Lamğānğa mutavajjih bolduk.

Qandahār fatḥıdın song Qalāt va Tarnūk vilāyatını 'Abdul-Razzāq Mīrzāğa 'ināyat qılıp 'Abdul-Razzāq Mīrzānı Qalātta qoyulup edi. Özbäg Qandahārnı kelip qapağač 'Abdul-Razzāq Mīrzā Qalātta tura almadı. Qalātnı salıp čıqtı. Biz Kābuldın köčkän furṣatta keldi. Kābulda 'Abdul-Razzāq qoyuldı.

Badaxšānda čun pādišāh u pādišāhzādadın kiši yoq edi, Šāh Begimning munāsabatı bilä ya ṣavābdīdı bilä Mīrzā Xān Badaxšān jānibığa mayl qıldı. Mīrzā Xānğa Badaxšān sarı*

was no way we could get far enough away from such a powerful foe. We would have to go either to Badakhshan or to Hindustan. It was necessary to decide on one of these two directions.

Qasim Beg and Sherim Beg and their followers were of the opinion that we should go to Badakhshan, where just then the most prominent men were the Badakhshanis Mubarakshah and Zubayr. There were also Jahangir the Turcoman and Muhammad Qorchï, who had driven Nasir Mirza out but had not joined the Uzbeks. **[213b]** I and some of the *ichki* begs preferred Hindustan, and so we set out for Laghman.

After the conquest of Kandahar I had bestowed upon Abdul-Razzaq Mirza the territories of Qalat and Tarnak and stationed him in Qalat. When the Uzbeks laid siege to Kandahar Abdul-Razzaq Mirza could not remain there, so he abandoned Qalat and came to us just as we were marching out of Kabul. He was stationed there in Kabul.

Since there were no kings or princes left in Badakhshan, Mirza Khan was inclined to go there—either because of Shah Begim's connection [to the ancient kings of Badakhshan] or with her approval. He was given leave to go there. Shah Begim also set out with Mirza Khan.

بیگم همراه خان میرزا متوجه شدند. خالهٔ من مهرنگار خانیم هم خیال رفتن بدخشان کردند. مناسبت ایشان بهمراه بودن با من بیشتر بود. زائیدهٔ ایشان بودم. هرچند منع کرده شد، ممنوع نشدند. ایشان هم بطرف بدخشان رفتند.

در ماه جمادی‌الاول [ل۱۹۸ب] از کابل بعزیمت هندوستان کوچ نموده شد. از راه خورد کابل بسرخ‌رباط رسیده از قوروق‌سای از کوتل گذشته شد.

افغانانی که در میان کابل و لغان می‌باشند در زمان امنیت هم دزد و دزدافشارند. اینچنین وقایع‌را خود از خدا میطلبند و نمیتوانند یافت. مرا کابل‌را پرتافته بهندستان میرود خیال نموده یك بدی ایشان ده شد، خوبان ایشان هم ببدی گشتند. بآنجا رسید که صباحی که از جیگدالك کوچ می‌نمودیم افغانانی که در میان بودند، مثل خضرخیل و شموخیل و خرلجی و خوگیانی، خیال بستن راه کوتل جیگدالك نموده بر کوهی که بطرف شمالست راست کرده و دهلها نواخته و شمشیربازی کرده تیکه کردن گرفتند. بمجرد سوار شدن فرمودم که مردم لشکر هرکس از هر طرف خود بر کوه برآیند. مردم لشکر از هر دره و هر طرف تاخته متوجه شدند. افغانان یك لحظه ایستاده یگان تیری هم نتوانستند انداخت و گریختند. افغانان را پیش انداخته بر کوه برآمدم. یك افغان پایانتر از پهلوی من گریخته میرفت. در بازوی او به تیر زدم. این افغانِ تیر رسیده و چند افغان دیگررا گرفته آوردند. بجهت سیاست بعضی از آنهارا به سیخ زده شد.

در تومان نیکنهار در پیش قلعهٔ آدینه‌پور فرود آمده شد. پیشتر ازین دوراندیشی نموده هیچ جائی فکر یورت کرده نشده بود، نی بجهت رفتن جائی [ل۱۹۹] مقرر نی بجهت بودن منزلی معین. از بالا و پایان تا یك خبر دیگر گرفتن چهار جماعه شده کوچ نموده میشد. آخر تیرماه بود. در میدانها اکثر جا شالی برداشته بودند. مردمی که هرطرف‌را میدانستند بعرض رسانیدند که بالارویهٔ رود تومان علیشنگ کفار میل شالی‌را بسیار میکارند. بمردم لشکر غلهٔ زمستانی ازآنجا شاید حاصل شود. از جلگاء نیکنهار سوار شده و تیز گشته از سایگل گذشته تا درهٔ پراپین (؟) رفته شد. مردم لشکر شالی بسیاری گرفتند. شالی‌زارهای ایشان در پایان کوه بود. مردم ایشان گریخته برآمدند. چند کافری بقتل رفت. در بینی‌گاه درهٔ پراپین چند جوانی‌را بسرکوب برآورده شده بود. در محل برگشتن کافران از بالای کوه تیر گذاشتند. پوران داماد قاسم بیگ‌را رسیده در محل آنکه تیر رسانیده میخواستند بگیرند

My aunt Mihr Nigar Khanïm was also going to go to Badakhshan, although it would have been more proper for her to be with me since we were blood relatives. However, no matter how I tried to dissuade her she refused to be dissuaded and went off with the others.

A SECOND HINDUSTAN CAMPAIGN IS LAUNCHED

In the month of Jumada I [September 1507] we set out for Hindustan. Proceeding through Khurd Kabul, we went via Robat-i-Surkh and descended into the Quruq Say.

The Afghans between Kabul and Laghman, even in times of peace, are robbers and bandits. For just such an event as this they had been praying but so far had not obtained. Now that they knew I was leaving Kabul for Hindustan, their evil increased tenfold, and even the good ones turned bad. **[214]** Things got so bad that on the morning we were marching out of Jagdalak, the Afghans between there and Laghman, the Khizr Khel, Shimu Khel, Ghilzai and Khugiani took up positions on the northern mountain to block the Jagdalak pass and began to beat their drums and brandish their swords. I mounted and ordered the army to proceed to the mountain from all directions. The men set out at a gallop from every valley and every side.

ruxṣat berildi. Šāh Begim ham Mīrzā Xān bilä mutavajjih boldılar. Mening xālam Mihr Nigār Xanım ham Badaxšān barmaq boldılar. Mening bilä bolmaqlarınıng munāsabatı köpräk edi. Tuğqanları edim. Har nečä man‘ qılıldı, mamnū‘ bolmadılar. Olar ham teprädilär.

Jumādā’l-avval ayı Kābuldın Hindūstān ‘azīmatı bilä köčüldi. Xurd Kābul bilä yürüp Surx Ribāṭ bilä Quruq Sayğa enildi.

Kābul bilä Lamğān arasıdaqı Afğānlar amānlıqta ham duzd u duzd-afšār durlar. Mundaq vaqāyi‘nı xud tiläp tapa almaslar. Menni Kābulnı tašlap Hindūstānğa baradur dep bir yamanlıqları on boldı; yaxšıları ham yamanlıqqa evrüldi. **[214a]** Anga yetti kim Jegdāliktin köčkän ṣabāḥı aralıqdaqı Afğānları [...] Jegdālīk Kötälini tusmak [sic] xayāl qılıp šimāl ṭarafıdaqı tağqa yasap kelip duhullar čalıp qılıčlar va niyāb tikā qıla bašladılar. Atlanğan bilä buyurdum kim čerig eli* tušluğ tušıdın tağqa yürügäylär. Cerig eli har qul va har qangsar bilä čapqan bilä mutavajjih boldılar. Afğānlar bir zamān toxtap bir oq ham qoya almadılar. Qača berdilär. Afğānlarnı qavlap tağqa čıqtım. Bir Afğān qoyı yanımdın yanlap qačıp baradur. Qolığa oqladım. Bu oq teg[g]än Afğānnı yana bir nečä Afğānnı tutup keltürdilär. Siyāsat üčün ba‘zısını sančqa olturğuzuldı.

Nīknahār tümänigä Ādīnapūr qorğanının alığa tüšüldi. Burunraqdın dūrandešlik qılıp heč bir yurt fikrini qılılmaydur edi, nê barmaqqa yerî muqarrar, nê turmaqqa yurtî mu‘ayyan. Yoqqarı qoyı yana bir xabar alğunča tört* [...] ta‹‘yī›n qılıp köčülür edi. Keč küz edi. Šalını tüzlärdä aksar kötärip edilär. Yer-su bilür kišilär ‘arḍğa yetkürdilär kim ‘Ališang tümänining rūdı yoqqarı Mīl (?) kuffārı* šalını qalın ekärlär. Ceriggä qıšlığ ašlığ iḥtimālı bar kim andın ḥāṣil bolğay. Nīknahār jölgäsidin atlanıp ıldam kelip Sāygaldın ötüp Parāyīn Dara- **[214b]** -sığača barıldı. Qalın šalı čerig eli aldılar. Šālīzārları tağning tüpidä edi. Eli qačıp čıqtı. Bir nečä Kāfir qatlğa* bardı. Parāyīn Darasının tumšuqıdın bir nečä yigitni sarkobqa čıqarılıp edi. Yanar maḥallda Kāfirlar tağ üstigä ıldam kelip oq qoydılar. Qāsim Begning küyäwi

The Afghans were not able to hold their position for even a moment or to fire so much as an arrow before taking flight. I went up the mountain in pursuit of the Afghans. An Afghan was running below me. I shot him in the arm. Both he and a few other Afghans were caught and brought in, and several of them were impaled to set an example.

We dismounted before the Adinapur fortress in Nangarhar district. Before that we had given no thought to a place to camp, and neither had we established anywhere to go nor had we assigned any site to stay. Four detachments were set up and down to bring fresh news. It was late in the autumn, and in the flatlands the rice had mostly been harvested. Those who knew the land reported that the Mil Kafirs upriver in the Alishang district grew much rice. There was some likelihood that winter supplies of grain for the army could be had there. We rode fast from the Nangarhar glen, crossed at Saygal and went as far as Parayin valley. **[214b]** The soldiers took a lot of rice from the rice fields at the foot of the mountain. The people ran away. A few Kafirs were killed. A few warriors had been sent to a look-out on a spur of Parayin valley. While they were returning the Kafirs charged the mountain and began to shoot. They reached Qasim Beg's son-in-law Puran and were hacking at him with an ax and about to take him when some other warriors turned back and, forcing the Kafirs to flee, got

جوانان دیگر زور آورده و غنیم‌را گریزانیده پوران‌را جدا ساخته گرفتند. در شالی‌زارهای کفار یك شب توقف نموده غله بسیاری گرفته به اردو آمده شد.

در همین ایام در نواحی تومان مندراور[ر] دختر مقیم ماه‌چوچك‌را که حالا در نکاح شاه حسن است بقاسم کوکلداش عقد کرده شد.

چون صلاح رفتن بجانب هندوستان یافته نشد، ملا بابا پشاغری‌را با چند جوان بکابل فرستاده شد. از نواحی مندراور کوچ نموده [ل۱۹۹ب] به اتر و شیوه آمده شد. چند روزی درآن نواحی نشسته شد. از اتر به کنر و نورگل رفته سیر کردم. از کنر در جاله نشسته به اردو آمدم. از آن پیشتر در جاله ننشسته بودم. خیلی خوش آمد. بعد ازین جاله شایع شد. [۲۹٤]

در همین ایام ملا میرك فرکتی از پیش ناصر میرزا آمد. خبر گرفتن شیبانی خان قلعهٔ سنگین قندهاررا و ارگ‌را ناگرفته برگشتن و بعد از برگشتن شیبانی خان بجهت بعضی وجوه قندهاررا پرتافته برآمدن و بغزنی آمدن ناصر میرزارا آورده مشروح عرض کرد.

بعد از چند روز شیبانی خان بر سر قندهار در غافلی آمده بوده قلعهٔ سنگین‌را مضبوط نتوانسته اند کرد. میگذارند. در گرد ارگ در چند جا نقب می‌اندازند. چند مرتبه جنگ می اندازند. در گردن ناصر میرزا تیر میرسد. نزدیك بود که بگیرند. درینطور حالت اضطرار خواجه محمدامین، خواجه دوست خاوند، محمدعلی پیاده ساقی از قلعه خودهارا پرتافته می برآیند. مایوس شده در وقت گیرانیدن [ل۲۰۰] قلعه شیبانی خان سخن صلح‌را در میان انداخته از گرد قندهار میخیزد. سبب برخاستن او این بود که در وقت آمدن بر سر قندهار حرمهای خودرا در نیره‌تو فرستاده بوده در نیره‌تو شخصی سر برداشته قلعه‌را متصرف میشود. ازینجهت [۲۹٤ب] صلح کونه کرده برمیگردد.

بعد از چند روزی باوجود آنکه میان زمستان بود براه بادپخ بکابل آمده شد. بر بالای بادپخ در یك سنگی فرمودم که تاریخ این عبور و مروررا بکنند. حافظ میرك نوشت، استاد شاه‌محمد سنگ‌تراشی کرد. از جهت شتاب خوب کنده نشد.

غزنی‌را بناصر میرزا عنایت کردم. بعبدالرزاق میرزا تومان نیکنهار و مندراور و درهٔ‌نور و کنر و نورگل‌را داده شد.

تا این تاریخ اولاد تیمور بیگ‌را باوجود سلطنت «میرزا» میگفتند. در همین نوبت فرمودم که مرا پادشاه بگویند.

Puran out. We spent one night in the Kafirs' rice fields and then returned to the camp with a lot of grain.

Around this same time, Muqim's daughter Mah Chüchük, who is now married to Shah-Hasan, was affianced to Qasim Kükäldash in Mandrawar district.

Since it was not considered advantageous to go to Hindustan, Mulla Baba Pishaghari and some warriors were dispatched to Kabul. We left the Madrawar area and went to Atar and Siwa, where we stayed a few days. From Atar I went on an excursion to Kunar and Nur Gul. From Kunar I rode a raft back to camp. I had not ridden a raft before then, but afterwards they became common.

SHAYBANI KHAN WITHDRAWS FROM KANDAHAR

Around that same time Mulla Mirak Farkati came from Nasir Mirza with the news that Wormwood Khan had taken the Kandahar fortress but withdrawn without being able to take the citadel. After Wormwood's withdrawal Nasir Mirza had, for several reasons, abandoned Kandahar **[215]** and gone to Ghazni.

Pūrānnı yetip baltu bilä čapıp alur maḥallda yana yigitlär yanıp zorlap qačurup Pūrānnı ayrıp aldılar. Kuffārnıng šālīzārıda bir kečä qonup qalın ašlığ alıp orduğa kelildi.

Ošbu ayyāmda Mandarāwar tümäni navāḥīsıda Muqīmnıng qızı Māh Cüčükni, kim ḥālā bu tārīxda Šāh Ḥasannıng nikāḥıda dur, Qāsim Kükäldašqa 'aqd qılıldı.

Cun Hindūstān jānibı barmaq ṣalāḥı tapılmadı, Mullā Bābā-yi Pišāğarīnı bir nečä yigitlär bilä Kābulğa yibärildi. Mandarāwar navāḥīsıdın köčüp Atar va Sīvağa keldük. Bir nečä kün ol navāḥīda olturuldı. Atardın Kunar Nūrgulnı barıp sayr qıldım. Kunardın jālağa olturup orduğa keldim. Andın burun jālağa olturğan emäs edim. Xaylî xoš yaqtı. Mundın song jāla šāyi' boldı.

Ošbu ayyāmda Mullā Mīrak Farkatī Nāṣir Mīrzā qašıdın keldi. Šıbaq Xan Qandahārnıng taš qorğanını alıp argini alay almay yanğanını[ng] va Šıbaq Xan yanğandın song ba'zı jihatlardın Nāṣir Mīrzā Qandahārnı salıp **[215a]** Ġaznīğa kelgänining xabarını mašrūḥ 'arḍ qıldı.

Bir nečä kündin song Šıbaq Xan Qandahār üstigä ğāfillıqta kelür. Taš qorğannı berkitä almaslar, qoyarlar. Argining girdidä nečä yerdä naqb salurlar. Nečä qatla uruš keltürürlär. [...] Ošmundaq iḍtirār ḥālatıda Xwāja Muḥammad Amīn, Xwāja Dost Xāvand, Muḥammad 'Alī Piyāda, Šāmī qorğandın tašlap čıqarlar. Qorğan eli ma'yūs bolup aldurur maḥallda Šıbaq Xan ṣulḥ sözini arağa salıp Qandahār üstidin qopar. Qopmaqınıng jihatı bu bolur kim Qandahār üstigä kelürdä ḥaramlarını Nīratūgä yibärip egändür. Nīratūdä bir kiši baš kötärip qorğanğa mutaṣarrif bolur. Bu jihatdın ṣulḥgūna qılıp yanar.

Bāvujūd kim qıš ortası edi, Bādpax yolı bilä Kābulğa keldük. Bādpaxning üstidä bir tašda buyurdum kim bu 'ubūr u murūrnıng tārīxını qazğaylar. Ḥāfiẓ Mīrak bitidi. Ustād Šāh Muḥammad sangtarāšlıq qıldı. Šitāb üčün ābādān qazı[l]madı.

Ġaznīnı Nāṣir Mīrzāğa 'ināyat qıldım. 'Abdul-Razzāq Mīrzāğa Nīknahār tümäni va Mandarāwar va Dara-i Nūr va Kunar va Nūrgulnı berildi.

Ošbu tārīxqača Temür Beg awlādını bāvujūd-i salṭanat "mīrzā" derlär edi. Ošbu nawbat buyurdum kim meni "pādišāh" degäylär.

A few days later Wormwood Khan took Kandahar by surprise. The defenders were unable to hold the outer fortress and had given it up. Mines were laid in several places around the citadel. A few times battles were fought. {Nasir Mirza was struck in the neck by an arrow. The attackers were close to taking the citadel.} In such a precarious situation Khwaja Muhammad Amin, Khwaja Dost Khawand, Muhammad-Ali Piyada and Shami left the fortress. The defenders had lost hope and were ready to give up when Wormwood Khan initiated truce talks and withdrew from Kandahar. The reason he did this was that when he attacked Kandahar he sent his womenfolk to Niratu. In Niratu someone rebelled and took over the fortress. For this reason he initiated a truce and withdrew.

Although it was the middle of winter, we took the Badpakh road to Kabul. I ordered the date of this crossing to be carved in a rock at the top of Badpakh. Hafiz Mirak wrote it and Ustad Shah-Muhammad did the carving, but since we were in a hurry it was not carved very well.

I gave Ghazni to Nasir Mirza. To Abdul-Razzaq Mirza were given the districts of Nangarhar, Mandrawar, Dara-i-Nur, Kunar and Nur Gul.

Up to this time the descendants of Timur Beg had been called mirza, even when they were ruling. At this time I ordered that they call me padishah.

در آخر همین سال شب سه‌شنبه در چهارم ماه ذی‌قعده آفتاب در برج حوت بود در ارگ کابل همایون متولد شد. تاریخ ولادت اورا مولانا مسندی شاعر «سلطان همایون خان» یافته بود. از شاعرچهای کابل یکی «شاه فیروزقدر» یافته بود. [ل۲۰۰ب] بعد از سه چهار روز باسم همایون موسوم شد. بعد از ولادت همایون به پنج شش روز بچارباغ برآمده [۲۹۵] طوی ولادت همایون شد. امرا [ل۲۰۱] و غیر امرا، خورد و کلان، ساچق آوردند. [۲۹۵ب] تنکهٔ سفید بسیاری توده شد. ازآن پیشتر این مقدار زر سفید در یکجا دیده نشده بود. خیلی خوب طویی شد.

Ošbu yılnıng āxırıda sišamba kečäsi Zi'l-Qa'da ayı- **[215b]** -nıng törtidä äftāb Ḥūt burjıda edi [kim] Kābulnıng argidä Humāyūn mutavallid boldı. Tārīx-i vilādatını Mawlānā Masnadī šā'ir "Sulṭān Humāyūn Xān" tapıp edi. Kābul šā'irčalarıdın biräw *"šāh-i fīrozqadr"* tapıp edi. Üč–tört kündin song Humāyūn ismı bilä mawsūm boldı. Humāyūnnıng vilādatıdın beš–altı kün song čārbāğqa čıqıp Humāyūnnıng vilādatınıng toyı boldı. Beg u begāt, uluğ kičik sačıq ke[l]türdilär. Qalın aq tanka üküldi. Andın burun anča qalın aq yarmaqnı bir yerdä körülmäydür edi. Xaylî yaxšı toy boldı.

THE BIRTH OF HUMAYUN, BABUR'S FIRST SON

At the end of this year, on Tuesday evening the fourth of Dhu'l-Qa'da [March 6, 1508], **[215b]** when the sun was in Pisces, Humayun was born in the Kabul citadel. Mawlana Masnadi the poet composed the chronogram for his birth, *Sultan Humayun Khan*. Another minor poet of Kabul found the chronogram *shah-i firoz-qadr*. Three or four days later he was named Humayun. Five or six days after his birth I went out to the Charbagh and gave a feast in celebration of Humayun's birth. All the begs, great and small, brought offerings. More silver coins were piled up than had ever been seen before in one place. It was a very good feast.

این بهار در نواحی مقر یك جماعهٔ از افغانان مهمندرا تاخته شد. بعد از آمدن از چاپقون و بمنزل فرود آمدن بعد از چند روز قوچ بیگ و فقیرعلی کریمداد و بابا چهره خیال گریختن کرده بوده‌اند. کس خبر یافته فرستاده شد. از پایان استرغج گرفته آوردند. در ایام زندگی جهانگیر میرزا هم بعضی سخنان کارناآمدنی بعرض رسیده بود. فرمودم که همهٔ آنهارا بر سر بازار به یاساق رسانند. بدروازه برده در وقت ریسمان در گلو انداخته آویختن خلیفه‌را قاسم بیگ فرستاده بمبالغه‌ها گناه ایشان‌را درخواست کرد. بجهت خاطر قاسم بیگ خون ایشان‌را بخشیدم و فرمودم که در زندان اندازند.

حصاری و قندزی و آنچه نوکران خسروشاه بودند از مغولان کلانان ایشان چلمه‌علی، سید شمکه، شیرقلی، ایگو سالم، دیگر از تربیت [۲۹۶] و رعایت‌کرده‌های خسروشاه از چغتای مثل سلطانعلی چهره و خدای‌بخش و همراهان ایشان، دیگر از ترکمان سیوندوك و شاه‌نظر و متعلقان او و دو سه هزار جوان خوب درین مدت با همدیگر سخنان کرده سخن‌را در یکجا مانده در مقام بدی شده بوده‌اند. اینهائی که مذکور شدند در پیش خواجه ریواج از اولانگ سونگ قورغان تا اولانگ چالاك نشسته بودند. عبدالرزاق میرزا از نیکنهار آمده در ده [ل۲۰۱ب] افغان می‌نشست.

یك دو نوبت اینچنین اجتماع ایشان‌را محب‌علی قورچی بخلیفه و ملا بابا گفته بوده بمن هم ایمائی کردند. سخن باورکردنی نبود. پروا کرده نشد. یك شبی در چارباغ در دیوانخانه نشسته بودم که نماز خفتن گذشته از پهلوی من موسی خواجه و یك کس دیگر تیز آمده در گوش من گفت که «مغولان بتحقیق خیال یاغی‌گری کردند. همراه ساختن ایشان عبدالرزاق میرزارا بخود جزم ندانستیم و هم امشب یاغی شدن ایشان جزم نبود.» تغافل کرده بعد از یك لحظه بطرف حرم متوجه [۲۹۶ب] شدم. در آن محل اهل حرم در باغ خلوت و در باغ یورونچقه می‌بودند. در وقت نزدیك رسیدن بحرم خورد و ریزه و مردم یاتیش برگشتند. بعد از برگشتن مردم من و غلام سرور بطرف شهر روان شدیم. از راه خندق بدروازهٔ آهنین رسیده بودم که ازآنطرف براه بازار خواجه محمدعلی آمد. همراه آمده [...] [۲۹۷]

Events of the Year 914/1508–9

This spring a band of Mohmand Afghans was raided in the vicinity of Mukur.

A MUGHUL REBELLION

A few days after returning to camp from the raid Qoch Beg, Faqir Ali Karimdad and Baba Chuhra planned to desert, but their plan was discovered and someone was sent to seize them below Istarghij. Bad reports had been had of them even while Jahangir Mirza was alive. I ordered them executed in the marketplace. They were taken to the gate and ropes were put around their necks, but Qasim Beg sent Khalifa to beg for clemency for them. For Qasim Beg's sake I spared their lives and ordered them thrown in prison instead.

During this period those who were left of Khusrawshah's chief liege Mughuls from Hissar and Konduz, **[216]** Chalma Ali, Sayyid Samka, Sher-Qulï, and Eygü Salim, along with the Chaghatay liegemen patronized by Khusrawshah with Sultan-Ali Chuhra and Khudabakhsh

Bu yaz Muqur navāḥīsıda Mohmand Afğānnıng bir böläkni čapıldı. Capqundın kelip tüškändin nečä kündin käyin Qoč Beg va Faqīr 'Alī Karīmdād va Bābā Cuhra qačar xayālı qılıpturlar. Xabar tapıp kiši yibärildi. Istarğijnıng ayaqıdın alıp keldilär. Jahāngīr Mīrzānıng tirigidä ham bulardın ba'zı yaramas sözlär 'arḍğa yetip edi. Buyurdum kim barčanı bāzār bašıda yasaqqa yetkürgäylär. Darvāzağa eltip ip salıp asar maḥallda Xalīfanı Qāsim Beg yibärip mubālağalar bilä gunāhlarını tilädi. Begning xāṭirı jihatıdın qanların bağıšladım. Zindānğa buyurdum kim salğaylar.

Ḥišārī Qunduzī nekim **[216a]** Xusrawšāh nökäri Muğullar uluğları Calma 'Alī, Sayyid Samka, Šer-Qulı, Eygü Sālim, yana Xusrawšāhnıng Cağataydın ri'āyat qılğan nökärläri Sulṭān 'Alī Cuhra, Xudābaxš bašlığ, yana Türkmändin Sevindük va Šāhnaẓar bašlıg iki–üč ming ābādān yigitlär bu muddatta birbirläri bilä sözläšip sözni bir yerdä qoyup yamanlıq maqāmıda bolupturlar. Bu mazkūr bolğanlar Xwāja Rīvājnıng alıda Song Qorğan Ölängidin Cālāk Ölängigäčä olturup edilär. 'Abdul-Razzāq Mīrzā Nīknahā‹r›dın kelip Dih-i Afğānda olturur edi.

Bir–iki nawbat bularnıng mundaq tersängänini [?] Muḥibb 'Alī Qorčı Xalīfa bilä Mullā Bābāğa aytur. Manga ham īmāî qıldılar. Inanğu dek söz emäs edi, parvā qılılmadı. Bir axšam čārbāğda dīvānxānada olturup edim kim keč namāz-i xuftanda yandın Mūsā Xwāja yana bir kiši bilä ıldam kelip qulaqımğa aytti kim "Muğullar taḥqīq yağıqmaqčı boldılar. 'Abdul-Razzāq Mīrzānı özlärigä qošarnı taḥqīq bilmädük. Bularnıng ham ošbu axšam yağıqurı jazm emäs edi." Tağāful qılıp bir laḥẓadın song ḥaram sarı mutavajjih boldum. Ol maḥallda ḥaramlar bāğ-i xalvatğa va bāğ-i yorunčqada oltururlar edi. Ḥaramğa yavuq yetkändä čuhra-čüri* va yatıš eli yandılar. Eli yanğandın **[216b]** song men va Sarvar qul šahr sarı yürüdük. Xandaq bilä Āhanīn Darvāzasığa yetip edim kim ṭarafdın bāzār yolı bilä Xwāja Muḥammad 'Alī keldi. Bilä kelip men ḥammāmnıng ṭāqınıng [...]

---

at their head, and two or three thousand Turcoman warriors led by Sevindük and Shahnazar, connived and decided to rebel. They situated themselves from the Song Qorghan meadow in front of Khwaja Rawash to Chalak meadow. Abdul-Razzaq Mirza came from Nangarhar and stationed himself in Deh-i-Afghan.

Muhibb-Ali Qorchï told Khalifa and Mulla Baba once or twice that these men were plotting, and they had indicated it to me; however, it was such an incredible thing, I paid no attention. Quite late that evening I was seated in the divankhana in the Charbagh when Musa Khwaja and another man rushed up to my side and whispered to me, "It is certain that the Mughuls are going to rebel, but we have not ascertained whether Abdul-Razzaq Mirza will join them or not. They are not decided on rebelling this very night." I pretended to take no notice and went a moment later toward the harem. At that time the ladies were in the private garden and the Bagh-i-Yorunchqa. When I approached the harem, the pages and other menials and nightwatchmen withdrew. After the people went back **[216b]** Sarwar the slave and I set off for the city. I had gone as far as the trench and the Iron Gate when Khwaja Muhammad-Ali coming the opposite way down the market road met me....

[Text breaks off abruptly here, to be resumed after an eleven-year hiatus.]

روز دوشنبه غرهٔ ماه محرم در پایان جلگاء چندول زلزلهٔ محکمی شد چنانچه امتداد آن تا نیم ساعت نجومی نزدیك رسید. صباح آن ازین منزل کوچ نموده بداعیهٔ زور آوردن بقلعهٔ بجور نزدیك بقلعهٔ بجور فرود آمده از افغانان دله‌زاك یك كس معتبری‌را به بجور فرستاده شد كه بسلطان بجور و مردم او بگویند كه در مقام بندگی شده قلعه‌را بسپارند. آنجمع بی سعادت جاهل نصیحت را قبول ننموده جوابهای پریشان فرستادند. فرمان شد كه مردم لشكر توره و شاتو و اسباب قلعه گیری طیار بكنند. بجهت این مصلحت یكروزی در آن منزل نشسته شد.

روز پنجشنبه چهارم محرم فرموده شد كه مردم لشكر جیبه پوشیده و یراغ بسته سوار شوند. مردم [ل۲۰۲] جوانغار پیشتر رفته در طرف بالای قلعهٔ بجور از درآمد آب از آب گذشته در طرف شمال قلعه فرود آید و مردم غول در طرف مابین غرب و شمال از [۲۹۷ب] آب [ل۲۰۲ب] نگذشته در جاهای ناهموار پست و بلند فرود آیند. برانغار در جانب غرب دروازهٔ پایان فرود آید. دوست بیگ و امرای جوانغار در وقتی كه از آب گذشته فرود می‌آمدند از قلعه تا صد، صد و پنجاه پیاده برآمده تیر گذاشتند. این امرا هم ایستاده و تیر گذاشته پیاده‌هارا تا قلعه برده بپایان فصیل رسانیدند. ملا عبدالملك خواستی دیوانه‌وار با اسپ در پایان فصیل درآمده میرفت. اگر شاتو و تورا طیار شده روز بیگاه نمیشد، همان ساعت قلعه‌را گرفته میشد. ملا ترك‌علی و نوكر تینگری‌بیردی با یاغی چاپقولاش كرده غنیم‌را گرفته سر اورا بریده آوردند. بهر كدام جلدو وعده شد.

چون مردم بجور تفك ندیده بودند، اول از تفك هیچ پروائی نكردند، بلكه بآواز تفك تمسخر كرده در مقابل حركات شنیع مینمودند. همان روز استاد علی‌قلی پنج كس‌را به تفك زده انداخت. ولی خازن هم دوكس‌را به تفك انداخت. دیگر تفك‌اندازان هم در تفك‌اندازی جلادت بسیاری نموده خوبها انداختند و تا شب شاید كه هفت هشت [۲۹۸] ده بجوری بضرب تفك افتاده باشد. فرمان شد كه شب شده است. لشكر برگشته اسباب قلعه‌گیری‌را طیار كرده سحر بقلعه بچسپند.

Events of the Year 925/1519

On Monday the first of Muharram [January 3, 1519] a violent earthquake lasting nearly half an hour struck the foot of the Jandol glen.

BAJAUR FORTRESS IS TAKEN

The next morning while marching from that camp to attack the Bajaur fortress, we dismounted near the Bajaur fortress and sent an important man to Bajaur to the Dilazak Afghans to advise the sultan and people of Bajaur to pay homage to us and turn over the fortress. Those ignorant, wretched people refused to accept this advice and sent back ridiculous replies. The army was then ordered to make ready shields and ladders and implements of siege. In order to accomplish this, we stayed in that camp for a day.

On Thursday the 4th of Muharram [January 6] the soldiers were ordered to arm themselves and get to horse. The left wing was ordered to charge forward, cross the river above the Bajaur fortress where the water entered and stop on the northern side of the fortress.

Dušamba küni Muḥarram ayının ğurrasıda Jandol* Jölgäsining ayaqıda qatığ zalzala boldı, andaq* kim imtidādı yarım sā‘at-i nujūmīğa yaqınlaštı. Tanglasığa bu yurttın köčüp Bajawr qorğanığa zorlamaq dā‘iyası bilä Bajawr qorğanının yaqın[ı]ğa tüšüp Dila-Zāk Afğānıdın bir mu‘tabar kišini Bajawrgä yibärdük kim Bajawr sulṭānığa va eligä naṣīḥat qılğay kim qulluq maqāmıda bolup qal‘anı tapšurğaylar. Ol jam‘-i besa‘ādat-i jāhil naṣīḥatnı qabūl qılmay parešan javāblar yibärdilär. Farmān boldı kim čerig eli tura va šatu va qorğan almaq asbābı tayar qılğaylar. Bu maṣlaḥat üčün bir kün ošol yurtta olturuldı.

Panjšamba küni Muḥarram ayının törtidä buyuruldı kim čerig eli jebä kelip yarağlanıp atlanğaylar. Javanğar ilgäri yürüp Bajawr qorğanının yoqqarı yanıda su kirišidä sudın ötüp qorğanının šimāl ṭarafıda tüškäy, ğol kiši- **[217a]** -si qorğannıng ğarb-šimālıda sunı kečmäy nāhamvār bulandlığ va pastlığ yerdä tüškäy. Baranğar qoyıqı darvāzanıng ğarbıda tüškäy. Dost Beg bašlığ javanğar begläri sudın ötüp tüšär maḥallda qorğandın yüz–yüz elligčä yayaq čıqıp oq qoydılar. Bu beglär dağı yürüp atqulašıp yayaqlarnı qorğanğa tıqıp faṣīl tüpigä yetkürdilär. Mullā ‘Abdul-Malik Xwāstī devānavār at bilä faṣīlnıng tüpigä kirip yürü[p] erdi. Agar šatu va tura tayar bolup kün keč bolmasa edi, ošal sā‘at qorğan alılur erdi. Mullā Turk ‘Alī va Tengriberdining nökäri yağı bilä čapqulašıp ğanīmnı alıp bašını kesip keltürdilär. Har qaysığa jüldü va‘da boldı.

Bajawr eli čun tufak* [...] ünidin heč parvāy qılmaydurlar, balki tufak ünini ešitkäč tamasxur qılıp muqābalada šanī‘ ḥarakatlär qılurlar edi. Ošal küni Ustād ‘Alī-Qulı beš kišini tufak bilä atıp yıqtı. Valī Xāzin ham iki kišini tufak bilä yıqtı. Özgä tufakandāzlar ham tufak atmaq*ta bisyār jalādat körsätip yaxšılar attılar. Qalqandın jebädin gävsarūdın ötkärä ötkärä yıqıta yıqıta attılar. Axšamğača šāyad kim yeti–sekiz–on Bajawrī tufak ḍarbı **[217b]** bilä yıqıldı. Andın* songra andaq boldı kim tufakning ḍarbıdın baš čıqar[a] almaslar edi. Farmān boldı kim axšam boluptur čerig asbābnı tayar qılıp saḥar qorğanğa yapışqaylar.

The center was not to cross the river but was to stop on the rough, uneven ground to the northwest of the fortress. **[217]** The right wing was to stop to the west of the lower gate. When the begs of the right wing under Dost Beg's leadership crossed the river and stopped, a hundred to a hundred and fifty footsoldiers came out of the fortress and began to shoot arrows. These begs charged, brandishing their swords, pressed the footsoldiers back against the fortress and got the bottom of the ramparts. Mulla Abdul-Malik of Khwast, acting like a madman, charged his horse up to the rampart. If the shields and ladders had been ready and it had not been late in the day, that very hour the fortress would have been taken. Mulla Turk Ali and Tengriberdi's *nökär* crossed swords with the enemy and brought back some heads. To each of them a reward was promised.

Although the Bajauris {had never seen firearms,} they showed no fear of the sound of matchlocks, and even made fun of the noise with obscene gestures when they heard it. Ustad Ali-Qulï shot five men with his matchlock that day. Wali Khazin also shot two men with his matchlock. Other matchlockmen showed great prowess in firing their guns and performed well, shooting through shield, mail and *gavsaru*. By evening perhaps seven, eight or ten Bajauris had been shot down with the matchlocks. **[217b]** Thereafter it got so that no one could put his head up because of the matchlock fire. The order was given: "It is night. Let the army make ready its implements and swarm over the fortress at dawn."

روز جمعه پنجم ماه محرم در وقت فرض فرمان شد که نقارهٔ جنگ نواخته هرکس از طرف خود متوجه شده بقلعه بچسپند. جوانغار و غول از ملچارهای خود یکدست تورا درآورده شاتو گذاشته چسپیدند. خلیفه، شاه‌حسین ارغون، احمد یوسف با همراهان خود از دست چپ غول فرمان شد که بجوانغار کمك شوند. بپایان برج مابین شرق و شمال قلعه مردم دوست [ل۲۰۳] بیگ درآمده بکافتن و انداختن مشغول شدند. استا علی‌قلی هم آنجا بود. آنروز هم خوبها تفك انداخت. دو مرتبه فرنگی انداخت. ولی خازن هم یك کسی‌را به تفك انداخت. از دست چپ غول ملك‌علی قطبی پیشتر به شاتو برآمده مدتی بحرب و ضرب [۲۹۸ب] مشغول بود. در ملچار غول محمد علی جنگ جنگ و برادر خورد او نوروز هرکدام بر شاتو برآمده نیزه و شمشیر رسانیدند. بر یك شاتوی دیگر بابا یساول برآمد. به تبر به انداختن و ویران ساختن بام قلعه مشغول بود. اکثر جوانان درآنجا خوبها رفته شیبه بسیاری زده غنیم‌را سر برآوردن نگذاشتند. دیگر بعضی جوانان از حرب و ضرب غنیم پروائی نکرده تیر و کمان ایشان‌را ذره در نظر نیاورده بشکافتن قلعه و ویران ساختن او مشغول و مشعوف بودند. چاشت بود که برج مابین شرق و شمال‌را که مردم دوست بیگ میکافتند شکافته شده مردم دوست بیگ غنیم خودرا گریزانیده بالای برج برآمدند. آن زمان مردم غول هم از شاتو بقلعه برآمدند. [۲۹۹ب] از لطف و عنایت الله تعالی اینچنین مضبوط و مستحکم قلعه در دو سه ساعت نجومی فتح شد. خورد و کلان آنچه حد و امکان اهتمام بود ظاهر ساختند و مرتبهٔ بهادری و ننگ و نام حاصل کردند.

چون مردم بجور یاغی بودند، با مردم اسلام یاغی بودند. باوجود بغی و دشمنی رسوم کفار در آن مردم شایع بود و نام اسلام در میان آن مردم ضایع. بقتل عام رفته اهل و عیال ایشان تمام اسیر شد. تخمیناً از سه هزار کس بیشتر بقتل رفته باشد. چون طرف شرق قلعه نگرفته بودند کم کسی از آنطرف گریخته بیرون رفتند. بعد از فتح قلعه بسیر قلعه آمده قلعه‌را سیر کرده در بامها در خانه‌ها در کوچه‌ها بی‌نهایت مردگان افتاده بود. آیندگان روندگان بر مردگان عبور و مرور میکردند. بعد از فتح شدن در قلعه درآمده قلعه‌را سیر کرده در خانه‌های سلطان [ل۲۰۳ب] ایشان نشسته ولایت بجوررا بخواجه کلان عنایت کرده شد. بجهت کمك از جوانان خوب کس بسیاری تعیین کرده نماز شام به اردو آمده شد.

At dawn on Friday the 5th of Muharram [January 7] it was ordered that the battle drums be beaten and every man should charge the fortress from his appointed place. The left wing and center advanced with their shields in place, fixed their ladders and swarmed up the fortress. The entire left arm of the center, led by Khalifa, Shah-Hasan Arghun and Ahmad Yusuf, was ordered to reinforce the left wing. Dost Beg's men went to the base of the northeastern tower of the fortress and began undermining and toppling the tower. Ustad Ali-Qulï was there too. That day he fired his matchlock very well many times. Twice he fired his *firangi*. Wali Khazin also brought down a man with his matchlock. From the left arm of the center Malik Ali Qutbi was the first to go up the ladder, and he fought hard for a long time. From the post of the center Muhammad-Ali Jang-Jang and his brother Nawroz each went up a ladder and fought with spear and sword. Baba Yasavul went up another ladder and got to work hacking through the roof with an ax. Most of the warriors performed well there, shooting volleys of arrows **[218]** and preventing the enemy from putting their heads out. Some others, paying no attention to the enemy's battling and not regarding the arrows and stones in the slightest, busied themselves with determination to breach the fort. By breakfast

Ādīna küni Muḥarram ayının bešidä farḍ vaqtıda farmān boldı kim uruš naqārası čalıp har qaysı yerlig yeridin yürüp qorğanğa yapışqaylar. Javanğar bilä ğol öz moljarlarıdın yakdast tura kivürüp šatu qoyup yapıštılar. Xalīfa, Šāh Ḥasan Arğun, Aḥmad Yūsuf bašlığ tamām ğolnıng sol qolığa farmān boldı kim javanğarğa kömäk bolğaylar. Qorğannıng šarq-šimālī burjınıng tüpigä Dost Beg kišisi kirip qazmaqqa va y[ıq]maqqa mašğūl boldılar. Ustād ʻAlī-Qulı ham anda edi. Ol kün ham yaxšılar tufak attı. İki qatla firangī attı. Valī Xāzin ham bir kišini tufak bilä yıqtı. Ġolnıng sol qolıdın Malik ʻAlī Quṭbī šatuğa burun čıqıp muddatî ḥarb u ḍarbqa mašğūl edi. Ġol moljarıda* Muḥammad ʻAlī Jang-Jang va inisi Nawroz har qaysı birär šatuğa čıqıp nayza u qılıč yetkürdilär. Yana bir šatuğa Bābā Yasavul čıqıp b[al]t[u] bilä qorğannıng tamını yıqmaq va buzmaqqa mašğūl edi. Aksar-i yigitlär anda yaxši yürüp qalın šibä **[218a]** urup ğanīmnı baš čıqarğalı qoymadılar. Yana baʻzı yigitlär yağınıng ḥarb u ḍarbıdın heč parvāy qılma‹y› oqı bilä tašını zarra közgä ılmay qorğan tešmäk bilä buzmaqqa mašğūl u maš‘ūf edilär. Cāšt bar edi kim šarq-šimālī burj, kim Dost Begning kišisi qazadur edi, tešilip Dost Begning kišisi ğanīmnı qačurup burj üstigä čıqtılar. Ošal zamān ğol kišisi ham šatudın qal‘ağa čıqtılar. Ġoldın avval qorğanğa čıqtı. Tengri taʻālānıng luṭf u ʻināyatıdın mundaq maḍbūṭ u mustaḥkam qorğan iki–üč sāʻat-i nujūmīda fatḥ boldı. Yigit-yeläng—olča imkān-i jidd u ihtimām edi—ẓāhir* ettilär va bahadurluq etti va nang u nām ḥāṣil äylädilä[r].

Bajawr eli čun yağı edilär, bāvujūd-i bağy u dušmanlıq kuffār rusūmı bu el ičidä šāyiʻ edi, va islām āīnı ol xayl arasıda ḍāyiʻ, qatl-i ʻāmmğa barıp el u ʻiyälları tamām asīr boldı. Cun šarq sarı uruš tüšmäydür edi, azraqča kiši šarq ṭarafıdın qačıp čıqtılar. Taxmīnan üč mingdin köpräk kiši qatlğa barıptur.

Qorğan fatḥ bolğandın song kirip qorğannı sayr qılıldı. Tamlarda va üy va kūčalarda va kūylarda be*nihāyat ölüg yatıp edi. Ötürči kečürči* ölüglärning üstidin ʻubūr u murūr qılurlar edi. Sayrdın yanıp sulṭānları- **[218b]** -nıng üyidä olturup Bajawr vilāyatını Xwāja Kalānğa ʻināyat qılduk. Kömäk üčün abdān yigitlärdin qalın kišini taʻyīn qılıp namāz-i šām orduğa kelildi.

time the northeastern tower, which Dost Beg's men had been undermining, was breached, and the men got up into the tower and drove the enemy out. At that same time the men of the center got up their ladders onto the fortress. The first to get into the fortress were from the center. Through God's grace and favor such a strong and well fortified fortress was conquered in two or three hours. Our valiant warriors distinguished themselves heroically and earned great name and fame.

Since the people of Bajaur were rebels, and in addition to their rebellion and enmity infidel customs had spread among them and the religion of Islam had been lost among that tribe, they were put to massacre and their women and children were taken captive. As there had been no battle on the eastern side, a few men managed to escape from that side, but something more than three thousand were put to death.

After the fortress was conquered I entered it to make an inspection. On the walls and in the rooms, streets and lanes lay corpses in untold numbers. Those who were coming and going had to step over the dead bodies. Upon returning from this inspection we sat in the sultans' house **[218b]** and gave the province of Bajaur to Khwaja Kalan. Then, assigning many great warriors as reinforcements, we went back to camp in the evening.

صباح آن کوچ نموده در جلگاء بجور در چشمهٔ بابا قرا فرود آمده شد. چند بندیی که مانده بود بشفاعت خواجه کلان گناه ایشان‌را بخشیده اهل و عیال ایشان‌را بآنها همراه نموده رخصت داده شد. بعضی از سلطانان و [۲۰۰] سرکشان او که بدست افتاده بودند به یاساق رسیدند. با سرهای سلطانان چند سر دیگر هم با خبر این فتح بکابل فرستاده شد. به بدخشان و قندز و بلخ فتحنامه‌ها با سرها فرستاده شد. شاه‌منصور یوسف‌زئی که از یوسف زئی آمده بود درین فتح واین قتل عام بود. جامهٔ پوشانده بیوسف‌زئی بسیاست فرمانها نوشته رخصت داده شد.

از مهمات قلعهٔ بجور خاطرجمع کرده روز سه‌شنبه نهم ماه کوچ کرده یك کروه پایان‌تر در همین جلگاء بجور فرود آمده در یك بلندی کله‌منار فرموده شد که بسازند.

روز چهارشنبه دهم ماه محرم بسیر کردن سوار شده بقلعهٔ بجور رفته در خانهٔ خواجه کلان مجلس شراب شد. کافران نواحی بجور در چند خیکی شرابها آورده بودند. شراب و میوهٔ بجور تمام در کافرستان نواحی بجور می‌آید. شب آنجا بوده صباح برج و بارهٔ قلعه‌را ملاحظه کرده و سوار شده به اردو آمدم. صباح آن کوچ نموده در کنار رود خواجه خضر فرود آمده شد. ازین کوچیده بکنار رود چندول فرود آمدیم. [۲۰۰ب] فرمان شد که جماعهٔ که بکومك بجور نوشته شده اند [ل۲۰٤] بی‌باقی ببجور بروند. روز یکشنبه چهاردهم ماه بخواجه کلان تزغ عنایت کرده بقلعهٔ بجور رخصت داده شد. از رخصت دادن بعد از یك دو روز این قطعه بخاطر آمد بخواجه کلان نوشته فرستاده شد

قرار و عهد به یار اینچنین نبود مرا — گزید هجر و مرا کرد بیقرار آخر
بعشوه‌های زمانه چه چاره سازد کس — بجور کرد جدا یاررا ز یار آخر

در روز چهارشنبه هفدهم محرم سلطان علاءالدین سوادی معارض سلطان‌ویس سوادی آمده ملازمت کرد.

روز پنجشنبه هجدهم ماه کوهی‌را که در میان بجور و چندول است شکار کرده شد. گاو گوزن این کوه سیاه‌رنگ میشود. دم او طور دیگر رنگ داشت. غالبًا ازین پایان‌تر گاو گوزن هندوستان تمام سیاه میشود. همین روز یك جانور زردی افتاد. آنهم سیاه بود. [...] همین روز [۲۰۱] بورکوت یك آهو گرفت.

The next morning we marched out and stopped at the Baba Kara spring in the Bajaur glen. At Khwaja Kalan's intercession we pardoned all the prisoners that remained, rejoined them to their wives and children and dismissed them. Some of the sultans and rebels who had been taken prisoner were executed. The heads of the sultans and others were sent back to Kabul along with news of the victory. Notices of victory and heads were also sent to Badakhshan, Konduz and Balkh.

Shah Mansur of the Yusufzai was there at the conquest and massacre. He was clad in a robe and given leave to depart after orders and threats were written for the Yusufzai.

Our minds at ease concerning the Bajaur fortress, we marched out on Tuesday the 9th of the month [January 11]. A league further down the Bajaur glen we stopped and ordered a tower of skulls erected on a rise.

On Wednesday the 10th of Muharram [January 12] we mounted for an excursion to the Bajaur fortress, and a drinking session was held in Khwaja Kalan's quarters. The Kafirs from the Bajaur vicinity brought a few jugs of wine. The wine and fruit of Bajaur all come from neighboring regions of Kafiristan. **[219]**

Tanglası köčüp Bajawrnıng jölgäsidä Bābā Qarā čašmasığa tüšüldi. Har nečä bandī kim qalıp edi Xwāja Kalānnıng šafā'atı bilä gunāhların bağıšlap ahl u 'iyāllarını alarğa qatıp ruxṣat berildi. Ba'zı sulṭānları va sarkašläri kim eliggä tüšüp edi, yasaqqa yetti. Sulṭānlarnıng bašı bilä bir nečä baš bu fatḥ xabarı bilä Kābulğa yibärildi. Badaxšān va Qunduz va Balxqa ham fatḥnāmalar bilä bašlar yibärildi.

Šāh Manṣūr Yūsufzaī kim Yūsufzaīdin kelip edi, bu fatḥda va bu qatl-i 'āmmda bar edi. Ton keydürüp Yūsufzaīgä siyāsatlar bilä farmānlar bitip ruxṣat berildi.

Bajawr qorğanınıng muhimmātıdın xāṭir jam' qılıp sišamba küni aynıng toquzıda köčüp bir kuroh qoyıraq ošbu Bajawr jölgäsidä oq tüšüp bir bulandīda kala-manāra buyuruldı.

Cāršamba küni Muḥarram ayınıng onıda sayr qıla atlanıp Bajawr qal'asığa barıp Xwāja Kalānnıng üyidä širb majlisı boldı. Bajawr navāḥīsıdaqı Kāfirlar bir nečä tulumda čağırlar keltürdilär. Bajawrnıng čağırı va mevası tamām navāḥīsıdaqı Kāfiristāndın kelür. **[219a]** Kečä anda bolup ṣabāḥı qorğannıng burj u bārasını mulāḥaẓa qılıp atlanıp ordu keldim. Tanglası köčüp Xwāja Xiḍr rūdı yaqasığa tüšüldi. Andın köčüp Jandol rūdınıng yaqasığa tüštük. Farmān boldı kim Bajawr qorğanığa [...] ruxṣat berildi. [...] Xwāja Kalānğa tuğ 'ināyat qılıp Bajawr qorğanığa ruxṣat berildi. Xwāja Kalānğa ruxṣat bergändin bir–iki kün song bu ğına qiṭ'a xāṭirğa keldi. Xwāja Kalānğa bitip yibärildi:

Qarār u 'ahd ba yār īnčunīn nabūd marā / guzīd hajr u marā kard beqarār āxir.
Ba 'išvahā-yi zamāna či čāra sāzad kas / ba jawr kard judā yārrā zi yār āxir.

Cāršamba küni Muḥarram ayınıng on yetisidä Sulṭān 'Alā'uddīn Swādī Sulṭān Vays Swādınıng mu'āriḍı kelip mulāzamat qıldı.

Panjšamba aynıng 1{8}dä Bajawr Jandol arasıdaqı tağnı* avladuk. Bu tağnıng buğu-maralı qapqara ranglig boladur, quyruqı yana bir özgäčä ranglig. Ġālibā mundın qoyı Hindūstān buğu-maralı tamām qapqara bolur. Ošbu kün yana bir sarığ quš tüšti. Ol dağı qara edi. Közläri ham qara edi. Ošbu kün Bürküt bir keyik aldı.

I spent the night there, and the next morning I inspected the tower and ramparts of the fortress and returned to camp. We set out the following morning and dismounted on the banks of the river at Khwaja Khizr.

Marching from there we camped on the banks of the Jandol river. It was ordered that those who had been assigned as reinforcements to Bajaur {should go to Bajaur by themselves. On Sunday the 14th of the month} Khwaja Kalan was granted a yak-tail standard and given leave to go to Bajaur. A day or two after Khwaja Kalan was dismissed this little verse came to my mind. I wrote it down and sent it to him:

My pact and covenant with my beloved was not thus;
he chose separation and left me distraught.
What can one do with the whims of fate,
which has separated friend from friend by force *(ba jaur)*.

On Wednesday the 17th of Muharram [January 19] Sultan Alauddin of Swat, the rival of Sultan-Ways of Swat, came and paid homage.

On Thursday the 18th we hunted the mountain between Bajaur and Jandol. The deer on this mountain are jet black, except for their tails, which are a different color. Farther down the deer and antelope of Hindustan are commonly totally jet black. On this same day a yellow-bird was felled, and it too was black. Even its eyes were black. This same day Bürküt took a deer.

در میان مردم لشکر غله کمتر شده بود. بدرهٔ کهراج رفته غله گرفته بسواد بر سر افغانان یوسف‌زئی عزیمت نموده روز جمعه کوچ نموده در میان جای همراه شدن آب جندول و آب بجور و آب پنج‌کوره فرود آمده شد. شاه‌منصور یوسف‌زئی چند کمالی خوشخور پرکیفیت آورده بود. یك کمالی‌را سه حصه نموده یك حصه‌را من خوردم، یکی‌را گدای‌طغایی، یك دیگررا] عبدالله کتابدار. غریب کیفیت گذرانی کرد. در آن مرتبه که در نماز شام وقت جمع شدن امرا به کینگاش نتوانستم برآمد. عجب چیزیست. حالاها اگر از آن جنس کمالی یکی‌را درست [ل۲۰٤ب] خورده شود معلوم نیست که برابر نصف او کیفیت بکند.

ازآنجا کوچ نموده نزدیك بدهنهٔ درهٔ کهراج و درهٔ پیش‌گرام در پیش پنج‌کوره فرود آمده شد. در زمانی که درین منزل بودیم برف بسیار بارید. درین میان احیانًا برف می‌باریده. آنمردم [۲۰۱ب] تعجب کردند. باتفاق سلطان‌ویس سوادی بجهت مصلحت لشکر بمردم کهراج چهار هزار خروار شالی تحمیل شد. بجهت تحصیل این غله سلطان‌ویس سوادی‌را فرستاده شد. مردم روستائی و کوهی هرگز اینچنین تحمیلها نکشیده غله‌را نتوانستند داد و ویران شدند.

روز سه‌شنبه بیست و سیوم لشکررا بهندو بیگ همراه نمود بجهت چاپقون به پنج کوره فرستاده شد. پنج کوره از میان کمر کوه چیزی بلندتر باشد. نزدیك به یك کروه از جهت تندی کوه چسپیده می باید برآمد تا بمواضع پنج کوره کسی برسد. مردم او گریخته برآمده بودند. یك چندی از گله و رمهٔ ایشان و گاوان و غله‌های ایشان‌را آوردند. صباح آن لشکررا همراه قوچ بیگ نموده به چاپقون فرستاده شد.

روز پنجشنبه بیست و پنجم ماه بجهت مصلحت غله گرفتن مردم لشکر در میان درهٔ کهراج در مواضع ماندیش فرود آمده شد.

در همین سال بعد از همایون چند فرزند دیگر هم متولد شدند. نه ایستادند. هندال هنوز متولد نشده بود. در ایامی که [۲۰۲] درین نواحی بودیم از ماهم خط آمد. نوشته است که «خواه پسر شود خواه دختر، بخت و طالع من فرزند کرده نگاه میدارم.» روز جمعه بیست و ششم [ل۲۰۵] در همین منزل هندال‌را بماهم داده خطها نوشته یوسف‌علی رکابداررا بکابل فرستاده شد. هنوز هندال متولد نشده بود.

هم درین منزل در ولایت ماندیش در میان درهٔ بر بالای بلندی یك صفهٔ کلانی بسنگ ساخته شد چنانچه خانهٔ سفید با پیشخانه‌اش گنجید. سنگهای این صفه‌را تمام نزدیکیان و سپاهیان آوردند.

The soldiers had rather little grain, so we went to the Kahraj valley **[219b]** and took some grain. Then, with the intention of going to Swat to raid the Yusufzai Afghans, we marched out on Friday and camped between the Panjkora river and the joined Jandol and Bajaur rivers. Shah Mansur Yusufzai brought some delicious and intoxicating *kamali*. We divided one into three pieces, and I had one, Gadai Taghayï had one, and Abdullah Kitabdar had one. That evening, when the begs gathered for council I was unable to come out. It was a fantastic thing. These days, if I were to eat a whole *kamali*, I don't know if it would produce half the high.

Marching on from there we stopped in front of Panjkora near the mouth of the Kahraj and Peshgram valleys. While in that camp a lot of snow fell. In those parts it snows only occasionally, and the people were surprised. In agreement with Sultan-Ways of Swat a levy of four thousand loads of grain for the army was imposed on the people of Kahraj, and Sultan-Ways was dispatched to collect it. The mountain villagers had never borne such an

Cerig elidä ašlïğ kamraq bolup edi. Kahrāj darasığa **[219b]** barıp ašlïğ alıp Swādqa Yūsufzaī Afğānınıng üstigä yürümäk ʻazīmatı bilä ādına küni köčüp Jandol suyı bilä Bajawr suyınıng qatılışı bilä Panj Kora suyınıng aralıqığa tüšüldi. Šāh Manṣūr Yūsufzaī bir nečä xošxwar u purkayfiyyat kamālī keltürüp edi. Bir kamālīnı üč bolup bir ḥiṣṣanı men yedim, birini Gadā'ī Tağayı, yana birni ʻAbdullāh Kitābdār. Ġarīb guzar‹ā› kayfiyyat qıldı. Ol martabada kim namāz-i šāmda beglär yığılğanda kengäškä čıqa almadım. ʻAjab nemä dur. İmdilär agar ošal jins kamālīdın birni durust yeyilsä, maʻlūm emäs kim anıng yarımıča kayfiyyat qılğay.

Andın köčüp Kahrāj darasınıng va Pešgrām darasınıng ağzığa yavuq Panj Koranıng alığa tüšüldi. Ošbu yurtta egändä qar ošoqdın yağdı. Bu arada aḥyānan qar yağar egändür. Ol el taʻajjub qıldılar. Sulṭān Vays Swādīnıng ittifāqı bilä čerig maṣlaḥatı jihatıdın Kahrāj eligä tört ming xarvār ašlïğ taḥmīl boldı. Bu ašlïğ taḥṣīlığa Sulṭān Vays yibärildi. Rūstā'ī kohī el hargiz mundaq taḥmīllarnı tartqan emäslär. Ašlïğ berä almay buzuldılar.

Sišamba küni ayınıng yegirmä üčidä čerigni Hindū Beggä bašlatıp Panj Korağa čapqun yibärildi. **[220a]** Panj Kora tağnıng ortasıdın yoqqarıraq vāqiʻ boluptur. Bir kurohqa yavuq daban čıqmaq keräk tā Panj Koranıng kentlärigä kiši yetkäy. El qačıp čıqıp edilär. Bir pāra kälä-qaraları va uylarıdın qalın ašlığlarını keltürdilär. Tanglası čerigni Qoč Beggä bašlatıp čapqun yibärildi.

Panjšamba küni aynıng yegirmä bešidä čerig eli ašlïğ alur maṣlaḥatı jihatıdın Kahrājnıng darasınıng ičigä Māndeš kentlärigä tüšüldi.

Humāyūndın songra Humāyūn bilä bir tuğqan nečä farzand boldı. Turmadı. Hindāl hanūz tuğmaydur edi. Bu navāḥīlarda egändä Māhımdın xaṭṭ keldi. Bitiptür kim "Xwāhī oğul bolsun, xwāhī qız—mening baxt u ṭālīʻım. Manga bering. Men farzand čılay saxlay." Ādına küni aynıng yegirmä altısıda ošbu yurtta egändä Hindālnı Māhımğa berip xaṭṭlar bitip Yūsuf ʻAlī Rikābdārnı Kābulğa yibärildi. Hanūz Hindāl tuğmaydur edi.

Ošbu yurtta egändä Māndeš vilāyatıda daranıng ortasıda bir bulandīnıng üstidä bir uluğ ṣuffa taš bilä yasaldı kim aq öy pešxānası bilä sığdı. Bu ṣuffanıng tašlarını tamām ičkilär va sipāhīlar tašıdılar.

---

imposition, and they were unable to give it and were ruined.

On Tuesday the 23rd of the month Hindu Beg was put in charge of a detachment and sent to raid Panjkora. **[220]** Panjkora lies more than half way up the mountain, and in order to reach the Panjkora villages one has to go through a pass nearly a kos long. The people had fled, but some flocks, herds and cattle and a lot of grain was brought back. The next morning Qoch Beg was put in charge of a detachment and sent on a raid.

On Wednesday the 25th we stopped in the Mandesh villages in the Kahraj valley to get grain for the army.

After Humayun several infants were born to Humayun's mother, but none survived. Hindal had not been born yet. While in this region a letter came from Mahïm in which she wrote, "Whether it be a boy or a girl, I will take my chances. Give the child to me and I will raise it as my own." On Friday the 26th, at this same camp, I gave the as-yet unborn Hindal to Mahïm and wrote letters for Yusuf Ali Rikabdar to take to Kabul.

While at this same camp, I had a platform built of stone on a hill in the middle of the Mandesh district large enough for the *peshkhana* of a felt tent. The stones for the platform were carried by all the *ichkis* and soldiers.

از افغانان یوسف‌زئی ملك شاه‌منصور پسر ملك سلیمان‌شاه آمده بود و در مقام دولتخواهی بود. بجهت مصلحت اولوس یوسف‌زئی دختر اورا طلبیده شده بود. درین منزل خبر رسید که دختر شاه‌منصور با مال یوسف‌زئی می‌آید. در نماز شام صحبت شراب شد. در صحبت سلطان علاءالدین‌را طلبیده و نشانده خلعت خاصه عنایت شد.

روز یکشنبه [۲۰۲ب] بیست و هشتم ماه کوچ نموده از درهٔ کهراج برآمده فرود آمدیم. طاوس خان یوسف‌زئی، برادر خورد شاه‌منصور، برادرزادهٔ مذکور خودرا درین منزل آورد. چون مردم بیسوت‌را بقلعهٔ بجور مناسبتی هست، ازینجهت ازین منزل یوسف‌علی بکاول‌را فرستاده شد که کوچانده بقلعهٔ بجور بیارند. بلشکری که در کابل مانده بود فرمانها نوشته فرستاده شد که بیایند.

روز جمعه سیوم صفر در محل جمع شدن آب بجور و آب پنج کوره فرود آمده شد. روز یکشنبه پنجم ماه ازین منزل ببجور رفته در خانهٔ خواجه کلان صحبت شراب گرفته شد.

روز سه‌شنبه هفتم ماه امرارا و افغانان دله‌زاك‌را طلبیده و کینگاش کرده سخن‌را باینجا قرار [ل۲۰۵ب] داده شد که سال آخر شده بحوت یك روزی مانده غله‌هائی که در صحرا بوده همه‌را برداشته‌اند. درین ایام اگر بسواد برویم مردم لشکر غله نیافته تنقیص بسیاری خواهند کشید. براه انباهر و پانی‌یالی گشته از کنار بالارویهٔ هشنغر از آب سواد گذشته در روبروی سنگر [۲۰۳] ماهورای یوسف‌زئی بر افغانانی که در صحرا و میدان می‌نشینند که یوسف‌زئی و محمدزئی باشند ایلغار نموده می‌باید تاخت. سال دیگر پگاه‌تر در وقت غله آمده فکر این افغان‌را بر اصل می‌باید کرد. سخن‌را اینجا مانده صباح آن روز چهارشنبه بسلطان‌ویس و سلطان‌علاءالدین اسپان و خلعتها عنایت کرده و استمالتها داده رخصت نموده کوچ کرده در روبروی بجور فرود آمده شد. دختر شاه‌منصوررا تا مراجعت نمودن لشکر در قلعهٔ بجور گذاشته شد.

صباح آن کوچ نموده از خواجه خضر گذشته فرود آمدیم. خواجه کلان‌را ازین منزل رخصت داده شد. پرتال گران‌را از راه کنر بلمغان فرستاده شد. صباح آن کوچ نموده پرتال گران و شتران‌را بخواجه میرمیران همراه کرده براه جورغاتو و دروازه و براه کوتل قراکوبه فرستاده ما خود با سواران جریده ایلغار نموده از کوتل [۲۰۳ب] انباهر گذشته و از یك

One of the Yusufzai chieftains, Malik Shah Mansur, son of Malik Sulayman Shah, had come and become one of my supporters. **[220b]** In order to confirm my ties to the Yusufzai I had asked for his daughter in marriage. While we were at this camp word came that Shah Mansur's daughter was coming with the Yusufzai tribute. That night there was a wine party to which Sultan Alauddin was invited, seated and granted a royal robe. On Sunday the 28th we left the Kahraj valley and camped. Taus Khan Yusufzai, Shah Mansur's younger brother, brought his niece to this camp.

Because the people of Besud had a connection to the Bajaur fortress, Yusuf Ali Bökäül was sent to march them to the Bajaur fortress. Orders were written and sent to the soldiers who had remained in Kabul to come.

On Friday the 3rd of Safar [February 4] camp was made at the confluence of the Panjkora and Bajaur rivers.

On Sunday the 5th we left that camp for Bajaur, and Khwaja Kalan held a wine party in his quarters.

Yūsufzaī Awğāndın Malik Šāh Manṣūr, Malik Sulaymānšāhnıng oğlı, kelip edi. Dawlatxwāhlıq **[220b]** maqāmıda edi. Yūsufzaī ulusınıng maṣlaḥatığa anıng qızını tilätip edi. Bu yurtta xabar keldi kim Šāh Manṣūrnıng qızı bilä Yūsufzaīning mālı kelädür. Namāz-i šāmda čağır ṣuḥbatı boldı. Ṣuḥbatta Sulṭān 'Alā'uddīnnı čarlap olturğuzup xāṣṣa xil'at 'ināyat boldı.

Yakšamba aynıng yegirmä sekizidä köčüp Kahrāj darasıdın čıqıp tüštük. Ṭāūs Xan Yūsufzaī Šāh Manṣūrnıng inisi mazkūr bolğan barādarzādasını bu yurtta keltürdi.

Bīsūt elining Bajawr qorğanıda munāsabatı bar jihatıdın bu yurttın Yūsuf 'Alī Bökävülni yibärildi kim köčürüp Bajawr qorğanığa keltürgäy. Kābulda qalğan čeriggä farmānlar bitip yibärildi kim kelgäylär.

Ādīna küni Ṣafar ayınıng üčidä Panj Kora suyı bilä Bajawr suyınıng qatılışığa tüšüldi.

Yakšamba küni aynıng bešidä bu yurttın Bajawr barıp Xwāja Kalān üyidä čağır ṣuḥbatı tutuldı.

Sišamba küni aynıng yetisidä beglärni va Dila-Zāk Afğānları uluğlarını tiläp kengäšip sözni munga qoyuldı kim yıl āxir boluptur. Ḥūtqa bir–iki kün qalıptur. Tüzdäki ašlığnı tamām kötäriptürlär. Bu furṣatta Swādqa barsak, čerig eli ašlığ tapmay tanqīšlıq bolğusıdur. **[221a]** Anbāhar va Pānīyālī yolı bilä yürüp Hašnağarnıng yoqqa‹rı› yanı bilä Swād suyını ötüp Yūsufzaīning Sängir Māhūrā toğrısı tüzdäki olturğan Afğānlarnı, kim Yūsufzaī va Muḥammadzaī bolğay, ılğap čapmaq kerāk. Yana yıl ertäräk ašlığ vaqtıda kelip bu Afğānlarnıng fikrini bar-aṣl qılmaq kerāk. Sözni munga qoyup tanglası čahāršamba küni Sulṭān Vays va Sulṭān 'Alā'uddīnğa atlar va xil'atlar 'ināyat qılıp istimālalar bilä ruxṣat berip köčüp Bajawr toğrısı tüšüldi. Šāh Manṣūrnıng qızını čerigdin murāja'at qılğunča Bajawr qorğanıda qoyuldı.

Tanglası köčüp Xwāja Xiḍrdın ötüp tüštük. Xwāja Kalānğa bu yurttın ruxṣat berildi. Uruq ašlığ bilä artuqsı čerig maṣālihını va ağır partalını Kunar yolı bilä Lamğānğa yibärildi. Tanglası köčüp ağır partal va teväni Xwāja Mīrmīrānğa bašlatıp Cūrğātū va Darvāza yolı bilä va Qara Köbä Kötäli bilä yibärip özümiz jarīda atlığ bilä ılğap Anbāhar kötäli bilä ašıp namāz-

---

On Tuesday the 7th I summoned the begs and the Dilazak Afghans to council, where the following things were discussed. It was the end of the year, only a day or two left in Pisces. The lowland grain had all been taken in, and if we went now to Swat the soldiers would not find any grain and would suffer want. **[221]** We should take the Ambahar–Paniyali road, cross the Swat river above Hashnaghar and ride against the Yusufzai and Muhammadzai Afghans who were in the lowlands in front of the Yusufzais' Mahura aerie. Next year we should come earlier, at harvest time, and make these Afghans our primary concern. Things were left at this, and the next morning, Wednesday, Sultan-Ways and Sultan Alauddin were given horses and robes of honor and given safe pass. We marched off and stopped opposite Bajaur. Shah Mansur's daughter was placed in the Bajaur fortress until the army should return.

The next morning we passed Khwaja Khizr and camped. Khwaja Kalan was given leave to depart. The *uruq*, the grain, and most of the army's equipment and heavy baggage were sent to Laghman by the Kunar road. The next morning we marched off, and the heavy baggage and camels were put under Khwaja Mirmiran's charge and dispatched by the Churghatu and Darwaza road through the Qara Köbä defile, while we ourselves rode unencumbered through the Ambahar defile and stopped at Paniyali in the early afternoon. Ughanberdi was sent

کوتل کلان دیگر هم گذشته از نماز دیگر پگاه‌تر در پانی‌یالی فرود آمدیم. اوغان‌بیردی‌را با چند کس دیگر بجهت زبان گرفتن پیشترك فرستاده شد. چون فاصله میان ما و افغانان نزدیك بود، پگاه کوچ نکردیم. چاشت بود که اوغان‌بیردی آمد. یك افغان‌را گرفته و سر اورا بریده می‌آورده [ل۲۰۶ب] در راه سر او افتاده چنانچه دل میخواست خبر تحقیق نیاورد. نیم‌روز بود که کوچ نموده و از آب سواد گذشته از نماز دیگر پگاه‌تر فرود آمده شد. نماز خفتن سوار شده و تیز گشته وقت برآمدن آفتاب بقد یك‌نیزه بود که رستم ترکمان که بقراولی فرستاده شده بود آمد. گفت که افغانان خبر یافته پریشان شده‌اند و یك جماعهٔ افغان براه کوه می‌روند. بمجرد شنیدن این خبر تیزتر گشته چاپقونچی‌را پیشترك جدا کرده شد. رفته و افغان چندرا کشته و سرهای [۲۰٤] ایشان‌را بریده و یك جماعهٔ اسیر و گاو و گلهٔ ایشان‌را آوردند. افغانان دله‌زاك هم چند سری بریده آوردند. برگشته در نواحی کاتلنگ فرود آمده شد. اوروق‌را که خواجه میرمیران سر کرده می‌آورد از عقب اورا سر فرستاده شد که در مقام آمده بما همراه شوند. صباح آن کوچ نموده از راه [کا]تلانگ گذشته در میان مقام فرود آمده شد. کس شاه‌منصور آمد. خسرو کوکلتاش و احمدی پروانچی‌را با یك جماعهٔ باوروق فرستاده شد.

روز سه‌شنبه چهاردهم در وقت فرود آمدن در مقام اوروق آمده بما همراه شد. در همین سی چهل سال شهباز قلندر نام یك ملحدی بوده از یوسف‌زئی یك جماعتی‌را و از دله‌زاك یك جماعتی را همین قلندر ملحد کرده بوده بر بینی‌گاه کوه مقام یك کوهچهٔ پستی واقع شده بتمام این دشتها مشرف، خیلی پرفضا و مدّنظروار بلندی واقع شده بود. قبر شهباز آنجا بود. [۲۰٤ب] سیر کرده و آمده ملاحظه کرده شده در خاطر گذشت که درینطور جای بهوائی قبر قلندر ملحدی بی‌تقریب است. [ل۲۰۶ب] فرمودم ویران کرده بزمین برابر ساختند. چون بسیار بصفا و بهوا جائی بود، معجون اختیار کرده یك زمانی نیز آنجا نشسته شد.

از بجور که برگشته شد بخیال بهره برگشته بودیم. تا بکابل آمده بودیم همیشه در خیال یورش هندوستان بودیم. بجهت بعضی موانع میسر نمیشد. سه چهار ماه که لشکر بجور کشیده شد، بدست مردم لشکر چیزی معتدّبه نیافتاد. چون بهره که سرحد هندوستان است نزدیك بود، در خاطر رسید که اگر فی الحال جریده درآمده شود بدست مردم لشکر چیزی خواهد افتاد. باین خیال برگشته و افغانان‌را تاخته در وقت فروز آمدن در مقام بعضی دولتخواهان بعرض رسانیدند که «اگر در هندوستان درآمدنی باشیم، ببنیاد درآمده شود.

forward with a band to reconnoitre. Since the Afghans were not far from us we did not move early. It was midmorning when Ughanberdi returned. He had taken an Afghan and cut off his head, **[221b]** but he dropped the head on his way back. He did not bring any satisfactory information, and it was around noon when we started off. We crossed the Swat river and stopped in the late afternoon. That night we mounted and rode fast. The sun was up a spear length when Rustam the Turcoman, who had been sent forward as a scout, brought word that the Afghans had learned of our approach and were agitated. One group of Afghans was going up the mountain road. As soon as we heard this, we galloped off and sent a detachment ahead to raid. They killed a few Afghans, cut off their heads and brought back a few captives and cattle and flocks. The Dilazak Afghans also cut off a few heads and brought them in. We went on and stopped in the vicinity of Katlang. A guide was sent to bring the *uruq*, which Khwaja Mirmiran was leading, to join us in Maqam. The next morning we marched and camped between Katlang and Maqam. Shah Mansur's man came. Khusraw Kükäldash and Ahmadi Parwanachï were sent with a party to meet the *uruq*.

i dīgardin ertäräk Pānīyālīğa tüšüldi. Uğanberdi bir nečä kiši bilä til alğalı ilgäriräk yibärildi. Cun Afğānlar bilä aramız yavuq edi, ertä köčmädük. Cāšt bar edi kim Uğanberdi keldi. Bir Afğānnı alıp bašını kesiptür. **[221b]** Kelürdä bašnı yolda tüšürüptür. Köngül tilägü dek taḥqīq xabar keltürmäy tüš bola köčüp Swād suyını ötüp namāz-i dīgardin ertäräk tüšüldi. Namāz-i xuftanda atlanıp ıldam yürüdük. Āftāb bir nayza boynı čıqqanda Rustam Türkmänī, kim qaravulluqqa yibärilip edi, xabar keltürdi kim Afğānlar xabardār bolup qozğalıšıpturlar. Bir pāra Afğān tağ yolı bilä baradur. Munı ešitkäč ıldamraq yürüp čapqunčını ilgäriräk ayırduk. Barıp bir nečä Afğannı öltürüp bašlarını kesip bir pāra asīr va uy va kälälärini keltürdilär. Dila-Zāk Afğānları ham bir nečä baš kesip keltürdilär. Yanıp Kātlang navāḥīsığa tüšüldi. Uruqnı kim Xwāja Mīrmīrān bašlap keladür edi, utrusığa baščı yibärildi kim Maqāmda kelip bizgä qošulğay. Tanglası köčüp Kātlāng bilä Maqāmnıng arasığa tüšüldi. Šāh Manṣūrnıng kišisi keldi. Xusraw Kükäldaš va Aḥmadī Parvānačını bir pāra kiši bilä uruq utrusığa yibärildi.

Sišamba küni aynıng on törtidä Maqāmğa tüškändä uruq kelip qošuldı. Ošbu otuz–qırq yılda Šahbāz Qalandar atlığ bir mulḥid bar egändä Yūsufzaīning bir jamā'atını va Dila-Zāknıng bir jamā'atını mulḥid qılğan ošbu qalandar egändür. Maqāmnıng tağınıng tumšuqıda bir parča pastraq tağ **[222a]** vāqi' boluptur, tamām daštlarğa mušrif. Xaylî purfaḍā va maddinaẓarlığ bulandī vāqi' boluptur. Šahbāz Qalandarnı‹ng› qabrı anda edi. Sayr qılıp kelip mulāḥaẓa qılıldı. Xāṭirğa kečti kim mundaq havālığ yerdä mulḥid qalandarînıng qabrı ne taqrīb dur. Buyurdum kim buzup yer bilä hamvār qıldılar. Cun xaylî ṣafālığ va havālığ yer edi, ma'jūn ixtiyār qılıp bir zamān anda olturuldı.

Bajawrdın kim yanıldı Bhera xayālı bilä yanıp edi. Tā Kābulğa kelip edük hameša Hindūstān yürüši xayālıda edük. Ba'zı mavāni' jihatıdın muyassar bolmas edi. Bajawr čerigini kim üč–tört ay čeriglädük čerig elining eligigä mu'taddun-bihi nemä tüšmädi. Cun Hindūstānnıng sarḥaddı Bhera yavuq edi, xāṭirğa kečti kim fi'l-ḥāl jarīda kirsäk, čerig elining eligigä bir nemä tüšsä. Bu xayāl bilä yanıp Afğānlarnı čapıp Maqāmğa tüškändä ba'zı dawlatxwāhlar 'arḍğa yetkürdilär kim "Hindustānğa kirilür bolsa biz, bunyādlığ kirilsä.

On Tuesday the 14th, while camped at Maqam, the *uruq* came and joined us. Some thirty or forty years ago there had been a heretic named Shahbaz Qalandar, a wandering dervish who had led a part of the Yusufzai and Dilazak into heresy. On a spur of the Maqam mountains is a rather low mountain **[222]** that overlooks the whole plain. It is an airy hill that commands superb vistas, and Shahbaz Qalandar's tomb was there. I went on an excursion to examine it. It occurred to me that a heretic wandering dervish had no business having a tomb in such a pleasant spot, so I ordered it reduced to rubble. Since it was a pleasant place and the air was so good, I had some *ma'jun* and sat there for a while.

FIRST ENTRY INTO HINDUSTAN

We turned away from Bajaur with Bhera on our minds. Ever since coming to Kabul we had been thinking about a Hindustan campaign, but for one reason or another it had not been possible. The Bajaur campaign had taken three or four months, and nothing of any consequence had fallen to the soldiers. Since Bhera, the border of Hindustan, was nearby, it occurred to me that if we crossed over immediately unencumbered, the soldiers might get something. After turning away with this thought in mind, raiding the Afghans and camping in Maqam, some of my supporters said, "If we are going to enter Hindustan, we should enter

بعضی از لشکر در کابل ماند. یك جماعه از جوانان خوب‌را در بجور گذاشته شد. [۲۰۵]
بلمغان هم از جهت لاغری اسپان لشکر بسیاری برگشت. اسپان اینهائی که اینجا هم آمده‌اند
آنچنان خراب شده‌اند که مجال قاترهٔ یکروزه ندارند.» اگرچه این سخنان معقول بود، چون
عزیمت کرده شده بود باین حسابها نظر نینداخته صباح پگاه کوچ نموده بطرف گذر سند
متوجه شدیم. بجهت دیدن گذر دریای سند میرمحمد جاله‌بان‌را با برادرانش و چند جوان
دیگررا باینها همراه ساخته پایان و بالا [به] دیدن گذر فرستاده شد.
اردورا بطرف دریا روان ساخته خود بطرف سواتی که کرگخانه هم میگویند بجهت شکار
کردن کرگ رفتم. چند کرگی پیدا شد اما جنگلش بسیار بود. نبرآمد. [ل۲۰۷] یك کرگ بچه
داری در میدان برآمده گریخت. تیر بسیاری زده شد. چون جنگلش نزدیك بود خودرا در
جنگل انداخت. در جنگل آتش زدند. آن کرگ خود یافت نشد. یك کرگ دیگر در نظر
آمد. در آتش سوخته دست و پا زده افتاده بود. ذبح کرده هرکس شیرالغهٔ گرفت. [۲۰۶]
از سواتی برگشته و سرگردانی بسیاری گشیده نماز خفتن به اردو آمدیم. جماعهٔ که بدیدن
گذر رفته بودند دیده آمده بودند. صباح آن روز پنجشنبه شانزدهم ماه با اسپ و شتر و
پارتال از گذر گذشته شد. اردو بازاری و پیاده‌را جاله‌بانان بجاله گذراندند. همین روز بر
سر گذر نیلابیان آمده یك اسپ کیجم‌دار و سیصد شاهرخی پیشکش آورده دیدند. بمجرد
گذشتن همه مردم همان نماز پیشین کوچ [۲۰۶ب] نموده و تا یك پاس شب گشته نزدیك
بدریای کچه‌کوت فرود آمده شد. ازآنجا پگاه کوچ کرده آب کچه‌کوت‌را گذشته و شباشب از
کوتل سنگداکی گذشته فرود آمده شد. سید قاسم ایشیك‌آغا چاغداول بود. گجور چندی‌را
که از عقب اردو می‌آمدند گرفته سری چند بریده آورد. از سنگداکی سحر کوچ نموده نماز
پیشین گذشته آب سوهان‌را گذشته فرود آمده شد. عقب اردو تا نیم‌شب آمدند. محکم دور
و دراز کوچی بود. محل لاغری و بی مجالی اسپان بود. بسیار روز شد. خیلی اسپ ماند.
از بهره هفت کروه بطرف شمال یك کوهی افتاده این کوه‌را در ظفرنامه و در بعضی کتابها
«کوه جود» نوشته‌اند. وجه تسمیه‌اش معلوم نبود. آخرها معلوم شد که درین کوه از نسل یك
پدر دو خیل مردم بوده‌اند. یك خیل‌را [ل۲۰۷ب] جود می‌گویند و یکی‌را جنجوهه. بر
مردم این کوه و بر ایل و اولوسی که در میان نیلاب [۲۰۷] و بهره می‌باشند اینها از قدیم
حاکم و فرمانروا شده آمده‌اند، اما یارانه و برادرانه حکومت کرده هرچه خاطر ایشان خواهد

prepared. Some of the army have stayed in Kabul. Some of our warriors have been stationed in Bajaur. Many of the soldiers have gone back to Laghman because their horses were so lean. The horses of those who have come this far are so worn out that they no longer have the strength for one day's hard ride." Although these words were reasonable, since a determination had been made, we marched off early the next morning, disregarding these considerations and set out for the Indus crossing. **[222b]** A detail was assigned to Mir Muhammad Jalaban and his brothers and sent up and down river to inspect the crossings.

Having gotten the camp marching toward the river, I myself went toward Swati, which is also called Kargkhana, to hunt rhinoceros. Several rhinoceroses were found, but they did not come out of the thick forest. One rhinoceros with a calf came out into the open and began to run away. Many arrows were shot at it, but it managed to get itself back into the thicket. Fire was set to the forest, but that rhinoceros could not be found. Another rhinoceros calf was burned in the fire and lay there writhing. It was slaughtered and everybody took a trophy share.

Ba'zı čerig Kābulda qaldı. Bir pāra abdān yigitlärni Bajawrda qoyuldı. Lamġānġa ham atları aruqluqıdın qalın čerig yandı. Munda kelgänlärning ham atları andaq xarāb tur kim bir kün qatrar majālı qalmaydur." Agarči bu sözlär ma'qūl edi, čun 'azīmat qılılıp edi, bu ḥisāblarġa baqmay ertä bilä **[222b]** köčüp Sind Suyının guzari sarı mutavajjih bolduk. Sind Daryā‹s›ının guzarini körgäli Mīr Muḥammad Jālabānnı aqa-inisi bilä yana bir nečä yigitlärni bularġa qošup yoqqarı qoyı guzar körgäli yibärildi.

Ordunı daryā sarı yürütüp men Sawātī ṭarafı, kim Kargxāna ham derlär, karg avlağalı bardım. Bir nečä karg paydā boldı, valî jangali qalın edi. Jangaldin čıqmadı. Bir buzavlığ karg tüzgä čıqıp qača berdi. Xaylî oq uruldı edi. Özini* jangalġa* yavuqġa saldı. Jangalġa ot saldılar. Ol karg xud tapılmadı. Yana bir karg buzavı otkä [sic] küyüp tepräčläp yatadur. Boğuzlap har kiši širalġa aldı*.

Sawātīdın yanıp xaylî sargardānlıq tartıp namāz-i xuftan orduġa keldük. Guzar körä barğanlar guzar körüp keliptürlär. Tanglası panjšamba küni aynıng {16}sıda at va tevä bilä va partal bilä kečittin kečildi. Ordu-bāzārī va yayaq ešäkni jālabānlar ‹jāla› bilä kečürdilär. Ošbu kün guzar bašıda egändä Nīlābīlar kelip bir kejimlig at va üč yüz šāhruxī peškaš qılıp kördilär. El tamām kečkäč ošal namāz-i pešīn oq köčüp kečäning bir pāsıġača yürüp Kečakot suyınıng yavuqıġa tüšüldi. Andın ertä köčüp Kečakot suyını ötüp tüš qaytla Sangdākī kötälini ašıp **[223a]** tüšüldi. Sayyid Qāsim Ešik-Aqa čağdavul edi. Käyindin köč käyničä kelädürgän Gujūrlarnı tutup bir nečä baš kesip keltürdi. Sangdākīdın saḥar köčüp kеč namāz-i pešīn Sohān Suyını ötüp tüšüldi. Ordunıng kiši tün yarımığača kelä qaldı. Muḥkam uzaq köč edi. Atnıng bemajāllıqı va azuqluqı* maḥallı bisyār zor boldı*. Xaylî at qaldı.

Bheradın yeti kuroh šimāl sarı bir tağ tüšüptür. Bu tağnı *Ẓafarnāma*da va ba'zı kitāblarda Koh-i Jūd bitiptürlar. Vajh-i tasmiyası ma'lūm emäs edi. Songralar ma'lūm boldı. Bu tağda bir ata naslıdın iki xayl el bar—birini Jūd derlär, birini Janjūha. Bu tağdaqı va Nīlāb bilä va Bhera arasıdaqı el va ulusqa bular qadīmdın ḥākim u farmānravā bola kelgändürlär, valî yārāna u barādarāna ḥukūmat: har ne xāṭirları tiläsä ala almas, bir kesim yosunluğ qadīmdın

Coming back from Swati I wandered around a good bit before returning to camp late that night. Those who had gone to inspect the crossings had come back. The next morning, Wednesday the 16th, the horses and camels were sent across at the ford with the baggage. The camp market, footsoldiers and donkeys were taken across by raft. That same day, while at the ford, the people of Nilab came and presented me with a mail-clad horse and three hundred shahrukhis. By noon everybody had crossed and we marched until the first watch of the night, camping near the Kachakot river. The next morning we crossed the Kachakot river, went through the Sangdaki defile around noon and stopped. **[223]** Sayyid-Qasim Eshik-aqa was in command of the rear guard. He caught some Gujars coming up on our rear, cut off their heads and brought them in. At dawn we marched out of Sangdaki, crossed the Sohan river a little before noon and stopped. The camp followers kept on coming until midnight. It was a very long march, especially difficult because the horses were so worn out and thin. Many horses were left behind.

Seven kos to the north of Bhera is a mountain that is called Koh-i-Jud in the *Zafarnama* and other books. I had not known why it was so called, but I later found out that there are two clans on this mountain descended from a single ancestor, and one is called Jud and the other Janjua. The members of these clans have become the traditional rulers of the mountaineers and of the people and tribes between Nilab and Bhera. However, their rule is benevolent and

نمی‌توانسته‌اند گرفت. بطریق مقطعی از قدیم یك چیزی که مقرر کرده آمده‌اند گرفتن اینها و دادن آنها ازین مقرری زیاده و کم نمی‌شود. مقرری ایشان اینست که از سر جانوری یك شاهرخی می‌دهند، در کدخدائی هفت شاهرخی. بلشکرهای ایشان هم میروند. جود هم چند شعبه شده جنجوهه هم. این کوه که در هفت کروهی بهره واقع شده است از کوهستان کشمیر که کوه هندوکش و این کوهستان یك‌پیوست کوهستانست جدا شده بطرف مابین غرب و جنوب کشیده رفته در پایان دینکوت بدریای سند منتهی میشود. در نصف همین کوه جود است، در نصف دیگر جنجوهه. این کوه‌را بجود منسوب ساخته کوه جود گفته‌اند. ازینها یك کلانتر معتبر ایشان خطاب «رای» می‌یابد، دیگر برادران خورد و پسران‌را «ملك» میگویند. این [۲۰۷ب] جنجوهه طغایی‌های لنگرخان میشوند.

نام حاکم ایل و اولوس نواحی آب سوهان ملك هست بود. نام اصلی او اسد بوده هندوستانیان اینچنین حرکت‌را گاهی ساکن می‌خوانند چنانچه «خَبَر»را «خَبْر» می‌گویند. «اَسَد»را «اَسْد» گفته‌اند و رفته رفته «هَسْت» شده. بمجرد فرود آمدن لنگرخان‌را بجهت آوردن ملك هست فرستاده شد. قاتره کرده رفت و از عنایت و شفقت ما امیدوار کرده نماز خفتن بود که همراه گرفته آمد. یك [ل۲۰۸] اسپ کیجم‌داری پیشکش آورده ملازمت کرد. در سن بیست و دو، بیست و سه بوده باشد. از گله و رمهٔ اینها در گرد اردو بسیار بود.

چون همیشه گرفتن هندوستان در خاطر بود و این چند ولایت، که بهره و خوشاب و چاناب و چنیوت باشد، چند وقتی در تصرف ترك بود، اینهارا خود مثل ملك خود تصور می کردیم. خواه بزور خواه بصلح متصرف شدن خودرا متیقن بودیم. ازینجهت بمردم این کوه معاش خوب کردن واجب و لازم بود. فرمان شد که هیچکس [۲۰۸] بگله‌ها و رمه‌های ایشان بلکه بریسمان‌پاره و سوزن شکستهٔ ایشان ضرر و نقصان نرسانند. ازآنجا پگاه کوچ کرده نماز پیشین بکلده‌کهار آمده فرود آمدیم. در اطراف و نواحی خویدزار بسیاری بود. این کلده‌کهار طور جائی واقع شده در ده کروهی بهره درمیان این کوه جود جای هموارى افتاده در میان این جای هموار یك کول کلانی است از کوههای اطراف او آبهای باران جمع شده است و این کول شده. گرداگرد او سه کروه نزدیك بوده باشد. در شمال او اولانگ خوبی واقع شده غربی او در دامنهٔ کوه چشمه‌ایست. آب این چشمه در بلندیهائی که برین کول مشرفند می نشیند. چون جای قابلی بود، باغی انداختم، موسوم بباغ صفا. خیلی خوش‌هوا و صفا جائی واقع شده چنانچه شرح آن خواهد آمد. از کلده‌کهار سحر سوار شدیم. بر سر کوتل هم‌تاتو

brotherly: they do not take whatever they want, but they take, and the people give, no more and no less than rates fixed long ago. The fixed rates are one shahrukhi per yoke of oxen and seven shahrukhis per household. They also serve in the army. Both Jud and Janjua consist of several branches. These mountains, which are seven kos from Bhera, break off from the Kashmir mountains, which are connected to the Hindu Kush, **[223b]** and go southwest until they end at the foot of Dinkot on the Indus. Half of these mountains are Jud, and half are Janjua. By attribution to Ararat (Jud), the mountains are called Koh-i-Jud. Among them the great chieftain is given the title *ray*, and his younger brothers and sons are called *malik*. The Janjua are maternal uncles to Langar Khan.

The ruler of the tribes and clans in the Sohan river area is Malik Hast. Originally his name was Asad, but the Hindustanis often drop such vowels. For instance, they pronounce *khabar* as *khabr* and the name Asad as As'd, which, over time, became Hast. As soon as we stopped in Janjua, Langar Khan was sent to Malik Hast. He hastened there, convinced him of our good

har nemä kim muqarrar qılıpturlar bularnıng ališı va olarnıng beriši bu muqarrardın artuq va öksük bolmas. Muqarrarları bu dur kim qoš bašıdın bir šāhruxī berürlär. Kadxudālıqda yeti šāhruxī berürlär. Ceriglärigä ham barurlar. Jūd ham nečä šu'ba boluptur, Janjūha ham. Bu tağ, kim Bheranıng yeti kurohıda vāqi' boluptur, Kašmīr* tağlarıdın, kim Hindūkuš tağı ošbu **[223b]** tağlar bir payvast tağlar dur, ayrılıp ğarb-janūb sarı tartıp barıp Dīnkotnıng ayaqıda Sind Daryāsığa muntahī boluptur. Ošbu tağnıng yarım[ı]da Jūd dur, yarımıda Janjūha. Bu tağnı Jūdqa mansūb qılıp Koh-i Jūd deptürlär. Bulardın bir mu'tabar uluğı "rāy" xiṭāb tapar; özgä ini-oğlını "malik" derlär. Bu Janjūha Langar Xannıng tağayıları bolur.

Sohān Suyınıng navāḥīsıdaqı el u ulusnıng ḥākimining atı Malik Hast edi. Aṣl-i atı Asad dur. Hindustānīlar mundaq ḥarakatlärni gāhī sākin oqurlar, nečük kim "xabar"[n]ı "xabr" derlär, "asad"nı "asd" deptürlär. Bara bara Hast boluptur. Langar Xannı Malik Hast Janjūhağa tüškäč oq yibärildi. Qatrap barıp 'ināyat u šafaqatımızdın umedvār qılıp namāz-i xuftanda alıp keldi. Bir kejimlig at peškaš keltürüp mulāzamat qıldı. Yegirmä iki–yegirmä üč yašda bolğay edi. Bula[r]nıng kälä-qaraları ordunıng gird u navāḥīsıda bisyār edi.

Cun hameša Hindustān almaq xāṭirda edi, bu bir nečä vilāyatlar—kim Bhera va Xošāb va Cānāb va Cinyot bolğay, nečä maḥall Türk taṣarrufıda edi—bularnı xud mulkimiz dek taṣavvur qılur edük. Zor bilä ya ṣulḥ bilä özümizning mutaṣarrif bolurumızğa mutayaqqin edük. Bu jihattın bu tağ eli bilä yaxšı ma'āš qılmaq vājib u lāzim edi. **[224a]** Farmān boldı kim hečkim bularnıng kälä-qaralarığa balki ip ujı ignä sınuqlarığa ḍarar u nuqṣān yetkürmäsün. Andın ertä köčüp namāz-i pešīn Kalda Kahārğa kelip tüštük. Aṭrāf u navāḥīda qalın xavedzār edi. Bu Kalda Kahār ṭawr yerî vāqi' boluptur. Bheranıng on kurohıda Jūd Tağınıng arasıda hamvār yerî tüšüptür. Bu hamvār yerning ortasıda bir uluğ köl dür. Aṭrāfıdaqı tağlardın yamğur suları yığılıp bu köl boluptur. Girdāgirdi üč kurohqa yavušqay. Šimā‹lı›da yaxšı öläng vāqi' boluptur; ğarbıda tağ dāmanasıda čašma dur. Bu čašma suyı bulandīlarğa kim bu kölgä mušrif dur olturur. Cun qābil yer edi, bāğî saldım, Bāğ-i Ṣafāğa mawsūm. Xaylî xošhavā u ṣafā yer vāqi' boluptur, nečük kim šarḥı kelgüsidür. Kalda Kahārdın saḥar

intentions and favor and brought him back that night. He presented a mail-clad horse and paid homage. He must have been twenty-two or twenty-three years old. There were many of these people's flocks and herds all around the camp.

Since we had always had in mind to take Hindustan, we regarded as our own territory the several areas of Bhera, Khushab, Chenab and Chiniot, which had long been in the hands of the Turk. We were determined to gain control ourselves—be it by force or by peaceful means—and therefore it behooved us to treat these mountain people well. **[224]** It was ordered that no one was to harm these people's flocks and herds in any way whatsoever.

Early the next morning we marched out, reached Kalda Kahar at midday and stopped. All around were fields of grain. Kalda Kahar is a remarkable place. It is located on flat ground ten kos from Bhera in the midst of the Jud mountains, and in the middle of the plain is a large lake created by rainwater from the surrounding mountains. The perimeter of the lake must be nearly three kos. To the north is a beautiful meadow. To the west, at the base of the mountains, is a spring, the water of which stays in the hills overlooking the lake. Since it was a worthy spot, I had a garden called Bagh-i-Safa laid out. It was a pleasant place with good air, as will be described presently. At dawn we rode out of Kalda Kahar. At the head of the

مردم چند جائی با پیشکش محقری آمده ملازمت کردند. بعبدالرحیم شغاول مردم آمده همراه ساخته به بهره [۲۰۸ب] فرستاده شد که بمردم [ل۲۰۸ب] بهره استمالت داده بگوید که این ولایتها از قدیم به ترک تعلق داشته آمده زنهار که دغدغه بخود راه ندهند و مردم‌را ویران شدن نگذارند که باین ولایت و این مردم کار داریم. تالان و تاراج نخواهند شد.

چاشت در پایان کوتل فرود آمده قربان چرخی و عبدالملوك مستی‌را با هفت هشت کس پیشتر بجهت خبرگرفتن فرستاده شد. از مردمی که پیش‌رفته بودند میرمحمد مهدی‌خواجه یك کسی آورد. درین اثنا از کلانتران افغانان چند کسی با پیشکش آمده ملازمت نمودند. بلنگر خان همراه نموده بجهت استمالت بمردم بهره فرستاده شد. از کوتل گذشته و از جنگل برآمده برانغار جوانغار غول یسال بسته بطرف بهره متوجه شدیم. در محل نزدیك رسیدن بهره از نوکران پسر دولتخان یوسف‌خیل علی‌خان دیوه‌هندو، دیگر پسر سکتو با اربابهای بهره آمده یك یك اسپ و شتر پیشکش آورده ملازمت کردند. نماز پیشین شده بود که بمردم بهره ضرر و زحمت نرسانیده در شرقی بهره در کنار آب بهت در بیرزاری فرود آمده شد.

از آن وقتی که تیمور بیگ در هندوستان درآمده [۲۰۹] برآمده بود این چند ولایت که بهره و خوشاب و چناب و چنیوت باشد در تصرف اولاد تیمور بیگ و توابع و لواحق او بوده. نبیرهٔ شاهرخ میرزا، پسر سیورغتمش میرزا، سلطان‌مسعود میرزا که حکومت و ایالت کابل و زابل در آن فرصت باو تعلق داشت و بهمین جهت اورا سلطان‌مسعود کابلی میگفتند - از تربیت‌کرده‌های او پسران میرعلی بیگ [ل۲۰۹] باباء کابلی و دریا خان و آپاق خان، که آخران اورا غازی خان میگفتند، بعد از سلطان‌مسعود میرزا و پسرش علی‌اصغر میرزا متغلبی نموده کابل و زابل و این ولایات هندوستان که مذکور شد متصرف شده بودند. [...]

در تاریخ نهصد و ده در سال اول آمدن در کابل که بداعیهٔ درآمدن در هندوستان از خیبر گذشته در پرشاور آمدن بسعی باقی چغانیانی بطرف بنگش پایان که کهت باشد گشته و افغانستان بسیاری‌را تاخته و کشته بنو و دشت‌را تالان و تاراج کرده از دکی [۲۰۹ب] برآمده شد. در آن اوقات حکومت بهره و خوشاب و چناب به نبیرهٔ میرعلی بیگ، پسر غازی خان، سیدعلی خان، تعلق داشت. بنام اسکندر بهلول خطبه خوانده در اطاعت او بود. از

Hamtatu defile a few local people came bearing some paltry tribute and paid homage. We attached those who had come to Abdul-Rahim Shiqavul and sent them to Bhera to gain the trust of the Bhera people. "These districts have long belonged to the Turk," we said. "Beware lest the men give them cause for fear or bring ruin upon them, for our regard is upon this district and its people. There will be no pillage or plunder."

At midmorning we stopped at the bottom of the defile [**224b**] and sent ahead seven or eight men under Qurban Charkhi and Abdul-Maluk Masti to bring news. One of those sent ahead, Mahdi Khwaja's Mir Muhammad, brought in a man. Meanwhile the chieftains of the Afghans came with a few presents and paid homage. We attached them to Langar Khan and sent them to allay the fears of the Bhera people. When we were through the defile and out of the forest we marched for Bhera with the right and left wings and center in formation. When we approached Bhera, Deva Hindu, one of the servants of Dawlat Khan Yusuf-Khel's son Ali Khan, and Siktu's son came with the notables of Bhera to present a horse and pay homage. At midday camp was made in a field beside the Bahat (Jhelum) river in order not to harm or harass the people of Bhera.

RECENT HISTORY OF BHERA

Ever since Timur Beg entered Hindustan, the several districts of Bhera, Khushab, Chenab and Chiniot had been under the control of Timur Beg's sons and their followers and

atlanıldı. Hamtātū Kötälining bašıda bir nečä yerlig el muḥaqqar peškaš bilä kelip mulāzamat qıldılar. 'Abdul-Raḥīm Šiqavulğa kelgän kišini qošup Bhera yibärildi kim Bhera eligä istimālat berip degäy kim "Bu vilāyatlar qadīmdın Türkkä ta'alluq bola kelgändür. Zinhār tavahhum u dağdağa özlärgä* yol berip elni buzulğalı qoymasunlar kim bu vilāyat va el bilä baqımız bardur. Tālān u tārāj bolmağusıdur."

Cāšt kötäl tüpigä tüšüp [**224b**] Qurbān Carxī ‹va› 'Abdul-Malūk Mastī bašlığ yeti–sekiz kišini ilgäri xabar alğalı yibärildi. İlgäri barğanlardın Mīr Muḥammad-i Mahdī Xwāja bir kiši keltürdi. Bu asnāda Afğānlarnıng uluğlarıdın bir nečäsi peškaš bilä kelip mulāzamat qıldı. Langar Xanğa qošup istimālat jihatıdın Bhera eligä yibärildi. Kötäldin ašıp jangaldin čıqıp baranğar javanğar ğol yasal bilä Bhera sarı mutavajjih bolduq. Bher[a]ğa yavuq yetkän maḥallda Dawlatxān Yūsuf-Xaylnıng oğlı 'Alīxānnıng nökärlär‹i›din Deva Hindū yana Siktūnıng oğlı Bheranıng arbābları bilä kelip bir at peškaš qılıp mulāzamat qıldılar. Namāz-i pešīn bola Bhera eligä ḍarar u zaḥmat yetkürmäy Bhera šarqıda Bahat Suyınıng yaqasıda bir bīrzārda (?) tüšüldi.

Temür Beg Hindustānğa kirip čıqqalı beri bu nečä vilāyat kim Bhera va Xošāb va Cānāb va Cinyot bolğay, Temür Begning awlādınıng va tavābi' awlādınıng va tavābi' u lav[ā]ḥiqınıng taṣarrufıda edi. Šāhrux Mīrzānıng nabīrası Soyurğatmıš Mīrzānıng oğlı Sulṭān-Mas'ūd Mīrzānıng—kim Kābul va Zābul iyālat ḥukūmatı ol furṣatta anga ta'alluq üčün Sulṭān-Mas'ūd Kābulī derlär edi—tarbiyatkardalarıdın Mīr 'Alī Begning oğlanları Bābā-i Kābulī va Daryā Xan [**225a**] va Apaq Xan, kim songra Ġāzī Xan derlär edi, Sulṭān-Mas'ūd Mīrzā va oğlı 'Alī-Aṣğar Mīrzādın song mutağalliblıq bilä Kābul va Zābul va bu mazkūr bolğan Hindustāndaqı vilāyat va parganalarğa mutaṣarrif bolup edilär. Sulṭān Abū-Sa'īd Mīrzā zamānıda Kābul va Ġaznī bularnıng taṣarrufıdın čıqtı. Hindūstāndaqı vilāyatlar bularnıng taṣarrufıda edi.

Tārīx-i toquz yüz onda Kābulğa avval kelgän yılî kim Hindustānğa kirmäk dā'iyası bilä Xaybardın ötüp Puršāvūr kelgändä Bāqī Cağāniyānīnıng sa'y[ı] bilä qoyıqı Bangaš sarı, kim Kohat bolğay, yürüp qalın Afğānistānnı čapıp qırıp Bannū va Daštnı talap tārāj qılıp Dukī bilä čıqıldı. Ol furṣat Bhera va Xošāb va Cānāb ḥukūmatı Mīr 'Alīnıng nabīrası Ġāzī Xannıng oğlı Sayyid 'Alī Xanğa ta'alluq edi. Iskandar-i Bahlūlnıng atığa xuṭba oqup anıng iṭā'atıda edi.

dependents. At one time Sultan-Mas'ud Mirza, grandson of Shahrukh Mirza and son of Soyurghatmïsh Mirza, held the governorship of Kabul and Zabul (for which reason he was called Sultan-Mas'ud Kabuli). One of his protégés, Mir Ali Beg, had three sons, Baba Kabuli, Darya Khan, [**225**] and Apaq Khan, who was later called Ghazi Khan. After the deaths of Sultan-Mas'ud Mirza and his son Ali-Asghar Mirza, these three gained such dominance that they took over control of Kabul and Zabul and the above-mentioned districts and *parganas* in Hindustan. During Sultan Abu-Sa'id Mirza's time Kabul and Ghazni slipped from their grasp, but the Hindustan districts remained in their control.

In 910 [1504], the year I first came to Kabul, I went through Khyber to Peshawar intent upon entering Hindustan, but through the machinations of Baqi Chaghaniani we marched farther down to Bangash, i.e., Kohat, raided much of Afghanistan, plundered Bannu and Dasht and came out via Duki. At that time the rule of Bhera, Khushab and Chenab was in the hands of Mir Ali's grandson, Sayyid-Ali Khan, Ghazi Khan's son. He had the *khutba* read in the name of Sikandar Bahlul, to whom he owed allegiance. Terrified of our army's

آن سواری ما متوهم شده بهره‌را پرتافته از آب بهت گذشته از مواضع بهره شیرکوت‌را جای نشستن ساخته بود. بعد از یك دو سال افغانان از جهت ما بسیدعلی بدگمان شدند. آن هم ازین سبب دغدغه و توهّم بخود راه داده این ولایت‌را بدولت‌خان تاتارخان یوسف‌خیل که حاکم لاهور آن وقت او بود سپرد. دولتخان بهره‌را به پسر کلان خود علیخان داده بود. در آن زمان بهره در تصرف علیخان بود. پدر دولتخان، تاتارخان، از آن شش هفت سردار است که خروج نموده و هندوستان‌را متصرف شده بهلول‌را پادشاه کردند. سهرند و ولایات طرف شمال دریای ستلج تمام این تاتارخان داشت. جمع این ولایتها از سه [ل۲۰۹ب] کرور زیاده بود. بعد از مردن تاتارخان [۲۱۰] سلطان سکندر در پادشاهی خود این ولایات‌را از اولاد تاتارخان گرفته بود. از تاریخ درآمدن ما در کابل دو سالی پیشتر همین یك لاهوررا بدولتخان داده بود.

صباح آن به بعضی جاهای مناسب چاپقونچی فرستاده شد. همین روز بهره‌را سیر کردم. سنکر خان جنجوهه همین روز آمده و اسپ پیشکش] کرده ملازمت نموده.

روز چهارشنبه بیست ودویم ماه مذکور، کلانتران بهره و چودریان اورا طلبیده چهارصد هزار شاهرخی مال امان قرار داده محصلان تعیین کرده شد. بعد از آن سوار شده و سیر کرده و در کشتی درآمده معجون خورده شد. به بلوچانی که در ولایت بهره و خوشاب می نشینند حیدر علمدارا فرستاده شده بود. صباح پنجشنبه یك تپچاق گل‌بادامی پیشکش آورده ملازمت کردند. به عرض رسید که مردم لشکر بمردم بهره بی‌سری کرده دست‌انداز می کنند. کسان فرستاده از آنمردم که بی‌سری می‌کردند بعضی‌را به یساق رسانیده و بینی بعضی را شکافته در گرد اردو گرداندند.

*چون ولایاتی‌را [۲۱۰ب] که جای نشستن ترك بود از خود خیال کرده بودیم، ازآنجهت تالان و تاراج نشد. همیشه سخن مردم این بود که اگر بجهت مصالحه ایلچی برود در ولایاتی که به ترك تعلق داشت مضایقه نخواهند کرد.

[...] ازآنجهت ملا مرشدرا بسلطان‌ابراهیم، که پدرش سلطان‌اسکندر در همان [ل۲۱۰] پنج شش ماه فوت کرده سلطنت هند باو رسیده بود، بایلچی‌گری مقرر کرده و یك باز

---

approach, he abandoned Bhera, crossed the Jhelum and made himself a seat in Sherkot, one of the villages of Bhera. A year or two later the Afghans became suspicious of Sayyid-Ali Khan's intentions toward us, and once again he allowed himself to give way to fear and turned over the districts to Dawlat Khan, the son of Tatar Khan Yusuf-Khel, who was then the governor of Lahore. **[225b]** Dawlat Khan gave Bhera to his eldest son, Ali Khan. Bhera was then under Ali Khan's control. Dawlat Khan's father Tatar Khan was one of the seven or eight commanders who had rebelled, taken over Hindustan and set Bahlul up as padishah. All the areas to the north of Sirhind and the Sutlej river belonged to Tatar Khan, and these districts had a revenue of more than three crores (thirty million). After Tatar Khan's death, Sultan Sikandar in his capacity as padishah seized the territory from Tatar Khan's sons. A year or two before I came to Kabul he gave Lahore only to Dawlat Khan.

The next morning raiding parties were sent to some likely places. That same day I toured Bhera, and Sankar Khan Janjua came, presented a horse and paid homage.

Ol čerig čeriglägändin* mutavahhim bolup Bheranı tašlap Bahat Suyıdın ötüp Bhera kentläridin Šerkotnı olturur yer yasap edi. Bir–iki yıldın song bizning jihatımızdın Sayyid ʻAlī Xan bilä Afğān badgumān boldı. Ol ham bu sababdın dağdağa va tavahhum özigä yol berip bu vilāyatlarnı Dawlat Xan-i Tātār Xan Yūsuf Xaylğa, kim Lāhawr ḥākimi ol vaqt ol **[225b]** edi, tapšurdı. Dawlat Xan uluğ oğlı ʻAlī Xanğa Bheranı berip edi. Ol čağ Bhera ʻAlī Xannıng taşarrufıda edi. Dawlat Xannıng atası Tatar Xan ol altı–yeti sardārdın birisi dür kim xurūj qılıp Hindūstānğa mutaşarrif bolup Bahlūlnı pādišāh qıldılar. Sihrind va Sutlaj daryāsınıng šimālī vilāyatlar‹ı› tamām bu Tatar Xanda edi. Bu v[ilā]yatlarnıng jamʻı üč karordın köpräk bolur. Tatar Xan ölgändin song Sulṭān Sikandar pādišāhlıqı vilāyatnı Tatar Xannıng awlādıdın alıp edi. Men Kābul vilāyatığa kelgän tārix bir–iki yıl burunraq bir Lāhawrnı oq Dawlat Xanğa berip edi.

Tanglası baʻzı munāsib yerlärgä čapqunčı yibärildi. Ošbu kün Bheranı sayr qıldım. Sankar Xan Janjūha ošbu kün kelip at peškaš qılıp mulāzamat qıldı.

Cāršamba küni aynıng ‹yegirmi iki›sidä Bheranıng uluğlarını va čawdrīlarını tiläp tört yüz ming šāhruxī māl-i amān qarār berilip muḥaṣṣillar taʻyīn qılıldı. Dağı atlanıp sayr qılıp kemägä kirip maʻjūn yedük*. Bhera va Xošāb olturušluğ Baločlarğa Ḥaydar ʻAlamdārnı yibärilip edi. Panjšamba ṣabāḥı bir gul-i bādām topčaq peškaš qılıp mulāzamat qıldılar. ʻArḍğa yetti kim čerig eli Bhera eligä besarlıq va dastandāzlıqlar qıladurlar. **[226a]** Kišilär yibärip besarlıq qılğan elning baʻzısını yasaqqa yetkürüp baʻzısını burnını tešip ordudın evrürdilär.

Ādīna küni Xošāb elidin ʻarḍadāšt keldi. Šāh Ḥasan-i Šāh Šujāʻ Arğun* taʻyīn boldı kim Xošābqa barğay. Šamba küni aynıng ‹25›da Šāh Ḥasannı Xošābqa yibärildi. Yakšamba andaq yamğur yağdı kim tamām tüzlär[n]i su tuttı. Bhera bilä ordu tüškän tağlar* arasıda azğına su erdi. Namāz-i pešīngāčä ʻarḍı bir uluğ daryāča boldı. Bheranıng yavuqıda bir tīr-i gaz atımı yerdin köpraq [sic] guzar yoq edi. Üzdürüp ötär edilär. İki namāz arasıda kirgän sularnı sayr qıla atlandım. Yağın va čapqun andaq boldı kim yana yanıp orduğa kelmäkkä tavahhum boldı. İki namāz arasıda ošol kirgän sunı üzdürüp öttüm. Cerig eligä ham bisyār

---

On Wednesday the 22nd I summoned the chieftains and *chaudhari*s of Bhera, fixed an amnesty of 400,000 *shahrukhi*s and appointed collectors. I mounted, toured around, got on a boat and had some *ma'jun*. Haydar Alamdar was sent to the Baloches living in Bhera and Khushab. Thursday morning they brought a horse the color of almond blossoms and paid homage. It was reported that the soldiers were acting unruly and harassing the people of Bhera. **[226]** Some men were sent to execute the unruly ones, and others had their noses slit and were paraded around camp.

On Friday a petition came from the people of Khushab. Shah-Shuja' Arghun's son Shah-Hasan was assigned to go to Khushab. On Saturday the 25th he was dispatched. On Sunday it rained so hard that the whole plain was flooded. Between Bhera and the mountains where we were camped was a stream. By midday it was as broad as a lake. There was no crossing within more than an arrowshot near Bhera. The men had to make their horses swim across. In midafternoon I mounted to inspect the rushing waters. The rain and storm were so bad that on the way back we wondered if we would reach the camp. I had to make my horse swim across the rushing water. There was much trepidation among the soldiers too. Most of them

فرستاده ولایاتی که از قدیم به ترک تعلق داشت طلبیدیم. خطهائی که بدولتخان نوشته شده بود و خطهائی که بسلطان‌ابراهیم نوشته شده بود باو سپرده سخنان زبانی هم گفته ملا مرشدرا رخصت داده شد. مردم هندوستان، علی الخصوص افغانان، عجب از هوش و خرد دور و از رأی و تدبیر برکنار مردم بوده‌اند، نی ایستادن و گشتن یاغی‌گری توانستند کرد، نی راه و روش دوستی‌را توانستند نمود. این کس رفتهٔ مارا چند روزی دولتخان در لاهور نگاه داشته نی خود دید نی بابراهیم فرستاد. این کس ما بعد از چند ماهی هیچ جوابی نیافته بکابل آمد.

روز جمعه [۲۱۱] از مردم خوشاب عرضه‌داشت آمد. شاه‌حسن شاه‌شجاع ارغون تعیین شد که بخوشاب برود. روز شنبه بیست و پنجم ماه شاه‌حسن‌را بخوشاب فرستاده شد. روز یکشنبه آنچنان باران شد که تمام صحرارا آب گرفته در میان بهره و کوههائی که فرود آمده بودیم اندك آبکی بود. تا نماز پیشین عرض او برابر دریاچهٔ کلانی شد. نزدیك بهره از یك گزانداز بیشتر گذر نبود. شناوکننده می‌گذشتند. در میان دو نماز بجهت سیر کردن این آبهای آمده سوار شدیم. باران و باد آنچنان شد که در برگشته به اردو آمدن توهّم شد. همان آب آمده‌را شنا کنانده گذشتم. بمردم لشکر هم بسیار توهّم شد. اکثر مردم دیرهای خود و پرتال گران خودرا پرتافته و جیبه و کیجم و یراغهای خودرا بر [ل۲۱۰ب] کتفهای خود گرفته و اسپان‌را برهنه ساخته و شناوکرده گذشتند. صحراهارا همه آب گرفته بود. صباحی از دریا کشتیها آورده اکثر مردم لشکر چادرها و پرتالهای خودرا بکشتی گذراندند. نزدیك بنماز شام کسان قوچ بیگ یك کروه شرعی بالا رفته گذر یافتند. مردم [۲۱۱ب] مانده بگذر گذشتند. در میان قلعهٔ بهره که جهان‌نما می‌گویند یکروز بوده صباح سه‌شنبه کوچ نموده از تردد باران و سیل بر بالای بلندیهائی که در پهلوی بهره بطرف شمال است فرود آمده شد. در زرهائی که تقبل کرده بودند اهمال می‌کردند. چهار سرکار کرده بامرا فرموده شد که اهتمام کرده باتمام رسانند. یك سرکار بخلیفه تعیین شد، یك سرکار دیگر بقوچ‌بیگ، یك سرکار دیگر بدوست‌ناصر، یك سرکار دیگر بسید قاسم و محب‌علی.*

روز جمعه دوم ماه شیباق پیاده [و] درویش‌علی پیاده که حالا تفنگانداز است از کابل عرضه داشتها آورده خبر زائیدن هندال‌را آوردند. در زمان تسخیر هند چون این خبر آمده بود، شگون گرفته هندال نام نهادم. قنبر بیگ هم از بلخ عرضه‌داشتهای محمدزمان میرزارا آورد.

صباح آن بعد از برطرف شدن دیوان بسیر سوار شده در کشتی درآمده عرق خورده شد. اهل مجلس خواجه دوست خاوند، خسرو، میرم، میرزاقلی، محمد، احمد، گدای،

left their tents and heavy baggage behind, shouldered their mail, armor and weapons, stripped their horses bare and made them swim across. The flatlands {were completely covered by water. The next morning} boats were brought in, and most of the soldiers got their tents and baggages across by boat. Around noon Qoch Beg's men went a league up river to find a ford. Those who were left crossed by ford. We stayed one day in the Bhera fortress, which is called Jahannuma, **[226b]** and Tuesday morning we marched out and, fearful of flooding, camped on some hills north of Bhera. There had been some negligence in collecting the agreed-upon money, so the area was divided into four districts and begs were ordered to take care of the affair. Khalifa was assigned to one district, Qoch Beg to another, Dost Nasir to another, and Sayyid-Qasim and Muhibb-Ali to another. Since we regarded the territories occupied by the Turk as ours, there was no pillage or plunder.

tavahhum boldı. Aksar el otağlarını va ağır partallarını taślap jebä va keyim va yarağlarını eginlärigä alıp at yalangačlap* üzdürüp öttilär. Tüzlärni [...] keltürüp aksar čerig eli čadırlarını va partallarını kemä bilä ötkärdilär. Tüškä yavuq Qoč Begning kišisi bir šar'ī su yoqqarı barıp guzar taptılar. Qalğan el guzar bilä öttilär. Bheranıng qorğanınıng ičidä, kim Jahännumä **[226b]** derlär, bir kün turup sišamba ṣabāḥı köčüp yamğur va sayl taraddudıdın Bheranıng šimāl sarı yanıdaqı bulandılarnıng üstigä tüšüldi. Taqabbul yarmaqıda ihmāl qıladurlar edi. Tört sarkār qılıp beglärgä buyuruldı kim ihtimām qılıp bütkärgäylär. Bir sarkār Xalīfağa ta'yīn boldı, yana bir sarkār Qočqa, yana bir sarkā[r] Dost Nāṣirğa, yana bir sarkār Sayyid Qāsim bilä Muḥibb 'Alīğa. Cun Türk olturušluğ vilāyatlarnı özümizning taṣavvur qılıp edük, ol jihattın tālān u tārāj bolmadı. Hameša elning sözi bu edi kim agar muṣālaḥa jihatıdın elči barsa, Türkkä ta'alluq vilāyatlarğa muḍāyaqa qılmağularıdur.

Panjšamba küni Rabī'u'l-avval ayının ğurrasıda bu jihattın Mullā Muršidnı Sulṭān Ibrāhīmğa, kim atası Sulṭān Iskandar ošol beš–altı ayd[a] ölüp Hind salṭanatı munga tegip edi, elčilikkä ta'yīn qılıp bir qarčığay yibärip qadīmī Türkkä ta'alluq vilāyatlarnı tiladük. Dawlat Xanğa bitilgän xaṭṭlarnı va Sulṭān Ibrāhīmğa bitilgän xaṭṭlarnı tapšurup ağız sözläri dağı aytıp Mullā Muršidqa ruxṣat berildi. Bu Hindustān* eli, 'alā'l-xuṣūṣ Afğānlar, 'ajab hoš u xiraddın yıraq va ra'y u tadbīrdın qıraq ellär bolur emiš—nê yağılıq yürüš va turušın qıla aldılar, nê dostluq rāh **[227a]** u ravišin bilä aldılar. Barğān kišimizni Dawlat Xan nečä kün Lāhawrda saxlatıp nê özi kördi nê Ibrāhīmğa yibärdi. Nečä aydın song barğan kišimiz heč javāb tapmay Kābulğa keldi.

Ādīna küni aynıng ikisidä Šıbaq Piyāda bilä Darveš 'Alī Piyāda, kim ḥālā tufakandāz dur, Kābuldın 'arḍadāštlar keltürüp Hindālnıng tuğqan xabarı ham keltürdilär. Hindnıng tasxīrı zamānıda bu xabar kelgän üčün šükün tutup Hindāl at qoydım. Qambar Beg ham Balxdın Muḥammad Zamān Mīrzānıng 'arḍadāštlarını keltürdi.

Tanglası dīvān tarqağandın* song sayrğa atlanıp kemägä kirip 'araq ičildi. Majlis ahlı Xwāja Dost Xāvand, Xusraw, Mīrim, Mīrzā-Qulı, Muḥammadī, Aḥmadī, Gadā'ī, Nu'mān,

The people were always saying, "If envoys are sent to negotiate a peace treaty, they will not cause any interference in the territories that belong to the Turk." Therefore, on Thursday the first of Rabi' I [March 3], Mulla Murshid was sent on such a mission to Sultan Ibrahim, who had then attained the rulership of India, his father Sultan Sikandar having died five or six months before. We sent him a hawk and laid claim to the territories that had belonged to the Turk. We handed Mulla Murshid letters we had written to Dawlat Khan and Sultan Ibrahim, gave him some important oral instructions and gave him leave to depart. These Hindustan people, especially the Afghans, are amazingly devoid of sense and wisdom and far off the path of tactics and strategy. Neither were they able to come out and make a stand like an enemy **[227]** nor did they know how to adhere to the path of amity. Dawlat Khan kept our man in Lahore for a few days without seeing him or sending him to Ibrahim. A few months later he went back to Kabul without having received any reply.

On Friday the 2nd Shïbaq Piyada and Darwesh-Ali Piyada, who is now a matchlockman, brought reports from Kabul with news of Hindal's birth. Since this news came while India was being subjugated, I took it as a good omen and named him Hindal. Qambar Beg also brought letters from Muhammad-Zaman Mirza in Balkh.

The next morning after leaving the divan, we mounted for an excursion, got on a boat and drank spirits. The members of the party were Khwaja Dost Khawand, Khusraw, Mirim,

[۲۱۲] نعمان، لنگرخان، روح‌دم، قاسم‌علی تریاکی، یوسف‌علی، تینگری‌قلی. بطرف
[ل۲۱۱] سر کشتی تالار پوشیده شده بود. بالای او هموار بود. من با چند کسی اینجا
نشسته بودیم. چند کس دیگر در زیر تالار نشسته بودند. بجانب دم کشتی هم جای نشستن
بود. محمدی و گدای و نعمان آنجا نشسته بودند. تا نماز دیگر عرق خورده شد. از
بدخواری عرق متنفر شده معجون اختیار کردیم. آنهائی که در آن سر کشتی بودند معجون
خوردن مارا ندانستند و عرق خوردند. از کشتی نماز خفتن سوار شده بیگاه به اردو آمدیم.
محمدی و گدای مرا بهمان ظرافت عرق خورده خیال نموده خدمت شایسته کرده شود در
خاطر آورده کوزهٔ عرق‌را بر اسپ به نوبت برداشته بغریب نشاطی و بشاشتی درآمده آمدند.
همین میگویند که «درین طور شب تاریکی مایان بنوبت کوزه‌را برداشته آمده‌ایم.» آخر معلوم
کردند که صحبت طور دیگر بوده، جمعی معجونی و جمعی مست. چون هرگز صحبت معجون
بصحبت شراب راست نمی‌آید، بسیار [۲۱۲ب] منفعل شدند. من گفتم که «صحبت‌را برهم
مزنید! هرکس میل عرق خوردن داشته باشد عرق بخورد. هرکه معجون میل داشته باشد
معجون بخورد. هیچکس بیکدیگر بتعرض گفت‌وگو نکند.» بعضی عرق خوردند و بعضی
معجون خوردند. یکزمان بتکلف صحبتی داشته شد. بابا جان قبوزی در کشتی نبود. در
[ل۲۱۱ب] وقتی که در خانهٔ سفید آمدیم اورا طلبیدیم. استدعای خوردن عرق نمود. تردی
محمد قپچاق‌را هم طلبیده بمستان همصحبت کرده شد. چون [ل۲۱۲] بصحبت معجون هرگز
صحبت شراب راست نمی‌آید، بمستان از هر طرف پریشان گفت‌وگو کردن گرفتند. اکثر
تعرض ایشان بر معجون و معجونیان بود. بابا جان هم مست شده بسیار پریشان گفت. تردی
محمدرا هم مستان پُر پُر پیاله‌ها پی در پی داده در اندك فرصتی مست لایعقل کردند.
هرچند سعی نموده در مقام اصلاح شدیم بهم نرسید. شلاینیها بسیار شد. صحبت بیمزه شد.
هر طرف متفرق شدند.

روز دوشنبه پنجم ماه ولایت بهره بهندو بیگ داده شد. ولایت چناب‌را بحسین ایکراك
عنایت کرده [۲۱۲] حسین ایکراك‌را و مردم چناب‌را رخصت داده شد. درین ایام منوچهر
خان نام پسر سید علی خان که از هندوستان مارا گفته در وقتی از راه بالائی می‌آمده به تاتار
خان گکر وا میخورد این‌را نگذاشته نگاهداشته دختر خودرا داده داماد می‌کند. چند گاهی با
او بوده آمده ملازمت کرد. در میان کوهستان میان نیلاب و بهره جدا از خلایق جود و

Mirza-Qulï, Muhammadi, Ahmadi, Gadai, Nu'man, Langar Khan, Ruhdam, Qasim Ali Tiryaki, Yusuf-Ali, and Tengri-Qulï. At the front of the boat was a platform with a flat top, and I and some others sat there. Still others sat under the platform. At the back of the boat was also room to sit, and Muhammadi, Gadai and Nu'man sat there. We drank until the late afternoon, and then, disgusted by the bad taste of the spirits, we at our end agreed to switch to *ma'jun*. Those who were at the other end of the boat did not know we were having *ma'jun* **[227b]** and kept on drinking spirits. Late that night we got off the boat, got on our horses and rode back to camp. Muhammadi and Gadai, thinking I was drinking spirits and imagining they were doing me a service, took turns carrying the jug on their horses and arrived in high spirits, saying, "On such a dark night we took turns carrying the jug." Later, when they realized that the party was something else and that the intoxication was of another sort—some high on *ma'jun* and others drunk—and since *ma'jun* parties and wine parties never mix, they got very angry.

"Don't spoil the party," I said. "Let those who want to drink drink, and let those who want to have *ma'jun* have it. Let no one speak in reproach to anyone else." Some had spirits, and

Langar Xan*, Rūḥdam, Qāsim 'Alī Tiryākī, Yūsuf 'Alī, Tengri-Qulı. Kemäning başı sarı tālār yasap (?) edi. Üstüni hamvār ‹edi›. Men bir nečä kiši bilä munda olturup edim. Yana bir nečä talarning astıda olturup edilär. Kemäning quyruqı sarı ham olturur yer bar edi. Muḥammadī va Gadā'ī va Nu'mān anda olturup edilär. Namāz-i dīgargäčä 'araq ičildi. 'Araqnıng badxwārlıqıdın mutanaffir bolup bu yüzdäkilärning ittifāqı bilä ma'jūn ixtiyār qılduk. Kemäning ol ujıdaqılar ma'jūn yegänimizni **[227b]** bilmädilär. 'Araq oq ič[t]ilär. Kemädin namāz-i xuftanda atlanıp keč orduğa kelduk. Muḥammadī bilä Gadā'ī menni 'araq ičädürgän xayāl qılıp šāyista xidmatî qılalıng dep 'araq kūzasını at üstidä nawbat bilä kötärišip ğarīb naš'a u bašāšat bilä kirip keldilär. Deydürlär kim "Mundaq qaranğu kečädä kūzanı özümiz nawbat bilä kötärip keldük." Songra ma'lūm qıldılar kim ṣuḥbat özgäčä emiš va kayfiyyat özgäčä—jam'î ma'jūnī va jam'î mast. Cun hargiz ma'jūn ṣuḥbatı bilä čağır ṣuḥbatı rāst kelmäs, bisyār munfa'il boldılar. Men dedim kim "Ṣuḥbatnı barham urmang. 'Araq ičärgä köngüllüg kiši 'araq ičsün. Ma'jūn yergä köngüllüg kiši ma'jūn yesün. Hečkim birbirgä ta'arruḍ bilä guftugū qılmasun." Ba'zı 'araq ičtilär, ba'zı ma'jūn yedilär. Bir zamān takalluf bilä ṣuḥbatı bu boldı. Bābā Jān Qopuzī ki ṣuḥbatıda yoq edi, aq öygä kelgändä [a]nı tilädük. 'Araq ičmäk istid'ā qıldı. Turdı-Muḥammad Qıpčaqnı ham tiläp mastlar bilä hamṣuḥbat qılduk. Cun ma'jūn ṣuḥbatı bilä hargiz 'araq va čağır ṣuḥbatı rāst kelmäs, mastlar har ṭarafdın parešān guftugū qıla kirištilär. Aksar ṭa'arruḍları ma'jūn u ma'jūnilar bilä edi. Bābā Jān ham mast bolup ğalaba parešānlar ayttı. Turdı-Muḥammadqa ham mastlar tola tola ayaqlar pay-dar-pay berip az furṣatta mast-i lāya'qul qıldılar. Har nečä sa'y u iṣlāḥ **[228a]** maqāmıda bolduk, baham yetmädi. Šalayanlıq xaylî boldı. Ṣuḥbat bemaza boldı. Har sarığa tarqaštılar.

Dušamba küni aynıng bešidä Bhera vilāyatını Hindū Beggä berildi. Sišamba küni Cānāb vilāyatını Ḥusayn Ekräkkä 'ināyat qılıp Ḥusayn Ekräkkä va Canāb eligä ruxṣat berdük. Bu furṣatta Sayyid 'Alī Xanınng Minūčihr Xan atlığ oğlı—kim Hindūstāndın bizni dep yoqqarıqı yol bilä keladürgänidä Tatar Gakargä yoluqur, munı qoymay saxlap qızını berip küyäw qılur, nečä maḥall anıng bilä edi—kelip mulāzamat qıldı.

others had *ma'jun*. For a time the party continued in strained politeness. When we got to the tent we invited Baba Jan the qopuz player, who had not been part of the party. He chose to drink. We also invited Turdï-Muhammad Qipchaq and put him with the drinkers. Since *ma'jun* parties and wine parties never mix, it was no time before the drunks began to talk all sorts of nonsense, mostly barbs aimed at *ma'jun* and *ma'jun* eaters. Baba Jan got drunk and talked a lot of nonsense. The drunks kept filling goblet after goblet and giving them to Turdï-Muhammad, and in a little while they got him roaring drunk. No matter how we tried to get the party under control, **[228]** nothing worked. It turned into an uproar. The party became unenjoyable, and everybody went his own way.

On Monday the 5th Bhera was given to Hindu Beg. On Tuesday Chenab was granted to Husayn Ekräk, and he and the Chenab people were given leave to depart. Meanwhile Sayyid-Ali Khan's son Minuchihr Khan, having opted for us, had run into Tatar Gakhar while coming along the upper road from Hindustan. Tatar Gakhar had detained him and married him to his daughter. After staying with him for a while, he finally came and paid us homage.

جنجوهه پیوست بکوهستان کشمیر جت و گجور و از آن طوایف مردم دیگر بسیار اند که در هر پشتهٔ و در هر درهٔ دهها ساخته نشسته‌اند. حاکم اینها قبیلهٔ گکر است. حکومت ایشان هم مثل حکومت جود و جنجوهه است. حکومت این خلایق دامنهٔ کوه در آن تاریخ به پسران یك پدر تاتار گکر و هاتی گکر بود. عمزاده می‌شدند. جای محکمهٔ ایشان آبکندها و جرهاست. نام جای تاتار پرهاله است. از کوه برفدار بسیار [ل۲۱۲ب] پایان است. ولایت هاتی بکوه پیوست است. کالنجررا که ببابو خان بیسوت تعلق داشت اورا هم هاتی [۲۱۳ب] بطرف خود کرده بود. تاتارگکر دولتخان‌را دیده بود. فی الجمله اطاعت گونه می‌کرد. هاتی ندیده بود. در مقام فتنه و فساد بود. تاتار بسخن و اتفاق امرای هندوستان آمده از دور دور هاتی را قبل کرده طوری نشسته بود. در همین ایام که در بهره بودیم بیك بهانه در غافلی هاتی بر سر تاتار رفته و کشته ولایت اورا و حرمهای اورا و آنچه داشت بدست آورد.

نماز پیشین بسیر سوار شده در کشتی درآمده عرق خورده شد. اهل مجلس: دوست بیگ، میرزاقلی، احمدی، گدای، محمدعلی جنگ‌جنگ، عسس، اوغان‌بیردی مغول. اهل نغمه: روح‌دم، باباجان، قاسم‌علی، یوسف‌علی، تینگری‌قلی، ابوالقاسم، رمضان، لولی. تا نماز خفتن در کشتی عرق خورده نماز خفتن از کشتی مست طافح برآمده سوار شده مشعل‌را در دست خود گرفته از کنار دریا تا اردو ازین طرف اسپ افتاده و آن طرف اسپ افتاده یك جیلو تاخته آمده‌ام. [۲۱٤] غریب مستی بوده‌ام. صباح آن آنچنان مشعل بدست گرفته تا اردو آمدن مرا شرح کردند، اصلاً بخاطرم نیامد. بعد از آمدن بخانه استفراغ [۲۱٤ب] بسیاری کرده‌ام.

روز جمعه بسیر کردن سوار شده بکشتی از آب گذشتیم. باغات و شکوفه‌های آن طرف و زمینهائی که نیشکر در آن می‌کارند تفرج کرده دلو و چرخهای [ل۲۱۳] ایشان‌را دیده آب کشیده و کیفیت برآوردن‌را پرسیده بلکه مکرر آبها فرموده شد که بکشند. در اثنای سیر معجون اختیار کرده شد. از آنجا برگشته آمده در کشتی درآمده شد. بمنوچهر خان هم معجون خورانیده شده بود. آنچنان معجونی شده که دو کس از بازوی او گرفته ایستاده میداشتند. یك زمانی در میان آب لنگر انداخته ایستاده شد. بعد ازآن پایان آب خیلی رفته شد. بعد از مدتی باز کشتی‌را باز بطرف بالا فرموده شد که بکشند. آن شب در کشتی در خواب کرده نزدیك بسحر به اردو آمدیم.

Aside from the people of Jud and Janjua there were Jats, Gujars and many other peoples living in villages in every valley and hill in the mountains between Nilab and Bhera, which are connected to the mountains of Kashmir. Their rulers and chieftains belong to the Gakhar clan, whose chieftainship is like that of Jud and Janjua. At that time the chieftains of the peoples on the mountainsides were two cousins, Tatar Gakhar and Hati Gakhar. Their strongholds were the ravines and cliffs. Tatar's seat was Pharhali, which is way below the snow-covered mountains. Hati's territory was adjacent to the mountains, and he had gained dominance over Kalinjar, which belonged to Babu Khan of Bisut. **[228b]** Tatar Gakhar had seen Dawlat Khan and owed him total allegiance. Hati had not seen him and maintained a rebellious attitude toward him. With the advice and agreement of the Hindustan begs, Tatar had gone and camped at a distance as though to lay siege to Hati. While we were in Bhera, Hati seized upon some pretext to make a surprise attack on Tatar, kill him and lay hands on his territory, his wives and everything he had.

At midday we rode off on an excursion, got on a boat and drank spirits. The members of the party were Dost Beg, Mirza-Qulï, Ahmadi, Gadai, Muhammad-Ali Jang-Jang, Asas, and

Nīlāb bilä Bhera tağları aralıqıda Jūd va Janjūhanıng xalāyiqıdın bašqa Kašmīr tağlarığa payvasta Jat va Gujūr va ol ṭavāyifdın yana qalın ellär dür kim har qulda har puštada kentlär yasap olturupturlar. Bularnıng ḥākim u uluğı Gakar qabīlası dur. Bularnıng uluğluqı ham Jūd va Janjūhanıng uluğluqı dek tür. Bu tağ dāmanasıdaqı xalāyiqnıng uluğluqı ol tārīxda bir ata oğlı Tatar Gakar bilä Hātī Gakardä edi. ʻAmmzādalar edi. Bularnıng berk yerläri ābkandlar va jarlar boladur. Tatarnıng yerining atı Parāla edi. Qarlığ tağdın xaylî qoyıraq edi. Hātīnıng vilāyatı tağqa payvast dur, va Kālinjarnı, kim Bābū Xan **[228b]** Bīsūtqa taʻalluq edi—anı ham Hātī özigä baqturup edi. Tatar Gakar Dawlat Xannı körüp edi. Fī'l-jumla iṭāʻatgūna qılur edi. Hātīnı körmäydür edi. Fitna u fasād maqāmıda edi. Tatar Hindustān beglärining sözi va ittifāqı bilä kelip yıraqraqtın Hātīnı qapağan yosunluğ qılıp olturup edi. Ošbu furṣatlarda kim Bherada edük, bahānası bilä ğāfillıqta Hātī Tatarnıng üstigä yürüp öltürüp vilāyatını va ḥaramlarını bolğanını elig[l]ädi.

Namāz-i pešīn sayrğa atlanıp kemägä kirip ʻaraq ičildi. Ahl-i majlis: Dost Beg, Mīrzā-Qulı, Aḥmadī, Gadā'ī, Muḥammad ʻAlī Jang-Jang, ʻAsas, Uğanberdi Muğul; ahl-i nağma: Rūḥdam, Bābā Jān, Qāsim ʻAlī, Yūsuf ʻAlī, Tengri-Qulı, Abū'l-Qāsim, Ramaḍān, Lūlī. Namāz-i xuftanğača kemädä [i]čip namāz-i xuftan kemädin mast-i ṭāfiḥ čıqıp atlanıp maš'alnı eligimgä alıp daryā yaqasıdın orduğača gah atnıng bu yüzigä egilip gah ol yüzigä egilip yakjilaw čapıp keliptür men—ğarīb mast egändür men. Tang[l]asığa mundaq maš'al alıp orduğača yakjilaw kelgänimni šarḥ qıldılar. Aṣlan xāṭırımğa kelmädi. Üygä kelgändä xaylî istifrāğ qılıptur men.

Ādīna küni sayr qıla atlanıp kemä bilä sudın öttük. ‹Ol› yüzdaqı [sic] bāğāt u šukūfalarnı va nayšakar ekkän yerlärni tafarruj qılıp dalv u čarxlarını körüp su tartıp čıqarmaq kayfiyyatını sorup **[229a]** balki mukarrar* sular tartturduk. Sayr asnāsıda ma'jūn ixtiyār qılıldı. Andın yanıp kelip kemägä kirildi. Minūčihr Xanğa dağı ma'jūn berilip edi. Andaq ma'jūnī* bolup edi kim iki kiši qoldap turğuzup edilär. Bir zamān sunıng ortasıda kemägä langar salıp turuldı. Andın song su qoyı xaylî barıldı. Muddattın song yana kemäni yoqqarı baqa tartturduk. Ol axšam kemädä oq uyqulap saḥarğa yavuq orduğa keldük.

Ughanberdi Mughul. The entertainers were Ruhdam, Baba Jan, Qasim Ali, Yusuf Ali, Tengri-Qulï, Abu'l-Qasim, Ramazan, and Luli. We drank on the boat until late that night, left the boat roaring drunk and got on our horses. I took a torch in my hand and, reeling to one side and then the other, let the horse gallop free-reined along the riverbank all the way to camp. I must have been really drunk. The next morning they told me that I had come galloping into camp holding a torch. I didn't remember a thing, but when I got to my tent I vomited a lot.

On Friday I rode out and crossed the river by boat. While looking at the orchards, blossoms and land planted in sugarcane, we saw a bucket and wheels and not only asked how they drew water with them **[229]** but also had them draw water repeatedly. During this excursion we were eating *ma'jun*. We returned and got back on the boat. Minuchihr Khan was also given some *ma'jun*, and he got so high that it took two men to hoist him up. Anchor was dropped in the middle of the river and we stayed there for a while. After that we went way downstream. After some time we had the boat hauled back upstream. That night we slept right on the boat and returned to camp at dawn.

روز شنبه دهم ماه ربیع‌الاول آفتاب در حمل تحویل کرد. همین روز نماز پیشین بسیر سوار شده و در کشتی درآمده [۲۱۵] عرق خورده شده. اهل مجلس: خواجه دوست خاوند، دوست بیگ، میرم، میرزاقلی، محمدی، احمدی، یونس‌علی، محمدعلی جنگ‌جنگ، گدای، طغایی میر خورد، عسس. اهل نغمه: روحدم، باباجان، قاسم‌علی، یوسف‌علی، تینگری‌قلی، رمضان. در یك شاخابی درآمده مدتی پایان آب رفته شد. از روبروی خیلی پایان تر برآمده بیگاه به اردو آمدیم. همین روز شاه‌حسین از خوشاب آمد. چون ایلچی فرستاده ولایاتی‌را که از قدیم به ترك تعلق دارد طلبیده مصالحه در میان انداخته شده بود. از زرهائی که توجیه کرده شده بود یك چیزی هم بدست درآمد.

گرما هم نزدیك رسید. کومك هندو بیگ شاه‌محمد مهردار و برادر خوردش دوست مهرداررا دیگر بعضی از جوانان مناسب [ل۲۱۲ب] این خدمت تعیین کرده بهرکدام فراخور حال ایشان وجه استقامت مقرر و معین شد. لنگر خان‌را که باین یورشها ساعی و باعث او بود، [۲۱۵ب] خوشاب را عنایت کرده توغ داده این‌را هم بکمك هندو بیگ گذاشتم. جماعهٔ سپاهی از ترك و زمیندار که در بهره بود وجه و علوفهٔ ایشان‌را زیاده نموده ایشان‌را هم بکومك هندو بیگ گذاشته شد. ازین جمله یکی منوچهر خان بود. دیگر سنکر خان جنجوهه [و] ملك هست جنجوهه بود.

کار ولایت‌را بامید مصالحه یك نوعی قرار داده روز یکشنبه یازدهم ربیع‌الاول از بهره کوچ نموده بکابل مراجعت کرده شد. در کلده‌کهار آمده فرود آمدیم. آنروز هم غریب بارانی بود. کپنکدار و غیر کپنکدار برابر بود. عقب اردو تا نماز خفتن بیگاهی آمد. جماعهٔ که زمین و ملك و آب و تاب این ولایتهارا می‌دانستند علی الخصوص جنجوهه که دشمن قدیمی گکر بود عرض کردند که هاتی گکر درین میان کس بدی واقع شده راه‌را او می‌زند، مردم‌را او ویران می‌کند. آنچنان می‌باید کرد که ازین میان برود یا باو گوشمال [۲۱۶] بلیغی برسد. باین اتفاق صباح آن خواجه میرمیران‌را و میرم‌ناصررا به اردو تعیین نموده چاشت بلندی از اردو جدا شده بر سر هاتی گکر، که در همان چند روز تاتاررا کشته ولایت پرهاله‌را متصرف شده در پرهاله بود چنانچه مذکور شد، ایلغار کردیم. نماز دیگر فرود آمده و اسپان‌را دانه داده نماز خفتن از آنجا سوار شدیم. رهبر [ل۲۱۴] نوکر ملك‌هست بود. سرپا نام گجوری

On Saturday the 10th of Rabi‘ I [March 12] the sun entered Aries. At midday we rode out for an excursion, got on a boat and started drinking spirits. The members of the party were Khwaja Dost Khawand, Dost Beg, Mirim, Mirza-Qulï, Muhammadi, Ahmadi, Yunus Ali, Muhammad-Ali Jang-Jang, Gadai Taghayï, Mir Khurd, and Asas. The entertainers were Ruhdam, Baba Jan, Qasim [Ali], Yusuf Ali, Tengri-Qulï, and Ramazan. We went up a tributary, then we went downstream for a while and got back to camp late. That same day Shah-Hasan came from Khushab, where he had been sent as an envoy to lay claim to the territories that belonged to the Turk, had negotiated peace terms and gotten some of the stipulated amount of money.

The hot season was approaching. Shah-Muhammad Muhrdar, his brother Dost Muhrdar and some other suitable warriors were assigned as reinforcements to Hindu Beg, and each one was allocated a stipend appropriate to his rank. **[229b]** I gave Khushab to Langar Khan, who had been the motivating factor in these campaigns, awarded him a yak-tail standard and assigned him as reinforcement to Hindu Beg. We increased the stipends and maintenance of the Turks and local soldiers who were in Bhera and stationed them as reinforcements to Hindu Beg. One of these was Minuchihr Khan, whose name has been mentioned. Another was

Šamba küni Rabī‘u’l-Avval ayının onıda āftāb Ḥamalğa taḥvīl qıldı. Ošbu kün namāz-i pešīn sayr qıla atlanıp kemägä kirip ‘araq ičildi. Ahl-i majlis: Xwāja Dost Xāvand, Dost Beg, Mīrim, Mīrzā-Qulı, Muḥammadī, Aḥmadī, Yūnus ‘Alī, Muḥammad ‘Alī Jang-Jang, Gadā’ī Tağayı, Mīr Xurd, ‘Asas; ahl-i nağma: Rūḥdam, Bābā Jān, Qāsim, Yūsuf ‘Alī, Tengri-Qulı, Ramaḍān. Bir šāxābqa kirip muddatî su qoyıraqdın čıqıp keč orduğa keldük. Ošbu kün Šāh Ḥusayn Xošābdın keldi. Cun elči yibärip qadīmdın Türkkä ta‘alluq vilāyatlarnı tiläp muṣālaḥa arağa salılıp edi, tawjīh qılğan yarmaq ham* eliggä tüšti.

‹Isıqlar› bir nemä yavuštı. Hindū Beggä kömäk Šāh Muḥammad Muhrdārnı va inisi Dost Muhrdārnı yana ba‘zı munāsabatlığ yigitlärni ta‘yīn qılıp har qaysığa farāxwar-i ḥāllarığa yaraša **[229b]** vajh-i istiqāmat muqarrar u mu‘ayyan boldı. Langar Xanğa, kim bu yürüšlärgä sā‘ī u bā‘is ol edi, Xošābnı ‘ināyat qılıp tuğ berip munı ham Hindū Beggä kömäk muqarrar qılduk. Bherada bolğan Türk va yerlig* sipāhīlarnıng dağı vajh u ‘alūfalarını artturup Hindū Beggä kömäk qoyduk. Bu jumla‹dın› bir Minūčihr Xan edi kim atı mazkūr boldı. Yana Naẓar ‘Alī Türk edi. Minūčihr Xannıng uruq-qayašı bolur edi. Yana Sankar Xan Janjūha va Malik Hast Janjūha edi.

Vilāyat išini muṣālaḥa ūmedı bilä bir naw‘ qarār berip yakšamba küni Rabī‘u’l-Avval ayının on biridä Bheradın köčüp Kābulğa murāja‘at qılduk. Kalda Kahārğa kelip tüšüldi. Ol kün ham ğarīb yamğur edi. Käpänäklig käpänäksiz kiši barābar edi. O[r]dunıng käyni keč namāz-i xuftanğača kelä qaldı. Bu yer u mulkning āb u tābını bilür kišilär ‘alā’l-xuṣūṣ Janjūha, kim Gakarning qadīmī dušmanı edi, ‘arḍ qıldılar kim “Hātī Gakar aralıqta yaman kiši vāqi‘ boluptur. Yolnı ol urar; elni ol buzar. Andaq qılmaq* keräk kim bu aradın ketkäy, ya anga gošmāl-i baliğî yetkäy.” Bu ittifāq bilä tanglasığa Xwāja Mīrmīrānnı Mīrim Nāṣirnı ordu bilä ta‘yīn qılıp uluğ čāštta ordudın ayrılıp Hātī Gakarning üstigä—kim ošol nečä kündä Tatarnı öltürüp vilāyatı Parālağa mutaṣarrif bolup Parālada **[230a]** nečük kim mazkūr boldı—ılğaduk. Namāz-i dīgardä tüšüp atqa boğuz berip namāz-i xuftanda ol yerdin atlanıldı. Baščı Malik Hastnıng Surpā atlığ Gujur nökäri edi. Kečä yolnı arıtıp* saḥarğa yavuq tüšüldi.

Nazar-Ali Türk, who was related to Minuchihr Khan. Two others were Sankar Khan Janjua and Malik Hast Janjua.

Having somehow consolidated the territory with hopes of peace, we moved out of Bhera on Sunday the 11th of Rabi‘ I [March 13] to return to Kabul. We made it to Kalda Kahar and camped. That day there was an unbelievable rainstorm. With cloaks or without, it made no difference. The tail end of the camp kept coming until late that night.

Those who knew the lay of the land hereabouts, especially the Janjua, who were old enemies of the Gakhar, reported that Hati Gakhar had recently turned outlaw. He was engaging in highway robbery and was bringing ruination upon the people. It was necessary to do something to drive him from the area or else to teach him a good lesson. In agreement with them the next morning we assigned Khwaja Mirmiran and Mirim Nasir to the camp and left the camp at midmorning to ride to Pharhali against Hati Gakhar, who had killed Tatar a few days before and taken over Pharhali, **[230]** as has been mentioned. We stopped in the late afternoon, fed the horses and rode off from there by night. Our guide was a servant of Malik Hast, Surpa by name. We cleared the road by night and stopped near dawn. Beg Muhammad

بود. شب راه‌را پاك ساخته نزدیك به سحر فرود آمده شد. بیگ‌محمد مغول‌را به اردو گردانیده شد. در وقت روشن شدن سوار شدیم. چاشت جبه پوشیده تیز روان شدیم. در یك کروه مانده سواد پرهاله نمایان شد. چاپقون گذاشته شد. برانغار بطرف شرقی پرهاله رفت. قوچ‌بیگ که برانغار بود از عقب برانغار بکومك فرستاده شد. مردم جوانغار و مردم غول بر سر پرهاله ریخته رفتند. دوست‌بیگ‌را از عقب مردم جوانغار و مردمی که بر سر پرهاله [٢١٦ب] رفته بودند کومك فرستاده شد. پرهاله در میان جرها واقع شده دو راه دارد. یکی طرف میان شرق و جنوب که ما بآن راه آمدیم از سر جرها میآید. هر دو طرف او آبکند و جرها واقع شده از نیم‌کروهی پرهاله راه آنچنان شده که تا بدروازهٔ شهر رسیدن چهار پنج جا از دو طرف جر تنگ و تند گشته یکرهه شده چنانچه تا یك گزانداز بسیار بملاحظه راه می باید رفت. یك راه دیگرش از طرف مابین غرب و شمال باشد. از میان یك درهٔ گشادی آمده به پرهاله می‌برآید. این هم یکرهه است. دیگر از هیچ طرف راه نیست. اگرچه فصیل و کنگره ندارد، اما آنچنان جائی [که] زور توان آورد هم نیست. اطراف او هفت هشت گز یك انداز جر است.

مردم جوانغار از تنگیها گذشته بدروازه ریخته رفتند. هاتی با سی چهل سوار جیبه‌دار و کیجم دار و پیاده بسیار چاپقونچی‌را زده برگرداند. دوست‌بیگ که از عقب کومك بود رسیده [ل٢١٤ب] و خوب زور آورده [٢١٧] و کس بسیارش‌را فرود آورده یاغی‌را زیر کرد. هاتی گکر درآن میان بمردانگی مشهور بود. هرچند جدل کرد پا محکم نتوانست کرد، گریخت. چون درین تنگیها نتوانست ایستاد، چون بقلعه رسید قلعه‌را هم مضبوط نتوانست کرد. چاپقونچی از عقب او در قلعه درآمدند. از دروازهٔ میبین غرب و شمال [...] هاتی جریده گریخته برآمد. آنجا هم دوست‌بیگ خوب کرد. جلدو بنام دوست‌بیگ شد. من همان زمان در قلعهٔ پرهاله درآمده در خانه های تاتار فرود آمدم. در محل چاپقون تعیین نمودن از جماعهٔ که بجهت ایستادن پیش خود مقرر شده بودند بعضی بچاپقون رفته بودند. ازآنجمله امین‌محمد ترخان ارغون‌را و قراچه‌را از جهت این جرمانه سرپای گجوررا رهبر همراه کرده از روبروی اردو بی‌سروپا بصحرا و بیابان فرستاده شد. صباح آن از جر مابین غرب و شمال گذشته در خویدزار فرود آمده شد. به ولی خزانچی چند جوان بسامان همراه نموده پیش اردو فرستاده شد.

Mughul was sent back to camp. At it was becoming light we mounted. At midmorning we put on our armor and charged. With one league left to go {we could see the outline of Pharhali. Off we galloped. The right wing} went to the east of Pharhali. Qoch Beg, who was with the right wing, was sent to reinforce the rear of the right wing. The men of the left wing and center were pouring down on Pharhali. Dost Beg was sent to reinforce the rear of the men of the left wing, who were attacking Pharhali.

Pharhali is situated among ravines, and there are two roads. The one to the southeast—the road by which we were going—is atop the ravines. On both sides are ravines and gullies. Half a kos from Pharhali the road becomes such that in four or five places before reaching the gate there are such precipitous ravines on both sides that it is necessary to ride single file the distance of an arrowshot. The other road is to the northwest and leads through a wide valley to Pharhali. It too is precipitous, and there is no other road on any side. Although there are no ramparts or battlements, there is no place to bring force to bear either. All around are ravines seven, eight or ten yards straight down. **[230b]**

Beg Muḥammad Muğulnı orduğa yanduruldı. Yaruq bolğanda atlanıldı. Cāšt jebä keyip ıldam yürüdük. Bir šar'ī qalğanda [...] Parālaning šarqī ṭarafı bardı. Qoč Beg, kim baranğar edi, baranğarning arqasığa kömäk yibärildi. Javanğar kišisi ğol kiši Parālaning üstigä oq tegilip bardı. Dost Begni javanğarning Parālaning üstigä barğan kišining arqasığa kömäk yibärildi. Parāla ‹jar›la‹r›ning arasıda vāqi' boluptur. İki yolı bar. Biri šarq-janūb ṭarafı, kim biz bu yol bilä keldük, jarlarning üsti bilä kelür. İki ṭarafı äbkand jarlar vāqi' boluptur. Parālaning yarım kurohıdın yol andaq bolur kim darvāzasığa yetkünčä tört–beš yerdä iki ṭarafdın jar qısılıp yakraha boluptur kim bir tīr-i gaz atımı čuburup barmaq keräk. Yana bir yolı ğarb-šimāl ṭarafıdın dur kim bir keng qulning iči bilä kelip Parāla čıqar. Bu ham yakraha dur. Özgä heč ṭarafdın yolî yoqtur. Agarči faṣılı va kungurasi yoqtur, valî zor keltürgü dek yeri ham yoqtur. Aṭrāfı yeti–sekiz–on qarı **[230b]** yakandāz jar dur.

İlgäriräk javanğar kišisi tangīlardın ötüp darvāzağa yığılıp bardı. Hātī otuz–qırqča atlığ jebälig kejimlig kiši bilä qalın yayaqı bilä čapqunčını yandurup saldı. Dost Beg, kim čapqunčının arqasığa kömäk erdi, yetišip yaxšı zorlap köp kišisin tüšürüp yağını bastı. Hātī Gakar ol arada mardānalıq bilä mašhūr dur. Har nečä jadal qıldı, boldura [a]lmadı, qačtı. Cun bu tangīlarda toxtay almadı, qorğanığa yetkäč qorğanını ham berkitä almadı. Capqunčı käyničä oq qorğanğa kirdilär. Bu Parāla qorğanının tangīsı va jarıdın ğarb-šimālī sarıdın yügürdilär. Hātī jarīda qačıp čıqtı. Munda ham Dost Beg yaxšı bardı. Jüld[ü] Dost Begning atığa boldı. Men ošol zamān Parāla qorğan‹ı›ğa kirip Tatarning üylärigä tüštüm. Capqun qoyar maḥallda mening bilä turarğa muqarrar bolğan kišilärdin ba'zı čapqunğa barıp edilär. Ol jumladın Amīn Muḥammad Tarxan Arğunnı va Qaračanı bu jurmāna jihatıdın Surpā atlığ Gujürnı baščı qošup ordunıng utrusığa be*sarupā ṣaḥrā u biyābānğa yibärildi. Tanglasığa ğarb-šimālī jardın ötüp xavedzārğa tüšüldi. Valī Xizānačığa bir nečä ābadān yigitni qošup ordu alığa yibärildi.

The men farthest forward in the left wing passed through the narrows and gathered at the gate. Hati drove the attackers back with thirty to forty armed horsemen and many foot-soldiers. Dost Beg, who was reinforcing the rear of the attackers, arrived, brought a lot of force to bear, unhorsed many men and defeated the foe. Hati Gakhar was renowned in those parts for his valor, but regardless of how valiantly he fought he could not maintain his stand and was forced to retreat. He was unable to make a stand in the narrows, and when he made it to the fortress he could not make it fast either. The attackers poured into the fortress behind him and ran through the fortress to the narrow ravine on the northwest, but Hati got out and fled unencumbered. Here Dost Beg performed a good action and received the *jüldü*. Meanwhile I entered the Pharhali fortress and dismounted at Tatar's quarters. Some of those who had been assigned to stay with me when the attack was launched had gone on to the attack. Among them were Amin Muhammad Tarkhan Arghun and Qaracha, who for this disobedience were attached to the Gujar guide Surpa and sent into the wilderness without their cloaks to meet the camp. The next morning we got across the northwest ravine and camped in a grain field. Wali Khizanachi was assigned a few valiant warriors and sent to meet the camp.

روز پنجشنبه پانزدهم [۲۱۷ب] در اندرانه که در کنار آب سوهان است فرود آمده شد.
این قلعهٔ اندرانه از قدیم به پدر ملك هست تعلق داشته بعد از کشتن هاتی گکر پدر ملك هست
را ویران شده بوده در آن ایام ویران بود. همین نماز خفتن مردم اردو که از کلده‌کهار [جدا]
شده بودند آمده همراه شدند. هاتی بعد از گرفتن تاتار، پربت نام خویش خودرا با اسپ
کیجم‌دار و پیشکش بمن فرستاده بود. وانخورده بمردم اردوی عقب مانده واخورده با اوروق
همراه آمده پیشکشهای [ل۲۱۵] خودرا کشیده ملازمت کرد. لنگرخان که بجهت بعضی مهمات
بهمراهی اوروق از بهره عقب مانده آمده بود مهمات خودرا راست کرده با بعضی زمینداران به
بهره رخصت داده شد. بعد ازان کوچ نموده و از آب سوهان گذشته بر بالای پشتهٔ منزل
شد. پربت خویش هاتی‌را خلعت داده بهاتی فرامین استمالت نوشته نوکر محمدعلی جنگ جنگ
را فرستاده شد.

بهمراهی بابا دوست و هلاهل نوکر چند همایون به نیلاب و هزاره قارلوق که بهمایون داده
شد. بداروغگی آمده بودند. سنکر قارلوق میرزای [۲۱۸] ملوی قارلوق را با سی چهل کلانتر
قارلوق همراه گرفته آمدند. یك اسپ کیجم‌داری پیش کرده ملازمت کردند. لشکر افغان دله
زاك هم آمد. صباح آن ازآنجا کوچ کرده دو کروه آمده فرود آمده شد. بر یك بلندی برآمده
اردورا ملاحظه نموده فرموده شد که شتران اردورا بشمارند. پانصد و هفتاد شتر برآمد.
تعریف درخت سنبل شنیده شده بود. درین منزل دیده شد. در دامنهٔ این کوه درخت
سنبل کمتر است. یگان یگان میشود. پیشتر در دامنهٔ کوههای هندوستان درخت سنبل
بسیار میشود. کلان میشود. در جای ذکرکردن حیوانات و نباتات هندوستان مذکور خواهد
شد.

ازین منزل وقت نقاره کوچ نموده و چاشت در بیابان کوتل سنگداکی فرود آمده نماز
پیشین ازآنجا کوچ نموده از کوتل [و] از رود گذشته بر یك بلندی فرود آمده شد. [۲۱۸ب]
ازآنجا نیم شب کوچ نمودیم. در وقت رفتن بهره از گذری که گذشته [ل۲۱۵ب] بودیم بسیر
نمودن آن رفته شده بود. در همان گذری که گذشته بودیم یك جالهٔ غله در چهله و گل بند
شده مانده بود. صاحبان او هرچند کرده‌اند جاله‌را از جا نتوانسته‌اند جنبانند. این غله‌را
گرفته بآنهائی که همراه بودند قسمت کرده شد. بسیار در محل غله بود. نزدیك بشام از جای
همراه شدن آب سند و آب کابل پایان‌تر از نیلاب کهنه بلندتر در میان هردو فرود آمدیم.
از نیلاب شش کشتی آورده به برانغار جوانغار غول قسمت کرده شد. بجد بآب گذشتن

On Thursday the 15th [March 17] we marched out and stopped at Anderana on the banks of the Sohan. **[231]** Long ago the Anderana fortress had belonged to Malik Hast's father, but after Hati Gakhar killed Hast's father it fell to ruins. At that time it lay in ruins. That night the part of the camp that had been detached at Kalda Kahar arrived and joined us.

After Hati took Tatar he sent his relative Parbat to me with a mail-clad horse and gifts. Before catching up with me he encountered the men of the camp who had stayed behind and came along with the *uruq* to present his gifts and pay homage. Langar Khan also came with the *uruq* on several matters of business, and when his business was done he and some local people were given leave to depart for Bhera. Marching on and crossing the Sohan, we stopped on a hill. Hati's relative Parbat was given a robe of honor, and Muhammad-Ali Jang-Jang's servant was sent to Hati with letters of appeasement.

Several of Humayun's servants under the leadership of Baba Dost and Halahil had been summoned and came to receive the prefecture of Nilab and the Qarluq Hazara, which were given to Humayun. Thirty to forty men under the leadership of Sankar Qarluq and Mirza

Panjšamba küni aynıng on bešidä köčüp Andarānağa, kim Sohān Suyınıng yaqasıda dur, tüšüldi. **[231a]** Bu Andarāna* qorğanı Malik Hastnıng atasığa qadīmdın ta'alluq egändür. Hātī Gakar ‹Malik› Hastnıng atasını öltürgändin song buzuluptur. Ol furṣatta buzuq edi. Ošbu namāz-i xuftan Kalda Kahārdın ayrılğan ordu kišisi kelip qošuldı. Hātī Tatarnı alğanda Parbat atlığ uruqını kejimlig at va peškaš bilä manga yibärgändür. Učramay käyin qalğan ordu eligä yoluqup uruq bilä bilä kelip peškašlärin tartıp mulāzamat qıldı. Langar Xan kim ba'zı muhimmlar üčün Bheradın käyin qalğan uruq bilä kelip edi, muhimmlarını rāst qılıp ba'zı yerlig el bilä Bheragä ruxṣat berildi. Dağı köčüp Sohān Suyıdın ötüp bir pušta üstigä tüšüldi. Hātīnıng uruqı Parbatqa xil'at keydürüp Hātīğa istimālat farmānlar bitip Muḥammad 'Alī Jang-Jangnıng nökärini yibärildi.

Bābā Dost va Halāhil bašlığ Humāyūnnıng nečä nökäri Nīlāb*qa va Qarluq hazārasığa, kim Humāyūnğa berilip edi, daruğalıqqa kelip edilär. Sankar Qarluq va Mīrzā Malvī Qarluq bašlığ otuz–qırqča kiši Qarluq uluğlar‹ı›nı alıp keldilär. Bir kejimlig at peškaš qılıp mulāzamat qıldılar. Dila-zāk Afğānınıng ham čerigi keldi. Ertäsi andın köčüp iki šar'ī kelip tüšüldi. Bir bulandīğa čıqıp ordunı mulāḥaẓa qılıp buyurduk **[231b]** kim ordu teväsini sanağaylar. Beš yüz yetmiš tevä čıqtı.

Sambal diraxtınıng ta'rīfı ešitilip edi. Bu yurtta kördük. Bu tağ dāmanasıda sambal diraxtı azraq tur. Birär birär boladur. İlgäriräk Hindūstān koh dāmanasıda sambal diraxtı bisyār boladur. Uluğ boladur. Hindustānnıng ḥayavānāt u nabātātını zikr qılğanda mazkūr bolğusıdur.

Bu yurttın naqāra vaqtı köčüp čāšt bola Sangdākī Kötälining tüpigä tüšüp namāz-i pešīn andın köčüp kötäldin va rūdtın ötüp bir bulandīğa tüšüldi. Andın yarım kečä köčüp Bhera barurda ötkän guzarni sayr qıla barılıp edi. Ošol ötkän guzardä bir uluğ ašlığ jālası laylaptur. İgäläri har nečä qılıp jālanı teprätä almaydurlar. Bu ašlığnı alıp bizing bilä bolğanlarğa üläšildi. Asru dar-maḥall ašlığ edi. Tüškä yavuq kelip Kābul Suyı bilä Sind* Suyınıng qatılıšıdın qoyıraq kuhna Nīlābdın yoqqarıraq iki sunıng arasığa tüšüldi. Nīlābdın altı kemä keltürüp barangar javangar ğolğa qismat* qılıldı. Bi-jidd su ötmäkkä mašğūl boldılar. Biz

Malwi Qarluq came with chieftains of the Qarluq. They presented a mail-clad horse and paid homage. The Dilazak Afghan army also came. Early the next morning we marched out for two leagues and stopped. Going up on a rise and looking around, we ordered **[231b]** that the camp camels be counted. There turned out to be 570 camels.

We had heard of the qualities of the spikenard plant. At this camp we saw some. On the slopes of this mountain are a few spikenard plants scattered here and there. Farther down on the slopes of the Hindustan mountains the spikenard is abundant and grows large. It will be mentioned when we describe the flora and fauna of Hindustan.

At the time of the *naqara* we marched out of that camp, stopped at midmorning at the bottom of the Sangdaki defile, marched on at noon through the defile and across the river and camped on a rise. We marched out at midnight and went to inspect the crossing we had used on our way to Bhera. Right at the crossing a large grain raft was stuck in the mud. The owners had tried everything but were unable to get it moving. The grain was seized and distributed among those with us. That grain came in very handy. Around noon we stopped between the rivers above Old Nilab and down from the confluence of the Kabul and Indus rivers. Six boats were brought from Nilab and divided among the right wing, left wing and center, and the men busied themselves with the crossing. They kept on crossing the Monday we arrived, that

مشغول شدند. روز دوشنبهی که آمده بودیم و شب سه‌شنبه و روز سه‌شنبه و شب چهارشنبه
تا روز چهارشنبه می‌گذشتند. روز پنجشنبه هم اندك مردمی از آب گذشتند. پربت نام
خویش هاتی‌را که از نواحی اندرانه بنوکر محمدعلی جنگ جنگ همراه نموده فرستاده شده بود
در کنار آب آمده [۲۱۹] از هاتی یك اسپ کیجم‌داری پیشکش آورد. مردم نیلاب هم یك
اسپ کیجم‌داری پیشکش آورده ملازمت کردند. محمدعلی جنگ جنگ هوس ماندن در بهره
داشته بوده. چون بهره بهندوبیگ عنایت شد، ولایات میان بهره و سند و ایل و اولوس اورا
مثل قارلوق هزاره و هاتی و غیاث دال و کیب بمحمدعلی عنایت شد. هرکه برعیتی گردن
بنهد رعیتی بکند؛ هرجا و هر ولایت که گردن‌تابی نماید درین اثنا این بیت فرموده‌اند **
هرکیم که بویون قویماسه آنی بیتکای * چاپغای تالاغای مطیع و منقاد ایتکای ** یعنی
هرکس گردن ننهد بآنها وارسد بتازد تاراج نماید مطیع و منقاد سازد. [ل۲۱۶]
بعد ازین عنایتها بمحمدعلی جنگ جنگ جیبه قلماقی مخمل سیاه دادم. توغ هم عنایت شد.
خویش هاتی‌را رخصت داده شمشیر و خلعت [۲۱۹ب] و فرمانهای استمالت فرستاده شد.
روز پنجشنبه در برآمد آفتاب از کنار آب کوچ کرده شد. این روز معجون خورده شد.
غریب گلزارها در معجونی بودن تفرج کردیم. در پارچه‌پارچه زمین ارغوانی و زرد یك‌دست
گلهای زرد واشده دیگر در پارچه‌پارچه زمینها یك دست ارغوانی گلها واشده و در بعضی
جاها مثل افشان کرده شده درهم واشده نزدیك به اردو بر یك بلندی نشسته تفرج گلزار
کردیم. در شش طرف این بلندی گویا طراحی کرده‌اند. یك دفعه گل زرد، یك دفعه گل
ارغوانی خط‌خط بشکل مسدس واشده دو طرف دیگر گل کمتر بود. تا چشم کار میکرد
همینطور گلزار بود. در نواحی پرشاور موسم بهار خوب گلزارها میشود.
سحر از آن منزل کوچ نمودیم. در آمدن راه از کنار دریا یك ببری فریاد کرده برآمد.
اسپان بمجرد شنیدن آواز ببر، بی‌اختیار بهر طرف مردم‌را گرفته در جر و چوقور خودهارا
انداختند. برگشته باز بجنگل درآمد. فرموده شد که [۲۲۰] گاومیش آورده در جنگل
انداخته ببررا برآرند. باز فریاد زده برآمد. از هر طرف تیر زدن گرفتند. من هم تیری زدم.
خالوء پیاده در وقتی که به نیزه میزد سنین نیزه‌را بدندان گزیده کنده پرتافت. [ل۲۱۶ب]
ببر تیر بسیاری خورده و در بوتهٔ خزیده ایستاده بود. بابا یساول شمشیر کشیده نزدیك
رفته بود. در محل حمله کردن بر سر ببر انداخت. بعد ازآن علی سیستانی در کمر ببر زد.
ببر خودرا در دریا انداخت. در میان آب [ل۲۱۷] اورا کشتند. از آب برآورده پوست اورا
فرمودیم که بگیرند.

evening, all Tuesday and Wednesday. On Thursday there were still a few crossing. Hati's relative Parbat, who had been attached to Muhammad-Ali **[232]** Jang-Jang's servant at Anderana and sent to Hati, came to the riverbank bringing a mail-clad horse from Hati. The people of Nilab also brought a mail-clad horse and paid homage. Muhammad-Ali Jang-Jang was anxious to stay in Bhera, but since Bhera had been given to Hindu Beg, he was awarded the territories between Bhera and the Indus, such as Qarluq Hazara, Hati, Ghiyaswal and Kitib. Let him who bows his head in submission act like a subject, but any place and any territory that does not bow its head—

Whoever does not bow his head, strike him, strip him and make him obey.

After these awards I gave Muhammad-Ali Jang-Jang a royal black velvet headgear and a royal Qalmaqi *jebä*. He was also awarded a yak-tail standard. Hati's relative was given leave to depart and take Hati a sword, a *bash-ayaq* and letters of good will.

On Thursday we went out to the riverbank as the sun was coming up. That day *ma'jun* was eaten. How strange the fields of flowers appeared under the influence of *ma'jun*. There

kelgän dušamba küni sišamba axšamı sišamba küni va čahāršamba künigäčä su kečä qaldılar. Panjšamba küni ham azağlaq kiši su kečti. Hātīnıng Parbat atlığ uruqını, kim Andarāna navāḥīsıdın Muḥammad 'Alī **[232a]** Jang-Jangnıng nökärini qošup Hātīğa yibärilip edi, su yaqasıda kelip Hātīdın bir kejimlig at peškaš kel[t]ürdi. Nīlāb eli ham bir kejimlig at peškaš keltürüp mulāzamat qıldılar. Muḥammad 'Alī Jang-Jangnıng Bherada turmaqqa havası bar edi. Bhera čun Hindū Beggä 'ināyat boldı, Bhera bilä Sind Daryā-sınıng arasıdaqı vilāyātlarnı misl-i Qarluq hazāra va Hātī va Ġiyāsvāl* va Kitib ‹Muḥammad› 'Alī Jang-Jangğa 'ināyat bold‹ı›. Ra'iyyatlıqqa boyun qoyğan ra'iyyatlıq qılğay; har yerdä vilāyat boyun qoymasa:

Harkim ki boyunnı qoymasa anı yetkäy / čapqay talağay muṭī' u munqād etkäy.

Bu 'ināyatlardın song Muḥammad 'Alī Jang-Jangğa xāṣṣa qara maxmal bašlığ xāṣṣa Qalmāqī* jebäni berdim. Tuğ ham 'ināyat boldı. Hātīnıng uruqığa ruxṣat berip Hātīğa qılıč va baš-ayaq va istimālat farmānları yibärildi.

Panjšamba küni āftāb čıqa su yaqasıdın köčüldi. Bu kün ma'jūn yeyildi. Ġarīb gulzārlar ma'jūnnākliktä tafarruj qılılıptur*. Yana ‹sarığ va arğuvānī› pārča pārča yerlärdä yakdast arğuvānī gullär ‹ṣubḥ› ačılıptur. Yana ba'zı yerlärdä afšān qılğan dek darham ačılıptur. Ordu yavuqıda bir bulandī üstidä olturup gulzār tafarrujı **[232b]** qılduk. Ṭarrāḥlıq qılğan dek bu tepäning altı ṭarafığa bir daf'a sarığ va bir daf'a arğuvānī gul xaṭṭ-xaṭṭ musaddas šaklidä ačılıptur. İki ṭarafda gul azraq edi. Köz kār qılğunča ošmuṇdaq gulzār edi. Puršāvurnıng navāḥīsıda bahār vaqtı yaxšı gulzārlar boladur.

Saḥar avval bu yurttın köčtük. Kelürdä daryā yaqasıdın ‹bir› babr yerğa qarap čıqtı. Atlar babr ünini ešitkäč beixtiyār har sarığa elni alıp tepräp jar u čuqurğa özini tašladı. Yanıp yana jangalğa kirdi. Buyurduk kim gāvmeš keltürüp jangalğa salıp babrnı čıqarğaylar. Yana qarap čıqtı. Har ṭarafdın oqladılar. Men ham oqladım. Xālūy Piyāda nayza bilä sančarda nayzanıng sunaynın ušata tišlädi. Babr qalın oq yep butağa sınğınıp turup edi. Bābā Yasavul qılıč suğurup yaqın yürüp edi. Babr ḥamla qılurda bašığa čaptı. Andın song 'Alī Sīstānī beligä čaptı. Babr özini daryāğa saldı. Su ičidä oq öltürdilär. Sudın čıqarıp terisin buyurduk kim ılğaylar.

were nothing but purple flowers blooming in some places, and nothing but yellow flowers blossoming in other places. In other spots there were yellow and purple flowers blossoming together like gold fleck. We sat on a rise near the camp and watched the fields of flowers. **[232b]** Like a painting, on all sides of the hill there were yellow flowers and purple flowers in regular clumps arranged like a hexagon. On two sides there were somewhat fewer flowers, but as far as the eye could see there were fields of flowers. In the spring there are beautiful flowers in the vicinity of Peshawar.

We marched out of that camp at dawn. As we approached, a tiger emerged growling from the riverbank. As soon as the horses heard the sound of the tiger they took their riders off in all directions and hurled themselves into the gullies and pits. The tiger turned around and went back into the thicket. We ordered an ox brought and put into the thicket to flush the tiger out. It came out again growling. The men shot it from all sides. I too shot an arrow. Khalu Piyada stabbed at it with a lance, but it bit off the end of the lance. With so many arrow wounds, the tiger slunk back into the underbrush and stayed there. Baba Yasavul drew his sword and approached. As the tiger attacked he gave it a blow on the head. Then Ali of Seistan struck it at its waist. The tiger threw itself into the river, where the men killed it. It was brought out of the water, and we ordered it skinned.

صباح آن کوچ نموده به بگرام آمده کورکتری‌را تفرج کردیم. در عالم صومعهٔ تنگ و تاریك خانکی است. بعد از درآمدن در دروازه و یك‌دو زینه فرود آمدن دراز شده و خوابیده می باید درآمد. بی‌شمع درآمده نمی‌شود. در گرد و نواحی این خانه موی سر و ریش که تراشیده‌اند بینهایت افتاده است. در اطراف این کوره‌کتری مثل حجره‌های مدرسه و رباط خیلی حجره‌هاست. [۲۲۰ب تصویر، ۲۲۱] در سال اول آمدن در کابل که کهت و بنو و دشت‌را تاخته شد بگرام و بر کلان‌را سیر نموده بجهت نادیدن کوره‌کتری تأسف میخوردیم. آنقدر جای لایق تأسف خوردن نبوده.

همین روز یك بحری خوب من گم شد. شیخم میرشکار نگاه‌می‌داشت. کلنگ‌را و لك‌لك‌را بسیار خوب میگرفت. دو سه گریز خورده بود. آنچنانها گرفته بود که مثل من بی‌هوس کسی‌را میرشکار کرده بود.

بکلانتران افغانان دله‌زاك که بهمراهی ملك ترخان و ملك موسی بودند از کلانان ایشان شش کس صدصد مثقال نقره، یگان یگان جامه‌وار، سه سه گاو، یگان یگان گاومیش از سوغات هندوستان داده بدیگران هم فراخور حالات ایشان زر و پارچه و گاو و گاومیش عنایت شد. در وقت فرود آمدن در علی‌مسجد معروف نام دله‌زاك یعقوب‌خیل ده گوسفند، دو خروار کرنج، هشت پنیر کلان پیشکش آورد.

از [۲۲۱ب] علی‌مسجد در یده‌بیر فرود آمده شد. از یده‌بیر در جوی‌شاهی [ل۲۱۷ب] نماز پیشین رسیده فرود آمده شد. همین روز بدوست‌بیگ تب محرقی شد. از جوی‌شاهی سحر کوچ کرده در باغ نیم‌روزرا گذرانده نماز پیشین از باغ وفا روان شده از سیاه آب گندمك گذشته نماز شام گذشته بود که در خویدزاری اسپان‌را دم داده بعد از یك دو گری سوار شدیم. از سرخاب گذشته در کرك فرود آمده خواب کردیم. پیش از صبح از کرك سوار شده از جای جدا شدن راه قراتون من با پنج شش کس بتفرج نمودن باغی که در قراتو ساخته بودم رفتم. خلیفه و شاه‌حسن بیگ‌را و دیگر مردم‌را براه راست فرستاده شد که در قوروق‌سای از برای ما توقف بکنند. در زمانی که بقراتو رسیدیم قزیل نام تواچی شاه بیگ ارغون خبر کاهان‌را گرفته تاراج نموده برگشتنِ شاه‌بیگ‌را آورد.

فرمان اینچنین بود که هیچکس پیشتر خبر نبرد. نماز پیشین بود که بکابل رسیدیم. تا بر سر پل قتلق‌قدم رسیدن هیچکس خبردار نشد. بعد از آن همایون و کامران خبر یافته بر

Early the next day we marched off and, reaching Bigram, went to see Gurh Kattri. There was a small, dark chamber like a monk's cell. After going through the door and down two or three steps you had to lie down to get in. It was impossible to enter without a candle. All around this chamber was an unending pile of hair and beard that had been clipped there. All around Gurh **[233]** Kattri are many chambers like the ones in *madrasa*s and caravanserais. The first year I came to Kabul, when Kohat, Bannu and Dasht were raided, I went to see the great banyan tree in Bigram and was sorry not to have seen Gurh Kattri, but it turned out not to be much to be sorry for.

That same day an excellent hawk of mine that Shaykhïm Mirshikar had taken care of got lost. It had caught many cranes and herons and moulted two or three times. It had caught so many things that it had made a hawker out of a person as disinterested as I was.

Of the spoils of Hindustan to each of six chieftains of the Dilazak Afghans under Malik Nohan and Malik Musa were given a hundred mithcals of silver, a robe, three oxen and a

Ertäsigä köčüp Bigrāmğa yetip Gürh Katrīni tafarruj qılduk. Bir ṣawma'a yosunluğ tarraq va qaranğu üykinä dür. Ešikidin kirgäč iki–üč zīna qoyı tüškäč öz alıp yatıp kirmäk keräk. Šam'sız kirip bolmas. Bu üyning gird u navāḥīsıda sač va saqal kim qırqıpturlar benihāyat yatıptur. Bu Gürh **[233a]** Katrīning aṭrāfıda bir madrasa va ribāṭ ḥujraları dek xaylî ḥujralar bar dur. Kābulğa avval kelgän yılî kim Kuhat va Bannū va Daštnı čapıldı Bigrām va uluğ bar yığačını sayr qılıp Gürh Katrīni körmägängä ta'assuf yer edi‹m›. Xaylî ta'assuf yegü dek yer emäs emiš.

Ošbu kün mening bir yaxšı baḥrīm itti. Šayxım Mīršikār saxlap edi. Turnanı va laklakni asru xūblar alıp edi. İki–üč tüläp edi. Andaqlar alıp edi kim men dek havassız kišini quščı qılıp edi.

Malik Noḥān* va Malik Mūsā bašlığ Dila-zāk Afğānları uluğlarığa altı kišigä yüzär misqāl kümüš, birär tonluğ, üčär uy, birär gāvmeš Hindūstān sawğatıdın berip özgälärigä ham farāxwar-i ḥālları yarmaq va pārča va gāv va gāvmeš 'ināyat boldı. 'Alī-Masjidqa tüškändä Ma'rūf atlığ Dila-zāk Ya'qūb Xayl on qoy, iki xarvār kirinj, sekiz uluğ panīr peškaš keltürdi.

'Alī-Masjidtın Yada-Bīr* tüšüldi. Yada Bīrdın Jūy-i Šāhīğa namāz-i pešīn yetip tüšüldi. Ošbu kün Dost Beggä muḥriq ısıtma boldı. Jūy-i Šāhīdın saḥar köčüp Bāğ-i Vafāda tüšlänip namāz-i pešīn Bāğ-i Vafādın teprädük. Gandamakning siyāh ābıdın ötüp keč namāz-i šāmda bir xavedzārda atlarnı toyğarıp bir–iki garīdin song atlanduk. Surxābdın ötüp **[233b]** Gargdä tüšüp uyquladuk. Tang atmasdın burun Gargdin atlanıp Quratuning yolı ayrılışıdın men beš–altı kiši bilä Quratuda salğan bāğnı tafarruj körä bardım. Xalīfa va Šāh Ḥasan Begni va özgä elni toğrı yol bilä yibärildi kim Quruq Sayda manga tavaqquf qılğaylar. Quratuğa yetkändä Šāh Beg Arğunning Qızıl atlığ tovačısı Šāh Begning Kāhānnı alıp talap yanğan xabarını keltürdi.

Farmān andaq edi kim hečkim ilgäri xabar eltmägäy. Namāz-i pešīn bar edi kim Kābulğa yettük. Qutl[uğ]-Qadamning köprügigä yetkünčä hečkim xabardār bolmadı. Andın songra

buffalo, and to others were awarded according to their rank coins, textiles, cattle and buffalo. When we stopped at Ali Masjid, a Dilazak of the Ya'qub-Khel named Ma'ruf presented ten sheep, two loads of rice and eight large cheeses.

From Ali Masjid we went to Yada Bir. From there we reached Juy-i-Shahi at midday and dismounted. That same day Dost Beg got a raging fever. We marched out of Juy-i-Shahi at dawn, stopped at Bagh-i-Wafa and moved out again at midday. We crossed the still water at Gandamak, let our horses graze in the evening in a grain field and mounted again a *ghari* or two later. We crossed the Surkhab, [**233b**] dismounted at Garg and went to sleep. Before sunup we rode out of Garg, and I went off on the Quratu road with five or six men to see the garden I had had made there. Khalifa, Shah-Hasan Beg and a few others were sent along the main road to wait for us in Quruq Say. When I reached Quratu, Shah Beg Arghun's *tovachï* named Qïzïl brought the news that Shah Beg had attacked and plundered Kahan and withdrawn.

It was ordered that no one was to carry news of us ahead. It was midday when we reached Kabul. We got as far as the Qutlugh-Qadam bridge before anyone learned of our approach.

اسپ سوار شدن فرصت نشد. بخدمتکاران نزدیك [۲۲۲] خودرا برداراننده در میان دروازهٔ شهر و دروازهٔ ارگ آمده ملازمت کردند. [۲۲۲ب]

نماز دیگر قاسم‌بیگ و قاضی شهر و ملازمانی که در کابل مانده بودند آمده ملازمت کردند. روز جمعه غرهٔ ماه ربیع‌الآخر در نماز دیگر مجلس شراب شد. بشاه‌حسن خلعت خاصه عنایت کردم. سحر شنبه در کشتی درآمده صبوحی کردیم. نور بیگ درین صحبت عود می‌نواخت. درآن وقت تایب نبود. نماز پیشین [ل۲۱۸] از کشتی برآمده باغی‌را که در میان کلکنه و کوه طرح کرده بودم سیر کرده نماز دیگر بباغ بنفشه آمده شراب خورده شد. از طرف کلکنه از فصیل برآمده به ارگ آمدم.

شب سه‌شنبه پنجم ماه دوست‌بیگ که در راه تب تندی کرده بود برحمت حق رفت. بسی متاثر و متالم شدیم. نعش دوست‌بیگ‌را بغزنی برده در پیش دروازهٔ روضهٔ سلطان گذاشتند. دوست‌بیگ بسیار جوانی خوب بود. در امیری هنوز ترقی می‌کرد. پیش از امیری در زمان ایچکی‌گری و نزدیکی بودن چند مرتبه خوبها کار کرد. از آنجمله در یك فرسنگی اندجان در رباط زورق [۲۲۳] در وقت شبیخون آوردن سلطان‌احمد تنبل من با ده پانزده کس ایستاده چاپقونچی اورا زده گردانده در وقت رسیدن بغول او که با صد کس تخمیناً ایستاده بود درآن وقت سه کس ماند که با من چهار باشد. ازآن سه کس یکی دوست‌ناصر بود، یك دیگر میرزاقلی کوکلتاش، یکدیگر کریمداد. من تیر جیبه کرده بودم. تنبل با یك کس دیگر مقدار پیشگاه‌خانه و درخانه پیشترك ایستاده بود. من به تنبل روبرو شدم. یك تیر بدولغهٔ او زدم. بیك تیر دیگر سپر اورا با غربیچی دوخته انداختم. یك تیر بگردن من گذرا ساخته انداختند. تنبل بر سر من شمشیر انداخت. عجب چیزیست که بر سر من طاقی دولغه بود. یك تار او بریده نشد، اما در سر من خیلی زخم شد. هیچکس کمك نرسیده همراه من هم کسی نماند. ضرورت شد. جلو گرداندم. از من عقب‌تر [ل۲۱۸ب] دوست‌بیگ بود. از من گذشته اورا بشمشیر زده است. دیگر در اخسی در وقت [۲۲۳ب] برآمدن به باقی حیز «اگرچه حیز میگفتند اما در شمشیرش محکم مردانه بود» چاپقولاش کرد. در وقت برآمدن از اخسی در زمان ماندن من بهشت کس هم همراه بود. بعد از دو کس دوست‌بیگ‌را فرود آوردند. در زمان امیری هم در وقتی که سیونچك خان با سلطانان آمده در تاشکند احمد قاسم را قبل کرده بود آنهارا زیر کرده از میان آنها گذشته در شهر درآمد. در قبل هم خوبها جان

Thereafter Humayun and Kamran were apprised and did not even have time to get on their horses. They had their pages carry them to a spot between the city gate and the citadel gate, where they paid homage.

Late that afternoon Qasim Beg, the city cadi, the members of the retinue who had stayed in Kabul and the notables made their obeisance. Late afternoon on Friday the first of Rabi' II there was a wine party at which I awarded Shah-Hasan a royal *bash-ayaq*. At dawn on Saturday we got on a boat and had a morning draught. Nur Beg played the lute at this gathering. Just then he was not abstaining. At midday we left the boat, toured the garden between Gulkana and the mountain and late that afternoon went to the Bagh-i-Banafsha, where we drank. That evening I got over the rampart by Gulkana and went to the citadel.

THE DEATH OF DOST BEG

On Tuesday evening, the 5th of the month, Dost Beg, who had come down with a raging fever en route, [234] passed away. We were terribly shocked and saddened. Dost Beg's body was taken to Ghazni and placed at the gate to Sultan [Mahmud]'s tomb. Dost Beg was a very

Humāyūn bilä Kāmrān xabar tapıp at mingünčä furṣat bolmadı. Cuhralarığa kötärtip* šahr darvāza bilä arg darvāzasının aralı‹qı›ğa kelip mulāzamat qıldılar.

Namāz-i dīgardä Qāsim Beg va šahr qaḍīsı va Kābulda qalğan mulāzimlar va a‹r›bāblar kelip mulāzamat qıldılar. Ādīna küni Rabī'u'l-Uxrānıng ğurrasıda namāz-i dīgardä čağır majlisı boldı. Šāh Ḥasanğa xāṣṣa baš-ayaq 'ināyat qıldım. Šamba saḥarı kemägä kirip ṣabūḥī qılduk. Nūr Beg bu ṣuḥbatta 'ūd čalur edi. Ol vaqt tāyib emäs edi. ‹Namāz-i› pešīn kemädin čıqıp Gulkana bilä tağnıng arasıdaqı bāğnı sayr qılıp namāz-i dīgar Bāg-i Banafšağa kelip ičildi. Namāz-i šām Gulkana ṭarafıdın faṣīldın čıqıp arggä keldim.

Sišamba kečäsi aynıng bešidä Dost Beg, kim yolda [234a] tund ısıtıp edi, Tengri raḥmatığa bardı. Basî muta'assir u muta'allim bolduk. Dost Begning na'šını Ġaznīğa eltip sulṭānnıng rawḍasının ešikining alıda qoydılar. Dost Beg xaylî yaxšı yigit edi. Beglikidä hanūz taraqqī qılur edi. Beglikidin burun ičkilikläridä nečä qatla yaxšılar bardı. Ol jumladın bir martaba Andijānnıng bir yığačı Ribāṭ-i Zawraqta Sulṭān-Aḥmad Tambal šabīxūn kelgändä men on–on beš kiši bilä yürüp čapqunčısını urup yandurup ğolığa yetkändä yüzčä kiši bilä turup edi. Ol furṣatta üč kiši qaldı kim mening bilä tört bolğay. Ol üč kišidin birisi Dost Nāṣir edi. Yana biri Mīrzā-Qulı Kükäldaš, yana biri Karīmdād. Men oq jebäläp edim. Tambal yana bir kiši bilä yasalıdın ešiklig törlüg ilgärirāk turup edi. Men Tambal bilä rūbarū boldum. Bir oq dulğasığa yetkär urdum. Yana bir oq qalqanını ğarbičısı bilä kükläy urdum*. Bir oq butumğa ötkär attılar*. Tambal bašı‹m›ğa čaptı. 'Ajab tur kim bašımda dulğa börki edi. Bir tārı kesilmädi, valî bašımğa xaylî yara boldı. Yana heč kömäk yetmädi. Mening bilä hečkim qalmadı. Ḍarūrat bolup jilaw yandurdum. Mendin käyinräk Dost Beg edi. Mendin ötüp anı čapıptur. Yana Axsī- [234b] -da čıqar maḥallda Bāqī Ḥīz bilä—kim agarči "ḥīz" dedilär edi, valî qılıčığa muḥkam erklig edi—čapqulaštı. Axsīdın čıqqanda men sekiz kiši bilä qalğanda ham bilä edi. İki kišidin song Dost Begni tüšürdilär. Beglikläridä Sevinčäk Xan sulṭānlar bilä kelip Tāškand‹da› Aḥmad Qāsimnı qapağanda alarnı basturup kirdi. Qabalda yaxšı jānlar

valiant warrior, and was still advancing in rank. Before being a beg, while he was an *ichki*, he performed several outstanding feats. One of them was a league away from Andizhan at Rabat-i-Zaurak when Sultan-Ahmad Tambal made a surprise attack. I charged with ten or fifteen men, struck the attacking force and drove them back. When we reached his center he made a stand with around a hundred men. Three of my men were left, and I made the fourth. One of them was Dost Nasir, and the others were Mirza-Qulï Kükäldash and Karimdad. I had only put on my *jebä*. Tambal and one other were standing somewhat forward of his troop array. I squared off with Tambal. I let an arrow fly at his helmet. I shot another that pierced his shield and armor plates. I got shot in the thigh; Tambal struck a blow at my head. What was amazing was that I had a helmet cap on, and not a thread was broken, although my head was badly wounded. No reinforcements were arriving, and there was no one left with me. There was nothing I could do but turn my reins and get out of there. Dost Beg was right behind me. Tambal turned his attention from me and struck a blow at him.

Another time was coming out of Akhsi, [234b] when he exchanged sword blows with Baqi the Catamite, who, although he was called catamite, was powerful and manly with the sword. When we got out of Akhsi I had eight men left with me. Dost Beg was the third of them to be unhorsed.

After he became a beg, when Sevinchäk Khan came with the Uzbek princes and laid siege to Ahmad Qasim in Tashkent, Dost Beg drove a wedge through them and entered the city.

سپاری کرد. احمد قاسم باینها خبر نکرده و شهررا پرتافته برآمد. آنجا هم از تاشکند از میان خانان و سلطانان زیر کرده خوب برآمد. بعد ازآن باز در وقت یاغی شدن شیریم طغایی و مزید و آنجماعه در وقتی که از غزنی با دو صد، سیصد کس ایلغار نموده می‌آمد این مغولان سیصد چهارصد جوان خوب‌را پیشواز دوست‌بیگ فرستادند. در نواحی شروکان این پیشواز رفتگان‌را خوب زیر کرده کس بسیاری فرود آورده سر بسیاری بریده آورد. در قلعهٔ بجور هم کس دوست‌بیگ از مردم [۲۲٤] دیگر پیشتر رسیده بر فصیل برآمد. در پرهاله هم دوست‌بیگ ایستاده هاتی‌را زیر کرده گریزاند و پرهاله فتح شد. بعد از فوت دوست بیگ ولایت اورا به برادر خورد او میرم‌ناصر عنایت کردیم.

روز جمعه هشتم ربیع‌الآخر از قلعهٔ بچارباغ برآمده شد. روز سه‌شنبه دوازدهم ماه دختر کلان سلطان‌حسین میرزا، سلطانیم‌بیگم، که درین فترات در خوارزم افتاده [ل۲۱۹] بود برادر خورد ییلی بارس سلطان، ایسن‌قلی سلطان، دختر سلطانیم‌بیگم‌را گرفته بود. بکابل آمدند. از برای نشستن ایشان باغ خلوت تعیین شد. بعد از فرود آمدن در آن باغ من رفته ایشان‌را دیدم. چون خواهر کلان بودند از جهت تعظیم و احترام ایشان زانو زدم. ایشان هم زانو زدند. بعد از آن روان شده در میان دریافته شد. بعد از آن دایم این قاعده‌را مرعی می داشتند.

روز یکشنبه هفدهم ماه باباشیخ حرام‌نمک‌را که خیلی مدت بود که در بند بود [۲۲٤ب] گناه اورا عفو نموده از بند برآورده خلعت انعام شد.

روز سه‌شنبه نوزدهم ماه نیم‌روز بسیر خواجه سیاران سوار شدیم. این روز روزه بودم. یونس علی و بعضیها تعجب کرده گفتند که «روز سه‌شنبه و شما و روزه، این غریب است.» به بهزادی آمده در خانهٔ قاضی او فرود آمده شد. شب آن انگیز صحبت شد. قاضی بعرض رسانید که «در خانهٔ من اینچنینها هرگز نشده پادشاه حاکم اند.» باوجود آنکه اسباب مجلس مهیا شده بود بجهت استرضای خاطر قاضی شراب خوردن برطرف شد.

[...]

روز پنجشنبه بیست ویکم ماه در کوهی که باغ طرح کرده‌ایم در بینی‌گاه او گرد صفهٔ فرموده شد که بسازند.

During the siege he risked his life many times. Without informing him Ahmad Qasim gave up and fled. Then too Dost Beg rode right over the khans and Uzbek princes and made a valiant exit from Tashkent.

Later, when Sherim Taghayï, Mazid and their henchmen rebelled, he charged up from Ghazni with two or three hundred men, and the Mughuls sent three or four hundred brave warriors against Dost Beg. In the vicinity of Shirukan he defeated those who had been sent against him, unhorsed many men, and cut off a lot of heads. At the Bajaur fortress too Dost Beg's men were up and over the ramparts before any others. At Pharhali Dost Beg charged, beat Hati into flight and conquered Pharhali. After Dost Beg's victory I awarded the territory to his younger brother Mirim Nasir.

*

tarttı. Aḥmad Qāsim bularğa xabar qılmay salıp čıqtı. Anda ham xanlar sulṭānlarnı basturup Tāškanddin yaxšı čıqtı. Yana songra Šerim Tağayı va Mazīd va alar yağıqqanda Ġaznīdın iki–üč yüz kiši bilä ılğap kelädürgänidä bu Muğullar üč–tört yüz ābādān yigitlärni Dost Begning alığa yibärdilär. Širūkān navāḥīsıda alığa barğanlarnı yaxšı basıp qalın kiši tüšürüp ğalaba baš kesip keltürdi. Bajawr qorğanı ham Dost Begning kišisi eldin burunraq [yet]išip faṣīlğa čıqtı. Parālada ham Dost Beg yürüp Hātīnı basıp qačurdı. Parāla fatḥ boldı. Dost Begning fawtıdın song vilāyatınıı inisi Mīrim Nāṣirğa ʻināyat qıldım.

Ādīna küni Rabīʻu'l-Āxar ayının sekizidä qorğandın čārbāğqa čıqıldı. Sišamba küni aynıng on ikisidä Sulṭān-Ḥusayn Mīrzānıng uluğ qızı, Muḥammad Sulṭān Mīrzānıng anası, Sulṭānım Begim—kim bu fatratlarda Xwārazmğa tüšüp edi, Yılıbars [235a] Sulṭānnıng inisi Esän-Qulı Sulṭān Sulṭānım Begimning qızını alıp edi—Kābulğa keldilär. Olturğalı Bāğ-i Xalvat taʻyīn boldı. Ol bāğda tüškändin song men barıp kördüm. Cun egäči edilär, taʻẓīm u iḥtirāmları jihatıdın yükündüm. Alar ham yükündilär. Yürüp* arada körüšüldi. Songralar dāyim bu qāʻidanı marʻī tutarlar edi.

Yakšamba küni aynıng on yetisidä Bābā Šayx ḥarāmnamakni, kim xaylî muddat edi bandta edi, gunāhın ʻafv qılıp bandtın čıqarıp xilʻat inʻām boldı.

Sišamba küni aynıng on toquzıda tüš qaytla Xwāja Siyārān sayrığa atlanıldılar. Bu kün roza edim. Yūnus ʻAlī ‹va› alar taʻajjub qılıp dedilär kim "Sišamba küni va siz va roza? Bu ğarīb tur." Bihzādğa kelip qāḍīsınıng üyigä tüšüldi. Kečäsi ṣuḥbat angezı boldı. Qāḍī ʻarḍğa yetkürdi kim "Mening üyümdä mundaqlar bolğan emäs. Pādišāh ḥākim durlar." Bāvujūd kim majlis asbābı muhayyā bolup erdi, qāḍīnıng istirḍā-yi xāṭırı üčün ičkü bar-ṭaraf boldı.

Cāršamba küni Xwāja Siyārānğa barıldı.

Panjšamba küni aynıng yegirmä biridä bāğ salğan tağnıng tumšuqıda uluğ gird ṣuffa saldurduk.

On Friday the 8th of Rabiʻ II [April 9] I left the fortress for the *charbagh*. On Tuesday the 12th Sultanïm Begim, Sultan-Husayn Mirza's eldest daughter and the mother of Muhammad-Sultan Mirza, arrived in Kabul. She had settled in Khwarazm during the times of turmoil, and Yïlï Bars Sultan's younger brother, Esän-Qulï Sultan, had married her daughter. **[235]** She was assigned a private garden to live in. After she had settled in the garden I went to see her. As she was an elder female relative, I knelt to show respect. She too knelt and then stood up, and we had an interview. Later the same rituals were always observed.

On Sunday the 17th I pardoned the traitor Baba Shaykh, released him from the chains in which he had long been held, and awarded him a robe of honor.

On Tuesday the 19th at midday we rode out toward Khwaja Seyaran. I was fasting that day. Yunus Ali and the others were surprised and said, "You fasting on Tuesday? This is strange." When we got to Bihzadi we dismounted at the cadi's house. That evening there was a call for a party, but the cadi said, "I don't have such goings-on in my house, but Your Highness is the ruler." Although everything was ready for the party, to please the cadi the booze was put aside.

On Wednesday we went to Khwaja Seyaran.

On Thursday the 21st we had a large, round platform made on the outcropping of the mountain where a garden had been laid out.

روز جمعه از بالای پل بر جالهٔ نشسته شد. در وقت رسیدن روبروی خانهٔ صیادان، صیادان دیك نام جانوری گرفته بوده‌اند. آوردند. پیش ازین دیك دیده نشده بود. غریب هیأتی داشت. شرح [ل۲۱۹ب] او در ذکر نمودن حیوانات هندوستان خواهد آمد.

روز شنبه بیست و سوم ماه بالای آن گرد [۲۲۵] صفه نهال چنار و نهال تال نشانده شد. نماز پیشین صحبت شراب شد. سحر آن بر بالای همین گرد صفهٔ نو صبوحی کردیم. بعد از نیم‌روز سوار شده بکابل متوجه شدیم. بخواجه‌حسن در زمان کله‌مستی رسیده خواب کردیم. از خواجه حسن سوار شده نیم‌شب بچارباغ آمده شد. در خواجه‌حسن در حالت مستی عبدالله با جامه و خلعت خودرا در آب انداخت. چون بیگاه شد سرما یافته نتوانست آمد و شب در تیول قتلق خواجه بوده صباح آن از بی‌اعتدالی روز گذشته متنبّه شده تایب شد. من گفتم که «فی‌الحال آن نوع توبه میسر شود یا نی؟ باری، فی‌الحال آنچنان توبه بکن که غیر صحبت ما در جای دیگر شراب نخوری.» چند ماهی این قاعده‌را مرعی داشت. دیگر نتوانست نگاه داشت.

روز دوشنبه بیست و پنجم ماه هندوبیگ که در بهره و آن ولایت بامید صلح بی‌استعداد طور گذاشته شده بود آمد. بسخن صلح و صلاح گوش نینداخته مارا و سخن مارا در نظر درنیاورده و در گوش نگرفته [۲۲۵ب] بمجرد گشتن ما افغانان و هندوستانی بسیاری جمع نموده بر سر هندو بیگ به بهره روان شد. مردم زمین‌دار هم بطرف افغانان برگشتند. هندو بیگ در بهره نتوانست ایستاد و بخوشاب آمده از میان ولایت دینکوت گذشته به نیلاب آمده بکابل آمد. دیوه‌هندو و پسر [ل۲۲۰] سکتو و چند هندوی دیگر که از بهره بند کرده آورده شده بود مهمات ایشان‌را به یگان چیزی قطع کردند. این هندوان‌را اسپان و خلعتها انعام کرده رخصت داده شد.

روز جمعه نوزدهم ماه در بدن من حرارت تبی ظاهر شد. فصد کردم. درآن ایام گاهی دو روز در میان، گاهی سه روز در میان تب میکردم. در هر تب کردنی تا عرق نمی‌شد تب نمی گذاشت. بعد از ده دوازده روز ملاخواجکا شراب ممزوج‌را با نرگس داد. یك دو مرتبه خوردم. فایده هم نکرد.

روز یکشنبه پانزدهم جمادی‌الاول خواجه محمدعلی از خواست آمد. یك اسپ زین‌داری پیشکش کرده از برای تصدق زر هم آورد. محمد شریف منجم و میرزاده‌های خواست هم

On Friday we got on a raft at the bridge. When we reached opposite the fowlers' houses they brought a bird called a *dhek* (adjutant) they had caught. I had never seen one before. **[235b]** It is a strange-looking bird that will be described in the section on the animals of Hindustan.

On Saturday the 23rd saplings of plane trees and willows were planted together above the round platform. At midday there was a wine party. At dawn the next day we had a morning draught on the new platform. After noon we mounted and headed back to Kabul. Dead drunk when we got as far as Khwaja Hasan, we dozed off for a moment. Riding off from Khwaja Hasan, we reached the *charbagh* at midnight. While drunk at Khwaja Hasan, Abdullah threw himself fully clothed into the water. It was fairly late at night when we got on our horses, and he was too chilled to come, so he stayed the night at Qutlugh Khwaja's estate. The next morning, chastened by his excesses of the previous day, he arrived sworn off drink. I said, "Is such an oath possible? Swear instead that you won't drink anywhere except at my parties." He agreed and kept his word for a few months, but then he couldn't keep it up any longer.

Ādīna küni köprügdin jālağa olturduk. Ṣayyādlarnıng üylärining toğrısığa yetkändä ṣayyādlar bir ‹dek› degän quśnı tutup egändürlär. Keltürdilär. Mundın burun dekni körülgän **[235b]** emäs edi. Ġarīb hay'atlığ quś tur. Šarḥı Hindustān ḥayavānını zikr qılğanda kelgüsidür.

Šamba küni aynıng yeg[ir]mä üčidä bu gir‹d› ṣuffanıng üstigä čanār nihālı va tal darham tikildi. Namāz-i pešīn čağır ṣuḥbatı boldı. Saḥarı ošbu yangı ṣuffanıng üstidä ṣabūḥī qılduk. Tüšdin songra atlanıp Kābulğa mutavajjih bolduk. Xwāja Ḥasanğa kala-mastlıqda yetip laḥẓa uyquladuk. Xwāja Ḥasandın atlanıp yarım kečä čārbāğqa kelildi. Xwāja Ḥasanda mastlıq ḥālatıda 'Abdullāh ton ofrağı bilä özini suğa saldı. Atlanğanda kečräk bola savuqqa tongup kelä almay kečäsi Qutluğ Xwājanıng tuyulıda bolup tanglası ötkän künning bei'tidāllıqıdın mutanabbih bolup tāyib keldi. Men dedim "Fī'l-ḥāl ol naw' tawba muyassar bolğay ya yoq? Bārî, fī'l-ḥāl mundaq tawba qıl kim mening ṣuḥbatımdın özgä yerdä ičmägäy sen." Qabūl qıldı. Bir nečä ay bu qā'idanı mar'ī tuttı. Özgä boldura [a]lma[d]ı.

Dušamba küni aynıng yegirmä bešidä Hindū Beg, kim Bhera va ol vilāyatlarda ṣulḥ [...] va ṣalāḥ sözlärigä qulaq salmay bizni va sözlärimizni közgä ılmay qulaqqa almay biz yanğač oq qalın Afğān va Hindūstānını yığıp Hindū Begning üstigä Bheragä yürüdi. Yerlig el ham Afğānlar sarı evrüldi. Hindū Beg Bherada tura almay Xošāb kelip Dinkot vilāyatınıng arası bilä Nīlāb kelip **[236a]** Kābulğa keldi. Deva Hindū ‹va› S.ktūnıng oğlı va yana har Hindū kim Bheradın band qılıp keltürülüp edi, muhimmlarını birär nemä berip qaṭ' qıldılar. Bu Hindūlarğa atlar baš-ayaqlar in'ām qılıp ruxṣat berildi.

Ādīna küni aynıng yegirmä toquzıda badanımda ısıtma ḥarāratı ẓāhir boldı. Faṣd qıldım. Kün aluš gāhî iki kün aša, gāhî üč kün aša ısıtur edim. Har ısıtqanda ğarq-i 'araq bolmağunča ısıtma qoymas edi. On–on iki kündin käyin Mullā Xwājaka mamzūj čağırnı nargis bilä berdi. Bir–iki qatla ičtim. Fāyida ham qılmadı.

Yakšamba küni Jumādā'l-avval ayının on bešidä Xwāja Muḥammad 'Alī Xwāsttın keldi. Bir egärlig at peškaš qılıp taṣadduqqa yarmaq ham keltürdi. Muḥammad Šarīf Munajjim va Xwāst mīrzādaları ham Xwāja Muḥammad 'Alī bilä mulāzamat qıldılar.

On Monday the 25th Hindu Beg came. He had been stationed in Bhera and that region, and since there had been hopes of peace {he had been left understaffed.} As soon as we departed, many Afghans and Hindustanis, paying no attention to their pledges of peace and in total disregard for us and our promises, gathered and attacked Hindu Beg in Bhera. The local landholders also went over to the Afghans. Hindu Beg was unable to make a stand in Bhera, so he went to Khushab and came to Kabul through the Dinkot area and Nilab. **[236]** Deva Hindu, Siktu's son and every other Hindu that was brought from Bhera in chains were ransomed and released. These Hindus were awarded horses and *bash-ayaq*s and given leave to depart.

On Friday the 29th a fever appeared in my body. I had myself bled. The fever returned every two or three days. Once it struck it did not abate until I was drenched in sweat. Ten or twelve days later Mulla Khwajaka gave me some wine mixed with narcissus. I drank it once or twice, but it did no good.

On Sunday the 15th of Jumada I [May 15] Khwaja Muhammad-Ali came from Khwast bringing a saddled horse as a present and also alms money. Muhammad Sharif the astrologer and the Mirzadas of Khwast also came with Khwaja Muhammad-Ali to pay homage. The next

[۲۲۶] با خواجه‌محمدعلی همراه آمده ملازمت کردند. صباح آن روز دوشنبه ملا کبیر از کاشغر آمد. از ولایت اندجان بکاشغر گشته بکابل آمده است.

روز دوشنبه بیست و سوم ماه ملك‌شاه‌منصور یوسف‌زئی با پنج شش کلانتر یوسف‌زئی از سواد آمده ملازمت کرد.

روز دوشنبه غرهٔ جمادی‌الآخر بکلانتران افغان یوسف‌زئی که بهمراهی شاه‌منصور آمده بودند خلعتها پوشانیده شد. به شاه‌منصور جامهٔ قماش تکمه‌دار، بدیگری جامهٔ قماش پلك دار، بشش کس دیگر جامه‌های قماش پوشانیده رخصت داده شد. آنچنان مقرر شد که از ابوهه بالا بولایت سواد دخل نکنند و جمیع رعایارا از میان خود برآرند. دیگر افغانانی [ل۲۲۰ب] که در بجور و سواد می‌کارند شش هزار خروار شالی بدیوان فرود آرند.

روز چهارشنبه سوم ماه جلاب خوردم. روز دوشنبه هشتم ماه از برای دختر کلان خلیفه ساچیق حمزه پسر خورد قاسم‌بیگ درآمد. هزار شاهرخی بود. یك اسپ [۲۲۶ب] زین‌داری هم کشید.

روز سه‌شنبه شاه‌حسن شاه‌بیگ رخصت صحبت شراب طلبیده بعضی امرارا با محمدعلی و نزدیکیان‌را بخانهٔ خود برد. یونس‌علی و گدای طغایی پیش من بودند. من هنوز از شراب پرهنیز میکردم. گفتم که «هیچ آنچنان نشده که من هشیار نشسته جمعی شراب ارتکاب بکنند، من صحیح و سلامت ایستاده یك جماعهٔ خودرا مست شراب بکنند. بیائید، پیش من بخورید. زمانی تفرج کرده چگونه بودن اختلاط و آمیزش هشیاران و مستان‌را دانسته شود.» جانب شرق جنوب صورتخانهٔ که در دروازهٔ چارباغ انداخته شده بود یك خانهٔ سفید خوردی بر پا کرده بودند. گاهی آنجا می‌نشستم. آنجا مجلس شد. بعد ازآن غیاث مسخرهٔ کیدی هم آمد. چند مرتبه از مجلس بطریق مطایبه فرموده شد که اخراج کردند. آخر شلاین شده بمسخرگی در مجلس راه یافت. تردی‌محمد قپچاق و ملای کتابداررا هم طلبیدیم. [۲۲۷] بشاه‌حسن و اهل مجلس خانهٔ او این رباعی‌را بدیهه گفته فرستاده شده

احباب که بزمیدا گلستان خس‌تور — یوق لیك الار بـــزمی‌دا بیـزگا دستور
اول جمع‌دا گر حضور وجمعیت بار — یوز شکر بو جمع بیحضور ایرماس‌تور

[ل۲۲۱] (یعنی احباب که در بزم ایشان گلستان خس است لیك مارا دستوری در مجلس ایشان نیست در آن جمع اگر حضور جمعیت هست صد شکر که این جمع هم بیحضور

morning, Monday, Mulla Kabir came from Kashghar. He had come to Kabul from Andizhan by way of Kashghar.

On Monday the 23rd Malik Shah-Mansur Yusufzai came from Swat with six or seven Yusufzai chieftains to pay homage.

On Monday the first of Jumada II [May 31] the Afghan chieftains with Shah-Mansur were awarded robes of honor. Shah-Mansur was given a brocaded underrobe with buttons, another was given a brocaded robe with fringe, and six others were clad in brocaded robes and given leave. It was stipulated that they were not to interfere in the territory of Swat above Abuha and they should release all the peasants [belonging to that territory]. **[236b]** Furthermore, the Afghans who cultivated Bajaur and Swat should remit to the divan 6,000 loads of grain.

On Wednesday the 3rd I drank some julep. Two days later I drank some more. On Saturday the 6th I took a purgative. On Monday the 8th the wedding offering of Qasim Beg's youngest son Hamza and Khalifa's daughter arrived. It was a thousand shahrukhis. They also presented a saddled horse.

Tanglası dušamba küni Mullā Kabīr Kāšğardın keldi. Andijān vilāyatıdın Kāšğar bilä evrülüp Kābulğa keliptur.

Dušamba küni aynıng yegirmä üčidä Malik Šāh Manṣūr Yūsufzaī altı–yeti Yūsufzaīnıng uluğları bilä Swāddın kelip mulāzamat qıldı.

Dušamba küni Jumādā'l-āxar ayınıng ğurrasıda Šāh Manṣūr bašlığ Yūsufzaī Afğānınıng uluğlarığa xil'atlar keydürüldi. Šāh Manṣūrğa qumāš ton jebä va tügmäsi bilä yana birigä pilklig qumāš ton yana altı kišigä qumāš tonlar keydürüp ruxṣat berildi. Andaq muqarr[ar] boldı kim Abūhadın yoqqarı Swād vilāyatığa daxl qılmağaylar va jamī' ra'iyyat- **[236b]** - larnı ičläridin čıqarğaylar. Yana Bajawr va Swādta ekkän* Afğānlar altı ming xarvār ašlığ dīvānğa tüšürgäylär.

Cahāršamba küni aynıng üčidä julāb ičtim. Yana iki kün julāb ičtim. Šamba küni aynıng altısıda dārū-yi kār ičtim. Dušamba küni aynıng sekizidä Xalīfanıng uluğ qızığa Qāsim Begning kičik oğlı Ḥamzanıng sačıqı kirdi. Ming šāhruxī edi. Bir egärlig at ham tarttı.

Sišamba küni Šāh Ḥasan-i Šāh Beg čağır ṣuḥbatığa ruxṣat tiläp Xwāja Muḥammad 'Alī bašlığ ba'zı beglär bilä ičkilärni üyigä eltti. Yūnus 'Alī va Gadā'ī Tağayı mening qašımda edilär. Men hanūz čağırdın parhez qıladur edim. Dedim kim "Heč andaq bolmaydur kim men hušyār olturup jam'î čağır irtikāb qılğaylar va men sapsağ turup bir bölük özni mast-i šarāb qılğaylar. Keling, mening qašımda ičinglär. Zamānî tafarruj qılay hušyārlar bilä mastlarnıng ixtilāṭ u āmeziš nečük bolurın bilāy." Canār Bāğnıng ešikid‹ä› salğan ṣūratxānanıng šarq-janūb sarı yanıda kičikräk aqqına üy tikilip edi. Gāhî anda olturur edim. Anda majlis boldı. Songra Ġiyās Masxara Kaydī ham keldi. Nečä qatla majlisdın muṭāyaba ṭarīqı bilä buyuruldı kim ixrāj qıldılar. Āxir šalayan bolup masxaralıq bilä majlista yol taptı. Turdı Muḥammad Qıpčaq bilä Mullā Kitābdārnı ham majlisqa tiladük. Šāh Ḥasanğa **[237a]** va üydäki majlis ahlığa bu rubā'ī badīhatan aytıp yibärildi:

Aḥbāb ki bazmıda gulistān xas tur, / yoq līk alar bazmıda bizgä dastūr.
Ol jam'da gar ḥuḍūr ‹u› jam'iyyat bar, / yüz šukr bu jam' beḥuḍūr ermästür.

On Tuesday Shah-Hasan son of Shah Beg requested permission to give a wine party and took some begs and *ichkis* under Khwaja Muhammad-Ali to his house. Yunus Ali and Gadai Taghayï were with me. I was still sworn off wine. "It has never happened," I said, "that I sit sober while everybody else drinks wine, or that I stand by stone sober while everybody else gets drunk. Come on, drink in my presence. I'll watch for a while and find out how drunks and sober people get along." A little tent had been erected on the southeastern side of the picture gallery I had built at the Chanar Bagh gate, and occasionally I sat there. That is where the party took place. Later Ghiyas the buffoon came too. As a joke, several times orders were given to oust him from the party. Finally he created a ruckus and gained admittance through his buffoonery. We invited Turdï-Muhammad Qipchaq and Mulla Kitabdar to the gathering. He composed the following impromptu quatrain and sent it to Shah-Hasan **[237]** and the members of the party who were at his house.

We have no invitation into the assembly of those beloved ones
at whose banquet a rose garden is but chaff.
If there is ease and comfort in that gathering,
a hundred thanks that this gathering is not indisposed.

نیستند.) از دست ابراهیم چهره فرستاده شد. نزدیك بمیان دو نماز اهل این مجلس مست گشته پریشان شدند. در مدت این بیحضوری بر تخت روان بردارانده می‌گشتم. چند روز پیشتر ازین شراب ممزوج خورده شده بود. بعد ازآن از جهت فایده نکردن او خورده نشده بود. در اواخر ایام نقاهت طرف غروب جنوب تالار چمنی در زیر درخت سیبی مجلس ترتیب [۲۲۷ب] نموده شراب ممزوج خوردیم.

روز جمعه دوازدهم ماه احمد بیگ و سلطانمحمد دولدی که در بجور کمك گذاشته شده بود آمدند. روز چهارشنبه هفدهم ماه در باغ حیدر تقی تینگری‌بیردی به بعضی امرا و جوانان صحبت می‌داد. من هم درآن صحبت رفته شراب خوردم. نماز خفتن گذشته ازآنجا برخاسته آمده در خانهٔ سفید کلان هم خورده شد.

روز پنجشنبه بیست و پنجم ماه پیش ملا محمود خواندن فقه سیفی تعیین شد.

روز سه‌شنبه سلخ ماه از پیش شاه‌شجاع ارغون ابومسلم کوکلداش بایلچی‌گری آمد. یك تپچاق پیشکش آورد. همین روز یوسف علی رکابدار در حوض باغ چنار شناو کرده و دستك زده صد نوبت گشت. خلعت و اسپ زین‌دار و زر انعام شد.

روز چهارشنبه هشتم رجب بخانهٔ شاه حسن رفته شراب خوردم. اکثر امرا و نزدیکیان بودند.

روز [ل۲۲۱ب] شنبه یازدهم ماه مجلس بود. در میان نماز دیگر و نماز شام بالای بام کلان [۲۲۸] کبوترخانه برآمده شراب خورده شد. بیگاه‌ترك چند سواری از طرف ده‌افغان در راه درآمده بطرف شهر میرفتند. تحقیق کرده شد. درویش‌محمد ساربان بوده که از پیش میرزا خان بایلچی‌گری می‌آمده از بالای بام طلبیده شد. گفته شد که «بتوره و توقه ایلچی‌گری کردن‌را بگذار! بی‌تکلفانه بیا، بیا!» درویش‌محمد آمده تارتیق پیشکش کشیده در صحبت نشست. درآن ایام تایب بود، نمیخورد. تا غایت مستی اینجا خورده شد. صباح آن در وقت نشستن در دیوان برسوم و قاعده آمده پیشکشهائی که میرزا خان فرستاده بود کشید.

سال گذشته بصد تشویش و وعده و وعید بسیاری تمام مردم آنطرف و ایماقان‌را کوچانده بکابل آورده شده بود. کابل تنگ جائیست بگله و رمه و مردم ایماق و اتراك بفراغت قیشلاق و ییلاق نمیدهد. مردم صحرانشین‌را اگر بدل ایشان گذاشته شود هرگز هوس کابل

It was sent with the page Ibrahim. That afternoon the members of the party got drunk and departed.

During this illness I was carried about on a litter. A few days before I had drunk mixed wine, but since it did not help I did not drink any more, although I did drink some at a party given under an apple tree on the southwestern side of the Talar lawn toward the end of my convalescence.

On Friday the 12th Ahmad Beg and Sultan-Muhammad Dulday came. They had been stationed as auxiliaries in Bajaur.

On Wednesday the 17th Tengriberdi gave a party in Haydar Taqi's garden for some of the begs and warriors. I too went to this party and drank. We left there late that night, and there was more drinking in the large white tent.

On Thursday the 25th it was fixed that lessons in jurisprudence would be read with Mulla Mahmud.

On Tuesday the last day of the month Abu-Muslim Kükäldash came as an envoy from Shah-Shuja' Arghun bringing a thoroughbred horse as a present. This same day Yusuf Ali

Ibrāhīm Cuhradın yibärildi. İki namāz arasığa yaqın bu majlis ahlı mast bolup tarqaštılar. Bu beḥuḍūrluq muddatıda taxt-i ravān bilä kötärtip yürür edim. Bir nečä kün burunraq mamzūj čağır ičilip edi. Yana fāyida qılmağanıdın ičilmäydür edi. Naqāhat ayyāmınıng āxırıda tālār čamanınıng ğarb-janūb ṭarafıda alma tüpidä majlis tartīb qılıp mamzūj čağır ičtim.

Ādına küni aynıng on ikisidä Aḥmad Beg va Sulṭān Muḥammad Dulday, kim Bajawrda kömäk qoyulup edi, keldilär. Cahāršamba küni aynıng on yetisidä Ḥaydar Taqīnıng bāğıda Tengriberdi ba'zı beglärgä va yigitlärgä ṣuḥbat beradür edi. Men ham ol ṣuḥbatqa barıp ičtim. Keč namāz-i xuftan andın qopup kelip uluğ aq öydä ham ičildi.

Panjšamba küni aynıng yegirmä bešidä Mullā Maḥmūd qašıda fiqh sabaqı oqumaq ta'yīn boldı.

Sišamba küni aynıng salxıda Šāh Šujā' Arğunnıng qašıdın Abū-Muslim Kükäldaš elčilikkä keldi. Bir topčaq peškaš keltürdi. Ošbu kün Yūsuf 'Alī Rikābdār Canār Bāğıdaqı* ḥawḍnı üzüp qol salıp yüz nawbat evrüldi. Baš-ayaq va egärlig at va yarmaq in'ām boldı.

Cahāršamba küni Rajab ayınıng sekizidä Šāh Ḥasannıng üyigä **[237b]** barıp ičtim. Aksar-i beglär va ičkilär bar edilär.

Šamba küni aynıng on biridä majlis edi. Namāz-i dīgar bilä namāz-i šāmnıng arasıda uluğ kabūtarxānanıng tamınıng üstigä čıqıp ičildi. Kečräk bir nečä atlığ Dih-i Afğān sarıdın yol bilä šahr sarı ötüp baradur. Taḥqīq qılıldı. Darveš Muḥammad Sārbān egändür kim Mīrzā Xān qašıdın elčilikkä kelädür egändür. Tam üstidin čarladuk. Deyildi kim "Tura va toqqa bilä elčilik qılurnı qoyğıl! Betakallufāna kelgil!" Darveš Muḥammad kelip ṣuḥbatta olturdı. Ol furṣatta tāyib edi; ičmäs edi. Ğāyat-i mastīğača* munda ičildi. Tanglası dīvān olturğanda rusūm u qā'ida bilä kelip Mīrzā Xān yibärgän peškašlärni tarttı.

Ötkän yıl yüz tašvīš va köp va'da u va'īd bilä tamām ol yüzdäki aymaqlarnı köčürüp Kābul keltürüp edük. Kābul tar yer dür. Aymaq va Atrāknıng kälä-qarasığa farāğat bilä qıšlağ va yaylağ bermäs. Ṣaḥrānišīn elni öz köngligä qoysa hargiz Kābulnı havas qılmas. Qāsim

Rikabdar swam around the pool in the Chanar garden a hundred times. He was awarded a *bash-ayaq*, a horse and saddle, and some money.

On Wednesday the 8th of Rajab [July 6] I went to Shah-Hasan's house and drank. **[237b]** Most of the begs and *ichkis* were there.

On Saturday the 11th there was a gathering. Late that afternoon we went up on the roof of the large pigeonhouse to drink. It was rather late when several horsemen could be seen approaching the city from the direction of Deh-i-Afghan. We realized it must be Darwesh-Muhammad Sarban coming as an envoy from Mirza Khan. We called to him from the roof, saying, "Take off your emissary's shield and buckle. Come on up and be informal." Darwesh-Muhammad came, {presented his gifts} and joined the party, but since he was then sworn off wine he did not drink. The rest of us drank there until we were dead drunk. In the divan the next morning he came with all ritual and ceremony and presented the gifts Mirza Khan had sent.

The year before, with great difficulty and by means of promises and enticements, we had forced the *aymaq*s to migrate and come to Kabul from the other side [of the Hindu Kush]. However, Kabul is a confined territory and does not provide adequate summer and winter pasture for the flocks and herds of the *aymaq*s and Turks. If left to their own devices nomadic

نخواهند کرد. بقاسم [۲۲۸ب] بیگ خدمت کرده از جهت گذشتن بآن طرف سخن در میان انداختند. قاسم‌بیگ مبالغه بسیاری کرد. آخر ایماقان‌را بجهت گذشتن بطرف قندز و بغلان رخصت گرفت. برادر کلان حافظ میر کاتب از سمرقند آمده بود. در همین ایام بسمرقند رخصت داده به پولاد [ل۲۲۲] سلطان دیوان خودرا فرستادم. بر پشت دیوان این قطعه‌الک‌را نوشتم

اول‌سرونینگ حریمی‌غه گر پیتسانگ ای‌صبا بیرگیل بو هجر خسته‌سیدین یاد کونگلیگا
رحم ایلابان ساغنمادی بابرنی بار امید سالغای خدای رحم‌نی پولاد کونگلیگا

(یعنی در حریم آن سرو ای صبا اگر برسی یاد بدهی ازین خستهٔ هجر بدلش، رحم کرده بابررا یاد نکرد، امید هست که اندازد خدای رحم‌را در دل پولادش.)

روز جمعه هفدهم ماه از پیش شاه‌مزید کوکلداش محمدزمان میرزا تصدق [۲۲۹] و اسپ پیشکش آورده ملازمت کرد. همین روز به ایلچی شاه‌بیگ ابومسلم کوکلداش خلعت پوشانیده انعام کرده رخصت داده شد. بخواجه محمدعلی و تینگری‌بیردی هم بولایات ایشان که خواست و اندرآب باشد هم امروز رخصت داده شد.

روز پنجشنبه بیست و سوم ماه محمدعلی جنگ جنگ که در نواحی کجه‌کوت و قارلوق گذاشته آنولایت‌را در عهدهٔ او کرده شده بود، پسر میرزای ملوی قارلوق شاه‌حسین و کس هاتی هم همراه آمدند. همین روز ملا علیخان که بسمرقند بجهت آوردن کوچ خود رفته بود آمده ملازمت کرد. [ل۲۲۲ب] عبدالرحمن افغان در سرحد گردیز می‌نشستند. در مال و معامله رایج نبودند. کاروانیان آینده و رونده ازینها متضرر بودند. روز چهارشنبه بیست و نهم رجب بجهت تاختن این افغانان سواری کرده شد. در نواحی تنگ وغجان فرود آمده آش خورده [۲۲۹ب] نماز پیشین گذشته ازآنجا سوار شدیم. شب آن راه گم‌کرده بطرف شرق جنوب پاتخاب‌شحنه در میان پشته‌ها و دشتها سرگردانی بسیار کشیده شد. بعد از مدتی براه آمده درآمدیم. از کوتل چشمهٔ تره گذشته بطرف گردیز از درهٔ باقیش‌لیق وقت فرض بمیدان برآمده چپقون فرستاده شد. یك جماعهٔ از لشکر بطرف کوه کرماس که طرف شرق جنوب گردیز است چاپقون رفتند. از عقب آن چاپقونچی خسرو میرزاقلی و سیدعلی و همراهان ایشان از مردم دست راست غول فرستاده شد. مردم بسیاری از لشکر بطرف شرقی گردیز بالارویهٔ جلگا به چاپقون رفتند. از عقب این چاپقونچی سیدقاسم ایشیك‌آغا، میرشاه قوچین، قیام، هندو بیگ، قتلق‌قدم حسین و همراهان ایشان فرستاده شد.

people would never have any desire for Kabul. They waited on Qasim Beg and suggested that he mediate permission for them to cross back to the other side. Qasim Beg made an eloquent speech. Finally he got permission for the *aymaq*s to cross over to Konduz and Baghlan.

Hafiz Mir Katib's elder brother had come from Samarkand. At this time he was given leave to return to Samarkand, and I sent my divan with him to Pulad Sultan. On the back of the divan I wrote the following little occasional piece: **[238]**

If you reach the sanctuary of that cypress, O zephyr,
make mention to his heart of this one wounded by separation.
May God have mercy on him, he has not thought of Babur.
Is there hope that God may cast compassion into his steely *(pulad)* heart?

On Friday the 17th Shah-Mazid Kükäldash brought alms tribute and a horse from Muhammad-Zaman Mirza and paid homage. This same day Shah Beg's envoy, Abu-Muslim Kükäldash, was given a robe of honor, granted favors and allowed to depart. Khwaja

Beggä xidmat qılıp ol yüzgä ötär üčün arağa saldılar. Qāsim Beg köp mubālağa qıldı. Āxir aymaqlarğa Qunduz va Bağlān sarı ötmäk üčün ruxṣat aldı. Ḥāfiẓ Mīr Kātibning aqası Samarqanddın kelip edi. Bu furṣatta Samarqandğa ruxṣat berip Pūlād Sulṭānğa dīvānımnı yibärdim. Dīvānnıng arqasıda bu ğına qiṭ'anı bitidim: **[238a]**

Ol sarvnıng ḥarīmığa gar yetsäng, ay ṣabā,
bergil bu hajr xastasıdın yād köngligä.
Raḥm äyläbän saqı[n]madı Bāburnı. Bar umed
salğay Xudāy raḥmnı pūlād köngligä?

Ādīna küni aynıng on yetisidä Šāh Mazīd Kükältaš Muḥammad-Zamān Mīrzā qašıdın taṣadduq peškaš at keltürüp mulāzamat qıldı. Ošbu kün Šāh Begning elčisi Abū-Muslim Kükäldašqa xil'at keydürüp in'ām qılıp ruxṣat berildi. Xwāja Muḥammad 'Alī bilä Tengriberdigä ham vilāyatlarıga [sic] Xwāst bilä Andarābqa barmaqqa ošbu kün ruxṣat boldı.

Panjšamba küni aynıng yegirmä üčidä Muḥammad 'Alī Jang-Jang, kim Kečakot va Qarluq navāḥīsıda qoyup* ol vilāyatlarnı anga 'uhda qılılıp edi, Mīrzā-yi Malvī Qarluqnıng oğlı Šāh Ḥasan yana Hātīnıng kišisi ham bilä keldilär. Ošbu kün Mullā 'Alī-Xān, kim Samarqand köčini keltürgäli barıp edi, kelip mulāzamat qıldı.

'Abdul-Raḥmānī Afğān Gardez sarḥaddıda oltururlar edi. Māl u mu'āmalada rāyij emäs edilär. Barur kelür kāravānīlar ham bulardın mutaḍarrir edilär. Cahāršamba küni Rajab ayınıng yegirmä toquzıda bu Afğānlarnı čapa atlanıldı. Tang-i Waǧjān navāḥīsıda tüšüp aš yep keč namāz-i pešīn andın atlanduk. Kečäsi yol azıqıp* Pātxāb-i Šaḥananıng šarq-janūbı sarı puštalarda va daštlarda xaylî sargardān- **[238b]** -lıq tartıldı. Muddattın songra yolğa [...] Baqıšlıq qulıdın farḍ vaqtıda tüzgä čıqıp čapqun yibärildi. Bir böläk čerig eli Karmās tağı sarığa kim Gardezning šarq-janūbı dur, čapqun bardılar. Ol čapqunčınıng arqasığa Xusraw, Mīrzā-Qulı va Sayyid 'Alī bašlığ ğolnıng ong qolını yibärildi. Köpräk čerig eli Gardezning šarqī ṭarafı jölgä yoqqarı baqa čapqun bardılar. Bu čapqunčınıng arqasığa Sayyid Qāsim Ešik-Aqa, Mīr Šāh Qaučın, Qiyām, Hindū Beg, Qutluğ-Qadam, Ḥusayn bašlığlarnı yibärildi.

Muhammad-Ali and Tengriberdi were also given leave to go to their lands, Khwast and Andarab.

On Thursday the 23rd Muhammad-Ali Jang-Jang, who had been stationed in Kachakot and the Qarluq region and was responsible for those territories, came with Mirza Malwi Qarluq's son Shah-Hasan, and Hati's man. This same day Mulla Ali-Khan, who had gone to Samarkand to get his wife, came and paid homage.

The Abdurrahmani Afghans were living on the border of Gardez, but they were not satisfactory in their tribute or in their dealings. Caravans passing through were being harassed by them. On Wednesday the 29th of Rajab we rode out to attack these Afghans. We stopped at the Waghjan pass and ate, remounting after midday and riding off. That night we lost the road and wandered a good deal among the hills and dales to the southeast of Padkhwab-i-Shahana. **[238b]** Some time later {we got back on the road. Passing through the Chashma-i-Tara defile, we emerged onto level ground on the Gardez side} from the Baqishliq valley at sunup and the attack force was sent out. One detachment galloped toward Karmash mountain, which is southeast of Gardez. To their rear was dispatched the right flank of the center under Khusraw, Mirza-Quli and Sayyid-Ali. Most of the army galloped up the glen to the east of Gardez, with Sayyid-Qasim Eshik-aqa, Mir Shah Qauchin, Qiyam, Hindu Beg, Qutlugh-Qadam and Husayn's men at their rear.

چون بیشتری مردم لشکر بالارویهٔ جلگا رفته بودند بعد از گذرانیدن ایشان من هم از عقب همینها روان شدم. بالارویهٔ این جلگا مردم [۲۳۰] دورتر بوده‌اند. مردمی که بطرف بالارویهٔ جلگا رفته بودند اسپان ایشان مانده شد. آنمقدار چیزی که توان گفت بدست مردم نیفتاد. چهل پنجاه افغانی در صحرا نمایان می‌شوند. اینهائی که از عقب رفته بودند بطرف آنها متوجه شده بمن کس دواندند. من هم تیزتر روان شدم. تا رسیدن من حسین حسن بی تقریب و بی‌حساب تنها اسپ انداخته در میان افغانان درآمده. در وقت انداختن شمشیر اسپ [ل۲۲۲] اورا به تیر زده می اندازند. بمجرد برخاستن در پای او شمشیر زده می اندازند. از هر طرف کاردها زده و شمشیرها زده پاره‌پاره کردند. این امرا دیده ایستاده کمك [ل۲۲۳ب] نمیرسند. چون این خبر آمد گدای طغایی پاینده‌محمد قپلان، ابوالحسن قورچی، مؤمن‌اتکه و ایچکیان و جوانان خوب‌را جلوریز پیشتر فرستاده خود هم تیز روان شدم. از همه پیشتر مومن‌اتکه یك افغان‌را به نیزه انداخته سر اورا بریده آورد. ابوالحسن قورچی برهنه بود. خوب رفته پیش راه [۲۳۰ب] افغانان‌را گرفته و اسپ انداخته یك افغان‌را بشمشیر انداخته و سر اورا بریده آورد. بخودش سه زخم رسیده بود. باسپش یك زخم رسیده بود. پاینده‌محمد قپلان هم خوب رفته یك افغان‌را بشمشیر زده گرفته سرش‌را آورد. اگرچه جوانیهای ابوالحسن و پاینده‌محمد قپلان پیشتر ازین هم معلوم شده بود، اما درین یوروش کار خودرا بیشتر داناندند. این چهل پنجاه افغان تمام ایشان به تیر و شمشیر رفته پاره‌پاره شدند. بعد از کشته شدن این افغانان در یك خویدزاری فرود آمده فرموده شد که از سرهای این افغانان کله‌مناره برکردند.

در وقتی که براه می‌آمدیم امرائی که با حسین بودند آمدند. به سیاست و غضب گفتم که «این مقدار کس دیده ایستاده بچند افغان پیاده در زمین میدانی اینچنین جوانی‌را گیراندید. شمایان را از توره [۲۳۱] و موچه شمایان فرود آورده از پرگنه و ولایت شمارا جدا کرده ریشهای شمایان را تراشیده در شهرها تشهیر باید کرد تا هرکس اینچنین جوانی‌را باینچنین غنیم بگیراند در اینچنین زمین میدانی دست نجنبانیده و دیده بایستد سزای او شود!»

مردم لشکر که بطرف [ل۲۲٤] کرماس رفته بودند گوسفند و اولجه گرفته آوردند. بابا قشقه مغول همراه لشکری که بطرف کرماس رفته بود به بابا قشقه یك افغانی وقت رسانیدن شمشیر خوب مضبوط شده ایستاده تیر خودرا پر کرده این افغان‌را زده انداخته است.

Since most of the soldiers had gone up the glen, after having sent these off I rode after them. Up the glen were some men far away. The horses of the soldiers who went up the glen were worn out, and nothing much fell into their hands. Forty or fifty Afghans on foot could be seen on the flat ground, and those who had gone to the rear of the army set out toward them and sent a messenger to me. I too rode as fast as I could. As I arrived, Husayn Hasan, alone and unarmed, charged his horse. As he reached the midst of the Afghans and started swinging his sword, they shot his horse and brought it down. No sooner was he on his feet than they slashed at his legs with their swords and felled him. From all sides they struck him with their knives and cut him to pieces, while our warriors stood by watching and offering no assistance. As soon as I heard this, I sent *ichki*s and warriors at a gallop under Gadai Taghayï, Payanda-Muhammad **[239]** Qaplan, Abu'l-Hasan Qorchï, and Mu'min Atäkä and set out myself as fast as I could. Before anyone else Mu'min Atäkä felled an Afghan with his spear and cut off his head. Abu'l-Hasan Qorchï also went bravely forward without protective armor, cut off the Afghans' way, charged his horse, took a swipe at an Afghan, knocked him down, and cut off

Cun čerig elining köpräki jölgä yoqqarı baqa čapqun barıp edilär, bularnı uzatqandın* song men ham bularning käyničä oq yürüdüm. Bu jölgä yoqqarı el yıraq egändür. Jölgä yoqqarı barğan čerig elining atları bolduru[ld]ı. Anča nemä čerig eligä tüšmädi. Qırq–elligčä Afğān yayaqı tüzdä körünür. Bu čerig arqasığa barğanlar alar sarı mutavajjih bolup manga kiši čapturdılar. Men dağı ıldamraq yürüdüm. Men yetkünčä Ḥusayn Ḥasan betaqrīb u beḥisāb yalğuz at salıptur. Afğānlarnıng ičigä kirip qılıč salur maḥallda atnı oqlap yıqarlar. Qopğač ayaqığa čapıp yıqıpturlar. Tuš tušıdın bičaqlap čapqulap pāra pāra ‹ä›ylädilär. Bu yigitlär baqıp turup kömäk yetmäslär. Bu xabar kelgäč Gadā'ī Tağayı, Pāyanda Muḥammad **[239a]** Qaplan, Abū'l-Ḥasan Qorčı, Mu'min Atäkä bašlığ ičkilärni va yigitlärni jilawrez ilgäri yibärip özüm ham tez yürüdüm. Barıdın burun Mu'min Atäkä bir Afğānnı nayza bilä yıqıp bašını kesip keltürdi. Abū'l-Ḥasan Qorčı ham yalangač yaxšı yürüp Afğānlarnıng alın tusup at salıp bir Afğānnı čapqulap yıqıp bašın kesip keltürdi. Özigä üč yara bolup edi. Atığa bir yara bolup edi. Pāyanda Muḥammad Qaplan ham yaxšı yürüp bir Afğānnı čapqulap alıp bašın keltürdi. Agarči Abū'l-Ḥasan bilä Pāyanda Muḥammad Qaplannıng yigitlikläri mundın burun ham ma'lūm bolup edi, bu yürüštä išlärini köpräk bildürdilär. Bu qırq–elligčä Afğān tamāmīsı oqqa qılıčqa barıp paralandılar. Bu Afğānlar qırılğandın song bir xavedzārğa tüšüp buyurduk kim bu Afğānlarnıng bašlarını kala-manāra qıldılar.

Yolda keladürgänd[ä] Ḥusayn bilä bolğan beglär keldilär. Siyāsat u ğaḍab bilä dedim kim "Munča kiši baqıp turup bir nečä yayaq Afğānğa tüptüz yerdä mundaq yigitni aldurup sizlärni törä-möčädin uratıp pargana va vilāyātıngızdın teprätip saqallarıngızını qırqıp šahrlarda tašhīr qılmaq kerāk tā harkim mundaq yigitni mundaq ğanīmğa aldursa mundaq tüptüz yerdä elig teprätmäy baqıp **[239b]** tursa sazāsı bolğay!!"

Karmās sarı barğan čerig eli qoy* va olja alıp keldilä[r]. Bābā Qašqa Muğul ham Karmās sarı barğan čerig bilä barıp edi. Bābā Qašqağa bir Afğān qılıč yetkürür maḥallda yaxšı toxtap turup oqını toldurup bu Afğānnı urup yıqıptur.

---

his head. He himself received three wounds, and his horse also received a wound. Payanda-Muhammad Qaplan also went forward bravely, took a swipe at an Afghan, and brought in his head. Although Abu'l-Hasan and Payanda-Muhammad Qaplan's bravery was known before now, they showed their mettle even more in this campaign. The forty or fifty Afghans were all shot or cut to ribbons. After these Afghans were killed we dismounted in a field, and I ordered the Afghans' heads piled into a tower.

Along the way the begs who had been with Husayn came. I said in admonition and anger, "So many men stand by and watch while a bunch of Afghans on foot overpower such a warrior on terrain as flat as a board! You should be stripped of your rank and station, driven from your lands and estates and paraded around town with your beards cut so that anyone who lets such an enemy defeat such a warrior and stands by watching on such flat ground without lifting a finger may get his just deserts!" **[239b]**

The soldiers who had gone to Karmash captured sheep and booty and brought them back. Baba Qashqa Mughul had gone with the soldiers to Karmash. An Afghan had attacked him with his sword, but Baba Qashqa had stood his ground valiantly, fixed an arrow and shot the Afghan dead.

صباح آن کوچ نموده بطرف کابل متوجه شدیم. بمحمد بخشی و عبدالعزیز میرآخور و میر خورد بکاول حکم شد که در چشمهٔ تره ایستاده غرغاولی بگیرند. خود با چند کسی براه میدان رستم که راه نادیده بود رفتم.

میدان‌رستم در میان کوهستان واقع شده نزدیك بسر کوه خیلی بصفا جائی نیست. [۲۲۱ب] در میان دو کوه جلگای گشادی افتاده طرف جنوبی او در دامنهٔ پشته چشمهٔ خوردی افتاده کلان کلان درختهای ریم هم دارد. در راهی که از طرف گردیز برآمده باین میدان‌رستم می‌آید چشمه‌ها هست. درختهایش هم خیلی هست. اینها درختکهای خوردند. اگرچه جلگای او تنگ‌تر است اما پایان این درختکها بسیار سبز و خوبك اولانگی است. خیلی بصفا جلگایکی است. بکوهی که طرف جنوب میدان‌رستم است برآمده شد. کوهستان کرماس و کوهستان بنگش زیر پا می‌نماید. [...] در طرف آن ولایتها که پشکال نمی‌شود اصلاً ابر نمی‌نماید.

نماز پیشین بهونی آمده فرود آمده شد. صباح آن در نواحی ده‌محمدآغا فرود آمده معجون ارتکاب کرده داروی ماهی‌را در آب انداخته یك پاره ماهی گرفته شد.

روز یکشنبه سوم شعبان بکابل آمدیم. روز سه‌شنبه پنجم ماه از درویش‌محمد فضلی و نوکران خسرو گرفتن [ل۲۲٤ب] نیلاب‌را پرسیده کیفیت آنهائی [۲۲۲] که کوتاهی نموده بودند تحقیق نموده از توره و موچهٔ ایشان فرود آورده شد. نماز پیشین در زیر چنار مجلس شراب شد. به بابا قشقه مغول خلعت انعام شد.

روز جمعه هشتم ماه کپه که پیش میرزا خان رفته بود آمد.

روز پنجشنبه بسیر دامن کوه خواجه‌سیاران و باران سوار شدیم. نماز خفتن در ماما خاتون فرود آمده شد. صباح آن استالیف آمده فرود آمدیم. آنروز معجون خورده شد.

روز شنبه در استالیف صحبت شراب شد. صباح آن از استالیف سوار شده از میان سنجد دره گذشته در وقتی که نزدیك بخواجه‌سیاران رسیده بودیم که یك مار کلان که ضخامت او برابر صاعدی و درازی او برابر قدی آدمی بوده باشد کشته شد. از اندرون این مار کلان یك مار باریك برآمد. ظاهراً در همان نزدیکی گرفته بوده است. جمیع اعضای او درست بود. این مار باریك از آن مار کلان اندکی کوتاه‌تر بوده باشد. [۲۲۲ب] از اندرون مار باریك یك موش کلانی برآمد. آنهم درست بود. هیچ جای او حل نشده بود.

بخواجه‌سیاران آمده مجلس شراب شد. از دست کیچکینه تونقطار بامرای آنطرف به بلجار فرامین نوشته فرستاده شد که لشکر سوار میشود به بلجار مقرر شده اهتمام نموده خودرا برساند.

The next morning we headed back to Kabul. Muhammad Bakhshï, Abdul-Aziz Mirakhur and Mir Khurd Bökäül were ordered to stop at Chashma-i-Tara and get some pheasants from the people. I and several others went by the road to the Rustam plain, which I had not seen before. It is situated in the midst of the mountains. Near the top of the mountain is not a very pleasant place. Between two mountains is a broad glen. On the southern side, on the skirt of a hill, is a rather small spring with very large poplar trees. On the Gardez side of the Rustam plain there are springs along the road. There are many trees but they are small. Although the glen there is rather narrow, at the base of these small trees is a beautiful, very green meadow. The glen is not without charm. We went up the mountain on the southern side of the Rustam plain. Below we could see the Karmash and Bangash mountains. On the other side of the Karmash mountains the monsoon clouds could be seen piled up one on top of the other. **[240]** On the side where there is no monsoon there were no clouds to be seen.

Ṣabāḥı köčüp Kābul sarı mutavajjih bolduk. Muḥammad Baxšı va ‘Abdul-‘Azīz Mīrāxur va Mīr Xurd Bökävülgä ḥukm boldı kim Cašma-i Tarada turup eldin qırğavul alğaylar. Özüm bir nečä kiši bilä Maydān-i Rustam yolı bilä, kim körülmägän edi, bardım.

Maydān-i Rustam tağlarnıng arasıda vāqi‘ boluptur. Tağnıng bašığa yavuqraq xaylî ṣafālığ yer emästür. İki tağnıng arasıda kengräk jölgäsi tüšüptür. Janūbī ṭarafıda puštanıng etäkidä kičikräk čašmasi bar. Uluğ uluğ rīm diraxtları bar. Bu Maydān-i Rustamnıng Gardez ṭarafıda čıqıp kelür yolıda čašmaları bar. Diraxtları xaylî ham bar. Bu kičikräk diraxtlar dur. Agarči jölgäsi tarraq tur, valî bu ğına diraxtlarnıng tüpi köpkök yaxšı qına öläng dür. Ṣafālığ qına jölgä dür. Maydān-i Rustamnıng janūb ṭarafıdaqı tağqa čıqıldı. Karmās tağları va Bangaš tağları ayaq astıda körünädür*. Karmās tağlarıdın narı biškāl bulutları tah-ba-tah körünädür. Ol [240a] vilāyatlar sarı kim biškāl bolmas, aṣlan bulut körünmäydür.

Namāz-i pešīn Hūniğa kelip tüšüldi. Tanglası Muḥammad Ağa kentining navāḥısıda tüšüp ma‘jūn irtikāb qılıp balıq dārūsını suğa salıp bir pāra balıq tutuldı.

Yakšamba küni Ša‘bān ayının üčidä Kābulğa keldük. Sišamba küni aynıng bešidä Darveš Muḥammad Faḍlī bilä Xusrawnıng nökärin tiläp Ḥusayn alılğanda qısqalıq qılğanlarnıng kayfiyyatın sorup törä-möčäläridin urattuk. Namāz-i pešīn čanā‹r› tüpidä čağır majlisı boldı. Bābā Qašqa Muğulğa xil‘at in‘ām boldı.

Ādīna küni aynıng sekizidä Käpä, kim Mīrzā Xān qašığa barıp edi, keldi.

Panjšamba namāz-i dīgar Xwāja Siyārān va Bārān va Dāman-i Kohnıng sayrığa atlandım. Namāz-i xuftan Māmā Xatunğa tüšüldi. Tang[l]ası Istālīf kelip tüštük. Ol kün ma‘jūn yeyildi.

Šamba küni Istālīfda čağır ṣuḥbatı boldı. Ṣabāḥı Istālīfdın atlanıp Sinjid Daranıng arası bilä ötüp Xwāja Siyārānnıng yaqınığa yetkändä bir uluğ yılan, kim yoğanlıqı biläkčä va uzunluqı bir qulač bolğay edi, öltürüldi. Bu uluğ yılannıng ičidin bir inčkäräk yılan čıqtı—ğālibā ošol yaqında yutup egändür. Barı a‘ḍāsı bütün edi. İnčkä yılan ol uluğ yılandın juz’ī qısqa- [240b] -raq bolğay edi. Bu inčkä yılannıng ičidin bir kätä sıčqan čıqtı. Ol ham bütün edi. Heč yeri ḥall bolmaydur edi.

Kelip Xwāja Siyārānda čağır majlisı boldı. Ošbu kün Kičikkinä Tünqatardın ol yüzdäki beglärgä boljar bilä farmānlar bitip yibärildi kim čerig atlanıladur. Muqarrar bolğan boljarğa ihtimām qılıp yetišä kelsünlär.

We reached Huni at midday and camped. The next morning we stopped in the vicinity of the village of Muhammad Agha and had some *ma'jun*. We also threw some fish drug into the water and caught a number of fish.

On Sunday the 3rd of Sha'ban [July 31] we reached Kabul.

On Tuesday the 5th [August 2] we summoned Darwesh-Muhammad Fazli and Khusraw's servant, held an enquiry into those who had failed when Husayn was taken, and stripped them of their rank and station. At midday there was a wine party under a plane tree. Baba Qashqa Mughul was awarded a robe of honor.

On Friday the 8th [August 5] came Käpä, who had gone to Mirza Khan.

Thursday afternoon I rode out on an excursion to Khwaja Seyaran, Baran and Koh Daman. Late that night we camped at Mama Khatun. The next morning we stopped at Istalif. That day we had some *ma'jun*.

صباح آن سوار شده معجون خورده در جای همراه شدن آب پروان بدستور آنمردم داروی ماهی انداخته ماهی بسیاری گرفته شد. میر شاه بیگ اسپ و آش کشیده ازینجا [ل۲۲۵] سوار شده به گلبهار رفته شد. بعد از نماز شام صحبت شراب شد. در صحبتها درویش محمد ساربان می‌بود. اگرچه جوان بود و سپاهی بود، اما شراب ارتکاب نمیکرد، تایب بود. قتلق خواجه کوکلداش مدت مدید بود که سپاهی‌گری را ترک نموده درویش شده بود. عمر بسیاری هم داشت. ریش او هم سفید شده بود. همیشه در صحبتها حریف شراب بود. من بدرویش محمد گفتم که [۲۲۲] «شرم از ریش سفید قتلق خواجه درویش و پیر و ریش سفید و همیشه شراب میخورد - تو سپاهی و جوان و سیاه‌ریش و هرگز نمیخوری. چه معنی دارد؟» چون در داب و طریق من آنچنان نبود که بکسی که نمی‌خورده باشد تکلیف شراب بکنم. بهمین مقدار هزل گذشت. تکلیف شراب کرده نشد. صباحی صبوحی کرده شد.

چهارشنبه از گلبهار سوار شده در ده‌آتون فرود آمده طعام خورده سوار شده به باغات جم رفته فرود آمده شد. بعد از نماز پیشین صحبت شراب شد. صباح آن ازآنجا سوار شده مزار خواجه‌خاوان سعیدرا طواف کرده آمده از چینه‌قورغانی در جاله درآمدیم. در موضع همراه شدن آب پنجهیر جاله به برآمد کوه بسنگ خورده غرق شدن گرفت. بمجرد رسیدن جاله بکوه روح‌دم، تینگری‌قلی، میرمحمد جاله‌بان در آب افتادند. روح‌دم و تینگری‌قلی‌را به تشویشهای تمام کشیده بر جاله برآوردند. چینی [۲۲٤] پیاله و قاشق و دایره در آب رفت. ازینجا گذشته در وقت [ل۲۲۵ب] رسیدن جائی که روبروی سنگ بریده است جاله در میان آب نمیدانم به شاخ یا به میخی که در بند فرود میبرند خورد. باری شاه‌حسن شاه‌بیگ به پشت رفت. میرزاقلی کوکلداش‌را گرفته افتاد. درویش محمد ساربان هم در آب افتاد. میرزاقلی طوری رفت: در وقت افتادن کارد خربزه بریدن که در دست او بود در بوریائی که بر بالای جاله بود خلانده افتاد. میرزاقلی بجاله نیامده با جامه و سروپای خود در آب شناور کرده برآمد. از جاله برآمده آن شب در خانهٔ جاله بانان ماندیم. بعینه پیالهٔ هفت‌رنگی مثل پیالهٔ هفت‌رنگی که بآب رفته بود درویش محمد پیشکش کرد.

On Saturday there was a wine party at Istalif. The next morning we rode out of Istalif and passed through the Sinjit valley. When we were near Khwaja Seyaran a huge snake as big around as a man's forearm and a fathom long was killed. From inside this large snake there came a smaller snake it must have just swallowed. It was completely whole. The smaller snake was only a bit shorter than the big one. **[240b]** Then, from inside the smaller snake came a big rat. It too was whole, and none of it had been digested.

Having reached Khwaja Seyaran we had a wine party. This same day Kichikkinä the nightwatchman was sent with orders and a rendezvous for the begs on the other side to say that the army was being mounted and that they should take care to reached the rendezvous as appointed.

The next morning we rode out and ate some *ma'jun*. At the confluence of the Parwan river we threw some fish drug into the water, as the people there do, and caught a lot of fish. Mir Shah Beg brought food and horses. We rode from here and went to Gulbahar. That evening there was a wine party. Darwesh-Muhammad Sarban was there. Although he was a warrior and a soldier, he was abstinent and did not drink wine. Qutlugh Khwaja Kükäldash had long since given up soldiering and become a dervish. He was fairly old too and had a white beard. He was always a good drinker at these parties. I said to Darwesh-Muhammad, "Qutlugh Khwaja's beard shames you! He's a dervish and an old man with a snow-white beard, but he

Ṣabāḥı atlanıp ma'jūn yep Parvān Suyı qatılışıda Parvān Suyığa bu el dastūrı bilä balıq dārūsı salıp qalın balıq tutuldı. Mīr Šāh Beg aš va at* tarttı. Mundın atlanıp Gulbahār barıldı. Namāz-i šāmdın song čağır ṣuḥbatı boldı. Bu ṣuḥbatlarda Darveš Muḥammad Sārbān bolur edi. Agarči yigit edi va sipāhī edi, valî čağır irtikāb qılmas edi. Tāyib edi. Qutluğ Xwāja Kükäldaš muddat-i madīd edi sipāhīlıqnı tark qılıp darveš bolup edi. Yaši ham xaylî bar edi. Saqalı xud apaq aqarıp edi. Hameša bu ṣuḥbatlarda ḥarīf-i šarāb edi. Men Darveš Muḥammadqa dedim kim "Qutluğ Xwājanıng saqal‹ı›dın uyat! Darveš va qarı va aq saqallığ hameša čağır ičär. Sen sipāhī va yigit va qapqara saqallığ hargiz ičmäs sen. Ne ma'nā?" Cun mening da'b u ṭarīqım andaq emäs edi kim ičmäs kišigä čağır taklīfı qılğay men, ošmunča bilä oq hazal bilä ötti. Cağır taklīfı qılılmadı. Ṣabāḥı ṣabūḥī qılduk.

Cahāršamba **[241a]** küni Gulbahārdın atlanıp Atun*nıng kentidä tüšüp ṭa'ām yep atlanıp Bāğāt-i Jamğa barıp tüšüldi. Namāz-i pešīndin song čağır ṣuḥbatı boldı. Tanglasığa andın atlanıp Xwāja Xāvand Sa'īdnıng mazārını ṭavāf qılıp kelip Cīna qorğanıdın jālağa kirdük. Panjhīr Suyınıng qatılışıda jāla tağnıng toqunušığa [?] urunup ğarq bola bardı. Rūḥdam, Tengri-Qulı, Mīr Muḥammad Jālabān tağqa urunğač suğa yıqıldılar. Rūḥdam bilä Tengri-Qulını tašvīšlar bilä tartıp jālağa oq čıqardılar. Cīnī piyāla va qašuq va dāyira suğa bardı. Mundın ötüp Sang Burīda toğrısığa yetkändä jāla sunıng ortasıda šāxqa mu, ya band üčün qaqqan qazuqqa mu urundı. Šāh Ḥasan-i Šāh Beg arqağa oq bardı. Mīrzā-Qulı Kükäldašnı ala oq yıqıldı. Darveš Muḥammad Sārbān ham suğa yıqıldı. Mīrzā-Qulı ṭawrî bardı. Yıqılğu maḥallda eligidäki qavun ke[s]jädür. Bičaqnı jālaning üstidäki būryāğa sančıp oq yıqıldı. Mīrzā-Qulı jālağa kelmäy ton ofrağı bilä üzüp čıqtı. Jāladın čıqıp ol axšam jālabānlarnıng üyidä qonduk. Bi-'aynih suğa barğan haf[t]rang piyāla dek Darveš Muḥammad peškaš qıldı.

always drinks wine. You are a soldier and a warrior with a black beard, but you never drink. What's wrong?" Since it was not my way to offer wine to someone who did not drink, this was just a joke. He was not offered any wine. The next morning we had a morning draught.

On Wednesday **[241]** we rode out of Gulbahar and stopped in Atun's village, where we ate and then rode on to Baghat-i-Jam. After midday there was a wine party. The next morning we rode from there, circumambulated Khwaja Khawand Sa'id's tomb and then got on a raft at China fortress. At the confluence of the Panjshir river the raft struck a rocky outcropping of the mountain and started to sink. Ruhdam, Tengri-Qulï and Mir Muhammad the raftsman were thrown into the water when it struck. Ruhdam and Tengri-Qulï were pulled back onto the raft only with difficulty. My china cup, a spoon and a tambourine fell into the water. Farther down, opposite Sang Burida, the raft struck either a limb in the water or a piling for a dam. Shah-Hasan son of Shah Beg was thrown backward and, clutching at Mirza-Qulï Kükäldash, pulled him over too. Darwesh-Muhammad Sarban fell into the water. Mirza-Qulï fell in a remarkable fashion. Just before he fell he was cutting a melon, and he stuck the knife into the mat on the raft as he went over. He swam in all his clothes and got out of the water without coming onto the raft. We got off the raft and were put up for the night in the raftsmen's houses. Darwesh-Muhammad presented me with a porcelain cup exactly like the one that had fallen into the water.

روز جمعه از کنار آب سوار شدیم. از کوه باریك پایان‌تر در دامنهٔ کوه‌بچّه فرود آمده بدست خود مسواك بسیاری گرفتیم. [...] نماز پیشین در تیول قتلق [۲۲٤ب] خواجه در موضع لغانی فرود آمدیم. قتلق‌خواجه ماحضری حاضر کرد. تناول کرده سوار شده بکابل آمده شد.

روز دوشنبه بیست وپنجم ماه بدرویش‌محمد ساربان خلعت خاصه و اسپ زین‌دار عنایت کرده فرموده شد که بنوکری زانو زد. چهار پنج ماه بود که موی سر خودرا نتراشیده بودم.

روز چهارشنبه بیست و هفتم ماه موی سر خودرا تراشیدم. این روز صحبت شراب شد.

روز [ل۲۲٦] جمعه بیست ونهم ماه میر خوردرا فرموده شد که بآتکه‌گری هندال زانو زد. هزار شهرخی ساچق درآورد.

روز چهارشنبه پنجم ماه رمضان از پیش تولك [ل۲۲٦ب] کوکلداش برلاس چکنی نام نوکرش عرضه‌داشت اورا آورد. چاپقونچی اوزبك در آن نواحی آمده بوده تولك برآمده جنگ کرده زیر کرده یك اوزبك زنده‌را با یك سر آورد.

شب شنبه هشتم ماه بخانهٔ قاسم‌بیگ رفته در خانهٔ خلیفه روزه وا کرده شد. یك اسپ زین داری پیشکش کرد. شب [۲۲۵] یکشنبه در خانهٔ خلیفه روزه وا کرده شد. یك اسپ زین داری پیشکش کرد. صباح آن خواجه محمدعلی و جان‌میرزا که بجهت مصلحت لشکر طلبیده شده بود از ولایتهای خود آمدند.

روز چهارشنبه دوازدهم ماه سلطان‌علی میرزای طغایی کامران که در سالی که از خواست بکابل می‌رفتیم بکاشغر رفته بود چنانچه مذکور شد آمد.

روز پنجشنبه سیزدهم ماه بجهت دفع و رفع یوسف‌زئی عزم جزم کرده سوار شده در اولانگی که از ده‌یعقوب بطرف کابل است فرود آمده شد. در وقت سوار شدن بابا جان اختاچی اسپ‌را بطریق بدی کشید. در خشم شدم. یکمشت در روی او زدم. انگشت بنصر من از بیخ شکست. درآن وقت خیلی درد نکرد. در وقتی که آمده در منزل فرود آمدیم بسیار تشویش داد. چند محل خیلی ریاضت کشیدم. خط نمی‌توانستم نوشت. آخر خشك شد. در همین منزل قتلق‌قدم نام کوکلداش خانم من دولت‌سلطان خانم از کاشغر از پیش خانم خط و خبر آورد. همین روز [۲۲۵ب] کلانان دله‌زاك نوحان و موسی آمده با پیشکشها ملازمت کردند.

On Friday we rode up the riverbank. Headed down through a narrow mountain [pass] we stopped on the slopes of Koh-i-Bachcha, where we gathered a lot a toothpicks with our own hands. **[241b]** Passing on from there we ate with the people of Khwaja Khizr and rode on. At midday we stopped in Qutlugh Khwaja's estate in the village of Lamghani, where he presented a meal of what was on hand. We partook, mounted and rode back to Kabul.

On Monday the 25th [August 22] Darwesh-Muhammad Sarban was awarded a royal robe and a horse with saddle and made to kneel in fealty.

I had not had my hair cut for four or five months. On Wednesday the 27th I had my hair cut. There was a wine party that day.

On Friday the 29th [August 26] Mir Khurd was made to kneel as tutor to Hindal and had a thousand shahrukhis brought in as a gift.

On Wednesday the 5th of Ramadan [August 31] a retainer of Tüläk Kükäldash, Barlas Chäkäni by name, brought a letter from Tüläk. Uzbek raiders had encroached on that area, and Tüläk had gone out against them. One Uzbek was brought in alive and another's head was brought back.

Ādīna küni su yaqasıdın atlanıldı. İnčkädin qoyığa Koh-i Baččanıng dāmanasıda tüšüp öz eligimiz bilä **[241b]** ğalaba misvāk alduk. Andın ötüp Xwāja Xiḍrīlarnıng üyidä aš yep atlanıldı. Namāz-i pešīn Qutluğ Xwājanıng tuyulı Lamğānī kentigä tüštük. Qutluğ Xwāja māḥaḍarī ḥāḍir qıldı. Tanāvul qılıp atlanıp Kābulğa kelildi.

Dušamba küni aynıng yegirmä bešidä Darveš Muḥammad Sā‹r›bānğa xāṣṣa xil'at va egärlig at 'ināyat qılıp nökärlikkä yükündürüldi.

Tört–beš ay sačımnı qırqmaydur edim. Cahāršamba küni aynıng yegirmä yetisidä sačımnı qırqıttım. Bu kün čağır ṣuḥbatı boldı.

Ādīna küni aynıng yegirmä toquzıda Mīr Xurdnı Hindāl atäkälik[i]gä yükündürüldi. Ming šāhruxī sačıq kivürdi.

Cahāršamba küni Ramaḍān ayınıng bešidä Tüläk Kükäldašnıng qašıdın Barlas C.k.nī atlığ nökäri 'arḍadāštnı keltürdi*. Özbäg čapqunčısı ol navāḥīğa kelgän egändür. Tüläk čıqıp urušup barıptur. Bir tirig Özbäg bir baš keltürdi.

Šamba axšamı aynıng sekiz[i]dä Qāsim Begning üyigä barıp ağız ačtuk. Bir egärlig at tarttı. Yakšamba axšamı Xalīfanıng üyidä ağız ačıldı. Bir egärlig at peškaš qıldı. Tang[l]ası Xwāja Muḥammad 'Alī va XānCRTY, kim čerig maṣlaḥatığa tiläp edi, vilāyatlarıdın keldilär.

Cahāršamba küni aynıng on ikisidä Kāmrānnıng tağayısı Sulṭān-'Alī, **[242a]** kim men Xwāsttın Kābulğa barur yıl Kāšğarğa barıp edi, nečük kim mazkūr boldı, keldi.

Panjšamba küni aynıng on üčidä Yūsufzaī daf'ı va raf'ığa 'azm-i jazm qılıp atlanıp Dih-i Ya'qūb suyınıng Kābul ṭarafidaqı ölänggä tüšüldi. Atlanur čağ Bābā Jān Axtačı atnı yaramasraq tarttı. Ačığımdın bir mušt yüzigä urdum. Bunṣur barmaqım tüpidin sındı. Ol furṣatta xaylî ağrımadı. Kelip yurtqa* tüškändä xaylî tašvīš berdi. Nečä maḥall xaylî riyāḍat tarttım. Xaṭṭ bitiy almas edim. Āxir čür bütti. Ošbu safar qılğan yurtta mening xālım Dawlat Sulṭān Xanımnıng Qutluğ Muḥammad atlığ kükäldaš‹ı› Kāšğardın xanım qašıdın xaṭṭ va beläg keltürdi. Ošbu kün Dila-Zāknıng uluğları Noḥān va Mūsā kelip peškašlär bilä mulāzamat qıldılar.

Friday evening the 8th [September 3] we went to Qasim Beg's quarters and broke our fast. A horse with saddle was presented to me.

On Saturday evening the fast was broken at Khalifa's quarters. A horse and saddle were presented. The next morning Khwaja Muhammad-Ali and Jan Nasir, who had been summoned to the army, came from their territories.

On Wednesday the 12th came Kamran's uncle Sultan-Ali, **[242]** who, as has been mentioned, went to Kashghar the year I went from Khwast to Kabul.

On Thursday the 13th I mounted, fully determined to repulse the Yusufzai, and camped in the meadow on the Kabul side of Deh-i-Ya'qub. As we were mounting, Baba Jan the equerry brought me my horse in a rather sloppy manner. I was so angry I hit him in the face and dislocated my thumb. It did not hurt much then, but by the time we reached the camp site it was giving me a lot of trouble. I suffered for a long time and could not write, but it finally healed. While in this same campaign camp my aunt Dawlat Sultan Khanïm's *kükäldash*, Qutlugh Muhammad, brought letters and gifts from my lady in Kashghar. The same day Nohan and Musa, chieftains of the Dilazak, came with presents and paid homage.

روز [ل۲۲۷] یکشنبه شانزدهم ماه قوچ بیگ آمد.

روز چهارشنبه نوزدهم ماه کوچ نموده از بتخاك گذشته در جائی که دایم فرود می‌آمدیم و در کنار رود همین بتخاك است فرود آمده شد. چون بامیان و کاهمرد و غوری و ولایاتی که تعلق بقوچ بیگ داشت بجهت نزدیك بودن اوزبك قوچ بیگ را ازین لشکر معاف داشته از همین منزل مندیلی که خود بسته بودم و سروپا عنایت کرده بولایتش رخصت داده شد.

روز جمعه بیست ویکم ماه در بادام‌چشمه فرود آمدیم. صباح آن در باریك‌آب فرود آمده شد. خود رفته قراتورا سیر کرده آمدم. در همین منزل از چوب عسل یافته شد. کوچ بر کوچ متوجه شدیم.

روز چهارشنبه بیست و ششم ماه در باغ فرود آمدیم. روز پنجشنبه در باغ بودیم. روز جمعه کوچ نموده از سلطانپور گذشته فرود آمده شد. امروز میر شاه‌حسین از ولایت خود آمد. نوحان و موسی کلانتران دله‌زاك با دله‌زاکان هم [۲۲۶] امروز آمدند. بسواد بجهت دفع یوسف زئی عزیمت کرده شده بود. ملکان دله‌زاك بعرض رسانیدند که در هشنغر اولوس بسیاریست. غله هم بسیار یافت می‌شود. به هشنغر سعی کردند. مشورت کرده سخن‌را باینجا قرار داده شد که چون در هشنغر غله بسیار بوده است افغانان آن نواحی‌را تاخته قلعهٔ هشنغر یا قلعهٔ پرشاوررا راست کرده ازآن غله‌ها ذخیره انداخته شاه‌میرحسین‌را با یك جماعهٔ از جوانان آنجا گذاشته شود. از جهت این مصلحت شاه‌میرحسین‌را پانزده [ل۲۲۷ب] روز رخصت داده شد که بولایت خود رفته یراغ خودرا کرده بیاید.

صباح آن کوچ نموده بجوی‌شاهی آمده فرود آمدیم. تینگری‌بیردی و سلطان‌محمد دولدی از عقب درین یورت آمده همراه شدند. حمزه هم از قندز امروز آمد.

روز یکشنبه سلخ ماه از جوی‌شاهی کوچ نموده در قیرق اریق فرود آمده شد. من با چند مخصوصی در جاله درآمده آمدیم. هلال عید درین منزل دیده شد. از درهٔ‌نور [۲۲۶ب] چند الاغ شراب آورده بودند. بعد از نماز شام مجلس شراب شد. اهل مجلس محب‌علی قورچی، خواجه محمدعلی کتابدار، شاه‌حسن شاه‌بیگ، سلطانمحمد دولدی، درویش‌محمد ساربان. درویش‌محمد تایب بود. از خوردی باز شرط من آنچنان بود که بکسی که نخورد تکلیف نکنم. دایم در صحبت درویش‌محمد می‌بود. هیچ نوع تکلیف کرده نمی‌شد. خواجه‌محمدعلی بطورش نگذاشته تکلیف کرده کرده شراب خورانید.

On Sunday the 16th Qoch Beg came.

On Wednesday the 19th we marched out past Butkhak and camped where we always did on the banks of the Butkhak river. Because Qoch Beg's territories of Bamian, Kahmard and Ghori were near the Uzbeks, he was excused from this campaign, awarded a turban I had used myself and a *bash-ayaq* and given leave to depart for his territory.

On Friday the 21st we camped at Badam Chashma. **[242b]** The next morning we stopped at the Barikao. I myself went to inspect Quratu. At this same site honey was found in a tree. We set out, march by march.

On Wednesday the 26th we stopped at the Bagh-i-Wafa. On Thursday I just stayed in the garden.

On Friday we marched, passed Sultanpur and stopped. This day Shah Mir Husayn came from his territory. The chieftains of the Dilazak under Nohan and Musa also came today. I had determined to repulse the Yusufzai in Swat, but the Dilazak *malik*s said that there were many tribes in Hashnaghar, where much grain was to be found. They lobbied for Hashnaghar.

Yakšamba küni aynıng on altısıda Qoč Beg keldi.

Cahāršamba küni aynıng on toquzıda köčüp Butxākdin ötüp dā'im tüšär yergä, kim ošbu Butxāk rūdınıng yaqası dur, tüšüldi. Bāmiyān va Kāhmard va Ġorī Qoč Beggä ta'alluq vilāyatlar Özbäggä yaqın jihatıdın Qoč Begni bu čerigidin mu'āf tutup ošbu yurttın özüm čırmağan mandīl va baš-ayaq 'ināyat qılıp vilāyatığa ruxṣat berildi.

Ādīna küni aynıng yegirmä biridä Bādām Cašmağa tüštük. **[242b]** Tanglası Bārīk Āb tüšüldi. Özüm Qurātūnı sayr qılıp keldim. Ošbu yurtta yığačtın 'asal tapıldı. Kūč bar kūč mutavajjih bolduq.

Cahāršamba küni aynıng yegirmä altısıda Bāğ-i Vafāda tüštük. Panjšamba küni bāğda oq boldum. Ādīna küni köčüp Sulṭānpūr*dın ötüp tüšüldi. Bu kün Šāh Mīr Ḥusayn vilāyatıdın keldi. Noḥān* va Mūsā bašlığ Dila-Zāknıng uluğları ham bu kün keldilär. Swādqa Yūsufzaınıng daf'ığa 'azīmat qılılıp edi. Dila-Zāk malikläri 'arḍğa yetkürdilär kim Hašnağarda ulus qalın dur. Ašlığ ham köp tapılur. Hašnağarğa sa'y qıldılar. Mašvarat qılıp sözni munga qoyuldı kim čun Hašnağarda ašlığ qalın emiš, andaqı Afğānlarnı čapıp Hašnağar qorğanını ya Puršāvur qorğanını rāst qılıp bu ašlığtın zaxīra salıp Šāh Mīr Ḥusaynnı bir pāra yigitlär bilä anda qoyulğay. Bu maṣlaḥat üčün Šāh Mīr Ḥusaynga on beš künlüg boljar bilä ruxṣat berildi kim vilāyatığa barıp yarağını qılıp kelgäy.

Tanglasığa köčüp Jūy-i Šāhīğa kelip tüštük. Tengriberdi ‹va› Sulṭān Muḥammad Dulday käyindin bu yurtta keldilär. Ḥamza ham Qunduzdın bu kün keldi.

Yakšamba küni aynıng salxıda Jūy-i Šāhīdın köčüp Qırq Arıqqa **[243a]** tüšüldi. Men bir nečä maxṣūṣlar bilä jālağa kirip keldim. 'Īd hilālı bu yurtta körüldi. Dara-i Nūrdın bir nečä ulağ čağır keltürüp edilär. Namāz-i šāmdın käyin čağır majlisı boldı. Ahl-i majlis Muḥibb 'Alī Qorčı, Xwāja Muḥammad 'Alī Kitābdār, Šāh Ḥasan-i Šāh Beg, Sulṭān Muḥammad Dulday, Darveš Muḥammad Sārbān edi. Darveš Muḥammad tāyib edi. Kiči[k]likdin beri mening šarṭım andaq edi kim ičmäs kišigä taklīfī qılmağay men. Dāyim ṣuḥbatlarda Darveš Muḥammad bolur edi. Heč naw' taklīfī qılmas edi. Xwāja Muḥammad 'Alī erkigä qoymay taklīf qıla qıla čağır ičürdi.

After consultation it was decided that since there was so much grain in Hashnaghar, the Afghans there should be raided, the fortress of Hashnaghar or Peshawar should be put in order, part of the grain stored, and a detachment of warriors stationed there under Shah Mir Husayn. To this end Shah Mir Husayn was given a fifteen-day leave to go to his territory and get his arms ready.

The next morning we marched to Juy-i-Shahi and camped. Tengriberdi and Sultan-Muhammad Dulday caught up and joined us here. Hamza also came from Konduz.

On Sunday the last of the month [September 25] we marched out of Juy-i-Shahi and stopped at Qïrq Arïq. **[243]** I got on a raft with a few of my special retinue. While at this camp we saw the festival moon. A few mule-loads of wine had been brought from Dara-i-Nur. After the evening prayer there was a wine party. The members of the party included Muhibb-Ali Qorchï, Khwaja Muhammad-Ali Kitabdar, Shah-Hasan son of Shah Beg, Sultan-Muhammad Dulday, and Darwesh-Muhammad Sarban. Darwesh-Muhammad was abstaining. From my childhood it had been my rule not to force drink on anyone who did not drink. Darwesh-Muhammad was always at these parties, and no coercion was ever exerted. However, Khwaja Muhammad-Ali would not leave him alone and kept trying to force him to drink.

صباح دوشنبه روز عید کوچ نمودیم. در راه بجهت دفع خمار معجون خورده شد. در معجونی گری یك حنظل آوردند. درویش‌محمد حنظل ندیده بود. من گفتم «هندوانهٔ هندوستان است.» یك کرج بریده دادم. برغبت دندان زد. تا شب تلخی آن از دهانش نرفت. بر بالای بلندی گرم چشمه فرود آمده یخنی کشیده میشد که لنگر خان که چند محل در جای خود بود آمده اسپ و یك پاره معجون پیشکش کرده ملازمت نمود.

آمده در یده‌بیر فرود [ل۲۲۸] آمدیم. نماز دیگر با چند مخصوصی در جاله درآمده تا یك کروه پایان رفته برآمده شد. [۲۲۷] صباح آن ازآنجا کوچ کرده در پایان کوتل خیبر فرود آمده شد. هم امروز سلطان‌بایزید از نیلاب براه باره گذشته خبر مارا یافته از عقب ما آمده عرض کرد که «افغانان افریدی با کوچ و مال خود در باره نشسته است. شالی بسیاری کاشته‌اند. شالی هم رسیده تمام زیر پاست.» چون عزیمت تاخت افغانان یوسف‌زئی هشنغر کرده شده بود، پروای اینها کرده نشد.

نماز پیشین در منزل خواجه‌محمدعلی مجلس شراب شد. در همین مجلس از دست سلطان تیراهی کیفیت آمدن این طرف‌را مشروح به بجور پیش خواجه‌کلان فرستاده شد. در حاشیهٔ فرمان این بیت‌را نوشتم ** صبا بلطف بگو آن غزال رعنارا * که سر بکوه و بیابان تو دادهٔ مارا **

ازآنجا صباح کوچ کرده از کوتال و تنگی خیبر گذشته در علی‌مسجد فرود آمده شد. ازآنجا نماز پیشین سوار شده از پرتال جدا شده دو پاس شده بود که در کنار آب کابل آمده اندکی خواب کردیم. [۲۲۷ب] سحر گذر یافته از آب گذشته شد. از قراول خبر آمد که افغانان خبر یافته گریخته‌اند. رفته از آب سواد گذشته در میان غله‌های افغانان فرود آمده شد. نصف آنچه تعریف کرده بودند بلکه چاریك آن‌هم غله یافت نشد. حساب اینکه هشنغررا به امید این غله توان ساخت تغییر یافت. ملکان دله‌زاك که باین یوروش سعی نموده بودند ازین جهت [ل۲۲۸ب] منفعل شدند.

نماز دیگر از آب سواد بطرف کابل گذشته فرود آمده شد. صباح از آب سواد کوچ نموده از آب گذشته فرود آمده شد. امرائی که در کینگاش می‌درآمدند طلبیده کینگاش کرده سخن اینجا قرار یافت که افغانان آفریدی‌را که سلطان‌بایزید گفته بود تاخته بقوت مال و غلهٔ آنها قلعهٔ پرشاوررا ساخته کس گذاشته شود. هندو بیگ و میرزاده‌های خواست درین

On Monday morning, the feast day, we marched off. Along the way we ate some *ma'jun* to get rid of our hangover. While we were high on the *ma'jun* someone brought a colocynth (bitter apple). Darwesh-Muhammad had never seen one before. I said, "It is the watermelon of Hindustan." I cut a slice and gave it to him. He bit into it with great relish. It took him until that evening to get the bitterness out of his mouth.

We camped on a hill at Garm Chashma, and stew was being dished out when Langar Khan, who had been on his lands for some time, came and presented a horse and some *ma'jun*.

Next we camped at Yada Bir. That afternoon I and several of my retinue got on a raft and sailed down the river about a kos and got out. The next morning we marched and stopped at the bottom of the Khyber pass. **[243b]** This same day Sultan-Bayazid came from Nilab by the Bara road, and after hearing of us he followed and caught up with us. He reported that the Afridi Afghans were camped with their families and animals in Bara. They had planted a lot of rice. The rice was ripe and was still standing. Since we had planned to raid the Yusufzai Afghans in Hashnaghar, we paid no attention.

Dušamba ṣabāḥı ʻīd küni köčtük. Yolda xumār dafʻıġa maʻjūn yedük. Maʻjūnnākliktä bir ḥanẓal keltürdilär. Darveš Muḥammad ḥanẓalnı körgän emäs edi. Men dedim kim "Hindūstānnıng hinduvānası dur." Bir kirj kesip berdim. Rağbat bilä tišlädi. Axšamğača talxlıqı ağzıdın ketmädi. Garm Cašmanıng bulandīsıda tüšüp yaxnı tartıladur edi kim Langar Xan, kim nečä maḥall öz yeridä edi, kelip at va bir pāra {maʻjūn} tartıp mulāzamat qıldı.

Kelip Yada Bīrgä tüštük. Namāz-i dīgardä bir nečä maxṣūṣ bilä jālağa kirip bir kurohča qoyı barıp čıqtuk. Tanglası andın köčüp Xaybar Kötälining tüpigä **[243b]** tüšüldi. Ošbu kün Sulṭān Bāyazīd Nīlābdın Bāra yolı bilä ötüp bizning xabarımızını tapıp käynimizčä kelip ʻarḍ qıldı kim Afrīdī Afğān köč u mālı bilä Bārada olturuptur. Šalı qalın ekiptürlär. Šalısı bıšıp tamām ayaq üstidä dür. Cu[n] Hašnağardaqı Yūsufzaī Afğānlar üstigä ʻazīmat qılıp edük, anga* parvā qılmaduk.

Namāz-i pešīn Xwāja Muḥammad ʻAlīning otağıda širb majlisı boldı. Ošbu majlista oq Sulṭān Tīrāhīdın bu sarığa kelgän kayfiyyatnı mašrūḥ bitip Bajawrğa Xwāja Kalānğa yibärildi. Farmān ḥāšiyasıda bu baytnı bitidim:

Ṣabā ba lutf bigū ān ğazāl-i raʻnārā / ki sar ba koh u biyābān tu dādaī mārā.

Andın ṣabāḥ köčüp kötäldin enip Xaybar Tangīsıda ötüp ʻAlī Masjidğa tüšüldi. Andın namāz-i pešīn atlanıp partaldın ayrılıp iki pās bolup edi kim Kābul Suyınıng yaqasığa kelip azraqča uyuxladuk. Saḥar guzar tapıp sudın kečildi. Qaravuldın xabar keldi kim Afğānlar xabar tapıp qačqandurlar. Yürüp Swād suyıdın ötüp Afğānlarnıng ekinining arasığa tüšüldi. Taʻrīf qılğannıng yarımı balki čāryakičä ašlığ tapılmadı. Hašnağarnı bu ašlığ umedı **[244a]** bilä yasamaq ḥisābı tağyīr taptı. Bu yürüškä saʻy qılğan Dila-Zāk malikläri bu jihatdın munfaʻil boldılar.

Namāz-i dīgar Swād suyınıng Kābul ṭarafığa kečip tüšüldi. Tanglası Swād suyıdın köčüp Kābul suyıdın kečip tüšüldi. Kengäš*kä kirär beglärni čarlap kengäšip söz munga qarār taptı kim Sulṭān Bāyazīd aytqan Afrīdī Afğānnı čapıp anıng mālı va ašlığınıng küči bilä Pūršāvūr qorğanını yasatıp kiši qoyulğay. Hindū Beg Qaučın va Xwāst mīrzādaları käyindin bu

---

At midday there was a drinking party in Khwaja Muhammad-Ali's tent. During the party a report of how we had come this far was written and sent with Sultan Tirahi to Khwaja Kalan in Bajaur. On the margin of the document I wrote this line:

Zephyr, say softly to that lovely fawn,
"You have driven us to the mountains and wilderness."

The next morning we moved out, descended through the Khyber pass and dismounted at Ali Masjid. At midday we remounted and separated ourselves from the baggage. It was the second watch when we reached the bank of the Kabul river and slept a bit. At dawn we found a crossing and forded the river. Word came from the scouts that the Afghans had learned of us and fled. We rode forward, crossed the Swat river and dismounted in the midst of the Afghans' fields. We did not find a half, not even a fourth of what had been described. Now the plan for fortifying Hashnaghar with the hoped-for grain had to be changed. **[244]** On this account the Dilazak *malik*s, at whose urging this campaign had been launched, were ashamed.

That afternoon we recrossed over to the Kabul side of the Swat river and dismounted. The next morning we moved out, crossed the Kabul river and stopped. The begs who attended council were summoned and it was decided that we should raid the Afridi Afghans Sultan-Bayazid had spoken of and that someone should be stationed at the Peshawar fortress, which could be provisioned with the Afridis' animals and grain. Hindu Beg Qauchin and the

منزل آمدند. امروز معجون خورده شد. درویش‌محمد ساربان، محمدی کوکلداش، گدای طغایی، عسس بودند. بعد ازآن شاه‌حسن‌را [۲۲۸] هم طلبیده شد. بعد از آش کشیدن نماز دیگر در جاله درآمدیم. لنگر خان نیازی‌را هم در جاله طلبیده شد. نماز شام از جاله برآمده به اردو آمده شد.

بهمان قرار از کنار آب سحر کوچ نموده از جام گذشته در برآمد آب علی‌مسجد فرود آمده شد. ابوالهاشم سلطانعلی از عقب آمده بود. گفت که «شب عرفه در جوی‌شاهی بکسی که از بدخشان می‌آمد همراه بودم. او گفت که سلطان‌سعید خان جزم بر سر بدخشان آمد. من بجهت خبر کردن پادشاه می‌آیم.» امرارا طلبیده مشورت کرده باوجود این خبر مصلحت ساختن قلعه را نیافته بعزیمت بدخشان مراجعت کرده شد. به لنگر خان خلعت داده بمحمدعلی جنگ جنگ کمك تعیین کرده رخصت داده شد. آن شب در چادر خواجه‌محمدعلی مجلس شراب شد.

صبح پگاه ازینجا کوچ نموده از کوتل خیبر گذشته پایان کوتل فرود آمده شد.

از خضرخیل حرکات ناشایست [۲۲۸ب، ل۲۲۹] بسیاری ظاهر شده بود. در آمدن و رفتن لشکر، بعقب ماندگان و کنارافتادگان لشکر تیرها گذاشته اسپان ایشان‌را می‌بردند. آنهارا تادیبی کردن و گوشمالی دادن واجب و لازم نمود. باین خیال از پایان کوتل سحر کوچ نموده در ده غلامان نیم‌روزرا گذرانده. نماز پیشین به اسپان خوراکی داده سوار شدیم. محمدحسین قورچی‌را بکابل تازانده شد که خضرخیلی که در کابل است بند کرده جهات ایشان‌را مفصل کرده بعرض برسانند. از بدخشان‌هم خبری که باشد مشروح نوشته از دست کسی زود بفرستند. آن شب تا دو پاس گشته از سلطان‌پور اندکی گذشته فرود آمده لحظه خواب کرده سوار شدیم. خضرخیل از بهار و پنج‌گرام تا کراسو نشسته بوده‌اند. صبح بود که رسیده چاپقون گذاشته شد. اکثر مال ایشان و فرزندان ایشان بدست مردم لشکر افتاد. اندکی از ایشان، چون کوه نزدیك بود، بکوه کشیده خلاص شدند. صباح آن در قیلاغو فرود آمده شد. [۲۲۹] در همین منزل غرغاولی گرفته شد. اوروقی که عقب مانده بود هم امروز در همین منزل آمده همراه شد. وزیری افغان دایم خوبك مال نمی‌داد. ازین سیاست سیصد گوسفند پیشکش آورده. تا دست من برآمده بود هیچ چیز ننوشته بودم. در همین منزل روز یکشنبه چهاردهم ماه اندك چیزی نوشتم. صباح آن کلانتران غرلچی و شموخیل با

Mirzadas of Khwast caught up with us at this station. Today some *ma'jun* was eaten. Darwesh-Muhammad Sarban, Muhammadi Kükäldash, Gadai Taghayï and Asas were there. Later we invited Shah-Hasan too. Late in the afternoon, after the meal was served, we got on a raft. We called out to Langar Khan Niazi to get on the raft. That evening we got off the raft and went back to camp.

As had been decided, we moved at dawn from the riverbank, passed Jam and stopped where the Ali Masjid river gushes out. Sultan-Ali's Abu'l-Hashim, who had caught up with us, said, "On Arafa night at Juy-i-Shahi I crossed the Jamrud with someone who had come from Badakhshan. He said that Sultan Sa'id Khan had attacked Badakhshan. I have come to warn the padishah." I called the begs for consultation, and in view of this news it was decided to return and head for Badakhshan without tending to the matter of the fortress. **[244b]** Langar Khan was given a robe of honor, assigned to reinforce Muhammad-Ali Jang-Jang and given leave to depart. That evening there was a wine party in Khwaja Muhammad-Ali's tent. Early the next morning we marched through the Khyber pass and dismounted at the bottom of the defile.

Many improper acts had been committed by the Khizr-Khel. The soldiers who had stayed

manzilda keldilär. Bu kün ma'jūn yeyildi. Darveš Muḥammad Sārbān, Muḥammadī Kükäldaš, Gadā'ī Tağayı, 'Asas edi. Songra Šāh Ḥasannı ham tilädük. Aš tartılğandın song namāz-i dīgar jālağa kirdük. Langar Xan Niyāzīnı jālağa* čarladuk. Namāz-i šāmda jāladın čıqıp orduğa kelildi.

Ošol qarār bilä su yaqasıdın saḥar köčüp Jāmdın ötüp 'Alī Masjid suyının čıqışıda tüšüldi. Abū'l-Hāšim-i Sulṭān-'Alī, kim käyindin kelip edi, dedi kim " 'Arafa kečäsi Jū-yi Šāhīdın Badaxšāndın kelgän kiši bilä Jamrūdtın ötüp edim. Ol dedi kim Sulṭān Sa'īd Xan jazm Badaxšān üstigä keldi. Men pādišāhqa xabar qıla kelädür men." Beglärni čarlap mašvarat qılıp bāvujūd-i bu xabar qorğan **[244b]** yasamaqnıng maṣlaḥatını tapmay Badaxšān 'azīmatı bilä murāja'at qılıldı. Langar Xanğa xil'at berip Muḥammad 'Alī Jang-Janggä kömäk ta'yīn qılıp ruxṣat berildi. Ol axšam Xwāja Muḥammad 'Alīnıng čadırında čağır majlisı edi. Ertä bilä bu yerdin köčüp Xaybar Kötäl[i]din ašıp kötäl tüpigä tüšüldi.

Xiḍr Xayldın köp näšāyist ḥarakatlär ẓāhir bolup edi. Cerig barurda käyingä qalğan yaqağa tüškän čerig eligä oqlar qoyup atlarını eltürlär edi. Alarğa ta'dībî qılmaq va gošmālî bermäk vājib u lāzim köründi. Bu xayāl bilä kötäl tüpidin saḥar köčüp Dih-i Ġulāmānda tüšländük. Namāz-i pešīn atqa boğuz berip atlanıldı. Muḥammad Ḥusayn Qorčını Kābulğa čapturuldı kim Kābul bolğan Xiḍr Xaylını bandlap jihātını mufaṣṣal qılıp 'arḍğa yetkürgäylär. Badaxšāndın dağı har xabar bolsa mašrūḥ bitip bir kišidin bat yibärgäylär. Ol kečä iki pāsqača yürüp Sulṭānpūrdın aza‹ğ›raqča ötüp tüšüp laḥẓa uyuxlap atlanduk. Xiḍr Xayl, Bahār va Panj-Grāmdın K.rā suğača olturğan egändürlär. Tāng burnıda yetip čapqun qoyuldı. Aksar-i mālı va oğlan-ušaqı čerig eligä tüšti. Azağlaqčası, ‹čun› tağqa yavuq edi, tağqa tartıp qutuldı.

Tanglası Qelā- **[245a]** -ğūğa tüšüldi. Ošbu yurtta qırğavul alıldı. Käyin qalğan uruq ham bu kün bu yurtta kelip qošuldı. Vazīrī Afğān dāyim yaxšığına māl bermäs edi. Bu siyāsatdın {üč} yüz qoy peškaš keltürdi.

Eligim čıqqalı* heč nemä bitimäydür edim. Ošbu yurtta yakšamba küni aynıng on törtidä azraqča nemä bitidim. Tanglası Xiriljī Samū Xayl bašlığ Afğānlarnıng uluğları keldilär. Dila-

behind on the riverbank while the army went on were shot at and their horses were carried off. It seemed imperative to teach them a lesson. With this in mind we set out at dawn from the bottom of the defile, spent midday in Deh-i-Ghulaman feeding the horses and then rode off. Muhammad-Husayn Qorchï was sent posthaste to Kabul with orders to imprison all the Khizr-Khelis in Kabul and to make a detailed report of their possessions. Whatever news came from Badakhshan was to be written in detail and sent to me as fast as possible. That night we rode until the second watch, and a little past Sultanpur we stopped and slept a bit. The Khizr-Khel inhabited the region from Bahar and Panjgram to Kira Su. We arrived just at dawn and started the raid. Most of their animals and small children fell prey to the soldiers. A few of them withdrew in safety to the nearby mountains.

The next morning we dismounted in Qelaghu. **[245]** Here pheasants were caught. The *uruq*, which had remained behind, joined us here. The Waziri Afghans had never given tribute that was satisfactory in the slightest, but due to this punitive raid they brought in three hundred sheep.

I had not written anything since my thumb got dislocated, but at this camp on Sunday the 14th [October 9] I wrote a little. The next morning the Afghan chieftains under the Ghilzai

افغانان آمدند. کلانتران دله‌زاك گناههای این جماعه‌را بمبالغه‌ها درخواست کردند. گناهان ایشان‌را بخشیده اسیران [ل۲۲۹ب] ایشان‌را آزاد کردیم. مال ایشان را چهار هزار گوسفند قرار داده کلانتران ایشان‌را جامه‌ها پوشانیده تحصیل‌داران تعیین کرده فرستاده شد.

باین کارها قرار داده روز پنجشنبه هژدهم ماه کوچ کرده در بهار و پنج‌گرام فرود آمده صباح آن به باغ وفا آمدم. محل خوبیهای باغ وفا بود: صحنهای او تمام سه‌برگه‌زار، درختهای انار تمام زرد خوش‌رنگ خزان شده، انارها درختها تمام سرخ، [...] درختها بی‌نهایت اما [۲۲۹ب] نارنجها خاطرخواه هنوز زرد نشده بود. نارهایش خوب انارها اگرچه برابر انار خوب ولایت نبود. از باغ وفا یك مرتبه که خوب محظوظ شدیم این نوبت بود. درین سه چهار روز که درین باغ بودیم تمام مردم اردو بافراط انار خوردند. روز دوشنبه از باغ کوچ کردیم. من تا یك پهر ایستاده بعضی نارنجهارا گفتم که بگیرند. بشاه‌حسن نارنجهای دو درخت انعام شد. ببعضی امرا یك درخت، ببعضی دو درخت نارنج انعام شد. چون در زمستان سیر لمغان کردن در خیال بود در اطراف حوض تا بیست درخت فرمودم که نگاه‌دارند. امروز در گندمك فرود آمده صباح آن جیگدالیك فرود آمده شد. نزدیك بنماز شام مجلس شراب شد. اکثر ایچکیان بودند. آخر صحبت خواهرزادهٔ قاسم‌بیگ، گدای محمد [کذا]، خیلی شلاینی کرد. در وقت مست شدن به تکیه که در پهلوی من بود تکیه کرد. گدای طغایی از مجلس برداشته برآورد.

ازآن منزل پگاه [۲٤۰] کوچ نموده شد. بسیرکردن [ل۲۲۰] بالارویهٔ درهٔ باریك آب قوروق سای رفته شد. چند درخت توراق خوب خزان شده بود. در همانجا فرود آمده آش یول‌قران کشیده شد. خزان باعث شده شراب خورده شد. از راه گوسفند آورده فرموده شد که کبابها کردند. بشاخهای بلوط آتشها گذاشته تفرج کردیم. خبر آمدن مرا ملا عبدالملك دیوانه استدعا نمود که بکابل ببرد. بکابل ملا عبدالملك‌را فرستاده شد. حسن نبیره از پیش میرزا خان مرا گفته آمده بود. درین جا آمد ملازمت کرد. تا وقت زوال اینجا شراب خورده شد. بعد ازآن سوار شدیم. اهل مجلس گذرا مستانه شده بودند. سیدقاسم آنچنان مست شده بود که [...] امین‌محمد ترخان [و] مستی چهره و همراهان هرچند سعی نموده‌اند بر اسپ نتوانسته‌اند سوار کرد. بر سر او آب بسیاری می‌اندازند. هم نمی‌شود. درین وقت یك جماعهٔ افغان پیدا میشوند. [۲٤۰ب] امین‌محمد ترخان در کیفیت شراب خیال میکند که این

and Samu-Khel came. The chieftains of the Dilazak begged me to pardon their offenses, so I pardoned them and set them free. Their tribute was set at 4,000 sheep, the chieftains were given robes of honor, and collectors were assigned and sent out.

Having settled these matters we moved out on Thursday the 18th [October 13] and stopped in Bahar and Panjgram, reaching the Bagh-i-Wafa the next morning. It was a time of beauty in the Bagh-i-Wafa. The open spaces were full of clover, and the pomegranate trees had turned a beautiful autumnal bright yellow. The pomegranates on the trees were bright red, and the orange trees were green and fresh, filled with innumerable oranges, although the oranges were less yellow than one might wish. The pomegranates were quite good, but not so good as the best pomegranates of our country. This was one time we really enjoyed the Bagh-i-Wafa. The three or four days we were in the garden **[245b]** the soldiers ate pomegranates to excess.

On Monday we left the garden. I stayed until the first watch and had some oranges

Zāknıng uluğları bu jamā'a[t]nıng gunāhların mubālağalar bilä darxwāst qıldılar. Gunāhların bağışlap asīrlarını āzād qılduk. Mālların tört ming qoyğa qarār berip uluğlarığa tonlar keydürüp muḥaṣṣildārlar ta'yīn qılıp yibärildi.

Bu išlärgä qarār berip panjšamba küni aynıng on sekizidä köčüp Bahār va Panj-Grāmğa tüšüp tanglası Bāğ-i Vafāğa keldim. Bāğ-i Vafānıng xūbluq maḥalları edi. Ṣaḥnları tamām sibargazār anār diraxtları sapsarığ xošrang xazān boluptur. Anārlar diraxtlarda qıpqızıl nāranj diraxtları sabz u xurram nāranjlar diraxtlarda benihāyat, valî nāranjlar xāṭirxwāh sarğa‹r›maydur edi. Anārları yaxšı anā‹r›lar agarči vilāyatlarnıng yaxšı anārlarča emäs edi. Bāğ-i Vafādın bir yaxšı maḥẓūẓ kim bolduk bu nawbat edi. Bu üč–tört kün kim bu bāğda **[245b]** edük, barı ordu eli ifrāṭ bilä anār yedilär. Dušamba küni bāğdın köčtük. Men bir paharğača turup* ba'zı nāranjlarnı aldurdum. Šāh Ḥasanğa iki diraxtnıng nāranjı in'ām boldı. Ba'zı beglärgä bir diraxt nāranjı, ba'zılarğa iki kišigä bir diraxt nāranjı in'ām boldı. Cun qıš Lamğān sayrı qılur xayālı bar edi, ḥawḍnıng aṭrāfıda yegirmäčä nāranj diraxtını buyurdum kim qoruğaylar. Bu kün Gandamakkä tüšüp tanglası Jagdalekkä tüšüldi. Namāz-i šāmğa yaqın čağır majlisı boldı. Aksar ičkilär bar edilär*. Āxir-i ṣuḥbatta Qāsim Begning xwāharzādası Gadā'ī Bahjat xaylî šalayanlıq qıldı. Mast bolğanda mening yanımdaqı takyağa tayand‹ı›. Gadā'ī Tağayı majlisıdın kötärip čıqardı.

Ol yurttın ertä köčüldi. Quruq Say yan[ı]daqı Bārīk Āb qoyı yoqqarı sayr qıla bardım. Bir nečä turaq diraxtları asru xūb xazān boluptur. Ošol yeridä tüšüp yılqıran ašını tartturuldı. Xazān bā'is boldı. Cağır ičildi. Yoldın qoy keltürtüp buyuruldı kim kabāblar qılğaylar. Balūṭ* šāxlarığa otlar qoyup tafarruj kördük. Mening kelädürgän xabarımnı Mullā 'Abdul-Malik Devāna istid'ā qıldı kim Kābulğa eltkäy. Kābulğa Mullā 'Abdul-Maliknı yibärildi. Ḥasan Nabīra Mīrzā Xān qašıdın meni dep kelgän egändür. Bu yerdä kelip {mulāzamat} **[246a]** qıldı. Zavāl vaqtığa mund[a] ičildi. Andın song atlanıldı. Majlis ahlı guzarā mastlar bolup edilär. Sayyid Qāsim andaq mast edi kim iki nökäri tašvīš bilä at üstigä salıp orduğa yetkürdilär. Dost Muḥammad Bāqir andaq mast edi kim Amīn Muḥammad Tarxan va Mastī

gathered. Shah-Hasan was given the oranges of two trees. Some begs were given the oranges of one tree each, and others were given a half share. Since I planned to tour Laghman that winter, I ordered about twenty orange trees around the pool kept in reserve. That day we stopped at Gandamak, and the next morning we dismounted at Jagdalak. Around supper time there was a wine party that was attended by most of the *ichkis*. Toward the end Qasim Beg's nephew Gadai Bahjat created an uproar. He fell back drunk on the cushion beside me. Gadai Taghayï picked him up and took him out.

Early the next morning we moved on. I went on an excursion up and down the Barikao on the Quruq Say side. A few poplar trees had taken on beautiful autumnal foliage. We stopped there and were served *yïlqïran ash*. The autumn was an excuse for wine to be drunk. A sheep was brought and I ordered it roasted. We set fire to holm-oak branches and enjoyed watching them burn. Mulla Abdul-Malik Dewana begged to take the news of my coming to Kabul, so he was dispatched to Kabul. Hasan Nabira had opted for me and come from Mirza Khan. He came here and paid homage. [246] We stayed here drinking until sunset. Then we got on our horses. The members of the party had gotten pretty drunk. Sayyid Qasim was so drunk that his two servants had a lot of difficulty getting him on his horse and bringing him back to camp. Dost-Muhammad Baqir was so drunk that no matter how Amin-Muhammad

را تا اینچنین گذاشته رفتن و گیراندن سر اورا بریده می‌بریم. باری بصد مشقت بر بالای اسپ انداخته گرفته می‌آیند. هم شب بکابل آمدیم.

صباح آن در دیوان قلی بیگ که بکاشغر پیش سلطان‌سعید خان بایلچی‌گری رفته بود آمده ملازمت کرد. بیشکه میرزاء ایتارجی‌را بقلی بیگ همراه نموده بایلچی‌گری فرستاده بود. از متاع آن ولایت یکپاره سوغات آورده.

روز چهارشنبه غرهٔ ذی‌القعده پهلوی گور قابل تنها رفته صبوحی [ل۲۲۰ب] کردم. بعد ازآن اهل مجلس یگان دوگان آمدند. در وقت تابش آفتاب بباغ بنفشه رفته در کنار حوض شراب خورده شد. نیم‌روز خواب کرده نماز پیشین باز شراب خورده شد. در همین صحبت نماز پیشین به تینگری‌قلی و بیگ مندب که ازین پیشتر در صحبت شراب داده نمی‌شد شراب دادم. نماز خفتن بحمام آمدم. آن شب در حمام بودم.

روز پنجشنبه بسوداگران [۲٤۱] هندوستان که سردارشان یحیی نواحانی بود خلعتها عنایت کرده رخصت داده شد.

روز پنجشنبه چهارم ماه بیشکه میرزا که از کاشغر آمده بود خلعت پوشانیده انعام کرده رخصت داده شد.

روز یکشنبه در صورتخانهٔ خوردی که در سر در است صحبت بود. باوجود اینکه حجره‌اك تنگیست اهل مجلس شانزده کس بودند. روز دوشنبه بسیر خزان باستالیف رفته شد. امروز معجون ارتکاب کرده شده بود. امشب باران بسیار بارید. امرا و ایچکیانی که همراه من آمده بودند اکثر در میان چادر من که در میان باغ دوخته شده بود درآمدند. صباح آن در همین باغ مجلس شراب شد. تا شب شراب خورده شد. صباحی صبوحی کردیم. مست شده خواب کرده نماز پیشین از استالیف سوار شده در راه معجون خورده شد. نماز دیگر بود که به بهزادی آمدیم. خزانها بغایت خوب شده بود. در اثناء سیر خزان حریفان مایل شراب انگیز شراب کردن گرفتند. [۲٤۱ب] باوجود معجون، چون خزانها بسیار خوب شده بود، در زیر درختانی که خزان شده [ل۲۲۱] بودند نشسته شراب خورده شد. تا نماز خفتن همانجا صحبت بود. ملامحمود خلیفه آمد. اورا هم در صحبت طلبیدیم. عبدالله خیلی مست بود. از طرف خلیفه یك [ل۲۲۱ب] سخنی برآمد، از ملامحمود غافل شده این مصراع خواند ** در

Tarkhan and Masti Chuhra's people tried they could not get him on his horse. They splashed water on his head, but that didn't do any good either. Just then a band of Afghans appeared. Amin-Muhammad Tarkhan was so drunk he thought that rather than leaving [Dost-Muhammad] here to be taken [by the Afghans] we should cut off his head and take it with us. With great difficulty they threw him up on his horse and took off. We got back to Kabul at midnight.

The next morning in the divan Qulï Beg, who had gone as envoy to Sultan Sa'id Khan, came and paid homage. Bishka Mirza Itarji had been sent back as envoy with Qulï Beg, and he came bringing some items from that country as presents.

On Wednesday the first of Dhu'l-Qa'da [October 25] I went out by myself to Cain's tomb and had a morning draught. Later the members of the party straggled in by ones and twos. When the sun was well up we went to the Bagh-i-Banafsha and drank by the side of the pool. At midday we had a nap and then started drinking again in the afternoon. During this afternoon party I gave wine to Tengri-Qulï and Beg Hindi, who had not previously been given any. **[246b]** That evening I went to the bath and stayed the night there.

Cuhra bašlığlar har nečä sa'y qılıp atlandura [a]lmaslar. Bašığa su quyarlar; ham bolmas. Bu furṣatta* bir pāra Afğān paydā bolur. Amīn Muḥammad Tarxan čağır kayfiyyatıda xayāl qılur kim munı mundaq atıp aldu‹r›ğunča bašını kesip alıp ketär biz. Bārî, yüz mašaqqat bilä at üstigä salıp alıp kelürlär. Yarım kečädä Kābulğa keldük.

Ṣabāḥı dīvānda Qulı Beg, kim Kāšğarğa Sulṭān Sa'īd Xan qašığa elčilikkä barıp edi, kelip mulāzamat qıldı. Bīška Mīrzā-yi Ītārjīnı Qulı Beggä qatıp elčilik yibärip edi. Ol vilāyatnıng matā'ıdın bir pāra sawğat keltürdi.

Cahāršamba küni Zī'l-Qa'da ayınıng ğurrasıda Qābilnıng gorınıng qašıda yalğuz barıp ṣabūḥī qıldım. Songra ahl-i majlis birin ikin keldilär. Āftāb qaytla* Bāğ-i Banafšağa barıp ḥawḍ yaqasığa ičildi. Tüš bola uyqulap namāz-i pešīn yana ičildi. Ošbu namāz-i pešīn ṣuḥbatıda *Tengri-Qulı Beg va Hindīğa*, kim mundın burun ṣuḥbatta čağır berilmäyd[ür] **[246b]** edi, čağır berdim. Namāz-i xuftan ḥammāmğa keldim. Ol kečä ḥammāmda edim.

Panjšamba küni Yaḥy[ā] Noḥānī bašlığ Hindūstān sawdāgarlarığa xil'atlar 'ināyat qılıp ruxṣat berildi.

Šamba küni aynıng törtidä Kāšğardın kelgän Bīška Mīrzāğa xil'at keydürüp in'ām qılıp ruxṣat berildi.

Yakšamba küni ešik üstidäki kičikkinä ṣūratxānada ṣuḥbat edi. Bāvujūd tarğına ḥujra edi, ahl-i majlis on altı kiši edilär.

Dušamba küni xazān sayrığa Istālīfğa barıldı. Bu kün ma'jūn irtikāb qılılıp edi. Bu kečä yamğur bisyār yağdı. Mening bilä kelgän beglär va ičkilär aksar mening čadırımğa, kim Bāğ-i Kalānnıng ičidä tikilip edi, kirdilär. Tanglası ošbu bāğda čağır majlisı boldı. Axšamča ičildi. Ṣabāḥı ṣabūḥī qılduk. Mast bolup uyuxlap namāz-i pešīn Istālīfdın atlanıp yolda ma'jūn yeyildi. Namāz-i dīgar bola* Bihzādīğa keldük. Xazānlar asru xūb bolup edi. Xazān sayr asnāsıda čağırğa māyil ḥarīflar čağır angezī qıla bašladılar. Bāvujūd-i ma'jūn, čun xazānlar asru xūb bolup edi, xazān bolğan diraxtlarnıng tüpidä olturup čağır ičildi. Namāz-i xuftanğača ošol yerdä oq ṣuḥbat edi. Mullā Maḥmūd-i Xalīfa keldi. Anı ham ṣuḥbatğa čarladuk. 'Abdullāh xaylî mast edi. Xalīfa ṭarafıdın bir söz čıqtı: **[247a]** Mullā Maḥmūdtın ğāfil bu miṣrā'nı oqudı kim

On Thursday Yahya Nohani's party of Hindustan merchants were given robes of honor and dismissed.

On Saturday the 4th Bishka Mirza, who had come from Kashghar, was given a robe of honor and granted leave to depart.

On Sunday there was a party in the little picture gallery over the gate. Although it was a small chamber, there were sixteen people in attendance.

A TOUR OF THE AUTUMN HARVEST

On Monday we went to Istalif to tour the autumn harvest. This day *ma'jun* was eaten. That night there was a lot of rain. Most of the begs and *ichkis* who had come with me came into my tent, which had been set up in the Bagh-i-Kalan. The next morning there was a wine party in this same garden, and we drank until night. The next morning we had a morning draught. We got drunk and went to sleep. At midday we rode out of Istalif and had some *ma'jun* along the way. In the late afternoon we came to Bihzadi. The autumn was very beautiful. While touring the harvest my companions who were inclined to wine began to agitate for wine. Although we had had some *ma'jun*, since the autumn colors were so beautiful, we sat down under the colorful trees and drank. The party continued there until late that night. Khalifa's

هرکه بنگری بهمین داغ مبتلاست •• ملا محمود هشیار بود. از جهت خواندن عبدالله این مصراع را بطریق هزل ملامحمود تعرضها کرد. عبدالله واقف شده اضطرابها کرده خیلی شیرین گفت‌وگوها کرد.

روز پنجشنبه شانزدهم ماه در باغ بنفشه معجون خورده با بعضی مخصوصان در کشتی درآمده شد. همایون و کامران هم در آخر آن آمدند. همایون یك مرغابی‌را خوب انداخت.

روز شنبه هژدهم ماه از چارباغ نیم‌روز سوار شدیم. تونقطار و اختاچی‌را گرداندم. از پل ملا بابا گذشته از تنگی دیورین برآمده به کاریز قوش‌ناوور و بازاریان رسیده از عقب خرسخانه گشته پگاه وقت سنّت بکاریز تردی‌بیگ خاکسار آمدیم. تردی‌بیگ خبر یافته باضطراب دویده [۲۴۲] برآمد. قلاشی تردی‌بیگ معلوم بود. همراه خود صد شاهرخی گرفته رفته بودم. به تردی‌بیگ دادم. گفتم که «شراب و اسباب طیار بکن که خلوت و لوندانه صحبت گرفتن در خیال دارم.» تردی‌بیگ بجهت شراب بطرف بهزادی رفت. اسپ خودرا بدست غلام تردی‌بیگ بیك دره فرستادم. خود در پشت کاریز بالای پشتهٔ نشستم. یکپاس گذشته بود که تردی‌بیگ یك کوزه شراب آورد. بخوردن مشغول شدیم. در وقت آوردن تردی‌بیگ شراب‌را محمد قاسم برلاس و شاهزاده واقف شده‌اند. از من خالی‌ذهن از عقب تردی‌بیگ پیاده آمدند. در صحبت طلبیدیم. تردی‌بیگ گفت که «هل‌هل انیکه آرمان دارد که شریك با ما شراب بخورد.» گفتم که [ل۲۲۲] «من هم شراب خوردن زنی‌را هرگز ندیده‌ام. در صحبت بطلبید.» شاهی نام قلندری‌را با یك ربابی کاریزی‌هم در صحبت طلبیدیم. تا نماز شام بر بلندی [ل۲۲۲ب] که در عقب کاریز بود نشسته شراب خورده شد. بعد ازآن بخانهٔ تردی‌بیگ آمده [۲۴۲ب] در روشنائی شمع تا نماز خفتن گذشته خوردیم. عجب بیغل‌وغش صحبتی بود. من تکیه کردم. اهل مجلس در خانهٔ دیگر تا وقت نقاره شراب خوردند. هُل‌هُل انیکه آمده بمن بسیار شلاینها کرد. آخر خودرا بمستی انداخته خلاص شدم. در خیال من این بود که مردم‌را غافل کرده تنها سوار شده باسترغج بروم. مردم واقف شدند. میسر نشد.

آخر وقت نقاره سوار شدم. تردی‌بیگ و شاهزاده‌را خبر کرده ما سه کس سوار شده بطرف استرغج متوجه شدیم. وقت فرض پایان استالیف بخواجه‌حسن رسیدیم. یك زمان

Mulla Mahmud came. We invited him to join the party. Abdullah was very drunk and let slip a word against Khalifa. **[247]** Unaware of Mulla Mahmud, he recited this line:

All upon whom you gaze are afflicted with the same brand.

Mulla Mahmud was sober and objected to Abdullah's having recited this line in jest. Abdullah realized what he had done and then spoke very nicely.

On Thursday I went out to tour the autumn [harvests] and returned late that evening to the Charbagh .

On Friday the 16th I ate some *ma'jun* in the Bagh-i-Banafsha and got on a boat with some of my retinue. Humayun and Kamran came later. Humayun made a good shot at a duck.

A PRIVATE PARTY

On Saturday the 18th I rode out of the Charbagh at midnight. I sent the nightwatchman and the equerry back. I crossed the Mulla Baba bridge, went out through the Diurin narrows, circled around Qush Nawar behind the Bazaris' *karez* and Khirskhana and reached Turdi Beg Khaksar's *karez* just before dawn the next day. When Turdi Beg learned that I was there he came running in agitation. Turdi Beg's financial straits were well known. I had brought a hundred shahrukhis with me when I left, and I gave them to him. "Make ready wine and implements," I said. "I feel like having a very private bash." Turdi Beg went off toward

Dar har ki bingarī ba hamīn dāğ mubtalāst.*

Mullā Maḥmūd hušyār edi. 'Abdullāhqa hazl ṭarīqı bilä bu miṣrā'nı oquğan jihatıdın ta'arruḍlar qıldı. 'Abdullāh vāqif bolup iḍṭirāblar qılıp xaylî šîrîn guftugūlar qıldı.

Panjšamba küni xazānlar sayrı qılıp keč namāz-i šām čārbāğqa kelip tüštüm. Jum'[a] küni aynıng on altısıda Bāğ-i Banafšada ma'jūn yep ba'zı maxṣūṣlar bilä kemägä kirildi. Humāyūn* bilä Kāmrān ham songra keldilär. Humāyūn bir ördäkni yaxşı attı!

Šamba küni aynıng on sekizidä čārbāğdın tün yarımıda atlandım. Tünqatar va axtačını yandurdum. Mullā Bābānıng köprügidin ötüp Dīūrīn tangīsı bilä čıqıp Qūš Nāvūr va bāzārlarınıng kārezı bilä Xirsxānanıng arqasıdın evrütüp ertä sunnat vaqtıda Turdı Beg Xāksārnıng kārezığa keldim. Turdı Beg xabar tapıp iḍṭirāb bilä yügürüp čıqtı. Turdı Begning qallāšlıqı ma'lūm edi. Özüm bilä yüz šāhruxī alıp barıp edim. Turdı Beggä berdim. Dedim kim "Cağır va asbāb tayar qılğıl, kim xalvat va lavandāna ṣuḥbat tutar xayālım bar." Turdı Beg čağır üčün Bihzādī sarı bardı. Atımnı Turdı Begning qulıdın bir qulğa yibärdim. Özüm kārezning arqasıda bir puštada olturdum. Bir pās bar edi **[247b]** kim Turdı Beg bir kūza čağır keltürdi. İkäwdin ikäw ičmäkkä mašğūl bolduk. Turdı Beg čağırnı keltürürdä Muḥammad Qāsim Barlas va Šāhzāda vāqif bolupturlar. Mendin xālī-zihn Turdı Beg songıča yayaq keldilär. Ṣuḥbatqa čarladuk. Turdı Beg dedi kim "Hulhul Anikäning armanı bar kim sizing bilä čağır ičkäy." Men dedim kim "Men ham xatun kišining ičkän[i]ni körmäydür men. Ṣuḥbatqa tiläng." Šāhī degän qalanda[r] bilä yana bir kārezlığ rabābīnı ham ṣuḥbatqa čarladuk. Namāz-i šāmğača kārezning arqasıdaqı bulandīda olturup ičildi. Andın song Turdı Begning üyigä kelip šam' yaruqıda keč namāz-i xuftanğača ičtim. Ṭawr beğilluğašš ṣuḥbatî edi. Men takya qıldım. Ahl-i majlis yana bir üygä barıp naqāra vaqtığača ičtilär. Hulhul Anikä kelip manga bisyār šalayanlıqla[r] qıldı. Āxir özümni mastlıqqa salıp xalāṣ boldum. Xayālımda bu edi kim elni ğāfil qılıp yalğuz atlanıp Istarğijqa barğay men. El vāqif edi. Muyassar bolmadı.

Āxir naqāra vaqtıda atlandım. Turdı Beg bilä Šāhzādağa xabar qılıp üčäwlän atlanıp Istarğij sarı mutavajjih bolduk. Farḍ vaqtıda Istālīfning ayaqı Xwāja Ḥasanqa yettük. Bir

Bihzadi to get wine. I sent my horse off to a valley with one of Turdi Beg's slaves and went myself and sat down on a hill behind the *karez*. It was the first watch **[247b]** when Turdi Beg brought a jug of wine. We started drinking, just the two of us. While Turdi Beg was bringing the wine, Muhammad Qasim Barlas and Shahzada got wind and followed him on foot, unaware of my presence. We invited them to the party. Turdi Beg said, "Hulhul Anikä wants to drink wine with you."

"I've never seen a woman drink," I said. "Invite her to the party." We also invited a wandering dervish named Shahi and a couple of *karez* men who played the rebeck. We sat on the hill behind the *karez* drinking until nightfall. Then we went to Turdi Beg's house and drank by candlelight until late at night. It was a really relaxed party. I lay back, and the others went off to another house and drank until the *naqara* was beat. Hulhul Anikä came and talked a blue streak until finally I got rid of her by pretending to be drunk.

I thought I would surprise the people by riding back by myself to Istarghij, but they found out and spoiled my plan.

At the sound of the drum I got on my horse. I told Turdi Beg and Shahzada, and together the three of us rode to Istarghij. At dawn we reached Khwaja Hasan, at the foot of Istalif. We

فرود آمده معجون خورده سیر خزان کردیم. وقت برآمدن آفتاب در باغ استالیف فرود آمده انگور خورده سوار شده از توابع استرغج در خواجه‌شهاب فرود آمده خواب کردیم. خانهٔ اتا میرآخور درآن میان بوده تا بیدار شدن آش پخته یك کوزه شراب حاضر کرده است. خیلی خوب خزانی بود. چند پیاله خورده سوار شدیم. نماز پیشین در استرغج در یك باغ خوبی فرود آمده صحبت گرفته شد. بعد از [۲٤۲] یکلحظه خواجه‌محمدامین آمد. نماز خفتن خورده شد. آن شب و آن روز از کابل عبدالله عسس، نور بیگ، یوسف‌علی آمدند. صباح آن آش خورده سوار شده باغ پادشاهی را که پایان‌رویهٔ استرغج است سیر کرده شد. یك نهال سیب خوب خزان شده بود. در چند شاخ پنج شش برگ به سیاق مانده بود چنانچه اگر نقاشان بتکلف بسیار بکشند، [ل۲۲۲] آنچنان نتوانند کشید.

از استرغج سوار شده در خواجه‌حسن آش خورده نماز شام به بهزادی آمده در خانهٔ نوکر خواجه‌محمدامین، امام‌محمد نامی، شراب خورده شد. صباح آن روز سه‌شنبه بچارباغ کابل آمده شد.

روز پنجشنبه بیست و سوم ماه کوچ نموده در قلعه درآمده شد. روز جمعه محمدعلی حیدر رکابدار یك تویغون گرفته آورده گذراند. روز شنبه بیست و پنجم ماه در باغ چنار صحبت بود. نماز خفتن سوار شدیم. سیدقاسم از واقعهٔ گذشته انفعال داشت. در وقت آمدن در خانهٔ [۲٤۲ب] او فرود آمده چند پیاله خورده شد.

روز پنجشنبه غرهٔ ذی‌الحجه از قندهار تاج‌الدین محمود آمده ملازمت کرد. روز دوشنبه بیست ونهم ماه مذکور محمدعلی جنگ جنگ از نیلاب آمد. روز سه‌شنبه سنکر خان جنجوهه از بهره آمده ملازمت کرد. روز جمعه بیست و سوم ماه از چهار دیوان علی‌شیر بیگ به ترتیب بحور که غزلیات انتخاب کرده میشد باتمام رسید.

روز سه‌شنبه بیست و هفتم ماه در ارگ صحبت بود. درین صحبت آنچنان فرمان شد که یك کس که مست شده برآید، دیگر کس‌را در صحبت نطلبند.

روز جمعه سلخ ذی‌الحجه بعزیمت سیر لغان سوار شدیم.

stopped for a while, had some *ma'jun* and toured the autumn. The sun was up when we stopped at the Istalif garden, **[248]** where we ate some grapes. Then we mounted again and stopped at Khwaja Shihab, one of the village dependencies of Istarghij, and took a nap. Ata Mirakhur's house must have been around there, for he had cooked some food and brought a jug of wine by the time we woke up. It was an excellent vintage. We had a few goblets and got on our horses. At midday we stopped in a beautiful autumnal garden in Istarghij and held a party. A little later Khwaja Muhammad-Amin came. We drank until late that night. That day and night Abdullah, Asas, Nur Beg and Yusuf Ali came. The next morning we had some food, got on our horses and toured the Padishahi Bagh below Istarghij. There was an apple sapling that had beautiful autumnal foliage, with five or six leaves arranged regularly on each branch—if painters had exerted every effort they wouldn't have been able to depict such a thing.

We rode out of Istarghij, had a meal at Khwaja Hasan and reached Bihzadi that evening. We drank in the house of Khwaja Muhammad-Amin's servant, Imam-Muhammad. The next morning, Tuesday, we went to the Charbagh in Kabul.

On Thursday the 23rd we entered the fortress.

zamān tüšüp ma'jūn yep xazān sayrı qılduk. Āftāb čıqa Istālīf **[248a]** Bāğığa tüšüp üzüm yep atlanıp Istarğij tavābi'ıdın Xwāja Šihābqa tüšüp uyquladuk. Ata Mīrāxurning üyi* ol arada egändür. Oyğanğunča aš bišurup bir kūza čağır qılıptur. Xaylî yaxšı xazān edi. Bir nečä piyāla ičip atlanduk. Namāz-i pešīn Istarğijta bir yaxšı xazānlığ bāğda tüšüp şuḥbat tutuldı. Bir laḥẓadın song Xwāja Muḥammad Amīn keldi. Namāz-i xuftanğača ičildi. Ol küni va axšamı Kābuldın 'Abdullāh 'Asas, Nūr Beg, Yūsuf 'Alī keldilär. Ṣabāḥı aš yep atlanıp Istarğijning ayaqıdaqı Pādišāhī Bāğnı sayr qılıldı. Bir alma nihālı yaxšı xazān bolup edi. Har qaysı šāxıda beš–altı barg siyāq bilä qalıp edi, andaq kim agar naqqāšlar takalluf bilä tartsalar anča tarta almağay edilär.

Istarğijdın atlanıp Xwāja Ḥasanda aš yep namāz-i šām Bihzādī kelip Xwāja Muḥammad Amīnning Imām Muḥammad atlığ nökärining üyiğa [sic] čağır ičildi. Tanglası sišamba küni Kābul cārbāğığa kelildi.

Panjšamba küni aynıng yegirmä üčidä köčüp qal'ağa kirildi.

Ādına küni Muḥammad 'Alī Ḥaydar Rikābdār bir tuyğun tutup keltürüp tarttı.

Šamba küni aynıng yegirmä bešidä Canār Bāğıda şuḥbat edi. Namāz-i xuftan atlanıldı. Sayyid Qāsimning ötkän vāqi'adın infi'ālı bar edi. Kelürdä anıng üyigä tüšüp bir nečä ayaq ičildi.

Panjšamba küni Zī'l-Ḥijja **[248b]** ayınıng ğurrasıda Qandahārdın Tājuddīn Maḥmūd kelip mulāzamat qıldı.

Dušamba küni aynıng on toquzıda Muḥammad 'Alī Jang-Jang Nīlābdın keldi.

Sišamba küni ‹‹aynıng›› Sankar Xan Janjūha Bheradın kelip mulāzamat qıldı.

Ādına küni aynıng yegirmä üčidä 'Alī-Šer Begning tört dīvānıdın buḥūr-awzān bir baytı bilä ğazallar va abyāt kim intixāb qılıladur edi, itmāmığa yetti.

Sišamba küni aynıng yegirmä yetisidä argtä şuḥbat edi. Bu şuḥbatta andaq farmān boldı kim şuḥbattın har kiši mast bolup čıqa yana ol kišini şuḥbatqa tilämägäylär.

Ādına küni Zī'l-Ḥijja ayınıng salxıda Lamğān sayrı 'azīmatı bilä atlanıldı.

On Friday Muhammad-Ali Haydar Rikabdar caught a falcon, brought it in and presented it to me.

On Saturday the 25th there was a party in the Chanar garden. Late that night we got on our horses. Sayyid-Qasim was embarrassed by past events. We stopped at his house and drank a few cups.

On Thursday the first of Dhu'l-Hijja [November 24] **[248b]** Tajuddin Mahmud came from Kandahar and paid homage.

On Monday the 19th Muhammad-Ali Jang-Jang came from Nilab.

On Tuesday Sankar Khan Janjua came from Bhera and paid homage.

On Friday the 23rd I finished arranging by meter a selection I had made of Ali-Sher Beg's four divans.

On Tuesday the 27th there was a party in the citadel. It was ordered that anybody who got drunk was to be put out and not invited back to the party.

On Friday the last of Dhu'l-Hijja we rode out on an excursion to Laghman.

روز شنبه غرهٔ محرّم بخواجه‌سیاران آمده بالای پشتهٔ جوی نوی که برآورده شده بود در کنار آن مجلس شرب شد. صباح سوار شده ریگ‌روان‌را سیر نموده در خانهٔ بلبلی سید قاسم فرود آمده صحبت گرفته شد. صباح ازآنجا سوار شده معجون خورده رفته در [ل۲۲۳ب] ملکر فرود آمدیم. [۲٤٤] بی‌آنکه شب شراب خورده شود، صباحی صبوحی کردیم. نماز پیشین رفته در درنامه فرود آمدیم. مجلس شرب شد. پگاه صبوحی کردیم. حق‌داد کلان درنامه باغ خودرا پیشکش کرد.

پنجشنبه سوار شده در نجراو در ده تاجیکان فرود آمده شد. روز جمعه کوهی‌را که در میان چهل‌قلبه و آب‌باران است شکار کرده شد. آهوی بسیاری افتاده. تا انگشت من آزرده شده بود تیر نینداخته بودم. بیك کمان لازم طوری در شانهٔ آهوئی انداختم. تیر تا نصف پرخانه درآمد. نماز دیگر از شکار برگشته به نجراو آمدیم. صباح آن پیشکش مردم نجراو بشصت مثقال طلا قرار داده شد.

روز دوشنبه بعزیمت سیر لغان سوار شدیم. در خیال خود این بود که درین سیر همایون هم بما همراه باشد، اما بماندن میل کرد. از کوتل کوره رخصت داده شد. آمده در بدراو فرود آمدیم. [...] در آب‌باران صیادان ماهی بسیاری گرفتند. نماز دیگر در جاله نشسته شراب [۲٤٤ب] خورده شد. نماز شام گذشته از جاله برآمده در خانهٔ سفید هم شراب خورده شد. حیدر علمداررا از طرف خود پیش کافریان فرستاده شده بود. در پایان کوتل بادپخ کلانتران کافران‌را با چند خیك شراب آورده ملازمت کردند. در وقت برآمدن کوتل عجب بسیار چیورتکای بیساری دیده شد. صباح آن در جاله درآمده معجون خورده از بولان پایان‌تر برآمده به اردو آمدیم. دو جاله بود.

روز جمعه کوچ نموده از مندراور پایان‌تر در دامنهٔ فرود آمده شد. شب صحبت شرب بود.

روز شنبه در جاله درآمده [ل۲۲٤] از تنگی دروته گذشته از جهان‌نمای بلندتر از جاله برآمدیم. در باغ وفا که در پیش آدینه‌پور است رفتیم. قیام اوردو شاه حاکم نیکنهار در وقت برآمدن از جاله آمده ملازمت کرد. لنگر خان نیازی چند وقت بود که در نیلاب بود. در

Events of the Year 926 [1519–20]

On Saturday the first of Muharram [December 23] we went to Khwaja Seyaran. There was a wine party beside the new irrigation canal that had been made on the hill. {The next morning we rode out to see Reg-i-Rawan. We went to Sayyid-Qasim's "nightingale house" and had a party.} The next morning we mounted and ate some *ma'jun* on our way to Malgar. The following morning we had a morning draught without having drunk anything the night before. At midday we went to Dur Nama, where we had a drinking party. Early the next morning we had a morning draught. Haqqdad, the headman of Dur Nama, presented me with his garden.

On Thursday we rode out to Nijrao and the village of the Tadzhiks.

On Friday we hunted in Ghar mountain between Chihil Qolba and the Baran river. A lot of game was bagged. **[249]** I had not shot an arrow since my hand had been injured, but now I shot a deer in the leg with an easy bow. The arrow went in half way up the feathers. Late

Šamba küni Muḥarram ayının ğurrasıda Xwāja Siyārān kelildi. Pušta üstidä yangı arıq kim čıqarılıp edi yaqasıda širb majlisı boldı. [..... .....] Ṣabāḥ atlanıp ma'jūn yep barıp MLKRğa tüštük. Be ol kim axšam ičilgäy ṣabāḥı ṣabūḥī qılduk. Namāz-i pešīn barıp Durnāmağa tüšüldi. Širb majlisı boldı. Ertä ṣabūḥī qılduk. Ḥaqqdād Durnāmanıng uluğı bāğını peškaš qıldı.

Panjšamba atlanıp Nijrāw va Tājiklär kentigä tüšüldi. Ādīna küni Cihil Qolba bilä Bārān Suyının arasıda Ğar Tağını avladuk. Xaylî keyik tüšti. Eligim āzarda **[249a]** bolğalı oq atmaydur edim. Bir narm dek yay bilä bir keyikning qoltuqığa attım. Oq parxānasının yarımığača kirdi. Namāz-i dīgar avdın yanıp Nijrāwğa keldük. Tanglası Nijrāw eli peškaši altmiš altunğa qarār berildi.

Dušamba küni Lamğān sayrı 'azīmatığa atlanıldı. Xayālda bu edi kim bu sayrda Humāyūn ham bizing bilä bolğay. Turmaqqa mayl qıldı. Kūra Kötäldin ruxṣat berildi. Kelip Badrāw*ğa tüštük. Andın atlanıp AWĞ?Wğa tüštük. Bārān Suyıda ṣayyādlar bir pāra balıq tuttılar. Namāz-i dīgardä jālağa olturup ičildi. Namāz-i šāmdın kečräk jāladın čıqıp aq öydä ham ičildi. Ḥaydar 'Alamdārnı Dāwartīn (?) Kāfirlarığa yibärilip edi. Bādpaxnıng tüpidä Kāfirning uluğları bir nečä tulum čağır keltürüp mulāzamat qıldılar. Kötäldin engändä 'ajab ğalaba čevürtkä körüldi. Tanglası jālağa kirip ma'jūn yep Būlāndın qoyıraq čıqıp orduğa keldük. İki jāla edi.

Ādīna küni köčüp Mandrāwardın qoyıraq dāmanada tüšüldi. Kečä širb ṣuḥbatı edi.

Šamba küni jālağa kirip Darūta Tangīsıdın ötüp Jahānnumāydın yoqqar[ır]aq jāladın čıqtuk. Ādīnapūr alıdaqı Bāğ-i Vafāda barduk. Qiyām Ordu Šāh Nīknahār tümäninin ḥākimi jāladın čıqqanda kelip mulāzamat qıldı. Langar Xan **[249b]** Niyāzī nečä maḥall edi

that afternoon we returned from hunting and went to Nijrao. The next morning the tribute of the people of Nijrao was fixed at sixty gold pieces.

AN EXCURSION TO LAGHMAN

On Monday we mounted intending to make an excursion to Laghman. It was planned that Humayun too should be with us on this excursion, but he was inclined to stay and was given leave to depart at the Kura pass. We stopped in Badrao. Riding on from there, we stopped in .... The fishermen at the Baran river caught some fish. Late that afternoon we got on a raft and drank. That evening we got off the raft and kept on drinking in a felt tent. Haydar Alamdar had been sent to the Dawartin Kafirs. At the foot of Badpakh the Kafir chieftains brought a few skins of wine and paid homage. As we were descending from the kotal an incredible number of locusts were seen. The next morning we got on a raft, ate some *ma'jun*, got off below Bulan and went to the camp. There were two rafts.

On Friday we moved out and stopped on the slopes below Mandrawar. That night there was a drinking party.

On Saturday we got on a raft, went through the Darunta narrows and got off the raft above Jahannumay. We went to the Bagh-i-Wafa opposite Adinapur. Qiyam Ordu Shah, the governor of Nangarhar district, came as we were getting off the raft and paid homage. **[249b]**

راه آمده ملازمت کرد. در باغ وفا فرود آمدیم. نارنجهای او خوب زرد شده بود. سبزهای او خوب رسیده بود. بسیار بصفا شده بود. پنج شش [۲٤٥] روز در باغ وفا ماندیم. چون این دغدغه در خاطر بود که در چهل‌سالگی تایب شوم، بچهل سال از یکسال چیزی کمتر مانده بود، بافراط شراب خورده میشد.

روز یکشنبه شانزدهم صبوحی کرده هشیار شده در وقت اختیار نمودن معجون ملا یارك در پنجگاه در دور مخمس نقشی که بسته بود گذراند. خوب نقشی بسته بود. چند گاه باین طور چیزها مشغولی نکرده بودم. مرا هم دغدغه شد که من‌هم یك چیزی به بندم. باین تقریب صوت چهارگاه‌را بستم چنانچه در محل خود مذکور خواهد شد.

روز چهارشنبه در وقت صبوحی کردن از جهت مطایبه گفته شد که هرکس نغمهٔ تاجیکی بگوید یك کاسه شراب بخورد. ازینجهت کس بسیاری کاسهٔ شراب خورد. وقت سنت در زیر تال چند که در میان چمن است نشسته شد. گفته شد که هرکس نغمهٔ ترکانه بگوید یك کاسه شراب بخورد. اینجا هم کس بسیاری کاسه شراب خورد. در وقت برآمدن آفتاب در زیر نارنجها رفته در کنار [۲٤٥ب] حوض شراب خورده شد.

صباح آن از د[ر]وته در جاله درآمده از جوی شاهی گذشته به اتر رفتیم. از [ل۲۲٤ب] اتر سوار شده درهٔ نوررا سیر کرده تا موضع سوسان رسیده برگشته در امله فرود آمده شد. خواجه کلان بجوررا خوب ضبط کرده بود. چون مصاحب بود اورا طلبیده بجوررا در عهدهٔ شاه میر حسین کرده شد.

روز شنبه بیست و دوم ماه شاه میر حسین‌را رخصت شد. امروز هم در امله شراب خورده شد. صباح آن باران باریده از کنر به کله‌گرام که خانهٔ ملك‌قلی آنجا بود آمده در خانهٔ پسر میانی او که بر نارنج‌زار مشرف بود فرود آمده شد. از جهت باران به نارنج‌زار نرفته همانجا شراب خورده شد. باران بسیار بیحد شد. یك طلسمی میدانستم. بملا علیخان آموختم. در چهار پارچه کاغذ نوشته در چهار طرف آویخت. همان زمان باران ایستاده هوا بنیاد وا شدن کرد. صباح آن در جاله درآمدیم. در جالهٔ دیگر بعضی جوانان دیگر درآمدند. در سواد و بجور و آن نواحی یك بوزه می‌سازند. [۲٤٦] «کیم» نام چیزیست. از سرهای کاهها و بعضی ادویه کرده اند. مثل نان گرد گرد ساخته خشك کرده نگاهداشته‌اند. مایهٔ این

Langar Khan Niazi had been in Nilab for some time. He came and paid homage while we were on the road. We stopped in the Bagh-i-Wafa. The oranges had turned a beautiful yellow. The greenery was beautifully full. It was very pleasant. We stayed in the Bagh-i-Wafa for five or six days. Having vowed to give up drinking at age forty, with only one year left to my fortieth year I was drinking to excess out of anxiety.

On Sunday the 16th [January 7, 1520] I had a morning draught, got sober and had some *ma'jun*. Mulla Yarak played a tune he had composed in the Panjgah mode on a *mukhammas*. He had composed very nicely. I had not indulged in such things for a long time, and I too was tempted to compose something. Shortly thereafter I composed an air in the Chargah mode, as will be mentioned in its place.

On Wednesday, after my morning draught, I said in jest that anyone who sang a song in Persian would be allowed to drink a goblet of wine. Lots of people drank on that account. Early that morning we sat under some willow trees in the middle of the meadow. Then it was proposed that anyone who sang a song in Turkish would be allowed to drink a goblet. Very

kim Nīlābta edi. Yolda kelip mulāzamat qıldı. Bāğ-i Vafāda tüštük. Nāranjları xūb sarğarıptur. Sabzaları xūb tegilip*tür. Bisyār ṣafālığ boluptur. Beš–altı kün Bāğ-i Vafāda turduk. Cun bu dağdağa bar edi kim qırq yašda tāyip bolğay men, qırq yašqa bir yıldın azraq qalıp edi, ifrāṭ bilä ičilür edi.

Yakšamba küni aynıng on altısıda ṣabūḥī qılıp hušyār bolup ma'jūn ixtiyār qılğanda Mullā Yārak panjgāhda muxammas dawrıda bağlanğa[n] naqšını ötkärdi. Yaxšı naqš bağlaptur. Nečä maḥall edi mundaq nemälärgä mašğūlluq qılmaydur edim. Manga ham dağdağa boldı bir nemä bağlağay* men. Bu taqrīb bilä čārgāh ṣawtını bağladım, nečük kim maḥallıda mazkūr bolğusıdur.

Cahāršamba küni ṣabūḥī qılğanda muṭāyaba jihatıdın deyildi kim harkim Sartča aytsa bir ayaq ičsün. Bu jihattın köp kiši ayaq ičti. Sunnat vaqtıda čaman ortasıdaqı tallar astıda olturuldı. Deyildi kim har kiši Türkīčä aytsa bir ayaq ičsün. Munda ham ğalaba kiši ayaq ičti. Āftāb čıqa nāranjlar tüpidä ḥawḍ yaqasıda barıp ičildi.

Tanglası Da‹r›ūtadın jālağa kirip Jūy-i Šāhīdın čıqıp Atarğa barduk. Atardın atlanıp Dara-i Nūrnı sayr qılıp Sūsān kentigäčä yetip yanıp Āmlağa tüšüldi. Xwāja Kalān Bajawrnı **[250a]** yaxšı ḍabṭ qılıp edi. Cun muṣāḥib edi, anı tiläp Bajawrnı Šāh Ḥusayn 'uhdasığa qılıldı.

Šamba küni aynıng yegirmä ikisidä Šāh Mīr Ḥusaynğa ruxṣat boldı. Bu kün ham Āmlada ičildi. Tanglası yamğur yağdurup Kunarda Kulahgrāmğa, kim Malik-Qulınıng üyi anda edi, kelip ortanči oğlınıng üyidä, kim nāranjzārğa mušrif edi, tüšüldi. Yamğur jihatıdın nāranjzārğa barmay ošanda oq ičildi. Yağın köp beḥadd boldı. Bir ṭilismî bilür edim. Mullā 'Alīxānğa örgättim. Tört pārča kāğazğa bitip tört ṭarafğa astı. Ošol zamān yamğur turup havā ačılmaq bunyād qıldı. Ṣabāḥı* jālağa kirdük. Yana bir jālada ba'zı yigitlär kirdilär.

Bajawr va Swād va Kunar va ol navāḥısıda bir boza qılurlar. Bir "kīm" degän nemä bar: otlar ildizidin va ba'zı adviyadın qılıpturlar. Nān dek gird gird yasap qurutup saxlapturlar. Bu

many drank on that account. When the sun was well up we went to the edge of the pool under the orange trees and drank.

The next morning we got on a raft at Darunta and went through the Juy-i-Shahi to Atar. From there we got on horses and made a tour of Dara-i-Nur. When we got to the village of Susan we turned back and stopped at Amla. **[250]** Khwaja Kalan had inventoried Bajaur well, but since he was a companion of mine I summoned him and put Shah Mir Husayn in his place in Bajaur.

On Saturday the 22nd [January 13] Shah Mir Husayn was given leave to depart. This day we drank in Amla. The next morning it rained, and we went to Kulahgram in Kunar, where Malik-Quli's house was. We stopped at his middle son's house, which overlooked an orange grove. Since it was raining we stayed there and drank rather than going to the orange grove. The rain was inordinately hard. I knew a charm and taught it to Mulla Ali-Khan. He wrote it on four pieces of paper and hung them on four sides. As soon as he did this the rain stopped and the weather began to clear. We got on a raft for a morning draught. Some other warriors got on another raft.

In Bajaur, Swat, Kunar and those regions they make a type of beer. They have something called *kîm*, which they make from herbal roots and spices. They shape it into a round like a

loaf of bread and dry it out to keep. This *kîm* is the fermenting agent for the beer. Some beers are extremely intoxicating, but they are also very bitter and evil tasting. We thought we would drink some of this beer, but it was so bitter we could not drink it and had some *ma'jun* instead. Asas, Hasan Ekräk and Masti, who were on another raft, were ordered to drink some of this beer. They drank and got drunk. Hasan Ekräk began to create a ruckus. **[250b]** Asas got roaring drunk and kept doing such unseemly things that we all got sick of him. I thought I would have him put off the raft on the other side, but some others begged me not to do it.

At this time we had given Bajaur to Shah Mir Husayn and summoned Khwaja Kalan because he was a companion and had been in Bajaur for a long time. I also imagined the administration of Bajaur was rather easy. Shah Mir Husayn ran into me at the Kunar river crossing on his way to Bajaur. I summoned him, gave him some oral instructions, presented him with my own quiver and gave him leave.

When we reached opposite Nur Gul an old man was there begging. Everybody on the raft gave him something, such as robes, turbans and shawls. The old man got quite a lot. At a bad

boza māyası bu "kīm" boladur. Ba'zı bozaları ğarīb purkayfiyyat boladur, valî ğarīb talx u bemaza boladur. Bu bozanı ičmäk xayāl qılduk. Talxlıqıdın ičä almay ma'jūn ixtiyār qılıldı. 'Asas va Ḥasan Īkrak* va Mastīğa, kim yana bir jālada olturup edilär, farmān boldı kim bu bozadın ičkäylär. İčip mast bolup Ḥasan Īkrak bemaza šalayanlıq qıla kirişti. **[250b]** 'Asas özi guzarā mast bolup edi. Mukarrar nāxoš ḥarakatlär qıldı, andaq kim ba-tang bolduk. Bir xayāl qıldım kim jāladın čıqarıp sunıng ol yüzidä atqay* biz. Yana ba'zılar darxwāst qıldılar.

Bu furṣat Bajawrnı Šāh Mīr Ḥusayngğa 'ināyat qılıp Xwāja Kalānnı tiläp edük, negä kim Xwāja Kalān muṣāḥib edi. Bajawrda turmaqı mumtadd boldı. Bajawr išini ham āsānraq taṣavvur qılıldı. Šāh Mīr Ḥusayn Bajawrğa barurda Kunar suyınıng guzarığa yetkändä yoluqtı. Tiläp ba'zı ağız sözlärini aytıp xāṣṣa qornı 'ināyat qılıp ruxṣat berildi.

Nūrgul toğrısı yetkändä bir qarı kelip gadāylıq qıldı. Jāladaqılar har qaysı ton va dastār va fūṭa dek nemä berdilär. Qarı xaylî nemä aldı. Yarım yolda bir yaman yerdä jāla dakka [?] urdı. Xaylî tavahhum boldı. Agarči jāla ğarq bolmadı, Mīr Muḥammad Jālabān suğa yıqıldı. Kečä Atarnıng yavuqıda bolduk.

Sišamba küni Mandarāwar kelildi. Qu‹t›lu‹ğ›-Qadam va Dawlat-Qadam atası qal'anıng ičidä ṣuḥbat tartıb qılıp edilär. Agarči ṣafāsız yer edi, alarnıng xāṭırı üčün bir nečä ayaq ičip namāz-i digar orduğa kelildi.

Cahāršamba küni ‹Kandgar› čašmasığa barıp sayr qılduk. Kandgar Mandarāwar tümänigä ta'alluq kent tür. Tamām Lamğānātta ošbu kenttä oq xurmä bar dur. Bu kent tağ etäkidin yoqqar[ır]aq **[251a]** vāqi' boluptur. Naxlistānı šarq sarı dur. Bu čašma naxlistännıng yanıda dur. Yan yerdä dur. Cašma bašıdın altı–yeti qarı qoyıraq taşlarnı qalap ğusl qılğalı panāhî qılıpturlar. Bu mašra'a*ğa sunı mušrif qılıpturlar kim ğusl qılur kišining bašıda su tökülädür. Bu čašma suyı bisyār mulāyim. Qıš künläri kišiğa bu su [...]. Avval juz'i savuq maḥsūs boladur. Songra turğan sayı* kišigä su xoš yaqadur.

place in midstream the raft struck something with a shock, and everyone was alarmed. Mir-Muhammad the raftsman fell into the water. That night we were near Atar.

On Tuesday we went to Mandrawar. Qutlugh-Qadam and his father, Dawlat-Qadam, gave a party in the fortress. Although it was an unpleasant place, we drank a few cups for their sake and returned to the camp in the late afternoon.

On Wednesday we made an excursion to Kandagar spring. Kandagar is a village that belongs to the Mandrawar district. In all of the Laghman area only this village has dates. It is situated above the mountain slopes, **[251]** and the date grove is on the eastern side. The spring is next to the date grove in an out-of-the-way spot. Six or seven yards below the spring they have arranged stones so as to form a sheltered place for bathing. The water has been made to run onto this place so that it pours down on the bather's head. The spring water is quite moderate in temperature. On winter days {one can bathe in it.} At first it feels a bit chilly, but the longer one stays in it the better it feels.

روز پنجشنبه شیرخانی ترکلانی در خانهٔ خود رفته فرود آورده ضیافت کرد. نماز پیشین ازآنجا سوار شده در ماهیخانه‌هائی که ساخته بودند ماهی گرفتند. ازین پیشتر کیفیت این ماهیخانه مذکور شده است.

روز جمعه نزدیك موضع خواجه میرمیران فرود آمدیم. نماز شام مجلس شد.

روز شنبه کوهی‌را که در میان علیشنگ و النگار است شکار کرده شد. از یکطرف النگاریان، از طرف دیگر علیشنگیان جرگه کرده آهورا از کوه گذراندند. آهوی بسیاری کشته شد. [۲٤۸] از شکار برگشته در النگار در باغ ملکان فرود آمده صحبت گرفته شد.

نصف دندان پیش من شکسته بود. نصف مانده بود. امروز در وقت طعام خوردن نصفی که مانده بود آنهم شکست. صباح آن سوار شده بماهی تور انداخته شد. نیم‌روز بود که به علیشنگ رفته در باغ شراب خورده شد. صباح آن حمزه خان ملك علیشنگ‌را که کارهای بد کرده خونهای ناحق ریخته بود بخونیان او سپرده بقصاص رسانیدند.

روز سه‌شنبه ورد خوانده براه یان بولاق بکابل مراجعت کردیم. نماز دیگر از الغتو آب‌را گذشته نماز شام بقراتو آمده باسپان دانه داده ماحضری حاضر کردند. بمجرد تمام کردن اسپان جو خودرا، سوار شدیم. [۲٤۸ب]

On Thursday Sher-Khan Tarkalani had us stop at his house, where he gave a banquet. At midday we mounted and went to the fish tanks and caught some fish. A description of these small fish tanks has already been given.

On Friday we stopped near Khwaja Mirmiran's village. That evening there was a gathering.

On Saturday a hunt was held on a mountain between Alishang and Alingar. With the Alingaris on one side and the Alishangis on the other, a circle was formed and the game was driven down from the mountain. Much game was killed. On our way back from the hunt we stopped in Alingar in the *malik*s' garden and had a party.

Half of one of my front teeth had broken off. This day the other half broke while I was eating.

Panjšamba küni Šerxānī Tarkalānī üyigä tüšürüp ḍiyāfat qıldı. Namāz-i pešīn andın atlanıp yasağan māhīxānalarda balıq tuttılar. Bu‹r›taraq māhīxānanıng kayfiyyatı mazkūr bolup edi.

Ādīna küni Xwāja Mīrmīrānnıng kentining yaqınığa tüštük. Namāz-i šāmda majlis boldı.

Šamba küni ʻAlīšang bilä [...]. Alingārlığ yana bir ṭarafıdın ʻAlīšanglığ jergä qılıp tağdın keyikni endürdilär. Xaylî keyik öldi. Avdın yanıp Alingārda maliklärning bāğığa tüšüp ṣuḥbat tutuldı.

İlgäriki tišimning yarımı sınıp yarımı qalıp edi. Bu kün ṭaʻām yeydü[r]gändä qalğan yarımı ham sındı. Ṣabāḥı atlanıp balıqqa tor saldurduk. Tüš bar edi kim ʻAlīšanggä barıp bāğda ičildi. Tanglası Ḥamza Xan ʻAlīšangning malikini, kim yaman išlär qılıp nāḥaqq qanlar töküp edi, qanlığlarığa tapšuruldı. Qiṣāṣğa yetkürdilär.

Sišamba **[251b]** küni virḍ oqup Yān Bulaq yolı bilä Kābulğa murāja'at qılduk. Namāz-i dīgar Uluğtūdın su kečip namāz-i šām Qurātūğa kelip atqa boğuz berip māḥaḍarī ḥāḍir qıldılar. At arpasını tükätkäč atlanduk.

The next morning we mounted and had nets cast to catch fish. It was noon when we went to Alishang and drank in a garden. The next morning Hamza Khan, the *malik* of Alishang who had performed evil deeds and shed innocent blood, was turned over to the families of those he had killed, and they had him executed.

On Tuesday **[251b]** I recited a litany and took the Yan Bulaq road back to Kabul. Late that afternoon we crossed the river at Ulughtu, and that evening we arrived at Quratu, where we fed the horses and some ready food was brought. When the horses finished their barley we remounted.

[Here follows a six-year-long break in the text, which resumes in the year 932/1525]

SOURCES OF ORIENTAL LANGUAGES & LITERATURES

Edited by Şinasi Tekin & Gönül Alpay Tekin

Published at Harvard University
Department of Near Eastern Languages and Civilizations

1. **The Uighur** Translation of Stihramati's Commentary by Şinasi Tekin (231 pages, 1970)
2. **Menāhicü'l-İnşā**, The Earliest Ottoman Chancery Manual by Şinasi Tekin (158 pages, 1971)
3. **Aḥmed-i Dā'ī and His Çengnāme** (58 pages, 1973) by Gönül Alpay
4. **Ṣaltuḳ-Nāme**, The Legend of Ṣarı Saltuḳ, Facsimile with critical Analysis and Index by F. İz & Gönül A. Tekin (7 parts, 1287 pages, 1973-84)
5. **Heşt Bihişt**, The Teẕkire by Sehī Beg, by Günay Kut (423 pages, 1978)
6. **The Book of Advice**, The Earliest Ottoman Version of Kābūsnāme; text in facsimile from the unique 14th Century Ms. by Eleazar Birnbaum (264 pages, 1981)
7. **Maḥmūd el-Kāşġarī**, Compendium of the Turkic Dialects (Divanü Lüġāt-it-Türk). Edited and translated with Introduction and Indices by Robert Dankoff in coll. with James Kelly. Part I:xxii+416 pages, 1982; II:iv+381 pages, 1984; III: 337 pages, 1985
8. **Shaikh Jamālī Dihlavī**, Maṣnawī Mir'atul Ma'ānī (Persian text) by Hameed-ud Din [Edition has been prepared by Gönül A. Tekin, 30, lxxvix pages, 1984]
9. **Kanûn-nâme-i Sultânî li-'Azîz Efendi** by Rhoads Murphey (x+82 pages, 1985)
10. **'Alāuddawla Simnānī**, Opera Minora (Persian & Arabic texts) W. M. Thackston, Jr. (xxxi+263 pages, 1988)
11. **The Seyahatname of Evliya Çelebi**, Facsimile of TS Bağdat 304: Part 1 [1^{a}-106^{a}] by Fahir İz (14+215 pages, 1989)
12. **The Seyahatname of Evliya Çelebi**, Index [Part I] edited by Şinasi Tekin and Gönül Alpay Tekin (241 pages)
13. **Munyatu'l-Ghuzāt**, A 14th Century Mamluk-Kiptchak Military Treatise by Kurtuluş Öztopçu (iv+223 pages, 1989)
14. **An Evliya Çelebi Glossary**, Unusual, Dialectal and Foreign Words in the Seyahat-name by Robert Dankoff (131 pages, 1991)
15. **Şem' ü Pervāne**, Feyżī Çelebi, A Seventeenth Century Ottoman Meṣnevi in Syllabic Meter; Text, Interpretation and Facsimile by Gönül Alpay Tekin (157 pages, 1991)
16. **Çengnāme**, **Aḥmed-i Dā'ī**, Critical Edition and Textual Analysis by Gönül Alpay Tekin (502 pages, 1992)
17. **Vāḥidī's Menāḳıb-i Ḫvoca-i Cihān ve Netīce-i Cān**, Critical Edition and Analysis by Ahmet T. Karamustafa (293 pages, 1993)
18. **Zahiruddin Muhammad Babur Mirza, BÂBURNÂMA**, Chaghatay Turkish Text with Abdul-Rahim Khankhanan's Persian Translation; Turkish Transcription, Persian Edition and English Translation by W. M. Thackston, Jr. (Along with Maps, Charts, Annotations and Indices) Part I: 1-245, Part II: 246-537, Part III: 538-904 (1993)
19. **The Seyahatname of Evliya Çelebi**, Facsimile, Part 2: 106^{b}-217^{b} by F. İZ (p.216-438, 1993)
20. **Ottoman Dervish Costume** [with colour photographs] by Nurhan Atasoy (500 pages, 1993)
21. **An Inter-Linear Translation of the Qur'ān into Khwarazm Turkish** [Old Turkish and Persian Inter-Linear Qur'an Translations I], Introduction, Text, Glossary and Faxsimile (Part I: Introduction and Text) by Gülden Sağol (410 pages, 1993)

Individual volumes of the **Series** and the **Journal of Turkish Studies**
may be ordered thru the *Journal of Turkish Studies*
P.O.Box 1447. Duxbury, MA.02331/USA
Tel: 617-585 8796

Zahiruddin Muhammad Babur Mirza

Baburnama

SOURCES OF ORIENTAL LANGUAGES AND LITERATURES

18

Edited by

Şinasi Tekin • Gönül Alpay Tekin

TURKISH SOURCES

XVI

Zahiruddin Muhammad Babur Mirza

BÂBURNÂMA
Part Three

Chaghatay Turkish Text
with Abdul-Rahim Khankhanan's
Persian Translation

Turkish Transcription, Persian Edition and English Translation by

W. M. Thackston, Jr.

Published at
The Department of Near Eastern Languages and Civilizations
Harvard University
1993

DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARININ KAYNAKLARI

18

Yayınlayanlar

Şinasi Tekin • Gönül Alpay Tekin

85868

TÜRKÇE KAYNAKLAR

XVI

Zahirüddin Muhammed Bâbur Mirza

BÂBURNÂME
III. Kısım

Çağatayca Aslı.
Abdurrahim Hanhanan'ın
Farsça Tercümesi, ve İngilizcesi.

Hazırlayan

W. M. Thackston, Jr.

Yayınlandığı yer
Harvard Üniversitesi
Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü
1993

Copyright © 1993 by the Editors
All rights reserved

•

Bütün telif hakları yayınlayanlara âittir

Babur's seal:
Zahîruddîn Muhammad Bâbur Bahâdur ibn-i Sultân Umar-Shaykh Kürägän,
from a 15th-century *Shâhnâma,*
Royal Asiatic Society MS 239,
reproduced with slight computer enhancement from
Michael Brand and Glenn D. Lowry,
Akbar's India: Art from the Mughal City of Victory
(New York: Asia Society Galleries, 1986), p. 90.

This Volume has been partially subsidized by Elling O. Eide of Sarasota

•

Managing Editor of the Series
Carolyn I. Cross

This Volume has been typeset by W.M.Thackston,Jr.
Library of Congress Catalog Card Number 70-131003

BĀBURNĀMA

PART THREE

HINDUSTAN
A.H. 932–936
A.D. 1525–1529

غربت‌ته اول ای هجری مینی پیر قیلیب تور
هجران بیله غربت منکا تاثیر قیلیب تور

مقدور باریچه قیلورام سعی وصـــــالینك
تا تینگرینی بیلمان که نی تقدیر قیلیب تور

تقدیردور اول یان و بو یان سالغوچی یوقسه
کیم‌کا هوس سنبل و نظیـــــر قیلیب تور

بو هند ییری حاصلی‌دین کوب کونکول آلدیم
نی سود که بو ییر مینی دلکیر قیلیب تور

سیندین بو قدر قالدی ییراق اولمادی بابر
معذور توت ای یار که تقصیر قیلیب تور

In exile, separation from that moon has made me old.
Separation and exile have taken their toll on me.
I am trying as hard as I can to be with you,
But I know not what destiny God has decreed.
Were it not for destiny on one side and obligation on the other,
Who would have any desire for Sambhal and the like?
I have taken much heart from the land and produce of India,
But to what avail? for this place disgusts me.
So long has Babur remained distant from you—
Forgive him, my beloved, for he has made a mistake.

--From Babur's *Divan*

وقایع سنهٔ نهصد و سی و دو

روز جمعه غرهٔ ماه صفر [ل۲۲۶] در تاریخ سنهٔ نهصد و سی و دو که آفتاب در برج قوس بود بعزیمت هندوستان سفر کرده از پشتهٔ یك‌لنگه گذشته در اولانگی که بطرف غربی آب ده یعقوب است فرود آمده شد.

درین منزل عبدالملوك قورچی که هفت هشت ماه بود که پیش سلطان‌سعید خان بایلچی‌گری رفته بود بهمراهی یانگی بیگ نام، کوکلداش خان، آمد. از خانیمان و خان خطها با محقر سوغات و دعا آورد. دو روز بجهت جمع شدن لشکر درین منزل بوده ازینجا کوچ نموده و شب در میان به بادام‌چشمه آمده فرود آمده شد. درین منزل معجون خوردیم.

روز چهارشنبه در وقت فرود آمدن در باریك‌آب مصحوب برادران نور بیگ که در هندوستان مانده بود خواجه‌حسین دیوان لاهور مقدار بیست‌هزار شاهرخی طلا و اشرفی و تنکه فرستاده بود آوردند. اکثر آن‌را از دست ملا احمد ارباب بلخ بجهت مصلحت بلخ فرستاده شد.

روز جمعه هشتم ماه در وقت [۲٤۹] فرود آمدن در گندمك مرا ریزاندگی تندی شد. بحمدالله که بآسانی گذشت.

روز شنبه در باغ وفا فرود آمده شد. چند روز بجهت همایون و لشکر آن طرف در باغ وفا توقف کرده شد. حد و حدود باغ وفا و صفا و لطافت او درین تاریخ مکرر مذکور شده بسیار بصفا باغی واقع شده هرکس بچشم خریداری بیند خواهد دانست که چه طور جائیست. چند روزی که آنجا بودیم در ایام شراب خوردن اکثر شراب خورده شد و صبوحی کرده شد. [ل۲۲۶ب] در ایام شراب ناخوردن صحبت معجون بود. از جهت دیر ماندن از میعاد بهمایون خطهای درشت نوشته خطابهای عنیف کرده فرستاده شد.

روز یکشنبه تاریخ هفدهم صفر صبوحی کرده شده بود که همایون آمد. از جهت دیر آمدن او پاره درشت‌درشت گفتم. خواجه‌کلان هم از غزنی هم امروز آمد. شب همان دوشنبه کوچ کرده در باغ نوی که در میان سلطان‌پور و خواجه‌رستم [۲٤۹ب] طرح کرده شده بود فرود آمده شد.

Events of the Year 932 [1525–26]

FIFTH EXPEDITION INTO HINDUSTAN

On Friday the first of Safar 932 [November 17, 1525], with the sun in Sagittarius, we set out on an expedition to Hindustan, passed the Yak Langa hill and camped in the meadow to the west of the river at Deh-i-Ya'qub.

Abdul-Maluk Qorchï, who had been gone for seven or eight months on a mission to Sultan Sa'id Khan, came to this camp with the khan's man Yangï Beg Kükäldash. He brought letters and paltry presents and gifts from the khanïms and the khan. We stayed at this site for two days seeing to the army and then set out, spent one night on the road and stopped the next night at Badam Chashma. At this camp we had some *ma'jun*.

On Wednesday we stopped at Barikao, and one of Nur Beg's younger brothers brought 20,000 shahrukhis worth of gold, ashrafis and tankas, which Khwaja Husayn the Divan had

[Vaqāyi'-i sana-i 932]

Ādīna küni Ṣafar ayınıng ğurrasıda tārīx-i 932dä kim āftāb Qaws burjıda edi, Hindūstān 'azīmatı bilä safar qılıp Yak Langa puštasıdın ötüp Dih-i Ya'qūb suyınıng ğarbī ṭarafıdaqı ölänggä tüšüldi.

Bu yurtta 'Abdul-Malūk Qorčı, kim yeti–sekiz ay edi Sulṭān Sa'īd Xan qašığa elčilikkä barıp edi, xannıng Yangı Beg Kükäldaš atlığ kišisi bilä keldi. Xanımlardın va xandın xaṭṭlar bilä muḥaqqar sawğat va beläg keltürdi. İki kün čerig maṣlaḥatı üčün bu yurtta turup mundın köčüp ara qonup Bādām Cašma tüšüldi. Bu yurtta ma'jūn yedük.

Cahāršamba küni Bārīk Āb tüškändä Hindūstānda qalğan Nūr Begning iniläridin yegirmi ming šāhruxīlıq altun va ašrafī va tanka, kim Xwāja Ḥusayn Dīvān Lāhawr xālişātıdın yibärip edi, keltürdi. Aksarını Mullā Aḥmad Balx arbābıdın Balx maṣlaḥatı üčün yibärildi.

Ādīna küni aynıng sekizidä ‹‹manga berk rezāndalıq boldı›› **[252a]** Gandamakkä tüškändä manga tund rezāndalıq boldı. Bi-ḥamdi 'llāh āsānlıq bilä ötti.

Šamba küni Bāğ-i Vafāda tüšüldi. Bir nečä kün Humāyūn Mīrzā va ol yüzning čerigi üčün Bāğ-i Vafāda tavaqquf qılıldı. Bāğ-i Vafānıng ḥadduḥudūdı va ṣafā u liṭāfatı bu tārīxda mukarrar mazkūr boluptur. Asru ṣafālığ bāğ vāqi' boluptur. Harkim xarīdārlıq közi bilä körsä bilgäy kim ne törlüg yer dür. Nečä kün kim anda edük, ičär künläri aksar ičildi va ṣabūḥī qılıldı; ičmäs künläri ma'jūn ṣuḥbatı edi. Humāyūn mī'āddın köp käyin qalğan jihatıdın durušt xaṭṭlar bitip 'anīf xiṭāblar qılıp yibärildi.

Yakšamba küni Ṣafar ayınıng on yetisidä ṣabūḥī qılılıp edi kim Humāyūn keldi. Keč kelgäni jihatıdın bir pāra qatığ qatığ ayttım. Xwāja Kalān ham Ġaznīdın ošbu kün keldi. Ošol dušamba axšamı oq köčüp Sulṭānpūr* bilä Xwāja Rustamnıng arasıda salğan yangı bā‹ğ›qa tüšüldi.

sent from the Lahore revenues. Most of it was sent for the benefit of Balkh with Mulla Ahmad, one of the lords of Balkh.

On Friday the 8th, **[252]** while stopped at Gandamak, I got a violent cold. Thank God it went away without complication.

On Saturday we stopped at the Bagh-i-Wafa. We stayed there for a few days waiting for Humayun Mirza and the army from the other side [of the Hindu Kush]. The Bagh-i-Wafa has been mentioned several times in this history for its extent, pleasure and delight. It is really charmingly situated. Anyone who looks at it with a buyer's eye will realize what sort of place it is. During the few days we were there we mostly drank and had morning draughts on drinking days; on non-drinking days we held *ma'jun* parties. Since Humayun was long overdue I sent him some harshly worded letters.

On Sunday the 17th of Safar we were having our morning draught when Humayun arrived. I rebuked him quite a lot for being so late. Khwaja Kalan also arrived this day from Ghazni. That very evening we marched out and camped in the new garden I had made between Sultanpur and Khwaja Rustam.

روز چهارشنبه ازینجا کوچ نموده در جاله درآمده شد. تا قوش‌گنبد شراب خورده رفته در قوش‌گنبد از جاله برآمده به اردو آمده شد. صباح آن هم اردورا کوچانده در جاله درآمده معجون اختیار کرده شد. دایم جای فرود آمدن قریق‌اریق بود. در وقت رسیدن در روبروی قریق‌اریق هرچند ملاحظه کرده شد از اردو اثری ظاهر نشد. اسپان هم پیدا نشدند. در خاطر گذشت که گرم‌چشمه نزدیك است و سایه‌دارست. شاید آنجا فرود آمده باشد. بنابر آن ازینجا گذشته شد. در وقت رسیدن نزدیك بگرم‌چشمه خود روز بیگاه شده بود. آنجا هم نایستاده شب آن روز هم گشته شد. در یك جائی جاله‌را ایستاده کرده پاره خواب کرده وقت سنّت به یده بیر برآمدیم. در وقت برآمدن آفتاب مردم لشکر سرکرده آمدن گرفتند. اردو خود در نواحی قریق‌اریق فرود آمده بوده در نظر ما نه‌درآمده.

در جاله مردمی [۲۵۰] که شعر توانند گفت خیلی بودند، مثل شیخ‌ابوالوجد، [ل۲۲۷] شیخ زین، ملا علیخان، تردی‌بیگ خاکسار. بعضی دیگرها هم بودند. در صحبت این بیت محمد صالح مذکور شد که ** محبوبی هر عشوه‌گری‌را چه کند کس * جائی که تو باشی دگری‌را چه کند کس ** گفته شد که «درین زمین بگویند.» مردم صاحب‌طبع نظم در مقام گفتن شدند. چون بملا علیخان خیلی مطایبه کرده میشد، بطریق هزل این بیت در بدیهه بخاطر آمد ** مانند تو مدهوش گری‌را چه کند کس * هر گاوکن ماده‌خری‌را چه کند کس ** ازین پیشتر نیك و بد، جد و هزل، هرچه بخاطر میرسید، بطریق مطایبه گاهی منظوم میشد. هرطور قبیح و زشت که نظم میشد، مرقوم میگشت. درآن ایام که «مبین»را نظم میکردم در خاطر فاتر خطور کرد و در دل حزین اینچنین رسید که حیف باشد که ازآن زبان که اینچنین الفاظ‌را درج کند، دیگر فکر خودرا بسخنان قبیح خرج کند، و دریغ باشد که ازآن دل که اینچنین معانی ظهور نماید دیگر خیال چند زشت خطور نماید. [۲۵۰ب] ازآن باز از شعر و نظم هجو و هزل تارك و تایب بودم. در وقت گفتن این بیت اصلاً بخاطر نرسید و اینمعنی هرگز در دل خطور ننمود.

بعد از یك دو روز در اوقات فرود آمدن در بگرام ریزاندگی شده تب کردم. این ریزاندگی به سرفه منجر شد. در هر سرفه کردن خون برآمدن گرفت. دانستم که این تنبیه از کجاست و این تشویش از چه کردن. فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا نَكَثَ عَلَىٰ نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ فَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا

On Wednesday we left, got on a raft and drank wine all the way to Khush Gumbaz, where we disembarked and camped. The next morning we set the camp to march, got on a raft and had some *ma'jun*. The site we always camped in was Qïrq Arïq, but when we reached opposite Qïrq Arïq we looked and found no trace of the camp. **[252b]** Not even the horses were there. It occurred to me that Garm Chashma was nearby {and shady,} so maybe they had moved the camp there. It was quite late by the time we reached Garm Chashma. Without stopping there we proceeded all night. We had the raft stopped and slept a bit. At dawn we got out at Yada Bir. As the sun was coming up the soldiers began to arrive. The army had camped in the Qïrq Arïq region, but we had not seen them.

There were many people on the raft who could compose poetry, such as Shaykh Abu'l-Wajd, Shaykh Zayn, Mulla Ali-Khan, Turdï Beg Khaksar and some others. During the party this line of Muhammad Salih's was quoted:

What is one to do with the loveliness of every coquette?
There where you are, what is one to do with others?

Cahāršamba küni mundın köčüp jālağa kirip Quš Gumbazğača čağır ičip barıp Quš Gumbazdın čıqıp orduğa tüšüldi. Tanglası ham ordını köčürüp jālağa kirip ma'jūn ixtiyār qılıldı. Dāyim tüšär yurt Qırıq Arıq edi. Qırıq Arıq toğrısığa yetkändä har nečä mulāḥaẓa qılıldı, ordudın asarî **[252b]** ẓāhir bolmadı. Atlar ham paydā bolmadı. Xāṭirğa kečti kim Garm Cašma yavuq tur. Šāyad ordu anda tüšüp eken dep bu yërdin ötüldi. Garm Cašmağa yetkän čağ xud kün keč bolup edi. Anda ham turmay kečäsi ham yürüldi. Bir yerdä jālanı turğuzup bir pāra uyqulap* sunnat vaqtı Yada Bīrğa čıqtuk. Kün burnı bilä čerig eli kelä bašladı. Ordu xud Qırıq Arıq navāḥīsığa tüškän egändür. Bizgä körünmäydür.

Jālada ši'r aytur el xaylî bar erdilär, misl-i Šayx Abu'l-Wajd va Šayx Zayn va Mulla 'Alīxān va Turdı Beg Xāksār. Yana ba'zılar ham bar erdi. Ṣuḥbatta Muḥammad Ṣāliḥning bu baytı mazkūr boldı kim:

Maḥbūbī-i har 'išvagarîrā či kunad kas? / Jāî ki tu bāšī digarîrā či kunad kas?

Dedük kim "Bu gošada aytsunlar." Ṭab'-i naẓmı bar el aytmaq maqāmıda boldılar. Cun Mullā 'Alīxān bilä xaylî muṭāyaba qılılur erdi, hazl ṭarīqı bilä bu bayt badīhada xāṭirğa keldi:

Mānand-i tu madhūšgarîrā či kunad kas? / Har gāvkun-i māda xarîrā či kunad kas?

Mundın burun yaxšı va yaman, jidd u hazl, har ne xāṭirğa yetsä edi muṭāyaba ṭarīqı bilä gāhî manẓūm bolur edi. Har nečük qabīḥ u zišt naẓm ham bolsa marqūm bolur edi. Ol furṣatta kim Mubīnnı naẓm qıladur edim, xāṭir-i fātirğa xuṭūr edi va ḥazīn köngülgä mundaq yetti kim **[253a]** ḥayf bolğay ol tildin kim mundaq alfāẓînı darj qılğay, yana fikrini qabīḥ sözlärgä xarj qılğay, va dareğ bolğay ol köngüldin kim mundaq ma'ānī ẓuhūr etkäy yana zišt xayāllar anda xuṭūr etkäy. Andın bäri hajv u hazl ši'r u naẓmıdın tārik u tāyib edim. Bu baytnı aytur maḥall aṣlan xāṭirğa yetmädi va bu ma'nā hargiz köngülgä xuṭūr etmädi.

Bir–iki kündin song Bigrāmda tüškändä rezāndalıq bolup ısıttım. Bu rezāndalıq ṣurfağa munjarr boldı. Har yötälgändä qan tükürä* kiriştim. Bildim kim bu tanbīh qandın dur va bu tašvīš ne qılğandın. *"Fa-man nakasa fa-innamā yankusu 'alā nafsihi, wa-man awfā bi-mā 'āhada 'alayhi 'llāhu fa-yu'tīhi ajran 'aẓīman."*

"Let's compose another like it," they said. Those who had poetic talent were in a composing mood. Since there had been much joking with Mulla Ali-Khan, the following funny line came spontaneously to mind:

What is one to do with a dope like you?
What is one to do with every female ass with a hole as big as a cow's?

Prior to this good and bad, serious and humorous, whatever came to mind was often put into poetry as a joke. No matter how obscene or improper the poetry was, it got written down. However, while I was versifying the *Mubin*, it occurred to my weak mind and saddened heart that **[253]** it was a pity for such obscene words to emerge from a tongue that was engaged with such lofty expressions, and it was a shame for such improper images to occur to a mind that was making manifest such pious thoughts. From then on I eschewed satirical and humorous poetry. However, at the time I made up that line no such thing had ever occurred to me.

A day or two later, while camped at Bigram, I had an attack of the rhume and got a fever. The rhume resulted in a cough, and every time I coughed I hemorrhaged. I realized where this admonition was from and what I had done to deserve this suffering. "Whoever shall violate his oath, will violate the same to the hurt only of his own soul: but whoever shall perform that which he hath covenanted with God, he will surely give him a great reward" [Kor. 48:10].

نی قیلانینگ سنینگ بیله ای تیل — جهتینگدین مینینگ ایچیم قاندور [ل۲۲۷ب]
نیچه یخشی دیسانگ بو هزل ایله شعر — بیریسی فحش و بیری یلغاندور
گر دیسانگ کویمایین بو جرم بیله — جیلاوینگنی بو عرصه‌دین یاندور

یعنی چه کرده شود با تو ای زبان؟ از جهت تو درون من تمام خون است. تا بکی خوب بگوئی باین طریق هزل شعررا که یکی ازآن فحش است و یکی ازآن دروغ است. اگر بگوئی که مسوز باین گناه، پس عنان خودرا ازین عرصه بگردان. رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَرْحَمْنَا وَتَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الخَاسِرِين. باز از سر نو در مقام استغفار [۲۵۱] و اعتذار شده ازین نوع اندیشهٔ باطل و ازین طور پیشهٔ نالایق دل‌را سرد ساخته قلم‌را شکستم. از آن درگاه به بنده‌های عاصی اینچنین تنبیهات دولتی است عظیم. هر بنده که اینچنینها تنبیه شود سعادتیست جسیم.

ازآنجا کوچ نموده در علی‌مسجد فرود آمده شد. از جهت تنگی این منزل من دایم بر بالای پشتهٔ فرود می‌آمدم. مردم لشکر تمام در دره فرود می‌آمدند چنانچه این پشتهٔ که بر بالای او فرود می‌آمدم بر همه مشرف بود. شب از آتش اهل لشکر عجب چراغان خوبی شد. هر مرتبه که درین منزل فرود آمده شد ازین جهت البته شراب خورده شده پیش از صبح معجون اختیار کرده سوار شدیم. آن روز روزه هم گرفتم. آمده نزدیك بگرام فرود آمده شد.

صباح آن در آن منزل توقف نموده بشکار کرگ سوار شدیم. از سیاه‌آب پیش بگرام گذشته پایان آب رویه جیرگه انداختیم. بعد از پاره راهی رفتن از عقب کسی آمد که نزدیك بگرام [ل۲۲۸] در اندك جنگلی کرگ درآمده است. گرد جنگل‌را گرفته ایستاده‌اند. از همانجا [۲۵۱ب] جیلاوریز روان شده رسیدیم. در جنگل جرگه انداخته بمجرد غوغا کردن کرگ در میدان برآمده گریخت. همایون و آنهائی که از آنطرفها آمده بودند هیچکدام کرگ‌را ندیده بودند. همه خاطرخواه تفرج کردند. تا نزدیك یك کروه دنبال کرده تیر بسیاری زده انداختند. این کرگ بهیچ کسی و هیچ اسپی حملهٔ خوبی نکرد. دو کرگ دیگررا هم کشتند. دایم در خاطر می‌گذشت که فیل‌را با کرگ اگر روبرو کرده شود چه‌طور باهم معامله بکنند. این نوبت فیلبانان فیلهارا می‌آورده‌اند که یك کرگ از روبرو می‌برآید. بمجرد روان ساختن فیلبانان، کرگ روبرو نمی‌آید. بطرف دیگر می‌گریزد.

آن روز که در بگرام ماندیم [۲۵۲ب] بعضی امرا و نزدیکیان‌را و بخشیان و دیوانیان‌را طلبیده شش هفت سرکار کرده در گذر نیلاب بر سر کشتیها تعیین کرده شد که جمیع مردم لشکررا نام بنام نوشته سان ایشان‌را بگیرند.

What am I to do with you, O tongue? On your account my innards are bloody.
No matter how gracefully you compose humorous poetry,
part of it is obscene and part is false.
If you wish not to burn for this crime, turn your reins from this field.

"O Lord, we have dealt unjustly with our own souls; and if thou forgive us not, and be not merciful unto us, we shall surely be of those who perish" [Kor. 7:23]. Once again I sought forgiveness and apologized anew, and I freed my mind from and broke my pen to this sort of vain thoughts and such improper activities. Such an admonition from the divine court is an immense source of wealth for a disobedient human. Anyone who is thus admonished has attained great felicity.

Marching from there, we camped at Ali Masjid. **[253b]** Due to the narrowness of this site I always camped on a hill here. The soldiers all camped in a valley overlooked by the hill on which I camped. By night the soldiers' camp fires glowed beautifully. Every time we camped

Ne qılayın sening bilä, ay til, / jihatıngdın mening ičim qan dur.
Nečä yaxšı desäng bu hazl ilä ši'r / birisi fuḥš u biri yalğan dur.
Gar desäng küymäyin bu jurm bilä / jilawungnı bu 'arṣadın yandur.

"Rabbanā ẓalamnā anfusanā wa-in lam tağfir lanā wa-tarḥamnā la-nakūnanna mina 'l-xāsirīn." Yana bašdın istiğfār u i'tizār maqāmıda bolup bu naw' bāṭil andešadın va bu yosunluğ nālāyiq pešadın köngülni tindürüp qalamnı sındurdum. Ol dargāhdın 'āṣī bandalarğa bu naw' tambīhlar dawlatî dur 'aẓīm. Har banda ham kim mundaqlardın mutanabbih bolğay sa'ādatî dur jasīm.

Andın köčüp 'Alī Masjid tüšüldi. Bu yurt- **[253b]** -nıng tarlıqıdın dāyim men bir pušta üstigä tüšär edim. Cerig eli tamām bir qulda tüšär edi kim men tüškän pušta barığa mušrif edi. Kečä čerig elining otıdın 'ajab yaxšı čirāğān bolur edi. Har nawbat kim bu yurtta tüšülüptür, bu jihattın albatta ičiliptür. Bu qatla ham munda tüškändä ičildi. Ṣubḥdın burun ma'jūn ixtiyār qılıp atlandım. Ol kün roza ham tuttum. Kelip Bigrāmnıng yavuqığa tüšüldi.

Tanglası ol yurtta tavaqquf qılıp karg avığa atlanduk. Bigrām alıdaqı Siyāh Ābdın ötüp su qoyı baqa jergä salduk. Muddatî barılğandın song käyindin kiši keldi kim Bigrāmnıng yavuqıda oq azraqča jangalğa karg kirdi. Tegräsini alıp turupturlar. Ošandın jilawrez tepräp yettük. Jangalğa jergä salıp ğawğā qılğan bilä karg čıqıp tüzgä qača berdi. Humāyūn va ol yüzdin kelgänlär hečkim kargni körgän emäs erdi. Barı xāṭirxwāh tafarruj qıldılar. Bir kurohkä yavuq qavlap qalın oqlap yıqtılar. Bu karg heč kišigä va atqa yaxšı ḥamla qılmadı. Yana iki kargni ham öltürdilär. Dāyim xāṭirğa kečär erdi kim fīl bilä kargni rūbarū qılılsa, nečük mu'āmala qılğaylar? Bu nawbat fīlbānlar fīllarnı keltürädür egändürlär kim bir karg rūbarū **[254a]** oq čıqar. Fīlbānlar ilgärirāk yürügän bilä karg rūbarū kelmäs. Özgä sarı qačar.

Ol kün kim Bigrāmda turuldı, ba'zı beglärni va ičkilärni baxšılar va dīvānlar bilä altı–yeti sarkār qılıp Nīlāb guzaridä kemälärning üstigä ta'yīn qılıldı. Jamī' čerig elini nām ba-nām bitip sanların alğaylar.

---

here we had of course to drink. This time too we had a party while camped here. Before morning I had some *ma'jun* and then mounted. That day I was fasting too. We came and dismounted near Bigram.

The next morning, while stopped at that camp site, we mounted for a rhinoceros hunt. We crossed the dark water opposite Bigram and formed the battue downriver. After walking for a while, a man came from behind to say that a rhinoceros had entered a small patch of forest near Bigram. The men encircled it, and we rode there as fast as we could. With the battue advancing into the forest and making a lot of noise, the rhinoceros emerged onto the open land and started to run away. Humayun and the men who had come from the other side [of the Hindu Kush] had never seen a rhinoceros before and stood watching with delight. We pursued it for nearly a kos, shot a lot of arrows and brought it down. This rhinoceros had not made a good charge at either man or horse. Two more rhinoceroses were killed. I always used to wonder how they would act if a rhinoceros and an elephant were brought face to face. This time the elephant keepers were just bringing forward the elephants when a rhinoceros emerged. **[254]** When the keepers drove the elephants forward, the rhinoceros ran off in another direction rather than face an elephant.

The day we were stopped at Bigram, some begs and *ichkis* were divided into six or seven administrative units with the *bakhshis* and *divans* and assigned to the boats at Nilab crossing to write down all the soldiers' names one by one and make a head count.

شب آن ریزاندگی شده تب کردم. این ریزاندگی بسرفه کشید. در هر سرفه کردن خون می افتاد. خیلی توهم شد. الحمدلله بعد از دو سه روز برطرف شد.

از بگرام [...] دو منزل در میان کرده روز پنجشنبه بیست وهشتم ماه در کنار دریای سند فرود آمدیم.

روز شنبه غرهٔ ربیع‌الاول سندرا گذشته و از آب کچه‌کوت گذشته در کنار دریا فرود آمده شد. امرا و بخشیان و دیوانیانی که بر سر کشتی تعیین شده بودند سان مردم لشکر که در ملازمت بودند بعرض رسانیدند. خورد و کلان، نیك و بد، [ل۲۲۸ب] نوکر و غیر نوکر، دوازده هزار کس بقلم آمده بود.

این سال در صحراها بشکال کم شده بوده در ولایتهای دامن‌کوه بشکال خوب شده بود. بجهت مصلحت غله بدامن دامن‌کوه براه سیالکوت [۲۵۳] متوجه شدیم. در وقت رسیدن برابر ولایت هاتی گکر در یك رودی هرجا هرجا آب بسیاری ایستاده است. این آبها تمام یخ بسته است. اگرچه خیلی بسیار نبود، نهایتش مقدار یکدست بسیاری او بوده باشد. در ولایت هندوستان این نوع یخ غریب است. یخ در همانجا دیده شد. این چند سال که در هندوستان بودیم از برف و یخ اصلاً علامات و آثار دیده نشد.

از سند پنج کوچ نموده در کوچ ششم پیوست کوه جود پایان کوه بال‌نات جوکی در کنار رود جای بودن بکیالان آمده منزل کرده شد. صباح آن بجهت مصلحت غله گرفتن مردم درآن منزل مقام کردیم. آن روز عرق خورده شد. ملا محمد پرغری حکایت بسیاری کرد. آنچنان پرگوئی کم کرده بود. ملا شمس خود دایمی شلاین بود. یکی که شلاینی سر میکرد از صباح تا شب تمام نمیتوانست کرد. قول و قوللوقچی و نیك و بدی که بجهت آوردن غله رفته بودند از غله‌ها گذرا شده در جنگل و کوه و جاهای قلپ پریشان و بی‌حسیب رفته [۲۵۳ب] چند کسی‌را گیراندند. کیچکینه تونقطار آنجا مرد.

از آنجا کوچ نموده آب بهت‌را از جیلم پایان‌تر بگذر گذشته فرود آمدیم. ولی قزیل که پرگنهٔ او بیسروکری اکریاوه بود و کومك سیالکوت بود آنجا آمده دید. از جهت نگاه‌نداشتن سیالکوت در مقام عتاب و خطاب بودیم که بعرض رسانید که «من به پرگنه [ل۲۲۹] آمده

That evening I had a recurrence of fever from the rhume, which resulted in a cough. Every time I coughed I spat blood. I was really scared. Thank God it went away after two or three days.

We marched from Bigram and camped beside the Kabul river in the rain. News came from Hindustan that Dawlat Khan and Ghazi Khan had amassed twenty to thirty thousand troops and brought them to Kalanaur, intent upon attacking Lahore. Mu'min Ali Tovachï was sent at a gallop with this urgent message: "We are coming as fast as we can. Do not engage in battle until we arrive." After two bivouacs we camped on the banks of the Indus on Wednesday the 28th of the month.

On Saturday the first of Rabi' I [December 16, 1525], we crossed the Indus and Kachakot and camped beside the river. The begs, *bakhshi*s and *divan*s who had been stationed on the boats brought me the count of the men who had come on this campaign. All told—great and small, good and bad, liege and other—12,000 men had been counted.

This year the monsoon rainfall had been small on the flatlands, but it had been good in the mountainside areas. **[254b]** We therefore set out by the Sialkot road for the mountain slopes to get grain. Opposite Hati Gakhar's region there was much river water standing

Axšamı rezāndalıq bolup ısıttım. Bu rezāndalıq yötälgä tarttı. Har yötälgändä qan tükürür* edim. Xaylî tavahhum boldı. Alḥamdu lillāh iki–üč kündin song bar-ṭaraf boldı.

Bigrāmdın köčüp yamğur yağdurup Kābul suyı yaqasığa tüšüldi. Hindūstāndın xabar keldi kim Dawlat Xan va Ġāzī Xan yegirmä–otuz ming čerig yığıp Kalānawrnı aldı. Lāhawr üstigä kelmäkči dür. Mu'min 'Alī Tovačını qadağa bilä čapturuldı kim biz kūč bar kūč mutavajjih dur biz. Biz yetkünčä urušqunčı bolmasunlar. İki qonup panjšamba küni aynıng yegirmä sekizidä Sind yaqasığa tüštük.

Šamba küni Rabī'u'l-Avval ayınıng ğurrasıda Sind Suyı kečip Kačakot suyıdın ötüp daryā yaqasıda tüšüldi. Kemälär üstigä qoyğan beglär va baxšılar va dīvānlar čeriggä kelgän elning sanını 'arḍğa yetkürdilär. Uluğ kičik, yaxšı yaman, nökär ğayr-i nökär, on iki ming kiši qalamğa keliptür.

Bu yıl tüzdä biškāl az bolğandur. Tağ dāmanasıdaqı vilāyatlarda **[254b]** biškāl yaxšı bolğandur. Ašlığ maṣlaḥatıdın tağ dāmanası bilä Siyālkot yolı bilä mutavajjih bolduq. Hātī Gakarning vilāyatı toğrısı yetkändä bir rūdta har yerdä har yerdä qalın sular turuptur. Bu sular tamām yax bağlaptur. Agarči xaylî [...] qalınlıqı bolğay. Hindūstān vilāyatıda bu naw' yax ğarīb tur. Yaxnı ošanda oq körüldi. Bu nečä yıl ki Hindūstānda edük, qar va yaxdın āsār u 'alāmat körülmädi.

Sinddın beš köč köčüp altınčıda Jūd Tağığa payvast Bāl Nāt Jūkīning tağının tüpidä Bakyāllar yurtı rūdqa kelip tüšüldi. Tanglası el ašlığ alur maṣlaḥatı üčün ol yurtta turduk. Ol kün 'araq ičildi. Mullā Muḥammad Parğarī köp ḥikāyat qıldı. Kam* anča purgūyluq qılıp edi. Mullā Šams xud ertäki šalayan edi. Bir šalayanlıq bašlasa kečkäčä tükätä almas edi. Ašlığqa barğan qul qulluqčı va yaxšı va yaman ašlığdın ötä čıqıp jangal va tağ va qatığ va bortaq yerlärgä parešān va beḥasīb barıp bir nečä kiši aldurdılar. Kičikkinä Tünqatar anda öldi.

Andın köčüp Bahat Suyı Jelamdın qoyıraq guzar bilä kečip tüštük. Valī Qızıl—kim parganasi Bimrūgirī Akriyāda (?) edi, Siyālkot kömäki edi—munda kelip kördi. Siyālkotnı asramağan **[255a]** jihatıdın 'itāb u xiṭāb maqāmıda edük kim 'arḍ qıldı kim "Men parganagä

everywhere, and the water had all frozen, but not too {thick—about a span} at most. Such ice is rare in Hindustan. Only there did we ever see ice. For these several years we have been in Hindustan no trace of ice or snow has been seen.

Five marches away from the Indus we came on the sixth march to the river that was the Bakyals' campsite, at the base of Balinath mountain, which is connected to Mount Jud. The next morning we stayed in that camp in order for the men to obtain grain. That day spirits were drunk. Mulla Muhammad Parghari talked a lot. Rarely had he ever talked so much. It was Mulla Shams who was an old chatterbox, and once he started talking he never stopped. The slaves, servants and everybody who had gone for grain went on past the fields and scattered in the forests, mountains and places of difficult access. Having gone out unarmed, some of them were taken prisoner. Kichikkinä the nightwatchman died there.

Marching from there, we forded the Bahat river below Jhelum and camped. Wali Qïzïl, whose district was in Bimrugiri and Akriyawa and who had been assigned as reinforcement to Sialkot, came here to see me. We were chastising him severely for not keeping Sialkot **[255]** when he said, "I left to go to my district. When Khusraw Kükäldash left Sialkot he did

بودم. خسرو کوکلداش در وقت برآمدن خود از سیالکوت مرا خبر هم نکرد.» این عذر او مسموع بود. گفته شد که «چون سیالکوت را نگاه نداشتی، در لاهور رفته چرا بامرا همراه نشدی؟» ملزم شد. چون کار نزدیك بود باین جریمهٔ او پروا نکردیم.

از همین منزل سید طوفان و سید لاچین‌را پیش آنهائی که در لاهور بودند قوش‌اسپه ساخته تازانده فرستاده شد که جنگ نکنند. در سیالکوت یا پرسرور بما آمده همراه شوند. سخن همه مردم این بود که غازیخان سی و چهل هزار کس جمع کرده است. دولتخان بآن پیری خود شمشیر [۲۵٤] بسته است. اینها جزم جنگ خواهند کرد. در خاطر گذشت که مثل است که «یار ده به که نه». چون این نمی‌رود، آنهائی‌را که در لاهور اند بخود همراه ساخته جنگ بکنیم. بامرا کسان فرستاده و یك منزل در میان کرده در کنار آب چناب آمده منزل کردیم. از راه بهلولپور که خالصه بود رفته سیر کردیم. قلعهٔ او در کنار آب چناب بر بالای جر بلندی واقع شده بسیار خاطر خوش آمد. اینجا آوردن مردم سیالکوت‌را خیال کردیم. انشاءالله بمجرد فرصت یافتن آورده خواهد شد. از بهلولپور به اردو بکشتی آمدیم. صحبت بود. بعضی عرق، بعضی بوزه خوردند، بعضی معجون خوردند. از کشتی نماز خفتن گذشته برآمده در خرگاه هم اندکی خورده شد. بجهت مصلحت اسپان یك روز در کنار این آب باسپان دم داده شد.

روز جمعه چهاردهم ربیع‌الاول در سیالکوت فرود آمدیم. دایم که به [ل۲۲۹ب] هندوستان رفته میشد بجهت [۲۵٤ب] اولجهٔ گاو و گاومیش از کوه و صحرا جت و گجور بیحد و بیقیاس می آمدند. بی‌سری و ظلم کننده‌ها همین بدبختان بودند. پیش ازین، ولایتها یاغی بود. خیلی گیروگرفت نبود. این نوبت که این ولایتها تمام ایل شده است همانطور معامله کردن گرفتند. از سیالکوت گرسنه و برهنه و فقیر و مسکینی که به اردو آمده بودند بیکبار غوغائی افتاد. به تاراج رفتند. مردمی که بی‌سری کرده بودند پیدا کرده دو سه کس‌را فرمودم که پاره‌پاره کردند. [...]

در همین منزل یك سوداگری آمده زیر کناندن عالم‌خان‌را پیش سلطان‌ابراهیم عرض کرد. شرح آن اینست که عالم‌خان بعد از رخصت گرفتن در آنطور هوای آتشین گرمی بهمراهان ندیده دو کوچ را یکی کرده بلاهور می‌آید. در آن وقت رخصت دادن عالم‌خان خانان و سلطانان اوزبك بتمام آمده بلخ‌را قبل کرده بودند. عالم‌خان‌را بطرف هندوستان رخصت داده

not even inform me." I listened to this excuse and then said, "Since you did not keep the fort, why didn't you go join the begs in Lahore?" That shut him up. And since battle was fast approaching, I overlooked his offence.

Sayyid Tufan and Sayyid Lachin were sent from this camp with spare horses to the men in Lahore to say, "Do not engage in battle. Come to our camp at Sialkot and Pasrur." Everybody was saying that Ghazi Khan had gathered thirty to forty thousand troops and that Dawlat Khan, despite his advanced age, had strapped two swords to his waist, and they were intent upon enjoining battle. The proverb occurred to me that says, "Ten friends are better than nine." Since he was not going to go away, we would join the Lahore people to ourselves and then fight. While men were sent to the begs, we bivouacked and then camped beside the Chenab river. Along the way we toured Bahlolpur, which is royal land. The fortress stands on a tall cliff beside the Chenab river. I liked it a lot. We had the idea of bringing the Sialkot men here. God willing, when I had the chance I would do it. From Bahlolpur we came back to camp by boat. **[255b]** There was a party. Some drank spirits and others drank beer, while some had *ma'jun*. We left the boat late that night and continued drinking a while in the tent.

kelip edim. Xusraw Kükäldaš Siyālkottın čıqarıda manga xabar ham qılmadı." Bu 'uzr* masmū' edi. Deyildi kim "Cun kotnı asramadıng, Lāhawrda beglärgä negä barıp qošulmadıng?" Mulzam boldı. İš yavuq edi čun, anıng bu jarīmasını parvā qılmaduk.

Ošbu yurttın Sayyid Ṭūfān ‹va› Sayyid Lāčīnnı Lāhawr*daqılarğa qoš at bilä čapturuldı kim "Urušquči bolmang. Siyālkotta ya Parsrūrda kelip bizgä qošulung." Harkimning sözi bu edi kim Ġāzī Xan otuz–qırq ming kiši yığıptur. Dawlat Xan ol qarılıqı bilä beligä iki qılıč bağlaptur, bular jazm urušu[r]lar. Xāṭirğa kečti kim ol masal bar kim ki "Yār dah bih ki nuh." Cun bu ketmäs, Lāhawrdaqılarnı özümizgä qošup oq urušalıng. Beglärgä kiši yibärip ara qonup Cānāb suyı yaqasığa tüšüldi. Yoldın barıp Bahlūlpūr, kim xālişa edi, sayr qılduk. Qorğanı Cānāb Suyınıng yaqasıda buland jar üstidä vāqi' boluptur. Xaylî xāṭirğa yaqtı. Siyālkot ‹eli›ni munda keltürür xayāl qılduk. Inšāllāh furṣat bolğač oq keltürülgüsidür. Bahlūlpūrdın orduğača kemä bilä keldük. **[255b]** Ṣuḥbat edi. Ba'zı 'araq, ba'zı boza ičtilär, ba'zı ma'jūn yedilär. Kemädin namāz-i xuftandın kečrāk čıqıp xargāhda ham azraqča ičildi. At maṣlaḥatığa bir kün bu su yaqasıda atqa dam berdük.

Ādīna küni Rabī'u'l-Avval ayının on törtidä Siyālkotkä tüštük. Dāyim Hindūstānğa barsak gāv, gāvmeš oljasığa tağdın va tüzdin Jat va Gujūr beḥadd u beqiyās kelürlär edi. Bašsızlıq va ẓulm qılğunči ošbu badbaxtlar edi. Burun vilāyatlar yağı edi. Xaylî tıyıq-qısığ yoq edi. Bu nawbat kim bu vilāyatla[r] tamām el boluptur, ošundaq mu'āmala qıla kiriştilär. Siyālkotning yeläng yalangač faqīr miskīnı kim orduğa kelip edilär, bayakbār ğawğāî tüšti. Talanğa bardılar. Bašsızlıq qılğan elni tapturup iki–üčni pāra pāra qıldurdum. Siyālkottın Šāhım-i Nūr Begni ham Lāhawr beglärigä čapturuldı kim yağını yerdä egänin taḥqīq qılıp qayda qatılurlarını ṣāḥib-vuqūf kišidin ešitip aytıp yibärsünlär.

Ošbu yurtta bir sawdāgar kelip 'Ālam Xan Sulṭān Ibrāhīm Xanğa basturğanını 'arḍ qıldı. Šarḥı bu dur kim 'Ālam Xan ruxṣat alğandın song ošmundaq ısıq havāda hamrahqa baqmay iki köčni bir qılıp Lāhawr kelür. 'Ālam Xanğa ruxṣat bergän furṣat‹ta› Özbäg **[256a]** xanları sulṭānları tamām kelip Balxnı qapap edi. 'Ālam Xanğa Hindūstān sarı ruxṣat berip özümiz

We gave the horses a day's rest here beside the river.

On Friday the 14th of Rabi' I [December 29] we camped at Sialkot. Every time we went to Hindustan, innumerable Jats and Gujars from the mountains and plains came to plunder our cattle and oxen. It was these wretches who acted so intractably and tyrannically. Before, these regions had been the enemy and ill administered. This time, these regions had become our subjects, but they started their act again. No sooner had the poor, miserable men of Sialkot entered the camp than an uproar started and plunder began. The instigators were located, and I had two or three of them hacked to pieces. Shahim and Nur Beg were dispatched from Sialkot to the Lahore begs to find out where the rebels were, to learn from someone who knew the area where they could join us and to send the news.

ALAM KHAN'S DEFEAT BY SULTAN IBRAHIM

While at this campsite, a merchant came and reported that Alam Khan had been defeated by Sultan Ibrahim. The details are as follows. After Alam Khan was dismissed he made double time to Lahore in the hot weather without regard for his companions. When Alam Khan was given leave to depart, **[256]** all the Uzbek khans and princes came and laid siege to Balkh. With Alam Khan given leave to depart for Hindustan, we mounted to ride against

خود بطرف بلخ سواری کردیم. بعد از آمدن لاهور بامرائی که در هندوستان [۲۵۵] بودند محصل می‌آید که «پادشاه شمایان‌را بکمك من گذاشته است. بمن همراه شده بیائید که غازیخان‌را بخود همراه کرده بر سر دهلی و آگره برویم.» اینها می‌گویند که «بغازی‌خان بکدام اعتماد همراه شویم؟ فرمان هم اینچنین است که هرگاه غازیخان برادر خورد خود حاجی‌خان‌را با پسر خود بدرگاه فرستد یا آنکه بلاهور فرستاده بطریق گرو بگذارد، شمایان همراه شوید. و الا همراه نخواهید شد. شما هم دیروز جنگ کرده و زیر کنانده [ل۲٤۰] باز بکدام اعتماد همراه میشوید؟ بشما هم مصلحت نیست که همراه میشده باشید.»

هرچند که اینطور سخنان گفته منع کرده‌اند، بسخن نمی‌درآید. شیرخان پسر خودرا فرستاده بدولتخان و غازیخان سخن کرده یکدیگررا می‌بینند. دلاورخان که چندگاه در بند بود، دو سه ماه شده بود که بلاهور از بند گریخته آمده بود، اورا هم همراه خود گرفته می رود. محمود خان خانجهان که در لاهور [پرگنه] باو داده شده بود آنرا هم همراه می‌برد. غالبا [۲۵۵ب] سخن‌را باینجا قرار می‌دهند که دولتخان و غازیخان امرائی‌را که در هندوستان گذاشته شده بودند بلکه تمام این طرفهارا در عهدهٔ خود می‌گیرند. دلاورخان و حاجی‌خان‌را بعالم‌خان همراه میکنند. اینها طرف دهلی و آگره‌را در عهدهٔ خود میگیرند. اسماعیل جلوانی و بعضی امرا آمده عالم‌خان‌را می بینند. بیتوقف بطرف دهلی کوچ بر کوچ روان میشوند. در وقت رسیدن به اندری سلمان شیخزاده هم آمده می بیند. جمعیت ایشان بسی چهل هزار کس میکشد. آمده دهلی‌را قبل میکنند. جنگ هم نمی‌توانند انداخت. بمردم قلعه تنقیص هم نمی‌توانند داد.

سلطان‌ابراهیم از جمعیت ایشان خبر یافته بر سر ایشان بلشکر سواری میکند. چون نزدیك میرسد اینها هم خبر یافته از سر قلعه برخاسته بمقابلهٔ او میروند. سخن‌را باینجا قرار میدهند که «اگر روز جنگ میکنیم افغان از ناموس همدیگر نمی‌گریزد. اگر شبیخون برویم شب تاریکست، [۲۵٦] کسی کسی‌را نمی‌بیند، هر سرداری بسر خود میرود.» باین سخن از شش کروه [ل۲٤۰ب] راه سوار شده شبیخون می‌آیند. دو مرتبه بقصد شبیخون نیم‌روز شده سوار شده تا دو پاس سه پاس بر سر اسپ ایستاده، نی عقب برگشته نی پیش رفته. سخن‌را بیك جائی قرار دادن نتوانسته مرتبهٔ سوم یك پهر مانده از شب شبیخون می‌آیند. شبیخون اینها بچادرها و منزلها همین آتش گذاشتن بوده و بس. آمده از یك پهر شب آتش گذاشته غوغا می‌اندازند. جلال‌خان جکهت و بعضی امرای دیگر آمده عالم‌خان‌را می‌بینند.

Balkh. After coming to Lahore, he tried to muster the begs in Hindustan, saying, "The padishah has assigned you as reinforcements to me. Join me and set forth. We will get Ghazi Khan to join us and march on Delhi and Agra."

"With what assurance should we ride with Ghazi Khan?" they replied. "Our orders are to join Ghazi Khan when and if he sends his brother Hajji Khan and his son to court or else to Lahore as hostages. Otherwise we are not to join him. Yesterday you fought and lost. With what assurance will you join him? It is not politic for you to ride with him."

No matter how they attempted to dissuade him, he refused to listen. He sent his son Sher Khan to enter into deliberations with Dawlat Khan and Ghazi Khan. With him he took Dilawar Khan, who had been held prisoner for a time and had gone to Lahore after escaping two or three months before. Mahmud Khan the son of Khanjahan, who had been given a district in Lahore, was also taken along. They agreed that Dawlat Khan and Ghazi Khan would take responsibility not only for the begs stationed in Hindustan but for the whole region

Balx üstigä atlanduq. Lāhawrğa kelgändin song Hindūstāndaqı beglärgä muḥaṣṣil kirär kim "Pādišāh sizlärni manga kömäk bükütsün (?) deptür. Manga qatılıp yürüng. Ġāzī Xannı özümizgä qošup Dillī va Āgra üstigä yürüling." Bular derlär kim "Ġāzī Xanğa ne i'timād bilä qatılalıng* [Fa]rmān ham mundaq tur kim har qačan Ġāzī Xan inisi Ḥājjī Xannı oğlı bilä dargāhğa yibär, ya olkim Lāhawrğa yibärip giraw yosunluğ tursa sizlär qatılıng; yoq ersä qošulğačı bolmağay siz dep siz ham tuta kün urušup basturup siz; yana ne i'timād bilä qošula siz? Sizgä ham maṣlaḥat emäs kim qatılğay siz."

Har nečä yosunluğ sözlär aytıp man' qılurlar, qısığqa kirmäs. Oğlı Šer Xannı yibärip Dawlat Xan va Ġāzī Xan bilä sözläšip körüšü[r]lär. Dilāvar Xan, kim nečä maḥall bandta edi, iki–üč ay bolup edi kim Lāhawrğa bandtın qačıp kelip edi. Anı ham özi bilä alıp barur. Maḥmūd Xan-i Xan-Jahān, kim Lāhawrda pargana berilip edi, anı ham hamrāh eltär. Ġālibā sözni bu yergä qoyarlar kim Dawlat Xan va Ġāzī Xan Hindūstānda qoyulğan beglärni balki tamām bu ṭarafnı özigä alur. Dilāvar Xannı va Ġāzī Xannı 'Ālam Xanğa qatar. Bular **[256b]** Dillī va Āgra ṭarafını özlärigä alurlar. Ismā'īl Jilvānī va yana ba'zı umara kelip 'Ālam Xannı körärlär. Be*tavaqquf Dillī sarı küč bar küč teprärlär. Indirīğa yetkändä Salmān Šayxzāda ham kelip körär. Bularnıng jam'iyyatı otuz–qırq minggä tartar. Kelip Dillīnı qaparlar. Uruš ham sala almaslar. Qorğan eligä tanqīş ham berä [a]lmaslar.

Sulṭān Ibrāhīm bularnıng jam'iyyatıdın xabar tapıp {[üs]tigä čerig atlanur. Yavuqraq [yet]käč bular ham xabar tapıp} bularnıng qorğan üstidin qopup muqābalağa yürürlär. Sözni munga qoy[ar]lar kim "Agar kündüz urušsak, Afğān biri biri nāmūsdın qačmaslar. Agar šabīxūn barsak, qaranğu kečädä kiš‹i› kišini körmäs bašlığ bašığa bolurlar" dep* altı kuroh yerdin šabīxūn kelürlär. İki qatla šabīxūnğa kün tüštä atlanıp iki pās–üč pāsğača at üstidä oq turup nê käyin yanıp nê ilgäri yürüp sözni bir yergä qoya almay üčünčisidä kečäning bir paharı qala šabīxūn kelürlär. Bularnıng šabīxūnı čadırğa va otağqa ot qoymaq emiš. Kelip bir pāsdın ot qoyup ğawğā salurlar. Jalāl Xan Jighat va yana ba'zı umara kelip 'Ālam Xannı

and that Dilawar Khan and Hajji Khan would be joined to Alam Khan. **[256b]** These latter would take the Delhi and Agra region. Isma'il Jilwani and some other amirs came and joined Alam Khan. They set out for Delhi marching as fast as possible. When they reached Inderi, Salman Shaykhzada also came and joined them. Their numbers now amounted to thirty or forty thousand, and with these they laid siege to Delhi, but they were unable either to provoke a battle or to cause serious concern to the defenders in the fortress.

When Sultan Ibrahim learned of this force, he mounted his army to ride against them. They learned of his approach and, withdrawing from the fortress, regrouped to face him. "If we fight during the day," they thought, "the Afghans will make it a point of honor for each other not to desert. If we make an attack in the dark of night, no one will be able to see anyone else and the commanders will go off in various directions." So thinking, they made a night attack from six kos away. Twice they mounted at noon to make a surprise attack by night, remaining in the saddle until the second or third watch, unable either to turn back or to go forward, and unable to come to an agreement. On the third try, with one watch left to the night, they made their attack, during which they were to set fire to tents and huts. They came during the last watch and set fire and created confusion. Jalal Khan Jighat and some other amirs

سلطان‌ابراهیم از سراچهٔ خود با چند خاصه خیلی نمی‌جنبد. همانجا صباح میشود. آنمقدار مردمی که همراه عالم‌خان بودند بتاراج کردن و اولجه گرفتن مشغول میشوند. لشکر سلطان ابراهیم می‌بینند که مردم اینها بسیار کم است. از همانجا که بودند باندك فوجی و یك فیلی بطرف اینها متوجه میشوند. بمجرد نزدیك رسیدن فیل اینها تاب نتوانسته‌اند آورد [۲۵۶ب] و میگریزند. بهمان گریختن عالم‌خان بطرف میان‌دوآب گذشته در نواحی پانی‌پت باز بطرف پانی‌پت میگذرند. در وقت رسیدن به اندری یك بهانه کرده از میان سلیمان سه چهار لك گرفته میگذارند. اسماعیل جلوانی و ببّن و پسر کلان عالم‌خان جلال خان ازینها جدا شده بطرف میان‌دوآب خودرا میکشند. از لشکر جمع کردهٔ عالم‌خان یك پاره از آنها مثل سیف خان، دریاخان، محمود خان‌خانجهان، شیخ‌جمال فرملی و بعضی دیگر پیش از جنگ گریخته پیش ابراهیم میروند. عالم‌خان و دلاورخان و حاجی‌خان از سهرند که [ل۲٤۱] گذشته اند خبر آمدن و گرفتن ملوت مارا می‌یابند. دلاورخان چون همیشه در مقام دولتخواهی بود و بجهت ما سه‌چهار ماه بند کشیده بود، از ایشان جدا شده بسلطانپور و کوچی آمده بعد از گرفتن ملوت بسه‌چهار روز در نواحی ملوت مارا ملازمت کرد. عالم‌خان و حاجی‌خان از آب ستلت گذشته در کوه مابین دون و دشت در گنگوته نام قلعهٔ محکمی آمده می‌درآیند. چاپقونچی ما از افغان و هزاره آمده اینهارا قبل میکنند. [۲۵۷] آنچنان قلعهٔ مضبوطی‌را نزدیك بگرفتن رسانده بوده‌اند که بیگاه میشود. خیال برآمدن میکنند. از جهت افتادن اسپان در دروازه نمیتوانند برآمد. فیلها هم داشته‌اند. فیلان‌را پیش می‌اندازند. اکثر اسپان‌را فیل زیر کرده میکُشد. باوجود آن‌هم بر اسپ نمیتوانند برآمد. در شب تاریك پیاده برآمده بصدهزار تشویش بغازی‌خان که در ملوت ندرآمده بطرف کوه گریخته بود رفته همراه میشوند. غازیخان آشنائی خوبکی هم نمیکند. در پایان دون در نواحی پهلور عالم‌خان آمده ملازمت کرد. در سیالکوت از آنهائی که در لاهور بودند کس آمد که صباح همه آمده ملازمت میکنند. صباح آن کوچ نموده در پرسرور فرود آمدیم. محمدعلی جنگ‌جنگ، خواجه‌حسین و بعضی جوانان دیگر اینجا آمده ملازمت کردند.

دایرهٔ غنیم در کنار دریای راوی بطرف لاهور بوده بوجکه‌را با همراهانش از جهت این خبر فرستاده شد. سه پهر [ل۲٤۱ب] شب نزدیك رسیده بود [۲۵۷ب] که خبر آوردند که

joined Alam Khan. Sultan Ibrahim and a few of his elite cavalry did not budge from his pavilion and remained there until dawn. The men Alam Khan had were busy pillaging and plundering. [257] Sultan Ibrahim's forces saw that their opponents were very few in number, so they set out in their opponents' direction from where they were with a small detachment and an elephant. When the elephant advanced they were unable to stand their ground and fled. Alam Khan fled toward the Doab and through the Panipat region to Panipat. When they reached Inderi they took three or four lacs from Mian Sulayman on some pretext and deposited it. Isma'il Jilwani, Biban, and Alam Khan's eldest son Jalal Khan separated themselves from him and got themselves to the Doab. A portion of the troops Alam Khan had gathered, such as Sayf Khan, Darya Khan, Mahmud Khan Khanjahan, and Shaykh Jamal Farmuli, as well as some others, had deserted before the battle and gone over to Ibrahim. Alam Khan, Dilawar Khan and Hajji Khan received news of our taking Malot as they were crossing Sirhind. Since Dilawar Khan had always been one of our supporters and had suffered three or four months of prison for our sake, he separated himself, joined his family at Sultanpur and

körärlär. Sulṭān Ibrāhīm öz sarāčasıdın oq bir nečä xāṣṣ xaylı bilä teprätmäs mungača tang atar. 'Ālam Xannıng bolğan kišisi el talamaqqa va olja almaqqa mašğūl **[257a]** bolurlar. Sulṭān Ibrāhīmnıng čerigi körär kim bularnıng kišisi asru az dur. Ošandın bir azraq fawj bir fīl bilä bular sarı mutavajjih bolur. Fīl ilgäriräk yürügäč bular toxta almaslar. Qačarlar. Ošandın qačqan bilä 'Ālam Xan Miyān Du Āb sarı kečip Pānīpat navāḥīsıdın yana Pānīpat sarı ötärlär. Indirīğa yetkän maḥallda bir bahāna qılıp Mīān Sulaymāndın üč–tört lak alıp qoyarlar. Ismā'īl Jilvānī, Biban, 'Ālam Xannıng uluğ oğlı Jalāl Xan bulardın ayrılıp Miyān Du Āb sarı özlärini tartarlar. 'Ālam Xanğa yığılğan čerigdin bir pārası—misl-i Sayf Xan, Daryā Xan, Maḥmūd Xan Xan-Jahān va Šayx Jamāl Farmulī—yana ba'zılar urušdın burun oq qačıp Ibrāhīmğa barurlar. 'Ālam Xan va Dilāvar Xan va Ḥājjī Xan Sihrinddın ötä bizing kelip Malotnı alğanımıznı xabar taparlar. Dilāvar Xan čun hameša dawlatxwāhlıq maqāmıda edi, va bizning üčün üč–tört ay band tartıp edi, ayrılıp Sulṭānpūrğa köčigä kelip biz Malotnı alğandın üč–tört kün song Malot navāḥīsıda bizgä kelip mulāzamat qıldı. 'Ālam Xan va Ḥājjī Xan Šatlut Suyıdın kečip Dūn bilä daštnıng arasıdaqı tağda Gangota atlığ bir berk qorğanğa kelip kirärlär. Bizning čapqunčı Afğāndın va Hazāradın **[257b]** kelip bularnı qaparlar. Ošandaq berk qorğannı ala yavušqan egändürlär kim keč bolur. Cıqar xayāl qılurlar. Atlarnıng darvāzağa yıqılğan jihatıdın čıqa almaslar. Fīlları bar egändür. Fīllarnı ilgäri salurlar. Aksar atlarnı fīllar basıp öltürür. Bāvujūd ham at bilä čıqa almaslar. Qaranğuda yayaq čıqıp yüz ming tašvišlär bilä Ġāzī Xan, kim Malotqa kirmäy tağ sarı qačıp edi, barıp qošulurlar. Ġāzī Xan yaxšığına āšnālıq ham bermäs. Ḍarūrat bolup Dūnnıng ayaqıda Phillawr* navāḥīsıda 'Ālam Xan kelip mulāzamat qıldı. Siyālkottä Lāhawrdaqılardın kiši keldi kim tangla barča kelip mulāzamat qılurlar. Tanglası köčüp Parsrūrğa tüštük. Muḥammad 'Alī Jang-Jang Xwāja Ḥusayn yana ba'zı yigitlär munda kelip mulāzamat qıldılar.

Yağınıng dāyirası Rāvī Suyınıng Lāhawr ṭarafıda egändür. Böčk[ä] bašlığlarnı xabar üčün yibärdük. Kečäning üč paharı bola yavušup edi kim xabar keltürdilär kim yağı xabar

came to pay homage to us at Malot three or four days after we had taken it. Alam Khan and Hajji Khan crossed the Sutlej river and holed up in a fastness called Gangota in the mountains between Dun and the plain. Our strike force left the Afghans and Hazaras **[257b]** and laid siege to them. They were near to taking such a strong fortress when it got too late in the day. Alam Khan and Hajji Khan planned to retreat, but because of the horses that had fallen at the gateway they were unable to get out. They had elephants too. They drove the elephants forward, and most of the horses were crushed to death by the elephants. Nonetheless, they were still unable to get out over the horses. Only in the dark of night and on foot did they, with great difficulty, get out and join Ghazi Khan, who had fled to the mountains, unable to enter Malot. As Ghazi Khan did not give them a warm welcome, there was nothing Alam Khan could do but come to the Phillaur region below Dun and make obeisance to me. In Sialkot someone came from the people in Lahore to say that the next morning all would come and pay homage. The next morning we marched and camped at Pasrur. Muhammad-Ali Jang-Jang, Khwaja Husayn and some other warriors came and paid homage.

The enemy's camp was on the Lahore side of the Ravi river. We sent troops under Böchkä to gather information. It was near the third watch of the night when news was brought that

غنیم بمجرد خبر یافتن هیچکدام بهمدیگر نپرداخته ویران شده می‌گریزند. صباح آن کوچ نموده از پرتال و اوروق جدا شده شاه‌میرحسین و بعضی دیگر مردم‌را در اوروق گذاشته ما خود تیز روان شدیم. در میان دو نماز بکلانور رسیده فرود آمدیم. محمد سلطان میرزا و عادل‌سلطان و دیگر امرا اینجا آمده ملازمت کردند.

از کلانور پگاه کوچ نموده در راه خبر غازی‌خان و گریختگان‌را نزدیك سراغ دادند. محمدی و احمدی و اکثر امرای نزدیك که درین نوبت در کابل فرموده شده بود که بامارت زانو بزنند عقب این گریختگان قاوغونچی جدا کرده شد. آنچنان مقرر شد که اگر توانند رسید، خود خوب؛ اگر نتوانند رسید، اطراف قلعهٔ ملوت‌را خوب احتیاط نمایند که مردم قلعه گریخته نتوانند رفت. ازین احتیاطها غرض غازی‌خان بود. این امرارا پیشتر فرستاده از برابر کانواهن از آب بیاه گذشته فرود آمدیم. [۲۵۸] از آنجا دو منزل در میان کرده در دهنهٔ درهٔ قلعهٔ ملوت فرود آمده شد. امرائی‌را که پیشتر آمده بودند با امرای هندوستان [ل۲٤۲] حکم شد که قلعه‌را از نزدیك محاصره نموده فرود آیند. نبیرهٔ دولتخان پسر علیخان پسر کلان دولتخان، اسماعیل‌خان نام، اینجا آمده پارهٔ از وعده وعید و استمالت و تهدید داده بقلعه فرستاده شد.

روز جمعه اردورا پیشتر کوچانیده نیم کروه نزدیك آمده فرود آمدیم. خود آمده قلعه‌را دیده به برانغار جوانغار غول ملجارها تعیین کرده برگشته به اردو آمده فرود آمدیم. دولتخان کس فرستاده عرض کرد که «غازی‌خان گریخته بکوه رفت. اگر گناه مرا عفو بکنند بغلامی آمده قلعه‌را بسپارم.» خواجه میرمیران‌را فرستاده شد که توهّم‌را از خاطر او برآورده آورد. علی‌خان پسرش همراه آمده فرمودم که همان دو شمشیررا که بجهت جنگ ما در کمر خود بسته بود در گردنش آویختند. اینچنین روستائی و لاده مردکی [۲۵۸ب] میباشد که کارش باینجا رسیده هنوز تعلل میکند. پیشتر آوردند. فرمودم که شمشیرهارا از گردن او گرفتند. در وقت دریافتن زانو زدن تاخیر میکند. فرمودم که پایش‌را کشیده [ل۲٤۲ب] زانو زنانیدند. پیشتر نشانده یك شخص هندوستانی‌دانی‌را فرمودم که این سخنان‌را یگان یگان باو خاطرنشان کرده بگو اینچنین بفهمان که «من ترا پدر گفتم. [ل۲٤۳] تعظیم و احترام ترا بآن طریق که خاطر تو میخواست از آن بهتر کردم. ترا و پسران ترا از دربدری بلوچان خلاص کردم. خیلخانه‌های شمارا و حرمهای شمارا از بند ابراهیم آزاد کردم. سه کرور ولایت تاتار

as soon as the enemy got wind of us, they abandoned each other and fled. Early the next morning we moved, ourselves moving forward fast, while Shah Mir Husayn and Jan Beg were left in charge of the uruq and camp followers. At midafternoon we arrived and camped in Kalanaur. Muhammad-Sultan Mirza, Adil Sultan and other begs came here to pay homage. **[258]**

As we marched early out of Kalanaur, news of Ghazi Khan and those who had fled was obtained from nearby. Muhammadi, Ahmadi, Qutlugh-Qadam, Wali Khazin and most of the begs who had knelt this time for the office of beg in Kabul were sent in pursuit of the fugitives. It was decided that if they could catch them, well and good; if not, they should set up a close guard on the environs of Malot fortress to prevent the men there from escaping. The object of this guard was Ghazi Khan. Having sent these begs forward, we crossed the Beas river and camped opposite Kanwahin. Stopping twice for the night we then camped at the mouth of the Malot fortress valley. The begs who had come before and the begs in Hindustan were ordered to lay close siege to the fortress. Dawlat Khan's grandson, Isma'il Khan, Ali Khan's eldest

tapqač birbirigä baqmay buzulup qačarlar. Ertä köčüp partaldın uruqdın ayrılıp Šāh Mīr Ḥusaynnı yana Jān Begni uruqqa qoyup özümiz ıldam teprädük. İki namāz arası Kalānawrğa kelip tüštük. Muḥammad Sulṭān Mīrzā va 'Ādil Sulṭān va özgä beglär munda **[258a]** kelip mulāzamat qıldılar.

Kalānawrdın ertä köčüp yolda Ġāzī Xan va qačqanlarnıng xabarını yavuq salıq berdilär. Muḥammadī va Aḥmadī Qutluğ-Qadam va Valī Xāzin bašlığ va aksar-i beglärni, kim bu nawbat Kābulda beglikkä yükündürülüp edi, bu qačqanlarnıng* käynigä qavğunčı ayırduk. Andaq muqarrar boldı kim yetä alsalar, xud xūb; agar yetä almasalar, Malot qorğanınıng girdāgirdini yaxšı iḥtiyāṭ qılğaylar kim qorğan eli qačıp ketmägäylär. Bu iḥtiyāṭlardın ğaraḍ Ġāzī Xan edi. Bu beglärni ilgäri yibärip Kānwahin toğrısıdın Beyāh Suyını kečip tüšüldi. Andın ara iki qonup Malot qorğanınıng qulınıng ağzıda tüštük. Burun kelgän beglär bilä Hindūstāndaqı beglärgä ḥukm boldı kim qorğannı yaqın qapap tüškäylär. Dawlat Xannıng nabīrası, uluğ oğlı 'Alī Xannıng Ismā'īl Xan atlığ oğlı, munda keldi. Bir pāra va'da u va'īd va istimālat u tahdīd bilä yana qorğanğa yibärip ādına küni ordunı ilgäri köčürüp qorğanğa yarım kuroh yavuq tüštük. Özüm kelip qorğannı körüp barangğar javangğar ğolğa moljarlar ta'yīn qılıp yanıp orduğa tüštüm. Dawlat Xan kiši yibärip 'arḍ qıldı **[258b]** kim "Ġāzī Xan qačıp tağqa bardı. Mening gunāhımnı 'afv qılsalar qulluqqa barıp qorğannı tapšuray." Xwāja Mīrmīrānnı yibärildi. Tavahhumnı xāṭırıdın čıqarıp keltürdi. Dawlat Xan va oğlı 'Alī Xan bilä keldilär. Buyurdum kim ošal iki qılıč, kim bizning urušumız üčün belgä bağlap edi, boynığa astılar. Mundaq rūstā'ī va lāda mardak bolğay mu kim iši bu yergä yetip hanūz ta'allul qıladur? İlgäriräk keltürdilär. Buyurdum kim qılıčlarnı boynıdın aldılar. Körüšü[r] vaqt‹ta› yükünmäktä ta'xīr qıladur. Buyurdum kim ayaqını tartıp yükündürdilär. İlgäri oltu[r]ğuzup bir Hindūstānī bilür kišigä buyurdum kim "Bu sözlärni birär birär anga xāṭırnišān qıla aytqıl. Mundaq degil kim men seni ‹ata› atadım. Ta'ẓīm u iḥtirāmıngnı ol ṭarīq kim sening xāṭırıng tilär edi andın yaxšıraq qıldım. Özüngni va oğlanlarıngnı Balūčlarnıng darbadarlıqlar‹ı›dın qutqardım. Xaylxānalarıngızını va ḥaramlarıngızını Ibrāhīmnıng bandīxānasıdın xalāṣ qıldım. Üč karor Tatar Xannıng vilāyatını sanga 'ināyat qıldım. Sening

son, came here. He was sent back to the fortress with some enticing promises and threats.

On Friday the army was marched forward, and we camped close to half a kos from the fortress. I myself went to see the fortress, and then assigned the right and left flanks and the center and went back to camp. Dawlat Khan sent a man to say, **[258b]** "Ghazi Khan has fled to the hills. If you will pardon my offense, I will submit and turn over the fortress." Khwaja Mirmiran was sent to allay Dawlat Khan's fear and bring him back. Dawlat Khan and his son Ali Khan came together. I ordered him to hang around his neck those very same two swords he had strapped to his waist to fight us. Was he such a stupid bumpkin of a fellow that when his affairs had come to this pass he was still making excuses? He was brought forward, and I ordered the swords taken from his neck. When it was time for the interview he was slow to kneel, so I ordered his leg pulled to make him kneel. When I had him seated before me, I said to someone who knew Hindustani, "Tell him these words one by one and make him understand. Say, 'I called you father. I honored and respected you more than you could have wanted. I saved you and your sons from wandering like the Baluch. I rescued your clan and women from Ibrahim's sequestration. I awarded you with Tatar Khan's three-crore estates.

خان‌را بتو عنایت کردم. در حق تو بد کرده بودم که باین شق خود دو شمشیر در کمر خود بسته لشکر کشیده بر سر ولایتهای ما آمده اینچنین شور و فتنه می‌اندازی؟»

مردك پیر مبهوت یك دو سخنی در دهان خود جاوید. از معامله هم نگفت. در برابر اینچنین سخنان مسکت چه تواند هم گفت؟ [۲۵۹] آنچنان مقرر شد که خیلخانه‌ها و حرمهای اینهارا بهمانها سپرده دیگر جمیع جهات ایشان‌را ضبط کرده شود. فرموده شد که همراه خواجه میرمیران فرود می‌آمده باشد.

روز شنبه بیست و دوم ربیع الاول بجهت صحیح و سالم برآوردن خیلخانه و حرمهای اینها خود آمده بر بلندی که روبروی دروازهٔ ملوت است فرود آمدم. علیخان برآمده یك پاره اشرفی پیشکش کرد. نزدیك بنماز دیگر خیلخانه‌ها و حرمهای خودرا برآوردن گرفتند. عبدالعزیز محمد علی جنگ جنگ، قتلق قدم، محمدی و احمدی و چندی دیگر از نزدیکیان‌را فرمان شد که درون قلعه درآمده خزانهای ایشان‌را و جمیع جهات ایشان‌را ضبط نمایند. غازی خان‌را اگرچه برآمده رفته میگفتند، اما بعضیها گفتند که «ما دیدیم که درون قلعه بود.» ازینجهت بعضی ایچکیان و خدمتکاران‌را در دروازه گذاشته [۲۴۳ب] شد که در کسی و جائی که گمان شود تفحص نمایند که غازی‌خان مغلطه کرده نبرآید که غرض کلی او بود. [۲۵۹ب] دیگر بعضی جواهر و چراورا اگر پنهان نموده می‌برآورده باشند ضبط بکنند. مردم در دروازهٔ قلعه بسیار غلو میکردند. بجهت سیاست چند تیر انداختم. بیکبار یك تیر قضائی بقصه‌خوان همایون رسیده در ساعت جان تسلیم کرد.

دو شب بر همان بلندی بوده روز دوشنبه در قلعه درآمده سیر کرده در کتابخانهٔ غازی خان درآمدم. چند کتاب نفیس برآمد. چندی از آنهارا بهمایون داده چندی‌را بکامران فرستادم. کتابهای ملایانه خود بسیار بود، اما آنقدر کتاب نفیس که چشم داشته میشد نبرآمد. شب آنجا بوده صباح آن به اردو آمدیم. غازی‌خان‌را در قلعه تصور میکردیم. آن بی حمیت نامرد پدر و برادر کلان و برادر خوردرا و مادر کلان و خواهر کلان و خواهر [ل۲۴۴] خوردرا در ملوت پرتافته با معدودی چند بطرف کوه برآمده رفته است

ببین آن بی‌حمیت‌را که هرگزنخواهد دید روی نیك بختی
تن‌آسانی گزیند خویشتن‌رازن و فرزند بگذارد بسختی

روز چهارشنبه از آن منزل کوچ نموده بطرف کوهی که غازی‌خان گریخته در آن کوه رفته بود [۲۶۰] متوجه شدیم. از منزلی که در دهنهٔ ملوت بود یك کروه راه آمده در یك درهٔ

Did I do you ill that you strapped two swords to your waist and led your army against our domains and caused such strife and turmoil?' "

The confused old man mumbled a word or two in the back of his throat **[259]** but said nothing in response. What could he say to such unanswerable words? It was decided that their clan and womenfolk would be turned over to them, but that the rest of their possessions would be confiscated. He was ordered to lodge with Khwaja Mirmiran.

On Saturday the 22nd of Rabi' I [January 6, 1526], in order to send out their clan and women safe and sound, I went myself and camped on a rise facing the gate to the Malot fortress. Ali Khan came out and presented a few ashrafis. In the afternoon they began to take their clan and women out. Although some said that Ghazi Khan had already gone out, others said they had seen him inside the fortress. Therefore some *ichki*s and pages were stationed at the gate to search suspicious persons lest Ghazi Khan, the principle object of this search, slip by. Also, if jewels and gems were being smuggled out, they should be confiscated too.

ḥaqqıngda yaman bardım mu kim bu šaqqıng bilä belinggä iki qılıč bağlap čerig tartıp bizning vilāyatlarnıng üstigä kelip mundaq šor u fitna salur sen?"

Qarı mabhūt mardak bir–iki söz ağzıda **[259a]** oq pupıyadı [?]. Muqābilada ham demädi. Mundaq muskit sözlärgä ne dey ham alğay edi? Andaq muqarrar boldı kim xaylxānaları va ḥaramlarını bularğa tapšurup özgä bolğan jamī' jihātlarnı ḍabṭ qılğaylar. Farmān boldı kim Xwāja Mīrmīrān bilä tüškäy.

Šamba küni Rabī'u'l-Avval ayının 22sidä bularnıng xaylxāna u ḥaramlarını sālim čıqarmaq üčün özüm kelip Malot qorğanının darvāzasının rūbarūdaqı bulandīğa tüštüm. 'Alī Xan čıqıp bir pāra ašrafī peškaš qıldı. Namāz-i dīgargä yavuq xaylxānaları va ḥaramları čıqara kirištilär. Ġāzī Xannı, agarči čıqıp keliptür deydürlär edi, valî ba'zılar dedi kim "Biz kördük kim qorğanda dur." Bu jihatdın ba'zı ičkilärni va čuhralarnı darvāzada qoyuldı kim gumānlığ kišini axtarğaylar kim Ġāzī Xan mağlaṭa qılıp čıqmağay kim kullī ğaraḍ ol edi. Yana ba'zı javāhir u čäräwni ham yašurup čıqaradurğan bolsa, ḍabṭ qılğaylar. Ošol darvāzanıng alıdaqı bulandīda čadır tiktürüp kečä anda oq boldum. Ṣabāḥı Muḥammadī va Aḥmadī va Sulṭān Junayd va 'Abdul-'Azīz va Muḥammad 'Alī Jang-Jang va Qutluğ-Qadam va bir nečä ički beglärgä farmān boldı kim ičkäri kirip xizānaları va bolğan jihātlarını ḍabṭ qılğaylar. El qorğan **[259b]** ešikidä bisyār ğulūw qıladurlar edi. Siyāsat üčün bir nečä oq attım.

Bayakbār tīr-i qaḍā oqı Humāyūnnıng qiṣṣaxwānıga [sic] yetkäč oq jān taslīm qıldı.

İki kečä ošol bulandīda qonup* dušamba küni qorğanğa kirip sayr qılıp Ġāzī Xannıng kitābxānasığa keldim. Bir nečä nafīs kitāblar čıqtı. Bir nečäsini Humāyūnğa berip bir nečäsini Kāmrānğa yibärdim. Mullāyāna kitāblar xud bisyār erdi, valî anča nafīs kitāblar kim köz tuturulur edi anča čıqmadı. Kečäsi anda qonup tanglası orduğa keldim. Ġāzī Xannı qorğanda taṣavvur qılur edük. Ol beḥamiyyat nāmard aqa-inisini va ana-egäči-singlini Malotta tašlap ma'dūdî bilä tağ sarı qačıptur.

Bibīn ān beḥamiyyatrā ki hargiz / naxwāhad dīd rū-yi nekbaxtī
Tan-āsānī guzīnad xweštanrā / zan u farzand bugzārad ba saxtī.

Cahāršamba küni ol yurttın köčüp Ġāzī Xan qačqan tağ sarı mutavajjih bolduk. Malotnıng ağzıdaqı yurttın bir kuroh yol kelip bir qulda tüštük. Dilāvar Xan munda kelip mulāzamat

---

I had a tent pitched on the rise before the gate and stayed there that night. The next morning Muhammadi, Ahmadi, Sultan-Junayd, Abdul-Aziz, Muhammad-Ali Jang-Jang, Qutlugh-Qadam and a few *ichki* begs were ordered to go inside and confiscate the treasuries and possessions. **[259b]** The troops were raising a ruckus at the gate: as peremptory punishment I shot a few of them. All at once a fateful arrow hit Humayun's storyteller, and he died on the spot.

After spending two night on this hill, on Monday I entered the fortress for an inspection and went into Ghazi Khan's library, in which there were a few valuable books. I gave some of them to Humayun and sent some to Kamran. There were many learned books, but there were not many as valuable as expected. That night I stayed there, returning to camp the next morning. We had thought Ghazi Khan was in the fortress, but that dastardly coward had abandoned his brothers, mother and sisters in Malot and fled to the hills with a few men.

See that dastardly one who will never see the face of good fortune:
He choses ease for himself and abandons his wife and child to hardship.

On Wednesday [January 10]we moved from that camp and headed toward the mountain to which Ghazi Khan had fled. We traveled a kos from the camp at the mouth of Malot and

فرود آمدیم. دلاورخان اینجا آمده ملازمت کرد. دولتخان و علی‌خان و اسماعیل‌خان و چندی
دیگر از کلانتران ایشان‌را بند کرده به کته سپرده شد. در قلعه ملوتی که در بهره است برده
نگاهدارد. دیگران ایشان‌را که بهرکس هرکس گیرانده شده بودند باتفاق دلاورخان خون‌بها
تعیین کرده شد. بعضیهارا بکفیل داده بعضیهارا بند کرده نگاه داشتند. کته بندیان‌را برد
بسلطانپور رسانیده بود که دولتخان مُرد. قلعهٔ ملوت‌را در عهدهٔ محمد علی جنگ جنگ کرده
شد. از جانب خود برادر کلان خود ارغون‌را با یك جماعهٔ از جوانان آنجا گذاشت. از هزاره
و افغان هم با دوصد و پنجاه کس کمك قلعه تعیین کرده شد.

خواجه کلان از شرابهای غزنی بر چند شتر بار کرده آورده بود. منزل خواجه کلان بر یك
بلندی واقع شده بود که بر قلعه و بر اردو مشرف بود. [ل٢٤٤ب] آنجا صحبتی شده بعضی
مردم شراب خوردند، بعضی مردم عرق خوردند. [٢٦٠ب] طور صحبتی بود.

از آنجا کوچ نموده از کوههای خورد آب کند و از ملوت گذشته [ل٢٤٥] به دون آمدیم.
بزبان هندوستان جلگارا "دون" می‌گفته‌اند. در هندوستان یك آب روان در همین دون است.
در اطراف دون ده بسیاری است. این دون پرگنه جسوال بوده که طغائیان دلاورخان
میشوند. دون طور جلگائی افتاده اطراف رود اولانگ است. در بعضی جا شالی کاشته‌اند. از
میان آن سه چهار آسیا آب است که ریخته میرود. فراخی جلگا یك کروه، دو کروه باشد.
بعضی جا باشد که سه کروه هم باشد. کوهستان او خورد خورد بطریق پشته‌ها واقع شده
مواضع او بتمام در دامنهٔ این کوهها واقع شده. در جاهائی که ده نیست طاوس و میمون
بسیارست. مثل مرغ خانگی مرغان هم بسیارند. بعینه مثل مرغ است اما اکثر یکرنگست.

چون خبر غازی‌خان در یکجا محقق نبود، تردیکه‌را با پریم‌دیو ملیهاس تعیین کردیم که
در هر جا غازی‌خان باشد رفته یك کاری بکنند و دستی رسانند.

درین کوهستان خورد اطراف دون عجب مضبوط [٢٦١] قلعه‌ها افتاده است. در طرف
شرق شمال او یك قلعه واقع شده، کوتله نام. اطراف او هفتاد هشتاد گز یك‌اندازست. طرف
دروازهٔ کلان او هفت هشت گز بوده باشد. جائی که پل روان توان در آن انداخت فراخی آن
ده دوازده گز بوده باشد. دو چوب درازرا پل کرده‌اند. اسپ‌را و گله‌را از آنجا میگذرانند.
درین کوهستان از قلعه‌هائی [ل٢٤٥ب] که غازی‌خان مضبوط کرده بود یکی این بود. کس او
در قلعه بوده چاپقونچی رسیده جنگ می‌اندازد. چون گرفتن نزدیك میرسد شب میشود. مردم

stopped in a valley. Dilawar Khan came here to pay homage. We had Dawlat Khan, Ali Khan, Isma'il Khan and a few of their grandees put in chains and turned over to Kätä to be taken to the Malot fort in Bhera and be held under guard. **[260]** For the others, who had been given to various persons to hold, ransoms were set with the agreement of Dilawar Khan. Some were ransomed, and others were held in chains. Kätä took the prisoners away. Dawlat Khan died upon reaching Sultanpur. We made the Malot fortress Muhammad-Ali Jang-Jang's responsibility. On his behalf he stationed his elder brother Arghun there with a troop of warriors. Some two-hundred fifty Hazaras and Afghans were assigned to the fortress as reinforcements.

Khwaja Kalan had brought several camels loaded with Ghazni wine. Khwaja Kalan's campsite was on a hill overlooking the fortress and army camp. There a party was held in which some drank wine and others drank spirits. It was a fabulous party.

Marching from there and passing by the low, ragged hills of Malot, we came to Dun. In the language of Hindustan *dun* means a glen. One torrential river in Hindustan is here in Dun. Around Dun are many villages that form the estate of the Jaswal, Dilawar Khan's maternal

qıldı. Dawlat Xannı va 'Alī Xannı va Ismā'īl Xannı va yana bir nečä uluğlarını band qılıp Kätägä tapšurduk kim Bheradaqı Malot qorğanığa **[260a]** eltip saxlağay. Özgälärni kim har kišigä tuturulup edi, Dilävar Xannıng ittifāqı bilä xūn-bahā ta'yīn qılıldı. Ba'zını kafīlgä berip ba'zını band qılıp saxladılar. Kätä bandīlarnı eltti. Dawlat Xan Sulṭānpūrğa yetä öldi. Malot qorğanını Muḥammad 'Alī Jang-Jangnıng 'uhdasıda qılduk. Öz jānibıdın aqası Arğunnı bir pāra yigit bilä anda qoydı. Hazāra va Afğāndın ham iki yüz elliğčä kiši qorğanğa kömäk ta'yīn boldı.

Xwāja Kalān Ġaznī čağırlarıdın bir nečä tevädä yüklätip edi. Xwāja Kalānnıng yurtı bir bulandīda vāqi' bolup edi kim qorğanğa va orduğa mušrif edi. Anda ṣuḥbatî tutulup ba'zı el čağır ičtilär, ba'zı el 'araq ičtilär. Ṭawr ṣuḥbatî edi.

Andın köčüp Malotnıng bir arğadallığ ušaq tağlar‹ı›dın ašıp Dūnğa keldük. Hindūstān tili bilä jölgäni dūn der ‹e›mišlär. Hindūstānda bir aqar su ošbu Dūnda dur. Dūnnıng aṭrāfı qalın kentlär dür. Jasvāl parganası emiš, kim Dilävar Xan alarnıng tağayıları bolğay. Dūn ṭawr jölgāî tüšüptür. ‹R›ūdnıng aṭrāfı öläng dür. Ba'zı yerdä šalı ekiptürlär*. Ortasıdın üč–tört tegirmän su aqıp baradur. Jölgäning kengliki bir kuroh–iki kuroh. Ba'zı yeri bolğay **[260b]** kim üč kuroh ham bolğay. Tağları kičikräk kičikräk pušta yosunluğ tağlar dur. Kentläri bu tağlarnıng dāmanalarıda vāqi' boluptur. Kent bolmağan yerlärdä ṭāūs va maymūn bisyār dur. Üy tavuqı dek tavuq ham köp tür. Bi-'aynih tavuq dur, valî aksar bir rang dur.

Cun Ġāzī Xannıng xabarı bir yerdä muḥaqqaq emäs edi, Turdīkani va Prem Dev Malīhās bilä ta'yīn qılduk kim har yerdä Ġāzī Xan bolsa, barıp har naw' qılıp eliglägäylär.

Bu Dūn aṭrāfıdaqı ušaq tağlarda ṭawr maḍbūṭ qal'alar tüšüptür. Šarq-šimāl ṭarafıda bir qal'a vāqi' boluptu[r], Kotla atlığ. Aṭr[ā]fı yetmiš–seksän qarı yakandāz, uluğ darvāzası ṭarafı yeti–sekiz qarı bolğay. Pul-i ravān salur yerining kengliki on–on iki qarı bolğay. İki uzun yığačnı köprüg qılıpturlar. Atnı va käläni andın ötkärürlär. Bu kohistānda Ġāzī Xannıng berkitkän qorğanlarıdın biri bu dur. Kišisi bar egändür. Capqunčı yetip uruš salur. Ala yavušqandurlar. Keč bolğač qorğannıng ičidäkilär mundaq rust qorğannı tašlap qačarlar. Bu

uncles. Dun is a fantastic glen. On both sides of the swift-flowing river are meadows, and in some places rice is planted. In the middle [of the river] the current is of a three- or four-mill force. The glen is a kos or two wide. There are places **[260b]** where it is three kos wide. The mountains are very, very small, hill-like mountains, and the villages are situated on the slopes of the mountains. In places where there are no villages there are many peacocks and monkeys. There is also a plentiful fowl like the domestic chicken—they are just like chickens except that they are of one color.

Since there was no confirmed news of Ghazi Khan's being in any one place, we assigned Turdika and Prem Dev Malihas to go to wherever Ghazi Khan was and get hold of him however they could.

In the small hills around Dun there are magnificent, impregnable fortresses. On the northeastern side is a fortress called Kotla. All around are sheer ravines seventy to eighty yards deep, though on the side of the main gateway it is only seven to eight yards deep. The width of the space over which one would launch a rolling bridge is ten to twelve yards, and there two large poles had been placed to form a bridge over which horses and flocks were made to pass. This was one of the fortresses Ghazi Khan had fortified in this hilly region. Inside were his men. When the strike force arrived they began to do battle. They almost took it, and late that night the defenders abandoned such an impregnable fortress and fled. Another

درون قلعه اینچنین قلعهٔ مضبوطی‌را پرتافته میگریزند. در نواحی دون یك قلعهٔ مضبوط دیگر قلعهٔ گنگوته است. اطراف او هم اوچمه است، اما مضبوطی آن در برابر کوتله نیست. عالم خان در همین قلعهٔ گنگوته درآمده بود چنانچه پیش ازین مذکور شد. از جدا کردن ایلغار بر سر غازی‌خان پا برکاب همت نهاده و دست در عنان توکل زده بر سر سلطان‌ابراهیم ابن سلطان‌سکندر ابن سلطان بهلول لودی [۲٦۱ب] افغان، که در آن تاریخ پایتخت دهلی و ممالك هندوستان در تحت تصرف او بود، لشکر حاضر اورا یك لك میگفتند، در او و امرای او نزدیك بهزار فیل بود، متوجه شدیم. بعد از یك کوچ باقی شغاول‌را دیپالپور عنایت کرده کمك بلخ فرستاده شد. بجهت مصلحت بلخ زر بسیاری به خویشان و عزیزان و فرزندان و خوردانی که در کابل بودند از متاعی که در فتح ملوت بدست افتاده بود سوغاتها فرستاده شد. پایان‌رویهٔ دون بعد از یك دو کوچ شاه عماد شیرازی خطهای آرایش‌خان و ملا محمد مذهب‌را گرفته آمد. یك پاره دولتخواهی اظهار کرده باین یوروش سعی و اهتمامها کرده بودند. ما هم از دست یك پیاده فرمانهای عنایت فرستاده پیشتر کوچ فرمودیم. چاپقونچی که در ملوت رفته بود به هرور و کهلور و قلعه‌های [ل۲٤٦] کوهستان آن نواحی که مدتها بوده که درآن میان از جهت مضبوطی آنجاها هیچکس نرفته بود رفته تمام آنهارا گرفته مردم آنجارا تاراج کرده بما آمده همراه شدند. عالم‌خان هم خراب شده پیاده و برهنه آمد. [۲٦۲] پیش واز از امرا و نزدیکیان فرستاده اسپان هم فرستادیم. در همان نواحی آمده ملازمت کرد.

بکوه و درهٔ این نواحی هم چاپقونچی رفته یك دو شب بوده آمدند. معتدّبه چیزی بدست نیفتاده شاه‌میرحسین و جان‌بیگ و بعضی جوانان رخصت چاپقون طلبیده رفتند. در ایام بودن دون دو سه مرتبه عرضه‌داشتهای اسماعیل جلوانی و ببن آمد. ازینجا هم دلخواه ایشان فرمانها فرستاده شد.

از دون کوچ نموده بروپر آمدیم. در بودن روپر بارانها بارید. فی الجمله سرد شد. گرسنه و برهنه هندوستانیها بسیار مرد. از روپر کوچ نموده در برابر سهرند در کرل فرود آمده بودیم که یك هندوستانی خودرا ایلچی سلطان‌ابراهیم گفته آمد. اگرچه خط و کتابت نداشت از ما یك کسی بایلچی‌گری استدعا کرد. ما هم در مقابلهٔ او یك تنقطار سوادی‌را فرستادیم. بمجرد رسیدن این فقیران هر دوی آنهارا ابراهیم بند می‌فرماید که بکنند. همان روز که ابراهیم‌را زیر کردیم همان زمان سوادی خلاص شده آمد.

---

impregnable fortress in the vicinity of Dun is Gangota. It too is surrounded by ravines, but it is not so impregnable as Kotla. Alam Khan had entered this Gangota fortress, as has been mentioned before. **[261]**

BABUR SETS OUT AGAINST SULTAN IBRAHIM

After sending a party out in pursuit of Ghazi Khan, we placed our feet in the stirrup of resolve, grabbed the reins of trust in God and directed ourselves against Sultan Ibrahim, son of Sultan Sikandar son of Bahlul Lodi the Afghan, under whose control the capital Delhi and the realm of Hindustan were at that time. He was said to have a standing army of 100,000, and he and his begs had nearly a thousand elephants. After one march Baqi Shiqavul was given Dipalpur and dispatched as reinforcement to Balkh. Much money was sent to the aid of Balkh, and presents of the things that fell to us during the conquest of Malot were sent to the family and children in Kabul.

After a march or two down from Dun, Shah Imad Shirazi brought letters from Arayish Khan and Mulla Muhammad Muzahhib exhibiting some show of support and concern for this campaign. We sent back with a footsoldier decrees of favor and marched on. The raiding party

Dūn navāḥīsıda yana bir rust qorğan Gangota qorğanı dur. Anıng ham aṭrāfı učma dur, valî ol munča rust emästür. ‘Ālam Xan ošbu Gangota qorğanığa kirip edi. Burun mazkūr boldı. **[261a]** Ġāzī Xannıng üstigä ılğar ayırğandın song himmat rikābığa ayaq qoyup tavakkul ‘inānığa elig urup Sulṭān Ibrāhīm ibn-i Sulṭān Sikandar ibn-i Sulṭān Bahlūl Lodī Afğānnıng üstigä—kim ol tārīxda Dillī pāytaxtı va Hindūstān mamāliki anıng taḥt-i taṣarrufıda edi, ḥāḍir čerigini bir lak derlär edi, özidä va begläridä minggä yavuq fillar edi—mutavajjih bolduq. Bir köčdin song Bāqī Šıqavulğa Dīpālpūrnı ‘ināyat qılıp Balxqa kömäk yibärildi. Balx maṣlaḥatı jihatıdın qalın yarmaq va Kābuldaqı uruq-qayaš va oğlan-ušaqqa Malot fatḥıda tüškän matā‘dın sawğatlar yibärildi. Dūn qoyı bir–iki köčdin song Šāh ‘Imād Šīrāzī Ārāyiš Xannıng Mullā Muḥammad Muzahhibnıng xaṭṭlarını alıp keldi. Bir pāra dawlatxwāhlıq iẓhārı qılıp bu yürüškä sa‘y u ihtimāmlar qılıpturlar. Biz dağı bir yayaqdın ‘ināyat farmānları yibärip ilgäri köčtük. Malottın barğan čapqunčı Harwar [?] va Kahlūr va ol navāḥīdaqı tağ qorğanlarını—kim muddatlar egändür ol arağa berklikidin hečkim barğan emäs egändür—tamām alıp elini talap bizgä kelip tüšüldilär. ‘Ālam Xan ham xarāblap yayaq yeläng keldi. Utrusığa beglärdin ičkilärdin yibärip atlar ham yibärdük. Ošbu navāḥīd[a] **[261b]** kelip mulāzamat qıldı.

Bu navāḥīnıng tağ u daralarığa dağı čapqunčı barıp bir–iki qonup keldilär. Mu‘taddunbihi nemä eliggä tüšmädi. Šāh Mīr Ḥusayn va Jān Beg va ba‘zı yigitlär čapqunğa ruxṣat tiläp bardılar. Dūnda egändä iki–üč nawbat Ismā‘īl Jilvānīnıng va Bibanning ‘arḍadāštları keldi. Mundın ham alarnıng köngli tilägän dek farmānlar yibärildi.

Dūndın köčüp Rūpar keldük. Rūparda egändä qalın yamğurlar yağdı. Fī’l-jumla savuq boldı. Ač yalangač Hindustānīlar qalın qırıldı. Rūpardın köčüp Sihrind toğrısı Karalğa [?] tüšüp edük kim bir Hindūstānī “Sulṭān Ibrāhīmnıng elčisi dür men” dep keldi. Agarči xaṭṭ u kitābatı yoq edi, bizdin bir kiši elčilikkä istid‘ā qılıptur. Biz ham anıng muqābalasıda bir Swādī tünqatarnı yibärdük. Bu faqīrlar yetkäč har ikisini Ibrāhīm band qıldurur. Ošal kün kim Ibrāhīmnı bastuk ošal zamān Swādī xalāṣ bolup keldi.

---

that had gone to Malot took Harwar, Kahlur and all the mountain fortresses in that region (which for a long time no one had gone against because of their impregnability), pillaged the inhabitants and returned to us. Alam Khan had also been ravaged and came naked and on foot. We sent begs and *ichkis* out to meet him with horses. While we were in that region he came **[261b]** and paid homage.

Raiding parties also went into the mountains and valleys of this region and returned after a night or two with nothing substantial having been gained. Shah Mir Husayn, Jan Beg and some warriors requested permission to go on a raid. While we were in Dun petitions had come two or three times from Isma‘il Jilwani and Biban. From here decrees were dispatched as they had desired.

Marching from Dun we came to Rupar. While in Rupar there was a lot of rain, and it was extremely cold. Many hungry, naked Hindustanis perished. We had marched from Rupar and camped in Karal (?) opposite Sirhind when a Hindustani came saying that he was Sultan Ibrahim’s envoy. Although he had no letter or credentials, he requested us to send an emissary. We sent back with him a nightwatchman from Swat. No sooner had these poor fellows arrived than Ibrahim threw them both into chains. The very day we defeated Ibrahim the Swati escaped and returned.

یك منزل در میان كرده در كنار رود بنور و سنور فرود آمدیم. در هندوستان جدا از دریاها یك آب روانی كه هست اینست. [۲۶۲ب] این‌را آب گهگر میگویند. چتر هم در كنار این آب است. بالارویهٔ این آب [ل۲٤٦ب] بجهت سیر كردن سوار شدیم. از چتر سه چهار كروه بلندتر این آب از زه رود برآمده می‌آید. بالارویهٔ رود كه بسیر رفته شد از یك درهٔ گشادی چهار پنج آسیا آب برآمده می‌آید. خیلی لطیف و خوش‌هوا و مناسب جاها بود. در كنار همین آب در برآمد همین درهٔ گشاد یك چارباغ فرمودم. این آب در صحرا افتاده یك دو كروهی رفته در رود فرود میرود. جای برآمدن آب گهگر ازین زهاب از جائی كه این آب فرو میرود سه چهار كروه پایان‌تر بوده باشد. در بشكال آب این رود بسیار آمده بآب گهگر همراه شده به سامانه و سنام میروند.

درین منزل خبر یافتیم كه سلطان‌ابراهیم كه درین طرف دهلی بود از آنجا باز پیشتر كوچ نموده شقدار حصار فیروزه حمیدخان خاصه خیل با لشكر حصار فیروزه و آن نواحی از حصار ده پانزده كروه این طرف برآمده می‌آید. كته‌بیگ‌را بجهت خبر به اردوی ابراهیم فرستاده شد. مؤمن اتكه‌را بلشكر حصار فیروزه بجهت خبر آوردن فرستاده شد.

روز یكشنبه بیست و سوم جمادی الاول از انباله كوچ نموده در كنار یك كولی فرود آمده بودیم كه مؤمن اتكه و كته‌بیگ همین روز آمدند. همایون‌را با تمام مردم برانغار كه خواجه كلان و سلطان‌محمد دولدای و ولی خازن و از امرائی كه در هندوستان مانده بودند خسرو و هندو بیگ و عبدالعزیز و محمدعلی جنگ‌جنگ‌را از غول هم [ل۲٤۷] از ایچكیان و نزدیكیان شاه منصور برلاس، كته‌بیگ و محب‌علی و یكجماعهٔ مردم همراه كرده بر سر حمیدخان تعیین كردیم. ببن‌هم در همین منزل آمده ملازمت كرد. این افغانان بسیار روستائی و بیهوش مردمند. باوجود آنكه دلاورخان هم در نوكر هم در مرتبه ازو كلانتر، او نمی‌نشیند. پسران عالم‌خان كه پادشاهزاده‌های او میشوند، آنها می‌ایستند. این استدعای نشستن كرد. به نامعقول او كه گوش می‌اندازد؟

صباح دوشنبه چهاردهم ماه بر سر حمیدخان همایون متوجه شد. ایلغار نموده همایون از خود پیشتر صد، صد و پنجاه جوان خوب‌را بقراولی جدا میكند. نزدیك رسیده مردم قراول رفته و درآویخته یك‌دو دفعه رد و بدل شده بود كه از عقب سیاهی همایون پیدا میشود. بمجرد رسیدن این مردم غنیم میگریزد. صد، دوصد كس فرود آمده نصف آنهارا سر

Bivouacking once, we camped beside the torrent at Banur and Sanur, which is one of the few flowing streams in Hindustan, aside from the great rivers. It is called the Ghaggar River. Chitar (?) is also on the banks of this river. We rode out for an expedition upstream. Three or four kos above Chitar this torrent emerges from a bubbling spring. We toured above the torrent and found a four- or five-mill-force river emerging from a wide valley. **[262]** Farther up are very pleasant, charming places with good air. I commanded a garden to be made at the spot where the river emerges from the wide valley. As the water comes into the plain, it goes for a kos or two and then spills into the torrent. The Ghaggar River is three or four kos downstream from the place where the water flowing from the spring spills. During the monsoon season the water in this torrent swells, joins the Ghaggar river and goes on to Samana and Sunam.

At this camp we received news that Sultan Ibrahim, who was on this side of Delhi, was on the move in this direction. The provost of Hissar Firoza, Hamîd Khan Khassa-Khel, had come out ten to fifteen kos in this direction with the royal cavalry and the troops of Hissar Firoza and that region, and they were coming our way. Kätä Beg was sent to Ibrahim's camp

Ara qonup Banūr* va Sanūr Rūdı yaqasığa tüštük. Hindustānda daryālardın bašqa bir aqar su kim bar bu dur. Munı Gaggar Suyı de[r]lär. Citar ham bu su yaqasıda dur. Bu su yoqqarı sayr qıla atlanduk. Citardın üč–tört kuroh yoqqarıraq bu su rūdnıng zihıdın čıqıp kelädür. Rūd yoqqarı kim sayrğa barıldı bir keng daradın tört–beš **[262a]** tegirmän su čıqıp kelädür. Yoqqarıraq xaylî laṭîf u xošhavā u munāsib yerlär.Ošbu sunıng keng daradın čıqıšıda bir čārbāğ buyurdum. Bu su tüzgä tüšüp bir–iki kuroh yol barıp rūdğa singä dur—Gaggar Suyı zihābdın čıqar bu su singär yerdin üč–tört kuroh qoyıraq bolğay. Biškālda bu rūd suyı qalın kelip Gaggar Suyığa qatılıp Sāmāna va Sunāmğa barurlar.

Bu yurtta xabar taptuk kim Sulṭān Ibrāhīm, kim Dillīning bir yanıda [e]di, andın ilgäri baqa köčüptür. Yana Ḥiṣār-i Fīrozanıng šiqqdārı Ḥamīd Xan Xāṣṣa-Xayl Ḥiṣār-i Fīroza va ol navāḥīnıng čerigi bilä Ḥiṣārdın on–on beš kuroh bär[i]räk čıqıp keliptür. Kätä Begni xabar üčün Ibrāhīmnıng ordusığa yibärildi. Mu'min Atäkäni Ḥiṣār-i Fīroza čerigigä xabar üčün yibärildi.

Yakšamba küni Jumādā'l-Avval ayınıng on üčidä Ambāladın köčüp bir köl yaqasığa tüšüp edük kim Mu'min Atäkä va Kätä Beg ošbu kün keldilär. Humāyūnnı tamām baranğar kišisi bilä kim Xwāja Kalān va Sulṭān Muḥammad Dulday va Valī Xāzin bolğay va Hindustānda qalğan beglärdin Xusraw va Hindū Beg va 'Abdul-'Azīz va Muḥammad 'Alī Jang-Jang va ğoldın ičkilärdin va yigitlärdin Šāh Manṣūr Barlas va Kätä Beg va Muḥibb 'Alī va bir pāra kiši qošup **[262b]** Ḥamīd Xan üstigä ta'yīn qılduk. Ham Biban ošbu yurtta kelip mulāzamat qıldı. Bu Afğānlar köp rūstā'ī va behoš el boladur. Bāvujūd kim Dilāvar Xan ham nökär va ham martabağa andın uluğraq, ol olturmas. 'Ālam Xannıng oğlanları, kim pādišāhzādaları dur, alar olturmas. Bu olturmaq istid'ā qıldı. Anıng nāma'qūlığa kim qulaq salur?

Dušamba küni ṣabāḥı aynıng on törtidä Ḥamīd Xan üstigä Humāyūn mutavajjih boldı. Ilğap Humāyūn özidin ilgär‹ir›äk yüz–yüz ellig abdān yigitni qaravul ayrur. Yavuq yetip qaravul kišisi elig alıšıp bir–iki dast egäriškän maḥallda käyindin Humāyūnnıng qarası paydā bolğač oq ğanīm qačar. Yüz–iki yüz kiši tüšürüp yarımınıng boynını urup yarımını yeti–sekiz

---

to gather information. Mu'min Atäkä was sent to the Hissar Firoza army to gather information.

On Sunday the 13th of Jumada I [February 25], we marched from Ambala and had camped on the shore of a lake when Mu'min Atäkä and Kätä Beg arrived. To attack Hamîd Khan we assigned Humayun with all the men of the right wing under Khwaja Kalan, Sultan-Muhammad Dulday and Wali Khazin, as well as Khusraw, Hindu Beg, Abdul Aziz, and Muhammad-Ali Jang-Jang of the begs who had remained in Hindustan, and Shah-Mansur Barlas, Kätä Beg, Muhibb-Ali and a contingent of *ichkis* and warriors from the center. **[262b]** Biban also came to this camp and paid homage. These Afghans are very rustic and insensitive. Although Dilawar Khan was greater than he was in terms of liegemen and rank, he would not sit [in my presence]. Alam Khan's sons, who were his princes, would not sit either. Yet this fellow asked if he could sit down. Who could listen to such nonsense?

On Monday morning, the 14th of the month, Humayun set out against Hamîd Khan. Humayun sent out before himself a hundred or a hundred fifty warriors as scouts. As they drew near and the scouts started to clash with the enemy, they scattered as Humayun's main body of troops appeared from behind. A couple of hundred men were unhorsed. Half were

بریده، نصف آنهارا زنده با هفت هشت فیل آورد. خبر این فتح همایون‌را روز جمعه هژدهم ماه بیگ میرك مغول در همان منزل آورد. فی‌الحال خلعت خاصه و از اسپان طویله یك اسپ خاصه عنایت کرده جلدو هم وعده شد.

روز دوشنبه بیست ویکم ماه در همان خبر فرستادن علی‌قلی و تفك‌اندازان‌را فرموده شد که بجهت سیاست همه آنهارا به تفك زده کشتند.

روز دوشنبه بیست ویکم ماه در همان منزل [ل۲٤۷ب] همایون با صد بندی و هفت هشت فیل آمده ملازمت کرد. اول یوروش او، اول کار دیدن او این بود. بشگون بسیار خوب شد. قاوغونچی مردم گریخته‌را [ل۲٤۸] دنبال کرده بمجرد رسیدن حصار حصاررا میگیرند و حصار فیروزه‌را تاراج کرده آمدند. حصار فیروزه‌را با توابع و لواحقش که یك کرور ولایتیست دیگر یك کرور زر نقد بهمایون جلدو داده شد.

از آن منزل کوچ نموده بشاه‌آباد آمدیم. بجهت زبان‌گرفتن به اردوی سلطان‌ابراهیم کس فرستاده چند روز [۲٦۲] در همین منزل توقف شد. رحمت پیاده‌را با فتحنامه‌ها از همین منزل بکابل فرستاده شد. در همین منزل همین روز همایون در روی خود استره با مقراض رساند. (چون حضرت مرحومی استره راندن‌را در آن وقایع ذکر کرده بودند، بنده داعی تتبّعًا آن‌را ذکر کرد. در آن تاریخ هژده ساله بودم. در سن چهل وشش سال بوده باشم. حرره محمد همایون نقل از نقل خط مبارك آنحضرت منقول شد.)

در همین منزل روز دوشنبه بیست و هشتم جمادی الاول آفتاب در برج حمل تحویل کرد. از اردوی ابراهیم هم متواترها خبر آمدن گرفت که یك کروه، دو کروه کوچ نموده در هر منزل دو روز، سه روز مقام کرده می‌آید. ما هم متوجه شده از شاه‌آباد یك منزل در میان کرده در کنار دریای جون روبروی سرساوه آمده فرود آمدیم. حیدرقلی نوکر خواجه کلان‌را بجهت زبان گرفتن فرستاده شد. من دریای جون‌را بگذر گذشته رفته سرساوه‌را سیر کردم. آن روز معجون هم [۲٦۳ب] خورده بودیم. سرساوه چشمهٔ [ل۲٤۸ب] هم دارد. اندك آبی ازین چشمه برآمده میرود. بد جائی نیست. تردی‌بیگ خاکسار تعریف کرد. من گفتم که «از تو باشد.» باین تعریف به تردی‌بیگ خاکسار داده شد.

در یك کشتی تالار ساخته گاهی سیر کشتی میکردم، گاهی در کوچها بکشتی می‌آمدم. از آن منزل کنار دریارا گرفته پایان‌رویه دو کوچ کرده شده بود که حیدرقلی که بجهت زبان

decapitated and half were brought in alive with seven or eight elephants. On Friday the 18th Beg Mirak Mughul brought to camp the news of Humayun's victory. Immediately Beg Mirak was awarded a royal robe and a horse from the royal stables, and a prize was promised.

On Monday the 21st [March 5], at this same camp, Humayun brought in around a hundred prisoners and seven or eight elephants and paid homage. **[263]** Master Ali-Qulï and his matchlockmen were ordered to shoot all the prisoners. This was Humayun's first expedition and the first time he saw action. It was taken as a very good portent. The pursuit party chased those who had fled to Hissar Firoza, where they caught them. They also pillaged Hissar Firoza before returning. Humayun was awarded as a prize the one-crore district of Hissar Firoza and its dependencies and a crore of cash.

We marched from there to Shahabad. We remained camped there while someone was sent to Sultan Ibrahim's camp to gather information. Rahmat Piada was sent to Kabul with proclamations of victory. {While we were in this camp, on that very same day Humayun first put the razor and scissors to his face.} [Persian translation adds the following annotation by

fīl bilä keltürdi. Humāyūnnıng bu fatḥınıng xabarını ādīna küni aynıng on sekizidä Beg Mīrak Muğul ošal yurtta oq keltürdi. Fī'l-ḥāl xāṣṣa baš-ayaq va ṭavīladaqı xaṣṣa atlardın bir at 'ināyat qılıp jüldü ham va'da boldı.

Dušamba küni aynıng 21dä ošal yurtta Humāyūn yüzčä bandī bilä va yeti–sekiz fīl bilä kelip mulāzamat qıldı. Bandīlarnı Ustā 'Alī-Qulı va tufakandāz- **[263a]** -larğa buyuruldı kim siyāsat jihatıdın barı tufak bilä qırdılar. Avval yürüši va avval iš körgäni bu edi. Šükünğa [sic] bisyār yaxšı boldı. Qavğunčı qačqan elini qavlap Ḥiṣār-i Fīrozağa yetkän bilä oq alurlar. Ḥiṣār-i Fīrozanı talap keldilär. Humāyūnğa Ḥiṣār-i Fīrozanı tavābi' u lavāḥiqı bilä kim bir karor vilāyat tur, yana bir karor yarmaq jüldü berildi.

Ol yurttın köčüp Šāhābād keldük. Til tuta Sulṭān Ibrāhīmnıng ordusığa kiši yibärip nečä kün bu yurtta tavaqquf boldı. Raḥmat Piyādanı fatḥnāmalar bilä Kābulğa yibärildi. [...]

Ošbu yurtta dušamba küni Jumāda'l-Avval ayınıng yegirmä sekizidä āftāb Ḥamal burjığa taḥvīl qıldı. Ibrāhīmnıng ordusıdın ham mutavātir xabarlar kelä bašladı kim bir kuroh–iki kuroh köčüp har yurtta iki–üč kün maqām qıla qıla kelädür. Biz ham mutavajjih bolup Šāhābāddın ara iki qonup Jawn Daryāsınıng yaqasığa Sarsāwa ‹to›ğrısı kelip tüštük. Xwāja Kalānnıng nökäri Ḥaydar-Qulını til tuta yibärildi. Men Jawn Daryāsını guzar bilä kečip barıp Sarsāwanı sayr qıldım. Ol küni ma'jūn ham yep edük. Sarsāwanıng čašması bar. Azraqča su bu čašmadın čıqıp baradur. Yaman yer emäs. Bir Turdı Beg Xāksār ta'rīf **[263b]** qıldı. Men dedim kim "Senki bolsun." Bu taqrīb bilä Turdı Beggä Sarsāwa berildi.

Bir kemädä tālār yasatıp gāhî sayrî qılur edim, gāhî köčlärdä kemä bilä andın kelür edim. Ol yurttın daryā yaqala[r]ı qoyığa baqa iki köč köčülüp edi kim til tutar barğanlardın Ḥaydar-Qulı xabar keltürdi kim Dāūd Xan va Haysam Xannı beš–altı ming kiši bilä Miyān Du Āb

Humayun: " 'Since His Late Majesty has mentioned my shaving among these events, I follow him in mentioning it. At that date I was eighteen years old. [Now] I am in my forty-sixth year. Written by Muhammad Humayun.' Transcribed from the handwriting of His Blessed Majesty."]

On Monday the 28th of Jumada I [March 12], while in that same camp, the sun entered Aries. News began to pour in continually from Ibrahim's camp to the effect that they were marching a kos or two and bivouacking for two or three days at each camp. We too set out, bivouacked for two nights at Shahabad and proceeded down the bank of the Jumna to opposite Sarsawa, where we camped. Khwaja Kalan's liegeman Haydar-Qulï was sent to gather intelligence. I forded the Jumna and made a tour of Sarsawa. We had some *ma'jun* that day. In Sarsawa there is a spring from which a little water flows. It is not a bad place. Turdï Beg Khaksar praised it. **[263b]** "It's yours," I said, and thus Turdï Beg was given Sarsawa.

I had a cabin constructed on a boat, and sometimes I used it for touring and when I sometimes went by boat during marches. We had proceeded two marches downstream from

گرفتن رفته بود آمده خبر آورد که داود خان و هیتم‌خان را با شش هفت هزار سوار بطرف
میان دوآب گذرانده است. سه چهار کروه از دایرهٔ ابراهیم این طرف‌تر دایره زده نشسته‌اند.
بر سر این فوج روز یکشنبه هژدهم جمادی الآخر چین‌تیمورسلطان را و محمدسلطان میرزارا و
مهدی‌خواجه و عادل سلطان را با تمام مردم جوانغار که سلطان‌جنید و شاه‌میرحسین و قتلق
قدم باشد، از غول هم یونس‌علی و عبدالله و احمدی و کته‌بیگ را [۲٦٤] ایلغار جدا کردیم.
نماز پیشین ازینجا از آب گذشته در میان نماز دیگر و نماز شام ازآنجا روان شدند. وقت
فرض بر سر غنیم میرسند. اندك و بیشی راست کرده طوری ساخته می‌برآیند. مردم ما
بمجرد رسیدن گرفته روان میشوند تا برابر دایرهٔ ابراهیم فرود آورده میروند. هیتم‌خان را که
برادر کلان داود خان و یك سردار او بود فرود آورده با هفتاد هشتاد بندی و شش هفت
فیل آمده دیدند. بجهت سیاست اکثر به یساق رسیدند.
ازآنجا کوچ کرده برانغار جوانغار غول [ل۲٤۹] یسال راست ساخته و دیم دیده شد.
(دیم روشی است که مردم لشکررا سوار کرده کمانی یا چاپقی بدست گرفته بدستوری که در
میان ایشان مقررست لشکررا تخمین میکنند که اینمقدار لشکر خواهد بود.) آنمقدار که قیاس
میکردیم آنقدر لشکر در نظر نه‌درآمد. درین منزل فرمان شد جمیع مردم لشکر فراخور حالت
خود ارابه بیارند. هفتصد ارابه شد. به استا علی فرمان شد که بدستور روم در میان ارابه‌ها
بجای زنجیر از خام گاو ارغامچیها تافته به یکدیگر به‌بندند. در میان هر دو ارابه شش هفت
[۲٦٤ب] تورا باشد. تفك‌اندازان در عقب این ارابه‌ها و تورها ایستاده تفك اندازند. بجهت
ترتیب این اسباب پنج شش روز درین منزل توقف شد. بعد از طیار و مکمل شدن این
اسباب تمام امرا وجوانانی را هم که سخن میدانستند به کینگاچ طلبیده کینگاچ عام کرده
رأیها برین قرار یافت که پانی‌پت شهریست. محلات و خانه‌های بسیار دارد. یکطرف محلات و
خانه‌ها می‌شود. اطراف دیگررا به ارابه و تورا مضبوط کرده تفك‌انداز و پیاده از عقب ارابه
ها و توراها تعیین می باید کرد. باین قرار کوچ نموده و یك منزل در میان کرده روز
پنجشنبه سلخ جمادی الآخر به پانی پت آمدیم.
دست راست، شهر و محلات شد. پیش ما ارابه‌ها و توراها که ترتیب داده بودیم شد.
در دست چپ و بعضی جاها خندق و شاخ شد. در هر یك تیرانداز جا آنمقدار که صد،
صد و پنجاه کس برآید جا گذاشته شد. بعضی از مردم لشکر خیلی متردد و متوهم بودند.

---

our former camp when Haydar-Qulï, one of those who had gone out to gather information, brought news that Daud Khan and Haysam Khan had been ordered to cross into the Doab with five or six thousand men. They had formed a camp and were staying three or four kos this side of Ibrahim's camp. On Sunday the 18th of Jumada II [April 1], we dispatched Chïn Temür, Muhammad-Sultan Mirza, Mahdi Khwaja and Adil Sultan and the whole left wing under Sultan-Junayd, Shah Mir Husayn and Qutlugh-Qadam, and from the center Yunus Ali, Abdullah, Ahmadi and Kätä Beg. At noon they started crossing the river from this site and moved out from the other side between midafternoon and evening. Biban used this expedition as an excuse to cross the river and desert. They reached the enemy a little after dawn. The enemy made some attempt to form a battle array and made as though to come out. When our men arrived they moved on until they stopped opposite Ibrahim's camp. They unhorsed Haysam Khan, Daud Khan's elder brother, and one of his commanders and brought in to me seventy to eighty prisoners and six or seven elephants. **[264]** Most were executed as retributive justice.

sarı kečürüptür. Üč–tört kuroh Ibrāhīmnıng dāyirasıdın bärirāk dāyira urup olturuptur. Bu fawjnıng üstigä yakšamba küni Jumādā'l-Āxar ayınıng [on] sekizidä Cın Temür‹ni, Muḥammad› Sulṭān Mīrzānı ‹va Mahdī Xwājanı› va 'Ādil Sulṭānnı tamām javanğar kišisini, kim Sulṭan Junayd va Šāh Mīr Ḥusayn Qutluğ-Qadam bolğay, ğoldın ham Yūnus 'Alī va 'Abdullāh va Aḥmadī va Kätä Begni ılğar ayırduk. Namāz-i pešīn bu yerdin su kečip namāz-i dīgar namāz-i šām arasıda ol yüzdin teprädilär. Biban ošbu ılğar bahānası bilä sudın ötüp qačtı. Farḍ vaqtıda ğanīm üstigä yetärlär. Azağlaq yasap čıqqan dek qılurlar. Bizning kiši yetkän bilä oq alıp teprärlär. Ibrāhīmnıng dāyirası toğrısığača tüšürä barurlar. Haysam Xannı, kim Dāūd Xannıng aqası va bir sardārı ol edi, tüšürüp yetmiš–seksän bandī bilä altı–yeti fīl bilä kelip kördilär. Siyāsat üčün **[264a]** aksarı yasaqqa yetti.

Andın köčüp barangğar javangğar ğol yasal yasap DYM körüldi. Ol miqdār kim qiyās qılur edük anča čerig naẓarğa kelmädi. Bu yurtta farmān boldı kim jamī' čerig eli farāxwar-i ḥāllarığa arāba keltürgäy. Yeti yüz arāba boldı. Ustād 'Alī-Qulığa farmān boldı kim Rūm dastūrı bilä arābalarnıng arasıda zanjīr ornığa uynıng xāmıdın arğamčılar ešip birbirigä bağlağaylar. Har iki arāba arasıda altı–yeti tura bolğay. Tufakandāzlar bu arābalar va turalarnıng käynidä turup tufak atqaylar. Bu asbābnıng tartībı jihatıdın beš–altı kün bu yurtta tavaqquf boldı, va bu asbāb u ālāt tayar u mukammal bolğandın song tamām beglärni va söz bilür abdān yigitlärni dağı kengäškä tiläp 'āmm kengäš qılıp ra'ylar munga qarār taptı kim Pānīpat šahrî dur: maḥallāt va üyläri qalın. Bir ṭaraf maḥallāṭ va üylär bolur. Yana aṭrāfını arāba va tura bilä berkitip tufakandāz va yayaqnı arāba va tura [a]rqasıda ta'yīn qılmaq kerāk. Bu qarār bilä köčüp ara qonup panjšamba küni Jumādā'l-āxar ayınıng salxı Pānīpat keldük.

Ong qol šahr u maḥallāt boldı. Alımızda tartīb qılğan tur[a]lar boldı. Sol qolda **[264b]** va ba'zı yerlärdä xandaq u šāx boldı. Har oq atımı yerdä yüz–yüz ellig atlığ čıqqu dek yerlär qoyuldı. Cerig eli ba'zı xaylî mutaraddid u mutavahhim edilär. Tavahhum u taraddud betaqrīb dur—ne kim azalda Tengri taqdīr qılıptur, andın özgä bolmas. Agarči alarnı ham

---

PREPARATION FOR BATTLE

We marched from there, arrayed the right and left wings and center and had a *dîm*. {A *dîm* is a method whereby soldiers are mounted and, with a bow or a crop in hand, they estimate the army according to the method established among them.} There were fewer men than we had estimated. At this camp it was ordered that the whole army, in accordance with rank, should bring carts. They got seven hundred carts. Master Ali-Qulï was ordered to tie the carts together with ox-harness ropes instead of chains, after the Anatolian manner. There was a distance of six to seven large shields between every two carts. The matchlockmen stood behind the carts and shields to fire their guns. Five or six days were spent in this camp arranging these things, and after they were ready I summoned to general council all the begs and great warriors who knew what they were talking about. The following was discussed: Panipat was a town with lots of suburbs and houses. The suburbs and houses would cover one side, but it was necessary to fortify our other sides with carts and shields and station matchlockmen and footsoldiers behind the carts and shields. This having been decided, we marched, bivouacked and then came to Panipat on Wednesday the last day of Jumada II.

To our right were the town and suburbs. Directly before us were the arranged shields. To the left **[264b]** and elsewhere were trenches and pylons. At every distance of an arrow-shot space was left for 100–150 cavalrymen to emerge. Some of the soldiers were quite hesitant

توهم [۲٦٥] و [ل۲٤۹ب] تردد بی‌تقریب است. آنچه الله تعالی در ازل تقدیر کرده است دیگر نمیشود، اگرچه آنهارا هم عیب کرده نمیشود. حق بطرف ایشان بود چرا که از وطن دو سه ماهه راه آمده شده بود. بغریب قومی کار مردم افتاده بود، نی ما زبان آنهارا میدانستیم نی آنها زبان مارا ** پریشان جمعی و جمعی پریشان * گرفتار قومی و قومی عجایب ** لشکر حاضر غنیم‌را یك لك تخمین می‌کردند. فیل اورا و امرای اورا نزدیك به هزار فیل میگفتند که هست. از دو پدرش مانده خزینهٔ خود نقد در دستش بود. در هندوستان یك رسمی است که در وقت اینچنین کار افتادنها زر داده به میعاد نوکر می‌گرفته اند. این مردم‌را بدهندی میگویند. اگر اینچنین خیال میکرد یك لك، دو لك نوکر هم میتوانست گرفت. الله تعالی راست آورد، نی جوانان خودرا راضی توانست کرد، نی خزینهٔ خودرا قسمت توانست کرد. جوانان خودرا چگونه راضی تواند کرد که امساك بر طبیعتش بسیار غالب بود؟ خود بجمع نمودن زر بیحد طالب بی‌تجربه جوانی بود. نی آمدن او به سرانجام بود [۲٦٥ب] نی رفتن او، نی ایستادن او باهتمام بود نی جنگ کردن. درآن فرصت که در پانی‌پت اطراف و جوانب مردم لشکررا به ارابه و شاخ و خندق مضبوط و مرتب کرده میشد درویش‌محمد ساربان بعرض رسانید که «این مقدار احتیاط که شد او چه امکان داشته باشد که اینجا بیاید؟» گفتم که «تو اینهارا بخانان و سلطانان [ل۲٥۰] اوزبك قیاس میکنی. آن سال که از سمرقند برآمده بحصار آمدیم جمیع خانان و سلطانان اوزبك جمع شده و اتفاق کرده بعزیمت آمدن بر سر ما از دربند گذشتند. ما کوچ و مال جمیع سپاهی و مغول‌را در محلات درآورده محلات‌را کوچه‌بند کرده مضبوط ساختیم. چون آن خانان و سلطانان حساب و یراغ ایستادن و رفتن‌را میدانستند دیدند که مرده و زنده‌را در حصار دیده حصاررا مضبوط کرده ایم. حساب آمدن بر سر مارا نیافته از نوندك برگشتند. اینهارا بآنها تشبیه مکن. حساب کاررا و یراغ رفتن‌را کجا میدانند؟»

خدا راست آورد. همانطور [۲٦٦] که من گفته بودم هفت هشت روزی که در پانی‌پت بودیم کم کم کس ما رفته بر دایرهٔ او و مردم او بسیار تیر می‌ماندند. آنهارا هیچ حرکتی و جنبشی نمیکردند. آخر برای بعضی امرای دولتخواه هندوستانی عمل کرده مهدی خواجه و محمد سلطان میرزا و عادل‌سلطان و خسرو و شاه‌میرحسین و سلطان‌جنید برلاس و عبدالعزیز میرآخور و محمدعلی جنگ‌جنگ و قتلق‌قدم و ولی خازن و محب‌علی خلیفه و محمد بخشی و جان

and afraid, but their trepidation was baseless, for only what God has decreed from all eternity will happen. However, they cannot be blamed for being afraid, even if God was on their side. They had traveled for two or three months from their homeland, they had had to deal with an unfamiliar people whose language we did not know and who did not know ours.

A group confused, peace of mind shattered.
A people preoccupied, a very strange people.

The enemy's army was estimated at 100,000. He and his commanders were said to have nearly a thousand elephants. Moreover, he possessed the treasury left over from two generations of his fathers. In Hindustan there is a custom, when such things happen, to hire liegemen for money, and such people are called *badhandi*. If he had had a mind to, he could have hired 100,000–200,000 troops. Thank God he was able neither to satisfy his warriors nor to part with his treasury. How was he to satisfy his warriors when his nature was so overwhelmingly dominated by miserliness. He himself was an inexperienced young man who craved beyond all things the acquisition of money—neither his oncoming nor his stand was calculated to have a good end, **[265]** and neither his march nor his fighting was very energetic.

'ayb qılıp bolmas, Ḥaqq alar jānibı edi ne üčün kim vaṭandın iki–üč aycılıq yol kelilip edi. Ġarīb qawmî bilä elning iši tüšüp edi, nê biz alarnıng tillärini bilür edük, nê alar bizning tilimizni.

Parešān-i jam'î u jam'î parešān / giriftār-i qawmî u qawmî 'ajāyib.

Ġanīmnıng ḥāḍir čerigini bir lak čınarlar edi. Özining va umarāsı minggä yavuq fīlı bar derlär edi. İki atasıdın qalğan xazīna xud naqd eligidä edi. Hindustān bir rasmı bar dur kim mundaq iš tüškänlärdä yarmaq berip mī'äd bilä nökär tutarlar. Bu elni BDHNDY derlär. Agar mundaq xayāl qılsa edi, bir lak–iki lak ham nökär tuta alur edi. Tengri ta'ālā rāst keltürdi, nê yigitini rāḍī qıla aldı, nê xazīnasını üläšä aldı. Yigitini qandın riḍā qıla alur kim ṭabī'atığa imsāk köp ğālib edi? Özi yarmaq yığıšturmaqqa beḥadd ṭālib betajriba yigit edi—nê keliši saranjāmlığ edi, **[265a]** nê turuši; nê yürüši ihtimāmlığ edi, nê uruši. Ol furṣatta kim Pānīpatta čerig elining aṭrāf u javānibını arāba u šāx u xandaq bilä maḍbūṭ u murattab qılıladur edi, Darveš Muḥammad Sārbān 'arḍğa yetkürdi kim "Munča iḥtiyāṭ kim boldı ol ne imkān dur kim kelgäy?" Dedim kim "Sen bularnı Özbäg xan-sulṭānlarığa qiyās qıla mu sen? Ol yıl Samarqanddın čıqıp Ḥiṣār kelgändä Özbägning jamī' xan-sulṭānları yığılıp ittifāq qılıp bizning üstümizgä kelür. 'Azīmat bilä Darbanddın öttilär. Biz jamī' sipāhī u Muğulnıng köč u māllarını maḥallātqa kivürüp maḥallātnı küčaband qılıp berkittük. Cun ol xanlar va sulṭānlar yürüš-turušnıng ḥisāb u yarağını bilür edilär, kördilär kim ölüg-tirigni Ḥiṣārda körüp Ḥiṣārnı berkittük. Ḥiṣār üstigä kelmäkning ḥisābın tapa almay Cağāniyān navāḥīsı Navandākdin oq yandılar. Bularnı alarğa oxšatma! İš ḥisābını va yürüš yarağını qanda bilürlär?"

Tengri rāst keltürdi. Men degän dek oq boldı. Yeti–sekiz kün kim Pānīpatta edük, az az kišimiz barıp dāyirasığača qalın kišilärigä oq qoyarlar edi. Baš kesip keltürürlär edi. Alar heč ḥarakatî va čıqışî qılmaslar edi. Āxir ba'zı **[265b]** dawlatxwāh Hindustānī beglärning ra'yı bilä 'amal qılıp Mahdī Xwāja va Muḥammad Sulṭān Mīrzā va 'Ādil Sulṭān va Xusraw va Šāh Mīr Ḥusayn va Sulṭān Junayd Barlas va 'Abdul-'Azīz Mīrāxur va Muḥammad 'Alī Jang-Jang

---

When the edges of the army had been arranged and stationed in Panipat with carts, pylons and trenches, Darwesh Muhammad Sarban said, "With so much precaution what possibility is there that he will come?"

"Are you comparing them to the Uzbek khans and princes?" I asked. "The year we left Samarkand and went to Hissar, all the khans and princes of the Uzbeks gathered and came against us in unison from the Iron Gates. We got all our soldiers and the Mughuls' camp followers and possessions into the suburbs and blockaded the lanes. Since the khans and princes knew all about battle tactics, they realized that we had fortified Hissar to within an inch of its life. Calculating that it was not worth their while to attack Hissar, they withdrew through Nawandak to Chaghanian. Don't think that these people are like the Uzbeks! How would they know how to evaluate the odds of a battle?"

Thank God it happened as I said. During the seven or eight days we were in Panipat, our men went out in small parties as far as the enemy camp and shot many of them, cut off their heads and brought them back. The enemy made no move and undertook no action. **[265b]** Finally, acting upon some supportive Hindustani begs' opinion, we sent four or five thousand men on a sneak attack led by Mahdi Khwaja, Muhammad-Sultan Mirza, Adil Sultan, Khusraw, Shah Mir Husayn, Sultan-Junayd Barlas, Abdul-Aziz Mirakhur, Muhammad-Ali

بیگ و قراقوزی، این سرداران‌را با چهار پنج هزار کس شبیخون فرستادیم. اتفاق خوبی نتوانسته‌اند کرد و پریشان رفته کار رسیده نکردند. صبح کرده تا وقت روشن شدن نزدیك بدایرهٔ غنیم بودند. مردم غنیم هم نقاره‌های خودرا نواخته فیلهای خودرا [ل۲۵۰ب] راست کرده برآمدند. اگرچه کاری نتوانستند کرد، اما بآنمقدار کس بسیاری درآویخته هیچکس‌را نگیرانده سالم و سلامت برآمدند. در پای محمدعلی جنگ جنگ تیر رسید. اگرچه مهلك نبود، اما روز جنگ بکار نیامد. این خبررا [۲۶۶ب] یافته همایون‌را با لشکرش یك کروه یك و نیم کروه پیشواز ایشان فرستاده خود هم با لشکر مانده راست کرده برآمدم. شبیخون رفتگان با همایون همراه شده آمدند. چون کس غنیم پیشتر نیآمد ما هم برگشته فرود آمدیم. درین شب در اوردو غوغای غلطی افتاده تا نزدیك یك گری سوران بود. غوغای عجبی بمردمی که اینچنین غوغاها ندیده بودند خیلی تردد و توهم شد. بعد از یك زمانی غوغا برطرف شد.

[روز جمعه هشتم ماه رجب] وقت فرض از قراول خبر آمد که غنیم راست کرده می‌آید. ما هم جیبه پوشیده و یراغ بسته سوار شدیم. برانغار همایون و خواجه کلان و سلطانمحمد دولدای و هندو بیگ و ولی خازن و پیرقلی سیستانی بود. جوانغار محمدسلطان میرزا و مهدی خواجه و عادل سلطان و شاه‌میرحسین و سلطان‌جنید برلاس و قتلق‌قدم و جان بیگ و محمد بخشی و شاه‌حسین یارکی مغول غانچی بود. دست راست غول چین‌تیمورسلطان و سلیمان و محمدی کوکلداش و شاه منصور برلاس [۲۶۷] و یونس‌علی و درویش‌محمد ساربان و عبدالله کتابدار بود. دست چپ غول خلیفه و خواجه میرمیران و احمدی پروانچی و تردی‌بیگ قوچ بیگ و محب‌علی خلیفه و میرزا بیگ [ل۲۵۱] ترخان بود. ایراول خسرو کوکلداش و محمدعلی جنگ‌جنگ بود. عبدالعزیز میرآخوررا طرح تعیین کرده بودیم. در اوج برانغار ولی قزیل و ملك قاسم بابا قشقه‌را با مغولانش به تولغمه مقرر کردیم. در اوج جوانغار قراقوزی و ابوالمحمد نیزه باز و شیخ‌علی و شیخ‌جمال بارین و هندی و تینگری‌قلی مغول‌را به تولغمه راست ساختیم که بمجرد نزدیك رسیدن غنیم از عقب او بگردند. در وقت نمودار شدن سیاهی غنیم بطرف برانغار میل او بسیار بود. ازینجهت عبدالعزیزرا که در طرح معین بود به برانغار کومك فرستاده شد. سیاهی سلطان‌ابراهیم که از دور نمودار شد هیچ جا درنگ ننموده تیز میآمد.

Jang-Jang, Qutlugh-Qadam, Wali Khazin, Khalifa's Muhibb-Ali, Muhammad Bakhshï, Jan Beg, and Qaraquzi. Unable to act in unison by night, they got scattered and accomplished nothing. Just before dawn they were near the enemy's camp. The enemy's men were having the drums beat and going out in battle array with their elephants. Although they were not able to accomplish any action, they contended with many men and got out safe and sound without anyone taken prisoner. Muhammad-Ali Jang-Jang was hit by an arrow in the foot. Although it was not fatal, he was not fit for battle. When I learned of this, I sent Humayun with his army a kos and a half opposite them while I myself arrayed the remaining soldiers and set out. Those who had gone on the sneak attack went to Humayun. When the enemy did not come further forward, we also withdrew. That night there was a false alarm in camp. For nearly a *ghari* there were war cries and confusion. This caused trepidation among those who had not seen such pandemonium before, but after a while the confusion died down. **[266]**

THE BATTLE OF PANIPAT

On Friday the 8th of Rajab [April 20], news came at dawn from the scouts that the enemy was coming in battle array. We put on our armor, armed ourselves and got to horse. The right wing consisted of Humayun, Khwaja Kalan, Sultan-Muhammad Dulday, Hindu Beg, Wali Khazin, and Pir-Qulï Sistani. The left wing consisted of Muhammad-Sultan Mirza, Mahdi

va Qutluğ-Qadam va Valī Xāzin va Muḥibb ʻAlī Xalīfa va Muḥammad Baxšı va Jān Beg va Qaraquzī bašlığ tört–beš ming kišini šabīxūnğa yibärdük. Kečä bilä abdān ittifāq qıla almay parešān barıp tegärlär (?) iš qıla almadılar. Tang atıp yavuq bolğunča ğanīmnıng dāyirasınıng yaqınıda edilär. Ġanīm kišisi naqāralarını čaldurup fīlları bilä yasap čıqtılar. Agarči išî qıla almadılar, andaq qalın kiši bilä elig alıšıp valî heč kiši-qara [a]ldurmay sālim u salāmat čıqtılar. Muḥammad ʻAlī Jang-Jangnıng ayaqığa oq tegdi. Agarči muhlik emäs edi, valî uruš küni iškä yaramadı. Bu xabarnı tapıp Humāyūnnı čerigi bilä bir kuroh–bir yarım kuroh bularnıng utrusığa yibärip özüm ham qalğan čerig bilä yasap čıqtım. Šabīxūn barğanlar Humāyūnğa tüšülüp keldilär. Cun ğanīm kišisi ilgärirāk kelmädi, biz ham yanıp tüštük. Bu kečä orduda ğalaṭ ğawğāî tüšti. Bir garīgä yavuq sürän edi va ğawgā edi. Mundaq ğawğālarnı körmägän ellärgä xaylî taraddud u tavahhum boldı. Bir zamāndın song **[266a]** ğawğā basıldı.

Ādīna küni Rajab ayınıng sekizidä farḍ vaqtıda qaravuldın xabar keldi kim ğanīm yasap kelädür. Biz dağı jebälänip yarağlanıp atlanduk. Baranğar Humāyūn va Xwāja Kalān va Sulṭān Muḥammad Dulday va Hindū Beg va Valī Xāzin va Pīr-Qulı Sīstānī edi. Javanğar Muḥammad Sulṭān Mīrzā va Mahdī Xwāja va ʻĀdil Sulṭān va Šāh Mīr Ḥusayn va Sulṭān Junayd Barlas va Qutluğ-Qadam va Jān Beg va Muḥammad Baxšı va Šāh Ḥusayn Yārakī Muğul Ġānčī edi. Ġolnıng ong qolı Cın Temür Sulṭān va Sulaymān Mīrzā, Muḥammadī Kükäldaš va Šāh Manṣūr Barlas va Yūnus ʻAlī va Darveš Muḥammad Sārbān va ʻAbdullāh Kitābdār edi. Ġolnıng so‹l› qolı Xalīfa va Xwāja Mīrmīrān va Aḥmadī Parvānačı va Turdı Beg-i Qoč Beg va Muḥibb ʻAlī-i Xalīfa va Mīrzā Beg Tarxan edi. İrävül Xusraw Kükäldaš va Muḥammad ʻAlī Jang-Jang edi. ʻAbdul-ʻAzīz Mīrāxurnı ṭarḥ taʻyīn qılıp edük. Baranğarnıng ujıda Valī Qızıl va Malik Qāsim-i Bābā ‹Qa›šqanı Muğulları bilä tolğamağa muqarrar qılduk. Javanğarnıng ujıda Qaraquzı va Abū'l-Muḥammad Nayzabāz va Šayx ʻAlī ‹va› Šayx Jamāl Bārīn va Hindī* va Tengri-Qulı PŠĠY Muğulnı tolğamağa yasaduk kim ğanīm kišisi yavuq kelgäč bu iki böläk tolğama ong qoldın sol qoldın ğanīmnıng arqasığa evrülgäylär. **[266b]**

Ġanīmnıng qarası körüngändä baranğar sarı maylî köpräk edi. Bu jihattın ʻAbdul-ʻAzīznı, kim ṭarḥqa taʻyīn edi, baranğarğa kömäk yibärildi. Sulṭān Ibrāhīmnıng qarası yıraqdın kim köründi, heč yerdä dirang qılmay tez oq kelädür edi. İlgäriräk kelä bizning

Khwaja, Adil Sultan, Shah Mir Husayn, Sultan-Junayd Barlas, Qutlugh-Qadam, Jan Beg, Muhammad Bakhshï, and Shah Husayn Yaraki Mughul Ghanchi. The right flank of the center was Chïn Temür Sultan, Sulayman Mirza, Muhammadi Kükäldash, Shah-Mansur Barlas, Yunus Ali, Darwesh Muhammad Sarban, and Abdullah Kitabdar. The left flank of the center was Khalifa, Khwaja Mirmiran, Ahmadi Parwanachï, Turdï Beg, Qoch Beg, Khalifa's Muhibb-Ali, and Mirza Beg Tarkhan. The vanguard was Khusraw Kükäldash and Muhammad-Ali Jang-Jang. Abdul-Aziz Mirakhur was assigned to the reserve. At the tip of the right wing Wali Qïzïl, Baba Qashqa's Malik Qasim and his Mughuls were assigned for the flank assault. At the tip of the left wing we arrayed Qaraquzi, Abu'l-Muhammad Nayzabaz, Shaykh Ali, Shaykh Jamal Barin, Hindi, and Tengri-Qulï Mughul for the flank assault so that when the enemy got near, these two troops could circle around to the enemy's rear from the right and left. **[266b]**

When the enemy's troops appeared, they were headed more toward the left wing. For this reason Abdul-Aziz, who had been assigned to the reserve, was dispatched as reinforcement to the left wing. When Sultan Ibrahim's army could be seen nearby, they kept on coming quickly without stopping. However, as they came further forward, when our troops became

پیشتر که آمد سیاهی ما که بآنها نمودار شد این ترتیب و یسال‌را که ملاحظه کردند حصر
شده بایستم [۲٦۷ب] نایستم، بیایم نیایم شده طور کرده نی توانست ایستاد نی مثل پیش
بی‌درنگ توانست آمد. فرمان شد که مردمی که در تولغمه تعیین شده بودند از دست راست
و دست چپ از عقب غنیم گشته تیر گذاشته بجنگ مشغول شوند. برانغار و جوانغار هم رفته
بغنیم برسند. مردم تولغمه از عقب غنیم گشته تیر گذاشتن گرفتند. از جوانغار مهدی خواجه
پیشتر رسید. از روبروی مهدی خواجه یك فوج با یك فیل آمد. آنها هم تیر بسیاری گذاشته
آن فوج‌را گرداندند. بکومك جوانغار از غول احمدی پروانچی و تردی بیگ قوچ بیگ و محب
علی خلیفه‌را فرستاده شد. در برانغار هم جنگ قایم شد. به محمدی کوکلداش [ل۲۵۱ب] و
شاه‌منصور برلاس و یونس‌علی و عبدالله فرمان شد که در پیش غول از روبرو رفته بجنگ
مشغول شدند. استاد علیقلی هم پیش غول چند مرتبه خوب فرنگیها انداخت. مصطفی توپچی
از دست چپ غول خوب ضرب‌زنها انداخت. برانغار و جوانغار و غول و تولغمه گرداگرد غنیم
را گرفته شیبه گذاشته بجد بجنگ مشغول شدند. یك‌دو مرتبه بطرف برانغار جوانغار کوتاه
کوتاه حمله‌ها کردند. مردم ما تیر گذاشته بضرب شیبه باز در غول انداختند. دست راست و
دست چپ غول همه در یکجا جمع شده آنچنان غلو شد که نی پیش توانستند آمد نی راه
گریختن توانستند یافت. [۲٦۸ب]

آفتاب یك‌قد نیزه برآمده بود که انگیز جنگ شد. تا نیم‌روز شدن ضرب جنگ بود. نیم
روز شده بود که اعدا مغلوب و مقهور و احبّا مبتهج و مسرور شدند. بفضل و کرم الله تعالی
اینچنین کار دشواری‌را بما آسان کرد و آنچنان لشکر بسیاری‌را در نیم روز بخاك یکسان
کرد. پنج شش هزار کس نزدیك ابراهیم در یك جا بقتل رسیده بودند. دیگر در هرجا
هرجا مرده‌هارا درین معرکه پانزده شانزده هزار کس تخمین میکردیم. در وقت آمدن آگره از
تقریر مردم هندوستان معلوم شد که چهل پنجاه هزار کس درین معرکه مرده بوده‌اند. یاغی‌را
زیر کرده فرود آورده روان شدیم. از پیشرو امرای فرودآورده‌را و اوغانان‌را آوردن گرفتند.
خیل‌خیل فیلان‌را با فیلبانهای آنها آورده پیشکش کردند. از عقب غنیم رفته از تابین خاصه
[ل۲۵۲] قسمتای میرزا و بابا چهره و بوجکه‌را با همراهانش ابراهیم‌را برآمده خیال کرده
قاوغونچی تعیین کردیم که تا باگره رسیدن بتعجیل رفته خودرا بآنجا رسانند. از میان اردوی

visible to them, they broke the ranks they had maintained up till then and, as though undecided whether to stand or proceed, were able neither to make a stand nor to keep coming as they had been doing.

The order was given for the men who had been assigned to the flank assault to circle around to the enemy's rear from left and right, shoot their arrows and begin to fight, and for the right and left wings to advance and engage the enemy. The flank assaulters circled around and began to shoot their arrows. From the left wing Mahdi Khwaja had already reached the enemy, and advancing upon him was a contingent with an elephant, but by shooting many arrows this contingent was driven back. Ahmadi Parwanachï, Qoch Beg's Turdï Beg and Khalifa's Muhibb-Ali were sent from the center to help the left wing. Fighting was going on in the right wing too. Muhammadi Kükäldash, Shah-Mansur Barlas, Yunus Ali and Abdullah were ordered to advance to directly opposite the center and fight. Master Ali-Qulï got off a few good gun shots from in front of the center. Mustafa the artilleryman also fired some good shots from the mortars mounted on carts to the left of the center. **[267]** Right wing, left wing, center and flank assault shot arrows into the enemy from all sides and fought in all seriousness. Once or twice the enemy tried half-hearted assaults in the direction of our right

qaramız, kim alarğa kördündi, bu tartīb va yasalnı kim mulāḥaẓa qıldılar, ḥaṣr bolup turay turmay keläy kelmäy degän dek qılıp, nê tura aldı, nê burunqı dek bedirang kelä aldı. Farmān boldı kim tolğamağa ta'yīn bolğan kiši ong qoldın sol qoldın ğanīmnıng arqasığa evrülüp oq qoyup urušqa mašğūl bolğaylar, baranğar javanğar ham yürüp ğanīm bilä tegiškäylär. Tolğama kišisi arqasığa evrülüp oq qoya kiriştilär. Javanğardın Mahdī Xwāja burunraq tegišti. Mahdī Xwājanıng utrusığa bir fawj bir fīl bilä keldi. Bular ham qalın oq qoyup ol fawjnı yandurdılar. Javanğarğa kömäk ğoldın Aḥmadī Parvānačı va Turdı Beg-i Qoč Beg va Muḥibb 'Alī-i Xalīfanı yibärildi. Baranğarda ham uruš qāyim boldı. Muḥammadī Kükäldaš va Šāh Manṣūr Barlas va Yūnus 'Alī va ʾAbdullāhqa farmān boldı kim ğolnıng alıda rūbarūdın yürüp urušqa mašğūl boldılar. Ustād 'Alī-Qulı ham ğolnıng alıdın nečä qatla yaxšı firangīlär attı. Muṣṭafā Topčı ham ğolnıng sol qolıdın arāba üstidäki **[267a]** ḍarbzanlar bilä yaxšı ḍarbzanlar attı. Baranğar javanğar va ğol va tolğama ğanīmnıng girdāgirdini alıp šibä qoyup bi-jidd urušqa mašğūl boldılar. Bir–iki qatla javanğar va baranğar sarı qısqa qısqa ḥamlalar qıldılar. Bizing kiši oq qoyup šibä ḍarbı bilä yana ğolığa tıqtılar. Ġanīmnıng ong qolı va sol qolı barı bir yerdä yığılıp andaq yığılıš boldı kim nê ilgäri kelä aldılar, nê qačqalı yol tapa aldılar.

Āftāb bir nayza boyı čıqıp edi kim uruš angezi boldı. Kün tüškäčä ḍarb uruš edi. Kün tüš bola a'dā mağlūb u maqhūr va aḥibbā mubtahij u masrūr boldılar. Tengri ta'ālā faḍl u karam bilä mundaq dušvār išni bizgä āsān qıldı va andaq qalın čerigni yarım kündä yer bilä yaksān qıldı. Beš–altı ming kiši Ibrāhīmnıng yaqınıda bir yerdä oq qatlğa yetiptürlär. Özgä har yerdä ölgänlärni bu ma'rika on beš–on altı ming taxmīn qılur edük. Songr[a] Āgragä kelgändä Hindustān eli taqrīrıdın andaq ma'lūm boldı kim qırq–ellig ming kiši bu ma'rikada ölgän egändür. Yağını basıp tüšürä tüšürä yürüldi. Utrudın tüškän* umarālarnı va Awğā[n]larnı alıp kelä bašladılar. Sürük sürük fillarnı fılbānları keltürüp peškaš qıldılar. Yağının käyničä **[267b]** yürüp xāṣṣa tabindin Qısımtay Mīrzānı va Bābā Cuhranı va Böčkä bašlığlarnı Ibrāhīmnı čıqqan xayāl qılıp qavğunčı ta'yīn qılduk kim Āgragä yetkünčä ta'jīl bilä barıp …

and left wings, but our men pushed them into their own center by shooting. The enemy's right and left flanks were all so crowded into one spot that they were not able to go forward or to find a way to escape.

The sun was one lance high when battle was enjoined. The fighting continued until midday. At noon the enemy was overcome and vanquished to the delight of our friends. By God's grace and generosity such a difficult action was made easy for us, and such a numerous army was ground into the dust in half a day. Five or six thousand men were killed in one place near Ibrahim. All told, the dead of this battle were estimated at between fifteen and sixteen thousand. Later, when we came to Agra, it was learned from reports by the people of Hindustan that forty to fifty thousand men had died in this battle. With the enemy defeated and felled, we proceeded. Along the way the men began to capture the fallen commanders and Afghans and bring them in. Droves of elephants were brought in and presented by the elephant keepers. **[267b]** Thinking that Ibrahim may have escaped, we assigned Qïsïmtay Mirza, Baba Chuhra and Böchkä's troops from the royal tabin to pursue him behind the enemy lines and move with all speed to Agra. Crossing through the midst of Ibrahim's camp, we inspected the tents and pavilions and then camped beside a still river. It was midafternoon

[۲۶۹] ابراهیم گذشته سراچه‌ها و خانه های اورا سیر کرده در کنار سیاه‌آبی فرود آمدیم. نماز دیگر بود که طاهر تبری برادر خورد خلیفه مردهٔ ابراهیم‌را در میان مردهٔ بسیاری یافته سر اورا بریده آورد.

همین امروز همایون میرزارا و خواجه کلان و محمدی و شاه‌منصور برلاس و یونس‌علی و عبدالله و ولی خازن‌را تعیین کردیم که جریده تیز گشته آگره‌را بدست آورده خزانه‌را ضبط بکنند. مهدی خواجه‌را و محمدسلطان میرزا و عادل‌سلطان و سلطان‌جنید برلاس و قتلق‌قدم را مقرر کردیم که از پرتال جدا شده ایلغار نموده در قلعهٔ دهلی درآمده خزانه‌هارا احتیاط بکنند. صباح آن کوچ نموده یك کروه راه آمده بجهت مصلحت اسپان در کنار جون فرود آمدیم. دو منزل در میان کرده روز سه‌شنبه مزار شیخ‌نظام اولیارا طواف کرده در برابر دهلی در کنار جون فرود آمده شد. همین شب چهارشنبه قلعهٔ دهلی‌را سیر کرده شبش آنجا بوده صباح آن روز چهارشنبه مزار خواجه قطب‌الدین‌را طواف کرده مقبره [۲۶۹ب] و عمارات سلطان‌غیاث‌الدین بلبن و سلطان‌علاءالدین خلجی و منار اورا و حوض شمسی و حوض خاص را و مقابر و باغات سلطان بهلول و [ل۲۵۲ب] سلطان سکندررا سیر کرده در اردو فرود آمده در کشتی درآمده عرق خورده شد.

شقداری دهلی‌را به ولی قیزیل عنایت کرده دوست‌را دیوان دهلی ساخته خزانه‌هائی که بود مهر کرده در عهدهٔ اینها کردیم. روز پنجشنبه ازآنجا کوچ نموده در برابر تغلق‌آباد در کنار جون فرود آمده شد. روز جمعه در آن منزل توقف کردیم. مولانا محمود و شیخ‌زین و بعضی دیگر رفته در دهلی نماز جمعه کرده بنام من خطبه خواندند. بفقرا و مساکین پارهٔ زر بخشش کرده به اردو آمدند. روز شنبه از آن منزل کوچ نموده کوچ بر کوچ عزیمت آگره کرده شد. من رفته تغلق‌آبادرا سیر کرده آمده در اردو فرود آمدم.

روز جمعه بیست و دوم رجب در محلات آگره در منزل سلیمان فرملی فرود آمده شد. چون این منزل خیلی از قلعه دور بود صباح [۲۷۰] آن کوچ نموده در عمارت جلال‌خان جکهت فرود آمده شد. همایون که پیشتر آمده بود مردم درون قلعه عذر گفته حیل کرده‌اند. اینها هم از بیسری مردم ملاحظه کرده بخزانه دست‌انداز نشود گفته تا آمدن ما راه برآمدرا احتیاط کرده نشسته بودند. بکرماجیت هندو، که راجهٔ گوالیار بود، از صد سال بیشتر بود

---

when Tahir the Axman, Khalifa's brother-in-law, discovered Sultan Ibrahim's body amidst many corpses and brought in his head.

That very day we assigned Humayun Mirza, Khwaja Kalan, Muhammadi, Shah-Mansur Barlas, Yunus Ali, Abdullah and Wali Khazin to proceed swiftly and unencumbered, get hold of Agra and confiscate the treasury. We appointed Mahdi Khwaja, Muhammad-Sultan Mirza, Adil Sultan, Sultan-Junayd Barlas and Qutlugh-Qadam to separate themselves from the baggage and ride fast, enter the Delhi fortress and guard the treasuries. The next morning we proceeded for a league and then, for the sake of the horses, camped beside the Jumna.

BABUR ENTERS DELHI

After two bivouacs, on Tuesday I circumambulated Shaykh Nizam Awliya's tomb and camped beside the Jumna directly opposite Delhi. That Tuesday evening I toured the Delhi fortress, spent the night there and the next morning, Wednesday, circumambulated Khwaja Qutbuddin's tomb and toured Sultan Ghiyasuddin Balban and Sultan Alauddin Khalji's tombs, buildings **[268]** and minaret, the Shamsi pool, the Khass pool, and Sultan Bahlul and

‹yet›kürgäylär. Ibrāhīmnıng ordusınıng iči bilä ötüp sarāčalarını va üylärini sayr qılıp bir qara su yaqasığa tüštük. Namāz-i dīgar bar edi kim Ṭāhir Tabarī Xalīfanıng qayn-inisi Sulṭān Ibrāhīmnıng ölügini qalın ölügning ičidä tapıp bašını keltürdi.

Ošbu kün oq Humāyūn Mīrzānı va Xwāja Kalān va Muḥammadī va Šāh Manṣūr Barlas va Yūnus ʻAlī va ʻAbdullāh va Valī Xāzinnı taʻyīn qılduk kim jarīda ıldam yürüp Āgrani eligläp xizānanı ḍabṭ qılğaylar. Mahdī Xwājanı va Muḥammad Sulṭān Mīrzā va ʻĀdil Sulṭān va Sulṭān Junayd Barlas va Qutluğ-Qadamnı muqarrar qılduk kim partaldın ayrılıp ılğap Dihlī qorğanığa kirip xizānalarnı iḥtiyāṭ qılğaylar. Tanglasığa {[yür]üp bir kuroh yol kelip at[ma]şlaḥatığa Jawn yaqasığa} tüštük. Ar[a]iki qonup sišamba küni Šayx Niẓām Awliyānıng mazārını ṭavāf qılıp Dihlī toğrısı Jawn yaqasıda tüšüldi. Ošbu čahāršamba axšamı oq Dihlī qorğanını sayr qılıp kečäsi anda bolup tanglası panjšamba küni Xwāja Quṭbuddīnnıng mazārını ṭavāf qılıp Sulṭān Ġiyāsuddīn Balban va Sulṭān ʻAlāʼuddīn Xiljīnıng maqbara u ʻimāratları **[268a]** va manārını Ḥawḍ-i Šamsī va Ḥawḍ-i Xāṣṣnı va Sulṭān Bahlūl va Sulṭān Iskandarnıng maqābirı va bāğātını sayr qılıp kelip orduğa tüšüp kemä kirip ʻaraq ičildi.

Dihlīnıng šiqqdārlıqını Valī Qızılğa ʻināyat qılıp Dostnı Dihlī vilāyatıda dīvān qılıp bolğan xizānalarnı muhr qılıp bularnıng ʻuhdasığa ‹qılduk›.

Panjšamba küni andın köčüp Tuğluqābād toğrısı Jawn yaqasığa tüšüldi.

Ādīna küni ol yurtta tavaqquf qılduk. Mawlānā Maḥmūd va Šayx Zayn yana baʻzı barıp Dihlīda jumʻa namāzı qılıp mening atımğa xuṭba oquttılar. Fuqarā u masākīnğa bir pāra yarmaq üläšip orduğa keldilär.

Šamba küni ol yurttın köčüp kūč bar kūč Āgra ʻazīmatı qılıldı. Men barıp Tuğluqābādnı sayr qılıp kelip orduğa tüštüm.

Ādīna küni Rajab ayının yegirmä ikisidä Āgraning maḥallātı Sulaymān Farmulīnıng manzilığa tüšüldi. Cun bu yurt xaylî qorğandın yıraq edi, tang[l]asığa köčüp Jalāl Xan Jighatnıng ʻimāratığa tüšüldi. Humāyūn kim ilgäriräk kelip edi, qorğandaqılar ʻuzr aytıp ḥiyal qılıpturlar. Bular ham elning besarlıqını mulāḥaẓa qılıp xizānağa dastandāz bolğay dep biz kelgünčä čıqar yollarını iḥtiyāṭ qılıp olturuptırlar. Bikramājīt Hindū, kim Gwāliyār rājası

Sultan Iskandar's tombs and gardens. After this tour I returned to the camp, got on a boat and drank spirits.

I made Wali Qïzïl the provost of Delhi; I made Dost the divan of the province of Delhi; and I had the treasuries there sealed and turned over to them for safekeeping.

On Thursday we marched out and camped beside the Jumna directly opposite Tughluqabad.

On Friday we stayed in camp. Mawlana Mahmud, Shaykh Zayn and some others went to perform the Friday prayer in Delhi and read the proclamation in my name. Having distributed some money to the poor and unfortunate, they returned to camp.

On Saturday the army moved from that camp and proceeded by forced march toward Agra. I went for a tour of Tughluqabad and returned to camp.

On Friday the 22nd of Rajab [May 4], we stopped in Sulayman Farmuli's quarters in the suburbs of Agra. Since this site was very far from the fortress, we moved the next morning to Jalal Khan Jighat's palace. Humayun had gone on ahead, but the men inside the fortress made excuses to keep him out. When they noticed how unruly the people were, they maintained watch over the exit, afraid someone might pilfer the treasury, until we should get there. The ancestors of Bikramajit the Hindu, the rajah of Gwalior, had been ruling Gwalior

که در ولایت گوالیار پدران او سلطنت کرده بودند. سکندر بجهت مصلحت گرفتن گوالیار چند سال در آگره نشست. بعد ازآن در زمان ابراهیم اعظم همایون سروانی چند وقت بجد چسبیده [ل۲۵۲] آخر بصلح گرفته شمس‌آبادرا بآنها داد. بکرماجیت در وقت زیر کردن ابراهیم بدوزخ رفت. اولاد و خیلخانهٔ بکرماجیت در آگره بودند. در وقت آمدن همایون خیلخانهٔ بکرماجیت خیال گریختن کرده بوده‌اند. مردمی که همایون گذاشته بود گرفته در مقام احتیاط میشوند. همایون هم نمیگذارد که تاراج بکنند. برضای خود جواهر و چراو بسیاری به همایون پیشکش میکنند. ازآنجمله [۲۷۰ب] یك الماس شهرتی بود که سلطان‌علاءالدین آورده بوده. آنچنان مشهور است که یك مقوم قیمت اورا نصف خرج روزمرهٔ تمام عالم گفته بوده. غالبًا هشت مثقال است. در وقت آمدن من همایون بمن پیشکش کرد. من باز بهمایون بخشیدم. از سپاهیان درون قلعه از مردم دانا یکی ملك‌داد کرّانی بود، دیگر ملّی سوردك، دیگر فیروزخان میواتی بود. اندك حیلی از ایشان ظاهر شد. سیاست کرده فرستاده شد. ملك داد کرّانی‌را برآورده بعضی استدعاها کردند. رفته آمده تا قرار یافتن این سخنان چهار پنج روز شد. موافق مدعای ایشان عنایت و شفقت کرده جمیع جهات ایشان‌را بهمیشان معاف کردیم. بمادر ابراهیم بجمع هفت لك پرگنه نقد عنایت شد. باین امرای او بهرکدام پرگنه‌ها داده شد. مادر اورا با پرتالش برآورده از آگره یك کروه پایان آب منزل داده شد.

روز پنجشنبه بیست و هشتم رجب نماز دیگر در آگره درآمده در منزل سلطان‌ابراهیم درآمده [ل۲۵۲ب] فرود آمده شد.

در تاریخ سنهٔ نهصد و ده که ولایت کابل مسخر شد ازآن تاریخ تا تاریخ حال همیشه هوس هندوستان کرده میشد. گاهی از جهت سست‌رایی امرا، گاهی از ناهمتائی برادران یورش هندوستان میسر و ممالك او مسخر نمیشد. آخر اینچنین موانع نماند. از خورد و ریزه و امرا و یکه هیچ کس خلاف مقصود سخنی نتوانست گفت. در تاریخ نهصد و بیست و پنج لشکر کشیده قلعهٔ بجوررا در دو سه گری بروز گرفته مردم اورا قتل عام کرده به بهره آمدیم. تالان و تاراج ننموده بر مردم بهره مال امان انداخته از نقد و جنس چهار لك شاهرخی گرفته بمردم لشکر بعدد نوکر قسمت نموده بکابل مراجعت کرده شد.

ازین تاریخ تا تاریخ نهصد و سی و دو بهندوستان بجد چسپیده هفت هشت سال پنج نوبت بهندوستان لشکر کشیدیم. در نوبت پنجم الله‌تعالی بفضل و کرم خود مثل سلطان

for more than a hundred years. **[268b]** Iskandar stayed in Agra for several years planning the taking of Gwalior. Afterwards, during Ibrahim's time, A'zam-Humayun Sarwani had kept up serious fighting for a period of time. Finally Gwalior was taken by truce, and the rajah was given Shamsabad. Bikramajit died and went to hell when Sultan Ibrahim was defeated. His sons and clan were in Agra. When Humayun got to Agra, Bikramajit's clan were thinking of fleeing, but {the men Humayun had stationed there seized them and held them under guard.} Humayun did not let them be plundered, and by their own agreement they presented Humayun with many jewels and gems, among which was one famous diamond that Sultan Alauddin had acquired. It is well known that a gem merchant once assessed its worth at the whole world's expenditure for half a day. It must weigh eight mithcals. When I came Humayun presented it to me, but I gave it right back to him.

One of the knowledgeable people from among the soldiers in the fortress was Malikdad of Kara. Another was Malli Surduk, another was Firoz Khan of Mewat. These men had engaged in some dishonesty so some men were sent to execute them. Malikdad of Kara was taken out for execution, but some people pleaded on his behalf. With the coming and going

edi, yüz yıldın köpräk Gwāliyār vilāyatıda ataları **[268b]** salṭanat qılıp edilär. Iskandar Gwāliyārnı alur maṣlaḥatığa nečä yıl Āgradä olturdı. Songra Ibrāhīm zamānıda A'ẓam-Humāyūn Sarvānī nečä maḥall bi-jidd uruštı. Āxir ṣulḥ bilä alıp Šamsabādnı anga berdi. Bikramājīt* Sulṭān Ibrāhīmnı basqanda dūzaxqa bardı. Awlādı va xaylxānası Āgradä edi. Humāyūn Āgradä kelgändä Bikramājītnıng xaylxānasınıng qačar xayālı bar egändür kim Humāyūn ham barğalı [...] qoymas. Öz riḍāları bilä qalın javāhir u čäräw Humāyūnğa peškaš qılurlar. Bu jumladın bir šuhratı almās edi kim Sulṭān 'Alā'uddīn keltürgän egändür. Andaq mašhūr dur kim bir muqavvim munıng qīmatını tamām-i 'ālamnıng iki yarım künlüg ṣarfı deptür—ğālibā sekiz misqāl dur. Men kelgändä Humāyūn manga peškaš qıldı. Men Humāyūnğa oq bağıšladım.

Qorğan ičidäki sipāhīlardın bilgülüg kišilärdin bir Malikdād Karānī edi. Yana Mallī Sūrduk, yana Fīroz Xan Mevātī edi. Bir nemä ḥiyal bulardın ẓāhir boldı. Siyāsat qılıp yibärildi. Malikdād Karānīnı čıqarıp ba'zı istid'ālar qılıpturlar. Bara kelä bu sözlär qarār tapqunča tört–beš kün ötti. Alarnıng mudda'āsı dek 'ināyat u šafaqat qılıp jamī' jihātlarını özlärigä oq mu'āf tuttuk. Ibrāhīmnıng anasını [...] bayırıları bilä čıqarıp Āgradin bir kuroh su qoyı yurt **[269a]** berildi.

Panjšamba küni Rajab ayınıng yegirmä sekizidä namāz-i dīgar Āgragä kirip Sulṭān Ibrāhīmnıng manzilığa tüšüldi.

Tārīx-i toquz yüz onda, kim Kābul vilāyatı musaxxar boldı, ol tārīxdın bu tārīxqača hameša Hindustān havası qılılur erdi. Gāhî beglärning sustra'ylıqıdın, gāhî aqa-inining nāhamtāylıqıdın Hindūstān yürüši muyassar va mamāliki musaxxar bolmas edi. Āxir mundaq mavāni' qalmadı. Kičik-kirim beg-begāttın hečkim xilāf-i maqṣūd söz ayta almadı. Tārīx-i toquz yüz yegirmi bešdä čerig tartıp Bajawrnı zor bilä iki–üč garīda alıp elini qatl-i 'āmm qılıp Bherağa keldük. Tālān u tārāj qılmay Bhera eligä māl amān salıp naqd u jinsdın tört lak šāhruxī alıp čerig eligä nökär 'adadı bilä üläšip Kābulğa murāja'at qılıldı.

Ošbu tārīxdın tārīx-i toquz yüz otuz ikigäčä [...] Hindustānğa čerig tarttuk. Bešinči nawbat Tengri ta'ālā öz faḍl u karamı bilä Sulṭān Ibrāhīm dek ğanīmnı maqhūr u abtar qılıp

it was four or five days before a decision could be made. We showed him great favor and granted his wishes, exempting all his possessions. Ibrahim's mother and her retinue were granted a one-crore estate in cash, and she was taken out of Agra with her baggage and settled a league downstream. **[269]**

On Wednesday afternoon the 28th of Rajab [May 10], I entered Agra and camped in Sultan Ibrahim's quarters.

From the year 910, when Kabul was conquered, until this date I had craved Hindustan. Sometimes because the my begs' poor opinions, and sometimes because of my brothers' lack of coöperation, the Hindustan campaign had not been possible and the realm had not been conquered. Finally all such impediments had been removed. None of my little begs and officers was able any longer to speak out in opposition to my purpose. In the year 925 we led the army and took Bajaur by force in two or three *gharis*, massacred the people and came to Bhera. The people of Bhera paid ransom to keep their property from being plundered and pillaged, and we took 400,000 shahrukhis worth of cash and goods, distributed it to the army according to the number of liegemen and returned to Kabul.

From that date until 932, we led the army to Hindustan {five times within seven or eight years}. The fifth time, God through his great grace vanquished and reduced a foe like Sultan

ابراهیم غنیمی‌را مقهور و ابتر کرده مثل هندوستان ممالکی‌را بما میسّر و مسخر کرد. از زمان حضرت رسالت صلی الله علیه وآله وسلم [۲۷۱] تا این تاریخ از پادشاهان آنطرف سه کس بولایت هندوستان مسلط شده سلطنت کرده‌اند. یکی سلطان‌محمود غازی و اولاد او در مملکت هندوستان مدت مدید بر تخت سلطنت نشسته‌اند. دوم سلطان شهاب‌الدین غوری و غلامان و توابع او سالهای بسیار درین ممالك پادشاهی [ل۲۵٤] رانده‌اند. سیوم منم، اما کار من بکار آن پادشاهان نمی‌ماند چرا که سلطان‌محمود هندوستان‌را که مسخر کرد تخت خراسان در تحت ضبط او بود. سلاطین خوارزم و دارالمرز مطیع و منقاد او بودند. پادشاه سمرقند زیر دست او بود. لشکر او اگر دو لك نباشد، در یك لك خود چه سخن بود؟ دیگر غنیمان او راجاها بودند. در تمام هندوستان یك پادشاه نبود. هر راجا در ولایت خود بسر خود پادشاهی میکرد.

دیگر سلطان شهاب‌الدین غوری: اگرچه او سلطنت خراسان نداشت، اما برادر کلان او سلطان غیاث الدین غوری داشت. در طبقات ناصری آورده که یك نوبت به یك لك و بیست هزار برگستوان‌دار بهندوستان لشکر کشیده بوده است. غنیمان این‌هم رای و راجه‌ها بوده اند. [۲۷۱ب] در تمام هندوستان یك کس نبود.

آن نوبت که به بهره آمدیم نهایتش هزار و پانصد، دو هزار کس بوده باشیم. مرتبهٔ پنجم که آمده سلطان‌ابراهیم‌را زیر کرده ممالك هندوستان‌را فتح کردم، هیچ وقت در لشکر هندوستان اینمقدار کس آورده نشده بود. نوکر و سوداگر و چاکر، جمیع مردمی که در لشکر همراه بود دوازده هزار کس بقلم آمد. ولایاتی که بمن تعلق داشت بدخشان و قندز و کابل و قندهار بود، اما ازین ولایات نفع معتدّبهی نبود، بلکه بعضی ولایتها بجهت نزدیکی غنیم آنچنان بود که مددهای کلی کردن لازم [ل۲۵٤ب] بود. دیگر جمیع ولایات ماوراءالنهر در تصرف خوانین و سلاطین اوزبك بود. نزدیك بصد هزار لشکرهای ایشان‌را تخمین میکردند. دشمن قدیمی بودند. دیگر مملکت هندوستان از بهره تا بهار در تصرف افغان بود. پادشاه ایشان سلطان‌ابراهیم بود. بحساب ولایت پنج لك لشکر او می‌باید که باشد. در آن فرصت بعضی امرای پورب در مقام مخالفت بودند. لشکر حاضر اورا یك لك تخمین میکردند. در خودش و امرایش نزدیك بهزار فیل میگفتند [۲۷۲] که بود. باین حال و این قوت توکل کرده مثل اوزبك صد هزار یاغی کهنه‌را پس پشت گذاشته بمثل سلطان‌ابراهیم صاحب‌لشکر

Ibrahim and made possible a realm like Hindustan for us. From the time of the Apostle until this date only three padishahs gained dominion over and ruled the realm of Hindustan. The first was Sultan Mahmud Ghazi, who, with his sons, occupied the throne of Hindustan for a long time. **[269b]** The second was Sultan Shihabuddin Ghori and his slaves and followers, who ruled this kingdom for many years. I am the third. However, my accomplishment is beyond comparison with theirs, for when Sultan Mahmud subdued Hindustan, the throne of Khurasan was under his control, the rulers of Khwarazm and the marches were obedient to him, and the padishah of Samarkand was his underling. If his army was not 200,000 strong, if must have been at least 100,000. Moreover, his opponents were rajahs. There was not a single padishah in all of Hindustan. Every rajah ruled independently in a different region.

Next was Sultan Shihabuddin Ghori. Although he did not possess Khurasan, his elder brother Sultan Ghiyasuddin Ghori did. In the *Tabaqat-i-Nasiri* it is recorded that once he led an army of 120,000 armored warriors into Hindustan. His opponents too were rays and rajahs. All Hindustan did not belong to one person.

Hindustān dek mamālikîni bizgä muyassar u musaxxar qıldı. Ḥaḍrat-i Risālat zamānıdın bu tārīxqača ol yüz pādišāhlarıdın üč kiši Hindustān vilāyātığa musallaṭ bolup salṭanat qılıpturlar. Bir Sulṭān Maḥmūd Ġāzī va awlādı Hindustān mamlakatidä muddat-i madīd salṭanat taxtığa olturupturlar. İkinči Sulṭān Šihābuddīn **[269b]** Ġawrī va qulları va tavābi'ı köp yıllar bu mamālikdä pādišāhlıq sürüptürlär. Üčünči men dür men, valî mening išim ol pādišāhlarnıng išigä oxšamas, ne üčün kim Sulṭān Maḥmūd Hindustānnı kim musaxxar qıldı, Xurāsān taxtı anıng taḥt-i ḍabṭıda edi, va Xwārazm va Dārulmarz salāṭīnı anga muṭī' u munqād edi. Samarqand pādišāhı anıng zerdastı edi. Cerigi iki lak bolmasa, xud bir laktä ne söz edi? Yana ğanīmları rājalar edi. Tamām-i Hindustān bir pādišāhda emäs edi. Har rāja bir vilāyatta öz bašıča pādišāhlıq qılur edi.

Yana Sulṭān Šihābuddīn Ġawrī*, agarči Xurāsān salṭanatı anda emäs edi, aqası Sulṭān Ġiyāsuddīn Ġawrīda edi. Ṭabaqāt-i Nāṣirīda keltürüptür kim bir nawbat bir lak va yegirmä ming bargustvāndār bilä Hindustānğa čerig tartıptur. Munıng ğanīmları ham rāy u rājalar edi. Tamām-i Hindustān bir kišidä emäs edi.

Ol nawbat kim Bheragä keldük, ming beš yüz—nihāyatı iki ming—kiši bolğay edük. Bešinči nawbat kim kelip Sulṭān Ibrāhīmnı basıp Hindustān mamālikini fatḥ qıldım, heč qačan Hindustān yürüšidä munča čerig bilä kelilmäydür edi. Nökär* va sawdāgar va čākar va jamī' čerig bilä bolğanlar on iki ming kiši qalamğa keldi. Manga ‹mu›ta'alliq vilāyāt **[270a]** Badaxšān va Qunduz va Kābul va Qandahār edi, valî bu [vi]lāyatlardın mu'taddunbihi naf'î yoq edi, balki ba'zı vilāyatlar yağığa yavuq vāqi' bolğan üčün kullī madadlar qılmaq lāzim edi. Yana jamī' Māvarānnahr vilāyatları Özbäg xavānīn u salāṭînınıng taṣarrufıda edi. Yüz minggä yavuq čerigläri bar erdi. Qadīmī dušman edi. Yana Hindustān mamlakati Bheradın Bihārğača Afğān taṣarrufıda edi. Pādišāhı Sulṭān Ibrāhīm edi. Vilāyat ḥisābı bilä beš lak čerigi bolmaq kerāk edi. Ol furṣatta Pūrab umarāsı muxālafat maqāmıda edilär. Ḥāḍir čerigini bir lak čınarlar edi. Özining va umarāsınıng ming čağlığ fīlı bar derlär edi. Bu ḥāl va bu quvvat bilä tavakkul qılıp Özbäg dek yüz ming qarı yağını arqada qoyup Sulṭān Ibrāhīm dek qalın čeriglig va vasī' mulklüg pādišāh bilä rūbarū bolduk. Tavakkulü-

---

When we went to Bhera we were 1,500—2,000 at most—strong. The fifth time I came, defeated Sultan Ibrahim and conquered the realm of Hindustan. Never before had I come with such an army on a Hindustan campaign. What with liegemen, merchants, servants and all those who came with the army, there were 12,000 persons registered. **[270]** The provinces that belonged to me were Badakhshan, Konduz, Kabul and Kandahar, but there was no substantial assistance forthcoming from these provinces—in fact, since some of them were so close to the enemy, it was necessary to send much assistance there. Another thing is that the whole of Transoxiana was in the hands of the Uzbek khans and princes, and they had nearly 100,000 soldiers. They were an old enemy. Another thing is that the kingdom of Hindustan, from Bhera to Bihar, was under the control of Afghans, whose padishah was Sultan Ibrahim. By land calculation he should have had an army of 500,000. However, just then the amirs of Purab were in rebellion, and his standing army was estimated at 100,000. He and his commanders were said to have 1,000 elephants. In such a state of affairs and with such strength, we put our trust in God, turned our backs on 100,000 old Uzbek enemies and faced a ruler with a huge army and vast realm like Sultan Ibrahim. In recognition of our trust,

بسیار و ممالك ملك وسیع پادشاهی روبرو شدیم. درخور توکل ما الله تعالی رنج و مشقت مارا ضایع نکرده اینچنین غنیم زوری‌را مغلوب کرده مثل هندوستان مملکت وسیعی‌را مفتوح کرد. این دولت‌را از زور و قوت خود نمی‌بینیم و این سعادت‌را از سعی و همت خود نمی‌دانیم، بلکه از عین عنایت و کرم الهی است.

[وصف هندوستان]

ممالك هندوستان وسیع و پُرمردم و پرحاصل ولایت واقع شده شرقی و جنوبی بلکه غربی هم بدریای محیط منتهی می‌شود. شمالی یك کوهیست که بکوه هندوکش و کافرستان و کوهستان کشمیر پیوست است. در غرب شمالی او کابل و غزنی و قندهار واقع شده. پایتخت جمیع هندوستان دهلی بوده بعد از سلطان شهاب‌الدین غوری تا آخر عهد سلطان فیروزشاه اکثر هندوستان [۲۷۲ب] در تحت ضبط سلاطین دهلی [ل۲۵۵] بوده. درین تاریخ که من هندوستان‌را فتح کردم پنج پادشاه مسلمان و دو کافر در هندوستان پادشاهی میکردند. اگرچه خورد و ریزه رای و راجه‌ها در کوه و جنگل خیلی بودند، اما معتبر و مستقل اینها بودند.

یکی افغانان بودند که پایتخت در آنها بود. از بهره تا بهار قابض بودند. پیش از افغانان جونه پور در قبض سلطان‌حسین شرقی بود. این جماعه‌را "پوربی" می‌گویند. پدران اینها در پیش سلطان‌فیروزشاه و آن سلاطین سقا بوده‌اند. بعد از فیروزشاه بر مملکت جونه‌پور مسلّط شده‌اند. دهلی در دست سلطان‌علاءالدین بود. این طبقه سید اند. تیمور بیگ در زمان گرفتن خود حکومت دهلی‌را به پدران اینها داده رفته بوده سلطان‌بهلول لودی و پسرش سلطان سکندر پایتخت دهلی‌را با پایتخت جونه‌پور قابض شدند. هر دو پایتخت یك پادشاه‌نشین شد.

دوم در گجرات سلطان‌مظفر بود. چند روزی پیشتر از فتح سلطان‌ابراهیم از عالم نقل کرد. بسیار متشرع پادشاهی بود. طالب‌علمی هم داشته حدیث مطالعه می‌کرده دایم مصحف کتابت میکرد. این طبقه‌را "تانگ" می‌گویند. [۲۷۳] پدران اینها هم پیش سلطان‌فیروز و آن سلاطین شرابدار بوده‌اند. بعد از فیروزشاه ولایت گجرات‌را قابض شده بوده‌اند.

سیومی در دکن بهمنیان اند، اما درین تاریخ در سلاطین دکن اختیار و اقتدار نمانده تمام ولایتهای ایشان‌را امرای کلان [ل۲۵۵ب] ایشان بدست آورده‌اند. بهر چیزی که احتیاج میشده از امرای خود می‌طلبیده‌اند.

God did not let our pains and difficulties go for naught and defeated such a powerful opponent and conquered a vast kingdom like Hindustan. We do not consider this good fortune to have emanated from our own strength and force, but from God's pure lovingkindness; we do not think that this felicity is from our own endeavor, but from God's generosity and favor.

DESCRIPTION OF HINDUSTAN

Hindustan is a vast and populous kingdom and a productive realm. **[270b]** To the east and south, in fact to the west too, it ends at the ocean. To the north is a mountain range that connects the mountains of the Hindu Kush, Kafiristan and Kashmir. To the northwest are Kabul, Ghazni and Kandahar. The capital of all Hindustan is Delhi. After Sultan Shihabuddin Ghori until the end of Sultan Firozshah's reign most of Hindustan was under the control of the Delhi sultans. Up to this date, when I have conquered Hindustan, five Muslim padishahs and two infidels have ruled in Hindustan. Although there are many petty rays and rajahs in the mountains and jungles, the important and independent rulers were these five.

mizgä yaraša Tengri ta'ālā ranj u mašaqqatımızını ḍāyi' qılmay mundaq zor ğanīmnı mağlūb qılıp Hindustān dek keng mamlakatni maftūḥ äylädi. Bu dawlatnı özümizning zor u quvvatıdın körmäs biz, balki Tengrining maḥḍ-i luṭf u šafaqatıdın dur, va bu sa'ādatnı özümizning sa'y u himmatıdın bilmäs biz, balki Tengrining 'ayn-i karam u 'ināyatıdın dur.

[Vaṣf-i Hindustān]

Hindustān mamāliki vasī' u purmardum u purḥāṣil vilāyat vāqi' boluptur. **[270b]** Šarqı va janūbı, balki ğarbı ham muḥīṭ daryāsığa muntahī bolur. Šimālı bir tağ dur kim Hindū Kuš va Kāfiristān va Kašmīr tağları bilä payvast tur. Ġarb-šimālı Kābul va Ġaznī va Qandahār vāqi' boluptur. Jamī' Hindustān vilāyātınıng pāytaxtı Dillī ermiš. Sulṭān Šihābuddīn Ġawrīdın song Sulṭān Fīrozšāhnıng āxir-i 'ahdığača aksar-i Hindustān Dillī salāṭīn[ı]nıng taḥt-i ḍabṭıda egändür. Bu tārīxda kim men Hindustānnı fatḥ qıldım, beš musalmān pādišāh va iki kāfir Hindustānda salṭanat qılurlar erdi. Agarči kičik-kirim rāy u rāja tağ u jangalda xaylî bar er[d]ilär, valî mu'tabar u mustaqill bular erdilär.

Bir Afğānlar edi kim Dillī pāytaxtı alarda edi. Bheradın Bihārğača qābiḍ edilär. Afğānlardın burun Jawnpūr Sulṭān Ḥusayn Šarqīnıng qabḍıda edi. Bu jamā'atnı "Pūrabī" derlär. Bularnıng ataları Sulṭān Fīrozšāh va ol salāṭīnnıng alıda suqā egändürlär. Fīro‹z›šāhdın song Jawnapūr mamlakatığa musallaṭ bolupturlar. Dillī Sulṭān 'Alā'uddīnnıng eligidä edi. Bu ṭabaqa sayyid tur. Temür Beg Dillīnı alğanda Dillī ḥukūmatını bularnıng atalarığa berip barıp edi. Sulṭān Bahlūl Lodī Afğān va oğlı Sulṭān Iskandar Dillī pāytaxtı bilä Jawnapūr pāytaxtığa qābiḍ boldılar. Har iki pāytaxt bir pādišāhnišīn boldı.

İkinči Gujarātta Sulṭān Muẓaffar edi. Sulṭān Ibrāhīm fatḥıdın bir nečä kün burunraq 'ālam- **[271a]** -dın naql qıldı. Bisyār mutašarri' pādišāh edi. Ṭālib'ilmlıqı bar erdi. Ḥadīs muṭāla'‹a› qılur erdi. Dāyim muṣḥaf kitābat qılur erdi. Bu ṭabaqanı "Tāng" derlär. Bularnıng ataları Sulṭān Fīroz va ol salāṭīnğa šarābdār egändürlär. Fīro‹z›šāhdın song Gujarāt vilāyatığa qābiḍ bolupturlar.

Üčünči Dakkanda Bahmanīlar edi, valî bu tārīxda Dakkan salāṭīnığa ixtiyār u iqtidār qalmaydur edi. Tamām-i vilāyatlarnı uluğ beglär eligläp edi. Har nemägä iḥtiyāj bolsa, beglärdin tilär edi.

One was the Afghans, who took the capital Delhi and held in their grasp from Bhera to Bihar. Before the Afghans, Jaunpur was held by Sultan Husayn Sharqi. This dynasty is called the Purabi. Their ancestors were cupbearers for Sultan Firozshah and those sultans. After Firozshah they gained control over the kingdom of Jaunpur. Delhi was in Sultan Alauddin's hands. This dynasty is the Sayyids. When Timur Beg took Delhi, he gave the governorship of Delhi to their ancestors and left. Sultan Bahlul Lodi the Afghan and his son Sultan Iskandar seized Delhi and Jaunpur, and the two capitals formed one kingdom.

The second was Sultan Muzaffar in Gujarat, who passed away several days before the defeat of Sultan Ibrahim. **[271]** He was a very religiously observant ruler. He was a student of the religious sciences, read *hadith*, and always copied Korans. This dynasty is called the Tang. Their fathers also were cupbearers for Sultan Firoz and those sultans. After Firozshah they gained control of the province of Gujarat.

Third were the Bahmanids in the Deccan, but as of this date the sultans of the Deccan have no power of their own left—the great begs have gained control of all the provinces. If the sultan needs anything, he has to ask the begs for it.

چهارم در ولایت مالوه، که مندو هم میگویند، سلطان‌محمود بود. این طبقه‌را خلچی می گویند. این‌را رانا سنگای کافر زیر کرده اکثر ولایت‌را قابض شده بود. اینهم ضعیف شده بود. پدران این‌هم از تربیت‌کرده‌های سلطان فیروزشاه بوده‌اند. بعد ازآن ولایت مالوه‌را قابض شده بودند.

پنجم در ولایت بنگاله نصرت‌شاه بود. پدرش در بنگاله پادشاه شده بود. سید بود. بسلطان علاؤالدین ملقب بود. باین سلطنت بمیراث رسیده بود. عجب رسمی است در بنگاله، سلطنت میراثی کمتر می‌شود. پادشاه‌را یك تخت معینی است. امرا و وزرا و صاحب [۲۷۲ب] منصبان‌را هم از برای هر یکی یك جای مقرری است. پیش مردم بنگاله آن تخت و آن جاها معتبر است. از برای هر جائی تابع و مطیع از نوکر و چاکر جمعی معین و مقرر اند. عزل و نصب کسی‌را اگر خاطر پادشاه بخواهد هرکس‌را که در جای یکی نشاند تمام نوکر و چاکر و تابعان [ل۲۵۶] و مطیعان آن جا ازآن کس می‌شوند، بلکه در تخت پادشاهی او هم این خاصیت است: هرکس پادشاه اورا کشته تا برآمدن برآن تخت فرصت بیابد او پادشاه میشود. امرا و وزرا و سپاهی و رعیت همه اطاعت و انقیاد می‌کنند. مثل پادشاه سابق پادشاه و فرمانروا می‌دانند. سخن مردم بنگاله اینست که «ما حلالخوار تختیم. هرکس بالای تخت باشد، ما مطیع و منقاد اوئیم.» چنانچه پیش از پدر نصرت‌شاه، حبشی مدتی سلطنت کرد. حبشی‌را سلطان‌علاءالدین کشته بر تخت برآمده پادشاه شد. بعد از سلطان‌علاءالدین بطریق ارث حالا پسرش پادشاه شده. دیگر در بنگاله این رسم است که هرکسی که پادشاه شد [۲۷٤] خزانهٔ پادشاهان سابق‌را صرف و خرج کردن عیب و عار میداند. هرکس که پادشاه شد خزانهٔ نو دیگر جمع می‌باید که بکند. خزانه جمع نمودن پیش آنمردم فخر و مباهات است. یك رسم دیگر آنست که بجهت خزانه و پایگاه بلکه بجهت جمیع بیوتات سلاطین از قدیم مقرر و معین پرگنه‌ها تنخواه است، بجای دیگر اصلاً خرج نمیشود. کلان و مسلمان و صاحب‌لشکر بسیار این پنج پادشاه است که مذکور شد.

از کافران کلان‌ترش بولایت و لشکر راجهٔ بیجانگر است. دیگر رانا سنگاست که درین نزدیکی از جرأت و شمشیر خود این مقدار کلان شده بود. ولایت اصلی او چیتور است. در وقت خلل یافتن سلطنت سلاطین مندو ولایت بسیاری‌را که تعلق بمندو داشت [ل۲۵٦ب] قابض شد، مثل رنتنبهور و سارنگپور و بهیلسان و چندیری. در تاریخ نهصد وسی وچهار

Fourth was Sultan Mahmud in the province of Malwa, which is also called Mandu. This dynasty is called the Khalji. Rana Sanga the Infidel defeated him and seized most of the province, but he had grown weak. The ancestors of this dynasty were patronized by Firozshah. Afterwards they seized the province of Malwa.

Fifth was Nusrat Shah in Bengal. His father became padishah in Bengal and was a sayyid known as Sultan Alauddin. Nusrat Shah ruled by hereditary succession. There is an amazing custom in Bengal: rule is seldom achieved by hereditary succession. There is a specific royal throne, and each of the amirs, viziers or office-holders has an established place. It is that throne that is of importance to the people of Bengal. For every place there is established by custom a group of obedient servants. **[271b]** When the ruler desires to dismiss anyone, all the obedient servants then belong to whomever he puts in that person's place. However, the royal throne has this peculiarity: anyone who succeeds in killing the king and sitting on the throne becomes king. Amirs, viziers, soldiers and civilians all submit to him, and he becomes the padishah and ruler like the former ruler. The people of Bengal say, "We are the legal property of the throne. We obey anyone who is on the throne." For instance, before Nusrat Shah's

Törtünči Mālwa vilāyatıda kim "Mandāw" ham derlär, Sulṭān Maḥmūd edi. Bu ṭabaqanı "Xiljī" derlär. Munı Rānā Sangā kāfir basıp aksar-i vilāyatığa qābiḍ bolup edi. Bu ham ḍa'īf bolup edi. Bularnıng ataları Fīrozšāhnıng tarbiyatkardalarıdın egändür. Andın songra Mālwa vilāyatığa qābiḍ bolupturlar.

Bešinči Bangāla vilāyatıda Nuṣrat Šāh edi. Atası Bangālada pādišāh bolup edi. Sayyid edi. Sulṭān 'Alā'uddīnğa mulaqqab edi. Munga salṭanat mīrās tegip edi. 'Ajab rasmî dur Bangālada: salṭanat mīrāsī kamraq bolur. Pādišāhīnıng bir mu'ayyan taxtı bar. Umarā va vuzarā va ṣāḥibmanṣablarnıng har qaysınıng bir muqarrarī yeri bardur. Bangāla eli qašıda mu'tabar ol taxt va yerlärdür. Har qaysı yergä tābi' u muṭī' nökär va čākar va jam'î mu'ayyan u muqarrar dur. Pādišāhınıng naṣb* u 'azl xāṭırı **[271b]** tiläsä harkimni kim biräwning yerigä olturğuzdı ol yergä tābi' u muṭī' nökär u čākar tamām bu kišining bolur. Balki pādišāhīnıng taxtıda ham bu xāṣṣiyyat tur: harkim pādišāhī ... taxtqa čıqqunča furṣat tapsa ol pādišāh bolur. Umarā u vuzarā u sipāhī u ra'iyyat barča anga iṭā'at u inqiyād qılurlar. Burunqı pādišahı dek pādišāh u farmānravā bilürlär. Bangāla elining sözi bu dur kim "Biz taxt ḥalālxwārı dur biz. Harkim taxt üstidä bolsa biz anga muṭī' u munqād dur biz, nečük kim Nuṣrat Šāhnıng atası Sulṭān 'Alā'uddīndın burun bir Ḥabašī pādišāhını öltürüp taxtqa čıqıp muddatî salṭanat qıldı. Ḥabašīnı ‹Sulṭān 'Alā'uddīn öltürüp taxtqa čıqıp pādišāh boldı.› Sulṭān 'Alā'uddīndın song irs ṭarīqı bilä ḥālā oğlı pādišāh boluptur. Yana Bangālada bu rasm dur kim bir kiši kim pādišāh boldı burunqı pādišāhlarnıng xizānalarını ṣarf u xarj qılmaqlıq kullī 'ayb u 'ār dur. Harkim pādišāh bolsa yana yangı xizāna yığmaq kerāk. Xizāna jam' qılmaqlıq ol elning qašıda faxr u mubāhāt tur. Yana bir rasm bu dur kim xizāna u pāygāh u mulk salāṭīnınıng jamī' buyūtātınıng qadīmdın muqarrar u mu'ayyan tanları parganalär bar dur kim özgä yergä aṣlan xarj bolmas. Uluğ mu'tabar u musalmān u qalın čeriglig u bisyār vilāyatlığ bu beš pādišāh edi kim mazkūr boldı.

Kāfirlardın uluğraqı vilāyat va čerig **[272a]** bilä Bījānagar rājası dur. Yana Rānā Sangā dur kim bu yavuqlarda özining jur'atı va qılıčıdın munča ulğayıp edi. Aṣlī vilāyatı Citor edi. Mandāw ‹salā›ṭīnınıng salṭanatı xalal tapqanda Mandāwğa ta'alluq qalın vilāyatqa qābiḍ boldı, misl-i Rantambor va Sārangpūr va Bhīlsān va Canderī. Tārīx-i toquz yüz otuz* törttä

---

father, Sultan Alauddin, an Abyssinian killed the king, took the throne and reigned for a time. The Abyssinian was killed by Sultan Alauddin, who then became king. After Sultan Alauddin his son has now become king by hereditary succession. Another custom in Bengal is that it is considered disgraceful for anyone who becomes king to spend the treasuries of former kings. Whoever becomes king must accumulate a new treasury. The accumulation of a treasury is a source of pride for those people. Another custom is that the salaries and stipends of all the institutions of the rulers, treasury, military and civilian, are absolutely fixed from long ago and cannot be spent anywhere else.

The five great Muslim padishahs with vast realms and huge armies are these five who have been mentioned.

Of the infidels, the greater in domain and army **[272]** is the rajah of Vijayanagar. The other is Rana Sanga, who had recently grown so great by his audacity and sword. His original province was Chitor. When the sultans of Mandu grew weak, he seized many provinces belonging to Mandu, such as Ranthambhor, Sarangpur, Bhilsan and Chanderi. Chanderi had been in the *daru'l-harb* for some years and held by Sanga's highest-ranking officer, Medini Rao, with four or five thousand infidels, but in the year 934 [A.D. 1528], through the grace of

بعنایت الهی چندیری‌را ، که چند سال بود که دارالحرب شده بود و میدنی رای نامی از کسان کلان و معتبر رانا سنگا آنجا می‌بود ، در یك دو گری بزور گرفته کافران‌را قتل عام نموده دارالاسلام کردم چنانچه شرح آن مذکور [۲۷٤ب] خواهد شد .

دیگر در اطراف و جوانب هندوستان رای و راجهٔ بسیاری است. بعضی مطیع‌الاسلام اند ، بعضی از جهت دوری راه ویا نامضبوطی زمین به پادشاهان اسلام اطاعت نمی‌کنند .

هندوستان از اقلیم اول و از اقلیم دوم و از اقلیم سیوم است. از اقلیم چهارم در هندوستان جائی نیست. غریب مملکتی واقع شده نسبت بولایات مایان عالم دیگری است: کوه و دریا و جنگل و صحرا و حیوانات و نباتات و مردم و زبان و باد و باران او همه بطریق دیگر واقع شده. از توابع کابل گرمسیلها اگرچه در بعضی چیزها مشابهتی بهندوستان دارد ، و در بعضی نه ، اما بمجرد گذشتن آب سند زمین و آب و درخت و سنگ و ایل و اولوس و راه و رسم تمام آن بطریق هندوستان است. کوه شمالی آن که مذکور شد بمجرد گذشتن از دریای سند درین کوهستان از توابع کشمیر ولایتهاست مثل پکلی و شهمنگ. اکثری اگرچه الحال اطاعت کشمیر نمیکند اما پیشترها داخل کشمیر بوده. بعد از گذشتن کشمیر درین کوه بی‌نهایت ایل و اولوس و پرگنه و ولایتهاست تا بنگاله و کنار [۲۷۵] دریای محیط [ل۲۵۷] باین کوه پیوست خلایق است. از مردم هندوستان این قدر تحقیق و تفتیش کرده شد. هیچکس ازین طوایف خبر تحقیق نتوانست گفت. همین قدر گفتند که این مردم این کوه‌را کَهَس میگویند. بخاطر رسید که چون هندوستانی شین‌را سین تلفظ میکند ، چون درین کوه شهر معتبر کشمیر است («کشمیر» یعنی کوهِ کهسیها. «میر» کوه‌را میگویند و «کهسیه» مردم این کوه‌را میگویند) ، بلکه غیر از کشمیر شهَر دیگری درین کوه شنیده نشده ، ازینجهت می تواند بود که کشمیر گفته شده باشد. متاع مردم این کوه نافهٔ مشك و قوتاس بحری و زعفران و سرب و مس است. این کوه‌را مردم هندوستان سوالك پربت میگویند. بزبان هند «سوا» ربع لك صدهزار ، «پربت» کوه ، یعنی ربعی [لك] و صدهزار کوه که یکصد وبیست وپنج هزار کوه باشد. درین کوهها برف هرگز گسیخته نمی شود. از بعضی ولایت هندوستان مثل لاهور و سهرند و سنبل درین کوه برفها سفید شده می نماید. همین کوه در کابل بهندوکش موسوم است. این کوه از کابل بطرف شرق رفته است ، چیزی بجنوب مایل. جنوب این کوه تمام هندوستان است. شمالی این کوه و این مردم نامعلوم که «کَهَس» می‌گویند ولایات [۲۷۵ب]

God, I took it by force within a *ghari* or two, massacred the infidels and brought it into the bosom of Islam, as will be mentioned.

All around Hindustan are many *rays* and rajahs. Some are obedient to Islam, while others, because they are so far away and their places are so impregnable, do not render obedience to Muslim rulers.

Hindustan lies in the first, second and third climes. None of it is in the fourth clime. It is a strange country. Compared to our country, it is another world. Its mountains, rivers, forests and wildernesses, its villages and provinces, animals and plants, peoples and languages, even its rain and winds are altogether different. Even if the Kabul dependencies that have warm climates bear a resemblance to Hindustan in some things, in others they do not. Once you cross the Indus, the land, water, trees, stones, people, tribes, manners and customs **[272b]** are all of the Hindustani fashion. The mountain range in the north that has been mentioned—as soon as the Indus is crossed these mountains are dependent provinces to Kashmir. Although as of this date the provinces in this range, like Pakhli and Shahmang, mostly are not obedient to Kashmir, nonetheless they used to be inside Kashmir. Once past Kashmir, there are

Tengri ʻināyatı bilä Canderī—kim nečä yıl edi dā[r]ulḥarb bolup edi, Medinī Rāo atlığ Sangānıng uluğ u muʻtabar kišisi tört–beš ming kāfir bilä anda edi—bir–iki garīda zorlap alıp kāfirlarnı qatl-i ʻāmm qılıp dārul'islām qıldım, nečük kim šarḥı mazkūr bolğusıdur.

Yana Hindustānnıng aṭrāf u javānibıda ğalaba rāy u rāja dur. Baʻzı muṭīʻu'l-Islām, baʻzı yıraqlıqıdın ya yeri berklikidin Islām pādišāhlarığa iṭāʻat qılmaydurlar.

Hindūstān avvalqı iqlīmdın va ikinči iqlīmdın va üčünči iqlīmdın dur. Törtünči iqlīmdın Hindustānda yoqtur. Ġarīb mamlakatî vāqiʻ boluptur. Bizning vilāyatlarğa baqa özgä ʻālamî dur. Tağ u daryāsı va jangal u ṣaḥrāsı mavāḍiʻ u vilāyātı va ḥayavānāt u nabātātı, eli va tili, va yamğurı va yeli, barča özgäčä vāqiʻ boluptur. Kābul tavābiʻı garmserlär, agarči baʻzı išdä Hindustānğa mušābahatı bar, baʻzıda yoq. Sind Suyını ötkäč yer u su va yığač u taš va el u ulus va rāh u rasm **[272b]** tamāmı Hindustān ṭarīqıda dur. Šimālıdaqı tağ kim mazkūr boldı, Hind Daryāsıdın ötkäč bu tağda Kašmīr tavābiʻı vilāyatlar dur. Agarči bu tārīxda bu tağdaqı vilāyatlar misl-i Paklī va Šahmang, aksarı Kašmīrgä iṭāʻat qılmas, valî burun Kašmīr dāxilı egändür. Kašmīrdin ötkäč bu tağda benihāyat el u ulus va pargana u vilāyatlar dur. Bangāla va balki muḥīṭ yaqasığača bu tağda payvast xalāyiq dur. Hindustān elidin munča taḥqīq u taftīš qılıldı. Hečkim bu ṭavāyifdın taḥqīq xabar ayta almadı. Ošmunča deydürlär kim bu tağ elini "Kas" derlär. Xāṭirğa yetti kim Hindūstānī šınnı sīn talaffuẓ qılur. Cun tağda muʻtabar šahr Kašmīr dur, balki Kašmīrdin özgä bu tağda yana šahrî ešitilmäydür, bu jihattın bola alur kim Kašmīr demiš bolğaylar. Bu tağ elidin matāʻ nāfa-i mišk va qotas-i baḥrī va zaʻfarān va surb va mis dur. Bu tağnı Hind eli Sivālik Parbat derlär. Hind tili bilä savā, rubʻ; lak, yüz ming; parbat, tağ—yaʻnī rubʻ ‹lak› va yüz ming tağ kim yüz yegirmä beš ming tağ bolğay. Bu tağlarda qar öksümäs. Hindustānnıng baʻzı vilayatıdın misl-i Lāhawr va Sihrind va Sambaldın bu tağda qar aqarıp körünür. Ošbu tağ Kābulda Hindū Kušğa mawsūm dur. Kābuldın bu tağ šarqqa baqa barıptur, bir nemä janūbqa māyil. Janūbı tamām Hindustānāt tur. Bu tağ- **[273a]** -nıng va bu nāmaʻlūm uluslarnıng, kim Kas derlär, šimālı Tībet vilāyātı dur. Bu tağdın qalın

innumerable peoples, tribes, districts and provinces in this range. There are people continuously in these mountains all the way to Bengal, even to the ocean. This much has been ascertained and confirmed by the people of Hindustan, but of these groups no one can give any real information. All they say is that the people of the mountains are called Khas. It has occurred to me that since the Hindustani pronounce the sound *sh* as *s*, since the principal city in the mountains is Kashmir, {which means "mountain of the Khasis," since *mir* means mountain and the people of this mountain are called Khasia,} and since aside from Kashmir no other city has ever been heard of in these mountains, this may be why they call it Kashmir. The products of the people of these mountains are musk, yak-tails, saffron, lead and copper. The people of India call this range Sivalik Parbat. In the language of India *sava* means a quarter, *lak* means a hundred thousand, and *parbat* means mountain—therefore Sivalik Parbat means "a quarter lac plus a hundred thousand mountains," i.e., 125,000 mountains. The snow never melts on these mountains. The snow-capped mountains can be seen from some of the provinces of Hindustan, like Lahore, Sirhind and Sambhal. In Kabul this mountain range is called the Hindu Kush. From Kabul the range runs to the east and slightly to the south. South of it is all Hindustan. **[273]** To the north of this range and these unknown tribes who are called Khas is the province of Tibet. Many large rivers rise in this range and flow through Hindustan.

تبت است. ازین کوه دریای بسیاری برآمده از میان هندوستان گذشته میرود. در جانب شمال سهرند شش دریا که سند و بهت و چناب و راوی و بیاه و ستلج باشد از همین کوه برآمده در نواحی ملتان همه بدریای سند یکجا شده سند [ل۲۵۷ب] نامیده میشود. بطرف غرب رفته از میان ولایت تته گذشته بعمان همراه میشود. غیر ازین شش دریا دیگر دریاها مثل جون و گنگ و رهپ و گوامتی و گگرا و سروژو و گندك و دیگر بسیار دریاهاست که همه بدریای گنگ همراه شد گنگ نام‌برده میشود. بطرف شرق رفته از میان ولایت بنگاله گذشته در محیط می‌ریزد. منبع همهٔ آنها همین سوالك است.

بعضی دریاهای دیگر هست که از کوهستان هندوستان می‌برآید، مثل چنبل و بناس و بیتوی و سون. درین کوهستان برف اصلاً نمی‌شود. اینها هم بدریای گنگ همراه می‌شوند.

در هندوستان هم کوهها هست. ازآنجمله یك کوهی افتاده از شمال بطرف جنوب رفته ابتدای این کوه در ولایت دهلی از جهان‌نما عمارت سلطان‌فیروزشاه است [۲۷۶] که بر پارچهٔ کوهك سنگداری واقع شده. ازین که گذشت در نواحی دهلی پارچه پارچه، خورد خورد، آنجا اینجا، کوهکهای سنگدار پیدا شده است. چون بولایت میوات میرسد این کوهها کلانتر میشود. از میوات گذشته بولایت بیانه میرود. کوهستان سیکری و باری و دهولپور هم از همین کوهستان است. اگرچه پیوست نیست، کوهستان گوالیار هم که گالیور می‌نویسند از شعبه‌های همین کوه است. کوهستان رنتنبور و چیتور و مندو و چندیری هم از رگهای همین کوه است. در بعضی جاها هفت هشت کروه منقطع شده این کوهستان پست‌پست و [ل۲۵۸] درشت و سنگدار و جنگلدار کوهستان است. درین کوهستان برف اصلاً نمی‌بارد. در هندوستان منبع بعضی دریاها این کوهستان است.

اکثر ولایات هندوستان در میدان و زمینهای هموار واقع شده اینقدر شهرها و اینقدر ولایتها که در هندوستان است در هیچ جا [۲۷۶ب] آب روان نیست. آب روان او دریاهاست. بعضی جاها سیاه‌آبها هم هست. در بعضی شهرها که قابلیت این باشد که جوی کنده آب برآورده شود هم آب نه‌برآورده‌اند. ازین چند جهت می‌تواند بود که باشد: یکی آنکه به زراعت و باغات او اصلاً احتیاج نیست. محصول خریف خود به باران بشکال می‌شود. این غریب است که بمحصول ربیع اگر باران نرسد هم میشود. به نهالهای درخت یك دو سال بچرخ یا بدلو آب برآورده می‌دهند. بعد ازآن اصلاً احتیاج بآب دادن نمی‌شود. ببعضی

Six large rivers to the north of Sirhind—the Indus, the Bahat (Jhelum), the Chenab, the Ravi, the Beas, and the Sutlej—all join at one place in the vicinity of Multan. After they all join it is called the Indus. It flows to the west, passes through the province of Tatta, and joins the Indian Ocean. Aside from these six, there are other great rivers like the Jumna, the Ganges, the Rapti, the Gomati, the Gogra, the Sarju and the Gandak, as well as many other large rivers, all of which join the Ganges. Flowing to the east, the Ganges passes through Bengal and spills into the ocean. The source of all of these is the Sivalik Range.

There are still other large rivers that rise in the mountains of Hindustan, like the Chambhal, Banas and Betwa, but there is never any snow on these mountains. These rivers also join the Ganges.

There are other mountain ranges in Hindustan. Among them is a range that runs from north to south beginning in the province of Delhi at a building made by Firozshah called the Jahannuma, which is situated on a rocky little mountain. Running from there are patches of

daryā čıqıp Hindustānnıng iči bilä aqar Sihrinddın šimāl sarı baqa altı daryā—kim Sind va Bahat va Cānāb va Rāvī va Beyāh va Sutlaj bolğay—ošbu tağdın čıqıp Multān navāḥīsıda barča bir yerdä qatılur. Barča bir yerdä qatılğanda ham Sind derlär. Ġarb sarı aqıp Tatta vilāyatınıng iči bilä ötüp ‘umānğa qatılur. Bu altı daryādın özgä daryālar, misl-i Jawn va Gang va Rapt va Gūmtī ‹va› Gaggar va Sarū va Gandak va yana qalın daryālar dur kim barı Gang daryāsığa qatılıp Gang oq atanur. Šarq sarı aqıp Bangāla vilāyatınıng arası bilä ötüp muḥīṭqa tökülür. Barınıng mamba‘ı ošbu Sivālik Parbat tur.

Yana ba‘zı daryālar dur kim Hindustān tağlarıdın čıqar, misl-i Cambal va Banās va Betway, va bu tağlarda qar aṣlan bolmas. Alar ham Gang daryāsığa qatılur.

Hindustānda ham tağlar bar dur. Ol jumladın bir tağı tüšüptür, šimāldın janūbqa baqa barıptur. Bu tağnıng ibtidāsı Dihlī vilāyatıda Fīrozšāhnıng Jahānnumā atlığ ‘imāratıdın dur kim pārčağına tašlığ tağnıng üstidä vāqi‘ boluptur, va mundın ötkäč Dihlī navāḥīsıda pārča pārča kičikräk kičikräk anda munda tašlığ tağqınalar paydā boluptur. Mewāt vilāyatığa yetä bu tağlar uluğraq bolur. Mewāttın ötüp **[273b]** Bayāna vilāyatığa barur. Sīkrī va Bārī va Dolpūrnıng tağları ham ošbu tuta tağlardın dur. Agarči payvast emäs, Gwāliyārnıng, kim Gālyūr bitirlär, ošbu tağnıng šu‘balarıdın dur, Rantambor va Citor va Mandāw va Canderī tağları ham ošbu tağ ragläridin dür. Ba‘zı yerlärdä yeti–sekiz kuroh munqaṭi‘ boluptur. Bu tağlar past past va durušt va tašlığ va jangallig tağlar dur. Bu tağlarda qar aṣlan yağmas. Hindustānda ba‘zı daryālarnıng mamba‘ı bu tağlar dur.

Hindustānnıng aksar-i vilāyatı tüz yerdä vāqi‘ boluptur. Munča šahrlar va munča vilāyatlar kim bar heč yerdä aqar su yoqtur. Aqar suyı daryālar dur. Ba‘zı yerlärdä qara sular dur. Ba‘zı šahrlarnıng kim arıq qazıp su čıqarur qābiliyyatı bar, su čıqarmaydurlar. Bu nečä jihattın bola alur: bir bu kim zirā‘at va bāğātığa aṣlan su iḥtiyāj emäs. Xarīfī maḥṣūlı xud biškāl yamğurı bilä boladur. Bu ğarīb tur kim rabī‘ī maḥṣūlığa agar yamğur bolmasa, ham boladur. Diraxtlarnıng nihālığa bir–iki yıl sunı tašıp ya čarx bilä ya dalv bilä su berädürlär. Andın song aṣlan su bermäk iḥtiyāj emäs. Ba‘zı sabzīlarğa su berädürlär. Lāhawr va Dīpālpūr

---

rocky little mountains in the vicinity of Delhi. When they reach the province of Mewat the mountains become larger. Passing through Mewat **[273b]** they go to the province of Bayana. The mountains of Sikri, Bari and Dholpur are of this same range. Although it is not contiguous, Gwalior, which is also called Galior, is a spur of this range. The mountains of Ranthambhor, Chitor, Mandu and Chanderi are also of this range. In some places there are breaks of seven or eight leagues. These mountains are very low, rugged, rocky and forested. There is never any snow on them. Some rivers in Hindustan have their sources in these mountains.

Most of the provinces of Hindustan are located on flat terrain. So many cities and so many provinces—yet there is no running water anywhere. The only running water is in the large rivers. There are still waters in some places, and even in cities that have the capability of digging channels for running water they do not do so. This may be for any one of several reasons. One is that the agriculture and orchards have absolutely no need for water. Fall crops are watered by the monsoon rains, and strangely the spring crops come even if there is no rain. For a year or two they water sapling trees either by waterwheel or by bucket. After that they have no need of irrigation. Some vegetables are watered. In Lahore, Dipalpur, Sirhind and

سبزیها آب می‌دهند و در لاهور و دیپالپور و سهرند و آن نواحی بچرخ آب می‌دهند. دو ریسمان درازی‌را برابر قد چاه حلقه کرده‌اند. در میان هر دو ریسمان چوبها بسته کوزه‌هارا بچوب بسته‌اند. این ریسمانی‌را که کوزه‌ها بآن ریسمان بسته شده بر چرخی که بالای چاه است انداخته‌اند. بر سر دیگر تیر همین چرخ یك چرخ دیگر کرده‌اند. در پهلوی این چرخ یك چرخ دیگر کرده‌اند که تیر او راست ایستاده. چون گاو این چرخ‌را می گرداند پره‌های او در پره‌های [۲۷۷] چرخ دوم درآمده آن چرخ کوزه‌دارا می‌گرداند. در جائی که آب می ریزد ناو گذاشته‌اند. از ناو [ل۲۵۸ب] هر طرف می‌خواهند آب می‌برند.

دیگر در آگره و بیانه و چندوار و آن نواحی بدلو آب می‌دهند. این مشقت است و مرداری هم دارد. در کنار چوب دوشاخه مضبوط کرده در میان دوشاخه غلطك ترتیب کرده اند. بارغامچی درازی دلو کلانی‌را بسته بر بالای آن غلطك می‌اندازند. یکطرف این ارغامچی‌را بگاو بسته‌اند. یك کس می‌باید که گاورا می‌رانده باشد. یك کس آب دلورا می‌ریخته باشد. هر مرتبه گاو رفته دلورا برآورده در محل برگشتن آن ارغامچی در راه گاو که به شاشه و سرگین گاو ملوّث است رسیده باز در چاه می‌افتد. به بعضی زراعتها اگر آب احتیاج شود زن و مرد بکوزه آب کشیده آب میدهند.

ولایتها و شهرهای هندوستان بسیار بی‌صفاست. تمام شهرها و تمام زمینهای او بیك وضع است. در باغات او دیوار نمی‌شود. اکثر جاهای او میدان واقع شده.

در بعضی کنارهای [۲۷۷ب] دریاها و رودها بجهت بارانهای بشکال آب‌کندها شده که از هر جا عبور و مرور متعذر است. در بعضی جاهای میدان جنگل درخت خاردار می‌باشد که مردم پرگنه‌ها باین جنگلها تکیه کرده و پناه برده متمردی کرده مال نمیدهند. در هندوستان آب روان غیر از دریاها کم است. احیاناً در بعضی جاها سیاه‌آب می‌باشد. این مقدار شهر و ولایت بآب چاه یا آب حوض [که] از بارانهای بشکال جمع شده باشد معیشت می‌کنند. در هندوستان آبادان شدن و ویران شدن دهها بلکه [ل۲۵۹] شهرها در یك زمان می‌شود. همینطور شهرهای کلان که سالها آنجا متوطن بوده‌اند اگر گریختنی باشند در یك روز یك نیم روز آنچنان میگریزند که آثار و علامت ایشان نمی‌ماند. اگر بآبادانی رو نهند جوی کندنی و بند بستنی احتیاج نیست. زراعتهای ایشان تمام للمی است. آدم هندرا خود نهایت نیست. جمعی جمع شدند، یك حوضی ساختند یا چاه کندند. خانه ساختن و دیوار برخیزاندن خود نیست. خس بسیار و درخت بیشمار چیریها ساختند. فی‌الحال ده یا شهر شد.

those regions they water by means of the waterwheel. Two long pieces of rope are looped the size of the well. Wooden stakes are fastened across the two pieces of rope, and jars are fastened to the wooden stakes. **[274]** The ropes to which the jars are fastened are thrown around a wheel that is over the well. Another wheel is put on the other end of the axle of this wheel. Next to this wheel yet another wheel like the first one is put at a right angle. As an ox turns this wheel, the spokes enter the spokes of the second wheel and turn the wheel with the jars. A trough is put at the place where the water spills out, and by means of the trough the water is taken wherever it is needed.

In Agra, Chandwar, Bayana and those regions they irrigate by means of the bucket. This is a laborious and filthy method. A forked stick is raised next to a well, and across the fork a pulley is fastened. A large bucket is fastened to a long rope, which is thrown over the pulley. One end of the rope is tied to an ox. It takes one person to lead the ox and another to empty the water from the bucket. Every time the ox is led out to pull up the bucket and then led back, the rope is dragged through the ox's path, which is sullied with ox urine and dung, as it falls

va Sihrind va ol navāḥīda čarx bilä su berädürlär. İki uzun ipni čähnıng qaddıča ḥalqa qılıpturlar. İki ipning arasığa yığačlar bağlap kūzalärni yığačlarğa berkitiptürlär. Bu kūzalärni berkitkän **[274a]** ipni čäh üstidäki čarxqa salıpturlar. Bu čarxnıng tīrınıng yana bir bašıda yana bir čarx qılıpturlar. Bu čarxnıng qašıda yana bir čarx qılıpturlar kim oqı tik turuptur. Uy bu čarxnı evürgäč paraları ikinči čarxnıng paralarığa kirip ol kūzalig čarx evrülür. Su tökülür yerdä näv qoyupturlar. Nävdın har qayan su eltärlär.

Yana Āgra Candvār va Bayāna va bu navāḥīda dalv bilä su berürlär. Bu mašaqqatlığ tur va murdārlıqı ham bar. Cäh yaqasıda ayrı yığačnı berkitip ayrınıng arasıda ğalṭak tartīb qılıpturlar. Uzun arğamčığa uluğ dalvnı bağlap bu ğalṭak üstigä salıpturlar. Arğamčınıng bir ujını uyğa bağlapturlar. Bir kiši uynı haydamaq keräk. Bir kiši dalv suyını tökmäk keräk. Har qatla uy tartıp dalvnı čıqarıp yanar maḥallda bu ol arğamčı uynıng yolığa, kim uy sidük va tezäki bilä mulavvas dur, tegip yana čähqa tüšär. Ba'zı zirā'atlarğa su iḥtiyāj bolsa, kūza bilä er va xatun su tašıp suğaradurlar.

Hindustännıng šahrları va vilāyatları asru beşafā dur. Barı šahrları, barı yerläri bir vaḍ'lığ; bāğātığa tam bolmas; aksar-i yerläri tüptüz vāqi' boluptur.

Ba'zı daryālarnıng va rūdlarnıng yaqası biškāl yağınları jihatıdın äbkandlar boluptur **[274b]** kim har yerdin 'ubūr u murūr muta'azzir dur. Tüzläridä ba'zı yerlärdä tikänlig diraxt jangali bar dur kim parganalärning eli bu jangallärdä qorğarap* mutamarridlıq qılıp māl bermäslär. Hindūstānda [a]qar su daryälardın özgä kam dur. Aḥyānan ba'zı yerdä qara sula[r] bar. Ošmunča šahr u vilāyat čäh suyı bilä ya ḥawḍ suyı bilä kim biškāl yamğurıdın yığılmıš bolğay ma'īšat qılurlar. Hindūstānda mavāḍi' u kentlärning balki šahrlarnıng buzulmaq va tüzälmäki bir zamānda boladur. Ošmundaq uluğ šahrlar kim yıllar anda mutavaṭṭin durlar, agar qačarları bolsa, bir kündä–bir yarım kündä andaq qačadurlar kim āsār u 'alāmatları qalmaydur. Agar tüzälmäkkä yüz qoysalar, arıq qazmaqı va band bağlamaqı iḥtiyāj emäs. Ekinläri tamām lälmi dur. Eligä xud nihāyat yoqtur. Jam'î yığıldılar. Bir ḥawḍ yasadılar ya čäh qazdılar. Üy yasamaq va tam qoparmaq xud yoqtur. Xas bisyār va diraxt bešumār čerilär qıldılar. Fī'l-ḥāl kent ya šahr boldı.

back into the well. For some types of agriculture that need irrigation, water is carried in jars by men and women.

The cities and provinces of Hindustan are all unpleasant. All cities, all locales are alike. The gardens have no walls, and most places are flat as boards.

On the banks of some large rivers and riverbeds, due to the monsoon rains, there are gullies **[274b]** that prevent passage. In some places in the plains there are forests of thorny trees in which the people of those districts hole up and obstinately refuse to pay tribute. In Hindustan there is little running water aside from the great rivers. Occasionally in some places there are still waters. All these cities and provinces live from well water or pond water, which is collected from the monsoon rains. In Hindustan the destruction and building of villages and hamlets, even of cities, can be accomplished in an instant. Such large cities in which people have lived for years, if they are going to be abandoned, can be abandoned in a day, even half a day, such that no sign or trace remains. If they have a mind to build a city, there is no necessity for digging irrigation canals or building dams. Their crops are all unirrigated. There is no limit to the people. A group gets together, makes a pond or digs a well. There is no making of houses or raising of walls. They simply make huts from the plentiful straw and innumerable trees, and instantly there is a village or a city.

حیواناتی که مخصوص هندوستان اند: [۲۷۸]

یکی فیل است که هندوستانی «هاتی» میگویند. در سرحدهای ولایت کالپی میشود. ازآن بلندتر بطرف شرق هرچند رفته شود فیل صحرائی بیشتر می‌شود. ازآن میانها فیل گرفته می آرند. از کره و مانکپور سی چهل موضع‌را کارش همین فیل گرفتن است. [۲۷۸ب] در دیوان فیل جواب می‌گویند. فیل عظیم‌الجثه و زیرك جانوری است. هرچه بگویند می‌فهمد و هرچه بفرمایند می‌کند. بهای او درخور کلانی اوست. پیر که می‌شود می‌فروشند. هرچند کلانتر، بهایش بیشتر. آنچنان روایت کردند که در بعضی جزایر ده گز فیل میشود. درین میانها خود زیاده بر چهار پنج گز فیل دیده نشد. خوردن و آشامیدن فیل تمام بخرطوم است. خرطومش اگر نباشد نمی‌زید. در دو طرف خرطوم او در [د]هنهٔ بالا دو دندان کلانی دارد. بدیوارها و درختها همین دندانها مانده زور کرده می‌اندازد. جنگ کردن و هر کار [ل۲۵۹ب] زوری که باشد بهمین دندانها میکند. عاج این دندانهارا می‌گویند. پیش اهل هند این دندانها خیلی قدر دارد. فیل مثل حیوانات دیگر مو و پشم ندارد. پیش مردم هندوستان فیل‌را اعتبار بسیاری است. در لشکرها هر فوجی که باشد البته چند فیل همراه دارد. فیل بعضی حیثیتهای خوب دارد. از آبهای کلان و آبهای تند و تیز بار بسیاری برداشته آسان می‌گذرد. دیگر ارابهٔ دیگی‌را که چهارصد پانصد کس بکشد دو سه فیل آسان کشیده می‌روند. اما شکمش بسیار کلان است. [۲۷۹] دانهٔ یك دو قطار شتررا یك فیل می خورد.

دیگر کرگ است. این هم جانور کلانیست. ضخامت او برابر سه گاومیش می‌باشد. آن سخن که در آن ولایتها مشهور است که کرگ فیل‌را بر شاخ خود می‌بردارد غالبًا غلط است. یك شاخی دارد بالای بینی خود. درازی او از یك وجب بیشتر و دو وجب دیده نشده. از یك شاخ کلان او یك کشتی آبخوره شد و یك طاس نرد شد و یك سه چهار انگشتی هم شاید مانده باشد. پوست او بسیار سطبر میشود. بکمان پرزور بغل‌گشای خوب [۲۷۹ب] پرکرده اگر زده شود خوب اگر درآید سه چهار انگشت می‌درآید. می‌گویند که از بعضی جاهای پوست او تیر بسیار می‌درآمده از کنار هر دو شانهٔ او و از کنار هر دو ران تهی افتاده. از دور چیزی پوشیده طور می‌نماید. از دیگر حیوانات باسپ بیشتر مشابهت دارد: چنانچه اسپ شکم کلانی ندارد، این‌را هم شکم کلانی نیست. چنانچه در اسپ [ل۲۶۰]

ANIMALS THAT ARE PECULIAR TO HINDUSTAN

Beasts

Elephant. One of the beasts is the elephant, which the Hindustanis call *hathi*. They are found up to the borderlands of Kalpi. The farther east one goes from there, the more wild elephants there are. Elephants are captured and brought from those regions. In Kara and Manikpur there are thirty to forty villages whose livelihood is gained by capturing elephants. **[275]** They are responsible directly to the divan for elephants. The elephant is a huge and intelligent animal. It understands what it is told and does what it is ordered to do. The price depends upon the size, and they are sold by the measure. The larger the animal, the higher the price. It is said that on some islands there are elephants ten yards tall, but recently none larger than four to five yards tall has been seen. Elephants eat and drink with their trunks. If they did not have trunks they could not live. On either side of the trunk, on the upper jaw, it has a large tusk. An elephant can put these tusks against a wall or tree and push them down.

Ḥayavānāt kim Hindūstān maxṣūṣı dur:

Vuḥūšdın:

Bir fīl dur—Hindustānī hātī der—kim Kālpī vilāyatının sarḥaddlarıda bolur. Andın yoqqarı šarq sarı baqa barğan sayı ṣaḥrā'ī fīl köpräk bolur. Ol aradın fīl tutup keltürürlär. Kara va Mānikpūrdın otuz–qırq mawḍa'nıng iši **[275a]** fīl tutmaq dur. Dīvānğa fīl oq javāb berürlär. Fīl 'aẓīmu'l-jussa va zīrak ḥayavānî dur. Har ne desälär bilür, va har ne buyursalar qılur. Bahāsı uluğluqığa yaraša dur. Qarılap satarlar. Har nečä uluğraq bahāsı köpräk. Andaq rivāyat qıldılar kim ba'zı jazāyirda on qarı fīl bolur emiš. Bu arad[a] xud tört–beš qarıdın angezräk* körülmädi. Fīlning yemäki va ičmäki tamām xarṭūmı bilä dur. Xarṭūmı bolmasa tirilmäs. Xarṭūmının iki yanıda yoqqarıqı* engäkidä iki uluğ tiši bar. Tamğa va yığačqa ošbu tišlärini qoyup zorlap yıqıtur. Urušmaq va har zor išlär kim bolsa ošbu tišläri bilä qılur. 'Āj* bu tišlärni derlär. Bu tišlärning Hind elining qašıda xaylî qadrı bar. Fīlning tüki yoqtur. Hindustān elining qašıda fīlning bisyār i'tibārı bar. Cerigläridä bir fawj kim bar albatta bir nečä fīl hamrāh dur. Fīlning ba'zı yaxšı ḥaysiyyatları bar. Uluğ sulardın va tund u tez sulardın qalın yük kötärip äsän ötädür. Yana tört–beš yüz kiši tartar qazan arābasını üč–tört fīl äsän tartıp baradur, valî boğzı xaylî uluğ tur. İki qiṭār teväning boğzını bir fīl yer*.

Yana karg tür. Bu ham uluğ jānvarî dur. **[275b]** Ḍaxāmatı üč gāvmešča bolğay. Ol söz kim ol vilāyatlarda mašhūr dur kim karg fīlni šāx bilä kötärür emiš ğālibā ğalaṭ tur. Bir šāxı bar burnının üstidä. Uzunlıqı bir qarıšdın köpräk. İki qarıš xud körülmäydür. Bir uluğ šāxıdın bir ābxwara kištī boldı, yana bir nardnıng ṭāsı boldı. Yana üč–tört elig ham šāyad arttı eken. Terisi bisyār qalın bolur. Qatığ yayî bilä bağalgušād xūb toldurup ursalar, yaxšı kirsä, tört elig kirär. Derlär kim postının ba'zı yerläridin oq xaylî ötär ermiš. İki qolının qašıdın va iki butının qašıdın tahī tüšüptür: yıraqdın yapuq yapqan* dek körünür. Özgä ḥayavānāttın atqa mušābahatı köpräk dur. Nečük kim atnıng uluğ qarnı bolmas, munıng ham uluğ qarnı yoqtur; nečük kim atnıng ašuq ornıda pārča süngäki bolur, munıng ham ašuq ornıda pārča

---

Likewise it can perform any sort of hard labor with its tusks. These tusks are called ivory, and elephant tusks are very valuable to the people of Hindustan. The elephant has no hair {as other animals do}. The elephant is of great importance to the people of Hindustan. In Indian armies there are several elephants in every unit as a matter of course. Elephants have several good qualities: they can easily carry heavy loads across large and swift-running rivers. Three or four elephants can haul mortar carts that would take four or five hundred men to pull. However, they eat a lot: an elephant eats as much as two strings of camels.

Rhinoceros. The rhinoceros is also a large animal, **[275b]** the size of three oxen. The statement that is well known in our country, i.e., that a rhinoceros can lift an elephant on its horn, is certainly false. It has one horn in the middle of its snout. The horn is longer than a span, and none longer than two spans has been seen. From one large horn a drinking vessel and a set of backgammon pieces were made, and maybe three or four fingers of horn were left over. Its hide is very thick. If you draw way back with a stiff bow and the arrow hits right, it will penetrate only four fingers deep. It is said that an arrow will easily pierce some places in its hide. Around its forelegs and hind legs the skin is loose. From a distance it looks like it is wearing a veil. It resembles a horse more than it does any other animal. As a horse does not have a large belly, neither does the rhinoceros; as a horse has solid bone in its pastern, so

بجای شتالنگ یك پارچه استخوان می‌باشد، درین هم بجای شتالنگ یك پارچه استخوانیست. چنانچه در دست اسپ کوموك می‌باشد، در دست این هم کوموك می‌باشد. این از فیل درنده ترست، اما آنمقدار مطیع و منقاد نمیشود. در جنگل پرشاور و هشتغر بسیار می‌شود. دیگر در ولایت میان دریای سند و بهره در جنگلها هم میشود. دیگر در هندوستان در کنار دریای سرژو هم بسیار میشود. در یورشهای هندوستان در جنگلهای پرشاور و هشنغر کرگ کشته می‌شود. طور شاخها می‌زند. درین شکارها کس بسیاری‌را و اسپ بسیاری‌را شاخ زده در یك شکار [ل۲٦۰ب] اسپ مقصود نام چهره‌را بشاخ خود برابر یك قد نیزه انداخت. [۲۸۰] ازینجهت به «مقصود کرگ» ملقب شد.

دیگر گاومیش صحرائی است. ازین گاومیش خیلی کلانتر است. شاخ او مثل شاخ این گاومیش بطرف عقب رفته نچسبیده این محکم مضر و درنده جانوری است.

دیگر نیلگاو است. بلندی او برابر اسپ باشد. از اسپ چیزی باریك‌تر است. نر او کبود میشود. ازینجهت [۲۸۰ب] غالبًا نیله‌گاو می‌گفته‌اند. دو شاخ خوردی دارد. در گلوی خود از یك [ل۲٦۱] وجب درازتر موئی چند دارد. به بحری قطاس مشابهتی دارد. تواغ او مثل تواغ گاو است. رنگ مادهٔ او مثل رنگ گوزن است. شاخ هم نادرد. موی زیر گلو هم ندارد. نسبت بنرش این تپچاق وضع‌تر است.

دیگر کوته‌پاچه است. کلانی او برابر آهوی [۲۸۱] سفید باشد. هر دو دست و هر دو ران او کوتاه‌تر است. ازینجهت کوته‌پاچه میگویند. شاخ او مثل شاخ گوزن شاخچه‌دار است، اما خوردترست. هر سال این هم مثل گوزن شاخ می‌اندازد. در دویدن زبون‌تر است. ازینجهت از جنگل نمی‌برآید.

یکی دیگر مثل هونه نر جیران آهوئی است. پشت او [ل۲٦۱ب] سیاه و شکم او سفید. از شاخ هونه شاخ این درازتر است و پرپیچ‌تر. [۲۸۱ب] هندوستانیان «کَلَهَره» می‌گویند. در اصل «کالا هرن» بوده، یعنی آهوی سیاه. [ل۲٦۲] تخفیف کرده کلهره گفته‌اند. مادهٔ او سفید است. بهمین کلهره آهو می‌گیرند. در شاخ این حلقهٔ دامی‌را مضبوط می‌سازند. در پای او از گوی کلانتر سنگی‌را آویزان می‌بندند، یعنی از جدا شدن از آهو از رفتن راه بسیار مانع شود. بعد ازآن کلهره صحرائی‌را دیده بمقابلهٔ او سر می‌دهند. این آهو بجنگ بسیار حریص است. فی‌الحال بجنگ می‌آید. بشاخ جنگ کرده و یك دیگررا رانده در پیش و پس در رفتن و آمدن شاخ آن آهو در دامی که در شاخ آهوی خانگی مضبوط کرده شده می‌درآید و بند می‌شود. آهوی صحرائی اگر میل [۲۸۲] گریختن کند آهوی رام نمی‌گریزد. غالبًا

---

does the rhinoceros; as a horse has a hoof, so does the rhinoceros. It is more rapacious than an elephant and, unlike an elephant, cannot be tamed. There are many of them in the forests around Peshawar and Hashnaghar and in the forests between the Indus River and Bhera. In Hindustan there are very many of them along the banks of the Gogra River. Rhinoceroses were killed during the Hindustan campaigns [**276**] in the forests of Peshawar and Hashnaghar. They wield their horns in an amazing way. During these hunts they gored a lot of men and horses. During one hunt a page named Maqsud had his horse thrown a spear length by one. Thereafter he was nicknamed Rhinoceros Maqsud.

Another is the wild buffalo, which is much larger than our oxen. Like ours, however, its horns curve backward without touching [the back]. It is a dangerous, ferocious animal.

Nilgau. The nilgau is as tall as but slenderer than a horse. The male is blue, which is probably why it is called nilgau. It has two smallish horns. On its throat it has hair longer than

süngäki bar; nečük kim atnıng eligidä kömük bolur, munıng ham eligidä kömük bar. Bu fildin darandaraq tur, valî anča muṭī‘ u munqād bolmas. Puršāvūr va Hašnağarnıng jangalläridä qalın bolur. Yana Sind Suyı bilä Bhera vilāyatınıng arasıdaqı jangallärdä ham bolur. Yana Hindustānda Sarū daryānıng yaqasıda aksar qalın bolur. Ham Hindustān **[276a]** yürüšläridä Puršāvur va Hašnağar jangalläridä karg öltürülür edi. Ṭawr šāxlar urar. Bu avlarda ğalaba kišini va atnı šāx uruptur. Bir avda Maqṣūd atlığ čuhranıng at[ı]nı šāxı bilä nayza boyı tašladı. Bu jihatdın “Maqṣūd-i Karg”gä mulaqqab boldı.

Yana ṣaḥrā’ī gāvmeš dur. Bu gāvmešdın xaylî uluğraq dur. Šāxı bu gāvmešnıng šāxı dek käyingä baqa …atuq [?] emästür. Bu muḥkam muḍirr u daranda jānvar dur.

Yana nīlagāv dur. Bulandlıqı atča bolğay. Attın bir nemä inčkäräk tür. Erkäki kök tür. Bu jihattın ğālibā nīla-gāv derlär. İki kičikräk šāxı bar. Boğzıda bir qarıšdın uzunraq tüki bar dur. Baḥrī qotasqa mušābahatı bar. Tuvağı uynıng tuvağı dek erdi dür. Mādasınıng rangi buğu-maralnıng rangi dek dür. Šāxı ham yoqtur. Boğzıdaqı tüki ham yoqtur. Erkäkigä baqa bu topčaq vaḍ‘ dur.

Yana kūtahpāy dur. Uluğluqı aq keyikčä bolğay. Munıng iki qolı va iki butı qısqaraq dur. Bu jihattın kūtāhpāy derlär. Müngüzi buğu müngüzi dek šāxčalığ dur, valî kičikräk tür. Har yıl buğu dek bu ham müngüz salur. Yügürüšdä zabūnraq dur. Bu jihatdın jangaldin čıqmas.

Yana bir jeränning erkäki hona yosunluğ keyik dür, arqası qara, eväki [?] aq. Honanıng **[276b]** š[āx]ı[dı]n munıng šāxı uzunraq tur va pur‹peč›raq dur. Hindustānī kalahara der. Aṣlda kālā haran egändür, ya‘nī qara keyik, taxfīf qılıp kalahara deptürlär. Mādası aq dur. Ošbu kalhara bilä keyik tutarlar. Bu kalharanıng šāxığa tuzaqnıng ḥalqasını berkitürlär. Ayaqığa topuqdın uluğraq tašnı āvezān bağlarlar, ya‘nī keyik ılıtğandın song yıraq ketärigä mānī‘ bolğay. Andın song bāzī kalharası körüp muqābalasıda qoya berürlär. Bu keyik urušqa ğarīb ḥarīṣ dur. Fī’l-ḥāl urušqa kelür. Šāx urušup süsüp …up ilgäri käyin barurda kelürdä ol keyikning šāxı bu keyikning šāxığa berkitkän tuzaqqa kirär. Ol qačmaqqa mayl qılsa, rām keyik qačmas. Ġālibā ayaqığa bağlağan taš ham mānī‘ bolur. Bu naw‘ bilä qalın tutarlar.

---

a span that resembles a yak-tail. Its hooves are like those of a cow. The female’s color is like that of a doe, and it has no horns or hair on its throat. The female is also plumper than the male.

Hog-deer. The hog-deer *(kutahpay)* is as large as a white deer, but its fore- and hind legs are shorter, for which reason it is called *kutahpay* [“short-legged”]. Its horns are branched like a stag’s but smaller. Like the stag it sheds its horns annually. It is a poor runner, and for that reason it never leaves the forest.

There is another deer like a male gazelle. Its back is black and its underbelly is white. **[276b]** Its antlers are longer than a stag’s and more twisted. The Hindustanis call it *kalhara.* Originally it was *kala haran,* “black deer,” but they shortened it to *kalhara.* The female is white. They use the *kalhara* to catch deer. They fasten a trap ring to the *kalhara*’s antlers, then they tie a large stone to its leg at the ankle, and this prevents it from going far after it has snared a stag. When they have spotted a stag to be caught they put the *kalhara* opposite. The stag, being quite pugnacious, immediately begins to do battle. They clash, lock antlers and go back and forth, during which the stag’s antlers become snared in the ring tied to the bait stag’s antlers. If the wild stag wants to escape, the tame one cannot [go far] because of the stone tied

سنگی در پایش بسته‌اند، آن‌هم مانع شده باشد. باینطور آهوی بسیار می‌گیرند. بعد از گرفتن رام می‌کنند. دیگر بجهت گرفتن آهو دام میکنند. این آهوهای رام‌را در خانه هم بجنگ می‌اندازند. خوب جنگ می‌کند.

دیگر در دامنهای کوه هندوستان یك آهوی خوردتری می‌شود. کلانی او برابر یکساله توقلی غلچه بوده باشد.

یکی دیگر گاو گینی است. گاوك خوردی [۲۸۲ب] می‌شود. برابر قوچقار کلان آن ولایت [ل۲٦۲ب] بوده باشد. گوشت او بسیار نرم و لذیذ است.

یکی دیگر میمون است. هندوستانی «باندر» می‌گویند. این‌هم انواع دارد. یك نوعش آنست که درآن ولایتها می‌برند. لولیان [ل۲٦۳] بازی می‌آموزند. در کوهستان درهٔنور و در کوه‌سفید در دامنهای نواحی خیبر و ازآن پایان‌تر در تمام هندوستانات می‌شود. ازین جاها [۲۸۳] بلندتر نمی شود. موی او زرد و روی او سفید می‌شود. دم او خیلی دراز نمی‌شود.

یك نوع دیگر میمون میشود. در بجور و سواد و آن نواحی دیده نشد. از میمونهائی که درآن ولایت می‌برند خیلی کلانتر است. دم او هم بسیار دراز است. موی او سفیدتر است. روی او سیاه محض است. این نوع میمون‌را «لنکور» میگویند و در کوهستان هندوستان و جنگلهای او میشود. یك نوع میمون دیگر می‌شود. روی او و موی او و جمیع اعضای او سیاه محض است. و این نوع میمون‌را از بعضی جزایر دریا بار می‌آورند. و یك نوع میمون دیگر از بعضی جزایر میآورند. رنگ او به زردی و کبودی میزند، مثل پوستین تین می‌باشد و سر او پهن‌تر می‌باشد و جثه‌اش از دیگر میمونها بسیار کلانتر میشود و بسیار پرقهر و گزنده بود. و از عجایب آن بود که دایم ذکر او در نعوظی بود و هرگز سست نمیشود.

یکی دیگر نول است. از کیش جزوی خوردتر باشد. بر درخت می‌برآید. بعضی «موش خرما» هم میگویند. [۲۸۳ب، ل۲٦۳ب] این‌را مبارك می‌گیرند.

موش دیگری است که گلاهری میگویند. این همیشه بالای درختها می‌باشد. بالای درختان پایان و بالا عجب چست [ل۲٦٤] و چسپان می‌دود.

از طیور:

یکی طاوس است. پررنگ و پرزیب جانوری است. اندام او درخور رنگ و زیب او نیست. [۲۸٤] در جثه برابر کلنگی بوده باشد اما برابر کلنگ [ل۲٦٤ب] بلند نیست. در سر نر و در سر مادهٔ او بیست سی پر می‌باشد. دو سه انگشت بلندی آن پرها باشد. در مادهٔ او زیب و رنگی نیست. سر نر او سوسنی و درخشنده است. گردن او خوش‌رنگ کبود است.

to its leg. In this way many are caught and then tamed to catch still more deer. They also set traps to catch deer. The tame deer are also made to fight in houses, and they fight very well.

In the foothills of the mountains of Hindustan there is a small deer, about as large as a one-year-old wild mountain lamb.

Another is the gynee, a very small cow. It is the size of a large ram in our country. Its meat is very tender and delicious.

Monkeys. Then there are monkeys, which Hindustanis call *bandar*, of which there are many varieties. One is the kind that is taken to our country and the gypsies teach to do tricks. [277] This kind occurs in the Dara-i-Nur mountains and in the foothills of Safed Koh in the Khyber region and lower, as well as throughout Hindustan. Higher than that it does not occur.

Tutqandın song rām qılurlar. Yana keyiklärni tutmaqqa rām qılurlar. Bu rām keyiklärni ham üydä urušqa salurlar. Yaxšı urušur.

Yana Hindustännıng tağ dāmanalarıda kičikräk keyik bolur. Arqarığalčanıng bir yıllıq toğlısıča uluğluqı bolğay.

Yana bir gaynī uy dur. Kičikkinä uy dur. Ol yerlärning uluğ qočqar[ı]ča bolğay. Goštı bisyār yumšaq va lazīz dur.

Yana maymūn dur. Hindustānī bāndar der. Bu ham pur-anvā‘ bolur. Bir naw‘ ol dur kim ol vilāyatlarğa eltärlär. Lūlīlar oyun **[277a]** örgätürlär. Dara-i Nūr tağlarıda va Koh-i Safed-nıng Xaybar navāḥīsıda dāmanalarıda va andın qoyı tamām Hindustānātta bolur. Bulardın yoqqarı bolmas. Tüki sarığ va burnı aq dur. Quyruqı xaylî uzun emästür.

Yana bir naw‘ maymūn bolur, Bajawr va Swād va ol navāḥīlarda körülmäydür. Ol vilāyatlarğa eltär. Maymūnlardın xaylî uluğraq dur. Quyruqı ham bisyār uzun dur. Tüki aqraq tur. Yüzi qapqar‹a› dur. Bu naw‘ maymūn [...] Hindustännıng tağlarıda va jangalläridä boladur. Ol vilāyatlarda yoqtur. Yana bir naw‘ maymūn boladur. Yüzi va tüki va barı ‘uḍvı qapqara dur. [...]

Yana bir nawal dur, kiš*din juzvī kičikräk bolğay. Yığačqa čıqar. Ba‘zı mūš-i xurmā ham derlär. Munı mubārak tutarlar.

Yana bir sıčqan dur kim gilāhrī derlär*. Bu hameša diraxtlarda oq bolur. Diraxtlarnıng üstidä yoqqarı qoyı ‘ajab čust u časpān yügürür.

Ṭuyūrdın:

Bir ṭāūs dur. Purrang u purzeb jānvarî dur. Andāmı rang u zebičä emäs. Jussada turnača bolğay. Turnača buland emästür. Narınıng va mādasınıng bašıda yegirmä–otuz par bar dur, iki–üč elig bulandlıqı bolğay. Mādasınıng yana zeb u rangi yoqtur. Narınıng bašı ṭawq sūsanī dur. Boynı xošrang kök tür. **[277b]** Bo[yn]ıdın qoyı arqası sarığ ṭūṭī va kök va banafš ranglar

Its fur is yellow, its nose is white, and its tail is not very long.

There is another sort of monkey not seen [natively] in Bajaur, Swat and those regions. It is taken to our country. It is much larger than other monkeys. Its tail is also very long. Its fur is whitish, but its face is jet black. This sort of monkey {is called *langur* and} is found in the mountains and forests of Hindustan. There are none in our country. Still another sort of monkey has a black face, black fur, and all its limbs are black. {It is brought from some islands in the ocean. Another kind brought from the Nicobar Islands has a bluish yellow color. An amazing thing about this monkey is that its penis is always erect and never limp.}

Another is the *nawal*, which is slightly smaller than a weasel. It climbs trees. Some call it a palm rat, and it is considered to be a lucky.

There is another sort of rodent called *gilahri*. It is always in the trees. It runs up and down a tree in an amazingly quick and agile fashion.

BIRDS

Peacock. The peacock is a colorful and ornamental animal, although its body is not equal to its color and beauty. Its body is like that of a crane but not so tall. On both the male and female's head are twenty to thirty feathers two to three fingers long. The female has no other colorful plumage. The male's head has an iridescent collar, and its neck is a beautiful blue. **[277b]** Below the neck its back is painted yellow, green, blue and violet. The eyes on its back

از گردن پایانتر پشت او از زرد و توطکی و کبود و بنفش رنگها منقش واقع شده گلهای پشت او خورد گلهاست. از پشت پایان‌تر بهمین رنگها منقش گلهای کلان کلان تا کنار دم او افتاده دم بعضی طاوسها یك قد آدم می‌شود. در زیر این پرهای گلدار منقش دم دیگر کوتاه مثل دم دیگر جانوران هم دارد، و این دم رسمی و پرهای بازوی او سرخ است. در بجور و سواد از آن پایانتر میشود، و از آن بلندتر در کنر و لمغانات و در هیچ جای دیگر نمیشود. در پریدن از قیرغاول هم عاجزتر است. زیاده بر یك دو مرتبه نمی‌تواند پرید. از جهت پریدن زبون، یا در کوهستان یا در جنگلها میشود. این عجب است که در جنگلی که طاوس می‌شود شغال بسیار میشود. هرگاه با یك قد آدم دم ازین جنگل بآن جنگل میرفته باشد از شغال چون متضرر نمیشده باشد. هندوستانی «مور» میگویند. [۲۸٤ب] در مذهب امام ابوحنیفه حلال است. گوشت او خالی از مزه نیست. بگوشت دراج میماند اما مثل گوشت شتر بکراهت طبع خورده می‌شود.

یکی دیگر طوطی است. این‌هم در بجور و ازآن پایان‌تر ولایتها می‌شود. در بهار در وقت پختن توت به نیکنهار و لمغانات [ل۲٦۵] می‌آید. در وقتهای دیگر نمی‌شود. طوطی چند طور میشود. یك نوعی آنست که درآن ولایتها می‌برند و سخنگوی میکنند. یك نوع دیگر ازین طوطی خوردتر می‌شود. [ل۲٦۵ب] این‌را هم سخنگوی میکنند. این جنس‌را جنگلی می گویند. این جنس در بجور و سواد و آن نواحی بسیار می‌شود. در آن مرتبه که پنج‌هزار شش‌هزار یك خیل می‌پرد [۲۸۵] در میان این طوطی و آن طوطی تفاوت در جثه است و بس. رنگهای ایشان یك طور است. یك نوع دیگر طوطی میشود، این از طوطی جنگلی هنوز خوردتر. سرش سرخ، بالای بالهای او هم سرخ می‌شود. سر دُم او تا دو انگشت جا سفید میشود. از همین جنس سر بعضیها سوسنی میشود. این جنس سخنگوی نمی‌باشد. این‌را طوطی کشمیر میگویند. یك نوع دیگر طوطی می‌شود، مثل طوطی جنگلی چیزی خوردتر. منقار او سرخ، در گردن او طوق سیاه کلانی واقع شده بالای بالهای او سرخ. سخن‌را خوب می‌آموزد. خیال می‌کردیم که طوطی و شارك هرچه بیاموزند میگوید و بس، بسر خود معنی تخیل کرده تلفظ نمی‌تواند کرد. درین ایام ابوالقاسم جلایر که از ملازمان نزدیك من است عجب چیزی روایت کرد. از همین جنس طوطی‌را قفس پوشیده بوده‌اند. طوطی گفته است که «روی مرا واکن. دم‌گیر شدم.» یك نوبت دیگر در وقتی که کهارانی که [ل۲٦٦] اورا برداشته بودند بجهت دم گرفتن نشسته بودند و مردم رهگذری [۲۸۵ب] گذشته می‌رفته‌اند، طوطی گفته که «مردم همه رفتند. نمی‌روید؟» والعهدة علی الراوی. باوجود این تا کسی بگوش خود نشنود باور نمی‌تواند کرد.

---

are very, very small. From its back down to the tip of the tail are much larger eyes in these same colors. The tails of some peacocks are as long as a human being. Under the eye feathers are shortish feathers like those of other birds. Its true tail and wing feathers are red. The peacock occurs in Bajaur and Swat and lower; farther up, in Kunar and Laghman, it occurs nowhere. It is less capable of flight than even the pheasant and cannot do more than one or two short flights. Because it is all but flightless it sticks to mountains and forests. It is strange that in the forests where peacocks are there are also many jackals. With a tail a fathom long, how can it run from forest to forest and not fall prey to the jackals? Hindustanis call the peacock *mor*. In the sect of Imam Abu-Hanifa it is licit to eat. Its meat is not without flavor, rather like the partridge, but, like the camel, one eats it only with reluctance.

Parrot. Parrots occur in Bajaur and lower. In the summer, when berries are ripe, they come to Nanǧarhar and Laghman, but not at other times. Parrots are of many varieties. One is the

bilä munaqqaš vāqi‘ boluptur. Arqasıdaqı gulläri kičikräk kičikräk gullär dür. Arqasıdın qoyıraq ošbu ranglär bilä munaqqaš uluğ uluğ gullär quyruqının ujığača bar dur. Ba‘zı ṭāūslarnıng quyruqı birär qulač bolur. Bu gullüg parlarının astıda qısqaraq özgä qušlarnıng quyruqı dek quyruqı ham bar d[u]r. Bu rasmī quyruqı va qanatları qızıl dur. Bajawr va Swādda va andın qoyı bolur; andın yoqqarı Kunar va Lamğānāt va heč yerdä bolmas. Učmaqta qırğavuldın ham ‘ājizraq dur. Bir–iki qatladın artuq uča almas. Učmaqta zabūn jihatıdın ya tağda bolur ya jangaldä. Bu ‘ajab tur kim ṭāūs bolur jangallärdä šağāl köp bolur. Bir qulač quyruqı bilä jangaldin jangalğa yürür šiğāldın nečük mutaḍarrir bolmas eken? Hindustānī mor der. Imām Abū-Ḥanīfa mazhabıda ḥalāl dur. Goštı xālī-az maza emäs, durrāj goštığa oxšar, valî tevä eti* dek kirāhat-i ṭab‘ bilä yeyilädür.

Yana ṭūṭī dur. Bu ham Bajawr va andın qoyıqı vilāyatlarda bolur. Yazlar tūt bışımqıda Nīknahā[r] va Lamğānātqa kelür. Özgä vaqtlarda bolmas. Ṭūṭī törlüg törlüg boladur. Bir naw‘ı ol dur kim ol vilāyatlarğa eltärlär. Suxangūy qılurlar. Yana bir naw‘ı bu ṭūṭīdın kičik-
[278a] -räk bolur. Munı ham suxangūy qılurlar. Bu jinsnı jangalī derlär. Bu jins Bajawr va Swād va ol navāḥīda bisyār bolur. Ol martabada kim beš ming–altı ming bir xayl učar, bu ṭūṭī bilä ol ṭūṭī arasıda jussada tafāvut tur. Rangläri xud bir dek oq tur. Yana bir naw‘ ṭūṭī bolur, jangalī ṭūṭīdın hanūz kičikräk. Başı qıpqızıl, qanatlarının üsti ham qızıl bolur. Quyruqının ujı iki eligčä yer aq bolur. Ošbu jinsnıng ba‘zısının başı sūsanī bolur. Bu jins suxangūy bolmas. Munı Kašmīr ṭūṭīsı derlär. Yana bir naw‘ ṭūṭī bolur: jangalī ṭūṭī dek, kičikräk bolur. Tumšuqı qara, bu buland uluğ qara ṭawqı bar. Qanatlarınıng astı qızıl. Yaxšı söz örgänür. Xayāl qılur edük kim ṭūṭī va šārak har ne örgätsälär aytur. Öz bašıča ma‘nā taxayyul qılıp talaffuẓ qıla almas. Bu furṣatta Abū’l-Qāsim Jalayir, kim yaqın mulāzimlarımdın dur, ‘ajab nemä rivāyat qıldı. Ošbu jins ṭūṭīnıng qafası yapuğ egändür. Ṭūṭī aytıptur kim “Rū-yi marā vā kun. Damgīr šudam.” Yana bir nawbat kötärgän kahārlar dam alğalı olturğanda rahguzar el ötüp baradurlar egändür. Ṭūṭī deptür kim *“Mardum raftand. Namīravīd?” Wa’l-‘uhdatu ‘alā’l-rāwī.* Bāvujūd kiši öz qulaqı bilä ešitmägünčä ınansa bolmas.

---

sort that is taken to our country and taught to talk. Another sort is smaller **[278]** than that parrot, and it too can be taught to talk. This sort is called “jungle parrot,” and there are many of them in Bajaur, Swat and that region. When they fly in flocks of five or six thousand, a difference in the size of the bodies of this parrot and the first variety is evident, although their coloration is the same. There is another sort even smaller than the jungle parrot. Its head is red, and the tops of its wings are also red. An area of two fingers at the tip of its tail is white. Some of this kind have iridescent heads. This kind cannot be taught to speak. They call it a Kashmir parrot. Yet another sort is like the jungle parrot but smaller. Its beak is black and it has a wide black ring around its neck. Beneath its wings is red. It learns to speak well. We used to think that parrots and myna birds said whatever they were taught, not that they could think up things to say on their own. Recently, however, Abu’l-Qasim Jalayir, a member of my close retinue, told me a strange thing. He had covered the cage of a parrot of this kind, and the bird said, “Uncover me. I’m stifling.” Another time the porters who were carrying it sat down to rest as passers-by were coming and going. The parrot said, “The people have gone. Aren’t you going?” The responsibility for the veracity of this report lies with the one who told it. Without hearing it with one’s own ears it is difficult to believe.

یك نوع طوطی دیگر میشود. خوش‌رنگ سرخ. رنگهای دیگر هم دارد. چون مشخص در خاطر نمانده بود، ازانجهت مشروح نوشته نشد. بسیار خوش‌شکل طوطی است. سخنگوی هم می‌کرده اند. عیبش اینست که شکسته چینی‌را که بر طبق مس بکشند مثل آن بسیار ناخوش و تیز آوازی دارد.

یکی دیگر شارك است. این در لغانات بسیار است. از آن پایان‌تر در تمام هندوستانات بسیار می‌شود. این هم چند طور [ل۲٦٦ب] میشود. یك نوع اینست [۲۸٦] که در لغانات بسیار می‌شود. سرش سیاه، بالهای او سفید، جثهٔ او از جل یك‌چیزی کلانتر و قباتر. سخن می‌آموزد. یك نوع دیگر است. «پنداولی» میگویند. [ل۲٦۷] از بنگاله می‌آرند. سیاه یکرنگ است. جثهٔ او ازین شارك خیلی کلانترست. منقار و پای او زرد است. در دو گوش او دو پوست زرد است آویزان شده مانده. این بدنمائی دارد. اورا مَیْنه میگویند. سخنگوی می کنند. خوب میگوید و فصیح میگوید. یك نوع دیگر شارك می‌شود. از شارکی که پیشتر مذکور شده بود چیزی باریکتر. گرد چشم او سرخ میشود. این جنس سخنگوی نمیشود. «ون شارك» میگویند. درین ایام که دریای گنگ‌را پل بسته گذشته مخالفان‌را گریزاندیم [۲۸٦ب] در لکنو و اود و آن نواحی یك نوع شارك دیده شد که سینهٔ او سفید، سر او ابلق، پشت او سیاه، هرگز دیده نشده بود. این جنس غالبًا سخن نمی‌آموزد.

دیگر لوحه است. این مرغ‌را بوقلمون هم میگویند. [ل۲٦۷ب] از سر او تا دم او پنج شش رنگ مختلف دارد، مثل گردن کبوتر براق است. کلانی او برابر کبك دری باشد. غالباً کبك دری هندوستان است. چنانچه کبك دری بر قله‌های کوه [۲٦۸] می‌گردد، این هم بر قله‌های کوه میگردد. از ولایات کابل در کوهستان نجراو و ازآن پایان‌تر در کوهستان همه جا می‌شود. ازآنجا بلندتر نمیشود. عجب چیزی روایت کردند که چون زمستان میشود در دامنهٔ کوهها فرود می‌آید. اگر بپرانند که از بالای باغ انگور بگذرد، دیگر اصلاً نمی‌تواند پرید، [۲۸۷] می‌گیرند. ماکول اللحم است. بسیار لذیذ گوشتی دارد.

یکی دیگر دراج است. این مخصوص هندوستان نیست. در ولایتهای گرمسیر همه‌جا میشود، [ل۲٦۸ب] اما چون بعضی جنس او از غیر هندوستان در جای دیگر نمیشود، این را باین تقریب ذکر کردم. جثهٔ دراج برابر کبك دری بوده باشد. رنگ نر، پشت او مثل رنگ مادهٔ مرغ دشتی است. گلو و سینهٔ او سیاه است، و سفید خالها دارد. در دو طرف هر دو چشم او خط سرخی افتاده طوری فریاد میکند. «شیر دارم شکرك» از آواز او مسموع میشود. «شیر»را مثل «قیت» میگویند. «دارم شکرك» خود درست متلفظ میشود. دراجهای استرآباد «بات مینی توتتی‌لار» گفته فریاد می‌کرده دراج عربستان و آن نواحی «بالشکر

There is another kind of parrot, a beautiful bright red. There are other colors too. **[287b]** Since I do not remember exactly what they are, I haven't written them in detail. The red is a very nicely shaped parrot. It can be taught to talk, but unfortunately its voice is as unpleasant and shrill as a piece of broken china dragged across a brass tray.

Starlings. There are many of them in Laghman. Farther down in Hindustan they are quite numerous and occur in many varieties. One kind is the one found so often in Laghman. Its head is black, its wings are spotted, its body is a bit larger and rounder than a lark. It can be taught to talk. Another kind brought from Bengal is called *baindawali*. It is solid black, and its body is much bigger than the former starling. Its beak and feet are yellow, and on each ear is a yellow skin that hangs down and looks ugly. {It is called a myna, and} it too can be taught to speak both well and eloquently. Another kind of starling is slenderer and has red around its eyes. This kind cannot be taught to speak. It is called a "wood starling." When I made a

Yana bir naw‘ ṭūṭī bolur, xošrang, qıpqızıl. Yana ba‘zı rangläri ham ba[r]. **[278b]** Mušaxxaṣ xāṭirda qalmağan üčün mašrūḥ bitilmädi. Qızıl bisyār xoššakl ṭūṭī dur. Suxangüy ham qılurlar ermiš. ‘Aybı bu dur kim činī sınuqını mis ṭabaqqa tartqandek* köp ṇāxoš va tez üni bar.

Yana šārak dur. Bu Lamğānātta bisyār dur. Andın qoyı tamām Hindüstānātta köp bolur. Bu ham törlüg törlüg boladur. Bir naw‘ı bu dur kim Lamğānātta köp tür. Baši qara, qanatları ala, jussası čoğurčuqdın bir nemä uluğ va qobaraq tur. Söz örgätürlär. Bir naw‘ı pandvāy (?) derlär. Bangāladın keltürürlär. Yakrang qara dur. Jussası bu šārakdın xaylî uluğ tur. Tumšuqı va ayaqı sarığ tur. İki qulaqıda sarığ postları bar. Salınıp turadur. Munıng badnumālıqı bar. Suxangüy qılurlar. Yaxšı aytur va faṣīḥ aytur. Yana bir naw‘ šārak bolur. Burun mazkūr bolğan šārakdın inčkäräk tür. Közlärining girdi qızıl bolur. Bu jins suxangüy bolmas. "Van šārak" derlär. Yana bu furṣatta kim Gang Suyığa köprüg bağlap ötüp muxāliflarnı qačurduk, Laknaw va Awad va navāḥīsıda bir naw‘ šārak körüldi kim kögsi aq, baši ala, arqası qara. Hargiz körülmäydür edi. Bu jins ğālibā söz örgänmäs.

Yana lūča (?) dur. Bu qušnı būqalamūn ham derlär. Bašıdın quyruqığača beš–altı muxtalif rangi bar. Kabūtarnıng boynı dek barrāq dur. Uluğluqı **[279a]** kabg-i darīča bolğay. Ġālibā Hindustān kabg-i darīsı dur, nečük kim kabg-i darī tağlar qullalarığa yürür, bu ham tağ qullalarığa yürür. Kābul vilāyatlarıdın Nijrāw tağlarıda va andın qoyıqı tağlarda bolur. Andın yoqqarı bolmas. Ol el ‘ajab nemä rivāyat qıldılar. Qıš bolğač tağ dāmanalarığa tüšär. Agar učursalar kim üzüm bāğıdın ötsä yana aṣlan uča [a]lmas; tutarlar. Ma’kūlu’l-laḥm dur. Bisyār lazīz eti bar dur.

Yana bir durrāj dur. Bu Hindustān maxṣūṣ emästür. Garmser vilāyatlarda bolur, valî ba‘zı jinsı Hindustāndın özgä yerdä bolmas üčün, munı ‹bu› taqrīb bilä zikr qıldım. Durrājnıng jussası käklikčä bolğay. Narınıng arqası qırğavulnıng mādasınıng rangi dek dur. Boğzı va kögsi qara dur. Aq aq tükläri bar dur. İki közining iki yanıda qızıl xaṭṭî tüšüptür. Ṭawrî qıčqırur: *"šer dāram šakarak"* anıng ünidin masmū‘ bolur. *"Šer"* ni *"qet"* dek aytadur. *"Dāram šakarak"* xud durust mutalaffiẓ boladur. Astarābād durrājları "bat* meni tuttılar" dep

bridge across the Ganges and crossed to rout my enemies, in the vicinity of Lucknow and Oudh a kind of starling was seen that had a white breast, spotted head and black back. It had never been seen before. This kind probably cannot learn to speak.

Lucha. This bird is also called *buqalamun*. From head to tail it has five or six different colors that shimmer like a pigeon's throat. **[279]** It is about the size of a snow cock. It most likely is the Indian snow cock, for it runs about mountain tops like a snow cock. It occurs in the Nijrao mountains of Kabul province and in mountains farther down, but it does not occur higher than that. The people there tell an amazing thing about it: in winter it descends to the mountain foothills, and if it is made to fly over a vineyard, it cannot fly any more and can be caught. It is edible and has quite delicious flesh.

Partridge. The partridge is not peculiar to Hindustan but is found in warm climates. However, because certain kinds are not found anywhere except in Hindustan, I mention it here. The black partridge's body is the size of a snow cock. The male's back is the color of a female pheasant. Its throat and breast are black, and it has very white spots. Red lines come down either side of its eyes. It has an fantastic cry. *Sher daram shakarak* ["I have milk and a little sugar"] can be heard from its cry. It says *sher* like *qet*, but it pronounces *daram shakarak* quite correctly. The partridges in Astarabad say *bat meni tuttïlar* ["Quick, they have seized

[۲۸۷ب] تدوم النعم» گفته آواز می‌کرده. رنگ مادهٔ او مثل رنگ جوانه قیرغاول میشود. از نجراو پایان‌تر میشود.

یکی دیگر از جنس دراج مرغی می‌باشد. «کنجل» میگویند. جثهٔ او برابر دراج بوده باشد. آواز او بآواز کبك بسیار میماند، اما آواز این بسیار تیزست. در میان رنگ نر و مادهٔ او تفاوت کم است. در ولایت پرشاور و هشنغر و ازآن پایان‌تر ولایتها میشود. از ولایتهای ازآن بلندتر نمیشود.

دیگر پل‌پکارست. کلانی او برابر کبك دری بوده باشد. باندام مرغ خانگی است. رنگش هم رنگ ماکیان است. [ل۲۶۹] از پیشانی [۲۸۸] او تا سینه خوش‌رنگ سرخ است. پل‌پکار در کوهستان هندوستان میشود.

دیگر مرغ صحرائی است. در میان مرغ خانگی و این مرغ فرق اینست که این مرغ صحرائی مثل قیرغاول می‌پرد. دیگر مثل مرغ خانگی هر رنگ هر رنگ نمی‌شود. این مرغ در کوهستان بجور و کوهستان ازآن پایان‌تر می‌شود. از بجور بلندتر نمی‌شود.

دیگر چلسی است. در جثه مثل پل‌پکار است اما پل‌پکار ازین خوشرنگ‌ترست. در کوهستان بجور میشود

دیگر شام است. کلانی او برابر مرغ خانگی [۲۸۸ب] بوده باشد. غیر مکرر رنگها دارد. این هم در کوهستان بجور میشود.

دیگر بدنه است. اگرچه بدنه مخصوص هندوستان نیست، اما چهار پنج جنس بودنهٔ که مخصوص هندوستان است. یك بودنه است که بولایتهای ما میرود. از بودنه کلانتر و بالیده ترست. یك بودنهٔ دیگر است که از [ل۲۷۰] بودنه‌هائی که بآن ولایتها میرود کوتاه‌ترست، بال او و دم او سرخ‌رنگ‌ترست. این بودنه مثل چر خیل‌خیل می‌پرد.

بودنهٔ دیگرست که از بودنه‌هائی که بآن ولایت میرود خوردتر است. در گلو و سینهٔ او سیاهی بیشتر است.

یك بودنهٔ دیگر است. این بودنه بکابل کم‌کم میرود. بودنهٔ خوردی است. از قارچه اندکی کلانتر باشد. [۲۸۹] در کابل قوراتو می‌گویند.

یك دیگر خرچل است. کلانی او برابر توغداق بوده باشد. غالبًا توغداق [ل۲۷۰ب] هندوستانست. گوشت او بسیار لذت دارد. گوشت ران بعضی مرغان خوب می‌باشد، بعضی را گوشت سینه. از خرچل گوشت تمام اعضای او لذت دار و خوب است.

me"] and those in Arabia and thereabouts say *bi'sh-shukri tadumu'n-ni'am* ["With gratitude good things endure"]. The female's coloration is like that of a young pheasant. They occur below Nijrao. Another kind of partridge is the grey partridge. Its body is the size of a black partridge. Its cry greatly resembles that of the partridge, but this one's sound **[279b]** is much shriller. There is only a slight difference between the coloration of the male and female. It occurs in the Peshawar and Hashnaghar regions and farther down, but not higher up.

Phul-paykar. It is as long as a Himalayan snow cock. Its body is the size of the domestic chicken. Its color is that of a hen. From its gullet down to its breast it is a beautiful red. The phul-paykar occurs in the mountains of Hindustan.

Wild fowl. The difference between this fowl and the domestic fowl is that the wild fowl flies like a pheasant, and, unlike domestic fowl, it does not occur in all colors. It is found in the Bajaur mountains and lower. Farther up than Bajaur it is not found.

qıčqırur emiš. 'Arabistān va ol nav[ā]ḫīnıng durrājı *"bi'l-šukri tadūmu'l-ni'am"* dep čarlar emiš. Mād[a]sı qırğavulnıng ...lanı dek ranglig dur. Nijrāwdın qoyı bolur.

Yana bir durrāj jinsı bir quš dur: kanjal derlär. Jussası durrājča oq bolğay. Üni keklik ünigä xaylî oxšar, valî munıng üni **[279b]** köp tez dur. Narı bilä mādasınıng rangining arasıda tafāvut kam dur. Puršāvur va Hašnağar vilāyatıda va andın qoyıqı vilāyatlarda bolur, va andın yoqqarı bolmas.

Yana pulpakār dur. Uluğluqı kabg-i darīča bolğay. Üy tavuqı andāmlıq tur. Rangi ham mākiyān ranglığ dur. Tamağıdın qoyı kögsigäčä xošrang qıpqızıl dur. Pulpakār Hindustān tağlarıda bolur.

Yana ṣaḥrā'ī tavuq dur. Üy tavuqı bilä bu tavuqnıng arasıda farq bu dur kim bu ṣaḥrā'ī tavuq qırğavul dek učar. Yana üy tavuqı dek har rang har rang bolmas. Bu tavuq Bajawr tağlarıda va andın qoyıqı tağlarda bolur. Bajawrdın yoqqarı bolmas.

Yana čälsi dur. Jussada pulpakār dek tür. Pulpakār mundın xošrang dur. Bajawr tağlarıda bolur.

Yana šām dur. Uluğluqı üy tavuqıča bolğay. Ġayr-i mukarrar rangläri bar. Bu ham Bajawr tağlarıda bolur.

Yana bödänä dür. Agarči bödänä Hindustān maxṣūṣı emästür, valî tört–beš jins bödänä dür kim Hindustān maxṣūṣı dur. Bir bödänä dür kim bizning vilāyatlarğa barur. ‹Bir› bödänä dür kim ol vilāyatqa barur bödänälärdin qısqaraq dur. Qanat quyruqınıng qızılraq rangi bar. Bu jins bödänä čır dek xayl xayl učadur. Yana b[ir] bödänä dür. Ol vilāyatlarğa barur bödänä‹din› kičikräk, boğzı bilä kögsidä qarası köpräk bolur. **[280a]** Yana bir bödänä dür. Bu bödänä Kābulğa az az barur. Kičikkinä bödänä dür. Qarčadın bir nemä [u]luğraq bolğay. Kābulda "quratu" derlär.

Yana xarčal dur. Uluğluqı tuğdaqča bolğay—ğālibā Hindustān tuğdaqı dur. Goštı bisyār lizzatlığ dur. Ba'zı qušnıng but* eti yaxšı bolur, ba'zınıng kögsining eti yaxšı bolur. Xarčalnıng barı eti lizzatlığ va xūb dur.

Chälsi. Its body is like that of the *phul-paykar*, which has, however, a more beautiful color. It occurs in the Bajaur mountains.

Sham. It is as long as a domestic fowl but has unique colors. It too occurs in the Bajaur mountains.

Quail. Although the quail is not limited to Hindustan, there are four or five kinds that are peculiar to Hindustan. One is the quail that goes to our country. Another is a quail that is somewhat smaller than the one that goes to our country. Its wings and tail are a reddish color. This kind of quail flies in flocks like the sparrow. Another kind, smaller than the one that goes to our country, has much black on its throat and breast. **[280]** Another quail, which very seldom goes to Kabul, is a tiny quail, a bit longer than a swallow. In Kabul it is called a quratu.

Kharchal. It is as long as a bustard and probably is the bustard of Hindustan. Its flesh is delicious. In some birds the thigh is good, and in others the breast meat is good. All the *kharchal*'s meat is delicious and good.

دیگر چرز است. جثهٔ او از توغدری چیزی باریك‌تر بوده باشد. پشت نر او مثل توغدری است. سینهٔ او سیاه است. مادهٔ او [۲۸۹ب] یك‌رنگ است. گوشت چرز هم بسیار لذیذ است. ل۲۷۱] چنانچه خرچل به توغداق مشابهت دارد، چرز به توغدری مشابهت دارد.

دیگر باغری‌قرای هندوستان است. از آن باغری‌قرا خوردتر و باریکتر است. آواز این هم باریکتر است.

دیگر مرغان است که در آب و کنار آب می‌باشد.

ازآنجمله یکی دیك است. جانور کلان‌جثه‌ایست. هر بال او بابر یك قد آدم باشد. در سر و گردن [۲۹۰] او مو نمی‌باشد. در ل۲۷۱ب] گلوی او مثل خریطه چیزی آویزان شده ایستاده است و پشت او سیاه، سینهٔ او سفید است. احیاناً بکابل میرود. یك سال یك دیك گرفته آورده بودند. خوب رام شده بود. گوشت‌را که پرتافته می‌دادند هرگز خطا نمی‌کرد. بمنقار خود می گرفت. یك مرتبه یك کفش شش‌نعلی‌را فرو برده بود. یك نوبت مرغ درستی‌را با بالها و پرهای او درست فرو برد.

یك دیگر سارس است. ترکانی که در هندوستان بوده‌اند «تیوه تورنه» میگویند. ل۲۷۲] این یك چیزی از دیك خوردتر است. گردن او از دیك بلندتر است. سر او سرخ است. این را در خانه نگاه می‌دارند. [۲۹۰ب] خوب رام می‌شود.

دیگر منکسا [منکیا] است. قد او بسارس نزدیك است، اما جثهٔ او خوردتر است. به لك لك مشابهتی دارد اما لك‌لك خیلی کلان‌تر است. منقار او از منقار لك‌لك درازترست. منقار او سیاه است. سر او سوسنی، گردن او سفید، بالهای او ابلق، کنارهٔ پرهای بال او و بیخ بالهای او سفید و میان سیاه است.

دیگر یك نوع لك‌لك است که گردن او سفید است. سر و جمیع اعضای او سیاه است. بآن ولایتها میرود. [۲۹۱] از لك‌لك چیزی خوردتر است. این لك‌لك‌را هندوستانی «بگ دیك» میگوید. یك لك‌لك دیگرست که رنگ و وضع او مثل آن لکلکهاست که بآن ولایتها میرود. غایتش منقار این سیاه و سفید است و از آن لك‌لك خیلی خوردتر است.

یك مرغ دیگریست که به بوتیمار و لك‌لك بهر دو مشابهتی دارد. از بوتیمار منقار این کلانتر و درازتر است. جثهٔ او از لکلك خوردتر است.

یك دیگر بزك کلان است. کلانی او برابر سار بوده باشد. [۲۹۱ب] پشت هر دو بال او سفید است. آواز بلندی دارد.

Charz. It is a little smaller than the bustard in body. The male's back is like the bustard's, but its breast is black. The female is one color. The meat of the *charz* is also quite delicious. As the *kharchal* resembles the great bustard, the *charz* resembles the lesser bustard.

Indian sand grouse. It is smaller and slenderer than other sand grouses. The black of its tail is less, and its cry is less shrill.

BIRDS THAT LIVE IN AND BESIDE WATER

Among the birds that live in water and on the banks of rivers is the adjutant. It has a huge body, and each of its wings spans a fathom. There are no feathers on its head or neck. From its throat hangs something like a pouch. Its back is black, and its breast is white. Occasionally it goes to Kabul. One year an adjutant was caught in Kabul and brought to me. It became nicely tame and ate meat that was tossed to it, never missing as it caught the meat in its bill.

Yana čarz dur. Toğdarıdın jussası bir nemä kičikräk dür. Narının arqası toğdarı dek tür. Kögsi qara dur. Mādası yakrang dur. Carznıng goštı ham bisyār ‹lazīz› dur. Nečük kim xarčalnıng tuğdaqqa mušābahatı bar, čarznıng ham toğdarığa mušābahatı bar.

Yana Hindustān bağrıqarası dur. Ol bağrıqaradın kičikräk va inčkäräk tür. Bağrının qarası ham kam dur. Üni ham andın inčkäräk tür.

Yana quślar dur kim suda va su yaqalarıda bolur:

Ol jumladın bir dek dur. Uluğ jussalıq jānvar dur. Har qanatı bir qulač bar dur. Bašının va boynının tüki yoqtur. Boğzıda xarīṭa dek bir nemä salınıp turuptur. Arqası qara va kögsi aq dur. Aḫyānan Kābulğa barur. Bir yıl Kābulda bir dek tutup keltürüp edilär. Yaxšı rām bolup edi. Goštnı tašlap bersälär, hargiz xaṭā qılmas edi. Tumšuqı bilä alur edi. Bir qatla bir šiš-na'l kafšnı yutup edi. Yana bir nawbat bir bütün tavuqnı **[280b]** qanatları va parları bilä durust yuttı.

Yana biri sāras dur. Hindustānda bolğan Türklär "tevä turna" deydürlär. Bu bir nemä dekdin kičikräk bolğay. Boynı dekdin bulandraq tur. Bašı qıpqızıl dur. Munı üydä saxlaydurlar. Yaxšı rām boladur.

Yana manikyā dur. Boynı sārasqa yavušur, jussası kičikräk tür. Laklakdin xaylî uluğ dur. Laklakkä mušābahatı bar. Tumšuqı laklakning tumšuqıdın uzunraq dur. Tumšuqı qara dur, bašı sūsanī, boynı aq, qanatları ala dur.* Qanatlarının ujları va tüpläri aq dur. Ortası qara dur.

Yana bir laklak dur. Boynı aq dur, bašı jamī' a'ḍāsı qara dur. Ol vilāyatlarğa barur laklakdin kičikräk dür. Bu laklakni Hindustānī bag dek der. Yana bir laklak dur, rangi va vaḍ'ı tamām ol vilāyatlarğa barur laklaklär dek tür. Ġāyataš tumšuqı qararaq tur. Ol laklakdin xaylî kičik tür.

Yana bir quš dur. Oqar bilä laklakkä mušābahatı bar. Oqardın tumšuqı uluğraq va uzunraq dur. Jussası laklakdin kičikräk tür.

Yana bir uluğ buzak dur. Uluğluqı sarča bolğay. İki qanatnıng arqası aq dur. Buland üni bar dur.

Once it swallowed a shoe, another time it swallowed a chicken whole, wings and feathers and all. **[280b]**

Saras. The Turks in Hindustan call it a "camel crane." It is smaller than an adjutant, but its neck is longer. Its head is brilliant red. It is kept in houses and becomes quite tame.

White-necked stork. Its neck is almost as long as that of the *saras,* but its body is smaller. It is much larger than a white stork, which it resembles. Its bill is longer than the white stork's. Its bill is black, its head is iridescent, its neck is white, and its wings are variegated. The tips and edges of the wings are white, and the mid-section is black.

Stork. Its neck is white, but its head and all its limbs are black. It is smaller than the storks that go to our country. Hindustanis call this stork *bag dhek*. There is another kind of stork whose color and body are exactly like the ones that go to our country except that its bill is rather dark and it is much smaller.

There is another bird that resembles the grey heron and the stork. Its bill is bigger and longer than the heron's, and its body is smaller than the stork's.

The great black ibis is as large as a buzzard. The back of its wings is black, and it has a loud cry.

یك دیگر بزك سفیدست. سر و نول او سیاه، بآن ولایتها میرود. از بزك خیلی بلندتر است و از بزك هندوستان خوردتر است.

یك مرغابی دیگر است. غرمپای میگویند. از سونه بورچین کلانتر است. [۲۹۲] نر و مادهٔ [ل۲۷۳] او یك‌رنگ است. در هشنغر دایم می‌شود. گاهی بلمغانات هم میرود. گوشتش خیلی لذیذ است.

یك مرغابی دیگر هست، شهمرغ میگویند. از قاز چیزی خوردتر باشد. بالای بینی او بلندیی دارد. [ل۲۷۳ب] سینهٔ او سفیدست و پشت او سیاه است. گوشتش بامزه است.

یك دیگر زمج است. کلانی او برابر بورکوت بوده باشد. سیاه‌رنگست.

یك سار دیگر میشود. پشت و دم او [۲۹۲ب] سرخ.

دیگر آله‌قرغهٔ هندوستان است. از آله‌قرغهٔ آن ولایت چیزی باریکتر است و خوردتر. در گردن خود جزوی سفیدی دارد.

یك جانور دیگر است. بزاغ و عکه مشابهتی دارد. در لمغانات مرغ جنگل میگویند. سر و سینه اش سیاه، بالها و دم او سرخ، چشمهای او [ل۲۷٤] سرخ در نهایت سرخی. از عاجز بودن در پریدن از جنگل نمی‌برآید. از همین جهت مرغ جنگل میکویند.

یك دیگر شپرهٔ کلانی می‌باشد. چمگدر میگویند. کلانی او برابر یاپالاغ بوده باشد. سر او بسر کوچوك سگ شبیه است. در درختی که خیال بودن میکند یك شاخی‌را گرفته سرنگون شده می ایستد. [۲۹۳] غرابتی دارد.

یك دیگر عکهٔ هندوستان است. متا میگویند. از عکه جزوی خوردتر باشد. عکه ابلق سیاه و سفید است. متا ابلق ملّه و سیاه است.

یك جانورك دیگرست. کلانی او برابر ساندولاچ بوده باشد. سرخ خوش رنگ است. در بالهای خود اندك سیاهی دارد.

یك دیگر کرچه است. بقارلوغاچ فراشترك شبیه است. از قارلوغاچ خیلی کلانتر است. یك رنگ سیاه است.

دیگر [۲۹۳ب] کویل است. درازی او برابر زاغ بوده باشد. از زاغ خیلی باریکتر است. طوری میخواند. بلبل هندوستان این بوده است. در پیش مردم هندوستان برابر بلبل حرمت دارد. در باغاتی که درخت بسیار داشته باشد می‌باشد.

یك مرغ دیگر است، شبیه شقراق. بدرختها چسپیده می‌گردد. کلانی او برابر شقراق بوده باشد. مثل طوطی سبزرنگ است.

Another is the white ibis, whose head and bill are black. It is much larger than the ibises that go to our country but smaller than the Hindustan ibis. **[281]**

Ducks. One kind of duck is called the spotted-billed. It is larger than common ducks. Both male and female are of one color. There are always some in Hashnaghar. Occasionally they go to Laghman too. Its meat is quite delicious.

Another kind of duck is called the comb duck. It is slightly smaller than a goose. On top of its bill is a hump. Its breast is white, its back black. Its flesh is good to eat.

Another is the black hawk-eagle. It is as long as an eagle and is black.

Another is the *sar*. Its back and tail are red.

Pied crow. The pied crow of Hindustan is somewhat smaller and slenderer {than the crows of our country}. It has a bit of white on its throat.

There is another bird that resembles the crow and the magpie. In Laghman they call it "forest bird." Its head and breast are black, its wings and tail are reddish, and its eyes are very

Yana bir baši va tumšuqı qara aq buzak dur. Ol vilāyatqa barur buzakdin xaylî uluğ dur. Hindustān buzakdin kičikräk **[281a]** tür.

Yana bir ördäk tür. Ġarmpāy derlär. Sona-borčındın uluğraq dur. Narı va mādası bir rang dur. Hašnağarda dāyim bolur. Gāhî Lamğānātqa ham barur. Goštı xaylî lazīz dur.

Yana bir ördäk tür, šahmurğ derlär. Qazdın juzvī kičikräk bolğay. Tumšuqının üstidä bulandlıqî bar. Kögsi aq dur. Arqası qara. Goštı mazalığ dur.

Yana bir zummaj dur. Uluğluqı bürk‹üt›čä bolğay. Qara ranglig dür.

Yana bir sar boladur. Arqası va quyruqı qızıl.

Yana Hindustānnıng ala qarğası dur. Ol vilāyatnıng ala qarğasıdın kičikräk va inčkäräk dür. Boynıda juzvī aqî bar dur.

Yana bir quš dur. Qarğa bilä 'akkağa mušābahatı bar. Lamğānätta "murğ-i jangal" derlär. Baši va kögsi qara, qanatları va quyruqı qızılraq, közläri qıpqızıl, učmaqta 'ājiz üčün jangaldin čıqmas. Bu jihattın murğ-i jangal derlär.

Yana bir uluğ šappara dur. Camgiddar derlär. Uluğluqı yapalaqča bolğay. Baši itning küčükining bašığa oxšar. Diraxtqa kim tutar xayālı qıladur, bir šāxnı tutup sarnigūn bolup turadur. Ġarābatı ba[r d]ur.

Yana bir Hindustān 'akkasi dur. Matā derlär. 'Akkadin juzvī kičikräk bolğay. 'Akka aq ala dur. Matā mällä ala dur.

Yana bir qušqına dur. Uluğluqı sandu- **[281b]** -[v]ačča bolğay. Xošrang qızıl dur. Qanatlarında azraqča qaraları bar dur.

Yana bir kärčä dur. Qarluğač yosunluğ dur. Qarluğačdın xaylî uluğ dur. Yakrang qapqara dur.

Yana bir koyal dur. Uzunluqı zāğča‹ča› bolğay. Zāğčadın xaylî inčkäräk dür. Ṭawrî oqur: Hindustān bulbuli bu emiš. Hindustān eli qašıda bulbulčä ḥurmatı bar dur. Qalın diraxtlığ bāğlarda boladur.

Yana bir quš dur, šiqraq yosunluğ. Yığačlarğa yapıšıp yürür. Uluğluqı šiqraqča bolğay. Ṭūṭī dek sabzrang dur.

---

red. Since it has difficulty flying it does not emerge from the forest, and for this reason they call it a "forest bird."

Another is the great bat called *chamgiddar*. It is as large as an owl. Its head resembles a puppy's head. When it is going to hang on to a tree it grabs a branch and hangs upside down. It is a strange thing.

Indian magpie. The Hindustan magpie is called *mat*a and is slightly smaller than a common magpie. The magpie is mottled {black and} white; the *mata* is pale mottled.

There is another little bird the size of a nightingale.**[281b]** It is a nice red color and has small black markings on its wings.

Swift. It is like a swallow but much larger. It is solid jet black.

Cuckoo. It is as long as but much slenderer than a crow. It sings beautifully. It is the nightingale of Hindustan. The people of Hindustan have great respect for the nightingale. It inhabits gardens with many trees.

There is another bird like the green magpie. It clings to trees. It is as large as a green magpie and is green in color like a parrot.

از حیوانات آبی او:

یکی شیرآبی است. در سیاه‌آبها میشود. به کیلس مشابهتی دارد. [۲۹٤] میگویند [ل۲۷۵] که آدم‌را بلکه گاومیش‌راهم می‌گرفته است.

یکی دیگر سیسار است. این‌هم کیلس‌وضع است. در تمام دریاهای هندوستان می‌باشد. گرفته آورده بودند. درازی [ل۲۷۵ب] او چهار پنج گز بوده باشد. ازین کلانتر هم می‌شده است. از نیم گز درازتر منقاری دارد. در نول بالا و در نول پایان باریك باریك قطار قطار دندانها دارد. در کنار آبها برآمده می‌خوابد.

یك دیگر خوك آبی است. این‌هم در تمام دریاهای هندوستان می‌شود. از آب بیکبار می برآید. [۲۹٤ب] سر او نمود و ننمود، و باز در آب فرو می‌رود و دم او نمایان می‌ماند. نول این‌هم مثل نول سیسار دراز است و همانطور قطار دندانها دارد. دیگر سر و تنهٔ او مثل ماهی است. در وقت بازی کردن در میان آب مشك طور مینماید. خوکهای آبی که در دریای سرژو می‌باشند در وقت بازی کردن درست از آب می‌برآیند. این‌هم مثل ماهی از آب هرگز بیرون نمی‌برآید.

یك دیگر گریال است. این کلان می‌شده است. در دریای سرژو از مردم [۲۹۵] لشکر خیلی کس دیدند. این آدم‌را می‌گرفته‌است. در ایامی که در کنار سرژو بودیم یك دو داه‌را گرفته برده بوده در میان غاری بود غازی‌پور و بنارس از مردم اردو سه چهار کس‌را گرفت. در همین نواحی من هم گریال‌را از دور دیدم. اما خوب مشخص دیده نشد.

دیگر [ل۲۷٦] ککه‌ماهی است. در برابر دو گوش او دو استخوان برآمده درازی او سه انگشت بوده باشد. در وقت گرفتن این دو استخوان‌را می‌جنباند. غریب طور آوازی می برآید. غالبًا از جهت همان آواز ککه می‌گفته‌اند.

گوشت ماهیان هندوستان لذیذ میشود و خارش کم میشود. عجب چست ماهیهاست. یك مرتبه در یك آبی از دو طرف [۲۹۵ب] دام انداخته آمدند. هر طرف دام از آب یك گز بیشتر بلند بود. بسیاری از آن ماهیها از دام یك گز بلندتر جسته جسته گذشتند.

دیگر در بعضی آبهای هندوستان ماهیهای خورد هست. اگر آواز درشتی یا شرقهٔ پای شود، بیکبار از آب یك گز یك و نیم گز بلند جسته می‌برآید.

دیگر غوکهای هندوستان. اگر همانطور غوکها میشود اما غوکها در روی آب هفت هشت گز میدوند.

AQUATIC ANIMALS

One is the alligator *(sherabi)*, which lives in still waters and resembles a lizard. They say it carries off not only men but also oxen.

Another is the crocodile. This too is like a lizard. It is in all the rivers of Hindustan. One was captured and brought to me. It was nearly four or five yards long and as big around as a sheep. They are said to get even bigger. Its snout was longer than half a yard. The upper and lower jaws contain narrow rows of little teeth. It comes out and lies on the banks of rivers.

Another is the dolphin. It too is found in all the rivers of Hindustan. It pops up all at once out of the water. Its head appears and disappears, and then it dives into the water and its tail can still be seen. Its snout is long **[282]** like a crocodile's, and it has rows of little teeth. Otherwise its head and body are like a fish. When it frolics in the water it looks like a water bag. When the dolphins play in the Gogra river they leap right out of the water. Like fish, these animals never leave the water.

Su ḥayavānātı:

Bir šer-i ābī dur. Qara sularda boladur. Käläs*qa mušābahatı bar. Derlär kim kišini va balki gāvmešnı alur emiš.

Yana siyasār dur. Bu ham käläs vaḍ'lığ dur. Tamām Hindustān daryālarıda bar dur. Tutup keltürüp edi. Uzunluqı tört–beš qarı yavušur edi. Yoğanlıqı qoyča bolğay. Mundın uluğraq ham bolur emiš. Yarım qarıdın uzunraq tumšuqı bar. Yoqqarıqı tumšuqı va qoyıqı tumšuqıda inčkä inčkä qiṭār kičik tišläri bar. Su yaqalarıda čıqıp batadur.

Yana xūk-i ābī dur. Bu ham tamām Hindustān daryālarıda bolur. Sudın bayakbār čıqar. Baši körünür körünmäs; yana suğa čomar, quyruqı körünüp qalur. Munıng tumšuqı ham **[282a]** siyasār tumšuqı dek uzun dur va ušaq qiṭār tišläri bar dur. Özgä baši va tanası balıq dek tür. Suda oynar vaqt mašk yosunluğ körünädür. Sarū suyıdaqı xūk-i ābīlar oynar maḥall sudın durust čıqadur. Bu balıq dek sudın tašqarı hargiz čıqmas.

Yana gariyāl dur. Bu uluğ bolur emiš. Sarū daryāsıda čerig elidin xaylî kiši kördilär. Bu kišini alur emiš. Sarū yaqasıda egändä bir–iki dāduk alıptur. Ġāzīpūr bilä Banāras arasıda ordu elidin üč–tört kišini aldı. Ošbu navāḥīda men ham gariyālnı yıraqraqdın kördüm. Ābādān mušaxxaṣ körülmädi.

Kaka* balıq dur. İki qulaqınıng toğrısı iki süngäk čıqıptur. Uzunluqı üč elig bolğay. Tutqanda bu iki süngäkni teprätädür. Ġarīb ṭawr ün kelädür. Ġālibā ol üni jihatıdın "kaka"* deptürlär.

Hindustān balıqlarınıng goštı lazīz bolur. Idı va qıltıqı bolmas. 'Ajab čust balıqlar dur. Bir qatla bir sunıng iki ṭarafıdın tor salıp keldilär. Tornıng har ṭarafı sudın yarım qarıdın köpräk yoqqarı edi. Balıqlarnıng köpräki tordın bir qarı yoqqarıraq sačrap öttilär.

Yana Hindustānnıng ba'zı sularıda ušaq balıqlar bar. Bir qatığ ün ya tavuš bolsa **[282b]** bayakbār sačrap sudın bir qarı–bir yarım qarı buland čıqadurlar.

Yana Hindustān baqaları, agarči ošal baqalar dek tür, valî bu baqalar sunıng yüzidä yeti–sekiz qarı yügürädürlär.

Another is the alligator *(ghariyal)*. It is said to grow large, and the soldiers saw many of them in the Gogra river. They are also said to carry off people. While we were on the banks of the Gogra they carried off an old slave-woman or two. Between Ghazipur and Benares they carried off three or four soldiers. In that same region I too saw a crocodile from rather far away, but I did not see it very distinctly.

There is the *kaka* fish. It has two bones three fingers long sticking out in front of its ears. When it is caught it moves these two bones and makes a strange noise. It is probably on account of that noise that it is called *kaka*.

The fish of Hindustan are delicious. They have neither odor nor spiny bones. They are amazingly agile fish. Once a net had been thrown from either side of a river and was being drawn up, and both ends of the net were more than half a yard above the water. Many fish got by by jumping a yard higher than the net.

In some of the rivers of Hindustan there are little fish **[282b]** that jump up from half a yard to a yard out of the water if there is a loud noise or footsteps.

Although the frogs of Hindustan are like frogs elsewhere, they can run seven or eight yards across the surface of the water.

نباتاتی که مخصوص هندوستان است.

یکی انبه است. اکثر مردم هندوستان بی‌را بیحرکت تلفظ میکنند. چون بد متلفظ میشود، بعضی نغزك گفته‌اند چنانچه خواجه خسرو گفته [۲۹۶] ** نغزك ما نغزکن بوستان * نغزترین میوهٔ هندوستان ** خوبش خوب میشود. بسیار خورده میشود، اما خوبش کم میشود. اکثر خام می‌کنند، در خانه پخته میشود. غوره‌اش قاتق خوب آش میشود. مربای غورهٔ او هم خوب میشود. فی‌الواقع میوهٔ خوب هندوستان اینست. درختش بسیار بالیده میشود. بعضی مردم انبه‌را آنچنان تعریف کردند که غیر از خربوزه بر جمیع میوه‌ها ترجیح کرده بودند. در برابر تعریف کردن مردم خود نیست. به شفتالوی [۲۹۶ب] کاردی مشابهتی دارد. در وقت بشکال می‌پزد. دو نوع میشود، یکی زیر کرده و پوله ساخته یك جای اورا سوراخ کرده و زیر کرده آب اورا میخورند. یك دیگر مثل شفتالوی کاردی [ل۲۷۷] پوست او پاك کرده میخورند. برگ او به برگ شفتالو اندکی می‌ماند. تنهٔ او بدنما و بداندام است. در بنگاله و گجرات خوب می‌شده.

دیگر کیله است. عرب موز میگوید. درختش خیلی بلند نمیشود بلکه درخت هم گفته نمیشود. در میان گیاه و درخت یك چیزیست. برگ او به برگ امان‌قرا مشابه است، اما درازی برگ کیله دو گز میشود. پهنائی او بیك گز نزدیك میشود. در میان او مثل دل یك شاخی برمی‌آید. غنچهٔ او [۲۹۷] درین شاخ میشود. این غنچهٔ کلان بوضع دل گوسفند است. هر برگی ازین غنچه که وا میشود از بیخ این برگ قطار شش هفت گلی میشود. این گلهای قطار کیله میشود. همین شاخی که صورت دل دارد همین که پریشان میشود برگهای آن غنچهٔ کلان واشده قطار گلهای کیله ظاهر میشود. کیله دو لطافت دارد، یکی اینکه پوست او آسان کنده میشود، یك دیگر آنکه هیچ دانه و جرمی اورا نمی‌باشد. از بادنجان یك چیزی درازتر و باریك‌تر میشود. خیلی شیرین نمیشود. کیله‌های بنگاله بسیار شیرین می‌شده خیلی خوش‌نما درختی دارد. پهن پهن برگهای سبز خوش‌رنگ خیلی خوب می‌نماید.

دیگری انبلی است. خرمای [۲۹۷ب] هندی‌را باین نام میگویند. برگهای ریزهٔ دارد. به برگ بویا فی‌الجمله می‌ماند، اما برگ این از برگ بویا ریزه‌تر است. خیلی خوش‌نما درختی است. سایه اش بسیار میشود. درختش خیلی بالیده میشود. صحرائی او هم بسیار میشود.

FLORA PECULIAR TO HINDUSTAN

Mango *(amba)*. Most people in Hindustan pronounce the b in this word without a vowel *(amb)*, and since such a pronunciation is ugly some call the mango *naghzak*, as Khwaja Khusraw says:

Our *naghzak*, beautifier *(naghzkun)* of the garden,
most beautiful *(naghztarin)* fruit of Hindustan.

When it is good it is really good. As many as are eaten, the really good ones are scarce. Mostly they are picked unripe and allowed to ripen at home. The unripe mango is good and serves as a condiment for meals. Preserves of unripe mango are also excellent. In fact, the mango is the best fruit of Hindustan. The tree is elegantly tall. Some people praise the mango to such an extent that they prefer it to all fruit except the melon, but it is not so good as to warrant such praise. It resembles the *kardi* peach. It ripens during the monsoon. There are two ways to eat it. One is to mash it to a pulp, make a hole in it and suck the juice. The other is to peel it like a peach and eat it. Its leaf somewhat resembles a peach leaf. The trunk of the tree is ugly and ill-shaped. Good mangoes are found in Bengal and Gujarat.

[Nabātāt] kim Hindustān maxṣūṣı dur:

Bir amba dur. Aksar Hindustān eli beni beḥarakat talaffuẓ qılurlar, yaman mutalaffiẓ bolur üčün ba'zı "nağzak" deptürlär, nečük kim Xwāja Xusraw deptür:

Nağzak-i mā nağzkun-i būstān / nağztarīn meva-i Hindūstān.

Yaxšısı yaxšı boladur. Ġalaba yeyilä boladur, valî yaxšısı kam boladur. Aksar xām üzädürlär, üydä bišädür. Xāmı xūb, aš qatıqı boladur. Ġorasının murabbāsı ham xūb boladur. Fī'l-vāqi' Hindustānnıng yaxšı mevası bu dur. Diraxtı bisyār bālīda boladur. Ba'zı el ambanı andaq ta'rīf qılıp edilär kim qavundın özgä jamī' mevagä tarjīḥ qılıp edilär. El ta'rīf qılğanča xud emästür. Kārdī šaftālūğa šibāhatı bar. Biškāl vaqtıda bišädür. İki naw' b[o]lur. Biri sıqıp pola qılıp bir yerini tešip sorup suyını ičärlär. Yana šaftālū-yi kārdī dek terisini arıtıp yerlär. Bargı šaftālū bargığa andakî oxšar. Tanası badnumā va bada[ndā]m dur. Bangālada va Gujarātta yaxšı bolur emiš.

Yana kela dur. 'Arab mawz der. Diraxtı xaylî buland bolmas **[283a]** balki diraxt dep ham bolmas. Giyāh bilä diraxt arasıda bir nemä dür. Bargı amān-qaranıng [bar]gığa mušābih dur, valî kelanıng bargınıng uzunluqı iki qarı bolur. Yassılıqı bir qarığa yavušur. Ortasıda yüräk dek bir šāx čıqar. Ġunčası bu šāxda bolur. Bu uluğ ğunčası qoy yüräki vaḍ'lığ dur. Ġunčasınıng har bargı ačılğač bargınıng tüpidä qiṭār altı–yeti gulî bolur. Bu qiṭār gullär kela bolur. Ošbu yüräk dek šāx uzağan sayı ol uluğ ğunčanıng bargları ačılıp qiṭār kela gulläri ẓāhir bolur. Har kela diraxtı bir qatla oq bar berür [e]miš. Kelanıng iki liṭāfatı bar: bir ol kim terisi āsān soyulur; yana bir ol kim heč dānası va jirmı bolmas. Bādinjāndın bir nemä uzunraq va inčkäräk dür. Xaylî čüčük emäs. Bangāla kelaları bisyār čüčük bolur emiš. Xaylî xošnumā diraxtî bar. Yassı yassı xošrang sabz bargları xaylî yaxšı körünür.

Yana amblī dur. Xurmā-yi Hindīnı bu at bilä ayturlar. Reza bargı bar. Boyā bargığa fī'l-jumla oxšar, valî munıng bargı būyā bargıdın rezaraq tur. Xaylî xošnumā diraxtî tur. Sāyası qalın bolur. Diraxtı xaylî bālīda boladur. Ṣaḥrā'ısı ham qalın boladur.

Plantain. The Arabs call it *mawz*. The tree is not very tall. **[283]** In fact, it cannot really be called a tree—something between a tree and a shrub. The leaf resembles that of the *aman qara*, but a plantain leaf can get up to two yards long and nearly a yard wide. From the middle of the leaf emerges a branch like a heart, and this branch is the bud, which is as large as and shaped like a sheep's heart. As each leaf of the bud opens, there is a row of six or seven flowers at the base of the leaf. This row of flowers becomes the plantains. As this heart-shaped branch lengthens, the leaves of the large bud open and the row of plantain flowers becomes more apparent. Each plantain tree bears fruit only once. There are two nice things about the plantain. One is that is can be easily peeled, and the other is that it has no seeds or fibre. It is longer and slenderer than an eggplant. It is not too sweet, although the plantains of Bengal are said to be very sweet. It is a very good-looking tree with its broad, flat, beautiful green leaves.

Tamarind is what they call the date of India. It has tiny leaves that mostly resemble bay leaves, but tamarind leaves are finer. It is a very good-looking tree and offers much shade. The tree is quite tall, and many tamarinds grow wild.

دیگر مهوه است. گل چکان هم میگویند. درخت این‌هم خیلی بالیده [ل۲۷۷ب] میشود. عمارتهای مردم هندوستان اکثر از چوب درخت مهوه است. از گل مهوه عرق می‌کشند. گل اورا مثل مویز خشك کرده میخورند و عرق هم می‌کشند. بکشمش فی‌الجمله شباهتی دارد. بدمزگی هم دارد. تر گل [۲۹۸] او هم بد نیست. می‌توان خورد. این صحرائی می‌شود. میوهٔ او بی‌مزه میشود. دانهٔ او کلان‌تر می‌شود، پوست او تنك. از مغز دانهٔ او روغن هم میکشند.

دیگر کرنی است. درخت این اگرچه بالیده می‌شود، خورد هم نمیشود. میوهٔ او زردرنگ است. از سنجد باریکتر است. مزهٔ او فی‌الجمله بانگور می‌ماند. در آخرش اندك طعمی دارد. بد نیست. خورده میشود. پوست دانهٔ او تنك است.

یکی دیگر جامن است. برگ او به برگ تال فی‌الجمله می‌ماند. گردتر و سبزتر است. درختش خالی از [۲۹۸ب] خوش‌نمائی نیست. میوهٔ او بانگور سیاه می‌ماند. ترش‌ترك مزه دارد. خیلی خوب نیست.

دیگر قمرك است. پنج‌پهلو است. کلانی او برابر غنیالو بوده باشد. درازی او چهار انگشت باشد. زرد پخته می‌شود. این هم دانه ندارد. خام اگر بکنند بسیار تلخ است. خوب که پزد ترشی او می خوش میشود. بد نیست. خالی از لطافتی نیست. [۲۹۹]

یکی دیگر کدهل است. این غریب بدهیأت و بدمزه میشود. بعینه شکنبهٔ گوسفندیست که مثل کیپا درون اورا بیرون کرده باشند. مزهٔ او شیرین دل‌آشورست. در درون او مثل فندق دانه‌ها می باشند. بخرما فی‌الجمله شباهتی دارد. دانه‌های این گرد است. دراز نمیشود. این دانه‌ها از خرما نرمتر گوشتی دارند. این‌را می‌خورند. خیلی چسپنده است. از جهت چسپندگی او بعضی بدستها و دهن روغن مالیده می‌خورند. هم در شاخ درخت می‌شود، هم در تنهٔ درخت می‌شود، هم در بیخ درخت می‌شود. [ل۲۷۸] گویا از درخت کیپاهارا آویخته مانده‌اند.

یکی دیگر [۲۹۹ب] بدهل است. کلانی او برابر سیب بوده باشد. بویش بد نیست. [...] غریب سست و بیمزه چیزیست. [...]

یك دیگر بیر است. در فارسی اورا کنار می‌گویند. این انواع می‌شود. از آلوچه چیزی کلانتر است. یك نوع دیگر می‌شود به اندام انگور حسینی. اکثر آن بسیار [۴۰۰] خوب نمیشود. در باندیر یك بیر دیدیم، خیلی خوب بود. درخت این در ثور و جوزا برگ انداخته

Mahua is also called *gul-i-chakan*. The tree is quite tall. The houses of the people of Hindustan are mostly made of mahua wood. **[283b]** From the flowers liquor is distilled. The flowers are also dried like raisins and eaten or distilled for spirits. It mostly resembles the raisin, but it has a bad taste. The fresh flower is not bad and is edible. This also grows wild. The fruit is tasteless; the seed is rather large, and the skin is thin. Oil is extracted from the pulp of the seeds.

Although the mimusops tree is not very tall, it is not short either. The fruit is yellow in color and slenderer than the jujube. The taste resembles grapes, but it leaves a slight aftertaste that is not too bad. It is edible. The seed has a thin husk.

The leaf of the eugenia looks a lot like a willow leaf, but it is rounder and greener. The tree is not bad looking. The fruit resembles black grapes. It has a rather tart taste and is not terribly good.

Yana mahua dur. Gul-i čakān ham derlär. Munıng diraxtı ham xaylî bālīda bolur. Hindustān elining ʻimārat- **[283b]** -ları aksar mahua yığačıdın dur. Mahuanıng gulidin ʻaraq tartarlar. Gulini mavez dek qurutup yerlär, va ʻaraq ham tartarlar. Fī'l-jumla kišmiškä šibāhatı bar. Badmazalıqı bar. Gulining öli ham yaman emäs, yeyä bolur. Bu ham ṣaḥrā'ī boladur. Mevasi bemaza boladur. Dānası uluğraq, terisi yupğa. Munıng dānasınıng mağzıdın yağ ham tartarlar.

Yana kirnī dur. Munıng diraxtı agarči köp bālīda bolmas, kičik ham bolmas. Mevasi sarığ ranglığ dur. Cigdädin inčkäräk tür. Mazası fī'l-jumla üzümgä oxšar. Āxırıda azraqča badṭaʻmlıqı bar. Yaman emäs. Yey‹il›är bolur. Dānasınıng terisi yupğa dur.

Yana jāman dur. Bargi tal bargigä fī'l-jumla oxšar. Girdraq va yašılraq tur. Diraxtı xālī-az xošnumālıq emäs. Mevası qara üzümgä oxšar. Turšraq mazası bar. Xaylî yaxšı emästür.

Yana kamrak dur. Panj-pahlū dur. Uluğluqı ğinyālūča (?) bolğay, uzunluqı tört elig bolğay. Sarığ bišädür. Munıng ham dānası yoqtur. Xāmraq üzgäli köp ajığ dur. Yaxšı bışğanınıng turšluqı may-xoš dur. Yaman emäs, xālī-az liṭāfat emäs.

Yana kadhal dur. Bu ğarīb badhay'at va badmaza meva dur. Bi-ʻaynih qoynıng **[284a]** qarnı dur kim kīpā dek qarınnıng iči taškarı bolğay. Mazası dil-āšor čučük dür. İčidä funduq dek dānaları bar. Xurmāğa fī'l-jumla šibāhatı bar. Munıng dānaları gird dur. Uzun emästür. Bu dānalarnıng xurmādın yumšaqraq goštı bar. Anı yeydürlär, xaylî časpanda dur. Caspandalıqıdın baʻzı eligni ağızını yağlap yer emišlär. Ham diraxtnıng šāxıda boladur, ham tanasıda. İldizidä ham bolur emiš. Diraxtdın gūyā kim kīpālarnı asıp asıp qoyupturlar.

Yana badhal dur. Uluğluqı almača bolğay. Idı yaman emäs. Xāmlıqıda ğarīb boš va bemaza nemä dür. Bışığı yaman emäs. Yumšaq bišädür. Har yeridin elig bilä üzüp yesä boladur. Mazası bihīnıng ganda bolğanığa xaylî oxšar. Turš turš yaxšığına mazası bar.

Yana ber dur. Fārsī *kunār* derlär emiš. Bu anvāʻ boladur. Ālūčadın bir nemä uluğraq dur. Bir nawʻı boladur, Ḥusaynī üzüm andāmıda. Aksarı xaylî yaxšı bolmaydur. Bānderda bir ber

---

Kamrak [fruit] is five-sided and is about as large as a *ghinyalu* and four fingers long. It is ripe when it is yellow. It too has no seeds. When picked unripe it is very bitter. When allowed to ripen well it has a pleasant tartness that is not bad and not unattractive.

The jackfruit is an unbelievably ugly and bad-tasting fruit. It looks exactly like **[284]** sheep intestines turned inside out like stuffed tripe. It has a cloyingly sweet taste. Inside it has seeds like hazelnuts that mostly resemble dates, but these seeds are round, not long. The flesh of these seeds is softer than dates, and that is what is eaten. It is very sticky, and for that reason some people grease their hands and mouths before eating it. [The fruit] is said to grow on the branches, the trunk and the roots of the tree and looks like stuffed tripe hung all over the tree.

Monkey jack is the size of an apple. It doesn't have a bad odor. When unripe it is a singularly insipid and tasteless thing. When ripe it is not bad. When soft it is ripe. It can be skinned with the hands and eaten anywhere. Its taste bears a great resemblance to overripe quince. It has a nice but very tart taste.

The lote-fruit is called *kunar* in Persian. There are many varieties. It is somewhat larger than the plum. There is another variety the size of the Husayni grape. Mostly they are not very good. We saw a lote-fruit in Bhander that was very good. The tree sheds its leaves in Taurus

در سرطان و اسد که عین بشکال است برگ برآورده تر و تازه میشود. میوهٔ او در دلو و حوت می‌پزد.

یکی دیگر کرونده است. بصورت چکهٔ ولایت ما بوته بوته میشود. چکه در کوهها میشود. این در دشتها میشود. مزه‌اش بمرمنجان می‌ماند. این از مرمنجان شیرین‌ترست و کم‌آب‌تر.

یکی دیگر پنیاله است. از آلوچه کلانتر است. بغورهٔ [٤٠٠ب] سیب سرخ شبیه است. مزهٔ ترشی دارد. خوبك است. درختش از درخت انار بلندترست. برگ او به برگ بادام می‌ماند. اندکی از برگ بادام خوردتر است

دیگر گلر است. میوهٔ او از تنهٔ درخت می‌برآید. بانجیر می‌ماند. گلر غریب بی‌مزه چیزیست.

دیگر آمله است. این هم پنج‌پهلوست. بغنچهٔ غوزه می‌ماند. زمخت و بیمزه چیزیست. مربایش بد نیست. خیلی پرفایده میوه‌ایست. درخت او هیأت خوبی دارد. بسیار ریزه برگ است.

دیگر چرونجی است. درخت او کوهی می‌بوده [...] مغزش بد نیست. در میان مغز چهارمغز و مغز بادام یك چیزیست. بد نیست. مغز او از پسته خوردتر است. مغز چرونجی [٤٠١] گرد است. در پالوده و حلواها می‌اندازند.

یکی دیگر خرماست. اگرچه خرما مخصوص هندوستان نیست چون در آن [ل٢٧٨ب] ولایت نبود مذکور شد. درخت خرما در لمغان هم هست. شاخهای درخت او در کلهٔ درخت در یك جا میشود. برگهای او از بیخ شاخ تا سر شاخ در هر دو طرف او میشود. تنهٔ او ناهموارست [٤٠١ب] و بدرنگ. میوهٔ او مثل خوشهٔ انگور است، اما خوشهٔ انگور خیلی کلانتر است. میگویند که در میان نباتات دو چیز درخت خرما بحیوانات می‌ماند. یکی آنست که چنانچه سر حیوانی که بریده شود حیات او منقطع میشود، درخت خرما هم که سرش بریده شود درخت آن خشك میشود. یك دیگر آنست که چنانچه از حیوانات بی‌نر نتیجهٔ حاصل نمیشود، بدرخت خرما هم از خرمای نر شاخی آورده اگر نرسانند بر نمی‌دهد. حقیقت این سخن معلوم نیست. سر خرما که مذکور شد عبارت از آن پنیر اوست. پنیر خرما اینچنین میشود که جای برآمدن شاخ و برگ او مثل پنیر سفید میشود. ازین چیز سفید مثل پنیر شاخ و برگ می‌برآید. چون این شاخ و برگ پریشان‌تر می‌شود، برگش سبزتر می‌شود. این

---

and Gemini and puts out leaves in Cancer and Leo, which is the true monsoon, and becomes fresh and verdant. The fruit ripens in Aquarius and Pisces.

Corinda grows on bushes, like the *chäkä* in our country. **[284b]** *Chäkä* grows in the mountains, but this grows on the plains. In taste it resembles rhubarb, but it is sweeter and less juicy than rhubarb.

Paniyala is larger than the plum and resembles an unripe red apple. It has a slight tart flavor but is pretty good. The tree is larger than a pomegranate tree, and the leaves resemble the leaves of the almond, {but slightly smaller.}

The fruit of the clustered fig resembles the common fig when it emerges from the trunk of the tree. It is an oddly insipid fruit.

The myrobalan is also five-sided and resembles an unopened cotton bowl. It is a coarse and tasteless thing, but preserves made from it are not bad. It is a quite beneficial fruit, and the tree has a nice shape. The leaves are very tiny.

The chironjia nut tree is said to grow in the mountains. Later I realized that there were three or four roots of it in our gardens. It looks a lot like the mahua. The nut is not bad—

kördük. Xaylî yaxšı edi. Munıng diraxtı Sawr u Jawzāda barg töküp Saraṭān u Asadta kim ʻayn-i biškāl dur, barg čıqarıp tar u tāza boladur. Mevasi Dalv u Ḥūtta bišädür.

Yana karonda dur. Bizing vilāyatnıng čäkäsi **[284b]** yosunluğ buta buta boladur. Cäkä tağlarda bolur. Bu daštlarda boladur. Mazası marmanjānğa oxšar. Marmanjāndın čüčükräk va kam-ābraq tur.

Yana paniyāla dur. Ālūčadın uluğraq tur. Qızıl almanıng ğorasığa šabīh dur. Turšqına mazası bar. Yaxšığına dur. Diraxtı anār yığačıdın uluğraq tur. Bargi bādām bargığa oxšar. [...]

Yana gular dur. Mevasi diraxtınıng tanasıdın čıqara anjīrğa oxšar. Gular ğarīb bemaza meva dur.

Yana āmla dur. Bu ham panjpahlū dur. Ġozanıng ğunčasığa oxša[r]. Zumuxt u bemaza nemä dür. Murabbāsı yaman emäs. Xaylî purfāyida meva dur. Diraxtınıng yaxšı hay'atı bar. Bisyār reza barglig tür.

Yana čironjī dur. Diraxtı kohī emiš. Bizning bāğlarda üč–tört tüp bar egändür. Songra bildim. Mahuağa xaylî šabīh dur. Mağzı yaman emäs. Yangaq mağzı bilä bādām mağzınıng arasıda bir nemä dür. Yaman emäs. Mağzı pista mağzıdın kičikräk tür. Cironjīnıng mağzı gird tür. Pālūdağa ḥalvālarğa salurlar.

Yana xurmā dur. Agarči xurmā Hindustān maxṣūṣı emäs, čun ol vilāyatlarda yoq edi, mazkūr boldı. Xurmā diraxtı Lamğānda ham bar dur. Šāxları diraxt kalasidä bir yerdä oq bolur. Bargläri šā[x]larınıng tüpidin ujığača iki ṭarafıda bolur. Tanası nāhamvār u badrang dur. Mevasi üzüm- **[285a]** -ning xošası dek bolur. Üzümning xošasıdın xaylî uluğraq bolur. Derlär kim nabātāt arasıda xurmā diraxtınıng iki iši ḥayavānātqa oxšar. Bir ol kim nečük kim ḥayavānāt bašını kessälär ḥayātı munqaṭiʻ bolur, xurmā diraxtınıng ham bašı kesilsä diraxtı qurur. Yana ol kim nečük kim ḥayavānāttın be-nar natīja ḥāṣil bolmas, xurmā diraxtığa ham nar xurmādın šāxını keltürüp tegürmäsälär yaxšı bar bermäs. Bu sözning ḥaqīqatı maʻlūm emäs. Xurmānıng bašı kim mazkūr boldı, ol panīrıdın ʻibārat tur. Xurmā panīrı andaq bolur kim šāx u bargining čıqar yeri panīr dek aq boladur. Bu aq panīr-dekdin šāx u barg čıqadur. Šāx u barg uzağan sayı bargi sabzraq boladur. Bu aq nemäni xurmānıng panīrı derlär. Ṭawrî

---

something between a walnut and an almond. It is not bad. It is smaller than a pistachio, and the chironjia nut is round. It is put into custards and confections.

The date is not peculiar to Hindustan, but since there were none in our country it is mentioned here. There are date trees in Laghman. The branches are in only one place at the top of the tree. The leaves grow from the base of the branch out to the end along both sides. The trunk is rough and an ugly color. The fruit is like a bunch of grapes **[285]** but much bigger. They say that among plants the date tree resembles animals in two ways. One is that just as animals' lives are ended if their heads are cut off, the date tree too will dry up if its head is cut off. The other is that just as animals cannot propagate without the male, the date tree too will not bear fruit unless a branch of a male date is brought into contact [with the female]. The truth of this statement is not known. The head of the date tree mentioned above is spoken of as its "cheese." Date "cheese" means that where the branches and leaves emerge is as white as cheese, that is, the branches and leaves emerge from this white, cheese-like thing. As the branches and leaves lengthen they turn green. This white thing they call the "cheese" of the date is not bad at all. It closely resembles the walnut. A score is made in the place where the

چیز سفیدرا پنیر خرما میگویند. طوری است. بد نیست. آن مغزرا بمغز چهارمغز شباهتی هست. همین جای‌را که پنیر در آنجا می‌شود زخم میکنند. در آن زخم برگ خرمارا آنچنان می مانند که ازآن زخم هر آبی که برآید از بالای این برگ خرما [٤٠٢] جاری میشود. برگ‌را در دهن کوزه گذاشته کوزه‌را بدرخت بسته‌اند. ازآن زخم هر آبی که حاصل میشود درآن کوزه جمع میشود. اگر فی‌الحال خورده شود شیرین طور آبی است. بعد از سه چهار روز اگر خورده شود فی‌الجمله کیفیتی دارد میگویند. یك نوبت در وقتی که بسیر [ل٢٧٩] باری رفته بودم بسیر نمودن مواضعی که در کنار دریای چنبل است رفتم. در راه در یك دره آنهائی که بهمین نوع آب خرمارا می‌گیرند واخوردند. ازین آب خیلی خورده شد. کیفیتش معلوم نشد. غالبًا بسیار می‌باید خورد که اندك کیفیتی معلوم شود.

دیگر نارگیل است. عرب [٤٠٢ب] معرب کرده نارجیل میگوید. هندوستانی نالیر میگوید. غالبًا غلط عام است. بر نارگیل جوز هندی است که قاشوقهای سیاه از آن می‌کنند. کلانتر اورا کاسهٔ غچك هم می‌کنند. درخت او بعینه درخت خرماست. غایتش شاخ نارگیل پربرگ‌ترست و رنگ برگ او هم روشن‌ترست. چنانچه بالای چهارمغز پوست سبزیست، بالای این‌هم پوست سبزیست، اما پوست نارگیل ریشه‌ریشه میشود. طناب تمام جهازات و کشتیهای دریا از پوست همین نارگیل می‌کرده‌اند. درزهای کشتیهارا هم بریسمان پوست همین نارگیل می‌دوخته‌اند. چون پوست نارگیل‌را پاك کردند، در یك طرف او مثلث سه جای سوراخ ظاهر می‌شود، دو تا سخت، یکی سست. باندك اشارتی سوراخ میشود. پیش از مغز بستن اندرون نارگیل تمام آب میشود. این سوراخ‌را سوراخ کرده آن آب‌را می‌خورند. مزه‌اش بد نیست. گویا که پنیر خرمارا آب کرده‌اند.

یك دیگر تار است. شاخهای [٤٠٣] تار هم در سر او میشود. بتار هم مثل خرما کوزه بسته آب اورا گرفته می‌خورند. این آب‌را تاری میگویند. کیفیت این از کیفیت خرما تندتر می شده. در شاخهای تار تا یك گز یك و نیم گز هیچ برگی نمیشود. بعد ازآن سی چهل برگ [ل٢٧٩ب] در سر شاخ از یك جا پنجه زده می‌برآید. درازی این برگها بیك گز نزدیك میشود. خطهای هندی را بطریق دفتر درین برگها بسیار می‌نویسند. مردم هندوستان در سوراخهای گشاد گشاد گوشهای خود اگر حلقه نباشد از برگ تار ساخته می‌اندازند. از برگهای همین تار بجهت انداختن در گوشها چیزی ساخته در بازارها می‌فروشند. تنهٔ او از تنهٔ درخت خرما خوب‌تر و باندام‌ترست.

---

cheese is, and into the wound a date leaf is inserted so that whatever liquid comes from the wound flows across the top of the leaf. The leaf is positioned over the mouth of a jar, and the jar is tied to the tree. Whatever liquid is produced from the wound is collected in the jar. If drunk immediately the liquid is rather sweet. If drunk three or four days later they say it has a really intoxicating effect. Once when I went to Bari **[285b]** I made an excursion through the villages along the bank of the Chambhal river. Along the way we came upon some people in a valley who were making this sort of date liquor, and we drank a good deal of it. Its intoxicating effect was not obvious. Probably one has to drink a lot for a little effect to be felt.

The coconut *(nargil)* is Arabicized by the Arabs into *narjil*. The people of Hindustan call it *naliyar*, probably a popular error. The fruit of the coconut is the *jawz-i-hindi* from which ladles are made. The larger ones are made into ghichak bowls. The tree looks exactly like the date palm, but the coconut branch has more leaves, and the leaves are shinier. Just as there is a green husk on top of the walnut, there is a green husk on top of the coconut, but the coconut's husk is quite fibrous. Ropes for all boats and ships are made from this coconut fibre,

dur, yaman emäs. Yangaqnıng ol mağzığa xaylî oxšar. Ošbu panīrı bolur yerni zaxm qıladu[r]lar. Ol zaxmğa xurmā bargini andaq qoyadurlar kim ol zaxmdın har su kelsä bu xurmā bargining üsti bilä aqadur. Bargni kūzanıng ağzığa qoyup kūzanı diraxtğa bağlapturlar. Ol zaxmdın har su kim ḥāṣil bolsa kūzada yığıladur. Agar fī'l-ḥāl ičilsä čüčümänräk su dur. Üč–tört kündin song ičilsä fī'l-jumla kayfiyyatî bar derlär. Men bir nawbat Bārīnı sayr qıla barğanda **[285b]** Cambal daryāsınıng yaqasıdaqı kentlärgä sayr qıla barıp edim. Yolda qulda ošbu naw' xurmā suyını aladurğanlar učradı. Bu sudın xaylî ičildi. Kayfiyyatı ma'lūm bolmadı. Ġālibā xaylî ičmäk keräk kim andak kayfiyyatî ma'lūm bolğay.

Yana nārgīl dur. 'Arab mu'arrab qılıp nārjīl der. Hindustān eli nāliyar deydür—ğālibā ğalaṭ-i 'āmm dur. Nārgīlnıng barı jawz-i hindī dur kim qara qašuqlarnı andın qılurlar. Uluğraqını ğičakning kāsası qılurlar. Diraxtı bi-'aynih xurmā diraxtı dur—ğāyataš nārgīlnıng šāxı purbargräk tür, va bargining rangi ham rawšanraq tur. Nečük kim yangaqnıng tašıda kök postî bolur, nārgīlnıng bašıda ham kök postî bar, valî nārgīlnıng postı rīša rīša boladur. Tamām daryādaqı jihāzlarnıng va kemälärning ṭanābını ošbu nārgīlnıng postıdın qılurlar emiš. Kemälärning darzlarını ham munıng ipi bilä tikär emišlär. Nārgīlnıng postını arıtğač bir ujıda musallas uj tüšük ornı ẓāhir bolur—ikisi rust, biri boš. Andak išārat bilä tešilädür. Mağz bağlamasdın burun nārgīlnıng iči su boladur. Bu tüšükni tešip ol sunı ičädürlär. Mazası [yam]an emäs. Gūyā kim xurmā panīrını su qılıpturlar.

Yana bir tār dur. Tārnıng šāxları ham bašıda **[286a]** oq bolur. Tārğa ham xurmā dek kūza bağlap suyını alıp ičädürlär. Bu sunı "tārī" deydürlär. Munıng kayfiyyatı xurmā suyınıng kayfiyyatıdın tundraq bolur emiš. Tārnıng šāxlarınıng bir qarı–bir yarım qarığača heč bargî bolmas. Andın song otuz–qırq barg šāxınıng ujida bir yerdin oq panja uradur. Bu barglärining uzunluqı bir qarığa yavušur. Hindī xaṭṭlarnı daftar yosunluğ bu barglärdä xaylî bitiydürlär. Hindustān eli keng keng qulaqlarınıng tüšüklärigä ḥalqa bolmasa bu tār bargidin yasap saladurlar. Ošbu tār bargidin qulaq tüšükigä salmaq üčün bāzārlarda yasap yasap satadurlar. Tanası xurmā diraxtınıng tanasıdın yaxšıraq va hamvāraraq tur.

---

as is cord for seaming boats. When the coconut fibre is stripped, there are revealed three holes arranged in a triangle on the nut, two hard and one soft. The soft one is easily pierced with pressure. Before the kernel sets there is liquid inside. One can pierce the hole and drink the liquid, which does not have a bad taste—rather like liquified date cheese.

The branches of the palmyra also grow at the top. **[286]** Like the date, a jar can be tied to the palmyra and the liquid caught and drunk. This liquid is called "toddy," and its intoxicating effect is said to be stronger than that of date liquor. There are no leaves on the palmyra branch for a half a yard to a yard. After that, thirty to forty leaves spread out in one place at the end of the branch. These leaves are nearly a yard long. They often write Hindi script on these leaves like account books. If the people of Hindustan are not wearing rings in the large holes in their ears, they make rolls of palmyra leaves and put them in their ears. In the markets they make such things of palmyra leaves to put into pierced ears and sell them. The trunk of the palmyra is more beautiful and more even than the trunk of the date palm.

دیگر نارنج و مشابه نارنج میوه‌هاست. نارنج در لغانات و بجور و سواد بسیار میشود و خوب میشود. نارنج لغانات خوردتر و ناف‌دار میشود. بسیار لطیف و نازك و سیراب میشود. بنارنج نواحی خراسان نسبتی ندارد. نازکی اوست که از لغانات بکابل که سیزده چهارده فرسنگ باشد تا آوردن بعضی [٤٠٢ب] نارنجها خراب میشود. نارنج استرآبادرا بسمرقند که دوصد و هفتاد و دوصد و هشتاد فرسنگ باشد می‌برند. از بسیاری پوست و کم آبی نارنج آنقدر خراب نمیشود. کلانی نارنجهای بجور برابر بهی میشود. آبش بسیارست و از نارنجهای دیگر آب این ترش‌ترست. خواجه کلان گفت که «در بجور از همین جنس نارنج‌را از یك درخت گرفته شمردیم. هفت هزار نارنج برآمد.» در خاطر من دایم می‌گذشت که لفظ «نارنج» معرب مانند است. همانطور بوده: مردم بجور و سواد نارنج‌را «نارنگ» میگویند.

یك دیگر لیموست. [٤٠٤] بسیار میشود. کلانی او برابر تخم مرغی باشد. به اندام تخم مرغ است. ریشهٔ اورا اگر مسموم جوشانده بخورد مضرت سم‌را رفع می‌کرده.

یك دیگر مشابه ا[ل٢٨٠] نارنج ترنج است. مردم بجور و سواد «بالنگ» میگویند. ازینجهت مربای پوست ترنج‌را مربای بالنگ میگویند. هندوستانی ترنج‌را «بجوری» میگوید. ترنج دو نوع میشود، یکی [٤٠٤ب] شیرین و بیمزه و دل‌آشور شیرین خود بخوردن بکار نمی‌آید، مگر پوست او به مربا بکار آید. ترنج لغانات همینطور شیرین دل‌آشور است. دیگر ترنجهای بجور و ترنجهای هندوستان ترش میشود و خوب ترش میشود. شربت او بسیار خوشمزه و خوشطعم میشود. کلانی ترنج برابر خربوزهٔ خسروی باشد. پوست او ناهموار و پست و بلند است. کنار او باریك و نولدار میشود. رنگ ترنج از رنگ نارنج زردتر میشود. درخت او درخت تنه‌داری نمیشود. خوردتر میشود و بوته‌بوته میشود. برگ او از برگ نارنج کلانتر میشود.

دیگر از میوه‌های مشابه نارنج سنگتره است. رنگ او و وضع او مثل ترنج است. [٤٠٥] غایتش پوست این هموار است و ناهمواری ندارد. از ترنج جزوی خوردتر است. درخت او کلان میشود. برابر درخت زردآلو میشود. برگ او به برگ نارنج می‌ماند. خوب ترشی دارد. شربتش خوب لذت دارد و خوش‌طعم می‌شود. این مثل لیمو مقوی معده است. مثل نارنج مضعف نیست.

The orange and fruits that resemble it in shape. In Laghman, Bajaur and Swat oranges are abundant and good. Those of Laghman are smaller and are navel oranges. They are very nice, delicate and juicy, beyond comparison with the oranges of the Khurasan region. They are so delicate that by the time they are brought from Laghman to Kabul, a distance of thirteen or fourteen leagues, some of them are spoiled. The Astarabad orange can be transported to Samarkand, a distance of two hundred seventy or two hundred eighty leagues, and does not spoil because its skin is thick and it has little juice. **[286b]** Bajaur oranges are as large as quinces. They have a lot of juice, which is sourer than the juice of other oranges. Khwaja Kalan said, "We counted the oranges of this sort taken from just one tree in Bajaur, and there were seven thousand." I had always thought that the word for orange, *naranj,* seemed Arabicized. It turned out to be so, for the people of Bajaur and Swat call the orange *narang*.

Another is the lime. It is abundant. In size it is as big as an egg. It is said that if the fibres are boiled and drunk by someone who has been poisoned it will avert the danger.

Yana nāranj va andāmlığ mušābahatı mevalar dur. Nāranj Lamğanātta va Bajawr va Swādta köp bolur va xūb bolur. Lamğānāt nāranj kičikräk kindiklig bolur. Bisyār laṭīf u nāzuk u serāb bolur. Xurāsān navāḥīsının nāranjığa heč nisbatı yoqtur. Nāzuklükidin dür kim Lamğānāttın Kābulğa, kim on üč–on tört yığač bolğay, keltü[r]günčä ba'zı nāranjlar xarāb bolur. Astarābād nāranjını Samarqandğa, kim iki yüz yetmiš–iki yüz seksän yığač bolğay, eltärlär. Terisining qalınlıqıdın va kamāblıqıdın **[286b]** anča xarāb bolmas. Bajawr nāranjlarının uluğluqı bihīča bolur. Suyı köp tür, va özgä nāranjlarının suyıdın turšraq tur. Xwāja Kalān dedi kim "Bajawrda ošbu jins nāranjnı bir diraxttın* alıp sanaduk, yeti ming nā‹r›anj čıqtı." Mening xāṭırımğa dāyim kečär edi kim nāranj lafẓı mu'arrab mānand dur. Ošandaq oq egändür: Bajawr va Swād eli nāranjnı tamām "nārang" deydürlär.

Yana līmū dur. Bisyār boladur. Uluğluqı yumurtğa andāmlığ tur. İldizini masmūmğa qaynatıp ičsä maḍarratını daf' qılur emiš.

Yana nāranj mušābihı meva turunj dur. Bajawr va Swād eli "bālang" deydürlär. Bu jihattın turunj postının murabbāsını "murabbā-yi bālang" der emišlär. Hindustānda turunjnı "bajawrī" deydürlär. Turunj iki naw' boladur. Biri čüčük va bemaza va dil-āšor čüčük yergä xud yaramas, magar postı murabbāğa yarağay. Lamğānātnıng turunjı ošmundaq dil-āšor čüčük tür. Yana Bajawr turunjları va Hindustān turunjları turš boladur, va xūb turš boladur. Šarbatı bisyār xošmaza u xošṭa'm boladur. Turunjnıng uluğluqı xusravī qavunča bolğay. Postı qutur-putur va nāhamvār dur. Ujı inčkä va tumšuqluğ bolur. Turunjnıng rangi nāranj rangidin sarığraq tur. Diraxtı tanalığ diraxt bolmas, kičikräk bolur va buta buta **[287a]** bolur. Bargi nāranj bargidin uluğraq bolur.

Yana nāranj mušābihı mevalärdin sangtāra dur. Rangi va vaḍ'ı turunj dek dür—ğāyataš munıng terisi šıdam* dur, nāhamvār emäs. Juzvī turunjdın kičik tür. Diraxtı uluğ boladur. Ürük diraxtıča boladur. Bargi nāranj bargığa oxšar. Xūb turšlıqı bar dur. Šarbatı yaxšı lizzatlığ xošṭa'm boladur. Bu līmū dek muqavvī-i mi'da dur. Nāranj dek muḍa''if emäs.

Another fruit that resembles the orange is the citron. The people of Bajaur and Swat call it *balang*, for which reason the marmalade is called *balang* marmalade. In Hindustan the citron is called *bajauri*. There are two kinds of citron. One is sweet and insipid, sickeningly sweet and unsuitable for eating, although the peel is good for marmalade. The Laghman citron is just as sickeningly sweet. The other is the Bajaur and Hindustan citron, which is nicely sour. Sherbet made from it is really delicious. The citron is as large as a Khusravi melon. Its rind is wrinkled and uneven. The end is tapered like a nose. The citron is more yellow than an orange. The tree has no trunk but is smallish and shrub-like. **[287]** The leaf is longer than the leaf of the orange.

Another fruit that resembles the orange is the *sangtara.* In color and shape it is like the citron, but its skin is smooth, not rough. It is slightly smaller than the citron. The tree grows large, like the apricot tree. Its leaf resembles that of the orange. It has a nice tartness, and its sherbet is tasty. Like the lime it has a strengthening effect on the stomach, not a debilitating one like the orange.

دیگر از میوه‌های مشابه نارنج لیموی کلان است که در هندوستان گل‌گل لیمو میگویند. اندام او به تخم قاز می‌ماند، اما مثل تخم دو طرف او [٤٠٥ب] باریکتر نیست. پوست این هم مثل پوست سنگتره هموارست. غریب سیراب میشود.

دیگر جنبیری است که مشابه نارنج است. اندام او مثل نارنج است [ل٢٨٠ب] اما رنگ این زردتر است. نارنجی نیست. بوی او به بوی نارنج مشابهت دارد. این هم خوب ترشی دارد.

دیگر مشابه نارنج سدافل است. باندام [٤٠٦] امرود است. رنگ او مثل رنگ بهی است. شیرین میشود اما مثل نارنج شیرین دل‌آشور نیست.

دیگر مشابه نارنج امردپل است.

دیگر مشابه نارنج کرنه است. کلانی این برابر گلگل لیمو بوده باشد. [٤٠٦ب] این هم ترش است.

دیگر مشابه نارنج امل‌بید است. درین سال الحال در نظر درآمد. آنچنان گفتند که سوزن را اگر در میان این بیندازند آب میشود. از ترشی بسیار او باشد یا از خاصیت او باشد. ترشی او برابر ترشی نارنج و لیمو بوده باشد.

دیگر در هندوستان طور گلها میشود.

یکی جاسون است. [٤٠٧] بعضی هندوستانیان «گدهل» میگویند. گیاه نیست. بوتهٔ او ساق‌دار است. از گل سرخ بوتهٔ او کلانتر است. رنگ او از گل انار سیرتر است. کلانی او برابر گل سرخ بوده باشد اما گل سرخ بعد از غنچه شدن یك مرتبه وا میشود. جاسون یکی که وا شد، از همان گلبرگ از میان آن گل واشده مثل دل یك چیزی پیدا می‌شده باز گلبرگها پیدا میشود. این هر دو اگرچه یك گل است اما در میان او مثل دل چیزی از همان برگها برآمده گل دیگر شدن خالی از غرابتی نیست. بر بالای درخت بسیار خوش‌رنگ و خوش نما می‌نماید. بسیار نمی‌ایستد. در یك روز پژمرده شده میرود. در چهار ماه بشکال بسیار خوب و بسیار می‌شکفد. غالبًا اکثر سال می‌شکفد اما باین بسیاری بو ندارد.

دیگر کنیر است. سفید هم میشود، سرخ هم. مثل گل شفتالو پنج‌برگه میشود. کنیر سرخ بگل شفتالو [ل٢٨١] شباهتی دارد اما گل کنیر چهارده پانزده [٤٠٧ب] گل در یکجا می‌شکفد. از دور مثل یك گل کلانی می‌نماید. بوتهٔ این از بوتهٔ گلبن کلانترست. کنیر سرخ طور بویکی دارد. خوش‌آینده است. این‌هم در سه چهار ماه بشکال متصل می‌شکفد و بسیار و خوب می شکفد. این هم در اکثر سال یافت میشود.

Another fruit like the orange is the large lime they call the galle-galle lime in Hindustan. In shape it resembles a goose egg, but the ends are not tapered like an egg. The skin is even like a sangtara. It is unbelievably juicy.

The *jambhiri* lime is also like an orange. It is shaped like an orange but its color is yellow, not orange. It smells like an citron and has a nice tartness too.

Another is the *sadaphal*, which is shaped like a pear. In color it is like a quince. It is sweet, but not sickly sweet like the orange. Another is the *amrit phal*. Still another is the *karna* citron, which is the size of a galle-galle lime and is sour.

Another fruit that resembles the orange is the *amal bed*, which has just now been seen after three years in Hindustan. They say that a needle put in it will dissolve, [**287b**] either because of the acidity or because of some other property. It is as tart as an orange and a lime.

Yana nāranj mušābihı mevalärdin uluğ līmū dur kim Hindustānda galgal līmū deydürlär. Andāmı qaz yumurtğasığa oxšar, valî ‹yumurtğa› dek iki başı inčkäräk emäs. Munıng postı ham sangtāra postı dek hamvār dur. Ġarīb serāb boladur.

Yana jambīrī dur kim nāranj mušābihı dur. Andāmı nāranj dek tur, valî rangi sarığ tur. Nāranjī emäs. Idı turunj ıdıga oxšar. Munıng ham yaxšı turšlıqı bar.

Yana nāranj mušābihı sadāfal dur. Amrūd andām tur. Rangi bihī rangi dek tür. Cüčük boladur, valî čüčük nāranj dil-[ā]šor emäs.

Yana nāranj mušābihı amrid pal dur.

Yana nāranj mušābihı karna dur. Munıng uluğluqı galgal līmūča bolğay. Bu ham turš dur.

Yana nāranj mušābihı amal-bed dur kim bu üč yıldın bäri imdi naẓarğa keldi. Andaq dedilär kim ignäni munıng **[287b]** ičigä salsalar, erir—turšlıqıdın mu eken ya xāṣṣiyyattın mu eken. Turšlıqı nāranj va līmūča bolğay.

Yana Hindustānda ṭawrî gullär bar dur.

Bir jāsūn dur. Ba'zı Hindustānī gudhal deydür. Giyāh emäs, diraxtî sāqlığ tur. Gulbandın bir nemä bulandraq tur. Rangi anār gulidin hanūz serraq tur. Uluğluqı qızıl gulčä bolğay, valî qızıl gul ğunča bolğandın song bir oq ačılur. Bu jāsūn kim ačıldı, ortasıdın yana ham ošbu bargidin inčkä bolup tana dek bir elig uzap yana ošbu jāsūn bargläri ačıladur. Ḥāṣil dusamba gul boladur. Xālī-az ğarāyib emäs. Diraxtınıng üstidä bisyār xošrang va xošnumā körünädür. Köp turmaydur. Bir kündä oq pažmurda boladur. Tört ay bişkāl aylarıda asru xūb va köp ačıladur. Ġālibā aksar-i yıl ačılur, valî bu köplük bilä ıdı yoqtur.

Yana bir kaner dur. Aq ham boladur. Qızıl ham boladur. Šaftālū guli vaḍ'lığ panjbarga boladur. Qızıl kanerning šaftālū gulığa šibāhatı bar, valî kaner guli on tört–on beš gul bir yerdä ačıladur. Yıraqdın bir uluğ gul dek körünädür. Munıng butası gulbandın uluğraq tur. Qızıl kanerning ṭawrî ğına ıdı bar. Xo[š]āyanda dur. Bu ham bişkālda köp va xūb ačıladur. Bu ham **[288a]** aksar-i yıl tapılur.

FLOWERS OF HINDUSTAN

There are some marvelous flowers in Hindustan. One is the hibiscus, which some Hindustanis call *gudhal*. It is not a shrub but a tree with stems. It is somewhat taller than the red rose, and its color is deeper than the pomegranate flower. It is as large as a red rose. The red rose blossoms all at once after budding, but when the hibiscus blossoms, from the middle of the petals yet another slender stalk is formed, as long as a finger, from which still more hibiscus petals open. The result is a double flower, a fairly amazing thing. [The flowers] look very beautiful in color on the tree, but they do not last very long. They blossom and fade within a day. They blossom well and plentifully during the four months of monsoon. They often bloom throughout most of the year, but despite this profusion they have no odor.

Another is the oleander, which occurs in both white and red. It has five petals like the peach blossom. The red oleander bears a resemblance to the peach blossom, but the oleander blooms with fourteen or fifteen flowers in one place, so that from a distance it looks like one big flower. The bush is larger than the red rose. The red oleander has a faint but very agreeable smell. It too blooms beautifully and abundantly during the monsoon and can be found throughout most of the year. [**288**]

دیگر کیوره است. بسیار بوی [٤٠٨] لطیفی دارد. عرب کاری میگوید. عیب مشك اینست که اندك خشکی دارد. این‌را مشك‌تر می‌توان گفت. بسیار لطیف بوئی دارد. اگرچه خودش غریب هیات دارد، درازی گل او یك و نیم وجب می‌تواند بود که باشد. وضع او بطریق غراو برگهای دراز دارد. این گل خار هم دارد. مثل غنچهٔ که جمع شده برگهای بیرونی او سبزتر و خاردارتر است. برگهای درونی او سفید و نرم میشود. در میان برگهای درونی مثل میانگیهای (و اصل این معلوم نیست که چیست. چون فارسی او معلوم نبود، همینطور نوشته) چیزی میشود. بوی خوش از آن می‌آید. به بوتهٔ که نو برآمده هنوز تنه پیدا نکرده باشد میماند، اما برگهای این پهن ترست و خاردار. تنهٔ او بسیار بی‌اندام است. ریش های او نموده ایستاده.

دیگر یاسمن سفید میشود که آن‌را چنپلی میگویند. از یاسمن ولایت کلانترست و بویش تندتر.

درآن ولایتها چهار فصل میشود. در هندوستان سه فصل میشود: چهار ماه تابستان و چهار ماه بشکال و چهار ماه زمستان. ابتدای ماههای او از استقبال ماههای هلالی است. در هر سه سال یکماه‌را بر ماههای بشکال می‌افزایند. باز در سه سال یك ماه بر ماههای زمستان زیاده میکنند، باز در [ل٢٨١ب] سه سال یك ماه بر ماههای تابستان می‌افزایند. کبیسهٔ اینها اینست. چیت، بیساك، [٤٠٨ب] جیت، آسار تابستان موافق حوت و حمل و ثور و جوزا. ساون، بهادون، کوار و کاتك بشکال موافق سرطان و اسد و سنبله و میزان. آگهن، پوس، ماه، پهاگن زمستان موافق عقرب و قوس و جدی و دلو.

مردم هندوستان که فصول‌را در چهارگان ماه تعیین کرده‌اند در هر فصلی دوگان ماه‌را زور گرما و زور بشکال و زور زمستان گرفته‌اند. از ماههای تابستان دو ماه آخرین‌را، که جیت است و آسار، زور گرما این دو ماه را میگویند. از ماههای بشکال دو ماه اولین‌را، که ساون و بهادن است، زور باران این دو ماه خیال کرده اند. از ماههای زمستان دو ماه میانگی که پوس و ماه است زور زمستان این دو ماه است. باین اعتبار فصل اینها شش میشود.

روزهارا هم نام مانده‌اند: سنیچر - شنبه، آیتوار - یکشنبه، سوم‌وار - دوشنبه، منگل وار - سه‌شنبه، بده‌وار - چهارشنبه، برهسپت‌وار - پنجشنبه، سکروار - آدینه.

The screw-pine is another. It has a very delicate scent. Whereas musk has the disadvantage of being dry, this could be called "wet musk." In addition to the plant's having a very strange appearance, the flowers can be from one and a half to two spans long. The leaves are long like those of the reed and have spines. When compressed like a bud, the outer leaves are spiny and greenish and the inner leaves are soft and white. Nestled among the inner leaves are things like in the middle of a flower, and the good scent come from there. When it first comes up, before it develops a stalk, it resembles the male reed bush. The leaves are flattish, and the spiny and pulpy. The stalk is extremely unharmonious. The roots are always exposed.

Then there is the jasmine. The white variety is called *champa*. It is larger and has a more pronounced odor than the jasmine in our country.

DIVISIONS OF TIME

In our country there are four seasons, but in Hindustan there are three: four months of summer, {four months of monsoon,} and four months of winter. The months begin with the

Yana keora dur. Bisyār laṭīf ıdı bar. [...] Muškning ʻaybı bu dur kim xuškluqı bar dur. Munı mušk-i tar desä bolur. Bisyār laṭīf ıdı bar dur. Agarči özining ğarīb ṭawr hayʼatı bar dur, gulining uzunluqı bir yarım qarıš–iki qarıš bolğay. Vaḍʻı ğarv* bargi dek uzun barglär dür. Munıng tikäni bar dur. Ġunča dek tığılğan taškalıqı bargläri sabzraq tikänligräk, ičkäriki barglär yumšaq aq barglär boladur. İčkäriki barglärning aralarıda gulning ortasıdaqı dek nemälär boladur. Yaxšı ıdı andın kelädür. Yangı čıqıp hanüz tana paydā qılmağanı erkäk qamıšning butasığa oxšar. Munıng bargi yassıraq tur va tikänlığ [sic]. Tanalıqı bisyār beandām dur. İldizläri körünüp turuptur.

Yana yāsaman boladur. Aq munı čampā derlär*. Bizing yer yāsamanlarıdın uluğraq, va ıdı tundraq boladur.

Yana ol vilāyatlarda tört faṣl tur. Hindustānda üč faṣl bolur. Tört ay yaz dur, ‹tört ay biškāl,› tört ay qıš. Aylarınıng ibtidāsı hilāl aylarnıng istiqbālıdın dur. Har üč yılda bir aynı biškāl aylarığa ziyāda qılurlar; yana üč yılda qıš aylarığa ziyāda qılurlar; yana üč yılda yaz aylarığa. Bularnıng kabīsası [288b] *bu dur. ‹Cayt, Baysāk, Jet, Āsār› tābistān muvāfiq-i Ḥūt ‹va Ḥamal va Sawr va Jawzā›; ‹Sāwan, Bhādon, Kuwār va Kātik› biškāl muvāfiq-i Saraṭān ‹va Asad va Sumbula va Mīzān. Āghan, Pūs, Māgh, Phāgun› zimistān muvāfiq-i ʻAqrab ‹va Qaws va Jady va Dalv›.

Eli fuṣūlnı kim törtär ay taʻyīn qılıpturlar, har faṣlda yana ikirär aynı ısığnıng va yağınnıng va savuqnıng zorı tutupturlar. Yaz aylarıdın iki songqı ay, kim Jet bilä Asār dur, ısığnıng zorı bu iki ay dur. Biškāl aylarıdın iki burunqı ay, kim Sāwan va Bādon dur, yağınnıng zorı bu iki dür. Qıšlarıdın iki ortadaqı ay, kim Pūs va Māh dur, savuqnıng zorı bu iki ay dur. Bu iʻtibār bilä bularnıng faṣlı altı boladur.

Künlärgä ham at qoyupturlar: ‹Saničar–Šamba, Etvār–Dušamba, Somvār–Dušamba, Mangalvār–Sišamba, Budhvār–Cahāršamba, Brihaspativār–Panjšamba, Sukravār–Ādīna.›

crescent moon in opposition. Every three years one month is added to the monsoon months, then three years later [a month] is added to the winter months, then three years later a month is added to the summer months. This is their intercalation. **[288b]**

The summer months are Chait, Baisakh, Jeth, and Asarh, corresponding to Pisces, Aries, Taurus and Gemini. The monsoon months are Sanwan, Bhadon, Kuar and Katik, corresponding to Cancer, Leo, Virgo and Libra. The winter months are Aghan, Pus, Magh and Phagun, corresponding to Scorpio, Sagittarius, Capricorn and Aquarius.

Having assigned four months each to the seasons, they take two months of each season to be the hottest, the rainiest or the coldest. Of the summer months the last two, Jeth and Asarh, are the two months of extreme heat. Of the monsoon months the first two, Sanwan and Bhadon, are the height of the rains. Of the winter months the middle two, Pus and Magh, are the two months of extreme cold. By this reckoning they have six seasons.

They also have names for the days of the week: {Sanichar—Saturday, Etwar—Sunday, Somwar—Monday, Mangal—Tuesday, Budh—Wednesday, Brihaspati—Thursday, Sukrawar—Friday.}

چنانچه باصطلاح ولایتهای ما شب و روزرا بیست وچهار قسمت کرده‌اند [٤٠٩] هرکدام‌را یکساعت گفته‌اند ، هر ساعت‌را شصت قسمت کرده‌اند هرکدام‌را یك دقیقه گفته‌اند که شب و روز یك هزار وچهارصد و چهل دقیقه باشد ، مقدار دقیقه‌را تقریبًا برابر شش مرتبه فاتحه‌را با بسم‌الله خواندن است که یك شبانه‌روز برابر هشت‌هزار وششصد وچهل نوبت فاتحه‌را با بسم الله خواندن باشد ، مردم هند شبانه‌روزرا شصت قسمت کرده‌اند ، هرکدام‌را یك «گری» گفته اند . [ل٢٨٢] دیگر شب‌را چهار قسمت و روزرا چهار قسمت کرده‌اند ، هرکدام‌را «پهر» گفته اند که فارسی او «پاس» باشد . درآن ولایت پاس و پاسبان شنیده میشد ، باین خصوصیت معلوم نبود . بجهت همین مصلحت در جمیع شهرهای معتبر هندوستان جمعی مقرر و معین اند که «گریالی» میگویند . از برنج یك چیز پهنی ریخته‌اند ، کلانی او برابر طبق باشد . پُری او دو انگشت بوده باشد . این برنج‌را گریال میگویند . این گریال‌را در جای بلندی آویزان کرده اند . یك طاس دیگری دارند مثل جام ساعت . ته او شکافست . در هر گری یکی پر میشود . [٤٠٩ب] گریالیان بنوبت این طاس‌را در آب گذاشته منتظرند . مثلاً از وقت روز شدن که طاس‌را ماندند طاس یکی که پر شد بمیخ‌کوبی که دارند گریال‌را یکی میزنند . دو شد ، دو تا تمام شدن پهر پهر که تمام شد علامتش اینست که میخ‌کوب‌را بگریال زده زود زود و بسیار می‌نوازند . اگر پهر اول روز است ، بعد از زود زود نواختن اندك درنگ کرده یك نوبت می‌نوازند . اگر پهر دوم باشد ، بعد از زود زود نواختن دومی نوازند . در سیومی سه و چهارمی چهار . چهار پهر روز که تمام شد ، از پهر شب سر کرده بهمین دستور چهار پهر شب را باتمام میرسانند . پیش ازین گریالیان در شبانه‌روز در همان زمان تمام شدن پهر علامت پهررا می‌نواختند . شبها بمردمی که از خواب بیدار می‌شدند آواز نواختن سه گری یا چهار گری که می‌آمد معلوم نمیشد [ل٢٨٢ب] که پهر دوم است یا پهر سیوم است . من فرمودم که گریهای شب‌را و گریهای روز ابرداررا بعد از نواختن آن گریها علامت آن پهررا [٤١٠] بنوازند . مثلاً بعد از نواختن سه گری از پهر اول درنگ کرده علامت پهررا یك دیگر هم بنوازند ، یعنی معلوم شود که این سه گری از پهر اول است . بعد از نواختن چهار گری از پهر سوم شب درنگ کرده علامت پهررا سه بنوازند ، یعنی معلوم شود که این چهار گری از پهر سوم است . خیلی خوب شد . شب هر وقت که بیدار میشود کسی آواز گریال که آمد مشخص میشود که از کدام پهر چند گری شده .

In our country a day and night is conventionally divided into twenty-four parts, each of which is called an hour, and every hour is divided into sixty parts, each of which is called a minute, so there are 1,440 minutes in a day and night. The duration of a minute is about what it takes to say the Fatiha with the Basmala six times, **[289]** so that during a day and night the Fatiha and the Basmala could be recited 8,640 times.

The people of India divide the day and night into sixty parts, each of which is called a *ghari*. Moreover, the night and the day are each divided into four parts, each of which is called a *pahar*, or what in Persian is called a *pas* (watch). In Transoxiana I had heard the expressions *pas* and *pasban* (watchman), but I did not know that this is what they denoted. For this purpose in all the important towns of Hindustan a group of men called *ghariyali*s is appointed and assigned. They cast a disc of brass as large as a tray and two fingers thick. This brass thing, called a *ghariyal*, is hung in a high place. Then there is a vessel with a hole in the bottom, like an hour glass, that fills up once every *ghari*. The *ghariyali*s take turns putting the vessel in water and waiting [for it to fill up]. For example, from daybreak when they put the vessel [in water] and it fills up once, they strike the *ghariyal* with a mallet. When it fills up twice, they

Nečük kim bizing vilāyatlar iṣtilāḥıda kečä kündüzni yegirmä tört qismat qılıpturlar, har qaysısını bir sā‘at deptürlär, va har sā‘atını altmış qismat qılıpturlar, har qaysısını bir daqīqa deptürlär kim har kečä va kündüz ming tört yüz qırq daqīqa bolğay—daqīqanıng miqdārı taqrīban altı **[289a]** qatla Fātiḥanı bismi’llāh bilä oquğunča dur kim bir kečä kündüz sekiz ming altı yüz qırq nawbat Fātiḥanı bismi’llāh bilä oquğunča bolğay—Hind eli kečä kündüzni altmış qismat qılıpturlar. Har qaysını bir garī deptürlär. Yana kečäni tört va kündüzni tört qismat qılıpturlar: har qaysını pahar deptürlär kim Fārsī pās bolğay. Ol vilāyatlarda pās va pāsbān ešitilür edi. Bu xuṣūṣiyyat bilä ma‘lūm emäs edi. Ošbu maṣlaḥatqa Hindustānnıng jamī‘ mu‘tabar šahrlarıda jam‘î muqarrar u mu‘ayyan durlar kim gariyālī derlär. Birinjdın tabšī* nemä quyupturlar: uluğluqı ṭabaqča bolğay; qalınlıqı iki eligčä bolğay. Bu birinjnı gariyāl derlär. Bu gariyālnı bir buland yerdä āvezān qılıpturlar. Yana bir ṭāsları bar, jām-i sā‘at tek. Qoyı tešük dur. Har garīda bir tolar*. Gariyālilar nawbat bilä bu ṭāsnı suğa qoyup muntaẓir durlar. Masalan kün tuğar vaqttın kim ṭāsnı qoydılar, ṭās bir tolsa toqmaqları bilä gariyālğa bir urarlar. İki tolsa, iki. Tā pahar tükängüncä har pahar kim tükänsä ‘alāmatı bu dur kim toqmaqnı gariyālğa bat bat va ğalaba ğalaba qaqarlar. Agar kündüzdin avvalqı pahar bolğan bolsa, bat bat qaqqandın **[289b]** song dirangî qılıp bir nawbat qaqarlar. İkinči pahar bolğan bolsa, bat bat qaqqandın song iki qaqarlar. Üčünčidä üč, törtünčidä tört. Kündüzning tört paharı kim tükändi, kečä paharıdın bašlap ošbu dastūr bilä kečäning tört paharını tükätürlär. Burun gariyālilar kečä kündüzdä pahar tükängändä oq pahar ‘alāmatını qaqarlar edi. Kečälär uyqudın oyğanğanlarğa üč garī ya tört garīning qaqqan üni kelsä edi, ma‘lūm bolmas edi kim ikinči pahar mu dur ya üčünči pahar mu dur. Men buyurdum kim kečä garīlarını va bulutluğ kündüz garīlarını qaqqandın song paharnıng ‘alāmatını qaqqaylar. Masalan, kečäning avvalqı pahar‹ı›dın üč garī qaqqandın song dirang qılıp paharnıng ‘alāmatını yana bir ham qaqqaylar, ya‘nī ma‘lūm bolğay kim bu üč garī avvalqı pahardın dur. Kečäning üčünči pahardın tört garī qaqqandın song dirang qılıp paharnıng ‘alāmatını üč qaqqaylar, ya‘nī ma‘lūm bolğay kim bu tört garī üčünči pahardın dur. Xaylî yaxšı boldı. Kečä har vaqt oyğanğanda gariyāl üni kelsä mušaxxaṣ boladur kim qaysı pahardın nečä garī boluptur.

---

strike it twice and so on until a watch is completed. As each watch is finished it is announced by striking the *ghariyal* many times in rapid succession. When the first watch of the day is finished, after striking many times, **[289b]** they pause and strike once. When the second watch is finished, they strike many times and then strike twice. For the third thrice, for the fourth four times. When the four watches of the day are finished and the night watches have begun, they announce the night watches in the same way. Formerly the *ghariyali*s used to announce the watches by striking only when the watches were finished. Those who woke up during the night and heard the sound of three or four *ghari*s being struck did not know whether it was the second or the third watch. I ordered them to announce the watches of the night and cloudy days by striking after they had struck the *ghari*. For example, after striking the third *ghari* of the first watch of the night, they would pause and announce the watch by striking once more, so it was obvious that it was the third *ghari* of the first watch. After striking the fourth *ghari* of the third watch of the night, they would pause and announce the watch by striking three times. It was a very good idea. Whenever people woke up at night and heard the sound of the *ghariyal*, they would know which watch and which *ghari* it was.

دیگر هر گری‌را شصت حصه کرده‌اند، هر یك‌را «پَل» گفته‌اند که یك شبانه‌روز سه‌هزار وششصد پل بوده باشد. دیگر مقدار هر پل‌را شصت بار چشم پوشیده وا کردن گفته اند، که شبانه‌روزی برابر دوصد و شانزده هزار مرتبه چشم پوشیده وا کردن بوده باشد. دیگر هر پل‌را تجربه کرده شد. تقریبًا برابر هشت مرتبه قل هو الله‌را با بسم‌الله خواندن باشد که شبانه روزی برابر بیست و هشت هزار و هشتصد مرتبه قل هو الله‌را با بسم‌الله خواندن بوده باشد.

دیگر مردم هند وزن‌هارا طوری تعیین کرده‌اند. هشت رَتی یك ماشه، چهار ماشه یك تانك که سی و دو رتی بوده باشد. پنج ماشه یك مثقال که چهل رتی باشد. دوازده ماشه یك توله که نود [٤١٠ب] وشش رتی بوده باشد. چهارده توله یك سیر. این خود مقرر است که در هر جا چهل سیر یك من [ل٢٨٢] میشود و دوازده من یك مانی. صد مانی‌را یك میناسه میگویند. جواهر و مرواریدرا به تانك برمی‌کشند.

دیگر مردم هند عددرا هم خوب تعیین کرده‌اند. صدهزاررا «لك» میگویند. صد لك‌را کرور، صد کروررا ارب، صد ارب‌را کرب، صد کرب‌را نیل، صد نیل‌را پدم، صد پدم‌را سانك. تعیین این عددها دلیل بسیاری مال هندوستان است.

دیگر، اکثر مردم هندوستان کافر می‌باشند. مردم هند کافررا «هندو» میگویند. هندوان اکثر تناسخی می‌باشند. عامل و مستاجر و کارگذار تمام هندو است. در ولایتهای ما مردم صحراگرد قبیله‌قبیله نامها دارند. اینجا مردمی که در ولایات و مواضع متوطن اند قبیله‌قبیله نامها دارند. دیگر هر حرفه‌گر که هست پدر پدر او همان حرفه‌را کرده آمده است.

هندوستان کم‌لطافت واقع شده [٤١١] در مردمش حسن نی، حسن اختلاط و آمیزش و آمدورفت نی، طبع نی، ادراك و ادب نی، کرم و مروت نی، در هنرها و کارهای او سیاق و اندام و رجه و گونیا نی، اسپ خوب نی، گوشت خوب نی، انگور و خربوزه و میوه‌های خوب نی، یخ و آب سرد نی، در بازارهای او طعام خوب و نان خوب نی، حمام نی، و مدرسه نی، شمع نی، و مشعل نی، و شمعدان نی.

بجـــای شمع و مشعل جمع کثیر چرکینی می‌باشند، «دیوْتی» میگویند. در دست چپ خود سه‌پایهٔ خوردی‌را گرفته‌اند که ازین سه‌پایه در کنار یك پایه مثل سر شمعدان [ل٢٨٢ب] یك آهنی را بچوب همین سه‌پایه مضبوط کرده‌اند. یك فتیلهٔ سستی‌را که برابر نرانگشت بوده باشد بچوب آهن‌دار پایهٔ دیگر بسته‌اند. در دست راست ایشان یك کدوئیست، سوراخ آن‌را تنگ گذاشته‌اند که روغن از آنجا باریك شده میریزد. هرگاه در فتیله

Every *ghari* is divided into sixty parts, each of which is called a *pal*, **[290]** so that a day and night contain 3,600 *pal*s. They say that a *pal* lasts the time it takes to shut and open the eyes sixty times, so during a day and a night you could shut your eyes and open them 216,000 times. By experiment it has been determined that a *pal* is approximately the length of time it takes to say *qul huwa' llah* and *bismillah,* so during a day and night you could say *qul huwa' llah* and *bismillah* 28,800 times.

WEIGHTS AND MEASURES

The people of India also have wonderful weights and measures. 8 rattis = 1 masha; 4 mashas = 1 tank, or 32 rattis; 5 mashas = 1 mithqal, or 40 rattis; 12 mashas = 1 tola, or 96 rattis; 14 tolas = 1 seer. It is set everywhere that 40 seers = 1 maund. 12 maunds = 1 mani; 100 manis is called a manyasa. Jewels and pearls are weighed by the tank.

The people of India have also an excellent system of numbering. 100,000 = 1 lac; 100 lacs = 1 crore; 100 crores = 1 arb; 100 arbs = 1 kharb; 100 kharbs = 1 nil; 100 nils = 1 padam; 100 padams = 1 sankya. The creation of these numbers {indicates the vast wealth of Hindustan.}

Yana har garīnı altmış bolupturlar. Har birini pal deptürlär kim har kečä **[290a]** kündüz üč ming altı yüz pal bolğay. Yana har pal miqdārını altmış qatla közni yumup ačqunča deptürlär kim kečä kündüz iki yüz on altı ming közni yumup ačqunča bolğay. Yana bir palnı tajriba qılıldı. Taqrīban sekiz qatla qul-huwa'llāhnı bismi'llāh bilä oquğunča boldı kim kečä kündüz yegirmä sekiz ming sekiz yüz qul-huwa'llāh bismi'llāh bilä oquğunča bolğay.

Yana Hind eli vaznlarnı ṭaw[r]î ta'yīn qılıpturlar. Sekiz rattī bir māša, tört māša bir tānk, kim otuz iki rattī bolğay. Beš māša bir misqāl, kim qırq rattī bolğay. On iki māša bir tola, kim toqsan altı rattī bolğay. On tört tola bir ser. Bu xud muqarrar dur kim har yerdä qırq ser bir batman bolur. On iki batman bir mānī, yüz mānīnı bir MNYASH derlär. Javāhir u murvārīdnı tānk bilä tartarlar.

Yana Hind eli 'adadnı ham xūb ta'yīn qılıpturlar. Yüz mingni lak derlär, yüz laknı karor, yüz karornı arb, yüz arbnı karb, yüz karbnı nīl, yüz nīlnı padam, yüz padamnı sānk. Bu 'adadlarnıng ta'yīnı [...]

Hindustān elining köpräki kāfir boladur. Hind eli kāfirnı "hindū" derlär. [...] Bizing vilāyatlarda ṣaḥrāda yürür elning qabīla-qabīla atları bolur. Munda ham vilāyāt va kentlärdä mutavaṭṭin **[290b]** ellärning* qabīla-qabīla atları boladur. Yana har ḥirfagar kim bar ata atasıdın bäri ol ḥirfanı qıla keliptür.

Hindustān kamliṭāfat yer vāqi' boluptur. Elidä ḥusn yoq, va ḥusn-i ixtilāṭ u āmeziš u āmaduraft yoq, va ṭab' u idrāk yoq, va adab yoq, va karam u muruvvat yoq, va hunarlarıda va išläridä siyāq u andām va raja u gūnyā yoq, va yaxšı at yoq, va yaxšı et yoq, va üzüm va qavun va yaxšı mevalär yoq. Yax yoq, va savuq su yoq, va bāzārlarıda yaxšı aš va yaxšı nān yoq, va ḥammām yoq, va madrasa yoq. Šam' yoq va maš'al yoq, šam'dān yoq.

Šam' u maš'al ornığa jam'-i kasīr čirkinî boladur—deotī deydürlär. Cap eliglärigä kičikräk sipāya tutupturlar kim bu sipāyanıng bir pāyasınıng ujıda šam'dānnıng başı dek bir temürni sipāya yığačığa berkitiptürlär. Bir yoğan fatīlanı, kim baš barmaqča bolğay, sipāyanıng temürlüg yığačığa bağlapturlar. Ong eligläridä bir kadū dur kim tüšükini tarraq qoyupturlar kim su yağı andın inčkä čuburup aqadur. Har qačan fatīlağa yağ iḥtiyāj bolsa

---

Most of the people of Hindustan are infidels. The people of India call infidels Hindu. {Most Hindus believe in reincarnation. Tax-collectors, artisans and craftsmen are all Hindus.} In our country the people who move about the countryside have clan names. Here even those who dwell in towns and villages **[290b]** have clan names. Every craft and trade is passed down from father to son.

Hindustan is a place of little charm. There is no beauty in its people, no graceful social intercourse, no poetic talent or understanding, no etiquette, no nobility or manliness. In the arts and crafts there is no harmony or symmetry, there are no good horses, no good meat, no good grapes, melons or fruit. There is no ice, no cold water, no good food or bread in the markets. There are no baths and no *madrasa*s. There are no candles, torches or candlesticks.

Instead of candles and torches they have a numerous group of filthy people called *deoti*s. In their left hands they hold a small tripod on the end of one leg of which an iron piece like the top of a candlestick is fastened to the wood of the tripod. To the part of the tripod that has the iron piece they fasten a wick as thick as the thumb. In their right hands is a gourd with a narrow slit from which oil can be trickled. Whenever the wick needs oil they pour it from the

روغن احتیاج شود ، ازین کدو [٤١١ب] روغن می‌گزارند . کلانان ایشان ازین دیوٴتیان دوصد دوصد میدارند . بجای شمع و مشعل ، این‌را استعمال میکنند . پادشاهان و امرای ایشان شبها اگر کاری که احتیاج بشمع باشد داشته باشند ، همین دیوٴتیهای چرکین این چراغ‌را آورده نزدیك گرفته می‌ایستند .

غیر از دریاها و سیاه‌آبها ، در جرها و مغاکیها آب جاریست . در باغ و عمارتها جو آبهای روان نی . در عمارات او صفا و هوا و اندام و سیاق نی .

و رعیت و مردم ریزه‌پای تمام برهنه میگردند . لنگوته گفته یك چیزی می‌بندند از ناف دو وجب پایان‌تر اریب لته آویزان شده مانده ایستاده در زیر این لته اریب آویزان شده یك پارچه لتهٔ دیگر است . بند این لنگوته‌را که بستند آن پارچه لته‌را از میان دو ران گرفته عقب گذرانده به بند آن لنگوته مضبوط میکنند . زنان آنها خود یك لنگ بسته اند . نصف [٤١٢] آن را در کمر خود بسته‌اند . نصف دیگررا بر سر خود انداخته‌اند .

لطافتی که در هندوستان است ولایت کلانیست . طلا و زر او بسیارست و هواهای بشکال او بسیار خوب میشود . [ل٢٨٤] گاهی روزی میشود که ده پانزده بیست مرتبه می‌بارد . در بارانهای او در یك زمان سیلها میآید . در جائی که هیچ آب نیست دریاها جاری میشود . در محل باریده ایستادن غریب هواهای خوب میشود چنانچه اعتدال و لطافت هوا از آن نمیگذرد . عیبش اینست که هوا بسیار تر و نم میشود . بکمانهای آن ولایت خود در بشکال تیر انداخته نمیشود ، ویران میشود . نه تنها کمان ، بجیبه و کتاب و رخت و متاع بهمه تاثیر میکند . عمارت‌هم بسیار نمی‌پاید . غیر از بشکال ، در زمستان و تابستان‌هم خوب هواها است ، اما باد شمال همیشه می‌خیزد . گرد و خاك خیلی میشود . نزدیك به بشکال این باد پنج شش نوبت بسیار تند می‌خیزد چنانچه گرد و خاك بآن مرتبه میشود که همدیگررا [٤١٢ب] نمی‌توان دید . این‌را «آندهی» میگویند . در تابستانها ثور و جوزا گرم میشود ، اما آنقدر گرم بی‌اعتدال نیست . در برابر گرمای بلخ و قندهار نیست . امتداد او خود برابر نصف گرمی آنجاها بوده باشد .

یك لطافت دیگر اینست که از هر صنف و از هر حرفه‌گر بی‌حد و بی‌نهایت است . از برای هر کار و از برای هر چیز جمعی مقرر و معین اند که پدر پدر ایشان آن کار و آن چیزرا کرده آمده اند چنانچه در ظفرنامهٔ ملا شرف یزدی در ساختن تیمور بیگ عمارت مسجد سنگین‌را اینچنین بمبالغه نوشته که از سنگتراشان آذربایجان و فارس و هندوستان و دیگر

gourd. {Great men keep these *deotis* by the hundred,} and they use them instead of candles or torches. If their kings and noblemen have some business at night that requires lighting, these filthy *deotis* **[291]** bring this sort of lamp and hold it nearby.

Aside from the streams and still waters that flow in ravines and hollows, there is no running water in their gardens or palaces, and in their buildings there is no pleasing harmony or regularity.

The peasantry and common people parade around stark naked with something like a loin cloth tied around themselves and hanging down two spans below their navels. Under this rag is another piece of cloth, which they pass between their legs and fasten to the loin cloth string. Women fasten around themselves one long piece of cloth, half of which they tie to their waists and the other half of which they throw over their heads.

The one nice thing about Hindustan is that it is a large country with lots of gold and money. The weather turns very nice during the monsoon. Sometimes it rains ten, fifteen or twenty

kadūdın yağ quyadur. [...] Šam‘ u maš‘al ornığa munı isti‘māl qıladurlar. Pādišāhları va beglärigä kečälär šam‘ğa iḥtiyāj bolğuluğ iš bolsa, ošbu čirkin deotılar **[291a]** bu čirāğnı keltürüp yaqın alıp turadurlar.

Daryālarıdın va qara sularıdın özgä kim jarlar va čuqurlarda aqadur, bāg u ‘imārātıda aqarlar yoq, va ‘imāratlarıda ṣafā u havā, andām u siyāq yoq.

Ra‘iyyat va rezapāy eli tamām yalangač yürüydürlär. Langota dek bir nemä bağlaydurlar. Kindikdin iki qarıš qoyı qısıq salılıp turuptur. Bu salınğan qısıq latanıng astıda* yana parča bar, lata bar bu langotanıng bağını kim bağlarlar ol parča-latanıng iki butnıng arasıdın alıp käyin langotanıng bağıdın ötkärip berkitädürlär. Xatunları xud bir uzun lung* bağlapturlar. Yarımnı beligä bağla[y]dur, yarımnı bašlarığa saladurlar.

Liṭāfatî kim Hindustānda bar, uluğ vilāyat tur, va altun va yarmaqı qalın boladur, va biškāl havāları bisyār xūb boladur. Gāh künî boladur kim on–on beš–yegirmä qatla yağadur. Yağınlarıda bir zamānda sayllar keladür. Heč su yoq yerlärdä daryālar aqadur. Yağar maḥallıda yağıp turğan maḥallarıda ğarīb yaxšı havālar boladur—andaq kim havānıng i‘tidālı va liṭāfatı andın ötmäs. ‘Aybı bu dur kim havā köp purnam boladur. Ol vilāyatlarnıng yaylarığa biškāl oysa (?) xud atıp bolmaydur, buzuladur. **[291b]** Nê yalğuz yay, jebä u kitāb u raxt u matā‘qa barığa ta’sīr qıladur, ‘imārat ham köp turmaydur. Biškāldin bašqa ham qıš va yaz yaxšı havālar dur, valî šimāl yeli hameša qopadur. Gard u xāk xaylî boladur. *Biškālgä yavuq bu yel yılda tört–beš nawbat bisyār tund qopadur—andaq kim gard u xāk ol martabada boladur kim birbirni körüp bolmaydur. Munı āndī deydürlär. ‹Yazlar Sawr u› Jawzāda ısığ boladur, valî anča bei‘tid[ā]l ısığ emästür. Balx va Qandahārnıng ısığınıng [...] yarımıča bolğay.

Yana bir liṭāfatı bu dur kim ṣinfdın va har ḥirfagardin beḥadd u benihāyat tur. Har iš üčün va har nemä üčün jam‘î muqarrar u mu‘ayyan dur kim ata atalarıdın bäri ol iš va ol nemäni qıla kelgändürlär, nečük kim *Ẓafarnāma*da Temür Begning Masjid-i Sangīn ‘imāratını qılurda Mullā Šaraf mundaq mubālağa bilä bitiptür kim Āzarbāyjān u Fārs u Hindustān va yana özgä

times a day. During these rains torrents are formed in an instant, and water flows in places that normally have no water. During the rainy season, when the rain ceases the weather is unusually good, so good in fact that it could not be more temperate or pleasant. The one drawback is that the air is too humid. During the monsoon bows from that country cannot be used to shoot or they are ruined. Not only bows, but also armor, books, bedding and textiles are all affected. Buildings do not last very long either. Aside from the monsoon, during both winter and summer there are periods of good weather, but the north wind always blows and stirs up much dust. Near the monsoon, the wind gets so strong four or five times and there is so much dust that people cannot see each other. This wind is called *andhi*. In the summer during Taurus and Gemini it gets hot, but the heat is not so intense, nothing like the heat of Balkh and Kandahar, and it lasts only half as long.

Another nice thing is that there are unlimited numbers of craftsmen and practitioners of every trade. For every labor and every thing there is an established group who have been practicing that craft or professing that trade for generations. For instance, in the *Zafarnama* Mulla Sharaf writes so eloquently that during Timur Beg's building of the stone mosque there were two hundred stonemasons from Azerbaijan, Fars, Hindustan and other places employed

ممالك هر روز دوصد كس در مسجد كار می‌كردند. در يك آگره از سنگتراشان همين آگره در ال٢٨٤ب] عمارات من هر روز ششصد و هشتاد كس كار می‌كردند. ديگر در آگره و در سيكری و در بيانه و در دولپور و در گواليار و در كول يكهزار و چهارصد و نود و يك سنگتراش هر روز در عمارتهای من كار ميكردند. از هر حرفه‌گر و از هر كاری‌گر بهمين [٤١٣] قياس در هندوستان بی‌حد و بی نهايت است.

اين ولايتها كه از بهره تا بهار حالا در تصرف منست پنجاه و دو كرور است چنانچه از مفصل آن مجملی معلوم خواهد شد. ازينجمله هشت نه كرور از پرگنات در تصرف رای و راجه چند است كه در قديم اطاعت نموده اين پرگنات را بطريف استقامت يافته آمده‌اند. [...]

every day on the mosque. In Agra alone there were 680 Agra stonemasons at work on my building every day. Aside from that, in Agra, Sikri, Bayana, Dholpur, Gwalior and Koil 1,491 stonemasons were laboring on my buildings. [292] There are similar vast numbers of every craftsmen and laborers of every description in Hindustan.

The regions from Bhera to Bihar that are currently under my control are worth 52 crores, as can be seen in the following table. Of these, eight to nine crores worth are districts of rays and rajahs who are in obedience and have been awarded these districts for their maintenance as of old.

ESTIMATE OF THE TOTAL REVENUE OF AS MUCH OF HINDUSTAN AS HAS PRESENTLY COME UNDER CONQUEST:

Trans-Sutlej, Bhera, Lahore, Sialkot, Dipalpur, &c.	33,315,989 tankas
Sirhind	12,931,985 tankas
Hissar Firoza	13,075,174 tankas
The capital Delhi and the Doab	36,950,254 tankas
Mewat (not inside [the realm] at the time of Sikandar)	16,981,000 tankas
[292b] Bayana	14,414,930 tankas

mamālik sangtarāšlarıdın har kündä iki yüz kiši masjidta iš qılurlar edi. Bir Agradä ošbu Agraning sangtarāšlarıdın mening ‘imāratlarımda har kün altı yüz seksän kiši iš qılurlar edi. Yana Agradä va Sīkrīdä va Bayānada va Dolpū‹r›da va Gwāliyārda va Koilda ming tört yüz toqsan bir sangtarāš har kündä mening ‘imāratımda iš qılurlar edi. Har ḥirfa- **[292a]** -gar va har kārīgardin ošbu qiyās bilä Hindustānda beḥadd u benihāyat dur.

Bu vilāyatlar, kim Bheradın Bihārğača ḥālā mening taṣarrufumda dur, ellig iki karor dur, nečük kim bu mufaṣṣalıdın mujmalî ma‘lūm bolğusıdur. Bu jumladın sekiz–toquz karor rāy u rājanıng parganalärі dür kim iṭā‘at qılıp qadīmdın bu parganātnı vajh-i istiqāmat ṭarīqıda tapıpturlar.

Taxmīn-i jamī‘-i Hindustān az ānča bi’l-fi‘l dar taḥt-i tasxīr-i rāyāt darāmada:

Sarkār-i Ānrūy-i Āb-i Sutlej va Bhera va Lāhawr va Siyālkot va Dīpālpūr va ğayrihā: si karor u sī u si lak u pānzdah hazār u nuhṣad u haštād [u] nuh tanka.	Sarkār-i Sihrind: yak karor bīst u nuh lak u sī u yakhazār u nuhṣad u haštād u panj tanka.	Sarkār-i Ḥiṣār-i Fīroza: yak karor u sī lak u haftād u panjhazār u yakṣad u haftād u čahār tanka.
Sarkār-i Dāru’l-mulk Dihlī va Miyān Du Āb: si karor u šaṣt u nuh lak u panjāh hazār u davīst [u] panjāh u čahār tanka.	Sarkār-i Mewāt, ki dar zamān-i Iskandar dāxil nabūda, yak karor u šaṣt u nuh lak u haštād [u] yakhazār tanka.	Sarkār-i Bayāna: yak karor u čihil u čahār lak u čahārdah hazār u nuhṣad u sī tanka. **[292b]**
Sarkār-i Agra: bīst u nuh lak u haftād u šiš hazār u nuhṣad u nūzdah tanka.	Sarkār-i Miyān Vilāyat: du (?) karor u navad [u] yak lak u nūzdah tanka.	Sarkār-i Gwāliyār: du karor u bīst u si lak u panjāh u haft hazār u čahārṣad u panjāh tanka.
Sarkār-i Kālpī va Sehonda va ğayrih: čahār karor u bīst u hašt lak u panjāh u panjhazār u nuhṣad u panjāh tanka.	Sarkār-i Qannawj: yak karor u sī u šiš lak u šaṣt u si hazār u sīṣad u panjāh u hašt tanka.	Sarkār-i Sambal: yak karor u sī u hašt lak u čihil u čahār hazār tanka.

Agra	2,976,919 tankas
Central provinces	29,100,019 tankas
Gwalior	22,357,450 tankas
Kalpi and Seondha	42,855,950 tankas
Kannauj	13,663,358 tankas
Sambhal	13,844,000 tankas

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

از ولایات هندوستان از جای و زمین او و مردم او از خصوصیات و کیفیات آنچه معلوم و مشخص شده بودند مذکور و مسطور شد. بعد ازین‌هم اگر لایق نوشتن چیزی بنظر درآید، تحریر خواهم کرد. و اگر لایق شنواندن چیزی شنیده خواهد شد، تقریر خواهم نمود.

Laknaur and Buxar ..... 13,982,433 tankas
Khairabad ..... 1,265,000 tankas
Oudh and Bahraich ..... 11,701,369 tankas
Jaunpur ..... 40,088,333 tankas
Kara and Manikpur ..... 16,327,282 tankas
Bihar ..... 40,560,000 tankas
Sarwar ..... 15,517,506.5 tankas
Saran ..... 11,018,373 tankas
Champaran ..... 19,086,060 tankas
Kandhla ..... 4,330,300 tankas
Tirhut (tribute from Rajah Rup Narayan) ..... 255,000 silver tankas
..... 2,750,000 black tankas

Sarkār-i Laknawr va Baksar: yak karor u sī u nuh lak u hastād u du hazār u čahārṣad u sī u si tanka.

Sarkār-i Xayrābād: duvāzdah lak u šaṣt u panj hazār tanka.

Sarkār-i Awad va Bahrayč: yak karor u hifdah lak u yakhazār u sīṣad u šaṣt u nuh tanka. **[293a]**

Sarkār-i Jawnpūr: čahār karor haštād [u] hašt hazār u sīṣad u sī u si tanka.

Sarkār-i Kara va Mānikpūr: yak karor u šaṣt u si lak bīst u haft hazār u duvīst u haštād u du tanka.

Sarkār-i Bihār: čahār karor u panj lak u šaṣt hazār [40,560,000] tanka.

Sarkār-i Sarvār: yak karor u panjāh u panj lak u hifdah hazār u pānṣad u šiš u nīm tanka.

Sarkār-i Sāran: yak karor u dah lak u hizdah hazār u sīṣad u haftād u si tanka.

Sarkār-i Campāran: yak karor u navad lak u haštād u šiš hazār u šaṣt tanka.

Sarkār-i Kandla: čihil u si lak u sī hazār u sīṣad tanka.

Sarkār-i Tirhut: az xidmatāna-i Rāja Rūp Narayan: du lak u panjāh u panjhazār tanka-i nuqra, bīst u haft lak u panjāh hazār siyāh tanka.

Sarkār-i Rantambor az Būlī vaz Jātsū va Malāna: bīst lakh.

Sarkār-i Nāgawr

Sarkār-i Rāja Bikramājīt az Rantambor.

Sarkār-i Kanlijarī

Sarkār-i Rāja Singdev.

Sarkār-i Rāja Bikim Dev.

Sarkār-i Rāja Bikim Cand.

[293b] Hindustān vilāyātınıng yerining va elining xuṣūṣiyyātı va kayfiyyātı olča ma'lūm u mušaxxaṣ bolup edi mazkūr u masṭūr boldı. Mundın song yana bitilgü dek nemä naẓarğa kelsä taḥrīr qılğumdur. Ešitilgü dek nemä ešitilsä taqrīr qılğumdur.

Ranthambhor, including Buli, Chatsu and Malana ..... 2,000,000 [tankas]
Nagaur .....
Rajah Bikramajit of Ranthambhor .....
Kalinjar .....
Rajah Singh Deo .....
Rajah Bikam Deo .....
Rajah Bikam Chand .....

[293b]

As much of the characteristics and peculiarities of the peoples and places of Hindustan as has been ascertained has been written. Hereafter, whenever anything worth writing about is noticed or anything worth telling is heard, I will write it down.

روز شنبه بیست و نهم ماه رجب دیدن خزانه و بخشیدن آن بنیاد شد. بهمایون هفتاد لك
از خزانه داده شد. یك خانهٔ ناتوشتهٔ ناتحقیق نمودهٔ دیگر از خزانه همانطور به همایون انعام
کردم. دیگر به بعضی امرا ده لك و بعضیها هشت لك و هفت لك و شش لك داده شد. آنچه
در لشکر بودند از افغانان هزاره و عرب و بلوچ و هر جماعت موافق قدر حال ایشان
[٤١٣ب] از خزانه نقد انعامها شد. هر سوداگر و هر طالب‌علم و بلکه هرکس [ل٢٨٥] که
درین لشکر همراه بودند همه از انعام و بخشش حظ وافر و نصیب کامل بردند. بجماعهٔ که
درین لشکر نبودند هم ازین خزانه بسیار انعام و بخششها رفت چنانچه بکامران هفده لك. به
محمد زمان میرزا پانزده لك، بعسکری و هندال بلکه بجمیع خویشان و عزیزان بخورد و ریزه
بسیاری سرخ و سفید از رخت و از جواهر و از برده سوغاتها رفت. بامرای آن رویه و
سپاهیان ایشان بسیار انعامها رفت. بسمرقند و خراسان و کاشغر و عراق بجهت خویشان و
عزیزان سوغاتها فرستاده شد. بمشایخی که در خراسان و سمرقند بودند نذور رفت. بمکه و
مدینه‌هم نذرها رفت. بولایت کابل و صدهٔ ورسك بر سر جانداری، از مرد و زن، از بنده و
آزاد، از بالغ و نابالغ، یگان شاهرخی انعام شد.

در اول آمدن ما در آگره در میان مردم ما و این مردم غریب مغایرت و منافرت بود.
سپاهی و رعیت او از مردم ما دور دور می‌گریختند. بعد یك دهلی و آگره، دیگر جمیع
[٤١٤] مردم جاهای قلعه‌دار قلعه‌های خودرا مضبوط کرده اطاعت و انقیاد نکردند. در سنبل
قاسم سنبلی بود. در بیانه نظام‌خان بود. در میوات خود حسن‌خان میواتی بود. سرکنندهٔ این
شرها و شورها همان مردك ملحد بود. در دولپور محمد زیتون بود. در گوالیار تاتارخان
سارنگخانی بود. در راپری حسین‌خان نوحانی بود. در اتاوه قطب‌خان بود. در کالپی
[ل٢٨٥ب] عالم‌خان بود. قنوج و آن طرف دریای گنگ خود تمام در تصرف افغانان مخالف
بود مثل نصیرخان نوحانی و معروف فرملی. و دیگر امرا بسیار بود که پیش از مردن ابراهیم
دو سه سال یاغی شده بودند. در ایامی که من ابراهیم‌را زیر کردم قنوج و ولایتهای آنطرف‌را
متصرف و قابض شده از قنوج دو سه کوچ این طرف آمده نشسته بودند. بهارخان پسر دریا
خان‌را پادشاه کرده سلطانمحمد لقب مانده بودند. در مهاون مرغوب غلام بود. همین مقدار
نزدیك گشته تا چند وقت نیامد. در وقتی که ما باگره آمدیم ایام گرما بود. خلایق از توهم
تمام گریخته بودند. [٤١٤ب]

DISTRIBUTION OF THE TREASURY IN AGRA

On Saturday the 29th of Rajab [May 12] examination and distribution of the treasury began. Humayun was given seventy lacs from the treasury. I gave Humayun outright another room of the treasury, which had not been inventoried or counted. Some of the begs were given ten lacs, some eight lacs, seven lacs or six lacs. All the Afghan Hazaras, Arabs and Baluch in the army and every other group were given cash from the treasury in accordance with their station. Every merchant and student, indeed every person who was along with the army, took away a large share. Large portions of the treasury went even to those who were not in the army, such as 17 lacs to Kamran, 15 lacs to Muhammad-Zaman Mirza, to Askari and Hindal and to all relatives and kinsfolk, large and small alike, went much gold and silver stuff, textiles, jewels and slaves. Many gifts went to the begs and soldiers who were on the other side. To Samarkand, Khurasan, [294] Kashghar and Iraq went gifts for relatives and kinfolk. Offerings went to the shaykhs in Samarkand and Khurasan. An offering was even sent to Mecca and Medina. There was a shahrukhi of largesse for every living soul, male and female, bondsman and free, adult and child alike, in the province of Kabul and the district of Wersek.

Šamba küni Rajab ayının yegirmä toquzıda xizānanı körmäk va üläšmäk bunyād boldı. Humāyūnğa yetmiš lak xizānadın berildi. Yana bir bililmägän taḥqīq qılmağan xizāna üyini* ošandaq oq Humāyūnğa in‘ām qıldım. Yana ba‘zı beglärgä on lak, va ba‘zılarga [sic] sekiz lak, yeti lak, altı lak berildi. Jamī‘ čerigtä bolğan Afğān hazāra va ‘Arab va Baloč va har jamā‘atqa qadr-i ḥāllarığa yaraša xizānadın naqd in‘āmlar boldı. Har sawdāgar va har ṭālib-‘ilm va balki har kiši kim bu čerigtä hamrāh edilär, barča in‘ām u baxšišdın ḥazz-i vāfir u naṣīb-i kāmil elttilär. Cerigtä bolmağanlarğa ham bu xizānadın qalın in‘ām u baxšišlar bardı, misl-i Kāmrānğa on yeti lak, Muḥammad-Zamān Mīrzāğa on beš lak, ‘Askarīğa va Hindālğa va balki jamī‘ uruq-qayaš oğlan-ušaqqa qalın qızıldın, aqtın, raxttın, javāhirdın, bardalardın* bardı. Ol yüzdäki beglärgä va sipāhīlarğa qalın in‘āmlar bardı. Samarqand va Xurāsān **[294a]** va Kāšğar va ‘Irāqqa uruq-qayaš üčün sawğatlar yibärildi. Samarqand va Xurāsāndaqı mašāyixqa nuzūr bardı. Makka va Madīnağa ham nazr bardı. Kābul vilāyatı bilä Warsak ṣadasının jāndār bašığa erdin va xatundın va banda u āzāddın bāliğ u nābāliğdın birär šāhruxī in‘ām boldı.

Biz avval Agragä kelgändä bizing el bilä bu elning arasıda ğarīb muğāyarat u munāfarat edi. Sipāhīsı va ra‘iyyatı bizing eldin qır qır qačarlar edi. Bir Dillī va Agradin özgä jamī‘ qorğanlığ yerlär qorğanlarını berkitip iṭā‘at u inqiyād qılmadılar. Sambalda Qāsim Sambalī edi; Bayānada Niẓām Xan edi; Mewātta xud Ḥasan Xan Mewātī edi. Bu šarrušornı bašlağan tamām ošol mulḥid mardak edi. Dolpūrda Muḥammad Zaytūn edi. Gwāliyārda Tātār Xan Sārangxānī edi; Rāprīda Ḥusayn Xan-i Noḥānī Xan edi; Etāwada Quṭb Xan edi; Kālpīda ‘Ālam Xan edi; Qannawj va Gangning narı yüzi xud tamām muxālif Afğānlarda edi, misl-i Naṣīr Xan Noḥānī va Ma‘rūf Farmulī va yana qalın umarā edi. [...] Ibrāhīmnı basqan furṣat Qannawj va andın narıqı jamī‘ vilāyatlarğa qābiḍ bolup Qannawjdın bir–iki köč bär[i]räk kelip olturup edilär. Daryā Xannıng oğlı Pahār Xan-**[294b]**-nı pādišāh qılıp Sulṭān Muḥammad laqab qoyup edilär. Mahāvanda Marğūb qul edi. Ošmunča yavuq turup nečä maḥallğača kelmädi.

When we first came to Agra, there was a strange antagonism and hatred between our soldiers and the natives. The native soldiers and peasants ran away as far as they could from our people. With the sole exceptions of Delhi and Agra, all the places that had fortresses made them fast and refused obedience. In Sambhal was Qasim of Sambhal; in Bayana was Nizam Khan; in Mewat was Hasan Khan of Mewat himself, that little heretic who was the instigator of all this tumult. In Dholpur was Muhammad Zaytun; in Gwalior was Tatar Khan Sarangkhani; in Rapri was Husayn Khan son of Nohani Khan; in Etawah was Qutb Khan; in Kalpi was Alam Khan; Kannauj and that side of the Ganges were full of Afghans in opposition, like Nasîr Khan Nohani, Ma‘ruf Farmuli and many other amirs {who had rebelled two or three years before Ibrahim's death. When I} conquered Ibrahim, they seized Kannauj and all the districts on that side and camped a march or two this side of Kannauj. Darya Khan's son Pahar Khan **[294b]** they made king and named Sultan Muhammad. His slave Marghub was in Mahaban. Having come this near, he went no further for some time.

از برای خود و اسپ غله و کاه یافت نمیشد. دهها از جهت مغایرت و منافرت به یاغی گری و دزدی و رهزنی رو آورده بودند. راهها روان نشده بود. بما هنوز فرصت آن نشده بود که خزانه‌را قسمت نموده بهر پرگنه و هر جای کسان مضبوط تعیین بکنیم. دیگر آن سال خیلی گرم بود. خیلی مردم مثل تاثیر باد سموم در یکزمان افتاده افتاده مردن گرفتند. ازین جهتها اکثر امرا و جوانان خوب دل انداختند. به بودن در هندوستان راضی نبودند، بلکه برفتن رو آورده بودند. امرای کلان‌سال صاحب‌تجربه اینچنین سخنان اگر بگویند عیب ندارد. دیگر اینچنین سخنان‌هم که گفتند در این کس آنقدر عقل و هوش خود هست که بعد از تقریر کردن ایشان خود بصلاح و فساد آن [ل۲۸٦] برسد، نیك و بدرا فرق بکند. اینهمه‌را که اینکس نمود بخود دیده یك کاری را که جزم کرد دیگر سخن گفته‌را مکرر اعادت نمودن چه مزه دارد؟ از خورد و ریزه خود اینچنین سخنان و اینچنین رایهای بیمزه‌را چه تقریب باشد؟ این غریب است که از خورد [٤١٥] و ریزه درین نوبت که از کابل سواری می‌کردیم یك چندی‌را نو امارت داده شده بود. چشم داشت من ازینها اینچنین بود که اگر من بآتش و آب درآیم و برآیم، اینها بی‌تحاشی همراه درآیند و همراه برآیند، بهر طرفی که شوم آنها بطرف من شوند، نی که خلاف مقصود من سخن بکنند. هر کار و هر مهم‌را که به کینگاش و اتفاق همه بخود جزم کردیم پیشتر از برخاستن از کینگاش از آن کار و از آن مهم برگردند. اینها اگرچه بد رفتند، احمدی پروانچی و ولی خازن از اینهاهم بدتر رفتند. تا از کابل برآمده ابراهیم‌را زیر کرده آگره‌را گرفتند، خواجه‌کلان خوبها کار کرد و مردانه سخنان گفت و صاحب‌همتانه رایها نمود، اما بعد از گرفتن آگره بچند روز تمام رایهای او دیگر شد. یکی که برفتن بجد شده بود خواجه‌کلان بود. این مذبذبی مردم‌را دانسته تمام امرارا طلبیده کینگاش کرده شد. من گفتم که «سلطنت و جهانگیری بی‌اسباب و آلات دست نمی‌دهد. پادشاهی و امیری بی‌نوکر و ولایات [٤١٥ب] ممکن نیست. چند سال سعیها کرده مشقتها دیده راه درازی‌را قطع کرده لشکرها کشیده خودرا و لشکررا در مخاطره‌های حرب و قتال بیندازیم [ل۲۸٦ب] بعنایت الهی این مقدار یاغی بسیاررا زیر کرده اینچنین ولایت و مملکتهای وسیعی را بگیریم. حالا چه زور آمده است و چه ضرور کرده است که اینچنین جانها کنده گرفته ولایتهارا بیجهت پرتافته باز بکابل رفته به ابتلای تنگدستی بمانیم؟ هرکس دولتخواه است،

DISAFFECTION IN THE ARMY

When we came to Agra it was the hot season, and the people all fled in fear. Neither grain for ourselves nor straw for the horses was to be found. The villages had been so plundered and pillaged that the people had turned to brigandage and thievery. The roads could not be travelled. We had not yet had a chance to divide the treasury or assign able men to every district and locality. Also, that year was very hot. Many began to sicken and die as though under the influence of a pestilent wind. For these reasons most of the begs and great warriors lost heart. They were unwilling to stay in Hindustan and began to leave. Now if aged and experienced begs say such things, it is no fault, for once having spoken, such men have enough sense and intelligence to distinguish between prudence and imprudence and to discern good from evil after a decision has been made. Such a person considers everything for himself and knows that when something has been decided there is no sense in repeating endlessly words that have already been spoken. Among the lesser types what is the value of such words and such **[295]** insipid opinions? It is strange that among the lesser officers a few had been newly appointed to the rank of beg when we mounted in Kabul this time. Of them I expected that if I went into fire or water and emerged, they would come in along with me

Biz Āgragä kelgändä ısığ vaqtları edi. Xalāyiq tavahhumdın tamām qačıp edilär.

Özgä va atqa ašlığ va xas tapılmas edi. Kentlär muğāyarat u munāfarat jihatıdın yağılıqqa va oğurluqqa va rahzanlıqqa yüz qoyup edilär. Yollar ravān bolmaydur edi. Bizgä hanūz furṣat ol bolmaydur edi kim xizānanı üläšip har pargana va har yergä maḍbūṭ kišilär ta'yīn qılğay biz. Yana ol yıl xaylî ısığ edi. Xaylî yel bād-i samūm ta'sīrı dek har zamānda yıqılıp yıqılıp ölä kiriştilär. Bu jihatlardın aksar-i beglär va abdān abdān yigitlär köngül salıp edilär. Hindustānda turmaqqa rāḍī emäs edilär, balki ketärgä yüz qoyup edilär. Uluğ yašlığ tajribalığ beglär mundaq sözlärni aytsa, 'aybî yoqtur. Mundaq sözlärni ham kim ayttılar, bu kišidä anča 'aql u hoš bar dur kim alar taqrīr qılğandın song ṣalāḥ u fasādığa yetkäy va yaxšı yamanını farq etkäy. Barčanı bu kiši özigä körüp bir išni kim jazm qıldı, özgä aytılğan sözlärni mukarrar i'āda qılmaqnıng ne mazası bar? Kičik-kirimdin xud mundaq sözlär va mundaq **[295a]** bemaza ra'ylarnıng ne taqrībı bar? Bu ğarīb tur kim kičik-kirimdin bu nawbat Kābuldın atlanadurğanda bir nečäni yangı beg qılılıp edi. Mening čašmdāštım bulardın mundaq edi kim men otqa suğa kirsäm čıqsam, betaḥāšī bular bilä kirgäylär va bilä čıqqaylar. Men har sarığa bolsam, alar mening sarı bolğaylar. Yoq kim mening xilāf-i maqṣūdum söz aytqaylar. Har iš va har muhimmnı kim barınıng kengäš va ittifāqı bilä özümizgä jazm qılduk, kengäštin qopmasdın burunraq ol oq söz vä muhimmdın qaytqanlar. Bular agarči yaman bardılar, Aḥmadī Parvānačı va Valī Xāzin bulardın yamanraq bardı. Kābuldın čıqıp Ibrāhīmnı basıp Āgrani alğunča Xwāja Kalān yaxšılar bardı. Mardāna sözlär ayttı, va ṣāḥibhimmatāna ra'ylar körsätti, valî Āgrani alğandın nečä kün songra tamām ra'yları özgä boldı. Bir barmaqqa bi-jidd Xwāja Kalān edi. Elning bu muzabziblıqını bilip tamām beglärni tiläp kengäštük. Men dedim kim "Salṭanat u jahāngīrlıq beasbāb u ālāt dast bermäs. Pādišāhlıq u amīrlıq benökär u vilāyāt mumkin ermäs. Nečä yıl sa'ylar qılıp mašaqqatlar körüp uzaq yerlär qaṭ' etip čeriglär yürüp özümizni va čerigni ḥarb u qitāl muxāṭara- **[295b]** -larığa salğay biz. Tengri 'ināyatı bilä bu naw' qalın yağılarnı basıp mundaq keng mamlakatlärni alğay biz. Ḥālā ne zor keliptür va ne ḍarūr qılıptur kim mundaq jānlar tartıp alğan vilāyatlarnı bejihat salğay biz? Yana barıp Kābulğa tangdastlıq ibtilāsığa qalğay biz? Harkim dawlatxwāh dur, mundın song

and emerge along with me and that they would be at my side wherever I went, not that they would speak out in opposition to my purpose. Every task and every action that we decided with the counsel and agreement of all, they would disagree with the decision and task before they ever left the council. If they acted badly, Ahmadi Parwanachï and Wali Khazin acted even worse. No sooner had we left Kabul, defeated Ibrahim and taken Agra than Khwaja Kalan acted very well several times. He spoke courageously and gave high-minded opinions, but several days after taking Agra his opinions changed radically. One who was serious about leaving was Khwaja Kalan.

Realizing this trepidation in the men, we summoned all the begs for council. I said, "Rule and conquest do not come about without tools and implements. Kingship and princehood are not possible without liegemen and domains. For some years we have struggled, experienced difficulties, traversed long distances, led the army, and cast ourselves and our soldiers into the dangers of war and battle; **[295b]** through God's grace we have defeated such numerous enemies and taken such vast realms. What now compels us to throw away for no reason at all the realms we have taken at such cost? Shall we go back to Kabul and remain poverty-stricken? Let no one who supports me say such things henceforth. Let no one who cannot

بعد ازین اینچنین سخنان نگوید. هرکس طاقت نتواند آورد و برفتن رو آورد ، از رفتن خود برنگردد.» اینچنین معقول و موجّه سخنان‌را خاطرنشان نموده خواهی نخواهی مردم‌را ازین دغدغه‌ها گذرانده شد. چون خواجه‌کلان دل بودن نداشت ، آنچنان مقرر شد که سوغاتهارا خواجه کلان که نوکر بسیار دارد گرفته برود. در کابل و غزنی‌هم کس کم است. آنهارا هم ضبط و سرانجام بکند. غزنی و گردیز و هزارهٔ سلطان‌مسعودی‌را بخواجه‌کلان عنایت کردم. [٤١٦] در هندوستان‌هم پرگنهٔ کهرام‌را که سه چهار لك جمع دارد داده شد. خواجه‌میرمیران هم مقرر شد که بکابل برود. سوغاتها در عهدهٔ میر شد. قابض ملاحسن صراف و توکه هندو تعیین شد. خواجه کلان چون از هند متنفر بود ، در وقت رفتن در دیوار عمارتهای دهلی این بیت‌را نوشته است ** اگر بخیر و سلامت گذر ز سند کنم * سیاه‌روی شوم گر هوای هند کنم ** ما در هندوستان باشیم. اینچنین بیت ظرافت‌آمیز گفتن و نوشتن چه صورت دارد؟ از رفتن او اگر یك کدورت باشد ازینطور ظرافت دو کدورت میشود. من‌هم در بدیهه یك رباعی گفته و نوشته فرستادم [ل٢٨٧]

یوز شکر دی بابر که کریم غفار — بیردی سنگا سند و هند و ملك بسیار
ایسیق لیغی‌غه گر سنگا یوقتور طاقت — ساوق یوزینی کورای دیسانگ غزنی بار

درین اوقات ملا اپاق‌را ، که پیشترها مرتبهٔ او بسیار فرود بود ، دو سه سال شده بود که برادران خودرا جمع نموده فی‌الجمله جمعیت کرده بود ، اوروك‌زئی‌را و بعضی افغانان [٤١٦ب] کنار سندرا باو داده شده بود ، بکول فرستاده شد. به ترکشبندان و سپاهیان آن نواحی فرمانهای استمالت فرستاده شد. شیخ گهورن باعتقاد و اخلاص آمده ملازمت کرد. از ترکشبندان میان‌دوآب هم دو سه هزار کس‌را آورده ملازم ساخت. پسران علیخان فرملی و خویشان او در میان دهلی و آگره در وقتی که یونس‌علی از همایون راه غلط کرده جدا می افتد دوچار میشوند ، اندکی جنگ کرده و زیر کرده پسران اورا بند کرده آورده بود. باین تقریب پسر دولتقدم ترك میرزا مغول‌را به یکی از پسران علیخان که در بند افتاده بود همراه نموده بعلیخان ، که درین وقت فترات بمیوات رفته بود اورا بفرمانهای استمالت فرستاده شد ، گرفته آمد. علیخان‌را تربیت کرده از پرگنه های عین جای بیست‌و پنج لك داده شد. سلطان ابراهیم مصطفی فرملی و فیروزخان سارنگخانی‌را با چندی امرا بر سر امرای یاغی‌باغی پورب

endure and is bound to leave be dissuaded from leaving." By addressing them with such reasonable and justified words, we alleviated the men's fears.

KHWAJA KALAN LEAVES HINDUSTAN

Since Khwaja Kalan did not have the heart to stay, it was decided that he, who had many retainers, would take the gifts and go. There were a few men in Kabul and Ghazni, and he would take charge of them. I awarded Khwaja Kalan with Ghazni, Gardez and the Sultan-Mas'udi Hazaras. He was also given the three- or four-lac *pargana* of Ghuram in Hindustan. It was also decided that Khwaja Mirmiran would go to Kabul and be in charge of the gifts. As pursers Mulla Hasan the moneychanger and Tuka Hindu were appointed. Since Khwaja Kalan hated Hindustan, he wrote the following line of poetry on the wall of his quarters in Delhi when he left: **[296]**

If I cross the Indus in safety, may my face turn black
if I ever desire to see Hindustan again.

To compose such a facetious line and write it was inexcusable. That he left was one reason to be cross with him; such nastiness gave me two reasons. I too composed an extemporaneous quatrain and sent it to him:

mundaq sözlärni aytmasun. Harkim ṭāqat keltürä almay ketärgä yüz qoysa, barğanıdın qaytmasun." Mundaq ma'qūl u muvajjah sözlärni xāṭirnišān qılıp, xwāhī u nāxwāhī, elni bu dağdağalardın ötkärdük. Cun Xwāja Kalānnıng turar köngli yoq edi, muqarrar andaq boldı kim sawğatlarnı Xwāja Kalān, ‹kim› qalın nökärlig kiši dür, alıp barğay. Kābul va Ġaznīda ham kiši az dur. Alarnı ḍabṭ u saranjām qılğay. Ġaznī va Gardez va Sulṭān Mas'ūdī Hazāranı Xwāja Kalānğa 'ināyat qıldım. Hindustānda yana üč–tört laklig Ghurām parganasini ham berildi. Xwāja Mīrmīrān ham muqarrar boldı kim Kābulğa barğay. Sawğatılar mīrning 'uhdasığa boldı. Qābiḍ Mullā Ḥasan Ṣarrāf va Tūka Hindū ta'yīn boldı. Xwāja Kalān čun Hinddın mutanaffir edi, barurıda [Dillī]ning 'imāratlarınıng tamıda bu baytnı bitiptür kim **[296a]**

Agar ba xayr u salāmat guzar [zi] Sind kunam
siyāhrūy šavam gar havā-yi Hind kunam.

Mundaq ẓirāfatāmez bayt aytmaq va bitimaq [sic] beşūrat tur. Ketmäkdin bir kudūrat bolsa, bu naw' ẓirāfattın iki kudūrat tur. Men dağı badīhada bir rubā'ī aytıp bitip yibärdim:

Yüz šukr de, Bābur, ki karīm-i ğaffār / berdi sanga Sind u Hind u mulk-i bisyār.
Isığlıqığa gar sanga yoqtur ṭāqat / savuq yüzini köräy desäng, Ġaznī bar.

Bu furṣatta Mullā Apāqnı, kim burunlar martabası asru firod edi, iki–üč yıl edi kim aqa-inisini yığışturup fī'l-jumla jam'iyyat qılıp edi, Urūkzaīnı va Sind yaqasıdaqı ba'zı Afğānlarnı berilip edi. Koilgä yibärildi. Ol navāḥīda bolur tarkašband va sipāhīğa istimālat farmānları yibärildi. Šayx Gūran i'tiqād u ixlāṣ bilä kelip mulāzamat qıldı. Miyān Du Āb tarkašbandlarıdın ham iki–üč ming sipāhīnı keltürüp mulāzim qıldı. 'Alīxān Farmulīnıng oğlanları va uruqı [Di]llī bilä Āgraning arasıda Yūnus 'Alī azıqıp Humāyūndın ayrılğan maḥallda učrar. Azağlaq urušup basıp oğlanlarını band qılıp keltürüp edi. Bu taqrīb bilä Dawlat-Qadam Türkning oğlı Mīrzā Muğulğa **[296b]** 'Alīxānnıng banddaqı oğlanlarıdın birini qošup 'Alīxānğa, kim bu buzuqluqta Mewātqa barıp edi, istimālat farmānları bilä yibärildi. Alıp keldi. 'Alīxānğa tarbiyat qılıp yegirmä beš lak 'ayn parganalärıdin berildi. Sulṭān Ibrāhīm Muṣṭafā Farmulī va Fīroz Xan Sārangxānī bašlığ nečä umarānı Pūrabtaqı

Give a hundred thanks, Babur, that the generous Pardoner of all has given you
Sind and Hind and a vast kingdom.

If you cannot endure the heat and say, "I would see the face of cold," there is Ghazni.

At this time Mulla Apaq, whose rank had formerly been very low, but who had gathered his brethren two or three years previously and made a splendid troop, was given the Urukzai and some of the Afghans on the banks of the Indus. He was sent to Koil, and letters of conciliation were dispatched to the yeomen and soldiers who were in that region. Shaykh Ghuran came and paid sincere homage. Two or three thousand of the yeomen of the Doab came and paid homage too. When Yunus Ali had lost his way and gotten separated from Humayun, he encountered Ali Khan Farmuli's sons and relatives on the road between Delhi and Agra. There was a skirmish, and he defeated Ali Khan's sons and brought them in in chains. About this time, one of Ali Khan's captured sons was attached to Dawlat-Qadam Türk's son Mirza Mughul **[296b]** and sent with letters of conciliation to Ali Khan, who had gone to Mewat during the turmoil. To favor Ali Khan he was awarded a splendid twenty-five-lac *pargana*.

Sultan-Ibrahim had sent few officers under the leadership of Mustafa Farmuli and Firoz Khan Sarangkhani to attack the rebel officers in Purab. Mustafa waged war well against these

تعیین کرده بود. مصطفی باین امرای یاغی خوبها حرب وضرب کرده چند مرتبه خوب زیر کرده پیشتر از شکست ابراهیم، مصطفی مرد. [ل۲۸۷ب] شیخ بایزید، برادر [٤١٧] خورد او، چون ابراهیم بر سر مهم بود، مردم برادر خودرا فی‌الحال او سر براه کرد. فیروزخان و شیخ‌بایزید و محمودخان نوحانی و قاضی‌جیا به بندگی آمدند. اینهاراهم از مدعاهای ایشان بیشتر رعایتها و شفقتها کرده بفیروزخان از جونه‌پور یك کرور و چیزی، و بشیخ‌بایزید از اود یك کرور، و بمحمودخان از غازی‌پور نود لك و سی و پنج‌هزار، و بقاضی‌جیا از جونه پور بیست لك عنایت شد.

از عید شوال چند روز گذشته بود که در گنبد ایوان ستون سنگ‌دار میان حرمسرای ابراهیم [ل۲۸۸] صحبت کلانی گرفته شد. به همایون چارقب و کمرشمشیر و تپچاق با زین طلا، به چین تیمورسلطان و مهدی‌خواجه و محمدسلطان میرزاهم چارقب و کمر شمشیر و کمر خنجرها انعام شد. بدیگر امرا و جوانان فراخور احوال ایشان کمرشمشیر و کمرخنجر و خلعتها انعام شد چنانچه مجملی اینجا نوشته شده است.

تپچاق با زین [دو راس]، کمرشمشیر دو قبضه، [٤١٨ب] خنجر مرصع بیست و پنج قبضه، کتارهٔ مرصع شانزده قبضه، جمدهر مرصع دو قبضه، چهارقب چهار ثوب، چکمن سقرلاط بیست و هشت ثوب.

روز صحبت باران بسیاری بارید. سیزده مرتبه باران بارید. به بعضی از مردم که بیرون جا رسیده بود تمام تر شدند. بمحمدی کوکلداش ولایت سامانه‌را عنایت کرده به سنبل بطریق ایلغار تعیین کرده شد. حصار فیروزه‌را بهمایون بطریق جولدو داده شده بود. سنبل راهم بهمایون عنایت کردم. هندو بیگ‌را در پیش همایون گذاشته شده بود. از جهت این مناسبت بجای محمدی بسنبل بطریق ایلغار هندو بیگ و کته بیگ و ملك‌قاسم بابا قشقه با برادران و خویشانش ملا اپاق‌را شیخ گهورن‌را با ترکشبندان میان‌دوآب ایلغار فرستاده شد.

officers and dealt them several defeats, but he died before the defeat of Ibrahim. Since Ibrahim was on campaign, [Mustafa's] younger brother Shaykh Bayazid sent his elder brother's people away. Firoz Khan, Shaykh Bayazid, Mahmud Khan Nohani and Qazi Jia entered my service. They were favored and rewarded with more than they had expected: Firoz Khan was given Jaunpur and 14,605,000 tankas; Shaykh Bayazid was given Oudh and 14,850,000 tankas; Mahmud Khan was given Ghazipur and 9,035,000 tankas; Qazi Jia was given 2,000,000 tankas {from Jaunpur}.

AWARDS CEREMONY

Several days after the Shawwal festival a great party was held in the domed portico with stone columns in the middle of Sultan Ibrahim's harem. Humayun was given a *charqab*, a girth sword and a horse with a gold saddle. Chïn Temür Sultan, Mahdi Khwaja **[297]** and Muhammad-Sultan Mirza were also given charqabs, girth swords and girth daggers. The other begs and warriors were given girth swords and girth daggers and robes of honor according to their rank, as is shown in the following table:

yağı-bağı umarā üstigä ta'yīn qılıp edi. Muṣṭafā bu yağı umarā bilä yaxšılar ḥarb u ḍarb qıldı. Nečä qatla yaxšı bastı. Ibrāhīmnıng šikastıdın burunraq Muṣṭafā öldi. Šayx Bāyazīd inisi edi. Cun Ibrāhīm muhimm üstidä edi, fī'l-ḥāl aqasınıng elgünini ol baš köz qıldı. Fīroz Xan va Šayx Bāyazīd va Maḥmūd Xan Noḥānī va Qāḍī Jiyā qulluqqa keldilär. Bularnı ham mudda'ālarıdın artuqraq ri'āyat u šafaqatlar qılıp Fīroz Xanğa Jawnpūr yak karor u čihil šiš lak u panj hazār tanka; Šayx Bāyazīdqa Awad va yak karor čihil u hašt lak panjāh hazār tanka; Maḥmūd Xanğa Ġāzīpūr navad lak u sī u panj hazār tanka, va Qā[ḍī] Jiyāğa bīst lak 'ināyat boldı.

Šavvāl 'īdıdın nečä kün ötüp edi kim Sulṭān Ibrāhīmnıng ḥaramsarāyınıng ortasıdaqı taš sutūnluğ ayvān-gumbaztä uluğ ṣuḥbat tutuldı. Humāyūnğa čārqab va kamar-šamšer va altun egärlig topčaq, Cın Temür Sulṭānğa va Mahdī Xwājağa **[297a]** va Muḥammad Sulṭān Mīrzāğa ham čā[r]qab va kamar-šamšer [bayāḍ] va kamar-xanjarlar in'ām boldı. Yana beglärgä va yigitlärgä farāxwar-i ḥālları kamar-šamšer va kamar-xanjar va xil'atlar in'ām boldı, nečük kim mujmalî munda maṣṭūr dur:

asp-i topčaq bā zīn—du ra's	xanjar-i muraṣṣa'—bīst u panj qabḍa	kamar-šamšer-i muraṣṣa'—du qabḍa	jamdhar-i muraṣṣa'—qabḍān
kattār-i muraṣṣa' va ğayruh—šānzdah qabḍa	kārd band u bār ṭilā—qabḍa	čākmän saqarlāṭ—‹bīst u› hašt ṣawb	saqarlāṭ—panjāh yak qadd

Ṣuḥbat küni 'ajab ğalaba yamğur yağdı. On üč martaba yamğur yağdı. Ba'zılarğa yer tašqarı tegip edi. Ġarq öl boldılar. Muḥammad‹ī› Kükäldašqa Sāmāna vilāyatı 'ināyat qılıp Sambalğa ılğar ta'yīn qılıldı. Ḥiṣār-i Fīrozanı Humāyūnğa jüld[ü] berilip edi. Sambal dağı Humāyūnğa 'ināyat qıldım. Hindū Begni Humāyūn qašıda qoyulup edi. Bu munāsabattın Muḥammadī ornığa Sambalğa ılğar Hindū Begni va Kätä Begni va Malik Qāsim Bābā Qašqanı aqa-inisi bilä Mullā A‹pa›qnı Šayx Gūran‹nı› Miyān Du Āb tarkašbandları bilä ılğar

Fine horses with saddles 2
Jewel-studded daggers 25
Jewel-studded girth swords 2
Scarlet robes 28
Jewel-studded &c. *kattars* 16
Knife with golden hilt 1
Jewel-studded *jamdhars* 2
{*Charqabs* ..... 4}
Scarlet ..... 51 lengths

On the day of the party there was an incredible lot of rain. It rained thirteen times. Some had to stand outside and got drenched. Muhammadi Kükäldash was rewarded with Samana and assigned to raid Sambhal. Hissar Firoza had been given as a reward to Humayun; now Sambhal was also given him. Hindu Beg was assigned to Humayun, and thereupon the following were sent on an expedition to Sambhal in Muhammadi's stead: Hindu Beg, Kätä Beg, Baba-Qashqa's Malik Qasim with his brothers, Mulla Apaq, and Shaykh Ghuran with

سه چهار نوبت از قاسم سنبلی کسان آمده بودند که «ببن حرام‌خوار سنبل‌را قبل نموده مارا عاجز کرده است. ایلغار بیاید.» ببن باین شق و باین هیات خود که از ما گریخته [٤١٩] دامنهٔ کوه‌را گرفته رفته افغانانِ گریخته و پریشان شده‌را جمع نموده درین فترت جارا خالی یافته آمده سنبل‌را قبل کرده است. هندو بیگ و کته بیگ و جماعهٔ که بایلغار تعیین شده بودند بگذر آهار رسیده بگذشتن [ل٢٨٩] آب مشغول شده ملك‌قاسم بابا قشقه‌را با برادرانش پیشتر جدا میکنند. ملك‌قاسم چون از آب میگذرد با صد، صد و پنجاه کس از برادران خود تیز گشته نماز پیشین بسنبل میرسد. ببن‌هم راست کرده از اردوی خود می برآید. ملك‌قاسم و آنجماعه تیز گشته قلعه‌را پس پشت خود گرفته بجنگ مشغول میشود. ببن نتوانسته ایستاد و می‌گریزد. یك جماعهٔ از مردم اورا کشته سر ایشان را بریده فیل چند و اسپ بسیاری اولجه میگیرد. صباح آن امرای ایلغارهم میرسند. قاسم سنبلی آمده می‌بیند، اما قلعه‌را باینها سپردن خوشش نمی‌آید. حیل میکند. یك روزی شیخ‌گورن بهندو بیگ و این مردم سخن کرده به یك بهانه قاسم سنبلی‌را در پیش این امرا آورده مردم مارا در قلعهٔ سنبل می‌درآرد. کوچ و متعلقان قاسم سنبلی‌را سلامت و سالم برآورده فرستادند. [٤١٩ب]

به بیانه قلندر پیاده‌را فرستاده به نظام‌خان فرمانهای وعده و وعید فرستاده شد. این قطعه اك را در بدیهه گفته نوشته فرستاده شد:

با ترك ستیزه مکن ای میر بیانه — چالاکی و مردانگی ترك عیانست
گر زود نیائی و نصیحت نکنی‌گوش — آنجا که عیانست چه‌حاجت بیانست

قلعهٔ بیانه از قلعه‌های مشهور هندوستان است. بیهوش مردك مضبوطی قلعهٔ خود تکیه کرده زیاده بر حوصلهٔ خود چیزها استدعا کرده فرستاده است. بکسی که از پیش او آمده بود جواب خوب نداده باسباب قلعه‌گیری اشتغال نموده شد. باباقلی بیگ‌را [ل٢٨٩ب] پیش محمد زیتون بفرمانهای وعده و وعید فرستاده شد. این‌هم عذر گفته حیل کرده است. رانا سنگاء کافر اگرچه در وقتی که ما در کابل بودیم ایلچی او آمده اظهار دولتخواهی کرده اینچنین قرار کرده بود که «اگر پادشاه ازآنطرف تا نواحی دهلی بیایند، من ازین طرف بر سر راه آگره روان میشوم.» من ابراهیم‌را زیر کردم و دهلی و آگره‌را گرفتم. تا این وقت ازین کافر [٤٢٠] هیچ حرکتی ظاهر نشد. بعد از چند محل آمده کندار نام قلعه‌را که در تصرف

his Doab yeomen. Three or four times a man had come from Qasim of Sambhal to say, **[297b]** "Biban the ingrate has laid siege to Sambhal and reduced [the defenders] to dire straits. Send an expeditionary force." When Biban had fled from us as he had, he had skirted the mountain and gathered the dispersed Afghans and Hindustanis. Finding the place open to attack during the turmoil, he had laid siege to Sambhal. Hindu Beg, Kätä Beg and the expeditionary force reached the Ahar ford and were busy making the crossing. Baba-Qashqa's Malik Qasim was sent forward with his brothers. When Malik Qasim crossed the river, a hundred to a hundred fifty of his brethren galloped to the attack and reached Sambhal around noon. Biban came forth from camp with his troops arrayed. Malik Qasim and his men rushed in, put the fortress to their backs and began hand-to-hand battle. Biban was unable to maintain his stand and retreated. A few heads were severed, and several elephants and a lot of horses and plunder were taken. The next morning the begs of the expeditionary force arrived. Qasim of Sambhal came for an interview, but he did not want to turn over the fortress to them and used a subterfuge. One day Shaykh Ghuran was talking to Hindu Beg and the others and managed somehow to bring Qasim of Sambhal into the presence of these begs and to get our men into

yibärildi. Üč–tört nawbat Qāsim Sambalīdın kiši kelip edi **[297b]** kim "Biban ḥarāmxwār Sambalnı qapap 'ājiz qılıptur. Ilğar kelsün" dep Biban bu šaqq va bu hay'atı bilä bizdin kim qačtı, tağnı dāmanalap barıp qačqan kürägän* Afğān va Hindustānīnı yığıp bu fatratta yerni xālī tapıp kelip Sambalnı qapaptur. Hindū Beg va Kätä Beg va ta'yīn bolğan ılğar ‹Ā›här guzarığa yetip su kečmäkkä mašğūl bolup Malik Qāsim Bābā Qašqanı aqa-inisi bilä ilgäriräk ayrurlar. Malik Qāsim su ötkän bilä yüz–yüz ellig kiši öz aqa-inisi bilä ıldam oq yürüp namāz-i pešīn Sambalğa yetär. Biban ham yasatıp ordusıdın čıqar. Malik Qāsim ‹va› alar tez oq yürüp qorğannı arqağa alıp elig qošarlar. Biban toxtay almay qačar. Bir pāra kišisining bašını kesip bir nečä fīl va qalın at va olja alur. Tanglasığa bu ılğa[r] begläri ham yetär. Qāsim Sambalī kelip körär, valī qorğannı bularğa tapšurmaq xoš baqmas. Ḥiyal qılur. Bir kün Šayx Gūran Hindū Beg alar bilä sözläšip bir bahāna bilä Qāsim Sambalīnı bu beglär qašığa keltürüp bizning kišini Sambal qorğanığa kivürür. Qāsim Sambalīnıng köč va muta'alliqlarını sālim salāmat čıqarıp yibärdilär.

Bayānağa Qalandar Piyādanı yibärip Niẓām Xanğa va'da u va'īd farmānları yibärildi. **[298a]** Bu ğına qiṭ'anı badīhada aytıp bitip yibärildi:

Bā turk siteza makun, ay mīr-i Bayāna, / čālākī u mardānagī-i Turk 'ayān ast.
Gar zūd nayāyī u naṣīḥat nakunī goš / ānjā ki 'ayān ast, či ḥājat bi-bayān ast?

Bayāna qorğanı Hindustānnıng mašhūr qal'alarıdın dur. Behoš mardak qal'asınıng berklikigä išänip ḥawṣilasıdın artuqraq nemälär istid'ā qılıp yibäriptür. Anıng kelgän kišisigä yaxšı javāb bermäy qal'agīrlik asbābığa ištiğāl körsätildi. Bābā-Qulı Begni Muḥammad Zaytūn‹ğa› va'da u va'īd farmānları bilä yibärildi. Bu ham 'uzr aytıp ḥiyal qılıptur. Rānā Sangā käfir garči biz Kābulda egändä elčisi kelip izhār-i dawlatxwāhlıq qılıp mundaq qarār qılıp edi kim "Pādišāh ol ṭarafdın Dillī navāḥīsığa kelsälär, men bu sarıdın Āgra üstigä yürüy men." Ibrāhīmnı bastım va Dillī va Āgrani aldım. Bu čağqača bu käfirdın heč ḥarakatī ẓāhir bolmadī. Nečä maḥalldın song kelip Kandār degän qorğannı, kim Makkannıng Ḥasan atlığ

the Sambhal fortress. They sent Qasim of Sambhal's womenfolk and retainers out safe and sound.

Qalandar Piada was dispatched to Bayana with enticements and threats for Nizam Khan. **[298]** This little poem was composed extemporaneously and sent along:

Trifle not with the Turk, O Mir of Bayana,
For the agility and bravery of the Turk are obvious.
If you do not come soon and listen to reason,
What need is there for clarification *(bayan)* of the obvious?

The fortress at Bayana is one of the most famous fortresses in Hindustan. This ridiculous fellow relied on the fastness of his fortress and sent back claims far beyond his capacity, and instead of giving a satisfactory answer to the envoy who had been sent by him, we made ready to lay siege.

Baba-Qulï Beg was dispatched to Muhammad Zaytun with threatening decrees. He too excused himself and took to subterfuge.

Although Rana Sanga the Infidel's envoy had come to us while we were in Kabul and offered his support, saying, "If the padishah comes from that direction to the environs of Delhi, I will attack Agra from this direction." I had defeated Ibrahim and taken Delhi and Agra. Up till then this infidel had done nothing. Some time later he did lay siege to the fortress known as Kandar, in which was Makkan's son Hasan. Several times men came from Hasan

حسن پسر مکن بود قبل کرد. از حسن مکن چند مرتبه کسان آمدند. مکن هنوز آمده ندیده
بود. این قلعه‌هائی که در گرد و پیش بودند، مثل اتاوه و دولپور و گوالیار و بیانه، هنوز
بدست ندرآمده بودند. افغانان طرف شرق در مقام عناد و سرکشی بودند. از قنوج دو کوچ
بطرف آگره آمده لشکرگاه ساخته نشسته بودند. از گرد و گوشهٔ نزدیك خاطر هنوز جمع نشده
بود. ازین جهت بکومك او کس جدا نتوانستیم کرد. بعد از دو سه ماه حسن بیچاره شده
عهد کرده قلعهٔ کنداررا داد. حسین‌خان که در راپری بود توهم کرده راپری‌را پرتافته برآمد.
راپری‌را بمحمدعلی جنگ جنگ داده شد. قطب‌خان که در اتاوه بود چند نوبت باو فرمانهای
وعده و وعید فرستاده شد که «آمده مرا ببین.» نی آمده دید، نی قلعهٔ اتاوه‌را پرتافته برآمد.
اتاوه‌را بمهدی‌خواجه عنایت کرده محمدسلطان میرزارا و سلطانمحمد دولدای‌را و محمدعلی
جنگ‌جنگ و عبدالعزیز [٤٢٠ب] میرآخوررا با امرای دیگر و بعضی ایچکیان و [ل٢٩٠]
نزدیکیان‌را با مردم بسیاری کمك همراه کرده بر سر اتاوه فرستاده شد. قنوج‌را بسلطان‌محمد
دولدای داده شد. فیروزخان و محمودخان و شیخ‌بایزید و قاضی‌جیا و امرای همراه اینها که
بسیار رعایتهای کلان کرده بطرف پورب پرگنه‌ها داده شده بود، اینهاهم بر سر اتاوه تعیین
شدند. محمد زیتون در دولپور نشسته حیل نموده نمی‌آمد. دولپوررا بسلطان جنید برلاس
عنایت کرده عادل‌سلطان، محمدی کوکلداش، شاه‌منصور برلاس، قتلق‌قدم، ولی‌جان بیگ،
عبدالله، پیرقلی، شاه‌حسین یارکی - این سرداران‌را تعیین کردیم که دولپوررا زور آورده
گرفته بسلطان‌جنید برلاس سپرده بر سر بیانه بروند. بعد از تعیین کردن این لشکرها امرای
ترك و امرای هندرا طلبیده مشورت کرده این سخن‌را در میان انداخته شد که امرای یاغی
پورب، که نصیرخان نوحانی و معروف فرملی و همراهان او باشند، چهل پنجاه هزار کس از
گنگ گذشته قنوج را [٤٢١] متصرف شده دو سه کوچ اینطرف آمده نشسته اند. رانا سنگاء
کافر کندررا گرفته در مقام فتنه و فساد است. بشکال هم بآخر شدن نزدیك شد: یا بر سر
یاغی یا بر سر کافر متوجه شدن واجب و لازم می‌نماید. کار این قلعه‌های گرد و نواحی سهل
است. بعد از رفع شدن این غنیمهای کلان اینها کجا خواهند رفت؟ رانا سنگارا این مقدار
تصور کرده نمی‌شد. همه متفق‌الکلمه عرض کردند که رانا سنگا دورتر است. معلوم نیست که
نزدیك هم تواند آمد. این یاغیان [ل٢٩٠ب] که اینهمه نزدیك آمده اند دفع اینها اهم و اولی
است.

Makkan, but Makkan himself had not yet come to see me. [298b] The fortresses in the area, like Etawah, Dholpur, Gwalior and Bayana, had not yet entered my domain. To the east the Afghans were acting obstinate and rebellious and had moved their army two or three marches from Kannauj in the direction of Agra. I was not yet completely sure even of the nearby environs. For this reason I could not send Hasan Makkan any reinforcements. Two or three months later Hasan, reduced to extremities, was forced to make a truce and hand over Kandar.

Husayn Khan, who was in Rapri, panicked and left, and Rapri was given to Muhammad-Ali Jang-Jang.

Qutb Khan, who was in Etawah, was sent several times both threats and enticements, but he neither came to see us nor gave over Etawah. Mahdi Khwaja was awarded Etawah, and Muhammad-Sultan Mirza was sent to attack Etawah with a large contingent of begs and *ichkis* under Sultan-Muhammad Dulday, Muhammad-Ali Jang-Jang and Abdul-Aziz Mirakhur. Kannauj was given to Sultan-Muhammad Dulday. Also assigned to Etawah were troops under Firoz Khan, Mahmud Khan, Shaykh Bayazid and Qazi Jia, all of whom had been greatly patronized and given *parganas* in the direction of Purab. [299]

oğlı anda edi, qapadı. Ḥasan Makkandın nečä qatla kišilär keldi. Makkan hanūz kelip körmäydür edi. Bu tegrädäki [298b] qorğanlar, misl-i Etāwa, Dolpūr, Gwāliyār, Bayāna hanūz kirmäydürlär edi. Šarq sarığa Afğānlar ‘inād u sarkašlik maqāmıda edilär. Qannawjdın iki–üč köč Āgra sarığa čerigläp olturup edilär. Yavuqdaqı girdugošadın hanūz xāṭir tamām jam‘ bolmaydur edi. Bu jihattın anıng kömäkigä kiši ayra almaduk. İki–üč aydın song Ḥasan bečāra bolup ‘ahd qılıp Kandār qorğanını berdi. Rāprīdaqı Ḥusayn Xan tavahhum qılıp Rāprīnı tašlap čıqtı. Rāprīnı Muḥammad ‘Alī Jang-Janggä berildi. Quṭb Xan, kim Etāwada edi, nečä nawbat va‘da u va‘īd bilä farmānlar yibärildi [...]. Nê kelip bizni kördi, nê Etāwadın salıp čıqtı. Etāwanı Mahdī Xwājağa ‘ināyat qılıp Muḥammad Sulṭān Mīrzānı va Sulṭān Muḥammad Dulday, Muḥammad ‘Alī Jang-Jang, ‘Abdul-‘Azīz Mīrāxur bašlığ beglärdin va ičkilärdin bir pāra qalın kišini kömäk qošup Etāwa üstigä yibärildi. Qannawjnı Sulṭān Muḥammad Duldayğa berildi. Fīroz Xan va Maḥmūd Xan va Šayx Bāyazīd va Qāḍī Jiyā bašlığlarğa, kim asru uluğ ri‘āyatlar qılıp Pūrab sarı parganalär berilip edi, bular ham Etāwağa ta‘yīn boldılar. Muḥammad Zaytūn [299a] Dolpūrda olturup ḥiyal qılıp kelmäydür edi. Dolpūrnı Sulṭān Junayd Barlasqa ‘ināyat qılıp ‘Ādil Sulṭān, Muḥammadī Kükäldaš, Šāh Manṣūr Barlas, Qutluğ-Qadam, ‘Abdullāh, Valī Jān Beg, Pīr-Qulı, Šāh Ḥusayn Yārakī bašlığlarnı ta‘yīn qılduk kim Dolpūrnı zorlap alıp Sulṭān Junaydqa tapšurup Bayāna üstigä barğaylar. Ceriglärni ta‘yīn qılğandın song Türk umarāsını va Hind umarāsını tiläp mašvarat qılıp bu sözni araqa salduk kim Pūrab yağı-bağı umarā, kim Naṣīr Xan Noḥānī va Ma‘rūf Farmulī bašlığ bolğay, qırq–ellig ming kiši Gangdin ötüp Qannawjğa mutaṣarrif bolup iki–üč köč berirāk kelip olturuptur. Rānā Sangā kāfir Kāndārnı alıp fitna u fasād maqāmıda dur. Biškāl ham āxir bola yavuštı. Ya yağı üstigä ya kāfir üstigä mutavajjih bolmaq vājib u lāzim körünädür. Bu gird u navāḥīdaqı qorğanlarnıng iši sahl dur. Bu uluğ dušmanlar daf‘ bolğandın song bular qayan barğay? Rānā Sangānı munča taṣavvur qılılmas edi. Barča muttafiqulkalima ‘arḍ qıldılar kim Rānā Sangā yıraqraq tur. Ma‘lūm emäs kim yavuq ham kelä alğay. Bu yağılar kim munča yavuq keliptürlär bularnıng daf‘ı ahamm u awlā dur.

Muhammad Zaytun was sitting in Dholpur and cunningly not coming. Dholpur was awarded to Sultan-Junayd Barlas, and we assigned troops under Adil Sultan, Muhammadi Kükäldash, Shah-Mansur Barlas, Qutlugh-Qadam, Abdullah, Wali, Jan Beg, Pir-Qulï and Shah-Husayn Yaraki to take Dholpur by force, turn it over to Sultan-Junayd and then attack Bayana.

After assigning the army, I summoned the Turk and India officers and consulted with them. We discussed the fact that the rebel officers in Purab, i.e., Nasîr Khan Nohani and Ma‘ruf Farmuli, had crossed the Ganges with forty or fifty thousand soldiers, taken control of Kannauj and were camped two or three marches this side of Kannauj. Rana Sanga the Infidel had taken Kandar and was sowing dissent. The end of the monsoon was near. It seemed to be necessary either to attack the rebels or to move against the infidel. The fortresses in the immediate area were easy. After eliminating these great enemies, where would they go? Rana Sanga was not imagined to be so difficult. All unanimously said that Rana Sanga was farther away. It was not known if he would be able to get any nearer. It was more important and imperative to repel the rebels who had come so close.

بر سر این دشمنان سوار می‌خواستیم شویم که همایون بعرض رسانید که «سواری نمودن پادشاه چه حاجت؟ این بندگی‌را من بکنم.» بهمه این خوش آمده امرای ترك و هند این رای را پسندیدند. همایون‌را به پورب تعیین نموده بلشکرهائی که بر سر دولپور تعیین شده بودند کابلی احمد قاسم‌را تازانده شد که آن لشکرها آمده در چندوار بهمایون همراه شوند. بمهدی‌خواجه و محمد سلطان [٤٢١ب] میرزا و لشکرهائی که بر سر اتاوه تعیین شده بودند فرمان شد که بهمایون آمده همراه شوند.

روز پنجشنبه سیزدهم ذی‌القعده همایون سفر کرده بجلیسر نام دهکی که از آگره سه کروه باشد فرود آمد. یك روز آنجا توقف نموده ازآنجا کوچ بر کوچ متوجه شد.

روز پنجشنبه بیستم همین ماه بخواجه‌کلان رخصت رفتن کابل شد.

دایم بخاطر میرسید که یك عیب هندوستان اینست که آب روان ندارد. هر جائی که قابل بودن باشد چرخها ساخته آبهای روان کرده طرح‌دار و سیاق‌دار جاها ساخته شود. بعد از آمدن آگره بعد از چند روز بجهت همین مصلحت از آب جون گذشته جاهای باغ ملاحظه کردیم. آنچنان بی‌صفا و خراب جاها بود که بصد کراهت و ناخوشی از آنجا عبور کردیم. از جهت مکروهی و ناخوشی این جاها خیال [ل٢٩١] چارباغ از خاطر برآمد. غیر ازین دیگر اینچنین جائی چون نزدیك آگره نبود، ضرور شد. بهمین جا درست کرده شد. اول چاه کلان که آب حمّام از آن چاه است [٤٢٢] بنیاد شد. دیگر این پارچه زمین که درختهای انبلی و حوض مثمن است بعد ازینها حوض کلان و صحن او شد. بعد ازآن حوضی که در پیش عمارات سنگین است و تالار شد. بعد ازآن باغچهٔ خلوتخانه و خانه‌های او شد. بعد ازآن حمام شد. درینطور بی‌صفا و بی‌سیاق هندی طور طراحیها و باغچه‌های سیاقدار پیدا شد. در هر گوشه چمنهای مقبول، در هر چمن گل و نسترن موجه و مرتب و مکمل شد.

از سه کار هندوستان متضرر بودیم: یکی از گرمی او، یکی از بادهای تند او، یکی از گرد او. حمام دافع هر سه بوده. باد خود در حمام چه می‌خواهد؟ در هوای گرم اینچنین سردی میشود که نزدیك است که کسی از سردی بتنك آید. یك حجرهٔ حمام که حوض قُلْتَین آنجاست تمام از سنگ باتمام رسانیده‌اند. ایزارهٔ او از سنگ سفید است. دیگر تمام سقف و فرش او از سنگ سرخی است که سنگ بیانه است. دیگر خلیفه و شیخ‌زین و یونس‌علی و

We were about to mount to ride against the rebels when **[299b]** Humayun said, "What necessity is there for the padishah to ride? Let me perform this service." Everyone was pleased by this, and the Turk and India officers alike approved his idea. Humayun was assigned Purab, and Kabuli Ahmad Qasim was dispatched at a gallop to the army that had been assigned to Dholpur to say, "Let the army come and join Humayun at Chandwar." An order was also sent to Mahdi Khwaja and Muhammad-Sultan Mirza's army, which had been assigned to attack Etawah, to join Humayun.

On Wednesday the 13th of Dhu'l-Qa'da [Aug. 21] Humayun set forth and stopped in the village of Jalesar, three leagues from Agra. He stayed there one day and then proceeded march by march.

On Thursday the 20th [Aug. 28] Khwaja Kalan was given permission to go to Kabul.

BABUR PLANS A GARDEN

I always thought one of the chief faults of Hindustan was that there was no running water. Everywhere that was habitable it should be possible to construct waterwheels, create running water and make planned, geometric spaces. A few days after coming to Agra I crossed the

Bu yağılarnıng üstigä atlanmaqčı edük kim **[299b]** Humāyūn 'arḍğa yetkürdi kim "Pādišāh atlanmaq‹qa ne› ḥājat? Bu qulluqnı men qılay." Barčağa xoš kelip Türk va Hind umarāsı bu ra'ynı pasand tuttılar. Humāyūnnı Pūrabqa ta'yīn qılıp Dolpūrğa ta'yīn qılğan čeriglärgä Kābulī Aḥmad Qāsimnı čapturuldı kim ol čeriglär kelip Humāyūnğa Candvārda qošulsun. Mahdī Xwāja, Muḥammad Sulṭān Mīrzā bašlığ Etāwa üstigä ta'yīn bolğan čeriglärgä ham farmān boldı kim Humāyūnğa qošulğaylar.

Panjšamba küni Zī'l-Qa'da ayınıng on üčidä Humāyūn safar qılıp Jalesar degän kentkinägä, kim Āgradin üč kuroh bolğay, tüšti. Bir kün anda tavaqquf qılıp andın köčüp kūč bar kūč mutavajjih boldı.

Panjšamba küni ošbu aynıng yegirmäsidä Xwāja Kalānğa Kābul barurğa ruxṣat boldı.

Dāyim xāṭirğa yetär erdi kim Hindūstānnıng bir uluğ 'aybı bu dur kim aqar suyı yoqtur. Har yerdä olturušluğ bolsa čarxlar yasap aqar sular qılıp ṭarḥlığ va siyāq yerlär yasasa bolur. Āgragä kelgändin bir nečä kündin song ošbu maṣlaḥatqa Jawn suyıdın ötüp bāğ yerlärini mulāḥaẓa qılduk. Andaq beṣafā u xarāb yerlär edi kim yüz karāhat u nāxošluq bilä andın 'ubūr ettük. Bu yerning **[300a]** makrūhluqı va nāxošluqıdın čārbāğ xayālı xāṭirdın čıqtı. Mundın özgä mundaq yavuq yer Āgragä čun yoq edi, ‹‹nečä kündin song›› ḍarūr bolup bu yergä oq elig qoyuldı. Ol uluğ čāh kim ḥammām suyı andın dur, bunyād boldı. Yana bu pārča yer kim amblī diraxtları va musamman ḥawḍ anda dur, bulardın song uluğ ḥawḍ va ṣaḥnı boldı. Andın song taš 'imārat alıdaqı ḥawḍ va tālār boldı. Andın song xalvatxāna bāğčası va üyläri boldı. Andın songra ḥammām boldı. Mundaq beṣafā u besiyāq Hindta ṭawr ṭarrāḥlıqlar u siyāqlığ bāğčalar paydā boldı. Har gošada maqbūl čamanlar, har čamanda muvajjah gul u nastaranlar murattab u mukammal boldı.

Hindustānnıng üč išidin mutaḍarrir erdük. Bir ısığıdın, yana bir tund yelidin, yana bir gardidin. Ḥammām har üčäläsining dāfi'ı ermiš. Gard u yel xud ḥammāmda ne tilär? Isığ havālarda andaq serün [?] boladur kim yavuq dur kim kiši savuqqa tutqay. Ḥammāmnıng bir ḥujrasını kim qullatayn ḥawḍ anda dur, tamām tašdın tükätiptürlär. Izārası aq tašdın, özgä tamām farš va saqfı qızıl tašdın kim Bayāna tašı dur. Yana Xalīfa va Šayx Zayn va Yūnus 'Alī

Jumna with this plan in mind and scouted around for places to build gardens, but everywhere I looked was so unpleasant and desolate that I crossed back in great disgust. **[300]** Because the place was so ugly and unpleasant I abandoned my dream of making a *charbagh*. Although there was no really suitable place near Agra, there was nothing to do but work with the space we had. The foundation was the large well from which the water for the bathhouse came. Next, the patch of ground with tamarind trees and octagonal pond became the great pool and courtyard. Then came the pool in front of the stone building and the hall. After that came the private garden and its outbuildings. After that came the bathhouse. Thus, in unpleasant and inharmonious India, marvelously regular and geometric gardens were introduced. In every corner were beautiful plots, and in every plot were regularly laid-out arrangements of roses and narcissus.

We suffered from three things in Hindustan. One was the heat, another the biting wind, and the third the dust. The bathhouse was a refuge from all three. Of course, there is no dust or wind in a bathhouse. And in the hot weather a bathhouse is so cool that one almost feels chill. One chamber of the bath, the one in which the warm-water reservoir was, was finished completely in stone. The dado was of white stone, and otherwise the floor and ceiling were of red stone from Bayana. Khalifa, Shaykh Zayn, Yunus Ali, and all who had acquired lands

هرکس که در کنار دریا باو جا [٤٢٢ب] رسیده بود سیاق‌دار و خوش‌طرح باغچه‌ها و حوضها ساختند. بدستور لاهور و دیپالپور چرخها راست کرده آبها جاری کردند. مردم هند، از جهت اینکه باین طرح و باین اندام جاها هرگز ندیده بودند، آنطرف جون‌را که این عمارتها درآن طرف شده بود کابل نام مانده اند. دیگر در میان قلعه مابین عمارات ابراهیم و فصیل یك جای خالی بود. آنجا هم یك واین کلانی فرمودم ده‌درده. باصطلاح هندوستان چاه کلان زینه‌دارا "واین" می‌گویند. این واین‌را پیشتر از چارباغ بنیاد کرده شده [ل٢٩٢] بود. در عین بشکال بکندن آن مشغول بودند. چند نوبت افتاده مزدوران‌را زیر کرد. بعد از غزو رانا سنگا تمام شد، چنانچه در سر تاریخ نوشته به تمام شدن بعد از غزو او اشارت کرده اند. طور واینی واقع شده سه طبقه عمارت در میان این واین شده طبقهٔ از همه پایان‌تر سه ایوان است. راه او در چاه فرود میآید. راه از میان زینه است. [٤٢٣] بهر سه ایوان یك راه است. هر ایوان از دیگری سه زینه بلندتر است. از ایوان از همه پایان‌تر در وقت کشیدن آب یك زینه آب پایان می‌افتد. در وقت بشکال در وقت بزرگ شدن آب در ایوان بالائی آب می‌برآید. در طبقهٔ میانی او یك ایوان کنده‌کاریست. قرینهٔ این ایوان یك گنبدیست که گاو که چرخ آب‌را می‌گرداند در آن گنبد می‌گردد. طبقهٔ بالائی او یك ایوان است. از صحن بیرون بالای چاه پنج شش زینه پایان‌تر از دو طرف از زینه بایوان راه میرود و بطرف راست او میرود. در روبروی راه سنگ تاریخ است. در پهلوی این چاه یك چاه دیگر برخیزانده شد که پایان این چاه از میان آن چاه اولی یك چیزی بالاتر باشد. در آن گنبدی که مذکور شد گاوان چرخ گشته از آن چاه باین چاه آب میآید. درین چاه یك چرخ دیگر ساخته شده که بآن چرخ آب بر سر فصیل می‌برآید و به باغچهٔ بالا آب می‌رود و در [٤٢٢ب] جای برآمدن زینهٔ چاه هم از سنگ عمارتی شده. از محوطهٔ این چاه بیرون یك مسجد سنگین کرده شده، اما خوب نکرده اند. [ل٢٩٢ب] بطریق هندوستان کرده اند.

در وقت سواری نمودن همایون، نصیرخان نوحانی و معروف فرملی و امرای یاغی در جاجمؤ جمعیت کرده نشسته بودند. همایون از پانزده کروه راه مؤمن اتکه‌را بجهت خبر می فرستد. بجهت چاپقون بمال متوجه میشود. خبر خوبی هم نمی‌تواند آورد. از رفتن اتکه خبردار شده این یاغیان نتوانسته اند ایستاد و گریخته میروند. بعد از مؤمن اتکه قسمتای‌را بابا چهره و بوجکه بجهت خبر می‌فرستند. اینها که رفته بودند خبر ویران شده گریختن غنیم

on the river [300b] also built geometric and beautifully planned gardens and ponds. As is done in Lahore and Dipalpur, they made running water with waterwheels. Since the people of India had never seen such planned or regular spaces, they nicknamed the side of the Jumna on which these structures stood, "Kabul."

THE MAKING OF A WELL

Inside the fortress there was an open space between Ibrahim's building and the rampart. There I ordered a large step-well made, ten by ten. In the parlance of Hindustan a large well with steps is called a step-well. This step-well was begun before the *charbagh*. They began to dig in the middle of the monsoon, and it caved in several times, burying the workers. It was completed after the expedition against Rana Sanga. As they wrote on the date stone, they alluded to its completion after the expedition. It is a marvelous step-well. Inside, the step-well is a three-story structure. The lowest story has three porticos, and the walkway leads down the steps to the well. There is a way leading to each of the three porticos. Each portico is three steps higher than the last. The water level is one step lower than the lowest portico when the water is drawn off. Sometimes during the monsoon when the water is at its highest level, it

va harkimgä kim daryā yaqasıda yer tegip edi [300b] siyāqlığ va yaxšı ṭarḥlığ bāğčalar va ḥawḍlar yasadılar. Lāhawr va Dīpālpūr dastūrı bilä čarx rāst qılıp sular jārī qıldılar. Hind eli bu ṭarḥ va bu andām bilä yerlär körmägän jihatıdın Jawnnıng 'imāratları qılğan ṭarafı yerlärgä "Kābul" at qoyupturlar.

Yana qorğan ičidä Ibrāhīm 'imāratı bilä faṣīlnıng arasıda bir xālī yer edi. Anda ham bir uluğ vāyin buyurdum dah-dar-dah. Hindustān iṣ[ṭi]lāḥı bilä zīnalığ uluğ čāhnı vāyin derlär. Bu vāyinnı bu čārbāğdın burun bunyād qılılıp edi. 'Ayn-i biškāldä qazmaqqa mašğūl edilär. Nečä nawbat yıqıldı. Mazdūrlarnı bastı. Rānā Sangāning ğazvıdın song tamām boldı. Nečük kim tārīx tašıda bitiptürlär, itmāmı ğazvdın songra ergänigä išārat etiptürlär. Ṭawr vāyinî vāqi' boluptur. Üč ṭabaqa 'imārat bu vāyinnıng ičidä boluptur. Barıdın qoyıqı ṭabaqası üč ayvān dur. Yolı čāhqa tüšär zīnadın oq tur. Har üč ayvānğa bir yol oq barur. Har ayvān birbirdin üčär zīna buland tur. Barıdın qoyıqı ayvāndın su tartılğan čağda su bir zīna qoyı tüšär. Barıdın yoqqarıqı ayvānğa bišKāl vaqtı su ulğayğanda gāhî su čıqar. Ortančı ṭabaqasıda bir qaznaqlığ ayvān dur. Bu ayvānnıng qarīnası bir gumbaz dur kim su čarxını evrür uy bu gumbaztä evrülür. [301a] Yoqqarıqı ṭabaqası bir ayvān dur. Tašqarı baqışlığ čāh üstidäki ṣaḥndın beš–altı zīna qoyıraq iki ṭarafdın zīnadın bu ayvānğa yol barur. Rāst ṭarīqığa barur. Yolnıng utrusıda tārīx taši dur. Bu čāhnıng yanıda yana bir čāh qoparılıptur. Ol čāhnıng tüpi burunqı čāhnıng ortasıdın bir nemä yoqqarıraq bolğay. Mazkūr bolğan gumbaz čarxnıng uyı evrülüp ol čāhdın su bu čāhğa kelür. Bu čāhqa yana bir čarx yasalıptur kim ol čarx bilä su faṣīlnıng üstigä čıqar. Faṣīl üsti bilä yoqqarıqı bāğčağa su barur. [...] Cāhnıng muḥavvaṭasıdın tašqarı bir taš masjid qılılıptur, valî yaxšı qılmaydurlar. Hindustān ṭarīqı bilä qılıpturlar.

Humāyūn atlanğan furṣatta Naṣīr Xan Noḥānī va Ma'rūf Farmulī bašlığ yağı umarā Jājmāuda jam'iyyat qılıp olturup edilär. Humāyūn on–on beš kuroh yoldın Mu'min Atäkäni xabarğa yibärür. Mālğa čapqunğa bolur. Yaxšığına ham xabar keltürä [a]lmas. Mu'min Atäkäning barğanıdın xabardār bolup bu yağılar turuš bermäy qačıp ketärlär. Mu'min Atäkädin songra Qısımtay bilä Bābā Cuhra va Böčkäni xabar üčün yibärürlär. Bu barğanlar yağının buzulup qačqanının xabarını keltürür. Humāyūn yürüp Jājmāunı alıp ötüp Dalmau

comes up to the highest portico. In the middle level there is a carved portico. This portico echoes a dome in which an ox turns the waterwheel. [301] The upper level has one portico. From the courtyard outside and above the well a path leads straight to this portico on both sides down five or six steps. Directly opposite the path is the date stone. Next to this well another well was made. The bottom of the second well is a bit higher than the middle level of the first well. As was mentioned, oxen turn the waterwheel under the dome, and the water goes from the first well to the second. Another wheel was constructed for the second well, and it takes water up to the rampart to water the garden up on a level with the rampart. {In the place where the steps to the well end a stone building was built.} Outside the area of the well a stone mosque was built, but it was not well made. They built it in the Indian fashion.

HUMAYUN RIDES AGAINST THE REBELS

When Humayun rode out, the rebels under Nasîr Khan Nohani and Ma'ruf Farmuli were gathered in Jajmau. From ten or fifteen kos away Humayun sent Mu'min Atäkä to gather intelligence while he proceeded on a raid. Mu'min Atäkä was unable to bring back any worthwhile information. The rebels, catching wind of Mu'min Atäkä's movements, fled without bothering to make a stand. After Mu'min Atäkä, Qïsïmtay, Baba Chuhra and Böchkä were sent to reconnoiter, and they brought back news of the rebels' flight in confusion.

را می‌آرند. همایون رفته جاجمؤررا گرفته گذشته در وقت آمدن در نواحی دلمؤر فتح‌خان سروانی آمده می‌بیند. بمهدی‌خواجه و محمد سلطان میرزا همراه نموده بما فرستاد.

در همین سال عبیدخان از بخارا لشکر کشیده بر سر مرو آمد. در ارگ مرو ده پانزده رعیت بوده [٤٢٤] گرفته ایشان‌را کشته بند مرورا در چهل پنجاه روز بسته بر سر سرخس رفت. در سرخس سی چهل قزلباش بوده دروازه کشیده قلعه‌را نداده اند. رعیتان دودله شده دروازه‌را وا میکنند. اوزبکان درآمده این قزلباشان‌را هم می‌کشند. سرخس‌را گرفته و بر سر طوس و مشهد میروند. مردم مشهد بیچاره شده می‌درآیند. طوس‌را هشت ماه قبل کرده بصلح گرفته بر سر عهد نایستاده تمام مردان‌را کشته زنان‌را بند میکنند.

هم این سال بهادرخان نام پسر سلطان‌مظفر گجراتی، که حالا بجای پدر خود در گجرات پادشاه شده است، از پدر خود رنجیده [ل٢٩٣] پیش سلطان‌ابراهیم آمد. این بی‌عزتانه دید. در ایامی که در نواحی پانی‌پت بودیم عرضه‌داشتهای او آمد. من هم عنایت‌آمیز مشفقانه فرمانها فرستاده طلبیدم. در خیال آمدن بود. باز رای او منقلب شده از لشکر ابراهیم جدا شده بطرف گجرات متوجه شد. در همین فرصتها پدرش سلطان‌مظفر فوت شده [٤٢٤ب] برادر کلان او سکندرشاه، که پسر کلان سلطان‌مظفر باشد، بجای پدرش در گجرات پادشاه شد. از بدمعاشی او عماد‌الملك نام غلامش با جمعی همجهت شده سکندرشاه‌را خفه کرده کشته بهادرخان‌را که هنوز در راه بود طلبیده آورده بجای پدرش نشاند و به بهادرشاه ملقب شد. این هم خوب کرد. عماد الملك‌را که ازو اینچنین حرام‌نمکی سر بر زده بود کشته بجزای او رساند. غیر ازین هم از امرائی که از پدر او مانده بودند خیلی مردم‌را کشت. خیلی سفاك و بی‌باك جوانی نشان می‌دهند.

Humayun took Jajmau and then went on to the Dalmau region, **[301b]** where Fath Khan Sarwani came to submit to him. He attached Fath Khan Sarwani to Mahdi Khwaja and Muhammad-Sultan Mirza and sent him to us.

THE UZBEKS ATTACK MERV

That same year Ubayd Khan led his army from Bukhara against Merv. In the Merv citadel were ten to fifteen civilians, whom he killed. After reconstructing the dam at Merv in forty to fifty days, he proceeded against Sarakhs. In Sarakhs were forty to fifty Qïzïlbash, who shut the gate and refused to give up the fortress. In confusion, the civilians opened the gates. The Uzbeks entered and killed these Qïzïlbash too. Taking Sarakhs, they went on to Tus and Mashhad. The inhabitants of Mashhad had no choice but to let them in. They besieged Tus for eight months and finally took it by truce, but instead of abiding by the terms they slaughtered the men and took the women prisoner.

[301b] navāḥīsıda kelgändä Fatḥ Xan Sarvānī kelip körär. Fatḥ Xan Sarvānī Mahdī Xwāja va Muḥammad Sulṭān Mīrzāğa qošup bizgä yibärdi.

Ošbu yıl ‘Ubayd Xan Buxārādın čerig tartıp Marv üstigä keldi. Marvnıng argidä on–on beš ra‘iyyat egändür. Alıp qırıp Marvnıng bandını qırq–ellig kündä bağlap Saraxs üstigä bardı. Saraxsda otuz–qırq Qızılbaš egändür. Darvāza tartıp qorğannı bermäslär. Ra‘iyyatlar alaqıšıp darvāzanı ačarlar. Özbäglär kirip bu Qızılbašlarnı ham qırarlar. Saraxsnı alıp Ṭūs va Mašhad üstigä barurlar. Mašhad eli bečāra bolup kirärlär. Ṭūsnı sekiz ay qapap ṣulḥ bilä alıp ‘ahdğa turmay tamām er atağlığını qırıp xatunlarını asīr qılu[r]lar.

Ham ošbu yıl Sulṭān Muẓaffar Gujarātīnıng Bahādur Xan atlığ oğlı, kim ḥālā atasınıng ornığa Gujarātta pādišāh boluptur, atasıdın yamanlap Sulṭān Ibrāhīm qašığa keldi. Bu be‘izzatāna kördi. Pānīpat navāḥīsıda egändä manga ‘arḍdāštları keldi. Men ham ‘ināyatāmez mušfiqāna farmānlar yibärip tilädim. Kelür xayālda edi. Yana ra’y munqalib bolup Ibrāhīmnıng čerigidin ayrılıp Gujarāt sarı mutavajjih boldı. Ošbu furṣatlarda atası Sulṭān Muẓaffar fawt bolup aqası **[302a]** Sikandar Šāh, kim Sulṭān Muẓaffarnıng uluğ oğlı* bolğay, atası ornığa Gujarātta pādišāh boldı. Ma‘āšınıng yamanlıqıdın ‘Imādulmulk atlığ qulı jam‘î bilä hamjihat bolup Sikandar Šāhnı boğup öltürüp Bahādur Xannı, kim hanūz yolda edi, tiläp keltürüp atasınıng ornığa olturğuzdı. Bahādur Šāhnı mulaqqab boldı. Bu ham xūb bardı. ‘Imādul-mulkdin, kim mundaq namakḥarāmlıq sar bar-urup edi, öltürüp jazāsığa yetkürdi. Mundın bašqa ham atasıdın qalğan beglärni xaylî öltürdi. Xaylî saffāk va bebāk yigit nišān berädürlär.

This same year Sultan Muzaffar of Gujarat's son named Bahadur Khan, who is now padishah in Gujarat in his father's stead, was estranged from his father and went to Sultan Ibrahim, who received him less than honorably. While I was in Panipat a petition came to me from him. I sent him encouraging and enticing decrees and invited him to come. He was thinking about coming but then changed his mind, deserted Ibrahim's army and set out for Gujarat. At that same time his father Sultan Muzaffar died, and his elder brother, **[302]** Sikandar Shah, Sultan Muzaffar's eldest son, became padishah of Gujarat in his father's stead. Because of his evil conduct a slave of his named Imadulmulk conspired with a group of people, strangled Sikandar Shah to death and invited Bahadur Khan, who was still on his way, and enthroned him in his father's place. He became known as Bahadur Shah. He did one good thing: he had Imadulmulk, who had shown such ingratitude, killed and thereby wrought vengeance on him. Aside from him, he also killed many of the begs who were left from his father's reign. These things show him to be a very blood-thirsty and audacious young man.

در ماه محرم خبر تولد فاروق‌را بیگ اویس آورد. اگرچه پیش ازین این خبررا یك پیاده آورده بود، اما بجهت سیوونچی بیگ‌ویس درین ماه آمد. شب جمعه بیست و سوم [ل۲۹٤] ماه شوال متولد شده بوده به فاروق موسوم شد.

بجهت مصلحت بیانه و بعضی قلعه‌هائی که ندرآمده بودند یك دیگ کلانی باستاد علی‌قلی فرموده شده بود که بریزد. دو کوره و جمیع مصالح اورا طیار نموده بمن [٤٢٥] کس فرستاد. روز دوشنبه بیست و پنجم محرم به تفرج دیگ ریختن استاد علی‌قلی رفتیم. در گرد جائی که دیگ میریزند هشت کوره کرده آلات‌را طیار ساخته از زیر هر کوره یك جوئی بقالب این دیگ راست کرده بمجرد رفتن ما سوراخهای کوره‌هارا وا کرد. از هر جوئی آلات ریخته مثل آب ریخته در قالب می‌درآمد. بعد از یك زمانی قالب پر نشده ازین کوره‌ها آمدَن آلات ریخته‌شده که می‌آمد یگان یگان منقطع شد. در کوره یا در آلات قصوری بوده باستاد علی‌قلی غریب حالت بدی شد. درین بود که خودرا در مس ریخته‌شدهٔ که در قالب بود بیندازد. باستاد علی‌قلی دلجوئی نموده خلعت پوشانیده این انفعال برآوردیم. بعد از خنك شدن قالب بعد از دو روز وا کردند. استاد علی‌قلی به بشاشت تمام کس فرستاده که خانهٔ سنگ دیگ بی قصور است. داروخانه ماندن او آسان است. خانهٔ سنگ دیگ‌را برآورده جمعی‌را [٤٢٥ب] بجهت [ل۲۹٤ب] اصلاح او تعیین کرده خود بماندن داروخانهٔ دیگ مشغول شد.

مهدی‌خواجه فتح‌خان سروانی‌را از پیش همایون گرفته آمد. از همایون از دلمؤ جدا شده است. فتح‌خان‌را خوب دیده پرگنات پدرش اعظم‌همایون‌را داده دیگر زیادتی ولایات هم عنایت شد. مقدار یك کرور و شصت لك پرگنات داده شد. در هندوستان بامرائی که رعایت کلان میکنند مقرری خطابهاست که می‌دهند. ازآنجمله یکی اعظم‌همایون است. یك دیگر خانجهان است. یك دیگر خانخانانست. خطاب پدر این، اعظم‌همایون است. باوجود همایون باین خطاب یکی‌را مخاطب کردن چه صورت دارد؟ این خطاب‌را برطرف کردم. بفتح‌خان سروانی خانجهان خطاب داده شد.

Events of the Year 933 [1526–27]

NEWS OF THE BIRTH OF FARUQ

In the month of Muharram [October 1526], Beg Ways brought news of Faruq's birth. Even though a runner had brought the news before this, Beg Ways arrived this month to give us the good news himself. The child was born on Thursday evening, the 23rd of Shawwal [August 2], and was named Faruq.

ALI-QULI CASTS A MORTAR

Master Ali-Qulï was ordered to cast a large mortar to be used on Bayana and some of the other fortresses that had not yet entered our domain. When he had the smelting furnace and all the implements ready he sent someone to inform me. On Monday the 15th of Muharram [Oct. 22] we went to watch Master Ali-Qulï cast the mortar. Around the place where the mortar was to be cast he had constructed eight smelting furnaces and had already melted the metal. **[302b]** From the bottom of each furnace he had made a channel straight to the mortar

Muḥarram ayıda Fārūqnıng tavalludınıng xabarını Beg Vays keltürdi. Agarči mundın burun [xabar]nı bir piyāda keltürüp edi, valî sevinčigä Beg Vays bu ayda keldi. Ādına kečäsi Šavvāl ayınıng yegirmä üčidä mutavallid bolğandur. Fārūqqa mawsūm boldı.

Bayāna va ba'zı kirmägän qorğanlar maṣlaḥatığa bir uluğ qazan Ustād 'Alī-Qulığa buyurulup edi kim quyğay. Kūra va jamī'-i maṣāliḥını tayar qılıp manga kiši yibärdi. Dušamba küni Muḥarram ayınıng on bešidä Ustād 'Alī-Qulınıng qazan quyarınıng tafarrujığa barduk. Qazan quyar yerning girdidä sekiz kūra qılıp ālātnı eritiptür. Har kūranıng **[302b]** tüpidin bir arıqî bu qazannıng qālabığa rāst qılıptur. Biz barğan kūralarnıng tešüklärini ačtı. Har arıqtın erigän ālāt su dek šarıldap qālabqa kirär edi. Bir zamāndın song qalıp tolmay bu kūralardın kelädür erigän ālātnıng kelmäki birär birär munqaṭi' boldı. Kūrada ya ālātta quṣūrî bar ergändür. Ustād 'Alī-Qulığa ğarīb yaman ḥālatî boldı. Darīn edi kim özini qālab ičidäki erigän misqa tašlağay. Ustād 'Alī-Qulığa diljüyluq qılıp xil'at keydürüp bu infi'āldın čıqarduk. Bir–iki kün qālab savuğa[n]dın song ačtılar. Ustād 'Alī-Qulı bisyār bašāšat bilä kiši yibäriptür kim qazannıng taš üyi bequṣūr dur. Dārūxānasını qoymaq āsān dur. Qazannıng taš üyini čıqarıp jam'înı anıng [i]ṣlāḥığa ta'yīn qılıp özi qazannıng dārūxānasını qoymaqqa mašğūl boldı.

Mahdī Xwāja Fatḥ Xan Sarvānīnı Humāyūnnıng qašıdın alıp keldi. Humāyūndın Dalmāwdın ayrılıpturlar. Fatḥ Xannı yaxšı körüp atası A'ẓam Humāyūnnıng parganalärini berip yana artuqsı vilāyatlar ham 'ināyat boldı. Bir karor* va altmıš laklig pargana berildi. Hindustānda uluğ ri'āyat qılğan umarāğa muqarrarî xiṭāblar berürlär. Ol jumladın biri A'ẓam Humāyūn dur. Yana bir Xan-Jahān **[303a]** va Xān-Xānān. Munıng atasınıng xiṭābı A'ẓam Humāyūn edi. Bāvujūd-i Humāyūn bu xiṭāb bilä biräwni muxāṭab qılmaqlıq beṣūrat tur. Bu xiṭābnı bar-ṭaraf qıldı. Fatḥ Xan Sarvānīğa Xan-Jahān xiṭāb berildi.

mold. Just as we got there he was opening the holes in the furnaces. The molten metal was pouring like water into the mold, but after a while, before the mold was filled, one by one the streams of molten metal coming from the furnaces stopped. There was some flaw either in the furnace or in the metal. Master Ali-Qulï went into a strange depression and was about to throw himself into the mold of molten bronze, but I soothed him, gave him a robe of honor and got him out of this black mood. A day or two later, when the mold had cooled, they opened it, and Master Ali-Qulï sent someone to announce with glee that the mortar barrel was flawless. It was then easy to attach the powder chamber. When he took the barrel out and assigned some men to fix it, he got to work attaching the powder chamber.

Mahdi Khwaja brought Fath Khan Sarwani from Humayun, whom he had left at Dalmau. I viewed Fath Khan favorably and gave him his father A'zam Humayun's *parganas* and granted him a few more estates too. In all he was given *parganas* worth 16,000,000 tankas. In Hindustan greatly favored officers are given traditional titles. One of these is A'zam Humayun; others are Khanjahan **[303]** and Khankhanan. Fath Khan's father's title was A'zam Humayun. Because of [my own] Humayun, it was considered inappropriate to invest anyone with such a title, so it was laid aside, and Fath Khan Sarwani was given the title Khanjahan.

روز چهارشنبه هشتم صفر در کنار حوض جانب بالای انبلیها شامیانه‌ها دوخته مجلس ترتیب داده فتح‌خان سروانی‌را [ل۲۹۵] بمجلس طلبیده شراب داده دستار و سروپای [٤٢٦] پوشیدهٔ خودرا عنایت کرده باین عنایات و التفات سرافراز کرده بولایتش رخصت داده شد. آنچنان مقرر شد که پسرش محمودخان دایم در ملازمت باشد.

روز چهارشنبه بیست و چهارم محرم محمدعلی حیدر رکابداررا بهمایون بقدغن فرستاده شد که «لشکر یاغیان پورب گریختند. بمجرد رسیدن این کس رفته در جونه‌پور چند امرای مناسب‌را تعیین کرده خود لشکررا گرفته زود بما رسیده بیائی که رانا سنگاء کافر نزدیك و قاپو آمده است. فکر اورا بر اصل بکنیم.» بعد از رفتن لشکرها بطرف پورب تردی‌بیگ قوچ بیگ‌را و برادر خوردش شیرافکن‌را و محمد خلیل اختابیگی‌را با برادرانش و اختاچیانش و رستم ترکمان‌را با برادرانش، دیگر از مردم هندوستان راؤردی سروانی‌را تعیین کرده شد که رفته نواحی بیانه‌را تاخته تاراج بکنند. اگر مردم درون قلعه‌را بوعده و استمالت بما توانند درآورد، درآورند. اگر نباشد، تاخته و تاراج نموده غنیم‌را عاجز بکنند.

یك برادر کلان این نظام‌خان بیانهٔ، عالم‌خان نامی، [٤٢٦ب] در قلعهٔ تهنگر بود. مردم او مکرر آمده بندگی و دولتخواهی‌را بعرض رسانیدند. این عالم‌خان بخود گرفت که از پادشاه فوجی تعیین شود. جمیع ترکشبندان بیانه‌را بوعده و استمالت آوردن و قلعهٔ بیانه‌را بدست درآوردن بمن رسید. باین جوانانی که بهمراهی تردی‌بیگ بایلغار تعیین شده بودند فرمان شد که «عالم‌خان چون مرد زمینداری است و این نوع بندگی و خدمتکاری‌را بر خود گرفته است، بجهت مصلحت بیانه بصلاح و [ل۲۹٦] صوابدید او عمل بکنید.» مردم هندوستان اگرچه بعضیها شمشیر میزنند، اما اکثری از راه و روش سپاهیگری و ایستادن و گشتن سرداری عاری و بی‌بهره اند. این عالم‌خان که بجماعهٔ ایلغار ما همراه میشود بسخن هیچکسی نظر نکرده نیك و بد کاررا ملاحظه ننموده این مردم ایلغاررا نزدیك به بیانه می‌برد. این ایلغار رفتهٔ ما از ترك دوصد و پنجاه کس نزدیك بودند، از هندوستانی و لشکر اطرافی از دو هزار چیزی بیشتر بودند. نظام‌خان و افغانان و سپاهیان بیانه [٤٢٧] از چهار هزار سوار زیاده بودند. پیادهٔ او خود از ده هزار زیاده بودند. اینها دیده و دانسته باین مقدار سوار و پیاده که مذکور شد فی‌الحال یکمرتبه بر سر اینها می برآیند. کس بسیاری بودند. این مردم ایلغاررا

On Wednesday the 8th of Safar [Nov. 14], marquees were set up beside the large pool on the upper side of the tamarind trees, and an assembly was held, and Fath Khan Sarwani was invited to the wine party. I gave him some wine and presented him with a turban and a suit of clothing I had worn myself, and with this ennoblement he was given leave to return to his land. It was decided that his son, Mahmud Khan, would remain always in attendance on me.

THE SUBMISSION OF BAYANA

On Wednesday the 24th of Muharram [Oct. 31], Muhammad-Ali Haydar Rikabdar was dispatched with an urgent message for Humayun. "The Purab rebel army has fled," the message said. "As soon as this envoy arrives assign a few appropriate begs to Jaunpur, take the army and come immediately to us. Rana Sanga the Infidel has drawn nigh and is at the gate. We will have to rethink our strategy for him." After the armies had gone to Purab, Qoch Beg's Turdï Beg and his younger brother Sherafkan, Muhammad Khalil Akhtabegi and his brothers and equerries, and Rustam the Turcoman and his brothers, along with Rao Ravi Sarwani of the Hindustanis, were assigned to go strike and plunder the Bayana area. **[303b]**

Cahāršamba küni Safar ayının 8dä amblī diraxtlarının yoqqarı yanıdaqı uluğ ḥawḍnıng yaqasıda šāmiyānalar tikip majlis tartīb qılıp Fatḥ Xan Sarvānīnı čağır majlisığa čarlap čağır berip keygän dastār va baš-ayaqımnı 'ināyat qılıp bu 'ināyāt u iltifāt bilä sarafrāz qılıp vilāyatığa ruxṣat berildi. Andaq muqarrar boldı kim oğlı Maḥmūd Xan dāyim mulāzamatta bolğay.

Cahāršamba küni Muḥarram ayının yegirmä törtidä Muḥammad 'Alī Ḥaydar Rikābdārnı Humāyūnğa qadağa bilä yibärildi kim "Laškar-i Pūrab yağıları qačmış. Bu barğan kiši yetkäč Jawnpūrğa bir nečä munāsib beglärni ta'yīn qılıp özüng čerigni alıp bizgä bat yetišä kelgäy sen. Rānā Sangā kāfir yavuq va qapuda keliptür. Anıng fikrini bar-aṣl qılalıng." Ceriglär Pūrab sarı barğandın song Turdı Beg-i Qoč Begni va inisi Šerafkanni va Muḥammad Xalīl Axtabegini aqa-inisi va axtačıları bilä va Rustam Türkmänni aqa-inisi bilä Hindustān elidin Rāo Rav[ī?] Sarvānīnı ta'yīn qılıldı kim barıp Bayāna navāḥīsını čapıp talağaylar. Agar qorğandaqılarnı **[303b]** va'da u istimālat bilä bizgä baqtura alsalar, baqturğaylar; yoq ersä, čapıp talap ğanīmnı 'ājiz qılğaylar.

Bu Bayānadaqı Niẓām Xannıng bir aqası 'Ālam Xan atlığ Tahangar qorğanıda edi. Anıng kišilāri mukarrar kelip qulluq va dawlatxwāhlıqını 'arḍğa yetkürdilär. Bu 'Ālam Xan özigä aldı kim pādišāhdın fawj ta'yīn bolsa, jamī' Bayāna tarkašbandlarını va'da u istimālat bilä keltürmäk va Bayāna qorğanını eliglämäk* manga tegdi. Bu muqarrar bolğan Turdı Beg bašlığ ılğar yigitlärigä farmān boldı kim " 'Ālam Xan čun yerlig kiši dür, bu naw' qulluq va xidmatkārlıqnı özigä aladur. Bayāna maṣlaḥatıda anıng ṣalāḥ u ṣavābdīdı bilä 'amal qılıng." Hindustān eli agarči ba'zısı qılıč čapqay, valî aksarı sipāhīlıq rāh u ravišıdın va sardārlıq yürüš u turušıdın 'ārī u bebahra durlar. Bu 'Ālam Xanğa, kim bizing ılğar qošulur, heč kišining sözigä baqmay išning yaxšısı yamanını mulāḥaẓa qılmay Bayānağa bu ılğarnı yavuq alıp barur. Bizing barğan ılğar Türkdin iki yüz ellig–üč yüzgä yavušur edi. Hindustānīdın va aṭrāfī čerigdin iki mingdin bir nemä köpräk bolğay edi. Niẓām Xan va Bayānadaqı Afğān va sipāhī tört mingdin köpräk atlığ čerig bar edi. Yayaqı xud on mingdin ham köpräk edi. Bularnı körüp **[304a]** bilip ošbu mazkūr bolğan

If they could get the people in the fortress to come over to our side by means of promises and enticements, let them do so; otherwise, they were to strike and plunder and reduce the enemy to incapacity.

Alam Khan, one of the elder brothers of this Nizam Khan who was in Bayana, was in the fortress of Tahangarh. His envoys came repeatedly to offer servitude and support. This Alam Khan took it upon himself to promise that if a troop were assigned by the padishah, he would win over the yeomen of Bayana and take possession of the Bayana fortress. The following order was issued to the warriors of the strike force led by Turdï Beg: "Since Alam Khan is landed, he has accepted such servitude and service of his own accord. Act therefore in accordance with his views and as he sees fit in the Bayana affair." Although some of the people of Hindustan know how to wield a sword, most have no idea of military manners or how to lead and command. This Alam Khan, who was put in charge of our strike force, listening to no one and never stopping to consider the good or bad outcome of any action, took the detachment near Bayana. The detachment we had sent was composed of two hundred fifty to three hundred Turks and a little over two thousand soldiers from Hindustan and surrounding areas. Nizam Khan and the Afghans in Bayana had more than four thousand horsemen and over ten thousand footsoldiers. No sooner did they see [our men] **[304]** and

تیز گشته بمجرد اسپ انداختن می‌گریزانند. عالم خان تهنگری، که برادر کلان او بود، فروز آوردند. پنج شش کس دیگررا هم می‌گیرانند. باوجود این حرکت وعده و استمالت داده جریمهٔ سابق و لاحق اورا عفو کرده فرمانها فرستاده شد.

بمجرد تیز شدن خبر رانا سنگاء کافر، چاره نتوانست کرد. سیدرفیع‌را طلبیده بتوسط سیّد رفیع قلعه‌را بمردم ما سپرده با سیدرفیع همراه آمده بدولت ملازمت مشرف شد. پرگنهٔ بیست لك در میان‌دوآب عنایت کردم. دوست ایشیك‌آغارا به بیانه عاریتی فرستاده شد. بعد از چند روزی بیانه‌را بمهدی [ل۲۹٦ب] خواجه عنایت کرده استقامت و وجه اورا هفتاد لك کرده به بیانه رخصت داده شد. تاتارخان سارنگ‌خانی که در گوالیار بود [٤۲۷ب] دایم کس او آمده اظهار بندگی و دولتخواهی میکرد، کافر کندارا گرفته در وقت آمدن نزدیك بیانه از راجه‌های گوالیار درمنکت، دیگر خانجهان نام کافری در نواحی گوالیار آمده بطمع قلعه سخن و فتنه‌انگیزی کردن گرفتند. تاتارخان بتنگ آمده گوالیاررا سپردنی شد. امرا و نزدیکیان و اکثر جوانان خوب تمام در لشکرها و هر طرف در ایلغارها بودند. با رحیمداد یك جماعهٔ از مردم بهرهٔ و لاهوری‌را و منسی‌جیٔ تنقطاررا با برادرانش همراه ساخته اینجماعه‌را که مذکور شدند در گوالیار پرگنه‌ها تعیین کرده فرستاده شد. ملا اپاق و شیخ‌گورن‌راهم فرستاده شد که رحیمدادرا در گوالیار نشانده بیایند. اینها که نزدیك گوالیار می‌روند رای تاتارخان منقلب شده اینهارا در قلعه نمی‌طلبد. در همین اثنا شیخ‌محمد غوث، که مرد درویشی است خیلی مشغولی‌هم دارد، مرید و اصحاب اوهم بسیارند، از اندرون قلعهٔ گوالیار برحیمداد کس می فرستد که «هرطور کرده خودرا در قلعه بیندازید که رای این کس منقلب شده در خیال فاسد است.» چون این خبر [٤۲۸] برحیمداد میرسد گفته می فرستد که «بیرونها از جهت کافران مخاطره است. من با چند کس در قلعه درآیم. دیگران بیرون باشند.» بمبالغهٔ بسیاری باین راضی میشود. همین که باندك کسی درآمد گفت که «در دروازه کس ما باشد.» [ل۲۹۷] در دروازهٔ هتیاپول (یعنی راه فیل) کس خودرا می‌ماند. همین شب از راه همین دروازه همه مردم خودرا می‌درآرد. صباح آن تاتارخان بیچاره شده قلعه‌را خواهی نخواهی سپرده می

realize [how few they were] than all the above-mentioned cavalry and infantry charged our men. As the attack party arrived, they spurred their horses at them and forced them to flee. Alam Khan of Tahangarh, [Nizam Khan's] elder brother, was unhorsed, and another five or six men were taken prisoner. Some of the baggage was lost too. Despite this action, promises and enticements were given, and decrees pardoning Nizam Khan's past and future offenses were sent.

When the news of Rana Sanga the Infidel's rapid approach was learned, [Nizam Khan] had no alternative. He summoned Sayyid Rafi', turned his fortresses over to our men through the mediation of Sayyid Rafi' and accompanied him to be ennobled by paying allegiance to us. I awarded him a twenty-lac *pargana* in the Doab. Dost Eshik-aqa was assigned temporarily to Bayana. A few days later Mahdi Khwaja was awarded Bayana and 70 lacs of maintenance and salary and given leave to proceed to Bayana.

RAHIMDAD TAKES GWALIOR

Tatar Khan Sarangkhani was in Gwalior, and his envoy had come to offer submission and support. When the Infidel seized Kandar and approached Bayana, Dharmakant, one of the rajahs of Gwalior, and an infidel named Khan Jahan came to the vicinity of Gwalior and began

atlığ yayaq čerigi bilä fī'l-ḥāl tez oq bularning üstigä čıqar. Ildam yetip qalın kiši at salğan bilä bu ılğar kišisini qačurur. 'Ālam Xan Tahangarīnı, kim aqası edi, tüšürürlär. Yana beš–altı kiši ham alurlar. Bir pāra partal aldururlar. Bāvujūd-i bu ḥarakat va'da u istimālat berip burunqı va songqı jarīmasını 'afv qılıp farmānlar yibärildi.

Rānā Sangā kāfirning xabarı tezrāk bolğač čāra qıla almadı. Sayyid Rafī'nı tiläp Sayyid Rafī'ning tavassuṭı bilä qorğannı bizing kišigä tapšurup Sayyid Rafī' bilä kelip mulāzamat dawlatığa mušarraf boldı. Yegirmä laklig pargana Miyān Du Ābta 'ināyat qıldım. Dost Ešik-Aqanı Bayāna 'āriyatī yibärildi. Nečä kündin song Bayānanı [Mahdī Xwājağa]'ināyat qılıp vajh u istiqāmatını yetmiš lak qılıp Bayānağa ruxṣat berildi. Tatar Xan Sārangxānī, kim Gwāliyārda edi kim kišisi kelip iẓhār-i qulluq va dawlatxwāhlıq qılur edi, Kāfir Kandārnı alıp Bayānağa yavuqraq kelgändä Gwāliyār rājalarıdın Darmakant* yana Xan-Jahān atlığ kāfir Gwāliyār navāḥīsığa kelip qal'a ṭama'ığa šor u fitna angez qıla bašladılar. Tatar Xan ba-tang kelip Gwāliyārnı tapšurmaq boldı. Beglär va ičkilär va aksar-i ābādān yigitlär tamām čerigtä va har ṭaraf ılğarda edilär. Raḥīmdādqa **[304b]** bir nečä Bheralig va Lāhawrluğnı va Hastīčī (?) Tünqatarnı aqa-inisi bilä qošupošbu mazkūr bolğanlarğa Gwāliyārda oq pargana ta'yīn qılıp yibärildi. Mullā Apāq va Šayx Gūrannı dağı yibärildi kim Raḥīmdādnı Gwāliyārda olturğuzup kelgäylär. Bular kim Gwāliyārning yavuqığa barurlar, Tatar Xannıng ra'yı munqalib bolup bularnı qorğan tilämäs. Ošol asnāda Šayx Muḥammad Ġaws, kim darveš kiši dür, xaylî mašğūlluqı ham bar, murīd u aṣḥābı ham bisyār dur, Gwāliyārnıng qorğanınıng ičidin Raḥīmdādqa kiši yibärür kim "Har naw' qılıp qorğanğa özüngizni salıng kim bu kišining ra'yı munqalib bolup fāsid xayālda dur." Bu xabar Raḥīmdādqa kelgäč aytıp yibärür kim "Tašqarılar kāfirlar jihatıdın muxāṭara dur. Men bir nečä kiši bilä qorğanğa kiräy. Özgälär tašqarı tursun." Mubālağalar bilä munga rāḍī bolur. Azraq kiši bilä kirgäč der kim "Bu darvāzada bizning kiši tursun." Hātī Polda özining kišisini qoyar. Ošbu kečä oq ošbu Hātī Poldın bolğan kišisini kivürür. Tanglasığa Tatar Xan bečāra bolur. Qorğannı xwāhī nāxwāhī tapšurup čıqar. Kelip

to stir up trouble, with designs on the fortress. Tatar Khan was in dire straits and was about to turn over Gwalior. Our begs, *ichkis* and most of our brave warriors were all with the army or on scouting parties scattered in all directions. **[304b]** A few men from Bhera and Lahore, as well as Hastichi Tünqatar and his brothers, were attached to Rahimdad, given estates in Gwalior and dispatched to the above-mentioned group. Mulla Apaq and Shaykh Ghuran were also dispatched to establish Rahimdad in Gwalior and then come back. When they approached Gwalior, Tatar Khan changed his mind and did not invite them into the fortress. At the same time, Shaykh Muhammad Ghaws, a dervish who was generally occupied with his many disciples and companions, sent someone to Rahimdad from inside the Gwalior fortress to say, "Get yourself inside the fortress however you may, for this fellow has changed his mind and has evil intentions." As soon as this news reached Rahimdad, he sent someone to say, "Outside there is danger from the infidels. Let me enter the fortress with a few men, and the others will remain outside." In the face of much insistence, [Tatar Khan] gave his consent to this. As soon as Rahimdad entered the fortress with a few men, he said, "Let our men stay at this gate." He stationed his men at the Hathi Pol (Elephant Gate). That night he let his men in through the Hathi Pol. The next morning there was nothing Tatar Khan could do. Willy-nilly he turned over the fortress and left, and then he came to Agra and paid homage. He was assigned a twenty-lac stipend from the *pargana* of Bianwan.

برآید. آمده در آگره ملازمت کرد. از برای وجه و استقامت او پرگنهٔ بیاوه با بیست لك تعیین شد.

محمد زیتون هم چارهٔ نتوانست کرد. دولپوررا سپرده آمده ملازمت کرد. باوهم پرگنهٔ چند لکی عنایت شد. دولپوررا خالصه کرده شقداری اورا بابوالفتح ترکمان عنایت کرده بدولپور فرستاده شد. در نواحی حصار فیروزه حمید خان سارنگ خانی و یك جماعهٔ از افغانان پنی و افغانان اطرافی، دیگر سه چهار هزار کس جمعیت کرده در مقام شور و فتنه بودند.

روز چهارشنبه پانزدهم صفر بچین تیمورسلطان احمدی پروانچی و ابوالفتح ترکمان و ملك داد [٤٢٨ب] کرّرانی و مجاهد خان ملتانی‌را همراه کرده بر سر این افغانان تعیین کردیم. رفته از راه دور ایلغار نموده افغانان‌را خوب زیر کرده مردم بسیار ایشان‌را کشته سر بسیاری بریده فرستادند.

در اواخر ماه صفر خواجگی‌اسد که بعراق پیش شاهزاده‌طهماسب بایلچی‌گری رفته بود با سلیمان نام ترکمانی آمده سوغاتها آورد. از آنجمله دو دختر چرکس بود.

روز جمعه شانزدهم ربیع الاول غریب واقعهٔ دست داد چنانچه در کتابتی که بکابل نوشته بودیم مشروح نوشته شده بود. همان کتابت‌را بی‌زیاده و [ل٢٩٧ب] نقصان اینجا آورده شد. آن کتابت اینست:

واقعهٔ عظیمی که روز جمعه که شانزدهم ربیع الاول باشد در تاریخ سنهٔ نهصد و سی و سه روی داد تفصیلش اینست که مادر ابراهیم بواء بدبخت می‌شنود که من از دست مردم هندوستان چیزی میخورم. این قصه اینچنین بود که سه چهار ماه ازین تاریخ پیشتر از آشهای [٤١٥ب] هندوستان چون ندیده بودم، گفتم که باورچیان ابراهیم‌را آوردند. از میان پنجاه شصت باورچی چهار کس‌را نگاه داشتم. این کیفیت‌را بوا شنیده باحمد چاشنی‌گیر (مردم هندوستان بکاول‌را «چاشنی‌گیر» می‌گویند) به اتاوه کس فرستاده آورانده [ل٢٩٩ب] بدست یك داهی در کاغذ چارکنچه ساخته یك توله زهر میدهد (توله از دو مثقال چیزی زیاده‌تر میشود چنانچه پیشتر مذکور شد) که باحمد چاشنی‌گیر بدهد. احمد به باورچی هندوستانی که در باورچی‌خانهٔ ما بود داده چهار پرگنه وعده میکند که هرطور کرده در طعام من زهررا بیندازد. ازآن داه که زهررا باحمد می‌فرستد یك داه دیگررا از عقب او می‌فرستد که به‌بیند

Muhammad Zaytun was also left with no choice, and he turned over Dholpur **[305]** and came to pay homage. He was awarded a *pargana* of a few lacs. Dholpur was made crown land, and Abu'l-Fath the Turcoman was made custodian and sent there. In the vicinity of Hissar Firoza, Hamid Khan Sarangkhani and a few Pani Afghans and Afghans from surrounding areas amassed three or four thousand soldiers and rebelled.

On Wednesday the 15th of Safar [Nov. 21], we attached Ahmadi Parwanachï, Abu'l-Fath the Turcoman, Malikdad of Kara and Mujahid Khan of Multan to Chïn Temür Sultan and assigned them to attack these Afghans. They attacked from afar, defeated the Afghans, killed many of them, and sent back a good many heads.

ARRIVAL OF AN AMBASSADOR FROM PERSIA

Toward the end of Safar, Khwajagi Asad, who had been sent as ambassador to Prince Tahmasp in Iraq, came accompanied by a Turcoman called Sulayman and brought official gifts. Among them were two Circassian slavegirls.

Āgradä mulāzamat qıldı. Anıng vajh u istiqāmatı Biyāva parganasidin yegirmä laklig ta'yīn boldı.

Muḥammad Zaytūn ham čāra qıla almay Dolpūrnı **[305a]** tapšurup kelip mulāzamat qıldı. Anga bir nečä laklig pargana 'ināyat boldı. Dolpūrnı xāliṣa qılıp šiqqdārlıqını Abū'l-Fatḥ Türkmänğa 'ināyat qılıp Dolpūrğa yibärildi. Ḥiṣār-i Fīroza navāḥīsıda Ḥamīd Xan Sārangxānī va bir pāra Panī Afğānlarıdın va yana aṭr‹ā›fī Afğānlardın üč–tört ming jam'iyyat qılıp šor u fitna maqāmıda edilär.

Cahāršamba küni Ṣafar ayının on bešidä Cın Temür Sulṭānğa Aḥmadī Parvānačı va Abū'l-Fatḥ Türkmän va Malikdād Kirānī va Mujāhid Xan Multānī bašlığlarnı qošup bu Afğānlarnıng üstigä ta'yīn qılduk. Barıp yıraqdın ılğap bu Afğānlarnı yaxšı basıp qalın kišisini qırıp ğalaba bašlar* ‹kesip yibär›di‹lär›.

Ṣafar ayının āxirlarıda Xwājagī Asad, kim 'Irāqqa Šāhzāda Ṭahmāsğa elčilikkä yibärip edi, Sulaymān degän Türkmän bilä kelip sawğatlar keltürdi. Ol jumladın iki Carkas qız edi.

Ādīna küni Rabī'u'l-Avval ayının on altısıda ğarīb vāqi'a dast berdi. Nečük kim Kābulğa bitigän kitābatta mašrūḥ bitilip edi, ol kitābatnı oq beziyāda u benuqṣān munda keltürüldi. Ol kitābat bu dur:

"Vāqi'a-i 'uẓmā kim jum'a küni Rabī'u'l-Avval ayının on altısıda tārīx-i toquz yüz otuz üčtä rūy berdi, tafṣīlı bu dur kim Ibrāhīmnıng anası Buvā-yi badbaxt ešitür **[305b]** kim men Hindūstān elining eligidin nemä yeydür men. Bu qiṣṣa mundaq edi kim üč–tört ay bu tārīxdın burunraq Hindustān ašlarını čun körmäydür edim, dedim kim Ibrāhīmnıng bavurčılarını keltürdilär. Ellig–altmıšča bavurčıdın törtini saxladım. Bu kayfiyyatnı bu ešit[ip] Aḥmad Cāšnīgīrgä—kim Hindustān eli bökävülni "čāšnīgīr" derlär—Etāwağa kiši yibärip keltürtüp bir dāduk eligigä čārsūta qılğan kāğazda bir tola zahr berür—tola iki misqāldın bir nemä köpräk bolur, nečük kim burunraq mazkūr boldı—kim Aḥmad Cāšnīgīrgä bergäy. Aḥmad bizing bavurčıxānadaqı Hindustānī bavurčığa berip tört pargana va'da qılur kim har ṭawr qılıp mening ašımğa zahrnı salğay. Ol dādukdin, kim zahrnı

AN ATTEMPT ON BABUR'S LIFE

On Friday the 16th of Rabi' I [December 21, 1526], a strange incident took place. As it was written up in detail in a letter to Kabul, that letter is reproduced here without addition or deletion:

"The details of the momentous incident that took place on Friday the 16th of Rabi' I 933 are as follows. The wretched Buwa, mother of Ibrahim, heard **[305b]** that I was eating things prepared by Hindustani cooks. This came about because three or four months prior to this date, since I had never seen Hindustani food, I said that Ibrahim's cooks should be brought. Of fifty or sixty cooks I kept four. So, having heard of this, she sent a man to Etawah to obtain a *tola* of poison wrapped up in a piece of paper and then give it to an old woman servant, who would then pass it to Ahmad Chashnigir. (In Hindustan they call the taster *chashnigir,* and a *tola* is a measure slightly more than two mithcals, as has been described.) Ahmad gave it to the Hindustani cook in our kitchen, promising him four *parganas* to introduce it somehow into my food. After the first old woman, who gave Ahmad Chashnigir the poison, she sent

زهررا باو می‌دهد یا نی. خوب شد که در دیگ نمی‌اندازد، در طبق می‌اندازد. ازینجهت در دیگ نمی‌اندازد که به بکاولان تاکیدها کرده بودم که از هندوستانیان حاضر باشند. در دیگ وقت پختن طعام می‌چشانده بوده اند. در وقت [٤٢٢] کشیدن طعام بکاولان بیدولت ما غافل میشوند. بر بالای چینی نانی تنگ‌را می‌اندازد. بالای نان از آن زهری که در میان کاغذ بود نصف کمتر اورا می‌پاشد. بالای زهر قلیهٔ روغن‌دررا می‌اندازد. اگر بالای قلیه می‌پاشید یا در دیگ می‌انداخت، بد بود. دست‌پاچه شده نصف بیشتر اورا در دیگدان می‌اندازد. روز جمعه نماز دیگر گذشته بود که طعام کشیدند. طعام گوشت خرگوش‌را خیلی میل کردم. قلیهٔ زردك هم خیلی خوردم. هیچ مزهٔ ناخوشی معلوم نشد. از گوشت قاق یك دو تکه برداشتم. دلم برهم زد. روز گذشته در وقت خوردن گوشت قاق یك مزهٔ ناخوشی در یکجای او بود. برهم زدن دل خودرا از آن خیال کردم. یکمرتبهٔ [ل٢٠٠] دیگر دل من برهم زده آمد. بر سر دستارخوان دو سه نوبت دلم برهم زده نزدیك بود که رد بکنم. آخر دیدم نمی‌شود. برخاستم تا آبخانه رفتن. در راه یك مرتبهٔ دیگر نزدیك بود رد بکنم. در پیش آبخانه رفته بسیاری رد کردم. هرگز بعد از طعام رد نمی‌کردم، [٤٢٢ب] بلکه در شراب خوردنها هم رد نمی‌کردم. در دل من شبههٔ گذشت. باورچی‌را نگاهداشته فرمودم که آن طعام‌را به سگ داده سگ‌را نگاه دارند. صباح آن نزدیك بیك پهر سگ بیحال‌تر شده شکم او دم کرده طور شد. هرچند به سنگ زدند و حرکت دادند، نه‌برخاست. تا نیم روز این حال داشت. بعد از آن برخاست و نمرد. یك دو چهره هم از آن طعام خورده بوده اند. صباح آن آنها هم بسیار قی کردند. یکی‌را خود حالش خراب بود. آخر باری خلاص شد. ** رسیده بود بلائی ولی بخیر گذشت ** الله‌تعالی بمن از سر نو جان‌داد، ازآن دنیا می‌آیم، از مادر خود حالا زاده ام

مین خسته اولوب ایدیم تیریلدیم جان قدرینی بالله ایمدی بیلدیم

(من خسته مرده بودم، زنده شدم. قدر جان‌را بالله حالا دانستم) سلطان‌محمد بخشی‌را فرمودم که باورچی‌را احتیاط بکند. به قین که می‌گیرد چنانچه مذکور شد یگان یگان‌را به شرحش میگوید.

روز دوشنبه روز دیوان فرمودم که [٤٢٢] اکابر و اشراف و امرا و وزرا در دیوان حاضر شوند. آن دو مرد و آن دو زن‌را آورده بپرسند. بیان واقع‌را بشرح و بسطش گفتند. آن چاشنی‌گیررا پاره پاره کنانیدم. باورچی‌را زنده پوستش‌را فرمودم کندند. از آن زنان یکی‌را

another to see whether he had given me the poison or not. It is a good thing he put it on the plate and not in the pot, and the reason he did not put it in the pot is that I had given the cooks strict instructions to supervise the Hindustanis and make them taste from the pot while the food was being cooked. However, when the food was being dished out, our wretched cooks were negligent. [The cook] put a piece of thin bread on the porcelain plate and then sprinkled less than half of the poison from the paper on top of the bread. On top of the poison he put some meat dressed in oil. [306] If he had sprinkled the poison on the meat, or if he had thrown it into the pot, it would have been bad. In a fluster, he threw the rest into the stove.

"Late Friday evening they served the food. I ate a lot of rabbit stew and had quite a bit of dressed saffroned meat. I also had one or two tidbits from the top of the poisoned Hindustani food. I took the dressed meat and ate it. There was no apparent bad taste. I had one or two pieces of dried meat. I felt sick. The day before, when I was eating dried meat, there had been an off-taste, so I thought that was why I was feeling sick. Once again my stomach churned. While seated at the meal I felt sick two or three times and almost threw up. Finally I said to myself, "Enough of this." I got up and on my way to the toilet I almost threw up once.

Aḥmad Cāšnīgīrğa yibärür, yana bir dādukni anıng songıča yibärür* kim körgäy ol zahrnı berä mü dür, yoq mu. Yaxšı kim qazanğa salmay ṭabaqqa salur. Bu jihattın qazanğa salmas kim bökävüllärgä ta'kīdlar qılıp edim kim Hindustānīlardın ḥāḍir bolğaylar. Qazanda aš bışurur maḥallda tattururlar ermiš. Aš tartarda bizing bedawlat bökävüllär ğāfil bolurlar. Cīnī üstigä yupğa nännı salur. Nän üstigä ol kāğazdaqı zahrnıng azraq yarımını sepär. Zahrnıng üstigä yağlığ qalyanı salur. [306a] Agar qalya üstigä sepsä edi, ya qazanğa salsa edi, yaman edi. Dast u pā bir uluğ yarımını ojaqqa tašlar. Ādīna küni keč namāz-i dīgar aš tarttılar. Tavušqan ašıdın xaylî yedim. Qalya zardak ham mayl qıldım. Bu Hindustānī zahrlığ ašnıng üstidin bir–iki tikä mayl qıldım. Qalya alıp yedim. Heč naxoš maza ma'lūm bolmadı. Qaq goštın bir–iki tikä aldım. Könglüm barham urdı. Ötkän kün qaq goštnı yegändä bir nāxoš maza anda bar edi. Könglümning barham urğanın andın xayāl qıldım. Yana bir könglüm qozğalıp keldi. Dastārxwān üstidä iki–üč nawbat könglüm barham urup qusa yazdım. Āxir kördüm kim bolmas. Qoptum. Ābxānağa barğunča yolda yana bir nawbat qusa yazdım. Ābxāna*ğa barıp qalın qustum. Hargiz ašdın song qusmas edim, balki ičkändä qusmas edim. Könglümgä šubhaî kečti. Bavurčını saxlatıp buyurdum kim ol qaynı itkä berip itni saxlağaylar. Tanglasığa bir paharğa yavuq it beḥālraq bolup qarnı dam qılğan dek boldı. Har nečä taš bilä urdılar evrüštilär, qopmadı. Kün tüškäčä bu ḥālı bar edi. Andın songra qoptı ölmädi. Bir–iki čuhra ham bu ašdın yegändür. Tanglasığa alar ham qalın qustılar. [306b] Birisining xud ḥālı xarāb edi. Āxir barı xalāṣ boldılar. *Rasīda būd balāî, valî ba xayr guzašt.* Tengri manga bašdın jān berdi. Ol dunyādın keladür men. Anamdın imdi tuğdum.

Men xasta ölüp edim, tirildim; / jān qadrını billāh imdi bildim.

"Sulṭān Muḥammad Baxšığa buyurdum kim bavurčını iḥtiyāṭ qılğay. Qınğa kim tutar mazkūr bolğan dek birin birin šarḥı bilä aytur.

"Dušamba küni dīvān küni buyurdum kim akābir u ašrāf u umarā u vuzarā dīvānda ḥāḍir bolğaylar. Ol iki er kišini va iki xatun kišini keltürüp sorğaylar.* Bayān-i vāqi'nı šarḥ u basṭı bilä ayttılar. Ol čāšnīgīrnı pāra-pāra qıldurdum; bavurčını tirigläy terisini soydurdum;

When I got to the toilet I vomited a lot. I never vomited after meals, not even when drinking. A cloud of suspicion came over my mind. I ordered the cook to be held while the vomit was given to a dog that was watched. Until near the end of the first watch the next morning the dog was pretty listless and its stomach was swollen. No matter how many stones they threw at it to try to get it to move, it refused to get up. It remained like that until midday, but then it got up and did not die. One or two pages had eaten the same food, and the next morning they too threw up a lot. [306b] One was very ill, but in the end they recovered completely. 'Calamity struck, but all's well that ends well.' God gave me life anew; I had returned from the brink of death; I was born again.

Wounded, I died and came to life again.
Now I have learned the value of life.

"I ordered Sultan-Muhammad Bakhshi to keep a close watch on the cook. When he was tortured he confessed the details given above.

"On Monday I ordered the nobles, grandees, amirs and ministers to attend court. The two men and two women were brought in for questioning. They confessed to all the details of the affair. I ordered the taster to be hacked to pieces. The cook I had skinned alive. One of the

[ل۲۰۱ب] در ته فیل اندازاندم، یکی‌را به تفك فرمودم زدند. بوارا احتیاط کناندم. آن هم بعمل خود گرفتار شده بجزای خود خواهد رسید. روز شنبه یك کاسه شیر آشامیدم. [...] گل مختوم‌را هم در عرق حل کرده آشامیدم. روز دوشنبه در شیر گل مختوم‌را و تریاق فاروق‌را آمیخته آشامیدم. شیر درون مرا خیلی راند. روز شنبه مثل روز اول مثل صفراء سوخته سیاه سیاه چیزها دفع شد. شکر حالا هیچ قصه نیست. جان اینچنین عزیز چیزی بوده این مقدار نمی‌دانستم. آن مصراع است ** کیم اولار حالیغه ییتسه اول بیلور جان قدرینی ** (هرکه بحال مردن میرسد او قدر جان‌را می داند.) هرگاه این واقعهٔ هایله در خاطرم میگذرد بیخواست حالم متغیر میشود. عنایت الهی بوده که بمن از سر نو جانی بخشید. شکر [٤٣٣ب] این‌را بکدام زبان بکنم؟ در خاطرها ترددی نیاید گفته هرچه واقع شده بود بشرح و بسط نوشتم. اگرچه در زبان و دهان ناگنجیدنی و ترساننده واقعهٔ بود، شکر بالله تعالی که دیگر روزهای دیدنی بوده بخیر و خوبی گذشت. هیچ دغدغه و تردد در خاطرهای خود نگذرانند گفته در بیستم ربیع الاول در وقتی که در چهارباغ بودیم نوشته شد.

ازینها فارغ شده این خط نوشته شده‌را بکابل فرستاده شد.

چون اینچنین گناه کلانی از بواء بدبخت سر برزد، به یونس‌علی و خواجگی‌اسد گیرانده شد. بعد از گرفتن نقد و جنس و غلام و داه بعبدالرحیم سپرده شد که باحتیاط نگاهدارد. [ل۲۰۲] نبیرهٔ بوا، پسر ابراهیم‌را که خیلی بتعظیم و احترام نگاه‌داشته می‌شد، چون اینچنین قصدی ازین طبقه صادر شد، پسر ابراهیم‌را اینجا نگاهداشتن صلاح ندیده روز پنجشنبه بیست و نهم ربیع الاول بملا سرسان که از پیش کامران بجهت بعضی کار و مهم آمده بود همراه کرده بکامران فرستاده شد.

همایون که بر سر یاغیان پورب رفته بود [٤٣٤] جونپوررا فتح کرده بغازی‌پور بر سر نصیرخان تیز رفت. افغانان آنجائی هم خبر یافته از آب سرزو گذشته بوده اند. خریدرا مردم لشکر تاراج کرده از آنجا برگشته اند. بطریقی که من مقرر کرده بودم با شاه‌میرحسین سلطان جنیدرا با یك جماعه از جوانان خوب در جونپور گذاشته قاضی‌جیه‌را هم با اینها تعیین کرده باود شیخ‌بایزیدرا مقرر کرده این مهمات‌را ضبط و سرانجام کرده از نواحی کره و مانکپور از گنگ گذشته از راه کالپی متوجه میشود. عالم‌خان جلال‌خان جکهت که در کالپی بود

two women I had thrown under the elephants' feet, and the other I had shot. I had Buwa put under arrest, and she will pay for what she has done.

"On Saturday I drank a cup of milk. On Sunday I drank a cup of milk. I also drank some earth of Lemnos dissolved in spirits. On Monday I mixed some earth of Lemnos and opiate in milk and drank it. The milk really shook up my insides. On Saturday, the first day [of this medication], some pitch black things like burnt bile were excreted. Thank goodness now everything is all right. I never knew how precious life was. There is a line of poetry that says,

He who reaches the point of death appreciates life.

Every time I think of this dreadful incident I get angry. **[307]** It was by God's grace that I was given a new lease on life. How can I express my thanks?

"Hoping that this will not occasion alarm, I have described in detail everything that happened. Although it was a dreadful incident that cannot be adequately described by words, thank God I have lived to see another day, and all's well that ends well. Do not worry.

"Written on Tuesday, the 20th of Rabi' I [December 25, 1526], in the Charbagh."

When I had finished writing the letter I sent it to Kabul.

va ol xatunlarnıng birisini fīl astığa saldurdum; ‹birisini tufak bilä atturdum. Buvānı iḥtiyāṭ qıldurdum.› Ol ham öz 'amalığa giriftār bolup jazāsığa yetküsidür.

"Šamba küni bir ayaq süt ičtim. Yakšamba küni ham bir ayaq süt ičtim. Gil-i maxtūmnı ‹ham 'araqqa ḥall qılıp ičtim. Dušamba küni sütkä gil-i maxtūmnı› va tiryāq-i fārūq ezip ičtim. Süt ičimni xaylî sürdi. Šamba küni avvalqı küni ṣafrā-i soxta dek qara qara nemälär daf' boldı. Šukr ḥālā heč qiṣṣa yoqtur. Jān mundaq 'azīz nemä emiš, munča bilmäs edim. Ol miṣrā' bar kim "Kim ölär ḥālığa* yetsä ol bilür jān qadrını." Har qačan bu vāqi'a-i hāyila xāṭırımğa kelsä bexwāst ḥālım mutağayyir **[307a]** bolur. Tengri ta'ālānıng 'ināyatı bar egändür kim manga yangı baštın jān bağıšladı. Munıng šukrini ‹ne› til bilä qılğay men? Xāṭirlarğa taraddud kečmägäy dep har ne vāqi' bolğannı šarḥ u basṭı bilä bitidim. Agarči tilgä* ağız*ğa sığğusız qorqqu dek vāqi'a edi, šukr Tengrigä yana kün körär vaqtım* bar egändür. Xayr u xūbluq bilä ötti. Heč dağdağa u taraddud xāṭirlarıngızğa kečürmäng dep sišamba küni Rabī'u'l-Avval ayının yegirmäsidä čahārbāğda erürdä bitildi." Bulardın fārig bolup bu bitilgän xaṭṭnı Kābulğa yibärildi.

Cun mundaq uluğ gunāh Buwā-yi badbaxttın sar bar-urdı, Yūnus 'Alī bilä Xwājagī Asadqa tuturuldı. Naqd u jins u qul-dādukini alğandın song 'Abdul-Raḥīm Šiqavulğa tapšuruldı kim iḥtiyāṭ bilä saxlağay. Buwānıng nabīrası, Ibrāhīmnıng oğlını, kim xaylî ta'ẓīm u iḥtirām bilä nigāhdāšt qılılur edi, čun mundaq qaṣdî bu ṭabaqadın ṣādir boldı, Ibrāhīmnıng oğlını* munda saxlamaqnıng ṣalāḥını körmäy panjšamba küni Rabī'u'l-Avval ayının yegirmä toquzıda Mullā Sarsānğa, kim Kāmrān qašıdın ba'zı iš va küč üčün kelip edi, qošup Kāmrānğa yibärildi.

Humāyūn, kim Pūrab yağı-bağılar üstigä barıp edi, Jawnapūr **[307b]** fatḥ qılıp Ġāzīpūrğa Naṣīr Xannıng üstigä ıldam bardı. Xabar tapıp Gang daryāsını kečkän egändür. Ġāzīpūrdın Xarīd* üstigä bardı. Andaqı Afğānlar ham xabar tapıp Sarū Suyını kečkän egändür. Xarīdnı čerig eli tārāj qılıp andın yandılar*. Men muqarrar qılğan yosunluğ Šāh Mīr Ḥusayn bilä Sulṭān Junaydnı bir pāra ābadān yigitlär bilä Jawnapūrda qoyup* Qāḍī Jiyanı ham bular bilä ta'yīn qıldı. Awadqa Šayx Bāyazīdnı muqarrar qıldı. Bu muhimmātnı ḍabṭ u saranjām qılıp Kara Mānikpū[r] navāḥīsıdın Gangni ötüp Kālpī yolı bilä mutavajjih bolur. 'Ālam Xan-i Jalāl Xan Jighat, kim Kālpīda edi, 'arḍadāštı kelür edi. Özi

Since such a monumental crime had been committed by the wretched Buwa, I had Yunus Ali and Khwajagi Asad hold her. After her money, property and slaves were confiscated, she was turned over to Abdul-Rahim Shiqavul to be held. Such an assassination attempt having been made by these people, it was not considered wise to keep Buwa's grandson, Ibrahim's son who had been maintained with great honor and dignity, here, so on Thursday the 29th of Rabi' I [Jan. 3, 1527] he was sent to Kamran with Mulla Sarsan, who had come from Kamran on some business.

HUMAYUN'S CAMPAIGN

Humayun, who had gone against the rebels in Purab, had conquered Jaunpur **[307b]** and gone to attack Nasir Khan in Ghazipur, but [Nasir Khan] had learned of his approach and crossed the Ganges. From Ghazipur [Humayun] went against Kharid. The Afghans there also learned of his approach and crossed the Sarju. The soldiers sacked Kharid and withdrew. As I had ordered, Shah Mir Husayn and Sultan-Junayd were assigned to Jaunpur with a troop of brave warriors, and Qazi Jia was assigned to them too. Shaykh-Bayazid was stationed in Oudh. Having completed his tasks there, he crossed the Ganges in the vicinity of Kara and

عرضه‌داشتش میآمد و خود نمیآمد. همایون در وقت برابر کالپی آمدن کس فرستاده دغدغه‌را از خاطر او برآورده همراه خود گرفته آمد.

روز یکشنبه سیوم ربیع الآخر در باغ هشت‌بهشت همایون آمده ملازمت کرد. همین روز خواجه دوست خاوند [ل۲۰۲ب] هم از کابل آمد. درین روزها کسان مهدی‌خواجه پی‌درپی‌هم آمدن گرفتند که آمدن رانا تحقیق شد. حسن‌خان میواتی هم با رانا همراه میشود. فکر اینهارا [ل۲۰۲] بر اصل باید کرد. پیشتر از لشکر اگر یکجماعهٔ کومك هم به بیانه بیاید مناسب دولت است. [٤٢٤ب] سواری نمودن بلشکر رانا عزم جزم نموده پیشتر از خود محمد سلطان میرزا، یونس علی، شاه‌منصور برلاس، کته بیگ، قسمتای، بوجکه، اینهارا به بیانه بطریق ایلغار فرستاده شد. ناهرخان نام پسر حسن‌خان میواتی در جنگ ابراهیم بدست افتاده بود. گروگان نگاه‌داشته بودیم. ازینجهت پدر او حسن‌خان در ظاهر آمدورفت میکرد و دایم پسر خودرا میطلبید. در خاطر بعضی رسید که از جهت استمالت حسن‌خان اگر پسر او فرستاده شود بیشتر مستمال شده خدمتکاری‌را بهتر بجای خواهد آورد. ناهرخان پسر حسن‌خان‌را خلعت پوشانیده به پدر او وعده ها کرده رخصت داده شد. این بدبخت مردك خود معطل رخصت پسر خود بوده بمجرد خبر یافتن پسرش پیش از رسیدن پسر از الور برآمده آمده به رانا سنگا همراه شد. پسر اورا درینطور وقت رخصت نمودن بی‌حساب بوده.

درین ایام باران خیلی می‌بارید. صحبتها [ل۲۰۲ب] داشته میشد. همایون هم در صحبتها می بود. اگرچه متنفر بود، اما درآن چند روز ارتکاب کرد.

درین اوان از غرایب واقعات گذشته یکی اینست [ل۲۰٤] که در وقت آمدن همایون از قلعهٔ ظفر بلشکر هندوستان از راه ملا بابا پشاغری و برادر [٤۲٥] خورد او باباشیخ گریخته پیش کیستن‌قرا سلطان رفتند. آنهائی که در بلخ بودند عاجز شدند. بلخ بدست کیستن‌قرا سلطان افتاد. این کاواك مردك با برادر خورد خود کار و مهم این طرف‌را بر گردن خود گرفته در نواحی ایبك و خرم سارباغ می‌آیند. شاه‌اسکندر از درآمدن بلخ بی‌پای شده قلعهٔ غوری‌را باوزبك میدهد. ملا بابا با باباشیخ با چند کسی از اوزبك در قلعهٔ غوری می‌درآیند.

Manikpur and took the Kalpi road. A petition came from Alam Khan, son of Jalal Khan Jighat, who was in Kalpi, but he did not come himself. When Humayun reached opposite Kalpi, he sent an envoy to assuage his fears and bring him along.

On Sunday the 3rd of Rabi' II [Jan. 6, 1527], Humayun paid homage to me in the Hasht Bihisht garden. That same day Khwaja Dost Khawand arrived from Kabul.

RANA SANGA APPROACHES

During those days Mahdi Khwaja's men began to come continually to report that the Rana's approach had been confirmed. Hasan Khan of Mewat was also going to be able to join the Rana. It became necessary to deal with them above all else. If a contingent of the army were to go to Bayana as reinforcements, it would be to our advantage. **[308]** Having firmly resolved to mount the army, we dispatched Muhammad-Sultan Mirza, Yunus Ali, Shah-Mansur Barlas, Kätä Beg, Qïsïmtay and Böchkä to Bayana ahead of ourselves. Hasan Khan of Mewat's son, Nahar Khan, had been taken prisoner during the battle with Ibrahim, and we had kept him as a hostage. That is why Hasan Khan had kept up such obvious comings and goings and continually demanding his son back. It occurred to some that if the son were sent back, it would do more to placate Hasan Khan and then he would render better service, so

kelmäydür edi. Humāyūn Kālpī toğrısı yetkändä kiši yibärip dağdağanı anıng könglidin čıqarıp özi bilä alıp keldi.

Yakšamba küni Rabī'u'l-āxar ayının üčidä Hašt Bihišt Bāğıda Humāyūn kelip mulāzamat qıldı. Ošbu kün Xwāja Dost Xāvand ham Kābuldın keldi. Bu künlärdä Mahdī Xwājanıng kišisi pay-dar-pay kelä bašladı kim Rānānıng kelüri taḥqīq boldı. Ḥasan Xan Mewātī ham Rānāğa qoša* almaqčı emiš. Bularnıng fikrini bar-aṣl qılmaq keräk. Cerigdin ilgäriräk bir pāra kömäk kiši ham Bayānağa kelsä dawlatqa **[308a]** munāsib dur. Cerig atlanmaq 'azm-i jazm qılıp özümizdin ilgäriräk Muḥammad Sulṭān Mīrzā, Yūnus 'Alī, Šāh Manṣūr Barlas, Kätä Beg, Qısımtay, Böčkä bašlığlarnı Bayānağa ılğar yibärildi. Ḥasan Xan Mewātīnıng Nāhar Xan atlığ oğlı Ibrāhīmnıng urušıda eliggä tüšüp edi. Girawgān saxlap edük. Bu jihattın atası Ḥasan Xan ẓāhirda āmaduraftî qılur edi. Oğlını dāyim tilär edi. Ba'zınıng xāṭırığa yetti kim Ḥasan Xannıng istimālası jihatıdın oğlını yibärilsä köpräk mustamāl bolup xidmatkārlıqnı yaxšıraq ba-jāy keltürgäy. Ḥasan Xannıng oğlı Nāhar Xanğa xil'at keydürüp atasığa va'dalar qılıp ruxṣat berildi. Bu munāfiq mardak xud oğlınıng ruxṣatığa mu'aṭṭil egändür. Oğlınıng ruxṣatınıng xabar tapqač oğlı yetmäsdin burun oq Alwardın čıqıp kelip Rānā Sangāğa Todada kelip qošuldı. Anıng oğlını bu maḥallda ruxṣat bermäk beḥisāb egändür.

Bu furṣatlarda yamğur xaylî yağar erdi. Dāyim ṣuḥbatlar tutulur edi. Humāyūn ham ṣuḥbatlarda bolur edi. Agarči mutanaffir edi, ol bir nečä kün irtikāb qıldı.

Bu avānda ötkän ğarāyib-i vāqi'āttın biri bu dur kim Humāyūn Qal'a-i Ẓafardın Hindustān čerigigä kelürdä **[308b]** yoldın Mullā Bābā Pišāğarī va inisi Bābā Šayx qačıp Kitin Qara Sulṭānğa bardılar. Balxdaqılar 'ājiz boldılar. Balx Kitin Qara Sulṭānnıng eligigä tüšti. Bu kāvāk mardak inisi bilä bu ṭarafnıng iš-kučini boyunlarığa Aybak va Xuram va Sārbāğ navāḥīsığa kelürlär. Šāh Iskandar Balxnıng kirgänidin bepāy bolup Ğawrī Qal'asını Özbäggä berür. Mullā Bābā bilä Bābā Šayx bir nečä Özbäg kišisi bilä Ğawrī Qorğanığa kelip kirärlär.

Hasan Khan's son Nahar Khan was dressed in a robe of honor and given leave to deliver enticements to his father. However, no sooner did this wretched fellow, who had spent so much time obtaining his son's release, have word of his son's departure than he left Alwar, without even waiting for his son to arrive, and joined Rana Sanga at Toda. To have let the son go at such a time was a bad calculation.

At that time the rains came heavy. Parties were given continually, and Humayun attended the parties. Although he was loathe, he drank a few times.

BALKH FALLS TO THE UZBEKS

About that time some strange incidents occurred. One is that while Humayun was coming to the Hindustan army from Zafar Fort, **[308b]** Mulla Baba of Pishagar and his younger brother Baba Shaykh deserted and went over to Kitin Qara Sultan. The men in Balkh were in dire straits, and Balkh fell to Kitin Qara Sultan. This worthless [Mulla Baba] and his brother took responsibility for affairs on this side and went to the vicinity of Aibak, Khuram and Sarbagh. Shah Iskandar panicked when they entered Balkh and gave the Ghori fortress to the Uzbeks. Mulla Baba and Baba Shaykh then entered the Ghori fortress along with a few Uzbeks.

چون قلعهٔ میرهمه نزدیك بود ، چارهٔ نتوانسته کرد و باوزبك می‌درآید. بعد از چند روزی بجهت مصلحت میررا با جماعتش کوچانده بطرف بلخ بردند. باباشیخ با چند اوزبك در قلعهٔ میرهمه می‌درآیند. میرهمه باباشیخ‌را در قلعهٔ خود فرود می‌آرد. دیگران‌را هرجا هرجا منزل تعیین مینماید. میرهمه باباشیخ‌را بشمشیر زده با چند کس دیگر بند کرده به تینگری‌بیردی بقندز کس می‌دواند که تینگری‌بیردی یارعلی و عبداللطیف‌را با چند جوان خوب می‌فرستد. تا رسیدن اینها ملابابا با مردم [٤٢٥ب] اوزبك بقلعهٔ میرهمه آمده خیال انداختن جنگ منگی میکند. هیچ کاری نتوانسته کرد. اینها با مردم تینگری‌بیردی همراه شده بقندز آمدند. زخم باباشیخ بد بوده. ازآنجهت سر اورا بریده در همین ایام میرهمه آورد. بعنایتها و شفقتها سرافراز کرده در میان امثال و اقرانش ممتاز کردم. در وقت رفتن باقی‌شقاول باین دو کهنه ال٤٠٣ب] بی‌دولت بر سر هر یك یگان سیر طلا وعده کرده بودم. جدا ازین عنایتها بدستور همان وعدهٔ سابق یك سیر طلا بمیرهمه داده شد.

در همین ایام قسمتای که به بیانه بطریق ایلغار رفته بود یکچند سری بریده آورد. قسمتای و بوجکه با چند جوان قزاق در وقت رفتن بزبان‌گیری در جماعه از چاپقونچی کافررا زیر کرده هفتاد هشتاد کس میگیرند. خبر تحقیق آمده همراه شدن حسن‌خان میواتی‌را قسمتای گفته آمد.

روز یکشنبه هشتم ماه استاد علی‌قلی بهمان دیگ کلان خود که در وقت ریختن خانهٔ سنگ او بی نقصان بود ، داروخانهٔ اورا بعد ازآن [٤٢٦] ریخته طیار کرده بود ، در وقت سنگ انداختن بتفرج او رفتم. نماز دیگر بود که سنگ انداخت. هزار و ششصد قدم راه رفت. باستا کمرخنجر و خلعت و تپچاق انعام شد.

روز دوشنبه نهم جمادی‌الاول به نیت غزا سفر کرده از محلات برآمده در میدان فرود آمده شد. سه چهار روز اینجا بجمع ساختن لشکر و توزوك نمودن او مقام کردیم. چون بمردم هندوستان خیلی اعتماد نبود ، هر طرف هر طرف ازین امرای هندوستان ایلغار نوشته شد. عالم خان را بگوالیار ایلغار نوشته شد که رفته برحیمداد کمك شود. مکن‌را و قاسم سنبلی‌را و حامدرا با برادرانش و محمد زیتون‌را بسنبل ایلغار نوشته شد. در همین منزل خبر آمد که رانا سنگا با تمام لشکر خود تا نزدیك بیانه آمده می‌تازد. آنهائی که بقراولی رفته بوده اند خبر نتوانسته اند رساند ، [ل٢٠٥] بلکه در قلعه هم نتوانسته اند درآمد. مردم قلعه از قلعه

Since Mir Hama's fortress was nearby, there was nothing he could do but submit to the Uzbeks. A few days later, Baba Shaykh and a few Uzbeks came to Mir Hama's fortress in order to drive the mir and his troops out and send them in the direction of Balkh. Mir Hama put Baba Shaykh up in his fortress, and the others they gave quarters here and there. Mir Hama struck Baba Shaykh with a sword, tied him up along with a few others and sent a messenger at a gallop to Tengriberdi in Konduz. Tengriberdi sent Yar Ali and Abdul-Latif with a few men. When they arrived Mulla Baba and the Uzbeks went to Mir Hama's fortress intending to have a skirmish; however, unable to accomplish anything, the garrison joined Tengriberdi's men and went to Konduz. Baba Shaykh's wound was bad, so Mir Hama cut his head off and brought it in at that time. [309] I rewarded him regally and promoted him over his peers. When Baqi Shiqavul left I had promised a seer of gold each for the heads of those two old wretches. In addition to the promotions I gave Mir Hama a seer of gold, as I had promised.

Meanwhile, Qïsïmtay, who had attacked Bayana, brought back a few severed heads. When Qïsïmtay, Böchkä and a few Kazakhs went on a scouting expedition, they defeated two

Mīr Hamanıng qorğanı čun yaqın edi, čāra qıla almas. Özbäggä kirär. Bir nečä kündin song Mīrnı jamā'atı bilä köčürüp Balx sarı eltär maşlahatıdın Bābā Šayx bir nečä Özbäg kišisi bilä Mīr Hamanıng qorğanığa kelürlär. Mīr Hama Bābā Šayx‹nı› qorğanıda tüšürür. Özgälärni har yerdä har yerdä otağ berürlär. Mīr Hama Bābā Šayxnı čapqulap bir nečä kišisi bilä band qılıp Tengriberdigä Qunduzğa kiši čapturur. Tengriberdi Yār 'Alī va 'Abdul-Laṭīf{nı bir nečä ābādān} kiši bilä yibärür. Bular yetkünčä Mullā Bābā Özbäg kišisi bilä Mīr Hamanıng qo[r]ğanığa kelip uruš-muruš salur xayālı qılur. Heč iš qıla almas Tengriberdining kišisigä qošulup Qunduz keldilär. Bābā Šayxnıng yarası yaman egändür. Ol jihattın başını kesip ošbu furṣatlarda Mīr Hama keltürdi. **[309a]** 'Ināyatlar va šafaqatlar bilä sarafrāz qılıp aqrān u amsālıdın mumtāz äylädim. Bāqī Šiqavul ba[r]ğanda bu iki kuhna bedawlatnıng bašığa birär ser altun va'da qılıp edim. Bu 'ināyatlardın bašqa bir ser altun ošal va'da yosunı bilä Mīr Hamağa berildi.

Bu furṣatta Qısımtay, kim Bayānağa ılğar barıp edi, bir nečä baš kesip keltürdi. Qısımtay bilä Böčkä bir nečä qazaq yigitlär bilä til tuta barğanda iki böläk kāfirnıng čapqunčısını basıp yetmiš–seksän kiši alurlar. Ḥasan Xan Mew[ā]tīnıng taḥqīq kelip qošulğan xabarını Qısımtay ayta keldi.

Yakšamba küni aynıng sekizidä Ustā 'Alī-Qulı ošol uluğ qazanı bilä, kim quyarda taš üyi benuqṣān edi, dārūxānasını ham songra quyup tayar qılıp edi, taš atarıda tafarrujığa bardım. Namāz-i dīgar bar edi. Taš attı. Ming altı yüz qadam yol bardı. Ustāğa kamar-xanjar u xil'at u topčaq in'ām boldı.

Dušamba küni Jumādā'l-Avval ayınıng toquzıda ğazā niyyatı bilä safar qılıp maḥallāttın čıqıp tüzdä tüšüldi. Üč–tört kün munda čerig yığılmaqqa va čerigning čapduqı qılmaqqa turduk. Cun Hindustān eligä xaylî i'timād yoq edi, har ṭarafğa har ṭarafğa bu Hindustān umarāsıdın ılğar bitildi. 'Ālam Xannı **[309b]** Gwāliyārğa ılğar yibärildi kim barıp Raḥīmdādqa kömäk bolğay. Makkanni va Qāsim Beg Sambalīnı Ḥāmid va aqa-inisi bilä Muḥammad Zaytūnnı Sambalğa ılğar bitildi. Ošbu yurtta xabar keldi kim Rānā Sangā bolğan čerigi bilä Bayānanıng yaqınığača čapar. Qaravulluqqa barğan kišilär xabar yetkürä [a]lmaslar,

infidel raiding parties and took seventy or eighty men captive. Qïsïmtay brought back the confirmed news that Hasan Khan of Mewat had joined the Rana.

On Sunday the 8th of the month [Feb. 10], I went out to watch Master Ali-Qulï shoot his great mortar, the barrel of which had come out perfect in the casting; the powder magazine he had cast later and then mounted. It was midafternoon. He shot a stone that went 1,600 paces. I rewarded him with a girth dagger, a robe of honor and a fine horse.

BABUR MOVES AGAINST RANA SANGA

On Monday the 9th of Jumada I [Feb. 11], I rode from the outskirts of the city to make war on the infidels and camped in the plain, where we stayed for three or four days while the army was assembled and arranged. Since I had no great reliance upon the people of Hindustan, the Hindustani officers were given assignments in various directions. **[309b]** Alam Khan was assigned to go to Gwalior and reinforce Rahimdad. Makkan, Qasim Beg of Sambhal, Muhammad Zaytun, and Hâmid and his brothers were assigned to Sambhal. While camped here news came that Rana Sanga and his forces had struck up to near Bayana. The men on the scouting party were not able to get any news—they were unable even to enter the

دورتر و بی‌صرفه‌تر می برآیند. غنیم زورتر آمده اینهارا زیر میکند. [٤٢٦ب] سنکرخان جنجوهه آنجا شهید شد. در وقت غوغا کته بیگ بی‌جیبه تاخته می‌برآید. یك کافررا پیاده کرده در وقت گرفتن او از دست نوکر کته بیگ شمشیرش را گرفته بر کتف کته بیگ می‌زند. تشویش بسیاری کشید. در غزو رانا سنگا نتوانست آمد. بعد از خیلی وقت خوب شد، اما معیوب طور شده.

قسمتای و شاه‌منصور برلاس و هرکس که از بیانه آمد نمی‌دانم از ترس ایشان بود یا از جهت ترسانیدن مردم بود، باری جلد و جریء بودن لشکر کافررا بسیار بسیار ستایش و تعریف کردند. از همین منزل سفر کرده شده قاسم میرآخوررا با بیلداران فرستاده شد که در پرگنهٔ مدهاکور که جای فرود آمدن اردو است چاه بسیاری بکنانند. روز شنبه چهاردهم جمادی‌الاول از نواحی آگره کوچ نموده در منزلی که چاهها کنده شده بود فرود آمده شد. صباح آن ازآنجا کوچ نمودیم. در خاطر گذشت که درین نواحی [٤٢٧] جائی که آب بسیاری داشته باشد و آب آن به اوردو وفا کند یکی سیکری است. احتمال دارد که کافر آب‌را گرفته فرود آید. ازینجهت برانغار جوانغار غول یسال‌را ساخته متوجه شدیم. درویش‌محمد ساربان‌را با قسمتای که به بیانه رفته آمده هرطرف‌را دیده و دانسته بودند پیشتر بکنار کول سیکری بجهت دیدن منزل فرستاده شد. در منزل فرود آمده بمهدی‌خواجه و جماعهٔ که [ل٢٠٥ب] در بیانه بودند کس دوانده شد که بیتوقف آمده همراه شوند. نوکر همایون بیگ میرك مغول‌را با چند جوان بجهت خبر گرفتن از کافر فرستاده شد. شبش رفته خبر گرفته صباح آن خبر آوردند که کس غنیم از بساور یك کروه پیشتر آمده فرود آمده اند. هم امروز مهدی‌خواجه و محمدسلطان میرزا و مردم ایلغار که به بیانه رفته بودند آمده همراه شدند.

امرا به نوبت بقراولی تعیین شدند. عبدالعزیز در روز نوبت قراولی پیش و پس‌را ملاحظه نکرده به کانوه رفته است [٤٢٧ب] که از سیکری پنج کروه راهست. کافر پیشتر کوچ کرده بوده. اینطور بی‌جلاو پیش‌رفتن ایشان‌را دانسته چهار پنج هزار کس یکی رسیده می‌آیند. عبدالعزیز و ملا اپاق هزار، هزار و پانصد کس تخمینا بوده باشند. مردم غنیم‌را قیاس و تخمین و ملاحظه نکرده اینها هم بجنگ مشغول میشوند. بمردم بسیاری بمجرد رسیدن گرفت روان میشوند. بمجرد این خبر آمدن محب‌علی خلیفه‌را با نوکران خلیفه فرستاده شد. ملاحسین را و دیگر بعضیهارا ابروق سوبروق از عقب اینها تا رسیدن بکومك فرستاده شد. بعد ازآن

fortress. The defenders came out quite foolishly far from the fortress, and the enemy overwhelmed them and put them to flight. Sankar Khan Janjua was killed there. In the mêlée Kätä Beg charged into battle without armor. He had unhorsed an infidel and was about to take him when the man grabbed a sword from one of Kätä Beg's servants and hit Kätä Beg on the shoulder. He was so badly wounded he could not come on the Rana Sanga campaign. Later he recovered, but he was permanently disabled.

I don't know whether it was of their own fear or whether they were trying to scare the men, but in any case Qïsïmtay, Shah-Mansur Barlas and all who came from Bayana could not say enough of the audacity and ferocity of the Infidel's army. Qasim Mirakhur and his shovelers were sent from the expeditionary camp to dig a lot of pits in the *pargana* of Madhakur, where the army was to camp. On Saturday the 14th of Jumada I, we marched out of Agra district and stopped in the camp where the pits had been dug. **[310]** At dawn the next day we marched from there. It occurred to me that in this vicinity the only place with enough water for the army camp was Sikri, and it was probable that the Infidel would take it and camp there. Therefore

balki qorğanğa ham kirä [a]lmaslar. Qorğan eli qorğandın yıraqraq va beşarfaraq čıqarlar. Yağı zorraq kelip bularnı durbatur. Sankar Xan Janjūha anda šahīd boldı. Ġawğāda Kätä Beg jebäsiz oq čapıp čıqar. Bir kāfirnı yayaqlatıp alur maḥallda Kätä Begning bir nökärining qılıčını alıp Kätä Begning kitfığa oq čapar. Ġalaba tašvīšlar tarttı. Rānā Sangānıng ğazāsıda kelä almadı. Nečä maḥalldın song yaxšıraq boldı, valî ma'yūbraq boluptur.

Qısımtay va Šāh Manṣūr Barlas va harkim ki Bayānadın keldi, bilmän qorqqanları mu edi ya elni qorqutmaqları mu edi, kāfirnıng čerigini jald u jarīlıq* bilä asru* köp sitāyiš u ta'rīf qıldılar. Safar qılğan yurttın Qāsim Mīrāxurnı beldārlar bilä yibärildi kim Madhākūr parganasidä, kim ordu tüšär yer dür, qalın čāh qazdurğay. Šamba küni Jumādā'l-Avval ayınıng on törtidä Āgra navāḥīsıdın köčüp čāhlar qazılğan yurtqa kelip tüšüldi. **[310a]** Ertäsigä andın köčtük. Xāṭirğa kečti kim bu navāḥīda uluğ suluğ orduğa suyı vafā qılur yer Sīkrī dur. Iḥtimālı bar kim kāfir sunı alıp tüškäy. Bu jihattın barangar javangar ğol yasal yasap oq mutavajjih bolduq. Darveš Muḥammad Sārbān bilä Qısımtay, kim Bayānağa barıp kelip har sūnı körüp bilip edi, ilgäri Sīkrī kölining yaqasıda yurt körä yibärildi. Kelip yurtta tüšüp Mahdī Xwājağa Bayānadaqılarğa kiši čapturuldı kim betavaqquf kelip tüšülğaylar [sic]. Humāyūnnıng nökäri Beg-Mīrak Muğulnı bir nečä yigit bilä kāfirdın xabar alğalı yibärildi. Kečäsigä barıp xabar alıp tanglasığa xabar keltürdilär kim ğanīm kišisi Busāvardın bir kuroh ilgäriräk kelip tüškän ermiš. Ham ošbu kün Mahdī Xwāja va Muḥammad Sulṭān Mīrzā va Bayānadaqı ılğar kelip qošuldılar.

Beglär nawbat bilä qaravulluqqa ta'yīn boldılar. 'Abdul-'Azīz qaravulluq nawbatıda ilgäri käynini mulāḥaẓa qılmay rāst Kānuağa barıptur kim Sīkrīdin beš kuroh yol dur. Kāfir ilgäriräk köčkän egändür. Bularnıng mundaq jilawsız ilgäri barğanlarını bilip [...]lar. 'Abdul-'Azīz va Mullā Apāq ming–ming beš yüzčä kiši bolğay **[310b]** edi. Ġanīm kišisini čağlamay bular ham elig qošarlar. Qalın kiši alaxan bilä oq teprär. Bu xabar bizgä kelgäč Muḥibb 'Alī-i Xalīfanı Xalīfanıng nökärläri bilä yibärdük. Mullā Ḥusayn va yana ba'zılarnı obruq-sobruq bularnıng kömäkigä yibärdük. Songra Muḥammad 'Alī Jang-Jangnı ham

we moved forward in array—right flank, left flank, center. Darwesh Muhammad Sarban and Qïsïmtay, who had scouted out every direction on his way to Bayana and back, were sent forward to find a camp site on the banks of the Sikri reservoir. When we camped an envoy was sent to Mahdi Khwaja and the men in Bayana to come straightaway and camp [with us]. Humayun's servant Beg Mirak Mughul was sent with a few warriors to get news of the Infidel. He left by night, and the next morning he brought back news that the enemy had camped one kos in front of Bhasawar. That same day Mahdi Khwaja, Muhammad-Sultan Mirza and the troop from Bayana joined us.

The begs were assigned to patrol by turns. During Abdul-Aziz's patrol, he went straight to Khanua, five kos from Sikri, without taking any precautions whatsoever. The Infidel was moving forward. When it was realized that our men were advancing unarmed, {four or five thousand men loomed forth.} Abdul-Aziz and Mulla Apaq had approximately a thousand to fifteen hundred men, **[310b]** and they grappled with the enemy without counting their numbers. In the confusion many were scattered. As soon as the news reached us, we dispatched Khalifa's Muhibb-Ali with Khalifa's liegemen. Mulla Husayn and some others we dispatched "lickety-split" as reinforcements. Later Muhammad-Ali Jang-Jang was sent

محمدعلی جنگ‌جنگ‌را هم فرستاده شد. پیشتر تعیین‌شده‌ها که محب‌علی خلیفه و دیگران باشند عبدالعزیز و همراهانش غنیم را بیجا ساخته توغ اورا گرفته ملا نعمت و ملا داود و برادر خورد ملا آپاق و چندی دیگررا گرفته شهید کرده بوده اند. بمجرد رسیدن اینها طاهر تبری، طغائی محب‌علی، می‌تازد. کمك نمیرسد. [ل۲۰۶] طاهررا همانجا می‌گیرند. محب‌علی هم در اثنای جنگ می‌افتد. بالتو از کندلان [٤٢٨] آمده محب‌علی‌را می‌برآرد. تا یك کروه از عقب ایشان می‌آیند. بمجرد پیدا شدن سیاهی محمدعلی جنگ‌جنگ می‌ایستند.

بما پیاپی خبر آمد که کس غنیم نزدیك آمد. جیبه پوشیده و بر اسپان کیجم انداخته یراغ بسته تاخته سوار شدیم. فرمودم که ارابه‌هارا کشیده بیارند. یك کروه آمدیم. کس غنیم برگشته بوده در پهلوی ما کول کلانی بود. بجهت مصلحت آب همین جا فرود آمدیم. ارابه‌هارا پیشتر مضبوط کرده با زنجیرها ارابه‌هارا مربوط کردیم. در هر دو ارابه فاصله‌اش هفت هشت گز بوده باشد که زنجیر کشیده میشد. مصطفی رومی بدستور روم ارابه کرده بود. خیلی چست و چسپان خوب ارابه‌ها بود. چون استاد علی‌قلی ضدانه معاش میکرد ازینجهت مصطفی را در برانغار در پیش همایون تعیین کرده شد. در جاهائی که ارابه نرسید بیلداران خراسانی و هندوستانی و کلنددارانرا انداخته خندق کندانده شد. ازین تیز و تند آمدن این کافر، و از جنگی که در بیانه شده بود، [٤٢٨ب] و از تعریف و ستایش شاه‌منصور و قسمتای و آنهائی که از بیانه آمده بودند در مردم لشکر بیدلی ظاهر میشد. زیرکناندن عبدالعزیز خود برسری شد. بجهت اطمینان خاطر مردم و استحکام ظاهری لشکر در جاهائی که ارابه نرسیده از چوب مثل سه‌پایه چیزها ساخته میان هر یك ازین سه‌پایه‌ها که هفت هشت گز باشد از خام گاو [ل۲۰۶ب] ارغامچیها کرده مضبوط و مربوط کرده شد. تا این اسباب و آلات مهیّا و مکمّل شدن به بیست، بیست و پنج روز کشید.

در همین ایام از کابل نبیرهٔ دختری سلطان‌حسین میرزا، قاسم‌حسین سلطان، و احمد یوسف سید یوسف و قوام اوردوشاه، دیگر از بعضی مردم دیگر یگان و دوگان مجموع تا پانصد کس آمدند. محمد شریف منجم شوم‌نفس هم همراه اینها آمد. بابادوست سوچی که بجهت شراب بکابل رفته بود از شرابهای موجه غزنین بر سه قطار شتر شراب بار کرده آن هم همراه اینها آمد.

too. No sooner had the advance party assigned to Muhibb-Ali arrived than [the enemy] routed Abdul-Aziz, captured his yak-tail, took prisoner Mulla Ni'mat, Mulla Daud, Mulla Apaq's younger brother and some others and put them to death. As soon as they arrived, Tahir the Axman, Muhibb-Ali's uncle, charged. There was no one to help him. Tahir was captured right there. Muhibb-Ali was also felled during the battle, but Baltu came up from the rear and got him out. They were pursued for a kos, but when Muhammad-Ali Jang-Jang's troops could be seen in the distance, the pursuers halted.

News of the enemy's approach kept pouring in. We put on our armor, armored the horses, armed ourselves and rode to the attack. I ordered the caissons brought forth. We went one kos. The enemy withdrew. Beside us was a large lake, for the sake of the water of which camp had been made here. The caissons were secured in front and tied together by chains. The caissons were seven or eight yards apart, across which the chains were drawn. **[311]** Mustafa Rumi had made the caissons in the Anatolian fashion, and they were very sleek and fast caissons.

yibärildi. İlgäri ta'yīn bolğanlar Muḥibb 'Alī alar yetkünčä 'Abdul-'Azīz alarnı teprätip tuğını alıp Mullā Ni'mat, Mullā Dāūd va Mullā Apāqnıng inisi va yana bir nečäni alıp šahīd qılğandurlar. Bular yetkäč Ṭāhir Tabarī, Muḥibb 'Alīnıng tağayısı, čapar. Kömäk yetmäs. Ṭāhirnı ošanda oq alurlar. Muḥibb 'Alī ham uruš asnāsıda yıqılur. Baltu kündäländin kirip Muḥibb 'Alīnı čıqarur. Bir kurohgäčä bularnıng käyničä kelürlär. Muḥammad 'Alī Jang-Jangnıng qarası paydā bolğač turarlar.

Bizgä payāpay xabar keldi kim ğanīm kišisi yavuq keldi. Jebä keyip atlarğa kejim salıp yarağlanıp čapa atlanduk. Buyurdum kim arābalarnı tartıp keltürgäylär. Bir kuroh keldük. Ġanīm kišisi yanğan egändür. Yanımızda uluğ köl edi. Su maṣlaḥatığaošbu yerdä tüšüldi. Arābalarnı ilgäri maḍbūṭ qılıp zanjīrlar bilä arābalarnı marbūṭ äylädük. Har iki arāba fāṣilası yeti–sekiz qarı bolğay edi kim zanjīr tartılur edi. Muṣṭafā Rūmī Rūm **[311a]** dastūrı bilä arāba qılıp edi. Xaylî čust u časpān yaxšı arābalar edi. Cun Ustā 'Alī-Qulı ḍiddāna ma'āš qılur edi, bu jihattın Muṣṭafānı baranğarda Humāyūnnıng alıda ta'yīn qılıldı. Arāba yetmägän* yergä Xurāsānī va Hindustānī beldārlar va kalandīlarnı salıp xandaq qazduruldı. Bu kāfirnıng mundaq ıldam kelišidin va Bayānada bolğan uruš išidin va Šāh Manṣūr va Qısımtay va Bayānadın kelgänlärning ta'rīf u sitāyišıdın čerig elidä bedill[ı]qı ẓāhir boladur edi. 'Abdul-'Azīznıng basturğanı xud barsarī boldı. Elning iṭ[m]īnān-i xāṭirı va čerigning istiḥkām-i ẓāhirı üčün arāba yetmägän yergä yığačdın sipāya dek nemä yasap har iki sipāyanıng arasını—kim yeti–sekiz qarı bolğay—uynıng xāmıdın arğamčılar qılıp maḍbūṭ u marbūṭ qılıldı. Bu asbāb u ālāt muhayyā u mukammal bolğunča yegirmä–yegirmä beš küngä tarttı.

Ošbu furṣatta Kābuldın Sulṭān Ḥusayn Mīrzānıng qız nabīrası Qāsim Ḥusayn Sulṭān va Aḥmad Yūsuf-i Sayyid Yūsuf va Qivām Ordušāh yana ba'zı yaka yarımdın beš yüzčä kiši keldilär. Muḥammad Šarīf Munajjim Šūm-Nafs ham bular bilä keldi. Bābā Dost Sučı, kim čağır üčün Kābulğa barıp edi, Ġaznīnıng muvajjah čağırlarıdın üč qiṭār **[311b]** tevädä yükläp ol ham bular bilä keldi.

Because Master Ali-Qulï was difficult to get along with, Mustafa was assigned to Humayun in the right wing. The Khurasani and Hindustani shovelers and pick-ax men were sent to dig trenches in the places where the caissons did not reach. It was evident that the soldiers were in trepidation resulting from the Infidel's rapid onslaught, from the battle he had done in Bayana and from the praise and description of him given by Shah-Mansur, Qïsïmtay and the men coming from Bayana. His defeat of Abdul-Aziz was merely the last straw. To reassure the men and to make a show of reinforcing the army in the places not reached by the caissons, things like wooden tripods were set up, and between each two tripods, a distance of seven or eight yards, ox harness ropes were stretched and secured. It took twenty or twenty-five days to get all these preparations and implements ready.

Just at that time Sultan-Husayn Mirza's daughter's son, Qasim Husayn Sultan, and Ahmad Yusuf son of Sayyid Yusuf, Qiwam Ordushah and some others, around five hundred men, dribbled in from Kabul. Muhammad Sharif the astrologer of gloom also came with them. Baba Dost Suchï, who had gone to Kabul for wine, also came with them, **[311b]** bringing three camel trains loaded with superior Ghazni wine.

درین طور محلی که از وقایع و حالات گذشته و از سخن و کلمات پریشان چنانکه مذکور شد در لشکر تردد و توهم بسیار بود، محمد شریف منجم شوم‌نفس اگرچه یارای گفتن بمن نداشت، [٤٢٩] بهرکس که وا میخورد بمبالغه‌ها می‌گفت که «درین ایام مریخ بطرف غرب است. هرکس ازین طرف جنگ کند مغلوب میشود.» اینچنین شوم‌نفس مردك‌را که پرسیدند دل مردم بیدل بیشتر شکست. باین سخنان پریشان او گوش نکرده کارهای کردنی خودرا در پیش [ل٢٠٧] گرفته بمهم جنگ بجد و بمصاف کردن مستعد شدیم.

روز یکشنبه بیست و یکم ماه شیخ‌جمالی‌را فرستاده شد که از ترکشبندان میان‌دوآب و دهلی هر قدر که [ل٢٠٧ب] جمع تواند کرد جمع نموده مواضع میوات‌را تاخته تاراج کرده آنچه از دست او آید تقصیر نکند تا باینها ازآنطرف خدوکی باشد. ملاترك‌علی که از کابل می آمد فرمان شد که با شیخ‌جمالی همراه شده در تاختن میوات و ویران کردن تقصیری نکند. بمغفور دیوان هم بهمین طریق فرمان شد. رفته یك چند مواضع کنار و گوشه و ویران‌را تاخته و تاراج نموده اسیر کرده اند. ازآن ممر بایشان چندانی خدوك نشد.

روز دوشنبه بیست و سیوم جمادی‌الاول به سیر کردن سوار شده بودم. در اثنای سیر در خاطرم رسید که همیشه دغدغهٔ [٤٢٩ب] توبه در خاطرم بر قرار بود و از ارتکاب این امر نامشروع در دل من غباری بود. گفتم که ای نفس،

چند باشی ز معـــاصی مزه‌کش — توبـــه هم بی‌مـــزه نیست. بچش
نیچه عصیـــان بیله آلوده‌لیغینگ — نیچه حرمـــان ارا آسوده‌لیغینگ
نیچه نفسینگ‌گا بولورسین تـــابع — نیچه عمرونگنی قیلورسین ضـــایع
نیت غـــزو ایلـــه کیم یوروب سین — اولاکینگ‌نی اوزونـــگا کوروب سین [ل٢٠٨]
کیم که اولـاك اوزیگا جـــزم ایتار — اوشبو حالت‌ته بیلورسین‌که بیتار
دور ایتار جمله منـاهی‌دین اوزین — آریتور بارچه گنـــاهیدین اوزین
خوش قیلیب اوزنی بو کیچماکلیك تین — توبـه قیلدیم چاغیر ایچماکلیك تین
آلتون و نقره صـــــراحی و آیاق — مجلس آلاتی تمـــامین اول چاق
حاضر ایلاب بارینی سیـندوردوم — ترك‌ایتیب می‌نی کونگول تیندوردوم

معنی ابیات: چند بعصیان آلودگی تو؟ چند در حرمان آسودگی تو؟ چند به نفس خود تابع میمانی؟ چند عمر خودرا ضایع میکنی؟ [٤٤٠] به نیت غزو که روان شدهٔ، مردن‌را از برای خود دیدهٔ. کسی که مردن خودرا بخود جزم میکند باین حالت که می‌دانی که می‌رسد. دور ساز از جملهٔ مناهی خودرا. پاك ساز از همه گناهی خودرا. خوش کرده خودرا ازین گذشتن، توبه کردم از شراب آشامیدن. [ل٢٠٨ب] صراحی و پیالهٔ طلا و نقره تمام آلات مجلس‌را درآن وقت حاضر آورده همه‌را شکستم. می‌را ترك کرده دل خودرا آسوده ساختم.

At such a time, when there was such hesitation and trepidation among the soldiers over past events and loose talk, as has been mentioned, Muhammad Sharif the doom-and-gloom astrologer, although he did not dare speak to me personally, with great exaggeration told everyone he met that Mars was presently in the west, and anyone who fought from that direction would suffer defeat. The more these disheartened people asked this prophet of doom, the more disheartened they became. Without lending an ear to his idle talk and without letting it effect what had to be done, we got ourselves ready to do battle in earnest.

On Sunday the 22nd [Feb. 24], Shaykh Jamali was sent to assemble as many yeomen from the Doab and Delhi as he could, strike and plunder the villages of Mewat and do everything

Mundaq maḥallda kim ötkän vaqāyi‘ u ḥālāt parešān söz va mukālamāttın, nečük kim mazkūr boldı, čerig elining taraddud u tavahhumı bisyār edi, Muḥammad Šarīf Munajjim Šūm-Nafs, agar manga aytur yārāsı yoq edi, harkimgä yoluqsa mubālağalar bilä aytur erdi kim bu ayyāmda Mirrīx ğarb sarı dur: harkim bu ṭarafdın urušsa mağlūb bolur. Mundaq šūm-nafsni kim sordı, bedil elning könglini köpräk sındurdı. Anıng bu parešān sözlärigä goš qılmay qılur išlärimizni tegilmäy uruš išidä bi-jidd va maṣāf qılmaqqa musta‘idd bolduk.

Yakšamba küni aynıng yegirmä ikisidä Šayx Jamālīnı yibärildi kim Miyān Du Āb tarkašbandlarıdın va Dillīdin yığa alğanča čerig yığıp Mewātnıng kentlärini čapıp talap eligidin kelgänini taqṣīr qılmağay tā bularga [sic] ol ṭarafdın xud‹ū›kî bolğay. Mullā Turk ‘Alī, kim Kābuldın keladür edi, farmān boldı kim Šayx Jamālī bilä qošulup Mewātnı čapmaqta va buzmaqta taqṣīr qılmağaylar. Mağfūr Dīvānğa ham yosunluğ farmān boldı. Barıp Mewātnıng bir nečä yaqa bučqaqdaqı kentlärini čapıp talap asīr qılıpturlar. Ol mamarrdın bularğa čandän xud‹ū›k bolmadı.

Dušamba küni Jumādā’l-Avval ayınıng yegirmä [312a] učidä sayr qıla (?) atlanıp edim. Sayr asnāsıda xāṭırımğa yetti kim hameša tawba dağdağası xāṭırımda bar edi. Bu nāmašrū‘ amr irtikābıdın ‘alā’d-davām könglümdä ğubār erdi. Dedim kim “Ay nafs,

Cand bāšī zi ma‘āṣī mazakaš? / Tawba ham bemazaî nīst. Bičaš!
Nečä ‘išyān bilä ālūdalıqıng? / Nečä ḥirmān ara āsūdalıqıng?
Nečä nafsıngğa bolur sen tābi‘? / Nečä ‘umrungnı qılur sen ḍāyi‘?
Niyyat-i ğazv ilä kim yürüp sen / ölmäkingni özüngä körüp sen.
Kim ki* ölmäk özigä jazm etär / ošbu ḥālatta bilür sen ki yetär:
Dūr etär jumla manāhīdın özin; / arıtur barča gunāhıdın özin.
Xoš qılıp özni bu kečmäkliktin / tawba qıldım čağır ičmäkliktin.
Altun* u nuqra ṣurāḥī u ayaq / majlis ālātı tamāmın ol čağ,
Ḥāḍir äyläp barını sındurdum. / Tark aytıp maynı, köngül tindürdüm.

---

he could to harass [the enemy] from that direction. Mulla Turk Ali, who was coming from Kabul, was ordered to join Shaykh Jamali and do everything he could to wreak havoc in Mewat. Maghfur Diwan was ordered to do the same. He went to Mewat, pillaged a few out-of-the-way villages and took some prisoners. However, they were not much harassed by such manoeuvres.

BABUR TAKES THE PLEDGE OF TEMPERANCE

On Monday the 23rd of Jumada I [Feb. 25], [312] I mounted for a tour. During my tour it occurred to me that the thought of repenting from drinking had long been on my mind, and that my heart had continually been clouded by committing this illegal act. I said, “O soul,

How long will you taste of sin? Temperance is not unpalatable. Have a taste!
How long will you be polluted by sin? How long will you luxuriate in deprivation?
How long will you follow your lusts? How long will you waste your life?
When you march intent upon raiding the infidels you see your own death before you.
You know that he who is resolved to die will attain this state:
He throws off all these forbidden things from himself and cleanses himself of all sin!
I rid myself of this transgression and repented of wine drinking.
Gold and silver vessels and goblets, all the implements of the assembly
I had brought and broke them all. Abandoning wine, I gave my heart rest.”

این صراحی و [ل۲۰۹] آلات طلا و نقرهٔ شکسته‌شده‌را بمستحقان و درویشان قسمت کرده شد. اول کسی که در توبه موافقت نمود عسس بود. در ریش‌تراشیدن و گذاشتن هم موافقت کرده بود. آن شب و صباح آن از امرا و نزدیکیان از سپاهی و غیر سپاهی نزدیک سیصد کس توبه کردند. شرابهای حاضررا ریزانده شرابهای آوردهٔ بابادوست‌را فرمودم که نمك درآنها انداخته سرکه بکنند. در جائی که شرابها ریخته شده بود یك واین کنداندہ شد. نیت کردم که این واین را سنگ برخیزانده در پهلوی این واین بقعهٔ خیری بکنند. در ماه محرم در تاریخ سنهٔ نهصد و سی و پنج که رفته گوالیاررا [٤٤٠ب] سیر کردم وقت برگشتن از دولپور بسیکری آمدم. این واین تمام شده بود. پیشتر ازین نیت کرده بودم که اگر برانا سنگاء کافر ظفر یابم تمغارا بمسلمانان ببخشم. در اثنای توبه درویش‌محمد ساربان و شیخ زین بخشش تمغارا یاد دادند. گفتم که «خوب یاد دادید. از ولایتهائی که در دست منست تمغای مسلمانان بخشش شد.» منشیان را طلبیده فرمودم که این دو امر عظیم‌البنیان که واقع شد بجهت اخبار اینها فرمانها بنویسند. بانشاء شیخ‌زین فرمانها نوشته شده بجمیع قلمرو فرستاده شد. آن انشاء اینست:

فرمان ظهیرالدین محمد بابر پادشاه غازی:

نحمد تواباً یحب التوابین ویحب المتطهرین ونشکر وهاباً یهدی المذنبین ویغفر المستغفرین. ونصلی علی خیر خلقه محمد وآله الطیبین وصحبه [ل۲۰۹ب] الطاهرین. مرایای آرای ارباب الباب که محاسن محالی صور اسباب و مخازن لآلی نقوش صدق و صوابست نقش‌پذیر جواهر زواهر [ح۲۱۲] اینمعنی خواهد بود که طبیعت انسانی بمقتضای [٤٤١] فطرت مایل لذات نفسانی است و ترك مشتهیات متوقف بر توفیق یزدانی و تایید آسمانی. نفس بشر از میل بشر دور نیست وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بالسوء، و اجتناب از آن جز برافت ملك غفور نی، وَذَلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ. غرض از تصویر این مقاله و تقریر این مقوله آنکه بمقتضای بشریت بر حسب مراسم پادشاهان و لوازم پادشاهی و بنابر عادت صاحب‌جاهان از شاه و سپاهی در عنفوان ایام شباب بعضی از مناهی و برخی از ملاهی ارتکاب نموده می‌شد و بعد از چند روزی ندامت و حسرت تمام حاصل آمده یك‌یك از آن مناهی‌را ترك می‌نمود و بتوبهٔ نصوح باب رجوع بدان مسدود می‌گشت. اما توبهٔ شراب که اهم مطالب آن مقصد و اعظم مآرب آن مقصود است در حجاب «الامور مرهونة باوقاتها» محتجب مانده روی نمی‌نمود تا آنکه درین اوقات فرخنده ساعات که بجهد تمام احرام جهاد بسته با عساکر اسلام‌مآثر [٤٤١ب] در مقابلهٔ کفار بمقاتله نشسته بودیم از ملهم غیبی و هاتف لاریبی

The broken pieces of the gold and silver vessels and implements were distributed among the deserving and the poor. The one who joined me in my repentance was Asas. He had also joined me in letting our beards grow. That night and the next morning nearly three hundred **[312b]** begs and *ichkis*, soldiers and civilians repented. All the wine on hand was poured out, and into the wine Baba Dost had brought we ordered salt put to turn it into vinegar. In the place where the wine was poured out a step-well was dug, and I made an intention to have it finished in stone and a charitable building built next to it.

In Muharram of 935 [Sept. 1528], when I went to tour Gwalior, I returned from Dholpur to Sikri. The step-well had been completed. Earlier I had made an intention that if I gained victory over Sanga the Infidel, I would exempt the Muslims from paying the *tamgha* tax. During my repentance Darwesh Muhammad Sarban and Shaykh Zayn reminded of my promise to repeal of the *tamgha*. "It is good you reminded me," I said. "The Muslims in the provinces

Bu sındurulğan altun kümüš ṣurāḥī u ālātnı mustaḥiqqlarğa va darveślarğa üläšildi. Ol kiši kim tawbada muvāfaqat {qıldı, 'Asas edi. Saqalqa qoymaq[q]a ham muvāfaqat} qılıp edi. Ol kečäsi va tanglası beglärdin va ički, sipāhīdin va ğayr-i sipāhīdın, üč yüzgä **[312b]** yaqın kiši tawba qıldılar. Ḥāḍir čağırlarnı töktürüp Bābā Dost keltürgän čağırlarnı buyurduk kim tuz salıp sirka qılğaylar. Cağırlarnı tökkän* yerdä bir vāyin qazdu‹r›uldı. Niyyat qıldım kim bu vāyinnı taš bilä qopartıp bu vāyinnıng yanıda buq'a-i xayrî qılğaylar.

Muḥarram ayı tārīx-i toquz yüz otuz bešdä, kim barıp Gwāliyārnı sayr qıldım, yanğanda Dolpūrdın Sīkrī keldim. Bu vāyin tamām bolup edi. Burunraq niyyat qılıp edim kim Sangā kāfirğa ẓafar tapsam, tamğanı musalmānlarğa bağıšlay. Tawba asnāsıda Darveš Muḥammad Sārbān bilä Šayx Zayn tamğa baxšišını yād berdilär. Dedim kim "Yaxšı yād berdingiz. Eligimizdäki vilāyatlarda musalmānlarnıng tamğası baxšiš boldı." Munšilarnı tiläp buyurdum kim bu iki 'aẓīmušŝān umūr kim vāqi' boldı munıng ixbārığa farmānlar bitigäylär. Šayx Zaynnıng inšāsı bilä farmānlar bitilip jamī'-i qalamrawğa yibärildi. Ol inšā bu dur:

[Text of decree is in Persian]

---

we hold are hereby exempted from the *tamgha*." I summoned the scribes and ordered them to write decrees informing of these two momentous things that had happened. The decree, of Shaykh Zayn's composition, was copied and dispatched to the entire realm, and it is as follows.

DECREE OF ZAHIRUDDIN MUHAMMAD BABUR PADISHAH GHAZI

"We praise the acceptor of repentance who loves the penitent and who loves the pure, and we thank the giver who guides the sinful and pardons those who seek pardon. And we pray for the best of his creation, Muhammad, and for his precious offspring and his pure companions.

"The mirrors of the thoughts of the intelligent, which are manifestations of beautiful forms of things and treasuries of pearls of designs of truth and correctness, will reflect the jewels of flowers **[313]** of the notion that human nature is instinctively inclined to selfish pleasures and that the relinquishment of carnal desires is dependent upon divine help and heavenly assistance. The human soul is never far from an inclination to evil. 'Neither do I justify myself, since every soul is prone unto evil' [Kor. 12:53]. And the avoidance of evil is accomplished solely through the lovingkindness of the all-pardoning king. 'This is the bounty of God; he will give the same unto whom he pleaseth; and God is endued with great bounty' [Kor. 57:21].

"The reason for composing this treatise is that, in accordance with the exigencies of humanity, in keeping with the customs of kings and regal necessities, and in conformity with the custom of lords of high royal and military status, during the full bloom of youth some intemperances and a few indulgences were committed, but after a few days absolute regret and contrition occurred and one by one those intemperances were abandoned and through true penance the gates of recourse to those things were closed. However, repentance of wine, which is the most important goal and the most magnificent desire, remained hidden behind a veil—'Affairs are mortgaged to their times'—and did not appear until these felicitous times, when through earnest endeavor the garb of holy war was taken on and, with the forces of Islam, we combatted the infidels. Then, from an other-worldly inspiration and heavenly voice we heard the happy phrase, 'Is not the time yet come unto those who believe that their

مضمون میمون اَلَمْ یَاْنِ لِلَّذِینَ آمَنُوا اَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ بِذِکْرِ الله شنوده جهت قلع اسباب معصیت بجد تمام قرع ابواب اَل٠٢١٠] انابت نمودیم، و هَادِیَ توفیق حسب‌المَضمون «من قرع بابًا [ح٢١٣ب] ولج ولج» در اقبال گشوده افتتاح این جهاد بجهاد اکبر که مخالفت نفس است امر فرمودم. القصه، «ربنا ظلمنا انفسنا» بر زبانِ اخلاص‌بیان آورده ثُبْتُ إلَیْکَ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُؤْمِنِینَ‌را بر لوحِ دل منقش گردانیدیم. و داعیهٔ توبهٔ شراب‌را که مکنونِ خزینهٔ سینه بود بَامضاء رسانیدیم. و خدّام ظفراحتشام بموجبِ حکمِ فرخنده‌فرجام، صراحیِ و جام و سایرِ ادوات و آلات طلا و نقره که بکثرت و زینت چون کواکبِ سپهرِ رفیع مزینِ مجلس بدیع بود عزت شریعت‌را بر زمینِ خواری و مذلت زده مانند اصنام که انشاء الله تعالی عنقریب بکسرشان موفق شویم، پاره پاره ساختند و هر پارهٔ‌را نزد مسکینی و بیچارهٔ انداختند. و بیمنِ این انابت قریب‌الاجابة [٤٤٢] بسیاری از مقربانِ درگاه بمقتضای «الناس علی دین ملوکهم» در همان مجلس بشرف توبه مشرّف گشتند و بالکلیه از سرِ شربِ خمر درگذشتند. و هنوز فوج فوج از مطیعانِ اوامر و نواهی ساعةً فساعةً بدینِ سعادت مستسعد می‌گردند. امید که بمقتضای «الدالّ علی الخیر کفاعله» ثوابِ این اعمال بروزگارِ بااقبالِ نواب خجسته‌مآل پادشاهی عاید گردد و بیمنت این سعادت فتح و نصرت یوماً فیوماً متزاید آید. و بعد از اتمام این نیّت و تکمیلِ این امنیت، فرمانِ عالم‌مطیع شرف نفاذ یافت که در ممالک محروسه (حرسها الله عن الآفات [ح٢١٤] والمخالفات) مطلقًا هیچ آفریده مرتکب [ل٢١٠ب] شَربِ خمر نشود و در تحصیلِ آن نکوشد و خمر نسازد و نفروشد و نخرد و ندارد و نبرد و نیارد فَاجْتَنِبُوه لَعَلَّکُمْ تُفْلِحُونَ. وشکرًا علی هذه الفتوح وتصدّقًا بقبول تلك التوبة النصوح، بحرِ بخشایشِ پادشاهی در جوش آمده امواجِ کرم که سببِ آبادانیِ عالم و آب‌روی بنی آدم است ظاهر ساخت و تمغاء جمیعِ ممالک‌را از مسلمانان که حاصلِ آن از حدِ حصر افزونست [٤٤٢ب] باوجود استمرارِ ازمنهٔ سلاطینِ سابق بگرفتنِ آن، چون از ضوابطِ شریعتِ سیّدالمرسلین بیرون بود، برانداخته فرمان صادر شد. در هیچ شهر و بلده و راه‌گذر و مَمَر و بندر تمغا نگیرند و نستانند و تغییر و تبدیل بقواعد این حکم راه ندهند. وَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَی الَّذِینَ یُبَدِّلُونَه. سببِ سپاهیانِ ظلالِ عاطفتِ پادشاهی از ترك و تاجیك و عرب و عجم و هندی و فارسی و رعیت و سپاهی و کافهٔ امم و عامهٔ طوایف بنی‌آدم آنکه بدین «عارفُهُ مؤیّدُه» مستظهر و امیدوار بوده بدعای دولتِ ابداتصال اشتغال نمایند و از لوازمِ احکامِ میمنت‌انجام

hearts should humbly submit to the admonition of God?' [Kor. 57:16] and in order to eradicate the instruments of sin we earnestly knocked on the gates of conversion. When the guide of divine assistance, in accordance with the words, 'He who knocks on a door **[313b]** and perseveres will find,' opened the door of fortune, I commanded an initiation of this holy war, which is the greatest endeavor, i.e., opposition to the carnal soul. In short, I sincerely gave voice to the words, 'O lord, we have dealt unjustly with our own souls' [Kor. 7:23], I inscribed upon the tablet of my heart the words, 'I turn unto thee with repentance, and I am the first of the true believers' [Kor. 7:143], and I actualized the inner calling for repentance from wine, which is the sought-after pearl hidden in the treasure house of the breast.

"My servants, in conformity with the felicitous command, broke to smithereens—like the idols that, God willing, we will soon succeed in breaking—the vessels and goblets and all the gold and silver implements and paraphernalia, which in their multiplicity and ornamentation beautified the assembly like heavenly bodies in the firmament, but which had reduced the glory of the holy law to the ground of humility and abasement, and cast every sherd to some unfortunate or poor person. By the felicity of this conversion, which will soon be rewarded,

many of the elite of court were honored to repent—'People follow their kings' religion'—and totally renounced the drinking of intoxicants. Still droves of those obedient to the precepts of religion are flocking hour by hour to attain this felicity. It is hoped that, in accordance with the words, 'He who shows the way to good is like him who does it,' recompense for these actions will accrue during the fortunate days of the imperial lord and that through the blessing of this happiness victory and conquest will increase daily.

"Upon the completion of this intention and the accomplishment of this hope, a decree obeyed by all the world was issued to the effect that within the protected realm (may God protect her from calamities and rebellions) **[314]** absolutely no creature would commit the sin of imbibing intoxicants or endeavor to acquire, produce, sell, purchase, possess or transport same. 'Avoid them that ye may prosper' [Kor. 5:90].

"In gratitude for this victory and in thanksgiving for the acceptance of this sincere repentance, the ocean of regal grace swelled and made manifest waves of generosity, which are the causes for the flourishing of the world and the honor of human beings, and issued a decree abolishing the *tamgha* throughout the realm for Muslims, the proceeds from which were beyond the limit of calculation, since, notwithstanding the continuance of former rulers in collecting it, it is outside the confines of the law of the Lord of Apostles. In no city, town, highway, byway or port is the *tamgha* to be taken or exacted, nor is any change or mutation to be allowed in the foundation of this order. 'But he who shall change it after he hath heard it, surely the sin thereof shall be on those who change it' [Kor. 2:181].

"The path of the legions of regal affection, Turks, Tajiks, Arabs, Iranians, Indians and Persians, civilian and military, and all nations and classes of humanity is to seek succour and hope in the religion of him who is supported by all who know him. Let them occupy

درنگذرند و انحراف نورزند. می‌باید که برحسب فرمان عمل نموده بتقدیم رسانند. و چون بتوقیع وقیع اشرف اعلی رسد، اعتماد نمایند. کُتب بالامر العالی اعلاه الله المتعالی وخلد نفاذه فی التّاریخ بیست و چهارم جمادی الاول [ح۲۱۴ب] سنة ۹۳۳.

درین ایام از وقایع گذشته، چنانچه مذکور شد، در خورد و کلان دغدغه و تردد بسیار بود. از هیچکس سخن [ل۲۱۱] مردانه و رای دلیرانه [۴۴۳] شنیده نمی‌شد. وزرای سخنگو و امرای ولایت‌خوار نی سخنان ایشان مردانه بود، نی خود در یساق، نی تدبیرهای ایشان صاحب‌همتانه بود، نی تقریرهای ایشان. درین یوروش خلیفه خوبها رفت. در باب ضبط و استحکام در جد و اهتمام تقصیر نکرد. آخر اینچنین بیدلیهای مردم‌را دانسته و این نوع سستیهای ایشان‌را دیده یك تدبیر در خاطر من رسید. جمیع امرا و جوانان‌را طلبیده گفتم که «امرا و جوانان ** هرکه آمد بجهان اهل فنا خواهد بود * آنکه پاینده و باقیست خدا خواهد بود ** هرکه در مجلس حیات درآمده عاقبت پیمانهٔ اجل آشامیدنی است و هرکس در منزل زندگی آمده آخر از غمخانهٔ دنیا گذشتنی. از زیستن بنام بد مردن به نام نیك بهتر است. ** بنام نکو گر بمیرم رواست * مرا نام باید که تن مرگ‌راست ** الله تعالی اینچنین سعادتی نصیب ما کرده است و این طور دولتی بما قریب ساخته: کشته شهید و کشنده غازی. همه‌را بکلام الهی سوگند باید خورد که هیچکس ازین قتال رو گرداندن‌را خیال نکند، [۴۴۳ب] تا جان از بدن مفارقت نکند، ازین محاربه و مقاتله جدا نشود.» [ل۲۱۱ب] صاحب و نوکر و خورد و کلان همه برغبت تمام مصحف‌را بدست گرفته بهمین مضمون عهد و شرط کردند. طور تدبیری بود. از دور و نزدیك بدیدن و شنیدن [ل۲۱۲] دوست و دشمن خوب شد.

در همین ایام از هر طرف شور و فتنه قایم شد. حسین‌خان نوخانی راپری‌را آمده گرفت. کسان قطب‌خان چندوار‌را گرفتند. رستم‌خان نام یك مردکی ترکشبندان میان‌دوآب‌را جمع کرده آمده کوّل‌را گرفته کیچیك‌علی‌را بند کرد. سنبل‌را زاهد پرتافته برآمد. قنوج‌را سلطانمحمد دولدای گذاشته آمد. گوالیار‌را کافران گوالیاری آمده محاصره کردند. عالم‌خان‌را که بگوالیار کومك فرستاده شده بود بگوالیار نرفته بولایت خود رفت. هر روز از یك طرف

---

themselves with praying for eternal good fortune, and let them not transgress or deviate from orders. They must act in accordance with that which is commanded and rely upon the most noble, the most exalted for success. Written by majestic order on the twenty-fourth of Jumada I 933 [Feb. 26, 1527]." **[314b]**

BABUR ENCOURAGES HIS TROOPS

During this same time, as has been mentioned before, great and small were suffering from trepidation and fear over past events. From no one were being heard manly words or courageous ideas. Neither the words of ministers who should have been speaking eloquently or amirs who should have been devouring provinces nor themselves were manly; neither their strategies nor tactics were noble. During this campaign Khalifa performed several outstanding feats, and there was no shortcoming in his earnestness or seriousness in maintaining order. Finally, having realized that there were such fears and seen that there was such weakness, I formulated a plan. I invited all the begs and warriors and said, "Begs and warriors,

Whoever comes into the world is mortal; he who remains forever is God.
Whoever enters the assembly of matter will, in the end, quaff the cup of death; and every person who comes to the waystation of life will, in the end, pass from the abode of sorrow which is this world. It is better to die with a good name than to live with a bad one.

Ošbu ayyāmda ötkän vaqāyi'dın, nečük kim mazkūr boldı, uluğ–kičiktä dağdağa u taraddud köp edi. Hečkimdin mardāna söz u dilīrāna ra'y ešitilmäs edi. Ḥikāyat degüči vuzarā*nıng va vilāyat yegüči umarānıng nê sözläri mardāna edi, nê özläri; nê tadbīrları ṣāḥibhimmatāna edi, nê taqrīrları. Bu yürüštä Xalīfa yaxšılar bardı. Ḍabṭ u aḥkām bābıda jidd u ihtimāmnı taqṣīr qılmadı. Āxir elning mundaq bedillıqlarını sorup va bu naw' sustluqlarını körüp bir tadbīr xāṭırımğa yetti. Jamī'-i beglärni va yigitlärni čarlap dedim kim "Beglär va yigitlär, har ki āmad ba jahān ahl-i fanā xwāhad būd / ānki pāyanda u bāqī'st Xudā xwāhad būd. Harkim ki ḥayāt majlisığa kiriptür 'āqibat ajal paymānasıdın ičküsidür, va har kiši kim tiriglik manzilığa keliptür āxir dunyā ğamxānasıdın kečküsidür. Yaman at bilä tirilgändin yaxšı at bilä ölgän yaxšıraq. Ba nām-i nikū gar bimīram, ravā'st / marā nām bāyad ki tan margrā'st. Tengri ta'ālā bu naw' sa'ādatnı bizgä naṣīb qılıptur va mundaq dawlatnı bizgä qarīb äyläptür: ölgän, šahīd; öltürgän, ğāzī. Barča Tengrining kalāmı **[315a]** bilä ant ičmäk keräk kim hečkim bu qitāldın yüz yandurur xayāl qılmağay tā badandın jānı ayrılmağunča bu muḥāraba u muqātaladın ayrılmağay." Beg u nökär uluğ–kičik barča rağbat bilä muṣḥafnı eliggä alıp ošbu maḍmūn bilä 'ahd u šarṭ qıldılar. Ṭawr tadbīrî edi. Yavuqtın yıraqtın dost u dušman körgäli ešitkäli yaxšı boldı.

Ošbu ayyāmda tuš tušdın šor u fitna qāyim boldı. Ḥusayn Xan Noḥānī Rāprīnı kelip aldı. Quṭb Xannıng kišisi Candvārnı aldı. Rustam Xan degän bir mardak Miyān Du Ābdaqı tarkašbandlarını yığıšturup kelip Koilnı alıp Kičik 'Alīnı band qıldı. Sambalnı Zāhid tašlap čıqtı. Qannawjnı Sulṭān Muḥammad Dulday qoyup keldi. Gwāliyārnı Gwāliyārlığ kāfirlar kelip muḥāṣara qıldı. 'Ālam Xannı kim Gwāliyārğa kömäk yibärilip edi, Gwāliyārğa barmay öz vilāyatığa bardı. Har kün bir ṭarafdın bir nāxoš xabar kelür edi. Cerigtin ba'zı

If I die with good repute, it is well.
I must have a good name, for the body belongs to death.

God has allotted us the happiness and has given us the good fortune that those who die are martyrs and those who kill are holy warriors. All must swear by God's Word **[315]** that they will not dream of turning their faces from this battle or leaving this contest and struggle while there is life left in their bodies." Beg and liegeman, great and small alike, all willingly took Korans in their hands and swore oaths to this effect. It was a really good plan, and it had good propagandistic effect on friend and foe.

REBELLION ON ALL FRONTS

Meanwhile rebellion and strife broke out in all directions. Husayn Khan Nohani seized Rapri. Qutb Khan's men took Chandwar. A fellow called Rustam Khan gathered yeomen in the Doab and seized Koil, taking Kichik Ali captive. Zahid gave up Sambhal and left. Sultan-Muhammad Dulday gave up Kannauj. The infidels of Gwalior laid siege to Gwalior. Alam Khan, who had been sent as reinforcement to Gwalior, went instead to his own lands. Every day from some direction some piece of bad news arrived. Some of the Hindustanis began to

خبر ناخوش میآمد. از لشکر بعضی هندوستانیان گریختن گرفتند. هیبت‌خان کرگ‌انداز گریخته بسنبل رفت. حسن‌خان باری‌وال گریخته بکافر درآمد.

باینها پروا نکرده بهمین پیش خود متوجه شدیم. ارابه‌هارا و سه‌پایه‌های غلطک‌دار و این اسباب و آلات که [٤٤٤] طیار شد روز سه‌شنبه نهم جمادی‌الآخر روز نوروز کوچ کردیم. برانغار جوانغار غول یسال راست کرده در پیش خود ارابه‌هارا و سه‌پایه‌های غلطک‌دارا روان کرده از عقب اینها استاد علی‌قلی‌را با جمیع تفك‌اندازانش تعیین کرده شد که پیاده از عقب ارابه جدا نشود. یاسال بسته روان می‌شده باشند. بعد از آمدن یاسالها و هرکس در جای خود بجمیع یاسالها تیز قاتره کرده رسیده بامرا و جوانان غول برانغار و جوانغار دلها داده هر جماعه‌را در هر جا ایستادن اورا و هرکس‌را هرطور گشتن اورا و بچه‌طریق جنگ [ل٢١٢ب] کردن اورا مقرر و معین کرده بهمین ترتیب و نسق تا یك کروه راه آمده فرود آمدیم. کس کافرهم خبردار شده از پیش‌رو جماعه جماعه راست کرده برآمدند. به ارابه و خندق بعد از فرود آمدن اردو پیش اردورا مضبوط و مستحکم کرده شد.

چون این روز خیال جنگ نبود، اندکی از مردم پیشتررفته با مردم غنیم دستی رسانده شگون گرفتند. یك چند کافررا گرفته سر ایشان‌را [٤٤٤ب] بریده آوردند. ملك‌قاسم هم چند سری بریده آورد، ملك‌قاسم خوب کرد. بهمین مقدار دل مردم لشکر خیلی قوی شد. بمردم تهیهٔ دیگر پیدا شد. صباح آن از آنجا کوچ نموده خیال جنگ داشتیم که خلیفه و بعضی دولتخواهان بعرض رسانیدند که چون منزلِ مقررشده نزدیك است، آن‌را خندق کنده مضبوط کرده، [اگر] کوچ کرده شود، بدولت مناسب است. بجهت مصلحت خندق خلیفه سوار شده بجاهای خندق بیلداران تعیین کرده محصلان مقرر کرده آمد.

روز شنبه سیزدهم جمادی‌الآخر ارابه‌هارا در پیش خود کشانده برانغار جوانغار غول به یاسال نزدیك به یك کروه راه آمده در منزلِ مقررشده فرود آمده شد. بعضی چادرها دوخته شده بود و بعضی‌ها در دوختن بود که خبرِ آوردند که یاسال غنیم پیدا شد. فی‌الحال سوار شده فرمان شد که در برانغار وجوانغار و هرکس جائی دارد در جای خود رفته ارابه‌هارا و یاسالهارا مضبوط و مرتب بکنند. چون ازین فتحنامه کیفیت لشکر اسلام و کمیت خیل کفار و ایستادن [٤٤٥] صفوف و یاسالها و جنگ اهل اسلام [ل٢١٣] و اهل کفر مشخص و معلوم می شود، ازینجهت بی‌زیاده و نقصان همان فتحنامه که شیخ‌زین انشاء کرده بود ثبت شد:

desert from the army. Haybat Khan Kargandaz deserted and went to Sambhal. Hasan Khan Bariwal deserted and went over to the infidel.

We paid no attention to these things and concentrated on what had to be done. When the caissons, tripods on rollers and other implements and tools were ready, we marched on Persian New Year's Day, Tuesday the 9th of Jumada ii [Mar. 13]. **[315b]** The right flank, left flank and center were arrayed and the caissons and tripods with rollers were set in motion before us, and directly behind them {Master Ali-Qulï and all his matchlockmen were ordered} to march on foot in array. After the ranks came into their assigned places we rode swiftly through the ranks to give heart to the begs, warriors and soldiers of the left flank, right flank and center, telling each group where it was to stand and how it was to march. In this way we advanced one kos and stopped. The infidel's men had had news of us and drawn up their ranks. After camp was made, the camp and opposite it were made secure with caissons and trenches.

Since battle was not planned for that day, a few warriors went forward and engaged in hand-to-hand combat with the enemy for good luck. A few infidels were taken and their

Hindustānīlar qača kirištilär. Haybat Xan Kargandāz qačıp Sambalğa bardı. Ḥasan Xan Bārīwāl qačıp kāfirğa kirdi.

Bularğa parvā qılmay alımızğa oq mutavajjih bolduq. Arābalar va ğalṭaklig sipāyalar bu asbāb u ālāt kim tayar boldı sišamba küni **[315b]** Jumādā'l-Āxar ayının toquzıda nawroz küni köčtük. Baranğar javanğar ğol yasal yasap alımızda arābalarnı va ğalṭaklig sipāyalarnı yürütüp bularnıng käynidin [...] ayrılmay yasal bilä yürügäylär. Yasa[l...]aplar yerlig yerigä kelgändin song jamī' yasallarğa ıldam qatrap yetip baranğar javanğar ğoldaqı beglär va yigitlär va sipāhīlarğa köngüllär berip har qaysı böläkning qaysı yerdä turušını ne yosunluğ yürüšini muqarrar u mu'ayyan qılıp ošbu tartīb u nasaq bilä bir kurohčä yol kelip tüštü[k]. Käfir kišisi ham xabardār bolup utrudın böläk böläk yasap keldilär. Arāba va xandaq bilä ordu tüškändin song ordunı* va ordu utrusını maḍbūṭ u mustaḥkam qılıldı.

Cun bu kün uruš xayālı yoq edi, azağlaq yigit-ye[l]äng ilgäri čıqıp ğanīm kišisi bilä elig alıšıp šükünläštilär. Bir nečä käfirnı alıp bašını kesip keltürdilär. Malik Qāsim ham bir nečä baš kesip keltürdi. Malik Qāsim yaxšı bardı. Ošmunča bilä čerig elining köngli xaylî qoptı, quvandı. Elgä özgäčä tahīya (?) paydā boldı. ‹Er›täsi beglär köčüp urušur xayālımız bar edi kim Xalīfa va ba'zı dawlatxwāhlar 'arḍğa yetkürdilär kim čun **[316a]** muqarrar bolğan yurt yavuq tu[r], anı xandaqlap maḍbūṭ qılıp oq köčülsä, dawlatqa munāsib tur. Xandaq maṣlaḥatı üčün Xalīfa atlanıp xandaq yerlärini beldārlarğa ta'yīn qılıp muḥaṣṣillar muqarrar qılıp keldi.

Šamba küni Jumādā'l-āxar ayının on üčidä arābalarnı alımızğa tartturup baranğar javanğar ğol yasal bilä bir kurohkä yavuq yol kelip muqarrar bolğan yurtqa tüšüldi. Ba'zı čadırlar tikilip ba'zı tikilmäktä edi kim xabar keltürdilär kim yağının yasalı paydā boldı. Fī'l-ḥāl atlanıp farmān boldı kim baranğarğa javanğarğa yerlig yerigä barıp arābalar bilä yasallarnı maḍbūṭ u murattab qılğaylar.

Cun bu fatḥnāma dīn-i islām čerigining kayfiyyatı va kuffār xaylının kamiyyatı ‹va› ṣufūf u yasalnıng turušları va ahl-i islām va ahl-i kufrnıng urušları mušaxxaṣ u ma'lūm bolur, ol jihattın be-ziyāda u nuqṣān ošol fatḥnāma, kim Šayx Zayn inšā qılıp edi, sabt boldı:

[Text of decree is in Persian]

severed heads were brought back. Malik Qasim also brought in a few heads. Malik Qasim did well. With just this much the soldiers took heart and perked up, quite a different picture from before. Early the next morning we envisioned the begs marching and doing battle, but Khalifa and some of our supporters said that since **[316]** the selected campsite was far away, it would be better if we dug trenches and made fortifications before marching. For the trenches Khalifa mounted and assigned the shovelers to the places for trenches, stationed commissars and came back.

THE BATTLE OF KHANUA

On Saturday the 13th of Jumada ii [Mar. 17], we had the caissons drawn up before us, and the right wing, left wing and center moved in array nearly a kos and camped in the site selected. Some tents had been pitched and others were being pitched when news arrived that the enemy's array was in sight. Immediately we got to horse and commanded the right and left flanks to go to their places and the caissons and ranks to be drawn.

Since the following notice of victory, composed by Shaykh Zayn, describes the Army of Islam and the number of the enemy horde, and how the ranks and arrays encountered each other and how the Muslims and infidels fought, it is reproduced without addition or deletion.

فرمان ظهیرالدین محمد بابر غازی:

الحمد لله الذی صدق وعده ونصر عبده وأعز جنده وهزم الاحزاب وحده ولا شیء بعده، یا من رفع دعایم الاسلام بنصر اولیایه الراشدین ووضع قوایم الاصنام بقهر اعدایه الماردین [ح۲۱٦ب] فَقُطِعَ دَابِرُ القَوْمِ الَّذِینَ ظَلَمُوا وَالحَمْدُ لله رَبِّ العَالَمِین، وصلی الله علی خیر خلقه محمد سید الغزاة والمجاهدین وعلی آله واصحابه الهداة الی یوم الدین. تواتر نعماء سبحانی باعث تکاثر شکر و ثنای یزدانیست، و تکاثر شکر و ثنای یزدانی مورث تواتر نعماء سبحانی. بر هر نعمت شکری مرتب است، و هر شکری‌را نعمتی از عقب. ادای لوازم شکر از قدرت بشر متجاوز است، و اهل اقتدار از استیفای مراسم آن عاجز، علی الخصوص شکری که در مقابل نعمتی لازم آید که نه در دنیا [٤٤٥ب] دولتی از آن عظیم‌تر باشد و نه در عقبی سعادتی از آن جسیمتر نماید، و این معنی جز نصرت بر اقویای کفار و استیلا بر اغنیای فجار که أولَئِكَ هُمُ الكَفَرَةُ الفَجَرَة در بیان امثال ایشان نازلست نخواهد بود، و در نظر بصیرت ارباب الباب احسن از آن سعادتی نخواهد نمود. المنة لله که آن سعادت عظمی و موهبت کبری که من المهد الی اللحد مطلوب اصلی و مقصود حقیقی ضمیر خیراندیش و رأی صواب‌کیش بود درین ایام خجسته‌فرجام از مکمن عواطف حضرت ملك علام روی نمود. و فتاح بی‌منت و فیاض بی‌علت مجدداً بمفتاح فتح ابواب فیض بر چهرهٔ آمال نواب نصرت‌مآل ما گشود. اسامی نامی افواج باابتهاج ما در دفتر غزاة گرامی مثبت گردید، و لواء اسلام بامداد [ح۲۱۷] لشکریان ظفرانجام ما باوج رفعت و ارتقا رسید. کیفیت صدور این سعادت و ظهور این دولت آنکه چون اشعهٔ سیوف سپاه اسلام‌پناه ما ممالك هندرا بلمعات انوار فتح و ظفر منور ساخت و چنانچه در فتحنامه‌های سابق سمت تحریر یافته بود، [٤٤٦] ایادی توفیق رایات ظفرآیات مارا در ممالك دهلی و آگره و جونه‌پور و خرید و بهار و غیر ذلك برافراخت، اکثر طوایف اقوام از اصحاب کفر [ل۲۱۲ب] و ارباب اسلام اطاعت و انقیاد نواب فرخنده فرجام مارا اختیار نموده طریق عبودیت‌را بقدم صدق و اخلاص پیمودند. اما سنگاء کافر که در سوابق ایام دم اطاعت نواب خجسته‌فرجام ما می‌زد، اکنون بمضمون اَبَی وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الكَافِرِین عمل نموده شیطان‌صفت سر کشید و قاید لشکر دوران و سرخیل سپاه مهجوران گشته باعَث اجتماع طوایفی گردید که بعضی طوق لعنت زنار در گردن و برخی خار محنت ارتداد در دامن و استیلاء آن کافر لعین خذله فی یوم الدین در ولایت هند بمرتبهٔ بود که پیش از طلوع آفتاب دولت پادشاهی و قبل از سطوع بر خلافت شهنشاهی با آنکه راجه‌ها و رایان بزرگ‌نهاد که درین مقابله اطاعت فرمانش نمودند و حاکمان [ح۲۱۷ب] و پیشوایان متصف بارتداد که درین محاربه در عنانش بودند بزرگی خودرا منظور داشته در هیچ قتالی متابعت بل موافقت وی نکرده اند و در هیچ مسافرت طریق مصاحبت و مرافقت او نسپرده اند، تمامی سلاطین رفیع این خطهٔ وسیع، چون سلطان دهلی و سلطان گجرات و سلطان ماندو وغیرهم، از مقاومت آن بدسیر بی [٤٤٦ب] موافقت کفار دیگر عاجز بوده اند و بلطایف

DECREE OF ZAHIRUDDIN MUHAMMAD BABUR PADISHAH GHAZI

Praise to God, who fulfills his promise, aids his servant, empowers his army and routs the heathen. He alone exists, and beyond him is nothing. He has raised high the buttresses of Islam through the assistance of his rightly-guided saints and laid low the foundations of idolatry through the defeat of his rebellious enemies. "And the utmost part of the people which had acted wickedly was cut off: praise be unto God, the Lord of all creatures" [Kor.

6:45]. May he pray for the best of his creation, Muhammad, lord of warriors and those who endeavor, and for his house and companions, the guides to righteousness until Doomsday.

The continuum of divine blessings is cause for ever-increasing thanks and praise of the divine, and ever-increasing thanks and praise of the divine bequeathes a continuum of divine blessings. For every blessing there is an act of gratitude, and for every act of gratitude a blessing. However, it is beyond human power to give adequate thanks, and even those possessed of great puissance are incapable thereof, in particular the thanks that are due for that blessing, no greater fortune than which exists in this world and no more overwhelming felicity than which exists in the next, and this is none other than victory over unbelieving potentates and dominance over the wicked rich, regarding the likes of whom the verse, "These are the unbelievers, the wicked" [Kor. 2:34] was revealed, and in the view of the insightful there is no felicity greater than that. Thank God that this greatest felicity, this most splendid gift, which, from the cradle until now, has been the prime goal and true aim of right-thinking minds and sound intellects, has been manifested from the recesses of the emotions of the Omniscient King during these felicitous days. He who bestows victory without being entreated, he who sheds his grace without cause has once again opened with the key of victory the gates of grace to His Victorious Highness's hopes. The renowned names of our happy forces have been scriven in the register of great warriors for the faith, and the banner of Islam has reached the apex of sublimity with the help of our victorious soldiers. **[317]** How this felicity was gained and how this fortune was made manifest are as follows:

When the glint of the swords of our army, the refuge of Islam, lighted the land of India with flashes of the luminescence of conquest and victory, and, as has been reported in former notices of victory, the hands of success raised our victory-inscribed banners in the realms of Delhi, Agra, Jaunpur, Kharid, Bihar and other places, most of the infidel tribes and Muslims elected obedience to our felicitous lord and trod the path of servitude with the feet of truth and sincerity. However, Sanga the Infidel, who in former days spoke of obedience to our felicitous lord, now acted in accordance with the verse, "He was puffed up with pride, and became of the number of unbelievers" [Kor. 2:34], devilishly rebelled and, at the head of the cavalry of the damned, caused an amassing of tribes, some of whom bore the accursed band of the *zunnar* around their necks, and the skirts of others of whom were sullied with the brambles of apostasy. The domination of that cursed infidel—abandoned be he on Doomsday—reached such an extent in the realm of India that before the rising of the sun of regal fortune and prior to the dawning of the luminary of the imperial caliphate, although the great rajahs and *rays* who obeyed his command in this confrontation and the apostate rulers **[317b]** and leaders whose reins he held during this conflict, had been too absorbed with their own

الحیل باو مدارا و مؤاسا مینموده اند. لواء کفر در قریب دویست شهر از بلاد اسلام افراخته بود و تخریب مساجد و معابد نموده عیال و اطفال مؤمنان آن مدن و امصاررا اسیر ساخته و قوت وی از قرار واقع بجائی رسیده که نظر بقاعدهٔ مستمرهٔ هند که یك لك ولایت‌را صد سوار و کروری‌را ده هزار سوار اعتبار می‌کنند، بلاد مسخرهٔ آن سرخیل کفره بده کرور رسیده که جای یك لك سوار باشد. درین ایام بسی از کفار نامی که هرگز در هیچ معرکه یکی ازیشان امدادش ننموده‌اند بنابر عداوت عساکر اسلامی بر لشکر شقاوت‌اثر وی افزودند چنانکه ده حاکم باستقلال، که هر یك چون دود دعوی سرکشی می نمودند و در قطری از اقطار قاید جمعی از کفار بودند، مانند اغلال و سلاسل بدان کافر فاجرِ متصلِ گشتند و آن [ح۲۱۸] عشرهٔ کفره که بر نقیض عشرهٔ مبشره لوای شقاوت فزای فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ اَلیمٍ می‌افراشتند توابع و عساکر بسیار و پرگنات [٤٤٧] وسیع‌الاقطار داشتند چنانچه صلاح الدین سی هزار سواررا ولایت داشت، و راول اودی سنگ ناگری دوازده هزار سوار، و میدنی‌رای دوازده هزار، و حسن‌خان میواتی دوازده هزار سوار، و بارمل ایدری چهار هزار سوار، و نرپت هادا هفت [ل۲۱٤] هزار سوار، و ستروی کیچی شش هزار، و دهرم دیو چهار هزار سوار، و نر سنگ دیو چهار هزار سوار، و محمودخان ولد سلطان‌سکندر اگرچه ولایت و پرگنه نداشت، اما ده هزار سوار تخمینا بامیدواری سرداری جمع کرده بود که مجموع جمعیت آن مهجوران وادی سلامت و امنیت نظر بقاعدهٔ پرگنه و ولایت دو لك و یکهزار باشد.

القصه آن کافر مغروربباطن کورظاهر دلهاء باقساوت کفار سیاه‌روزگاررا کظُلُمَات بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ با یکدیگر موافق ساخته در مقام مخالفت و محاربهٔ اهل اسلام و هدم اسّاس شریعت سید انام علیه الصلاة والسلام درآمد. مجاهدان عساکر پادشاهی مانند قضاء الهی بر سر دجال اعور آمده اذا جاء القضا عمي البصررا منظور نظر بصیرت اصحاب سیرت گردانیدند و آیهٔ کریمهٔ مَنْ جاهَدَ [ح۲۱۸ب] فَإنّما یُجاهدُ لنَفسه‌را [٤٤٧ب] ملحوظ داشته فرمان واجب‌الاذعان جَاهد الکُفّارَ وَالمُنافقین‌را بامضاء رسانیدند. روز شنبه سیزدهم شهر جمادی‌الثانی سنة ۹۳۲ که بَارَكَ اللهُ فی سَبْتَكُم نشان مبارکی آن روز است در نواحی موضع کانوه از مضافات بیانه حوالی کوهی که دو گروهی اعدای دین بود مضرب خیام نصرت‌انجام لشکر اسلام گردید. و چون کوکبه و دبدبهٔ موکب اسلامی بگوش اعداء دین و کافران لعین رسید مخالفان ملت محمدی که مانند اصحاب فیل در پی انهدام کعبهٔ اهل اسلام بودند فیلان کوه‌پیکر عفریت منظررا اعتضاد خود ساختند و همه متفق و یکدل گشته لشکر شقاوت‌اثر خودرا فوجها پرداختند.

بآن فیلها هندوان ذلیل — شده غره مانند اصحاب فیل
چو شام‌اجل جمله مکروه و شوم — سیه‌تر ز شب بیشتر از نجوم
همه همچو آتش ولیکن چو دود — کشیده سر از کین بچرخ کبود

greatness to follow him into any battle or accompany him on any expedition, all the exalted sultans of this vast realm, like the sultan of Delhi, the sultan of Gujarat, the sultan of Mandu, et alii, were incapable of resisting that maleficent on their own and used every ruse to placate him. In around two hundred cities within the realm of Islam he raised the banner of infidelity and undertook the destruction of mosques and places of worship, taking captive the wives and children of believers in those cities and towns. His power in truth reached such a degree that, taking into consideration the constant rule of India that a one-lac district suffices for a hundred

cavalry and a one-crore district for ten thousand, the lands subdued by that leader of infidels reached ten crores, which would mean a lac of cavalry. During these days many renowned infidels, not one of whom had ever helped him in any battle, joined his wretched forces out of enmity toward the Army of Islam, like the ten independent rulers, each of whom reared his head like smoke in rebellion and became the leader of a group of infidels in some region or other, attached themselves like chains and bonds to that wicked infidel. **[318]** These infidel ten, like ten denouncers raising the banner of wretchedness—"denounce unto them a painful punishment" [Kor. 3:21]—held many followers, soldiers and districts broad in extent, like Silhadi, who possessed lands supporting 30,000 cavalrymen. There were also Rawal Udai Singh of Nagaur with 12,000 horsemen, Medini Rao with 12,000, Hasan Khan of Mewat with 12,000, Barmal Idari with 4,000, Nripat Hada with 8,000, Sthirvi Kechi with 6,000, Dharm Deo with 4,000, and Nar Singh Deo with 4,000. Mahmud Khan son of Sultan Sikandar, although he possessed no estates or lands, had gathered approximately 10,000 cavalrymen in hopes of attaining leadership. The total of those deprived of the valley of well being and security, in terms of estates and lands, was two lacs and one thousand.

In short, that infidel blinded by his own conceit convinced the hardened hearts of the star-crossed infidels to join forces, like "additions of darkness one over the other" [Kor. 24:40], and to take up a stance of rebellion and war against the people of Islam for the destruction of the foundation of the law of the Lord of Mankind, upon whom be peace. Like divine fate against the one-eyed Antichrist, the holy warriors of the royal army came forth and, fixing the gaze of their insight upon the the words, "When the divine decree comes, sight is blinded," and bearing in mind the holy verse, "Whoever striveth to promote the true religion [318b] striveth for the advantage of his own soul" [Kor. 29:6], implemented the command that must be obeyed, "Wage war against the unbelievers and the hypocrites" [Kor. 9:73]. On Saturday, the thirteenth of the month of Jumada II in the year 933 [March 17, 1527], a token of the blessedness of which are the words, "May God bless your sabbath," in the vicinity of the village of Khanua, a dependency of Bayana, near a mountain where the enemies of the true religion stretched for two kos, were pitched the victory-laden tents of the armies of Islam. When the sound of the Islamic hosts reached the ears of the enemies of true religion, those accursed infidel opponents of the Muhammadan nation, like the Elephanteers intent upon the destruction of the Kaaba they relied upon their elephants with bodies like mountains and countenances like demons and, all of one accord and of one intent, divided their wretched army into divisions.

With those elephants the vile Hindustani became as conceited as the Elephanteers.
All as hideous and gloomy as the evening of death,
blacker than night, more numerous than the stars,
All like fire, but like smoke they raised their heads in spite
to the azure celestial sphere.

چو مور آمدند از یمین و یسار　　سوار و پیـــاده هـزاران هـزار

و بعزم مقابله و کارزار متوجه اوردوی اسلام‌شعار شدند. غزاة عسکر اسلامی که اشجار ریاض شجاعتند صنوبرصفت [٤٤٨] صفها کشیدند [ح٣١٩] و ترک و خود صنوبرهیأت [ل٣١٥ب] آفتاب شعاع‌را چون قلوب مجاهدان فی‌الله باوج ارتفاع رسانیده صفی چون سدّ سکندری آهن‌فام و مانند طریق شریعت پیغمبری باستقامت و استحکام متین قوت و متانتش کَأَنَّهُم بُنيانٌ مَرصُوصٌ و فلاح و فیروزی بمقتضای أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِن رَبِّهِم وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ باهالی آن صف مخصوص

درآن رخنه نی از طباع وهیـم　　چو رأی شهنشاه و دین قویم

علمهـای او عرش‌فرسـا همه　　الف هـــای إنّا فَتَحْنَا همه

و رعایت حزم‌را مرعی داشته بطریق غزاة روم جهة پناه تفنگچیان و رعداندازان که در پیش سپاه بودند صفی از ارابه ترتیب نموده با یکدیگر بزنجیر اتصال داده شد. القصه، جیوش اسلام چنان انتظام و استحکامی پدید آورد که عقل پیر و چرخ اثیر مدبّر و مرتبش‌را آفرین کرد. درین ترتیب و انتظام و تشیید [٤٤٨ب] و استحکام مقرب‌الحضرة السلطانی اعتماد الدولة الخاقانی نظام الدین علی خلیفه داد سعی و اجتهاد داد و همه تدبیراتش موافق تقدیر و جمله سرداری‌ها و کارگذاری‌های او پسندیدهٔ رای منیر افتاد.

مقر عزت پادشاهی در غول مقرر گشت، و [ح٣١٩ب] بر دست راست غول برادر اعز ارشد ارجمند سعادت‌یار المختص بعواطف الملك المستعان چین تیمور سلطان، و فرزند اعز ارشد منظور انظار حضرت اله سلیمان‌شاه، و جناب هدایت‌مآب ولایت‌انتساب خواجه‌دوست خاوند، و معتمد السلطنة العلیة مؤتمن العتبة السنیة مقرب خاص و زبدهٔ اصحاب اختصاص یونس‌علی، و عمدة الخواص کامل الاخلاص [ل٣١٦] شاه‌منصور برلاس، و عمدة الخواص زبدهٔ اصحاب اختصاص درویش‌محمد ساربان، و عمدة الخواص صادق الاخلاص عبدالله کتابدار، و دوست ایشیك‌آغا در محل خود قرار گرفتند.

و بر دست چپ غول سلطنت‌مآب خلافت‌انتساب المختص بعواطف الملك المستعان سلطان علاء الدین عالم‌خان بن سلطان‌بهلول لودی، [٤٤٩] و مقرب الحضرة السلطانی مشارٌ الیه، و دستور اعاظم الصدور بین الانام ملاذ الجمهور و مؤید الاسلام شیخ‌زین خوافی، و عمدة الخواص کامل الاخلاص کمال الدین محب‌علی ولد مقرب الحضرة السلطانی مشارٌ الیه، و عمدة الخواص نظام‌الدین تردی‌بیگ برادر قوچ‌بیگ مرحوم [ح٣٢٠] مبرور، و شیرافکن ولد قوچ‌بیگ مرحوم مذکور، و عمدة الاعاظم والاعیان خان معظم آرایش‌خان، و دستور اعاظم الوزراء بین الامم خواجه کمال‌الدین حسین، و جماعهٔ دیوانیان عظام، هر یك در موضعی مقرر ایستادند.

و در برانغار فرزند اعز ارشد ارجمند سعادت‌یار کامکار منظور انظار عنایات حضرت آفریدگار اختر برج سلطنت و کامکاری مهر سپهر خلافت و شهریاری الممدوح بلسان العبد والحر معز السلطنة والخلافة محمد همایون بهادر متمکن گشته، بر یمین سعادت‌قرین آن عزیز فرزند جناب سلطنت‌مآب المختص بعواطف الملك الدیان قاسم‌حسین‌سلطان، و عمدة الخواص نظام‌الدین احمد یوسف اوغلاقچی، و معتمد الملك کامل الاخلاص جلال‌الدین هندوبیگ قوچین، و معتمد الملك [٤٤٩ب] صادق الاخلاص جلال‌الدین خسرو کوکلتاش، و معتمد الملك قوام بیگ

Like ants they swarmed from left and right,
mounted and on foot, thousands upon thousands.

They set forth for a martial confrontation with the Islamic horde. The holy warriors of the Islamic army, who are trees in the garden of bravery, formed their ranks as straight as pines,

---

[319] their cone-shaped helmets, shining like the sun, reaching the apex of exaltedness like the hearts of God's holy warriors. Each rank was as iron-like as Alexander's dam, as firm in its straightness and force as the path of the prophet's holy law, "as though they were a well compacted building" [Kor. 61:4] and slated for prosperity and victory in accordance with the verse, "These are directed by their Lord, and they shall prosper" [Kor. 2:5].

No chink therein of cowardly natures,
as firm as the emperor's determination and religion.
His banners all scraping against heaven,
as straight as the *alif*s in *inna fatahna*.

Maintaining their resolve, in the manner of the holy warriors of Anatolia they formed a row of caissons and bound them together with chains as cover for the matchlockmen and cannoneers, who were in front of the troops. In short, the sabaoth of Islam were so ordered and reinforced that ancient wisdom and the ethereal celestial sphere both cried bravo to its conceiver and organizer. In this tactical order Nizamuddin Ali Khalifa endeavored and strove, and all of his tactics were in accord with destiny, and all of his organization and management were approved by enlightened opinion.

The locus of imperial puissance was established in the center. [319b] To the right of the center ... Chïn Temür Sultan, Sulaymanshah, Khwaja Dost Khawand, Yunus-Ali, Shah-Mansur Barlas, Darwesh-Muhammad Sarban, Abdullah Kitabdar and Dost Eshik-Aqa took up their positions.

To the left of the center Sultan Alauddin Alam Khan son of Sultan Bahlul Lodi, the aforementioned Nizamuddin Ali Khalifa, Shaykh Zayn Khwafi, Muhibb-Ali son of the aforementioned Nizamuddin Ali Khalifa, Turdï Beg the brother of the late Qoch Beg, [320] Sherafkan son of the late Qoch Beg, Arayish Khan, Khwaja Husayn, and the great divanis all stood in their assigned positions.

In the right flank Muhammad Humayun Bahadur stood firm. To the right of that dear son were assigned Qasim Husayn Sultan, Ahmad Yusuf Oghlaqchï, Hindu Beg Qauchin, Khusraw Kükäldash, Qiwam Beg Ordushah, Wali Khazin Qaraquzi, Pir-Qulï Sistani,

اوردوشاه، و عمدة الخواص كامل العقيده والاخلاص ولى خازن قراقوزى، و [ل٢١٦ب] عمدة الخواص نظام‌الدين پيرقلى سيستانى، و عمدة الوزراء بين الامم خواجه كمال‌الدين پهلوان بدخشى، ومعتمد الخواص نظام الدين عبدالشكور، و عمدة الاعيان سليمان آغا ايلچى [ح٢٢٠ب] عراق، و حسين ايلچى [ح٢٢٠ب] سيستان مقرر گشته، بر يسار ظفردثار فرزند كامكار مشارٌ اليه عاليجناب سيادت‌مآب مرتضوى‌انتساب ميرهمه، و عمدة الخواص كامل الاخلاص شمس‌الدين محمدى كوكلداش، و نظام الدين خواجگى‌اسد جاندار تعيين يافتند. و در برانغار از امراى هند عمدة الملك خانخانان دلآور خان، و عمدة الاعيان ملك‌داد كررانى، و عمدة الاعيان شيخ المشايخ گورن، هر يك در مقامى كه فرمان شده بود ايستادند.

و در جوانغار عساكر اسلام‌شعار عاليجاه نقابت‌پناه رفعت‌دستگاه افتخار آل طهٰ و يٰس قدوة اولاد سيد المرسلين سيد مهدى‌خواجه، و برادر اعز ارشد كامكار منظور انظار عنايت حضرت آفريدگار محمد سلطان ميرزا، و سلطنت‌مآب خلافت [٤٥٠] انتساب المختص بعواطف الملك المستعان عادل‌سلطان بن مهدى‌سلطان، و معتمد الملك كامل الاخلاص معزالدين عبدالعزيز ميرآخور، و معتمد الملك صادق الاخلاص شمس‌الدين محمدعلى جنگ‌جنگ، و عمدة الخواص كامل الاخلاص جلال الدين قتلق‌قدم قراول، و عمدة الخواص كامل الاخلاص جلال‌الدين شاه حسين ياركى مغول غانچى، و نظام‌الدين جان‌محمد بيگ اتكه صف كشيدند. و درين جانب از امراء هند نتيجتى السلاطين جلال‌خان و كمال‌خان [ح٢٢١] اولاد سلطان‌علاء‌الدين مذكور، و عمدة الاعيان عليخان شيخزاده فرملى، و عمدة الاعيان نظام‌خان بيانهٔ تعيين شده بودند.

و جهة تولغمه معتمدى الخواص كاملى الاخلاص ترديكه و ملك‌قاسم برادر باباقشقه با جمعى از فرقهٔ مغول در جانب برانغار، و معتمد الخواص صادق الاخلاص مؤمن اتكه و معتمد الخواص رستم تركمان باشليغ با جماعتى از تابينان خاصه در طرف [ل٢١٧] جوانغار نامزد شدند. و عمدة الخواص كامل الاخلاص زبدهٔ اصحاب اختصاص نظام‌الدين سلطان‌محمد بخشى اعيان و اركان غزاة اسلام‌را در مواضع و محال مقررهٔ ايشان داشته خود باستماع احكام ما مستعد بود. و تواچيان و يساولان‌را باطراف و جوانب ارسال ميگردانيد و احكام [٤٥٠ب] مطاعهٔ مارا در ضبط و ربط سپاه و سپاهى بسلاطين عظام و امراء كرام و ساير غزاة ذوى الاحترام مى‌رسانيد.

و چون اركان لشكر قايم گشته هركس بجاى خود شتافت، فرمان واجب‌الاذعان لازم‌الامتثال شرف اصدار يافت كه هيچكس بى‌حكم از محال خود حركت ننمايد و بى‌رخصت دست بمحاربه نگشايد. و از روز مذكور تخميناً يك پاس و دو گرى گذشته بود كه فريقين متقابلين متقارب يكديگر گشته بنياد مقابله و كارزار شد. قلبين عسكرين [ح٢٢١ب] مانند نور و ظلمت در برابر يكديگر ايستاده در برانغار و جوانغار چنان عظيم قتالى واقع شد كه زلزله در زمين و ولوله در سپهر برين افتاد. جوانغار كافر شقاوت‌آثار بجانب برانغار ميمنت‌دثار عساكر اسلام‌شعار متوجه گشته بر سر خسرو كوكلداش و ملك قاسم برادر باباقشقه حمله آوردند. برادر اعز ارشد چين تيمور سلطان حسب‌الفرمان بكومك ايشان رفته مردانه قتالى آغاز نهاد، و كفاررا از جا برداشته قريب بعقب قلب ايشان رسانيد، و جلدو بنام آن عزيز برادر شد. و

Khwaja Pahlawan Badakhshi, Abdul-Shakur, Sulayman Agha the ambassador of Iraq, and Husayn the ambassador of Seistan. [320b] To the left of that dear son were stationed Mir Hama, Muhammadi Kükäldash, and Khwajagi Asad Jandar. Of Indian officers in the right flank were Khankhanan Dilawar Khan, Malikdad of Kara, and Shaykh Ghuran, each standing in the position to which he had been ordered.

In the left flank of the Islamic forces were Sayyid Mahdi Khwaja, Muhammad-Sultan Mirza, Adil Sultan son of Mahdi Sultan, Abdul-Aziz the Stablemaster, Muhammad-Ali Jang-Jang, Qutlugh-Qadam Qaravul, Shah-Husayn Yaraki Mughul Ghanchï, Jan-Muhammad Beg Atäkä. On this side were stationed of the officers of India Jalal Khan and Kamal Khan [321] the sons of the aforementioned Sultan Alauddin, Ali Khan Shaykhzada Farmuli, and Nizam Khan of Bayana.

For the rear assault Turdïka and Malik Qasim the brother of Baba Qashqa with a contingent of Mughuls were assigned to the left flank. Mu'min Atäkä and Rustam the Turcoman were assigned to the left flank with a troop from the royal *tabin*. Sultan-Muhammad Bakhshï positioned the nobles of the holy warriors of Islam in their assigned places and stations and then stood ready to hear our orders. The tovachïs and yasavuls he dispatched in all directions to deliver our orders for arraying the forces and soldiers to the magnificent sultans, noble officers and all other respected holy warriors.

When the pillars of the army were established, everyone hastened to his place, and the order that must be obeyed was issued that no one was to move from his station of his own accord or begin to do battle without permission. Of the aforementioned day approximately two watches and two gharis had passed when the two opposing parties approached each other and began to fight and do battle. The two centers of the two armies, [321b] like light and darkness, faced each other, and in the left and right flanks there was such fierce battle that tremors occurred in the earth and quivers in the celestial sphere above. The wretched left wing of the infidel headed toward the lucky right wing of the forces of Islam and attacked Khusraw Kükäldash and Malik Qasim brother of Baba Qashqa. Our dearest elder brother Chïn Temür Sultan, in accordance with orders, began to battle courageously in assistance of them and forced the infidels from their place almost to behind their center. For this a reward was assigned to him.

نادرالعصری مصطفی رومی [٤٥١] از غول فرزند اعز ارشد کامکار منظور انظار عنایات حضرت آفریدگار المختص بعواطف الملك الذی ینهی و یأمر محمد همایون بهادر [ل٢١٧ب] ارابه هارا پیش آورده صفوف سپه کفاررا به تفك و ضرب‌زن مانند قلوبشان منکسر گردانید، و در عین محاربه سلطنت‌مآب قاسم حسین سلطان و عمدة الخواص نظام‌الدین احمد یوسف و قوام‌بیگ فرمان یافته بامداد ایشان شتافتند. و چون زمان زمان افواج اهل کفر و طغیان متعاقب و متواتر بامداد مردم خود میآمدند، ما نیز معتمد الملك جلال‌الدین هندو بیگ قوچین را و از عقب او عمدة الخواص محمدی کوکلداش و خواجگی‌اسد و بعد از آن [ح٢٢٢] معتمد السلطنة العلیة مؤتمن العتبة السنیة مقرب خاص زبدة اصحاب اختصاص کمال‌الدین یونس‌علی و عمدة الخواص کامل الاخلاص جلال‌الدین شاه‌منصور برلاس و عمدة الخواص صادق العقیده شهاب‌الدین عبدالله کتابداررا و از پی ایشان عمدتی الخواص دوست ایشیك‌آغا و شمس‌الدین محمد خلیل اخته‌بیگی‌را بکومك فرستادیم. و برانغار کفره بکرات و مرات حمله ها بر جانب جوانغار لشکر اسلام آوردند. و خودرا بغزاة [٤٥١ب] ذوی النجاة رسانیدند. و هر نوبت غازیان عظام بعضی‌را بزخم سهام ظفرفرجام بدار البوار یَصْلَونها وَبِئْسَ القَرار فرستاده برخی‌را برگردانیدند. و معتمد الخواص مؤمن اتکه و رستم ترکمان بجانب عقب سپاه ظلمت‌دستگاه کفار شقاوت‌پناه توجه نمودند، و معتمد الخواص ملا محمود علی اتکه باشلیق نوکران مقرب الحضرة السلطانی اعتماد الدولة الخاقانی نظام الدین علی خلیفه‌را بکومك مشارٌ الیه فرستادیم. و برادر اعز ارشد محمدسلطان میرزا و سلطنت‌مآب عادل‌سلطان و معتمدی الملك معزالدین عبدالعزیز میرآخور و جلال‌الدین قتلق‌قدم [ل٢١٨] قراول و شمس‌الدین محمدعلی جنگ‌جنگ و عمدة الخواص شاه‌حسین یارکی مغول غانچی دست بمحاربه گشاده پای محکم کردند، و دستور الاعاظم الوزراء بین الامم خواجه کمال‌الدین حسین‌را با جماعهٔ دیوانیان [ح٢٢٢ب] بکومك ایشان فرستادیم. همه اهل جهاد در غایت جد و اجتهاد راغب مقاتله آمده آیهٔ کریمهٔ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلاَّ إِحْدَى الحُسْنَيَيْنِ‌را منظور نظر داشتند و عزیمت جان‌فشانی کرده لوای جان ستانی افراشتند. و چون محاربه و مقاتله [٤٥٢] دیر کشید و بتطویل انجامید، فرمان واجب الاذعان بنفاذ رسید که از تابینان خاصه پادشاهی جوانان جنگی و هژبران بیشهٔ یکرنگی که در پس ارابه مانند شیر در زنجیر بودند از راست و چپ غول بیرون آیند و جای تفکچیان در میان گذارند و از هر دو جانب کارزار نمایند. از پس ارابه مانند طلوع طلیعهٔ صبح صادق از پس افق بیرون تاختند و خون شفق‌گون کفار نامیمون را در معرکهٔ میدان که نظیر سپهر گردان بود ریخته بسیاری از سرهای سرکشان‌را ستاره صفت از فلك وجود محو ساختند. و نادرالعصری استاد علیقلی، که با توابع خود در پیش غول ایستاده بود، مردانگیها کرده سنگهای عظیم القدر، که چون در پلهٔ میزان اعمالش نهند صاحبش فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ، فَهُوَ فی عیشَة راضیَة نام برآرد، و اگر بر کوه راسخ و جبل شامخش اندازند کالعهن المنفوش از پا درآرد، بجانب حصار آهن‌دثار و صف کفار انداخت [٤٥٢ب] و بانداختن سنگ و ضرب‌زن و تفك بسیاری از ابنیهٔ اجسام کفاررا منهدم ساخت. تفك [ح٢٢٣] اندازان غول پادشاهی حسب‌الفرمان [ل٢١٨ب] از ارابه بمیدان معرکه آمده هر یك ازیشان بسیاری از کفاررا زهر ممات چشانیدند، و پیاده در محل مخاطرهٔ عظیم درآمده

From our dear eldest son ... Muhammad Humayun's center, Mustafa Rumi brought forward the caissons and with matchlocks and mortars broke not only the ranks of the infidel army but their hearts as well. In the pitch of battle Qasim Husayn Sultan, Ahmad Yusuf and Qiwam Beg were ordered to hasten to their assistance. Since time and again the troops of the

infidels came continuously and continually to the assistance of their own men, we too sent as reinforcements Hindu Beg Qauchin and after him Muhammadi Kükäldash and Khwajagi Asad, and after them **[322]** Yunus Ali, Shah-Mansur Barlas and Abdullah Kitabdar, and after them Dost Eshik-Aqa and Muhammad Khalil Akhtabegi. Over and over again the infidels' right flank attacked the Army of Islam's left flank, but each time the great holy warriors dispatched some of them with their victorious lances to the house of perdition—"They shall be thrown to burn therein, and an unhappy dwelling shall it be"—and others they drove back. Mu'min Atäkä and Rustam the Turcoman headed for the rear of the wretched infidels' dark forces, and we dispatched Mulla Mahmud and the liegemen of Nizamuddin Ali Khalifa led by Ali Atäkä to reinforce them. Our dear elder brother Muhammad-Sultan Mirza, Adil Sultan, Abdul-Aziz the Stablemaster, Qutlugh-Qadam Qaravul, Muhammad-Ali Jang-Jang and Shah-Husayn Yaraki Mughul Ghanchi began to fight and held their ground, and we dispatched Khwaja Kamaluddin Husayn with a troop of divanis to help them. **[322b]** All the forces of holy war came earnestly desirous of battle, and, thinking of the verse, "Say, do ye expect any other should befall us than one of the two most excellent things, victory or martyrdom?" and determined to give their all, they raised the banner of ferocity.

When the battle had raged for a long time, an order was issued that the warriors of the royal *tabin*s and the lions of the jungle of fidelity, who were like lions in chains behind the caissons, should emerge from the right and left of the center and station the matchlockmen in the middle and fight from both sides. Like the rising of the lights of true dawn over the horizon, they charged from behind the caissons and spilled the dawn-red blood of the hapless infidels in the field of battle, which was like the spinning celestial sphere. Many rebellious heads winked out of existence, like stars from the firmament. Master Ali-Qulï, standing with his followers before the center and evincing many acts of bravery, shot toward the iron-clad citadel of the infidels' ranks rocks so huge that if they were placed in the scales of one's deeds, it could be said, "he whose balances shall be heavy with good works shall be happy," and if they were hurled upon the towering mountains and firm hills, they would bring them down "like carded wool," and by hurling stones and shooting matchlocks and mortars he reduced the foundations of the infidels' bodies. **[323]** The royal matchlockmen, as ordered, left the caissons for the midst of battle, and each one of them gave many of the infidels the poison of death to taste.

نام خودرا در میان شیران بیشهٔ مردی و دلیران معرکهٔ جوانمردی ظاهر گردانیدند. و مقارن این حالت فرمان حضرت خاقانی به پیش راندن ارابه‌های غول بنفاذ رسید، و نفس نفیس پادشاهی فتح و دولت [٤٥٣ب] از یمین، اقبال و نصرت از یسار بجانب سپاه کفار متحرك گردید. و از اطراف و جوانب عساکر ظفرمناقب این معنی‌را مشاهده نموده تمامی بحر زخّار سپاه نصرت‌شعار تموّج عظیم برآورد و شجاعت همه نهنگان آن بحررا از قوت بفعل درآورد. ظلام غبار غمام‌کردار چون سحاب مظلم در تمامی معرکه متراکم گشت، و بریق لمعات سیوف در آن از لمعان برق درگذشت. تهیّج گرد روی خورشیدرا چون پشت آئینه از نور عاری کرد، و ضارب بمضروب و غالب بمغلوب آمیخته سمت امتیاز از نظر متواری شد. ساحر زمانه چنان شبی در نظر آورد که ستاره در آن غیر از تیر ننمود، و کواکب ثوابتش جز مواکب ثابت‌الاقدام نمی‌نمود.

فرو رفت و بر رفت روز نبـــرد — نم خون بماهی و بر ماه گرد [ح٢٢٢ب]
ز سم ستوران درآن پهن دشت — زمین شش‌شد وآسمان‌گشت‌هشت

مجاهدان غازی که در عین سراندازی و جانبازی بودند از هاتف غیبی نوید وَلا تَهِنُوا وَلا تَحْزَنُوا اَنْتُمُ الأَعْلَوْن [٤٥٤] می‌شنودند، و از منهی لاریبی مژدهٔ نَصْرٌ مِنَ اللهِ وَفَتْحٌ قَرِیب و بَشِّرِ الْمُؤْمِنِین استماع می‌نمودند. چنان بشوق محاربه می‌کردند که از قدسیان ملأ اعلا ندای تحسین بدیشان [ل٢١٩] می‌رسید و ملایك مقرب پروانه‌صفت بر گرد سر ایشان می‌گردید و مابین الصلوتین نایرهٔ قتال چنان اشتعال یافت که مشاعل آن علم بر افلاك می‌افراشت و میمنه و میسرهٔ لشکر اسلام میسره و میمنهٔ کفار نافرجام‌را با قلبشان در یك محل مجتمع گردانید. و چون آثار غالبیت مجاهدان نامی و ارتفاع لوای اسلامی ظاهر شدن گرفت، ساعتی آن کفار لعین و آن اشرار بی‌دین در حال خود متحیر ماندند. و آخر دلها از جان برکنده بر جانب راست و چپ غول حمله آوردند، و در جانب چپ پیشتر هجوم کرده خودرا نزدیك رسانیدند. اما غزاة شجاعت‌سمات ثمرهٔ ثواب‌را منظور داشته نهال تیر در زمین سینهٔ هر یك نشانیدند و همه‌را چون بخت سیاه ایشان برگردانیدند. قرین این حال نسایم نصرت و اقبال بر چمن دولت نواب خجسته‌مآل ما وزید [٤٥٤ب، ح٢٢٤] و مژدهٔ إنّا فَتَحْنا لَكَ فَتْحاً مُبِیناً رسانید. شاهد فتح، که جمال عالم‌آرایش بطرهٔ وَیَنصُرُكَ اللهُ نَصْراً عَزِیزاً مزیّن گشته نیّر استقبال در ستر اختفا بود، یاری نموده قرین حال گردید. هندوان باطل حال خودرا مشکل دانسته کَالعِهْنِ الْمَنفُوش متفرق شدند و کَالفَرَاشِ الْمَبْثُوث متلاشی گشتند. بسیاری کشته در معرکه افتادند. و کثیری از سر خود درگذشته سر در بیابان آوارگی نهادند و طعمهٔ زاغ و زغن گردیدند. و از کشته‌ها پشته‌ها افراخته شد و از سرها منارها پرداخته گردید. حسن خان میواتی بضرب تفك در سلك اموات درآمده و همچنین بیشتری از آن سرکشان ضلالت‌نشان را که سرآمدان قوم بودند بتیر و تفك رسیده روز حیات سرآمد. از جمله راول اودی سنگ [ل٢١٩ب] مذکور که والی ولایت دونگرپور بوده و دوازده هزار سوار داشته، و رای‌چندر بهان چوهان که چهار هزار سوار داشته، و نرپت راو ولد صلاح‌الدین مذکور که حاکم خطهٔ چندیری بوده و شش هزار سوار داشته، و مانك‌چند چوهان و دلیپ راو که صاحب چهار هزار سوار بوده اند، و گنگو و کرم سنگ و راو بکرسی که سه هزار سوار داشته و جمعی

The infantry, by rushing into great danger, caused their names to figure prominently among the lions of the jungle of courage and the chivalrous heros of battle. At this same time the imperial command was issued to drive the caissons forward, and the royal personage himself, with victory and fortune to his right and luck and divine assistance to his left, moved toward the army of the infidels. On all sides, the victorious soldiers witnessing this, the churning sea

of the divinely-assisted army swelled mightily and brought forth from potentiality to actuality the courage of all the crocodiles of that sea. Clouds of dark dust rose up, like heaps of darkness, all over the battle, and streaks of glittering swords surpassed the lightning. The agitation of dust deprived the face of the sun of light, like the back of a mirror, and, victor and vanquished co-mingled, the title of advantage was lost to sight. The sorcerer time brought into view such a night that the only heavenly bodies that appeared were arrows, and the only fixed stars that could be seen were firmly-footed mounts.

On the day of battle down went wet blood to the nether regions
and up went dust to the moon. **[323b]**
From the horses' hooves in that broad field
the earth became six and the heavens eight.

The holy warriors engaged in the lobbing off of heads and taking of lives heard the good news from the voice of the unseen realm saying, "Be not dismayed, neither be ye grieved, for ye shall be superior" [Kor. 3:139]. And from the divine herald they heard the words, "Assistance from God, and a speedy victory" [Kor. 61:13], and, "Bear good tidings unto the faithful" [Kor. 9:112]. They battled so eagerly that the cry of bravo from the celestial holy ones reached them and the angels clustered like moths around their heads. Between the two prayers the fire of battle so blazed that its flames rose straight to the celestial sphere, and the left and right wings of the Army of Islam pushed into one place the hapless infidels' center and left and right wings. When signs of victory began to appear to the renowned warriors and the banner of Islam was raised high, immediately the accursed infidels and the evil heathen were struck dumb. Finally, in desperation they attacked the right and left of the center and drove their advance much deeper into the left; however, the brave warriors, considering the fruits of heavenly recompense, planted saplings of arrows in the earth of the breast of each of them and turned them all around like their own untoward fortune. Just at this time the breezes of divine assistance and good luck blew over the meadow of our happy monarch's fortune to announce the good news, "Verily we have granted thee a manifest victory" [Kor. 48:1]. **[324]** The spectre of victory, whose world-adorning beauty was enhanced by the tresses of the words, "God may assist thee with a glorious assistance" [Kor. 48:3], and whose full moon had been in eclipse, once again appeared. The vain Hindus, realizing that their position was untenable, scattered "like carded wool" [Kor. 101:5] and disappeared "like moths scattered abroad" [Kor. 101:4]. Many fell slain in battle. Many others lost their heads and headed off into the wilderness of aimlessness to become morsels for crows and ravens. There were piles of the slain, and towers of skulls were erected. Hasan Khan of Mewat entered the ranks of the slain from a gunshot wound, and so also came to an end through arrow and gunshot the days of the lives of many erroneous rebels who lead their people, among them the aforementioned Rawal Udai Singh the ruler of Dungarpur who had 12,000 cavalry, Ray Chandra Bhan Chauhan who had 4,000 cavalry, Nripat Rao the son of the aforementioned Silhadi ruler of Chanderi district who had 6,000 cavalry, Manik Chand Chauhan, Dilip Rao the commander of 4,000 cavalry, Gangu, Karam Singh and Rao Bikrasi, who had 3,000

دیگر، که هر یك ازیشان سرخیل [ح۳۲٤ب] بزرگ [٤٥٥] گروهی و سردار قاطبهٔ ذی شوکت و شکوهی بودند، راه دوزخ پیمودند. و ازین دار وحل بدرك الاسفل انتقال نمودند. راه دارالحرب از زخمیان در راه مرده مانند جهنم پر شد، و درك الاسفل از منافقان جان بمالك دوزخ سپرده مملو گردید. از عساکر اسلامی هرکس بهر جانب که شتافتی در هر گامی خودکامی‌را کشته یافتی و اوردوی نامی از عقب منهزمان هرچند کوچ نمودی هیچ قدمی از فرسوده محتشمی خالی نیافتی

همه هندوان گشته خوار و ذلیل — بسنگ و تفك همچو اصحاب فیل
ز تنها بسی کوهها شد عیـــان — بهر کوه از آن چشمهٔ خون روان
ز سهم سهـــام صف پرشکوه — گرازان گریزان بهر دشت و کوه

وَلّوا عَلَیَ اَدْبارِهِمْ نُفُوراً وکانَ اَمْرُ اللهِ مَقْدُوراً والحمد لله السمیع العلیم وما النصر الا من عند الله العزیز الحکیم. تحریراً فی بیست و پَنجم شهر جمادی الآخر سنهٔ نهصد و سی و سه.

بعد ازین فتح در طغرا غازی نوشته شد. [٤٥٥ب] در فتحنامه در زیر طغرا این رباعی‌را نوشتم:

اسلام اوچون آواره یازی بولـدوم — کفار و هنود حرب‌سازی بولدوم
جزم ایلاب ایدیم اوزنی شهید اولماق قه — المنة لله که غـــــازی بولدوم

(یعنی بجهة اسلام آوارهٔ صحرا شدم. حرب‌ساز کفار و هنود شدم. جزم کرده بودم [ل۳۲۰] شهید ساختن خودرا. المنة لله که غازی شدم.)

شیخ‌زین باین فتح لفظ «پادشاه اسلام»را تاریخ یافته بود. از مردمی که از کابل می‌آمدند میر گیسو هم همین لفظ‌را تاریخ یافته رباعی گفته فرستاده بود. توارد واقع شده هم از شیخ زین هم از میر گیسو از جهت بهتری یافتهای ایشان از رباعیهای ایشان همان الفاظ‌را آورده شد. یك مرتبهٔ دیگر در فتح دیپالپور شیخ‌زین «وسط شهر ربیع الاول»را تاریخ یافته بود. میر گیسو هم همان لفظ‌را یافته بود.

یاغی‌را زیر کرده فرود آورده روان شدیم. دایرهٔ کافر از اوردوی ما دو کروه بوده باشد. به اوردوی او رسیده محمدی و عبدالعزیز و علیخان و بعضی دیگررا [٤٥٦] از عقب کافر قاوغونچی فرستاده شد. اندك کاهلی شد. بامید کس نگذاشته مرا خود بایستی رفت. مقدار یك کروه از دایرهٔ کفار گذشته بودم. از جهت بیگاه شدن روز برگشته در نماز خفتن به اوردو

cavalry, and many others, each of whom was the great leader of a magnificent troop, **[324b]** all took the road to hell and moved from this earthly abode to deepest perdition. The battlefield was as full of slain and wounded as hell, and the lowest depth of Hades was filled with hypocrites who had entrusted their souls to the warden of hell. In every direction the soldiers of Islam went they found a slain rebel at every step, and as the renowned army camp moved in pursuit of the defeated it found no space devoid of obliterated retinue.

With stones and matchlocks the Hindus all were reduced as low as the Elephanteers. Many mountains of bodies were created, on every mountain running streams of blood. From the lances of the splendid ranks the fighters fled into mountain and plain.

"They turned their backs, flying" [Kor. 17:46]. "The command of God is a determinate decree" [Kor. 33:38]. And praise be to God the all-hearing, all-knowing. Victory cometh from God alone, the powerful judge. Written on the twenty-fifth of the month of Jumada II in the year nine hundred and thirty-three [March 29, 1527].

Bu fatḥdın songra ṭuğrāda "ğāzī" bitildi. Fatḥnāmada ṭuğrānıng astıda bu rubā'īnı bitidim:

Islām üčün āvāra-i yazı boldum / kuffār u hunūd* ḥarbsāzı boldum.
Jazm äyläp edim özni šahīd olmaqqa / **[325a]** *al-minnatu lillāhi* ki ğāzī boldum.

Šayx Zayn bu fatḥqa "fatḥ-i pādišāh-i islām" lafẓını tārīx tapıp edi. Kābuldın kelür kišilärdin Mīr Gesū ham ošbu lafẓnı tārīx tapıp rubā'ī aytıp yibäṛip edi. Tavārud vāqi' boluptur. Ham Šayx Zayn va ham Mīr Gesūnıng rubā'īlarıdın tapqanları yaxšıraq üčün ošol alfāẓnı oq keltürüldi. Yana bir qatla Dīpālpūrnı‹ng› fatḥıda Šayx Zayn "vasaṭ-i šahr-i Rabī'u'l-avval"nı tārīx tapıp edi. Mīr Gesū ham ošbu lafẓnı tapıp edi.

Yağını basıp tüšürä tüšürä teprädük. Kāfirnıng dāyirası bizing ordudın iki kuroh bolğay edi. Ordusığa yetip Muḥammadī va 'Abdul-'Azīz va 'Alīxān va ba'zılarnı kāfir käyniğa [sic] qavğunčı yibärildi. Bir nemä kāhillıq boldı. Kiši umedigä qoymay özüm oq barmaq keräk edim. Bir kurohčä kuffār dāyirasıdın ötüp edim. Kün kеč bolğan jihatıdın yanıp

AFTERMATH OF THE BATTLE OF KHANUA

After this victory I had the title "Ghazi" added to my seal, and under the seal on the proclamation of victory I wrote this quatrain:

For the sake of Islam I became a wanderer; I battled infidels and Hindus.
I determined to become a martyr. **[325]** Thank God I became a holy warrior.

Shaykh Zayn found a chronogram in the phrase *Fath-i padishah-i islam* ("the padishah of Islam's victory"). Mir Gesu, one of those who came from Kabul, also found the same expression as a chronogram, incorporated it into a quatrain and sent it to me. It was a coincidence that both Shaykh Zayn and Mir Gesu invented the same chronogram. Another time, at the conquest of Dipalpur, Shaykh Zayn invented the chronogram *vasat-i shahr-i Rabi'u'l-avval* ("the middle of the month of Rabi' I), and Mir Gesu came up with the exact same chronogram.

Having conquered the enemy, we proceeded to bring them down. The enemy's camp was two kos from our camp. Muhammadi, Abdul-Aziz, Ali Khan and others were dispatched to pursue the enemy as far as their camp, but they were rather slow. I should have gone myself rather than trusting in others. I had passed within a kos of the enemy's camp, but since it was late in the day I returned to camp late that night. Muhammad Sharif, the astrologer who made

آمده شد. محمد شریف منجم که چه نوع نفسهای شوم رانده بود بمبارك‌باد فتح آمد. دشنام بسیاری داده دل خودرا خالی کردم. اگرچه کافروش و شوم‌نفس و بخود بسیار مغرور و بی نهایت سرد کسی بود، چون قدمت خدمتی داشت یك لك انعام کرده رخصت دادم که در قلمرو من نایستد.

صباح آن در همان منزل مقام کرده شد. محمدعلی جنگ‌جنگ و شیخ‌گورن و عبدالملوك قورچی‌را با فوج بسیاری بر سر الیاس‌خان فرستاده شد که در میان‌دوآب خروج کرده کول‌را گرفته کیچك علی‌را بند کرده بود. بمجرد رسیدن اینها جنگ نتوانست کرد. ویران شده [ل۲۲۰ب] هر طرف پریشان میشود. بعد از آمدن من باگره بعد از چند روز گرفته آوردند. زنده فرمودم که پوستش را کندند. کوه‌بچه که در پیش اوردو بود، که جنگ در پیش همین کوه‌بچه واقع شد، [٤٥٦ب] بالای همین کوه‌بچه از سرهای کفار فرمان شد که کله‌مناره برخیزانند. ازین منزل دو کوچ در میان کرده به بیانه رفته شد. تا بیانه بلکه تا الور و میوات از جیفهٔ اهل کفر و اهل ارتداد بی‌نهایت افتاده بود. من رفته بیانه‌را سیر کردم. به اوردو آمده امرای ترك و امرای هندرا طلبیده رفتن بر سر ولایت این کافررا مشورت کرده شد. از جهت کمی آب در راه و بسیاری گرمی، آن یورش موقوف شد. ولایت میوات نزدیك بدهلی واقع شده تخمیناً چهار کرور جمع داشته باشد. حسن‌خان میواتی پدر پدر او نزدیك بدویست سال در میوات باستقلال حکومت کرده آمده‌اند. بسلاطین دهلی نیمکاره اطاعتی میکرده‌اند. سلاطین هند از جهت فراخی ولایتهای خود یا تنگی فرصتهای خود یا از جهت کوهستان ولایت میوات باین ولایت مقید نشده در پی ضبط این ولایت نیفتاده‌اند و بهمین مقدار اطاعت بهمانها مسلم داشته‌اند. ما هم بعد از فتح هند بدستور سلاطین سابق بحسن خان رعایت‌را مرعی داشتیم. این حق‌ناشناس کافروش ملحد لطف [٤٥٧] و عنایت مارا در نظر نیاورده تربیت و رعایت مارا شکرش نکرده همه فتنه‌هارا او محرك و جمیع بدیهارا او باعث بود چنانچه مذکور شد.

چون آن یورش موقوف [ل۲۲۱] شد به تسخیر میوات متوجه شدیم. چهار منزل در میان کرده از قلعهٔ الور که حاکم‌نشینش این بود در شش کروهی در کنار آب مانس‌نی فرود آمده شد. پیش از حسن‌خان پدر پدررا و در تجاره می‌نشسته‌اند. در سالی که من بهندوستان چسپیده پهار خان‌را زیر کرده لاهور و دیپالپوررا گرفتم از تردد من دوراندیشی کرده

such gloomy predictions, immediately showed up to congratulate me. I cursed him roundly and made myself feel much better. Although he was a heathenish and pessimistic person, terribly conceited and very cold, since he had a long service record I gave him a lac with the proviso that he not remain in my realm. **[325b]**

The next morning we stayed at that camp site. Muhammad-Ali Jang-Jang, Shaykh Ghuran and Abdul-Malik Qorchï were dispatched with a large force to attack Ilyas Khan, who had rebelled in the Doab, seized Koil and taken Kichik Ali prisoner. When they arrived he was not able to mount a battle and his men were dispersed pell-mell in all directions. A few days after I came to Agra they captured him and brought him in. I had him skinned alive. When the army was camped at Koh Bachcha they were ordered to erect a tower of infidel skulls on the top of the mountain.

Marching two kos from this camp we came to Bayana. All the way to Bayana, indeed the road all the way to Alwar and Mewat was strewn with innumerable infidel and apostate corpses. I made a tour of Bayana. When I came to the camp I summoned the Turk and India officers and consulted them on the advisability of proceeding against the infidels' territories.

namāz-i xuftanda orduğa kelildi. Muḥammad Šarīf Munajjim, kim ne naw‘ šūm nafslar sürüp edi, fī'l-ḥāl mubārakbādğa keldi. Ġalaba sögüp ičini xālī qıldım. Agarči kāfirvaš u šūmnafs va özigä asru mağrūr u bisyār sard kiši edi, čun qidmat-i xidmatı bar edi, bir lak in‘ām qılıp ruxṣat berdim kim mening **[325b]** qalamrawumda turmağay.

Tanglası ošol yurtta turuldı. Muḥammad ‘Alī Jang-Jangnı va Šayx Gūrannı va ‘Abdul-Malik Qorčını qalın fawj bilä Ilyās Xannıng üstigä yibärildi kim Miyān Du Ābda xurūj qılıp Koilnı alıp Kičik ‘Alīnı band qılıp edi. Bular teggän bilä uruša almas. Buzulup har ṭaraf parešān bolurlar. Men Āgra kelgändin bir nečä kün song tutup keltürdilär. Tirigläy terisini soydurdum. Koh Bačča kim ordunıng alıda edi kim uruš ošbu Koh Baččanıng üstidä kuffārnıng bašıdın kala-manāra farmān boldı kim qoparğaylar. Bu yurttın iki köčüp Bayāna barıldı. Bayānağača balki Alwar va Mewātqača ahl-i kufr va ahl-i irtidādnıng jīfası benihāyat yatıp edi. Men barıp Bayānanı sayr qıldım. Orduğa kelip Türk u Hind umarāsını čarlap bu kāfirnıng vilāyatının üstigä yürürni mašvarat qılıldı. Yolda suyının azı va ısığının köpi jihatıdın ol yürüš mawqūf boldı. Mewāt vilāyatı *Dillīnıng yavuqıda vāqi‘ boluptur*. Taqrīban üč–tört karorča jam‘ı bar. Ḥasan Xan Mewātī atası-atasıdın beri yüz–iki yüz yilgä yaqın Mewātta istiqlāl bilä ḥukūmat qıla kelipturlär. Dillī salāṭīnığa **[326a]** nīmkāra iṭā‘atî qılurlar egändür. Hind salāṭīnı vilāyatlarının kenglikidin ya furṣatlarının tarlıqıdın ya Mewāt vilāyatı kohistān jihatıdın evrüšmäy bu [v]ilāyatnıng ḍabṭının payığa tüšmäy ošmu‹n›ča iṭā‘at bilä alarğa oq musallam tutupturlar. Biz ham Hind fatḥıdın* song salāṭīn-i sābiq dastūrı bilä Ḥasan Xanğa ri‘āyatnı mar‘ī tuttuk. Bu ḥaqqnāšinās kāfirvaš mulḥid bizing luṭf u ‘ināyatımıznı közgä ılmay tarbiyat u ri‘āyatımıznı šukrin qılmay barča fitnalarğa ol muḥarrik, va jamī‘ yamanlıqlarğa ol bā‘is edi, nečük kim mazkūr boldı.

Cun ol yürüš mawqūf boldı, Mewāt tasxīrığa mutavajjih bolduk. Ara tört qonup Alwar qorğanının kim Mewātnıng ḥākimnišīnı bu edi, altı kurohīsıda Mānas-nī* suyının yaqasığa tüšüldi. Ḥasan Xandın burun ata-atası Tijārada oltururlar egändür. Men Hindustānğa evrüšüp Pahār Xannı basıp Lāhawr ‹va› Dīpālpūrnı alğan yılı mening taraddudumdın

That expedition was postponed due to the paucity of water along the way and the intense heat. However, the province of Mewat was near Delhi, with a total income of about three or four crores. Hasan Khan of Mewat and his forefathers had been ruling Mewat independently for a century or two, giving only half-hearted allegiance to the sultans of Delhi. The sultans of India, unable to consolidate the area further because of the vast extent of their territory, or for lack of opportunity or because of the mountainous terrain in Mewat, left them alone under nominal suzerainty. **[326]** After the conquest of India we too maintained this favor to Hasan Khan as had past rulers, but this heretical, heathen ingrate, in blatant disregard of our kindness and favor and expressing no gratitude for our patronage, was the instigator of all sedition and the cause of all evil, as has been mentioned.

Since the expedition had been postponed, we set out to subdue Mewat. After stopping four times we camped on the banks of the Manasni river, six kos from the Alwar fortress, which was the seat of Mewat. Hasan Khan's fathers had dwelt in Tijara, but the year I marched to Hindustan, defeated Pahar Khan and took Lahore and Dipalpur, they set to work on this

بعمارت این قلعه مشغول شده بوده است. کرم‌چند نام کس معتبر حسن‌خان که در اوقات
بودن پسر او در آگره‌هم آمده بود از پیش پسر او آمده امان طلبید. عبدالرحیم شغاول‌را
باو همراه کرده با فرمانهای استماله فرستاده شد. ناهرخان پسر حسن‌خان‌را گرفته آمد. باز
در مقام عنایت شده پرگنهٔ چند لکی بوجه او داده شد. در جنگ خسرورا کار خوب خیال
کرده وجه و استقامتش‌را پنجاه لك کرده الوررا گفته شد. از بیدولتی خود ناز کرده نگرفت.
[٤٥٧ب] بعد از آن خود معلوم شد که کاررا چین تیمورسلطان کرده بوده است. جلدو بنام
سلطان شده شهر تجاره‌را که پای‌تخت میواتست عنایت کرده وجه و استقامتش‌را پنجاه لك
کرده شد. بتردیکه که در جنگ رانا سنگا تلغمهٔ دست راست بود نسبت بدیگران خوب بود.
وجه اورا پانزده لك کرده قلعهٔ الوررا عنایت کرده شد. خزاین قلعهٔ الوررا با آنچه در آن قلعه
بود بهمایون عنایت شد.

از آن منزل روز چهارشنبه غرهٔ ماه رجب کوچ نموده در دو کروهی الور آمدیم. من رفته
قلعهٔ الوررا سیر کردم. [ل٢٢١ب] آن شب همانجا بودم. صباح آن به اوردو آمدم. پیشتر از
غزاة کافر چنانچه مذکور شد در وقت سوگند دادن خورد و کلان این‌هم مذکور شده بود که
بعد ازین فتح تکلیفی نیست. هرکسی که رفتنی باشد رخصت داده شود. نوکران همایون اکثر
بدخشانی و مردم آن رویه بودند. هرگز یکماهه راه و دوماهه راه لشکر نکشیده بودند. پیش
از جنگ بیطاقتی داشتند. آنچنان وعده‌هم واقع شد. کابل‌هم خالی بود. ازین جهتها رایها باین
قرار یافت که همایون را بکابل رخصت داده شود. [٤٥٨] سخن‌را اینجا مانده از الور روز
پنجشنبه نهم ماه رجب کوچ کرده چهار پنج کروه رفته در کنار آب مانس‌نی فرود آمده شد.
مهدی‌خواجه‌هم خیلی تشویش داشت. بکابل رخصت داده شد. شقداری بیانه‌را بدوست
ایشیك‌آغا داده شد.

پیش ازین چون اتاوه‌را بمهدی‌خواجه نام‌برده شده بود، قطب‌خان، که اتاوه‌را پرتافته
گریخته برآمد، بجای مهدی‌خواجه به پسرش جعفرخواجه اتاوه‌را داده شد. بجهت رخصت
دادن همایون سه چهار روز در همین منزل مقام کرده شد. از همین منزل مؤمن‌علی تواچی‌را با
فتحنامه بکابل فرستاده شد. تعریف چشمهٔ پیروزپور و حوض کلان کوتله‌را شنیده شده بود.

fortress, already apprehensive of my future plans. Hasan Khan's chief minister, Karam Chand, who had visited Hasan Khan's son in Agra, came on behalf of the son in Alwar and sought quarter. **[326b]** Abdul-Rahim Shiqavul was sent with him to deliver letters of safe conduct. He went and brought back Hasan Khan's son, Nahar Khan. Entering once more into favor, he was granted estates worth a few lacs.

Since I thought that Khusraw had performed an outstanding deed during the battle, he was awarded Alwar with a stipend of fifty lacs; but he was such a wretch that he whined and refused to accept. Later it was discovered that it was Chïn Temür Sultan who had done the deed, so the prize was given to him and he was rewarded with the city of Tijara, the capital of Mewat, and a stipend of fifty lacs. Turdika, who was in charge of the right wing flank assault during the Sanga battle, had performed better than others, so he was rewarded with a stipend of fifteen lacs and given the Alwar fortress. The Alwar treasuries and their contents were awarded to Humayun.

HUMAYUN IS STATIONED IN KABUL

On Wednesday the first of Rajab [Apr. 3] we marched from that camp and came within

dūrandešlik qılıp bu qorğannıng 'imāratığa mašğūl bolğandur. Ḥasan Xannıng Karmčand atlığ mu'tabar kišisi oğlı Āgradä egändä ham kelip edi. Oğlınıng qašıdın Alwar- **[326b]** -dın kelip amān tilädi. 'Abdul-Raḥīm Šiqavulnı anga qošup istimālat farmānları bilä yibärildi. Barıp Ḥasan Xannıng oğlı Nāhar Xannı alıp keldi. Yana 'ināyat maqāmıda bolup bir nečä laklig pargana vajhığa berildi. Urušta Xusrawnı yaxšı iš qılıptur xayāl qılıp vajh u istiqāmatını ellig lak qılıp Alwarnı aytıldı. Bedawlatlıqıdın nāz qılıp almadı. Songra xud ma'lūm boldı kim išni Cın Temür Sulṭān qılğan egändür. Jüldü Sulṭān atığa bolup Tijāra šahrını, kim Mewātnıng pāytaxtı dur, 'ināyat qılıp vajh u istiqāmatını ellig lak qılıldı. Turdıkağa, kim Sangā urušıda ong qol tolğaması edi, özgälärgä baqa yaxšı edi, vajhını on beš lak qılıp Alwar qorğanını 'ināyat qılıldı. Alwar qorğanınıng xazāyinını ičidäkiläri bilä Humāyūnğa 'ināyat boldı.

Ol yurttın čahāršamba küni Rajab ayınıng ğurrasıda köčüp Alwarnıng iki kurohīsıda keldük. Men barıp Alwar qorğanını sayr qıldım. Ol kečä anda oq boldum. Tanglası orduğa keldim. Kāfir ğuzātıdın burunraq, nečük kim mazkūr boldı, uluğ–kičikkä ant berürdä bu ham mazkūr bolup edi **[327a]** kim bu fatḥdın songra taklīfī yoqtur. Harkim agar barur bolsa ruxṣat berilgäy. Humāyūnnıng nökärläri aksar Badaxšānī va ol yüzlüg ellär edi: sargirānčılığ iki ayčılığ čerig tartqan emäs edilär. Urušdın burun beṭāqatlıqları* bar erdi—andaq va'da ham vāqi' boldı. Kābul ham xālī edi. Bu jihattın ra'ylar munga qarār taptı kim ‹Humā›yūnğa Kābulğa ruxṣat berilgäy. Sözni munga qoyup Alwardın panjšamba küni Rajab ayınıng toquzıda köčüp tört–beš kuroh kelip Mānas‹nī› suyınıng yaqasığa tüšüldi. Mahdī Xwājanıng ham xaylî tašvīšı bar edi. Kābulğa ruxṣat berildi. Bayānanıng šiqqdārlıqını Dost Ešik-Aqağa berildi.

Burun čun Etāwanı Mahdī Xwājağa atalıp edi, Quṭb Xan, kim Etāwanı tašlap qačıp čıqtı, Mahdī Xwājanıng ornığa oğlı Ja'far Xwājanı Etāwağa yibärildi. Humāyūnğa ruxṣat berür jihatıdın iki–üč kün bu yurtta turuldı. Ošbu yurttın Mu'min 'Alī Tovačını fatḥnāma bilä Kābulğa yibärildi.

two kos of Alwar. I went to tour the Alwar fortress and stayed there that night. The next morning I returned to camp. As has been mentioned, before the raid on the Infidel, when all were sworn, **[327]** it was also stated that after this victory there would be no further duties, and anyone who wanted to leave would be free to do so. Most of Humayun's liegemen were Badakhshanis or from those parts, and they had never before suffered the rigors of an exhausting two-month campaign. They had reached the limits of their endurance even before the battle, and therefore such a promise had been made. Because Kabul was undermanned, the prevalent opinion was that Humayun should be sent to Kabul. It was so decided, and on Thursday the 9th of Rajab we marched four or five kos from Alwar and camped on the banks of the Manasni river. As Mahdi Khwaja was having great difficulty, he was permitted to return to Kabul, and the governorship of Bayana was given to Dost Eshik-Aqa.

Since Etawah had previously been assigned to Mahdi Khwaja, in his stead was sent Ja'far Khwaja, the son of the Qutb Khan who had fled Etawah. We stayed in this camp for two or three days in order to give Humayun permission to withdraw. While at this same camp Mu'min Ali Tovachï was dispatched to Kabul with the victory proclamation.

هم بجهت رسانیدن همایون و هم بجهت سیر کردن اینجاها روز یکشنبه اردورا در همان منزل گذاشته از اردو سوار شدیم. آن روز پیروزپور و چشمهٔ اورا سیر کرده معجون خورده شد. در درهٔ که آب چشمه می‌آمد تمام گلهای کنیر وا شده بود. [ل۳۲۲] خالی از صفائی نیست، اگرچه آنقدر که تعریف می‌کردند نبود. در درون [٤٥٨ب] همین دره در جائی که آب گشاده تر شده بود فرمودم که سنگهارا تراش کرده دهدرده بکنند. آن شب در همان دره بوده صباح آن سوار شده رفته کول کوتلهرا سیر کردم. یك کنار او دامنهٔ کوه واقع شده آب مانس نی درین کول می‌درآمده است. خیلی کول کلانی است. ازین طرف و آن طرف خوب نمی نماید. در میان کول یك بلندی واقع شده در اطراف کول کشتیهای خورد خیلی هست. مردم دهی اطراف کول در وقت شور و غوغا درین کشتیها درآمده خودهارا خلاص می‌کرده‌اند. در وقت رسیدن ماهم یك جماعهٔ مردم در کشتی درآمده در میان کول رفتند. کول‌را سیر کرده آمده در اوردوی همایون فرود آمده شد. آنجا استراحت کرده طعام خورده [ل۳۲۲ب] بمیرزا و امرای او خلعتها پوشانده در نماز خفتن همایون‌را وداع کرده سوار شده در راه در یك جائی خواب کرده از آنجا سوار شده در وقت صبح از پرگنهٔ [٤٥٩ب، ل۳۲۳] کُهری گذشته باز اندکی خواب کرده به اوردو که در توده فرود آمده بود آمده شد. از توده کوچ نموده در وقت فرود آمدن در سونگره ناهرخان پسر حسن‌خان که بعبدالرحیم سپرده شده بود گریخت. ازینجا یك منزل در میان کرده در چشمهٔ که در بینی‌گاه کوه میان بساور و چوسه واقع شده است فرود آمده شامیانه‌ها دوخته معجون ارتکاب کرده شد. در وقت گذشتن اردو تردی‌بیگ خاکسار این چشمه‌را تعریف کرده بود. آمده سراسپکی سیر کرده گذشته شده بود. طور چشمهٔ واقع شده. در هندوستان که هرگز آب روان نمی‌باشد، چشمهٔ خود چه می‌طلبد؟ احیانًا چشمهٔ هم که هست از زمین مثل آب زه می‌برآید. در رنگ چشمه های آن زمینها جوش زده نمی‌برآید. آب این چشمه نزدیك به نیم آسیا آب بوده باشد. از دامنهٔ کوه جوش زده می‌برآید. اطراف او تمام اولانگ خیلی خوش آمد. فرمودم که بالای این چشمه بسنگ تراشیده حوض مثمن بکنند. در کنار چشمه در وقت معجون‌ناکی تردی‌بیگ هر زمان بمباهات تکرار می‌کرد که [٤٦٠] «چون جائی خوش کرده‌ام نامی می‌باید ماند.» عبدالله گفت که «چشمهٔ پادشاهیِ تردی‌بیگ خوش کرده می‌باید گفت.» این سخنش خیلی موجب ضحك و بشاشت شد.

AN EXCURSION TO FIROZPUR AND KOTLAH TANK

Great things had been heard of the spring at Firozpur and the big tank at Kotlah. In order both to escort Humayun and to tour these sites, I stationed the army at this camp on Sunday and rode out of camp. **[327b]** That day I toured Firozpur and the spring there and also had some *ma'jun*. The whole valley into which the spring water flowed was full of oleanders in bloom. It was not a bad spot, even if it did not measure up to expectation. At one place in this valley, where the stream was a bit wider, I ordered stones cut to make a pool. That night I stayed in that valley, and the next morning I rode out to inspect the tank at Kotlah. One side of the lake was against the skirt of the mountain. The Manasni river spills into this lake, which is huge—the far shore can scarcely be seen from this side. In the middle of the lake is a rise. All around the edges of the lake are many small boats into which the village people on the shore get in order to save themselves when there is trouble. When we arrived a few of them got into their boats and went out into the lake. Having toured the lake, we returned to Humayun's camp, rested there, had some food, and presented the prince and his begs with

Pīrozpūrnıng čašmasınıng va Kotlanıng uluğ kölining ta'rīfını ešitilip edi. Ham Humāyūnnı uzata va ham bu yerlärni sayr qıla yakšamba küni ordunı ošol yerdä qoyup **[327b]** ordudın atlandım. Ol küni Pīrozpūrnı va čašmasını sayr qılıp ma'jūn yeyildi. Cašma suyı kelür darada tamām kaner gulläri ačılıptur. Xālī-az ṣafā emäs, agarči ta'rīf qılğanča emäs. Ošbu daranıng ičidä bir yerdä kim su kengräk bolup edi, buyurdum kim tašlarnı tarāš qılıp dah-dar-dah qılğaylar. Ol kečä ošol darada bolup tanglası atlanıp barıp Kotla kölini sayr qıldım. Bir yanı tağnıng dāmanası vāqi' boluptur. Mānas-nī suyı bu kölğa [sic] kirär emiš. Xaylî uluğ köl—bu yaqasıdın ol yaqasını yaxšı körünmäydür. Kölning ortasıda bir bulandī vāqi' boluptur. Kölning aṭrāfıda kičik kemäkinälär xaylî bar. Aṭrāfıdaqı kentlig el šor u ğawğāda bu kemälärgä kirip özlärini qutqarurlar emiš. Biz yetkändä ham bir pāra kiši kemägä kirip kölning ičigä bardılar. Kölni sayr qılıp kelip Humāyūnnıng ordusığa tüšüldi. Anda istirāḥat qılıp ṭa'ām yep mīrzāğa va beglärigä xil'atlar keydürüp namāz-i xuftanda Humāyūnnı vidā' qılıp atlanıp yolda bir yerdä uyuxlap andın atlanıp tang atqanda Kuhrī parganasidin ötüp yana andakî uyuxlap orduğa kim Todada tüšüp edi, kelildi. Todadın köčüp Sūngarhgä tüškändä Ḥasan Xan **[328a]** Mewātīnıng oğlı Nāhar Xan, kim 'Abdul-Raḥīmğa tapšurulup edi, qačtı. Mundın ara qonup Busāwar bilä Cawsanıng aralıqıdaqı tağnıng tumšuqıda vāqi' bolğan čašmağa tüšüp šāmiyānalar tiktürüp ma'jūn irtikāb qılduk. Cerig mundın ötärdä Turdı Beg Xāksār bu čašmanı ta'rīf qılıp edi. Kelip sar-aspakī sayr qılıp ötülüp edi. Ṭawr čašma vāqi' boluptur. Hindustānda, kim aqar su hargiz bolmas, čašma xud ne tilär? Aḥyānan čašma ham kim bar yerdin zih suyı dek sızıp čıqar. Ol yerlärning čašmaları dek qatıp čıqmas. Bu čašmanıng suyı yarım tegirmän suyıga [sic] yavušur. Tağnıng dāmanasıdın qatıp čıqadur. Aṭrāfı tamām öläng—xaylî xoš keldi. Buyurdum kim bu čašmanıng üstidä sangtarāšīda bilä musamman ḥawḍ qıl[ğ]aylar. Cašma yaqasıda ma'jūnāklikdä Turdı Beg har zamān mubāhāt bilä takrār qıladur edi kim "Cun jāî xoš karda am, nāmî mībāyad mānd." 'Abdullāh dedi kim "'Cašma-i pādišāhī-i Turdı Beg xoš karda' demäk keräk." Bu sözi xaylî bā'is-i ḍaḥk u bašāšat boldı.

---

robes of honor. Late that evening we bade Humayun farewell, got to horse, had a nap somewhere en route, remounted and passed through Kohri district at dawn, slept a bit again, and came to camp, which had been made in Toda.

We marched from Toda and camped at Sungarh. Hasan Khan **[328]** of Mewat's son, Nahar Khan, who had been entrusted to Abdul-Rahim, escaped. Stopping once for the night, we stopped at a spring located on an outcropping of a mountain between Bhasawar and Chausa. Here we had canopies erected and indulged in some *ma'jun*. Turdï Beg Khaksar had praised this spring when the army had passed through, and this time we passed by on horseback and inspected it. It was an excellent spring. What more could one want in Hindustan, where there is never any flowing water? Where the rare springs are, the water only oozes out of the ground— it does not gush out as it does in our country. The water of this spring, however, was nearly equivalent to a half-mill stream and came rushing out from the skirt of the mountain. All around was meadow—it was very nice. Above the spring I ordered an octagonal pool made of hewn stone. Seated next to the spring, Turdï Beg, high on *ma'jun*, kept repeating, "Since I like this place, it has to be given a name." Abdullah said, "It will have to be called the Imperial Spring-That-Turdï-Beg-Liked." This made us all laugh.

دوست ایشیك‌آغا از بیانه بر سر این چشمه آمده ملازمت کرد. ازینجا رفته باز بیانه‌را سیر کرده به سیکری آمده در کنار باغی که سابق فرموده شده بودم فرود آمده دو روز آنجا مقام کرده باغ‌را اهتمام کرده سحر [ل۲۲۲ب] پنجشنبه بیست و سیوم ماه رجب باگره آمدم. چندوار و رابری را چنانچه مذکور شد مخالفان درین غوغا متصرف شده بودند. محمدعلی جنگ‌جنگ‌را تردی بیگ قوچ‌بیگ‌را عبدالملوك قورچی‌را حسین خان‌را با دریاخانیانش بر سر چندوار و رابری فرستاده شد. بمجرد رسیدن چندوار مردم درونی که کسان قطب‌خان باشند خبر یافته گریخته می‌برآیند. چندواررا بدست آورده براپری می‌گذرند. مردمان حسین خان نوحانی در کوچه‌بند بخیال اندك جنگی می‌آیند. چون اینها زور آورده نزدیك می‌رسند، نمی‌توانند ایستاد و می‌گریزند. حسین‌خان بر فیل سوار شده با چند کس دیگر [٤٦٠ب] بدریا می‌درآید. در جون غرق میشود. این خبررا شنیده قطب‌خان‌هم اتاوه‌را پرتافته گریخته برآمد. اتاوه‌را چون اول بمهدی‌خواجه نام‌برده شده بود، پسرش جعفرخواجه‌را بجای مهدی خواجه باتاوه فرستاده شد.

در خروج سنگاء کافر، چنانچه مذکور شد، اکثری از هندوستانیان و افغانان برگشتند. پرگنه و ولایت‌را بتمام متصرف شدند. سلطان‌محمد دولدای که قنوج‌را پرتافته آمده بود از جهت ترس بود یا از جهت ناموس، باری رفتن قنوج‌را قبول ننموده سی لك قنوج‌را به پانزده لك سهرند معاوضه کرد. قنوج‌را بمحمدسلطان‌میرزا عنایت کرده وجه اورا سی لك کرده شد. بداؤن‌را بقاسم حسین‌سلطان داده بمحمدسلطان‌میرزا همراه نموده دیگر از امرای ترك ملك قاسم باباقشقه با برادران و مغولانش و ابوالمحمد نیزه‌بازرا [ل۲۲٤] و مؤیدرا با نوکران پدرش سلطان‌محمد دولدای و حسین‌خان‌را با دریاخانیانش، دیگر از امرای هند علی‌خان فرملی و ملك‌داد کورانی و شیخ‌محمد شیخ بهکاری و تاتارخان خانجهان‌را [٤٦١] بمحمدسلطان میرزا همراه نموده بر سر ببن که در غوغای سنگاء کافر آمده لکنوررا محاصره نموده گرفته بود فرستاده شد. در وقت گذشتن این فوج از دریای گنگ ببن خبر یافته پرتال خودرا پرتافته می‌گریزد. این فوج از عقب او بخیرآباد رفته چند روزی آنجا ایستاده از آنجا برگشتند. خزانه‌را قسمت کرده شده بود.

Dost Eshik-Aqa came from Bayana and paid homage at this spring. **[328b]** From here I went to tour Bayana, went to Sikri, stopped two days next to the garden I had ordered and tended to the garden, and reached Agra at dawn on Thursday, the 23rd of Rajab [Apr. 25].

As has been mentioned, the rebels had occupied Chandwar and Rapri during this time of disturbance. Muhammad-Ali Jang-Jang, Qoch Beg's Turdï Beg, Abdul-Malik Qorchï, and Husayn Khan with his Daryakhanis were dispatched to attack Chandwar and Rapri. As they reached the vicinity of Chandwar, Qutb Khan's men, who were inside, discovered their approach and fled. Thus having gotten hold of Chandwar, they went on to Rapri. Husayn Khan Nohani's men blockaded the streets, planning to have a skirmish. However, our men attacked with force, and the defenders, unable to hold their ground, took flight. Husayn Khan entered the river like a mad elephant with several of his men and was drowned in the Jumna. As soon as he received this news, Qutb Khan threw over Etawah and fled with a few men. Since Etawah had been assigned originally to Mahdi Khwaja, his son Ja'far Khwaja was sent in his stead.

Dost Ešik-Aqa Bayānadın bu čašma bašıda kelip mulāzamat qıldı. Bu yerdin **[328b]** yana barıp Bayānanı sayr qılıp Sīkrī kelip buyurulğan bāğnıng yanıda tüšülüp iki kün turup bāğnı ihtimām qılıp panjšamba saḥarı Rajab ayınıng yegirmä üčidä Āgragä keldim. Candvār va Rāpr[ī]nı, nečük kim mazkūr boldı, muxāliflar bu ğawğāda mutaṣarrif bolup edilär. Muḥammad 'Alī Jang-Jangnı, Turdı Beg-i Qoč Begni, 'Abdul-Malik Qorčını va Ḥusayn Xannı Daryā Xanīları bilä Candvār va Rāprī üstigä yibärildi. Candvārğa yavuq yetkäč ičidäki Quṭb Xannıng kišisi xabar tapıp qačıp čıqar. Candvārnı eligläp Rāprīğa ötärlär. Ḥusayn Xan Noḥānīnıng kišiläri kučabandta azağlaq uruš xayālı bilä kelürlär. Bular zorlap yetkäč toxta almaslar. Qačarlar. Ḥusayn Xan fīl-i mast bir nečä kišisi bilä daryāğa kirär. Jawnda ğarq bolur. Bu xabarnı ešitilip Quṭb Xan ham Etāwanı tašlap az kišisi bilä qačıp ketti. Etāwanı čun avval Mahdī Xwājağa atalıp edi, oğlı Ja'far Xwājanı Mahdī Xwāja ornığa Etāwağa yibärildi.

Sangā-yi kāfirnıng xurūjıda, nečük kim mazkūr boldı, aksarı Hindustānī va Afğān evrüldilär*. Tamāmī-i pargana u vilāyātqa mutaṣarrif boldılar. Sulṭān Muḥammad Dulday, kim Qannawjnı tašlap kelip edi, **[329a]** qorqunčdın ya nāmūsdın Qannawjğa barmaqnı qabūl qılmay Qannawjnıng otuz lakini Sihrindnıng on beš laki bilä mu'āvaḍa qıldı. Qannawjnı Muḥammad Sulṭān Mīrzāğa 'ināyat qılıp vajhnı otuz lak qılıldı. Badāonnı Qāsim Ḥusayn Sulṭānğa berip Muḥammad Sulṭān Mīrzāğa qošup yana Türk umarāsıdın Malik Qāsim-i Bābā Qašqanı aqa-ini va Muğulları bilä va Abul-Muḥammad Nayzabāznı va Mu'ayyadnı atası‹nıng nökärläri bilä› va Ḥusayn Xannı Daryāxānīları bilä va Sulṭān Muḥammad Duldaynıng nökärläri bilä. Yana Hind umarāsıdın: 'Alīxān Farmulī va Malikdād Kurānī, va Šayx Muḥammad Šayx Bhakkārī, va Tatar Xan Xān-Jahānnı Muḥammad Sulṭān Mīrzāğa qošup Bibanning üstigä, kim Sangā-yi kāfirnıng ğawğāsıda kelip Laknornı qapap alıp edi, yibärildi. Bu fawj Gang Daryāsıdın ötär furṣatta Biban xabar tapıp partalın tašlap qačıptur. Bu fawj songıča Xayrābādqa barıp nečä kün turup andın yandılar. Xizānanı üläšilip erdi.

MISCELLANEOUS ASSIGNMENTS

When Sanga the Infidel rebelled, as has been mentioned, most of the Hindustanis and Afghans returned and regained control of all their estates and provinces. Sultan Muhammad Dulday, who had abandoned Kannauj and come to me, **[329]** refused to go to Kannauj—either from fear or as a point of honor—and took Sirhind with fifteen lacs instead of the thirty lacs of Kannauj. Kannauj was then awarded to Muhammad-Sultan Mirza with a stipend of thirty lacs. Budaun was given to Qasim Husayn Sultan, and he was attached to Muhammad-Sultan Mirza, and of the Turk officers, Baba-Qashqa's Malik Qasim and his brethren and Mughuls, Abu'l-Muhammad Nayzabaz and Muayyad with his father's liegemen, and Husayn Khan with his Daryakhanis and Sultan-Muhammad Dulday's liegemen. Of the India officers: Ali Khan Farmuli, Malikdad of Kora, Shaykh-Muhammad, Shaykh Bhakkari, and Tatar Khan Khanjahan were attached to Muhammad-Sultan Mirza and dispatched against Biban, who had besieged and taken Lakhnor during the Sanga disturbance. When Biban learned that this battalion was crossing the Ganges, he abandoned his baggage and took flight. The battalion pursued him up to Khairabad, where they stopped for several days before withdrawing.

تا قسمت نمودن پرگنات و ولایات فرصت نشده بود که مهم غزو کافر در میان افتاد. بعد از فراغ از غزو کافر ولایات و پرگنات قسمت کرده شد. چون برشکال نزدیك شده بود مقرر آنچنان شد که هرکس به پرگنهٔ خود رفته یاراغ خودرا کرده بعد از گذشتن بشکال آمده حاضر شوند.

درین اثنا خبر آمد که همایون بدهلی رفته از خزانه‌هائی که در دهلی بود چند خانه‌را وا کرده بتحکم متصرف شده است. من ازو هرگز این چشم نداشتم. بدل من بسیار دشوار آمد. درشت درشت نصیحتها نوشته فرستادم.

روز پنجشنبه پانزدهم شعبان خواجگی‌اسدرا که بعراق بایلچی‌گری رفته با سلیمان ترکمان آمده بود. باز بسلیمان همراه نموده بشاهزاده [٤٦١ب] طهماسب با سوغاتهای مناسب بایلچی گری فرستاده شد. تردی‌بیگ خاکسار که از درویشی برآورده سپاهی ساخته بودم چند سال در ملازمت بود. باز دغدغهٔ درویشی او غالب شده رخصت [ل٣٢٤ب] طلبیده رخصت داده بکامران بطریق ایلچی‌گری فرستاده شد. سه لك خزانه هم بکامران فرستاده شد. سال گذشته در حسب حال رفتگان یك قطعهٔ گفته شده بود. ملا علیخان‌را مخاطب کرده آن قطعه‌را از تردی‌بیگ بملا علیخان فرستاده شد. این قطعه اینست:

ای الار کیم بو هند کشـــوردین — باردینگیز انگـلاب اوزگا رنج و الم
کابل و خوش هواسینی ساغینیب — هنددین گـــرم باردینگیز اول دم
کوردونگیز تاپتینگیـز ایکین اندا — عشرت و عیش بیرلـــه ناز و نعم
بیز داغی اولـــــادوك بحمد الله — گرچه کوپ رنج ایدی و بیحد غم
حـــظ نفـــس و مشـقـــت بدنی — سیزدین اوتتی و ایتتی بیزدین هم

یعنی: ای آنانکه ازین کشور هند رفتید، بخود رنج و الم‌را فهمیده، [٤٦٢] کابل و هوای خوش اورا یاد کرده از هند گرم رفتید آن دم. دیدید و یافتید ظاهراً آنجا با عشرت و عیش ناز و نعمتها. ماهم نمردیم بحمد الله اگرچه رنج بسیار بود و غم بیحد. حظ نفس و مشقت بدنی از شما گذشت و گم شد از ماهم.

این رمضان‌را در باغ هشت‌بهشت گذرانده شد. هر تراویح‌را با غسل گذارده شد. از یازده سالگی خود تا حال دو عید رمضان‌را پیاپی در یکجا نکرده بودم. عید رمضان گذشته در آگره شده بود. این قاعده خلل نیابد گفته شب یکشنبه سلخ به سیکری از برای عید کردن رفته شد. صفهٔ سنگین طرف شرق شمال باغ فتح طیار شده بود. بر بالای آن صفه خانهٔ سفید دوخته آنجا عید کرده شد. شبی که از آگره سوار میشدیم میرعلی‌قورچی‌را بشاه حسن [ل٣٢٥] به تته فرستاده شد. بگنجفه بسیار میل داشت. طلبیده بود. گنجفه فرستاده

The treasury had been distributed, but with attention turned to the affair of the Infidel, it had not been possible to assign provinces and estates. Once we were free of the raid on the Infidel, provinces and estates could be distributed. **[329b]** Since the rainy season was close at hand, it was decided that everyone should retire to his estate, see to his arms and then present himself at Delhi when the monsoon had passed.

Meanwhile, news arrived that Humayun had gone to Delhi, opened several rooms in the Delhi treasury and appropriated the contents. I would never have expected such a thing of him! It was difficult for me to believe. I wrote him some extremely harsh letters of reproach.

On Thursday the 15th of Sha'ban [May 16], Khwajagi Asad, who had gone to Persia as ambassador and returned accompanied by Sulayman the Turcoman, was rejoined to Sulayman and sent back as ambassador with appropriate gifts for Prince Tahmasp.

Vilāyāt u parganātnı üläškünčä käfir muhimmı ar‹a›ga tüšdi. Käfir ğazvıdın färiğ bolğač vilāyāt u parganātnı qismat **[329b]** qılıldı. Cun biškāl yavuqlašıp edi, muqarrar andaq boldı kim harkim parganasığa barıp yarağın qılıp biškāl ötä ḥāḍir bolğaylar.

Bu asnāda xabar keldi kim Humāyūn Dillīğa barıp Dillīdaqı xizānalardın bir nečä üyni ačıp ba-taḥakkum* mutaṣarrif boluptur. Men andın hargiz mundaq tutmas edim! Könglümgä bisyār dušvār keldi. Durušt durušt naṣīḥatlar bitip yibärdim.

Panjšamba küni Ša'bān ayının on bešidä Xwājagī Asadnı, kim 'Irāqqa elčilikkä barıp Sulaymān Türkmän bilä kelip edi, yana Sulaymānğa qošup Šahzāda Ṭahmāsqa munāsib sawğatlar bilä elčilikkä yibärildi.

Turdı Beg Xāksār, kim darvešlikdin čıqarıp sipāhī qılıp edim, nečä yıl mulāzamatta edi. Yana darvešlik dağdağası ğālib bolup ruxṣat tilädi. Ruxṣat berip Kāmrānğa yibärildi. [...] Ötkän yıl barğanlarnıng ḥasb-i ḥālığa bir kinä qiṭ'a aytılıp edi. Mullā 'Alīxānnı muxāṭab qılıp ol qiṭ'anı Turd‹ı› Begdin Mullā 'Alīxānğa yibärildi. Ol qiṭ'a bu dur:

Ay alar kim bu Hind kišvarıdın / bardıngız anglap* özgä ranj u alam. **[330a]**
Kābul u xoš havāsını saqınıp / Hinddın garm bardıngız ol dam.
Kördüngiz taptıngız eken anda / 'išrat u 'ayš birlä nāz u ni'am.
Biz dağı ölmädük bi-ḥamdi'llāh / garči köp ranj edi u beḥad ğam.
Ḥazz-i nafsī, mašaqqat-i badanī / sizdin ötti va ötti bizdin ham.

Bu Ramaḍānnı Hašt Bihišt Bāğıda ötkärildi. Har tarāvīḥnı ğusl bilä ötäldi. On bir yašımdın beri iki Ramaḍān 'īdını payāpay bir yerdä qılğan emäs edim. Ötkän Ramaḍān 'īdı Āgradä bolup edi. Bu qā'ida xalal tapmasun dep yakšamba salx axšamı 'īd qıla Sīkrī*ğa barıldı. Sīkrīdä salğan Bāğ-i Fatḥnıng ğarb-i šimāl ṭarafıdaqı taš ṣuffa tayar bolup edi. Ol ṣuffa üstidä aq öy tikip anda 'īd qılıldı. Āgradin atlanğan axšamı Mīr 'Alī Qorčını Šāh Ḥasanğa Tattağa yibärildi. Ganjafağa xaylî maylı bar edi. Tiläp edi. Ganjafa yibärildi.

Turdï Beg Khaksar, whom I had brought out of dervishhood and made a military man, had been in my service for several years. Once again, however, the call to be a dervish became overwhelming, and he requested leave. He was given permission to withdraw and was sent to Kamran {as emissary. Three lacs of the treasury were sent to Kamran.} The year before I had composed a little poem appropriate to those who had left India. The poem was addressed to Mulla Ali Khan and sent to him with Turdï Beg. The poem is this:

O you who have gone from this country of India feeling pain and distress, **[330]**
You thought of Kabul and its wonderful climate and hotly left India.
There you have apparently found pleasure and joy, and many good things.
Yet we have not died, thank God, although we have suffered much pain and untold grief.
You have no more physical distress, but then neither do we.

This Ramadan was spent in the Hasht Bihisht garden. Every *taravih* was performed in a state of ritual purity. Ever since my eleventh year no two successive Ramadan festivals had been spent in one place, and last year it had been celebrated in Agra. Lest this custom be broken, on Sunday, the eve of last day of the month, I went to Sikri for the festival. The stone platform I had ordered constructed on the northwest side of the Bagh-i Fath was ready. A felt tent was pitched on the platform, and there I celebrated the festival. The evening I rode out of Agra, Mir Ali Qorchï was sent to Shah-Hasan in Tatta. Shah Hasan was very fond of *ganjafa* and had requested a set, so one was sent. On Sunday the 5th of Dhu'l-Qa'da [Aug.

شد. روز یکشنبه پنجم ذی‌قعده صاحب عذر شدم. بهفده روز کشید. روز جمعه بیست و
جهارم [٤٦٢ب] ماه مذکور بسیر دولپور رفته شد. شب آن در نصف راه در یك جائی خواب
کرده صباح آن به بند سلطان‌سکندر آمده فرود آمدم. از بند پایان‌تر در محل تمامی کوه از
سنگ عمارت سرخ یکپاره سنگی افتاده است. استاد شاه‌محمد سنگتراش‌را طلبیده آورده
فرمودم که اگر یکپاره خانه تراش توان کرد، یکپاره بکنند. اگر پست باشد بجهت عمارت
هموار کرده یکپاره حوض بکنند.

از دولپور بسیر باری رفته شد. صباح آن از باری سوار شده از کوهی که مابین باری و
چنبل است گذشته دریای چنبل‌را سیر کرده برگشته شد. در همین کوه میان چنبل و باری
درخت ابنوس دیده شد. میوهٔ اورا «تیندو» میگویند. از درخت ابنوس سفیدش هم می‌شده
بوده درین کوه اکثر ابنوس سفید بود. از باری رفته سیکری‌را سیر کرده روز چهارشنبه
بیست و نهم همین ماه باگره آمده شد.

در همین روزها از شیخ‌بایزید خبرهای پریشان می‌گفتند. سلطانعلی ترك‌را بمیعاد بیست
روز بشیخ‌بایزید فرستاده شد. روز جمعه دوم ذی‌حجه وردی‌را که چهل و یك مرتبه [٤٦٣]
خوانده میشود بنیاد کردم. در همین ایام این بیت خودرا که ** کوز و قاش و سوز و تیلی
نی مو دی * قد و خد و ساچ بیلی‌نی مو دی** در پانصد و چهار وزن تقطیع کردم.
ازینجهت رساله [ل٢٢٥ب] ترتیب داده شد. درین روز باز صاحب عذر شدم. تا نه روز
کشید.

روز پنجشنبه بیست و نهم ذی‌حجه بسیر کول و سنبل سواری کرده شد.

4] I was taken ill. It lasted for seventeen days. On Friday the 24th of the same month [Aug. 23] I set out to make a tour of Dholpur. That night I slept somewhere along the way **[330b]** and stopped the next morning at Sultan Iskandar's dam. Below the dam, where the mountain ended, there was a mass of red building stone. I had Master Shah-Muhammad the stonemason brought and ordered him to carve a chamber from this single block, if possible. If it was too low for a building, he was to level it down into a pool.

From Dholpur we went to tour Bari. The next morning we {mounted in Bari and rode via the mountain between Bari and Chambhal and inspected the Chambhal river} before returning. We saw an ebony tree on that mountain. The fruit is called *tindu*. There is also a white ebony tree, and most of the ebony trees on this mountain are white. Leaving Bari, we toured Sikri and reached Agra on Wednesday the 29th [Aug. 28].

Yakšamba küni Zī'l-Qa'da bešidä ṣāḥib-'uzr boldum. On yeti küngä tarttı. Ādīna mazkūr aynıng yegirmä törtidä Dolpūr sayrığa barıldı. Kečäsi yarım yolda bir yerdä uyuxlap **[330b]** ṣabāḥı Sulṭān Iskandarnıng bandığa kelip tüštüm. Bandtın qoyıraq tağnıng tükänišidä qızıl 'imārat tašıdın yakpāra taši tüšüptür. Ustād Šāh Muḥammad Sangtarāšnı keltürüp buyurdum kim agar yakpāra üy tarāš qılıp bolur xud yakpāra qılsunlar. Agar past bolsa 'imārat üčün hamvār qılğan tašda yakpāra ḥawḍ qazğaylar.

Dolpūrdın Bārī sayrığa barıldı. Tangla‹sı Bārīdın atlanıp Bārī bilä Cambal arasıdaqı tağdın ötüp Cambal daryā›sını sayr qılıp yanıldı. Ošbu aralıqıdaqı tağda ābnūs yığačını kördük. Mevasını tindū deydürlär. Ābnūs yığačınıng aqı ham bolur emiš. Bu tağda ak[s]ar aq ābnūs edi. Bārīdın barıp Sīkrīni sayr qılıp čahāršamba küni ošbu aynıng yegirmä toquzıda Āgragä keldük.

Ošbu künlärdä Šayx Bāyazīddın parešān xabarlar aytadurlar edi. Sulṭān 'Alī Türkni yegirmä künlüg mī'ād bilä Šayx Bāyazīdqa yibärildi. Ādīna küni Zī'l-Ḥijja ayınıng ikisidä qırq bir qatla oqur virdnı bunyād qıldım. Ošbu ayyāmda bu baytımnı

Köz u qaš u söz u tilini mü de / qadd u xadd u sač belini mü de

beš yüz tört vaznda taqṭī' qıldım. Bu jihattın risāla tartīb berildi. Bu kün yana **[331a]** ṣāḥib-'uzr boldım. Toquz küngä tarttı.

Panjšamba küni Zī'l-Ḥijja ayınıng yegirmä toquzıda Koil va Sambal sayrığa atlanıldı.

During these days disturbing news was heard of Shaykh Bayazid. Sultan-Ali Türk was dispatched to meet Shaykh Bayazid and rendezvous in twenty days. On Friday the 2nd of Dhu'l-Hijja [Aug. 30], I began to recite a litany that was repeated forty-one times. At this same time I scanned the following line of poetry five hundred forty different ways:

Tell me, is it her eyes, her eyebrows, her mouth or her tongue?
Tell me, is it her stature, her cheek, her hair or her waist?

I wrote a treatise on the subject. I fell ill again on this day. **[331]** It lasted nine days.

On Wednesday the 29th of Dhu'l-Hijja [Sept. 25], I rode out to inspect Koil and Sambhal.

وقایع سال نهصد و سی و چهار

روز شنبه غرهٔ ماه محرم در کول فرود آمدیم. درویش و علی یوسف‌را همایون در سنبل گذاشته بود. قطب سروانی و یك جماعه از راجه‌هارا از یك دریائی گذشته جنگ کرده خوب زیر کرده‌اند. کس بسیاری‌را کشته یکپاره سر و یك فیل فرستاده بودند. در آن چند روز که در کول بودیم آوردند. دو روز کول‌را سیر کرده بجهت استدعا نمودن شیخ گهورن در خانهٔ او فرود آمده شد. ضیافت کرده پیشکشها کشید. از آنجا سوار شده در اتروئی فرود آمدیم.

روز چهارشنبه از دریای گنگ گذشته در مواضع سنبل فرود آمده شد. روز پنجشنبه [٤٦٢ب] در سنبل فرود آمدیم. دو روز سنبل‌را سیر کرده سحر شنبه از سنبل مراجعت کرده شد. روز یکشنبه در سکندره در خانهٔ راؤ سروانی فرود آمدیم. آشها کشیده خدمتکاری کرد. از آنجا از صبح پیشتر سوار شدیم. در راه بیك بهانه از مردم جدا شده چپه‌انداز زده تا یك کروهی آگره تنها آمدم. بعد از آن از عقب آمده همراه شدند. نماز پیشین در آگره فرود آمده شد.

روز یکشنبه شانزدهم محرم تب کردم و لرزیدم. تب نوبت به بیست و پنج، بیست و شش روز کشید. داروی کار خوردم. آخر بسط راست آمد. از بیخوابی و تشنگی بسیار تشویش کشیدم. در ایام این مرض سه چهار رباعی گفته شد. از آن جمله یکی اینست [ل٣٢٦]

جسیمیده ایسیتمه کوندا محکم بولادور　　کوزدین اوچادور اویقو چو اخشام بولادور
هـر ایکالاسی غمیم بیله صبریم دیك　　بارغان سایی بو آرتادور، اول کم بولادور

(معنی اینست که در جسم من هر روز تب محکم می‌شود. از چشم خواب می‌پرد چون شب می‌شود. [٤٦٤] این هر دو با غم من مثل صبر من، تا می‌رود این زیاده می‌شود و آن کم می‌شود.)

روز شنبه بیست و هشتم صفر فخرجهان بیگم و خدیجه‌سلطان بیگم عمه‌بیگمان آمدند. بکشتی رفته از سکندرآباد بلندتر ملازمت کردم.

روز یکشنبه استا علی‌قلی به دیگ کلان سنگ انداخت. اگرچه سنگ او دور رفت، اما دیگ پاره پاره شد. هر پارهٔ او جمعی‌را زیر کرد. ازین جمله هشت کس مرد.

Events of the Year 934 [1527–28]

On Saturday the first of Muharram [Sept. 28], we stopped in Koil. Darwesh and Ali Yusuf had been stationed in Sambhal by Humayun. They had crossed a river and defeated Qutb Sarwani and a group of rajahs in a skirmish. Many had been killed, and a few heads and an elephant were sent in while we were in Koil. We toured Koil for two days and stopped in Shaykh Ghuran's house at his invitation. He put on an entertainment and presented gifts. From there we rode to Atrauli.

On Wednesday we crossed the Ganges and spent the night in some villages in the Sambhal district. On Thursday we stopped in Sambhal. We spent two days touring Sambhal and left at dawn on Saturday. On Sunday we stopped in Rao Sarwani's house in Sikandra. He performed good service in presenting a meal. We rode from there before dawn. Along the way I separated myself from the men on some pretext and galloped alone to within a kos of Agra.

[Vaqāyi'-i sana-i 934]

Šamba küni Muḥarram ayının ğurrasıda Koilgä tüštük. Darveš ‹va› 'Alī Yūsufnı Humāyūn Sambalda qoyup edi. Quṭb Sarvānīnı va bir pāra rājalarnı bir daryādın ötüp urušup yaxšı basıpturlar. Qalın kiši öltürüp bir pāra baš va bir fīl yibäriptür. Koildä egändä keltürdilär. İki kün Koilni sayr qılıp Šayx Gūran istid'ā qılğan üčün anıng üyigä tüštük. Ḍiyāfat qılıp peškašlär tarttı. Andın atlanıp Atrawlī tüšüldi.

Cahāršamba Gang daryāsıdın ötüp Sambal kentläridä qonuldı. Panjšamba küni Sambalğa tüštük. İki kün Sambalnı sayr qılıp šamba saḥarı Sambaldın murāja'at qılıldı. Yakšamba küni Sikandarada Rāū Sarvānīnıng üyigä tüštük. Ašlar tartıp xidmatkārlıq qıldı. Andın ṣubḥdın burun atlanıldı. Yolda bir bahāna bilä eldin ayrılıp čısalıp Āgraning bir kurohığača yalğuz keldim. El andın song käyindin kelip qošuldı. Namāz-i pešīn Āgragä tüšüldi.

Yakšamba küni Muḥarram ayının on altısıda ısıttım, teprädim. Tab nawbat boldı. Yegirmä beš–yegirmä altı küngä tarttı. Dārū-yi kār ičtim. Āxir basṭ yaraštı. Uyqusızlıq va tišnalıqdın bisyār tašvīš tarttım. Bu maraḍ ayyāmıda üč–tört **[331b]** rubā'ī aytıldı. Ol jumladın biri bu dur:

Jism‹ım›da ısıtma kündä muḥkam boladur / közdin učadur uyquču axšam boladur.
Har [i]käläsi ğamım bilä ṣabrım dek / barğan sayı bu artadu[r], ol kam boladur.

Šamba küni Ṣafar ayının yegirmä sekizidä Faxr-i Jahān Begim va Xadīja Sulṭān Begim 'amma-begimlär keldilär. Kemä bilä barıp Sikandarābāddın yoqqarıraq mulāzamat qıldım.

Yakšamba küni Ustād 'Alī-Qulı uluğ qazan bilä taš attı. Agarči tašı yıraq bardı, valî qazan pāra pāra boldı. Bir pārası jam'înı bastı. Bu jumladın sekiz kiši öldi.

Thereafter the men caught up and joined me. We dismounted in Agra at noon.

On Sunday the 16th of Muharram [Oct. 13], I came down with a fever and chills. The fever came and went intermittently for twenty-five or twenty-six days. I took purgatives and finally regained my health, but I was suffering from sleeplessness and dehydration. While down with this illness I composed three or four quatrains. **[331b]** One of them is the following:

By day fever rages in my body.
Sleep flies from my eyes when it is night.
These two are like my grief and patience:
the more the one increases, the less the other becomes.

On Saturday the 28th of Safar [Nov. 23], my aunts Fakhrijahan Begim and Khadija Sultan Begim arrived. I went by boat upstream from Sikandarabad to pay homage to them.

On Sunday Master Ali-Qulï fired a shot from his great mortar. Although the shot went far, the mortar shattered, pieces of it wounding some people. Eight of them died.

روز دوشنبه هفتم ربیع‌الاول بسیر کردن سیکری سوار شدم. صفهٔ مثمن که در میان کول فرموده شده بود طیار شده بود. بکشتی رفته شامیانه دوخته معجون اختیار کردیم. از سیر سیکری برگشته آمده شب دوشنبه چهاردهم ربیع‌الاول به نیت غزا بعزیمت چندیری سفر کرده تا سه کروه راه آمده در جلیسر فرود آمده شد. دو روز بجهت یاراق و استعداد نمودن مردم توقف نموده روز پنجشنبه کوچ کرده در انوار فرود آمده شد. از انوار در کشتی درآمده از چندوار برآمدیم. از آنجا کوچ بر کوچ گشته روز دوشنبه بیست و هشتم ماه در گذر کنار فرود آمده شد. روز پنجشنبه دوم ربیع‌الآخر [٤٦٤ب] من از دریا گذشتم. چهار پنج روز در آن رو و درین رو بجهت گذشتن مردم لشکر مکث [ل٢٢٦ب] شد. درین چند روز پیاپی در کشتی نشسته معجون خورده شد. همراه شدن دریای چنبل از گذر کنار یك دو کروه بلندتر است. روز جمعه در دریای چنبل در کشتی درآمده از محل همراه شدن او گذشته به اوردو آمده شد.

اگرچه از شیخ بایزید مخالفت صریح واقع نشده بود، اما از افعال و حرکات او یقین شده بود که داعیهٔ مخالفت دارد. باین مصلحت محمدعلی جنگ‌جنگ‌را از لشکر جدا کرده فرستاده شد که از قنوج محمدسلطان میرزا و سلاطین و امرای آن نواحی‌را، مثل قاسم‌حسین‌سلطان، تیمور سلطان، ملك‌قاسم کوکی، ابوالمحمد نیزه‌باز، منوچهرخان با برادرانش، دریاخانیان جمعیت کرده بر سر افغانان مخالف سروار بروند. شیخ بایزیدرا بطلبند. اگر باعتقاد آمده همراه شود. باهم بروند. اگر نیاید اول دفع او بکنند. محمدعلی چند فیل طلبید. تا ده فیل داده شد. بعد از رخصت دادن محمدعلی، بابا چهره‌را هم فرمان شد که باینها همراه شود. از کنار یك کوچ بکشتی آمده شد. روز چهارشنبه [٤٦٥] هشتم ربیع‌الآخر در یك کروهی کالپی فرود آمده شد. باباسلطان، برادر خورد زائیدهٔ سلطان‌سعیدخان پسر سلطان‌خلیل سلطان، درین منزل آمده ملازمت کرد. سال گذشته از برادر کلان خود گریخته آمده از حد اندرآب باز پشیمان شده برگشته در وقت نزدیك رسیدن کاشغر خان حیدر میرزارا از روبروی او فرستاده برگردانده بوده است. صباح آن در کالپی در خانهٔ عالم‌خان فرود آمده شد. [ل٢٢٧] بطریق هندوستان آش و طعام کشیده پیشکش کرد.

روز دوشنبه سیزدهم ماه از کالپی کوچ نموده شد. روز جمعه در ایرج فرود آمدیم. روز شنبه در باندیر فرود آمده شد. روز یکشنبه چهاردهم ماه شش هفت هزار کس‌را به چین

On Monday the 7th of Rabi‘ I [Dec. 2], I rode out to tour Sikri. The octagonal platform I had ordered in the middle of the reservoir was ready. We went out by boat, had canopies erected and indulged in some *ma‘jun*. After returning from the tour of Sikri, we set out on the eve of Monday the 14th of Rabi‘ I on an expedition against the infidels in Chanderi, stopping in Jalisar after marching three kos. We stayed here two days for the men to get their arms and equipment ready. On Thursday we marched to Anwar. From Anwar we went by boat to Chandwar. Proceeding by forced march, we camped at the Kanar ford on Monday the 28th. On Thursday the 2nd of Rabi‘ II [Dec. 26], I crossed the river. We halted on one side and the other for four or five days while the soldiers crossed. **[332]** During these few days we continually went out in boats and had *ma‘jun*. The confluence with the Chambhal river is a kos or two upstream from the Kanar ford. On Friday we went up the Chambhal from the confluence and then returned to camp.

Although Shaykh Bayazid had not rebelled openly, it was clear from his actions and deeds that he was intent on rebelling. To deal with him Muhammad-Ali Jang-Jang was separated

Dušamba küni Rabī‘u’l-avval ayının yetisidä Sīkrīn sayr qıla atlandım. Kölning ičidä buyurğan musamman ṣuffa tayar bolup edi. Kemä bilä barıp šāmiyāna tiktürüp ma‘jūn ixtiyār qılduk. Sīkrī sayrıdın yanıp kelip dušamba axšamı Rabī‘u’l-avval ayının on törtidä ğazā niyyatı bilä Canderī ‘azīmatığa safar qılıp üč kurohčä yol kelip Jalesarğa tüšüldi. İki kün el yarağ va isti‘dād qılur üčün turup panjšamba küni köčüp Anwārğa tüšüldi. Anwārdın kemägä kirip Candwārdın čıqtuk. Andın küč bar küč yürüp dušamba küni aynıng yegirmä sekizidä Kanār guzaridä tüšüldi. Panjšamba küni Rabī‘u’l-āxar ayının ikisidä men daryādın öttüm. Tört–beš kün ol yüzdä bu yüzdä **[332a]** čerig eli ötkünčä maks boldı. Bu nečä kündä payāpay kemädä olturup ma‘jūn yeyildi. Cambal daryāsının qatılıšı Kanār guzar‹i›din bir–iki kuroh yoqqarıraq tur. Ādīna küni Cambal daryāsıda kemädä olturup qatılıšdın ötüp ordu kelildi.

Agarči Šayx Bāyazīddın ṣarīḥ muxālafat vāqi‘ bolmaydur edi, valî ḥarakāt u af‘ālıdın yaqīn bolup edi kim muxālafat dā‘iyası bar. Bu maṣlaḥatqa Muḥammad ‘Alī Jang-Jangnı čerigdin ayırıp yibärildi kim Qannawjdın Muḥammad Sulṭān Mīrzā va ol navāḥīdaqı salāṭīn u umarā, misl-i Qāsim Ḥusayn Sulṭān, ?YḤWB Sulṭān, Malik Qāsim Koilī, Abū’l-Muḥammad Nayzabāz, Minūčihr Xan aqa-inisi Daryāxānīları bilä jam‘iyyat qılıp Sarvārdaqı muxālif Afğānlar üstigä yürügäylär. Šayx Bāyazīdnı tilägäylär. Agar i‘tiqād bilä kelip qošulsa, bilä yürügäylär. Agar kelmäsä, avval anıng daf‘ını qılğaylar. Muḥammad ‘Alī bir nečä fīl tilädi. Onča fīl berildi. Muḥammad ‘Alīğa ruxṣat bergändin song Bābā Cuhrağa ham farmān boldı kim barıp bularğa qošulğay. Kanārdın bir köč kemä bilä kelildi. Cahāršamba küni Rabī‘u’l-āxar ayının sekizidä Kālpīning bir kurohidä tüšüldi. Bābā Sulṭān, Sulṭān Sa‘īd Xannıng tuğqan inisi, Sulṭān Xalīl Sulṭānnıng oğlı, bu yurtta kelip mulāzamat qıldı. Ötkän yıl aqasıdın qačıp **[332b]** kelip Andarāb ḥadd[ı]dın yana pašemān bolup yanıp Kāšğarning yavuqığa teggändä Xan Ḥaydar Mīrzānı utrusığa* yibärilip yanduruptur. Tanglası Kālpīda ‘Ālam Xannıng üyigä tüšüldi. Hindustān ṭarīqı bilä aš u ṭa‘ām tartıp peškaš qıldı.

Dušamba küni aynıng on üčidä Kālpīdın köčüldi. Ādīna küni Īrajğa tüštük. Šamba küni Bānder*ğa tüšüldi. Yakšamba küni aynıng on toquzıda altı–yeti ming kiši Cın Temür

from the main body of the army and sent to gather a force made up of Muhammad-Sultan Mirza in Kannauj and the princes and officers of that region, such as Qasim Husayn Sultan, Beykhub Sultan, Malik Qasim of Koil, Abu’l-Muhammad Nayzabaz, and Minuchihr Khan and his Daryakhani brethren, and attack the rebel Afghans in Sarwar. They were also to invite Shaykh Bayazid. If he came with good grace and joined them, they were to proceed with him. If not, they were to deal with him first. Muhammad-Ali requested a few elephants and was given around ten of them. After he was dismissed, Baba Chuhra was ordered to go join them.

We proceeded by boat a march from Kanar. On Wednesday the 8th of Rabi‘ II [Jan. 1, 1528], we stopped a kos from Kalpi. Baba Sultan, Sultan Sa‘id Khan’s younger brother and Sultan-Khalil Sultan’s son, came to this camp and paid homage. The previous year he had fled from his elder brother **[332b]** but regretted his action when he reached the borders of Andarab. However, when he approached Kashghar on his way back, Khan Haydar Mirza was sent to intercept him and force him to turn back.

The next morning we stopped at Alam Khan’s house in Kalpi. He presented a meal in the Hindustani fashion and gave us presents.

On Monday the 13th [Jan. 6], we marched from Kalpi. On Friday we reached Iraj. Saturday camp was made in Bhander. Sunday the 19th, Chīn Temür Sultan was put in charge

تیمور سلطان همراه نموده بر سر چندیری پیشتر از خود فرستاده شد. امرای ایلغار رفته
باقی مینگ بیگی، تردی‌بیگ قوچ‌بیگ، عاشق بکاول، ملا اپاق، محسن دولدی، از امرای
هندوستان شیخ گورن. روز جمعه بیست و چهارم ماه نزدیك به کچوه فرود آمده شد. بمردم
کچوه استمالت داده کچوه‌را به پسر [٤٦٥ب] بدرالدین داده شد. کچوه طورك جائیست. در
اطراف او خوردتر خوردتر کوهها افتاده است. در کوه جانب شرق و شمال کچوه بند انداخته
اند. کول کلانی شده گرداگرد او پنج شش کروه بوده باشد. این کول سه طرف کچوه‌را
احاطه کرده است. طرف غرب شمال او اندك جای خشك است که دروازهٔ او همان طرف
است. در اندرون این کول خورد خورد کشتیها هست. سه چهار کس شاید بگنجد. هرگاه
گریختنی می‌شوند در کشتیها درآمده در میان آب می‌درآیند. تا رسیدن بکچوه در دو جای
دیگر همین طور در میان کوه بند انداخته کولها کرده‌اند، از کول کچوه خوردتر. در کچوه
یك روز ایستاده محصلان جلد و بیلداران بسیار تعیین کرده شد که پستی و بلندی و
ناهمواری راه‌را راست کرده جنگلهارا ببُرند که ارابه‌ها و دیگها بی‌تشویش بگذرند. در میان
کچوه و چندیری جای [ل٣٢٧ب] جنگل‌داری واقع شده از کچوه یك منزل در میان کرده در
سه کروهی چندیری آب برهان‌پوررا گذشته فرود آمدیم. ارگ چندیری بالای کوه افتاده قلعهٔ
[٤٦٦] بیرون و شهر او در میان کوه واقع شده راه هموار او که ارابه میگردد از زیر قلعه می
گذرد. از برهان‌پور کوچ کرده بجهت مصلحت ارابه یك کروه چندیری پایان‌تر گشته شد. یك
منزل در میان کرده روز سه‌شنبه بیست و هشتم ماه در کنار حوض بهجت‌خان بر سر بند
فرود آمدم. صباح آن سوار شده اطراف قلعه‌را ملچار ملچار به غول و برانغار و جوانغار
قسمت کرده شد. استاد علی‌قلی بجهت سنگ انداختن یك جای بی‌سراشیبی اختیار کرد.
محصلان و بیلداران تعیین شدند که بجهت دیگ ماندن ملچار برخیزانند. بجمیع مردم لشکر
فرمان شد که تورا و شاتو و بوکری تورارا که اسباب قلعه‌گیری است طیار بکنند.

چندیری پیش ازین به پادشاهان مندو تعلق داشته بعد از مردن سلطان ناصرالدین یك
پسر او، سلطان‌محمود، که حالا در مندو است مندو و آن نواحی‌را متصرف میشود، یك
پسر دیگر او، محمد شاه نام، چندیری‌را [ل٣٢٨] بدست آورده بسلطان‌سکندر التجا می
آورد. [٤٦٦ب] سکندر هم لشکرهای بسیار فرستاده حامی او می‌شود. بعد از سلطان‌سکندر

of six to seven thousand men and sent ahead of us to Chanderi. The officers who went on the expedition were Baqi Mingbegi, Qoch Beg's Turdï Beg, Ashiq Bökäül, Mulla Apaq, Muhsin Dulday, and Shaykh Ghuran of the Hindustani officers.

DESCRIPTION OF KACHWAHA

On Friday the 24th [Jan. 17] camp was made near Kachwaha. The people of Kachwaha were given quarter, and the town was given to Badruddin's son. Kachwaha is a fine little place. All around it are little hillocks. Across the mountain to the southeast of Kachwaha is a dam, and behind it a large lake with a perimeter of five to six kos has formed. This lake surrounds Kachwaha on three sides. On the northwest side there is a neck of dry land on which the town gate is located. On the lake are small boats that hold three or four people. Whenever the people need to flee, they get into these boats and go out into the middle of the water. **[333]** Before reaching Kachwaha there were dams across hills in two other places to form lakes, but they were smaller than the Kachwaha lake. We stayed in Kachwaha two days, during which time overseers and many shovelers were assigned to repair the pits and potholes in the

Sulṭānğa bašlatıp Canderī üstigä özümizdin ilgäriräk yibärildi. Barğan ılğar begläri Bāqī Ming Begi, Turdı Beg-i Qoč Beg, ʻĀšiq Bökävül, Mullā Apāq, Muḥsin Dulday, Hindustān begläridin Šayx Gūran. Ādīna küni aynıng yegirmä törtidä Kačwahnıng yaqınığa tüšüldi. Kačwah eligä istimālat berip Kačwahnı Badruddīnnıng oğlığa berildi. Kačwah ṭawrğına yer dür. Aṭrāfıda kičikräk-kičikräk tağqınalar tüšüptür. Kačwahnıng šarq-janūbıdaqı tağnıng arasıda band salıpturlar. Uluğ köl boluptur. Girdāgirdi beš–altı kuroh bolğay. Bu köl Kačwahnıng üč ṭarafını iḥāṭa qılıptur; ğarb-šimāl ṭarafıd[a] andak yer qoruğ tur kim darvāzası ošol ṭaraf dur. Bu kölning ičidä kičikkinä kemälär bar, üč–tört kiši sığğunča. Har qačan qačarları bolsa kemälärgä kirip **[333a]** sunıng ičigä kirärlär. Kačwahğa teggünčä yana iki yerdä ošmundaq tağ arasıda band salıp köllär qılıpturlar, Kačwah kölidin kičikräk. Kačwahda bir kün turup jald muḥaṣṣillar va qalın beldārlarnı taʻyīn qılıldı kim yolnıng čaqır-čuqurını rāst qılıp jangallärni keskäylär kim arābalar va qazan betašvīš ötkäy. Kačwah bilä Canderī arası jangallığ yer vāqiʻ boluptur. Kačwahdın ara qonup Canderīnıng üč kurohidä Burhānpūr suyını ötüp tüštük. Canderīnıng argi tağ üstidä tüšüptür. Taš qorğanı va šahrı tağ arasıda vāqiʻ boluptur. Hamvār yolî kim arāba yürür qorğanınıng tüpidin ötär. Burhānpūrdın köčüp arāba maṣlaḥatığa bir kuroh Canderīdın qoyıraqdın yürüldi. Arada qonup sišamba küni aynıng yegirmä sekizidä Bahjat Xannıng ḥawḍınıng yaqasıda band üstidä tüštüm. Tanglasığa atlanıp moljar moljar qorğannıng girdāgirdini* ğol va baranğar va javanğarğa qismat qılıldı. Ustād ʻAlī-Qulı taš atar üčün bir bağdaysız yerni ixtiyār qıldı. Muḥaṣṣillar u beldārlar taʻyīn boldı kim qazan qurarı üčün moljar qoparğaylar*. Jamīʻ čerig eligä farmān boldı kim tura va šatu va tükri [?] turanı, kim qalʻagīrlıq asbābı dur, tayar qılğaylar.

Canderī burun **[333b]** Mandāw pādišāhlarığa taʻalluq egändür. Sulṭān Nāṣiruddīn ölgändin* song bir oğlı Sulṭān Maḥmūd—kim ḥālā Mandāwda dur—Mandāwğa va ol navāḥīğa mutaṣarrif bolur. Yana bir oğlı, Muḥammad Šāh atlığ, Canderīnı eligläp Sulṭān Iskandarğa iltijā keltürür. Sulṭān Iskandar ham qalın čeriglär yibärip anıng ḥāmīsı bolur.

road and to cut the jungles so that the carts and artillery might pass without difficulty. The land between Kachwaha and Chanderi is forested. We spent the night in Kachwaha and camped within three kos of Chanderi, having crossed the river at Burhanpur.

THE CONQUEST OF CHANDERI

The citadel at Chanderi is on the top of a hill. The outer fortress and town are situated on the slope of the hill. The flat road over which a cart can go passes by the base of the fortress. Marching from Burhanpur, we proceeded a kos further down from Chanderi because of the carts. I spent one night there and then, on Tuesday the 28th, camped atop the dam next to Bahjat Khan's pool. The next morning I mounted, and posts were distributed to the center, right and left wings around the perimeter of the fortress. Master Ali-Qulï selected a flat place from which to fire. Overseers and shovelers were appointed to set up the batteries for firing the mortars. All the soldiers were ordered to make ready the shields, ladders and *bükri tura,* which are implements of siege.

Chanderi formerly belonged to the king of Mandu. **[333b]** After Sultan Nasiruddin died, one of his sons, Sultan Mahmud, who is presently in Mandu, seized control of Mandu and that area. Another son, Muhammad Shah, got hold of Chanderi and took refuge with Sultan Iskandar, who sent a large army and took Muhammad Shah under his protection. After Sultan

در زمان سلطان‌ابراهیم محمد شاه می‌میرد. احمدشاه نام پسرك خوردی می‌ماند. سلطان ابراهیم احمدشاه‌را برآورده کس خودرا می‌ماند. رانا سنگا در وقت لشکر کشیده بر سر ابراهیم تا دولپور آمدن امرای او مخالفت می‌کنند. در همان ایام چندیری بدست سنگا می افتد. بمیدنی راو نام کافر معتبر کلانی می‌دهد. درین ایام به چهار پنج هزار کافر میدنی راو در قلعهٔ چندیری بود. آرایش‌خان آشنائی داشته بوده آرایش‌خان‌را با شیخ‌گورن فرستاده سخنان عنایت و شفقت گفته شد. در مبادلهٔ چندیری شمس‌آبادرا وعده کرده شد. یك دو کس اعتباری او برآمد. نمیدانم اعتماد نکرده باشد یا بقلعهٔ خود مغرور شده باشد، باری کار اصلاح سامان نیافت. بعزیمت زور آوردن بر چندیری صباح سه‌شنبه ششم ماه جمادی الاول از حوض بهجت‌خان کوچ نموده در کنار [ل۲۲۸ب] حوض میانی که نزدیك قلعه است فرود آمده شد. [٤٦٧] همین صباح در وقت آمدن خلیفه یك دو خط گرفته آمد. مضمون اینکه لشکری که بطرف پورب تعیین شده بود بی‌حساب رفته جنگ کرده شکست یافته‌اند. لکنوررا پرتافته به قنوج آمده‌اند. دیدم که ازین جهت خلیفه بسیار متردد و پردغدغه است. من گفتم که «تردد و دغدغه بی‌وجه است. هرچه تقدیر خداست غیر آن نمی‌شود. چون این کار در پیش است ازین مقوله دم نمی‌باید زد. فردا بقلعه زور آوریم. بعد ازان هرچه روی دهد به‌بینیم.» اینها خود همین ارگ‌را مضبوط کرده بوده‌اند. در قلعهٔ بیرون برای مصلحت یگان دوگان کسی ایستاده می‌بوده است. این شب از هر طرف مردم لشکر [ل۲۲۹] بقلعهٔ بیرون برآمدند. اندك کسی داشت. چندان جنگی هم نشد. گریخته بارگ برآمدند.

صباح چهارشنبه هفتم جمادی‌الاول بمردم لشکر فرمان شد که «یراغ بسته ملچاردار بملچار خود رفته انگیز جنگ بکنند. من که بعلم و نقاره سوار شوم هرکس از طرف خود زور بیارند.» تا جنگ بهم رسیدن نقاره و علم‌را موقوف کرده خود به تفرج [٤٦٧ب] سنگ انداختن استاد علی‌قلی رفتم. سه چهار سنگ انداخت. چون زمینش بی‌سراشیب بود و فصیلش بسیار مستحکم و تمام از سنگ بود، کارگر نیامد. مذکور شده بود که ارگ چندیری بالای کوه واقع شده یك طرف اورا از جهت آب دوتهی کرده‌اند. فصیل این دوتهی از کوه پایان‌تر است. یك جائی که زور توان آورد همین جاست. بدست راست غول و چپ غول و تابین خاصه همین جا ملچار رسیده بود. از هر طرف جنگ انداختند. ازینجا بیشتر زور

Iskandar, during the time of Sultan Ibrahim, Muhammad Shah died, leaving an infant son, Ahmad Shah. Sultan Ibrahim deposed Ahmad Shah and installed his own man. When Rana Sanga led his forces to Dholpur against Ibrahim, Ibrahim's officers rebelled. It was then that Chanderi fell into Sanga's hands and he gave it to his high-ranking advisor, the infidel Medini Rao.

At this time Medini Rao was in the Chanderi fortress with four or five thousand infidels. Since Arayish Khan had some acquaintance with him, he and Shaykh Ghuran were sent to assure him of my favor and compassion toward him and promise him Shamsabad in lieu of Chanderi. One or two of his important men came over to us. I don't know whether he himself mistrusted us or whether he was overreliant on the fastness of his fort, but in any case the overture did not succeed. Intent upon taking the Chanderi fortress by force, on Tuesday morning, the 6th of Jumada I [Jan. 28], we marched from Bahjat Khan's reservoir and camped next to the middle reservoir near the fortress. **[334]** This very morning while we were on the move, Khalifa brought a letter or two, the contents of which were: "The army that was assigned to Purab has gone ill prepared, engaged in battle and been defeated. They have abandoned Lucknow and gone to Kannauj." I saw that for this reason Khalifa was very

Sulṭān Iskandardın song Sulṭān Ibrāhīmnıng zamānıda Muḥammad Šāh ölär. Aḥmad Šāh atlığ kičikkinä oğlı qalur. Sulṭān Ibrāhīm Aḥmad* Šāhnı čıqarıp öz kišisini qoyar. Rānā Sangā Ibrāhīmnıng üstigä čerig tartıp Dolpūr kelgändä begläri muxālifat qılurlar. Ošol furṣatta Canderī Sangāning eligigä tüšär. Medinī Rāo atlığ uluğ mu'tabar kāfirğa berür. Bu furṣatta tört–beš ming kāfir bilä Medinī Rāo Canderī qorğanıda edi. Ārāyiš Xannıng āšnālıqı bar egändür. Ārāyiš Xan bilä Šayx Gūrannı yibärip 'ināyat u šafaqat sözläri aytıldı. Canderīnıng mubādalasığa Šamsābādnı va'da qılıldı. Bir–iki i'tibārlığ kišisi čıqtı. Bilmän i'timād qılmadı mu, ya qorğanığa išändi mü, aṣlan iši sāmān tapmadı. Canderī qorğanığa zorlamaq 'azīmatı bilä sišamba ṣabāḥı Jumādā'l-avval ayınıng altısıda Bahjat Xannıng ḥawḍıdın köčüp qorğannıng yaqınıdaqı **[334a]** orta ḥawḍnıng yaqasıda tüšüldi. Ošbu ṣabāḥ kelädürgändä Xalīfa bir–iki xaṭṭ alıp keldi. Maḍmūnı bu kim: "Pūrabğa ta'yīn bolğan čerig beḥisāb barıp urušup šikast tapıpturlar. Laknawnı tašlap Qannawjğa keliptürlär." Kördüm kim bu jihattın Xalīfa bisyār mutaraddid u purdağdağa. Men dedim kim *"Taraddud u dağdağa bevajh ast. Harči taqdīr-i Xudāst, ğayr-i ān namīšavad. Cun īn kār dar peš ast, azīn maqūla dam namībāyad zad, va fardā ba qal'a zor āvarīm. Ba'd azān harči rū bidihad, bibīnīm."* Bular xud argni oq berkitkän egändürlär. Taš qorğanda barā-yi maṣlaḥat birin ikin kiši yürür egändür. Bu axšam har ṭarafdın čerig eli taš qorğanğa čıqtılar. Azağlaq kišisi bar edi. Candän uruš ham bolmadı. Qačıp arggä čıqtılar.

Cahāršamba ṣabāḥı Jumādā'l-avval ayınıng yetisidä čerig eligä farmān boldı kim yarağlanıp moljarlig moljarigä barıp uruš angezi qılğaylar; men naqāra u 'alam bilä atlanğač tušluq tušıdın zor keltürgäylär* . Uruš qırığunča naqāra u 'alamnı mawqūf qılıp özüm Ustād 'Alī-Qulınıng taš atarını tafarruj körä bardım. Üč–tört taš attı. Cün yeri bağdaysız va faṣīlı **[334b]** asru mustaḥkam va tamām tašdın edi, kārgar kelmädi. Mazkūr bolup edi kim Canderīnıng argi tağ üstidä vāqi' boluptur. Bir ṭarafıda su jihatıdın du-tahī qılıpturlar. Bu du-tahīnıng faṣīlı tağdın qoyı dur. Bir zor keltürür yer bu yer dür. Ġolnıng ong qolı va sol qolı va xāṣṣa tabinğa bu yer moljar tegip edi. Har ṭarafıdın uruš saldılar, bu yerdin köpräk zor

perturbed and fearful. I said, "Alarm and fear are unreasonable. Nothing will happen that has not been foreordained by God. Since this labor lies ahead of us, we should not speak of it, but tomorrow we will bring force to bear upon the fortress. After that we will face whatever happens." The foe was making fast the citadel. Within the outer fortress people were moving around one by one and two by two on various errands. That evening my soldiers converged from all directions upon the outer fortress, in which there were only a few men. Without putting up much resistance, they fled into the citadel.

Wednesday morning the 7th of Jumada I [Jan. 29], the soldiers were ordered to arm themselves, go to their stations and prepare for an assault. As soon as I mounted with my drums and standards, they were to attack from all directions. I held the drums and standards in abeyance until battle was engaged and went to watch Master Ali-Quli's artillery fire. He fired three or four shots. Since he was on a flat place and the ramparts **[334b]** were very strong and completely of stone, it did not do any damage. It has been mentioned that the Chanderi citadel is situated on a hill. On one side a water conduit has been made to bring water in, and the rampart where this water conduit is is lower than the hill. This is the one place where an assault can be made. The posts of the right and left flanks of the center and of the royal *tabin* included this place. They were battling from all sides, but they were focusing their strength

آوردند. از بالا هر چند کفار سنگ انداختند و آتش [ل۳۳۰ب] روشن کرده انداختند، این جوانان نگشتند. آخر از جائی که فصیل قلعهٔ بیرون بفصیل دوتهی چسبیده بود شاهم نور بیگ برآمد. از دو سه جای دیگر هم جوانان چسبیده برآمدند. کافران میان دوتهی مانده گریختند. دوتهی گرفته شد. در قلعه بالا خود آنقدر جنگ نکردند [٤٦٨] و زود گریختند. مردم بسیاری چسبیده بقلعهٔ بالا برآمدند. بعد از اندك فرصتی کافران بتمام برهنه شده جنگ کردن گرفتند. مردم بسیاری‌را گریزانده از فصیل برآمدند. یك چند کسی‌را بشمشیرها زده ضایع کردند. از بالای فصیل زود رفتن ایشان‌را باعث این بوده که گرفتار شدن خودهارا جزم کرده زنان و حرمان خودرا بتمام زده کشته بخودها مردن‌را قرار داده برهنه شده بجنگ برآمده بوده‌اند. هرکس از طرف خود زور آورده از سر فصیل گریزاندند. دوصد، سیصد کافر در حویلی میدنی راو درآمدند. در همین حویلی اکثر خودها همدیگررا کشتند، [٤٦٩] چنانچه یکی از آنها یك شمشیری‌را گرفته ایستاده بود و دیگران یگان یگان برغبت خود گردنهای خودرا دراز کرده می‌ایستادند. اکثری بهمین دستور بدوزخ رفتند. بعنایت الهی اینچنین قلعهٔ نامداری علم و نقاره نیاورده بجد جنگ نینداخته در دو سه گری فتح شد. بر بالای کوه طرف غرب شمال چندیری از سر کفار یك کله‌مناره برخیزانده شد. بجهت تاریخ این فتح لفظ «فتح دار الحرب»را تاریخ یافته بودند. من اینچنین بستم:

بود چندی مقـــام چندیری — پر ز کفار و دار حربی وضرب
فتح کـــردم بحرب قلعـــهٔ او — گشت تـاریخ فتـح دار الحرب [ل۳۳۱]

چندیری طور ولایتی واقع شده در اطراف و نواحی او آب روان خیلی است. ارگ او بالای کوه افتاده در میان او در سنگ حوض کلانی کافته‌اند. یك حوض کلانی در همین دوتهی بود که از همانجا زور آورده گرفته شد. عمارت تمام مردم وضیع و شریف از سنگ است. عمارتهای مردم کلان اورا [٤٦٩ب] با تکلفات تمام از سنگهای تراشیده کرده‌اند. عمارتهای مردم ریزه تمام از سنگ ساخته‌اند، غایتش تراشیده نیست. پوشش اورا بجای سفال تخته سنگها کرده‌اند. در پیش قلعه سه حوض کلان است. در جوانب او حکام سابق بندها انداخته حوضها کرده‌اند، جای او بلند واقع شده. بیتوی گفته یك دریاچهٔ دارد. از چندیری سه کروه باشد. در هندوستان آب بیتوی بخوبی و خوشطعمی مشهور است. طور دریایکی

more on this place than any other. No matter how many stones the infidels threw or how much fire they lit and hurled from above to drive them back, these warriors did not withdraw. Finally Nur Beg's [brother] Shahïm got up at the spot where the outer fortification rampart joined the water-conduit rampart. Other warriors also scaled the walls in two or three other places. The infidels on the water conduit turned and fled. The conduit was taken. In the upper fortress they did not fight much but quickly ran away. Many men climbed up and got into the upper fortress. After a short time the infidels all came out stripped naked and began to fight. Many people were put to flight and forced to jump over the ramparts. Several men were struck with swords and killed. The reason so many were hastening from atop the ramparts was that they had realized that they were going to lose and, having put their wives and womenfolk to the sword and resigning themselves to death, came out stripped to fight. [However, our men] pressed on from all directions **[335]** and forced them to flee from the ramparts. Two to three hundred infidels entered Medini Rao's quarters, where they killed each other almost to the last by having one man hold a sword while the others willingly bent their necks. And thus most of them went to hell.

keltürdilär. Yoqqarıdın kuffār har nečä taš attılar, ot yandurup saldılar, bu yigitlär yanmadılar. Āxir taš qorğannıng faṣīlı bu du-tahīnıng faṣīlığa yetkän yerdin Šāhım-i Nūr Beg* čıqtı. Yana iki–üč yerdin ham yigitlär yarmašıp čıqtılar. Du-tahīdaqı kāfirlar qača berdilär. Du-tahī alıldı. Yoqqarıqı qorğanda munča ham urušmadılar. Bat qačtılar. Ġalaba kiši yarmašıp yoqqarıqı qorğanğa čıqtılar. Andak furṣattın songra kāfirlar tamām yalangač bolup kelip uruša kiriştilär. Ġalaba elni qačurup faṣīldın učurdılar. Bir nečä kišini čapqulap ḍāyi' qıldılar. Faṣīlnıng üstidin bat barğanlarınıng jihatı bu eken dür kim aldururları jazm qılıp xatunlarını ṣūratīların tamām čapqulap öltürüp özlärigä ölümni körüp yangač bolup urušqa kelmišlär. Āxir tuš tušdın zor qılıp **[335a]** faṣīl üstidin qačurdılar. İki yüz–üč yüz kāfir Medinī Rāonıng ḥavālīsığa kirdi.Ošbu ḥavālīda aksar özläri birbirlärini öltürüptür—andaq kim birisi bir qılıčnı alıp turuptur. Özgäläri birär birär rağbat bilä boyunla[r]ını uzatıp turuptur. Aksar bu dastūr bilä dūzaxqa bardı. Tengri 'ināyatı bilä mundaq nāmdār qorğan 'alam u naqāranı keltürmäy bi-jidd uruš salmay oq iki–üč garīda fatḥ boldı. Canderīnıng ğarb-šimāl ṭarafıdaqı tağnıng üstidä kuffārnıng bašıdın kala-manāra qoparıldı. Bu fatḥnıng tārīxığa *"fatḥ-i dāru'l-ḥarb"* **[934]** lafẓını tārīx tapıp edilär. Men mundaq bağladım:

Būd čandî maqām-i Canderī / pur zi kuffār u dār-i ḥarb u ḍarb*
Fatḥ kardam ba ḥarb qal'a-i ū / gašt tārīx "fatḥ-i dāru'l-ḥarb."

Canderī ṭawrī vilāyat vāqi' boluptur. Aṭrāf u navāḥīsıda aqar su xaylî bar. Argi tağnıng üstidä tüšüptür. İčidä tašdın uluğ ḥawḍ qazıpturlar. Yana bir uluğ ḥawḍ ošbu du-tahīda edi kim ošol yerdin zorlap alıldı. Vaḍī' u šarīfnıng 'imāratı tamām tašdın, uluğlarınıng 'imāratlarını takalluf bilä tarāšīda tašdın qılıpturlar. Rezapāy elining* 'imāratı ham tašdın—ğāyataš tarāšīda emäs. Pošiši sufāl ornığa **[335b]** taxta-sanglar bilä qılıpturlar. Qorğanınıng alıda üč uluğ ḥawḍ dur. Aṭrāf u javānibda burunqı ḥukkām bandlar salıp ḥawḍlar qılıpturlar. Yeri buland vāqi' boluptur. Betwī dep bir daryāčası bar. Canderīdın üč kuroh bolğay. Hindustānda Betwī suyı xūbluq u xošṭa'mlıq bilä mašhūr dur. Ṭawr daryāğına vāqi' boluptur. Ortasıda

Through God's grace such a famous fortress was conquered within two or three *gharī*s without standards or drums and without any fighting in earnest. A tower of infidels' skulls was erected on the hill on the northwest side of Chanderi. The chronogram for this victory was found to be *fath-i daru'l-harb* ("conquest of the infidel realm," 934). I versified it as follows:

For a time Chanderi was full of infidels and the realm of war.
I conquered the fortress in battle, the chronogram for which is
"conquest of the infidel realm."

A DESCRIPTION OF CHANDERI

Chanderi is a superb place. All around the area are many flowing streams. The citadel is located atop a hill, and inside it is a huge reservoir that has been carved from rock. There is another large reservoir in the water conduit we captured. The houses of rich and poor alike are made of stone, although the houses of the grandees are of elaborately carved stone. The ordinary people's houses are also of stone, but they are not carved. The roofs are made of slabs of stone instead of tile. **[335b]** In front of the fortress are three large reservoirs formed by dams built by former rulers. The land is elevated. There is a lake called the Betwa three kos from Chanderi. The Betwa is renowned throughout Hindustan for its good, sweet water, and it is truly a very nice little lake, in which are many pieces of rock suitable for building. Chanderi

واقع شده است. در میان او پارچه پارچه بلندیها افتاده مناسب عمارت کردن. چندیری از آگره جنوب‌رویه نود کروه راه. در چندیری ارتفاع جدی بیست و پنج درجه است.

صباح آن روز پنجشنبه از گرد قلعه کوچ نموده در کنار حوض ملو خان فرود آمده شد. باین نیت آمده شده بود که بعد از فتح چندیری بر سر رای‌سنگ و بهلسان و سارنگ‌پور، که ولایت کفار است و بصلاح‌دین کافر تعلق داشت، گشته شود. اینهارا گرفته بر سر سنگا بچیتور رفته شود. [٤٧٠] چون اینچنین خبر پریشان آمد، امرارا طلبیده مشورت کرده بدفع شر و فتنهٔ مفتنان و یاغیان متوجه [ل٢٢١ب] شدن‌را انسب و اولی دیده شد. چندیری‌را باحمدشاه مذکور، که نبیرهٔ سلطان‌ناصرالدین باشد، داده شد. از چندیری پنجاه لك‌را خالصه کرده شقداری اورا بملا اپاق عهده کرده تا دو سه هزار ترك و هندوستانی باحمدشاه کمك مانده شد. این کارهارا سامان داده روز یکشنبه یازدهم جمادی‌الاول بعزیمت مراجعت از حوض ملو خان کوچ نموده در کنار آب برهان‌پور فرود آمدیم. باز به بکسی از باندیر یکه خواجه‌را با جعفر خواجه فرستاده شد که کشتیهای کالپی‌را بگذر کنار بیارند. روز شنبه بیست و چهارم ماه در گذر کنار فرود آمده فرمان شد که مردم لشکر بگذشتن مشغول شوند.

درین روز خبر آمد که مردم ایلغار رفته قنوج‌را هم پرتافته براپری آمده بودند. قلعهٔ شمس آبادرا ابوالمحمد نیزه‌باز مضبوط کرده بوده کس بسیاری آمده قلعه‌را بزور گرفته‌اند. سه چهار روز تا گذشتن لشکر از دریا درین طرف و دران طرف مکث شد. [٤٧٠ب] از دریا گذشتن کوچ بر کوچ بطرف قنوج روان شده جوانان قزاق‌را بجهت خبر گرفتن از مخالفان پیشتر از خود جدا کرده شد. بقنوج دو سه کوچ مانده بود که خبر آوردند که سپاهی این مردمی که بزبان گرفتن رفته بودند دیده از قنوج پسر معروف گریخته برآمده است. ببن و بایزید و معروف خبر مارا یافته از گنگ گذشته در برابر قنوج بطرف شرقی گنگ بخیال گذربندی نشسته‌اند.

روز پنجشنبه ششم جمادی‌الآخر از قنوج گذشته در کنار گنگ طرف [ل٢٢٢] غربی او فرود آمده شد. جوانان ما رفته چندی از کشتیهای مخالفان‌را زور آورده گرفتند. از بالا و از پایان خورد و کلان تا سی چهل کشتی آوردند. میرمحمد جاله‌بان‌را فرستاده شد از برای پل انداختن جای مناسب از جائی که اوردو فرود آمده بود یك کروه پایان‌تر خوش کرده آمد. بجهت موجود ساختن اسباب پل محصلان جلد تعیین کرده شد. نزدیك بجائی که پل انداخته

lies ninety kos to the south of Agra. In Chanderi the North Star is at twenty-five degrees elevation.

The next morning, Thursday, we marched from the vicinity of the fortress and camped next to Mallu Khan's reservoir. We had come in order to attack Raisen, Bhilsa and Sarangpur, which were infidel regions held by Silhadi. Once these were taken we would proceed to Chitor against Sanga. However, since distressing news was being received, we summoned the begs for consultation, during which it was seen that it was a priority to proceed to repel the sedition of these rebels. Chanderi was given to the above-mentioned Ahmad Shah, the grandson of Sultan Nasiruddin. Fifty lacs from Chanderi were made royal demesne, and Mulla Apaq was made military governor with two or three thousand Turks and Hindustanis to assist Ahmad Shah.

When these affairs had been settled **[336]** we marched back on Sunday the 11th of Jumada I [Feb. 2] to Mallu Khan's reservoir and camped next to the river at Burhanpur. Yaka Khwaja and Ja'far Khwaja were sent from Bhander to bring boats from Kalpi to the Kanar ford. On Sunday the 24th, we stopped at the Kanar ford, and the soldiers were ordered to begin crossing.

pārča pārča qayalar tüšüptü[r], 'imārat qılmaqqa munāsib. Āgradin Canderī janūbqa baqa toqsan kuroh yol dur. Canderīda Judayynıng irtifā'ı yegirmä beš daraja dur.

Tanglası panjšamba küni qorğan girdidin köčüp Mallū Xannıng ḥawḍınıng yaqasığa tüšüldi. Bu niyyat bilä kelilip edi kim Canderī fatḥıdın song Rāysing va Bhilsān ‹va› Sārangpūr üstigä, kim kuffār vilāyatı dur, Ṣalāḥdīn kāfirğa ta'alluq edi, yürülgäy. Bularnı alıp Sangāning üstigä Cītorğa yürülgäy. Cün mundaq parešān xabar keldi, beglärni čarlap mašvarat qılıp bu muftin u yağılarnıng šarr u fitnasınıng daf'ığa mutavajjih bolmaq ansab u awlā köründi. Canderīnı Aḥmad Šāh-i mazkūrğa, kim Sulṭān Nāṣiruddīnnıng nabīrasi bolğay, berildi. Canderīdın ellig lak xālişa qılıp šiqqdārlıqını Mullā Apāqqa 'uhda qılıp iki–üč ming Türk va Hindustānī bilä Aḥmad Šāhqa kömäk qoyuldı. Bu išlärgä sāmān berip **[336a]** yakšamba küni Jumādā'l-avval ayının on biridä murāja'at 'azīmatı bilä Mallū Xannıng ḥawḍıdın köčüp Burhānpūr suyının yaqasığa tüštük. Yana Yakšambahīğa Bānderdın Yaka Xwāja bilä Ja'far Xwājanı yibärildi kim Kālpī kemälärini Kanār guzarığa keltürgäylär. Yakšamba küni aynıng yegirmä törtidä Kanār guzarığa tüšüp farmān boldı kim čerig eli ötä kiriškäylär.

Bu künlärdä xabar keldi kim ılğar barğanlar Qannawjnı ham tašlap Rāprīğa keliptürlär. Šamsābād qorğanını Abū'l-Muḥammad Nayzabāz berkitkän egändür. Qalın kiši kelip Šamsābād qorğanını zorlap alıpturlar. Üč–tört kün čerig daryādın kečkünčä ol yüzdä bu yüzdä maks boldı. Daryādın ötüp küč bar küč Qannawj sarı yürüp qazaq yigitlärni muxālif-lardın xabar alğalı ilgäri ayırduk. Qannawjqa iki–üč köč qala xabar keltürdilär kim bu til tuta barğanlarnıng qarasını körüp Qannawjdın Ma'rūfnıng oğlı qačıp čıqıptur. Biban va Bāyazīd va Ma'rūf bizing xabarımızını tapıp Gangdin ötüp Qannawj toğrısı Gangning šarqī ṭarafığa guzarbandlıq xayālı bilä olturupturlar.

Panjšamba küni Jumādā'l-āxar ayının altısıda Qannawjdın ötüp Gang yaqasıda ğarbī ṭarafıda tüšüldi. Bizni‹ng› yigitlär barıp muxāliflar **[336b]** bir nečä kemäsini zorlap aldılar. Yoqqarıdın qoyıdın uluğ-kičik otuz–qırq kemä keltürdilär. Mīr Muḥammad Jālabānnı yibärildi kim köprüg salmaqqa munāsib yer körüp köprüg asbābını mawjūd qılğay. Ordu tüškändin bir kurohčä qoyıraq xošlap keldi. Jald muḥaṣṣillar ta'yīn qılıldı. Köprüg salur

During these days news arrived that the forward detachment had abandoned Kannauj and pulled back to Rapri. Abu'l-Muhammad Nayzabaz had made fast the Shamsabad fortress, but many men had come and taken it by force. During the three or four days it took the army to cross the river, halt was called on both sides. Once across, we proceeded toward Kannauj, having dispatched some guerilla warriors in advance to gather intelligence on the rebels. When we were two or three kos from Kannauj they brought news that when our spies had been spotted, Ma'ruf's son had fled from Kannauj. Biban, Bayazid and Ma'ruf had gotten wind of us and crossed the Ganges, halting on the eastern shore of the Ganges in hopes of being able to block our crossing.

On Thursday the 6th of Jumada II [Feb. 27], we by-passed Kannauj and stopped on the western shore of the Ganges. Some of our warriors went and seized a few of the rebels' boats. **[336b]** From upstream and downstream thirty to forty boats, large and small, were brought. Mir-Muhammad Jalaban was sent to find a suitable place to make a bridge and find bridge-building materials. He found a place to his liking one kos downstream from camp. Overseers were appointed. Near the place where the bridge was to be made Master Ali-Qulï found a place to set up his mortar and got busy firing shells. Downstream from the place where the

میشد استا علی‌قلی دیگ آورده بجهت سنگ انداختن جا خوش کرده بسنگ انداختن [٤٧١]
اشتغال نمود. [...] باباسلطان و درویش‌سلطان با ده پانزده کس بیحساب نماز شام بکشتی
گذشته جنگی نی و چیزی نی برگشته آمدند. از جهت این گذشتن ایشان‌را خیلی ملامت کرده
شد. یك دو نوبت ملك‌قاسم مغول و بعضی جوانان بکشتی گذشته باندك اندك کس خوبها
جنگ کردند. از جائی که پل بسته میشد پایان‌تر ارابه‌های ضربزن‌را به یك ارالی گذرانده از
ارال ضربزن انداختن گرفت. از پل بلندتر ملچاری برخیزانده شده بود. تفك‌اندازان از بالای
ملچار خوب تفکها انداختند. آخر دلیر شده باندك کسی ملك‌قاسم یاغی‌را تا دایرهٔ او زده و
انداخته درآورد. از مخالفان کس بسیاری با یك فیل آمده زور آوردند. اینهارا بیجا ساختند.
بکشتی درآمده تا روان ساختن کشتی فیل رسیده کشتی‌را غرق کرده ملك‌قاسم دران جنگ
مرد.

این چند روز تا پل بستن استاد علی‌قلی خوبها سنگ انداخت. روز اول هشت سنگ
انداخت. [ل٢٣٢ب] روز دوم [٤٧١ب] شانزده سنگ انداخت. سه چهار روز همین طور سنگ
انداخت. این سنگهارا بدیگ غازی انداخت. این دیگ آن دیگ بود که در جنگ سنگای کافر
سنگ انداخته بود. ازانجهت باین اسم موسوم شده بود. یك دیگر ازین کلانتر دیگی مانده
بود. همین یك سنگ انداخت. دیگ او شکست. تفك‌اندازان هم تفك بسیاری انداختند. کس
بسیار و اسپ بسیاررا به تفك انداختند. از توقوز غلامان هم کرکاوره دوا (؟) آدم و اسپ
بسیاری انداختند. بمجرد نزدیك رسیدن کار پل روز چهارشنبه نوزدهم ماه جمادی‌الآخر کوچ
نموده بر سر پل آمدیم. افغانان بجهت پل بستن استبعاد کرده تمسخر می‌کرده‌اند.

روز پنجشنبه پل طیار شد. اندکی از پیاده‌ها و لاهوریان گذشته اندك جنگی شد. روز
جمعه از تابین خاصه و دست راست غول و دست چپ غول جوانان و تفك‌اندازان پیاده
گذشتند. افغانان بتمام یراغ بسته سوار شده با فیلان خود آمده زور آوردند. یك مرتبه مردم
دست چپ‌را گریزاندند. مردم غول [٤٧٢] و دست راست ایستاده و غنیمان خودرا زده
برگرداندند. دو کس از میان مردم بسیار خود دور جدا شده تاختند. یکی‌را خود همانجا
فرود آورده گرفتند. یك دیگرش هم اورا هم اسپ اورا بسیار زدند. اسپ او افتان و خیزان
برگشته در میان مردم خود افتاد. همان روز هفت هشت سر آوردند. بکس بسیار آنها زخم
تیر و زخم تفك رسید. تا نماز دیگر تنك جنگ بود. شب تمام از پل گذشتگان‌را [ل٢٣٣]
گردانده شد.

bridge was to be made Mustafa Rumi had the artillery caissons taken out to an island and started firing artillery. Upstream from the bridge batteries were set up from which the matchlockmen fired their matchlocks. Once or twice Malik Qasim Mughul and some warriors crossed by boat and fought well, though they were very few. One evening Baba Sultan, Darwesh and ten to fifteen men crossed with nothing but audacity, returning without having engaged in battle or accomplished anything. They were severely reprimanded for making such a crossing. Finally, in a heroic gesture, Malik Qasim and a few men battled the enemy all the way to their camp. The rebels came out with many men and an elephant and fought furiously, forcing our men to withdraw. Before they could get into the boat and get it moving, **[337]** the elephant came up and sank it. Malik Qasim died in that encounter.

During these few days while the bridge was being built Master Ali-Qulï got off a few good shots. The first day he fired eight shots. The second day he fired sixteen shots, and so on for three or four days. These shots were made with the mortar Ghazi, which was the mortar he fired during the battle with Sanga the Infidel, for which reason it was named "Ghazi." He set

yerning yavuqıda Ustād ʻAlī-Qulı qazan qurup taš atmaq üčün yer xošlap taš atmaqqa ištiğāl körsätti. Köprüg bağlar yerdin qoyıraq Muṣṭafā Rūmī ḍarbzanlığ arābalarını bir aralğa kečürüp araldın ḍarbzan ata kirišti. Köprügdin yoqqarı moljar qoparılıp edi. Tufak-andāzlar moljar üstidin yaxšı tufaklär attılar. Bir–iki nawbat Malik Qāsim Muğul va baʻzı yigitlär kemä bilä kečip az az kiši yaxšılar uruštılar. Bābā Sulṭān va Darveš on–on beš kiši bilä ošbu dilīrlıq bilä beḥisāb bir namāz-i šām kemä bilä ötüp uruš yoq nemä yoq yana yanıp keldilär. Bu ötüšlärini xaylî malāmat qılıldı. Āxir dilīr bolup az kiši bilä Malik Qāsim yağını dāyirasığa urup atqulap sığı[n]durdı. Muxāliflar qalın kiši bir fīl bilä kelip zorladılar. Bularnı teprättilär. Kemägä kirip kemäni yürütkünčä **[337a]** fīl yetip kemäni ğarq qıldı. Malik Qāsim ol urušta öldi.

Bu nečä kün köprüg bağlağunča Ustād ʻAlī-Qulı yaxšılar taš attı. Avvalqı kün sekiz taš attı. İkinči kün on altı taš attı. Üč–tört kün ošmundaq taš attı. Bu tašlarnı Ġāzī qazanı bilä attı. Bu qazan ol qazan edi kim Sangā-yi kāfirnıng urušıda taš atıp edi. Ol jihattın "Ġāzī"ğa mawsūm bolup edi. Yana bir uluğraq qazan qoyup edi. Bir oq taš attı. Qazan sındı. Tufak-andāzlar ham qalın tufak attılar; ğalaba kišini va atnı tufak bilä yumalattılar. Toquz* qullardın ham KRKA bilä RH DWA kiši va at attılar. Köprüg iši yavuq yetkäč čahāršamba küni Jumādā'l-āxar ayının on toquzıda köčüp köprüg üstigä keldük. Afğānlar köprüg bağlamaqnı istib'ād qılıp tamasxur qılurlar egändür.

Panjšamba küni köprüg tayar boldı. Azağlaq yayaq va Lāhawrī ötüp azraqča uruš boldı. Ādına küni ğoldın xāṣṣa tabin va ong qol va sol qol yigitläri va tufak-andāzlar yayaq öttilär. Afğānlar tamām yarağlanıp atlanıp fīlları bilä kelip zor keltürdilär. Bir dast sol qol kišisini teprättilär. Ġol kišisi va ong qol kišisi toxtap urup **[337b]** ğanīmlarını yandurdılar. İki kišisi qalınıdın tez[r]aq ayrılıp čaptılar. Birisini ošanda oq tüšürüp alıp qaldılar. Yana birining atını va özini qalın urdılar. Atı tuylap yanıp öz elining arasıda yıqıldı. Ošol küni yeti–sekiz baš keltürdilär. Qalın kišisigä oq yarası va tufak yarası boldı. Keč namāz-i dīgargäčä uruš edi. Kečä tamām ötkänlärni yanduruldı.

up another rather large mortar, but it shattered the first time it was fired. The matchlockmen also fired a lot of shots and brought down many men and horses.... When the bridge was nearly finished, on Wednesday the 19th of Jumada II, we marched out onto the bridge. The Afghans, who were quite skeptical about a bridge being made, had been hooting and making fun of us.

On Thursday the bridge was completed. A few footsoldiers and Lahoris crossed, and a skirmish was held. On Friday the royal tabin from the center and the warriors from the right and left flanks crossed on foot with the matchlockmen. The Afghans came forward in force, fully armed and mounted, with their elephants and drove back the men of the left flank. The men of the center and right flank held their ground and fought the enemy back. **[337b]** Two men emerged quickly from the mass and slashed with their swords. One of them was felled and captured right there. The other man and his horse were both hit many times. The horse reared back and fell in the midst of the soldiers. That day seven or eight heads were brought in. Many received arrow and gun wounds. There was fighting until late that afternoon. That night all who had crossed were brought back.

اگر همین شب شنبه کس گذرانده میشد ، احتمال داشت که اکثر بدست می‌افتادند ، اما بخاطر این رسید که سال گذشته روز شنبه روز نوروز از سیکری بعزیمت جنگ سنگاء کوچ کرده یاغی‌را زیر کردیم. امسال روز چهارشنبه روز نوروز بعزیمت جنگ این دشمنان کوچ نمودیم. اگر روز یکشنبه ظفر یابیم از غرایب واقعات است. ازین جهت کس گذرانده نشد. روز شنبه بجنگ نیامدند. از دور راست کرده ایستادند. همین روز ارابه‌هارا گذراندیم. همین سحر فرمان شد که مردم بگذرند. وقت نقاره [٤٧٢ب] از قراول خبر آمد که غنیم گریخته رفته است. بچین‌تیمور سلطان حکم شد که لشکررا سر کرده از عقب غنیم برود. محمدعلی جنگ جنگ ، حسام‌الدین علی خلیفه ، محب‌علی ، خلیفه کوکی ، بابا قشقه ، دوست‌محمد باباقشقه ، باقی تاشکندی ، ولی قیزیل ، این سرداران‌را قاوغونچی تعیین کرده شد که با سلطان بوده از سخن سلطان بیرون نروند. وقت سنت من هم گذشتم. شتران‌را حکم شد که پایان از گذری که دیده شده بود بگذرند. آن روز روز یکشنبه در یك کروهی بنگرماؤو در کنار سیاه آبی فرود آمده شد. جماعهٔ که قاوغونچی تعیین شده بودند خوب نگشته بوده‌اند. در بنگرماؤو فرود آمده بوده‌اند. همین نماز پیشین از بنگرماؤو روان شده بوده‌اند. صباح آن در کنار کولی که در پیش بنگرماؤو است فرود آمده شد.

همین روز توخته بوغا سلطان پسر خورد خانداداام خورد آمده ملازمت کرد. روز شنبه بیست و نهم [ل٢٢٢ب] جمادی‌الآخر لکنؤورا سیر کرده آمده از آب گومتی گذشته فرود آمده شد. همین روز در آب گومتی غسل کردم. نمی‌دانم [٤٧٣] در گوش من آب درآمد یا از تاثیر هوا بود ، گوش راست من گران شد ، اما چند روز خیلی درد نداشت. باود یك دو منزل مانده بود که از چین‌تیمور سلطان کس آمد که غنیم دران طرف آب سرؤو نشسته است ، کمك بفرستند. بسرداری قراق تا هزار کس از جوانان از مردم غول کمك جدا کرده شد.

روز شنبه هفتم رجب از اود دو سه کروه بلندتر در جای جمع شدن گگر و سرؤو فرود آمده شد. تا همین روز در روبروی اود آن طرف سررو شیخ بایزید بوده است. خط فرستاده با سلطان سخن کرده بوده است. حیل اورا سلطان معلوم کرده نماز پیشین بقراچه کس فرستاده متوجه گذشتن دریا می‌شوند. چون قراچه بسلطان همراه می‌شود بی‌توقف از آب می‌گذرند. مقدار پنجاه سوارش با سه چهار فیل آنجا بوده است. نتوانسته‌اند ایستاد و

If that very Friday evening men had been sent across, most [of the enemy] would probably have been taken captive. However, it occurred to me that the previous year we had set out from Sikri on Nawroz, which fell on a Tuesday, to fight Sanga and we had defeated the enemy on a Saturday. This year we had set out to fight the enemy on Nawroz, which fell on a Wednesday. If we were victorious over the enemy on Sunday, it would be a remarkable coincidence. For this reason no one was sent across. On Saturday they did not come to fight but stood afar in formation. This same day the caissons were taken across. At dawn the order was given for the men to cross. When the drums were being sounded news came from the vanguard that the enemy had taken flight. Chïn Temür Sultan was ordered to take a contingent out in pursuit of the foe. Muhammad-Ali Jang-Jang, Husamuddin Ali Khalifa, Khalifa's Muhibb-Ali, Baba-Qashqa's Kuki, [338] Baba-Qashqa's Dost-Muhammad, Baqi Tashkandi and Wali Qïzïl were assigned to lead the groups of the pursuing party with Sultan and not to disobey his orders. I myself crossed early in the morning. Orders were given for the camels to be taken across at the ford that had been found downstream. That day, Sunday, camp was

Agar ošbu šamba axšamı kiši ötkärilsä edi, iḥtimālı bar edi kim aksarı eliggä tüškäy edi, valî xāṭirğa bu yetti kim ötkän yıl sišamba küni nawroz küni Sïkrïdin Sangā urušı ʻazïmatı bilä köčüp šamba küni yağını bastuk. Bu yıl čahāršamba küni nawroz küni bu yağılarnıng urušı ʻazïmatı bilä köčtük. Yakšamba küni ğanïmğa ẓafar tapsaq, ğarāyib-i vāqiʻātıdın dur. Bu jihattın kiši ötkärilmädi. Šamba küni urušqa kelmädilär. Yıraqdın yasap turdılar. Ošbu kün arābalarnı ötkärildi. Ošbu saḥar farmān boldı kim el ötkäy. Naqāra vaqtıda qaravuldın xabar keldi kim ğanïm kišisi qačıp ketiptür. Cın Temür Sulṭānğa ḥukm boldı kim čerigni tašlap ğanïmnı qavlağay. Muḥammad ʻAlī Jang-Jang, Ḥusāmuddīn ʻAlī Xalīfa, Muḥibb ʻAlī Xalīfa, Kūkī Bābā Qašqa, **[338a]** Dost Muḥammad-i Bābā Qašqa, Bāqī Tāškandī, Valī Qızıl bašlığlarnı qavğunčı taʻyīn qılıldı kim Sulṭān bilä bolup Sulṭānnıng sözidin čıqmagaylar [sic]. Sunnat vaqtı men ham öttüm. Teväni ḥukm boldı qoyıraq körülgän guzar bilä ötkäy. Ol küni yakšamba küni Bangarmāūnıng bir kurohidä qara su yaqasığa tüšüldi. Qavğunčığa taʻyīn bolğanlar yaxšı yürümäydürlär. Bangarmāūda tüškän egändürlär. Ošbu namāz-i pešīn Bangarmāūdın tepräptürlär. Tanglası Bangarmāūnıng alıdaqı kölning yaqasığa tüšüldi.

Ošbu kün Toxta Buqa Sulṭān, Kičik Xan dädämning oğlı, kelip manga mulāzamat qıldı. Šamba küni Jumādā'l-āxar ayınıng yegirmä toquzıda Laknawnı sayr qılıp kelip Go[mat]ī suyıdın ötüp tüšüldi. Ošbu kün Go[mat]ī suyıda ğusl qıldım. Bilmän qulaqımğa su kirdi mü ya havā taʼsīrıdın boldı mu—ong qulaqım tuttı, valî bir nečä kün xaylî ağrığı yoq edi. Awadğa bir–iki köč qala Cın Temür Sulṭāndın kiši keldi kim ğanïm Sarū daryāsınıng ol yüzidä olturuptur. Kömäk yibärsünlär. Qarača* bašlığ mingqa čağlığ yigitni ğol kišisidin kömäk ayırduk.

Šamba küni Rajab ayınıng yetisidä Awadtın iki–üč kuroh yoqqarıraq Gagar bilä Sarūnıng **[338b]** qatılışıda tüšüldi. Ošbu küngäčä Awad toğrısı Sarūnıng narı yüzidä Šayx Bāyazīd bar egändür. Xaṭṭ yibärip Sulṭān bilä sözläšädür egändür. Anıng ḥiyalını Sulṭān maʻlūm qılıp namāz-i pešīn Qaračağa kiši yibärip daryā kečmäk bolurlar. Qarača Sulṭānğa qošulğač betavaqquf sudın ötärlär. Elligčä atlığı üč–tört fïl bilä bar egändür. Turuš berä [a]lmas.

---

made on the riverbank one kos from Bangarmau. Those assigned to the pursuit contingent had not proceeded well, and they too were halted at Bangarmau. That afternoon they were sent out from Bangarmau. The next morning camp was made next to the reservoir in front of Bangarmau.

This day Tokhta Buqa Sultan, my uncle Kichik Khan's son, came and paid me homage. On Saturday the 29th of Jumada II [Mar. 21], I toured Lucknow, crossed the Gomati and halted. That same day I bathed in the Gomati. I don't know whether I got some water in my ear or whether it was the effect of the air, but my right ear got stopped up, although there was only a little pain for a few days. A march or two from Oudh, a man came with the following report from Chïn Temür Sultan: "The enemy is sitting on the other side of the Sarju. Send auxiliaries." Around a thousand warriors under Qaracha were dispatched from the center to reinforce him.

On Saturday the 7th of Rajab [Mar. 28], camp was made two or three kos downstream from Oudh at the confluence of the Gogra and the Sarju. **[338b]** Until this day Shaykh Bayazid was supposed to be on the other side of the Sarju opposite Oudh. He had sent a letter and held deliberations with Sultan. Realizing his deceit, Sultan sent a man to Qaracha at noon to get ready to cross the river. As soon as Qaracha joined Sultan they crossed. Bayazid had around fifty cavalrymen and three or four elephants. Unable to hold their ground, they fled. A few

می‌گریزند. چند کسی‌را فرود آورده و سر بریده فرستادند. بیخوب سلطان، تردی‌بیگ، قوچ بیگ، بابا چهره، باقی شغاول [۴۷۲ب] بعد از سلطان می‌گذرند. پیشتر ازینها پیشتر گذشتگان شیخ بایزیدرا تا نماز شام پیش انداخته می‌روند. شیخ بایزید خودرا در جنگل انداخته خلاص می‌شود. چین‌تیمور سلطان شب در کنار سیاه آب بوده نیم شب سوار شده از عقب غنیم می‌رانند. تا چهل کروه راه رفته در جائی که کوچ و بسهی [ل۲۲٤] ایشان بود می‌رسند. آنها گریخته بوده‌اند. ازینجا هر طرف چاپقونچی جدا می‌شود. باقی شغاول با چند جوانی از عقب غنیم رانده بکوچ و بسهی ایشان رسیده یسیران افغانان‌را آوردند.

چند روزی بجهت ضبط و ربط اود و این نواحی درین منزل توقف شد. از اود هفت هشت کروه بلندتر در کنار دریای سرور زمین شکارگاهی گفته تعریف کردند. میرمحمد جاله بان‌را فرستاده شد. گذر دریای گگر و گذر دریای سرزورا دیده آمد. روز پنجشنبه دوازدهم ماه بخیال شکار کردن سوار شدم.

men were unhorsed, and their heads were sent in. Beykhub Sultan, Turdï Beg, Baba Chuhra, Qoch Beg and Baqi Shiqavul crossed after Sultan. Those who had crossed earlier pursued Shaykh Bayazid until evening. Shaykh Bayazid went into the jungle to escape. That night Chïn Temür Sultan camped on the banks of the still water and then mounted at midnight to make a drive in pursuit of the enemy. After going forty kos they reached the place where the baggage train was, but the foe had fled. From here the possé spread out in all directions. Baqi Shiqavul and a few warriors went in pursuit of the enemy, reached their baggage train and brought some Afghans in as prisoners.

Qačarlar. Bir nečä kiši tüšürüp baš kesip yibärdilär. ?YḤWB Sulṭān va Turdı Beg va Bābā Cuhra, Qoč Beg, Bāqī Šiqāvul, Sulṭāndın songra kečärlär. Bulardın burunraq burta kečkänlär Šayx Bāyazīdnı namāz-i šāmğača qavlar. Šayx Bāyazīd özini jangalğa salıp qutulur. Cın Temür Sulṭān kečä qara su yaqasığa tüšüp yarım kečä atlanıp yağı käyničä sürälär. Qırq kurohča yol barıp köč va BSHYSı bolğan yergä yetärlär. Alar qačqan egändürlär. Bu yerdin čapqunčı har ṭarafğa ayrılur. Bāqī Šiqavul bir nečä yigit bilä yağının käyničä sürüp köč va BSHYSığa yetip Afğānlarnı‹ng› yäsirini keltürdilär.

Bir nečä kün Awadnıng va bu navāḥīnıng ḍabṭ u rabṭı üčün bu yurtta tavaqquf boldı. Awadtın yeti–sekiz kuroh yoqqarı Sarū daryāsının yaqasını avlağ yer dep ta'rīf qıldılar. Mīr Muḥammad Jālabānnı yibärildi. Gagar Suyının va Sarū Suyının guzarini **[339a]** körüp keldi. Panjšamba küni aynıng on ikisidä avlamaq xayālı bilä atlandım.

Halt was called for a few days at this site in order to consolidate affairs in Oudh and that area. We had been told of a hunting ground seven or eight kos upstream from Oudh. Mir-Muhammad Jalaban was sent [to inspect it]. He inspected the fords on the Gogra and Sarju and returned. **[339]** On Thursday the 12th [Apr. 2] we rode out to hunt.

[An unexplained break of five and a half months occurs at this point in the text.]

روز جمعه سیوم محرم عسکری‌را که پیشتر از یورش چندیری بجهت مصلحت [٤٧٤] ملتان طلبیده بودم آمده در خلوتخانه ملازمت کرد. صباح آن [ل٢٢٤ب] خواند امیر مورخ و مولانا شهاب معمائی و میر ابراهیم قانونی قرابت یونس‌علی که مدت مدید بود که بداعیهٔ ملازمت از هری آمده بودند آمده ملازمت کردند. [ل٢٢٥] نماز دیگر یکشنبه پنجم ماه بداعیهٔ سیر گوالیار که در کتابها «گالیور» می‌نویسند از جون گذشته در قلعهٔ آگره درآمده فخرجهان بیگم و خدیجه سلطان بیگم‌را که در همان دو سه روز هر دو همراه عزیمت کابل کرده بودند خیرباد کرده سوار شدم.

محمدزمان میرزا رخصت طلبیده در آگره ماند. همان شب چهار پنج کروه راه گشته در کنار کول کلانی فرود آمده خواب کرده شد. نمازرا پگاه‌ترك گذارده سوار شدیم. در کنار آب گنبیر نیم روزرا گذرانده نماز پیشین ازانجا سوار شده سفوفی‌را که ملا رفیع ساخته بود بجهت کیفیت در تالقان همراه کرده آشامیدیم. بسیار بدخور و بیمزه آمد. نماز دیگر گذشته در یك کروهی دولپور طرف غرب او در باغ و عمارتی که فرموده شده بود [٤٧٤ب] آمده فرود آمدم. این جائی که باغ و عمارت درانجا فرموده شده در تمامی بینی‌گاه یك کوهی واقع شده. این بینی‌گاه تمامی کوه از یکپاره سنگ سرخ لایق عمارت است. این‌را فرموده بودم که این کوه‌را کافته بزمین برسانند. اگر از سنگ یکپاره آنقدر بلند ماند که از یکپاره سنگ عمارتی توان تراشید، خود عمارت تراش بکنند. اگر آنمقدار بلند نماند، ازین یکپاره سنگ در صحن هموار شده حوضی بکنند. آنقدر کوه بلند نمانده بود که از یکپاره سنگ عمارت شود. باستاد شاه‌محمد سنگتراش فرموده شد که یك حوض مثمن کله‌دار بر بالای این سنگ یکپارهٔ که صحن شده بود طرح کرد. حکم شد که سنگتراشان بجد مشغول شوند. در شمال این جائی که درو حوض از [ل٢٢٥ب] یکپاره سنگ فرموده شده درختان بسیاریست. از انبه و جامن و هر نوع درختها در میان این درختان ده‌درده چاهی فرموده بودم. این چاه باتمام نزدیك رسیده بود. آب این چاه بآن حوض می‌رود. در جانب غربی این حوض سلطان‌اسکندر بندی انداخته است. [٤٧٥] بالای بند عمارتها کرده است. از بند بالاتر آبهای بشکال جمع

Events of the Year 935

Askari, whom I had summoned before the Chanderi expedition to govern Multan, came on Friday the 3rd of Muharram [Sept. 18] and paid homage in my private quarters. The next morning Khwandamir the historian, Mawlana Shihab the enigmatist and Mir Ibrahim the dulcimer player, a relative of Yunus Ali, all of whom had long ago left Herat wishing to enrol in my service, came and paid homage. On Sunday afternoon, the 5th of the month [Sept. 20], I crossed the Jumna and entered the Agra fort, intending to make a tour of Gwalior, which is called Galior in books. I rode there to bid farewell to Fakhrijahan Begim and Khadija Sultan Begim, who were going to set out for Kabul within the next few days.

BABUR PROCEEDS TO GWALIOR VIA DHOLPUR

Muhammad-Zaman Mirza requested permission to remain in Agra. That night we proceeded three or four kos, stopped beside a reservoir and slept. We performed our prayers rather early and rode off. We spent the noon beside the Gambhir river and rode out in the afternoon. Along the way I mixed with barley flour some medicine Mulla Rafi' had made to

Ādīna küni Muḥarram ayının üčidä 'Askarī, kim Canderī yürüšidin burunraq Multān maṣlaḥatığa tiläp edim, kelip xalvatxānada mulāzamat qıldı. Tanglası Xwāndamīr muvarrix va Mawlānā Šihāb Mu'ammā'ī va Mīr Ibrāhīm Qānūnī, Yūnus 'Alīnıng qarābatı, kim muddat-i madīd edi kim mulāzamat dā'iyası bilä Harīdin čıqıp edilär, kelip mulāzamat qıldılar. Yakšamba namāz-i dīgar aynıng bešidä Gwāliyār sayrı dā'iyası bilä, kim kitāblarda Gālyūr bitirlär, Jawndın kečip Āgra qal'asığa kirip Faxr-i Jahān Begim bilä Xadīja Sulṭān Begim bilä, kim ošol iki–üč kündä Kābulğa 'azīmat qılmaqčı edilär, xayrbād qılıp atlandım.

Muḥammad Zamān Mīrzā ruxṣat tiläp Āgradä qaldı. Ošol kečä üč–tört kuroh yol yürüp bir köl yaqasıda tüšüp uyquladuk. Namāznı ertäräk ötäp atlanduk. Gambīr suyınıng yaqasıda tüšlänip namāz-i pešīn andın atlanıp yolda Mullā Rafi' yasağan safūfnı kayfiyyat üčün talğan bilä čalıp ičtük. Bisyār badxwar u bemaza boldı. Keč namāz-i dīgar Dolpūrnıng bir kurohidä ğarb sarı bāğ u 'imāratığa **[339b]** kim buyurulup edi kelip tüštüm. Bu bāğ u 'imārat buyurğan bir tağnıng tumšuqınıng tükäniši vāqi' boluptur. Bu tağ tükäniši tumšuq yakpāra qızıl 'imārat taši dur, va men munı buyurup edim kim bu tağnı qazıp yergä yetkürgäylär. Agar yakpāra tašdın anča buland qalsa kim yakpāra tašdın 'imārat tarāšlasa bolğay xud 'imārat tarāš qılğaylar. Agar anča buland qalmasa bu yakpāra tašdın hamvār bolğan ṣaḥnda ḥawḍ qazılğay. Anča buland tağ qalmaydur kim yakpāra tašdın 'imārat bolğay. Ustād Šāh Muḥammad Sangtarāšqa buyuruldı bir kulahdār musamman ḥawḍ bu yakpāra ṣaḥn bolğan tašnıng üstidä ṭarḥ qıldı. Ḥukm boldı sangtarāšlar bi-jidd mašğūl bolğaylar. Bu yakpāra tašdın ḥawḍ buyurğan yerning šimālı qalın diraxtlar dur—amba va jāman va har naw' diraxttın. Bu diraxtlarnıng arasıda bir dahdardah čāhî buyurup edim. Ol čāh itmāmğa yetä yavušuptur. Bu čāhnıng suyı ol ḥawḍğa barur. Bu ḥawḍnıng ğarb-šimālıda Sulṭān Sikandar bandî salıptur. Bandnıng üstidä 'imāratlar qılıptur. Bandtın yoqqarı biškāl suları yığılıp uluğ köl bolur. Bu

raise our spirits and swallowed it. It tasted horrible. A little before noon I halted at the garden and pavilion I had ordered a kos west of Dholpur. **[339b]** The place where the garden and pavilion are situated is at the end of a mountain spur, which is a solid piece of red building stone. I had ordered stone to be cut from the mountain and taken to this place. If a piece remained large enough to hew into a pavilion in one piece, then they were to do it. If not, they were to cut the stone down and make a pool in the courtyard. The stone had not remained large enough to make a pavilion from one piece. Master Shah-Muhammad the stonemason was ordered to design a scalloped octagonal pool on top of the solid rock that had been shaped into a courtyard. The order was given for the stonecutters to get to work in earnest. To the north of the spot where the pool of solid rock had been ordered there were many trees, mangoes, eugenias and all sorts of trees. In the middle of these trees I had ordered a ten-by-ten well made, and it was nearly finished. The water from the well went to the pool. To the northwest of the pool, Sultan Sikandar had made a dam, on top of which he had built some structures. Behind the dam the monsoon rains collected and formed a large lake. On the eastern side of

شده حوض کلانی می‌شود. اطراف این کول کوه است. در طرف شرق کول هم فرمودم که از یکپاره سنگ صفه‌ها تراش بکنند. طرف غرب او مسجد فرموده شد.

سه‌شنبه و چهارشنبه بجهت این مصلحتها ایستاده شد. روز پنجشنبه سوار شده از دریای چنبل گذشته نماز پیشین‌را در کنار دریا کرده در میان دو نماز از کنار چنبل سوار شده در میان نماز شام و نماز خفتن از آب کواری گذشته فرود آمدیم. از جهت باران آب کلان شده بود. اسپان‌را شناو کنانیده خود بکشتی گذشتیم. صبح آن روز جمعه که عاشور[ا] بود ازانجا سوار شده در راه در یك دهی نیم روزرا گذرانده نماز خفتن از گوالیار یك کروه بطرف شمال در یك چارباغی که سال گذشته من فرموده بودم آمده فرود آمدم. صباح آن پیشتر از نماز پیشین سوار شده پشته‌های شمالی گوالیار و نمازگاهش‌را سیر کرده آمده از دروازهٔ هاتی‌پول نام گوالیار که عمارات [٤٧٥ب] راجه مانسنگ باین دروازه پیوست است درآمده بعمارات راجه بکرماجیت که رحیمداد آنجا نشسته بود نماز دیگر گذشته آمده فرود آمدم.

همین شب از جهت تشویش گوش خود، و ماهتاب [ل٣٣٦] هم باعث شد، افیون اختیار کردم. صباح آن خمار افیون بسیار تشویش داد. خیلی قی کردم. باوجود خمار عمارتهای مانسنگ و بکرماجیت‌را تمام گشته سیر کردم. غریب عمارتهاست. اگرچه لوك بلوك و بی‌سیاق است، این عمارتها تمام از سنگ تراشیده است. از عمارتهای همهٔ راجه‌ها عمارتهای مانسنگ خوب‌تر و عالی‌تر است. یك ضلع دیوار عمارت مانسنگ بطرف شرق است. در این ضلع نسبت بضلعهای دیگر بیشتر تکلف کرده‌اند. بلندی او تخمیناً چهل پنجاه گز بوده باشد. تمام از سنگ تراشیده است. روی اورا بگچ سفید کرده‌اند. بعضی جاها چهار طبقه عمارت است. دو طبقهٔ پایان او بسیار تاریك است. اندك روشنی او بعد از مدتی نشستن ظاهر میشود. اینهارا بشمع گشته سیر کردم. در هر ضلع این عمارت پنج گنبد می‌شود. در میان [٤٧٦] گنبدها خورد خورد بدستور هندوستان چارسو چارسو گنبدچه‌هاست. بالای این پنج گنبد کلان تنکه های مس زراندود کرده‌را نشانده‌اند. بیرونهای این دیوارهارا بکاشی سبز کاشی‌کاری کرده اند. در گرداگرد او بکاشی سبز بتمام درختهای کیله‌را نموده‌اند. در برج ضلع شرقی او هاتی پول است. پیل‌را «هاتی» گویند، دروازه‌را «پول». در برآمد این دروازه صورت یك فیلی‌را مجسم کرده‌اند. بالای او دو فیلبان هم ساخته‌اند. بعینه فیل‌را مشابه کرده‌اند. ازین جهت

this lake was a garden. **[340]** To the east of the lake I also ordered them to carve some things like benches from solid stone. On the western side a mosque was ordered to be made. Tuesday and Wednesday we stayed in Dholpur to tend to these affairs.

On Thursday we mounted and crossed the Chambhal river. We performed the afternoon prayer on the riverbank, left the Chambhal in the afternoon and halted, having crossed the Kunwari late in the evening. The water was so deep due to the rains that the horses had to be made to swim across. We crossed by boat. The next morning, Friday, which was Ashura [10 Muharram], we rode off, spent noon in a village and then stopped one kos from Gwalior to the north of a *charbagh* I had ordered made the previous year. The next day, after the noon prayer, we mounted and made a tour of the hills to the north of Gwalior and inspected the *namazgah* before entering the city through the Hathi Pol, which was next to Rajah Man Singh's palace. Late that afternoon we dismounted at Rajah Bikramajit's buildings, where Rahimdad was staying.

This night I took some opium for the pain in my ear—the moonlight also induced me to take it. The next morning I really suffered from an opium hangover and vomited a lot. Despite

kölning šarq aṭrāfı bāğ dur. Kölning šarq **[340a]** ṭarafıda ham buyurdum kim yakpāra tašdın ṣuffa nemälär tarāš qılğaylar. Ġarb ṭarafıda masjid buyuruldı.

Sišamba va čāršamba bu maṣlaḥatlar üčün Dolpūrda turuldı. Panjšamba küni atlanıp Cambal daryāsıdın ötüp namāz-i pešınni daryā yaqasıda qılıp iki namāz arasıda Cambal yaqasıdın tepräp namāz-i šām bilä namāz-i xuftan arasıda Kuwārī suyıdın ötüp tüštük. Yağın jihatıdın su uluğ bolup atnı üzdürür edi. Kemä bilä öttük. Tanglası ādına küni, kim 'āšūr[ā] edi, andın atlanıp yolda bir kenttä tüšlänip namāz-i xuftan Gwāliyārdın bir kuroh šimāl sarı bir čā[r]bāğda, kim men ötkän yıl buyurup edim, kelip tüštüm. Tanglası namāz-i pešındin song atlanıp Gwāliyārnıng šimālī puštalarını va namāzgāhını sayr qılıp kelip Gwāliyārnıng Hātī Pol atlığ darvāzasıdın, kim Rāja Mān Singnıng 'imāratı bu darvāzağa payvast tur, kirip Rāja Bikramājītnıng 'imāratlarığa, kim Raḥīmdād anda olturup edi, keč namāz-i dīgar kelip tüštüm.

Ošbu kečä qulaqımnıng tašvīši jihatıdın—va māhtāb ham bā'is edi—afyūn ixtiyār qıldım. Tanglası afyūn xumārı bisyār tašvīš berdi. Xaylî qay kardam. Bāvujūd-i xumār Mān Singnıng va Bikramājītnı‹ng› 'imāratları tamām yürüp sayr qıldım. **[340b]** Ġarīb 'imāratlar dur. Agarči lük-pülük va besiyāq dur, bu 'imāratlar tamām sang-i tarāšīdadın dur. Barča rājalar 'imāratlarıdın Mān Singnıng 'imāratları yaxšıraq va 'ālīraq tur. Mān Sing 'imāratınıng tamınıng bir ḍil'ı šarq sarı dur. Bu ḍil'ını özgä ḍil'larğa baqa köpräk takalluf qılıptur. Bulandlıqı taxmīnan qırq–ellig qarı bolğay. Tamām sang-i tarāšīdadın yüzini gač bilä aqartıpturlar. Ba'zı yerdä tört ṭabaqa 'imārat tur. İki qoyıqı ṭabaqası xaylî qaranğu dur. Andak yaruqluqî muddatî olturğandın songra ẓāhir boladur. Bularnı šam' bilä yürüp sayr qılduk. Bu 'imāratnıng bir ḍil'ıda beš gumbaz tur. Bu gumbazlärni‹ng› aralarıda kičik Hindustān dastūrı bilä čārsū-čārsū gumbaz čälär dür. Bu beš uluğ gumbazlärning üstigä zarandūd qılğan mis tankalarını qadapturlar. Bu tamlarning tašqarısı yašıl kāšī bilä kāšīkārlıq qılıpturlar. Yašıl kāšī bilä girdāgirdi tamām kela diraxtlarını körsätiptürlär. Šarq sarıqı ḍil'ınıng burjıda Hātī Pol dur. Pīlnı hātī derlär; darvāzanı, pol. Bu darvāzanıng čıqıšıda bir fīlnıng ṣūratını mujassam qılıpturlar. Üstidä iki fīlbān qılıpturlar. Bi-'aynih fīl xaylî mušābih qılıpturlar. Bu

the hangover, I went out on a tour of all Man Singh's and Bikramajit's buildings. **[340b]**

A TOUR OF GWALIOR

The buildings are strange. In addition to being higgledy-piggledy and inharmonious, they are all of carved stone. Of all the rajahs' edifices, Man Singh's are the most beautiful and the best. One side of the wall of Man Singh's palace is toward the east, and this side is more elaborate than the others. It is approximately forty or fifty yards high. The entire face, which is of carved stone, has been covered with white stucco. In some places it is four stories tall. The two lower stories are very dark. After being inside for a while a bit of light can be perceived, but we toured them by candlelight. On one side of this palace are five domes. Between the domes are small, squarish domelets in the Hindustani style. To the tops of the five large domes have been attached plates of gilded copper. The outside of the walls are covered all around with green glazed tiles, which depict plantain trees. In the tower on the eastern side is the Hathi Pol. (*Hathi* means "elephant," and *pol* means "gate.") At the exit to this gate is a statue of an elephant with two keepers on its back. It has been made in the exact

هاتی‌پول می‌گویند. چهار طبقه عمارتی که هست طبقهٔ از همه پایان‌تر طرف این فیل مجسم روزنی دارد. ازانجا فیل نزدیك می‌نماید. مرتبه [ل۳۲۶ب] بالای او خود گنبدهائی است که مذکور شد. در طبقهٔ دوم خانه‌های نشست اوست. این خانه‌ها هم در جاهای فرورفته واقع شده. اگرچه تکلفهای هندوستانی کرده‌اند، اما بی‌هواتر جاهاست. عمارتهای بکرماجیت پسر مان‌سنگ در طرف شمال قلعه در میانه جائی واقع شده عمارتهای [٤٧٦ب] پسر برابر عمارتهای پدر نیست. یك گنبد کلانی کرده است، بسیار تاریك. بعد از مدتی ایستادن روشنی ظاهر می‌شود. در زیر این گنبد کلان هم یك عمارت خوردیست. دران خود از هیچ طرف روشنی در نمی‌آید. بالای همین گنبد کلان رحیمداد یك تالارك خوردی کرده بود. رحیمداد در عمارتهای همین بکرماجیت نشسته بود. از همین عمارتهای بکرماجیت یك راهی ساخته‌اند. بعمارتهای پدرش می‌رود. از بیرون اصلاً معلوم نیست. از اندرون هم هیچ جائی دیده نمی‌شود. از بعضی جا روشنی می‌درآید. طور راهیست.

این عمارتهارا سیر کرده سوار شده در مدرسهٔ که رحیمداد انداخته بود درآمده در طرف جنوبی قلعه باغچهٔرا که در کنار حوض کلان رحیمداد انداخته بود تفرج کرده بیگاه در چارباغی که اوردو آنجا فرود آمده بود آمدیم. درین باغچه گلهای بسیار کاشته بود. کنیر سرخ خوش‌رنگ درین باغچه بسیار بود. کنیر این جاها مثل گل شفتالو می‌شود. کنیر گوالیار سرخ و خوش‌رنگ کنیرهاست. پارهٔ از کنیرهای سرخ از گوالیار آورده در باغهای [٤٧٧] آگره کاراندم. درین کوه جنوبی یك کول کلانیست. آبهای بشکال درین کول جمع می‌شود. غربی [ل۳۲۷] این کول یك بتخانهٔ بلندیست. سلطان شمس‌الدین ایلتتمش در پهلوی این بتخانه یك مسجد جامعی انداخته است. این بتخانه خیلی بلند بتخانه‌ایست. در قلعه ازین بلندتر عمارتی نیست. از کوه دولپور قلعهٔ گوالیار و این بتخانه مشخص می‌نماید. می‌گویند که سنگهای این بتخانه‌را تمام از همین کول کلان کنده گرفته‌اند. درین باغچه یك تالار چوبی ساخته بود، پست‌تر و بی‌اندام‌تر. در در این باغچه بوضع هندوستانی ایوانهای بیمزه کرده است.

صباح آن نماز پیشین بداعیهٔ سیر جاهای دیده نشدهٔ گوالیار سوار شده عمارت بیرون قلعهٔ مانسنگ که موسوم به بادل‌گر است دیده از دروازهٔ هاتی‌پول درآمده به اروا نام جا من رفتیم.

این اروا در طرف غربی قلعه یك درهٔ واقع شده. اگرچه این دره از یك فصیل که بالای کوه کرده‌اند بیرون است، اما در دهنهٔ این دره باز دو مرتبه بلند فصیلها کرده‌اند. بلندی

---

likeness of an elephant, and for that reason it is called Hathi Pol. **[341]** The lowest story of the four-story building has a window from which the elephant statue can be seen quite near. The upper story comprises the above-mentioned domes. The dwelling rooms are on the second story, which is below ground level. Although they have been engineered in the Hindustani style, they are rather airless.

The palace of Man Singh's son, Bikramajit, is located in an open space toward the northern fortification wall. The son's buildings are not equal to the father's. There is one large dome, and it is very dark, although after a time some light can be perceived. Under the large dome is another smaller structure into which no light penetrates from any direction. Rahimdad had a small hall made on top of the large dome, and he stayed in these buildings of Bikramajit's. A passageway has been made leading from Bikramajit's buildings to his father's buildings, but neither is it apparent from the outside nor can any trace of it be seen from the inside, although light gets in from somewhere. It is a fantastic passageway.

jihattın Hātī Pol {derlär}. **[341a]** Tört-ṭabaqa ‘imārat kim bar barıdın qoyıqı ṭabaqasının bu mujassam fīl sarı rawzanı bar. Andın fīl yavuq körünädür. Yoqqarıqı martabası xud mazkūr bolğan gumbazlär dür. İkinči ṭabaqasıda* olturur üyläri dür. Bu üylär ham čuqur yerlä[r]dä vāqi‘ boluptur. Agarči Hindustānī takalluflar qılıpturlar, valî behavāraq yerlär dür. Mān Sing oğlı Bikramājītnıng ‘imāratları qorğannıng šimālī sarı ortad[a] vāqi‘ boluptur. Oğlınıng ‘imāratları atasının ‘imāratıča emäs. Bir uluğ gumbaz qılıptur—xaylî qaranğu. Muddatî turğandın songra rawšanlıq ẓāhir boladur. Bu uluğ gumbazning astıda dağı bir kičik[rä]k ‘imārat tur. Anga xud heč ṭarafdın yaruqluq kirmäs. Ošbu uluğ gumbazning üstidä Raḥīmdād bir kičikräk tālārğına qılıptur. Raḥīmdād ošbu Bikramājītnıng ‘imāratlarıda olturuptur. Ošbu Bikramājītnıng ‘imāratlarıdın bir yolî qılıpturlar kim atasının ‘imāratlarığa barur. Tašqarıdın aṣlan ma‘lūm emäs. İčkäridin ham heč yer körünmäs. Ba‘zı yerdin yaruqluq kirär. Ṭawr yolî dur.

Bu ‘imāratlarnı sayr qılıp atlanıp Raḥīmdād salğan madrasanı kirip qorğannıng janūbī ṭarafıda bir uluğ ḥawḍnıng yaqasıda Raḥīmdād salğān bāğčanı tafarruj qılıp keč **[341b]** ordu tüškän čārbāğqa keldük. Bu bāğčada xaylî gullär tikiptür. Xoš qızıl kaner[lär] xaylî bar. Bu yerlärning kaneri gul-i šaftālū bolur. Gwāliyārnıng kaneri qıpqızıl xošrang kanerlä[r] dür. Bir pāra qızıl kaneri Gwāliyārdın Āgra bāğlarığa keltürtüp ektürttüm. Bu bāğ janūbıda bir uluğ köl dür. Biškāl suları bu köldä yığılur. Bu kölning ğarbıda bir buland butxāna dur. Sulṭān Šamsuddīn İletmiš bu butxānanıng yanıda bir masjid-i jāmi‘î salıptur. Bu butxāna xaylî buland butxāna dur. Qorğanda mundın bulandraq ‘imārat yoqtur, va Dolpūrnıng tağ‹ı›dın Gwāliyār qorğanı va bu butxāna mušaxxaṣ körünür. Derlär kim bu butxānanıng tašlarını tamām ošbu uluğ köldin qazıp alıpturlar. Bu bāğčada bir yığač tālār qılıptur, pastraq beandāmraq. Bāğčanıng ešikidä Hindustānī vaḍ‘lığ bemaza ayvānlar qılıptur.

Tanglası namāz-i pešīn Gwāliyārnıng körmägän yerlärining sayrı dā‘iyası bilä atlanıp Mān Singnıng qorğandın tašqarıqı Bādalgar atlığ ‘imāratını körüp Hātī Pol darvāzasıdın kirip Urwā degän* yergä barduk.

Bu Urwā degän yer qorğannıng ğarbī ṭarafıda bir qul vāqi‘ boluptur. Agarči bu qul bir faṣīldın kim tağ üstidä qılıpturlar taškarı dur, valî bu qulnıng dahanasıda yana iki martaba

---

After touring these buildings we rode to the *madrasa* built by Rahimdad. We had a look at the garden made by Rahimdad next to the large reservoir on the southern side **[341b]** and came back late to the *charbagh* where the army was camped. Many flowers had been planted in this garden, and there were many beautiful red oleanders. Generally the oleanders of these parts are like peach blossoms, but the Gwalior oleander is a beautiful bright red. I had some brought to Agra and planted in the gardens there. To the south of this garden is a large reservoir where the monsoon rainwater collects. To the west of the reservoir is a tall temple next to which Sultan Iltutmish had a congregational mosque built. The temple is very tall—the tallest structure in the fortress—and both the Gwalior fortress and this temple can be plainly seen from the hill in Dholpur. They say that the stones of this temple were cut and transported from the large reservoir. In the garden is a squat, inharmonious wooden hall, and at the garden gate are ugly porticos in the Hindustani style.

The next day at noon I mounted to tour the places in Gwalior I had not yet seen. I inspected the building called Badalgarh, which is outside the fortification walls, came back in through the Hathi Pol gate and went to a place called Urwahi.

The place called Urwahi is a valley located to the west of the fortification wall. Although this valley lies outside the rampart built across the mountain, two high rampart walls have

این [٤٧٧ب] فصیلها سی چهل گز نزدیك می‌شود. فصیل اندرونی درازتر است و بلندتر است. این فصیل بفصیل این طرفی و آن طرفی قلعه پیوست شده است. در میان این فصیل ازین فصیل پست‌تر یك فصیل دیگری کرده‌اند. این فصیل سرتاسر نیست. بجهت مصلحت آبدزد این فصیل‌را کرده‌اند. در میان این فصیل بجهت آب گرفتن واینی کرده‌اند. به ده پانزده زینه بآب می‌رسد. این آب بفصیل واین‌دار از این فصیل کلان می‌برآید. بالای دروازهٔ او نام سلطان شمس‌الدین ایلتتمش‌را در سنگ کنده نوشته‌اند. تاریخ او سنه ثلثین [ل٢٢٧ب] و ستمایه است. در پایان این فصیل بیرونی بیرون از قلعه کول کلانی افتاده غالباً کم [که] می‌شود کول نیست. بآب‌دزد آب این کول می‌رود. در میان این اروا دو کول کلان دیگر است. مردم قلعه آب این کولهارا بدیگر آبها ترجیح می‌دهند. سه طرف [٤٧٨ب] این اروا یك پاره کوه واقع شده یك سنگ او مثل سنگهای بیانه سرخ نیست. یك چیزی بی‌رنگ‌تر است. کوههای یکپارهٔ اطراف این اروارا کافته کلان و خورد بتهای مجسم تراش کرده‌اند. طرف جنوب او یك بت کلانی است. بلندی او تخیناً بیست گز باشد. این بتهارا تمام برهنه بی‌ستر عورت نموده‌اند. در اطراف این دو کول کلان درون ادوا بیست، بیست و پنج چاه کنده‌اند. ازین چاهها آب کشیده سبزی‌کاریها کرده گلها و درختها کاشته‌اند. ادوا بد جائی نیست. طور جائیست. عیب او بتهای اطراف اوست. بتهارا هم فرمودم که ویران بکنند. از ادوا باز بقلعه برآمده جای سلطان‌پول‌را که از زمان کافران باز این دروازه مسدود است تفرج کرده نماز شام در باغچهٔ که رحیمداد انداخته است آمده فرود آمدم.

آن شب در همان باغچه بودم. روز سه‌شنبه چهاردهم ماه از بکرماجیت [٤٧٩] پسر دوم رانا سنگا که با پدماوتی مادر خود در قلعهٔ رنتنبور بودند کسان آمدند. پیش از سوار شدن بسیر گوالیار از اسوك نام هندو که کس معتبر همین بکرماجیت است کس آمده اظهار بندگی و خدمتکاری کرده بجهت خود هفتاد لك وجه استقامت استدعا نموده بود. آنچنان مقرر کرده بود [ل٢٢٨] که چون قلعهٔ رنتنبوررا بسپارد موافق مدعای او پرگنات عنایت کرده شود. قرار این داده کسان اورا رخصت دادیم.

چون بسیر گوالیار رفته می‌شد بکسان او در گوالیار میعاد کردیم. از میعاد چند روزی عقب‌تر ماندند. این اسوك هندو خویش نزدیك پدماوتی مادر بکرماجیت می‌شده است. این کیفیت‌را بمادر و پسر هم اظهار کرده است. آنها هم باین آسوك متفق شده دولتخواهی و

been built, one inside the other, at the mouth of the valley. These ramparts are forty to fifty yards high. The inner rampart is the longer of the two, **[342]** and it is connected on both ends to the fortress rampart. In the open space created by this rampart another, lower rampart has been extended, but it does not go from end to end and was made solely for obtaining water. Inside this rampart a step-well has been made for drawing water. Ten or fifteen steps lead down to the water. Over the gate leading from the large rampart to the step-well rampart is a stone in which is carved Sultan Shamsuddin Iltutmish's name with the year 630 [A.D. 1232–33]. At the base of the outer rampart, outside the fortification wall, is a large reservoir, which often dries up when the water is low. This water feeds the conduit. Inside Urwahi are two other large reservoirs. The people of the fortress prefer this water to any other. Urwahi is surrounded on three sides by a single mountain, the stone of which is not so red as that of Bayana but somewhat paler. The solid rock outcroppings around Urwahi have been hewn into idols, large and small. On the southern side is a large idol, approximately twenty yards tall. These idols are shown stark naked with all their private parts exposed. **[342b]** Around the two

buland faṣīllar qılıpturlar. Bu faṣīllarnıng bulandlıqı otuz–qırq qarı yavušur. İčkäriki faṣīl uzunraq {tur}. **[342a]** Bu faṣīl qulnıng bu yüzidäki va ol yüzidäki qorğan faṣīlığa payvast boluptur. Bu faṣīlnıng ortasıda bu faṣīldın pastraq yana bir faṣīl egäriptürlär. Bu faṣīl sartāsar emäs. Ābduzd* maṣlaḥatığa bu faṣīlnı egärgändürlär. Bu faṣīlnıng ičid[ä] su almaq üčün vāyinî qılıpturlar. On–on beš zīna bilä suğa yetär. Bu uluğ faṣīlnıng vāyinlığ faṣīlğa čıqar ešikining üstidä Sulṭān Šamsuddīn İletmišning atını tašda qazıp bitiptürlär. Tārīxı sana-i salāsīn wa-sittmi'a dur. Bu tašqarıqı faṣīlnıng tüpidä qorğandın tašqarı uluğ köl tüšüptür. Ġālibā kim kam bolur köl emäs. Ābduzdğa bu köl suyı barur. Bu Urwānıng ičidä yana iki uluğ köl dür. Qorğan eli bu köllärning suyını özgä sularğa tarjīḥ qılurlar. Bu Urwānıng üč ṭarafı yakpāra tağ vāqi' boluptur. Tašınıng rangi Bayāna tašları dek qızıl emästür. Bir nemä berangraq* tur. Bu Urwānıng aṭrāfidaqı yakpāra qayalarnı qazıp uluğ kičik mujassam butlar tarāš qılıpturla[r]. Janūb ṭarafı bir uluğ but tur. Bulandlıqı taxmīnan yegirmä qarı bolğay. Bu butlarnı tamām yalangač besitr-i 'awrat körsätiptürlär. Urwānıng ičidäki **[342b]** iki uluğ kölning aṭrāfıda yegirmä–yegirmä beš čāh qazıpturlar. Bu čāhlardın su tartıp sabzīkārlıqlar qılıp va gullär va diraxtlar ekiptürlär. Urwā yaman yer emäs. Ṭawr yerî dür. 'Aybı aṭrāfidaqı butlar dur. Butlarnı ham buyurdum kim buzğaylar. Urwādın yana qorğanğa čıqıp Sulṭān Polnıng yerini*, kim kāfirlar zamānıdın beri bu darvāza masdūd egändür, tafarruj qılıp namāz-i šām Raḥīmdād salğan bāğčağa kelip tüštüm.

Ol axšam ošol bāğčada oq boldum. Sišamba küni aynıng on törtidä Rānā Sangāning Bikramājīt atlığ ikinči oğlıdın, kim anası Padmāvatī bilä Rantambor qal'asıda edilär, kišiläri keldi. Gwāliyār sayrığa atlanğandın burun ham Bikramājītnıng uluğ i'tibārlığ Asok atlığ hindūsıdın kišilär kelip qulluq va xidmatkārlıq izhārını qılıp özigä yetmiš laklig vajh u istiqāmat istid'ā qılıp edi. Andaq muqarrar qılıp edi kim Rantambornı tapšurğay. Mudda'āsı dek parganalär 'ināyat qılıp kišilärigä ruxṣat berdük.

Gwāliyār sayrığa barıladur edi. Ol kišilärigä Gwāliyārda mī'ād qılduk. Mī'āddın bir nečä kün käyinräk qaldılar. Bu Asok Hindū Bikramājītnıng anası Padmavatīğa yaqın uruq **[343a]** bolur emiš. Bu kayfiyyatnı analıq-oğulluqqa ham izhār qılıptur. Olar ham bu Asok bilä

large reservoirs inside Urwahi have been dug twenty to twenty-five wells, from which water is drawn to irrigate the vegetation, flowers and trees planted there. Urwahi is not a bad place. In fact, it is a rather nice place. Its one drawback was the idols, so I ordered them destroyed. I observed the place of the Sultan Pol, which formerly led from Urwahi to the fortress but which had been shut up from the time of the infidels. At evening prayer time I returned to the garden made by Rahimdad and stayed there that night.

On Tuesday the 14th of the month [Sept. 29] emissaries came from Rana Sanga's second son, Bikramajit, who was with his mother, Padmavati, in the Ranthambhor fort. Before I toured Gwalior emissaries came from Bikramajit's chief minister, a Hindu named Asok, to assure me of Bikramajit's submission and fealty and to request a stipend of seventy lacs. It was decided to hand Ranthambhor over to him, and, having rewarded him with estates as he requested, we gave his men leave to withdraw.

As we were going to be touring Gwalior, we gave those men of his a date to return to Gwalior. It was now several days past the date. Asok the Hindu, who was said to be a close relative of Bikramajit's mother, Padmavati, **[343]** explained the situation to the mother and

خدمتکاری‌را قبول کرده بوده‌اند. تاج کلاه و زر کمری که سنگا سلطان محمودرا زیر کرده چون سلطان محمود در قید کافر افتاده این [٤٧٩ب] تاج کلاه و زرکمر تعریفی‌را گرفته سلطان محمودرا گذاشته بود. همان تاج کلاه و زرکمر پیش بکرماجیت بوده برادر کلان او رتنسی که بجای پدر رانا شده حالا چیتوررا قابض است تاج کلاه و زرکمررا از برادر خورد خود طلبیده بود. این نداده است. بدست این مردمی که آمده‌اند تاج کلاه و زرکمررا بمن گویانده در مبادلهٔ رنتنبور، بیانه‌را طلبیده بود. از سر سخن بیانه ایشان‌را گذرانده شمس آبادرا در مبادلهٔ رنتنبور وعده کرده شد. همان روز باین مردم او که آمده بودند خلعت پوشانده بمیعاد نه روز به بیانه آمدن رخصت داده شد.

ازین باغچه سوار شده بتخانه‌های گوالیاررا سیر کردیم. بعضی بتخانه‌ها دو آشیانه سه آشیانه آشیانه‌های آنها پست پست بوضع قدیمی دروازهٔ او بتهای مجسم از سنگ کنده‌اند. بعضی بتخانه مدرسه‌وضع در پیشگاه او گنبد بلند کلانی حجره‌های او که مثل حجره‌های مدرسه است [٤٨٠] بالای هر حجره [ل٢٢٨ب] تنگ تنگ گنبدها از سنگ تراشیده کرده‌اند. در حجره‌های پایان او از سنگ بتهای مجسم تراش کرده‌اند. این عمارتهارا تفرج کرده از دروازهٔ غربی گوالیار برآمده از طرف جنوب قلعهٔ گوالیار گشته و سیر کرده در چارباغی که رحیمداد انداخته است و در پیش دروازهٔ هاتی‌پول است آمده فرود آمدم.

رحیمداد آش طوی‌را درین چارباغ طیار کرده بود. آشهای خوب کشید. پیشکشهای بسیار کرد. از نقد و جنس چهار لك پیشکش او بود. ازین چارباغ سوار شده بیگاه بچارباغ خود آمدیم.

روز چهارشنبه پانزدهم ماه بسیر کردن آبشاری که طرف شرق جنوب گوالیار است و از گوالیار شش کروه رفتم. ازینجا بیگاه‌تر سوار شده بوده‌ایم. بآبشار نماز پیشین گذشته رسیدیم. از کوه پاره بلند مقدار یك ارغامچی یك آسیا آب شار راست کرده می‌افتد. ازینجائی که این آب می‌ریزد پایان‌تر کول کلانی شده است. ازین آبشار بلندتر [٤٨٠ب] این آب از بالای کوه پاره یکپاره ریخته می‌آید. پایان این آب یکپاره سنگ است. هرجا هرجا ازین آب کولها شده است. در کنار این آب یکپاره پارچه پارچه سنگها افتاده است لایق نشستن، اما این آب دایمی نبوده است. بالای این آبشار نشسته معجون خوردیم. بالای آب رفته تا

son. They, in agreement with Asok, accepted fealty and suzerainty. In Bikramajit's possession were a headband and golden belt that Sultan Mahmud had been wearing when he was defeated and taken prisoner by Sanga. Bikramajit's elder brother, Ratansen, who was at that time the rana in his father's stead and holder of Chitor, demanded the headband and belt from his younger brother. He refused. Through his men who had come he promised me the headband and belt and asked for Bayana in exchange for Ranthambhor. We dissuaded them from Bayana and promised Shamsabad in exchange for Ranthambhor. This same day the emissaries were dressed in robes of honor and given leave with a rendezvous fixed at Bayana in nine days.

Riding out from this garden we made a tour of Gwalior's temples, some of which are two and three stories, but the stories are squat and in the ancient style with dadoes entirely of figures sculpted in stone. Other temples are like *madrasa*s, with porches and large, tall domes and chambers like those of a *madrasa*. Atop the chambers are constricted domes carved of stone. **[343b]** In the lower chambers are idols carved in stone. Having examined these

muttafiq bolup dawlatxwāhlıq va xidmatkārlıq qabūl qılıpturlar. Tāj ‹u› kulāh u zar-kamar—kim Sangā Sulṭān Maḥmūdnı basıp Sulṭān Maḥmūd kāfirning bandığa tüškändä bu ta'rīf tāj u kulāh u zar-kamarni alıp Sulṭān Maḥmūdnı qoyup edi—ošol tāj u kulāh u zar-kamar Bikramājītta egändür. Aqası Ratansen, kim ḥālā atası ornığa rānā bolup Citorğa qābiḍ dur, tāj ‹u› kulāh bilä zar-kamarni inisidin tiläptür. Bu bermäydür. Bu kelgän kišilärdin tāj ‹u› kulāh u zar-kamarni manga sözlätiptür. Rantambornıng mubādalasığa Bayānanı tiläptür. Bayāna sözidin alarnı ötkärip Šamsā‹bā›dnı Rantambor mubādalasığa va'da qılduk. Ošol küni oq bu kelgän kišilärigä xil'atlar keydürüp toquz kündä Bayānağa kelmäk mī'ādı bilä ruxṣat berildi.

Bu bāğčadın atlanıp Gwāliyārnıng butxānalarını sayr qılduk. Ba'zı butxānalar du-āšyāna, si-āšyāna āšyānları pastraq qadīmī vaḍ'lığ īzārasıda tamām mujassam ṣūratlar tašdın qazıpturlar. Ba'zı butxāna madrasa vaḍ'lığ pešgāhı va uluğ u buland gumbaz madrasa ḥujraları dek ḥujraları kim bar har ḥujranıng üstidä tang-tang gumbazlär tarāšīda tašdın qılıpturlar. Qoyıqı **[343b]** ḥujralarıda mujassam tašdın butlar tarāš qılıpturlar. Bu 'imāratlarnı tafarruj qılıp Gwāliyārnıng ğarbī darvāzasıdın čıqıp Gwāliyār qorğanınıng janūb ṭarafıdın e[v]rülüp sayr qılıp Raḥīmdād salğan čahārbāğqa, kim Hātī Polnıng alıda dur, kelip tüštüm.

Raḥīmdād toy ašını bu čārbāğda tayar qılıp edi. Yaxšı ašlar tartıp qalın peškašlär qıldı. Jins u naqddın tört lak peškaši edi. Bu čahārbāğdın atlanıp keč öz bāğımğa keldim.

Cāršamba küni aynıng on bešidä Gwāliyārnıng šarq-janūbı sarı ābšārî, kim Gwāliyārdın altı kuroh yoldur, sayr qıla bardım. Mundın kečräk* atlanılğa[n] egändür. Ābšārğa keč namāz-i pešīn yetištük. Bir arğamčı buland qayadın bir tegirmän suyı šarıldap tüšädür. Bu su tüšä yerdin qoyıraq uluğ köl boluptur. Bu ābšārdın yoqqarı bu su yakpāra qayanıng üstidin aqıp kelädür. Bu sunıng tüpi yakpāra taš dur. Har yerdä har yerdä tüšüp köl boluptur. Bu sunıng yaqalarıda yakpāra parča-parča tašlar tüšüptür, olturğu dek, valî bu su dāyimī emäs emiš. Ābšārnıng üstidä olturup ma'jūn yedük. Su yoqqarı barıp sunıng bidāyatığača sayr qılıp

edifices, we went out through the west gate of Gwalior, went around the south side of Gwalior fortress and dismounted back at the *charbagh* Rahimdad had made in front of the Hathi Pol.

In this *charbagh* Rahimdad had a feast prepared. He served excellent food and presented many gifts of goods and cash worth four lacs. I left the *charbagh* on horseback and went to my own garden late that night.

EXCURSION TO A WATERFALL

On Wednesday the 15th [Sept. 30], I went out to make a tour of a waterfall six kos southeast of Gwalior. As we were rather late getting to horse, it was after noon when we reached the waterfall. From a cliff a cord high a one-mill stream cascades down. Further down from where the water falls there is a large lake. Above the falls the water pours down from the top of a solid rock cliff. The bottom of the falls is also solid rock. Everywhere the water falls a lake is formed. On the banks of the stream are little pieces of rock one can sit on; however, the water does not always flow. We sat down at the top of the falls and had some *ma'jun*. We then toured upstream as far as the source of the stream. We returned and went

بدایت این آب سیر کرده برگشته بالای یك [ل۲۲۹] بلندی برآمده مدتی نشستیم. سازنده‌ها ساز نواختند. گوینده‌ها چیز گفتند. درخت ابنوس را که اهل هند تیندو می‌گویند بمردمی که ندیده بودند نموده شد.

ازانجا برگشته از کوه فرود [ل۲۲۹ب] آمده میان نماز شام و نماز خفتن ازانجا سوار شدیم. نزدیك به نیم شب در یك جائی آمده خواب کردیم. یك پهر روز شده بود که بچهارباغ آمده فرود آمدیم. روز جمعه هفدهم ماه سوهجنه نام ده زادوبود صلاحدین‌را و از ده بالا که میان کوه و میان دره باغ لیمو و باغ سدافلش‌را سیر کرده در یك پهر آمده در چهارباغ فرود آمدم.

روز یکشنبه نوزدهم ماه [٤٨١] پیشتر از صبح از چارباغ سوار شده از آب کواری گذشته در یك جائی نیم روزرا گذراندیم. نماز پیشین ازانجا سوار شده در وقت آفتاب نشستن از آب چنبل گذشته در میان نماز شام و نماز خفتن در قلعهٔ دولپور درآمده بچراغ حمامی‌را که ابوالفتح انداخته بود سیر کرده ازانجا سوار شده در جائی که چارباغ نو انداخته شده بود بالای بند آمده فرود آمدیم. صباح آن جاهائی که فرموده شده بود سیر کردم. حوض کله داری که در یکپاره سنگ فرموده شده بود رویش‌را یك مرتبه تمام نبرداشته بودند. فرموده شد که سنگتراش بسیار کرده یك مرتبه پایان حوض‌را درست بگیرند که آب گذاشته اطراف اورا ترازو توان کرد. نماز دیگر گذشته یك مرتبه روی حوض‌را تمام گرفتند. فرمودم که آب پر کردند. اطراف اورا بآب ترازو کرده بهموار کردن مشغول شدند. این نوبت یك خانهٔ آب فرمودم که [٤٨١ب] جای اورا از یکپاره سنگ تراش بکنند. حوض خورد درونی اورا هم از یکپاره سنگ بکنند.

روز دوشنبه صحبت معجون شد. روز سه‌شنبه هم همانجا بودم. شب چهارشنبه روزه وا کرده [ل۲٤۰] چیزی خورده بعزیمت رفتن سیکری سواری کرده شد. نزدیك بدو پهر در یك جایی فرود آمده خواب کردیم. بگوش من ظاهراً تاثیر سردی شده بآن مانند بود. این شب بسیار درد کرد. خواب نتوانستم کرد. سر صبح ازینجا روان شده در یك پهر در باغی که در سیکری انداخته شده بود رسیده فرود آمده شد. از جهت خاطرخواه نشدن دیوار باغ و عمارتهای چاه آنهائی‌را که بر سر کار بودند تهدید و سیاست کرده شد.

از سیکری میان نماز دیگر و نماز شام سوار شده از مدهاکور گذشته در یك جائی فرود آمده خواب کرده شد. ازانجا سوار شده یك پهر شده بود که بآگره آمده در قلعه خدیجه

---

up on a rise, where we sat for a while. The musicians played their instruments, and the singers sang some songs. **[344]** Ebony trees, which the people of India call *tindu*, were shown to those who had not already seen them.

Coming down from the hill, we got to horse and rode off between the evening and bedtime prayers. At around the second watch we came to a place and slept. The first watch of the day was almost over when we dismounted at the *charbagh*.

On Friday the 17th [Oct. 2], I toured a village called Suhjana, Silhadi's birthplace, and the lime and *sadaphal* orchard up from the village in a valley among the hills, returning to the *charbagh* at the first watch.

On Sunday the 19th [Oct. 4], just before dawn, we rode out from the *charbagh* and crossed the Kunwari river and spent noon there. In the early afternoon we rode on, crossed the Chambhal river as the sun was setting, entered the Dholpur fortress between the evening and bedtime prayers and toured by lamplight the bathhouse built by Abu'l-Fath. Riding from

yanıp bir bulandī üstigä čıqıp muddatî olturduk. Sāzandalar sāz čaldılar, va gūyanda- **[344a]** -lar nemä ayttılar. Ābnūs yığačını, kim Hind eli tindū derlär, körmägänlärgä körsätildi.

Andın yanıp tağdın tüšüp namāz-i šām bilä namāz-i xuftannıng arasıda andın atlanduk. İki pāsğa yavuq bir yerdä kelip uyquladuk. Künning bir paharı bola čārbāğta kelip tüšüldi. Ādīna küni aynıng on yetisidä Sūhjana degän Ṣalāḥuddīnnıng zādubūd kentini va kentidin yoqqarı tağ arasıdaqı va qul ičidäki līmū va sadāfal bāğını sayr qılıp bir paharda kelip čārbāğqa tüštüm.

Yakšamba küni aynıng on toquzıda tangdın burunraq čārbāğdın atlanıp Kuwārī suyıdın ötüp tüšländük. Namāz-i pešīn andın atlanıp āftāb olturur maḥall ‹Cambal› suyıdın ötüp namāz-i šām namāz-i xuftan arasıda Dolpūr qorğanığa kirip čirāğ bilä Abū'l-Fatḥ salğan ḥammāmnı sayr qılıp. Andın atlanıp yangı čārbāğ salğan yergä band bašığa kelip tüšüldi. Tanglasığa buyurulğan yerlärni turup sayr qıldım. Yakpāra tašda buyurğan kulahdār ḥawḍ-nıng yüzini bir martaba tamām kötärmäydürlär edi. Buyuruldı kim ming tarāšlar köpräk kelip bir martaba ḥawḍnıng tüpini durust atsunlar kim su quyup aṭrāfını tarāzū qılsa bolğay. Keč namāz-i dīgar ḥawḍnıng bir martaba yüzini tamām aldılar. Buyurdum kim su toldurdılar. **[344b]** Aṭrāfnı su bilä tarāzū qılıp hamvār qılmaqqa mašğūl boldılar. Bu nawbat yana bir ābxāna buyu[r]dum kim yerini yakpāra tašdın tarāš qılğaylar. İčidäki kičik ḥawḍnı ham yakpāra tašdın qazğaylar.

Dušamba küni ma'jūn ṣuḥbatı boldı. Sišamba küni ham anda oq edim. Cahāršamba kečäsi ağız ačıp nemä yep Sīkrīgä barmaq 'azīmatı bilä atlanıldı. İki paharğa yavuq bir yerdä tüšüp uyquladuk. Qulaqımğa bilmän savuqnıng ta'sīrı boldı oxšar: bu axšam asru köp ağrıdı. Uyqulay almadım. Tang bašıda bu yerdin tepräp bir paharda Sīkrīdä salğan bāğqa yetip tüšüldi. Bāgnıng tamı va čāhnıng 'imāratları xāṭirxwāh bolmağan jihatıdın iš üstidäkilärni tahdīd u siyāsat qılıldı.

Sīkrīdin namāz-i dīgar bilä namāz-i šām arasıda atlanıp Madhākūrdın ötüp bir yerdä tüšüp uyuxladuk. Andın atlanıp bir pahar bola Āgragä kelip qal'ada* Xadīja Sulṭān Begim[nı,

---

there, we stopped on the top of the dam where a new garden was being made. The next morning I stayed to inspect the places that had been ordered. They had not yet raised the face of the scalloped pool I had ordered out of the solid rock. It was ordered that more than a thousand stonecutters should come and cut down the base of the pool so that water could be put in and the edges leveled. Late that afternoon they got the face of the pool loose. I ordered it filled with water. **[344b]** Then they got to work leveling and smoothing the edges by means of the water. This time I ordered another cistern to be hewn of solid rock, with a small pool inside, also to be cut from solid rock.

On Monday [Oct. 5] there was a *ma'jun* party. On Tuesday I remained right there. On Tuesday night, after breaking the fast and having something to eat, we rode out intending to go to Sikri. At around the second watch we dismounted somewhere to sleep. I don't know whether the cold had had some effect on my ear or what, but that evening it hurt a lot and I could not sleep. At dawn we moved out from that place and at the first watch reached the garden I had built at Sikri. Because the garden wall and well buildings were not to my liking, the overseers were punished and threatened.

Between the afternoon and evening prayers we rode out of Sikri, passed Madhakur, dismounted somewhere and slept. Riding on from there, we came to Agra at the first watch.

سلطان بیگم‌را [٤٨٢] که فخرجهان بیگم رفته ایشان بجهت بعضی کار و مهم مانده بودند دیده از جون گذشته به باغ هشت بهشت آمدم. روز شنبه سیوم ماه صفر از عمه بیگمان کلان سه بیگم، گهرشاد بیگم، بدیع‌الجمال بیگم، آق بیگم، از خورد بیگمان خوانزاده بیگم دختر سلطان مسعود میرزا، دیگر دختر سلطان بخت بیگم، دیگر نبیرهٔ ینگه‌چیچام که زینب سلطان بیگم باشد آمده از توته گذشته در پهلوی محلات کنار دریا فرود آمده بودند. رفته در میان نماز دیگر و نماز شام دیدم. ازانجا بکشتی آمدم.

روز دوشنبه پنجم صفر بایلچی اول بکرماجیت و ایلچی آخر او از هندوان قدیمی بهرهٔ هوسی پسر دیوره‌را همراه کرده فرستاده شد که بجهت سپردن رنتنبور و قبول کردن خدمتکاری براه و رسم خود عهد و شرط بکند. این کس ما که رفته است دیده و فهمیده و باور کرده بیاید. [ل٢٤٠ب] اگر بر سر گفته‌های خود بایستد من هم وعده کردم که خدا راست آرد بجای پدرش اورا رانا کرده [٤٨٢ب] در چیتور بنشانم.

در همین فرصتها خزانه‌های دهلی و آگره اسکندر و ابراهیم تمام شد. بجهت یراغ لشکر و بجهت دارو و ماهیانه توپ و تفکچی روز پنجشنبه هشتم صفر از وجه جمیع وجه‌دار فرمان شد که صد و سی بدیوان فرود آورده باین اسباب و آلات صرف و خرج بکنند.

روز شنبه دهم ماه شاه قاسم نام پیادهٔ سلطان محمد بخشی‌را که یك مرتبه باهل خراسان فرمانهای استمالت برده بود باز [...] باین مضمون فرمانهای برد که از یاغیان شرق و غرب هندوستان و کافران او بعنایت الهی خاطرها جمع شد. همین بهار خدا راست آرد البته هر نوع کرده خودرا می‌رسانیم. باحمد افشار هم فرمان فرستاده شد. در حاشیهٔ فرمان بخط خود نوشته فریدون قبوزی‌را طلبیدم. همین روز نماز پیشین سیماب خوردن‌را بنیاد کردم.

روز چهارشنبه بیست و یکم ماه یك پاجی هندوستانی عرضه‌داشتهای کامران و خواجه دوست خاوندرا آورد. خواجه دوست خاوند دهم ذی‌حجه بکابل رفته [٤٨٣] پیش همایون روان شده بود. درین نوبت آن کس کامران پیش خواجه می‌رود که خواجه بیایند. هرچه فرمان شده است برسانند. سخنی و حکایتی که باشد گفته بروند. کامران هفدهم ذی‌حجه

In the Agra fortress I saw Khadija Sultan Begim, {who had stayed to settle some business when Fakhrijahan Begim left.} I crossed the Jumna and came to the Hasht Bihisht garden. On Saturday the 3rd of Safar [Oct. 17], three of my great lady aunts, {Gawharshad Begim,} Badi'uljamal Begim and Aq Begim, and, of the younger ladies, Khwanzada Begim (Sultan-Mas'ud Mirza's daughter), Sultan Bakht Begim's daughter, and my *yengächichä*'s granddaughter, Zaynab Sultan Begim, came past Tota and camped beside the river at the edge of the suburbs. **[345]** I went to see them between the afternoon and evening prayers and returned by boat.

AN ENVOY IS SENT TO MONITOR THE SUBMISSION OF RANTHAMBHOR

On Monday the 5th of Safar [Oct. 19], Hamusi son of Deva, an old Hindu retainer from Bhera, was attached to Bikramajit's earlier and later envoys and dispatched to take charge in his own manner and fashion of the handing over of Ranthambhor and the accepting of fealty. The man we were sending was to observe and, when he was satisfied, return. If [Bikramajit] stood by his word, I also promised that, God willing, I would make him rana in his father's stead and establish him in Chitor.

kim...] qalıpturlar, körüp Jawndın ötüp Hašt Bihišt Bāğığa keldim. Šamba küni Ṣafar ayının üčidä uluğ 'amma begimlärdin üč begim, Badī'uljamāl Begim, Aq Begim, kičik begimlärdin Xwānzāda Begim Sulṭān Mas'ūd Mīrzānıng qızı, yana Sulṭān Baxt Begimnıng qızı, yana yengächičämning, ‹kim› Zaynab Sulṭān Begim bolğay, nabīrasi kelip Totadın ötüp maḥallät yaqasıda daryā qıraqıda **[345a]** tüšüp edilär. Barıp namāz-i dīgar bilä namāz-i šāmnıng arasıda kördüm. Andın kemä bilä oq keldim.

Dušamba Ṣafar ayının bešidä Bikramājītnıng burunqı elči va songqı elčisigä bayırı Bheralig hindūlardın Devanıng oğlı Hāmūsīnı qošup yibärildi kim Rantambornı tapšurmaq üčün xidmatkārlıqnı qabūl qılmaq üčün öz rāh u rasmı bilä 'ahd u šarṭ qılğay. Bizning bu barğan kiši körüp bilip ınanıp kelgäy. Ol bu aytqanlarının üstigä tursa, men ham va'da qıldım kim, Tengri rāst keltürsä, atasının ornığa rānā qılıp Cītorda olturğuzay.

Ošbu furṣatlarda Dihlīdaqı va Āgradaqı Iskandar bilä Ibrāhīmnıng xizānaları tamām boldı. Cerig yarağığa va top u tufakčining dārū va jaydağığa panjšamba küni Ṣafar ayının sekizidä jamī' vajhdārnıng vajhıdın ṣad-sī farmān boldı kim dīvānğa tüšürüp bu asbāb u ālātqa ṣarf u xarj qılğaylar.

Šamba küni aynıng onıda Sulṭān Muḥammad Baxšının Šāh Qāsim atlığ piyādasını, kim bir qatla Xurāsān ahlığa istimālat farmānları eltip edi, yana Harīgä yibärildi. Bu maḍmūn bilä farmānlar eltti kim Hindustānnıng šarq u ğarb **[345b]** yagılarıdın va kāfirlarıdın Tengri 'ināyatı bilä xāṭirlar jam' boldı. Ošbu yaz Tengri keltürsä, albatta özümizni har naw' qılıp yetkürgümizdür. Aḥmad Afšārğa ham farmān yibärildi. Farmānnıng ḥāšiyasıda öz xaṭṭım bilä bitip Farīdūn Qopūzını tilädim. Ošbu kün ‹namāz-i› pešīn sımāb yemäkni bunyād qıldım.

Cahāršamba küni aynıng yegirmä biridä bir Hindustānī pāčī Kāmrānnıng va Xwāja Dost Xāvandnıng 'arḍadāštlarını keltürdi. Xwāja Dost Xāvand Zī-Ḥijja ayının onıda Kābulğa barıp Humāyūn qašığa tepräp egändür. Hūpiyända Kāmrānnıng kišisi xwājağa barur kim "Xwāja kelsünlär. Har ne kim farmān boluptur yetkürsünlär. Sözdännı sözläšip barsunlar." Kāmrān Zī-Ḥijja ayınıng on yetisidä Kābulğa kelgändür. Xwāja bilä sözläšip xwāja ošbu Zī-

A DEFICIT IN THE TREASURY

Around this time Iskandar and Ibrahim's treasuries in Delhi and Agra ran dry. In order to meet the requirements for the army's weapons, artillery and gunpowder, on Thursday the 8th of Safar [Oct. 22], an order was issued for stipend holders to remit to the divan 130% [of their regular payments], to be spent on these accoutrements.

On Saturday the 10th [Oct. 24], Sultan-Muhammad Bakhshi's footman named Shah Qasim, who once before had taken documents of protection to the people of Khurasan, was sent back to Herat taking documents, the contents of which were, in effect, that, thank God, our minds were at ease concerning the rebels in the east and west of Hindustan **[345b]** and the infidels. This coming summer, God willing, we would certainly get ourselves [to Kabul] somehow or other. Ahmad Afshar was also sent a document, and on the margin I wrote in my own hand asking for Faridun the qopuz player. At noon that day I began to take quicksilver.

On Wednesday the 21st [Nov. 4] a Hindustani runner brought letters from Kamran and Khwaja Dost Khawand. Khwaja Dost Khawand had reached Kabul on the 10th of Dhu'l-Hijja and gone on to see Humayun. At Hupian one of Kamran's men came to the khwaja, saying, "Let the khwaja come. Let him deliver whatever documents he has. Let him say what he has to say and then depart." Kamran arrived in Kabul on the 17th of Dhu'l-Hijja [Sept. 2],

بکابل آمده بوده است. بخواجه سخن کرده خواجه‌را در بیست و هشتم همین ذی‌حجه بقلعهٔ ظفر روانه می‌سازد.

درین عرضه‌داشتهای آمده چیزهای خوب بود. شاهزاده طهماست [ل۲٤۱] عزیمت دفع اوزبك کرده رینش اوزبك‌را در دامغان گرفته و کشته مردم اورا قتل عام می‌کند. عبید خان خبر قیزیل‌باش را یافته از گرد هری برخاسته بمرو رفته سلطانان سمرقند و آن نواحی‌را بمرو می‌طلبد. سلطانان ماوراءالنهر تمام بمرو بکمك می‌روند. این خبررا همین پاجی آورد که همایون را پسری شده است از دختر یادگار طغایی. کامران هم در کابل کدخدا می‌شده است. دختر طغایی خود سلطان‌علی میرزارا می‌گرفته است. همین روز سید دکنی شیرازی غیبه‌گررا خلعت پوشانده انعام کرده چاه فواره‌دارا فرمودیم [٤۸۲ب] که هرقدر که می‌داند باتمام رساند.

روز جمعه بیست و سیوم ماه حرارتی در بدن من ظاهر شد، آنچنانکه نماز جمعه‌را در مسجد بتشویش گذاردم. نماز پیشین احتیاطی‌را در کتابخانه آمده بعد از یك زمانی بتشویش گذاردم. هم پسفردای آن روز یکشنبه تب کرده اندکی لرزیدم. شب سه‌شنبه بیست و هفتم صفر نظم کردن رسالهٔ والدیهٔ حضرت خواجه عبید در خاطرم گذشت. التجا بروح حضرت خواجه کرده در دل خود گذراندم که اگر این منظومه مقبول آنحضرت می‌شود، خود چنانچه قصیدهٔ صاحب قصیدهٔ «بُرده» مقبول افتاده از مرض افلیج خلاص شد، من هم ازین عارضه خلاص شده دلیل قبول نظم من خواهد شد. بهمین نیت در وزن رمل مسدس مخبون عروض و ضرب گاه ابتر گاه مخبون محذوف که سبحهٔ مولانا عبدالرحمن جامی هم درین وزن است در نظم رساله [ل۲٤۱ب] شروع کردم. همان شب سیزده بیت گفته شد. بطریق التزام هر روز از ده بیت کمتر گفته نمی‌شد. غالباً یك روزی ترك شد. سال گذشته [٤۸٤] و بلکه هر محل که اینچنین عارضه شد اقلاً یکماه چهل روز کشید. بعنایت الهی از همت حضرت خواجه روز پنجشنبه بیست و نهم ماه اندك فسرده شد. دیگر ازین عارضه خلاص شدم. روز شنبه هشتم ربیع‌الاول نظم سخنان رساله باختتام رسید. هر روز پنجاه و دو بیت گفته.

روز چهارشنبه بیست و هشتم ماه باطراف و جوانب بلشکرها فرمانها فرستاده شد که در اندك فرصتی خدا برساند بلشکر سوار خواهیم شد. لشکرها یراغ خود کرده زود رسیده

---

and after speaking with the khwaja he had him escorted to Zafar Fort on the 28th of Dhu'l-Hijja [Sept. 13].

There was good news in the letters that came. Prince Tahmasp, determined to drive out the Uzbek, had captured Rinish the Uzbek at Damghan, killed him and massacred his men. As soon as Ubayd Khan received confirmed intelligence on the Qïzïlbash's movements, he lifted the siege from Herat and went to Merv, where he summoned the Uzbek princes from Samarkand and that area. The princes in Transoxiana all went to Merv to help. **[346]** The same runner brought the news that a son had been born to Humayun by the daughter of Yadgar Taghayï. Kamran was also about to get married in Kabul to the daughter of his uncle Sultan-Ali Mirza. This same day we had Sayyid Dakkani Shirazi the dowser clad in a robe of honor, gave him a reward and ordered him to finish the fountain well however he thought best.

VERSIFICATION OF A TREATISE BY KHWAJA UBAYDULLAH

On Friday the 23rd [Nov. 6] such an inflammation appeared in my bowels that I had difficulty performing the congregational prayer in the mosque. Some time later I reperformed

Ḥijja ayının yegirmä sekizidä Qal'a-i Ẓafarğa uzatur.

Bu kelgän 'arḍadāštlarda yaxšı xabarlar edi. Šāhzāda Ṭahmāsp Özbegning daf'ığa 'azīmat qılıp Rīniš Özbägni Dāmğānda alıp öltürüp elini qatl-i 'āmm qılur. 'Ubayd Xan Qızılbaš xabarını taḥqīq tapqač Harī girdidin qopup Marvğa barıp Samarqand va ol navāḥīdaqı sulṭānlarnı Marvğa tilär. Māvarānnahrdaqı sulṭānlar tamām Marvğa kömäkkä **[346a]** barurlar. Bu xabarnı ham ošbu pāčī keltürdi kim Humāyūnning oğlı bolmıš, Yādgār Tağayının qızıdın. Kāmrān ham Kābulda kadxudā boladur emiš. Tağayısı Sulṭān 'Alī Mīrzānıng qızını aladur emiš. Ošbu kün Sayyid Dakkanī Šīrāzī Ġaybagarğa xil'at keydürüp in'ām qılıp favvāralığ čāhnı buyurduk kim bilüričä itmāmğa yetkürgäy.

Ādīna küni aynıng yegirmä üčidä ḫarāratî badanımda ẓāhir boldı, andaq kim jum'a namāzını masjidta tašvīš bilä ötädim. Namāz-i pešīn iḥtiyāṭını kelip kitābxāna bir zamāndın song mašaqqat bilä ötädim. İndi yakšamba küni ısıtıp azraq teprädim. Sišamba kečäsi Ṣafar ayının yegirmi yetisidä Ḥaḍrat-i Xwāja 'Uba[y]dullāhnıng Vālidiyya risālasını naẓm qılmaq xāṭırımğa kečti. Ḥaḍratnıng rūḥığa iltijā qılıp könglümgä kečürdüm kim "Agar bu manẓūr ol ḥaḍratnıng maqbūlı bolur xud nečük kim ṣāḥib-i qaṣīda-i Burdanıng qaṣīdası maqbūl tüšüp özi iflīj maraḍıdın xalāṣ boldı, men dağı bu 'āriḍadın qutulup naẓmımnıng qabūlığa dalīlı bolğusıdur." Ošbu niyyat bilä ramal-i musaddas-i maxbūn 'arūḍ u ḍarb gāh abtar gāh maxbūn maḥẓūf **[346b]** vaznıda, kim Mawlānā 'Abdul-Raḥmān Jāmīnıng Subḥası ham bu vaznda dur, risāla naẓmığa šurū' qıldım. Ham ošal kečä on üč bayt aytıldı. Iltizām yosunluğ kündä on bayttın kamraq aytılmas edi—ğālibā bir kün tark boldı. Ötkän yıl va har maḥall mundaq 'āriḍa kim boldı aqallı bir ay–qırq küngä tarttı. Tengri 'ināyatı bilä ḥaḍratnıng himmatıdın panjšamba küni aynıng yegirmä toquzıda andakî afsurda boldı. Özgä bu 'āriḍadın xalāṣ boldum. Šamba küni Rabī'u'l-avval ayının sekizidä risāla sözlärini* naẓm qılmaq ixtitāmığa bitti. Bir kün ellig iki bayt aytıldı.

Cahāršamba küni aynıng yegirmä sekizidä aṭrāf u javānibqa čeriglärgä farmānlar yibärildi kim yaqın furṣatta Tengri yetkürsä, čerig atlanğumızdur. Cerig yarağı bilä bat yetišä

---

the noon prayer in the library, but in great pain. Two days later, on Sunday, I was having fever and chills. On the eve of Tuesday the 27th it occurred to me to make a versified rendering of Khwaja Ubaydullah's treatise, the *Walidiyya* . I put my confidence in the saint's intercession and said to myself, "If this intention is acceptable to the saint, then too, just as the author of the *Burda*'s poem was accepted and he was cured of his paralysis, if I am delivered of this illness it will be a sign of my poem's being accepted." With this intention I began to versify the treatise in the meter *Ramal musaddas makhbun*, with the final foot sometimes *abtar* and sometimes *makhbun*, **[346b]** because Mawlana Abdul-Rahman Jami's *Subhat* is also in this meter. That very night thirteen lines were composed. I stuck to it so assiduously that every day no less than ten lines were composed, skipping one day at most. Last year—and every time—such an illness had struck it had lasted at least a month to forty days. By the grace of God and the saint's powers, on Thursday the 29th of the month [Nov. 12] it began to abate. Once more I was delivered of this illness. On Saturday the 8th of Rabi' I [Nov. 20], the versification of the treatise was completed. One day fifty-two lines were composed.

On Wednesday the 28th [Nov. 11] orders were sent to the soldiers all around that since we would soon, God willing, be mounting a campaign, they should gather as quickly as

بیایند. روز یکشنبه نهم ربیع‌الاول بیگ محمد تعلیقچی آمد. سال گذشته در اواخر محرم بهمایون خلعت و اسپ برده بود.

روز دوشنبه دهم ماه بیگکینه ویس لاغری و بیان شیخ نام یك نوکر همایون از پیش همایون آمدند. بیگکینه بجهت سیوونچی پسر همایون آمده بود. نام اورا الامان مانده بود. شیخ ابوالوجد تاریخ ولادت اورا «شه سعادتمند» یافته است.

بیان شیخ از بیگکینه خیلی عقب‌تر برآمده بوده است. روز جمعه نهم صفر از [٤٨٤ب] پایان کشم از دوشنبه نام جائی از همایون جدا شده بوده است. روز دوشنبه دهم ربیع‌الاول باگره آمده جلد آمده یك مرتبهٔ دیگر همین بیان‌شیخ از قلعهٔ ظفر بقندهار در یازده روز رفته بود. خبر آمدن شاهزاده و شکست یافتن اوزبك‌را همین بیان‌شیخ آورد. تفصیلش اینست که شاهزاده طهماسب [ل٢٤٢] از عراق با چهل هزار کس بدستور روم تفك و ارابه ترتیب کرده و تیز گشته و آمده در بسطام و دامغان رینش اوزبك‌را گرفته مردمش‌را بتمام قتل کرده همان طور تیز می‌گذرد. قنبرعلی‌بی پسر کپك‌بی‌را هم مردم قیزیل‌باش زیر می‌کنند. باندك کسی پیش عبید خان می‌آید. عبید خان در نواحی هری یراغ ایستادن‌را نیافته بجمیع خان و سلطان بلخ و حصار و سمرقند و تاشکند بقدغن کسان دوانده خود بمرو می‌آید. اینها زود جمع می‌شوند. از تاشکند از کلانش خوردتر پسر باراق سلطان سونچك‌خان از سمرقند و میان‌کال کوچوم‌خان و ابوسعید سلطان و پولاد سلطان همراه پسران جانبیگ‌خان [٤٨٥] از حصار پسران حمزه‌سلطان و مهدی‌سلطان از بلخ کیتن قرا سلطان این جمیع سلطانان تیز رفته در مرو بعبیدخان ملحق می‌شوند. یکصد و پنج هزار کس می‌شوند. زبانگیر ایشان خبر می آرد که شاهزاده طهماسپ عبیدخان‌را در نواحی هری باندك کسی نشسته است خیال کرده با چهل هزار کس تیز آمده بود. حالا خبر این جمعیت‌را یافته در اولانگ رادکان خندق زده نشسته است. اوزبکان این خبررا یافته غنیم‌را در نظر نیاورده کینگاش‌را اینجا می‌مانند که «ما همه خانان و سلطانان در مشهد نشسته‌ایم. چند سلطان‌را با بیست هزار کس تعیین می کنیم که در نواحی اوردوی قیزیل‌باش گشته سر برآوردن نگذارند. عقرب که شد یده‌چیان‌را می‌فرمائیم که یده بکنند. بهمین رنگ عاجز ساخته می‌گیریم.» این سخن‌را [ل٢٤٢ب] گفته از

possible with their arms. On Sunday the 9th of Rabi‘ I [Nov. 21], Beg Muhammad Ta‘liqchi came. He had gone at the end of Muharram last year to take Humayun a robe of honor and a horse.

MESSENGERS FROM HUMAYUN

On Monday the 10th, Begginä Ways Laghari and one of Humayun's servants named Buyan Shaykh came from Humayun. Begginä came to give the glad tidings of the birth of Humayun's son, who had been named al-Aman. For the birth Shaykh Abu'l-Wajd had invented the chronogram, **[347]** *Shah-i-sa‘adatmand* ["felicitous king," 934].

Buyan Shaykh had set out [from Kabul] long after Begginä. He had parted from Humayun on Friday the 9th of Safar [Oct. 23] at a place called Dushanbe on the banks of the Kishm, and on Monday the 10th of Rabi‘ I [Nov. 22] he arrived in Agra. He certainly made good time. (Once before this same Buyan Shaykh had gone from Zafar Fort to Kandahar in eleven days.) Buyan Shaykh brought the news of the prince of Persia's advance and the defeat of the Uzbeks, details of which are as follows.

REPORT OF THE QIZILBASH–UZBEK BATTLE AT JAM

Prince Tahmasp advanced rapidly from Persia with 40,000 men and matchlocks and artillery caissons arrayed in the Anatolian manner. In Bistam and Damghan he seized Rinish

kelsünlär. Yakšamba küni Rabī‘u'l-avval ayının toquzıda Beg Muḥammad Ta‘līqčı keldi. Ötkän yıl Muḥarram ayının āxirıda Humāyūnğa xil‘at va at eltip edi.

Dušamba küni aynıng onıda Begginä Vays Lāğarī bilä Buyan Šayx atlığ Ḥumāyūnnıng bir nökäri Humāyūnnıng qašıdın keldilär. Begginä Humāyūnnıng oğlının sevinčisigä keliptür. Atını al-Amān qoyuptur. Šayx Abū'l-Vajd vilādatığa tārīx **[347a]** *“šah-i sa‘ādatmand”* tapıptur.

Buyan Šayx Begginädin xaylî songra čıqıptur. Ādına küni Ṣafar ayının toquzıd[a] Kišmning ayaqıda Dušamba degän yerdin Humāyūndın ayrılıptur. Dušamba küni Rabī‘u'l-avval ayının onıda Āgragä keldi. Jald keldi. Yana bir qatla ham ošbu Buyan Šayx Qal‘a-i Ẓafardın Qandahārğa on bir kündä barıp edi. Šāhzā[d]anıng kelgänining va Özbägning šikast tapqanının xabarını bu Buyan Šayx keltürdi. Tafṣīlı bu dur kim Šāhzāda Ṭahmāsp ‘Irāqdın qırq ming kiši bilä Rūm dastūrı tufak u arāba tartīb qılıp tez oq yürüp kelip Bisṭām va Dāmğānda Rīniš Özbägni alıp eli bilä qırıp tez oq ötär. Köpäk Beyning oğlı Qambar ‘Alīnı ham Qızılbaš ādamı basar. Azağlaq kiši bilä ‘Ubayd Xan qašıda kelür. ‘Ubayd Xan Harī navāḥīsıda turuš yarağını tapmay jamī‘ Balx va Ḥiṣār va Samarqand va Tāškanddäki xan u sulṭānlarğa qadağa bilä kišilär čapturup özi Marvğa kelür. Bat oq yığılurlar. Tāškandtin Sevinčäk Xannıng uluğıdın kičikräk oğlı Bārāq Sulṭān, Samarqand u Miyān Kāldın Köčüm Xan va Abū-Sa‘īd Sulṭān va Pūlād Sulṭān va **[347b]** Jānī Beg Sulṭān oğlanları bilä va Ḥiṣārdın Ḥamza Sulṭān bilä Mahdī Sulṭān [...] va jamī‘ sulṭānlar bat oq barıp Marvda ‘Ubayd Xan bilä mulḥaq bolurlar. Yüz beš ming kiši bolurlar. Bularnıng tilčisi mundaq xabar keltürür kim šāhzāda ‘Ubayd Xannı Harīning navāḥīsıda azağlaq čerig bilä öltürüptür dep qırq ming kiši bilä ıldam keliptür. Ḥālā bu jam‘iyyatnıng xabarını tapıp Rādkān Ölängidä xandaqlap olturupturlar. Özbeglär bu xabarını tapıp ğanīmnı közgä ılmay kengäšni munga qoyarlar kim “Barča xan u sulṭānlar Mašhadta olturur biz. Bir nečä sulṭānnı yegirmä ming kiši bilä ta‘yīn qılur biz kim Qızılbašnıng ordusınıng navāḥīsıda evrüp bašını čıqarğalı qoymas. ‘Aqrab bolğač yadačılarğa buyurur biz kim yada qılğaylar. Ošbu rangda ‘ājizlandurup alur biz” dep

the Uzbek, put him and his men to death and kept on advancing rapidly. Köpäk Bey's son, Qambar-Ali, was also defeated by the Qïzïlbash, and he returned to Ubayd Khan with only a few men. Ubayd Khan, seeing no use in staying in the vicinity of Herat, sent off urgent messages to all the khans and princes in Balkh, Hissar, Samarkand and Tashkent and went himself to Merv. They quickly gathered. From Tashkent, Sevinchäk Khan's next to eldest son, Baraq Sultan; from Samarkand and Mian-Kal, Köchüm Khan, Abu-Sa‘id Sultan, Pulad Sultan, **[347b]** and Jani Beg Sultan and his sons; from Hissar, Hamza Sultan's and Mahdi Sultan's sons; from Balkh, Kitin Qara Sultan—all these princes went posthaste and joined Ubayd Khan in Merv. They were 105,000 strong. A spy reported that Prince {Tahmasp}, thinking that Ubayd Khan was sitting in the vicinity of Herat with only a few soldiers, had set out with 40,000 men. However, when he received word of the gathering [in Merv], he had entrenched himself in Radkan Meadow. The Uzbeks learned of this and, taking no notice of their foe, decided in council as follows: “Let all of us khans and sultans sit in Mashhad. We will assign 20,000 men to a few princes to encircle the area of the Qïzïlbash's camp and not allow them to stick their heads out. When the sun enters Scorpio we will order the rainmakers to cause rain, and thus reducing them to inability, we will take them!” So saying, they

مرو کوچ می‌کنند. شاهزاده هم از مشهد برآمده در نواحی جام و خرگرد مقابله می‌شوند.
شکست بطرف اوزبك واقع می‌شود. سلطان بسیار گرفتار شده بقتل می‌رود. در یك خط
خود اینچنین نوشته بودند [٤٨٥ب] که غیر از کوچوم‌خان دیگر خبر تحقیق برآمدن هیچ
سلطانی مشخص نیست که از مردمی که در لشکر همراه بوده باشند هنوز کسی نیآمده است.
سلطانانی که در حصار بودند حصاررا پرتافته می‌برآیند. چلمه که نام اصلی او اسماعیل است ٥
پسر ابراهیم جانی در قلعهٔ حصار بوده.

از دست بیان‌شیخ بهمایون بکامران خطها نوشته تیز گردانده فرستاده شد. روز جمعه
چهاردهم ماه خطها و کتابتها طیار شده به بیان‌شیخ سپرده رخصت داده شد. روز شنبه
پانزدهم ماه از آگره روانه کرده شد. سواد خطی که بهمایون نوشته شد:

[Text of letter in Chaghatay only, not translated into Persian]

---

marched out of Merv. The Prince of Persia left Mashhad and confronted the Uzbeks at Jam and Kharjerd. Defeat was dealt to the Uzbeks. Many Uzbek princes were seized and put to death. In one letter it was written that **[348]** it had not been learned for certain whether any Uzbek prince other than Köchüm Khan had gotten out alive, for no one who had been with the army had come in as yet. The Uzbek princes in Hissar abandoned it and fled. Ibrahim Jani's son Chalma, whose name was originally Isma'il, was said to have been in the Hissar fortress.

A LETTER TO HUMAYUN

I wrote letters to Humayun and Kamran and sent them back posthaste with Buyan Shaykh. On Friday the 14th [Nov. 27], when the letters and documents were ready, they were handed to Buyan Shaykh, and he was given leave to depart. On Saturday the 15th he was escorted out of Agra.

This is a copy of the letter written to Humayun:

"To Humayun. Thinking of you with much longing, I greet you. My words are these: On Monday the 10th of Rabi' I [Nov. 23], Begginä and Buyan Shaykh came. From your letters and reports we have become acquainted with the situation on both sides of the Hindu Kush.

I give thanks for your son, a son to you and a beloved one to me.

May God ever grant me and you such joy. Amen, O Lord of the Universe. You have named him 'al-Aman.' May God bless him. However, although you yourself may write it thus, you have not considered the fact that with frequent usage the common people will say either 'Alaman' or 'Ilaman.' **[348b]** Moreover, names with 'al-' are rare. Nonetheless, may God bless and keep both him and his name. For my sake and yours, may He keep al-Aman in fortune and happiness for many years, for many decades. God has ordered our affairs through his great grace and generosity. Such an event has not happened in how many decades?

"Item: On Tuesday the 11th rumors were heard to the effect that the people of Balkh had summoned Qurban and let him in.

Marvdın köčärlär. Šahzāda Mašhaddın čıqıp Jām va Xargird navāḥīsıda muqābala bolurlar. Šikast Özbäg sarı vāqi' bolur. Qalın sulṭān giriftār bolup qatlğa barur. Bir xaṭṭa xud andaq bitip edilär kim Köčüm Xandın özgä **[348a]** heč sulṭānnıng taḥqīq čıqqanı mušaxxaṣ emäs. Cerig bilä bolğan kišilärdin hanūz kiši kelmäydür. Ḥiṣārdaqı sulṭānlar Ḥiṣārnı tašlap čıqarlar.
Calma, kim aṣl-i atı Ismā'īl dur, Ibrāhīm Jānīnıng oğlı Ḥiṣār qorğanıda egändür.

Ošol Buyan Šayxdın oq Humāyūnğa Kāmrānğa xaṭṭlar bitip tez oq yanduruldı. Ādīna küni aynıng on törtidä xaṭṭ u kitābatlar tayar bolup Buyan Šayxqa tapšurup ruxṣat berildi. Šamba küni aynıng on bešidä Āgradin uzadı.

Humāyūnğa bitilgän xaṭṭnıng savādı:

"Humāyūnğa muštāqlıqlar bilä saqınıp salām degäč söz ol kim dušamba küni Rabī'u'l-avval ayınıng onıda Begginä bilä Buyan Šayx keldilär. Xaṭṭlardın va 'arḍadāštlardın ol yüzdäki bu yüzdäki kayfiyyat u ḥālāt mušaxxaṣ u ma'lūm boldı.

Šukr bermiš sanga ḥaqq-i farzandî / sanga farzand va manga dilbandî.

Tengri ta'ālā mundaq sevinčlärni manga va sanga hameša rozī qılğay, āmīn yā rabba'l-'ālamīn. Atını al-Amān qoymıš sen. Tengri mubārak qılğay, valî bāvujūd kim özüng bitip (?) sen, mundın ğāfil bolup sen kim kasrat-i isti'māl bilä 'avāmm "Alamā‹n›" derlär, ya "Il-amān" **[348b]** derlär. Özgä mundaq alif-lām atta kam bolur. Tengri atını va zātını farxunda u mubārak qılğay. Manga va sanga köp yıllar bisyār qarnlar al-Amānnı dawlat u sa'ādat bilä tuta bergäy. Yana Tengri ta'ālā öz faḍl u karamı bilä bizing išimizni yasaydur. Mundaq qayu qarnlarda tapılmas.

"Yana sišamba küni aynıng on biridä arājīf xabar keldi kim Balx eli Qurbānnı tiläp Balxqa kivürmišlär. Yana Kāmrānğa Kābuldaqı beglärgä farmān boldı kim barıp sanga qošulup Ḥiṣār ya Samarqand ya har sarığa kim ṣalāḥ-i dawlat bolsa yürügäy siz. Tengrining 'ināyatı bilä yağılarnı basıp vilāyatlarnı alıp dostlarnı šād, dušmanlarnı nigūnsār qılğay siz. Inšāllāh ta'ālā sizlärning jān tartıp qılıč čapmaq maḥallarıngız dur. Qapuda kelgän išni taqṣīr qılmangız. Girānjānlıq bilä kāhillıq pādišāhlıq bilä rāst kelmäs.

Jahāngīrī tavaqquf bar natābad / jahān ānrā buvad kū bih šitābad.
Hama čīzî zi rūy-i kadxudā'ī / sukūn mīyābad illā pādišāhī.

Agar Tengri 'ināyatı bilä Balx va Ḥiṣār vilāyatı muyassar u musaxxar bolsa, Ḥiṣārda sening kišing bolsun. Balxta Kāmrānnıng kišisi bolsun. Agar Tengri 'ināyatı bilä Samarqand ham musaxxar bolsa, Samarqandta sen olturğıl. Ḥiṣār vilāyatını **[349a]** inšāllāh xālişa qılğumdur.

"Item: Kamran and the Kabul begs were ordered to go join you, and you all were to proceed to Hissar or Samarkand or whichever direction was in our best interests. Through God's grace you will defeat your enemies, take their territory and make your friends happy by overthrowing the foe. God willing, this is your time to risk your life and wield your sword. Do not fail to make the most of an opportunity that presents itself. Indolence and luxury do not suit kingship.

Conquest tolerates not inaction; the world is his who hastens most.
When one is master one may cease everything—except being king.

If, by God's grace and favor, Balkh and Hissar are won and subdued, let one of your men stay in Hissar and one of Kamran's in Balkh. If, by God's grace and favor, Samarkand is also subdued, you stay there yourself and, God willing, I will make Hissar royal demesne. **[349]**

If Kamran thinks Balkh is small, write me. God willing, I will make up the deficiency to him out of those other territories.

"Item: You know that this rule has always been observed: six parts to you and five to Kamran. Always observe this rule yourself and do not break it.

"Item: Conduct yourself well with [your younger brother]. Elder brothers need to have restraint. It is my hope that you will get along well with him, for he has grown up to be a religiously observant and fine young man. Let him also display no deficiency in homage and respect for you.

"Item: I have a few complaints of you. For two or three years now none of your men has come. The man I sent returned exactly a year later. Is this proper?

"Item: In your letters you keep talking about being alone. Solitude is a flaw in kingship, as has been said,

If you are fettered, resign yourself;
but if you are a lone rider, your reins are free.

There is no bondage like the bondage of kingship. In kingship it is improper to seek solitude.

"Item: As I asked, you have written your letters, but you didn't read them over, for if you had had a mind to read them, you would have found that you could not. **[349b]** After reading them you certainly would have changed them. Although your writing can be read with difficulty, it is excessively obscure. Who has ever heard of prose designed to be an enigma? Your spelling is not bad, although it is not entirely correct either. You wrote *iltifat* with the wrong *t;* you wrote *qulinj* with a *y*. Your handwriting can be made out somehow or other, but with all these obscure words of yours the meaning is not entirely clear. Probably your laziness in writing letters is due to the fact that you try to make it too fancy and then it becomes obscure. From now on write with uncomplicated, clear and plain words. This will cause less difficulty both for you and for your reader.

"Item: You are going on a great mission. Consult the experienced begs for strategy and tactics and do what they say. If you want to make me happy, stop sitting by yourself and avoiding people. Don't leave the decision to your brother and your begs, but invite them in twice a day, consult with them on whatever has come up and make your decisions with the agreement of these supporters of yours.

"Item: Khwaja Kalan learned to be free and easy with me through constant contact. **[350]** So should you mingle with others as I did with Khwaja Kalan. If, through God's grace, the

Agar Kāmrān Balxnı azırğansa, 'arḍadāšt qılıng. Inšāllāh anıng quṣūrını ošal vilāyatlardın oq rāst qılğumızdur. Yana sen özüng bilür eding kim dāyim bu qā'ida mar'ī edi: altı ḥiṣṣa sanga bolsa, beš ḥiṣṣa Kāmrānğa bolur edi. Hameša bu qā'idanı mar'ī tutup mundın tajāvuz qılmang. Yana anıng bilä yaxšı ma'āš qılğay sen. Uluğlar kötärimlik keräk. Umedım bar kim sen ham yaxšı ixtilāṭ qılğay sen. Anıng ham mutašarri' va yaxšı yigit qopuptur. Ol ham mulāzamat va yakjihatlıqta taqṣīr qılmağay.

"Yana sendin azraq gilam bar. Bu iki–üč yıldın beri bir kišing kelmädi. Men yibärgän kiši ham rāst bir yıldın songra keldi. Mundaq bolur mu? Yana xaṭṭlarıngda yalğuzluq yalğuzluq kim dep sen, yalğuzluq pādišāhlıqta 'ayb tur, nečük kim deptürlär:

Agar pāyband-ī, riḍā peš gīr / va gar yaksuvār-ī, sar-i xweš gīr.

Heč qaydî pādišāhlıq qaydıča yoqtur. Pādišāhlıq bilä yalğuzluq rāst kelmäs.

"Yana men degän dek bu xaṭṭlarıngnı bitip sen va oqumay sen, ne üčün kim agar oqur xayāl **[349b]** qılsang edi, oquy almas eding. Oquy almağandın song albatta tağyīr berür eding. Xaṭṭıngnı xud tašvīš bilä oqusa boladur, valî [a]sru muğlaq tur. Nasr mu'ammā heč kiši körgän emäs. Imlāng yaman emäs, agarči xaylî rāst emäs. "Iltifāt"nı ṭā bilä bitip sen. "Qūlinj"nı yā bilä bitip sen. Xaṭṭıngnı xud har ṭawr qılıp oqusa boladur, valî bu muğlaq alfāẓıngdın maqṣūd tamām mafhūm bolmaydur—ğālibā xaṭṭ bitirdä kāhillıqıng ham ošbu jihattın dur. Takalluf qılay dep* sen. Ol jihattın muğlaq boladur. Mundın narı betakalluf u rawšan u pāk alfāẓ bilä biti. Ham sanga tašvīš azraq bolur, va ham oquğučığa. Yana uluğ iš üstigä bara sen: iš körgän ra'y u tadbīrlığ beglär bilä kengäšip alarnıng sözi bilä 'amal qilğay sen. Agar mening riḍāmnı tilär sen, xalvatnišīnlıqnı va el bilä kam-ixtilāṭlıqnı bar-ṭaraf qılğıl. Kündä iki nawbat iningni va beglärni ixtiyārlarığa qoymay qašıngğa čarlap har maṣlaḥat bolsa kengäšip bu dawlatxwāhlarnıng ittifāqı bilä har söz üngä qarār bergäy sen.

"Yana Xwāja Kalān mening bilä ustāxāna ixtilāṭ qıla örgänip edi. Sen **[350a]** dağı nečük kim {men Xwāja Kalān bilä ixtilāṭ qılur men, ošandaq ixtilāṭ qılğay sen. Agar} Tengri 'ināyatı bilä ol sarılar iš azraq bolsa Kāmrānğa iḥtiyāj bolmasa Kāmrān Balxta maḍbūṭ kišilärini qoyup özi mening qašımğa kelsün.

"Yana munča fatḥ u ẓafarlar Kābulda egändä boldı. Kābulnı šükün tutuptur men. Anı xālişa qıldım. Heč qaysıngız ṭama' qılmağay siz. Yana yaxšı barıp sen. Sulṭān Vaysnıng könglini alıp sen. Anı qašı[n[gğa keltürüp anıng ra'yı bilä 'amal qılğay sen kim iš bilür kiši dür. Cerigni yaxšı yığıp yürügäy sen. Ağız sözläridin Buyan Šayx ṣāḥib-vuqūf dur—ma'lūm bolğusıdur dep muštāqlıqlar bilä salām. Panjšamba küni Rabī'u'l-avval ayının on üčidä bitildi."

situation over there should demand less attention and you do not need Kamran, station trustworthy men in Balkh and let him come to me.

"Item: There were such conquests and victories while we were in Kabul that I consider Kabul my lucky piece and have made it royal demesne. Let none of you covet it.

"Item: Conduct yourself well. Make friends with Sultan Ways. Bring him in and act upon his opinion, for he is an experienced man. Keep the army disciplined and in training. Buyan Shaykh has had verbal instructions from me he will communicate to you. With longing, peace. Written on Wednesday the 13th of Rabi' I [Nov. 26]."

بکامران و خواجه کلان هم بهمین مضمون بدست خود خطها نوشته فرستادم.

روز چهارشنبه بیست و نهم ماه میرزایان و سلطانان و امرای ترك و هندرا طلبیده مشورت کرده سخن‌را اینجا قرار داده شد که «این سال خود البته یك طرفی بلکشر باید رفت. از ما پیشتر عسکری به پورب متوجه شود. [٤٨٩] امرا و سلاطین آن طرف گنگ با لشکرهای خود آمده بعسکری همراه شده هر طرف که صلاح دولت باشد عزیمت بکنند.» این کیفیتهارا نوشته روز شنبه بیست و دوم ماه بمیعاد بیست و دو روز غیاث‌الدین قورچی‌را پیش سلطان جنید برلاس و امرای پورب دوانیده [ل٢٤٥] شد و سخنان زبانی گفته شد که ضرب‌زن و ارابه و تفك اسباب و آلات جنگ است تا طیار شدن اینها از خود پیشتر عسکری‌را فرستاده بجمیع امرا و سلاطین آن طرف گنگ فرمان شد که «پیش عسکری جمع شده هر طرف که صلاح دولت باشد بعنایت الهی متوجه شود. بدولتخواهان آنجائی مشورت بکنید. اگر کار آنچنان باشد که بمن احتیاج باشد، بمجرد آمدن این کسی که بمیعاد رفته است بی‌توقف انشاءالله سواری خواهم کرد. اگر بنگا[ا]لی در مقام یکجهتی و اخلاص باشد و دران میان کار آنقدر باشد که بمن احتیاج نشود آن‌را هم بشرح عرضه داشت بکنید. دیده ایستاده نمی‌شود. بطرف دیگر عزیمت خواهم کرد. دولتخواهان [٤٨٩ب] بمشورت هم عسکری‌را گرفته گشته کارهای آنجائی‌را بعنایت الهی فیصل بدهید.»

روز شنبه بیست و نهم ربیع‌الاول عسکری‌را با کمرخنجر خلعت پادشاهانه پوشانده علم و توغ و نقاره و طویله تپچاق و ده فیل و قطار شتر و قطار خچر و اسباب و آلات [ل٢٤٥ب] پادشاهانه انعام شد. حکم شد که بر سر دیوان بنشیند. بملای او و دو اتکهٔ او چکمن‌های تکمه‌دار، و بدیگر نوکرانش سه توقوز جامه انعام شد.

روز یکشنبه سلخ ماه بخانهٔ سلطان‌محمد [ل٢٤٦] بخشی رفتم. پای‌انداز انداخته ساچق درآورد. از نقد و جنس از دو لك بیشتر چیزها پیشکش کرد. بعد از کشیدن آش و پیشکش بحجرهٔ دیگر او رفته نشسته معجون خوردیم. ازانجا در سه پهر برآمده از آب گذشته بخلوتخانه آمده شد.

روز پنجشنبه چهارم ربیع‌الآخر اینچنین مقرر شد که از آگره تا کابل چقماق بیگ با نویسندگی شاهی تمغاچی طناب بزنند. در هر نُه کروه منار برخیزانند که بلندی دوازده گز

In my own hand I wrote Kamran and Khwaja Kalan letters of similar content and sent them off.

ASKARI IS SENT TO THE EAST

On Wednesday the 19th [Dec. 2] I summoned the mirzas, sultans and Turk and India officers for consultation, during which the following was discussed. Since this year it was absolutely necessary for the army to advance in every direction, Askari was to proceed to Purab. The sultans and officers who were on the other side of the Ganges with their armies would join Askari and then set out in whatever direction seemed in our best interests. These instructions were written, **[350b]** and Ghiyasuddin Qorchï was dispatched by post horse on Sunday the 22nd of the month [Dec. 5] to tell the Purab officers under the leadership of Sultan-Junayd Barlas to meet me within sixteen days. Oral instructions were given to the effect that the implements of war were to be mortars, caissons and matchlocks. As soon as they were ready Askari was sent forward ahead of us. All the princes and officers on the other side of the Ganges were ordered to assemble with Askari and proceed under God's protection in whichever direction was thought in our best interests. "Consult our supporters there," I said. "If I am needed for any reason, I will ride straight there, God willing, as soon as the man who has gone for a meeting comes back. If the Bengali is in harmony with us and sincere [in his

Kāmrānğa va Xwāja Kalānğa dağı ošbu maḍmūn bilä öz eligim bilä xaṭṭlar bitip yibärdim.

Cahāršamba küni aynıng on to[q]uzıda mīrzālar va sulṭānlar Türk u Hind umarāsını čarlap mašvarat qılıp sözni munga qoyuldı kim bu yıl xud albatta har sarı čerig yürümäk kerāk özümizdin burunraq 'Askarī Pūr‹abqa›ča mutavajjih bolğay. Gang daryāsıdın narıqı salāṭīn u umarā čerigläri bilä 'Askarīgä kelip qošulup har sarığa kim ṣalāḥ-i dawlat bolsa, 'azīmat qılğaylar. Bu kayfiyyatlarnı bitip šamba küni aynıng **[350b]** yegirmä ikisidä on altı künlük moljar bilä Ġiyāsuddīn Qorčını Sulṭān Junayd Barlas bašlığ Pūrab umarāsığa čapturuldı. Ağız sözläri bu boldı kim ḍarbzan u arāba u tufak uruš asbāb u ālātı dur. Bular tayar bolğunča özümizdin ilgärirāk 'Askarīnı yibärildi. Gangning narı* yüzidäki jamī' salāṭīn u umarāğa farmān boldı kim " 'Askarī qašığa yığılıp har sarığa ṣalāḥ-i dawlat bolsa Tengri 'ināyatı bilä mutavajjih bolğay. Andaqı dawlatxwāhlar bilä mašvarat qılıng. Agar manga iḥtiyājlığ iš bolsa, ošbu mī'ād bilä barğan kiši kelgäč oq betavaqquf inšāllāh ta'ālā atlanğumdur. Agar Bangālī yakjihatlıq u ixlāṣ maqāmıda bolsa, va ol arada manga iḥtiyāj bolğu dek išī bolmasa, anı ham šarḥ bilä 'arḍadāšt qılıng. Baqıp turup bolmas. Özgä sarı 'azīmat qılğumdur. Sizlär dawlatxwāhlıqnıng mašvaratı bilä 'Askarīnı alıp yürüp andaqı išlärgä Tengri ta'ālā 'ināyatı bilä fayṣal bergäy siz."

Šamba küni Rabī'u'l-avval ayınıng yegirmä toquzıda 'Askarīgä muraṣṣa' kamar-xanjar bilä pādišāhāna xil'at keydürüp 'alam va tuğ va naqāra va ṭavīla topčaq va on fīl va qiṭār tevä {va qiṭār xačır} **[351a]** pādišāhāna asbāb va ālāt in'ām boldı. Ḥukm boldı kim dīvān bašıda olturğay. Mullāsığa va iki atäkäsigä tügmälig čäkmänlär va yana özgä nökärlärigä üč toquz ton in'ām boldı.

Yakšamba küni aynıng salxıda Sulṭān Muḥammad Baxšınıng üyigä bardım. Pāyandāz salıp sačıq kivürdi. Naqd u jinsdın iki lakdin köpräk nemä peškaš qıldı. Aš u peškaš tartılğandın song yana bir ḥujrasığa barıp olturup ma'jūn yedük. Andın üč paharda čıqıp sudın ötüp xalvatxāna kelildi.

Panjšamba küni Rabī'u'l-āxar ayınıng törtidä mundaq muqarrar boldı kim Āgradin Kābulğača Caqmaq Beg Šāhī Tamğačınıng nivīsandalıqı bilä ṭanāb urğay. Har toquz kurohdä

support], and if there is nothing there that requires my presence write and let me know. I'm not going to stand around idly watching: I'll go on a campaign in another direction. You take Askari, proceed after consultation with our supporters, and take care of affairs there with God's favor."

On Saturday the 29th of Rabi' I [Dec. 12], Askari was clad in a regal robe of honor with a girth dagger and rewarded with a banner, yak-tail standard, drums, a set of fine horses, ten elephants, a string of camels, {a string of mules} **[351]** and regal paraphernalia. An order was given that he should sit at court. Buttoned robes were awarded to his mulla and two *atäkä*s, and three sets of tunics were awarded to his other liegemen.

On Sunday the last day of the month I went to Sultan-Muhammad Bakhshi's house. A mat was spread and presentation gifts were brought in. He presented goods and cash worth more than two lacs. After the meal and gifts were presented, we went to another room and had some *ma'jun*. I left there at the third watch, crossed the river and came to my private quarters.

POST SYSTEM ESTABLISHED BETWEEN AGRA AND KABUL

On Thursday the 4th of Rabi' II [Dec. 17], it was decided that Chaqmaq Beg with Shahi Tamghachï as recorder should measure by cord the distance from Agra to Kabul. Every nine

باشد. بالای آن یك چاردرهٔ برخیزانند. در [هر] هژده کروه شش اسپ یام که عبارت از
[٤٩٠] داك چوکی است بربندند. یامچی و سایس را علوفه و اسپان را علیق تعیین شود.
اینچنین فرمان شد که این جائی که اسپان یام بسته می‌شود اگر بیك خالصه نزدیك باشد این
چیزهائی که مذکور شد ازانجا سرانجام بکنند. و الاّ در پرگنه هر یك از امرا که واقع شود در
عهدهٔ او بکنند. همین روز چقماق با شاهی از آگره برآمدند. این کروه را موافق بمیل تعیین
کرده شد چنانچه در مبین مذکور است:

تورت مینگ دور قدم بیله بیر میل — بیر کروه آنی هند ایلی دیر بیل
دیدیلار بیر یاریم قاری بو قدم — هر قاری بیل که باردور التی توتام
هر توتام تورت ایلیگ ینه هر ایلیگ — التی جو عرضی بولدی بیل بو بیلیگ

[٤٩٠ب] طناب پیمایش را باین یك و نیم گز شش جو عرض او من بدان این وآنش را مذکور
شده که نه مشت باشد. چهل گز تعیین کرده شد که صد طناب او یك کروه بوده باشد.

روز شنبه ششم ماه طوی باغ شد. [...] من در ضلع شمالی تالار مثمن خس‌پوش نو
ساخته شده نشستم. در دست راست من پنج شش گز توخته بوغا سلطان و عسکری و اولاد
حضرت خواجه خواجه عبدالشهید و خواجه کلان و خواجه حسینی و خلیفه دیگر [ل٢٤٧ب]
از سمرقند آمدگان از توابع خواجه حافظان و ملایان نشستند. در دست چپ من پنج شش
گز محمد زمان میرزا و تانگ‌اتمیش سلطان و سید رفیع و سید رومی و شیخ ابوالفتح و شیخ
جمالی و شیخ شهاب الدین عرب و سید دکنی نشستند. [٤٩١] ایلچیان قیزیل‌باش و اوزبك
و هندوان درین طوی بودند. ایلچیان قیزیل‌باش را در دست راست هفتاد هشتاد گز دورتر
شامیانه بر پای کرده نشانده شد. فرمان شد که از امرا یونس‌علی با قیزیل‌باشان بنشینند. در
دست چپ بهمین دستور ایلچیان اوزبك را نشانده از امرا عبدالله را فرمان شد که با اینها
بنشینند. پیشتر از آش جمیع خوانین و سلاطین و اکابر و امرا از سرخ و از سفید و از سیاه
و از رخت و از جنس ساچیقها درآوردند. فرمودم که در پیش من زیلوچه انداختند. از سرخ
و از سفید بر این زیلوچه ریختند. رخت و پارچهٔ سفید و بدره‌هارا هم در پهلوی سرخ و
سفید توده کردند. [٤٩٢ب] پیشتر از آش در اثنای ساچیق درآوردن شتران مست و فیلان
مست را در ارال روبرو بجنگ انداختند. چند قوچقار هم جنگ انداختند. بعد ازینها کشتی
گیران کشتی گرفتند. بعد از کشیدن آش کلان بخواجه عبدالشهید و خواجه‌کلان جبه‌های

kos they were to raise a tower twelve yards high with a *chardara* pavilion on top. Every eighteen kos six post horses were to be kept, and maintenance for the post-riders, grooms and feed for the horses were to be assigned. It was ordered that if the place where the post horses were kept was a royal demesne, the above-mentioned items were to be taken care of therefrom. Otherwise, they were to make it the responsibility of the beg on whose estate it was. Chaqmaq and Shahi left Agra that same day. The kos assigned was made to conform to the mile as mentioned in the *Mubin:* **[351b]**

Four thousand paces is one mile, and this the Indians call a kos.
A cubit and a half is this pace, they say; and every cubit is six spans.
Every span is four fingers, and every finger is six barleycorns in width.

The measuring cord was to consist of forty cubits of the one-and-a-half-cubit measure mentioned above, which is nine spans, and a hundred of these cords made a mile.

A CELEBRATION IS HELD

On Saturday the 6th of the month [Dec. 19] a feast was held, attended by the Qïzïlbash, Uzbek and Hindu ambassadors. The Qïzïlbash ambassadors were seated under a canopy

manār qoparğaylar kim manārnıng bulandlıqı on iki qarı bolğay. Üstidä bir čärdara qoparğaylar. Har on sekiz kurohdä altı yam atı bağlağaylar. Yamčı va sāyiskä ‘alūfa va atlarğa ‘alīq ta‘yīn bolğay. Andaq farmān boldı kim bu yam atı bağlatur yer, agar bir xālişağa yavuq bolsa, bu mazkūr bolğanla[r]nı andın saranjām qılsunlar. Yoq ersä, har begning parganasigä vāqi‘ bolsa, anıng ‘uhdasıda qılsunlar. Ošbu kün Caqmaq bilä Šāhī Āgradin čıqtılar. Bu kurohlärni mīl bilä muvāfiq ta‘yīn qılıldı, nečük kim Mubīndä mazkūr durur. **[351b]**

Tört ming dür qadam bilä bir mīl / Bir kuroh anı Hind eli der bil.
Dedilär bir yarım qarı bu qadam / har qarı bil ki bar dur altı tutam.
Har tutam tört elig, yana har elig / altı jaw ‘arḍı boldı bil bu bilig.

Paymāyiš ṭanābını bu mazkūr bolğan bir yarım qarı bilä kim toquz tutam bolğay, qırq qarı ta‘bīr qılıldı kim bu yüz ṭanābı bir kuroh bolğay.

Šamba küni aynıng altısıda toyî boldı. Qızılbaš va Özbäg va Hindūlarnıng elčiläri bu toyda bar erdilär. Qızılbaš elčilärin ong qolda yetmiš–seksän qarı yıraqraq šāmiyāna bar-pāy qılıp olturğuzuldı. Farmān boldı kim beglärdin Yūnus ‘Alī Qızılbašlar bilä olturğay. Sol qolda ham ošbu dastūr bilä Özbäg elčiläri olturup beglärdin ‘Abdullāhqa farmān boldı kim bular bilä olturğay. Men yangı salğan musamman xaspoš tālārnıng šimālī ḍil‘ıda olturdum. Ong qolumda beš–altı qarı Toxta Buqa Sulṭān va ‘Askarī va Ḥaḍrat-i Xwājanıng awlādı Xwāja ‘Abdul-Šahīd va Xwāja Kalān va Xwāja Cištī va Xalīfa va yana Samarqanddın kelgän xwājalarnıng tavābi‘ı ḥāfiẓ u mullālar olturdılar. Sol qolumda beš–altı **[352a]** qarı Muḥammad Zamān Mīrzā, va Tang Atmıš Sulṭān u Sayyid Rafī‘ va Sayyid Rūmī va Šayx Abū’l-Fatḥ va Šayx Jamālī va Šayx Šihābuddīn ‘Arab va Sayyid Dakkanī olturdılar. Jamī‘ salāṭīn u xavānīn u akābir u umarā ašdın burun qızıldın aqdın qaradın raxttın jinsdın sačıqlar kivürdilär. Buyurdum kim alımda zīlūča saldılar. Qızıl va aqnı bu zīlūča üstigä tökdilär [sic]. Raxt va aq parča va badralarnı ham qızıl va aqnıng yanıda tūda qıldılar. Ašdın burunraq sačıq kivürür asnāsıda mast tevälärni va fīllarnı utrudaqı aralda urušqa saldılar. Bir nečä qočqar ham urušturdılar. Bulardın song kuštīgīrlar kuštī tuttılar. Uluğ aš tartılğandın käyin Xwāja ‘Abul-Šahīd bilä Xwāja Kalānğa āwrang abralig kiš jebälär munāsib xil‘atlar bilä keydürüldi. Mulla

erected seventy or eighty yards to my right. Of the begs Yunus Ali was ordered to sit with the Qïzïlbash. On my left, with the same arrangement, the Uzbek ambassadors sat, and Abdullah was ordered to sit with them. I sat on the north side of the newly-built octagonal hall hung with grass screens. Five or six yards to my right sat Tokhta Buqa Sultan, Askari, His Eminence Khwaja [Ubaydullah]'s descendants Khwaja Abdul-Shahid, Khwaja Kalan and Khwaja Chishti, and Khalifa, and the khwajas and their retinue, reciters and mullas who had come from Samarkand. Five or six **[352]** yards to my left sat Muhammad-Zaman Mirza, Tang-Atmïsh Sultan, Sayyid Rafi‘, Sayyid Rumi, Shaykh Abu'l-Fath, Shaykh Jamali, Shaykh Shihabuddin Arab, and Sayyid Dakkani. Before the meal, all the princes, khans, grandees and amirs brought in their gifts of gold, silver and copper coins, textiles and other goods. I ordered a mat spread in front of me, and the gold and silver coins were poured onto it, while the textiles, brocades and purses were piled up next to the gold and silver. A little before the meal, while the presentations were being brought in, enraged camels and elephants were made to fight on an island opposite. A few rams were also made to fight. After these the wrestlers began to wrestle. After a large meal was served, Khwaja Abdul-Shahid and Khwaja Kalan were clad in sable jackets faced in light blue, along with robes of honor suitable [to their

کیش ابره آورنگ با خلعتهای مناسب پوشانیده شد. بملا فرخ و حافظ و همراهان ایشان چکمن
ها پوشانیده شد. بایلچی کوچوم‌خان و برادر خورد حسن چلبی سر قماش جبه‌های کیش تکمه
دار فراخور ایشان خلعتها عنایت [ل۳٤۸] شد. بایلچیان ابوسعید سلطان و مهربان خانیم و
پسرش پولاد سلطان و به ایلچی شاه‌حسن چکمنهای تکمه‌دار و جامه‌های قماش انعام شد.
بدو خواجه و بدو ایلچی کلان که نوکر کوچوم‌خان و برادر خورد حسن چلبی باشد بسنگ نقره
طلا و بسنگ طلا نقره برکشیده انعام شد. سنگ طلا پانصد مثقال است که بسنگ کابل یك
سیر باشد. سنگ نقره دوصد و پنجاه مثقال است که نیم سیر کابل باشد. بخواجه میر سلطان
[٤۹۳] و پسران او و حافظ تاشکندی و ملا فرخ و همراهان او و ملا زمان خواجه و بدیگر
ایلچیان هم از طلا و از نقره به ترکش انعامها شد. بیادگار ناصر کمرخنجر انعام شد. دیگر
میر محمد جاله‌بان بجهت خوب بستن پل دریای گنگ مستوجب عنایت شده بود. باین میر
محمد جاله‌بان و از دیگر از تفك‌اندازان به پهلوان حاجی‌محمد و پهلوان بهلول و ولی پارسچی
یکه خنجر انعام شد. [...] دیگر بسید داود گرمسیری از سرخ و از سفید انعام شد. دیگر
بنوکران دختر خود معصومه و پسر خود هندال چکمن‌های تکمه‌دار و خلعتهای قماش انعام
شد. دیگر از اندجان و بی‌ولایت و بی‌وطن جاهای سیر کرده شدهٔ ما شوخ و هشیار باشد
ازانجا آمده‌هارا هم بایشان چکمن‌ها و خلعتهای قماش و از طلا و از نقره و از رخت و از
جنس انعامها شد. به نوکران قربان و شیخی و رعایای کاهمرد هم بهمین دستور عنایتها شد.
بعد از آش کشیدن فرمان شد که بازیگران هندوستانی آمده بازیهای خودرا بنمایند. لولیان
آمده کارهای [٤۹۳ب] خودرا [ل۳٤۸ب] نمودند. لولیان هندوستان بعضی کارها می‌نمایند که
از لولیان آن ولایت دیده نشده بود.

ازان جمله یکی اینست که هفت حلقه‌را در پیشانی خود و دو ران خود تعبیه کرده چهار
حلقهٔ دیگررا دورا بدو انگشت دست خود و دورا بدو انگشت پای خود تیز و بی‌درنگ می
گرداند. یك دیگر آنکه بطریق رفتار طاوس یکدست خودرا بر زمین مانده بیکدست و دو
پای خود سه حلقه‌را تیز و بی‌درنگ می‌گرداند. یك دیگر آنکه لولیان آن ولایت دو چوب‌را به
پاهای خود بسته پای چوبین کرده راه می‌روند. لولیان هندوستانی بیك چوب پای چوبین
کرده راه میروند. به پاهای خود هم نمی‌بندند. یك دیگر آنکه دو لولی همدیگررا گرفته دران
ولایتها یك دو معلق می‌روند. لولیان هندوستانی همدیگررا گرفته سه چهار طور معلق می‌روند.
یك دیگر آنکه چوب شش هفت گزرا یك لولیی پایانش‌را در کمر خود نهاده چوب‌را راست

---

station]. Those who had come under Mulla Farrukh and Hafiz were clad in robes. Köchüm Khan's ambassador and Hasan Chäläbi's younger brother were awarded sable jackets with silk buttons and robes of honor suitable to their rank. The ambassadors of Abu-Sa'id Sultan, Mihrban Khanïm and her son Pulad Sultan and Shah Hasan's ambassador were awarded with buttoned mantles and silk tunics. **[352b]** The two khwajas and the two great ambassadors, who were Köchüm Khan's liegeman and Hasan Chäläbi's younger brother, were awarded gold measured by the silverstone and silver measured by the goldstone. (The goldstone is five hundred mithcals, which is a Kabul seer; the silverstone is two-hundred fifty mithcals, or a half a Kabul seer.) Khwaja Mir Sultan {and his sons, Hafiz Tashkandi, Mulla Farrukh and his attendants, Mulla Zaman Khwaja, and other emissaries were awarded gold and silver by the quiverful. Yadgar Nasir was awarded a girth dagger. Mir-Muhammad Jalaban had earned a reward for making a fine bridge across the Ganges. He and the matchlockmen Pahlavan Hajji Muhammad and Pahlavan Bahlul and Wali Parschï (cheetah-keeper) were each awarded a dagger. Master Ali-Qulï's son was also awarded a dagger. Sayyid Daud Garmseri

Farrux va Ḥāfiẓ bašlïġ bilä kelgänlärigä čäkmänlär keydürüldi. Köčüm Xannïng elčisigä va Ḥasan Calabïnïng inisigä ham qumāš bašlïġ tügmälig kiš jebälär farāxwarı xil'atlar 'ināyat boldı. Abū-Sa'īd Sulṭānnïng va Mihrbān Xanımnïng va oğlïnïng Pūlād Sulṭānnïng elčilärigä va Šāh Ḥasannïng elčisigä tügmälig čäkmänlär qumāš **[352b]** tonlar in'ām boldı. İki xwājağa va iki uluğ elčigä, kim Köčüm Xannïng nökäri va Ḥasan Calabïnïng inisi bolğay, kümüš tašı bilä altun va altun tašı bilä kümüš tartılıp in'ām boldı. Altun tašı beš yüz misqāl dur kim Kābul tašı bilä bir ser bolğay. Kümüš tašı iki yüz ellig misqāl dur kim Kābulnïng ‹tašı bilä› yarım ser bolğay. Xwāja Mīr Sulṭānğa va oğlanlarığa [...] va özgä elčilärgä ham altundın kümüšdin tarkaš bilä in'āmlar boldı. Yādgār Nāṣirğa kamar-xanjar in'ām boldı. Yana Mīr Muḥammad Jālabān Gang daryāsığa yaxšı köprüg bağlağan üčün mustawjib-i 'ināyat bolup edi. Bu Mīr Muḥammadğa va yana tufakandāzlardın Pahlavān Ḥājjī Muḥammad va Pahlavān Bahlūl va Valī Parsčığa yaka xanjar 'ināyat boldı. Ustād 'Alī-Qulïnïng oğlığa ham xanjar in'ām boldı. Yana Sayyid Dāūd Garmserīğa qızıldın aqdın in'ām boldı. Yana qızım Ma'ṣūmanïng va oğlum Hindalnïng nökärlärigä tügmälig čäkmänlär va qumāš xil'atlar in'ām boldı. Yana Andijāndın va bevilāyat u bevaṭan yürügän yerlärimiz va Sox va Hušyārdın kelgänlärgä čäkmänlär va qumāš xil'atlar va altundın va kümüšdin raxtdın jinsdın in'āmlar boldı. Qurbān bilä Šayxïlig nökärlärigä va Kāhmard **[353a]** ra'āyāsığa ham ošbu dastūr bilä 'ināyatlar boldı. Aš tartılğandın song farmān boldı kim Hindustānnı‹ng› bāzīgarläri kelip oyunlarını körsätkäylär. Lūlīlar kelip išlärin körsättilär. Hindūstān lūlīları ba'zı išläri körsätädürlär kim ol vilāyatlarnïng lūlīlarıdın körülmäydür edi.

Ol jumladın biri bu dur kim yeti ḥalqanı pešānīsığa va iki tezigä ta'biya qılıp yana tört ḥalqanı, ikini iki elig barmaqı bilä va ikini iki ayaq barmaqı bilä, tez u bedirang evürädür. Yana biri bu kim raftār-i ṭāūs yosunluğ bir eligini yergä qoyup bir eligi va iki ayaqı bilä üč ḥalqanı tez u bedirang evürädür. Yana biri bu kim ol vilāyat lūlīları iki yığačnı ayaqlarığa bağlap pā-yi čūbīn qılıp yol yürürlär. Hindustān bu lūlīları bir yığač bilä pā-yi čūbīn qılıp yol yürüydürlär. Ayaqlarığa ham bağlamaydurlar. Yana biri bu kim iki lūlī birbirini tutušup ol vilāyatlarda iki törlüg mu'allaq barurlar. Hindustān lūlīları birbirilärini tutušup üč–tört törlüg mu'allaq baradurlar. Yana biri bu kim altı–yeti qa‹r›ı yığačnïng tüpini bir lūlī beligä qoyup

---

was awarded gold and silver coins. My daughter Ma'suma and my son Hindal's liegemen were awarded buttoned mantles and silk robes of honor. Also, those who had come from Andizhan, and those who had abandoned their homelands and followed us in exile and those who had come from Sokh and Uchyar were awarded mantles, silk robes, gold and silver coins, textiles and other goods. Qurban and his Shaykhi liegemen and the citizens of Kahmard **[353]** were also similarly rewarded.

After the food was served I ordered the Hindustani acrobats to come and do tricks, which they did. Acrobats in Hindustan perform feats not seen in our country. One of them is to put seven rings, one on their foreheads, two around their knees, and the remaining four on two fingers and two toes, and to spin them around without cease. Another feat is to stand on one hand spread on the ground like a peacock's foot and then spin three rings on the other hand and two feet. The way the acrobats in our country do another feat is to tie two poles to their feet and walk on them as stilts. The acrobats of Hindustan use one pole as a stilt and walk on it without even tying it to their feet. In another feat two acrobats hold onto each other, and in our country they cut two somersaults, but the Hindustan acrobats hold onto each other and somersault three or four times. In another feat one acrobat puts the end of a pole six or seven

گرفته می‌ایستد. یك لولی دیگر برین چوب برآمده بازیها می‌بازد. یك دیگر آنکه یك لولی خوردی بر سر یك لولی کلانی برآمده راست میایستد. لولی پایانی این طرف و آن طرف [٤٩٤] تیز گشته در وقت کار نمودن این لولی خورد بالای بر سر آن لولی راست و درست ایستاده و حرکت نکرده آنهم کارها می‌نماید. پاترهای بسیار هم آمده رقاصی کردند.

نزدیك بنماز شام از سرخ و سفید و از سیاه بسیاری پاشیده شد. غریب غوغا و ازدحامی شد. میان نماز شام و نماز خفتن پنج شش از مخصوصان‌را پیش خود نشاندم. از یك پهر بیشترك [ل٢٤٩] نشسته شد. صباح آن در دو پهری در کشتی نشسته بهشت برآمده شد.

روز دوشنبه عسکری که سفر کرده برآمده بود آمده در حمام رخصت گرفته بطرف شرق کوچ کرد.

روز سه‌شنبه بدیدن حوض و باغ و عمارتهائی که در دولپور فرموده شده بود رفتم. در یك پهر و یك گری از باغ سوار شدم. از پاس اول شب پنج گری شده بود که بباغ دولپور رفته شد.

روز پنجشنبه یازدهم ماه چاه سنگین و ترتاو بیست و شش سنگ و ستون سنگ و جویهائی که در کوه پارچهٔ کنده یکپاره شده بود طیار شده بود. از سه پهر همین روز آب کشیدن از چاه بنیاد شد. بسنگ‌تراشان [٤٩٤ب] و درودگران و جمیع مزدوران بدستور استاکاران و مزدوران آگره انعام‌ها شد. آب چاه‌را بجهت بویش از برای احتیاط فرموده شد که پانزده شبانه‌روز دم نگرفته چرخ‌را گردانده آب بکشند.

روز جمعه به پهر اول یك گری مانده بود که از دولپور سواری کرده شد. آفتاب هنوز ننشسته بود که از دریا گذشته شد.

روز سه‌شنبه شانزدهم ماه کسی که در جنگ قیزیل‌باش و اوزبك بود نوکر دیو سلطان آمد. آنچنان تقریر کرد که در نواحی جام و خرگرد روز عاشور مصاف ترکمان با اوزبك واقع شد. از وقت فرض تا نماز پیشین جنگ می‌کنند. مردم اوزبك سه صد هزار کس بودند. از گفت ترکمان چهل پنجاه هزار کس بوده سیاهی ایشان‌را صد هزار کس تخمین کرده بودند، اما اوزبك کسان خودرا یکصد و پنج هزار کس می‌گفتند. مردم قیزیل‌باش بدستور [ل٢٤٩ب] روم ارابه و ضرب زن و تفك‌انداز ترتیب کرده خودرا مضبوط کرده جنگ می

---

yards long at his waist and stands holding the pole straight up. Another acrobat goes up the pole **[353b]** and performs tricks on top of the pole. In another trick a little acrobat climbs on the head of a big acrobat and stands straight. While the acrobat on the bottom runs back and forth performing tricks, the little one on the other one's head stands ramrod straight without teetering and also performs tricks. Many dancing girls also came in and danced.

At around the evening prayer time many gold, silver and copper coins were scattered, creating a huge ruckus and free-for-all. Between the evening and bedtime prayer times five or six specially favored people were summoned to me. We sat till past the first watch. The next morning at the second watch we got in a boat and went to the Hasht Bihisht garden.

On Monday Askari, who was ready to set out on his campaign, came to me to take his leave while I was in the bath and then marched off to the east.

VISIT TO DHOLPUR

On Tuesday I went to see the pool, well and buildings I had ordered in Dholpur. I rode out of the garden at the first *ghari* of the first watch. It was the fifth *ghari* of the first watch of the night when we came to the Dholpur garden.

yığačnı tik tutup turadur. Yana bir lūlī bu yığačqa čıqıp **[353b]** yığač üstidä oyunlar oynaydur. Yana biri bu kim bir kičik lūlī yana bir uluğ lūlīnıng bašığa čıqıp tik turadur. Qoyıqı lūlī ol sarı bu sarı ıldam yürüp iš körsätkändä bu kičikkinä ol lūlīnıng bašınıng üstidä tiptik teprätmäy turup ol ham išlär körsätädür. Qalın pātarlar* ham kelip raqqāṣlıq qıldılar.

Namāz-i šāmğa yaqın qızıldın aqdın qaradın ğalaba sačıldı. Ġarīb ğawğā u izdiḥāmî boldı. Namāz-i šām bilä namāz-i xuftan arasıda beš–altı maxṣūṣlarnı qašımğa olturğuzdum. Bir pahardın köpräk olturuldı. Tanglası iki paharda kemägä olturup Hašt Bihištqa kelildi.

Dušamba küni ʻAskarī, kim safar qılıp čıqıp edi, kelip ḥammāmda ruxṣat alıp šarqqa köčti.

Sišamba küni Dolpūrda buyurğan ḥawḍ u čāh ʻimāratlar‹ı›nı körä bardım. Bir pahar va bir garīda bāğdın atlandım. Kečäning avvalqı pāsıdın beš garī bolup edi kim Dolpūr bāğığa barıldı.

Panjšamba küni aynıng on biridä sangīn čāh va yegirmä altı taš tarnāw va taš sutūn va yakpāra qayadın qazılğan arıqlar tayar bolup ošbu künning üč paharıdın čāhdın su tartmaq bunyād boldı. Dolpūrda iš **[354a]** qıladurğan sangtarāš va durodgar va jamīʻ mazdūrlarğa Āgradaqı ustādkārlar mazdūrlar dastūrı bilä inʻāmlar boldı. Cāh suyı ıdı üčün iḥtiyātqa buyuruldı kim on beš kečä kündüz tinmäy čarxnı yürüp su tartqaylar.

Ādīna küni avvalqı paharğa bir garī qalıp edi kim Dolpūrdın atlanıldı. Āftāb hanūz olturmaydur edi kim daryādın kečildi.

Sišamba küni ay‹nıng› on altısıda Qızılbaš bilä Özbägning urušıda bar kiši Dev Sulṭānnıng nökär‹i› keldi. Andaq taqrīr qıldı kim Jām va Xargird nav[ā]ḥīsıda ʻāšūr[ā] küni Türkmän bilä Özbägning maṣāfı vāqiʻ bolur. Farḍ vaqtıdın namāz-i pešingäčä urušurlar. Özbäg kišisini üč yüz ming bar edi dedi. Türkmän qırq–ellig ming kiši egändür. Qarasını yüz ming čınadı, valî Özbäg özining kišisini yüz beš ming kiši derlär edi. Qızılbaš ādamı Rūm dastūrı bilä arāba u ḍarbzan u tufakandāz tartīb qılıp özini berkitip urušur. İki ming arāba altı

On Thursday the 11th of the month [Dec. 24] the stone well, the twenty-six stone waterspouts, the stone columns, and the water channels carved out of solid rock were ready, and at the third watch of this day water began to be drawn from the well. **[354]** The stone-masons, carpenters and all the laborers working in Dholpur were rewarded like the masters and laborers in Agra. As a precaution against any bad odor coming from the well water, it was ordered that the waterwheels should be run and draw water for fifteen days and nights continuously.

On Friday we rode out of Dholpur with one *ghari* left of the first watch. The sun had scarcely set when we crossed the river.

AN EYE-WITNESS ACCOUNT OF THE QIZILBASH–UZBEK BATTLE AT JAM

On Tuesday the 16th [Dec. 29] Dev Sultan's liegeman, who had been at the battle between the Qïzïlbash and the Uzbeks, came. He reported that the battle between the Turcomans and the Uzbeks took place in the vicinity of Jam and Kharjerd on Ashura (10 Muharram) and was fought from sunup till noon. He said that the Uzbeks were three hundred thousand strong and that the Turcomans were forty to fifty thousand. He had estimated the mass at a hundred thousand, but the Uzbeks said their men were 105,000. The Qïzïlbash had made a defensive array of caissons, cannon and matchlockmen in the Anatolian fashion and fought thus. They had two thousand caissons and six thousand matchlockmen. Prince [Tahmasp] and Joha

کنند. دو هزار ارابه و شش هزار تفك انداز داشته‌اند. شاهزاده و جوهه سلطان با بیست هزار جوان خوب در میان ارابه می‌ایستند. امرای دیگررا [٤٩٥] از ارابه بیرون برانغار و جوانغار می‌سازند. بمجرد رسیدن اوزبکان مردم بیرون‌را زیر کرده فروز آورده گرفته روان می شوند. از عقب گشته شتر و پرتال اولجه می‌کنند. آخر درونیان ارابه زنجیررا وا کرده بیرون می‌برآیند. اینجا هم جنگ ضرب می‌شود. اوزبك سه مرتبه گردانده می‌اندازد. آخر عنایت الهی شده اوزبك‌را زیر می‌کنند. بسرداری کوچوم‌خان و عبیدخان و ابوسعید سلطان نه سلطان گرفتار می‌شوند. یکی ابوسعید سلطان زنده بوده دیگر هشت سلطان مقتول می‌شوند. سر عبیدخان‌را نمی‌یابند. تنهٔ اورا می‌یابند. از اوزبك پنجاه هزار کس و از ترکمان بیست هزار کس بقتل میرود.

هم امروز غیاث‌الدین قورچی که بشانزده روزه میعاد بجونه‌پور رفته بود آمد. سلطان‌جنید و آنها بخرید لشکر کشیده رفته بوده‌اند. از جهت رفتن بخرید، بمیعاد خود نتوانسته است رسید. سلطان‌جنید زبانی این گفته است که «شکر از عنایت الهی این طرفها کاری که لایق متوجه شدن پادشاه بوده باشد نمی‌نماید. میرزا بیایند [٤٩٥ب] بسلاطین و خوانین و امرای این نواحی فرمان شود که در قدم میرزا متوجه شوند. امید هست که جمیع کارها بآسانی میسر شود.» اگرچه از سلطان [ل٢٥٠] جنید اینچنین جواب آمد، اما ملا محمد مذهب بعد از غزو سنگاء کافر به بنگاله بایلچی‌گری فرستاده شده بود. امروز و فردا می‌گفتند که می‌آید. بخبر او هم انتظار برده شد.

روز جمعه نوزدهم ماه معجون خورده با چندی از مخصوصان در خلوتخانه نشسته بودم که ملامحمد مذهب شام آن، که شب شنبه بوده باشد، آمده ملازمت کرد. کیفیت آن طرفی‌را یگان یگان پرسیده معلوم کردیم که بنگالی در مقام اطاعت و یکجهتی بوده است.

روز یکشنبه امرای ترك و هندرا در خلوتخانه طلبیده کنگاش کردیم. این سخنان در میان افتاد که بنگالی ایلچی فرستاده در مقام اطاعت و یکجهتی بوده است. به بنگاله رفتن خود بی صورت است. اگر بنگاله رفته نشود در آن نواحی یك جای خزانه‌داری نیست که بمردم لشکر مددی شود. طرف غرب بعضی جاها هست که هم نزدیك است و هم خزانه [٤٩٦] دارد.

مالی وافر، ایلی کافر، یول یاووق شرق ساری گر یراق‌تور اول یاووق

(یعنی مالش وافر، مردمش کافر، راه نزدیك. طرف شرق اگر دور است آن نزدیك است.)

آخر سخن باین قرار یافت که بطرف غرب رفتنی خواهیم بود. چون نزدیك است چند روز

Sultan stood within the caissons with 20,000 seasoned warriors. Other officers were arrayed outside the caissons in the right and left wings. **[354b]** When the Uzbeks arrived, they crushed the men outside, unhorsed them continually and caused them to fall back. As they wheeled backwards, [the Uzbeks] seized their camels and baggage as booty. Finally those inside the caissons opened the chains and poured out. Here there took place a pitched battle. Thrice the Uzbeks charged and forced them to retreat, but it was God's will that they defeat the Uzbeks. Nine princes under the leadership of Köchüm Khan, Ubayd Khan and Abu-Sa'id Sultan were taken. Of these only Abu-Sa'id Sultan was left alive; the other eight princes were put to death. They could not find Ubayd Khan's head, although his body was found. 50,000 Uzbeks and 20,000 Turcomans were killed.

This same day Ghiyasuddin Qorchï, who had gone on a mission to Jaunpur to rendezvous in sixteen days, came. Sultan-Junayd had led his men to Kharid, and for that reason he was unable to make the rendezvous. Sultan-Junayd had sent word orally, saying, "Thank God, no

ming tufakandāz bar ergändür. Šāhzāda va Joha Sulṭān yegirmä ming ābādān yigit bilä arābanıng ičidä turar. Özgä beglärni arābadın tašqarı baranğar javanğar **[354b]** yasar. Özbäglär yetkän bilä tašqarıqı kišini basıp tüšürä tüšürä alıp oq teprärlär. Arqağa evrülüp tevä va partal olja qılurlar. Āxir arābanıng ičidäkilär zanjīrnı ačip čıqarlar. Munda ham ḍarb uruš bolur. Özbäg üč qatla yandura salur. Tengri ta'ālā 'ināyatı bolup Özbägni basarlar. Köčüm Xan, 'Ubayd Xan, Abū-Sa'īd Sulṭān bašlığ toquz sulṭān giriftār bolur. Bir Abū-Sa'īd Sulṭān tirig emiš. Özgä sekiz sulṭān maqtūl* bolur. 'Ubayd Xannıng bašını tapmaslar. Tanasını taparlar. Özbägdin ellig ming kiši va Türkmändin yegirmä ming kiši qatlğa* barur.

Ham ošbu kün Ġiyāsuddīn Qorčı, kim on altı künlüg moljar bilä Jawnapūrğa barıp edi, keldi. Sulṭān Junayd alar Xarīdqa čerig barğandurlar. Bu Xarīdqa barğan jihatıdın moljarğa yetišä almas. Sulṭān Junayd ağız sözi munı deptür kim "Šukr Tengri 'ināyatıdın bu ṭaraflar pādišāh mutavajjih bolğunča iš körünmäydür. Mīrzā kelsälär, bu navāḥīdaqı salāṭīn u xavānīn u umarāğa farmān bolsa kim mīrzā qadamıda mutavajjih bolsalar, umed bar kim barı išlär āsānlıq bilä {muyassar bolğay}." **[355a]** Agarči Sulṭān Junaydtın mundaq javāb keldi, valî Mullā Muḥammad Muzahhibnı, kim Sangā-yi kāfirnıng ğazvıdın song Bangālağa elčilikkä yibärilip edi, bu kün tangla kelür deydürlär erdi, anıng xabarığa ham baqıldı.

Ādīna küni aynıng on toquzıda ma'jūn yep bir nečä maxṣūṣlar bilä xalvatxānada olturup edim kim Mullā Muḥammad Muzahhib axšamığa, kim šamba kečäsi bolğay, kelip mulāzamat qıldı. Ol ṭarafdaqı kayfiyyatnı birär sorup ma'lūm qılduk kim Bangālī iṭā'at u yakjihatlıq maqāmıda emiš.

Yakšamba küni Türk u Hind umarāsını xalvatxānada čarlap kengäštük. Bu sözlär arağa tüšti kim Bangālī elči yibärip iṭā'at u yakjihatlıq maqāmıda emiš. Bangālağa barmaq xud beṣūrat tur. Agar Bangāla barılmasa, ol navāḥīda bir xizānalığ yer yoqtur kim čerig eligä madadî bolğay. Ġarb ṭarafıda ba'zı yerlär bar ‹kim› ham yavuq dur ham xizānası bar dur.

Mālı vāfir, eli kāfir, yol yavuq / šarq sarı gar yıraqtur ol yavuq.

Āxir söz munga qarār taptı kim ğarb ṭarafı barur. Yolumız čun yavuqtur, bir nečä kün

---

action has been seen in these parts that would occasion the emperor's setting out. If the prince comes, and if the sultans, khans and amirs in these parts are ordered to proceed to meet the prince, it is hoped that everything will turn out to be easy." **[355]** Although such a response had come from Sultan-Junayd, since people were saying that Mulla Muhammad Muzahhib, who had been sent as an envoy to the Bengal after the raid on Sanga the Infidel, would come today or tomorrow, we waited for news from him.

On Friday the 19th [Jan. 1, 1529] I had some *ma'jun* and was sitting in my private quarters with a select few that evening, that is, the eve of Saturday, when Mulla Muhammad Muzahhib came and paid homage. We asked him about things one by one in those parts and found out that the Bengalis were in obeisance and agreement.

On Sunday [Jan. 3, 1529] we summoned the Turk and India officers for consultation. The following things were discussed. The Bengali had sent an ambassador and was in obeisance and agreement with us. To go to the Bengal would be improper, but if we did not go to the Bengal, there was no other place in that vicinity that had a treasury from which the army could be provisioned. There were some places to the west that both were nearby and had treasuries.

Possessions plenty, the people infidels, the road short.
If the east is far away, this is near.

It was finally decided to go to the west. Since the way was short, we halted a few days to set

توقف کرده از طرف شرق خاطر جمع کرده هم رفته می‌شود. باز غیاث‌الدین قورچی‌را به میعاد بیست روزه بامرای پورب فرمانها نوشته دوانیده شد که جمیع سلاطین و خوانین و امرا که در آن طرف آب گنگ هستند پیش عسکری جمع شده بر سر این دشمنان بروند. این فرمانهارا رسانیده هر خبری که آنجا باشد گرفته زود بر سر میعاد رسیده بیاید.

در همین ایام از محمدی کوکلداش عرضه‌داشت [ل۲۵۰ب] آمد که بلوچ باز آمده بعضی جاهارا تاخت. بجهت این مصلحت چین‌تیمور سلطان‌را تعیین کرده شد که امرای آن طرف از سهرند و سمانه مثل عادل‌سلطان و سلطان‌محمد دولدای، خسرو کوکلداش، محمدعلی جنگ جنگ، دلاورخان، احمد یوسف، شاه‌منصور برلاس، محمدی کوکلداش، [٤٩٦ب] عبد العزیز میراخور، سیدعلی، ولی قیزیل، قراچه هلاهل، عاشق بکاول، شیخ‌علی کته، گجور خان، حسن‌علی سوادی، این سرداران پیش سلطان جمع شده با شش ماهه یراق بر سر بلوچ بروند. به چار و یاساغ سلطان حاضر شده در همراهی و حکم شنوی از سخن او بیرون نروند. بجهت رسانیدن این فرمان عبدالغفار تواچی تعیین شد. آنچنان مقرر شد که اول بچین تیمور سلطان این فرمان‌را برساند. از آنجا گذشته بامرائی که مذکور شدند فرمان‌را نموده هر جائی که چین‌تیمور سلطان بلجار مقرر نموده باشد همه‌را با لشکرهای ایشان آنجا حاضر بکند. عبدالغفار خود هم درین لشکر باشد. از هرکس سستی و بی‌اهتمامی ظاهر شود عرضه‌داشت بکند. همان مقصررا از منصب و مقام او فرود آورده از ولایت و پرگنهٔ او دور بکنیم. این فرمانهارا سپرده و سخنان زبانی‌را نیز گفته و سپرده عبدالغفاررا رخصت داده شد.

شب یکشنبه بیست و هشتم در سه پهر و شش گری از جون گذشته بباغ نیلفر که در دولپور است متوجه [٤٩٧] شدیم. از روز یکشنبه سه پهر نزدیك رسیده بود که بباغ آمدیم. در اطراف و جوانب باغ بامرا و نزدیکیان جاها و منزلها تعیین شد که بجهت [ل۲۵۱] خود عمارتها و باغها بیندازند.

روز پنجشنبه سیوم ماه جمادی‌الاول در طرف شرق جنوب باغ از برای حمام جا تعیین نموده جای حمام‌را راست ساختند. فرمودم که درین جای راست ساخته شده بعد از برخیزاندن کرسی حمام طرح حمام‌را بیندازند. در یك خانهٔ این حمام حوض ده در ده فرموده شد. همین روز عرضه‌داشتهای قاضی‌جیا و نرسنگ دیورا خلیفه از آگره فرستاده بود که بهاررا محمود پسر اسکندر گرفته بوده است. بمجرد آمدن این خبر بلشکر سوار شدن‌را

our minds at ease concerning the east, to which it was still possible to go. **[355b]** Ghiyasuddin Qorchï set out once again, to rendezvous within twenty days, to carry urgent messages to the officers for all sultans, khans and amirs who were on the other side of the Ganges to assemble with Askari and proceed against the rebels. He was to deliver these messages and come back for the rendezvous, bringing whatever information he learned while there.

AN EXPEDITION IS APPOINTED AGAINST THE BALUCH

During these same days a letter came from Muhammadi Kükäldash saying that the Baluch had once more encroached and raided several places. To take care of this, Chïn Temür Sultan was appointed, and the begs on the other side of Sirhind and Samana, like Adil Sultan, Sultan-Muhammad Dulday, Khusraw Kükäldash, Muhammad-Ali Jang-Jang, Abdul-Aziz Mirakhur, Sayyid Ali, Wali Qïzïl, Qaracha, Halahil, Ashiq Bökäül, Shaykh Ali Kätä, Gajur Khan, and Hasan-Ali of Swat were ordered to assemble around Chïn Temür Sultan and proceed against the Baluch with enough armaments for six months. They were to present themselves for Sultan's muster and not disobey his command in any way. Abdul-Ghaffar Tovachï was assigned to deliver this order. It was also decided that first he should deliver the orders to Chïn

tavaqquf qılıp šarq ṭarafıdın xāṭirnı jam‘ qılıp **[355b]** barılsa ham bolur. Yana Ġiyāsuddīn Qorčını yegirmä künlük mī‘ād bilä yürüp umarāsıġa farmānlar bitip čapturuldı kim barı salāṭīn u xavānīn u umarā kim Gang su[yı]nıng narı yüzidä turlar, ‘Askarīnıng qašıġa yığılıp bu yağılarnıng üstigä yürügäylär. Bu farmānlarnı yetkürüp har ne anda bolğan xabarnı tapıp alıp mī‘ādqa yetä kelgäy.

Ošbu ayyāmda Muḥammadī Kükäldašdın ‘arḍadāšt keldi kim Baloč yana kelip ba‘zı yerlärni čaptı. Bu maṣlaḥat üčün Cın Temür Sulṭannı ta‘yīn qılıldı kim Sihrind u Samānadın narıqı beglär, misl-i ‘Ādil Sulṭān, Sulṭān Muḥammad Dulda‹y›, Xusraw Kükäldaš, Muḥammad ‘Alī Jang-Jang, ‘Abdul-‘Azīz Mīrāxur, Sayyid ‘Alī, Valī Qızıl, Qarača Halāhil, ‘Āšiq Bökävül, Šayx ‘Alī Kätä, Gajūr Xan, Ḥasan ‘Alī Swādī bašlığlar sulṭān qašıġa yığılıp altı aylığ yarağ bilä Baloč üstigä yürügäylär. Sulṭānnıng čar va yasağıġa ḥāḍir bolup yolluq törälig sözidin čıqmağaylar. Bu farmānnı yetkürgäli ‘Abdul-Ġaffār Tovači ta‘yīn boldı. Andaq muqarrar boldı kim avval Cın Temür Sulṭānğa bu farmānlarnı yetkürgäy. Andın ötüp mazkūr bolğan beglärgä farmānnı **[356a]** körsätip ne yerdä kim Cın Temür Sulṭān moljar qılğan bolsa barčanı čerigi bilä anda ḥāḍir qılğay. ‘Abdul-Ġaffār ham özi bu čerigtä bolğay. Harkimdin sustluq u beihtimāmlıq ẓāhir bolsa, ‘arḍadāšt qılğay. Ošal taqṣīr qılğannı möčä jergäsidin uratıp vilāyat-parganasidin yıratqay. Biz bu farmānlarnı tapšurup ağız sözlärini tuyturup ‘Abdul-Ġaffārğa ruxṣat berildi.

Yakšamba kečäsi aynıng yegirmä sekizidä üč paharda altı garīda Jawndın ötüp Dolpūrda Nīlufar Bāğığa mutavajjih bolduq. Yakšamba künidin üč pahar yavušup edi kim bāğqa keldük. Bağınıng aṭrāf u javānibıda beglärgä va ičkilärgä yerlär va yurtlar ta‘yīn boldı kim özläri üčün ‘imāratlar va bāğlar salğaylar.

Panjšamba küni Jumādā’l-avval ayınıng üčidä bāğnıng šarq-janūbī ṭarafıda ḥammāmğa yer ta‘yīn qılıp ḥammām yerini tüzättilär. Buyurdum kim bu tüzälgän yerdä ḥammāmnıng kursīsını qoparğandın song ḥammām ṭarḥını salğaylar. Bu ḥammāmnıng bir üyidä dahdardah ḥawḍ buyurdum. Ošbu kün Qāḍī Jiyānıng va Nar Sing Devnıng ‘arḍadāštlarını Āgradin **[356b]** Xalīfa yibäriptür. Bihārnı Iskandarnı‹ng› oğlı Maḥmūd alğan emiš. Bu xabar kelgäč čerig atlanmaqnı jazm qılıp tanglası ādīna küni altı garīda Nīlufar Bāğıdın atlanıp namāz-i

Temür Sultan. **[356]** Thereafter he would cross [the river] and show the decree to the above-mentioned begs and assemble the whole army wherever Chïn Temür Sultan said. Abdul-Ghaffar himself was also to remain with this army and report anyone who exhibited sluggishness or indifference. Anyone who failed thus would be stripped of his rank and deprived of his lands and estates. Handing these decrees over and giving Abdul-Ghaffar verbal instructions, we gave him permission to leave.

On the eve of Sunday the 28th [Jan. 8] we crossed the Jumna at the sixth *ghari* of the third watch, headed for the Nilufar garden in Dholpur. It was nearly the third watch on Sunday when we arrived at the garden. Places were assigned on all sides of the garden for the begs and *ichkis* to build pavilions and gardens themselves.

On Thursday the 3rd of Jumada I [Jan. 14], a location for a bathhouse was chosen southeast of the garden, and the ground for the bath was made ready. I ordered that after raising the plinth for the bath in the place prepared they were to lay out the bath. In one of the rooms of the bath I ordered a ten-by-ten pool. This same day Khalifa sent Qazi Jia and Nar Singh Deo's petitions from Agra. **[356b]** Iskandar's son Mahmud was said to have taken Bihar. As soon as I received this news I determined to ride out the next morning at the sixth

جزم کرده صباح آن روز جمعه در شش گری از باغ نیلفر سوار شده نماز شام باگره آمده شد. محمد زمان میرزا بدولپور می‌رفته بوده است. در راه دوچار شد. چین‌تیمور سلطان هم هم امروز باگره آمده بوده است. صباح آن روز شنبه امرای کینگاش‌را طلبیده روز پنجشنبه دهم بطرف پورب سواری [۴۹۷ب] نمودن‌را قرار داده شد.

همین روز شنبه از کابل خط و خبر آمده که همایون لشکر آن طرفهارا جمع نموده سلطان ویس‌را بخود همراه ساخته با چهل پنجاه هزار کس بر سر سمرقند عزمیت کرده است. در حصار شاه‌قلی، برادر خورد سلطان‌ویس، رفته درآمده بوده است. ترسون‌محمد سلطان از ترمذ رفته قبادیان‌را گرفته کومك طلبیده است. همایون تولك کوکلداش و میرخوردرا باو مردم بسیار و جمیع مغولانی که بودند بکومك ترسون‌محمد سلطان فرستاده خود هم از عقب آنها متوجه می‌شود. روز پنجشنبه دهم جمادی‌الاول بعد از سه گری بعزیمت پورب [ل۲۵۱ب] سفر کرده از ده جلیسر بلندتر بکشتی از جون گذشته بباغ زرافشان آمدم. آنچنان فرمان شد که توغ و نقاره و طویله و جمیع مردم لشکر روبروی باغ آن طرف آب فرود آیند. مردمی که بکورونوش می‌آیند بکشتی گذشته بیایند.

روز شنبه اسماعیل میتا که ایلچی بنگاله بود پیشکشهای خودرا آورده بدستور هندوستان ملازمت کرد. در یك گزانداز از جا تعظیم کرده برگشت. خلعت معتادی که سرموینه [۴۹۸] می‌گویند پوشانیده آوردند. بدستور ما سه مرتبه زانو زده آمده عرضه‌داشت نصرت‌شاه‌را داد. پیشکشهای آوردهٔ خودرا گذرانده مراجعت کرد.

روز دوشنبه خواجه عبدالحق آمدند. بکشتی از آب گذشته بچادر خواجه رفته ایشان‌را ملازمت کردم.

روز سه‌شنبه حسن چلبی آمده ملازمت کرد. بجهت برآمدن لشکر چند روز در چارباغ توقف کرده شد.

روز پنجشنبه هفدهم ماه بعد از سه گری روز کوچ کرده شد. من بکشتی درآمده رفتم. در موضع الوار که از آگره هفت کروه است فرود آمده شد.

روز یکشنبه ایلچیان اوزبك‌را رخصت داده شد. به امین‌میرزای، ایلچی کوچوم‌خان، کمرخنجر و یلك زربفت و هفتاد هزار تنکه انعام شد. بملا طغایی، نوکر ابوسعید سلطان، و به نوکران مهربان خانیم و پسرش پولاد سلطان با چکمن‌های تکمه‌دار خلعتهای قماش

ghari from the Nilufar garden, and I reached Agra in the evening. Muhammad-Zaman Mirza was on his way to Dholpur, and I met him along the way. This same day Chïn Temür Sultan was said to be coming to Agra. The next morning, Saturday, I summoned the council begs, and on Thursday the 10th [Jan. 21] a decision was made to ride to the Purab.

On this same Saturday a letter came from Kabul informing me that Humayun had assembled the army on that side, had attached Sultan Ways to himself and set out against Samarkand with forty to fifty thousand men. Sultan Ways's younger brother Shah-Qulï had gone to Hissar and entered the fort. Tursun Muhammad Sultan had advanced from Termez, taken Kabadian and was requesting assistance. Humayun had sent Tüläk Kükäldash and Mir Khurd with many men and what Mughuls there were as auxiliaries to Tursun Sultan, while he himself was going to set out after them.

BABUR SETS OUT FOR THE EAST

On Thursday the 10th of Jumada I [Jan. 21], after the third *ghari* I marched out on an expedition to the Purab, crossed the Jumna by boat upstream from Jalisar village **[357]** and came to Zarafshan garden. It was ordered that the yak-tail standard, drums and royal stable,

šām Āgragä kelildi. Muḥammad Zamān Mīrzā Dolpūrğa baradur egändür. Yolda učradı. Cın Temür Sulṭān ham ošbu kün Āgragä kelip egändür. Tanglası šamba küni kengäš beglärini tiläp panjšamba küni aynıng onıda Pūrab sarı atlanmaqqa sözni qarār berildi.

Ham ošbu šamba küni Kābuldın xaṭṭ u xabar keldi kim Humāyūn ol yüzlärning čerigini yığıp Sulṭān Vaysnı özigä qošup qırq–ellig mingčä kiši bilä Samarqand üstigä 'azīmat qılıptur. Ḥiṣārğa Sulṭān Vaysnıng inisi Šāh-Qulı barıp kiriptür. Tursun Muḥammad Sulṭān Tirmiztın yürüp Qubādiyānnı alıp kömäk tiläptür. Humāyūn Tüläk Kükäkdašnı va Mīr Xurdnı qalın kiši bilä va bolğan Muğullar bilä Tursun Sulṭānğa kömäk yibärip özi ham alarnıng songıča mutavajjih boluptur. Panjšamba küni Jumādā'l-avval ayınıng onıda üč garīdın song Pūrab 'azīmat bilä safar qılıp Jalesar kentidin yoqqarıraq **[357a]** kemä bilä Jawndın kečip Zarafšān Bāğığa keldim. Andaq farmān boldı kim tuğ u naqāra u ṭavīla u jamī' čerig eli bāğnıng utrusıda sunıng ol yüzigä tüškäy. Körünüškä kelür kiši kemä bilä kečip kelgäylär.

Šamba küni Ismā'īl Mītā, kim Bangāla elčisi edi, Bangālīning peškašlärin keltürüp Hindustān [d]astūrı bilä mulāzamat qıldı. Bir atımı yer kelip ta'ẓīm qılıp yandı. Mī'ādi xil'at kim sarmūīna derlär, keydürüp keltürdilär. Bizning dastūr bilä üč yükünüp kelip Nuṣratšāhnıng 'arḍadāštını berdi. Keltürgän peškašlärni ötkärip murāja'at qıldı.

Dušamba küni Xwāja 'Abdul-Ḥaqq keldilär. Kemä bilä sudın kečip xwājanıng čadırlarığa barıp mulāzamat qıldım.

Sišamba küni Ḥasan Calabī kelip mulāzamat qıldı. Cerig čapduqınıng maṣlaḥatığa nečä kün čārbāğda tavaqquf qılıldı.

Panjšamba küni aynıng on yetisidä üč garīdın käyin andın köčüldi. Men kemägä kirip bardım. Alwar kentigä, kim Āgradin yeti kuroh dür, tüšüldi.

Yakšamba Özbäg elčilärigä ruxṣat berildi. Köčüm Xannıng elčisi Amīn **[357b]** Mīrzāğa kamar-xanjar va zarbaft yäläk va yetmiš ming tanka in'ām boldı. Abū-Sa'īd Sulṭānnıng nökäri Mullā Tağayığa va Mihrī Xanım bilä oğlı Pūlād Sulṭānnıng nökärlärigä tügmälig

as well as all the soldiers, should camp on the other side of the river opposite the garden. People coming for körünüsh might cross by boat.

On Saturday Isma'il Mita, the ambassador of the Bengal, brought the Bengali's gifts and rendered homage in the fashion of Hindustan. He approached within a bowshot, made an obeisance and then withdrew. After being clad in the customary robe of honor, which they call a *sarmuina*, he was brought forward. In our manner he knelt thrice, approached and submitted Nusrat Shah's petitions. Then, after having the gifts he had brought passed before us, he withdrew.

On Monday Khwaja Abdul-Haqq came. I crossed the river by boat and went to pay a courtesy call on the khwaja in his tent.

On Tuesday Hasan Chäläbi came to pay homage. Halt was made at the *charbagh* for several days in order to see to the army's equipage.

On Thursday the 17th [Jan. 27] after the third *ghari* we marched from there. I got into a boat and went. Camp was made at Alwar village, which is seven kos from Agra.

On Sunday the Uzbek ambassadors were given permission to withdraw. Köchüm Khan's ambassador, Amir Mirza, **[357b]** was awarded a girth dagger, a gold-spun vest and 70,000 tankas. Abu-Sa'id Sultan's liegeman Mulla Taghayï and the liegemen of Mihri Khanïm and

پوشانیده شد. فراخور حال ایشان هم از نقد انعام شد. صباح آن خواجه عبدالحق را از برای
بودن در آگره و خواجه کلان نبیرهٔ خواجه یحیی‌را که از پیش خان [ل۲۵۲] و سلطانان
اوزبك بطریق رسالت آمده بود بجهت [۴۹۸ب] رفتن سمرقند رخصت داده شد.

بجهت تهنیت پسر شدن همایون و تهنیت کدخدائی کامران، میرزای تبریزی‌را و میرزا
بیگ طغایی‌را با ده هزار ده هزار [شاهرخی] ساچیق فرستاده شد. جامهٔ که خود پوشیده
بودم و کمری که خود بسته بودم بهر دو میرزا فرستاده شد. از دست ملا بهشتی بهندال
کمرخنجر مرصع و دوات مرصع و صندلی صدفکاری و نیمچهٔ پوشیده و تکبند و مفردات خط
بابری فرستاده شد. دیگر قطعه‌هائی بخط بابری نوشته هم شده فرستاده شد. بهمایون
ترجمه و اشعاری که بعد از آمدن هندوستان گفته شده بود فرستاده شد. بهندال و خواجه
کلان هم ترجمه و اشعار فرستاده شد. از دست میرزا بیگ طغایی بکامران هم ترجمه و اشعار
بعد از هند آمدن گفته شده و خطهای بخط بابری نوشته شده فرستاده شد.

روز سه‌شنبه بمردمی که بکابل می‌رفتند خط نوشته رخصت داده بملا قاسم و استا شاه
محمد سنگ‌تراش و میرك میرغیاث و میر سنگتراش و شاه‌باباء بیلدار عمارتهای در آگره و
دولپور [۴۹۹] کردنی‌را خاطرنشان کرده در عهدهٔ اینها کرده رخصت داده شد.

یك پهر نزدیك شده بود که از انوار سواری نموده شد. نماز پیشین گذشته در یك کروهی
چندوار در اباپور نام موضعی فرود آمده شد.

شب پنجشنبه عبدالملوك قورچی‌را با حسن چلبی همراه نموده بشاه و چاپوق‌را بایلچیان
اوزبك بخانان و سلطانان فرستاده شد. از شب چهار گری مانده بود که از اباپور [ل۲۵۲ب]
کوچ نموده من وقت صبح از پیش چندوار آمده در کشتی درآمدم. در نماز خفتن از پیش
راپری از کشتی برآمده به اوردو آمدم. اوردو در فتح‌پور فرود آمده بود. در فتح‌پور یك
روز ایستاده روز شنبه سحر وضو کرده سوار شده نزدیك راپری نماز بامدادرا بجماعت
گذاردیم. مولانا محمود فارابی امام بودند. در وقت طلوع آفتاب از زیر بلندی کلان راپری
بکشتی درآمده شد.

بخط ترکیب بجهت نوشتن ترجمه امروز مسطر یازده سطری بستم. همین امروز از سخنان
اهل الله در دل من تنبهی شد. در برابر جاکین نام پرگنهٔ [۴۹۹ب] از پرگنه‌های راپری کشتی
هارا بکنار کشیده آن شب در کشتی بودیم. از آنجا از صبح پیشتر کشتیهارا روان کرده در

---

her son Pulad Sultan were clad in buttoned mantles and silk robes of honor. These too, in accordance with their rank, were awarded cash. The next morning Khwaja Abdul-Haqq was given permission to stay in Agra, and Khwaja Kalan, Khwaja Yahya's grandson, was given leave to go to Samarkand. These two had come as envoys from the Uzbek khan and princes.

Mirza Tabrizi and Mirza Beg Taghayï were dispatched with 10,000 shahrukhis as congratulatory gifts for the birth of Humayun's son and Kamran's marriage. A tunic and a belt I had worn myself were sent to the two princes. A jewel-studded girth dagger, a jewel-studded inkwell, a mother-of-pearl inlay box, a *nimcha* [I had myself] worn and a *takband*, and a copy of the individual letters of the Baburi script were sent to Hindal by Mulla Bihishti. Also, occasional poems written in the Baburi script were sent. To Humayun the translation and poems written after coming to India were sent. To Hindal and Khwaja Kalan were sent the translation and some poems. By Mirza Beg Taghayï the translation and the poems I had composed since coming to India, as well as letters written in the Baburi script, were sent to Kamran.

čäkmänlär bilä qumāš xil'atlar keydürüldi. Bularnıng ham farāxwar-i ḥālları naqddın in'ām boldı. Tanglasığa Xwāja 'Abdul-Ḥaqqa Āgradä turmaqqa va Xwāja Kalān Xwāja Yaḥyānıng nabīrasigä, kim Özbäg xan va sulṭānlarıdın risālat ṭarīqı bilä kelip edilär, Samarqand barmaqqa ruxṣat boldı.

Humāyūnnıng oğlı bolğannıng tahniyatığa va Kāmrānnıng kadxudālıqınıng tahniyatığa Mīrzā-yi Tabrīzīnı va Mīrzā Beg Tağayını on ming šāhruxī sačıq bilä yibärildi. Özüm keygän ton va bağlağan kamar har iki mīrzāğa yibärildi. Mullā Bihištīdın Hindalğa muraṣṣa' kamar-xanjar va muraṣṣa' davāt va ṣadafkārlığ ṣandalī va keygän nīmča va takband* va Bāburī xaṭṭınıng mufradātını yibärildi. Yana Bāburī xaṭṭı bilä bitilgän qiṭ'alar yibärildi. [...] Hindalğa va Xwāja Kalānğa ham tarjuma u aš'ār yibärildi. Mīrzā Beg Tağayıdın ham Kāmrānğa tarjuma va Hindqa kelgäli aytqan aš'ār va Bāburī xaṭṭı bilä bitilgän sarxaṭṭlar yibärildi.

Sišamba küni Kābulğa barur kišilärgä xaṭṭlar bitip ruxṣat berip Mullā Qāsim va Ustād Šāh Muḥammad Sangtarāš va Mīrak Mīr Ġiyās **[358a]** va Mīr Sangtarāš va Šāh Bābā Beldārğa Āgradä va Dolpūrda qılur 'imāratlarnı xāṭirnišān qılıp bularnıng 'uhdasığa qılıp ruxṣat berildi.

Bir pahar yavušup edi kim Anwārdın atlanıldı. Āxir namāz-i pešīn Candvārnıng bir kurohidä Abāpūr atlığ kentkä tüšüldi.

Panjšamba axšamı 'Abdul-Malūk Qorčını Ḥasan Calabīğa qošup Šāhqa va Capuqnı Özbäg elčiläri bilä xanlar va sulṭānlarğa yibärildi. Kečädin tört garī qalıp edi ‹kim› Abāpūrdın köčüp men tang bašıda Candvār qašıdın kelip kemägä kirdim. Namāz-i xuftanda Rāprīnıng alıdın kemä‹din› čıqıp orduğa keldim. Ordu Fatḥpūrda tüšüp edi. Fatḥpūrda bir kün turup šamba saḥarı vuḍū qılıp atlanıp Rāprīnıng yavuqıda namāz-i bāmdādnı jamā'at bilä ötädük. Mawlānā Maḥmūd Fārābī imām edilär. Āftāb ṭulū'ıda Rāprīnıng uluğ toqayınıng qoyısıdın kemägä kirildi.

Tarkīb xaṭṭı bilä tarjuma bitir üčün bu kün on bir saṭrlığ mistar bağladım. Ošbu kün ahlu'llāhnıng sözläridin könglümğa [sic] tanabbuhî boldı. Rāprī parganaläridin Jāken atlığ pargana toğrısıda kemälärni yaqağa tartıp ol axšam kemä oq bolduk. Andın ṣubḥdın burunraq

---

On Tuesday, after letters were written, permission to leave was granted to the men to go to Kabul. Mulla Qasim, Master Shah-Muhammad the stonemason, Mirak Mir Ghiyas, **[358]** Mir Sangtarash and Shah-Baba Beldar were given instructions concerning the buildings being done in Agra and Dholpur. Leaving these things to their responsibility, I gave them permission to withdraw.

It was nearly the first watch when we rode out of Anwar. After noon camp was made one kos away from Chandwar in a village called Abapur.

Thursday evening Abdul-Maluk Qorchï was attached to Hasan Chäläbi as envoy to the Shah, while Chapuq was attached to the Uzbek ambassadors as envoy to the khans and sultans. Four *gharis* were left of the night when I marched from Abapur and got into a boat when I reached Chandwar at dawn. I disembarked that night at Rapri and went into camp, which had been pitched at Fatehpur. We stayed there one day. At dawn on Saturday we made our ablutions and rode to perform the dawn prayer in congregation near Rapri. Mawlana Mahmud Farabi was the leader of the prayer. At sunrise we got into a boat downstream from the large rise at Rapri.

In order to write my translation in the *tarkib* script, today I made myself a *mistar* of eleven lines. Also today an admonition appeared in my heart from the words of the Ahlullah. We had the boats drawn up to shore that evening opposite a district of Rapri called Jhakan and spent

میان نماز بامدادرا گذاردیم. در کشتی بودم که سلطان‌محمد بخشی شمس‌الدین محمد نام نوکر خواجه‌کلان‌را گرفته آمد. از خطهای ایشان و تقریر او کیفیت و حالات کابل مشخص و معلوم شد. مهدی‌خواجه هم در بودن کشتی آمدند. نماز پیشین بلندی باغ آن طرف آب که در پیش اتاوه است برآمده در جون غسل کرده ظهر ادا کردم. از جای نماز گذارده شده بطرف اتاوه آمده در سایهٔ درختهای همین باغ بر بالای بلندی که بر آب مشرف بود نشسته جوانان‌را بشوخی انداختیم. طعامی که مهدی‌خواجه فرموده بود اینجا کشیده شد. در نماز شام از آب گذشته نماز خفتن به اوردو آمدیم. بجهت جمع شدن لشکر و هم بجهت نوشتن خطها بمردم کابل از دست شمس‌الدین محمد دو سه روز درین منزل توقف شد.

روز چهارشنبه سلخ جمادی‌الاول از اتاوه کوچ نموده [ل۲۵۲] هشت کروه آمده در موری و ادوسه فرود آمده بکابل رفتنی بعضی خطها که مانده بود درین منزل نوشته شد. بهمایون این مضمون‌را نوشته شد [۵۰۰] که اگر تا حالا کار معتدّبهی نشده است خود قزاق و دزدرا منع بکن که کار صلح که در میان افتاده است برهم نخورد. دیگر این بود که ولایت کابل‌را خالصه کردم. از پسران هیچ کس طمع نکند. دیگر هندال‌را طلبیده بودم. دیگر بکامران خوب رعایت نمودن آمدورفت‌را با شاهزاده و ولایت ملتان‌را بخودش عنایت نمودن و خالصه بودن ولایت کابل‌را و آمدن کوچ و اوروق‌را نوشته شده بود. دیگر چون بعضی کیفیات از خطی که بخواجه کلان نوشته معلوم می‌شد سواد همان خط‌را بی‌تفاوت نوشته شد:

[Text of letter in Chaghatay only; not translated into Persian]

the evening on board. **[358b]** Shortly before morning we had the boats move out from there and performed the dawn prayer along the way. I was on the boat when Sultan-Muhammad Bakhshī brought in Khwaja Kalan's liegeman, Shamsuddin Muhammad, who brought letters and reports from which I ascertained the situation in Kabul. Mahdi Khwaja also came while I was on board. Before noon I got out at the garden on the other side of the river at Etawah, performed my ablutions in the Jumna and discharged the noon prayer. From the place we performed the prayer we went a bit in the direction of Etawah, sat down on a hill overlooking the water in the shade of some trees in a garden and set the young men to joking. The food Mahdi Khwaja had ordered was served here. That evening we crossed the river and came to the camp late that night. We halted at this site for two or three days in order to assemble the army and to write letters for Shamsuddin Muhammad to take to those in Kabul.

On Wednesday the last of Jumada I [Feb. 9], we marched from Etawah, proceeded eight kos, camped at Muhuri and Adusa, and here wrote the remaining letters to go to Kabul. To Humayun it was written that if now there was nothing else pressing he should take care of thieves and bandits lest the peace that was prevailing be broken. [I also wrote] that **[359]** I had made the province of Kabul royal demesne, and none of my sons should have any designs on it. I also summoned Hindal. To Kamran I wrote that he should maintain good relations with Prince [Tahmasp], that I was rewarding him with the province of Multan, that Kabul was royal demesne, and that my wives and household should come [to me]. Since several particulars are made known in the letter I wrote to Khwaja Kalan, it is reproduced here without change.

[358b] kemälärni yürütüp arada namāz-i bāmdādnı ötädük. Kemädä edim kim Sulṭān Muḥammad Baxšı Xwāja Kalānnıng nökäri Šamsuddīn Muḥammadnı alıp keldi. Xaṭṭlarıdın va taqrīrıdın Kābuldaqı kayfiyyat u ḥālāt [mu]šaxxaṣ u ma'lūm boldı. Mahdī Xwāja ham kemädä egändä keldilär. Ertä pešīn Etāwanıng alıdaqı sunıng narı yüzidäki bāğqa čıqıp Jawnda ğusl qılıp ẓuhr [a]dā qıldım. Namāz ötägän* yerdin Etāwa sarıraq kelip ošbu bāğnıng diraxtlarınıng sāyasıda bir bulandī üstidä kim suğa mušrif edi olturup yigitlärni šūxluqqa salduk. Mahdī Xwāja buyurğan ṭa'ām munda tartıldı. Namāz-i šāmda sudın ötüp namāz-i xuftan orduğa keldim. Cerigning yığılur yer üčün va Šamsuddīn Muḥammad[d]ın Kābuldaqılarğa xaṭṭlar bitilür üčün iki–üč kün ol yurtta tavaqquf boldı.

Cahāršamba küni Jumādā'l-avval ayınıng salxıda Etāwadın köčüp sekiz kuroh kelip Mūrī va Adūsağa tüšüp Kābulğa barur ba'zı qalğan xaṭṭlarnı bu yurtta bitildi. Humāyūnğa bu maḍmūnı bitildi kim agar ḥālāğača mu'taddun-bihi išî bolmaydur, xud oğrı bilä qazaqnı man' qılğıl! Arada tüškän ṣulḥ išini barham urmasun. Yana bu edi **[359a]** kim Kābul vilāyatını xālişa qıldım. Oğlanlardın hečkim ṭama' qılmağay siz. Yana Hindalnı tiläp edim. Yana Kāmrānğa šāhzāda bilä yaxšı āmaduraft rı'āyat qılmaqlıqı va Multān vilāyatını özigä 'ināyat qılmaqlıqı va Kābul vilāyatınıng xālişa bolurı köč va uruqnıng kelürini bitilip edi. Yana ba'zı kayfiyyāt Xwāja Kalānğa bitigän xaṭṭtın ma'lūm bolur üčün ošal xaṭṭnıng savādını betafāvut bitildi:

"Xwāja Kalānğa salām degäč söz ol kim Šamsuddīn Muḥammad Etāwada keldi. Kayfiyyatlar ma'lūm boldı. Bizning ihtimāmımız olsarılar barmaqqa beḥadd u beğāyat tur. Hindustān išläri ham bir naw' sāmān tapıp kelädür. Tengri ta'ālādın umed andaq dur kim bu aranıng iši Tengri ta'ālā 'ināyatı bilä bat saranjām tapğay. Bu iš ḍabṭıdın song betavaqquf, Tengri yetkürsä, mutavajjih bolğumdur. Ol vilāyatlarnıng liṭāfatlarını kiši nečük unutqay? 'Alā'l-xuṣūṣ mundaq tāyib u tārik bolğanda qavun va üzüm dek mašrū' ḥaẓẓnı kiši ne ṭawr xāṭirdın čıqarğay? Bu furṣatta bir qavun keltürüp edilär. Kesip yegäč ğarīb ta'sīr qıldı. Tamām yığlap yedim.

"Kābulnıng nāmarbūṭluqını **[359b]** bitilip edi. Ol bābta andeša qılıp āxir xāṭir munga qarār taptı kim yeti–sekiz ḥākim bir vilāyatta bolsa ne ṭawr marbūṭ u maḍbūṭ bolğusıdur? Bu jihattın egäčimni va ḥaramlarnı Hindustānğa tilädim. Jamī' Kābul vilāyāt u qurayātını xālişa

LETTER TO KHWAJA KALAN

"To Khwaja Kalan, peace. Shamsuddin Muhammad arrived at Etawah. Affairs have been learned. Our concern for going thence is limitless and overwhelming. Affairs in Hindustan are getting into shape. It is hoped from God Almighty that soon, by God's grace, things will be consolidated. Immediately upon completion of this affair, if God brings it to fruition, I will set out. How can one forget the pleasures of that country? Especially when abstaining from drinking, how can one allow oneself to forget a licit pleasure like melons and grapes? Recently a melon was brought, and as I cut it and ate it I was oddly effected. I wept the whole time I was eating it.

"The disarray of affairs in Kabul was written about. **[359b]** In that regard I have thought and finally decided that if there are seven or eight rulers in one province, how can things be in order and under control? For this reason I have summoned my sister and wives to Hindustan. I have made all of Kabul province and appertaining villages royal demesne. To

Humayun and Kamran I have written of this explicitly. Let a trustworthy man carry the letters to the princes. Before now I had written and sent letters to the princes with similar contents. They may already have had word. Now let no excuse or plea remain for the control and flourishing of that province. Hereafter, if the fortress is in disarray or the subjects are not flourishing, or there is no treasury, or the treasury is not full, it will be attributed to the incompetence of your own exalted self. Orders have already gone for some necessary affairs that will be written of. One of these is to let the treasury increase. The things that must be done are as follows. First, repair of the fortress; item: the treasury, item: provisions and lodging for envoys coming and going; item: let money derived from taxes be made licit and spent on the congregational mosque building; item: repair of the caravanserai and bathhouse; item: completion of the half-finished building of baked brick made by Master Hasan Ali in the citadel. **[360]** After consultation with Master Sultan-Muhammad let it be ordered with an appropriate design. If the former design drawn by Master Hasan Ali is still there, let him finish it that way; if not, let them agree and make a building with a nice design such that its courtyard be as large as that of the divankhana. Item: the Khurd Kabul dam, which is to be built on the Butkhak river where the defile debouches toward Khurd Kabul. Item: repair of the Ghazni dam. Item: the Khiaban garden and the Khiaban. There is little water in this garden; it is necessary to purchase a one-mill stream and route it there. Item: To the southwest of Khwaja Basta I had routed the Tutumdara stream to atop a hill, made a pool and planted saplings. Because it was opposite the ford and afforded an excellent view, it was named Nazargah. Here too some nice saplings should be planted. It is necessary to make geometrical grass plots and sow some flowers with nice colors and scents and greenery around the edges of the grass. Item: Sayyid Qasim has been assigned as auxiliary. Item: Do not neglect Master Muhammad-Amin Jebächi and the matchlockmen. Item: as soon as this letter arrives, send out my sister and wives right away and accompany them as far as Nilab. **[360b]** It is absolutely imperative that, however much they may tarry, as soon as this letter arrives they set out within the week because the soldiers who have gone out from Hindustan will be experiencing hardship in a tight spot, and the country will suffer. Item: it was written in the letter sent to Abdullah that my desire for success in the 'valley of temperance' was great. This quatrain was somewhat dissuasive:

I am distraught to have given up wine. I do not know what to do, and I am perplexed.
Everybody regrets [drinking] and then takes the oath,
But I have taken the oath and now regret it.

An anecdote about Bannai comes to mind. One day, in the presence of Ali-Sher, Bannai made a joke. Ali-Sher Beg, who was wearing a mantle with buttons, said, 'You have made a nice joke. I would give you my mantle, but the buttons prevent me from doing so.' Bannai retorted, 'How are the buttons preventing you? It's the loops that prevent it.' And, of course, the guarantee of the veracity of this story is the responsibility of the one who told it. Forgive me, but that is how the joke goes. Please don't be offended. Moreover, that quatrain was composed last year. Actually two years ago the craving for a wine party was so overwhelming

qıldım. Humāyūnğa va Kāmrānğa ham bu maḍmūnnı maŝrūḥ bitidim. Bir ābādān kiši ol xaṭṭlarnı mīrzālarğa eltsün. Mundın burun ham ošbu maḍmūnnı mīrzālarğa bitip yibärip edim. Šāyad ma'lūm boldı erken. İmdi ol vilāyātnıng ḍabṭıda va 'imāratıda heč 'uzr va söz qalmadı. Mundın song agar qorğan nāmaḍbūṭ ya ra'iyyat nāma'mūr bolsa, ya zaxīra bolmasa, ya xazīna tolmasa, ol 'umdatu'l-mulknıng beḥāŝillıqığa ḥaml bolğusıdur. Ba'zı ḍarūriyyāt kim masṭūr bolğusıdur, ba'zısığa farmān ham barıptur. Bulardın artqan xazīna bolsun. Ḍarūriyyāt bular dur: avval, qorğannıng marammatı, yana zaxīra, yana kelür barur elči BW?LHnıng 'alūfa va qonalğası, yana masjid-i jum'anıng 'imāratı yarmaqını māldın alıp šar'ī qılıp ṣarf qılsunlar. Yana kāravānsarā va ḥammāmlarnıng marammatı, yana argtä Ustād Ḥasan 'Alī qılğan bıšığ xišt bilä nīmkāra 'imāratnıng itmāmı. {Bu 'imāratnı} **[360a]** Ustād Sulṭān-Muḥammad bilä mašvarat qılıp munāsib ṭarḥ bilä buyrulsun. Agar Ustād Ḥasan 'Alī tartqan burunqı ṭarḥ bardur, xud ošandaq oq tamām qılsun. Yoq ersä, ittifāq bilä bir šīrīn ṭarḥlığ 'imārat salsun, andaq kim ṣaḥnı dīvānxāna ṣaḥnı bilä barābar bolğay. Yana Xurd Kābulnıng bandı, kim tangīnıng Xurd Kābul sarı čıqarıda Butxāk suyığa bağlağuluqtur, yana Ġaznīnıng bandınıng marammatı, yana Bāğ-i Xiyābān va Xiyābān, yana bu bāğnıng suyı az dur. Munga bir tegirmän suyı satqun alıp keltürmäk keräk. Yana Xwāja Bastanıng ğarb-janūb ṭarafıda Tutumdara suyını bir pušta üstigä keltürüp ḥawḍ qılıp nihāllar tiktürüp edim. Guzargāhnıng muqābalasıda tüškän üčün va yaxšı maddinaẓarı bar üčün, Naẓargāhğa mawsūm bolup edi. Munda ham yaxšı nihāllar tikmäk keräk. Ṭarḥ bilä čamanlar qılıp čamanlar aṭrāfıda xošrang u xošbū gul u rayāḥīn ekmäk keräk. Yana Sayyid Qāsim ham kömäk ta'yīn boldı. Yana tufakandāzlar bilä Ustād Muḥammad Amīn Jebäčining aḥvālıdın ğāfil bolmang. Yana bu xaṭṭ yetkäč oq egäčimni va ḥaramlarnı bat čıqarıp Nīlābqača **[360b]** badraqa bolup keling. Keräk kim ošbu xaṭṭ yetkäč ošol haftada har nečä keč qalsalar, albatta čıqsunlar ne üčün kim Hindustāndın barğan čerig tar yerdä tanqīšlıq ham tartarlar. Vilāyat ham xarāb bolur. Yana 'Abdullāhqa bitilgän kitābatta masṭūr edi kim tawba vādīsıda muvāfaqat dağdağası köp bolup edi. Bu rubā'ī andakî māni' bold[ı].

May tarkini qılğalı parešān dur men / bilmän qılur išimni u ḥayrān dur men.
El barča pašemān bolur u tawba qılur / men tawba qılıp men u pašemān dur men.

Bannā'ınıng ẓirāfat qılğanı xāṭirğa keldi. Bir kün 'Alī-Šernıng qašıda Bannā'ī ẓirāf[at]î qılur. 'Alī-Šer Beg tügmälig čäkmän keygän egändür. Der kim "Nağz ẓirāfatî kardī. Cakmanrā mīdādam, valī tugmahā namīmānad u māni' ast." {Bannā'ī der kim, "Tugmahā či māni' bāšad? Mādagīhā māni' ast} (wa'l-'uhdatu 'alā'l-rāwī). Ma'zūr tutung munča ẓirāfat kim boldı. Tengri üčün xāṭırıngızğa kečürmäng. Yana ol rubā'ī ötkän yıl aytılıp edi. Fī'l-vāqi' bu ötkän iki yılda čağır majlisınıng ārzū u ištiyāqı beḥadd u ğayat edi—andaq kim čağır ištiyāqıdın bārlar yığlamaq sarḥaddığa yetär edim. Bu yıl, al-ḥamdu lillāh, ol dağdağa tamām xāṭirdın raf' boldı—ğālibā tarjumanı naẓm qılmaqınıng **[361a]** yumn u barakatidin edi eken. Siz ham tawba qılıng. Ṣuḥbat u čağır hamṣuḥbat u hamkāsa bilä xoštur.

Kim *bilä ṣuḥbat* tutqay siz? / Kim bilä čağır ičkäy siz?

that many times out of longing for wine I was on the verge of weeping. This year, praise God, that desire has completely left my mind—it must be thanks to the blessing of versifying the translation [of the *Walidiyya*]. **[361]** You too take the oath of temperance. Parties and wine are pleasant with comrades and drinking partners.

With whom do you hold parties? With whom do you drink wine?

در محل نوشتن این سخنان نصیحت‌آمیز مرا بسیار تاثیر کرد. این خطهارا بشمس الدین محمد سپرده سخنان زبانی‌را خاطرنشان [ل۲۵۵] کرده شب جمعه رخصت داده شد. روز جمعه هشت کروه آمده در جومندنا فرود آمده شد. [۵۰۲] نوکر کیتن‌قرا سلطان که بکمال‌الدین قناق نام نوکر خود که بایلچی‌گری آمده است فرستاده بود از معاش و اختلاط امرای سرحد و دزد و قزاق از شکوه و شکایت چیزها به قناق نوشته بود. قناق آن کس آمده را اینجا فرستاده بود. قناق‌را رخصت داده بامرای سرحد فرمانها شد که قزاق و دزدرا منع کرده معاش و اختلاط نیك بکنند. این فرمانهارا بفرستادهٔ کیتن‌قرا سلطان سپرده از همین منزل اجازت داده شد. شاه‌قلی نامی از پیش حسن چلبی آمده کیفیتهای جنگ‌را عرض کرده بود. از دست این شاه‌قلی بشاه خط نوشته عذر دیر ماندن حسن چلبی‌را گفته روز جمعه دوم ماه رخصت داده شد.

روز شنبه هشت کروه آمده در ککورا و چچاولی که هم از پرگنات کالپی است فرود آمده شد.

روز یکشنبه چهارم ماه نه کروه آمده در دیره‌پور نام پرگنهٔ از پرگنات کالپی سر خودرا تراشیدم. دو ماه بود که سر خودرا نتراشیده بودم. در آب سنگر غسل کردم.

روز دوشنبه چهارده کروه آمده هم از پرگنات کالپی در چپرگده فرود آمده شد. صباح آن [۵۰۲ب، ل۲۵۵ب] روز سه‌شنبه ششم ماه چاکر هندوستانی قراچه فرمان ماهم‌را که بقراچه نوشته بود گرفته آمد. می‌آمده بوده است. بطور من بطریقی که من بدست خود پروانه می نویسم نوشته مردم بهره و لاهور و آن نواحی‌را به بدرقه طلبیده بود. در هفتم ماه جمادی الاول از کابل این فرمان نوشته شده بوده است.

چهارشنبه هفت کروه آمده در پرگنهٔ آدم‌پور فرود آمده شد. همین روز از صبح پیشتر سوار شده تنها شده نیم روزرا گذرانده و آمده بکنار جون رسیدم. کنار جون‌را گرفته به پایان آب رفتم. در وقت رسیدن روبروی آدم‌پور بر یك ارالی نزدیك به اوردو شامیانه‌ها

But if your drinking partners are Sher Ahmad and Haydar-Qulï, such an oath of temperance should not be too difficult. With best wishes, peace. Written on Thursday, the first of Jumada II [Feb. 10]."

While writing these words of advice I was much effected. The letters were handed to Shamsuddin Muhammad, who was also given verbal instructions, and he was given leave to depart on Thursday evening.

On Friday we went seven kos and camped at Jomandna. Kitin Qara Sultan's liegeman [arrived], whom Kitin Qara Sultan had sent to his liegeman named Kamaluddin Qanaq, who had come as envoy. [Kitin Qara Sultan] had written to Qanaq complaining of the border begs' conduct and behavior and also complaining of outlaws and brigands. Qanaq had then brought the envoy here. Qanaq was given permission to withdraw, and orders were given to the border begs to control the outlaws and brigands and to conduct themselves well. These orders were turned over to the man who had come from Kitin Qara Sultan, and he was given permission

Agar hamṣuḥbat u hamkāsa Šer Aḥmad va Ḥaydar-Qulı dur, xud bu tawbanıng xaylî iškālı yoqtur dep ārzūmandlıq bilä salām. Panjšamba küni Jumādā'l-āxir ayınıng ğurrasıda bitildi."

Bu naṣīḥatāmez sözlä[r] bitir maḥallda manga bisyār ta'sīr qıldı. Bu xaṭṭlarnı Šamsuddīn Muḥammadqa tapšurup ağız sözlärin tuyturup ādına kečäsi ruxṣat berildi.

Ādına küni sekiz kuroh kelip Juwamunudnāğa tüšüldi. Kitin Qara Sulṭānnıng nökäri, kim elčilikkä kelgän Kamāluddīn Qanaq atlığ nökärigä yibärip edi, sarḥadd beglärining ma'āš u ixtilāṭıdın va qazaq va oğrınıng šakva u šikāyatıdın Qanaqqa nemälär bitip edi. Qanaq‹‹lar›› ol kelgän kišini munda yibärip edi. Qanaqqa ruxṣat berip sarḥadd beglärigä farmānlar boldı kim qazaq va oğrını man' qılıp yaxšı ma'āš u ixtilāṭ qılğaylar. Bu farmānlarnı Kitin Qara Sulṭāndın kelgän kišigä tapšurup ošbu yurttın ijāzat berildi. Šāh-Qulı degän [Ḥa]san Calabīdın kelip uruš kayfiyyatlarını 'arḍ qılıp edi. **[361b]** Bu Šāh-Qulıdın šāhqa xaṭṭ bitip Ḥasan Cäläbining keč qalğanının 'uzrını tutup ādına küni aynıng ikisidä ruxṣat berildi.

Šamba küni sekiz kuroh kelip ham Kālpī parganaläridin Kakorā va Čačāulīda tüšüldi.

Yakšamba küni aynıng törtidä toquz kuroh kelip Kālpī parganaläridin Derahpūr atlığ parganadä bašımnı qırqtım. İki ay edi kim bašımnı qırqmaydur edim. Sengar suyıda ğusl qıldım.

Dušamba küni aynıng [...] on tört kuroh kelip Kālpī parganaläridin Capargaddada tüšüldi. Tanglası sišamba küni aynıng altıda Qaračanıng Hindustānī čākarı Māhımnıng Qaračağa bitilgän farmānını alıp keldi. Kelädür emiš. Mening burta öz eligim bilä bitigän parvāna yosunı bilä Lāhawr va Bhera va ol navāḥīdaqılarnı badraqa tiläptür. Jumādā'l-avval ayınıng yetisidä Kābuldın bu farmānnı bitigändür.

Cahāršamba yeti kuroh kelip Ādampūr parganasığa tüšüldi. Ošbu kün tangdın burun atlanıp yalğuz tüšläp kelip Jawn daryāsıda yettim. Jawnnı yaqalap qoyığa yürüdüm. Ādampūr toğrısıda yetkändä bir aralda ordunıng yavuqıda šāmiyānalar tiktürüp ma'jūn yeyildi. Ošbu

to leave this campsite. A man called Shah-Qulï had come from Hasan Cäläbi and reported on the details of the battle. **[361b]** A letter to be delivered by this Shah-Qulï was written to the shah excusing the late arrival of Hasan Cäläbi, and on Friday the 2nd [Feb. 11] he was given leave to withdraw.

On Saturday we proceeded eight kos and stopped in Kakora and Chachauli in the Kalpi district.

On Sunday the 4th [Feb. 13] we went nine kos, and I shaved my head in a place called Derapur in Kalpi district. I had not had my head shaved for two months. I bathed in the Sengar river.

On Monday we went fourteen kos and stopped in Chaparghatta in the Kalpi district. The next morning, Tuesday the 6th [Feb. 15], Qaracha's Hindustani servant brought me a letter written to Qaracha by Mahïm saying that she was coming. In a memorandum I might have written in my own hand she had summoned men from Lahore, Bhera and those areas as escorts. She had written this letter from Kabul on the 7th of Jumada I [Jan. 17].

On Wednesday we went seven kos and stopped in the Adampur district. On this day I mounted before dawn, spent the noon hour by myself and proceeded as far as the Jumna. I proceeded down the bank of the Jumna. When I reached opposite Adampur I had a canopy

دوخته معجون خورده شد. همین روز [ل۳۵٦] صادق‌را با کلال بکُشتی انداختیم. کلال بدعوی آمده بود. در آگره بجهت کشتی گرفتن کوفت راه‌را عذر گفته بیست روزه طلبید. چهل پنجاه روز از مهلت او گذشت. [ل۳۵٦ب] امروز ضرور شد. کشتی گرفت. صادق خوب کشتی گرفت. خیلی آسان انداخت. بصادق ده هزار تنکه و اسپ زین‌دار و سروپا و چکمن تکمه‌دار انعام شد. باوجود که کلال افتاده بود، [۵۱۹] مایوس نکرده اورا هم سروپا و سه هزار تنکه انعام شد. فرمان شد که ارابه‌هارا و دیگهارا از کشتیها برآورند. تا راه ساخته و زمین‌را هموار کرده ارابه‌هارا و دیگهارا برآوردند، درین منزل سه چهار روز مکث شد.

روز دوشنبه دوازدهم ماه دوازده کروه آمده در کوررہ فرود آمده شد. امروز به تخت روان آمدم. از کوررہ دوازده کروه آمده در کُرَیه، که از پرگنات کوررہ است، فرود آمدیم. از کریه هشت کروه آمده در فتح‌پور اسوه فرود آمدیم. از فتح‌پور هشت کروه رفته در سرای مندا فرود آمده شد. در فرود آمدن همین جا نماز خفتن سلطان جلال‌الدین آمده ملازمت کرد. دو پسر خورد خودرا هم همراه گرفته آمد. صباح آن روز شنبه هفدهم ماه هشت کروه آمده در دکدکی، که از پرگنات کره است، در کنار گنگ فرود آمده شد.

روز یکشنبه محمد سلطان میرزا و قاسم حسین سلطان و نی‌خوب سلطان و تردیکه در همین منزل آمدند.

روز دوشنبه عسکری هم درین منزل آمده ملازمت کرد. این آمدگان همه از طرف شرق گنگ آمده بودند. آنچنان فرمان شد که این لشکرها با عسکری تمام در همانطرف گنگ بگردند. هر جا که اردو فرود آید [۵۱۹ب] آنها هم روبرو در آنطرف فرود آیند. در ایام بودن همین نواحی از پیش متعاقب خبرها می‌آمد که به [ل۳۵۷] سلطان محمود یك لك افغان جمع شده است. شیخ‌بایزید و ببن‌را با لشکر بسیاری بطرف سروار فرستاده خودش و فتح خان سروانی کنار گنگ‌را گرفته بر سر چنار می‌آید. شیرخان سور، که سال گذشته رعایت کرده پرگنهٔ بسیار داده درین نواحی گذاشته شده بود، درین افغانها درآمده بوده است. شیر خان و چند امرای دیگررا از آب گذرانده بوده‌اند. کسان سلطان جلال‌الدین بنارس‌را نگاه نتوانسته‌اند داشت و گریخته برآمده‌اند. سخن ایشان این بوده که در قلعهٔ بنارس بسهی هارا گذاشته در کنار گنگ روبرو آمده جنگ بکنند. از دکدکی کوچ کرده شش کروه آمده در سه چهار کروهی کره در کسار فرود آمده شد. من بکشتی آمدم. دو سه روز درین منزل از جهت ضیافت سلطان جلال‌الدین توقف نموده شد.

---

set up on an island near the campsite and had some *ma'jun*. **[362]** This same day we had Sadiq and Kulal wrestle. Kulal had come with great pretensions, but in Agra he had been given a respite from wrestling for twenty days so as to shake off the dust of the road. Forty or fifty days had passed since his respite. Today was the day for him to wrestle. Sadiq wrestled very well and easily threw him. Sadiq was rewarded with 10,000 tankas, a horse and saddle, a suit of clothes and a buttoned mantle. Although Kulal had been thrown, he too was rewarded with a suit of clothes and 3,000 tankas lest he be discouraged. An order was given for the caissons and mortars to be taken off the boats. We halted for three or four days while the road was being made ready, the emplacements were prepared, and the caissons and mortars were unloaded.

On Monday the 12th [Feb. 21] we went twelve kos and stopped at Kora. I traveled by litter. From Kora we went twelve kos and camped in Kurriah in Kara district. From Kurriah we proceeded eight kos {and stopped in Fatehpur Haswa. From Fatehpur we proceeded eight kos} and stopped in Serai-Munda. While we were camped here, Sultan Jalaluddin came late that night and rendered homage. He brought his two small sons with him. The next morning,

kün **[362a]** Ṣādiq bilä Kulālnı kuštīgä salduk. Kulāl da'vā bilä kelip edi. Āgradä kuštī tutmaqqa yol kūftını 'uzr aytıp yegirmä kün muhlat tilädi. Qırq–ellig kün muhlatıdın ötti. Bu kün ḍarūr boldı. Kuštī tuttı. Ṣādiq yaxšı kuštī tuttı. Xaylî āsān yıqtı. Ṣādiqqa on ming tanka va egärlig at va baš-ayaq va tügmälig čäkmän in'ām boldı. Bāvujūd kim Kulāl yıqılıp edi, ma'yūs qılmay anga ham sarupāy va üč ming tanka in'ām boldı. Farmān boldı kim arābalarnı va qazanlarnı kemälärdin čıqarğaylar. Yol yasap yer tüzätip arābalarnı va qazanlarnı čıqarğunča bu yurtta üč–tört kün maks boldı.

Dušamba küni aynıng on ikisidä on iki kuroh kelip Korrağa tüšüldi. Bu kün taxt-i ravān bilä keldim. Korradın on iki kuroh kelip ‹Korranıng› parganaläridin Kurriyağa tüštük. Kurriyadın sekiz kuroh yürüp [...] Sarāy-Mundāğa tüšüldi. Ošmunda tüškän namāz-i xuftan Sulṭān Jalāluddīn kelip mulāzamat qıldı. İki kičikkinä oğlını ham özi bilä alıp keldi. Tanglası šamba küni aynıng on yetisidä sekiz kuroh kelip Kara parganaläridin Dugdugīğa Gang yaqasığa tüšüldi.

Yakšamba küni Muḥammad Sulṭān **[362b]** Mīrzā va Qāsim Ḥusayn Sulṭān va BY ḤWB Sulṭān va Turdıka ošbu yurtta keldilär.

Dušamba küni 'Askarī ham ošbu yurtta kelip mulāzamat qıldı. Bu kelgänlär barı Gangning šarqī ṭarafıdın kelip edilär. Andaq farmān boldı kim 'Askarī bilä čeriglär tamām Gangning ol yüzi bilä oq yürügäylär. Har yerdä bu ordu tüssä alar dağı rūbarūda ol yüzdä tüškäylär. Ošbu navāḥīda egändä ilgäridin muta'āqib xabarlar kelädür edi kim Sulṭān Maḥmūdğa bir lak Afğān yığılıptur. Šayx Bāyazīd bilä Bibannı qalın čerig bilä Sarvār ṭarafı yibärip özi va Fatḥ Xan Sarvānī kelip yaqalap Cunār üstigä kelädür. Šer Xan Sūr, kim ötkän yıl ri'āyat qılıp qalın pargana berip bu navāḥīda qoyulup edi, bu Afğānlarğa kiriptur. Šer Xan va yana bir nečä umarānı sudın ötkäriptürlär. Sulṭān Jalāluddīnnıng kišisi Banārasnı saxlay almay qačıp čıqıptur. Sözläri bu emiš kim Banāras qorğanıda sipahīlarını qoyup Gang yaqasıda kelip urušqaylar. Dugdugīdın köčüp altı kuroh kelip Karanıng üč–tört kurohıda Kusārda tüšüldi. Men kemä bilä keldim. İki–üč kün bu yurtta Sulṭān **[363a]** Jalāluddīnnıng ḍiyāfatı jihatıdın turuldı.

Saturday the 17th [Feb. 26], we went eight kos and stopped on the banks of the Ganges at Dugdugi in Kara district.

On Sunday Muhammad Sultan Mirza, **[362b]** Qasim Husayn Sultan, Beykhub Sultan and Turdïka came to this camp.

On Monday Askari came to this camp and paid homage. All those who came had come from the eastern side of the Ganges. It was ordered that Askari and the army should all proceed on that side of the Ganges. Wherever we camped, they should camp opposite on the other side. While we were in these parts news came continually from ahead that a hundred thousand Afghans had joined "Sultan Mahmud." He had sent Shaykh Bayazid and Biban with a large army in the direction of Sarwar while he himself and Fath Khan Sarwani were proceeding down the riverbank to Chunar. Sher Khan Sur, whom I had patronized the year before and whom I had given large estates and stationed in this area, had joined these Afghans. They had had Sher Khan and a few other amirs cross the river. Sultan Jalaluddin's man was unable to hold Benares and fled. Their excuse was that they had left soldiers in the Benares fort and then come up the river to fight. We marched six kos from Dugdugi and stopped at Kusar, three or four kos from Kara. I went by boat. A halt was made for two or three days at this camp that we might be guests of Sultan Jalaluddin. **[363]**

روز جمعه درون قلعهٔ کره در خانه‌های سلطان‌جلال‌الدین فرود آمده شد. مهمانداری کرده پارهٔ آش و طعام کشید. بعد از [۵۲۰ب] طعام بخودش و پسرانش یکتائی و جامهٔ نیمچه پوشانده شد. موافق استدعای او پسر کلان او بخطاب سلطان محمود مخاطب بود. از کره سوار شده یك کروه راه آمده در کنار گنگ فرود آمده شد. شهرك را، که از پیش ماهم در منزل اولی که بگنگ رسیده بودیم آمده بود، در همین روز خط نوشته از همین منزل رخصت داده شد. خواجه کلان نبیرهٔ خواجه یحیی از من وقایعی که نوشته میشود میطلبید. استکتاب کنانده بودم. از دست شهرك فرستاده شد.

صباح آن کوچ کرده چهار کروه راه آمده [ل۲۵۷ب] فرود آمدیم. من همانطور بکشتی آمدم. منزلی که فرود آمده می‌شد نزدیك بود. پگاه آمده شد. بعد از مدتی در همان کشتی نشسته معجون خوردیم. خواجه عبدالشهید در خانهٔ نور بیگ بوده است. ایشان‌را طلبیدم. ملا محمودرا از خانهٔ ملاعلیخان طلبیده آوردیم. یك زمان نشسته بکشتی آن روی گذشته کشتی گیران‌را به کشتی انداختیم. دوست یَس حیزرا [۵۲۱] فرموده شد که به پهلوان صادق نگرفته بدیگران میانگیری بکند. خلاف قاعده فرموده شد که اول بزورتران میانگیری بکند. بهشت کس خوب میانگیری کرد.

در نماز دیگر سلطان‌محمد بخشی بکشتی ازانطرف آب آمد. خبر ویران شدن محمود خان پسر سلطان‌اسکندر، که این یاغیان سلطان‌محمود می‌گفتند، آورد. نماز پیشین جاسوسی که ازینجا رفته بود خبر ویران شدن این یاغیان‌را می‌آورد. در میان دو نماز عرضه‌داشت تاج خان سارنگ خانی هم بخبر جاسوسی موافق آمد. این کیفیت‌هارا سلطان‌محمود آمده بعرض رسانید که آمده چناررا محاصره کرده بوده اند. اندك جنگی هم انداخته بوده است. خبر تحقیق آمدن مارا یافته ویران شده طور ازانجا می‌خیزد. افغانانی که به بنارس گذشته بودند هم به اضطراب برگشته در گذشتن آب دو کشتی غرق شده پاره مردمی بآب میروند.

صباح آن هم بکشتی آمدم. ایسان تیمور سلطان [۵۲۱ب] و توخته بوغا سلطان در نصف راه بجهت کورونوش فرود آمده ایستاده بودند. سلطانان‌را هم بکشتی طلبیدم. توخته بوغا سلطان یده کرده بوده است. باد تندی برخاسته [ل۲۵۸] باران باریدن گرفت. طور هوائی شد. هوا باعث معجون خوردن شد. باوجود آنکه روز گذشته معجون خورده شده بود، امروز هم معجون خوردیم. بمنزل آمده صباح آن در همین منزل توقف شد. روز سه‌شنبه کوچ کرده در برابر اوردو ارال کلان سبزه‌داری بوده است. بکشتی گذشته اسپ سوار آن ارال‌را سیر کرده در یك پهر آمده در کشتی درآمدم.

On Friday we stopped in Sultan Jalaluddin's quarters in the Kara fortress. As host he served some food. After the meal he and his sons were clad in tunics and jerkins. In accordance with Sultan Jalaluddin's wish his elder son was given the title Sultan Mahmud. Riding out of Kara we went a kos and stopped on the bank of the Ganges. Shahrak Beg, who had come from Mahïm to the site at which we first came to the Ganges, was this day given leave to depart with letters we had written. Khwaja Yahya's grandson Khwaja Kalan had requested me to send him my journal of events, and I sent the copy I had had made with Shahrak.

The next morning, Saturday, we marched four kos and stopped. I went by boat. Since the site at which we were to stop was nearby, it was reached early. We sat in the boat for a long time and had *ma'jun*. Khwaja Abdul-Shahid was in Nur Beg's quarters, and we invited him. We also had Mulla Mahmud summoned and brought from Mulla Ali Khan's quarters. We sat for a while and then crossed by boat to the other side and had the wrestlers wrestle. Dost Yasin

Ādīna küni Kara qal'asının içidä Sulṭān Jalāluddīnnıng üylärigä tüšüldi. Mihmāndārlıq qılıp bir pāra aš u ṭa'ām tarttı. Ṭa'āmdın song özigä va oğlanlarığa tak pāyjāma nīmča keydürüldi. Özining istid'āsı dek uluğ oğlı Sulṭān Maḥmūd xiṭābı bilä muxāṭab boldı. Karadın atlanıp bir kurohčä yol kelip Gang yaqasığa tüšüldi. Šahrak Beg kim Māhım qašıdın Ganggä avval kelgän yurtta kelip edi, ošbu kün xaṭṭ bitip ošbu yurttın ruxṣat berildi. Xwāja Kalān Xwāja Yaḥyānıng nabīrası mendin bititürgän vaqāyi'nı tiläydür edi. Istiktāb qıldurup erdim. Šahrakdin yibärildi.

Tanglası šamba köčüp tört kuroh kelip ‹‹koh›› tüštük. Men kemä bilä oq keldim. Tüšär yurt yavuq egändür. Ertä oq kelildi. Muddattın song kemä içidä oq olturup ma'jūn yedük. Xwāja 'Abdul-Šahīd Nūr Begning üyidä egändür. Alarnı tilädük. Mullā Maḥmūdnı Mullā 'Alīxānnıng üyidin tiläp keltürdük. Bir zamān olturup kemä bilä ol yüzgä ötüp kuštīgīrlarnı kuštīğa salduk. Dost Yāsīn Ḥīzğa buyuruldı kim Pahlavān **[363b]** Ṣādiq bilä tutmay özgälär bilä miyāngīrlıq qılğay. Xilāf-i qā'ida buyuruldı kim avval zorraqlarnı miyāngīrlıq qılğay. Sekiz kišini yaxšı miyāngīrlik qıldı.

Namāz-i dīgardä Sulṭān-Muḥ[ammad] Baxšı kemä bilä ol ṭarafdın keldi. Sulṭān Iskandarnıng oğlı Maḥmūd Xannıng, kim bu yağılar Sulṭān Maḥmūd derlär edi, buzulğanının xabarını keltürdi. Namāz-i pešīn mundın barğan jāsūs bu yağılarnıng buzulğanının xabarını keltürür. İki namāz arasıda Tāj Xan Sārangxānīnıng 'arḍadāštı ham jāsūs xabarığa muvāfiq kelür. Bu kayfiyyatlarnı Sulṭān Muḥammad kelip 'arḍağa yetkürdi. Cunār kelip muḥāṣara qılğan egändür. Azraqča uruš ham salğandur. Bizning kelgänimizning taḥqīq xabarını tapqač buzulğan yosunluğ andın qopar. Banārasqa ötkän Afğānlar ham iḍṭirāb bilä yanıp su kečärdä iki kemä ğarq bolup bir pāra kiši suğa barur.

Tanglası altı kuroh kelip Payāg parganalāridin Serāulīğa [...

Hiz was ordered to have a match, not with Pahlawan Sadiq, but with the others. **[363b]** This was against custom, which was to wrestle with the strongest first. He wrestled well with eight men.

At noon Sultan-Muhammad Bakhshï came to that side by boat bringing news of the break-up of the army of Sultan Iskandar's son Mahmud Khan, whom the rebels styled "Sultan Mahmud." In the afternoon the spy who had gone from here brought news of the break-up of the rebels. Late that afternoon a report from Taj Khan Sarangkhani confirmed the spy's account. Sultan-Muhammad came and reported the situation: [the rebels] had laid siege to Chunar and had provoked a little fighting. However, as soon as they received confirmed word of our approach they withdrew in a disorderly fashion. The Afghans who had crossed to Benares retreated in confusion and, while crossing the river, two boats had sunk and a few men were drowned.

The next morning we went six kos [and stopped] at Serauli in the Payag district.

{That morning I went by boat. Esän Temür Sultan and Tokhta Buqa Sultan had dismounted and were waiting halfway there to perform a *körünüsh*. I invited the princes onto my boat. Tokhta Buqa Sultan worked the rain stone, and a violent wind arose and it began to rain. It was terrible weather! It was so terrible it made us have some *ma'jun*. Although we had had some *ma'jun* the day before, we had some this day too. We arrived at the camp, and the next morning we stayed there. Having marched on Tuesday [and camped], opposite the campsite there was a large island covered with greenery. We crossed by boat and toured the island on horseback. At the first watch we got back on the boat.

در وقت سواره سیر کردن در کنار دریا غافل از بالای جر ترقیده گذشتیم. بمجرد برآمدن بر جر درز خورده جر پرید. من فی‌الحال جسته خودرا بکنار انداختم. اسپ هم نپرید. اگر من بر بالای اسپ می‌بودم، غالب [۵۲۲ب] این بود که با اسپ همراه می‌پریدم. همین روز دریای گنگ‌را دست انداخته آب‌بازی کرده گذشتم. یکدست‌را شمردم. بسی و سه دست گذشتم. باز دم نگرفته و دست زده باین رو هم گذشتم. همه دریاهارا دست زده گذشته بودم. دریای گنگ مانده بود. در موضع جمع شدن دریای گنگ و دریای جون رسیده بطرف پیاگ کشتی‌را کشانده در یك پهر و چهار گری به اردو آمدم.

روز چهارشنبه از دو پهر لشکر از دریای جون گذشتن گرفت. چهارصد و بیست کشتی بود. روز جمعه غرهٔ رجب من از آب گذشتم. روز دوشنبه چهارم ماه از کنار جون بعزیمت بهار کوچ کرده شد. پنج کروه گشته در لواین فرود آمدیم. من همانطور بکشتی آمدم. تا این روز مردم لشکر از آب میگذشتند. ارابه‌های ضربزن‌دارا که از آدم‌پور از کشتی‌ها برآورده شده بود فرمان شد که از پیاگ باز در کشتی انداخته [ل۳۵۸ب] بکشتی بیارند. در منزلِ فرود آمده شده کشتی گیران‌را بکشتی انداختیم. با پهلوان لاهوری کشتیبان دوست یاسینِ حیز کشتی گرفت. تلاش بسیاری کرد. [۵۲۳] به تشویش دوست انداخت. بهر دوی آنها سروپا انعام شد.

پیشتر چهله‌دار و گل و لای‌دار آبی بوده است. آب توس می‌گفته‌اند. از برای گذر دیدن و راه ساختن دو روز درین منزل توقف شد. باسپ و شتر بلندتر گذر یافت شد. ارابه‌های باردار ازان گذر بجهت سنگهای ناهموار داشتن او نمی‌توانسته است برآمد. ارابه‌های باردارا فرمان شد که از همانجا بگذراندند.

روز پنجشنبه ازانجا کوچ نموده من تا جای همراه شدن آب توس بکشتی آمدم. از جای همراه شدن من از کشتی برآمده سوار شده بالای آب توس گشته نماز دیگر به اردو که از آب گذشته فرود آمده بودند آمده شد. امروز شش کروه آمده شد. صباح آن دران منزل مقام شد. شنبه کوچ نموده دوازده کروه گشته به نیلابار گنگ آمده شد. ازانجا کوچ کرده شش کروه راه گشته بالارویهٔ ده فرود آمده شد. ازانجا هفت کروه آمده در نانوپور آمدیم. در همین منزل از چنار باقی‌خان با پسرانش آمده ملازمت کرده. درین ایام عرضه‌داشت محمد بخشی آمد که از کابل کوچ و اوروق بتحقیق می‌امده [۵۲۳ب] بوده است. روز چهارشنبه ازان منزل کوچ نموده قلعهٔ چنارارا سیر کرده از چنار مقدار یك کروه گذشته فرود آمده شد.

While touring on horseback we rode, oblivious, over a cracked precipice at the water's edge. As soon as I came out onto the cliff the fault cracked open and the cliff began to fall. Immediately I jumped and threw myself to the side. My horse did not fall either, but if I had stayed on it, it was very likely that both I and the horse would have fallen.

This same day I swam across the Ganges. I counted the strokes. I crossed in thirty-three strokes. Then, without pausing for breath I crossed back to the other side. I had swum all the rivers—only the Ganges had remained.

When we reached the confluence of the Ganges and the Jumna I had the boat hauled toward Payag and reached camp at the fourth *ghari* of the first watch.

On Wednesday the army began crossing the Jumna at the second watch. There were 420 boats.

On Friday the 1st of Rajab [Mar. 11] I crossed the river. On Monday the 4th [Mar. 14] we marched from the banks of the Jumna headed for Bihar. After going five kos we stopped in Lawayin (?). I kept right on going by boat. Until this day the soldiers were crossing the river. It was ordered that the artillery caissons that had been brought by boat from Adampur should

...] körärgä va yol yasarğa iki kün bu yurtta tavaqquf boldı. At va tevägä guzar yoqqarıraq tapıldı. Yüklüg arāba ol guzarning nāhamvār tašları bar jihatıdın čıqa almas emiš. Yüklüg arābalarnı farmān boldı **[364a]** kim andın oq ötkärgäylär.

Panjšamba küni andın köčüp men Tos suyının qatılıšığača kemä bilä keldim. Qatılıšıdın kemädin čıqıp atlanıp Tos suyı yoqqarı yürüp namāz-i dīgar orduğa, kim sudın ötüp tüšüp edilär, kelildi. Bu kün altı kuroh kelildi. Tanglası ol yurtta maqām boldı. Šamba köčüp on iki kuroh yürüp [...] kentning yoqqarı narığa tüštük. [...] Ošbu yurtta Cunārdın Tāj Xan oğlanları bilä kelip mulāzamat qıldı. Bu ayyāmda Muḥammad Baxšının ʻarḍadāštı keldi kim Kābuldın köč va uruq taḥqīq kelädür emiš. Cahāršamba küni ol yurttın köčüp Cunār qorğanını sayr qılıp Cunārdın bir kurohčä ötüp tüšüldi.

be reloaded at Payag and transported by boat. When we stopped we had the wrestlers wrestle. Dost Yasin Hiz wrestled with Skipper Pahlawan Lahori. Dost struggled a lot and threw him only with great difficulty. Both were rewarded with suits of clothing.

Before us lay a muddy morass called the Tons. We halted here for two days} in order to find a ford and to prepare the road. A crossing for the horses and camels was found further upstream. The loaded carts could not be taken that way because of uneven rocks in the ford. It was ordered that the loaded carts should be taken across right there anyway. **[364]**

On Thursday we marched from there, and I went by boat to the juncture with the Tons river, where I got out of the boat and walked up the Tons, returning to camp, which had been pitched on the other side of the river, in the late afternoon. That day six kos were made. The next day we remained at that campsite. On Saturday we marched twelve kos {to Nilabar Gang, and from there we proceeded six kos and} stopped overlooking a village. {From there we went seven kos and came to Nanupur.} At this stopping place Taj Khan and his sons came from Chunar to pay homage. Around this time a report arrived from [Sultan-] Muhammad Bakhshi saying that it had been confirmed that the women and retinue were on their way from Kabul. On Wednesday we marched from there, toured the Chunar fort and proceeded one kos before stopping.

در زمان کوچ نمودن از پیاگ در وجود من جراحت آبله پیدا شده بود. [ل۲۵۹] درین منزل یك رومی معالجهٔرا که حالا در روم پیدا شده بود کرد. مرچرا در دیگ سفالی جوشانده جراحت‌را به بخار گرم او گرفتم. بخارش چون کمتر شدن گرفت به آب گرم او شستم. تا دو ساعت نجومی درنگ شد. در همین منزل یك کسی گفت که در ارال کنار اردو شیر و کرگ دیده اند. صباحش آن ارال‌را جیرگه کردیم. فیلهارا هم آورده شده بود. شیر و کرگ نه برآمد. از کنار جیرگه یك گاومیش صحرائیی برآمده بوده است. امروز باد تندی برخاست. گرد و غبار بسیار تشویش داد. بکشتی رسیده در کشتی درآمده به اردو آمدم.

اردو از بنارس دو کروه بلندتر فرود آمده بود. در جنگل نواحی چنار فیل بسیاری بوده است. ازین منزل رفته خیال شکار فیل داشتم. باقی‌خان خبر آورد که محمودخان در کنار آب سون است. امرارا طلبیده ایلغار نمودن بر سر غنیم‌را مشورت کرده شد. آخر باین [٥٢٤] قرار یافت که دراز دراز کوچ کرده بیدرنگ گشته شود. ازانجا کوچ نموده نه کروه گشته در گذر بلوه فرود آمده شد. از همین منزل شب دوشنبه هژدهم ماه طاهررا باگره فرستاده شد. بکابل آمدگان زرهائی که بطریق قونالغه انعام شده بود برات آنهارا گرفته رفت. همین روز بکشتی آمدم. از صبح پیشتر در کشتی درآمده شده بود. بجای همراه شدن آب گومتی، که آب جونه‌پور است، رسیده بکشتی اندکی بالا آب گومتی رفته باز برگشتم. اگرچه آبك تنگیست، اما گذرش نیست. مردم لشکر بکشتی و سال و [ل۲۵۹ب] اسپرا هم شناو کنانده میگذشتند.

منزل سال گذشته‌را، که ازانجا بجونه‌پور رفته شده بود، سیر کردم. باد موافق از بالای آب پیدا شد. بادبان کشتی بنگالی‌را کشیده کشتی کلان‌را بآن کشتی بستند. خیلی تیز آمد. اردو از مدن بنارس یك کروه بلندتر فرود آمده بود. از روز دو گری مانده بود که منزل رسیده شد. توقف ننموده کشتی‌هائی که از عقب ما می‌آمد زودتر آمده‌اش در نماز خفتن آمد. از چنار فرمان شده بود که مغول‌بیگ در هر کوچ بطناب پیمایش راه راست‌را [٥٢٤ب] طناب بزند. هرگاه که من در کشتی درآیم لطفی‌بیگ کنار دریارا طناب بزند. راه راست یازده کروه بوده است، کنار آب هژده کروه.

صباح آن دران منزل توقف شد. چهارشنبه هم بکشتی آمده از غازی‌پور یك کروه پایان‌تر فرود آمده شد. روز پنجشنبه در همان منزل محمودخان نوحانی آمده ملازمت کرد. همین روز از جلال‌خان پهارخان بهاری و از فریدخان نصیرخان شیرخان سور، دیگر از علاول خان

While marching from Payag I got an abscess on my body. At this camp an Anatolian gave me the treatment that is now common in Anatolia. He boiled pepper in an earthenware pot, and I held the abscess over the hot steam. When the steam grew less I bathed it in the hot water for two hours. At this camp someone said that on the island next to the camp lions and rhinoceroses had been seen. **[364b]** The next morning we formed a hunting circle around the island. Elephants were also brought in. However, neither lion nor rhinoceros emerged. From the tip of the circle a wild ox came out. Today a fierce wind stirred up a lot of dust that gave us much difficulty. I went back and got in the boat and went to camp.

Camp had been made two kos above Benares. Many elephants are said to be in the jungles in the vicinity of Chunar. I went out of camp with an idea of hunting elephants. Taj Khan brought the news that Mahmud Khan was at the Son river. The begs were summoned, and the advisability of attacking the enemy was discussed. Finally it was decided to proceed as far as possible without delay. We marched out nine kos and stopped at the Ballooa ford. From this camp Tahir was sent to Agra on the eve of Monday the 18th [Mar. 28]. He took a chit for

Payāgdin köčkän ayyāmda vujūdımda ābla jarāḥatı paydā bolup edi. Bu yurtta bir Rūmī Rūmda imdi paydā bolğan mu'ālajanı qıldı. Murčnı sufāl qazanda qaynattı. Jarāḥatnı anıng ısığ buxārığa tuttum. Buxārı kamraq bola ısığ suyı bilä yudum. İki sā'at-i nujūmīğača dirang boldı. Ošbu yurtta bir kiši ayttı kim ordunıng yanıdaqı aralda šer u karg körüptü[r]lär. Ṣabāḥı **[364b]** ol aralnı jergälädük. Fīllarnı ham keltürüp edi. Šer u karg čıqmadı. Jergä ujıdın bir ṣaḥrā'ī gāvmeš čıqıptur. Bu kün tund yel qoptı. Gard u ğubār köp tašvīš berdi. Kemägä yetip kemägä kirip orduğa keldim.

Ordu Banārasdın iki kuroh yoqqarıraq tüšüp edi. Cunārnıng navāḥīsıdaqı jangallärdä fīl qalın bolur emiš. Bu yurttın barıp fīl avlar xayālım bar edi. Tāj Xan xabar keltürdi kim Maḥmūd Xan Son suyınıng qašıda dur. Beglärni čarlap ğanīm üstigä ılğamaqnı mašvarat qılıldı. Āxir munga qarār taptı kim uzun uzaq köčüp bedirang oq yürülgäy. Andın köčüp toquz kuroh yürüp Ballūa guzarığa tüšüldi. Ošbu yurttın dušamba axšamı aynıng on sekizidä Ṭāhirnı Āgragä yibärildi. Kābuldın keladürgänlär qonalğa yosunluğ in'ām bolğan yarmaqlarnıng barātını alıp bardı. Ošbu kün kemä bilä keldim. Tangdın burunraq kemägä kirilip edi. Gū‹mt›ī suyınıng qatılıšığa, kim Jawnpūr suyı dur, yetip kemä bilä azraqča Gū‹mt›ī suyı yoqqarı barıp yana yandım. Agarči tarğına su edi, **[365a]** valî guzari yoq edi. Ol yüzdäki čerig eli kemä bilä va sal bilä va at üzdürüp ötädür edilär.

Jawnpūr suyınıng qatılıšıdın bir kuroh qoyıraq kelip bılturqı yurtnı, kim andın Jawnpūrğa barılıp edi, sayr qıldım. Muvāfiq yel su yoqqarıdın paydā boldı. Bangālī kemäning yelkänini tartıp* uluğ kemäni ol kemägä bağladılar. Xaylî ıldam keldi. Ordu Madan Banārasdın bir kuroh yoqqarıraq tüšüp edi. Yurtqa kündin iki garī qalıp edi kim yetildi. Turmay käy‹ni›mizčä kelgän kemälärdin batraq kelgäni namāz-i xuftanda keldi. Cunārdın farmān bolup edi kim Muğul Beg har köčtä paymāyiš ṭanābı bilä toğrı yolnı ṭanāb urğay. Har qačan kim men kemägä kirsäm Luṭfī Beg daryā yaqasını ṭanāb urğay. Toğrı yol on bir kuroh egändür; su yaqası on sekiz kuroh.

Tanglası ol yurtta tavaqquf boldı. Cahāršamba ham kemä bilä kelip Ġāzīpūrdın bir kuroh qoyıraq tüšüldi. Panjšamba küni ošol yurtta Maḥmūd Xan Noḥānī kelip mulāzamat qıldı. Ošbu kün Jalāl Xan-i Pahār Xan Bihārīnıng, Farīd Xan-i Naṣīr Xannıng, Šer Xan Sūr yana

---

money for lodging customarily allowed those coming from Kabul and left. That day I went by boat. A little before dawn I got in the boat. I reached the confluence with the Gomati, which is the Jaunpur river, went a bit up the Gomati and returned. Although it was a narrow little river, **[365]** there was nowhere to cross. The soldiers on the other side had to cross by boat and raft and by making their horses swim.

Coming one kos below the confluence of the Jaunpur river I toured last year's campsite, from which we went to Jaunpur. Downstream there was a fair breeze, so we had the sail hoisted on the Bengali ship and tied the large boat to it. It went very fast. Camp had been made a kos upstream from Madan-Benares. There were two *gharis* left of the day when we reached the campsite. By sailing very fast and without stopping we reached [our goal] late that night, long before the boats coming behind us. At Chunar Mughul Beg had been ordered to measure the straight road of every march with a cord, and whenever I went by boat Lutfi Beg was to measure the shore. By the straight road it was eleven kos and the riverbank was eighteen.

The next day we halted at that site. On Wednesday we went by boat and camped a kos above Ghazipur. On Thursday Mahmud Khan Nohani came to that camp and paid homage. The same day letters came from Jalal Khan son of Pahar Khan, Farid Khan son of Nasîr Khan,

سور، دیگر از چندی از امرای افغان عرضه‌داشتهای ایشان آمد. هم امروز عرضه‌داشت عبد
العزیز میرآخور آمد. از لاهور در هشتم ماه جمادی‌الآخر نوشته بوده است. در همین روزی که
این عرضه داشت می‌نوشته چاکر هندوستانی قراچه، که از نواحی کالپی فرستاده شده بود،
میرسد. در عرضه‌داشت عبدالعزیز مذکور بود که عبدالعزیز و مقررشده‌ها در نهم ماه جمادی
الآخر در [ل۲٦۰] نیلاب پیشواز کوچ می‌روند. عبدالعزیز تا چناب همراه آمده از چناب جدا
شده پیشتر بلاهور آمده این عرضه‌داشت‌را فرستاده بوده است.

جمعه کوچ کرده شد. من همانطور [۵۲۵] بکشتی آمده منزل پارسالی آفتاب گرفته شده و
روزه گرفته شده روبروی چوسه‌را برآمده سیر کردم. آمده در کشتی درآمدم. محمد زمان
میرزا هم از عقب بکشتی آمد. بانگیز میرزا معجون خورده شد. اوردو در کنار آب کرمناس
فرود آمده بود. ازین آب کرمناس هندوان بسیار پرهیز می‌کرده اند. هندویان پرهیزگار ازین
آب نگذشته در کشتی درآمده بگنگ از روبروی این آب گذشتند. معتقد ایشان چنین است
که این آب اگر بکسی برسد عبادت اورا ضایع میکند. وجه تسمیهٔ اورا هم بهمین مناسب
گفتند. بکشتی آمده اندکی بالاآب این آب رفته باز برگشته بطرف شمال گنگ گذشته در کنار
آب کشتیهارا ایستاده کرده شد. جوانان یکپاره شوخی کردند. پارهٔ کشتی‌گیری کردند.
ساقی محسن دعوی کرد که «چهار پنج کس‌را میانگیری میکنم.» بیك کس گرفت. در حال
افتاد. دومی شادمان بود. محسن‌را انداخت. خجل و منفعل شد. کشتی‌گیران هم آمده کشتی
گرفتند.

صباح آن روز شنبه از جهت فرستادن کسان بدیدن گذر آب کرمناس [۵۲۵ب] نزدیك به
یك پهر کوچ کرده شد. من سوار شده بطرف گذر تا یك کروه بالارویهٔ آب کرمناس رفتم. از
جهت دوری گذر باز برگشته همانطور بکشتی به اوردو آمدم. اوردو از چوسه یك [ل۲٦۰ب]
کروه پیشتر فرود آمده بود. امروز باز داروی مرچ‌را کردم. اندکی گرمتر بوده است. وجود
من پرخون شد. خیلی تشویش کشیدم. پیشتر آبك خورد چهله‌داری بوده است. بجهت راست
ساختن راه آن صباح دران منزل توقف کرده شد.

شب دوشنبه پیادهٔ هندوستانی که خط عبدالعزیز آورده بود جواب آن‌را نوشته فرستاده
شد. صباح دوشنبه بکشتی آمدم. بجهت باد کشتیهارا کشیده آوردند. سال گذشته در منزل
روبروی پکسره که بسیار نشسته شده بود برابر آن رسیده از آب گذشته آن منزل‌را سیر
کرده شد. در کنار دریا بجهت فرود آمدن زینه‌ها کرده شده بود. غالباً از چهل بیشتر و از

Sher Khan Sur, Adil Khan Sur, and some other Afghan amirs. **[365b]** The same day a report came from Abdul-Aziz Mirakhur written at Lahore on the 20th of Jumada II [Feb. 29]. Qaracha's Hindustani servant, who had been sent from the Kalpi region, had arrived [at Lahore] the day the report was written. In Abdul-Aziz's report it was mentioned that he and the others assigned had gone to meet the womenfolk at Nilab on the 9th of Jumada II [Feb. 18]. Accompanying them as far as Chenab, where he left them, Abdul-Aziz had gone ahead to Lahore and written this report.

On Friday we moved out. I went by boat, got out and toured the site opposite Chausa where we had camped the previous year when there was an eclipse and a fast was held. Then I got back on the boat. Muhammad-Zaman Mirza also came from behind in a boat. At the mirza's instigation we had some *ma'jun*. Camp was made on the banks of the Karamnasa river. This Karamnasa river is scrupulously avoided by Hindus, and observant Hindus will not cross it but get in a boat to cross its mouth on the Ganges. They believe that the religious merit of anyone touched by the water of this river is nullified. The etymology of its name is

'Ādil Xan Sūr va yana bir nečä Afġān umarālarınıng 'arḍadāštları **[365b]** keldi. Ham ošbu kün 'Abdul-'Azīz Mīrāxurnıng 'arḍadāšti keldi. Lāhawrdın Jumādā'l-āxir ayınıng yegirmäsidä bitilgändür. Ošbu 'arḍadāšt bitigän küni Kālpī navāḥīsıdın yibärgän Qaračanıng Hindustānī čākarı yetär. 'Abdul-'Azīznıng 'arḍadāštıda mazkūr edi kim 'Abdul-'Azīz va muqarrar bolġanlar Jumādā'l-āxir ayınıng toquzıda Nīlābta köčkä utru barurlar. 'Abdul-'Azīz Cānābqača bilä kelip Cānābtın ayrılıp Lāhawrġa ilgäriräk kelip bu 'arḍadāštnı yibärgändür.

Ādīna küni köčüldi. Men kemä bilä oq bılturqı Cawsa toġrısıdaqı āftāb tutulġan va roza tutulġan yurt[n]ı čıqıp sayr qıldım. Kelip ‹kemä›gä kirdim. Muḥammad Zamān Mīrzā ham kemä bilä käyindın keldi. Mīrzānıng angezi bilä ma'jūn yeyildi. Ordu Karamnās suyınıng yaqasıda tüšüp edi. Bu Karamnās suyıdın Hindūlar köp parhez qılurlar ermiš. Parhezkār Hindūlar bu sudın ötmäy kemägä kirip Gang bilä bu sunıng toġrısıdın öttilär. Mu'[ta]qadları andaq dur kim bu su kišigä tegsä 'ibādatını ḍāyi' qılur. Vajh-i tasmiyasını ham ošmunga munāsib ayttıla‹r›. Kemä bilä kelip azraqča Karamnās suyı yoqqar[ı] barıp yana yanıp Gangning **[366a]** šimālī ṭarafı kečip su yaqasıda kemälärni turġuzduk. Yigitlär bir pāra šūxluq qıldılar. Bir pāra kuštīgīrlik qıldılar. Sāqī Muḥsin da'vā qıldı kim "Tört beš kišini miyāngīrlik qılur men." Bir kiši bilä tuttı. Yıqıla yazdı. İkinčisi Šādmān edi. Muḥsinnı yıqtı. Xajil u munfa'il boldı. Kuštīgīrlär ham kelip kuštī tuttılar.

Tanglası šamba küni Karamnās suyınıng guzarini körä kiši yibärgän jihatıdın bir paharġa yavuq köčüldi. Men atlanıp guzar sarı bir kurohčä Karamnās suyı yoqqarı bardım. Guzar yıraq jihatıdın yana yanıp kemä bilä oq yurtqa keldim. Ordu Cawsadın bir kuroh ilgäriräk tüšüp edi. Ošbu kün yana murč dārūsını qıldım. Bir nemä ısığraq egändür. Vujūdum qabardı. Xaylî tašvīš tarttım. İlgäri batġaqlığ kičikräkkinä su bar egändür. Yolını yasamaq üčün tanglası ol yurtta turuldı.

Dušamba axšamı 'Abdul-'Azīz yibärgän Hindustānī yayaq* keltürgän xaṭṭqa javāb bitip yibärildi. Dušamba ṣabāḥı kemä bilä keldim. Yel jihatıdın kemälärni tartıp keltür‹d›ilär. Ötkän yıl qalın olturġan Baksara toġrısıdaqı yurtnıng rūbarūyıġa yetip **[366b]** sudın ötüp ol yurtnı sayr qılıldı. Daryā yaqasıġa yetärgä zīnalar qılılıp edi—ġālibā qırqdın köpräk elligdin

---

also said to be derived from this. We went a little up the Karamnasa by boat and then returned, **[366]** crossed to the northern shore of the Ganges and had the boats halt at the bank. Some of the warriors indulged in sport and others wrestled a bit. Saqi Muhsin claimed that he would wrestle four or five men. He grappled with one and was almost felled. The second man was Shadman, who threw him. He was very ashamed and mortified. The professional wrestlers came and wrestled.

The next day, Saturday, we did not move out until nearly the first watch so that a man could be sent to inspect the Karamnasa crossing. I mounted and went a kos up the Karamnasa toward the crossing. Since the crossing was far, I returned and went back to the campsite by boat. Camp had been made a kos forward of Chausa. On this day I repeated the pepper treatment. It was somewhat hotter and blistered my skin. I suffered greatly. Ahead of us was a smallish but swampy river. In order to prepare the way we halted the next day at this camp.

On Sunday evening I wrote an answer to Abdul-Aziz's letter the Hindustani runner had brought and sent it off. Monday morning I went by boat. On account of the wind the boats were hauled. We reached opposite the site where we had camped at Buxar the previous year, **[366b]** crossed the river and toured that site. In order to reach the river steps had been made—probably between forty and fifty steps. Only the top two steps remained. All the rest had been

پنجاه کمتر بود. دو زینهٔ بالائی مانده است. دیگران‌را آب ویران کرده است. بکشتی درآمده معجون خورده شد. از اردو بلندتر در یك ارالی کشتی‌را ایستاده کرده پهلوانان‌را [٥٢٦] بکشتی انداختیم. نماز خفتن به اوردو آمده شد. سال گذشته همین منزل که اوردو فرود آمده است آب گنگ‌را من بدستك گذشته بعضی اسپ سوار شده بعضی شتر سوار شده سیر کرده شد. آنروز افیون خورده بودم.

صباح آن روز سه‌شنبه کریم‌بیردی و محمدعلی حیدر رکابدار و باباشیخ، این سرداران‌را با مقدار دوصد جوان خوب بجهت خبر گرفتن ازین مخالفان فرستاده شد. از همین منزل بایلچی بنگاله فرمان شد که این سه فصل سخن‌را عرضه‌داشت کند.

روز چهارشنبه یونس‌علی‌را بمحمدزمان میرزا فرستاده شد که از طرف بهار استمزاجی [ل٣٦١] بکند. جواب سست‌تری آورد. کس شیخزاده‌های بهار با عرضه‌داشت خبرِ پرتافته برآمدن بهاررا آورده بود.

روز پنجشنبه به تردی‌محمد، محمدعلی جنگ‌جنگ، از ترك و امرای هند و ترکش‌بندان ایشان تا دو هزار کس همراه نموده بمردم بهار فرمانهای استمالت نوشته رخصت داده شد. خواجه مرشد عراقی‌را بسرکار بهار دیوان کرده به تردی‌محمد همراه نموده [٥٢٦ب] فرستاده شد. صباح آن محمدزمان میرزا رفتن‌را قبول کرده از شیخ‌زین و یونس‌علی بعضی جیزها عرضه داشت کرده یك پاره کسی‌را بطریق کومك طلبیده است. بعضی جوانان‌را به محمدزمان میرزا کومك نوشته باز بعضیهارا نوکر ساخته.

روز شنبه غرهٔ شعبان ازین منزل سه چهار روز نشسته شده کوچ کرده شد. من امروز سوار شده بهوج‌پور و بهیه‌را سیر کرده به اوردو فرود آمدم. محمدعلی و آن سرداران‌را که بخبر فرستاده شده بود در راه یك جماعه کافررا زیر کرده بجائی که سلطان‌محمود بوده است میرسند. سلطان‌محمود بمقدار دو هزار کس بوده است. خبر این قراول‌را یافته ویران میشود. دو فیل خودرا کشته کوچ میکند. یك سردار خودرا بطریق قراول مانده بوده است. ازین جوانان تا بیست کس میرسند. نمی‌توانند ایستاد و مانده می‌گریزند. چند کس ایشان را فرود آورده یکی‌را سر بریده یك دوئی از جوانان خوب ایشان‌را زنده آوردند. [٥٠٤]

صباح آن کوچ نموده بکشتی آمدم. درین منزل [...] محمدزمان میرزارا [ل٣٦١ب]

---

ruined by the water. We got back into the boat and had some *ma'jun*. We had the boat stopped at an island a little upstream from camp and had the wrestlers wrestle, returning to camp late that night. The year before I had swum across the Ganges to the campsite where we were stopped now. Some got on horses and others on camels, and we made a tour. That day I ate some opium.

The next day, Tuesday, Karimberdi, Muhammad-Ali Haydar Rikabdar and Baba Shaykh were sent with some two hundred seasoned warriors to obtain news of the rebels. At this camp the ambassador of the Bengal was ordered to present [to his king] these three terms.

On Wednesday Yunus-Ali, who had been sent to sound out Muhammad-Zaman Mirza on Bihar, brought back a rather noncommittal reply. A report from the representative of the Shaykhzadas of Bihar gave news of the enemy's having abandoned Bihar and gone off.

On Thursday the Turk and India officers and 2,000 of their yeomen were attached to Turdï Muhammad and Muhammad-Ali Jang-Jang and given leave after letters of conciliation had

azraq edi. İki yoqqarıqı zīna qalıptur. Özgä barča zīnanı su buzuptur. Kemägä kirip ma'jūn yeyildi. Ordudın yoqqarıraq bir aralda kemäni turğuzup pahlavānlarnı kuštīgä salduk. Namāz-i xuftan orduğa kelildi. Bıltur ošbu ordu tüškän yurtnı Gang suyıdın men dastak bilä ötüp ba'zı at ba'zı tevä minip kelip sayr qılılıp edi. Ol kün afyūn yep edim.

Tanglası sišamba küni Karīmberdi va Muḥammad 'Alī Ḥaydar Rikābdār va Bābā Šayx bašlığlarnı iki yüzčä äbädän yigitlär bilä bu muxāliflardın xabar alğalı yibärildi. Ošbu yurttın Bangäla elči‹si›gä farmān boldı: bu üč faṣl sözni 'arḍadāšt qılsun.

Cahāršamba küni Yūnus-'Alīnı Muḥammad Zamān Mīrzāğa yibärildi kim Bihār ṭarafıdın istimzājî ḥāṣil qılğay. Sustraq ‹javāb› keltürdi. Bihār šayxzādalarınıng kišisi 'arḍadāšt bilä Bihārnı tašlap čıqqanlarınıng xabar keltürüp edi.

Panjšamba küni Turdı Muḥammad Muḥammad 'Alī Jang-Jangğa Türk u Hind umarāsı va tarkašbandıdın iki mingčä čağlığ kiši qošup Bihār eligä **[367a]** istimālat farmānları bitip ruxṣat berildi. Xwāja Muršid 'Irāqînı Bihār sarkārığa dīvān qılıp Turdı Muḥammadğa qošup yibärildi. Tanglası Muḥammad Zamān Mīrzā Bihār barmaqnı qabūl qılıp Šayx Zayn va Yūnus-'Alīdın ba'zı nemä 'arḍadāšt qılıp bir pāra kišini kömäk yosunluğ tiläptür. Ba'zı yigitlärni Muḥammad Zamān Mīrzāğa kömäk bitip yana ba'zılarnı nökär etip šamba küni Ša'bān ayının ğurrasıda bu üč–tört kün olturulğan yurttın köčüldi.

Men bu kün atlanıp Būjpūr va Bihiyanı sayr qılıp kelip orduğa tüštüm. Muḥammad 'Alī bašlığlarnı, kim xabarğa yibärilip edi, yolda bir pāra kāfirnı basıp Sulṭān Maḥmūd olturğan yergä yetärlär. Sulṭān Maḥmūd iki mingčä kiši egändür. Bu qaravulnıng xabar‹ı›nı tapıp buzulup iki pīlını öltürüp köčär. Bir begini* qaravul yosunluğ qoyğan egändür. Bu yigitlärdin yegirmä čağlığ kiši yetär. Turuš bermäy qačar. Nečä kišisini tuturup birini baš kesip bir–iki äbädän tirig keltürdilär.

Tanglası köčüp kemä bilä keldim. Bu yurtta Muḥammad Zamān Mīrzā [Gūmt]ī daryādın ötti. Mīrzānıng ötäri va ketäri üčün iki–üč kün **[367b]** bu yurtta olturuldı. Sišamba küni aynıng törtidä Muḥammad Zamān Mīrzāğa xāṣṣa baš-ayaq va kamar-šamšer va topčaq va

---

been written to the people of Bihar. **[367]** Khwaja Murshid Iraqi was made the divan of the province of Bihar and attached to Turdï Muhammad. The next day Muhammad-Zaman Mirza accepted to go to Bihar, reported a few things through Shaykh Zayn and Yunus-Ali and requested a few men as auxiliaries. Some warriors were assigned to Muhammad-Zaman Mirza as auxiliaries, others were made his liegemen.

On Saturday the first of Sha'ban [Apr. 9] we marched out of the site we had been camped in for three or four days. This day I rode out to tour Bhujpur and Bihiya and then returned, dismounting in camp. Muhammad-Ali's detachment, which had been sent to gather intelligence, had defeated a troop of infidels along the way before reaching the place Sultan Mahmud was staying. Sultan Mahmud had 2,000 men. Upon discovering this scouting party, his men had fallen into disarray and he had killed his two elephants before marching away. He had stationed one of his officers as a lookout. Around twenty of our scouts came up, but the officer fled without fighting. A few were taken captive, one's head was cut off, and one or two were brought in alive.

The next morning we moved out, I by boat. While at this site Muhammad-Zaman Mirza crossed the Gomati, and in order for the mirza to cross and get going we stayed here for two or three days. **[367b]** On Tuesday the 4th, Muhammad-Zaman Mirza was awarded a regal suit

سروپای خاصه و کمرشمشیر و تپچاق و چتر عنایت کرده بجهت ولایت بهار زانو زنانده شد. از سرکار بهار یك کرور و بیست و پنج لك خالصه کرده [ل۲۶۲] دیوانی او در عهدهٔ مرشد عراقی شد.

روز پنجشنبه ازان منزل کوچ کرده من بکشتی آمدم. همه کشتیهارا ایستاده کرده چون من رسیدم فرمودم که کشتیهارا روان کرده به جیرگه بیکدیگر ببندند از عرض دریا هم زیاده ماند. باوجود آنکه جمیع کشتیها جمع نشده بود، بعضی جا پست و بعضی جا عمیق و بعضی جا روان و بعضی جا ناروان بود، بهمین طور بسیار نتوانستیم برد. در جیرگهٔ کشتیها یك گریالی نمایان میشود. [۵۰۵] برابر رانی یك ماهی از ترس گریال آنچنان بلند می‌جهد که آمده در میان یك کشتی می‌افتد. گرفته آوردند.

در وقت رسیدن منزل کشتیهارا نام مانده شد. کشتی کلان قدیم بابری‌را که پیشتر از غزو سنگا تمام شده بود «آسایش» نام گذاشته شد. همین سال پیش از سوار شدن بلشکر آرایش خان یك کشتی ساخته پیشکش کرد. در همین آمدن بران هم تالار فرمودم بستند. این کشتی‌را «آرایش» نام مانده شد. در کشتی سلطان‌جلال‌الدین پیشکش کرده تالار کلانی کنانده شده بالای این تالار یك تالار دیگر فرموده شد. این‌را «گنجایش» نام گذاشته شد. یك دیگر زورق خورد چوکندی‌دارا که بجهت هر کاری و مهمی فرستاده می‌شد این زورق‌را «فرمایش» نام مانده شد.

صباح آن روز جمعه کوچ کرده نشد. جمیع کار و مهم محمدزمان میرزا سرانجام شده بعزیمت بهار یك دو کروه از اوردو جدا شده فرود آمده بود. همین روز آمده از من رخصت گرفت. دو جاسوس از لشکر بنگاله آمده گفت که بنگالیان بسرداری مخدوم عالم کنار آب گندك [۵۰۵ب] در بیست [ل۲۶۲ب] و چهار جا قسمت کرده فصیل می‌برخیزانند. بسرداری سلطان‌محمود افغانانی که کوچ و اوروق خودهارا می‌گذرانند گذشتن نگذاشته بخودها همراه کرده اند. بمجرد آمدن این خبر، چون احتمال جنگ شد، محمدزمان میرزارا منع کردیم. شاه اسکندررا با سیصد چهارصد کس به بهار فرستاد.

روز شنبه کس دودو و پسرش جلال‌خان پهارخان آمد. بنگالیان اینهارا بچشم نگاه می داشته اند. مرا گفته از بنگالی ضرب راست جنگ کرده جدا شده از آب گذشته در نواحی بهار رسیده بملازمت متوجه بوده اند. همین روز بایلچی بنگاله اسماعیل میتا فرمان شد که

of clothing, a girth dagger, a fine horse and a parasol, and he was made to kneel in fealty for the province of Bihar. Of the Bihar district 12,500,000 was made royal demesne, and Murshid Iraqi was made responsible for the office of divan.

On Thursday I went from that camp by boat. I had all the boats stop and as soon as I arrived I ordered the boats to be linked together to form a circle. [The resulting line] would have been much wider than the river, so although not all the boats could be so assembled, because some places were shallow and others deep and because some places were flowing and others were not, it was not possible to go far in this fashion. A crocodile appeared within the circle of the boats. A fish, frightened by the crocodile, jumped so high that it landed inside one of the boats. It was caught and brought to me.

When we reached the campsite names were given to the boats. The old boat Baburi, which had been finished at Agra shortly before the raid on Sanga, was renamed Asayish. This same year, just before the army mounted, **[368]** Arayish Khan had had a boat made and gave it to me as a present. During this trip I had added a deck to it. This boat was named Arayish. To the boat Sultan Jalaluddin had presented to me a rather large deck had been added, and yet

čatr ‘ināyat qılıp Bihār vilāyatığa yükündürüldi. Bihār sarkārıdın bir karor va yegirmä beš lak xālişa qılıp dīvānlıqı Muršid ‘Irāqīğa ‘uhda boldı.

Panjšamba küni ol yurttın kemä bilä keldim. Barı kemälärni turğuzup men yetkäč buyurdum kim kemälärni yürütüp jergä bilä birbirigä bağlağaylar. Daryānıng ‘arḍıdın ham köp arttı. Bāvujūd kim tamām kemä yığılmaydur edi, ba‘zı yer past va ba‘zı yer čuqur üčün va ba‘zı yer ravān va ba‘zı yer nāravān üčünošbu yosunluğ ğalaba yürütüp yü‹rüy› almadı. Kemälärning jergäsidä bir gariyāl körünür. Bir balıq gariyālnıng qorqunčıdın andaq buland sačrar kim bir kemäning ičidä kelip tüšär. Tutup keltürdilär.

Yurtqa yetkändä kemälärgä at qoyuldı. Burunqı Bāburī uluğ kemägä, kim Āgradä Sangā ğazvıdın burunraq tamām bolup edi, “Āsāyiš” at qoyuldı.Ošbu yıl čerig atlanurdın burunraq **[368a]** Ārāyiš Xan bir kemä yasatıp peškaš qıldı.Ošbu kelürdä anga ham tālār bağ‹l›attım. Bu kemägä “Ārāyiš” at qoyuldı. Sulṭān Jalāluddīn tartqan kemägä uluğraq tālār qıldurup bu tālārnıng üstidä yana bir tālār buyuruldı. Munga “Gunjāyiš” at qoyuldı. Yana bir kičik čawkandīlığ zawraqqa, kim har iš-küč üčün anı yibärilür edi, bu zawraqqa “Farmāyiš” at qoyuldı.

Tanglası ādīna küni köčülmädi. Muḥammad Zamān Mīrzānıng barı iš-küči saranjām bolup Bihār ‘azīmatı bilä bir–iki kuroh ordudın ayrılıp tüšüp edi.Ošbu kün kelip mendin ruxṣat aldı. İki jāsūs Bangāla čerigidin kelip dedi kim Bangālīlar Maxdūm-i ‘Ālam bašlığ Gandak suyınıng yaqasını yegirmä tört yerdä qismat qılıp faṣīl qoparadurlar. Sulṭān Maḥmūd bašlığ Afğānlar, kim köč u uruqlarını ötkärädürlär egändür, ötkäli qoymay özlärigä qošuptur. Bu xabar kelgäč, čun uruš iḥtimālı boldı, Muḥammad Zamān Mīrzānı man‘ qılduk. Šāh Iskandarnı üč–tört yüz kiši bilä Bihārğa yibärdi.

Šamba küni Dūdūnıng va oğlı **[368b]** Jalāl Xan-i Pahār Xannıng kišisi keldi. Bangālī bularnı köz bağı yosunluğ saxlar egändür. Meni dep Bangālīdın ḍarb-i rāst urušup ayrılıp sudın ötüp Bihār navāḥīsığa yetip mulāzamatğa mutavajjih emiš.Ošbu kün Bangāla elčisi

another deck above that one. This one was named Gunjayish. Another, small skiff with a cabin, which was sent about on all sorts of errands, was named Farmayish.

The next morning, Friday, we marched off. When all of Muhammad-Zaman Mirza's affairs were completed he moved off a kos or two from the camp headed for Bihar and stopped. This day he came and took leave of me. Two spies came from the army of the Bengal and said that the Bengalis, led by Makhdum-i-Alam, had divided the banks of the Gandak river into twenty-four places and were raising rampart walls. They had prevented the Afghans under Sultan Mahmud from sending their women and families across and had joined these Afghans to themselves. As soon as this news came, since battle was probable, I detained Muhammad-Zaman Mirza and dispatched Shah Iskandar with three or four hundred men to Bihar.

On Saturday a man came from Dudu and her son **[368b]** Jalal Khan son of Pahar Khan. The Bengalis must have been keeping them under watch, but they opted for me, got loose from the Bengali by hard fighting, crossed the river, reached the vicinity of Bihar and were headed to pay homage to me. This day the ambassador of the Bengal, Isma'il Mita, was told

پیشتر نوشته فرستاده شده سه فصل‌را جوابش دیر شد. خط نوشته فرستد که اگر در مقام اخلاص و یکجهتی هستند، خود جواب می‌باید داد که زود بیاید. شب یکشنبه کس تردی محمد [و؟] جنگ‌جنگ آمد. صباح چهارشنبه پنجم ماه شعبان ازین طرف قراول ایشان می رسد. از دروازهٔ آن طرف شقدار بهار گریخته می‌رود.

روز یکشنبه ازان منزل کوچ کرده در پرگنهٔ آری فرود آمده شد. درین منزل خبر آمده که لشکر خرید [۵۰۶] تا صد، صد و پنجاه کشتی در جای جمع شدن گنگ و سروو دران طرف آب سروو نشسته بوده اند. چون با بنگالی صلح کونهٔ بود، همیشه در اینچنین کارها از جهت تیمّن کار صلح‌را پیشتر گرفته شده است. اگرچه بی‌ادبی کرده آمده بر سر راه ما نشسته است، اما قاعدهٔ دایمی‌را مرعی داشته بایلچی بنگاله اسماعیل میتا باز ملا محمد مذهب را همراه کرده همان سه سخن اول‌را [ل۲۶۲] گفته مقرر شد که رخصت داده شود. روز دوشنبه ایلچی بنگاله بملازمت آمده بود. رخصتش‌را باو گویانده شد. این هم مذکور شد که بجهت دفع غنیم این طرف و آن طرف متوجه خواهیم شد. آب و زمینی که بشما تعلق دارد، ضرر و آسیبی نخواهد رسید چنانچه ازان سه فصل سخن یکی این بود که لشکر خریدرا بگو که سر راه‌را گذاشته بخرید بیاید. از ترک هم چند کسی‌را باو همراه بکنیم. مردم خریدرا استمالت داده بجای ایشان بیارد. اگر از سر گذر نرود و این سخنان حجت ما در مقابله‌را ترک نکند هر بدی که بر سرش بیاید از خود به بیند و هر ناشایست که در پیش او بیاید از سخن خود بداند. [۵۰۶ب]

روز چهارشنبه بایلچی بنگاله اسماعیل میتا خلعت معتادی پوشانده انعام کرده رخصت داده شد. روز پنجشنبه شیخ‌جمالی‌را به دودو و پسرش جلال‌خان با فرمانهای استمالت و سخنان عنایت فرستاده شد. همین روز نوکر ماهم آمد. ازانطرف باغ صفا از درالی جدا شده بوده است. خطها آورد. روز شنبه ایلچی عراق مراد قورچی قجررا دیده شد. روز یکشنبه بملا محمد مذهب یادگاری‌های معتادی‌را سپرده رخصت داده شد. روز دوشنبه خلیفه‌را و بعضی امرارا فرستاده شد که از کجا گذشتن دریارا ملاحظه بکنند.

روز چهارشنبه باز خلیفه‌را بدیدن میان‌دوآب فرستاده شد.

بجهت سیر کردن نیلفرزار طرف جنوب نزدیك آری سوار شدم. در وقت سیر کردن نیلفرزار، شیخ‌گورن نو تخم بستن نیلفررا آورد. به پستهٔ تر [ل۲۶۲ب] فی‌الجمله شباهتی

that the answer to the three terms that had been written and sent was late in arriving. He was to write a letter and send it to the effect that if the [Bengalis] were in obedience and agreement with us, then an answer must come soon.

On Saturday evening a man came from Turdï Muhammad and Jang-Jang. When their scout came from this direction on Wednesday morning, the 5th of Sha'ban [Apr. 13], the *shiqqdar* of Bihar ran away through the gate on the other side.

On Sunday we marched from that camp and stopped in the district of Arrah. While here news came that the Kharid army was stopped on the other side of the Sarju at the juncture with the Ganges with 100–150 boats. Since there was peace with the Bengali—and always the affair of peace was held forward during such affairs for the sake of auspiciousness—although he had breached etiquette by coming and blocking our way, nonetheless I maintained my perennial rule and attached Mulla Muhammad Muzahhib to the Bengali ambassador Isma'il Mita, **[369]** repeated the three terms from before and decided to give him leave to withdraw. On Monday the Bengali ambassador came to pay homage. I had his permission spoken to him. The following was also mentioned: "We will be proceeding on both sides [of the river] to

Ismā'īl Mītāğa farmān boldı kim burun bitip yibärgän üč faşlnıng javābı keč yetälädür. Xaṭṭ bitip yibärsün kim agar ixlāṣ u yakjihatlıq maqāmıda durlar, xud yazaq javāb kelsä keräk.

Yakšamba axšamı Turdı Muḥammad va Jang-Jangning kišisi keldi. Cahāršamba ṣabāḥı Ša'bān ayının bešidä bu ṭarafdın bularnıng qaravulı yetär. Narıqı darvāzadın Bihār šiqqdārı qačıp ketär.

Yakšamba ol yurttın köčüp Ārrī parganasığa tüšüldi. Bu yurtta xabar keldi kim laškar-i Xarīd yüz–yüz ellig kemä bilä Sarū bilä Gangning qatılıšıda Sarū suyını‹ng› narı yüzidä olturğan emiš. Cun Bangālī bilä ṣulḥgüna bar edi, hameša mundaq išlärdä tayammun jihatıdın ṣulḥ išini ilgäri tutuluptur. Agarči beadablıq qılıp kelip yolumız üstidä olturuptur, valî dāyimqı qā'idanı mar'ī tutup Bangāla elčisi Ismā'īl Mītāğa yana Mullā Muḥammad Muzahhibnı qošup ošol **[369a]** burunqı üč sözni aytıp muqarrar boldı kim ruxṣat berilgäy. Dušamba küni Bangāla elčisi mulāzamatqa kelip edi. Ruxṣatını anga ayturuldı*. Bu ham mazkūr boldı kim "Ġanīm daf'ığa olsarı busarı mutavajjih bolğumızdur. Sizlärgä ta'alluq yer va suğa ḍarar u āsībî yetmägüsidür, nečük kim ol üč faṣl sözning biri bu edi: laškar-i Xarīdqa ayt kim yol üstini qoyup Xarīdqa kelsün. Türkdin bir nečä kiši anga qošalıng. Xarīd eligä istmāla berip yerigä keltürsünlär. Agar guzar bašıdın ketmäsä, va bu nā-dar-muqābala sözlärin tark aytmasa, har yamanlıq bašığa kelsä yetsä özidin, va har nāšāyist qašığa kelsä sözidin körsün."

Cahāršamba küni Bangāla elčisi Ismā'īl Mītāğa mu'tādi xil'at keydürüp in'ām qılıp ruxṣat berildi. Panjšamba küni Šayx Jamālını Dūdū bilä oğlı Jalāl Xanğa istimālat farmānlar va 'ināyat sözläri bilä yibärildi. Ošbu kün Māhımnıng nökäri keldi. Bāğ-i Ṣafādın narı Dālī[?]dın ayrılğan egändür. Xaṭṭlar keltürdi. Šamba küni 'Irāq elčisi Murād Qorčı Qajarnı körüldi. Yakšamba küni Mullā Muḥammad Muzahhibqa mu'tādi yādgārīlarnı tapšurup ruxṣat berildi. Dušamba küni Xalīfanı **[369b]** va ba'zı beglärni yibärildi kim daryāning ne yeridin ötärni mulāḥaẓa qılğaylar.

Cahāršamba küni yana Xalīfanı iki sunıng aralıqı körä yibärildi.

Janūb ṭarafı Ārrī parganasining yavuqıdaqı nīlufarzār sayr qıla atlandım. Nīlufarzārnı sayr qılurda Šayx Gūran nīlufarnıng yangı tuxm bağlağanını keltürdi. Bu pista fī'l-jumla

repel the enemy. No harm will be done to the land and water belonging to you, as one of the three terms was to tell the army of Kharid to unblock the way and go to Kharid. Let us attach a few Turks to [the army of Kharid], and let them give assurances of safety to the people of Kharid and take them to their place. If they do not withdraw from the ford and do not cease these unbecoming words, then let them consider whatever evil or unpleasant comes upon their heads as coming from themselves and their words."

On Wednesday the Bengali ambassador Isma'il Mita was clad in the customary robe of honor, rewarded and given leave. On Thursday Shaykh Jamali was dispatched with decrees of safe conduct and words of assurance for Dudu and her son Jalal Khan. This same day Mahïm's liegeman arrived. He had left them on the other side of the Bagh i-Safa at .... He brought letters. On Saturday the ambassador of Persia Murad Qorchï Qajar was seen. On Sunday Mulla Muhammad Muzahhib was handed the usual mementoes and given leave. On Monday Khalifa **[369b]** and some other begs were sent to inspect where we should cross the river.

On Wednesday Khalifa was again sent to inspect the Doab.

I mounted to tour the lotus field to the south near the district of Arrah. While touring it Shaykh Ghuran brought me a newly-formed lotus seed-pod. It bore a striking resemblance

دارد. خوبك چیزیست گلش كه نیلفر باشد هندوستانی «كول ككری» می‌گویند، تخمش را «دوده». ازانجا سون را نزدیك گفتند. رفته سون را تفرج كردیم. پایان آب سون درخت بسیاری [۵۰۷] نموده شد. گفتند كه منیر است. قبر شیخ‌یحیی پدر شیخ‌شرف منیری آنجا. چون این مقدار راه نزدیك رسیده شده بود از سون گذشته پایان آب سون دو سه كروه آمده منیررا سیر كرده از میان باغات او گذشته مزاررا طواف كرده در كنار سون آمده غسل كرده نماز پیشین را پگاه ادا كرده بطرف اوردو متوجه شدم.

بجهت فربهی چند اسپ ماند. چند اسپ دیگر خودرا گیرانده بود. چند كسی را گذاشته فرمان شد كه اسپان مانده شده‌را جمع ساخته اسپان‌را خنك كرده و دم داده و اضطراب نكرده بیایند. اگر اینچنین نمی‌شد، خیلی اسپ ضایع می‌شد. فرموده بودم كه در وقت برگشتن از منیر یك كسی از كنار سون تا اوردو قدم یك اسپ‌را بشمارد. بیست و سه هزار و صد قدم شمرده بود كه چهل و شش هزار و دوصد قدم باشد كه یازده و نیم كروه است. از منیر تا سون نزدیك بنیم كروه بود. برگشتن دوازده كروه. در رفتن آن طرف و این طرف سیر كرده رفته شد. پانزده شانزده كروه نزدیك به سی كروه [۵۰۷ب] امروز سیر كرده شد. از پهر اول شب شش گری شده بود كه به اوردو آمده شد.

صباح آن روز پنجشنبه از جونه‌پور سلطان‌جنید برلاس و جوانانی كه در جونه‌پور بودند آمدند. از جهت دیر ماندن [ل۲٦٤] عتاب و خطاب كرده نه دریافتم. قاضی جیارا طلبیده دریافتم. همین روز امرای ترك و هندرا بمشورت طلبیده در باب گذشتن آب كینگاش كرده شد. سخن باین قرار یافت كه بر بلندی میان دریای گنگ و دریای سرؤ استاد علی‌قلی دیگ و فرنگی و ضرب‌زن را گذاشته با تفك‌اندازان بسیار ازین جا انگیز جنگ بكند. از جای جمع شدن دوآب جزوی پایان‌تر در روبروی جزیرهٔ كه یك خیل كشتی بسیاری ایستاده است از طرف بهار دریای گنگ مصطفی آلات و ادوات خودرا مكمل و مهیا كرده بجنگ مشغول شود. تفك‌انداز بسیاری با این هم باشند. محمد زمان میرزا و این نوشته‌شدگان از پس پشت مصطفی فرود آمده كومك شوند. باستا علی‌قلی و مصطفی بضرب‌زن انداختن و دیگ ماندن ملچار برخیزانده بجهت جا ساختن بر بیلدار و كهار بسیار [۵۰۸] محصلان تعیین كرده شد. بآوردن و جمع نمودن اسباب و مصالح مشغول شدند. عسكری و این سلاطین و خوانین

to a pistachio. The pretty little flower-like thing that would become a lotus is called *kanwal kukri* in Hindustani, and the seed is called *doda*. The Son river was said to be nearby. We went and had a look at the Son. Below it many trees could be seen. They said that it was Maner, where the tomb of Shaykh Yahya, the father of Shaykh Sharafuddin Maneri, was. Having reached this far, we crossed the Son, went two or three kos down the Son, toured Maner, crossed its orchards, circumambulated the shrine, returned to the bank of the Son, made our ablutions, performed the noon prayer and then went back toward camp.

The horses were so fat a few had fallen behind. A few other horses were worn out. A few men were stationed and ordered to gather the exhausted ones, water them and rest them and bring them without rushing them. If this had not been done many horses would have been lost. On the return from Maner I ordered someone to count his horse's steps from the banks of the Son to the camp. **[370]** He counted 23,100 steps, which would be 46,200 paces, which is eleven and a half kos. From Maner to the Son is about half a kos. Therefore, the return was twelve kos. Going hither and yon during the tour we must have gone another fifteen or sixteen

šibāhatı bar. Yaxšığına nemä gulî kim nīlufar bolğay Hindustānī kaval kukrī va bir tuxmını doda ‹der›. Andın Sonnı yavuqtur dedilär. Barıp Sonnı tafarruj qılduk. Son suyı qoyı qalın diraxtlar köründi. Dedilär kim Maner dur. Šayx Šarafuddīn Manerīnıng atası Šayx Yaḥyā-nıng qabrı anda dur. Cun munča yavuq yetilip edi, Sondın ötüp Son qoyı iki–üč kuroh kelip Manernı sayr qılıp bāğātı bilä ötüp mazārnı ṭavāf qılıp Son yaqasığa kelip ğusl qılıp namāz-i pešīnni ertä adā qılıp ordu sarı mutavajjih boldum.

Atlar semiz üčün bir nečä at qaldı. Yana bir nečä at aldarap edi. Bir nečä kišini qoyup farmān boldı kim atları talıqqanlarnı yığıp atlarını suğarıp tindürüp iḍṭirāb qılmay kelgäylär. Agar mundaq bolmasa edi, xaylî at ḍāyi‘ bolur edi. Buyurup edim kim Manerdin yanğanda bir kiši Sonnıng yaqasıdın atınıng har qadamını orduğača sanasun. Yegirmä üč ming **[370a]** va bir yüz sanaptur, kim qırq altı ming iki yüz qadam bolğay, kim on bir yarım kuroh dur. Manerdin Sonqača yarım kuroh yavušur. Yanıš on iki kuroh barurda ol yan bu yan sayr qılıp barıldı. On beš–on altı kuroh va otuz kurohkä yavuq bu kün sayr qılıldı. Kečäning avvalqı paharıdın altı garî bolup edi kim orduğa kelildi.

Tanglası panjšamba küni Jawnpūrdın Sulṭān Junayd Barlas va Jawnpūrdaqı yigitlär keldilär. Keč qalğanları jihatıdın ‘itāb xiṭāb qılıp körüšmädim. Qāḍī Jiyānı čarlap körüštüm. Ošbu kün Türk u Hind umarāsını mašvaratqa čarlap su ötär bābıda janki qılıldı. Söz munga qarār taptı kim Gang bilä Sarū suyınıng aralıqı buland körä va Ustād ‘Alī-Qulı qazan u firangī u ḍarbẓannı qurup qalın tufakandāzlar bilä bu yerdin uruš angez qılğay. İki su qatılıšıdın juz’ī qoyıraq jazīrada kim Bangālīnıng bir fīl va qalın kemäsi quruptur, rūbarūyıda Gang suyınıng Bihār ṭarafıdın Muṣṭafā ālāt u adavātını mukammal u muhayyā qılıp urušqa mašğūl bolğay. Qalın tufakandāzlar dağı munıng bilä bolğay. Muḥammad Zamān Mīrzā va bu bitilgänlär Muṣṭafānıng arqasığa tüšüp kömäk bolğaylar. Ustād ‘Alī-Qulı bilä Muṣṭafāğa* ḍarbzan atmaqqa **[370b]** va qazan qurmaqqa moljar qoparıp yer ya‹sa›maq üčün qalın beldār u kahārğa muḥaṣṣillar mu‘ayyan qılıldı. Asbāb u maṣālih tapmaqqa va yığmaqqa mašğūl

kos, so all told we had covered nearly thirty kos this day. There were six *gharis* left of the first watch of the night when we got to camp.

The next morning, Thursday, Sultan-Junayd Barlas from Jaunpur and the warriors stationed in Jaunpur came. Because they were late coming, I had them rebuked and did not allow them an interview. I summoned Qazi Jia and granted him an interview.

BATTLE PLANS

This same day I summoned the Turk and India officers for consultation and held deliberations on crossing the river. It was decided that Master Ali-Qulï should install the mortars, balista and culverin on high ground between the Ganges and Sarju rivers and provoke battle from there with many matchlockmen. A bit downstream from the confluence, on the Bihar side of the Ganges opposite the island where the Bengali had stationed an elephant and many boats, Mustafa was to make ready his implements and prepare for battle. He also was to have many matchlockmen. Muhammad-Zaman Mirza and those so assigned would dismount behind Mustafa as reinforcements. To Master Ali-Qulï and Mustafa were assigned overseers for the many shovelers and porters in order to raise emplacements and prepare the ground for shooting the culverins **[370b]** and placing the mortars. They all got busy gathering and assembling their tools and implements. Askari, the sultans, the amirs and

مسطور شده تیز رفته از گذر هلدی سرؤورا گذشته در وقت ملچار کردن ازان طرف مکمل و مستعد شده بر سر غنیم بیایند.

درین اثنا سلطان‌جنید و قاضی جیا عرض کردند که هشت کروه بلندتر گذر بود. روی زرد تعیین شد که از جاله‌بانان یك و دوئی‌را و کسان سلطان جنید و محمودخان و قاضی جیارا گرفته رفته گذررا به‌بینند. اگر گذر باشد، بهمان گذشته شود. در میان [ل٢٦٤ب] مردم این سخن بود که بنگالیان بگذر هلدی هم خیال کس تعیین نمودن داشته اند. عرضه داشت شقدار سکندرپور محمودخان آمد که در گذر هلدی تا پنجاه کشتی جمع نموده بکشتی بانان مزد داده ام، اما کشتی بانان آوازهٔ آمدن بنگالی‌را شنیده بسیار متوهم اند.

چون گذر یافتن آب سرؤو وقتی بود، بمردمی که بجهت دیدن گذر رفته بودند توقف نکرده روز شنبه امرارا بمشورت طلبیده گفتم که از سکندرپور چترموك تا اود و بهرایچ همه جا [٥٠٨ب] گذرهای سرؤ است. تا اینچنین کرده نشستن فوج بسیاری‌را تعیین می‌کنیم که از گذر هلدی بکشتی‌ها گذشته بر سر اینها بیایند. تا آمدن اینها استا علی‌قلی و مصطفی به توپ و تفك و ضرب زن و فرنگی بجنگ مشغول شده ایشان‌را برآرند. ما هم از دریای گنگ گذشته باستا علی‌قلی کومك تعیین کرده مستعد و مکمل شده بایستیم. فوج از گذر گذشته چون نزدیك برسد ما هم ازین جا جنگ انداخته زور آورده بگذریم. محمدزمان میرزا و آن طرف تعیین شده‌ها از طرف بهار دریای گنگ پیش مصطفی بجنگ مشغول شوند.

سخن‌را باینجا قرار داده لشکر طرف شمال دریای گنگ‌را چهار فوج کرده عسکری‌را سردار ساخته بگذر هلدی فرستاده شد. یك فوج عسکری با نوکران خود، یك فوج دیگر سلطان‌جلال الدین شرقی، یك فوج دیگر سلطانان اوزبك قاسم حسین سلطان و بیخوب سلطان و تانك اتمیش سلطان و محمودخان نوحانی [ل٢٦٥] غازی‌پوری و کوکی بابا قشقه و قریمیش اوزبك و قربان چرخی و حسین‌خان با دریاخانیان، یك فوج دیگر موسی سلطان، سلطان جنید برلاس و هر لشکر که در [٥٠٩] جونه‌پور بود، تخمیناً بیست هزار کس، محصلان تعیین کرده شد که همین شب که شب یکشنبه باشد آن لشکررا سوار بکنند.

صباح یکشنبه لشکر از گنگ گذشتن گرفت. من در یك پهر در کشتی درآمده گذشتم. سه پهر شده بود که روی زرد و آنها که بدیدن گذر رفته بودند آمدند. گذر خود نیافته اند. خبر در راه وا خوردن کشتیها و فوج تعیین شده‌را آوردند.

---

the khans were to gallop off, cross the Sarju at Haldi ford, be ready from the other side at the appointed time, and charge the enemy.

Meanwhile Sultan-Junayd and Qazi Jia reported that there was a ford eight kos upstream. Ruyzard was appointed to take one of the raftsmen, Junayd-Sultan, Mahmud Khan and Qazi Jia's men and inspect the ford. If it was crossable, they would cross there. Among the men word was that the Bengali was thinking of assigning someone to the Haldi ford. A report came from Mahmud Khan's *shiqqdar* at Sikandarpur, saying, "I have gathered around fifty boats at the Haldi ford and have paid the boatmen, but they are very afraid, having heard that the Bengali is coming."

Since there was little time left for a way to be found across the Sarju river, without waiting for the men who had gone to find a ford to come back, on Saturday I summoned the begs for consultation and said, "As there are crossings all the way from Chaturmuk in Sikandarpur to Oudh and Bahraich, while we are sitting here we will assign a large contingent **[371]** to cross by boat at the Haldi crossing and attack. While they are going, Master Ali-Qulï and Mustafa will get busy fighting with cannon, matchlocks, culverin and balista. Let us cross the Ganges,

boldılar. ‹'Askarī va› salāṭīn va umarā va xavānīn ıldam barıp Haldī guzaridin Sarūnı ötüp moljar qılğan vaqt ol yüzdin mukammal u musta'idd bolup ğanīm üstigä kelgäylär.

Bu asnāda Sulṭān Junayd va Qāḍī Jiyā 'arḍ qıldılar kim sekiz kuroh yoqqarıraq guzar bar edi. Rūyzard* ta'yīn boldı kim jālabānlardın bir ikisini va {Junayd} Sulṭān va Maḥmūd Xan va Qāḍī Jiyānıng kišilärini alıp barıp guzarni körgäylär. Agar guzar bolsa, anıng bilä oq kečilgäy. El arasıda bu söz bar edi kim Bangālī Haldī guzarığa ham kiši ta'yīn qılur xayālı bar ermiš. Maḥmūd Xannıng Sikandarpūrdaqı šiqqdārınıng 'arḍadāštı keldi kim "Haldī guzaridä elligčä kemä yığıp kištībānlarğa muzd berip men, valî kištībānlar Bangālīnıng kelür āvāzasıdın bisyār mutavahhim durlar."

Cun Sarū suyıdın guzar tapılmaqı vaqtı edi, guzar körä barğan kišigä tavaqquf qılmay šamba küni beglärni mašva[ra]tqa čarlap dedim kim "Sikandarpūr Caturmūkdın Awad va Bahrāyčğača Sarū daryāsını‹ng› guzarläri tamām yerdä mundaq etip olturğunča qalın fawjnı ta'yīn qılur biz kim **[371a]** Haldī guzaridin kemälär bilä ötüp bularnıng üstigä kelgäylär. Alar kelgüncä Ustād 'Alī-Qulı va Muṣṭafā top u tufak u ḍarbzan u firangī bilä urušqa mašğūl bolup čıqarğaylar*. Biz dağı Gang daryāsıdın ötüp Ustād 'Alī-Qulığa kömäk ta'yīn qılıp musta'idd u mukammal bolup turalıng. Guzardin ötkän fawj yaqın yetsä, biz ham mundın uruš salıp zorlap ötäling. Muḥammad Zamān Mīrẓa va ol yüzdä ta'yīn bolğanlar Gang daryāsınıng Bihār ṭarafıdın Muṣṭafā qašıda urušqa mašğūl bolğaylar."

Sözni munga qoyup Gangning šimālıdaqı čerigni tört fawj qılıp 'Askarīğa bašlatıp Haldī guzarığa yibärildi. Bir fawj 'Askarī öz nökäri bilä, yana bir fawj Sulṭān Jalāluddīn Šarqī, yana bir fawj Özbäg sulṭānları Qāsim Ḥusayn Sulṭān va ?YḤWB Sulṭān va Tang Atmıš Sulṭān va Maḥmūd Xan Noḥānī Ġāzīpūrī va Kūkī-i Bābā Qašqa va Qarımıš Özbäg va Qurbān Carxī va Ḥusayn Xan bašlığ Daryāxānīlar bir fawj Mūsā Sulṭān va Sulṭān Junayd va ne kim Jawnpūr čerigi—taxmīnan yegirmä ming kiši—muḥaṣṣillar ta'yīn qılıldı kim ošbu kečä oq, kim yakšamba kečäsi bolğay, **[371b]** ol čerigni atlanturğaylar.

Yakšamba ṣabāḥı čerig Gangdin ötä kirišti. Men bir pästa kemägä kirip öttüm. Üč pahar bolup edi kim Rūyzard ‹a›lar, kim guzar körä barıp edilär, keldilär. Guzar xud tapmaydurlar. Kemälärning va ta'yīn bolğan fawjnıng yolda učrağanınıng xabarını keltürdilär.

---

assign auxiliaries to Master Ali-Qulï and stand ready. If the contingent that has crossed at the ford gets close, let us too enjoin battle from here, press on and cross. Muhammad-Zaman Mirza and those who are nearby on the other side will fight with Mustafa from the Bihar side of the Ganges."

Having made these decisions, we divided the army on the north of the Ganges into four contingents, put Askari at their head and sent them off to the Haldi crossing. One contingent was with Askari's own liegeman, the second was under Sultan Jalaluddin Sharqi, the third under the Uzbek princes Qasim Husayn Sultan, Beykhub Sultan, and Tang-Atmïsh Sultan, and Mahmud Khan Nohani of Ghazipur, Baba Qashqa's Kuki, Qarïmïsh the Uzbek, Qurban Charkhi, and the Daryakhanis under Husayn Khan, and to the fourth under Musa Sultan, Sultan-Junayd Barlas and all the soldiers who were at Jaunpur—approximately 20,000 men—were assigned overseers to get them to horse that very night, which was Saturday night. **[371b]**

On Sunday morning the army began to cross the Ganges. I got into a boat at the first watch and crossed. It was the third watch when Ruyzard and his men, who had gone to inspect the crossing, came. They had not found a crossing. They brought news of the meeting along the way of the boats and the division assigned.

روز سه‌شنبه از جائی که آب گذشته بودیم کوچ کرده نزدیك بجای جنگ، که همراه شدن دو آب است، نزدیك بآن در یك کروه آمده فرود آمده شد. من خود رفته فرنگی و ضرب‌زن انداختن استا علی‌قلی‌را تفرج کردم. همین روز استا علی‌قلی بسنگ فرنگی دو کشتی‌را زده شکسته غرق کرد. دیگ کلان‌را بجای جنگ برده بجهت ساختن جای آن ملا غلام‌را محصل گذاشته چندی از یساولان و جوانان جلدرا باو کومك تعیین کرده برگشته آمده در برابر اوردو در یك ارالی معجون خوردیم. این شب معجون‌ناك شده کشتی‌را نزدیك بخرگاه آورده شب همانجا تکیه کردم.

این شب غریب [۵۰۹ب] واقعهٔ دست داد. نزدیك بسه پهر شب در کشتی سوران و غوغا برآمد. چهره‌ها هرکدام یك چوب کشتی‌را گرفته «اور، اور» گفته فریاد کردن گرفتند. کشتی فرمایش که من دران خواب کرده بودم در پهلوی کشتی آسایش بود. یك تونقتار آنجا [ل۲۶۵ب] بود. از خواب چشم وا کرده می‌بیند که یك کسی بکشتی آسایش دست زده در خیال برآمدن است. بر سر او بسنگ می‌زند. در وقت فرو رفته از آب برآمدن بر سر تونقتار شمشیر می‌اندازد. اندکی زخم کرده بود. بطرف آب می‌گریزد. غوغا ازین جهت بوده است. شبی که از منیر آمده بودیم هم نزدیك بکشتی یك دو تونقتار چند هندوستانی‌را رانده دو شمشیر و یك خنجر ایشان‌را آورده بودند. خدای تعالی نگاهداشت.

اگر تیغ عالم بجنبد ز جای نبُرّد رگی تا نخواهد خدای

صباح آن روز چهارشنبه در کشتی گنجایش درآمده بجائی که سنگ می‌انداختند نزدیك آمده هرکس‌را بیك کاری تعیین کردم.

بسرداری اوغان‌بیردی مغول مقدار هزار جوان‌را فرستاده شده بود که دو سه کروه بلندتر هرطور کرده از آب بگذرند. [۵۱۰] اینها در وقت رفتن از برابر اوردوی عسکری با بیست سی کشتی بنگالیان که از دریا گذشته پیادهٔ بسیاری برآمده در خیال دست‌برد نمودن بوده اند میرسند. اینها اسپ انداخته گریزانیده چند کس ایشان‌را گرفته سر ایشان‌را بریده کس بسیاری را به تیر زده هفت هشت کشتی‌را می‌گیرند. هم امروز از طرف محمدزمان میرزا هم با چند کشتی بنگالیان رفته برآمده انگیز جنگ می‌کنند. ازان طرف زور آورده بنگالیان‌را گریزانیدند. مردم سه کشتی در آب غرق می‌شوند. یك کشتی‌را بدست آورده پیش من آوردند. اینجا بابا چهره خوب گشته زور می‌آورد. فرمان شد که با [ل۲۶۶] هفت هشت کشتی که اوغان‌بیردی و آنها گرفته بودند محمدسلطان میرزا، یکه خواجه، یونس‌علی، اوغان

On Tuesday we marched from the place we had crossed the river, proceeded and dismounted a kos from the battlefield, which was at the junction of the two rivers. I went myself to watch Master Ali-Qulï fire the balista and culverin. That very day he hit two boats with the balista and sank them. From the other side Mustafa hit two boats with balista shot and sank them. The big gun had been transported to the battle site, and Mulla Ghulam was assigned as overseer to prepare the ground for it. We assigned a troop of *yasavul*s and nimble warriors to help him and then returned and had some *ma'jun* on an island opposite the camp. That evening, stoned on *ma'jun*, I had the boat brought near my tent and just laid back on the boat.

That night a strange thing happened. At around the third watch of the night an alarm broke out on the boat. All the pages had planks from the boat and were yelling to each other, "Strike! Strike!" There was a nightwatchman on the boat Farmayish, on which I was lying down beside the boat Asayish, . **[372]** Opening his eyes, he saw a man with his hands on Asayish,

Sišamba küni su kečkän yerdin köčüp uruš yeri qatılışığa bir kuroh yavuq kelip tüšüldi. Özüm barıp Ustād 'Alī-Qulının firangī u ḍarbzan atmaqını tafarruj qıldum. Ošbu kün Ustād 'Alī-Qulı firangī taši bilä iki kemäni urup sındurup ğarq qıldı. Muṣṭafā ham ol yüzdin firangī taši bilä iki kemä urup sındurup ğarq qıldı. Uluğ qazannı jang jāyığa eltip yerini yasamaqqa Mullā Ġulāmnı muḥaṣṣil qoyup bir pāra yasavullardın va jald yigitlärdin anga kömäk ta'yīn qılıp yanıp kelip ordu toğrısı bir aralda ma'jūn yedük. Bu axšam ma'jūnnāk kemäni xargāhqa yaqın keltürüp kemädä oq takya qıldum.

Bu axšam ğarīb vāqi'a dast berdi. Kečäning üč pāsığa yavuq kemädä sürän va ğawğā čıqtı. Cuhralar harkim kemäning bir yığačını alıp ura ur dep qıčqırašadurlar. Farmāyiš kemäsi men takya qılğan Āsāyiš kemäsining yanıda **[372a]** bir tünqatar anda edi. Uyqudın köz ačıp körär kim bir kiši Āsāyiš kemäsigä elig qoyup čıqar xayālda dur. Üstigä tašlar. Suğa čomup čıqarıda tünqatarnıng bašığa čapar. Azraqča zaxm qılıp edi. Su sarı oq qačar. Ġawğā bu jihattın egändür. Manerdin kelgän kečäsi ham kemäning yaqınıda bir–iki ‹tünqatar bir nečä Hindustānīnı sürüp bir–iki› qılıč va bir xa[n]jarlarını keltürüp edi. Tengri ta'ālā saxladı.

Agar teğ-i 'ālam bijumbad zi jāy / naburrad ragî tā naxwāhad Xudāy.

Tanglası čahāršamba küni Gunjāyiš kemäsigä kirip taš atar yergä yaqınraq kelip harkimni bir iškä ta'yīn qıldım.

Uğan Turdı Muğul bašlığ ming čağlığ yigitni yibärilip edi kim bir–iki–üč kuroh yoqqarıraqtın har ṭawr qılıp su kečkäylär. Bular barurda 'Askarīnıng ordusı toğrısıdın yegirmä–otuzča kemä bilä Bangālīlar ötüp qalın yayaq čıqıp dastburdî körsätür xayālda egändürlär kim bular at salıp qačurup bir nečäsini alıp bašını kesip qalın kišini oqlap yeti–sekiz kemä alurlar. Ham ošbu kün Muḥammad Zamān Mīrzā ṭarafıdın ham bir nečä kemä bilä Bangālīlar barıp čıqıp **[372b]** uruš angezi qılurlar. Ol ṭarafdın zorlap Bangālīlarnı qačurup üč kemä kišisi suğa ğarq bolur. Bir kemäni eligläp mening qašımğa keltürdilär. Munda Bābā Cuhra yaxšı yürüp zorlar. Farmān boldı kim Uğan Turdı alar alğan yeti–sekiz kemä bilä Muḥammad Sulṭan, Yaka Xwāja, Yūnus-'Alī, Uğan Turdı va ol jamā'at kim burun ötmäkkä

about to get in. He hit him in the head with a rock. The man dove into the water and emerged to strike the nightwatchman on the head {with a sword}, wounding him slightly. Then he fled toward the water. This was the reason for the alarm. The night we came from Maner {one or two nightwatchmen had driven away several Hindustanis from near the boat and} brought in one or two of their swords and one of their daggers. God preserved us that time.

If the sword of the world moves from its place,
it will not sever a vein unless God wills it.

The next morning, Wednesday, I got on the boat Gunjayish, went near the place where the stones were being shot and assigned everyone a task.

A thousand warriors under Ughan Turdï Mughul were sent to get across however they could one, two or three kos upstream. While they were going, the Bengalis were planning to cross in twenty to thirty boats opposite Askari's camp and emerge en masse on foot and strike a coup when these charged on their horses and sent them flying, capturing a few, severing a few heads, shooting many with arrows and capturing seven or eight boats. This same day the Bengalis went in a few boats, got out on Muhammad-Zaman Mirza's side **[372b]** and provoked a battle. [Our men] pressed hard, put the Bengalis to flight and sank three boats with all hands aboard. They got hold of one boat and brought it to me. Here Baba Chuhra fought outstandingly. It was ordered that Muhammad Sultan, Yaka Khwaja, Yunus-Ali, Ughan

بیردی و آن جماعه که پیشتر بجهت گذشتن مقرر شده بودند کشتی‌هارا بیگاه در تاریکی کشیده بگذرند.

همین روز از عسکری کس آمده بود که از آب بی‌باقی گذشتند. فردا صباح که پنجشنبه باشد بر سر یاغی خواهند آمد. فرمان شد که این گذشته‌ها هم بعسکری همراه شده بر سر غنیم بروند. نماز پیشین از پیش استا [۵۱۰ب] کس آمد که «سنگ طیار شده است. چه فرمان میشود؟» فرمان شد که «این سنگ‌را بیندازد. تا رفتن من باز یك سنگ دیگر طیار بکند.» در نماز دیگر در کشتی زورق خورد بنگالی درآمده در جائی که ملچار برداشته شده بود رفتم. استا یك نوبت سنگ کلان انداخت. باز چند مرتبه فرنگی انداخت. بنگالیان بآتش بازی شهرت داشتند. این مرتبه خوب ملاحظه کردیم. یك جای‌را چاغ کرده نمی‌اندازند. بهر طور باشد می‌اندازند. همین نماز دیگر فرمودیم که بدریای سرو از پیش ایشان یك چند کشتی‌را کشیده گذرانند. مردمان کشتی کشنده بی‌تحاشی و بی‌پناه تا بیست کشتی‌را کشیده گذشتند. فرمان شد که ایسان تیمور سلطان، توخته بوغا سلطان، بابا سلطان، آرایش خان، شیخ گورن در جائی که این کشتیها کشیده شده است رفته کشتی‌هارا محافظت بکنند.

ازانجا برگشته در یك پاس به اوردو آمدم. نزدیك به نیم شب از کشتیهای بالا کشیده شده خبر آمد که «فوجی که تعیین شده بود پیشتر رفت. ما کشتیهارا کشیده می‌رفتیم که کشتیهای [ل۲۶۶ب] بنگالی یك جای تنگی‌را گرفته جنگ کردند. به پای یك کشتی‌بانی [۵۱۱] سنگ رسیده پایش شکست. نتوانستیم گذشت.»

صباح پنجشنبه از مردم ملچار خبر رسید که «کشتیهای بالائی تمام آمدند. سواره‌های ایشان تمام سوار شده روبروی فوج ما که می‌آید متوجه شدند.» من هم نیز سوار شده بر سر کشتیهائی که شب گذرانده شده بود آمدم. کس دوانده شد که محمد سلطان میرزا و جماعهٔ که بگذشتن مقرر شده بودند بی‌توقف گذشته بعسکری ملحق شوند. ایسان تیمور سلطان، توخته بوغا سلطان که بر سر این کشتیها بودند فرمودم که بگذشتن مشغول شوند. بابا سلطان بجای مقرر شده نیامده بود.

فی‌الحال ایسان تیمور سلطان بیك کشتی با سی چهل نوکر خود اسپان خودرا در کنار کشتی گرفته گذشتند. از عقب ایشان یك کشتی دیگر هم روان شد. گذشتن ایشان‌را دیده از بنگالیان پیادهٔ بسیاری باینها متوجه شدند. هفت هشت نوکر ایسان تیمور سلطان سوار شده در روبروی این پیاده‌ها رفته تا سوار شدن سلطان زد و خورد کرده پیاده‌هارا بطرف

Turdï and the group that had previously been assigned to cross should haul upstream under the cover of darkness the seven or eight boats that Ughan Turdï and his men had seized.

This very day a man came from Askari to say that they had crossed the river leaving nothing behind. The next morning, which was Thursday, they would attack the enemy. It was ordered that those who had crossed would join Askari and proceed to the attack. At noon a man came from Master [Ali-Qulï] to say that the stones were ready. What was to be ordered? An order was given to fire and to have another stone ready by the time I got there. Late that afternoon I got into a little Bengali skiff and went to the place where the emplacements had been raised. Master [Ali-Qulï] shot one large stone and then a few balista shots. The Bengalis have a reputation for fireworks. This time we tried them well. They do not aim at a particular place and fire but simply shoot any way. That afternoon we ordered a few boats to be hauled across the Sarju opposite to where they were. **[373]** The boat-pullers hauled a few boats across without fear and without cover. It was ordered that Esän Temür Sultan, Tokhta Buqa Sultan,

muqarrar bolup edilär, kemälärni keč qaranğuda yoqqarı ta[r]tıp ötkäylär.

Ošbu kün ‘Askarīdın kiši kelip edi kim sudın bebāqī öttilär. Tangla ṣabāḥı, kim panjšamba küni bolğay, yağı üstigä kelürlär. Farmān boldı kim bu ötkänlär ‘Askarīğa qošulup ğanīm üstigä yürügäylär. Namāz-i pešīn Ustā qašıdın kiši keldi kim “Taš tayar boluptu[r]. Ne farmān ‹bolur?” Farmān› boldı kim bu tašnı atsun. Yana men barğunča yana bir tašnı tayar qılsun. Namāz-i dīgardä kičikkinä Bangālī zawraqqa kirip moljar qoparğan yergä bardım. Ustā bir nawbat uluğ taš attı. Yana bir nečä firangī attı. Bangālīlarnıng ātašbāzlıq bilä šuhratı bar edi. Bu nawbat yaxšı sınaduk. Bir yerni čaq qılıp atmaydurlar, har ṭawr bilä atadurlar. Ošbu namāz-i dīgar buyurduk kim Sarū daryāsı bilä alarnıng alıdın bir nečä kemäni tartıp ötkärdilär. Kemä tartar kišilär betaḥāšī **[373a]** va bepanāh bir nečä kemäni tartıp ötkärdilär. Farmān boldı kim Esän Temür Sulṭān, Toxta Buqa Sulṭān, Bābā Sulṭān, Ārāyiš Xan, Šayx Gūran bu kemälär ötkän yerdä turup kemäni muḥāfaẓat qılğaylar.

Andın yanıp bir pāsta orduğa keldim. Yarım kečägä yavuq yoqqarı tartadurğan kemälärdin xabar keldi kim “Ta‘yīn bolğan fawj ilgäriräk bardı. Biz kemälärni tartıp baradur edük kim Bangālī kemälärni biz tartar yerni tuyup uruštılar. Bir kemäčini‹ng› ayaqığa taš tegip ayaqı sındı. Ötä almaduk.”

Panjšamba ṣabāḥı moljarda kelärdin xabar keldi kim “Yoqqarıqı kemälär tamām keldilär. Atlığları tamām atlanıp bizning kelädürgän fawjnıng rūbarūyığa mutavajjih boldılar.” Men dağı ıldam atlanıp axšam ötkärgän kemälärning üstigä keldim. Kiši čapturuldı kim Muḥammad Sulṭān Mīrzā bašlığ ötmäkkä muqarrar bolğanlar betavaqquf ötüp ‘Askarīğa qošulsunlar. Esän Temür Sulṭān bilä Toxta Buqa Sulṭān, kim bu kemälär üstidä edilär, buyurdum kim ötmäkkä mašğūl bolsunlar. Bābā Sulṭān muqarrar bolğan yerdä kelmäydür edi.

Fī’l-ḥāl Esän Temür Sulṭān bir kemä bilä otuz–qırqča nökäri bilä atlarını **[373b]** kemälärining yanıda yaldap öttilär. Bularnıng käyničä yana bir kemä ham ravān boldı. Bularnıng ötkänini körüp Bangālīlar qalın yayaq bularğa mutavajjih boldılar. Esän Temür Sulṭānnıng yeti–sekiz nökäri atlanıp bu yayaqlarnıng utrusığa barıp Sulṭān atlanğunča

Baba Sultan, Arayish Khan and Shaykh Ghuran should position themselves at the place where the boats crossed and give them some protection.

I returned to camp at the first watch. At nearly midnight news came from the boats that were being hauled upstream, saying, “The division assigned has gone forward. We were hauling the boats when the Bengalis found out where we were hauling the boats and attacked. A stone projectile hit one of the boatmen in the leg and broke it. We could not cross.”

On Thursday morning word came from the men of the emplacements, saying, “All the boats from upstream have come. Their cavalry have all mounted and are headed straight for our division as they come.” I too galloped to the boats that had been sent across by night. Someone was sent posthaste to tell the men assigned to cross under Muhammad-Sultan Mirza to cross immediately and join Askari. I ordered Esän Temür Sultan and Tokhta Buqa Sultan, who were above these boats, to get busy crossing. Baba Sultan had not come to his assigned place.

Immediately Esän Temür Sultan with a boat and thirty or forty of his liegemen crossed, **[373b]** holding their horses by the manes next to the boat. After them another boat set out. Seeing them crossing, a large troop of Bengali footsoldiers headed toward them. Seven or eight of Esän Temür Sultan’s liegemen mounted, rode to encounter the footsoldiers and, while Sultan was getting mounted, they battled and fought the footsoldiers in Sultan’s

سلطان کشیدند. تا این وقت ایسان تیمور سلطان هم سوار شد. کشتی دوم هم گذشت. با سی، سی و پنج سوار بر پیادهٔ بسیاری تاخته خوب گریزاند. خیلی کار نمایان کرد. [۵۱۱ب] اول، چست و چسبان و بی تحاشی از همه پیشتر گذشت. دوم آنکه بر سر پیادهٔ بسیاری به کس کم خوب رفته گریزاند. توخته بوغا سلطان هم گذشت. کشتیها پی در پی گذشتن گرفتند. لاهوری [ل۲۶۷] و هندوستانی هرکس از طرف خود، بعضی بدستك، بعضی بدستهٔ نی، گذشتن گرفتند.

این حالت‌را دیده کشتیهای بنگالی روبروی ملچار آب پایان بگریختن رو نهادند. درویش محمد ساربان و دوست ایشیك‌آغا و نوربیگ و بعضی از جوانان دیگر از روبروی ملچار گذشتند. بسلطان کس دوانیدم که گذشتگان‌را خوب جمع کرده چون فوج پیش نزدیك برسد، از پهلوی او گشته بغنیم دست بکنند. گذشته‌هارا سلطانان بخودها همراه ساخته سه چهار توپ شده بطرف غنیم متوجه شدند. اینها چون نزدیك رسیدند، مردم غنیم پیاده‌های خودرا در پیش انداخته بآسایش توقف نکرده مانده روان می‌شود. از فوج همراه عسکری مقرر شده کوکی بجماعت خود می‌رسد. ازین طرف سلطانان رسیده دست می‌کنند. غنیم‌را فروز آورده گرفته روان می‌شوند. بسنت‌راو نام کافر معتبری‌را [۵۱۲] کوکی می‌گیرد. فروز آورده سرش‌را می‌برند. ده پانزده کس او بر سرش فروز می‌آیند. همانجا می‌کشند. توخته بوغا سلطان از پیش غنیم رفته تاخته خوب شمشیر می‌رساند. دوست ایشیك‌آغا هم شمشیر می‌رساند. مغول عبدالوهاب و برادر خورد او هم شمشیر می‌رساند. مغول، باوجود آنکه آب بازی نمی‌داند، بجیبه از دریا یالدامیش کرده می‌گذرد.

کشتی‌های من عقب بود. بکشتی‌ها کس فرستادم. کشتی فرمایش پیشتر آمد. در کشتی فرمایش درآمده گذشته منزلهای بنگالیان‌را سیر کرده در کشتی گنجایش درآمده بالا آب کشاندم. میرمحمد [ل۲۶۷ب] جاله‌بان عرض کرد که دریای سرورا از بلندتر گذشتن بهتر است. فرمان شد که مردم لشکر از جائی که او گفته بود بگذشتن مشغول شوند. بمحمد سلطان میرزا و آن سرداران که بجهت گذشتن فرمان شده بود در وقت آب گذشتن کشتی یکه خواجه غرق شد. یکه خواجه برحمت حق رفت. نوکر و ولایت اورا به برادر خورد او قاسم خواجه عنایت کردم.

نماز پیشین در اثنای غسل سلطانان آمدند. تعریف و ستایش کرده از عنایت و شفقت امیدوار کردم. عسکری هم در همان اثنا آمد. اول کار دیدن [۵۱۲ب] عسکری بود.

---

direction. By this time Esän Temür Sultan had gotten to horse. The second boat had also crossed. With thirty or thirty-five horsemen he charged the many footsoldiers and easily put them to flight. It was a really outstanding feat he performed. First, he crossed nimbly and fearlessly before anyone else; and second, he charged a large body of footsoldiers with only a few men and put them to flight. Tokhta Buqa Sultan also crossed. The boats began to cross continuously. Lahoris and Hindustanis, each from where he was, began to cross, some swimming and others with bundles of reeds.

Seeing this situation, the mass of Bengalis opposite the batteries set their boats moving downstream to get away. Darwesh Muhammad Sarban, Dost Eshik-Aqa, {Nur Beg} and some other warriors crossed opposite the batteries. I sent a man at a gallop to Sultan to say, "Assemble well those who have crossed and, when you reach near the opposing division, proceed around their flank and get to grips with the enemy." **[374]** The sultans attached those who had crossed to themselves, formed three or four groups and set out in the direction of the enemy. As they approached, the enemy moved footsoldiers out front and began to move

tartqulašıp atqulašıp yayaqlarnı Sulṭān sarığa tarttılar. Mungača Esän Temür Sulṭān ham atlandı. İkinči kemä ham kečti. Otuz–otuz beš atlığ bilä qalın yayaqqa čapıp yaxšı qačurdı. Xaylî numāyān iš qıldı. Avval čust u časpān betaḥāšî barčadın burunraq kečti. İkinči ol kim qalın yayaqnıng üstigä az kiši bilä yaxšı yürüp qačurdı. Toxta Buqa Sulṭān ham kečti. ‹Kemä›lär pay-dar-pay kečmäkkä kiriштilär. Lāhawrī va Hindustānī yosunluğ tušıdın dastak bilä va dasta-i qamış bilä ötä kiriштilär.

Bu ḥālatnı körüp moljar toğrısıdaqı qalın Bangālī kemäläri su qoyı qačmaqqa yüz qoydılar. Darveš Muḥammad Sārbān va Dost Ešik-Aqa va yana ba'zı yigitlär moljar toğrısıdın öttilär. Sulṭānlarğa kiši čapturdum kim "Ötkänlärni yaxšı yığıp ol utrudaqı fawjğa yavuq yetä yanıdın yürüp ğanīmğa elig **[374a]** qošung." Ötkänlärni sulṭānlar özlärigä qošup üč–tört top bolup ğanīm sarı mutavajjih boldılar. Bular yavuq yetä ğanīm kišisi yayaqnı alığa salıp yasalını buzmay yürüy berür. 'Askarī bilä muqarrar bolğan fawdın Kūkī jamā'atı bilä yetär. Ol ṭarafdın Kūkī, bu ṭarafdın sulṭānlar yetip elig qošarlar. Ġanīmnı tüšürä alıp teprärlär. Basant Rāo atlığ mu'tabar kāfirnı Kūkī alar tüšürüp bašını kesärlär. On–on beš kišisi anıng üstigä tüšär. Ošanda oq čapqularlar. Toxta Buqa Sulṭān ğanīmnıng alıdın barıp čapıp yaxšı qılıč yetkürür. Muğul 'Abdul-Wahhāb va inisi ham qılıč yetkürürlär. Muğul, bāvujūd kim su bilmäs, jebä bilä daryādın at yaldap ötär.

Mening kemälärim käyin edi. Kemälärgä kiši yibärdim. Farmāyiš kemäsi ilgäriräk keldi. Farmāyiš kemäsigä kirip ötüp Bangālīlarnıng yurtlarını sayr qılıp Gunjāyiš kemäsigä kirip "Yoqqarı yer bar?" sordum. Mīr Muḥammad Jālabān 'arḍ qıldı kim "Sarū daryāsı yoqqarı-raqdın ötkäli yaxšıraq tur." Farmān boldı kim ol degän yerdin čerig eli ötmäkkä mašğūl bolğaylar. Muḥammad Sulṭān Mīrzā bašlığlarğa kim ötmäkkä **[374b]** farmān bolup edi, su ötärdä Yaka Xwājanıng kemäsi ğarq bolup Yaka Xwāja Tengri raḥmatığa bardı. Nökär va vilāyatını inisi Qāsim Xwājağa 'ināyat qıldım.

Namāz-i pešındä ğusl asnāsıda sulṭānlar keldilär. Ta'rīf u sitāyiš qılıp 'ināyat u šafaqattın umedvār qıldım. 'Askarī ham ošol asnāda keldi. 'Askarīnıng avval iš körgäni edi: šüküni

---

without breaking ranks. From the division assigned to Askari, Kuki arrived with his troop. From that side Kuki, and from this side the sultans arrive and begin hand-to-hand combat. They unhorse the enemy, seize them and move on. Kuki and his men unhorse an important infidel named Basant Rao and cut off his head. Ten or fifteen of his men fell on them, but they were immediately cut to pieces. Tokhta Buqa Sultan went opposite the enemy and wielded his sword well. Mughul Abdul-Wahhab and his younger brother also wielded their swords. Although Mughul did not know how to swim, he crossed the river in his armor holding on to his horse's mane.

My boats were behind. I sent someone to the boats. The boat Farmayish came first. I got on, crossed, toured the Bengalis' campsites, got on Gunjayish and asked if there was a place [to cross] farther up. Mir-Muhammad Jalaban reported that it was better to cross the Sarju farther up. An order was given for the soldiers to get busy crossing at the place he spoke of. While Muhammad Sultan Mirza and those commanders' troops were crossing as they had been ordered, **[374b]** Yaka Khwaja's boat sank and he perished. His liegemen and estates were awarded to his younger brother, Qasim Khwaja.

While I was making my ablutions at noon the sultans came. I praised them and made them hopeful of reward and promotion. Askari also came at that time. It was the first action Askari

شوگونش خوب شد. آن شب چون هنوز اوردو نگذشته بود، در یك ارالی در کشتی گنجایش تکیه کردم.

روز جمعه در شمال دریای سرژو از توابع خرید از پرگنهٔ نرهن در گوندنه نام موضعی فرود آمده شد. روز یکشنبه کوکی‌را با جماعتش بحاجی‌پور بجهت خبر گرفتن فرستاده شد. شاه‌محمد معروف، که در آمدن سال گذشته اورا رعایت کلان کرده ولایت سارن‌را داده شده بود، چند مرتبه خوبها رفت. معروف پدر خودرا دو مرتبه جنگ کرده و زیر کرده گرفته بود. در وقت گرفتن سلطان‌محمود بهاررا بغدر و رفتن ببن و شیخ‌بایزید بر سر او چاره نتوانسته کرد و بایشان همراه شده بود. درین ایام هم چند نوبت عرضه‌داشت او آمده بود. در میان مردم ازو سخنان پریشان می‌گفتند. بمجرد گذشتن عسکری از گذر هلدی با جمعیت خود آمده عسکری‌را دیده با عسکری [ل۲٦۸] بر سر بنگالیان آمد. در بودن همین منزل آمده ملازمت کرد. درین ایام از ببن و شیخ بایزید متواتر خبرها آمد که در خیال گذشتن دریای سرژ بوده اند.

در همین ایام از سنبل [۵۱۲] عجب خبری آمد. علی‌یوسف که در سنبل بوده طوری ضبط و ربط کرده بود، خودش و یك مصاحب طور طبیبش در یك روز برحمت حق می روند. بجهت ضبط و ربط سنبل مقرر شد که عبدالله برود. روز جمعه پنجم رمضان عبدالله‌را بسنبل رخصت داده شد. در همین ایام عرضه‌داشت چین تیمور سلطان آمده بود که از امرای مقرر شده از جهت آمدن کوچ از کابل نتوانسته اند همراه شد. محمدی و بعضی دیگر با سلطان تا صد کروه راه یك ایلغار رفته بلوچ‌را خوب زیر کرده اند. از عبدالله بچین تیمور سلطان و سلطان‌محمد دولدی و محمدی و بعضی امرای آنجائی و جوانان فرمان شد که با چین تیمور سلطان در آگره جمع شده طیار شده بایستند. مخالفان بهر طرف که رو آرند آن طرف متوجه شوند.

روز دوشنبه هشتم ماه جلال‌خان نبیرهٔ دریاخان که شیخ‌جمالی بجهت او رفته بود با جمیع امرای معتبر خود آمده ملازمت کرد. هم امروز یحیی نوحانی، که پیشتر برادر خورد خودرا فرستاده اظهار بندگی کرده بود و فرمان بشاشت رفته، آمده ملازمت کرد. چون هفت هشت هزار افغان نوحانی بامیدواری آمده بودند آنهارا نومید نکرده از بهار یك کرور [۵۱۲ب]

---

had seen, and it was taken as a good presage. That evening, since the camp had not crossed yet, I lay back on Gunjayish at an island.

On Friday we stopped in a village in the Narhan district named Godna, a dependency of Kharid to the north of the Sarju river. On Sunday Kuki and his troop were sent to Hajjipur to gather intelligence. Shah-Muhammad, Ma'ruf's son, who had been greatly patronized when we came last year and given the district of Saran, performed a few outstanding feats, twice defeating and capturing his father, Ma'ruf. When Sultan Mahmud treacherously seized Bihar and was attacked by Biban and Shaykh Bayazid, [Shah-Muhammad] had been unable to do anything other than join them. This time too several reports had been received from him, even though among the men ridiculous things were being said about him. As soon as Askari crossed at the Haldi ford he and his troop came to see Askari [**375**] and accompanied Askari against the Bengalis. While we were at this campsite he came and paid homage to me. At this same time news was continually being received about Shaykh Bayazid and Biban, who were said to be thinking about crossing the Sarju.

yaxšı boldı. Ol axšam čun hanūz ordu kečmäydür edi, bir aralda Gunjāyiš kemäsidä takya qıldım.

Ādīna küni Sarū daryāsınıng šimālıda Xarīd tavābi'ı Narhan parganasining Gondna atlığ kentidä tüšüldi. Yakšamba küni Kūkīnı jamā'atı bilä Ḥājjīpūrğa xabar alğalı yibärildi. Šāh Muḥammad-i Ma'rūf, kim bıltur kelgändä anga uluğ ri'āyat qılıp Sāran vilāyatını berilip edi, nečä qatla yaxšılar bardı. Atasını Ma'rūfnıng iki qatla urušup basıp tutup edi. Sulṭān Maḥmūd ğadr bilä Bihārnı alğanda Biban bilä Šayx Bāyazīd ‹a›nıng üstigä barğanda čāra qıla almay alarğa qatılıp edi. Bu furṣatta ham nečä nawbat 'arḍadāštı kelip edi. El arasıda andın parešān sözlär derlär edi. 'Askarī Haldī guzaridin ötkäč oq jam'iyyatı bilä 'Askarīnı kelip **[375a]** körüp 'Askarī bilä Bangālīlar üstigä keldi. Ošbu yurtta egändä kelip mulāzamat qıldı. Bu ayyāmda Šayx Bāyazīd va Bibandin mutavātir xabarlar kelädür edi. Sarū daryāsını ötär xayālıda emišlär.

Ošbu furṣatta Sambaldın 'ajab xabarî keldi. 'Alī Yūsuf, kim Sambalda turup ṭawrî ḍabṭ u rabṭ qılıp edi, özi va bir muṣāḥib yosunluğ ṭabībî bir kündä oq Tengri raḥmatığa barurlar. Sambalnıng ḍabṭ u rabtı üčün muqarrar boldı kim 'Abdullāh Sambal ḍabṭ u rabṭığa barğay. Ādīna küni Ramaḍān ayınıng bešidä 'Abdullāhqa Sambalğa ruxṣat berildi. Cın Temür Sulṭānnıng ošbu ayyāmda 'arḍadāštı kelip edi kim muqarrar bolğan beglärdin Kābuldın köč kelädürgän jihatıdın sulṭānğa qošula almaydurlar. Muḥammadī va yana ba'zılar sulṭān bilä yüz kurohčä bir ılğap barıp Baločnı yaxšı basıpturlar. 'Abdullāhdın Cın Temür Sulṭānğa va Sulṭān Muḥammad Dulday va Muḥammadī va ba'zı andaqı beglärgä va yigitlärgä farmān boldı kim Cın Temür Sulṭān bilä Āgradä yığılıp tayar bolup turğa[y]la[r]. Muxāliflar har sarı yüzlä[n]sälär, ol sarı mutavajjih bolğaylar.

Dušamba küni aynıng sekiz‹i›dä Jalāl Xan Daryā [Xa]n- **[375b]** -nıng nabīrasigä kim Šayx Jamālī barıp edi, bolğan mu'tabar umarāsı bilä kelip mulāzamat qıldı. Ham ošbu kün Yaḥyā Noḥānī, kim burunraq inisini yibärip qulluq iẓhārı qılıp edi ‹va› bašāšat* farmānı barıp edi, kelip mulāzamat qıldı. Cun yeti–sekiz ming Noḥānī va Afğān umedvārlıq bilä kelip edilär, alarnı nawmed qılmay Bihārdın bir karor xālişa qılıp ellig lak Maḥmūd Xan Noḥānīğa

---

At this time a strange piece of news came from Sambhal. Ali Yusuf, who had been doing an excellent job of consolidating Sambhal, and a young physician accompanying him had both died on the same day. To maintain order in Sambhal it was decided that Abdullah should go. On Friday the 5th of Ramadan [May 13], Abdullah was given leave to go to Sambhal.

Around this same time a report came from Chïn Temür Sultan saying that several of the begs assigned had not been able to join him because of the womenfolk coming from Kabul. Muhammadi and some others had ridden straight with Sultan for around a hundred kos and crushed the Baluch decisively. Through Abdullah orders were given to Chïn Temür Sultan, Sultan-Muhammad Dulday, Muhammadi and some of the other begs and warriors there to assemble with Chïn Temür Sultan at Agra and stand at readiness to set out after the rebels wherever they might go.

On Monday the 8th [May 16], Jalal Khan, **[375b]** Darya Khan's grandson to whom Shaykh Jamali had gone, came with his high-ranking amirs to pay homage to me. This same day Yahya Nohani came to pay homage. Before he had sent his younger brother to advise us of his submission, and the brother had been sent back with notices of our good intentions. Since seven or eight thousand Nohanis and Afghans had come with great expectations, we, without discouraging them, made a crore of Bihar royal demesne, awarded fifty lacs to

خالصه نموده پنجاه لك بمحمود خان نوحانی عنایت [ل۲٦۸ب] کرده آنچه مانده بود بهمین جلال خان مسلم داشته شد. یك کرور دیگر خدمتانه هم قبول کرد. بجهت تحصیل این زر ملاغلام یساول‌را فرستاده شد. بمحمدزمان میرزا ولایت جونه‌پور داده شد.

شب پنجشنبه غلام‌علی نام، نوکر خلیفه، پیش از اسماعیل میتا با ابوالفتح نام، نوکر شاهزاده منگیر، آن سه فصل سخن‌را برده بود. با همان ابوالفتح همراه خطهای شاهزاده منگیر و حسن‌خان لشکر وزیر که بخلیفه نوشته بود آورد. آن سه شرط‌را قبول کرده طرف نصرتشاه‌را بخود گرفته سخن اصلاح‌را در میان انداخته است. چون این یورش بجهت دفع افغانان یاغی بود، ازین یاغیان بعضی سر خودرا گرفته گم شدند، بعضی‌ها آمده چاکری و بندگی قبول کردند. اندکی که مانده بودند، دست‌نگر بنگالی بودند. آن‌را بنگالی بخود گرفت. بشکال هم نزدیك رسیده بود. ما هم در مقابلهٔ آن با شرایط مذکوره سخن اصلاح‌را نوشته فرستادیم.

[۵۱۵] روز شنبه اسمعیل جلوانی، علاول‌خان نوحانی، اولیاخان استرانی با پنج شش امرائی آمده ملازمت کردند. هم امروز ایسان تیمور سلطان و توخته بوغا سلطان جلدو کمرشمشیر و کمر خنجر و جیبه‌ها و خلعتها و اسپان تپچاق، بایسان تیمور سلطان از پرگنهٔ نارنول سی لك و به توخته بوغا سلطان از پرگنهٔ شمس‌آباد سی لك عنایت کرده زانو زنانده شد.

روز دوشنبه پنجم ماه از طرف بنگاله و بهار [ل۲٦۹] خاطررا جمع نموده از منزل کنار دریای سرو و نواحی موضع گوندنه بجهت دفع شر بین و شیخ‌بایزید حرام‌خوار عزم جزم کرده کوچ کردیم. دو منزل در میان کرده روز چهارشنبه بر سر گذر چوپاره چترموك سکندرپور فرود آمده شد. از هم امروز مردم بگذشتن مشغول شدند. ازین حرام‌خواران متواتر خبر آمدن گرفت که از سرو و گگر گذشته بطرف لکنو متوجه شده اند. بجهت گذربندی ایشان از امرای ترك و هند سلطان‌جلال‌الدین شرقی، علیخان فرملی، تردیکه، نظامخان‌بیانی، قریمیش اوزبك، قربان چرخی، حسین‌خان دریاخانی، این سرداران‌را تعیین کرده شب پنجشنبه رخصت [۵۱۵ب] داده شد.

همین شب بعد از تراویح یك پهر و پنج گری شده بود که ابرهای بشکال پیدا شده در یك زمان آنچنان طوفان شده باد سختی برخاست که چادر ناافتاده کم ماند. من در میان

Mahmud Khan Nohani, and had the remainder held for Jalal Khan, who accepted to pay a crore as *khidmatana* tribute. Mulla Ghulam Yasavul was sent to collect these monies. The district of Jaunpur was given to Muhammad-Zaman Mirza.

PEACE IS MADE WITH NUSRAT SHAH

On Thursday Khalifa's liegeman Ghulam-Ali, who had [been sent] with the prince of Monghyr's liegeman Abu'l-Fath [to deliver] those three terms before Isma'il Mita [was sent], arrived in the company of Abu'l-Fath bringing letters to Khalifa from the prince of Monghyr and Hasan Khan the Lashkar-Vazir in which he accepted the three terms and initiated peace talks on behalf of Nusrat Shah. Since this expedition was to repel the rebel Afghans, some of these rebels had gone off on their own and gotten lost, and others had come and accepted to submit to servitude. **[376]** The few that remained were being held by the Bengali, who took responsibility for them.

The monsoon was near. Therefore we wrote back words of peace in reply on the above-mentioned conditions.

'ināyat qılıp qalğanını ošbu Jalāl Xanğa musallam tutuldı. Bir karor xidmatāna ham qabūl qıldı. Bu yarmaqnıng taḥṣīlığa Mullā Ġulām Yasavulnı yibärildi. Muḥammad Zamān Mīrzāğa Jawnapūr vilāyatını berildi.

Panjšamba küni Xalīfanıng Ġulām-'Alī atlığ* nökäri, kim Ismā'īl Mītādın burunraq Šāhzāda Mungīrnıng Abū'l-Fatḥ atlığ* nökäri bilä ol üč faṣl sözni aytıp edi, ošbu Abū'l-Fatḥ atlığ* bilä hamrāh Šāhzāda Mungīrnıng va Ḥasan Xan Laškar-vazīrnıng Xalīfağa* bitilgän xaṭṭlar‹ı›nı keltürdi. Ol üč šarṭnı qabūl qılıp Nuṣratšāh ṭarafını özigä alıp işlāḥ söz‹i›ni arağa salıptur. Cun bu yürüš yağı Afğānlarnıng daf'ı üčün edi, bu yağılardın ba'zısı bašını alıp ittilär, ba'zısı kelip čākarlik va qulluqnı **[376a]** qabūl ettilär, *azağlaq kim qalıp edi Bangālīnıng dastnigari edi. Anı Bangālī özigä aldı. Biškāl ham yavuqlašıp edi. Biz dağı anıng muqābalasıda mazkūr bolğan šarāyiṭ bilä işlāḥ sözini bitip yibärdük.

Šamba küni Ismā'īl Jalvānī, 'A[l]ā'ul Xan Noḥānī, Awliyā Xan Išrāqī beš–altı umarā bilä kelip mulāzamat qıldılar. Ham ošbu kün Esän Temür Sulṭān bilä Toxta Buqa Sulṭānğa jüldü kamar-šamšer va kamar-xanjar va jebälär va xil'atlar va topčaq atlar va Esän Temür Sulṭānğa ‹Närnawl parganasidin otuz lak va Toxta Buqa Sulṭānğa› Šamsābād parganasidin otuz lak 'ināyat qılıp yükündürüldi.

Dušamba küni aynıng on bešidä Bihār va Bangāla ṭarafıdın xāṭirnı jam' qılıp Sarū daryāsı yaqasıdaqı va Gondna navāḥīsıdaqı yurttın Biban va Šayx Bāyazīd ḥarāmxwarnıng daf'-i šarrığa 'azm-i jazm qılıp köčtük. Ara iki qonup čahāršamba Caturmūk Sikandarpūrnıng Cawpāra atlığ guzari üstigä tüšüldi. Ošbu kündin el ötmäkkä mašğūl boldılar. Bu ḥarāmxwarlardın mutavātir xabar kelä bašladı kim Sarū bilä Gagardin ötüp Laknaw sarı mutavajjih durlar. Bularnıng guzarbandlıqığa Türk u Hind umarāsıdın Sulṭān Jalāluddīn Šarqī, 'Alīxān Farmulī, Turdıka, Niẓām Xan Bayānī, Tolmıš Özbäg, Qurbān Carxī, Ḥasan Xan **[376b]** Daryāxānī bašlığlarnı ta'yīn qılıp panjšamba axšamı ruxṣat berildi.

Ošbu axšam tarāvīḥdın songra bir pās beš garī bolup edi kim biškāl bulutları qaplanıp* bir zamānnıng ičidä andaq ṭūfān bolup qatığ yel qoptı kim yıqılmağan čadır kam qaldı. Men

---

On Saturday Isma'il Jalwani, Alaul Khan Nohani and Awliya Khan Ishraqi came with five or six amirs and paid homage. This same day Esän Temür Sultan and Tokhta Buqa Sultan were awarded girth swords, girth daggers, armor, robes of honor and fine horses. Esän Temür Sultan was {awarded thirty lacs from the Narnaul district, and Tokhta Buqa Sultan was awarded thirty lacs} from the district of Shamsabad and made to kneel in fealty.

On Monday the 15th [May 23], my mind at ease concerning Bihar and the Bengal, we set out from camp in the vicinity of Godna, determined to repel the evil of the ingrates Biban and Shaykh Bayazid. Stopping twice for the night along the way, on Wednesday we stopped at a ford called Chaupara in Chaturmuk, Sikandarpur and the men got busy crossing. News of these ingrates began to pour in continually that they had crossed the Sarju and Gogra and were headed in the direction of Lucknow. To block their way the Turk and India officers Sultan Jalaluddin Sharqi, Ali Khan Farmuli, Turdïka, Nizam Khan of Bayana, Tolmïsh the Uzbek, Qurban Charkhi and the Daryakhanis under Hasan Khan **[376b]** were appointed and given leave to depart on Wednesday evening.

A MONSOON SQUALL

This same evening after *taravih* it was the fifth *ghari* of the first watch when the monsoon clouds appeared, and within an instant such a storm brewed and fierce wind arose that few

خرگاه کتابت میکردم. تا جمع نمودن کاغذ و اجزا فرصت نشد. خرگاه‌را با پیشخانه بر سر من انداخت و تونگلوگ خرگاه ریزه ریزه شد. خدا نگاهداشت. آسیبی نرسید. کتاب و اجزا غرق و تر شد. به تشویش جمع آورده به زیلوچهٔ سقرلاط پیچیده در زیر کت نهاده بالای آن گلیمهارا پوشیدیم. بعد از دو گری تسکین یافت. چادر توشکخانه‌را بر پا کرده شمع روشن کرده بمشقت آتش درگیرانده تا صبح خواب نکرده بخشك ساختن اوراق و اجزا مشغول بودیم.

روز پنجشنبه از آب گذشتم. روز جمعه [ل۲٦۹ب] سوار شده خرید و سکندرپوررا سیر کرده شد. هم امروز عبدالله و باقی گرفتن لکنورا نوشته بودند. روز شنبه کوکی‌را با جماعتش پیشتر فرستاده شد که به باقی رفته همراه شود. روز یکشنبه سلطان جنید برلاس‌را و حسن خلیفه را و جماعت ملا اپاق‌را و برادران مؤمن اتکه‌را رخصت داده شد [٥١٤] که رفته به باقی همراه شده تا رسیدن من هرچه از دست ایشان بیاید تقصیر نکنند. همین نماز دیگر بشاه‌محمد معروف خلعت خاصه و تپچاق عنایت کرده رخصت داده شد. بدستور سال گذشته سارن‌را بوجه علوفهٔ او کندله‌را بجهت ترکش‌بند نگاهداشتن عنایت کرده شد. هم امروز باسماعیل جلوانی از سروار هفتاد و دو لك وجه عنایت کرده خلعت خاصه و تپچاق عنایت نموده رخصت داده شد. بعلاول خان نوحانی و جماعهٔ که همراه او آمده بودند هم از سروار وجه تعیین کرده رخصت داده شد. مقرر آنچنان شد که از هرکدام یگان پسر و برادر خورد همیشه در آگره در ملازمت می‌بوده باشد.

کشتی گنجایش و آرایش‌را با دو کشتی بنگالی که از کشتیهائی که درین نوبت از بنگاله بدست افتاده انتخاب کرده شده بود در عهدهٔ بنگالیان کرده شد که از راه ترمهانی بغازی‌پور ببرند. کشتی آسایش و فرمایش‌را فرمان شد که بالا آب سرو با اوردو همراه ببرند. از بهار و سروار خاطررا جمع نموده روز دوشنبه از گذر چوپاره چترموك بطرف [٥١٤ب] اود کنار کنار سرو کوچ کرده شد. تا ده کروه راه آمده از توابع فتح‌پور در کنار کلیره نام موضعی در پهلوی سرو فرود آمده شد. [ل۲۷۱] پگاه کوچ کردگان راه گم کرده بکول کلان فتح‌پور رفته اند. چند کس‌را دوانده شد که مردم نزدیك‌را بگردانند. کیچیك خواجه‌را فرستاده شد که در کنار کول شب بوده لشکری که آنجا فرود آمده صباح آن آورده به اوردو همراه بکند.

پگاه از آنجا کوچ کرده در نصف راه در کشتی آسایش درآمدم. بالا آب تا منزل کشانیده آمدم. در راه پسر شاه‌محمد دیوانه که از پیش باقی آمده بود خلیفه آورده خبر لکنو تحقیق

were the tents that did not blow down. I was in my tent writing. There was no time to gather my papers and notebooks. [The wind] brought the tent and its canopy down on my head. The smoke vent broke into pieces. God kept me safe, and no harm was done, but my books and papers were drenched. We gathered them together with difficulty, wrapped them up in a woolen spread and put them under the cot and spread kilims on top. After two *gharis* the wind died down. We had the *töshäkkhana* tent erected, lit a candle and with great difficulty got a fire going and then got busy drying out the papers and notebooks until dawn with no sleep.

On Thursday I crossed the river. On Friday I mounted and made a tour of Kharid and Sikandarpur. This same day Abdullah and Baqi had written about the taking of Lucknow. On Saturday Kuki and his troop were sent forward to join Baqi. On Sunday Sultan-Junayd Barlas, Hasan Khalifa, [377] Mulla Apaq's troop and Mu'min Atäkä's brethren were given permission to go join Baqi and fail in nothing they might do before I arrived. This afternoon Shah-Muhammad, Ma'ruf's son, was awarded a regal robe of honor and a fine horse and given leave to withdraw. As last year, he was given Saran for his own stipend and Kandhla for the

xargāh ičidä kitābat qıladur edim. Kāğaz u ajzānı yığışturğunča furṣat bolmadı. Xargāhnı peşxāna bilä oq mening başımğa yıqtı. Xargāh tünglüki reza-reza boldı. Tengri saxladı. Āsībî yetmädi. Kitāb u ajzā ğarq öl boldı. Taşviš bilä yığışturuldı. Saqirlāṭ kat zīlūčasığa čırmap kat astığa qoyup üstigä kilimlärni yaytuk. İki garīdın song taskīn taptı. Töšäkxāna čadırını tiktürüp šam‘ yaqturup* mašaqqat bilä ot yandurup tang atqunča uyuxlamay awrāq u ajzānıng qurutmaqığa mašğūl edük.

Panjšamba küni men sudın kečtim. Ādīna küni atlanıp Xarīd va Sikandarpūrnı sayr qılıldı. Ošbu kün ‘Abdullāh bilä Bāqī Laknornıng alılğanını bitip edilär. Šamba küni ‹Kūkī› jamā‘atı bilä ilgäriräk yibärildi kim Bāqīğa barıp qošulğay. Yakšamba küni Sulṭān Junayd Barlasnı va Ḥasan Xalīfanı [377a] va Mullā Apāqnıng jamā‘atını va Mu’min Atäkäning aqa-inisini ruxṣat berildi kim barıp Bāqīğa qošulup men yetkünčä eligdin kelürlärni taqṣīr qılmağaylar. Ošbu namāz-i dīgar Šāh Muḥammad-i Ma‘rūfğa xāṣṣa xil‘at u topčaq ‘ināyat qılıp ruxṣat berildi. Bılturqı dastūr bilä Sārannı vajhığa va Kandlanı tarkašband saxlamaqığa ‘ināyat qılıldı. Ham ošbu kün Ismā‘īl Jalvānīğa Sarvārdın yetmiš iki lak vajh ‘ināyat qılıp xāṣṣa xil‘at va topčaq at ‘ināyat qılıp ruxṣat berildi. ‘Alā’ul Xan Noḥān‹ī› bašlığ anıng bilä kelgänlärgä ham Sarvārdın vajh ta‘yīn qılıp ruxṣat berildi. Muqarrar andaq boldı kim har qaysınıng birär ini-oğlı Āgradä hameša mulāzamatta bolğay.

Gunjāyiš va Ārāyiš kemäsini yana iki Bangālī kemäsi bilä, kim bu nawbat tüškän kemä Bangāla kemäläridin intixāb qılılıp edi, Bangālīlarğa ‘uhda qılıldı kim Tirmuhānī bilä Ġāzīpūrğa eltkäylär. Āsāyiš bilä Farmāyiš kemäsigä farmān boldı kim Sarū yoqqarı ordu bilä hamrāh eltkäylär. Bihār va Sarvārdın xāṭirnı jam‘ qılıp dušamba küni Caturmūknıng Cawpāra guzaridin Awad ṭarafı Sarū yaqalay köčüldi. On kurohčä yol kelip Fatḥpūrnıng tavābi‘ıdın KLYRH yetkän [377b] kentning yanıda Sarū yaqasıda tüšüldi. Ertä köčkänlär azıqıp Fatḥpūrnıng uluğ köligä barıpturlar. Bir nečä kišini čapturuldı kim yaqındaqı elni yandurğaylar. Kičik Xwājanı* yibärildi kim köl yaqasıda qonup anda tüškän čerigni tanglası keltürüp orduğa qošqay.

Ertä andın [k]öčüp yarım yolda Āsāyiš kemäsigä kirdim. Yoqqarı yurtqača tartturup keldim. Yolda Šāh Muḥammad Devānanıng oğlı, kim Bāqī qašıdın kelip edi, Xalīfa keltürdi.

maintenance of his yeomen. This same day Isma‘il Jalwani was awarded a seventy-two-lac stipend from Sarwar, a regal robe of honor and a fine horse and given leave. Stipends were assigned also to the men under Alaul Khan Nohani who had come with [Isma‘il Jalwani?], and they were dismissed. It was decided that a brother or son of each of them should remain permanently in my service in Agra.

The Bengalis were made responsible to transport to Tirmuhani and Ghazipur the boats Gunjayish and Arayish and another two Bengali boats selected from among those that had fallen to us this time. An order was given for Asayish and Farmayish to be transported up the Sarju river along with the camp. With my mind at ease concerning Bihar and Sarwar, on Monday we marched along the banks of the Sarju, across the Chaupara crossing of Chaturmuk towards Oudh. After going some ten kos we stopped on the banks of the Sarju beside a village called Kalira (?), a dependency of Fatehpur. [377b] Those who had marched out early lost their way and went to the large lake at Fatehpur. A few men were sent out to get the nearby men to come back. Kichik Khwaja was dispatched to stay the night beside the lake and bring back to camp the next morning the soldiers who had bivouacked there.

We marched out early the next morning, and halfway along the way I got onto Asayish and had it hauled to the camp upstream. Along the way Khalifa brought Shah Muhammad

شد. روز شنبه سیزدهم ماه رمضان جنگ می‌اندازند. بجنگ هیچ کاری نتوانسته اند کرد. در
اثنای جنگ به کاه جمع کرده شده و کپه و چپری [چیری] آتش در می‌گیرد چنانچه درون
قلعه مثل نتوری تفَسان می‌شود. بالای فصیل تنوانسته اند ایستاد. قلعه‌را می‌گیرند. بعد از
دو سه روز خبر برگشتن ما یافته بطرف دلمو کوچ می‌کنند. امروز هم تا ده کروه راه آمده از
پرگنهٔ سیکری در پهلوی جکیسر نام موضعی در کنار دریای سرو فرود آمده شد. [۵۱۶]
چهارشنبه بجهت آسایش چاروا دران منزل مقام شد. شیخ بایزید و ببن‌را بعضی‌ها می
گفتند که از گنگ گذشته از راه نواحی چوند و چنار خودهارا به بسهی‌های خود خیال کشیدن
داشته اند. امرارا طلبیده مشورت کرده آنچنان مقرر شد که محمدزمان میرزا سلطان‌جنید
برلاس، که عوض جونه‌پور چنارزا و بعضی پرگنات دیگررا یافته بود، محمود خان نوحانی،
قاضی جیا، تاج‌خان سارنگ‌خانی رفته در چنار راه مخالفان‌را بگیرند.
صباح آن روز پنجشنبه پگاه کوچ نموده از دریای سرو جدا شده یازده کروه راه آمده از
پرسرو گذشته در کنار پرسرو فرود آمده شد. امرارا طلبیده مشورت کرده ایسان تیمور
سلطان، محمد سلطان میرزا، توخته بوغا سلطان، قاسم‌حسین سلطان، نیحوب [کذا]
سلطان، مظفرحسین سلطان، قاسم خواجه، جعفر خواجه، زاهد خواجه، جان‌بیگ با نوکران
عسکری، کیچیك خواجه، از امرای هند عالم‌خان کالپی، ملك‌داد کورانی، راووی سروانی،
این امرارا تعیین کرده شد که از عقب ببن و بایزید بطرف دلمو از لشکر جدا شده تیز
بروند. در همین پُرسَرَوْ شب طهارت [۵۱۶ب] می‌کردم. در روشنی شمع ماهی بسیاری جمع
شد. در روی آب برآمدند. من و نزدیکیان من ماهی بسیاری گرفتیم.
روز جمعه بر سر یك شاخ آب این پرسرو فرود آمده شد. خیلی آب باریکی بود. از عبور
و مرور مردم لشکر «تغییر نیابد» گفته بالائی اورا بند کرده یك جای ده در ده شونده‌را
بجهت طهارت راست ساختم. شب بیست و هفتم در همین منزل شد. صباح آن ازین آب جدا
شده از آب توس گذشته فرود آمده شد. روز یکشنبه هم در کنار همین آب فرود آمدیم.
روز دوشنبه بیست و نهم ماه در کنار همین آب توس منزل بود. این شب باوجود آنکه هوا
خوب صاف نبود، یك چند کس ماه دیدند. پیش قاضی گواهی دادند. سر ماه ثابت شد.
صباح سه‌شنبه نماز عیدرا گذارده سوار شدیم. ده کروه راه آمده در یك کروهی ماینگ در
کنار آب گوی فرود آمدیم. نزدیك بنماز پیشین معجون ارتکاب کرده شد. بشیخ‌زین و ملا

Dewana's son, who had come from Baqi with a report confirming the news of Lucknow: the assault was launched [by Biban and Shaykh Bayazid] on Saturday the 13th of Ramadan [May 21], but they were unable to accomplish anything. During the battle fire broke out in the grass and straw huts that turned the inside of the fortress into an oven. They were not able to stay on top of the rampart. The fortress was taken. Two or three days later, having received word of our staying, they marched off to Dalmau. This day we made ten kos and stopped at the bank of the Sarju beside a village called Jalesar in the Sagri (?) district.

On Wednesday halt was made at that site in order to rest the animals. Some said that Shaykh Bayazid and Biban had crossed the Ganges **[378]** and were planning to get themselves to their baggage via Chunar and Chond (?). The begs were summoned for consultation, and it was decided that Muhammad-Zaman Mirza and Sultan-Junayd Barlas, who had received Chunar and some other districts in exchange for Jaunpur, along with Mahmud Khan Nohani, Qazi Jia and Taj Khan Sarangkhani should go and block the rebels' way at Chunar.

The next morning, Thursday, we marched out early, left the Sarju, proceeded eleven kos, crossed the Parsaru and camped on its bank. I summoned the begs for consultation. Esän

Laknaw xabarı taḥqīq boldı. Šamba küni Ramaḍān ayının on üčidä uruš salurlar. Uruš bilä heč iš qıla almaslar. Uruš asnäsıda yığışturğan xas va käpä va čäriğa [sic] yakbār ot tutašur andaq kim qorğan iči tannūr dek tafsān bolur. Faṣīl üstidä tura almaslar. Qorğannı alurlar. İki–üč kündin song bizning qalğan xabarımızını tapıp Dalmaū sarı köčärlär. Bu kün ham on kurohčä yol kelip ŠKRY parganasining Jalesar atlığ kentining yanıda Sarū yaqasığa tüšüldi.

Cahāršamba čārvānıng üčün äsāyišī ol yurtta maqām boldı. Šayx Bāyazīd va Bibannı *ba'zılar dedilär edi kim Gangdin ötüp **[378a]** Cunār va Xond navāḥīsı bilä özlärini BSHY-larığa tartar xayā[l]ları bar emiš. Beglärni čarlap mašvarat qılıp andaq muqarrar boldı kim Muḥammad Zamān Mīrzā va Sulṭān Junayd Barlas, kim Jawnapūr 'ivaḍığa Cunārnı va yana ba'zı parganātnı tapıp [ed]ilär [M]aḥmūd Xan Noḥānī, Qāḍī Jiyā, Tāj Xan Sārangxānī barıp Cunārda muxāliflarnıng yolını tusqaylar.

Tanglası panjšamba küni ertä köčüp Sarū daryāsıdın ayrılıp on bir kuroh yol kelip Parsarūdın ötüp Parsarūnıng yaqasıda tüšüldi. Beglärni čarlap mašvarat qılıp Esän Temür Sulṭān, Muḥammad Sulṭān Mīrzā, Toxta Buqa Sulṭan, Qāsim Ḥusayn Sulṭān, ?YḤWB Sulṭān, Muẓaffar Ḥusayn Sulṭān, Qāsim Xwāja, Ja'far Xwāja, Zāhid Xwāja, Jān Beg, 'Askarī nökärläri bilä Kičik Xwāja, Hind umarāsıdın 'Ālam Xan Kālpī, Malikdād Korānī, Rāvūy (?) Sarvānī bašlığlarnı ta'yīn qılıldı kim Bāyazīd va Bibannıng käyničä Dalmaw ṭarafı čerigdin ayrılıp ıldam barğaylar. Ošbu Parsarūda kečä ṭahārat qıladur edim. Šam' yaruqığa qalın balıqlar yığılıp su yüzigä čıqtılar. Men va yana yavuqumdaqılar elig bilä qalın balıq tuttuk.

Ādīna küni Parsarūnıng bir šāx-ābınıng bašığa tüšüldi. Xaylî inčkä su edi. Cerig elining 'ubūr u murūrıdın tağyīr tapmağay dep yoqqarısını **[378b]** boğdurup bir dahdardah bolğan yerini ṭahārat üčün yasattım. Bīst u haftum kečäsi ošbu yurtta boldı. Tanglası ošbu sudın ayrılıp Tos suyını ötüp tüšüldi. Yakšamba küni ham ošbu su yaqasığa tüštük. Dušamba küni aynıng yegirmä toquzıda ošbu Tos suyınıng yaqasıda manzil edi. Bu axšam bāvujūd kim havā yaxšı ṣāf emäs edi, bir nečä kiši ay kördilär. Qāḍī qašıda guvāhlıq berdilär. Ay bašı sābit boldı. Sišamba ṣabāḥı 'īd namāzını ötäp atlanıldı. On kuroh yol kelip Māying*ning bir kurohidä Go[mat]ī suyınıng yaqasıda tüštük. Namāz-i pešīngä yavuq ma'jūn irtikāb qılıldı. Šayx Zayn

Temür Sultan, Muhammad Sultan Mirza, Tokhta Buqa Sultan, Qasim Husayn Sultan, Beykhub Sultan, Muzaffar-Husayn Sultan, Qasim Khwaja, Ja'far Khwaja, Zahid Khwaja, Jan Beg with Askari's liegemen, and Kichik Khwaja, as well as those led by the India amirs Alam Khan of Kalpi, Malikdad of Kara and Rao Sarwani were assigned to detach themselves at Dalmau in pursuit of Bayazid and Biban and proceed swiftly.

While at Parsaru I was making my ablutions at night, and many fish gathered, drawn by the candlelight up to the surface of the water. I and others near me caught many fish with our hands.

On Friday we camped at the beginning of a branch of the Parsaru. It was a very narrow river. Lest it be polluted by the crossing of the soldiers I had it blocked upstream, **[378b]** and for ablutions I had a place made that would be ten-by-ten. On the eve of the 27th [June 3] we stayed in that camp. The next morning we left this river and camped after crossing the [East] Tons. On Sunday we camped beside this same river. On Monday the 29th [June 6] we also halted beside the Tons river. This evening, although the sky was not very clear, a few men saw the moon and bore witness before the cadi to that effect, so the beginning of the month was established. On Tuesday morning we performed the feast prayer and mounted. We made ten kos and camped beside the Gomati one kos from Maing. At around noon we indulged in some *ma'jun*. Shaykh Zayn, Mulla Shihab and Khwandamir were sent this little poem and

شهاب و خاوند امیر این بیتك‌را فرستاده طلبیدیم:

شیخ و ملا شهاب و خاند امیر کیلینگ اوچ اوچ ایکی ایکی بیر بیر [۵۱۷]

(یعنی بیائید یك یك) درویش‌محمد و یونس‌علی و عبدالله هم بودند. نماز دیگر کشتی گیران کشتی گرفتند.

روز چهارشنبه دران منزل مقام بود. نزدیك بچاشت معجون خورده شد. ملك شرق که بجهت برآوردن تاج‌خان از چنار رفته بود امروز آمد. امروز کشتی‌گیران کشتی گرفتند. پهلوان اودی که پیشتر آمده بود با کشتی‌گیر هندوستانی که درین ایام آمده بود دریافته انداخت. به یحیی نوحانی پانزده لك در سروار بوجه او داده سرپا پوشانده رخصت داده شد.

صباح آن یازده کروه راه آمده از آب گوی گذشته در کنار همین آب فرود آمده شد. از سلطانان و امرای ایلغار رفته اینچنین خبر یافته شد که بدلمو رفته هنوز از دریای گنگ نگذشته بوده اند. اعراض کرده فرمانها فرستاده شد که «از دریای گنگ یکی گذشته از عقب غنیم رفته از جون هم گذشته عالم‌خان‌را بخود همراه ساخته جهد کرده بغنیم دست کرده ببینید.» از همین آب دو منزل در میان کرده بدلمو آمده شد. [۵۱۷ب] از دریای گنگ رگذر اکثر مردم لشکر هم امروز گذشتند. اوردورا گذرانده از گذر پایان‌تر در ارال معجون خورده شد. از جهت بی‌باقی ناگذشتن مردم اوردو، در منزلی که از آب گذشته فرود آمده شده بود مقام شد. باقی تاشکندی بلشکر اود همان روز آمده ملازمت کرد. از دریای گنگ یك منزل در میان کرده در پهلوی کوره [...کوره] بیست و یك کروه برآمد. پنجشنبه ازان منزل پگاه کوچ نموده در پیش پرگنهٔ آدم‌پور فرود آمده شد.

بجهت گذشتن از عقب مخالفان پیشتر ازین از جاله‌بانان یك و دوی‌را بکالپی فرستاده شده بود که هرچه کشتی درانجا باشد بیارند. در همین شب که اینجا فرود آمده بودیم یك پاره کشتی آمد. از دریا گذر هم یافت شد. از جهت پرگرد بودن منزل و دور بودن آب، در همان ارال نشستم. چند روز آنجا بودم. شب و روز در همان ارال می‌بودم. از جهت خبر تحقیق ناآمدن مخالفان باقی شغاول‌را با جوانان میانگی از آب گذرانده بجهت خبر گرفتن [۵۱۸] از یاغی فرستاده شد. صباح آن نماز دیگر جمعه نوکر باقی آمد. قراول شیخ بایزید و ببن‌را زیر کرده مبارك‌خان جلوانی نام کس خوب ایشان‌را با چند کس دیگر کشته چند سر و یك کس زنده فرستاده است. [...] زیر کردن‌را و کیفیت آنجائی‌را مشروح عرض کرد.

summoned.

Shaykh, Mulla Shihab, and Khwandamir: come all three, or two, or one.
Darwesh Muhammad, Yunus Ali and Abdullah also were there. That afternoon the wrestlers wrestled.

On Wednesday we stayed at that camp. Around midmorning we had some *ma'jun*. Malik Sharq, who had gone to get Taj Khan out of Chunar, came today. Today there was wrestling. Pahlawan of Oudh, who had come before, wrestled with a Hindustani wrestler who had come, and threw him. **[379]** Yahya Nohani was given a fifteen-lac stipend from Sarwar, clad in a suit of clothing and given leave.

The next morning we made eleven kos, crossed the Gomati and camped on the banks. News was received from the sultans and begs who had gone on expedition that they had gone to Dalmau but had not yet crossed the Ganges. Letters of rebuke (?) were sent, saying, "Quickly cross the Ganges, proceed after the enemy. Cross the Jumna also and attach Alam Khan to yourselves, make every effort to engage the enemy." After two overnights after [crossing the Gomati] we came to Dalmau. Most of the soldiers forded the Ganges that very

va Mullā Šihāb va Xwāndamīrğa bu ğına baytnı yibärip tilädük:

Šayx u Mullā Šihāb u Xwāndamīr / keling üč üč iki iki bir bir.

Darveš Muḥammad va Yūnus-'Alī va 'Abdullāh ham bar edilär. Namāz-i dīgar kuštīgīrlär kuštī tuttılar.

Cahāršamba küni ol yurtta maqām edi. Cāštqa yavuq ma'jūn yeyildi. Malik Šarq, kim Tāj Xannı Cunārdın čıqarğalı barıp edi, bu kün keldi. Bu kün kuštīgīrlar kuštī tuttılar. Pahlavān Awadī, kim burun kelip edi, bu furṣatta kelgän **[379a]** Hindustānī kuštigīr bilä küräšip yıqtı. Yaḥyā Noḥānīğa on beš laklig bir sardārdın vajhığa berip sarupā keydürüp ruxṣat berildi.

Tanglası on bir kuroh yol kelip Go[mat]ī suyıdın ötüp ošbu su yaqasıda tüšüldi. Ilğar barğan sulṭānlar va beglärdin andaq xabar tapıldı kim Dalmaūğa barıp hanūz Gang daryāsıdın ötmäydür emišlär. ... farmānlar yibärildi: "Gang daryāsıdın tez ötüp yağınıng songıga [sic] yürüp Jawndın ham ötüp 'Ālam Xannı özüngizgä qošup jahd* qılıp yağığa elig qoša körüng." Ošbu sudın [a]ra iki qonup Dalmaū kelildi. Gang daryāsıdın guzar bilä aksar čerig eli ošbu kün oq öttilär. Ordunı ötkärip guzardin qoyı aralda ma'jūn yeyildi. Cerig eli čänäligän (?) jihatıdın sudın ötüp tüškän yurtta bir kün maqām boldı. Bāqī Tāškandī Awad čerigi bilä ošol kün kelip mulāzamat qıldı. Gang suyıdın ara qonup Korra*nıng yanıda Arind suyınıng yaqasığa tüšüldi. Dalmaūdın Korra yegirmi iki kuroh čıqtı. Panjšamba küni ol yurttın köčüp Ādampūr parganasining alığa tüšüldi.

Muxāliflarnıng songıča **[379b]** ötmäk üčün burunraqdın jālabānlardın bir–ikini Kālpī yibärilip edi kim bolğan kemälärni keltürgäylär. Ošonda [sic] tüškän axšam bir pāra kemä keldi. Daryādın guzar ham tapıldı. Yurtnıng purgardlıqıdın [...] aralda oq olturdum. Nečä kün kim anda edim, kečä kündüz [a]ralda oq bolur edim. Muxāliflardın taḥqīq xabar kelmägän üčün Bāqī Šiqavulnı o[r]tadaqı yigitlär bilä su kečürüp yağıdın xabar alğalı yibärildi. Tanglası jum'a namāz-i dīgari Bāqı Begning nökäri keldi. Šayx Bāyazīd va Bibannıng qaravulını basıp Mubārak Xan Jalvānī atlığ ābādān kišisini va yana bir nečä kišisini öltürüp bir nečä baš va bir tirig yibäriptür. Ṣabāḥı Šāh Ḥusayn Baxšı, kim Bāqī bilä barıp edi, keldi. Qaravulnı basqanını* va andaqı xabarlarnı mašrūḥ 'arḍ qıldı. Ošbu axšam,

day. After getting the camp across we had some *ma'jun* on an island downstream from the crossing. Since the camp had not completely crossed, we crossed the river and halted one day at the site at which we were camped. Baqi Tashkandi came with the Oudh army that day to pay homage. One night away from the Ganges camp was made beside the Rind river beside Kora, which is twenty-two kos from Dalmau. On Thursday we marched from there and stopped opposite the Adampur district.

In order to cross in pursuit of the rebels, **[379b]** one or two of the raftsmen had been sent before to Kalpi to fetch what boats were there. That very night, while we were camped there, a few boats arrived. A crossing was also found on the river. I stayed right there on the island because the campsite was so dusty. Because no confirmed reports of the enemy had come Baqi Shiqavul was sent across with the warriors who were around to gather intelligence. The next day, Friday afternoon, Baqi Beg's servant came [with information that] Shaykh Bayazid and Biban's outpost had been defeated, their major warrior, a man named Mubarak Khan Jalwani, and a few others had been killed, and a few heads and a few men alive were being sent. The next morning Shah-Husayn Bakhshi, who had gone with Baqi, came and reported in detail the defeat of the advance party and other news from there. That evening, which was

همین شب که شب یکشنبه و سیزدهم ماه باشد آب جون آمد چنانچه صباح آن این ارال‌را درست آب زیر کرد. یك تیرانداز پایان‌تر بیك ارال دیگر رفته چادر دوخته نشستم.

روز دوشنبه از پیش سلطانان و امرای ایلغار رفته جلال تاشکندی آمد. خبر ایلغاررا یافته ببن و شیخ بایزید از پرگنهٔ مهوبه گریخته اند. چون بشکال رسیده بود و پنج شش ماه لشکر لشکر کرده اسپ و اولاغ مردم لشکر خراب شده بود، بسلطانان و امرای ایلغار رفته فرمان شد که تا آمدن ایلغار تازه‌زور از آگره و آن نواحی در جائی که رسیده اند توقف بکنند. همین نماز دیگر باقی شغاول‌را با لشکر اود رخصت داده شد. بموسی معروف فرملی، که در وقت از لشکر برگشته دریای سرزورا گذشتن آمده ملازمت کرده بود، مقدار سی لك پرگنه از امرهار [۵۱۸ب] بوجه او تعیین کرده سروپای خاصه و اسپ زین‌دار عنایت کرده بامرهار رخصت داده شد.

ازین طرفها خاطر جمع کرده شب سه‌شنبه بعد از سه پاس و یك گری بطریق ایلغار باگره متوجه شدیم. صباح آن شانزده کروه راه آمده از توابع کالپی در بیلاور نام پرگنه نیم روزرا گذرانده باسپان جو داده نماز شام ازانجا سوار شدیم. این شب سیزده کروه راه آمده در سه پاس از پرگنه‌های کالپی در سوگندپور در گورخانهٔ بهادرخان سروانی فرود آمده خواب کرده نماز بامداد گذارده ازان جا روان شدیم. شانزده کروه آمده در نیم روز باتاوه رسیدیم. مهدی‌خواجه پیشواز آمد. در یك پاس شب ازانجا سوار شده در راه اندکی خواب کرده شانزده کروه راه آمده در فتح‌پور راپری نیم روز فرود آمده شد. نماز پیشین پگاه از فتحپور سوار شده هفده کروه راه آمده در دو پاس شب به باغ هشت بهشت آگره فرود آمده شد. صباح آن روز جمعه محمد بخشی و بعضی‌ها آمده ملازمت کردند. نزدیك بنماز پیشین از جون گذشته خواجه عبدالحق‌را ملازمت کرده بقلعه رفته عمه‌بیگمان‌را دیدم.

بلخی [۵۲۷] پالیزکاررا بجهت کاشتن خربوزه گذاشته شده بود. چند خربوزه نگاهداشته است، آورد. خیلی خوبك خربوزه‌ها بود. یك دو بوته تاك در باغ هشت بهشت کارانده بودم. ازان هم انگورکهای خوب شده بود. شیخ‌گورن هم یك سبد انگور فرستاده بود. بد نبود. از جهت خربوزه و انگور شدن در هندوستان فی‌الجمله خرسندی شد.

شب یکشنبه دو پاس بود که ماهم آمد. ما بلشکر در دهم ماه جمادی‌الاول سوار شده بودیم. غریب امور اتفاقی واقع شده است که اینها هم از کابل در همین روز برآمده بوده اند.

the eve of Saturday the 13th, the Jumna swelled so much that by the next morning the island was completely covered with water. I went a bow shot downstream to another island and had my tent set up.

On Monday Jalal Tashkandi, who had gone with the sultans and begs who had gone on the expedition, came with news that Shaykh Bayazid and Biban had fled from the Mahoba district. **[380]** Since the monsoon was near and the soldiers, horses and pack-animals were exhausted after a five- or six-month expedition, the sultans and begs were ordered to halt in the place they had reached until a fresh raiding party could come from Agra and those parts. This afternoon Baqi Shiqavul and the Oudh army were dismissed. Musa Ma'ruf Farmuli, who had come to pay homage when we crossed the Sarju returning from the expedition, was assigned a thirty-lac stipend from the district of Amroha, awarded a regal suit of clothing and a horse with saddle and given leave to go to Amroha.

RETURN TO AGRA

With my mind at ease concerning these parts, on Monday night after the first *ghari* of the third watch we set out at a gallop for Agra. The next morning we made sixteen kos and by

kim yakšamba kečäsi va aynıng on üči bolğay, Jawn daryāsı kirdi andaq kim ṣabāḥı bu aralnı durust su bastı. Bir oq atımı qoyıraq yana bir aralğa barıp čadır tikip olturdim.

Dušamba küni ılğar barğan sulṭānlar va beglär qašıdın Jalāl Tāškandī keldi. Ilğar xabarı tapıp Šayx Bāyazīd va Biban Mahoba parganasidin qačıpturlar. **[380a]** Cun biškā‹l› yetišip edi, va beš–altı ay čerig čerigläp čerig elining at va ulağı xarāb bolup edi, barğan ılğar sulṭānlarğa va beglärgä farmān boldı kim Āgra va ol navāḥīdın tāza zor ılğar kelgünčä yetkän yerdä tavaqquf qılğaylar. Ošbu namāz-i dīgar Bāqī Šiqavul bilä Awad čerigigä ruxṣat berildi. Mūsā Ma'rūf Farmulī, kim čerigdin yanıp Sarū daryāsıdın ötkändä ‹k›elip mulāzamat qılıp edi, otuz laklig pargana Amrohārdın vajhığa ta'yīn qılıp xāṣṣa baš-ayaq va egärlig at 'ināyat qılıp [A]mrohārğa ruxṣat berildi.

Bu ṭaraflardın xāṭir jam' qılıp sišamba kečäsi üč pās va bir garīdın song ılğar ṭarīqı bilä Āgragä mutavajjih bolduk. Tanglası on altı kuroh yol kelip tüškä yavuq Kālpī tavābi'ıdın Bīlāūr degän parganadä tüšlänip atqa arpa berip namāz-i šām andın atlanıldı. Bu kečä on üč kuroh yol yürüp üč pästa Kālpī parganaläridin Sawgandpūrğa Bahādur Xan Sarvānīnıng gorxānasığa tüšüp uyuxlap namāz-i bāmdādnı ötäp andın teprädük. On altı kuroh kelip kün tüštä Etāwağa yettük. Mahdī Xwāja utru keldi. Kečäning bir pāsıdın andın atlanıp yolda azraqča uyuxlap on altı kuroh **[380b]** yol kelip Rāprī yettik. Fatḥpūrığa tüš toldı. Ertä namāz-i pešīn Fatḥpūrdın atlanıp on yeti kuroh yol yürüp kečäning iki pāsıda Āgraning Hašt Bihišt Bāğığa tüšüldi. Tanglası ādīna küni Muḥammad Baxšı va ba'zılar kelip mulāzamat qıldılar. Namāz-i pešīngä yavuq Jawndın ötüp Xwāja 'Abdul-Ḥaqq mulāzamat qılıp qal'a barıp 'amma begimlärni kördüm.

Balxī Pālezkārnı qavun ekkäli qoyulup edi. Bir nečä qavun saxlağan egändür. Keltürdi. Xaylî yaxšığına qavunlar edi. Bir iki bütä tāk Hašt Bihišt Bāğıda ektürüp edim. Anıng ham yaxšığına üzümläri bolup edi. Šayx Gūran ham bir sabad üzüm yibärip edi. Yaman emäs edi. Hindustānda qavun-üzümning munča bolurıdın fī'l-jumla xursandlıqı boldı.

Yakšamba kečäsi iki pās bar edi kim Māhım keldi. Biz čerigigä Jumādā'l-avval ayınıng onıda atlanıp edük. Ġarīb-i umūr ittifāqı vāqi' boluptur kim Kābuldın ošbu kündä čıqqan

almost noon stopped to spend the midday in a district of Kalpi called Bilaur. After giving barley to the horses we rode out in the evening. This night we proceeded thirteen kos, stopped to sleep at Bahadur Khan Sarwani's tomb in Saugandpur in Kalpi district, performed the dawn prayer and moved on. After sixteen kos we reached Etawah at noon. Mahdi Khwaja came to meet us. We rode out at the first watch of the night, slept a bit along the way and, after going sixteen kos, reached Rapri **[380b]** and spent midday in Fatehpur. The next noon we rode from Fatehpur, proceeded seventeen kos and dismounted at the Hasht Bihisht garden in Agra at the second watch of the night. The next day, Friday, Muhammad Bakhshi and some others came to pay homage. Crossing the Jumna around noon and paying homage to Khwaja Abdul-Haqq, I went to the citadel to see the begims my aunts.

Balkhi the gardener had been left to plant melons, and he had kept a few, which he brought me. They were very nice little melons. I had had one or two vines planted in the Hasht Bihisht garden, and they too had turned out to be rather nice grapes. Shaykh Ghuran had also brought a basket of grapes. They were not bad. I was particularly happy that melons and grapes could turn out so well in Hindustan.

It was the second watch of Saturday night when Mahïm came. We had ridden out on expedition on the 10th of Jumada i [Jan. 21]. By the strangest of coincidences they had also

روز پنجشنبه غرهٔ ماه ذی‌قعده در دیوانخانهٔ کلان روز دیوان پیشکشهای همایون‌را ماهم کشیدند. همین روز یك نوکر فغفور دیوان‌را با صد و پنجاه کهار مزد داده بجهت خربوزه و انگور و میوه بکابل فرستاده شد. روز شنبه سیوم ماه هندو بیگ، که از کابل بدرقه آمده بود بجهت مردن علی یوسف بسنبل فرستاده بوده اند، آمده ملازمت کرد. حسام‌الدین علی خلیفه هم از الور هم امروز آمده ملازمت کرد. صباح آن روز یکشنبه عبدالله، که از ترمهانی [۵۲۷ب] بجهت مردن علی‌یوسف فرستاده شده بود، آمد.

از مردم از کابل آمده اینچنین مسموع می‌شد که شیخ‌شریف قراباغی بر اغواء عبدالعزیز یا از جهت هواداری او ظلم ناکرده و بدعتهای ناگذشته‌را بما اسناد کرده محضرها نوشته نامه های ایمهٔ لاهوررا به تکلیف نوشته سواد محضررا بشهرها فرستاده خیال بحث کردن دارد. عبدالعزیز هم چند حکم‌را نشنیده انواع اقوال ناشایست و افعال نابایست ازو صادر شده است. ازین جهتها روز یکشنبه یازدهم ماه قنبرعلی ارغون‌را فرستاده شد که شیخ‌شریف‌را و ایمهٔ لاهوررا و چودریان لاهور و عبدالعزیزرا بدرگاه گرفته بیاید.

روز پنجشنبه پانزدهم ماه از تجاره چین تیمور سلطان آمده ملازمت کرد. هم امروز با پهلوان صادق اودی کلان کشتی‌گیر کشتی گرفتند. صادق نیم کاره انداخت. خیلی تشویش کشید.

روز دوشنبه نوزدهم ماه بمراد قورچی ایلچی قیزیل‌باش کمرخنجر و خلعت مناسب پوشانیده دو لك تنکه عنایت کرده رخصت داده شد.

درین ایام سید مشهدی از گوالیار آمده انگیز یاغیگری رحیمدادرا [۵۲۸] عرض کرد. شاه محمد مهردار نوکر خلیفه‌را فرستاده شد. خلیفه نصیحت‌آمیز سخنان نوشته فرستاد. رفته بعد از چند روز پسرش‌را گرفته آمد، اما خودش خیال آمدن نداشت. بجهت رفع توهم او نور بیگ‌را روز سه‌شنبه پنجم ماه ذی‌الحجه بگوالیار فرستاده شد. بعد از چند روز نوربیگ آمده استدعاهائی که رحیمداد کرده بود بعرض رسانیده موافق مدعایش فرمانها درست کرده در حالت فرستادن فرمان یك نوکر او آمده عرض کرد که «مرا بجهت گریزانیدن پسر خود فرستاده است. خیال آمدنش نیست.» چون این خبر آمد فی‌الحال بر سر گوالیار خواستیم

set out from Kabul on that same day. On Thursday the first of Dhu'l-Qa'da [July 7], when I sat in court in the large *divankhana*, Humayun and Mahïm's presents were displayed. This day a servant of Maghfur the Divan was given 150 porters and sent to Kabul to bring melons, grapes and fruit. **[381]** On Saturday the 3rd Hindu Beg, who had escorted [the women] from Kabul and who had been sent to Sambhal when Ali Yusuf died, came to pay homage. Husamuddin Ali Khalifa also came this day from Alwar to pay homage. The next morning, Sunday, Abdullah, who had been sent to Sambhal from Tirmuhani when Ali Yusuf died, came.

SEDITION IN LAHORE

From those who had come from Kabul it was heard that Shaykh Sharif of Qarabagh, either instigated by Abdul-Aziz or out of loyalty to him, had attributed to me oppression I had not committed and outrages that had not taken place. Affidavits to that effect were written, the religious authorities of Lahore were forced to sign their names and copies of the affidavit were sent to various towns in hopes of stirring up a controversy. Abdul-Aziz had also disobeyed a number of orders and had said and done a number of improper things. For this reason on Sunday the 11th [July 17], Qambar-Ali Arghun was dispatched to bring to court Shaykh Sharif, the religious authorities and elders of Lahore, and Abdul-Aziz.

egändürlär. Panjšamba küni Zī'l-Qa'da ayının ğurrasıda uluğ dīvānxānada dīvān olturğanda Humāyūnnıng va Māhım‹nıng› peškašlärin tarttılar. Ošbu kün Mağfūr Dīvānnıng bir nökärin yüz ellig kahārğa muzd berip qavun va üzüm **[381a]** va meva üčün Kābulğa yibärildi. Šamba küni aynıng üčidä Hindū Beg, kim Kābuldın badraqa bolup kelip edi, 'Alī Yūsuf ölgän üčün Sambalğa yibärgän egändürlär, kelip mulāzamat qıldı. Ḥusāmuddīn 'Alī Xalīfa ham Alwardın ošbu kün kelip mulāzamat qıldı. Tanglası yakšamba küni 'Abdullāh, kim Tirmuhānīdın 'Alī Yūsuf ölgän jihatıdın Sambalğa yibärilip edi, keldi.

Kābuldın kelgüčilärdin andaq masmū' bolur edi kim Šayx Šarīf Qarābāğī, 'Abdul-'Azīznıng iğvāsıdın ya havādārlıqıdın, qılmağan ẓulm va ötmägän bid'atlarnı bizgä isnād qılıp maḥḍarlar bitip Lāhawr a'immasınıng atlarını taklīf bilä bititip maḥḍarnıng savādını šahrlärgä yibärip baḥs qılur xayālı bar. 'Abdul-'Azīz dağı nečä ḥukmnı ešitmäy anvā'-i nāšāyist aqvāl u nābāyist af'āl andın ṣādir boluptur. Bu jihatlardın yakšamba küni aynıng on biridä Qambar-'Alī Arğunnı yibärildi kim Šayx Šarīfnı va Lāhawr a'immasını čawdarīlarını va 'Abdul-'Azīznı dargāhğa alıp keltürgäy.

Panjšamba küni aynıng on bešidä Tijāradın Cın Temür Sulṭān kelip mulāzamat qıldı. Ošbu kün Pahlavān Ṣādiq bilä uluğ Awadī kuštīgīr **[381b]** kuštī tuttılar. Ṣādiq nīmkāra yıqtı. Xaylî tašvīš tarttı.

Dušamba küni aynıng on toquzıda Qızılbaš elčisi Murād Qorčığa muraṣṣa' kamar-xanjar va munāsib xil'at keydürüp iki lak tanka 'ināyat qılıp ruxṣat berildi.

Bu künlärdä Sayyid Mašhadī Gwāliyārdın kelip Raḥīmdādnıng yağılıq angezini 'arḍ qıldı. Xalīfanıng nökäri Šāh Muḥammad Muhrdārnı yibärildi. Ġalaba naṣīḥatāmez sözlär bitip yibärildi. Barıp bir nečä kündin songra oğlını alıp keldi. Agarči oğlı keldi, valî özining kelür xayālı yoq edi. Anıng raf'-i tavahhumı üčün Nūr Begni sišamba küni Zī'l-Ḥijja ayınıng bešidä Gwāliyārğa yibärildi. Nečä kündin song Nūr Beg kelip Raḥīmdādnıng qılğan istid'ālar[ı]nı 'arḍ qılıp mudda'āsı dek farmānlar bütkärip yibärür ḥālatta bir nökäri kelip 'arḍ qıldı kim "Meni oğlını qačurğalı yibäriptür. Kelür xayālı yoqtur." Bu xabar kelgäč fī'l-ḥāl Gwāliyār üstigä atlanmaq bolduk. Xalīfa 'arḍğa yetkürdi kim "Yana men bir nawbat

On Thursday the 15th [July 21] Chïn Temür Sultan came from Tijara to pay homage. That same day Pahlawan Sadiq and the great wrestler from Oudh wrestled. **[381b]** Sadiq made a half-throw, and that only with great difficulty.

On Monday the 19th [July 25] the Qïzïlbash ambassador, Murad Qorchï, was given a girth dagger and clad in an appropriate robe of honor, awarded two lacs of tankas and dismissed.

REBELLION IN GWALIOR

These days Sayyid Mashhadi came from Gwalior to report Rahimdad's instigation of rebellion. Khalifa's liegeman Shah-Muhammad Muhrdar was sent to deliver some extremely harsh words of advice I had written. He went and returned a few days later with [Rahimdad's] son. Although the son had come, he himself was not planning to. Nur Beg was dispatched to Gwalior on Tuesday the 5th of Dhu'l-Hijja [Aug. 11] to allay his fears. A few days later Nur Beg returned and reported Rahimdad's requests. Decrees had been fixed as he requested and were on to point of being sent when one of Rahimdad's servants came and reported, "I have been sent to abduct his son. He is not planning to come." As soon as we heard this, we mounted to attack Gwalior, but just then Khalifa said, "I will write him another letter of advice and send

سوار شویم. خلیفه بعرض رسانید که یك نوبت من نصیحت‌آمیز خط نوشته فرستم، شاید که باصلاح بیاید. بجهت این مصلحت شهاب‌الدین خسرورا فرستاده شد.

روز پنجشنبه هفتم ماه مذکور از اتاوه مهدی خواجه آمد. روز عید بهندو بیگ سروپای خاصه و کمر شمشیر مرصع و تپچاق عنایت شد. بحسن‌علی که در میان ترکمان بچغتای مشهور است سروپا و [۵۲۸ب] کمرخنجر مرصع و پرگنهٔ هفت لك عنایت شده.

وقایع سنه نهصد و سی و شش

روز سه‌شنبه سیوم ماه محرم از گوالیار با شهاب‌الدین خسرو شیخ محمد غوث بجهت شفاعت رحیمداد آمد. چون درویش و عزیز مردی بود، گناه رحیمدادرا بایشان بخشیده شیخ گورن و نور بیگ‌را بگوالیار فرستاده شد که گوالیاررا بایشان سپرده ...

it. Perhaps he will come 'round." For this purpose Shihabuddin Khusraw was sent.

On Thursday the 7th of the month [Aug. 13] **[382]** Mahdi Khwaja came from Etawah. On the day of the feast Hindu Beg was rewarded with a regal suit of clothing, a jewel-studded girth sword and a fine horse. Hasan Ali, who was known among the Turcomans as "Chaghatay," was rewarded with a suit of clothing, a jewel-studded girth dagger and an estate worth seven lacs.

naṣīḥatāmez xaṭṭ bitip yibäräy. Šāyad kim iṣlāḥqa kelgäy." Bu maṣlaḥat üčün Šihābuddīn Xusrawnı yibärildi.

Panjšamba küni mazkūr aynıng yetisidä **[382a]** Etāwadın Mahdī Xwāja ḳeldi. 'Īd küni Hindū Beggä xāṣṣa baš-ayaq va muraṣṣa' kamar-šamšer va topčaq 'ināyat boldı. Ḥasan 'Alīğa, kim Türkmän arasıda "Cağatay"ğa mashūr dur, baš-ayaq va muraṣṣa' kamar-xanjar va yeti laklig pargana 'ināyat boldı.

[Vaqāyi'-i sana-i 936]

Sišamba küni Muḥarram ayınıng üčidä Gwāliyārdın Šihābuddīn Xusraw bilä Šayx Muḥammad Ġaws Raḥīmdādnıng šafā'atı üčün keldi. Cun darveš va 'azīz kiši edi, Raḥīmdādnıng gunāhını alarğa bağıšlap Šayx Gūran bilä Nūr Begni Gwāliyārğa yibärildi kim Gwāliyārnı bularğa tapšurup...

Events of the Year 936 (A.D. 1529–30)

On Tuesday the 3rd of Muharram [Sept. 7], Shihabuddin Khusraw came from Gwalior with Shaykh Muhammad Ghaws to intercede on behalf of Rahimdad. Since [the shaykh] was a dervish and a powerful spiritual man, I forgave Rahimdad's crime for his sake. Shaykh Ghuran and Nur Beg were sent to Gwalior so that Gwalior could be turned over to them...

Notes to the Transcription and Edition

1b (3:1) *on iki yašta*] According to Khwāndamīr *(Ḥabīb al-siyar*, IV, 225) and Abū'l-Faḍl *(Akbarnāma*, trs. I, 224) Babur was born on 6 Muharram 888 (February 14, 1483).

1b (3:3) *bešinči iqlīmdın*] In Ptolemaic geography the world is divided, south to north, into seven climes. The habitable climes are the third through the fifth.

1b (3:8f) *qıš yağı*] Persian renders as *yāğī-i begāna*. That *qıš* here does not mean winter is fairly certain: there would be little point in mentioning that invaders could not enter the Fergana Valley during the winter, when invasions were not normally launched in any case. Furthermore, the normal Chaghatay construction for "in winter" would be *qıšlar* (cf. fol. 129b infra). However, what *qıš* is, or is supposed to be, here is unknown.

2a (3:20) *taš yanı*] The translator has taken *taš*, both here and in the phrase *taš qorğan*, as "stone" and consistently translated as *sangī(n)*. Since the Khankhanan was born and raised in India, he may well have envisioned fortresses in Central Asia as made of stone like those of India. However, it is quite clear that *taš* in these phrases refers to the "outer" walls, the perimeter fortification walls of a town, as opposed to the *arg* (or *qal'a*), the citadel within, usually on a promontory inside or on one side of the town. In Central Asia and Iran such walls are made of mud brick, not stone.

2b (5:6) *küzlär*] The Persian translator has read *közlär* and translated as *čašmhā*, but in the Turkish *közlär* has no syntactical function if the sentence is *el bizgäk köp bolur;* otherwise delete *el* and read *közlär bizgäk köp bolur* ("eyes get inflamed a lot").

2b (5:6) *bizgäk**] For the بيركاك of the text.

2b (5:8) *yığač*] The "league" (Turkish *yığač*, Persian *farsang)* is a distance measured by time. It is the distance a caravan can travel in one hour. Hence over different terrains the distance varies. As Beveridge observes, Babur's league ranges from about 4 to 8 miles, the lower figure being the normal equivalent. Once out of Transoxiana, Babur changes to the Indian kos *(kuroh)* for land measurement.

2b (5:10) *Barā Koh*] The modern Takht-i Sulaymān (Bartold, *Ābyārī*, p. 190).

3a (5:22) *takband*] Vullers (I, 453) defines *takband* as "cingulum sericum vel laneum, in cuius una extremitate globulus s. orbiculus est, in altera autem fissura globulo excipiendo, ut cingulum in medio colligari possit."

3b (7:4–5) *jinngīra(lıq)**] The word, as it is in the text, has not been found in any dictionary. The Persian translation leaves it as جنكره; Beveridge reads *jangra* and translates as 'bully'; Arat translates *jangralıq* as *yumruk güreşi* , apparently equating *jangra* with the *muštzan* of the previous sentence. I rather think the word may be *jinngīra*, 'djinn catcher,' an exorcist.

3b (7:5) *Hidāya*] *al-Hidāya fī furū' al-ḥanafiyya* by Shaykh Burhānuddīn 'Alī Qilich al-Marghīnānī (ca. 530–593/1135–1197). An English translation of the Persian translation of the *Hidāya* was commissioned by the Governor-General of India, Warren Hastings, and published by Charles Hamilton in London in 1791. Reprints, Lahore: Premier Book House, 1975 and Delhi: Islamic Book Trust, 1982.

3b (7:9) *Sart va fārsigūy*] There is a slight discrepency between the Turkish and the Persian. Persian translation has, for "Sart and Persian-speaking," *kohī u tājik*, "mountain-dwelling and Tajik." Obviously, in the Khankhanan's time in India, "Sart" and "mountain-dwelling" were synonymous, as were "Persian-speaking" and "Tajik." Generally "Sart" means settled peoples (as opposed to transhumant, see 97a below [p. 195, line 6], where "Sart" is paired with *dihnišīn*, and both are translated into Persian as *tājik)*, and in Central Asia that often, but not always, meant Persian-speaking. As Babur observes, Andizhan's population was predominantly Turkish-speaking, while Margilan and Isfara were Persian-speaking. "Tajik," in Babur's time, always meant Persian-speaking.

4a (7:22) *Manoğal*] Name not verified, but it must be the modern Mount Muzbek, whose 4100-foot summit is on the opposite side of the Syr Darya directly north of Khodzhent.

5a (9:24) *Postīn peš-i barra*] "The fleece before the lamb": apparently, although the meaning of this expression is by no means clear, the sense is that the pleasant gardens lining the riverbank at Kassan are the "fleece" of the "lamb" that is at some remove, like Akhsi, where the gardens are at a distance from the town proper.

5b (11:5f) *Yeti Kentning tağları*] This probably refers to the district formerly called Haftdeh, the borderlands of eastern Fergana. See Bartold, *TDMI*, p. 156.

6b (13:1f) *buland jar üstidä*] For the ruins of the old Akhsi citadel, which is 150 feet above the river, see Bartold, *TDMI*, p. 161f.

6b (13:17) *qoba yüzlüg*] is translated as *rang-i roy maygūn* "of a ruddy complexion," although *qoba* generally means round, not ruddy. If it is *quba* it would mean "fair, pale" (see Clauson 581a).

7a (13:23f) *Xwāja 'Ubaydullāh*] Khwāja Aḥrār (1403–1488), great shaykh of the Nashqbandi Order. His life is the principal topic of Jāmī's *Rashaḥāt 'ayn al-ḥayāt*.

7b (15:10) *ma'jūn*] A mildly narcotic confection.

10a (19:18) *Erzän buzuqluqı*] The date of the Diaspora of Erzän is given by Muh.-Haydar Dughlat, *Tarikh-i Rashidi*, p. 84, as 832 (AD 1428–29).

10b (21:6) *Šer Ḥājjī Beg*] The name is given in the *Tarikh-i Rashidi* (p. 86) as "Mir Pir Haji Kunji."

11a (21:21) *Qızını*] The daughter was Habibi Sultan Khanïsh. See Muh.-Haydar, *Tarikh-i Rashidi*, p. 207.

11b (23:12) *anda**] For the اندالاردا of the text.

12b (25:7) *Tun Sulṭān*] This concubine's name, Tun, probably represents the Turkic *tun* "first born." Persian MS A has Yūn, but Khwandamir gives Tūn (*Habīb al-siyar*, IV, 100).

12b (25:8) *Aq Buqa Beg*] He is the Aq Buqa Nayman given in the *Mu'izz al-ansāb*, fol. 96b.

14a (27:18) *Masčā**] Throughout both the Turkish and Persian texts the name of this region along the eastern end of the present-day Zeravshan River, now known as the Matcha, is written مسیحا and مسحا, taken to be corruptions or miscopyings of مسچا Masčā, as suggested by Bartold (*TDMI*, 168) and as actually written on fol. 97a, line 3, with three dots below the *sīn* and three dots below the *če*.

16a (31:17) *bayırısı**] For the *bayırdısı* of the text.

16b (33:9) *batğaqlığ**] The text appears to have something like جمجمه‌لیق with باتفاق written above and scored out. The Persian has *purčihla* (muddy), and the text may represent a garbled version of چهله‌لیق *čihlalığ*.

18a (35:22) *Darveš Muḥammad Tarxan*] Amir Darwesh Muhammad Tarkhan, amir to Sultan-Ahmad. *Mu'izz al-ansāb*, 154a.

18b (37:4) *yavutkan**] For the یاورتکاکان of the text.

19b (39:5) *Qataq**] For the قیق of the text. See below.

20a (39:21) *zāča zaḳmat*] or *zāyča*. Since the woman did not die of a horoscope, it is unclear what she died of, although the *zā-* element indicates something to do with childbirth. *Zāča* can also mean newborn, i.e., she died within a week or so after giving birth.

20b (41:14) *Jānī Beg Dulday*] Listed in the *Mu'izz al-ansāb* (fol. 151b) as amir to Sultan Abu-Sa'id Mirza.

21b (43:8) *muṣḥaf kitābat qılur*] For a ruler or prince to earn his livelihood by producing copies of the Koran was always considered an extremely pious act.

24a (47:23f) *Ḥazar kun...bar kunad*] The lines of poetry are taken from Sa'dī, *Gulistān (Kulliyyāt*, p. 61).

25b (51:15) *nihilam*] The term *nihilam* is explained as the Badakhshani equivalent of *tasqavul* (battue). See Abu'l-Fazl, *The Akbar Nama*, I, 496.

26b (53:12) *Kohtan*] Although the term is satisfactorily explained in the text, the name has not been located elsewhere. Perhaps it is a shortened form of *kohistān*.

27b (55:6) *mulāzamat qıldı*] See 121a, below.

29a (57:20) *alıda**] For the *aldıda* of the text.

29b (59:4) *Kīlagāy*] The modern Kilagai near Dowshi. See Nādir Khān, *Rāhnumā*, p. 54f.

29b (59:6) *Sarāb*] There are several modern Sarabs on the upper Andarab, the most prominent being a Sarab 12 *kuroh*s above Banow (see Nādir Khān, *Rāhnumā*, p. 32). By Sarab, Babur probably means the headwaters of the Andarab above Banow. The name also occurs at 125b and 130b, both times in conjunction with the Andarab.

30b (61:9) *yavungapturlar**] The text is garbled. Persian translates as *tağyīr dāda būdand*. It must be from *yavungmaq* 'to change.'

31b (63:10) *yıraqta yavuqta ešitür körärgä yaxšı bolğay*] The idiom, which occurs again at 158b, evidently refers to an act that would impress and be approved of by all who saw or heard of it, far and near, i.e., of good propagandistic value.

33b (67:18) *Kumrūd*] Babur's Kumrud is now called

the Karatag and is one of the sources of the Surkhandarya (see Bartold, *TDMI*, 72).

34a (69:3) *Mamaq*] Appears thus in H; Pers. texts have چماق.

38b (79:9) *ertä yazığa*] The Persian translation *(pešbīnī karda)* is mystifying.

40b (83:9) *Ūrgut**] For the اورزکت of the text.

41a (83:15) *nečük kim**] For the *kim nečük* of the text.

41a (83:23–24) The explanatory note in L helps to clarify this passage: "That is, on account of the dispute between Muzaffar-Husayn and Muh'd-Mu'min, Muzaffar-Husayn's father Sultan-Husayn attacked Muh'd-Mu'min's father Badi'uzzaman Mirza in Balkh, and Sultan-Husayn's son Muzaffar-Husayn attacked Badi'uzzaman's son Muh'd-Mu'min in Astarabad."

41b (85:1) *Belčirāğ*] A, H (apparently) and B have پلچراغ, for بیلچراغ, the modern Belcheragh. L and K have یکچراغ.

42a (85:14–15) *Qačarda...ḍāyi' boldı*] Khwandamir, who heard an account of the aftermath of the battle from Badi'uzzaman Mirza himself, explains this passage. Badi'uzzaman fled the battle and, with Abu'l-Muhsin Mirza hot in pursuit, encountered a sheer precipice impossible to negotiate on horseback. His retainers tied together scarves and turbans and let Badi'uzzaman down. Khwandamir adds that most of Badi'uzzaman's men escaped but the animals they tried to force down the precipice all perished (*Ḥabīb al-siyar*, 4:209).

42a (85:14) *eniš*] Translator must have misread as *inisi*, for it is translated as *birādar-i xurd* and transposed as parallel to *tağ yolığa*.

42a (85:20) *yalangı**] For the *yalengı* of the text, apparently a scribal conflation of *yeläng* and *yalang*.

42b (87:6f) *gurg āštīraq*] کرک اشتیراق Translator has retained this phrase in the Persian as *gurg āštī*. The sense of the compound *gurg-āštī* (a grudging truce that neither side expects to honor) is indicated in a line of poetry found on an album page in the Morgan Library (M.386, 12v), *Badxwāh-i tu xwaštdil ki boy-i čarx ba ṣulḥ ast / ğāfil ki kušad āštī-i gurg ğanamrā* ("he who wishes you ill is happy that the celestial sphere smells peaceful, [for you are] unaware that a 'wolf's truce' kills sheep"). The compound is also found in Khwandamir, *Ḥabīb al-siyar*, 3:200.

43a (89:14) *Nabīra**] The accusative *-nı* has been moved from the first *Nabīra* to the second in order to accord with the Persian translation and K.

44b (91:21f.) *Ṭūlı...'Arḍ*] By medieval reckoning; by modern standards Samarkand is at 67° long. 39° 40′ lat.

45a (93:7) *ṣāḥib-i Ṣaḥīḥ-i Buxārī*] Muḥammad ibn Ismā'īl al-Bukhārī (810–870), author of one of the two standard compilations of prophetic *hadith*, known as the *Ṣaḥīḥ Bukhārī*.

46b (95:20) *munajjim ṭarīqı bilä*] I.e., it was determined by a great circle and not by simple compass direction.

47a (97:8) *taš**] For the باش of the text.

47a (97:12) *'umqı**] For the عمیقی of the text.

47b (97:27) *Siyāh-āb*] The Siyāh-āb is known now as the Siyāb and is the proper name of the waterway. Ab-i-Rahmat is a canal that branches from it (see Bartold, *Ābyārī*, p. 152).

49b (101:15) *qarši*] Almost but not quite. In Mongolian *qarši* means palace, not tomb.

50a (103:12–13) *Ulugbeg baḥr...kušt*] The lines occur in Khwāndamīr, *Ḥabīb al-siyar*, IV, 34.

50a (103:15) *Pidarkuš...napāyad*] The line occurs in Khwāndamīr, *Ḥabīb al-siyar*, IV, 43.

50a (103:17–20) *'Abdul-Laṭīf...kušt*] The lines occur in Khwāndamīr, *Ḥabīb al-siyar*, IV, 43.

51a (105:10) *yā**] For the *tā* of the text.

52b (107:23) *qoynı**] For the قوینی نی of the text.

55b (113:14) *Xujandta**] For the خجندته of the text.

55b (113:23) *yürüšmāk**] For the ایوروشماك of the text; translation has *tasxīr*.

57a (115:24) *xaylī**] For the خیالی of the text.

59a (121:6) *yürüšmāk**] For the *evrüšmāk* of the text.

60a (123:7) *'iyāl**] For the اعیال of the text.

61a (125:16) *Pišāğar**] For the پشاغری of the text.

62b (127:16) ‹*ya*›*qasığa*] For the text's قاشینه.

62b (127:22) *arığ alıp*] The Persian has *ba xuškī barāvurda. Arığ almaq* (to make a "clean sweep" and take someone down) is better translated at the next occurrence (160a) as *pāk giriftan*.

63a (129:1) *yosunluğ**] Text adds اتیب, not in translation.

63b (129:25) *qoyuldı**] Text adds *sarığa*, not in the Persian.

65a (133:2) *yapqay**] In the text the word appears to be یالقای. The Persian has *bipošad*, which fits the reading *yapqay*, with which K concurs. Beveridge translates: "...that it would hide a hundred such good deeds as this, if he had done them"; Arat has "...ki, bunun gibi yüz bin hizmet daha yapsa, kaybolacaktır."

65a (133:7 *Ïlāmiš*] A village by this name, also called Lāmiš, was located in the northern part of the Andizhan district. See Bartold, *TDMI*, p. 159.

66a (137:8) *yığıšturup**] Text adds نی.

68b (141:11f) *Nasxta'līq xattını xaylî xūb bitir edi*] A specimen of Baysunğur Mīrzā's calligraphy is preserved in Istanbul, Topkapı Sarayı Müzesi, H.2154, folio 17ªa.

70b (145:3) *atam*nıng anası*] Text has *anamnıng anası*, faithfully reproduced in the Persian as *mādar-i mādar-i man*. However, Babur's mother's mother was Esän Dawlat Begim; Shah Begim was his mother's stepmother. Neither is it likely that Babur would have called Shah Begim his "mother's mother," although she is often included in the generic term *analar* "mother's people"; nor would she have taken any particular interest in Jahangir Mirza, who was not her grandson. On fol. 17b the phrase *mīrzānıng anası Sulṭān Begim* (the mirza's mother, Sultan Begim) occurs, which is expanded in the Persian translation to *Šāh Sulṭān Begim*, as here. Although nowhere else does Babur mention his father's mother explicitly (except when she died, and then not by name, and other sources are equally mute as to her identity), if Shah Sultan Begim was his father's mother (and not to be confused with Shah Begim, his mother's stepmother) then the text here can be emended, with K, to *atamnıng anası* ("my father's mother").

71a (145:15) *rangīn**] Persian text is missing the equivalent of "*qalın bolur. Puštasıda tülküsi*" but picks up with *bisyâr mīšavad u rangīn mīšavad.*

71a (145:16) *örtäp*] P has کافته براورده, apparently taking *örtäp* as something like *ortap* (< *orta*). Elsewhere Babur describes setting fire to forests to flush out game.

71b (147:8) *abağası**] For the اباغیسی of the text.

72b (149:3) *yengil**] For the ییتکیل of the text.

74a (151:13) *tapqandın käyin...ittifāq qılıp*] In the text *tapqandın käyin* has been transposed between *ittifāq* and *qılıp*, an obvious scribal error.

75b (153:16f) *Hečkas...beparvā mabād*] Not in the *Divan*.

75b (153:23) *erigäy**] For the ایریتکای of the text. The verb here should be intransitive (Persian has *az ham judā šavam*).

76a (155:6) *axtarur**] For the اختیارور of the text.

77a (155:25) *Xān*[*nı*] *körüp**] For the خان کوروب نی of the text.

77a (157:6) *burunraq**] For the *burnaraq* of the text.

77b (157:9) *boljar*] Persian glosses as *dāk čawkī* (Hindustani *ḍāk čaukī*, "post horse"). Either the translator or a later copyist wished to distinguish between the two senses of *boljar*/*molčar*, "post (station)" and "post (horse)."

79a (161:1) *bayırı*] Apparently read as *barı* by the translator and rendered as *jamī'*.

81a (165:8) *Qara**] For the قیر of the text.

81a (165:10) *ašmaq**] For the اسماق of the text.

81a (165:10) *Navandāk*] In older itineraries Nawandak is located at 6 *farsakh* from Termez. See Marquart, *Eranšahr*, p. 236.

81b (165:13) *Kumrūd*] Babur's Kumrud is the head of the Surkhandarya, now known as the Karatag, which ends a short but treacherous distance from Sary-Tag across a 15,000-foot peak in the Gissarskiy (Hissar) Range.

82a (167:7f) *Kim...yaxšılıq*] Not in the *Divan*.

84a (169:26) *yürüp**] For the توروب of the text.

84b (171:15) *astıda**] For the اوستیدا of the text. Persian translation has *dar zer-i ṭāq-i xānaqāh*.

86a (173:21) *Fatḥ-i Bābur Bahādur*] The chronogram yields 905.

87b (177:6) *Abū'l-Baraka**] Text adds مستعمل, not in translation.

88b (179:6) *ḤWLYA*] حولیا Translation has *betah*, K has *zabūnraq*, and the sense is clear, but the word itself has eluded all searches.

89a (179:14) *Ba tundī...dareğ*] The line of poetry is taken from Sa'dī, *Gulistān (Kulliyyāt*, p. 144).

92a (185:13) *evrülür edük**] For the ایوروبوریدوك of the text.

92b (185:17) *Darvāzası**] For the *darvāzasığa* of the text.

92b (185:25) *egändür**] Text adds a superfluous DYN.

93a (187:3) *Sūzangarān**] For the obviously mistaken سورتکران of the text.

93a (187:7) *edilär**] Text has *boljar beg* miscopied here by haplography from above but marked for omission.

93b (187:12) *Qutluğ**] For the قتلیق of the text.

93b (187:19) *boğuz**] For the برغوز of the text; Persian has دانهٔاسپ.

94a (187:24) **Bisyār*] Text has بیشار بسیار, the first word obviously an uncorrected mistake for *bisyār*.

94a (189:7) *köngül**] For the obviously mistaken نکونکول of the text.

95b (191:21) *tušlap**] For the توسلاب of the text.

95b (193:2) *kelip**] Text has کیب کیلیب here.

95b (193:6) *Vahm...taptuq*] Not in the *Divan*.

96a ((193:14) *muddatî anda bolup edim*] In 904, see fol. 59a.

97a (195:6) *Sarı**] Text is unclear. Appears to have سرسارات, but the translation has *tājīk* to render both

this word and the following *dihnišīn*. سر may be a false start on the part of the copyist.

97b (195:16) *taš**] For the باش of the text. Translation has *sang*.

97b (195:20) *gum**] Text has کرن here; گم taken from translation.

98a (197:3) *Šıbaq**] For the شابیق of the text.

98a (197:3) *Bīskent*] The name of this place, which occurs many times in the text, is written بیسکینت and پسکینت. The Persian translation generally has *š* for the *s*, probably having confused it with Beškent. It is the modern Pskent (or Biskent). See Bartold, *TDMI*, 174.

98a (197:4) *azlıqığa**] Written آزلینه غه in the text.

98b (197:17) *tavaqquf**] Miswritten in the text as توقوف.

98b (197:18) *ağırlağalı**] For the آغرلاغانی of the text.

99a (197:27) *fawt šudNoyān*] The chronogram yields 907.

99a (199:2 &c) *Masčā*] See note to 14a (27:18).

99a (199:12f) *Takalluf...artuq sen*] Not in the *Divan*.

99a (199:12) *şüratta bolsa**] For the صورت تورتلسه of the text; reading taken from the Turkish text retained in the Persian translation.

99b (199:17) *bat**] For the یات of the text and *tez* of the translation.

99b (199:20) *yürümäk**] For the تورماك of the text. Translation has *gashtan*.

99b (199:20) *baralıng**] Text has تارالینك.

99b (199:22) *nečük kim mazkūr boldı*] See fol 39b.

99b (201:1) *qurbān 'īdı*] 10 Dhu'l-Hijja 907 = June 16, 1502.

100a (201:10) *mubaddal*] In *muḥnatta* and *ğurbatta*, the final *-ta* is a suffix. The third rhyming word, *albatta*, is a single word without suffix. Babur probably wondered if it was legitimate to rhyme *albatta* with *miḥnatta* and *ğurbatta*. Similarly the suffixes *-ğa* and *-qa*, as well as *-kä* and *-gä*, may rhyme with each other.

100a (201:12) *DYM*] دیم *Dīm (?), dem (?), daym (?)*, the word is problematic. No dictionary gives any such word, although a gloss in L at 246a explains the meaning well enough.

100a (201:13) *čattılar**] Written جادی لار. Translation has *bastand*, so it must be from *čat-*.

101a (203:8f) *Jānımdın...asrār tapmadım*] Not in the *Divan*.

101a (203:10) *Altı bayt*] Translation has *haft bayt*.

101b (205:10) *jānğa**] For the جاینه of the text.

101b (205:22) *alarnı**] Text has اولارنینك.

102a (207:1) *erišip**] For the ایراشیب of the text.

102a (207:11) *Ibrāhīm Ata*] Ata Ibrahim is Shaykh Abū-Isḥāq Ibrāhīm (1132–1226), son of Shaykh 'Abdul-Qādir Gīlānī, the eponymous founder of the Qadiriyya dervish order (Ghulām-Sarwar Lahawrī, *Khazīnat al-asfiyā*, p. 111).

102b (207:18) *oğlanlarıdın**] For the اوغلایلاریدین of the text.

103b (209:14) *ulğayğan**] Text has اولغانغان.

103b (209:25) *Jān Ḥasan Barinnı**] On fol. 56a the name appears clearly as جان حسن بارین. Here it is جان حسین نارین; the following *Barinları* is also misdotted as نازین لاری.

104a (211:8) *tüz**] In the text, تور; translation has *maydān*.

104b (211:20) *Xāṭirğa**] For the خاطریه of the text.

104b (211:24) *sözläškäylär**] For the سوزلاشاکایلار of the text.

104b (211:25) *örgüdämäktä*] For the Persian translation's *pīnakī*, the sense of which is more "snooze" than "rest." For *örgüdämäk* see *örüg* in Clauson 222b.

104b (213:3) *darınğanlar**] Written دارینغان or دارنیغان in the text; translation has *jamā'a*. I take this instance of *darınğan*, as well as the following two instances (213:7 translated as *gurexta*, and 213:16 translated as *parešān šuda)* all to be from the verb *darı-* or *tarı-* ('to scatter, sow seed,' Clauson 532b). The Persian translation here *(jamā'a)* has ignored the meaning of the word.

105a (213:7) *darınğan**] See preceding note.

105a (213:11) *İki-üč**] Text mistakenly adds *kiši*.

105a (213:12) *puštağača**] For the پشته غنچه of the text.

105a (213:16) *darınğan**] See note above at 104b (213:3).

105b (213:20) *toqpay**] H has تونقای; *toqpay* taken from Persian texts.

105b (213:26) *sarı**] In the text, سیرت; *tājikī* in translation.

105b (215:2) *tur.ap (?)*] Translated as *ba-yakbār*.

106a (215:17) *yavuqığača**] For the یاوروغینغنچه of the text.

106a (215:17) *tüšürä**] For the توشارا of the text.

107a (217:11) *ešiklig törlüg*] The translator goes through contortions to render this expression. Here it is *peštar az yasāl;* at 113a it is *miqdār-i fāṣila-i pešxāna u dihlīz-i ān;* and at 234a it is *miqdār-i pešgāhxāna u darxāna*. The general drift is that a commander who is *ešiklig törlüg* stands in front of

his men the distance of a gatehouse and vestibule, i.e., some few yards.

107a (217:13) *-Qulı**] Clearly *'Alī* in H; P and K have *-Qulı*.

107a (217:16) *holılap*] Word not identified. Translation has *dar čila mānda* "having placed in the bowstring."

107b (217:24) *baldaqlamaydur edim*] Apparently the translator read *yaldaqlamaydur* and took it to be from *yalda-* ('shining') and so translates as *rawšan nakarda būdam*. This misinterpretation has led him to mistranslate the next phrase *(qınıda edi* "it was in its scabbard"), as *dar zang būd* ("it was in rust").

108a (219:14) *Xannı körgän**] Text has خان نينك كوركان.

108a (219:20) *Samarqand**] A superfluous *vilāyat* is added here in the text.

108a (219:21) *Ġālibā**] For the text's غالبالبا.

108b (221:10) *čadırda*] H has چاردردا, undoubtedly a conflation of *čadır* and *čārdara*, for which read چادردا to accord with the translation.

109a (221:17) *qazıp**] Text undotted; *qazıp* for the *pāra karda* of the translation.

109a (221:17) *ornığa**] For the اورينيغه of the text.

109a (221:21) *Barin**] Text has تارين; translation has *Bārīn*.

109b (223:1–2) *Yasalnı buzmay*] Translation has *yāsāl rāst nākarda*, which seems to mean the opposite of the Turkish.

109a (223:2) *yavuqta**] For the ياروقته of the text; translation has *nazdik*.

109b (223:12) *saxlağan**] For the ساخلاغلان of the text.

110a (223:20–21) *köngläk čān*] Perhaps *köngläkčä* "beshirted" for the *tah-i pīrāhan* of the translation.

112a (227:14) *kišini**] For the كيشى نينك of the text.

112a (227:24) *yayaq**] For the text's يتاق.

112a (229:1) *qopup**] For the قوپوب of the text; translation has *barkhāsta*.

113a (231:2) *čoqulup**] For the چوپولوب of the text; translation has *pečīda*.

113b (231:12) *Koil**] For the كل كول of the text; كل obviously spurious.

114a (233:9) *atlığ**] Miswritten as ابليق in the text.

114b (233:20) *sustraq**] Miswritten as سسپ راق in the text.

115a (235:3) *bolay**] The text has بولانى.

115b (235:19) *avvalqı nawbatdın**] Text has نوبت اولغيدين.

116b (237:16) *Börk**] Written بوركه in the text. For *börk bašlığ bir nečä kiši*, the translation has the inexplicable *dar maydān az mardum čand kasī*.

117b (239:24) *Ġavāğa**] Text has غوانيغه.

118b (243:1) *uyquğa**] Text has اويغيغه.

119a (243:11) *siz*ni*] Sense would seem to require *sizni*, though *bizni* is quite clearly written in the text. Unfortunately this section is omitted from the Persian translation.

119a (243:14) *qaparğa**] for the *taparğa* of the text.

119b (245:12) *birlä* bolundı**] Text has بركابولاندى.

Part II: Kabul

120b (249:3) *Āwbāj**] For the text's اويان.

121a (249:17–19) *Dah darveš...iqlīmī digar*] The lines are taken from Sa'dī, *Gulistān (Kulliyyāt*, p. 40).

121a (249:20) *südäri**] Here written سيوره سى (?). Assumed to be the same as *südär*, which occurs clearly written on 15b.

121b (251:2) *muftinlar**] For the text's مفين لار.

122a (251:6) *tārīxqa**] Followed in the text by a superfluous *w*.

122a (251:9) *qıla**] For the قيلاى of the text.

122a (251:14) *özi**] For the text's اوزدى; translation has *xwud*.

122b (251:21) *ornığa**] For the text's اورزنيغه.

122b (251:24) *Aḥmad**] In the text, محمد; translation has *Aḥmad*. Elsewhere Baqi Chaghaniani's son is called Ahmad, not Muhammad.

122b (253:4) *Šıbaq**] For the text's شابيق.

123a (253:9) *Šimitū**] for the سمتو of H; Pers. has شمتو.

124b (255:26) *āzāda**] For the text's ارادە.

124b (257:1) *aytılğanča*] For the text's ايتالغانچه.

124b (257:3) *özi**] For the text's وزى.

125a (257:21) *Tu Suhaylī...dawlatast*] The line of poetry is taken from Kāshifī, *Anwār-i Suhaylī*, p. 8. The star Canopus *(Suhayl)*, renowned for its beauty and auspiciousness, has a celestial latitude of 75° S. At the summer solstice at terrestrial latitude 36° N, which runs through the passes of the Hindu Kush north of Kabul, Canopus is visible 3° above the horizon. Although this was September, the extremely high elevation at which Babur was would compensate for the altitude Canopus had lost since the solstice. Until then Babur had been entirely too far north ever to have seen this star. See Naṣīruddīn Ṭūsī, *Ḥall-i mushkilāt-i Mu'īniyya* (Tehran: Dānishgāh-i Tihrān, 1335), p. 4.

125a (257:22) *Sinjid Dara*] Sinjit, "a kotal leading over the northern end of the Paghman range" (Adamec, 755).

125b (257:25) *yigitlärni**] For the بيكيت لارغى of the text.

125b (259:9) *südäri**] Here spelled سيردرى. See note at 121b (249:20).

126a (259:11) *Aq Sarāy**] For the text's اقبراى.

126b (261:4) *ala<r> taladılar**] For the الاتالاردى لار of the text.

126b (261:5) *aldurup**] Slightly garbled in the text; translation has *gīrānda*.

126b (261:7) *muḥāṣarağa**] For the محاصره قته of the text.

126b (261:8–9) *Qul-Bāyazīd Bökävülning gorxānası*] Babur speaks here of Qul-Bayazid Bökäül's tomb and below (261:10) of Qutlugh-Qadam's tomb before the fact. Both men were alive in 1505–6, the year he is reporting, although obviously they were dead when he was writing. The last mention of Qul-Bayazid is in the year 913 (1507–8); the last mention of Qutlugh-Qadam is at the Battle of Khanua in 1527.

126b (261:10) *Qutluğ-Qadam**] Written قتليق قدم in the text.

127a (261:12) *Ḥiyalı**] For the text's خيلى.

127a (261:20) *xākrezi**] For the text's خاك ريزى.

128a (263:14) *vilāyatını**] For the text's ولايتى ثانى.

128a (263:18) *Karnū**] In H, كزيو; in the Persian texts, كرنو. Unidentified. There is a place in modern Afghanistan now written Gizāb and pronounced Gizao, at 33-23, 66-16 (Adamec, *Gazetteer*, V, 162); its classical name was كزيو, probably pronounced Gizyao (Minhāj Sirāj, *Ṭabaqāt-i Nāṣirī*, ed. 'Abd al-Ḥayy Ḥabībī [Tehran: Dunyā-yi Kitāb, 1363], p. 339, note 7). The كزيو of H could conceivably be the same name, Gizyao, though not the same place, of course.

128a (263:20) When Babur refers to "Afghanistan" he means an area southeast of Kabul province. Generally mentioned together with Bangash, Bannu, and Dasht, Babur's "Afghanistan" is the area southeast of Kabul down to the Indus, the region that was inhabited chiefly by Afghans, a people who were united by common ancestry and a common Indo-Iranian language, Pashto, a distant relative of Persian. Of the many various tribes that constituted the Afghan "nation," Babur mentions, at various times and in connection with various persons, the Abdurrahmani, Afridi, Dilazak, Farmuli, Gagiani (also Gugiani), Ghilji (also Ghilzai and Ghaljai), Givi, Isa Khel, Khirilji, Khizr Khel, Khugiani, Kurani, Lodi, Lohani, Mohmand, Niazi, Orukzai, Shamu Khel, Sur, Tarklani, Waziri, and Yusufzai. See *A Dictionary of the Pathan Tribes in the North-West Frontier of India* (Delhi: Mittal Publications, 1983).

128a (263:23) *Dīūrīn Tangīsi*] A defile and meadow just west of Kabul. Raverty (*Notes*, p. 683) calls it "Tangaey-i-Dúrín or Díúrin."

128b (265:2) *Ay xwaš...čand*] The line is a parody on Ḥāfiẓ' line *Ḥasb-i ḥālī nanivištīm u šud ayyāmī čand / maḥramī kū ki firistam ba tu payğāmī čand (Dīvān*, p. 65). Marginal note in a later hand gives *be sar u sāmānī čand* for *be pā u sar ayyāmī čand*, but the variant does not fit the meter.

128b (265:5) *Xwāja Šamū*] Marginal note in a later hand adds: *Aḥmad Xwāja Šamsuddīn Jānbāz mīgufta and; bisabab-i ixtiṣār 'awāmm Xwāja Šamū mīgufta and* ("He was called Ahmad Khwaja Shamsuddin Janbaz, but the common folk shortened it to Khwaja Shamu").

129a (265:23) *uyluğ*] Translator has taken *uyluğ* to be *üylüg* (as at 77b [157:19]) and translated as *xānavār;* here, however, it should be *šuturbār*. Tribes and clans are counted by households; caravans are counted by beasts of burden.

129b (267:7) *amlūk*] "...other bushes, which bear eatable berries, such as the *Umlook*, the *Goorgooreh*, &c. are common in the hills" (Elphinstone, *Caubul*, I, 194).

129b (267:8) *Jalğoza*] "The commonest trees in the mountains are pines of different kinds, one of which, the Jelgoozeh, is remarkable for cones larger than artochokes, and containing seeds resembling pistachio nuts" (Elphinstone, *Caubul*, I, 193).

129b (267:10) *Kābulnıng rīvājı**] For the text's كابل نينك لاريواچى.

129b (267: 12f) *agarči ḥālā taqlīd yüzidin ta'rīf qılıladur*] Apparently Babur means that at the time of writing he was no longer indulging in strong drink. See below, fol. 312a.

130a (267:22) *Dīūrīn**] For the ديوارين of the text. See above, 128a (263:23).

130a (269:3) *bu vilāyatqa**] For the بولايت يات قه of the text.

130a (269:5) *Xavāk**] For the جواك of the text; the Khawak Pass is well known: "elevation 11,650 feet. A pass leading over the Hindu Kush, crossed by the Kabul-Khanabad road; it is 115 miles from Kabul" (Adamec, VI, 422).

130a (269:5) *Bāzārak*] Bazarak, or Parandev, "a pass over the western Hindu Kush, leading from the Panjshir into the Andarab valley" (Adamec, VI, 636). Also known as Tul Dara (Adamec, VI, 793).

130b (269:8) *Parvān yolı*] Parwan, presently in

Charikar, the large village at the mouth of the Salang glen (Adamec, VI, 639).

130b (269:13) *Šibartū Kötäli*] Shibar, "elevation 9,800 feet. A pass leading from the head of the Ghorband valley into the Bamian valley" (Adamec, VI, 728).

130b (269:14) *Āb Dara*] Ao Dara, "the rocky gorge through which the Bamian river flows from Shikari to Doab-i-Mekhzari" (Adamec, VI, 36).

130b (269:16) *takāb**] For the یاداب of the text; next line has the correct طاب.

130b (269:17) *Küzlär**] For the کذرلار of the text; translation has *dar pāyezhā*.

131a (269:25) *Nīlāb guzari*] The Nilab crossing no longer appears on maps. It was near the modern Shakar Dara near Campbellpore where the Haro River joins the Indus. See Raverty, *Notes*, pp. 447ff.

131a (271:4) *Dīnkot*] In Raverty's *Notes* (p. 348, note), according to Hay'at Khan Kaṭhar, Dinkot, or Dhankot, was located "on the west bank of the Indus...a mile and a half north, inclining east, from Kálá Bágh." There seems to be a dispute as to whether it was actually on the right or left side of the river.

131a (271:8) *A'rāb*] The "Arabs" of Afghanistan were supposedly brought by Timur. They now speak only Persian and reside chiefly in the Jalalabad district (Adamec, VI, 37f).

131b (271:9) *Paša'i*] According to Adamec (VI, 647) there are still a few Pashais left, "now obscure and nearly forgotten."

131b (271:9) *Parāčī*] The Paracha, chiefly in Kabul, must be identical with the Paranchehs, a Hindustani-speaking people scattered in various parts (Adamec, VI, 635f).

131b (271:9) *Barakī*] The Barakis are "a tribe of Tajiks who inhabit Logar and part of Butkhak" (Adamec, VI, 91).

131b (271:11) *Kator va Gabarik*] In his classic study of Kafiristan in the late nineteenth century, Sir George Robertson gives as the main tribe of the Siyahposh Kafirs the Katir group, which includes the Katirs of Bashgul Valley, the Katwár Kafirs of the Kti Valley, and the Rámgulis, also known as Gabariks, the most numerous Katir division, who inhabited the most western part of Kafiristan. See Robertson, *Káfirs*, p. 75f. For the Kator, whose name appears Timurid sources, see, e.g., Khwandamir, *Ḥabīb al-siyar*, 3:469, where both the Kator and the Siyahposh appear.

131b (271:16) *bir ulug**] For the بیراولوق of the text.

131b (271:17) *Swād**] For the text's سودا.

131b (271:17) *Hašnaġar*] Hashnaghar, or Hashtnaghar, does not appear on modern maps. According to Raverty (*Notes*, p. 175f.) it was the district around Shabqadar north of Peshawar.

131b (271:21) *Ādīnapūr*] Adinapur, the former seat of Nangarhar, was slightly to the south of present-day Jalalabad and away from the river. Jalalabad was founded and named for Jalaluddin Akbar. See Raverty, *Notes*, p. 49.

132a (271:25) *Quratūnı**] For the قراتوتی of the text. Elsewhere spelled قوراتو but not located.

133a (273:26) *Bādpax Kötäli*] The Badpakht, or Badpash, pass is still "constantly traversed by kafilas from Nijrao to Jalalabad" and is the connecting pass between Mandrawar and Nagulu on the Kabul river" (Adamec, VI, 49).

134a (277:1) *Mīr Sayyid-'Ali Hamadānī*] Mir Sayyid Ali Hamadani (1314–1385), Sufi saint and apostle of Kashmir. Born to a noble family of sayyids in Hamadan, Sayyid Ali arrived in Kashmir first in 1372, again in 1379, and finally in 1383. He died near Kunar on January 18, 1385, and his body was taken to Khuttalan, where his mausoleum still exists in Kulab (see *EI* I, 392).

134a (277:4) *kirinj*] Beveridge reads *karanj* and translates as "coriander *(coriandrum sativum)*"; Arat takes it as *kirinj* and translates as rice *(pirinç)*. It is fairly unlikely that Babur would comment on coriander as a crop.

134b (277:20) *Peč**] Text has what appears to be پنخ, probably meant to be پیخ or پیچ, the modern Pech Dara.

135a (279:11) *qolladılar (?)*] Persian has *parānīda šud* (it was made to fly/jump), which would have been *učuruldı*. *Qolladılar* might conceivably be from *qol (qol+la-)*, meaning to poke with the arm.

135b (279:26) *Durnāma*] Missing in the translation.

136a (281:5) *rangāranga**] For the text's رنکدرنکه.

136a (281:15) *Sind*] Although he says "Sind" (the Indus), he means the Kabul river, which does eventually empty into the Indus.

136a (281:18) *Istālīf*] Istalif, "a large village in the Koh Daman, 20 miles north-northwest of Kabul... Every one agrees as to the beauty of Istalif. Masson says, 'Istalif is one of the most picturesque spots that can be conceived' " (Adamec, VI, 268).

136a (281:18) *Istarǧij*] Istarghij, "two adjoining villages in the Koh Daman of Kabul, about 6 miles north of Istalif" (Adamec, VI, 269).

136b (281:19) *Pamǧān**] For the text's لغان; translation has the correct پغمان. Note that both Lamghan and Pamghan have undergone metathesis to the modern Laghman and Paghman.

136b (281:19) *tīrıda dur*] Translation has *nīst*.

137a (283:11) *dah-dar-dah*] A pool ten by ten cubits.

137a (283:19) *jūy-i xoš*] The chronogram yields 925.

137a (283:20) *Mullā Yaʿqūb*] He is Khwāja Ya'qūb of Charkh (d. 851/1447–48), a disciple of Khwāja Bahā'uddīn Naqshband. See Ghulām-Sarwar Lāhawrī, *Khazīnat al-aṣfiyā*, p. 566f.

137b (283:21) *Sajāvand*] Modern Sajawan, "a pass over the spur from the Safed Koh which separates the Logar valley from Zurmat" (Adamec, VI, 687).

139a (287:15) *salsalar**] For the text's سالسالاشار.

139a (287:15) *tūfān**] Miswritten as طوغاق.

139a (287:16) *Rāy-i Hind*] The Ray of Hind was "Ray Jaipal," identified as Gopala of the Rastrakuta dynasty, whose capital was at Badaon, and the event took place ca. A.D. 988. See Elliot and Dowson, *History of India*, II, 182 and IV, 162, and Bosworth, *Later Ghaznavids*, p. 66f.

139b (289:8) *mutayaqqin**] For the miswritten متقین of the text.

141a (291:19) *Dara-i Zindān**] For the دره دزندان of the text. Dara-i-Zindan is located just east of Aibak.

141a (293:1) *Karnū**] See 128a (263:18) above.

141b (293:6) *ting* [*?*] *bolmağunča*] *Ting* is unknown; *teng* makes no sense in the context. If emended to *tang*, "there is no noon without dawn" (i.e., something like the proverb, Where there's smoke there's fire), at least some sense can be had.

141b (293:9) *qarqand*] *Qarqand* has not been identified. Perhaps it is the "stunted brush-wood, seldom exceeding 3 feet in height, and usually not so high...scattered over the dreary waste" of Ghazni (1882 Intelligence Branch Compilations, in Adamec, VI, 200).

141b (293:11) *turar**] For the text's تورلار.

141b (293:16) *yorunčqa pulları dek*] So apparently in the text—"like bridges of clover"?! Persian translation has *miṣl-i karthā-yi yorūnčqa* ("like rows of clover").

142a (293:20) *Surxāb*] He means here the Surkhrud.

143a (295:22) *yığačlar**] The text has ملواح fairly clearly, and the translation has *šāxhā*. ملواح is probably simply a miscopying of بیغاچ *yığač*.

143a (295:26) *yana**] Misdotted in the text.

143b (297:8–299:7) Beveridge comments: "Much trouble would have been spared to himself and his translators, if Babur had known a lobster-pot."

144a (297:23) *palālı**] For the text's پلاتی; translation has *palāl-i birinj*.

145a (301:7) *Jagdālik*] Spelled variously in the MSS; the modern spelling is Jagdalak or, in Pashto, Jegdalek.

145b (301:14) *Quš**] For the text's قوس; translation and text below have قوش.

145b (301:14) *südäri**] For the text's سیوردی; see above, 121a (249:20).

146a (303:6) *fasx**] For the فتح of the text; *fasx* taken from translation.

147b (305:17) *ara**] Text has اراد for *ara*.

148a (305:24–307:1) The directions in this paragraph are turned: for "north" read west, for "east" read north, etc.

149a (307:20) *burnını**] For the یورنینی of the text; translation has the correct *bīnī-i ūrā*.

149a (307:24) *Allāh-qulī Paran*] Persian has *Allāhberdī*.

149a (309:9) *tanglasıtüškäčä*] Persian translation has *ṣabāḥ-i ān tā šab*, apparently confusing or misreading *tüš* as *tün*.

149b (309:20) *tapıp**] Misdotted as تاتیب in the text.

150a (311:4) *kün**] For the text's کوق.

150a (311:6–9) *Yangı...bayramlar*] Lines not in the *Divan*.

151a (313:1) *i'timād**] Written اعتمید in the text.

151b (313:22) *Pīr Kānū mazārı*] At Sakhi Sarwar.

152a (315:9) *'usrat**] For the text's عشرت.

153b (317:21) *Dih-i Ya'qūb suyı*] The Logar.

154a (317:26) *südärigä**] Text adds کہ, obviously superfluous.

154a (319:7) *songımızča*] Text has a superfluous سونکی here.

155a (321:7) *kam**] Miswritten as کیم in the text.

156b (323:10) *Amū**] Text adds a superfluous قالغان here.

156b (325:3) *ḥasba*] H, A and L all have حسبه, surely a misspelling of حصبه, which is spotted fever, typhoid or dysentery, characterized by the outbreak of red pustules.

157a (325:8) *bāğqa**] Misdotted in text.

157a (325:12) *Kürägän**] Spelled قورغان in the text.

157a (325:19) *bāğlarının tamları*] Apparently باغ was misread as تاغ and translated as *bālāhā-yi koh*. Although later Babur says that dust clouds rose from the mountain tops during the earthquake, the sense here requires garden walls—not "mountain roofs"—to topple.

157b (325:22) *kātā baš atımı*] *Kātā baš* "big head" could well be some type of arrow. Clearly a contrast with the following (and usual term) *bir oq atımı* "a bowshot" is intended. Although the translation retains *kātā baš* as is, the *baš* of the text may have been *taš*, giving "a big stone's throw."

158a (327:13) *Tāzī**] For the یاری of the text. Tazi is an identifiable place northeast of Qalat in Afghanistan.

159a (329:9) *xačır*] خچر The word has been read by the translator as خنجر *xanjar* and so rendered in the Persian. Since the *ṭavīla* and horse are specifically mentioned here, it would make sense for the thief to have made off with Babur's horse and pack-mule, and not merely with a dagger.

160a (331:13) *anvā'-i**] Written انواعی in the text.

160b (331:22) *čuburtma**] The word is by no means clear in the text, but the Persian translation *(yakraha)* makes it clear that some derivative of *čubur-* is called for. The ending *-tma* is clear, and therefore the text has been emended to read *čuburtma*.

161a (333:18) *Keyik Qulı Bābā*] Here the name appears as کییك قلی بابا. Cf. 210a.

161b (333:23) *Ci*] The word *či* means "thick," as of grass and marsh reeds (Radloff 3:2106). The word is suspiciously retained in the Persian. Either it has a technical sense I have not discovered or the translator did not understand it either.

163b (339:6) *Sulṭān-Ḥusayn**] Text mistakenly adds میرزا here. Firoza Begim's father, Sultan-Husayn, was the son of Timur's daughter, Äkä Begim, and her husband, Amir Muhammad Beg Taychiut, whose sister Tümän Agha was married to Timur. Firoza Begim's mother, Qutlugh Begim, was a daughter of Timur's son Miranshah.

163b (339:8) *qız**] Texts adds a superfluous *va*.

163b (339:8f) *Badka Begim*] Her full name was Badī'uljamāl. See *Mu'izz al-ansāb*, fol. 111.

164a (339:14) *Sulṭān-Aḥmad Mīrzā*] Sultan-Ahmad Mirza son of Sidi-Ahmad Mirza son of Miranshah Mirza.

164a (339:19) *Mullānıng rubā'īsı*] Jami's quatrain to which he refers is found in Jāmī's *Dīvān*, p. 809, *rubā'ī* 4: *'Umrî ba šakeb mīsutūdam xwudrā / dar ševa-i ṣabr mīnumūdam xwudrā // čun hajr āmad, kudām ṣabr u či šakeb? / Al-minnatu lillāh, āzmūdam xwudrā.*

165a (341:15) *Tāvuš*] Perhaps a conflation of *ṭāūs* and *tavuq*. The translation *(murğ)* would argue in favor of *tavuq*.

165b (343:5) *qapap**] For the text's قایاب.

165b (343:14) *Sabzavār**] Text writes as سیزار; sentence missing in translation.

166a (343:22) *Bükri**] For the text's توکری; sentence missing in translation.

167a (345:22) *mağlūb**] Text has معلوم.

167a (345:23) *Šıbaq**] For the text's شابیق.

167b (347:17) *anası**] For the obviously mistaken اناسی of the text.

167b (347:19) *mungī*] Translated in Persian by مزه وحالت and clearly مونکی in the text. Beveridge translates, "She was never at fault for a word" (based on understanding *mung* as "distress"); Arat translates, "serbest konuşurdu."

168a (347:24) *bütkāriptür**] Misdotted in the text as توتکاریب تور.

168a (349:3) *Sayyid Ata*] Sayyid Ata is Khwaja Ahmad Yasavi, eponymous founder of the Yasavi dervish order whose tomb in Turkestan City was patronized by Timur.

168a (349:6) *Uluğınıng**] Written الوغینی نینك in the text.

168a (349:6) *Maryam*] Miscopied in the text as بیرم. Maryam Sulṭān's name is given in *Mu'izz al-ansāb* and in *Ḥabīb al-siyar*.

168a (349:10) *Yādgār Mīrzā*] This is Yadgar Farrukh Mirza, son of Farrukhzad Mirza b. Sidi Ahmad b. Miranshah. This Yadgar Mirza was a first coursin to Muhammad-Sultan "Kichik Mirza."

168b (349:14) *Apaq**] For the ایاق of the text; see below, 169b (351:21).

168b (349:16) *oğlı Makkadä emiš*] Phrase missing in translation.

169a (351:5) *Zan-i bad...dozax-i ū*] The line is taken from Sa'dī, *Gulistān (Kulliyyāt*, p. 88).

169a (351:8) *Cöli Begim*] In the *Mu'izz al-ansāb* (fol. 156b) she is listed as Tüläk (TWLK) Begim, "daughter of Husayn Sufi, sister of Amir Yusuf Sufi Jandar."

169a (351:14) *Xadīja Begim*] She was the daughter of Amir Muhammad Sarīq son of Amir Muhammad Khwaja *(Mu'izz al-ansāb*, fol. 156b).

169b (351:21) *Apaq Begim*] In the *Mu'izz al-ansāb* (fol. 156b) she is said to be the daughter of Amir Hasan son of Amir Charkas (who is listed among Sultan-Husayn's amirs, fol. 156b).

169b (351:27) *Laṭīf Sulṭān Ağača*] In the *Mu'izz al-ansāb* (fol. 157) she is listed as a wife, not a concubine, and was the daughter of Amir Sultan-Husayn Charshambai.

171a (355:14) *Jāmīğa taqlīd qılıp jam' qılıptur*] Jami's collected letters have been edited by 'Iṣāmuddīn Uranbaev, *Nāmahā-yi dastnivīs-i Jāmī* (Tashkent: Biruni Institute, n.d.).

172b (359:16) *Hižibrullāh**] For the هزابرالله of the text.

173a (359:18) *qošqalı**] The *š* is undotted in the text.

173a (359:18) *Ribāṭta**] For the text's رباط به.

173a (359:21) *elig bilä**] Order reversed in the text.

173b (361:19) *Abū-Sa'id Xan Dar-miyān*] In *Mu'izz al-ansāb* (fol. 158) the name is given as "Jān Darmiyān."

174a (361:30) *qorquta**] Misdotted in text.

175a (362:1f) *firod tur edi*] *Tur* seems to be superfluous, but it is clear in the text.

176a (367:7) *Mīr Sarbirahna*] Sayyid Shamsuddin Muhammad of Andijan, died in 898 (A.D. 1492–93). See Khwandamir, *Habīb al-siyar*, IV, 322f.

176a (367:14) *Majlisu'l-'uššāq*] Usually known as *Majālis al-'uššāq* (Sessions on lovers). See Storey, *Persian Literature*, I, ii, 960.

177a (369:12) *Xwāja 'Aṭā*] 'Aṭa'ullāh b. Faḍlullāh, known as Jamāl al-Husaynī (d. 926/1520), was the author of a popular history of the Prophet Muhammad, his companions and successors, *Rawḍat al-aḥbāb*. See Ethé, *Cat.*, pp. 147 & 1081, and Storey, I, 189.

177b (369:27) *Harīnı**] For the یرینی of the text.

178a (371:9) *Mullāzāda-i Mullā 'Usmān*] Mawlana Shamsuddin Muhammad son of Mawlana Sharafuddin Usman, a teacher at the Sultaniyya and Ikhlasiyya madrasas in Herat, died in Rabi' I 901 [November 1495] (Khwandamir, *Habīb al-siyar*, IV, 340f).

178b (371:24) *alıda juzv* tartmaqdın* 'ārı yoq edi*] Text has much superfluous matter here; reading established from translation *(az juzv kišīdan-i pešī ū 'āraš nabūd)*.

179b (373:20) *Vazīrzāda üčün Āṣafī taxalluṣ qılıptur*] I.e., taking his pen name from Asaf b. Barakhiya (Asaph ben Berechiah), Solomon's vizier in Islamic lore. See Thackston, *Tales of the Prophets*, pp. 314–16.

179b (373:22) *inisi*] The Persian translator has read *inisi* as *Anīsī* and taken it and the following *qarābatı* as proper names.

179b (373:25) *Bannā'ī*] Born in Herat, Kamāluddīn 'Alī Bannā'ī, or Binā'ī (1453–1512), took his pen name from his father's occupation of master builder *(bannā)*. He served as poet at the court of Sultan Ya'qub Aqqoyunlu in Tabriz, returning to Herat after Ya'qub's death in 1491. He went to Samarkand circa 1495 and joined Muhammad Khan Shaybani's service, with whose occupying army Banna'i entered Herat in 1507 (see below, fol. 206a). Among Banna'i's numerous poetic compositions are his *Shaybānīnāma*—and a later redaction of the same work entitled *Futūḥāt-i-khānī*—on Muhammad Khan Shaybani's life and exploits. See Jirí Becka, "Tajik Literature from the 16th Century to the Present," in Rypka, *HIL*, pp. 497–500.

179b (373:25) *sarbannā*] The Persian translation has read *sar* as *sabz*, probably taking the name as Muhammad-Sabz.

180b (375:18) *ešäki**] Spelled ایشیکی in the text.

181b (379:4) *mātaqaddam**] Misdotted in the text.

182a (379:27) *ol**] For the text's اون.

182b (381:14) *jergä**] Written چریکا in the text.

184a (385:18) *Šāxdān*] There is now a village called Šākān in the Kishm district (see Nādir Khān, *Rāhnumā*, 128), which may represent Babur's Šāxdān; otherwise the place has not been located.

184a (385:20) *yığıšturup**] Miswritten in the text as کیمیشتوروب.

184a (385:24) *yağısını**] Miscopied as ایاغی سی نی in the text.

184b (387:6) *Top*] There are several places in the vicinity named Top, but this particular one has not been identified.

184b (387:6) *Mundağān*] The name appears as al-Mundajān in older itineraries. See Marquart, *Eranšahr*, p. 226.

184b (387:12) *qatla**] Text adds a superfluous *r*.

185b (389:11) *nāmī*] Translation has *bāqī* in place of *nāmî*.

185b (389:12) *elčilär**] Metathesized to ایلیچلار in text.

185b (389:19) *yašta**] For the text's یاشقه; translation has *ba sāl*.

186a (389:22) *izdiḥām**] Misspelled as ازدهام.

187b (393:11) *ba-tang**] Misdotted in text.

187b (393:15) *Ḥaqq-Naẓar Capān*] In H *Capān* is written چپان; L has چپا; A has حیا. *Capān* is simply a guess.

187b (393:20) *jāyda**] Text has حالدا, but translation has *dar jā-yi munāsibî*.

188a (395:1) *Dawlatxwāhlardın**] *-dın* is written درین, with a superfluous *r*.

188b (395:14) *barıp**] For the یاریب of the text.

188b (395:20) *yurı**] H adds بردیلار, superfluous and not in translation.

189a (397:2) *Bir üyî dür kim*] Doubtful phrase, not in translation.

189a (397:16) *'uẕrlar aytıp**] *Alif* transposed as عذرالاريتيب in text.

190a (399:6) *oquğay**] Text has اوقورغای.

190a (399:13) *qul*ları*] Text has *qulalar*, but from the Persian translation *(ğulāmān)* it is clear that *qula* is a mistranscription for *qul*.

190b (401:1f) *šāx*] Text H has ساچ throughout, but the Persian translation has *šāx*, which sense would also dictate (insofar as this passage can be said to have any sense at all). In Gulbadan Begim's *Humāyūnnāma* (p. 36, line 9; trs. p. 128), among the items presented to Sultanım Begim at her marriage to Mirza was *yak diraxt*, the meaning of which is not known (unlikely to be a common tree), but it may have some connection with the *šāx* of this text, if it actually means "branch" of some sort.

191a (401:8–29) For the monuments and sights of Herat, see Terry Allen, *A Catalogue of the Toponyms and Monuments of Timurid Herat* (Cambridge, Mass.: Aga Khan Program, 1981).

191a (401:11) *körülmägän yer**] Text transposes as بيركورالماكان.

191a (401:12) *Būlī-gāh* and *Taxt-i Barkir (Barkar?)*] Unverified, not located.

191a (401:18) *Bāğ-i Naw**] Misdotted in text.

191a (401:19) *bašıda**] In the text باشيدا; based on the translation *(bar sar-i)* emended to *bašıda*.

192a (403:4f) *"äkä"..."yengä"*] In Chaghatay *äkä* refers to any elder female relation. Payanda Sultan Begim was Babur's father Umar-Shaykh's sister. *Yengä* is, among other things, the wife of a paternal uncle. Habiba Sultan Begim Arghun was the widow of Babur's uncle Sultan-Ahmad Mirza; Babur later married her daughter Ma'suma Sultan.

192a (403:7) *meni* [*?*] *qıšlang*] Perhaps *munı qıšlang* to agree with the Persian translation *(qīšlāq ınjā bāyad kard)*, although مينى is clearly written.

192a (403:16) *Kābulğa**] Text has *Kābuldın*, but sense and Pers. translation *(dar Kābul)* dictate *-ğa*.

192b (405:1) *Šıbaq**] For the text's شابيق.

192b (405:1) *nifāqāmez**] It is clear from the Persian translation *(munāfiqāna)* that this word should be *nifāq-āmez*, not the nonsense *ittifāq-āmez* as written.

193b (405:25f) *Carxnıng...balāsı qaldı mu?*] Line not in the *Divan*.

194a (407:12) *basılğan**] Text has ياسالغان; translation has *zer karda*, obviously the passive of *bas-* is meant. In these few pages several instances of passives spelled *-al-* can be seen, e.g., here and 191a (401:11), where *körül-* is spelled *köräl-*.

194a (407:14) *ANJWKAN*] Persian translation takes this to be a proper name, *WNJWKAN nām jāī*, but no such place has been located in the vicinity.

194b (409:5) *qarnı**] Text has قارمانى.

194b (409:7) *qavruq**] Misspelled as قاورواق.

194b (409:10) *yol yasap**] Text has ياساب, which could be similar to the *basalğan* (for *basılğan)* above (407:12), but here translation has *rāh sāxta*, taking the verb to be *yasa-*, not *basa-*.

195b (411:6) *köngül** ‹*āsūda*›] For the translation *dil āsūda;* text has what appears to be هيچ after *köngül*, and the equivalent for *āsūda* is missing.

196a (411:13) *kördüm**] For the كورودوم of the text.

196a (411:14) *tangī**] For the تيكى of the text.

196a (411:17) *tur u tur**] H has يوروبورو *yürü yürü; tur u tur* taken from A and L to accord with the ten-syllable hemistich.

196a (411:18) *sitez**] H ستيزه; A, L ستيز.

196a (411:20) *bar erdi nek oq u sağdaq**] H ماراير دى ليك نيكى اوق وساداق; A, L مينداباراير دى نيك اوق وساغداق.

196a (411:21) *Yürüdüm ersä*] H يوردوم ايرسه; A تورد وم سه; L توردوم ايسه.

196a (411:24) *asıq**] H ايسيق; A, L اسيق.

196a (411:24) *išinggä*] H ايشيكيكا; A, L ايشينككا.

196b (413:2) *yarmaštuk*] H has تارماشترك.

196b (413:2) *baqmayın*] H تاقمايين; A, L باقمايين.

197a (413:15f) *Zamīn-i šora...nekmardān*] The lines are taken from Sa'dī, *Gulistān (Kulliyyāt*, p. 42).

197a (415:8) *bilgäy* biz* kim*] Text has miscopied بيلكان هركيم; cf. translation *tā bidānīm ki*.

198a (415:22) *yetär**] For the يبار of the text.

198a (417:8) *ḥavīlīğa**] Miswritten as حواليغه in the text.

198b (417:12) *yığılıp**] For the تيقيليب of the text.

199b (419:15) *eginigä*] Fairly clear in the text, but translation has *ba dast-i ū*, so it may be *eligigä*.

199b (419:17) *oqnı yüzümgä tarttı**] Text has wrong order, *tarttı oqnı yüzümgä*.

200b (421:14) *igäsi**] Misdotted as انكاسى in the text.

201a (423:11) *axtarıp**] اختياريب in the text.

202a (425:15f) *Mening könglüm...ne imkān dur?*] Not in the *Divan*.

203a (429:4) *Mist**] مشت in the text, but Mest is a well-known place between Gardez and Mukur near Sehgana.

203a (429:10) *yanımğa**] Miswritten as ياغرنيمغه in the text.

203b (429:14) *Ya xud DLMHgä ya bihtāz*] ياخود دله‌كا يا به‌تاز Persian translation has *mardum-i yāvatāz-i laškar*. Little sense has been made of either. Arat translates: "Ya hodbinlikten veyahut da gençlik ateşi ile, askerin hepsi akına koyuldular." Beveridge translates as: "Whether bitten by their own whim, or whether wanting to hurry, the whole army streamed off at the gallop."

203b (429:21) *qoparıldı**] For the text's misdotted قوپاريلدى.

204a (431:2) *Katawāz**] Misspelled كتراد in the text.

204a (431:4) *bu**] Misdotted in the text.

204a (431:7f) *Qazısı kišining bir qarıšıdın juz'ī kamraq boldı*] The Persian translation is odd.

204a (431:10) *biz." Bu**] بيرتو in the text.

204b (431:16) *i'timād**] Spelled اعتميد. See 151a above.

204b (431:20) *nê**] In the text, بى.

205b (433:19) *Tušluq tušıdın yürüy berürlär*] The phrase usually occurs as *tuš tuštın* (from all directions). It is certainly not "dream" *(tüš)*, as Beveridge has read.

206a (435:20) *giriftan kīr-i xarrā*] Cf. the expression "quod proverbium dicitur de eo, qui verberibus corrigi nequit" (Vullers 2:933).

206b (435:21) *'iddat*] According to law, a widowed or divorced woman may not remarry until a certain interval has passed.

206b (437:5) *bolurlar**] Transposed to بورلولار in the text.

207a (437:14) *bi'l-kull**] For the text's miswritten بيانكلى; *bi'l-kull* in translation.

208b (441:1) *guzar**] H has what appears to be كور, but the Persian texts have كذر.

208b (441:4) *yıqmaq*] Persian has "fortify" *(maḍbūṭ mībāyad kard)*.

208b (441:5) *sarı**] Miswritten as سالدى.

208b (441:9) *tez*rāk*] Reading with the translation *(teztar)* for the بيررك of the text.

209b (443:13) *Sulṭān-'Alī**] Text has سلطانقلى, but translation has Sulṭān-'Alī Cuhra, whose name occurs elsewhere.

210a (443:22) *Qutluğqadam**] قيلقدم in the text; translation has the correct قتلق قدم.

210a (443:24) *Keyik Qul-Bābā*] Here the name appears as كييك قلبابا. On fol. 161a it is كييك قلى بابا, but the dots on *Keyik* are variously given; it may be *Kipik*.

210a (443:24–445:2) Although the reading of most of the names in this list is fairly certain, the divisions into persons are mere guesses.

210a (445:1) *Yağčı**] Text has تاغچى; Persian texts all have ياغجى.

210b (445:20) *tegilip**] Miswritten as تيليكيب.

211a (447:1) *Murğān Tağı*] There are two villages called Murghan in the Kandahar vicinity, one at 31-38 65-39 and the other at 31-32 65-58. The second, Murghan Kechar, is on the other side of the Tarnak from Kandahar, and there would likely have been irrigation canals in the area.

211a (447:9) *Kam...'llāh*] Kor. 2:249.

211b (447:16) *jānığa**] Misdotted as خانيغه.

211b (447:17) *boldı**] For the بولدلدى of the text.

212b (451:1) *Qandahārnı**] For the قندهارنينك of the text.

213a (451:4) *meni**] Text adds a superfluous *bilä*.

213b (451:27) *sarı**] *Sarı* repeated.

214a (453:11) *eli**] Miscopied as ايتى; translation has *mardum-i laškar*.

214a (453:18) *törī**] Misdotted as يورت.

214a (453:20) *Mīl kuffārı**] Text badly copied here; this reading is based on the Persian translation, but Mīl has not been identified.

214b (453:23) *qatlğa**] Misdotted as قيلغه.

216a (459:23f) *čuhra-čüri**] Text has چهره چوريه, translated as خورد وريزه.

216b (461:3) *Jandol**] The name appears as Jandol on modern maps. In the text it is spelled چنداول here but elsewhere (219a, 219b) as جندول.

216b (461:4) *andaq**] Miscopied as اندين.

217a (461:20) *tufak**] In the text this word is indiscriminately spelled *tufak* and *tufang*, *tufang* probably reflecting the copyist's later spelling. The Pers. translation has *tufak* consistently. Henceforth in the text the word will be spelled *tufak* regardless of the spelling in H.

217a (461:23) *atmaq**] Miscopied as اتاقاق.

217b (461:25) *Andın**] ايكين in the text.

217b (463:8) *moljarıda**] Text unclear; reading based on translation.

218a (463:17) *ẓāhir**] Spelled with a superfluous *alif* at the end.

218a (463:23) *be**] Misdotted.

218a (463:23) *Ötürči kečürči**] اوتلوجى كيجورخى in the text; translation has *āyandagān ravandagān*.

218b (465:1) *Bābā Qarā*] A *dara* in Bajaur extending from the village of "Rághaey to Bagandel, for fifteen kuroh in length from north to south" (Raverty, *Notes*, p. 117).

219a (465:22) *tağnı**] For the تاغ نينك of the text.

219b (467:11) *ašlıġ*] Persian translation has translated as *šālī*, rice.

220b (469:3) *Šāh Manṣūrnıng qızı*] She was Babur's Afghan wife, Bibi Mubaraka, also known as Afghani Aghacha.

222b (473:9) *Özini* jangalğa**] In the text it is اوزونی جنکلقه.

222b (473:11) *širalğa aldı**] Text has اولدی شیرانته; reading based on translation, شیرالغهٔ گرفت.

222b (473:17) *tüš qayıla*] Persian has *šabāšab*, apparently misreading *tüš* as *tün*. Cf. 149a, 226a, 247a.

223a (473:21) *azuqluqı**] For the text's آروق.

223a (473:21) *boldı**] Text adds a superfluous *edi*.

223a (475:4) *Kašmīr**] For the text's کیشیمیر.

224a (477:4) *özlärgä**] Text has اوزلاکل; translation has *dağdağa ba xwud rāh nadihand*.

224b (477:14) *bīrzār*] Word unknown. *Ber* is lotefruit, but a lote grove seems unlikely. *Barzār* could be a banyan grove, more likely in the vicinity of Bhera, but the text and translation both have clearly بیرزار. Translations vary: Leyden & Erskine give "on a green field of grass" (II, 96); Beveridge has "in a sown-field."

225a (479:1) *čeriglägändin**] For the text's چریك لاکاندان.

225b (479:17) *yedük**] For the یندوك of the text.

226a (479:22) *Arğun**] A superfluous نی is added here in text.

226a (479:24) *tağlar**] For the text's باغلار; translation has *kohhā*.

226a (481:2) *yalangačlap**] Slightly miswritten as یالانکلاجلاب in the text.

226a (481:3) *Tüškä yavuq*] Translated as *nazdīk ba namāz-i šām*—another apparent confusion between *tüš* and *tün*. See 222b.

226b (481:16) *Hindustān**] Text has هندستانته.

227a (481:25) *tarqağandın**] Misdotted in the text as تارقاغایدین.

227a (483:1) *Xan**] A superfluous حا is added here.

228a (483:26) *Gakar*] For the Gakhaṛ clan. See Raverty, *Notes*, pp. 361ff.

229a (485:23) *mukarrar**] Slightly miswritten.

229a (485:24) *ma'jūnī**] Written معجون نی.

229a (487:7) *ham**] Followed by *ısıqlar*, which belongs in the next sentence.

229b (487:12) *yerlig**] Written یرلاك in the text; translation has *zamīndār*.

229b (487:21) *qılmaq**] Miswritten as قیلمال.

230a (487:26) *arıtıp**] Text appears to have ادیقیب; translation has *pāk sāxta*.

230b (489:22) *be**] Misdotted in the text.

231a (491:2) *Andarāna**] Text here has اندازانه, elsewhere اندرانه without the dot on the second *n* supplied by the translation. The place has not been identified.

231a (491:11) *Nīlāb**] Misdotted.

231b (491:19) *mazkūr bolğusıdur*] But it does not occur in that section.

231b (491:24) *Sind* Suyı*] Text has سندین سوئی.

231b (491:26) *qismat**] For the text's miswritten قیمت; translation has *qismat*.

232a (493:7) *Hātī...Kitib*] Arat has: "Hâtî, Gıgâs, Al ve Kîb (Kitib) gibi halklar"; Beveridge translates: "such as the Qārlūq Hazāra, Hātī, Ghiyās-wāl and Kīb (Kitib)."

232a (493:7) *Ġiyāṣvāl**] Text appears to have غیایث وال, which may represent 'Ināyatwāl. Not identified in any case.

232a (493:11) *Qalmāqī**] The phrase *qılduk sarığ va arğuvānī pārča pārča yerlärdä yakdast arğuvānī gullär ṣubḥ* has been miscopied to here from several lines below. *Qılduk* does not belong at all.

232a (493:14) *qılılıptur**] Text has اچیلیب تور, miscopied from below.

233a (495:6) *ta'assuf yegü dek yer*] See fol. 146.

233a (495:11) *Malik Nohān**] H has clearly ملك بوخان; Pers. translation has ملك ترخان. A similar name, most likely the same person, also occurs in conjunction with Malik Musa at 242a (515:25), where all MSS have نوحان. Beveridge reads both names as Bū Khān; Arat reads the first as Melik Tarhan and the second as Bû-Han. Neither "Bu Khan" nor "Tarkhan" is a likely name for a Dilazak Afghan, but Nohan, a name familiar in many guises (Lohan, Lohar, Nohar, &c.), is common. Spelled نوحان, it could easily be corrupted in copying to بوخان and ترخان.

233a (495:16) *Yada-Bīr**] Indecipherable name, equally indecipherable every time it occurs; dotting taken from translation; not identified.

233b (495:19) *Garg*] Not located or identified. There is a Gargao in the general vicinity (34-13 69-15), from which I have taken the vocalization of the name. Also in the general vicinity is Karkacha Koh, which may reflect the name Kark for this place.

233b (497:1) *kötärtip**] For the text's کورتاتیب.

234a (497:13) *Ribāṭ-i Zawraqta*] See foll. 106b–107b

234a (497:18) *urdum**] For the اورودوم of the text.

234a (497:18) *butum*] Persian translator has read بوتوم *butum* as بوینوم *boynum* and rendered as "neck" *(gardan)*.

234a (497:19) *attılar**] For the آیتی لار of the text.

234a (497:22) *Axsīda*] See foll. 114a–b.

235a (499:11f) *Bāğ-i Xalvat*] The term may be a common noun, "private garden," and not a proper name.

235a (499:13) *Yürüp**] For the text's تروروب; translation has *ravān šuda*.

235b (501:3) *zikr qılğanda*] Fol. 280a.

236a (503:8) *Abūha*] Two miles southwest of Barikot on the Swat River is a place called "Abua." See Evert Barger and Philip Wright, *Excavations in Swat and Explorations in the Oxus Territories of Afghanistan* (Delhi: Sri Satguru Publications, 1985), plate XII.

236b (503:9) *ekkän**] Miswritten as ایلکان; translation has *ki...mikārand*.

237a (505:9) *fiqh sabaqı*] In text نقه سبقی; in translation it has been read as نقه سیفی and so translated. Beveridge's "Mullā Maḥmūd was appointed to read extracts from the Qorān [sic] in my presence" is puzzling. Arat translates correctly: "Molla Mahmud'un yanında fıkıh dersi okunması tesbit edildi."

237a (505:12) *Bāğıdaqı**] For the باغیداداغی of the text.

237b (505:21) *ğāyat-i mastīğača**] Text appears to have غایت شب غه چه but changed for sense to accord with the Persian, تا غایت مستی.

238a (507:14) *qoyup**] Miswritten as ترقوب; translation has *guzāšta*.

238a (507:20) *azıqıp*] The *z* is missing its dot.

238b (506:22, Persian only) & 239b (511:2) *Cašma-i Tara*] Chashma-i-Tara is a kotal leading from Padkhwab-i-Shahana via Altamur to Gardez. See Raverty, *Notes*, p. 677.

238b (507:22) *Baqıšlıq qulı*] The Baqishliq Valley is not shown on maps, but according to Raverty (*Notes*, p. 684) the Chashma-i-Tara kotal emerges into the Baqishliq Valley on the Gardez side.

238b (509:1) *uzatqandın**] For the اوزالغاندین of the text.

239b (509:23) *qoy**] For the text's ترش; translation has *gosfand*.

239b (511:10) *körünädür**] For the کوراناادور of the text.

240b (513:2) *at**] Text has the misdotted آب; translation has *asp*.

241a (513:11) *Atun**] Text has ابون; translation has آتون. It is conceivable that this is the village where his mother's servant Atun, who walked to Pishagar from Samarqand, was domiciled. Neither "Atun" nor "Abun" has been located as a village name, and the construction *Ātūn/Abūnnıng kenti* would not have been used if it were simply a proper name.

241a (513:13) *Cīna qorğanı*] There are several Chînas in modern Afghanistan (it is a Pashto word for spring). The closest one to where Babur was at this point is at 34-41 69-42, near the confluence of the Panjshir and the Kabul.

241b (515:12) *keltürdi**] For the کیلتوروولدی of the text. Translation has a transitive verb, *āvurd*.

241b (515:16) *Xāncrty*] A has جان میرزا; L has جان ناصر. Translated as "Jan Nasir," the most "likely" of the possibilities.

242a (515:18) *nečük kim mazkūr boldı*] This proves that the missing section once existed.

242a (515:22) *yurtqa**] Misdotted in text as یوریقه.

242a (515:24) *Qutluğ Muḥammad*] Persian has Qutlugh-Qadam.

242a (515:25) *Noḥān*] See above 233a (495:11).

242b (517:10) *Sulṭānpūr**] Misdotted in the text as سلطان نور.

243b (517:11) *Noḥān**] See above 233a (495: 11).

243b (519:11) *anga**] Misdotted.

243b (519:15) *Ṣabā...marā*] The line is taken from Hāfiz (*Dīvān*, p. 7, line 1).

244a (519:24) *kengäš**] Undotted in text.

244a (521:3) *jālağa**] Written جالیغه.

244a (521:6) *'Arafa kečäsi*] Arafa night is the 9th of Dhu'l-Hijja (that year corresponding to December 2, 1519). As Erskine notes, Babur most likely means the Ramadan feast, which had occurred several days before.

244b (521:15) *Dih-i Ġulāmān*] For the identification of Deh-i-Ghulaman with the modern Basaul, or Batsawul, see Raverty, *Notes*, p. 45.

245a (521:26) *čıqqalı**] For the چیققانی of the text.

245a (523:11) *turup**] For the text's یوروب; translation has *īstāda*.

245b (523:15) *edilär**] Written ایدی یلار.

245b (523:19) *yılqıran aš*] Persian has *āš-i yūlqazān*.

245b (523:21) *balūṭ**] For the بولوت of the text.

246a (525:2) *furṣatta**] Written فرصته.

246a (525:6) *Bīška Mīrzā-yi Ītārjī*] Bishka Mirza was chief of the Itarji family. See Mirza Muh. Haydar, *HMCA*, 307.

246a (525:9) *qaytla**] Word garbled in text; translation has *dar vaqt-i tabīš-i āftāb*.

246a (525:11) **Tengri-Qulı Beg va Hindīğa**] H has تینکری قلی ربیك ومهدیغه with an extra dot over مهدیغه; translation has تینکری قلی ربیك مندب.

246b (525:23) *bola**] Text adds a superfluous *r*.

247a (527:1) *Dar**] H has *bar;* translation gives *dar*.

247a (527:5) *on altısı*] Persian has 17th. Translation has Thursday the 16th but leaves out the matter under the Turkish text's Thursday.

247a (527:6) *Humāyūn**] Written هما ن یون in the text.

247a (527:7) *tün yarımda*] Persian has *nīmroz*, apparently misreading *tün* as *tüš*. Cf. 149a, 222b.

248a (529:2) *üyi**] Misdotted as اونی in the text; translation has خانه‌انا میرآخور.

248b (531:5) *MLKR*] Both H and translation have what appears to be ملکر; in the margin of L is written بلکر. Place not identified.

249a (531:15) *Badrāw**] Letters transposed as بداروغه in the text.

249a (531:15) *AWĠ?Wğa*] Illegible name omitted in the Persian. Apparently the Khankhanan had trouble too.

249a (531:17) *Dāwartīn (?)*] داورتین Apparently so in the Turkish and seems to be a place or tribal name; Persian translation has the irrelevant *az ṭaraf-i khwud*, apparently reading as *öztin*.

249a (531:19) *čevürtkä*] Persian translation retains the word, چیورتکا. Beveridge observes that January is no time to be seeing locusts in the mountains above Kabul. This, as well as the retention of the word in the translation, reinforces the doubt that it means "locust" here, although all sources give the meaning of *čevürtkä/čegürtkä/čäkürgä* as locust (Clauson 416b; Kashghari, III, 89).

249b (533:2) *tegilip**] For the miswritten تیلیلیب of the text.

249b (533:8) *bağlağay**] For the باغلایغای of the text.

250a (533:22) *Ṣabāḥı**] Miswritten as صبوحی.

250a (535:3) *Ikrak**] For the text's ایکرلیك. Above at 228a it is written ایکراك; one line below and translation have ایکرك.

250b (535:6) *atqay**] Text has اوتغایکای; based on translation *(biandāzīm)* emended to *atqay biz*.

250b (535:10) *ağız sözläri*] Persian translation *(suxanhā-yi zabānī)*, as well as several other instances in which the construction is used, confirm the reading as *ağız sözläri* ("oral instructions"), not *ağır sözläri*.

251a (535:22) *mašra'a**] Misdotted as مسرغه; translation transcribes correctly.

251a (535:24) *sayı**] For the text's سهالی; translation has *har čand mīistad*.

251a (537:1) *Šerxānī*] This name varies considerably in the MSS.

Part III: Hindustan

252a (539:23) *Sulṭānpūr**] Misdotted.

252b (541:7) *uyqulap**] For the text's ایویقولدی; translation has *xwāb karda*.

252b (541:15) *gāvkun*] Read as گاوکون, shortened to *gāvkun* for the meter.

253a (541:24) *tükürā**] For the text's نوکررا.

253a (541:25f) *Fa-man...'aẓīman*] Kor. 48:10.

253a (543:4f) *Rabbanā...xāsirīn*] Kor. 7:23.

254a (545:2) *tükürür**] Written توکرورر.

254b (545:20) *kam**] For the text's کیم; translation has *kam*.

254b (545:25) *Bimrūgirī Akriyāda*] *(?)* Arat reads "Bimrûgirî ve Ekriyâde"; Beveridge has "Bīmrūkī and Akrīāda"; neither place has been identified.

255a (547:1) *'uzr**] For the عذرت of the text.

255a (547:4) *Lāhawr**] Miswritten as لارهور.

256a (549:2) *bükütsün (?)*] Translation has *guzāšta ast*. The verb *bükü-* ('to turn the stomach') does not fit the context here.

256a (549:4) *qatılalıng**] Miswritten in text as قاتیلاکینك.

256b (549:15) *Be**] Misdotted.

256b (549:15) *Indirī*] According to King (ii, 166) Inderi is a village in the Karnal district, Punjab, 15 miles north of Karnal.

256b (549:21) *dep**] A superfluous ار is added here.

257b (551:20) *Phillawr**] The name is slightly garbled in H; A and L have پهلور; in the margin of L is added پلهور.

258a (553:7) *qačqanlarnıng**] A superfluous *qa* precedes.

259a (555:3) *pupıyadı*] Clearly written as پوپیادی and translated as جاوید, either for *javīd* "chewed" or for *čāvīd* "shouted."

259a (555:7–17) The order of the sentences in this paragraph varies considerably from Turkish to Persian.

259b (555:19) *qonup**] Misdotted.

259b (555:25f) *Bibīn...ba saxtī*] The lines are taken from Sa'dī, *Gulistān (Kulliyyāt*, p. 51).

259b (557:2) *Bheradaqı Malot*] This is, according to King (ii, 172), Malot "in the Jhelum district sixteen miles northwest of Pindādan Khan, remarkable for its fort and fine Buddhist temple. It was the ancestral village of the Janjūa clan."

260a (557:14) *ekiptürlär**] Written ایکیت تورلار.

261b (561:1) *Banūr**] For the text's تنور; Banur is a

recognized place near Sanur.

263a (562:13–16) adds a sentence about Humayun's first shave and also copies a marginal note that was presumably written by Humayun in the Turkish original from which the Persian translation was made.

264a (565:11) *DYM*] Persian text adds an explanatory gloss on *DYM*. See note at 100a.

264b (567:7) *BDHNDY*] Word not identified in any source. The *BDH* element probably represents a mistranscription of *YDH (yuddh-* 'fighting,' as in *yuddhmān* 'warrior').

266a (569:24) *Hindī**] This may be the same name that appears at 246a (525:11).

266a (569:24) *PŠĠY*] Unknown; superfluous (?); translation omits.

267a (571:23) *tüškän**] Miswritten as توشوکان.

267b (571:26–573:1) ... *‹yet›kürgäylär*] Text has ایلیکای‌کورکایلار; translation has *khwudrā ba ānjā birasānand*. From *birasānand*, *yetkürgäylär* can be established, but the first part is unknown.

267b (573:9–14) *Šayx Niẓām Awliyānıng mazārı... Sulṭān Iskandarnıng maqābırı*] The sites Babur mentions in Delhi all still stand: the tomb of Shaykh Nizam(uddin) Awliya (d. 1324), a well-known site in Delhi; Khwaja Qutbuddin's tomb, the Dargah of Khwaja Qutbuddin Bakhtyar Kaki (d. 1236), in Mehrauli; Sultan Ghiyasuddin Balban's tomb (d. 1286), situated in the southeast of Old Delhi and now in complete ruins; Sultan Alauddin Khalji's tombs, buildings, and minaret (the complex around the Quwwatu'l-Islam Mosque: the mausoleum was built in 1317 by Alauddin's son, Mubarakshah; by the minaret certainly must be meant the Qutb Minar, 238' tall, begun by Sultan Iltutmish in 1229 with subsequent extensions and repairs); the Shamsi pool, also known as the Tank of Qutb Sahib, built by Sultan Shamsuddin Iltutmish in 1229; the Khass pool, also known as the Hauz-i-Alai, built by Ala'uddin Khalji ca. 1295; the tomb of Sultan Bahlul Lodi (d. 1488), built by his son, Sultan Sikandar; Sultan Sikandar's tomb, built by his son, Sultan Ibrahim, in 1517, near Mauda Khairpur. See R. Nath, *Monuments of Delhi: Historical Study* (New Delhi: Ambika Publications, 1979).

268a (573:16) *‹qılduk›*] From margin.

268b (575:4) *Bikramājīt**] For the *Bikramājītnı* of the text; accusative marker incorrect, see translation.

269a (577:3) *Sulṭān Maḥmūd Ġāzī*] The Ghaznavid Empire established lasting rule in India under Sultan Mahmud (r. 388–421/998–1030), whose descendants ruled from the Punjab until 582/1186.

269b (577:11) Shihabuddin (also known as Mu'izzuddin, r. 569–602/1173–1203) Ghori's predecessor, Ghiyāṣuddīn Muḥammad, extinguished the Ghaznavid line in the Punjab in 582/1186. The Ghorid line ruled northern India until 602/1206.

269b (577:11) *Ġawrī**] Superfluous ر added.

269b (577:17) *Nökär**] *Nökär* repeated in text.

270b (579:16) *Sulṭān Ḥusayn Šarqī*] Sultan Husayn Shah, the last of the Sharqi sultans of Jaunpur, r. 862–83/1458–79.

270b (579:18) Sultan 'Alā'uddīn 'Ālam Shāh of the Sayyid dynasty, r. 849–55/1446–51.

270b (579:20) Bahlul Lodi, r. 855–94/1451–89; his son, Nizam Khan Sikandar II, r. 894–ca. 923/1489–ca. 1517.

270b (579:22) Muzaffar Shah III, r. 917–32/1511–26.

271a (579:27) *Bahmanilar*] The Bahmanid dynasty ruled in the northern Deccan, 748–934/1347–1527.

271a (581:1) *Sulṭān Maḥmūd*] Mahmud Shah II of the Khalji line in Malwa, r. 917–37/1511–31.

271a (581:3) *ataları**] For the اتالاری of the text.

271a (581:5) *Nuṣrat Šāh*] Nasiruddin Nusrat Shah, r. 925–39/1519–32.

271a (581:10) *naṣb**] Miswritten as نصیب.

271b (581:16) *Sulṭān 'Alā' uddīn*] Sayyid Ala'uddin Husayn Shah, r. 899–925/1494–1519.

271b (581:16) *bir Ḥabašī*] The Abyssinian Shamsuddin Muzaffar ruled from 896/1491 to 899/1494.

272a (581:27) *otuz**] *On* in the text; translation has *sī*.

274b (587:18) *qorğarap**] Written قوزغاداب.

275a (589:10) *angezräk**] Text adds a superfluous ایچماکی here.

275a (589:11) *yoqqarıqı**] For the یوقاریغی of the text.

275a (589:12) *'Ăj**] Misdotted as غاج.

275a (589:17) *yer**] Misdotted in text.

275b (589:19) *ol vilāyatlar*] Throughout this section Babur compares the flora and fauna of India to those of "that country" and "our country," by both of which expressions he means Kabul.

275b (589:24) *yapqan**] For the یالقان of the text; translation has پوشیده.

276a (591:9) *...atuq [?] emästür*] Translation has *rafta načasbīda*.

276a (591:18) *Yana bir*] This is the black-buck *(Antelope cervicapra)*.

276a (591:18) *eväki*] ایواکی in the text; translation has *šikam-i ū*.

276b (593:3) *kičikräk keyik*] Probably the Indian gazelle *(Gazella benetti)*.

276b (593:5) *gaynī uy*] The gynee, "a diminutive kind of cow bred in Bengal. It is, when well cared for, a beautiful creature, is not more than 3 feet high, and affords excellent Meat" (Yule & Burnell, *Hobson-Jobson*, 407).

277a (593:16) *nawal*] *Newal* is the common Hindustani word for mongoose, but that animal is not arboreal.

277a (593:16) *kiš*din*] Text has what appears to be کیشی وزنیجه بودین; emended to follow translation.

277a (593:18) *gilāhrī*] *Gilahri* is the common Hindustani word for squirrel.

277a (593:18) *derlär**] Superfluous *bu hameša derlär* added by haplography.

277b (595:10) *eti**] Written ایدی.

278a (597:3) *tartqandek**] Written تارتاقانديك.

278b (597:2) *Qızıl...ṭūṭī*] May be the Indian loriquet *(Loriculus vernalis)*.

278b (597:6) *Bir naw'ı*] The Himalayan starling *(Sturnus humii)*.

278b (597:7) *pandvāy (?)*] H پندوای; A, L پنداولی; Bev. (p. 495, n. 4) gives a number of conjectural readings—none entirely satisfactory. The bird is probably the Indian grackle or hill myna *(Eulabes intermedia)*.

278b (597:11f) *van šārak*] The glossy starling, or tree-stare *(Calornis chalybeius)*.

278b (597:13) *bir naw' šārak*] The pied myna *(Sturnopastor contra contra)*.

278b (597:15) *lūča (?)*] H لوجه; A, L لوحه. See Bev., app. N; not identified.

279a (597:27) *bat**] تات in the text; translation has بات.

279b (599:7) *pulpakār*] The horned monal *(Trapogon melanocephala)*.

279b (599:10) *ṣaḥrā'ī tavuq*] May be the red junglefowl *(Gallus ferrugineus)*.

279 (599:13) *čälsi*] May be the western bambu partridge *(Bambusicola fytchii)* or a Himalayan pheasant *(Gallophasis albocristalus)*.

279b (599:15) *šām*] May be another common Himalayan pheasant *(Pucrasia macrolopha)*.

279b (599:18) *Bir bödänä*] The grey quail *(Coturnix communis)*.

279b (599:18) *‹Bir› bödänä*] The rock bush quail *(Perdicula argunda)*.

279b (599:20) *Yana bir bödänä*] The black-breasted or rain quail *(Coturnix coromandelica)*.

279b (599:21) *Yana bir bödänä*] This may be the lesser button quail *(Turnix dussumierii)*.

280a (599:25) *but**] For the text's یورت.

280a (601:1) *čarz*] The florican *(Sypheotis bengalensis* and *Sypheotis aurita)*.

280b (601:19) *dur**] Text adds a seemingly superfluous خبرکه here; not in translation

281a (603:8) *sar*] Turkish *sar* means buzzard, but buzzards do not have red backs. Persian *sār* means starling, and the starlings have already been dealt with. It has been suggested that the rose-colored starling *(Pastor roseus)* is meant here, although it is far from certain.

281a (603:13) *murğ-i jangal*] The crow-pheasant, or Malabar pheasant *(Centropus sinensis)*.

281b (605:3) *Käläs**] Written کلش in the text.

282a (605:18f) *Kaka**] کله in the text; translation has ککه.

282a (607:5) *Nağzak...Hindūstān*] Beveridge attributes the line to Amir Khusraw of Delhi.

283a (609:1) *Gul-i čakān*] *Bassia latifolia*.

283b (609:12) *kamrak*] *Averrhoa carambola*.

283b (609:13) *ginyālū*] Although the reading of the word is uncertain, it seems to be a sort of plum.

284b (611:6) *paniyāla*] *Flaucortia cataphracta*.

285b (613:9) *nāliyar*] *Nāliyar* is metathesized from the common Hindustani *nāriyal*.

286a (613:20) *"tārī"*] The liquor made from the palmyra *(tāṛ)*, called *tāṛī* (with the retroflex Hindustani *r*), has given the English word toddy.

286b (615:8) *diraxttın**] Text adds a superfluous *tur*.

286b (615:9) *mu'arrab*] *Nārang* is unmistakably Persian; *nāranj* is the Arabicized form.

287a (615:23) *šıdam**] Undotted in text.

287a (617:10) *bu üč yıldın bäri imdi*] As Beveridge comments, this statement shows that this section of the memoirs was written in 935 (1528–29), the date given by Shaykh Zayn Khwafi.

288a (619:3) *ğarv**] For the غرار of the text.

288a (619:9) *derlär**] The word is slightly garbled in the text.

288b (619:15) **bu*] *kabīsası* repeated.

289a (621:10) *tabšī**] For the تيپسى of the text.

289a (621:12) *tolar**] For the تورلار of the text.

290a (623:9) *MNYASH*] منياسه (or ميناسه) has not been verified.

290b (623:16) *ellärning**] Miswritten in the text as ايلى لارنينك.

291a (625:7) *astıda**] For text's اوستيدا; translation has

zer.

291a (625:9) *lung**] For the ليك of the text.

291b (625:18) **Biškālgā*] In the text, *yazlar Sawr u Jawzāda*, which belongs two lines further down, is interpolated here.

293b (631:2) *üyini**] A superfluous نى is added.

293b (631:9) *bardalardın**] Transposed in the text as بردەدين لار.

294a (631:12) *Warsak*] The modern Wersek, on the Kabul River below Jalalabad at 34-20 70-47.

296a (635:15f) *Yüz šukr...Ġaznī bar*] The quatrain is given in the *Divan-i Babur*, p. 17.

296b (637:12) *čārqab*] Although the word is acknowledged by Persian dictionaries, the definition ("a garment peculiar to the kings of Central Asia") does not give any sense of what the garment was like. In the Persian translation of the list of presents at fol. 297a (not in the Turkish), the counting word for the *čārqab* is *ṣawb*, unlikely if the *čārqab* was, as Erskine's note says, "a square shawl, or napkin of cloth of gold, bestowed as a mark of rank and distinction" (Leyden, *Memoirs*, p. 251, n. 5). He has probably introduced a later Indian meaning. The *čārqab* here may well be the "cloud collar" so often represented in Timurid painting and associated with Central Asian Turkic rulers (for a good illustration, see Thomas W. Lentz and Glenn D. Lowry, *Timur and the Princely Vision: Persian Art and Culture in the Fifteenth Century* [Los Angeles: Los Angeles County Museum of Art, 1989], p. 216). Vullers (I, 552) defines *čārqab* as "assumentum, quod indusio inseritur circa sinum vel collare"; and where *čārqab* occurs in the *Humāyūnnāma* (p. 36, line 7; trs. p. 128) it is translated as "embroidered collar and bordering."

297b (639:3) *kürägän*] H has *körärägän* (entered in Radloff 2:1251 as *körädägän*, with this passage from the *Bāburnāma* as the sole supporting citation); but the translation *(Afġānān-i gurexta u parešān-šuda)* makes it clear that *körädägän* is a mistranscription for *kürägän* (for *kürä-* see Clauson 737a).

300a (643:26) *qullatayn*] Tavernier describes the *qullatayn* in an Iranian bath as follows: "Si quelqu'un n'a pas une toile pour cacher ce que la pudeur ne peut souffrir que l'on montre, on lui en prête une, après quoi on lui verse de l'eau chaude sur les épaules. Ensuite il vient un homme, ou une femme quand les femmes sont au bain, avec un morceau d'étoffe rude, qui lui abat toute la crasse du corps. En cet état il va se plonger dans un réservoir d'eau chaude qu'ils appellent *kolletain*" (Jean-Baptiste Tavernier, *Voyages en Perse et description de ce royaume*, ed. Pascal Pia [Paris: Editions du Carrefour, 1930], p. 169f.).

300b (645:6) *vāyin*] Babur describes the step-well, a masonry construction with steps down to the water, often with landings and chambers built into the surrounding walls. In Hindi it is called *bāolī;* in Punjabi it is called *wāṇ*; "some of the finest specimens are in Guzerat, where other forms of the word appear to be *wão* and *wāin*" (Yule, *Hobson-Jobson*, p. 109), the latter doubtless the origin of Babur's *"vāyin."* See also Raverty, *Notes*, p. 451n.

301b (647:4) *Marvnıng bandı*] The Sultan Band on the Murghab. It had been reconstructed by Shahrukh in 1409. See Bartold, *Abyari*, pp. 83ff.

302a (647:14) *oğlı**] Written اوغولى.

302b (649:21) *karor**] For the كورو of the text.

303a (649:25) *beṣūrat*] Translation reads as *ne ṣūrat tur?* and translates as *či ṣūrat dārad?*

303a (651:12) *Rāo Rav[ī?]*] This name is garbled in all the texts.

303b (651:18) *eliglämäk**] For the obviously miscopied ايليكالاماك of the text.

304a (653:11) *Darmakant**] درمنكت in the text, for Dharmakant.

305a (655:11) *bašlar**] H has تاشلار and has garbled the following words, which have been reconstructed from the Persian.

305b (657:1) *yibärür**] A superfluous *dür* is added in the text.

306a (657:14) *Ābxāna**] For the miswritten آبخالى of the text.

306b (657:25) *sorğaylar**] For the سوزغايلار of the text.

306b (659:7) *ḥālığa**] For the حالته of the text, *ḥālığa* taken from the Persian translation.

307a (659:10) *tilgä* ağız**] تيلكاى آغير in the text.

307a (659:11) *vaqtım**] For what appears to be *YYQYM* in the text; translation has no equivalent.

307a (659:19) *oğlını**] For the *oğlısını* of the text.

307b (659:24) *Xarīd**] A superfluous *alif* is added in the text.

307b (659:25) *yandılar**] For the ياندين of the text. Translation has برگشته اند.

307b (659:27) *qoyup**] Misdotted in the text.

307b (661:6) *qoša**] For the قوشه of the text.

309b (665:7) *jarīlıq**] For text's جرارليق, based on translation *jarī' būdan*.

309b (665:7) *asru**] For the اوسرو of the text.

311a (667:14) *yetmägän**] Garbled in the text. Translation has نرسيد.

312a (669:19–26) *Nečä 'iṣyān...tindürdüm*] The lines occur in the *Divan*, p. 21.

312a (669:22) *Kim ki**] For text's کیم کا; both translation and *Divan* (p. 21) have کیم که.

312a (669:25) *Altun**] Written اولتون.

312b (671:5) *tökkän**] Miswritten as تولکان. Translation has ریخته شده.

314b (675:7) *vuzarā**] Miswritten as وزار.

315b (677:11) *ordunı**] For the اوردونینك of the text.

323ab (688:11f) The two lines from the *Shāhnāma* are given as follows in the Moscow edn. (II, p. 66, line 60 and note 3): *ziro raft u barraft roz-i nabard / ba māhī nam-i xūn u bar māh gard // zi gard-i sutūrān darān pahn dašt / zamīn šiš šud u āsmān gašt hašt.*

324b (691:3f) *Islām...ğāzī boldum*] The quatrain occurs in the *Divan*, p. 21.

324b (691:3) *hunūd**] Extraneous matter in H; line as given agrees with the *Divan* and is metrically correct.

325a (691:5) *fatḥ-i pādišāh-i islām*] = 933.

325a (691:8f) *vasaṭ...avval*] = 930.

325b (693:14f) **Dillining...boluptur**] Text has order reversed as *vāqi' boluptur Dillining yavuqıda.*

326a (693:20) *fatḥıdın**] For the text's فتحیدا.

326a (693:24) *Mānas-nī**] For the text's ماپس نی; see below 327a (695:20), where *Mānas* is correctly written but the *nī* is missing. The Manasni is a well-known river.

327a (695:17) *beṭāqatlıqları**] For the text's miswritten بیطاقتلیقالاری.

328b (699:13) *evrüldilär**] Miswritten in the text as ایرورلاریلر.

329b (701:5) *ba-taḥakkum**] For the بیحکم of the text; translation has بتحکم.

329b–330a (701:14–18) *Ay alar...bizdin ham*] The lines occur in the *Divan*.

329b (701:14) *anglap**] For the انکالاب of the text; correct in translation and *Divan*.

330a (701:18) *ötti bizdin*] Thus in H and the *Divan;* translation has *itti bizdin*.

330a (701:22) *Sīkrī**] Written سکران in the text.

330b (703:7f) ‹*sı...daryā*›] Text obviously dropped by haplography restored based on translation

331b (705:17f) *Jismımda...kam boladur*] The quatrain occurs in the *Divan*.

331b (707:4) *Jalesar*] This is not the Jalesar that is NE of Agra, the wrong direction. It is probably a small village in the vicinity of Agra.

331b (707:5) *Anwār*] Should be the modern Anwārā, located just below Agra on the Jumna.

332a (707:14) *?YḤWB Sulṭān*] Utterly indecipherable name. Here, and here only, the Pers. translation renders as تیمور Temür, elsewhere by the same undotted series of letters. Beveridge renders as "Bī-khūb (or, Nī-khūb)"; Arat also gives "Bîhûb (Nîhûb)." The first two teeth may represent *bey; ḤWB* could be *khūb*, but the resulting compound is an unlikely name for an Uzbek prince. Nonetheless, for the sake of English translation, "Beykhub" has been selected as the least unsatisfactory alternative.

332b (707:23) *utrusığa**] Misdotted in the text.

332b (707:26) *Bānder**] For the text's پایزید; translation has the correct باندیر.

333a (709:18) *girdāgirdini**] For the text's کرداکردینینك.

333a (709:20) *qoparğaylar**] Misdotted in the text.

333a (709:21) *tükri [?] tura*] Translation has بوکری تورا.

333b (709:23) *ölgändin**] For the text's اوتکاندین.

333b (711:2) *Aḥmad**] For the محمد of the text; translation has the correct *Aḥmad*.

334a (711:21) *keltürgäylär**] Misdotted in the text.

334b (713:2) *Nūr Beg**] Text has یوزبیکی, but cf. 255b, where *Nūr Beg* is clear. Translation also has *Nūr Beg* here.

335a (713:16) *čandī*] For the text's چندیری.

335a (713:16) *ḫarb u**] For the text's حربی; translation has حربی وضرب.

335a (713:21) *elining**] Miscopied as ایکی نینك in the text.

337a (717:15) *Toquz**] For *toquz*, which is clearly written in the Persian translation, H has تعور; however, there is no clue as to what or who the *"toquz qullar"* might be.

337a (717:16) KRKA *bilä* RH DWA *kiši*] H has کرکابیله ره دواکیشی; Pers. translation takes the previous phrase as *toquz qullardın ham* and translates as ازتوقوز غلامان هم. The phrase کرکا بیله ره دوا is repeated with only بیله translated: کرکاوره دوا. Indecipherable.

338a (719:20) *Qaračа**] Text and Persian translation both have قراق, but this is most probably the same Qaracha who appears immediately below.

338b (721:5, 7) BSHY] Indecipherable word, apparently meaning baggage, chattle or the like. In both places Arat translates *köč (va)* BSHY as "âile ve halayıklar"; Beveridge suggests *nisba* for a reading and translates "family and relations." Also occurs at 378a (799:7).

340a (725:10) *Hātī Pol*] The Hathi Pol, or Hathiya Paur, the Elephant Gate, is one of several gates to

Gwalior. Rajah Man Singh ruled from 1486 to 1526.

340b (725:17) *Mān Singning 'imāratları*] The description is of the Man Mandir, the impressive palace fortification built by Rajah Man Singh.

341a (727:3) *ṭabaqasıda**] There is a superfluous *sı* in the text.

341b (727:26) *Urwā degän**] For the text's اردواایکان; translation has *Urwā nām*. Urwā (for Urwāhi) is misspelled every time it occurs, probably thought by the copyist to be *ordu*.

342a (729:4) *Ābduzd**] For the text's ابدورد.

342a (729:6) *Sulṭān Šamsuddīn Iletmiš*] Sultan Shamsuddin Iltutmish (or Iletmish) of the Delhi Sultanate, r. 1211–36.

342a (729:11) *berangraq**] Misdotted in the text.

342b (729:17) *yerini**] For the text's اورینی; translation has *jā-yi...rā*.

343b (731:20) *kečräk**] کیچیك راك in the text; translation has *pagāhtar*.

343b (731:21) *Bir arğamčı*] Erskine defines the "cord" *(arğamčı)* as a horse tether, 7–8 *gaz*, i.e., 20–25 feet.

344a (733:5) *Ṣalāḥuddīn*] This "Salahuddin" is Silhadi, Rajah of Raisen, Rana Sanga's son-in-law.

344b (733:26) *qal'ada**] For the text's قلعه دار; translation has *dar qal'a*.

346a (737:13) *Vālidiyya*] Text given in *Divan*, pp. 1–15.

346b (737:23) *sözlärini**] For the سوزلاری نینك of the text.

347a (739:5f) *šah-i sa'ādatmand*] = 934.

349a (743:10) *Agar pāyband...gīr*] The line is taken from Sa'dī, *Bostān (Kulliyyāt*, p. 211, line 14).

350b (745:9) *narı**] For the text's یاری; translation has *ān ṭaraf-i Gang*.

352a (747:27) *āwrang abralig kiš jebälär*] *Āwrang* is undotted in all MSS, text and translation, and has been read previously as *Özbäg*, but *Özbäg* could not be so used adjectivally (and Babur would scarcely be giving away Uzbek garments in Agra). I take it as *āwrang* (for *ābrang* 'light blue'), modifying *abra* ('garment lining or facing') and interpret the phrase as meaning "sable jackets faced in light blue." Other translators have taken *abra* as the Arabic *ibra* ("needle"), a word of extremely rare occurrence in Persian (commonly *sūzan*), not to mention Chaghatay, where "needle" is commonly rendered by *ignä* and "embroidery" is *sančma*.

352a (749:1) *Köčüm Xan*] Köchüm Khan is Köchkünjü, successor to Muhammad Shaybani Khan. He ruled the Uzbeks from Samarkand from 916/1510 until 937/1531, when he was succeeded by his son, Muzaffaruddin Abu-Sa'id.

353b (751:4) *pātarlar**] Miswritten in text.

354a (753:1) *Joha Sulṭān*] Joha Sultan Täkälü, Safavid general. For a Safavid account of the battle of Kharjerd, see Iskandar Beg, *'Ālamārā-yi 'Abbāsī*, I, 54–57. This was the Uzbeks' third attack on Khurasan.

354b (753:7) *maqtūl**] Misdotted in text.

354b (753:7) *Tanasını taparlar*] Manifestly mistaken. Köchkünjü and Ubayd Khan both survived the battle. Ubayd Khan died in Bukhara in 946/1539, "yearning for Herat and longing to stroll along the banks of the Pul-i-Malan" (Iskandar Beg, *'Ālamārā-yi 'Abbāsī*, I, 66).

354b (753:8) *qatılğa**] Misdotted in text.

354b (753:9) *on altı künlüg moljar*] See above, fol. 350b.

354b (753:10) *Xarīd*] The district of Kharid is now a pargana in Bansdih tahsil in Ballia district (see H. R. Nevill, *Ballia: A Gazetteer*, vol. 30 of the District Gazetteers of the United Provinces of Agra and Oudh [Allahabad: Government Press, 1907], pp. 211–17).

357b (759:8) *takband**] Misdotted in text.

358a (759:19) *Abāpūr*] Unidentified. There is an Atāpūr at 26-58 78-34, 2 mi. NW of Rapri.

358a (759:21) *Fatḥpūr*/ There are several Fatehpurs in the vicinity of Rapri; one, Fatehpur Chandarai, is $7\frac{1}{2}$ mi. NE of Rapri at 26-59 78-42, and another, Fatehpur Karkha, is at 27-0 78-36.

358b (761:5) *ötägän**] For the اورتکان of the text.

359b (763:8) BW?LH] Persian reproduces entirely undotted. Word unknown.

361a (763:38) **bilä ṣuḥbat**] Order reversed in text.

361b (765:24) *Ādampūr*] There are several Adampurs in modern India, but none is in the Kalpi–Kora vicinity.

365a (773:20) *tartıp**] Text has *?AR??WB; tartıp* substituted on basis of *kašīda* in the translation

365b (775:12) *Vajh-i tasmiya*] The popular etymology would be from *karm* 'karma' + *nāsnā* 'be lost.'

366a (775:24) *yayaq**] Text adds a superfluous *nıng*.

368a (779:14) *čaukandīlığ*] Vullers (p. 602) derives the word *čaukandī* from the Hindi *čau* + *khanḍ* and defines it as "aedificium in tecto exstructum a quatuor partibus patens."

369a (781:12) *ayturuldı**] For the ایتورولدی of the text.

370a (783:23) *Muṣṭafāğa**] *-ning arqasığa* added

here, miscopied from above.

370b (785:4) *Rūyzard**] H روبرود; A روی رود; L روی زرد, as occurs again in H below (371b). It is either a title or a person's name.

371a (785:15) *čıqarğaylar**] Emendation based on translation, *bar-ārand;* text has حساسکایلار.

375b (793:25) *bašāšat**] The word is clearly written in H as سیاست; Persian translation has بشاشت, which fits the context better.

375b (795:4–6) *atlığ**] For the اتالیق of the text.

375b (795:6) *Xalīfağa**] The text has *Xalīfanıng* but, based on the translation *(xaṭṭhā.. ki ba Xalīfa nivišta būd)*, emended to *Xalīfağa*.

375b (795:9) **azağlaq*] Omitting the superfluous phrase *ba'zısı kelip jāğirlik*, not translated into Persian.

376b (795:25) *qaplanıp**] Text seems to have قلابناب or قاپناب; translation has *paydā šuda*. *Qaplan-* has the sense of 'be overcast,' although it does not accord with the translation, from which one might expect *tapılıp*. It is also possible that the word is *qalanıp* 'piled up,' which would fit the image of clouds rolling in but does not accord with the translation either.

376b (797:5) *yaqturup**] The text has what appears to be یاقتوردی, but the Persian translation has *rawšan karda*, indicating a converbal construction. No subject is expressed for *yaqturdı*, and it would go better as a converb *(yaqturup)* with *mašğūl edük* at the end of the sentence.

376b (797:8) *Laknor*] Translation has Laknaw (Lucknow). In view of the reference infra (377b), it is probably Lucknow.

377a (797:23) *KLYRH*] کلیره or کلپره, unidentified.

377b (797:25) *Xwājanı**] For the text's خواجه نینك.

377b (799:5) *ŠKRY*] شکری Unidentified, certainly not Sikri, perhaps Sagri.

377b (799:5) *Jalesar*] Translation has جکیسر or جکسیر.

377b (799:7) **ba'zılar*] Text has *va ba'zılar; va* not in translation and not needed for sense.

378a (799:7) *BSHY*] See note at 338b (721:5).

378b (799:26) *Māying**] Text has تایك, emended to ماینگ for Maing, a village just north of the Gumti in Baraunsa pargana, Sultanpur tahsil, at 26-25 82-3 (see H. R. Nevill, *Sultanpur: A Gazetteer*, vol. 46 of the District Gazetteers of the United Provinces of Agra and Oudh [Allahabad: Government Press, 1903], p. 192).

379a (801:11) ...] Text has what appears to be حختعلارنیب. Translation has *i'rāḍ karda*.

379a (801:12) *jahd**] For text's misspelled جهت.

379a (801:14) *čänäligan (?)*] or *čätäligän*. The phrase *čerig eli čänäligän jihatıdın* is translated as *az jihat-i bebāqī nāguzashtan-i mardum-i urdū*. What the word clearly written as جاتالیکان could be is unknown.

379a (801:16) *Korra**] For the text's کواره, a mistranscription for کوره, as in the translation.

379b (801:26–27) *Ṣabāḥı...Qaravulnı*] Omitted from the Persian translation.

379b (801:27) *basqanını**] H has یاسکانینی, but from the translation *(zer kardan)* it is clear that it should be *basqanını*.

Persian Manuscript Variants

نسخه‌بدلها

علامتهای اختصار:

ا = نسخهٔ اصل متن ترجمهٔ فارسی، نسخهٔ کتابخانهٔ انگلستان، لندن

ح = نسخهٔ اصل متن ترکی، کتابخانهٔ سالار جنگ، حیدرآباد دکن.

ل = نسخهٔ دوم ترجمهٔ فارسی، کتابخانهٔ انگلستان، لندن

ا- = نسخهٔ الف ندارد.

ا+ = نسخهٔ الف می‌افزاید.

صفحهٔ ۲، سطر ۲۰ هم: ا-.

ص ٤، ۱ بسیار: ا-. ۲۰ میکند: ا میکنند. ۲۱ شه جوی: ا سه جوی. ۲۵ صفا و: ا-.

ص ۸، ۵ می‌وزد و: ا می‌وزد. ۱٦ یك نوع...میرتیموری: ا-؛ میگویند: ا+ که.

ص ۱۰، ٤ تبرکی: ا تبرك.

ص ۱۲، ۱۲ بسمرقند برد: ا-. ۱٦ بندها: ا بند. ۱۸ دستاررا: ا-.

ص ۱٤، ۱۵ دریای: ا-. ۲۰ اوزبکانی: ا اوزبکان. ۲٦ بود: ا-.

ص ۱٦، ۲ میرزا: ا-؛ بتاشکند: ا تاشکند. ۷ تومان: ا-. ۱٤ دو: ا-. ۱۹تا۲۰ دو سال...از من: ا-. ۲۵ پسر: ا-.

ص ۱۸، ۱٦ بارین: ل نارین. ۲۲ تبریز: ا-.

ص ۲۰، ۲ او: ا-. ۸ سفیدی: ا سفید. ۹ که: ا و. ۱۱ از سمرقند: ا-. ۲۲ خان: ا-.

ص ۲٤، ۷ تون: ا یون. ۱۹ حاجی بیگ: ا حاجی.

ص ۲٦، ۲ تویوق را: ل+ که یك قسم نغمهٔ مغولی است. ۱۵ اند: ا-

ص ۲۸، ۳تا٤ را باو...آمده: ا-. ۷ من: ا-. ۱۸تا ص۳۰، ۹ مصاحب...شد: ا- (یکبرگ افتاده).

ص ۳۰، ۱٦ را: ا-. ۲۰ امرائی: ا امرا.

ص ۳۲، ۱۱ تا ص ۳٤، ۲ چون...بود: ا- (یکبرگ افتاده).

ص ۳٤، ٦ امرا و: ا-.

ص ۳٦، ۱٤ میرشکار: ل توشچی. ۱۷ خودرا: ا-.

ص ۳۸، ۸ دیگر: ا-. ۱۷ حرم: ل در خانهٔ. ۲۲ زاچه: ا اوزاجه، ل زاحه.

ص ٤۲، ۵ محمد: ا علی. ۱۵ وپرشق: ا پرشق. ۲۵ درویش: ا ویس.

ص ٤٦، ۳ میرزارا: ا میرزا. ۵ کردند: ا کرد. ۱۲ وتحمیل: ا تحمیل. ۱۸ وفراغت: ا-.

ص ٤۸، ٤ آق بیگم: ا-. ۱۱ او: ا-.

ص ۵۰، ۱۱ سیاق را: ا سیاق. ۱۸ بآنهائی: ا بآنها. ۲۵ سخن اورا: ا-.

ص ۵۲، ۲ جائی: ا و ل جائیست. ۱۰ بدر: ا مزید. ۲٤ کلانترین آنهارا: ا-.

ص ۵٤، ۲ گرد: ا-. ۸ خوانزاده بیگم: ا-. ۱۰ گرفتار شده: ا-. ۱۱ حالا: ا-؛ است: ا-. ۱٦ بزرگ‌را: ا بزرگ.

۱۸تا۱۹ که...بارانی: ا که از امرای ترکمان، ل اول محمدی میرزا پسر جهانشاه میرزا بارانی. ۲۰ خانه‌دار: ا خانه.

ص ۵۶، ۱۰ خوب: ا-. ۱۷ با: ا-. ۱۷ بسیاری: ا بسیار.

ص ۶۰، ۲۲ بعضی: ا-. ۲۶ شوند: ا شدند.

ص ۶۲، ۱۳ آن: ا-. ۲۰ ولایت اندجان: ا-. ۲۱ است: ا اند.

ص ۶۴، ۱ ایلغار: ل الغار، ا-. ۲ خود تنها: ا-.

ص ۶۶، ۷ بالای: ا بالا. ۲۳ میرزا بیگ: ا میرزا بیگ ویکی، ل میرزا بیگ اوزبکی، ح میرزا بیگ فرنگی‌باز.

ص ۶۸، ۱ خود: ا-. ۹ در: ا-؛ هم: ا-. ۱۲ قرار: ل قراری. ۲۸ باینمقدار: ا اینمقدار.

ص ۷۰، ۱۱ تا ۱۹ ولی‌را...نبود: ا- (یکبرگ افتاده). ۲۰ خوانندهائی که: ا+ بیگم شده.

ص ۷۲، ۱۲ بایسنغر میرزا در باغ بود: ا-. ۱۵ بعمارتی: ا بعمارت. ۱۹ بطرف...فصیل: ا-.

ص ۷۴، ۹ خاصیتی: ا خاصیت. ۱۱ در روزگاری: ا-. ۱۵ حضرت: ا-. ۱۵ خورد او: ا-. ۲۱ بی‌عزتانه: ل بخواری. ۲۵ جمع...خسروشاه: ا-.

ص ۷۶، ۱ سه: ا-. ۵ وازین...کس: ا-.

ص ۷۸، ۱۸ چون: ل-. ۲۰ بر: ا-. ۲۵ ویس: ا وویس.

ص ۸۰، ۱۲ اورا: ا-. ۱۲تا۱۳ میرشکاری...میدانست: ا-. ۲۵ پیازی: ا-.

ص ۸۲، ۵ کوندرسنگك: ل کوزسکك. ۹ شاودار: ا ساودار. ۱۲ در همین...ص ۸۶، ۱۴ می‌آرد: در ا و ل این قسمت بعد از ص ۹۰، س ۱۵ «خوب دید» قرار داشته باینجا منتقل شده تا مانند نسخهٔ ح باشد. ۱۶ بایلچی گری: ا ایلچی‌گری. ۱۹ که: ا-. ۲۴تا۲۵ یعنی...کشید: ل+.

ص ۸۴، ۲ آمده: ا آمد. ۱۴ به: ا-.

ص ۸۶، ۵ قورچی: ا قوچین. ۷ گرگ آشتی ؟.

ص ۸۸، ۱۶ قاشوق: ا ماسوق. ۱۶ خیره و: ا خیره. ۲۴ دیدند واز آنجا: ا دیده و.

ص ۹۰، ۲ سحر همین: ل همین سحر. ۴ خواجه: ا+ محمد، ل+ عمه.

ص ۹۲، ۱ ده: ا-. ۱۴ که: ا-. ۱۵ واز سمرقند: ا-. ۲۱ دارد: ا-. ۲۴ جمعهٔ سنگینی: ا سنگین.

ص ۹۴، ۲ تیرك: ا پترك، ل تیرك کاشته.

ص ۹۶، ۴ چهل ستون: ل+ میگویند ستونهای او دو آشیان او؛ ستونهای او تمام از سنگ: ا ستونهای تمام سنگ. ۵ بصورت چهار مناره برجها: ل چهار گلدسته؛ بر بالا: ا بالا. ۶تا۷ کرده‌اند: ل+ وبعضی نوع دیگر. ۷ ایوانست: ل اینوانها نهاده‌اند؛ سنگین: ل از سنگ. ۷تا۸ خانهٔ چهاردره‌ایست: ل چهار درهٔ اعلائی انداخته‌اند سنگین. ۱۰ کلان گذاشته: ل نهاده‌اند. ۱۱ عمق او یك گز: ل ستبری یك ونیم گز. ۱۱ سنگ کلانی‌را: ل سنگی‌را. ۲۰ درین: ا در.

ص ۹۸، ۱۰ گرد گرد: ا گذشته.

ص ۱۰۰، ۴ که...گویند: ا در گفتنها بانی. ۲۲ پایان‌آب‌تر: ا پایان‌تر.

ص ۱۰۲، ۱۹ جمعه‌اش: ا جمعه؛ تاریخش: ا تاریخ.

ص ۱۰۴، ۱۶ خان‌قلی: ا و ل جان‌علی، حاشیهٔ ل خان‌قلی؛ بیان‌قلی: ا بیان. ۱۸ که: ا-.

ص ۱۰۶، ۱ ولایتهارا: ا ولایتها. ۸ مردمی‌را: ا مردمی. ۹ واقعه: ا واقع.

ص ۱۰۸، ۵ میچکاندند: ا میچکاند.

ص ۱۱۰، ۱ مقتدا و: ا مقدار.

ص ۱۱۲، ۸ محمد: ا-. ۱۴تا۱۵ پسر...کس: ا-. ۱۵ سواری نموده: ل سوار شده. ۱۷ یار: ا-. ۱۷تا۱۸ آمده...بیلاقست: ا-. ۲۴ را با: ا-. ۲۴ کمك‌را: ا کمك.

ص ۱۱۴، ۴ اند: ا-. ۵ قلعه‌را: ا قلعه. ۹تا۱۰ سپاهیان میرزا: ا سپاهیان امرا. ۱۲ داده: ا دارد. ۱۴ درخانه‌را: ا درخانه. ۱۸ شهر: ا-. ۱۹ بطرف...برلاس: ا-.

ص ۱۱۶، ۳ چاریك‌را: ا چاریك. ۱۹ نشین نشسته: ا پستن. ۲۵ باقی: ا وباقی.

ص ۱۱۸، ۷ مسعود: ا-؛ که: ا-. ۱۲ از گذر: ا بگذر. ۱۴ به: ا-. ۶ نگشاده وباز: ل نشده.

ص ۱۲۰، ۶ حسین: ل+ میرزا. ۱۲ که شاید: ا-. ۱۴ تب: ا-. ۱۶ امرا و: ل از. ۲۱ سیالکوت‌را: ا سیالکوت. ۲۲ قلعها: ا قلعه.

ص ۱۲۲، ۲ لشکر: ل+ کشیده. ۶ محقری: ا محقر. ۸ کردن: ا کردند. ۹تا۱۰ یعنی...مقرر: ل+. ۱۲ وطن: ا وتن. ۱۸ صادر: ل واقع. ۲۴ موضعی: ا موضع. ۲۵ آب و: ا وباسپ.

ص ۱۲۴، ۲ بدی کرده: ل بدیها که نکرده و. ۵ یافت: ل گرفت. ۷ راه: ا-. ۱۶ از مردم: ا مردم. ۱۸تا۱۹ باستمالت...رفته: ا-. ۲۲ سپان: ا سپاهان.

ص ۱۲۶، ۱۰ کردند: ا کرد. ۱۲ سنگین: ا سنگی. ۱۳ منفیت: ا منقیت. ۱۶ بود و: ا بود. ۱۷ بکمك: ا کمك. ۱۸ گفتند که اسپان خودرا: ا اسپان ایشان‌را. ۲۰ خودهارا سر دادند: ا گذشتند. ۲۶ غلام: ا-.

ص ۱۲۸، ۱۴ همراه: ا که همراه. ۲۲تا۲۴ در اخسی...شد: ا-.

ص ۱۳۰، ۲۲ نیست...بی‌مناسبتی: ا-. ۲۴تا۲۵ خدابیردی...پدر او: ا-.

ص ۱۳۲، ۲ که بپوسد: ا که ببوشد، ل بپوشد. ۶تا۸ همین...بوده‌است: ا-.

ص ۱۳۴، ۱ جهانگیر: ا وجهانگیر؛ در اولانگی: ا اولانگی.

ص ۱۳۶، ۸ محرم: ا صفر. ۱۱ اورچینی: حاشیهٔ ل+. ۱۴ تعیین: ل-. ۲۲ برسد: ا رسد.

ص ۱۳۸، ۲ اما: ا-. ۴تا۱۵ صباح...پوشیده: ا-. ۱۷ پیش: ا+ واز. ۲۰ آوباج: ا اوج.

ص ۱۴۰، ۱۹ زدن فرمود: ا زدند.

ص ۱۴۲، ۳ پدر و: ا پدر او. ۸ الی ص ۱۴۴، ۸ روان..گرفتن: ا-.

ص ۱۴۴، ۱۱ نوشاب: ا نوساب. ۱۴ او که: ا+ هرچه. ۱۶ میباشد: ا میشود. ۱۷ میشدم: ا میشدیم. ۲۱ کرده: ا کرد. ۲۷ بی‌پاشنه: ل بی‌ماسکه.

۱۴۶، ۱ اندجان: ا خجندجان. ۴تا۵ به تقریب...بودیم: ا-. ۶ محمد سلطان: ا محمد. ۹ تا: ا-. ۱۴ بیچراتا: ل بیخراتا. ۱۹ باحمد: ا با احمد. ۲۰ ما: ا-. ۲۲ دست...چنانچه: ا-.

ص ۱۴۸، ۶ روز: ا-. ۱۲ ارخیان: ا راخیان. ۱۳ ننگان: ا نیمنکان. ۱۶ اردو: ا-. ۲۲ اگرچه: ا اگر؛ اما: ا-. ۲۵ دو...باشد: ا نوبت.

ص ۱۵۰، ۱ در: ا-. ۲ الی ۱۴ چاپقولاشها...آمده: ا-. ۱۵ که: ا-.

ص ۱۵۲، ۲ چیزی: ا چیز. ۱۰ نام: ا-. ۱۱ بلکیم انکا: ا اوزنکا، ل اونکا. ۱۵ می‌آمد: ا آمد. ۱۶تا۱۷ جای...چه: ا-. ۱۷ بتکلیف: ا تکلیف.

ص ۱۵۴، ۱ وجنون: ا-. ۲ رخساره‌لار: ا رخساره. ۴ ودشت: ا دشت. ۶۰ بار: ا+ و؛ تورارغه: ا تورغه؛ حالت: ا قالب. ۱۸ دغلت: ا بعلت.

ص ۱۵۶، ۱ بوده‌اند: ا+ که. ۱۴تا۱۵ نمی‌برآمد: ا برنمی‌آید. ۲۱ جمیع: ا-.

ص ۱۵۸، ۸ ترا: ا-. ۲۵ در یار: ا یا.

ص ۱۶۰، ۱ بیگ: ا+ که. ۲۰ رای: ا راه.

ص ۱۶۲، ۱۷ جان: ا جهان. ۲۰ جانعلی: ا جانقلی. ۲۱ چون: ا-.

ص ۱۶۴، ۹ نوندك: ا نوراك. ۱۰ برادر خورد: ا-. ۱۶ بصد...گذشته: ا-؛ فان: ا و ل قان. ۱۹ هم: ا-.

ص ۱۶۶، ۱۶ بملازمت: ا در ملازمت؛ اسفیدك: ل اسفندك. ۲۴ وبدزدی: ا بدزدی.

ص ۱۶۸، ۱۵ دیدم. خواب: ا-. ۲۷ الی ص ۱۷۰، ۱ گذاشته...زینه‌پایه: ا-.

ص ۱۷۰، ۵ از دروازه: ا از در دروازه. ۱۲ اندکین: ح-. ۲۴ دیده: ا دیدند.

ص ۱۷۲، ۲ نزد: ا نزدیك. ۹ آنها: ا ونیم. ۱۷ اینطور: ا-؛ گشت: ا شد. ۲۱تا۲۲ در بعضی...درآمدند: ا-.

ص ۱۷۴، ۷ فخرالنسا: ا فخرالنسای. ۲۴ یك : ا-.

ص ۱۷۶، ۱۷ قشقه: ا قسته.

ص ۱۷۸، ۲ کاردزن: ا کاردون. ۶ پخته: ا+ اور. ۷ بی‌ته: ا حولی. ۹ برگشتند: ا برگشت. ۱۱ میرزا: ا+ احمد. ۱۲ بهزار: ا+ دو؛ دیول: ا ریول، ل دبول، ح دیول. ۱۴ اهتمام: ا جنگ. ۱۸ جانی: ا چاپق.

ص ۱۸۰، ۷ ایراول ما: ا ایراول. ۱۲ هم زور آوردند: ا را در چند نوبت زور آوردن. ۱۶ از: ا-. ۲۱ بازی: ا-. ۲۵ قلبه: ا قبله؛ کهك: ا+ او.

ص ۱۸۲، ۱۲ او: ا-. ۲۴ چند: ا-.

ص ۱۸۴، ۴ ازآن: ا دران. ۲۱ بحرب و: ا- و. ۲۳ هم: ا-. ۲۶ مورچل: ل ملچار شدن. ۲۷ دو: ا-.

ص ۱۸۶، ۲ بود واین جوانان: ا-. ۲ قرا: ا قرای؛ دروازهٔ گازرستان: ا- دروازهٔ. ۵ قللوقچی: ا قلچی، ل قلوقچی. ۱۱ دروازهٔ سوزنگران: ا- دروازهٔ، ل دروازهٔ آهنگران. ۱۷ ندرآورده: ا نیاورده. ۱۹ می‌دادند: ا می‌آوردند.

ص ۱۸۸، ۱ قبل‌داری: ا قلعه‌داری. ۴ ما: ا مارا. ۱۰ از همدیگر: ا-. ۱۲ درشت: ا درشتی.

ص ۱۹۰، ۱۲ من: ا-. ۱۹ آنطور: ا-. ۲۱ شمال: ا-؛ جودك: ل خردك. ۲۴ بر سر خود: ا-.

ص ۱۹۲، ۹ همینطور از شدت: ا-. ۲۶ تا ۲۷ مهرنگار...من خانیم: ا-.

ص ۱۹۴، ۲ اوراتپه‌را: ا اوراتپه. ۱۱ نبیره‌و: ا نبیره. ۲۲ تا ۲۳ که یك...مبالغهٔ: ا-.

ص ۱۹۶، ۶ آنمرتبه: ا آن. ۲۳ جاهائی: ا جائی.

ص ۱۹۸، ۱۷ که: ا-. ۳۰ شود: ا+ و.

ص ۲۰۰، ۱۵ توغ: ا-؛ پارچه‌را: ا- را.

ص ۲۰۲، ۶ توراك: ا بوراك. ۷ کردم: ا کرد. ۱۰ هر: ا-.

ص ۲۰۴، ۹ می‌درآمدم: ا می‌آمدم. ۱۲ که: ا-.

ص ۲۰۶، ۹ کیچیك: ا-؛ دادام: ا-. ۱۰ است: ا-. ۱۳ که در: ا- که. ۱۸ سلطانان: ا سلطان. ۱۹ که: ا-؛ خانمان را: ا- را. ۲۰ گذرانده: ا وگذرانده‌را.

ص ۲۰۸، ۲۳ زبرقان: ا زیرحان، ل زیرقان. ۲۵ هم: ا-.

ص ۲۱۰، ۳ از نواحی: ا-. ۱۸ از طرف اندجان: ا-. ۲۰ یك شبی: ا بکشتی. ۲۵ پینکی: ل بینکی.

ص ۲۱۲، ۱۲ پشامون: ل-. ۱۳ مبشر: ا+ و. ۱۴ چون رفته اسپ تاختم: ا-.

ص ۲۱۴، ۲۲ دو لفظ...وقت کار: ا-.

ص ۲۱۴، ۳ برگشته: ا-. ۱۸ رسیدیم: ل رسیدم. ۲۱ اندکی: ا اندك. ۲۴ زورق: ا اورق.

ص ۲۱۶، ۱۰ تیز: ا تیر. ۱۹ تا ۲۷ من...افتاده است: یك برگ از نسخهٔ ا افتاده.

ص ۲۱۸، ۶ قراغینه: ا فرغانه. ۱۳ خان...آمدند: ا-.

ص ۲۲۰، ۹ خوردی بود: ا خوردتری دوخته اند. ۱۰ قزاقانه: ا قراقانه. ۱۱ بود گذاشته: ا است. ۱۲ چون: ا-. ۱۴ واگر: ا-. ۱۷ یك مرتبه: ا+ پوست پایان رفته. ۱۸ ازان: ا-. ۲۶ قارلوق: ا و ل قاربوق.

ص ۲۲۲، ۲۱ می‌برآرد: ا می‌بردارد. ۲۳ یراقدار: ا-. ۲۵ برآمده: ا+ ودر.

ص ۲۲۶، ۲ بایستی: ا بایست. ۶ از: ا-؛ چیزی: ا-. ۷ در تعیین: ا تعیین. ۱۹ تا ص ۲۲۸، ۱۲ شیخ...آن حال: از نسخهٔ ا یك برگ افتاده.

ص ۲۲۸، ۲۴ پیشانه: ا و ل پیشان، حاشیهٔ ل پیشانه.

ص ۲۳۰، ۱۵ اوش‌دا ایکی بار: یعنی در اوش دو بار. ۱۷ برآمده: ا-.

ص ۲۳۲، ۷ راست: ا-. ۱۲ وهله: ا-. ۱۶ تا ۲۲ هونی...سوار شد: یك برگ از نسخهٔ ا افتاده. ۲۱ خانقلی: ل جانقلی، ح خانقلی. ۲۳ قرارا: ا قرا.

۲۳۴، ۱۸ تا ۲۲ این...گرفتند: ا-.

ص ۲۳۶، ۸ سای: ا سیاهی، ل آب شاهی، ح سای. ۱۲ بفرکت: ا-. ۱۸ چیزی: ا چرا. ۲۴ چیزی: ا چرا.

ص ۲۳۸، ۱۵ پشتهٔ که: ا پشته. ۲۰ بیاید: ا بیارد. ۲۵ از: ا-.

ص ۲۴۰، ۲ یمدان: ا-، آرد ارزن: ا زرن. ۶ مردکان: ا مردك. ۷ جنبیدن: ا جنبیده. ۱۱ شد: ا-. ۱۷ بروم: ا بودم.

قسمت دوم: کابل

ص ۲۴۶، ۴ دستهای ایشان: ا- ایشان. ۱۱ دل: ا دلی. ۱۲ در: ا-. ۱۹ همه: ل هم.

ص ۲۴۸، ۴ باقی‌را بی باقی: ا باقی؛ کرده: ا-. ۵ احمد: ا و ل محمد، حاشیهٔ ل و ح احمد. ۱۰ آمد و: ا-. ۱۱ زندان: ا رندان. ۲۴ که: ا-. ۲۵ بی‌ادائی: ا بی‌ادبی.

ص ۲۵۰، ۳ که: ا-. ۱۱ گرزوان: ا گرزون. ۱۶ پادشاهی: ا+ نبود. ۱۷ که: ا-. ۱۹ اسباب...کنید: ا-. ۲۴ گرسنه: ا گذشته.

ص ۲۵۴، ۱۰ شود خود زود: ا-؛ آمد: ا گذشت.

ص ۲۵۶، ۴ تا ۵ را از عقب...کوچ: ا-. ۱۲ بغوربند: ا بغُربند؛ اشتر: از حاشیهٔ ل. ۱۸ بر کوه: ا در کوه. ۲۳ تا ۲۴ زور او: ا-.

ص ۲۵۸، ۳ در: ا-. ۵ از ختلان...دیگر: ا-. ۱۶ تا ۱۹ را کینگاش...بر سر کابل: ا-.

ص ۲۶۰، ۶ اسیر: ل یسیر. ۷ قپچاق که: ا ضحاك. ۸ تا ۹ آمده...چالاك: ا-. ۲۴ پشته: ا-.

ص ۲۶۲، ۷ مردمی‌را: ا مردمی. ۹ کرد: ا-. ۱۶ پرشاور: ا پرشور. ۱۷ هشنغر: ا اشنغر؛ کرنو و غور: ل کرنودغور. ۲۴ دیورین: ا دنورین، ح دورین؛ تا تنگی: ا تا. ۲۶ ویس: ا ویل، ل ویسل.

ص ۲۶۴، ۱ تغییر داده: ا-. ۱۲ ارگ کابل: «ارگ» از حاشیهٔ ل. ۱۸ خراسان و: ا-. ۲۰ ده: ا-. ۲۱ خانه‌وار: ل جامه با. ۲۶ هرگز: ا-.

ص ۲۶۶، ۶ غربی: ا غزنی. ۱۰ حظ: ا شد. ۱۹ گشاده‌ایست: ا گشادیست؛ دیورین: ا دیوزین.

ص ۲۶۸، ۷ راست‌ترین: ا راست بر این؛ بازارك: ا بازك. ۱۲ خنجان: ا قبجاق. ۱۳ این راه: ا راه دیگر. ۱۵ دره: از حاشیهٔ ل. ۱۶ تا ۲۰ بهارها ... میزنند: از حاشیهٔ ل. ۲۳ کوتل هست: ا کوتلیست؛ دیگر راه: ا-.

ص ۲۷۰، ۹ تا ۱۰ در کوهستان ... سخن می‌کنند: ا-. ۱۹ درآنها: ا ازآنها.

ص ۲۷۲، ۶ پهار: ا بهار. ۲۲ نیکنهارو: ا-؛ بر قلهٔ این: ا درین. ۲۴ تا ۲۵ دیگر ... یك راه: ا-. ۲۷ بدراو: ا مدروا؛ قرامانگریق: ا فرامابکریق.

ص ۲۷۴، ۱۲ قلعه‌ای: از حاشیهٔ ل. ۱۸ خوشرنگ ... اره‌تاشی: ا-.

ص ۲۷۶، ۲ بوده‌اند: ا بوده. ۹ کار: ا-، ل کاری. ۱۴ میگوید: ا-.

ص ۲۷۸، ٤ وناروهم: أ-. ٥ ناژو: أ ناجو. ۷ میشود و: أ-. ۱۱ چست: أ جسته. ۲۸ ده: أ-.

ص ۲۸۰، ٥ انواع: أ-. ۹ یك پارچه ... كوه: أ-. ۱۸ تا ۱۹ هرجنس ... می‌شود: أ-.

ص ۲۸۲، ۱٥ در طرف: أ+ پائین. ۲۲ اوغان: أ افغان.

ص ۲۸٤، ۲ ونماز: أ-. ۱٦ مسعود: أ محمود. ۲۲ نظر: أ-؛ نشسته‌اند: أ می باشند.

ص ۲۸٦، ۲٤ مردم: أ-.

ص ۲۸۸، ٥ توری: ل بوری. ٦ فرصت: أ-.

ص ۲۹۰، ۱۲ وبلندتر: أ-. ۱۸ گرزوان: أ کدردان، ل گذروان.

ص ۲۹٤، ٤ تا ٥ بعد ازآن...می‌شود: أ-. ۷ گزانداز: أ گرآرنداز. ۱۱ چوب را...دست: أ چوب برابر بنددست را. ۱٦ تا ۱۷ تاریك...تار: أ تار. ۲۰ آب: ل در آب. ۲۳ خانه‌وار: أ جانوار. ۲۷ بدام و: أ- بدام.

ص ۲۹٦، ٥ از بالا: ل+ آب. ۱۲ می‌مانند: أ می‌مانند. ۱٦ وا: ل-. ۱۸ برنج: کذا در ل و أ، ح کرنح بلال. ۲٤ میگذرد: أ-. ۲۷ چیغی: أ چیغ. ۲۸ برنج: أ کرنح.

ص ۲۹۸، ۱ در همان: أ همان. ۷ تا ۸ غزنی‌را...داده شد: از حاشیهٔ ل. ۱۷ وسیغی: أ سیغی. ۱۹ درینجا: أ-. ۲۷ چیتو: أ چتو، ح چتو، ل چیتو.

ص ۳۰۰، ۷ جگدالیك: أ جیکدالیك، ح جکدالیك. ۱۲تا ۱۳ بجهت لشکرهای ایشان: أ لشکرهای ایشان‌را. ۱۸ شد: أ-. ۲۱ برکلانی: ل پرکلانی.

ص ۳۰۲، ٥ کهت: أ-. ٦ فسخ: أ فتح؛ هندوستان: أ+ نموده. ۷ به: أ-. ۷ تا ۸ در پشاوور بودند: أ درپشاوور بود، ل در پشاور بودند.

ص ۳۰٤، ۱۱ برخیزانیده: أ خیزانیده. ۱٦ بالای تهل: أ بالا تبل، ل بالای تل، ح تیل دیکان یر. ۱۸ سبکترك: أ سبك. ۲۸ جنوبی...دینکوت است: أ-.

ص ۳۰٦، ۳ قبایلی که: أ-. ۱۰ راه: أ را. ۲٥ بابا اوغلی: أ پاپا اوغلی.

ص ۳۰۸، ۳ یکنیم: أ یك و نیم. ۷ اسپ: أ است. ۲۳ بود که: أ بود. ۲٤ را: ل-.

ص ۳۱۰، ۲ لشکر: أ-. ۹ یوزی...بیرم‌لار: أ-. ۱٦ تا ۱۷ روبروی...او شد: أ-. ۱۷ کرده: أ-. ۲۰ بودند: أ بود. ۲٥ آب: أ از آب.

ص ۳۱۲، ٦ تا ۱۷ به پایاب...هم چیز: أ-. ۲۰ قوللوقچی: حاشیهٔ ل قوللوقچی، أ و ل قلوقچی. ۲٦ رودی: أ روزی، ل روئی، حاشیهٔ ل رودی. ۲۸ با: أ تا.

س ۳۱٤، ۱۳ نمیدانم: ل ندانستم. ۱٤ غالبا: أ-.

ص ۳۱٦، ۲ کته‌واز: أ کته‌داد، ل کشته‌داد. ۷ بیحد و بی‌نهایت همه: أ پربسیار. ۸ آنها: أ او. ۱۱ ماهم نزدیك یك: أ تا نیم کروه تا نزدیك یك. ۱۲ بیك قاعده تا: أ با. ۱۳ این: أ-. ۱۹ تا ۲۰ پیشکشها...چنانچه: أ-.

ص ۳۱۸، ۷ یا آنکه...باری: أ-.

ص ۳۲۰، ۱٥ که حالا: أ وحالا. ۱٦ خواهی: أ چه می‌توانی. ۱۹ تا ۲۰ آن طرف...میرزا: أ-. ۲۲ ولایت‌را: أ-. ۲٥ تا: أ با.

ص ۳۲۲، ۸ قنبر بی بود و: أ-. ۹ طلبیده: أ طلبید. ۱۰ پسران: أ سرداران. ۱۷ بزنند: أ-.

ص ۳۲٤، ٤ هندوانه: أ هندوانرا. ٦ باغی: أ باغ. ۷ فوت: أ-. ۸ آش: أ سال. ۹ من و: أ من. ۱۰ خانیم و: أ خانیم؛ فراقها: أ فراقی. ۱۲ به: أ برسر.

ص ۳۲٦، ٥ دو: أ-. ۸ عقب‌تر: أ عقب بر. ۱۲ تازی: أ و ل یاری. ۱٤ چهره‌را: أ چهره. ۱۷ اسباب: أ سامان. ۲۰ تا ص ۳۲۸، ۲ که در...نزدیك: أ-.

ص ۳۲۸، ۱۱ سخن سخن: أ سخن. ۱۸ مرا: أ-. ۱۹ کابل: أ در کابل. ۲٤ طلب: أ-.

ص ۳۳۲، ۳ شد: أ-. ۱٥ جماعة...بودند: أ درآمده رفتگان در میان ایشان. ۱۸ باشد: أ-. ۲۲ جی: ل حی.

ص ۳۳٤، ۲ که: أ-. ۱۳ در میان: أ-. ۱٤ غینی: أ غیبی.

ص ۳۳٦، ۷ یای: أ مای. ۱٥ ده: أ دو. ۱۷ هیچ...تیراندازیها کردند: أ-. ۱۸ دو: أ-. ۲٤ در اواخر این: أ درین.

ص ۳۳۸، ٥ نبیرهٔ...سلطان حسین میرزا: أ-. ۱٦ بدکه: أ برکه؛ خواهر: أ-. ۱۷ باحمد...بود: أ احمد جان چه حاجی ترخان بحان خود.

ص ۳٤۰، ۲ که: أ-. ٤ این: أ ازین. ۱٥تا۱٦ یکمرتبه...زیر کرد: أ-. ۲۲ گرفته: أ گرفت. ۷

ص ۳ بیل چراغ: أ و ل پل جراغ. ٤تا٥ ویکمرتبه...برگشت: أ-.

ص ۳٤٤، ٦ دیگر کیپك میرزا بود: أ-. ۱۰ در عراق: أ-. ۲۲تا۲٥ و برادر...دامغان: أ-.

ص ۳٤٦، ٦ یك: أ یکك. ۱۰ خوبی بست: أ-. ۲۱ ویك: أ دیگر.

ص ۳٤۸، ۲ نداد: أ-. ۸ اورگنج: أ اوکج. ۱٥ بسید: أ سید. ۱٦ میرزا: أ+ لر.

ص ۳٥٤، ۱۲ فرموده است: ل+ کردن. ۱٦ داده: أ کرده. ۱۸ علیشیر: أ-.

ص ۳٥٦، ۱ تا: أ نا. ۱۸ فیروزشاهی: أ فیروزشاه. ۲۲ یکه‌گی‌ها: ل یکّها، ح ایکه‌لیك‌لار: ٦

ص ۳٥۸، ٥ درخوردی: أ خوردی. ۸ چاکر: أ+ او. ۲۲ هرطور: ل هرچه.

ص ۳٦۰، ۲ مسخ: ل فسخ. ٤ هری: أ-. ۱۰تا۱۱ آخران ... برلاس: أ-. ۱۸ جملهٔ: أ+ آن.

ص ۳٦۲، ٥ دید بچه: أ به، ل دید چه. ۱٤ میرو: أ مرد. ۱٥ در پیش: أ-. ۱۸ اصلی: أ-؛ ولی: أ و. ۱۹ چون: أ-.

ص ۳٦٤، ۱ خوش ... میکرد: از حاشیهٔ ل. ۷ او: أ-. ۲٥ از نسل: أ نسل. ۱۹

ص ۳٦٦، ۳ بیگم‌را: أ بیگم. ۱۷تا۱۸ در کتاب...نوشته است: از حاشیهٔ ل. ۲۲ بسیاری: ل بسیار.

ص ۳٦۸، ۲ بکنند: أ بکند. ۱٥ زمان: أ-. ۲۲ ایشان: أ-.

ص ۳۷۰، ۹ است: أ آنست. ۱۲ کسیکه: أ کسی. ۱٥ که: أ-. ۱۹ ملارا: أ ملا. ۲۱ میگفتند: أ گفتند.

ص ۳۷۲، ۱ علوم: أ-. ۱۲ می‌نشست: أ نشست. ۱۸ وصفات ایشان: أ-. ۲٥ اوستا: أ ستا؛ سبزبنا: أ سبزین.

ص ۳۷٤، ۸ کشیده آخر: أ کشیده. ۱۳تا۱٤ بنائی...میرسد: از حاشیهٔ ل. ۲٦ پنج: أ نیم.

ص ۳۷۸، ٦ شاه گفته حاصل: أ-. ۱۰ بوده: أ است. ۱۱ بود: أ است. ۱٥ میکشیده: أ میکشد؛ میکرده: أ میکند. ۲۱ نغمه راهل: أ-.

ص ۳۸۰، ۲۰ نمودن: أ نموده. ۲٥ داشتند: أ بودند؛ ازینجهت‌ها: أ+ میرزا.

ص ۳۸۲، ۲ میرزارا: أ میرزا. ٤ امرائی که: أ امرای. ٦ در درخانهٔ: أ-. ۷ بود: أ-. ۸ مظفر حسین: أ-؛ کوکلتاش بود: أ کوکلتاش. ۹ که: أ چه. ۱۰ گلیمی: أ گلیم.

ص ۳۸٤، ٥ فتنه: أ-؛ جدا شده: أ-. ۱۰تا۱۱ روبروی...رسیدن: أ-. ۱٤ قلنچاق بود: أ قلنچاق. ۱۷ این: أ-. ۲٥ وفرار: فرار.

ص ۳۸٦، ۱۰ چند: أ در چند. ۱٥ میرزارا: أ بمیرزا. ۱٦ جائی: أ جائیست.

ص ۳۸۸، ۳ چون: أ-. ٦ کرد: أ کنند. ۱۲ آمده: أ-.

ص ۳۹۰، ٥ در می‌ساختند: أ می‌ساختند. ۷ توشك: أ-. ۸ چپ: أ-. ۹ شبان: أ شبا؛ می‌شد و: أ می‌شد. ۱۰ با: أ وبا. ۱٦ میکردند: أ میکرد. ۱۹ نیك: أ-.

ص ۳۹۲، ۱۲ آمیزش: أ انگیزش. ۱٤ چپا: أ حیا، ل چپا، ح چیان.

ص ۳۹٤، ۳ گفت یکی اینکه: أ کرد. ۹ چل دختران: أ چل دختر. ۱٤ بعد...دریافتم: أ-.

ص ۳۹۶، ۱۵ پدرم: ا پدر. ۱۸ اینطور: ا درینطور.

ص ۳۹۸، ۱۰ بود آمدیم: ا-. ۱۱ رقاصی: ا رقصی. ۱۳ بره: ل بزه. ۱۴ کیچیك: ا گنجشك. ۲۰ مرا: ا مارا؛ بعضی...طلبیدند: ا-. ۲۲ درهارا: ا درها. ۲۳ که: ا-. ۲۵تا۲۶ در شاخهای اصلی: ا شاخهای اصل. ۲۶ یا در شاخهای: ا با شاخها؛ عملی: ا+ که. ۲۷ کمان: ا کسان.

ص۴۰۰، ۵ مرصع و چارقاب و تپچاق: ا مرصع چارقاب تپچاق. ۱۶تا۱۷ و آق...میرزا: ا-. ۱۷ چراغالانگ: ا جرغ لانگ. ۲۲ انجیل: ا انجیر.

ص ۴۰۲، ۹ میفرمایند: ا-. ۱۲ دودو: ا دو. ۱۴ از: ا-. ۱۳ غزنی‌را: ا غزنی. ۲۴ گذرا: ا گذر.

ص ۴۰۴، ۲ به: ا-. ۱۰ من و: ا من. ۱۱ اندکی: ا-. ۱۳ آخر: ا-. ۱۴ نمیدانم: ا-. ۲۰ ومردم: ا مردم. ۲۲ درآن: ا آن. ۲۴تا۲۵ چنانچه...شده: ا-.

ص ۴۰۶، ۱ از یك کروه: ا از یك و نیم کروه شرعی. ۲ پانزده: ا-. ۲۰ آن: ا آمدن. ۲۲ تا سینه: ا-.

ص ۴۰۸، ۲ ماندم: ا بودم. ۴ نشسته: ا-. ۸ قارورق: ا قاورزداق، ل قاورداغ. ۱۴ سرمای: ا بسیار سرد. ۱۸ که: ا-. ۲۰تا۲۱ بلکه...باشد: ا-.

ص ۴۱۰، ۲ ومارا به: ا-؛ برده: ا-؛ از برای ما آوردند و: ا-. ۲ جمع شده: ا-؛ هیزم: ا کاه. ۱۵ برآمده: ا آمده. ۲۰ ایلنی: ل ایلینی؛ اوزنی: ل اوزمی؛ سوزنی: ل سوزمی. ۲۲ ایسه: ا سه، ح ایرسه. ۲۳ سین: ل سنینك. ۲۵ بوطور: ل یولور.

ص ۴۱۲، ۴ ایردی: ا و ل ایدی، ح ایردی. ۵ چیقتوك: ل چقوتوك. ۸ اتاغلیق: ا و ل ایاغلیق، ح اتاغلیق. ۱۰ آمد: ا آمده. ۱۴ شود: ل گردد. ۱۸ هزاره‌را: ا هزارهارا. ۱۹ آهو و: آهو. ۲۱ پارهٔ: ا-. ۲۲ هزارهارا: ا هزارها. ۲۳ آمدیم: ل آوردیم. ۲۵ اینها: ا-. ۲۶ قاسم بیگ ترحمی: ا و ترحم. ۲۹ هم: ا-.

ص ۴۱۴، ۲ و احمد یوسف بودند: ا احمد یوسف بود؛ رفته‌اند: ل+ که. ۴ از توقتبای: ل-. ۶ برآمده: ا برآمد. ۱۲ توتقاول: ل این مقام. ۱۴ منار: ا مناره. ۱۸ خودهارا: ا خودها. ۱۹ اما: ا-.

ص ۴۱۶، ۱ که: ا-. ۴تاه بودند در حویلی خان میرزا درآمده: ا در حویلی که خان میرزا بود درآمده بودند. ۵ یکی: ا یك. ۱۲ مردم...شده: ا-. ۲۰ بود: ل+ که. ۲۲ وبمن: ا بمن؛ جیبه: ا جیبا. ۲۳ کردم: ا کرده. ۲۵ بر بازوی: ا تا باروی. ۲۶ نبرید: ل-.

ص ۴۱۸، ۱۴ تیری‌را: ل تیری. ۱۴تا۱۵ از هر...برآمد که: ا ازانطرف وازین طرف. ۱۵ است: ا+ گفتند؛ انداخته: ل انداخت و. ۱۶ اگرچه: ا-؛ او: ا-؛ گریخته رفته بودند: ا گریختند. ۲۰ گناه من چیست: ا هی میندا نی گناه؛ باین جماعه: ا تا این جمع. ۲۲ اورا بر: ا در؛ وبلائی: ا-.

ص ۴۲۰، ۳تا۴ اندازی...کرده که: ا نهاده‌اند مردمان گذاشته از هر طرف. ۴ برآرند: ا برآورده شد. ۷ ونی: ا نی. ۸ نبود که این جمع: ل نبود این جمع که. ۹ شدند: ا شد. ۱۲ وچاکر: ا چاکر. ۱۷ خویشی: ا خوبی. ۱۸ اعلای: ا علای. ۲۱ کشته: ا گرفت؛ گذشتم: ل گذاشتم. ۲۲ جاهارا: ا جاها. ۲۵ آمد: ا آمده.

ص ۴۲۲، ۱ راستیست: ا راست است. ۳ شد: ا شده. ۲۲ جوان: ا جوانان. ۷ طرف: ا بهار؛ چاش: ا و ل چاس، حاشیهٔ ل چاش، ح چاشتوبه. ۲۲ که: ا کم.

ص ۴۲۶، ۷ نیاوردم: ا نیامدم.

ص ۴۲۸، ۱۰ برود: ل بردر. ۱۱ اولابه‌تو: ا اولابه؛ شد: ا+ که. ۱۵ دود: ا رود بود؛ یاوه‌تاز: ا یاوه‌تار، ل یاوه تازه. ۱۸ افغانان: ا افغان. ۲۲ در بالا: ا-؛ شده بود: ا نبود. ۲۷ نموده: ا کرد.

ص ۴۳۰، ۸ رسید: ا رسیده رفت. ۲۶ از سیستان: ا-.

ص ۴۳۲، ۶ در درخانهٔ: ا درخانهٔ. ۷ به بودن: ا بمردن. ۸ کرد: ا کردند. ۱۲ شکرها کرده: ا+ بوده. ۱۳ معقول:

ا-.

ص ۴۲۴، ۹ برج: ا-. ۱۱ بزاه: ا بزه. ۱۳ صادر: ا واقع. ۱۸ خر: ل+ خود. ۲۲ با وجود عامی بودن: از حاشیهٔ ل. ۲۳ دیگر: ا+ در.

ص ۴۲۶، ۸ می‌بردارند: ا بردارند. ۱۱ شیباق خان: از حاشیهٔ ل.

ص ۴۲۸، ۴ راضی: ا رضا. ۱۲ که: ا-. ۱۸ درشت: ا درشتانه. ۲۲ خاندان: ل خانمان. ۲۵ نواحی: ل میان.

ص ۴۴۰، ۱۳ رود: ا رورد؛ درانجا: ا دران. ۱۸ ویریشان شده: ا-. ۱۹تا۲۰ فرود...وقت: ا-.

ص ۴۴۲، ۱۹ خسرو کوکلداش: ا-. ۲۱ خانقلی: ل جانقلی.

ص ۴۴۴، ۲ یاغچی: ا یاعحی، ل یاغنچی؛ داماچی: ا داباحی، ل داماجی، ح داماچی؛ هندی: ا مهدی، ح میدی. ۸ که: ا-. ۸تا۹ تا وقت: ا وقت دو سه. ۱۲ گذاشته...ماندند: ا مانده ایستادند. ۱۶ تا ص ۴۵۴، ۸ در دست...شایع شد: ا-.

ص ۴۵۸، ۳ مقر: ا نمر، ل نغر، حاشیهٔ ل معبر، ح مُقُر. ۱۱ شمکه: ل شکمه، ح سمکه. ۲۱ امشب: ا شب. ۲۳ مردم: ا-.

ص ۱۲۹، ۴تاه نزدیك...بجور: ا-. ۸ شاتو و: ا شاتو. ۱۱ از درامد: ا در درامد. ۱۶ ملا: ا-. ۱۸ قلعه‌را: ل قلعه؛ با یاغی: ا-. ۲۰تا۲۱ چون...همان روز: از حاشیهٔ ل. ۲۲ ولی...انداخت: از حاشیهٔ ل.

ص ۴۶۲، ۹ نیزه: ا تیر. ۱۴تا۱۵ آن زمان...برآمدند: از حاشیهٔ ل، ا از غول آن بر قلعه برآمد. ۱۸ چون: ا-. ۱۸تا۱۹ یاغی...ضایع: از حاشیهٔ ل.

ص ۴۶۴، ۳ سلطانان: ا سلطان. ۵ به بدخشان...شد: ا-. ۱۳تا۱۴ خواجه خضر...رود: از حاشیهٔ ل.

ص ۴۶۶، ۴ کمالی: ا-. ۶ یکی: ا-. ۹ بودیم: ا-. ۱۵ فرستاده...کوره: ا-. ۲۶ میان درهٔ: ا میانهٔ دره.

ص ۴۶۸، ۱ از افغانان: ا-. ۲ بود: ا-. ۹تا۱۰ بیایند...آمده شد: ا-. ۱۷ ماهورای: ل ماهواری؛ بر: ا-. ۱۸ پگاه تر: ا-.

ص ۴۷۰، ۱ آمدیم: ا آمده شد. ۲ بجهت زبان گرفتن: ا بزبان‌گیری. ۴ راه: ا+ او. ۱۰ گلهٔ: ل گله‌های. ۱۲ و: ا-. ۱۹ شده: ا شد. ۲۱ نیز: ل به. ۲۲ شد: ا شده. ۲۳ که: ا-.

ص ۴۷۲، ۵ با: ا-. ۶ دیگررا: ا دیگر. ۱۰ یافت: ل یافته. ۱۱ شیرالغهٔ: ا شرالغهٔ، ل سرابعه. ۱۴ اردو: ا+ و.

ص ۴۷۴، ۲ وکم: از حاشیهٔ ل. ۳ میروند: ا زدند. ۹ طغایی‌های: ا طغایی. ۲۷ هم‌تاتو: ل هم‌باتو.

ص ۴۷۶، ۵ و: ا-؛ مستی: ل خواستی. ۷ نمودند: ا نمود. ۱۰ دیوه هندو: ا ریوه هندو. ۱۱تا۱۲ آمده...بهره: ا-. ۲۰ آمدن: ل درآمدن.

ص ۴۷۸، ۱۴ کلانتران: ا کلانتر. ۲۱ خیال: ل تصور. ۲۵ باز: ا و ل بار.

ص ۴۸۰، ۴تاه کرد...توانستند: ا-. ۱۰ صحرارا: ا صحرا. ۲۲ یك: ا-؛ بیگ یك: ا-.

ص ۴۸۲، ۲ بود: ا-. ۳ تالار: ا تار. ۱۲ باشد...باشد: ا-. ۱۳ عرق...بعضی: ا-. ۶ بیسوت: ل منسوب، ا مسوب، ح بیسوت. ۱۴ طافح: ا و ل تافع. ۱۹ تاب: ا نان، حاشیهٔ ل تاب. ۲۲ از: ا در.

ص ۴۸۸، ۵ مردم: ا-. ۲۲ سُرپای: ا سردوپای، ل سُروپای، ح سربا.

ص ۴۹۰، ۱ اندرانه: ل اندرابه. ۵ دار و پیشکش: ا-. ۸ رخصت...بالای: ا-. ۲۲تا۲۳ از گذری...همان: ا-.

ص ۴۹۲، ۱ و روز سه‌شنبه: ا-. ۲ تا روز چهارشنبه: ا-. ۷ غیاث‌دال و کتب: ا غیاث‌وال و لکب، ل غیاث دال و کیب، ح عنایت دال و کتب. ۱۱ مخمل: ل-. ۲۴ خالوء: ل خانو.

ص ۴۹۴، ۱ در عالم: ا از عالم (متن ترکی معادلی ندارد) ۷ جای لایق تاسف خوردن: ل جای تاسف. ۱۶ یده بیر: ا بده‌سر. ۱۹ نماز شام گذشته: ا-. ۲۳ در تورورق: ا قورورق. ۲۴ کاهان‌را: ا هانرا؛ برگشتن: ا برگشته.

ص ٤٩٦، ٦ نبود: أ نمود. ١٧ تير: أ-. ٢٦ قبل: أ قابال.

ص ٥٠٠، ٤ تال: أ نال. ١٦تا١٧ به بهره...بيگ: أ-.

ص ٥٠٢، ٦ شد: أ-؛ تكمه‌دار...پلك‌دار: أ پلك تكمه‌دار. ١٧ شود: أ-.

ص ٥٠٤، ٤ تالار چمنى: أ بالارحمتى، حاشيهٔ ل تالار چمنى. ٨ من هم: أ من. ١٠ پيش: ل-. ١٢تا١٢ شناو...زده: أ زده دست انداخته.

ص ٥٠٦، ١ سخن: أ-. ١١ به: أ-. ١٢ هم بولايت ايشان كه: ل هم كه بولايت ايشان. ١٩ وغجان: أ وعجا، ل وغچان. ٢١ پاتخاب: أ بابحات. ٢٢ درهٔ: أ دروازه.

ص ٥٠٨، ٧تا٨ مى‌اندازند: أ مى. ١١ ابوالحسن: أ ابوالمحسن. ١٦ داناندند: أ داندند. ١٨ بركردند: أ كردند. ٢١ شمايان: ل شما.

ص ٥١٠، ٧ ميدان: أ مبد. ٩ بصفا: أ-. ١٢ ماهى: أ-. ١٤ فضلى: أ فصلى. ٢٢ قدى: أ-. ٢٨تا٢٩ خودرا برساند: أ رسيده بيايند. ٩تا١٠ باشد...گذشته: أ باشند. ١٢ جم: ل خم. ١٢ چينه: أ جيته. ١٨ نميدانم...بارى: أ يا به شاخى جوار يا از جهت بند ساختن سنگى كه ميريزند بآن خورده. ٢١ جامه: أ جاله.

ص ٥١٤، ٢ فرود...خواجه: أ-. ٨ خورد: أ خود. ١٢ زنده‌را با يك: أ زنده يك. ١٣ شنبه: أ-. ١٥ جان ميرزا: ل جان ناصررا، ح خانچرتى. ١٧ كامران: أ كان. ١٩ پنجشنبه: أ-. ٢٠ در وقتى: أ وقتى. ٢٢ خشك: أ خسك. ٢٥ آمده: أ و.

ص ٥١٦، ٢ چون: أ-. ٤ داشت: أ دارد. ٥ سرويا: أ سرپا. ١٠ مير شاه: أ شاه مير. ١٨ تينگرى بيردى و: أ- و. ٢٠ قيرق اريق: أ و ل قريق.

ص ٥١٨، ٤ خان: أ-. ٦ يده‌بير: أ بده‌سر. ١٤ كوه و: أ كوه. ١٦ كوتال: أ كرمال. ١٩ رفته: أ-. ٢٢تا٢٤ صباح...شد: أ-.

ص ٥٢٠، ٤ به اردو: أ در اردو. ١٩ پنج‌گرام: ل مسپج كرام. ٢٢ بود: أ-.

ص ٥٢٤، ٩ وبيگ مندب: أ بيگ و مهذب، ل وبيك مندب؛ در: أ-.

ص ٥٢٦، ٥ در آخر: أ آخر. ١٢ بيك: أ-. ١٦ شريك با ما: أ با شير بيك. ١٨ كه: أ-. ٢٠ تكيه: أ-.

ص ٥٢٨، ٧ يك: أ-. ٨ اگر: أ-. ١٥ انفعال: أ+ گونه.

ص ٥٣٠، ٦ شود: أ شد. ٢٠ چيورتكاى بسيارى: أ چيورتكا؛ بولان: ل لولان. ٢١ دو جاله بود: ل-.

ص ٥٣٢، ١٠ شراب: أ-. ١٥ امله: أ امده. ٢١ عليخان: ل عليجان. ٢٤ كيم: أ يكى كيم.

ص ٥٣٦، ١ شيرخانى تركلانى: أ سرخانى نركلانى. ٢ بودند: أ-. ٦ كرده: أ+ شد. ١٠ حمزه خان: ل حمزه جان. ١١ سپرده: أ+ شد. ١٢ يان: ل مان؛ از الغتو: أ ارانغتو. ١٢ قراتو: حاشيهٔ ل قرانغو.

قسمت سوم: هندوستان

ص ٥٣٨، ٤ يك لنگه: أ يك لنكر. ٧ نام: أ-؛ محقر: ل مخفى. ٨ دو روز: أ روز درينجا. ٢٢ تاريخ هفدهم صفر: ١٧ سفر.

ص ٥٤٠، ٥ كه: أ-؛ شايد: أ-. ٦ باشد...ازينجا: أ از زراعت وآنجا. ٨ يده‌بير: أ زنده‌سير. ١٧ هرطور...ميشد: أ-؛ مبين: ل من اين. ٢٠ خطور: أ چه‌طور. ٢٥ فانما نكث: أ فانما ينكث؛ عليه: ل على.

ص ٥٤٢، ٤ كرده شود: ل چكنم؛ تمام: أ-. ٦ پس: أ-؛ ترحمنا و: ل-. ٨ ازآن: أ دران. ٩ اينچنينها: ل ازين چنينها. ١١ تنگى: أ نيكى. ١٢ چراغان خوبى: ل چراغانى خونى. ١٨ اندك: أ-. ٢١ نديده بودند: ل نديده. ٢٢ دو: ل و. ٢٤ فيلبانان: أ فيلبان. ٢٥ روبرو: ل-.

ص ٥٤٤، ١ شب: أ-. ٦ ديوانيانى: أ ديوانى، ل ديوانيان. ٩ بود: أ بوده. ١١ ولايت هاتى: أ ولايت‌هاى؛ است: ل بود. ١٢ است: ل-؛ نهايتش: أ-. ٢٠ قلپ: ل قلب. ٢٢ كه: أ-. ٢٢ اكرياوه بود: ل اكريادەپور، ح اكرياوه ايدى.

ص ٥٤٦، ٤ قوش اسپه: ل توش اسپ. ٨ اين نمى‌رود: ل قاپو فوت نمى‌شود. ٩ بكنيم: ل+ بهتر است. ١٨ ازين: ل+ درين. ١٩ نبود: أ نبوده. ٢١ كرده دو: أ كردند و. ٢٣ كنانند: أ كنانند. ٢٤ هواى آتشين گرمى: أ هوائى گرم.

ص ٥٤٨، ٣ غازيخان‌را: ل غازيخان هم. ٦ نخواهيد: أ نخواهند، ل نخواهد. ١٠ بود: أ نه بود. ١٦ بسى: أ بسه و. ٢٤ شده: أ-. ٢٦ وبس: أ-.

ص ٥٥٠، ٦ به اندرى: أ-؛ سليمان: أ سلمان. ٧ جلال خان: أ-. ١٤ گذشته: أ-. ٢٠ پهلور: حاشيهٔ ل پلهور. ٢١ كه صباح: أ صباح.

ص ٥٥٢، ١٠ آب: أ-. ١٦ به: أ-؛ ملجارها: أ ملجاها، ل ملجاركه؛ تعيين: أ-.

ص ٥٥٤، ١ تو: ل+ چه. ٢ مى‌اندازى: أ اندازى. ٥ شود فرموده: أ فرمان. ١٢ كه درون: أ در. ١٤ چندى...داده: أ-. ٢٦ درآن كوه: أ-.

ص ٥٥٦، ٢تا٤ بند...ايشان‌را: أ-. ٧ كرده: ل-. ١٦ بعضى جا باشد: أ-. ١٦ واقع شده: أ كوهستانست. ١٧ كوهها: أ كوه. ٢٥ او: أ-.

ص ٥٥٨، ٢ ازين: أ-. ٨ زر: أ-. ٩ در فتح: أ از فتح؛ سوغاتها: أ سوغات. ٢١تا٢٢ در بودن...مرد: از حاشيهٔ ل. ٢٢ كرل: حاشيهٔ ل كرنال.

ص ٥٦٠، ٨ بآب: أ-. ١٤ روز: أ ودر. ٤١تا ص ٥٦٢، ١٢ جمادى...روز: أ-.

ص ٥٦٢، ١٥ آن‌را: أ-. ٢٦ كرده: أ+ يك كوچ كرده.

ص ٥٦٤، ١١ راست: أ-. ١١تا١٢ ديم...خواهد بود: أ-. ١٩ جوانانى‌را: أ جوانانى.

ص ٥٦٦، ٩تا١٠ راضى...خودرا: أ-. ٢٢ ما: ل-. ٢٤ امراى: أ-.

ص ٥٦٨، ١ با: أ-. ٨ نيامد: أ آمد. ٩ تا: أ-؛ يك: أ-. ٢١ هندى: ل مهدى. ٢٣ ازينجهت...بود: أ-.

ص ٥٧٠، ٤ تير: ل تيز. ٦ پيشتر...خواجه: أ-. ٨تا١٥ كوكلداش...يافت: أ-. ١٦ نيم روز...بود: ل-. ٢١ مرده: أ-.

ص ٥٧٢، ٤ امروز: ل روز؛ ومحمدى: أ-. ٥ خزانه‌را: أ خزان. ٦ ومحمد: أ محمد. ١٠ در كنار جون: أ-. ١٠تا١١ قلعهٔ...چهارشنبه: ل-. ١٢ خلجى: ل قلجى؛ منار: ل مناره. ١٩ كرده: أ-. ٢١ سليمان: أ سلمان.

ص ٥٧٤، ١ پدران او: ل-. ٢ همايون: أ ماون. ١١ ظاهر شد: أ-. ١٥ آگره: أ-. ١٦ درآمده: أ-. ١٨ تا ص ٥٧٦، ١ در تاريخ...وسلم: أ-.

ص ٥٧٦، ٩ بسر خود: أ-. ١٨ وقندز: أ-. ٢٢ مى‌بايد كه باشد: ل را مى‌بايد در حساب گرفت.

ص ٥٧٨، ٣ ببينيم: أ بينم؛ سعادت‌را: أ سعادت؛ دانيم: أ دانم. ٨تا٩ يك كوهيست...شمالى: ل-. ١٧ فيروزشاه: أ فيروز. ١٩ لودى: أ-؛ سلطان: أ-. ٢٠ هر: أ يك. ٢٤ گجرات‌را: أ كجرات. ٢٥ دكن: ل دكهن. ٢٦ كه: أ-.

ص ٥٨٠، ١ خلچى: ل قلجى. ٨ يكى: أ كسى. ١٥تا١٦ حبشى...كرد: أ سلطان علاءالدين يك. ١٨ هركس كه: أ هركس. ٢٤ نزديكى: أ-؛ بود: أ-.

ص ٥٨٢، ٥ ويا: أ و. ١٢ شهنگ: ل سهمنك. ١٨تا١٩ («كشمير»...ميگويند): أ-. ٢٥ چيزى: أ چيز. ٢٦ كَهْسَ: أ كس.

ص ٥٨٤، ٥ رهپ: حاشيهٔ ل رهت. ٧ همهٔ: أ-. ١٦ مندو: ل منداو. ٢٠ ولايات: ل ولايتها. ٢٥ اين

غریب...میشود: أ-.

ص ۵۸۶، ۹ چوب: أ+ جائی. ۱۱ رانده باشد: ل+ که. ۱۲ رسیده: ل-. ۱۷ دریاها: أ دریا. ۱۹ تکیه: ل یکته. ۲۲ یك روز...آنچنان: أ یکزمان ازآنجا. ۲۶ خود: ل خوب. ۲۷ چیریها: أ چیزها.

ص ۵۸۸، ۲ یکی: ل از خودش یکی؛ میگویند: ل+ که. ۷ اوست: أ است. ۱۴ اعتبار بسیاری: ل اعتباری بسیار. ۱۷ دو: أ-. ۲۰ می‌بردارد: أ بر میدارد. ۲۱ بالای: أ بالا؛ بیشتر: أ+ نیست. ۲۳ بغل‌گشای: أ+ و. ۲۵ ران: ل+ و.

ص ۵۹۰، ۱ استخوان: أ استخوانی. ۶ بسیاری‌را: ل بسیاررا؛ بسیاری‌را: ل بسیاررا. ۱۲ خود: أ-. ۱۵ وضع‌تر: ل-. ۱۶ کوته پاچه: ل کوته پایچه. ۲۰ دیگر: أ+ آهوی. ۲۶ فی الحال: أ فی الجمله. ۲۸ گریزد: أ کیرد.

ص ۵۹۲، ۲ دام: همچنین در أ و ل اما ح رام دارد؛ آهوهای: ل آهوی. ۵ غلچه: ل غُلچه. ۶ گاوك: أ گاوکی. ۹تا۱۰ در کوه: أ درهٔ. ۱۰ هندوستانات: ل هندوستان. ۱۴ در: أ-. ۲۲ درختان: ل+ و. ۲۶ زیب او: أ زیب. ۲۹ سوسنی و: أ سوسنی.

ص ۵۹۴، ۱ بنفش: أ نقش. ۲ قد: أ قدم. ۲تا۵ در زیر...پایانتر میشود: أ-. ۸ قد آدم: أ قدم. ۱۴ میکنند: أ میگویند. ۱۵ میکنند: أ میگویند. ۱۸ این از: أ ازین. ۱۹ جا: ل پا. ۲۵ قفس: أ+ او. ۲۸ همه: أ-. ۲۹ تواند: أ توان.

ص ۵۹۶، ۶ نوع: أ نوعی. ۷ بسیار: أ-. ۸ آموزد: ل آموزند. ۹ خیلی: أ-. ۹تا۱۰ در دو...زرد است: أ-. ۱۲ ون: ل دن. ۱۴ و اود: أ وداود. ۱۸تا۱۹ این‌هم...میگردد: أ-. ۲۲ یکی: أ-. ۲۵ دراج...کبك دری: أ او برابر کیکلیك یعنی کبك؛ نر: أ پر، ل بر. ۲۶ سینهٔ او: أ سینه. ۲۹ گفته: أ-.

ص ۵۹۸، ۹ هندوستان: أ-. ۱۰ واین مرغ: أ-. ۱۷ اما: أ از. ۲۱ بدنهٔ...ولایت: أ-. ۲۶ دارد گوشت: أ دار وشت. ۲۷ از: أ-.

ص ۶۰۰، ۲ چرز: أ او. ۹ دیك: ل دیك. ۱۰ مثل: أ-. ۱۱ او سیاه: أ و. ۱۲ گوشت‌را: أ گوشت اورا. ۱۶ او از دیك: ل دینك ازو. ۱۸ اما جثهٔ: أ-. ۲۲ بگ: أ یك؛ میگوید: ل میگویند. ۲۶ به: أ-.

ص ۶۰۲، ۱ یك دیگر...سرو: أ رنگ دیگر سر؛ سیاه: أ+ یك بزك سفیدیست. ۸ بورکوت: أ برکوت. ۱۵ چمگدر: ل چکمدر. ۱۶ در: أ-. ۱۸ یك: أ-؛ عکه: أ عك. ۲۲ بقارلوغاچ فراشترك: أ بمارلوغاچ.

ص ۶۰۴، ۷ دارد: ل داشت. ۱۱ نول: أ-؛ سرو: أ سر. ۱۷ مشخص دیده: أ دیده و مشخص. ۲۴ بلندتر جسته: أ بلند برجسته. ۲۶ یك ونیم: أ یك نیم. ۲۷ هفت هشت: ل شش هفت.

ص ۶۰۶، ۵ خورده: أ پخته؛ اما: أ-. ۸ بر: أ-؛ بودند: أ بود. ۱۱ یك دیگر...میخورند: أ-. ۱۸ که: ل-.

ص ۶۰۸، ۴ تر: ل بوی. ۱۲ غنیالو: ل غینالو. ۱۶ بدمزه میشود: أ بدمیوه‌ایست؛ شکنبهٔ: ل شکمهٔ. ۲۵ گویند: أ گفته‌اند؛ آلوچه: أ+ یك.

ص ۶۱۰، ۱۰ غوزه: أ و ل غوره. ۱۴ بد نیست: ل-. ۱۵ حلواها: أ حلوا. ۱۹ خیلی: أ-.

ص ۶۱۲، ۱۰ نالیر: أ-. ۲۱ آب‌را: أ آب. ۲۲ در: أ-؛ گز: أ-؛ برگی نمیشود: أ شود. ۲۲ گز: أ-.

ص ۶۱۴، ۲ لطیف: ل لطافت‌ناك. ۱۲تا۱۳ ازینجهت...میگویند: أ-. ۱۴ نمی‌آید: أ می‌آید. ۱۶ وخوب ترش میشود: ل-. ۱۷ خسروی: أ خردی. ۲۱ سنگتره: أ سنکتاره.

ص ۶۱۶، ۱۷ گدهل: ل کرهل. ۲۰ وا شده: ل+ بود؛ می‌شده: ل شده. ۲۱ گلبرگها: ل برگهای گل. ۲۲ شده: أ-. ۲۴ می‌شکفد: ل شکفته می‌باشد؛ باین بسیاری: ل-. ۲۷ نماید: ل ماند. ۲۸تا۲۹ وبسیار...یافت میشود: ل-.

ص ۶۱۸، ۱ عرب کاری میگوید: أ-. ۲تا۳ بسیار...خودش: ل-. ۲ تواند: أ توان؛ وضع او: ل-. ۴ شده: ل شدوج

او: أ-؛ دارد: أ است. ۵ سفید و: أ-. ۶تا۷ میانگیهای...چیزی: أ چیزها. ۷تا۱۱ به بوتهٔ...تندتر: أ-. ۱۲ درآن: ل دیگر. ۱۵تا۱۶ زمستان...ماههای: أ-. ۱۸ بهادون: أ بادون. ۲۰ هندوستان: أ هند. ۲۲ را میگویند: أ است. ۲۲ خیال کرده‌اند: أ است. ۲۵ منگل‌وار: أ منگل. ۲۶ بده‌وار: أ بده.

ص ۶۲۰، ۲۱ ابردار: أ را بردار.

ص ۶۲۲، ۳تا۴ دیگر...باشد: أ-. ۵ هشت: أ هشتصد؛ هشتصد: ل ششصد. ۱۷ حرفه‌گر: أ حرفه. ۲۴ خوردی را...سه‌پایه: أ-. ۲۷ تنگ: ل-.

ص ۶۲۴، ۵ آب: أ آبی؛ جو: أ-. ۹ بند: أ سر. ۱۰ لنگ؛ أ لنگی؛ اند: أ-. ۱۹ نزدیك: أ نزد. ۲۱ توان: أ توانند؛ آندهی: أ اندی. ۲۴ حرفه‌گر: أ حرفه که. ۷ عمارات: أ عمارت.

ص ۶۲۶، ۴ کاری‌گر: أ حرفه‌کری کر. ۷ کرور از: أ کروررا.

ص ۶۲۸، ۲ بودند: أ بود.

ص ۶۳۰، ۸ به محمد زمان میرزا پانزده لك: أ-. ۱۲ از بالغ: أ بالغ. ۱۴ بود: أ-. ۷ حسن خان: ل راجه حسن خان. ۲۰ عالم خان: ل عالیخان. ۲۵ تا چند: أ تاخته.

ص ۶۳۲، ۷ در این: أ این. ۱۰ خود: أ-. ۱۷ گرفتند: أ گرفتن. ۲۲ وسیمی‌را: ل بسمی.

ص ۶۳۴، ۷ توکه: أ نوکر، ل ایکه، حاشیهٔ ل توکه. ۱۸ گهورن: أ کورن. ۲۲ مغول‌را: ل مغول. ۲۵ امرای: أ-.

ص ۶۳۶، ۴ مدعاهای: أ مدعای. ۷ لك: أ-. ۱۴ چکمن: أ چکمه. ۱۵ سقراط: أ سقرلات. ۲۶ گهورن: أ کورن.

ص ۶۳۸، ۱ کسان: ل نشان. ۲ کرده: ل نموده؛ بیاید: ل+ بهتر است. ۴ است: ل بود. ۵ مشغول: ل+ گشته. ۶ کس: ل-. ۹ چند: أ چندی. ۱۲تا۱۳ در پیش...سنبلی‌را: أ-. ۲۰ اشتغال: ل استعجال. ۲۴ میشوم: أ میشود.

ص ۶۴۰، ۶ بود: أ-؛ آمده مرا: ل مارا آمده. ۱۷ برلاس: أ-.

ص ۶۴۲، ۳ پسندیدند: ل پسندیده. ۷ سه: ل شانزده. ۲۰ مقبول: أ و ل معقول، ح مقبول؛ نسترن: ل نسرین. ۲۲ سردی: ل سیرون، حاشیهٔ ل سردی.

ص ۶۴۴، ۳ جاها: أ چاهها. ۱۱ در وقت بزرگ: أ بزرگ. ۱۲ گاو: أ و ل خانهٔ، حاشیهٔ ل گاو. ۱۷ اولی: ل اولا. ۱۹ برآید: ل آید. ۲۵ قسمتای: أ قسمبای. ۲۶ اینها: أ اینهائی.

ص ۶۴۶، ۵ سی: ل نیز؛ رعیتان: ل رعیت آن. ۶ میکنند: ل میکند. ۱۵ بدمعاشی: أ بدی معاش.

ص ۶۴۸، ۷ دو: أ-. ۹ میریزند: ل میریزد. ۱۰تا۱۱ ریخته مثل: ل ریخته شد مثل. ۱۲ آمد: أ آید. ۱۲ حالت بدی: أ حالتی. ۱۴تا۱۵ خنك...بعداز: أ-. ۱۷ اصلاح: أ اصطلاح؛ کرده: أ کرد. ۲۲ یکی‌را: یکی خطاب.

ص ۶۵۰، ۱ شامیانه‌ها: ل شامیانه. ۱۰ راوَردی: ل راوردنی. ۲۴ بودند: أ بود.

ص ۶۵۲، ۲ فرمانها: أ-. ۴ شدن: أ شد. ۱۲ منسی‌جیء: أ ننسی‌حیء، ل هنسی‌جیء، حاشیهٔ ل ایمیشیچی، ح هستی‌جی. ۱۷ قلعهٔ: أ-.

ص ۶۵۴، ۱ بیاوه: ل پیانوه، حاشیهٔ ل بیاون. ۱۰ بریده: أ-.

ص ۶۵۶، ۸ دو: أ روز. ۱۴ نگاهداشته: أ نگاه دارانده. ۱۹تا۲۰ زاده‌ام: ل زائیدم. ۲۲ گیرد: ل کرد.

ص ۶۵۸، ۲۴ باود: أ باو.

ص ۶۶۰، ۱ آمدن: أ آمد. ۷ بلشکر رانا: أ لشکررا. ۱۴ خبر: أ+ رخصت. ۲۲ سارباغ: ل ساراباغ.

ص ۶۶۲، ۲ بردند: أ بردن. ۸ میر همه: أ همه. ۱۲ ایام: ل+ که. ۲۲ نبود هر: أ نبود. ۲۶ در قلعه: أ-.

ص ۶۶۴، ۲ کرده: أ-. ۱۱ بسیاری: أ سیاه. ۱۲ یسال‌را: أ یساول راست. ۲۱ که: أ-. ۲۲ کس: أ-. ۲۵ آمدن: أ بجا آمدن. ۲۶ بعضیها: ل-.

ص ٦٦٦، ١ فرستاده شد: ل+ تا رسیدن. ٢ غنیم: ل-. ٤ تبری: أ تیری. ٢٨ که هفت: أ هفت.

ص ٦٦٨، ١٠ با: أ-؛ تقصیری: أ تقصیر. ١١ وگوشه و: أ-. ١٢ چندانی خدوک: أ چند خدوکی. ٢٠ بیلورسین که: أ بیلورسین. ٢٩ پاك...خودرا: أ-.

ص ٦٧٠، ٦ برخیزانده: أ-؛ خیری: أ چیزی.

ص ٦٧٤، ٣ التاریخ بیست و چهارم: أ ٢٤.

ص ٦٧٦، ٢١ چادرها: أ جاها. ٢٦ ازینجهت: أ-.

ص ٦٨٠، ١١ ناگری: ل ناکوری. ١١تا١٢ میدنی...میواتی دوازده هزار سوار: أ-. ٢٤ کروهی: أ کوهی، ل گوئی، ح کروهی.

ص ٦٨٢، ٢ مقابله: أ معامله. ٨ نی: أ ای؛ وهیم: ل ودهیم. ١١ صفی: أ-. ١٢ پدید: أ-. ١٤ سعی و: أ-.

ص ٦٨٤، ١٧ بیانهٔ: أ میانه. ٢١ کفار: أ-.

ص ٦٨٦، ١ منظور: أ-.

ص ٦٨٨، ٥ تموج: أ بموج. ١٢ غیبی: ل غیب. ١٦ صفت: أ صیت. ١٨ نافرجام‌را: أ نافرجام. ٢٢ برگردانیدند: أ گردانیدند. ٢٥ نیّر: ل-. ٢٦ یاری: أ باری. ٣١ سرآمدان: أ سراسران؛ اودی سنگ: أ ادی سنگ، ح اودی سینگ؛ مذکور: ح باکری. ٣٢ دونگرپور: ل اودی‌پور، ح دنکرپور. ٣٣ نریت راو: ح یریت راو. ٣٣تا٣٤ ونریت راو...داشته: أ-. ٣٤ دلیپ راو: أ دلپت راو. ٣٥ بوده‌اند: أ بوده؛ گنگووکرم سنگ وراو بکرسی: أ کنکو وکرم سنك ودونکرسی، ل کنکو وکرم سنك وراو بکرسی، ح کیکو وکرم سنك و دنکوسی.

ص ٦٩٠، ٢٥تا٢٦ کافر قاوغونچی: أ کاوغونچی.

ص ٦٩٢، ٢ که: أ-. ٨ من: أ-. ١٢ رفتن: أ رفته. ١٥ بدویست: أ بدولت. ٢١ جمیع: أ از.

ص ٦٩٤، ٢ پسر: أ نشد. ٨ رانا: أ-؛ تلغمهٔ: ل تولغمهٔ. ٩ شد: أ-. ٢١ که: أ-. ٢٣ مقام...منزل: أ-.

ص ٦٩٦، ١٠ درآمده: أ-. ١٢ در راه: أ-. ١٥ در سونگره: أ سونگره، ح سونکراکا. ١٦ بسار: أ بشاور. ١٧ چوسه: أ و ل حوسه. ٢٠ زه: أ زده. ٢٤ جانی: أ جای. ٢٦ وبشاشت: ل-.

ص ٦٩٨، ١٢ باتاوه: أ-. ١٣ برگشتند: أ+ که. ٢١ لکنورا: أ لکنورا، ل لکنوررا، ح لکنورنی.

ص ٧٠٠، ١ نشده: أ-. ٥ بدهلی: أ بدلی؛ خزانه‌هائی: أ خزانه‌ها؛ دهلی: أ وی. ١٢ سه لك...شد: أ-. ١٢ قطعهٔ: أ قطعه‌اکی. ١٩ بدنی: أ برنی. ٢٢ بدنی: أ برنی. ٢٩ بود گنجفه فرستاده: أ-.

ص ٧٠٢، ١٥ ساچ: أ شاح، ل و ح ساح.

ص ٧٠٤، ٩ روز: أ در.

ص ٧٠٦، ٦ در: أ-. ٩ گذر: أ-. ١٥ تیمور: ح ئتحوب. ٢٠تا٢١ سلطان خلیل سلطان: أ خلیل سلطان.

ص ٧٠٨، ٤ کچوه‌را: أ کچوه. ٥ کوهها: أ کوه. ١٥ بیرون: أ سنگین. ٢١ بوکری تورا: ل بزکرهی تورا. ٢٢ میشود: أ میشده.

ص ٧١٠، ٧ برآمد: ل نمی‌برآمد. ١٢ لکنوررا: أ لکنورا. ١٤ آوریم: أ آریم.

ص ٧١٢، ٥ بسیاری: ل-؛ برآمدند: أ پراندند. ٨تا٩ شده بجنگ برآمده: أ شد با جنگ آمده. ٩ گریزاندند: أ کیباندند. ١١ بود: ل است.

ص ٧١٢، ١١ برغبت: أ ترغیب. ١٢ نامداری: أ نازداری؛ بجد: أ-. ١٥ فتح: أ-. ١٦ وضرب: أ ضرب. ١٩ کافته: أ گرفته. ٢٠ مردم: أ-.

ص ٧١٤، ٥ بصلاح‌دین: ل بصلاح الدین. ٩ اپاق عهده: أ افاق عهد. ١١ به بکسی: أ ببکسسهی. ١٤ بودند: أ بوداند. ٢٤ میر محمد: أ پیر محمد.

ص ٧١٦، ١٦ کرکاوره دوا: ل کرکاوره دو. ٢٢ گریزاندند: أ کیباندند، ل کینانندند.

ص ٧١٨، ١٦ گومتی: أ و ل کوی. ٢٤ کرده: أ می‌کرده.

ص ٧٢٠، ١ بیخوب: أ ئتحون، ل ئتخوب. ٥ بسهی: ل بسائی.

ص ٧٢٢، ١٦ لایق: ل-.

ص ٧٢٤، ١٦ همهٔ: أ-. ٢٠ اندك: أ-.

ص ٧٢٦، ٢ خود: أ خورد. ١٥ مثل: از حاشیهٔ ل. ١٨ ایلتتمش: ل ایلتمیش. ٢١ یك تالار..باغچه: أ-. ٢٢ بیمزه: أ پنجره. ٢٥ اروا: أ آودا، ل ادوا.

ص ٧٢٨، ١ سی: ل-. ٢ کرده: أ کردانده. ٥ واین دار از: أ واین واینی. ٨ دو کول: أ وکول. ٢٠ گوالیار: أ رتتنبور.

ص ٧٣٠، ٢ کافر: أ کار؛ تعریفی: أ تعییفی. ٢١ شار: أ شر.

ص ٧٣٢، ٢٧ که: أ-.

ص ٧٣٤، ٢ کلان: أ-. ٨ دیوره: أ دیوه. ١٨ کرده: أ-.

ص ٧٣٨، ١٢ بجمیع: ل-.

ص ٧٤٠، ٩ پانزدهم: ل شانزدهم.

ص ٧٤٤، ١ بکامران...هم: أ-. ٧ ضرب‌زن: أ ضربه‌زن. ١٢ بنگاا‌ی: أ و ل بنکای. ٢١ بیشتر چیزها: أ-.

ص ٧٤٦، ١٤ حسینی: أ چسبی، حاشیهٔ ل حسینی، ح چشتی. ١٦ تانگ: أ اتایك، ل و ح تانك.

ص ٧٤٨، ١ آورنگ: أ و ل اورنك. ٢ تکمه‌دار: أ+ و. ٥ بدو: ل بدوستا. ٩ ترکش: ل هرکس. ١١ جاله‌بان واز: أ-. ١٤ شدهٔ ما: أ-. ٢١ دیگررا: ل دیگر. ٢٢ سه حلقه‌را: أ قلعه. ٢٤ هندوستانی: أ هندوستان. ٢٦ هندوستانی: أ هندوستان

ص ٧٥٠، ٩ دوشنبه: أ+ که. ٢٢ بودند از: أ- بودند. ٢٤ بودند: أ بوده. ٢٥ گفتند: أ گفته.

ص ٧٥٢، ١ جوهه: أ و ل چوخه. ٢ بمجرد رسیدن اوزبکان: أ اوزبکان بمجرد رسیدن. ٥ برآیند: أ پرانند. ١٩ شام آن که: ل آمد شام آنروز که. ٢٥ شرق: أ شرقی.

ص ٧٥٤، ٨ کوکلداش: أ+ محمدعلی جنگ جنگ. ٩ ولی: أ-. ١٨ هشتم: أ ششم.

ص ٧٥٦، ٩ وجمیع: أ-. ١٥ سرمونیه: أ سرمونیه.

ص ٧٦٠، ١٢ افتاده: ل-. ١٥ اوروق‌را: ل اوروق؛ نوشته: أ-.

ص ٧٦٤، ١٥ چچاولی: أ ححوی، ل حماولی. ١٧ آمده: أ-. ١٩ چپرگده: أ چرکدا، ل و ح چرکده.

ص ٧٦٦، ٤ سروپا: أ سرپا. ٧ برآوردند: أ برآوردن. ١٠تا١١ سرای منداء: أ و ل سرای میدا، ح سرای مندا.

ص ٧٧٠، ٥ نگفرته: أ گفرته. ٦ گنگ و: أ کنك.

ص ٧٧٢، ١٥ گومتی: أ و ل کوی.

ص ٧٧٦، ٧ دوصد: ل صد. ٨ که: أ-. ٩ استیزاجی: أ استخراجی. ١٨ نشسته: أ و ل نوشته.

ص ٧٧٨، ٢ لك: ل للك‌را. ٢١ بخودها: ل بخود. ٢٢ فرستاد: ل فرستاده. ٢٤ پهار: أ بهار.

ص ٧٨٠، ١ شد: أ می‌ماند.

ص ٧٨٠، ٢ داد: أ-. ٦ تا صد: أ-. ١٢ دفع: أ رفع. ١٦ نکند: ل بکند. ٢٠ درالی: أ درائی، ح دالی. ٢٥تا٢٦ طرف...نیلفرزار: أ-.

ص ٧٨٢، ٤ راه: أ از. ١٠ اسپ‌را: أ+ تا اوردو.

ص ٧٨٤، ١ ازان طرف: ل از اطراف. ٤ زرد: أ ررو. ٥ به‌بینند: أ به‌بیند. ١٧ دریای: أ-؛ کرده: أ-. ١٧تا١٨ را

سردار...عسکری: أ-. ۲۰ کوکی: أ کرکی، ل سوکی. ۲۱ قریمیش: أ فرنمیش، ل قریمیش.

ص ۷۸٦، ٤ بجای جنگ: أ بجنگ جای. ۸ سوران: أ و ل سوران. ۱۲ است: أ-. ۱۹ شده بود: ل شد. ۲٦ زور: أ زود.

ص ۷۸۸، ۷ کشتی: ل-.

ص ۷۹۰، ۱تا۲ باسی، سی: أ باسی.

ص ۷۹٤، ۱۸ گوندنه: أ کوندبه، ل کوندیه.

Selected Vocabulary of the Bâburnâma

Including most of the Turkish vocables and some of the rarer Persian words. Location of at least one occurrence of the word, usually the first, is given. Predictably formed abstract nouns in *-lik/-lıq*, adjectives in *-lig/-lığ*, and passive verbs in *-il/-ül* are not all included. Equivalents from the Persian translation are given in braces; *{~}* indicates that the Persian translation retains the same word. Persian (and Arabo-Persian) words are marked P; words of Hindustani origin are marked H. Words not located in standard dictionaries, but which appear to be acceptable, are marked •. See also Classed Index of Vocabulary following.

abağa paternal uncle 21a, 23b
ābkand (P) gulch 228a, 230a
ač hungry 44a, 98a
ač- open 61a
ačığ anger 241b, 242a
ačıl-, iš be accomplished 56a
ağıl cattle pen 195b
ağır heavy 221a
ağırla- honor 98b
ağız mouth 53a, 258a
ağrı- hurt 242a
ağrığ pain 180a
ağrıt- hurt, pain (trs) 168b
ağruq baggage, impedimentia
ajığ bitter 283b
'ājizlandur- reduce to helplessness 347b
al presence, front
al- take 3b; *-ä al-* be able to 2b
ala mottled 281a
alačuq trellis tent 120a
alaqış- act in hesitation *{dudila šudan}* 301b
alaxan confused 310b; *alaxan va alaman* in confusion 99b
alda- deceive, cheat
aldara- be overcome, embarrassed 127b, 193a, 202a, 369b; *yaldara-* be in confusion *{muḍṭarib u sarāsīma}* 62b
aldur- let take, allow oneself to be taken 30b; give over 206a
alış-: elig alış- grapple, scuffle 35b; *qılıč alış-* exchange sword blows 113b
altun gold 24a
ana mother 8b
anda there 33b
angla- understand 26a, 118a
ant ič- swear an oath 53b
apaq snow white 240b
aq white; *aq öy* felt tent 91b, 220a, 330a
aq- flow 2a
aqa elder brother 6a
aqar- be white 142b
aqart- whiten 340b
aqıt- pour (trs)
ara midst 4b; *ara qon-* stop, camp overnight 34b; *arağa tüš-* intervene *{dar miyān uftādan}* 35b
arāba (P) wagon, cart 264a
aral island 150b
arala- bivouac *{maqām kardan dar miyān-i rāh}* 65a
arča juniper (?) 141a
arg (P) citadel 24b
arğadal gullied foothill *{koh-i xurd-i ābkand}* 260a
arğamčı rope 117a
arı- be clean 60b
arığ clean 160a; *arığ al-* make a "clean sweep" 62b, 203b
arıt- cleanse 312a; peel 282b
arıq irrigation canal 106b
arman desire 247b
arpa barley 251b
arqa back 42b
arqalan- rely 75a
arqarığalča wild mountain sheep 141b
art- increase, surpass 35a
arttur- make more, greater 86a
artuq more 80b, 99a
artuqsılıq advantage 88b
aruq thin, lean 98a, 222a (= *arıq)*
as sable 97b, 190a
as- hang 53b, 102b
asıq use 196a
asra- take care of 254b
asru much 76a
ast bottom 98b
astur- have hung 206b
aš food 101a; *aš tart-* serve a meal
aš- pass 54b, 81b
ašlığ food, grain 1b, 2a
ašlığčı forager *{ğalla-āwar}* 67b
at horse 193b; name 5b; *at tart-* present a horse 236b
at- fire, shoot 7b
ata father 5b
ata- name 174a
atağlığ named 77b; honorable 196b, 301b
atal- be named, assigned 209b, 327a
atan- be named, be called 194a, 273a
atäkä tutor 13b
atım shot 98b
atışlığ archer 175a
atıq- earn a reputation (*-gä* for) 35a
atlan- get to horse 15b
atlantur- mount on horseback 107b, 371b
atlığ horseman 60a; named 3a
atqula- charge, shoot 110a
atqulaš- fight, shoot at one another 73a
av game, hunting 3b
avla- hunt 25b, 71a
avlağ hunting ground 4a, 71a
•axmıl arıq irrigation main *{jūybār}* 210b
axšam evening 67b
axtačı equery 247a

axtar- search 76a, 201a, 259a
ay moon, month 1b
aya- withhold 115a
ayaq foot; cup 117b, 248a
ayıq otı mandrake (?) 5b
ayır- separate 29b
aymaq tribe 62a
ayrı separate, forked 274a
ayrıl- be separated 23a
ayt- say 9a
az little, few 29a
azağlaq small, petty 37b
azırğan- consider too little 349a
azğına very little
azıq- lose one's way 230a, 238a
azuq provisions 94b

äkä elder female relation 191b
ämildäš milk brother 58b
äylä- do 270a

bağ fastener 7a
bağdaysız level, not steep *{besarāšib}* 333a
bağış favor 34a
bağışla- give, forgive 41a
bağla- tie, shut 94b; compose 87a; freeze 160b
bağlan qaz wild goose 153a
bağlat- have shut up 201a
bağrıqara sand grouse 49b
•baldaqla- take (a sword) by the hilt 107b
balıq fish 143b
baltu axe 66a, 84a, 103a
bandla- arrest 244b
baq- look 18b; *baqa (-gä)* facing, toward 33a; compared to 47a
baqa frog 282b
baqtur- cause to look toward 24b
bar there is/are 1b
bar- go 2a
bāra (P) battlement 219a; *bārasıda* concerning, about 151b
barāt (P) voucher 364b
barča all 21b
bargustvān (P) plate armor 269b
barı all 18a
barmaq finger 43a
bas- attack; press, tread on 7a
basıl- be defeated 43a
bastur- be defeated 30b, 90a
baš head 17b; end 19a; *baš köz qılmaq* to send s.o. off, away *{sar ba rāh kardan}* 296b
baš-ayaq robe of honor *{sarupā}* 242a
bašči guide
bašla- begin 23b; *yol bašla-* guide (*-gä* s.o.)
bašlat- put in charge 13a, 32a
bašlığ led by, under the leadership of 9a
bašqa different, other 47b, 209b
bat quickly 85a
bat- sink 60b
batğaq quagmire 366a
batman 12-15 lbs 167a
bavurčı cook 305b
baya kün yesterday *{deroz}* 117b
bayırı liegeman 58b, 79a
bayram holiday 150a
ba'zı (for *ba'ḍi*) some
bäri → beri
beg commander, officer 13a
beg atäkä tutor 6b
begimlik ladyship 169a
bel waist *{kamar}* 103a
beläg gift *{xabar}* 242a, *{du'ā}* 251b
belbağ belt *{band-i kamar}* 186a
belgülüg marked 143b *{mušaxxaṣ}*
ber- give 3b
beri since, on this side of *(-din)* 4b
beril- be given 24b
berk fast, strong 109b *{maḍbūṭ}*
berki- be fortified 150b
berkit- fortify 34b
beš five
bêš (P) more 24a
beyik big 49a
bıčaq knife 25a, 241a *{kārd}*
bıčaqla- hack with knife 238b
bıltur last year 365a
bıš- mature, ripen 93b, 243b, 284a
bıšım: bir süt bıšımı "in the time it takes milk to cook," in a jiffy 113a, 150b
bıšur- cook 101a
bil- know
bilä with 2a
biläk forearm 142a, 240a
bilän with 11a
bildür- notify, inform, make known 118a, 239a
bildürgä snare, noose 142a *{~}*
bilgülüg knowing, wise 268b
bilimlig wise 170a
bir one
biräw someone 119a
birlä(n) with
biš- → bıš-
bişkāl (< H *barşkāl)* rainy season 239b
biti- write 26b
bitil- be written, be assigned 89a, 312b
bitit- have s.th. written 363a
bitittür- have someone write s.th. 159b, 197b
bizgäk inflamation, cold fever 2b *{āšob-i čašm u varam-i ū}*
boğ- strangle 302a
boğdur- stop up 378b
boğuz feed 60b, 230a, 244b
boğuzla- cut the throat 222b
bol- be(come)
•boldur- stop, maintain one's position *{xwadrā nigāhdāštan}* 151a, 235b, *{pā muḥkam kardan}* 230b; resist, endure *{tāb-āwurdan}* 67b, 202b, 210b
•boldurul- be exhausted, worn out *{mānda šudan}* 238b
boljar post horse 77b, 78a; assignment, station 93a, 240b
bolumsız unstable, unreliable 175b
borčın duck (female) 281a
borsu winter fodder 195b *{dāna}*
bortaq rough road 154a, 254b
boš empty, unladen 193b
boša- loosen 95b
botra- disperse (int) 209a
boy stature 68b
boyun neck 70a
boz gray 190a
boza type of beer 250a
bödänä quail 19a, 162b, 279b

bökä (Uz) wrestler 21a
böläk → bölük
bölük company (mil.); district 3b
börk cap 97b, 164a
böz cotton cloth 100a
bučqaq corner 311b
budal station 148b
buğča bundle, sack 201a
buğday wheat 132a
buğu elk, stag 4a, 5a, 71a, 219a, 276a
bula- deprive 196b
bulaq spring
bulut cloud 239b
buq- take shelter 116b
burta (?) before *{peštar}* 251a, 338b
burtaqı dek (?) as of old, as before 14a
burun before 7b
burunqı former 132a
bus- lie in ambush 92b
busa = busu ambush 92b
buš- be injured 67a
but thigh 94a, 109a
buta 288a → *bütä*
buyur- order, command 20b
buz- ruin, destroy 366b
buzak black ibis 280b
buzav calf 222b
buzul- be destroyed 1b
buzuq devastated, ruined 10a, 82a
buzuqluq devastation; dispersal 10a
bükri crooked, hunchbacked 136b, 166a
bükül- buckle (legs) 112a
bürküt eagle 219a, 281a
büt- grow; heal 109a; be finished
bütä shrub 140b
bütägä growing in clumps 140b
bütkär- finish 158a, 165b
bütün whole, complete 240a

čač (P) sieve 143a
čadır tent 69b, 376b
čağ time 60b, 93b
čağdavul rear guard 106b, 149a
čağır wine 19a
čağla- count 310b
čağlığ flourishing, hale 50a
čal- strike, play (instrument) 146b, 157b; pound 339a
čangdavul → čağdavul
čantay satchel, pouch 102b
čap- charge, gallop 8a; strike, wield (sword) 14a
čapduq (čaptuq) equipage *{tūzūk namūdan}* 309a, 357a
čapıl- be struck 40b
čapılış- hack left and right 198b
čapquda- rage (storm) 194b
čapqula- attack, fight 84a
čapqulaš- engage in a fracas 40a
čapqun storm 139a, 226a; strike, raid 215b
čapqunčı raider 19b
čaptuq → čapduq
čaptur- make gallop 13a
čaqar dwelling area of fort 24b, 46a
čaqır- call to 210b
čārdara üy "4-door tent," pavilion, 31b, 47a
čarla- call, invite 98b, 246b
čaruq rough shoe 120a
čarx (P) wheel 273b
čarz floriken 280a
čat- fasten 100a
čäkä type of fruit 284b; side of the face 204a
čäkmän coat 352a
čälsi type of pheasant 279b
čält agile, nimble
čäräw gemstone 259a, 268a
ček- endure, cross, pass 193b
čeri hut 274b, 377b
čerig army; *čerig tart-* lead an army 5b
čeriglä- mobilize 26b
čevürtkä locust, grasshopper 249a
čığ reed screen 143a
čığır snow hardened by wind 161a
čıla- seek, ask for 220a
čın true 55a
čına- fix, estimate 12a, 97a
čıq- come/go out 2a
čıqar- take/bring out 12a
čır type of bird, sparrow? 279b
čıray face 190a
čıraylığ comely, beautiful 25b
čırma- wrap, tie up 142b, 242a
čırmaš- wrap around 142b; antagonize 74b, 77b
čısal- gallop 331a
čıt- knit the brow; *čıraynı čıt-* frown *{rū-yi xwadrā darham kašīdan}* 190a
čibin fly 130a
čigdä jujube 283b
čirk (P) filthy 206a
čoğ ember 141b
čoğurčuq starling 278b
čom- dive 98a, 281b, 372a
čoqu tuft, tassle on a cap 113a
čoqul- be in shreds 113a
čubur- ride single file 197b; *čuburup aq-* trickle 290b
čuburtma road that can only be traversed single file *{yakraha}* 160b
čuğul intriguer 64a
čuhra (P) page 44a; catamite 26a
čupan shepherd 147b
čupčuq sparrow 4a
čuqur deep *{'amīq}* 107b; hole, dug-out *{~}* 153b
čuqurčaq pit, hole *{kawak}* 127a
čüčük sweet 48b, 283a
čür together, united; *čür büt-* heal over 242a
čüri slavegirl *{xurd u reza}* 216a
čürü- be abandoned 196a

da'b (P) way, manner 240b
daban pass 32a
dada maternal uncle
dāduk (P) old servant 282a
dağı again, too 44a
dalv (P) bucket 274a
dāmanala- skirt (mountain) 150b
dang surprise 72b, 196a
darı- scatter, drive forward *{peš-andāxtan}* 196b
darın- be scattered 104b, 105a
daruğa prefect 39a
daryā (P) major river 1b
dastak (P) swimming stroke 366b, 373b
•dawr kävrä- pivot 112a
dawrla- turn around 104b
dädä → dada
de- say 3a
dek like, as 21b

dulğa helmet 65b, 107a, 234a
durbat- put to flight 309b
dusamba (P) double 287b
DYM (dem, dīm?) troop count, review 100a, 103b, 264a

e- be
egäči elder sister 9b
egärlig with saddle 102b
egär- turn, pivot 95b
egäriš- revolve together 262b
egil- bend over 113a
egin back 120a, 199b
egri crooked 136b
ek- plant, sow 243b
ekin crops 49b
ektür- have planted 45b
el people 2b
elät- → *elt-*
elči ambassador, envoy
elgün people, subjects *{mardum}* 64a, *{il u ūlūs}* 125b
elig hand; *elig qoš-* join hands, join forces 125b; *eliggä tüš-* fall into someone's hands, be taken prisoner 8a
eliglä- get hold of 53a
ellig fifty 18a
elt- carry, take 43a
emčäk breast, nipple 160a
emgän- suffer 147b
en- descend 147b
endür- make go down 251a
engäk chin, jaw 18a
engiš- huddle 194b
eniš descent 42a
er male, husband 24a; *ergä teg-* get a husband 80a
er- be 5a
eräš- → *eriš-*
ergäš- accompany, escort 78a
eri- melt, dissolve 287b
eriš- be together, follow 102a, 105a
erit- melt (trs) 75b, 302a
erkäk male 288a
erklig manly 103a, 234b
ertä next (day, year) 69b
ertäki of old 254b
eš- twist (rope) 142a, 264a
ešäk donkey 93b, 222b
ešik threshold 36b
ešiklig törlüg standing slightly to the fore of one's forces 107a, 113a, 234a
ešit- hear 26b
ešitil- be heard 5b
ešittür- tell 96a
et meat 71a
et- do, make, place 67a
etäk skirt 135b, 178b
etmäk bread 95b
eväk (?) belly *{šikam}* 276a
evrül- go around 148b *{gaštan}*; spin 353a; circle around 90a; turn, turn back (int) 328b *{bargaštan}*; twist and turn 48a *{girdgird āmadan}*
evür- turn (trs) 274a
evürt- have sent around 149a *{gardāndan}*
evrüš- be attached (*-gä* to) 326a *{muqayyad šudan, časpīdan}*
ez- crush, pulverize 306b

fahmla- understand 111b
fīl (P) elephant 274b

gala (P) flock 97a → *kälä*
gardläš- for dust to be stirred up 127a *{gard-i bisyārī šudan}*
gäz (P) dart, featherless arrow → *tīr-gäz*
gäzlä- shoot with a *gäz* 71a
gird (P) perimeter 67b
gol (P) stupid 172b
gumānlığ suspicious 259a
günyā (P) carpenter's rule 137a, 290b
günyālığ straight, perpendicular 137a

ğajarčı guide 191a
ğalaba much, a lot 241b
ğalṭak (P) pulley 274a
ğarbučı arms a warrior puts on 198b, 234a
ğarv (P) reed 288a
ğičak small lute-like instrument 182a
ğol center (army)
ğoza (P) cotton bowl 284b
ğuma 27a → *quma*
ğunčačı concubine 166a

har- be ill 115a
ḥavīlī (P) quarters 36b, 61a, 93a
hayda- lead, drive 274a
hirävül 66b, 69b → *irävül*
holıla- (?) place (arrow) in bowstring *{dar čilla māndan}* 107a
hona stag 276b

ıd scent 135b
ıl- take, seize; *közigä kišini ıl-* regard 80b
ılbasun → *ilbäsün*
ıldam immediately, posthaste 113b
ılğa- gallop 39a
ılğar gallop, charge 34a
ılqı herd 71a, 161b
ıltra- shine, glitter *{diraxšīdan}* 117a
ınan- believe 78b; trust 117a
ısı- get warm 197b
ısığ warm, hot 194b, 195b
ısıt- get sick, fever 59a

ibit- moisten *{dar āb xīsāndan}* 93b
ič inside 2a
ič- drink 19a
ičkäri inside 35b, 259a
ički companion *{nazdīkī}* 67b
ičkü booze 19a
ičür- make drink 189a
igä lord, owner 40a, 136b, 231b
ignä needle; *ignä sınuqı* fragment of a needle 40a, 224a
ikälä both 36a
ikäw both, the two 9a
ilbäsün target 19a
ildiz root 109a
ilgäri before, in front 15a
imän- be ashamed 41b
imdi now 359b
inčik shin 152a
inčkä slender 276a
inčkälik stealth 59b
indi two days later 346a *{pasfardā-yi ān roz}*
ini younger brother 13a
ip rope, thread; *ip uju* piece of thread 40a, 224a
irävül scout, vanguard, forward detachment 30b, 70a
istä- want, desire
istimālat ber- win over, reassure 224a
iš thing, affair 14b; *iš-küč* affair, business 21b
išän- rely 298a
it dog 84b, 93b, 281a

it- get lost 170a, 233a
ittür- lose 95a, 97b
iz track, trace 145b

jāla (P) raft 214b
jalab (P) courtesan 181b
jald 40b, 309b → *čält*
janki council 370a
jar (P) ditch 4b, 98b
javanğar left wing (army)
jebä armor 113a; *jebälig* armed 90a
jebälän- arm oneself 89a, 162b
jerän deer 276a
jerdä reddish *{~}* 159a
jergä circle 51a
jergälä- encircle 364b
jilaw reins 15b; *jilawrez* at full gallop 106a
jölgä glen 54b, 117a
jüldü reward, grant 161a

kala-manāra (P) tower of skulls 147b, 203b, 218b, 239a, 335a
•kamālı type of narcotic (?) 219b
kat cot 134b, 376b
kattār Indian dagger 297a
kārez (P) subterranean irrigation canal 247a
kägirtäk windpipe 204a
käklik partridge 279a
kälä-qara livestock 220a
käläs lizard 281b
käpä straw hut 43b, 377b
käpänäk overcoat 229b
kärčä swift, swallow 281b
kätä big 240b; *kätä-baš* type of arrow 157b
käyin after, behind 13a
keč late 36b
keč- cross, pass 8a
kečä night; *kečä-kündüz* day and night 19a
kečit crossing, ford 222b
kečür- make pass, experience 195b
kejim armor plating for horse 89a
keklik → *käklik*
kel- come 1b
keltür- bring 5a
kemä boat 150b
keng wide, broad 92b
kengäš powwow, council 43b
kengäš- discuss in council 43b
kent village 195b
keräk necessary 43b
kes- cut 35b, 57b
kesil- be cut 40b
•kesim fraction, underpayment (of taxes, imposts) 133b, 135b, 223a
kestür- have cut 5a
ket- run away, flee, go off 35a, 65b
ketmän spade 66a
key- wear 29a
keydür- clothe 236a
keyik deer &c. 5a; *aq keyik* 142a deer, gazelle
keyim clothing 226a; = *kejim* 69b
kezäk tidbit, morsel 187a
kičik small, little 169b; *kičikkirim* insignificant 169b
kilim flat-woven carpet 69b, 152a, 376b
kimsän gilded leather 190b
kinä/qına little, small 87a
kindik navel 286a, 291a
kipā (P) stuffed tripe 284a
kir- enter 10a
kiriš bowstring *{čila-i kamān}*; *-gä kiriš sal-* throttle with a bowstring 68a
kiriš- begin 17a
kirj (P) slice of melon 243a
kirür- make enter 189a
kiš weasel, sable 277a, 352a
kiši person 2b
kivür- allow to enter, take in 62a
kiyiz felt 10b
koha (P) saddle 125a
köč march; train, people 27b; wife 206a
köč- move, march, migrate 16b
köčlüg accompanied by a train 59b
köčtür- arrange for lodgings on journey 212b
köčülgäri migratory 143a
köčüm migration 30b
köčür- make move, relocate 143a
kögüs breast 194a
kök sky, blue, green 23b
köl lake 81b
kömäk assistance 72b
kömük bone 275b
köngläk shirt 110a
köngül heart 13b; *köngül ber-* encourage 315b; *köngülgä yaq-* please
köngüllüg hearty, brave 40a
köp much 2b
köpkök very green 239b
köprüg bridge 43a, 82b
kör- see 9a
körsät- show 53a
körül- be seen 81b
körün- seem 64a; be visible 114a
körünüš audience, meeting 101b
körüš- meet 38a, 80a
köšk pavilion 45b
köt buttocks 180a, 204a
kötäl defile 81b
kötär- raise, lift, carry 83b
kötärt- have oneself carried 237a
kötärimlik will power 349a
köyläk shirt 112b
köz eye 9a; *köz tut-* expect
közlä- look for
kūra (P) kiln, furnace 302a
kūza (P) pot, jug 34b, 126a, 227b
küč force, strength; see also *iš-küč*
küčlät- strengthen 70b
küčlüg powerful 167a
küčük puppy 281a
kükäldaš milk brother 26a
küklä- affix 113a, 234a
kümüš silver 24a, 233a
kün day 6b
kündälän(g) rear 39a
kündüz daylight 19a
kürä- shovel 194a
kürä- run away *{parešān šudan}* 120a, 297b
küräk shovel 194a
küräš- wrestle 21a
küt- watch over 206a
küy- burn (int) 193b
küyäw son-in-law 23b
küydür- burn (trs) 134b
küz autumn 83b

laklak (P) stork 280b
layla- get stuck in mud 231b
lälmi unirrigated 274b

māhixāna (P) fish tank 251a

ma'jūn (P) narcotic concoction
ma'jūnnāklik state of narcotic intoxication *{ma'jūnīgarī}* 232a, 371b
maral hind, doe 4a
mällä pale, pale yellow 281a
mīl tart- blind with needle 37a
min- ride, mount 21b, 112a
ming thousand 22a
moljar → boljar
mor (H) peafowl 277b
möčä rank, station 18a, 21a, 240a, 356a
munda here 116b
mundaq thus, so much 17b
mung taste, verve (?) 167b *{maza u ḥālat}*
murč pepper 364a
muri drain, drainpipe 36b
muz ice 98a
müngüz horn, antler 276a

narı in that direction 38a
nāvak (P) slur bow 92a
ne what 155b
nê...nê neither...nor 174b
nečä some, few 4b
nečük how 23b; *nečük kim* just as 4a
nemä thing 100b
nilagāv (P) nilgau, white-footed antelope 141a
niqār (P) quarrel, bad blood 41a
nökär comrade, royal servant 10a

obruq-sobruq "lickety-split" 310b
ofrağ clothing 235b
oğlan boy, son 10a
oğrı thief 159a
oğul son 10b
oğurla- steal, take by stealth 56a, 59b
oğurluq thievery 70b
ojaq fireplace 143b
olja booty 39a
oltur- sit, stay 10a
olturğuz- have sit 30a
olturušluğ settled, dwelling 33a, 143a
omaqlan- pull oneself together, get to work *{kār baham bar-āmadan}* 38b
ong right 69b
oq arrow; *oq qoy-* draw an arrow 20a
oq just, right 14a
oqar grey heron 142a, 280b
oqdaq quiver 106b
oqla- shoot arrows 39a
oqlaš- exchange arrow shots 196a
oqu- read 45b
oqut- have read 58a
orčın district, province 104a
ordu army camp 23a
orğaq sickle 117a
orta middle 31b
ortančı middle (adj) 167b
orun place, stead 4b
osan- feel listless 17b
ošal that very 6a
ošandaq so much 67a
ošbu this very 1b
ot grass 117a; fire 117b; *ot tišlä-* bite grass (Afghan surrender) 147a, 148a
otağ house 212a
otağa plume 142b, 204b
otun firewood 141b
oxša- resemble 111b
oxšat- think s.o. *(-ni)* resembles *(-gä)* s.o. 205a
oy- dress (wound) *{xūb bastan}* 65b; hollow out, trepan *{šikāfta bastan}* 67a
oyğan- wake (int) 118b
oyğat- wake (trs) 157a
oyna- play 165a
oyun game 276b *{bāzī}*

öksü- diminish 98a
öl- die 9b
öläng meadow 48a
ölät epidemic *{margī}* 17a
öldür- → öltür-
öltür- kill 11a
ölüg dead 91a; *ölüg-tirigni körmäk* fortify "to the teeth" 91a, 265a
ölüm death 32b; pass 122b
öpüš- kiss each other 207a
ördäk duck 142a, 281a
örgän- learn 126a
örgät- teach 250a
örtä- burn, set fire to 71a
örgüdä- rest 104b
öt wet, damp 141b
öt- pass, go through 2a
ötä- perform (prayer) 18b, 68b; fulfill 346a
ötkär- spend (time) 171a; make go through *(-din)*
ötkäril- be spent 55b
öy → aq öy, üy.
öz self 7a
özgä different, other 5a; *-din özgä* aside from, other than
özlän- acquire 224a

palāl (P) straw 143b
para (P) cog, gear 274a
pāra (P) piece, detachment (mil.) 9b
pāralan- get cut to pieces 239a
pargana (H) district 225a
partal baggage 19b, 44a
pāšina qıl- spur 199a, 204a
paxta cotton 53a
peškaš (P) tribute, present 82a
piš- → biš-
pola (P) soft or rotten fruit 282b
pučqaq animal foot 109a *{~}*

qabal qıl- lay siege 70b, 94a
qabaldārlıq siege 94a
qabaq gourd, target 19a
qabar- blister 366a
qabarčuqlan- get blistered 72b
qač- flee 104b
qačan when 83b
qačar cheek, side-piece 25a, 211a
qačur- make flee 34b; let escape 212a
qada- attach, fasten *{nišāndan}* 340b
qadağa urgency 66a, 254a, 347a
qadd (P) length 113a
qal- remain, stay 8b
qala- pile up 143a, 251a
qalın much, many 11b; thick 286a
qalınlıq betrothal 75a
qallāš in distress, wretched 84b, 101a, 247a
qalpaq fur hat 164a
qalqan shield 163a
qaltağay false 15b
qalya dressed meat 305b
qamčı whip 5b
qamčıla- whip 105a
qamıš reed 288a
qan blood 37b, 251a
qanat wing 135a

qanda where 73a, 85a
qanqsar bilä, har every which way *{az har ṭaraf}* 214a
qap sack 212b
qap- attack, sieze 12b; take along 38a
qapa- attack, raid 10b, 31a
qapqara jet black 219a, 240b, 277a
qapu gate 73a
qaq dried 306a
qaq- strike, hit 211a
qaqas astray 96a
qar snow 7a
qara black; retainers, people 44a, 157a; *qara su → su; qara yığač* beech (?) 93b
qara- growl 232b
qaraču nomad *{~}* 170b
•qarala- keep watch, guard 118a, 184b
qaranğu darkness 227b
qaraq brigand 72a
qaravul patrol 25a, 106b
qarča swallow 280a
qarčığay hawk 226b
qarğa raven 281a
qarı old, aged 250b; yard *{gaz}* 281b
qarıla- measure by yards 275a
qarın belly 153b, 193a
qarıš span *{vajab}* 204a, 288a
qarluğač swallow 281b
qarqara heron 142a, 164a
qart abcess, boil 79b
qaš eyebrow; *qašıda* in the presence of, with 13b; *qašığa* to the presence of 11a
qašğa (horse) with blaze on forehead 104b
qašuq spoon 25a
qat- mix; be hard, tough 197b; *qatıp bağla-* tie tight 143b; join, attach 218b, 246a
qatığ hard 190a, 275b *{purzor}*
qatıl- join 63b, 107b
qatılış junction, confluence 123a
qatıq condiment 196a, 282b
qatla time 5b
qatlan- endeavor 17b
qatra- ride fast 25b
qatuq witness 146a
qav- pursue 29a
qavla- pursue, drive away 105a
qavlat- send in pursuit 79a
qavruq parched (grain) 194b
qavun melon 2a, 5a, 45b, 48b, 56a
qavuš- join together 63a
qay (P) vomit 306a
qaya high mountain 335b, 342a, 343b
qayan where 97b
qayaš relatives 56a
qaydın where from 119a
qayğur- grieve 73a
qayn wife's brother 267b
qayn-ata wife's father 565b
qaynat- boil (trs) 286b
qaysarı where 61a
qaysı which 54a; *heč qaysı* none 30a
qayt- turn, go back 295a; *tüš qayt-* be past noon 63a
qaytal girth strap 151a, 193b
qaytar- turn back (trs) 95b
qaz goose 49a
qaz- dig 67b, 99a
qazan mortar 34a, 67a, 275a, 302a
qazaqlıq guerilla warfare 11a
qazdur- have dug 208b, 309b
qazğan- acquire 206a
qazı belly fat 204a
qaznaqlığ sculpted, carved *{kandakār}* 300b
qičqır- shout 113b
qičqıruš- shout 279a
qıl hair, string 182a
qıl- do 2a
qılıč sword 7b; *qılıč yetkür-* 7b, *čap-* wield the sword 14a
qılıl- be done 32b
qılquyruq wood grouse, wild swallow (?) 49b
qıltıq fish bone 282a
qımız koumiss 100b
qın scabbard 107b; torment 206a
qına → kinä
qıpqızıl bright red 153a, 245a
qır peak 196b
qır- break, trounce 203b
qıraq far 226b; edge 344b; desert 153a
qırğavul pheasant 2a, 4a, 5a
qırıl- be trounced 30b, 239a
qırla- cut a furrow 195a
qırmızı red 48a
qırq forty 145b
qırq- clip, shear 241b
qısığ difficulty 255b
qısıl- be tight, narrow 230a
qısıq tight 291a
qısqa short 168a, 277b
qısqalıq shortcoming 240a
qıš winter 1b
qıšla- spend the winter 70b, 188a
qıšlağ winter quarters 141b
qıyıq slanted, oblique 164a, 180a
qız girl, daughter 8b
qızıl red 3a
qızıq- grow warm, hot 189a
qoba thick, swollen 6b *{maygūn}*, 68b
qočqar ram 165a
qol → ğol
qol arm 24a, 275b; *qol sal-* swim, stroke 237a
qol- passive of *qoy-* 167b
qolda- pick up, get the hands under 108b, 229a
qoltuq armpit 113a
qon- → ara qon-
qonalğa- quarters for the night 364b
qonqar light brown 18a
qop- rise 18b
qopar- raise, erect 34b
qopart- have erected 312b
qopuz lute 22a
qor quiver 102b
qorčı quiver-bearer 154b
qorğan fort 2a
qorğara- hole up fast 274b
qorq- fear 41b
qorqaq afraid, coward 35a, 196b
qorqunč fear 24a, 85b
qorqut- scare 174a, 309b
qoru- protect, restrict 130a
qoruğ protected meadow 48a
qoš pair 223a, 255a; *qoš ayaq al-* gallop 114b
qoš- attach, join 23a
qošla-, at gallop 114b
qošuğ type of poem 13b
qošul- join, be attached 30a
qotan pelican 142a
qotas yak 100a
qoy sheep 149b

qoy- put, place 7a; station 10b; let 218a; leave, cease 37a; betrothe
qoyang ligament, tendon 162a
qoyčı shepherd 147b
qoyı down, below 2a
qoyun bosom 116b
qozğal- churn, stir up 306a
qozğalış- get agitated together 221b
qučuš- embrace one another 103a
qul valley bottom 116a; slave 190a
qulač fathom 240a, 277b
qulan wild ass 142a
qulaq ear 72b; *qulaq sal-* lend an ear (*-gä* to)
qullatayn (P) warm bath 300a
qulluq service 39b
qulluqčı servant 151b
qum sand 2a, 136a
quma concubine
qur- erect, put in place 34b, 370a; string (a bow) 173b
quru- dry out (int) 285a
quruq dry 141b, 149a
qurut- dry out (trs) 48b, 250a, 376b
qus- vomit 306a
quš bird 25b
quščılıq falconry 173b
qušxāna coop, roost 42b
qutqar- rescue 258a
qutul- be saved 7a, 64a
quvan- boast 315b
quy- pour out 3a, 246a, 302a
quyruq tail 143a
quzı lamb 164a

raja (P) line, row, order 136b
rama (P) herd 97a
randa (P) shaving; ~ *qıl-* shave 93b
rev (P) stratagem 187b
rezāndalıq catarrh, rheum 251b, 253a
rūd (P) fast-flowing stream, river 132a
rust (P) impregnable 66b, 260b

sač hair 241b
sač- throw, scatter 100b
sačıq gift 24a
sačra- jump 114b
sağdaq quiver 31b
sağrı leather 103a
sal raft 103b
sal- cast 282a; raise, build (edifice) 45b; *sözni arağa sal-* bring up, discuss 38a
saldur- have built 45b
salın- be made 280a
saman straw 78b
san number 254a
sana- count 202a
sanaqlığ numbered 87b, 211a
sanat- have counted 136a
sanč- pierce with sharp instrument 113a, 210b
sančma embroidery 102b
sanduvač nightingale 281a
sangar (P/H) stone breastworks 147b
sangarla- fortify oneself behind a stone breastwork 148a, 162a
sapsarığ intensely yellow 245a
saqal beard 6b
saqın- think of, remember 51a
saqla- → *saxla-*
sarğar- become yellow 249b
sarı toward, direction 2a
sarığ yellow 277a
sart Persian, non-Turkish-speaking 3b, 97a, 105b; *sartča* in Persian 249b
sat- sell 2a
satqun al- buy 360a
•savu- grow cold 302b
savuq cold 45b
•savut- cool down, rest (horse) (trs) 60b
sawğat gift 246a
saxla- keep, maintain 58b
say gully 67a, 84b
sayı: barğan sayı the more time passed 166a
segritmä pitfall, drop-off 195a
semiz fat 2b
sep- sprinkle 305b
serün (serin) cool 300a
sev- love 28a
sevgülüg beloved 166a
sevinči good news 346b
sıčqan rat, musk rat 135a, 277a
sığ- fill exactly, be same size as 220a, 332b
sığın- sneak up, get close 99b
sın- be broken 170a
sına- try, test 372b
•sınčısız ill-formed 25b
sındur- break 253a
sığ- 157b → *sing-*
sığın- 232b → *sığın-*
sınuq broken 158a
sız- ooze 328a
sidük urine 274a
silk- shake off 194b
sing- sink, be absorbed 2a
singil younger sister 27a
sol left 49a
sona drake 281a
song(ra) after 4b
sor- ask, inquire after; question 49a, 159b
sorun questioned, examined 49a
soruš- inquire after each other 38a
soy- strip, peel 48b; suck 282b
soydur- have stripped 306b
soyuq saqallığ with scanty beard 25b
sög- abuse, curse 325a
söz word 16a
sözlät- have someone *(-din)* speak to someone else *(-gä)* about something *(-ni)* 343a *{gūyāndan}*
sözläš- confer 59a
su water, river 1b; *qara su* still, deep-water river 48a (cf. *rūd*)
suğar- water (horse) 197b
suğur- draw (sword) 100b, 107b
sunayn spear point 232b
südär servant, retainer 15b, 127b
süngäk bone 18b
sür- drive off, away 196a
süräп sal- give a war cry 84b, 88b, 93b, 100b
sürük herd, flock, etc. 267a
süs- butt horns 276b
süt milk 113a, 150b; *bir süt bışımı* "in a jiffy" 113a, 151a

šalayan talkative 228a, 236b, 247b, 250b, 254b
šalı rice 132a
•šaqq finery 174a, 258b
šarılda- trickle 143a, 302b
šatu ladder 59a
šıdam smooth, flat 287a

šılan table d'hote 22a, 25b
šıš skewer, spike 144a
šışla- skewer 95b
šibä type of arrow 25a
šiqavul escort 224a
šiqqdār (P) governor of a region 113b
širalğa share of booty or hunt 222b
širaqqa spark, crackle 141b
širä tray, trencher 186b
šunqar bol- die 6b, 96b
šükün good omen 69b, 227a
šükünläš- take as good omen 315b

tabin elite corps 209a
tağ mountain 1b
tağayı maternal uncle 16a
takāb channel hollowed out by a torrent, gulch 141a
tal willow 143a, 249b
tala- pillage, plunder 29b
talan pillage 40a
talan- be plundered 42a
talaš struggle 19b, 100b
talat- allow to be plundered 54a
talğan roasted barley grain 339a
talıq- be exhausted 123b, 193b, 369b
tam wall, roof 118a
tamağ gullet 279b
tamğa customs impost 159a
tamız- drip 53a
tang (P) saddle strap 95b
tang dawn; *tang at-* for dawn to break 197b
tang-tang tied up in bundles 212a
tanglası the next morning 147b
tanı- recognize 9a, 84b
tanka unit of currency 212a
tap- find 2b
tapšur- turn over, entrust 31b
taq- fasten 182a
tar offended, cross 36a; narrow 48a
tarnāw water channel, irrigation canal 2a, 40a, 353b *{jūy-i āb, ~}*
tarqa- part, separate 72a, 77b, 101a, 209a, 253b
tarqaš- disperse 228b
tart- draw, endure, last 5b
tartıq tart- to offer a gift 103a *{peškaš kašidan}*
tartıš-: at tartıš- race horses 95b
tart-part qıl- jerk apart; rip to pieces 204b
tarttur- have drawn 229a
tarxan Tarkhan 17a
taš rock, stone 46a, 67a; outside 44b, 88b; *taš qorğan* outer fortification[1] 24b
tašı- carry 220a
tašla- go out 94b; throw away 90a, shoot *{partāftan}* 107a; hit with a rock 372a *{ba sang zadan}*
tašqarı outside 35b
tašqı outside (adj.) 34b, 154b
tauš, tavuš footstep, noise 119a, 282b
ṭāūs (P) peafowl 141a, 277a
tavuq fowl, chicken 49a, 280a
tavušqan hare 4a, 5a, 71a
taxš (P) cross bow 31a
tayan- lean, recline 113a, 245b
tayaq club 84b
tayaqlat- have clubbed 126a
tayar ready 42b
täkkä billy goat 8a
teg- (-gä) reach, hit 15b, 19a
tegilip bar- reach, pour in 210b, 230a
tegirmä round, rounded 6b
tegirmän mill 136b
tegiš- engage 266b
tegrä around 26a
tegür- bring into contact 285a
tek = *dek*, q.v. 289a
telbä mad 76a, 84b
temür iron 5b
teng equal 141b
tengri God 27a
tep- stamp down 47b
tepä hill 127a
teprä- move, shake 81a, 331a *{larzīdan}*
tepräčlä- flail the limbs *{dast u pā zadan}* 222b
tepränn- quake 157b
teprät- move (trs) 90a
teri skin 48b, 232b

[1]Consistently translated into Persian as *qal'a-i sangin* 'stone fortress.'

tersän-[2] gather, be assembled *{ijtimā'}* 216a
teš- slit, pierce 149a, 218a
tešük hole 289a
tevä camel 42a
tevä turna = *sāras* 280b
tezäk dung 195b, 274a
tıq- cram 62a, 78b
tıqa barricade, abatis 36b
tıqıl- crowd together *{rexta}* 127a, 198b
tıy- hold back, check *{nigāhdāštan}* 105a, 203b
tik straight, upright 274a
tik- plant 235b; erect, pitch (tent) 108b, 208b; sew 102b, 285b
tikä bit, piece 151a
tikän thorn 141b
tiktür- make stand erect 274a
til tongue, language 253a; *til al-* reconnoitre *{zabāngiriftan}* 221a; *til tut-* hold discussions (?) 263a; *til tutul-* be unable to speak 53a
tilä- desire, invite 7b
tilči scout, spy 191a, 347b
tin- cease, stop, rest 61a; *tinmäy* ceaselessly 71a
tindür- let stop, let rest 95b, 312a
tiptik straight up 147b, 353b
tïr-gäz featherless dart 5b
tirig alive 87a, 241b
tiril- live 101b
tiš tooth 251a
tišlä- bite 147a, 242b
tiz knee 107b
•tizät- put in order 196a
tobulğu spiraea tree 5a
tofraq ground, earth 98b, 138a
toğay river bottom valley 48a
toğdarı lesser bustard 280a
toğlı lamb 276b
toğrı facing, opposite 120b
tol- be full 227b, 289a
toldur- fill 189a; *oq toldur-* put an arrow in the bow, take aim 112b, 113a, 239b
tolğama flank assault 90a, 266a
tolğaq tremor 139a
tomağa falcon cap 107a
ton robe 102b

[2]Word doubtful, though of obvious derivation from *ter-* 'gather.'

tong- freeze 98a, 235b
tonguz pig 71a
top cannonball 345a
topčaq horse 21a
topčı cannoneer 266b
topuq ankle-bone *{gūy}* 276b
toq- weave 143a, 238a
toqay rise *{bulandī}* 358a
toqmaq mallet 289a
toqpay name of a Chaghatayid tribe used as a password 105b *{tuqpay}*
toqqa buckle 237b
toqun- be in contact 90a
toqunuš outcropping (?) *{barāmad}* 241a
tor net 143a
torğa- carve 190b
tovačı troop inspector 66a
toxta- hold, keep 105a
toxtat- keep 87b; gain, win 83a; *-gä köngül toxtat-* have someone's hearty support 83a
toy banquet, wedding feast 167b
toy- be satiated 119b
toyğar- fill, satiate 233a
tök- pour (trs) 251a
töktür- have poured out 312b
tökül- pour out (int) 143a
tölük victuals, forage 32b, 70b
tör kind, sort; place of honor 187a
törä custom, law 186b; rank 21b
törlüg various 202a
töšäk divan, mattress 34a
tufakči musketeer 345a
tuğ yak tail, royal emblem 106b
tuğ- be born 72a
tuğdaq great bustard 280a
tuğqan kin, sibling 8b
tuğra insignia, seal 26b
tulum leather bottle 218b, 249a
tumšuq bird's beak 278a; last spur of a mountain range 128b
tun first-born 86b
tur- stand, stop 9b
tura large shield 66a
turaq poplar 245b
turğuz- stand, get s.o. to his feet 100a, 229a; make stop 252b
turna crane 142a
tus- block a road 125b, 160a
tuš direction; *tuš tušdın, tušluğ tušıdın* from all directions 62b, 84b, 112a, 214a, 238b
tušla- encounter, head for *{qaṣd-namūdan}* 95b
tut- hold; consider 169a
tutağlaš- grapple 150b
tutam finger, span 109a
tutaš- catch (fire) *{dar-giriftan}* 377b
ṭūṭī (P) parrot 141a, 277b, 281b
tutqavul hunting blind 141b
tutur- take prisoner 32b
tuturul- be taken prisoner 25a
tutuš- fight 29a
tuvağ hoof 276a
tuy- hear, learn 66b, 84a
tuydur- make one's presence known 83b, 85b
tuyğun white falcon 248a
tuyla- rear up 337b
tuyul fief 144b
tuyuq verse type
tuz salt 79b, 312b
tuzaq trap, snare 143a
tügmä button 236a
tük hair 276a; spot 279a
tükän- run out, finish 289a
tükäniš musical theme 180a
tükät- complete 2b, 87a
tükür- spit 253a, 254a
tülä- moult 233a
tülkü fox 71a
tümän ten thousand; district 45a; *tümän begi* regimental commander 8b
tün night 247a, 222b
tünglük smoke vent 376b
tünlä- pass the night 145a
tünqatar nightwatch 240b, 247a
tüp bottom 54b
tüptüz really flat 106b, 131a
türk Turk 2b; rustic 18b
türkī Turkish 2b, 78b, 83b; *türkičä* in Turkish 249b
türklük rusticity 28b
türt- reach 105b
tüš dream 83b; noon 80a, 149a; *tüš qayt-* be past noon 63a; *tüš qaytla* past noon 222b, 235a
tüš- fall, dismount, be unhorsed, descend 28a; be situated 2b
tüščilig half-day (distance) 41b, 132b
tüšläm- pass the noon hour 233a, 244b
tüšük hole 34b, 140a
tüšür- unhorse, make fall 34a; drop 221b
tüšürä čap- whack off 38b
tütün smoke 34b, 141b
tüz level, flat 188a
tüz- arrange 150b
tüzäl- be in order 274b
tüzät- have made, put in order 356a, 362a
tüzük rule, order 13a, 25b, 100b, 209a

uč → uj
uč- fly (off) 6b
učma abyss, precipice 81b
učra- meet, encounter 73a, 96a, 102b
učraš- encounter one another 105b; *-dın* be free of, separate 90b
učur- make fly, blow up 334b
uj edge, tip (of wing array) 100b
ulağ pack animal, courier 96a, 243a
ulğat- raise 58b
ulğay- grow up, become great 22a, 28b, 72a, 108a, 124a
ulğayt- promote 69a
uluğ great, big 2a
ulus nation 5b
un flour 109a
unut- forget 41a
uqan mighty, lord 220a
ur- strike, hit; *yol ur-* engage in highway robbery 132a; *boyun ur-* to decapitate 156b
uran password 105a
urandaš- exchange passwords 105a
urat- discontinue 239a, 240a, 356a
urdur-, boynığa have beheaded 125b
urun- bump against 95a, 241a
uruq kith, clan 44a, 56a, 98a
uruš battle 7b, 205a

uruš- fight 13a
ušaq small, bit 71a
ušat- break into pieces, destroy 147b, 232b
utru opposite 102a, 107a
uy bovine, ox 149b
uyat- be ashamed 240b
uyqu sleep 84b
uyqula- sleep 229a, 233b
uyuxla- doze, sleep 203b
uz skillful 88b
uz- be heroic 31a
uza- grow long 283a
uzal- be long 116b
uzaq long, far 223a
uzat- escort, take 83b; stretch out 180a, 238b
uzunluq length 240a

üčün for, because of 2b
ügür- ward off, prevent 207b
ükül- be heaped up 215b
üläš- divide, distribute 52b
ülüš prize, laurel 31a
ün sound, voice 47b
üpčin coat of mail 161a
üpčinlig mail clad 113b
ürük apricot 3a, 3b, 129b, 289a
üst above 4b
üy house, tent 10a
üy-el {xāna u mardum} household 120b, 121a
üylüg householder 77b
üyürül- revolve 110b
üz- break off, pick (fruit) 282b, 283b; swim 237a
üzängü stirrup 193b, 204a
üzdür- make swim 90a
üzül- break, snap 7a, 142b; relapse 53a
üzüm grape 3a, 45b, 129b, 140a
üzüt- break, burst 241a

xačır mule 124b, 159a
xākrez (P) glacis 67a
xām (P) rope, bridle (?) 264a
xan khan 2b
xandaqla- entrench 316a, 347b
xanım lady
xarābla- destroy 261a
xargāh (P) trellis tent 376b
xatun lady, wife 28a
xaved (P) unripe grain 152a, 224a
xoš for P $x^{w}aš$ good, pleasant
xošāmad (P) flattery 172b
xošla- like, prefer 149b
xudūk ber- vex, harass 35a, 311b

yadačı rainmaker 40a, 347b
yafraq leaf 93b, 113a
yağ oil, fat 126a
yağ- rain, snow 129a
yağdur- rain, make rain 250a, 254a
yağı enemy, rebel 1b
yağın rain 35b, 139a
yağıq- revolt, rebel 64b, 166a
yağlıq scarf 180a
yağrun shoulder, withers
yalang(ač) naked 101b; unarmed 161a
yalangačla- strip, unclothe 62b, 226a
yalangačlattur- have someone strip something 62b
yalda- grab by the mane 373b, 374a
yaldara- → aldara-
yalğan false, lie 55a
yalğuz alone 76a
yam atı post horse 351a
yaman bad, ill 11b
yamanla- quarrel 10b, 73b
yamğur rain 149b
yan side 2a
yan- return 5b
yanč- break up 143a
yandaš- be/go side by side 92b, 108a
yandur- make return, turn 107b; light (fire) 197a
yangaq cheek 18a; nut 129b
yangı new, recent 235b, 248b
yangıl- make a mistake 171a
yanla- pass beside 214a
yap- cover 19a, 65a, 275b
yapalaq owl 281a
yapıš- cling 37a, 281b
yapuq veil, cover 275b, 278a
yapyassı flat as a pancake 164a
yaq- please 123a, 170a; light (fire) 117b
yaqa shore, bank 8a; collar 102b
yaqala- keep close to a river bank 151b, 377a
yaqın near 66b
yaqınlaš- be near 216b
yaqtur- light (fire, trs) 376b
yar precipice 253b
yara wound 107b
yara- be of use 13b
yarağ arms, armor 14b; convenient, worthy 368b
yarağlan- arm oneself 43a
yarağlığ armed 29a
yaralığ wounded 112a
yaraš peace, truce 35b *{āštī}*
yaraš- make peace 35b *{āštī kardan}*; turn out right 331a *{rāst āmadan}*
yarıl- be split 157b
yarım half 143b
yarmaq coin 143a
yarmaš- clamber 95b, 196b
yaruq brilliant, light 125a, 247b
yasa- make, pitch (tent); array (army) 202b
yasal military array, rank 205a
yasaq law, punishment, execution 158a; *yasaqqa yetkür-* punish 158a
yasat- have made 97b
yassı flat 97b
yastan- lean, prop oneself 174a
yaš age 1b
yaša- live 30a, 118b
yašıl green 103a
yašun- be hidden 117a
yašur- hide 30a
yat foreign 85a, 105b
yat- lie down 106b, 110a
yatīm rogue, ruffian 43a, 91b
yatıš royal nightwatch *{~}* 216a
yavung- change 30b *{tağyīr dādan}*
yavuq near, close 3b
yavuqlaš- be near 63a
yavuš- be near 28b
yavut- bring near 18b
yaxnı stew 242b
yaxšı good 4a
yay bow 160a, 173b
yay- spread 135a, 376b
yaya- wade 90a
yayaq on foot, foot soldier 202b
yayaqla- go on foot 92a
yayaqlat- unhorse 309b
yaydaq unsaddled 151a
yayıl- spread 30a
yaylağ summer pasture 5a
yaz spring, summer 39a

yaz- miss, mistake 19a; be on the verge of 366a; begin 156a
yazaq quickly *{zūd}* 368b
yazı barren plain 70b, 202a
yäläk vest 357b
yämdän type of food 117b
yäsir captive 126b, 338b
yäznä elder sister's husband 63a
ye- eat 2b, 248a
yedür- make eat 109a
yegän niece, nephew (sister's child) 206b
yegirmä twenty 4a
yegülük food 117a
yel wind 4b
yeläng quick, agile 31a
yelkän sail 375a
yem food
yengä elder male relation's wife 191b
yengil light 71b
yer place 2a
yerlig local 82b
yet- reach 11b
yetiš- reach 35b
yetkür- bring, take 7b
yığ- collect, bring 198a
yığ- hold back, refrain
yığač tree; league 2b
yığıl- gather, assemble 153a
yığın group 44a
yığıštur- collect, gather 66a, 152a
yığla- weep 41a
yıl year 4a
yılan snake 4a
yılqı herd 161b
yılqıran meal 245b
yıq- bring down, demolish 21a, 57a, 198b
yıqıl- fall down 7b
yıqıt- make fall, bring down 57a
yıraq far, distant 70b
yırat- remove, distance 356a
yibär- send 10b
yigit youth, warrior 7b
yıl → yıl
yillä musical variation 180a
yoğan thick 281b, 240a
yol road 2b; *bir yolî* all at once 104b
yoluq- (-gä) come across 197a
yoluqtur- encounter 149b
yoq there is not 1b et passim
yoqat- lose 193a
yoqqarı up, above 33a
yorunčqa clover 141b
yosunluğ like, as 80b
yötäl- cough 253a
yu- wash 364a
yulduz star 125a
yum- shut 290a
yumalan- roll 67a, 104b
yumalat- send rolling 337a
yumšaq soft 127a
yumurtqa egg 153a
yupğa thin 283b
yupğalıq unreliability 91a
yurt camp, dwelling 110b, 188b
yurtlan- dwell 108a
yut- swallow 189a
yügür- run 93a
yügürük fast running 71a
yügürüt- make run 112a
yük load 212a
yüklä- load 124b, 311b
yüklüg loaded 149a
yükün- kneel 186a
yükündür- make kneel 36a
yükündürül- be made to kneel 241b
yüräk heart 26a, 283a
yürküt- = ürküt- frighten 64b
yürü- walk, advance 14a
yürüš campaign, march 54b
yürüt- set in motion 315b, 336b
yüz[1] face, direction; *-din yüz yan-* turn away from 315a
yüz[2] hundred 1b
yüzlän- head out, set out 35b, 375a
yüzläš- face one another 47b

zih suyı, zihāb (P) water that oozes out of the ground 328a
zihgir (P) thumb-ring 173b
zīna (P) step, stair 300b
zorla- exert force 112b

Classed Index of Vocabulary

FLORA

alma {seb} apple 45b, 129b, 248a
ālū plum 48b, 129b
ālūbālū sour cherry 129b
ālūča plum 284a, 284b
amal bed an orange-like fruit 287a (< H *amal* "sour," + P *bed* "willow")
aman qara (?) has leaf like the plantain 283a
amba mango 282b
amblī (< H *amlī, imlī)* tamarind tree 283a, 300a
āmlā (H) Emblic myrobalan 284b
amlūk = qara yemiš 129b, 133b
amrid pal (< H *amrit phal)* orange-like fruit 287a
amrud pear 129b, 287a
anār pomegranate 245a
arča juniper (?) 141a
arğavān red-bud tree 137a
ašlığ {ğalla} grain 2a
ayıq otı mandrake (?) 5b
bādām almond 3b, 4b, 129b
bādāmča type of almond, Amygdalus salicifolia (M1:347) 141b
badhal (< H *baṛhal)* fruit of the Artocarpus lakoocha, monkey jack 284a
bādinjān eggplant 283a
bādrang citron 129b
bajawrī = turunj 286b
bālang = turunj 286b
balūt (for *ballūṭ?)* oak, chestnut 136b, 141b
banafša violet 3a
bar (< H *baṛ)* banyan tree 145b, 233a
ber (< H *ber, bayr)* lote-fruit 284a
bihī quince 129b
čampā Michelia champaca 288a
čanār plane tree 136b
čigdä {sinjid} jujube 283b
čironjī (< H *čiroṇjī)* nut, Chironjia sapida 284b
dāna-kalān type of pomegranate 3a
galgal (H) galle-galle lime 287a
ğarv reed 288a
ğoza cotton bowl 284b
gudhal (< H *guṛhal)* shoe-flower, Hibiscus syriacus 287b *(= jāsūn)*
gular (< H *gūlar)* wild fig 284b
hinduvāna watermelon 156b, 243a
jalğoza pistachio 129b
jambīrī (< H *jaṃbhīrī)* lime 287a
jāman Eugenia jambolona 283b
jāsūn = gudhal 287b
kadhal (< H *kaṭ'hal)* jack-fruit 283b
kamrak (< H *kamrakh)* Averrhoa carambola 283b
kaner (H) oleander 287a
karna (< H *karnā)* variety of citron 287a
karondā corinda 284a
kaval (< H *kaṇwal)* lotus 369b
kela plantain, banana 132a, 282b, 340b
keora (< H *keoṛā)* screw-pine, Pandanus odoratissimus 288a
kirinj rice 134a, 143b, 233a
kirnī (< H *khirnī)* Mimusops kauki 283b
kišmiš raisin 283b
kunār lote-fruit
lāla anemone, tulip 3a, 136a
līmū lemon 286b
mahuā Bassia latifolia 283a
marmanjān (?) 284b
mavez raisin 283b
mihrgiyāh mandrake 5b
mīrtīmūrī type of melon 5a, 48b
nağzak mango 282b
nāranj orange 129b, 245a, 286a
nārgīl coconut 285b
nārvān tall shade tree, elm 47b
nastaran narcissus, white rose of India 300a
nāšpātī pear 2a
nayšakar sugarcane 129b
nāš(ū) pine, box, cypress, tall ornamental tree 135a
paniyālā (H) Flacourtia cataphracta 284b
qara yığač elm (?) 93b
qarqand ? 141b
qavun melon 2a, 5a, 45b, 48b, 56a
rīm poplar (?) 239b
royan madder 138a
rīvāj rhubarb 129b
sadāfal (< H *sadā phal)* sweet lime &c. 287a
safedār poplar, aspen 47b
ṣāḥibī type of grape 45b
sambal spikenard 231b
sangtāra type of orange 287a
sarv cypress 47b
sibarga clover 3a, 132b, 245a
sinjid jujube 129b
šaftālū peach 129b
šalı rice 132a
šıbaq wormwood 143a
tal willow 143a, 249b
tār (< H *tāṛ)* palmyra 285b
tindū (< H *tindu)* type of ebony
tobulğu spiræa 5a
turaq poplar 245b
turunj citron 129b, 286b
tūt (mul)berry 93b
ürük apricot 3a *{xūbānī}*, 3b, 129b, 289a *{zardālū}*
üzüm {angūr} grape 3a, 45b, 129b, 140a
xunjak wormwood of Pontus (?)[1] 141b
xurmā {~} date 250b, 284b
yangaq {čahārmağz} nut, walnut 129b
yāsaman jasmine 288a
yorunčqa clover 141b
zardālū {–} apricot 3a

[1] "The whole of them make their bread of the flour of an oily sort of nut called Khunjick, mixed with that of wheat" (Elphinstone, *Caubul*, II, 206).

FAUNA

'akka {~} magpie 281a
aq keyik {āhu-yi safed} gazelle 142a
arqarığalča wild mountain sheep 141b
at {asp} horse
babr {~} tiger 232b
bag dek (< H *bag ḍhek* heron, crane) 280b
bağlan qaz wild goose 153a
bağrıqara sand grouse 49b
balıq {māhī} fish 143b
bāndar (< H *bandar)* monkey 276b
baqa {ğūk} frog 282b
bīr type of bird 235a
bödänä quail 19a, 162b, 279b
borčın {~} female duck 281a
buğu elk, stag 4a, 5a, 71a, 219a, 276a
buğu-maral {būğū u buz-i kohī u gavazn} a catch-all term for deer, mountain goats and sheep
būqalamūn = lūča 135a
bürküt {~} eagle 219a, 281a
buzak {~} black ibis 280b
čälsi {~} type of pheasant 279b
čarz {~} floriken 280a
čamgiddar (< H *čamgiddaṛ)* flying fox, bat 281a
čevürtkä {~} locust, grasshopper 249a
čır {~} small bird, sparrow 279b
čoğurčuq {jil} starling 278b
čupčuq sparrow 4a
dek (< H *ḍhek)* crane 235a, 280a
durrāj {~} quail 279a
ešäk {xar} donkey 93b, 222b
fīl {~} elephant 274b
gariyāl (< H *ghaṛiyāl) {~}* alligator 282a, 367b
ğarmpāy {~} spotted-billed duck 281a
gāvmeš (P) ox, buffalo 276a
gaynī uy {gāv-i gaynī} gynee cow 276b
gilāhrī (< H *gilahrī)* squirrel 277a
hona {~} stag 276a
it {sag} dog 84b, 93b, 281a
jerän {āhū} deer 276a
kabg-i darī snow cock 135a
kabūtar (P) dove, pigeon 135a, 165a
kaka type of fish 282a
käklik {kabg} partridge 279a
kälās {kelas} lizard 281b
kalahara (< H *kālā haran)* type of deer 276b
kanjal {~} grey partridge 279a
kärčä {~} swift, swallow 281b
karg {~} rhinoceros 253b, 275a
keklik → käklik
keyik {āhū} cervidae 141a
kiš {~} weasel, sable 277a, 352a
koyal (H) Indian cuckoo 281b
kūtahpāy {~} hog-deer 141a, 276a
laklak {~} stork 280b
lūča? {~} snow cock? 135a, 141a, 278b
manikyā (< H *maṇikya, māṇik)* white-necked stork 280b
maral hind, doe 4a, 5a, 71a, 219a, 276a
matā {~} type of magpie 281a
maymūn (P) monkey 141a, 276b
mor (H) peafowl 277b
murğ-i jangal (P) crow-pheasant 281a
mūšak {~} mouse 135a
nīlagāv (P) nilgau, white-footed antelope 141a
oqar {būtīmār} grey heron 142a, 280b
ördäk {murğābī} duck 281a
pulpaykār horned pheasant 279b
qarča {~} swallow 280a
qarğa {zāğ} raven 281a
qarluğač {~} swallow 281b
qarqara {~} heron, crane 142a
qaz {–[2]*}* goose 49a
qılquyruq {~} wood grouse, wild swallow (?) 49b
qırğavul {murğ-i daštī} pheasant 2a, 4a, 5a, 245a
qızıl keyik = arqarığalča 141b
qotan {ḥawāṣil} pelican 142a
qotas {gāv-i qotās} yak 32a
qoy {gosfand} sheep
qulan {gora-xar} wild ass 142a, 204a
rūbah-i parān (P) flying squirrel 135a
sanduvač {sāndūlāč} nightingale 281a
sar buzzard, or *sār* starling *{~}* 281a
sāras {~} crane 280b
sıčqan {mūš} rat, musk rat 135a, 277a
siyahsār {~} crocodile 281b
sona {~} drake 281a
šabpara {~} bat 281a
šağāl {~} jackal 277b
šahmurğ {~} comb duck 281a
šām {~} type of pheasant 279b
šārak {~} starling, myna 278b
šer-i ābī {~} alligator 281b
šiqrāq {~} green magpie
ṭāūs {~} peafowl 141a, 277a
tavuq {murğ} fowl, chicken 49a, 280a
tavušqan {xargoš} hare 4a, 5a, 71a
tevä {šutur} camel 42a
tevä turna = sāras 280b
toğdarı {~} lesser bustard 280a
tonguz {xūk} pig, boar 71a
topčaq {~} fine horse 42a
tuğdaq {~} great bustard 280a
turna {kulang} crane 142a
tülkü {rūbāh} fox 71a
ṭūṭī {~} parrot 141a, 277b, 281b
tuyğun {~} white falcon 248a
uy cow, ox
xarčal {~} Indian bustard 280a
xūk-i ābī {~} Ganges dolphin 281b
yapalaq {~} owl 281a
yılan snake 4a
zāğča {~} small raven 281b
zummaj {~} black hawk-eagle 281a

GEOGRAPHICAL TERMS

bulandī hill, rise
dalan pass
dara (P) valley
daryā (P) large river
jar dry moat, ditch 4b
jölgä glen
kečit ford, crossing
koh (P) mountain
köl lake
kötäl pass
maydān (P) plain
öläng meadow
pušta (P) hill

[2]Missing in translation.

qara su {siyāh āb} still river
qul valley
rūd (P) torrent
say dry riverbed, gulch
segirtmä precipice
su river, stream
tağ mountain
tangī (P) defile
töpä hill
tumšuq {bīnīgāh} outcropping
tüz flatland
učma cliff

THINGS

ābduzd water channel, gutter 67a
āb muri drain pipe 36b
ābgīr pond, reservoir 48a
ābxāna watercloset 36b
afšān gold fleck 232a
'ambardān ambergris bottle 102b
arğamčı rope 117a
āšpazlıq cook shop 47b
ayaq {piyāla} cup 248a, 249b
būryā mat 241a
čantay {~} satchel, pouch 102b
činī glazed tile 47b; china 125a
egär {zin} saddle 102b
firoza turquoise 4a, 5b
gač plaster 137a
ğičak small lute-like instrument 182a
günyā stakes and strings used by builders 137a, 290b
ignä needle 40a
ilbäsün {~} target, bull's eye 19a
ip string, thread 40a, 224a
islīmī vine & tendril motif 46b
kāğaz paper 47b
kalandī pick-axe 311a
kārez subterranean water channel 137b
kāšī glazed tile 340b
kat cot 134b, 376b
koha saddle 125a
kūra smelting furnace 302a
kūza pot, jug 34b, 126a, 227b
lājavard lapis lazuli 135b
māhīxāna fish tank 251a
mašk sheepskin sack 282a
mistar line guide 358a
nānvālıq bakery 47b
nardnıng ṭāsı backgammon piece 275b
orğaq sickle 117a
palāl straw 143b
pālān packsaddle 180b
partal baggage 19b
pešraw musical prelude 182a
piyāla goblet, vial 248a
qamčı whip 5b
qašuq spoon 25a; *qara qašuq* ladle (?)
qaytal girth strap
qazan {deg} cauldron 67a; cannon 34a
qullatayn large water reservoirs kept in bathhouse 300a
sārūj mortar, cement 137a
sipāya tripod 290b
šahdxāna beehive 129b
šahrag artery 40b
tabšī a plate with a slightly upturned rim 289a
tang saddle strap 95b
tarkaš bow case 103a
taxt throne, dais 47a, 50b
temür iron 5b
tulum {xīk} leather bottle 218b, 249a
ustura razor 120a
üzängü stirrup 193b, 204a
xaṭā'ī "Cathaian" decorative motif 46b
xīk leather bottle 134b

ARCHITECTURAL TERMS

alačuq trellis tent 120a
aq öy felt-covered trellis tent 91b
ayvān arched portico 47a
čadır {~} tent 69b, 376b
čārdara üy {(xāna-i) čārdara} pavilion 31b, 47a
'irq dais, elevated platform 186a
īzāra dado 47b
jalya (< H *jālī)* lattice screen 138b
köšk pavilion 45b
pešxāna awning or vestibule, entryway into a tent or building 376b
peštāq archway 49a
raṣad observatory 46b
šāmiyāna canopy 103a, 208b
ṭāqča recess, niche 49a
taxt throne, dais 47a, 50b
töšäkxāna textile storage tent/house 376b
tünglük smoke vent 376b
xargāh trellis tent 42a
xayma tent 42a
yaxdān icehouse 136a
zīna step, stair 232b

FOODSTUFFS

'asal honey 129b, 242b
aš stew, food in general 305b
et meat 71a
etmäk bread 95b
iškana a thickened broth 2b
kīpā stuffed tripe 284a
mayda flour 95b
murabbā preserves, marmalade
nān bread 305b
qalya dressed meat 305b
qaq gošt dried meat 306a
qavruq parched (grain) 194b
sirka vinegar 312b
subḥānī pitted plum stuffed with almond 3b
süt milk 306b
talğan roasted barley grain 339a

CLOTHING & TEXTILES

as börk sable cap 97b
baš-ayaq robe *{sarupā}* 242a
böz cotton cloth 100a
čäkmän mantle, coat 352a
čārqab {~} embroidered collar (?)
čaruq rough shoe 120a
čoqu tuft, tassle on a cap 113a
farajī fur garment 112b
gawl postīn coarse sheepskin coat 117b
käpänäk greatcoat 229b
kilīm flat-woven carpet 69b, 152a, 376b
maxmal velvet 48a, 212a, 232a
nīmča short bodice garment 358a
qalpaq hat 164a
qara quzı börk karakul cap 164a
saqirlāṭ type of fancy cloth[3] 212a, 376b

[3]Mu'in, *Farhang* (II, 1894): (1) type of gold-embroidered silk fabric made in Baghdad, (2) fine fabric of red or blue color; by the time of Burhān in 1650 *(Burhān-i*

sarupā = baš-ayaq robe of honor 379a
takband belt, girdle 3a, 101a, 358a
tomağa falcon cap 107a
ton tunic, robe[4] 6b, 102b
toqqa buckle 237b
tügmä button 236a
yäläk vest 357b
xariṭa pouch, reticule 102b, 280a
zilüča felt rug 376b

ARMS & ARMOR

arāba cart, wagon 275a
bičaq {kārd} knife, dagger 3a, 25a
baltu {tabar} ax 66a, 84a, 103a
ḍarbzan small cannon 336b, 350b, 354a, 370a, 371b
dārūxāna powder magazine 302b
dulğa helmet 107a
du-tahī faṣīl double wall water channel running up a rampart 36b
faṣīl rampart 66b
firangī large cannon
ğarbiči armor that is strapped on 198b
gāvsarū type of mace or cuirass (?) 217a
gäz featherless dart 5b, 19a
gošagīr arrow picker 107a
jamdhar (H) Indian dagger 297a
jawšan coat of mail 125a
jebä quilted protective armor 90a, 113a
kamān-i kuroha crossbow 167a
kattār (< H kaṭār) double-bladed Indian dagger 297a
kejim horse armor 107a
kistan {~} flail 103a
ketmän {kaland} pickaxe 66a
kungura battlement, crenellation 113a
nāvak slur bow 92a
nišāna type of arrow (?) 107b
piyāzī mace, flail 19a, 103a, 113a
pul-i ravān rolling bridge (siege machine) 113b
qazan {deg} mortar 34a, 67a, 275a, 302a
qılıč sword 7b, 14a
sağdaq quiver 31b, 103a
sarkob siege machine, battering machine 34b; lookout tower 214b
sunayn lance point 232b
šatu ladder 66b
šibä type of arrow 107a
šišpar six-flanged mace 103a
tabarzīn battle-axe 103a
taxš cross bow 31a
tufak[5] matchlock
tura large shield 66a
xākrez fortress glacis 67a
xandaq ditch, moat 2a, 4b
yay bow 160a
zihgīr thumb-ring 173b

MILITARY & COURT RANKS AND UNITS

'alamdār standard-bearer
ašlığčı forager, provisioner
atlığ mounted soldier, cavalier
barangğar (< M bara'un ğar) right wing
bašlığ leading officer, officer in charge of a detachment
bavurčı (< M ba'urči) cook 151b
beg {amīr} officer, commander
beg atäkä royal tutor
beldār shoveler, trench digger 311a
bökävül (< T bök- + M -äül) taster 151b
boljar text L glosses as *dāk čawkī* (< H *ḍāk čawkī)* post rider; also *moljar* and *morčal (< M molčar)* station, post, rendezvous
čağdavul (< M čağda'ul) rear guard, patrol 106b, 161b
čapqunčı raider, *Blitzer* 230b
DYM (daym, dīm, dem?) type of troop count[6] 100a, 103b, 264a
ešik aqa(sı) gatekeeper
ešik ixtiyārı lordship of the gate 159b
ğol → qol
hirävül (< M hirä'ül) vanguard, forward detachment
ički companion, comrade of the inner circle
*ulğar (< M *ilğar)* raid, foray, attack
irävül → hirävül
javanğar (< M jä'ün ğar) left wing
kahār (H) bearer 278a, 370b
kalandī one who uses a mattock, or pick-axe[7] 311a
kitābdār librarian
mubaššir herald
muḥaṣṣil quartermaster 66a, 75a
muhrdār sealbearer 229a
naqāra, naqqāra small tympani[8] 159a
ong qol (T) right arm
ong yan (T) right flank
parvānačı clerk of assignment
piyāda infantryman (= T *yayaq)* 227a
qaravul (< M qara'ul) rear guard, patrol
qaučın (< M qaučin bodyguard) Qauchin[9]
qol center
qor begi arms bearer 160a
qorčı quiver bearer
quš begi head falconer 174b
rikābdār (P) stirrup holder, groom
sol qol (T) left arm

---

qāṭi', II, 1146) the word was applied to "a woolen fabric woven in Europe."

[4]Presumably of the side-fastening Central Asian type.

[5]Once or twice spelled as *tufang*, as the word later became, in the Persian translation.

[6]Explanatory note added to Persian trs. gives the following definition: "The *DYM* is a method whereby the men of the army are made to mount and, holding a bow or staff *(čapuq)*, they estimate the number by means of established method. Thereby they judge that there will be however many soldiers."

[7]For an illustration of a *kalandī* see Lentz & Lowry, *TPV*, 241, lower right: the *kaland* is visible over the pin-wheel shield.

[8]The sounding of the *naqāra* was the ruler's prerogative and could be conferred upon a high-ranking officer.

[9]Originally the personal bodyguard of the khan or sultan, the title *qaučın* appears to designate a hereditary class.

sol yan (T) left flank
šabīxūn (P) surprise attack, ambush 73a
šiqavul escort
šiqqdār governor
tabin elite royal troop
ta'līqči secretary 346b
tarkašband archer, yeoman
tovačı (< M to'ačı ennumerator) troop inspector
tufakandāz matchlockman 227a
tufakči matchlockman 345a
tuğčı yak-tail standard bearer
tümän division of 10,000, roughly equivalent to a regiment
yasal battle array
yasavul attendant, messenger 217b
yayaq (T) foot soldier, infantryman

HINDUSTANI WORDS

amal bed < (H) *amal* "sour" + (P) *bed* "willow" 287a
amblī < amlī, imlī tamarind tree 283a
āmlā Enblic myrobalan 284b
amrid pal < amrit phal "ambrosia fruit," orange-like fruit 287a
āndī < āṇdhī dust storm 291b
arb 100 crores, one billion 290a
badhal < baṛhal Artocarpus lakoocha 284a
bag dek < bag ḍhek heron, crane 280b
bāndar < bandar monkey 276b
ber < ber, bayr lote-fruit
biškāl < barṣkāl rainy season
čamgiddar < čamgiddaṛ flying fox, bat 281a
čawdrī < čawdharī headman of a village, landowner 225b
čawkandī < čaukhanḍī structure built on a roof with openings on all four sides (Vullers 602) 368a
čihla < čihlahā mud, mire
čironjī < čiroṇjī nut of the Chironjia sapida 284b
dek < ḍhek Indian crane, *Ardea sibirica*
deotī < deoṭī oil lamp 290b
doda < ḍoḍā seed-pod
dūn valley 260a
galgal variety of citron 287a
garī < ghaṛī the 60th part of 24 hours, 24 minutes
gariyāl < ghaṛiyāl gong clock 289a
gariyāl < ghaṛiyāl crocodile 282a
gilāhrī < gilahrī squirrel 277a
gudhal < guṛhal shoe-flower, hibiscus
gular < gūlar wild fig 284b
hātī < hāthī elephant 274b, 340b
jalya < jālī lattice screen
jambīrī < jambhīrī lime
jamdhar dagger 297a
kadhal < kaṭ'hal jack-fruit tree 283b
kahār caste of palanquin bearers 278a, 370b
kalahara < kālā haran type of deer 276b
kamrak < kamrak(h) fruit of the Averrhoa carambola 283b
kaner oleander 341b
karb < kharb 100 billion 290a
karna < karnā type of citron 287a
karor < karoṛ crore, 10 million 290a
kattār < kaṭār dagger 297a
kaval < kaṇwal lotus 369b
keora < keoṛā screw-pine 288a
kirnī < khirnī Mimusops kauki 283b
koyal < koyal, ko'il Indian cuckoo 281b
kukrī < kukṛī cob, seed vessel 369b
lak < lakh lac 290a
manikyā < maṇikya (māṇik) white-necked stork 280b
mor peafowl 277b
nīl 100 kharbs 290a
padam 100 *nils*, 10^{13} 290a
pahar < pahar, pahr watch, quarter division of the day and night 289a
pal 1/60th of a *ghaṛī*, 24 seconds
parbat mountain 272b
pargana < S *pragaṇa* district, estate
pātar < H *pātar, pātur* dancing girl 353b
pol gate 304b
sadāfal < sadā phal ever-bearing fruit, sweet lime 287a
sambal < sambhal spikenard 231b
sānk < sāṇkhya 100 *padams*, 10^{15} 290a
savā quarter lac 272b
tānka < ṭānk tanka, unit of currency
tār < tāṛ palmyra 285b
tindū < tindu type of ebony
vāyin < wāin step well 300b

List of Works Cited and Reference Works

Abū'l-Faḍl 'Allāmī. *Ain-i-Akbari.* Vol. 2. Translated by Col. H. S. Jarrett. 2nd edition. Annotated by Sir Jadu-Nath Sarkar. Calcutta: Royal Asiatic Society of Bengal, 1949.

Abū-Ṭāhir Khwāja Samarqandī. *Samariyya.* Edited by Īraj Afshār. Tehran: Mu'assasa-i Farhangī-i Jahāngīrī, 1367.

Adamec, Ludwig W. *Historical and Political Gazetteer of Afghanistan.* 6 vols. Graz: Akademische Druk- u. Verlagsanstalt, 1972–85.

Allen, Terry. *A Catalogue of the Toponyms and Monuments of Timurid Herat.* Cambridge, Mass.: Aga Khan Program for Islamic Architecture, 1981.

Archer, Mildred. *Natural History Drawings in the India Office Library.* London: Her Majesty's Stationery Office, 1962.

Azimdzhanova, S. A. *Gosudarstvo Babura v Kabule i v Indii.* Moscow, 1977.

Bābur, Ẓahīr al-Dīn Muḥammad. *The Bábar-náma.* Facsimile of the Hyderabad manuscript. Edited by Annette S. Beveridge. E.J.W. Gibb Memorial Series, 1. London: Luzac, 1905. Reprint, 1971.

_____. *Baber-nameh Diagataice ad fidem codicis Petropolitani.* Edited by Nikolai Ilminski. Kazan: Qazān Ūnīvērsityetīning Ṭab'khānasī, 1857.

_____. *The Bābur-nāma in English.* Translated by Annette S. Beveridge. 2 volumes. London: Luzac, 1921.

_____. *Dīvān.* Facsimile and edition by E. Denison Ross. "Dīvān-i-Babur Pādishāh." *Journal & Proceedings of the Asiatic Society of Bengal* 6 (1910): extra no.

_____. *Le livre de Babur: Mémoires de Zahiruddin Muhammad Babur de 1494 à 1529.* Translated by J.-L. Bacqué Grammont. Paris: Imprimerie Nationale, 1986.

_____. *Mémoires de Baber.* Translated by Abel Pavet de Courteille. Paris, 1871.

_____. *Memoirs of Babar Emperor of India, First of the Great Moghuls.* Edited by F. G. Talbot. London: Arthur L. Humphreys, 1909.

_____. *Memoirs of Zehir-ed-Din Muhammed Baber, Emperor of Hindustan.* Translated by John Leyden and William Erskine. London, 1826. Annotated and revised by Sir Lucas King. 2 vols. Oxford, 1921.

_____. *Traktat ob aruze.* Facsimile of Paris, Bibliothèque Nationale manuscript. Edited by I. V. Steblevoy. Moscow: Nauk, 1972.

_____. *Vekayi: Babur'un Hâtıratı.* Translated by Reşit Rahmeti Arat. Türk Tarih Kurumu Yayınları, II. Seri, 5. 2 volumes. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1943–46.

_____. *Zapiski Babura.* Edited by S. A. Azimdzhanova. Tashkent, 1958.

Barger, Evert, and Philip Wright. *Excavations in Swat and Explorations in the Oxus Territories of Afghanistan.* 1941; reprint ed., Delhi: Sri Satguru, 1985.

Bartold, V. V. *Ābyārī dar Turkistān.* Translated by Karīm Kishāwarz. Intishārāt-i Mu'assasa-i Muṭāla'āt u Taḥqīqāt-i Ijtimā'ī 76. Tehran: Dānishgāh-i Tihrān, 1350.

_____. *Turkistan Down to the Mongol Invasion.* E. J. W. Gibb Memorial Series, New Series 5. London: Luzac and Co., 1928.

Bertel's, E. É. *Navoi: Opyt tvorcheskoy biografii.* Moscow and Leningrad: Nauk, 1948.

Bhargava, Visheshwar Sarup. *Marwar and the Mughal Emperors (A.D. 1526–1748).* Delhi: Munshiram Manoharlal, 1966.

Blagova, G. F. "K istorii izucheniya 'Babur-name' v Rosii." *Tyurkologicheskiy sbornik k shestidesyatiletiyu Andreya Nikolaevicha Kononova.* Moscow, 1966. Pp. 168–76.

_____. "K voprosu o podlinnosti teksta 'Babur-name' po kerovskomu spisku." *Kratkie Soobshcheniya Instituta Narodov Azii AnSSR* 44 (1961): 89–105.

Bosworth, Clifford Edmond. *The Later Ghaznavids: Splendour and Decay.* New York: Columbia University Press, 1977.

Burhān, Muḥammad Ḥusayn b. Khalaf Tabrīzī. *Burhān-i qāṭi'.* Edited by Muḥammad Mu'īn. 5 vols. Tehran: Zuwwār, 1330.

Chakravarty, Kalyan Kumar. *Gwalior Fort: Art, Culture and History.* New Delhi: Arnold-Heinemann, 1984.

Clauson, Sir Gerard. *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish.* Oxford: Clarendon Press, 1972.

Dictionary of the Pathan Tribes in the North-West Frontier of India, A. 1910; reprint ed., Delhi: Mittal Publications, 1983.

Doerfer, G. *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen.* 4 volumes. Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Veröffentlichungen der Orientalischen Kommission, 16, 19–21. Wiesbaden: Harrassowitz, 1963–75.

Drury, Heber. *Hand-book of the Indian Flora.* 3 volumes. Dehra Dun: Bishen Singh Mahendra Pal Singh, 1982–83.

Elphinstone, Mountstuart. *An Account of the Kingdom of Caubul and Its Dependencies in Persia, Tartary, and India.* 2 volumes. Reprint ed., Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1969.

Ethé, Hermann. *Catalogue of Persian Manuscripts in the India Office Library.* 2 vols. London: India Office Library, 1903–37.

Faris, Nabih Amin, and Robert Potter Elmer. *Arab Archery.* Princeton: Princeton University Press, 1945.

Fletcher, T. Bainbrigge, and C. M. Inglis. *Birds of an Indian Garden.* Calcutta & Simla: Thacker, Spink & Co., 1924.

Forster, E. M. "The Emperor Babur." *Abinger Harvest.* New York: Meridian Books, 1955. Pp. 283–87.

Frey, Wolfgang. *Vegetation und Flora des Zentralen Hindükuš (Afghanistan).* Wiesbaden: Reichert, 1978.

Garren, William R., and Carl R. Page. *Gazetteer of Pakistan.* 3rd edn. Washington: Defense Mapping Agency, 1983.

Geographic Names Division, U.S. Army Topographic Command. *U.S.S.R. Official Standard Names Approved by the U.S. Board on Geographic Names.* June, 1970.

Ghulām-Sarwar Lāhawrī. *Khazīnat al-aṣfiyā.* Kanpur: Nawal Kishore, n.d.

Gulbadan Begim. *The History of Humāyūn (Humāyūnnāma).* Translated by Annette S. Beveridge. London: Royal Asiatic Society, 1902.

Ḥāfiẓ. *Dīwān-i Khwāja Ḥāfiẓ-i Shīrāzī.* Edited by Sayyid Abū'l-Qāsim Injuwī Shīrāzī. Tehran: 'Ilmī, n.d.

Ḥāfiẓ-i Abrū, Nūr al-Dīn 'Abdullāh Khwāfī. *Tārīkh-i Ḥāfiẓ-i Abrū.* Volume 2. Edited by Dorothea Krawulsky. Wiesbaden: Reichert, 1982.

Imperial Gazetteer of India. 25 vols. Oxford: Clarendon Press, 1907–9.

Iskandar Beg Turkmān. *Tārīkh-i 'ālam-ārā-yi 'Abbāsī.* 2 vols. Tehran: Amīr Kabīr, 1350.

Jāmī, 'Abd al-Raḥmān. *Dīwān-i kāmil-i Jāmī.* Edited by Hāshim Raḍī. N.p.: Pīrūz, 1341.

_____. *Nāmahā-yi dastniwīs-i Jāmī.* Edited by 'Iṣām al-Dīn Ūranbāyef and Māyil Harawī. Tashkent: Uzbekistan Science Academy, Oriental Institute, n.d.

Kāshgharī, Maḥmūd al-. *Compendium of the Turkic Dialects.* Translated by Robert Dankoff and James Kelly. 3 parts. Sources of Oriental Languages and Literatures 7, Turkish Sources 7. Cambridge: Harvard University, 1982–85.

Kāshifī, Kamāl al-Dīn Ḥusayn Wā'iẓ. *Anwār-i Suhaylī.* Tehran: Amīr Kabīr, 1362.

King, Sir Lucas. Annotation and revision of John Leyden and William Erskine, trs., *Memoirs of Zehir-ed-Din Muhammed Baber, Emperor of Hindustan.* 2 vols. Oxford, 1921.

Kitamura, Shiro. *Flora of Afghanistan.* Kyoto: Committee of the Kyoto University Scientific Expedition to the Karakoram and Hindukush, 1968.

Khwāndamīr, Ghiyāth al-Dīn b. Humām al-Dīn al-Ḥusaynī. *Ḥabīb al-siyar fī akhbār-i afrād-i bashar.* Edited by Jalāl Humā'ī. 4 vols. Tehran: Khayyām, 1333.

Latham, J. D., and W. F. Paterson. *Saracen Archery.* London: The Holland Press, 1970.

Lentz, Thomas W., and Glenn D. Lowry. *Timur and the Princely Vision: Persian Art and Culture in the Fifteenth Century.* Los Angeles: Los Angeles County Museum of Art, 1989.

Mano, Eiji. "A Study of *Bābur-nāma* (III): A. S. Beveridge and the Hyderabad Codex" (in Japanese). *Memoirs of the Faculty of Letters, Kyoto University* 24 (1985): 1–58.

Marquart, Joseph. *Ērānšahr nach der Geographie des Ps. Moses Xorenac'i.* Abhandlungen der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1901.

Marsh, Lawrence K. *Gazetteer of Afghanistan: Names*

Approved by the United States Board of Geographic Names. Washington, D.C.: Defense Mapping Agency, 1983.

Minhāj Sirāj Jūzjānī, Qāḍī. *Ṭabaqāt-i Nāṣirī*. Edited by 'Abd al-Ḥayy Ḥabībī. Tehran: Dunyā-yi Kitāb, 1363.

Moynihan, Elizabeth. "The Lotus Garden: Babur the First Mughal Architect." *India Magazine* 6 (1986): 10–16.

Muḥammad ibn 'Abd al-Jalīl Samarqandī. *Qandiyya*. Edited by Īraj Afshār. Tehran: Mu'assasa-i Farhangī-i Jahāngīrī, 1367.

Muḥammad-Ḥaydar Dughlāt, Mīrzā. *Tārīkh-i Rashīdī*. Translated by E. Denison Ross. *A History of the Moghuls of Central Asia*. 1898; reprint ed., New York: Praeger, 1970.

Mu'īn, Muḥammad. *Farhang-i fārsī*. 6 volumes. Tehran: Amīr Kabīr, 1364.

Mu'izz al-ansāb fī shajarat al-ansāb. Anonymous MS. Paris, Bibliothèque Nationale.

Nādir Khān, Muḥammad. *Rāhnumā-yi Qaṭaghan u Badakhshān*. Tehran: Mu'assasa-i Farhangī-i Jahāngīrī. 1367.

Nath, R. *Monuments of Delhi: Historical Study*. New Delhi: Ambika Publications, Indian Institute of Islamic Studies, 1979.

Nevill, H. R. *Ballia: A Gazetteer*. Volume 30 of the District Gazetteers of the United Provinces of Agra and Oudh. Allahabad: Government Press, 1907.

_____. *Sultanpur: A Gazetteer*. Volume 46 of the District Gazetteers of the United Provinces of Agra and Oudh. Allahabad: Government Press, 1903.

Parpagliolo, Maria Teresa S. *Kabul: The Bagh-i Babur*. Rome: IsMEO, 1972.

Payne-Gallwey, Sir Ralph. *Projectile Throwing Engines with a Treatise on the Turkish and Other Oriental Bows*. London, 1907.

Platts, John T. *A Dictionary of Urdū, Classical Hindī and English*. Oxford: Oxford University Press, 1968.

Radloff, Wilhelm. *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte*. 4 volumes. 1893–1911; reprint ed., The Hague: Moutin & Co., 1960.

Randhawa, M. S. *Paintings of the Bāburnāmā*. New Delhi: National Museum, 1983.

Raverty, Henry George. *Notes on Afghanistan and Baluchistan*. 1878; reprint ed., Lahore: Sang-e-Meel Publications, 1976.

Robertson, Sir George Scott. *The Káfirs of the Hindu-Kush*. London: Lawrence & Bullen, Ltd., 1896.

Ross, E. Denison. "Dīvān-i-Babur Pādishāh." *Journal & Proceedings of the Asiatic Society of Bengal* 6 (1910): extra no.

Roux, Jean-Paul. *Histoire des grands moghols: Babur*. Paris: Fayard, 1986.

Rypka, Jan. *History of Iranian Literature*. Edited by Karl Jahn. Dordrecht: D. Reidel, 1968.

Sa'dī. *Kulliyyāt-i Sa'dī*. Edited by Muḥammad-'Alī Furūghī. Tehran: Amīr Kabīr, 1363.

Seyller, John. "Scribal Notes on Mughal Manuscript Illustrations." *Artibus Asiae* 48 (1987): 247–77.

Shah Nawaz Khan, Samsam-ud-daula. *The Maathir-ul-umara*. Translated by Henry Beveridge. Calcutta: Royal Asiatic Society of Bengal, 1911–41.

Smart, Ellen. "Paintings from the *Bāburnāma:* A Study of 16th-Century Mughal Historical Manuscript Illustrations." PH.D. thesis. School of Oriental and African Studies, University of London, 1977.

Steingass, Francis Joseph. *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. London: Routledge & Kegan Paul, 1963.

Stone, George Cameron. *A Glossary of the Construction, Decoration and Use of Arms and Armor*. Portland, Maine: The Southworth Press, 1934.

Storey, C. A. *Persian Literature: A Bio-Bibliographical Survey*. Vol. 1. London: Luzac, 1970–72.

Stuart, C. M. Villiers. *Gardens of the Great Mughals*. London: Adam and Charles Black, 1913.

Subtelny, Maria. "Art and Politics in the 16th Century." *Central Asiatic Journal* 27 (1983): 121–48.

_____. "Bābur's Rival Relations: A Study of Kinship and Conflict in 15th–16th Century Central Asia." *Der Islam* 66/1 (1989): 102–118.

_____. "Socioeconomic Bases of Cultural Patronage under the Later Timurids." *International Journal of Middle Eastern Studies* 20 (1988): 479–505.

Suleiman, Hamid, ed. *Miniatures of Babur-Nama*. Tashkent: Fan, 1970. (Reproduction of illustrations in London, British Museum MS Or. 3714.)

Sulaymān Efendī Bukhārī, Shaykh. *Lughāt-i chaghatay va turkī-i 'uthmānī*. Istanbul, 1297.

Sultanov, T. I. " 'Zapiski' Babura kak istochnik po istorii mogolov Vostochnogo Turkestana i

Sredney Azii." *Turcologica*. Leningrad, 1986. Pp. 253-67.

Thackston, W. M., Jr. *The Tales of the Prophets of al-Kisa'i*. Boston: Twayne Publishers, 1978.

Tyulyaev, S., ed. *Miniatyury rukopisi "Babur-name."* Moscow: Gosudarstvennoe Izdatel'stvo Izobrazitel'nogo Iskusstva, 1960.

Ujfalvy, Charles Eugène. *Le Kohistan, le Ferghanah et Kouldja, avec un appendice sur la Kachgharie*. Paris: E. Leroux, 1878.

_____. *Le Syr-Daria, le Zérafchâne, le pays des Sept-Rivières et la Sibérie-Occidentale*. Paris: E. Leroux, 1879.

Vullers, Johann August. *Lexicon persico-latinum etymologicum*. 2 volumes. Bonn: A. Marci, 1855-67.

Wescoat, James L., Jr. "Early Water Systems in Mughal India." *Environmental Design: Journal of the Islamic Environmental Design Research Centre* 2 (1985): 50-57.

_____. "Picturing an Early Mughal Garden." *Asian Art* 2/4 (1989): 59-79.

Yule, Henry, and A. C. Burnell. *Hobson-Jobson*. Edited by William Crooke. London: John Murray, 1903.

Zamchī Isfizārī, Mu'īn al-Dīn Muḥammad. *Rawḍāt al-jannāt fī awṣāf madīnat Harāt*. Ed. Muḥammad-Kāẓim Imām. 2 vols. Tehran: Dānishgāh, 1338-39.

Zayn al-Dīn Khwāfī. *Zain Khan's Tabaqat-i Baburi*. Trs. by Sayed Hasan Askari. Annotation by B. P. Ambastha. Delhi: Idarah-i Adabiyat-i Delli, 1982.

Index of Persons

(numbers refer to text folios)

Aba-Bakr Mirza 11b, 165
Aba-Bakr Mirza Dughlat 17b, 27, 29b
Abbas 50
Abdul-Ali Tarkhan 21b, 22
Abdul-Aziz Mirakhur 239b, 259, 262, 265b, 266b, 298b, 310ab, 311, 320b, 322, 325, 355b, 365b, 366, 381
Abdul-Aziz Mirza 9b, 10b
Abdul-Baqi Mirza 175b, 176, 210b
Abdul-Ghafur of Lar, Mulla 178b
Abdul-Ghafur Tovachï 355b, 356
Abdul-Haqq, Khwaja 357ab, 380b
Abdul-Karim Ashrit Uyghur 23, 38b
Abdul-Khaliq Beg 172
Abdul-Latif 308b
Abdul-Latif Bakhshï 33
Abdul-Latif Mirza 50ab
Abdul-Latif Sultan Uzbek 9
Abdul-Malik Qorchï of Khwast, Mulla 217, 325b, 328b
Abdul-Maluk Qorchï, Mulla ("Masti," "Dewana") 224b, 245b, 250, 251b, 358
Abdul-Mannan 98
Abu'l-Qasim Jalayir 278
Abdul-Wahhab Shiqavul Mughul 13, 31b, 77, 206, 374
Abdul-Quddus Kohbur 67, 114ab
Abdul-Quddus Beg 19b,
Abdul-Rahim Shiqavul 224, 307, 326b, 328
Abdul-Rahim, Mirak 174b
Abdul-Rahman Jami. *See* Jami.
Abdul-Rahman, Mulla 138
Abdul-Rahmani tribe 238
Abdul-Razzaq Mirza 125, 149, 186b, 207b, 209b, 211b, 213b, 215, 216
Abdul-Shahid, Khwaja 351b, 352, 363
Abdul-Shakur 123, 320
Abdullah, Khwaja Mawlana Qazi 16ab, 17b, 24b, 31b, 40b, 51ab, 52b, 53–54, 64, 74b, 77, 189b
Abdullah Asas 228b, 229, 244, 248, 250ab, 312, 360b
Abdullah Barlas, Shaykh 29b, 36, 38, 56b
Abdullah Eshik-aqa, Shaykh 17, 55
Abdullah Kitabdar 211, 219b, 235b, 246b, 236b, 247, 263b, 266ab, 267b, 299, 319b, 328, 351b, 360b, 375, 376b, 378b, 381
Abdullah Mathnawi-guy "Hatifi" 180b
Abdullah Mirza 10, 50b
Abdullah Mirza of Andkhui, Sayyid 168
Abdullah Murvarid, Khwaja 175, 182
Abdullah Sultan 168b
Abu-Hanifa, Imam 45, 277b
Abu'l-Fath 375b
Abu'l-Fath, Shaykh 351b
Abu'l-Fath Turcoman 175b, 305, 344
Abu'l-Hasan Qorbegi 198, 210, 239
Abu'l-Hashim 244
Abu'l-Makarim, Khwaja, Khwajaka Khwaja 36b, 37ab, 38b, 39, 55, 60, 84, 91, 96b, 101b, 102, 103b
Abu'l-Muhammad Nayzabaz 266, 329, 332, 336
Abu'l-Muhsin Mirza 33b, 41b, 86, 165b, 166b, 169b, 185ab, 188, 206b, 207ab
Abu'l-Qasim Babur Mirza 13b, 168, 170, 171b, 174b, 188b, 189
Abu'l-Qasim Kohbur 40, 81b, 82b, 84, 89, 90b
Abu'l-Qasim, musician 228b
Abu'l-Wajd, Shaykh 252b, 346b
Abu-Mansur Maturidi, Shaykh 45
Abu-Muslim Kükäldash 237, 238
Abu-Sa'id Khan, Shaykh 173b
Abu-Sa'id Sultan, Uzbek 347, 352, 354b, 357b
Abu-Sa'id Tarkhan, Shaykh 211b
Abu-Turab Mirza 166b, 169b
Abu-Yusuf Arghun 80
Adik Sultan Qazaq 12
Adil Sultan Uzbek 167, 257b, 263b, 265b, 266, 267b, 299, 320b, 322, 355b
Adili. *See* Baysunghur Mirza.
Afridi tribe 243b
Afzal Khwabbin, Khwaja Sayyid- 177, 162b, 183b, 184b
Agha Begim 168
Agha Sultan 9, 12b
Ahi 181
Ahli 181b
Ahmad, Mulla 251b
Ahmad Afshar 345b
Ahmad Ali Farsi Barlas, Mirza 172
Ahmad Ali Tarkhan 211b
Ahmad Beg 55b, 71b, 72ab, 76b, 94

Ahmad Chashnigir 305b, 306b
Ahmad Elchi Buqa 209b
Ahmad Hajji Beg Dulday 20b, 21, 30, 36b, 37ab, 170b
Ahmad Khan of Hajji Tarkhan 164
Ahmad Mushtaq 26b
Ahmad of Sajawan, Khwaja 137b
Ahmad Qasim 120b, 122b, 126ab, 155, 156b
Ahmad Qasim Kohbur 84, 98b, 101, 110, 124b, 197, 199b, 201b, 234b
Ahmad Qushchï 117
Ahmad Shah of Chanderi 333b, 335b
Ahmad Tarkhan 84, 87b
Ahmad Tükäl Barlas 171b
Ahmad Yasavi, Khwaja, Sayyid Ata 168
Ahmad Yasavul 197b
Ahmad Yusuf Beg 59b, 161, 197, 198b, 199, 217b, 237, 311, 320, 321b
Ahmadi Parwanachï 221b, 228b, 229, 258, 259, 263b, 266ab, 295, 305
Ahrar, Khwaja. *See* Ubaydullah Ahrar.
Äkä Begim 163b, 164
Akhi 195
Alacha Khan. *See* Sultan-Ahmad Khan.
Alam Khan of Tahangarh 303b, 304
Alam Khan of Kalpi 294, 307b, 332b, 378, 379
Alam Khan, Alauddin Lodi 255b, 256b, 257ab, 260b, 261, 262b, 309b, 315, 319b, 320b
Alauddin Alam Shah, Sultan 270b
Alauddin Jahansoz Ghori 138b
Alauddin Khalji, Sultan 267b, 268b
Alauddin Lodi. *See* Alam Khan.
Alauddin of Bengal, Sultan 271ab
Alauddin of Swat, Sultan 219, 220b, 221
Alaul Khan Nohani 376, 377
Alexander of Macedonia 11b, 44b, 319
Ali, Sayyid 355b
Ali Asghar Mirza 225
Ali Bahadur, Shaykh 14b
Ali Bay, Khwaja 80
Ali Beg Mirakhur, Mir 85b, 175, 224b, 225
Ali Darwesh Beg 15, 17, 55, 65b, 73b, 210
Ali Dost Taghayï 14b, 18, 24b, 52b, 53b, 55, 60ab, 61, 65b, 69b, 70, 74ab, 77b, 78, 79ab
Ali Hamadani, Mir Sayyid 134
Ali Jalayir 174b
Ali Khan 206
Ali Khan Bayïndïr 175b
Ali Khan Shaykhzada Farmuli 296ab, 321, 325, 329, 376
Ali Khan Yusufkhel (Hajji Khan) 224b, 225b, 256, 258ab, 259ab
Ali Khan, Mulla 238, 250, 252b, 329b, 363
Ali Khan, Sayyid- 225, 228
Ali Mazid Qauchin 13b, 55
Ali Mughul, Sayyid 62b, 209b, 238b, 355b
Ali Qorchï, Mir 330
Ali Qulï 217ab, 262b, 263, 264, 266b, 302ab, 309, 311, 315b, 322b, 331b, 336b, 337, 352, 370, 371ab, 372b
Ali Qutbi, Malik 217b
Ali Sher Nawai, Mir 2b, 21, 41, 86b, 87, 170b, 171ab, 173, 174b, 176, 177, 179b, 180, 181b, 188b, 248b, 360b
Ali Shukr Beg 28
Ali Yaghayï, Shaykh 42, 183, 266
Ali Yusuf 375, 381
Allah-Qulï Paran 149
Allahverän Turcoman 209b
Aman, al- 346b, 348
Amin-Muhammad Tarkhan Arghun 230b, 246
Amir Mirza 357
Apaq, Mulla 296, 297, 304b, 310ab, 332b, 335b, 377
Apaq Begim 168b, 169b, 188b
Apaq Khan 225 (later Ghazi Khan, q.v.)
Apardi 192
Aq Begim (1) 168
Aq Begim (2) 166b, 169
Aq Begim (3). *See* Saliha Begim.
Aq Begim (4) 27b
Aq Buqa Beg (Nayman) 12b
Aqqoyunlu Turcoman 28
Arab 351b
Arayish Khan 261, 320, 333b, 368, 373
Arghun 19, 260
Arlat 168
Asad Beg Turcoman 175b
Asadullah, Khwaja 97b, 305, 307, 320b, 321b, 329b
Asafi 179b
Asas. *See* Abdullah Asas.
Ashiq Bökäül 332b, 355b
Ashiq-Muhammad Arghun 205b, 206
Ashpari 62
Ashrit Uyghur 38b
Asiqanchi 126b
Asiruddin Akhsikati 4b
Askari Mirza 293b, 339, 350, 351ab, 353b, 355b, 362b, 372, 372ab, 373, 374, 375, 378
Asok the Hindu 342b, 343
Ata Mirakhur 248
Ata, Khwaja 177
Ataullah of Mashhad, Mir 178b
Atun 96, 241
Awliya Khan Ishraqi 376
Ayisha Sultan Begim (daughter of Sultan-Ahmad Mirza) 20, 75, 86b
Ayisha Sultan Begim (daughter of Sultan-Husayn Mirza) 168b
Ayyub Begchik 29ab, 56, 88, 100b, 103b, 109, 121ab, 154ab, 162, 123, 209b
A'zam-Humayun Sarwani 268b, 302b

Baba Ali Beg 14b, 174b
Baba Chuhra 215b, 267b, 301, 332, 338b, 372b
Baba Dost Suchï 231, 311, 312b
Baba Husayn 50b
Baba Jan 242
Baba Kabuli 6b, 224b
Baba Khan 19b
Baba Khan Sultan 102b
Baba-oghlï 149, 209b
Baba Parghari 119ab
Baba Qashqa 239b, 240, 266, 297, 321ab, 329, 337b, 338, 371
Baba Qulï Beg 14b, 35b, 43, 55, 246
Baba Sayrami 115, 116b, 117, 118
Baba Shaykh 366b
Baba Shaykh Pishaghari 210, 235, 308b
Baba Sherzad 104b, 112b, 198b, 210
Baba Sultan 201, 332, 373b
Baba Yasavul 217b, 232b
Babu Khan 228ab
Babur Mirza 168
Babur Mirza. *See* Abu'l-Qasim Babur Mirza.
Baburi 75b
Badi'i, Yusuf 181
Badi'uljamal Begim 344b
Badi'uzzaman Mirza 33, 34b, 35ab, 36, 41ab, 42ab, 57b, 58ab, 82, 88, 121b, 122, 129, 155, 165b, 166, 168b, 172ab, 175b, 182ab, 183, 185ab, 186–191, 192ab, 204b, 205b, 206
Badka Begim (Badi'uljamal) 163b, 164
Badr, Sayyid 26b, 173, 187ab
Badruddin 174b, 332b
Bahadur Khan Sarwani 380
Bahadur Khan, then Shah of Gujarat 301b, 302
Bahar Mirza 208
Baharlu 28
Bahjat Khan 333ab
Bahjat Kheli 245b
Bahlul, Pahlavan 352b
Bahlul Ayyub Begchik 35b, 121ab, 125b, 154ab, 162
Bahlul Lodi, Sultan 261, 270b, 319b
Bahmani Dynasty 271
Bakyal 254b
Baltu 310b
Baluch 225b
Bannai, Mulla 38, 87ab, 179b, 180b, 182b, 206, 360b
Banda-Ali 115–117b
Banda-Ali Beg 62, 89, 113b
Baqi, Khwaja 80b
Baqi Beg Chaghaniani 27b, 33ab, 42, 58, 120b, 121ab, 123, 125, 126ab, 127b, 146ab, 149, 152b, 157, 158ab, 159ab, 225, 160
Baqi Gagiani 159b
Baqi Shiqavul Mingbegi 261, 309, 332b, 338b, 376b, 377ab, 379b, 380
Baqi Tarkhan 21b, 22b, 78b, 82, 86, 88b
Baqi the Catamite 112b, 234b
Baraka, Sayyid 168
Baraki tribe 131b
Barani Turcoman 28
Baraq Sultan 347
Barin tribe 9b, 88, 109
Bariwal 315
Barlas, Dulday 13
Barlas, Nawandak 35
Barlas Chäkäni 241b
Barmal Idari 318
Basant Rao 374
Bayazid, Shaykh- 109, 110ab, 111ab, 112b, 113, 114, 118
Bayazid, Sultan 243b, 244
Bayazid Farmuli, Shaykh 296b, 298b, 307b, 330b, 332, 336, 338b, 362b, 374b, 375, 376, 377b, 378, 379b
Bayindir 175b
Bayqara Mirza (1) 163b, 167b, 168
Bayqara Mirza (2) 163b
Baysunghur Mirza "Adili" 21b, 27, 29ab, 30ab, 32b, 33b, 36ab, 37ab, 38b, 39a–41, 43ab, 44, 50b, 67ab, 68, 57, 58ab, 68ab, 69ab, 82, 165b
Beg Mirak Mughul 262b, 310
Beg Muhammad Mughul. *See* Mir Beg Mughul.
Beg Muhammad Ta'liqchi 346b
Beg Telbä 55, 71b, 72, 110b
Begchik Mughul 64b
Begginä 346b, 347, 348
Begi Sultan Aghacha 169b
Begim Sultan 168ab
Beykhub (?) Sultan 332, 338b, 362b, 371, 378
Bhakkari, Shaykh 329
Biban 261b, 262b, 297b, 329, 336, 362b, 374b, 375, 376, 377b, 378, 379b
Bichka 95
Bihbud Beg 173b
Bihishti, Mulla 357b
Bihzad, painter 171, 181b, 206b
Bikä Begim (1) 168
Bikä Begim (2) 168
Bikä Sultan Begim 168b, 169
Bikramajit, Raja of Gwalior 268ab, 340, 341
Bikramajit, Rana of Ranthambhor 293, 342b, 343, 345
Bikrasi, Rao 324
Bishka Mirza Itarji 246ab
Böchkä 257b, 267b, 301, 308, 309
Bundela 304
Buqaq Mughal 64b
Burhanuddin Ali, Shaykh, 3b, 45
Burhanuddin Qilich, Shaykh 16, 54
Bu-Sa'id Kamari, Malik 145b, 147, 148
Buwa, mother of Sultan Ibrahim 305–307b
Buyan Shaykh 346b, 347, 348, 350

Chaghatay 202
Chakrak 32
Chäkü Barlas 170
Chalma 348
Chalma Ali Mughul 209b, 216
Chalma Taghchï 210
Chandra Bhan Chauhan, Ray 324
Chapuq 358
Chaqmaq Beg 351
Charshamba 42b
Chauhan Rajput 324
Chïn Sufi 156, 163
Chïn Temür Sultan 200b, 263b, 266, 296b, 305, 319b, 321b, 326b, 332b, 337b, 338ab, 355b, 356ab, 375, 381
Chiras Mughul 9b
Chishti, Khwaja 351b
Chöli Begim 169
Chunaq 55
Circassian slavegirls 305

Dakkani Shirazi, Sayyid 346, 351b
Darwesh Ali Beg 173
Darwesh Ali Kitabdar 174b
Darwesh Ali Piyada 227
Darwesh Beg 22ab
Darwesh Gav 16b
Darwesh Kükäldash, Shaykh 83, 160, 161b
Darwesh Muhammad Fazli 240
Darwesh Muhammad Sarban 237b, 240b, 241ab, 243, 244, 265, 266, 310, 312b, 319b, 331, 336b, 373b, 378b
Darwesh Muhammad Tarkhan 17, 18, 21b, 22b, 36–37b, 47b, 48
Darya Khan 145, 146b, 224b, 225
Darya Khan Nohani 257, 294, 368b, 375b, 368ab, 369
Daryakhani 332
Daud, Mulla 310b
Daud Garmseri, Sayyid 352b
Daud Khan 263b
Dawlat Khan Yusufkhel 224b, 225ab, 226b, 227, 228b, 255, 256, 258ab, 260
Dawlat-Qadam Türk 183b, 250b, 296
Dawlat Sultan Khanïm 12, 96b, 102, 242
Dev Sultan 354
Deva Hindu 224b, 236, 345
Dharm Deo 318
Dharmakant, Rajah of Gwalior 304
Dilawar Khan Yusufkhel 256, 257, 259b, 260, 262b, 320b
Dilazak 146b
Dilip Rao 324
Dost Beg Eshik-aqa 229, 268, 304, 322, 327, 328, 373b
Dost Beg. *See* Dost Nasir Beg.
Dost Eygü Shaykh 192
Dost Khawand, Khwaja 215, 227, 229, 307b, 319b, 345b
Dost-Muhammad (son of Baba Qashqa) 338
Dost-Muhammad Baqir 246
Dost Nasir Beg 63, 104b, 106, 107ab, 112b, 114ab, 198b, 210, 211b, 217–18, 226b, 228b, 229, 230ab, 233–34b
Dost Sarpuli 198b, 199, 203b
Dost Yasin Hiz, wrestler 363
Dudu 368
Dughlat 103b
Elig Mazi, Sultan 16, 54
Erzän Beg Barin 9b, 10
Esän Buqa Khan 9b, 10ab
Esän Dawlat Khanïm 9, 10b, 14b, 24b, 53, 55b, 97b, 107b, 157
Esän-Qulï Sultan 167b, 235
Esän Temür Sultan 200b, 373ab, 376, 378
Eygü Salim 216
Eygü Temür Beg 22

Fakhrijahan Begim 331b, 339
Fakhrunnisa 86b
Faqir Ali Karimdad 215b
Farid Khan 365
Faridun, musician 345b
Faridun-Husayn Mirza 166b, 167, 169b
Farmuli Afghan 296
Farrukh, Mirza 175
Farrukh, Mulla 352b
Farrukh Arghun 158b
Farrukh-Husayn Mirza 167b
Faruq 302
Fath Khan Sarwani Khanjahan 301b, 302b, 303, 362b
Fatima Sultan Agha 8b, 12b
Fatima Sultan Begim 168
Fazil Kükäldash 152
Fazil Tarkhan 84
Fazli 154
Firaqi, Khwaja Abu'l-Baraka 87b
Firoz Khan of Mewat 268b
Firoz Khan Sarangkhani 296b, 298b
Firoza Begim 163b
Firozshah, Sultan of Delhi 270b, 271, 273
Firozshah Beg 172

Gabarik, Kafir tribe 131b
Gadai Bahjat 245b
Gadai Bilal Taghayï 207b, 219b, 227, 228b
Gakhar 228
Gagiani Afghan 145b
Gajur Khan 355b
Gangu 324
Gawharshad Begim 344b
Genghis Khan 5b, 9b, 12, 49b, 100b, 186b

Gesu, Mir 325
Ghazi Khan Yusufkhel 255, 256, 257b, 258ab, 259ab, 260b, 261
Ghazi Khan. *See also* Apaq Khan.
Ghilji Afghan 203
Ghiyas 236b
Ghiyas, Mirak Mir 357b
Ghiyas Taghayï, Mir 15, 17ab
Ghiyasuddin Balban, Sultan 267b
Ghiyasuddin Qorchï 350b, 354b, 355b
Ghulam Ali 375b
Ghulam Shadi 182b, 190
Ghulam Yasavul, Mulla 371b, 375b
Ghuran, Shaykh 297ab, 304b, 320b, 325b, 331, 332b, 333b, 369b, 373, 380b, 382
Ghuri Barlas 79b, 209b, 211
Givi Afghan 148
Gujar 159b

Habiba Sultan Begim 20ab, 191b, 192, 207
Habiba Sultan Khanïm 11
Hafiz Hajji, musician 190
Hafiz Mir(ak) 215, 238
Hafiz Muhammad Beg Dulday 8b, 13ab, 43, 76b, 95b
Hafiz Shirazi, Khwaja 128
Hafiz Tashkandi 352b
Hajji. *See also* next element.
Hajji Ghazi Manghït 62
Hajji Khan. *See* Ali Khan Yusufkhel.
Hajji Piada 40b
Hajji Pir Bökäül 35b
Hajri, Mulla 99
Halahil 231, 355b
Halvachï Tarkhan 211
Hama, Mir 308b, 309, 320b
Hamid 309b
Hamid Khan Khassa-Khel 262ab
Hamid Khan Sarangkhani 305
Hamusi 345
Hamza (son of Qasim Beg) 113b, 236b, 242b
Hamza Bey Manghït 124b
Hamza Khan of Alishang 251
Hamza Sultan Uzbek 9, 20b, 33b, 34, 38b, 64b, 82b, 89b, 156ab, 166b, 347b
Hamza, Amir 176
Haqqdad of Dur Nama 248b
Haqqnazar 98b
Haqqnazar Chapan 187b
Hasan Ali "Chaghatay" 382
Hasan Ali of Swat 355b
Hasan Ali, Ustad 360
Hasan Barlas 124b
Hasan Chäläbi 357, 358, 361ab
Hasan Degcha 62
Hasan Ekräk 228, 250
Hasan Khalifa 376b
Hasan Khan Bariwal 315
Hasan Khan Lashkar-Vazir 375b
Hasan Khan of Mewat 294, 307b, 308, 309, 318, 325b, 326ab, 324, 328
Hasan Makkan 298ab
Hasan Nabira 39, 43, 76b, 245b
Hasan Oghlaqchï, Sayyid 175
Hasan Sharbatchi 36b
Hasan Shaykh-Temür 168b, 171b
Hasan the moneychanger, Mulla 295b
Hasan Ya'qub Beg 13b, 14, 16, 17, 18, 24ab, 25, 171b
Hasan-i Ali Jalayir Tufayli. 174b, 179b, 187
Hast Janjua, Malik 223b, 229b, 230, 231
Hastichi Tünqatar 304b
Hati Gakhar 228ab, 229b, 230b, 231ab, 234b, 238, 254b
Hatifi. *See* Abdullah Mathnawi-guy.
Hatim Qorbegi 161, 210
Haybat Khan Kargandaz 315
Haydar Alamdar 225b, 249
Haydar Ali, Sultan of Bajaur 134b
Haydar Kükäldash 19b, 30b, 62, 69
Haydar Mirza 27b, 35b, 167
Haydar Qasim Beg 89, 90b
Haydar-Qulï (1) 62b
Haydar-Qulï (2) 263ab, 361
Haydar Rikabdar 55b
Haydar, Mulla 98ab
Haysam Khan 263b
Hazara tribe 58, 131b, 172b, 240b
Hilali 181b
Hindal 220, 227, 241b, 293b, 352b, 357b
Hindi Mughul 149b, 210, 246, 266
Hindu Beg Qauchin 76b, 219b, 228, 229ab, 232, 235b, 238b, 244, 262, 266, 297ab, 320, 321b, 381, 382
Hülägü Khan 46b
Hulhul Anikä 247b
Humayun, Nasiruddin Muhammad 14b, birth 215b, 220, given Hazaras 231, 233b, 247, 249, 252, 253b, 259ab, first victory 262–63, 265b, at Panipat 266, occupies Agra 267b, 268ab, 293b, 296b, 297, 299b, 301, 302b, 303, 307ab, 310, 311, at Khanua 320, 321b, awarded Alwar 326b, sent to Kabul 327, 329b, 331, 345b, birth of a son 346, 346b, at Kishm 347, Babur's letter to 348–50, 356b, 357b, 358b, 359b, 380b
Husamuddin Ali Barlas 337b, 381
Husayn. *See also* Shah-Husayn, Sultan-Husayn.
Husayn, Mir 180b
Husayn, Mulla Shaykh 177b–178
Husayn Akbar, Sayyid- 44, 149, 152b, 209b
Husayn Beg, Khwaja 12b, 13b, 16b, 76b, 89, 94b
Husayn Divan, Khwaja Kamaluddin 251b, 257b, 310b, 320, 322

Husayn Ghaini 162
Husayn Hasan 238b, 240
Husayn Khan Daryakhani 328b, 329, 371, 376
Husayn Khan Nohani 294, 298b, 315, 328b
Husayn Sharqi, Sultan 270b
Husayn the lutanist 171, 182
Husayni, Khwaja 114ab

Ibn-i Husayn Mirza 167, 169b, 181, 185, 185b, 186ab, 188, 207b
Ibrahim, Ata 102
Ibrahim, Mir 339
Ibrahim, page 237
Ibrahim, Sultan of Delhi 131, 226b, 227, 255b, 257, 261b, 262, 261–63, Battle of Panipat 266b–267b, 268b, 269ab, 270, 293b, 294, 296b, 298, 300b, 301b, 305, 305b, 307, 308, 333b, 345
Ibrahim, Sultan of Ghazni 138
Ibrahim Beg Chapïq 40, 110, 111ab, 112, 112b, 113ab, 209, 175b, 358
Ibrahim Begchik 13
Ibrahim Dulday 172
Ibrahim Husayn Mirza 33, 42, 57, 167b
Ibrahim Jani 89, 90b, 348
Ibrahim Saru Mïnglïgh 30b–31, 31b, 39, 55, 59, 61b, 62, 65b, governor of Osh 66, 69b, 74b, 79, killed at Khwaja Kardzan 89, 90b
Ibrahim Tarkhan 33b, 81b, 82b, 84, 87b, 89, 90b]
Ikhtiyar, Qazi 179, 206b
Ilyas Khan 325b
Imaduddin Mas'ud 184b
Imadulmulk 302
Isa Khel Afghan 148
Ishaq, Ata 102
Ishqullah 208b
Iskandar Mirza 163b, 168
Islim Barlas 173b
Isma'il I, Shah 9, 166b, 175b, 177b, 200b, 210b
Isma'il Jilwani 256b, 257, 261b, 376, 377ab
Isma'il Khan Yusuf Khel 258, 259b
Isma'il Mita 357, 368b, 369, 375b
Isma'il of Bukhara, Khwaja 45
Izzu, Mir 182b

Ja'far Khwaja 327, 328b, 336, 378
Jahangir Barlas 171b, 172
Jahangir Mirza 8b, 17ab, 24b, 27b, 51b, 52b, 61b, 63ab, 66, 69b, 70b, 74ab, 77, 88, 97b, 111ab, 112ab, 113ab, 115b, 121ab, 123ab, 126b, 127ab, 144, 145, 148ab, 149, 150, 151, 152b, 153b, 158ab, 161b, 162ab, 163, 183b, 184b, 186b, 188b–189, 190, 192, 208, 215b
Jahangir Mirza (son of Timur) 4b, 6b, 49, 50
Jahangir Turcoman 155, 202b, 213
Jahanshah Barlas 170
Jahanshah Qaraqoyunlu 10, 28
Jalal Khan Jighat 256b, 268, 307b
Jalal Khan son of Alam Khan 257, 320b
Jalal Khan son of Pahar Khan 365, 368b, 369, 375ab
Jalal Tashkandi 379b
Jalaluddin Mahmud, musician 190
Jalaluddin Sharqi, Sultan 362ab, 363, 371, 376
Jamal Arghun, Shaykh 19ab
Jamal Barin, Shaykh 266
Jamal Farmuli, Shaykh 257
Jamali, Shaykh 311b, 352, 369, 375b
Jamaluddin Muhaddith, Mir 178b
Jami, Mawlana Abdul-Rahman 164, 174, 177b, 179b, 178b, 180b, 346b
Jamshed 50, 99
Janak 190
Jan Ali 80ab
Jan Baba, musician 227b, 228b, 229
Jan Beg 257b, 261b, 265b, 266, 299, 378
Jan Hasan Barin 56, 103b
Jani Beg 9, 19b, 89b, 347b
Jani Beg Dulday 20b, 21ab
Janjua 223
Janka Kükäldash 91
Jan Muhammad Beg Atäkä 320b
Jan Nasir 241b
Jan-Wafa Mirza 82b, 84b
Jat 159b
Jia, Qazi 296b, 298b, 307b, 356, 370ab, 378
Joha Sultan 354
Juki Mirza 12b
Jud Kheli 223

Kabir, Mulla 236
Kabuli Ahmad Qasim 299b
Kafir 131
Kal Qashuq 43
Kalan Beg, Khwaja 39b, 70, 139, 158, 218b, 220b, 219, 221, 243b, 249b, 250b, 252, 260, 262, 263, 266, 267b, 286b, 295ab, 299b, 349b, 350, 357b, 358b, 359–61
Kalan, Khwaja (grandson of Khwaja Yahya) 351b, 352, 357b, 363
Kamaluddin Husayn of Gazargah 94, 176ab
Kamaluddin Qanaq 361
Kamal, Khwaja 4
Kamal Khan 320b
Kamal Sharbatchi 210
Kamil, Sayyid 58b
Kamran Mirza 233b, 241b, 247, 259b, 293b, 307, 329b, 345b, 346, 348, 350, 357b, 359ab
Karam Chand 326
Karam Singh 324
Karimberdi 366b
Karimdad Khudadad Turcoman 83, 91, 107, 234
Kata Beg Kohbur 67, 259b, 260, 2652, 263b, 297ab, 308, 309b, 355b

Käpä 150b, 195
Keyik Qul Baba 161, 210
Kätä Mah 190
Kazakh 12
Khadija Begim 166ab, 169, 182b, 183, 188ab, 205b, 206b
Khadija Sultan Begim 331b, 339, 344b
Khaldar 89
Khalifa, Nizamuddin Ali Barlas 32b, 54b, 70b, 197, 215b, 216, 217b, 226b, 233b, 236b, 241b, 266, 267b, 300, 310b, 314b, 315ab, 319, 322, 334, 351b, 356b, 369ab, 375b, 377b, 381b
Khalil (brother of Tambal) 66b, 67b, 74b, 77b, 88, 90b
Khalil Chuhra Dastarpech 61b
Khalil Dewana 62b
Khalji dynasty 271
Khalu Piyada 232b
Khan Jahan 304
Khan Mirza. *See* Sultan-Ways Mirza.
Khan-Qulï Buyan-Qulï 51, 83, 101, 114ab, 210
Khanika. *See* Sultan-Mahmud Khan.
Khanjahan. *See* Fath Khan Sarwani.
Khanzada Begim 8b, 9, 95
Khanzada Khanïm 206b
Khirilji Afghan 132
Khizr Nohani, Khwaja 149b
Khoshkeldi 210
Khub Nigar Khanïm 11, 96, 201
Khudabakhsh 209b, 216
Khudaberdi Atäkä Buqaq 31, 64b
Khudaberdi Tughchï Mughul 55, 71, 90b
Khudaberdi Temürtash 6b, 12b, 13
Khugiani Afghan 139b
Khurramshah 8b
Khusraw of Delhi, Amir 282b
Khusraw Kükäldash (1) 83, 107b
Khusraw Kükäldash (2) 207b, 209b, 221b, 227, 238b, 240, 255, 262, 265b, 266, 320, 321b, 326b, 355b
Khusraw Gagiani 146
Khusrawshah 14, 23b, 24, 28b, 29ab, 30, 33, 37b, 38, 34b, 35, 36, 42ab, 44, 56ab, 57ab, 58ab, 68, 69, 81, 90b, 82, 88, 120ab, 121–127, 152b, 154b, 155ab, 156ab, 172, 175b, 192ab, 216
Khwaja. *See next element.*
Khwaja Mawlana Qazi. *See* Abdullah.
Khwajagi Asad. *See* Asadullah, Khwaja.
Khwajaka Khwaja. *See* Abu'l-Makarim, Khwaja.
Khwajaka, Mulla 236
Khwandamir 339, 378b
Khwanzada Begim (daughter of Mir Buzurg of Termez) 27, 28
Khwanzada Begim (daughter of Sultan-Mas'ud Mirza) 344b
Khwanzada Begim (granddaughter of Mir Buzurg of Termez) 27ab, 28, 35b, 121, 167
Khwanzada Begim (wife of Sultan-Ahmad Mirza) 20b
Kichik Ali 113b, 315, 325b
Kichik Baqi Dewana 158ab
Kichik Beg 70, 158
Kichik Begim 168
Kichik Khan. *See* Sultan-Ahmad Khan.
Kichik Khwaja 377b, 378
Kichik Mah 190
Kichik Mirza (son of Sultan-Ahmad Mirza) 164
Kichikkinä 240b, 254b
Kipik Mirza, Muhammad-Muhsin 166b, 169b, 185ab, 206b, 207
Kitin Qara Sultan Uzbek 308b, 347b, 361
Kitor, Kafir tribe 131b
Köchüm Khan Uzbek 347, 348, 352ab, 354b, 357
Köpäk Bey Uzbek 80b, 163b, 347
Kuki (son of Baba Qashqa) 337b, 371, 374ab, 376b
Kulal 362
Kurani Afghan 148

Lachin, Sayyid 255
Lahori, Pahlawan 363b
Lam 133
Langar Khan Niazi 223b, 224b, 231, 227b, 229b, 243, 244ab, 249ab
Latif Begim 20b
Latif Sultan Aghacha 166b, 169b
Lodi Afghan 270b
Luli, musician 228b
Lutfi Beg 365

Maghfur Divan 311b, 380b
Mah Chüchük 214b
Mahdi Khwaja 224b, 263b, 266ab, 267b, 296b, 298b, 299b, 301b, 302b, 304, 307b, 310, 320b, 327, 328b, 358b, 380, 382
Mahdi Sultan Uzbek 20, 33b, 34, 38b, 64b, 82b, 89b, 156, 166b, 167, 347b
Mahïm 220, 361b, 363, 369, 380b
Mahmud, Sayyid 68b
Mahmud, Sultan 362b
Mahmud Barlas 29b, 30, 33b, 35b
Mahmud Farabi, Mulla 237, 246b–247, 268, 322, 358, 363
Mahmud Khan (son of Fath Khan Sarwani) 303
Mahmud Khan Lodi (son of Sultan Sikandar) 318, 356b, 362b, 363b, 364b, 367, 368, 374b
Mahmud Khan Nohani (son of Khanjahan) 256, 257, 296b, 298b, 365, 370b, 371, 375b, 378
Mahmud Kundarsangak 40b
Mahmud Muhammad Makhdumi 154b
Mahmud of Ghazni, Sultan 137b, 138ab, 269
Mahmud of Mandu, Sultan 271, 333b, 343
Mahmud Sultan Uzbek 89b, 156
Majduddin Muhammad, Pir 176b–177

Makhdum-i-Alam 368
Makhdum Sultan Begim "Qara Köz Begim" 9, 12b
Makhduma Sultan Begim 27b
Makkan 298, 309b
Malik Muhammad Mirza 23ab, 27, 94b
Malik Qasim Mughul 266, 297ab, 315b, 321ab, 329, 332, 336b
Malik-Qulï 250
Malik. *See also following element.*
Malikdad of Kara 268b, 305, 320b, 329, 378
Malli Surduk 268b
Mallu Khan 335b, 336
Malwi Qarluq, Mirza 231, 238
Mamaq Sultan Uzbek 34
Ma'mun, Caliph 46b
Man Singh, Rajah of Gwalior 340–341b
Manghit 62
Mängli Bey Aghacha 167, 168, 169b
Mangligh 30b
Manik Chand Chauhan 324
Mansur Mirza 163b
Mansur Turcoman 210
Maqsud 210, 211b, 276
Marghub 294b
Ma'ruf Ya'qubkhel 233
Maryam Sultan 168
Maslahat, Shaykh 4
Masnadi Mashhadi, Mawlana 215b, 381b
Masti Chuhra 246, 250
Mas'ud of Ghazni, Sultan 138
Mas'ud Shirwani, Mulla 178b
Ma'suma Sultan Begim (daughter of Babur) 20, 352b
Ma'suma Sultan Begim (daughter of Sultan-Ahmad Mirza) 20, 191b, 207, 212b
Mawlana Qazi. See Abdullah.
Mazid Beg Arghun 28b, 30, 206
Mazid Beg, Shaykh 13b, 14b
Mazid Taghayï 91b, 107b, 234b
Medini Rao 272, 333b, 335
Menglig Kükäldash 95
Mihr Banu Begim 9
Mihr Banu Khanïm 352, 357b
Mihr Nigar Khanïm 10b, 11, 96b, 157, 200, 213b
Minuchihr Khan 228, 229ab, 332
Minuchihr Mirza 12b, 23, 27
Mir Buzurg of Termez 27, 28
Mir Jan Divan 211b
Mir Jan Janak 190
Mir Khurd Bökäül 229, 239b, 241b, 356b
Mir Shah Qauchin. 40b, 55, 65b, 74b, 89, 92, 104b, 209b, 238b, 240b
Mir Sultan, Khwaja 352b
Mirak Farkati, Mulla 214b
Mirak Jan Apardi 192b
Mirak Turcoman 9b
Miraki Kor Diwan 206
Miranshah Mirza (son of Timur) 6b, 164
Miranshah Mirza (son of Ulugh-Beg Mirza) 58ab
Mirim 109b
Mirim Tarkhan 44
Mirim Diwan 65b, 74b, 201
Mirim Laghari 55, 65b, 66
Mirim Nasir Beg 63, 83, 210b, 211b, 227, 229ab, 234b
Mirmiran, Khwaja 112b, 221ab, 229b, 251, 258b, 259, 266, 295b
Mirza Beg Firangibaz 33b
Mirza Beg Taghayï 357b
Mirza Beg Tarkhan 266
Mirza Khan. See Sultan-Ways Mirza.
Mirza Mughul 299
Mirza-Qulï Kükäldash 17, 107, 112b, 114ab, 115, 227, 228b, 229, 234, 238b, 241
Mirza Tabrizi 357b
Mohmand Afghan 140
Muayyad 329
Mubarak Khan Jalwani 379b
Mubarakshah 10b, 154b, 183b, 184, 202b, 213
Muhammad, Mir (son of Mahdi Khwaja) 224b
Muhammad, Pahlawan Hajji 352b
Muhammad, Shaykh 329
Muhammad Abdullah Bökäül, Shaykh- 206
Muhammad Ali Bakhshï 165
Muhammad Ali Haydar Rikabdar 248, 303, 366b
Muhammad Ali Jang-Jang 217b, 228b, 229, 231ab, 232, 248b, 257b, 259, 262, 260, 265b, 266, 298b, 310b, 322, 325b, 328b, 332, 337b, 355b, 367, 368b
Muhammad Ali Mubashshir 55, 69b, 105, 107b, 113, 161
Muhammad Ali Piyada 215
Muhammad Ali Kitabdar, Khwaja 78b, 198b, 209b, 236b, 243
Muhammad Ali, Khwaja (1) 105b, 107b
Muhammad Ali, Khwaja (2) 210, 211b, 216b, 236ab, 238, 241b, 243b, 244b
Muhammad Amin Jebächi 360
Muhammad Amin Khan of Qazan 182b
Muhammad Amin, Khwaja 146, 215, 246, 248
Muhammad Andijani 197ab
Muhammad Badakhshi, Mulla 181
Muhammad Bakhshï. See Sultan-Muhammad Bakhshï
Muhammad Baqir Beg 17, 25, 39, 55, 117ab
Muhammad Bu-Sa'id, Pahlawan 182b
Muhammad Burunduq Beg 33b, 155b, 170, 171b, 172ab, 182b, 183, 185ab, 186b, 187, 192, 204b, 205
Muhammad Dost Taghayï Beg 31, 55, 65b, 74b, 79ab, 111b
Muhammad Ghaws, Shaykh 304b, 382
Muhammad Haydar Mirza Dughlat

Muhammad Husayn Mirza 57b, 166b, 169b
Muhammad Husayn Mirza Dughlat 11, 32b, 33b, 34, 54b, 56, 88b, 103b, 59, 64b, 76b, 96b, 99b, 157, 197, 198, 199ab, 201ab
Muhammad Husayn Qorchï 244b
Muhammad Jalaban, Mir 222b, 241, 250b, 336b, 338b, 352b, 374
Muhammad Khalil Akhtabegi 303, 322
Muhammad Khanika "Sultanïm"
Muhammad Makhdumi 154b
Muhammad Ma'sum Mirza 167b
Muhammad Mazid Tarkhan 17b, 22b, 37, 76ab, 77, 78ab, 81, 89, 90b
Muhammad Miskin 43
Muhammad Mirza Dughlat, Sayyid 11, 56
Muhammad Mughul, Beg 230
Muhammad Muhsin Mirza. See Kipik Mirza
Muhammad Mu'min Mirza 41, 42b, 169
Muhammad Musalman, Shaykh 139b
Muhammad Muzahhib, Mulla 261, 355, 368b, 369
Muhammad Parghari, Mulla 254b
Muhammad Qasim Arlat 168
Muhammad Qasim Barlas 247b
Muhammad Qasim Mirza 167b
Muhammad Qasim Nabira 43
Muhammad Qorchï 154b, 202b, 213
Muhammad Qulï Qauchin 36b, 93
Muhammad Salih 38, 181, 252b
Muhammad Sayyid Urus Arghun 175
Muhammad Shah Khalji 333b
Muhammad Sharif, astrologer 311ab, 325
Muhammad Shaybani Khan Uzbek 3b, 8b, 9, 10b, 12, 15b, 22ab, 29b, 33b, 38b, 43b, 44, 55b, 78b, 79b, 80ab, 82b, 83, 84ab, 85ab, 86, 87ab, 88–90, 91b–95, 98, 99, 101b, 108, 110b, 122b, 123, 125b, 154b, 156b, 162b, 163ab, 167, 173, 181, 182b, 183b, 185ab, 187b, 200b, 201b, 204ab, 205b, 206ab, 207, 212b, 213, 214b, 215
Muhammad Sultan Mirza (son of Jahangir Mirza) 46, 50
Muhammad Sultan Mirza 167b, 176, 234b, 263b, 265b, 266, 267b, 297, 298b, 299b, 301b, 308, 310, 320b, 322, 329, 332, 362, 372b, 374, 378
Muhammad Talib, Mulla 128b
Muhammad Temür Sultan Uzbek 12ab, 20, 80b, 89b, 167, 206b
Muhammad Turkistani, Mulla 123
Muhammad Wali Beg 42, 57b, 174ab
Muhammad Yusuf 79
Muhammad Yusuf, Mir 179, 206b
Muhammad Zakariya, Khwaja 80b
Muhammad Zaman Mirza 169b, 167, 175b, 227, 238, 293b, 339, 351b, 356b, 365b, 366b, 367ab, 368, 370, 371, 372, 375b, 378
Muhammadzai 221
Muhammad Zaytun 294, 298, 304b, 309b
Muhammadi Kükäldash 9, 227, 229, 244, 258, 259, 266ab, 267b, 297, 299, 320b, 321b, 325, 355b, 375
Muhammadi Mirza 28
Muhibb Sultan 28
Muhibb-Ali (son of Khalifa) 262, 265b, 266ab, 310b, 319b, 337b
Muhibb-Ali Qorchï 35, 42b, 120b, 192b, 197, 209b, 216, 226b, 243
Muhsin Dulday 332b
Muhsin, Saqi 366
Mujahid Khan of Multan 305
Mujum 73b
Mulla Baba of Pishagar 83b, 91, 120, 159b, 197, 214b, 216, 308b
Mulla Khwaja(ka) 168, 236
Mulla Taghayï 357b
Mu'min (son of Mulla Haydar) 98ab
Mu'min Ali Tovachï 254, 327
Mu'min Atäkä 239, 262, 301, 321, 322, 377
Munir of Osh, Khwaja 39
Mughul Beg 31b, 62b, 173, 365
Muqim Beg Arghun, Muhammad- 14, 125, 127ab, 128, 144, 155, 158b, 172, 204b, 207, 208, 211ab, 212b, 214b
Murad Beg Bayïndïr 176, 210b
Murad Qorchï Qajar 369, 381b
Murshid Iraqi, Khwaja 367
Murtaz, Mir 178
Musa Dilazak 233, 242ab
Musa Khwaja 216
Musa Sultan Farmuli 371, 380
Mustafa Farmuli 296b
Mustafa Rumi 266b, 310b, 311, 321b, 336b, 370, 371
Muzaffar Barlas 170
Muzaffar Husayn Mirza 33, 36, 41, 42b, 166, 169, 172b, 182b, 183, 185–187b, 188, 188b, 190ab, 197, 204b, 205b, 206b
Muzaffar Husayn Sultan 378
Muzaffar Mirza. See Muzaffar Husayn Mirza.
Muzaffar of Gujarat, Sultan 270b, 301b, 302

Nägüdäri, tribe 125b, 131b, 172ab, 204b
Nahar Khan 308, 326b, 328
Najm-i-Sani 166b
Nar Singh Deo 318, 356
Nasir Beg 63ab, 106, 107b
Nasir Khan Nohani 294, 299, 301, 307b, 365b
Nasir Mirza 8b, 9, 17ab, 110b, 115b, 126b, 127b, 138, 139b, 144, 145b, 154ab, 155–156, 162b, 168, 183b, 184, 202b, 203b, 209b, 211b, 212ab, 213, 214b, 215
Nasir Tusi, Khwaja 46b
Nasiruddin, Sultan 333b, 335b
Nawroz 217b

Nazar Ali Türk 229b
Nazar Bahadur 57ab, 175b
Niazi Afghan 148
Ni'mat, Mulla 310b
Ni'mat Arghun 19
Nizam Khan of Bayana 294, 297b, 298, 303b, 304, 321, 376
Nizamuddin Ali Barlas "Khalifa." See Khalifa.
Nizam(uddin) Awliya, Shaykh 267b
Nizamulmulk 177
Nohan Dilazak 242ab
Noyan Beg 171b
Noyan Kükäldash 83ab, 91b, 97b, 98–99
Nripat Hada 318
Nripat Rao 324
Nu'man 227
Nu'man Chuhra 107b
Nur Beg 233b, 248, 251b, 363, 381b, 382
Nuruddin Beg Qipchaq, Shaykh 9b
Nurullah Tamburachï 157b
Nusrat Shah 271, 357, 375b

Oghlaqchi 22
Ordu Buqa Tarkhan 18, 21b, 25b
Orukzai Afghan 296

Padmavati 342b, 343
Pahar Khan Lodi 132, 326
Pahar Khan Nohani 294, 365, 368b
Pahlavan Badakhshi, Khwaja 320
Pahlavan of Oudh, wrestler 378b, 381
Papa Aghacha 167ab, 168ab, 169
Parachi 131b
Parbat Gakhar 231ab, 232ab
Pasha Begim 27, 68
Pashai 131b
Payanda Muhammad Qaplan 238b
Payanda Sultan Begim 27b, 35b, 167, 168, 169, 188ab, 191b, 192, 205b
Pikhi Gagiani 145b, 146
Pir-Ahmad 76b, 89
Pir-Ahmad of Khwaf, Khwaja 176b
Pir-Muhammad Elchi Buqa Qauchin 29
Pir-Muhammad Mirza 208
Pir-Qulï Sistani 266, 299, 320
Pir-Ways 55, 74b
Piri Beg 210b
Prem Dev Malihas 260b
Ptolemy 46b
Pulad Sultan Uzbek 237b, 347ab, 352, 357b
Purabi dynasty 270b
Puran 214b
Puran, Shaykh 206

Qadirberdi 117ab
Qajar 369
Qalandar Piada 297b
Qambar Bey Uzbek 81, 154b, 156, 347
Qambar-Ali (son of Qasim Beg) 95b, 112, 114ab, 193b, 198, 209b, 211
Qambar-Ali Arghun 381
Qambar-Ali Beg "Sallakh" Mughul 15b, 65b, 67b, 70, 71b, 73ab, 74, 78ab, 81b, 82b, 88b, 89, 90b, 91, 99b, 104b, 106ab, 108ab, 109, 111b, 121, 123
Qambar-Ali Bey 26b
Qambar-Ali Sarïghbash Mirza Itarji 103b, 109
Qaqshal 125b
Qara Ahmad Yurtchï 197b
Qara Barlas 76b, 89, 93
Qara Bulut 158b
Qara Köz Begim Arlat 168
Qara Köz Begim. See Rabi'a Sultan Begim; Makhdum Sultan Begim
Qaracha 230b, 338, 355b, 365b
Qaraqoyunlu Turcoman 10
Qaraquzi. See Wali Qasim.
Qarlughach Bakhshï 62b
Qarluq Hazara 231
Qashqa Mahmud Chiras 88, 100b
Qasim, Mulla 357b
Qasim Ajab 55, 63b, 72ab, 74b
Qasim Ali Tiryaki 227, 228b, 229
Qasim Beg Qauchin 14, 16, 18, 24b, 25, 32, 39b, 54b, 55, 61ab, 62, 64ab, 65, 70, 74b, 78, 82b, 87, 89, 91, 93b, 95b, 97b, 99b, 113b, 149, 161, 162ab, 184b, 186ab, 190ab, 193ab, 196b, 197, 198, 203b, 212b, 209b, 210, 214b, 215b, 233b, 236b, 237b, 241b, 245b
Qasim Dulday 39
Qasim Eshik-aqa Jalayir, Sayyid- 31, 55, 78, 89, 109b, 110, 112b, 124b, 149, 198, 209b, 238b, 226b, 246, 248, 360
Qasim Husayn Sultan 168b, 186b, 311, 320, 321b, 329, 332, 362b, 371, 378
Qasim Khan Uzbek 12
Qasim Khanika Arghun 110
Qasim Khwaja 374b, 378
Qasim Kükäldash 83, 157, 209b, 214b
Qasim Mirakhur 55b, 309b
Qasim of Sambhal 294, 297ab, 309b
Qasim Sultan 168b, 186b
Qataq Begim 20b
Qauchin 23
Qaytmas Turcoman 151
Qazi 62b
Qipchaq Turk 9b
Qïsïmtay 301, 308, 309ab, 310, 311
Qiwam Ordushah 249, 311, 320
Qïzïlbash 168
Qïzïl Tovachï 233b
Qoch Arghun 212b

Qoch Beg 33b, 69b, 70, 73b, 78, 81b, 89, 89b, 92, 93, 215b, 220, 226ab, 227, 230, 242
Qul Aruq 151
Qul-Bayazid Bökäül 126b, 151ab, 209b, 211b
Qul-Muhammad 171, 182
Qul-Muhammad Baghdadi Qauchin 23
Qul-Nazar Mirza 91b, 93b
Qulï Beg Arghun 211b
Qulï Beg. See Baba Qulï.
Qulka Kashghari 62b
Qurban Charkhi 224b, 348b, 352b, 371, 376
Qutb Khan 294, 298b, 315, 327, 328b
Qutb Sarwani 331
Qutbuddin, Khwaja 267b
Qutham ibn Abbas 44b
Qutlugh Khwaja Kükäldash 93ab, 119, 235b, 240b, 241b
Qutlugh Muhammad 242
Qutlugh Nigar Khanïm (Babur's mother) 8b, 9b, 11, 24b, 27b, 53, 55b, 64b, 75, 86b, 91, 95, 96b, 101b, 102, 120, 126, 156b, 200b
Qutlugh-Qadam Qaravul 126b, 127a, 150b, 210, 233b, 238b, 250b, 258, 259, 263b, 265b, 266, 267b, 296, 320b, 322

Rabi'a Sultan Begim (Qara Köz Begim) 168
Rabi'a Sultan Begim (wife of Sultan-Ahmad Mirza) 19b
Rafi', Sayyid 304, 351b
Rahimdad, Khwaja 304ab, 340, 341ab, 342ab, 343b, 381b, 382
Rahmat Piada 263
Rajab Sultan 28
Ramazan, musician 228b, 229
Rashid Sultan 12
Ratansen 343
Rinish Uzbek 345b, 347
Ruhdam, musician 227, 228b, 229, 241
Rup Narayan, Rajah 293
Ruqya Sultan Begim 9
Rustam Khan 315
Rustam Turcoman 210, 221b, 303, 321, 322
Ruyzard 371b

Sabuktekin, Sultan 137b, 139
Sa'di Shirazi, Shaykh, 183
Sadiq, Pahlawan 362, 363b, 381ab
Sa'dïgh Sa'd 165
Sadr, Khwajagi Mulla 39b
Sa'duddin Taftazani 177b
Saghrïchï 10b
Salih Muhammad 76b
Saliha Sultan Begim 20, 24
Salman Shaykhzada 256b
Samad 65b
Samka, Sayyid 216
Sanga, Rana 168b, 271, 272, 298, 299, 300b, 303, 304, 307b, 308, 309–312b, 316b–324b, 326b, 328b, 329, 333b, 335b, 337ab, 342b, 343, 355, 367b
Sanjar Mirza of Merv 166, 168b
Sankar Khan Janjua 225b, 229b, 248b, 309b
Sankar Qarluq 231
Sarbirahna, Mir 176
Sarïghbash Mirza Itarji. *See* Qambar-Ali.
Sarsan, Mulla 307
Sarwani, Rao 331, 378
Sayf Khan 257
Sayfi of Bukhara 180b
Sayfuddin Ahmad, Shaykhu'l-Islam 177b
Sayfuddin Beg, Hajji 171b
Sayyid-. *See also next element.*
Sayyid Ata. *See* Ahmad Yasavi.
Sayyid Mirza Apaq 168b
Sayyid Oghlaqchï 175
Sayyid Rumi 352
Sayyidim Ali Darban 35b, 125b, 126, 192ab
Sevinchäk Khan Uzbek 234b, 347
Sevindük Turcoman 195, 210, 216
Shad Begim 167
Shadi Bachcha, musician 190
Shadi Khan Givi 148
Shadi, musician 182b
Shadman, wrestler 366
Shah Baba Beldar 358
Shah Beg, Mir 240b
Shah Beg. *See* Shah-Shuja' Arghun.
Shah Gharib Mirza 166, 169
Shah Hasan Beg Arghun 214b, 217b, 226, 229, 233b, 236b, 237, 241, 243, 244, 245b, 330
Shah Hasan Qarluq 238
Shah Husayn Chuhra 42
Shah Husayn Kami 181
Shah Husayn Yaraki Mughul Ghanchi 266, 299, 320b, 322
Shah Imad Shirazi 261
Shah Iskandar 308b, 368
Shah Mahmud Oghlaqchï 152, 198b, 209b, 211b
Shah Mansur Bakhshï 204b, 206
Shah Mansur Barlas 262, 266ab, 267b, 299, 308, 309b, 311, 319b, 322, 355b
Shah Mansur Yusufzai 218b, 219b, 220b, 221b, 236
Shah Mazid Kükäldash 238
Shah Mir Husayn 242b, 250ab, 257b, 261b, 263b, 265b, 266, 307b
Shah Muhammad Dewana 167, 377b
Shah Muhammad Ma'ruf 374b, 377
Shah Muhammad Muhrdar 229, 381b
Shah Muhammad, Ustad 215, 330b, 339b, 357b
Shah Muzaffar 171, 181b
Shah Qasim 345
Shah Qulï (brother of Sultan Ways) 356b

Shah Qulï 361
Shah Qulï, musician 182
Shah Shuja' Arghun 42b, 57b, 58, 185, 144, 152, 165b, 172b, 192b, 204b, 207, 208ab, 210ab, 211ab, 212, 226, 233b, 237, 238, 241, 243
Shah Sufi 93
Shah Sultan Begim 10b, 11ab, 20, 56, 70b, 96ab, 101b, 102ab, 157, 199b, 200ab, 213b
Shahbaz Qalandar 221b, 222
Shahbaz Qarlïgh 109
Shahi 247b
Shahïm Nasir Yüzbegi 114ab, 334b
Shahnazar 210, 216
Shahr Banu Begim (daughter of Sultan Abu-Sa'id Mirza) 169ab
Shahr Banu Begim (daughter of Umar-Shaykh Mirza) 9
Shahrak Beg 363
Shahrukh Mirza 10, 50ab, 163b, 172, 176b, 224b
Shahsuwar Mughul 65b
Shahzada (Shah-Hasan Beg Arghun?) 247b
Shamsuddin Iltutmish, Sultan 342
Shamsuddin Muhammad 358b, 359, 361
Shamu Khel Afghan 245
Sharafuddin Maneri, Shaykh 369b
Sharafuddin Yazdi 223, 291b
Sharif Qarabaghi, Shaykh 381
Sharqi dynasty 376
Shaybani Khan. *See* Muhammad Shaybani Khan.
Shaykh. *See next element.*
Shaykh-Muhammad Abdullah Bökäül 206
Shaykhi 352b
Shaykhi, flutist 171, 182
Shaykhïm Mirshikar 233
Sher Ahmad 361
Sher-Ali Chuhra 81, 158ab
Sher-Ali Oghlan 9b
Sher Beg. *See* Sherka Arghun.
Sher Hajji Beg 10b
Sher Khan Lodi 256
Sher Khan Sur 362b, 365
Sher Khan Tarkalani 251
Sher-Qulï Qaravul Mughul 198ab, 209ab, 216
Sherafkan 303, 320
Sherim Chuhra 156b
Sherim Taghayï 15b, 55, 59, 91, 93, 120b, 124b, 126ab, 149ab, 198, 204, 209b, 211b, 213, 234b
Sherka Arghun (Sher Beg) 125ab, 127, 210
Shïbaq Piyada 227
Shihab, Mulla 339, 378b
Shihabuddin Arab, Shaykh 352
Shihabuddin Ghori, Sultan 137b, 269b, 270b
Shihabuddin Khusraw 381b, 382
Sidi Beg Taghayï 68, 74b
Sidi Qara 61b, 62, 65b, 69b, 88b, 114ab
Sikandar Lodi, Sultan 225ab, 226b, 261, 268ab, 270b, 330b, 333b, 339b, 345, 356b, 363b
Sikandar Shah of Gujarat 302
Siktu 224b, 236
Silhadi 318, 324, 335b, 344
Singh Deo, Rajah 293
Soyurghatmïsh Mirza 224b
Sthirvi Kechi 318
Suhayli, Shaykhïm 174, 179b
Suhrab Mirza 166b
Sulayman 113ab
Sulayman Agha 305, 320, 329b
Sulayman Farmuli 268
Sulayman Mian 257
Sulayman Shah Mirza 266, 319b
Sulayman Shah, Malik 220
Sultan Abu-Sa'id Mirza 6b, 10ab, 20, 11b, 12b, 12b, 13, 15, 18, 20b, 21, 23, 25b, 26b, 27b, 28, 29, 29b, 35b, 50b, 165, 166, 167, 169ab, 170ab, 172, 174b, 177b, 178ab, 188, 189, 225
Sultan Ahmad Khan 3b, 9b, 11b, 16, 81, 101b, 102–103b, 104, 108ab, 109, 110ab, 111, 116, 119, 157
Sultan Ahmad Mirza Dughlat 103b
Sultan Ahmad Mirza I (son of Sidi-Ahmad Mirza) 164
Sultan Ahmad Mirza II 6ab, 8ab, 10b, 13, 14b, 15b, 16b, 17b, 18ff, 24, 25b, 26b, 31b, 50b, 75, 86b, 122, 157, 171b, 173b, 191b, 212b
Sultan Ahmad Mughul 198
Sultan Ahmad Qaravul 33b, 69b, 70, 78
Sultan Ahmad Qazi 16
Sultan Ahmad Tambal 31, 39b, 51ab, 52b, 55, 61ab, 62, 63ab, 64b, 65, 66ab, 88, 90b, 67b, 69b, 71ab, 72ab, 73b, 74ab, 75, 77b, 78, 79ab, 94ab, 97b, 99b, 100, 101, 103b, 104, 105b, 106ab, 107ab, 108b, 109, 110ab, 111ab, 112, 113, 117b, 119ab, 156, 234
Sultan Ali Arghun of Seistan 204b, 232b
Sultan Ali Chuhra 43, 152b, 209b, 216
Sultan Ali Khwabbin, Sayyid 162b
Sultan Ali Mashhadi 181b, 206b
Sultan Ali Mirza 14b, 20, 22b, 27ab, 32b, 36, 37ab, 38ab, 39, 48b, 50b, 51, 58b, 59b, 68, 69, 76ab, 77, 79b, 80ab
Sultan Ali Mirza Begchik 242, 244, 346
Sultan Ali Türk 330b
Sultan Bakht Begim 344b
Sultan Husayn Arghun 20, 23, 76b, 89
Sultan Husayn Mirza (son of Sultan Mahmud Mirza) 27, 68
Sultan Husayn Mirza 21, 26ab, 27b, 29, 32b, 33ab, 34ab, 35b, 36, 37b, 41–42b, 56b, 57ab, 58ab, 82, 85ab, 88, 94, 121b, 122ab, 155ab, 162b, 163–182b, 183ab, 184b, 185, 186b, 188, 191, 205b, 234b, 235, 311
Sultan Husayn Mirza Dughlat 33b, 34, 99b, 103b

Sultan Junayd Barlas 30, 68b, 173b, 259, 263b, 265b, 266, 267b, 299, 307b, 350b, 354b, 355, 370, 371, 376b, 378
Sultan Khalil Mirza 69
Sultan Khalil Sultan 332
Sultan Mahmud Dulday 25, 79
Sultan Mahmud Khan "Khanika" 2b, 3b, 19ab, 6, 9b, 11b, 13b, 14, 15, 16, 17ab, 19b, 29b, 30b, 31, 32b, 51b, 54b, 55ab, 62, 68b, 69, 71b, 72, 76b, 88, 94ab, 96b, 98b, 99b, 100ab, 101ab, 03b, 107ab, 108b, 109, 110ab, 111, 116, 119ab
Sultan Mahmud Mirza 6b, 12, 25b–30, 14b, 20, 21b, 23ab, 24, 33b, 34, 35b, 50b, 68–69b, 121, 122, 124, 165, 167
Sultan Malik Kashghari 13, 20b, 21
Sultan Mas'ud Mirza (son of Soyurghatmïsh Mirza) 224b
Sultan Mas'ud Mirza (son of Sultan-Mahmud Mirza) 20, 24, 26b, 28, 29b, 30, 33ab, 38ab, 42ab, 44, 56ab, 58, 68, 82, 165b, 168ab, 189, 344b
Sultan Muhammad Arghun 65
Sultan Muhammad Bakhshï 211b, 239b, 265b, 266, 306b, 321, 345, 351, 358b, 380b, 363b, 364
Sultan Muhammad Dulday 25, 79, 183b, 184b, 209b, 237, 242b, 243, 262, 266, 298b, 315, 329, 355b, 375
Sultan Muhammad Kalpuk 105b–106
Sultan Muhammad Khanika 55b, 71b, 72ab, 100, 102
Sultan Muhammad Mirza (son of Bayqara Mirza) 163b
Sultan Muhammad of Badakhshan, Shah 11b, 29b
Sultan Muhammad Sighal 39
Sultan Muhammad Ways 39b, 101, 112, 113b
Sultan Muhammad, builder 360
Sultan Murad Mirza 168
Sultan Nigar Khanïm 12, 27, 28, 96b, 102, 200b
Sultan Nizhad Begim 168
Sultan Pashai 193ab
Sultan Qulanchaq 183b, 185, 187b
Sultan Qulï Chanaq 55, 64b, 127b, 150b, 161ab, 207b
Sultan Sa'id Khan 11, 12ab, 102b, 200b, 244, 246, 251b, 332
Sultan Sanjar Barlas 197, 199b
Sultan Tirahi 243b
Sultan Ways of Swat 219ab, 221
Sultan Ways 356b
Sultan Ways Mirza (Khan Mirza, Mirza Khan) 10b, 12, 13b, 27, 68, 76b, 77, 102, 123b, 124b, 149, 163b, 167b, 197–202, 207b, 209b, 211b, 213b, 237b, 240, 245b
Sultanïm Begim (daughter of Sultan Ahmad Mirza) 20
Sultanïm Begim (daughter of Sultan-Husayn Mirza) 167b, 176, 234b, 235
Sultanïm. *See* Muhammad Khanika.
Sur Afghan 148
Surpa 230ab

Tabib, Sayyid 156b
Taghayï Beg. *See* Muhammad-Dost.
Tahamtan Beg 175b
Tahmasp, Shah 305, 329b, 345b, 347ab, 354
Tahir Beg Dulday 76b, 95b
Tahir the Axman 267b, 310b, 364b
Taj Khan Sarangkhani 363b, 364ab, 378ab
Tajik 3b
Tajuddin Mahmud 212b, 248b
Tambal. *See* Sultan-Ahmad Tambal.
Tamerlane. *See* Timur Beg.
Tang dynasty 271
Tang-Atmïsh Sultan 371
Tarklani Afghan 251
Tarkhan 20b
Tarkhan Begim 20b, 21b
Tatar Khan Gakhar 228ab, 229b, 231
Tatar Khan Sarangkhani 294, 304b, 329
Tatar Khan Yusufkhel 225ab, 258b
Taus Khan Yusufzai 220b
Temür Usman 176
Tengriberdi Samanchi 57, 175b
Tengriberdi Qauchin 193b, 209b, 211, 217, 237, 238, 242b, 308b
Tengriqulï 227, 228b, 229, 241, 246, 266
Tezak 126b
Timur Beg 6b, 9b, 22, 37, 44b, 45b, 46ab, 49ab, 50, 97, 122ab, 142b, 163ab, 164b, 168, 175b, 215, 224b, 270b, 291b
Tokhta Buqa Sultan 200b, 338, 351b, 373ab, 378, 374, 376
Toqa Beg 65b
Tolmïsh Uzbek 376
Tolun Khwaja 39, 52ab
Tufan Arghun 208b
Tufan, Sayyid 255
Tufayli. *See* Hasan-i Ali Jalayir.
Tuka Hindu 295b
Tüläk Kükäldash 199b, 241b, 356b
Tun Sultan 12b
Turcoman 68
Turdï Beg Khaksar 247, 252b, 263ab, 328ab, 329b
Turdï Beg, brother of Qoch Beg 266ab, 303, 319b, 328b, 332b, 338b
Turdika. *See* Turdï Muhammad Qipchaq.
Turdï Muhammad Qipchaq, Turdika 227b, 236b, 260b, 321, 326b, 362b, 366b, 367, 368b
Turk 2b
Turk Ali, Mulla 217, 311b
Tursun Muhammad Sultan 356b
Turuq-Shal 61b

Ubaydullah Khan Uzbek 11, 167, 206b, 301b, 346a, 347ab, 354ab
Ubaydullah Ahrar, Khwaja 7, 18b, 22, 54, 23b, 24, 26, 37b, 59, 83b, 118b, 119, 346, 351b
Udai Singh, Rawal 318, 324
Ughanberdi 221ab, 228b, 372ab
Ulugh-Beg Mirza I 9b, 10, 45b, 46b, 50ab, 91b
Ulugh-Beg Mirza II Kabuli 19, 22, 58, 122, 128, 136ab, 157b, 178, 160, 165, 167b, 170, 178, 198
Ulugh Khan. *See* Sultan-Mahmud Khan.
Ulus Agha 12b
Umar Beg, Amir 175b, 206
Umar-Shaykh Mirza I 6b, 163b
Umar-Shaykh Mirza II 3, 4b, 5b–9b, 12b–15b, 16, 17b, 18, 19ab, 27b, 31b, 32b, 39b, 52, 75, 96, 110b, 111b, 121
Umed Aghacha 8b, 12b
Urus Arghun 175
Usman, Mullazada Mulla 178
Uthman, Caliph 44b
Uyghur 23, 73b
Uzbeks 1b
Uzun Hasan Aqqoyunlu 28
Uzun Hasan Turcoman 16b, 18, 24b, 51ab, 52b, 53ab, 61ab, 63ab, 76b, 94b, 109b

Vijayanagar, rajah of 272
Vikramaditya, Rajah 46b

Wali Beg 171b, 174
Wali Beg Qipchaq 29b, 33ab, 35, 38, 42, 57, 81b, 122, 124, 125b, 155
Wali Khizanachï 118, 183b, 210, 217ab, 230b, 258, 262, 265b, 266, 267b, 295, 299 (?), 320
Wali Parschï 352b
Wali Qasim Qaraquzi
Wali Qïzïl 254b, 266, 268, 299 (?), 338, 355b
Ways Khan 9b
Ways Laghari Tughchï 15, 17ab, 39ab, 55, 59, 60b, 61b, 62, 65b, 69b, 72b, 74b, 95, 128, 302, 346b
Ways, Shaykh 55, 95
Waziri Afghan 245
Wormwood Khan. *See* Muhammad Shaybani Khan.

Yadgar Muhammad Mirza 85ab, 165, 168, 174b, 175
Yadgar Nasir Mirza 352b
Yadgar Sultan Begim 9
Yadgar Taghayï 346
Yahya Maneri, Shaykh Sharafuddin 369b
Yahya Nohani 246b, 375b, 379
Yahya, Khwaja 37b, 38, 59b, 78b, 80ab, 84b, 118b, 357b, 363
Yaka Khwaja 336, 372b, 374b
Yangï Beg Kükäldash 251b
Ya'qub, Khwaja 118b
Ya'qub Ayyub Begchik 33b
Ya'qub Beg Aqqoyunlu 173, 176, 180
Ya'qub of Charkh, Mulla 137
Ya'qub Khel 233
Yar Ali Bilal 55b, 67, 121, 308b
Yar Husayn Yusufkhel 145, 146b, 159b
Yarak Taghayï 55, 72b, 161b, 196b, 209b, 211b
Yarak, Mulla 249b
Yïlanchuq 125b
Yolchuq 60
Yunus, Khwaja 137b
Yunus Ali 229, 235, 236b, 263b, 266ab, 267b, 296, 300, 307, 308, 322, 339, 351b, 366b, 367, 372b, 378b
Yunus Khan 5b, 6, 7b, 8, 9b–12b, 15b, 20, 27, 96b, 200b
Yusuf, Khwaja, musician 2b
Yusuf, prefect of Karnon 118–119
Yusuf Ali 227, 228b, 229
Yusuf Ali Bökäül 220b
Yusuf Ali Kükäldash 183, 190, 191
Yusuf Ali Rikabdar 220, 237, 248
Yusuf Ayyub Begchik 121b, 125b, 154ab, 162
Yusuf Beg Oghlaqchï, Sayyid 22, 43, 59b, 125b, 126, 175, 198b, 311
Yusuf Mujum, Sayyid 73b
Yusufzai 146b

Zahid Khwaja 315, 378
Zayn, Shaykh 252b, 268, 300, 312b–314b, 316b, 325, 367, 378b
Zaynab Sultan Begim (Babur's wife) 27b
Zaynab Sultan Begim 344b
Zubayda Agha 168b
Zubayr of Ragh 155, 183b, 184, 202b, 213
Zuhra Begi Agha 27, 28b, 27b, 79b–80b
Zu'n-Nun, Shaykh 32b
Zu'n-Nun Arghun 33, 42b, 57b, 121b, 155, 158b, 165b, 172–73, 176b, 183, 185, 186b, 190, 192ab, 204b, 205ab, 211b

Index of Places

TOPONYMS by modern spelling, followed by Arabic-script spelling in the *Baburnama*, with modern coordinates (sources of coördinates: for places in the former Soviet Union: U. S. Army Topographic Command, *U.S.S.R. Official Standard Names;* for Afghanistan: Adamec, *Gazetteer;* for Pakistan: Garren & Page, *Gazetteer of Pakistan;* for India and Pakistan: *Imperial Gazetteer of India;* coördinates marked with asterisks are approximated from U.S. Defense Mapping Agency maps). Rivers and bodies of water are in italics; mountains are in boldface; regions and provinces are in small capitals. See also classed indexes at end for city quarters, gates, streets, bridges, kiosks, pavilions, mosques and gardens. Numbers refer to text folios.

Ab. See also Ao, O.

Ab-i-Istada آب ایستاده 138, 153ab

Ab-i-Khan آب خان (? Rabat-i Sarhang) 67b, 69b

Ab-i-Rahmat آب رحمت (Samarkand) 46, 48

Aba Meadow ابا قوروغی (Kabul) 126ab

Abapur اباپور (? Chandwar) 358

Abuha ابوهه (2 mi. sw of Barikot on the Swat River) 236

Abyar Meadow آبیار قوروغی (Samarkand) 39

Adampur آدم‌پور (? bet. Kalpi & Kora) 361b, 379

Adinapur آدینه‌پور (near the mod. Jalalabad) 131b–132b, 137b, 134ab, 214, 249

Adusa ادوسه (? Etawah) 358b

AFGHANISTAN افغانستان 128, 131b, 138, 141, 147, 225

Agra اگره (27-10 78-0) 256ab, 267a–269, 274, 291b, 292b, 294ab, 296, 298ab, 299b, 304b, 309b, 325b, 326, 328b, 330–31, 335b, 339, 341b, 344b, 345, 347, 348, 351, 354, 356a–358, 362, 364b, 375, 377, 380

Ahangaran آهنگران 54b, 98b, 99b, 103b

Ahar اهار (24-35 73-44) 297b

Aibak ایبک (36-12 68-1) 121, 308b

Aivadzh آویاج (36-59 68-2) 56b, 68, 120b, 124b

Ajar آجر (35-22 67-30*) 120b, 121, 122ab, 126b, 155, 184b

Akhsi اخسی (40-51 71-22*) 4b, 5, 6, 7b, 9, 13b, 17ab, 18, 23, 25, 31b, 32, 48b, 51b, 52ab, 54b, 61b–63b, 72ab, 74ab, 77, 78, 103b, 104, 108, 109–111, 113b, 114, 117–18, 119, 234ab

Akriyawa اکریاوه (?) 254b

Ala Qorghan الاقورغان (= Ikhtiyaruddin Fort, q.v.)

Ala Say الا سای (34-53 69-43) 139b, 140

Ala Tagh الاتاغ (? s of Qalat) 158b

Alay Mtns. الای 80

ALAYLUQ ORCHIN آلایلوق اورچینی (? Fergana) 104

Alghu Tagh الغرتاغ (Taligan) 35

Ali Masjid علی مسجد (34-2 71-16) 233, 243b, 244, 253

Aliabad علیاباد (? Samarkand) 86

ALINGAR النگار (34-50 70-21) 133, 154, 251

ALISHANG علیشنگ (34-47 70-6) 133, 154, 214, 251

Almalyk المالیغ (mod. Kuldzha, Turkistan) 1b

Almar المار (35-50 64-32) 184b

Almatu الماتو (mod. Vernyy 43-15 76-57) 1b

Alwar الوار (27-34 76-36) 308, 325b–327, 381

Ambahar انباهر (34-30 71-30) 221

Ambala انباله (30-21 76-50) 262

Amla آمله (? Dara-i Nur) 249b–250a

Amroha امرهار (28-55 78-28) 380

Anabar Kuh عنبرکوه (Konduz) 35b

ANATOLIA روم 129, 264, 311, 319, 364

Andarab اندراب 29b, 123ab, 125b, 128, 130b, 140b, 238, 332b

Anderana اندرانه (? on the Sohan) 230b–231b

Andizhan اندجان (40-48 72-23) 2ab, 3, 4ab, 5, 6b, 7ab, 8b, 9, 10, 13–14b, 15b, 16b–18, 25, 27b, 31b, 32ab, 34, 37b–39, 51b–55, 58b, 59b, 61–62, 63ab, 64b, 65b–66b, 67b, 69b, 70b–72, 73b–74b, 77, 78, 79b, 94, 97b, 104–105b, 106b, 107b, 108, 109, 110–111, 112b, 119ab, 122b, 131b, 140b, 144b, 156, 176, 200b, 234, 236, 352b

Andkhui اندخود (36-57 65-7) 26, 122, 165, 168, 175, 204b

Anwar انوار (mod. Anwara, 27-13 78-11) 331b, 357, 358

Ao Dara آب دره (35-48 66–67-39) 130b, 155, 202b

Aqar Tozï آقار توزی (? Zaamin) 19.

Aq Kotal آق کوتل (Samarkand–Khodzhent) 69

Aq Qachghay Yaylagh آق قچغای (Ura-Tyube) 13

Aq Saray Meadow آق سرای اولانگی (Karabagh, Kabul) 126

Aq Su آق سو (Ura-Tyube) 18

ARABIA عربستان 279

Archakent ارچه‌کینت (? near Kassan) 72

Arkhian Fort ارخیان (? Fergana) 73

Armian ارمیان (? Fergana) 70b

Arrah آری (25-34 84-40) 368b, 369

Arys ارس (N of Tashkent) 8

Ashpara اشپره (Mughulistan) 10

ASTARABAD استراباد 26ab, 36, 41ab, 42b, 57b, 58, 165ab, 166b, 168, 171ab, 173, 279, 286

Astarob استراب (?) 162b

Atar اتر (? Laghman) 134, 214b, 249b, 250b

Atrauli اترولی (28-2 78-17) 331

Awbaj. See Aivadzh.

Ay Tughdï ای توغدی (? on the Baran) 161b, 162

Aysh Hill پشتهٔ‌عیش (Andizhan) 66, 106

AZERBAIJAN آذربایجان 28, 139, 175b, 291b

Baba Hasan Abdal باباحسن‌ابدال (Kandahar) 208b, 210b

Baba Ilahi باباالهی (Herat) 163b

Baba Kara باباقرا (Bajaur) 218b

Baba Khaki باباخاکی (Herat) 13, 204b

Baba Luli باباالولی (Kabul) 198a

Baba Tükäl's Langar باباتوکل‌لنگری (Andizhan) 108a

BADAKHSHAN بدخشان 1b, 10b, 11b, 12b, 26ab, 27b, 28b, 122, 125b, 129, 130, 132, 139b, 140b, 154b–156, 181, 183b, 202b, 203, 213ab, 218b, 244ab, 270, 327

Badam Chashma بادام‌چشمه (? bet. Butkhak & Barikao) 132, 145, 242, 251b

BADGHIS بادغیس (N of Herat) 172b, 184b, 185, 192

Badpakh Pass بادیخ (34-38 69-50) 133, 215, 249

BADRAO بدراو (mod. Tagao) 133, 140, 249

Baghat-i-Jam باغات جم (? Gulbahar) 241

BAGHLAN بغلان 237b

Bahar بهار 244b, 245

Bahat بهت (=*Jhelum*) 224b, 225, 273

Bahlolpur بهلولپور (31-42 73-18) 255

Bahraich بهرایچ (27-35 81-36) 292b, 370b

Bai, Dara-i درهٔ بای (35-42 66-3) 184b

BAJAUR بجور 131b, 134ab, 140b, 216b, 217–219b, 220b, 221, 222, 234b, 236b, 237, 243b, 249b, 250ab, 269, 277–78, 279b, 286ab

Balkh بلخ (36-46 66-53) 8b, 29, 36, 41, 42, 45, 57, 68, 122, 129, 130, 136, 139b, 163b, 165b, 167, 173, 175b, 183b, 184b, 185, 187b, 218b, 227, 251b, 256, 261, 291b, 308b, 347, 348, 349, 350, 380b

Ballooa بلوه (Benares) 364b

Balinath بال‌نات جوکی‌نینگ تاغی 254b

Bam, Dara-i درهٔ بام (35-5 63-28*) 184b

Bamian بامیان (34-49 67-49) 58b, 120b, 130b, 136, 162b, 183b, 195b, 242

Banas بناس 273

Band-i Salar بند سالار (? Andizhan) 32, 72

Bangarmau بنگرمو (26-54 80-13*) 338

BANGASH بنگش 14, 131, 132b, 139b, 145, 146b, 147b, 148, 161, 225, 239b

BANNU بنو 128, 138, 146b, 147b, 149, 233

Banur بنور (30-34 76-47) 261b

Baqishliq Valley باقیش‌لیق قولی (bet. Chashma-i-Tara & Gardez) 238b

Bara باره 146, 243b

Bara Koh براکوه (E of Osh) 2b, 3

Barak برک (? near Barmal) 149b

Barakistan برکستان (S of Zurmat) 139b

BARAN باران (Kabul River below junction with the Panjshir) 202, 240a

Baran باران 125, 133a–134, 135b, 142a–143, 154b, 161b, 162, 202, 248b, 240, 249a

Bari باری (26-39 77-36) 273b, 285b, 330b

Barikao باریک‌آب (34-19 70-43*) 242b, 245b, 251b

BARMAL فرمل 128, 131, 139b, 146b, 148ab, 149b

Bayana بیانه (26-54 77-17) 273b, 274, 291b, 292, 294, 297b, 299, 300, 302, 303–4, 307b, 309–10, 311, 318b, 325b, 327, 328ab, 342, 343

Bazarak Pass بازارک (= Parandev) 130ab

Beas بیاه 258, 273

Begtut بیگتوت (34-33 68-56) 157b

Belcheragh بیل چراغ (35-50 65-14) 41b, 165b
Benares بنارس (25-20 83-0) 383, 462b, 363b, 364b
Bengal بنگاله 271–73, 278b, 282b, 283, 355, 357, 368–69, 376
Beshkent بیشکینت (Samarkand) 94ab
Besud بیسوت (34-27 70-27) 220b
Betwa بیتوی 335b
Bhander باندیر (25-44 78-45) 284, 332b, 336
Bhasawar بهساور (27-2 77-3) 310, 328
Bhera بهره (32-29 72-55) 145, 222–23, 224–26b, 228ab, 229b, 231–32, 235b, 248b, 259b, 269–270b, 275b, 292, 304b, 345, 361b
Bhilsa(n) بهلسان (22-30 77-50) 272, 335b
Bhujpur بهرج پور (bet. Bihiya and Buxar) 367
Bhuranpur. See Burhanpur.
Bhusawar. See Bhasawar.
Bianwan بیاوه (Agra) 304b
Bibi Mahruy بی‌بی ماهروی (Kabul) 198
Bigram بگرام (Peshawar) 145b, 146, 232b, 233, 253–54
Bihar بهار 270ab, 292, 293, 356b, 366b–68b, 370, 371, 374b, 375b, 376, 377
Bihiya بهیه (25-33 84-28) 367
Bihzadi بهزادی (24-42 69-2) 235, 246b, 247, 248
Bikhrata بیخراتا ، بیچراتا (? on the Jaxartes) 72, 109
Bila بیله (? Multan) 150b
Bilaur بیلور (? Kalpi) 380
Bimrugiri بیمروکری (?) 254b
Biskent. See Pskent.
Bistam بسطام (Semnan, Iran) 165b, 347
Bisut بیسوت 228b
Bolan بولان (?) 133
Bödänä Meadow بودنه‌توروغی (Samarkand) 48, 82b
Börkä Yaylagh بورکه‌ییلاقی (Yar Yaylagh) 55b, 78b
Budaun بداؤن (28-4 79-10) 168b, 329
Bukhara بخارا (39-47 64-26) 3b, 5, 11, 19b, 21b, 22b, 30, 36–39, 45ab, 48b–49b, 69, 76, 78b, 79b, 86, 129, 131b, 132, 301b
Buli بولی (?) 293
Burhanpur برهانپور (Bhuranpur, near Chanderi) 333, 336
Bust بست (31-30 64-22) 57b, 165b
Butkhak بتخاك (34-30 69-21) 242, 360
Buxar بکسر (25-35 83-59*) 292b, 366
Cain's Tomb قابل نینگ گوری (Kabul) 246
Cathay خطای 7, 47b, 101b, 102b, 103, 129. See also China.
Chachauli چچاولی (26-31 79-33) 361b
Chaghanian چغانیان 26b, 56ab, 81, 120b, 265
Chaghcharan چخچران (34-32 65-15) 172b, 192b
Chakman [Saray] چیکمان (vic. of Andkhui) 26, 165, 169
Chalak Meadow چالاك (Kabul) 126b, 128b
Chaltu Meadow چلتو (Chaghanian) 81
Chambhal چنبل 273, 285b, 332, 340, 344
Champaran چپارن 293
Chanaran چناران (40 mi. NW of Mashhad, Iran) 165
Chanderi چندیری (24-43 78-9) 169b, 272, 324, 331b, 332b, 333ab, 334b, 335b, 339
Chandwar چندوار (mod. Firozabad, Agra 27-9 78-23) 274, 299b, 315, 328b, 331b, 258
Chaparghatta چپرگده (Kalpi) 361b
Chardzhou چارجو (39-5 63-35*) 58b
Charkh چرخ (33-48 68-56) 137, 178
Charyak. See San-u-Charyak.
Chash Töpä چاش تویه (? Gulbahar) 202
Chashma-i-Tara Pass چشمه‌تره (Kabul–Gardez) 238b (Pers. only), 239b
Chatsu جاتسو (26-36 75-57) 293
Chaturmuk چترموك (Sikandarpur) 370b
Chaupara چوپاره (= Chapra, 25-47 84-43*) 376, 377
Chaupara چوپاره (on the Kurram) 131, 148ab
Chausa چوسه (25-31 83-54) 365b, 366
Chausa چوسه (near Bhasawar) 328
Chechaktu, Chechaktu چیچکتو (35-43 64-6*) 184b, 187b
Chehil Dukhtaran, Herat چهل دختران (35-6 62-19) 185, 188
Chenab چناب 223b, 224b, 225, 228, 255, 273, 285b, 365b
Cheragh Meadow حرعالانگ [sic] (Herat) 191b
Cheraghdan چراغدان (? E of Chaghcharan) 193
Chighan Sarai چغان سرای (34-53 71-9) 134ab, 144
Chihil Qolba چهل قلبه (? near the Baran River) 248b
Childukhtaran چهل دختران (Andizhan) 66, 104b
China چین 129. See also Cathay.
China Fort چینه (34-41 69-42?) 241
Chiniot چنیوت (31-43 73-0) 223b, 224b

Chir(chik) چیر 8b, 13, 17, 19ab, 22b
Chitar چتر (? on the Ghagar) 261b
Chitor چیتور (24-53 74-39) 272, 273b, 335b, 343, 345
Chitu چتو (? Logar) 145
Chotiali چوتالی (? Duki) 152
Chunar چنار (25-7 82-53*) 362b, 363b-365, 378ab
Churghatu جورغاتو (? Bajaur) 221
Ctesiphon کسری طاقی (Iraq) 49
Dabusi دبوسی (Zeravshan) 22b, 78b, 87b
Dahana دهنه (35-54 68-30) 124b, 126, 155b, 184
Dakhkat دخکت (39-42 69-15) 96b, 97, 99ab
Dalmau دلو (26-2 81-4*) 301, 302b, 377b, 378, 379
Damghan دامغان (Iran) 165b, 167, 345b, 347
Dandan Shikan Pass دندانشکن (35-16 67-37) 183b
Dara Gaz دره‌گز 6b
Dargham درغم (Samarkand) 45, 78b, 79
Darunta درونته (34-29 70-22) 249ab
Darwaza دروازه (?) 221
Dasht دشت 145, 148-150b, 151b, 233
Dasht-i-Shaikh دشت شیخ (? Ghorband) 135b, 136
Dawartin داورتین (? Kafiristan) 249
Deccan دکن 271
Deh-i-Afghan ده‌افغان (outskirts of Kabul) 216, 237b
Deh-i-Ghulaman ده‌غلامان (= mod. Basaul, 34-15 70-52) 244b
Delhi دهلی ، دلیّ (28-39 77-13) 256ab, 261, 262, 267b, 268, 270b, 273, 292, 294, 295b, 296, 298, 311b, 325b, 329b, 245
Derapur دیره‌پور (26-25 79-47) 361b
Dhar دهار (22-36 75-18) 46b
Dholpur دهولپور ، دولپور (26-42 77-54) 273b, 291b, 294, 298b-299b, 304b, 305, 312b, 330ab, 333b, 339, 341b, 344, 353b, 354, 356b, 358
Dinkot دینکوت (ca. 32-59 71-34) 131, 148, 223b, 235b
Dipalpur دیپالپور (30-40 73-39) 132, 261, 273b, 292, 300b, 325, 326
Diri Pass دیری 133
Diurin Defile دیورین‌تنگی‌سی (W of Kabul) 128, 247. See also Diurin Meadow.
Diurin Meadow دیورین‌اولانگی (W of Kabul) 130. See also Diurin Defile.
Diyul دیول (? near Samarkand) 89
Doab میان‌دوآب 257, 263b, 292, 296, 297, 304, 311b, 315, 325b
Dowshi دوشی (35-37 68-41) 29b, 123b
Dudar, Robat-i رباط دودر 167
Dugdugi دگدگی (?) 362ab
Dughaba دوغابه (Konduz) 136
Duki دکی (30-9 68-34) 138, 141, 150, 152, 225
Dun دون (Una Dun, Hoshiarpur 31-28 76-16) 257ab, 260-61b
Dungarpur دنگرپور (23-53 69-50) 324
Dur Nama درنامه (35-29 69-50) 135b, 248b
Dushanbe دوشنبه 347
Dzhizak دژك (40-6 67-50*) 13b, 95b, 96
Egypt مصر 50
Ekri Yar ایکری‌یار (?) 125b
Etawah اتاوه (26-46 79-1) 294, 298b, 299b, 305b, 327, 328b, 358b, 359, 380, 382
Fakhruddin Ölümi فخرالدین‌اولومی (? Murghab) 184b
Falul فلول (36-11 69-9) 35, 122b
Fan فان 81b, 82
Fanakat فناکت = Shahrukhiyya, q.v.
Farkat فرکت (? Fergana) 96b, 116
Farmul. See Barmal.
Fatehpur فتح‌پور (near Chapra) 377ab
Fatehpur فتح‌پور (near Rapri) 358, 380b
Fergana فرغانه 1b-5b, 6b, 8, 10, 12b, 32, 45, 48b, 54, 104, 108, 120, 129, 140b, 181
Firozpur فیروزپور (27-45 76-58) 327ab
Gabarik گبرك (Kafiristan) 131b
Gambhir گنبیر 339
Gandak گندك 273, 368
Gandamak گندمك (34-18 70-2) 233, 245b, 252
Ganges گنگ 273, 278b, 294, 299, 307b, 329, 331, 336, 350ab, 352b, 355b, 362b, 363, 365ab, 366b, 368b, 370, 371ab, 377b, 379
Gangota Fort گنگوته (Kangra district) 257, 260b
Gardez گردیز (33-37 69-9) 139, 145, 238ab, 239b, 295b
Garg کرك (? bet. Gandamak and Quratu) 233b
Garm Chashma گرم چشمه (? on the Kabul River) 243, 252b
Gava غوا (41-7 71-7) 116, 117ab
Gazargah گازرگاه (Herat) 191
Ghaggar گهگر ، ککر 261b, 262
Ghain غین (? Bajaur) 162
Gharjistan غرجستان (upper Murghab) 141, 192b

Ghazipur غازی‌پور (25-36 83-36) 282, 296b, 307b, 365, 377

Ghazna Namangan غزنه نمنگان (= mod. Namangan?) 73

Ghazni غزنی (33-33 68-35) 128, 131, 137b–139, 141b, 142, 144–45, 152b–153b, 162ab, 187b, 192ab, 202b, 207, 215, 224b, 225, 234ab, 252, 260, 270b, 295b, 296, 311, 360

Ghiyaswal غیاث وال (?) 232

Ghorband غوربند (35-6 68-10) 125, 130b, 135b, 136, 183b, 197ab

Ghori غوری 124b, 184, 242, 308b. See also Dahana.

GHUR غور 128, 141, 172

Ghuram کهرام (30-7 76-29) 295b

Gizhduvan غجدوان (40-7 64-15) 175b

Godna گوندنه (25-47 84-39) 374b, 376

Gogra گگر 273, 338ab, 376

Gomati گومتی 273, 338, 364b, 378b, 379

Gosfand Lyar Road گوسفند لیار (Bannu) 148

GUJARAT گجرات 270b, 271, 282b, 301b, 302

Gulbahar گلبهار (35-8 69-18) 143, 202, 240b, 241

Gulkana گلکنه (? Kabul) 128ab, 233b

Gumal گومل (32-30 68-51) 149b, 150

Gumbazak Pass گنبذك كوتل 183b

Gurgan گرگان 165

Gurh Kattri گوره کتری (Peshawar) 145b, 146, 232b, 233

Gurzuwan گرزوان 41, 122, 141, 184b

Gwalior گوالیار (26-12 78-9) 268ab, 273b, 291b, 292b, 294, 298b, 304ab, 309b, 312b, 315, 339, 340–43b, 381b, 382

Ha Darwesh Plain هادرویش (bet. Khodzhent & Kanibadam) 4b, 98

Haft Bachcha Pass هفت بچه (Hindu Kush) 130b

Hajjipur حاجی‌پور (25-41 85-12*) 374b

Hajji Tarkhan (Astrakhan) حاجی ترخان 164

Haldi هلدی (26-6 83-56) 370b, 371, 374b

Halwa Chashma حلوا چشمه (?) 165b

Hamtatu Pass هم تاتو کوتل (? Punjab) 224

Hangu هنگو (33-32 71-4) 146b, 147b

Hari Rud هری رود

Harwar هرور (?) 261

Hashnaghar هشنغر (NE of Peshawar) 131b, 221, 242b, 243b, 275b, 276, 279b, 281

Hasht Yak هشت یك (? Fergana) 98

Haswa اسوه (25-53 80-55) 362

Hati هاتی (? Punjab) 232

Hazarasp هزاراسپ (Khwarazm) 29

Helmand هرمند 136, 192b

Herat هرات (34-20 62-10) 2b, 12b, 13, 21, 85, 155, 163b, 164, 166, 167b, 168b, 170ab, 172b, 173, 177b, 178, 179b, 180, 183, 185, 187b, 188–90, 191–92b, 197, 204b, 205, 206b, 207ab, 213, 339, 345b, 347ab

Hindu Kush هندوکش 26b, 28b, 124, 128, 130, 133, 142, 170, 223, 270b, 272b

HINDUSTAN هندوستان 4b, 13b, 22, 26b, 45b–46b, 97, 129, 131ab, 133b, 135ab, 138–41, first invasion 145ff., 159b, 168ab, 169b, 207b, invasion planned 213–14b, 219, invasion 222–33, 235, 246, last invasion 251b ff., description of 270b ff., revenues 292ff., 294b, 295b, 296, 298, 299b, 300, 301, 303ab, 305, 309, 320b, 326, 328, 329b, 332b, 335b, 340b–341b, 345, 351b, 357ab, 359ab, 360b, 380b

Hissar حصار (38-31 68-35) 9, 20b, 23b, 26b, 27b, 28, 30ab, 32b–34, 35b, 36, 37b, 328, 39b, 42b, 56b–58b, 63b–64b 68, 69, 81–82, 90b, 99ab, 12ab, 122–23, 129, 140b, 144b, 156, 165b, 166b, 167, 173, 265, 347–348b, 356b

Hissar Firoza حصار فیروزه (29-10 75-44) 363ab, 292, 297, 305

Hormuz هرمز (Persian Gulf) 4b

Huni هونی (? Gardez) 240

Hupian Pass هوپیان (? Kabul) 125, 345b

Hushyar. See Uchyar.

Ikhtiyaruddin Fort اختیارالدین (Herat, = Ala Qorghan) 197, 205b

IKI SU ARASI ایکی سواراسی 52b, 64b, 70b, 72 (≈ Rabatak Orchin, q.v.)

ILAK ایلاك 120ab, 124b

Ilamish ایلامیش (vicinity of Andizhan) 65, 71

Ilan Otï ایلان اوتی (? Samarkand) 95b

Inderi اندری (15 mi. N of Karnal, Punjab) 256b

INDIA. See Hindustan.

Indian Ocean عمان 273

Indus سند 131, 136, 146ab, 148, 150b–152b, 222b, 223b, 231b, 232, 254ab, 272–73b, 275, 296

Iraj ایرج (? bet. Kalpi & Bhander) 332b

IRAQ عراق (Western Iran) 10ab, 26b, 28ab, 29b, 129, 142b, 165, 166bk 169, 173, 175b, 177, 180, 182, 210b, 294, 305, 329b, 347, 369

Iron Gates آهنین دربند 26b, 124, 265. See also Quhlugha.

Isfara اسفره (40-7 70-38) 3b, 30b, 71b, 78

Isfedak Fort اسفیدك (?) 82b, 83b

Ishkamish اشکمش (36-23 69-19) 35, 122b, 156, 181, 202b

Istalif استالیف (34-53 69-1) 136ab, 143, 240, 246, 247b

Istarghij استرغج (34-53 69-6) 136, 157b, 215b, 247b–248

Itmak Dabani ایتماك دابانی (bet. Samarkand & Shahrisabz) 49

Jagdalak جگدلك ،جیگدالیك (34-26 69-46) 145, 214, 245b

Jajmau جاجمو (mod. Kanpur) 301

Jalesar جلیسر (27-28 78-19) 299b, 331b, 377b (?)

Jalisar جلیسر 356b

Jam, (Turbat-i) جام (35-15 60-37*) 180b, 347b, 354

Jam(rud) جام (34-0 71-22) 145b, 146, 244

Jandol جندول (34-49 71-45*) 216b, 219ab

Jangalak جنگلك (34-54 68-31) 160, 161b, 195b

Jaunpur جونپور ،جونه‌پور (25-44 82-41) 173b, 270b, 293, 296b, 303, 307ab, 354b, 364b, 365, 370, 371, 375b, 378

Jaxartes خجند سویی

Jhakan جاکین (Etawah) 358

Jhelum جیلم. See Bahat.

Jhelum جیلم (mod. town 32-56 73-47; old town on left bank of river) 254b

Jomandna جومندنا (?) 361

Jud جود (Salt Range) 223, 224, 254b

Judak جودك (? Samarkand) 95b

Jumna جون 263, 267b, 268, 273, 299b, 300b, 339, 344b, 356, 357, 358b, 361, 397ab, 380b

Juy-i Shahi جوی شاهی (? near Adinapur) 145b, 233, 242b, 244, 249b

Kabadian قبادیان (37-25 68-12) 120b, 356b

Kabud کابد (Samarkand) 44, 59b

Kabul کابل (34-30 69-10) 4, 6b, 10b, 11, 13b–14b, 20, 22, 27b, 29b, 45b, 123, 124b–128, description 128b–144b, 145, 146b, 147, 154, 155, 159, 160, 165, 167ab, 168b, 169b, 170, 171b, 172b, 177, 178, 183b, 187b, 188, 192, 193, 197–204, 207b, 212b–213b, 214b, 215ab, 218b, 220ab, 222, 224b, 225ab, 227, 229b, 231b, 233ab, 235–36, 237b, 239b, 240, 241b, 242, 243b–246, 248, 251b, 258, 261, 263, 269–270b, 272ab, 279, 280, 286b, 294, 295ab, 298, 300b, 305, 307ab, 311ab, 325, 327, 330, 339, 345b, 346, 348b, 350, 351, 352b, 356b, 357b, 358b–360, 361b, 364ab, 375, 380b, 381

Kachakot کچه‌کوت ، کیچه‌کوت (? confluence of the Harru and Indus?) 159b, 222b, 238, 254

Kachwaha کچوه (= Kadwaha, 24-58 77-57) 332b, 333

KAFIRISTAN کافرستان 26, 131b, 133–35b, 218b, 270b

Kahdistan کهدستان (ca. 10 km. E of Herat) 191, 206b

Kahlur کهلور (31-19 76-50) 261

KAHMARD کاهمرد (35-19 67-38) 27b, 120b, 121, 122, 124b, 126ab, 152b, 159, 183b, 184b, 242, 352b

Kahraj Valley کهراج (? Bajaur–Swat) 219–20b

Kaja کجه (34-15 70-10*) 135b

Kakora ککورا (26-32 79-33) 361b

Kalanaur کلانور (32-1 75-13) 254, 258

Kalat کلات (Khurasan) 167, 206b

Kalda Kahar کلده‌کهار (32-58 72-49*) 224, 229b, 231

Kalinjar Fort کالنجر (Mahoba, q.v.) 228, 293

Kalpi کالپی (26-6 79-55) 274b, 292b, 294, 307b, 332ab, 336, 361b, 365b, 379, 380

Kama کامه (34-25 70-38) 134ab

Kamari کمری (near Butkhak) 153b

Kambay کنبای (Samarkand) 30b, 38b, 69

Kan-i-Gil Meadow کان گل اولانگی (Samarkand) 46, 47b, 48

Kanar Ford کنار (? near Kalpi) 331b, 332, 336

Kandagar کندگر (? Mandrawar) 250b

Kandahar قندهار (31-37 65-47*) 10b, 42b, 57b, 129, 131, 137b, 139b, 144, 156, 157, 167b, 172b, 193, 204b, 207, 208ab, 210b–213b, 214b, 215, 148b, 270ab, 291b, 347

Kandar کندار (fort at Ranthambhor) 298–99, 304

Kandhla کندله (?) 293, 377

Kanibadam کندبادام (40-17 70-25) 4ab, 10, 25, 56, 71b, 111

Kannauj قنوج (27-2 79-53) 167b, 292b, 294, 298b, 299, 315, 328b, 329, 332, 334, 336

Kanwahin کانواهن ، کانوهن (on the Beas) 258

Kara Robat قارباط (? bet. Herat & the Murghab) 173, 205b

Kara کره (25-42 81-22) 274b, 293, 307b, 362ab, 363

KARABAGH قراباغ (bet. Ghazni & Kandahar) 212b

Karabagh قراباغ (34-51 69-9) 125b, 126, 153

Karakul قراکول (39-30 63-52) 23, 45, 49b, 86, 87b

Karal (?) كرل (? near Sirhind) 261b
Karamnasa كرمناس 365b, 366
Karategin Mts. قراتيگين 33b, 63b, 69b, 81
Kargkhana كرگخانه = Swati, q.v.
Karmas Mt. كرماس تاغى (? SE of Gardez) 238b-239b
Karminiyya كرمينيه (40-5 65-24) 49b
Karnon كرنان (41-2 71-12) 103b, 104, 116b–118, 119ab
Karnu (E of Kabul) 128, 141
Karshi قرشى (38-53 65-45) 36, 49b, 86, 120b
Kashghar كاشغر (Eastern Turkistan) 1b, 11, 12ab, 17b, 20b, 32, 45, 131b, 200b, 236, 242, 246ab, 294, 332b
KASHMIR كشمير 223, 228, 270b, 272b, 278
Kassan كاسان (41-15 71-31) 5, 14, 15, 17ab, 63b, 72ab, 109ab
KATAWAZ كته‌واز (32-51 68-27) 153ab, 203, 204
Katlang كاتلانگ ، كاتلنگ (34-22 72-5) 221b
Kator كتور (? Kafiristan) 131b
Kawar كوار (? Kafiristan) 133
Kelif كلف (37-21 66-18) 33, 122
Kerki كركى (37-50 65-12) 122
Kerman كرمان (Iran) 29b, 165
Khakan خاكان (? canal s of Andizhan) 53b, 105b, 106ab, 107b
Khairabad خيرآباد (27-32 80-45) 292b, 329
Khaliliyya خليليه (?) 95b
Khalishak خليشك (31-0 65-0) 208b, 209
KHAMCHAN خمچان (37-[5–9] 70-[30–33]) 202b
Khamlangan خملنگان (? Badakhshan) 154b
Khan Yurtï Meadow خان يورتى اولانگى (Samarkand) 40ab, 48ab, 78b, 83
Khanua كانوه (27-4 77-26) 310, 318b
Kharabek خرابوك (40-46 72-28) 105, 107b
KHARID خريد 354b, 368b, 369, 374b, 376b
Kharjerd خرگرد (Khurasan) 347b, 354
Khasslar خاصلار (?) 98
Khavast خواص (40-10 68-49) 8, 19
Khawak Pass خواك كوتل (35-40 69-47) 130
Khimar خمار 165
Khinjan خنجان (35-35 68-54) 130b
Khodzhent خجند (40-17 69-37) 1b, 2, 4ab, 6, 8, 16b, 17, 19b, 20, 31b, 32b, 53b, 54b, 55b, 56, 58b, 59, 60ab, 61b, 71b, 72, 74, 75, 78, 98, 101, 103b, 104, 108, 109, 111, 116b
Khotan ختن 17b
Khunan خونان (? near Osh) 69b–70b
Khuram خرم (35-55 68-0) 308b
KHURASAN خراسان 7b, 10b, 15ab, 20, 26b, 29, 32b, 35b, 42, 46, 57b, 58, 59b, 80b, 120ab, 121b, 124b, 126ab, 129ab, 131, 136b, 138b, 140, 142b, 155, 156b, 157, 161b, 162b, 164b, 165ab, 156b, 169, 170, 175b, 176, 177ab, 178b, 179b, 182, 183b, 184b, 185, 187b, 188, 190, 191b, 201b, 202, 204, 206, 207–208, 212b, 269b, 286, 294, 345
Khurd Kabul خردكابل (34-23 69-23) 142, 213b, 360
Khush Gumbaz قوش گنبذ (34-25 70-31) 145b, 154, 252
Khush Valley درهٔ خوش (? Jangalak) 14, 160, 161b
Khushab خوشاب (32-18 72-21) 165, 223b, 224b–226, 229ab, 235b
Khuspan خسبان (?) 78
KHUTTALAN ختلان 9, 26b, 33b, 35, 56b, 57, 122, 125b, 134, 140b
Khuzar خزار 49b, 86
Khwaja, Rabat-i رباط خواجه (Shavdar, Samarkand) 44, 59, 80, 82b, 83
Khwaja Abdul-Samad خواجه عبدالصمد (Kabul) 128b
Khwaja Basta خواجه بسته (Kabul) 360
Khwaja Changal خواجه چنگال (Konduz) 35b
Khwaja Chartaq خواجه چارطاق (Konduz) 156
Khwaja Didar خواجه ديدار (Samarkand) 43b, 44b, 81b, 82b, 86, 95
Khwaja Hasan خواجه حسن (Kabul) 235b, 247b, 248
Khwaja Imad خواجه عماد (Hissar) 120b
Khwaja Isma'il خواجه اسمعيل (Ghazni) 141, 203ab
Khwaja Kafshir خواجه كفشير (Samarkand) 36b, 93b
Khwaja Kardzan خواجه كاردزن (Samarkand) 38b, 80b, 88b
Khwaja Kata خواجه كته (Andizhan) 106
Khwaja Khawand Sa'id خواجه خاوند سعيد (Kabul) 129b, 241a
Khwaja Khizr خواجه خضر (Bajaur) 219, 221
Khwaja Khizr's Footprint خواجه خضر قدمگاهى (Kabul) 128b, 241b
Khwaja Rawash خواجه رواج (34-33 69-13) 156b, 216
Khwaja Rawshanai خواجه روشنائى (Kabul) 128b
Khwaja Reg-i-Rawan خواجه ريگ روان (Ghorband) 136,

248b
Khwaja Rustam خواجه رستم (on the Kabul River) 252
Khwaja Seyaran خواجه سياران 136b, 235, 240ab, 248b
Khwaja Shihab خواجه شهاب 248
Khwaja Zaid خواجه زيد (35-32 68-42) 124b, 125
KHWARAZM خوارزم 45, 139, 154b, 156b, 163ab, 166, 172, 234b, 269b
Khwast خواست (36-1 69-33) 140b, 236, 238, 242, 244
Khyber Pass خيبر (34-6 71-5) 131, 145b, 159b, 165, 225, 243ab, 244b, 277
Kilagai كيلگاى (mod. كيله‌گى near Dowshi) 29b
Kindirlig Pass كندرليگ (bet. Ahangaran and Kassan) 32, 54b, 103b
Kira Su (?) كراسو (? Afghanistan) 244b
Kish كش (= Shahrisabz, q.v.) 2, 49
Kishm كشم 184, 347
Kishtud كشترد (39-28 68-8) 81b, 82
KITIB (?) كتب (bet. Bhera and the Indus) 232
Kohak كوهك *(= Zeravshan)* 38, 43, 45, 46–47, 48b, 50, 82b, 83, 90ab
Kohat كهت (33-35 71-26) 138, 146–47, 148, 159b, 225, 233
KOH DAMAN كوه دامنه (N of Kabul) 135b
Koh-i Bachcha كوه بچه (Kabul) 241
Koh-i Saf كوه صاف (Balkh) 184b
Kohri كهرى (Alwar) 327b
Kohtan كوهتن تاغى (= Termez, Chaghanian, Hissar, Khuttalan, Konduz and Badakhshan) 26b
Koil كول (27-54 78-6, mod. Aligarh) 113b, 291b, 296, 315, 325b, 330b
Kokand خوقان (40-30 70-57) 25, 103b
Kokcha كوكچه 202b
Köl-i Malik كول ملك (Bukhara) 22b
Konduz قندز (36-47 68-51) 9, 26b, 27b, 29ab, 33, 34b–35b, 37b, 42, 44, 57b, 68, 90b, 122–23, 125b, 128, 130, 136, 144b, 154b, 156ab, 165b, 170, 173, 200b, 218b, 237b, 242b, 270, 308b
Kora كوره (26-7 80-22) 362, 379
Kotla كوتله (32-15 76-2) 260b
Kotlah Tank كوتله (s of Alwar) 327ab
Kufin كوفين (Bukhara) 38b
Kulahgram كله‌گرام (? Kunar) 250
Kumrud كمرود 33b, 81ab
KUNAR كنر 133b, 134, 144, 214b, 215, 221, 250, 277b
Kunar كنر 250b
Kunwari كوارى 340, 344
Kura Pass كوره كوتل (? E of Nijrao) 139b, 249
Kura-i-Tazian كره تازيان (? Ghorband) 135b
Kurriah كريه 362
Kusar كسار (? Doab) 362b
Kushkak كوشكك (? perhaps Khushkak NW of Kabul) 159b
Kuva قبا (40-32 72-3) 16b, 77b, 104
LAGHMAN لغان 10b, 125, 126, 128, 129b, 131–33b, 140b, 143, 145b, 154b, 200b, 213b, 221, 222, 241b, 245b, 248b, 249, 250b, 277b, 278b, 281, 284b, 286ab
Lahore لاهور (31-34 74-22) 132, 225ab, 227, 254, 255–56, 257b, 272b, 273b, 292, 300b, 326, 361b, 365b, 371b, 381
Lakhnor لكنور (28-34 79-2) 329
Laknaur لكنور (?) 292b
Lamata Kandi لته كندى 134
Lamghani لغانى (Kabul) 241b
Langar. See Baba Tükäl, Mir Ghiyas, Timur Beg.
Latkand لات كند (? Rabat-i-Sarhang) 66b
LOGAR لهوگر (34-6 69-3) 137, 178
Lucknow لكنو (26-50 80-58) 278b, 334, 338, 376ab, 377b
Madhakur مدهاكور (27-9 77-52) 309b, 344b
Mady ماذو ، مادو (40-32 72-56) 66b, 67
Mahaban مهابن (27-27 77-46) 294b
Mahoba مهوبه (25-17 79-52*) 379b
Maing ماينگ (26-25 82-3) 378b
Malana ملانه (?) 293
Malgar (?) ملكر (? NE of Kabul) 248b
Malot ملوت (Hoshiarpur, Punjab 31-50 76-0) 257, 258, 259ab, 260, 261
Malot ملوت (Jhelum, 32-42 72-50) 259b
MALWA مالوه 46b, 271, 272, 273b, 333b
Mama Khatun ماما خاتون (34-49 69-6*) 240
Manar منار (Kabul) 197ab
Manasni مانس نى 326, 327ab
Mandesh ماندىش (? N of Bajaur) 220
Mandrawar مندراور (34-33 70-13) 133, 144, 200b, 214b, 215, 249, 250b
Mandu مندو ، منداو (22-22 75-23) 271, 272, 783b. See also Malwa.

Maner منیر (25-38 84-52*) 369b, 370, 372
Manikpur مانکپور (25-4 81-6) 274b, 293
Manoghal منوغل (? Khodzhent) 4
Maqam مقام (33-39 72-33) 221b, 222
Maragha مراغه (Azerbaijan) 46b
Margilan مرغینان (40-30 71-45) 3ab, 4ab, 16ab, 45, 60b–61b, 63, 78, 104, 108b, 100b, 111
Maruchak مروچاق (35-49 63-9) 185
Mashhad مشهد (Khurasan) 167, 185, 206b, 301b, 347b
Mastung مستونگ (29-48 66-51) 211b
Mata مته (35-25 69-45) 135b
Matcha مسچا 14, 32b, 39b, 97, 99ab
Mecca مکه 13b, 168b, 294
Medina مدینه 294
Mehter Sulaiman مهترسلیمان 150ab, 152
Merv مرو (37-36 61-50) 9, 86, 87b, 179b, 185, 188, 200b, 301b, 345, 347ab
Mest مست (32-58 68-33) 203
MEWAT میوات (s of Delhi) 273, 292, 294, 296b, 311b, 325b, 326ab. See also Mandu.
MIAN KAL میان‌کال (bet. Bukhara & Samarkand) 86, 347
Mihan محن (? Isfara) 78
Mil میل (? Kafiristan) 133
Mir Ghiyas Langar لنگرمیرغیاث 192–93
Monghyr منگیر (25-24 86-29) 375b
MUGHULISTAN مغولستان 6, 10ab, 72, 102, 140b, 204
Muhammad Agha محمدآغا (34-13 69-0) 240
Muhammad Pikh Pass محمدیخ (? n. of Kohat) 146ab
Muhuri موری (? Etawa) 358b
Mukur مُقُر (32-50 67-46*) 215b
Multan ملتان (30-11 71-29) 139b, 142b, 150b, 165, 273, 339, 359
Mundagan مندغان (near the Balkh River) 184b
Murghab مرغاب 122, 165, 179, 185b, 187ab, 205
Murghan مرغان (31-32 65-58) 211
Nagaur ناگور (27-12 73-44) 293
NAGHAR نغر (? on the Kurram) 128, 131, 146b, 148
NANGARHAR نیکنهار 131b, 132ab, 134b, 144, 145, 154b, 199b, 214, 215, 216, 249, 277b
Nani Fort نانی (? Afghanistan) 162
Nani, Old کهنه‌نانی 153b
Narhan نرهن (25-58 84-15) 374b
Narnaul نارنول (28-3 76-10) 376
Nasukh Fort نسوخ (? Kanibadam) 56
Naukent نوکند (41-13 71-40*) 72b, 109ab
Nawandak نوندك (bet. Chaghanian & Hissar) 29b, 81, 265
NURAO نجراو (34-58 69-34) 129b, 133, 135ab, 139b, 140ab, 161b, 162, 248b, 249, 279
Nilab نیلاب 131, 159b, 168, 222b, 223, 228, 231ab, 232, 235b, 243b, 248b, 249b, 254, 360b, 365b
Niratu Fort نیره‌تو (Herat) 215
Nirkh نرخ (34-22 68-48) 145
Nishin Meadow نشین‌اولانگی (ca. 17 km. SE of Herat) 57b, 165b
Noshab نوشاب (? Fergana) 70b
NUR GUL نورگل (34-36 70-45) 133b, 134, 144, 214b, 215, 250b
Nur, Dara-i درهٔ نور (34-41 70-35) 133b–134b, 144, 154, 215, 243, 249b, 277
Obeh آوبه (34-22 63-10) 172b
Oburdan آب بردن (39-24 69-5) 99ab
Osh اوش (40-37 72-49) 2b, 3, 5, 13, 18, 63ab, 66ab, 67b, 69b, 71, 77b, 103b–105b, 107b–108b, 110b, 111, 113b
Otrar اطرار (42-54 68-22 = Yangï, q.v.) 1b
Oudh اود (26-47 82-12) 278b, 292b, 296b, 307b, 338ab, 370b, 377
Oxus آمو دریاسی 27b, 28b, 33, 44, 120b, 124, 156b, 159
Pachaghan پچغان (Laghman) 139b, 162
Padkhwab-i-Shahana پاتخاب شحنه (33-57 69-4) 238
Paghman پغمان (34-35 68-57) 136b, 200b
PAKHLI پکلی (NW Frontier) 272b
PALGHAR پلغر (Fan–Matcha) 32b
Pand Deh پنده (near Maruchak) 185
Panipat پانی‌پت (29-24 77-0) 257, 264, 265, 301b
Paniyali پانی‌یالی (? Swat) 221
Panjkora پنج‌کوره 219b–220b
Panjshir پنجهیر 125ab, 130, 135b, 159b, 241
Pap پاپ (40-53 71-5) 54b, 62 109b, 110, 112b
Parandev پارندی (35-25 69-24) 130b
Parayin Valley پرایین دره‌سی (?) 214ab
Parsaru پرسرو 378
Parwan پروان (= Charikar 35-15 69-30) 130b, 135b, 136, 143, 240b
Pasrur پرسرور (32-16 74-40) 255, 257b

Payag پیاگ (= mod. Allahabad 25-27 81-51) 363b, 364
Pech Dara (N & W of Chigha Sarai) 134
Peshawar پرشاوور (34-1 71-33) 128, 131b, 146, 224b, 232b, 242b, 244, 275b, 276, 279b
Peshgram پیش‌گرام 219b
Pharhali پرهاله ، پراله (33-23 73-29) 228, 229b, 230, 234b
Phillaur پهلور (31-1 75-47) 257b
Pir Kanu پیرکانو (Sakhi Sarwar) 151b, 152
Pishagar پشاغر (39-58 68-7*) 59ab, 61, 96
Pishamun پشامون (? near Andizhan) 105
Pishkaran پیشخواران (41-17 71-50)73b, 74, 109b
Pskent پیسکینت (40-54 69-20) 98, 100
Pul-i Salar پل سالار 206b, 207
PURAB (پورب, E of the Ganges) 270, 296b, 298b, 299b, 303, 350, 356b
Purshavur. See Peshawar.
Qaisar تیسار (35-41 64-17) 184b
Qalat تلات (32-6 66-54) 158ab, 207b, 208, 209, 212b, 213b
Qara Bulaq ترابولاق (? Samarkand) 39b, 99b
Qara Köbä Pass تراکوبه (? near Peshawar) 221
Qara Su تراسو (= Ab-i-Rahmat, q.v., Samarkand) 46, 47b, 48
Qaraghina تراغینه (? near Kharabek) 107b
Qarangriq ترانگریق (? Bajaur) 133
Qarbugh Hill تاربوغ پشته‌سی (Samarkand) 95b
Qargha Yaylagh ترغه‌ییلاق (34-33 69-3) 201b
Qayaqtu تیاقتو (? Katawaz) 203
Qayin تاین (Khurasan, Iran) 185, 188
Qelaghu تیلاغو (? Afghanistan) 244b
Qipchaq Pass (Hindu Kush) 126b, 130b
Qirq Ariq تیریق‌اریق ، تیرق‌اریق (? on the Kabul River) 242b, 252ab
Qïzïl Su تیزیل‌سو *(= Surkhab)* 123, 130b, 202b
Qïzïl Su تیزیل‌سو *(= Surkhrud)* 233
Qolba Meadow قلبه (Samarkand) 42b, 43, 47b, 48b, 80b, 90b
Quhlugha تهلغه 124. See also Iron Gates.
Quratu قوراتو ، قراتو (? near Jagdalak) 133, 233b, 242b, 251b
Quruq Say قوروق ساى (? bet. Khurd Kabul & Jagdalak) 132, 133, 213b, 233, 245b
Qush Gumbaz. See Khush Gumbaz.
Qushkhana قوشخانه (? N of Hissar) 42b
Qushkhana Meadow قوشخانه‌اولانگی (Kandahar) 212
Qush Nawar Meadow قوش ناور اولانگی (Kabul) 157, 247
Rabat. See following word. See also Robat.
RABATAK رباطك. See IKI SU ARASI.
Raberi. See Rapri.
Radkan رادکان (Khurasan) 347b
RAGH راغ (37 30–39, 70 22–35) 154b, 155, 202b
Raisen رای‌سنگ (23-21 77-49) 335b
Ranthambhor رنتنبهور (26-4 76-32) 272, 273b, 293, 342b, 343, 345
Rapri راپری (26-58 78-36) 294, 298b, 315, 328b, 336, 358, 380b
Rapti رهت ، ریت 273
Ravi راوی 257b, 273
Red River. See Qïzïl Su.
Rind رند (Etawah–Kanpur) 379
Rishtan رشدان (40-20 71-15) 3b
Robat. See following word. See also Rabat.
Rupar روپر (30-59 76-36) 261b
Rustak روستاق (37-7 69-49) 154b
Rustam Plain میدان‌رستم (? SW of Gardez) 239b
Sabzawar سبزوار (Iran) 165b
Saf, Koh-i کوه‌صاف 184b
Safed Koh کوه‌سفید (Spin Ghar) 132b, 277
Saighan سایقان (35-11 67-39) 130b, 183b
Sajawan سجاوند (33-54 68-45) 137b, 153b
Sakan سکان (? on the Jaxartes) 103b
Sakhan dam سخن (? Ghazni) 139
Samana سامانه (30-9 76-15) 262, 297, 355b
Samarkand سمرقند (39-40 66-55*) 1b, 2, 3b, 4, 5–6b, 7b–8b, 10b–11b, 12b–13b, 14b–15b, 19b–21, 22b–25, 26b, 28, 29b–30b, 33b, 36, 37–41, 42b–44b, description 44b–50b, 51–54, 55b, 56b, 58b–59b, 68b, 69, 74, 76b–78b, 79b, 80, 81–84, 85–87b, 89, 90b–91b, 94b, 96ab, 97b–98b, 108, 125b, 129ab, 131b, 136b, 140ab, 144b, 156, 163b, 168, 170b, 174b, 175b, 178, 180, 181, 187ab, 190, 204, 237b, 238, 265, 269b, 286, 294, 345b, 347, 348b, 351b, 356b, 357b
Sambhal سنبل (28-35 78-34) 272b, 292b, 294, 297ab, 309b, 315, 331, 375, 381
Samsarek سام‌سیرك (41-14 69-39) 98b, 100ab

Sang Burida سنگ بریده (?) 241
Sang سنگ (?) 114
Sang-i-Lakhshak سنگ لخشك (=? mod. Lakhchak near Kandahar) 208b
Sang-i-Surakh road سنگ سوراخ (? Ghazni-Dasht) 145, 149b
Sangdaki سنگداکی (?) 222b, 223, 231b
San-u-Charyak سان و چاریك (mod. Sangcharak, 35-55 66-27) 57, 184b
Sanur سنور (30-16 76-29) 261b
Sanzar سنگزار 55b, 78b, 82b
Saq Salman ساق سلمان (10 km. NW of Herat) 191
Saqa سقا (? near Osh) 70
Sar-i Pul سرپل (Samarkand) 8b, 38b, 88, 120b
Sarab سراب (Andarab) 29b, 125b, 130b
Sarai سرای (?) 156b
Sarakhs سرخس (36-32 61-10*) 301b
SARAN سارن (24-29 86-19) 293, 374b, 377
Sarangpur سارنگپور (23-35 76-32) 272, 335b
Sarbagh سارباغ (36-3 68-4) 308b
Sardeh Dam سرده (Ghazni) 139, 153b
SARHANG, RABAT-I رباط سرهنگ (N of Osh) 66b, 67b
Sarju سرژو، سرو 273, 275b, 282, 307b, 338b, 368b, 370ab, 372b, 374-75, 377, 378, 380
Sarsawa سرساوه (30-1 77-25) 263ab
SARWAR سروار (vicinity of Gorakhpur) 293, 362b, 377, 379
Sary-Tag سره‌تاق (39-3 68-19) 33b, 81
Saugandpur سوگندپور (? Kalpi) 380
Sawa Sang سواسنگ (? s of Qalat) 158b
Saygal سایگل (? Nangarhar) 214
Sayram سیرام (42-18 69-45) 8, 19b, 102, 105b
Sehgana سه‌گانه (32-55 68-31*) 203
SEISTAN سیستان 166, 204b
Sengar سینگر (Etawah) 361b
Seondha سهنده 292b
Serai-Munda سرای مندا 362a
Serauli سیراولی (? Allahabad) 363b
Shaf Tannur شاف تنور (=Zafar Fort, Badakhshan, q.v.) 154b
Shahabad شاهآباد (30-10 76-52) 263
Shah[-i Zinda] Shrine مزارشاه (Samarkand) 44b
Shah Kabul شاه‌کابل 128ab
Shahmang شهمنگ (? Kashmir) 272b
Shahrisabz شهرسبز (39-3 66-50) 38, 49ab. See also Kish.
Shahrisafa شهرصفا (near Chaghanian and Termez) 120b
Shahr-i-Safa شهرصفا (31-48 66-19) 208ab
Shahrukhiyya شاهرخیه 2, 3b, 6, 7b, 8, 12ab, 19b, 31ab, 45, 98, 99b
Shakhdan شاخدان (? Badakhshan) 184
Shal شال (30-15 67-5) 211b
Shamsabad شمسآباد (Farrukhabad dist 27-27 79-16*?) 268b, 333b, 336, 343, 376
SHAVDAR شاودار 40b, 49b, 59, 77, 86
Sheberghan شبرغان (36-40 65-45) 57, 122, 165
Sherkot شیرکوت (? on the Jhelum) 225
Shibartu Pass شبرتوکوتل (34-44 67-27) 130b, 155, 183b, 195b, 202b
Shimitu شمتو (36-2 67-40) 123
Shiraz شیراز (suburb of Samarkand) 10, 38b-39b, 44, 55b, 59b, 81b
Shirukan شروکان (?) 234b
Sh'niz شنیز 158
Shunqarkhana شنقارخانه (? Yar Yaylagh) 82b
Shutur Gardan شترگردن (Samarkand) 91b, 92b
Siah Ab سیاه‌آب = *Ab-i Rahmat*, q.v. See also *Qara Su*.
Sialkot سیالکوت (32-30 74-31) 59b, 254, 255ab, 257b, 292
Sibi سیوی (29-33 67-53) 152, 165
Sihrind. See Sirhind.
Sikandarabad سکندرآباد (28-28 77-42) 331b
Sikandarpur سکندرپور (26-3 84-3*) 370b, 376ab
Sikandra سکندره (27-41 78-23) 331
Sikri سیکری (27-6 77-40) 273b, 291b, 310, 312b, 328b, 330ab, 331b, 337b, 344b
Simnan سمنان (Iran) 3
Sinjit سنجد (a kotal over the northern end of the Paghman range) 125, 240
Sirhind سهرند (30-38 76-27) 225b, 257, 261b, 272b-273b, 292, 329, 355b
Sirkay سیرکای (? Murghab) 205
Sivalik Parbat سوالك پربت 272b, 273
Siwa سیوه (? Laghman) 214b
Siyah Sang Meadow سیه‌سنگ (Kabul) 128b
Sohan سوهان 223ab, 230b, 231
Sokh سوخ (39-57 71-8) 3b, 352b
Son سون 364b, 369b, 370

Song Qorghan Meadow سونگ قورغان اولانگی (Kabul) 128b, 216
Suf, Dara-i درهٔ صوف (35-55 67-17) 141
Sufan سپان (Fergana) 61b
SUGHD سغد 38, 49b, 86, 95
Sughd, Rabat-i رباط سغد (Samarkand) 69
Suhjana (? Gwalior) 344
Sultaniyya سلطانیه (Azerbaijan, Iran) 139
Sultanpur سلطانپور (31-13 75-12) 257, 260
Sultanpur سلطانپور (34-25 70-19) 242b, 244b, 252
Sunam سنام (30-8 75-52) 262
Sungarh سونگره (? near Toda Bhim) 327b
Surkh, Robat-i رباط سرخ (bet. Khurd Kabul & Quruq Say) 213b
Surkhab سرخاب (= *Surkhrud*) 142
Surkhab سرخاب (Afghanistan) 233. See also Qïzïl Su.
Surkhrud سرخرود 132b, 142, 233
Susan سوسان (?) 249b
Sutlej ستلج، شتلت 225b, 257, 273, 292
SWAT سواد 131b, 134, 140b, 219b, 220b–221b, 236ab, 242b, 243b, 244, 250, 277–78, 286ab
Swati سواتی (?) 222b
SYRIA شام 50
Tabriz تبریز (Azerbaijan) 10, 129b, 139
Tahangarh تهنگر (Karauli, Rajputana) 303b
Takana تکانه 165
Talar lawn تالارچمنی (Kabul) 237
Taligan طالقان (36-44 69-33) 35, 122b
Tang Ab تنگ آب (? Khodzhent) 60b
Tank تاك (32-12 70-23*) 148
Tarnak ترنك 213b
Tash Robat تاش رباط 188
Tashkent تاشکند (41-20 69-18) 3b, 6, 8ab, 12, 13b, 19–20, 45, 54b, 55b, 71b, 72, 96b, 99b, 100, 102–103b, 105, 234b, 347
Tatta تته (?Sind, 24-45 67-56) 273, 330
Taykhan طایخان 122b
Tazi تازی (32-23 67-16) 158
Täkkä Segritkü تکه‌سیگریتکو 8
Teba Meadow اولانگ تیبا (Kabul) 127b, 128, 130*, 157b, 162
Termez ترمذ (37-14 67-16) 20b, 26b, 27b, 28, 33, 44, 45, 120b, 122, 159, 356b
Thal تهل (33-22 70-33) 147b
TIBET تبت 273
Tijara تجاره (27-56 76-55) 326ab, 381
Timur Beg's Langar تیموربیگ لنگری 196b, 197
TIRHUT ترهت (mod. Muzaffarpur, Bengal) 293
Tirmuhani ترمهانی 377, 381
Toda [Bhim] تورده (26-55 76-49) 308, 327b
Tons توس 364, 378b
Top توپ (? bet. Ajar and the Balkhab) 184b
Toqbay توقبای 197a
Toquz Ölüm fords توقوزاولوم 122b
Tota (?) 344b
TRANSOXIANA ماوراءالنهر 2, 3b, 36, 44b, 45, 48b, 49, 50, 270, 346
Tul طول 130ab
Tun تون (Khurasan) 185, 188
Turfan طرفان (Chinese Turkistan) 102
TURKISTAN ترکستان 8, 9b, 28b, 43b, 44, 84, 86, 129
Turkistan City ترکستان (43-18 68-15*) 2, 22b
Tus طوس (Khurasan) 301b
Tutkavul توتقاول (N of Kabul) 197b
Tutluq توتلوق (? Andizhan) 105b
Tutumdara توتومدره (35-5 69-12) 360
Uchyar هشیار (39-54 71-4*) 3b, 4, 352b
Ujjain اجین (23-11 75-46) 46b
Ulabatu اولابه‌تو رودی (? Katawaz) 203ab
Ulughtu الغتو (? on the Kabul River) 251b
Uqabayn عقابین (Kabul) 128b
Ura-Tyube اوراتپیه (39-55 69-1) 8ab, 13ab, 14b, 16b, 18, 19b, 55b, 59, 60, 78ab, 86b, 91, 96ab, 97, 99, 100, 101
Urgench اورگنج (Khwarazm) 168
Urgut اورگت (39-23 67-15) 40b
Urwahi اروا (Gwalior) 341b–342b
Ushtur Gardan اشترگردن (Samarkand) 91b
Ushturshahr اشترشهر (35-0 68-52) 125, 183b, 197b
USRUSHANA اسروشنه (= Ura-Tyube) 8
Uzgen اوزکند (40-46 73-18) 16, 17b, 63b, 64b, 66b, 70b, 72, 74, 77b, 103b, 104, 108b
Ünchü Töpä اونجوتوبه (maybe mod. Undzhi at 40-18 69-42) 67b
VIJAYANAGAR بیجانگر 272
Vorukh واروخ (39-52 70-35) 3b
Waghjan Pass تنگ وغجان (34-9 69-5) 238
Walian ولیان (35-36 68-52) 130b

Wasmand Fort وسمند (Samarkand) 83b, 84
Wersek ورسك (34-20 70-47*) 294
Yada Bir يده‌بير (? near Ali Masjid) 233, 243, 252b
YAFTAL يفتل (37-[10-22] 70-[16-37]) 202b
Yaghma يغما (Tashkent-Sayram) 102
Yakawlang يكه اولانگ (34-44 66-58) 183b, 195
Yak Langa Hill يك‌لنگه‌پشته‌سی (Kabul) 251b
Yam يام (Samarkand) 39b, 40
Yan Bulaq يان‌بولاق (? Alishang-Kabul) 251b
Yangï Yol Defile يانگی‌يول (Hindu Kush) 130b
Yangï يانگی (= Otrar, q.v.) 1b, 10
Ya'qub Deh يعقوب‌ده (4 mi. SE of Kabul) 128, 153b, 242, 251b
YAR YAYLAGH ياريلاق 19b, 39, 49b, 55b, 59ab, 77, 79, 81b, 82b, 83
Yassy Kechit Ford ياسی‌كيچيت (Fergana) 14, 65
Yay Yaylagh يای‌يلاغی (Herat) 162b
Yeti Kent يیتی‌كينت (Fergana) 5b
Yori (Yeri) ياری (39-30 67-52) 82b
Yurt يورت (? near Kabul)
Zaamin زامين (39-58 68-24*) 19, 38b, 59
Zabarqan زبرقان (? near Karnon) 103b
ZABULISTAN زابلستان 137b
Zafar Fort قلعهٔ‌ظفر (Badakhshan) 11, 154b, 308, 345b, 347. See also Shaf Tannur.
Zahhak Fort ضحاك (Bamian) 183b
Zamma Yakhshï ذمه‌يخشی (? N of Kabul) 197b
ZAMIN DAWAR زامين داور 14b, 42b, 172b, 204b, 211b, 212b
Zang, Dara-i درهٔ زنگ (35-38 65-17*) 122
Zardak Chöl زردك‌چولی (? Sheberghan-Balkh) 57
Zaurak, Rabat-i رباط‌زورك (Andizhan) 106b, 234
Zindan, Dara-i درهٔ زندان (36-13 68-3) 121, 141
Zirrin Pass زرين 194, 195
ZURMAT زرمت (33-25 69-7) 19, 139ab, 153

CITY QUARTERS, GATES, STREETS, BRIDGES

Chaharrah, Charrah Gate چهارراه ، چارراه (Samarkand) 37, 80
Charmgaran (Leatherworkers') Gate چرمگرلار دروازه‌سی (Kabul) 127
Chupan Bridge چوپان كوپروگی (Ura-Tyube) 78
Elephant Gate. See Hathi Pol.
Firoza (Turquoise) Gate پيروزه دروازه‌سی (Samarkand) 45b, 84, 92, 93b
Ghar-i-Ashiqan غار عاشقان (Samarkand) 40b, 43b, 84, 94b
Gazaristan Gate گازرستان دروازه‌سی (Samarkand) 92b, 93b
Hathi Pol هاتی‌پول (Gwalior) 340ab, 341b, 343b
Iron Gate آهنين دروازه‌سی (Kabul) 216b
Iron Gate آهنين دروازه‌سی (Samarkand) 44b, 45b, 84b, 85, 91b, 92ab
Kohak Hill پشتهٔ‌كوهك (Samarkand) 47
Kucha-i-Bagh كوچهٔ‌باغ (Kabul) 127ab
Kufin كوفين (Bukhara) 38b
Kuy-i Payan كوی‌پايان (Samarkand) 94b
Laklakan لكلكان (Samarkand) 94
Lovers' Cave. See Ghar-i-Ashiqan.
Mashur Gate ماشور (Kandahar) 211b
Maturid quarter ماتريد (Samarkand) 45
Mirza Bridge ميرزا كوپروگی (Samarkand) 43
Muhammad Chap Bridge پل‌محمد چپ (Samarkand) 42b, 43
Mughak Bridge پل مغاك (Samarkand) 40ab, 84
Mulla Baba Bridge ملا بابا تينگ كوپروگی (Kabul) 198, 247
Needlemakers' Gate سوزنگران دروازه‌سی (Samarkand) 92b, 93ab
Qutlugh-Qadam's tomb قتلق‌قدم تينگ گورخانه‌سی (Kabul) 126b, 127, 130
Shaykhzada Gate شيخزاده دروازه‌سی (Samarkand) 43, 90b, 92ab, 95
Sultan Pol سلطان‌پول (Gwalior) 342b
Tarnaw ترناو (Samarkand) 40
Tughluqabad تغلق‌آباد (Delhi) 268
Turquoise Gate. See Firoza Gate.

KIOSKS, PAVILIONS, MOSQUES

Badalgarh بادل‌گر (Gwalior) 341b
Bustan Saray بستان‌سرای (Samarkand) 36b, 44b, 85
Bustan Saray بستان‌سرای (Kabul) 160, 162
Gemini Mosque مسجد جوزا (Osh) 3
Jahannuma جهان‌نما (Bhera) 226
Jahannuma جهان‌نما (Dehli) 273
Jahannumay جهان‌نمای (near Darunta) 249
Khirskhana خرسخانه ("Bear House," Kabul) 247

Khwaja Khizr Mosque خواجه‌خضر (Samarkand) 92
Kök Saray كوك‌سرای (Samarkard) 23b, 36b, 37, 45b
Laqlaqa Mosque مسجد لقلقه (Samarkand) 47b
Muqatta Mosque مسجد مقطع (Samarkand) 46b
Muqawwakhana مقوی‌خانه (Herat) 190b
Tarabkhana طربخانه (Herat) 188b, 190

GARDENS

Banafsha, Bagh-i باغ بنفشه (Kabul) 233b, 246, 247
Bihisht, Bagh-i باغ بهشت (Kabul) 198, 199, 200
Bihisht, Bagh-i باغ بهشت (Samarkand) 46
Chaharbagh (Agra) 300ab, 307, 357
Chaharbagh (Andizhan) 15b
Chaharbagh (Chitar?) 262
Chaharbagh (Gwalior) 340, 343b, 344
Chaharbagh (Kabul) 126, 159, 160, 162, 198b, 201, 215b, 216, 234b, 235b, 247, 248
Chaharbagh (Samarkand) 47b, 48b
Chanar Bagh چنارباغی ، چنارباغ (Kabul) 236b, 237, 248
Chanar, Bagh-i باغ چنار (Samarkand) 46
Dilgusha, Bagh-i باغ دلگشا (Samarkand) 45b, 48b
Farrukhzad Beg's Chaharbagh چهارباغی فرخزاد بيگ تينگ (Kandahar) 211, 212
Fath, Bagh-i باغ فتح (Sikri) 330
Hafiz Beg's Charbagh حافظ بيگ تينگ چارباغی (Andizhan) 66b
Hasht Bihisht Bagh هشت‌بهشت باغی (Agra) 307b, 330, 344b, 353b, 380b
Haydar Beg's Bagh حيدر بيگ (Shahrukhiyya) 31b
Haydar Taqi's Bagh حيدرتقی تينگ باغی (Kabul) 126b, 237
Istalif Bagh استاليف باغی 248
Jahanara, Bagh-i باغ جهان‌آرا (Herat) 188b, 190b
Kalan, Bagh-i باغ كلان (Istalif) 136b
Khalifa's Bagh خليفه‌تينگ باغی (Kabul) 198
Khalwat, Bagh-i باغ خلوت (Kabul) 216, 235
Khiaban, Bagh-i باغ خيابان (Herat) 191
Khiaban, Bagh-i باغ خيابان (Kabul) 360
Maliks' Bagh ملك‌لارتينگ باغی (Alingar) 251
Maydan, Bagh-i باغ ميدان (Samarkand) 42b, 47ab, 48b, 80
Mulla Baba's Bagh ملابابا تينگ باغی (Kabul) 198
Naqsh-i-Jahan نقش جهان (Samarkand) 46
Naw, Bagh-i باغ نو (Herat) 188
Naw, Bagh-i باغ نو (Samarkand) 36, 88
Nawrozi, Bagh-i باغ نوروزی (Kabul) 157
Nazargah نظرگاه (Herat) 191
Nazargah نظرگاه (Tutumdara) 360
Nilufar Bagh نيلوفر باغی (Dholpur) 356ab
Qush Tegirmän قوش‌تيگيرمان (Andizhan) 108
Safa, Bagh-i باغ صفا (?) 369
Safa, Bagh-i باغ صفا (Bhera) 224
Safed, Bagh-i باغ سفيد (Herat) 188b
Shimal, Bagh-i باغ شمال (Samarkand) 46
Turak Charbagh تورك چارباغی (Samarkand) 94b, 100b
Wafa, Bagh-i باغ وفا (Adinapur) 132, 233, 242b, 245, 249ab, 252
Yorunchqa, Bagh-i باغ يورونچقه (Kabul) 216 (occurs in Persian text only; Turkish is missing)
Zaghan, Bagh-i باغ زاغان (Herat) 85b, 165
Zarafshan Bagh زرافشان باغی (Agra) 357

Index of Persian and Turkish Poetry
فهرست اشعار فارسی و ترکی

اشعار فارسی

صبا بلطف بگو آن غزال رعنارا • که سر بکوه و بیابان تو داده‌ای مارا (حافظ، ۲۴۲ب)
عمری بصلاح میستودم خـــــــودرا • در شیوهٔ زهد مینمودم خودرا
چون عشق آمد کدام زهد و چه صلاح • المنة لله آزمـــــــودم خودرا (محمد سلطان میرزا، ۱۶۴)
بخور در ارگ کابل می بگردان کاسه پی در پی • که هم کوهست وهم دریا وهم شهرست وهم صحرا (ملا محمد طالب معمائی، ۱۲۹)
بجز عبدالله کیر خـر امروز • ندیده هیچ شاعر روی زررا
بنائی زر طمع دارد ز شاعر • مگر خواهد گرفتن کیر خررا (۲۰۶)
شب غم گردباد آهم از جا برد گردون‌را • فرو برد اژدهای سیل اشکم ربع مسکون‌را (شیخیم سهیلی، ۱۷۴)
بود چندی مقام چندیری • پر ز کفار و دار حرب و ضرب
فتح کـــردم بحرب قلعهٔ او • گشت تاریـــــخ فتح دار الحرب (بابر، ۲۲۵)
پریشان جمعی و جمعی پریشان • گرفتار قومی و قومی عجایب (۲۶۴ب)
چو بد کردی مباش ایمن ز آفات • که واجب شد طبیعت‌را مکافات (۲۵)
بنام نکو گر بمیرم رواست • مرا نام باید که تن مرگ‌راست (۲۱۴ب)
امروز بکش چو میتوان کشت • آتش چو بلند شد جهان سوخت
مگذار که زه کند کمـــان‌را • دشمن چو به تیـر میتوان دوخت (۱۰۱ب)
در هرکه بنگری بهمین داغ مبتلاست (۲۴۷)
صف مغلوب‌را هوئی بسندست (۱۱۴ب)
دروازهٔ شهررا توان بست • نتوان دهن مخالفان بست (۱۴۴ب)
تو سهیلی تا کجا تابی ر کی طالع شوی • چشم تو بر هرکه می‌افتد نشان دولتست (ملا حسین واعظ کاشفی، انوار سهیلی، ۱۲۵)
هر نیك و بدی که در شمارست • تا درنگری صلاح کارست (۱۹۵ب)
کارهارا بوقت باید جست • کار بیوقت سست باشد سست (۷۲)
با ترك ستیزه مکن ای میر بیـــــانه • چالاکی و مـــردانگی تـــرك عیانست
گر زود نیابی ر نصیحت نکنی گوش • آنجا که عیانست چه حاجت ببیانست (بابر، ۲۹۸)
الغ بیگ بحـر علوم و خـــــرد • که دنیـا و دین‌را ازو بود پشت
ز عباس شهد شهادت چشید • شدش حرف تاریخ عباس کشت (۵۰)
عبداللطیف خسرو جمشیدفر که بود • در سلك بندگانش فریدون و زردهشت
بابا حسین کشت شب جمعه‌اش بتیر • تاریخش این نویس که بابا حسین کشت (۵۰)
هیچکس چون من خراب و عاشق و رسوا مباد • هیچ محبوبی چو تو بی‌رحم و بی‌پروا مباد (۷۵ب)
ذکر نامی‌را حکیمان عمر ثانی گفته‌اند (۱۸۵ب)
ای خوش آن وقت که بی‌پا و سر ایامی چند • ساکن گلکنه بودیم به بدنامی چند (۱۲۸ب)
حذر کن ز درد درونهای ریش • که ریش درون عاقبت سر کند
بهم بر مکـــن تا توانـــــی دلی • که آهی جهـــــانی بهم بر کند (سعدی، گلستان، ۲۴)
هرچه در آینه جوان بیند • پیر در خشت پخته آن بیند (۲۱۳)
هرکه آمد بجهان اهل فنا خواهد بود • آنکه پاینده و باقیست خدا خواهد بود (۲۱۴ب)
پدرکش پادشاهی‌را نشاید • اگر شاید بجز شش مه نپاید (۵۰)

نه غلـــه مـــرا کزو توانـــم نوشید • نی مهمل غلـــه تا توانـم پوشید
آن‌را که نه خوردنست و نی پوشیدن • در علم و هنر کجا تواند کوشید (بنائی، ۸۷)
تو بدکنندهٔ خودرا بروزگار سپار • که روزگار ترا چاکریست کینه‌گذار (۱۶۰، ۲۰۱ب)
مستم ای محتسب امروز ز من دست بدار • احتسابم بکن آنروز که یابی هشیار (وفائی، ۲۱)
قرار و عهد به یـار اینچنین نبود مرا • گزید هجر و مرا کرد بیقرار آخر
بعشوه‌های زمانه چه چاره سازد کس • بجور کـرد جدا یاررا ز یار آخر (۲۱۹)
نیم نانی گر خورد مرد خدای • بذل درویشان کند نیمی دگر
ملك اقلیمی بگیـــرد پادشـــاه • همچنـان در بند اقلیمی دگر (سعدی، گلستان، ۱۲۱)
اگر پایبندی رضا پیش گیر • وگر یکسواری سر خویش گیر (سعدی، بوستان، ۲۴۹)
اگر صد سال مانی ور یکی روز • بباید رفت ازین کاخ دل‌افروز (۱۱۸ب)
باز گردد باصل خود همه چیز • زر صافی و نقره و ارزیز (۱۱)
محبوبی هر عشوه‌گری‌را چه کند کس • جائی که تو باشی دگری‌را چه کند کس (محمد صالح، ۲۵۲ب)
مانند تو مـدهوشگری‌را چه کند کس • هر گارکن مـــاده خری‌را چه کند کس (سوزنی، ۲۵۲ب)
در گذر دیدم پریرویی شدم دیوانه‌اش • چیست نام او کجا باشد ندانم خانه‌اش (شاه‌غریب میرزا، ۱۶۶)
چند باشی ز معاصی مزه‌کش • توبه هم بیمزهٔ نیست بچش (بابر؟، ۲۱۲)
لذت می مست داند هوشیاران‌را چه خط؟ (۱۲۹ب)
بتندی سبك دست بردن بتیغ • بدندان گزد پشت دست دریغ (سعدی، گلستان، ۸۹)
سایه‌وار از ناتوانی جا بجا می‌اوفتم • گر نگیرم روی دیواری ز پا می‌اوفتم (بایسنغر میرزا، ۶۸)
مثنوی گرچه سنت شمراست • من غزل فرض عین میدانم
پنج بیتی که دلپذیـــر بود • بهتـــر از خمستین میدانم (سیفی بخاری، ۱۸۰ب)
اگر بخیر و سلامت گذر ز سند کنم • سیاهروی شوم گر هوای هند کنم (خواجه کلان، ۲۹۶)
شوم شرمنده هرگه یار خودرا در نظر بینم • رفیقان سوی من بینند و من سوی دگر بینم (۷۶)
نغزك ما نغزکن بوستان • نغزترین میوهٔ هندوستان (امیر خسرو دهلوی، قران السعدین، ۲۸۲ب)
باز گفتا خرد که تاریخش • فتح بابر بهادر است بدان (۸۶)
زمین شوره سنبل بر نیـــارد • درو تخم امل ضایع مگردان
نکوئی با بدان کردن چنانست • که بد کردن بجای نیکمردان (سعدی، گلستان، ۱۹۷)
باز آی ای همای که بی‌طوطی خطت • نزدیك شد که زاغ برد استخوان من (حسن یعقوب بیگ، ۱۲ب)
ستیزه بجائی رساند سخن • که ویران کند خاندان کهن (۲۰۸)
زن بد در سرای مرد نیکو • هم درین عالم است دوزخ او (سعدی، گلستان، ۱۶۹)
اگر تیغ عالم بجنبد ز جای • نبرّد رگی تا نخواهد خدای (۱۹۹، ۲۶۲)
ببین آن بیحمیت‌را که هرگز • نخواهـد دید روی نیکبختی
تن‌آسانی گزیند خویشتن‌را • زن و فرزند بگذارد بسختی (سعدی، گلستان، ۲۵۹ب)
آلودهٔ گردی ز پی صید که گشتی • غرق عرقی در دل گرم که گذشتی (محمدحسین میرزا، ۱۶۶ب)

اشعار ترکی

اول سرونینگ حریمینه گر پیتسانگ ای صبا • بیرگیل بو هجر خسته‌سیدین یاد کونگلی‌گا
رحم ایلابان ساغینمـادی بابرنی بـار امید • سالغای خـدای رحمـنی پولاد کونگلی‌گا (بابر، ۲۲۸)
یانگی ای یار یوزی بیرلا کوروب ایل شاد بیراملار • منگا یوز و قاشینگـــدین ایرو بیرام ایمدا غملار
یوزی نوروزی وصلی عیدیـنی بابـــر غنیمت توت • که موندین یخشی بولماس بولسا یوز نوروز بیراملار (بابر، ۱۵۰)
بو درد ایله که اولار مین مرض چو ظاهر ایماس • طبیبلار بو بلاغه نی چاره قیلغایلار (میر علی‌شیر، ۱۷۱ب)
سبزه و گلار بیلا جنت بولور کابل بهار • خاصه بو موسم‌دا باران و گلبهار (بابر؟، ۲۰۲)
یوز شکـــر دی بابر که کریم غفار • بیـــردی سنگا سند و هند و ملك بسیار
ایسیغلیقی‌غه گر سنگا یوقتور طاقت • ساروق یوزینی کورای دیسانگ غزنی بار (بابر، ۲۹۶)
بارماقته نی مسکنی میسّر • تورماقته نی مامنی مقرر (۶۰)
احباب که بزمیدا گلستان خس تور • یوق لیك الار بزمیدا بیـــزگا دستور

اول جمعدا گر حضور و جمعیت بار • یوز شکر بو جمع بیحضور ایرماستور (بابر، ۲۲۷)
جسیم‌دا ایسیتمه کوندا محکم بولادور • کوزدین اوچادور اویقو چو اخشام بولادور
هر ایکالاسی غیم بیله صبـــریم دیك • بارغان سایی بو ارتـادور اول کم بولادور (بابر، ۲۲۱ب)
مینینگ کونگلوم که گل‌نینگ غنچه‌سی دیك ته‌به‌ته قان دور • اگر یوز مینگ بهار اولسا اچیلماقی نی امکان دور (بابر، ۲۰۲)
نی قیـــــلایین سینینگ بیلا ای تیل • جهتینگدین مینینگ ایچیم قاندور
نیچه یخشی دیسانگ بو هزل ایلا شعر • بیریسی فحش و بیری یالغاندور
گر دیســـانگ کویمایین بو جرم بیلا • جلاورنگ نی بو عرصه‌دین یاندور (بابر؟، ۲۵۲)
ایشلار باری کونگلونگداکی دیك بولغوسیدور • انعـام و وظیفه بـاری بویرولغوسیدور
اول غله و مهمل که دیب ایـــردینگ بیلدیم • مهملغه بوی و غله‌دین اوی تولغوسیدور (بابر، ۸۷)
میرزام که شه بحر و بر بولغوسیدور • عالم‌دا هنر بیرلا سمـــر بولغوسیدور
بیر مهمل اوچون مونچه عنایت بولدی • معقول اگر دیسام نیلار بولغوسیدور (بنائی، ۸۷ب)
بو جور که قیلدی دور سورولغوسیدور • سلطان کرم بو عذرنی قولغوسیدور
توکولگان اگـــرچه تولماسا ای ســـاقی • توکولگانیمیز بو دوردا تولغوسیدور (فراقی، ۸۷ب)
شیخ و ملا شهاب و خواندمیر • کیلینگ اوچ اوچ ایکی ایکی بیر بیر (بابر، ۲۷۸)
کیم بیلا صحبت توتقای سیز • کیم بیلا چاغیر ایچکای سیز (۲۶۱)
عاشق اولغاچ بیخود و دیوانه بولدوم بیلمادیم • کیم پریرخساره‌لار عشقیغه بو ایرمیش خواص (بابر؟، ۷۶)
رهم و عسرت‌تین امانی تاپتوق • یانگی جان تازه جهانی تاپتوق (بابر؟، ۹۵ب)
مالی وافر ایلی کافر یول یاروق • شرق ساری گر بیراق تور اول یاروق (۲۵۵)
کیم کوروبتور ای کونگول اهل جهان‌دین یخشیلیق؟ • کیم که اندین یخشی یوق کوز توتما اندین یخشیلیق (بابر؟، ۸۲)
نی بارورغه قوّتیم بار نی تورارغه طاقتیم • بیزنی بو حالتقه سین قیلدینگ گرفتار ای کونگول (۷۶)
ای الار کیم بو هند کشـــوریدین • باردینگیز انگلاب اوزگا رنج و الم
کابل و خوش هواسینی ساغینیب • هنددین گرم بـــاردینگیز اول دم
کوردونگیز تاپتینگیز ایکسن اندا • عشرت و عیش بیـــرلا ناز و نعم
بیز داغی اولـــادوك بحمد الله • گرچه کوپ رنج ایدی و بیحد غم
حظ نفســی مشقـــــت بدنی • سیزدین اوتتی و اوتتی بیزدین هم (بابر، ۲۲۹ب)
اسلام اوچون آواره یازی بولـــــدوم • کفار و هنود حربسازی بولدوم
جزم ایلاب ایدیم اوزنی شهید اولماقته • المنـــة لله کـه غـازی بولدوم (بابر، ۲۲٤ب)
جانیم‌دین اوزگا یار وفادار تاپمادیم • کونگلومدین اوزگا محرم اسرار تاپمادیم (بابر، ۱۰۱)
مین خسته اولوب ایدیم تیریلدیم • جان قردینی بالله ایمدی بیلدیم (بابر؟، ۲۰۶ب)
مین انگا غریب میل پیدا قیلدیم • بلکیم انگا اوزنی زار و شیدا قیلدیم (بابر؟، ۷۵ب)
تکلف هر نیچه صورتته بولسا اندین ارتیق سین • سینی جان دیرلار اما بیتکلف جاندین ارتوق سین (بابر، ۹۹)
می ترکینی قیلغـالی پریشان دور مین • بیلمان قیلور ایشیمنی و حیران دور مین
ایل بارچه پشیمان بولور و توبه قیلور • مین توبه قیلیب مین و پشیمـان دور مین (بابر، ۲۶۰ب)
چرخ‌نینگ مین کورماگان جور و جفاسی قالدی مو • خسته کونگلوم چیکماگان درد و بلاسی قالدی مو (بابر، ۱۹۲ب)
بولدی تنبلغه وطن فرغانه • قیلدی فرغانه‌نی تنبلخانه (محمد صالح، ۱۸۱)
هرکیم که بویون‌نی قویماسا انی بیتکای • چاپقای تالاغای مطیع و منقاد ایتکای (۲۲۲)
کوپ و ازغه تینگری دور بیرگوچی • بو درگهدا یوقتور کیشی‌نینگ کوچی (۲۱۱)
کوز و قاش و سوز و تیلینی مو دی • قد و خد و ساچ بیلینی مو دی (بابر، ۲۲۰ب)
شکر بیرمیش سنگا حق فرزندی • سنگا فرزند و منگا دلبندی (بابر، ۲٤۸)
یاد ایتماس ایمیش کیشی‌نی محنت‌ته کیشی • شاد ایتماس ایمیش کونگولنی غربت‌ته کیشی
کونگلوم بو غریبلیق‌دا شـــاد اولادی هیچ • غربـت‌ته سیوونمـــاس ایرمیش البتهٔ کیشی (بابر، ۱۰۰)
کیم اولار حالتقه بیتسا اول بیلور جان قدرینی (۲۰۶ب)

مثنویات

تورت مینگ دور قدم بیلا بیر میل • بیر کـــــروه انی هند ایلی دیر بیل
دیدیلار بیر یـــــاریم قاری بو قدم • هر قاری بیل که بار دور التی توتام
هر توتام تورت ایلیگ ینه هر ایلیگ • التی جو عـرضی بولدی بیل بو بیلیگ (بابر، ۲۵۱ب)

شنـودم که جمشیـد فـرخ‌سرشت • بسرچشمهٔ بر بسنگی نوشت
برین چشمه چون ما بسی دم زدند • برفتند تـا چشم برهم زدند
گرفتیـــم عـــالم بمـــــردی و زور • ولیکن نبردیـم با خود بگور (۹۹)

جهانگیـــــری توقف بر نتابد • جهان آن‌را بود کو به شتابد
همه چیزی ز روی کدخدائی • سکون می‌یابد الا پادشـاهی (نظامی؟، ۲۴۸ب)

ضرب المثلها

سیب سمرقند و انار خجند (٤)
ده کجا و درختان کجا؟ (٥)
غافل از اینجا رانده و از آنجا مانده (٥٤)
قاپوداغینی قاپماسا قاریغونچه قایغرور (۷۳)
اینانماغیل دوستونگنه سامان تیقار پوستونگنه (۷۸ب)
عذرش بتر از گناه (۸۱)
تینگ (؟) بولماغونچه توش بولماس (۱٤۱ب)
دشمن نی دیماس؟ توش‌کا نی کیرماس؟ (۱٤٤ب)
مرگ بیاران سورست (۱۹٤ب)

Glossary of Terms Occurring in the English Translation

äkä	any elder female relative
ashrafi	a coin
aymaq	a section or division of a tribe, smaller than the "tribe" proper and larger than the "household"; generally any section of a tribe that move and herd together
ayvan	an arched portico, characteristic of Timurid architecture
bakhshi	originally the Inner Asian Buddhist term for teacher, *bakhshi*s during the Ilkhanid and Timurid periods were Turkish secretaries and scribes
bash-ayaq	a robe of honor, equivalent to the Persian *sarupâ*
batman	a Turkish weight, usually corresponding to the maund
beg	a high-ranking officer, necessarily Turk, equivalent to *amîr*
beg atäkä	tutor to a prince
begim	feminine form of *beg,* lady of Timurid descent
bükri tura	some form of shield (333a)
charbagh	a garden layout consisting of ascending parterres, generally four in number
charchaman	a plot of lawn or garden, usually with a pool in the middle, divided into four sections by crosswalks
chardara	an open pavilion, belvedere
charqab	possibly the typically Central Asian "cloud collar," usually an elaborately brocaded panel stitched around the neck opening and down the front of a robe
chaudhari	a village chieftain in the Indian subcontinent
daru'l-harb	"abode of war," Islamic term for nonislamicized countries
divan	both the fiscal administration and a fiscal administrator
divankhana	office of fiscal administration
eshik-aqasi	literally "lord of the gate," the officer who controlled access to a prince, one of the highest positions at a princely court
ganjafa	a card game
ghari	an Indian measure of time, 24 minutes
ghazal	a Persian literary form, almost exclusively amorous in general tone

ghichak — a small, bowed stringed instrument

goshagir — instrument for straightening warped arrows

hadith — the body of the Prophet Muhammad's sayings, a major source of precedent for Islamic law; the study of the *hadith* confers religious merit

ichki — a member of a prince's inner circle, literally "insider"

jebä — protective armor, chain mail, quilted padded vest

jergä — circle, both a hunting circle and advisory council

jüldü — award, laurel

karez — subterranean water channel used to bring water from long distances to an agricultural area

khan — a lineal descendant of Genghis Khan

khanaqah — a Sufi hospice and chapterhouse

khanïm — a female descendant of Genghis Khan

khanzada — literally "offspring of a khan," *khanzada* was often applied as a proper name to the daughters of Genghisid khans who married into the Timurid family (not to be confused with *khwanzada,* q.v.)

khutba — the section of the Friday prayer in which the ruler's name is mentioned

khwanzada — derived from *khudâwand- > khâwand- > khwând-,* the *khwanzadas* were the daughters of the Mir Khwands of Termez who married into the House of Timur (not to be confused with *khanzada,* q.v.)

köch — wife, wives, family

körünüsh — the formal Turco-Mongolian salute (literally "interview"); in Mughal India the word became *kornish,* the formal genuflection before the emperor

kos — an Indian measure of distance *(kuroh),* approximately two miles

kükäldash — "milk-brother/-sister"; in Turco-Iranian society children nursed by the same woman were bonded as "milk-brothers" and "-sisters"; members of the opposite sex so related were forbidden to marry

langar — a charitable institution at which food was doled out to the poor; *langars* were often located on heavily travelled routes

ma'jun — a mild narcotic concoction made into a chewable pellet

madrasa — an Islamic institution of higher learning

malik — title of a local ruler

mathnawi — a Persian literary form, similar to rhymed couplets in English

mirza — courtesy title of all male descendants of Amir Timur

mistar — writing guide; the *mistar* is maded from stiff paper or cardboard across which threads to the number of writing lines desired are drawn; writing

paper is pressed on top of the thread to produce an impression in the paper as line guides for writing

muhtasib — the morals officer of a town or city

mujtahid — a level of religious learning in Shiite Islam at which one is entitled to issue independently derived legal opinions

namazgah — an area outside a city where festival prayers could be performed by the whole population together

naqara — drums traditionally sounded at a ruler's gate at dawn and dusk; this royal prerogative could be conferred upon a high-ranking officer

naskh-ta'liq — a Persianate calligraphic style

nimcha — a short upper garment

nökär — liegeman, retainer

orchin — an administrative district in Andizhan and Kashghar

pargana — an Indian word for an administrative district or estate

payandaz — a carpet or cloth spread before a ruler for the presentation of gifts

peshkhana — the canopy or awning that protrudes from the front of a trellis tent

peshtaq — arched gatehouse leading to the forecourt of a building

qabaq — literally "gourd," the *qabaq* field was for mounted archery practice

qalpaq — a type of broad-brimmed hat named for the Qalpaqs (Kalmyks)

qasida — a monorhymed Persian literary form used generally for encomiastic poetry

qopuz — a lute-like musical instrument

qor begi — chief arms bearer

qorchï — originally quiver-bearer, later arms bearer

qopuz — an instrument

qorchï — originally a quiver-bearer; by Babur's time it probably indicated a squire

sangar — stone breastwork used in mountainous areas like Afghanistan

saqirlât — dictionaries define the term as "fine woolen stuff of European manufacture"; since it is doubtful that European textiles had made their way to the orient in Babur's time, it must mean some finely woven cloth; tents were also made of *saqirlât*

sarkob — a war engine, siege machine like a rolling tower

saz — a lute-like musical instrument

shahnishin — a dais, or bench, often with three raised sides

shahrukhi — a gold coin left from the reign of Shahrukh

shaykhu'l-islam — the chief religious official in a given region

shaykhzada	generally the *shaykhzadas*, who formed a distinct class in Hindustan, were descendants of Companions to the Prophet Muhammad; among these Babur includes descendants of Shaykh Muhammad Musalman of Barmal (Farmul)
shibä	type of arrow
shiqqdar	a military governor
ta'liq	a chancery script
tabin	the elite royal contingent
takband	belt, girdle; perhaps sword belt
tamgha	customs impost, a tax imposed by the Mongols that was always considered un-Islamic
toquz	a set of nine; in Turkic custom gifts are given in sets of nine
töshäkkhana	tent in which textiles were stored
tovachï	officer of the muster
tughchï	servant in charge of the *tugh,* the yak-tail standard attached to a ruler's horse
tümän	lit., "ten thousand"; a military division; the territory that would provide maintenance for such a division
tümän begi	leader of a military division of ten thousand
ülüsh	champion's portion, a Mongolian custom
uruq	family and household
üy el	literally "house-people," all the members of a household, wives, children and servants plus tents and household paraphernalia
yengä	wife of a paternal uncle
yengächichä	an affectionate term for aunt in Chaghatay
zunnar	refers to the Zoroastrian and Christian girdle and the Brahmin thread, metaphorically indicates a non-Muslim

SOURCES OF ORIENTAL LANGUAGES & LITERATURES

Edited by Şinasi Tekin & Gönül Alpay Tekin

Published at Harvard University
Department of Near Eastern Languages and Civilizations

1. **The Uighur** Translation of Stihramati's Commentary by Şinasi Tekin (231 pages, 1970)
2. **Menāhicü'l-İnşā**, The Earliest Ottoman Chancery Manual by Şinasi Tekin (158 pages, 1971)
3. **Aḥmed-i Dā'ī and His Çengnāme** (58 pages, 1973) by Gönül Alpay
4. **Ṣaltuḳ-Nāme**, The Legend of Ṣarı Saltuḳ, Facsimile with critical Analysis and Index by F. İz & Gönül A.-Tekin (7 parts, 1287 pages, 1973-84)
5. **Heşt Bihişt**, The Teẕkire by Sehī Beg, by Günay Kut (423 pages, 1978)
6. **The Book of Advice**, The Earliest Ottoman Version of Kābūsnāme; text in facsimile from the unique 14th Century Ms. by Eleazar Birnbaum (264 pages, 1981)
7. **Maḥmūd el-Kāşġarī**, Compendium of the Turkic Dialects (Divanü Lüġāt-it-Türk). Edited and translated with Introduction and Indices by Robert Dankoff in coll. with James Kelly. Part I:xxii+416 pages, 1982; II:iv+381 pages, 1984; III: 337 pages, 1985
8. **Shaikh Jamālī Dihlavī**, Maṣnawī Mir'atul Ma'ānī (Persian text) by Hameed-ud Din [Edition has been prepared by Gönül A. Tekin, 30, lxxvix pages, 1984]
9. **Kanûn-nâme-i Sultânî li-'Azîz Efendi** by Rhoads Murphey (x+82 pages, 1985)
10. **'Alāuddawla Simnānī**, Opera Minora (Persian & Arabic texts) W. M. Thackston, Jr. (xxxi+263 pages, 1988)
11. **The Seyahatname of Evliya Çelebi**, Facsimile of TS Bağdat 304: Part 1 [1a-106a] by Fahir İz (14+215 pages, 1989)
12. **The Seyahatname of Evliya Çelebi**, Index [Part I] edited by Şinasi Tekin and Gönül Alpay Tekin (241 pages)
13. **Munyatu'l-Ghuzāt**, A 14th Century Mamluk-Kiptchak Military Treatise by Kurtuluş Öztopçu (iv+223 pages, 1989)
14. **An Evliya Çelebi Glossary**, Unusual, Dialectal and Foreign Words in the Seyahat-name by Robert Dankoff (131 pages, 1991)
15. **Şem' ü Pervāne**, Feyżī Çelebi, A Seventeenth Century Ottoman Meṣnevi in Syllabic Meter; Text, Interpretation and Facsimile by Gönül Alpay Tekin (157 pages, 1991)
16. **Çengnāme**, **Aḥmed-i Dā'ī**, Critical Edition and Textual Analysis by Gönül Alpay Tekin (502 pages, 1992)
17. **Vāḥidī's Menāḳıb-i Ḫvoca-i Cihān ve Netīce-i Cān**, Critical Edition and Analysis by Ahmet T. Karamustafa (293 pages, 1993)
18. **Zahiruddin Muhammad Babur Mirza, BÂBURNÂMA**, Chaghatay Turkish Text with Abdul-Rahim Khankhanan's Persian Translation; Turkish Transcription, Persian Edition and English Translation by W. M. Thackston, Jr. (Along with Maps, Charts, Annotations and Indices) Part I: 1-245, Part II: 246-537, Part III: 538-904 (1993)
19. **The Seyahatname of Evliya Çelebi**, Facsimile, Part 2: 106b-217b by F. İZ (p.216-438, 1993)
20. **Ottoman Dervish Costume** [with colour photographs] by Nurhan Atasoy (500 pages, 1993)
21. **An Inter-Linear Translation of the Qur'ān into Khwarazm Turkish** [Old Turkish and Persian Inter-Linear Qur'an Translations I], Introduction, Text, Glossary and Faxsimile (Part I: Introduction and Text) by Gülden Sağol (410 pages, 1993)

Individual volumes of the **Series** and the **Journal of Turkish Studies**
may be ordered thru the *Journal of Turkish Studies*
P.O.Box 1447. Duxbury, MA.02331/USA
Tel: 617-585 8796